

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΒΕΡΟΙΑΣ

4900

Αριθ. εισ. 2654/1962

ΔΩΡΕΑ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ

52/18-00407

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟ
ΒΕΡΟΙ

40.00

Αριθ. εισ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΝ
ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΗΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΗΣ

ΤΕΥΧΟΣ Α'.

Η

ΑΓΙΑ ΠΟΛΙΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ

ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΑΥΤΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΝ ΜΕΝ

ΥΠΟ

ΒΕΝΙΑΜΙΝ ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΝ ΤΗ ΘΕΟΛΟΓΙΚῃ ΣΧΟΛῃ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΤΟΥ Π. ΤΑΦΟΥ

ΕΚΔΟΘΕΝ ΔΕ

ΥΠΟ

ΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΥ ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΑΓΙΟΥ ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΟΣ

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΟΥ ΤΑΦΟΥ

Κ. ΣΕΡΑΦΕΙΜ

ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΟΥ Μ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Κ. Κ. ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΤΟΥ Α'.

*Ανδρέα Ταβρα
Βιβλίο
Βέροια 8-3-69*

ΕΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΟΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΟΥ Π. ΤΑΦΟΥ

1877

Αρ. Εισ. 2654

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

13

Πράξις Τυπογραφείου Ἀριθ. 88.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΟΥ.

Τὸ παρὸν Προσκυνητάριον ἐξετυπώθη λήγοντος τοῦ ἔτους 1872 καὶ ἐτέθη ἐν ταῖς ἀποθήκαις τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις Τυπογραφείου τοῦ Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, ἀναμένον τὰ προλεγόμενα τοῦ Συγγραφέως καὶ τὰς κατακοσμησοῦσας αὐτὸ εἰκόνας, ὧν ἡ κατασκευὴ ἐμελλε παραγγελθῆναι ἐν Εὐρώπῃ, ἕνεκα τῆς ἐν Παλαιστίνῃ ἐλλείψεως ἐπιτηδείων τεχνιτῶν. Ἀλλὰ τὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους τούτου, κρίμασιν οἷς οἶδε Κύριος, ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπισυμβάντα ἀπροσδόκητα γεγονότα, καὶ ἡ συνεπείᾳ τούτων ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων ἐνσκήψασα μεγάλη καὶ φοδερὰ καταιγὶς, ἥτις πολλοὺς μὲν ἐσωτερικοὺς τε καὶ ἐξωτερικοὺς πολέμους καὶ καταδρομὰς ἐν αὐτῇ παρήγαγε, πολλὰς δὲ δυσεπανορθώτους ζημίας τῇ Ἱερᾷ τῶν Ἀγιοταφитῶν ἀδελφότητι ἐπήνεγκεν, ἀπορρόφησαντα ὁλόκληρον τὴν προσοχὴν καὶ πάντων μὲν τῶν Ἀγιοταφитῶν Πατέρων, ἰδίᾳ δὲ τῶν τὴν κυβέρνησιν τῆς δεινοπαθούσης Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐμπειπιστευμένων, ἐν οἷς συγκατηριθμεῖτο καὶ ὁ τοῦ παρόντος Προσκυνηταρίου συγγραφεὺς, ἀνέστειλαν φυσικῶ τῷ λόγῳ τὴν τούτου συμπλήρωσιν καὶ τὴν εἰς τὸ σεβαστὸν δημόσιον παράδοσιν. Καίτοι ὑπὸ πολλῆς συνειχόμεθα ἀθυμίας βλέποντες ἀναστελλομένην τὴν διάδοσιν σοφοῦ ἔργου, οὐ μικρὰν τὴν τε θρησκευτικὴν καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν ὠφέλειαν ἐπαγγελλομένου, οὐχ ἥττον ὅμως οὐδέποτε διελίπομεν τρέφοντες τὴν γλυκερὰν ἐλπίδα, ὅτι κατευνασθέντος μετ' οὐ πολὺ τοῦ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων διαταράττοντος σάλου, ἔξομεν τὴν εὐτυχίαν ὅπως παραδῶμεν αὐτὸ τῷ σεβαστῷ δημοσίῳ σῶον, ἀνελιπὲς καὶ τηλαυγὲς πρόσωπον τὰ τοῦ ἰδίου συγγραφέως προλεγόμενα φέρον. Ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ ταύτην ἡμῶν τὴν ἐλπίδα ἐματαιώσε συμβὰν ὅλως ἀνέλπιστον καὶ ἀπροσδόκητον, ἡ δεινὴ ἀσθένεια καὶ ἡ μετ' οὐ πολὺ ἐπελθοῦσα πρόωρος τελευτὴ τοῦ ἐν Χριστῷ ἡμῖν ἀγαπητοῦ καὶ περισπουδάστου ἀδελφοῦ, τοῦ πολυκλαύστου, λέγομεν, τῆς παρούσης βίβλου συγγραφέως. Ἀδυνατοῦμεν γὰρ παραστήσωμεν διὰ λόγου τὸ μέγεθος τῆς θλίψεως, ἥτις κατεκυρίευσεν ἡμῶν τὴν καρδίαν, ἀναλογιζομέ-

νων ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ καίριον τραῦμα, ὅπερ τὸ ἀμείλικτον τοῦ θανάτου δρέπανον κατήνεγκε κατὰ τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος, τοιοῦτον σοφὸν καὶ χρήσιμον ἄνδρα προώρως ἐκ μέσων τῶν κόλπων αὐτῆς ἀφαρπάσαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν κολόβωσιν τοῦ ἀγλαοῦ αὐτοῦ ἐκγόνου, τοῦ παρόντος, λέγομεν, Προσκυνηταρίου, ὅπερ φυσικῶ τῷ λόγῳ, πρὸς τῇ ὀρφανίᾳ αὐτοῦ, ἤμελλε στερεῖσθαι καὶ Προλεγομένων. Καὶ ὅμως, «εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τῶν φώτων ἐξ οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δωρημα τέλειον,» ταῦτα ἡμῖν ἀναλογιζομένοις καὶ ἐπὶ τὴν δημοσίευσιν τοῦ ἐν λόγῳ Προσκυνηταρίου, ἔστω καὶ ἀκεφάλου, ἅμα τῇ ἐξ Εὐρώπης ἀφίξει τῶν εἰκόνων προβῆναι, μελετῶσιν, ἀγγέλλεται ἡμῖν ὅτι μεταξὺ τῶν χειρογράφων τοῦ αἰοδήμου συγγραφέως ἀνευρέθησαν καὶ τὰ εἰς τὸ παρὸν Προσκυνητάριον Προλεγόμενα. Πόσῃν χαρὰν καὶ πόσῃν ἀγαλλίασιν ἡσθάνθημεν λαβόντες τὴν ἀγγελίαν ταύτην, φαντασθῆτω ὁ φιλόχριστος καὶ φιλόμουσος ἀναγνώσης.

Παραδιδόντες τοίνυν εὐσεβάστως τῷ δημοσίῳ σῶρον καὶ ἀνελλιπές τὸ σοφὸν καὶ ἐμβριθές ἐκγονον τοῦ θαθέως καὶ γονίμου νοὸς τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Ἀρχιμανδρίτου τοῦ Π. Τάφου Βενιαμὶν Ἰωαννίδου, ἀνδρὸς καὶ πολλαχόθεν ἄλλοθεν γνωστοῦ τῷ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ, καθῆκον ἡμῶν Ἱερὸν καὶ ἀπαραίτητον θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ δημοσίᾳ τὴν πρὸς τὴν ἀγήρω αὐτοῦ μνήμην θαθεῖαν ἡμῶν εὐγνωμοσύνην, διότι ἐν τῷ σοφῷ καὶ πολυμαθείας πλήρει τούτῳ συγγράμματι εἶδομεν τέλος πάντων ἐκπληρούμενον χρόνιον καὶ ἀπὸ πολλοῦ τὴν καρδίαν ἡμῶν διαφλέγοντα πόθον, ὅστις ἦν ἡ σύνταξις Προσκυνηταρίου τῆς ἀγίας Γῆς, οὐ μόνον τὴν εὐσεβῆ περιεργείαν τῶν κατ' ἔτος εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων Τόπων συρρέοντων εὐλαβεστάτων Προσκυνητῶν ἱκανοποιούντος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιστημονικὸν διάφορον τῶν ἀπανταχοῦ Ὁρθοδόξων ὁμογενῶν ἀνταμείδοντος.

Ἐν Ἱερουσαλὴμ 11 Μαρτίου 1877.

Ὁ τοῦ Π. Τάφου Σκευοφύλαξ
ΣΕΡΑΦΕΙΜ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ.

Ὅσον σμικρὰ καὶ ἀσήμαντος διὰ τὴν γεωγραφικὴν ἔκτασιν, τόσον μεγάλη καὶ διάσημος διὰ τὰς μετ' αὐτῆς συνδεδεμένας ἀναμνήσεις ὑπάρχει καὶ διατελέσει εἰς αἰῶνας ὑπάρχουσα ἡ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Συρίας κειμένη ταινία τῆς γῆς, ἡ καλουμένη Παλαιστίνη. «Τὸ ὄνομα αὐτῆς, λέγει ὁ κλεινὸς Γεωγράφος Ritter¹, παρὰ πᾶσαν τῆς γῆς χώραν, ἐστὶ τὸ μᾶλλον διαδεδομένον ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου Πλανήτου. Ὅπου κατοικοῦσι χριστιανικαὶ Κοινότητες, αὕτη ἀποτελεῖ τὸ περιφανέστατον ὄνομα, μεθ' οὗ ἀναμνήσεις, αἰσθήματα, διανοήματα καὶ πεποιθήσεις μεγίστης καὶ ὑπερτάτης σημασίας συνδέονται· ἀλλὰ καὶ ὅπου τῆς γῆνινς ἐπιφανείας ἐθνικοὶ ὑπάρχουσι, διαδίδονται ἔτι καὶ σήμερον, καὶ μέλλει τοῦ λοιποῦ ἀποβῆναι ἀνταῦθα ἐπιχώριον ὥστε ἐλεύσεται ποτε καιρὸς, καθ' ὃν, συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος οἱ ὀφθαλμοὶ ἀπευθυνθήσονται πρὸς τὴν γῆν τῶν ὑψηλοτέρων ἀποκαλύψεων.»

Οὔτε ἡ μυστηριώδης Αἴγυπτος, οὔτε ἡ κοιτὶς καὶ ἐστία τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας Ἑλλάς, οὔτε ἡ πατρίς τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δυνάμεως, ἡ κοσμοκράτειρα Ῥώμη, ἐπενήργησαν τοσοῦτον ἐπὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὅσον ἐπέδρασε καὶ διατελέσει ἐπιδρῶσα ἡ μικρὰ αὕτη τῆς γῆνινς σφαῖρας γωνία. Εἰκότως· διότι ἐν ταῖς τρισὶ μὲν ἐκείναις μεγαλωνύμοις χώραις, αἵτινες σχεδὸν μόνον τῶν λογίων καὶ φιλαρχαίων κινουσι τὸ διάφορον, βλέπει μὲν ὁ ἄνθρωπος πλεῖστα μαρτύρια τῆς μεγαλουργοῦ ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ ῥώμης καὶ δεξιότητος, θαυμάζει πολυειδῆ προϊόντα τοῦτε πνεύματος καὶ τῆς ὕλης ἐπὶ μακρὸν διαρκοῦντα καὶ οἶονεῖ πρὸς τὴν ἐπήρειαν τοῦ πανδαμάτορος χρόνου ἀντιπαλαίοντα, ἀλλὰ μετὰ προσεκτικὴν παρατήρησιν συναισθάνεται τὴν πρώτην τοῦ θαυμασμοῦ ἐντύπωσιν κατὰ μικρὸν μαραινομένην καὶ φθίνουσαν, καὶ ἐπὶ τέλους βαρυθυμῶν ἀναγνωρίζει τὴν ὀδυνηρὰν ἀλήθειαν, ὅτι μεθ' ὅλα τὰ ποικίλα καὶ ἔξοχα πλεονεκτήματα αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπός ἐστιν ὃν πεπερασμένον καὶ ἀτελές, καὶ ὅτι πᾶν ἀνθρώπινον προϊόν, ὅσον καὶ ἂν ὑπάρχῃ μέγα καὶ θαυμαστὸν, ὑπόκειται ὅμως εἰς τὸν τῆς παρακμῆς καὶ τῆς φθορᾶς ἀναπόδραστον νόμον. Ἄλλ' ὅλως διάφορα καὶ ἀσυνήθη καὶ ξένα αἰσθήματα διεγείρει τῆς Παλαιστίνης τὸ ὄνομα, πάσης φυλῆς καὶ τάξεως καὶ ἀναπτύξεως ἀνθρώπων ζωηρὸν κινοῦν τὸ διάφορον, σέβας δὲ καὶ θαυμασμὸν ἀείποτε ἀκμαῖον καὶ ἀδιάλειπτον ἐμποιοῦν, καθ' ὅσον τὰ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ γινόμενα καὶ τελεσιουργηθέντα θαυμάσια, ἀναγνωρίζονται ἔργα οὐχὶ τῆς ἀτελοῦς ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀλλὰ τῆς πανσθενοῦς καὶ ὑπερτελείου θείας μεγαλωσύνης.

Ἀπὸ τῆς κλήσεως τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ μέχρι τῆς σήμερον μακρὰ σειρὰ γεγονότων θαυμαστῶν καὶ παρα-

¹ Vergleichende Erdkunde v. Palaestina u. Syrien. 2 Bd. § 11.

δόξων ἐν αὐτῇ δραματουργηθέντων παρουσιάζεται, παντὸς ἀνθρώπου καὶ ἰδίως τοῦ Χριστιανοῦ ἐλκύνουσα τὴν πορ-
σοχὴν καὶ κινουσα τὴν ἐκπλήξιν. Ὁλόκληρος ἡ ἱστορία τῆς ἱερᾶς καὶ μεγαλωνύμου ταύτης χώρας ὑπάρχει ἐξύ-
φασμα ξένων καὶ ἐν ἄλλαις τῆς οἰκουμένης χώραις μὴ ἀπαντώντων συμβαμάτων, τὸ δὲ μέγιστον πάντων καὶ
καταπληκτικώτατόν ἐστιν ἡ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων τελεσθεῖσα ἐν αὐτῇ κοσμοσωτήριος οἰκονομία, ἡ ἀναπλά-
σασα τὴν οἰκουμένην καὶ πανταχοῦ τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις τὸ σωτήριο φῶς δαφιλῶς δια-
χέουσα. Ἐὰν δ' ὁ Χριστιανισμὸς ἐπενήργησεν ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς τύχης τῆς καθόλου ἀνθρωπότητος, ἐὰν σύμπας ὁ
σημερινὸς πολιτισμὸς ἀνομολογῇται ἔργον τῆς οὐρανίου τοῦ Χριστιανισμοῦ εὐλογίας, ἐὰν ὁ ἀνθρώπος, ὁ ἐν ταῖς
καυστικαῖς τῆς Ἀφρικῆς ἐρήμοις καὶ ὁ ἐν τοῖς σκιεροῖς τῆς Ἀμερικῆς ὀρυμῶσι ὁσημέραι χριστιανιζόμενος ἀπο-
βάλλῃ τὰς ἀγρίας αὐτοῦ ἑξεις καὶ ἐκπολιτίζηται, ὅποιαν σπουδαιότητα καὶ σημασίαν δεόν νὰ ἔχῃ ἡ χώρα ἐκείνη,
ἐν ᾗ προπαρεσκευάσθῃ ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία, καὶ ἥτις ἐχρημάτισεν ἡ πηγὴ τῶν ἱερωτάτων ὀρησκειτικῶν τοῦ
Χριστιανοῦ πεποιθήσεων;

Τοιαύτη οὖσα ἡ Παλαιστίνη ἐμελλε πάντως ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἐφελκύσαι, ὡς εἵπομεν, ἰσχυρῶς τὸ
διάφορον καὶ τὴν περιεργίαν συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ ὅτε μὲν ζοφερά ἐπεκάθητο ἐφ' ἀπάσης τῆς Οἰκουμέ-
νης ἡ τῆς εἰδωλολατρείας ἀχλύς, ἡ μόνη ἐν Παλαστίνῃ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ γνῶσις καὶ λατρεία προσεῖλκυε τοὺς
ἐν τῇ διασπορᾷ υἱοὺς τοῦ Ἀβραάμ εἰς τὴν ἱερὰν πόλιν Ἰερουσαλήμ, ὡς εἰς ὀρησκειτικὸν κέντρον· οὐ μόνον δὲ Ἰου-
δαῖοι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνικῶν συχνοὶ προσήρχοντο, ὅσοι κατανοοῦντες τὸ σαθρὸν τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τὸ ἀνε-
παρκὲς αὐτῆς πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἐπεθύμουν μυηθῆναι τὴν ἀληθῆ τῶν Ἑβραίων ὀρη-
σκείαν. Ἐξ ὅτου δὲ τὸ ζωοπάροχον τοῦ Χριστιανισμοῦ φῶς ἐκ τῆς Παλαιστίνης ἀνατεῖλαν πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην
κατηύγασε, σύμπας ὁ χριστιανισμὸς ἔρχεται ἵνα προσκυνήσῃ καὶ ἱστορήσῃ τῆς θείας ἐπιφανείας τὰ σωτήρια ἔχνη·
ἐκτοτε μέχρι σήμερον πληροῦται ὀφθαλμοφανῶς ἡ προφητεία τοῦ Ἰερεμίου (γ'. 12.), ἡ λέγουσα: «Ἐν ταῖς ἡμέ-
ραις ἐκείναις καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καλέσουσι τὴν Ἰερουσαλήμ θρόνον, καὶ συναχθήσονται πάντα τὰ ἔθνη πρὸς
αὐτήν,» καὶ ἡ τοῦ Ζαχαρίου (Η'. 21—22), ἀναβοῶσα: «Πορευθῶμεν δεηθῆναι τοῦ προσώπου Κυρίου Παντο-
κράτορος· πορεύσομαι καὶ ἐγώ· καὶ ἤξουσιν λαοὶ πολλοὶ καὶ ἔθνη πολλὰ ἐκζητῆσαι τὸ πρόσωπον Κυρίου Παντοκρά-
τορος ἐν Ἰερουσαλήμ καὶ ἐξιλασάσθαι τὸ πρόσωπον Κυρίου.» Μακρὰ σειρά βασιλέων, βασιλισσῶν μεγιστάνων,
πλείστων ὄσων ἱεραρχῶν καὶ κληρικῶν, παμπόλων δὲ σοφῶν καὶ δὴ καὶ θεοφιλῶν καὶ ἀγίων ἀνδρῶν τε καὶ γυ-
ναικῶν, ἀπὸ τῆς πρώτης ἑκατονταετηρίδος μετὰ τὴν σωτήριον ἐποχὴν μέχρι σήμερον, ἐπεσκέψαντο τὴν μεγαλῶ-

νυμον ταύτην χώραν πρὸς ἱστορίαν καὶ προσκύνησιν τῶν σωτηρίων ὑπομνημάτων τῆς τοῦ Δεσπότης φιλανθρώπου οἰκονομίας· ἀλλὰ καὶ ἐτερόθρησκοι καὶ πάσης φυλῆς καὶ γλώσσης προσκυνηταὶ ἢ περιηγηταὶ ἐκ τῶν περάτων τῆς Οἰκουμένης ἀδιαλείπτως συντρέχουσιν εἰς αὐτήν, μήτε κόπων μήτε δαπάνης φειδόμενοι.

Ἐντεῦθεν εἰκάζεται ἡλικίην ἔχει τὴν σπουδαιότητα καὶ ὅσον τὸ διάφορον διὰ πάντα ἡ ἐξηκρηδωμένη γνώσις τῶν περιπετειῶν καὶ τυχῶν, ἃς ὑπέστησαν οἱ ἐν αὐτῇ θεοδάδιστοι τόποι καὶ τὰ πάνσεπτα τῆς θείας ἐπιφανείας μνημεῖα ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον· ὅθεν καὶ πλείστοι ὅσοι Εὐρωπαῖοι σοφοὶ ἡσχολήθησαν περὶ τὴν συγγραφὴν πονημάτων, μερικῶν ἢ γενικῶν, ἐν οἷς ὑπὸ ποικίλας ἐπόψεις ἐπραγματεύθησαν τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν Γῆν, ὡς ἕκαστος εἶχε δυνάμει καὶ κρίσει καὶ προθέσει· τοσαῦτα δὲ εἰσι τὸν ἀριθμὸν τὰ πονήματα ταῦτα, ὥστε βιβλιοθήκη ὁλόκληρος συγκροτεῖται ἐξ αὐτῶν, ἐν οἷς πλεῖστα μὲν σπουδαῖα καὶ ἀκριβῆ καὶ σοφώτατα, πολλὰ δὲ δυστυχῶς ἡμαρτημένα καὶ μεροληπτικά, πολλῶν προλήψεων καὶ πλανῶν καὶ φυλετικῆς ἢ θρησκευτικῆς ἐμπαθείας ἀνάμεικτα.

Μόνον δὲ ἡμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι Ἕλληνες, εὖς ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους διαφέρει τῆς τῶν ἱερῶν τόπων ἱστορίας ἡ ἀκριβὴς γνώσις, οὕτω ἡτύχησamen ἔχειν πόνημα περὶ τῆς ἁγίας Γῆς λόγου ἄξιον, ἀνάλογον τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ζῶμεν, καὶ ἅμα μὲν ὡς ἀσφαλὴς ὁδηγὸς χρησιμεῖον τοῖς ἀπανταχόθεν κατ' ἔτος συρρέουσιν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους ὀρθοδόξοις προσκυνηταῖς, ἅμα δὲ ἱκανοποιῶν τὴν εὐλαβῇ περιεργίαν τῶν ἄλλων ὁμογενῶν καὶ ἰδίως τῶν φιλαρχαίων. Ὅσα δὲ ὁδοιπορικὰ ἢ περιηγητικὰ ἢ τοπογραφικὰ τῆς ἁγίας Γῆς ἀπὸ τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐξεπόνθησαν Ἕλληνες ἄνδρες, οἱ οὗτοι Ὁ Φωκᾶς, ὁ Δανιήλ, ὁ Ἐπιφάνιος, ὁ Περδίκας, ὁ Ἀνώνυμος, Ἀρσένιος ὁ Καλλοῦδης, ὁ ἀοίδιμος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Χρῦσανθος καὶ εἴτις ἕτερος, πάντα εἰσι λιτὰ καὶ πενιχρὰ, θεραπεύοντα μὲν ἴσως τὰς ἀνάγκας τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν συνεγράφησαν, ἀλλὰ πρὸς τὰς τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος ἀπαιτήσεις ἀνεπαρκῆ, ὡς δύναται καὶ οἰκοθεν ὁ περιεργὸς ἀναγνώστης κρίναι, διελθὼν τέσσαρα τὰ παλαιότερα τῶν μνημονευθέντων πονημάτων, ἅτινα ὡς σπανιώτερα καταστάντα ἔγνωμεν μετατυπώσαντες προτάξαι τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς.

Τὴν εἰρημένην σπουδαιότητα ἔλλειψιν προέθετο μὲν καὶ ἐπεχείρησε μετὰ ζήλου πρὸ εἰκοσαετίας θεραπεῦσαι ἀνὴρ σοφὸς καὶ πρὸς παραπλησίαν ἐπιχείρησιν εἴπερ τις καὶ ἄλλος τῶν τότε Ἑλλήνων λογίων κληρικῶν ἀρμόδιος, ὁ ἀοίδιμος διδάσκαλος καὶ Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Ἀποστολικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων Διονύσιος ὁ Κλεόπας, καὶ δὴ καὶ ἐδημοσίευσεν διὰ τοῦ τύπου κεφάλαιά τινά ἀβραῶς πολυμαθείας καὶ βαθείας κρίσεως πλήρη· ἀλλὰ

βάσκανος δαίμων ανέκοψε τῆς πολυτίμου συγγραφῆς τὴν συμπλήρωσιν καὶ ἐστέρησε τὸ ἡμέτερον ἔθνος πονήματος ἀξίου παραβληθῆναι πρὸς τὰ ἄριστα τῶν Εὐρωπαϊῶν περὶ ὁμοίας ὕλης συγγράμματα· διότι καταβληθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀκάματος ἐκείνος τοῦ ἱεροῦ ἀμπελῶνος ἐργάτης ὑπὸ τῶν νυχθημερινῶν κόπων διδασκαλίας ἅμα καὶ συγγραφῆς, ἠναγκάσθη μὲν πρῶτον ἀποστῆναι πρὸς καιρὸν πάσης διανοητικῆς ἐργασίας, μετ' οὐ πολὺ δὲ κατὰ γωνισθεὶς ὑπὸ τοῦ νοσήματος καὶ τὴν πολύτιμον ζωὴν προώρως ἐξεμέτρησε πρὸς ζημίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων, ὧν ἀμφοτέρων ἐχρημάτισεν ἀκνέτατος καὶ χρησιμώτατος λειτουργός.

Τὸν ἄωρον θάνατον τοῦ ἀοιδίμου ἐκείνου διδασκάλου θρηνήσαντες, εἴπερτινες καὶ ἄλλοι, ἡμεῖς, ὡς ἐκ τοῦ σύ-νεγγυς γνωρίσαντες καὶ ἐκτιμήσαντες τὴν τε πολυμάθειαν καὶ τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀδάμαστον αὐτοῦ φεροπονίαν, συνελάβομεν ἔκτοτε τὴν ἰδέαν τοῦ βαδίσαι, πεζοὶ παρὰ λύδιον ἄρμα τὸ δὴ λεγόμενον, ἐπὶ τὰ ἔχνη ἐκείνου, καὶ κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἀσθενῶν ἡμῶν δυνάμεων ἐπιδιώξαι τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δι' ἀντιξόους περιστάσεις ἀνεκτελέστου καταλειφθείσης θεοφιλοῦς καὶ ἐθνοφελοῦς αὐτοῦ προθέσεως. Ὅθεν καὶ ἐσπουδάσαμεν, ἐν Εὐρώπῃ τότε τὰς διατριβὰς ποιοῦμενοι, προμηθεύσασθαι τὰ ἄριστα καὶ δοκιμώτατα τῶν ἐν Εὐρώπῃ φερομένων ἀπειραρίθμων περὶ Παλαιστίνης συγγραμμάτων, ὧν ἡ σπουδὴ καὶ μελέτη ὑπάρχει ἀπαραίτητος παντὶ τῷ ἐπιχειροῦντι συγγράφαι σπουδαίαν ὁπωσοῦν περὶ τῶν ἀγίων τόπων συγγραφὴν. Ὅτε δὲ μετὰ τὴν ἐξ Εὐρώπης ἐπάνοδον ἡμῶν εἰς τὴν ἡμετέραν Μετάνοιαν, ἐγκατέστημεν Καθηγητὴς ἐν τῇ Θεολογικῇ τῶν Ἱεροσολύμων Σχολῇ, αὐτοὶ τε τῇ προτέρᾳ προθέσει ἐμμένοντες καὶ ὑπὸ σεβαστῶν ἡμῖν καὶ ἐριτίμων προσώπων προτρεπόμενοι, ἐπελαβόμεθα μετὰ ζήλου τοῦ ἔργου, καὶ πρῶτον μὲν ἐνεκύψαμεν εἰς τὴν μελέτην ποικίλων περὶ τῆς ἀγίας Γῆς συγγραμμάτων ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων, εἶτα δὲ καὶ τοὺς πλείστους καὶ κυριωτάτους τῶν ἱστορικῶν τόπων ἐπεσκεψάμεθα πρὸς ἀκριβεστέραν αὐτῶν γνῶσιν, ὅπως δυνηθῶμεν κατὰ τὴν ἔφεσιν ἡμῶν προσενεγκεῖν τοῖς Ὁμογενέσι πληρεστέραν ὁπωσοῦν καὶ τελειότεραν τῶν παρ' ἡμῖν φερομένων παρομοίων συγγραφῶν.

Ἐπειδὴ δὲ πραγματεία περὶ τῶν ἀγίων Τόπων τοιαύτη, ὅποιαν καὶ ἡ ἐνεστῶσα ἐποχὴ ἀπαιτεῖ καὶ τὸ ἡμέτερον ἔθνος δικαιούται ἀπεκδέχεσθαι παρὰ τῶν ὁμογενῶν λογίων καὶ μάλιστα Ἀγιοταφитῶν, οὐκ ἔστιν ἔργον βραχέος χρόνου καὶ πόνου, ἡμεῖς δὲ ἅμα μὲν ἐφοβήθημεν μὴ ἀπροσδόκητόν τι καὶ ἀπευκατῶν κώλυμα ἀναβάλλῃ ἢ καὶ ὅλως ματαιώσῃ τὴν τοῦ ὅλου συμπλήρωσιν καὶ δημοσίευσιν, ἅμα δὲ ἠβουλήθημεν οἷόν τινα προαπόπειραν λαβεῖν τῆς τοῦ κοινοῦ κρίσεως περὶ τῆς ἡμετέρας ἐργασίας διὰ τῆς δημοσιεύσεως μέρους τῆς ὅλης συγγραφῆς ὡς μικροῦ ἀπογεύματος, διὰ ταῦτα ἀπεφασίσσαμεν τῷ 1867 δημόσιεῦσαι διὰ τοῦ τύπου ἐξ ἧς τέως εἴχομεν παρεσκευασμένης

ύλης, πρῶτον μὲν μονογραφίαν τοῦ Θαβωρίου ὄρους, ἔπειτα δὲ, ὡς Β'. τεύχος τοῦ Προσκυνηταρίου τῆς ἁγίας Γῆς, τὰ κατὰ τὴν ἁγίαν Βηθλεὲμ καὶ τὰ περὶ χωρὰ αὐτῆς.

Μετὰ δὲ τὴν τῶν δύο τούτων τευχῶν δημοσίευσιν ἐπεδόθημεν συντονώτερον εἰς τὴν τοῦ ὅλου Προσκυνηταρίου κατάρτισιν, ἐνθαρρυνθέντες ὑπὸ τε τῆς εὐμενοῦς ἀποδοχῆς, ἥς ἔτυχον παρὰ τοῖς ὁμογενέσι τὰ δημοσιευθέντα δοκίμια, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον ὑπὸ τῆς ἀξιαγάστου φιλοτιμίας ἐνὸς τῶν γεραρῶν πατέρων τῆς ἱερᾶς ἡμῶν Μετανοίας, τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Γέροντος Σκευοφύλακος τοῦ Π. Τάφου Σεραφεῖμ τοῦ Λεσβίου. Ὁ κατὰ πάντα λόγον ἀξιοσέβαστος οὗτος ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφός, ὅστις ζῆλον ἐζήλωσε μέγαν καὶ διάπυρον ὑπὲρ τῆς εὐσταθείας καὶ τῆς δόξης τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν, ἥ φέρων ἑαυτὸν καθιέρωσεν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας καὶ ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν ἤδη ὑπηρετεῖ ὅλη ψυχῇ καὶ καρδίᾳ,¹ καὶ πρότερον μὲν ἀνεθάρρυνεν ἡμᾶς καὶ ἐπέρρωσε, προθύμως καὶ γενναίως συνδραμὼν εἰς τὴν τοῦ Β'. τεύχους ἐκτύπωσιν, ἀλλ' ὅτε ἐνίμια τῶν περὶ τοῦ ὅλου Προσκυνηταρίου διαλέξεων ἤκουσε παρ' ἡμῶν ὅτι σφόδρα ἐδισταζομεν καὶ ὠκνοῦμεν ἄρξασθαι τῆς τυπώσεως, ἀποδειλιῶντες πρὸς τὸ μέγεθος

¹. Ὁ τοῦ Π. Τάφου Σκευοφύλαξ Κ. Σεραφεῖμ ἐγεννήθη ἐν ἔτει 1818 ἐν τινὶ κώμῃ τῆς Νήσου Λέσβου Συκαμινίᾳ καλουμένη. Παιδιόθεν δὲ ἀπορφανισθεὶς, μετέβη μετὰ τινος εὐλαβεστάτου Ἱερομονάχου τῷ 1833 εἰς Ἱεροσόλυμα ἐνθα, τοὺς ἁγίους Τόπους προσκυνήσας καὶ μετὰ τῶν ἐκεῖ Ἀγιοταφικῶν Πατέρων ἀναστραφείς, τοσαύτην ἐπέδειξато κοσμιότητα καὶ χρηστότητα ἡθῶν, ὥστε ἐφείλκυσε τὴν ἀγάπην καὶ πάντων μὲν τῶν ἄλλων Πατέρων, ἰδίᾳ δὲ τῶν τότε Πατριαρχικῶν ἐπιτρόπων, ὑφ' ὧν καὶ προετράπη καταμεῖναι παρ' αὐτοῖς καὶ καταλεχθῆναι ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Ἀγιοταφικῶν. Μετ' οὐ πολὺ προεχειρίσθη εἰς Ἱεροδιάκονον, ἐξ Εὐστρατίου, ἡ Στρατῇ μετονομασθεὶς Σεραφεῖμ ὑπηρετήσας δὲ οὕτως ἐπὶ τινὰ ἔτη πιστῶς καὶ ἀόκνως τῇ Σιωνίτιδι Ἐκκλησίᾳ, ἀγαπώμενος ἀσίποτε καὶ τιμώμενος ὑπὸ τῶν προϊσταμένων αὐτῆς, ἐχειροτονήθη τὸ 1844 Ἱερομόναχος καὶ διωρίσθη ἡγούμενος τῆς Ἀγίας Γεθσιμανῆς. Τρία δὲ ἔτη ἐπιμελῶς καὶ Ἱεροπρεπῶς τὴν ἀνατεθείσαν αὐτῷ ταύτην διακονίαν ἐκπληρώσας, διωρίσθη τῷ 1847 Παρασκευοφύλαξ τοῦ Πανιέρου τῆς Ἀναστάσεως Ναοῦ, ἐνθα ἐπὶ ἑνδεκά ὁλόκληρα ἔτη ἀγογγύστως καὶ καρτερικῶς ἐβάστασεν ἅπαντας τοὺς κόπους καὶ τοὺς μόχθους τῆς ἀνατεθείσης αὐτῷ πολυμόχθου διακονίας. Ὅτε δὲ ἐν ἔτει 1858 μετέστη τῶν τῆδε εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς ὁ τέως Σκευοφύλαξ τοῦ Παναγίου τάφου Ἱερομόναχος Ἀμβρόσιος, ἡ Ἀγιοταφικὴ Ἀδελφότης οὐδένα ἄλλον ἐκρίνεν ἱκανώτερον καὶ καταλληλότερον εἰς τὸ διαδέξασθαι τὸν ζηλωτὸν καὶ ἀφιλοκερδῆ ἐκείνον ἄνδρα, ἢ τὸν ἐπὶ ἑνδεκά ἔτη συμβοηθὸν ἐκείνου καὶ συναντιλήπτορα διατελέσαντα καὶ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ ταύτῃ τὰ μάλιστα εὐδοκίμησαντα Σεραφεῖμ. Πόσον δικαία καὶ πόσον ἐπιτυχὴς ἦν ἡ ἐκλογὴ αὕτη τῆς Ἀγιοταφικῆς Ἀδελφότητος μαρτυροῦσι τρανώτατα ἔνθεν μὲν ὁ περὶ τὴν κατακόσμησιν τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν εὐταξίαν τοῦ Πανιέρου Ναοῦ τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσεως ζῆλος καὶ ἡ φιλοτιμία τοῦ Σκευοφύλακος Σεραφεῖμ, ἐνθεν δὲ ἡ ἀπὸ εἰκοσαετίας ἤδη βασιλεύουσα

τῆς δαπάνης, αὐτεπάγγελτος καὶ ἀγαλλομένη τῇ ψυχῇ ὑπέσχετο οὐ μόνον καταβαλεῖν αὐτὸς ὅλην τὴν εἰς τε τὴν τοῦ κειμένου ἐκτύπωσιν καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν παρεμβληθησομένων εἰκόνων ἀπαιτουμένην οὐχὶ εὐκαταφρόνητον δαπάνην, ἀλλὰ καὶ τὸν συγγραφέα πλουσιοπαρόχως ἀμείψασθαι. Ταυτοχρόνως δ' ἐχορήγησεν εἰς χρῆσιν ἡμετέραν τὴν ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ καταρτισθείσῃ καὶ ἀδιαλείπτως πλουτιζομένῃ βιβλιοθήκῃ τοῦ πανσέπτου Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἀποκειμένην χειρόγραφον πραγματείαν τοῦ Μακαρίτου Νεοφύτου, τοῦ καὶ γραμματέως ἐν τῷ Ναῷ τούτῳ ἐπὶ πολλὰ ἔτη χρηματίσαντος καὶ αὐτόπτου τῆς τελευταίας πυρπολήσεως καὶ ἀνοικοδομήσεως αὐτοῦ γενομένου, ἐξ ἧς ἡμεῖς ἠρανησάμεθα ἀπάσας τὰς ἐν τῷ παρόντι πονήματι διὰ τοῦ ἀρχικοῦ στοιχείου Ν. ἐπισφραγισμένας ὑποσημιώσεις. Ἡ γενναιοφρὼν αὕτη τοῦ σεβασμίου καὶ φιλοτίμου Πατρὸς ὑπόσχεσις καὶ ἀμφιλαφὴς συνδρομὴ διεσκέδασεν, ὡς εἰκὸς, ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἡμῶν πάντα ὕπνον καὶ δισταγμὸν καὶ πλήρεις θάρρους ἠρξάμεθα ἀνυπερθέτως τῆς τυπώσεως τοῦ Προσκυνηταρίου ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς Τύπογραφείῳ. Καὶ τὸ μὲν Προσκυνητάριον ἐξετυπώθη ἤδη, καὶ ἀναμένονται μόνον αἱ κοσμήσουσαι αὐτὸ εἰκόνες, ὧν ἡ κατασκευὴ παρηγγέλθη ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ παντελῇ ἔλλειψιν ἐπιτηδείων τεχνιτῶν. Σὺ δέ, ὦ φίλε ἀναγνώστα, εἰ μέν τι καλὸν καὶ ὠφέλιμον καρπωθῇς ἐκ τοῦ πονήματος τούτου, ἀπόδος τὴν χάριν καὶ εὐγνωμοσύνην τῷ ἐνθαρρύναντι καὶ ὑποστηρίζαντι ἡμᾶς φιλομούσῳ καὶ ἀξιαγάστῳ τούτῳ ἀνδρί· ἂν δέ τινα τυχὸν ἔλλειψιν εὗρης, ταύτης ὀφειλέτης εἶσιν ὁ συγγραφεύς.

Ἐν Ἱεροσολύμοις, 20 Μαΐου 1873.

BENIAMIN ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ.

ὁμόνοια καὶ ἀρμονία μεταξὺ τῶν ἐν τῷ πανιέρῳ τούτῳ Ναῷ μέρος ἐχόντων διαφόρων ἔθνων, ἣτις διεδέξατο τὰς αἰδεῖς ἐκείνας ἐριδας καὶ τοὺς ἀπεχθεῖς ἐκείνους διαπληκτισμοὺς, οἵτινες πολλάκις συνέβαινον ἐν αὐτῷ ἐκείνῳ τῷ τόπῳ, ἐνθα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη ὁ θεὸς τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εἰρήνης διδάσκαλος, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Καίπερ δ' ἐκ πείρας γινώσκοντες τὸν λίαν μετριόφρονα χαρακτῆρα τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἀφανῶς καὶ σιωπηρῶς ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς δόξης τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας, ὅμως ἐγνωμεν προτάξαι τῆς συγγραφῆς ἡμῶν οἶον εἰκόνα τοῦ γενναίου αὐτῆς προστάτου τὰ ἐπόμενα ποιητήρια κατ' ἐντολὴν ἡμῶν ποιηθέντα ὑπὸ τοῦ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Θ. Σχολῇ ἐκπαιδευθέντος Εὐστρατίου Γεωργιάδου, ὅστις τυγχάνει δημιούργημα τῆς ἀξιαγάστου φιλομουσίας καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν γραμμάτων γενναίας προστασίας τοῦ σεβασμίου τούτου Πατρὸς. Δημοσιεύομεν δὲ ταῦτα ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ δηλῶσαι τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς τὴν ἄκραν φιλοτιμίαν τοῦ ἀνδρός, καὶ διατρανῶσαι τὸν ζῆλον ὅν, ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου καὶ ὑπὲρ τῆς πατρίου παιδείας ἐζήλωσε.

ΩΙΔΗ ΣΑΠΦΙΚΗ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΑΤΟΝ ΓΕΡΟΝΤΑ ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΚΑ ΤΟΥ Π. ΤΑΦΟΥ Κ. ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΛΕΣΒΙΟΝ ΦΙΛΟΤΙΜΩΣ
ΔΑΠΑΝΗΣΑΝΤΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΗΣ ΒΙΒΛΟΥ,

ΠΟΙΗΘΕΙΣΑ ΥΠΟ

ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ

Λεσβίου.

ΧΑΙΡΕ ΜΟΙ ΜΑΛ ΕΚΓΟΝ ΑΓΑΣΤΕ ΛΕΣΒΩ
ΧΑΡΜΟΝΗ ΠΑΤΡΑΣ ΤΕ ΣΙΩΝ ΤΕ ΕΥΧΟΣ
ΕΥΣΕΒΩΝ ΣΕΜΝΑΣ ΠΟΛΙΑΣ ΤΕ ΜΑΤΡΟΣ
ΤΑΣ ΠΕΡΙΠΥΣΤΟΥ.

ΤΗΛΟΘΕΝ ΛΕΥΣΣΩΝ ΠΟΤΙ ΔΙΟΝ ΑΣΤΥ
ΗΙΧΙ ΣΕΠΤΟΝ ΕΥΡΥΜΕΔΟΝΤΟΣ ΙΡΟΝ
ΤΗΙΔ ΕΠΛΩΣΑΣ ΕΝ ΝΕΟΤΗΤΟΣ ΑΚΜΑΙ
ΠΡΟΦΡΟΝΙ ΘΥΜΩΙ.

ΕΝΘΑ Δ ΕΛΘΩΝ ΕΝ ΙΕΡΩΙ ΟΜΙΛΩΙ
ΑΙΕΝ ΕΥΧΩΛΑΙΣ ΘΕΟΝ ΑΜΦΕΠΟΝΤΙ
ΕΥΣΕΒΟΦΡΟΝΩΣ ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΕΤΑΧΘΗΣ
ΟΥΚ ΑΘΕΕΙ ΓΕ.

ΠΙΣΤΙΟΣ ΤΕΑΣ ΑΡΕΤΑΣ Τ ΑΜΟΙΒΑΝ
ΟΥΤΙ ΒΑΙΑΝ ΥΨΙΜΕΔΩΝ ΠΑΡΕΣΧΕΝ
ΑΡΧΟΝ ΑΙΔΟΙΟΝ ΠΡΟΠΟΛΩΝ ΣΕ ΤΑΞΑΙΣ
ΩΙ ΕΝΙ ΝΗΩΙ.

ΟΥΣ Δ ΕΤΛΗΣ ΕΝΤΑΥΘΑ ΠΟΝΟΥΣ ΑΤΕΙΡΕΙΣ
ΤΙΣ ΠΟΚ ΕΞΕΙΠΟΙ ΠΑΤΕΡ; ΕΡΓΜΑΤ ΑΥΤΟΥΣ
ΟΣΣ ΕΤΥΧΘΗ ΤΕΥ ΙΟΤΗΤΙ ΠΑΣΙΝ
ΕΞΕΡΕΟΝΤΙ.

ΟΥΔΕ ΝΥΜΦΑΝ ΠΙΕΡΙΔΩΝ ΜΕΘΗΚΑΣ·
ΤΙΣ ΓΑΡ ΕΝ ΣΙΩΝ ΝΑΕΤΑΙΣ ΑΓΝΩΣΣΕΙ
ΟΙΜΟΝ ΟΣΣΟΙΣ ΚΑΣΤΑΛΙΗΣ ΕΡΑΝΝΑΣ

ΡΑΙΣΤΟΝ ΕΘΗΚΑΣ·

ΠΟΛΛΑ ΔΙ ΙΡΗΣ ΙΔΜΟΣΥΝΗΣ ΕΡΑΣΤΑΙΣ
ΕΣΘΛΑ ΠΟΡΣΥΝΑΣ ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΤΕΑΙΣΙ
ΟΡΓΑΝ ΟΙΟΝ ΟΥΚ ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ ΕΝΤΙ

Α ΒΙΒΛΟΣ ΑΔΕ·

Α ΓΕ ΠΑΝΤΟΙΑΣ ΙΕΡΩ ΤΡΙΣΕΠΤΩ,
ΑΣΤΕΩΣ ΣΙΩΝ ΤΕ ΠΟΛΥΚΛΥΤΟΙΟ
ΚΑΙ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΑΣ ΤΕ ΤΥΧΑΣ ΑΠΑΣΗΣ

ΠΑΣΙ ΠΙΦΑΥΣΚΕΙ.

ΕΣΣΕΤΑΙ ΤΕΑΣ ΑΡΕΤΑΣ ΜΟΓΩΝ ΤΕ
ΔΑΡΟΝ ΗΔΗ ΟΣΣΑΤΙΟΥΣ ΑΝΑΚΤΟΣ
ΕΙΝΕΚΕΝ ΧΡΙΣΤΟΥ ΑΝΕΤΛΗΣ ΟΠΙΣΘΕΝ

ΜΝΑΣΤΙΣ ΑΛΑΣΤΟΣ.

ΑΙΘΕ ΜΟΙ ΖΩΗΣ ΑΓΑΘΟΙΣΙ ΘΑΛΛΩΝ
ΠΑΣΙΝ Ω ΠΑΤΕΡ ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΙΔ ΕΥΦΡΩΝ
ΦΘΕΓΜΑ ΜΟΙΣΑΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΩ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ

ΔΕΧΝΥΣΟ ΠΑΙΔΟΣ.

Στίχοι διὰ τὴν αὐτὴν βιβλόν, φιλοτίμως ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Γέροντος Σχευοφύλακος
τοῦ Παναγίου Τάφου Κ. Σεραφεῖμ τοῦ Λεσβίου, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ ΕΝ ΩΙ ΤΟ ΦΡΙΚΤΟΝ ΤΕ ΚΑΙ ΜΕΓΑ,
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ ΕΞΕΤΕΛΕΣΘΗ,
ΕΝΘΑ Ο ΚΤΙΣΤΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΣΤΑΥΡΩΙΩΣ ΑΝΙΣΤΗΣ ΠΡΟΣΗΛΩΘΗ,
ΕΙΤΑ ΤΑΦΕΙΣ ΕΞΑΝΕΣΤΗ ΖΩΗΝ ΧΑΡΙΣΑΜΕΝΟΣ ΠΑΣΙ,
ΟΥΠΕΡ Η ΦΗΜΗ ΕΙΣ ΠΑΣΑΝ ΔΗΠΤΑΤΑΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΝ
ΠΑΣΑΙ ΦΥΛΑΙ ΔΕ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΙ ΚΗΡΥΤΤΟΥΣΙ ΤΟ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ
ΤΟΥΤΟΥ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΤΕΜΕΝΟΥΣ ΚΑΙ ΓΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΠΑΣΗΣ
ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΚΑΙ ΠΑΣΑΣ ΑΝ ΘΕΛΗΙ ΤΙΣ ΓΝΩΝΑΙ ΤΑΣ ΤΥΧΑΣ
ΤΑΥΤΗΝ ΕΙΣ ΧΕΙΡΑΣ ΠΡΟΘΥΜΩΣ ΛΑΒΩΝ ΔΙΕΛΘΕΤΩ ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ,
ΗΝ ΦΙΛΟΠΟΝΩΣ ΣΟΦΟΣ ΜΕΝ ΣΥΝΕΤΑΣ' ΑΝΗΡ ΣΙΩΝΙΤΗΣ,
ΤΥΠΟΙΣ Δ' ΕΞΕΔΩΚΕΝ ΑΛΛΟΣ ΠΑΤΗΡ ΦΙΛΟΤΙΜΩΙ ΔΑΠΑΝΗ.
ΟΥΤΟΣ ΕΣΤΙΝ Ο ΕΚ ΛΕΣΒΟΥ ΚΛΕΙΝΟΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΞ,
Ο ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΜΕΝ ΤΗΝ ΚΑΗΣΙΝ, ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΣΕΜΝΟΣ ΔΕ ΛΕΥΓΙΤΗΣ,

ΟΣ ΕΚ ΠΑΙΔΟΣ ΤΩΙ ΚΥΡΙΩΙ ΕΚΩΝ ΕΑΥΤΟΝ ΟΣΙΩΣΑΣ,
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΝ ΔΟΞΑΝ ΕΖΗΛΩΣΕ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΟΥ.
ΣΚΕΥΕΣΙ ΜΕΝ ΚΑΙ ΑΜΦΙΟΙΣ ΕΚΟΣΜΗΣΕ ΠΟΛΥΤΕΛΕΣΙ
ΤΟΥ ΗΜΕΤΕΡΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΤΟ ΠΑΝΣΕΠΤΟΝ ΤΕΜΕΝΟΣ ΟΛΟΝ,
ΤΟΥΤΟΥ ΔΕ ΜΕΙΖΩΝΑ ΚΟΣΜΟΝ ΚΑΙ ΚΡΕΙΤΤΟΝΑ ΤΗΣ ΕΚ-
[ΚΛΗΣΙΑΣ]
ΤΗΝ ΑΡΕΤΗΝ ΚΑΙ ΣΟΦΙΑΝ ΤΗΝ ΤΩΝ ΕΥΣΕΒΟΥΝΤΩΝ ΠΡΕΣΒΕΥΩΝ,
ΟΤΑΝ ΧΡΗΣΤΟΥΣ ΝΕΑΝΙΑΣ ΟΡΓΩΝΤΑΣ ΕΙΣ ΜΑΘΗΣΙΝ ΙΔΗΙ,
ΤΟΤΕ ΑΥΤΟΙΣ ΦΙΛΟΤΙΜΩΣ ΒΟΗΘΕΙΑΝ ΠΑΣΑΝ ΠΑΡΕΧΕΙ.
ΑΝ ΔΕ ΤΗΣ ΕΣΩ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΥΠΟ ΤΙΝΟΣ ΕΙΤΕ ΤΗΣ ΕΣΩ
ΒΙΒΛΟΣ ΜΙΚΡΑ Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ, ΠΡΩΤΟΣ ΣΥΝΤΡΕΧΕΙ,
ΠΑΝΤΑ ΚΑΙ ΠΡΑΤΤΕΙ ΚΑΙ ΛΕΓΕΙ ΕΝΟΣ ΣΤΟΧΑΖΟΜΕΝΟΣ ΜΟΝΟΝ,
ΤΗΣ ΕΥΣΤΑΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΔΟΞΗΣ ΤΗΣ ΗΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΗΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ.

§ 1.

Γεωγραφική θέσις, όνόματα και όρια τής
Παλαιστίνης.

ΔΙΑ τοῦ όνόματος Παλαιστίνη ¹⁾ έννοοῦμεν τήν μικράν εκείνην χώραν, ἣν κατήκνησαν ἄλλοτε οἱ Ἰσραηλίται, καί ἥτις ἐξετείνετο μεταξύ τῆς 32° καί 34°, 30' ἀνατολικοῦ μήκους καί 30 καί 33°, 15' βορείου πλάτους. Ἡ μεγίστη ἔκτασις τῆς χώρας ταύτης ἀπ' ἄρκτου μέν πρὸς μεσημβρίαν σύγκειται ἐκ 31, ἀπ' ἀνατολῶν δὲ πρὸς δυσμὰς ἐκ 20 γεωγραφικῶν μιλίων, ὥστε ἡ ὅλη αὐτῆς ἐπιφάνεια συμποσοῦται εἰς 465 τετραγ. μίλια. Τὴν μικράν ταύτην ἔκτασιν τῆς Παλαιστίνης βλέπων καί ὁ μακάριος Ἱερώνυμος ἔγραφε πρὸς τὸν φίλον αὐτοῦ Δάρδανον· «συστέλλομαι νὰ εἰπῶ τὴν ἔκτασιν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, ὅπως μὴ φανῶ διδοὺς ἀφορμὴν βλασφημίας τοῖς Ἑθνικοῖς». Ὁ δὲ Κικέρων ἔλεγεν· «Ὁ Θεὸς τῶν Ἑβραίων εἶναι, φαίνεται, λίαν μικρὸς, διότι παρεχώρησε τῷ λαῷ αὐτοῦ οὕτω μικράν χώραν».

Τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα τῆς Παλαιστίνης ἦν γῆ Χαναάν ²⁾, ἀποδοθὲν αὐτῇ ἐκ τοῦ Χαναάν ἀπογόνου τοῦ Χαμ, τοῦ γενάρχου τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς χώρας ταύτης ³⁾.

¹⁾ Τὸ ὄνομα τοῦτο παράγεται ἐκ τοῦ *Πελεσέθ*, δι' οὗ ὠνόμαζον οἱ Ἑβραῖοι τὰ ὑπὸ τῶν Φιλισταίων κατοικούμενα μέρη τῆς Παλαιστίνης.

²⁾ Γένεσι. ια'. 31.

³⁾ Γένεσι. ι'. 16.—Τὸ ὄνομα Χαναάν εὐρίσκεται ἐπὶ φοινικίων νομισμάτων, ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι ἡ γῆ Χαναάν ἐξετείνετο καὶ μέχρι τῆς φοινίκης. Ὁ δὲ ἱερός Λύγουστίνος λέγει, ὅτι

πλὴν ἡ γῆ Χαναάν δὲν εἶχε τόσην ἔκτασιν, ὅσην ἡ μετὰ ταῦτα γῆ τῶν Ἑβραίων, ἀλλὰ περιελάμβανε μόνον τὴν μεταξύ τοῦ Ἰορδάνου καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης χώραν ⁴⁾. Μετὰ τὴν ἔλευσιν τῶν Ἑβραίων ἡ Παλαιστίνη ὀνομάζεται μὲ πολλὰ καὶ διάφορα ὀνόματα, οἷον γῆ τῶν Ἑβραίων, γῆ Ἰσραήλ ⁵⁾ καί, μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Βαβυλῶνος, γῆ Ἰούδα (ἐξ οὗ καὶ Ἰουδαία), ΑΓΙΑ ΓΗ· ἐν δὲ τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ γῆ τῆς ἐπαγγελίας ⁶⁾. Τὸ ὄνομα Παλαιστίνη ἦν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς ἐλλήνισταῖς Ἰουδαίοις.

Τὰ ὅρια τῆς Παλαιστίνης, ὡς μεταβληθέντα κατὰ διαφόρους ἐποχάς, δυσκόλως δύνανται νὰ προσδιορισθῶσι. Κατὰ τὴν Γένεσιν (ι'. 19) τὰ μὲν δυτικὰ ὅρια τῶν Χαναανίων ἐξετείνοντο καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ Σιδῶνος μέχρι Γάζης παραλίαν, τὰ δὲ μεσημβρινὰ ἀπὸ Γάζης μέχρι τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης· ἐντεῦθεν δὲ στρεφόμενα πρὸς ἄρκτον προεχώρουν μέχρι τῆς παρὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς θαλάσσης ταύτης κειμένης Καλλιρρόης (παρὰ τὴν σημερινὴν Οὐάδ' η' ζάρκα Μάιν). Τὰ ἀρκτικά αὐτῆς ὅρια οὐδαμοῦ τῆς Πεντατεύχου προσδιορίζονται, τὰ δὲ ἀνατολικά ἀπετέλει ἀναμφιβόλως ὁ Ἰορδάνης. Ἀλλὰ τὰ ὅρια τῆς γῆς Ἰσραήλ δὲν ἦσαν τὰ αὐτὰ μὲ τὰ ὅρια τῆς γῆς Χαναάν. Πρὸς ἀνατολὰς ἡ χώρα τῶν Ἑβραίων ἐξετείνετο πολὺ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, τὰ δ' ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου μέρη δὲν εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὅποια εὐρίσκομεν ἐν τῇ

ἣν ἐν χρήσει κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐν τῇ Ἀφρικῇ, ἀποδιδόμενον εἰς τοὺς κατοίκους τῶν περιχώρων τῆς Καρχηδόνας, οὗς ἐκάλουν *Karari*.

⁴⁾ Γένεσι. α'. 16. Ἐξοδ. ιστ'. 35.

⁵⁾ Γένεσι. μ'. 15. Κριτ. ιθ'. 29.

⁶⁾ Ζαχαρ. ε'. Β. Μακκαβ. α'. 7. Ἐβρ. ια'. 9.

Πεντατεύχῳ ¹⁾. Ἐπὶ Δαβὶδ προσέτι καὶ Σολομῶντος τὸ κράτος τῶν Ἑβραίων ἔλαβε πολὺ πλείονα ἔκτασιν. Ἀλλ' ὅτι ἀκριβῶς δυνάμεθα ἐκ τῶν διαφορῶν χωρίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς νὰ ἐξαγάγωμεν εἶναι τὸ ἐξῆς· ἀνατολικῶς μὲν ἡ χώρα τῶν Ἑβραίων ἐξετείνεται πέραν τοῦ Ἰορδάνου μέχρι τοῦ Εὐφράτου (διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Σολομὼν ἔκτισε τὴν Παλμύραν), ἀρκτικῶς δὲ προεχώρει μέχρι τῆς γῆς Δαμασκού, τοῦ Ἀντιλιβάνου καὶ τῆς χώρας τῶν Τυρίων· τὸ δυτικὸν ὅριον ἦν ἡ Μεσόγειος θάλασσα μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ τῆς Αἰγύπτου (τανὺν οὐάδ' η-λ-Ἀρίσ'), καίτοι βραχύτερον πολλὰ πόλεις ἐν ταῦτα κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Φιλισταίων καὶ τῶν Φοινίκων· τὸ δὲ μεσημβρινὸν ὅριον, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ οὐάδ' η-λ-Ἀρίσ', ἐξετείνεται πρὸς τὴν μεσημβρινὴν ἄκρην τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης· πλὴν αἱ κατὰ τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς θαλάσσης ταύτης κτήσεις τῶν Ἑβραίων δὲν προεχώρου, πρὸς μεσημβρίαν, πέραν τοῦ χειμάρρου Ἀρνῶν, ὅστις ἐχώριζε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῶν Μωαβιτῶν.

§ 2.

Ἔδαφος τῆς Παλαιστίνης.

Ἐν τῷ Δευτερονόμῳ ὁ Μωϋσῆς ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Ἑβραίους λέγει· «ἡ γῆ εἰς ἣν εἰσπορεύῃ κληρονομήσαι αὐτήν, οὗ ὡς περ γῆ Αἰγύπτου ἐστίν, ὅθεν ἐκπερεύσθε ἐκεῖθεν, ὅταν σπείρωσι τὸν σπόρον καὶ ποτίζουσι τοῖς ποσὶν αὐτῶν ὡς κῆπον λαχανικῶν· ἡ δὲ γῆ, εἰς ἣν εἰσπορεύῃ τοῦ κληρονομήσαι αὐτήν, γῆ ὄρεινῇ καὶ πεδινῇ· ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ οὐρανοῦ πίεται ὕδωρ» ²⁾. τουτέστιν ἡ γῆ, τὴν ὁποῖαν μέλλεις νὰ κληρονομήσῃς, δὲν εἶναι ὡς ἡ γῆ τῆς Αἰγύπτου, ἐξ ἧς ἐξῆλθες καὶ ἣν ἐπότιζες διὰ τῶν ποδῶν σου (διὰ μηχανῶν), ὡς ποτίζουσι τοὺς κήπους τῶν λαχανικῶν· ἀλλ' ἡ γῆ, τὴν ὁποῖαν μέλλεις νὰ κληρονομήσῃς, εἶναι γῆ ὄρεινῇ καὶ πεδινῇ καὶ ποτίζεται μόνον ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐν πολλοῖς ἄλλοις χωρίοις τῆς Ἀγίας Γραφῆς ἡ Παλαιστίνη χαρακτηρίζεται ὡς χώρα ὄρεινῇ, ἐξ οὗ καὶ αἱ συχνότατα εὐρισκόμενα ἐν αὐτῇ ἐκφράσεις ἀναβαίνειν καὶ κατὰβαίνειν. Πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰορδάνου δύο μεγάλαι σειραὶ ὀρέων, ἀρχόμεναι ἀπὸ τοῦ Λιβάνου, διασχίζουσι τὴν χώραν ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν, καὶ τελευτῶσιν εἰς τὰ ὄρη Σινὰ καὶ Χωρήβ. Τὰ ὄρη ταῦτα καὶ αἱ ἐξ αὐτῶν διακλαδιζόμενοι διάφοροι βραχίονες διατέμνονται εἰς πολλὰ μέρη διὰ κοιλάδων καὶ πεδιάδων. Με-

ταξὺ τῶν δύο μεγάλων σειρῶν σχηματίζεται ἐκείνη ἡ μεγάλη κοιλάς (ἀραβ. Γῶρ), δι' ἧς διέρχεται ὁ Ἰορδάνης. Τὰ πρὸς ἄρκτον ὄρη, καλυπτόμενα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ δένδρων καὶ χλόης, παριστῶσι θέαμα παιδρότατον, ἐν ᾧ τὰ πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἰδίως τὰ τῆς Ἰουδαίας καὶ τὰ παρὰ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν εἰσὶν ἄκαρπα καὶ φαλακρά. Ὑπὸ γεωλογικὴν ἐποφὴν ἐξεταζομένη ἡ γῆ τῆς Παλαιστίνης ἀνήκει εἰς τὰ μεγάλα στρώματα τοῦ Ἀλπίου τιτάνου· τὰ ὄρη αὐτῆς σύγκεινται ἐκ τιτανωδῶν λίθων. Τὰ πλησιόχωρα δὲ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης μέρη ὑπέστησαν πολλάκις ἡφαιστειοὺς ἐνεργείας. Τὸ νοτιοδυτικὸν τῆς Παλαιστίνης μέρος εἶναι ὅλον σχεδὸν πεδινόν, καὶ μ' ὅλον ὅτι κατὰ τὰς καλοκαιρινὰς ὥρας τοῦ ἔτους οὐδέποτε βρέχει, τὸ ἔδαφος ὅμως εἶναι μαῦρον καὶ πηλῶδες.

§ 3.

Ὅρη τῆς Παλαιστίνης.

Τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον τῶν ὀρέων τῆς Παλαιστίνης εἶναι ὁ Λίβανος. Τὸ ὄνομα Λίβανος ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ γλώσσῃ σημαίνει «λευκός» καὶ πιθανότατα ὀνομάσθη οὕτω τὸ ὄρος τοῦτο ἐκ τῆς αἰετοῦ τὰ ἀνατολικά αὐτοῦ μέρη καλυπτούσης χιόνος· «Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, λέγουσιν οἱ Ἀραβες παιηπαί, φέροι τὸν χειμῶνα, ἐπὶ τῶν ὄρων του τὸ ἔαρ, ἐν τῷ κόλπῳ του τὸ φθινόπωρον καὶ παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὑπνώττει τὸ θέρος». Ὁ Λίβανος, ὅστις χωρίζει τὴν γῆν Χαναὰν ἀπὸ τῆς Συρίας, σύγκειται ἐκ δύο σειρῶν ὀρέων, ἐκ τοῦ κυρίως Λιβάνου καὶ ἐκ τοῦ Ἀντιλιβάνου· ἀλλ' ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ἀπαντῶμεν ἐν μόνον ὀνομα καὶ διὰ τὰς δύο. Αἱ δύο αὗται σειραὶ διαχωρίζονται διὰ μιᾶς μεγάλης κοιλάδος, ἥτις ὑπὸ μὲν τῶν ἀρχαίων ὀνομαζέτο κοίλη Συρία, ἐν δὲ τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ κοιλίας τοῦ Λιβάνου (τανὺν Πούχα=κοιλίας). Εἰς τὴν χώραν τῶν Ἑβραίων ἐξετείνεται μόνον ὁ Ἀντιλίβανος διὰ τῶν μεσημβρινῶν αὐτοῦ βραχιόνων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἰς, ὁ πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰορδάνου, μνημονεύεται πολλάκις ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐρμῶν (τανὺν Ἰζάπαλου-σ-Σ'αίγ καὶ εἰδικώτερον τὸ νοτιοανατολικόν αὐτοῦ μέρος Ἰζάπαλου-λ-Χ'ήσ'), ἡ δ' αἰωνίως ἐπ' αὐτοῦ εὐρισκόμενη χιὼν ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἀραβας νὰ ὀνομάσωσιν αὐτὸ ὄρος χιόνος (Ἰζάπαλου-τ-Τάλτζ). Ἐτερος βραχίων τοῦ Ἀντιλιβάνου, ἐπεκτεινόμενος ὡσαύτως πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰορδάνου, ἀποτελεῖ τὰ ὄρη Νεφθαλί τὰ σήμερον καλούμενα Ἰζάπαλ Σαφάδ. Νοτιοανατολικῶς τῶν ὀρέων Νεφθαλί ἀπαντῶμεν τὸ ὄρος τοῦ Κερμῆλου, ὅπερ σχηματίζει εἶδος ἀκρωτηρίου προχωροῦντος εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν ³⁾.

¹⁾ Ἀριθ. 33. 2—12.

²⁾ Δευτερονόμ. 34. 10—11.

³⁾ Τὸ ὄνομα Κέρμηλος σημαίνει ρυτίαν (ἀμπέλιον, δένδρον)· καὶ τῷ ὄντι ὅτε Κέρμηλος καὶ τὰ περὶχωρὰ αὐτοῦ εἰσὶ

Νοτιοανατολικῶς δὲ τοῦ Καρμήλου, εἰς ἀπόστασιν ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ὥρων, ὑψοῦται τὸ Θαβώριον ὄρος, περὶ οὗ πλατύτερον ἐν οἰκίῳ τόπῳ. Μεταξὺ δὲ τοῦ Θαβωρίου καὶ τοῦ Σαφάδ· κείται ἐπιμήκης τις λόφος τελευτῶν εἰς δύο κορυφάς. Τὸν λόφον τοῦτον οἱ μὲν χριστιανοὶ καλοῦσιν ὄρος τῶν Μακαρισμῶν, οἱ δὲ Ἀραβες Κοῦρου ἰου-λ-Χατπὶν ἦτοι κέρατα τοῦ (παρκακτεμένου χωρίου) Χατπίν.

Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Θαβωρίου ὄρους, πέραν τῆς κοιλάδος Ἰεζράελ, ὑψοῦται ἑτέρα σειρὰ ὄρεων ἐκτεινομένη μέχρι τῆς ἐρήμου τοῦ Σινά, καὶ τὰ μὲν ἀρκτικά μέρη τῆς σειρᾶς ταύτης καλοῦνται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ὄρη Ἐφραΐμ, τὰ δὲ μεσημβρινὰ ὄρη τῆς Ἰουδαίας.

Ἐπὶ τῶν ὄρεων Ἐφραΐμ, κεῖνται τὰ ὄρη Γεβὰλ καὶ Γαριζὶν, γνωστὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, διὰ τὰς κατάρτας καὶ τὰς εὐλογίας, ἃς αἱ δώδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἀπήγγειλαν ἀπ' αὐτῶν ⁽¹⁾. Τὰ ὄρη Ἐφραΐμ, πρὸς μεσημβρίαν μὲν τελευτῶσιν εἰς τὰ ὄρη Γελβοῦ, ἐπίσημα διὰ τὴν μεταξὺ τῶν Φιλισταίων καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν μάχην, ἐν ᾗ ὁ Σαουλ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ἀπώλεσαν τὸ ζῆν, μεσημβρινοδυτικῶς δὲ συνενεοῦνται μετὰ τοῦ Καρμήλου. Τὰ ὄρη τῆς Ἰουδαίας ἐκτείνονται μέχρι τῶν μεσημβρινῶν ὄρων τῆς Παλαιστίνης. Πρὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἑβραίων τὰ ὄρη ταῦτα ἐκαλοῦντο ὄρη τῶν Ἀμορφαίων. Ἐπὶ τούτων κεῖνται τὰ περίπου ὄρη Σιών καὶ Ἐλαιῶν. Βορειοανατολικῶς τῆς Ἰερουσαλὴμ μέχρι τῆς Ἱεριχοῦς ἀπαντῶμεν μόνον πετρώδη ὄρη καὶ κοιλάδας ἀφόρους· ἐκ τῶν πετρωδῶν δὲ τούτων ὄρεων τὸ γνωστότερον εἶναι τὸ Σαραντάριον ὄρος. Τὰ πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὄρη εἰσὶν ἐπίσης φαλακρά, μόνον δ' εἰς τὰ περίχωρα τῆς Βηθλεὲμ ἀπαντῶμεν λόφους τινὰς καταφύτους ἐκ συκῶν, ἀμπέλων καὶ ἐλαιῶνων.

Ἐὰν ᾗδῃ ἐπανελθόμεν εἰς τὸ Ἑρμών διὰ τὰ ἀκολουθῶμεν τὴν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου, ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν, ἐκτεινομένην σειρὰν τῶν ὄρεων, ἀπαντῶμεν μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἰερόμακος (τανῦν Σαρῖ-αου-λ-Μανδούρ ἢ Γαρμούκ) καὶ τοῦ χειμάρρου Ἀρνὼν (οὐ-ἀδ-η-λ-Μότζαπ) τὰ ὄρη τῆς Βασάν καὶ τὰ ὄρη Γαλαὰδ (τανῦν τζάπαλ Τζαλ' ἀδ'). Τὰ ὄρη ταῦτα ἐκτείνονται πρὸς ἄρκτον μὲν πέραν τοῦ χειμάρρου Ἰαβὼκ (οὐ-ἀδ-η Ζούρκα), πρὸς ἀνατολὰς δὲ μέχρι τῆς Ραββὰθ Ἀμμάν, (Φιλαδελφείας, καὶ τανῦν Ἀμμάν). Πρὸς μεσημβρίαν τῶν ὄρεων Γαλαὰδ ὑψοῦνται ἐκτεινόμενα μέχρι τῆς χώρας τῶν

Μωαβιτῶν τὰ ὄρη Ἀβαρίμ, ὧν ἡ ὑψηλότερα κορυφή (τζάπαλ-Ἀτταρούς, ἐκ τῆς ἐπ' αὐτῶν τὸ πάλαι καμένης πόλεως Ἀτταρόθ) εἶναι, κατὰ τινὰς, τὸ ὄρος Ναβὰ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀνέβη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ὁ Μωϋσῆς, ἵνα ἴδῃ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

§ 4.

Κλίμα τῆς Παλαιστίνης.

Ἐκ τοῦ γεωγραφικοῦ τῆς Παλαιστίνης πλάτους ἡδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι αὕτη ἀνήκει εἰς τοὺς θερμοὺς τόπους, καὶ ὅμως ἡ θερμοκρασία αὐτῆς ποικίλλει ἀνελθόντως τῆς ὑψώσεως τοῦ ἐδάφους.

Ὁ ἥλιος, κατὰ μὲν τὴν θερινὴν τροπὴν ἀνατέλλει τὴν πέμπτην ὥραν τῆς πρωίας καὶ δύει τὴν ἑβδόμην, κατὰ δὲ τὴν χειμερινὴν ἀνατέλλει τὴν ἑβδόμην καὶ δύει τὴν πέμπτην. Αἱ ὥραι τοῦ ἔτους εἰσὶ δύο, ἡ καλοκαιρινὴ καὶ ἡ τῶν βροχῶν· ἐπὶ ἑξ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐπτὰ, κατὰ συνέχειαν μῆνας οὐδὲν ὡς βρέχει, κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς πίπτει ἐκ διαλειμμάτων βροχή. Οἱ καύσωνες τοῦ καλοκαιρίου μετρίζονται διὰ τῆς ἐν καιρῷ νυκτὸς ἀρθρόνως καταπιπτούσης ὀρέσου, ἥτις ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ παρίσταται συγχώνως ὡς μία τῶν μεγαλειτέρων εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὀρέσος αὕτη εἶναι τόσο ἀρθρόνος, ὥστε τὰ ἀποτελέσματά της ἰσοδυναμοῦσι πρὸς τὰ τῆς βροχῆς. Τὸ καλοκαίριον ἔχον σχεδὸν εἶναι ἀνέφελον τὴν ἡμέραν, αἱ δὲ λαλαπές εἰσὶ σπάνιοι. Ἡ ὥρα τῶν βροχῶν ἀρχίζει συνήθως περὶ τὰ μέσα ἢ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου, ἐπὶ δὲ τῶν ὑψηλῶν τόπων ἐνίοτε πίπτει χιὼν. Πολλὰ χωρία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἐν οἷς γίνεταί λόγος περὶ χιόνος καὶ πάγου, ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἐν τισὶ μέρεσι τῆς Παλαιστίνης τὸ ψῦχος ἄλλοτε ἦν ὀριμὸν ⁽²⁾, ὅπερ κα σήμερον ἔχεται ἀληθείας. Τὸ τελευταῖον ὄριον τῶν βροχῶν εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ Ἀπρίλιος.

Οἱ ἀνεμοὶ τῆς Παλαιστίνης πνέουσι τακτικώτατα· ἀπὸ τῆς φθινοπωρινῆς ἰσημερίας ἀρχίζει νὰ πνέῃ ὁ βορειοδυτικὸς ἀνεμος (Μαίετρος) καὶ διαρκεῖ μέχρι τοῦ Νοεμβρίου ἀνταλλασσόμενος συγχώνως διὰ τοῦ ἀπηλιώτου (λεβάντε). Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου επικρατοῦσιν ὁ βορειοδυτικὸς, ὁ ζέφυρος καὶ ὁ λιψ (γαρμπής)· οὗτοι καλοῦνται ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀνεμοὶ τῆς βροχῆς. Περὶ δὲ τὸν Μάρτιον ἀντικαθίστῶνται ὑπὸ τοῦ νότου καὶ τοῦ ἀγληροτάτου εὐρου (σιρόκου) τοῦ καὶ Σοδομίτου καλουμένου, οἵτινες συνήθως πνέουσι πέντε ἢ ἑξ ἡμέρας ἢ καὶ μᾶλλον ἐβδόμῃ κατὰ συνέχειαν· τούτους διαδέχεται ὁ ζέφυρος.

²⁾ «Τοῦ διδόντος χιὼνα ὡσεὶ ἔριον, δαμάσκηον ὡσεὶ σπαθὴν πᾶσαντος· βῆλλοντος· κρύσταλλον αὐτοῦ ὡσεὶ ψαμμοῦ· κατὰ πρότυπον ψύχους αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; ψαλμ. ρμ'. β.

κατάφυτα· τὴν κορυφὴν καὶ τὰς πλευρὰς αὐτοῦ κατακοσμοῦσι δρυὲς καὶ πεῦκαι, ἐλαφαὶ καὶ διάφοροι ἄλλοι θάμνοι. Ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ὁ Καρμήλος παρίσταται ὡς πρότυπον εὐφορίας καὶ ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ἐρήμον.

(1) Δευτερονόμ. κζ'. καὶ Ἰησ. κ', 30—33.

ὅστις διαρκεῖ μέχρις Αὐγούστου. Ἐν ᾧ δὲ ὁ ζέφυρος καὶ ὁ λίψ φέρουσι τὴν βροχὴν, ὁ νότος καὶ ὁ Σοδομίτης ἐκ τῶν ἐρήμων ἐρχόμενοι εἰσὶ θερμότατοι καὶ ξηραίνουν τὰ φυτά. Συχνάκις μετὰ τὸν ἀπὸ τῆς ἐπέρχεται ὁ βορρᾶς.

§ 5.

Ἐκτακτα φαινόμενα.

Τοιαῦτά εἰσι συνήθως οἱ σεισμοὶ καὶ αἱ ἀκρίδες. Οἱ σεισμοὶ προέρχονται ἀναμφιβόλως ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτίων, ἐξ ὧν καὶ αἱ ἡφαίστειοι ἐκρήξεις, εἰς ἃς πολλάκις ὑπέκυψεν ἡ Παλαιστίνη. Ἡ ἱστορία διετήρησεν ἡμῖν τὴν ἀνάμνησιν πολλῶν σεισμῶν, καταστρεψάντων ὀλοκλήρους πόλεις ἐν τε τῇ Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ. Ὁ Προφήτης Ζαχαρίας ἀναφέρει μέγαν τινὰ σεισμόν, ὅστις ἐγένετο ἐπὶ τῆς βασιλείας Ὁζίας βασιλέως Ἰούδα ¹⁾. ὁ σεισμός οὗτος διεσώθη 250 ἔτη ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἔλαβεν ἀρχὴν νέα χρονολογία ²⁾, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι ἦν μέγιστος. Ὁ Ἰώσηπος ἱστορεῖ ὅτι ἐπὶ Ἡρώδου, ἐν καιρῷ τῆς ἐν Ἀκτίῳ μάχης, συνέβη σεισμός, ὃς οὐ ἀπώλοντο δέκα χιλιάδες ἀνθρώπων ³⁾. Οἱ τρομεροὶ σεισμοὶ, ὅτινες ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527—565) ἐπανήρχοντο σχεδὸν κατὰ πᾶν ἔτος, ἐπήνεγκαν μεγάλας καταστροφὰς ἐν τε τῇ Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ ⁴⁾. Πολλοὶ συγγραφεῖς τοῦ Μεσαιῶνος ἐγένοντο μάρτυρες τούτων καταστροφῶν. Ὁ σεισμός τοῦ 1169, περὶ οὗ γράφει Γουλιέλμος ὁ Τύρου ⁵⁾ ἐπανήρχετο ἀνὰ πᾶσαν τετραετίαν. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ Ἀραβος Ἰατροῦ Ἀβδουλλατίφ ⁶⁾ ἱστοροῦνται τὰ κατέκαστα τοῦ κατὰ τὸ 1202 γενομένου σεισμοῦ, ὅστις κατέστρεψεν ὅλας σχεδὸν τὰς ἐπὶ τῶν παραλίων τῆς Συρίας καὶ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κειμένας πόλεις. Ὁ κατὰ τὸ 1759 σεισμός ἐξολόθρευσε ὑπὲρ τὰς 20,000 ψυχῶν. Τῷ δὲ 1836 ἡ Τιβερίας, τὸ Σαφάδ καὶ ἄλλαι τῆς Γαλιλαίας πόλεις ὑπέστησαν τρομερὰς καταστροφὰς. Πλὴν, καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα, εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι καθ' ὅλους τοὺς μεγάλους κλονισμούς τὸ ἔδαφος τῆς Ἱερουσαλὴμ οὐδεμίαν ὑπέστη μεταβολήν· ὁ Ψαλμωδὸς λέγει «ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς καὶ οὐ σαλευθήσεται». ⁷⁾

Ἡ Παλαιστίνη, ὡς καὶ ἡ Συρία, μαστίζεται συχνότατα

¹⁾ Ζαχ. ιδ'. 5.

²⁾ Ὁ καιρὸς, καθ' ὃν προεφήτευσεν ὁ Προφήτης Ἀμώς, προσδιορίζεται ἀπὸ τοῦ σεισμοῦ τούτου.

³⁾ Ἀρχαιολ. ιε'. 5, 2.

⁴⁾ Gibbon hist VII. Ritter Erdkunde II. p. 338.

⁵⁾ Hist. Hierosol. 29, 19.

⁶⁾ Μετάφρ. τοῦ Silv. de Sacy σελ. 415.

⁷⁾ Ψαλμ. μστ'. 9.

καὶ ὑπὸ ἄλλου κακοῦ, τῶν ἀκρίδων, αἵτινες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπὶ τῶν σπαρτῶν καὶ τῶν δένδρων ἐπιπίπτουσαι, ἐπιφέρουσιν ἀνυπολόγιστον ζημίαν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀκρίδων εἶναι ἀπειρος· μακρόθεν ἀκούει τις τὸν βρυγμὸν, ὃν ποιοῦσι τρώγουσαι τὰ σπαρτὰ καὶ τὰ δένδρα· πανταχοῦ, ὅθεν καὶ ἂν διέλθωσι, πᾶσα γλῶττι γίνεταί ἐν ἀκαρεῖ ἄφαντος· τὰ δένδρα καὶ τὰ λοιπὰ φυτὰ στεροῦμενα τῶν φύλλων αὐτῶν καὶ μένοντα μόνον με τοὺς κορμούς μεταβαίνουσιν ἀπὸ τῆς ὥρας τοῦ ἔαρος εἰς τὴν τοῦ χειμῶνος ⁸⁾. Ὅταν δὲ τὰ νέφη τῶν ἀκρίδων ἀρχῶνται νὰ πετώσι, τότε τῇ ἀληθείᾳ ὁ οὐρανὸς σκοτίζεται ⁹⁾.

§ 6.

Εὐφορία τῆς Παλαιστίνης.

Ἡ Ἀγία Γραφή ἐκθειάζει πολλάκις τὴν εὐφορίαν τῆς Παλαιστίνης. Εἶναι πασίγνωστοι οἱ λόγοι, δι' ὧν ἡ Παλαιστίνη χαρακτηρίζεται ὡς γῆ ῥέουσα μέλι καὶ γάλα· «Κύριος ὁ Θεός σου, λέγει καὶ ὁ θεόπτης Μωϋσῆς, εἰσάξει σε εἰς γῆν ἀγαθὴν καὶ πολλήν, οὗ χεῖμα ῥοὶ ὕδατων καὶ πηγὰς ἀβύσσων ἐκπορευόμεναι διὰ τῶν πεδίων καὶ τῶν ὀρέων· γῆ πυροῦ καὶ κριθῆς, ἀμπελοὶ, συκαί, ῥοαί, γῆ ἐλαιᾶς, ἐλαίου καὶ μέλιτος· γῆ, ἐφ' ἧς οὐ μετὰ πτωχείας φαγῇ τὸν ἄρτον σου καὶ οὐκ ἐνδεηθήσῃ ἐπ' αὐτῆς οὐδὲν· γῆ, ἧς οἱ λίθοι σίδηρος καὶ ἐκ τῶν ὀρέων αὐτῆς μεταλλεύσεις χαλκόν· καὶ φαγῇ καὶ ἐμπλησθήσῃ καὶ εὐλογήσεις κύριον τὸν Θεόν σου ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἧς δέδωκέ σοι» ¹⁰⁾. Τοὺς λόγους τούτους τοῦ Μωϋσέως ἐπικυροῦσι

⁸⁾ Τῷ 1866 Μαΐου 21 ἐγενόμεθα καὶ ἡμεῖς θεαταὶ τοῦ ἐκπληκτικωτέρου τῆς φύσεως παιγνίου· μετὰ τρίωρον διάστημα χρόνου εἶδομεν τὸν περικυκλοῦντα τὴν Σχολὴν ἡμῶν ἐλαιῶνα καὶ πάντα τὰ παρακείμενα δένδρα μεταβληθέντα εἰς κορμούς μόνον ἄνευ φύλλων.

⁹⁾ Ἀξιανάγνωστος εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Προφήτου Ἰωήλ (β'). περιγραφὴ τῆς τῶν ἀκρίδων ἐνσκήψεως· «τὰ ἐμπροσθεν αὐτοῦ, λέγει, πῦρ ἀναλίσκον, καὶ τὰ ὀπίσω αὐτοῦ ἀναπτομένη φλόξ· ὡς παράδεισος ἡ γῆ πρὸ προσώπου αὐτοῦ καὶ τὰ ὀπίσθεν αὐτοῦ πεδῖον ἀφανισμοῦ, καὶ ἀνασωζόμενος οὐκ ἔσται αὐτῷ. Ὡς ὄρασις ἵππων ἡ ὄρασις αὐτῶν καὶ ὡς ἵππεῖς οὕτω καταδιώκονται. εἰς φωνὴν ἀρμάτων ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἐξαλοῦνται, καὶ ὡς φωνὴ φλογὸς πυρὸς κατεσθίουσῃ· καλᾶμην, καὶ ὡς λαὸς πολὺς καὶ ἰσχυρὸς παρατασσόμενος εἰς πόλεμον· ὡς μαχηταὶ δραμοῦνται καὶ ὡς ἄνδρες πολεμισταὶ ἀναβήσονται ἐπὶ τὰ τεῖχη, καὶ ἕκαστος ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ πορεύσεται, καὶ οὐ μὴ ἐκκλίνωσι τὰς τρίβους αὐτῶν· τῆς πόλεως ἐπιλήψονται καὶ ἐπὶ τῶν τευχῶν δραμοῦνται καὶ ἐπὶ ταῖς οἰκίαις ἀναβήσονται καὶ διὰ θυρίδων εἰσελεύσονται ὡς κλέπται· πρὸ προσώπου αὐτοῦ συγχυθήσεται ἡ γῆ καὶ σεισθήσεται ὁ οὐρανός· ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη συσκοτάσουσι καὶ ἄστρα δύσουσι τὸ φέγγος αὐτῶν &c.

¹⁰⁾ Δευτερονόμ. ι'. 7—10.

καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων. Ὁ Τάκιτος λέγει ὅτι ἡ γῆ τῆς Παλαιστίνης παρέχει οὐ μόνον τὰ προϊόντα τῶν ἄλλων χωρῶν, ἀλλὰ καὶ βάλαμον καὶ φοίνικας ¹⁾. Ὁ Ἰουστίνος καὶ ὁ Ἀμμιανὸς Μαρχελλίνος ἐκθειάζουσι τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν καρποφορίαν τῆς Ἰερριχῶς ²⁾. Ἐκ πείρας δὲ καὶ ἐξ αὐτοψίας γινώσκουμεν ὅτι ἡ σημερινὴ Παλαιστίνη, ὡς πρὸς τὴν γονιμότητα, οὐδόλως ὑπολείπεται τῆς ἀρχαίας Παλαιστίνης. Αἱ κοιλάδες καὶ αἱ πεδιάδες αὐτῆς, καὶ μ' ὅλην τὴν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω φθάσασαν ἀμέλειαν τῆς γεωργίας, εἰσὶν εὐφορώταται· γινώσκουμεν μέρη (οἷον παρὰ τὴν Θεκωῆ), ἐν οἷς ὁ σῖτος καὶ ἡ κριθὴ σπείρεται ἄνευ προηγουμένης ἀροτριάσεως τῆς γῆς, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὁ καρπὸς κατ' ἐλάχιστον ἔρπον εἶναι δεκαπλάσιος. Εἰς δὲ τὴν ἀμέλειαν τῆς γεωργίας προσθετέον καὶ τὴν ἔλλειψιν τῆς ἀσφαλείας προερχομένην ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν νομαδικῶν φυλῶν τῶν Βεδουίνων.

Ἐκ τῆς μικρᾶς ἢ μεγάλης εὐφορίας τῆς Παλαιστίνης ἐξαρτᾶται καὶ ἡ λύσις τοῦ περὶ πληθυσμοῦ τῶν ἀρχαίων αὐτῆς κατοίκων ζητήματος. Χωρὶς νὰ συμπληρώσωμεν ἢ νὰ δικαιολογήσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων τῆς Παλαιστίνης, ὃν τὴν ἀπαριθμῶσιν ἀπαντῶμεν ἐν τοῖς βιβλίοις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, λέγομεν μόνον ὅτι λίαν ἐπιπολαίως ἀμφέβαλον τινες περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ἐν αὐτοῖς λεγομένων, κρίνοντες ἐκ τῶν ἐν Εὐρώπῃ συμβαινόντων. Οὐ μόνον ἡ γῆ τῆς Ἀσίας εἶναι γονιμωτέρα καὶ εὐφορωτέρα τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀνατολῆς ἐν γένει εἰσὶ πολὺ ὀλιγαρκέστεροι τῶν Εὐρωπαίων. Ὁ Δαβὶδ ἀριθμήσας τὸν λαὸν εὗρεν αὐτὸν συγκείμενον ἐξ 1,300,000 ψυχῶν ἄνευ γυναικῶν καὶ παιδίων ³⁾, ὥστε τὸ ὅλον τῶν κατοίκων τῆς Παλαιστίνης, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ στρατοῦ, συνέκειτο ἐκ 5,000,000 ψυχῶν ⁴⁾. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν τὴν ἔκτασιν τοῦ ἐπὶ Δαβὶδ ἐβραϊκοῦ βασιλείου ἐκ 500 γεωγρ. τετραγωνικῶν μιλίων, τότε 10,000 ψυχαὶ ἀναλογεῖσιν εἰς ἓν τετραγωνικὸν μίλιον, ὅπερ δεικνύει ἔκτακτον μὲν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνήκουστον πληθυσμόν. Ὁ πληθυσμὸς οὗ-

τος ἔτι μᾶλλον μεγεθύνεται ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου λέγοντος ὅτι μόνον ἐν Γαλιλαίᾳ ὑπῆρχον 204 πόλεις, ὧν ἡ μικρότερα ἐμπεριεῖχεν 15,000 κατοίκων· τὴν μαρτυρίαν ταύτην τοῦ Ἰωσήπου ἐπικυροῖ καὶ Δίων ὁ Κάσσιος, γράφων ὅτι ἐπὶ Ἀδριανοῦ κατεστράφησαν 985 Ἰουδαϊκαὶ πόλεις.

Ἄλλ' ὁμολογητέον ὅτι ἡ σημερινὴ εὐφορία τῆς Παλαιστίνης οὐδόλως δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν τῆς ἀρχαίας· διότι ἐκτός ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων ἠλαττώθη, καὶ πολλοὶ ῥύακες καὶ πηγαὶ τῆς γῆς Χαναάν, ὧν μνημονεύει ὁ Μωϋσῆς, δὲν ὑπάρχουσι πλέον. ⁵⁾

⁵⁾ Τινὲς τῶν νεωτέρων Γεωγράφων φρονοῦσιν ὅτι ἡ σημερινὴ ἐλάττωσις τῆς εὐφορίας τῆς Παλαιστίνης ἀποδοτέα εἰς τὴν θείαν ὀργήν, καθὼς καὶ ἡ ἀρχαία εὐφορία εἰς τὴν θείαν εὐλογίαν. Εἰς τὴν δύναμιν τῆς εὐλογίας ἢ τῆς ὀργῆς ταύτης ὤφειλον βεβαίως οἱ Ἰσραηλῆται νὰ δώσωσι πίστιν κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον, καθ' ὅσον κατὰ πᾶν ἑβδομον ἔτος ἦσαν διατεταγμένοι νὰ ἀπέχωνται ἀπὸ παντὸς θερισμοῦ καὶ νὰ ἀφήνωσι τὴν γῆν νὰ ἀναπαύηται, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιστάσει ἡπειλοῦντο διὰ τῶν φοβερωτέρων δυστοχημάτων· «ταῦτα ποιήσετε, λέγει ὁ Θεὸς ἐν τῷ Δευτερονόμῳ, καὶ ποιήσετε πάντα τὰ δικαιώματά μου καὶ πάσας τὰς κρίσεις μου καὶ φυλάξεσθε· καὶ ποιήσετε αὐτὰ καὶ κατοικήσετε ἐπὶ τῆς γῆς πεποιθότες ἐπ' αὐτῆς. Ἐὰν δὲ λέγητε τί φαγόμεθα ἐν τῷ ἔτει τῷ ἑβδόμῳ τούτῳ, ἐὰν μὴ σπείρωμεν μηδὲ συναγάγωμεν τὰ γεννήματα ἡμῶν· καὶ ἀποστελῶ τὴν εὐλογίαν μου ὑμῖν ἐν τῷ ἔτει τῷ ἑκτῷ καὶ ποιήσει τὰ γεννήματα αὐτῆς εἰς τὰ τρία (διὰ τρία) ἔτη, καὶ σπερεῖτε τὸ ἔτος τὸ ὄγδοον καὶ φάγεσθε ἀπὸ τῶν γεννημάτων παλαιὰ ἕως τοῦ ἔτους τοῦ ἐνάτου. Καὶ ἔσται, ἐὰν μὴ εἰσακούσῃς τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου, ἐπικατάρατος σὺ ἐν πόλει καὶ ἐν ἀγρῷ. Ὁ οὐρανὸς ἔσται σοι χαλκοὺς καὶ ἡ γῆ σιδηρᾶ· ὅτι ὁ θεὸς μεταβληθήσεται εἰς κονιορτὸν καὶ χοῦς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατεκθήσεται· καὶ ἐξαλείψει Κύριος τὸ ὄνομά σου ἐκ τῆς ὑπ' οὐρανὸν καὶ ἐροῦσιν ἡ γενεὰ ὑμῶν ἡ ἑτέρα, οἱ υἱοὶ ὑμῶν, οἱ ἀναστήσονται μεθ' ὑμᾶς καὶ ὁ ἀλλότριος, ὃς ἂν ἔλθῃ ἐκ γῆς μακρόθεν, καὶ ὀφονταὶ τὰς πληγὰς τῆς γῆς ἐκείνης καὶ τὰς νόσους αὐτῆς, ὃς ἀπέστειλε Κύριος ἐπ' αὐτήν· θεῖον καὶ ἄλλας κατεσκευασμένον πᾶσα ἡ γῆ αὐτῆς, οὐ σπαράσσεται οὐδὲ ἀνατελεῖ οὐδὲ μὴ ἀναβῇ ἐπ' αὐτὴν πᾶν γλωσσόν. Καὶ ἐροῦσι πάντα τὰ ἔθνη, διατὶ ἐποίησε Κύριος οὕτω ταύτη τῇ γῇ; τίς ὁ θυμὸς τῆς ὀργῆς; ὁ μέγας οὗτος; Καὶ ἐροῦσιν ὅτι κατέλιπον τὴν διαθήκην Κυρίου τοῦ Θεοῦ τῶν Πατέρων αὐτῶν» (Λευϊτ. κβ'. 18. κγ'. 3. Δευτερονόμ. κβ'. 22. λβ'. 42.).

Ἄ Ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, λέγει ὁ Ἰοβέτιος (Jowett) ὅτι ὁ τόπος οὗτος (ἡ Παλαιστίνη) μοὶ προξένησε μελαγχολικωτάτην ἐντύπωσιν, ὅτε εἶδον ἔρημον τοσαύτην ἔκτασιν γῆς καὶ τοσοῦτον εὐαριθμὸς κατοίκους· ἀλλ' οὐδεὶς ὑπάρχει λόγος ἵνα ὑποθέσωμεν αὐτὴν ἐκ φύσεως ἄγονον. Ἡ σημερινὴ αὐτοῦ ἀφορία κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς φυσικὰ αἰτία, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι τραγῇ ἀπόδειξις τῆς θείας ὀργῆς. Θεὸς δίκαιος, μετὰ πολυχρόνιον μακροθυμίαν, μετεποίησεν ἐπὶ τέλος τὴν γονιμωτάτην ταύτην

¹⁾ Hist. 5, 6.

²⁾ Iust. 36, 3. Ammian. Marcell. 14, 8.—Ὁ Στράβων λέγει (ιστ'. β'. § 36.) πᾶν τοῦναντίον· ἀλλὰ σημειώτεον ὅτι ὁ γεωγράφος οὗτος δὲν ἐγίνωσκε τὴν Παλαιστίνην, ὡς ἀπέδειξε τοῦτο ὁ Ρελάνδος (Palaest. p. 390).

³⁾ Β'. Βασιλ. κδ'. 9.

⁴⁾ Raumer, Palaest. S. 81. κατ' ἄλλους δὲ ὁ πληθυσμὸς τῆς Παλαιστίνης ἐν καιρῷ τῆς ἀκμῆς αὐτῆς ἀνέβαινον εἰς 2,500,000. Ians. Herm. sacr. append. Tom. II. ὁ δὲ Rosenmüller (biblish. Alterth. II. I.) καταβιβάζει αὐτὸν εἰς 2,500,000.

§ 7.

Δημητριακοὶ καρποί.

Ὁ σίτος εἶναι ἄφθονος ἐν Παλαιστίνῃ· οἱ δὲ Ἑβραῖοι ἐκαλλιέργουν αὐτὸν μετὰ πολλῆς δραστηριότητος. Ὁ Σολομών ἐδίδε κατ' ἔτος εἰς τὸν Χειρὰμ βασιλέα τῆς Τύρου σίτον καὶ ἔλαιον ἀντὶ τῶν κέδρων καὶ τῶν κυπαρίσσων, ἃς ἐπερμήθευεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς οὗτος. Μεταξὺ τῶν τροφίμων, ἅτινα μετακόμιζον οἱ Ἑβραῖοι εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Τύρου, ἦν καὶ ὁ σίτος ¹⁾· συνηθέστατα δὲ ἔτρωγον αὐτὸν ὅππῃν κόπτοντες τοὺς στάχεις νωπούς. Οἱ ὅππῃν στάχεις «περρυγμένα χιόρα» ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καλούμενοι προσέφεροντο εἰς τὸ Ἱερὸν ὡς πρωτογεννήματα ²⁾· καὶ σήμερον δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον κατασκευάζουσιν ἐν Παλαιστίνῃ τὸ λεγόμενον φρίκι, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ περρυγμένος σίτος, ἐξ οὗ κατασκευάζουσι φαγητὸν νοστιμώτατον. Ἡ συγκομιδὴ τοῦ σίτου ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Μαΐου. Ἡ ζέα (ἀσπροσίτι) καὶ νῦν καὶ ἄλλοτε ἐσπείρετο ἐν Παλαιστίνῃ.

Ἡ κριθὴ χρησιμεύει πρὸς διατροφήν τῶν φορτηγῶν ζώων, εἰς πολλὰ δὲ χωρία καὶ πρὸς κατασκευὴν ἄρτου, ἡ βρώμη καὶ ἡ σήκαλη εἰσι σπάνιαι. Τὸ ὀρύζιον καλλιεργεῖται μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας παρὰ τὴν Συμογωνίτιδα λίμνην. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ οὐδαμοῦ γίνεται μνεία ὀρυζίου, ἀλλὰ τὸ Ταλμούθ γνωρίζει αὐτὸ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀρέζ. Ὁ κέγχρος (δ'αρή καὶ ἀραβ. δ'αούρα) εἶναι κοινώτατος ἐν Παλαιστίνῃ, ἐκ δὲ τοῦ ἀλαφρόν αὐτοῦ κατασκευάζουσιν οἱ Ἀραβες πλακούντια. Ἐκ τῶν ὀσπρίων ἡ Παλαιστίνη παράγει κυάμους, ἐρεβίνθους, φασούλια καὶ ἰδίως φακὴν.

§ 8.

Θάμνοι ἀγρίοι ἢ εὐώδεις, ἄνθη καὶ βαλσαμοφόρα δένδρα.

Μεταξὺ τῶν ἀγρίων θάμνων, τῶν ἀνευ τινὸς καλλιεργείας βλαστανόντων καὶ αὐξανόντων, τὸ πολλάκις ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ μνημονευόμενον εἶναι ὁ ὕσσωπος. Τὸ φυτὸν τοῦτο βλαστάνει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπὶ ἐδάφους ξηροῦ καὶ πετρώδους καὶ ἐνίοτε ἐν μέσῳ ἐρειπίων. Ὁ Μωϋσῆς ἐντέλλεται τοῖς Ἑβραίοις ἵνα μεταχειρίζωνται τὸν ὕσσω-

πὸν εἰς ἔρημον ἕνεκα τῆς ἀσεβείας τῶν κατοίκων αὐτῆς· ἀλλ' αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἀσεβεία, αὕτη ἡ υπερπλεονάσασα ἀσεβεία τῶν κατοίκων αὐτῆς ἐγένετο τὸ ὄργανον δι' οὗ συνετελέσθη ἡ ἐκπληκτικὴ τοῦ κόσμου μεταβολή». ὅρ. Raumer, Palaestin. S. 81.

¹⁾ Ἰεζεκ. κζ'. 17.

²⁾ Λευϊτ. β'. 14. κγ'. 14.

πον εἰς τοὺς ῥαντισμοὺς καὶ εἰς πολλὰς ἐξαγνιστικὰς τελετάς ³⁾. Ἡ κόππαρις μνημονεύεται ἐν τῷ Ἐκκλησιαστικῇ ⁴⁾ καὶ τὴν σήμερον ὑπάρχει ἄφθονος. Τὸ ἰνδικὸν (λουλάκι) αὐξάνει ἀνεύ τινος καλλιεργείας παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου, ἐν Ἱεριχὼντι καὶ πολλαχοῦ τῆς Βασάν, μικρὰ δὲ φροντίς ἀπαιτεῖται ἕπως ἀποκτήσῃ τὴν ποιότητά του. Ὁ κόλαμος αὐξάνει πολλαχοῦ τῆς Παλαιστίνης, ὅπου ὑπάρχουσιν ὕδατα. Παρὰ δὲ τὴν λίμνην Συμογωνίτιδα ὑπάρχει καὶ πάπυρος, καθὼς ἐν μὲν Βαβυλῶνι παρὰ τὸν Εὐφράτην ἐν δ' Αἰγύπτῳ παρὰ τὸν Νεῖλον.

Θάμνους δηλητηριώδεις ἢ πικροὺς ἡ Ἀγία Γραφή μνημονεύει πολλοὺς· τοιοῦτοί εἰσιν ἡ ἀγρία τολύπη (εἶδος ἀγρίου σικίου *cocumera asinini*), ἐξ ἧς τὸ παιδάριον τοῦ Ἐλισαίου ἔθρηνεν εἰς τὸν λέβητα ἵνα κατασκευάσῃ φαγητὸν διὰ τοὺς υἱοὺς τῶν Προφητῶν ⁵⁾, τὸ ἀψίνθιον, ὅπερ συχνότατα παρὰ τοῖς Ἑβραίοις συγγραφεῦσι λαμβάνεται ὡς εἰκὼν τῆς δυστυχίας, ἡ ἥρα ἢ τὸ ζιζάνιον, ἣτις ἐκφύεται ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ προξενεῖ ἐσοιομένη σκοτοδινίαν. Τούτοις δὲ προσθετέον τὰ παρὰ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν μῆλα τῶν Σοδόμων ⁶⁾ καὶ τὰ λεμόνια τοῦ Ἀὼτ. ⁷⁾

Οἱ κῆποι τῆς Παλαιστίνης ἦσαν ἄλλοτε πλούσιοι εἰς εὐώδη ἄνθη παντὸς εἶδους. Ἐν τῷ Ἰσραὲλ τῶν Ἀσμάτων μνημονεύονται πολλὰ μύρα καὶ ἄνθη ἀποπνέοντα εὐωδίαν Ὀκυμάσιον· ἡμεῖς ἀναγέρομεν ἐνταῦθα τὸν κύπρον, τὸν ὑπὸ τῶν Ἀράβων Ἐλ-χίνα (δ' κηνάς) καλούμενον. Τὸ ἄνθος τοῦτο ἐκφύεται ἐκ τινος ἀνδρομήκου καὶ ἀειθαλοῦς δένδρου, ἡ δὲ ποικιλία τῶν χρωμάτων καὶ ἡ εὐωδία αὐτοῦ καθιστῶσιν αὐτὸ κόσμημα τῶν γυναικῶν περισπούδαστον. Ἐκ τῶν φύλλων αὐτοῦ κατασκευάζουσι σκόνην, δι' ἧς αἱ

³⁾ Λευϊτ. ιδ'. 4, 49. Ἀριθ. ιθ'. 6.

⁴⁾ ἱε'. 5.

⁵⁾ Δ'. Βασιλ. δ'. 39.

⁶⁾ Ὁ παράδοξος οὗτος καρπὸς (ἀραβ. Ἐλ-᾽Οσ-αρ καλούμενος), ἔχει μεγίστην ὁμοιότητα μετὰ τὰ πορτογάλλια ἢ μῆλα, πλὴν ἅμα ἐγγίστη τις αὐτὸν συντρίβεται μετὰ πάταγον καὶ μόνον ὁ φλοιὸς μετίναντες ἵνα μένει εἰς τὰς χεῖρας. Ἐκ τῆς παταγώδους ταύτης συντριβῆς φαίνεται ὅτι εἶναι πλήρης ἀέρος. Κατὰ τοὺς νεωτέρους περιηγητὰς τοιοῦτοι καρποὶ εὐρίσκονται καὶ ἐν τῇ ἀνω Αἰγύπτῳ, ἐν Νουβίᾳ καὶ ἐν τῇ εὐδαίμονι Ἀραβίᾳ, οἱ δὲ βοτανικοὶ καλοῦσι τὸ τούτου παράγον δένδρον Ἀσκληπιάδα γιγάντειον (*asclepias gigantea*). Ἐκ τῶν ἀρχαίων μύθων ὁ Ἰώσηπος ἀναφέρει τούτους· «Ἔστι δὲ, λέγει, καὶ τοῖς καρποῖς σποδιὰν ἀναγεννωμένην, οἱ χροῖαν μὲν ἔχουσι τοῖς ἐδωδίμοις ὁμοίαν δρεψαμένον δὲ ἐν χερσὶν εἰς καπνὸν ἀναλύεται καὶ τέφραν». Πόλ. ἰουδ. δ'. 8, 4.

⁷⁾ Περὶ τῶν τελευταίων τούτων καρπῶν λέγουσιν οἱ Ἀραβες, ὅτι ἄλλοτε μὲν ἦσαν ὡραῖοι εἰς τὴν ὥραν καὶ γλυκεῖς εἰς βρωσιν, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀμαρτίας τοῦ Ἀὼτ κατηράσθη αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο πικροί. Τοὺς καρποὺς ἴσως τούτους ὑπαινιτ-

γυναῖκες τῶν Ἀράβων βάφουσι διάφορα μέρη τοῦ σώματος των καὶ ἰδίως τὰς χεῖρας καὶ τὸ πρόσωπον. ¹⁾ Ὁ Μανδραγόρας βλαστάνει πανταχοῦ τῆς Παλαιστίνης, ἐκ δὲ τοῦ λ'. κεφαλαίου τῆς Γενέσεως ἐξάγεται ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰακώβ οἱ ἀνατολικοὶ λαοὶ ἐθεώρουν τὸν καρπὸν τοῦ ὡς ἱατρικὸν κατὰ τῆς στείρωσεως, πλάνη ἥτις διασώζεται καὶ μέχρι τῆς σήμερον.

Ἐκ τῶν ἀνθῶν τῆς Παλαιστίνης τὰ κυριώτερα εἰσιν ὁ ὑάκινθος, ὁ νάρκισσος, ἡ ἀνεμώνη (παπαρούνα), τὸ ῥόδον, τὰ ἴα, τὰ γαρόφαλλα. Τὰ ῥόδα τῆς Ἱερικῆς ἦσαν ἄλλοτε περίφημα ²⁾, ἡ δὲ παράδοσις τοῦ λαοῦ ἀπεφαίνετο ὅτι τὰ ῥόδα ταῦτα ἐβλάστανον ὅπου ἂν ἐπάτησεν ἡ Θεοτόκος ὅτε ἐφευγεν εἰς Αἴγυπτον· εἶναι δὲ βεβαιώτατον ὅτι τὰ ῥόδα ταῦτα, καὶ ἂν οὐ ἐξηραίνοντο, ἐμβλάλλόμενα εἰς τὸ ὕδωρ ἀνέθαλλον. Ὁ γνωστὸς γεωγράφος Ῥίττερ λέγει ὅτι ἐγένετο δοκιμὴ εἰς ἓν ῥόδον τῆς Ἱερικῆς 700 ἐτῶν μετενεχθὲν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν σταυροφορίων ³⁾. Τὴν σήμερον τὰ ῥόδα τῆς Ἱερικῆς ἐξέλιπον.

Τὸ βάλαμον τῆς Παλαιστίνης ἦν ἄλλοτε περίφημον. Ὁ Πλίνιος ἐν τῷ ιβ'. βιβλίῳ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ ἱστορίας γράφει ὅτι τοῦτο ἦν μοναδικὸν διὰ τὴν εὐωδίαν του· ὁ δὲ Στράβων λέγει ὅτι τὸ βάλαμον τοῦτο εὐρίσκεται μόνον ἐν Ἱερικῇ καὶ ὅτι ἀπετέλει ἐν τῶν κυριωτέρων προϊόντων τῆς Ἰουδαίας. Ἀλλ' ἐκ τούτων φαίνεται ὅτι οἱ συγγραφεῖς οὗτοι δὲν ἐγίνωσκον τὸ βάλαμον τῆς Ἀραβίας· καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ προσέχωμεν ὥπως μὴ συγχέωμεν τὸ βαλαμοφόρον δένδρον τῆς Ἰουδαίας μετὰ τοῦ τῆς Μέκκας, ὅπερ εἶναι μεγαλείτερον. Τὰ βαλαμοφόρα δένδρα τῆς Ἰουδαίας ἐκαλλιεργοῦντο μόνον παρὰ τὴν Ἱερικὴν καὶ τὴν Ἐγγαδὴν, καὶ εἶχον μὲν καταστραφῆ ἐπὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐκαλλιεργήσαν αὐτὰ μετὰ ταῦτα καὶ μνημονεύονται μέχρι τοῦ 4. αἰῶνος. Τὰ βαλαμοφόρα δένδρα ἐξέκρινον τὸ βάλαμον συνήθως κατὰ τοὺς μῆνας Ἰούνιον, Ἰούλιον καὶ Αὐγουστον, χαρσασμένῳ προηγουμένως τῶν φλοιῶν των διὰ λίθου ἢ ὕλου οὐχὶ δὲ διὰ σιδήρου. Ὁ Ἀραβ. ἱατρός Ἀβδουλ-λατίφ, λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ τρόπου τῆς συγκομιδῆς του, προστίθῃσιν ὅτι τὸ καλλίτερον βάλαμον εὐρίσκετο

μὲν ἄλλοτε ἐν Παλαιστίνῃ, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ὁμοῦς ἐξέλιπεν. Ἐπὶ τοῦ Πομπηίου τὸ βάλαμον τῆς Ἱερικῆς μετενήχθη ἐν Θριάμβῳ εἰς Ῥώμην. Ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ λέγεται μὲν ὅτι ἡ γῆ Γαλαὰδ παράγει βάλαμον ⁴⁾, οὐδόπως ὁμοῦς γίνεται μνεία περὶ τοῦ βαλαμοῦ τῆς Ἱερικῆς. Τινὲς τῶν ἱερῶν Γεωγράφων ἐξέλαβον τὸ τῆς Γαλαὰδ βάλαμον ἀντὶ τοῦ ἐλαίου τῆς μυροβαλάνου (τοῦ σημερινοῦ ζακούμ), ἥτις καὶ σήμερον εὐρίσκεται παρὰ τὴν Ἱερικὴν, ὁμοιάζουσα πρὸς τὴν δαμασκηνέαν· ὁ καρπὸς ταύτης εἶναι βάλανος ἄνευ κάλυκος, ὑπὸ τὸ κέλυφος τῆς ὁποίας ὑπάρχει κάρυον, ἐξ οὗ ἐξάγουσι τὸ ἐμάνυμον ἐλαίον, χρησιμεύον ὡς ἱατρικὸν δραστηκώτατον διὰ τὰς πληγὰς τοῦ ἐλαίου τούτου γίνεται ἱκανὴ ἐξαγωγή τὴν σήμερον.

§ 9.

Ἡ ἀμπέλος.

Ἐν τῇ εὐλογίᾳ, ἣν ὁ Ἰακώβ, πρὶν ἢ ἀποθάνῃ, εἰσέκεν εἰς τοὺς δώδεκα αὐτοῦ υἱοὺς, ὁμιλῶν περὶ τοῦ Ἰούδα λέγει «δεσμεύον πρὸς ἀμπέλον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἑλικίᾳ τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ· πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ». Τὰ ὅρη καὶ οἱ λόφοι τῆς Παλαιστίνης εἰσὶν εὐδαίκοι εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀμπέλου, τῆς δὲ Ἰουδαίας ὁ οἶνος ἦν περίφημος. Ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἔκειτο ἡ καὶλὰς Ἐσκώλ, ἐξ ἧς οἱ κατάσκοποι τοῦ Μωϋσέως μετεκρίσαν τὸν βότρυν τῆς σταφυλῆς, ὃν ἔφερον δύο ἄνθρωποι ἐν γένει δὲ εἰς τὰ πλείστα μέρη τῆς Παλαιστίνης ἡ ἀμπέλος ἐπέδιδε θαυμασίως. Ὁ ὠραίος οὗτος καρπός, μ' ὅλας τὰς ἐπελθούσας καταστροφάς, ἤκμαζεν ἐτι πρὸ ἐτῶν ἐν Παλαιστίνῃ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς νόσου τῶν κλημάτων ἤρξαντο καὶ ἐνταῦθα αἱ ἀμπέλοι νὰ παρακμάζωσιν. Ἡ χρῆσις τοῦ θεοῦ δὲν εἰσῆλθῃ ἐν Παλαιστίνῃ, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς, τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἀρχαίους Μωαμεθανοὺς ἀνήκοντες, θεωροῦσι τὴν χρῆσιν τούτου ὡς ἀνταρτίαν κατὰ τῆς διὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων, ὡς λέγουσιν, ἁμαρτίας ἐνσκηψάσης ταύτης θείας ὁργῆς.

§ 10.

Δένδρα κάρπιμα καὶ δάση.

Μεταξὺ τῶν καρπίμων τῆς Παλαιστίνης δένδρων, εἰν μῆλεων, ἀπιδίων, ἀμυγαλεῶν κτλ. τὸ πολυτιμώτερον καὶ πολυπληθέστερον εἶναι ἡ ἐλαία. Ἡ ἐλαία, δένδρον αἰθαλὲς καὶ ζῶν κατὰ τὸν Πλίνιον ⁵⁾ πλέον τῶν 200 ἐτῶν συγκαταριθμεῖται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ μετὰ τῶν πρώτων εὐλογιῶν τοῦ Θεοῦ, οἱ ὧν ἠυλόγησε τὴν γῆν τῶν Ἰσραελίων. Τὸ δένδρον τοῦτο φαίνεται ὅτι ἄλλοτε ἤκμαζε

τομένη καὶ ἡ Ἀγία Γραφή λέγει· «Ἐκ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων καὶ ἀμπέλου αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας· σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ γολῆς, βότρυς πικρίας». Δευτερονόμ. λδ'. 32.

¹⁾ Ὁ Κύπρος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν *Lansonia inermis* τοῦ Λιγναίου.

²⁾ Σειράχ. κδ'. 14. τὰ ῥόδα ταῦτα ἐκφύονται ἐκ τινος θάμνου πέντε δακτύλων καὶ συγκομιζόμενον ἐκ πολλῶν μικρῶν κλάδων.

³⁾ Erdkunde II. 432.

⁴⁾ Γένεσ. λζ'. 25. ἱερμ. 4. 22.

⁵⁾ XVI, 44.

πλείοτερον κατὰ τὰ νοτιοανατολικά μέρη τῆς Παλαιστίνης· διότι μετὰ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ Δαβὶδ μνημονεύεται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ εἰς, εἰς ὃν ἦν ἀνατεθειμένη ἡ ἐπιθεώρησις τῶν ἐν τούτοις τοῖς μέρεσιν ἐλαιῶνων ¹⁾. Κατὰ τὴν εὐλογίαν τοῦ Μωϋσέως ὁ Ἀσὴρ ἐμελλε νὰ βάψῃ ἐν ἐλαίῳ τὸν πόδα αὐτοῦ ²⁾. Οἱ ἀρχαῖοι Ἑβραῖοι ἐποίουν μεγάλην ἐξαγωγήν ἐλαίου εἰς Φοινίκην ³⁾ καὶ εἰς Αἴγυπτον ⁴⁾. Αἱ ἐλαῖαι τῆς Παλαιστίνης εἰσὶ προτιμότεραι καὶ αὐτῶν τῶν ἐλαιῶν τῆς Γαλλίας· εἰ δὲ καὶ τὸ ἐλαιὸν αὐτῶν δὲν ἔχει τοσαύτην φήμην ὅσῃν τὸ τῆς Γαλλίας, τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς κακῆς κατασκευῆς του. Ἡ συκὴ τῆς Παλαιστίνης εἶναι ὡσαύτως ἀξία λόγου· αἱ δὲ συκαὶ αἱ καρποφοροῦσαι κατ' Αὐγουστον εἰσὶν αἱ καλλίτεραι, καλούμεναι ὑπὸ τῶν Ἀράβων *καρμούς*· τὰ σύκα αὐτῶν ξηραίνοντα διαρκοῦσι πολλὸν καιρὸν. Τὰ ξηρὰ σύκα ἦσαν ἐν χρήσει ἐν Παλαιστίνῃ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων. Ἡ ἀγρία συκὴ ἢ ἡ συκομορέα ἤχμαζεν ἄλλοτε ἐν πολλοῖς μέρεσι τῆς Παλαιστίνης. Ἡ συκομορέα ἔχει κορμὸν ἰσχυρότατον, οἱ δὲ κλώνοι αὐτῆς διευθύνονται ὀριζοντίως· τὰ φύλλα τῆς ὁμοιάζουσι μὲν τὰ τῆς συκαμίνου καὶ οἱ καρποὶ αὐτῆς ἔχουσι γεῦσιν οὐχὶ τόσον εὐάρεστον. Τὸ ξύλον αὐτῆς, καίτοι ἐλαφρόν, εἶναι ἀσηπτον καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ἑβραῖοι μετεχειρίζοντο αὐτὸ εἰς τὰς οἰκοδομὰς ⁵⁾. Οἱ κράθβατοι, οὓς κατεσκευάζον οἱ Αἰγύπτιοι πρὸς ἐναπόθεσιν τῶν Μομμίων συνέκιντο ἐκ ξύλου συκομορέας, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ τούτων διετηρήθησαν μέχρι τῆς σήμερον. Τὸ δένδρον τοῦτο διὰ τοὺς μεγάλους αὐτοῦ κλώνους καὶ τὸ ἀειθαλές του χρησιμεύει προσέτι ὡς πολυπόθητος σκιάς τῶν κατοίκων τῆς Παλαιστίνης. Ἡ συκομορέα εἶναι τὴν σήμερον σπανία ἐν Παλαιστίνῃ· μόνον ἐν Ἰόππῃ εἶδομεν τοιοῦτον δένδρον.

Ὁ φοῖνιξ ἦν κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐν τῶν ὠραιοτέρων κοσμημάτων τῆς Ἰουδαίας καὶ ἰδίως τῶν περιχώρων τῆς Ἰεριχοῦς, ἥτις καὶ ἀπ' ἀρχῆς ἐκαλεῖτο πόλις τῶν φοινίκων ⁶⁾. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς Ἕλληνές τε καὶ Ῥωμαῖοι ἐκθειάζουσι τοὺς φοίνικας τῆς Ἰουδαίας. Κατὰ τὸν Στράβωνα οἱ φοίνικες αὐτῆς ἦσαν προτιμότεροι τῶν τῆς Βαβυλῶνος καὶ Θηβαίδος· ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ ἐν Ἰεριχοῦντι δάσους τῶν φοινίκων, λέγει ὅτι εἶχε μῆκος 100 σταδίων· ὁ Τάκιτος καὶ ὁ Πλίνιος γράφουσι σχεδὸν τὰ αὐτά ⁷⁾· νομίσματα δὲ

τῆς ἐποχῆς τῶν Μακκαβαίων, σωζόμενα μέχρι τῆς σήμερον, φέρουσιν ἔμβλημα ἐκ φοίνικος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς *Iudaea capta* (Ἰουδαία ἡχμαλωτισμένη). Κατὰ τὰς θριμβευτικὰς εἰσόδους οἱ Ἑβραῖοι ἔφερον πάντοτε κλάδους φοινίκων καὶ κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς σκηνοπηγίας, ἥτις ἦν κυρίως ἐορτὴ τῆς συγκομιδῆς, ἔφερον λιτανεύοντες κλάδους φοινίκων ⁸⁾. Ἀλλὰ τὴν σήμερον ἡ Παλαιστίνη σχεδὸν ἀπώλεσε τὸ πολύτιμον τοῦτο κόσμημά της. Οἱ φοίνικες τῆς Ἰεριχοῦς ὑπέκυψαν ὑπὸ τὸν πέλεκυν τῶν Βεδουίνων.

Ἡ ῥοδιά εὐδοκίμει θαυμασίως ἐν Παλαιστίνῃ· τὰ ῥόδια τῆς Ἰόππης εἰσὶ μοναδικά. Ἐν τῷ Ἀσματι τῶν Ἀσμάτων γίνεται λόγος περὶ παραδείσου ἐκ ῥοιῶν ⁹⁾. Ἡ λεμονέα καὶ ἡ πορτογαλλέα οὐδόλως μὲν μνημονεύονται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ, ἀλλὰ τὴν σήμερον ὁ καρπὸς αὐτῶν εἶναι ἐν τῶν ὠραιοτέρων καὶ πολυτιμοτέρων προϊόντων τῆς Παλαιστίνης· τὰ λεμόνια καὶ τὰ πορτογαλλία τῆς Ἰόππης εἰσὶ περίφημα διὰ τε τὴν ποιότητα καὶ τὸ μέγεθος. Ἡ πιστάκη μνημονεύεται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ὡς ἐν τῶν εὐγενεστέρων δένδρων τῆς γῆς Χαναάν· μετὰ τῶν δώρων, ἅτινα ἔπεμψεν ὁ Ἰακώβ εἰς τὸν Ἰωσήφ ἐν Αἰγύπτῳ ¹⁰⁾, εὐρίσκετο, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Ῥαββίνων, καὶ ὁ καρπὸς τῆς πιστάκης. Τὸ δένδρον τῶν κερατίων (χαρουπιὰ) ἡδονίμει τὰ μάλιστα ἄλλοτε ἐν Παλαιστίνῃ ¹¹⁾· ἀλλὰ τὴν σήμερον κατέστη σπανιώτερον. Δάση ἔχει ἡ Παλαιστίνη ὀλίγα καὶ μικρά, ἐνθα τὸ πολυπληθέστερον δένδρον εἶναι ἡ δρύς.

§ 11.

Ἰχθύες, ἑρπετὰ καὶ ἔντομα.

Οἱ ἰχθύες εἰσὶν ἀφθονώτατοι ἐν τῇ θαλάσῃ τῆς Τιβερίδος καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ· ἀλλ' οἱ μὲν τῆς Τιβερίδος θαλάσσης, καίτοι ἀφθονώτεροι, εἰσὶ πάντῃ ἀνούσιοι, ἐν δὲ οἱ τοῦ Ἰορδάνου εἰσὶ νοστιμώτατοι. Ἑρπετῶν δὲ ὑπάρχουσι πλείστα ὅσα εἶδη. Οἱ ἐν τῇ Γενέσει μνημονευόμενοι ὄφεις δὲν εὐρίσκονται σήμερον ἐν Παλαιστίνῃ· καὶ ὑπάρχουσι μὲν πολλοὶ ὄφεις, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀβλαβεῖς· ἢ ἔχιδνα εἶναι σπανιώτερα παρὰ τοὺς ἄλλους ὄφεις· οἱ μέλανες ὄφεις εἰσὶ πολυπληθέστεροι, οὐχὶ ὅμως καὶ ἰοδόλοι.

Ἐν τοῖς ἀξένοις παραλίοις τῆς Νεκράς θαλάσσης οὐ σκορπίοι εἰσὶ πολυαριθμώτατοι· ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι τῆς Παλαιστίνης καὶ ἰδίως ἐν Ἰεριχοῦντι καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου δὲν εἶναι σπάνιοι. Περὶ τῶν ἀκρίδων ἐγένετο λόγος ἀνωτέρω. Οἱ Ἑβραῖοι ἐγένωσκον πολλὰ

¹⁾ Α. Παρλειπ. κζ'. 28.

²⁾ Δευτερονόμ. λγ'. 24.

³⁾ Ιεζεκ. κζ'. 17.

⁴⁾ Ὠση. ιβ'. 2.

⁵⁾ Ἠσ. θ'. 9.

⁶⁾ Δευτερονόμ. λδ'. 4.

⁷⁾ Στράβ. ιστ'. 41. Tacit. Hist. I, V. 6.

⁸⁾ Α. Μακκαβ. ιγ'. 51, καὶ Β', ι. 7. Ιω. ιβ'. 13.

⁹⁾ δ', 13.

¹⁰⁾ Γένεσ. μγ'. 11.

¹¹⁾ Λουκ. ιε'. 16.

εἶδη ἀκρίδων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τέσσαρα ἐχρησίμευσαν, κατὰ τὸ Λευϊτικόν ¹⁾, καὶ πρὸς τροφήν των. Ἐκ τούτων ἀναμφιβόλως τῶν ἀκρίδων ἔτρωγε καὶ ὁ Βαπτιστὴς Ἰωάννης ἐν τῇ ἐρήμῳ ²⁾. Οἱ κάτοικοι τῆς Παλαιστίνης καὶ ἰδίως οἱ Μωαμεθανοὶ ἔτι καὶ σήμερον ἐσθίουσιν ἀκρίδας ὅπτας· οὕτω δ' ἀρέσκουσιν εἰς τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς Μωαμεθανοὺς τοῦ Ἰεμὲν, ὥστε οἱ τελευταῖοι διίσχυρίζονται ὅτι ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀποσταλεῖσα τοῖς Ἑβραίοις ὀρυγομήτρα οὐδὲν ἄλλο ἦν ἢ ἀκρίδες. Ἡ γεῦσις των ὁμοιάζει μὲ τὴν τῶν γαρίδων.

Ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς μαθηθάνομεν ὅτι τοὺς κατοίκους τῆς Παλαιστίνης ἐβασάνιζον ἄλλοτε πολυάριθμοι μυῖαι. Ἐν Ἀκκαρῶν, χώρᾳ τῶν Φιλισταίων, οἱ κάτοικοι ἐζήτουν προστασίαν κατὰ τῶν μυῶν παρὰ τινι θεότητι καλουμένην Πιελζεπ-οὐπ (Βεελζεβούλ τοῦ Εὐαγγελίου). Ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ³⁾ ἀναγινώσκομεν ὅτι δύο βασιλεῖς τῶν Ἀμορραίων ἐξεβλήθησαν ἐκ τῆς χώρας των οὐχὶ δι' ὀπλῶν, ἀλλὰ διὰ σφηκῶν. Ὁ Εὐγένιος Ρογήρος, περιηγητὴς τοῦ 19. αἰῶνος, διηγείται ὅτι κατὰ τὴν ἐν Ναζαρέτ διαμονὴν αὐτοῦ ποσαῦτα ἀπειρα πλήθη μικρῶν μυῶν εἰσέβαλον εἰς τὴν κοιλίαν Ἰεζράελ, ὥστε ἄνθρωποι καὶ ζῶα ἐκινδύνευον νὰ πνιγῶσιν ὑπ' αὐτῶν. Καὶ τὴν σήμερον ἡ Παλαιστίνη δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀπὸ τῶν ὀχληροτάτων τούτων ζωῶν.

§ 12.

Πτηνά.

Ἐν τῷ Λευϊτικῷ καὶ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ἀπαριθμεῖ ὁ Μωϋσῆς περὶ τὰ εἴκοσιν εἶδη ἀκαθάρτων πτηνῶν, ἀπὸ τοῦ κρέατος τῶν ὁποίων ὀφείλον ν' ἀπέχωνται οἱ Ἰσραηλίται ⁴⁾. ἀλλὰ, παρὰ τὰ ἀκάθαρτα ταῦτα, ἀπαντῶμεν ἐν τῷ μωσαϊκῷ νόμῳ τὴν περιστέραν καὶ τὴν τρυγῶνα, χαρακτηριζομένας ὡς καθάραι καὶ τὰ μόνα ἀποδεκτὰ εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Ἰεχωβά πτηνά. Εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑβραίοις ἔλλειψις τῶν ὀρνέων καὶ τῶν ἀλεκτόρων, οἵτινες, κατὰ τὸ Ταλμουδ, ἐξωρίσθησαν τῆς Ἱερουσαλήμ ἵνα μὴ μολύνωσι διὰ τῶν ἀκαθαρσιῶν των τὴν ἁγίαν Πόλιν· βραδύτερον ὁμοίως εἰσέχθησαν

διότι ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ γίνεται μνεία τοῦ ἁσματος τοῦ ἀλεκτορος ⁵⁾. Τὴν σήμερον βρίθκει ὁ τόπος ὀρνέων καὶ περιστέρων. Ἐν γένει δὲ πᾶν πτηνὸν εὐρισκόμενον ἐν τοῖς λοιποῖς μέρεσι τῆς Τουρκίας ὑπάρχει καὶ ἐν Παλαιστίνῃ, τὸν δὲ στόμαχον τῶν ἀβροδιαίτων καὶ τῶν τὴν θήραν μετερχομένων πολλάκις πιαίνουσι τρυγῶνες, κίσσαι, κίχλαι, ὀρνύκια καὶ ἰδίως πέρδικες.

Ἐν τῷ μωσαϊκῷ νόμῳ ἀπαντῶμεν εἰδικὰς ὑπὲρ τῶν φωλεῶν τῶν πτηνῶν διατάξεις· ἀπηγορεύετο εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, ἐὰν εὕρισκον φωλεὰν πτηνῶν, νὰ λαμβάνωσι συγχρόνως καὶ τὴν μητέρα καὶ τὰ νεογνά ⁶⁾. ὁ δὲ νόμος οὗτος οὐ μόνον ἀπέβλεπε τὸν περιορισμὸν τῶν κυνηγῶν, ἀλλὰ καὶ ἐσκοπεῖ νὰ προλάβῃ τὴν καταστροφὴν τῶν πτηνῶν ἐκεῖνων, ἅτινα, καίτοι κατὰ πρώτην ἐποφιν φαίνονται ἐπιζήμια εἰς τὸν γεωργόν, εἶναι ὁμως χρησιμώτατα ὡς ἐξολοθρεύοντα τὰ ἰοδόλα ἔρπετα, τὰς μυῖας καὶ τὰς ἀκρίδας. Ἡ Σελευκίς (ἀραβ. Σαμάρμαρ), ὁ φοβερώτατος ἐχθρὸς τῶν ἀκρίδων, ἀπαλαμβάνει προστασίαν γενικὴν παρὰ τοῖς ἀνατολικαῖς λαοῖς.

§ 13.

Μαστοφόρα ζῶα κατοικίδια καὶ ἄγρια.

Ἐν Παλαιστίνῃ, καθὼς καὶ ἐν Συρίᾳ, εὐρίσκονται πάντα τὰ εἶδη τῶν κατοικίδιων ζῶων, ἐξ ὧν τὸ εἰδικώτερον καὶ χρησιμώτερον εἶναι ἡ κάμηλος. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ὁ βοῦς καὶ ὁ ὄνος ἦσαν τὰ συνηθέστερα τῶν Ἑβραίων κατοικίδια ζῶα· διότι ἀμφότερα ἦσαν χρησιμώτατα εἰς λαὸν γεωργικόν. Οἱ καλλίτεροι βόες εὐρίσκοντο ἄλλοτε ἐν Βασάν, διὰ τὴν ἐνταῦθα ἀφθονον βοσκήν. Ὁ βοῦς ἐχρησίμευεν οὐ μόνον πρὸς ἀροτρίαις τῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς φορτηγὸν ζῶον, καὶ ὡς θύμα, καὶ ὡς τροφή. Ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς δαμάλεως κατεσκευάζον τυρὸν καὶ βούτυρον. Ὁ ὄνος, ζῶον ἀκάθαρτον παρὰ τοῖς Ἑβραίοις, ἐχρησίμευε, καθὼς καὶ σήμερον, καὶ ὡς ἀχθοφόρον ζῶον καὶ ὡς ὑποζύγιον. Ἡ ἡμίονος πολλάκις μνημονεύεται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Δαβὶδ, διὰ δὲ τὸ δύσβατον τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ὁδῶν εἶναι ἀναγκασιότατη. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίπου ἐποχὴν ἀπαντῶμεν καὶ τὸν ἵππον καταστάντα κοινότερον παρὰ τοῖς Ἑβραίοις. Καὶ εἶχον μὲν οἱ ἀρχαῖοι λαοὶ τῆς γῆς Χαναάν ἵππους μεταχειριζόμενοι τούτους καὶ ἐν ταῖς μάχαις, ἀλλ' ἐν γένει οἱ ἵπποι δὲν ἠδύναντο νὰ ᾔναι τόσον χρήσιμοι ἐν τόπῳ ὀρεινῷ, ὅσος ἡ Παλαιστίνη. Ὁ Σολομὼν μετεκόμισε πολλοὺς

¹⁾ ἱε', 22.

²⁾ Ματθ. γ'. 4. Μάρκ. α'. 6.

³⁾ κδ'. 12.

⁴⁾ «Καὶ ταῦτα οὐ φάγεσθε· τὸν ἀετὶν, καὶ τὸν γρύπα καὶ τὸν ἀλιέαιτον, καὶ τὸν γύπα, καὶ τὸν ἰκτίνα καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶν· καὶ στρουθὶν, καὶ γλαῦκα, καὶ λῆρον, καὶ ἐρωδιὸν, καὶ κύκνον, καὶ ἴβιν, καὶ καταβάκτην, καὶ ἰέρακα καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶν· καὶ ἔποπα, καὶ νυκτιγόρακα, καὶ πελεκᾶνα, καὶ γαραδριὸν καὶ τὰ ὅμοια αὐτῶν· καὶ πορφυρίωνα καὶ νυκτερίδα». Δευτερον. ιδ'. 12—19.

⁵⁾ Ματθ. κστ'. 74. Μάρκ. ιδ'. 68.

⁶⁾ «Ἐὰν δὲ συναντήσῃς νοσσιᾶ ὀρνέων πρὸ προσώπου σου ἐν τῷ ὄρει, ἢ ἐπὶ παντὶ δένδρῳ, ἢ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἡ μήτηρ ἀλὼπῃ ἐπὶ τῶν νοσσῶν ἢ ἐπὶ τῶν ὠνῶν, οὐ λήψῃ τὴν μητέρα μετὰ τῶν τέκνων· ἀποσολῇ ἀποστελεῖς τὴν μητέρα, τὰ δὲ παῖδιά λήψῃ σεαυτῷ, ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ πολυήμερος γένη». Δευτερονόμ. κδ'. 6.

ἵππους ἐξ Αἰγύπτου συγκροτήσας καὶ ἱππικὸν ἐκ 12.000 ἱππέων ἡ δὲ πολυτέλεια αὐτῇ ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων βασιλέων. Ὅραϊον περιγραφὴν τοῦ ἵππου ἀπαντῶμεν παρὰ τῷ Ἰωβ¹⁾.

Αἱ αἴγες καὶ τὰ πρόβατα ἦσαν καὶ εἰσὶ πολυάριθμα ἐν Παλαιστίνῃ, ἐκ τοῦ γάλακτος τῶν ὁποίων κατασκευάζουσιν αἱ νομαδικαὶ τῶν Βεδουίνων φυλαὶ βούτυρον ἐξαίρετον. Ὁ χοῖρος θεωρεῖτο ἄλλοτε παρ' Ἑβραίοις ὡς ἀκάθαρτος καὶ σήμερον δὲ θεωρεῖται ὡς τοιοῦτος παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι σπάνιον φαινόμενον. Ὡσαύτως καὶ οἱ κύνες θεωροῦντο ὡς ἀκάθαρτοι τὴν σήμερον δὲ πληροῦσι τὰς ἀγυῖας ὅλων τῶν πόλεων καὶ τῶν χωρίων.

Μεταξὺ τῶν ἀγρίων ζώων πρωτεύει ἐν Παλαιστίνῃ ὁ λέων. Τὰ πολυάριθμα τῆς Γραφῆς χωρία, ἐν οἷς γίνεται λόγος περὶ λέοντος, οὐδεμίαν ἀφίνουσιν ἡμῖν ἀμφιβολίαν, ὅτι ἄλλοτε ὑπῆρχον ἐν Παλαιστίνῃ λέοντες· ἀλλὰ καὶ σήμερον εὐρίσκονται παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου. Καὶ ἡ ἄρκτος ὡσαύτως δὲν εἶναι σπάνια. Ἐν Παλαιστίνῃ εὐρίσκεται εἰδὸς τι ἄρκτων, εἰς ἃς οἱ ζωολόγοι ἀποδίδουσιν ἰδιαίτερον ὄνομα, καλοῦντες αὐτὰς ἄρκτους τῆς Συρίας (ursus syriacus). Ὁ ἀγριόχοιρος καλούμενος ἐν τῇ Γραφῇ ὡς ἐκ δρυμοῦ ἡ μονιὸς ἀγριὸς εὐρίσκεται ἐτι καὶ σήμερον ἐν Ἰερικῶντι καὶ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου. Οἷον ἤττον δὲ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀναφαίνονται καὶ ὕαινα καὶ πάνθηρες καὶ τίγρεις. Εἰς τὴν ὕαιναν, ἣν οἱ Ἀραβες καλοῦσι Δ'άπε, ἀποδίδεται καὶ μυστηριώδης τις δύναμις, δι' ἣς, ὡς λέγουσι, μαγνητίζουσα τὰ συναντῶντα αὐτὴν ζῶα ἑλκύει αὐτὰ εἰς τὴν κατοικίαν τῆς. Θῶες δὲ (τ'ζακάλια) καὶ ἀλώπεκες καὶ ἔλαφοι καὶ δορκάδες καὶ λαγωαὶ εἰσὶ τὸ συνηθέστερον συνάντημα τῶν ἐν Παλαιστίνῃ κατοικούντων.

§ 14.

Διαίρεσις τῆς Παλαιστίνης.

Ἡ Παλαιστίνη ἐμπεριλαμβανομένη ἐντὸς τῶν ἀνωτέρω (§ 1.) ῥηθέντων ἐρίων διηρεῖτο φυσικῶς εἰς δύο μέρη, εἰς τὴν ἐν τεῦθ ἐν καὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου Παλαιστίνην. Πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Ἑ-

¹⁾ «Ἢ οὐ περιέθικας ἵππῳ δύναμιν; ἐνέδθησας δὲ τραχήλῳ αὐτοῦ φόβον; περιέθικας δὲ αὐτῷ πανοπλίαν, δόξαν δὲ στήθεων αὐτοῦ τόλμην; ἀνορύσσων ἐν πεδίῳ γαυριᾶ, ἐκπορεύεται δὲ εἰς πεδίον ἐν ἰσχυρί. Συναντῶν βασιλεὶ κατὰ γέλῳ, καὶ οὐ μὴ ἀποστραφῇ ἀπὸ σιδήρου. Ἐπ' αὐτῷ γαυριᾶ τῶζον καὶ μάχαιρα καὶ ὀργὴ ἀφανιεῖ τὴν γῆν, καὶ οὐ μὴ πιστεύσῃ ἕως ἂν σημάνη σάλπιγγος· σάλπιγγος δὲ σημαίνουσας λέγει, εἴη, πόρρωθεν δὲ ἀσφραίνεται πόλεμος ἐν ἀντακί καὶ κραυγῇ». Ἰωβ, λθ'. 19—20.

βραίων ἦν κατακερματισμένη εἰς πολλὰ τμήματα φέροντα τὸ ὄνομα τῶν λαῶν, ὑφ' ὧν κατωκοῦντο· ἀλλ' ἂν ὅτου κατέκτησαν αὐτὴν οἱ Ἑβραῖοι διηρέθη, ὡς ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα φυλῶν, εἰς δώδεκα μέρη. Ἐπὶ τοῦ Ῥοδοῦ, υἱοῦ τοῦ Σολομῶντος, αἱ δέκα φυλαὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Δαβιτικῆς δυναστείας καὶ ἡ χώρα διηρέθη εἰς δύο βασιλεία, εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ καὶ εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα. Ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Ἑβραίων μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου οὐδὲν θετικὸν γινώσκουμεν περὶ τῆς διαιρέσεως τοῦ τόπου. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν Μακκαβαίων μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ εὐρίσκομεν τὴν Παλαιστίνην διηρημένην εἰς τέσσαρας ἐπαρχίας, Α' τὴν Γαλιλαίαν, Β' τὴν Σαμάρειαν, Γ' τὴν Ἰουδαίαν καὶ Δ' τὴν Περσίαν, ἡ δὲ τελευταία πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου. Ἡ διαιρέσις αὕτη οὐ μόνον ἦν ἡ φυσικωτέρα, ἀλλὰ, καὶ μ' ὅλας τὰς μετὰ ταῦτα μεταβολὰς, ἔμεινεν ἀνεξάλειπτος ἐν τῇ μνήμῃ τῶν χριστιανικῶν λαῶν καὶ ὅσον μάλιστα τὰ πλεῖστα τῶν γεγονότων τῆς Ἱερᾶς Ἱστορίας καὶ ἰδίως τοῦ Εὐαγγελίου γινώσκουμεν ἐσχετισμένα μὲ τὴν διαίρεσιν ταύτην. Βραδύτερον ἐγένετο καὶ ἑτέρα ἐκκλησιαστικὴ διαίρεσις, ἀλλὰ τὰ ὀνόματα Ἰουδαία, Γαλιλαία, Σαμάρεια, οὐδόλως ἐξέλιπον ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν λαῶν.

Α'.

Γαλιλαία.

Τὸ ὄνομα Γαλιλαία παράγεται ἐκ τοῦ Ἑβραϊκοῦ Γαλίλ, ὑπερ σημαίνει κύκλον. Ἡ λέξις Γαλίλ εὐρίσκεται ἡδὴ καὶ παρὰ τῷ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ²⁾ ὡς ὄνομα γεωγραφικόν, σημαῖνον μέρος τῆς ἀρκτικῆς Παλαιστίνης καὶ πρὸ πάντων τὴν γῆν Νεφθαλί. Ὁ Σολομῶν ἐδώρησεν τῷ Χειράμ, βασιλεὶ τῆς Τύρου, εἴκοσι πόλεις τῆς Γαλιλαίας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ κατώκησαν Φοίνικες καὶ πολλοὶ ἄλλοι ξένοι, διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο καὶ Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν. Ἡ Γαλιλαία ὠρίζετο πρὸς ἄρκτον μὲν ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Τυρίων καὶ τοῦ Ἀντιλιβάνου, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τῶν παραλίων τῆς Φοινίκης, καὶ, πρὸς μεσημβρίαν ἀπὸ τῆς Γινέας (τανῦν τζινίν) καὶ τῶν ὀρέων Ἐφραΐμ. Μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Βαβυλώνης ἐπιστροφὴν τῶν Ἑβραίων ἡ γῶρα τῆς Γαλιλαίας ἐμπεριελάμβανε πλείστους ἐθνικούς παρὰ πρότερον, ἐπιδράσαντας ἐπὶ τῇ τοῦ θρησκευτικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς γλώσσης τῶν Ἑβραίων Γαλιλαίων.

²⁾ κ'. 7. καὶ κ'. 32. ἡ μετάφρασις ἔχει: τῶν ὀρέων Γαλιλαίας.

ἐξ οὗ καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν λοιπῶν Ἑβραίων πρὸς τοὺς Γαλιλαίους.

Ἡ Γαλιλαία ἦν μικροτέρα μὲν τῆς Ἰουδαίας, ἀλλὰ καὶ μεγαλειτέρα τῆς Σαμαρείας· οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἦσαν πολυπληθέστεροι ἢ οἱ τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν καὶ μαχηώτεροι τῶν ἄλλων Ἑβραίων. Ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ πολέμῳ ὁ Ἰωσήπος ἐστρατολόγησεν ἀνευ τινος δυσκολίας 100,000 μαχητῶν. Ἡ Γαλιλαία συγκαίμενη πρὸς ἄρκτον μὲν ἐξ ὁρέων πρὸς μεσημβρίαν δὲ ἐκ πεδιάδων διηρείτο εἰς ἄνω καὶ κάτω Γαλιλαίαν· αἱ γνωστότεραι αὐτῆς πόλεις εἰσὶ 1) Δάν, κληθεῖσα οὕτως ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Δάν καὶ καλουμένη πρότερον Αἰχίς¹⁾, 2) Κάδης πόλις φυγαδευτηρίου, 3) Χενερέθ, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ἡ Τιβερίας θάλασσα, καλουμένη πρότερον Γεννησαρέτ, 4) Καπερναούμ, πολλάκις μνημονευμένη ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, 5) Βηθσαϊδὰ καὶ 6) Χεράζιν ὡσαύτως μνημονευόμεναι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, 7) Τιβερίας, 8) Σέπωρις, πρωτεύουσα τῆς Γαλιλαίας, μετὰ δὲ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔδρα τοῦ Συνεδρίου τοῦ βραδύτερον εἰς Τιβεριάδα μεταβάνας, 9) Κανὰ, ἐπίσημος ἐν τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ διὰ τὸν ἐν αὐτῇ γάμον, 10) ἡ πασίγνωστος Ναζαρέτ, 11) Ἐνδὼρ, γνωστὴ ὡς πατρίς τῆς Πυθωνίσσης, 12) Ναϊμ ἢ Ναϊν, γνωστὴ διὰ τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας, 13) Πτολεμαῖς, Ἀχχὼ τὸ πάλαι καλούμενη, ἐξ οὗ καὶ τὸ κοινότερον αὐτῆς ὄνομα Ἀχκα ἢ Ἀκρη.

B'.

Σαμάρεια.

Ἡ ἐπαρχία αὕτη ὠνομάσθη οὕτως ἐκ τῆς πόλεως Σαμαρείας τῆς πρωτεύουσας τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ. Ἡ Σαμάρεια ἦν ἡ μικροτέρα τῶν λοιπῶν τριῶν ἐπαρχιῶν τῆς Παλαιστίνης καὶ ὠρίζετο ἀρκτικῶς μὲν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἀνατολικῶς δὲ ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, πρὸς μεσημβρίαν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας καὶ πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Ἡ γῆ τῆς Σαμαρείας εἶναι εὐφορωτάτη, παράγουσα σίτον, βαμβάκιον, καπνὸν καὶ ἔλαιον. Ἡ ἐπαρχία αὕτη καλεῖται τὴν σήμερον Ναπλούς. Αἱ γνωστότεραι πόλεις τῆς Σαμαρείας εἰσὶ 1) Βαιθάν, ἡ μετὰ ταῦτα Σκυθόπολις ἢ καὶ μητρόπολις τῆς Β' Παλαιστίνης, 2) Σαλήμ, παρὰ τὴν ὁποίαν ἐβάπτισεν ὁ Ἰωάννης, 3) Καϊσάρεια τῆς Παλαιστίνης καλουμένη καὶ πύργος Στράτωνος, 4) Ἰεζράελ παρὰ τὴν ὁμώνυμον κοι-

λάδα, ἐνθα ἦσαν τὰ παλάτια τοῦ Ἀχαάβ, ἀπὸ τῶν παραθύρων τῶν ὁποίων ἐκηρμίσθη ἡ Ἰεζάβελ, 5) Σαμάρεια πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ καὶ μετὰ ταῦτα μετονομασθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου Σεβάστεια, 6) Σαχέμ, ἡ μετὰ ταῦτα Νεάπολις καὶ σήμερον Ναπλούς, κειμένη μεταξὺ τῶν ὁρέων Γεβὰλ καὶ Γαρίζιν.

Γ'.

Ἰουδαία.

Τὸ μὲν ὄνομα Ἰουδαία ἐσήμαινεν ἐνίοτε καὶ ὅλον τὸν τόπον τῶν Ἑβραίων, ἡ ἐπαρχία ὅμως Ἰουδαία ἐμπεριελάμβανε τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς Παλαιστίνης, ὅπερ, κείμενον πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰορδάνου, ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν μεσημβρινῶν ὁρίων τῆς Σαμαρείας μέχρι τῆς Πετραίας Ἀραβίας. Τὰ ὅρη τῆς Ἰουδαίας εἰσὶ τὰ ὑψηλότερα πάντων τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου ὁρέων τῆς Παλαιστίνης, αἱ δὲ ὑψηλότεραι αὐτῶν κορυφαὶ ἔχουσι σχῆμα κωνικόν. Ἡ Ἰουδαία, καὶ τοι ἐκ φύσεως ἀγονιωτέρα τῶν λοιπῶν τῆς Παλαιστίνης ἐπαρχιῶν, εἶναι ὅμως γῆ σιτοφόρος καὶ κατάφυτος ὑπὸ ἀμπέλων καὶ ἐλαιῶν, τὰ δὲ πεδινὰ αὐτῆς μέρη εἰσὶ γονιμώτατα. Ἡ ἐπαρχία τῆς Ἰουδαίας, ἥτις ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ὑρκανοῦ ἐμπεριελάμβανε καὶ μέγα μέρος τῆς Ἰδουμαίας, ἦν διηρημένη εἰς ἐνδεκα τοπαρχίας, οἷον τὴν Ἱερουσαλὴμ, τὴν Γόφναν, τὰ Ἀκρατα, τὴν Θαμνὰν, τὴν Λύδδαν, τὴν Ἐμμαούς, τὴν Πέλλαν, τὴν Ἰδουμαίαν, τὴν Ἐγγαδί, τὸ Ἡρώδιον καὶ τὴν Ἱεριχώ. Αἱ γνωστότεραι τῆς Ἰουδαίας πόλεις εἰσὶν αἱ ἑξῆς 1) Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἱστορικωτάτη τῶν πόλεων τῆς ὑψηλῆς, καὶ πρωτεύουσα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ βασιλείου, 2) Ἱεριχώ, ἡ καὶ πόλις τῶν φοινίκων καλουμένη, 3) Γαλγάλα, ἐνθα ἐστρατοπέδευσαν οἱ Ἑβραῖοι μετὰ τὴν διὰβασιν τοῦ Ἰορδάνου, 4) Ἐγγαδί κειμένη παρὰ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν, 5) Ζόγορα, τὸ μόνον μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Σοδόμων λείψανον τῶν πέντε πόλεων, 6) Γαδαὼν, γνωστὴ ἐν τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ διὰ τὸν ὑπὲρ τῶν Γαδαωνιτῶν πόλεμον τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, 7) Ῥαμαθαὶμ ἢ Ἀρμαθαὶμ πατρίς τοῦ Προφήτου Σαμουὴλ, 8) Βηθλεὲμ, 9) Θεκωῆ, 10) Χεβρών, 11) Βηρσαβεῆ, λαμβανυμένη συχνάκις ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ὡς τὸ τελευταῖον πρὸς μεσημβρίαν ὄριον τῆς χώρας τῶν Ἑβραίων, 12) Ἀριμαθαία, ἡ νῦν Ῥέμλη, 13) Ἰόππη, 14) Λύδδα, 15) Ἀσκήλων, 16) Ἀκκαρὼν, 17) Γεθ ἢ Γέττα πατρίς τοῦ Γολιάθ, 18) Ἀζωτος, 19) Γάζα, 20) Σιλώ, ἐνθα ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ἔφερε τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, 21) Βεθ ἢ Βεθλὴν καλουμένη πρότερον Λουζὰ ὑπὸ δὲ τοῦ Ἰακώβ, μετὰ τὸ ὄνειρον τῆς μυστηριώδους κλίμακος, Βεθλὴν μετονομασθεῖσα.

¹⁾ Ἰησ. ὁ'. 47. ἡ πόλις αὕτη μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως (Ῥένετ. ὁ' 14, Δευτερονόμ. λδ'. 1.) πρὸ τῆς κατακτήσεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς φυλῆς τοῦ Δάν, ἀλλὰ φαίνεται τὸ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ Αἰχίς ἀντικαταστάθῃ μετέπειτα διὰ τοῦ Δάν ὡς γνωστοτέρου.

Δ'.

Περαία.

Ἡ Περαιά, καὶ Γαλαὰδ ¹⁾ καλουμένη ἐμπεριλαμβάνανε πρότερον ὅλας τὰς πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώρας τῶν Ἑβραίων, μετέπειτα δὲ, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Μακεδόνων, περιωρίσθη εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Ἀρνὼν καὶ τοῦ Ἰαβὼκ χώραν. Τρία ποτάμια, ὁ Ἰερόμαξ, ὁ Ἰαβὼκ καὶ ὁ Ἀρνὼν, διαιροῦσι τὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου καὶ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης χώραν εἰς τρία ὀροπέδια, ἅτινα πρὸς ἀνατολὰς μὲν λήγουσιν εἰς τὴν Ἐρημον τῆς Ἀραβίας, πρὸς δυσμὰς δὲ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰορδάνου καὶ τὴν Νεκρὰν θάλασσαν. Τὸ μεσημβρινώτερον ὀροπέδιον, τὸ ἀποτελοῦν τὴν γῆν Μωάβ, δὲν ἀνήκει ἐνταῦθα. Εἰς τὴν μεταξὺ τοῦ Ἀρνὼν καὶ τοῦ Ἰαβὼκ χώραν κατέκοντο ἐπὶ Μωϋσέως, ἀνατολικῶς μὲν οἱ Ἀμμωνῖται, δυτικῶς δὲ οἱ Ἀμορρᾶιοι, ὁ βασιλεὺς τῶν ὁποίων Σηὼν κατετροπώθη ὑπὸ τῶν Ἑβραίων. Πέραν τοῦ Ἰαβὼκ ὑπῆρχε τὸ βασίλειον τῆς Βασάν, κατοικοῦμενον ὡσαύτως ὑπὸ Ἀμορρᾶίων, τῶν ὁποίων τὸν βασιλέα Ὡγ κατετρόπωσεν ὁ Μωϋσῆς ²⁾. Εἰς τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας ἡ πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώρα διηρέθη εἰς πέντε ἐπαρχίας, τουτέστιν εἰς τὴν Τραχωνίτιδα, ³⁾ τὴν Γαυλωνίτιδα, ⁴⁾ τὴν Αὐρανίτιδα ⁵⁾, τὴν

Βαταναίαν ⁶⁾ καὶ τὴν ἰδίως Περαιάν ⁷⁾. Αἱ τέσσαρες πρώται ἐπαρχίαι, εἰς ἃς πολλοὶ συγγραφεῖς προσθέτουσι καὶ τὴν Ἰτουραίαν, κληθεῖσαν οὕτως ἀπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰσμαὴλ Ἰετοῦρ, καὶ ἀντιστοιχοῦσαν πιθανώτατα πρὸς τὸ σημερινὸν Τζαδ'οῦρ ἀπετέλουν τὴν ἀρχαίαν τῆς Βασάν χώραν.

Αἱ κυριώτεραι πόλεις τῆς Περαιᾶς ἦσαν αἱ ἐξῆς·

1) Πανεὰς ἢ Καϊσάρεια ἢ Φιλίππου, κειμένη παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Ἑρμῶν ἐν τῇ Γαυλωνίτιδι καὶ οἰκοδομηθεῖσα ἀναμφιβόλως ὑπὸ τῶν Συρομακεδόνων. Βορειοανατολικῶς τῆς πόλεως ταύτης ὑπάρχει σπήλαιον, ὅπερ μετὰ τοῦ παρακειμένου δάσους ἦν καθιερωμένον ἄλλοτε εἰς τὸν Πᾶνα, καὶ ἐκαλεῖτο Πανεῖον, ἐξ οὗ ἐκπηγάζει τὸ ἐν τῶν ποταμίων τῶν ἀποτελούντων τὸν Ἰορδάνην. Ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ σώζονται μύακες, οἵτινες ἦσαν πιθανώτατα προωρισμένοι εἰς ὑποδοχὴν ἀγαλμάτων, καὶ ἐφ' ὧν ὀρῶνται ἐγκεχαραγμένα ἐπιγραφαὶ μὴ ἀναγνωσθεῖσαι εἰσέτι, ἐκτὸς μιᾶς ἐχούσης τὰς λέξεις *ἰερεὺς θεοῦ Πανός*. Καὶ ὁ μὲν Ἡρώδης ἀνήγειρε ναὸν περὶ τὸ σπήλαιον εἰς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου. Φίλιππος δ' ὁ Τετράρχης ἐκόσμησε καὶ ἐμεγάλυνε τὴν μικρὰν πόλιν Πανεάδα καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν Καϊσάρειαν πρὸς διάκρισιν ὅμως τῆς Καϊσαρείας ταύτης ἀπὸ τῆς ἄλλης τῆς ἐν τῇ

Χαουράν· ἀλλὰ τὸ σημερινὸν Χαουράν ἐμπεριλαμβάνει, ἐκτὸς τῆς ἀρχαίας Αὐρανίτιδος, καὶ μέρος τῆς Τραχωνίτιδος καὶ τῆς Βαταναίας.

⁶⁾ Τὸ ὄνομα τοῦτο παράγεται ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς λέξεως Βασάν· ἀλλ' ἡ ἐπαρχία Βαταναία ἐμπεριελάμβανε μέρος καὶ ὅχι ὅλον τὸ ἀρχαῖον βασίλειον τῆς Βασάν. Οἱ γεωγράφοι διχογνωμοῦσι ὡς πρὸς τὴν τοποθεσίαν τῆς ἐπαρχίας ταύτης, ὁ δὲ Ἰώσηπος ὅτε μὲν ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαταναία ἐννοεῖ ὅλην τὴν γῆν τῆς Βασάν, ὅτε δὲ περιορίζει αὐτὴν εἰς στενώτερα ὅρια. Δυνάμεθα ὅμως ἐλλόγως νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀρχαίαν Βαταναίαν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ σημερινοῦ Ποττίην, πρὸς μεσημβρίαν τῶν πεδίων τοῦ Χαουράν, καὶ νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Τζάπαλ Χαουράν.

⁷⁾ Ἡ ἰδίως Περαιά περιελάμβανε ὅλας τὰς μεταξὺ τοῦ Ἰαβὼκ καὶ τοῦ Ἀρνὼν κειμένης χώρας τῶν Ἀμορρᾶίων, ἃς ἐπὶ Μωϋσέως κατεῖχεν ὁ βασιλεὺς Σηὼν. Περὶ μὲν τοῦ βασιλείου τῶν Ἀμορρᾶίων ἰδοὺ τί λέγει ὁ Ἰώσηπος· «Ἔστι χωρίον τριῶν μεταξὺ ποταμῶν κείμενον, ὅμοιον νήσῳ τὴν φύσιν ὑπάρχον, τοῦ μὲν Ἀρνῶνος ἀπὸ μεσημβρίας ὀρίζοντος αὐτό, Ἰαβάχου (Ἰαβὼκ) δὲ τὴν ἀρκύαν αὐτοῦ πλευρὰν περιγράφοντος, ἃς εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἐκβάλλων ἐκείνῳ καὶ τοῦ ὀνόματος μεταδίδωσι· τὰ μὲν τοι γὰρ πρὸς τὴν δύσει τοῦ χωρίου περὶήσιν ὁ Ἰορδάνης» (Ἀρχαίαι, δ' 5, 2)· τὴν δὲ Περαιάν περιγράφει οὕτω· «Καθ' ὅλου δὲ, εἰ καὶ τῷ μεγέθει τις ἐλαττώσειε τῆς Περαιᾶς τὴν Γαλιλαίαν, προσέλατο δ' αὖν τῇ δυνάμει· ἡ μὲν γὰρ ἐνεργὴς ὅλη καὶ συνεχὴς ἐστὶ καρποφόρος, ἡ Περαιά δὲ πολὺ μὲν

¹⁾ Ἡ Γαλαὰδ τὸ πάλαι ἐμπεριελάμβανε ἰδίως τὰ ἀρκτικά μέρη τῶν πέραν τοῦ Ἰορδάνου χωρίων, ἃς κατεῖχον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Μαχὶρ υἱοῦ τοῦ Μανασσῆ (Ἀριθ. 26, 20). Τὸ ὄνομα Γαλαὰδ ἐσήμαινε προσέτι τὰ ὄρεινὰ παρόχθια μέρη τοῦ Ἰαβὼκ κατ' ἀντίθεσιν τῶν πεδινῶν αὐτόθι μερῶν ὑπὸ ταύτην τὴν ἐννοίαν ἀπαντῶμεν συχνάκις ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ τὰ ὄρη Γαλαὰδ.

²⁾ Τὸ βασίλειον τοῦ Ὡγ, ἐκτεινόμενον μέχρι τοῦ Ἑρμῶν, περιελάμβανε τὴν χώραν τοῦ Ἀργὸς μετὰ τῶν 60 αὐτῆς πόλεων. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ κυρίως Βασάν ἀπετέλει τὸ μεσημβρινοανατολικὸν μέρος τοῦ βασιλείου τοῦ Ὡγ, τὸ βραδύτερον μετονομασθὲν Βαταναία. Ὁ Μωϋσῆς παρεχώρησε τὰς χώρας τοῦ Σηὼν εἰς τὰς φυλὰς τοῦ Ρουβὲν καὶ τοῦ Γὰδ, τὸ δὲ βασίλειον τοῦ Ὡγ εἰς τὸ ἕμισυ τῆς φυλῆς τοῦ Μανασσῆ.

³⁾ Τὸ ὄνομα τοῦτο παράγεται ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς λέξεως τραχὺν, σημαίνουσης τόπον πετρώδη. Ἡ Τραχωνίτις ἐμπεριελάμβανε ὅλην τὴν χώραν τὴν ἐκτεινομένην ἀπὸ τῶν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Δαμασκού ὁρέων μέχρι τῶν Βόστρων, τουτέστι τὰ σημερινὰ Τζαδ'οῦρ, Τζζοῦλν, μέχρι μέρους τοῦ Χαουράν καὶ Λιχάτζια. Ἰδίως ὅμως ἐκαλεῖτο Τραχωνίτις τὸ σημερινὸν Ελ-Λιχάτζια.

⁴⁾ Κληθεῖσαν οὕτως ὑπὸ τῆς πόλεως Γαυλὼν κειμένης ἐν τῷ ἀρχαίῳ βασιλείῳ τῆς Βασάν (Δευτερονόμ. δ' 43) καὶ ἀντιστοιχοῦσαν πιθανώτατα πρὸς τὸ σημερινὸν Τζζοῦλν. Τὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἦσαν πρὸς ἀρκτὸν μὲν τὸ Ἑρμῶν, πρὸς μεσημβρίαν δὲ ὁ Ἰερόμαξ, πρὸς ἀνατολὰς ἡ Αὐρανίτις, καὶ πρὸς δυσμὰς ὁ Ἰορδάνης καὶ ἡ Τιβερίας θάλασσα.

⁵⁾ Ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ εὐρίσκομεν εὐκόλως τὸ σημερινὸν

Ἰουδαία προσετέθη βραδύτερον εἰς τὸ νέον τοῦτο ὄνομα καὶ τὸ Φιλίππου. Ἡ Καισάρεια ἡ Φιλίππου μνημονεύεται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐπισκέψατο τὰς κώμας αὐτῆς ¹⁾ ἐκ ταύτης κατήγετο, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ αἰμορροῦσα, ἣν ἐθεράπευσεν ὁ Ἰησοῦς ἐκ τῆς ῥύσεως τοῦ αἵματος, καὶ ἦτις, πρὸς εὐγνωμοσύνην, ἀνήγειρεν ἀπέναντι τῆς οἰκίας της ἀνδριάντα παριστῶντα τὸν Ἰησοῦν ²⁾ τὸν ἀνδριάντα τοῦτον κατέρριψε βραδύτερον Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης. Ἔτι ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἤκμαζεν ἐνταῦθα πολυμελὲς χριστιανικὴ κοινότης ὑπὸ ἐπίσκοπον ἐξαρτώμενον ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου τῆς Ἀντιοχείας. Ἐπὶ τῶν Ἀράβων ἡ πόλις ἐκαλεῖτο, ὡς καὶ σήμερον, Πανιάς. Τὴν σήμερον ἡ Πανιάς εἶναι κώμη κατοικουμένη ὑπὸ 200 οἰκογενειῶν, συγκειμένων ἐξ Ὀρθοδόξων, Μωαμεθανῶν καὶ Δρούσων, 2) Βηθσαϊδᾶ, ἄλλη παρὰ τὴν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ κειμένην καὶ ἣν Φιλίππος ὁ Τετράρχης ὠνόμασε, πρὸς τιμὴν τῆς θυγατρὸς τοῦ Αὐγούστου, Ἰουλιᾶδα ³⁾, 3) Γάμαλα, κειμένη ἐπὶ ὄρους παρὰ τὴν λίμνην Γεννησαρέτ, ἐξ ἧς ἐκλήθη καὶ ἡ ἐπαρχία, ἐφ' ἧς ἔκειτο, Γαμαλατική, 4) Γάδαρα, κειμένη κατὰ μὲν τὸν Πλίνιον οὐ μακρὰν τοῦ Ἱερόμαχος, κατὰ δὲ τὸν Ἱερώνυμον κατέναντι τῆς Σκυθοπόλεως καὶ τῆς Τιβερίδος ἐπὶ τινος ὄρους, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὁποῦ ἀνέβλυζον θερμαὶ πηγαί· ἦν δὲ μία τῶν ὀχυρωτέρων πόλεων τῆς Περσίας. Οἱ νεώτεροι Γεωγράφοι τοποθετοῦσι τὰ Γάδαρα εἰς τὰ παρὰ τὴν σημερινὴν κώμην Οὐμ. Κὲς ἢ Μκὲς κείμενα ἐρείπια, ἐνθα σώζονται πλείστοι σαρκοφάγοι ἐκ βασάλτου μετ' ἀναγλύφων καὶ λείψανα δύο μεγάλων θεάτρων. Εἰς τὰ Γάδαρα ἡ πόλιν τῶν Γαδαρηνῶν ἐθεράπευσεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς δύο δαιμονιζομένους, ἐκ τῶν ἐποίων ἐξελθόντες οἱ δαίμονες ἀπῆλθον εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων καὶ ὤθησαν αὐτὴν κατὰ κρημνοῦ εἰς τὴν θάλασ-

μεῖζον, ἔρημος δὲ καὶ τραχεῖα τὸ πλεόν, πρὸς τε καρπῶν ἡμέρων αὐξῆσιν ἀγριωτέρα. Τό γε μὴν μαλθακὴν αὐτῆς καὶ πᾶμφορον, καὶ τὰ πεδία δένδρεσι κατὰφυττα ποικίλοις, τὸ πλεῖστον δὲ εἰς ἐλαίαν καὶ ἄμπελον καὶ φοινικῶνας ἡσκηται, διαρδομένη χειμάρροις τε τοῖς ἀπὸ τῶν ὄρων καὶ πηγαῖς ἀενάοις ἄλλαι, εἴπατε ἐκεῖνοι σειρίῳ φθίνουσιν. Μῆκος μὲν οὖν αὐτῆς ἀπὸ Μαχαιροῦντος εἰς Πέλλαν, εὖρος δὲ ἀπὸ Φιλαδελφείας μέχρις Ἰορδάνου. Καὶ Πέλλη μὲν, ἣν προειρήκαμεν, τὰ πρὸς ἄκρον ὀρίζεται, τὰ πρὸς ἐσπέραν δὲ Ἰορδάνη· μεσημβρινὸν δὲ αὐτῆς πέρας ἡ Μωαβίτις, καὶ πρὸς ἀνατολὴν Ἀραβία τε καὶ Σιλω-νίτιδι πρὸς δὲ Φιλαδελφινῇ καὶ Γεράσοις ἀποτεμένεται» (Πόλ. Ἰουδ. γ'. 3, 3.).

¹⁾ Ματθ. 10π'. 13. Μάρκ. ἡ. 27.

²⁾ Εὐσέβ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. ζ'. 18.

³⁾ Κατὰ τὸν Ῥελάνδον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ Βηθσαϊδᾶ καὶ οὐχὶ περὶ ταύτης.

σαν. Εἰς ἀπόστασιν μιᾶς λεύγας ἐντεῦθεν, παρὰ τὸν Ἱερόμακα, ἀναβλύζουσιν ἐτι καὶ σήμερον αἱ θερμαὶ πηγαί, περὶ ὧν γράφει ὁ Ἱερώνυμος, καὶ ὧν ἡ κυριωτέρα καλεῖται ὑπὸ τῶν Ἀράβων Χαμμάμου-σ-Σ'εχ, θεωρουμένη ὡς ἱαματικωτέρα παρὰ τὰ θερμὰ λουτρά τῆς Τιβερίδος. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Ναζαρέτ καὶ τῆς Νεαπόλεως ἐπισκέπτονται ταύτην κατὰ μῆνα Ἀπρίλιον, 5) Γαυλῶν ἢ Γωλᾶν, μία τῶν Λευϊτικῶν πόλεων, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ὅλη ἡ ἐπαρχία Γαυλωνίτις (τὸ σημερινὸν Τζισ-λάν), 6) Ἐδραῖν καὶ Ἀσταρῶθ πρωτεύουσαι τοῦ βασιλείου τῆς Βασάν· καὶ ἡ μὲν Ἐδραῖν εἰκάζεται ὅτι ἔκειτο ἐν τοῖς ἐπὶ τοῦ Χαουράν σωζομένοις ἐρείπιοις (Ἀρά'α ἢ Ἀδ'ρά'α ὑπὸ τῶν Ἀράβων καλουμένοις), ἐν οἷς σώζονται τμήματα κίωνων ἰωνικοῦ καὶ δωρικοῦ ρυθμοῦ καὶ τὰ λείψανα μιᾶς ἀγορᾶς, ἡ δὲ Ἀσταρῶθ ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ Τάλλ-Ἀσ'ταρε, 1 $\frac{3}{4}$ τῆς ὥρας νοτιοδυτικῶς τῆς Ἐδραῖν ἀπέχοντος, 7) Βόστρα, κειμένη ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ ὀροπεδίου τοῦ Χαουράν καὶ ἄλλοτε πρωτεύουσα τῆς Ἀραβίας· ἀξιοσημειώτᾳ εἰσι τὰ αὐτόθι σωζόμενα ἐρείπια, 8) Γέρασα, ἀπέχουσα 12 ὥρας νοτιοδυτικῶς τῶν Βόστρον καὶ τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια καλοῦσιν οἱ Ἀραβες Τζαράς. Τὰ αὐτόθι λείψανα τῶν ναῶν, τῶν ἀμφιθεάτρων καὶ τῶν παλατιῶν, ἡ πληθὺς τῶν στῆλῶν καὶ τῶν σαρκοφάγων, ἀπάντων κατεργασμένων κατὰ τὸν ἑλληνικὸν καὶ ῥωμαϊκὸν ρυθμὸν, φέρουσι τὰ δευτερεῖα τῶν ἐν Ἡλιουπόλει (Παλπὲκ) σωζομένων ἐρειπίων, 9) Ῥαμῶθ ἐν Γαλαλάδ ἢ ἐν τῇ φυλῇ Γάδ, πόλις φυγαδευτηρίου, ἡ βραδύτερον μὲν Σάλτων ἢ Σάλτον ἱερατικὸν τὴν σήμερον δὲ Ἐσ-Σάλτ καλουμένη. Ἡ κεντρικὴ αὕτη πόλις τῆς νῦν ἐπαρχίας Πάλλα ὑφύεται ἐπὶ τῆς κλιτύος πετρώδους καὶ ἀποτόμου λόφου, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποῦ σώζεται, κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος, φρούριον ἀρχαίων κατοικοῦμενον ὑπὸ τῶν προϊσταμένων τῆς πόλεως· οἱ κάτοικοι αὐτῆς συμποσῶνται εἰς 500 οἰκογενείας, ἐξ ὧν 120—170 Ὀρθοδόξων, αἱ δὲ λοιπαὶ Μωαμεθανῶν. Οὐ μακρὰν τῆς πόλεως ὑπάρχει ἐπὶ τινος λόφου πενιχρὸν τιμαυσιλεῖον Ἐλ-Χόσ'α καλούμενον, ὅπερ λέγεται ὅτι εἶναι ὁ τάφος τοῦ Προφήτου Ὡση. Περὶ τὸ τιμαυσιλεῖον τοῦτο συγχροτεῖται κατ' ἔτος ἐν ταχταῖς ἡμέραις ἀγορᾶ, ἐνθα συνερχόμενοι οἱ Βεδουῖνοι τῆς Πάλλας πωλοῦσι τὸ ὑπ' αὐτῶν κατασκευαζόμενον κάλι, 10) Ἐσεβῶν (τανῦν Χουσπάν), ἧς τὰ ἐρείπια σώζονται μέχρι τῆς σήμερον· ἀξιοσημειώτᾳ εἰσι τὰ ἐν αὐτῇ ἐπὶ βράχου λελαξευμένα βαθεῖα σφάτα, 11) Βεελμεῶν (τανῦν Μα'ήν), κειμένη $\frac{3}{4}$ τῆς ὥρας νοτιοανατολικῶς τῆς Ἐσεβῶν, καὶ ἧς τὰ ἐρείπια ὡσαύτως σώζονται, 12) Ἰασσά (τανῦν Ἰαχ'ζα)· παρὰ τὴν πόλιν ταύτην κατετρόπωσεν ὁ Μωυσῆς τὸν Σηὼν Βασιλέα τῶν Ἀμορραίων, ὅστις μετέβη ἐνταῦθα ἵνα πολεμήσῃ κατὰ τῶν Ἐδραίων, 13) Δηβῶν ἢ Δηβῶν

Γάδ. Τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως ταύτης σώζονται ἐν τινὶ ὠρεῖα καὶ βαθείᾳ κοιλάδι, κειμένη μίαν ὥραν πρὸς ἄρκτον τοῦ ποταμοῦ Ἀρνών· ἡ βαθεῖα αὕτη τοποθεσία τῆς πόλεως Δηβὼν ἐξηγεῖ διατί ὁ Ἡσαΐας προσκαλεῖ τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἵνα ἀναβῶσιν εἰς τὰ ὄρη Μωάβ καὶ κλαύσωσι τὴν ἀπώλειαν τῆς Μωαβίτιδος, 14) Ἀροήρ, κειμένη

παρὰ τὴν ἀρκτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ἀρνών. Ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καλεῖται Ἀροήρ παρὰ τὸν Ἀρνών, πρὸς διάκρισιν ἐτέρας ὁμωνύμου πόλεως, παρὰ τὴν Ῥαββὰθ Ἀμμὼν κειμένης· τὰ ἐρείπια ταύτης σώζονται μέχρι τῆς σήμερον, καλούμενα ὑπὸ τῶν Ἀράβων Ἀραήρ').

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΙΟΥΠΠΗ, ΛΥΔΔΑ, ΡΕΜΛΗ, ΟΔΟΣ ΑΠΟ ΙΟΥΠΠΗΣ ΕΙΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ.

§ 1.

Ἰούπη²⁾.

ΕΝ Ἰούππῃ κατὰ πρῶτον πατεῖ συνήθως ὁ ξένος τὸ ἔδαφος τῆς ἀγίας Γῆς. Ἡ ἐντύπωσις, ἣν προσεβίβη αὐτῷ τὸ πανόραμα τῆς πόλεως ταύτης, εἶναι λίαν εὐάρεστος· κειμένη ἐπὶ τῆς πλευρᾶς λόφου καὶ ἀμφιθεατρικῶς ἀναπτυσσομένη καθιστᾷ ὁρατὰς ἀπὸ τοῦ ἀτμόσφαιρου τὰς κυριωτέρας αὐτῆς οἰκοδομὰς, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαπρέπουσι τὰ μοναστήρια τῶν Γραικῶν, Λατίνων καὶ Ἀρμενίων. Σημαῖαι τῶν διαφορῶν χριστιανικῶν δυνάμεων, ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων σημείων τῆς πόλεως κυματίζουσιν, παρέχουσιν εἰς τοὺς ἔξωθεν ἐρχομένους ἡδιστον ἅμα καὶ παραμυθητικὸν θέαμα.

Ὁ λιμὴν τῆς Ἰούππης, ἐὰν πρέπη νὰ ὀνομάσωμεν αὐτὸν μὲ τὸ ὄνομα τοῦτο, εἶναι μικρότατος καὶ εἰς πλοῖα μεγάλης χωρητικότητος ἀπρόσιτος· τούτου ἕνεκα καὶ τὰ ἀτμόπλοια³⁾ ἀγκυροβολοῦσι συνήθως δύο χιλιόμετρα μακρὰν τῆς παραλίας. Ἄμα τὸ πλοῖον ἀγκυροβολήσῃ, ἀμέσως λέμβοι στερεώταται καὶ ὑπὸ ἐπιτηδειοτάτων Ἀράβων κυβερνώμεναι πλησιάζουσιν εἰς αὐτὸ, ἵνα ἀποβιβά-

σωσιν τοὺς τε ἐπιβάτας καὶ τὰ ἐμπορεύματα· ἡ τιμὴ τοῦ ἀποβιβάσμου δὲν εἶναι προσδιορισμένη, οἱ δὲ προσβιβάται οὐδέποτε εὐχαριστοῦνται εἰς ὅσα καὶ ἂν λάθωσι· πλὴν ἀνθρώποι τῶν μοναστηρίων ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἡγουμένων ἐπιτετραμμένοι διευθετοῦσι πολλάκις τὰ τῆς πληρωμῆς. Ἐν καιρῷ τρικυμίας αἱ λέμβοι εἰσὶ σπάνιαι, τὰ δὲ ἀτμόπλοια ἀγκυροβολοῦσιν εἰς μεγαλειτέραν ἀπόστασιν, ἐπομένως καὶ ἡ τιμὴ τοῦ ἀποβιβάσμου εἶναι μεγαλειτέρα. Ἡ ἀποβάθρα εἶναι μικρὰ καὶ εὐκρίθμοι μόνον λέμβοι δύνανται νὰ χωρήσωσιν εἰς τὸ μέρος τῆς ἀποβιβάσεως. Ἐν περιπτώσει δὲ, καθ' ἣν αὐταὶ εἰσὶ πολυάριθμοι, ἵστανται ἐπὶ τῆς ἀμμώδους παραλίας ὄλγον μακρὰν τῆς ξηρᾶς· ῥωμαεῖοι δὲ κωπηλάται, αἶροντες ἐπὶ τῆς ῥάχης τοὺς ξένους, μετακομίζουσιν αὐτοὺς εἰς τὴν ξηρὰν, λαμβάνοντες ἀφ' ἑνὸς ἐκάστου 20 παράδες.

Αἱ πρῶται ἐντυπώσεις, ἃς παρέχει εἰς τοὺς ξένους ἡ Ἰούπη, εἰσὶ τρόπον τινα πρόδρομοι τῆς παραδόξου τοῦ τόπου φυσιογνωμίας, ἣν μέλλουσι καθ' ὅλην τὴν πρὸς τὰ πρόσω παρεῖναι τῶν νὰ ἀπαντήσωσι. Ἡ γλῶσσα, τὸ ἔνδυμα, ἡ τοῦ προσώπου φυσιογνωμία, ὁ τρόπος τοῦ ζῆν, τὸ ὕψος τῆς φωνῆς ἐν τῷ ὁμιλεῖν εἰσὶ πάντῃ κεινοφανῆ καὶ παράδοξα.

Ἡ Ἰούπη εἶναι περιτειχισμένη μὲ τεῖχος ἰσχυράτατον, βεβλαμμένον ὅμως πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης. Ἀλλοτε τὸ τεῖχος εἶχε μίαν μόνην πύλιν, ἀλλὰ πρὸ τινων ἐτῶν ἠνεώχθη καὶ ἑτέρα, καὶ προτίθενται νὰ ἀνοίξωσι καὶ τρίτην εἰς τὴν δυτικὴν τοῦ τεύχους πλευράν· αἱ οἰκαὶ αὐτῆς, καθὼς καὶ αἱ τῶν λοιπῶν πόλεων τῆς Παλαιστίνης, εἰσὶ λιθόκτιστοι, αἱ δὲ ὁδοὶ στενωτάται καὶ ῥυπαραί. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἰούππης συμποσοῦνται εἰς 7,000 περίπου ψυχῶν, ἐξ ὧν 1000 μὲν Ὀρθόδοξοι, 300 τοῦ λατινικοῦ δόγματος,

¹⁾ Περὶ τῶν εἰς τὰ ἀνατολικά παράλια τῆς Νεκράς Θαλάσσης ἀξιοσημειώτων πόλεων γεννήσεται λόγος ἄλλαχού.

²⁾ Ἡ Ἰούπη καλεῖται κοινότερον Γιάφφα ἐκ τοῦ «Γιαφφά», ὅπερ ἑβραϊστὶ μὲν σημαίνει «ὠραιότης» φοινικιστὶ δὲ «ὑψωμα».

³⁾ Εἰς Ἰούππης διέρχονται ἐν τακταῖς τῆς ἐβδομάδος ἡμέραις τὰ ἀτμόπλοια τῆς Αὐστριακῆς ἐταιρίας τοῦ Λούδ, τὰ τῆς Γαλλικῆς Messageries imperiales, τὰ τῆς Ῥωσικῆς, τὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς, ἐκτάκτως δὲ καὶ ἄλλων ἐταιριῶν.

300 σχισματικοὶ Γραικοὶ ¹⁾, 50 Μαρωνῖται, 10 Ἀρμένιοι, 400 Ἰουδαῖοι, οἱ δὲ λοιποὶ Μωαμεθανοί. Οἱ πλείστοι τῶν χριστιανῶν κατοίκων μετέρχονται τὸ ἐμπόριον, ὅπερ ἀπὸ τῆς τομῆς τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέξ ἔλαβε μεγάλην καὶ ἐνταῦθα ἐπίταπιν, συνιστάμενον ἰδίως εἰς ἐξαγωγὴν ἐλαίου, σίτου, κριθῆς, σιγάρου, βαμβάκιου, μαλλίων, σαπουνίου, πορτογαλλίων, λεμονίων καὶ ἄλλων ὀπωρικῶν, καὶ εἰς εἰσαγωγὴν καφέ, ζαχάρους, ὀρυζίου, σιδήρου, ξυλικῆς καὶ παντὸς εἶδους βιομηχανικῶν προϊόντων. Ἡ Ὁρθόδοξος ἐν Ἰόππῃ κοινότης ἀπαριθμεῖ πολλοὺς ἐντίμους καὶ πλουσίους ἐμπόρους ἐντοπίους τε καὶ ξένους.

Οἱ κῆποι τῆς Ἰόππης εἰσὶν ἀναμφιβόλως οἱ ὠραιότεροι τῆς Παλκιστίνης· συγκεντρωμένοι ὄντες ἐπὶ ἐπιφανείας δύο περίπου τετραγωνικῶν λευγῶν ἀποτελοῦσιν ὠρεῖον, ἀειθαλὲς καὶ εὐώδες ἄλσος, συγκεῖμενον ἐκ πορτογαλλεῶν, λεμονεῶν, ῥοδιῶν, συκῶν, ἀμυγδαλεῶν καὶ φοινίκων, ἐνθα ὠραιότης, γονιμότης καὶ ἀφθονία ἀμιλλῶνται πρὸς ἀλλήλας.

Ἐν Ἰόππῃ ἐκάστη τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀποκαταστημένων χριστιανικῶν κοινοτήτων κέκτηται ἴδιον μοναστήριον, προωρισμένον εἰς ὑποδοχὴν τῶν εἰς αὐτὰς ἀνηκόντων ξένων. Τὸ ἡμέτερον μοναστήριον, κείμενον ἐπὶ τῆς κεντρικωτέρας τῆς πόλεως θέσεως καὶ ἀπέναντι τῆς ἀποβάθρας, ὑπερέχει ὅλων τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων καὶ κατὰ τὸ μέγεθος· ἐνταῦθα ἐδρεύει ὁ τὸν ἀγιοταφικὸν κλῆρον ἐν Ἰόππῃ ἐκπροσωπῶν Γραικὸς Ἡγούμενος, ἐπιτετραμμένος τὰς ἐν Ἰόππῃ ὑποθέσεις τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις μοναστηρίου τῶν Ὁρθοδόξων καὶ περιβεβλημένος παρὰ τῇ κυβερνήσει τὸ ἀξίωμα καὶ πνευματικὸν ἀρχηγὸν τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ μοναστηρίου, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, εἶναι περικαλλεστάτη, ἀνακαινισθεῖσα ἐκ βάρων ἐπὶ τοῦ νῦν ἐκλειῶς πατριαρχεύοντος Κυρίλλου τοῦ Β'. ²⁾ Τὸ μοναστήριον τῶν Λατίνων κεῖται πρὸς ἀνατολὰς καὶ πλησίον τοῦ ἡμετέρου μοναστηρίου· ἐνταῦθα διαμένουσι πάντοτε τέσσαρες Φραγκισκάνοι, ἐπιτετραμμένοι τὴν διαχείρι-

σιν τῶν πνευματικῶν ὑποθέσεων τῆς ἐν Ἰόππῃ λατινικῆς κοινότητος καὶ ὑποδεχόμενοι συνήθως τοὺς τὴν ἀγίαν Γῆν ἐπισκεπτομένους ἐμποδίζους τῶν Εὐρωπαίων. Τὸ δὲ μοναστήριον τῶν Ἀρμενίων κεῖται νοτιοδυτικῶς τοῦ ἡμετέρου μοναστηρίου· ἐνταῦθα σώζεται καὶ ἡ αἴθουσα, ἐν ᾗ Ναπολέον ὁ Α' ἀπέπεμψε διὰ δηλητηρίου εἰς τὴν ἄλ-λην ζωὴν τοὺς ὑπὸ πανώλης προσβληθέντας Γάλλους στρατιώτας. Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ μοναστηρίου τῶν Ἀρμενίων, ἐκεῖ, ὅπου ὑψοῦται σήμερον ὁ φάρος, ὑπάρχει μικρὸν μωαμεθανικὸν τέμενος, ὅπερ, ὡς ἐκ τῶν ἐρειπίων καταφαίνεται, ἦν ἄλλοτε ἐκκλησία χριστιανικὴ, ἀνεγερθεῖσα ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἐλέγετο ὅτι ἦν ἡ οἰκία Σίμωνος τοῦ βυρσέως ³⁾.

Ἡ Ἰόππη εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς οἰκουμένης, κτισθεῖσα, κατὰ τινες μάλιστα, ἐτι πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ ⁴⁾. Κατὰ τὴν ἐλληνικὴν μυθολογίαν ἐν Ἰόππῃ ἡ Ἀνδρομέδα, ἀλυσσοδεθεῖσα ἐπὶ τῶν βράχων τῆς θαλάσσης, ἐξετέθη εἰς βορὰν θαλασσίῳ τινὸς τέρατος, ὅπερ ἐθανάτωσεν ὁ Περσεύς. Ὁ βράχος, ἐφ' οὗ ἐδέθη ἡ Ἀνδρομέδα, ἐσώζετο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλινίου ⁵⁾· τοῦθ' ὅπερ ἐπιβεβαίωσι καὶ ὁ Ἱερώνυμος ⁶⁾. Ὁ δὲ Πausanias διηγεῖται ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς, ἐν ᾗ ἐλύσθη ὁ Περσεύς, ἀφ' οὗ ἐθανάτωσε τὸ θαλάσσιον τέρας, διетήρησε τὸ χρῶμα τοῦ αἵματος. Τὸν σκελετὸν τοῦ τέρατος τοῦτου ἐλάτρευον οἱ κάτοικοι τῆς Ἰόππης, θυσιάζοντες εἰς αὐτὸν καθ' ἐκάστην ἑνα ἄνθρωπον· ἐκάλουν δ' αὐτὸν Δερκετώ ⁷⁾. Καὶ τῷ ὄντι ἡ θεότης ἡ ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις τὸ πάλαι λατρευομένη ἐκαλεῖτο Δερκετώ.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑβραίων ἡ Ἰόππη ἐκληρώθη, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ⁸⁾, εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Δάν· ἀλλὰ πότε περιῆλθεν εἰς τὴν κατοχὴν αὐτῆς εἶναι ἄγνωστον. Ἐξ Ἰόππης ἀπέπλευσεν ὁ Ἰωνᾶς εἰς Θαρσεῖς φεύγων ἀπὸ προσώπου Κυρίου, ὅτε ἔλαβεν ἐντολὴν παρ' αὐτοῦ ἵνα κηρύξῃ μετάνοιαν τοῖς Νινευίταις ⁹⁾. Ἐν Ἰόππῃ ὁ Χειρᾶμ βασιλεὺς τῆς Τύρου ἀπεβίβασε τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, ἃς ἀπέστειλε πρὸς τὸν

¹⁾ Τὸν προσφύεστατον τοῦτον ἔρον ἀντὶ τοῦ Γραικοκατό-
λικος μετεχειρίσθη καὶ ὁ πατριάρχης Ἀγρίας Ἱερὸς Βίλλιαμος ἐν
τῷ σπουδαιοτάτῳ συγγράμματι αὐτοῦ Holy City. Vol. I. sup-
plement, p. 19.

²⁾ Ἐκτὸς τῆς πόλεως, παρὰ τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ὁρθοδόξων
ὑπάρχει καὶ ἑτέρα ἐκκλησία, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου
Γεωργίου, ἐνθα ἐκκλησιάζονται οἱ Ὁρθόδοξοι κατὰ πᾶν Σάββα-
τον· ἐγγὺς δὲ τοῦ νεκροταφείου τῶν Ὁρθοδόξων φιλοδομηθήσαν,
ἐπιταγῇ τοῦ Ἰβραὴμ Πασᾶ, τὰ δύο λοιμοκαθαγντήρια δαπάνη τῶν
Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Ἀρμενίων, διὰ τὴν τότε ἐν πολλοῖς τῆς
Τουρκίας μέρεσι ἐπικρατοῦσαν πανώλην. Τὸ ἡμέτερον μοναστή-
ριον ἐδαπάνησε τότε ὑπὲρ τὰς 600,000 γροσίων.

³⁾ Recueil des Historiens des Croisades, t. II, p. 220.

⁴⁾ «Est Joppe ante diluvium, ut ferunt, condita». Pom-
ponius Mela. I. 11. «Joppe Phoenicum, antiquior ter-
rarum inundatione». Plin. Hist. nat. V. XIII.

⁵⁾ Plin. ἐνθ. ἀνωτέρ. Ciccr. de natur. Deor. III.

⁶⁾ Hic locus est in quo usque hodie saxa monstrantur
in littore in quibus Andromeda religata Persei quondam
sit libe rata praesidio» Comment. in Ion. c. I.

⁷⁾ Πausan. Ὁ'. 33. Plin. IX, V.

⁸⁾ Ἰων. 8.

⁹⁾ Ἰων. 4, 3.

Σολομώντα διὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Ναοῦ ¹⁾). Ἰούδας ὁ Μακκαδαῖος, ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς Ἰσπητίτας, συνεργήσαντας διὰ τῆς προδοσίας αὐτῶν ἵνα θανατωθῶσιν ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου περὶ τοὺς 200 Ἰουδαίους, ἐνέπρησε τὸν λιμένα καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πλοῖα, τοὺς δὲ διαφυγόντας διεπέρασεν ἅπαντας ἐν στόματι ῥομφαίας ²⁾).

Ἡ πόλις Ἰόππη κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἔσχε πολλοὺς μαθητάς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν αὐτῇ συνέβησαν δύο τῶν σημαντικωτέρων γεγονότων τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ἡ ἀνάστασις δηλ. τῆς φιλελεήμονος χήρας Ταβιθά καὶ ἡ ὀπτασία τῆς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαινούσης θρόνης ³⁾).

¹⁾ Β'. Παρ. 6', 16.

²⁾ Β'. Μακκαβ. 16'.

³⁾ «Ἐν Ἰόππῃ δὲ τι, ἣν μαθητὴς ὀνόματι Ταβιθά, ἡ διερχομένη λεγεται Δορκάς· αὕτη ἦν πλήρης ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσυῶν ὧν ἐποίει. Ἐγένετο δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἀσθενήσασαν αὐτὴν ἀποθανεῖν· λούσαντες δ' αὐτὴν ἔθηκαν ἐν τῷ ὑπερῷῳ. Ἐγγὺς δ' οὖσα, Λύδδῃ, τῇ Ἰόππῃ, οἱ μαθηταὶ ἀκούσαντες, ὅτι ὁ Πέτρος ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἀπέστειλαν δύο ἄνδρας πρὸς αὐτὸν, παρακαλοῦντες μὴ ὑκνῆσαι διελθεῖν ἕως αὐτῶν. Ἀναστὰς ὁ Πέτρος συνῆλθεν αὐτοῖς· ὃν παραγνόμενον ἀντήγαγον εἰς τὸ ὑπερῷον καὶ παρέστησαν αὐτῷ πᾶσαι αἱ χῆραι κλαίουσαι καὶ ἐπιδεικνύμεναι χιτῶνας καὶ ἱμάτια, ὅσα ἐποίει μετ' αὐτῶν οὕσα καὶ Δορκάς. Ἐκβαλὼν δὲ ἔξω πάντας, ὁ Πέτρος, θείς τὰ γόνατα προσήξατο καὶ ἐπιστρέψας πρὸς τὸ σῶμα, εἶπε, Ταβιθά ἀνάστηθι· ἡ δὲ ἤνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς καὶ ἰδοῦσα τὸν Πέτρον ἀνεκάλισε. Δὼς δ' αὐτῇ χεῖρα ἀνέστησεν αὐτήν· φωνήσας δὲ τοὺς ἁγίους καὶ τὰς χήρας παρέστησεν αὐτὴν ζῶσαν. Γνωστὸν δ' ἐγένετο καθ' ὅλης τῆς Ἰόππης, καὶ πολλοὶ ἐπίστευσαν ἐπὶ τὸν Κύριον. Ἐγένετο δὲ ἡμέρας τινὰς μεῖναι αὐτὸν ἐν Ἰόππῃ παρὰ τινὶ Σίμωνι βυρσεῖ. — Ξενιζόμενος δ' ὁ Πέτρος παρὰ Σίμωνι τῷ βυρσεῖ, οὐτινος ἡ οἰκία ἔκειτο παρὰ τὴν θάλασσαν, ἡμέραν τινὰ ἀνέβη ἐπὶ τὸ δῶμα προσεῦξασθαι περὶ ὧραν ἑκτὴν· ἐγένετο δὲ πρόσπεινος καὶ ἠθέλε γεύσασθαι· παρασκευαζόντων δ' ἐκείνων (τὸ γεῦμα), ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἑκστασις, καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεωγμένον, καὶ καταβαῖνον ἐπ' αὐτὸν σκευὸς τι ὡς θρόνον μεγάλῃν, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον καὶ καθιέμενον ἐπὶ πτεγῶν γῆς ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα τῆς γῆς καὶ τὰ θηρία καὶ τὰ ἔρπετα καὶ τὰ πτερινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν· ἀναστὰς, Πέτρε, θῦσον καὶ φάγε· ὁ δὲ Πέτρος λέγει, μηδαμῶς Κύριε, ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον· καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτόν, ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε σὺ μὴ κοῖνου. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ πάλιν ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν. ὧς δὲ ἐν ἑαυτῷ διηπόρει ὁ Πέτρος, τί ἂν εἴη τὸ ὄραμα, ἃ εἶδε, καὶ ἰδοὺ οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου (τοῦ ἐν Καισαρείᾳ ἑκατοντάρχου), διερωτήσαντες τὴν οἰκίαν Σίμωνος, ἐπέστησαν ἐπὶ τὸν πύλωνα, καὶ φωνήσαντες ἐπυνθάνοντο, εἰ Σίμων ὁ ἐπικαλούμενος Πέτρος ἐνθάδε ξενίζεται. Τοῦ δὲ Πέτρου ἐνθυμουμένου περὶ τοῦ

ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι ἐπανέστησαν κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ὁ Ῥωμαῖος Ἐπαρχος Κέστιος πολιορκήσας καὶ κυριεύσας ἐξ ἐφόδου τὴν Ἰόππην παρέδωκεν αὐτὴν εἰς πῦρ, θανατώσας ὑπὲρ τὰς 8,000 ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' οὐ πολὺ οὗτοι μετερχόμενοι τὴν πειρατείαν ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Συρίας, ὁ Οὐεσπεσιανὸς θανατώσας τοὺς πάντας ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου καὶ τὴν πόλιν κατεδαφίσας μετεποίησεν αὐτὴν εἰς φρούριον ¹⁾, περίε τοῦ ὁποίου, τοῦ καιροῦ προϊόντος, ἐκτίσθησαν οἰκίαι καὶ ἐσχηματίσθη πόλις, ἥτις ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐχρημάτισεν ἑδρὰ ἐπισκόπου ὑποκειμένου ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης· ἐπισκόπου τῆς Ἰόππης γίνεται μνηεὶ ἐν τῇ ἐν ἔτει 536 ἐν Ἱεροσολύμοις συγκροτηθεῖσιν συνόδῳ.

Ἐν ἔτει 1099 ἡ Ἰόππη ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ὁ δὲ Βαλδουῖνος ὁ Α' ἐκόσμησε καὶ ὠχύρωσε τὰ τεῖχη αὐτῆς. Τῷ 1187 ἐπολιόρκησε μὲν αὐτὴν ὁ Σαλαδῖνος, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ γένῃ ταύτης κύριος· διότι προφθάσας Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος ἐνίσχυσε αὐτήν· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σαλαδῖνου Ἀδελ γενόμενος ταύτης κύριος, κατηδάρισε τὰ τεῖχη αὐτῆς. Τῷ 1229 περιήλθεν εἰς χεῖρας τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου τοῦ

ἡράματος, εἶπεν αὐτῷ τὸ Πνεῦμα, ἰδοὺ, ἄνδρες τρεῖς ζητοῦσιν σε· ἀλλὰ ἀναστὰς κατὰβηθι καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς μηδὲν δακρυόμενος· διότι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. Καταβὰς δὲ ὁ Πέτρος πρὸς τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀπεσταλμένους ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου πρὸς αὐτόν, εἶπεν, ἰδοὺ ἐγὼ εἰμι ὃν ζητεῖτε· τίς ἡ αἰτία δι' ἣν πάρεστε; Οἱ δὲ εἶπον, Κορνήλιος ὁ ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δίκαιος καὶ φοβούμενος τὸν Θεόν, μαρτυρούμενός τε ὑπὸ ὅλου τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων, ἐχρηματίσθη ὑπὸ ἀγγέλου ἁγίου μεταπέμψασθαι σε εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι ῥήματα παρὰ σοῦ. Εἰσκαλεσάμενος οὖν αὐτοὺς ἐξέነσε. Τῇ δὲ ἐπαύριον ὁ Πέτρος μετέβη σὺν αὐτοῖς, καὶ τινες τῶν ἀδελφῶν τῶν ἀπὸ τῆς Ἰόππης συνῆλθον αὐτῷ. Καὶ τῇ ἐπαύριον εἰσῆλθον εἰς τὴν Καισαρείαν· ὁ δὲ Κορνήλιος ἦν προσδοκῶν αὐτούς, συγκλησάμενος τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους. ὧς δὲ ἐγένετο εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ Κορνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας προσεκύνησεν. Ὁ δὲ Πέτρος αὐτὸν ἤγειρε λέγων, ἀνάστηθι· καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπος εἰμι. Καὶ συνομιλῶν αὐτῷ εἰσῆλθε, καὶ ἐρίσκει συνελυθηθότας πολλοὺς. Ἐφ' τε πρὸς αὐτούς, ὑμεῖς ἐπίστασθε ὡς ἀθέμιτόν ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλησθαι ἢ προσέρχεσθαι ἄλλοφυλῳ· καὶ ἐμοὶ ὁ Θεὸς ἐδείξε μηδένα κοινόν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν ἄνθρωπον». Πράξ. θ', 36—42. (17—35).

Ὁ Κορνήλιος ἐπίστευσεν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· ὁ δὲ Πέτρος ἐκήρυξε παρ' αὐτῷ τὴν ἀντίθετον τῷ Ἰουδαϊσμῷ καὶ τὸν κομποπολιτικὸν τοῦ χριστιανισμοῦ χαρακτῆρα καταδεικνύουσαν ἀρχὴν ὅτι οὐκ ἐστὶ προσωπολήπτης ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνεσι ἐφοβούμενος τὸν Θεὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην δεκτὸς αὐτῷ ἐστί.

¹⁾ Ἰωσ. ἰουδ. πολ. 6', 13, 40. γ'. 9, 3.

Β'. ὅστις ὠχυρώσει τὰ τείχη αὐτῆς. Ἐν ἔτει δὲ 1253 ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ὁ Εὐσεβὴς ἐλθὼν εἰς Ἰόππην ἐπεσκεύασε τὰ τείχη αὐτῆς, ἐπέκτεινας αὐτὰ πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ ὀχυρώσας δι' 24, ὡς λέγουσι, πύργων. Βνταῦθα ἐδέχθη τοὺς χριστιανούς αἰχμαλώτους καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἐπὶ τῶν τειγῶν τοῦ Καίρου κρεμασθέντων μεθ' ἐνὸς ἐλέφαντος, ὃν ἀποστείλαντες αὐτῷ οἱ ναύαρχοι τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στόλου, ἔλαβον τὴν υπόσχεσιν ὅτι θέλουν λάβει παρ' αὐτοῦ βοήθειαν κατὰ τοῦ Σουδάνου τῆς Δαμασκοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην κόμης τῆς Ἰόππης ἦν Γωθιέρος ὁ Βριεννικὸς (de Brienne). Ἀλλὰ τῷ 1268 ὁ Πιπάρς ἐλθὼν μετὰ πολλοῦ στρατοῦ ἐξ Αἰγύπτου καὶ κυριεύσας ἀπὸ τῶν Σταυροφόρων τὴν Ἰόππην κατηράφισε τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους αὐτῆς· παραλαβὼν δ' ἐντεῦθεν ὅτι πολύτιμον πρὸς οἰκοδομὴν ὑπῆρχεν, ἀπέστειλεν αὐτὸ εἰς Κάιρον ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντος αὐτοῦ μωαμεθανικοῦ τεμένους¹⁾.

Ἐν ἔτει 1799 Ναπολέων ὁ Α', ἐλθὼν ἐξ Αἰγύπτου εἰς Παλαιστίνην, καὶ Γάζαν μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν κυριεύσας, ἀφίκετο καὶ εἰς Ἰόππην. Ἡ Ἰόππη εἶχε μὲν τότε ἰσχυρὰν φρουράν, ἀλλὰ μετὰ διήμερον ἀντίστασιν κανονικοῖσθεϊσα ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου τὴν τετάρτην Μαρτίου καὶ παρεδόθη ἐπὶ 30 ὥρας εἰς λεηλασίαν καὶ σφαγὴν. Ὁ Ναπολέων ἀπέστειλεν ἐπὶ τέλους τοὺς ὑπασπιστάς του Βωχαρναί (Beauharnais) καὶ Κρουαζιέρον (Croisier), ὅπως περιστείλωσι πᾶν μανίαν τῶν στρατιωτῶν. Οἱ δύο οὗτοι ἀξιωματικοὶ ἐνόμισαν δίκαιον νὰ παραδεχθῶσι τὰς προτάσεις τῆς εἰρήνης τεσσάρων περίπου χιλιάδων στρατιωτῶν, τὸ πλεῖστον ἐξ Ἀλβανῶν συγκειμένων, οἵτινες ὀχυρωθέντες ἐντὸς τινων οἰκοδομημάτων ἐδόσαν ἀπὸ τῶν παραθύρων ὅτι ἦσαν ἑτοίμοι νὰ παραδοθῶσιν, ἐὰν ἐλάβανον τὴν υπόσχεσιν ὅτι θὰ χαρισθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ ζωὴ, ἐν ἐναντίᾳ δὲ περιστάσει ἔλεγον ὅτι εἰσὶν ἀποφασισμένοι νὰ ἀντιστῶσι μέχρι τελευταίας ῥηνίδος αἵματος. Λαβόντες δὲ τὴν υπόσχεσιν, ἣν ἐζήτησαν παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν, παρεδόθησαν. Ἀλλ' ὅτε ἀπήχθησαν οἱ τετρακισχίλιοι οὗτοι ἄνδρες εἰς τὸ στρατόπεδον, ὁ Ναπολέων εὐρέθη λίαν ἐστενοχωρημένος· δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς ἀποσπείλῃ εἰς Αἴγυπτον· διότι οὔτε στόλον εἶχε διὰ νὰ τοὺς ἐπιτηρῇ, οὔτε ἤθελε νὰ τοὺς ἀποστείλῃ μόνους, φοβούμενος μήπως, μεταδάντες εἰς Ἱππολεμαίδα, προστεθῶσιν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ αὐτοῦ Πασᾶ. Μετὰ τριήμερον ἀνωφελῆ σκέψιν ἐξέδωκε διαταγὴν νὰ τοὺς τουφεκίσωσιν· ἡ δὲ βάρβαρος αὕτη πράξις ἐξετελέσθη τὴν 10 Μαρτίου 1799 ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἰόππης²⁾.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Γάλλων, ἡ Ἰόππη ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως· ὁ τότε Βεζύρης Ἰουσούφ Πασᾶς, θανάσιμος ἐγθρὸς τῶν Γάλλων, διώρισεν ἡγεμόνα τῆς Γάζης, τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Ἰόππης τὸν διάστημον Γαζαῖον Ἀπουμάρα· οὗτος δὲ οὕτω τυραννικῶς ἡγεμόνευσεν, ὥστε τῷ 1803 ἅπαντες οἱ ὑπὸ τὴν διοίκησιν αὐτοῦ διατελοῦντες, ἐπαναστατήσαντες, ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ κλεισθῇ ἐντὸς τῆς Ἰόππης μετ' 500 μισθοφόρους καὶ νὰ ἀντιστῇ ἐπὶ 6 μῆνας. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἰόππης ἐταλαιπωρήθησαν τότε μεγάλως ἐπὶ τῆς πείνης· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, ἐλθόντος αὐτοῦ Πασᾶ τῆς Ἱππολεμαίδος, ἠναγκάσθη, ἐπιβὰς ἐπὶ μικροῦ

τῆς σκηνῆς ταύτης, κατάρθωσαν νὰ φθάσωσι κολυμβόντες εἰς τινὰς βράχους ἱκανῶς ἀπομακρυσμένους. Οἱ Γάλλοι στρατιῶται ἔβησαν τὰ ὅπλα τῶν ἐπὶ τῆς ἄμμου καὶ μετεχειρίζοντο τὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἐν χρήσει ὄντα σημεῖα τῆς συνδιαλλαγῆς, ὅπως ἐλκύσωσιν αὐτοὺς ἵνα ἐπανέλθωσιν. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐδίδον πίστιν εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα, πλὴν, ἅμα προσήγγιζον εἰς τὴν παραλίαν, εὕρισκον τὸν θάνατον. Ἡ θηριώδης αὕτη σκηνὴ ἐτι καὶ σήμερον μοὶ ἐμπαιεῖ φοίκην, καὶ προστίμων νὰ λησμονήσω αὐτὴν παρὰ νὰ ἀναγκασθῶ νὰ τὴν περιγυρῶ. Ὅ,τι φοιῶδες ἠδύνατό τις νὰ φαντασθῇ κατὰ ταύτην τὴν αἰματηρὰν ἡμέραν, εἶναι κατώτερον τῆς ἀληθείας». (Memoires de M. de Bourrienne, t. II. p. 226)· ἀλλὰ τὸ αἷμα ἐπέπεσε, λέγει ἕτερος ἱστορικός, ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ· διότι ἀπείκειτο εἰς τὴν πικρὴν, τὴν τρομερωτέραν ταύτην παρὰ τὸν πόλεμον καὶ τὴν πείναν μάστιγα, νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Γάλλους διὰ τὴν μακροῦρον αὐτῶν προφύλαξιν. Μετ' οὐ πολὺ ἐπίστη ἡ φοβερὰ αὕτη νόσος· καὶ προσέβαλε πολλοὺς τῶν στρατιωτῶν· οἱ Γάλλοι ἀναγκαζόμενοι νὰ ἀναχωρήσωσι, καὶ προβλέποντες τὴν τύχην, ἣτις περιέμενε τοὺς δυστυχεῖς τούτους, ἐνόμισαν ὅτι δικαιοῦνται νὰ τοὺς ἀποπέμψωσι διὰ δηλητηρίου εἰς τὸν Ἄδην. Ἡ πράξις αὕτη, καὶ τοι πολλάκις συνιζήθη, πάντοτε ὅμως ἀπεδείχθη ὡς κακούργημα· ὀφείλομεν ὅμως νὰ προσθεῖσωμεν ὅτι εἰς ἐκείνους μόνον ἐκ τῶν ἀσθενῶν ἐδόθη τὸ δηλητήριον, ὅσοι δὲν ἐδίδον ἐλπίδα ζωῆς» (Am. Cahour, Hist. de la révolution.). Τὰ τελευταῖον τοῦτο γεγονός ἰδοὺ πῶς ἐξιστορεῖ ὁ Θιέρσος. Ὁ Βονοπάρτης, λέγει, ἰδὼν τὸ ἀνίσχον τῶν ὑπὸ τῆς πικρῆς προσβεβλημένων, εἶπεν εἰς τὸν ἱατρὸν Δεγενετὴν ὅτι θὰ ἦτο φιλοφρονικώτερον νὰ δοθῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους τούτους, τὸ ὅπιον παρὰ νὰ ἀφεθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ ζωὴ εἰς τοὺς λόγους τούτους ὁ ἱατρὸς ἀπάντησε· «τὸ ἐπάγγελμά μου εἶναι νὰ θεραπεύω καὶ οὐχὶ νὰ θανατώνω», καὶ οὕτω δὲν ἔγενε χρῆσις τοῦ ὀπίου· πλὴν τὸ γεγονός τοῦτο συνετέλεσεν ἵνα διαδοθῇ ἡ στυγερά συκοφαντία, ἣτις ὅμως τὴν σήμερον ἐξέλιπεν» (Thiers, Hist. de la révolut. franç. direct. ch. 183).

¹⁾ Bibliothèque des croisades IV, p. 503.

²⁾ «Πολλοὶ τῶν δυστυχῶν τούτων, λέγει εἰς τῶν αὐτοπτῶν

καὶ σαθοῦ πλοίου, νὰ φύγῃ εἰς Αἴγυπτον. Μετὰ τὸν Ἀπουμάρακ' ἡγεμόνευσεν ἐν Ἰόππῃ μέχρι τοῦ 1819 ὁ αἰμοβόρος Ἀπ'οὺναπ'π'οὺτ (ροπαλοφόρος), ὅστις πολλὰς ἐν τῷ μεταξύ ἐποίησεν οἰκοδομὰς, οἷον κρήνας, τζαμιά, βαλανεῖον, χάνιον, καὶ ἐπεσκεύασε τὰ ὑπὸ τῶν Γάλλων κρημνισθέντα τείχη, ὁχυρώσας αὐτὰ διὰ τηλεβόλων. Τῷ 1832 ἡ Ἰόππη περιῆλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἰμπραῖμ. Πασᾶ καὶ ὑπέστη τὰς αὐτὰς τύχας, ἅς καὶ αἱ λοιπαὶ ὑπ' αὐτοῦ κυριευθεῖσαι πόλεις. Ἀλλὰ μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ 1840 ἐπανῆλθε πάλιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν πᾶν θωμανῶν, ὑφ' ἣν καὶ διατελεῖ μέχρι τῆς σήμερον.

§ 2.

Ἡ Λύδδα.

Νοτιοανατολικῶς τῆς Ἰόππης, εἰς ἀπόστασιν 3 περίπου ὥρων, κεῖται ἡ πάλαι μὲν ποτε διαλάμψασα πενιγρὰ δὲ σήμερον καὶ μικρὰ κωμόπολις Λύδδα. Τὸ μόνον ἐν αὐτῇ ἀξιόθεάτον εἶναι ὁ περικαλλὴς ναὸς τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ὁ ὑπερόγκοις ἀναλώμασιν ἀνεγερθεὶς τῷ 1872 ἐπὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας λειψάνων, ἅτινα ἐμικτύρουν τὸ ἄλλοτε μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀκμὴν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις¹⁾. Τὰ λείψανα δὲ ταῦτα εἰσὶν ὁ κολοσσαῖος καὶ εἰς ὕψος μέγα ἀνατείνων ἀνατολικὸς μύαξ, αἱ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ μεσαίου γόρου στῆλαι, αἵτινές εἰσιν ἰδιοῤῥύθμου κατασκευῆς καὶ ὧν τὰ κιονόκρανα ἔχρουσι ῥυθμὸν κορινθιακόν, καὶ τινες ἀψίδες· ταῦτα δὲ πάντα κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας, ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα εἰμεινὰν ἀνέπαρα χρησιμοποιοθέντα μόνον εἰς τὸ νέον οἰκοδόμημα, διὰ δὲ τὴν αἰτίαν ταύτην καὶ ἰδίως διότι ὅλον τὸ ἔδαφος τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας οὐκ ἦν εἰς χεῖρας ἡμῶν, ἅτε δὴ τοῦ δυτικοῦ μέρους αὐτῆς μεταβληθέντος πρὸ πολλοῦ εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος, αἱ διαστάσεις τοῦ οἰκοδομήματος ἔχουσι τι δυσανάλογον· ἀλλ' οὐχ ἥττον εἶναι εἰς τῶν περικαλλεστέρων ὀρθοδόξων ναῶν τῆς Παλαιστίνης. Ἡ Λύδδα τὴν σήμερον κατοικεῖται ὑπὸ 3.000 ψυχῶν. Ἐκ τούτων δὲ ἐν τρίτον περίπου εἰσὶν Ὀρθόδοξοι χριστιανοί, αἱ δὲ λοιποὶ ἅπαντες ἀνεξαιρέτως Μωαμεθανοί.

¹⁾ «Τὰ μεγαλοπρεπῆ ταῦτα εἰρήπια, λέγει ὁ Ροδινῶν, εἶδον ὑπὸ τὸ λαμπρὸν μὲν ἀλλὰ γαλήνιον φῶς τῆς σελήνης. Ὁ ὕψηλός καὶ μέχρι τοῦ νῦν διασωθεὶς μύαξ ὑψοῦται μετὰ σεβαστῆς μεγαλειότητος, ἡ δ' ἐντύπωσις, ἣν μοι προὔξεν ἡσὲ τὸ ὅλον, καὶ τοὶ θλιβεροὶ, ἣν ἀπερίγραπτος καὶ ἀνεξάλειπτος. Ἡ θεὰ τούτου μετεβίβασέ με εἰς τὴν θέσιν τοῦ (ἐν Ρώμῃ) «Κολοσσαίου» Palest. III. 262.

Ἡ πόλις Λύδδα φαίνεται κτισθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τῆς φυλῆς τοῦ Βενιαμίν²⁾, καίτοι ἐκεῖτο ἐκτὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς. Οἱ Ἑβραῖοι ὠνόμαζον αὐτὴν Λόδδ³⁾. Δημήτριος ὁ Νικάτωρ, ἀποσπᾶσας τὴν Λύδδαν ἀπὸ τῶν Σαμαρειτῶν, προσήρτησεν αὐτῇ τῇ Ἰουδαίᾳ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος ὁ Ῥωμαῖος Ἀνθύπατος Κάσιος, ὁ ἐφ' ἱκανὸν χρόνον τὴν Παλαιστίνην κατατυραννίσας, ἐπόλῃσεν ὡς ἀνδράποδα ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς Λύδδης, καθὼς καὶ τοὺς τῆς Γόφνας, Ἐμμαοῦς καὶ Θαμνά· ἀλλ' οὗτοι βραδύτερον ἐλευθερωθέντες διὰ διατάγματος τοῦ Ἀντωνίου ἐπανῆλθον οἰκάδε⁴⁾. Ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ γίνεται μνεία τῆς Λύδδης κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ θαύματος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ἱατρεύσαντος ἐνταῦθα τὸν παραλυτικὸν Αἰνέαν⁵⁾. Μετὰ τινὰ ἀπὸ Χριστοῦ ἔτη ὁ Ῥωμαῖος Ἀνθύπατος Κέστιος Γάλλος διελθὼν διὰ τῆς Λύδδης καθ' ὃν καιρὸν ἐξεστράτευεν ἀπὸ Καισαρείας εἰς Ἱεροσόλυμα, κατηδάφισεν αὐτὴν· φαίνεται ὅμως ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἡ πόλις αὕτη ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν τῆς κατάστασιν, διότι βλέπομεν αὐτὴν βραδύτερον ἀποτελοῦσαν τὴν ἑδρὰν μιᾶς τῶν τοπαρχιῶν τῆς μεταγενεστέρως Ἰουδαίας, καὶ ὡς τοιαύτη παρεδόθη τῷ Οὐσεπείσιανῳ. Καθὼς δὲ πολλαὶ πόλεις, οὕτω καὶ ἡ Λύδδα ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας ἠλλάξεν ὄνομα μετονομασθεῖσα Διόσπολις· καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα φέρει ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου καὶ Καρακάλλα χαρὰχθέντων· ὑπὸ δὲ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Ἱερωνύμου ὀνομάζεται συνήθως Διόσπολις. Ἡ Λύδδα ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰώνων ἦν ἑδρὰ Ἐπισκόπου, τὸ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑποκειμένου ὑπὸ τὸν Μητροπολίτην τῆς πρώτης Παλαιστίνης ἤτοι τὸν Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, βραδύτερον δὲ, ὡς καὶ σήμερον, Ἀρχιεπισκόπου· εἰ δὲ Ἐπίσκοποι αὐτῆς ὑπεγράφοντο ἐν τοῖς Πρακτικαῖς τῶν συνόδων ὅτε μὲν Ἐπίσκοποι Λύδδης, ὅτε δὲ ἐπίσκοποι Διοσπόλεως⁶⁾. Ἐν ἔτει 418 συνεκροτήθη ἐνταῦθα σύνοδος κατὰ τοῦ Πελαγίου.

²⁾ Ἀ. Παραλειπ. ἡ. 12.

³⁾ Οἱ Ἄραβες ὀνομάζουσιν αὐτὴν Λόδδ.

⁴⁾ Ἰώσ. Ἀρχαιολ. ιδ'. 11, 2. 12, 2—3.

⁵⁾ «Ἐγένετο δὲ Πέτρον διερχόμενον διὰ πάντων, κατελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους τοὺς κατοικοῦντας Λύδδαν. Εὗρε δὲ ἐκεῖ ἄνθρωπον τινα Αἰνέαν ὀνόματι, ἐξ ἐτῶν ὀκτὼ κατακειμένον ἐπὶ κρεβάτι. ὃς ἦν παραλελυμένος. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος· Αἰνέα ἔκταί σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός· ἀνάστηθι καὶ ἁρῶ· ἔσταν σεαυτοῦ· καὶ εὐθὺς ἀνέστη. Καὶ εἶδον αὐτὸν πάντες οἱ κατοικοῦντες Λύδδαν καὶ τὸν Σάρωνα, οἵτινες ἐπέστρεψαν ἐπὶ τὸν Κύριον». Πράξ. θ'. 32—35.

⁶⁾ Reland, Palaest. p. 883. Le Quien, Œr. chr. III. 382.

Ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων ἡ πόλις Λύδδα ἦν συνδεδεμένη μετὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ¹⁾. Τὰ ἀρχαιότερα συναξάρια λέγουσιν ὅτι ὁ ἅγιος οὗτος καταγόμενος ἐκ πατρὸς μὲν Καππαδόκου μητρὸς δὲ Παλαιστίνης ἐγεννήθη ἐν Λύδδῃ ²⁾ καὶ ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ Διοκλητιανοῦ ἐν Νικομηδείᾳ. « Ἐν καιρῷ τοῦ μαρτυρίου του βληθεὶς εἰς φυλακὴν σιδηροδέσιμος εἶδε καθ' ὕπνου τὸν Χριστὸν εὐαγγελιζόμενον αὐτῷ τὰ ἀγαθὰ, ὅσα ἐμελλε νὰ κληρονομήσῃ· ἐξυπνήσας δὲ ὁ ἅγιος μετὰ χαρᾶς εὐχαρίστει τὸν Θεὸν καὶ τὸν δεσμοφύλακα παρεκάλει διὰ νὰ ἀφῆσθαι νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν φυλακὴν τὸν ὑπηρέτην του, ὅστις ἐπέτεκετο ἔξω καὶ ἐπρόσμενεν. Ἐμὲν δὲ λοιπὸν ὁ ὑπηρέτης εἰς τὴν φυλακὴν καὶ βλέπων τὸν αὐθέντην του εἰς τὰ δεσμὰ ἐπροσκύνησεν αὐτὸν καὶ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας του κλαίων. Ὁ δὲ ἅγιος ἐσῆκωσεν αὐτὸν λέγων νὰ χαίρῃ. Ἐπειτα ἐδιηγήθη εἰς αὐτὸν καὶ τὸ ὄραμα, ὅπερ εἶδε καὶ ἀκολούθως προστάζει αὐτὸν μετὰ τὸν θάνατόν του νὰ ἐπάρῃ τὸ σῶμά του καὶ νὰ τὸ ὑπάγῃ εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ὁ δὲ ὑπηρέτης ὑποσχόμενος νὰ φυλάξῃ τὰ παραγγελλόμενα ἐβόηκεν ἀπὸ τὴν φυλακὴν. Κατὰ δὲ τὴν ἐρχομένην ἡμέραν ἐφέρθη πάλιν ὁ μάρτυς εἰς ἐξέτασιν καὶ μὴ πεισθεὶς νὰ θυσιάσῃ εἰς τὸν Ἀπόλλωνα, διὰ ξίφους τὴν κεφαλὴν ἀποκόπτεται. Ὁ δὲ ὑπηρέτης τοῦ ἁγίου λαβὼν τὸ πολλὰ τίμιον αὐτοῦ λείψανον ὑπῆγεν εἰς Παλαιστίνην καὶ εἰς αὐτὴν ἐνεταφίασεν εὐλαβῶς καὶ ἐντίμως τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο σῶμα ὁμοῦ μὲ ἄλλους Χριστιανούς. Δὲν ἐπέ-

ρασε δὲ πολὺς καιρὸς ἐν τῷ μεταξύ καὶ διέλαμψεν ἡ εὐσεβία καὶ ὁ μέγας καὶ αἰδίδιμος Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς καὶ ἱσαπόστολος ἐβασίλευσε. Τότε λοιπὸν εὐκαιρίαν λαβόντες οἱ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Γεωργίου φίλοι καὶ ἐρασταί, κτίζουσι ναὸν χαριέστατον καὶ ὡραιότατον εἰς τὴν Λύδδαν καὶ ἀνακομίσαντες ἀπὸ τὸν ἀφανῆ τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον εὕρισκετο πρότερον τὸ πλῦθλον καὶ ἅγιον σῶμα τοῦ μάρτυρος τοῦ πολλοῦ φωτὸς ἄξιον, ἀποθησαυρίζουσιν εἰς τὸν παρ' αὐτῶν οἰκοδομηθέντα νεόκτιστον ναὸν καὶ διὰ τῆς καταθέσεως τοῦ λειψάνου τελεῖσαι τοῦ ναοῦ τὰ ἐγκαίνια κατὰ τὴν παροῦσαν τρίτην ἡμέραν τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου ³⁾.

Καὶ ταῦτα μὲν οἱ συναξαρισταὶ ἀλλὰ ποτε ἀκριβῶς ἀνηγέρθη ὁ ναὸς οὗτος, οὐδεμίαν εἶδῃσιν ἔχονεν. Ὁ Ἐπίσκοπος Τύρου Γουλιέλμος λέγει ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ⁴⁾· ἀλλ' ὁ Προκόπιος ἐν τῷ περὶ κτισμάτων Ἰουστινιανοῦ συγγράμματι αὐτοῦ οὐδεμίαν τοῦτου ποιεῖται μνείαν. Ἄλλοι δὲ διατείνονται ὅτι ὁ ναὸς ἐκτίσθη ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ⁵⁾, ἀλλὰ καὶ τὴν γνώμην ταύτην ἐξασθενίζει ἡ σιωπὴ τοῦ Εὐσεβίου, ὅστις ἐάν τῷ ὄντι ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος ὠκοδόμει τὸν ναὸν τοῦτον, οὐδέποτε θὰ παρήρατο ἐν σιωπῇ τοιοῦτον ἔργον. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι τὰ περισσθέντα μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦτου μαρτυροῦσιν οἰκοδόμημα ἐξοχὸν καὶ βασιλικῆς δαπάνης προῖον, δὲν ἐπεται ὅμως ἐκ τούτου ὅτι καὶ τὸ τοσοῦτον ἀκμαῖον κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις χριστιανικὸν πλήρωμα δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεγείρῃ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοιοῦτον ναὸν· ἡμεῖς δὲ δὲν ἀπέχομεν τῆς ἀληθείας ἐάν παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ ἐν Λύδδῃ ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀνηγέρθη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἁδρὰ καὶ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τῶν Χριστιανῶν. Οἱ πρῶτοι ἐκ τῶν ἀρχαίων περιηγητῶν, οἱ τῆς Λύδδης μνησνεύοντες ὡς πόλεως, ἐν ἧ ἐτάφη ὁ μεγαλομάρτυς Γεώργιος, εἰσὶν Ἀντανίνος ὁ ἐκ Πλακεντίας (περὶ τὸ 600)· ὁ Ἀρκοῦλος (670) καὶ ὁ Βιλλιβάλδος (728). Ἐπὶ Χρυσόου ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου οὐδεμίαν ὑπέστη καταστροφὴν· διότι ὁ καταστρεπτικὸς τῶν Περσῶν χείμαρρος περὶαίεσθαι εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ παρακείμενα αὐτῇ μέρη.

Μετὰ τὴν ἐπέκτασιν τῆς μωαμεθανικῆς κυριαρχίας ἐν Παλαιστίνῃ, Σουλεϊμάν ὁ υἱὸς τοῦ Καλίου Ἀἰδου-λ-Μαλέκ τὴν μὲν Λύδδαν κατηδάφισε, τὴν δ' ἐν αὐτῇ ἐκ-

¹⁾ Ἐνεκα τῆς γειτνιάσεως τῆς Ρέμλης καὶ τῆς Λύδδης συγχέονται παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἱστορικοῖς ἡ μία μετὰ τῆς ἄλλης, καὶ πολλάκις ἡ ἐκκλησία καὶ ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Γεωργίου μετατίθεται παρ' αὐτοῖς ἀπὸ τῆς Λύδδης εἰς τὴν Ρέμλην· μεταξὺ τῶν ἄλλων σημειοῦμεν ἡμεῖς ἐνταῦθα Ἄναν τὴν Κομνηνὴν, τὸν Ρῶσσον Δανιὴλ, καὶ Ἰωάννην τὸν Φωκᾶν. Καὶ ἡ μὲν Ἄνα ἡ Κομνηνὴ (ἄλξ. θ') λέγει «καὶ κατελθόντες (οἱ Σταυροφόροι) εἰς τὸν ἱερεῖα τὴν ἐκεῖνων περιέμενον ἔφοδον· εἴτα ἐκεῖθεν κατέβαλον τὸ *Ράμελ*, ἐν ᾧ καὶ ὁ μεγαλομάρτυς Γεώργιος μεμαρτύρηκε»· ὁ δὲ Δανιὴλ «ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῇ πόλει *Ρέμλη*» (σελ. 12), καὶ ἄλλαχού· «ἡ Λύδδα ἦν ἄλλοτε μεγάλη πόλις, τὴν σήμερον δὲ ὀνομάζεται *Ράμλη*· ἐνταῦθα ὁ Πέτρος ἐθεράπευσεν τὸν ἀσθενῆ Αἰνέαν» (σελ. 140)· ὁ δὲ Φωκᾶς «ἐν ὑπερανεστηκῶτι χωρίῳ ἡ τοῦ Ραμπλέα χώρα ὑπὸ πλῶται καὶ γὰρ τὰ μέγας ἐν ταύτῃ ὄραται τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου».

²⁾ Κατὰ τοὺς Βολλανδιστὰς ἐγεννήθη ἐν Λύδδῃ Acta sanctorum III, p. 100.

³⁾ Συναξάριον· Νοεμβρίου γ'.

⁴⁾ Will. Tyr VII, 22.

⁵⁾ Acta Sanctorum III, p. 100.

κλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀφῆκεν, ὡς φαίνεται, ἀνέπαφον ¹⁾· διότι ὁματὰ 42 ἔτη (τῷ 870) τοὺς ἁγίους Τόπους ἐπισκεψάμενος μοναχὸς Βερνάρδος ποιεῖται σὺτῆς μνείαν. Τῷ 1010, ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ διαβόητου Καλίου Χάκεμ, καὶ ἡ ἐκκλησία αὕτη μετέσχε τῆς τύχης τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερῶν καταγωγίων, καταστραφεῖσα ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ²⁾· ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐλευσεως τῶν Σταυροφόρων ἐμφανίζεται ἀνοικοδομημένη ³⁾· τίς δ' ἀνωκοδόμησεν αὐτήν, οὐδεμίαν ἱστορικὴν εἰδήσιν ἔχομεν. Δυσὶν ἰσχυρότερον, ἢ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις κατεδαφισθέντων ἱερῶν καταγωγίων ἀναλαβόντων, ἀνωκοδομήθη, ἢ αἱ καταστροφαι, ἃς ὑπέστη, ἦσαν ἀσήμενοι καὶ ἐπομένως μικρὰς ἐδέξατο δαπάνης καὶ χρόνου εἰς ἀνοικοδόμησιν αὐτῆς ⁴⁾.

Ὅτε τῷ 1099 οἱ Σταυροφόροι κινήσαντες ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, ἤλθον εἰς Λύδδαν ἵνα προσκυνήσωσι τὸν τάφον τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ ἀποδώσωσιν αὐτῷ τὰς εὐχαριστίας, δι' ἣν παρέσχεν αὐτοῖς βοήθειαν ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ἀντιοχείας, «εὗρον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἱστορικῶν, τὸ με-

¹⁾ Οἱ Μωαμεθανοὶ. καὶ ἰδίως οἱ Ἀραβες, ἀποδίδουσι μέγαν σεβασμὸν εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον, ὀνομάζοντες αὐτὸν Κήδ'ρ. μετὰ τὸ ἐπώνυμον δηλ. τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ.

²⁾ Ademar παρὰ τῷ Le Quien Or. christ. 3, 487.

³⁾ Will. Tyr. VII, 22.

⁴⁾ Ἡ εἰδήσις καθ' ἣν ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Στέφανος, ἐπιθυμῶν ἵνα προποικήσῃται πολλοὺς πιστοὺς εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, πρόνοιαν ποιούμενος τῶν ἐρείπων τῆς κατεδαφισθείσης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἀνωκοδόμησεν αὐτήν ἐν Ρέμλῃ ἀδρᾷ δαπάνῃ καὶ μεγαλοπρεπῶς, προσθεὶς αὐτῇ οἰκίας τε καὶ ξενῶνα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν Οὐγγρων Προσκυνητῶν» *Histor. conit. regum Hungariae. Pest. 779. 1, 308*), ἐκτὸς ὅτι ἐκτίθεται συγκεχυμένως, γράζει προσέτι, ἐὰν πρόκειται νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς τὴν ἐν Λύδδῃ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὑποστηρίζων, διότι α) οὐδεὶς ἕτερος οὔτε ἐκ τῶν συγχρόνων οὔτε ἐκ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων ἀναφέρει τοιαύτην οἰκοδομήν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας, β) ὁ πολλάκις μνείαν τῆς ἐκκλησίας ταύτης ποιούμενος καὶ εἰδικὸς περὶ τὰ τοιαῦτα συγγραφεὺς Γουλιέλμος οὐδὲν τοιοῦτο λέγει, γ) καὶ ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, πρὸ τῶν Σταυροφόρων ἐνέλαθε νὰ ἀνοικοδομήσῃ ἐκκλησίαν τινὰ ἐν Παλαιστίνῃ, οὗτος ἀναμφιβόλως θὰ προστίμα, κινούμενος μάλιστα ὑπὸ τοῦ πόθου ἵνα προποικήσῃται πλείονας πιστοὺς εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν κατεδαφισθέντος καὶ ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη πρὸς μεγίστην θλίψιν καὶ ταπείνωσιν τῶν Χριστιανῶν

γαλοπρεπὲς μνημεῖον καὶ ἐπομένως καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ⁵⁾. Καὶ διηγεῖται μὲν ὁ Γουλιέλμος ὅτι μικρὸν πρὸ τῆς ἐλευσεως τῶν Σταυροφόρων οἱ Σαρακηνοὶ, ὅπως ἐκλείψῃ ἀπὸ τῶν χριστιανῶν πᾶσα ὕλη καὶ ἀφορμὴ πρὸς ἄλωσιν τῆς πόλεως Λύδδης, προλαβόντες κατηδάφισαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ⁶⁾, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν κατὰ γράμμα, πρῶτον μὲν διότι ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ἀνωτέρω ῥηθείαν εἰδήσιν ὅτι «οἱ Σταυροφόροι κατὰ τὴν ἐκ Λύδδης διάβασιν αὐτῶν εὗρον τὸ αὐτόθι μεγα-

(Ademar παρὰ τῷ Le Quien, Or. crist. 3, 478) κατηρειπωμένου, δι' ἐλλείψιν χρημάτων, μείναντος ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Τούτοις δὲ πρόσθετες ὅτι, κατὰ τὴν ἀνωτέρω εἰδήσιν, ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας ἀνωκοδόμησεν ἐκκλησίαν οὐχὶ ἐν Λύδδῃ, ἀλλ' ἐν Ρέμλῃ· ὁ δὲ παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην προστεθεὶς ξενὼν πρὸς ὑποδοχὴν Οὐγγρων Προσκυνητῶν ἀνατρέπει πᾶσαν ἐνστάσιν ὅτι ἡ Ρέμλη τυχὸν ἐξελήφθη ἐνταῦθα, ὡς καὶ παρ' ἄλλοις συγγραφεῦσιν (ὅρα ἀνωτέρω σημ. 2.), ἀντὶ τῆς Λύδδης· διότι ἡ Λύδδα, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς της, οὐδέποτε ὑπῆρξεν οὐδὲ πῶποτε νὰ ὑπάρξῃ σταθμὸς πᾶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπερχομένων Προσκυνητῶν. Πρόσθετες δὲ τούτοις ὅτι πρὸ τῆς ἐποχῆς Ἀννης τῆς Κομνηνῆς οὐδένα ἄλλον γινώσκουμεν ταῦτίζοντα τὴν Λύδδαν μετὰ τὴν Ρέμλην.

⁵⁾ Inſe λέγει ὁ ἐπίσκοπος Τύρου Γουλιέλμος, Lyddam, quae Diospolis, ubi et egregii martyris Georgii gloriosum usque adeo sepulcrum ostenditur, pervenerunt, ἡγοῦν «ἐνταῦθεν (ἡτοι ἀπὸ τῆς Καισαρείας) μετέβησαν εἰς τὴν Λύδδαν, ἥτις ἐστὶν ἡ Διόσπολις, ἐνθα καὶ τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου μεγαλοπρεπὲς μῆτρον τῆς σήμερον μνήμα δεικνύεται.»—De Sur, λέγει καὶ ἕτερος χρονογράφος, venerunt ad Acram crucesigali, et inde ad castellum Caiphaz, et juxta Caesaream, ubi die pentecostes IV. Kal. jun. (id est 29 Maii) quieverunt. Indet-ventum est ad Ramulam, juxta quam civitatem honorabilis monstratur ecclesia, in qua pretiosissimum B. Georgii martyris corpus quieverat· τουτέστιν «ἐκ Τύρου ἤλθον οἱ Σταυροφόροι εἰς Πτολεμαῖδα καὶ ἐκεῖθεν εἰς Καίφαν παρὰ τὴν Καισάρειαν, ὅπου τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς (τῇ 29 Μαΐου) ἀνεπαύθησαν. Ἐκεῖθεν ἤλθον εἰς τὴν πόλιν Ρέμλην, παρὰ τὴν ὁποίαν δεικνύεται λαμπρὰ ἐκκλησία, ἐν ᾗ ἐναπετέθη τὸ τίμιον σῶμα τοῦ ἁγίου Γεωργίου». Alberic. chronic. 2, 174 παρὰ τῷ Le Quien Or. christ. 3, 1274. Ὁρ. καὶ Gesta Dei per Franc. p. 73. Babric. p. 130. Raimund de Ag. p. 473. Fulch. carnot. p. 396.

⁶⁾ Will Tyr. VII, 22.

λοπρεπές μνημείον καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου*, δεύτερον δὲ, διότι μετ' οὐ πολὺ βλέπομεν τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ἐμφανιζομένην μεθ' ὅλης τῆς μεγαλοπρεπείας¹⁾, χωρὶς οὐδὲ καὶ λέξιν νὰ ἀπαντήσωμεν παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἱστορικοῖς τῶν Σταυροφόρων περὶ τοῦ πότε ἢ τίς ἀνυπόδομήσεν αὐτήν²⁾. Ἰσως οἱ Μωαμεθανοὶ κατὰ τὴν προσέγγισιν τῶν Σταυροφόρων ἔσχον μὲν τὴν πρόθεσιν τοῦ νὰ κατεδαφίσωσι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἀλλὰ δὲν ἐπραγματοποίησαν αὐτήν, φοβούμενοι τὴν ὀργὴν τῶν χριστιανῶν³⁾. ταύτην δὲ τὴν πρόθεσιν ἐξέθηκεν ὁ Γουλιέλμος, ὡς γεγονός· ἢ, ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπέβαλον χεῖρα ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἢ βλάβη ἦν ἀνεπαίσθητος, ὥστε τὸ οἰκοδόμημα ἔμεινεν ὡς προήλθεν ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀρχιτεκτόνων τῶν προγενεστέρων χρόνων.

Καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις σταυροφορικοῦ βασιλείου ἡ Λύδδα, ὡς καὶ αἱ παρακείμεναι πόλεις, οἷον Ῥέμλη καὶ Ἰόππη, διετέλεσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Σταυροφόρων. Ὁ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς σταυροφοροκρατίας εἰς τὴν ἁγίαν Γῆν ἔλθων Ρῶσσος περιηγητῆς Δανιὴλ γράφει ὅτι «ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῇ πόλει Ῥέμλη ἐστὶ λίαν εὐρύχωρος καὶ θόλοις καθωραϊσμένη· ἐνταῦθα εὐρίσκεται ὁ τάφος τούτου τοῦ ἁγίου ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον καὶ εἰς ταύτην τὴν πόλιν αὐτὸς ἐμαρτύρησεν· ἐνταῦθα εὐρίσκονται εἰσέτι καὶ πηγαὶ ἀφθόνου ὕδατος. Ἐνταῦθα εἰ προσκυνηταὶ συνήθως ἀναπαύονται τὴν νύκτα, οὐχὶ ἑμῶς χωρὶς φόβου· διότι ὁ τόπος οὗτος, μὴ ἀπέχων πολὺ ἀπὸ τῆς πόλεως Ἀσκάλωνος, ὁπόθεν οἱ Σαρακηνοὶ ἐπιπίπτουσι κατὰ τῶν Προσκυνητῶν καὶ φονεύουσι καθ' ὁδὸν ἐρημοῦται καὶ ληΐζεται μέχρι τῆς σήμερον, ὥστε ὁ κίνδυνος ἐνταῦθα ἔστι μέγας. Ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου μέχρι τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀριθμοῦνται 20 βέρστια δι' ὁρέων ἀπορρώγων καὶ δι' ὁδοπορίας λίαν κοπώδους» (σελ. 12). Ἐν ἔτει 1177 ὁ ἀρνησθρησκός Ἰβελκίος ἐκυρίευσεν αὐτήν ἐξ ἐφόδου, ἀπαντῆσαι δὲ οἱ κάτοικοι αὐτῆς κατέφυγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου⁴⁾. Ἐννέα δ' ἔτη μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο, ἦτοι τῷ 1185, Ἰωάννης ὁ Φωκάς ἐπισκεψάμενος τὴν Λύδδαν, περιέγραψε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου μετὰ πλείονος παρὰ πάντα ἄλ-

λον προγενέστερον περιηγητὴν λεπτομερείας· «ναὸς, λέγει, πάμμεγας ἐν ταύτῃ ὁρᾶται τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐν οἷς καὶ γεγέννηται τόποις, καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας ἠθλήσε μεγίστους ἀγῶνας, ἐνθα καὶ ὁ ἱερὸς τάφος ὑπάρχει αὐτοῦ. Ὁ δὲ ναὸς ἐστὶ δρομικὸς καὶ ἐν τῷ τοῦ βήματος μύακι, ὑπὸ τὴν τῆς ἀγίας τραπέζης γλῶσσα, τὸ τοῦ τάφου ὁρᾶται στομίδιον, λευκῷ μαρμάρῳ περιφραττόμενον. Ἀλλ' ἀναγκαῖον εἰπεῖν ὅσα παρὰ τῶν τοῦ ναοῦ κληρικῶν ἀκηκόαμεν πρό τινων ἐνιαυτῶν ἐπὶ τῷ τοῦ ἁγίου τάφῳ γινόμενα· ἔφησαν γάρ ὅτι ὁ νῦν παρεμβόλιμος λατίνων ἐπίσκοπος τὸ τοῦ τάφου ἐπειράθη ὑπανοῖξαι στόμιον, καὶ τῆς πλακὸς ἀρθείσης τῆς τοῦτο περιφραττούσης, εὐρέθη σπήλαιον μέγα, οὐ περὶ τὸ ἐνδότερον μέρος ὁ τοῦ ἁγίου εὐρήται τάφος. Καὶ ὅττα ἐγγχειρισάμενος καὶ αὐτὸν ὑπανοῖξαι πῦρ ἐξαλλόμενον ὠρᾶθη τοῦ τάφου καὶ τὸν μὲν ἐκ τούτων ἡμίφλεκτον γενέσθαι πεπόνηκε, τὸν δ' ἕτερον θανάτου εὐθὺ παρανόημα».

Ἡ περιγραφή αὕτη τοῦ Φωκά ἔσται ἀφ' ἐνὸς εἶναι αξιοσημείωτος τοσοῦτον ἀφ' ἑτέρου καὶ ἀκριβεστάτη. Ὁ τάφος τῷ ὄντι τοῦ ἁγίου Γεωργίου πρὸ τῆς τελευταίας ἀνοικοδομήσεως ἔκειτο ὑπὸ τὸν μέγαν ἀνατολικὸν μύακα, ἢ κατὰ τὴν ἑκφράσιν τοῦ Φωκά «ἐν τῷ τοῦ ἱεροῦ βήματος μύακι» ἀκριβῶς ὑποκάτωθεν τῆς ἀγίας τραπέζης, ἐν τῇ ἀνατολικῇ τῆς ὁποίας πλευρᾷ, ἐπὶ τῆς βάσεως τετραγώνου κοιλώματος, ὑπῆρχε στομίδιον μαρμάρῳ περιφραττόμενον· ὑπερθεῖν δ' αὐτοῦ ἔκειτο διηνεκῶς κανδήλαι. Ὁ δὲ τόπος εἰς ὃν ἀπευθύνοντο εἰ προσερχόμενοι πρὸς προσκύνησιν ἦν τὸ στομίδιον τοῦτο. Κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας ἡ ἀγία τράπεζα μετετέθη ἀνατολικώτερον, ὑποκάτωθεν δ' αὐτῆς εὐρέθη ὁσλος ἀποτελῶν τὴν στέγην μικροῦ ὑπογείου θαλάμου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἄλλοτε ἀναμφιβόλως ἔκειτο ἡ λάρναξ ἢ ἐμπεριέχουσα τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ μεγαλομάρτυρος.

Μετὰ τὴν ἐν Χαττὶν μάχην καὶ ἡ Λύδδα, καθὼς καὶ ἡ Ἱερουσαλὴμ καὶ αἱ λοιπαὶ πόλεις, περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Μωαμεθανῶν, πλην ἡ ἐκκλησία ἔμεινεν ἀνέπαφος· ἀλλὰ τῷ 1191, ὅτε Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ὁ Σαλαδῖνος διέταξε νὰ κατεδαφίσωσι μετὰ τοῦ ἐν Ῥέμλῃ φρουρίου καὶ τὴν «ὡσεὶ φρούριον ὄχυράν ταύτην ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου»⁵⁾. Καὶ ἐπανῆλθε μὲν τὸ ἱππὸν ἔτος ἡ Λύδδα εἰς χεῖρας τῶν Σταυροφόρων δυνάμει τῆς μετὰ τοῦ Σαλαδίνου καὶ τοῦ Ριχάρδου συννομολογηθείσης συνθήκης, ἀλλὰ μόνον προσωρινῶς· διότι τῷ

¹⁾ Ὀδοπορικὸν σελ. 12. μεταφρ. Ἐπιφανίου Μαρτίου.

²⁾ Ὁρ. Robinson Psalast. III. 266.

³⁾ Τοῦτ' αὐτὸ συνέβη, ὡς ὁφείμεθα ἀλλαχοῦ, καὶ διὰ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

⁴⁾ Will. Tyr. XXI, 21.

⁵⁾ Bahad-din p. 238, Reinaud extraits p. 198, Waken VII. S. 403.

1266 ἐπελθὼν ὁ Βιδάρς ἀπεδίωξεν αὐτοὺς ἐλοτελῶς ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης. Ἡ δὲ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα καὶ ἐρεξῆς ἔμεινε κατηρειπωμένη, ἕως οὗ περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου ἡμίσεως τῆς 13^{ης} αἰ. ἐκατονταετηρίδος, ἦτοι τῷ 1349, ἀνακαινίσθη ὑπὸ τῶν Γραικῶν τῇ μεσιτείᾳ τοῦ αυτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνού, ὅστις ἀπέστειλε πρὸς τὸν τότε Σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου πρεσβευτὰς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν ἐν Παλαιστίνῃ καταγωγίων. Ὁ Σουλτάνος οὗτος ἐν τῇ πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἀπαντήσῃ του λέγει πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὰ ἐξῆς «πάλιν ἐζήτησεν ὁ ἀποκρισιάριος ὅτι χάλασμα ¹⁾ ἦν καλαῖα ἐκκλησίας εἰς τὴν γειτονίαν τῶν Ῥωμαίων (γρ. Ῥαμαίων ἢ Ῥαμελέων) ²⁾, ὁ ἅγιος Γεώργιος, νὰ ὀρίσωμεν νὰ κτισθῇ καὶ ἡκούσαμεν τὸν λόγον του καὶ ἐπληρώσαμεν τὴν». Οὕτως ἀνακαινισμένη ἡ ἐκκλησία διετέλεσε μέχρι τοῦ 1442, ὅποτε, ἐπὶ τοῦ κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς Παλαιστίνης διωγμοῦ τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου Ἀλ-Μάλεκου-δ-Δάχερ Τζάκ'μακ, ὑπέστη τὴν τελευταίαν καταστροφὴν. Κατὰ ταύτην ἴσως τὴν ἐποχὴν τὸ δυτικὸν τῆς ἐκκλησίας μέρος μετεπονήθη εἰς τζαμίον διότι ὁ μὲν τῷ

¹⁾ Ὁ Δοσίθεος ἐν τῇ Δωδεκαβίβλῳ αὐτοῦ σελ. 864, ἔχει «ερείπιον»· ὁ δὲ Λατῖνος μεταφραστὴς ἐν τῷ σώματι τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων μεταφράζει τὸ χάλασμα *ruinosum aetificium* τουτέστι «κατηρειπωμένον οἰκοδόμημα». Ἡ φράσις χάλασμα ἢ ερείπιον παλαιὰς ἐκκλησίας ὑποδεικνύει προτέτι ὅτι ἀπὸ τῆς ὑπὸ Σαλαδίνου καταστροφῆς μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Καντακουζηνού ἔμεινεν ἡ ἐκκλησία κατηρειπωμένη.

²⁾ *Ni fallor*, λέγει καὶ ὁ πολυμαθὴς καὶ κριτικώτατος τῆς Παλαιστίνης γεωγράφος Πελάνδος (*Pataes*, p. 960), *etiam Ramulae hujus nomen scriptum fuit a Johanne Cantacazeno lib. IV. historiar. Cap. XIV. pag. 757. pro quo nunc Ῥωμαίων legitur. vox notior a librariis substituta pro ignotiori; puto enim Ῥωμαίων fuisse aut Ῥαμελέων; Set. lector judicet.* Καὶ τῷ ὄντι ἡ μόνη ἐκκλησία, περὶ ἧς γίνεται ῥητὴς ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ λόγος εἶναι ἡ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐκκλησία δὲ τοῦ ἁγίου Γεωργίου προκλέσασα εἰδικὴν μεσιτείαν τοῦ αυτοκράτορος οὐδεμία ἄλλη ἠδύνατο νὰ ἦναι παρὰ τὴν ἐν Λύδῃ. Τὸ «εἰς τὴν γειτονίαν τῶν Ῥωμαίων», εἰ μὴ μεταβληθῇ εἰς τὸ «εἰς τὴν γειτονίαν τῶν Ῥαμείων ἢ Ῥαμελέων» οὐδὲν προσδιορίζει οὐδ' ἔχει τινα σημασίαν. Σημειωτέον δ' ἐν ταύτοις ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Ἀνθῆς τῆς Κομνηνῆς τὸ ὄνομα τῆς Λύδης συγκινεῖται ἐν τῷ τῆς Ῥέμλης.

1485 τοὺς ἁγίους τόπους ἐπισκεψάμενος περιηγητὴς Φάβρης γράφει ὅτι «οἱ Γραικοὶ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν κατεῖχον μέρος τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου, καὶ ἤναπτον ἐν αὐτῇ ἀδιαλείπτως κανδήλας» ³⁾. ὁ δὲ περὶ τὰ 1495 ἀκμάσας Ἀραβὶς ἱστορικὸς Μουτζίρου-δ'-Δ'ιν λέγει ὅτι «ἐν Λύδῃ ἦν ἐκκλησία πλουσιοπαρόχως ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν προικισθεῖσα καὶ μέγα παρ' αὐτοῖς ἔχουσα ὄνομα· ἡ ἐκκλησία αὕτη κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου. Τὴν σήμερον ὑπάρχει ἐν ταῦθα τζαμίον, ὃ περ ἦν ἄλλοτε ἐκκλησία τῶν Γραικῶν, μέμινεν ἐν ὑψηλότητι» ⁴⁾. Ἐκτοτε δὲ μέχρι τῆς ἀνοικοδομήσεως αὐτῆς οἱ τῆς Λύδης Ὀρθόδοξοι ἐτέλουν τὰς ἱεουργίας των ὑπὸ τὸν περισωθέντα μέγαν ἀνατολικὸν μύκακ.

Περὶ τὰ μέσα τῆς 15^{ης} αἰ. ἐκατονταετηρίδος διεδόθη φήμη τις ὅτι ἡ ἐν Λύδῃ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἀνοικοδομήθη ὑπὸ τινος βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. Ὁ πρῶτος τὴν φήμην ταύτην διαδοῦς ἦν ὁ ἐκ Ῥαγούσης Φραγκισκάνος καὶ Γουαρδιάνος τῆς Ἀγίας Γῆς Βονιφάτιος ⁵⁾, ὃν ἀντέγραφαν ἀκολούθως καὶ οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς. Ὁ Βονιφάτιος δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ τὸ ὄνομα τοῦ ἀνοικοδομήσαντος βασιλέως· πλὴν τὸ κενὸν τοῦτο ἀνεπλήρωσε, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκατονταετηρίδα, ὁ Κοτόβικος, ὀνοματίσας τὸν βασιλέα τοῦτον, ὅστις, κατ' αὐτὸν, ἦν Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος ⁶⁾. Καὶ οὕτως ἡ φήμη αὕτη ἐπεκράτησε μέχρι τῆς σήμερον, παρὰ τισι τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Φράγκων ⁷⁾.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἡ ἐν Λύδῃ ἀρχαία ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἂν μὴ πρότερον, ἐξάπαντος ὅμως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ (327—355) ἦν ὀικοδομημένη· ὅτι ὁ ἐπὶ Χοσρόου καταστρεπτικὸς τῶν Περσῶν χεῖμαρρος δὲν ἐξετάθη μέχρις αὐτῆς· ὅτι ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα διαδόσεως τῆς μωαμεθανικῆς κυριαρχίας, οἱ Μωαμεθανοὶ καὶ τοὶ κατέστρεψαν τὴν Λύδαν, ἐσεβάσθησαν ὅμως τὴν ἐν αὐτῇ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου· ὅτι τῷ 1019 ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ διαδοῆτου Καλίου Χάκεμ μετέσχε καὶ αὕτη τῆς τύχης τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερῶν καταγωγίων, ἀνατραπεῖσα ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀλ-

³⁾ *Reyssbuch*, S. 210.

⁴⁾ *Mines del' orient*, p. 136.

⁵⁾ *Bonifac, de perenni cultu Terrae Sanctae. lib. 2.*

⁶⁾ *Coton, itin. p. 158.*

⁷⁾ «Τὸ παραμύθιον τοῦτο, λέγει καὶ ὁ Ροδίνσιων, ἔχει τὴν ἀρχὴν του βεβαίως ἐκ τῆς μεγάλης τιμῆς, ἧς ἀπολαύει ὁ ἅγιος Γεώργιος ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀνοικοδομήσεις τῆς ἐν Λύδῃ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἦν φυσικώτατον νὰ ἀπιδόθῃ.

λὰ, πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Σταυροφόρων, ἀνωκοδομήθη ἢ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν τῆς Παλαιστίνης ἢ ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν τὴν ἀνωικοδομήσιν τῶν ἐν Παλαιστίνῃ παθόντων ἱερῶν καταγωγίων ἀναλαβόντων· ὅτι οἱ Σταυροφόροι, ὅτε ἤλθον εἰς Λύδδαν, εὗρον αὐτὴν καὶ τὸ ἐν αὐτῇ μεγαλοπρεπὲς μνημεῖον τοῦ ἁγίου Γεωργίου· ὅτι τῷ 1191 ὁ Σαλαδῖνος κατέστρεψεν αὐτὴν καὶ ἔμεινεν οὕτω κατεστραμμένη μέχρι τῆς παντελοῦς ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης ἐκδιώξεως τῶν Σταυροφόρων· διότι ἢ ὑπὸ Ῥιχάρδου τοῦ Λεοντοκάρδου μετὰ τὴν ὑπὸ Σαλαδῖνου καταστροφὴν ἀνωικοδομήσιν εἶναι πλᾶσμα, ὡς εἶδομεν, τοῦ 1στ. αἰῶνος· ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου ἡμίσεως τῆς 1δ'. ἐκατονταετηρίδος, ἤτοι τῷ 1349, ἀνεκαίνισθη ὑπὸ τῶν Γραικῶν τῇ μεσιτείᾳ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ· πλὴν μετὰ ἓνα αἰῶνα, ἤτοι τῷ 1442, ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Ἀλ-Μαλέκου-δ-Δάχερ ὑπέστη τὴν τελευταίαν καταστροφὴν, ὁπότε, ἂν μὴ βραδύτερον, καὶ τὸ δυτικὸν αὐτῆς μέρος μετεπονήθη εἰς τζαμίον.

§ 2.

Ρέμλη 1).

Ἡ ἄλλοτε ἀκμὴ καὶ πολυάνθρωπος Ρέμλη εἶναι σήμερον μικρὰ καὶ ρυπαρὰ πόλις, ἐν ἣ κατοικοῦσι μόλις 4,000 ψυχῶν, ἐξ ὧν 400 μὲν Ὀρθόδοξοι, οἱ δὲ λοιποὶ, ἐκτὸς ἀνεπισκοπήτων τινῶν ἐξαιρέσεων, Μωαμεθανοί. Κεῖμένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς γονιμωτάτης κοιλάδος τοῦ Σάρωνος καὶ ἀποτελοῦσα τὸν πρῶτον μεταξὺ Ἰόππης καὶ Ἱερουσαλὴμ σταθμὸν, εἶναι βεβαίως μία τῶν κεντρικωτέρων πόλεων τῆς Παλαιστίνης. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς μετέρχονται τὸ αὐτὸ σχεδὸν ἐμπόριον τῆς ἐξαγωγῆς, ὅπερ καὶ οἱ τῆς Ἰόππης. Καὶ ἐν Ρέμλῃ, ὡς καὶ ἐν Ἰόππῃ, ἔχουσιν οἱ Ὀρθόδοξοι, Ἀρμένιοι καὶ Ἀρμένιοι μοναστήρια πρὸς ὑποδοχὴν τῶν εἰς τὰς κοινότητάς των ἀνηκόντων ξένων· τὸ ἡμέτερον μονα-

στήριον τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Οἱ δὲ Φραγκισκάνοι λέγουσιν ὅτι τὸ μοναστήριον τῶν εἶναι ὠκοδομημένον ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἄλλοτε ἦν ἡ αἰκία τοῦ Νικοδήμου.

Τὰ ἐν Ρέμλῃ ἀξιοσημεῖωτά εἰσιν· ὁ πύργος ὁ ὑπὸ τῶν Φράγκων «πύργος τῶν 40 μαρτύρων» καλούμενος, τὰ παρ' αὐτὸν σωζόμενα εἰρηπία, καὶ αἱ λεγόμεναι «στέρναι τῆς Ἀγίας Ἐλένης». Ὁ πύργος τῆς Ρέμλης ὑψοῦται πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τοῦ ἀρχαίου τῆς πόλεως τείχους καὶ εἶναι τὴν σήμερον πάντῃ ἀπομονωμένος. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του ἀνάγεται εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Σαρακηνῶν· εἶναι τετράγωνος καὶ διὰ τετραγώνων λίθων ὠκοδομημένος· τὰ παράθυρα αὐτοῦ δὲν εἶναι μὲν ὁμοίμορφα, ἀλλὰ τὰ πάντα λήγουσιν εἰς ὅζυ· αἱ γωνίαι τοῦ πύργου ὑποστηρίζονται ὑπὸ ὑψηλῶν καὶ λευκῶν ἀντηρίδων· εἰς τὸν πύργον ἀναβαίνουν δι' 113 βαθμίδων. Ἐν γένει δὲ τὸ ὅλον αὐτοῦ μαρτυρεῖ ἱκανῶς ἀνεπτυγμένην ἀρχιτεκτονικὴν εὐαισθησίαν. Τὰ εἰς τὸν πύργον τοῦτον παρακείμενα εἰρηπία δεικνύουσιν ὅτι ἐνταῦθα ἄλλοτε ἦν μέγα οἰκὸς δόμημα· ὑποκάτωθεν τούτων ὑπάρχουσιν ὑπόγεια, εἰς ἃ καταβαίνουν διὰ 30 βαθμίδων· εἰς ταῦτα ἀνακαλύπτουσιν τινες λείψανα ἀρχαίας ἐκκλησίας. Περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ πύργου τούτου, καθὼς καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῷ εἰρηπίων, ὑπάρχουσι διάφοροι μεταξὺ τῶν ἀρχαιολόγων τῆς Ἀγίας Γῆς γνώμαι. Λέγουσι τινες ὅτι ὁ μὲν πύργος ἦν ἄλλοτε κωδωνοστάσιον, τὰ δὲ εἰρηπία μοναστήριον τοῦ τάγματος τῶν Ναϊτῶν, οἰκοδομηθὲν ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἄλλοτε ἦν ἐκκλησία τῶν τεσσαράκοντα μαρτύρων, καὶ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀγίων τούτων. Ἀλλ' ὅτι μὲν ἐνταῦθα ἦν τὸ πάλαι ἐκκλησία τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα Μαρτύρων φαίνεται καὶ ἐκ τῶν λόγων Ἀραβός τινος ἱστορικοῦ²⁾, ὅστις λέγει «ὅτι ἐν τοῖς ὑπογείοις τούτοις ἦσαν τεταρταμένοι 40 φίλοι τοῦ Προφήτου» ὅτι ὅμως ὁ πύργος ἦν κωδωνοστάσιον μοναστηρίου, ἀνεγερθέντος ὑπὸ τοῦ τάγματος τῶν Ναϊτῶν, οὐδεμίαν ἀπόδειξιν ἔχομεν· τούναντίον φαίνεται ὅτι ὁ μὲν πύργος εἶναι ὁ μινάρης ὁ κατὰ τὸν ἱστορικὸν Μουτζίρου-δ-Δ' ἐν ὑπὸ τοῦ Καλίσου Μουχάμμεδ-ου-πνου Καλασὸν οἰκοδομηθεὶς, τὰ δὲ παρακείμενα σημερινὰ εἰρηπία φαίνονται εἰρηπία ἢ τζαμίον ἢ γανίον· ἐν τῷ μέσῳ τούτων ὑψοῦται σήμερον μικρὸν τζαμίον, καλούμενον ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἂ λ τ ζ α μ ι ο υ λ α π ι α δ (λευκὸν τζαμίον³⁾).

²⁾ Ὁρ. Rosenma Her, Analeet. arab. III, p. 18.

³⁾ Ἡ πρώτη μνεία τοῦ ἐν Ρέμλῃ πύργου καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῷ εἰρηπίων γίνεται τὴν 1στ'. ἐκατονταετηρίδα.

εἰς Ριχάρδον τὸν Λεοντοκάρδον, ὅστις καὶ τὴν ἁγίαν Γῆν ἐπισκέψατο, καὶ ὁ περιφημότερος καὶ ἱπποτικώτερος τῶν Σταυροφόρων ἐγένετο· ἀλλὰ, δυστυχῶς, τὰ γεγονότα μαρτυροῦσι τὸ ἐναντίον. Ὁ αὐτόπτης ἱστορικὸς τῶν ἐν Παλαιστίνῃ πράξεων τοῦ Ριχάρδου Vinisauf οὐδὲ γὰρ περὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου λέγει. Palaestina, III, S. 269.

¹⁾ Ἀρχαίως καλεῖται Ράμλα, ὅπερ σημαίνει «ἄμμος»· βεβαίως διότι καὶ ἐπὶ ἐδάφους ἀμμοῦδου.

Αἱ λεγόμεναι στέρναι τῆς Ἀγίας Ἐλένης, ἐξ τὸν ἀριθμὸν οὖσαι, ἀνήκουσι πιθανώτατα εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν.

Ἡ πόλις Ρέμλη εἶναι ἡ Ραμαθὲμ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς καὶ ἡ Ἀριμαθαία τῆς Νέας ¹⁾ πατρὶς τοῦ Ἰωσήφ καὶ Νικοδήμου τῶν ἐνταφιασάντων τὸν Κύριον ἡμῶν. Ὁ ἱερός Λουκᾶς καλεῖ αὐτὴν «πόλιν τῶν Ἰουδαίων»· τὸν λόγον δὲ, δι' ὃν ὁ εὐαγγελιστὴς οὗτος ποιεῖ τὴν διάκρισιν ταύτην, εὐρίσκωμεν ἐν τῷ Α'. βιβλίῳ τῶν Μακκαβαίων ²⁾. ἐνθα ἀναγινώσκωμεν ὅτι ὁ Βασι-

ὡς δὲ εἶδης, ὅτι τὰ ἐρείπια ταῦτα ἦσαν ἄλλοτε μοναστήριον τῶν Ναϊτῶν, εἰς δὲ ὁ πύργος ἐχρησίμευεν ὡς κωδωνοστάσιον, εἶναι ἐφεύρες τοῦ 19. αἰῶνος. Ἐν τῷ κτηματολογίῳ τῶν Ναϊτῶν (Munter Statuten-buch des ordens der Tempelherren, I, S. 418), καὶ τοὶ σώζονται καταγεγραμμένοι αἱ ἐν Γάζῃ, Ἰόππῃ καὶ ἀλλεχοῦ τῶν παρκειμένων χωρῶν κτήσεις τῶν Ναϊτῶν, τὸ μοναστήριον ὅμως τοῦτο δὲν εὐρίσκεται· καὶ ἦν ἀδύνατον βεβαίως νὰ παραβλέψωσι τοιοῦτον καθίδρυμα, ἐὰν τῷ ὄντι ἀνῆκεν αὐτοῖς. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἔχομεν ἱστορικὰς καὶ ἀρχιτεκτονικὰς ἀποδείξεις ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο ἀνηγέρθη ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν. Αἱ σωζόμεναι καμάραι προδίδουσιν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν Σαρακηνῶν· ὁ δὲ πύργος οὐδὲν κοινὸν ἔχει μετὰ τῶν κωδωνοστασίων τῶν ἐκκλησιῶν. Ἀνωθεν προσέτι τῆς θύρας τοῦ πύργου σώζεται ἐπιγραφὴ ἀραβικὴ φέρουσα χρονολογίαν 710, ἣτις ἀντιστοιχεῖ τῷ χριστιανικῷ ἔτει 1240. Πρόσθε· δὲ τούτοις ὅτι ὁ Ἀραψ ἱστορικὸς Μουτζέρου-δ'-Δ' ἱστορεῖ ὅτι ὁ Καλὶφης Μουχάμμεδ-ου-πνι-Καλαῦν, ὁ τῷ 1310 ἀναστήσας τὴν θρόνον τῆς Αἰγύπτου, ἀνήγειρεν ἐν Ρέμλῃ μινκρὲν, ὅστις κατὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν καλλονὴν οὐδένα ἄλλον εἶχε δεύτερον· ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς γράφει ὅτι τὸ ἀρχαῖον τζαμίον, μεθ' οὗ ἦν συνδεδεμένος ὁ πύργος, ἔκειτο ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ περιεκυκλούτο ὑπὸ πολλῶν τάφων, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἐκαλεῖτο Λευκὸν τζαμίον, καὶ ὅτι τὸ τζαμίον τοῦτο ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀπδ'ου-λ-Μαλέκ, τῷ 717, καὶ ὅτι τῷ 1190 ὁ Σαλαδῖνος, πρὶν ἢ κατεδαφίσαι τὴν πόλιν, ἀνεκαίυσεν αὐτό. «Robinson, Palæst., III, S. 280».

¹⁾ Ἀ. Μακκαβ. ια'. 34. Ματθ. κζ'. 57· ἰω. 19, 38· Λουκ. κγ'. 50, 51.—Περὶ τῆς ταυτότητος, τῆς Ραμαθὲμ ἢ Ἀριμαθαίας πρὸς τὴν σημερινὴν Ρέμλην διχογνωμοῦσιν οἱ Γεωγράφοι τῆς Παλαιστίνης· ἡμεῖς ὅμως προετιμήσαμεν τὴν γνώμην τοῦ Ράουμπερ (Palæst. S. 197.) ὡς εἰδικωτέρου περὶ τὰ τοιαῦτα.

²⁾ ια'. 34.

λεὺς Δημήτριος (ὁ Νικάτωρ) ἔγραψε τῷ Λαοθένει ἵνα ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῶν Σαμαρειτῶν τὴν Ρέμλην, καθὼς καὶ τὰ Ἀφαίρεμα καὶ τὴν Λύδδαν, καὶ προσθήσῃ ταύτην τῇ Ἰουδαίᾳ. Ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ αὐτοῦ λέγει, «ὅτι ἡ Ἀριμαθία, κεῖται παρὰ τὴν Διόσπολιν καὶ ἐκ ταύτης κατήγετο Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας ³⁾· ὁ δὲ Ἱερώνυμος, ἐν τῇ πρὸς Εὐστόχιον ἐπιστολῇ, γράφει ὅτι «ἡ Ὁσία Παῦλα εἶδεν, οὐ μακρὰν τῆς Λύδδης, τὴν Ἀριμαθαίαν τὴν πατρίδα τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ τὸν Κύριον κηδεύσαντος». Ὁ περὶ τὸ 870 τοὺς ἁγίους τόπους ἐπισκεψάμενος Μοναχὸς Βερνάρδος γράφει ὅτι οἱ Προσκυνηταὶ ἤρχοντο ἀπὸ τοῦ Ἀλ-Ἀρίσ· εἰς Ρέμλην, παρὰ τὴν ὁποίαν ἦν μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Μάρτυρος. Εὐτύχιος ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἱστορεῖ ὅτι ἐπὶ τοῦ Καλὶφου τῆς Αἰγύπτου Ἀλ-Μουαταδ'ερ, περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἐκκτονταετηρίδος, ἐπαναστάντες οἱ Μωαμεθανοὶ κατηδάφισαν τὰς ἐν Ρέμλῃ ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κοσμᾶ καὶ Κυριακοῦ, τὰς ὁποίας ἀνυπόδομήσεν ὁ Καλὶφης, ἀμα ἀνεφέρθησαν πρὸς αὐτὸν οἱ χριστιανοὶ ⁴⁾· ὁ δὲ Ἀραψ ἱστορικὸς Μουτζέρου-δ'-Δ' ἱστορεῖ ὅτι ἡ πόλις Ρέμλη, πρὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφορῶν, ἦν ὠχυρωμένη μετὰ τείχος καὶ μετὰ φρούριον καὶ εἶχε δώδεκα πύλας· ἐν ἐκάστῃ δὲ τῶν 4 πύλων, τῶν ἀγροσῶν εἰς Ἰόππην, Ἀσκάλωνα, Ἱερουσαλήμ καὶ Νεάπολιν, ὑπῆρχον ἀγοραί.

Ὅτε οἱ Σταυροφόροι, κινήσαντες, ἐν ἔτει 1099, ἀπὸ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, διηυθύνθησαν εἰς Λύδδαν ἵνα προσκυνήσωσι τὸν τάφον τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ ἀποδώσωσιν αὐτῷ τὰς εὐχαριστίας, δι' ἣν παρέσχεν αὐτοῖς βοήθειαν ἐν τῇ μάχῃ τῆς Ἀντιοχείας, ἀπέστειλεν εἰς Ρέμλην τὸν Κόμητα τῆς Φιλανδρίας Ροβέρτον μετὰ 500 ἱππέων ἵνα κατασκοπεύσῃ τὴν τοποθεσίαν αὐτῆς. Ὁ Ροβέρτος εὗρε τὰς μὲν πύλας αὐτῆς ἀνοικτάς, τὴν δὲ πόλιν ἔρημον κατωίκων. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἦλθον καὶ οἱ Σταυροφόροι καὶ εὗρον ἀφθόνους τροφάς, ἀπὸ οἱ κάτοικοι φεύγοντες κατέλιπον· οἱ Σταυροφόροι ἐτέλεσαν πρῶτον ἐορτὴν εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὃν καὶ ἀνεκήρυξαν προστάτην αὐτῶν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐκίνησαν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ρέμλη ἔκειτο μετὰ τῆς Ἰόππης καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἀπετέλει ἐπομένως σταθμὸν σημαντικώτατον, οἱ Σταυροφόροι ἐπροσπάθουν, ἐν ὧσιν ἐκυριάρχουν τῆς ἁγίας Πόλεως, νὰ ἔχωσιν αὐτὴν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των. Παρὰ τὴν Ρέμλην ὑπέστη ὁ Σαλαδῖ-

³⁾ Ἀεξ. Ἀριμαθία.

⁴⁾ Annales, II, p. 512.

νος, ἐν ἔτει 1178, ἤτταν ὀλοσχερῇ· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Χαρπὶν μάχην, ἐν ἣ συνετρίβη τὸ κράτος τῶν Σταυροφόρων, περιήλθε καὶ αὕτη μετὰ τῆς Ἰόππης, Ἀσκάλωνος καὶ Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ· βραδύτερον δὲ (1191), μαθὼν οὗτος τὴν προσέγγισιν Ῥιχάρδου τοῦ Λεοντοκάρδου, διέταξε νὰ κατεδαφίσωσι τὰ τεῖχη τῆς Ῥέμλης καὶ πάντα ἄλλον ὀχυρὸν ἐν τοῖς περιχώροις τόπον, ἐν οἷς καὶ τὴν ἐν Λυδῶν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. (ὅρ. § 2 σελ. 21). Κατὰ τὴν μετὰ τοῦ Ῥιχάρδου καὶ τοῦ Σαλαδίνου ἐν ἔτει 1204 συνομολογηθεῖσαν ἀναχωρήσιν ἐπανήλθε μὲν ἡ Ῥέμλη εἰς χεῖρας τῶν Σταυροφόρων, ἀλλ' ἐπὶ τέλους, ἤτοι τῷ 1266, ὁ Πιπάρς ἀπεδίωξεν αὐτοὺς ἐντεῦθεν ὀλοτελῶς¹⁾.

Τῷ 1799 Ναπολέον ὁ Α΄, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἰόππης, ἐξεστράτευσεν καὶ κατὰ τῆς Ῥέμλης· ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς οἱ μὲν πλουσιώτεροι Μωαμεθανοὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ πτωχότεροι ἐξ αὐτῶν καὶ οἱ Χριστιανοὶ μείναντες ἐντὸς τῆς πόλεως, ὑπεδέχθησαν αὐτὸν εὐμενῶς· ὅπερ συνετέλεσεν ἵνα μηδεμίαν βλάβην πάθωσιν ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτων, ἐλθόντες οἱ Χεδρωνῖται καὶ Νεαπολίται, οἱ φανατικώτεροι οὗτοι τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Παλαιστίνης, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν ὅπως κατασφάξωσι πρὸς ἀντεκδίκησιν τοὺς αὐτοὺς χριστιανούς· καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας, προμαθόντας τὸ μελετηθὲν καὶ καταφυγόντας παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς τῶν παρακειμένων χωρίων, δὲν εὗρον, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά αἰχμαλωτίσαντες καὶ ἀπαγαγόντες εἰς Ἱεροσόλυμα ἐξήγαγον εἰς δημοπρασίαν²⁾. Τότε τὸ ἡμέτερον μοναστήριον, συν-

ενοηθὲν μετὰ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν Ἐφένδιων, ἐξηγόρασε ἀντὶ ὑπερόγκων ποσῶν ὅλα τὰ δυστυχῆ ταῦτα πλάσματα, συμποσούμενα εἰς 400 ψυχάς. Ἐπὶ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως οἱ ἐν Ῥέμλῃ Χριστιανοί, ὑποστάντες τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν αὐτοῦ Μωαμεθανῶν, διεσκορπίσθησαν εἰς ἄλλας πόλεις, ἐν αἷς διέμειναν μέχρι τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ (1832), ὁπότε καὶ ἐπέστρεψαν ἅπαντες.

Τὸ ἐν Ῥέμλῃ ἡμέτερον μοναστήριον εἶναι σταθμὸς περισπούδαστος καὶ παραμυθητικώτατος διὰ τοὺς εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπερχομένους Προσκυνητάς. Ἐνταῦθα καταλύοντες οὗτοι ἀπολαύουσι πάσης δυνατῆς περιθάλψεως, προστασίας καὶ βοηθείας παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἐδρεύοντος Ἡγουμένου. Ἡ δ' αὐτοῦ ἐκκλησία εἶναι ἀξιοσημεῖωτος διὰ τὴν ἀρχαιότητά καὶ τὴν ἐν αὐτῇ περιήρημον κολώναν τοῦ Συναξαρίου τὴν λεγομένην κολώναν τῆς χήρας³⁾. Ἡ ἐκκλησία ἐκτίσθη τῷ 784 ἐπὶ τῆς

κρατούντων οὐ μόνον τῆς Ῥέμλης, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ αὐτῆς τῆς Πτολεμαίδος, ὑφ' ἧς ἐξουσιάζετο. Τίλος δὲ τῷ αἰετῷ ἠδυνήθη πλησθαι τὴν ἀγορτὰν τοῦ μὲν καὶ τοῦ δε, καὶ διὰ βασιλικῆς ὁρίσεως ἀνικοδόμησε ταύτην, ὡς δοκεῖ, χωρὶς καμάρας (κουμπῆς)· εἰς τοῦτο γὰρ οὐκ ἐπέδωκαν οἱ Πατριῆται Ἀραβες. Ν.

²⁾ Ἰδοὺ τὸ Συναξάριον, ὅπερ μεταφέρομεν ἐκ τοῦ πεζοῦ Λαμασκηνοῦ. «Εἰς τὸν τόπον τῆς Συρίας εἰς τὸν λεγόμενον Ῥέμλῃ ἡδουλήθησαν οἱ ἐντόπιοι χριστιανοὶ καὶ ὁ βασιλεὺς νὰ κἀκούσιν ἐκκλησίαν τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, μεγάλου καὶ εὐμαρτον καὶ ὁ τόπος ἐκεῖνος δὲν εἶχε μάρμαρα διὰ στέγους καὶ διὰ πλάκας· λοιπὴν ἔστειλε καρδοὶ μεγάλου καὶ πρᾶξοναι ἀπὸ πάσα τόπον μάρμαρα καὶ κίονα διὰ τὴν ἐκκλησίαν. Ὑπῆγε γὰρ τὸ καράδιον καὶ ἐσύναξε πύθιν εἰς μάρμαρα ἐπιτήδεια· καὶ εἰς ἓνα κῆστρον ἦτον μία χήρα γυναῖκα, καὶ ἀκούσασα ὅτι γίνεται ναὸς τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου πρὸς τὴν Ῥάμელ, ἠγόρασε καὶ αὐτὴ ἓνα κίονιον ὡραιότατον καὶ ὑψηλόν· ἔπειτα ὑπῆγεν εἰς τὴν καραδοκίαν τοῦ καράδου καὶ λέγει του· παρακαλῶ σε ἀφέντη καραδοκίᾳ, ἐκεῖ ὅπου πύθινες τὰ ἀγορασμένα κίονια, ἔπαρ καὶ τὸ ἰδικόν μου μὲ τὸν ναυλόν σου καὶ σῦρτο εἰς τὸν ναὸν ἐκεῖνον νὰ ἦναι διὰ μνημόσυνον τῆς ψυχῆς μου· ὁ δὲ καραδοκίς δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ πάσῃ, μόνον εἶπε, τὸ καράδι εἶναι γεμάτον, καὶ πλέον ἄλλο δὲν χωρεῖ. Τὸ ταχὺ ἐκίνησε τὸ καράδι ἐκεῖνο νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ῥάμελ, καὶ ἡ γυναῖκα ἀπὸ τὴν λύπην τῆς ἐλπίδος περισσὰ καὶ ἐθρήνην καὶ διὰ νυκτὸς φαίνεται ὁ ἄγιος Γεώργιος εἰς τὸν ὕπνον τῆς καὶ λέγει τὴν· τί κλαῖεις γύναι; ἐκείνη δὲ ἀπεκρίθη, λυποῦμαι πᾶς· δὲν ἐπῆρεν ὁ καραδοκίς καὶ τὸ ἰδικόν μου κίονιον νὰ τὸ ὑπάγῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Λέγει τὴν ὁ ἄγιος, καὶ ποῦ ἀγαπᾷς νὰ τὸ βάλλῃς; ἀπεκρίθη ἡ χήρα, εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τῆς ἐκκλησίας ἀφέντη· τότε λέγει τὴν ὁ ἄγιος, πιάσε ἀπὸ τὴν μίαν μερίαν καὶ συμβουλήσέ με νὰ σοὶ τὸ στείλω ἐγὼ εἰς ἐκεῖ. Ἐράφηκε γὰρ τὴν γυναῖκα εἰς τὸν ὕπνον τῆς, ὅτι ὥσάν νὰ τὸ ἐπίπασαν καὶ

¹⁾ Wilken VII, S. 493.

²⁾ «Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἐπράξαν οἱ κἀκιστοὶ ἐκεῖνοι Ἀραβες, ἀλλ' εἰσελθόντες εἰς τὸν ἐκεῖ ἀρχαῖον ναὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου (τὸν ναὸν δηλ. τοῦ μοναστηρίου) καὶ εὐρόντες τὸν ἱερεῖα λειτουργοῦντα κατέσφαξαν αὐτὸν μετὰ τοῦ κανδηλάπτου· ἔπειτα ξύλα καὶ φρύγανα συνάξαντες καὶ τὴν ναὸν ἐμπλήσαντες κατέκαυσαν οἱ μικροὶ τοῦ Θεοῦ συγχωρήσει, οὗτοι· ὁ θόλος καὶ ἡ καμάρα (ὁ κουμπῆς) ἐπειδὴ ἐστηρίζετο ἐπὶ τεσσάρων κολωνῶν μαρμαρίνων, ὧν ἡ τετάρτη ἦν ἡ κολώννα τῆς χήρας (αὕτη ἡ κολώννα, περὶ ἧς γράφεται εἰς τὸ Μηναῖον ὅτι αὐτομάτως ἐπλευσε καὶ εὗρεθι εἰς Ἰόππην ἔχουσα ἐπιγραφὴν «τεθήτω εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ ναοῦ», εὗρίσκειται εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἡμίθραυστος καὶ τιμᾶται προσκυνουμένη ὑπὸ τῶν εὐσεβῶν χάριν τοῦ Μεγαλομάρτυρος), ἐκεῖνων ἐκ τοῦ πυρὸς διαφάγεισιν, κατεκρημνίσθη καὶ ἡ τροῦλη καὶ συγχρόνως ὁ θόλος, καὶ ἔμεινεν ὁ ναὸς οὕτω κρημνισμένος εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ἕως τοῦ αἰετῷ. ἔτους. οἱ ἐν Ῥέμλῃ Ὀρθόδοξοι ἐπισυναχθέντες μετὰ τὴν παῦσιν τῶν πωλέμων ἐκκλησιάζοντο ἐν αὐτῇ αἰθρᾷ, τελοῦμένης τῆς ἱερουργίας ὑπὸ τὴν ἀκηθᾶδα (μύακα), ἥτις ἦν ἡμίπτωτος· οὕτως ἔμεινε 17 καὶ 18 χρόνους, μὴ δυνηθέντος τοῦ ἱεροῦ Κοινοῦ τοῦ Πανηγύου Τάφου ἀνικοδομηῖσαι αὐτὸν διὰ τὴν ἀπλησίαν τῶν

Βασιλίσσης Ειρήνης, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ βορείου τοίχου κειμένης ἐπιγραφῆς ἐχούσης οὕτω· ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΛΕΙΝΟΥ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΥ, ΕΠΙΤΡΟΠΟΥΝΤΟΣ ΠΕΤΡΑΣ ΤΟΥ ΜΙΣΑΗΛ ΚΑΙ ΤΟΥ ΓΕΡΑΡΟΥ ΣΥΝ ΑΥΤῷ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ, ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΘΗ Τῷ ΘΕΙῳ ΓΕΩΡΓΙῳ Ο ΝΑΟΣ ΟΥΤΟΣ, ΩΣ ΝΥΝ ΚΑΘΟΡΑΤΑΙ, ΟΝ ΔΟΣΙΘΕΟΣ ΛΥΔΗΣ ΕΓΚΑΙΝΙΑΖΕΙ Τῷ ΛΩΙΖ' ΜΑΙΟΥ ΚΣΤ'. ΗΓΟΥΜΕΝΕΥΟΝΤΟΣ ΜΗΤΡΟΦΑΝΟΥΣ ΚΥΘΗΡΙΟΥ, ΕΠΙ ΑΥΤΟΥΣΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΠΡΟΚΤΙΣΘΕΝΤΑ Τῷ ΨΗΔ. ΤΗ ΕΦΟΔῳ ΔΕ ΤΩΝ ΓΑΛΛΩΝ ΕΜΠΡΗΣΘΕΝΤΑ Τῷ ΑΨΙΗ'. Ὁ προῦλλος αὐτῆς ἐδράζετο ἐπὶ τεσσάρων κίωνων, ἐξ ὧν ὁ τέταρτος, ὁ πρὸς τὰ δεξιὰ, ἦν ὁ τῆς χήρας μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «τεθῆτω εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ ναοῦ». Ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ 1817 (ἔρ. ὁπισθεν τὴν σημείωσιν 2) περιεστράφη μόνον περὶ τὸν ὄλυν, οἱ δὲ τοῖχοι, οἱ τοῦ ἱεροῦ μύακες καὶ ἡ δυτικὴ πύλη (πεφραγμένη τὴν σήμερον) ἔμειναν ὡς εἶχον καὶ πρότερον. Ἐκ τῆς κολώννας δὲ τοῦ Συναξαρίου τμήμα μόνον κεῖται τὴν σήμερον παρὰ τὸν δεξιὸν τῆς ἐκκλησίας πεσσόν, μετὰ τινων λειψάνων τῆς ἀρχαίας ἐπιγραφῆς.

Ἀξιοσημείωτον ὡσαύτως ἐν Ῥέμλῃ εἶναι καὶ τὸ παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς λεγόμενον μεγάλον τζαμίον (τζάμεου-λ-Κιπίρ), ὅπερ ἐστὶν ἐκκλησία ἀρχαία παμμεγέθης καὶ τρίγωνος μεταβληθεῖσα εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος. Ἡ κυρία πύλη τῆς ἐκκλησίας, ἐμφαίνουσα οὐκ ὀλίγην ἀρχιτεκτονικὴν εὐκαιοσύνην, εἶναι πεφραγμένη. Οἱ ἐντόπιοι χριστιανοὶ καλοῦσι τὸ τζαμίον τοῦτο Μάρ-Χάννα, ἥτοι ἅγιος Ἰωάννης, προστιθέντες ὅτι ἄλλοτε τοῦτο ἦν ἐκκλησία τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Ἐπιγραφὴ δὲ τις ἀραβικὴ, κειμένη ἐπὶ τοῦ ἀνωρλίου τῆς βορείου μικρᾶς πύλης, λέγει ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη μετεβλήθη εἰς τζαμίον ἐπὶ τοῦ Μάλεκου-δ'-Δ' ἄρχερ.

§ 4.

Ὁδὸς ἀπὸ Ἰόππης εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ἡ ἀπὸ Ἰόππης εἰς Ἱεροσόλυμα ὁδὸς διαρκεῖ μετὰ σύνθητες βῆμα τοῦ ἵππου 11 ὥρας καὶ τινα λεπτά. Μόνον ὁ εἰς τὴν ἵππασίαν συνειθισμένος δύναται νὰ διατρέξῃ τὸ διάστημα τοῦτο ἀνευ τινὸς διακοπῆς καὶ γογ-

»ἐρριζάν το εἰς τὴν θαλάσσαν, καὶ τὸ ταχὺ ὑπῆγε εἰς τὸν λιμένα νὰ εὕρῃ τὸ κιόνιον καὶ δὲν τὸ ἤρε, καὶ ἐδόξεας τὸν «Θεόν» ἡ δὲ βοήθεια τοῦ ἁγίου ὑπῆγε τὸ κιόνιον διὰ θαλάσσης ἕως εἰς τὴν Ῥάμελ προτῆτερα ἀπὸ τὸ καράβιον· καὶ τινες ἀνθρώποι ἐκατέβησαν εἰς τὸν λιμένα τῆς θαλάσσης ἐκεῖνον «τοῦ τόπου, καὶ ἤσαν τὸ κιόνιον, ὅπου ἔγραψεν· εἰς τὰ δεξιὰ μέρη τῆς ἐκκλησίας νὰ τεθῇ τὸ κιόνιον τῆς χήρας. Καὶ οὕτως τὸ ἐποίησαν οἱ μαστῆροι καὶ ἔθεσαν το εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς ἐκκλησίας».

γυσμοῦ. Διὰ τοῦτο συνήθως οἱ Προσκυνηταί, ἀναχωροῦντες ἀπὸ Ἰόππης μετὰ μεσημβρίαν, σταθμεύουσι, μετὰ τρίωρον περίπου ὁδοπορίαν, ἐν Ῥέμλῃ τὴν δ' ἐπιούσαν ἀπὸ πρωίας ἀναχωροῦντες φθάνουσι περὶ ἡ μετὰ μεσημβρίαν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ οἱ βουλόμενοι ἀναπαύονται μικρὸν κατὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὁρέων τῆς Ἰουδαίας ἐν τινι τόπῳ Πάπου-λ-Οὐάδ' ἡ (πύλη τῆς φάραγγος) καλουμένη· Ἄλλοτε ἡ ὁδὸς αὕτη ἦν ἀνώμαλος καὶ δύσβατος καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ Πάπου-λ-Οὐάδ' ἡ μέχρι Ἱερουσαλήμ. ἀπότομος καὶ τοῖς ἐφίπποις διὰ τὸ ὀλισθηρὸν τῶν λίθων ἐπικινδύνος· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1869, ἐπὶ τοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἱερουσαλήμ Ναζίφ Πασᾶ, διωρθώθη, καὶ σήμερον ἀκινδύνως ἀναβαίνουσιν οἱ ἐφίπποι εἰς Ἱεροσόλυμα. Τὴν ἀπὸ Ἰόππης εἰς Ἱεροσόλυμα ὁδὸν διαιροῦμεν ἡμεῖς ἐνταῦθα εἰς τρία μέρη· Α'. ἀπὸ Ἰόππης μέχρι Ῥέμλης· Β'. ἀπὸ Ῥέμλης μέχρι τοῦ Πάπου-λ-Οὐάδ' ἡ· καὶ Γ'. ἀπὸ τοῦ Πάπου-λ-Οὐάδ' ἡ μέχρι Ἱερουσαλήμ.

Α'.

Ἀπὸ Ἰόππης εἰς Ῥέμλην.

Ἐξελθόντες ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Ἰόππης διευθυνόμεθα νοτιοανατολικῶς διὰ τινος ἀγορᾶς βριθούσης ἀνθρώπων πάσης φυλῆς καὶ παντὸς εἶδους ὀπωρικῶν, οἷον πορτογαλλίων, λεμονίων, ροδιῶν, βανάνας, ζαχχαροκαλάμου, σταφυλῶν, σύκων καὶ διαφόρων ἄλλων, κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ἔτους, καρπῶν. Ἡ ἀγορὰ αὕτη εἶναι οὕτω πλήρης, ὥστε διερχόμενός τις ἐφίππος ὀφείλει πολλάκις νὰ προσέχη μήπως πρόξενήσῃ βλάβην τινά. Πέραν τῆς ἀγορᾶς ταύτης ἡ ὁδὸς κλίνει μικρὸν πρὸς μεσημβρίαν· ἐξακολουθοῦντες δ' αὐτὴν διερχόμεθα διὰ κήπων, ἀξιοθεάτων διὰ τὴν θαυμαστὴν αὐτῶν καρποφορίαν, καὶ ἀποτελούντων πυκνὸν καὶ κατὰσχιν ὁσὸς ἐκ λεμονεῶν, πορτογαλλεῶν, ροδιῶν καὶ παντοίων ἄλλων ὀπωροφόρων δένδρων. Μετὰ 15 λεπτὰ εὐρισκόμεθα ἐνώπιον κρήνης τινὸς κειμένης ἐν μέσῳ κυπαρίσσεων καὶ συκομορεῶν· ἡ κρήνη αὕτη εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀπουναπούτ (ἔρ. ἀνωτέρ. σελ. 18.) οἰκοδομηθεῖσα· ἐν δὲ τῷ πρὸς βορρᾶν ταύτης παρακειμένῳ κήπῳ πιστεύεται κοινῶς ὅτι ἄλλοτε ἦν ἡ οἰκία τῆς Ταβιθά, ἣν ἀνέστησεν ὁ Ἀπόστολος Πέτρος. Ἀπὸ τοῦδε ἡ ὁδὸς διέρχεται ἐπὶ 15 λεπτά διὰ τῶν εἰρημένων κήπων καὶ ὀρίζεται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπὸ πυκνοτάτων φαραυσικῶν¹⁾· ὑπερδάντες δ' ἐπὶ τέλους μικράν τινα γέφυραν εἰσερχόμεθα

¹⁾ Τὸ φυτὸν τοῦτο, ὅπερ ἀλλαγοῦ καὶ φραγκοσυκῆ καλεῖται, αὐξάνει ἐν τοῖς χαμηλοῖς μέρεσι τῆς Παλαιστίνης μετ' ἐκπληκτικῆς ἐπιδόσεως καὶ χρησιμεύει ὡς περιφραγμὰ τῶν κήπων· ὁ καρπὸς αὐτοῦ, καίτοι ἐξωθεν πλήρης ἀκανθῶν, εἶναι γλυκὺς καὶ καλὸς εἰς τὴν γεῦσιν.

εἰς τὴν περιήρημον κοιλάδα Σάρωνα. Ἡ κοιλάς αὕτη ἦτις ἔχει 20 περίπου ὥρων μῆκος καὶ 8 πλάτος, εἶναι μία τῶν γονιμωτέρων πεδιάδων τοῦ κόσμου· τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος καλλιεργούμενον παράγει σῖτον, ἀραβόσιτον, κριθήν, σῆσακμον, ὑπερμεγέθεις ὑδροπέποντας καὶ πέποντας· τὸ δ' ἀκαλλιέργητον αὐτῆς μέρος καλύπτουσιν ἐν καιρῷ ἔαρος ἀπειράριθμα ἄνθη, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαπρέπουσι τὸ λείριον (λαλές) ὁ νάρκισσος καὶ ἡ ἀνεμώνη (παπαροῦνα) ¹⁾. Μετὰ 22 λεπτά ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν ἓνα πύργον ²⁾, καὶ μετὰ 11 λεπτά ἐντεῦθεν φθάνομεν εἰς τι μικρὸν καὶ πενυχρὸν χωρίον, κείμενον πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ καὶ καλούμενον Γυαζούρ. Τὸ χωρίον τοῦτο ἦν ἡ ἄλλοτε πρωτεύουσα τῶν Χαναναίων Γαζέρ, ὅπου ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ κατετρόπωσε τὸν βασιλέα τῶν Χαναναίων Ἐλάμ ³⁾, ὁ δὲ Δαβὶδ τοὺς Φιλισταίους ⁴⁾. Ταύτην ὁ Φαραὼ βασιλεὺς Αἰγύπτου, κυριεύσας ἀπὸ τῶν Χαναναίων, ἔδωκεν εἰς προῖκα τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ, ἣν ἔλαβεν ὁ Σολομών εἰς γυναῖκα. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἄλωσιν αὐτῆς κατεστράφη, ὁ Σολομών ἀνφοκοδόμησεν αὐτήν ⁵⁾. Ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις τοῦ Ἰουδαϊκοῦ βασιλείου Σίμων ὁ Μακκαβαῖος ἀνέσκηψεν αὐτήν ⁶⁾. τῷ δὲ 1192 ἐνταῦθα ἔστησεν ὁ Σαλαδῖνος τὸ στρατόπεδόν του. Λεπτὰ τινα περαιτέρω τοῦ Γυαζούρ ἀπαντῶμεν εἰς τὰ δεξιὰ ἐν μαυσιωλεῖον μωαμεθανικὸν ἐστεγασμένον ὑπὸ ἐννέα τρουλλίσκων καλυπτόντων τὸν τάφον Δερβίσου τινος καλουμένου Ἀλῆ. Παρὰ τὸ μαυσιωλεῖον τοῦ Ἀλῆ ἡ ὁδὸς διακλαδίζεται εἰς δύο· καὶ ἡ μὲν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἄγει εἰς τὴν Λύδδαν, ἡ δὲ πρὸς τὰ δεξιὰ εἰς Ῥέμλην· ἀκολουθοῦντες τὴν τελευταίαν παρατηροῦμεν, μετὰ 20 λεπτά, πρὸς τὰ ἀριστε-

ρά καὶ εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν τὰ δύο χωρία Σάκκια καὶ Πέτ-Δετζιάν. Τὸ ὄνομα Πέτ-Δετζιάν ἀντιστοιχεῖ προφανέστατα πρὸς τὸ ἐβραϊκὸν Βέθ-Δαγών (=οἶκος Δαγών)· ἀλλ' οὐδένα τόπον ὁμώνυμον ἀπαντῶμεν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις. Παρὰ τῷ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (ἱε. 14.) εὐρίσκομεν τὸ ὄνομα Βέθ-Δαγών ἢ οἶκον Δαγών· ἀλλ' οὗτος ἔκειτο παρὰ τὴν Ἀζωτόν· ἕτερος ὁμώνυμος τόπος ὑπῆρχεν ἐν τῇ φυλῇ Ἀσσήρ (Ἰησ. ιθ'. 29.). Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ Εὐσεβὶς καὶ ὁ Ἱερώνυμος μνημονεύουσι μεγάλης τινὸς κώμης καλουμένης Καφάρ Δαγών καὶ κειμένης μεταξὺ Διοσπόλεως καὶ Ἰαμνίας· πιθανώτατα δὲ τὸ σημερινὸν Πέτ-Δετζιάν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν κώμην ταύτην. Ἐν Βέθ-Δαγών ὑπῆρχεν ἄλλοτε ναὸς καὶ ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ τῶν Φιλισταίων Δαγών· εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ τούτου εἰσῆνεγκαν οἱ Φιλισταῖοι τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, ὅτε ἐκυρίευσαν αὐτὴν ἀπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ἡλὶ Ὀφνὶ καὶ Φινεές· ἀλλ' ἰδόντες τὴν ἐπιούσαν ὅτι τὸ μὲν ἄγαλμα τοῦ Θεοῦ τῶν εὐρέθην συντετριμμένον, μύες δ' ἀπειράριθμοι καὶ θάνατος ἐνέσκηψαν εἰς αὐτοὺς, ἐξήγαγον τὴν κιβωτὸν καὶ παρέδωκαν αὐτήν εἰς τοὺς Γεθαίους· ἀλλὰ μόλις οὗτοι μετεκόμισαν αὐτήν εἰς τὴν πατρίδα τῶν Γεθ, καὶ ἐγένετο χεῖρ Κυρίου τῇ πόλει καὶ τάραχος μέγας καὶ ἐπάταξε τοὺς ἄνδρας τῆς πόλεως ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου· ὥστε ἠναγκάσθησαν καὶ οὗτοι νὰ ἐξαπαστελῶσιν αὐτήν εἰς Ἀσκαλῶνα· ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἐνσκηψάντων τῶν αὐτῶν κακῶν, ἐξαπέστειλαν αὐτήν οἱ Ἀσκαλώνιοι εἰς τὴν Καριαθιάρμ ⁷⁾. Ἐξ λεπτά πρὸς τὰ πρόσω ἀπαντῶμεν πρὸς δεξιὰν τῆς ὁδοῦ ἓνα ἐλαιῶνα, καὶ 15 λεπτά περαιτέρω βλέπομεν ἕτερον πύργον καὶ ἀρχαῖον τινα ἐλαιῶνα, ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ ὁποίου Ναπολέων ὁ Α', μετὰβάνων ἀπὸ Ἰόππης εἰς Πτολεμαῖδα, ἔπηξε τὰς σκηνάς του. Μετὰ 45 λεπτά ἐντεῦθεν ἀπαντῶμεν μίαν ξηρὰν κρήνην, παρὰ τὴν ὁποίαν κεῖται, ἐπὶ τινος λοφίσκου, τὸ χωρίον Σαφάνδ'. Τινὲς θέλουσιν ὅτι ἐνταῦθα ἦν ἡ Γεθ, εἰς ἣν, ὡς εἴρηται, μετεκομίσθη ἡ κιβωτός· ἡ Γεθ ἦν μία τῶν ἐπαρχιῶν τῶν Φιλισταίων, ἧς τοὺς κατοίκους ἐξωλόθρευσε ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ⁸⁾· ἐν ταύτῃ ἐγεννήθη ὁ Γολιάθ καὶ ἴσως ἐκ τῆς γενεᾶς τῶν γιγάντων, ὧν ἐφείσθη ὁ Ἰησοῦς· εἰς Γεθ κατέφυγεν ὁ Δαβὶδ ἀπὸ προσώπου τοῦ Σαούλ καὶ ἐζήτησεν ἄσυλον παρὰ τῷ βασιλεῖ αὐτῆς Ἀγχοῦς· ἀλλ' ἰδὼν ὅτι οἱ παῖδες τῆς πόλεως γνωρίσαντες αὐτὸν ἔλεγον «οὐχὶ οὗτος Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς τῆς γῆς; οὐχὶ τούτῳ ἐξῆρχον αἱ χορεύουσαι, λέγουσαι· ἐπάταξε Σαούλ ἐν χιλιάσιν αὐτοῦ καὶ Δαβὶδ ἐν μυριάσιν αὐτοῦ»; ἐροθήθη καὶ προσποιηθεὶς τὸν παράφρονα ἀπηλλάγη ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀγχοῦς.

¹⁾ Ἡ κοιλάς Σάρων, εἶναι ὡσαύτως μία τῶν ἱστορικωτέρων πεδιάδων τῆς Παλαιστίνης· αὕτη ἦν ἄλλοτε τὸ κατωικητήριον τῶν Φιλισταίων, καὶ πολλὰ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης σχετίζονται πρὸς αὐτήν. Ἐνταῦθα ὁ Σαμψὼν ἐξεδικήθη τοὺς Φιλισταίους, ἐφ' οὗ ἔδωκε εἰς τὰς οὐράς 300 ἄλωπέκων τσαύτας λαμπάδας καὶ ἀπέλυσε αὐτάς εἰς τὰς ἄλωνας αὐτῶν (Κριτ. ιε. 16.), καὶ ἐνταῦθα διὰ τῆς σιαγόνος ἐνδὲς ὄνου ἐφόρευσε 1000 Φιλισταίους. Ἐφεξῆς δὲ Φιλισταῖοι, Ἰουδαῖοι, Ἕλληνες, Ῥωμαῖοι, Ἀραβες, Φράγκοι, Τούρκοι πολλάκις ἔστησαν τὰ στρατόπεδά των ἐπὶ τῆς ἀπεράντου ταύτης πεδιάδος.

²⁾ Καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ Ἰόππης μέχρις Ἱερουσαλὴμ ὁδὸν ὑφύονται 17 τοιοῦτοι πύργοι, οἰκοδομηθέντες τῷ 1860 ἐπὶ τοῦ διοικητοῦ Σουρεῖᾶ Πασᾶ καὶ χρησιμεύοντες εἰς φρούρησιν τῆς ὁδοῦ· ἐν ἐκάστῳ πύργῳ φυλάττουσι δύο ἢ τρεῖς ἰππεῖς τῆς κυβερνήσεως.

³⁾ Ἰησ. ι. 7.

⁴⁾ Ἀ. Παραλειπ. κ'. 4.

⁵⁾ Ἀ. Γ'. Βασιλ. θ'. 15.

⁶⁾ Ἀ. Μακκαβ. ιδ'. 34. Β'. Μακκαβ. ι. 32.

⁷⁾ Ἀ. Βασιλ. δ'. ε. ε'. ζ'.

⁸⁾ Ἰησ. ια. 22.

καὶ κατέρυγεν εἰς τὸ σπήλαιον Ὀδολλάμ¹⁾· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἐλθὼν μετὰ 600 ἀνδρῶν εὑρεν ὑποδοχὴν παρὰ τῷ Αγγεῶ, ὅστις ἔδωκεν αὐτῷ εἰς κατοικίαν τὴν πόλιν Σεκελάκ²⁾· βροχύτερον δὲ, ὅτε ἐδασίλευσεν, ἐκυρίευσεν αὐτὴν τε καὶ τὰς κώμας αὐτῆς³⁾. Μετὰ τὸ Σαφράνδ' ἀρχίζει νὰ φαίνεται ἡ πόλις Ῥέμλη· τὸ πρῶτον δ' ἐνταῦθα προσβάλλον τὴν ὄψιν ἡμῶν εἶναι ὁ περὶ οὐρανῶν (8 3.) ἐγένετο λόγος πύργος τῆς Ῥέμλης· μετὰ δὲ 40 λεπτῶν πορεῖαν φθάνομεν εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῶν Ὀρθοδόξων, ὅθεν διαβαίνοντες εἰσερχόμεθα εἰς τὴν πόλιν Ῥέμλην καὶ κατευθυνόμεθα εἰς τὸ ἡμέτερον μοναστήριον, ἔνθα διερχόμεθα τὸ πλεῖστον τῆς νυκτός.

Β'.

Ἀπὸ Ῥέμλης μέχρι τοῦ Πάτου-Ι-Οιιάδη.

Ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῆς Ῥέμλης, μετὰ τινων λεπτῶν πορεῖαν ἀπαντῶμεν κατὰ πρῶτον τὸ μωαμεθανικὸν νεκροταφεῖον, παρὰ τὸ ὅποιον ὑπάρχει δεξαμενὴ τῆς Πίρκεττζα μ. οὐ ζ (δεξαμενὴ τῶν βουδάλων) καλούμενη καὶ εὐδὲν ἄξιον παρατηρήσεως ἔχουσα, καὶ μετ' οὐ πολὺ εὐρισκόμεθα καὶ αὖθις εἰς τὴν ἱστορικὴν καὶ γονιμωτάτην πεδιάδα Σάρων. Μετὰ 13 λεπτά ἀπὸ τοῦ Μωαμεθανικοῦ νεκροταφείου φθάνομεν εἰς τινὰ μικρὰν γέφυραν, καὶ 4) λεπτὰ περαιτέρω βλέπομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἓνα πύργον· μετὰ 30 δὲ λεπτά, παρατηροῦμεν πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν χωρίον τι καλούμενον Ἐλ-πα ῥ ῥ ῖ ε, πρὸς δὲ τὰ ἀριστερὰ ἕτερον πύργον. 7 λεπτά πορρωτέρω διερχόμεθα διὰ τινος ὁδοῦ ἀγρούσης εἰς τὸ μωαμεθανικὸν χωρίον Ἀ ν ν ἄ π ε, ὅπερ κεῖται ἐπὶ τινος λόφου καὶ μόλις εἶναι ὄρατον ἐκ τῆς ὁδοῦ. Μετὰ 30 λεπτά ἀφίνομεν πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ ἓνα τάφον καλούμενον Ἀ π ο υ - Σ' οὐ σ' ε καὶ κείμενον ἐπὶ τινος ὑψηλοῦ λόφου, πρὸς δὲ τὰ ἀριστερὰ ἕτερον τάφον περικυκλωμένον ὑπὸ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίου τινος χωρίου ὀνομαζομένου Κ ο ὕ ρ - Γ ἄ π, καὶ μετὰ 13 λεπτά ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ δεξιὰ τὸ μωαμεθανικὸν χωρίον Κ ο υ π π ἄ π, ὠκοδομημένον ἐπὶ πετρώδους λόφου. Ἐντεῦθεν ἀρχόμεθα νὰ αἰσθανώμεθα τὴν ἀτμοσφαῖραν ψυχροτέραν καὶ εὐρισκόμεθα ἀπέναντι τῶν ὀρέων τῆς Ἰουδαίας. Τὸ χωρίον Κουππάπ φαίνεται ὅτι εἶναι ἡ ἀρχαία Κοπὲ τοῦ Ταλμούδ, ἥτις ἔκειτο ἐπὶ τῶν ὀρίων τῆς γῆς τῶν Ἰουδαίων καὶ τῆς τῶν Φιλισταίων. Μετὰ 5 λεπτά ἐντεῦθεν βλέπομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν ἕτερον πύργον. Καταβαίνοντες δὲ ἀπὸ τοῦ ὄροπεδίου τοῦ Κουππάπ, περὶ τὰ νοτιοανατολικά ἔσχατα τοῦ Σάρωνος, παρατηροῦμεν, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄροπεδίου, τὸ χωρίον Π ἔ τ

-Ν ο ὕ π α, ἀντιστοιχοῦν πιθανώτατα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἱερατικὴν πόλιν Νομβᾶ, εἰς τὸν ἱερέα τῆς ὁποίας Ἀβιμέλεχ προσελθὼν ὁ Δαβὶδ ἐζήτησεν ἄρτους· ὁ δὲ Ἀβιμέλεχ μὴ ἔχων ἄλλους ἄρτους ἔδωκεν αὐτῷ τοὺς ἄρτους τῆς Προθέσεως· ὡσαύτως ἔδωκεν αὐτῷ καὶ τὴν ῥομφαίαν τοῦ Γολιάθ· πλὴν μαθὼν τοῦτο ὁ Σαούλ καὶ νομίσας ὅτι ὁ Ἀβιμέλεχ ἦν συνεννοημένος μετὰ τοῦ Δαβὶδ, ὃν ἐζήτηι νὰ θανατώσῃ, προσεκάλεσεν αὐτὸν καὶ ἐθανάτωσε μετὰ πεντήκοντα ἱερέων, ἀπάντων ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, μετὰ ταῦτα δὲ ἐπάταξεν ἐν στόματι ῥομφαίας ἀπαντας τοὺς κατοίκους ἀπὸ ἀνδρὸς ἕως γυναικός, ἀπὸ νηπίου ἕως θηλάζοντος καὶ μόσχου καὶ ὄνου καὶ προβάτου⁴⁾. Καταβαίντες τὸ ὄροπέδιον τοῦ Κουππάπ ἀπαντῶμεν μίαν γέφυραν, καὶ 20 λεπτά μετὰ ταῦτα ἔχομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἕτερον πύργον. Ἐντεῦθεν προχωροῦντες 23 λεπτά, φθάνομεν εἰς τὸ χωρίον καὶ εἰς τὸν λόφον τὸν καλούμενον Ἀ τ ρ ο ὐ ν· ἐνταῦθα λαμβάνει τέλος ἡ κοιλὰς Σάρων, τὸ δὲ ἔδαφος ἀρχίζει νὰ ἀποβαίνει ἀνώμαλον. Ὁ λόφος Λατροῦν εἶναι πλήρης ἐρειπίων μαρτυρούντων μεγάλαν οἰκοδομήματα ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις, καὶ κατοικεῖται ὑπὸ ὀλίγων πτωχῶν Φελλάχων καὶ ὑπὸ δύο ἱππέων, αἵτινες φυλάττουσιν ἐν τῷ αὐτοῦ πύργῳ· κατὰ τινὰ δὲ παράδοσιν τῶν Λατίνων ἐνταῦθα ἦν ἡ πατρὶς καὶ ἡ κατοικία τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ μετανοήσαντος ληστοῦ, ἐξ οὗ λέγουσι, καὶ τὸ ὄνομα Λατροῦν ἐκ τοῦ λατινικοῦ λάτρο latro, ὅπερ σημαίνει ληστής⁵⁾. Τὸ πάλαι ὑπῆρχεν

¹⁾ Α'. Βασιλ. κβ'.

²⁾ Ἡ παράδοσις αὕτη, προχωροῦσα περαιτέρω, προστίθισιν ὅτι καθ' ὃν καιρὸν ἡ Θεοτόκος, φεύγουσα εἰς Αἴγυπτον, διέβαινεν ἐντεῦθεν, ὁ Δισμᾶς (οὕτως ἐκαλεῖτο ὁ καλὸς ληστής) ἐξήλθεν, ἵνα ληστεύσῃ τὴν ἱερὰν οἰκογένειαν· ἀλλ' ἄρα εἶδα τὸ παιδίον Ἰησοῦν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Θεοτόκου, ἀμέσως κατελήφθη ὑπὸ συμπαθείας τε καὶ φόβου καὶ μετέβαλε γνώμην. Ἀλλ' ἡ παράδοσις αὕτη καὶ ἡ παραγωγή τοῦ ὀνόματος Λατροῦν δὲν ὑπερβαίνουν τὴν ἰσ'. ἑκατονταετηρίδα· οἱ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς καλοῦσι τὸν τόπον τοῦτον σφούριον τῆς Ἐρμακούς, «πόλιν» ἢ «ἐκκλησίαν τῶν Μακκαβαίων». Ὁρθοτάτη φαίνεται ἡμῖν ἡ γνώμη ὅτι τὸ Λατροῦν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ μνημονευομένην πόλιν Ασασρών (ιβ'. 18. ἐν τῷ ἑβραϊκῷ κειμένῳ), ὅπερ, τοῦ καιροῦ προϊόντος, μετεποιήθη εἰς τὸ Λατροῦν· ἡ συγγένεια δὲ τοῦ τελευταίου τούτου ὀνόματος πρὸς τὸ λατινικὸν latro, τὸ σημαῖον ληστής, ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους τὴν ἀνωτέρω παράδοσιν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τόπος οὗτος εἶναι λίαν κατάλληλος πρὸς ἐμφώλευσιν ληστρικῶν συμμοριῶν, αἵτινες ἀνέκαθεν καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἡνώχλουν τοὺς εἰς Ἱερουσόλυμα μεταβαίνοντας, ἀνηγέρθη σφούριον πρὸς φρούρησιν τῆς ὁδοῦ. Εἰς τὸ σφούριον τοῦτο ἀνήκουσι πάντως καὶ τὰ σωζόμενα ἐρείπια, αἵτινα ἐσφαλμένως ἐξελαχύναι· ἀντὶ ἐκκλησίας καὶ μοναστηρίου.

¹⁾ Α'. Βασιλ. κβ'.

²⁾ Α'. Βασιλ. κβ'.

³⁾ Α'. Παραλειπ. κβ'.

ἐνταῦθα φρούριον, ὅπερ μετὰ ταῦτα ἐχρησίμευεν εἰς κατοικίαν ληστῶν· ἀλλ' ὁ Ἰβραῆμ Πασᾶς κατηδάρισεν αὐτό. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Λατροῦν, 7 ἢ 8 λεπτά, κεῖται τὸ χωρίον Ἀμουᾶς, ὅπερ ἐλλόγως δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς τὴν Ἐμμαοὺς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐπίσημον διὰ τὴν παρ' αὐτὴν συγκροτηθεῖσαν μεταξὺ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου καὶ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ βασιλέως Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς Γοργίου μάχην, ἐν ἣ ἡττήθη κατὰ κράτος ὁ τελευταῖος ¹⁾. Ἡ Ἐμμαοὺς ὑποστάσα πολλὰς καταστροφὰς καὶ ἰδίως τὸ γ'. ἔτος π. γ. ὑπὸ τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ μετανομασθεῖσα Νικόπολις· κατὰ δὲ τὸν γ'. αἰῶνα μετὰ Χριστὸν ὁ Ἡλιογάβαλος καὶ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβήρος, τῇ μεσιτείᾳ Ἰουλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ, ἐπισήμου χρονογράφου καὶ, κατὰ τινας, πρώτου Ἐπισκόπου τῆς πόλεως ταύτης, ἐμεγάλυναν αὐτήν. Αἱ παρθέναι τῆς Ἐμμαοῦς ἐφημίζοντο τὸ πάλαι διὰ τὴν ὠραιότητά των· οἱ δὲ Ῥαββῖνοι ἀναφέρουσι δύο περιφήμους ἐνταῦθα διὰ τὴν ὠραιότητά των οἰκογενείας, οἷον τὴν οἰκογένειαν τῶν Περκαρεῖμ καὶ τῶν Τζιπουρία, ἐξ ὧν αἱ ἱερατικαὶ τῆς Ἱερουσαλήμ οἰκογένειαι ἐλάμβανον κόρας· ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐφημίζοντο καὶ αἱ θερμαὶ ταύτης πηγαὶ ²⁾ ὡς ἱαματικαί. Παρὰ τῷ βυζαντινῷ ἱστορικῷ Θεοφάνει ἀναγινώσκωμεν ὅτι «ἐν Νικόπολει τῆς Παλαιστίνης, τῇ λεγομένῃ τὸ πρὶν Ἐμμαοὺς, πηγὴ ἐστὶ παντοίων παθῶν, ἀνθρώπων τε καὶ ἀλόγων, ἰάσεις παρέχουσα· ἐν αὐτῇ γὰρ φασὶ τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τοὺς πόδας ἀπονέμειν ἐξ ὁδοπορίας, καὶ ταύτην ὁ δυσσεβὴς (Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης) κᾠταγώσθη καὶ ἐπέτρεψεν». Ὁ δὲ Γουλιέλμος ὁ Τύρου λέγει ὅτι «πρὸ τῆς πόλεως ταύτης ὑπάρχει ἱαματικὴ πηγὴ, ἐν ἣ λουόμενοι ἄνθρωποι καὶ κτήνη θεραπεύονται· τοῦτο δὲ προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐλθὼν μετὰ τῶν μαθητῶν του ἐνίψε τοὺς πόδας του»· τὸ αὐτὸ γράφει καὶ ὁ Σωζόμενος ἐν τῷ ἔκτῳ βιβλίῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἱστορίας. Ἐν τῇ Ἀμουᾶς οἰκεῖται ὁ μεσαῖος καὶ ὁ μεσημερινὸς μῦξ μίᾳς ἐκκλησίας οἰκοδομηθείσης ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἢ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ μεγίστην ὁμοιότητα ἐχούσης πρὸς τὰ λείψανα τῆς ἐν Ἐλευθερουπόλει (Πέτ-τζιπρίν) ἐκκλησίας· τὸ μέγεθος τῶν λίθων τῆς ἐκκλησίας ταύτης εἶναι ἐκπληκτικόν. Ἐχομεν δὲ λόγους πιθανωπάτους ἵνα παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ παρὰ τὸ Λατροῦν σημερινὴ Ἀμουᾶς εἶναι ἡ Ἐμμαοὺς τοῦ Εὐαγγελίου, εἰς ἣν ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἐπρὸς τὴν συννομιλῶν μετὰ τοῦ Λουκᾶ καὶ τοῦ Κλεόπα καὶ ἐνθα μετὰ τὴν κλάσιν τοῦ ἄρτου ἐγένετο ἄφαντος ³⁾.

¹⁾ Ἁ. Μακκαβ. γ'. 37.

²⁾ Τὸ ὄνομα Ἐμμαοὺς ἢ Ἀμμαοὺς εἶναι τὸ Ἑβραϊκὸν Ἀμμάτ, ὅπερ σημαίνει θερμὰς πηγὰς.

³⁾ Περὶ τῆς τοποθεσίας τῆς Ἐμμαοῦς τοῦ Εὐαγγελίου, ἐνθα

Πέραν τοῦ Λατροῦν, 12 λεπτά, παρατηροῦμεν ἐν τῇ κοιλάδι πρὸς τὰ δεξιὰ ἐν φρέαρ καλούμενον πῖρ-Χίλ σουε. (φρέαρ γλυκὺ), καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἓνα πύργον· ἔξακολουθοῦντες τὴν πορείαν ἡμῶν ἀπαντῶμεν, μετὰ 17 λεπτά, ἕτερον πύργον πρὸς τὰ ἀριστερὰ, καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ δύο φρέατα ἔχοντα ὕδωρ ἀναβρυτικόν καὶ καλούμενα πατὰρ

ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μετὰ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ ἐγνώσθη τῷ Λουκᾶ καὶ τῷ Κλεόπα ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου (Λουκ. κδ'. 13—35), διάφοροι γινώμαι ἐπεκράτησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς. Ἡ ἀρχαιοτάτη πασῶν εἶναι ἡ τοῦ Εὐσαδίου (Ὀνομαστικοῦ), τοῦ Ἱερωνύμου (epitaph. Paulae), τοῦ Σωζομένου (ἐκκλ. ἱστορ. 5'—20), καὶ τοῦ Βιλλιβάλδου, ἥτις τοποθετεῖ τὴν Ἐμμαοὺς τοῦ Εὐαγγελίου ἐν τῇ Νικόπολει. Βραδύτερον δὲ, ἀπὸ τοῦ αἰ. αἰ. ὅπου, ἀρχεται νὰ σχηματίζεται ἑτέρα γνώμη, καθ' ἣν ἡ Ἐμμαοὺς τοῦ Εὐαγγελίου ἔκειτο νοτιοανατολικῶς τοῦ Νάπι Σαμουήλ παρὰ τὸ σημερινὸν Κουμπέπε, ὅπου ὑπάρχουσιν εἰς τινα καλούμενα Χ'ήρπετ Τζαοὺς. Ἡ δὲ μεταγενεστέρη πασῶν εἶναι ἡ τοποθετοῦσα αὐτὴν ἐπὶ τῆς πάλαι μὲν Καριαθαίρμ τανὼν δ' Ἀπουγῶς· ταύτῃ προσετέθη καὶ ἑτέρα, καθ' ἣν ἡ Ἐμμαοὺς τοῦ Εὐαγγελίου ἦν τὸ σημερινὸν Καλίφι. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων γνώμῶν παραδεχόμεθα τὴν ἀρχαιοτέραν, τὴν τοποθετοῦσαν τὴν Ἐμμαοὺς τοῦ Εὐαγγελίου ἐν Νικόπολει ἢ ἐν τῷ σημερινῷ Ἀμουᾶς· Nicopolis, λέγει ὁ Ἱερωνύμος, quae prius Emmaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus Dominus, ἔχον «Νικόπολις ἢ πρότερον καλούμενη Ἐμμαοὺς, ἐνθα ἐγνώσθη ὁ Κύριος ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου». Τὰ αὐτὰ ἀναγινώσκωμεν καὶ ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ καὶ παρὰ τῷ Σωζομένῳ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ Νικόπολις ἀπέχει τῆς Ἱερουσαλὴμ σταδίου 170 περίπου, ἐν ᾧ τὸ εὐαγγέλιον λέγει ὅτι ἡ Ἐμμαοὺς «ἀπέχετο τῆς Ἱερουσαλὴμ σταδίου ἐξήκοντα»· ἀλλὰ κωδικαίαι τινες τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐν αἷς καὶ ὁ Συναγικὴς, οὗτοις τὸ κύρος μέγα, ἔχουσιν ἀντὶ «ἐξήκοντα» «ἐκατὸν ἐξήκοντα»· αἰρομένης δ' αὐτῇ τῆς ἐκ τῆς ἀποστάσεως δυσκολίας, ὀφείλομεν νὰ σεβασθῶμεν τὸ κύρος τῆς ἀρχαιότητος παρὰ πᾶσαν ἄλλην μεταγενεστέρην γνώμην. Αἱ μεταγενεστέραι γνώμαι, αἱ τὴν Ἐμμαοὺς τοῦ εὐαγγελίου εἴτε ἐν Ἀπουγῶς· εἴτε ἐν τοῖς Χ'ήρπετ Τζαοῖς τοποθετοῦσαι, ἐπεκράτησαν, ὡς φαίνεται, ἀφ' οὗτο ἡ ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ γραφὴ «ἐκατὸν ἐξήκοντα» ἀντικατέστη διὰ τοῦ «ἐξήκοντα». Ἡ δ' ἐνστάσις ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς λέγει «καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπέστρεψαν εἰς Ἱερουσόλυμα καὶ εὗρον συνηθροισμένους τοὺς ἑνδεκα καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς» οὐδεμίαν, νομίζομεν, παρέχει δυσκολίαν, καθ' ὅσον ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς ἐκδόσεσι τοῦ Εὐαγγελίου ἀναγινώσκονται «καὶ ἀναστάντες αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἐπέστρεψαν»· ὥστε οὐδὲν τὸ ἀναγκάζον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὴν αὐτὴν ὥραν ἐφθασαν οἱ Ἀπόστολοι εἰς Ἱερουσόλυμα· ἔπειρ ἦν ἀδύνατον, ἐὰν ἡ Ἐμμαοὺς τοῦ Εὐαγγελίου ἦν ἡ 6 1/2 ὥρας ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπέμυστα Ἀμουᾶς. Τούτοις δ' ἄπασιν προσθετέον καὶ τὸ ὄνομα, ὅπερ ἐνταῦθα μόνον διεσώθη μέχρι τῆς σήμερον, ἐν ᾧ καὶ ἀλλαγοῦ, ὡς ἀμέσως φηθήσεται, ὅπου ἔχον ὁμώνυμοι τύποι. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παρασιωπήσωμεν

Ἰαβὶν (φρέατα τοῦ Ἰάβ)· τὸ ὕδωρ οὐδέ ποτε λείπει ἀπὸ τῶν φρεάτων τούτων, ἀλλὰ δὲν εἶναι πάντοτε καθαρὸν. Ἐξακολουθοῦντες τὴν πορείαν ἡμῶν διερχόμεθα, μετὰ 5 λεπτά, χεῖμαρρόν τινα, παρὰ τὸν ὁποῖον, ἐπὶ τοῦ κλίτους ὑψώματός τινος, ἀριστερὰ, κεῖται ἐν παλαιὸν οἰκοδόμημα ὀνομαζομένον Δ' ἐρ Ἰαβὶν (μοναστήριον τοῦ Ἰάβ). Μετὰ 17 λεπτά ἀπαντῶμεν ἕτερον πύργον, καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ οἰκοδόμημα προωρισμένον ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς σταθμὸς τῆς γενησομένης ἀμαξιτῆς ὁδοῦ καὶ ὡς τόπος ἀναπαύσεως εἰς τοὺς ὁδοιπόρους· ἐνταῦθα εὕρισκόμεθα εἰς τοὺς πρόποδας καὶ εἰς τὸ στόμιον τῆς φάραγγος, δι' ἧς ἀναβαίνουμεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἰουδαίας. Ὁ τόπος οὗτος καλεῖται Πάπου-λ-Ουάδη (πύλη τῆς φάραγγος)· ἐνταῦθα οἱ βουλόμενοι ἀναπαύονται ἐπὶ τινα λεπτά, λαμβάνοντες παρὰ τοῦ παρὰκειμένου καφενείου δροσιτικὰ ἢ θερμαντικὰ ποτά.

Γ'.

Ἀπὸ τοῦ Πάπου-λ-Ουάδη μέχρι τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἀναπαυθέντες μικρὸν ἐν τῷ Πάπου-λ-Ουάδη ἐπαναλαμβάνομεν τὴν ὁδοίπορίαν ἡμῶν, καὶ μετὰ 6 λεπτά ἀπαντῶμεν εἰς τὰ ἀριστερὰ, ἐν ᾧ ληγὸν λελαξευμένον ἐπὶ τοῦ βράχου· ἐντεῦθεν δὲ, μετὰ 17 λεπτά φθάνομεν εἰς ἐν σύμπλεγμα βαθυσκίων ὄρων ἀναφυσισῶν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τζαμίου τινός, ἐν ᾧ ἄλλοτε κατῴκει Ἰμάμης τις καλούμενος Ἀλῆς, ἐξ οὗ καὶ ἡ φάραγξ ὠνομάσθη Οὐάδ-η Ἀλῆ (φάραγξ τοῦ Ἀλῆ). Μετὰ 25 λεπτά ἐξερχόμεθα τῆς φάραγγος τοῦ Ἀλῆ καὶ ἔχομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἀρχαῖον τινὰ ἐλαιῶνα ἀνήκοντα εἰς τὸ χωρίον Σαρίς. Τὸ Σαρίς εἶναι ἡ ὑψηλότερα μετὰ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς Ρέμλης τοποθεσία καὶ ἀντιστοιχεῖ πιθανώτατα πρὸς τὸ παρὰ τῷ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (ἐ. 10) μνημονευόμενον ὄρος Ἀσσάρ, ὅπερ ἔκειτο παρὰ τὴν πόλιν Ἰαβὶν· ἐντεῦθεν δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν τὴν Ἰόππην.

Δυσκολίαν τινὰ ἀναφυσισμένην ἐκ τινος εἰδήσεως τοῦ Ἰωσήπου, καὶ ἥν ἐπὶ Οὐεσπεσιανῷ «ὁ Ρωμαῖος ἐπίτροπος Λιθέριος Μάξιμος, ὀκτακοσίους στρατιώταις, ἀπὸ τῆς στρατιᾶς διαφιέμενος, χωρίον ἔδωκεν εἰς κατοίκισιν, ὃ καλεῖται μὲν Ἀμμουρ, ἀπέχει δὲ τῶν Ἱεροσολύμων σταδίους ἐξήκοντα» (Ἰουδ. πολ. ζ'. β, β.)· ἀλλὰ τίς ἠξεύρει ἐὰν καὶ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἰωσήπου δὲν εἶναι λανθασμένον; Πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Συναϊτικοῦ κώδικος ὁ ὀξυνοῦστατος Ροβινσὼν ἀπεφάνητο ὅτι ἡ γράφη «ἐξήκοντα στάδια» ἠδύνατο νὰ ᾔναι λανθασμένη, καὶ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἐπηλήθευσε.—Ὁ Ρελάνδος θέλει πρεῖς ἔμματα α. τὴν Νικόπολιν ἢ τὸ σημερινὸν Ἀμουρ· β. τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μνημονευομένην, ἥτις κατ' αὐτὸν εἶναι εἰσέτι ἄγνωστος, καὶ γ. τὴν παρὰ τὴν πόλιν Τιβεριάδα, ὅπου εἰσὶ τὰ θερμὰ λουτρά.

Παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους ἀναβλύζει πηγή καλούμενη Ἰαβὶν Σαμίε. Προχωροῦντες ἐντεῦθεν 10 λεπτά, βλέπομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἐν μικρὸν χωρίον καλούμενον Ἐχμουρ, καὶ 30 λεπτά ἐντεῦθεν φθάνομεν εἰς τὸ χωρίον Κάριατου-λ-Ἀννάπ (χωρίον σταφυλῶν) κείμενον πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπὶ τοῦ κλίτους ὄρους. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπὸ τινος καιροῦ καλεῖται καὶ Ἀπουγὸς, λαβὼν τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τινος Σέχου διασήμεου ληστάρχου, ὅστις ἄλλοτε ἐλάμβανεν ἀπὸ τῶν διαβατῶν ὑπέρογκα διόδια, μέχρις οὗ τῷ 1830 ὁ Ἰβραήμ πασᾶς ἔδωκε τέλος εἰς τὰς βιαιοπραγίας αὐτοῦ. Τὸ χωρίον Κάριατου-λ-Ἀννάπ ἢ Ἀπουγὸς εἶναι ἡ ἀρχαία Βάαλα, ἢ Καριάθ Βαάλ, ἢ Καριαθιαρίμ τῆς φυλῆς Ἰούδα¹⁾. Ἐνταῦθα εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀμιναδάβ μετεκόμισαν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης, ὅτε οἱ Φιλιισταῖοι, λαβόντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες νὰ ὑποστῶσι τὰς ὑπὸ τοῦ Κυρίου πεμφθείσας αὐτοῖς μάστιγας, ἐπέστρεψαν αὐτὴν ὀπίσω. Ἡ κιβωτὸς ἔμεινεν ἐνταῦθα, ἕως οὗ, μετὰ 20 ἔτη τῷ 1033 π. γ. ὁ Δαβὶδ μετεκόμισεν αὐτὴν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐκ τῆς Καριαθιαρίμ κατήγετο καὶ ὁ Οὐρὶ ὁ υἱὸς τοῦ Σεμεῖ, ὅστις προφητεύσας κατὰ τῆς πόλεως ταύτης ἐθανατώθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰωακείμ²⁾. Παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο σώζεται ὀλόκληρος ἀρχαία ἐκκλησίᾳ βυζαντινῆς ἐποχῆς³⁾, τιμωμένη ἄλλοτε, ὡς τινες θέλουσιν, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου Ἱερεμίου.

Ἀπὸ τοῦ χωρίου Ἀπουγὸς παρατηροῦμεν ἐπὶ τινος ὑψηλοῦ ὄρους τὸ χωρίον Σοῦπα, ὅπερ ἄνευ λόγου νομίζουσι τινες ὅτι εἶναι τὸ φρούριον Μωδεῖν, ἐνθα ἐγεννήθησαν οἱ Μακκαδαῖοι καὶ ἐνθα ὁ πατὴρ αὐτῶν Ματαθίας ἀπέκτεινε τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ἀντιόχου, ὅστις ἦλθεν ἵνα ἀναγκάσῃ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ νὰ προσενέγκωσιν, ἐναντίον τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, θυσίαν εἰς τὰ εἰδωλὰ· Ἐνταῦθα Σίμων ὁ Μακκαδαῖος ἀνήγειρεν ἐπὶ τῶν τάφων τῶν γονέων καὶ τῶν ἀδελφῶν του ἑπτὰ πυραμίδας⁴⁾.

¹⁾ Ἰησ. ἐ. 9, 10, 60.

²⁾ Ἀ. Βασιλ. κς'. 20.

³⁾ Ἡ ἐκκλησία αὕτη χρησιμεύει τὴν σήμερον εἰς μάνδραν προβάτων καὶ κτηνῶν· οἱ δὲ ἐγγχώριοι Μωαμεθανοὶ λέγουσιν ὅτι ἐκ πολλῶν χρόνων εἰσερχόμενοι ἵνα προσευχηθῶσι ἐκυριεύοντο ὑπὸ πυρετοῦ, καὶ ἐνεκα τούτου ἐπαυσαν ἀπὸ τοῦ νὰ προσελθῶνται ἐντὸς αὐτοῦ.

⁴⁾ Ἀ. Μακκαβ. β'. 24. «Ἐκ τινος παρανοήσεως, ἧς τὴν ἀρχὴν ἀγνοῶ (λέγει ὁ Ροβινσὼν Palaest II. S. 381.) ἐξελήφθη ἀπὸ πολλῶν ἐκατονταετηρίδων τὸ χωρίον Σοῦπα ἀντὶ τῆς Μωδεῖν τῆς πατρίδος τῶν Μακκαδαίων, ἐν ᾗ οὗτοι ἔζησαν καὶ ἐτάφησαν καὶ ἐνθα ὁ Σίμων ἀνήγειρε πρὸς τιμὴν αὐτῶν μνημεῖον ἑπτὰ πυραμίδων· ἀλλὰ καθ' ἃ ἀναγινώσκουμεν ἐν τῷ Α'. βιβλίῳ τῶν Μακκαδαίων (γ'. 29, ις'. 4) τὸ μνημεῖον τοῦτο

Ἐξακολουθοῦντες τὴν ὁδὸν ἡμῶν διερχόμεθα διὰ τινος γεφύρας, πρὸς δεξιὰν τῆς ὁποίας εἰς ἀπόστασιν 30 περίπου μέτρων ἀναβλύζει μικρὰ πηγὴ καλουμένη Ἀϊν-Δ'ίλπ, καὶ πρὸς ἀριστερὰν παρατηροῦμεν, ἐπὶ τινος ὑψώματος, τὸ χωρίον Πέτ-Νακκ-Ὀύχ. Ἐντεῦθεν, μετὰ 4 λεπτά, ἡ ὁδὸς στρέφεται πρὸς δεξιὰν εἰς τινὰ καρποφόρον κοιλάδα ποτιζομένην ὑπὸ τῶν ὑδάτων τῆς πηγῆς Ἀϊν-Νάα καὶ κατάφυτον ὑπὸ συκῶν καὶ ἀμπέλων. Διερχόμενοι τὴν φάραγγα ταύτην παρατηροῦμεν μακρόθεν, πρὸς τὰ δεξιὰ, ἐρείπια, ἅτινα καλοῦνται ὑπὸ τινων μὲν Ἀπαλα, ὑπ' ἄλλων δὲ Δερου-λ-πανάτ (μοναστήριον τῶν παρθένων). Μετὰ 23 λεπτά φθάνομεν εἰς ἐν ὁροπέδιον κείμενον πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ καὶ καλούμενον Καστάλ¹⁾. ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου τούτου σημείου τῶν ὁρέων τῆς Ἰουδαίας ὑψοῦται ἐν τζαμίον λευκόν, μικρὸς τις πύργος, οἰκοδομηθεὶς ἐπὶ ἀρχαίων βάσεων ὑπὸ τοῦ Ἀπουγ-ὸ-σ²⁾ καὶ ὀλίγαι τινὲς οἰκαὶ κατοικοῦμεναι ὑπὸ φελλάχων. Ἀπὸ τοῦ ὁροπεδίου τούτου βλέπομεν πρὸς βορρᾶν τὸ χωρίον Νάπι Σαμουήλ³⁾.

Ἐβλεπον πάντες οἱ πλείοντες τὴν θάλασσαν καὶ ἔκειτο παρὰ τὴν πεδιάδα. Ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἰερώνυμος λέγουσι ῥητῶς ὅτι ἡ Μωδεὶν ἔκειτο παρὰ τὴν Διόσπολιν (Λύδδαν), ἐνθα τὸ μνημεῖον τῶν Μακκαβαίων ἐσώζετο μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν. Ἐπὶ τίνι δὲ λόγῳ μετὰ ταῦτα τὸ ὄνομα μετενέχθη ἐπὶ τοῦ Σοῦπα, ἐπὶ τούτου, ὅστις πολλὰς ὥρας ἀπέγει τῆς πεδιάδος, καὶ ἐπὶ ὅρους, ἐξ οὗ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἴδῃ τις τὴν θάλασσαν, δὲν δύναμαι νὰ τὸ μαντεύσω. Οἱ Σταυροφόροι εὗρον τὴν Μωδεὶν ἐν τῇ πεδιάδι καὶ καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα μεταξὺ τῆς Νικοπόλεως καὶ τῆς σημερινῆς Πέτ-Νοῦπα, μέχρι δὲ τοῦ τέλους τοῦ 15^{ου} αἰῶνος ἐδεικνύετο ἐπὶ τῆς μεταξὺ Ρέμλης καὶ Λύδδας ὁδοῦ. «Εἶναι δυνατόν, λέγει καὶ ὁ Ράουμπερ, νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι πάντες οἱ πλείοντες τὴν θάλασσαν ἔβλεπον ἐκ τῆς αὐτῆς ἀποστάσεως τὸ μνημεῖον τῶν Μακκαβαίων, ἐὰν ἡ Μωδεὶν ἔκειτο ἐν τῇ σημερινῇ Σοῦπα»; Palaest. 194. Πιθανωτάτη φαίνεται ἡμῖν ἡ γνώμη τοῦ Φραγκισκάνου Φορνέρου, ὅστις τοποθετεῖ τὴν Μωδεὶν ἐν τινὶ δύο λεύγας πρὸς ἀνατολὰς τῆς Λύδδας κειμένῳ λόφῳ καλούμένῳ Mad'le, ἐνθα σώζονται πολλὰ ἐρείπια καὶ ὅθεν φαίνεται ὅλη ἡ μεσόγειος θάλασσα». Lievin, guide p. 43.

¹⁾ Παραφθορὰ τῆς λατινικῆς λέξεως castellum ἡγουσιν φρούριον.

²⁾ Τὸ χωρίον Νάπι Σαμουήλ καίται ἐπὶ μιᾶς τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων τῆς Ἰουδαίας, καὶ σύγκειται ἐξ ὀλίγων καὶ πενιχροτάτων οἰκῶν, αἱ ὁποῖαι φαίνονται ὅτι οἰκοδομηθήσαν ἐξ ἀρχαίων ἐρείπων. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ὑψοῦται μωαμεθανικὸν τέμενος, ὅπερ ἦν ἄλλοτε ἐκκλησία, οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἐπὶ τῶν θεμελίων ἀρχαιοτέρας ἑκκλησίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τόπος, ἐφ' οὗ καίται τὸ τέμενος τοῦτο, εἶναι μία τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῶν ὁρέων τῆς Ἰουδαίας, ἡ ἀπὸ τῆς ὁ-

Μετὰ 10 λεπτά ἐντεῦθεν ἐμφανίζεται μακρόθεν πρὸς τὰ δεξιὰ τὸ χωρίον Ἀϊν Κιάρεμ ἢ ἡ Ὁρεινή, περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ἐνταῦθα ἡ ὁδὸς εἶναι λίαν κατηφορικὴ, δι' ἧς καταβαίνομεν μετὰ 20 λεπτά εἰς τινὰ ὠραίαν

ροφῆς αὐτοῦ καὶ ἰδίως τοῦ ἐπ' αὐτοῦ μινάρε ἀποφῆς εἶναι περιεκτικωτάτη καὶ ποικιλωτάτη. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τεμένους, ἐν σκοτεινῷ καὶ ρυπαρωτάτῳ θαλάμῳ, καίται ξυλινόν τι κιβώτιον περικυκλωμένον ὑπὸ ξυλίνων κιγκλίδων. Ἰουδαῖοι δὲ καὶ Μωαμεθανοὶ καὶ πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν πιστεύουσιν ὅτι εἶναι ὁ τάφος τοῦ Προφήτου Σαμουήλ.

Ἡ παράδοσις ὅτι ἐνταῦθα καίται ὁ τάφος τοῦ Προφήτου Σαμουήλ στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἡ θέσις αὕτη εἶναι ἡ Ἀρμαθαίμ Σηγά, ἡ πατρίς τοῦ Προφήτου τούτου, καὶ ὁ τόπος, ἐνθα ἐτάφη· ἀλλ' ἡ ἀληθὴς θέσις τῆς Ἀρμαθαίμ, τῆς πατρίδος τοῦ Σαμουήλ, φαίνεται πρὸ πολλῶν αἰώνων λησμονηθεῖσα· διότι, ὅτε Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἰερώνυμος τοποθετοῦσιν αὐτὴν, ἀνευ τινος πιθανότητος, παρὰ τὴν Διόσπολιν καὶ τὴν Λύδδαν. Ἀλλ' οὐχ ἥττον καὶ ἡ σημερινὴ παράδοσις περὶ τοῦ τάφου τοῦ Προφήτου εἶναι ἀρχαία, καὶ φαίνεται σχηματισθεῖσα ἀμέσως μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Εὐσέβιου· διότι ὁ Προκόπιος, ἐν τῷ περὶ κτισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ συγγράμματι αὐτοῦ, φαίνεται ἔχων τὸν τόπον τοῦτον ὑπ' ὄψιν, ὅταν γράφῃ, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἔκτισε πηγὴν καὶ τεῖχος διὰ τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σαμουήλ ἐν Παλαιστίνῃ (περὶ κτισμ. Ἰουστ. ε. 9).

Περὶ τὰ τέλη τῆς 7^{ης} ἑκατονταετηρίδος ὁ Ἀδαμνάνος περιγράφει τὸ ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ μέχρι τῆς πόλεως τοῦ Σαμουήλ ἢ τῆς Ἀρμαθαίμ ἑδάφος ὡς πετρώδες καὶ ἀπόταμον, ὁ δὲ ἐκ Τουδέλης Βενιαμὴν ἀναφέρει ὅτι, ὅτε οἱ Ἑδωμίται Χριστιανοὶ ἐκυρίευσαν ἀπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν τὴν Ρέμλην, εὗρον ἐν αὐτῇ παρὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν συναγωγὴν τὸν τάφον τοῦ Προφήτου Σαμουήλ, ἐξ οὗ λαβόντες τὰ ὀστέα καὶ μετακομίσαντες ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ Νάπι Σαμουήλ ἀνήγειραν ἐνταῦθα μεγάλην ἐκκλησίαν· ἀλλὰ πρὸ τοῦ συγγραφῆς τούτου ὁ Ἰερώνυμος γράφει ὅτι τὰ ὀστέα τοῦ προφήτου Σαμουήλ μετεκομίσθησαν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου εἰς Θράκην (adv. Uigilant.). Οἱ Σταυροφόροι εὗρον τὸ ὄνομα Ἅγιος Σαμουήλ καὶ ἐξέλαβον τὸν τόπον τοῦτον, ἀνευ τινὸς λόγου, ἀντὶ τῆς Σηλὼμ τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς. Ἐνταῦθα ὑπῆρχε μοναστήριον, ὅπερ ἐλεηλατήθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Σαλαδίνου, ὅτε οὗτος ἐν ἔτει 1187 εἰσῆλθαι κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ. Εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Σταυροφόρων ἀνήκει πιθανώτατα καὶ ἡ εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος νῦν μεταβληθεῖσα ἐκκλησία. Ἐκτοτε μέχρι τῆς σήμερον ὁ τόπος οὗτος παρὰ τοῖς Ἰθαγενέσι φέρει τὸ ὄνομα Νάπι Σαμουήλ.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ σημερινὸν Νάπι Σαμουήλ εἶναι μία τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων τῆς Ἰουδαίας καὶ ἀναμφιβόλως ἔκειτο ἐνταῦθα τὸ πάλαι πόλις, εἶναι τοῦ κόσμου ἀντάξιον νὰ ἐξετάσωμεν, ἀφ' οὗ δὲν εἶναι ἡ Ἀρμαθαίμ ἢ πατρίς τοῦ Σαμουήλ, ποία πόλις ἔκειτο τὸ πάλαι ἐνταῦθα. Ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ μνημονευομένων πόλεων ἡ ἐν ταῖς μέρεσι τούτοις ἀρμόζουσα εἶναι ἡ Μασσηγά ἢ Μασσηγάθ πόλις τῆς φυλῆς Βενιαμὴν καὶ ἐπίσημος τὴ πάλαι· διότι ἐν ταύτῃ συνέχοντο συχνότατα

κοιλιάδα. ἐν ἣ ὑπάρχουσι 8 μικραὶ πηγαὶ ¹⁾, καὶ ἦτις καλεῖται Οὐάδ·η-Καλόνιε ²⁾, λαβούσα τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ παρακειμένου ὁμωνύμου χωρίου. Ἡ ὠραιότης τῆς κατὰ φύσιν ταύτης κοιλιάδος καὶ οἱ ταύτην καθωραΐζοντες, κῆποι κατέστησαν αὐτὴν ἀνέκαθεν τόπον ἀναπαύσεως ἰδιὰ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἐρχομένους καὶ ἀποχωρισμοῦ διὰ τοὺς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἀναχωροῦντας· κατ' ἐξουσίαν δὲ φιλικῶς κατηρτισμένον προσφέρει τοῖς ἐντεῦθεν διερχομένοις πᾶσαν δυνατὴν περίθαλψιν. Τὸ παρακειμένον ὁμωνύμου χωρίου Καλόνιε (καὶ καθ' ἡμᾶς Καλόνι) σύγκειται ἐκ τινῶν οἰκῶν ἀνεγερθέντων ἐκ τῶν ἐρειπίων ἀρχαι-

αὶ φυλῆς τοῦ Ἰσραὴλ· ἐν ταύτῃ προσέφερε θυσίας ὁ Σαμουὴλ καὶ ἔκρινε τὴν λαὸν ἐνταῦθα ὁ Σαούλ ἐξελέγη βασιλεὺς καὶ ἐνταῦθα, ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀσσυρίων, ἐφανέθη ὁ τοῦ Νάβουχοδονόσορ ἐπίτροπος Βαβυλῶνος (Ἰσ. νή. 26. Κριτ. κ'. 1. καὶ 4. Ἀ. Βασιλ. ζ'. 3—16. ἱ. 17. Δ'. Βασιλ. κέ. 22—25). Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἡ θέσις τῆς πόλεως ταύτης οὐδαμῶς, οὔτε ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, οὔτε παρὰ τῷ Ἰωσήφ, περιγράφεται, εἶναι ὅμως γνωστὸν, ὅτι αὕτη ἔκειτο παρὰ τὴν Ῥαμὰ τοῦ Βενιαμίν, καὶ ὅτι ταύτην ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων Ἀσά ὠχύρωσε, λαβὼν τὸ πρὸς τοῦτο ὕψος ἀπὸ τῆς Ῥαμὰ (Γ'. Βασιλ. ιε'. 22. Β'. Παρ. λειπ. ιε'. 6.). Προσέτι καὶ τὸ ὄνομα (Μασσηφὰ σημαίνει φρουρά) δεικνύει ὅτι ἡ πόλις Μασσηφὰ ἔκειτο ἐφ' ὑψηλῆς θέσεως. Ταυτὶ δὲ ὑψηλαὶ θέσεις, εἰς αἷς δύναται νὰ τοποθετηθῇ ἡ Μασσηφὰ δύο μόνον εὐρίσκονται· ἡ πρώτη εἶναι τὸ σημερινὸν Τέλλ-φουάδε κείμενον μίαν περίπου ὥραν πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ῥαμὰ (Ἑρ-Ῥαμ.). Πλὴν, καὶ τοι ὁ λόφος οὗτος εἶναι εἰς τῶν ὑψηλοτέρων καὶ ἐπ' αὐτοῦ εὐρίσκονται τὰ λείψανα μεγάλου τετραγώνου πύργου, ἔχον ὅμως ἀρχαίας πόλεως οὔτε ἐπὶ τῆς κορυφῆς οὔτε εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ ἀπαντῶμεν. Ἡ δευτέρα ὑψηλὴ θέσις εἶναι ἡ τοῦ Νάπι Σαμουὴλ, ἥτις, ἐκτὸς ὅτι μικρὸν ἀπέχει τῆς Ῥαμὰ, εἶναι προσέτι καὶ ὑψηλότερα καὶ σημαντικώτερα παρὰ τὴν πρώτην. Ἐξ ὧν τούτων τῶν λόγων, καὶ ἐκ τῶν ἐνταῦθα σωζομένων ἔχον ἀρχαίας πόλεως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ σημερινὸν Νάπι Σαμουὴλ εἶναι ἡ ἀρχαία Μασσηφὰ. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐξάγεται ὅτι καὶ ἐν τῷ Ἀ. Βιβλίῳ τῶν Μακκαβαίων (γ'. 46) γέγραπται ὅτι ἡ Μασσηφὰ καίτοι κατέναντι Ἱερουσαλὴμ, ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι αὕτη ἔν ὁρατὴ ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ· τούτο δὲ ἐφαρμόζεται μᾶλλον εἰς τὸ σημερινὸν Νάπι Σαμουὴλ, ἢ εἰς τὸ Τέλλ-φουάδε. Ὁ Εὐσέβιος δὲ καὶ ὁ ἱερώνυμος τοποθετοῦσι τὴν Μασσηφὰ παρὰ τὴν Καραθιαρίμ, ἥτις, κατ' αὐτοὺς, ἔκειτο παρὰ τὴν Γαβαὼν, ὅπερ ἐπιβεβαιῶν τὴν γνώμην ὅτι ἡ Μασσηφὰ ἔκειτο ἐπὶ τοῦ σημερινοῦ Νάπι Σαμουὴλ καὶ οὐχὶ ἐπ' ἄλλου τινος ὄρους, ὁρ. Robinson, II. 362.

¹⁾ Ἡ παρὰ τὴν ὁδὸν εἶναι ἡ μεγαλειτέρα καὶ καλεῖται "Ain-Et-El-ḥayr.

²⁾ Μήπως ἐκ τοῦ λατινικοῦ Colonia (ἀποικία); ἀλλ' οὐδεμίαν ἱστορικὴν ἀπόδειξιν ἔχομεν πρὸς ὑποστήριξιν τοιαύτης τομολογίας Robins. II. 364.

οτέρων οἰκοδομημάτων, ἐξ ὧν ὑπάρχουσι τινὰ μαρτυροῦντα ἀρχαίαν καταγωγὴν· παρὰ τὴν ὁδὸν σώζονται τὰ λείψανα πύργου ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς. Ἐντεῦθεν δὲ ἠθέλησαν τινες νὰ υποθέσωσιν ὅτι τὸ Καλόνι εἶναι ὁ τόπος, ἐνθα ὁ Οὐεσπεσιανὸς κατέλιπε φρουρὰν ἐξ 800 ἀνδρῶν πρὸς φρουρήσιν τῆς Ἰουδαίας. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη φαίνεται κατὰ πρώτην ἐποψὴν παραδεκτὴ, ἀλλ' ἄρ' ἑτέρου ὁ Ἰώσηπος γράφει ὅτι ὁ Οὐεσπεσιανὸς κατέλιπε τὴν φρουρὰν ταύτην ἐν τῇ Ἐμμάους ³⁾. Μετὰ τινὰ βήματα ἀπὸ τοῦ κατ' ἐξουσίαν εὐρισκόμεθα ἐπὶ τινος γεφύρας ἐκτισμένης ἐπὶ τοῦ χειμάρρου, ὡς τινες θέλουσι, τῆς Τερεβίνθου, (τοῦ σημεριν. Οὐάδ·η-Πέτ-Χανίνα), ὅθεν λαβὼν ὁ Δαβὶδ τοὺς πέντε λίθους καὶ ἐτοιμάσας τὴν σφενδόνην του ἀπέκτεινε τὸν γίγαντα Γολιάθ. Διελθόντες τὸν χειμάρρον τῆς Τερεβίνθου ἀναβαίνομεν τὸν τελευταῖον λόφον, καὶ μετὰ 35 λεπτά παρατηροῦμεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἓνα πύργον, καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐπὶ τῆς κατωφερείας τῶν ἀπέναντι ὄρεων τὸ χωρίον Πέτ-Ἰκσα· ὀλίγον δὲ περαιτέρω μίαν βαθεῖαν καὶ κατάρυτον κοιλιάδα Οὐάδ·η-Λίφτα καλουμένην, καὶ ποτίζομένην ὑπὸ τινος παρακειμένης πηγῆς "Ain Liffat· ἡ πηγὴ αὕτη εἶναι πιθανώτατα ἡ πηγὴ Νάφθω τῆς Ἀγίας Γραφῆς ⁴⁾, ἥτις ἔδωκε καὶ τὸ ὄνομα εἰς τὸ παρακειμένον χωρίον Λίφτα. Μετὰ τινὰ δὲ λεπτά ἔχομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν τὴν κοιλιάδα τοῦ Σταυροῦ (Οὐάδ·η-Μουσαλάλαπε), ἐν τῷ βάθει τῆς ὁποίας, ἐν μέσῳ πυκνοτάτου ἐλαιῶνος, ὑψοῦται ἡ περικλειῆς Μονὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἡ καὶ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων, πρόσωπον ὄντως τηλαυγὲς τοῦ τόπου, ἐξ οὗ ἐξῆλθε νόμος καὶ λόγος Κυρίου. Ἐντεῦθεν προχωροῦντες ἀνακαλύπτομεν κατὰ μικρὸν πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, νοτιοδυτικῶς δὲ, μακρόθεν, δὲ τὸ παρὰ τὴν ὁδὸν τῆς Βηθλέεμ μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἠλίου, καὶ ἐτι πορρωτέρω, ἐν μεγάλῃ ἀποστάσει, τὰ ὄρη Μωάβ· καὶ μετὰ τινὰ λεπτά ἐμφανίζεται αἶψης ἐνώπιον ἡμῶν ἡ ἁγία Πόλις. Ἡ θέα τῆς εἰς αἰῶνας δεδοξασμένης ταύτης πόλεως διεγείρει ἀπερίγραπτον ἐντύπωσιν εἰς πᾶσαν χριστιανικὴν καρδίαν. Ἰδοὺ καίτοι ἀπέναντι ἡμῶν ἡ ἀγιωτέρα καὶ ἱστορικώτερα τῶν πόλεων τῆς ὑψηλίου, πρὸς ἣν πλήρες πίστεως καὶ ἱερῶν πόθων ἀτενίζει τὸ πλεῖστον τῆς ἀνθρωπότητος μέρος, ἡ περικλειῆς καὶ πολυῦμνητος ἹΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ἐνθα, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῶν κυριωτέρων τοῦ κόσμου θρησκείων, ἡ θεότης ἀπεκαλύφθη τῇ ἀνθρωπότητι, ὁ οὐρανὸς ἠνοίχθη τῇ γῇ, καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις συναναστράφη. Ἐνώπιον ἡμῶν βλέπομεν θαυμασίαν καὶ

³⁾ Ἰωσ. πολ. Ἰουδ. ζ'. 27. Ἐντεῦθεν, ἐκ παρανόησεως ἀφεύκτως, ὑπέθεσαν τινες ὅτι τὸ σημερινὸν Καλόνι εἶναι ἡ Ἐμμάους τοῦ Εὐαγγελίου (βρ. σελ. 29. σημείωσ.).

⁴⁾ Ἰωσ. ιε'. 9.

Η ΑΓΙΑ ΠΟΛΙΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ.

ποικιλωτάτην εικόνα, ἣν οὐδαμοῦ ἀλλαγῶ τὸ ἀνθρώπινον γένος δύναται νὰ παραστήσῃ· πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν χιλιάδες ἐτῶν ἀναπτύσσονται ἀναβαινόντων μέχρι τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Μελχισεδέκ, τοῦ Δαβὶδ καὶ πάντων τῶν Προφητῶν, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Καθ' ὃν δὲ καιρὸν κατέχει ἡμᾶς ἡ ἱερὰ αὕτη ἔκστασις διερχόμεθα διὰ κομφῶν ἀγροκηπίων καὶ νέων οἰκοδομημάτων, μεταξύ τῶν ὁποίων διαπρέπουσι πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ τὸ πρῶσικόν παρθεναγωγεῖον, πρὸς δὲ τὰ ἀριστερὰ ὁ ῥωσσικὸς ξενὼν μετὰ τῆς ἐκκλησίας του· καὶ μετὰ τινὰ λεπτὰ εὐρισκόμεθα πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, εἰς ἣν εἰσερχόμεθα ψάλλοντες· «Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι εἰς οἶκον Κυρίου πορευσό-

μεθα· ἐστῶτες ἦσαν οἱ πόδες ἡμῶν ἐν ταῖς αὐλαῖς σου Ἱερουσαλήμ. Ἱερουσαλήμ οἰκοδομουμένη ὡς πόλις, ἥς ἡ μετοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό. Ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαὶ Κυρίου μαρτύριον τῷ Ἰσραὴλ, τοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματι Κυρίου. Ὅτι ἐκεῖ ἐκάθισαν θρόνοι εἰς κρίσιν, θρόνοι ἐπὶ οἶκον Δαβὶδ. Ἐρωτήσατε δὴ τὰ εἰς εἰρήνην τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ εὐθηνία τοῖς ἀγαπῶσί σε. Γενέσθω δὴ εἰρήνη ἐν τῇ δυνάμει σου καὶ εὐθηνία ἐν τοῖς πυργοῦράς σου. Ἐνεκα τῶν ἀδελφῶν μου καὶ τῶν πλησίων μου ἐλάλουν δὴ εἰρήνην περὶ σοῦ. Ἐνεκα τοῦ οἴκου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἐξεζήτητα ἀγαθά σοι» (ψαλμ. ΡΚΑ').

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΑΓΙΑ ΠΟΛΙΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ.

§ 1.

Ὄνόματα τῆς ἁγίας Πόλεως.

Α'.

Σαλήμ.

Πολλὰ καὶ διάφορα ὀνόματα ἔλαβε κατὰ διαφόρους καιροὺς ἡ ἁγία Πόλις. Τὸ ἀρχαιότατον καὶ περίσεμον αὐτῆς ὄνομα καὶ ἐπὶ τῆς ἀβραμιαίας ἐποχῆς διάσημον ὑπῆρξε Σαλήμ, κατὰ πρῶτον ἐν τῇ Γενέσει μνημονευόμενον¹⁾. Τί δὲ σημαίνει τὸ Σαλήμ, ἡρμήνευσεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰπὼν «ἐπειτα δὲ βασιλεὺς Σαλήμ, ὅ ἐστι βασιλεὺς εἰρήνης»²⁾. Ἀλλ' ἀνεφύη ζήτημα μετὰ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων θεολόγων, ἀν' ἡ Σαλήμ, ἡ ὡς καθέδρα τοῦ Μελχισεδέκ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ ἀναφερομένη, εἶναι ἡ μετὰ ταῦτα Ἱερουσαλήμ· καὶ οἱ μὲν ἀποδέχονται ὅτι ἡ τοῦ Μελχισεδέκ αὕτη Σαλήμ δὲν εἶναι διάφορος τῆς Ἱερουσαλήμ· οἱ δὲ, προεξάρχοντος τοῦ Ἱερώνυμου, προσπαθοῦσι νὰ ἀποδείξωσι τὸ ἐναντίον, λέγοντες ὅτι ἡ τοῦ Μελχισεδέκ Σαλήμ κεῖται ἐγγὺς τῆς Σκυθοπόλεως, ὅπου, ὡς λέγει ὁ Ἱερώνυμος, ὑπῆρχε πόλισμά τι καλούμενον Σαλήμ, καὶ ἐνθα ἐδεικνύ-

οντο καὶ τὰ εῖρεπια τοῦ παλατίου τοῦ Μελχισεδέκ³⁾. Ἐκτὸς δὲ τῶν εῖρεπιων τούτων φέρει ὁ Ἱερώνυμος καὶ ἕτερον ἐπιχείρημα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης του. Ἡ ὁδὸς, λέγει, τοῦ Ἀβραάμ, ἐπιστρέφοντος ἀπὸ τῆς κοπῆς τοῦ Χοδολλογόμορ καὶ τῶν βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ, ἦν οὐχὶ διὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ διὰ τῆς Σαλήμ ταύτης· ἐντεῦθεν, λέγει, ἔπρεπε νὰ διέλθῃ ὁ Ἀβραάμ, καὶ ἐνταῦθα ὑπῆντησεν αὐτῷ ὁ Μελχισεδέκ. Ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα δὲν εἶναι τοσοῦτον ἰσχυρά· διότι α.) τὸ ἐκ τῶν εῖρεπιων τοῦ παλατίου τοῦ Μελχισεδέκ ἐπιχείρημα δὲν ἔχει βάσεις ἰσχυράς, διότι οὔτε ὁ Εὐσέβιος, ὁ ὁποῖος συνέταξε βιβλίον ὀλόκληρον περὶ τῶν ἱερῶν τόπων, οὔτε ὁ Ἐπιφάνιος, ὅστις ὠρμάτο ἐκ Παλαιστίνης καὶ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ποιῆται λόγον, ἀναφέρουσι τι περὶ τούτων· β.) ὁ Ἱερώνυμος διατεινόμενος ὅτι ὁ Μελχισεδέκ, ἐπιστρέφων ἀπὸ τῆς κοπῆς τοῦ Χοδολλογόμορ, ὤφειλε νὰ διέλθῃ οὐχὶ διὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ διὰ τῆς παρὰ τὸν Ἰορδάνην Σαλήμ, ἐπελάθετο, ὡς φαίνεται, ὅτι ὁ Ἀβραάμ κατῴκει τότε παρὰ τὴν ὄρῃν

¹⁾ Γένεσ. ιδ'. 18.

²⁾ Ἐβρ. ζ'. 2.

³⁾ Epist. ad Evangelum. Ὁ Ἱερώνυμος φαίνεται ταυτίζων τὸ ἐγγὺς τῆς Σκυθοπόλεως τοῦτο πόλισμα μετὰ τῆς ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίῳ ἀναφερομένης Σαλείμ, περὶ ἧς ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει, «ἐν Αἰνὼν ἐγγὺς τοῦ Σαλείμ» (ἰω. γ'. 23), καὶ ἥτις ἀπέχετο τῆς Σκυθοπόλεως κατὰ τὸν Εὐσέβιον ὀκτὼ μίλια.

τὴν Μαμβρὴ ἐγγὺς τῆς Χεβρώνος ¹⁾, 22 μίλια πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἱερουσαλήμ κατεμένης· ἐπιστρέφων δὲ ἀπὸ τῆς Δαμασκοῦ οὐδεμίαν ἄλλην ὁδὸν συντομωτέραν εἶχε παρὰ τὴν διὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ²⁾. Ἄλλοι δὲ μετὰθέτουσι τὴν Σαλήμ τοῦ Μελχισεδέκ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, τοποθετοῦντες ἐνταῦθα καὶ τὴν Σαλείμ τοῦ Εὐαγγελίου· καὶ ἄλλοι τέλος, ἔτι περαιτέρω προχωρήσαντες, εἶπον ὅτι ὁ Μελχισεδέκ δὲν ἦτον ἄνθρωπος οὐδ' ἐξ ἀνθρώπων γεγεννημένος· ὅθεν οὐδὲ τὸ Σαλήμ εἶναι ὄνομα πόλεως, οὐδ' ὑπῆρξε τῇ αὐτῇ πόλιν.

Ἀλλ' ἡμεῖς προστιθέμενοι εἰς τὴν μερίδα ἐκείνων, οἵτινες τὴν αὐτὴν ὑποθέτουσι Σαλήμ καὶ Ἱερουσαλήμ, ἀποδεχόμεθα τὴν γνώμην αὐτῶν, ἥτις εἶναι ἡ πιθανωτέρα διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους· α.) διότι ἐξ ἀρχῆς ἐπεκράτει τῇ αὐτῇ παράδοσι παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ Ἰωσήπου, τῶν ἀρχαίων παραφραστῶν καὶ πάντων τῶν Ῥαββίνων ³⁾· οὐδένα δὲ λόγον ἔχομεν ἵνα παρὰδοσιν οὕτως ἀρχαίαν καὶ ὁμόφωνον καὶ μέχρις ἡμῶν περιωφεύσαν ἀπορρίψωμεν· β.) διότι ὅλοι οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ λοιποὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς ἀπεδέξαντο τὴν γνώμην ταύτην ⁴⁾, εἰς οὗς προστεθῆσαν καὶ πληθὺς νεωτέρων σοφῶν καὶ περικλεῶν ἀνδρῶν ⁵⁾· γ.) ἐπειδὴ ὁ Μελχισεδέκ ἦν τύπος τοῦ Κυρίου καὶ ἔφερε τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον, ἔπρεπε νὰ ᾔγαι καὶ βασιλεὺς ταύτης τῆς πόλεως, ἐν ᾗ καὶ ὁ εἰκονιζόμενος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τὴν ἐαυτοῦ θεότητα παρεδήλωσε· ἐκείνης δὲ ὁ δῆλονότι τῆς εἰρηνοπόλεως, ἐξ ἧς καὶ ὁ κατὰ τὴν τά-

ξιν Μελχισεδέκ μέγας ἀρχιερεὺς καὶ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὡς ἐξ εἰρηναίας πηγῆς, τὰς εἰρηνοπαρόχους αὐτοῦ δωρεὰς παντὶ τῷ κόσμῳ ἐδώρησατο. Ἔστωσαν λοιπὸν ταῦτα ἀρκούντα πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ Σαλήμ τοῦ Μελχισεδέκ δὲν εἶναι ἄλλη παρὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ὅτι τὸ πρῶτιστον ὄνομα τῆς ἁγίας Πόλεως ὑπῆρξεν εἰρήνης ἐπώνυμον.

B'.

Ἱεβοὺς.

Μετὰ τὸ Σαλήμ εὐρίσκεται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ ἄλλο ὄνομα, τὸ Ἱεβοὺς. Ἐλαβε δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο ἡ ἁγία Πόλις ἀπὸ τῆς ἐν αὐτῇ ἐνοικησάσης Χαναανίτιδος φυλῆς τῶν Ἱεβουσαίων, ἀφ' ὧν αἱ Ἑβραῖοι ἐπὶ Δαβὶδ ἐκυρίευσαν αὐτήν ⁶⁾.

Γ'.

Ἱερουσαλήμ.

Μετὰ τὰ δύο ἀνωτέρω ὀνόματα ἔρχεται τὸ αἰνετὸν καὶ πολυδύνητον καὶ διὰ τσοσούτων αἰώνων περιστάλιστον ὄνομα Ἱερουσαλήμ· εἴτε Ἱεροσόλυμα ⁷⁾. Τὸ ὄνομα Ἱερουσαλήμ κατὰ πρῶτον μνημονεύεται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ ἐν τῷ δεκάτῳ κεφαλαίῳ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ⁸⁾. Πολλοὶ δὲ καὶ διάφοροι ὑπάρχουσιν αἱ παρὰ τὴν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ἐρμηνεῖαι τοῦ ὀνόματος τούτου. Καὶ ὅτι μὲν ἡ λέξις Ἱερουσαλήμ εἶναι σύνθετος ἐκ τοῦ ἱεροῦ καὶ Σαλήμ, τὸ δὲ Σαλήμ σημαίνει εἰρήνην, οὐδεὶς ἀντιλέγει· ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ ὅμως τῆς λέξεως ἱεροῦ διαφωνοῦσιν αἱ ἐρμηνευταί. Ἡμεῖς δὲ τὰς μὲν ἀτόπους καὶ ψευδεῖς ἐρμηνείας τῶν Ἑθνικῶν παραλείπομεν ⁹⁾, μόνον δὲ τῶν ἄλλων σοφῶν τὰς γνώμας ἀναφέρομεν, αἵτινες δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τὰς ἐξῆς πέντε.

Α'. Τινὲς τῶν ἀρχαιοτέρων ἐνόμισαν ὅτι ἡ λέξις ἱεροῦ εἶναι ἐλληνικὴ καὶ ἀπεδόθη τῇ πόλει ἐκ τοῦ ἐν αὐτῇ ἱεροῦ. Οὕτως ὁ παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ Εὐδόλεμος λέγει «προσαγορευθῆναι δὲ πρῶτον μὲν τὸ ἀνάκτορον Ἱερὸν Σολομῶντος, ὕστερον δὲ παρεφθαρμένως τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Ἱερουσαλήμ ὀνομασθῆναι, ὑπὸ δὲ τῶν Ἑλλήνων φερωνύμως Ἱεροσόλυμα λέγεσθαι» ¹⁰⁾. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἀ-

¹⁾ Γένεσ. ιγ'. 48.

²⁾ Ὁ ἱερόνυμος συγγέει προσέτι τὴν τοῦ Μελχισεδέκ ταύτην Σαλήμ μετ' ἄλλης τινὸς πόλεως τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος μνημονευομένης ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ (Γένεσ. ιγ'. 48) «καὶ ἦλθεν Ἰακώβ εἰς Σαλήμ, πόλιν Σικίμων, ἥ ἐστίν ἐν γῇ Χαναάν». ὥστε κατ' αὐτὸν ἡ «Σαλήμ, πόλις Σικίμων» (Γένεσ. ιγ'. 48) «ἡ Σαλήμ ἐγγὺς τῆς Αἰνὸν» (Ἰω. γ'. 23) καὶ ἡ «Σαλήμ τοῦ Μελχισεδέκ» ἦσαν μία καὶ ἡ αὐτὴ πόλις.

³⁾ Ἰωσήφ. ἀρχ. α'. 10, 2 ὅρ. καὶ Rosenmüller biblisch. geograph.

⁴⁾ Οἷον Εὐστάθιος ὁ Ἀντιοχείας (παρὰ Ἱερων, epist. ad Evangel.), Θεόφιλος Ἀντιοχείας (πρὸς Αὐτόλ. βιβλ. β'), Οἰκουμένης (Ἑρμ. εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. κεφ. ζ'), Ζωναράς (Χρονικ. βιβλ. α'. § 6.), Μιχαὴλ Γλυκᾶς (Χρονικ.), Κεδρηνός (σύνοψ. ἱστορ. σελ. 25), Μαλακᾶς καὶ οἱ παρ' αὐτῷ Ἰωάννης καὶ Κύριλλος οἱ Ἐπίσκοποι (Χρονολογ. βιβλ. γ').

⁵⁾ Οἷον ὁ Classius (philolog. sacr. p. 4349), ὁ Lightfootius, opp. II. 185. ὁ Bachiene (palaest. II. 1.), ὁ Hamelsveld (biblisch. geogr.) ὁ Spanhemius (geograph. sacr. p. 48), ὁ Mussius (annotat. ad Jos. c. X.)

⁶⁾ Ὁριγέν. εἰς Ἱερεμ. Ὁμιλ. ιγ'.

⁷⁾ Ὁ Σουετώνιος ἐκφέρει τὴν λέξιν καὶ κατὰ γένος θηλυκὸν Hierosolymam (Tit. c. 5), ὡσαύτως καὶ ὁ Κικέρων (pro Flacc. c. 28) καὶ ὁ Λακτάντιος.

⁸⁾ «Καὶ ἐξήγαγον τοὺς πέντε βασιλεῖς ἐκ τοῦ σπηλαίου, τὸν βασιλέα Ἱερουσαλήμ». . . . Ἰησ. ι. 23.

⁹⁾ Ὁ Τάκιτος νομίζει ὅτι ὠνομάσθη Ἱερουσαλήμ ἐκ τινὸς ἀρχηγοῦ τῶν Ἑβραίων Ἱεροσολέμου καλουμένου.

¹⁰⁾ Εὐσέβ. Εὐαγγελ. προπαρ. βιβλ. Θ'. κεφ. 34.

σπάζονται καὶ ὁ Ἰσίδωρος ¹⁾ ὁ Μεθόδιος ²⁾, ὁ Βαλσαμών ³⁾ καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ κατὰ τῆς δόξης ταύτης γνωματεύουσιν ὅ,τε Ἱερώνυμος καὶ πάντες οἱ νεώτεροι σοφοί, ἀποδεικνύοντες ὅτι ἡ λέξις Ἱεροῦ εἶναι ἑβραϊκὴ καὶ οὐχὶ ἑλληνικὴ ⁴⁾.

Β'. Δευτέρα γνώμη εἶναι ἡ παράγουσα τὴν λέξιν Ἱερουσαλήμ ἐκ τῶν ἄλλων δύο ἀρχαιοτέρων ὀνομάτων τῆς πόλεως, ὅσον τοῦ Ἱεβοῦς καὶ τοῦ Σαλήμ· καὶ ἐκ μὲν τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκφράζουσι τὴν γνώμην ταύτην ὁ Προκόπιος ⁵⁾ καὶ ὁ Κεδρηνός ⁶⁾, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Φάβριος καὶ ὁ Χυτρίος ⁷⁾, ὅστις καὶ τὴν παραγωγὴν ταύτην ἀληθῆ ἐτυμολογίαν καλεῖ.

Γ'. Ὁ Ῥελάνδος παρέχει τὴν λέξιν Ἱεροῦ ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ ῥήματος γιαρασ·, ὅπερ σημαίνει κτῶμαι, κληρονομῶ ὥστε κατ' αὐτὸν Ἱερουσαλήμ ἐρμηνεύεται κληρονομία εἰρήνης ἢ κληρονομικὴ κτῆσις εἰρήνης ⁸⁾.

Δ'. Ὁ Γεσένιος παρέχει αὐτὴν ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ Ἱε ρ οῦ, ὅπερ σημαίνει, ὡς αὐτὸς διατείνεται, οἰκῆσιν ἢ κατοικίαν, ὥστε κατ' αὐτοὺς Ἱερουσαλήμ σημαίνει οἶκος εἰρήνης· τὴν ἐτυμολογίαν ταύτην ἀποδέχεται καὶ ὁ περικλητὴς Ῥάουμερ ⁹⁾.

Ε'. Ἄλλοι τέλος πάντων ἐτυμολογοῦσι τὴν λέξιν Ἱεροῦ ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ ῥά α, ὅπερ σημαίνει ὄραν, ὥστε κατ' αὐτοὺς Ἱερουσαλήμ σημαίνει «ὄρασις εἰρήνης», ἢ ἀκριβέστερον «ὄφονται εἰρήνην»· οὕτως ἡρμήνευσαν τὸ ὄνομα καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν νεωτέρων σοφῶν. Ἡ ἐτυμολογία αὕτη φαίνεται καὶ ἡ πιθανώτερα, οἷον ἐπιπροφητικῶς ἐπιτεθεῖσα τῇ πόλει, ἐν ἣ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐωράκασι οἱ ἄνθρωποι τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν εἰρήνην. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ περικλητοῦς τούτου ὀνόματος.

Ἀλλὰ πότε ἤρξατο νὰ ὀνομάζεται οὕτως ἡ ἁγία Πόλις; Καὶ ἐνταῦθα δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμέν τι βέβαιον. Τινὲς μὲν ὑπολαμβάνουσιν ὅτι τὸ ὄνομα Ἱερουσαλήμ ἐπετέθη τῇ ἁγίᾳ πόλει ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ, ἐν ᾧ πρὸ αὐτοῦ ἐκαλεῖτο Ἱεβοῦς ¹⁰⁾, ὁ δὲ Ῥελάνδος συμπεραίνει ὅτι ὁ Σολομὼν πρῶτος ἔδωκεν εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν τὸ ὄνομα

τούτου· ἕτεροι δὲ, φιλαρχαιότεροι ὄντες, ἀναβιβάζουσι τὸ ὄνομα μέχρις αὐτῶν τῶν χρόνων τοῦ Μελχισεδέκ ¹¹⁾.

Δ'.

Κάδυτις.

Ὁ Ἡρόδοτος, ἱστορῶν τὴν μετὰ τῶν Ἰουδαίων μάχην τοῦ Φαραῶ Νεχαῶ, λέγει, ὅτι οὗτος νικήσας τοὺς Ἰουδαίους, οὓς καὶ Συρίους ἀποκαλεῖ, ἐκυρίευσεν καὶ πόλιν τινα αὐτῶν μεγάλην καλουμένην Κάδυτιν ¹²⁾. Ἡδὲ ζητεῖται, ποία ἦν ἡ Κάδυτις αὕτη· καὶ ὁ μὲν Ῥελάνδος ὑποθέτει ὡς τοιαύτην τὴν Γεθ ¹³⁾, ὁ δὲ Τουσσαιντιὸς τὴν Γάζαν ¹⁴⁾. Οἱ πλεῖστοι ὅμως τῶν νεωτέρων σοφῶν παραδέχονται τὴν Ἱερουσαλήμ ὡς τὴν τοῦ Ἡροδότου Κάδυτιν· διότι α) ἡ Ἱερουσαλήμ ὀνομάζετο συνήθως ὑπὸ τῶν Ἑβραίων Κουδ'ουσά, τουτέστιν ἁγία, καθὼς καὶ οἱ Ἀραβες σήμερον ὀνομάζουσιν αὐτὴν Κούδ'ους, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶναι εἰμὴ ἡ τοῦ Ἡροδότου Κάδυτις· β') ὁ Ἡρόδοτος παραβάλλει τὴν Κάδυτιν ταύτην πρὸς τὰς Σάρδεις, καὶ λέγει ὅτι οὐκ ἦν πολλῶν ἐλάσσων τούτων, οὐδεμία δὲ ἄλλη πόλις παρὰ τὴν Ἱερουσαλήμ ὑπῆρχε τότε ἐν Παλαιστίνῃ ἁγία νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς Σάρδεις· πρόσθετος δὲ τούτοις ἐστὶ ὁ Ἡρόδοτος λέγει, ὅτι ἡ Κάδυτις ἔκειτο ἐν ὀρεινῷ τόπῳ, καθὼς δηλονότι καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ· γ') ἐὰν παραβληθῶσι τὰ τοῦ Ἡροδότου πρὸς τὰ ἐν τῇ Δ' τῶν Βασιλειῶν (κγ'. 33) περὶ τοῦ Νεχαῶ εἰρημένα, ὅτι μεθίστα καὶ καθίστα βασιλεῖς κατ' ἀρέσκειαν, ἡ ταύτης κρατύνεται ἔτι μᾶλλον.

Ε'.

Αἰλία.

Αἰλία, καὶ πληρέστερον Αἰλία Καπιτωλία, εἶναι ἄλλη προσηγορία τῆς ἁγίας Πόλεως ἐπιτεθεῖσα τῷ 136 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Αυτοκράτορος Αἰλίου Ἀδριανοῦ· προσωνομάσθη δὲ Καπιτωλία ¹⁵⁾ διὰ τὸν ἐν αὐτῇ ἀνεγερθέντα ναὸν τοῦ Κα-

¹¹⁾ Οὐδ' ἀνασκευῆς οὐδὲ μνήμης ἐστὶν ἄξιον τὸ τοῦ συγγραφέως τοῦ μεγάλου Ἐτυμολογικοῦ, ὅτι ἡ πόλις Ἱερουσαλήμ ἐλέγετο πρότερον Σαλήμ, ἐλθόντος δὲ τοῦ Χριστοῦ ἐκλήθη Ἱερουσαλήμ.

¹²⁾ Β'. § 159 καὶ Γ'. § 5.

¹³⁾ Palaest. p. 693.

¹⁴⁾ Toussaint dissert. de Cadyti Herod.

¹⁵⁾ Προσεκτέον μήπως συγχέωμεν τὴν Αἰλίαν Καπιτωλίαν μετ' ἄλλης πόλεως τῆς Παλαιστίνης Καπιτωλιάδος ὀνομαζομένης (Πτολεμ. Γεωγρ. ε. 15). Ἡ Καπιτωλιάς αὕτη ἦν πόλις αὐτόνομος καὶ πάντῃ διάφορος τῆς Αἰλίας Καπιτωλίας, ὅπερ γίνεται δῆλον ἐκ τῶν διασωθέντων νομισμάτων (Reland. Palaest. p. 693). Τῆς Καπιτωλιάδος μνηστὴ καὶ διάκρισις γίνεται καὶ ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς τῶν Πατέρων τῶν εἰς τὰς οἰκουμένης συνόδους, τὴν ἐν Νικαίᾳ καὶ τὴν ἐν Χαλκηδόνι, παρα-

¹⁾ Orig. Lib. XV. C. 4.

²⁾ Χρον.

³⁾ Εἰς τὸν Ζ'. κανόν. τῆς ἐν Νικ. Συν.

⁴⁾ Epist. ad Evag. Reland. Palaest. p. 833. Bochart. geogr. sacr. II. IV.

⁵⁾ Σειρ. Πατέρ. τόμ. α. σελ. 198.

⁶⁾ Σύνοψ. Ἱστορ.

⁷⁾ Onomastic. theol. p. 381. Thesaur. v. Jerusal.

⁸⁾ Reland, Palaest. p. 834.

⁹⁾ Palaest. S. 333.

¹⁰⁾ Eichorn, Einleit. III. S. 358.

πιτωλίου Διός. Ἡ ὀνομασία αὕτη εὐρίσκεται ἐπιγεγραμμένη καὶ εἰς τινὰ μέχρις ἡμῶν διασωθέντα νομίσματα, χαρὰχθέντα ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἀδριανοῦ καὶ Ἀντωνίνου, ἐφ' ὧν ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή COL. AEL. CAP. τουτέστι Κολωνία Αἰλία Καπιτωλίνα. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ συνόδῳ, τῇ ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 536 συγκροτηθείσῃ, εὐρίσκεται ἀναγεγραμμένον «ἐν Κολωνία Αἰλία μητροπόλει τῇ καὶ Ἱεροσολύμοις». Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπὸ Ἀδριανοῦ καὶ ἐφεξῆς κοινὸν ἦδη κατασταθὲν ἱκανοὺς ἐπεκράτησε χρόνους, ἕως οὗ πάλιν, κατὰ μικρὸν ἀφανισθέντος τούτου, ἀνέλαβεν ἡ ἁγία Πόλις τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα.

Πόσον δὲ ἄγνωστον ἐγένετο τὸ ὄνομα Ἱερουσαλήμ εἰς τοὺς Ἑθνικοὺς μετὰ τὴν ἀπὸ Ἀδριανοῦ ταύτην προσηγορίαν, γίνεται φανερόν ἐξ ὧν ἱστορεῖ ὁ Εὐσέβιος. «Δώδεκα, λέγει, Χριστιανοί, παραστάντες ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, ἠρωτήθησαν ὑπὸ τοῦ κριτοῦ ἕκαστος ἰδιαιτέρως ἐκ ποίας πόλεως καταγεται· ἀποκριθέντων δ' αὐτῶν ὅτι καταγόνται ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἠρώτα πάλιν ἀπορῶν ὁ κριτής, τίς ἦν καὶ ποῦ ἔκειτο ἡ πόλις αὕτη ἡ οὕτω καλουμένη». Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς συνηθέστατον κατέστη τὸ ὄνομα Αἰλία, καὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ Ὀνομαστικῷ καὶ ὁ Ἱερώνυμος πανταχοῦ σχεδὸν οὕτως ὀνομάζουσι τὴν πόλιν. Ἡ δὲ ἐν Νικαίᾳ Α'. οἰκουμένη συνόδος ἐν τῷ ζ'. αὐτῆς κανόνι Ἐπίσκοπον Αἰλίας ὀνομάζει τὸν Ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων. Ὅτι δὲ διήρκεσε τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ μέχρι τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἀν καὶ μὴ γενικῶς, τοῦλάχιστον ἐν μέρει, γίνεται φανερόν ἐκ τοῦ Εὐτυχίου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, κατὰ τὸν Θ'. αἰῶνα ἀκμάσαντος καὶ ἀραβιστὶ χρονικὰ συγγράψαντος, ὅστις μαρτυρεῖ ὅτι καὶ μέχρις αὐτοῦ Αἰλία ἡ πόλις προσηγορευέτο¹⁾. Ἀλλὰ μετὰ τοὺς Σταυροφόρους ἐξέλιπε παντάπασιν τὸ ὄνομα τοῦτο. Αἱ παρὰ τοῖς Ἀραβι τοῖς καὶ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἐπικρατοῦσαι τῆς ἁγίας Πόλεως ὀνομασίαι εἰσὶν Πέτου-λ-Μουκάδ-δ-ας (بيت المقدس οἶκος ἅγιος) ἑλ-Κούδ-ς القدس (ὁ ἅγιος, ἡ ἡ ἁγία πόλις). Κούδου-σ-Σερίφ القدس الشريف, ἡ ἁγία καὶ ἱερὰ).

§ 2.

Γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ἡ πόλις Ἱερουσαλήμ κεῖται ἐπὶ τῆς 32° 52', 36'' ἀνατολικοῦ μήκους ἐκ Παρισίων καὶ 31° 46', 43'' βορείου πλάτους²⁾. Ὑψοῦται δὲ ἡ πόλις αὕτη ἐπὶ τόπου ὀρευσάντων. Τινὲς εἰκάζουσιν ὅτι ἡ Καπιτωλιάς αὕτη εἶναι τὸ τὴν σήμερον Τζαίλ καλούμενον χωρίον, κατοικούμενον ὑπὸ 80 ἕως 100 οἰκογενειῶν καὶ 16 μίλια, τουτέστι πέντε περίπου ὥρας, τῶν Γαδάρων ἀπέχον.

¹⁾ Annal. T. I. p. 334.

²⁾ Κατὰ τὸν Ἀβουλφεδὰ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἱερουσα-

λῆμ εἶναι πετρῶδους, 2500 πόδας ὑπερανέχοντος τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Διὰ δὲ τὸ ὕψος τοῦτο μετεχειρίζοντο καὶ μεταχειρίζονται συνήθως τὴν λέξιν ἀναβαίνειν, ὅτε ἀπὸ τῶν πέριξ χωρῶν καὶ τόπων ἤρχοντο εἰς ταύτην³⁾, καὶ καταβαίνειν, ὅτε ἀπ' αὐτῆς ἀλλοχοῦ ἐπορεύοντο⁴⁾. Περικυκλοῦται ὅμως καὶ αὕτη ὑπ' ἄλλων ὁρέων ὑψηλοτέρων καὶ μᾶλλον ὑπερανεστηκότων, οἷον τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν. Ὅθεν, καθὼς καὶ ὁ Φωκᾶς ἐσημείωσεν, «ὁράται τῷ ὄντι ἡ ἁγία Πόλις καὶ ὑψηλὴ ἄμα καὶ χθαμαλὴ, ὑψηλὴ μὲν θεωρουμένη ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν χώραν τῆς Παλαιστίνης, χθαμαλὴ δὲ πρὸς τὰ κύκλῳ αὐτῆς ὑψηλότερα ὄρη συγκρινομένη, περὶ ὧν καὶ ὁ ψαλμωδὸς ἔφη, Ἱερουσαλήμ, ὄρη κύκλῳ αὐτῆς⁵⁾».

Κεῖται δὲ ἡ ἁγία Πόλις εἰς τὸ μεσαίτατον μέρος τῆς Παλαιστίνης· διὸ καὶ οὐκ ἀσκόπως ταύτην ὀμφαλὸν τῆς χώρας ἐκάλεσαν⁶⁾. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁλόκληρος ἡ Παλαιστίνη ἐνομιζέτο ὅτι κεῖται εἰς τὸ μέσον τῆς γῆς⁷⁾, ἐκ τούτου καὶ ἡ πόλις ἡ ἐν τῷ μέσῳ τῆς Παλαιστίνης ἐθεωρεῖτο ὅτι κατεῖχε τὸ μέσον τῆς οἰκουμένης, ὅθεν καὶ ὀμφαλὸς τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ Προφήτου Ἰεζεκιήλ ὀνομάζεται⁸⁾, ὅπερ ἐρμηνεύων καὶ ὁ μακάριος Ἱερώνυμος λέγει «ὅτι ἡ Ἱερουσαλήμ κεῖται ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου, μαρτυρεῖ ὁ προφήτης, ὀμφαλὸν τῆς γῆς δεικνύων ταύτην⁹⁾». Ὅτι δὲ οὐκ ἀλόγως οὐδὲ ἀτόπως ὑπολαμβάνετο τὸ πάλαι ἡ Ἱερουσαλήμ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης κειμένη, κατανοεῖ τις εὐθὺς, ἐὰν ἐμβλέψῃ εἰς τοὺς γεωγραφικοὺς πίνακας τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. Θεωρήσον λέγει ὁ σοφὸς Κασαβὼν τὴν σφαῖραν καὶ ἀναλόγισαι τὰ ἐπὶ ἐκεῖνα κλίματα, ἅπερ μόνον οἱ παλαιοὶ ἐγίνωσκον, καὶ θέλεις ἰδεῖ ὅτι οὐκ ἀτόπως ὑπολαμβάνετο ἡ Ἱερουσαλήμ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης κειμένη¹⁰⁾. Ἐθῆκε

λήμ ἔχει 56° 30' μῆκος καὶ 31° 50' πλάτος.

³⁾ Ματθ. κ', 17, 18. Λουκ. ιη'. 31. ιθ', 28. Ἰω. θ', 13. ε'. 1. «προανίσχει τῆς περιοίκου πάσης, ὥσπερ ἡ κεφαλὴ σώματος». Ἰωσ. Ἰουδ. πολ. γ'. 35.

⁴⁾ Μάρκ. γ'. 22. Λουκ. ι'. 30, 31. Πράξ. η', 5, 26. ια', 27, ιη', 22.

⁵⁾ «Ἡ δὲ ἁγία πόλις κεῖται μέσον διαφόρων φαράγγων καὶ βουνῶν, καὶ ἐστὶ τὸ ἐν αὐτῇ θεωρούμενον θαυμαστόν· ἐν αὐτῇ γὰρ ὑπερανεστηκυῖα ὄρεται ἡ πόλις καὶ χθαμαλή· πρὸς γὰρ τὴν τῆς Ἰουδαίας χώραν ἐστὶν ὑπερκειμένη, πρὸς δὲ τὰ ἐγγύμενα ταύτης γηρόλοφα χθαμαλίζεται».

⁶⁾ «Παρ' οὗ καὶ τινες οὐκ ἀσκόπως ὀμφαλὸν τὸ ἄστυ τῆς χώρας ἐκάλεσαν». Ἰωσ. πολ. Ἰουδ. γ'. 3, 5.

⁷⁾ «Ἐδωκεν αὐτοῖς καὶ τύπον εἰς οἰκητήριον τῆς οἰκουμένης τὰ μέσα» Θεοδώρ. εἰς Ἰεζεκιήλ.

⁸⁾ Ἰεζεκ. λη'. 12.

⁹⁾ Ad Ez. c. 5.

¹⁰⁾ Exercit ad Baron. Sect. 83.

λοιπόν ὁ Θεὸς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν κατὰ τὸν Προφῆτην, «ἵνα ταῦτα ἀπολαύσῃ τὴν ἀπὸ ταύτης ὠφέλειαν καὶ πᾶσαν εὐσέβειαν καὶ εὐνομίαν ἀπ' αὐτῆς διδάχῃ»¹⁾, ἢ κατὰ τὸν Ἱερώνυμον «ἵνα πάντα τὰ κύκλῳ ἔθνη τὸ παράδειγμα αὐτῆς μιμηθῶσι»²⁾.

§ 3.

Τείχη, πύλαι καὶ κάτοικοι τῆς σημερινῆς

Ἱερουσαλήμ.

Τὸ σημερινὸν τεῖχος τῆς Ἱερουσαλήμ εἶναι νέον κτισθὲν ὑπὸ τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν τῷ 1542, ἔχει δὲ πλάτος 3 ποδῶν καὶ ὕψος 40. Τινὲς ἀπέδωκαν τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ τεύχους τούτου εἰς τὸν Σουλτάν Σελήμ τὸν πορθητὴν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ δὲν ἀνέγνωσαν, ὡς φαίνεται, τὴν ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Δαβὶδ κειμένην ἀραβικὴν ἐπιγραφὴν, ἐν ᾗ γέγραπται ὅτι ταῦτα ἀνικοδομήθησαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν τοῦ Κανουνῆ τῷ 1542. Πολλοὶ τῶν λίθων, ἐξ ὧν σύγκειται τοῦτο, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν καὶ αὐτὴν τὴν ἐβραϊκὴν ἐποχὴν· ἀξιοσημείωτος δ' εἶναι ἡ νοτιοανατολικὴ αὐτοῦ γωνία, συγκειμένη ἐκ κολοσσιαίων λίθων καὶ ἐμφαίνουσα Σολομώντειον ἐποχὴν· ἔτι δὲ καὶ ἡ λεγομένη χρυσὴ πύλη, ἐν ᾗ διαπρέπει ἡ ῥωμαϊκὴ ἀρχιτεκτονικὴ.

Ἐκ τῶν πυλῶν τῆς Ἱερουσαλήμ ἡ πρώτη, ἣν συνήθως ἀπαντῶμεν, εἶναι ἡ πύλη τοῦ Δαβὶδ (πάπου-λ-Χαλήλ), κειμένη εἰς τὰ δυτικὰ τεῖχη· διὰ τῆς πύλης ταύτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν οἱ ἐξ Ἰόππης ἐρχόμενοι, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα πύλη τῆς Ἰόππης παρά τισιν Εὐρωπαίοις. Προχωροῦντες πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τοῦ τεύχους ἀπαντῶμεν ἑτέραν πύλην, τὴν πύλην τῆς Δαμασκοῦ (πάπου-λ-Ἀμουδ'), ἐξ ἧς ἐξέρχονται οἱ εἰς Συγῆμ, Ναζαρέτ καὶ Δαμασκὸν ἀπερχόμενοι· μικρὸν κατωτέρω ὑπάρχει ἑτέρα μικρὰ πύλη πεφραγμένη, ἡ ἄλλοτε πύλη τοῦ Ἡρώδου ἢ πύλη Ἑρραῖμ, τανῦν δὲ πάπου-ζ-Ζαχ-αρί καλουμένη· αὕτη ἐκλείσθη ἐπὶ τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ. Ἐντεῦθεν προχωροῦντες πρὸς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς πόλεως ἐρχόμεθα εἰς τὴν πύλην τῆς Γεθσημανῆς (παπ-σίττη-Μάριμα), ἣτις εἶναι ἡ μόνη ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ τεύχους πύλη, καὶ δι' ἧς μεταβαίνομεν εἰς τὸν χεῖμαρρον τῶν κέδρων, τὸ ὅρος τῶν Ἑλαιῶν, τὸν Ἰορδάνην· ἐν τῇ αὐτῇ πλευρᾷ ὑπάρχει μὲν καὶ ἑτέρα πύλη ἡ ἄλλοτε χρυσὴ πύλη λεγομένη, νῦν δὲ π'απου-δ'-δ'αχιρίε, ἀλλ' εἶναι τὴν σήμερον πεφραγμένην. Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς πύλης τοῦ Δαβὶδ ἀκολουθοῦντες τὸ τεῖ-

χος πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν αὐτοῦ μέρος καὶ στρέφοντες μικρὸν πρὸς δυσμὰς ἀπαντῶμεν ἑτέραν μικρὰν πύλην πάπου-λ-Μαγάρπε (πύλη τῶν Ἀφρικανῶν) ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καλουμένην. Ἐντεῦθεν δ' ἀναβαίνοντες ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών εὐρίσκομεν τὴν πύλην τῆς Ἀγίας Σιών (πάπου-ν-ναπ'ι-Δ'απουδ' ἢ πάπου-σ-Σαχιούν)· καὶ τέλος προχωροῦντες πρὸς τὸ δυτικὸν τοῦ τεύχους μέρος καταντῶμεν εἰς τὴν πύλην τοῦ Δαβὶδ. Ἡ περιόδεα δ' αὕτη τοῦ τεύχους διαρκεῖ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν³⁾.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἱερουσαλήμ συμποσοῦνται εἰς 25,000 περίπου, διαιρούμενοι ὡς ἑξῆς· 15,000 Ἰουδαῖοι· 10,000 Μωαμεθανοί· 3,200 Ὀρθόδοξοι, ἐντόπιοι τε καὶ ξένοι· 2,000 τοῦ λατινικοῦ δόγματος, ἐντόπιοι τε καὶ ξένοι· 510 Ἀρμένιοι· 150 Κόπται· 300 Διαμαρτυρόμενοι, Ἀγγλοὶ καὶ τὸ πλεῖστον Γερμανοί· 75 Ἀβυσσηνοί· 12 Συριακοί· εἴτε Ἰακωβίται. Τούτοις ἅπασι προστίθενται ἐν καιρῷ τοῦ Πάσχα περὶ τὰς 15,000 Χριστιανῶν ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ τῶν περιχώρων τῆς Ἱερουσαλήμ, τὸ πλεῖστον Ὀρθόδοξων.

§ 4.

Ὅδοι καὶ συνοικίαι τῆς σημερινῆς Ἱερουσαλήμ.

Πολλὰ καὶ διάφορα εἰσιν αἱ τὴν σημερινὴν Ἱερουσαλήμ διασχίζουσαι ὁδοί, ὧν αἱ κυριώτεραι εἰσιν αἱ ἑξῆς· Α'. ἡ ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Δαβὶδ ἀρχομένη, διὰ τῆς ἀγορᾶς διερχομένη καὶ εἰς μίαν τῶν θυρῶν (πάπου-λ-Σίλ-σιλε) τοῦ Χαράμου-σ'-Σ'ερὶφ λήγουσα· ἡ ὁδὸς αὕτη τὸ πάλαι μὲν ἐκαλεῖτο ὁδὸς τοῦ Δαβὶδ, τὴν σήμερον δὲ διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον (τὸ πρὸς δυσμὰς) καλεῖται Σουά'εκατ'-Ἀλλοῦν, τὸ δευτέρον (τὸ μεσαῖον) Σούκου-λ-Παζάρ, καὶ τὸ τρίτον Ταρῆκ πάπ-σ-Σίλσιλε. Β'. ἡ ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ μοναστηρίου ἀρχομένη καὶ μετὰ μικρὰν περὶ τὰ μέσα πρὸς βορρᾶν ἐκ-

3) Ἀπὸ τῆς πύλης τοῦ Δαβὶδ μέχρι τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας τῆς πόλεως εἰσὶ βήματα	400.
Ἀπὸ τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας μέχρι τῆς πύλης τῆς Δαμασκοῦ	680.
Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς πάπου-ζ-Ζαχαρί	580.
Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς βορειοανατολικῆς γωνίας τῆς πόλεως	375.
Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς πύλης τῆς Γεθσημανῆς	385.
Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς χρυσῆς πύλης	240.
Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς νοτιοανατολικῆς γωνίας τοῦ ὄρους Μωριά	380.
Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς πάπου-λ-Μαγάρπε	470.
Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς πύλης τῆς Ἀγ. Σιών	605.
Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς νοτιοδυτικῆς γωνίας	215.
Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς πύλης τοῦ Δαβὶδ	500.

Τὸ ὅλον 4630.

¹⁾ Θεοδώρ. εἰς ἱεζεκ. κεφ. ε.

²⁾ Ad Ezec. c. 5.

Περὶ τῆς σημερινῆς ἀντιστοίχου θέσεως τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ λόφων καὶ ἰδίας τοῦ λόφου Ἄκρα διαφωνοῦσιν οἱ Γεωγράφοι τῆς Παλαιστίνης.

κλίσιν, εἰς τὴν πύλιν τῆς Γεθσημανῆς τελευτῶσα· ἡ ὁδὸς αὕτη διαιρεῖται εἰς πέντε μέρη, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον (τὸ πρὸς δυσμὰς) καλεῖται Ταρῆκ Δερ-ιλ-Ίφραντζι, τὸ δεῦτερον Χόττα του-λ-Χάνκε, τὸ τρίτον Ταρῆκου-σ-Σαράγζα, τὸ τέταρτον Ταρῆκου-σ-Σαράγζα-ἐλ Καδ'ήμ, τὸ πέμπτον Ταρῆκ-πάπι-Σίττη-Μάριαμ· τὰ τρία τελευταῖα μέρη ἀποτελοῦσι τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων καλουμένην ὁδὸν τῆς ἀγίας Σιών ἀρχομένην, διὰ τοῦ πλάτους τῆς Ἰουδαϊκῆς συνοικίας καὶ (μετὰ μικρὸν πρὸς ἀνατολὰς τῆς πύλης τῆς ἀγίας Σιών ἀρχομένην, διὰ τοῦ πλάτους τῆς Ἰουδαϊκῆς συνοικίας καὶ (μετὰ μικρὸν πρὸς ἀνατολὰς παρέκκλινον) τῆς μεγάλης ἀγορᾶς διερχομένη καὶ εἰς τὴν πύλιν τῆς Δαμασκοῦ λήγουσα· ἡ ὁδὸς αὕτη διαιρεῖται ὡσαύτως εἰς πέντε μέρη· καὶ τὰ μὲν διὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς συνοικίας διήκοντα εἰσὶ δύο, καλούμενα Ταρῆκου-ν-Νάπι-Δ'αούδ', καὶ Χάρα του-λ-τζου-άνι, τὸ δὲ διὰ τῆς ἀγορᾶς διήκον καλεῖται Σούκου-λ-Λαχχαμίν, τὰ δὲ λοιπὰ δύο Σούκου-ζ-Ζέτ, καὶ Ταρῆκ-πάπι-λ-Αμουδ'. Ἡ ἀπὸ τοῦ Σούκου-λ-Λαχχαμίν μέχρι τῆς Ταρῆκ-πάπι-λ-Αμουδ' ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι ὁδὸς Ἀγίου Στεφάνου.

Ἡ πόλις Ἱερουσαλὴμ διαιρεῖται τὴν σήμερον εἰς τέσσαρας μεγάλας συνοικίας, ὑποδιαιρουμένας εἰς ἄλλας μικροτέρας· καὶ ἡ μὲν πρώτη καλεῖται Χάρα του-ν-Νασπάρα, ἥτοι συνοικία τῶν Χριστιανῶν· ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ κατοικοῦσιν οἱ Χριστιανοὶ καὶ εὐρίσκονται τὰ πλεῖστα τῶν χριστιανικῶν μοναστηρίων καὶ ὁ Ἅγιος Τάφος.

Ἡ συνοικία τῶν Χριστιανῶν ὀρίζεται πρὸς μεσημβρίαν μὲν ἀπὸ τῶν ὁδῶν Σουάικατ-Ἀλλούν καὶ Σούκου-λ-Παζάρ, πρὸς ἀνατολὰς δὲ ἀπὸ τῶν Σούκου-λ-Λαχχαμίν, Χάνου-ζ-Ζέτ, καὶ Ταρῆκ-πάπι-λ-Αμουδ', καὶ πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τῶν βορείων καὶ δυτικῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ἡ δευτέρα συνοικία καλεῖται Χάρα του-λ-Μουσλιμ'ήν, ἥτοι συνοικία τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐν τῇ συνοικίᾳ ταύτῃ κατοικοῦσιν οἱ Μωαμεθανοὶ καὶ κατὰ τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος πολλοὶ τῶν Εὐρωπαίων· ἐν ταύτῃ εὐρίσκονται καὶ τὰ προξενεῖα τῆς Πρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας, καὶ ἐν ταύτῃ κεῖνται τὸ διοικητήριον καὶ ἡ περιρχὴ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος (Χάραμου-σ-Σερίφ).

Ἡ συνοικία τῶν Μωαμεθανῶν καταλαμβάνει ὅλον τὸ πέραν τῆς ἀνωτέρω ῥηθείσης μεγάλης Β'. ἔδου ἀνατολικὸν τῆς πόλεως μέρος. Ἡ τρίτη συνοικία καλεῖται Χάρα του-λ-Γυαχούδ', ἥτοι συνοικία τῶν Ἰουδαίων· ἡ συνοικία αὕτη διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, εἰς τὴν κυρίως συνοικίαν τῶν Ἰουδαίων καὶ εἰς τὴν συνοικίαν τῶν Ἀρμενίων (Χάρα του-λ-Ἀρμιν). Ἡ συνοικία αὕτη καταλαμβάνει τὸ πλεῖστον τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τῆς πόλεως τοῦ πέραν τῆς ἀνωτέρω ῥηθείσης Α'. μεγάλης ὁδοῦ. Ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν ἀξιοσημειώτων τῆς Ἱερουσαλὴμ μερῶν θὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν διαίρεσιν ταύτην τῶν συνοικιῶν,

καὶ θὰ περιέλθωμεν πρῶτον τὴν χριστιανικὴν συνοικίαν, δεῦτερον τὴν Μωαμεθανικὴν, τρίτον τὴν Ἀρμενικὴν καὶ τέταρτον τὴν Ἰουδαϊκὴν.

§ 5.

Οἱ τέσσαρες λόφοι τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Ἡ ἀγία Πόλις ἦν κατ' ἀρχὰς μικρὰ καὶ περιορίζετο εἰς ἓνα μόνον λόφον· προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου, ἀπ' οὗ ἡ πόλις μετέπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑβραίων καὶ ἀπέβη πολυανθρωποτέρα, συμπεριελήφθησαν καὶ ἄλλοι λόφοι, οἵτινες καὶ περιτειχίσθησαν. Μεγίστη δ' ἦτον ἡ πόλις κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰωσήπου καὶ ἐπὶ τῆς ὑπὸ Τίτου πολιορκίας, ὁπότε ἐπανεπαύετο ἐπάνω τεσσάρων λόφων, καὶ μέγала τεῖχη μετὰ πύργων ὀχυρωτάτων ἐκέκτητο. Ὁ πρῶτος τῶν ῥηθέντων τεσσάρων λόφων ἐκαλεῖτο Σιών, ὁ δεύτερος Ἀκρά, ὁ τρίτος Μωρία, καὶ ὁ τέταρτος Βεζεθά. Καὶ οἱ μὲν τρεῖς λόφοι Σιών, Ἀκρά, καὶ Μωρία ἦσαν ἤδη καὶ πρὸ τῆς βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας ἐντὸς τῶν τειχῶν περιειλημμένοι, ὁ δὲ τέταρτος λόφος προστετέθη, 10 ἢ 42 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος, εἰς τὴν λοιπὴν πόλιν καὶ περιτειχίσθη μετὰ τεύχος.

Α'.

Σιών.

Ὁ πρῶτος τῶν τεσσάρων λόφων εἶναι τὸ περίπυστον ἐκεῖνο καὶ ἀγιώνυμον ὄρος Σιών¹⁾, περὶ οὗ πολὺς γίνεται λόγος ἐν ταῖς ἀγίαις Γραφαῖς. Κεῖται δὲ πρὸς μεσημβρίαν τῆς πόλεως, καὶ εἶναι ὑψηλότερος τοῦ Μωρία καὶ τῆς Ἀκρας ἔχων ὕψος, κατὰ τὸν Σούβερτον 2381 παρ. ποδ. ὑπερέχει δὲ ἀποτόμως τῆς φάραγγος Ἐννὸν, ἀλλὰ καὶ ἀπ' ἀνατολῶν καὶ ἀπὸ δυσμῶν ὑψοῦται ἐπίσης ἀποτόμως ὑπεράνω τῶν περικυκλουσῶν αὐτὸ κοιλάδων. Τὸ ὄρος τοῦτο πολλαχού τῆς ἀγίας Γραφῆς ὀνομάζεται ὄρος ἁγίων²⁾ καὶ σκηνώμα τοῦ Θεοῦ³⁾, τὸ δ' ἐπ' αὐτοῦ κείμενον μέρος τῆς πόλεως, εἴτε ἡ ἀκρόπολις, ἐκαλεῖτο κατ' ἐξοχὴν πόλις Δαβὶδ, διότι ἐν αὐτῇ κατέκχησεν ὁ Δαβὶδ, ἀπ' οὗ ἐξέβαλε τοὺς Ἰεθουσσαίους⁴⁾. πολὺ λάκκις δὲ καὶ ἐξ αὐτοῦ ὀνομάζεται καὶ πᾶσα ἡ πόλις Ἱερουσαλὴμ Σιών ἢ Ουγάτηρ Σιών.

Β'.

Ἀκρά.

Ὁ δεύτερος λόφος ἐκαλεῖτο Ἀκρά καὶ ἦν χαμηλός.

¹⁾ Σιών εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν σημαίνει τόπον ξηρὸν, ἔπειτα δὲ καὶ ὑψηλόν. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ ἕτερον ὄρος ἐν Παλαιστίνῃ εἶχε πάλαι ποτὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα, πλὴν τοῦτο γράφεται διὰ τοῦ η, ἐν δὲ τῇ ἑβραϊκῇ μετὰ τοῦ σίν.

²⁾ Παλμ. ε'. 6. Ἰωήλ γ'. 17.

³⁾ Παλμ. θ'. 11. Ἠσ. ή. 18. Ἱερμ. ή. 49.

⁴⁾ Α'. Παραλειπ. ιά. 7, 2. Β'. Βασιλ. ε. 7.

τερός τοῦ λόφου ἐκεῖνου· ὅθεν καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ-
του κειμένη πόλις ὠνομάζετο κάτω πόλις πρὸς δια-
στολήν τῆς ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου λόφου Σιών κειμένης
ἄνω πόλεως. Ἦν δὲ ὁ λόφος οὗτος κατὰ τὸν Ἰωσήπον
ἀμφίκυρτος τὸ σχῆμα, τουτέστιν ἐκατέρωθεν κυρ-
τός, ἢ ἐφ' ἐκάτερα τὰ μέρη κατωφερής ¹⁾). Μεταξὺ δὲ
τῆς Ἀκρας καὶ τῆς Σιών διήρχετο φάραγξ τις, διαχω-
ρίζουσα ἀπ' ἀλλήλων τοὺς δύο λόφους καὶ ὀνομαζομένη
φάραγξ τῶν τυροποιῶν, εἰς ἣν ἀλλεπάλληλοι κατέ-
ληγον αἱ οἰκίαι. Ὁ λόφος Ἀκρα διεχωρίζετο ἀπὸ τοῦ
ὄρους Μωρία τὸ πάλαι διὰ πλατείας φάραγγος, ἀλλὰ
κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Μακκαθαίων τὸ μὲν ὕψος τῆς
Ἀκρας ἐχαμηλώθη, ἢ δὲ μεταξὺ τῆς Ἀκρας καὶ τοῦ
Μωρία φάραγξ ἐπληρώθη, καὶ οὕτως ὁ ἀπέναντι λό-
φος Μωρία, φύσει ταπεινότερος τῆς Ἀκρας ὢν πρότε-
ρον, κατέστη ὑψηλότερος αὐτῆς. Ἐποίησαν δὲ τοῦτο
ἐπίτηδες οἱ Μακκαθαῖοι, θέλοντες νὰ συνάψωσι μετὰ τοῦ
ιεροῦ τὴν πόλιν ²⁾).

Τὸ ὄνομα εἶναι ἀναντιρρήτως ἐλληνικὸν καὶ ἐδόθη εἰς
τὸν λόφον ἐκ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ φρουρίου, ὅπερ ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ
ἐπιφανοῦς ἀνήγειραν οἱ Συρομακεδόνες. Εἰς ἄρχων ἀπεσαλ-
μένος ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου ἦλθεν ἵνα φορολογῇ τὰ Ἱερο-
σόλυμα· καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἐλάλησε λόγους εἰρηνικοὺς ἐν
δόλῳ, ἀλλ' ἔπειτα ἐπιπεσὼν αἰρνηδίως κατὰ τῆς πόλεως,
«ἐπάταξεν αὐτὴν πληγὴν μεγάλην καὶ ἀπώλεσε λαὸν πολὺν
ἐξ Ἰσραὴλ. Καὶ ἔλαβε τὰ σκῦλα τῆς πόλεως, καὶ ἐνεπύ-
ρισεν αὐτὴν πυρὶ καὶ καθεῖλε τοὺς τοίχους αὐτῆς καὶ τὰ
τείχη αὐτῆς κύκλῳ. Καὶ ἠχμαλώτευσαν τὰς γυναῖκας καὶ
τὰ τέκνα, καὶ τὰ κτήνη ἐκληρονόμησαν· καὶ ὠκοδόμησαν
τὴν πόλιν Δαβὶδ τείχει μεγάλῳ καὶ ἰσχυρῷ πύργοις ἰσχυροῖς
καὶ ἐγένετο αὐτοῖς εἰς Ἀκραν» ³⁾). Ἐντεῦθεν μανθάνομεν
ὅτι οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἀντιόχου ὠκοδόμησαν ἐν τῇ πόλει
Δαβὶδ μέγα καὶ ἰσχυρὸν καὶ μὲ πύργους διωχυρωμένον
τείχος, τὸ ὁποῖον ἐγένετο αὐτοῖς εἰς Ἀκραν, τουτέστιν εἰς
φρούριον καὶ ἀκρόπολιν. Ὅτι δὲ τὸ πόλις Δαβὶδ δὲν
σημαίνει ἐνταῦθα τὴν κατ' ἐξοχὴν οὕτω καλουμένην ἄνω
πόλιν, ἀλλὰ τὴν κάτω γίνεται, δῆλον ἐκ τοῦ Ἰωσήπου
λέγοντος «ἐνέπρησε δὲ αὐτοῖς τὰ κάλλιστα, καὶ καταθα-
λὼν τὰ τείχη, τὴν ἐν τῇ κάτω πόλει ὠκοδόμησεν Ἀκραν»
⁴⁾). Πόλις λοιπὸν Δαβὶδ παρὰ τοῖς Μακκαθαῖοις σημαίνει
μερικώτερον τὴν κάτω πόλιν· ἐκ δὲ τοῦ ἐπ' αὐτῆς ἀνε-
γερθέντος φρουρίου Ἀκρα ὠνομάσθη ἐφεξῆς ὁ λόφος
Ἀκρα.

Γ'.

Μωρία.

Ὁ τρίτος λόφος ὀνομαζόμενος Μωρία, ἢ κατὰ τοὺς
Ο. Ἀμορία, κατεῖχε τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως.
Διεχωρίζετο δὲ τὸ πάλαι, ὡς εἶδομεν, ἀπὸ μὲν τῆς Ἀ-
κρας διὰ μιᾶς πλατείας φάραγγος, πληρωθείσης μετὰ
ταῦτα, ἀπὸ δὲ τῆς Σιών δι' ἄλλης φάραγγος τῆς τῶν
τυροποιῶν, ἐφ' ἧς ἦν γέφυρα ἐνοῦσα τὴν ἄνω πόλιν μετὰ
τὰ τοῦ λόφου Μωρία. Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου ἀνηγέρθη
ὁ περίβλεπτος ναὸς τοῦ Σολομῶντος· εἶχε δὲ κατ' ἀρχάς
μικρὸν ὀροπέδιον καὶ διὰ τοῦτο «μόλις ἐξήρκει τῷ τε
ναῷ καὶ τῷ βωμῷ· τὰ γὰρ πέριξ ἀπόκρημνος ἦν καὶ
κατάντης» ⁵⁾). Ἀλλ' ὁ Σολομὼν κατέστησεν εὐρύτερον
τὸν τόπον τοῦτον, ἐγείρας κάτωθεν, κατὰ τὸ ἀνατολι-
κὸν μέρος τοῦ λόφου, τείχος καὶ τὸ μεταξὺ τοῦ τείχους
τούτου καὶ τοῦ λόφου κενὸν πληρώσας μὲ γῶμα. Ἐσα-
αύτως καὶ κατὰ τὰ λοιπὰ τρία μέρη ὑψώθησαν κάτω-
θεν τρία τείχη· τῶν δὲ μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ
ὄρους κενῶν πληρωθέντων διὰ γώματος, ἐπλατύνθη ἱ-
κανῶς ἡ ἄνω ἐπιφάνεια, κατασταθεῖσα ὁμαλὴ καὶ ἰσοπέ-
δος καὶ λαβούσα σχῆμα τετράγωνον ⁶⁾). Οὕτω δὲ κα-
τασκευασθεὶς ὁ λόφος εἶχε περίμετρον τεσσάρων σταδίων
τετραγωνικῶν, καὶ ἐκάστη τῶν πλευρῶν εἶχε μήκος ἑνὸς
σταδίου ⁷⁾). Ἀλλὰ κατὰ τὰς νεωτέρας ἐρεῦνας καὶ κατα-
μετρήσεις εὐρέθη ὅτι τὸ σημερινὸν ὀροπέδιον τοῦ λόφου
τούτου ἔχει σχῆμα σχεδὸν παραλληλογράμμου, οὕτως
τὸ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν μήκος, ἔξωθεν καταμε-
τρηθὲν, εὐρέθη 1528 ἀγγλ. ποδ., τὸ δὲ κατὰ μεσημε-
ρίαν πλάτος 955· ἐντὸς δὲ τοῦ περιτειχισμένου τούτου
ὀροπεδίου, ΧΑΡΑΜ-ου-σ'-Σ'ΕΡΙΦ τὴν σήμερον καλου-
μένου, ὑπάρχει ὁ μωαμεθανικὸς ναὸς τοῦ Ὁμάρ. Τὸ πρὸς
ἀνατολὰς τείχος τοῦ Χαράμου-σ'-Σ'ερίφ εἶναι ἀρχαιο-
τάτον, συγκείμενον ἐκ κολλοσιμίων καὶ ἀρχαίων τετρα-
γώνων λίθων.

Τὸ ὄνομα Μωρία ἢ Ἀμωρία εὐρίσκεται ἀπαξ μόνον ἐν
τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ ἐν τῷ Β'. βιβλίῳ τῶν Παραλειπομένων
⁸⁾ καὶ ἀπαξ παρὰ τῷ Ἰωσήπῳ, «Μώριον ὄρος» παρ' αὐ-

¹⁾ Ἰωσ. πολ. ἰουδ. β. 4, 1.

²⁾ Ὁ Ἰωσήπος ἐν μὲν τῷ β. βιβλίῳ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου (κεφ. ε.) ἱστορεῖ ὅτι μόνον τὸ πρὸς ἀνατολὰς τείχος ἀνείλυν ὁ Σολομὼν, κατὰ δὲ τὰ λοιπὰ μέρη «τοῖς ἐξῆς αἰδίσις αἶτι τι τοῦ λαοῦ προσγωννύντος, ἀνισούμενος ὁ λόφος εὐρίνετο»· ἀλλ' ἐν τῷ β. βιβλίῳ τῆς ἀρχαιολογίας (κεφ. ια') ἀποδίδει πάντα εἰς τὸν Σολομῶντα.

³⁾ Ἰωσήπ. ἀρχ. β. 11, 3.

⁴⁾ γ'. 1.

¹⁾ Ἰωσ. πολ. ἰουδ. β. 4, 1.

²⁾ Ἰωσήπ. β. 4, 1.

³⁾ Α. Μακκαβ. β. 30.

⁴⁾ Ἰωσήπ. ἀρχ. β. 11, 3.

τοῦ καλούμενον ¹⁾: ὅθεν, ὡς τινες εἰκάζουσιν ²⁾, τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἦτο τόσον εὐχρηστον ³⁾. Ἀρχαιοτάτη δὲ καὶ σεβασμὴ παράδοσις ὑπάρχει ὅτι τὸ ὄρος Μωρία εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ ὁ Πατριάρχης Ἀβραάμ, κατὰ θεῖαν κέλευσιν, ἐμελλε νὰ θυσιάσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰσαάκ. Ἡ παράδοσις εἶχε κύρος ἀληθείας ἐν τῇ παλαιᾷ Συναγωγῇ, ὡς γίνεται ὀφλόν ἐκ τε τοῦ Ἰωσήπου ⁴⁾ καὶ τοῦ Χαλδαίου παραφραστοῦ, ὅστις ἱστορεῖ τὸ πρᾶγμα ὡς ἤδη κοινῶς παραδεδειγμένον καὶ ἀναντίρρητον. Ἐχει δὲ ἡ Χαλδαϊκὴ παράφρασις ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Παραλειπομένων οὕτως: «ἐν τῷ ὄρει Μωρία, ἐν ᾧ τότε ἐλάτρευσε καὶ προσεκύνησεν ὁ Ἀβραάμ, τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Ὁ τόπος οὗτος εἶναι τόπος λατρείας, ἐνθα ἐλάτρευσαν τὸν Θεὸν πασαι αἱ γενεαί, καὶ ἐνθα προσέτι ὁ Ἀβραάμ, ἐμελλε νὰ προσενέγκῃ εἰς ὀλοκαύτωμα τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκώλυσεν αὐτὸν ῥῆμα Κυρίου, καὶ προσηγάθη αὐτὸς ἐν τῷ ὄρει Μωρία, καὶ προσηγάθη ὁ Ἰακώβ φεύγων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἡσαΐ. Ἐνταῦθα τέλος ὤφθη τῷ Δαβὶδ ἡ Ἀγγελία Κυρίου» ⁵⁾. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς νεωτέρας Συναγωγῆς ὁ Ραββίνος Μαιμωνίδης τὴν γνώμην ταύτην παράδοσιν ὀνομάζει ὑπὸ πάντων παραδεδειγμένην ⁶⁾. Τὴν γνώμην ταύτην ἐκράτυναν καὶ πάμπολλοι ἀρχαῖοι τε καὶ νεώτεροι χριστιανοὶ θεολόγοι.

Δ'.

Βεζεθά.

Ὁ τέταρτος λόφος Βεζεθά καλούμενος ἔκειτο πρὸς βορρᾶν τοῦ Μωρία, «καὶ μόνος κατ' ἄρκτον ἐπεσκόπει τὸ ἱερόν» ⁷⁾. Συμπεριελήφθη δὲ καὶ οὗτος μετὰ τοῦ λοιποῦ μέρους τῆς πόλεως τότε, ὅτε πληθυνθέντες αἱ κάτοικοι καὶ, στενοχωρούμενοι ἐν τῇ παλαιᾷ πόλει, ἐξήρχοντο κατὰ μικρὸν ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ ἐκτιζον οἰκίας, ἕως οὗ περιφύκησαν καὶ τοῦτον τὸν λόφον. Ὁ λόφος οὗτος ἀποτελεῖ καὶ τὴν σήμερον τὸ πρὸς βορρᾶν μέρος τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐπὶ δὲ τοῦ νοτιοανατολικοῦ μέρους αὐτοῦ εὐρίσκεται τὴν

¹⁾ Ἀρχ. ἀ. 13, 1.

²⁾ Winer realwörterbuch.

³⁾ Πάντες σχεδὸν αἱ νεώτεροι σοφοὶ εὐρίσκουσι τὸ ὄνομα Μωρία καὶ ἐν τῇ Γενέσει (κεφ. 2.), ἐνθα ὁ Θεὸς λέγει πρὸς τὸν Ἀβραάμ: «λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας καὶ πορεύθητι εἰς τὴν γῆν τὴν ὑψηλὴν καὶ ἐνεγκε αὐτὸν ἐκεῖ εἰς ὀλοκαύτωμα, ἐφ' ὃν τῶν ὁρέων ὧν ἂν σοι εἴπω»· «τὸ γῆ ὑψηλὴ» ἐκφράζεται ἐν τῷ ἑβραϊκῷ διὰ τῆς λέξεως Μωρία, ἥτις σημαίνει τόπον ὑψηλόν.

⁴⁾ Ἀρχ. ἀ. 13, 1.

⁵⁾ Παρὰ τῷ Michael Suppl. p. 1553.

⁶⁾ Lightfoot. tom. II. p. 192.

⁷⁾ Ἰωσήφ. πόλ. ἰουδ. ε. 5, 8.

σήμερον ὁ οἶκος τοῦ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἀννης ⁸⁾. Τί δὲ σημαίνει Βεζεθά, ὁλοῖ αὐτὸς πάλιν ὁ Ἰωσήπος λέγων: ἐπιχωρίως δὲ ἐκλήθη Βεζεθά τὸ νεόκτιστον μέρος, ὃ μεθερμηνευόμενον ἐλλάδι γλώσσῃ καινὴ λέγοιτ' ἂν πόλις ⁹⁾.

§ 6.

Τεῖχη τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλήμ.

Τὰ διάφορα τῆς Ἱερουσαλήμ μέρη περιεκυκλώθησαν κατὰ διαφόρους καιροὺς ὑπὸ μεγάλων καὶ ἰσχυροτάτων τειχῶν. Κατὰ τὸν Ἰωσήπον ἡ πόλις Ἱερουσαλήμ εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του τρία τεῖχη. Τὸ πρῶτον, ὅπερ καὶ ὀνομάζει τὸ ἀρχαιότατον, περιεκύκλου τὴν Σιών καὶ μέρος τοῦ Μωρία· τὸ βόρειον αὐτοῦ μέρος ἐλάμβανεν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ καλούμενου ἱππικοῦ, ἐξετείνετο πρὸς τὸν Εὐστὸν καὶ ἔλθεν εἰς τὴν δυτικὴν πύλιν τοῦ ἱεροῦ· τὸ τεῖχος τοῦτο διεχώριζε τὴν ἄνω πόλιν ἀπὸ τῆς κάτω πόλεως. Πρὸς δυσμὰς τὸ τεῖχος τοῦτο διήρχετο διὰ τινος μέρους καλούμενου Βηθσά καὶ ἐξετείνετο μέχρι τῆς πύλης τῶν Εὐσηνῶν· ἐντεῦθεν δὲ στρεφόμενον πρὸς νότον ὑπεράνω τῆς πηγῆς τοῦ Σιλωάμ, καὶ ἐντεῦθεν πάλιν ἐκκλίνον πρὸς ἀνατολὰς πρὸς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σολομῶντος καὶ διερχόμενον διὰ τινος τόπου καλούμενου Ὀφλά ἐτελεύτα καὶ συνήπτετο μετὰ τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς τοῦ ἱεροῦ· ὥστε τὸ πρῶτον τοῦτο τεῖχος περιεκύκλου μετὰ τῆς Σιών καὶ ὅλον τὸ μεσημβρινὸν μέρος τοῦ Μωρία. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἀνηγέρθη ὑπὸ τῶν βασιλέων Δαβὶδ καὶ Σολομῶντος.

Τὸ δεύτερον τεῖχος εἶχε τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τινος πύλης, ἣν ὀνόμαζον πύλιν Γεννάθ· ἡ πύλιν τῶν κήπων καίμενων ἐν τῷ πρώτῳ τείχει πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἱππικοῦ· ἐπροχώρει πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος τῆς πόλεως, καὶ ἔπειτα στρεφόμενον πρὸς ἀνατολὰς συνήπτετο μετὰ τὸν πύργον τῆς Ἀντωνίας, ὅστις ὑψοῦτο παρὰ τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἱεροῦ. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἀνηγέρθη ὑπὸ τῶν βασιλέων Ἰωνάθαν, Ἐζεκίου καὶ Μανασῆ.

Τὸ τρίτον τεῖχος ἐλάμβανεν ἀρχὴν ἀπὸ τινος πύλης παρὰ τὸν ἱππικὸν καὶ ἐξετείνετο κατ' εὐθείαν πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ πύργου Ψηφίνου· στρεφόμενον δὲ μετὰ ταῦτα πρὸς ἀνατολὰς διήρχετο ἀντικρὺ τῶν μνημείων τῆς βασιλείας τῶν Ἀδιαθενῶν Ἑλένης, καὶ ἀφίνον πρὸς βορρᾶν τὰ βασιλικά σπήλαια (τὸ σημερινὸν σπήλαιον τοῦ Βαρούχ) συνήπτετο τέλος μετὰ τοῦ ἀρχαίου τείχους τοῦ ἐπὶ τῆς φάραγγος τῶν κέδρων. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἀνηγέρθη τῷ

⁸⁾ Πληθεὶ γὰρ ὑπερχομένη (ἡ πόλις) κατὰ μικρὸν ἐξεῖρπε τῶν περιβάλλον καὶ τοῦ ἱεροῦ τὰ προσάκτια πρὸς τῷ λόφῳ συμπολίζοντες, ἐπ' οὐκ ὀλίγον προήλθον, καὶ τέταρτον περιοικηθῆναι λόφον, ὃς καλεῖται Βεζεθά. Ἰωσ. ἰουδ. πολ. ε. 4, 2.

⁹⁾ ἰουδ. πολ. ε. 4, 2.

αεσσαρακοστῷ πέμπτῳ ἔτει μετὰ Χριστὸν, ἤτοι 12 ἔτη μετὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα ¹⁾).

Τὸ δεύτερον τεῖχος ἐγένετο ἐπὶ τινα καιρὸν πέτρα σκανοῶλου μεταξὺ τῶν περιηγητῶν καὶ τῶν Τοπογράφων

¹⁾ Ἴδου δὲ ἡ περιγραφή τοῦ Ἰωσήπου. «Τρισὶ δὲ ὠχυρωμένη τεῖχεσιν ἡ πόλις, καθὰ μὴ τοῖς ἀβάτοις φάραγγιν ἐκυκλοῦτο (ταύτη γὰρ εἴς τιν περιβολὴς), αὕτη μὲν ὑπὲρ δύο λόφων ἀντιπρόσωπος ἔκειτο, μέσῃ φάραγγι διηρημένω, εἰς τὴν ἐπάλληλοι κατέληγον αἱ οἰκίαι. Τῶν δὲ λόφων ὁ μὲν τὴν ἄνω πόλιν ἔχων ὑψηλότερος πολλῶν, καὶ τὸ μῆκος ἰσύτερος ἦν· διὰ γοῦν τὴν ὀχυρότητα, φρούριον μὲν ὑπὸ Δαβίδου τοῦ βασιλέως ἔκαλεῖτο, ἡ δὲ ἄνω ἀγορὰ πρὸς ἡμῶν (=πρὸς ἡμῶν δὲ ἄνω ἀγορὰ)· ἄτερος δὲ ὁ καλούμενος Ἰκρα καὶ τὴν κάτω πόλιν ὑφίστατο ἀμφίκυρτος· τούτου δὲ ἀντικρὺ τρίτος ἦν λόφος, ταπεινότερος μὲν φύσει τῆς Ἰκρας καὶ πλατεῖα φάραγγι διειργόμενος ἄλλῃ πρότερον· αὐθις γεμὴν, καθ' οὗς οἱ Ἀσαμωναῖαι χρόνιως ἐθασίλευον, τὴν τε φάραγγα ἔχουσαν, συνάψαι βουλούμενοι τῇ ἱερῇ τὴν πόλιν, καὶ τῆς Ἰκρας κατεργασάμενοι τὸ ὕψος ἐποίησαντο χθαρμάλωτον, ὡς ὑπερφαίνοντο καὶ ταύτης τὸ ἱερόν. Ἡ δὲ τῶν Τυροποιῶν προσαγορευμένη φάραγξ, ἣν ἔφαμεν τὸν τε τῆς ἄνω πόλεως καὶ τὸν κάτω λόφον διαστέλλειν, καθήκει μέχρι Σιλωάμ· οὕτω γὰρ τὴν πηγὴν, γλυκαῖαν τε καὶ πολλὴν οὖσαν, ἐκαλοῦμεν. Ἐξώθεν δὲ οἱ τῆς πόλεως δύο λόφοι βαθείαις φάραγγι περιείχοντο, καὶ διὰ τοὺς ἑκατέρωθεν κρημνοὺς προσιτὸν οὐδαμῶθεν ἦν.

Τῶν δὲ τριῶν τειχῶν τὸ μὲν ἀρχαῖον διὰ τε τὰς φάραγγας καὶ τὸν ὑπὲρ τούτων λόφον, ἐφ' οὗ κατεσκευάστο, δυσάλωτον ἦν· πρὸς δὲ τῇ πλεονεκτικῇ τοῦ τόπου καὶ καρτερῶς ἐδεδομητο, Δαβίδου τε καὶ Σολομῶνος, ἔτι δὲ τῶν μεταξὺ τούτων βασιλέων, φιλοτιμηθέντων περὶ τὸ ἔργον. Ἀρχόμενον δὲ κατὰ βορρᾶν ἀπὸ τοῦ ἱππικοῦ καλουμένου πύργου, καὶ διατείνον ἐπὶ τὸν Εὐστὸν λεγόμενον, ἔπειτα τῇ βουλῇ συνάπτον, ἐπὶ τὴν ἐσπέρειον τοῦ ἱεροῦ στοὰν ἀπηρτίζετο. Κατὰ θάτερον δὲ πρὸς δύσιν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μὲν ἀρχόμενον χωρίου, διὰ δὲ τοῦ Βηθσῶ καλουμένου κατατεῖνον ἐπὶ τὴν Ἑσσηνῶν πύλιν, καὶ ἔπειτα πρὸς νότον ὑπὲρ τὴν Σιλωάμ ἐπιστρέφον πηγὴν, ἔνθεν τε πάλιν ἐκκλίνον πρὸς ἀνατολὴν ἐπὶ τὴν Σολομῶνος κολυμβήθραν καὶ διῆκον μέχρι χώρου τινος, ὃν καλοῦσιν Ὀφλαῖν, τῇ πρὸς ἀνατολὴν στοᾷ τοῦ ἱεροῦ συνήπται. Τὸ δὲ δεύτερον τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ πύλης εἶχεν, ἣν Γεννάθ ἐκάλου, τοῦ πρώτου τεύχους οὖσαν, κυκλούμενον δὲ τὸ προσάρκτιον κλίμα μόνον ἀνέει μέχρι τῆς Ἀντωνίας. Τῷ τρίτῳ δὲ ἦν ἀρχὴ ὁ ἱππικὸς πύργος, ὅθεν μέχρι τοῦ βορείου κλίματος κατατεῖνον ἐπὶ τὸν Ψήφινον πύργον, ἔπειτα καθῆκον ἀντικρὺ τῶν Ἑλένης μνημείων (Ἀδιαθητὴ βασιλὶς ἦν αὕτη, Ἰζάτου βασιλέως μήτηρ) καὶ διὰ σπηλαίων βασιλικῶν μηχανόμενον, ἐκάμπτετο μὲν γωνιαίῳ πύργῳ κατὰ τὸ τοῦ Γναφέως προσαγορευόμενον μνημα· τῷ δὲ ἀρχαίῳ περιβόλῳ συνάπτον εἰς τὴν Κεδρῶνα καλουμένην φάραγγα κατέληγεν. Τοῦτο τῇ προσκτισθείσῃ πόλει περιέθηκεν Ἀγρίππας, ἥπερ ἦν πᾶσα γυμνή». Παλ. Ἰουδ. ε. 4, 1.

τῆς Ἱερουσαλήμ· διότι ἐκ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς διευθύνσεως αὐτοῦ ἐξηρτάτο καὶ ἡ, ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔσφιν, λύσις τοῦ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου ζητήματος.

Ὁ πρῶτος, ὅστις ἐξέφρασεν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου, ἦν βιβλιοπώλης τις ἐξ Ἀλτῶνης ὀνόματι Κόρτης (Kortle). Οὗτος ἐλθὼν τῷ 1738 εἰς Ἱεροσόλυμα παρετήρησεν ὅτι ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως κεῖται ἐν τῷ κέντρῳ σχεδὸν τῆς πόλεως, ἐν ᾧ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὁ Χριστὸς «ἐξῶ τῆς πύλης ἔπαθεν» (Ἑβρ. ιγ'. 12). Μὴ λαβὼν δ' ὑπ' ὄψιν ὅτι τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλήμ ἠδύναντο ἐπὶ Χριστοῦ νὰ ἔχωσιν ἄλλην διεύθυνσιν παρὰ τὴν σημερινήν, στερούμενος δὲ καὶ τῶν στοιχειωδেষτάτων ἀρχαιολογικῶν περὶ τῆς Ἱερουσαλήμ γνώσεων, ἐνόμισεν ὅτι εὖρε λόγον ἰσχυρὸν ὅπως καταπολεμήσῃ τὴν γνησιότητα τοῦ ἁγίου Τάφου. Τὸ ἐπιτόλαιον τῶν θεωριῶν του ἦν βεβαίως προφανές· ἀλλὰ τὸ καινοφανές αὐτῶν, ὡς συμβαίνει συνήθως, ἤρκει ἵνα ἐφέλκυσεν πολλοὺς ὁπαδοὺς· καὶ μέχρι τινὸς τὸ ἀνακαλύπτειν ἀποδείξεις κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου ἦν ὁ συρμὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν περιηγητῶν. Ὁ κόρυφαίος πάντων καὶ μετὰ πολλῆς βαθυνοίας τὴν κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου γνώμην ὑποστηρίξας ἦν ὁ ἐκ νέας Ὑόρκης Διαμαρτυρόμενος Δόκτωρ τῆς Θεολογίας Ροβινσὼν, ὁ κατὰ τὸ 1836 τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπισκεψάμενος. Ἡ σπανία ἀγγέλινα καὶ ἡ περὶ τὴν ἱερὰν γεωγραφίαν εἰδικὴ πολυμαθεία τοῦ ἀνδρὸς τούτου περιεποίησαν αὐτῷ πλείστους ὅσους ὁπαδοὺς· ἀλλ' ὁ ἔξοχος αὐτοῦ ἀνὴρ, ἐν ᾧ ἐν πολλοῖς ἄλλοις ἐξήνεγκεν ὀρθοτάτας κρίσεις, ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἐναυάγησεν οἰκτρῶς, ἀποδειχθεὶς πάντῃ ἐπιτόλαιος καὶ ἀβάσιμος. Πλὴν τὴν ἀποτυχίαν του ταύτην ἀποδοτέον εἰς τε τὸ ὀλιγοχρόνιον τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις διαμονῆς του, εἰς τὴν ὀρησκειντικὴν αὐτοῦ ἀνατροφὴν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐποχὴν του, καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ περιέλθωσιν ἢ νὰ ἱστορήσωσιν ἀκινδύνως τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις ἱστορικοὺς τόπους. Κατὰ τῆς γνώμης τοῦ Ροβινσὼν ἔγραψαν οὐ μόνον μετὰ τῆς αὐτῆς βαθυνοίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ παραδειγματικῆς ἀκριβείας καὶ βασιμότητος ὁ σοφὸς Σχολῆσιος (Schulze). Πρόξενος τῆς Πρωσσίας, ἐπὶ εἰκοσαετίαν ἐν Ἱεροσολύμοις διατρίψας καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐνταῦθα διαμονῆς του περὶ τὴν τοπογραφίαν τῆς πόλεως ταύτης ἐνασχοληθεὶς, καὶ ὁ σεβάσιμος τοῦ τότε ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀγγλοεπισκόπου ἱερεὺς Βίλλιαμς. Τὰ ἔργα τῶν πολυμαθεστάτων καὶ κριτικωτάτων τούτων ἀνδρῶν, οἵτινες ἦσαν πεπρωκισμένοι καὶ ἐφωδιασμένοι μὲ ὅλα τὰ πρὸς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου προσόντα, ἐκλόνησαν τὴν τέως ἐπικρατήσαν ἐπιτόλαιον κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου γνώμην· ἐφεξῆς δὲ σοφοὶ καὶ εἰδικοί ἄνδρες, οἱ πλείστοι

Δι' μαρτυρούμενοι, ἐδημιούρουν εἰδικὰ περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Ἱερουσαλήμ. συγγράμματα, οἵτινες, εἰ καὶ ἐν ἄλλοις ἀπ' ἀλλήλων διαφέρουσιν, ὡς πρὸς τὴν γνησιότητα ὅμως τοῦ ἁγίου Τάφου ὁμοφωνοῦσι. Τινὲς μάλιστα τῶν συγγραφέων τούτων ἦλθον εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ τῆς προθέσεως τοῦ νὰ ἀνακαλύψωσιν ἀποδείξεις κατὰ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου, καὶ ὅμως κατήντησαν εἰς τὸ ἀντίθετον συμπέρασμα.

Τὰ συγγράμματα τῶν ἀνωτέρω σοφῶν ἔδωκαν τροπὴν εἰς τὸ ζήτημα. Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἐξαγόμενα τῶν δι' εἰδικῶν ἀνδρῶν καὶ ὑπερόγκων ὁπαδῶν γενομένων ἐρευνῶν, καταμετρήσεων καὶ ἀνασκαφῶν τὸ ζήτημα ἐλύθη ὀριστικῶς ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου, ὥστε καὶ ὑπὸ τοπογραφικὴν ἔποψιν ἡ γνησιότης τοῦ ἁγίου Τάφου εἶναι ἀναμφισβήτητος.

Τὸ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου ζήτημα ἀνήκει εἰς τὰ ὀλιγόδια ἐκεῖνα ζητήματα, ἅτινα κατ' ἀρχὰς μὲν εὐρίσκουσιν ὑποδοχὴν παρὰ τοῖς νεωτεριστικοῖς πνεύμασιν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπέναντι τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἀληθείας δὲν δύνανται νὰ ζήσωσι. Τὸ ζήτημα προσέτι τοῦτο, ὡς ἐκ τῆς ἀρχῆς του, ὤφειλε βεβαίως νὰ ᾔναι ἀδόκιμον· διότι ἦν γέννημα στιγμιαίας καὶ ἐπιπολαίου κρίσεως. Καὶ οἱ μὲν Εὐρωπαῖοι ἐθεώρησαν αὐτὸ σπουδαιότατον, οἱ δὲ ἡμετέροι, οἵτινες καὶ πρὸ τοῦ Σουλζίου καὶ τοῦ Βίλλιαμς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀρχαίων τῆς Ἱερουσαλήμ. τειχῶν ἔκτε αὐτοφίας καὶ ἐκ παραδόσεως ἐγίνωσκον, ὡς παιδαριώδη καινοσπουδίαν ἐχαρακτήρισαν· δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς ἀνεκτιμήτους ἐρεῖνας, δι' ὧν πολλὰ ζητήματα ἐλύθησαν, καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν ἁγίων Τόπων διάφορον τῶν τε σοφῶν καὶ τῶν λαῶν τῆς τέως ἀδιαφορούσης Εὐρώπης ἐπηύξησεν.

Οἱ λόγοι, ἐφ' ὧν οἱ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου ἀμφιβάλλοντες ἐδασίζοντο, συγκεφαλαιοῦνται εἰς τοὺς ἐξῆς δύο· Α'. εἰς τοὺς ἐκ τῆς διευθύνσεως τῶν ἀρχαίων τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ Β'. εἰς τοὺς ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλήμ.

Α'. Λόγοι ἐκ τῆς διευθύνσεως τῶν τειχῶν λαμβανόμενοι. Τὰ τεῖχη τῆς ἐπὶ Χριστοῦ Ἱερουσαλήμ. εἶχον, λέγουσι, τοιαύτην διεύθυνσιν, ὥστε ὁ σημερινὸς Γολγοθᾶς καὶ ὁ ἅγιος Τάφος ἦν ἀδύνατον νὰ κῆνται ἔξω τῆς πόλεως. Εἰς τὸ δεύτερον τεῖχος τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλήμ. δίδουσι τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν καὶ ἔκτασιν, ἣν ἔχουσι τὰ ἀρκτικά καὶ τὰ δυτικά τεῖχη τῆς σημερινῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐκλαμβάνοντες δὲ τὰς ἀρχαίας βάσεις τοῦ παρὰ τὴν πύλιν τῆς Δαμασκίου σημερινοῦ τεύχους ὡς ἔργα τοῦ Ἰζεκίου, ταυτίξουσιν τὰς βάσεις τῶν βορειοδυτικῶν τειχῶν τῆς σημερινῆς Ἱερουσαλήμ. πρὸς τὰς βάσεις τοῦ δευτέ-

ρου τεύχους τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλήμ. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῆς ὑποθέσεώς των ταύτης ἐκλαμβάνουσι τὴν σημερινὴν Πίρκετ-χαμμάμι-λ-Πάτρακ. ἀντὶ τῆς κολυμβήθρας, ἣν κατεσκεύασεν ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας¹⁾, καὶ ἣτις ὤφειλε νὰ κῆται ἔσωθεν, ἐν τῇ γωνίᾳ τῇ σχηματιζομένη ἐν τῷ σημείῳ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο ἀρχαιοτέρων τειχῶν. Κατὰ δὲ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, καὶ ἡ σημερινὴ Πίρκετ-χαμμάμι-λ-Πάτρακ ἔκειτο ἔσωθεν μετὰ τῶν δύο ἀρχαίων τειχῶν, ἔπρεπε τὸ δεύτερον τεῖχος τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλήμ. νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ τοῦ Ἰππικοῦ πύργου (τοῦ σημερινοῦ πύργου τοῦ Δαβὶδ) καὶ ἐπομένως νὰ ἐκτείνηται πρὸς ἀρκτον κατὰ μῆκος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς δεξαμενῆς ταύτης· τοῦτο δὲ τὸ τεῖχος, ὅπως μὴ ἔχη, λέγουσι, βεβαιωμένην διεύθυνσιν, ἔπρεπε νὰ ἐμπερικλείῃ καὶ τὸν σημερινὸν Γολγοθᾶν καὶ τὸν ἅγιον Τάφον. Ἴνα δὲ μὴ κλονισθῇ ἡ περὶ τῆς διευθύνσεως τοῦ δευτέρου τεύχους γνώμη των ἀπέναντι τῆς ἐρωτήσεως «καὶ ποίαν διεύθυνσιν εἶχε τὸ τρίτον τεῖχος»· ἐκ δύο ἢ τριῶν ἀρχαίων λίθων, κειμένων πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως, παρὰ τὰ ῥωσικά οἰκοδομήματα, καὶ ἀνηκόντων εἰς τι ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, ἀνακαλύπτουσιν ἀρχαῖον τεῖχος καὶ ἀποφαίνονται ὅτι τὸ τρίτον τεῖχος καὶ ἐπομένως καὶ ἡ πόλις ἐξετείνετο πρὸς βορρᾶν. Ἐξ ὧν δὲ τούτων συμπεραίνουσιν ὅτι ὁ τόπος, ἔνθα κῆται σήμερον ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως, περιεκλείετο ἐντὸς τῆς ἀρχαίας πόλεως, ἐν ᾧ, κατὰ τὴν ῥητὴν μαρτυρίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὁ Χριστὸς ἔπαθεν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ ὅτι ἐπομένως ὁ ἅγιος Τάφος, ζητητέος ἀλλαχοῦ καὶ οὐχὶ ἐκεῖ, ὅπου προσκυνεῖται σήμερον.

Ἄλλ' εἰς τοὺς ἐπὶ ἐπιπολαίου παρατηρήσεως βασιζομένους τούτους λόγους ἀντέταξαν οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες σοφοί, μετὰ πολυχρονίους ἐρεῖνας καὶ παρατηρήσεις, τοὺς ἐξῆς ἰσχυροτάτους λόγους.

Εἶναι ἀναπόδεικτον, καὶ μάλιστα ἀντιβαῖνον πρὸς τὰς ῥητάς μαρτυρίας τοῦ Ἰωσήπου, ὅτι τὸ δεύτερον τεῖχος τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλήμ. ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ Ἰππικοῦ πύργου· τὸ τεῖχος τοῦτο, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἱστορικός οὗτος, ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς πύλης καλουμένης Γεννάθ· αἱ δὲ ἀκόλουθοι εἰδήσεις πείθουσιν ἡμᾶς νὰ ζητήσωμεν τὴν τε πύλιν Γεννάθ καὶ ἐπομένως τὴν ἀρχὴν τοῦ δευτέρου τεύχους οὐχὶ εἰς τὸν Ἰππικόν, ἀλλ' ὀλίγον μακρὰν αὐτοῦ. Καὶ Α'.) περιγράφων ὁ Ἰωσήπος τὴν ὑπὸ τοῦ Κεστίου πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ. λέγει, ὅτι, ὅτε ὁ Κέστιος εἰσῆγαγε τὴν στρατὸν εἰς τὴν πόλιν, οἱ στασιασταὶ τὰ μὲν ἔξω τῆς πόλεως μέρη κατέλιπον, εἰς δὲ τὴν ἐνδοτέραν πόλιν ἀνεχώρουν καὶ εἰς τὸ ἱερόν. Ὁ Κέστιος προχωρεῖ καὶ πυρπολεῖ τὴν Βεζεθάν τὴν καὶ Καινόπολιν· εἴτα δὲ, πρὶν ἢ καταλάβῃ τὴν

¹⁾ Β'. Παρ. λειπ. 26'. 30. Γ'. Βασιλ. 20. Ἠσ. 36'. 9, 11.

διὰ τοῦ δευτέρου τείχους περικυκλωμένην κάτω πόλιν, μεταβαίνει εἰς τὴν ἄνω πόλιν καὶ στρατοπεδεύει ἀντικρὺ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς (τοῦ βασιλικοῦ παλατίου τοῦ Ἡρώδου), τῆς βορειοδυτικῆς δηλονότι γωνίας τῆς ἄνω πόλεως¹⁾. Ἡ ἀρκτική ἄρα πλευρὰ τῆς ἄνω πόλεως, καθὼς καὶ τὸ μετὰ τῶν πύργων τοῦ Ἰππικοῦ, τοῦ Φασαήλου καὶ τῆς Μαρίας, συνηνωμένον καὶ συνεκτεινόμενον παλάτιον τοῦ Ἡρώδου δὲν εἶχον πρὸ αὐτῶν τὸ δεύτερον τεῖχος· ἄρα τὸ δεύτερον τεῖχος δὲν ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ Ἰππικοῦ. Β'). Περιγράφων ὁ αὐτὸς Ἰώσηπος τὴν ὑπὸ τοῦ Τίτου πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ λέγει· περιελθὼν ὁ Τίτος τὸ τεῖχος, ὅπως εὗρη τὸν κατάλληλον εἰς προσβολὴν τόπον, ἐξελέξατο τὸ μνημεῖον Ἰωάννου τοῦ ἀρχιερέως. Ἐνταῦθα, προστίθῃσι, τὸ πρῶτον (δηλ. τὸ ἐξώτατον) τεῖχος ἦν χθαμαλώτερον· ἐπειδὴ δὲ δι' ἀμέλειαν δὲν ὠχυρώθη ἡ ὀλίγον κατωκισμένη νέα πόλις, τὸ τεῖχος τοῦτο δὲν συνήπτετο μετὰ τοῦ δευτέρου (τοῦ παλαιοῦ) καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐντεῦθεν εἰσόδος ἦν εὐκολωτάτη²⁾. Τὸ μνημεῖον τοῦ ἀρχιερέως Ἰωάννου, ὅπερ ἐξελέξατο ὁ Τίτος ὡς τόπον, ἐξ οὗ ἐμελλε νὰ ἀπευθύνῃ τὰς κατὰ τοῦ τείχους προσβολάς, ἔκειτο παρὰ τὸν Ἰππικόν· διότι, ὡς μανθάνομεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου, οἱ Ἰουδαῖοι ἐξελεθόντες διὰ τινος ἀφανοῦς κατὰ τὸν Ἰππικὸν πύλης ὥρμησαν ἵνα πυρπολήσωσι τὰς ἐκεῖ πλησίον κειμένας πολιορκη-

τικὰς μηχανὰς τῶν Ῥωμαίων³⁾. Ἐκ τούτων προσέτι ἐάγεται ὅτι μέρος τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰππικοῦ ἀρχαίου τείχους δὲν ἐκαλύπτετο ὑπὸ τοῦ δευτέρου τείχους. Γ'). Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Τίτου πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ Ῥωμαῖοι, λέγει ὁ αὐτὸς Ἰώσηπος, ἀφ' οὗ ἐκυρίευσαν τὸ τρίτον καὶ δεύτερον τεῖχος καὶ κατέλαβον τὴν τε νῆαν καὶ τὴν κάτω πόλιν, ἀνήγειραν μεγάλα προχώματα ἐνκατὰ τῆς Ἀντωνίας καὶ τῆς ἄνω πόλεως· τὰ ἐναντίον τῆς ἄνω πόλεως προχώματα ἀνήγειραν κατὰ τὸ ἀρκτικὸν αὐτῆς μέρος καὶ κατὰ τὴν κολυμβήθραν τὴν προσαγορευομένην ἀμύγδαλον, ἀπέχουσιν 30 πῆχεις ἀπὸ τοῦ μνημείου τοῦ ἀρχιερέως Ἰωάννου (τοῦτέστιν ἐν τῇ ὀλίγον κατωκισμένην νέα πόλει). ἐξ οὗ ἐμελλεν ὁ Τίτος νὰ διευθύνῃ τὰς κατὰ τοῦ τείχους προσβολάς. Τὸ μνημεῖον τοῦ Ἰωάννου δὲν ἠδύνατο νὰ ᾔῃ οὔτε ἐντὸς τοῦ δευτέρου τείχους οὔτε ἐν τῇ κάτω πόλει, ἀλλὰ μετὰ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου τείχους, πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἡ νέα πόλις συνώρθε μετὰ τῆς Σιών, καὶ ἴσως παρὰ τὸν σημερινὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, διότι, ὡς εἶδομεν, τοῦτο ἐξελέξατο ὁ Τίτος ὡς τόπον, ἐξ οὗ ἐμελλε νὰ διευθύνῃ τὰς κατὰ τοῦ τείχους προσβολάς· ἡ δὲ κολυμβήθρα ἀμύγδαλον ἀντιστοιχεῖ ἀναμφιδόλως πρὸς τὴν σημερινὴν Πίρκετχαμμάμι-λ-Πάτρακ καὶ τὰνάπαλιν· καθ' ὅσον μάλιστα ἡ ταύτις τῆς δεξαμενῆς ταύτης πρὸς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Ἐζεκίου οὐδεμίαν ὑπὲρ αὐτῆς ἔχει ἀποδείξιν οὔτε ἱστορικὴν οὔτ' ἐκ παραδόσεως· τοῦναντίον ἡ δεξαμενὴ αὕτη ἤρχισε νὰ ὀνομάζεται ὑπὸ τινων μόνων Εὐρωπαίων «κολυμβήθρα τοῦ Ἐζεκίου», ἀφ' οὗ ἀνεφύη τὸ περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου ζήτημα. Δ'). Εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ὅρου Σιών ἡ παράδοσις τῶν σημερινῶν κατοίκων τῆς Ἱερουσαλὴμ δεικνύει μέχρι τῆς σημερινῆς τὰ λείψανα ἀρχαίας πύλης· τὰ λείψανα ταῦτα κεῖνται ἐκεῖ, ὅπου τὴν σήμερον, παρὰ τὸ Σούκου-σ-Σαπαπαγὴν ὑπάρχει σκοτεινὴ τις διὰ καμάρας ἐστεγασμένη δίοδος. Τὴν πύλιν ταύτην ἡ παράδοσις τῶν Χριστιανῶν ἀποδέχεται καὶ τιμᾷ ὡς τὴν σιδηρᾶν πύλιν τὴν φέρουσιν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν αὐτομάτως ἀνοίχθαι, ὅπως ὁ Ἀπόστολος Πέτρος διέλθῃ δι' αὐτῆς εἰς τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς τοῦ Ἰωάννου⁴⁾. τὸ δὲ παρακείμενον μοναστήριον τῶν Ἰακωβιτῶν ἐκλαμβάνεται ὅτι ὠκοδομήθη ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἦν ἡ οἰκία αὕτη· ἀλλ' ἡ σιδηρὰ τῆς παραδόσεως πύλη ἐμφανίζεται ἐκεῖ, ὅπου διὰ τῶν μαρτυριῶν τοῦ Ἰωσήπου ζητοῦμεν τὴν πύλιν Γεννάθ. Ε'). Ἀπὸ τῆς σιδηρᾶς πύλης, εἴτε ἀπὸ τοῦ σημερινοῦ Σούκου-σ-Σαπαπαγὴν ὁδεύοντες πρὸς βορρᾶν ἀπαντῶμεν τῆδε κακείσε τείχῃ καὶ ἰδίως πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστά-

¹⁾ «Κέστιος δὲ τὴν πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν (τῶν Ἰουδαίων) ταραχὴν εὐκαιρον ἰδὼν εἰς ἐπίθεσιν, ἄπασαν ἐπῆγε τὴν δύναμιν, καὶ τραπέντας μέχρις Ἱεροσολύμων κατεδίωξεν. Στρατοπεδευσάμενος δὲ ἐπὶ τοῦ καλουμένου σκοποῦ (διέχει δὲ οὗτος ἐπὶ τῆς πόλεως σταδίου), τρισὶ μὲν ἡμέραις οὐκ ἐπεχείρει τῇ πόλει, τάχα τι παρὰ τῶν ἔνδον ἐνδοθήσεσθαι προσδοκῶν, εἰς δὲ τὰς πέριξ κόμας ἐφ' ἀρπαγὴν σίτου πολλοὺς διαφῆκε τῶν στρατιωτῶν. Τῇ τετάρτῃ δὲ, ἥτις ἦν τριακὰς Ἰππερθερεταίου μηνὸς, διατάξας τὴν στρατιάν, εἰσῆγαγεν εἰς τὴν πόλιν. Ὁ μὲν οὖν δῆμος ὑπὸ τοῖς στασιασταῖς ἐμφορρὸς ἦν· οἱ δὲ στασιασταὶ τὴν εὐταξίαν τῶν Ῥωμαίων καταπλαγέντες, τῶν μὲν ἔξω τῆς πόλεως μερῶν εἶκον, εἰς δὲ τὴν ἐνδοτέραν καὶ τὸ ἱερὸν ἀνεχώρουν. Κέστιος δὲ παρελθὼν ὑπερεμπύμπρησι τὴν τε Βεζεθὰν προσαγορευομένην καὶ τὴν Καινὴν πόλιν (γρ. τὴν καὶ Καινὴν πόλιν) καὶ τὸ καλούμενον Δοκῶν ἀγοράν. Ἐπειτα πρὸς τὴν ἄνω πόλιν ἐλθὼν, ἀντικρὺ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς ἐστρατοπεδεύετο». Πολ. Ἰουδ. β'. 19, 4.

²⁾ «Τῶν γεμνὴν ἔνδον οὕτω διακειμένων, ὁ Τίτος μετ' ἐπιλέκτων ἱππέων περιὼν ἔξωθεν, ἡ προσβάλλοι τοῖς τεύχεσι κατεσκέπτετο. Ἀπορουμένῳ δὲ πάντοθεν (οὔτε γὰρ κατὰ τὰς φάραγγας ἦν που προσίτον, καὶ κατὰ θάτερα τὸ πρῶτον τεῖχος ἐφαίνετο τῶν ὀργάνων στερεώτερον) ἐδόκει κατὰ τὸ Ἰωάννου τοῦ ἀρχιερέως μνημεῖον προσβαλεῖν· ταύτη γὰρ τὸ τε πρῶτον ἦν ἔρυμα χθαμαλώτερον καὶ τὸ δεύτερον οὐ συνήπτεν, ἀμελησάντων, καθ' ἃ μὴ λίαν ἡ καινὴ πόλις συνήκιστο, τευχίζοντο».

³⁾ Πολ. Ἰουδ. ε. 6, 5.

⁴⁾ Παρ. ε'. 10.

σεως, κατὰ μήκος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ σημερινοῦ Χάνου-Ζ-Ζέτ, βάσεις τειχῶν ἐβραϊκῆς ἐποχῆς. Τὰ ἀνατιβήρητα ταῦτα μαρτύρια τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου, ἅτινα ἀπ' αἰώνων ἦσαν γνωστὰ παρ' ἡμῖν, ἐκ τῶν Εὐρωπαϊκῶν πρῶτοι οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες Σχούλζιος καὶ Βίλλιαμς παρετήρησαν. Τὸ δεύτερον ἄρα τείχος ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς σιδηρᾶς πύλης τῆς παραδόσεως, παρὰ τὸ σημερινὸν Σουκου-σ-Σαπαγῆν, καὶ διευθυνόμενον πρὸς ἄρκτον διὰ τοῦ Χάνου-Ζ-Ζέτ ἐστρέφετο πρὸς ἀνατολὰς, κυκλούμενον κατὰ τὸ προσάρκτιον μόνον μέρος, καὶ συνήπτετο μετὰ τῆς Ἀντωνίας.

Β'. Ἀόγοι ἐκ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλὴμ λαμβανόμενοι. Ἐὰν παραδεχθῶμεν, λέγουσιν, ὅτι ὁ ἅγιος Τάφος ἔκειτο ἐκτὸς τοῦ δευτέρου τείχους, τὸ τρίτον τείχος θὰ εἶχε τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, ἢν τὰ βορειοδυτικὰ τείχη τῆς σημερινῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐπομένως ἡ πόλις δὲν θὰ ἐξετείνετο πρὸς ἄρκτον πλείοτερον παρὰ σήμερον· ἀλλὰ τότε ποῦ ἐχώρουν 1,100,000 ψυχῶν, αἵτινες, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωσήπου, ἦσαν ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν καιρῷ τῆς ἐπὶ Τίτου πολιορκίας; Ἐὰν ὅμως τὸ δεύτερον τείχος εἶχε τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, ἢν καὶ τὰ σημερινὰ βορειοδυτικὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ τείχη, τὸ τρίτον θὰ ἐξετείνετο πρὸς βορρᾶν καὶ ἐπομένως θὰ ἐδίδεν εἰς τὴν πόλιν πολὺ πλείοτερον ἔκτασιν παρὰ σήμερον, οὕτω δὲ ἡ δύνατο νὰ ἐμπεριλαμβάνη ἡ πόλις 1,100,000.

Ἄλλ' εἰς τοὺς λόγους τούτους ἡδυνάτο τις νὰ ἀπαντήσῃ τὰ ἑξῆς. Α'. Εἶναι πασίγνωστον ὅτι ὅσον ἄρορᾶ τοὺς ἀριθμοὺς ὁ Ἰώσηπος εἶναι ὑπερβολικός· οὕτω π. γ. ἐν μὲν τῇ Α'. τῶν Βασιλειῶν (ἡ. 25) ἀναγινώσκουμεν ὅτι ὁ Σαουλ ἐζήτησε παρὰ τοῦ Δαβὶδ 100 ἀκροβυστίας (= ἀλλοφύλους), ὁ δὲ Ἰώσηπος ἀναβιβάζει τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν εἰς 600· πολλοὶ προσέτι τόποι, ὧν τὴν ἔκτασιν προσδιορίζει ὁ Ἰώσηπος, καὶ οἵτινες δύνανται ἔτι καὶ σήμερον νὰ μετρηθῶσι, κατέδειξαν τὸν ἱστορικὸν τούτον ὑπερβολικόν. Τὸ ἐλάττωμα τοῦτο προήλθεν ἴσως ἐκ τοῦ ὅτι συνεγράψε τὴν ἱστορίαν του μακρὰν τῆς Ἱερουσαλὴμ. εὐρισκόμενος (ὁ Ἰώσηπος συνέγραψεν ἐν Ῥώμῃ). Β'. Ἐπὶ Τίτου ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐξετείνετο πρὸς μεσημβρίαν, ἐμπερικλείουσα τὸν Ὀφλᾶν (ἡ. 11.) καὶ ὅλον τὸ ὁροπέδιον τῆς Σιών, ἅτινα τὴν σήμερον εἰσὶν ἀκατοίκητα· ἡδυνάτο ἄρα ἡ Ἱερουσαλὴμ νὰ ἐμπεριλαμβάνη πολὺ πλείοτερος κατόικους παρὰ σήμερον· Γ'. Ἡ ἔκτασις πόλεως τινος προσδιορίζεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ταύτην ἐπισκεπτομένων ξένων· καὶ τὴν ἔκτασιν ἄρα τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλὴμ δὲν δι-
καιοῦμεθα νὰ προσδιορίσωμεν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα συρρέουσάντων Ἰουδαίων καὶ ἐν-
τός αὐτῆς κατὰ τὴν ἐπὶ Τίτου πολιορκίαν κλεισθέντων.

Ὅτι δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐντὸς αὐτῆς εὐρεθέντων Ἰουδαίων ἦν μέγιστος καὶ δυσανάλογος, ἀποδεικνύουσι τοῦτο ὁ ἀμέσως ἀναπτυχθεὶς λοιμὸς, ἡ πείνα καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωσήπου ὅτι οὐ μόνον αἱ οἰκίαι, ἀλλὰ καὶ τὰ δώματα αὐτῶν καὶ αἱ ὁδοὶ ἦσαν πλήρη νεκρῶν.

Τέλος αὐτὸς ὁ Ἰώσηπος μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλὴμ, λέγων ὅτι ἡ περιφέρεια αὐτῆς ἦν 33 σταδίων¹⁾. Ἡ περιφέρεια ἄρα τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλὴμ συνέκειτο ἐκ $\frac{1}{2}$ γερμ. μιλίων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τῆς σημερινῆς σύγκειται ἐκ $\frac{1}{5}$ περίπου γερμ. μιλ. ἔπεται ὅτι αὕτη εἶναι μικροτέρα τῆς ἀρχαίας κατὰ $\frac{1}{5}$ γερμ. μιλ., εἴτε κατὰ $\frac{1}{2}$ στάδια.

Οὕτω λοιπὸν βλέπομεν ὅτι βεβαιωμένοι καὶ ἀσυμβίβαστοι πρὸς τὰς μαρτυρίας τοῦ Ἰωσήπου ὑποθέσεις καὶ ἐπιπόλαιοι λόγοι δύνανται νὰ δώσωσι στήριγμά τι εἰς τὰς περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ ἁγίου Τάφου, ὑπὸ τοπαγραφικὴν ἔποψιν, ἀμφιβολίας. Περί τῶν ἱστορικῶν ἀποδείξεων γενήσεται λόγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.

§ 7.

Τείχη τῆς Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα καὶ ἐφεξῆς μέχρι τοῦ Σουλτὰν Σουλεϊμάν.

Ἡ νέα πόλις, ἢν ὁ Ἀδριανὸς ἀνήγειρεν ἐπὶ τῶν ερειπίων τῆς καταστραφείσης ἀρχαίας Ἱερουσαλὴμ, μετονομάσας αὐτὴν Αἰλίαν (ἡ. § 1. Ε'), φαίνεται ὅτι εἶχε τὴν αὐτὴν σχεδὸν περισχῆν, ἢν καὶ ἡ σημερινή. Τὸ μέρος τῆς Σιών, ὅπερ τὴν σήμερον κεῖται ἐκτὸς τῆς πόλεως, οὐδὲ τότε ἐμπεριλαμβάνετο ἐντὸς τῶν τειχῶν· διότι ὁ, τε Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Κύριλλος, λόγον ποιούμενοι περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν προφητειῶν, περιγράφουσι τὴν Σιών ὡς «ἀροτριούμενον ἀγρόν»²⁾. Τὰ τείχη τοῦ Ἀδρια-

¹⁾ «Τῆς πόλεως δ' ὁ πᾶς κύκλος σταδίων ἦν τριάκοντα τριῶν». Ἰωσ. πολ. Ἰουδ. 4, 3. Ἐν στάδιον συνέκειτο ἐξ 125 βημάτων εἴτε ἐξ 625 Ῥωμαϊκῶν ποδῶν, εἴτε ἐξ 600 ἑλληνικῶν ποδῶν, εἴτε ἐκ 570 παρισ. ποδῶν. 40 στάδια ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ἓν γερμανικὸν μίλιον, 600 δὲ στάδια πρὸς μίαν μοῖραν.

²⁾ «Ἡσαῖας πρὸ χιλίων ἐγγὺς ἐτῶν ἦν καὶ ἐβλεπεν ὡς σκηνὴν τὴν Σιών. Ἡ πόλις ἦν ἐτι συνεστηκυῖα καὶ ἀγοραῖς κεκαλιωπισμένη καὶ τὸ ἀξίωμα περιβεβλημένη· κάκεινο λέγει· «Σιών ὡς ἀγρὸς ἀροτριάσεται», προλέγων τὸ γῆν ἐφ' ἡμῶν πληρωθῆν· καὶ τὸ ἀκριβὲς ὅρα τῆς προφητείας· εἶπε γὰρ «ἐγκαταλειφθήσεται ἡ θυγάτηρ Σιών ὡς σκηνὴ ἐν ἀμπελῶνι καὶ ὡς ὀπωροφυλάκιον ἐν σικυερᾷ, καὶ σικυερᾶτων νῦν ὁ τόπος πεπλήρωται». Κυρίλλ. Κατ. 18. Τοῦτ' αὐτὸ λέγει καὶ ὁ Εὐσέβιος Εὐαγγελ. Προπαρ. 4, 3. «item. λέγει καὶ τὸ ὁδοπορικὸν τῆς Βουρδιγάλης ex eundi in Hierusalem, ut ascendas Sion».

νοῦ ἔμειναν ὡς εἶχον μέχρι τῶν Σταυροφόρων, ἐπισκευαζόμενα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ὑπὸ τε τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Μωαμεθανῶν. Ὁ περὶ τὰ 679. τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπισκεψάμενος Ἀρκοῦλφος γράφει, ὅτι τὰ μεσημβρινὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλήμ ἐξετείνοντο λοξοειδῶς ἐπὶ τοῦ ἀρκτικοῦ τῆς Σιών μέρους· ὅτε δὲ οἱ Σταυροφόροι ἦλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, εὗρον τὸ πλεῖστον τῆς Σιών μέρος ἐκτὸς τοῦ τεύχους, ὃ δὲ κόμης τῆς Τουλώσης ἐστρατοπέδευσε μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς ἁγίας Σιών, ἐπὶ θέσεως ὡσεὶ τῶν βολῶν ἀπὸ τῶν τειχῶν ἀπεχούσης ¹⁾).

Ἐξ ὧν τούτων ἐξάγεται ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ μέχρι τῆς σήμερον ἡ περιοχή τῆς πόλεως οὐδεμίαν ὑπέστη σημαντικὴν μεταβολήν· τὰ τεῖχη ὅμως αὐτῆς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἀνεκαινίζοντο. Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις σταυροφοροκρατίας πολλὰ μέρη τῶν τειχῶν ἠπειλοῦν πτώσιν ἐκ τῆς πολυκαιρίας· ὅθεν πολλοὶ τῶν Εὐρωπαίων ἀρχόντων, ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ κοσμικῶν, ἀνέλαβον νὰ συλλέξωσι συνεισφοράς ὑπὲρ τῆς ἀνοικοδομῆς αὐτῶν ²⁾, ὃ δὲ σκόπος τῶν συνδρομῶν τούτων φαίνεται ὅτι ἐξεπληρώθη ἐν μέρει· διότι ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Σαλαδίνου τῷ 1178 ἡ πόλις ἀντέστη ἐπὶ τινὰς ἐβδομάδας. Τρία δ' ἔτη βραδύτερον, κατὰ τὴν ἀφίξιν Ριχάρδου τοῦ Λεοντοκάρδου, φοβούμενος ὁ Σαλαδίνος μήπως οὗτος πολιορκήσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ ὀχύρωσεν αὐτήν· νέα τεῖχη καὶ ὀχυρώματα ἀνηγέρθησαν καὶ τάφοι περὶ αὐτὰ ὠρύχθησαν· αὐτὰς ὁ Σαλαδίνος, ὅπως ἐμφυχύσῃ τοὺς ἐργάτας, περιέριχτο ἔριππος καὶ πολλάκις μετεκόμενε λίθους· τὸ παράδειγμα τοῦ Σαλαδίνου ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι αὐτοῦ, ὥστε ἐν διαστήματι ἑξ μηνῶν ἡ ἀνοικοδομὴ ἐπερατώθη. Τὸ τεῖχος τῆς πόλεως ἦν ἤδη ἰσχυρότερον παρὰ πρότερον, ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων αὐτῆς ³⁾).

Ἐν ἔτει 1219 ὁ Σουλτάνος τῆς Δαμασκού Μάλεκου-λ-Μουάτζζαμι, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ὑποίου ὑπῆγετο καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ, φοβούμενος μήπως οἱ Σταυροφόροι, ἐάν τυχόν κυριεύσωσι τὴν Ἱερουσαλήμ, εὗρωσιν ὀχυρὰς θέσεις, διέταξεν ἵνα καταδοφισθῶσιν ἅπαντα τὰ τεῖχη καὶ οἱ πύργοι αὐτῆς πλὴν τῆς ἀκροπόλεως καὶ τῶν τειχῶν τῶν τζαμιῶν. Μ' ὅλον ὅτι δὲ ἡ διαταγὴ αὕτη δυσηρέστησε μεγάλως τοὺς Μωαμεθανοὺς κατοίκους καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐγκατέλιπον τὴν πόλιν, μ' ὅλα ταῦτα ἐπραγματοποιήθη ⁴⁾. Οὕτω δ' ἔμεινεν ἡ πόλις ἀνευ τειχῶν μέχρι τοῦ 1229, ὁπότε παρεδόθη τοῖς Σταυροφόροις συνεπεία

τῆς συνθήκης τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου τοῦ Β', καὶ ἐξηκολούθησεν ἀτελείστος μέχρι τοῦ 1239. Ἀλλὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀποφασίσαντες οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Σταυροφόροι νὰ παραδιάσωσι τοὺς θρούους τῆς ἀναχωρῆς, ἤρχισαν νὰ ἀνοικοδομῶσι τὰ τεῖχη, ἀνεγείραντες πρὸς τὸ δυτικὸν τῆς πόλεως μέρος φρούριον ὀχυρώτατον· πλὴν ἡ ἀνοικοδομὴ αὕτη διεκόπη ὑπὸ τοῦ Ἑμίρου τοῦ Κορακίου, ὅστις κυριεύσας τὴν Ἱερουσαλήμ τοὺς μὲν Χριστιανοὺς κατοίκους κατέσφαξε, τὰ δὲ τέως οἰκοδομηθέντα μέρη τῶν τειχῶν καὶ τὸ φρούριον κατηδάφισε, μὴ φεισθεὶς μηδ' αὐτοῦ τοῦ πύργου τοῦ Δαβὶδ ⁵⁾).

§ 8.

Πύλαι τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλήμ.

Αἱ πύλαι ἀπετέλουν ἐπίσημον καὶ ἀξιόλογον μέρος τῶν ἀρχαίων ἐβραϊκῶν πόλεων. Ἐν ταῖς πύλαις τῶν πόλεων ἐγίνοντο συνήθως παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑβραίοις αἱ δίκαι, αἱ ἀγοραὶ καὶ αἱ τοῦ λαοῦ συνελεύσεις. Ἐνταῦθα σταθέντες ὁ Ἑμῶρ καὶ Σιγῆμ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἐλάλησαν πρὸς τοὺς ἄνδρας τῆς πόλεως ⁶⁾. Ἐνταῦθα συνεκάθητο ἡ γερουσία τῆς πόλεως, δικάζουσα τὰ τῶν πολιτῶν ἀμαρτήματα ⁷⁾. Ἐνταῦθα διελαλεῖτο καὶ ἐκηρύττετο ὁ τιθεῖν ποτε ἔπρεπε νὰ γίνῃ τοῖς πᾶσι γνωστόν ⁸⁾. Ἐπὶ τὴν πλάτειαν τῆς πύλης σταθεὶς ἐλάλησεν ὁ βασιλεὺς Ἐζεκίας πρὸς τὸν λαόν ⁹⁾. Ὁ Ἑσδρας ἀνέγνω τὸν νόμον ἐνώπιον τοῦ λαοῦ συναχθέντος εἰς τὸ πλάτος τὸ ἔμπροσθεν πύλης τοῦ ὕδατος ¹⁰⁾· καὶ ἐν γένει αἱ πύλαι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑβραίοις ἦσαν ἐκεῖνο, ὅπερ παρὰ μὲν τοῖς Ἑλλήσιν ἡ ἀγορὰ, παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις ὁ φόρος (Forum). Ἐνταῦθα συνήρχοντο καὶ συνέρρεον ἐκ τῆς πόλεως οἱ πολῖται, οἱ μὲν χάριν σπουδαίων υποθέσεων, οἱ δὲ χάριν διασκεδάσεως. Ἐν ταύταις τίθησι ἐπαινούμενον καὶ περιβλεπόμενον τὸν ἄνδρα τῆς ἐναρέτου γυναικὸς καὶ ὁ Σολομών ¹¹⁾.

Ἐκ τοῦ Νεεμίου καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων μερῶν τῆς ἀγίας Γραφῆς ἐξάγεται ὅτι αἱ πρὸ τοῦ Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα πύλαι τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλήμ ἔκιντο ὡς ἑξῆς·

Α'. Πύλαι ἀρκτικά.

1. Πύλη ἀρχαία ¹²⁾.

⁵⁾ Αὐτόθ. S. 596, 628.

⁶⁾ Γένεσ. λδ'. 20.

⁷⁾ Δευτερονόμ. κβ'. 15. Ἠσ. κθ'. 21. Ἀμώς ε., 12, 14.

⁸⁾ Ἱερεμ. ιζ'. 19.

⁹⁾ Β'. Παραλειπ. λβ'. 6.

¹⁰⁾ Νεεμ. ι'. 4.

¹¹⁾ «Περίβλεπτος δὲ γίνεται ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐν πύλαις» Παροιμ. κθ'. 23. «αἰνεῖσθω ἐν πύλαις ὁ ἀνὴρ αὐτῆς» αὐτόθ. 3.

¹²⁾ Νεεμ. γ'. 6, 12, 39, κατὰ τὸ ἔξρ. κείμενον.

¹⁾ Gulielm. Tyr. VII, 5.

²⁾ Αὐτόθ. XXI, 25.

³⁾ Wilken. gesch. der kreuzz. IV, S. 457. VI, S. 236.

⁴⁾ Αὐτόθ. VI, S. 237, 340.

2. Πύλη Ἐφραΐμ ἢ πύλη Βενιαμίν ¹⁾.
3. Πύλη γωνίας ²⁾.

B'. Πύλαι δυτικάι.

4. Πύλη φάραγγος ³⁾.

Γ'. Πύλαι μεσημβριναί.

5. Πύλη κοπρίας ⁴⁾.

6. Πύλη πηγῆς ἢ Πύλη τοῦ Ἀίν ⁵⁾.

Δ'. Πύλαι ἀνατολικάι.

7. Πύλη τοῦ ὕδατος ⁶⁾.

8. Πύλη ἵππων ⁷⁾.

9. Πύλη προβατικῆ ⁸⁾.

10. Πύλη ἰχθυῶν ἢ ἰχθυϊκῆ ⁹⁾.

Περὶ τῆς τοποθεσίας δὲ τῶν πυλῶν τούτων ἐπικρατεῖ μεγάλη ἀβεβαιότης, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων τοπογράφων τῆς ἀγίας πόλεως ἄλλος ἄλλαχού ἐκάστην τοποθετεῖ· ἀλλ' ἡμεῖς ἠκολουθήσαμεν τὸν Γεωγράφον τῆς Παλαιστίνης Ῥάουμερ ¹⁰⁾.

§ 9.

Περὶ τῶν πυλῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα.

Περὶ τῶν πυλῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἐπὶ τῶν ἐρείπων τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλὴμ κτισθείσης Αἰλίας οὐδεμίαν εἶδῃσιν ἔχομεν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τείχη τῆς πόλεως εἶχον, ὡς εἶδομεν, τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν, ἣν καὶ τὰ τῆς σημερινῆς, διὰ τοῦτο δικαιούμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι καὶ τότε, καθὼς καὶ σήμερον, ὑπῆρχον πύλαι πρὸς ἄρκτον, δύσιν, μεσημβρίαν καὶ ἀνατολὰς. Ὁ μετὰ τὸν Ἀδριανὸν ἀρχαιότερος τῶν συγγραφέων, ὁ τῶν πυλῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ μνημονεύων, εἶναι ὁ Ἀρκοῦλφος (τῷ 597) ¹¹⁾.

¹⁾ Ἱερερμ. λή. 7. λζ'. 13. Νεεμ. ιε'. 39. Β'. Παραλείπει: κέ. 23.

²⁾ Β'. Β'. Παραλείπει: κς'. 9. Β'. Βασιλ. ιδ'. 13. Ζαχ. ιδ'. 10.

³⁾ Νεεμ. ε'. 13. γ'. 13. Β'. Παραλείπει: κς'. 9.

⁴⁾ Νεεμ. ε'. 13.

⁵⁾ ε'. 14. γ'. 15.

⁶⁾ Νεεμ. γ'. 26.

⁷⁾ Ἱερερμ. λζ. 40.

⁸⁾ Νεεμ. γ'. 1, 32. ιε'. 39.

⁹⁾ γ'. 3, ιε'. 39. Β'. Παραλείπει: λγ'. 14.

¹⁰⁾ Palaest. S. 290.

¹¹⁾ Portas, λέγει, quarum per circuitum civitatis ordo sic ponitur. 1. Porta David ad occidentalem partem montis Sion. 2. Porta Villae Fullonis. 3. Porta S. Stephani. 4. Porta Benjamin. 5. Portula, hoc est parvula porta, ab hac per gradus ad vallem Josaphat descenditur. 6. Porta Tecuitis· τούτέστιν αἱ πύλαι τῆς Ἱερουσαλὴμ ἦσαν α'. ἡ πύλη τοῦ Δαβὶδ, κειμένη εἰς τὸ δυτικὸν τῆς Σιών μέρος· ε'.

A'.

Πύλαι ἀρκτικάι.

Πρὸς ἄρκτον ὑπῆρχον δύο πύλαι, ὧν ἡ κυριωτέρα, κατὰ τὴν μαρτυρίαν ὅλων τῶν Χριστιανῶν συγγραφέων, ἐκαλεῖτο πύλη τοῦ ἁγίου Στεφάνου· ἡ αὐτὴ πύλη ἐκαλεῖτο ἐνίοτε καὶ πύλη Ἐφραΐμ· ὅτι δὲ ἡ πύλη αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν σημερινὴν πύλην τῆς Δαμασκοῦ (ἔρ. § 3), ἐπιβεβαιῶν τοῦτο τὸ σημερινὸν ἀραβικὸν αὐτῆς ὄνομα Πάπου-λ-Ἀμουδ, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Ἀραβὶς ἱστορικὸς Ἐδρиси. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς πύλης τοῦ ἁγίου Στεφάνου ὑπῆρχεν ἑτέρα πύλη, καλουμένη πύλη τοῦ Βενιαμίν καὶ ἀντιστοιχοῦσα, πιθανώτατα, πρὸς τὴν σημερινὴν Πάπου-ζ-Ζαχαρί.

B'.

Πύλαι δυτικάι.

Πρὸς δυσμὰς ὑπῆρχον ὡσαύτως δύο πύλαι. Ἡ πρώτη καὶ κυριωτέρα ἦν ἡ καλουμένη πύλη τοῦ Δαβὶδ, ἥς γίνεται μνεία ὑπὸ τε τοῦ Ἀρκοῦλφου καὶ πάντων τῶν μετὰ ταῦτα Χριστιανῶν συγγραφέων. Ὁ Ἐδρиси καλεῖ αὐτὴν Πάπου-λ-Μιχράπ. Ἡ πύλη τοῦ Δαβὶδ τοῦ Μεσαιῶνος εἶναι ἡ αὐτὴ μετὰ τὴν σημερινὴν πύλην τοῦ Δαβὶδ, τὴν ἀραβιστὶ πάπου-λ-Χαλῆλ καλουμένην (ἔρ. § 3.). Ἡ δευτέρα πύλη ἦν ἡ πύλη τοῦ ἁγροῦ τοῦ Γναφείως· ἐκ τῆς πύλης ταύτης ἐξήρχοντο οἱ εἰς τὴν Σιὼν καὶ τὴν Γαθαὼν μεταβαίνοντες. Ἀλλὰ ποῦ ἔκειτο ἡ πύλη αὕτη ἀγνοοῦμεν, καθ' ὅσον μάλιστα οὐδὲν σημείον ταύτης διεσώθη μέχρι τῆς σήμερον.

Γ'.

Πύλαι μεσημβριναί.

Πρὸς μεσημβρίαν ὑπῆρχον ὡσαύτως δύο πύλαι· καὶ ἡ μὲν ἀνατολικώτερον κειμένη ἐκαλεῖτο πύλη Θεοκώτις, ἣν βραδύτερον οἱ Ἀραβες συγγραφεῖς καλοῦσι Πάπου-λ-Μαγάριπε· τὸ ἀραβικὸν ὄνομα τῆς πύλης ταύτης διεσώθη καὶ μέχρι τῆς σήμερον (ἔρ. § 3.). Πρὸς δυσμὰς τῆς πύλης ταύτης ὁ μὲν Ἀρκοῦλφος οὐδεμίαν μνημονεύει πύλης, ἀλλ' οὐχ ἤττον οἱ Σταυροφόροι εὗρον τοιαύτην, ἥτις ἐκαλεῖτο πύλη τῆς Σιών, καὶ ἥτις σώζεται καὶ μέχρι τῆς σήμερον μετὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος.

Δ'.

Πύλαι ἀνατολικάι.

Καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὑπῆρχον ἐπίσης δύο πύλαι· ἡ βορειότερα, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν σημερινὴν πύλην τῆς Γεθσημανῆς (παπ-Σίττι-Μάριαμ), περιγράφεται ὑπὸ τοῦ

ἡ πύλη τοῦ ἁγροῦ τοῦ Γναφείως· γ'. ἡ πύλη τοῦ ἁγίου Στεφάνου· δ'. ἡ πύλη τοῦ Βενιαμίν· ε'. πύλεις, τούτέστι μικρὰ πύλη, ἐξ ἧς διὰ κλίμακος καταβαίνουσιν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ καὶ ζ'. ἡ πύλη ἡ Θεοκώτις.

Ἀρκεύλφου ὡς τις μικρὰ πύλη, δι' ἧς κατέβαινον διὰ κλίμακος εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ· οἱ δ' Ἀραβες συγγραφεῖς ὀνομάζουσιν αὐτὴν παπου-λ-Ο-ὕ-σ-π-ά-τ (πύλην τῶν φυλῶν), ὅπερ εἶναι προφανῶς ἕτερος τύπος τοῦ καὶ σήμερον ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ἀραβι ὀνόματος παπου-σ-σουπάτ. Οἱ τέσσαρες λέοντες, οἱ ἄνωθεν τῆς πύλης ταύτης γεγλυμμένοι, καθὼς καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ταύτης, ἐμφαίνουσιν ἐποχὴν προγενεστέραν τῆς τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν. Ἡ δευτέρα πύλη εἶναι ἡ πασίγνωστος Χρυσῇ πύλῃ (πάπου-δ-δ' αὐχρίε δρ. § 3.)· τὸ πάλαι ἦν αὕτη κεκλεισμένη· ἀπαξ δὲ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀνοίγετο ὅπως διέλθῃ δι' αὐτῆς, τὴν Κυριακὴν τῶν Βαβίων, ὁ Πατριάρχης μετὰ τοῦ πλήθους εἰς ἀνάμνησιν τῆς εἰς Ἱεροσόλυμα θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Τὴν σήμερον δ' εἶναι πεφραγμένη· διότι, κατὰ μὲν τὸν μωαμεθανικὸν ὄχλον δι' αὐτῆς μέλλει νὰ εἰσέλθῃ ποτε ὁ βασιλεὺς ὁ μέλλων νὰ γίνῃ κύριος τῆς τε πόλεως καὶ ἀπάσης τῆς Οἰκουμένης, κατὰ δὲ τοὺς μωαμεθανοὺς συγγραφεῖς ὁ Ὁμὲρ Χαττάπ ἐφραξεν αὐτὴν ὡς περιττὴν καὶ πρὸς ἀσφάλειαν τῆς πόλεως.

§ 10.

Οἱ ἐπισημότεροι ¹⁾ πύργοι τῆς Ἀρχαίας Ἱερουσαλὴμ.

Α'.

Ὁ Ἰππικὸς.

Ὁ πύργος οὗτος ᾠκοδομήθη ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα καὶ ὀνομάσθη οὕτως ἀπὸ τινος φίλου αὐτοῦ πεσόντος ἐν τῇ μάχῃ ἣν τετράγωνος, καὶ ἐκάστη αὐτοῦ πλευρὰ εἶχε μῆκος μὲν 25 πηχῶν ὕψος δὲ ἦν 30, ἡ δὲ βάσις αὐτοῦ συνέκειτο ἐκ μεγάλων, καὶ τετραγώνων λίθων ἐπάνω αὐτοῦ ὕψουτο δίστεγος οἶκος, 25 πηχῶν ὕψος ἔχων, καὶ διηρημένος εἰς πολλὰ μέρη· ὑπεράνω δὲ τοῦ οἴκου τούτου ὑπερεῖχον διπῆχεις πυργίσκοι καὶ προμαχώνες τριπῆχεις· ὥστε τὸ ὅλον αὐτοῦ ὕψος συνέκειτο ἐξ 80 πηχῶν. Ὁ Ἰππικὸς ἦν εἰς ἐξ ἐκείνων τῶν πύργων τῆς Ἱερουσαλὴμ, οὗς ὁ Τίτος κατέλειπεν, ἵνα οἱ μεταγενέ-

¹⁾ «Τοῦ δὲ τείχους ὑπερεῖχον οἱ πύργοι, πῆχεις εἴκοσι μὲν εἰς εὖρος, εἴκοσι δὲ εἰς ὕψος, τετράγωνοί τε καὶ πλήρεις, ὥστε αὐτὸ τὸ τεῖχος, ὅντες ἤγε μὴν ἀρμονία καὶ τὸ κάλλος τῶν λίθων οὐδὲν ἀπέδεικναι ναοῦ. Μετὰ δὲ τὸ ναστὸν ὕψος τῶν πύργων, ὅπερ ἦν εἰκοσίπηχυ, πολυτελεῖς ἦσαν οἶκοι, καὶ καθ' ὑπερβὴν ὑπερῶα, δεξάμεναι τε πρὸς τὰς τῶν βετῶν ὑποδοχὰς ἐκεῖ πλείσται, καὶ πλατεῖαι καθ' ἑκάστον ἔνοδοι. Τοιούτους μὲν οὖν πύργους τὸ τρίτον τεῖχος εἶχεν ἐναντήκοντα, τὰ δὲ μεταπύργια τούτων ἀνά πῆχεις διακοσίους· τὰ δὲ μέσσην εἰς τεσσαρακαίδεκα πύργους, τὰ δ' ἀρχαῖα εἰς ἐξήκοντα μεμέριστο». Ἰωσ. πολ. ἰουδ. β. 4, 3.

στεροι ἴδωσιν, οἷας πόλεως καὶ τίνα τρόπον ὀχυρᾶς οὖσης ἡ Ῥωμαίων ἀνδραγαθία ἐκράτησεν ²⁾. Κατὰ δὲ τὴν ὁμολογίαν τῶν πλείστων τοπογράφων τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ Ἰππικὸς πύργος εἶναι τὸ παρὰ τὴν πύλην τοῦ Δαβὶδ σύμπλεγμα τῶν πύργων, τὸ σήμερον ὑπὸ μὲν τῶν Χριστιανῶν παλάτια ἢ πύργος τοῦ Δαβὶδ, ὑπὸ δὲ τῶν Μωαμεθανῶν Κάλαα (φρούριον) καλούμενον. Εἰς ἐκ τούτων τῶν πύργων ὁ πρὸς βορρᾶν κείμενος, ὁ καὶ ἀρχαιότερος τῶν λοιπῶν, ἐθεωρεῖτο ἀπὸ πολλῶν ἐκατονταετηρίδων ὡς ὁ οἶκος, ἐνθα ὁ Δαβὶδ συνέγραψε τὸ ψαλτήριον. Ὁ πύργος τοῦ Δαβὶδ ἐν γένει περιεγράφετο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφόρων ὡς ἰσχυρότατος καὶ ἐκ μεγάλων καὶ κολοσσιαίων λίθων συγκείμενος· διακόσαιο βαθμίδες ἔφερον ἐπὶ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ· ἦν δεινῶς ὠχυρωμένος καὶ ἀπετέλει τὴν κυριωτάτην δύναμιν τῆς πόλεως· ἐφυλάττετο ἐπιμελῶς καὶ ἡ εἰς αὐτὸν εἰσόδος ἦν ἀπηγορευμένη· ἐντὸς αὐτοῦ ἐφυλάττετο ποσότης μεγίστη σίτου ³⁾. Ἐκτοτε δὲ μέχρι τῆς σήμερον ἔμεινεν ἀνέπαφος· ἡ εἰς αὐτὸν εἰσόδος δὲν ἐπιτρέπεται εἰς πάντας· ἐντὸς αὐτοῦ σώζονται ἀρχαῖα ὅπλα. Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι ἐπὶ τίνα καιρὸν οἱ Εὐρωπαῖοι ἐκάλουν τὸν πύργον τοῦτον φρούριον τῶν Πισάνων (pisanum castellum, pisanorum castrum).

Β'.

Οἱ πύργοι τοῦ Φασαήλου καὶ τῆς Μαρίας.

Καὶ οὗτοι οἱ πύργοι ᾠκοδομήθησαν ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα, καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τινος φίλου τοῦ Ἡρώδου Φασαήλου καλούμενου, ὁ δὲ δεύτερος ἐκ τῆς γυναίκος τοῦ Ἡρώδου Μαρίας. Οἱ πύργοι οὗτοι ἔκειντο οὐ μακρὰν τοῦ Ἰππικοῦ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ εἴτε ἀρχαίῳ τείχει, ὅπερ ἐξετείνετο κατὰ μῆκος τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Σιών μέχρι τοῦ ἱεροῦ. Καὶ ὁ μὲν πύργος τοῦ Φασαήλου εἶχεν ὕψος, μῆκος καὶ πλάτος 40 πῆχεις· ἐπάνω αὐτοῦ ὑπῆρχε στοὰ δεκάπηχυς τὸ ὕψος· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς στοᾶς ταύτης ὕψουτο ἕτερος πύργος διηρημένος εἰς οἰκήματα πολυτελῆ καὶ βαλανεῖον, ὥστε, ὡς γράφει ὁ Ἰώσηπος, οὐδόλως ὑπελείπετο τοῦ βασιλικοῦ παλατίου· ἡ κορυφὴ αὐτοῦ ἐκοσμεῖτο μὲ πυργίσκους καὶ προμαχώνας· τὸ ὅλον δ' αὐτοῦ ὕψος ἀπὸ τῶν βάσεων μέχρι τῆς κορυφῆς συνέκειτο ἐξ 90 πῆχεων. Καὶ τούτου τὸν πύργον, ὡς καὶ τὸν Ἰππικόν, κατέλειπεν, ὁ Τίτος εἰς αἰῶνον μαρτύριον τῆς ἀνδραγαθίας τῶν Ῥωμαίων· ἀλλ', ἐπειδὴ οὐδὲν ἔχνος αὐτοῦ περιεσώθη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, φαίνεται πιθανωιότης ἡ γνώμη ὅτι ὁ Ἀδριανός, ὅτε περιέλαβεν ἐντὸς τοῦ τείχους τὸν τοῦ Ἰππικοῦ πύργον, κατηδάφισεν αὐτόν. Ὁ πύργος τῆς Μαρίας ἦν μὲν με-

²⁾ Ἰωσ. ἰουδ. πόλ. ζ'. 1, 1.

³⁾ Δανιήλ σελ. 26.

κρότερος τοῦ πύργου τοῦ Φασαήλου, ὡς ἔχον ὕψος 55 μόνον πήχεων, εἶχεν ὅμως πολυτελεστέραν καὶ ποικιλωτέραν τὴν οἰκῇσιν· διότι ὁ Βασιλεὺς, κατὰ τὸν Ἰώσηπον, ἔκρινε πρέπον ἵνα ὁ ἀπὸ γυναικὸς ὀνομασθεὶς πύργος κοσμηθῇ πολυτελέστερον ἢ οἱ ἀπὸ τῶν ἀνδρῶν ὀνομασθέντες.

Οἱ ἀνωτέρω δύο πύργοι, οἷον ὁ τῆς Μαριάμμης καὶ ὁ τοῦ Φασαήλου, ἔκειντο, κατὰ τὴν γνώμην τῶν δοκιμωτέρων τοπογράφων τῆς Ἱερουσαλήμ, μεταξύ τῆς πύλης τοῦ Δαβὶδ καὶ τῆς πύλης τῆς σημερινῆς μεγάλης ἀγορᾶς, ἤτοι ἐπὶ τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους τῆς στεφάνης τοῦ ὄρους Σιών.

Γ'.

Ὁ Ψήφιος πύργος.

Παρεκτὸς τῶν ἀνωτέρω πύργων ὁ Ἰώσηπος περιγράφει καὶ τέταρτον πύργον, καλούμενον Ψήφινον, ὅστις ἔκειτο ἀντικρὺ τοῦ Ἰππικοῦ καὶ τῶν ἄλλων πύργων ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τοῦ τρίτου τείχους ¹⁾. Ὁ πύργος οὗτος ἦν ὀκτάγωνος καὶ εἶχεν ὕψος 70 πήχεων· ἀπ' αὐτοῦ ἠδύναντο, κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου (ὅτε δηλ. ἡ ἀτμοσφαῖρα ἦν καθαρὰ), νὰ βλέπωσι τὴν Ἀραβίαν καὶ τὰ ἔσχατα τῆς τῶν Ἑβραίων κληρουχίας ²⁾. Ὁ πύργος οὗτος ἔκειτο παρὰ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς σημερινῆς Ἱερουσαλήμ καὶ πιθανώτατα ἐκεῖ, ὅπου σώζονται σήμερον τὰ καλοσσιαῖα ἐρείπια τὰ καλούμενα κάσρ-Τζαλοῦδ'.

Δ'.

Ἀρτωρία.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Μακκαβαίων ὠκοδομήθη ἐπὶ τοῦ βορειοανατολικοῦ μέρους τοῦ ναοῦ πύργος τις καλούμενος Βάρις (ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ βιρὰ, ὅπερ σημαίνει φρούριον)· βραχύτερον ὁ Ἡρώδης, εὐρὼν τὴν θέσιν τοῦ πύργου τούτου λίαν πρόσφορον, ὡχύρωσεν αὐτὸν ἔτι μᾶλλον καὶ ὠνόμασε πρὸς τιμὴν τοῦ φίλου καὶ προστάτου του Μάρκου Ἀντωνίου Ἀντωνίαν ³⁾. Τὸ φρούριον ἦν τετράγωνον, ἐκάστη πλευρὰ τοῦ ὁποίου εἶχε μῆκος ἡμίσεως σταδίου καὶ ἦν ὠκοδομημένον ἐπὶ βράχου 20 πήχεων ὕψους· ἐν τῷ περιθόλῳ αὐτοῦ ὠκοδομήθη παλάτιον

τετράγωνον, ὅπερ ἐν ἐκάστη γωνίᾳ εἶχε πύργον· ἐκ τῶν πύργων δὲ τούτων οἱ μὲν τρεῖς εἶχον 50 ὀργυῶν ὕψος, ὁ δὲ τέταρτος 50. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἔκειτο μεσημβριοανατολικῶς καὶ προσήγγιζε μᾶλλον τῶν ἄλλων εἰς τὸ ἱερόν. Ἀνωθεν τοῦ πύργου τούτου οἱ Ῥωμαῖοι κατεσκόπευον, τί συνέβαιnen εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ἱεροῦ.

§ 11.

Ὁφλάς ἢ Ὁπέλ.

Ἐν τῷ Β' βιβλίῳ τῶν Παραλειπομένων γίνεται δις μναία τόπου τινὸς καλουμένου Ὁπέλ. Καὶ πρῶτον μὲν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὀζίου, ὅστις «ὠκοδόμησε τὴν πύλιν οἴκου Κυρίου τὴν ὑψηλὴν, καὶ ἐν τείχει Ὁπέλ ὠκοδόμησε πολλὰ» ⁴⁾. ἔπειτα δὲ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανασσῆ, ὅστις «ὠκοδόμησε τείχος ἔξω τῆς πόλεως Δαβὶδ ἀπὸ λιθῶς κατὰ νότον ἐν τῷ χειμάρρῳ καὶ κατὰ τὴν εἰσόδον τὴν διὰ τῆς πύλης τῆς ἰχθυϊκῆς ἐκπορευομένην, τὴν πύλιν τὴν κυκλόθεν καὶ εἰς Ὁπέλ ⁵⁾. Καὶ ἡ βίβλος δὲ τοῦ Νεεμίου ποιεῖται μναίαν τοῦ τόπου τούτου ⁶⁾, ὅπου ὅμως κατὰ τὴν μετάφρασιν τῶν Ο'. γράφεται Ὁφάλ καὶ Ὁφλά. Πολλάκις ἀναφέρει τοῦτον καὶ ὁ Ἰώσηπος καὶ, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἀλλὰ ζητεῖται, τίς καὶ ποῦ ἦν ὁ τόπος οὗτος. Τινὲς ὑπολαμβάνουσιν, ὅτι ἀνατολικόν τι μέρος τοῦ ὄρους Σιών, μὲ ἰδιαίτερον τείχος περιτετειχισμένον, ἐκαλεῖτο οὕτω ⁷⁾. ἄλλοι δὲ, ὅτι ὁ τόπος οὗτος ἦν μέρος τῆς κάτω πόλεως ⁸⁾. Ἀλλὰ πάντες οἱ νεώτατοι καὶ ἐπιστημώτατοι τῆς ἁγίας Πόλεως τοπογράφοι ὁμοφώνως ὑπολαμβάνουσιν ὅτι τὸ Ὁπέλ ἢ Ὁφλά ἦν τὰ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ὄρους Μωρία προῆκον καὶ μέχρι τῆς πηγῆς τοῦ Σιλωάμ ἐκτεινόμενον λοφῶδες μέρος. Σημαίνει δὲ τὸ Ὁπέλ ὕψωμα, καὶ ὑπάρχει παράδοσις παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ὅτι ἐπὶ τοῦ Ὁπέλ τούτου ἔκειτο τὸ νομισματοκοπεῖον τοῦ Σολομῶντος ⁹⁾.

⁴⁾ κζ'. 3.

⁵⁾ Αὐτόθι. λγ'. 14.

⁶⁾ Νεεμ. γ'. 26, 27.

⁷⁾ Bachiene Palaest. II. 4, S. 155.

⁸⁾ Rosenmüller Alt. II. 2, 213.

⁹⁾ Schulz, Vorles. S. 59.

¹⁾ Αὐτόθι.

²⁾ Αὐτόθι.

³⁾ Ἰωσ. ἀρχ. ιβ'. 41, 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΟΝ.

§ 1.

Από τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς τελευταίας τοῦ Σολομῶντος.

— 975 Π. Χ.

Αἱ περὶ τοῦ πρώτου θεμελιωτοῦ τῆς ἀεδοξασμένης ταύτης πόλεως εἰδήσεις εἰσι, διὰ τὴν παντελῆ σιωπὴν τῆς ἁγίας Γραφῆς, πάντῃ ἀσταθεῖς καὶ ἀβέβαιοι· μεταγενέστεροι δὲ μόνον συγγραφεῖς ²⁾ λέγουσιν ὅτι ὁ πρῶτος ταύτης θεμελιωτὴς ὑπῆρξεν ὁ Μελχισεδέκ· ὁ δὲ ἱερὸς Κύριλλος Ἀλεξανδρείας διατείνεται ὅτι πολὺ πρότερον τοῦ Μελχισεδέκ ἡ πόλις ἦν ἤδη ὠκοδομημένη ³⁾.

Ἀλλὰ, καίτοι περὶ τῆς πρώτης αὐτῆς ἀρχῆς οὐδὲν βέβαιον γινώσκωμεν, περὶ τῶν παλαιοτάτων ὅμως αὐτῆς κατοίκων μανθάνομεν ὀλίγα τινὰ ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς. Οἱ ἀρχαιοτάτοι οὗτοι κάτοικοι ἐκαλοῦντο Ἰεβουσαῖοι, καταγόμενοι ἐκ τοῦ Ἰεβουσαίου τοῦ υἱοῦ Χαναάν ⁴⁾, καὶ κατῴκουν ἤδη τὴν Ἱερουσαλήμ μοναρχικῶς διοικούμε-

νοι μέχρι τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν γῆν Λαβαν (περὶ τὰ 1500 π. χ.).

Ὁ τότε βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ Ἀδωνιβεζεκ, ἀκούσας ὅτι οἱ Ἑβραῖοι στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐπληγαζόν εἰς τὴν χώραν αὐτοῦ καὶ φοβούμενος ὑπὲρ τῆς βασιλείας του, σπεύσας συνωμολόγησε συμμαχίαν μετ' ἄλλων τεσσάρων Χαναανίων βασιλέων, μετὰ τοῦ Ἑλάμ βασιλέως Χεβρών, Φιδὼν βασιλέως Ἰεριμού, Ἰεφθά βασιλέως Λαχίς καὶ Δαβὶν βασιλέως Ὀδολλάμ ⁵⁾. Οἱ πέντε οὗτοι βασιλεῖς συνασπίσαντες τὰς δυνάμεις των, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῶν ἀκατασχέτως πρὸς τὰ πρόσω προχωρούντων Ἑβραίων· ἀλλὰ κατὰ κράτος νικηθέντες ὑπὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ κατατροπωθέντες ἔφυγον κακῶς ἔχοντες εἰς ἓν σπήλαιον, ὅπου κρυβέντες ἠλπίζον νὰ εὕρωσι ζωῆς σωτηρίαν· πλὴν ἐξαχθέντες ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐκείθεν ἀνεσταυρώθησαν ἐπὶ πέντε ξύλων ⁶⁾. Μ' ὅλον ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰεβουσαίων κατετροπώθη, ἡ πόλις ὅμως αὐτῶν Ἱερουσαλήμ, ἐπειδὴ ἦτον ὀχυρὰ καὶ δυσάλωτος, κατεῖχετο ἔτι ὑπ' αὐτῶν ⁷⁾. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ καὶ τὴν κληρουσίαν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, οἱ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα μὴ ὑποφέροντες νὰ βλέπωσι γειτονικὴν πόλιν ὑπ' ἄλλοφύλων κατεχομένην, ὥρμησαν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ· πόλεμηςαντες δὲ ἀνδρείως κατὰ τῶν Ἰεβουσαίων καὶ πατάξαντες αὐτοὺς ἐν στόματι ρομφαίας καὶ τὴν πόλιν ἐμπήσαντες, ἐκυρίευσαν αὐτήν ⁸⁾. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα καταλιποῦσα τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τοὺς ἀδυνάτους Βενιαμίτας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνῆκεν ἐκ κληρουσίας, ἀνεχώρησεν ἐκείθεν, ἴσχυσαν πάλιν καὶ ἐκράταιώθησαν οἱ Ἰεβουσαῖοι· εἶθεν ἀναγινώσκωμεν ἐν τῷ Α'. Κεφαλαίῳ τῶν Κριτῶν ὅτι «τὸν Ἰεβουσαῖον τὸν κατοικοῦντα ἐν Ἱερουσαλήμ οὐκ ἐκληρονόμησαν οἱ υἱοὶ Βενιαμὴν, καὶ κατῴκησεν ὁ Ἰεβουσαῖος μετὰ αὐτόν» ⁹⁾.

¹⁾ Καίτοι ἐπεγράψαμεν τὸ κεφάλαιον τοῦτο αἰστορία τῆς ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' οὐχ ἦττον πολλοῦ θὰ ἀναγκασθῶμεν νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Παλαιστίνης· διότι καὶ πολλὰ κεφάλαια τοῦ Προσκυνηταρίου σχετίζονται πρὸς τὴν ἱστορίαν ταύτην καὶ ἡ ἱστορία τῆς Ἱερουσαλήμ ὡς πρωτευούσης τῆς Παλαιστίνης συνδέεται στενῶτα μετὰ τῆς ἱστορίας τῆς Παλαιστίνης· προσημειώσαμεν δὲ τὴν ἐπιγραφὴν ἱστορία τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλήμ, τὸ μὲν διότι ἡ πόλις αὕτη ἀποτελεῖ τὰ κεντρικώτερα κεφάλαια τοῦ Προσκυνηταρίου, ἰδίως δὲ διότι πολλὰ ἱστορικὰ ἐν Παλαιστίνῃ γεγονότα, ἀσχετα πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἱερουσαλήμ, παραλειφθήσονται χάριν συντομίας.

²⁾ Οἷον ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς (χρονικ. πμῆμα 6'). ὁ Σουῖδας (ἐν λέξει Μελχισεδέκ) καὶ ὁ Μαλαλάς (χρονογρ. βιβλ. γ').

³⁾ Γλαφ. εἰς Γενέσ. λόγ. 6'. «Σαλήμ, ἥς οὐ πρῶτός τε καὶ μόνος βασιλεύευσεν ὁ Μελχισεδέκ, ἀλλ' ἦσαν που πάντως πλείστοι ὅσοι μὲν πρὸ αὐτοῦ, γεγονάσι δὲ καὶ ἕτεροι».

⁴⁾ Γένεσ. ι. 16.

⁵⁾ Ἰησ. Ναυῆ ι. 1—6.

⁶⁾ Ἰησ. Ναυῆ ι. 22.

⁷⁾ Αὐτόθ. ιε. 63.

⁸⁾ Κριτ. ε. 8.

⁹⁾ Πρὸς εὐκρινεστέραν κατέληψιν τῶν συμβεβηκότων τούτων

Βενιαμὴν Ἰωαννίδου Προσκυνητῆρ. τῆς Ἀγίας Γῆς.

74

Ἀλλὰ παντάπασι μετεβλήθησαν τὰ πράγματα, ὅτε ὁ Ἰερόκριτος Δαβὶδ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς παντὸς τοῦ Ἰσραήλ. Δύο πρὸ πάντων αἰτία ὑπῆρχον, διὰ τὰ ἑποία μετὰ τῆς αὐτῆς σπουδῆς, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας του, ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ· πρῶτον διότι ἡ πόλις αὕτη εὐθετος οὖσα καὶ κειμένη ἐν τῷ μέσῳ τῆς Παλαιστίνης, ἤρμοζε τὰ μάλιστα νὰ γίνῃ Μητρόπολις καὶ καθέδρα τοῦ βασιλέως· δεύτερον διότι διόλου δὲν συνέφερεν εἰς τὴν νέαν τοῦ κράτους διάταξιν, τὴν ἐπὶ Δαβὶδ γενομένην, ἵνα κατέχεται ὑπ' ἀλλοφύλων πόλις τοσοῦτον ὀχυρὰ καὶ τοσοῦτον εὐθετος. Ὅθεν ἀπάραις ὁ Δαβὶδ ἐκ Χεβρωνος ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτήν¹⁾. Ἄξιός δὲ σημειώσεως εἶναι ὁ τρόπος, καθ' ὃν προσηνέχθησαν οἱ Ἰεβουσαῖοι κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην. Πεισθέντες εἰς τὰ ἰσχυρὰ καὶ δυσάλωτα ὀχυρώματα τῆς πόλεως τῶν, οὐ μόνον δὲν ἐπτοήθησαν βλέποντες τοσοῦτον στράτευμα περικυκλοῦν αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἐχλεύαζον τὸν Δαβὶδ, διορίσαντες ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ τείχους τυφλοὺς καὶ χωλοὺς ἀντὶ πολεμιστῶν²⁾. Ἐπὶ τούτῳ παροξυνθεὶς ὁ Δαβὶδ ὑπεσχέθη τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ εἰς τὸν ὅστις πρῶτος ᾗθελεν ἀναβῆναι εἰς τὸ τεῖχος καὶ τύψαι τὸν Ἰεβουσαῖον³⁾. Ὁ δὲ πρῶτος ἀναβὰς ἦν ὁ Ἰωάβ υἱὸς Σαρουῖα. Οὕτω λοιπὸν κατὰ κράτος κυριεύσας ὁ Δαβὶδ τὴν Ἱερουσαλήμ (1050 π. χ.) ἐξεδίωξε τοὺς Ἰεβουσαίους ἐκ τῆς ἀνω πόλεως, τὴν ὁποίαν καὶ ὠνόμασε πόλιν Δαβὶδ⁴⁾.

Ἐντεῦθεν ἀρχεῖται τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ ἐπὶ πάντας ἐφε-

σημειούμεν, ὅτι ἡ Ἱερουσαλήμ ἦν εἰς δύο πῶς διηρημένη, εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών ἀκρόπολιν, καὶ εἰς τὴν ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως κάτω πόλιν. Ταύτην μόνην τὴν κάτω ἢ ἔξω πόλιν κατέσχον οἱ υἱοὶ Ἰούδα, ἡ δ' ἀνω πόλις τοσοῦτον ἦν ὀχυρωμένη καὶ ἀπρόσβλητος, ὥστε διετέλεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἰεβουσαίων μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Δαβὶδ· ὅθεν, ὅταν λέγῃ ἡ Γραφή «καὶ κατέκρινεν ὁ Ἰεβουσαῖος μεταξὺ τῶν υἱῶν Βενιαμὴν ἐν Ἱερουσαλήμ, ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης» (Ἰησ. Ναυῖ κ. 63) «καὶ ὁ Ἰεβουσαῖος κατέκρινεν ἐν Ἱερουσαλήμ καὶ οὐκ ᾔδυνθησαν οἱ υἱοὶ Ἰούδα ἀπολέσαι αὐτοὺς κτλ.» τοῦτο δηλοῖ, ὅτι τὴν μὲν ἀκρόπολιν Ἰεβουσαῖοι κατέσχον οἱ Ἰεβουσαῖοι, ἐν δὲ τῇ ἐκτὸς πόλει συγκατέκρινον οἱ υἱοὶ τοῦ Βενιαμὴν καὶ Ἰούδα. Καὶ οὕτως ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ πόλει συγκατέκρινον καὶ ἀπῆλθαν καὶ Ἰεβουσαῖοι καὶ ὅλον τὸ διάστημα τὸ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ναυῖ μέχρι τοῦ Δαβὶδ.

¹⁾ Β'. Βασιλ. 6. 5.

²⁾ Β'. Βασιλ. 6. 5. Α. Παραλειπ. κ. 5. Ἰωσηφ. ἀρχαιολ. ζ'. 3, 1.

³⁾ «Πᾶς ὁ τύπτων Ἰεβουσαῖον ἐν πρώτοις καὶ ἔσται εἰς ἄρχοντα καὶ εἰς στρατηγόν» Α. Παραλειπ. κ. 6.

⁴⁾ «Καὶ ἐκάθισεν Δαβὶδ ἐν τῇ περικυλλῇ καὶ ἐκλήθη αὕτη πόλις Δαβὶδ». Β'. Βασιλ. 6. 5.

ἔξῃ τοὺς αἰῶνας ἀίδιος λαμπρότης καὶ δόξα τῆς ἀγίας Πόλεως. Ἡ μέχρι τοῦδε ἀδοξος καὶ καταγώνιον ἀλλεφύλων διατελοῦσα πόλις ἐγένετο περίδοξος βασιλεῖς καὶ σκηνώμα τοῦ ὑψίστου καὶ μόνῃ ἐστὶ τῆς ἀληθοῦς τοῦ Θεοῦ λατρείας. Ἐντεῦθεν ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν προβαίνουσα, καὶ θείους μᾶλλον ἢ προσκαιροῖς καὶ βιωτικοῖς ἀγλαΐσμασι κατακοσμουμένη, ἀφίκετο εἰς κλέος αἰώνιον καὶ ἀμάραντον. Μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς πόλεως ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Προφητάνакτος ἦν ἡ ὀχύρωσις αὐτῆς. Ὅθεν συνάψας τὴν κάτω πόλιν μετὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών ἀκροπόλεως, ἀπετέλεσε μίαν πόλιν ὀχυράν, τὴν ὁποίαν καὶ περιετείχισε, καταστήσας ἐπιμελητὴν τῶν τειχῶν τὸν Ἰωάβ⁵⁾. Μετὰ δὲ ταῦτα, λαβὼν παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Φοινίκων Χιράμ τεχνίτας καὶ τὰ πρὸς οἰκοδομήν ἐπιτήδεια, ὠκοδόμησε δι' ἑαυτὸν παλάτιον κέδρινον καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ πόλις αὐξάνουσα ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐκαλλωπίζετο. Τὸ λαμπρότερον ὅμως ταύτης κόσμημα ἦν ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ὁ Δαβὶδ μετενεγκὼν εἰς Ἱερουσόλυμα (ὅρ. Κεφ. Β'. §. 4, Γ'.) ἔθετο ἐν τῷ μέσῳ τῆς σκηνῆς, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἀνω πόλεως ἔπηξεν⁶⁾.

Ἀφ' οὗ δ' ἐναπετέθη τὸ θεῖον τοῦτο ἀγίασμα ἐνταῦθα, ὅλον τὸ ὄρος Σιών ὠνομάζετο τοῦ λοιποῦ ὄρος ἁγίου⁷⁾. Ἡ κιβωτὸς τοῦ Θεοῦ εἰσηνέχθη εἰς Ἱερουσόλυμα μετὰ τῆς ἐξῆς πομπῆς καὶ πανηγύρεως. Ἱερεῖς μὲν καὶ Λευῖται, προαγνισθέντες ἤδη, ἐβάσταζον μετ' εὐλαθείας τὴν κιβωτόν· ἐπτά δὲ χοροὶ, διακεκοσμημένοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, προεπορεύοντο κατὰ τάξιν. Αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεὺς περιεζωσμένος στολὴν βυσσίνην καὶ λαμπράν ἔκρουε τὰ ὄργανα καὶ χαίρων ἔφαλλε, καθ' ὃν καιρὸν οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ καὶ οἱ χιλιάρχοι καὶ ἅπας ὁ Ἰσραὴλ προέπεμπον τὸ ἱερὸν κειμήλιον καὶ συνώδευον αὐτὸ μετ' εὐφροσύνης. Σάλπιγγες, νάβλαι, κινύραι καὶ κύμβαλα ἐμμελῶς ἤχουντα ἐπλήρουν τὸν ἀέρα ᾠμάτων θεοτερπῶν. Ἀφ' οὗ δὲ εἰσηνέχθη ἡ κιβωτὸς εἰς Ἱερουσόλυμα μετὰ ταύτης εὐφροσύνης καὶ πανηγύρεως καὶ ἐνετέθη ἐν τῇ σκηνῇ, ἐτέλεσεν ὁ Δαβὶδ θυσίας πολυτελεῖς καὶ προσήνεγκε τῷ Κυρίῳ ὀλοκαυτώματα, καὶ εἰς κοινὴν ἐορτήν καὶ ἀγαλλίασιν διένειμεν εἰς πάντα τὸν λαόν, ἀπὸ Δάν ἕως Βηρσαβέε, εἰς ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας «καλλυρίδια ἄρτου, καὶ ἐσχαρίτην, καὶ λάγανον ἀπὸ τηγάνου»⁸⁾.

⁵⁾ Ἰωσηφ. Ἀρχαιολ. ζ'. 3, 2.

⁶⁾ Α. Παραλειπ. ις'. 4.

⁷⁾ Ψαλμ. 68. 8'. 1.

⁸⁾ Β'. Βασιλ. στ'. Καλλυρίδι ἐκ τῶν καλλύρι· εἶναι δὲ εἶδος ἄρτου ἢ ὁ μικρὸς ἄρτος (Σουὶδ.), ἢ εἶδος πλακούντος (Σχόλ. Ἀριστοτ. Περ. στοιχ. 123) τὸ καθ' ἡμέρας καλλυρίδι. Ἐσχαρίτης δὲ εἶναι ἄρτος ἐγκρυπτός (Ἡσυχ.) ἢ ψωμίον ἀπὸ κλιβάνου.

Ἄλλ' ἡ κιβωτός ἐτέθη ἐντός τῆς σκηνῆς, καὶ ναὸς εἰσ-
ἔτι δὲν ὑπῆρχεν. Ἐν ᾧ πάντα τὰ ἄλλα τῆς πόλεως μέρη
ἐκαλλωπίζοντο καὶ ἠϋζάνον, ὑπελείπετο ἔτι τὸ κυριώτερον
τῆς τε πόλεως καὶ παντός τοῦ Ἰσραὴλ ἐγκαλλώπισμα, ἰ-
ερὸν δηλονότι καὶ ἀμετακίνητον οἰκοδόμημα εἰς τὴν λα-
τρείαν τοῦ ὑψίστου Θεοῦ προσωρισμένον. Τοῦτο εἰδὼς ὁ θε-
όχριστος βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἀνεγείρῃ ναὸν περικαλ-
λέστατον τῷ Κυρίῳ. Ἀλλ' ἡ ἀνεγερσις τοιοῦτου ναοῦ ἀ-
πέκειτο οὐχὶ εἰς τὸν πολεμιστὴν Δαβὶδ, ἀλλ' εἰς τὸν ἀν-
δρα τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀναπαύσεως, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σολο-
μῶντα. Τελευτήσαντος τοῦ Δαβὶδ ἐν γῆρᾳ καλῶ καὶ πλού-
τῳ καὶ δόξῃ, ἀνέβη τὸν θρόνον ὁ θεόσαρος Σολομῶν (1015
π. χ.) ἀνευφημούμενος καὶ κροτούμενος ὑπὸ πάντων ¹⁾).

Ἐπὶ τῆς λαμπρᾶς βασιλείας τοῦ εἰρηνικοῦ τούτου βα-
σιλέως ἦρθη ἡ ἀγία Πόλις εἰς τὸ ἀκρότατον ὕψος τῆς δό-
ξης αὐτῆς καὶ τῆς λαμπρότητος· ἐξαισία καὶ μεγαλοδρά-
πανα οἰκοδομήματα, χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου θησαυροὶ ἀνα-
ρίθμητοι, καὶ πολυτέλεια αὐλικὴ ἀνεβίβασαν τὴν πόλιν
ταύτην εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἐγκοσμίου αὐτῆς δόξης· εἰ-
ρήνη δὲ βαθυτάτῃ ἐβασίλευεν ἐπὶ πᾶν τὸ βασίλειον τῶν
Ἑβραίων ²⁾. Ἀλλὰ καὶ μ' ὅλα ταῦτα, ἐπειδὴ δὲν εἶ-
χεν ἀνεγερθῇ εἰσέτι ναὸς, φύλαξ τῆς ἐθνικῆς καὶ θρησκευ-
τικῆς ἐνότητος, ἐκινδύνευεν ὁ λαὸς νὰ παρεκτραπῇ εἰς
ἑδοὺς πλάνης, θυμῶν ἐπὶ τοῖς ὑψηλοῖς, τουτέστι προσ-
φέρων θυσίας καὶ θυμιάματα ἐπὶ ὑψηλῶν τόπων ³⁾. Ὅθεν
ἐπεχείρησεν ὁ Σολομῶν, κατὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ πατρὸς
του, νὰ οἰκοδομήσῃ τὸν περικαλλέστατον ἐκείνον ναὸν,
ὅστις, ὡς γνωστὸν, συγκατεριθμήθη μετὰ τῶν κλειζο-
μένων θαυμάτων τοῦ παλαιοῦ κόσμου.

Ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ, περὶ οὗ πλατύτερον ἐν τῷ οἰκείῳ
τόπῳ, ἀρξαμένη τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Σολο-
μῶντος (1012) ἐπεραιώθη τὸ ἐνδέκατον, διαρκέσασα
7 ἔτη. Συντελέσας δ' ὁ βασιλεὺς τὴν κατασκευὴν τοῦ
ναοῦ, ἐπεχείρησεν εὐθὺς νὰ ἀνεγείρῃ καὶ βασιλικὰ παλά-
τια δι' ἑαυτὸν, τὰ ὅποια ἐτελείωσαν μόλις μετὰ 14 ἔτη.
Τὰ παλάτια ταῦτα ἦσαν μὲν οἰκοδομήματα λαμπρὰ καὶ
μεγάλα καὶ βασιλικῶς ἐστολισμένα, ἀλλὰ συγκρινόμενα
πρὸς τὸν ναὸν πολὺ ὑπελείποντο αὐτοῦ κατὰ τὴν ἀξίαν
καὶ τὴν λαμπρότητα. Καὶ ταῦτα ἦσαν τὰ λαμπρότερα
οἰκοδομήματα, ἅπερ κατηγγαίζον τὴν πόλιν. Ἐπεσκεύα-

(φώτισ). Λάχανον δὲ ἀπὸ τηγάνου ἢ λάχανον τηγανιστὸν (Ι-
ωσφ. 28. 4, 2.) εἶναι πλακούντιον τηγανιστὸν, τηγα-
νῆτα.

¹⁾ «Καὶ εἶπε πᾶς ὁ λαός· ζήτω ὁ βασιλεὺς Σολομῶν». Γ'.
Βασιλ. 1. 39.

²⁾ «Καὶ κατέκειτο Ἰουδὰ καὶ Ἰσραὴλ, πεποιθότες ἕκαστος ὑπὸ
τὴν ἀμπελὸν αὐτοῦ ἀπὸ Ἀν καὶ Ἰου; Ὁρῶσα δὲ πᾶσαι τὰς ἡ-
μέρας Σολομῶν Γ'. Βασιλ. γ'. 48».

³⁾ Γ'. Βασιλ. γ'. 2.

σε δὲ ὁ Σολομῶν καὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως ὀχυρώσας
αὐτὰ διὰ μεγάλων πύργων ⁴⁾.

Διὰ νὰ γνωρίσῃ δὲ τις ἀκριβέστερον τὴν σημασίαν καὶ
τὴν λαμπρότητα τῆς Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ
Σολομῶντος, πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν πρὸ πάντων δύο
τινα α.) τὰ εἰς τὴν Μητρόπολιν ταύτην τοῦ Ἰουδαϊκοῦ
βασιλείου πανταχόθεν συρρέοντα πλούτη καὶ β.) τὴν πο-
λυτέλειαν τῆς βασιλικῆς αὐλῆς. Ἡ ἀγία Γραφή ση-
μειώνει ῥητῶς τὰς ἐνδὲς ἔτους μερικὰς μόνον προσόδους
τοῦ Σολομῶντος καὶ ὑπολογίζει αὐτὰς εἰς 660 τάλαντα
χρυσίου ⁵⁾. Ὅτι δὲ τὸ ποσὸν τοῦτο ἦτο μέρους μόνον τῶν
καθόλου καὶ γενικῶν προσόδων, καὶ τοῦτο ῥητῶς σημειώ-
ναι ἡ Γραφή προστιθεῖσα «χωρὶς τῶν φόρων τῶν ὑπατε-
ταγμένων καὶ τῶν ἐμπόρων καὶ πάντων τῶν βασιλέων
τοῦ πέραν καὶ τῶν σατραπῶν τῆς γῆς» πάντες ἔφερον
χρυσίον καὶ ἀργύριον τῷ βασιλεῖ Σολομῶν ⁶⁾. Ἐκτὸς δὲ
τούτων κατὰ τριετίαν πλοῖα πλέοντα εἰς Θαρσεῖς ἐπα-
νήρχοντο «γέμοντα χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου καὶ δόδωντων ἑ-
λεφαντίνων καὶ πιθήκων» ⁷⁾. Ἄλλο πρὸς τούτοις πλοῖαν
ἐκόμιζεν εἰς τὸν Σολομῶντα ἐκ Σουφίρ χρυσίον καὶ λίθους
τιμίους ⁸⁾. Πρὸς τοὺς δὲ τούτοις, ἐπειδὴ ἡ λαμπρὰ φή-
μη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σοφίας τοῦ Σολομῶντος διεδόθη
εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ τότε ἀνατολικοῦ κόσμου, πολλοὶ βα-
σιλεῖς τῆς γῆς ἐπεπόθουν νὰ ἴδωσι τὸν ἐνδοξον τοῦτον βα-
σιλέα· διὸ καὶ μακρόθεν ἤρχοντο πρὸς αὐτὸν φέροντες ἑ-
καστος τὰ «δῶρα αὐτοῦ, σκευὴ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ καὶ ἱ-
ματισμὸν, στακτὴν καὶ ἡδύσματα, ἵππους καὶ ἡμιόνους τὸ
κατ' ἐνιαυτὸν» ⁹⁾. Ἐκ τῶν πολλῶν τούτων εἰς Ἱερουσα-
λὴμ ἀφιχθέντων βασιλέων ἐνδὲς καὶ μόνου κατ' ἐξοχὴν
μνημονεύει ἡ ἀγία Γραφή, τῆς βασιλείας δηλονότι Σα-
βά, ἥτις ἐλθοῦσα εἰς Ἱερουσαλὴμ «ἐν δυνάμει βαρεῖα
σφόδρα» προσήνεγκε δῶρα τῷ Σολομῶντι 120 τάλαντα
χρυσίου ἐκτὸς τῶν τιμίων λίθων καὶ τῶν ἀρωμάτων ¹⁰⁾.

⁴⁾ Α'. Βασιλ. 1. 22.

⁵⁾ Τὸ Ἑβραϊκὸν τάλαντον συνέκειτο ἐκ 3000 σίκλων· ὁ δὲ
σίκλος ἦν ἰσοδύναμος μὲ 4 ἄττικας δραχμάς. Κατὰ ταῦτα
λοιπὸν ἐν τάλαντον ἦν ἴσον μὲ 12000 ἄττικῶν δραχμῶν =
2,000 ταλλήρων πρωσσικῶν (ἥτοι 34,000 γρσ.). Ἐπειδὴ δὲ
τὸ ἄττικόν τάλαντον ἦν = 6000 δραχμ., ὁπλὸν ὅτι τὸ Ἑβραϊκόν
ἦν διπλάσιον τοῦ ἄττικοῦ. Καὶ οὕτω μὲν εἶχε τὸ ἀργυρεὺν
τάλαντον. Τὸ δὲ χρυσοῦν εἶχε δωδεκαπλασίαν τιμὴν (capp.
apparat. p. 695). Ὅθεν ἐν χρυσοῦν τάλαντον = 144,000
δραχμ. = 24,000 ταλλήρ. Ὅλα δὲ ὅμοῦ τὰ 660 χρυσὰ τάλ-
αντα = 15,984,000 ταλλήρ. ἥτοι 271, 278,000 γρσ.

⁶⁾ Γ'. Βασιλ. 1. 14. Α'. Παραλειπ. θ'. 14.

⁷⁾ Β'. Παραλειπ. θ'. 21. Α'. Βασιλ. 1. 22.

⁸⁾ Γ'. Βασιλ. 1. 11.

⁹⁾ Β'. Παραλειπ. θ'. 24.

¹⁰⁾ Γ'. Βασιλ. 1. 10. Β'. Παραλειπ. θ'. 12. — Περὶ τῆς

Ἐκ τούτων βλέπει τις, ὅποιοι ποταμοὶ ἀργυρίου καὶ χρυσοῦ εἰσέβρεον εἰς Ἱερουσαλὴμ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις. Τοσαύτη δὲ ἦτον ἡ ἀφθονία τούτων, ὥστε ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Σολομῶντος τὸ ἀργύριον εἰς οὐδὲν ἐλογίζετο, ἢ κατ' ἄλλην φράσιν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὁ βασιλεὺς ἐδίδε το ἀργύριον ἐν Ἱερουσαλὴμ ὡς λίθους ¹⁾. Τοιαύτη λοιπὸν ἦν ἡ λαμπρότης καὶ ἡ δόξα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Σολομῶντος. Ἀλλ' ἡ λάμψις αὕτη τῆς ἐπαγγελίᾳ λαμπρότητος μικρὸν χρόνον διαρκέσασα, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀμυδροτέρα γινόμενη, ἐξέλιπε τέλος πάντων ἀποσβεσθεῖσα καὶ οὐδέποτε ἐπανελάμφεν εἰς τοὺς ἐφεξῆς αἰῶνας μετὰ τοσαύτης ἀκτινοβολίας. Ἐκ τοῦ ὕψους ὅμως ἐκείνου τῆς δόξης, εἰς τὸ ὅποιον ὁ Σολομὼν ὑπερήρθη ὑπὲρ πάντας τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, κατέπεσεν ἀγεννῶς, περὶ τὰ τελευταῖα τοῦ βίου του, εἰς τὸ βράθρον τῆς εἰς Θεὸν ἀσεβείας. «Καὶ ἐγεννήθη ἐν καιρῷ γήρους Σολομῶν καὶ οὐκ ἦν ἡ καρδίᾳ αὐτοῦ τελεία μετὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ καθὼς ἡ καρδίᾳ Δαβὶδ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἐξέκλιναν γυναῖκες ἀλλότριαι τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὀπίσω Θεοῦ αὐτῶν» ²⁾. «Ὁ τὸν διαδόχον ἐκείνον ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀναστήσας ναὸν, ὁ τὴν τῶν θείων θρόνων πάρεδρον αἰτήσας σοφίαν, ὁ ἐπὶ συνέσει τῇ ἀσυγκρίτῳ τεθαυμασμένος καὶ μέχρις αὐτῶν τερμάτων τῆς ὑπ' οὐρανὸν, ὁ καθάπερ ἑωσφόρος πόλεσι τε καὶ χώραις ἐκφανῆς, αἰσχυρῶν γυναικῶν ἠττώμενος καὶ μυσαρωτάτης ἡδονῆς κατόπισιν ἰὼν, εἰς τοῦτο μωρίας φωρᾶται πεσὼν, ὡς καὶ αὐτῆς ἀλογῆσαι παντελῶς τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας».

Τεσσαράκοντα ἔτη βασιλεύσας ὁ Σολομὼν ἐτελεύτησε τὸ 975 π. χ. καταλιπὼν βασιλείαν πολυπαθοῦσαν ἤδη ἐσωτερικῶς καὶ κάμνουσαν διὰ τὸν ἀφόρητον καὶ βαρὺν κλοιὸν, ὃν αὐτὸς περὶ τὰ ἔσχατα αὐτοῦ ἔτη, τυραννικώτερος γενόμενος, τοῖς ὑπηκόοις ἐπέθηκε ³⁾.

πόλεως καὶ πατρίδος, ἐξ ἧς κατήγετο ἡ βασίλισσα Σαβὰ διαφρονοῦσιν οὐ μόνον οἱ ἐρμηνευταί, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρα δύο ἔθνη οἱ Ἀραβες καὶ οἱ Αἰθίοπες. Καὶ οἱ μὲν Ἀραβες διατείνονται ὅτι ἡ βασίλισσα αὕτη ἦν ἐκ τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας, τῆς ὁποίας μητρόπολις ἦν ἡ Σεβά ἢ Μαριάβα καὶ ὅτι ὀνομαζέτο Βελκίς, διαδεδομένους πρὸς τοῦτο καὶ ἐκ παραδόσεως ὅτι ὑπῆρχε καὶ σύζυγος τοῦ Σολομῶντος. Τῆς βασιλείας ταύτης μνηστὴν ποιεῖται καὶ τὸ Κοράκιον (Σαμ. 27). Οἱ δὲ Αἰθίοπες δὲν ὑπολείπονται πλὴν Ἀράβων διηγούντων μάλιστα οἱ Ἀβυσσινιοὶ, ὅτι ἡ βασίλισσα αὕτη, παρ' αὐτοῖς Μακεδὰ καλουμένη, ἐγέννησεν υἱὸν ἐκ τοῦ Σολομῶντος, Μενιχελὲκ τὸ ὄνομα, ἐξ οὗ οἱ τῆς Ἀβυσσινίας βασιλεῖς ἔλκουσι τὸ γένος.

¹⁾ Γ'. Βασιλ. ι. 27. Β'. Παραλειπ. θ'. 27.

²⁾ Γ'. Βασιλ. ια. 3.

³⁾ Ῥητῶς καὶ ἀπεφασμένως ἡ θεία Γραφή ἱστορεῖ ὅτι 40 ἔτη διήρκεσεν ἡ βασιλεία τοῦ Σολομῶντος. (Γ'. Βασιλ. ια. 42. Β'. Παραλειπ. θ'. 30.). Τοσαύτη ἔτη ἀποδίδωσι καὶ ὁ Εὐ-

Ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Σολομῶντος μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ.

975—588.

Τελευτήσαντος τοῦ Σολομῶντος ἡ διαδοχὴ τοῦ θρόνου περιήρχετο εἰς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ΡΟΒΟΑΜ· ἀλλὰ, πρὶν ἢ αὐτὸς ἀναβῇ τὸν θρόνον, περιστὰς ὁ λαὸς ἐνώπιον αὐτοῦ ἐξητήετο ἀνακούφισιν τῆς ἐπικειμένης τυραννίας. «Ὁ πατήρ σου, εἶπον, ἐβάρυνε τὸν κλοιὸν ἡμῶν, καὶ σὺ νῦν κοῦφισον ἡμᾶς ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ πατρὸς σου τῆς σκληρᾶς καὶ ἀπὸ τοῦ κλοιοῦ αὐτοῦ τοῦ βαρέος, οὗ ἔδωκεν ἐφ' ἡμᾶς καὶ δουλεύσομέν σοι» ¹⁾. Ἀλλ' ὁ Ροβοάμ, κωφεύσας εἰς τὰς συμβουλὰς τῶν πρεσβυτέρων, οὕτω τραχέως καὶ δεσποτικῶς ἀπεκρίθη, ὥστε δέκα ὅλοι φυλαὶ ἀποστατήσασαι ἀπέσεισαν τὸν ζυγὸν τοῦ δεσπότης τούτου. «Ὁ πατήρ μου, εἶπεν, ἐβάρυνε τὸν κλοιὸν ὑμῶν, καὶ γὰρ προσθήσω ἐπὶ τὸν κλοιὸν ὑμῶν· ὁ πατήρ μου ἐπαίδευσεν ὑμᾶς ἐν μάστιγι, καὶ γὰρ παιδεύσω ὑμᾶς ἐν σκορπίοις» ²⁾. Ἐντεῦθεν ἀρχεται τὸ οἰκτρὸν καὶ ἀξιοδάκρυτον σχίσμα τοῦ ἐβραϊκοῦ ἔθνους· δύο μόνον φυλαὶ ἡ τοῦ Ἰούδα καὶ ἡ τοῦ Βενιαμὴν ἔμειναν πισταὶ ὑπὸ τὸ σκήπτρον τοῦ Ροβοάμ, αἱ δὲ λοιπαὶ δέκα, ἀποσπασθεῖσαι ἀπὸ τοῦ οἴκου Δαβὶδ, ἀνηγόρευσαν ἴδιον βασιλεῖα τὸν στρατηγὸν τοῦ Σολομῶντος Ἱεροβοάμ καὶ οὕτως ἀνθ' ἑνὸς μόνου καὶ ἀδιαίρετου βασιλείου τῶν Ἑβραίων συνέστησαν δύο βασιλείαι, τουτέστι τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα.

Ὁ Ροβοάμ συνήγαγεν ἀμέσως τὰς ὑπ' αὐτὸν φυλάς τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Βενιαμὴν, ὅπως καθυποτάξῃ τὰς λοιπὰς δέκα· ἀλλὰ, κωλυθεὶς ὑπὸ τινος Προφῆτου, θεωρήσαντος τὸ μεταξὺ τῶν φυλῶν σχίσμα ὡς προσελθὼν κατὰ θείαν βούλησιν, περιωρίσθη κατὰ τὸ παρὸν ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὸ μικρὸν τοῦ βασιλείου, ὀχυρῶν καὶ ἐξοπλίσων τὰς κυριωτέρας τοῦ πόλεως. Ὁ Ροβοάμ εἶχεν 28 υἱοὺς καὶ 60 θυγατέρας, 18 δὲ γυναῖκας καὶ 60 παλλακίδας, ἐξ ὧν ἡ μᾶλλον τῶν ἄλλων εὐνοουμένη ἦν ἡ Μααχά, θυγάτηρ τοῦ Ἀβεσσαλώμ. Κατὰ τὰ τρία πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του πολλοὶ ἐκ τῶν Ἰσραηλιτῶν, καὶ ἰδίως ἱερεῖς καὶ Λευῖται, ἰδόντες τὸν ζῆλον, ὃν ἔδειξεν ὑπὲρ τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας, μετηνάστευσαν ἀπὸ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ, ὅπως ἀποκατασταθῶσιν ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰούδα. Ὁ δὲ Ἱεροβοάμ, ὅπως ἀποκόψῃ πᾶσαν σχέσιν πρὸς

σέβιος ἐν τῷ Χρονικῷ. Ἀλλ' ὁ Ἰωσήπος ἀντὶ 40 θέλει 80, καὶ τὸν ἀριθμὸν τούτον ἔχουσι πάντες οἱ Κοδίκες καὶ πᾶσαι αἱ μεταφράσεις τοῦ Ἰωσήπου.

¹⁾ Γ'. Βασιλ. ιβ'. 4.

²⁾ Αὐτόθ. 14.

τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα καὶ διατηρήσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν του, ἐγκατέλιπε τὴν μωσαϊκὴν λατρείαν. Εἰς τὰ δύο ἄκρα τοῦ βασιλείου του, ἐν Ἀδν καὶ ἐν Βεθλὴλ, ἀνεγείρας ναοὺς, ἐν οἷς ὁ Ἰεχωῶθ ἐλατρεύετο ὑπὸ μορφὴν χρυσοῦ μόσχου, ἀνενέωσε τὸ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Σινᾶ διαπραχθὲν ἀνόμημα τῶν Ἑβραίων· τὴν δ' ἐκτέλεσιν τῆς νέας ταύτης λατρείας ἐνεπιστεύθη εἰς νέους ἱερεῖς, μηδὲν καταγομένους ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ· ἀπαγορεύσας δὲ αὐστηρῶς τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀποδημίαν, κατήργησε τὰς μωσαϊκάς ἐορτάς. Τὴν ἐορτὴν τοῦ θερισμοῦ μετεκίνησεν ἀπὸ τοῦ ὁγδοῦ μηνὸς εἰς τὸν ἑβδομον, καὶ κατ' ἔτος μετέβαινεν αὐτοπροσώπως εἰς Βεθλὴλ, ἵνα ἐορτάσῃ ταύτην καὶ προσενέγκῃ θυσίας εἰς τὸν χρυσοῦν μόσχον. Ἵνα δὲ ἐκασφαλίσθῃ κατὰ τῶν προπαρασκευῶν τοῦ Ῥοβοᾶμ, περιτείχισε τὴν τότε πρωτεύουσάν τοῦ βασιλείου του Σιχέμ καὶ ὠχύρωσε τὴν πόλιν Φανουήλ, ἔνθα, κατὰ τὸν Ἰώσηπον, ὠκοδόμησε παλάτιον.

Ἀλλ' ὁ ζῆλος, ὃν, ὡς εἶδομεν, ἔδειξεν ὁ Ῥοβοᾶμ κατὰ τὰς πρώτας τῆς βασιλείας του ἡμέρας, ταχέως ἐψυχράνθη, ἀνόςιος δ' ἀδικηφία εἰς τὰ τῆς θρησκείας ἀντικατέστησεν αὐτὸν, καταντήσας, μετ' οὐ πολὺ, εἰς τὴν βδελυρὰν τῆς Ἀστάρτης λατρείαν. Ἡ πρὸς τὸ ἱερὸν καὶ τὴν ἁγίαν Πόλιν ψυχρότης τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἦν τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε, μ' ὅλην τὴν ὀχύρωσιν τῶν πόλεων τοῦ Ἰούδα, ὁ Ῥοβοᾶμ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιστῇ εἰς τὰ Αἰγυπτιακὰ στρατεύματα, ἅτινα, εἰσελάσαντα τὸ πέμπτον ἔτος τῆς βασιλείας του (970) εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα, ἐληλάτουν αὐτὸ, προχωρήσαντα μέχρις αὐτῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἐπρεμεν ὁ Ῥοβοᾶμ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ του, ἡ δὲ προφήτης Σαμαίας, ἐπωφεληθεὶς τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἤλεγξεν ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων τὴν πρὸς τὸν ἀληθινὸν θεὸν ἀπιστίαν του, ἐπειπὼν ὅτι αὕτη εἶναι ἡ αἰτία τῆς συμφορᾶς ταύτης. Ὁ βασιλεὺς καὶ πάντες οἱ ἄρχοντες αὐτοῦ μετανέστησαντες ἀνεβόησαν «δικαίος ὁ Κύριος»· τότε ὁ Σαμαίας ἐπαραινόμενος αὐτοὺς εἶπεν ὅτι ἡ συμφορὰ αὕτη ἐστὶ παροδική καὶ ὅτι ὀφείλουσι νὰ ὑποστώσιν μεθ' ὑπομονῆς τὴν θείαν τιμωρίαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Σουσακίμ ἢ Σισώγχις ¹⁾, ἡγούμενος πο-

λυαρίθμου στρατοῦ, ἐξ Αἰγυπτίων καὶ ἄλλων Ἀφρικανῶν ἐθνῶν συγκεκμημένον, εἰσῆλθεν ἀμαχητὶ εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, καὶ συλῆσας τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἀνάκτορα καὶ πάντας τοὺς ἐν αὐτοῖς θησαυροὺς ἐπανάκαμψεν εἰς Αἴγυπτον. Σημειώσεως ὁ ἄξιον εἶναι τὸ πλῆθος καὶ ἡ παρασκευὴ, μεθ' ἧς ὁ Σουσακίμ ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Ἰουδαίων· ἦσαν δὲ ταῦτα 1,200 ἄρματα, 60,000 ἵππων καὶ ἄπειρον πλῆθος Λυβίων, Τρωγλωδιτῶν καὶ Αἰθίοπων. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Σουσακίμ μὴδὲν ἄλλο ἀποτέλεσμα παραγαγούσα ἦν κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Σαμαία παροδική, περιορισθεῖσα μόνον εἰς τὴν ταπεινώσιν καὶ φορολόγησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ. Μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ἐξῆσεν ὁ Ῥοβοᾶμ δωδεκάδα ἔτων, μὴδὲν ἄξιον λόγου διαπραχθεῖς. Ἡ μετὰ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἱεροβοᾶμ ἐχθρὰ ἐξηκολούθει. Ἑπτακαίδεκα δ' ἔτη βασιλεύσας ἐν Ἱεροσολύμοις ἐτελεύτησεν ἄγων τὸ ἑβδομηκαστὸν ὁγδοὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Τὸν Ῥοβοᾶμ διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ ΑΒΙΑ (958). Ἐπ' αὐτοῦ ἐξεβράχθη πόλεμος μετὰ τῶν δύο βασιλείων τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ὧν αἱ στρατιαὶ συνηντήθησαν ἐπὶ τῶν ὁρέων Ἐφραΐμ παρὰ τὸ ὄρος Σεμειρὼμ. Μ' ὅλας δὲ τὰς ἐνέδρας, ἃς ἔστησεν ὁ Ἱεροβοᾶμ ὀπισθεν τῶν Ἰουδαϊκῶν στρατευμάτων, οὗτοι ἀνεδείχθησαν νικηταὶ καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Βεθλὴλ καὶ ἄλλας Ἰσραηλιτικὰς πόλεις. Ἡ ἥττα δ' αὕτη, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξησθένεισε τὰς δυνάμεις τοῦ Ἱεροβοᾶμ, ὥστε δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ ἀναλάβῃ ταύτας. Ὁ Αβιά εἶχε 14 γυναῖκας, ἐξ ὧν ἐγέννησε 22 υἱοὺς καὶ 16 θυγατέρας. Τριετίαν δὲ μόνον βασιλεύσας, ἐτελεύτησεν τῷ 958, καταλιπὼν διάδοχον τῆς βασιλείας τὸν υἱὸν του Ἀσά.

Ὁ ΑΣΑ, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς βασιλείας του, εἶδε μέγαν ζῆλον ὑπὲρ τῆς λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Καί περ νέος, ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα κατὰ τῆς ἐιδωλαλατρίας, μὴ φεισθεὶς μηδ' αὐτῆς τῆς μάχης τοῦ Μαακχά, ἧτις ἠνύκει τὴν λατρείαν τῆς Ἀστάρτης καὶ ἡξίου νὰ δεσπόζῃ τοῦ νέου βασιλείου. Ὁ Ἀσά κατώρθωσε νὰ ἀπομακρύνῃ αὐτὴν ἀπὸ πάσης ἀναμίξεως εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ βασιλείου. Τὸ ἀγάλμα τῆς Ἀστάρτης, ὅπερ αὕτη ἔστησεν ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ, παρεδόθη εἰς πῦρ ἐν τῇ κοιλάδι τῶν Κέδρων. Πανταχοῦ κατέπεσαν οἱ βωμοὶ τῶν φοινικικῶν θεοτήτων, οἱ δὲ λειτουργοὶ τῆς αἰσχρᾶς αὐτῶν λατρείας ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ. Τὸ μόνον ὃ ἐπιλήψιμον ἐν τῇ διαγωγῇ του εἶναι ὅτι ἐν κατήργησιν τὰ ὑψήλα ²⁾, τουτέστι τὰ ἰδιαίτερα θυσιαστήρια, ὧν τὴν ὑπαρξίν ἐκρινεν ἴσως ἀναγκαίαν, ὅπως εὐρίσκωσιν ἐνασχόλησιν οἱ ἱερεῖς, οὔτινες, μετὰ τὸ σχίσμα, παμπληθεῖς συνέρρεον εἰς τὸ μικρὸν βασίλειον τοῦ Ἰού-

¹⁾ Τὸν Σουσακίμ τοῦτον ἠθέλησαν τινες νὰ ταυτίσωσι μετὰ τοῦ Σισώστριος, περὶ οὗ ὁ Ἡρόδοτος Β'. 102, 106. Ἀλλ' ὁ περικλεὲς Σαμ.πολλίων, ἀνακαλύψας καὶ ἐρμηνεύσας ἐν ἀνάγλυφον ἐν Καρνάκ, ἀπέδειξεν ὅτι αὗτος ἦν ὁ παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ καλούμενος Σισώγχις πρῶτος βασιλεὺς τῆς κβ'. δυναστείας τῶν Βουθαστιτῶν. Ἐπὶ τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Καρνάκ παρίσταται ὁ Σισώγχις νικητὴς πλεόνων ἢ 30 ἐθνῶν, ὧν τοὺς ἡγεμόνας προσάγει ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Θεοῦ Ἀμμωνος· ἐν δὲ τούτοις εὐρίσκεται καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἰουδαίου βασιλέως μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς βασιλεὺς Ἰουδαίων μετ' ἀκριβεστάτης ἑβραϊκῆς φυσιογνωμίας.

²⁾ Γ'. Βασιλ. ιε. 14.

δα. Κατὰ τὰ πρῶτα δέκα τῆς βασιλείας του ἔτη ὁ τόπος ἀπῆλανε βαθυτάτης εἰρήνης, ἥς ἐπωφεληθεὶς ἀνήγειρε τείχη καὶ διωργάνωσε τὸν στρατὸν του ¹⁾. Ἐν ᾧ δὲ διετέλει ὁ βασιλεὺς οὗτος τοιαύτην θεοσέβειαν ἀσκῶν καὶ τὸ βασίλειον αὐτοῦ ἐνισχύων, ἰδοὺ αἰφνης ἐκρήγνυται σφοδρὰ καταιγίς, μέλανα στίφη Αἰθιοπῶν κατὰ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα συμφοροῦσα ²⁾. Ὁ Αἰθίοψ Ζαρέ, τίς οἶδε διὰ ποίας αἰτίας, χιλίας χιλιάδας πολεμιστῶν καὶ τριακόσια ἄρματα συνεπαγόμενος, εἰσβάλλει εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα καὶ προχωρεῖ μέχρι τῆς πόλεως Μαρητὰ ³⁾, ἐπὶ ὥρας μόλις τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπεχούσης. Τίς δ' ἦν ὁ Ζαρέ, ἂν δηλονότι βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας ἢ ἀπλοῦς στρατηγός, εἰς ὃν ἐνεπιστεύθη ὁ βασιλεὺς τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ, ἀγνοοῦμεν. Τὰ στίφη, ἅπερ οὗτος ὠδήγει, ἤλθον πιθανώτατα ἐκ τῆς Μερῆς καὶ διήλθον διὰ τοῦ ἀραβικοῦ κόλπου καὶ τῆς ἐρήμου τῆς Ἰδουμαίας. Ὁ Ἀσά ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Αἰθιοπῶν καὶ κατατροπώσας σύμπασαν τὴν στρατιὰν αὐτῶν καὶ πολλὰ σκῦλα κυριεύσας κατεδίωξεν αὐτοὺς ἕως Γεδώρ. Ἐν ᾧ δὲ ἐπέστρεφεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐξῆλθεν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ ὁ Ἀζαρίας υἱὸς Ὠδῆδ καὶ παρastήσας αὐτῷ τὸν μὲν θρίαμβόν του ὡς ἀποτέλεσμα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀφοσιώσεως, τὰς δὲ παρελθούσας συμφορὰς ὡς δικαίαν τιμωρίαν τῆς ἀπιστίας, ὑπεχρέωσεν αὐτὸν ἵνα ἐμμείνη σταθερῶς ἐν τῇ πίστει τῶν πατέρων του. Ὁ Ἀσά ἐξηκολούθησε καὶ τοῦ λοιποῦ νὰ καταδιώκῃ αὐστηρῶς τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ ἀνεκαίνισεν τὸ θυσιαστήριον Κυρίου, ὅπερ ἦν ἐμπροσθεν τοῦ ἱεροῦ, τὸν δὲ τρίτον μῆνα ἐπανηγύρισεν ἐν Ἱεροσολύμοις λαμπρὰν ἑορτήν, καθ' ἣν ἔθυσεν τῷ τὴν νίκην παρσχόντι Θεῷ ἑπτακόσιους μόσχους καὶ ἑπταχιχίλια πρόβατα. Ἀπειρον πλῆθος εὐσεβῶν Ἰσραηλιτῶν, βλέπον τὰς νίκας τοῦ Ἀσά, μετέσχε τῆς ἑορτῆς ταύτης καὶ κατόκησεν ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰούδα.

Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου Βαασά δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ ἀτάραχος τὴν δύναμιν καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ βασιλείου. Τὸ ις'. ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσά (939) εἰσβάλλει εἰς τὸ Ἰουδαϊκὸν βασίλειον καὶ καταλαβὼν τὴν 40 στάδια τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπέχουσαν Ῥαμὰ καὶ ταύτην ὀχυρώσας κατέστησεν ἐν αὐτῇ φρουρὰν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ παρεμβάλλῃ προσκόμματα εἰς τὴν συγκοινωνίαν τῶν λαῶν ἀμφοτέρων τῶν βασιλείων. Ὁ Ἀσά, ἵνα ἀποκρούσῃ τὸν ἐχθρὸν, ἐκάλεσεν εἰς συμμαχίαν διὰ πλουσιωτάτων δώρων, ἐκ τῶν θησαυρῶν τοῦ βασιλικῆς παλατίου καὶ τοῦ ἱεροῦ εἰλημμέ-

νων, τὸν βασιλέα τῆς Συρίας τὸν υἱὸν Ἀδερ, ὅστις, εἰσβάλων εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ταύτην μέχρι τῆς λίμνης Γεννησαρέτ λεηλατήσας, ἐκυρίευσεν πολλὰς ἐπιστήμους πόλεις καὶ ἠνάγκασεν τὸν Βαασά νὰ διακόψῃ τὰς ὀχυρώσεις τῶν πόλεων του. Ὁ Ἀσά, ἐκστρατεύει τότε κατὰ τῆς Ῥαμὰ καὶ ἐκπολιορκεῖ αὐτήν· καταστρέφας δὲ πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Βαασά ἀνεγερθέντα τείχη ἔλαβε τὸ ὕλικόν των καὶ ὠχύρωσε δι' αὐτοῦ τὴν Γαβαὰ καὶ τὴν Μασσηφά ⁴⁾.

Ἡ συμμαχία τοῦ Ἀσά μετ' ἐθνικοῦ βασιλέως διὰ τῶν ἱερῶν μάλιστα θησαυρῶν ἀγορασθεῖσα, δυσηρέστησε μεγάλως τοὺς Προφῆτας. Εἰς ἑξ' αὐτῶν, Ἀνανὶ καλούμενος, ἤλεγξε πικρῶς τὸν βασιλέα, ὡς προτιμήσαντα τὸν βασιλέα τῆς Συρίας μᾶλλον ἢ τὸν Θεόν, ὅστις εἶχε τὴν δύναμιν νὰ καθυποτάξῃ ὑπ' αὐτὸν καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ τὸν βασιλέα τῆς Συρίας. Οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Προφήτου φαίνεται ὅτι ἐπενήργησαν ἐπὶ τὸν λαὸν καὶ διήγειραν γογγυσμὸν, διότι ὁ βασιλεὺς, παροξυνθεὶς ἐπὶ τοῦτοις, τὸν μὲν Προφήτην ἐφυλάκισεν τοὺς δὲ ταραξίας ἐτιμώρησεν. Ἐποφελούμενος δὲ ἐκ τῶν ταραχῶν, αἵτινες ἐπεκράτουν ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰσραὴλ, διήλθε τὸν ὑπόλοιπον καιρὸν ἐν ἡκρᾷ εἰρήνῃ. Τεσσαράκοντα δὲ καὶ ἐν ἔτος βασιλεύσας ἐτελεύτησε τῷ 914, ἐγκαταλιπὼν τὴν βασιλείαν εἰς τὸν υἱὸν του Ἰωσαφάτ.

Ὁ ΙΩΣΑΦΑΤ ἀνέβη τὸν θρόνον τὸ τριακοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του· μιμητῆς δὲ γενόμενος τοῦ πατρὸς του, ἀνέπτυξε μέγαν ζῆλον ὑπὲρ τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας, καὶ ἐξῆλειψεν ἐν τῷ κράτει του καὶ τὰ τελευταῖα ἔχνη τῆς εἰδωλολατρείας. Ἴνα δὲ καταστήσῃ τὸν λαὸν θεοσεβέστερον, ὑπεχρέωσε, τῷ τρίτῳ τῆς βασιλείας του ἔτει, πέντε ἐκ τῶν ἀρχόντων τοῦ κράτους ἵνα περιέρχωνται μετὰ δύο ἱερέων καὶ δύο λευιτῶν τὴν χώραν καὶ διδάσκωσι τὸν λαόν· ταυτοχρόνως δ' ἀνήγειρε νέα τείχη καὶ διωργάνωσε τὸν στρατὸν του, ὅστις συνέκειτο ἐκ δύο μεραρχιῶν, τῆς μεραρχίας τοῦ Ἰούδα καὶ τῆς μεραρχίας τοῦ Βενιαμίν. Ἡ εἰρήνη, ἥτις ἐδασάλευε τότε ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰούδα, εἰς ὃ πολλοὶ πλησιόχωροι λαοὶ ἐπλήρουν φόρους, συνετέλεσε τὰ μάλιστα εἰς τὰς μεταβύθιμους τούτας.

Τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εὐρίσκετο ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαασά ἡ δυναστεία ὑπέστη σφοδροτάτους κλονισμούς· ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ εἰδωλοφονήθη τὸ δεύτερον τῆς βασιλείας του ἔτος ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ του Ζιμρί, ὅστις, γενόμενος κύριος τοῦ θρόνου, ἐξόντωσεν ἅπασαν τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν. Ἡ πράξις αὕτη παρώργισε τὰ μάλιστα τὸν στρατὸν, ὅστις ἀναγορεύσας βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ τὸν Ὀμρί, ὥρμησε κατὰ τοῦ Ζιμρί· οὗτος δ' ἀναγκασθεὶς νὰ

¹⁾ Β'. Παραλειπ. ιδ'. 5—7.

²⁾ Αὐτόθ. 4.

³⁾ Ἡ πόλις αὕτη ἀπέχετο δύο μίλια πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ πόλεως (Πετ-τζιπρίν).

⁴⁾ Β'. Παραλειπ. ις'. 8. βρ. σελ. 31. σημ. 2.

παραδώσῃ τὴν πρωτεύουσάν τοῦ κράτους παρέδωκεν εἰς τοὺς ἐκείνους τοὺς βασιλεῖς καὶ τὰ βασιλικά παλάτια, μεθ' ὧν συναπώλετο μετὰ ἐπικήμερον βασιλείαν. Ὁ Ὀμρί, καίπερ ἐκλεκτός τοῦ στρατοῦ, εὗρεν ἀντίπαλον τὸν Θιφνί, ὃν ὁ λαὸς ἐξελέξατο βασιλεῖα· μεταξὺ τῶν δύο τούτων μνηστήρων τῆς βασιλείας συνήφθη πάλιν κρατερὰ καὶ ἐπὶ τέλους ὁ Θάνατος τοῦ Θιφνί ἐβλήθη τέρμα εἰς αὐτήν. Ὁ Ὀμρί ἀνεγκωρίσθη βασιλεὺς ὑπ' ὅλου τοῦ λαοῦ, τὸ δὲ ἑβδόμον ἔτος τῆς βασιλείας του, κτίσας τὴν πόλιν Σαμάρειαν, μετέστησεν εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν τοῦ βασιλείου· καὶ τοῦτο εἶναι τὸ μόνον ἄξιον μνημόνευτον ἔργον τῆς βασιλείας του. Τὸν Ὀμρί ἀποθανόντα τῷ 917 διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀχαάβ. Ἐν ᾧ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἰωσαφάτ, ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ βασιλείῳ, προσεπάθει ὁλοκλήρως νὰ παγιώσῃ τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὁ Ἀχαάβ τουναντίον, ὑπερβὰς κατὰ τὴν ἀσέβειαν πάντας τοὺς προκατόχους του καὶ μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὴν λατρείαν τοῦ χρυσοῦ μόσχου, εἰσέγαγε, τῇ προτροπῇ τῆς γυναικὸς του Ἰεζάβελ, τὴν λατρείαν τοῦ Βάαλ καὶ τῆς Ἀστάρτης, πρὸς τιμὴν τῶν ὁποίων ἀνήγειρε ναοὺς ἐν αὐτῇ τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ βασιλείου Σαμάρειαν. Ἡ διάδοσις αὐτῆς τῆς φοινικικῆς εἰδωλολατρίας εἰσέπειρε, ταραχὰς καὶ παραλυσίαν ἡθῶν ἐν ὅλῳ τῷ Ἰσραηλιτικῷ κράτει, ἐνθα, ὡς μανθάνομεν ἐκ τῆς ἀγίας Γραφῆς, συνέβησαν πολλάκις αἱματηραὶ συμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν λατρευτῶν τοῦ Βάαλ καὶ τῆς μικρᾶς μερίδος τῶν λατρευτῶν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ὁ Βάαλ εἶχε περὶ τοὺς 450 ἱερεῖς, ἡ δὲ Ἀστάρτη ὑπὲρ τοὺς 400, ἅπαντας διατρεφόμενους ὑπὸ τῆς Ἰεζάβελ. Οἱ ἱερεῖς οὗτοι, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς προθυμίας καὶ δραστηριότητος τῆς πονηρᾶς καὶ φανατικῆς ταύτης βασιλίδος, ἐμαίοντο κατὰ τῶν Προφητῶν καὶ τῶν ἱερῶν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ προσεπάθουν παντοίαις δυνάμεσιν ὅπως ἐξαλείψωσιν αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, καίπερ μετ' ἀπαραδειγματίστου ἐπιμονῆς ἐγκατεροῦντας εἰς τὴν πάτριον λατρείαν· μ' ὅλον δὲ τὸν ζῆλον τοῦ Προφήτου Ἡλίου καὶ τὴν προσπάθειαν τοῦ βασιλικῆς οἰκονόμου Ἀδδίου τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ λαοῦ ἦν ἀναποφάσιστον καὶ ἀδιάφορον, μὴ λαμβάνον μέρος ἐνεργητικόν οὔτε ὑπὲρ τῆς μιᾶς οὔτε ὑπὲρ τῆς ἄλλης λατρείας· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης ἐκάλει αὐτὸν «χωλαίνοντα ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἑνύαις»¹⁾. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἀχαάβ, ἀνὴρ ἀδρανῆς καὶ ἀνευ θρησκευτικῆς πεποιθήσεως, ἀνῆκεν εἰς τὴν μερίδα τῶν ἐπαμφοτερίζοντων τούτων· διότι ὅτε μὲν προσέπιπτεν ἐνώπιον τοῦ Βάαλ καὶ ἐτετέλει ἀπάσας τὰς βδελυρίας τῶν θεῶν τῶν Χαναναίων· ὅτε δὲ, τρέμων ἐκ τῶν λόγων Προφήτου τινὸς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἐταπεινῶτο ἐνώπιον τοῦ Ἰεχωβά, νηστεύων καὶ ἐνδυόμενος σάκκον· ἄλλοτε μὲν ὑπέκρινον

εἰς τὸ θέλημα τῆς Ἰεζάβελ, ἐξέδιδε διαταγὰν, ἵνα κατασφάξωσι τοὺς Προφῆτας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ἄλλοτε δὲ παρέδιδε τοὺς Προφῆτας τοῦ Βάαλ εἰς τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Προφήτου Ἡλίου.

Τὸ Ἰσραηλιτικὸν βασίλειον δὲν ἤδυνάτο νὰ ἀπαλλαγῇ ἐκ τῆς οἰκτρᾶς ταύτης καταστάσεως, εἰμὴ διὰ τινος τοῦ μὴ ἀνεργείας. Ἐπρεπε νὰ ἀναφανῇ ἑκτακτόν τι πρόσωπον πλήρες πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὸν Θεόν, ἵνα συγκινήσῃ τοὺς ἀδιαφόρους καὶ ἀναδείξῃ θριαμβεύουσαν τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ τοιοῦτον πρόσωπον ἦν ὁ Προφήτης Ἡλίου. Ἐν ταῖς δεινοῖς ἐκείνοις καιροῖς ὁ Ἰσραὴλ εἶδεν αὐτὸν ὡς σωτήρα, ἀναλαβόντα τὴν ἐπ' ἀνόρθωσιν τῶν πεπλημμελημένων καὶ τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἀσεβοῦς δυναστείας, ἥτις ἀπεφάσισε νὰ ἐξαλείψῃ καὶ τὰ τελευταῖα ἔχνη τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑβραίων λατρείας. Πλήρης ἐνθέου ζήλου ὁ Προφήτης Ἡλίου περιεφρόνει διὰ τῆς εἰς τὸν Θεὸν πεποιθήσεως καὶ τῆς σταθερότητός του τὴν ὁρμὴν τῆς Ἰεζάβελ καὶ ἐνέβαλε πολλάκις τρόμον εἰς τὸν Ἀχαάβ, ὥστε, καίπερ ἀποστρεφόμενος αὐτὸν, πάντοτε προσέφερεν αὐτῷ βαλὺν σιδασμόν· ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ πτώσις τοῦ Ἰσραὴλ ἦν τοιαύτη, ὥστε δὲν ἤδυνάτο νὰ ἀναστῇ καθ' ὁλοκληρίαν. Ὁ Ἡλίου ἀφῆκε διάδογον πρὸς ἐξακολούθησιν τοῦ ἔργου του τὸν Προφήτην καὶ μαθητὴν αὐτοῦ Ἐλισσαῖον.

Ἡ δυναστεία τοῦ Ἀχαάβ ἐκλονίζετο, ἀλλ' ἐν τούτοις λαμπρὸν τι κατόρθωμα αὐτοῦ ἐστήριξεν ἐπὶ τινι χρόνῳ αὐτήν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας υἱὸς Ἀδερ, ἡγούμενος ἀπειραριθμοῦ καὶ ισχυροῦ στρατοῦ καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τριάκοντ' ἑξ ἡγεμονίσκων, εἰσβάλλει τῷ 901 εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ· ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν πρωτεύουσάν τοῦ βασιλείου Σαμάρειαν καὶ πολιορκήσας αὐτήν, ἀπέστειλεν ἄγγελους πρὸς τὸν Ἀχαάβ λέγων· «τὸ ἀργύριόν σου καὶ τὸ χρυσίόν σου ἐμὸν ἐστί· καὶ αἱ γυναῖκες σου καὶ τὰ τέκνα σου ἐμὰ ἐστί». Ὁ Ἀχαάβ, νομίσας ὅτι ὁ υἱὸς Ἀδερ διὰ τῶν λόγων τούτων ἐσκόπει νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ὑποτελῆ, ἀπεκρίθη «καθὼς ἐλάλησας, κύριέ μου βασιλεῦ, ὥς ἐγὼ εἶμι καὶ πάντα τὰ ἐμὰ». Ἀλλὰ μετ' οὗ πολὺ ἐλθόντες ἕτεροι ἄγγελοι ἐξήγαγον αὐτὸν τῆς ἀπάτης· ὁ υἱὸς Ἀδερ ἐμήνυσεν αὐτῷ ὅτι τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν νὰ παραδῶσῃ τὴν πόλιν. Ὁ Ἀχαάβ συνεκάλεσε τότε τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἠρώτησεν αὐτοὺς, ἐὰν πρέπη νὰ πολεμήσῃ κατὰ τοῦ υἱοῦ Ἀδερ, πάντες δὲ ἀπεφάνθησαν ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Ὁ υἱὸς Ἀδερ, ὀργισθεὶς διὰ τὴν ἀρνησιν τοῦ Ἀχαάβ, ἀπέστειλε τρίτον ἄγγελον, λέγων ὅτι ὁ πεπραγμένος ἦν τοσοῦτον πολυάριθμος, ὥστε ὅλη ἡ Σαμάρεια ἐν ἤρκει ἵνα ἐμπεριλάβῃ αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Ἀχαάβ, ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τινος Προφήτου, ἐξέρχεται τῆς πόλεως τὴν ἐπιούσαν μετὰ 7,000 ἀνδρῶν καὶ ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ υἱοῦ Ἀδερ, καθ' ὃν καιρὸν οὗτος συνεύχετο μετὰ τῶν

¹⁾ Γ'. Βασιλ. ιγ'. 21.

τρίκοντα δύο ἡγεμονίσκων του, Ὁ ἀγέρωχος Ἀδερ ἀψήφησας τοὺς Ἰσραηλίτας διέταξε ἵνα συλλάβωσιν ἅπαντας ζῶντας· ἀλλ' οὗτοι προσέβαλον οὕτω κρατερῶς τοὺς στρατοὺς τῆς Συρίας, ὥστε ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, μηδ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως των ἐξαιρουμένου, μδλις πρόσθασαντος νὰ ἀναβῇ ἐπὶ τοῦ ἵππου του. Ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ ὁρὴς τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας δὲν ἐταπεινώθη· ὁ Θεὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἔλεγον οἱ περὶ αὐτῶν, εἶναι Θεὸς ὁρέων (τουτέστιν οἱ Ἰσραηλίται νικῶσι μόνον ἐπὶ τῶν ὁρέων)· πρέπει νὰ ἐπιτεθῶμεν κατ' αὐτῶν ἐν τοῖς πεδίοις. Τὸ ἐρχόμενον ἔτος (900) εἰσβάλλει ἐκ νέου ὁ υἱὸς Ἀδερ εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰσραηλιτῶν καὶ παρατάσσει τοὺς στρατοὺς του παρὰ τὴν Ἀφεκὰ ἐν τῇ κοιλάδι Ἰεζράελ· ἀλλ' ἡπατήθη· ὁ Θεὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν ἦν ἰσχυρὸς οὐ μόνον ἐν τοῖς ὁρέσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πεδίοις. Ὁ Ἀχαάβ ἀντεπῆλθε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, οἱ δὲ δύο πολέμιοι στρατοὶ ἐστρατοπέδευσαν ἀπέναντι ἀλλήλων παρὰ τὴν Ἀφεκὰ, καὶ τὴν ἐβδόμην ἡμέραν, συγκροτηθείσης μάχης, οἱ Ἰσραηλίται κατετρόπωσαν τοὺς στρατοὺς τῆς Συρίας, τὰ δὲ λείψανα τῶν καταφυγόντων εἰς τὴν πόλιν Ἀφεκὰ ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ καταπεσόντα αὐτῆς τείχη. Ὁ υἱὸς Ἀδερ, ὢν κρυμμένος ἐν τῇ πόλει καὶ βλέπων ὅτι ἐμελλε νὰ ἐμπέσῃ εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἀπεφάσισε, κατὰ προτροπὴν τῶν συμβούλων του, νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν μεγαλοφυχίαν τοῦ Ἀχαάβ. Τεταπεινωμένος λοιπὸν καὶ κατησχυμένος ἀπέσειλε πρὸς τὸν Ἀχαάβ πρεσβευτὰς περιεζωσμένους, εἰς δεῖγμα ὑποταγῆς, σάκκους ἐπὶ τὰς ὀσφύας αὐτῶν καὶ σχοινία ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν. Ὁ Ἀχαάβ ὑπεδέχθη αὐτοὺς εὐμενῶς, καλέσας τὸν υἱὸν Ἀδερ ἀδελφόν του καὶ παραλαβὼν αὐτὸν εἰς τὸ ὄχημά του. Ὁ Ἀδερ ὑποσχέθει νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸν Ἀχαάβ ὅλας τὰς πόλεις τῆς Σαμαρείας, ἃς ἐκურίευσεν ὁ πατήρ του, καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας νὰ ἐμπορεύωνται ἐν Δαμασκῷ, ἡλευθερώθῃ καὶ ἐπὶ στρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλὰ τὸ τάγμα τῶν Προφητῶν δυσπιστοῦν εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ υἱοῦ Ἀδερ, ἀπεδοκίμασε τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Ἀχαάβ. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτόν, ἐπενόησαν τὸ ἐξῆς μέσον· εἰς ἐξ αὐτῶν διέταξεν ἕνα ἐκ τῶν παρατυχόντων ἵνα τὸν μαστιγώσῃ μέχρι πληγῶν, καὶ καλύψας τοὺς ὀφθαλμούς του διὰ τελαμῶνος ἐκάθισεν ἀγνώριστος ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, δι' ἧς ἐμελλε νὰ διέλθῃ ὁ βασιλεὺς. Ἐν ᾧ δὲ διήρχετο ὁ βασιλεὺς, ἤρχισε νὰ ἐπικαλῆται τὴν δικαιοσύνην του, παραπονούμενος ὅτι ἐμαστιγώθη, διότι ἀφῆκεν ἐξ ἀπροσεξίας νὰ φύγῃ αἰχμάλωτός τις, ὃν ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτόν. «Ἐάν ἔγῃ οὕτω τὸ πρᾶγμα εἶπεν ὁ Ἀχαάβ, δικαίως ἐπράξεν ὁ μαστιγώσας σε». Τότε ὁ Προφήτης ἀφελὼν τὸν τελεμῶνα καὶ ἐπιγινώσκεις ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὅτι ἦν ἐκ τῶν Προφητῶν εἶπε πρὸς αὐτόν «τὰδε λέγει Κύριος· διότι ἐξήγαγες σὺ ἄνδρα ὀλέθριον ἐκ τῆς χειρός σου, καὶ ἔσται ἡ ψυχὴ σου ἀντὶ τῆς ψυχῆς του

καὶ ὁ λαὸς σου ἀντὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ». Οἱ λόγοι οὗτοι ἐνεποίησαν βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς τὸν Ἀχαάβ καὶ ἀπῆλθε συγκεχυμένος καὶ ἐκλελυμένος εἰς Σαμαρείαν¹⁾. Ἐν τούτοις ἡ δυσπιστία τῶν Προφητῶν ἐπηλύθυσεν· ὁ ἀγνώμων βασιλεὺς τῆς Συρίας, ἀπελευθερωθεὶς, ἐλησμόνησε τὰς ὑποσχέσεις του· παρῆλθεν τρία ἔτη καὶ ἡ Ἰερμαθ, μία τῶν ἐπισημοτέρων πόλεων τῆς Γαλαὰδ, κατεῖχετο ἔτι ὑπὸ τῶν Σύρων. Ὁ Ἀχαάβ ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐναντίον του ἵνα ἀνακτήσῃ τὴν πόλιν ταύτην.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα Ἰωσαφάτ, ὅστις καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦτο, ἀπολαύων βαθυτάτης ἐν τῷ βασιλείῳ του εἰρήνης, εἶχε κατορθώσει νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ κράτους του, ἦλθε πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ, οὕτως τὴν θυγατέρα Γεθολίαν ἔδωκε τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰωράμ. Πρώτην ἡδὴ φορὰν μετὰ τὸ σχίσμα βλέπομεν βασιλέα τοῦ Ἰούδα ἐμφανιζόμενον ὡς φίλον καὶ σύμμαχον καὶ συγγενῇ ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ τὸ παραδοξότερον, βλέπομεν τοῦτο ἐπὶ τοῦ εὐσεβοῦς Ἰωσαφάτ καὶ τοῦ ἀσεβοῦς Ἀχαάβ. Ἰσως ὁ Ἰωσαφάτ ἠλπίζεν ὅτι ἡδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς τὸν χαρακτήρα Ἀχαάβ καὶ νὰ ἐπαναγάγῃ αὐτόν εἰς τὴν ἀρετὴν ὁδόν. Ὁ Ἀχαάβ ὑπεδέχθη τὸν Ἰωσαφάτ μετὰ διαπρεπεστάτων τιμῶν· ἐξέφρασε δὲ καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἔγῃ αὐτὸν σύμμαχον εἰς τὸν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀδερ πόλεμον. Ὁ Ἰωσαφάτ συγκατετέθη καὶ ὑποσχέθη νὰ τὸν βοηθήσῃ ἐπὶ τῷ ὄρει ὄρει τοῦ νὰ ἐρωτηθῶσιν οἱ Προφῆται. Ὁ Ἀχαάβ συνεκάλεσεν συνελθῶσιν ἀπάντων τῶν ἐν τῷ βασιλείῳ του Προφητῶν 400 τὸν ἀριθμὸν παρὰ τὴν πύλιν τῆς Σαμαρείας. Ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ παρῆσαν καὶ οἱ δύο βασιλεῖς· ὁ δὲ Ἀχαάβ, ἀπειθυνοὺς πρὸς τοὺς Προφῆτας, ἐζήτησε τὴν γνώμην των περὶ τῆς κατὰ τῶν Σύρων ἐκστρατείας· ἅπαντες ἀνεβόησαν ὁμοθυμαδὸν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας καὶ προσφῆτευσαν ὑπὲρ τῆς νίκης τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀλλ' ὁ Ἰωσαφάτ δυσπιστῶν πρὸς τοὺς Προφῆτας τούτους εἶπε μεθ' ὅλης τῆς εἰλικρινείας «οὐκ ἔστιν ὧδε Προφήτης τοῦ Κυρίου καὶ ἐπερωτήσωμεν τὸν Κύριον δι' αὐτοῦ;» «ἔστιν εἰς, ἀπήντησεν ὁ Ἀχαάβ, ὃν ἐγὼ μισῶ, ὅτι οὐ λαλεῖ περὶ ἐμοῦ καλὰ ἀλλ' ἢ κακὰ· καὶ οὗτός ἐστιν Μιχαίας υἱὸς Ἰεμβλαά». Ὁ Ἰωσαφάτ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ ἐρωτηθῇ καὶ οὗτος, καὶ ἀμέσως ἀπεστάλη εἰς εὐνοῦχος ἵνα προσκαλέσῃ αὐτόν. Ἐν ᾧ δὲ ἐκάθηντο οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ Προφῆται ἐν ταῖς πύλαις τῆς Σαμαρείας, περιμένοντες αὐτόν, ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν των ἄνθρωπός τις, Σεδεκίας καλούμενος, κρατῶν χέρατα σιδηρὰ καὶ λέγων «τὰδε λέγει Κύριος, ἐν τούτοις κερατιεῖς τὴν Συρίαν, ὥς ὃν καταστρα-

¹⁾ Γ'. Βασιλ. κβ.

φῆν. Εἰς τοὺς λόγους τούτους ἐπεκρότησαν ἅπαντες οἱ Προφῆται· ὁ δ' εὐνοῦχος, ὁ ἀποσταλὴς ἵνα προσκαλέσῃ τὸν Μιχαῖαν, προσεπάθησε καὶ ὁδὸν νὰ πείσῃ αὐτὸν ἵνα ὁμοφωνήσῃ μετὰ τῶν ἄλλων Προφητῶν· ἀλλ' ὁ Μιχαῖας ἀπήντησεν ὅτι θὰ ὁμιλήσῃ κατὰ θεῖαν ἐμπνευσιν. Ἐμφανισθεὶς δὲ ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως καὶ ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐὰν πρέπει νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὴν Ῥεμὰθ κατὰ τῶν Σύρων, εἶπεν «ἀνάβαινε καὶ εὐδοῶσει σοι Κύριος»· ἐξορκίσαντος δ' αὐτὸν τοῦ βασιλέως ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ ἵνα εἴπῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀπήντησεν «ἐώρακα πάντα τὸν Ἰσραὴλ διεσπαρμένον ἐν τοῖς ὄρεσιν ὡς ποίμνιον, ὃ οὐκ ἔστι ποιμήν». Δὲν σοὶ εἶπον, ἀνέκραξεν ὁ Ἀχαάβ πρὸς τὸν Ἰωσαφάτ, ὅτι ὁ Προφήτης οὗτος οὐδέποτε μοὶ προεφῆτευσεν καλῶς· τότε δὲ προσελθὼν ὁ Σεδεκίας ἐπάταξε τὸν Μιχαῖαν ἐπὶ τὴν σιαγόνα καὶ εἶπε «ποῖον πνεῦμα Κυρίου τὸ λαλήσαν ἐν σοί;» ὁ δὲ Μιχαῖας ἀπήντησεν «ἰδοὺ σὺ ὄψῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅταν εἰσέλθῃς ἀπὸ ταμεῖου εἰς ταμεῖον ἵνα κρυβῇς». Ὁ Ἀχαάβ διέταξε νὰ φυλακίσωσιν τὸν Μιχαῖαν, ἀναθέσας τὴν φρουρήσιν αὐτοῦ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωᾶς καὶ εἰς τὸν Ἐμὴρ τὸν ἄρχοντα τῆς πόλεως. Τότε στραφεὶς ὁ Μιχαῖας πρὸς τὸν Ἀχαάβ εἶπεν· «ἐὰν ἐπιστρέψῃς ἐν εἰρήνῃ, οὐ λελάληκεν Κύριος ἐν ἐμοί».

Ἀλλ' ὁ Ἀχαάβ ἐξεστράτευσε κατὰ τῶν Σύρων, ὁ δὲ Ἰωσαφάτ συνώδευσεν αὐτόν· μαθὼν δὲ ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας παρηγγέλλθησαν νὰ διευθύνωσι τὰς προσβολὰς τῶν κατ' αὐτοῦ, ἤλλαξε τὸ ἐνδυμὰ του καὶ ἀνελίχθη μετὰ τῶν στρατιωτῶν, ὅπως μείνῃ ἀγνώστος· ὁ Ἰωσαφάτ ὁμῶς ἔφερε τὴν βασιλικὴν στολήν. Οἱ Σύροι ἐκλαβόντες τὸν Ἰωσαφάτ ἀντὶ τοῦ Ἀχαάβ περιεκύκλωσαν αὐτόν, ἀλλ' ἐννοήσαντες ἀμέσως τὴν ἀπάτην τῶν ἀπεσύρθησαν· ταυτοχρόνως δὲ ὁ Ἀχαάβ, πληγῶν θανάσιμως ὑπὸ βέλους τυχαίως ἐκτοξευθέντος, μετηνέχθη ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης εἰς τὸ ὄχημά του, ἐξ οὗ ἐθεώρει μακρόθεν τὴν μάχην. Ἡ πληγὴ του ἐξηκολούθει ἀπὸ πρωίας μέχρι ἐσπέρας ἐκρέουσα αἷμα, ἀλλὰ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐξαντληθεὶς ἐξέψυξε. Αὐθωρεὶ διεδόθη εἰς ὅλην τὴν πόλιν τῆς Σαμαρείας ἡ εἶδησις τοῦ θανάτου του· τὸ λείψανόν του μετεκομίσθη εἰς τὴν Σαμαρείαν, ἐνθα καὶ ἐτάφη. Τὸ αἱματοφόρτον ὄχημά του ἀπένιψαν ἐπὶ τὴν κρήνην τῆς Σαμαρείας, αἱ δὲ ὕες καὶ οἱ κύνες ἐξέλειξαν τὸ αἷμα· καὶ οὕτως ἐξεπληρώθη ἡ φοβερά προφητεία τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ἣν ἀπήγγειλε, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Ἀχαάβ ἐπορεύθη εἰς τὴν πόλιν Ἰεζράελ, ἵνα παραλάβῃ τὸν ὄφρὸν τοῦ πτωχοῦ Ναβουθαί. Τὸν Ἀχαάβ διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Ὁχοζίας (897).

Ὁ Ἰωσαφάτ ἐπανῆλθεν εἰς Ἱερουσόλυμα, ὅπου ὁ Προφήτης Ἰεχοῦ, υἱὸς τοῦ Ἀνανί, ἐξελθὼν εἰς ὑπάντησίν του, ἠλεγξεν αὐτόν διὰ τὴν βοήθειαν, ἣν ἐχορήγησε τῷ Ἀ-

σεβεί Ἀχαάβ, προσθεὶς ἐν τούτοις ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς ἀληθινῆς λατρείας ζήλος θὰ ἐξίλεώσῃ τὸν Θεόν. Ὁ Ἰωσαφάτ ἐξηκολούθει καὶ τοῦ λοιποῦ διάγων εὐσεβῶς καὶ εἰσάγων εἰς τὸ βασίλειον πολλὰς βελτιώσεις εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους· μετεβόησε τὰ δικαστήρια τῶν κυριωτέρων πόλεων τοῦ βασιλείου, συστήσας αὐτοῖς ἄκραν ἀμεροληψίαν· ἔδρυσεν ἐν Ἱερουσόλυμοις ἀνώτατον δικαστήριον, συγκείμενον ἐξ ἱερέων, Λευιτῶν καὶ ἀρχόντων, καὶ προσδρευόμενον εἰς μὲν τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως Ἀμασία, εἰς δὲ τὰς πολιτικὰς ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος τῆς φυλῆς Ἰούδα Ζαβδία¹⁾. Μιμούμενος δὲ τὸν Σολομῶντα κατεσκεύασε πλοῖα ἐν Γασίῳ Γαβὲρ ἐπὶ τῇ σκοπῇ τοῦ νὰ ἀνανεώσῃ τὰς ἐμπορικὰς σχέσεις μετὰ τῆς Ὀφίρ· ἀλλὰ, ναυαγησάντων τῶν πλοίων ἐν αὐτῇ τῇ λιμένι, ὁ Ἰωσαφάτ παρητήθη τῆς ἐπιχειρήσεως, μ' ὅλας τὰς ἐνστάσεις τοῦ βασιλέως Ἰσραὴλ Ὁχοζίου, ὅστις ἐπέθymει νὰ συμμετάσχῃ ταύτης.

Ἐπὶ τῆς βραχυχροῦς βασιλείας τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ Ὁχοζίου, ὁ βασιλεὺς τῶν Μωαβιτῶν, ὁ πρότερον ὑποτελὴς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου, ἠρνήθη τὴν ἀπότισιν τῶν φόρων. Ὁ Ὁχοζίας εἶχε μὲν ἀποφασίσει νὰ ἐκστρατεύσῃ κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ πεσὼν διὰ τῶν κιγκλιδίων τῶν ἐν τῷ ὑπερώῳ τῶν ἀνακτόρων τῆς Σαμαρείας παρητήθη τῆς ἐκστρατείας. Ὡν δ' ἀνατεθραμμένος ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ Βάαλ, ἀπέστειλεν ἀγγέλους εἰς Ἀκκαρῶν, ὅπως ἐρωτήσωσι τὸν Θεὸν τῶν μυιῶν (τὸν Βεελζεπούπ) περὶ τῆς ἀσθενείας του. Ἡ πρὸς τὸν Θεὸν τῶν Ἰσραηλιτῶν γενομένη αὕτη ὕβρις ἐξέκαυσε τὸν ζῆλον τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ὅστις ἐξελθὼν εἰς συνάντησιν τῶν ἀγγέλων τοῦ Ὁχοζίου εἶπεν «εἰ παρὰ τὸ μὴ εἶναι Θεὸν ἐν Ἰσραὴλ ὑμεῖς πορεύεσθε ἐπικητήσαι ἐν τῷ Βάαλ μυιῶν Θεὸν Ἀκκαρῶν; εἶπατε τῷ Κυρίῳ ὑμῶν, τάδε λέγει Κύριος· ἡ κλίνη, ἐφ' ἧς ἀνέβης ἐκεῖ, οὐ καταβήσῃ ἀπ' αὐτῆς· θανάτῳ ἀποθανῇ». Οἱ ἄγγελοι ἐπέστρεψαν καὶ ἀνήγγειλαν τῷ Ὁχοζίᾳ τὰ καθ' ὁδὸν συμβάντα· ὁ δὲ Ὁχοζίας ὀργισθεὶς ἀπέστειλε δις πεντηκόνταρχον, ἵνα συλλαβῶν ἀπαγάγῃ τὸν Ἡλίαν πρὸς αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο φορές κατέβη πῦρ ἐξ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγε τοὺς τε πεντηκοντάρχους καὶ τοὺς πεντήκοντα αὐτῶν²⁾. Τρίτος πεντηκонтάρχης ἀπεστάλη καὶ διὰ παρακλήσεων κατέπεισε τὸν Προφήτην ἵνα ἔλθῃ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ προείπῃ αὐτῷ τὸν θάνατόν του. Ὁ Ἡλίας ἦλθε καὶ προαπήγγειλε κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως τὸν θάνατόν του· καὶ ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς κατὰ τὸ ῥῆμα τοῦ Προφήτου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ὁχοζίας ἦν ἀτεκνος, διεδόθη αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς του Ἰωράμ (896).

Ὁ Ἰωράμ, ἀφελὼν ἀπὸ τῶν ναῶν τῆς Σαμαρείας τι

¹⁾ Β'. Παραλειπ. 15.

²⁾ Δ'. Βασιλ. α.

ἀγῶνι τοῦ Βάαλ, συνέτριψεν αὐτό. Ἀμα δ' ἀναλαβὼν τὰς ἡνίκας τοῦ κράτους παρεσκευάσθη εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Μωαβιτῶν ἀπεστείλας καὶ πρεσβευτὰς πρὸς τὸν Ἰωσαφάτ, παρεκάλει αὐτὸν ἵνα τῷ χορηγήσῃ βοήθειαν. Ὁ Ἰωσαφάτ συγκατένευσε, καὶ ὑπεχρέωσε συγχρόνως καὶ τὸν ὑποτελῆ τοῦ βασιλέα τῶν Ἑδωμιτῶν ἵνα λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον. Οἱ στρατοὶ καὶ τῶν τριῶν βασιλέων ἠνώθησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἑδὼμ, πρὸς μεσημβρίαν τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, καὶ ἐντεῦθεν ἐσκόπουν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν γῆν Μωάβ· ἀλλ' ἑπταήμερος ὁδοπορία ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἰδίως ἡ λειψοδρία ἐμάστιζεν τοὺς ἀνηλεῶς. Ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ ταύτῃ, ἐρωτήσας ὁ Ἰωσαφάτ, ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ εὐρεθῇ Προφήτης τις τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὅπως ζητήσῃ τὴν συμβουλὴν του, ἔμαθεν ὅτι ἦν παρὼν ὁ Προφήτης Ἐλισσαῖος, ὅστις παρηκολούθει τοὺς στρατοὺς. Πάραυτα προσῆλθον καὶ οἱ τρεῖς βασιλεῖς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ταῦτον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἐλισσαῖος ἔδειξεν ἄκραν ἀποστροφὴν πρὸς τὸν βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ Ἰωράμ, καὶ ὡμολόγησεν εὐθαρσῶς ὅτι μόνον χάριν τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰούδα Ἰωσαφάτ συγκατανεύει νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰς ἐρωτήσεις των. Ἐζήτησεν ἕνα μουσικόν, καὶ ἐν ᾧ οὗτος ἔκρουε τὸ ὄργανον, ἐνεθάρρυνεν ὁ Ἐλισσαῖος τὸν τε στρατὸν καὶ τοὺς βασιλεῖς, ὑποσχόμενος αὐτοῖς νίκην· συγχρόνως δὲ ἐνετείλατο αὐτοῖς ἵνα ἐν τῇ κοιλάδι, ἐν ᾗ εὐρίσκοντο τότε οἱ στρατοὶ, σκάψωσι λάγκους, οἵτινες τὴν ἐπιούσαν ἐπληρώθησαν ὕδατων καταβάντων ἐκ τῶν ὀρέων τῆς Ἰδουμαίας. Οἱ Μωαβῖται, ἐξελθόντες εἰς συνάντησιν τῶν συμμαχικῶν στρατῶν καὶ ἰδόντες τὸ ἐν ταῖς λάγκοις ὕδωρ, ὅπερ ἦν, ὡς ἐκ τῆς ἀντανakλάσεως τῆς ἡοῦς, ἐρυθρωπόν, ἐξέλαβον τοῦτο ἀντὶ αἵματος, καὶ ἐνόμισαν ὅτι οἱ στρατοὶ τῶν τριῶν βασιλέων περιελθόντες εἰς ξηρίας ἀπέκτειναν ἀλλήλους· ἀλλ' ἠπατήθησαν διότι ἐλθόντες εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολεμίων μόνον ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ λάβωσι λάφυρα ἀπῆντησαν γενναιεστάτην ἀντίστασιν· οἱ στρατοὶ τῶν τριῶν βασιλέων ἐτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῶν ὀρίων τῆς γῆς Μωάβ. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Μωαβιτῶν, ἀφ' οὗ εἰς μάτην προσεπάθησε νὰ ἔλθῃ εἰς συνέντευξιν μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἰδουμαίων, ἐλπίζων νὰ προσελκύσῃ αὐτὸν ἐναντίον τῶν δύο ἄλλων Ἑβραίων βασιλέων, κατέφυγεν εἰς τι φρούριον, ὅπερ ἀμέσως ἐπολιορκήθη, καὶ ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του ἀναβὰς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου προσήνεγκεν εἰς ὀλοκαύτωμα τὸν πρωτότοκον υἱόν του. Τὸ φρικῶδες τοῦτο θέαμα ἔκαμψε τὴν καρδίαν τῶν πολιορκητῶν, οἵτινες θεωρήσαντες ἱκανῶς τὴν ἐκδίκησιν ταύτην, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Οἱ Μωαβῖται ἐτιμωρήθησαν μὲν παραδειγματικῶς, ἀλλ' ὁ σκοπὸς τοῦ πολέμου δὲν ἐπετεύχθη ὀλοτελῶς· διότι μόλις παρήλθεν ὀλίγος χρόνος καὶ οἱ Μωαβῖται, πνένοντες ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ Ἰωσαφάτ διὰ

τὴν βοήθειαν, ἣν παρέσχε τῷ βασιλεῖ Ὀρχίζα, εὐρόντες δὲ καὶ συμμαχοὺς τοὺς Ἀμμωνίτας καὶ ἄλλας φυλάς ἐκ τῶν Ἰδουμαίων τοῦ ὄρους Σηεῖρ, εἰσέβαλον αἰφνης εἰς τὸ Ἰουδαϊκὸν βασιλεῖον καὶ ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Ἐγγαδί. Ὁ Ἰωσαφάτ, καταληφθεὶς ἀπαρασκευαστος ὑπὸ τῶν πολεμίων τούτων, συνεκάλεσεν ἅπαντα τὸν λαὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ διέταξε πάνδημον νηστειαν. Πλήθος Ἰουδαίων συνέβρευσαν ἐξ ὅλου τοῦ βασιλείου εἰς Ἱερουσαλὴμ, ὁ δὲ βασιλεὺς ὑψηλῇ τῇ φωνῇ ἀπήγγειλε κατὰ πρόσωπον τῆς αὐλῆς τῆς καινῆς ἐν οἴκῳ Κυρίου θερμωτάτην εὐχὴν. Τότε Λευίτις τις ἐκ τῶν υἱῶν Ἀσάφ, ὀνόματι Ὀζιήλ, ὅπως ἐμπνεύσῃ εἰς τε τὸν λαὸν καὶ τὸν βασιλέα πεποίησιν εἰς τὸν Θεόν, ἀναστὰς εἶπεν ἠκούσατε πᾶς Ἰούδα καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωσαφάτ· μὴ φοβεῖσθε μηδὲ πτοηθῆτε ἀπὸ προσώπου τοῦ ὄχλου τοῦ πολλοῦ τούτου· μὴ φοβηθῆτε μηδὲ πτοηθῆτε αὐρίον ἐξελεῖν εἰς ἀπάντησιν αὐτοῖς· καὶ Κύριος μεθ' ὑμῶν. Τὴν ἐπισῶσαν, προπορευομένων ψαλτωδῶν καὶ αἰνούντων τὸν Θεόν, ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὴν ἐρημον Θεκωῆ, πλὴν εὗρον αὐτὸν, πρὸς μεγίστην των ἐκπληξιν, κατατετροπωμένον· διότι διχόνοια, ἀναφύεῖσα μεταξὺ τῶν σιφῶν τοῦ Σηεῖρ ἀφ' ἐνὸς καὶ τῶν Μωαβιτῶν καὶ Ἀμμωνιτῶν ἀφ' ἐτέρου, ὥθησε τὰ στίφη ἐκεῖνα εἰς φρικώδη ἀλληλοκτονίαν. Ὁ Ἰουδαϊκὸς στρατὸς εὗρε τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ πλήρες πτωμάτων, τὰ δ' ἐναπολειφθέντα λείψανα διεσκορπίσθησαν ἅμα τῇ ἐμφανίσει του. Τὰ λάφυρα, ἅπερ ἐσκόλευσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἦσαν ἀναριθμητά, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐξηκολούθουν μετακομίζοντες αὐτὰ εἰς Ἱερουσαλὴμ, αἰνούντες καὶ εὐλογαῖντες τὸν Θεόν¹⁾.

Μετὰ τὸ αξιοσημειώμενον τοῦτο γεγονός ἐξῆσεν ὁ βασιλεὺς Ἰωσαφάτ ἐν εἰρήνῃ, τιμώμενος καὶ εὐλογούμενος ὑπὸ τε τῶν ὑπηκόων του καὶ τῶν ὁμόρων λαῶν. Κατὰ δὲ τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς του ἡμέρας παρέλαβε συμβοηθὴν εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους τὸν πρωτότοκον υἱόν του Ἰωράμ, γαμβρὸν τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ Ἰωράμ· τοὺς δὲ λοιποὺς ἐξ υἱῶν του, πλουσιοπαρόως κληροδοτήσας, προσδιώρισε κυβερνήτας τῶν ἐπισημοτέρων πόλεων τοῦ βασιλείου. Ὁ Ἰωσαφάτ ἐτελεύτησεν ἐξῆκοντούτης τὴν ἡλικίαν τῷ 889, καταλιπὼν τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Ἰωράμ.

Ὁ ἸΩΡΑΜ, ταχέως ἐπὶ λαθόμενος τῶν συμβουλῶν τοῦ πατρὸς του καὶ παρασυρόμενος ὑπὸ τῆς γυναικὸς του Ἰοθολίας εἰς τὰς ὀλεθρίους ὁδοὺς τῶν πενθερῶν του Ἀχαὰς καὶ Ἰεζάβελ, ἐνεκρίνασε τὴν βασιλείαν του μετὰ τὸν θάνατον τῶν τε ἐξαδέλφων του καὶ πολλῶν ἄλλων μεγιστάνων, ἐναντιωθέντων πρὸς τὸν σκοπόν. Ἐν συνέλειπε, ὅπως ἐπαναγάγῃ ἐν τῷ βασιλείῳ του τὴν εἰδὴν ἀατρείαν

¹⁾ Β'. Παραλειπ. γ'. ²⁾ Ἰωσαφάτ ἦν ἀπὸ τῶν μεγάλων βασιλέων τοῦ Ἰσραὴλ.

Τὸ ἀσταθές τοῦ χαρακτήρος του καὶ αἱ ὁμότητες αὐταὶ ἐπέσυραν τὸ μίσος καὶ τὴν καταφρόνησιν τῶν τε ὑπηκόων του καὶ τῶν ὁμόρων λαῶν. Οἱ δὲ Ἰδουμαῖοι ἐπαναστάντες ἀνεκλήρουν βασιλέα ἀνεξάρτητον φονεύσαντες τὸν ὑποτελεῖ τῆς Ἰουδαίας ἀντιβασιλέα. Ὁ Ἰωράμ ἐξεστράτευσε κατ' αὐτῶν, καὶ ἐνίκησε μὲν αὐτούς, ἀλλὰ δὲν κατιόρθωσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Ἰδουμαίαν, ἥτις διετελέσε τοῦ λοιποῦ ἀνεξάρτητος. Γαυτοχρόνως δ' ἐπανέστη κατ' αὐτοῦ ἡ ἱερατικὴ πόλις Λεβνά, ἀποτροπαιζομένη νὰ ὑποκῆται εἰς βασιλέα ἀσεβή· ὁ δὲ Προφῆτης Ἐλισσαῖος ἀπηύθυνεν εἰς αὐτὸν ἐπιστολὴν ἐλέγχουσαν τὰς κακίας του καὶ ἐξακοντίζουσαν κατ' αὐτοῦ τὴν θείαν τιμωρίαν. Σπίφη Ἀράδων εἰσῆλθον εἰς τὰ μεσημερινὰ μέρη τοῦ βασιλείου καὶ βοηθούμενα ὑπὸ τῶν Φιλισταίων κατέστρεφον καὶ ἐληλάτουν τὴν δυστυχῆ χώραν¹⁾. Τριετίαν δὲ μόνον βασιλεύσας ἐτελεύτησε τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, περιπεσὼν εἰς ἀνάτον κοιλίας νόσον²⁾. Ὁ θάνατός του οὐδεμίαν ἐντύπωσιν προὔξεν· οὐδεμία βασιλικὴ τιμὴ ἀπεδόθη εἰς τὸ λείψανόν του, ἐτάφη δὲ ἐν πόλει Δαβὶδ, ἀλλ' οὐκ ἐν τάφοις τῶν βασιλέων.

Τὸν Ἰωράμ διεδέχθη ὁ υἱὸς του ΟΥΧΟΖΙΑΣ (885) εἰκοσαετῆς τὴν ἡλικίαν· πειθόμενος δ' εἰς τὰς συμβουλὰς τῆς μητρός του Γεθολίας, ἠκολούθησε καὶ οὗτος τὴν ὁδὸν τοῦ πατρός του Ἰωράμ. Ὁ θεὸς αὐτοῦ καὶ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ Ἰωράμ κατέπεισεν αὐτὸν νὰ συμμετάσχη τοῦ πολέμου, ὃν ἐμέλλε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐναντίον τοῦ νέου βασιλέως τῆς Συρίας Ἀζαήλ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Ῥεμμάθ. Ἀμφότεροι οἱ βασιλεῖς ἐπορεύθησαν

αὐτοπροσώπως εἰς πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης καὶ κατάρθωσαν νὰ ἐκπορθήσωσι αὐτήν· πλὴν ὁ Ἰωράμ, πληγωθεὶς βαρέως, ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν πόλιν Ἰεζράελ ἵνα θεραπευθῇ. Τὴν περίστασιν ταύτην ἔκρινε κατὰλληλον ὁ Προφῆτης Ἐλισσαῖος ὅπως ἐνεργήσῃ μεταβρύθμισιν τῶν πραγμάτων, σχεδιασθεῖσαν μὲν πρὸ πολλοῦ, ἀλλ' ἤδη, ὅτε ἡ συμμαχία τῶν δύο βασιλέων τῶν Ἑβραίων καὶ ἡ κλίσις αὐτῶν πρὸς τὴν εἰδωλολατρείαν ἠπειλοῦν νὰ ἐξαλειφῶσι τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, κατεπιείγουσαν γενομένην. Ὁ Ἐλισσαῖος παρήγγειλέ τινι τῶν μαθητῶν του ἵνα ὑπάγῃ κρυφίως εἰς Ῥεμμάθ καὶ χρίσῃ εἰς βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ τὸν στρατηγὸν Ἰού· ὁ μαθητὴς τοῦ Προφήτου μετέβη εἰς Ῥεμμάθ, ἐνθα εὗρεσκετο τότε ὁ Ἰού μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ στρατοῦ, καὶ ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον αὐτῶν συνηθροισμένων ὄντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἀκηρυχθὲν πρὸς τὸν Ἰού καὶ ἐζήτησεν αὐτὸν ὅπως τὸν ὁμιλήσῃ κρυφίως. Ἐξῆλθεν ὁ Ἰού εἰς τινα παρακείμενον θάλαμον, καὶ ὁ μαθητὴς τοῦ Ἐλισσαίου προσελθὼν ἐπέχεεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸ ἔλαιον, ἀναγγέλλων αὐτῷ-συγχρόνως ὅτι ὁ Ἰεχωθά χρίσας αὐτὸν εἰς βασιλέα τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἀνατίθῃσιν αὐτῷ τὴν ἐκδίκησιν τῶν αἱμάτων τῶν Προφητῶν καὶ τῶν δούλων τοῦ Κυρίου τῶν ἐκχυθέντων ἐκ χειρὸς Ἰεζάβελ καὶ ἐκ χειρὸς ὅλου τοῦ οἴκου Ἀχαάβ. Ἀφ' οὗ δ' ἀνεχώρησεν ὁ μαθητὴς καὶ ἐπανῆλθεν ὁ Ἰού, ἠρώτησαν αὐτὸν οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ τοῦ λέγοντες· τί ὅτι εἰσῆλθεν ὁ ἐπίληπτος οὗτος πρὸς σε; Ὁ Ἰού ἀπήντησεν· ὁμοῖως εἶδατε τὸν ἄνδρα καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ· ἀλλὰ μὴ ἱκανοποιηθέντες ἐκ τῆς ἀορίστου ταύτης ἀπαντήσεως, ἐπέμενον ἵνα μάθωσι τὴν ἀλήθειαν. Μόλις δ' ἔμαθον τὴν ἀποστολὴν τοῦ νέου Προφήτου οἱ φίλοι τοῦ Ἰού, καὶ ἀμέσως κατασκευάσαντες θρόνον καὶ στρώσαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐκάθισαν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτὸν ἐν φωναῖς σαλπύγων βασιλέα. Ὁ Ἰού, μὴ ἔχων τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν ἵνα σκεφθῇ, ἠναγκάσθη νὰ κινηθῇ ἀμέσως πρὶν ἢ ἡ εἰδήσις τῆς ἀναγορεύσεώς του γνωστῇ εἰς Ἰεζράελ. Ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ἵππου του, ὅπως μεταβῇ αὐτὸς εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ὅπου ὁ Ἰωράμ διέμενε πληγωμένος καὶ ὅπου ὁ Οὐχοζίας μετέβη πρὸς ἐπίσκεψίν του. Ὁ φρουρὸς τοῦ πύργου τῆς Ἰεζράελ, παρατηρήσας μακρόθεν τὸν Ἰού, διευθυνόμενον μετὰ πολλοῦ πλήθους πρὸς τὴν πόλιν εἰδοποίησε τὸν Ἰωράμ, ὅστις ἀμέσως ἀπέστειλεν ἕνα ἱππέα ἵνα συναντήσῃ τὸ πλῆθος καὶ ἐρωτήσῃ αὐτὸ μήπως εἶχεν σκοποὺς ἐχθρικοὺς. Ὁ Ἰού, ἀντὶ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἐκράτησε παρ' αὐτῷ τὸν ἀπεσταλμένον· ὁ Ἰωράμ ἐξαπέστειλε καὶ δεῦτερον ἀπεσταλμένον, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἐκρατήθη. Εἰδοποιηθεὶς δὲ περὶ τούτων ὁ Ἰωράμ καὶ ὅτι τοῦ πλήθους ἡγεῖτο ὁ Ἰού, ἀνέβη ἐπὶ τοῦ ὄχηματός του καὶ ἀπῆλθεν εἰς συνάντησιν αὐτοῦ. Τὸν Ἰ-

¹⁾ Β'. Παραλειπ. κἀ. 16. Ῥητῶς μὲν ἡ ἀγία Γραφή οὐδὲν λέγει περὶ ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ· δυνάμεθα ὁμῶς νὰ συμπεράνωμεν τοῦτο ἐξ ὧν ἱστορεῖ περὶ τῆς διαρπαγῆς τοῦ βασιλικοῦ οἴκου. Ἐχει δὲ τὸ χωρίον τῆς Γραφῆς οὗτω· «καὶ ἐπήγειρε Κύριος ἐπὶ Ἰωράμ τοὺς ἀλλοφύλους καὶ τοὺς Ἰσραβίτας καὶ τοὺς διούρους τῶν Αἰθίοπων· καὶ ἀνέβησαν ἐπὶ Ἰαῦδαν καὶ κατεδυνάστευσαν καὶ ἐπέστρεψαν πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν, τὴν εὐρὸν ἐν οἴκῳ τοῦ βασιλέως καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, καὶ οὐ κατελείφθη αὐτοῦ υἱός, ἀλλ' ὁ Οὐχοζίας ὁ μικρότερος τῶν υἱῶν αὐτοῦ». Αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονός ἱστορεῖ καὶ ὁ Ἰωάννης οὐδὲν πλέον λέγει ἢ ὅσα καὶ ἡ θεία Γραφή. «Οὐ γὰρ μόνον, λέγει καὶ ὁ ἱερὸς Θεοδότης, ἀλλοφύλοι· τῷ Ἰωράμ ἐπεστράτευσαν, ἀλλὰ καὶ Ἰσραβίται καὶ τῶν Αἰθίοπων οἱ πρόσκοι· καὶ προσβαλόντες κατὰ κράτος ἐνίκησαν καὶ τὴν πόλιν ἀνείλον, καὶ τὸ πλῆθος ἐξηνδραποδίσαν, καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ τὰς θυγατέρας ἀπέκτειναν». Θεοδώρ. εἰς τὴν Β'. τῶν Παραλειπομένων.

²⁾ «Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπάταξεν αὐτὸν Κύριος εἰς τὴν κοιλίαν μαλακίαν, ἣ οὐκ ἔστιν ἰατρεία· καὶ ἐγένετο ἐξ ἡμερῶν εἰς ἡμέρας. Καὶ ὥς ἦλθεν ὁ καιρὸς τῶν ἡμερῶν ἡμέρας δύο ἐξῆλθεν ἡ κοιλία αὐτοῦ μετὰ τῆς νόσου καὶ ἀπέθανεν ἐν μαλακίᾳ». Β'. Παραλειπ. κἀ. 19.

«ὥρᾱ» συνώδευσε καὶ ὁ Ὀχοζίας ἐν ἄλλῳ ὀχήματι, καὶ ἀμφότεροί αὶ βασιλεῖς ἀπήντησαν τὸν Ἰού παρὰ τὴν ἀμπελον τοῦ Ναβουθαί. Ἀμα εἶδεν ὁ Ἰωράμ τὸν Ἰού, ἠρώτησεν αὐτὸν λέγων «εἰρήνη Ἰού;» ὁ δὲ Ἰού ἀπήντησεν «τί εἰρήνη; ἔτι αἱ πορνεῖαι Ἰεζάβελ τῆς μητρός σου καὶ τὰ φάρμακα αὐτῆς τὰ πολλὰ οὐκ ἐπαύσαντο». Ἀμέσως ὁ Ἰωράμ τρέπεται εἰς φυγὴν κράζων «προδοσία Ὀχοζία». Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν ταύτην βέλος ἐκτοξευθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰού διεπέρασε τὸν Ἰωράμ διὰ μέσου τῶν βραχιόνων καὶ ἐξήλθεν ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ. Ὁ Ἰωράμ ἔπεσε νεκρὸς· ὁ δὲ Ἰού ἐνετείλατο τῷ τριστάτῃ αὐτοῦ ἵνα ρίψῃ τὸ σῶμα τοῦ Ἰωράμ ἐν τῷ ἀγρῷ τοῦ Ναβουθαί, καὶ οὕτως ἐξεδικήθη τὸ αἷμα τοῦ αἵματος, τὸ ἐκχυθὲν διὰ τοῦ Ἀχαάβ καὶ τῆς Ἰεζάβελ. Ὁ Ἀχαάβ ἐφυγε, πλὴν καταδιωχθεὶς ἐπληρώθη θανάσιμος καὶ ἀπέθανεν ἐν Μαγεδδῷ. Τὸ σῶμά του μετεκομίσθη εἰς Ἱερουσόλυμα καὶ κατετίθη ἐν πόλει Δαβίδ. Ὁ Ἰού εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν Ἰεζράελ· ἡ δὲ Ἰεζάβελ στιμμισαμένη τοὺς ὀφθαλμούς της καὶ καλλωπίσασα τὴν κεφαλὴν διέκυψε διὰ τῆς θυρίδος καὶ εἶπε «πῶς ἔχει ὁ Ναμβρί ὁ φονεὺς τοῦ κυρίου αὐτοῦ; Ὑψωσε τοὺς ὀφθαλμούς σου ὁ Ἰού καὶ ἰδὼν αὐτὴν ἐπὶ τῆς θυρίδος εἶπε «τίς εἶ σύ;» καὶ ἀμέσως ἀναβάντες δύο εὐνοῦχοι ἐκύλισαν καὶ ἔρριψαν αὐτὴν ἀπὸ τῆς θυρίδος. Μετ' οὗ πολὺ δὲ συρρέουσιν οἱ τῆς πόλεως κύνες κατεβρόχισαν τὸ σῶμα αὐτῆς· καὶ οὕτως ἐπληρώθη ὁ λόγος τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ τοῦ Θεσβίτου προειπόντος αὐτῇ «ἐν τῇ μεριδί Ἰεζράελ καταπάγονται οἱ κύνες τὰς σάρκας Ἰεζάβελ¹⁾».

Ἐν Σαμαρείᾳ ὑπελείποντο εἰσέτι ἐβδομήκοντα υἱοὶ τοῦ Ἀχαάβ, οἵτινες ὑποστηρίζοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἡδύνατο νὰ ἀντιστῶσι κατὰ τοῦ Ἰού καὶ νὰ ματαιώσωσι τὰ σχέδιά του. Ὁ Ἰού, ἵνα δοκιμάσῃ τὰς διαθέσεις τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἀρχόντων τῆς Σαμαρείας, ἔγραψεν ἐπιστολήν, δι' ἧς ἀνέθετεν αὐτοῖς τὴν εἰς βασιλείαν ἐκλογὴν ἑνὸς τῶν χρηστοτέρων υἱῶν τοῦ Ἀχαάβ· ἀλλ' οὗτοι ἀπήντησαν ὅτι οὐδὲν δύνανται νὰ πράξωσιν ἄνευ τῆς ρῆψης αὐτοῦ διαταγῆς. Τότε ὁ Ἰού ἔγραψε δευτέραν ἐπιστολήν, ἐν ᾗ παρήγγελλεν αὐτοῖς, ὅπως λάβωσι τὴν κεφαλὴν (τὸν πρῶτον δηλονότι) τῶν υἱῶν τοῦ Ἀχαάβ καὶ πορευθῶσι τὴν ἐπιούσαν πρὸς αὐτὸν ἐν τῇ πόλει Ἰεζράελ. Ἡ διαφορὸμένη ἔννοια τῆς λέξεως κεφαλὴ ἡρμηνεύθη ἱσφαλμένως, καὶ οὕτως ἔσφαξαν τοὺς ἐβδομήκοντα υἱοὺς τοῦ Ἀχαάβ καὶ ἀπέστειλαν αὐτὰς εἰς Ἰεζράελ. Ὁ Ἰού ἔθηκεν αὐτὰς παρὰ τὴν πύλιν τῆς πόλεως εἰς δύο σωροὺς καὶ τὴν ἐπιούσαν ἀνεβόησε πρὸς τὸν συναθροισθέντα λαὸν «δίκαιοι ὑμεῖς· ἰδοὺ ἐγὼ ἐξηγέρθην κατὰ τοῦ κυρίου μου καὶ ἀπέκτεινα αὐτόν· ἀλλὰ τίς ἐπάταξε πάντας

τούτους; ὁ Θεὸς λοιπόν, εἶπεν, ἐξετέλεσεν ὅτι προανήγγειλεν ὁ Προφήτης Ἡλίας κατὰ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀχαάβ. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀπέκτεινεν ὁ Ἰού πάντας τοὺς καταλειφθέντας συγγενεῖς τοῦ Ἀχαάβ καὶ πάντας τοὺς φίλους καὶ τοὺς γνωστοὺς αὐτοῦ· τοὺς δὲ ἀδελφούς καὶ συγγενεῖς τοῦ βασιλέως Ὀχοζία, τέσσαράκοντα δύο τὸν ἀριθμὸν, συλλαβὼν καθ' ὁδὸν διεπέρασεν ἅπαντας ἐν στόματι βομφαίας. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν Σαμαρείαν ἐξωλόθρευσεν διὰ μιᾶς ἅπαντας τοὺς ἱερεῖς καὶ λατρευτὰς τοῦ Βάαλ διὰ τῆς ἐξῆς πανουργίας. Διέδωκεν ὅτι ὁ ὑπὲρ τῆς λατρείας τοῦ Βάαλ ζῆλος του ἦν πολὺ μεγαλειότερος τοῦ ζήλου τοῦ Ἀχαάβ καὶ ὅτι ἐμελλε νὰ πανηγυρίσῃ πρὸς τιμὴν τοῦ Βάαλ λαμπρὰν ἑορτὴν, ἐν ᾗ ὄφειλον νὰ παρέυρεθῶσιν ἅπαντες οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Προφῆται τοῦ Θεοῦ τούτου. Ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ συνέβρευσαν πανταχόθεν οἱ λατρευταὶ τοῦ Βάαλ καὶ συνῆλθον ἐν τῷ ναῷ αὐτοῦ. Τότε ὁ Ἰού, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν μετὰ τοῦ φίλου του Ἰωναδὰβ διέταξεν ἵνα μηδεὶς τῶν λατρευτῶν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ εἰσέλθῃ· συγχρόνως δὲ ἐνετείλατο ὀγδοήκοντα ἐκ τῶν σωματοφυλάκων του νὰ περιζώσωσι τὸν ναὸν καὶ νὰ μὴν ἀφήσωσι μηδένα νὰ ἐξέλθῃ. Ἀμα ἐτελείωσεν ἡ θυσία, εἶπεν ὁ Ἰού εἰς τοὺς σωματοφύλακας του «εἰσέλθετε καὶ πατάξατε αὐτούς· μὴ ἐξελθέτω ἐξ αὐτῶν ἀνὴρ»· αὐθωρεὶ δ' ἔκαυσαν τὸ ἄγαλμα τοῦ Βάαλ καὶ κατέστρεψαν τὸν ναὸν, μεταβαλόντες αὐτὸν εἰς κοπρῶνα. Ἀλλὰ μ' ὅλον τὸν ζῆλον, ὃν ἔδειξεν ὁ Ἰού ὑπὲρ τῆς λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, δὲν κατώρθωσε νὰ καθαρῇ τὸ βασιλεῖόν του ἐκ πάντων τῶν λειψάνων τῆς εἰδωλολατρείας· ὁ χρυσὸς μόσχος, ὃν ἔστησεν ἐν Βεθλὴ ὁ Ἱεροβοάμ, ἐσώζετο. Ἡ δυναστεία τοῦ Ἰού ἐστερεώθη μὲν, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐπιθέσεων οὐδὲ νὰ διατηρήσῃ μέχρι τέλους τὴν ἰσχύϊν ἐκείνην, ἣν πολλάκις ἔδειξε, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς συμμάχιας τῶν βασιλέων τοῦ Ἰούδα. Ὁ Ἰού ἐκοιμήθη μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ καὶ ἔθαψαν αὐτὸν ἐν Σαμαρείᾳ²⁾.

Εἰδομεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα Ὀχοζίας, καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰού καὶ πληγωθεὶς θανάσιμος ἀπέθανεν ἐν Μαγεδδῷ. Μιθοῦσα τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ μητρὸς του Γοθολία ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν τῶν υἱῶν τοῦ Ὀχοζίου ἀνηλίκων εἰσέτι ὄντων. Ἀλλ' ἡ θυγάτηρ αὐτῆς τῆς Ἰεζάβελ συνέλαβε τὸν τολμηρὸν σκοπὸν τοῦ νὰ διατηρήσῃ ἐν Ἱερουσόλυμοις τὴν λατρείαν τοῦ Βάαλ καὶ νὰ ἐξοντώσῃ πᾶν σπέρμα ἐκ τοῦ βασιλικῆς οἴκου. Ἡ βασιλεία της λοιπὸν ἤρchiσε διὰ τῆς σφαγῆς τῶν ἐγγόνων της· ἀλλ' εἰς ἐξ αὐτῶν Ἰωὰς ὀνόματι ἐνιαύσιος τὴν ἡλικίαν διέφυγε τὰς χεῖρας της διὰ τῆς συνεργείας τῆς Ἰωσαβὲ, ἀδελφῆς τοῦ Ὀχοζίου καὶ γυναικὸς τοῦ Ἀρχιερέως Ἰω-

¹⁾ Δ'. Βασιλ. θ'.

²⁾ Δ'. Βασιλ. ι.

δαέ, ἥτις, κρύψασα αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, ἀνέτρεφε λεληθότως ἐπὶ ἑξ ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα δὲ τοῦτο τὸ βασιλεῖον τοῦ Ἰουδα υπέφερε τὴν τυραννικὴν δεσποτείαν τῆς Γοθολίας· ἀλλ' ἡ πτώσις αὐτῆς προητοιμάζετο κρυφίως ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως Ἰωδαέ, ὅστις κερδίσας ὑπὲρ αὐτοῦ τοὺς ἀρχηγούς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, ἐγνωστοποίησε τὸν νεαρόν γόνον τῆς βασιλικῆς γενεᾶς. Ἀμα ἔφθασεν ὁ Ἰωὰς τὸ ἔβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ὁ Ἰωδαέ, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς καὶ τῶν Λευιτῶν, ἔκρινε τὸν καιρὸν κατάλληλον ἵνα κρίσῃ δημοσίως τὸν μικρὸν βασιλόπαιδα καὶ ἀναγορεύσῃ αὐτὸν βασιλέα τοῦ Ἰουδα. Τὴν ἡμέραν λοιπὸν τῆς στέψεως διέταξε τοὺς φύλακας τοῦ ἱεροῦ ἵνα καταλάβωσι τὰς κυριωτέρας αὐτοῦ πύλας, παραγγείλας αὐτοῖς ἵνα θανατώσωσι πάντα ἀποπειρώμενον νὰ εἰσέλθῃ· τούτου δὲ γενομένου, ἔγχευεν ὁ Ἰωδαέ τὸν Ἰωὰς ἐνώπιον τοῦ θυσιαστηρίου καὶ παρέστησεν αὐτὸν ἐστεμμένον μὲ τὸ βασιλικὸν διάδημα καὶ φέροντα τὰ βασιλικά σκήπτρα. Ἀμέσως ὁ ἔξωθεν ἱστάμενος λαὸς ἐκρότησε ταῖς χερσὶ καὶ ἀνεβόησε, ζήτησεν ὁ βασιλεὺς. Τὰς φωνὰς ταύτας ἀκούσασα ἡ Γοθολία, καὶ ἰδοῦσα τὸν λαὸν συνωθούμενον, ἔδραμεν εἰς τὸ Ἱερὸν, καὶ πληροφορηθεῖσα τὰ γενόμενα διέρρηξε τὰ ἱμάτιά της κράζουσα, προδοσία! Τότε ὁ Ἰωδαέ συλλαβὼν αὐτὴν ἠπέλθῃ θάνατον κατὰ παντός, ὅστις θὰ ἀνέλαμβανε τὴν υπεράσπισίν της· αὐθωρεὶ τὸ πλῆθος ἀπαγαγὼν εἰς τὸν χειμαρρὸν τῶν Κέδρων ἐψόνευσαν αὐτήν. Μετὰ ταῦτα ὁ λαὸς, ἀφ' οὗ ὥμοσε πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν βασιλέα, ὥρμησεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Βάαλ καὶ κατηδάφισεν αὐτὸν, κατασφάξας τὸν ἱερέα αὐτοῦ Μιθάν. Ὁ βασιλεὺς, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν βασιλέων.

Ὁ ἸΩΑΣ ἐκυβέρνησα τὸν τόπον κατ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἀνηλικιότητός του ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀρχιερέως Ἰωδαέ, ὅστις εὗρεν αὐτὸν τέκνον πειθήνιον καὶ χρηστάς ἐλπίδας ὑπὲρ τῆς στερεώσεως τῆς ἐθνικῆς λατρείας παρέχον. Ὅτε δὲ ἔφθασεν εἰς ὄριμον ἡλικίαν, ἐνύμφευσεν αὐτὸν ὁ Ἰωδαέ μετὰ δύο γυναικῶν, ἐξ ὧν ἔσχε πολλά τέκνα ἄρρενά τε καὶ θήλεα. Ἐν τῶν κυριωτέρων μελημάτων τοῦ νέου βασιλέως ἦν ἡ ἐπισκευὴ τοῦ Ἱεροῦ, ὅπερ ἐπὶ τῶν προηγουμένων βασιλέων υπέστη πολλὰς συλήσεις καὶ καταστροφάς¹⁾. Ὁ Ἰωὰς διέταξεν ἵνα οἱ ἱερεῖς μεταχειρισθῶσιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ τὰς συνεισφοράς τῶν εὐσεβῶν καὶ συναθροίσωσι καὶ ἕτερα ὑλικά· ἀλλ' αἱ προσπάθειαι του ἀπέτυχον.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν τὸ βασιλεῖον τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ἰού ἐξηκολούθει ἐξασθενούν. Ἡ υποστήριξις τῶν Προφητῶν καὶ τοῦ λαοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ

προστατεύσωσιν αὐτὸ κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σύρων, οἵτινες, βασιλεύοντος τοῦ Ἀζαήλ, κατέλαβον πάσας τὰς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου χώρας καὶ κατεπίεζον δεινῶς τὰς ἐπιλοίπους χώρας. Ὁ Ἰού ἐτελεύτησε τὸ εἰκοστὸν ἑγδὸσον ἔτος τῆς βασιλείας του (850), καταλιπὼν διάδοχον τοῦ θρόνου του τὸν Ἰωάχαζ.

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ὁ Ἰωὰς, ἐπιπλήξας τοὺς ἱερεῖς διὰ τὴν πρὸς συλλογὴν χρημάτων ἀμέλειάν των²⁾ ἔλαβε νέα μέτρα ὑπὲρ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ Ἱεροῦ· ἀλλ' οἱ ἱερεῖς προετίμησαν μᾶλλον νὰ ἐπισκευάσωσιν αὐτὸ ἐξ ἰδίων ἢ νὰ συλλέξωσι χρήματα. Ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰωδαέ ἔστησε παρὰ τὸ θυσιαστήριον κιβώτιον, ἐν ᾧ ὤφειλεν ὁ βουλόμενος νὰ ῥίπτῃ τὴν συνεισφορὰν του· ὁσάκις δ' ἐπληροῦτο ἀργυρίου τὸ κιβώτιον τοῦτο, ὁ γραμματεὺς ἐλάμβανεν τὰ ἐν αὐτῷ καὶ ἐνεχείριζεν αὐτὰ τῷ ἐπιτετραμμένῳ τὴν ἀγορὰν τοῦ πρὸς τὴν ἐπισκευὴν ἀπαιτουμένου ὑλικοῦ καὶ τὴν πληρωμὴν τῶν ἐργατῶν. Οὕτω δὲ τὸ ἔργον τῆς ἐπισκευῆς ἐτελέσθη ταχέως, καὶ ὁ Ἰωὰς ἔσχε τὴν εὐχαρίστησιν νὰ ἴδῃ τὸ Ἱερὸν ἐπεσκευασμένον.

Ὁ Βασιλεὺς τῶν Σύρων Ἀζαήλ ἐξηκολούθει ἐπιτιθέμενος κατὰ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ κατ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάχαζ, ὅστις ἤρξατο νὰ εὐνοῇ τὴν εἰδωλολατρείαν. Ὁ στρατὸς τοῦ βασιλείου τούτου δεκατισθεὶς ὑπὸ τῶν συνεχῶν πολέμων, περιορίσθη εἰς δέκα μόνον χιλιάδας πεζῶν, ἐξήκοντα ἵππεις καὶ δέκα πολεμικὰς ἀμάξας. Ἀλλ' οὐχ ἤττον τὰ ἀσθενή ταῦτα λείψανα, ἐνθαρρυνόμενα ὑπὸ τῶν Προφητῶν, ὧν τὴν εὐνοίαν κατῴρωσε νὰ ἀνακτήσῃ ὁ βασιλεὺς διὰ τῆς μετανοίας του, ἠδυνήθησαν νὰ ἀναχαιτίσωσι τοὺς στρατοὺς τῆς Συρίας καὶ νὰ διατηρήσωσιν ἐπὶ τινα καιρὸν τὴν εἰρήνην. Ὁ Ἰωάχαζ ἐτελεύτησε τὸ ἔβδομον ἔτος τῆς βασιλείας του· διεδέχθη δ' αὐτὸν ὁ υἱὸς του Ἰωὰς (840).

Τὸν ὁμώνυμόν του βασιλέα τοῦ Ἰουδα ἐκράτει, ἐν ὅσῳ ἔζη, ἐν τῇ εὐθείᾳ ὁδῷ ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰωδαέ, ὅστις ἔζησε 103 ἔτη. Ὁ πρὸς τὸν ἀρχιερέα τοῦτον σεβασμὸς τοῦ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ βασιλέως ἦν οὕτω μέγας, ὥστε ἀποθανὼν ἡξιώθη βασιλικῆς κηδείας. Μετὰ τὸν θάνατον ὁμοῦς αὐτοῦ οἱ θιασῶται τῆς φοινικικῆς εἰδωλολατρείας ἐτόλμησαν νὰ ἀναφανῶσιν, ὁ δὲ Ἰωὰς εἶχε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ νὰ ἀνέχηται αὐτούς. Εἰς μάτην ὕψωσαν τὴν φωνὴν των οἱ Προφῆται κατὰ τοῦ σκανδάλου τούτου. Ὁ ἱερεὺς Ζαχαρίας, υἱὸς τοῦ Ἰωδαέ, τολμήσας ἡμέραν τινα ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ Ἱεροῦ νὰ ἐπιπλήξῃ τὸν λαὸν καὶ νὰ ἀπειλήσῃ αὐτὸν διὰ τῆς θείας τιμωρίας, ἐλιθοβολήθη κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀγνώμονος βασιλέως, κράζων· Ἰδοὶ Κύριος καὶ κρινάτω. Ἀλλ' ἡ θεία δίκη δὲν ἐδράδυνε· τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας Ἀζαήλ, προχωρήσας μέχρι τῆς Γέθ καὶ ταύτην ἐκπορεύσας, ἠπείλει νὰ πολιορκήσῃ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ· φοβηθεὶς δὲ ὁ Ἰωὰς μὴ ὁ Σύρος βασι-

¹⁾ Β'. Παραλείπει καδ'. 7.

λεως ἐκπορεύθη καὶ ταύτην καὶ κινδυνεύσῃ περὶ τῶν ὀ-
λων, κενώσας πάντας τοὺς θησαυροὺς τοῦ τε Ἰεροῦ καὶ
τῶν βασιλείων, ἀπέστειλεν αὐτοὺς τῷ Ἀζαήλ καὶ οὕτω
κατέπεισεν αὐτὸν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς τὰ ἴδια. Μετ' οὐ πολὺ
δὲ, ἐν ᾧ ἐνοσηλεύετο, ἐθανατώθη ἐπὶ τῆς κλίνης ὑπὸ τῶν
οἴλων τοῦ Ζαχαρίου, τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐκδικουμένων.

Τὸν Ἰωᾶς διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ ΑΜΑΣΙΑΣ (838) εἰ-
κοσαετῆς τὴν ἡλικίαν· ἐκστρατεύσας δὲ μετ' οὐ πολὺ
κατὰ τῶν Ἑδωμιτῶν καὶ τοὺτους κατὰ κράτος νικήσας
ἐκυρίευσεν τὴν πρωτεύουσάν των Πέτραν. Κατὰ τὴν αὐτὴν
ἐποχὴν καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ Ἰωᾶς κατετρόπωσε
τοὺς Σύρους. Ἡμέραν δὲ τινα μαθὼν ὅτι ὁ Προφῆτης Ἐ-
λισσαῖος προσήγγιζεν εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἐπορεύ-
θη πρὸς ἐπίσκεψίν του. Ὁ Ἐλισσαῖος εἰπὼν αὐτῷ νὰ ἀ-
νίσξῃ ἐν παράθυρον καὶ νὰ ῥίψῃ ἐν βέλος πρὸς ἀνατολὰς,
ὁπέδειξε διὰ τῆς συμβολικῆς ταύτης πράξεως τὴν νί-
κην, ἣν ἔμελλεν ὁ Ἰωᾶς νὰ κερδήσῃ κατὰ τῶν Σύρων.
Οἱ λόγοι τοῦ Προφήτου ἐνεθάρρυναν αὐτὸν καὶ ἐπατέθη
κατὰ τοῦ βασιλείου τῆς Συρίας, ὃν κατατροπώσας κατέ-
λαβεν ἀπάσας τὰς πόλεις, ἃς ὁ προκατόχος του Ἀζαήλ
εἶχε κυριεύσει. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου αἱ μὲν ἐπιδρομαὶ τῶν
Μωαβιτῶν ἤρχισαν νὰ ἀνησυχῶσιν αὐτὸν, ὁ δὲ βασι-
λεὺς τοῦ Ἰουδα Ἀμασίας ἡτοιμάζετο εἰς πόλεμον κατ'
αὐτοῦ διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν· μισθώσας οὗτος στρατιώτας
ἐκ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου ἐναντίον τῶν Ἑδωμιτῶν
καὶ ἐλεγχοίς διὰ τοῦτο ὑπό τινος Προφήτου, εἰπόντος
αὐτῷ ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ ἔστι μετὰ τῶν Ἑφραϊμιτῶν, ἀπέ-
πεμψεν αὐτοὺς, δοὺς αὐτοῖς ἀντὶ πληρωμῆς ἑκατὸν τά-
λαντα ἀργυρίου· ἀλλ' οἱ Ἰσραηλῖται μὴ ἀνασχομένει
τὴν προσβολὴν ταύτην περιήρχοντο λεηλατοῦντες τὰς
Ἰουδαϊκὰς χώρας. Τοῦτο παρώρμησε τὸν Ἀμασίαν ἵνα
κηρύξῃ πόλεμον κατὰ τοῦ Ἰωᾶς, ὅστις ἀπήντησεν αὐτῷ
διὰ τοῦ ἐξῆς ἀπολόγου. «Ἡ ἄκανθα ἣ ἐν τῷ Λιβάνῳ
ἀπέστειλε πρὸς τὴν κέδρον τὴν ἐν τῷ Λιβάνῳ λέγουσα,
ὅς σου θυγατέρα σου τῷ υἱῷ μου εἰς γυναῖκα· καὶ διήλ-
θον τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ τὰ ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ συνεπάτη-
σαν τὴν ἄκανθαν. Τύπτων ἐπάταξας τὴν Ἰδουμαίαν κα-
επῆρέσας ἡ καρδία σου· ἐνδοξάσθητι καθήμενος ἐν τῷ οἴ-
κῳ· καὶ ἵνα τί ἐρρίζεις ἐν κακίᾳ σου; καὶ πεσῇ σὺ καὶ Ἰ-
ουδας μετὰ σοῦ»¹⁾. Ἡ ὑβριστικὴ αὕτη ἀπάντησις παρώρ-
μησεν ἔτι μᾶλλον τὸν Ἀμασίαν, ὅστις ἀμέσως ἐξεστρά-
τευσε κατὰ τοῦ Ἰωᾶς· συγκροτηθείσης δὲ μάχης παρὰ
τὴν Βαιθσαμὺν, ὁ μὲν Ἰουδαϊκὸς στρατὸς νικηθεὶς κατὰ
κράτος ἐτράπη εἰς φυγὴν, ὁ δὲ βασιλεὺς αὐτοῦ Ἀμασίας
περιέπεσε ζῶν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Τότε ὁ Ἰωᾶς ἐξε-
στράτευσε κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ καθελὼν τὸ τεῖχος
πρὸς τὸ μέρος τῆς πύλης Ἑφραῖμ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πό-

λιν, καταλαβὼν δὲ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον καὶ πάντα
τὰ σκεύη τὰ εὐρεθέντα ἐν τῷ Ἱερῷ, ἐπέστρεψεν εἰς Σαμά-
ρειαν, μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπηλευθέρωσε τὸν Ἀμασίαν. Ὁ
Ἰωᾶς ἐτελεύτησε τὸ ἑξήκοντον ἔκτον ἔτος τῆς βασιλείας
του (828) καταλιπὼν διάδοχον τὸν υἱὸν του Ἰεροβοάμ τὸν
Β'. Μετὰ δεκαπέντε δὲ ἔτη καὶ ὁ Ἀμασίας κατέλιπε τὸ
ζῆν δολοφονηθεὶς ἐν Λαχίς· τὸ λείψανόν του μετεκομίσθη
εἰς Ἱερουσόλυμα καὶ ἐναπετέθη εἰς τοὺς τάφους τῶν βασι-
λέων· τὸν Ἀμασίαν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ὀζίας τῷ 809.

Ὁ ΟΖΙΑΣ²⁾ ἀνέβη εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον δεκαετα-
τῆς τὴν ἡλικίαν, ἣ δὲ βασιλεία του ὑπέσχετο εἰς τὸ βα-
σιλειον τοῦ Ἰουδα ἡμέρας εὐτυχίας καὶ δυνάμεως. Ὁ νέος
βασιλεὺς ἔδειξεν ἰδιόζουσαν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν λατρείαν
τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Μόλις ἐδάσκειν, καὶ καθυπέταξεν
ὀλοτελῶς τοὺς Ἑδωμίτας, οἰκοδομήσας καὶ ὀχυρώσας
τὴν ἐν τῷ Αἰλανιτικῷ κόλπῳ πόλιν Αἰλάθ³⁾. Βραδύτερον
ὁ ἐπολέμησε μετὰ τῆς αὐτῆς ἐπιτυχίας κατὰ τῶν Φιλι-
σταίων καὶ πολλῶν ἀραβικῶν φυλῶν· οἱ Ἀμμωνῖται ἐτέ-
λουν αὐτῷ φόρους. Ὀχύρωσε τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλὴμ,
ἐκτίσεν ἐπ' αὐτῶν πύργους μετὰ μηχανῶν ἐξακοντίζου-
σῶν μεγάλους λίθους, καὶ ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατὸν
του. Μ' ὅλην δὲ τὴν πρὸς τοὺς πολέμους κλίσιν του δὲν
παρημέλησε τὰς εἰρηνικὰς τέχνας· ἡγάπα σφόδρα τὴν
γεωργίαν καὶ περιέθαλπε τοὺς ποιμένας καὶ τοὺς ἀμπε-
λουργοὺς. Εἰς τὰς ποηφόρους ἐρήμους κατεσκεύασε φρέ-
ατα πρὸς εὐμάρειαν τῶν ποιμένων. Ἡ βασιλεία του, δι-
αρκέσασα πεντήκοντα καὶ δύο ἔτη, λογίζεται ὡς ἡ λαμ-
προτέρα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἑβραίων· ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη
τοῦ βίου του υπερηφανευθεὶς διὰ τὰ στρατιωτικὰ του κα-
ταρθώματα, ἠθέλησε νὰ σφετερισθῇ τὰ ἔργα τοῦ ἱερατικοῦ
τάγματος. Ἡμέραν τινα εἰσελθὼν εἰς τὸ θυσιαστήριον,
ἤρχισε νὰ θυμιά ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος·
ὁ Ἀρχιερεὺς Ἀζαρίας καὶ ὀγδοήκοντα ἱερεῖς ἤλεγξαν αὐ-
τὸν διὰ τὴν ἱεροσυλίαν ταύτην καὶ τὸν προέτρεψαν νὰ ἐξ-
έλθῃ τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἀντιστάς, κατελήφθη αὐ-
τῶν ὑπὸ λέπρας.

Τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ εἶχεν ἐνισχυθῇ τὰ μάλιστα
κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην· Ἰεροβοάμ ὁ Β' ἐξακολουθήσας
τὸν κατὰ τῶν Σύρων πόλεμον τοῦ πατρὸς του, καὶ προσ-
βαλὼν αὐτοὺς ἐν αὐτῇ τῇ χώρᾳ των, κατέκτησε πολλὰ
μέρη περὶ τὴν Δαμασκὸν καὶ τὴν Αἰμάθ, καὶ, ὡς ἐκ τῆς
Δ'. τῶν Βασιλείων (ιδ'. 28) ἐξάγεται, οἱ Ἰσραηλῖται κα-
τέϊχον ἐπὶ τινα καιρὸν τὰς δύο ταύτας πόλεις. Ἀπασαι
αἱ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου χῶραι, ἀπὸ τῆς Αἰμάθ
μέχρι τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, περιήλθον καὶ αὖθις ὑπὸ

¹⁾ Α'. Βασιλ. ιδ'.

²⁾ Ὁ βασιλεὺς οὗτος καλεῖται ἐν τῇ Δ'. τῶν Βασιλείων καὶ
Ἀζαρίας.

³⁾ Β'. Παραλειπ. ιδ'.

τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἰσραηλιτῶν. Ὁ Προφήτης Ἰωνᾶς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμαθὶ ἐκ τῆς Γεθλοφὲρ (κειμένης ἐν γῇ Ζαβουλὼν) εἶχεν ἐνθαβρύνει τὸν Ἱεροβοάμ εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, καὶ εἶχε προειπεῖ αὐτῷ τοὺς θριάμβους του. Ἀλλ' ἡ εὐτυχία τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου εἰσῆγαγεν εἰς αὐτὸ πλοῦτη καὶ πολυτέλειαν, καὶ μετ' οὐ πολὺ κατέκλυσαν τὰς πόλεις αὐτοῦ ὅλαι αἱ κακαὶ μιᾶς διεσθαρμένης κοινονίας. Τότε ὁ Προφήτης Ἀμώς, ποιμὴν ἐκ τῆς Θεκωῆ, μετέβη εἰς Βεθλὴλ, καὶ διὰ λόγων πολυμερῶν καὶ ἐντόνων ὑπὲρ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ δικαίου ἤλεγξε τὴν ἐν Βεθλὴλ καὶ Δάν εἰδωλολατρείαν, τὴν ἀχαλίνωτον ἀσωτίαν, τὴν πολυτέλειαν, τὴν ἀδικίαν, τὴν καταδυναστευσιν τῶν πτωχῶν, καὶ ὑπομνήσας εἰς τε τὸν Ἱεροβοάμ καὶ τοὺς ἰσχυροὺς τῆς Σαμαρείας τὴν θείαν ἐκδίκησιν, προὔπεδειξεν αὐτοῖς πόρρωθεν τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν σφαγὴν. Ὁ Ἱερεὺς τῆς Βεθλὴλ Ἀμασίας κατήγγειλε τότε τὸν Ἀμῶς παρὰ τῷ Ἱεροβοάμ ὡς συνωμότην· ἀλλ' ὁ Ἱεροβοάμ φαίνεται ὅτι οὐδεμίαν ἔδωκε σημασίαν εἰς τὰς καταγγελίας τοῦ Ἀμασία· διότι βλέπομεν τὸν Ἱερέα τοῦτον περιοριζόμενον μόνον ἵνα εἴπῃ μετὰ πικρίας πρὸς τὸν Ἀμῶς «πορεύθητι εἰς τὴν γῆν Ἰούδα, καὶ ἐκεῖ προφήτευσον καὶ οὐχὶ ἐν Βεθλὴλ, ἥτις ἐστὶν ἀγίασμα καὶ οἶκος τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ». Πρὸς ταῦτα ὁ Ἀμῶς ἠπήντησεν «οὐκ ἤμην Προφήτης ἐγὼ οὐδὲ υἱὸς Προφήτου, ἀλλ' ἡ αἰπὸλος ἡμῶν καὶ κνίζων συκάμινος, καὶ ἀνέλαβέ με Κύριος ἐκ τῶν προβάτων» καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με· βᾶδιζε καὶ προφήτευσ· ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ. Διὰ τοῦτο τὰδε λέγει Κύριος· ἡ γυνὴ σου ἐν τῇ πόλει πορνεύσει, καὶ οἱ υἱοὶ σου καὶ αἱ θυγατέρες σου ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται, καὶ ἡ γῇ σου ἐν σχοινίῳ καταμετρηθήσεται, καὶ σὺ ἐν γῇ ἀκαθάρτῳ τελευτήσεις, ὁ δὲ Ἰσραὴλ αἰχμαλωτὸς ἀχθήσεται ἀπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ· οὕτως ἔδειξέ μοι Κύριος Κύριος¹⁾.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄρχεται τὸ τάγμα τῶν Προφητῶν νὰ λαμβάνῃ ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ βασιλείῳ μεγάλην δύναμιν καὶ ἐπίδωσιν. Οἱ Προφῆται, ὑψούντες τὴν φανήν των κατὰ τῆς εἰδωλολατρίας, κατὰ τῆς διαστροφῆς τῶν ἠθῶν, κατὰ τῶν σφαλμάτων καὶ τῆς τυραννίας τῶν βασιλέων, ἐνεφανίζοντο καὶ ὡς Ἱεροκήρυκες καὶ ὡς πολιτικοὶ ῥήτορες· ἀπειλοῦντες δὲ τὸ κράτος διὰ προσεγγιζουσῶν καταστροφῶν προέβλεπον ἐν τῷ μέλλοντι τὸ ἰδανικὸν τῆς ἀληθοῦς θεοκρατίας, καὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἐβραϊκοῦ λαοῦ. Παρὰ τὸν Προφήτην Ἀμῶς ἤχημαζε καὶ ὁ Προφήτης Ἰωὴλ. Προλέγων ὁ Προφήτης οὗτος μέλλον λαμπρότερον, προχωρεῖ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅποτε ὁ Θεὸς ἐκχεῖ τὸ πνεῦμά του ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, ἡ δὲ Σιών δοξασθήσεται διὰ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰεχωῦᾶ, Ὁ Προφήτης Ὡσηῆ, ἀ-

κμάσας περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας Ἱεροβοάμ τοῦ 6¹⁾, προεῖπε τὴν καταστροφὴν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου²⁾. Ὁ Ἱεροβοάμ ὁ Β'. ἀπέθανε τὸ τεσσαρακοστὸν πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας του (784). Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἱερὰ βιβλία λέγουσιν ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἀνέλαβε τὰς ἡγίας τοῦ κράτους ἑνδεκα ἢ δώδεκα ἔτη μετὰ ταῦτα (772), δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι μετὰ τὸν θάνατον Ἱεροβοάμ τοῦ Β'. ἐπεκράτησεν ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰσραὴλ ἀναρχία, εἴτε διότι ὁ υἱὸς του Ζαχαρίας ἦν πολὺ νέος, εἴτε διότι δὲν εἶχε τὰ ἀπαιτούμενα προσόντα ὥπως ἀντιπαλαίσῃ κατὰ τῶν ἀποπειρωμένων νὰ ἐξώσωσιν αὐτὸν τῆς βασιλείας. Οἱ λόγοι τοῦ Προφήτου Ὡσηῆ, οἵτινες ἐν μέρει ἀνῆκουσι εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην, φαίνονται ἐπικυροῦντες τὴν ὑπόθεσιν ταύτην. Ἐλέγχων ὁ Προφήτης οὗτος τὴν ἐν τῷ βασιλείῳ τούτῳ ἐπικρατοῦσαν ἀναρχίαν λέγει «ἐμέρισαν καρδίας αὐτῶν· νῦν ἐμφανισθήσονται αὐτοὺς κατασκευαί· τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν· ταλαιπωρήσουσιν αἱ στῆλαι αὐτῶν· διότι νῦν ἐρῶσιν· οὐκ ἔστι βασιλεὺς ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν Κύριον· ὁ δὲ βασιλεὺς τί ποιήσει ἡμῖν, λαλῶν ῥήματα, προφάσεις ψευδεῖς;»³⁾.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἱεροβοάμ Ζαχαρίας κατώρθωσε τέλος πάντων νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του τὸ τριακοστὸν ὀγδοὸν ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ὀζίου (772)⁴⁾· ἀλλ' ἐθαλίλευσεν ἐξ μόνον μῆνας. Ἀποστάτης τις, καλούμενος Σελλούμ, υἱὸς τοῦ Ἰαβίς, ἐδολοφόνησεν αὐτὸν (771) ἐνώπιον τοῦ λαοῦ καὶ ἐγένετο κύριος τοῦ θρόνου· καὶ οὕτως ἐσθε-σεν ἡ δυναστεία τοῦ Ἰού. Ὁ Σελλούμ ἐθαλίλευσεν ἐν αὐτῷ μόνον μῆνα· διότι Μανασῆς ὁ υἱὸς Γαδδί καὶ στρατηγὸς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ στρατοῦ, μαθὼν ἐν Θαρσίλᾳ τὰ γενόμενα, ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τοῦ Σελλούμ· καταλαβὼν δὲ τὴν Σαμαρείαν καὶ θανατώσας τὸν δολοφόνον τοῦ Ζαχαρίου, ἐγένετο κύριος τοῦ θρόνου. Ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων Φουά, εἰσβαλὼν εἰς τὸ Ἰσραηλιτικὸν κράτος, ἐληλάτει τὰς πόλεις αὐτοῦ· ὁ Μανασῆς, μὴ δυνάμενος νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ ἰσχυροῦ τούτου ἐχθροῦ, συνήθροισεν 1,000 τάλαντα εἴτε 3,000,000 σίκλων ἀργυρῶν (ῥρ. σελ. 51. σημ. 3.) καὶ προσήνεγκε ταῦτα τῷ βασιλεῖ τῶν Ἀσσυρίων, πληρώσας ἀνὰ πεντήκοντα σίκλους δι' ἕκαστον στρατιώτην⁵⁾· ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων συνέκειτο ἐκ 50,000 ἀνδρῶν. Ὁ Φουά οὐ μόνον συγκατετέθη νὰ ἀποσύρῃ τοὺς στρατοὺς του, ἀλλὰ καὶ ἀνέλαβε νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Μανασῆα κατὰ τῶν ἐχθρῶν του. Ὁ Μανασῆς μετ' οὐ πολὺ ἐτελεύτησε, καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φακασίας (760)⁶⁾· ἀλλὰ καὶ τοῦτον μετὰ δύο ἔτη ὁ Φα-

¹⁾ Λ. 4.

²⁾ Ι. 2—4.

³⁾ Δ'. Βασιλ. κ. 20.

⁴⁾ Ἀμώς, ζ'. 10—17.

στάτης αὐτοῦ Φακεε, υἱὸς Ῥομελίου, συμπαραλαβὼν πεντήκοντα Γαλααδίτας, ἐδόλοφόνησεν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων τῆς Σαμαρείας (758), γενόμενος κύριος τοῦ θρόνου.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ πρώτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Φακεε ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰουδα Ὁζίας ἐτελεύτησε (758) βασιλεύσας πεντήκοντα καὶ δύο ἔτη, καὶ ἐτάφη ἐν πόλει Δαβιδ, ἀλλ' οὐκ ἐν τάφοις βασιλέων· κατέλιπε δὲ διάδοχον τῆς βασιλείας τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωάθαμ.

Ὁ ΙΩΑΘΑΜ, ὅστις εἰκοσιπενταετῆς ἀνέβη εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον, διεκρίθη ἐπὶ δραστηριότητι καὶ εὐσεβείᾳ, μηδεμίαν ἀρετὴν ἀπολειπόμενος· ἀλλ' οὐχ ἤττον καὶ αὐτὸς δὲν κατέστρεψε τὰ ὑψηλὰ (ἔρ. σελ. 53) οὐδ' ἀπηγόρευσε εἰς τὸν λαὸν τὸ νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὰ θυσίας. Εἰς τὰς ὁχυρώσεις, ἃς ἐποίησεν ὁ πατήρ του, προσέθηκε καὶ ἄλλας, ὅπως προλάβῃ τοὺς ἀπειλοῦντας τὸ κράτος του κινδύνους. Ἐπεσκεύασε τὴν πύλιν τοῦ Ἱεροῦ τὴν ὑψηλὴν καὶ ὠκοδόμησε πολλὰ ἐν τοῖς παρὰ τῷ Ὁπὲλ (ἔρ. σελ. 48. § 14.) τεύχεσι· κατεπολέμησε τοὺς Ἀμμωνίτας καὶ ἐπέβαλεν αὐτοῖς ἐπὶ τρία ἔτη ὑπερόγκους φόρους¹⁾. Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ Φακεε φοβούμενος τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Ἀσσυρίων συνεμάχησε μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας Ῥαασῶν· ἀμφοτέρω δὲ οἱ βασιλεῖς οὗτοι συνεφώνησαν, ὅπως ἀνατρέψωσι τὴν βασιλικὴν δυναστείαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κράτους καὶ ἀναδιβάσωσιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν υἱὸν τοῦ Ταβεήλ, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἵσως τοῦ νὰ ἀντιστῶσιν ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀσσυρίων· πλὴν τὰ συνετὰ μέτρα, ἅπερ ἔλαβεν ὁ Ἰωάθαμ δὲν ἐπέτρεψαν αὐτοῖς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου των. Κατὰ δυστυχίαν ὁ ἀγαθὸς Ἰωάθαμ ἀπέθανε (741) πρὶν ἢ συμπληρώσῃ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του, καταλιπὼν τῆς βασιλείας διάδοχον τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχαζ.

Ὁ ΑΧΑΖ, βίβης ἀγαθῆς ἐξωλέστατον βλάστημα, ἅμα παραλαβὼν τὸν πατρῶον θρόνον εἰσέγαγεν εἰς τὸ κράτος φρικτὴν εἰδωλολατρείαν· ἀνήγειρεν ἀγάλματα πρὸς τιμὴν τοῦ Βάαλ καὶ μετέσχε καὶ αὐτῆς τῆς φρικταλέας λατρείας τοῦ Μολὸχ, προσενγκῶν εἰς ὀλοκαύτωμα ἓνα ἐκ τῶν υἱῶν του ἐν τῇ κοιλάδι Ἐννὸμ. Ἐξ ἀρχῆς τῆς βασιλείας του ὁ Φακεε καὶ ὁ Ῥαασῶν εἰσέηλσαν εἰς τὸ κράτος του καὶ ἠπειλήσαν καὶ αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἀχαζ ἐν τῇ στενοχωρίᾳ του ἀπεφάσισε μὲν νὰ ἀγοράσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων διὰ βαρυτάτων φόρων, ἀλλὰ συγχρόνως ὥφειλε καὶ νὰ λάβῃ μέτρα πρὸς υπεράσπισιν τῆς πρωτεύουσας του ἐναντίον τῶν συμμαχικῶν στρατῶν τοῦ Φακεε καὶ τοῦ Ῥαασῶν. Ἡμέραν τινα, ἐν ᾗ εὕρισκετο παρὰ τὴν κολυμβήθραν τῆς ἁνω ἰδού ἀγροῦ τοῦ κναφέως, ἤλθε πρὸς αὐτὸν ὁ Προφήτης Ἡσαίας ἵνα ἐνθαρρύνῃ αὐτὸν, καὶ πρὸ πάντων ἵνα ἐμπο-

δίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀσσυρίων, ἧτις ἀφεύκτως ἐμελλε νὰ ἀποβῇ ὀλεθρία εἰς τὸ κράτος. Ὁ Προφήτης παρέστησε τῷ Ἀχαζ ὅτι ὁ Φακεε καὶ ὁ Ῥαασῶν δὲν θὰ πολιορκήσωσι τὴν Ἱερουσαλήμ, παρομοιάσας αὐτοὺς πρὸς δαυλοὺς καπνίζοντας καὶ ἀπειλῆσας αὐτὸν ἐν τέλει ὅτι, ἐὰν συμμαχήσῃ μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων, τὸ κράτος του θὰ ὑποστῇ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν τε Ἀσσυρίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Πλὴν, μ' ὅλας τὰς ἐπανειλημμένας συμβουλὰς τοῦ Ἡσαίου, ὁ Ἀχαζ ἐπέμενε εἰς τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῶν Ἀσσυρίων Θαλγαβελλασάρ. Ὁ κατακτητὴς οὗτος, κατακτῆσας τὴν Δαμασκὸν καὶ πᾶσαν τὴν Συρίαν, εἰσέβαλε καὶ εἰς τὸ Ἰσραηλιτικὸν κράτος, καὶ, καταλαβὼν πᾶσαν τὴν Περαιάν καὶ τὴν Γαλιλαίαν, ἀπῆγαγε τοὺς πλούσιους ἐκ τῶν κατοίκων εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, καὶ περιώρισε τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ εἰς μόνην τὴν ἐπαρχίαν τῆς Σαμαρείας. Ὁ Φακεε μετ' οὐ πολὺ ἐδόλοφονήθη (738) ὑπὸ τοῦ Ὡση υἱοῦ Ἡλὰ, ὅστις κατέλαβε τὸν θρόνον.

Ὁ Ἀχαζ προσῆλθε τότε πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων ἐν Δαμασκῷ· ἰδὼν δὲ τὸ μέγα θυσιαστήριον τοῦ αὐτόθι ναοῦ, ἀπέστειλε τὸ σχέδιον αὐτοῦ εἰς Ἱερουσαλήμ πρὸς τὸν Οὐρίαν τὸν ἱερέα καὶ ἐνετείλατο αὐτῷ ὅπως οἰκοδομήσῃ παρόμοιον ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ Ἱεροῦ. Ὁ Οὐρίας ἔσπευσεν ἀμέσως νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἐντολὴν τοῦ βασιλέως· τὸ ἀρχαῖον χαλκοῦν θυσιαστήριον μετεκινήθη πρὸς μεσημβρίαν, καὶ τὸ νέον ἐτέθη πρὸς ἄρκτον· ἵνα δὲ κερδήσωσι τόπον, ἀφείλον τὰς βάσεις τῶν δεξαμενῶν καὶ τοὺς χαλκοὺς βόας, οἵτινες ἐχρησίμευον ὡς βάσεις εἰς τὴν μεγάλην δεξαμενὴν, τὴν καλουμένην χαλκὴν θάλασσαν. Ὁ Ἀχαζ διέταξεν ἵνα αἱ καθημεριναὶ θυσίαι προσφέρονται εἰς τὸ ἑξῆς ἐπὶ τοῦ νέου θυσιαστηρίου. Μὴ ἀρκεσθεὶς δὲ εἰς τὰς βεβηλώσεις ταύτας, ἀνήγειρεν ἅμα ἐπιστρέψας εἰς Ἱερουσαλήμ πανταχοῦ θυσιαστήρια εἰς τὰς θεότητας τῶν Ἀσσυρίων, καταντήσας ἐπὶ τέλους νὰ κλείσῃ καὶ τὸ Ἱερόν. Ἀλλ' ἡ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀσσυρίας συμμαχία, ἡ τοσοῦτον ἀκριβὰ ἀγορασθεῖσα, ἀπέβη οὕτω ταπεινωτικὴ, ὥστε ὁ Ἀχαζ ἐθεωρεῖτο ὡς ὑποτελὴς αὐτοῦ. Ταυτοχρόνως δὲ αἱ Ἰδουμαῖοι εἰσέβαλλον ἐπανειλημμένως εἰς τὸ βασίλειόν του καὶ ἐλεηλάτουν αὐτό· ὡσαύτως καὶ οἱ Φιλιισταῖοι ἐκυρίευσαν πολλὰς αὐτοῦ πόλεις. Ὁ Ἀχαζ ἐτελεύτησε τὸ δέκατον ἕκτον ἔτος τῆς βασιλείας του (726), καταλιπὼν διάδοχον τῆς βασιλείας τὸν υἱὸν τοῦ Ἐζεκίαν. Ὁ θάνατός του οὐδεμίαν προῤῥένησε λύπην, ὁ δὲ λαὸς ἠρνήθη νὰ τὸν κηδεύσῃ βασιλικῶς.

Ὁ ΕΖΕΚΙΑΣ, ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον εἰκοσιπενταετῆς ἦν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, πάντῃ διάφορος τοῦ πατρὸς του· ἀνέπτυξε μέγαν ζῆλον ὑπὲρ τῆς λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ ἤνοιξεν, ἅμα ἀνέλαβε τὰς ἡμέρας τοῦ κράτους, τὸ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του κλειστὸν Ἱερόν. Ἀπαντα τὰ ἀγάλ-

¹⁾ Β'. Παραλειπ. κζ'. 5.

μάτα τῶν φοινικικῶν θεοτήτων συνέτριψε, καταργήσας καὶ αὐτὰ τὰ ὑψήλα, ὧν ἡ χρῆσις, καίπερ καθιερωμένη εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἀντέκειτο πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου· θέλων δὲ νὰ καταστρέψῃ πᾶν ἔχνος εἰδωλολατρείας, συνέτριψε τὸν χαλκοῦν ὄφιν, ὃν ὁ Μαῦσῆς κατεσκεύασεν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ὅστις, διατηρηθεὶς μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ ἡ κατασκευασθεὶς κατὰ μέμνησιν τοῦ πρωτοτύπου, συνετέλει εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῆς εἰδωλολατρείας. Διατάξας δὲ ἵνα καθαρίσωσι τὸ Ἱερὸν καὶ παρασκευάσωσι τὰ πάντα πρὸς ἐπανάληψιν τῶν τελετῶν τῆς πατρίου θρησκείας, ἐπέμψεν ἐπιστολάς καὶ κήρυκας οὐ μόνον εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένην χώραν, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα τὸν Ἰσραὴλ, ἀπὸ Βαρσαβὲ ἕως Ἀδν, καλῶν τὸν λαὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἵνα ἑορτάσωσι τὸ πάσχα· καὶ οὕτως ἐτέλεσε τὴν ἐορτὴν ταύτην μετὰ πολλῆς λαμπρότητος καὶ φιλοτιμίας, καὶ ἐγένετο μεγάλη εὐφροσύνη ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Σαλωμὼν υἱοῦ Δαβὶδ οὐκ ἐγένετο τοιαύτη ἐορτὴ ἐν Ἱερουσαλὴμ¹⁾.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ ἐβλεπε προσεγγίζουσαν τὴν τελευταίαν του ὥραν. Ὁ δολοφόνος τοῦ Φακεὲ Ὡση, ἀναβὰς εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον τρία ἔτη πρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἐζεκίου (729), ἦν ὑποτελής εἰς τοὺς Ἀσσυρίους, καὶ ἐπλήρωνεν εἰς τὸν Σαλμανασσάρ τὸν διάδοχον τοῦ Θαλααθφελλασάρ βαρυτάτους φόρους. Ὡς δὲ πληροφορούμεθα ἐκ τῶν λόγων τῶν Προφητῶν, ἐν τῷ Ἰσραηλιτικῷ βασιλείῳ ὑπῆρχον, καθὼς καὶ ἐν τῷ Ἰουδαϊκῷ, πολλοὶ ζητοῦντες τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, ὅστις μόνος ἠδύνατο νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν χείμαρρον τῶν Ἀσσυρίων κατακτητῶν καὶ ἐνδοιφερέτο τὰ μάλιστα ἵνα ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῶν συνόρων τοῦ δυνάμιν, ἧς ἡ κατακτητικὴ ὁρμὴ δὲν περιωρίζετο ἐν μόνῃ τῇ Ἀσίᾳ· ἀλλ' οἱ Προφῆται, δυσπιστοῦντες εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην, ἀπεδοκίμαζον αὐτὴν δι' ἐμφαντικωτάτων λόγων. Ὁ Ὡση ὅμως ἐνόμιζεν ὅτι αὕτη μόνῃ ἠδύνατο νὰ τὸν σώσῃ. Κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους αἰθιοπικὴ τις δυναστεία, ἡ εἰκοστὴ πέμπτῃ τοῦ Μανελῶνος, εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον, ἐν ᾗ ἡ κάτω Αἴγυπτος ἦν διηρημένη εἰς δύο δυναστείας, εἰς τὴν τῶν Τανιτῶν καὶ τὴν τῶν Σαϊτῶν. Ἡ αἰθιοπικὴ δυναστεία ἦν, ὡς φαίνεται, ἡ ἰσχυροτέρα, καὶ μόνῃ ἠδύνατο νὰ ἐξαποστείλῃ στρατοὺς διὰ τῆς Ἰδουμαίας εἰς Παλαιστίνην, ὡς ἐπραξε τοῦτο ἄλλοτε ὁ βασιλεὺς τῆς Μερῆς ἐπὶ τοῦ Ἀσά (ὁρ. σελ. 54). Πρὸς τὸν δεύτερον βασιλέα τῆς δυναστείας ταύτης, καλούμενον Σηγῶρ, ἐξαπέστειλεν ὁ Ὡση πρεσβευτάς, ὅπως συνδέσῃ συμμαχίαν, καὶ τοσοῦτον ἐπιστηρίχθῃ ἐπ' αὐτῆς, ὥστε ἀμέσως ἡρνήθῃ τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων. Τὴν προδοσίαν ταύτην τοῦ Ὡση,

μαθὼν ὁ Σαλμανασσάρ, συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισεν αὐτὸν, καὶ καταλαβὼν ὅλην τὴν χώραν τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐπολιόρησε (723) καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν τοῦ βασιλείου Σαμάρειαν. Ἡ Σαμάρεια ἀντέστη μὲν πεισματωδῶς ἐπὶ δύο ἔτη, ἀλλ' ἐπὶ τέλους παρεδόθη (723) καὶ μετ' αὐτῆς ἀπώλετο καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀνεξαρτησίας. Κατὰ τὴν συνθήκην τῶν Ἀσσυρίων κατακτητῶν οἱ μᾶλλον ἐπίφοβοι κάτοικοι τοῦ βασιλείου, καὶ ἰδίως οἱ πλούσιοι καὶ οἱ μαχηταί, ἐβιάσθησαν νὰ μεταναστεύσωσιν, εἰς δὲ τὴν κατακτηθεῖσαν χώραν συνέστησαν ἀποικίαι ξένων. Οἱ Ἰσραηλίται μετωκίσθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἀσσυρίας καὶ τῆς Μηδείας, τὴν δὲ χώραν τῶν Ἰσραηλιτῶν κατώκησαν διάφοροι λαοὶ τοῦ ἀχανοῦς Ἀσσυριακοῦ κράτους.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ παρεδόθη εἰς τὴν οἰκτρὰν ταύτην αἰχμαλωσίαν, γενόμενον ὄψμα τῶν ἐσωτερικῶν διχονοιῶν, τῶν συχνῶν στάσεων, καὶ τῶν βουλευμάτων ἐσφαλμένης πολιτικῆς, τὸ βασίλειον τοῦ Ἰούδα ἐφαίνετο ἀναλίσκον ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἐζεκίου. Ἐνταῦθα, μ' ὅλας τὰς παρεκτροπὰς τῶν προτέρων βασιλέων, τὸ κεντρικὸν Ἱερὸν καὶ ἡ δυναστεία τοῦ Δαβὶδ ἐκώλυον πάντοτε πάντα ἐκτραχηλισμὸν τῆς τε ἀθρησκείας καὶ τῶν πολιτικῶν παθῶν, τῶν ἰδίως τὸν ὄλεθρον τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου ἐπαγαγόντων. Οἱ λόγοι τῶν Προφητῶν εἰσηκούοντο· οἱ δὲ ἱερεῖς, οἵτινες ἐπὶ τῆς Γοθορίας ἔσωσαν τὸ κράτος καὶ τὴν δυναστείαν, ἐξήσκουν μεγάλην ἐπιβροχήν. Ἐν ᾧ δὲ ἡ λάμψις τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου διήρκεσε ὀλίγον μόνον καιρὸν, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἱεροβοάμ τοῦ Β', τοῦναντίον τὸ Ἰουδαϊκὸν βασίλειον ἀπῆλθε διαρκεστέρως δόξης καὶ εὐδαιμονίας ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀσά, τοῦ Ἰωσαφάτ καὶ τοῦ Ὀζίου. Ἐκτὸς δὲ τούτου, ἡ γεωγραφικὴ θέσις τοῦ βασιλείου τούτου ἦν καταλληλοτάτη εἰς ἀμυναν, καὶ μάλιστα ἡ πρωτεύουσά του Ἱερουσαλὴμ ἦν δυσπρόρητος. Διὰ τοῦτο ὁ Σαλμανασσάρ, καίπερ κατακτήσας τὴν Σαμάρειαν, οὐδόλως ἀπεπειράθη νὰ καθυποτάξῃ καὶ τὴν Ἰουδαίαν, ἀλλὰ διευθύνθη πρὸς τὴν Φοινίκην²⁾.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἀσσύριοι, κατακτῆσαντες ἅπασαν τὴν Φοινίκην, προσεπάθουν εἰς μάτην νὰ κυριεύσωσι καὶ τὴν Τύρον, ὅπως ἐντεῦθεν ἐκστρατεύσωσι κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ὁ Ἐζεκίας εὗρε καιρὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Φιλισταίων καὶ νὰ καταδιώξῃ αὐτοὺς μέχρι Γάζης. Οἱ Τύριοι κατεναυμάχησαν τὸν στόλον, ὃν ἐχρηγήσαν τῷ Σαλμανασσάρ αἱ κατακτηθεῖσαι φοινικικαὶ πόλεις· οὗτος δὲ ἠρκέσθη νὰ περιορίσῃ τὴν πόλιν ἐπὶ πέντε ἔτη καὶ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς κατοίκους ἀπὸ τοῦ νὰ λαμβάνωσιν ὕδωρ ἐκ τῆς ἡπείρου· ἀλλ' οἱ Τύριοι, ὀρύξαντες φρέατα, ἀντέστησαν

¹⁾ Β'. Παρχλιπ. λ'. 26.

²⁾ Ἰωσηπ. Ἀρχαιολ. θ'. 14, 2.

εἰς τὸν Σαλμανασσάρ, ὅστις ἀπέθανε πρὶν ἢ πραγματοποιήσῃ τὴν κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατείαν. Ὁ διάδοχος τοῦ Σαλμανασσάρ ἀνέθηκε τὴν ἐκστρατείαν ταύτην εἰς τὸν στρατηγὸν τοῦ Θαρθάν, ὅστις, διελθὼν διὰ τῶν Φιλισταίων, ἐκυρίευσεν τὴν Ἀζωπον (περὶ τὰ 716), καὶ ἐκεῖθεν πορευθεὶς εἰς Αἴγυπτον, ἐπήνεγκεν ἀκαταλόγιστους καταστροφάς καὶ ἰδίως κατὰ τῆς αἰθιοπικῆς δυναστείας. Τὰς καταστροφάς ταύτας περιγράφει ὁ Προφήτης Ἡσαΐας ἐν τῷ ιθ'. κεφαλαίῳ τῶν προφητειῶν του, τῷ ἐπιγραφομένῳ «Ὁρασις Αἰγύπτου». ἵνα δὲ ἐπενεργήσῃ δραστικώτερον ἐπὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐν Ἰουδαίᾳ πολιτικῆς ἐκείνης μερίδος, ἥτις ἐπεθύμει τὴν κατὰ τῶν Ἀσσυρίων συμμαχίαν τῆς Αἰγύπτου, ἀφελὼν τὸν σάκκον του καὶ τὰ σανδάλιά του, ἐνεφανίσθη εἰς τὸν λαὸν καὶ προεῖπε τὴν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων αἰχμαλωσίαν τῶν Αἰγυπτίων¹⁾. Τὴν κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν κατὰστασιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ βασιλείου περιγράφει ὁ Προφήτης οὗτος λέγων ὅτι τοῦτο, καὶ περ εὐημεροῦν διὰ τε τὰς ἀρετάς τοῦ βασιλέως του καὶ τὴν ἀνδρίαν τῶν μαχητῶν του, ἐταράττετο ὁμως ὑπὸ τῆς μερίδος ἐκείνης, ἥτις, ἀντὶ τῆς ἐλπίδος τὴν σωτηρίαν ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ ἐπὶ τῷ Θεῷ πεποιθήσει, ἐζήτην πόλεμον καὶ ἐνεπιστεύετο τὴν σωτηρίαν τῆς εἰς τοὺς ἵππους καὶ εἰς τὰ ἄρματα τῆς Αἰγύπτου, ἅπερ ἦσαν ἀνωφελῆ καὶ ἐπικίνδυνα²⁾.

Ἀλλὰ μ' ὅλην τὴν ἐπιβρόχην, ἣν ὁ Ἡσαΐας ἐξήσκει ἐπὶ τοῦ πνεύματος τοῦ Ἐζεκίου, τὰ σχέδια τῆς μερίδος ταύτης ὑπερίσχυσαν· διότι δὲν δυνάμεθα ἄλλως νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν αἰφνιδίαν ἄρνησιν τῶν φόρων, οὗς ἐτέλει ὁ Ἐζεκίας εἰς τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν τὸ κράτος τῶν Ἀσσυρίων ἐφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του. Τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἐζεκίου ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων καὶ διάδοχος τοῦ Σαλμανασσάρ Σενναχηρίμ, ἐκστρατεύσας μετ' ἀπειραριθμοῦ στρατοῦ κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἠθέλησε καθ' ὁδὸν νὰ τιμωρήσῃ τὴν αὐθάδειαν τοῦ βασιλέως τῶν Ἰουδαίων. Κυριεύσας δ' ὅλας τὰς ὀχυράς τῆς Ἰουδαίας πόλεις, ἤρξατο ν' ἀπειλῇ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐντρομος γενόμενος ὁ Ἐζεκίας καὶ τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον φοβηθεὶς, ἀποστέλλει εὐθὺς πρεσβευτὰς πρὸς τὸν ἐν Λαχίς στρατοπεδεύοντα Σενναχηρίμ καὶ ὑπόσχεται νὰ πληρώσῃ αὐτῷ ὅντινα δῆποτε φόρον ζητήσῃ. Ὁ Σενναχηρίμ, ἀποδεξάμενος τὴν πρεσβείαν, ἐζήτησεν 300 τάλαντα ἀργυρᾶ καὶ 30 χρυσᾶ· ἀλλὰ τὸ ἐπιβληθὲν τοῦτο ἀργύριον καὶ χρυσίον ἦν πολὺ, ἢ δὲ κατὰστασις τοῦ βασιλικοῦ θησαυροῦ δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἀπότισιν αὐτοῦ. Κενώσας λοιπὸν τὸν βασιλικὸν θησαυρὸν, παρέλαβε καὶ πᾶν τὸ ἀργύριον τὸ εὑρεθὲν,

ἐν οἴκῳ Κυρίου³⁾· ἀλλὰ μὴ ἐπαρκέσαντος καὶ τούτου, ἐξέκοψε καὶ τὰς θύρας αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, καὶ τὰς παραστάδας, ἃς αὐτὸς πρότερον ἐχρύσωσε, καὶ ἐκ πάντων τούτων συμπληρώσας τὰ ἀπαιτηθέντα, ἀπέστειλε πρὸς τὸν Σενναχηρίμ. Ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν παρημέλει καὶ τὰς πρὸς ἀντίστασιν ἀπαιτούμενας προπαρασκευάς. Καὶ πρῶτον μὲν ἐνέφραξε τὰ ἐξω τῆς πόλεως ὕδατα, τὴν ἔξοδον τοῦ ὕδατος Γειῶν τὸ ἄνω καὶ κατηύθυνεν αὐτὰ κάτω πρὸς λίβα τῆς πόλεως Δαβὶδ⁴⁾· ἔπειτα δὲ ἀνωκοδόμησε πᾶν τὸ κατεσκαμμένον καὶ πεπονηκὸς τεῖχος, ἀνεγείρας πύργους καὶ ἄλλο προτείχιμα· πρὸ πάντων δὲ, θωρακισθεὶς διὰ τῆς πρὸς Θεὸν εὐσεβείας καὶ πίστεως, παρεσκευάζετο καθ' οἵασδήποτε προσβολῆς τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Σενναχηρίμ, καίτοι παρέλαβε τὸ ἀποσταλὲν ἀργύριον, οὐχ ἥττον ἐπεμψεν τρεῖς στρατηγοὺς, τὸν Θαρθάν, τὸν Ῥαφίς καὶ τὸν Ῥαψάκην, ἐν δυνάμει βαρεῖα, ἵνα πορθήσωσι τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὁ στρατὸς τῶν Ἀσσυρίων ἐστρατοπέδευσε, κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἐν τῷ ὕδραγωγῷ τῆς κολυμβήθρας τῆς ἄνω, ἥ ἐστὶν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ἀγροῦ τοῦ γναφέως⁵⁾. οἱ δὲ στρατηγοί, ἡγευμένου τοῦ Ῥαψάκου, προσήγγισαν πρὸς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως καὶ ἐζήτησαν τὸν βασιλέα ἵνα συνδιαλεχθῶσιν· ἀλλ' οὗτος, μὴ θελήσας νὰ ἐμφανισθῇ αὐτοπροσώπως, ἀπέστειλεν ἀντὶ ἐαυτοῦ τρεῖς ὑπουργοὺς, Ἐλιακίμ τὸν οἰκονόμον, Σωμνᾶν τὸν γραμματέα, καὶ Ἰωᾶς τὸν ἀναμνησκοντα. Πρὸς τοὺς τοὺς ἀπευθυνθεὶς ὁ Ῥαψάκης ἤρξατο νὰ λέγῃ μετ' ἀλαζονίας καὶ ἀγερωχίας· «ἐπέλθετε καὶ ἀναγγεῖλατε τῷ Ἐζεκίᾳ ὅτι ἀνόητα ποιεῖ ἐπὶ τῷ βασιλεῖ τῆς Αἰγύπτου, ἐπὶ τὴν ῥάβδον τὴν καλαμίνην τὴν τεθλασμένην ταύτην, τὰς ἐλπίδας τιθέμενος καὶ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ Σενναχηρίμ ἀνθιστάμενος· εἰς μάτην πέποιθεν ἐπὶ τῷ Ἰεχωβᾶ, καί τοι ἀπέστησε τὰ ὕψηλά· τοιαύτην δ' ἔχει ἔλλειψιν πολεμιστῶν, ὥστε, ἐὰν ἐδίδομεν αὐτῷ δισχιλίους ἵππους, δὲν θὰ εὑρίσκε δι' αὐτοὺς ἐπιβάτας». Ἐν ᾧ δὲ ὁ Ῥαψάκης ἔσκωπτεν οὕτω τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Ἐζεκίου, φοβούμενοι μήπως ὁ ἐπὶ τοῦ τεύχους ἰστάμενος λαὸς, ἀκούων τοὺς λόγους τοὺς τοὺς, ποιήσῃ ταραχὴν τινα, παρεκάλεσαν αὐτὸν ἵνα λαλήσῃ συριστί, ὅπως μὴ γένηται καταληπτός. Ἀλλ' ὁ Ῥαψάκης ἀπαντήσας ὅτι πρὸς αὐτὸν δὴ τὸν λαόν, τὸν ἀποθνήσκοντα τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης, ἀπηύθυνε τοὺς λόγους του, ὕψωσε τὴν φωνὴν του καὶ εἶπεν ἐβραϊστὶ ὅτι «ὁ βασιλεὺς τῶν Ἐζεκίας τοὺς ἀπατᾷ καὶ δὲν δύναται νὰ τοὺς σώσῃ, ἐν ᾧ τοῦναντίον ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων θὰ παράσχῃ αὐτοῖς τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἡσυχίαν, καὶ θὰ τοὺς ἀπαγάγῃ εἰς χώραν

¹⁾ Ἡσ. κ'.

²⁾ Ἡσ. κη'.—λγ'.

³⁾ Δ'. Βασιλ. ιη'. 15.

⁴⁾ Β'. Παραλειπ'. λβ'. 30.

⁵⁾ Δ'. Βασιλ. ιη'. 17.

εὐφωρότεραν τῆς πατρίδος τῶν ὅτι ὁ Θεὸς τῶν δὲν θά θυνήθῃ νὰ τοὺς σώσῃ, καθὼς δὲν ἔσωσε καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας. Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ τρεῖς ἀπεσταλμένοι Ἰουδαῖοι ἐν βαθείᾳ σιγῇ, ἀνήγγειλαν τῷ Ἐζεκίᾳ, ὅστις οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἔδωκεν, ἀλλὰ διαβρῆξας τὰ ἱμάτιά του καὶ περιβληθεὶς σάκκον, ἐπορεύθη εἰς τὸ Ἱερὸν, καὶ ἀπέστειλε ταυτοχρόνως Ἐλιακὶμ τὸν οἰκονόμον καὶ Σωμνᾶν τὸν γραμματεῖα πρὸς τὸν Ἡσαΐαν, ὅπως παρακαλέσωσιν αὐτόν, ἵνα δεηθῇ τοῦ Κυρίου ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πατρίδος. Ὁ Ἡσαΐας ἐπαρηγόρησε τὸν βασιλέα λέγων, ὅτι ὁ Σενναχηρίμ θὰ λάβῃ μετ' οὐ πολὺ μίαν εἰδῆσιν, ἥτις θὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ἐπανεέλθῃ ταχέως εἰς τὸ βασιλείον του· ἐπιλαθόμενος δὲ, κατὰ τὴν κρίσιν αὐτῆς περιστάσιν, τῆς ἀντιπαθείας, ἣν ἔτρεφε κατὰ τῆς μετὰ τῶν Αἰγυπτίων συμμαχίας, ἔθετο τὴν ἐλπίδα του ἐπὶ τοῦ Θαρακά βασιλέως Αἰθιοπῶν, ὅστις ἐμελλε νὰ ἀναστείλῃ τοὺς θριάμβους τοῦ ὑπερηφάνου Σενναχηρίμ.

Ὁ Ῥαφάκης μετὰ τῶν δύο ἄλλων στρατηγῶν ἐπενήλθον πρὸς τὸν Σενναχηρίμ, ὅπως ἀναγγείλωσιν αὐτῷ τὰ διακτρέξαντα. Ὁ Σενναχηρίμ ἐπολιόρκει τότε τὴν Λαβνά· καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἐφθασαν οὗτοι παρ' αὐτῷ, ἤλθεν ἡ εἰδῆσις ὅτι ὁ βασιλεὺς τῶν Αἰθιοπῶν Θαρακά ἐπέρχεται κατὰ τοῦ στρατοῦ τῶν Ἀσσυρίων. Τρέμων ὁ Σενναχηρίμ ἀπέναντι τῆς φήμης τοῦ Αἰθιοπὸς κατακτητοῦ, ἔσπευσε νὰ δώσῃ πέρας εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰουδαίας διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Πρωτευούσης τῆς· ἔγραψε λοιπὸν πρὸς τὸν Ἐζεκίαν, προτείνων αὐτῷ καὶ αὐτοῖς νὰ ἀναλῇ τὰς πύλας τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀπαριθμῶν τοὺς λαοὺς, οὓς καθυπέταξεν. Ὁ Ἐζεκίας, ἀφ' οὗ ἀνέγνω τὴν ἐπιστολὴν, μετέβη εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ἀναπτύξας αὐτὴν ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ἀπήλυθε πρὸς αὐτὸν θερμότητι δέησιν, ἀνατιθεὶς αὐτῷ τὴν ἐκδίκησιν τῆς πρὸς αὐτὸν γενομένης ὕβρεως. Μετ' οὐ πολὺ δ' ἀπέστειλε καὶ ὁ Ἡσαΐας πρὸς αὐτὸν λέγων· «τάδε λέγει Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ὁ Θεὸς Ἰσραὴλ· ἀ προσηύξω πρὸς με περὶ Σενναχηρίμ βασιλέως Ἀσσυρίων, ἥκουσα· οὐκ εἰσελεύσεται εἰς τὴν πόλιν ταύτην καὶ οὐ τοξεύσει ἐκεῖ βέλος, καὶ οὐ προφθάσει ἐπ' αὐτὴν θυρεὸς, καὶ οὐ μὴ ἐκχέῃ πρὸς αὐτὴν πρόσχωμα· τῇ ὁδῷ, ἣ ἤλθεν, ἐν αὐτῇ ἀποστραφήσεται, καὶ εἰς τὴν πόλιν ταύτην οὐκ εἰσελεύσεται· καὶ ὑπερασπιῶ ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν δούλόν μου». Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἐξῆλθεν ἄγγελος Κυρίου καὶ ἐπάταξεν ἐν τῇ παρεμβολῇ τῶν Ἀσσυρίων ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας· καὶ ὤρθησαν τὸ πρωὶ καὶ ἰδοὺ πάντες σώματα νεκρά· καὶ ἀπῆρε καὶ ἐπορεύθη καὶ ἀπέστρεψε Σενναχηρίμ βασιλεὺς Ἀσσυρίων εἰς Νινευῆ¹⁾. Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς φοβεράς

ταύτης ἐκστρατείας, δι' ἧς ὁ Σενναχηρίμ ἐσχόπει νὰ γίνῃ κύριος τῆς τε Ἰουδαίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἡ χώρα τῆς Ἰουδαίας ἀπηλλάγη τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀσσυρίων. Ἀλλὰ μόλις ἀνεχώρησαν οἱ Ἀσσύριοι, καὶ ὁ Ἐζεκίας ἀρρώστῃ ἀρρώστιαν θανατηφόρον τότε ἔργεται ὁ Ἡσαΐας πρὸς αὐτόν καὶ λέγει, «τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου ἀποθνήσκεις γὰρ σὺ καὶ οὐ ζήσῃ». Βλέπων δὲ ὁ Ἐζεκίας ὅτι ἀποθνήσκει νέος ἔτι καὶ ἄνευ κληρονόμου, ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πρὸς τὸν τοίχον καὶ προσήξατο μετὰ θερμότητων δακρύων· αἶφνης δὲ ἐπιστρέφει ὁ Ἡσαΐας καὶ ἀναγγέλλει αὐτῷ, ὅτι ὁ Θεὸς εἰσήκουσε τῆς δεήσεώς του καὶ ὅτι δὲν θὰ ἀποθάνῃ. Συγχρόνως δ' ἐνετείλατο αὐτῷ ἵνα λάβῃ παλάθην ἐκ σύκων καὶ μεταχειρισθῇ αὐτὴν ἀντὶ καταπλάσματος²⁾.

Ὁ Ἐζεκίας διῆλθε τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του ἐν εἰρήνῃ βαθείᾳ. Τρία ἔτη μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Ἀσσυρίων, εἴτε τῷ ἐβδόμῳ τῆς βασιλείας του ἔτει (709), ἐγέννησεν υἱόν, ὀνομάσας αὐτὸν Μανασσῆν. Ἐπωφελούμενος δὲ ἐκ τῆς ἐν τῷ κράτει του ἐπικρατούσης εἰρήνης, ἠύξησε τοὺς θησαυροὺς του καὶ τὰ ποίμνιά του, φιλοδόμησεν ἀποθήκας καὶ ὀπλοποιεῖα, ὠχύρωσε τὰς πόλεις, καὶ συνέλεξε τὰ κυριώτερα μνημεῖα τῆς ἐβραϊκῆς φιλολογίας. Ἐπ' αὐτοῦ ἤκμασαν οἱ Προφῆται Ἡσαΐας, Μιχαίας καὶ Ναούμ. Συμπληρώσας δὲ τὸ πεντηκστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐτελεύτησε, καταλιπὼν διάδοχον τῆς βασιλείας τὸν υἱὸν του Μανασσῆν.

Ὁ ΜΑΝΑΣΣΗΣ ἦν δωδεκαετής, ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του (697). Ἡ ἀντιθεοκρατικὴ μερίς, ἥτις εὗρισκε στήριγμα ἐν τῷ λαῷ καὶ ἦν ἐδάμασεν ὁ Ἐζεκίας, χωρὶς νὰ τὴν καταβάλλῃ ὀλοτελῶς, ὑψώσασα κεφαλὴν, παρέσυρε καὶ τὸν νεαρὸν βασιλέα καὶ ἤρξατο νὰ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Προφητῶν καὶ τῶν ἱερέων. Ὁ Μανασσῆς, ἀνατραφεὶς εἰς τὰ φρονήματα τῆς μερίδος ταύτης, συνήνωσεν ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀσέβειαν τοῦ Ἀχαάβ καὶ τὴν ὠμότητα τῆς Ἰεζάβελ. Ἐπανάγαγε τὴν λατρείαν τοῦ Βάαλ καὶ τῆς Ἀστάρτης, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ τοῦ Ἱεροῦ ἀνήγειρε βωμοὺς καθιερωμένους εἰς τὴν ἀστρολατρείαν. Εἰς τὰς πύλας τοῦ Ἱεροῦ ἔθηκε τὰ εἰδωλῶματα τοῦ Βάαλ· ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἀνήγειρε τὸ ἀγάλμα τῆς Ἀστάρτης καὶ ἐβεβήλωσεν αὐτὸ διὰ τῶν ἐργῶν τῆς θεᾶς ταύτης. Προσηύχετο ὀλοκαύτωμα τὸν υἱὸν του εἰς τὸν Μολόχ καὶ ἀφιερῶθη εἰς πᾶν εἶδος δεισιδαιμονίας, συναγαγὼν περὶ αὐτὸν σμήνη πανηρᾶ ἐπασιδῶν καὶ ἐγγαστριμύθων, κληδονιζόμενος καὶ οἰκονιζόμενος καὶ φαρμακευόμενος³⁾. Κατὰ τῶν βεβηλώσεων τούτων ἐτόλμησαν πολλοὶ τῶν Προφητῶν νὰ ὑψώσωσι φωνὴν καὶ νὰ προείπωσι καὶ τῇ Ἱερου-

²⁾ Ἡσ. λβ.

³⁾ Β'. Παράλ. π. λγ', 6.

¹⁾ Δ'. Βασιλ. ιθ'.

σαλήμ. τὸ τέλος τῆς Σαμαρείας καὶ τοῦ οἴκου Ἀχαάβ· ἀλλ' οὕτως οὐ μόνον δὲν εἰσηκούσθησαν, ἀλλὰ καὶ διήλθον ἐν στόματι ῥομφαίας. Εἰς τοσοῦτον δ' ὠμότητος πρὸς τούτοις ἐτραχύνθη καὶ τοσοῦτους ἀθώους ἐθανάτωσεν, ὥστε «ἐνέπλησεν αἵματος τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου μέχρι τοῦ ἄλλου» ¹⁾. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπέτισε τὰς δίκας τῆς ἀσεβείας καὶ τῆς μοχθηρίας του· διότι, αἰχμαλωτισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων, ἀπήχθη πεπεδημένος εἰς Βαβυλῶνα ²⁾. Ἐνταῦθα δὲ οὕτω ταχέως ἐσωφρόνισεν αὐτὸν ἡ δυστυχία, ὥστε μετανόησας παρεκάλει τὸν Θεὸν ἵνα τὸν συγχωρήσῃ· εἰσακουσθείσης δὲ τῆς δεήσεώς του, ἐλευθεροῦται ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἐπανέρχεται εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνθα διήλθε τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς του ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ ³⁾.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανασσῆ, διαδέχεται τὴν βασιλείαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ ΑΜΩΣ (642). Βασιλεύσας δὲ δύο ἔτη κακῶς καὶ ἀσεβῶς, ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν του ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀνακτόροις καὶ ἐτάφη ἐν τῷ κήπῳ τῶν ἀνακτόρων παρὰ τῷ πατρὶ του. Ὁ λαὸς, θανατώσας τοὺς δολοφόνους τοῦ Ἀμώς, ἀνηγόρευσε βασιλέα τὸν υἱὸν του Ἰωσίας.

Ὁ ἸΩΣΙΑΣ ἀνέβη εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον ὀκταετῆς. Ἡ βασιλεία του ὑπῆρξεν ἡ τελευταία λάμψις τοῦ οἴκου Δαβὶδ καὶ ἡ τελευταία δόξα τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα, ὅπερ ἐμέλλε νὰ καταποντισθῇ ἐντὸς τῶν μεγάλων ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἀναστατώσεων. Ὁ νέος βασιλεὺς ἀνετράφη ἀναμειβόλως ὑπὸ ἱερέων καὶ Προφητῶν· διότι βλέπομεν αὐτὸν, νέον ἔτι ὄντα, δεικνύοντα μέγαν ζῆλον ὑπὲρ τῆς λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ πορευόμενον ἐν τῇ ὁδῷ Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ⁴⁾. Τὸ δέκατον ὀγδόον ἔτος τῆς βασιλείας του ἐγένετο ἀξιωματικὸν διὰ τινος συμβεβηκότος, ὅπερ συνετέλεσε τὰ μάλιστα ἵνα αὐξήσῃ τὸν ὑπὲρ τῆς λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ζῆλόν του. Ὁ Ἰωσίας εἶχε διατάξει τὸν γραμματέα του Σαπφάν ἵνα ἀπέλθῃ παρὰ τῷ Ἀρχιερεὶ Χελκίᾳ καὶ παραλάβῃ παρ' αὐτοῦ τὸ ἀργύριον τὸ συναθροισθὲν ἐκ τῶν συνεισφορῶν τοῦ λαοῦ πρὸς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ οἴκου Κυρίου. Ὁ Χελκίας ἀνῆγγειλε τότε τῷ Σαπφάν ὅτι εὗρεν ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ τὸ βιβλίον τοῦ νόμου, ὅπερ εἶχον κρύψει ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μανασσῆ, καὶ ἐνομιζέτο ἀπωλεσμένον. Ὁ Σαπφάν ἔφερε τὸ βιβλίον τοῦτο πρὸς τὸν βασιλέα καὶ ἀνέγνω αὐτό. Ὁ Ἰωσίας, ἀκούσας τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ γεγραμμένα, τέως ἀγνωστα αὐτῷ, διέβρῃξε τὰ ἱμάτιά του καὶ ἐνετείλατο τῷ Σαπφάν, τῷ Χελκίᾳ καὶ ἄλλοις, ἵνα ἀπελθόντες ἐρω-

τήσωσι τὸν Κύριον περὶ τῶν λόγων τοῦ βιβλίου τούτου. Οὗτοι ἐπορεύθησαν εἰς τὴν οἰκίαν γυναικὸς τινος πασιγνώστου διὰ τὰς ἐν αὐτῇ θείας ἐμπνεύσεις καὶ καλουμένης Ὀλδας, ἣτις ἐρωτηθεῖσα ἀπήντησεν ὅτι ὁ Θεὸς ἐπάξει μεγάλα κακὰ ἐπὶ τὸν τόπον καὶ ἐπὶ τοὺς κατοίκους αὐτοῦ· διότι ἐγκατέλιπον αὐτόν· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς δὲν θά ἴδῃ τὴν θείαν ταύτην ἐκδίκησιν, ἐπειδὴ θὰ ἐνσκήψῃ μετὰ τὸν θάνατόν του.

Ὁ βασιλεὺς συνεκάλεσεν αὐθωρεὶ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἐπορεύθη μετ' αὐτῶν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κυρίου. Ἱερεῖς, Λευῖται, Προφῆται καὶ ἅπας ὁ λαὸς ἠκολούθησεν αὐτόν. Τότε ὁ Ἰωσίας ἀνέγνω ὑψηλῇ τῇ φωνῇ πάντας τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου, τοῦ εὐρεθέντος ἐν οἴκῳ Κυρίου, καὶ ἀνενέωσε τὴν διαθήκην τοῦ λαοῦ μετὰ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ· μετὰ δὲ ταῦτα ἐνετείλατο τὴν καταστροφὴν παντὸς μνημείου τῆς εἰδωλολατρείας τῶν παρελθόντων χρόνων, καὶ κατέκαυσεν ἅπαντα τὰ εἰδώλα καὶ τὰ ἄλση, καὶ ἔρριψε τὴν κόπιν αὐτῶν εἰς τὸν χεῖμαρρον τῶν Κέδρων. Τὰ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν κείμενα ὡς ἡ λ α, τὰ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σολομῶντος καθιερωθέντα εἰς διαφόρους φοινικιακὰς θεότητας, μετέβαλεν εἰς νεκροταφεῖα· μὴ ἀρκεσθεῖς δ' εἰς τοῦτο κατήργησε καὶ πάντα τὰ ὑψηλὰ· τὰ καθιερωμένα εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Αἱ μεταβρύθμισεις αὗται τοῦ Ἰωσίου ἐξετάθησαν καὶ μέχρι τοῦ κατεστραμμένου ἤδη Ἰσραηλικοῦ βασιλείου· διότι μεταβάς αὐτοπροσώπως εἰς Βεθλὴλ, ἐνετείλατο τῷ λαῷ νὰ κατεδαφίσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοάμ ὑπὲρ τῆς λατρείας τοῦ χρυσοῦ μώσχου ἀνεγερθὲν θυσιαστήριον, ἐθανάτωσε τοὺς ἱερεῖς καὶ ἔκαυσεν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἀνθρώπινα ὀστά ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ μιάνῃ αὐτό. Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐξετελείτο τοῦτο, παρετήρησεν ἀρχαῖον τινα τάφον· ἐρωτήσας δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ μαθὼν παρὰ τῶν κατοίκων τῆς Βεθλὴλ ὅτι οὗτος ἦν ὁ τάφος ἀρχαίου Προφήτου, προφητεύσαντος τὴν καταστροφὴν τοῦ αὐτοῦ θυσιαστηρίου καὶ τὴν τιμωρίαν τῶν ἱερέων, διέταξε νὰ ἀφήσωσιν αὐτὸν ἀνέπαφον. Ἐπιστρέψας δ' εἰς Ἱεροσόλυμα ἐώρτασε τὸ πάσχα κατὰ τὰς μωσαϊκὰς διατυπώσεις· καὶ οὕτως ἡ Ἱερουσαλήμ ἐγένετο καὶ αὖθις τὸ κέντρον τῆς λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

Ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ Ἰωσία καὶ ἡ εἰς Θεὸν ἀφοσίωσις τοῦ τότε ἀκμάζοντος Προφήτου Ἱερεμίου θὰ κατάρθωνον βεβαίως νὰ ἐπαναγάγῃ διὰ παντὸς τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα καὶ νὰ παγιώσῃ τὸ κράτος ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου, ἀλλὰ τὰ ἐν Ἀσίᾳ συμβεβηκότα, συμπαράσφρατα καὶ τὸ Ἰουδαϊκὸν κράτος, συνετέλεσαν εἰς τὴν καταστροφὴν του. Ἡ Ἰουδαία κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην διέφυγε τὴν εἰσβολὴν τῶν Σκυθῶν, οἵτινες, κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ⁵⁾, ἐν τῇ κατὰ τῆς Αἰγύπτου

¹⁾ Δ'. Βασιλ. κβ'. 16.

²⁾ Β'. Παραλειπ. λγ'. 11.

³⁾ Ἱερεμ. δ'. πρβλ. Δ'. Βασιλ. κγ'. καὶ κγ'.

⁴⁾ Δ'. Βασιλ. κβ'.

⁵⁾ Β'. 157.

ἐκστρατεία, διελθόντες διὰ τῆς Παλαιστίνης, ἐσύλησαν τὸν νάον τῆς Ἀφροδίτης ἐν Ἀσκάλωνι· τὸ δὲ Ἀσσυριακὸν κράτος, ὑποκύψαν εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Χαλδαίου βασιλέως τῆς Βαβυλῶνος Ναβοπαλασάρ καὶ τοῦ Κυαζάρου βασιλέως τῶν Μήδων, εἶδε τὴν ὑπερήφανον Πρωτεύουσάν του Νινευὴ κατεστραμμένην (625). Ἡ Αἴγυπτος ἤρξατο νὰ φοβῆται τὴν ὁρμὴν τοῦ Ναβοπαλασάρ, ἀπειλοῦντος ἤδη καὶ τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου χώρας· ὁ δὲ Νεχαὺ ὁ Β'. υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ψαμμιτίχου, ἵνα ἀναγκάσῃ τὰς προόδους τῶν Χαλδαίων, ἐξεστράτευσεν εἰς τὸν Εὐφράτην (540), ὅπως κυριεύσῃ τὸ εἰς τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τοῦτου κείμενον φρούριον Χαρμεί. Ὁ Νεχαὺ οὐδεμίαν ἐχθρικὴν πρόθεσιν εἶχε κατὰ τῆς Ἰουδαίας¹⁾, καὶ διὰ τοῦτο οὐδ' ἐπάτησε τὸ ἔδαφος αὐτῆς, διελθὼν διὰ τῆς χώρας τῶν Φιλισταίων, ἧτις ἀπὸ τοῦ Ψαμμιτίχου ἦν ἐν μέρει ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Γάζης· ἀλλ' ὅτε ἐμελλε νὰ διέλθῃ διὰ τῆς κοιλάδος Ἰεζράελ, συνήντησεν αὐτῷ ὁ Ἰωσίας ἐν Μαγεδδῶ καὶ ἤρξατο νὰ τὸν προσβάλῃ. Ὁ Νεχαὺ ἐμήνυσεν αὐτῷ ὅτι κατὰ μὲν τῆς Ἰουδαίας οὐδένα ἐχθρικὸν σκοπὸν τρέφει, ἐκστρατεύει δὲ μόνον κατὰ τῶν Χαλδαίων, καὶ διὰ τοῦτο εἰς μάτην ἐμελλε νὰ περιέλθῃ εἰς σύγκρουσιν, ἧς ἡ ἔκβασις ἔσται ὀλεθρία. Ἀλλ' ὁ Ἰωσίας οὐδεμίαν δούς ἀκρόασιν, ἐπετέθη κατὰ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ. Συναφθείσης δὲ μάχης ἐν Μαγεδδῶ, κατετροπώθη ὁ Ἰουδαϊκὸς στρατὸς καὶ ὁ Ἰωσίας, πληγωθεὶς θανάσιμως, ἔπεσε νεκρός. Ὁ θάνατος τοῦ εὐσεβοῦς τοῦτου βασιλέως προὔξενῃσεν εἰς ἅπαντα τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν ἀλγυνοτάτην ἐντύπωσιν· τὸ δὲ σῶμά του, μετακομισθὲν εἰς Ἱεροσόλυμα, κατετέθη εἰς τοὺς τάφους τῶν βασιλέων, καὶ μετ' αὐτοῦ ἐνεταφιάσθη καὶ τὸ τελευταῖον στήριγμα τῆς θεοκρατίας. Ἐκτοτε ἡ Ἰουδαία, ἧς ἡ, τε θρησκευτικὴ καὶ πολιτικὴ ἀναγέννησις ἤρξατο νὰ ἀναλάμπῃ ἐπὶ τοῦ Ἰωσίου, ἔβαινε ταχεῖ βήματι πρὸς τὴν ὀλοσχερῇ καταστροφῇ της. Ὁ Προφῆτης Ἰερεμίας καὶ πάντες οἱ παιῆται τῆς ἐποχῆς συνέταξαν ἐλεγεία διὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως.

Διάδοχον τοῦ Ἰωσίου ἐξελέξατο ὁ λαὸς τὸν ὑπερότερον υἱὸν του ἸΩΑΧΑΖ, παραγκωνίσας τὸν πρωτότοκον Ἐλιακίμ, ὅστις ἦν, ὡς φαίνεται, διατεθειμένος ἵνα συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου, καθ' οὗ ἐσκόπουν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον. Ὁ Νεχαὺ προεχώρησε μὲν πρὸς τὸν Εὐφράτην, ἀλλὰ παραιτηθεὶς τῆς ἀλώσεως τοῦ φρουρίου Χαρμεί, ἐστράφη κατὰ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης. Ἐκ δὲ τῆς πόλεως Δεβλαθά, κειμένης ἐν γῇ Λιμάθ, ἐξαπέστειλε τοὺς στρατοὺς του

κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, οἵτινες, κυριεύσαντες αὐτήν²⁾, καὶ τὸν βασιλέα Ἰωάχαζ αἰχμαλωτίσαντες πρῶτον μὲν ἀπήγαγον εἰς Δεβλαθά, ἔπειτα δ' ἐκείθεν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ Ἰωάχαζ ἐβασίλευσε τρεῖς μόνον μῆνας· αὐτ' αὐτοῦ δ' ἀνηγόρευσε (640) ὁ Νεχαὺ βασιλέα τοῦ Ἰούδα τὸν ἀδελφόν του Ἐλιακίμ, μετονομάσας αὐτὸν Ἰωακίμ.

Ὁ ἸΩΑΚΙΜ οὐ μόνον δὲν ἀνταπεκρίθη εἰς τὰς ἐλπίδας τῶν Προφητῶν καὶ τῶν ἱερέων, ἀλλὰ τούναντίον ἠνύνησε τὴν εἰδωλολατρείαν. Μὴ περιορισθεὶς δὲ εἰς τοὺς φόρους, οὓς ἐτέλει ὁ λαὸς πρὸς πληρωμὴν τῶν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου ἐπιβληθέντων φόρων, ἠγγάρευσε αὐτὸν εἰς κατασκευὴν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων³⁾, ἀπειλῶν μὲ θάνατον πάντα ἀνθιστάμενον κατὰ τῆς τυραννίας ταύτης. Προφῆτην τινά, καλούμενον Οὐρίαν, δοκιμάσαντα νὰ καταφύγῃ εἰς Αἴγυπτον, ὅπως ἀπαλλαγῇ τῆς κατ' αὐτοῦ ἐκδόσεως θανατικῆς ἀποφάσεως, συλλαβὼν ἐπ' αὐτῆς τῆς Αἰγυπτιακῆς χώρας, ἀπήγαγεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἐθανάτωσε. Καὶ αὐτὸς ὁ Προφῆτης Ἰερεμίας θὰ ὑφίστατο τὴν αὐτὴν τύχην, ἐὰν μὴ ἀπῆλθε τῆς προστασίας μεγιστάνων τινῶν τοῦ κράτους.

Τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωακίμ (606) ὁ Νεχαὺ, κυριεύσας κατὰ μικρὸν τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου χώρας, ἔκρινε κατάλληλον τὸν καιρὸν ἵνα πολιορκήσῃ καὶ τὸ φρούριον Χαρμεί. Ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ υἱὸς καὶ συμβασιλεὺς τοῦ Ναβοπαλασάρ Ναβουχοδονόσορ προχωρήσας πρὸς τὸν Εὐφράτην συνήντησε τὸν Νεχαὺ παρὰ τὸ φρούριον Χαρμεί· μετὰ κρατερὰν δὲ μάχην οἱ μὲν Αἰγυπτιακοὶ στρατοὶ κατατροπωθέντες κατεδιώχθησαν μέχρι τοῦ Πηλουσίου, ὁ δὲ Νεχαὺ ὑπεχρεώθη νὰ ἐγκαταλίπῃ ἀπάσας τὰς ὑπ' αὐτοῦ κατακτηθείσας χώρας καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ αἰκάδε. Ἐκτοτε οἱ Αἰγύπτιοι περιορίσθησαν εἰς τὴν χώραν τῶν, οἱ δὲ Χαλδαῖοι προεχώρουν πρὸς τὴν Παλαιστίνην. Ἡ προσέγγις τῶν Χαλδαίων εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰουδαίων παρήγαγε μέγαν τρόμον, καὶ πολλοὶ κάτοικοι τῶν χωρίων, ἐγκαταλιπόντες τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ἀγροὺς τῶν, μετῴκησαν εἰς Ἱεροσόλυμα· πρὸς ἐξιλέωσιν δὲ τοῦ Θεοῦ ἐπεβλήθη, τὸ πέμπτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωακίμ, νηστεία πάνδημος. Ὁ Προφῆτης Ἰερεμίας, ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἐνετείλατο τῷ γραμματεῖ του Βαρούχ ἵνα ἀναγνώσῃ ἐν τῷ Ἱερῷ τὸ βιβλίον, ὑπερἑγράψεν τὸ παρελθὸν ἔτος. Ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ τοσούτο συνεκίνησε τὸν λαόν, ὥστε ἐγένετο γνωστὴ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀνάκτορα. Αὐθωρεὶ προσεκάλεσε τὸν Βαρούχ ὁ βασιλικὸς γραμματεὺς πρὸς ἑαυτὸν, ἵνα ἀναγνώσῃ αὐτὸ ἐνώπιον

²⁾ Δ'. Βασιλ. γγ'. 33. Β'. Περαιεπ. λς'. 3. πρὸλ. καὶ Ἡρόδοτ. Β'. 159.

³⁾ Ἰερεμ. κβ'. 13, 17.

¹⁾ Β'. Περαιεπ. λς'. 24.

τῶν ἐκεῖ συνηθροισμένων ἀρχόντων, καὶ ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ ἐνεποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν. Ἐλπίζοντες δ' οἱ ἄρχοντες ὅτι τὸ ἀναγνωσθὲν βιβλίον ἡδύνατο νὰ συγκινήσῃ καὶ τὸν βασιλέα, παρεκάλεσαν τὸν Βαρούχ ὅπως ἀφήσῃ αὐτὸ παρὰ τῷ βασιλικῷ γραμματεῖ, συμβουλευσάντες αὐτὸν συγχρόνως ἵνα κρυβῇ μετὰ τοῦ Ἱερεμίου. Μεταβάντες δὲ παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἐδιηγήθησαν αὐτῷ τὰ ἐν τῷ Ἱερῷ διατρέξαντα, καὶ εἶπον αὐτῷ ὅτι τὸ ἀναγνωσθὲν βιβλίον τοῦ Ἱερεμίου εὐρίσκεται παρὰ τῷ γραμματεῖ. Ὁ Ἰωακίμ διέταξε νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ εἰς ἐπήκοον αὐτοῦ. Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ βιβλίου ἐγένετο ἐν τινι χειμῶνικῷ θαλάμῳ, ἐνθα εὐρίσκετο καὶ ἐν πύραυρον. Ἄμα ἐτελείωνεν ἐν μέρος τοῦ βιβλίου, ὁ βασιλεὺς διέτασσε τὸν ἀναγνώστην νὰ κόπῃ αὐτὸ καὶ νὰ τὸ ρίπτῃ εἰς τὸ πῦρ, ὥστε, μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ὅλου, τὸ βιβλίον ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός. Κατὰ τῆς στυγεραῆς ταύτης πράξεως ἀντέστησαν τινες τῶν παρευρεθέντων ἀρχόντων καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν ὅπως φεισθῇ τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν. Μετὰ ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἐπέταξε ἵνα φυλακίσωσι τὸν Ἱερεμίαν καὶ τὸν Βαρούχ* πλὴν δὲν εὗρεν αὐτοὺς, ἐπειδὴ, ὡς εἶδομεν, κατὰ τὴν συμβουλὴν τῶν ἀρχόντων ἦσαν κεκρυμμένοι.

Ὁ Ναβουχοδονόσορ, μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Αἰγυπτίων μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του (604), ἐπέστρεψεν ἐσπευσμένως εἰς τὴν Βαβυλῶνα¹⁾, καὶ ἀνέβαλεν εἰς ἄλλην περίστασιν τὴν καθυπόταξιν τῆς τε Ἰουδαίας καὶ τῶν λοιπῶν συμμάχων τῶν Αἰγυπτίων* μετὰ δύο δ' ἔτη, ἤτοι τὸ ὄγδοον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωακίμ (603), ἐπανελθὼν εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰσελάσας μέχρι τῆς Ἰουδαίας, κατέστησεν αὐτὴν φόρου ὑποτελῆ καὶ ἡνάγκασε τὸν Ἰωακίμ νὰ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς κυριάρχην του. Κατὰ ταύτην ἴσως τὴν ἐποχὴν ὁ Ναβουχοδονόσορ μετεκόμισεν εἰς Βαβυλῶνα μέρος τῶν ἱερῶν σκευῶν τοῦ Ἱεροῦ καὶ πολλοὺς νέους ἐξ εὐγενῶν οικογενειῶν, οἷον τὸν Δανιήλ, τὸν Ἀνανίαν, τὸν Ἀζαρίαν καὶ τὸν Μισαήλ, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς ὁμηροί. Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἐτῶν (599) ὁ Ἰωακίμ, ἀπατηθεὶς ἀναμφιβόλως ὑπὸ τῆς ἀδεξίου πολιτικῆς τινῶν ἐκ τῶν προυχόντων καὶ ἐλπίζων εἰς τὴν βοήθειαν τῆς Αἰγύπτου, ἐτόλμησε νὰ ἀποσείσῃ τὸν ζυγὸν τοῦ βασιλείως τῆς Βαβυλῶνος. Ἀλλ' ἀπέθανεν, ἐγκαταλιπὼν εἰς τὸν υἱὸν του Ἰωακίμ τὰς συνεπείας τῆς ἀποστασίας του.

Ὁ ΙΩΑΧΙΜ (δ' καὶ Ἱερονίας καλούμενος) ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἐν χριστιμωτάτοις καιροῖς. Ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἠτοιμάζετο νὰ εἰσβάλῃ καὶ αὐθις εἰς τὴν Ἰουδαίαν, δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τῆς Πρωτευούσης τῆς²⁾ ὁ Χαλδαῖκος στρατὸς περικυκλώσας

τὴν Ἱερουσαλὴμ ἤρχισε νὰ τὴν πολιορκῇ· ὁ δὲ νέος βασιλεὺς, ἰδὼν ὅτι αἱ περὶ τῆς Αἰγυπτιακῆς βοήθειας ὑποσχέσεις τοῦ πατρὸς του ἦσαν ἀπάτη, καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ὑποστῇ πολυχρόνιον πολιορκίαν, κατέβη ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ παραλαβὼν τὴν τε μητέρα, τὴν θυγατέρα καὶ πᾶσαν τὴν θεραπείαν του, μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ναβουχοδονόσορ καὶ παρεδόθη εἰς τὴν διάκρισιν αὐτοῦ. Οἱ Χαλδαῖοι, εἰσελθόντες εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἔλαβον ἅπαντας τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἱεροῦ καὶ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἡγχαλώτισαν δεκακισχιλίους ἐκ τῶν εὐπορωτέρων καὶ τῶν πολεμιστῶν, μετὰ τῶν ὁποίων εὐρίσκετο καὶ ὁ Προφῆτης Ἰεζεκιήλ. Ὁ βασιλεὺς Ἰωακίμ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Βαβυλῶνος καὶ διέμεινεν ἐν αὐταῖς τριάκοντα καὶ ἑξ ἔτη, ἕως οὗ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ναβουχοδονόσορ Εὐϊαλμαρῶδὲς ἡλευθέρωσεν αὐτόν. Βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσία καὶ θεῖος τοῦ Ἰωακίμ Βαθθανίας (599), μετονομασθεὶς ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ, πρὸς ἐνδειξιν τῆς ὑποτελείας, Σεδεκίας.

Ὁ ΣΕΔΕΚΙΑΣ, ὁ τελευταῖος οὗτος βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα, οὐδὲν ἄλλο ἦν, εἰμὴ σατράπης τοῦ βασιλείως τῆς Βαβυλῶνος. Ὡς δὲ νέος ἀπειρος καὶ ἀδρανὴς, ἐγένετο τὸ παλίνιον τῶν αὐλικῶν του, οἵτινες διὰ τῶν κακῶν αὐτῶν συμβουλῶν ἐπετάχυναν τὴν πτώσιν καὶ τὸν ὀλεθρον τοῦ κράτους. Ὁ Σεδεκίας, τηρῶν τὴν πίστιν, ἦν ὑπεσχεθῇ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος, ἡδύνατο ὅπωςδὴποτε νὰ ἐμψυχώσῃ τὸ ἐξαντληθὲν κράτος του. Ὁ Προφῆτης Ἱερεμίας καὶ πάντες οἱ φρόνιμοι τοῦ κράτους τοῦ ἀνδρες ἔλεγον αὐτῷ ὅτι τοῦτο ἦν τὸ μόνον μέσον, δι' οὗ τὸ κράτος ἡδύνατο νὰ διασωθῇ ἀπὸ μείζονος καταστροφῆς³⁾. Ἀλλ' οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ πλούσιοι ἀπερρίπτον τὴν συμβουλὴν ταύτην, λέγοντες ὅτι ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἡσυχία τῶν ἀγοράζοντων διὰ βαρυτάτων φόρων καὶ δὴ κατώρθωσαν νὰ πείσωσι τὸν Σεδεκίαν ἵνα ἀποσείσῃ τὸν ζυγὸν τῶν Χαλδαίων καὶ νὰ συμμαχήσῃ μετὰ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν καὶ ἰδίως μετὰ τοῦ βασιλείως τῆς Αἰγύπτου* ταυτοχρόνως δὲ καὶ οἱ ἐν Βαβυλῶνι αἰγχαλῶται Προφῆται δὲν ἔπαυον ὑποθάλποντες παρὰ τοῖς συναιγχαλώτοις τῶν τὴν ἐλπίδα ταχείας ἀπελευθερώσεως. Ὁ Ἱερεμίας, φοβούμενος μήπως ἡ διαγωγὴ αὐτῆ τῶν ψευδοπροφητῶν καταστήσῃ σκληροτέραν τὴν αἰγχαλώσιαν τῶν ὁμοειδῶν, ἐπωφελήθη ἐκ τῆς πρεσβείας, ἣν ὁ Σεδεκίας ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ναβουχοδονόσορ, καὶ ἐνεχείρισεν εἰς τοὺς δύο ἀπεσταλμένους Ἐλεασάν καὶ Γαμαρίαν ἐπιστολὴν, ἣν ἐμελλαν νὰ ἀναγνώσωσι εἰς ἐπήκοον πάντων τῶν αἰγχαλῶτων. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ συνεβούλευε τοὺς ἐν Βαβυλῶνι Ἰουδαίους ὅπως μὴ δίδωσιν ἀκρόασιν εἰς τοὺς λόγους τῶν ψευδο-

¹⁾ Ἰώσηπ. ἀρχαιολ. β. 2, 3. λόγ. κατὰ Ἀπίων. αἱ 19.

²⁾ Δ'. Βασιλ. β. 11.

³⁾ Ἱερεμ. κζ', 12—22. πρὸς κδ'. β.

προφητῶν, ὑπομένωσι τὴν τύχην των ἀπαράχως, διάγωσιν ὡς εἰρηνικοὶ κάτοικοι τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς μετώκισεν αὐτοὺς, καὶ δέωνται ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κράτους.

Τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Σεδεκίου πρεσβευταὶ τῶν βασιλέων τῆς Ἰδουμαίας, τῆς Μωάβ, Ἀμμων, Τύρου καὶ Σιδῶνος ἦλθον εἰς Ἱερουσόλυμα ¹⁾, ἵνα συνομώσωσι κατὰ τοῦ κοινου αὐτῶν ἐχθροῦ, τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλώνας. Ὁ Ἱερεμίας ἀπέστειλεν ἐκάστῳ τῶν πρεσβευτῶν ξύλινον ζυγόν, ὑπεμφαίνοντα τὴν βαβυλωνιακὴν δουλείαν, καὶ παρέστησεν αὐτοῖς, ὅτι ἅπαντες οἱ ὅμοιοι λαοὶ ὤφειλον νὰ ὑποστῶσι τὴν δουλείαν ταύτην, ἕως οὗ ἔλθῃ καὶ ἡ τελευταία ὥρα τῆς κραταίας ταύτης βασιλείας. Τὸ αὐτὸ συνεβούλευσε καὶ εἰς τὸν Σεδεκίαν, καὶ οἱ λόγοι του ἐτελεσφόρησαν· διότι, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ ΚΗ'. (59) κεφαλαίου τῶν Προφητειῶν του, ὁ Σεδεκίας τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας του μετέβη εἰς τὴν Βαβυλώνα, συνοδευόμενος ὑφ' ἐνὸς τῶν πιστοτέρων του συμβούλων Σαραία ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ προσενέγκῃ τὰς ὑποκλίσεις του τῷ βασιλεῖ τῆς Βαβυλώνας καὶ νὰ διαφεύσῃ οὕτω τὰς διαδοθείσας ὑπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν φήμας. Ὁ Ἱερεμίας, καίπερ συμβουλευὼν κατὰ τὸ παρὸν τὸν βασιλέα ἵνα ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλώνας, δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ καταπνίξῃ τὰ πατριωτικὰ του αἰσθήματα κατὰ τῆς ξένης κυριαρχίας· διὸ καὶ παρεμυθεῖτο τοὺς ὁμοεθνεῖς του, προλέγων τὴν πτώσιν τῆς Βαβυλώνας δι' ἐμφαντικωτάτων λέξεων. Θέλων δὲ νὰ καταστήσῃ τὰς προφῆσεις του ἐτι καταφανεστέρας, μετεχειρίσθη τὴν ἐξῆς συμβολικὴν πράξιν· παρεκάλεσε τὸν Σαραίαν ἵνα λάβῃ μεθ' αὐτοῦ τὸ βιβλίον, ἐν ᾧ ἦσαν γεγραμμένα αἱ περὶ τῆς πτώσεως τῆς Βαβυλώνας προφητεῖαι, καὶ ἀφ' οὗ ἀναγνώσῃ αὐτὸ νὰ τὸ ῥίψῃ ἐντὸς τοῦ ποταμοῦ, λέγων «οὕτω πεσεῖται ἡ Βαβυλὼν καὶ οὐδέποτε ἀναστήσεται ἐκ τῶν κακῶν, ἃ ἐπάξω ἐπ' αὐτήν».

Ὁ Σεδεκίας ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Βαβυλώνας μετὰ προθέσεων εἰρηνικῶν, ἀλλ' αὐταὶ δὲν ἦσαν διαρκεῖς· διότι, παρασυρθεὶς ὑπὸ τῶν κακῶν συμβούλων του, ἤρχισε νὰ διαπραγματεύηται περὶ συμμαχίας μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Οὐαφρῆ ²⁾. Λαβὼν δ' ὑποσχέσεις βοηθείας παρ' αὐτοῦ, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ συντρίψῃ τὸν ζυγὸν τῶν Βαβυλωνίων, ὃν ὑπέστη τοσοῦτον καιρὸν. Ἐκήρυξε λοιπὸν ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον καὶ ἡρνήθη τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων. Ἀμα ἐγένετο τοῦτο γνωστὸν ἐν Βαβυλώνι, οἱ Χαλδαῖοι ἤρχισαν νὰ εἰσβάλλωσιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὸ ἕνατον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Σεδεκίου (590) κατέλαβον ἅπασαν τὴν χώραν, παρεκτὸς τῶν ἰσχυρῶν πόλεων

Λαχίς, Ἀζχά καὶ Ἱερουσαλὴμ ³⁾, αἵτινες, πεποιθῆναι ἐπὶ τῇ προσεχεῖ ἐλεύσει τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατῶν, ἠτοιμάζοντο εἰς ἄμυναν. Οἱ Βαβυλώνιοι ἤρχισαν νὰ πολιορκῶσι τὴν Ἱερουσαλὴμ περὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 589. Ὁ δὲ Σεδεκίας, ἀποστείλας τὸν Ἱερέα Σοφονίαν ἵνα ἐρωτήσῃ τὸν Ἱερεμίαν περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου, ἔλαβεν τὴν ἐξῆς φοβεράν ἀπάντησιν. «Οὕτως ἐρεῖτε πρὸς Σεδεκίαν βασιλέα Ἰούδα· τάδε λέγει Κύριος, ἰδοὺ ἐγὼ μεταστρέφω τὰ ὅπλα τὰ πολεμικά, ἐν οἷς ἡμεῖς πολεμεῖτε ἐν αὐτοῖς πρὸς τοὺς Χαλδαίους τοὺς συγκεκλεικότας ὑμᾶς ἐξωθεν τοῦ τείχους. Καὶ συνάξω αὐτοὺς εἰς τὸ μέσον τῆς πόλεως ταύτης, καὶ πολεμήσω ἐγὼ ὑμᾶς ἐν χειρὶ ἐκτεταμένη, καὶ ἐν βραχίονι κραταιῷ μετὰ θυμοῦ καὶ ὀργῆς μεγάλης. Καὶ πατάξω πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ κτήνη, ἐν θανάτῳ μεγάλῳ, καὶ ἀποθανοῦνται. Καὶ πρὸς τὸν Σεδεκίαν ἐρεῖς· τάδε λέγει Κύριος· δώσω τὸν Σεδεκίαν βασιλέα Ἰούδα καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ καὶ τὸν λαὸν τὸν καταλειφθέντα ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ ἀπὸ τοῦ λιμοῦ καὶ ἀπὸ τῆς μαχαίρας εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῶν, τῶν ζητούντων τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ κατακόψουσιν αὐτοὺς ἐν στόματι μαχαίρας· οὐ φείσομαι ἐπ' αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ οἰκτιρήσω αὐτούς. Καὶ πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον ἐρεῖς· τάδε λέγει Κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ δέδωκα πρὸ προσώπου ὑμῶν τὴν ὁδὸν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου. Ὁ καθήμενος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀποθανεῖται ἐν μαχαίρᾳ καὶ ἐν λιμῷ, καὶ ὁ ἐκπορευόμενος προχωρήσῃ πρὸς τοὺς Χαλδαίους τοὺς συγκεκλεικότας ὑμᾶς ζήσεται, καὶ ἔσται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς σκύλα καὶ ζήσεται· διότι ἐστήρικα τὸ πρόσωπόν μου ἐπὶ τὴν πόλιν ταύτην εἰς κακὰ καὶ οὐκ εἰς ἀγαθὰ· εἰς χεῖρας βασιλέως Βαβυλώνας παραδοθήσεται, καὶ κατακαύσει αὐτήν ἐν πυρὶ» ⁴⁾.

Ὁ Ἱερεμίας, προβλέπων ὅτι τάχιον ἢ βράδιον ἢ πόλις ἔμελλε νὰ κυριευθῇ, προέτρεπε καὶ αὐτοὺς τὸν βασιλέα ὅπως ἐπανορθώσῃ τὸ σφάλμα του δι' ἐκουσίου παραδόσεως ⁵⁾, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη. Τὸ μόνον δ' ἀξιώπαινον ἔργον, ὅπερ ἐποίησεν ὁ Σεδεκίας, εἶναι ὅτι, ἵνα αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαχητῶν καὶ κερδήσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἀγάπην τῶν κατωτέρων τάξεων, διέταξε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν δούλων, ὅσοι εἶχον ὑπηρετήσῃ τοὺς κυρίους των ἐξ ἔτη. Οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἐτόλμησε νὰ ἀντιστῇ κατὰ τοῦ βασιλικοῦ προστάγματος, ἀλλ' ἐπορεύθησαν ἅπαντες εἰς τὸ Ἱερὸν ὅπως κηρύξωσιν ἐπισήμως ἐλευθέρους τοὺς δούλους των, καὶ, κατὰ τι ἀρχαῖον ἔθιμον, διακόψαντες εἰς δύο τμήματα ἕνα μόσχον, διῆλθον δι' αὐτῶν,

¹⁾ Ἱερ. κζ'.

²⁾ Ἱερ. νζ. 30.

³⁾ Ἱερ. μδ'. 7.

⁴⁾ Ἱερ. κἀ.

⁵⁾ μ.ά. 5.

ὅπερ ἐδήλου τὴν ὑπογρέωσιν, ἣν ἔλαβον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὅπως ἀπελευθερώσωσι τοὺς δούλους των.

Ἐν τούτοις οἱ Αἰγυπτιακοὶ στρατοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἵνα ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Βαβυλωνίων, οἵτινες, ἐγκαταλιπόντες τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀντεπεξῆλθον κατ' αὐτῶν. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὅ,τε βασιλεὺς καὶ οἱ ἄρχοντες, νομίσαντες ἑαυτοὺς ἀπηλλαγμένους τοῦ κινδύνου, μετενόησαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων καὶ μετεχειρίσθησαν βίαν ὅπως ἐπαναφέρωσιν αὐτοὺς εἰς τὴν προτέραν θέσιν. Ἡ ἀνομία αὕτη ἠὔξησεν εἰς ἑπακρον τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Ἱερεμίου καὶ παρεκίνησεν αὐτὸν ἵνα ἐξακοντίσῃ κατ' αὐτῶν τοὺς φοβεροὺς τούτους λόγους· «διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε Κύριος· ὑμεῖς οὐκ ἠκούσατέ μου τοῦ καλέσαι ἄφεςιν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· ἰδοὺ ἐγὼ καλῶ ἄφεςιν ὑμῖν εἰς μάχαιραν καὶ εἰς τὸν θάνατον καὶ εἰς τὸν λιμὸν, καὶ δώσω ὑμᾶς εἰς διασποράν πάσαις ταῖς βασιλείαις τῆς γῆς· καὶ δώσω αὐτοὺς τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν, καὶ ἔσται τὰ θνησιμαῖα αὐτῶν βρῶσις τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοῖς θηρίοις τῆς γῆς. Καὶ τὸν Σεδεκίαν βασιλέα τῆς Ἰουδαίας καὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτῶν δώσω εἰς χεῖρας ἐχθρῶν αὐτῶν, καὶ δύναμις βασιλέως Βαβυλωνίους τοῖς ἀποτρέγουσιν ἀπ' αὐτῶν¹⁾».

Ὁ βασιλεὺς, μὴ συμμεριζόμενος τὸ μῖσος, ὅπερ ἔπρεπον οἱ ἄρχοντες τοῦ παλατίου τοῦ πρὸς τὸν Ἱερεμίαν, ἀποστείλας καὶ αὖθις τὸν ἱερέα Σοφονίαν, παρεκάλει τὸν Προφήτην ἵνα μεσιτεύσῃ πρὸς τὸν Θεὸν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ· ἀλλ' ὁ Ἱερεμίας, ἀντὶ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως, ἐμήνυσεν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι οἱ στρατοὶ τοῦ Φαραῶ, οἱ πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ ἐλθόντες, θὰ ἐπιστρέψωσιν ἄπρακτοι εἰς Αἴγυπτον, οἱ δὲ Βαβυλώνιοι θὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅπως κυριεύσωσιν αὐτά²⁾. Ἐπωφελούμενος δὲ ἐκ τῆς προσωρινῆς ἀπουσίας τῶν Βαβυλωνίων, ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν πατρίδα του· ἀλλ' ὅτε ἔφθασεν εἰς τὴν πύλιν τοῦ Βενιαμίν, ὁ φρούραρχος Σαρουίας συνέλαβεν αὐτὸν ἐπὶ τῷ λόγῳ δῆθεν ὅτι ἐμέλλε νὰ ἀποστατήσῃ πρὸς τοὺς Βαβυλωνίους, καὶ, μὲν δὲ τὰς ἐνστάσεις αὐτοῦ, τὸν ἀπήγαγεν εἰς τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἔβαλον αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν Ἰωνάθαν τοῦ γραμματέως, ἥτις ἦν μεταβεβλημένη εἰς φυλακὴν. Ὁ βασιλεὺς προσεκάλεσεν αὐτὸν κρυφίως καὶ τὸν ἠρώτησεν πάλιν περὶ τοῦ πρακτέου, ἀλλ' ἡ ἀπάντησις τοῦ Προφήτου ἦν πάντοτε ἡ αὕτη. Ἐπειδὴ δὲ προσεκλήυθη πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν ἐν τῇ φυλακῇ ταλαιπωριῶν του, προσέταξεν ὁ Σεδεκίας ἵνα μεταφέρωσιν αὐτὸν εἰς ἑτέραν φυλακὴν

καὶ δίδωσιν αὐτῷ καθ' ἐκάστην ἄρτον. Ὁ Ἱερεμίας μετεκομίσθη εἰς τὴν φυλακὴν τῶν ἀνακτόρων³⁾.

Οἱ Βαβυλώνιοι ἐπανελάβον τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁ δὲ Ἱερεμίας ἐξηκολούθει νὰ ἐπαναλαμβάνη τὰς πενθίμους καὶ φοβεράς προρρήσεις του καὶ νὰ κηρύττῃ παρρησίαν, ὅτι ὅσοι παρεδίδοντο εἰς τοὺς Βαβυλωνίους, οὗτοι ἠδύναντο νὰ ζήσωσι. Οἱ λόγοι οὗτοι ἠρέθισαν εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν τοὺς ἄρχοντας τοῦ Σεδεκίου, καθ' ὅσον μάλιστα ἤρχισαν πολλοὶ τῶν μαχητῶν νὰ λειποτακτῶσι πρὸς τὸν ἐχθρὸν, καὶ ὁ Ἱερεμίας, κατηγορηθεὶς ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, καταδικάσθη εἰς θάνατον· ἀλλ' ὁ Σεδεκίας, μὴ τολμήσας νὰ υπογράψῃ τὴν καταδίκην του, ἀπήντησεν εἰς τοὺς ἄρχοντας· «ἰδοὺ αὐτὸς ἐν χερσὶν ὑμῶν». Τότε ἔρριψαν τὸν Προφήτην εἰς λάκκον Μελχίου υἱοῦ τοῦ βασιλέως, ὅστις ἦν ἐν τῇ αὐλῇ τῆς φυλακῆς, πλήρης βορβοροῦ ἵνα ἀπολεσθῇ ἐν τῷ βορβόρῳ ἢ ἀποθάνῃ τῆς πείνης. Εὐνοῦχος τις ὅμως τοῦ παλατίου, Ἀβδεμέλεχ καλούμενος, μαθὼν τὴν φρικαλέαν θέσιν τοῦ Ἱερεμίου, ἔδραμεν αὐθωρεὶ εἰς τὴν πύλιν Βενιαμίν, ὅπου εὗρίσκετο τότε ὁ Σεδεκίας, καὶ ἀνήγγειλεν αὐτῷ τὰ διατρέξαντα. Ὁ βασιλεὺς ἀπέστειλε τριάκοντα ἄνδρας μετὰ τοῦ Ἀβδεμέλεχ καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς ἵνα ἀνεγκύσωσιν τὸν Ἱερεμίαν ἀπὸ τοῦ λάκκου τοῦ βορβοροῦ. Μετὰ δὲ ταῦτα, καλέσας αὐτὸν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀσελεσὴλ τὴν ἐν τῷ Ἱερῷ, συνωμίλησεν μετ' αὐτοῦ διὰ τελευταίαν φορὰν κρυφίως, παρακαλέσας αὐτὸν ὅπως ἔτι ἅπαξ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του· ὁ Ἱερεμίας ἀπήντησεν «ἐὰν ἀναγγείλω σοι ταῦτα, οὐχὶ θανάτῳ με θανατώσεις; καὶ ἐὰν συμβουλευσῶ σοι, οὐ μὴ ἀκούσης μου»· ὁ βασιλεὺς ὤμοσεν ὅτι θὰ προστατεύσῃ αὐτὸν ἐναντίον παντὸς ἐπιβουλευσομένου τὴν ζωὴν του. Τότε ὁ Προφήτης ἐπανελάβε καὶ αὖθις τὴν γνώμην, ἣν πολλάκις ἐξέφρασεν, ἡγοῦν, ὅτι ἡ ἐκούσις παράδοσις ἦν τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας τῆς τε ζωῆς του καὶ τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὁ δυστυχὴς βασιλεὺς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποδεχθῇ ταύτην, φοβούμενος τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Ἱερεμίας προσεπάθησε νὰ διασκεδάσῃ τὸν φόβον τοῦτον, καὶ παρεκάλει τὸν βασιλέα ἵνα ὑπακούσῃ εἰς τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ τοῦ λαλοῦντος διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ πείσῃ αὐτόν. Ἐπὶ τέλους ἐνετείλατο αὐτῷ ὁ βασιλεὺς ὅπως τηρήσῃ μυστικὴν τὴν συνδιάλεξιν ταύτην καὶ εἴπῃ εἰς τοὺς ἄρχοντας, ἐὰν ἠρώτων αὐτόν, ὅτι παρεκάλει τὸν βασιλέα ὅπως μὴ ἐπαναφέρωσιν αὐτόν εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ Ἰωνάθαν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὴν αὐλὴν τῆς φυλακῆς ἔμεινεν ἐν αὐτῇ μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀφ' οὗ ἠγχαρίστησε τὸν Ἀβδεμέλεχ καὶ προεῖπεν αὐτῷ ὅτι μέλει νὰ σωθῇ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν κυριευθῇ ἡ Ἱερουσαλήμ.

¹⁾ Ἱερεμ. μ. 17, 22.

²⁾ Ἱερεμ. μ. 1—16.

³⁾ Ἱερεμ. μ. 11—21.

Ἐν ὧν ὑπῆρχον ζωοτροφίαι ἐν Ἱεροσολύμοις, οἱ κά-
τοικοι ἀνθίσταντο ἡρωϊκῶς ἐναντίον τῶν Χαλδαίων καὶ
ἐλόκληραν τὸ δέκατον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Σεδεκίου
παρῆλθε χωρὶς νὰ κατορθώσωσιν οἱ πολιορκηταὶ οὐδὲ ἐν
ῥῆγμα ν' ἀνοίξωσιν εἰς τὸ τεῖχος. Πολλὰ οἰκίαι κατη-
δαπίσθησαν ὅπως τὸ ὑλικὸν αὐτῶν χρησιμεύσῃ πρὸς ὀχύ-
ρωσιν αὐτοῦ ἐναντίον τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν τοῦ
ἐχθροῦ, ὅστις ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀπέβαινε φοβερώτε-
ρος. Τότε ὁ Ἱερεμίας, ἵνα ἀποδείξῃ, ὅτι, καὶ μ' ὅλας τὰς
περὶ ἐκουσίου παραδόσεως συμβουλὰς του, ἤλπιζεν ὅτι ὁ
Θεὸς θὰ ἀποδώσῃ ποτὲ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν
εἰς τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν, ἡγόρασε τὸν ἐν Ἀναθὼ ἀγρὸν
τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἀναμεήλ· καὶ ἐγχειρίσας τὸ ἰδιοκτητι-
κὸν ἔγγραφον τῷ Βαρούχ υἱῷ Νηρίου ἐνετείλατο αὐτῷ ἵνα
θέσῃ αὐτὸ εἰς ἀγγεῖον ὀστράκινον, ὅπως μετὰ παρέλευσιν
ἑτῶν ἀνευρεθῇ ¹⁾.

Ἡ πολιορκία τῆς Ἱερουσαλὴμ διήρκεσε δεκαοκτὼ μῆ-
νας, καθ' οὗς τὸ θάρρος τῶν προμάχων αὐτῆς διετηρεῖτο
ἀκμαῖον· ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατεβλήθη ὑπὸ τῆς πείνης καὶ
τῶν ταλαιπωριῶν. Τὴν ἐνάτην ἡμέραν τοῦ τετάρτου μῆ-
νος τοῦ ἐνδεκάτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Σεδεκίου (κατὰ
Ἰούλιον τοῦ 588) τὰ τρόφιμα ἐξέλιπον ὁλοτελῶς ²⁾, καὶ
τὴν νύκτα τῆς ἐνάτης πρὸς τὴν δεκάτην οἱ Χαλδαῖοι κα-
τῶρθωσαν νὰ εἰσέλθωσιν ἀνευ τινὸς δυσκολίας εἰς τὴν πόλιν
ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος. Ὁ Σεδεκίας ἔφυγε μετὰ τῶν ἐναπο-
λειφθέντων λειψάνων τοῦ στρατοῦ του διὰ τινος πύλης τῶν
βασιλικῶν κήπων, κειμένης πρὸς ἀνατολὰς τῆς Σιών καὶ
ἀγούσης εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Σιών καὶ τοῦ Ὀφλα μικρὰν
φάραγγα, καὶ διημύθη πρὸς τὴν ἔρημον τοῦ Ἰορδάνου·
ἀλλ' οἱ Χαλδαῖοι δραμόντες κατόπισθεν προέφθασαν αὐτοὺς
ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Ἱεριχοῦς· καὶ ὁ μὲν στρατὸς διεσκορπί-
σθη, ὁ δὲ δυστυχὴς βασιλεὺς, ἐμπεσὼν εἰς χεῖρας τῶν
Χαλδαίων, ἀπήχθη εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Ναβουχοδονό-
σορ, εὐρισκόμενον τότε ἐν Δεβλαθὰ τῆς Αἰμάθ. Ἐνταῦθα
περιέμενεν αὐτὸν φρικώδης τύχη· τὰ τέκνα του, καθὼς καὶ
πάντες οἱ εὐγενεῖς τῆς Ἰουδαίας, ἐσφάγησαν πρὸ τῶν ὀ-
φθαλμῶν του· οὗτος δὲ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν εὐτυχῆ, ἐὰν ἐ-
λάβανε τὴν αὐτὴν τύχην· ἀλλ' ὁ νικητὴς ἔκρινε τὴν
θανατικὴν καταδίκην μικρὰν δι' ἑνα ἐπίορκον ὑποτελῆ·
διὸ καὶ τυφλώσας αὐτὸν ἀπήγαγε σιδηροδέσμιον εἰς Βα-
βυλῶνα, ὅπου διῆλθε τὸ ὑπόλοιπον τῆς ζωῆς του ἐντὸς
μυλῶνος.

Μετὰ παρέλευσιν δ' ἐνὸς μηνὸς ὁ ἀρχιμάγειρος καὶ ἀρ-
χισωματοφύλαξ τοῦ Ναβουχοδονόσορ Ναβουζαρδάν εἰσ-
ελθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐνέπρησε τὸ Ἱερόν, τὰ ἀνάκτορα
καὶ πάσας τὰς οἰκίας τῆς πόλεως· κατηδάφισε τὸ τεῖχος καὶ

πάντας τοὺς πύργους τῆς πόλεως, καὶ ἐν διαστήματι ὀλί-
γων ἡμερῶν ἡ περιφανὴς Ἱερουσαλὴμ μετεβλήθη εἰς σωρὸν
ἐρειπίων· οἱ δύο χαλκοὶ στύλοι τοῦ Ἱεροῦ, ὁ Βαλὼζ καὶ ὁ
Ἰαχούμ, καὶ ἡ χαλκὴ θάλασσα ἐκόπησαν εἰς τμήματα καὶ
ἀπεστάλησαν μεθ' ὅλων τῶν ἐν τῷ Ἱερῷ ἱερῶν σκευῶν εἰς
Βαβυλῶνα· ὁ Ἀρχιερεὺς Σαράϊας καὶ ὁ ἱερεὺς Σοφονίας
μετὰ τῶν προκριωτέρων τῆς πόλεως κατοίκων μετενε-
χθέντες εἰς Δεβλαθὰ ἐθανατώθησαν· οἱ πλεῖστοι τῶν κα-
τοίκων καὶ τῶν πολεμιστῶν διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς ὀ-
μόρους χώρας ³⁾· οἱ δὲ λοιποὶ ἐναπολειφθέντες, καθὼς
καὶ οἱ ἐν καιρῷ τῆς πολιορκίας λειποτακτήσαντες, ἀπή-
χθησαν αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Βαβυλῶνα.

Ἐκ τῶν κατοίκων τῆς λοιπῆς χώρας τινὰς μὲν ἡγμα-
λώτισαν οἱ Χαλδαῖοι, τοὺς δὲ λοιποὺς κατέλιπον ἵνα γε-
ωργῶσι τὴν γῆν, διενείμαντες αὐτοῖς ἀγροὺς καὶ ἀμπε-
λῶνας καὶ δόντες αὐτοῖς ἡγεμόνα ἕνα ἐκ τῶν ὁμοεθνῶν
τῶν Γοδολίων καλούμενον υἱὸν τοῦ Ἀλικάμ, καὶ, ἐπὶ τῆς
βασιλείας τοῦ Ἰωαχίμ, σώσαντα τὴν ζωὴν τοῦ Προφήτου
Ἱερεμίου. Τὸν Ἱερεμίαν ἐξήγαγεν ὁ Ναβουζαρδάν ἐκ
τῆς φυλακῆς καὶ παρέδωκε τῷ Γοδολίᾳ ⁴⁾· ἀλλ' οἱ στρα-
τιῶται μὴ ἀναγνωρίσαντες αὐτὸν, τὸν συμπαρέλαβον σι-
δηροδέσμιον μετὰ τῶν λοιπῶν πεφυλακισμένων· πλὴν ὁ
Ναβουζαρδάν ἰδὼν αὐτὸν ἐν Ῥαμᾶ, ἀφείλεν ἀπ' αὐτοῦ
τὰ δεσμὰ καὶ τὸν ἀφῆκεν ἐλεύθερον νὰ ὑπάγῃ ὅπου ἂν
θέλῃ, ὑποσχόμενος αὐτῷ συγχρόνως τὴν ἰδιαιτέραν του
προστασίαν, ἐὰν ἔκρινε ἀρμόδιον νὰ μεταβῇ εἰς Βαβυ-
λῶνα. Ὁ Ἱερεμίας ὅμως προκρίνας νὰ μένῃ εἰς τὴν
πατρίδα του καὶ νὰ θρηνῇ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς, κα-
τόκησεν ἐν Μασσηφᾶ, ὅπου ὁ Γοδολίας ἔστησε τὴν
ἐδρὰν τῆς διοικήσεώς του.

Ἡ ἀναγόμεναις τοῦ Γοδολίου ὡς ἡγεμόνος τῶν ἐν
Παλαιστίνῃ Ἰουδαίων καὶ ἡ διαβεβαίωσις, ἣν οὗτος ἔ-
δωκεν αὐτοῖς περὶ τῆς ἀσφαλείας των, ἐὰν ἔμενον πι-
στοὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαβυλῶνος, παρεκίνησε πολ-
λοὺς φυγάδας νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας των, καὶ
μετ' οὗ πολὺ ἀποκατέστη ἡ τάξις καὶ ἡ ἡσυχία, οἱ δὲ
Ἰουδαῖοι ἤρχισαν νὰ ἐνασχολῶνται εἰς τὸν τρυγητὸν καὶ
εἰς τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ⁵⁾. Ἀλλὰ μόλις παρ-
ῆλθεν ὀλίγος καιρὸς, καὶ ὀλίγου ἐδέησε νὰ καταστρα-
φῶσι καὶ αὐταὶ αἱ τελευταῖαι ἐλπίδες τῶν λειψάνων τοῦ
Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Εἰς ἐκ τῶν Ἰουδαίων, Ἰσμαὴλ καλού-
μενος καὶ ὡς ἐκ τῆς καταγωγῆς του ἔχων πλείονα
δικαιώματα εἰς τὴν ἀρχὴν ἣ ὁ Γοδολίας, ἦλθεν ἐκ τῆς
χώρας τῶν Ἀμμωνιτῶν, ὅπου εἶχε καταφύγει, εἰς Μασ-
σηφὰ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ δολοφονήσῃ τὸν Γοδολίαν.

³⁾ Δ'. Βασιλ. κέ. 8.

⁴⁾ Ἱερεμ. μς'. 14.

⁵⁾ Ἱερεμ. μζ'. 12.

¹⁾ Ἱερεμ. λθ'.

²⁾ Δ'. Βασιλ. κέ. 8.

ἐνθαῦρον τοῖς εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀμμωνιτῶν, ὅστις μετὰ δυσαρρεσκείας ἐβλεπε τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνος χορηγηθεῖσαν τοῖς Ἰουδαίοις προστασίαν. Ἡμέραν δὲ τινὰ, καθ' ἣν ὁ Γοδολιάς προσεκάλεσεν εἰς εὐωχίαν πολλοὺς ἐκ τῶν προκρίτων Ἰουδαίων, ἦλθε καὶ ὁ Ἰσμαὴλ μετὰ δέκα συντρόφων· καὶ, ἐν ᾧ συνευωχοῦντο, αἶφνης ἀνίστανται οἱ συνωμόται καὶ θανατῶνουν τὸν Γοδολίαν μεθ' ὅλων τῶν συνδαιτυμόνων. Τὸ ἐγκλημα τοῦτο ἔμεινεν ἄγνωστον μέχρι τῆς ἐπιούσης, ὅτε ὀγδοήκοντα ἄνδρες ἐκ τῆς Σηλῶ καὶ τῆς Συχέμ διέβησαν διὰ τῆς Μασσηφά μετ' ἐκτεταγμένα ἱμάτια, προσκομίζοντες θυμίαμα εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ἐν Ἱερουσαλὺμοις Ἱεροῦ. Ὁ Ἰσμαὴλ ἐξῆλθεν εἰς συνάντησιν αὐτῶν, καὶ προσποιηθεὶς ὅτι ἐσκόπει καὶ οὗτος νὰ συμμετάσχη τῆς προσφορᾶς ταύτης, προσεκάλεσεν αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Γοδολίου· ἀλλὰ μόλις εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐπιπεσὼν κατ' αὐτῶν ὁ Ἰσμαὴλ μετὰ τῆς σπείρας τοῦ ἐθανάτωσεν αὐτοὺς, πλὴν δέκα δεῖξαντας αὐτῷ κεκρυμμένας ζωοτροφίας. Τὰ πτώματα τῶν θανατωθέντων ἐβρίψεν ὁ Ἰσμαὴλ εἰς τινὰ παρακειμένην τάφρον, ἣν ἐποίησεν ὁ Ἀσά, ὅτε προσεδιήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰσραὴλ Βαασά.

Ὁ Ἰσμαὴλ, ἵνα ἐπιτύχη τοῦ σκοποῦ του, ὥφειλε νὰ παραλάβῃ πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν Ἀμμωνιτῶν· ἐπιστρέφων δὲ ἐκ Μασσηφά εἰς τὴν χώραν αὐτῶν συναπήγαγε διὰ τῆς βίας πολλὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας, ἀνατεθέντα εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Γοδολίου. Ἀλλ' οἱ λοιποὶ ἀρχηγοί, συναγαγόντες τοὺς περὶ αὐτοὺς, κατεδίωξαν τὸν Ἰσμαὴλ καὶ προφθάσαντες αὐτὸν παρὰ τὴν Γαβαῶθ, ἠλευθέρωσαν τοὺς διὰ τῆς βίας συναπαχθέντας· ὁ Ἰσμαὴλ ὅμως κατέρωθωσε νὰ διαφύγῃ καὶ μετέβη εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀμμωνιτῶν.

Οἱ τὸν Ἰσμαὴλ καταδιώξαντες, φοβούμενοι τὴν διὰ τὰ ἐν Μασσηφά συμβάντα ἐκδίκησιν τοῦ βασιλέως τῆς Βαβυλωνος, ἀπεφάσισαν νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς Αἴγυπτον, καὶ, χωρὶς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς οἰκίας των, κατέλυσαν ἐν Γαβηρωχαμαὰ τῇ πρὸς Βηθλεέμ. Ὁ Ἱερεμίας, καθὼς ἀποδοκιμάζων τὴν μετανάστευσιν, προσετέθη εἰς τὴν συνοδίαν ταύτην μετὰ τοῦ φίλου του Βαρούχ, ὅστις ὦν, κατὰ τὸν Ἰώσηπον, ἐν τῇ φυλακῇ κατὰ τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἠλευθέρωθη τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Προφήτου, προειπόντος αὐτῷ ὅτι, καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως, ἐμελλε νὰ σωθῇ. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν μεταναστευόντων παρεκάλεσαν τὸν Ἱερεμίαν νὰ δεηθῇ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν μικρῶν τούτων λειψάνων τοῦ Ἰούδα καὶ νὰ τοὺς συμβουλευσῇ περὶ τοῦ πρακτέου, ὑποσχόμενοι νὰ ὑπακούσωσι εἰς πᾶν ὅ,τι ἐπέταττεν αὐτοῖς ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ. Μετὰ δεκαήμερον

σκέψιν ὁ Ἱερεμίας ἀπήντησεν αὐτοῖς λέγων ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεταναστεύσωσιν εἰς Αἴγυπτον, διότι ἡ χώρα αὕτη μετ' οὐ πολὺ ἐμελλε νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὴν αὐτὴν τύχην, εἰς ἣν καὶ ἡ Ἰουδαία, καὶ ἐπομένως μάχαιρα καὶ λιμὸς περιέμενεν αὐτοὺς ἐν Αἰγύπτῳ. Ἀλλ' ἡ συμβουλή του οὐ μόνον δὲν ἐγένετο παραδεκτή, ἀλλὰ καὶ κατηγορήθη ὅτι αὐτὸς καὶ ὁ Βαρούχ ἦσαν συνεννοημένοι ὅπως παραδώσωσιν αὐτοὺς εἰς τοὺς Χαλδαίους· ὅπερ ἠνάγκασεν αὐτόν τε καὶ τὸν Βαρούχ νὰ ἀκολουθήσωσι τοὺς μετανάστας. Ἐν Αἰγύπτῳ ἐξηκολούθει ὁ Ἱερεμίας, ἐπὶ τέσσαρα ἔτη, διδάσκων καὶ συμβουλευόντων τοὺς ὁμοεθνεῖς του, ἢ δ' εὐσέβεια καὶ ὁ πατριωτισμὸς του ἐξέθηκάν αὐτὸν εἰς πολλοὺς κινδύνους. Εὐρισκόμενος ἐν μέσῳ λαοῦ τυφλώτοντος, ἦν ὁ μόνος ὁ ῥῶν καὶ πολλὰκις ἠθέλησε νὰ παύσῃ διδάσκων, ἀλλὰ τότε, λέγει, «ἐγένετο ὡς πῦρ καιόμενον φλέγον ἐν τοῖς ὀστέσις αὐτοῦ»¹⁾· καὶ τῷ ὄντι ἐλάλει, ἕως οὗ ὁ θάνατος περιεκύκλωσεν αὐτόν.

Οἱ μετανάσται Ἰουδαῖοι ἦλθον εἰς Τάφνας, πόλιν τῆς κάτω Αἰγύπτου. Ἐκεῖ ὁ Προφήτης ἀνήγγειλεν αὐτοῖς καὶ αὐθις ὅτι ἡ μετανάστευσις των δὲν θὰ τοὺς σώσῃ ἀπὸ τῆς μαχαίρας τῶν Χαλδαίων. Πολυάριθμοι μετανάσται ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐλθόντες κατόκησαν ἐν Μαγδωλῶ, ἐν Μέμφιδι καὶ ἐν γῇ Παθούρης· ὁ δὲ Ἱερεμίας ἐβλεπε μετὰ βαθυτάτης θλίψεως τὴν εἰδωλολατρεῖαν λυμαιομένην τὰς ἀποικίας ταύτας, καὶ προεῖπεν αὐταῖς τὴν ἐπικειμένην θείαν ὀργήν. Ἐκτοτε ὁ Προφήτης γίνεται ἄφαντος, καὶ κατὰ μὲν τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας ἐλιθοβολήθη ἐν Τάφναις ὑπὸ τῶν ὁμοεθνῶν του, κατὰ δὲ τὰς Ἰουδαϊκὰς παραδόσεις ἀνεχώρησεν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Χαλδαίων εἰς Αἴγυπτον, μετὰ τοῦ Βαρούχ εἰς Βαβυλῶνα. Μετὰ παρέλευσιν πέντε ἐτῶν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ Ναβουζαρδάν, ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Ἀμμωνιτῶν καὶ τῶν Μωαβιτῶν, συναπήγαγεν ἐπιστρέφων καὶ ἄλλους Ἰουδαίους εἰς Βαβυλῶνα καὶ οὕτως ἡ Ἰουδαία ἀπώλεσεν ὅλους σχεδὸν τοὺς πρώην κατοίκους της καὶ κατελήφθη ὑπὸ τῶν ὁμόρων λαῶν.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα. Ἡ πρῶν ἐνδοξὸς αὐτοῦ πρωτεύουσα, ἡ περίσσεπτος Ἱερουσαλὴμ, κατεπατεῖτο ὑπὸ ἐθνῶν καὶ, παντοιοτρόπως περιῦριζομένη, ἐπλήρου τὰς προρρήσεις τῶν ἀγίων Προφητῶν· καὶ ἡ ἐπὶ τοσαύταις καὶ τηλικαύταις ἀγλαΐαις ἐναβρυνομένη οἰκτρὸν ὑπέστη ναυάγιον, ἀσπνιγεῖσα εἰς τὰ κύματα τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων. Τὴν ἀπαρηγόρητον καὶ μεγάλην ταύτην συμφορὰν θρηνῶν καὶ ὁ αὐτόπτης ταύτης μάρτυς Ἱερεμίας ἔλεγε:

Πῶς ἐκάθισε μόνη ἡ πόλις ἡ πεπληθυμμένη λαῶν;

¹⁾ Ἱερεμ. κ'. 9.

Ἐγενήθη ὡς χήρα πεπληθυμένη ἐν ἔθνεσιν, ἄρχουσα ἐν χώραις ἐγενήθη εἰς φόρον.

Κλαίονσα ἔκλαυσεν ἐν νυκτί, καὶ τὰ δάκρυα αὐτῆς ἐπὶ τῶν σιαγόνων αὐτῆς, καὶ οὐχ ὑπάρχει ὁ παρακαλῶν αὐτὴν ἀπὸ πάντων τῶν ἀγαπώντων αὐτὴν, πάντες οἱ φιλοῦντες αὐτὴν ἠθέτησαν ἐν αὐτῇ, ἐγένοντο αὐτῇ εἰς ἐχθρούς.

Μετωκίσθη Ἰουδαία ἀπὸ ταπεινώσεως αὐτῆς, καὶ ἀπὸ πλήθους δουλείας αὐτῆς· ἐκάθισεν ἐν ἔθνεσιν, οὐχ εὔρεν ἀνάπαυσιν, πάντες οἱ καταδιώκοντες αὐτὴν κατέλαβον αὐτὴν ἀναμέσον τῶν θλιπόντων.

Ὅδοι Σιών πενθοῦσι παρὰ τὸ μὴ εἶναι ἐρχομένους ἐν ἑορτῇ· πᾶσαι αἱ πύλαι αὐτῆς ἠφανισμένοι, οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἀναστενάζουσιν, αἱ παρθένοι αὐτῆς ἀγόμεναι, καὶ αὐτὴ πικραινομένη ἐν ἑαυτῇ.

Ἐγένοντο οἱ θλίβοντες αὐτὴν εἰς κεφαλὴν, καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς εὐθηνοῦσιν· ὅτι Κύριος ἐταπείνωσεν αὐτὴν ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβειῶν αὐτῆς· τὰ νήπια αὐτῆς ἐπορεύθησαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ κατὰ πρόσωπον θλίβοντος.

Καὶ ἐξήρθη ἐκ θυγατρὸς Σιών πᾶσα ἡ εὐπρέπεια αὐτῆς· ἐγένοντο οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ὡς κριοὶ οὐχ εὐρίσκοντες νομὴν, καὶ ἐπορεύοντο ἐν οὐκ ἰσχυρί κατὰ πρόσωπον διώκοντος.

Ἐμνήσθη Ἱερουσαλὴμ ἡμερῶν ταπεινώσεως αὐτῆς, καὶ ἀπωσμῶν αὐτῆς· πάντα τὰ ἐπιθυμήματα αὐτῆς, ὅσα ἦν ἐξ ἡμερῶν ἀρχαίων, ἐν τῷ πεσεῖν τὸν λαὸν αὐτῆς, εἰς χεῖρας θλίβοντος, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν αὐτῇ· ἰδόντες οἱ ἐχθροὶ αὐτῆς ἐγέλασαν ἐπὶ κατοικεσίᾳ αὐτῆς.

Ἀμαρτίαν ἤμαρτεν Ἱερουσαλὴμ, διὰ τοῦτο εἰς σάλον ἐγένετο· πάντες οἱ δοξάζοντες αὐτὴν ἐταπείνωσαν αὐτὴν· εἶδον γὰρ τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς, καὶ γε αὐτὴ στεναζούσα καὶ ἀπεστράφη ὀπίσω.

Ἀκαθαρσία αὐτῆς πρὸ ποδῶν αὐτῆς, οὐκ ἐμνήσθη ἔσχατα αὐτῆς, καὶ κατεβίβασεν ὑπέρογκα· οὐκ ἔστιν ὁ παρακαλῶν αὐτὴν· ἴδε Κύριε τὴν ταπείνωσίν μου, ὅτι ἐμεγαλύνθη ὁ ἐχθρός.

Χεῖρα αὐτοῦ ἐξεπέτασεν θλίβων ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιθυμήματα αὐτῆς· εἶδε γὰρ ἔθνη εἰσελθόντα εἰς τὸ ἁγίασμα αὐτῆς, ἀ ἐνετείλω μὴ εἰσελθεῖν αὐτὰ εἰς ἐκκλησίαν σου.

Πᾶς ὁ λαὸς αὐτῆς καταστενάζοντες, ζητοῦντες ἄρτον· ἔδωκαν τὰ ἐπιθυμήματα αὐτῆς ἐν βρώσει, τοῦ ἐπιστρέψαι ψυχὴν· ἴδε Κύριε καὶ ἐπίβλεψόν, ὅτι ἐγενήθη ἡτιμωμένη.

Οἱ πρὸς ὑμᾶς πάντες παραπορευόμενοι ὁδόν, ἐπιστρέψατε καὶ ἴδετε, εἰ ἔστιν ἄλγος κατὰ τὸ ἄλγος μου, ὃ ἐγενήθη· φθελγόμενος ἐν ἐμοὶ ἐταπείνωσέ με Κύριος ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ.

Ἐξ ὕψους αὐτοῦ ἀπέστειλε πῦρ, ἐν τοῖς ὀστέοις μου

κατήγαγεν αὐτό· διεπέτασε δίκτυον τοῖς ποσὶ μου, ἀπέστρεψέ με εἰς τὰ ὀπίσω, ἔδωκε με ἠφανισμένην, ὅλην τὴν ἡμέραν ὀδυνωμένην.

Ἐγρηγορήθη ἐπὶ τὰ ἀσεδήματά μου, ἐν χερσὶ μου συνεπλάκησαν· ἀνέβησαν ἐπὶ τὸν τράχηλόν μου, ἠσθένησεν ἡ ἰσχύς μου, ὅτι ἔδωκε Κύριος ἐν χερσὶ μου ὀδύνας, οὐ δυνήσομαι στήναι.

Ἐξῆρε πάντας τοὺς ἰσχυροὺς μου Κύριος ἐκ μέσου μου, ἐκάλεσεν ἐπ' ἐμὲ καιρὸν τοῦ συντρίψαι ἐκλεκτοὺς μου· ληνὸν ἐπάτησε Κύριος παρθένην θυγατρί Ἰούδα, ἐπὶ τούτοις ἐγὼ κλαίω.

Ὁ ὀφθαλμός μου κατήγαγεν ὕδωρ, ὅτι ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ ὁ παρακαλῶν με, ὁ ἐπιστρέφων ψυχὴν μου· ἐγένοντο οἱ υἱοὶ μου ἠφανισμένοι, ὅτι ἐκραταιώθη ὁ ἐχθρός.

Διεπέτασε Σιών χεῖρα αὐτῆς, οὐκ ἔστιν ὁ παρακαλῶν αὐτὴν· ἐνετείλατο κύριος τῷ Ἰακώβ, κύκλω αὐτοῦ οἱ θλίβοντες αὐτόν· ἐγενήθη Ἱερουσαλὴμ εἰς ἀποκαθημένην ἀναμέσον αὐτῶν.

Δίκαιός ἐστι Κύριος, ὅτι στόμα αὐτοῦ περιεπίκρανα· ἀκούσατε δὴ πάντες οἱ λαοί, καὶ ἴδετε τὸ ἄλγος μου, παρθένοι μου καὶ νεανίσκοι μου ἐπορεύθησαν ἐν αἰχμαλωσίᾳ.

Ἐκάλεσα τοὺς ἐραστάς μου, αὐτοὶ δὲ παρελογίσαντό με· οἱ ἱερεῖς μου καὶ οἱ πρεσβύτεροί μου ἐν τῇ πόλει ἐξέλιπον, ὅτι ἐζήτησαν βρῶσιν αὐτοῖς ἵνα ἐπιστρέψωσι ψυχὰς αὐτῶν, καὶ οὐχ εὔρον.

Ἴδε κύριε, ὅτι θλίβομαι, ἡ κοιλία μου ἐταράχθη, καὶ ἡ καρδία μου ἐστράφη ἐν ἐμοί, ὅτι παραπικραίνουσα παρεπικράνθη· ἔξωθεν ἠτέκνωσέ με μάχαιρα, ὥσπερ θάνατος ἐν οἴκῳ.

Ἀκούσατε δὴ, ὅτι στενάζω ἐγὼ, οὐκ ἔστιν ὁ παρακαλῶν με, πάντες οἱ ἐχθροὶ μου ἤκουσαν τὰ κακά μου, καὶ ἐχάρησαν, ὅτι σὺ ἐποίησας· ἐπήγαγες ἡμέρας, ἐκάλεσας καιρὸν, ἐγένοντο ὅμοιοι ἐμοί.

Εἰσελθοὶ πᾶσα ἡ κακία αὐτῶν κατὰ πρόσωπόν σου, καὶ ἐπιφύλλισον αὐτοῖς, ὃν τρόπον ἐποίησαν ἐπιφυλλίδα περὶ πάντων τῶν ἁμαρτημάτων μου, ὅτι πολλοὶ οἱ στεναγμοί μου, καὶ ἡ καρδία μου λυπεῖται.

§ 3.

Ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Ναβουχοδονόσορ μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

588—332. Π. Χ'.

Ὁ καταστρεπτικὸς τῶν Χαλδαίων πόλεμος καὶ ἡ ἀλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ διεσχόρπισαν τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος καὶ ἀπεγύμνωσαν τὴν Ἰουδαίαν ἀπὸ τῶν πρώτων αὐτῆς κατοικίων. Ἀπὸ τῆς τελευταίας ὑπὸ τοῦ Ναβουζαρδάν ἀπαγωγῆς τῶν Ἰουδαίων εἰς Βαβυλῶνα (589) μέχρι

τοῦ πρώτου ἔτους τῆς μοναρχίας τοῦ Κύρου (536) οὐδὲν θετικὸν περὶ τῆς τύχης τῆς Ἰουδαϊκῆς χώρας γινώσκουμεν· ἐκ τινων δὲ μόνον χωρίων τοῦ Ἑσδρα εἰκάζομεν ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν ὁρίων χωρῶν ἐλθόντες κατόκησαν παρὰ τὰ μηδαμινὰ λείψανα τοῦ ἀρχαίου λαοῦ. Τὰ μεσημβρινὰ ὄρια τῆς Ἰουδαίας προσεβάλλοντο, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῶν Ἰδουμαίων, τὰ δ' ἀρκτικά μέρη, ἅτινα ἀπετέλουν ἄλλοτε τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραήλ, ἦσαν μᾶλλον κατωκημένα καὶ, ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς των θέσεως, εὐημέρουν ἐπὶ τῆς βαβυλωνιακῆς κυριαρχίας. Οἱ δὲ εἰς τὰ διάφορα τοῦ βαβυλωνιακοῦ κράτους διασκορπισθέντες Ἰουδαῖοι ἐπεθύμουν τὴν ἀνεξαρτησίαν, καίτοι οἱ νικηταὶ προσεφέροντο πρὸς αὐτοὺς λίαν εὐμενῶς· ὠρίσθησαν αὐτοῖς εἰς διαμονὴν μέρη τινὰ, ἐν οἷς ἡδύναντο νὰ ἀποτελῶσιν ἰδιαιτέραν κοινότητα· παρὰ τὸν ποταμὸν Χοβάρ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη μνημονεύονται Ἰουδαῖοι ἀποικίαι ¹⁾, καὶ ἐκ τινος χωρίου τοῦ Ἰερεμίου ²⁾ ἐξάγεται ὅτι ἐδόθησαν αὐτοῖς καὶ γαῖαι πρὸς γεωργίαν· ἐν γένει δ' οἱ Ἰουδαῖοι ἀπετέλουν ἰδιαιτέρον κράτος ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τῆς Βαβυλωνιακῆς κυβερνήσεως, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇς εἰδικόν τινα ἄρχοντα ³⁾ καὶ, κατὰ τὸ βιβλίον τοῦ Δανιήλ, οἱ πρεσβύτεροι αὐτῶν ἔκρινον, καθὼς ἄλλοτε ἐν Παλαιστίνῃ, τὸν λαόν. Ἡ χρῆσις τῶν θρησκευτικῶν τελετῶν των ἦν μὲν ἐπιτετραμμένη, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πλήρης, διότι αἱ θυσίαι, αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ οὐσιωδέστερον μέρος τῆς Ἰουδαϊκῆς λατρείας, ὥφειλον νὰ ἐκτελῶνται ἐν τῷ κεντρικῷ Ἱερῷ τῆς Ἰουδαίας· τούτου ἕνεκα καὶ οἱ ἱερεῖς οὐδεμίαν εἶχον ἐνασχόλησιν· συνήρχοντο ὅμως παρὰ τοῖς Προφῆταις καὶ ἡκρωντο τῆς διδασκαλίας των, συμπροσευχόμενοι μετ' αὐτῶν τε καὶ μετὰ τοῦ λαοῦ. Ἐντεῦθεν ἔλαβον ἀρχὴν αἱ συναγωγαί.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ναβουχοδονόσορ Εὐλιμαρῶδὲς προσηγάθη πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους Ἰουδαίους εὐμενεστερον τοῦ πατρός του. Ἀμα ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς τὸν Ἰωαχὶμ καὶ ἐτίμησεν αὐτὸν πλείοτερον παρὰ πάντα ἄλλον ἐκ τῶν ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτων ἡγεμόνων, καταστήσας αὐτὸν ὁμοτράπεζόν του καὶ χορηγῆσας αὐτῷ σύνταξιν παρὰ τοῦ βασιλικοῦ ταμείου μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Ὁ δυστυχὴς ὅμως Σεδεκίας ἀπέθανεν ἐν τῇ φυλακῇ ⁴⁾.

Οἱ αἰχμάλωτοι Ἰουδαῖοι δὲν ἀπώλεσαν τὴν ἐλπίδα τοῦ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ἐπανίδωσι τὸ Ἱερὸν ἀνωκοδομημένον· ἡ δ' ἐλπίς αὕτη ἐπεβρόνυτο ἐτι μᾶλλον ἀπέναντι τῆς πτώσεως τοῦ Βαβυλωνιακοῦ κρά-

τους καὶ τῆς προσεγγίσεως τῶν νικηφόρων Περσῶν καὶ Μήδων, κηρυττόντων ταυτοχρόνως καὶ τῶν Προφητῶν ὅτι ὁ καιρὸς τῆς ἀπελευθερώσεως ἤγγικεν. Ὁ Ἰεζεκιήλ δὲν εἶδε μὲν τὴν ἀπελευθέρωσιν ταύτην, ἀλλὰ προεῖδε καὶ προανήγγειλεν αὐτήν ⁵⁾.

Ἐν ἔτει 536 τὸ Βαβυλωνιακὸν κράτος περιέρχεται ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Περσῶν. Κύρος ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἐκδίδει διάταγμα, δι' οὗ οἱ ἐν τῇ ἀπεράντῳ αὐτοῦ αὐτοκρατορίᾳ Ἰουδαῖοι ἐλάμβανον τὴν ἄδειαν ἵνα ἐπιστρέψωσιν εἰς Παλαιστίνην καὶ ἀνωικοδομήσωσι τὸ ἐν Ἱερουσολύμοις Ἱερὸν. «Οὕτως εἶπε Κύρος, ἔλεγε τὸ διάταγμα, βασιλεὺς Περσῶν· πάσας τὰς βασιλείας τῆς γῆς ἔδωκέ μοι Κύριος ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτὸς ἐπεσκέψατο ἐπ' ἐμὲ τοῦ οἰκοδομῆσαι οἶκον αὐτῷ ἐν Ἱερουσαλὴμ τῇ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Τίς ἐν ὑμῖν ἀπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ; καὶ ἔσται ὁ Θεὸς αὐτοῦ μετ' αὐτοῦ καὶ ἀναθήσεται εἰς Ἱερουσαλὴμ τὴν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ οἰκοδομησάτω τὸν οἶκον Θεοῦ Ἰσραὴλ, αὐτὸς ὁ Θεὸς ὁ ἐν Ἱερουσαλὴμ». Τὸ διάταγμα τοῦτο ἀπηυθύνετο πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῷ κράτει τοῦ Ἑβραίου, ἐνθα εὐρίσκοντο καὶ οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων, οὓς πρὸ δύο αἰώνων συναπῆγαγον εἰς Βαβυλῶνα οἱ βασιλεῖς τῶν Ἀσσυρίων ἐκ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου. Ἀλλ' οἱ κάτοικοι τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ οὐδέποτε ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ ἰδίως εἰς τὸ ἐν Ἱερουσολύμοις Ἱερὸν, οἱ δ' ἀπόγονοι των ἀπέβησαν ἐτι ψυχρότεροι πρὸς τὴν μωσαϊκὴν λατρείαν, ἡ πατρίς των ἐξηλείφθη παντελῶς ἀπὸ τῆς μνήμης των, αἱ δὲ σχέσεις μεταξὺ τούτων καὶ τῶν ὁμοφύλων των ἦσαν οὕτω χαλαρωμέναι, ὥστε μόνον αἱ φυλαὶ τοῦ Βενιαμὴν καὶ τοῦ Ἰούδα ἦσαν οἱ μέλλοντες νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ διατάγματος τοῦ Κύρου· εἰ δὲ καὶ οἰκογένειαι τινες ἐκ τῶν ἄλλων φυλῶν ἠκολούθησαν τοὺς Ἰουδαίους, ὁ Ἰσραηλιτικὸς ὅμως λαὸς ἐξηκολούθει διαμένων ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις τοῦ περσικοῦ κράτους ⁶⁾. Μόνοι λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι, εἴτε οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τοῦ Ἰουδαϊκοῦ βασιλείου, ἀνέλαβον τὴν ἀποκατάστασιν τῆς μωσαϊκῆς λατρείας, καὶ ἔκτοτε τὸ ὄνομα Ἰερουσαλὴμ (Ἰουδαῖοι) ἐσῆμαινεν ἐν γένει τοὺς πρεσβεύοντας τὴν μωσαϊκὴν διδασκαλίαν.

Πολυάριθμοι οἰκογένειαι ἐκ τῶν φυλῶν τοῦ Βενιαμὴν καὶ τοῦ Ἰούδα καὶ ἑκατοστύες ἱερέων καὶ Λευϊτῶν καὶ ἱεροδούλων ἀπεδέξαντο μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸ διάταγμα τοῦ Κύρου, καὶ ἡτοιμάσθησαν νὰ ἀναχωρήσωσι εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἡ συνοδία συνέκειτο ἐκ 50,000 ψυχῶν, ἐν αἷς 7,337 δοῦλοι καὶ 200 ψάλται καὶ ψάλτριαι ⁷⁾· ταύ-

¹⁾ Ἰεζεκ. γ'. 15. Ἑσδρ. ε'. 59.

²⁾ Ἰερεμ. κθ'. 5.

³⁾ Β'. Ἑσδρ. α'. 8.

⁴⁾ Ἰερεμ. νβ'. 11.

⁵⁾ Ἰεζεκιήλ λς'. 37.

⁶⁾ Ἰώσ. Ἀρχαιολ. ια'. 5, 2.

⁷⁾ Β'. Ἑσδρ. ε'.

της δὲ πρᾶϊσταντο ὁ Ζοροβάβελ, ἔγγονος τοῦ Σαλαθιήλ υἱοῦ τοῦ βασιλέως Ἰωαχὴμ, καὶ ὁ Ἰησοῦς υἱὸς Ἰωσεδὲκ ἀπόγονος τοῦ Ἀρχιερέως Σααία, καὶ ἐπομένως διάδοχος αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην. Ὁ θησαυροφύλαξ τοῦ Κύρου Μιθριδάτης ἔλαβεν ἐντολὴν ὅπως ἀποδώσῃ τῷ Ζοροβάβελ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκεύη, ἅπερ ὁ Ναβουχοδονόσορ, ἀφαιρέσας ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Βαβυλῶνα, καὶ πολλοὶ τῶν ἐναπολειφθέντων Ἰουδαίων προσήνεγκον πλούσια καὶ πολύτιμα δῶρα εἰς τοὺς ἀναχωροῦντας ἀδελφούς των. Μετὰ τετράμηνον ὁδοιπορίαν ἔφθασαν, χωρὶς νὰ ἀπαντήσωσι καθ' ὁδὸν δυσκολίαν τινά, εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἀποκατεστάθησαν εἰς διάφορα αὐτῆς μέρη. Ὁ Ζοροβάβελ ἤρξατο ἀνευ ἀναβολῆς νὰ δι-
 οργανίσῃ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων τὴν νέαν ταύτην ἀποικίαν κατὰ τὸν μωσαϊκὸν νόμον, οἱ ἱερεῖς ἀνελάμβανον τὰ ἱερατικά των καθήκοντα, ἀρ' οὗ ἐπιστοποιοῦν τὴν ἱερατικὴν των καταγωγὴν, καὶ ἐπειδὴ οἰκογένειαι τινες ἀπώλεσαν τοὺς γενεαλογικοὺς των πίνακας, ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου. Γενομένης δὲ συνεισφορᾶς ὑπὲρ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ἱεροῦ, συνήχθησαν ὑπὲρ τὰς ἑξ μυριάδας μνῶν χρυσῶν καὶ πεντακισχίλια μναί ἀργυραί.

Τὸν ἑβδόμον μῆνα συνήλθον ἅπαντες οἱ Ἰουδαῖοι εἰς Ἱερουσόλυμα καὶ στήσαντες προσωρινὸν θυσιαστήριον προσήνεγκον ὀλοκαυτώσεις κατὰ τὰς μωσαϊκὰς διατυπώσεις· μετὰ δεκαπέντε δὲ ἡμέρας ἐώρτασαν καὶ τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας καὶ μετὰ ταῦτα ἤρχισαν νὰ προπαρασκευάζωνται πρὸς τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ἱεροῦ. Καὶ καθὼς ποτε ὁ Σολομὼν, ἐν τῇ οἰκοδομῇ τοῦ πρώτου Ἱεροῦ ἀπηυθύνθη πρὸς τοὺς Τυρίους καὶ τοὺς Σιδωνίους ἵνα κομίσωσι κέδρους ἐκ τοῦ Λιβάνου, οὕτω καὶ οὗτοι ἐζήτησαν παρὰ τῶν ἰδίων τὴν ἀναγκαίαν ξυλικήν. Τὸν δεῦτερον μῆνα τοῦ ἐπομένου ἔτους (535) ἤρξατο ἡ ἀνοικοδόμησις· οἱ Λευῖται διετάχθησαν νὰ ἐπιστατῶσιν ἐπὶ τῶν ἐργατῶν, οἱ δὲ πρῶτοι θεμέλιοι λίθοι ἐτέθησαν ἐν φωναῖς σαλπείγων καὶ κυμβάλων καὶ ᾠσμάτων· καὶ ὁ μὲν λαὸς ἐξέβαλε φωνὰς εὐφροσύνης, οἱ δὲ πρεσβύτεροι, ἀναμνησκόμενοι τοῦ ἀρχαίου Ἱεροῦ καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι μετὰ πεντηκονταετὴ ἐξορίαν ἠξιώθησαν νὰ πατήσωσι τὸ ἱερὸν ἔδαφος, ζὲν ἠδύναντο νὰ κρατήσωσι τὰ δάκρυά των.

Ἡ μετοικεσία τῶν Ἰουδαίων καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Ἱεροῦ παρήγαγον μεγίστην ἐντύπωσιν καθ' ὅλην τὴν Παλαιστίνην, καὶ πολλοὺς τῶν μετὰ τῶν Χαναναίων ἀναμιχθέντων Ἰουδαίων παρεκίνησαν ἵνα ἐπιστρέψωσι εἰς τὴν πατρίαν των ὁρθεύσαν καὶ καταταχθῶσιν εἰς τὴν ἐν Ἱερουσόλυμοις Ἰουδαϊκὴν κοινότητα, ἥτις ὑπεδέξατο αὐτοὺς εὐμενῶς¹⁾. Ἀλλ' ἐκ τῆς Σαμαρείας ἐξεβράγη καταιγίς, ἥτις, ματαιώσασα ἐπὶ τινά καιρὸν τὸ ἔργον τῆς

Ἰουδαϊκῆς κοινότητος, συνετέλεσε τὰ μάλιστα ἵνα ἐπιτείνῃ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιζήλων ποτὲ πόλεων μίσος καὶ νὰ δαιωνίσῃ αὐτὸ καὶ μετὰ τὴν ἐλσυχερῇ αὐτῶν καταστροφὴν²⁾. Οἱ Σαμαρεῖται, ἀντιποιοῦμενοι τὸ ὄνομα τῶν ἀληθινῶν λατρευτῶν τοῦ Ἰεχωῶα, ᾗθέλῃσαν νὰ συμμετά-

²⁾ Μετὰ τὴν εἰς τὸ Ἰσραηλιτικὸν βασίλειον εἰσβολὴν τοῦ Θαλγαθφελλασάρ οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων, ἅτινα ἀπέτελουν ἄλλοτε τὸ Ἰσραηλιτικὸν βασίλειον, ἀπῆλθον, ὡς εἶδομεν, αἰχμαλῶτοι εἰς τὴν Βαβυλῶνα. Ἡ Γαλαὰδ ἢ ἡ Περαιὰ ἐλεηλατήθη ὑπὸ τῶν Ἀμμωνιτῶν καὶ τῶν Μωαβιτῶν, καὶ τὰ ἀσθενῆ λείψανα τῶν Ἰσραηλιτῶν κατοίκων ὑπέστησαν ὑπ' αὐτῶν τὰ πάνδενα (Σοφον. Β'. 8—10). Ἡ Γαλιλαία καὶ ἰδίως αἱ παράλιοι αὐτῆς πόλεις ἐμπεριελάμβανον εἰσέτι πολλοὺς Χαναναίους, οὓς ἀπαντῶμεν καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Βαβυλῶνος (Ἔσδρ. θ'. 1.). Τὴν ἐπαρχίαν τῆς Σαμαρείας, ἥς οἱ πλεῖστοι κάτοικοι αἰχμαλωτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Σαλμανασάρ, κατήκνησαν βραδύτερον ἀποικίαι ἐλθοῦσαι ἐκ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν τοῦ βαβυλωνιακοῦ κράτους, οἷον ἐκ τῆς Βαβυλώνης, τῆς Χοῦθ, τῆς Σεπφουραῖμ, τῆς Εὐὰ καὶ τῆς Αἰμάθ, ἀλλὰ καθ' ὅλα τὰ βόρεια τῆς Παλαιστίνης μέρη καὶ μάλιστα ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου ἔμειναν πολυάριθμοι Ἰσραηλῖται καὶ ἰδίως ἐκ τῶν κατωτέρων τάξεων· διότι, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω (ἔρ. σελ. 65), καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Θαλγαθφελλασάρ κατὰκτησιν τοῦ τόπου, πολλοὶ εὐσεβεῖς ἐκ τῶν Ἰσραηλιτικῶν φυλῶν, ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ Ἐζεκίου, μετέβησαν εἰς Ἱερουσόλυμα ἵνα ἐορτάσωσι τὸ Πάσχα. Βραδύτερον δὲ, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωσίου, συνηθροίσθησαν ἐν ταῖς χώραις τῶν φυλῶν τοῦ Μανασσὴ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ συνεισφοραὶ ὑπὲρ τῆς ἐπισκευῆς τοῦ Ἱεροῦ (Β'. Παραλειπ. λδ'. 9). Αἱ μεταβρύθμισεις προσέτι τοῦ Ἰωσίου ἐξετάθησαν καὶ μέχρι τῶν χωρῶν τῆς φυλῆς τοῦ Νεφθαλ (αὐτόθ. β.). καὶ, καθὼς ἐπὶ τοῦ Ἐζεκίου, οὕτω καὶ τότε ἤλθον Ἰσραηλῖται εἰς Ἱερουσόλυμα ἵνα ἐορτάσωσι τὸ Πάσχα (αὐτόθ. λε'. 18)· ἐξ ὧν ἐξάγεται ὅτι ἡ Παλαιστίνη δὲν ἀπεγυμνώθη ὅλων τῶν Ἰσραηλιτῶν κατοίκων τῆς.

Καθ' ὅλην δὲ ταύτην τὴν περίοδον τὰ ἀρκτικά τῆς Παλαιστίνης μέρη ἠνωχλοῦντο σχεδὸν πάντοτε ὑπὸ ξενικῶν στρατιῶν καὶ ἔσχον διαφόρους δεσπότης. Οἱ διάφοροι αὐτοὶ λαοὶ, ἀναγνωρίζοντες τὴν κυριαρχίαν τῶν κατακτητῶν καὶ τελούντες αὐτοῖς φόρους, ἐκυβερνῶντο πιθανώτατα ἕκαστος κατὰ τὰς πατρίους νόμους. Μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου ἔτους τῆς βασιλείας τοῦ Ἐζεκίου ὁ τόπος κατεῖχετο ὑπὸ τῶν Ἀσσυριακῶν στρατῶν· ὡσαύτως καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σενναχηρίμ ὁ τόπος δὲν ἔπαυσε διατελῶν ὑπὸ τὴν Ἀσσυριακὴν κυριαρχίαν. Ὁ Ασαραδὼν ἀπέστειλεν ἀποικίας εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Σαμαρείας (Ἔσδρ. δ'. 2.), ἡ δ' ἐπαρχία αὕτη ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ τινος Ἀσσυρίου σατράπου. Ἡ Ἀσσυριακὴ κυριαρχία ἐξασθενίζομένη ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ὑπέκυψεν ἐπὶ τέλους ἐν Παλαιστίνῃ ὑπὸ τοὺς Σκύθας, αἰτίνες, νικῆσαντες τοὺς Μήδους, διήλθον, ἐν τῇ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατείᾳ, ὡς εἶδομεν (ἔρ. σελ. 68) διὰ τῶν πεδιάδων τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ κράτους. Φαίνεται δὲ ὅτι, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν σιφῶν τούτων, ἅτινα

¹⁾ Β'. Ἔσδρ. ε'. 21. Νεεμ. ι'. 29.

σχωσι τῆς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους χορηγηθείσης εὐμενείας τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, καὶ, ἀποστείλαντες πρεσβευτάς πρὸς τὸν Ζοροβάβελ καὶ τὸν Ἀρχιερέα Ἰησοῦν, ἐξήτουν νὰ ἀποτελέσωσι μέρος τῆς νέας Ἰουδαϊκῆς κοινότητος καὶ νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ἐν Ἱερουσολύμοις Ἱεροῦ· ἀλλ', ἀποκρουσθείσης τῆς αἰτήσεώς των ταύτης, ἀπεφάσισαν νὰ μετέλθωσι πάντα τρόπον ὅπως κωλύσωσι τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ἱεροῦ. Ὅντες δὲ πεπεισμένοι ὅτι ἦν ἀδύνατον νὰ ἐνεργήσωσι τὴν ἀνάκλησιν τοῦ διατάγματος τοῦ Κύρου, κατέφυγον εἰς βιαιοπραγίας, καὶ ἐρ-

οῦδ' ἄλλαν εἶχον σκοπὸν, εἰμὴ τὴν λείαν, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα Ἰωσίας κατῴρωσε προσωρινῶς νὰ γίνῃ κύριος τῆς τε Σαμαρείας καὶ μέρους τινὸς τῆς Γαλιλαίας· διότι εἶδομεν αὐτὸν προσερχθέντα ὡς κυριάρχῃν τῶν χωρῶν τούτων (βρ. σελ. 69). Μετὰ δὲ τὴν ἐν τῇ παρὰ τὴν Μαγεδδὸν μάχην ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Νεχῶ ἐγένετο ἐπὶ τινα καιρὸν κύριος τῆς Παλαιστίνης, ὥς οὖ, κατατροπωθεὶς παρὰ τὸ φρούριον Χαρμείς ὑπὸ τῶν Χαλδαίων, κατεδιώχθη πέραν τῶν ὀρίων αὐτῆς. Ἐκτοτε ἡ ἀρχαία χώρα τῶν Ἰσραηλιτῶν δὲν ἔπαυσε καταπατομένη ὑπὸ τῶν χαλδαϊκῶν στρατῶν, καὶ ἐπὶ τέλους ἐγένετο ἐπαρχία τοῦ βαβυλωνιακοῦ κράτους. Οἱ κάτοικοι δ' αὐτῆς, ἀποτελοῦντες λαὸν σύγκλον ἀνευ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ συγκείμενον τὸ πλεῖστον ἐξ ἀποίκων τοῦ Ἀσσυριακοῦ κράτους, οὐδεμίαν παρεῖχον ἀνησυχίαν εἰς τὴν χαλδαϊκὴν κυβέρνησιν.

Ἡ Φοινίκη καὶ αἱ μεγάλαι ἐμπορικαὶ αὐτῆς πόλεις δὲν διέλειπον ἐξασκοῦσαι σωτήριον ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ὁρίων χωρῶν, καὶ ἡ Γαλιλαία ἤκμαζε κατὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Καὶ αὕτη ἡ χώρα τῆς Σαμαρείας, ἡ μᾶλλον τῶν ἄλλων ὑποστᾶσα τὰς τῶν Ἀσσυρίων καταστροφάς, ἄτε δὴ ἀπογυμνωθεῖσα τῶν κατοίκων της, ἔφθασεν εἰς βαθμὸν τινα εὐημερίας, χορηγοῦσα σῖτον καὶ πολλοὺς ἄλλους δημητριακοὺς καρποὺς εἰς τὰς ἀγοράς τῆς Τύρου (Ἰεζεκ. κζ'. 17).

Ἡ θρησκευτικὴ τῶν χωρῶν τούτων κατάστασις ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν ποικίλιαν τῶν κατοίκων. Τὰ λείψανα τῶν ἀρχαίων Χανααίων ἐλάτρευον φοινικικὰς θεότητας, ὧν ἡ λατρεία οὐδέποτε ἐξέλειπεν ἐν ταῖς Ἰσραηλιτικαῖς χώραις. Μέρους τῶν Ἰσραηλιτικῶν κατοίκων καὶ ἰδίως εἰς τὰ ἀρκτικά μέρη τῆς Παλαιστίνης ἐλάτρευεν, ὡς καὶ ἐν ταῖς παρελθούσαις ἐποχαῖς, τὰς αὐτὰς θεότητας· ἑτέρα μερὶς εἶχε θρησκείαν μικτήν, καὶ ἑτέρα τέλος, ὑπακούσασα εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Ἐζεκιῶ καὶ τοῦ Ἰωσίου, ἐτήρει τὴν μωσαϊκὴν λατρείαν καὶ προσέφερε προσφοράς εἰς τὸ ἐν Ἱερουσολύμοις Ἱερόν. Τὰ μέτρα, ἅπερ ἔλαβεν ὁ Ἰωσίας, συνετέλεσαν πιθανώτατα ἵνα αὐξησῶσιν ἐπαισθητῶς τὴν τελευταίαν ταύτην μερίδα. Αἱ Ἀσσυριακαὶ ἀποικίαι διατέλεσαν κατ' ἀρχὰς πιστοὶ εἰς τὰ πάτρια αὐτῶν θρησκευτά, καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἀστρολατρείαν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἀπεμακρύνθησαν ἀπ' αὐτῶν. Αἱ ἀποικίαι αὗται, ἀποκατασταθεῖσαι εἰς χώραν διατελέσαντες ἐπὶ τινα καιρὸν ἀκατοίκητον, ἠνωχλοῦντο πολλάκις ὑπὸ λεόντων· ἀποδοῦσαι δὲ τὴν συμφορὰν ταύτην εἰς τὴν ὀργὴν τῶν ἡμεδαπῶν θεῶν, παρεκάλουν τὸν βασιλέα τῶν Ἀσσυρίων ὅπως ἀποστείλῃ αὐ-

χόμενοι κατ' ἐκάστην εἰς τὸ Ἱερόν ἐπετίθεντο κατὰ τῶν οἰκοδόμων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ τοὺς φοβήσωσι· ταυτοχρόνως δὲ κατέφυγον καὶ εἰς τὴν ῥαδιουργίαν καὶ ἐκέρδησαν ὑπὲρ ἑαυτῶν πολλὰ ἰσχυρὰ πρόσωπα, δι' ὧν ἠδύναντο νὰ κατορθώσωσιν ὥστε τὰ παράπονα τῶν Ἰουδαίων νὰ μὴ φθάνωσι μέχρι τοῦ Κύρου¹⁾.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου οἱ ἐχθροὶ τῶν Ἰουδαίων, ἀποβάντες τολμηρότεροι, ἀπεφάσισαν νὰ ἀπειθῶσιν κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν διάδοχόν του Καμβύσην, καὶ ἐπροσπάθησαν ἵνα καταπείσωσιν αὐτὸν ὅπως ἀνακαλέσῃ τὸ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους χορηγηθὲν διάταγμα τοῦ πατρὸς του. Πολλοὶ ἐκ τῶν διεπόντων τὰ τῆς Σαμαρείας συνέταξαν ἀναφορὰν, ἐν ᾗ συκοφαντοῦντες τοὺς Ἰουδαί-

τοὺς ἕνα ἐκ τῶν εἰς τὴν Βαβυλῶνα ἀπαχθέντων Σαμαρειτῶν ἱερέων, ὅπως διδάξῃ αὐτοὺς τὸν τρόπον τοῦ λατρεύειν τὸν ἐπιτόπιον θεόν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἀσσυρίων ὑπήκουσε καὶ ἀπέστειλεν αὐτοῖς ἕνα ἐκ τῶν ἱερέων, ὅστις καθίσας ἐν Βεθλὴλ, ὅπου ὑπῆρχεν ἔτι ὁ ναὸς τοῦ χρυσοῦ μύσγου, ἐφώτιζεν αὐτοὺς πῶς νὰ λατρεύωσι τὸν Κύριον, (Δ'. Βασιλ. κγ'. 15—20), ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι ἡσπασθησαν τὴν σχηματικὴν λατρείαν τὴν ὑπὸ τοῦ Ἱεροδοῦμ. συσταθεῖσαν, τουτέστι τὴν λατρείαν τοῦ Ἰεχωβά ὑπὸ τὴν ὁρατὴν μορφήν. Οἱ Χουδαῖοι καὶ αἱ ἄλλαι ἀποικίαι ἀνηγόρευσαν ἱερεῖς, οἵτινες ὤφειλον νὰ προσφέρωσι θυσίας εἰς τὸν ἐν Βεθλὴλ ναόν· ἀλλὰ παρὰ τὸν Ἰεχωβά ἐξηκολούθουν λατρεύοντες καὶ τοὺς πατρίους θεοὺς των, καὶ βραδύτερον βλέπομεν ἐπὶ τοῦ ἐν Βεθλὴλ θυσιαστηρίου τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀστάρτης (αὐτόθ. κγ'. 14). Ἡ κατὰ τῆς εἰδωλολατρείας ἀυστηρότης τοῦ Ἰωσίου κατῴρωσεν ἵνα ἐπὶ τινα καιρὸν ὑπερσχύσῃ ἡ λατρεία τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ αἱ Ἀσσυριακαὶ ἀποικίαι, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἠδυνήθησαν νὰ συγχυθῶσι μετὰ τῶν Ἰσραηλιτικῶν λειψάνων τῆς Σαμαρείας καὶ νὰ λάβωσιν ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ τὸ βιβλίον τοῦ νόμου, ἥτοι τὴν Πεντάτευχον, ἀλλὰ βραδύτερον ἀνέμειξαν τὴν λατρείαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ μετὰ τῆς εἰδωλολατρείας (αὐτόθ. κγ'. 40). Οἱ Χουδαῖοι (τοῦτο τὸ ὄνομα ἀπέδιδον οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὰς Ἀσσυριακάς ἀποικίας), μεθ' ὧν ἠνέμιχθησαν πολλοὶ Ἰσραηλιτικαὶ τῆς Σαμαρείας οἰκογένειαι, ἀπετέλεσαν ἰδιαιτέραν αἵρεσιν, γνωστὴν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαμαρείται. Ἡ αἵρεσις τῶν Σαμαρειτῶν ἐθεωρεῖτο παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις μυσαρὰ, διότι δι' αὐτῆς ἐβεβηλοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ Ἰεχωβά διὰ τελετῶν τῆς εἰδωλολατρείας· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι εἰδείκνυσαν πλειοτέραν ἀπέχθειαν πρὸς τοὺς Σαμαρείτας ἢ πρὸς τοὺς λοιποὺς Ἰσραηλίτας τῆς Γαλιλαίας.

¹⁾ Τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἑσδρα (Β'. 8'. 4 καὶ 5) καὶ οὐχὶ ὅτι οἱ Σαμαρείται, συκοφαντήσαντες τοὺς Ἰουδαίους παρὰ τῷ Κύρῳ, ἐπεισαν αὐτὸν νὰ ἀποσύρῃ τὸ διάταγμα τοῦ. Πρβλ. καὶ Ἰωσήφ. Ἀρχαιολ. ια'. 2'. 1. Ἰωσὴ οἱ τὰ τῆς Παλαιστίνης διεπόντες δὲν εἶχον εἰσέτι ἀλλάξει, οἱ δὲ Βαβυλώνιοι, οἵτινες δυναστικῶς ἀνεγνώρισαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κύρου, ἦσαν διατεθειμένοι εἰς τὸ νὰ ὑποβλάψωσι τὰς ῥαδιουργίας τῶν Σαμαρειτῶν.

ους ἔλεγον ὅτι ἐσκόπουν οὗτοι νὰ ἀνεγείρῃσι τὰ ὀχυρώματα τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς στασιώδους ταύτης πόλεως, ἐν ᾗ ἀπ' ἀρχῆς ἐτεκταίνοντο συνωμοσίαι κατὰ τῶν βασιλέων καὶ τοῦ κράτους· ἐὰν δὲ ὁ βασιλεὺς ἔχῃ ἀνάγκην νὰ πεισθῇ περὶ τούτων, ἅς διατάξῃ τὴν ἀναδίφησιν τῶν ἀρχείων καὶ θέλει πεισθῇ·¹⁾ τελευτώντες δὲ εἰδοποιοῦν τὸν βασιλέα ὅτι, ἐὰν ἡ πόλις αὕτη κατορθώσῃ νὰ ἀνεγείρῃ τὰ τείχη τῆς, ἡ κυριαρχία τοῦ περσικοῦ κράτους θὰ παύσῃ ἐκτεινομένη ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη τῶν Σαμαρειτῶν ἐπέτυχεν ἐντελῶς· ὁ Καμβύσης διέταξε νὰ ἀνασταλῶσιν αἱ ἐργασίαι τῶν Ἰουδαίων μέχρι νεωτέρας διαταγῆς, αἱ δὲ ἀρχαὶ τῶν Σαμαρειτῶν, λαβούσαι τὴν διαταγὴν ταύτην τοῦ βασιλέως, ἔσπευσαν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ἰουδαίους νὰ διακοψώσιν τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ἱεροῦ. Αἱ σκευαί τῶν Σαμαρειτῶν ἐξηκολούθουν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Καμβύσου, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ δεκατρία ἔτη, μ' ὅλας τὰς διαμαρτυρήσεις των, δὲν κατάρθρωσαν νὰ λάβωσι τὴν ἄδειαν ἵνα ἐξακολουθήσωσι τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ἱεροῦ¹⁾).

Ὁ Καμβύσης, ἐπανερχόμενος ἐκ τῆς κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐκστρατείας, ἀποθνήσκει, καὶ τοῦτον μετὰ τὴν ὀλιγοχρόνιον βασιλείαν τοῦ Ψευδοσμέρδου διαδέχεται ὁ Δαρείος (521). Ἡ μακροχρόνιος διακοπὴ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἀνοικοδόμησεως ἀπεθάρρυνε καὶ τοὺς μᾶλλον ζήλωτας, οἵτινες ἔλεγον ὅτι ὁ ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ὀρισθεὶς καιρὸς τῆς τοῦ Ἱεροῦ ἀνοικοδομήσεως δὲν ἔφθασεν εἰσέτι. Ἐκαστος ἐνησχολεῖτο εἰς τὰ ἀτομικά του συμφέροντα· ἐκτίζον οἰκίας καὶ παρορῶντες τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ἱεροῦ προσεπάθουν νὰ αὐξήσωσι τὸν πλοῦτόν των. Ἀλλὰ τὸ δεῦτερον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου ὁ Προφῆτης Ἀγγαῖος, ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τοῦ Ζοροβάβελ καὶ τοῦ Ἰησοῦ, οὕτως ἐντόνως ἤλεγξεν αὐτοὺς διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς θείας λατρείας ἀμέλειάν των, ὥστε οὗτοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐπαναλάβωσι μετὰ δραστηριότητος τὸ ἔργον τῆς τοῦ Ἱεροῦ ἀνοικοδομήσεως. Ὁ Ἐπαρχος τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Εὐφράτου χωρῶν Θανθναί, μαθὼν τοῦτο, ἔσπευσεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἠρώτησε τοὺς Ἰουδαίους, παρὰ τίνος λαβόντες ἄδειαν ἤρχισαν τὴν ἐξακολουθήσιν τῆς τοῦ Ἱε-

ροῦ ἀνοικοδομήσεως. Οἱ Ἰουδαῖοι προέτεινον αὐτῷ τὸ διάταγμα τοῦ Κύρου· ἀλλ' ἐπειδὴ οὗτοι δὲν εἶχον ἀντίγραφον αὐτοῦ, ὁ Ἐπαρχος δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτό· διακείμενος ὁμοῦς εὐνοϊκῶς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, καὶ χωρὶς νὰ διατάξῃ τὴν διακοπὴν τῶν ἐργασιῶν, ἔγραψε πρὸς τὸν Δαρείον καὶ παρεκάλει αὐτὸν νὰ ἐρευνήσῃ τὰ ἀρχεῖα τοῦ κράτους, ἵνα ἴδῃ, ἐὰν τῷ ὄντι ὑπῆρχεν ἐν τούτοις τὸ ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων διάταγμα τοῦ Κύρου. Τὸ διάταγμα εὑρέθη ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν Ἐκβατάνων, καὶ ὁ Δαρείος διέταξεν ἵνα ἐκπληρωθῇ ἀκριβῶς ἡ θέλησις τοῦ Κύρου καὶ χορηγηθῇ τοῖς Ἰουδαίοις πᾶσα συνδρομή. Ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Ἱεροῦ ἐπροχώρει ταχέως καὶ τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου ἐσκόπουν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ καταργήσωσι τὰς δημοσίας νηστείας, αἵτινες συνεστάθησαν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς καταστροφῆς τῆς Ἰουδαίας. Ἰουδαῖοι τινες, ἀπευθυνθέντες τότε πρὸς τὸν Προφῆτην Ζαχαρίαν, ἠρώτησαν αὐτὸν, ἐὰν ὀφείλον νὰ ἐξακολουθήσωσι τηροῦντες τὰς νηστείας ταύτας. Ἀλλ' εἰς μὲν τὴν ἐρώτησιν ταύτην δὲν ἀπήντησεν ὁ Προφῆτης ὀριστικῶς, ἐδράξατο ὁμοῦς τῆς εὐκαιρίας νὰ δεῖξῃ τὴν σημασίαν, ἣν ἔχουσιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ αἱ ἐξωτερικαὶ τελεταί, ὅταν παραμελῶνται τὰ καθήκοντα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης²⁾).

Τῷ ἔκτῳ ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου (516) ἔλαβε πέρασ ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Ἱεροῦ, καὶ ὁ λαὸς ἡτοιμάζετο ἵνα ἐορτάσῃ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ. Πανταχόθεν συνέβρευσαν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ὅπως παρευρεθῶσιν εἰς τὴν πανήγυριν ταύτην, καὶ τὰ ἐγκαίνια ἐξετελέσθησαν μετὰ μεγάλης λαμπρότητος. Ἐκατὸν ταῦροι καὶ διακόσια πρόβατα ἐθυσιάσθησαν ἐπὶ τοῦ νεοδομήτου θυσιαστηρίου· δώδεκα προσέτι ταῦροι ἐθυσιάσθησαν ἐν ἐνέματι τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ³⁾. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐώρτασαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ τὸ Πάσχα κατὰ τὰς μωσαϊκὰς διατυπώσεις.

Ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Ἱεροῦ ἦν τὸ κύριον ἔργον τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ζοροβάβελ καὶ τοῦ Ἀρχιερέως Ἰησοῦ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς λοιπὰς τύχας τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀποικίας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Δαρείου καὶ τοῦ Ξέρξου καὶ μέχρι τοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Μακρόχειρος (488) εὐρισκόμεθα ἐν πληρεστάτῃ ἀγνοίᾳ. Ἡ ἀκρὰ σιωπὴ, ἣν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου τηροῦσι τὰ Ἰουδαϊκὰ βιβλία καθ' ὅσον τὸ ἐκ πεντήκοντα καὶ ὀκτὼ ἑτῶν συγκείμενον τοῦτο διάστημα ἀποδεικνύει ὅτι οὐδὲν ἄξιον σημειώσεως συνέβη ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ ἀποικίᾳ.

Τὸ ἑβδόμον ἔτος τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Μα-

¹⁾ Ὁ τὴν διακοπὴν τῆς ἀνοικοδομήσεως διατάξας βασιλεὺς ὀνομάζεται παρὰ τῷ Ἑσδρά (Β'. δ'. 7—25) Ἀρθασασθά. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ ἄμεσος διάδοχος τοῦ Κύρου καλεῖται ἐνταῦθα Ἀσσουήρος, ἐνόμισαν τινες ὅτι ὁ Ἀρθασασθά ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Ψευδοσμέρδην, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ὃν ἀπαντῶμεν μετὰ τοῦ Καμβύσου καὶ τοῦ Δαρείου (υἱοῦ τοῦ Ἰστάσπου). Ἀλλ' ὁ Ἰώσηπος γράφει ῥητῶς ὅτι ὁ τὴν διακοπὴν τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ἱεροῦ διατάξας βασιλεὺς ἦν ὁ Καμβύσης.

²⁾ Ζαχαρ. ζ'. καὶ ἡ.

³⁾ Β'. Ἑσδρ. ε'. 17.

κρόχειρος (458) ὁ ἀπόγονος τοῦ Ἀρχιερέως Σαραία Ἐσδρας κατέλιπε τὴν Βαβυλῶνα καὶ μετέβη, προεξάρχων νέας Ἰουδαϊκῆς ἀποικίας, εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἔτι ἦν ἔρημος καὶ ἄνευ πολιτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ διοργανισμοῦ, καὶ τοι ἀπὸ ἡμίσεως καὶ περιπλέον αἰῶνος τὸ Ἱερὸν εἶχεν ἀνοικοδομηθῆ. Ὁ Ἐσδρας, ὅστις, κατὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν, «ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ τοῦ ζητῆσαι τὸν νόμον καὶ ποιεῖν καὶ διδάσκειν ἐν Ἰσραὴλ προστάγματα καὶ κρίματα» εἶχε παρακαλέσει τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸν Μακρόχειρα ἵνα ἐπιτρέψῃ αὐτῷ νὰ ἀπέλθῃ μετὰ νέας Ἰουδαϊκῆς ἀποικίας εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ νὰ διοργανίσῃ τὴν ἐκεῖ Ἰουδαϊκὴν κοινότητα συμφώνως πρὸς τὸν μωσαϊκὸν νόμον. Ὁ βασιλεὺς, τῇ συναινέσει τῶν ἑπτὰ αὐτοῦ ὑπουργῶν, ἔδωκεν αὐτῷ διάταγμα, δι' οὗ ἐλάμβανε τὴν ἐξουσίαν νὰ μετοικήσῃ εἰς Παλαιστίνην μεθ' ὅλων τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ἤθελον νὰ ἀκολουθήσωσιν αὐτῷ, νὰ συλλέξῃ συνεισφοράς παρὰ τῶν ἐν Βαβυλῶνι Ἰουδαίων, καὶ νὰ συστήσῃ ἐν Ἰουδαίᾳ δικαστήρια μέλλοντα νὰ διακάζωσι κατὰ τοὺς μωσαϊκοὺς νόμους. Ταυτοχρόνως δὲ διέταξεν εἰς τὰς ἐν Συρίᾳ περσικὰς ἀρχὰς ὅπως χορηγήσωσιν αὐτῷ ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἐπαρχίας ἀργύριον, σῖτον, οἶνον, ἔλαιον καὶ ἐξαίρεσωσι τοὺς Ἰουδαίους ἱερεῖς καὶ πάντας τοὺς λοιποὺς ὑπηρέτας τοῦ Ἱεροῦ ἀπὸ παντὸς εἶδους φορολογίας. Ὁ Ἐσδρας ἀνεχώρησεν ἐκ Βαβυλῶνος ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου μηνός· χίλια πεντακόσκι οἰκογένειαι καὶ διακόσιοι εἴκοσι Λευῖται ἠκολούθησαν αὐτῷ. Πλήρης δὲ πεποιθήσεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς μόνον αὐτὸν θέλων νὰ ἀποδώσῃ τὴν εὐτυχὴ ἐκδοσιν τῆς ὁδοπορίας του, δὲν ἠθέλησε νὰ λάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς στρατιώτας, οὓς ἐχορήγησαν αὐτῷ αἱ περσικαὶ ἀρχαί. Οὐδὲν ἀπευκταῖον συνήντησε καθ' ὁδόν, καὶ τὴν πρώτην τοῦ ἔκτου μηνός ἐφθασεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Μετὰ τριήμερον ἀνάπαυσιν ἐνεχείρισε τοῖς Ἱερεῦσι καὶ τοῖς Λευῖταις τοῦ Ἱεροῦ τὰς τῶν ἐν Βαβυλῶνι Ἰουδαίων συνεισφοράς, ὧν τὰ ὀνόματα κατεγράφησαν ἐν ἰδιαιτέρῳ καταλόγῳ καὶ προσηέχθησαν θυσίαι ὑπὲρ πάντων τῶν φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ. Ὁ Ἐσδρας ἀπέστειλε μετὰ ταῦτα πρὸς τὸν σατράπην τῆς Συρίας τὸ βασιλικὸν διάταγμα καὶ ἔλαβε τὰς συνδρομάς, περὶ ὧν ἐγένετο ἐν αὐτῷ λόγος.

Ἡ ἀρχαία ἀποικία εὕρισκετο, ὡς φαίνεται, εἰς ἐσχάτην παρακμὴν. Καὶ ἐκυβέρνηα μὲν ταύτην Ἰωακὴμ ὁ υἱὸς τοῦ ἀρχιερέως Ἰησοῦ, ἀλλ' οὗτος, ἕνεκα τοῦ γήρατός του, ἐστερεῖτο δραστηριότητος. Ἀντὶ νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῆς καθαρότητος τῆς Ἰουδαϊκῆς φυλῆς, ὅπερ πάντοτε θεωρήθη ὡς τὸ μόνον ἐχέγγυον τῆς τηρήσεως τοῦ μωσαϊκοῦ θρησκευματος, τούναντίον οἱ Ἰουδαῖοι, μεθ' αὐτῶν τῶν ἱερέων καὶ τῶν Λευιτῶν ἐξαιρουμένων, συνήψαν πολυαριθμοὺς γάμους μετ' ἐθνικῶν. Ὁ Ἐσδρας, παρὰ πᾶσαν του προσδοκίαν, εἶδε τὰς παρεκτροπὰς ταύτας καὶ

ὑπὸ τῆς λύπης του διαβρόχας τὰ ἱμάτιά του, ἐκάθιεν ἐπὶ τῆς γῆς μέχρις ἐσπέρας χωρὶς νὰ λάβῃ τροφήν. Κατὰ δὲ τὴν ὥραν τῆς ἐσπερινῆς θυσίας ἐγερεῖς μετέβη εἰς τὸ Ἱερὸν, καὶ κλίνας τὰ γόνατα προσήύξατο μεγαλοφώνως καὶ ὡμολόγησε τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ. Τὸ περικυκλωσάν αὐτὸν πλῆθος συνεκινήθη βαθέως ἐκ τῶν λόγων τούτων καὶ ἤρξατο νὰ χέῃ ἄφθονα δάκρυα. Ἀνθρωπὸς τις, ἐξελθὼν ἐκ μέσου τοῦ πλῆθους καὶ πλησιάσας πρὸς τὸν Ἐσδραν, προέτεινεν αὐτῷ ἵνα πάντες οἱ μετ' ἐθνικῶν συζευθέντες ὑποχρεωθῶσι νὰ ἀποπλύνωσι τὸ σφάλμα των, χωριζόμενοι ἀπὸ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων των. Τὸ σκληρὸν μὲν ἀλλ' ἀναγκαῖον τοῦτο μέτρον ἐπεδοκιμάσθη ὁμοφώνως, καὶ ὁ Ἐσδρας ὥρκισεν αὐθωρεὶ ἅπαντας τοὺς παρευρεθέντας ἐνόχους νὰ ἐκπληρώσωσιν ἄνευ ἀναβολῆς τὴν ὑπόσχεσίν των. Μετὰ δὲ ταῦτα, μεταβὰς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰωανὰν υἱοῦ τοῦ Ἀρχιερέως Ἰωακὴμ, ἐπέισε τοὺς πρεσβυτέρους νὰ ἐκδώσωσι βούλευμα, δι' οὗ ἐμελλον νὰ προσκληθῶσιν ἐξ ὅλης τῆς Ἰουδαίας ἅπαντες οἱ οἰκογενεάρχαι ἐν διαστήματι τριῶν ἡμερῶν. Ἄπαντες ὑπήκουσαν εἰς τὴν πρόσκλησιν ταύτην καὶ συνήλθον εἰς Ἱεροσόλυμα. Τότε ἀναστὰς ὁ Ἐσδρας εἶπε πρὸς αὐτοὺς· «Ὑμεῖς ἡσυνθετήκατε καὶ ἐκαθίσατε γυναῖκας ἀλλοτρίας τοῦ προσθεῖναι ἐπὶ πλημμέλειαν τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ νῦν ὁ δόξας ἀνεσιν Κυρίῳ Θεῷ τῶν Πατέρων ὑμῶν, καὶ ποιήσατε τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ διαστάλητε ἀπὸ λαῶν τῆς γῆς καὶ ἀπὸ τῶν γυναικῶν τῶν ἀλλοτρίων». Ἄπασα ἡ Ἐκκλησία ὑπεσχέθη νὰ ὑπακούσῃ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ταχεῖα πραγματοποίησις τοῦ μέτρου τούτου ἐμελλε νὰ συνεπαγάγῃ πολλὰ ἄταπα, διωρίσθη ἐπιτροπὴ, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ περὶ τῆς κατὰ μικρὸν διεκπεραιώσεως τούτου φροντίς. Μετὰ τρίμηνον διάστημα ἡ ἐπιτροπὴ ἐξετέλεσε τὸ ἔργον τῆς. Μεταξὺ τῶν ἐνόχων εὐρέθησαν καὶ τινες ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων, μεθ' αὐτῆς τῆς ἀρχιερατικῆς οἰκογενείας ἐξαιρουμένης.

Ὁ Ἐσδρας δὲν εὔρεν, ὡς φαίνεται, ἰσχυρὰν ὑποστήριξιν παρὰ τοῖς προύχουσιν τοῦ λαοῦ καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπεκτείνῃ πλείοτερον τὰς μεταβρύθυμους του· ἢ δὲ ἀπραξία του αὕτη ἐξηγεῖται ἐκ τῶν σπουδαίων γεγονότων, ἅτινα συνέβησαν τότε ἐν Συρίᾳ. Οἱ Αἰγύπτιοι, ἀναγορεύσαντες βασιλέα τὸν Λίβυν Ἰναρον, ἀπέσεισαν τὸν περσικὸν ζυγόν, οἱ δὲ κατὰ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου ἀποσταλέντες στρατοὶ συνεκεντρώθησαν ἐν Συρίᾳ καὶ Φοινίκῃ. Μετὰ τινα ἔτη ὁ γαμβρὸς τοῦ Ἀρταξέρξου καὶ ἐπαρχος τῆς Συρίας Μεγάβυζος, ὀργισθεὶς κατὰ τῆς διαγωγῆς τοῦ βασιλέως, ὅστις παρὰ τὰς συνθήκας ἐθανάτωσε τὸν τε Ἰναρον καὶ πεντήκοντα Ἑλληνας, ἐπανέστη κατὰ τοῦ κυριάρχου του, καὶ συγκροτήσας ἐν Συρίᾳ στρατὸν πολυάριθμον κατετρόπωσε δις τοὺς βασιλικοὺς στρατοὺς. Τὰ γεγονότα ταῦτα, διαταράξαντα

καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Παλαιστίνης, ἐκώλυσαν τὸν Ἑσδραν ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τῶν σχεδίων του· διότι δὲν ἠδύνατο νὰ εὕρῃ συνδρομὴν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν Περσῶν. Τριακαίδεκα ἔτη μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἑσδρα ἡ Ἰουδαϊκὴ ἀποικία εὗρε νέον στήριγμα ἐν τινι δραστηρίῳ προσώπῳ διακρινομένῳ ἐπὶ εὐσεβείᾳ καὶ παρὰ τῷ βασιλεῖ ἐπιβρεῖ· τὸ πρόσωπον τοῦτο ἦν ὁ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἀρχισυνάρχος Νεεμίας. Οὗτος εὕρισκόμενος εἰς τὰ Σούσα (445) ἔμαθε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνανι καὶ παρὰ τινῶν ἄλλων ἐξ Ἱερουσαλὴμ· ἐλθόντων Ἰουδαίων τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς νέας ἐν Ἱεροσολύμοις ἀποικίας, ὅτι δηλ. ἡ πόλις καὶ τὰ τεῖχη ἦσαν ἐτι κατηρειπωμένα, οἱ δὲ κάτοικοι ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς προσβολὰς τῶν ἐμύρων λαῶν. Ὁ εὐσεβὴς Νεεμίας συνέλαβεν ἀμέσως τὴν ἀπόφασιν τοῦ νὰ δράμῃ εἰς βοήθειαν τῶν ἀδελφῶν του, καὶ περιέμενε τὸν κατάλληλον καιρὸν ὅπως ζητήσῃ τὴν αἰδεῖαν καὶ τὴν ἀπαιτούμενὴν πρὸς τοῦτο πληρεξουσιότητα. Ἐν ᾧ ἡμέραν τινὰ ἐξετέλει τὰ καθήκοντά του, παρετήρησαν ὅ,τε βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα τὴν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐξωγραφημένην κατήφειαν· ἐρωτῆθεις δὲ περὶ τούτου, ἀπεκρίθη· «καὶ πῶς, ὦ βασιλεῦ, νὰ μὴ σκυθρωπάζω, ἐν ᾧ ἡ πόλις τῶν μνημείων τῶν πατέρων μου ἡρημώθη, αἱ δὲ πύλαι αὐτῆς κατεβρώθησαν ἐν πυρὶ»; Ὁ Ἀρταξέρξης συνεκινήθη καὶ, δοὺς αὐτῷ αἰδεῖαν νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ἐφωδίασεν αὐτὸν συγχρόνως καὶ μὲ γράμματα πρὸς τοὺς σατράπας τῆς Συρίας καὶ τοὺς ἐπιστάτας τῶν δασιῶν, ὅπως διευκολύνωσιν αὐτὸν εἰς τὰς ἀνοικοδομήσεις. Λαθὼν ὁ Νεεμίας ἐκτεταμένην πληρεξουσιότητα καὶ διορισθεὶς ἀρχὸν τῆς Ἰουδαίας, ἀνεχώρησεν εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ πολυαρίθμων δορυφόρων, οὓς ἔδωκεν αὐτῷ ὁ βασιλεὺς· φθάσας δ' αἰσίως εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοπορίας του, εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνευ τῶν δορυφόρων καὶ ὑπ' ὀλίγων μόνον ἀνδρῶν συνοδευόμενος. Μετὰ τριήμερον ἀνάπαυσιν ἐξῆλθε τὴν νύκτα μετὰ τῶν φίλων του καὶ εἶδε τοὺς τόπους, ἐνθα ἔμελλε νὰ ἀρχίσῃ τὸ ἔργον τῆς ἀνεγέρσεως τῶν τειχῶν· συγκαλέσας δὲ μετὰ ταῦτα τοὺς κατοίκους τῆς Ἰουδαίας, καὶ κοινοποιήσας αὐτοῖς ὅτι ἐσκόπει νὰ ἀνεγείρῃ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως, ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς, καταδείξας τὰ τε βοηθήματα, ἅπερ εἶχε εἰς τὴν διάθεσίν του, καὶ τὴν βασιλικὴν προστασίαν. Ἡ ἐργασία διενεμήθη εἰς ὅλας τὰς οἰκογενείας τῆς ἀποικίας, μηδ' αὐτῶν τῶν ἱερέων ἐξαιρουμένων· ὁ δὲ Ἀρχιερεὺς Ἑλιασίβ παρίστατο αὐτοπροσώπως εἰς τὸ ἔργον.

Ἡ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀνεγερσις τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ διηγείρε τὸν φθόνον τῶν ἐμύρων λαῶν καὶ ὁδῶς τῶν Ἀράβων, τῶν Ἀμμωνιτῶν καὶ τῶν Φιλισταιῶν· ἀλλὰ τὸ κέντρον καὶ ἡ πατρίς τῶν κατ' αὐτῶν σκευωριῶν ἦν ἡ Σαμάρεια. Σαναβαλάτ ὁ Μωαβίτης καὶ, πι-

θανώτατα, ἐπαρχὸς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἐν Σαμαρείᾳ, Τωβίας ὁ Ἀμμωνίτης καὶ Γησάμ ὁ Ἀραφ προεξήρχον ἐν αὐταῖς. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠρκέσθησαν νὰ σκώπτωσι τοὺς Ἰουδαίους, ἐρωτῶντες αὐτοὺς εἰρωνικῶς, ἐὰν ἐσκόπουν νὰ ἐπαναστατήσωσι κατὰ τοῦ βασιλέως· ἀλλὰ βλέποντες ὅτι ἡ ἀνοικοδομήσις τοῦ τεύχους προεχωρεῖ μετ' ἀνεπίστου ταχύτητος, ἤρχισαν ν' ἀπειλῶσι τοὺς Ἰουδαίους ὅτι θὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτῶν. Ὁ Νεεμίας μαθὼν τὰ σχέδιά των διέταξεν ὅλους τοὺς ἐργάτας νὰ ὀπλισθῶσι μὲ ξίφη· οἱ ἡμίσεις ἐκ τῶν δορυφόρων του ὀπλίσθησαν μὲ λόγχας, ἀσπίδας, τόξα καὶ θώρακας, ἐν ᾧ οἱ ἐπίλοιποι ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς ἐργασίας· αὐτοὺς δὲ συνοδεύετο ὑπὸ τινος σαλπικτοῦ, ὅπως ἐν καιρῷ κινδύνου σαλπίσῃ· ἐν καιρῷ νυκτὸς ἐτάχθησαν φύλακες, ὁ δὲ Νεεμίας μεθ' ὅλης τῆς συνοδίας του ἔφερε κατ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐργασίας τὴν ἐπίσημον στολὴν του. Χάρις δ' εἰς ὅλας ταύτας τὰς προφυλάξεις ὁ Νεεμίας κατάρρωσεν νὰ ματαιώσῃ ὅλας τὰς σκευωρίας τοῦ Σαναβαλάτ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν, ὅστις σύμπας μετέσχε τοῦ ἔργου καὶ ἐργάζετο μετ' ἀπαραδειγματίστου ζήλου. Ὡσαύτως ἐματαιώθησαν καὶ αἱ ὁλοπλοκίαι τῶν ἐχθρῶν των. Εἰς μάτην ὁ Σαναβαλάτ ἀνῆγγεῖλε τῷ Νεεμίᾳ δι' ἀσφραγίστου ἐπιστολῆς ὅτι κατήγγελλον αὐτὸν ὡς προσπαθοῦντα νὰ ἀνακηρυχθῇ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων· εἰς μάτην μετεχειρίσθησαν ὡς ὄργανα ψευδοπροφήτας καὶ τινα ψευδοπροφῆτιν, ὅπως πείσωσι τὸν Νεεμίαν, ὅτι ἡ ζωὴ του διέτρεχε κίνδυνον, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ πείσωσιν αὐτὸν νὰ κρυβῇ ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ καὶ οὕτως εὐκολώτερον συλλάβωσιν αὐτόν· εἰς μάτην προσέτι καὶ ὁ Ἀμμωνίτης Τωβίας ἐτήρει ἀλληλογραφίαν μετὰ πολλῶν Ἰουδαίων, μεθ' ὧν συνεδέετο διὰ συγγενείας, καὶ προσεπειεῖτο τὸν φίλον, σκοπῶν νὰ τὸν προδώσῃ. Ἀπασαί μὴχανορραφαί αὗται προσήραξαν ἐπὶ τῆς φρονήσεως, τοῦ θαρρύους καὶ τῆς σταθερότητος τοῦ Νεεμίου. Πεντήκοντα ἡμέραι ἤρκεσαν ὅπως ἀνεγερθῶσι τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Τὴν ὑπερτάτην κυβέρνησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐνεπιστεύθη ὁ Νεεμίας εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἀνανίαν· συστήσας δὲ καὶ διαφόρους ἄλλας ἀρχὰς διὰ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἱεροῦ καὶ τῆς πόλεως, ὑπεχρέωσε τοὺς πολίτας νὰ ἀναλάβωσι τὴν φύλαξιν τῶν τειχῶν καὶ τῶν πυλῶν, καὶ διέταξεν ἵνα κλείωνται αἱ πύλαι τὸ ἑσπέρας καὶ ἀνοίγωνται μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ἰδὼν δὲ ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τῆς Ἱερουσαλὴμ ἦν πολλὰ μικρὸς, ἠρεύνησε τοὺς καταλόγους, ἐν οἷς ἦσαν ἐγγεγραμμένοι οἱ ἀπὸ τοῦ Ζαροβάβελ μετοικήσαντες Ἰουδαῖοι καὶ, τῇ συναινέσει ἀπάντων τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, ἐξέδωκε βούλευμα, δι' οὗ τὸ δέκατον τῆς ὅλης ἀποικίας ὑπεχρεοῦτο νὰ ἀποκατασταθῇ ἐν Ἱερουσαλὴμ. Αἱ Ἰουδαῖκα ἀποικίαι

κατεῖχον, παρεκτός τῆς Ἱερουσαλήμ, τριάκοντα καὶ τρεῖς πόλεις ἀπὸ Βεθλὴλ μέχρι Βηρσαβέε ¹⁾).

Ἡ κατάστασις τινῶν ἐκ τῶν Ἰουδαϊκῶν οἰκογενειῶν ἦν οἰκτροτάτη· πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, μὴ δυνηθεῖσαι ἐπὶ τοῦ Ζοροβάβελ νὰ λάβωσιν ἰδιαιτέρας ἰδιοκτησίας, ἢ λαβοῦσαι γῆς γαίας καὶ μὴ δυνάμεναι νὰ πορίζωνται τὰ πρὸς τὸ ζῆν, εἰργάζοντο παρὰ τοῖς πλουσίοις γεωκτῆμοσι. Οἱ φόροι καὶ αἱ καταχρήσεις τῶν Σατραπῶν ἐδείνωσαν ἔτι μᾶλλον τὴν θέσιν των· περιέπεσον εἰς χρεὴ καὶ, μὴ δυνάμεναι ν' ἀποτίσωσιν αὐτὰ, κατήντησαν νὰ πωλήσωσι καὶ ἑαυτάς, ὥστε ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ ἀποικίᾳ ὑπῆρχον ἀρ' ἑνὸς μὲν εὐπορώταται οἰκογένειαι, ἀφ' ἑτέρου δὲ καταδυναστευόμενοι δοῦλοι. Οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ἀπημύνοντο πρὸς τὸν Νεεμίαν, ὅστις συγκινηθεὶς βαθέως ἐκ τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως, πάντῃ ἀσυμβιβάστου πρὸς τὸν μωσαϊκὸν νόμον, ἐπέπληξε πικρῶς τοὺς εὐπόρους, καὶ, διὰ νὰ κινήσῃ πλείοτερον τὴν φιλοτιμίαν των, ἐκήρυξεν ὅτι χαρίζει τὸ ποσὸν, τὸ ὅποιον ἐδάνεισεν εἰς τοὺς πτωχοὺς Ἰουδαίους, ἀφ' οὗ ἤλθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἡ ἐλευθεριότης αὕτη τοῦ Νεεμίου καὶ οἱ ἔντονοι αὐτοῦ λόγοι τοιαύτην ἐνεποίησαν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς εὐπόρους, ὥστε καὶ οὗτοι ὑπεσχέθησαν μετ' ὅρκου νὰ μιμηθῶσι τὸ παράδειγμά του. Ἡ ἀφιλοκέρδεια τοῦ Νεεμίου προσεχώρησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐχάρισε καὶ αὐτὰ τὰ εἰσοδήματα, τὰ ὅποια ἐλάμβανεν ὡς ἀρχὸν τῆς Ἰουδαίας, καίτοι ἡ θέσις του ἠνάγκαζεν αὐτὸν νὰ ζῇ μετὰ τίνος πολυτελείας καὶ νὰ ἔχῃ καθ' ἑκάστην εἰς τὴν τράπεζάν του πολλοὺς διακεκριμένους συνδαιτυμόνας.

Ἄλλ' ὅ,τι ἔλειπε πρὸ πάντων ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ ἀποικίᾳ, ἦν ἡ κλίσις πρὸς τὰ ἐθνικὰ ἔθιμα καὶ τὰς θρησκευτικὰς καὶ κοινωνικὰς ἀρχὰς τὰς ὑπὸ τῆς μωσαϊκῆς διδασκαλίας διατυπωθείσας, αἵτινες, ὡς φαίνεται, ἐλησμονήθησαν παντελῶς. Ὁ Ἑσδρας δὲν εἶχε τὸ γόητρον ἐκεῖνο τοῦ ἐξωτερικοῦ μεγαλείου, ὅπερ ἐπενεργεῖ δραστηρίως ἐπὶ τὰς ἀμαθεῖς τῆς κοινωνίας τάξεις, καὶ ὀλίγοι μόνον ἠδύναντο νὰ ἐκτιμήσωσι τὰ προτερήματά του· ἀλλ' ὁ Νεεμίας, ὁ ἰσχυρὸς οὗτος ἀρχὸν τῆς Ἰουδαίας, κατανόησας πόσον ἄνθρωπος ὡς ὁ Ἑσδρας ἠδύναντο νὰ ἦναι ὠφέλιμος εἰς τὸν λαὸν του, συνετέλεσε τὰ μάλιστα ἵνα ἀναδείξῃ αὐτὸν καὶ τὸν καταστήσῃ σεβαστὸν εἰς τὰ πλήθη. Ἵνα γνωστοποιήσῃ τῷ λαῷ τοὺς λησμονηθέντας μωσαϊκοὺς νόμους, συνεκάλεσεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐθνικὴν συνέλευσιν, εἰς ἣν συνέρρευσαν ἅπαντες οἱ Ἰουδαῖοι καὶ συνηθροίσθησαν ἐν τινὶ μεγάλῃ πλατείᾳ κειμένη παρὰ τὴν πύλιν τῶν ὑδάτων (ὁρ. σελ. 40). Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας ταύτης ἠτοίμασαν ἄμβωνα, ἐπ' οὗ ἀνέβη ὁ Ἑσδρας, κρατῶν εἰς χεῖρας τὸ βιβλίον τοῦ νόμου καὶ ἔχων παρ' ἑαυτῷ τοὺς

προὔχοντας τοῦ ἔθνους. Ὅτε δὲ ἀνέπτυξε τοῦτο, δὴλ' ἡ συνέλευσις ἡγέρθη καὶ ἠύλογησε μεγαλοφώνως τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸ δὲ παριστάμενον πλῆθος ἀνέβόησε τὸ ἄμην. Ὁ Ἑσδρας ἐξηκολούθησεν ἀναγινώσκων μέχρι μεσημβρίας· πολλοὶ Λευῖται ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐπαναλαμβάνωσι τὰ ἀναγινωσκόμενα πρὸς τοὺς πολυαριθμοὺς ἀκροατὰς καὶ νὰ ἐρμηνεύωσιν αὐτά· ὁ λαὸς συνεκινήθη βαθέως καὶ ἐώρτασε τὴν ἡμέραν ἐκείνην δι' ἐλεημοσυνῶν καὶ εὐποιῶν. Τὴν ἐπιούσαν οἱ ἱερεῖς, οἱ Λευῖται καὶ οἱ προύχοντες συνῆλθον πάλιν παρὰ τῷ Ἑσδρα, ὅπως ἀκροασθῶσι τῆς συνεχείας τῆς ἀναγνώσεως. Ὁ Ἑσδρας ἀνέγνω τὰ μέρη, τὰ ἀφορῶντα τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας, καὶ, ἐπειδὴ αὕτη συνέπιπτε τὴν δεκάτην πέμπτῃν τοῦ τρέχοντος μηνός, ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωσι τὰ πρὸς τὴν ἑορτὴν ταύτην, στήνοντες σκηνὰς εἰς τὰς αὐλὰς τῶν οἰκιῶν καὶ εἰς πολλὰ δημόσια μέρη. Ἡ ἑορτὴ ἐωρτάσθη οὕτω πανηγυρικῶς, ὥστε ἔλεγον ὅτι ἀπὸ ἡμερῶν Ἰησοῦ υἱοῦ Ναυῆ ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐκ ἐγένετο εὐφροσύνη οὕτω μεγάλη. Ἡ ἑορτὴ διήρκεσεν ἡμέρας ἑπτὰ, καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα αὐτῆς ἀνεγίνωσκον καθ' ἑκάστην ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ νόμου. Δύο ἡμέρας μετὰ τὸ τέλος τῆς ἑορτῆς, ἦτοι τὴν εἰκοστὴν τετάρτην τοῦ μηνός, διετάχθη δημόσιος νηστεία· ὁ λαὸς ἐνεδύθη πένθημα ἱμάτια, καὶ ὅκτω Λευῖται ἀναβάντες ἐπὶ ἁμβωνος προσήγγοντο μεγαλοφώνως.

Αἱ ἑορταὶ αὗται ἐνεποίησαν ὁμολογουμένως βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς τὰ πλήθη. Ὁ Νεεμίας καὶ ὁ Ἑσδρας κατῴρθωσαν νὰ ἀναζωογονήσωσι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ λαοῦ καὶ νὰ βάλωσι τὰς βάσεις νέας ἰσραηλιτικῆς κοινωνίας. Προσεπάθησαν νὰ θέσωσιν εἰς ἐνέργειαν ὅλους τοὺς μωσαϊκοὺς νόμους, καθ' ὅσον ἦσαν ἐφαρμόσιμοι εἰς τὴν περίστασιν ἐκείνην. Ὁ Νεεμίας διῆλθε δώδεκα ἔτη διοργανίζων τὴν νέαν κοινότητα· πρὶν δ' ἢ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν, συγκαλέσας, τὸ τριακὸς δεύτερον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρταξέρξου, τοὺς ἀρχηγούς τῆς ἀποικίας, ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς ἐνόρκως, ὅπως ἐμμένωσι πιστοὶ εἰς τὸν μωσαϊκὸν νόμον, ἀποφεύγωσι πᾶσαν γαμικὴν μετὰ τῶν Ἑθνικῶν ἐπιμιξίαν, τηρῶσιν ἀκριβῶς τὰ σάββατα καὶ τὰς ἑορτάς, πληρῶνωσι κατ' ἔτος ἐν τρίτῳ τοῦ σίχλου πρὸς συντήρησιν τοῦ Ἱεροῦ καὶ τῶν δημοσίων τελειῶν, χορηγῶσι κατ' ἔτος τὰς πρὸς τὰς ὀλοκαυτώσεις ἀπαιτούμενα ξύλα, ἀποτίωσι τὰ δέκατα, καὶ πάντα τὰ δικαιώματα τῶν ἱερέων καὶ τῶν Λευιτῶν. Ταῦτα πάντα ἐκτέλεσας, ἐπέστρεψε τῷ 433 εἰς τὴν Περσίαν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, πληροφορηθεὶς ὅτι νέαι καταχρήσεις ἠπέλουν νὰ καταστρέψωσι τὸ ἔργον, ὅπερ μετὰ τοσοῦτων δυσχερειῶν ἐξετέλεσεν, ἐζήτησε καὶ αὐτίς τὴν ἀδειαν παρὰ τοῦ βασιλέως ἵνα ὑπάγῃ (428 ἢ 424) εἰς Ἱεροσόλυμα. Παρὰ γενόμενος ἐνταῦθα εὗρε μεγάλας καταχρή-

¹⁾ Νεεμ. σ'. 15-16. 27-43.

σεις· οἱ Λευῖται δὲν ἐλάβανον τὰ δικαίωματά των καὶ διὰ τοῦτο ἐγκατέλιπον τὰς θέσεις των· τὴν ἡμέραν τοῦ σαββάτου ἐργάζοντο ἐν τοῖς ληνοῖς καὶ τοῖς ἀγροῖς καὶ ἐπώλουν ἐδώδιμα· οἱ Τύριοι ἐπώλουν τὰ ἐμπορεύματα των καὶ ἰδίως ἰχθὺς κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν· οἱ μετ' Ἑθνικῶν γυναικῶν γάμοι συνήπτοντο, συγγότατα καὶ πολλὰ παιδιά, ἀγνοοῦντα τὴν ἐβραϊκὴν, ἐλάλουν ξένας γλώσσας· ὁ Ἀμμωνίτης Τωβίας, ὁ ἐχθρὸς οὗτος τῶν Ἰουδαίων, ἐποίησε γαζοφυλάκιον ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ τοῦ Ἱεροῦ τῇ ἀδείᾳ τοῦ Ἀρχιερέως Ἐλιασίβ, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰωακὰ, ὁ υἱὸς τοῦ Ἐλιασίβ, ἐνύμφευσε τὸν υἱὸν του μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Σαμαρειτῶν Ἐλιασίβ. Ὁ Νεεμίας ἄμα ἤλθεν ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα, ὅπως ἐπαναγάγῃ τὴν τάξιν καὶ σῶσῃ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν καὶ ἐθνότητα. Διατάξας ἵνα κλείωνται αἱ πύλαι τῆς Ἱερουσαλὴμ κατὰ πᾶσαν ἐσπέραν τῆς Παρασκευῆς καὶ μὴ νωσὶ κλείσται μέχρι τῆς ἐπιούσης ἡμέρας τοῦ Σαββάτου, ἠπέλθοντο τοὺς ἐμπόρους ὅτι θὰ τοὺς ἀποδιώξῃ διὰ τῆς βίας, ἐὰν ἤρχοντο νὰ πωλῇσωσιν ἐμπορεύματα· ἵνα δὲ ἐμποδίσῃ τοὺς μετὰ τῶν Ἑθνικῶν γάμους, ἔλαβε τὰ αὐτὰ μέτρα, ἅπερ ἄλλοτε ὁ Ἑσδρας· τὸν Τωβίαν τὸν Ἀμμωνίτην ἐξέβαλεν ἐκ τῆς αὐλῆς τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τὸν γαμβρὸν τοῦ Σαναβαλάτ, ἥτοι τὸν υἱὸν τοῦ Ἀρχιερέως Ἰωακὰ, ἐξώρισε τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἡ διακονία τῶν ἱερέων καὶ τῶν Λευιτῶν ἐκανονίσθη ἐκ νέου, καὶ ὁ Νεεμίας ἐξησφάλισεν αὐτοὺς περὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν δικαιωμάτων των. Τὰς προσπάθειάς τοῦ Νεεμίου ὑπεστήριξεν ὁ Προφῆτης Μαλαχίας ¹⁾.

Περὶ τῆς μετὰ ταῦτα τύχης τοῦ Νεεμίου οὐδὲν θετικὸν γινώσκουμεν. Καίτοι δε ἐκ τῶν βιβλίων τοῦ Ἑσδρα καὶ τοῦ Νεεμίου δὲν δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς νέας Ἰουδαϊκῆς ἀποικίας, φαίνεται ὅμως ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐκυβέρνην τὰ ἐσωτερικά των πράγματα μετὰ τινος ἀνεξαρτησίας, ἀναγνωρίζοντες τὴν κυριαρχίαν τῶν βασιλέων τῆς Περσίας καὶ πληρώνοντες αὐτοῖς φόρον.

Ἀρταξέρξης ὁ Μακρόχειρ ἐτελεύτησε τῷ 424. Ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, Ξέρξου τοῦ Β', Δαρείου τοῦ νόθου, Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος, καὶ Ἀρταξέρξου τοῦ ἐπικαλουμένου Ὀρχου, τὰ πράγματα τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Παλαιστίνης οὐδεμίαν ὑπέστησαν μεταβολήν· μόνον τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου, τοῦ ἐκραγέντος ἐκ νέου μετὰ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Αἰγυπτίων, ὑπέστησαν αἱ χώραι αὗται. Οἱ Αἰγύπτιοι, ἐπαναστάντες κατὰ τοῦ Δαρείου τοῦ νόθου (410), ἐξέβαλόν τῆς χώρας των πάντας τοὺς Πέρσας καὶ, βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν Ἀράβων, κατεδίωξαν αὐτοὺς μέχρι τῆς

Φοινίκης. Ὁ Δαρεῖος ἐξεστράτευσε μὲν κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τοὺς ὑποτάξῃ· ἐπὶ τοῦ διαδόχου ὅμως αὐτοῦ Ἀρταξέρξου τοῦ Ὀρχου ἡ Αἴγυπτος περιήλθε καὶ αὐθις (350) ὑπὸ τὴν περσικὴν κυριαρχίαν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀρταξέρξου τοῦ Μνήμονος, μετὰ τῶν 404 καὶ 359, τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἱερὸν ἐδέσθη λῶθη διὰ τῆς ἐξῆς ἀδελφοκτονίας. Ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰωακὰ εἶχεν ἀποθάνει καὶ διεδέξατο αὐτὸν ὁ υἱὸς του Ἰωάννης· ὁ ἀδελφὸς τοῦτο Ἰησοῦς, χάριων τὴν εὐνοίαν Βαγῶσου τοῦ στρατηγοῦ καὶ Ἐπαρχοῦ τῆς Συρίας, συνέλαβε τὴν ἐλπίδα, τῇ συνδρομῇ τοῦ ἰσχυροῦ του προστάτου, ἡ δύνατο νὰ σφετερισθῇ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης. Ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς ἐλπίδος ὀρμώμενος περιήλθεν εἰς διένεξιν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ, ἀλλ' ὁ Ἰωάννης εἰς ἄκρον παροξυνθεὶς ἀπέκτεινεν αὐτόν. Τὸ πρωτόκουστον τοῦτο ἀνοσιούργημα μαθὼν ὁ Βαγῶσης, ἔσπευσεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ θελήσας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἱερὸν, ὅπως ἴδῃ τὸν τόπον τοῦ κακουργήματος, καὶ κωλυθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, εἰσῆλθε διὰ τῆς βίας. Μὴ δυνάμενος δὲ νὰ τιμωρήσῃ προσωπικῶς τὸν Ἰωάννην, ἕνεκα τοῦ ἀρχιερατικοῦ του ἀξιώματος, κατεδίκασε τοὺς Ἰουδαίους νὰ πληρῶνσι καθ' ἑκάστην δι' ἑκάστον θύμα τῶν καθημερινῶν θυσιῶν πεντήκοντα δραχμάς. Τὸ βαρὺ τοῦτο πρόστιμον ἐπλήρωνον οἱ Ἰουδαῖοι ἐπὶ ἑπταετίαν.

Τὸν Ἰωάννην διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ἰαδδοῦς. Ὁ Ἀρχιερεὺς οὗτος εἶχεν ἀδελφόν τινα καλούμενον Μανασσῆν, ὅστις ἔλαβεν εἰς γυναῖκα τὴν Νικασῶ θυγατέρα τοῦ Χουθαίου Σαναβαλάτ καὶ Σατράπου τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν ἐν Σαμαρείᾳ. Τὸ συνοικέσιον τοῦτο διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ τε Ἀρχιερέως καὶ τοῦ λαοῦ καὶ ἀπήτησαν παρὰ τοῦ Μανασσῆ ἢ νὰ παραιτηθῇ τῆς ἱερωσύνης ἢ νὰ ἀποπέμψῃ τὴν γυναῖκα του. Ὁ Μανασσῆς, παραγενόμενος πρὸς τὸν πενθερόν του, ἀνεκοίνωσεν αὐτῷ ὅτι ἡγάπα μὲν τὴν γυναῖκα του Νικασῶν, δὲν ἠδύνατο ὅμως χάριν αὐτῆς νὰ στερηθῇ τῆς ἱερατικῆς τιμῆς, ἥτις ἦν μεγίστη ἐν τῷ ἔθνει του, καὶ τούτου ἕνεκα ἦν ἠναγκασμένος νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν γυναῖκα του. Ὁ Σαναβαλάτ, μὴ ἐπιθυμῶν νὰ στερηθῇ τοῦ γαμβροῦ του, ὑπεσχέθη αὐτῷ ὅτι θὰ λάβῃ τὴν ἀδειαν παρὰ τοῦ Δαρείου ἵνα ἀνεγείρῃ ἐπὶ τοῦ παρὰ τὴν Συγῆμ ὄρους Γαρίζιν Ἱερὸν ὅμοιον πρὸς τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἔνθα ὁ Μανασσῆς ἠδύνατο ἀκωλύτως νὰ ἐκτελῇ τὰ ἔργα τοῦ ἀρχιερέως ²⁾. Τὸ σχέδιον τοῦτο, ἀνταποκρινόμενον

¹⁾ Μαλαχ. γ'. 4—10. δ'. 6—8. ε'. 1—9. ε'. 10—16. Νεεμ. ζ'. 7.

²⁾ Ἡ Συγῆμ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦν ἡ κατεῖς τοῦ σύγκυβος ἐκείνου λαοῦ, ὅστις συνέκειτο ἐξ Ἀσσυρίων ἀποίκων, ἐκ τῶν λειψάνων τῶν ἀρχαίων Ἑβραϊστικῶν καὶ ἐκ πολλῶν μεταναστῶν Ἰουδαίων, οἵτινες, ἀφορισθέντες ἀπὸ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις κοινότητος ἐπὶ τοῦ Ἑσδρα καὶ τοῦ Νεεμίου, εἶχον ἀποκατασταθῇ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Σαμαρείας.

πρὸς τοὺς φιλοδόξους σκοποὺς τοῦ Μανασσῆ, εὐηρέστησεν αὐτῷ.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τὰ νικηφόρα ὅπλα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἠπέλουν ὀλοσχερῇ καταστροφῇ τοῦ περσικοῦ κράτους· ὁ Σαναβαλάτ δὲν ἐτόλμησε μὲν νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ Δαρείου τὴν πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἐν Γαριζίν ναοῦ ἄδειαν, ἀλλὰ, μετ' οὐ πολὺ, συμμορφωθείς πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ ἐξυπηρετήσας τὰ σχέδια τοῦ Μακεδόνα κατακτητοῦ, κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιόν του¹⁾, καὶ οὕτως ὁ μὲν Μανασσῆς ἐπέτυχε τῶν φιλοδόξων σκοπῶν του, οἱ δὲ Σαμαρεῖται ἀπετέλεσαν ἕκτοτε αἵρεσιν μωσαϊκὴν ἀντίζηλον πρὸς τὴν ἰουδαϊκὴν κοινότητα, ὥς ποτε τὸ βασίλειον τοῦ Ἰσραὴλ ἦν ἀντίζηλον πρὸς τὸ Ἰουδαϊκόν.

Κυριεύσας τὴν Τύρον ὁ Ἀλέξανδρος προεχώρησε πρὸς τὴν Γάζαν. Ἡ πόλις αὕτη ἀντέταξε μὲν ἡρώϊκὴν ἀμυναν, ἀλλὰ μετὰ πικρῆς πέντε μηνῶν ἐκυριεύθη καὶ ὑπέστη τὰ πάνδεινα. Δεκαχισχίλιοι ἄνδρες ἐθανατώθησαν, τὸ δὲ ἐπίλοιπον τῶν κατοίκων τῆς μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων ἡγμάλωτίσθησαν. Παρομοία τύχη περιέμενε βεβαίως καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἣν ἐσκόπει νὰ κυριεύσῃ ὁ Ἀλέξανδρος πρὶν ἢ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Αἰγύπτου· θαῦμα μόνον ἡδύνατο νὰ σώσῃ τὴν ἁγίαν Πόλιν. Ὅπως δ' ἂν κριθῇ ἡ περὶ τῆς θαυμασίας σωτηρίας τῆς Ἱερουσαλήμ διήγησις τοῦ Ἰωσήπου, εἶναι βέβαιον ὅτι ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Ἀλεξάνδρου συνέβη τι ἔκτακτον, συντελέσαν ἵνα λησμονήσῃ τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων δυσμενείαν του καὶ προσεγενχθῇ πρὸς αὐτοὺς μετ' ἀπροσδοκήτου ἐπιεικείας καὶ εὐμενείας. Κατὰ τὸν Ἰωσήπον, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἄλωσιν τῆς Γάζης, οἱ Ἱεροσολυμίται, μαθόντες τὰ δεινὰ τῶν Γαζαίων, κατελήφθησαν

¹⁾ Ἡ πρὸς τοὺς Σαμαρεῖτας εὐνοία τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἦν, κατὰ τὸν Ἰωσήπον, ἀμοιβὴ προδοσίας. Διὰ τῆς ἐν ἱσῷ νίκης ἡ Συρία ὑπέκυψεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ ἄλωσις τῆς Τύρου (332) ἥνοιξεν αὐτῷ ὅλην τὴν Παλαιστίνην. Ἐν ᾧ δ' ἐπολιόρκει ὁ Ἀλέξανδρος τὴν Τύρον, ἐπεμψεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων Ἰαδδοῦν, προσκαλὼν αὐτὸν ἵνα ἀποστείλῃ αὐτῷ ἐπικυρίαν καὶ ζωτροφίας καὶ πληρώσῃ αὐτῷ τὸν φόρον, ὃν τέως ἐπλήρωνεν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν. Ὁ Ἰαδδοῦς μὴ θελήσας νὰ παραβῇ τὸν πρὸς τὸν Δαρεῖον ὄρκον του, ἐτόλμησε νὰ ἀψηφίσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ νικητοῦ, ἀλλ' οὗτος ἠπειλήσεν αὐτὸν διὰ παραδειγματικῆς τιμωρίας, ὅπως καταδείξῃ. ὥς ἔλεγε, εἰς πάντας πρὸς ποῖον ὀφείλουσι νὰ τηρήσωσι τὸν ὄρκον. Ὁ Σαναβαλάτ, ἤτον λεπτολόγος ἢ ὁ Ἰαδδοῦς, ἀπῆλθεν εἰς συνάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ, προσεγενχὼν τὴν ὑποταγὴν του, προσήγαγεν αὐτῷ καὶ ὀκταχισχιλίους ἄνδρας. Ἡ προδοσία αὕτη τοῦ Σατραπῆ τῆς Σαμαρείας συνετέλεσε μεγάλως ἵνα λάβῃ τὴν ἄδειαν τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἐν Γαριζίν ναοῦ.

ὑπ' ἀγωνίας καὶ τρόμου φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τοῦ νικητοῦ διὰ τὴν ἀπειθειαν, ἣν ἀντέταξαν, ὅτε προσεκληθήσαν νὰ ἀποστείλωσιν αὐτῷ βοήθειαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου. Ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰαδδοῦς διέταξε δημοσίας δεήσεις, καὶ προσεγενχὼν θυσίας ἐδέετο τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἀπαλλάξῃ τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων ἀπὸ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου· ἡμέραν δὲ τινα βλέπει καθ' ὕπνου ὄνειρον, ἐν ᾧ ὁ Θεὸς ἐκέλευεν αὐτὸν νὰ θαρρῇ καὶ νὰ πορευθῇ ἐν στολῇ ἀρχιερατικῇ εἰς ὑπάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, συνωδευμένος ὑπὸ τῶν ἱερέων, ἐνδεδυμένων ἀπάντων τὰς ἱερατικὰς τῶν στολῶν· ἐξεγερθεὶς δὲ τοῦ ὕπνου καὶ μηνύσας τὰ κατ' ὄναρ αὐτῷ ἱχρηματισθέντα τοῖς πᾶσι, τὰς τε πύλας τῆς πόλεως κοσμήσας διὰ στεφάνων, περιέμενε τὴν παρουσίαν τοῦ βασιλέως. Μαθὼν δὲ ὅτι προσεγγίζει εἰς τὴν πόλιν, ἐξῆλθε μετὰ τῶν ἱερέων καὶ τῶν προϋχόντων τῆς πόλεως εἰς τινα τόπον καλούμενον Σαφά, ὅστις ἔκειτο οὐ μακρὰν τῆς πόλεως καὶ ἐξ οὗ ἐφαίνετο ἡ Ἱερουσαλήμ καὶ τὸ Ἱερὸν (ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα, ὅπερ μεθερμηνεύμενον ἐλληνιστὶ σημαίνει σκοπὸν). Οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Χαλδαῖοι οἱ τὸν Ἀλέξανδρον ἀκολουθοῦντες, ἀναλογιζόμενοι τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων ὀργὴν του, ἡτοιμάζοντο νὰ διαρπάσωσι τὴν πόλιν· ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος ἐτι πόρρωθεν ἰδὼν τὸ μὲν πλῆθος ἐνδεδυμένον λευκάς ἐσθῆτας, τοὺς δὲ ἱερεῖς ἐν βυσσίνῃ καὶ τὸν Ἀρχιερέα ἐν τῇ ὑακίνθῃ καὶ διαγύρῳ στολῇ, ἔχοντα ἐπὶ κεφαλῆς τὴν κίδαριν καὶ τὸ χρυσοῦν ἐπ' αὐτῆς ἔλασμα, ᾧ ἐγγράπτο τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα, πρесеλθὼν μόνος προσεκύνησε τὸ ἔλασμα καὶ ἠσπάσατο τὸν Ἀρχιερέα. Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἐχαίρετισαν μιᾷ φωνῇ τὸν Ἀλέξανδρον καὶ περιεκύκλωσαν αὐτὸν, οἱ δὲ βασιλεῖς τῆς Συρίας καὶ οἱ λοιποὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτὸν ὑπέλαβον ὅτι παρεφρόνησεν ὁ βασιλεὺς· μόνος ὁ φίλος του Παρμενίων προσελθὼν ἤρῳτα αὐτὸν τί παθὼν προσεκύνησε τὸν Ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων, ἐν ᾧ ἅπαντες προσεκύνουν αὐτόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήντησε· «δὲν προσεκύνησα τὸν Ἀρχιερέα, ἀλλὰ τὸν Θεόν, τῇ ἀρχιερωσύνῃ τοῦ ὁποίου εἶναι οὗτος τετιμμημένος· καθ' ὃν καιρὸν ἐν Δίῳ τῆς Μακεδονίας εὕρισκόμενος διελογιζόμεν πῶς ἡδυνάμην νὰ κυριεύσω τὴν Ἀσίαν, οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ σχήματι τούτῳ ἐφάνη μοι καθ' ὕπνου καὶ μὲ ἐνεθάρρυνε λέγων, μὴ ἀργοπορεῖς, ἀλλὰ θαρρᾶλέως προχώρει· ἐγὼ θὰ προπορευθῶ τῆς στρατιᾶς σου καὶ θὰ σοὶ παραδώσω τὴν τῶν Περσῶν ἀρχήν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδένα ἄλλον μέχρι τοῦδε ἐν τοιαύτῃ στολῇ ἐθεασάμην, τοῦτον ἰδὼν νῦν καὶ ἀναμνησθεὶς τὸ ὄναρ ἐκείνο, νομίζω ὅτι ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ ἔχω τὸν Θεὸν βοηθόν, καὶ διὰ τοῦτο θὰ νικήσω τὸν Δαρεῖον καὶ θὰ καταλύσω τὴν ἀρχὴν τῶν Περσῶν καὶ πάνθ' ὅσα ἔχω κατὰ νοῦν θὰ λαμβάνωσι αἷσιον πέρας». Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν Παρμενίωνα καὶ δεξιωσάμενος τὸν Ἀρ-

χειρία, εισέρχεται εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· ἀνελθὼν δ' εἰς τὸ Ἱερὸν ἔθηκε μὲν τῷ Θεῷ, κατὰ τὴν τοῦ Ἀρχιερέως ὑφήγησιν, αὐτὸν δὲ τὸν Ἀρχιερέα καὶ τοὺς ἱερεῖς ἀξιοπρεπῶς ἐτίμησε. Δειχθείσης δ' αὐτῷ τῆς βίβλου τοῦ Προφῆτου Δανιήλ, ἐν ἣ ἐγγράπτο ὅτι εἰς ἐκ τῶν Ἑλλήνων θὰ καταλύσῃ τὴν τῶν Περσῶν ἀρχήν, τότε μὲν ἐχάρη καὶ ἀπέλυσε τὸ πλῆθος, τὴν δὲ ἐπιούσαν προσκαλεσάμενος ἐκέλευσεν αὐτοὺς νὰ ζητήσωσιν ὅ, τι ἂν θέλωσιν. Ὁ Ἀρχιερεὺς ἐζήτησεν ἵνα ἐπιτραπῇ αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἐν Βαβυλῶνι καὶ Μηδία Ἰουδαίοις νὰ ζῶσι κατὰ τοὺς πατρίους νόμους, καὶ ἀνὰ πᾶν ἔβδομον ἔτος νὰ μὴ πληρώνωσι φόρους· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος ἀσμένως παρεχώρησε ταῦτα ¹⁾.

Οἱ Σαμαρεῖται ἐξεληθόντες ὡσαύτως εἰς ὑπάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἤξιον νὰ ἐπιτύχωσι τῆς αὐτῆς εὐμενείας, ἥς ἔτυχον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν ὅπως καὶ αὐτοὶ ἐξαιρεθῶσι ἀνὰ πᾶν ἔβδομον ἔτος τῶν νενομισμένων φόρων. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτησεν αὐτοὺς, ἂν ἦσαν Ἰουδαῖοι· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπεκρίθησαν διαφορομένως, ὁ Ἀλέξανδρος ἀπήντησεν αὐτοῖς ὅτι μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπιστροφὴν τοῦ θὰ ἐξετάσῃ τὰ αἰτήματά των, καὶ οὕτως ἀνεχώρησε, συνεπαγόμενος καὶ τοὺς δεκακισχιλίους ἄνδρας, οὓς οἱ Σαμαρεῖται ἀπέστειλαν αὐτῷ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τύρου, καὶ οἵτινες βραδύτερον ἀποκατεστάθησαν ἐν Θηβαΐδι.

Τοιοιτοτρόπως ἡ Παλαιστίνη, διατελέσασα ἐπὶ δύο περὶπου αἰῶνας ὑπὸ τοὺς Πέρσας, περιῆλθεν ἀνευ βιαίου τινὸς κλονισμοῦ ὑπὸ τὴν Μακεδονικὴν κυριαρχίαν. Ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰαδδοὺς ἐτελεύτησε μετ' οὐ πολὺ, καταλιπὼν διάδοχον τὸν υἱὸν τοῦ Ὀνίαν.

§ 4.

Ἀπὸ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου μέχρι τῶν Μακκαβαίων.
332—167 Π. Χ.

Ἀναχωρῶν ὁ Ἀλέξανδρος εἰς Αἴγυπτον κατέστησεν ἐπὶ τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης κυβερνήτην τινὰ καλούμενον Ἀνδρόμαχον. Ἐλευθερώσας δὲ τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῶν Σατραπῶν τῆς Περσίας καὶ γενόμενος κύριος ἀπάσης τῆς χώρας, ἀνεχώρησεν (331) ἐκ τῆς Μέρφιδος εἰς Τύρον. Ὁ Ἀνδρόμαχος, ὅστις ἔστησεν, ὡς φαίνεται, τὴν ἑδρὰν τῆς κυβερνήσεώς του ἐν Σαμαρείᾳ, παρεδόθη ζῶν εἰς τὸ πῦρ ὑπὸ τινων δυσηρεστημένων ἐντοπίων, ἀλλ' οἱ Σαμαρεῖται φοβούμενοι τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου παρέδωκαν αὐτῷ τοὺς ἐνόχους, οὓς ἐτιμώρησε μὲ θάνατον, ἐκδιώξας συγχρόνως καὶ τοὺς Σαμαρεῖτας ἐκ τῆς πόλεως Σαμαρείας καὶ ἀποκαταστήσας ἐν αὐτῇ Μακεδονικὴν ἀποικίαν. Οἱ Σαμαρεῖται μετέβησαν εἰς Συχεμ

καὶ κατέφυκον παρὰ τὸ αὐτόθι Ἱερὸν των. Κατὰ ταύτην πιθανώτατα τὴν περίστασιν παρεχώρησεν ὁ Ἀλέξανδρος τοῖς Ἰουδαίοις, πρὸς ἀμοιβὴν τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεώς των, μέρος τῶν Σαμαρειτικῶν γαιῶν ²⁾.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ θέρους ὁ Ἀλέξανδρος κατέλιπε τὴν Τύρον καὶ, διελθὼν μετὰ πεντηκοντακισχιλίων ἀνδρῶν τὰ ἀρκτικά τῆς Παλαιστίνης μέρη, διευθύνθη πρὸς τὸν Εὐφράτην. Εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ἀνδρομάχου διωρίσθη Ἐπαρχος πασῶν τῶν ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ τούτου χωρῶν ὁ Μέμνων. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῶν ἐν Ἀσίᾳ μακεδονικῶν πολέμων ἡ Παλαιστίνη καὶ οἱ Ἰουδαῖοι οὐδόλως ἀκούονται πλεόν. Ἐν Βαβυλῶνι προσεπάθησεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς Ἰουδαίους ἵνα λάβωσι μέρος εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Βήλου, ἀλλ' ἀπέτυχεν τοῦ ποθομένου.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου (323) ὁ κυβερνήτης τοῦ μακεδονικοῦ κράτους Περδίκκας διώρισε τοὺς στρατηγοὺς αὐτοῦ κυβερνήτας τῶν διαφόρων τοῦ κράτους ἐπαρχιῶν. Ὁ ἐκ Μιτυλήνης Λαομέδων ἔλαβε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Πασίγνωστοι δ' εἰσὶν αἱ διενέξεις καὶ οἱ πολέμοι, οἵτινες ἐξεβράγχυσαν μετὰ τῶν διαδόχων τοῦ Ἀλεξάνδρου. Πτολεμαῖος ὁ υἱὸς τοῦ Λάγου, ὁ ἐπικαλούμενος Σωτὴρ καὶ κυβερνήτης Αἰγύπτου, ἐπεμψε τὸν στρατηγόν του Νικάνορα κατὰ τοῦ Λαομέδοντος καὶ ἐγένετο κύριος τῆς Συρίας, τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Παλαιστίνης. Ἡ Ἱερουσαλήμ περιῆλθεν ἀνευ τινος ἀντιστάσεως ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πτολεμαίου, ἐπιδραμόντων κατ' αὐτῆς τῶν ἐχθρῶν ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου. Πλῆθος Ἰουδαίων ἀπήχθησαν εἰς Αἴγυπτον, Κυρήνην καὶ Λύβιαν καὶ τινες ἀποκατεστάθησαν ἐν τῇ πόλει Ἀλεξανδρείᾳ, ἐνθα ὁ Ἀλέξανδρος εἶχεν ἤδη ἀπαγάγει πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, καὶ ἀπελάμβανον τὰ αὐτὰ προνόμια οἷα καὶ οἱ Μακεδόνες· τὸ μέτρον τοῦτο εἶχε παρορμήσει πολλοὺς Ἰουδαίους νὰ μεταοικήσωσιν ἀφ' ἑαυτῶν εἰς Αἴγυπτον.

Ὁ Ἀντίγονος, γενόμενος διὰ τῆς κατὰ τοῦ Εὐμένους νίκης του (318) κύριος μεγάλου μέρους τῆς Ἀσίας, κατέλαβε προσέτι καὶ τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην (314)· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ Πτολεμαῖος, κατατροπώσας πρὸς τὴν Γάζαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀντιγόνου Δημήτριον, ἔλαβεν ὀπίσω τὴν Παλαιστίνην (312). Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐπιστράφη διὰ συνθήκης ἡ χώρα αὕτη εἰς τὸν Ἀντίγονον, ὅστις ἔμεινεν αὐτῆς κύριος, μέχρις αὐτοῦ, μετὰ τὴν ἐν Ἰψῷ αἱματηρὰν μάχην (301), ἐν ἣ ὁ Ἀντίγονος ἀπώλεσε καὶ τὴν ζωὴν καὶ τὸ βασίλειον, ἡ μετὰ τοῦ Κασσάνδρου, Λυσιμάχου, Σελεύκου καὶ Πτολεμαίου σύμβασις ἀπέδωκεν ὀριστικῶς τὴν Παλαιστίνην εἰς τὸν Πτολεμαῖον.

Ἐπὶ τοῦ Πτολεμαίου τούτου, περὶ τὸ 300 ἔτος, ἤμα-

¹⁾ Ἰωσήφ. Ἀρχαιολ. ιζ. 8, 5.

²⁾ Ἐκαταίος παρ' Ἰωσήφου κατὰ Ἀπίων. β'. 22.

ζεν ὁ Συμεὼν ὁ ἐπικαλούμενος δίκαιος, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀρχιερέως Ὀνίου, ὅστις ἦν ἐν τῶν τελευταίων καὶ τῶν ἐπισημοτέρων μελῶν τῆς Ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀρχονται νὰ συνδέωνται στενότεραι σχέσεις μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων· καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, καὶ ἰδίως οἱ ἐν Αἰγύπτῳ, ἤρχισαν νὰ σπουδάζωσι τὰς ἑλληνικὰς ἐπιστήμας, οἱ δὲ Ἕλληνες νὰ μανθάνωσι τὴν ἱστορίαν καὶ τοὺς νόμους τῶν Ἰουδαίων. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰουδαία δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀσχετος πρὸς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν· καὶ ἐν ὅσῳ οἱ Ἕλληνες ἐπαρχοῦντο ἡσαν ἀνεξιθρησκοὶ καὶ ἐπροστάτευον τὸ ἐν Ἱερουσαλὺμοις Ἱερόν, ἢ σπουδῇ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων οὐδεμίαν ἀπὴντα ἀντίστασιν, ἐξασκοῦσα ἐπὶ τε τοῦ βίου καὶ τῶν ἰδεῶν τῶν Ἰουδαίων μεγίστην ἐπιρροήν, ἀλλὰ βραδύτερον, ὡς ὁψόμεθα, ἀνεφύη δυσπιστία πρὸς τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν.

Τελευτήσαντος τοῦ Ἀρχιερέως Συμεὼν τοῦ δικαίου, τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης περιεβλήθη ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἑλεάζαρ· ἀποθανόντος δὲ καὶ τούτου, πρὶν ἢ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ καὶ υἱὸς τοῦ Συμεὼν Ὀνίας φθάσῃ εἰς νόμιμον ἡλικίαν, ἡ ἀρχιερωσύνη περιῆλθεν εἰς τὸν Μανασσῆ υἱὸν τοῦ Ἰαδδοῦ καὶ θεῖον τοῦ Συμεὼν καὶ τοῦ Ἑλεάζαρ· ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανασσῆ ἐγένετο καὶ ὁ Ὀνίας ἀρχιερεὺς (230), ἀρχιερατεύσας εἴκοσι καὶ ἑξέτη.

Ἐν ἔτει 249 τελευτᾷ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος, καὶ διαδέχεται αὐτὸν Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης. Οὗτος, ἵνα ἐκδικήσῃ τὸν φόνον τῆς ἀδελφῆς του Βερενίκης, ἥτις συζευθεῖσα τῷ 249 μετὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Συρίας Ἀντίοχου τοῦ Β'. τοῦ ἐπικαλουμένου θεοῦ ἀπεπέμφθη καὶ θανατώθη, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἔλαβεν ἄπειρον λείαν· ἀλλ' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τινος ἐν Αἰγύπτῳ ἐπαναστάσεως νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰ ἐκεῖσε, διῆλθε διὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ προσήνεγκε θυσίας εἰς τὸ Ἱερόν, ὅπου καὶ προσήνεγκε πολλὰ δῶρα. Βραδύτερον ὁ Ἀρχιερεὺς Ὀνίας, ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς εὐμενείας τοῦ βασιλέως τούτου, ἠρνήθη τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων, οἵτινες συνέκειντο κατ' ἔτος ἐξ εἴκοσι ταλάντων. Ὁ Πτολεμαῖος ἀπέστειλεν εἰς Ἱερουσαλὺμα τὸν εὐνοούμενόν του Ἀθηνίωνα ἵνα λάβῃ τοὺς φόρους ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ ὅτι ἄλλως θὰ ἀποστείλῃ εἰς τὴν Ἰουδαίαν στρατιωτικὰς ἀποικίας. Εἰς μάτην ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ὀνίου Ἰώσηπος, νέος εὐφυῆς καὶ νοήμων, παρεκάλει τὸν θεῖόν του ἵνα μεταδῇ αὐτοπροσώπως εἰς Αἴγυπτον καὶ ἐξιλεώσῃ τὸν βασιλέα· κατώρθωσε δὲ μόνον νὰ λάβῃ τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ θεοῦ του ἵνα αὐτὸς ἀπέλθῃ εἰς Αἴγυπτον παρὰ τῷ βασιλεῖ καὶ ἐξιλεώσῃ αὐτόν. Κερδίσας δὲ τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἀθηνίωνος καὶ προμηθεύεις ἐκ Σαμαρείας, διὰ τῆς μεσολαβήσεως φίλων τινῶν, ἀργύριον, ἐνεθάρρυνε τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν καὶ ἀνεχώρησε διὰ τὴν Αἴγυπτον, ἐνθα ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα τῇ

συστάσει τοῦ Ἀθηνίωνος ὑπεδέχθησαν αὐτὸν μετ' ἐξαίρετικῆς εὐμενείας, καὶ εὐκόλως ἐπέσθησαν ὑπὸ τῶν περὶ τῆς διαγωγῆς τοῦ πατρὸς του ὑπεραπολογιῶν του. Ἐπειδὴ δὲ οἱ μισθῶνται τῶν φόρων τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης προσήνεγκον ὀκτακισχίλια τάλαντα, ὁ Ἰώσηπος προσήνεγκε τὸ διπλάσιον. Τότε ὁ βασιλεὺς δὸς αὐτῷ πᾶσαν ἐμπιστοσύνην, ἐμίσθωσεν αὐτῷ τὰς προσόδους τῆς Φοινίκης, τῆς Κοίλης Συρίας, τῆς Σαμαρείας καὶ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἐφωδίσεν αὐτόν μετ' ὀκτακισχίλιους στρατιώτας. Ἐν Ἀσκάλωνι καὶ Σκυθοπόλει ἠναγκάσθη ὁ Ἰώσηπος νὰ ἀναπτύξῃ μεγάλην αὐστηρότητα καὶ νὰ θανατώσῃ τινὰς ἐκ τῶν εὐπολητοτέρων κατοίκων· ἡ δ' αὐστηρότης τοῦ αὐτοῦ ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ἐξουσία του ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῶν τεσσάρων ἐπαρχιῶν. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐξήσκησεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ δύο ἔτη.

Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης ἐτελεύτησε τῷ 221, δηλητηριασθεὶς, ὡς λέγουσιν, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου του Πτολεμαίου τοῦ Φιλοπάτορος. Ἀντίοχος δ' ὁ Β'. ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας, γενόμενος κύριος τῆς Γαλιλαίας, τῆς Σαμαρείας, τῆς Περσίας καὶ τῆς Ἀρμενιτιδος, ἐπεχείρησε νὰ κατακτήσῃ τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην· ἀλλὰ νικηθεὶς τῷ 217 ὑπὸ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ὅλων τῶν κατακτήσεών του. Ὁ διάδοχος Πτολεμαῖος τοῦ Εὐεργέτου, Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ, ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλὺμα καὶ προσήνεγκε καὶ οὗτος θυσίας ἐν τῷ Ἱερῷ· θελήσας δὲ, μὴ ὅλας τὰς ἀντιστάσεις τοῦ Ἀρχιερέως Συμεὼν, νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἐνδότερα αὐτοῦ, αἴφνης ἐκυριεύθη ὑπὸ τρόμου καὶ ἔπεσεν ὡς νεκρὸς· ἀλλὰ συνελθὼν εἰς ἑαυτὸν ἀνεχώρησεν ἀμέσως εἰς Αἴγυπτον καὶ ἀπεγύμνωσε τοὺς Ἰουδαίους ὅλων τῶν προνομίων, ἅτινα ἔλαβον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διατάξας ἵνα οἱ θέλοντες νὰ διατηρήσωσι τὰ δικαιώματά των στρατιώται σιγματισθῶσι διὰ φύλου κισσοῦ, ὅπερ ἐφηρμόζετο ἐπὶ τοῦ σώματος των διὰ πεφυρακτωμένου σιδήρου. Ἀπαντες σχεδὸν προετίμων νὰ παραιτηθῶσι τῶν δικαιωμάτων των παρὰ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τοιαύτην ἀτίμωσιν. Ὁ βασιλεὺς ὠργίσθη ἔτι μᾶλλον καὶ κατεδίδασκε τοὺς ἀποδυσπετοῦντας νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν τῇ ἵπποδρομίᾳ εἰς τὴν μανίαν τῶν ἐλεφάντων· ἀλλ' ἐφορμησάντων τῶν θηρίων τούτων κατὰ τῆς ταῦτα συνοδευούσης ἐνόπλου δυνάμεως, ὁ βασιλεὺς εἶδεν ἐν τῷ θαύματι τούτῳ τὴν θείαν ἐκδίκησιν καὶ, παραιτηθεὶς τῶν καταστρεπτικῶν του σκοπῶν, ἀπέδωκε τοῖς Ἰουδαίοις τὰ ἀρχαῖα των προνόμια.

Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ ἐτελεύτησε τῷ 204, καταλιπὼν διάδοχον τοῦ θρόνου υἱὸν πενταετῆ, Πτολεμαῖον τὸν Ε'. τὸν ἐπικληθέντα Ἐπιφανῆ. Ὁ Ἀντίοχος ἐπωφελούμενος ἐκ τῶν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐν Αἰγύπτῳ ἀναφυσισῶν ταραχῶν, συνεμάχησε (202) μετὰ τοῦ

βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου τοῦ Γ'. ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Οἱ Αἰγύπτιοι ἔθηκαν τὸν νεαρόν των βασιλέα ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες προέτειναν τῷ Ἀντιόχῳ νὰ ἀποδώσῃ τὰς ὑπ' αὐτοῦ κυριευθείσας ἐπαρχίας. Ἀλλὰ μὴ ὑπακούσαντος τοῦ Ἀντιόχου, ὁ ὑπουργὸς τοῦ Πτολεμαίου Ἀριστομένης ἀπέστειλε στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σκόπα, ὅστις ἀνέκτησε μετ' εὐκολίας τὴν Παλαιστίνην, τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Συρίαν, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Ἀντιόχος ἦν περιπεπλεγμένος εἰς πόλεμον μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περγᾶμου Ἀττάλου. Οἱ Ἰουδαῖοι ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα κατὰ τοὺς μεταξὺ τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου τούτους πολέμους· ὅστις δὴποτε καὶ ἂν ἐνίκα, προσεφέρετο πρὸς αὐτοὺς σκληρῶς· ἰδίως δ' ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας ὑπὸ τῶν στρατῶν τοῦ Σκόπα.

Ὁ Ἀντιόχος ἐπανελθὼν ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐνίκησε τὸν Αἰγύπτιον στρατηγὸν παρὰ τὴν Πανεάδα (198)· κυριεύσας δὲ τὴν Σιδῶνα καὶ τὴν Γάζαν, ἦλθε καὶ εἰς Ἱερσόλυμα, ὅπου οἱ Ἰουδαῖοι ἐδοθήσαν αὐτὸν πρὸς ἀποδίωξιν τῆς Αἰγυπτιακῆς φρουρᾶς ἀπὸ τοῦ ὄρους Σιών. Ὁ Ἀντιόχος, εὐγνωμονῶν διὰ τὴν ἐκδούλευσιν ταύτην τῶν Ἰουδαίων, διέταξε τὸν ἐπαρχὸν τοῦ Πτολεμαῖον νὰ διευκολύνῃ τοὺς Ἰουδαίους πρὸς ἐπισκευὴν τοῦ Ἱεροῦ, χορηγήσῃ αὐτοῖς τὰ πρὸς θυσίας ἀπαιτούμενα, ἐξαίρεσιν ἐπὶ τριετίαν τῶν φόρων τοὺς πρεσβυτέρους, τοὺς ἱερεῖς, τοὺς λευίτας καὶ τοὺς λοιποὺς ἱεροδούλους καὶ ποιήσῃ τὸ αὐτὸ εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς πάντα, ὅστις ἐν ὠρισμένη προθεσμίᾳ ἤρχετο νὰ κατοικήσῃ ἐνταῦθα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ κατοικηθῇ ἡ πόλις αὐτή, ἥτις κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους ὑπέφερε πολλά. Ἔτερον διάταγμα ἀπηγόρευε πάντας τοὺς μὴ Ἰουδαίους, ἐπὶ ποινῇ ὑπερόγκου προστίμου, νὰ εἰσέρχωνται εἰς τοὺς ἱεροὺς τόπους ἢ νὰ εἰσάγωσιν εἰς Ἱερσόλυμα κρέατα ἀπηγορευμένα ὑπὸ τοῦ μωσαϊκοῦ νόμου. Ἐν γένει ὁ Ἀντιόχος προσηνέχθη εὐνοϊκώτατα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, πρὸς οὓς εἶχε μεγάλην ἐμπιστοσύνην· μαθὼν δ' ὅτι συνέβαινον ταραχαὶ ἐν Φρυγίᾳ καὶ ἐν Λυδίᾳ, ἔγραψε πρὸς τὸν στρατηγὸν Ζεῦξιν νὰ μετακίσῃ δύο Ἰουδαϊκὰς οἰκογενείας ἐκ Μεσοποταμίας καὶ Βαβυλῶνος, καὶ ἐμπιστευθῇ αὐτοῖς τὴν φύλαξιν τῶν φρουρίων.

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐν Ἰουδαίᾳ ὑπῆρχε μερίς τις εὐνοϊκὴ πρὸς τὴν Αἰγυπτιακὴν κυβέρνησιν καὶ ἐτοιμίη, κατὰ πρῶτην εὐκαιρίαν, νὰ προσέλθῃ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου. Ἐπὶ κεφαλῇ τῆς μερίδος ταύτης ἴστατο ὁ γνωστὸς ἡμῖν μισθωτὴς τῶν προσόδων Ἰώσηπος, ὅστις εἶχε συμπαρασύρει πρὸς ἑαυτὸν καὶ πᾶν οἰκογένειαν τοῦ Ἀρχιερέως. Ἐν ἔτει 193 ὁ Ἀντιόχος παρασκευασθεὶς εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, ἤσθάνθη τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ συμφιλιωθῇ μετὰ

τῆς Αἰγυπτιακῆς δυναστείας καὶ νυμφεύσας τὴν θυγατέρα του Κλεοπάτραν μετὰ τοῦ βασιλέως Πτολεμαίου τοῦ Ἐπιφανοῦς ἔδωκεν αὐτῇ προίκα τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ἀγνοοῦμεν ἂν τὸ προικοσύμφωνον ἔτυχε ταχείας ἐκτελέσεως, ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀντιόχου, συμβάντος τῷ 187, καθ' ὃν καιρὸν οὗτος ἐσκόπει νὰ συλήσῃ τὸν ναὸν τῆς Ἐλιμαίδος, ἡ Παλαιστίνη εὐρίσκειτο ὑπὸ τὴν Αἰγυπτιακὴν κυριαρχίαν. Τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ μισθωτὴς τῶν προσόδων Ἰώσηπος ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον τὸν υἱὸν του Ὑρκανὸν νὰ συγχρῇ Πτολεμαίῳ τῷ Ἐπιφανεὶ ἐπὶ τῇ γεννῇσει διαδόχου τοῦ θρόνου. Ὁ Ὑρκανὸς ἦν ὁ νεώτερος τῶν υἱῶν τοῦ Ἰωσήπου, γεννηθεὶς διὰ τῆς ἐξῆς συμπτώσεως· ὁ Ἰώσηπος ἐρασθεὶς περιπαθῶς ὀρχηστρίας τινὸς τῆς Ἀλεξανδρείας, ἀνακάλυψε τὸν ἔρωτά του εἰς τὸν ἀδελφόν του. Οὗτος προσεποιήθη μὲν ὅτι τὸν ἐπεδοκίμασεν, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ συγκατανεύσῃ εἰς γάμον ἀντιβαίνοντα εἰς τὸν μωσαϊκὸν νόμον προετίμησε, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ἰώσηπος ἔκειτο μεθῶν, νὰ προσαγάγῃ αὐτῷ τὴν ἰδίαν του θυγατέρα. Ὁ Ἰώσηπος κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τῆς μέθης ἐνόμισεν ὅτι αὕτη ἦν ἡ ὀρχήστρια, καὶ συνεκοιμήθη μετ' αὐτῆς· συνελθὼν δ' ὕστερον εἰς ἑαυτὸν εὐχαρίστησε τὸν ἀδελφὸν διὰ τὸ ἐπινόμημά του, ὅπερ ἀπῆλλαξεν αὐτὸν ἀπὸ ἀθεμίτου συνοικεσίου. Εὐνυμφεύθη λοιπὸν τὴν ἀνεψίαν του, καὶ ὁ Ὑρκανὸς ὑπῆρξεν ὁ καρπὸς τοῦ γάμου, ὅστις ὠμοιάζε κατὰ πάντα πρὸς τὸν πάππον του. Τὸν Ὑρκανὸν τοῦτον ὁ Ἰώσηπος ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον, συστήσας αὐτὸν εἰς τὸν ἐκεῖ ἀντιπρόσωπόν του, θῶς τῷ προμηθεύῃ τὸ ἀναγκαῖον ἀργύριον καὶ διὰ τὰς δαπάνας του καὶ διὰ τὰ πολύτιμα δῶρα, ἅπερ ἐμελλε νὰ προσενέγκῃ πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασίλισσαν. Ὁ Ὑρκανὸς ἐφάνη μεγαλοδωρότατος καὶ κατορθώσας νὰ κερδήσῃ τὴν εὐμένειαν τοῦ βασιλέως, ἀπῆλαυε πολλῶν τιμῶν· ὁ βασιλεὺς μάλιστα ἔδωκεν αὐτῷ, κατὰ τὴν εἰς Ἰουδαίαν ἐπιστροφὴν του, ἐπιστολὰς πρὸς τε τὸν πατέρα του καὶ πρὸς ἄλλα ἐπίσημα πρόσωπα, ἐν αἷς ὠμίλει περὶ αὐτοῦ μετὰ πολλῶν ἐπαίνων. Ἡ θαυμαστὴ αὕτη ἐπιτυχία τοῦ Ὑρκανοῦ διήγειρε τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἀδελφῶν του, οἵτινες ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ τὸν δολοφονήσωσιν· ὁ δὲ πατήρ του, παροργισθεὶς καὶ αὐτὸς διὰ τὰς ὑπερόγκους δαπάνας, ἃς ἐποίησεν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, οὐδὲν ἔπραξε πρὸς καθυσύχασιν τῶν υἱῶν του. Ἐπιτεθέντων δὲ τούτων κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ των καὶ καθ' ὅλης τῆς συνοδίας του, συνήφθη συμπλοκὴ αἱματηρὰ, καθ' ἣν δύο μὲν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ κατέφυγον εἰς Ἱερσόλυμα παρὰ τῷ πατρί των. Ὁ Ὑρκανὸς εὐρὼν κακὴν ὑποδοχὴν εἰς Ἱερσόλυμα καὶ μὴ νομίζων ἑαυτὸν ἀσφαλῆ, ἀπεσύρθη πέραν τοῦ Ἰορδάνου καὶ ἐκεῖθεν ἐποίει ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ὁμόρων ἀρα-

δικῶν φυλῶν. Ἀποθανόντος τοῦ Ἰωσήπου, ἐπανελήφθη ἡ πάλῃ μεταξὺ τοῦ Ὑρκανοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν του, καὶ ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις· διότι ὁ Ἰώσηπος, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, ἐξήσκει μεγίστην ἐπιβρόχην ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ τόπου, ἡ δὲ οἰκογενειαρχικὴ διαδοχὴ ἦν ζήτημα δημοσίου συμφέροντος. Ὁ Ὑρκανὸς εἶχεν ὀλίγους ὁπαδοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις· οἱ πλεῖστοι τῶν Ἰουδαίων καὶ ὁ Ἀρχιερεὺς Συμεὼν ὁ Β'. ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῶν πρεσβυτέρων υἱῶν τοῦ Ἰωσήπου· κατανοήσας δ' ὅτι οὐδεμίαν εἶχεν ὑποστήριξιν, ἀπεφάσισε νὰ μὴν ἐπανελθῇ εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ προετίμησε νὰ διάγῃ βίον τυχροδωκτοῦ πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Ἀποκατασταθεὶς δ' ἐν Ἐσεδωνί ἐκτίσσε φρούριον, ὅπερ ἐκάλεσε Τύρον, καὶ ἐξ οὗ ἐδέσποζε τῶν πέριξ καὶ ἐξήσκει τὸ ληστρικόν του ἐπάγγελμα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ διαδόχου τοῦ μεγάλου Ἀντιόχου Σελεύκου, ἕως οὗ ἀπελπισθεὶς διὰ τῆς εἰσβολῆς Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς ἠτοκτόνησεν.

Τὰ γεγονότα ταῦτα ἀποδεικνύουσι προφανῶς ὅτι κατὰ τούτους τοὺς χρόνους αἱ κυβερνήσεις τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Συρίας, ἐπασχολούμεναι εἰς σπουδαιότερα γεγονότα, ἀρῆξαν εἰς ἑαυτοὺς τοὺς κατοίκους τῆς Παλαιστίνης, ἀρκούμεναι μόνον νὰ εἰσπράττωσι τοὺς φόρους. Πτολεμαῖος ὁ Ἐπιφανὴς ἀπέθανεν ὑπὸ δηλητηρίου τῷ 180, καθ' ὃν καιρὸν ἡτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ γαμβροῦ του καὶ βασιλέως τῆς Συρίας Σελεύκου τοῦ Φιλοπάτορος. Ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Πτολεμαῖος ὁ Φιλομήτωρ διεδέχθη αὐτὸν ἑξαετῆς τὴν ἡλικίαν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς μητρὸς του Κλεοπάτρας. Μετ' οὐ πολὺ βλέπομεν τὸν Σέλευκον κύριον τῆς Παλαιστίνης.

Ὁ Ἀρχιερεὺς Συμεὼν ὁ Β' ἐτελεύτησε καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς του Ὀνίας ὁ Γ'. Ὁ Ὀνίας, ὡς ἐκ τοῦ εὐσεβοῦς χαρακτῆρός του, ἐνέπνεε σεβασμὸν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας, ὅστις συμφώνως τῷ διατάγματι τοῦ πατρὸς του Ἀντιόχου, ἐχορήγει ἐξ ἰδίων του πάντα τὰ πρὸς θυσίας ἀναγκαιοῦντα. Ἡ Ἱερουσαλὴμ ἀπῆλθε βαθυτάτης εἰρήνης, ὅτε Βενιαμίτης τις καλούμενος Σίμων καὶ ἀρχηγὸς τῶν φυλῶν τοῦ Ἱεροῦ ἐγένετο πρόξενος μεγάλης ταραχῆς. Ὁ Σίμων, εἰς τὰ φιλοδόξα σχέδια τοῦ ὁποῦ παρὲνέβαλλε μεγάλα προσκόμματα ὁ εὐσεβὴς Ὀνίας, μὴ δυνάμενος νὰ πολεμήσῃ ἄνθρωπον, οἷος ὁ Ὀνίας, δὲν ἐδίστασε νὰ προδώσῃ τὴν πατρίδα του ἵνα ἐκδικηθῇ τὸν Ἀρχιερέα. Ἀπῆλθε παρὰ τῷ τότε ἐπάρχῳ τῆς Παλαιστίνης Ἀπολλωνίῳ καὶ ἀπεκάλυψεν αὐτῷ ὅτι ἐν τῷ Ἱερῷ ἦσαν κεκρυμμένοι ἄπειροι θησαυροί, ὧν ἡδύνατο νὰ γίνῃ κύριος πρὸς ὠφέλειαν τοῦ βασιλέως Σελεύκου. Ὁ Σέλευκος, ζητῶν πόρους ὅπως πληρώσῃ τὸν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τῷ πατρὶ αὐτοῦ Ἀντιόχῳ ἐπιβληθέντα ὑπέρογκον φόρον τῶν χιλιῶν ταλάντων, ἀπέστειλεν εἰς Ἱεροσόλυμα ἕνα τῶν αὐλικῶν του Ἡλιόδωρον καλούμενον ἵνα ἀφαιρέσῃ τοὺς θη-

σαυροὺς τοῦ Ἱεροῦ. Ὁ Ὀνίας διεμχτυρήθη, λέγων ὅτι οἱ θησαυροὶ οὗτοι ἦσαν παρακαταθήκαι ἐμπεπιστευμέναι πρὸς φύλαξιν εἰς τὸ Ἱερὸν ἢ ποσὰ προωρισμένα πρὸς βοήθειαν τῶν πτωχῶν. Ὁ Ἡλιόδωρος, θελήσας νὰ μεταχειρισθῇ βίαν καὶ εἰσέλθῃ μετὰ τῶν στρατιωτῶν του εἰς τὸ μέρος, ἐνθα εὗρισκοντο οἱ θησαυροὶ, ἀνετράπη αἰφνης ὑπὸ τινος φοβεροῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς ἱππέως ἐφορμήσαντος κατ' αὐτοῦ· ἕτεροι δὲ δύο νεανίαι κάλλιστοι τῇ δόξῃ καὶ διεπρεπεῖς τὴν περιβολὴν οὕτως ἐπληξαν αὐτόν, ὥστε ἐξήχθη τοῦ Ἱεροῦ ἐν φόρῳ¹⁾. Ὁ Ὀνίας φοβούμενος μήπως ὁ βασιλεὺς ὑποπτεύσῃ αὐτόν ὡς προκαλέσαντα τὴν ἐπίθεσιν ταύτην, προσήνεγκε θυσίαν καὶ ἐδέχθη τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς ὑγείας τοῦ Ἡλιόδωρου, ὅστις πεισθεὶς ὅτι οἱ πληξάντες αὐτόν ἦσαν ὑπερφυσικά ὄντα, ἀνεχώρησεν ἀμέσως καὶ ἐπανελθὼν παρὰ τῷ Σελεύκῳ ἐδιηγῆθη ἅπαντα τὰ συμβάντα αὐτῷ θαυμάσια λεπτομερῶς. Ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε νὰ ἀποστείλῃ ἕτερον ἀπεσκλημένον ἵνα ἀναγκάσῃ τὸν Ὀνίαν νὰ παραδώσῃ αὐτῷ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἱεροῦ· ἀλλ' ὁ Ἡλιόδωρος ἀπέτρεψεν αὐτόν εἰπὼν ὅτι, ἐὰν εἶχεν ἐχθρόν τινα ἢ κατάδικον, τοῦτον ἡδύνατο νὰ ἀποστείλῃ εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐν τούτοις ὁ Σίμων ἐξηκολούθει ῥαδιουργῶν κατὰ τοῦ Ὀνίου· αἱ φατριαστικαὶ διενέξεις ἀπέβαινον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν σφοδρότεραι, καὶ καθ' ἑκάστην συνέβαινον αἱματηραὶ συγκρούσεις. Ὁ Ὀνίας ἠναγκάσθη νὰ μεταβῇ αὐτοπροσώπως παρὰ τῷ Σελεύκῳ, ὅπως παρακαλέσῃ αὐτόν ἵνα δώσῃ πέραν εἰς τὰς ῥαδιουργίας τοῦ Σίμωνος. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἢ εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασις Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς (175) ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν νέας ταραχάς, αἵτινες ἠπέλουν νὰ καταστρέψωσι τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐθνότητα καὶ τὴν θρησκείαν.

Ὁ Ὀνίας ἦν, φαίνεται, ἔτι ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὅτε ἀπέθανεν ὁ Σέλευκος, δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἡλιόδωρου, ὅστις, κατὰ τὴν ἀπουσίαν Δημητρίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Σελεύκου, ἀποσταλέντος ὡς ὁμήρου εἰς Ῥώμην, ἤλπιζε νὰ κατορθώσῃ νὰ γίνῃ κύριος τοῦ θρόνου. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σελεύκου Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανὴς ἐπέστρεψεν ἐκ Ῥώμης μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, καὶ ἀποδιώξας τὸν Ἡλιόδωρον ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἰησοῦς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ὀνίου, ἀνὴρ φιλόδοξος καὶ ἄθρησκος, ὅστις ὡς ἐκ τῆς κλίσεώς του πρὸς τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα μετῳνομάσθη Ἰάσων, ἐπωφελήθη ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅπως σφετερισθῇ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα· γινώσκων δὲ ὅτι ὁ Ἀντίοχος εἶχεν ἀνάγκην σημαντικῶν ποσῶν, ὅπως ἐπαρκῇ εἰς τὴν πολυτέλειάν του καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων, προσήνεγκε τετρακόσια τεσσαράκοντα τάλαντα, ἵνα ἀγοράσῃ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα, καὶ ἕτερα ἑκατὸν πεντήκοντα, ἵνα λάβῃ τὴν ἀδειαν καὶ ἰδρύσῃ

¹⁾ Β'. Ματθαῖ. 3.

ἐν Ἱερουσαλὴμ ἑλληνικὸν γυμνάσιον, ἐπιτύχη δὲ καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ νὰ ὀνομάζωνται οἱ κάτοικοι ταύτης πολῖται τῆς Ἀντιόχειας. Ὁ Ἀντίοχος οὐδόλως ἐδίστασεν ἵνα θυσιάσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ Ὀνίου, διατρέβοντας τότε ἐν Ἀντιοχείᾳ· ὁ δὲ Ἰάσων, καίπερ ἀρχιούτης τοῦ θυιαστηρίου τοῦ Ἰεχωῶθ, ἀνέλαβε νὰ εἰσαγάγῃ βαβυλωνίαν τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἀγωγὴν. Ἐν τῇ ἑλληνομανίᾳ τοῦ τοσοῦτον ἐπελάθετο ἑαυτοῦ, ὥστε τὸ ἐπόμενον ἔτος, καθ' ὃν καιρὸν ἐωρτάζετο ἡ εορτὴ τοῦ Ἡρακλέους ἐν Τύρῳ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ βασιλέως, ἀπέστειλεν ἀργύριον διὰ τὰς ἐκεῖ θυσίας· ἀλλὰ κατ' αἰτήσιν τῶν ἀπεσταλμένων του, οἵτινες συνησθάνοντο τὴν ἀτοπίαν τῆς τοιαύτης διαγωγῆς του, τὸ ἀργύριον τοῦτο, ἀντὶ νὰ δαπανηθῇ εἰς θυσίας, προωρίσθη εἰς κατασκευὴν πολεμικῶν πλοίων. Ἐν τούτοις οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ φωνὴν κατὰ τοῦ Ἰάσωνος, διότι ἐσέβοντο γενικῶς τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως, οὗτινος τὰ ἱεροσὺλα σχέδια καὶ τὴν ὁμότητα εἰσέτι δὲν ὑπώπτευν. Μετὰ τινα καιρὸν (173—172) ὁ Ἀντίοχος, προβλέπων πόλεμον κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἦλθεν εἰς Ἰόππην ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὰ σύνορά του, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔνθα ὁ πε λαὸς καὶ ὁ Ἰάσων ἐδέχθησαν αὐτὸν μεγαλοπρεπῶς.

Ὁ Ἰάσων εἶχεν ἀδελφὸν νεώτερον καλούμενον Ὀνίαν, ὅστις ἔλαβε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα Μενέλαος· οὗτος ἦν μᾶλλον θαυμαστὴς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἢ ὁ ἀδελφός του, ἀλλ' ἐστερεῖτο τῆς μετριοφροσύνης καὶ τῆς φρονήσεως ἐκείνου. Ἀποσταλὴς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας (172) ἵνα ἐκπληρώσῃ ἀποστολὴν τινα, ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ταύτης ὅπως παραγκωνίσῃ τὸν ἀδελφόν του, καὶ ἠγόρασε τὴν ἀρχιερωσύνην, ὑποσχεθεὶς τῷ Ἀντίῳ τριακόσια τάλαντα πλείονα παρ' ὅσα ἔδωκεν ὁ Ἰάσων· ἀλλ' ἐπανελθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα, δὲν κατέρωθε νὰ ἐκβάλῃ τῆς θέσεώς του τὸν ἀδελφόν του, καὶ τοι ἐκέρδησεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ πολλοὺς ὁπαδοὺς, μετὰ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ ἀρχαίου μισωτοῦ τῶν βασιλικῶν προσόδων Ἰωσήπου, καλούμενοι ἐκ τοῦ πάππου των υἱοὶ τοῦ Τωβία. Ὁ Μενέλαος, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν φίλων του, ἐπορεύθη καὶ αὖθις εἰς Ἀντιόχειαν ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τοῦ βασιλέως, ὑποσχόμενος αὐτῷ νὰ καταστρέψῃ τὴν Ἰουδαϊκὴν λατρείαν καὶ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν. Ὁ Ἀντίοχος διέταξε νὰ συνοδεύσῃ αὐτὸν στρατός, ὁ δὲ Ἰάσων, μὴ τολμήσας ν' ἀντισταθῇ, κατέφυγε παρὰ τοῖς Ἀμμωνίταις.

Ὁ Μενέλαος, μὴ δυνήθεις νὰ πληρώσῃ τὸ ποσόν, ὅπερ ὑπεσχέθη εἰς τὸν Ἀντίοχον, προσεκλήθη εἰς Ἀντιόχειαν μετὰ τοῦ Σωστράτου διοικητοῦ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὧτινι ὁ Ἀντίοχος ἀνέθηκε τὴν εἰσπραξίν τοῦ ὑποσχεθέντος ποσοῦ· ἀλλὰ, καθ' ὃν καιρὸν ἔφθασαν οὗτοι εἰς Ἀντιόχειαν, ὁ Ἀντίοχος εἶχεν ἀναχωρήσει, ἵνα κατα-

βάλῃ στάσιν τινα ἐν Κιλικίᾳ. Ὁ Μενέλαος ἐκέρδησε διὰ δωροδοκίας ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν Τοποτηρητὴν τοῦ βασιλέως Ἀνδρόνικον καὶ εὔρε καιρὸν, ὅπως, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ ἀντικαθιστῶντος αὐτὸν ἐν Ἱεροσολύμοις Λυσιμάχου, πωλήσῃ σκεύη τινα χρυσᾶ τοῦ Ἱεροῦ ἐν Τύρῳ καὶ τοιούτῳ τρόπῳ δυνήθῃ νὰ πληρώσῃ τὸ χρέος του. Ὁ εὐσεβὴς Ὀνίας, ὅστις εὗρίσκετο τότε εἰς Ἀντιόχειαν, μαθὼν τὴν ἱεροσυλίαν ταύτην, ἤλεγξε πικρότατα τὸν ἀδελφόν του Μενέλαον· ἀλλ' οὗτος προσεκλαύθη πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον καὶ προέτρεψεν αὐτὸν νὰ θανατώσῃ τὸν Ὀνίαν. Ὅτε δὲ ἐπέστρεψεν ὁ Ἀντίοχος, οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἰουδαῖοι προσεκλαύθησαν πικρῶς διὰ τὸ ἐγκλημα τοῦ Ἀνδρόνικου, ὅπερ διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν ὅλου τοῦ λαοῦ τῆς Ἀντιόχειας. Ὁ Ἀντίοχος, ὅστις ἐκίνησε τὰς ἀρετὰς καὶ τὴν εὐσέβειαν τοῦ Ὀνίου, τοσοῦτον ἐλυπήθη, ὥστε ἐδάκρυεν· ἀμέσως δὲ γυμνώσας τὸν Ἀνδρόνικον ἀπὸ τοῦ ἀξιώματός του, διέταξε νὰ τὸν θανατώσῃ ἐν αὐτῇ τῇ τόπῳ, ὅπου θανατώθη ὁ Ὀνίας.

Ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ λαὸς διηγέρθη κατὰ τοῦ Λυσιμάχου διὰ τὴν ἱεροσυλίαν, ἣν διέπραξεν, ἀποστείλας χρυσᾶ σκεύη τοῦ Ἱεροῦ εἰς Τύρον ἵνα πωληθῶσιν· οἱ δὲ τρισχίλιοι ἄνδρες, οὗς ὥπλισε πρὸς ὑπεράσπισίν του, δὲν κατέρωθεσαν νὰ τὸν σώσωσι ἀπὸ τῆς μανίας τοῦ λαοῦ, ὅστις ἐσφαξεν αὐτὸν παρὰ τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ Ἱεροῦ. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Ἱεροσολύμοις, ὁ Ἀντίοχος ἐξεστράτευσε (170) κατὰ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος καὶ, κατατρεπώσας τοὺς Αἰγυπτίους παρὰ τὸ Πηλούσιον, μετέβη εἰς Τύρον ἵνα διέλθῃ τὸν χειμῶνα. Ἐνταῦθα ἦλθον τρεῖς ἀπεσταλμένοι ἐξ Ἱεροσολύμων, ἵνα προσκλαυθῶσι κατὰ τῶν ἱεροσυλιῶν τοῦ Μενέλαου καὶ ζητήσωσι τὴν εἰς δίκην εἰσαγωγὴν του. Ὁ Μενέλαος, κηρυχθεὶς ἔνοχος, μετεχειρίσθη τὴν ἐπιβροχὴν Πτολεμαίου τοῦ Μάκρωνος, ὅστις, ὡν ἑπαρχὸς τῆς Κύπρου ἐκ μέρους τῆς Αἰγυπτιακῆς κυβερνήσεως, παρέδωκε διὰ προδοσίας τὴν νῆσον ταύτην εἰς τὸν Ἀντίοχον. Διὰ τῶν μηχανουργιῶν τοῦ Πτολεμαίου τούτου ὁ Μενέλαος ἠθωώθη, οἱ δὲ τρεῖς ἀπεσταλμένοι τῶν Ἱεροσολυμιτῶν θανατώθησαν. Οἱ Τύριοι, ἵνα παραστήσωσι τὴν φρίκην, ἣτις κατέλαβεν αὐτοὺς διὰ τὸ στυγερόν τοῦτο κακούργημα, ἀπέδωκαν ἐπικηδεύουσας τιμὰς εἰς τοὺς θανατωθέντας. Ὁ Μενέλαος, ἐξιλεώσας τὸν Ἀντίοχον, ἐπανῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, περιφρονῶν καὶ προπηλακίζων τοὺς Ἰουδαίους.

Κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ 169 ὁ Ἀντίοχος ἐξεστράτευσε καὶ ἐκ δευτέρου εἰς Αἴγυπτον καὶ, ἐν ᾧ ἐνίκα, διεδόθη ἐν Παλαιστίνῃ φήμη ψευδὴς ὅτι ἀπέθανε. Ὁ Ἰάσων πιστεύσας εἰς ταύτην, ἦλθεν αἰφνιδίως μετὰ χιλίων ἀνδρῶν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του· κατασφάξας δὲ πλείστους τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μενέλαου, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ φρούριον. Ταῦτα μαθὼν ὁ Ἀν-

τιόχος καὶ νομίσας ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐσκόπουν νὰ ἐπαναστατήσωσι κατ' αὐτοῦ, ἔδραμε μετὰ στρατοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τριήμερον σφαγὴν καὶ αἰχμαλωσίαν· συνοδευόμενος δὲ ὑπὸ τοῦ προδότου Μενελάου, εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ἀφείλεν ἅπαντα τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη καὶ ὅλους τοὺς θησαυροὺς, ὧν ἡ ἀξία ἀνέβαιnen εἰς ὀκτακόσια τάλαντα. Λαβὼν δὲ ταῦτα ἀνεχώρησεν εἰς Ἀντιόχειαν, καταλιπὼν διοικητὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ Φίλιππον τὸν Φρύγα. Ὁ Μενελάος ἐτήρησε τὸ ἀξίωμα τοῦ ὁ δὲ Ἰάσων κατώρθωσε νὰ ὁραπετεύσῃ κατὰ τὴν ἄφιξιν τοῦ Ἀντιόχου καὶ, κατὰ τινας, κατέφυγε καὶ αὐτὸς παρὰ τοῖς Ἀμμωνίταις· ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραβίας Ἀρέθα, ἔδραπέτευσε καὶ ἐκεῖθεν εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεσύρθη πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους, ὅπου διῆλθε τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς του ἐν ταλαιπωρίαις ¹⁾).

Τῷ 168 ὁ Ἀντιόχος ἐξεστράτευσεν τὸ τρίτον κατὰ τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ προφάσει τοῦ νὰ προστατεύσῃ τὸν Φιλομήτορα κατὰ τῶν σφετερισμῶν τοῦ ἀδελφοῦ του Πτολεμαίου τοῦ Φύσκωνος· προχωρήσας δὲ νικητὴς μέχρι τῆς Μέμφιδος, ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν βασιλείαν τοῦ Φιλομήτορος· ἀλλ' οὗτος βλέπων ὅτι ὁ Ἀντιόχος ἐκράτει δι' ἑαυτὸν τὸ Πηλούσιον, ὅπερ ἦν ἡ κλεῖς τῆς Αἰγύπτου, κατενόησε τοὺς σκοποὺς αὐτοῦ· διηλλάγη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Φύσκωνος, καὶ ἀμφότεροι συνεφώνησαν ν' ἀντιστῶσιν ἀπὸ κοινοῦ κατὰ τοῦ Ἀντιόχου. Ὁ Ἀντιόχος ἀποστείλας τὸν στόλον του εἰς Κύπρον, ὅπως ἐξασφαλισθῇ ἐκ τῆς νήσου ταύτης, ἐπεχείρησε τῷ 167 τετάρτην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐπορεύθη εἰς Ἀλεξάνδρειαν· ἀλλ' ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἵνα ἐγκαταλίπῃ τὴν Αἴγυπτον, ἀνεχώρησεν ἄπρακτος.

Ἐπανελθὼν δ' ἐξ Αἰγύπτου δυσηρεστημένος, ἐξεκένωσεν ὅλην τὴν ὀργὴν του κατὰ τῶν Ἰουδαίων, εἴτε διότι οὗτοι ἐξέφρασαν τὴν χαρὰν των διὰ τὴν ἀποτυχίαν του, εἴτε διότι οὗτος ἐζήτει ἀφορμὴν ἵνα ἀποζημιωθῇ διὰ τὰ ἐξοδα τοῦ πολέμου ἀπὸ τῶν θησαυρῶν, οὓς ἤλπιζε νὰ εὑρῇ ἐν τῷ Ἱερῷ, καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν Ἀπολλώνιον μετὰ 22,000 ἀνδρῶν. Ὁ στρατηγὸς οὗτος, προσποιούμενος εἰρηνικὰς προθέσεις, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ ἀντίστασιν τινα ²⁾. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον Σάββατον, ὅποτε οἱ Ἰουδαῖοι ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας των, ἀπέλυσε τοὺς στρατιώτας του μετὰ διαταγῆς ὅπως κατασφάζωσι πάντα τὸν προστυχόντα καὶ αἰχμαλωτίσωσι τοὺς παῖδας καὶ τὰς γυναῖκας. Ποταμοὶ αἱμάτων ἐχύθησαν ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τὰ πῦρ καὶ εἰς τὴν λεηλασίαν· φοβερὸν φρού-

ριον ἀνηγέρθη ἐν τῇ κάτω πόλει, ὀνομασθὲν Ἀκρά, ἐξ οὗ ὁ Ἀπολλώνιος καὶ οἱ στρατιῶταί του ἠδύναντο νὰ δεσπόζωσι τοῦ Ἱεροῦ καὶ νὰ φανεύωσι τοὺς εἰς αὐτὸ εἰσέρχομένους Ἰουδαίους. Ὅσοι διέφυγον τὴν σφαγὴν, ἀνεχώρησαν ἐξ Ἱεροσολύμων, καὶ ἡ πόλις ἔμειnen ἐρήμος.

Ὁ Ἀντιόχος ἀπέστειλε διαταγὴν, ἵνα εἰσαχθῇ εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τὸ ἐλληνικὸν θρησκευμα· ἀπηγορεύθη ἡ περιτομὴ ἐπὶ ποινῇ θανάτου, τὰ ἱερὰ βιβλία ἐσχίσθησαν καὶ αἱ θρησκευτικαὶ συναγωγαὶ ἐκλείσθησαν. Οἱ Σαμαρεῖται ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀπογόνους τῶν Σιδωνίων καὶ καθιέρωσαν τὸν ἐν Γαριζὶν ναὸν των εἰς τὸν Δία. Ἱερεὺς ἑλλήν ἀπεστάλη εἰς Ἱεροσόλυμα, ἵνα εἰσαγάγῃ εἰς τὸ Ἱερὸν τὴν λατρείαν τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς· οὗτος ὠκοδόμησεν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ὀλοκαυτωμάτων βωμὸν μικρότερον, ἵνα προσφέρωνται ἐπ' αὐτοῦ αἱ τῶν Ἑθνικῶν θυσίαι· ἐβίαζον τοὺς Ἰουδαίους ἵνα παρευρεθῶσιν εἰς τὰς θυσίας ταύτας καὶ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὰς βακχικὰς τελετάς, φέροντες ἐπὶ κεφαλῆς κισσόν· ἀπηγορεύετο ἡ ὁμολογία τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας καὶ κατεδικάζοντο εἰς θάνατον ὅσοι ἐξήσκουν τὰς μωσαϊκὰς διατυπώσεις, ἢ ὅσοι ἤρnouτο νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὰς τελετάς τῶν εἰδωλολατρῶν, καὶ ἀνήκουστοι καὶ ἀπειράριθμοι βίαιοπραγαὶ διεπράχθησαν καθ' ὅλην τὴν Ἰουδαίαν· διηγούνται μετὰ πολλῶν ἄλλων, ὅτι δύο γυναῖκες κατηγορηθεῖσαι ἐπὶ τῇ περιτομῇ τῶν τέκνων των, ἐβρίθθησαν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν τειχῶν εἰς βαθὺν χάνδακα, ἔχουσαι ἐπὶ τοῦ τραχήλου των κρεμάμενα τὰ τέκνα των.

Διὰ τῶν πρωτοφανῶν τούτων ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ ἱστορίᾳ καταδιωγμῶν ὁ Ἀντιόχος ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἐθνότητα καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν μωσαϊκὴν λατρείαν διὰ τῶν τελετῶν καὶ δεισιδαιμονιῶν τῶν Ἑθνικῶν. Ἀλλ' ἡ θεὰ πρόνοια ἠθέλησε διὰ τούτων νὰ καταδείξῃ τοῖς Ἰουδαίοις τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς θρησκευτικῆς των ἀδιαφορίας καὶ νὰ ἀναζωογονήσῃ ἐν αὐτοῖς τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα, ὅπερ ἐν διαστήματι τεσσάρων αἰώνων ἐξηλείφθη ὀλοτελῶς. Ὁ Ἀντιόχος, θεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου καταδιωγμοῦ, ἔδωκε τὴν ἀρετὴν εἰς πόλεμον ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας. Ἐν Ἰουδαίᾳ ὑπῆρχον πολλοὶ ζηλωταὶ θιασῶται τῆς ἐθνικῆς λατρείας, οἵτινες ἐπασχον ἐν σιγῇ, μὴ τολμῶντες νὰ ἐγερθῶσι κατὰ τῆς βαρείας ἐυνάμεως τοῦ τυράννου· ἀλλ' αἱ ὑπερβολικαὶ ὁμότητες τοῦ Ἀντιόχου καὶ ἡ ἥρωϊκὴ ἀσφαλὴς μιᾶς ἱερατικῆς οἰκογενείας ἐξήγαγον αὐτοὺς ἐκ τοῦ ληθάργους καὶ παρώτρυναν αὐτοὺς ὅπως λάβωσι τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῆς ἐθνότητος καὶ τῆς θρησκείας των.

¹⁾ Β'. Μακκαβ. β'. 7—10.

²⁾ Β'. Μακκαβ. β'. 25.

Οἱ Μακκαβαῖοι 167—63.

Ἐν τῇ κώμῃ Μωδεῖν, κειμένη ἐπὶ τοῦ ὀμωνύμου ὄρους, ἔζη ἱερεὺς τις ἐξ Ἱεροσολύμων καλούμενος Ματταθίας ἐκ τῆς ἐφημερίας Ἰωαρίθ· τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ προπάππου τῶν Ἀσσυμωναίου, ἐκαλοῦντο Ἀσσυμωναῖοι ἢ Ἀσσυμωναῖοι. Ὁ Ματταθίας εἶχε πέντε υἱούς, τὸν Ἰωάννην, τὸν Σίμωνα, τὸν Ἰούδαν, τὸν Ἐλεάζαρ καὶ τὸν Ἰωνάθαν, ἕκαστος τῶν ὁποίων βραδύτερον ἔλαβεν ἰδιαίτερον ἐπίθετον. Ὁ Ἰούδας ὠνομάσθη Μακκαβαῖος καὶ, ἐπειδὴ διέφερε τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν κατὰ τὸν ἡρωϊσμόν καὶ τὸ θάρρος, ἐγένετο, κατὰ βούλησιν τοῦ πατρὸς του, ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας, μεταδούς τὸ ἐπίθετόν του εἰς ὅλα τὰ μέλη αὐτῆς, ἐπικληθέντα βραδύτερον Μακκαβαῖοι¹⁾).

Ὁ Ματταθίας καὶ ἡ οἰκογένειά του ἐθρήνουν σιωπηλῶς τὰ δυστυχήματα τοῦ ἔθνους τῶν καὶ ἐδέοντο τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας του, ὅτε ἡμέραν τινὰ ἀξιωματικὸς τις τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας καλούμενος Ἀπελλῆς ἦλθεν εἰς τὴν κώμην Μωδεῖν, ὅπως ἀναγκάσῃ τοὺς κατοίκους τῆς νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸ διάταγμα τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ὁποῖον προσεκάλει ἅπαντας ἵνα ὕσσωσι εἰς τὰς ἐλληνικὰς θεότητας. Ὁ Ματταθίας, ἀντιστάς θαρράλως κατὰ τε τῶν ἀπειλῶν καὶ τῶν μεγάλων ὑποσχέσεων τοῦ Ἀπελλοῦ, ἐκήρυξε παρρησίᾳ ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ υἱοὶ του καὶ οἱ ἀδελφοὶ του θά μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν πατρῶαν θρησκείαν. Ἰδὼν δὲ Ἰουδαῖόν τινα προσελθόντα εἰς τὸν βωμόν, ὅπως προσενέγκῃ θυσίαν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῶν εἰδώλων, θυμωθεὶς ὥρμησε κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἐφόνευσεν ἰδίᾳ χειρὶ. Μετὰ ταῦτα ὁ ἀτρόμητος γέριον μετὰ τῶν υἱῶν του καὶ πολλῶν Ἰουδαίων καταληφθέντες ὑπὸ Θεοῦ ζήλου ἐτόλμησαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τοῦ Ἀπελλοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν του καὶ φονεύσαντες αὐτοὺς καθεῖλον τὸν βωμόν. Τιμωρήσας δ' ὁ Ματταθίας οὕτω τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Ἀντιόχου, προσεκάλεσε πάντας τοὺς ὁμοζήλους αὐτοῦ Ἰουδαίους ἵνα συνέλθωσι περὶ αὐτὸν, καὶ ἀποσυρθεὶς εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἰουδαίας ἐδέχετο τοὺς εἰς αὐτὸν προσερχομένους εὐσεβεῖς²⁾).

Ἄμα ἡ εἰδήσις τῶν διατρεχάντων ἔφθασεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως Φίλιππος ἐξῆλθεν ἵνα καταδιώκῃ τοὺς ἀπειθεῖς, οἵτινες ἦσαν κεκρυμμένοι εἰς διάφορα σπήλαια τῶν ὄρεων τῆς Ἰουδαίας· συναντήσας δὲ τινὰς ἐξ αὐτῶν ἐν τινι σπηλαίῳ καὶ προσβαλὼν αὐτοὺς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, κατέσφαξεν ἅπαντας

μετὰ γυναικῶν καὶ παιδῶν, συμποσσομένους εἰς χιλίους. Ὁ Ματταθίας καὶ οἱ περὶ αὐτὸν, μαθόντες τὸν ὀλεθρὸν τοῦτον καὶ πενθοῦντες διὰ τὴν ὑπερβολικὴν περὶ τὴν τήρησιν τοῦ Σαββάτου ἀκριβολογίαν τῶν ὁμοεθνῶν τῶν, ἀπεφάσισαν νὰ λαμβάνωσι τὰ ὅπλα καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, ὅσας προσεβάλλοντο.

Ἐν Ἱεροσολύμοις ἡ κατὰ τῶν Ἰουδαίων μανία τῶν Σύρων ἐδιπλασιάσθη· ὁ ἐννενηκοντούτης ἱερεὺς Ἐλεάζαρ, βιασθεὶς ἵνα φάγῃ χοῖρινον κρέας καὶ μὴ ἐνδοῦς, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον· ὡσαύτως καὶ ἕτεροι ἐπτά ἀδελφοὶ Μακκαβαῖοι ἱμαρτύρησαν ἅπαντες πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς μητρὸς τῶν, ἐνεθάρρυνούσης αὐτοὺς ἵνα ὑπομείνωσι καὶ τὰς δεινότερας βασάνους³⁾).

Οἱ περὶ τὸν Ματταθίαν γυῖζανον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ἄπαντες οἱ ἀληθινοὶ φίλοι τῆς τε θρησκείας καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐθνότητος, ὅσοι κατώρθωσαν νὰ διαφύγωσι τὰς χεῖρας τοῦ τυράννου, ἐρχόμενοι προσετίθεντο εἰς αὐτούς. Οἱ ζηλωταὶ οὗτοι τῶν πατρῶων ἐκαλοῦντο κατ' ἀντίθεσιν τῶν μὴ ζηλωτῶν Ἀσιδαῖοι (ἐκ τοῦ Χασιδμ=εὐσεβεῖς)⁴⁾. Ὁ Ματταθίας, ἡγούμενος μικροῦ μὲν ἀλλ' ἐπιλέκτου στρατοῦ, ἐτόλμησε νὰ ποιήσῃ ἀρχὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν· εἰσῆλθεν εἰς πολλὰς πόλεις, καθεῖλε τοὺς ἐν αὐταῖς βωμοὺς τῶν Ἐθνικῶν, περιέτεμε τὰ παιδία καὶ ἔλαβεν ὀπίσω ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν τὰ ἀντίγραφα τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἅτινα προωρίσθησαν νὰ παραδοθῶσιν εἰς πῦρ. Μετὰ παρέλευσιν τριῶν μηνῶν ὁ μεγάλθυμος γέριον, αἰσθανόμενος τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν τρίτον υἱόν του, τὸν ἀνδρεῖον Ἰούδαν τὸν Μακκαβαῖον, ᾧτινι ἔδωκε σύμβουλον τὸν δευτερότοκον υἱόν του Σίμωνα⁵⁾).

Τελευτήσαντος τοῦ Ματταθία τῷ 166, ὁ υἱὸς του Ἰούδας ἐπὶ κεφαλῇς ἑξαχισχιλίων περίπου ἀνδρῶν ἐξεκρούθησε, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ πατρὸς του, διερχόμενος τὰ ὄρη τῆς Ἰουδαίας καὶ προσβάλλων τοὺς στρατοὺς τῆς Συρίας καὶ τοὺς λειποτάκτας Ἰουδαίους. Ὁ στρατηγὸς τῆς Σαμαρείας Ἀπολλώνιος, ἀναλαβὼν νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ὀριμαβευτικὴν πρόσδον τῶν Ἰουδαίων, κατετροπώθη καὶ ἐφονεύθη διὰ χειρὸς τοῦ Ἰούδα. Μετ' οὗ πολὺ Σήρων ὁ στρατηγὸς τῆς Κοίλης Συρίας, ἐπιτεθείς κατὰ τοῦ Ἰούδα παρὰ τὴν Βαυβαράν, ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην, ἣν καὶ ὁ Ἀπολλώνιος· οἱ δὲ στρατιῶταί του, ἰδόντες αὐτὸν πεσόντα νεκρὸν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· ὁ δὲ Ἰούδας κατεδίωξεν αὐτοὺς καὶ ἀπέκτεινεν ἕως πεντακοσίους· οἱ λοιποὶ κατέφυγον εἰς τὴν χώραν τῶν Φιλισταίων⁶⁾).

¹⁾ Αὐτόθ. 16'. 6, 4.

²⁾ Δ. Μακκαβ. ζ'. 13. Β', Μακκαβ. 18'. 6.

³⁾ Ἰώσηφ. 16'. 96, 3.

⁴⁾ Αὐτόθ. 16'. 7, 1.

¹⁾ Τὸ ὄνομα Μακκαβαῖος (ἐκ τοῦ Μακκαβί מַכַּבִּי) σημαίνει σφύραν.

²⁾ Ἰώσηφ. Ἀρχαιολ. 16'. 6, 12.

Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ἀντίοχος καὶ ὀργισθεὶς μέγας, ἀπεφάσισε νὰ ἐξολοθρεύσῃ ἅπαντας τοὺς Ἰουδαίους καὶ νὰ φέρῃ νέους κατοίκους εἰς τὴν Ἰουδαίαν· ἀλλ' οἱ πόροι τοῦ ἐξηντλήθησαν, ἡ δὲ στενοχωρία τοῦ ἦν ἐτι μεγαλύτερα, καθ' ὅσον αἱ ἐπαρχίαι τῆς Περσίας πρὸ μικροῦ εἶχον ἀρνηθῇ τὴν ἀπότισιν τῶν φόρων. Διαίρεσας λοιπὸν τὰς στρατιωτικὰς τοῦ δυνάμεις, αὐτὸς μὲν ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Περσίας, τὸν δὲ κατὰ τῶν Ἰουδαίων πόλεμον ἀνέθηκεν εἰς τὸν Λυσίαν, εἰς ὃν ἐνεπιστεύθη καὶ τὸν υἱὸν καὶ κληρονόμον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀντίοχου, διαρίσας αὐτὸν ἐπαρχὸν ὅλων τῶν μεταξὺ τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Αἰγύπτου κειμένων χωρῶν. Ὁ Λυσίας ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἰουδαίας στρατὸν ἐκ 40,000 πεζικοῦ καὶ 7,000 ἵππικοῦ, καταστήσας ἀρχιστράτηγον τὸν ἐπαρχὸν τῆς Κοίλης Συρίας Πτολεμαῖον τὸν Δορυμένους, ὅστις ἀποστείλας κατ' ἀρχὰς εἰκοσακισχιλίους ἀνδράς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νικάνορος καὶ τοῦ Γοργίου ἦλθε καὶ αὐτὸς κατόπιν. Ὁλος οὗτος ὁ στρατὸς ἐστρατοπέδευεν ἐν τῇ πόλει Ἐμμαοῦς, ὅπου συνέβρευσεν πλῆθος δουλεμπόρων, προσκληθέντων ὑπὸ τοῦ Νικάνορος ἵνα ἀγοράσωσι τοὺς αἰχμαλωτισθησομένους Ἰουδαίους.

Ὁ Ἰούδας, προπαρασκευασθεὶς ἐν Μασσηφᾷ, ἐξῆλθε μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ στρατοῦ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀπεπειράθη νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἐν ᾧ προσεκάλει τοὺς στρατιώτας ἵνα ἐτοιμασθῶσιν εἰς μάχην τὴν ἐπαύριον, μανθάνει ὅτι ὁ Γοργίας ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ἐμμαοῦς μετὰ πεντακισχιλίων πεζῶν καὶ χιλίων ἵππεων ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐπιτέσῃ ἐν καιρῷ νυκτὸς κατὰ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Ἰούδας ἀνεχώρησε παραχρῆμα ἵνα ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἐν Ἐμμαοῦς Σύρων· ἡ δὲ ἐπίθεσις αὕτη, γενομένη ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ ἀπροσδοκήτως, ἐνέβαλε σύγχυσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ· τρισχιλίοι ἐφονεύθησαν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τὴν πρωίαν τῆς ἐπιοῦσης ὁ Γοργίας ἐπανελθὼν εἶρε τὸ στρατόπεδον τοῦ διεσχορπισμένου, καὶ ἐντρομός γεγνημένος ἐτράπη μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ εἰς φυγὴν· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καταδιώξαντες αὐτὸν ἐφόνευσαν πολλὰς χιλιάδας ἐκ τῶν στρατιωτῶν του. Ὁ στρατὸς τοῦ Ἰούδα ἐλαφυραγώγησε τὸ στρατόπεδον τοῦ Γοργία καὶ τοῦ Νικάνορος καὶ ἀφείλεν ὅλον τὸ ἀργύριον, ὅπερ ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν οἱ δουλεμπόροι· ὁ δὲ Νικάνωρ μόλις διέφυγε τὰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων, μεταμφιεσθεὶς ὡς δοῦλος καὶ ἀναχωρήσας εἰς Ἀντιόχειαν¹⁾.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (165) ὁ Λυσίας ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Ἰουδαίων μετὰ πολυαριθμοτέρου στρατοῦ καὶ, σκοπὸν προθέμενος νὰ καταλάβῃ τὰς ὀχυράς τῆς μεσημβρινῆς Ἰουδαίας θέσεις, διῆλθε διὰ τῆς Ἰδαυμαίας καὶ ἐστρατοπέδευεν ἐν Βαιθσαύρα, κειμένη ἐπὶ τῆς εἰς Χεβρών α-

γούσης ὁδοῦ καὶ εἴκοσι μίλια τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπεχούσῃ. Ὁ Ἰούδας, οὗτινος ὁ στρατὸς ἐγένετο πολυαριθμότερος, ἦλθε μετὰ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Σύρων ἐτρέφεν αὐτοὺς εἰς φυγὴν, ἀφήσαντας πεντακισχιλίους νεκροὺς ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ὁ Λυσίας ἐπανῆλθεν εἰς Ἀντιόχειαν καὶ συνέλεξε νέους στρατιώτας, ἵνα ἐκστρατεύσῃ καὶ ἐκ δευτέρου κατὰ τῆς Ἰουδαίας.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Λυσίου ὁ Ἰούδας, γεγνημένος ἡδὴ κύριος τῆς χώρας, ἦλθε καὶ κατέλαβε τὰ Ἱεροσόλυμα παρεκτὸς τῆς ἀκροπόλεως, ἥτις εἶχε φρουρὰν Συριακὴν. Ἐκαθάρισε τὸ Ἱερὸν, ἀντικατέστησεν ἅπαντα τὰ ὑπὸ τῶν Σύρων ἀφαιρεθέντα ἱερὰ σκεύη, καὶ καθελὼν τὸ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ἱεροῦ θυσιαστήριον, ὅπερ ἐβεβηλώθη διὰ τῶν θυσιῶν τῶν Ἑθνικῶν, ᾠκοδόμησε νέον. Τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου τούτου θυσιαστηρίου ἐτελέσθησαν πανηγυρικῶς τῷ 164, τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν πρὸ πρῶν ἐπὶ τῶν προσήνεχθησαν ἐν τῷ Ἱερῷ θυσίαι τῷ Ὀλυμπίῳ Διὶ ὠρίσθη δὲ ἵνα ἡ ἑορτὴ αὕτη ἐορτάζηται κατ' ἔτος πρὸς ἀνάμνησιν τῶν θριάμβων τῶν Μακκαβαίων, ἐπαναλαμβάνομένη καὶ μέχρι τῆς σήμερον διὰ φωταγωγήσεως τῶν συναγωγῶν των.

ἵνα δ' ἀπαλλάξωσι τοὺς εἰς τὸ Ἱερὸν προσερχομένους ἀπὸ τῶν προσβολῶν τῆς ἐν τῇ Ἀκρᾷ Συριακῆς φρουρᾶς, ᾠκοδόμησαν πρὸς τὸ μέρος τῆς κάτω πόλεως τεῖχος ὑψηλὸν μὲ πύργους. Ταυτοχρόνως ὁ Ἰούδας ὠχύρωσε τὴν Βαιθσαύραν, φοβούμενος νέαν ἐπιδρομὴν ἐκ μέρους τῆς Ἰδαυμαίας²⁾.

Τὰ γειτνιάζοντα ἔθνη δὲν ἡδυνήθησαν νὰ μένωσιν ἀδιάφορα πρὸς τὰς ἐπιτυχίας τῶν Ἰουδαίων καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἐθανάτωσαν τοὺς Ἰουδαίους, ὅσοι περιέπεσαν εἰς χεῖρας των· ἀλλ' ὁ Ἰούδας ἐπετέθη κατ' αὐτῶν καὶ κατετρόπασεν αὐτοὺς πολλάκις. Ὡσαύτως ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἰδαυμαίων καὶ νικήσας αὐτοὺς μετέβη πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου καταπολεμήσας τοὺς Ἀμμωνίτας, στρατηγούμενους ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου καὶ τοῦ Βακχίδου, ἐκυρίευσεν τὴν Ἰαζωρὸν μετὰ τῶν περὶ χωρῶν. Μόλις δ' ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἔμαθεν ὅτι οἱ ἐν Γαλααδ Ἑθνικαὶ ἐληλάτουν καὶ ἐφόνευσαν τοὺς Γαλααδίτας Ἰουδαίους, αἵτινες καταφυγόντες εἰς τὸ φρούριον Λαθεμά, ἐπεμψαν ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Ἰούδαν καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, παρακαλοῦντες αὐτὸν ὅπως ἔλθῃ πρὸς βοήθειάν των. Ταυτοχρόνως δ' ἔμαθεν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Γαλιλαίας ἡπειλοῦντο ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς Πτολεμαίδος, τῆς Τύρου καὶ τῆς Σιδῶνος, καὶ τὸν μὲν ἀδελφόν του Σίμωνα ἀπέστειλε μετὰ τρισχιλίων ἀνδρῶν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, αὐτὸς δὲ μετὰ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν ἐξεστράτευσεν κατὰ τῶν Γαλααδι-

¹⁾ Αὐτόθ. 16'. 7, 4.

²⁾ Αὐτόθ. 16'. 7, 7.

των, καταλιπὼν τὸν Ἰώσηπον καὶ τὸν Ἀζαρίαν πρὸς φύλαξιν τῆς Ἰουδαίας καὶ παραγγείλας αὐτοῖς ἵνα ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ μηδὲν ἐπιχειρήσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Ὁ Σίμων ἐνίκησε μὲν εἰς πολλὰς μάχας τοὺς ἐν Γαλιλαίᾳ ἐχθροὺς, ἀλλὰ, μὴ δυνάμενος νὰ ἐξασφαλίσῃ τοὺς Ἰουδαίους καὶ εἰς τὸ μέλλον, ἀπήγαγεν αὐτοὺς μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων εἰς τὴν Ἰουδαίαν· ὁ δὲ Ἰούδας διέβη τὸν Ἰορδάνην καὶ μετὰ τριήμερον ἐν τῇ ἐρήμῳ ὁδοιπορίᾳ ἔμαθε παρὰ τῶν νομαδῶν Ναβαταίων, ὅτι οἱ ἐν Γαλααὺ Ἰουδαῖοι ἐπολιορκούντο εἰς πολλὰς πόλεις καὶ ὅτι τὴν ἐπιούσαν τὸ φρούριον Δαθεμὰ ἐκινδύνευε νὰ κυριευθῇ ἐξ ἐφόδου. Ὁ Ἰούδας, στραφεὶς πρὸς τὸ φρούριον τοῦτο, ἐκυρίευσεν καθ' ὁδὸν τὴν πόλιν Βοσάρραν καὶ παρέδωκεν αὐτὴν τῷ πυρί· διότι εἶχε μάθει ὅτι ἐν παύτῃ καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν οἱ Ἰουδαῖοι ἐκρατοῦντο ἐγκυκλιεσμένοι. Ἐξακολουθήσας δὲ τὴν πορείαν τοῦ ἐφθάσε περὶ τὰ ἐξημερώματα ἐνώπιον τοῦ φρουρίου Δαθεμὰ καὶ ἐπετέθη αὐθωρεὶ κατὰ τῶν πολιορκητῶν, οἵτινες ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ποιήσωσιν ἐφόδον· ἀλλ', ἄμα εἶδον τὸν Μακκαβαῖον, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐνίκηθησαν κατὰ κράτος, ἀπολέσαντες περὶ τοὺς ὀκτακισχίλους ἄνδρας. Πολλὰ ὄχυρα πόλεις περιέπεσον εἰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων καὶ παρεδόθησαν εἰς λεηλασίαν· ὁ δὲ Τιμόθεος, παραλαβὼν καὶ ἄλλους συμμάχους καὶ ἐκ τῶν Ἀράβων τινὰς μισθωσάμενος, ἦλθε καὶ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὸν χειμάρρον Ραζὼν οὐ μακρὰν τῆς Ἀσταρῶθ Καρνάιν. Ὁ Ἰούδας ἐξελθὼν κατ' αὐτοῦ ἐτράψεν εἰς φυγὴν τοὺς δύο στρατοὺς του, ἐξ ὧν τινες κατέφυγον εἰς τὸ ἐν Καρνάιν φρούριον· ὁ Ἰούδας τοὺς κατεδίωξεν, ἐκυρίευσεν καὶ ἐνέπρησε τὸ φρούριον μετ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῷ καταφυγόντων. Μετὰ δὲ ταῦτα συνήθροισεν ὅλους τοὺς ἐν Περσίᾳ Ἰουδαίους, ὅπως συναπαγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰουδαίαν· πρὶν δ' ἢ διαβῇ τὸν Ἰορδάνην, ἐκυρίευσεν καὶ ἐνέπρησε τὴν πόλιν Ἐρρών, ἧς οἱ κάτοικοι παρενέβαλον προσκόμενα εἰς τὴν διάβασίν του. Διελθὼν δὲ τὸν Ἰορδάνην μετέβη εἰς Σκυθόπολιν καὶ νύχταρῃσιν τοὺς κατοίκους αὐτῆς διὰ τὴν εὐμένειαν, ἣν ἐδείξαν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἐκείθεν ἀνεχώρησεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου ἐφθάσε τὴν ἐορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἰούδα ὁ Ἰώσηπος καὶ ὁ Ἀζαρίας, μαθόντες τὰ κατορθώματα τοῦ τε Ἰούδα καὶ τοῦ Σίμωνος καὶ θελήσαντες καὶ οὗτοι νὰ διαπρέψωσι διὰ πολέμικῶν κατορθωμάτων, ἐξεστράτευσαν κατὰ τῆς Ἰαμνείας· ἀλλ' ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Γοργίου, ἀπώλεσαν περὶ τοὺς δισχίλους ἄνδρας ¹⁾.

Καθ' ὃν καιρὸν οἱ στρατηγοὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς προσεπάθουν εἰς μάτην νὰ καθυποτάξωσι τοὺς Ἰουδαίους,

καὶ αὐτὸς ἐφάνη ἀτυχὴς εἰς τὴν κατὰ τῆς Περσίας ἐκστρατείαν· διότι θελήσας νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἐπενεικοῦσαν ἀπόπειραν, ἐπεχείρησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τινὰ ἐκ τῶν πλουσιῶν ναῶν τῆς Ἐλυμαίδος καὶ νὰ λάβῃ τοὺς ἐν αὐτῷ θησαυροὺς· ἀλλ' ἀποκρούσθαις ὑπὸ τῶν κατοίκων, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ. Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἦλθεν εἰς αὐτὸν καὶ ἡ περὶ τῶν θριάμβων τῶν Μακκαβαίων εἰδήσις. Ὁ Ἀντιόχος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τῆς Ἰουδαίας, ἵνα ἐξοντώσῃ τοὺς Ἰουδαίους· ἀλλὰ, πρὶν ἢ ἀφήσῃ τὸ Περσικὸν ἔδαφος, προσεβλήθη ὑπὸ βαρείας νόσου. Αἰσθανόμενος δὲ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του καὶ μὴ ἔχων ἕτερον διάδοχον, εἰμὴ τὸν ἐννεαετὴ υἱὸν του Ἀντίochον, κατέστησε κηδεμόνα αὐτοῦ τὸν φίλον του Φίλιππον, εἰς ὃν ἐγχειρίσας τὸ βασιλικὸν διάδημα καὶ τὴν στολὴν καὶ τὸν δακτύλιον, παρεκάλεσεν αὐτὸν ἵνα δώσῃ αὐτὰ εἰς τὸν υἱὸν του. Ἀπέθανε δὲ τῷ 164 μετὰ δωδεκαετῇ βασιλείᾳ.

Ὁ νέος βασιλεὺς Ἀντιόχος ἐπικληθεὶς Εὐπάτωρ ἐδρίσκετο τέως ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ Λυσίου· ἀλλ' οὗτος δὲν ἔστεργε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν κηδεμονίαν τοῦ Φιλίππου. Ὁ Φίλιππος κατ' ἀρχὰς προσέδραμε πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖον τὸν Φιλομήτορα καὶ μὴ εὐρὼν παρ' αὐτῷ ὑποστήριξιν ἐστράφη πρὸς τὴν Περσίαν, ὅπου κατώρθωσε νὰ ἐφοδιασθῇ μετ' ἱκανὰς δυνάμεις, ὅπως ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Λυσίου.

Ταυτοχρόνως ὁ υἱὸς Σελεύκου τοῦ Φιλοπάτορος Δημήτριος, εὐρισκόμενος ἐν Ῥώμῃ καὶ μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ θεοῦ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, ἀπῆλθε τὸ διάδημα τῆς Ἀντιοχείας· ἀλλ' ἡ Σύγκλητος τῆς Ῥώμης, προτιμῶσα νὰ κυβερνᾶται ὁ θρόνος ὑπὸ νεανίου, ἔσπευσε νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν βασιλείαν Ἀντιόχου τοῦ Εὐπάτορος. Ἐν πούτοις ὁ Δημήτριος δὲν παρητήθη τῶν ἀξιώσεών του, ἀλλὰ περιέμενε κατὰλληλον εὐκαιρίαν, ὅπως δραπετεύσῃ ἐκ Ῥώμης. Ἐν Συρίᾳ λοιπὸν ὑπῆρχον κατὰ τὴν περιστάσιν παύτην πολλὰ ἀφορμὰ ἐμφυλίων πολέμων, καὶ χάρις εἰς τὰς διενέξεις ταύτας οἱ Ἰουδαῖοι, οἵτινες, μ' ὅλον τὸν ἥρωισμόν των, δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιστῶσιν ἐπὶ μακρὸν κατ' ἀνωτέρων δυνάμεων, ἠδυνήθησαν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον καὶ νὰ ἀναλάβωσι διὰ τοῦ ἐν θούσιασμοῦ των τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος των.

Μετὰ τὸν θάνατον Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς ὁ Ἰούδας ἀπεφάσισε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τῆς Συριακῆς φρουρᾶς, ἥτις κατείχεν ἐπὶ τὴν Ἀκρὰν καὶ δὲν ἔπαυε προσβάλλουσα τοὺς εἰς τὸ Ἱερὸν εἰσερχομένους· προσκαλέσας δ' εἰς τὰ ὅπλα τὸν λαόν, ἐπολιορκήσας τὴν Ἀκρὰν, ἀλλ' ἄνευ τινος ἀποτελέσματος. Τινὲς ἐκ τῶν πολιορκουμένων καὶ ἰδίως οἱ πρόδοται Ἰουδαῖοι ἐξῆλθον ἐξ αὐτῆς καὶ, διαφυγόντες τοὺς Ἰουδαίους φρουροὺς, ἀνεχώρησαν εἰς Ἀντιόχειαν, ὅπως προσκαλέσωσι καὶ αὐτοὺς

¹⁾ Αὐτόθι. 16', 8.

τὸν βασιλέα ἵνα ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Λυσίας εἶχεν ἤδη ἐτοιμάσει φοβεράς δυνάμεις, ὅπως ἐπισπύσῃ τὴν καθυπότησιν τῆς Ἰουδαίας, πρὶν ἢ προσβληθῇ ὑπὸ τοῦ ἀντιζήλου τοῦ Φιλίππου. Στρατὸς πολυάριθμος ἐξ 100,000 πεζῶν καὶ 20,000 ἵππῶν καὶ 30 ἐλεφάντων¹⁾ συγκείμενος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ὁ Λυσίας ἐστρατήγει, ὁ δὲ νεανίας βασιλεὺς ἠκολούθει αὐτόν. Ὁ πόλεμος ἤρχισε καὶ αὖθις εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἡ πρώτη προσβολὴ διηυθύνθη κατὰ τοῦ φρουρίου Βαιθοῦρα. Ὁ ἥρως Μακκαβαῖος ὤρμησε μετὰ τοῦ μικροῦ αὐτοῦ στρατοῦ καὶ, εἰσελάσας ἐν καιρῷ νυκτός εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Σύρων, ἐφόνευσε περὶ τοὺς τετρακισχιλίους ἀνδρας²⁾· ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν, παραταχθέντων τῶν Σύρων εἰς μάχην, ὁ Ἰούδας ὑπεχώρησεν εἰς τὰς ἀνωτέρας τοῦ ἔχθρου δυνάμεις καὶ ἀπεσύρθη εἰς Ἱεροσόλυμα. Μεταξὺ τῶν γενναίων μαχητῶν, τῶν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης πεσόντων, ἦν καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰούδα Ἐλεάζαρ, ὅστις εἶχεν ὀρμήσει κατὰ τινος ἐλέφαντος, ἐφ' οὗ ἐνόμιζεν ὅτι ἐκάθητο ὁ βασιλεὺς τῆς Συρίας. Ἡ Βαιθοῦρα παρεδόθη, καὶ ὁ Συριακὸς στρατὸς διηυθύνθη εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἡ ἰουδαϊκὴ ἀνεξαρτησία θὰ ἐξέπνεεν, ἐὰν ἀπροσδόκητον συμβεβηκὸς δὲν παρέλκε τὰς δυνάμεις τοῦ ἔχθρου. Καθ' ἣν στιγμὴν ἡτοιμάζετο ὁ Λυσίας νὰ ἀρχίσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἱεροῦ, λαμβάνει τὴν εἰδήσιν ὅτι ὁ Φίλιππος ἐπιστρέφας ἐκ τῆς Περσίας ἐκυρίευσε τὴν Ἀντιόχειαν. Πρὸς τούτοις ὁ στρατὸς ἐστερεῖτο ζωοτροφῶν· διότι ὁ ἐνιαυτὸς ἐκεῖνος ἦν σάββατικός καὶ οἱ δημητριακοὶ καρποὶ ἦσαν ἐξηντημένοι. Ὁ Λυσίας, ἀναγκασθεὶς νὰ ἀναχωρήσῃ, ἐπηγγείλατο τοῖς Ἰουδαίοις εἰρήνην, ἐπιτρέψας αὐτοῖς ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῆς θρησκείας τῶν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν πατρῶων νόμων. Οἱ Ἰουδαῖοι, ληθόντες ὅρκους τε καὶ πιάσεις, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ Ἱεροῦ· ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος εἰσελθὼν εἰς αὐτὸ καὶ ἰδὼν τὸν περιβόλον αὐτοῦ ὄχυρόν, παρέβη τοὺς ὅρκους του καὶ ἐκέλευσεν ἵνα κατεδαφίσωσιν αὐτόν. Ἐν τούτοις ὁ Λυσίας, πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ εἰς Συρίαν, ἱκανοποίησε τοὺς Ἰουδαίους, ἀπαλλάξας αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ προδότου Ἀρχιερέως Μενελάου· διότι παραστήσας αὐτὸν τῷ βασιλεῖ ὡς τὸν πρωταίτιον τοῦ πολέμου τούτου, ἔδωκε συμβουλὴν ἵνα θανατώσῃ αὐτόν, ἐὰν ἤθελε νὰ μὴν ἐνοχλῇται ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Μενέλαος ἀπεστάλη εἰς Βέροιαν καὶ ἐκεῖ ὑπέστη δεινὸν θάνατον³⁾· ἀντ' αὐτοῦ δὲ προήχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης ὁ Ἀλκιμος, καὶ περ μὴ καταγόμενος ἐκ τῆς ἀρχιερατικῆς οἰκογενείας. Ὁ δυστυχὴς Ὀνίας κατέλιπεν ὁμώνυμον υἱόν, νέον τῇν

ἡλικίαν καὶ παραγκωνισθέντα ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τῆς ἀρχιερωσύνης διὰ τῶν ραδιουργιῶν τοῦ Ἰάσωνος καὶ τοῦ Μενελάου. Ὁ νέος Ὀνίας, ἰδὼν ὅτι διὰ τῆς προαγωγῆς τοῦ Ἀλκιμοῦ ἀπεκλείσθη παντελῶς τῶν εἰς τὴν ἀρχιερατείαν δικαιωμάτων του, κατέφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου τυγχὼν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς παρὰ τῇ βασιλίσσῃ Κλεοπάτρῃ ἀνήγειρεν ἐν τῷ νομῷ τῆς Ἡλιουπόλεως Ἱερὸν ὅμοιον τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐπιστηριζόμενος μάλιστα εἰς τοὺς λόγους τοῦ Προφήτου Ἡσαΐου (ἰθ' 18 καὶ 18), ὅστις πρὸ ἐξακοσίων ἐτῶν προείπεν ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ ἐμελλε πάντως νὰ οἰκοδομηθῇ ναὸς τῷ μεγίστῳ Θεῷ ὑπ' ἀνδρὸς Ἰουδαίου. Εὐρὼν δὲ καὶ Ἱερεῖς ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἀαρὼν, ἐγένετο αὐτὸς Ἀρχιερεὺς⁴⁾.

Ὁ Λυσίας, ἐπιστρέψας εἰς Ἀντιόχειαν, κατώρθωσε νὰ συλλάβῃ τὸν Φίλιππον καὶ νὰ τὸν θανατώσῃ. Ἀλλὰ μόλις ἐστερεώθη ἐπὶ τοῦ θρόνου Ἀντίοχος ὁ Εὐπάτωρ, καὶ Δημήτριος ὁ υἱὸς Σελεύκου τοῦ Φιλοπάτορος, καταλιπὼν κατὰ προτροπὴν τοῦ ἱστορικοῦ Πολυβίου τὴν Ῥώμην, ἀπεβιάσθη ἀπροσδοκῆτως εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας (162)· κερδίσας δὲ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν στρατὸν, εἰσηλθεν εἰς τὰ βασίλεια καὶ συλλαβὼν τὸν τε Ἀντίοχον καὶ τὸν Λυσίαν ἐθανάτωσεν αὐτούς⁵⁾.

Ὁ Ἀρχιερεὺς Ἀλκιμος, ὃν οἱ Ἰουδαῖοι ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὡς Ἀρχιερέα, μεταβὰς παρὰ τῷ Δημητρίῳ παρεκάλει αὐτόν ἵνα λάβῃ αὐστηρὰ κατὰ τοῦ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου μέτρα, κατηγορῶν αὐτὸν ὡς ταραξίαν τοῦ τόπου. Ὁ Δημήτριος ἀπέστειλεν εἰς Ἱεροσόλυμα στρατὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βαγχίδου, φίλου τοῦ Ἀντίοχου καὶ ἐπάρχου ἀπάσης τῆς Μεσοποταμίας, ἵνα ἐγκαταστήσῃ τὸν Ἀλκιμον ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ ἀξιωματικῇ (161). Ὁ Ἀλκιμος καὶ ὁ προστάτης αὐτοῦ Βαγχίδης προσεποιήθησαν κατ' ἀρχὰς εἰρηνικοὺς σκοποὺς καὶ κατώρθωσαν νὰ κερδήσωσι καὶ τινὰς ἐκ τῶν φίλων τοῦ Ἰούδα. Πολλοὶ μάλιστα ἐκ τῶν Ἀσυδαίων, πιστεύσαντες εἰς τοὺς ὅρκους τοῦ δημοφύλου αὐτῶν Ἀλκιμοῦ, μετέβησαν παρ' αὐτῷ καὶ ἐφάνησαν διατεθειμένοι ἵνα ἀναγνωρίσωσιν αὐτόν ὡς Ἀρχιερέα· ἀλλ' αὐτὸς, ὀλιγωρήσας τῶν ὅρκων του, ἐξήκοντα μὲν ἐξ αὐτῶν ἀπέκτεινε, τοὺς δὲ ἄλλους ἐκράτησε παρ' αὐτῷ. Ὁ Βαγχίδης, ἀφ' οὗ ἐγκατέστησε τὸν Ἀλκιμον εἰς τὸ ἀξίωμα του, ἀνεχώρησε, καταλιπὼν παρ' αὐτῷ ἱκανοὺς στρατιώτας, ὅπως προστατεύσωσιν αὐτόν ἐν ἀνάγκῃ. Ἡ προδοσία τοῦ Ἀλκιμοῦ ἦναψεν ἐκ νέου τὸν ἐμφύλιον πόλεμον μεταξὺ τῶν ὀπαδῶν του καὶ τῶν ὀπα-

¹⁾ Α. Μακκαβ. ς'. 30.

²⁾ Α. Μακκαβ. ιγ'. 15.

³⁾ Β'. Μακκαβ. ιγ'. 4—7.

⁴⁾ Ἰώσηπ. Ἀρχαιολ. ιβ'. 9, 7. καὶ ιγ'. 3, πόλεμ. Ἰουδ. ζ'. 10. Κατὰ τὸ Ταλμούδ ὁ ἐν Ἡλιουπόλει οὗτος ναὸς οἰκοδομήθη πολὺ πρότερον τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπὸ τοῦ Ὀνίου υἱοῦ Συμεὼν τοῦ δικαίου· ἀλλ' ὁ Ἰώσηπος εἶναι ἀξιοπιστότερος.

⁵⁾ Ἰώσηπ. Ἀρχαιολ. ιβ'. 10, 1.

δῶν τοῦ Ἰούδα· ὁ δὲ Ἀλκιμος μὴ δυνήθεις νὰ ἀντιπαλάσῃ τελεσφόρως ἐπὶ μακρὸν κατὰ τῶν ἀντιπάλων του, ἐπορεύθη καὶ δεύτερον παρὰ τῷ βασιλεῖ Δημητρίῳ, ὅπως ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν του. Τὴν φορὰν ταύτην τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ ἀνέλαβεν ὁ Νικάνωρ, ὅστις πρὸ πενταστίας ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἀποτυχοῦσαν ἐστρατείαν τοῦ Γοργίου. Ὁ Νικάνωρ, ἐλθὼν εἰς Ἱερουσόλυμα, κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη τὸν εἰρηνικὸν μεσότην· καὶ κατὰ πρόσκλησιν αὐτοῦ ὁ Ἰούδας καὶ οἱ ἀδελφοί του, λαβόντες τὰς ἀναγκαίας προφυλάξεις, μετέβησαν παρ' αὐτῷ καὶ ἐτυχον φιλικῆς ὑποδοχῆς. Ἀλλ' ὁ Ἰούδας, κατανοήσας τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τοῦ Νικάνωρος, διέκοψε τὰς διαπραγματεύσεις καὶ ἡτοιμάσθη εἰς πόλεμον· συγκροτηθείσης δὲ μάχης παρὰ τὴν κώμην Καφαρσαλαμά, ὁ Νικάνωρ, ἀπολέσας περὶ τοὺς πεντακισχιλίους ἀνδρας, ἀπεσύρθη εἰς Ἱερουσόλυμα καὶ ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος Σιών¹⁾. Τότε ἐξῆλθον ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι, ἵνα ἀσπασθῶσιν αὐτὸν εἰρηνικῶς καὶ δεῖξωσιν αὐτῷ τὴν ὀλοκαύτως τὴν προσφερομένην ὑπὲρ τοῦ βασιλείως. Ἀλλ' ὁ Νικάνωρ, μυκτηρίσας καὶ καταγελάσας αὐτοὺς, ὤμοσε μετὰ θυμοῦ ὅτι θὰ ἐμπρήσῃ τὸ Ἱερὸν, ἐὰν μὴ παραδοθῇ εἰς χεῖρας αὐτοῦ ὁ Ἰούδας καὶ ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ· ἀποστείλας δὲ πεντακοσίους στρατιώτας παρήγγειλεν αὐτοῖς ἵνα συλλάβωσιν τὸν Ῥαζίν, ἕνα τῶν εὐπολητοτέρων καὶ ἐναρετωτέρων Ἱερουσολυμιτῶν, οὗτινος ὁ θάνατος ἐμελλε νὰ προξενήσῃ μεγάλην συμφορὰν τοῖς Ἰουδαίοις. Ἀλλ' οὗτος, ἵνα μὴ γίνῃ ὑποχείριος εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ ὕβρισθῇ ἀναξίως τῆς ἑαυτοῦ εὐγενείας, ἠθέλησε νὰ αὐτοκτονήσῃ διὰ ξίφους εἰς τὴν κοιλίαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πληγὴ, ἣν ἔδωκεν ἑαυτῷ, δὲν ἦτον θανατηφόρος, οἱ δὲ στρατιῶται ἐμελλον νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν οἰκίαν του, ὁ Ῥαζὶς ἀναβὰς γενναίως ἐπὶ τὸ τεῖχος αὐτῆς, κατεκρήμνισεν ἑαυτὸν καὶ, διελθὼν διὰ τοῦ ὄχλου ὅλος καθημαγμένος, ἀνέβη ἐπὶ τινος πέτρας ἀπορρώγας καὶ προβαλὼν τὰ ἑντερὰ του καὶ κρατῶν ταῦτα ἐκατέραις ταῖς χερσὶν ἐδείκνυσεν αὐτὰ εἰς τὸν λαόν, ἐπικαλούμενος ἐκδίκησιν· καὶ τοιοῦτόπως ἐξέφυγεν²⁾. Ὁ Νικάνωρ ἐξῆλθεν ἀπὸ τῶν Ἱερουσολύμων καὶ ἐστρατοπέδευσε ἐν Βεθωρόν· προσλαβὼν δ' ἐνταῦθα καὶ ἑτέρας δυνάμεις ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Ἰούδα, ὅστις ἐστρατοπέδευεν εἰς τὴν κώμην Ἀδασά ἐξήκοντα σταδίους ἀπέχουσιν ἀπὸ τῆς Βεθωρόν. Μ' ἔλθον δὲ τὴν πληθύν τῶν στρατιωτῶν του, ὁ Ἰούδας ἔχων μόνον τρισχιλίους Ἰουδαίους ὑπερίσχυσε. Ὁ Νικάνωρ ἔπεσε νε-

κρὸς κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς μάχης· ὁ δὲ συριακὸς στρατός, ἰδὼν τὸν ἀρχηγόν του φονευμένον, ἐτράπη εἰς φυγὴν. Οἱ Ἰουδαῖοι κατεδίωξαν αὐτὸν καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς· παραλαβόντες δὲ τὴν τε κεφαλὴν καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα τοῦ Νικάνωρος ἔφερον αὐτὴν εἰς Ἱερουσόλυμα. Τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην ἤραντο οἱ Ἰουδαῖοι τὴν 13 τοῦ Ἀδάρ (Μαρτίου), ἥτοι τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τῆς Ἑσθέρ, καὶ ὠρίσθη ἵνα τοῦ λοιποῦ κατὰ πᾶν ἔτος ἑορτάζωσι τὰ νικητήρια.

Ἡ Ἰουδαία μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον ἀνεκουφίσθη ἐπὶ τινὰ καιρὸν· ὁ δὲ Ἰούδας, ἵνα ἀπαλλαγῇ τοῦ λοιποῦ ἀπὸ τῶν συνεχῶν ἐπιθέσεων τῶν Σύρων, ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν ὑπὸ τὴν προστασίαν μεγάλης τινὸς δυνάμεως, καὶ, ἀποστείλας ἐπὶ τούτῳ πρεσβευτὰς εἰς Ῥώμην, παρεκάλει τὴν Σύγκλητον ὅπως συνάψῃσι συμμαχίαν καὶ φιλίαν μετὰ τῶν Ἰουδαίων. Ἡ Σύγκλητος ἀπεδέξατο τὴν παράκλησιν τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐξέδοτο δόγμα κανονίζον τὰς μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἰουδαίων σχέσεις³⁾. Κατὰ συνέπειαν δὲ τούτου ἐπέβαλε τῷ Δημητρίῳ ἵνα μὴ τοῦ λοιποῦ ἐνοχλῇ τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ ἀπειλῇ πολέμου⁴⁾.

Ἀλλὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἔτους 160, πρὶν ἢ δηλαδὴ τὸ δόγμα τῆς Συγκλήτου φθάσῃ εἰς τὸν Δημήτριον, οὗτος, ἵνα ἐκδικηθῇ τὴν ἥτταν τοῦ Νικάνωρος, ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν στρατὸν ἐξ εἰκοσακισχιλίων ἀνδρῶν πεζικοῦ καὶ δισχιλίων ἱππικοῦ, ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τοῦ Βακχίδου. Ὁ στρατὸς οὗτος, διερχόμενος διὰ τῆς Γαλιλαίας, ἀπείκτεινε πολλοὺς Ἰουδαίους, καταφυγόντας ἐν τινὶ παρὰ τὰ Ἀρβηλα (οὐ μακρὰν τῆς Σεπφωρίδος) σπηλαίῳ. Ἐκεῖθεν εἰσευθύνθη ὁ στρατὸς εἰς Ἱερουσόλυμα. Ὁ Ἰούδας ἐξῆλθε μετὰ τρισχιλίων ἀνδρῶν καὶ ἐστρατοπέδευσε ἐν τινὶ πλησίον τῆς πρωτευούσης κώμῃ καλουμένῃ, κατὰ μὲν τὸν Ἰώσηπον, Βηθζηθῶ, κατὰ δὲ τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Μακκαβαίων (0'. 5), Ἐλεασά, ὅπου ὁ Βακχίδης συνήντησεν αὐτόν. Οἱ

³⁾ Τὸ δόγμα τῆς Συγκλήτου, οὗτινος τὸ μὲν πρωτότυπον εἰς χαλκᾶς ἐγγραφὴν δέλτους ἀνέτεθη εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἀντίγραφον δ' αὐτοῦ ἀπεστάλη εἰς Ἱερουσόλυμα, εἶχεν οὕτω· δόγμα Συγκλήτου περὶ συμμαχίας καὶ εὐνοίας τῆς πρὸς τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων. Μηδένα τῶν ὑποταταγμένων Ῥωμαίοις πολεμῆν τῷ Ἰουδαίῳ ἔθνει, μηδὲ τοῖς πολεμοῦσι χορηγεῖν ἢ αἶταν ἢ πλοῖα ἢ χρήματα. Ἐὰν δὲ ἐπίωσί τινες Ἰουδαῖοι, βοηθεῖν Ῥωμαίους αὐτοῖς κατὰ τὸ δυνατόν. Ἄν δέ τι πρὸς ταύτην τὴν συμμαχίαν θελήσῃ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἢ προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν, τοῦτο κοινῇ γενέσθαι γνώμῃ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων. Ὁ δ' ἂν προστεθῇ, τοῦτο εἶναι κύριον. Ἐγγράφη τὸ δόγμα ὑπὸ Εὐπολέμου τοῦ Ἰωάννου παιδὸς καὶ ὑπὸ Ἰάσωνος τοῦ Ἐλεασάρου, ἐπὶ ἀρχιερέως μὲν τοῦ ἔθνους Ἰούδα, στρατηγῶ δὲ Σίμωνος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. Ἰώσηπ. Ἀρχαιολ. β'. 10, 6.

⁴⁾ Ἀ. Μακκαβ. γ'. 31, 32.

¹⁾ Ἀ. Μακκαβ. ζ'. 32. Ὁ Ἰώσηπος γράφει πᾶν τοῦναντίον. Κατ' αὐτόν ὁ Νικάνωρ ἐκέρδησε τὴν νίκην καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἰούδα νὰ φύγῃ ἐπὶ τὴν ἐν Ἱερουσόλυμοις ἄκραν. Ἀρχαιολ. β'. 9, 4.

²⁾ Β'. Μακκαβ. ιδ'. 37—46.

περὶ τὸν Ἰούδαν, ἰδόντες τὰς πολυαριθμούς συριακὰς φάλαγγας πορευομένας ἐν παρατάξει, ἀπώλεσαν τὸ θάρρος καὶ ἤρξαντο νὰ τρέπωνται εἰς φυγὴν, καὶ μόνον ἑπτακόσιοι ἄνδρες ἔμειναν παρὰ τῷ ἀρχηγῷ των. Εἰς μάτην οὗτοι ἀπεπειράθησαν νὰ παραστήσωσι τῷ Ἰούδᾳ τὸν προφανῆ κίνδυνον, ὃν διέτρεχεν, ἐὰν ἔμενεν· τὸ θάρρὸς του ἦν ἀκλόνητον· «μή μοι γένοιτο, ἔλεγε, ποιῆσαι τὸ πρᾶγμα τοῦτο, φυγεῖν ἀπ' αὐτῶν, καὶ εἰ ἤγγικεν ὁ καιρὸς ἡμῶν, καὶ ἀποθάνωμεν ἐν ἀνδρείᾳ χάριν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, καὶ μὴ καταλίπωμεν αἰτίαν τῇ δόξῃ ἡμῶν¹⁾». Μετ' ἐκπληκτικοῦ θάρρους ὥρμησεν ὁ Ἰούδας μετὰ τῶν πιστῶν αὐτοῦ στρατιωτῶν κατὰ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ἐχθροῦ, ἣν διώκει αὐτοπροσώπως ὁ Βακχίδης. Οἱ Σύροι, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποστώσι τὴν προσβολὴν ταύτην, ὑπεχώρησαν ἐν ἀταξίᾳ· ἀλλ' ἡ δεξιὰ πτέρυξ, ἐλθοῦσα εἰς βοήθειαν τοῦ Βακχίδου, προσέβαλε τὰ νῶτα τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Ἰούδας καὶ οἱ ἡρώες του περικυκλωθέντες πανταχόθεν ἐξηκολούθουν μαχόμενοι καὶ ἔπεσον ἅπαντες ἐνδόξως. Ὁ θάνατος τοῦ Ἰούδα ἦν ὁ θρίαμβος τῶν Σύρων καὶ τῶν προδοτῶν Ἰουδαίων· τὸ σῶμα αὐτοῦ μετεκομίσθη ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν του Ἰωνάθαν καὶ Σίμωνος εἰς Μωδὲν καὶ ἐνεταφιάσθη ἐν τοῖς τάφοις τῆς οἰκογενείας²⁾.

Ὁ Βακχίδης κατέλιπε τὴν κυβέρνησιν τοῦ τόπου εἰς τὸν Ἀλκιμον καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν, οἵτινες ἐνόμισαν ὅτι ἡδύναντο νὰ στερεώσωσι τὴν ἀρχὴν των, παραδιδόντες εἰς τὸν τύραννον ὅλους τοὺς φίλους τοῦ Ἰούδα. Ἡ πείνα, ἣτις κατέτρυχε τότε τὴν Παλαιστίνην, ἠνάγκασε πολλοὺς τῶν Ἰουδαίων νὰ ὑποταχῶσιν εἰς τοὺς δεσπότης τῆς πατρίδος των. Τοῦτο ἠῤῥησεν εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν ἀπελπισίαν τῶν πατριωτῶν, οἵτινες, ἀπευθυνέντες πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἰούδα Ἰωνάθαν, παρεκάλεσαν αὐτὸν ὅπως λάβῃ τὴν ἀρχηγίαν καὶ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Ὁ Ἰωνάθαν συγκατένευσεν· ἀλλὰ μαθὼν ὅτι ὁ Βακχίδης ἐζήτει νὰ ἀποκτείνῃ αὐτὸν διὰ δόλου, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἔρημον τῆς Θεκωῆ, καὶ ἐντεῦθεν ἀπέστειλε τὸν ἀδελφόν του Ἰωάννην μετὰ τινων στρατιωτῶν πρὸς τοὺς φίλους τῶν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας μαχόμενων Ἰουδαίων Ναβαταίους, ὅπως ἐξασφαλίσῃ παρ' αὐτοῖς τὴν ἀποσκευὴν του. Ἀλλ' οἱ Ἀμαραῖοι, ἐνεδρεύσαντες ἐκ Μηδάδας, συνέλαβον αὐτὸν τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ διήρπασαν τὴν ἀποσκευήν. Ὁ Ἰωνάθαν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Σίμωνος καὶ τῶν περὶ αὐτὸν εἶχεν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Ἰορδάνου, καὶ παραγενόμενοι διέμειναν εἰς τὸν λάκκον τὸν καλούμενον Ἀσφάρ. Ἀλλ' ὁ Βακχίδης καὶ ἐνταῦθα ἐλθὼν προσέβαλεν αὐτοὺς ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰορδάνου. Ἐνταῦ-

θα συνήφθη μάχῃ κρατερᾷ, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέκτειναν πολλοὺς Σύρους, καὶ αὐτὸς ὁ Βακχίδης παρ' ὀλίγον ἐφονεύετο· ἀλλ' ἐπὶ τέλους μὴ δυνάμενοι νὰ ἀντιστῶσιν ἐπὶ μακρὸν κατὰ δυνάμειν ἀσυγκρίτως πολυαριθμοτέρων, ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ διέβησαν κολυμβῶντες εἰς τὸ πέραν. Ὁ Βακχίδης ἐπέστρεφεν εἰς Ἱεροσόλυμα· ἵνα δὲ ἔχῃ ὑποχείριους τοὺς Ἰουδαίους, διέταξε νὰ ὀχυρωθῶσιν αἱ παθοῦσαι πόλεις, ἐν αἷς καὶ ἡ Ἱεριγὼ καὶ ἡ Βεθωρόν καὶ ἡ Ἑμμαούς, καὶ ἀποκατασταθῶσιν ἐν αὐταῖς συριακαὶ φρουраί. Ὀχύρωσε δὲ καὶ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀκραν, ἐν ἣ ἐνέκλεισεν ὡς ὁμήρους τοὺς παῖδας τῶν προκρίτων Ἰουδαίων³⁾.

Ὁ Ἰωνάθαν καὶ ὁ Σίμων, διαμένοντες πέραν τοῦ Ἰορδάνου, εὔρον καιρὸν νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ των Ἰωάννου, ὃν, ὡς εἶδομεν, ἐφόνευσαν οἱ Ἀμαραῖοι. Καθ' ὃν καιρὸν οὗτοι, ἄγοντες νύμφην ἐκ τῆς πόλεως Γαβαθᾶ, ὑπέστρεφον ἐκ τῆς δεξιᾶς τοῦ Ἰορδάνου ὁχθῆς, ἐπέπεσαν οἱ Ἰουδαῖοι κατ' αὐτῶν καὶ ἀποκτείναντες πολλοὺς ἔλαβον πλουσιωτάτην λείαν· ἐπιστρέψαντες δὲ πάλιν εἰς τὰ ἔλη τοῦ ποταμοῦ, κατέμενον αὐτόθι⁴⁾.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (149) ὁ Ἀρχιερεὺς Ἀλκιμος θεωρῶν τὴν ἀρχὴν του ἐξησφαλισμένην, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ νεωτερισμούς, δυνάμενους νὰ εὐαρεστήσωσιν εἰς τε φίλους του καὶ τοὺς προστάτας του. Ἠρξισε λοιπὸν νὰ κατεδαφίσῃ τὸν τοῦ Ἱεροῦ περίβολον, ὅστις ἐχρησίμευεν ὡς ὄρειον, μέχρι τοῦ ὅποιου ἡδύναντο νὰ προχωρήσωσιν οἱ Ἑθνικοί· ἀλλ' αἰφνης καταληφθεὶς ὑπὸ παραλυσίας ἀπέθανεν. Ὁ Βακχίδης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προσταυομένου του ἀνεχώρησεν ἀμέσως εἰς Ἀντιόχειαν, χωρὶς νὰ προσδιορίσῃ νέον Ἀρχιερέα. Ὁ τόπος ἀπῆλauen ἡσυχίας, συνεπείᾳ ἴσως τοῦ ρωμαϊκοῦ δόγματος· οἱ δὲ δύο ἀδελφοὶ Ἰωνάθαν καὶ Σίμων, οἱ ἐν τοῖς ἔλεσι τοῦ Ἰορδάνου διαμένοντες, εὔρον εὐκαιρίαν νὰ συναθροίσωσι νέας δυνάμεις, χωρὶς νὰ ἐνοχλῶνται ὑπὸ τῶν Σύρων. Ἀλλ' οἱ φυγάδες καὶ οἱ ἀσεβεῖς βλέποντες μετὰ δυσανεκείας τὴν ἡσυχίαν, ἣν ἀπελάμβανον οἱ Ἀσσυριοὶ, μετῴθον πᾶν μέσον, ὅπως πείσωσι τὸν Βακχίδην ἵνα ἐλθὼν ἐκοντώσῃ τὸν Ἰωνάθαν μετ' ὅλων τῶν ὁπαδῶν του. Ὁ Βακχίδης ἐπείσθη καὶ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ἰουδαίαν μετὰ πολυαριθμοῦ στρατοῦ· ἀλλ' ὁ Ἰωνάθαν, μαθὼν τὰ σκευωρηθέντα, ἔλαβε τὰς ἀπαιτούμενας προφυλάξεις· μὴ δυνάμενος ὁμῶς νὰ ἀντιστῇ κατὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Βακχίδου, ἀπεσύρθη εἰς τὴν ἔρημον καὶ ὠχυρώθη εἰς τι φρούριον Βηθαλαγᾶ καλούμενον· ἀναθεὶς δὲ τὴν φρούρησιν τῆς κώμης ταύτης εἰς τὸν ἀδελφόν του Σίμωνα, ἐποίει ἐπιδρομὰς εἰς τὰ πέριξ καὶ προσέβαλλε τὸν ἐχθρὸν ὅπου εὕρισκεν αὐτὸν, προξέ-

¹⁾ Ἀὐτόθ. θ'. 9.

²⁾ Ἰώσηπ. Ἀρχαιολ. ιβ'. 9.

³⁾ Ἀὐτόθ. ιγ'. 3, 4.

⁴⁾ Ἀὐτόθ. ιγ'. 4, 4.

νῶν αὐτῷ πολλὰς ζημίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σίμων δὲν ἔμενεν ἀπρακτος· διότι ὁ Βακχίδης, ἐλθὼν εἰς Βηθαλαγᾶ, οὐ μόνον ἐξήντηλαι εἰς μάτην τὰς δυνάμεις του ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ κυριεύσῃ αὐτήν, ἀλλὰ καὶ πολλάκις προσεδέχθη ὑπὸ τοῦ Σίμωνος, ὅστις ἐξερχόμενος ἐπυρπόλει τὰς πολεμικὰς μηχανὰς τῶν πολιορκητῶν. Ὁ Βακχίδης ἀναγκασθεὶς νὰ παραιτηθῇ τῆς πολιορκίας τῆς Βηθαλαγᾶ, ἐξεκένωσε τὴν ὀργὴν του κατὰ τῶν προδοτῶν Ἰουδαίων, οὓς ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν. Ὁ Ἰωνάθαν, μαθὼν τοῦτο, ἀπέστειλε κήρυκας πρὸς αὐτόν, προτείνων αὐτῷ εἰρήνην καὶ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων. Ὁ Βακχίδης ἀπεδέξατο τὰς προτάσεις τοῦ Ἰωνάθαν, καὶ συνθηκολογήσας μετ' αὐτοῦ ἀνεχώρησεν ἐκ τῆς Ἰουδαίας, ἐπὶ τῇ συνθήκῃ τοῦ νὰ μὴ ἐπανεέλθῃ πλέον. Ἐν τούτοις αἱ Συριακαὶ φρουραὶ διέμενον ἐν τοῖς φρουρίοις καὶ ἰδίως ἐν τῇ Ἀκρᾷ τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ὁ Ἰωνάθαν ἔστησε τὴν ἔδραν του ἐν Μαχμᾶ, οἱ δὲ ὁπαδοὶ αὐτοῦ ἠΰξανον ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ ὁ τόπος ἀπῆλauseν ἐν διαστήματι τεσσάρων ἔτων (157—153) βαθυτάτης εἰρήνης¹⁾.

Ἐν ἔτει 153 ἀπατεῶν τις, Ἀλέξανδρος καλούμενος, λεγόμενος υἱὸς Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς καὶ εὐνοούμενος ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου, εἰσελθὼν εἰς τὴν Πτολεμαῖδα, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Συρίας καὶ ἀνεγνωρίσθη ὡς τοιοῦτος ὑπὸ πάντων τῶν κατὰ τοῦ Δημητρίου δυσηρεστημένων, ὅστις ζῶν ἀσώτως παρημέλει τὰς υποθέσεις τοῦ κράτους. Ὁ Δημήτριος, φοβούμενος μήπως οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἐπιτύχωσι τῆς ἀνεξαρτησίας των, συνήργει ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου· γράψας δὲ πρὸς τὸν Ἰωνάθαν, ἀνέθετεν αὐτῷ τὴν διοίκησιν τῆς Ἰουδαίας, ἐπιτρέψας αὐτῷ καὶ τὴν συγκρότησιν στρατοῦ· συγχρόνως δὲ ἐνετείλατο τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁμήρων τῶν ἐν τῇ Ἀκρᾷ τῆς Ἱερουσαλὴμ κατεχομένων. Αἱ Συριακαὶ φρουραὶ ἐκένωσαν ἅπαντα τὰ φρούρια τῆς Ἰουδαίας πλὴν τῆς Βεθσούρας καὶ τῆς Ἀκρας τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἅτινα ὅμως ἐφρούρουν Ἰουδαῖοι. Ὁ Ἰωνάθαν ἀνήγειρεν ἀμέσως τὰ τεῖχη τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἔστησε τὴν ἔδραν του ἐν Ἱεροσολύμοις.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπιθυμῶν νὰ κερδήσῃ τὸν Ἰωνάθαν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀπέστειλεν αὐτῷ χρυσοῦν διάδημα καὶ πορφυρᾶν στολὴν καὶ ἐχειροτόνησεν αὐτόν Ἀρχιερέα. Ὁ Ἰωνάθαν, ὅστις ἀπεδέξατο τὰς προσφοράς τοῦ Δημητρίου ἀνευ τινῶν ἐπιφυλάξεων, ἀπεδέξατο ἐπίσης καὶ τὰς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ ἀναγνωρίσῃ τοῦτον ὡς βασιλέα, νομίζων ὅτι αὐτός, ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, ἡδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ αὐτῷ πλείονον ἢ ἅπασαι αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Δημητρίου· κατὰ δὲ τὴν ἐορτὴν τῆς σκηνοπη-

γίας ἐνεφανίσθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ Ἱερὸν ἐνδεδυμένος τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν καὶ ἀναγεῖν οὕτω τὴν σειρὰν τῶν Ἀσαμωναίων Ἀρχιερέων. Ὁ Δημήτριος ἔγραψεν αὐτῷ δευτέραν ἐπιστολὴν, καὶ ἐχορήγει τῷ Ἰουδαϊκῷ ἔθνει λαμπράς ὑποσχέσεις· ἀπῆλλαττε τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ ἁλῆτος δασμοῦ καὶ ἀπὸ πάντων τῶν λοιπῶν φόρων (τὰ αὐτὰ προνόμια παρεχώρει καὶ εἰς διαφόρους γῶρας τῆς Σαμαρείας καὶ τῆς Γαλιλαίας, αἵτινες ἀπετέλουν ὁλοκληρωτικὸν μέρος τῆς Ἰουδαίας καὶ ἔμελλον νὰ ὑπάγωνται ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρχιερέως)· παρητέτο τῶν πεντακισχιλίων ἀργυρῶν σίκλων, οὓς ἐτέλει ἐτησίως τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἱερὸν· ἔδωρεῖτο κατ' ἔτος τῷ Ἱερῷ δεκαπεντακισχιλίους σίκλους καὶ τὴν πόλιν τῆς Πτολεμαίδος· ἀπῆλευθέρου ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους Ἰουδαίους· ἀπῆλλαττε κατὰ τὰς ἐορτὰς τοὺς Ἰουδαίους τοῦ βασιλείου του ἀπὸ πάσης ὑπηρεσίας· ἐλάμβανεν ἐξ αὐτῶν τριακοντακισχιλίους στρατιώτας, οἵτινες ἔμελλον νὰ διοικῶνται ὑπ' ὁμοεικῶν στρατηγῶν· καὶ ὑπέσχετο νὰ ἀναβιδάσῃ τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα, χωρὶς νὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ὀρησκευτικῶν αὐτῶν καθηκόντων. Καίτοι αἱ ὑποσχέσεις αὗται τοῦ Δημητρίου ἦσαν εὐνοϊκώταται πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' οὐχ ἦττον ὁ Ἰωνάθαν διετελέσε πιστὸς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐδόθη ἀφορμὴ ἵνα ἐκτιμήσῃ τὴν ἀπόφασίν του· διότι ἐν τινὶ δευτέρᾳ μάχῃ, συγκροτηθεὶς μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Δημητρίου, ὁ τελευταῖος ἐνίκηθη καὶ ἐστερήθη τοῦ ζῆν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀναβὰς εἰς τὸν θρόνον, διετελεῖ εὐγνωμονῶν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· μέλλων δὲ νὰ τελέσῃ (150) ἐν Πτολεμαίδι τοὺς γάμους του μετὰ τῆς Κλεοπάτρας, θυγατρὸς Πτολεμαίου τοῦ Φιλομήτορος, προσεκάλεσε τὸν Ἰωνάθαν ἵνα παρευρεθῇ εἰς αὐτοὺς, καὶ ὑποδεξάμενος αὐτόν μετὰ τιμῶν διαπρεπῶν καὶ δωρησάμενος αὐτῷ σολὴν πορφυρᾶν, ἐκάθισεν αὐτόν πλησίον του· ταυτοχρόνως δὲ διώρισεν αὐτόν τοπάρχην τῆς Ἰουδαίας, καὶ κατέπαυσε τὰς ῥαδιουργίας τῶν δυσηρεστημένων, μὴ διδοὺς τοῦ λοιποῦ ἀκρόασιν εἰς τὰ παράπονά των²⁾.

Ὁ πρωτότοκος υἱὸς Δημητρίου τοῦ Σωτῆρος, ὅστις ἐκαλεῖτο καὶ οὗτος Δημήτριος, κατέφυγεν εἰς τὴν νῆσον Κρήτην. Μετὰ τινα δ' ἔτη (147), μαθὼν ὅτι οἱ Σύροι ἦσαν δυσηρεστημένοι κατὰ τοῦ νέου βασιλέως των, μετέβη, ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ κρητικοῦ, εἰς τὴν Κιλικίαν, ἐπουπέδεξαντο αὐτόν εὐμενῶς, καὶ ἐκείθεν προεχώρησεν εἰς Συρίαν. Ὁ διοικητὴς τῆς Κιλικίας Ἀπολλώνιος προσετέθη πρὸς αὐτόν, καὶ συναγαγὼν τὸν στρατὸν του παρὰ τὴν Ἰάμνειαν ἠπειλήσεν τὸν Ἰωνάθαν διὰ τὴν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον πίστιν του. Ὁ Ἰωνάθαν οὐ μόνον οὐδεμίαν ἔδωκεν ἀκρόασιν, ἀλλὰ καὶ ἐκστρατεύσας μετὰ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν εἰς

¹⁾ Αὐτόθ. ιγ'. 1, 6.

²⁾ Αὐτόθ. ιγ'. 4, 1. 2. 3.

Ἰόππην ἐκυρίευσεν αὐτήν· νικήσας δὲ μετὰ ταῦτα καὶ τὸν Ἀπολλώνιον, ἐνέπρησε τὴν Ἀζωτον, ἐν ᾗ εἶχον καταφύγει οἱ ἔχθροί. Ὡσαύτως καθυπέταξε καὶ τὴν Ἀσκάλωνα, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ πολλῆς λείας. Ὁ Ἀλέξανδρος, πρὸς ἔκφρασιν τῆς εἰς αὐτὸν εὐγνωμοσύνης, ἀπέστειλεν αὐτῷ πόρπην χρυσῇ, ἥτις ἐδίδετο μόνον εἰς τοὺς συγγενεῖς τῶν βασιλέων, καὶ προσέθηκεν εἰς τὴν τοπαρχίαν τῆς Ἰουδαίας καὶ τὴν Ἀκκαρῶν¹⁾.

Ὁ Ἀλέξανδρος εὐρίσκετο ἔτι ἐν Κιλικίᾳ πρὸς καταδάμασιν τῆς ἐπαναστάσεως, ὅτε Πτολεμαῖος ὁ Φιλομήτωρ, οὐτινος εἶχεν ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν, ἔφθασε (146) μετὰ ναυτικῶν καὶ πεζικῶν δυνάμεων εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας, ὅπως ἀποδιώξῃ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ καὶ γίνῃ κύριος τῆς Συρίας, καὶ ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ κατέλιπε φρουρὰς Αἰγυπτιακὰς εἰς ὅλκας τὰς παραλίους πόλεις. Ὁ Ἰωνάθαν, ὅστις ἦλθεν εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ εἰς Ἰόππην, εὗρε καλὴν ὑποδοχὴν, καὶ συνοδεύσας αὐτὸν μέχρι τοῦ ποταμοῦ τῆς Συρίας Ἐλευθέρου, ἐπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ὁ Φιλομήτωρ, μαθὼν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἐπεβουλεύθη τὴν ζωὴν του, ἔλαβεν ὀπίσω τὴν θυγατέρα του καὶ σύζυγον τοῦ Ἀλεξάνδρου Κλεοπάτραν καὶ ἔδωκεν αὐτὴν εἰς γυναῖκα τῷ Δημητρίῳ μετὰ τῆς ὑποσχέσεως νὰ ἀναβιδάσῃ αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του. Ὁ Φιλομήτωρ ἐνεφανίσθη μετ' οὐ πολὺ ἐνώπιον τῆς Ἀντιοχείας· ὁ δὲ λαὸς ἐπαναστατήσας ἐναντίον τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀμμωνίου, ἔσφαξεν αὐτὸν καὶ ἠνοίξε τὰς πύλας εἰς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου, ὃν ἀνηγόρευσε καὶ βασιλέα τῆς Συρίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπανῆλθεν ὅσον τάχος ἐκ τῆς Κιλικίας καὶ ὠδήγησε ὅλον τὸν στρατὸν του κατὰ τοῦ Φιλομήτορος, ἀλλὰ νικηθεὶς ἔφυγεν εἰς Ἀραβίαν, ὅπου ὁ τῶν Ἀράβων βασιλεὺς Ζάβηλος, ἀποτεμὼν τὴν κεφαλὴν του, ἀπέστειλεν αὐτὴν τῷ Πτολεμαίῳ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Φιλομήτωρ ἐτελεύτησε μετ' οὐ πολὺ ἐκ τινος πληγῆς, ἣν ἔλαβεν ἐν τῇ κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου μάχῃ. Ὁ Δημήτριος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας καὶ ἔλαβε τὸ ἐπίθετον Νικάτωρ· τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν Κρήτα Λασθένην, ὅστις προσενεγκὼν αὐτῷ πολλὰς ἐκδουλεύσεις προεμήθευσεν αὐτῷ τὸν τὴν Κιλικίαν ἐπαναστατήσαντα στρατὸν. Ὁ Λασθένης ἔσφαξεν τὰς Αἰγυπτιακὰς φρουρὰς καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὰς πατρίδας των ὅλα τὰ στρατεύματα ἐκτὸς τῶν μισθωτῶν, οὓς συναπῆγαγεν ἐκ τῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο διῆγειρε τὴν δυσσέσκειαν τοῦ λαοῦ²⁾.

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν (145) ὁ Ἰωνάθαν ἀνέλαβε τὴν πολιορκίαν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀκρας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ἐν αὐτῇ συριακῆς φρουρᾶς, ἥ-

τις κατεῖχεν ἔτι τὸ μέρος τοῦτο τῆς πρωτεύουσας. Ὁ Δημήτριος προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς Πτολεμαῖδα, ἵνα ζητήσῃ λόγον τῶν πράξεών του, καὶ ὁ Ἰωνάθαν, συνοδευόμενός ὑπὸ τῶν Πρεσβυτέρων καὶ τῶν Ἱερέων, μετέβη εἰς τὴν πόλιν ταύτην μετὰ πολλῶν καὶ πλουσίων δώρων. Ὁ βασιλεὺς εὐχαριστήεις ἀπὸ τῶν ἐξηγήσεών του, ἐπέκύρωσε τὰ προνόμια τὰ χορηγηθέντα τοῖς Ἰουδαίοις ὑπὸ τῶν προκατόχων του, καὶ συγκατένευσεν ἀντὶ τριακοσίων ταλάντων, ἅπερ ὑπεσχέθη αὐτῷ ὁ Ἰωνάθαν, ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Ἰουδαίαν, καθὼς καὶ τὴν Σαμάρειαν καὶ τὴν Γαλιλαίαν, ἀπὸ παντὸς φόρου. Τοῦτο συνετέλεσε τὰ μάλιστα πρὸς αὐξήσιν τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰωνάθαν.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἰωνάθαν ἡ πολιορκία τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀκρας ἐξηκολούθει ἄνευ τινὸς ἀποτελέσματος. Ὁ Ἰωνάθαν ἤρξατο νὰ διαπραγματεύηται περὶ αὐτῆς μετὰ τοῦ Δημητρίου· οὗτος δὲ συγκατένευσε νὰ κενώσῃ αὐτὴν, ἐὰν ὁ Ἰωνάθαν ἀπέστειλῃ αὐτῷ βοήθειαν κατὰ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπαναστατῶν. Ὁ Ἰωνάθαν ἐξαπέστειλε τρισχιλίους στρατιώτας, οἵτινες κυριεύσαντες τὴν Ἀντιόχειαν, ἐνέπρησαν αὐτὴν καὶ κατασφάζαντες τοὺς ἐπαναστάτας ἀπῆλλαξαν ἀπ' αὐτῶν τὸν βασιλέα. Ἀλλ' ὁ ἀγνώμων Δημήτριος, ἀπ' οὗ ἐσώθη, ἠρνήθη τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεών του· καὶ οὐ μόνον δὲν ἐκένωσε τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀκραν, ἀλλὰ καὶ ἀπῆτησε τοὺς φόρους, οὓς ἔδωρῆσατο τοῖς Ἰουδαίοις ἀντὶ τῶν τριακοσίων ταλάντων.

Ἀλλὰ νέα καταιγὶς ἐκραγεῖσα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Δημητρίου ἔδωκε μετ' οὐ πολὺ τὴν περίστασιν εἰς τὸν Ἰωνάθαν νὰ τὸν ἐκδικηθῇ. Εἰς τῶν στρατηγῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καλούμενος Τρύφων, ἐπανήγαγεν ἐξ Ἀραβίας τὸν υἱὸν τοῦ πρίην κυρίου τοῦ Ἀντίοχου, καὶ ἐπεχείρησε (143) νὰ ἀναβιδάσῃ αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον τῆς Συρίας. Φοβούμενος δὲ μήπως ὁ Ἰωνάθαν παρεμβάλλῃ προσκόμματα εἰς τοὺς σκοπούς του, ἦλθε μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ὁ Ἰωνάθαν, ὅστις συνέλαβε κακὰς ὑποψίας περὶ τῆς ἐλεύσεώς του, ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν μετὰ τεσσαρακοντακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ συνήντησεν αὐτῷ ἐν Σκυθοπλίᾳ· ἀλλ' ὁ Τρύφων ὑπεδέξατο αὐτὸν εὐμενῶς καὶ προστῆνέθη πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ φαινόμενον μετ' εἰλικρινείας, λέγων, ὅτι ἦλθεν ἵνα παραδώσῃ τοῖς Ἰουδαίοις τὴν Πτολεμαῖδα. Ὁ Ἰωνάθαν, δοὺς πίστιν εἰς τοὺς λόγους αὐτοῦ, ἀπέπεμψε τὸν στρατὸν του, καὶ κρατήσας μόνον τρισχιλίους ἀνδρας, τοὺς μὲν διςχιλίους κατέλιπεν ἐν Γαλιλαίᾳ, αὐτὸς δὲ μετὰ χιλίων μετέβη εἰς Πτολεμαῖδα μετὰ τοῦ Τρύφωνος· ἀλλ' οὗτος κλείσας τὰς πύλας τῆς πόλεως τοὺς μὲν περὶ τὸν Ἰωνάθαν στρατιώτας ἅπαντας ἀπέκτεινεν, αὐτὸν δὲ ἐξώγρησε· ἀποστείλας δὲ στρατὸν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐνετείλατο αὐτῷ ὅπως ἐξολοθρεύσῃ τοὺς αὐτόθι καταλειφθέντας διςχιλίους στρατιώτας· ἀλλ' οὗτοι

¹⁾ Αὐτόθ. ιγ'. 4, 4.

²⁾ Αὐτόθ. ιγ'. 4, 9.

ἔδειξαν ἡρώϊκην ἀντίστασιν, καὶ οὕτω κατώρθωσαν νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Οἱ Ἱεροσολυμίται, ἀκούσαντες τὴν σύλληψιν τοῦ Ἰωνάθαν καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν μετ' αὐτοῦ στρατιωτῶν, κατελήφθησαν ὑπὸ βαθυτάτης θλίψεως· ὁ δὲ ἀδελφός του Σίμων, ἅμα μαθὼν τὸ δυστύχημα τοῦτο, ἔδραμεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ συναγαγὼν τὸν λαόν, προέτρεψεν αὐτὸν ἵνα λάβῃ τὰ ὅπλα καὶ προπαρασκευασθῇ κατὰ τῶν νέων τῆς πατρίδος κινδύνων. Οἱ λόγοι τοῦ Σίμωνος εὗρον ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν, καὶ ὁ λαὸς ἀνηγόρευσε αὐτὸν Ἐθνάρχην· παραχρῆμα δ' ἀπέστειλεν εἰς Ἰόππην ἀπόσπασμα στρατοῦ, ὅπως φυλάξῃ αὐτὴν μήπως παραδοθῇ εἰς χεῖρας τοῦ Τρύφωνος, αὐτὸς δὲ ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Ἀδιδὰ, πόλιν ἐπ' ὄρους κειμένην καὶ ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἄρχονται τὰ πεδινὰ τῆς Ἰουδαίας μέρη.

Ὁ Τρύφων, ἄρας ἐκ Πτολεμαίδος μετὰ στρατιᾶς πολυαριθμοῦ, παραγίνεται εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἄγων μεθ' αὐτοῦ δέσμιον καὶ τὸν δυσυχῆ Ἰωνάθαν· ἀλλ' ἰδὼν τὰς δυνάμεις τῶν Ἰουδαίων, δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν· ἐμήνυσε δὲ μόνον πρὸς τὸν Σίμονα ὅτι ἦν ἔτοιμος ν' ἀπολύσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἐὰν ἀπέστειλιν αὐτῷ ἑκατὸν τάλαντα ἀργυρίου, ἅπερ ὤφειλε τῷ βασιλεῖ, καὶ ἔπεμπε αὐτῷ ὡς ὁμήρους τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἰωνάθαν. Ὁ Σίμων, καίπερ διστάζων περὶ τῆς εἰλικρινείας τοῦ Τρύφωνος, φοβούμενος ὅμως τοὺς ἐλέγχους τοῦ λαοῦ, ἀπέστειλεν αὐτῷ τὰ ἑκατὸν τάλαντα καὶ τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἰωνάθαν. Ἀλλ' ὅ,τι ἐφοβεῖτο ὁ Σίμων συνέβη· διότι ὁ Τρύφων οὐ μόνον δὲν ἠλευθέρωσε τὸν ἀδελφόν του, ἀλλὰ καὶ μεταβὰς εἰς τὴν Ἰδουμαίαν, ἡτοιμάζετο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰουδαίαν· ὁ Σίμων ὅμως παρηκολούθει αὐτὸν πανταχοῦ καὶ ἐματαίωνε τὰ σχέδιά του. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀκρα τῆς Ἱερουσαλὴμ Σύροι, πέμψαντες πρὸς Τρύφωνα, παρεκάλουν αὐτὸν ἵνα τοῖς προμηθεύσῃ τροφάς, ἡναγκάσθῃ οὗτος ν' ἀποστείλῃ ἅπαν τὸ ἵππικόν του, ὅπως ἀπελευθερώσῃ αὐτούς· ἀλλὰ χιῶν διὰ νυκτὸς πεσοῦσα πολλή, τὰς τε ὁδοὺς καλύψασα καὶ ἀδύνατον τὴν πορείαν καταστήσασα, ἐκώλυσε αὐτοὺς ἵνα μεταβῶσιν εἰς Ἱεροσόλυμα. Ὁ Τρύφων ἀνεχώρησεν εἰς Γαλαὰδ, ὅθεν μετέβη εἰς Ἀντιόχειαν, ἀφ' οὗ ἐθανάτωσε τὸν Ἰωνάθαν παρὰ τὴν πόλιν Βασκαμά¹⁾. Ὁ Σίμων πέμψας εἰς Βασκαμά μετεκόμισε τὰ ὀστέα τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἐνεταφίασεν αὐτὰ ἐν Μωδεῖν (ὅρ. σελ. 30). Ἄπας ὁ λαὸς ἐθρήνησε πικρῶς τὸν ἥρωα τὸν διαφυγόντα τοσούτους κινδύνους καὶ ἐπὶ τέλους ὑποκύψαντα ὑπὸ τὴν μάχαιραν τοῦ δολοφόνου.

Μικρὸν μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Τρύφωνος εἰς Ἀντιόχειαν διεδόθη ἡ εἰδησις, ὅτι ὁ νέος Ἀντίοχος ἀπέθανεν

εἰς χεῖρας τῶν ἱατρῶν· ἐπειδὴ δὲ ὁ Τρύφων πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἐκήρυξεν αὐτὸν βασιλέα, ἅπαντες ὑπώπτευον ὅτι αὐτὸς ἐφόνευσε τὸν Ἀντίοχον. Οἱ Ἰουδαῖοι, πρὸς οὓς οὕτω σκληρῶς προσηνέχθη ὁ Τρύφων, οὐδόλως ἐδίστασαν ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Δημητρίου καὶ νὰ προσενέγκωσι τὴν συνδρομὴν των κατὰ τοῦ δολοφόνου τοῦ Ἰωνάθαν. Ὁ Δημήτριος, ὅστις εὕρισκετο ἔτι ἐν Σελευκείᾳ καὶ οὐτινος ὁ στρατὸς ἠττήθη παρὰ τὴν Πτολεμαίδα ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος, ἀπεδέξατο ἀσμένως τὰς προτάσεις τῶν πρεσβευτῶν τοῦ Σίμωνος, οἵτινες προσήνεγκον αὐτῷ ἐκ μέρους τοῦ Ἐθνάρχου τῶν Ἰουδαίων χρυσοῦν διάδημα καὶ πορφυρὰν χλαμύδα. Ὑπέγραψεν εἰς ὅλας τὰς προτάσεις καὶ, ὑποσχόμενος νὰ λησμονήσῃ τὸ παρελθόν, ἀνεγνώρισε τὸν Σίμονα ὡς Ἀρχιερέα καὶ Ἐθνάρχην τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους· ἀφῆκεν αὐτῷ ὅλας τὰς ὀχυράς τῆς Ἰουδαίας πόλεις καὶ ἀπήλλαξεν αὐτὸν ἀπὸ πάντων τῶν φόρων καὶ τῶν δασμῶν· ἔκτοτε δὲ ὁ Σίμων ἐγένετο πράγματι ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν, ἡ δὲ κυριαρχία τοῦ βασιλέως τῆς Συρίας ἦν μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον. Ἀπὸ τοῦδε ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἀρχίζει νέαν χρονολογίαν, εἰς δὲ τὰ δημόσια ἔγγραφα τοῦ ἔγραπεν ἔτους πρώτου ἐπὶ Σίμωνος Ἀρχιερέως μεγάλου καὶ στρατηγοῦ καὶ Ἡγουμένου Ἰουδαίων²⁾.

Ὁ Σίμων ἐφρόντισε νὰ ὀχυρώσῃ τὰ φρούρια τῆς Ἰουδαίας· κατέλαβε τὰ Γάζαρα (φρούριον παρὰ τὴν Βαιθωρόν), τὴν Ἰόππην καὶ τὴν Ἰάμνεια· ἡ δ' ἐν τῇ Ἀκρα τῆς Ἱερουσαλὴμ συρικὴ φρουρά, στερουμένη τοῦ λοιποῦ πάσης βοηθείας, προέτεινε συνθηκολογίαν. Τῷ 141 οἱ Ἰουδαῖοι ἔλαβον ὑπὸ τὴν κατοχὴν των τὴν Ἀκρα· ὁ Σίμων κατηδάφισε αὐτὴν καὶ ἐξωμάλυνε τὸν λόφον, ἐφ' οὗ ἔκειτο καὶ ἐξ οὗ ἐδέσποζε τοῦ Ἱεροῦ, ἡ δὲ ἐργασία αὐτῇ διήρκεσε τρία ἔτη· ὠχύρωσε τὸ ὄρος τοῦ Ἱεροῦ τὰ παρὰ τὴν Ἀκραν καὶ κατόκησεν αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐκεῖ³⁾· τὸν υἱὸν του Ἰωάννην τὸν Ἰρκανὸν κατέστησεν ἀρχιστράτηγον· ἀναγγείλας δ' εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν Σύγκλητον τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωνάθαν, ἀπέστειλεν αὐτῇ νέαν πρεσβείαν, ὅπως ἀνανεώσῃ τὴν μετὰ τῆς Ῥώμης συμμαχίαν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος συνεκροτήθη ἐν Ἱεροσολύμοις ἐθνικὴ συνέλευσις, συγκειμένη ἐκ τῶν Ἱερέων, τῶν Πρεσβυτέρων καὶ ὅλων τῶν προκρίτων τοῦ λαοῦ, ὅπως ἀναθέσῃ ἐπισήμως τῷ Σίμωνι καὶ τοῖς ἀπογόνους αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ τοῦ Ἡγουμένου τῶν Ἰουδαίων μετ' ἐξουσίας ἐκτεταμένης καὶ τοῦ δικαιώματος τοῦ συγκαλεῖν ἐθνικὰς συνελεύσεις. Ὅλα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ὤφειλον τοῦ λοιποῦ νὰ φέρωσι τὸ ὄνομά του, ἡ δὲ πράξις τῆς ἀ-

¹⁾ Ἀ. Μακκαβ. ιγ'. 23. ὁ Ἰώσπηος ὀνομάζει τὴν πόλιν ταύτην Βασκά. Ἀρχαιολ. ιγ'. 6, 6.

²⁾ Ἀ. Μακκαβ. ιγ'. 42.

³⁾ Αὐτόθ. ιγ'. 33.

ναγορεύσεως αὐτοῦ, γενομένη τῷ 140, ἐχαράχθη ἐπὶ χαλκίνης δέλτου καὶ ἐτέθη εἰς τὴν εἰσόδον τῆς αὐλῆς τοῦ Ἱεροῦ· ἀντίγραφον δ' αὐτῆς ἐναπετέθη ἐν ταῖς ἀρχαῖς.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν καὶ Δημήτριος ὁ Νικάτωρ, ἐκστρατεύσας κατὰ Μιθριδάτου τοῦ Ἀρσακίδου βασιλέως τῶν Πάρθων, συνελήφθη καὶ ἀπεστάλη εἰς Ὑρκανίαν, ὅπου ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως Ῥοδογούνην. Ἡ Κλεόπατρα ἡ πρώτη αὐτοῦ σύζυγος, ἣν εἶχεν ἐγκαταλίπει ἐν Σελευκείᾳ, προσήνεγκεν ἑαυτὴν τε καὶ τὰ στέμμα τῆς Ἀντιοχείας εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δημητρίου Ἀντίοχον τὸν ἐπικληθέντα Εὐσεβῆ, εὐρισκόμενον τότε ἐν Ῥόδῳ. Ὁ Ἀντίοχος ἐδέξατο ἄσμενος τὰς προσφορὰς τῆς νύμφης του καὶ, ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς τῆς Συρίας, ἡτοιμάσθη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἄρπαγος Τρύφωνος· γράψας δὲ πρὸς τὸν Σίμωνα ἐπεκύρωσεν ὅλα τὰ προνόμια τὰ χορηγηθέντα ὑπὸ τῶν προκατόχων του, προσθεὶς εἰς αὐτὰ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ κόπτειν νομίσματα¹⁾. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (139—138) ὁ Ἀντίοχος ἐξεστράτευσε μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ κατὰ τοῦ Τρύφωνος, ὅστις ἡττηθεὶς κατέφυγεν εἰς τὸ φρούριον Δώρα· ἀλλὰ καταδιώξας αὐτὸν ὁ Ἀντίοχος, ἐπολιόρχησεν αὐτὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ Σίμων εἶχεν ἀποστείλει αὐτῷ δισχιλίους ἐπιλέκτους στρατιώτας, πολεμικὰς μηχανὰς καὶ χρήματα· ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος δὲν ἐδέχθη ταῦτα καὶ ἐδείξεν ἐχθρικὰς προθέσεις ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν ὑποχρέωσιν, καθ' ὅσον μάλιστα καὶ ὁ Τρύφων εὕρισκετο ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ. Ὁ ἄρπαξ οὗτος ἐπὶ τέλους παραδοθείς, κατέφυγεν εἰς τὴν πατρίδα του Ἀπάμειαν, ἐνθα μετὰ τινα καιρὸν συλληφθεὶς ἐθανατώθη.

Ἡ πρεσβεία, ἣν ἀπέστειλεν ὁ Σίμων εἰς Ῥώμην, ἐπανήλθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἡ ἀποστολὴ αὐτῆς ἐπέτυχε πληρέστατα, καὶ ὁ ὑπατος Λούκιος Κορνήλιος Πίσων, πέμψας ἐπιστολὰς πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Δημήτριον τὸν Νικάτορα, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖον τὸν Φύσκωνα, παρήγγειλεν αὐτοῖς νὰ σέβωνται τὴν Ἰουδαϊκὴν χώραν καὶ νὰ παραδίδωσι πάντα προδότην καταφεύγοντα εἰς αὐτούς. Ἀντίοχος ὁ Εὐσεβὴς, μηδεμίαν δοῦς ἀκρόασιν εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἥτις ἀπηυθύνθη εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δημητρίου, ἀνεκάλεσε τὰς παραχωρήσεις, ἃς ἐποίησεν εἰς τὸν Σίμωνα καὶ ἐμήνυσεν αὐτῷ διὰ τοῦ φίλου τοῦ Ἀθηνοβίου, ὅτι, ἵνα ἔχῃ εἰρήνην μετ' αὐτοῦ, ὥφειλε νὰ παραδώσῃ τὰς πόλεις Γάζαρα καὶ Ἰόππην καὶ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀκραν, ἣ ἀντ' αὐτῶν νὰ πληρώσῃ πεντακόσια τάλαντα ἀργυρᾶ· προσέτι ἀπήτησεν ἕτερα πεντακόσια τάλαντα διὰ τὰς ἐν αὐταῖς ἐν καιρῷ τοῦ πολέμου γενομένας ἐρημώσεις. Ὁ Σίμων ἐδείχθη μὲν

πρόθυμος νὰ πληρώσῃ πεντακόσια τάλαντα ἀντὶ τῶν Γαζάρων καὶ τῆς Ἰόππης, ἀπέκρουσεν ὅμως ἀξιοπρεπῶς πᾶσαν ἄλλην αὐτοῦ ἀξίωσιν· «ἡμεῖς, εἶπεν, οὔτε γῆν ἄλλοτρίαν εἰλήφαμεν, οὔτε ἄλλοτρίων κεκρατήκαμεν, ἀλλὰ τῆς κληρονομίας τῶν πατέρων ἡμῶν· ὑπὸ δὲ ἐχθρῶν ἡμῶν ἐν τινι καιρῷ ἀκρίτως κατεκρατήθη· ἡμεῖς δὲ καιρὸν ἔχοντες ἀντεχόμεθα τῆς κληρονομίας τῶν πατέρων ἡμῶν». Ὁ Ἀθηνοβίος οὐδὲ λέξιν ἀπήντησεν, ἀλλ' ἐπέστρεψε μετ' ὀργῆς πρὸς τὸν βασιλέα· οὗτος δὲ ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἰουδαίας τὸν στρατηγὸν Κενδεβαῖον, ὅστις ἀφικόμενος μετὰ πολυαρίθμου στρατοῦ εἰς τὰ περίξ τῆς Ἰόππης καὶ τῆς Ἰαμνείας, καὶ ὀχυρωθεὶς παρὰ τὴν Γεδώρ ἐλεηλάτει τὰ δυτικὰ τῆς Ἰουδαίας μέρη. Ὁ Ὑρκανὸς, ὅστις διέμενεν ἐν Γαζάροις, ἤλθεν ἀμέσως εἰς Ἱεροσόλυμα ὅπως εἰδοποιήσῃ τὸν πατέρα του περὶ τῶν κινήσεων τοῦ Κενδεβαίου· ὁ δὲ Σίμων, μὴ δυνάμενος ἐνεκα τοῦ γῆρατός του νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως, ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ εἰς τοὺς υἱοὺς του Ἰωάννην καὶ Ἰούδαν, οἵτινες ἐξεστράτευσαν κατὰ τοῦ Κενδεβαίου μετὰ εἰκοσακισχιλίων ἀνδρῶν. Ὁ Κενδεβαῖος, μὴ δυνάμενος νὰ ὑποστῇ τὴν ὁρμὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ στρατοῦ, κατέφυγεν εἰς τὴν Γεδώρ, ὃ δὲ στρατὸς του διεσκορπίσθη. Ὁ Ἰούδας ἐπληρώθη, ἀλλ' ὁ Ἰωάννης κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν μέχρις Ἀζώτου, ἐνέπρησε τοὺς πύργους αὐτοῦ καὶ ἐφόνευσεν δισχιλίους ἄνδρας· καὶ οὕτως ἡ χώρα τῶν Ἰουδαίων ἀπηλλάχθη ἀπὸ τῶν Σύρων, ὃ δὲ Σίμων ἐκυβέρνα αὐτὴν μετὰ παντελοῦς ἀνεξαρτησίας.

Ὁ Σίμων εἶχε σχεδὸν ἀπόλυτον ἐξουσίαν· ἦν δίκαιος καὶ μέτριος καὶ ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας του ἀπῆλαυεν ἡ Ἰουδαία ἐντελοῦς εὐημερίας· ἀλλὰ τὴν εὐημερίαν ταύτην διέκοψε φρικώδης προδοσία, καὶ ἐνέβαλεν ἐκ νέου εἰς τὴν χώραν ταραχὰς καὶ δυστυχήματα. Πτολεμαῖος ὁ γαμβρὸς τοῦ Σίμωνος καὶ διοικητὴς τῆς Ἱερικουῦντος, ἀνὴρ πλούσιος καὶ φιλόδοξος, συνέλαβε τὸν σκοπὸν ν' ἀναβῇ εἰς τὴν θέσιν τοῦ πενθεροῦ του, καὶ πιθανώτατα εἶχε συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Εὐσεβοῦς, ὑποσχεθεὶς αὐτῷ νὰ καθυπαγάγῃ καὶ αὐθις τὴν Ἰουδαίαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν βασιλέων τῆς Συρίας. Ὁ Σίμων, περιδεύων τὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας, ἵνα ἴδῃ αὐτοπροσώπως τὰς ἀνάγκας ἐκάστης, ἦλθε καὶ εἰς Ἱερικὴν μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν δύο υἱῶν του Ματθαῖα καὶ Ἰούδα. Ὁ Πτολεμαῖος προσεκάλεσεν αὐτοὺς εἰς τὸν ἐν Δόχ πύργον του καὶ προσήνεγκεν αὐτοῖς πλουσιώτατον συμπόσιον· ἐν ᾧ δὲ πάντες ἠυθύνουν, ὁ Πτολεμαῖος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ὁρμήσαντες κατὰ τοῦ Σίμωνος, ἐφόνευσαν αὐτὸν, τὴν δὲ γυναῖκα καὶ τοὺς υἱοὺς ἐρρίψαν εἰς τὴν φυλακὴν. Ὁ Πτολεμαῖος ἐκοινοποίησεν ἀνευ ἀναβολῆς τὸν θάνατον τοῦ Σίμωνος εἰς τὸν Ἀντίοχον τὸν Εὐσεβῆ καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ στρατὸν πρὸς βοήθειάν του· ταυτοχρόνως δ' ἀπεπειράθη νὰ διαφθείρῃ πολλοὺς Ἰουδαίους στρατηγούς, ὅ-

¹⁾ Ἀντίοθ. ιε. β.

προσχόμενος αὐτοῖς πλούσια δῶρα, καὶ ἀποστείλας ἄνδρας εἰς Γάζα, παρήγγειλεν αὐτοῖς ἵνα φονεύσωσι καὶ τὸν Ὑρκανόν· ἀλλ' οὗτος μαθὼν παρά τινος φίλου τὰ ἐν Ἱερουσάλμῃ συμβάντα καὶ τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχε, συνέλαβε τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Πτολεμαίου καὶ ἐθανάτωσεν αὐτούς· αὐθωρεὶ δὲ μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀνηγορεύθη ἀντὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀρχιερεὺς καὶ Ἡγούμενος τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Ὁ Πτολεμαῖος ἐκστρατεύσας μετὰ τινος ἡμέρας κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Δόχ πύργον τοῦ, ὅπου ὁ Ἰωάννης κατεδίωξεν αὐτόν· καὶ ἀφεύκτως θὰ ὑπέκυπτεν ὑπὸ τὰς δυνάμεις τοῦ Ἰωάννου, ἐὰν μὴ, ὁσάκις οὗτος ἐπεχείρει ἔφοδον, ἔφερεν εἰς τὰ τεῖχη τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ καὶ, βασανίζων αὐτοὺς διὰ σκληροτάτων βασάνων, ἠπειλεῖ ὅτι θὰ τοὺς κατακρημνίσῃ ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν δὲν ἀπεσύρετο ὁ στρατός. Ὁ Ἰωάννης, μὲν ὅλας τὰς προτροπὰς τῆς μητρὸς τοῦ, ἣτις ἐνεθάρρυνεν αὐτὸν πάντοτε εἰς τὴν ἔφοδον, δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὰς βασάνους αὐτῆς, καὶ ἐκάστοτε ἀπεσύρετο. Μετ' οὗ πολὺ ἡ πολιορκία ἀνεστάλη διὰ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σαβατικοῦ ἐνιαυτοῦ, ὃ δὲ Πτολεμαῖος εὔρε μὲν καιρὸν νὰ φύγῃ, ἀλλ' ἐθανάτωσε τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς τοῦ Ἰωάννου.

Ἐν τούτοις Ἀντίοχος ὁ Εὐσεβής, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου, ἐληγάται τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἤρξατο νὰ πολιορκῇ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἣτις, μὲν ὅλον τὸ θάρρος καὶ τὴν ἀνδρίαν τῶν κατοίκων τῆς, ἀπεφάσισε δι' ἑλλειψιν τροφῶν νὰ παραδοθῇ. Εἰς μάτην ἀπεπειράθησαν ν' ἀραιωθῶσιν οἱ κάτοικοι αὐτῆς, θελήσαντες νὰ ἐξέλθωσι τῆς πόλεως καὶ νὰ κατοικήσωσι εἰς ἄλλα μέρη· ἦν ἀδύνατον νὰ διαφύγῃσι τὸν ἐχθρὸν, τοποθετημένον ὄντα εἰς τὰ κεντρικώτερα σημεία. Ἀλλ' ὁ Ἀντίοχος, ὅστις δὲν ἐνεπνέετο ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κατὰ τῶν Ἰουδαίων μίσους, ὑφ' οὗ καὶ οἱ προκάτοχοί του, καὶ ὅστις ἴσως ἐφοβεῖτο τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ῥωμαίων, ἐδράξατο τῆς ἐξῆς εὐκαιρίας, ὅπως ἐφελκύσῃ διὰ τῆς ἐλευθεριότητος καὶ τῆς μετριοφροσύνης τοῦ τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν Ἰουδαίων. Ἰωάννης ὁ Ὑρκανὸς ἐζήτησεν ἀνακωχὴν, ἵνα ἐορτάσῃ ὁ λαὸς τὴν ἐορτὴν τῆς σκηνοπηγίας· ὁ δὲ Ἀντίοχος οὐ μόνον συγκατένευσεν εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ θύματα καὶ φιάλας χρυσᾶς τε καὶ ἀργυρᾶς πλήρεις ἀρωμάτων. Ὁ Ὑρκανὸς, συγκληθεὶς ὑπὸ τῆς διαγωγῆς τοῦ Ἀντιόχου, ἐζήτησε νὰ συνθηκολογήσῃ· ὁ δὲ Ἀντίοχος ἀπήτησεν ἵνα οἱ πολιορκούμενοι παραδώσωσι τὰ ὅπλα, πληρώσωσι φόρους διὰ τὴν Ἰόππην καὶ δι' ἄλλας τινὰς πόλεις, καὶ ἀνικοδομήσωσι τὴν Ἀκρὰν πρὸς ἐγκατάστασιν συριακῆς φρουρᾶς. Ὁ Ὑρκανὸς παρεδέχθη ὅλας τὰς προτάσεις τοῦ Ἀντιόχου πλην τῆς τελευταίας, οὗτος δὲ συγκατένευσε νὰ λάβῃ ἀντὶ τῆς φρουρᾶς πεντα-

κόσια τάλαντα ἀργυρᾶ καὶ ὀμήρους, μετὰ τῶν ὁποίων ἦν καὶ εἰς ἀδελφὸς τοῦ Ὑρκανοῦ. Οὕτω δὲ ἡ πολιορκία ἤρθη, καὶ ὁ συριακὸς στρατὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια· ἀλλ' ἡ Ἰουδαία ὑπέκειτο ἐπὶ τινὰ καιρὸν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Σύρων.

Μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ἐτῶν ὁ Ὑρκανὸς ἐξεστράτευσεν ὡς σύμμαχος τοῦ Ἀντιόχου κατὰ τῶν Πάρθων καὶ ἐπανῆλθε νικητής. Τὸ ἐπόμενον ἔτος, ὅτε ὁ Ἀντίοχος ἔπεσε νεκρὸς ἐν τῇ πεδίῳ τῆς μάχης, ὁ Ὑρκανὸς ἐγένετο πάντῃ ἀνεξάρτητος. Ὁ δὲ Δημήτριος ὁ Νικάτωρ, ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ ὁποίου περιῆλθε τὸ συριακὸν βασίλειον, ὦν λίαν ἐξησθενημένος, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Ἰουδαίας, ἣτις εἶχεν ἤδη ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ συριακοῦ ζυγοῦ.

Ὁ Ὑρκανὸς, γενόμενος ἤδη ἀνεξάρτητος, ἐκυρίευσεν κατὰ πρῶτον τὴν Μήδαβαν καὶ τὴν Σαμαρείαν¹⁾ καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Περσίας τέως ὑπὸ τῶν Σύρων κατεχομένης· τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος (129), κυριεύσας καὶ τὴν Συχέμ, κατέστρεψε καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ ὄρους Γαριζὶν πρὸ διακοσίων ἐτῶν οἰκοδομηθέντα ναὸν τῶν Σαμαρειτῶν. Οἱ Σαμαρεῖται, καὶ περ γενόμενοι ὑπῆκοοι τῶν Ἰουδαίων, δὲν ἠσπάσθησαν τὸν Ἰουδαϊσμόν, ἀλλ' ἐξηκολούθουν τρέφοντες ἄσπονδον μῖσος κατὰ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἱεροῦ καὶ ἐκτελοῦντες τὰ τῆς λατρείας τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους Γαριζὶν παρὰ τὰ εἰρήνια τοῦ ναοῦ τῶν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐκέρδησαν προσέτι ἑτέραν νίκην περιφανέστεραν ταύτης· οἱ Ἰουδαῖοι κυριεύσαντες πολλὰς τῆς μεσημβρινῆς Ἰουδαίας πόλεις, ἀπέβησαν γείτονες ἐπικίνδυνοι τοῖς Ἰουδαίοις καὶ πολλάκις διηκυκλόνουν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σύρων· τοῦτον τὸν ἐπικίνδυνον λαὸν καθυποτάξας ἐντελῶς ὁ Ὑρκανὸς, προτείνειν αὐτῷ ἢ νὰ μεταναστεύσῃ ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ ἢ νὰ περιτμηθῶσι καὶ παραδεχθῶσι τοὺς Ἰουδαϊκοὺς νόμους. Οἱ Ἰουδαῖοι μὴ θελήσαντες ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς πατρίδος γῆς περιετμήθησαν ἅπαντες καὶ παρεδέξαντο τὰ Ἰουδαϊκὰ νόμιμα, καὶ ἔκτοτε ἡ χώρα τῶν ἀπέβη ἐπαρχία Ἰουδαϊκή, διοικουμένη ὑπὸ Ἰουδαίου στρατηγοῦ²⁾.

Μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς (128—127), καθ' ἣν ἐποχὴν Δημήτριος ὁ Νικάτωρ, ἐκστρατεύων κατὰ τοῦ τυράννου τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Φύσκωνος, προσήγγισεν μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ὁ Ὑρκανὸς ἐπέμφε νέαν πρεσβείαν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἀνανέωσῃ τὴν μετὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς Συγκλήτου καὶ τοῦ πατρὸς τοῦ φίλιαν καὶ ἀκυρώσῃ τὴν συνθήκην, ἣν συνωμολόγησε μετὰ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Εὐσεβοῦς, δυνάμει τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώνῃ φόρους εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Συρίας.

¹⁾ Ἀρχαιολογ. γγ'. 9, 4. Ἡ πόλις αὕτη, ὡς καὶ ἡ Μήδαβα, ἔκειτο ἀναμφιβόλως ἐπὶ τῶν ὁρέων Μωάβ. Ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ πολέμῳ (ζ. 2, 6.) ὁ Ἰώσηπος καλεῖ αὐτὴν Σαμαίαν.

²⁾ Ἰώσηπ. Ἀρχαιολ. γγ'. 9, 4. ιδ'. 4, 3.

διὰ τὴν Ἰόππην καὶ δι' ἄλλας, ὡς εἶδομεν, πόλεις. Ἡ Σύγκλητος ἀνενέωσε τὴν μετὰ τῶν Ἰουδαίων φιλίαν καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐξετάσῃ βραδύτερον καὶ τὴν τελευταίαν αἴτησιν τοῦ Ὑρκανοῦ, ὅστις μετ' οὐ πολὺ ἀπέστειλεν εἰς Ῥώμην Νουμήμιον τὸν υἱὸν τοῦ Ἀντιόχου, τὸν καὶ ἄλλοτε παρομοίας διαπραγματεύσεις ἀναλαβόντα. Ὁ Νουμήμιος προσήνεγκε τῇ Συγκλήτῳ ἀσπίδα χρυσὴν ζυγίζουσαν πεντήκοντα χιλιάδας χρυσῶν σίκλων· ὁ σκοπὸς τῶν διαπραγματεύσεων ἐπέτυχεν ἐντελῶς, καὶ ἡ Σύγκλητος ἐξέδωκε δόγμα χορηγοῦν τοῖς Ἰουδαίοις πᾶν ὅ,τι ἐζήτησαν¹⁾.

Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, οἱ τὴν Συρίαν σπαράσσοντες, ἐδωκαν καιρὸν εἰς τὸν Ὑρκανὸν ἵνα αὐξήσῃ τὸ κράτος του καὶ ὀχυρώσῃ τὰς ἐν αὐτῷ πόλεις. Δημήτριος ὁ Νικάτωρ ἐδόλοφονήθη ἐν Τύρῳ, ἀφ' οὗ ἡττήθη ὑπὸ τοῦ μνηστήρος τῆς βασιλείας καὶ προστατευομένου Πτολεμαίου τοῦ Φύσκωνος Ἀλεξάνδρου τοῦ Ζεβινᾶ. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σέλευκος ἀνέλαβε μὲν τὰς ἡνίας τοῦ κράτους, ἀλλ' ἐφονεύθη (124) ὑπὸ τῆς μητρὸς του Κλεοπάτρας. Ὁ Ζεβινᾶς, ὅστις εἶχεν ἤδη καταλάβει μέρος τῆς Συρίας, συνωμολόγησε συνθήκην συμμαχίας μετὰ τοῦ Ὑρκανοῦ· ἀλλ' ἡ Κλεοπάτρα, προσκαλέσασα ἐξ Ἀθηνῶν τὸν υἱὸν τῆς Ἀντιόχου τὸν Γρυπὸν, ἀνηγόρευσε αὐτὸν (123) βασιλέα τῆς Συρίας. Μετὰ τινων ὁμῶς ἐτῶν βασιλείαν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀντιόχος ὁ Κυζικηνός, παραγενόμενος εἰς Συρίαν, ἤρξατο νὰ ἐπιτίθεται (114) κατ' αὐτοῦ· καὶ μετὰ τριετῆ ἐμφύλιον πόλεμον συνεφώνησαν ἐπὶ τέλους (111) νὰ διαμοιρασθῶσι τὸ βασίλειον· καὶ ὁ μὲν Ἀντιόχος ὁ Γρυπὸς ἔλαβε τὴν Κοίλην Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην, ἐκλέξας ὡς πρωτεύουσαν τοῦ κράτους τὴν Δαμασκὸν, ὁ δὲ Ἀντιόχος ὁ Κυζικηνός ἔλαβε τὸ ἐπίλοιπον τοῦ βασιλείου μετὰ τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσας Ἀντιοχείας.

Ὁ Ὑρκανός, ἐνθαῖρονθεις ὑπὸ τῶν διενέξεων τούτων, ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ κύριος τῆς πόλεως Σαμαρείας, ἥτις κατοικεῖτο ὑπὸ Ἑλλήνων τῆς Συρίας, ἀδικησάντων πολλὰκις τοὺς ἐν Μαρησᾷ ἀποίκους Ἰουδαίους· οἱ δὲ δύο υἱοὶ αὐτοῦ Ἀριστόβουλος καὶ Ἀντίγονος ἤρχισαν νὰ πολιορκώσι (110) τὴν πόλιν. Καὶ προέφθασε μὲν πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων Ἀντιόχος ὁ Κυζικηνός, ἀλλ' ἀποκρουθεὶς μετὰ σημαντικῶν ἀπωλειῶν καὶ καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, μόλις κατώρθωσε νὰ σωθῇ καὶ μεταβῇ εἰς Αἴγυπτον, ὅπως ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου τοῦ Λαθοῦρου, ὅστις, μ' ὅλας τὰς ἐνστάσεις τῆς μητρὸς του Κλεοπάτρας, συνηγόρουσός τις ὑπὲρ τοῦ Ὑρκανοῦ, συγκάτενευσε, τῇ μεσολαβήσει τῶν υἱῶν τοῦ ἐν Ἡλιοπόλει ἱερέως Χελκίου καὶ Ἀνανίου, νὰ ἀποστείλῃ στρατὸν ἐπικουρικὸν ἐξ ἐξαχισχιλίων ἀνδρῶν. Ἐνισχυθεὶς δὲ δι' αὐτῶν ὁ Ἀντιόχος καὶ θέλων νὰ ἀναγκάσῃ

τοὺς Ἰουδαίους ἵνα διαιρέσωσι τὰς δυνάμεις των, ἀντὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Σαμαρείαν, ἐλεηλάτει τὴν Ἰουδαίαν εἰς διάφορα μέρη· ἀλλὰ τὸ στρατήγημά του δὲν ἐπέτυχεν, οἱ δὲ πλείστοι τῶν στρατιωτῶν του, καταβληθέντες ὑπὸ τοῦ κόπου, ἐλειποτάκτησαν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Ὁ Ἀντιόχος, ἀπεσύρθη εἰς Τρίπολιν καὶ ἐπεφόρτισε τοὺς δύο στρατηγούς του Καλλίμανδρον καὶ Ἐπικράτην ἵνα ἐξακολουθήσωσι τὸν πόλεμον· ἀλλ' ὁ μὲν Καλλίμανδρος ἡττηθεὶς ἐτράπη εἰς φυγὴν, ὁ δὲ Ἐπικράτης, προδοὺς τὸν κύριόν του, ἐπώλησε τῷ Ὑρκανῷ τὴν Σκυθόπολιν καὶ τὰ παρακείμενα αὐτῇ χωρία, κατεχόμενα τέως ὑπὸ τῶν Σύρων. Ἡ Σαμαρεία ἠναγκάσθη μετὰ ἐνιαύσιον πολιορκίαν νὰ παραδοθῇ τοῖς Ἰουδαίοις (109), ὁ δὲ Ὑρκανός κατηδάφισεν αὐτήν, καὶ δὲν ἀνωκοδομήθη, εἰμὴ ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ Γαβινίου.

Ὁ Ὑρκανός, γενόμενος κύριος ἀπάσης τῆς Ἰουδαίας, τῆς Ἰόππης, τῆς Ἰαμνείας καὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς Σαμαρείας καὶ τῆς Γαλιλαίας, πλὴν τῶν παραλίων, ἐτι δὲ καὶ πολλῶν ἄλλων πόλεων τῆς Περαίας κατεχομένων τέως ὑπὸ τῶν Σύρων, διήλθε τὸ ἐπίλοιπον τῆς ζωῆς του ἐν ἡσυχίᾳ· ἦν δίκαιος καὶ ἐνάρετος, μαθητὴς καὶ φίλος τῶν Φαρισαίων, καὶ ἀπολαύων εἰς ὑπέρτατον βαθμὸν τῆς ἀγάπης τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἡ ἡσυχία του διεταράχθη διὰ τῶν διενέξεων τῶν πατριῶν, εἰς ἃς περιεπλάκη, καὶ ἐξ ὧν ἐπωφεληθήσαν οἱ Σαδδουκαῖοι ὅπως ἐλκυσώσιν αὐτὸν εἰς τὴν μερίδα των. Πολλοὶ ἐκ τῶν Φαρισαίων ἔβλεπον μετὰ δυσαρεσκείας τὸν αὐτὸν ἄνδρα περιβεβλημένον ταυτοχρόνως καὶ τὴν κοσμικὴν καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν ἀξίαν καὶ ἔχοντα ἀπόλυτον ἐξουσίαν, δι' ἧς ἡδύνατο νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λαοῦ. Ὁ Ὑρκανός ὑποπτεύσας τοῦτο, ἐκάλεσεν ἡμέραν τινὰ εἰς εὐωχίαν τοὺς προκρίτους τῶν Φαρισαίων καὶ προέτεινεν αὐτοῖς νὰ ὁμολογήσωσιν ἐλευθέρως, ἐὰν παρεξέτραπῃ ποτὲ τῆς εὐθείας ὁδοῦ καὶ παρημέλησεν τῶν καθηκόντων του· πάντες ὁμοφώνως ἐπήνεσαν αὐτὸν, εἰς δὲ μόνος, Ἐλεάζαρ καλούμενος, κακοήθης ὢν φύσει καὶ στασιώδης, ἐγένετο τὸ ὄργανον τῶν δυσηρεστημένων· ἐπειδὴ, εἶπεν, ἀξιότις νὰ μάθῃς τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν θέλῃς νὰ ᾗσαι δίκαιος, ἀπόθες τὴν ἀρχιερωσύνην καὶ ἀρχέσθητι εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ὑρκανὸς ἠρώτησε τὴν αἰτίαν, ὁ Ἐλεάζαρ ἀπεκρίθη· «ἀκούομεν παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ὅτι ἡ μήτηρ σου ἐγένετο αἰχμάλωτος ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς»· διὰ δὲ τοῦ ψεύδους τούτου ἤθελεν ὁ Φαρισαῖος νὰ καταστήσῃ ὑποπτον τὴν νόμιμον καταγωγὴν του. Εἰς τῶν Σαδδουκαίων Ἰωνάθαν καλούμενος καὶ φίλος τοῦ Ὑρκανοῦ, προσέθηκεν ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Ἐλεάζαρου ἦν ἡ γνώμη ὅλων τῶν Φαρισαίων καὶ, ἵνα τὸν πείσῃ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λόγων του, προέτεινεν ὅπως οἱ Φαρισαῖοι κρίνωσι τὸν Ἐλεάζαρ· ἀλλ' οὗτοι ἐπεικῶς φε-

¹⁾ Ἀρχαιολ. ιδ'. 8, 5.

ρόμενοι, κατεδίκασαν τὸν συκοφάντην μόνον εἰς μαστίγωσιν καὶ εἰς φυλακὴν. Ὁ Ὑρκανὸς, μὴ εὐρών τὴν τιμωρίαν ταύτην ἀρκοῦσαν, ἐπίστευσεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰωνάθαν καὶ ἔκτοτε μετέβη πρὸς τοὺς Σαδδουκαίους, διατάξας ἵνα τιμωρῶνται πάντες οἱ τηροῦντες τὰ Φαρισαϊκὰ νόμιμα, ἥτοι τὸν ἐκ παραδόσεως νόμον¹⁾.

Τὸ μέτρον τοῦτο ἀπέβη ὀλέθριον εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μακκαβαίων καὶ συνετέλεσεν ἵνα αὕτη ἀπωλέσῃ τὴν δημοτικότητά, ἣν τέως ἀπελάμβανεν· ὁ Ὑρκανὸς ὅμως, ἔνεκα τῆς προσωπικῆς του βαρύτητος, κατώρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν εἰρήνην μέχρι τοῦ θανάτου του, ὅστις συνέβη τῷ 105.

Ἀποθανὼν ὁ Ὑρκανὸς, κατέλιπε πέντε υἱοὺς, τὸν Ἀριστόβουλον, τὸν Ἀντίγονον, Ἀλέξανδρον τὸν ἐπικαλούμενον Ἰανναῖον καὶ τὸν Ἀβεσσαλῶμ· τοῦ πέμπτου τὸ ὄνομα ἔμεινεν ἄγνωστον. Κατὰ τὴν διαθήκην του ἡ γυνὴ του ἔμελλε νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ εἰς τὴν κοσμικὴν του ἐξουσίαν· ἀλλ' ὁ Ἀριστόβουλος, μὴ ἀρκοῦμενος εἰς μόνον τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα, ἐσφετερίσθη καὶ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν, δνομασθεὶς ἀντὶ Ἡγουμένου βασιλεὺς τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἔθνους. Ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ του ἀπεπειράθη ν' ἀναλάβῃ τὰ δικαιώματά της, ἐνέβαλεν αὐτὴν εἰς τὴν φυλακὴν καὶ μέχρι τοσαύτης ὀμότητος προέβη, ὥστε ἀφῆκεν αὐτὴν ν' ἀποθάνῃ τῆς πείνης· καὶ τοὺς ἀδελφούς του προσέτι ἐκράτει σιδηροδεσμίους, πλὴν τοῦ Ἀντιγόνου, ὃν ἡγάπα καὶ κατέστησε κοινωνὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ βασιλείου.

Ὁ Ἀριστόβουλος ἐπὶ τῆς ὀλιγοχρονίου βασιλείας του κατέκτησε τὴν Ἰουραίαν, καὶ ἠνάγκασε τοὺς κατοίκους αὐτῆς ν' ἀσπασθῶσι τὴν ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Ἀλλ' ἡ θεία ἐκδίκησις δὲν ἐβράδυνε νὰ τιμωρήσῃ τὸν μητροκτόνον τοῦτον βασιλέα, ἡ δὲ τιμωρία του ἀπέβη ἔτι σκληροτέρα, καθ' ὅσον προῆλθεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἡγαπημένου ἀδελφοῦ του, ὅστις εἶχε πολλοὺς ἐχθροὺς, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε καὶ ἡ σύζυγός του ἡ βασίλισσα Σαλώμῃ ἡ, καθὼς ὠνόμαζον αὐτὴν ἑλληνιστὶ, Ἀλεξάνδρα. Ὁ Ἀριστόβουλος πολλάκις ἐκλείσε τὰ ὦτά του κατὰ τῶν συκοφαντιῶν, ἃς ἡ Σαλώμῃ καὶ πολλοὶ αὐλικοὶ διέδιδον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀντιγόνου, παριστῶντες αὐτὸν ὡς φιλόδοξον καὶ μελετῶντα νὰ σφετερισθῇ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν· ἀλλὰ τὴν ἐορτὴν τῆς σκηνοπηγίας, ἀσθενοῦντος αὐτοῦ καὶ μὴ δυναμένου νὰ ἐξέλθῃ τῶν ἀνακτόρων, ὁ Ἀντίγονος ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ στρατοῦ καὶ μὴ ἔχων τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν ἵνα ἀποδυσθῇ τὴν στολὴν του, εἰσῆλθε συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν στρατιωτῶν κατ' εὐθείαν εἰς τὸ Ἱερὸν, ἵνα εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν καὶ παρακάλῃ αὐτὸν ὑπὲρ τῆς υἱειᾶς τοῦ ἀδελφοῦ του. Οἱ ἐχθροὶ του, δραξάμενοι τῆς περιστάσεως ταύτης, ἐνίσχυσαν τὰς ὑποψίας τοῦ ἀσθενοῦν-

τος βασιλέως, μεγαλοποιήσαντες τὴν πομπήν, μεθ' ἧς εἰσῆλθεν ὁ ἀδελφὸς του εἰς τὸ Ἱερὸν· ἀλλ' ὁ Ἀριστόβουλος, ἵνα δοκιμάσῃ τὸν ἀδελφόν του, προσέταξε νὰ ἐμφανισθῇ αὐθωρεὶ πρὸς αὐτὸν ἄνευ τῆς στρατιωτικῆς στολῆς· ταυτοχρόνως δ' ἔταξε φυλακᾶς εἰς τινὰ ὑπόγειον δίοδον, δι' ἧς συνεκοινωνεῖ τὸ Ἱερὸν μετὰ τοῦ παλατίου τῶν Μακκαβαίων τοῦ καλουμένου Βάρις, ἐντειλάμενος αὐτοῖς νὰ φονεύσωσι τὸν Ἀντίγονον, ἅμα ἔβλεπον αὐτὸν μετὰ στρατιωτικῆς στολῆς. Ὁ ἀπεσταλμένος, δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Σαλώμῃς, εἶπεν εἰς τὸν Ἀντίγονον τὸ ἐναντίον, ὅτι δηλ. ὁ βασιλεὺς ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ αὐτὸν μετὰ τῆς στρατιωτικῆς στολῆς του, καὶ ὁ δυστυχὴς Ἀντίγονος, ἐν ᾧ διέβαινε διὰ τῆς ὑπογείου διόδου, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν φυλάκων.

Τὸ περιστάτικόν τοῦτο ἐπηύξησε τὴν ἀσθένειαν τοῦ Ἀριστοδούλου καὶ ἤρχισε νὰ ἐμῇ αἷμα. Εἰς τῶν ὑπηρετῶν του ἐκένωσε κατὰ τύχην τὸ ἀγγεῖον, ἐν ᾧ ἤμεινεν ὁ βασιλεὺς, εἰς τὸν τόπον, ἔνθα ἐφονεύθη ὁ Ἀντίγονος· ὁ βασιλεὺς, μαθὼν τὸ τυχαῖον τοῦτο περιστάτικόν καὶ ἐκλαβὼν αὐτὸ ὡς θείαν ἐκδίκησιν, ἐταράχθη σφόδρα. Τοῦ λοιποῦ ἡ ἀνάμνησις τῆς μητρὸς του καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του ἐβασάνιζον ἀπηνῶς τὴν συνειδήσιν του, καὶ πολλάκις ἐπεθύμησε ν' ἀποθάνῃ, ἵνα λάθῃσι πέρας τὰ δεινά του· μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀπέθανεν ἐν φοβερᾷ ἀγωνίᾳ, βασιλεύσας ἐν μόνον ἔτος²⁾.

Ἀμέσως οἱ ἀδελφοὶ του, οὓς ἐκράτει φυλακισμένους, ἐξῆλθον ἐκ τῆς φυλακῆς κατὰ προσταγὴν τῆς βασιλίσσης Σαλώμῃς, καὶ ὁ πρεσβύτερος τούτων Ἀλέξανδρος ὁ Ἰανναῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον (104). Ἡ βασίλισσα συνεμορφώθη πιθανώτατα πρὸς τὰς εὐχὰς τοῦ λαοῦ· διότι αὐδεμία ἄλλη αἰτία ἡδύνατο νὰ παρακινήσῃ αὐτὴν ἵνα ἐνεργήσῃ ἐκλογὴν ἀντικειμένην οὕτως εἰς τὰ συμφέροντά της. Τὸ πρῶτον ἔργον τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦν τὸ νὰ φονεύσῃ τὸν ἀμέσως νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφόν. Ὁ ἔτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀβεσσαλῶμ, ὢν εἰρηνικὸς καὶ μετριόφρων, ἔζησεν ἀνενόχλητος.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἀνὴρ μαχητῆς καὶ μεγαλεπήβολος, ἐπεχείρησε νὰ αὐξήσῃ τὸ βασίλειόν του καὶ νὰ κυριεύσῃ τὰς παραλίους τῆς Παλαιστίνης πόλεις, αἵτινες, ὠφελούμεναι ἐκ τῶν διενέξεων τοῦ συριακοῦ κράτους, ἐκηρύχθησαν ἀνεξάρτητοι· ἤρξατο νὰ πολιορκῇ τὴν Πτολεμαίδα καὶ ἀπέστειλε στρατὸν, ἵνα πολιορκήσῃ τὴν Γάζαν καὶ τὴν Δώραν. Οἱ κάτοικοι τῆς Πτολεμαίδος προσεκάλεσαν εἰς βοήθειάν των τὸν ποτὲ βασιλέα τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖον τὸν Λάθουρον, ὅστις, ἐκβληθεὶς τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῆς μητρὸς του Κλεοπάτρας, ἐβασίλευεν ἤδη ἐν Κύπρῳ· ὥσαύτως καὶ οἱ Γαζαῖοι καὶ οἱ Δωραῖοι προσεκάλε-

¹⁾ Ἰώσηφ. Ἀρχαιολ. ιγ'. 10, 6.

²⁾ Ἰώσηφ. Ἀρχαιολ. ιγ'. 9.

σαν αὐτὸν εἰς βοήθειάν των. Ὁ Ἀλέξανδρος, ζητήσας κρυφίως τὴν βοήθειαν τῆς Κλεοπάτρας, προσποιηθὴ ὅτι θέλει νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Λαθοῦρου, ὅστις συγκάτενευσε μὲν νὰ προδώσῃ τὴν Γάζαν καὶ τὴν Δώραν ἀντὶ τετρακοσίων ταλάντων, ἀλλὰ μαθὼν τὸ διάβημα τοῦ Ἀλεξάνδρου παρὰ τῇ μητρὶ τοῦ Κλεοπάτρα, εἰσήλασεν (103) εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ ἠχμαλώτισε δεκακισχιλίους Ἰουδαίους. Προσπαθήσας δὲ νὰ κυριεύσῃ καὶ τὴν Σέπφωριν καὶ μὴ δυνήθεις, προσχώρησε πρὸς τὸν Ἰορδάνην καὶ συνηγήθη μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὃν κατετρόπωσεν, ἀποκτείνας ὑπὲρ τοὺς τριακοντακισχιλίους στρατιώτας. Ὁ Πτολεμαῖος μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ἐλεηλάτει τὴν Ἰουδαίαν καὶ μικροῦ ἐδέησε νὰ γίνῃ κύριος τῆς Παλαιστίνης, ἐὰν μὴ ἡ μήτηρ τοῦ Κλεοπάτρα ἤρχετο εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Λάθουρος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ μόλις ἐσώθη διὰ τῆς φυγῆς (102).

Ἡ Κλεοπάτρα, κυριεύσασα τὴν Πτολεμαίδα, ὅπου ἤλθεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ ἐπισκεφθῇ αὐτήν, συνέλαβε τὸν σκοπὸν νὰ φονεύσῃ αὐτὸν καὶ νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Παλαιστίνης, ἀλλὰ κατὰ προτροπὴν τῶν στρατηγῶν τῆς μετέβαλε γνώμην καὶ συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος διαβὰς τὸν Ἰορδάνην (101), ἐπολιόρκησε τὰ Γάδαρα, καὶ μετὰ παρέλευσιν δέκα μηνῶν ἐκυρίευσεν αὐτά· μετὰ δὲ ταῦτα ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Ἀμαθοῦντα, ἐνθα εὗρων τοὺς θησαυροὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Φιλαδέλφειας Θεοδώρου ἔλαβεν αὐτούς· ἀλλ' ὁ Θεόδωρος μετ' οὐ πολὺ, ἐπιπεσὼν αἰφνιδίως κατ' αὐτοῦ, ἔλαβεν ὀπίσω τοὺς θησαυροὺς τοῦ καὶ κατέλαβε τὴν ἀποσκευὴν του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀπώλεσεν ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ δεκακισχιλίους ἀνδρας.

Μετὰ τὴν ἤτταν ταύτην μικρὸν ἀναλαβὼν ὁ Ἀλέξανδρος, ἐξεστράτευσε καὶ αὖθις εἰς τὰ μεσημβρινοδυτικὰ μέρη τῆς Παλαιστίνης καὶ, κυριεύσας τὴν Ῥαφίαν καὶ τὴν Ἀνθηδῶνα, ἤρχισε νὰ πολιορκῇ καὶ τὴν Γάζαν, ἥτις ἀντέστη μὲν γενναίως, ἀλλὰ μετὰ ἐνιαύσιον πολιορκίαν παρεδόθη διὰ προδοσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος προσποιούμενος τὸν ἐπιεικῆ, κατέλαβεν ἀνευ αἱματοχυσίας τὰς ὀχυράς αὐτῆς θέσεις, μετὰ ταῦτα ὁμως διέταξε νὰ φονεύσωσιν ὅλους τοὺς κατοίκους αὐτῆς· ἀλλ' οἱ Γαζαῖοι, ἵνα στερήσωσι τὸν ἐχθρὸν τῶν καρπῶν τῆς βαρβαρότητός του, ἐνέπρησαν ἰδίαις χερσὶν ὅλας τὰς οἰκίας των. Ὁ Ἀλέξανδρος κατηδάφισε τὰ τείχη τῆς πολέως καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ἐν Ἱεροσολύμοις τὸ μῖσος, ὅπερ οἱ Φαρισαῖοι ἔτρεφον κατὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Μακκαβαίων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἐλειποτάκτησεν ἀπ' αὐτῶν ὁ Ὑρκανός, ἐζήτει ἀφορμὴν ὅπως ἐκραγῇ κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ χαρακτήρ τῶν Σαδδουκαίων ἐνεφώλεε ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ὁμότητι. Ἡ ἐπανάστασις ἐξεβράχην κατὰ τὴν ἐορτὴν

τῆς σκηνοπηγίας (95), καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Ἀλέξανδρος ἐκτελὼν τὰ ἀρχιερατικά του χρέη προσέφερεν ἐν τῷ Ἱερῷ θυσίαν. Οἱ ἐκ τῆς πατρίας τῶν Φαρισαίων ἐβρίπτον κατ' αὐτοῦ τὰ κίτριά, ἅτινα κατὰ τὴν συνήθειαν ἐκράτουν εἰς χεῖρας, καὶ μετὰ κραυγῶν ἐλοιδόρουν αὐτὸν, λέγοντες ὅτι εἶναι υἱὸς αἰχμαλώτου καὶ ἀνάξιος τῆς ἀρχιερωσύνης. Ὁ Ἀλέξανδρος ὀργισθεὶς διέταξε τὴν ἐκ Πισίδων καὶ Κιλικίων συγχειμένην φρουράν του ἵνα ἀποδιώξῃ τὰ πλήθη· τοῦτο δ' ἠῤῥησε τὴν σύγχυσιν ἐτι μᾶλλον, καὶ ἐφονεύθησαν ἐκ τοῦ λαοῦ ἑξακισχιλίοι ἄνδρες. Καὶ ἀπεκατέστη μὲν μετ' οὐ πολὺ ἡ ἡσυχία, ἀλλὰ μόνον προσωρινῶς· διότι τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος τοῦ τε λαοῦ καὶ τῶν Φαρισαίων, τοῦ καιροῦ προϊόντος, ἠῤῥανεν. Ἰνα δὲ διασκεδάσῃ τὰς ἐσωτερικὰς ταραχάς, ἐπεχείρησε νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ὁμόρων χωρῶν, ἀλλὰ προσβλήθεις παρὰ τὰ Γάδαρα ὑπὸ τινος ἀραβικῆς φυλῆς, ἀπώλεσεν ὅλον τὸν στρατὸν του καὶ μόλις κατόρθωσε νὰ σωθῇ.

Ἡ ἤττα αὕτη τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς νέαν κατ' αὐτοῦ στάσιν, ἥτις ἐξεβράχην ἄμα τῇ ἀφίξει του εἰς Ἱεροσόλυμα. Ὁ Ἀλέξανδρος προέτεινεν εἰς τοὺς σασιάσαντας προτάσεις εἰρήνης, ἀλλ' ἅπαντες ἀνεφώνησαν ὅτι πρέπει ν' ἀποθάνῃ, λέγοντες ὅτι αἱ πράξεις του εἰσὶν ἀσυγχώρητοι· τοῦτο δ' ἔλεγον, ἐννοοῦντες τὰς ζημίας, ὧν κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ἐγένετο παραίτιος· διότι ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν ἐστερήθησαν τοῦ ζῆν εἰς τοὺς ἀσκόπους τοῦ πολέμου. Οἱ Ἰουδαῖοι προσεκάλεσαν εἰς βοήθειάν των Δημήτριον τὸν Εὐκαιρον, τὸν υἱὸν Ἀντιόχου τοῦ Γρυποῦ, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, ἡττηθεὶς ὑπὸ τῶν στασιαστῶν καὶ τῶν Σύρων, κατέφυγεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἰουδαίας, ὅπου συνήθροισε νέας δυνάμεις. Ἐξακισχιλίοι στασιασταὶ ἐλειποτάκτησαν πρὸς αὐτόν· καὶ τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Δημήτριον ν' ἀποσυρθῇ. Ὁ Ἀλέξανδρος, καταβαλὼν τοὺς στασιαστὰς ἐν τινὶ κρίσει μάχῃ (86), ἤλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἐσταύρωσε τοὺς προκριτωτέρους ἐξ αὐτῶν ὀκτακοσίους τὸν ἀριθμὸν, παρευρεθεὶς αὐτοπροσώπως εἰς τὸ φρικτῶδες τοῦτο θέαμα μετὰ τῶν γυναικῶν του. Ὁ τρόμος, ὃν προῤῥήνησεν ἡ τιμωρία αὕτη, ἐπανήγαγε τὴν ἡσυχίαν καὶ περὶ τοὺς ὀκτακισχιλίους ἠνάγκασε νὰ μεταναστεύσωσιν· μεταξὺ τούτων εὐρίσκετο καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς βασιλίσσης Ἀλέξανδρος, ὅστις κατέφυγεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ Ἀλεξάνδρα ἐμεσίτευσεν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα συνήργησεν ὑπὲρ τῆς ἐπανορθώσεως τῆς φαρισαϊκῆς διδασκαλίας.

Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐταράχθησαν διὰ τινῶν πολέμων. Ἀρέθας ὁ βασιλεὺς τῆς Περσίας Ἀραβίας καταλαβὼν προσωρινῶς τὴν Δαμοσχὸν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἐνίκησε τὸν Ἀλέξανδρον παρὰ τὴν πόλιν τῆς δυτικῆς Ἰουδαίας Ἀδιδαν, ἀλλὰ συνθηκολογήσας ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια (84). Ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιθυ-

μῶν νὰ λάβῃ τοὺς ἐν Γεράσοις κεκρυμμένους θησαυροὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Φιλαδελφείας Θεοδώρου, ἐξεστράτευσεν ἐκ νέου κατὰ τῆς Περαιάς, καὶ ἐν διαστήματι τριῶν ἐτῶν ἐγένετο κύριος τῆς Πέλλης, τῶν Γεράσων, τῶν Γαμάλων καὶ ἄλλων πόλεων. Ἐπιστρέψας δ' εἰς Ἱεροσόλυμα (84) ἔτυχε, χάρις εἰς τὰς νίκας του, ἀρίστης ὑποδοχῆς, καὶ ἐδόθη εἰς τὴν μέθην, ἥτις ἐπήνεγκεν αὐτῷ τεταρταῖον πυρετόν· ἵνα δὲ διασκεδάσῃ τὴν ἀσθενείαν του, ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν εἰς τὰ περίξ τῶν Γεράσων, ἀλλ' οἱ κόποι ἐπηύξησαν τὴν ἀσθενείαν του. Αἰσθανόμενος τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, συνεβούλευσε τὴν συνοδεύσαν αὐτὸν καὶ τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ἀναλαβεῖν βασιλίσσαν, ὅπως συμφιλιωθῇ μετὰ τῶν Φαρισαίων, οἵτινες ἐξήσκουν μεγάλην ἐπιβρόχην παρὰ τῷ λαῷ καὶ ὧν ἡ φιλία ἦν ἀναγκαία διὰ τὸν βασιλέα. Οἱ Φαρισαῖοι ἀκούσαντες τὰς συμβουλὰς, ἃς ἔδωκεν ὁ Ἀλεξάνδρος τῇ βασιλίσῃ, ἐλησμονήσαν πάντα τὰ παρελθόντα καὶ ἐκῆδυσαν αὐτὸν μεγαλοπρεπῶς.

ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῶν Φαρισαίων ἀνέβη ἡ Ἀλεξάνδρα εἰς τὸν θρόνον (78)· εἶχε δύο υἱούς, ὧν ὁ μὲν πρεσβύτερος Ὑρκανὸς ἀνηγορεύθη Ἀρχιερεὺς, ὁ δὲ δευτερότοκος Ἀριστόβουλος ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ. Οἱ Φαρισαῖοι ἐξήσκουν μεγάλην ἐπιβρόχην ἐπ' αὐτῆς καὶ ἐσκόπων ν' ἀποχωρίσωσι τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν ἀπὸ τῆς ἀρχιερατικῆς· ἀλλ' εὗρισκοντο μετὰ αὐτῶν καὶ πνεύματα παραχώδῃ ἐπιθυμοῦντα νὰ ἰκανοποιήσωσι τὴν ἐκδικησὶν των δι' αἰματηρῶν ἀντιπολιτεύσεων, καὶ ἐνεκα δὲ τῆς ἀδυναμίας τῆς βασιλίσσης καὶ τῆς ἀδρανείας τοῦ Ὑρκανοῦ ἐπραττον ὅ,τι ἤθελον. Τὸ πρῶτον θυμὰ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὑπῆρξεν ὁ φίλος Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἰανναίου, ὁ Σαδδουκαῖος Διογένης, κατηγορηθεὶς ὡς συμβουλευσας αὐτὸν ἵνα σταυρώσῃ τοὺς ὀκτακοσίους στασιαστάς. Ὁ Διογένης καὶ πολλοὶ ἄλλοι Σαδδουκαῖοι ἐθανατώθησαν, ἄλλοι δὲ ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Ἀριστόβουλος ἐκηρύχθη προστάτης τῶν κατατρεχομένων καὶ, ἡγούμενος πρεσβείας τινὸς συγκειμένης ἐξ ἀρχαίων φίλων Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἰανναίου Σαδδουκαίων, ἐπορεύθη πρὸς τὴν βασιλίσσαν καὶ ἐπεκαλέσθη ὑπὲρ αὐτῶν τὴν προστασίαν τῆς. Ἡ Ἀλεξάνδρα, ὅπως διασώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἐκδικήσεως τῶν ἐχθρῶν των, ἐξαπέστειλεν αὐτοὺς εἰς διαφόρους πόλεις, καὶ ἐνεπιστεύθη αὐτοῖς τὴν φρούρησίν των· ἀλλὰ διὰ τούτου ἐχορήγησεν αὐτοῖς τὰ μέσα ὅπως ἐνισχυθῶσι καὶ προπαρασκευασθῶσιν εἰς ἐπανάστασιν, συνεπεία τῆς ὁποίας ὁ Ἀριστόβουλος κατέλαβε τὴν ἀρχήν. Ἡ βασιλίσσα, καίπερ ἀσθενής, ἔφυγε κρυφίως ἐξ Ἱεροσολύμων· ὁ δὲ Ἀριστόβουλος ἐν διαστήματι δεκαπέντε ἡμερῶν κατέλαβεν ὑπὸ τῆς ἐξουσίας του εἰκοσιδύο φρούρια, καὶ διὰ τῶν χρημάτων, ἅπερ εὗρεν ἐν αὐτοῖς, κερδήσας τὸν στρατόν, ἀνηγορεύθη βα-

σιλεύς. Κατὰ παράκλησιν τοῦ Ὑρκανοῦ καὶ τῶν Φαρισαίων ἡ Ἀλεξάνδρα προσέταξε νὰ περιορίσωσι τὴν γυναῖκα καὶ τὰ τέκνα τοῦ Ἀριστοβούλου εἰς τὴν Βάριν, καὶ ἀναθέσασα εἰς τοὺς Φαρισαίους τὴν κυβέρνησιν τῶν ὑποθέσεων, ἐκῆρυξε κληρονόμον τῆς τὸν Ὑρκανόν· ἀλλὰ πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τοῦ Ἀριστοβούλου, ἐτελεύτησε (69), καταλιποῦσα τὸ κράτος εἰς τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Οἱ Φαρισαῖοι ἀνεβίβασαν εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον τὸν Ἀρχιερέα Ὑρκανόν, προτιμήσαντες μᾶλλον νὰ συνενώσωσι καὶ τὰς δύο ἐξουσίας εἰς ἄνθρωπον, ἐν ᾧ δύναντο νὰ ἄγωσι καὶ νὰ φέρωσι κατὰ βούλησιν, ἢ ν' ἀναγνωρίσωσι κύριόν των τὸν Ἀριστόβουλον, καὶ συνεκρότησαν πάραυτα στρατόν, ὅπως ὑποστηρίξῃ τὸν Ὑρκανόν ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του· ἀλλ' ὁ στρατὸς οὗτος κατετροπώθη ἐν Ἱεριγούντι ὑπὸ τοῦ Ἀριστοβούλου· ὁ δὲ Ὑρκανὸς, ἀναγκασθεὶς νὰ φύγῃ, ἦλθε καὶ περιεκλείσθη εἰς Ἱεροσόλυμα. Αἱ λειποταξίαι τῶν στρατιωτῶν του, εἰς οὓς δὲν ἤδυνάτο νὰ ἐμπνεύσῃ τὸ θάρρος καὶ τὴν δραστηριότητα, ὧν αὐτὸς ἐστερεῖτο, καὶ οἵτινες προστίμων νὰ ταχθῶσιν ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Ἀριστοβούλου, δὲν ἐπέτρεψαν αὐτῷ νὰ ὑποστῇ τὴν πολιορκίαν· ἐσυνθηκολόγησε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἄσμενος ἀπέβαλε τὸ φορτίον τῆς βασιλείας, νομίζων ἐαυτὸν εὐτυχῇ, ἐὰν μὴ ἐστερεῖτο τῶν ὑπαρχόντων του. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐνηγκαλίσθησαν ἀλλήλους ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, καὶ ὁ μὲν Ἀριστόβουλος κατέλαβε τὴν Βάριν, ὁ δὲ Ὑρκανὸς κατόκησεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀριστοβούλου¹⁾.

Ἀλλ' ἡ ἐφήμερος αὕτη εἰρήνη ἐταράχθη μετ' οὐ πολὺ διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Ἰδουμαίου Ἀντίπα, τοῦ ἐπικαλουμένου Ἀντιπάτρου, οὗτος ὁ πατὴρ ἦν στρατηγὸς τῆς Ἰδουμαίας ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἰανναίου. Ὁ Ἀντίπατρος, ἀνὴρ παραχώδης καὶ φίλος τοῦ Ὑρκανοῦ, κατέπεισεν αὐτὸν ὅτι ἡ ζωὴ του διέτρεχε κίνδυνον καὶ ὅτι ὤφειλε νὰ καταφύγῃ παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Περαιάς Ἀραβίας Ἀρέθα. Ὁ Ὑρκανὸς συγκατένευσε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν ταύτης Πέτραν, ὁ δὲ Ἀντίπατρος κατάρθωσε νὰ κερδήσῃ τὸν Ἀράβαν ὑπὲρ τοῦ Ὑρκανοῦ, ὑποσχόμενος αὐτῷ δώδεκα πόλεις ἐξ ἐκείνων, ἃς Ἀλεξάνδρος ὁ Ἰανναῖος ἐκυρίευσεν ἀπὸ τῶν Ἀράβων. Ὁ Ἀρέθας, παραλαβὼν πεντηκοντακισχιλίους ἄνδρας, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ, κατατροπώσας τοὺς στρατοὺς τοῦ Ἀριστοβούλου εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ (65), βιάσας τὸν βασιλέα νὰ κλεισθῇ εἰς τὸν περίβολον τοῦ Ἱεροῦ, ἐνθα ἐπολιορκήσαν αὐτὸν οἱ Ἀραβες καὶ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ὑρκανοῦ Ἰουδαῖοι κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα. Οἱ πολιορκηταὶ διέπραξαν μέγιστα κακουργήματα, Ὅντας τις ἀνὴρ δίκαιος καὶ θεοφίλης, ὅστις, δεηθεὶς πατε-

¹⁾ Ἰώσηπ. Ἀρχαιολ. ιδ'. 1.

τοῦ Θεοῦ ἐν καιρῷ ἀνομβρίας, κατεβίβασεν ὑετὸν, ἀναχθεὶς εἰς τὸ στρατόπεδον ἐδιόχετο ὑπ' αὐτῶν ἵνα, καθὼς ποτε διὰ τῶν εὐχῶν του ἔπαυσε τὴν ἀνομβρίαν, οὕτω καὶ νῦν κατάρσῃ τὸν Ἀριστόβουλον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του· ἐπειδὴ δὲ ἀντιλέγων καὶ παρσιτούμενος ἔτι μᾶλλον ἐδιόχετο ὑπὸ τοῦ πλήθους, στὰς ἐν μέσῳ αὐτῶν εἶπεν· «ὦ Θεὲ βασιλεῦ τῶν ὅλων, ἐπειδὴ οἱ μετ' ἐμοῦ ἐστῶτες εἰσὶ λαὸς σου, οἱ δὲ πολιορκούμενοι εἰσὶν ἱερεῖς σου, δέομαι ὅπως μήτε τοῦτων κατ' ἐκείνων ἐπακούσης, μήτε ἐκεῖνα, ἅπερ οὗτοι παρακαλοῦσιν, εἰς τέλος ἀγαθὸν ἀγάγῃς». Μόλις ἐτελείωσε τοὺς λόγους τούτους, καὶ περιστάντες οἱ Ἰουδαῖοι ἐλιθοβόλησαν αὐτόν. Οἱ ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ πολιορκούμενοι ἱερεῖς, ἀποστείλαντες χιλίας δραχμὰς, ἐζήτησαν ν' ἀγοράσωσι θύματα διὰ τὰς θυσίας τοῦ Πάσχα, ἀλλ' οἱ πολιορκούντες ἐκράτησαν τὰ χρήματα καὶ οὐδὲν ἀπέστειλαν ¹⁾.

Ἡ πολιορκία ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μακρόν, καὶ ὁ Ἀριστόβουλος θὰ ἠναγκάζετο νὰ παραδοθῇ, ἐὰν τὰ ἐν Συρίᾳ γεγονότα μὴ συνετέλουν ἵνα ἐλευθερωθῇ καὶ νικήσῃ τὸν ἀδελφόν του διὰ νίκης ὀντως καὶ δυνάμεως, ἐξαγορασθεῖσθαι ἀντὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἰουδαίας, ἥς ἡ τύχη τοῦ λοιποῦ ἦν ἐμπειστευμένη εἰς τὰς χεῖρας δυνάμεως, ἥτις συνέτριβε τὰ ἔθνη διὰ τοῦ βάρους τῆς προστασίας τῆς καὶ κατέπνιγεν αὐτὰ διὰ τῶν ἐναγκαλισμῶν τῆς φιλίας τῆς.

Ὁ τῆς βασιλείας ταύτης δυνάμεως στρατηγὸς Πομπήιος, νικήσας τὸν Μιθριδάτην, ἐπολέμησε καὶ τὸν βασιλέα τῆς Ἀρμενίας Τιγράνην, (ὥστιν οἱ κάτοικοι τῆς Συρίας, βαρυνθέντες ὑπὸ τῶν ἀδικόπων ἐμφυλίων πολέμων, παρέδωκαν τὸ βασίλειον τῶν Σελευκίδων), καὶ ἀπέστειλεν εἰς Συρίαν τὸν Ῥωμαῖον στρατηγὸν Σκαῦρον, ἵνα καταλάβῃ τὴν Δαμασκόν· τοῦτον προσκαλέσαντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν, οἱ Ἀριστόβουλος καὶ ὁ Ὑρκανὸς, κατέστησαν διαιτητὴν τῆς διαφοράς των. Ὁ Σκαῦρος δὲν ἠδύνατο νὰ κρίνῃ ἀμερολήπτως· διότι ἑκάτερος τῶν δύο ἀδελφῶν προσήνεγκεν αὐτῷ τετρακόσια τάλαντα καὶ ἡ πλεονεξία του οὐδὲν μέρος ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ· ἔκρινε λοιπὸν ὑπὲρ τοῦ πολεμικοῦ καὶ πλουσίου Ἀριστοβούλου καὶ κατὰ τοῦ ἀσθενοῦς Ὑρκανοῦ, ὅστις ἦν τὸ παῖνιον μιᾶς φατρίας καὶ ὑπεστηρίζετο ὑπὸ ξένων δυνάμεων, ὧν ἡ παρουσία δυσχερῆσται βεβαίως τὸν Ῥωμαῖον στρατηγόν. Ὁ Σκαῦρος διέταξε τὸν Ὑρκανὸν καὶ τὸν Ἀρέθαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἀμέσως ἐκ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ ὅτι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θέλει προσενεχθῇ πρὸς αὐτοὺς ὡς πρὸς ἐχθρούς τῶν Ῥωμαίων, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς Δαμασκόν. Ὁ Ἀρέθας ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ στρατοῦ του, ἀλλὰ, καταδιωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοβούλου ἐνίκηθῃ καὶ ἀπώλεσεν ἑξακισχιλίους ἀνδρας, μετὰ τῶν ὁποίων εὕρισκοντο πολλοὶ Ἰουδαῖοι. Ὁ Ἀριστόβουλος ἐπανήλθε τροπαιοῦχος εἰς Ἱερουσόλυμα.

¹⁾ ἰωσήφ. Ἀρχαιολ. ιδ'. 2.

Μετὰ τινα χρόνον ἀφικνεῖται ὁ Πομπήιος εἰς Δαμασκόν, καὶ ὁ Ἀντίπατρος μεταβαίνει πρὸς αὐτόν, ἵνα συγγорήσῃ ὑπὲρ τοῦ Ὑρκανοῦ· ὁ Ἀριστόβουλος ἀπέστειλεν αὐτῷ ἄμπελον χρυσῇν ἀξίας πεντακοσίων τάλαντων (ἦν βραδύτερον εἶδεν ὁ Στράβων ἐν τῷ Ἱερῷ τοῦ Καπιτωλίου Διός), καὶ ἀνέθηκεν εἰς τινα Νικόδημον καλούμενον τὴν ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων του κατὰ τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ Ὑρκανοῦ Ἀντιπάτρου. Ὁ Νικόδημος ἔσχε τὴν ἀδεξιότητα νὰ κατηγορήσῃ τὸν Σκαῦρον καὶ τὸν Γαβίνιον (ἕτερον Ῥωμαῖον στρατηγόν, λαβόντα καὶ τοῦτον τριακόσια τάλαντα παρὰ τοῦ Ἀριστοβούλου) ἐπὶ πλεονεξίας· ἡ κατηγορία αὕτη διέθηκε τὸν Πομπήιον κακῶς κατὰ τοῦ Ἀριστοβούλου καὶ ἐμήνυσεν εἰς τοὺς διαμαχομένους ἀδελφούς νὰ παρευρεθῶσι ἀμφοτέροι τὸ προσεχές ἔαρ (63) ἐν Δαμασκῷ, ὅπου ἐμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ. Ὁ Ὑρκανὸς ἐπεκαλέσθη ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ δικαίωμα τῆς πρωτοτοκίας καὶ ἐκατηγόρησε τὸν ἀδελφόν του ὡς σφετεριστὴν τῆς βασιλείας καὶ ὡς πολλὰς βιαιοπραγίας, ληστείας καὶ πειρατείας διαπράξαντα, ἅπερ ἐβεβαίωσε διὰ μαρτύρων, οὓς ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Δαμασκόν ὁ Ἀντίπατρος. Ὁ Ἀριστόβουλος προέτεινεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ μὲ ἀγέρωχον ὕψος τὴν ἀνικανότητα καὶ τὴν ἀδράνειαν τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τὴν φωνὴν τοῦ λαοῦ, ὅστις ἀνηγόρευσε αὐτὸν βασιλέα ὡς ἱκανώτερον καὶ δυνάμενον νὰ προστατεύσῃ τὴν χώραν κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ταυτοχρόνως ἐνεφανίσθη καὶ τρίτη μερίς, διαμαρτυρομένη κατ' ἀμφοτέρων καὶ κατηγοροῦσα αὐτοὺς ὡς μεταβαλόντας τὴν μορφήν τῆς κυβερνήσεως καὶ σφετερισθέντες τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως ἐν χώρᾳ κυβερνωμένη τέως ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερέως κατὰ τὰς ἀρχαίας διατυπώσεις. Ὁ Πομπήιος δυσαρεσθηθεὶς διὰ τὴν ἀγερωχίαν τοῦ Ἀριστοβούλου, ἤλεγξεν αὐτόν ὡς βιαιοπραγῆσαντα· ἀλλ' ἀνέβαλε τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπόφασιν μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς του ἐκ τῆς Ἀραβίας, ὅπου ἐμελλε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ βασιλέως αὐτῆς Ἀρέθα. Ὁ Ἀριστόβουλος, κατανοήσας ὅτι ὁ Πομπήιος ἦν δυσηρεστημένος κατ' αὐτοῦ, ἀνεχώρησεν ἀμέσως, ἵνα παρασκευασθῇ εἰς ἄμυναν.

Ὁ Πομπήιος, καταβαλὼν τὸν Ἀρέθαν, καὶ μαθὼν τὰς ἐχθρिकास προθέσεις τοῦ Ἀριστοβούλου, διηυθύνθη κατὰ τῆς Ἰουδαίας· ὁ δὲ Ἀριστόβουλος περιέμενεν αὐτόν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (ἐρύματι ἀνεγερθέντι ὑπ' Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἰανναίου πέραν τοῦ Ἰορδάνου). Ἀμα ἔφθασεν ὁ Πομπήιος ἐνταῦθα, προσεκάλεσε τὸν Ἀριστόβουλον νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιόν του καὶ νὰ ἐκθέσῃ τοὺς σκοπούς του· τρεῖς συνδιελέχθησαν, ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς συνδιαλέξεις οὐδὲν ἔσχον ἀποτέλεσμα· ἐπὶ τέλους δ' ὁ Πομπήιος διεκήρυξε τῷ Ἀριστοβούλῳ ὅτι θὰ κρατήσῃ αὐτὸν αἰχμάλωτον, ἐὰν μὴ δώσῃ προσταγὴν εἰς ὅλα τὰ φρούρια ἵνα παραδοθῶσιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων. Ὁ Ἀριστόβουλος, ἵνα ἐπιτύχῃ τῆς ἐλευθερίας του, ἔγραψε παραχρῆμα πρὸς τοὺς διοικητάς

τῶν φρουρῶν ἵνα παραδοθῶσι, καὶ, ἀναχωρήσας παρωργισμένος εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀπεφάσισε νὰ παρασκευασθῇ εἰς πόλεμον. Ὁ Πομπήσιος τὸν παρηκολούθησεν, ὁ δὲ Ἀριστόβουλος, κατανοήσας ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἦν ματαία, ἐπορεύθη πρὸς αὐτὸν καὶ ὑπεσχέθη αὐτῷ ὑπέρογκα ποσά, ὅπως ἐπιτύχῃ τὴν εἰρήνην καὶ διατηρηθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ὁ Πομπήσιος συγκατετέθη εἰς ταῦτα καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν Γαβίνιον, ὅπως παραλάβῃ τὰ ποσά ταῦτα· ἀλλ' ὁ λαὸς, ἀρνήθεις νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Ἀριστοβούλου, ἐκλείπει τὰς πύλας τῆς πόλεως. Ὁ Πομπήσιος, πνέων ἐκδίκησιν, ἐκράτησε παρ' αὐτῷ τὸν Ἀριστόβουλον καὶ ἤρχισε νὰ πολιορκῇ τὴν Ἱερουσαλήμ. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Ὑρκανοῦ ἠνοιζαν πᾶς πύλας εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οἱ δὲ τοῦ Ἀριστοβούλου ἀπεσφύρησαν εἰς τὸ Ἱερὸν, ἀποφασίσαντες νὰ ἀντιστῶσιν ὅλαις δυνάμεσιν· ἀλλ' ὁ Πομπήσιος, μετακομίσας ἐκ Τύρου πολιορκητικὰς μηχανάς, ἤρχισε νὰ πολιορκῇ τὸ Ἱερὸν ἀπὸ τὸ ἀρκτικὸν μέρος. Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρεῖς μῆνας καὶ ἐμελλε νὰ παραταθῇ πλείοτερον, ἐὰν μὴ ἐπωφελοῦντο οἱ πολιορκηταὶ ἐκ τῶν ἡμερῶν τοῦ Σαββάτου, καθ' ὅς προεχώρουν εἰς τὰς ἐργασίας των ἀνευ τινὸς κωλύματος ἐκ μέρους τῶν Ἰουδαίων. Ἐπὶ τέλους ὁ μεγαλύτερος πύργος τοῦ τείχους ἀνετράπη ὑπὸ τῶν μηχανῶν, καὶ πληρώσας τὴν τάφρον ἐσχημάτισεν ὁδὸν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ πρῶτος, ὅστις εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερὸν, ἦν ὁ υἱὸς τοῦ Σύλλα Κορνήλιος Φαῦστος· τοῦτον ἠκολούθησαν οἱ ἑκατόνταρχοι Φούριος καὶ Φάβιος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς στρατιωτῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν νὰ σφάζωσιν ἀνηλεῶς ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ αὐλῇ εὐρεθέντας Ἰουδαίους· πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατεκρήμνισαν ἑαυτοὺς ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ ἄλλοι, βαλόντες πῦρ εἰς τὰς οἰκίας των, παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας· οἱ δὲ ἱερεῖς προσφέροντες θυσίας περιέμενον τὸν θάνατον· ἅπαντες ἐθανατώθησαν παρὰ τὸ θυσιαστήριον καὶ τὸ αἷμά των ἀνemiχθη μετὰ τοῦ τῶν θυμάτων· περὶ τοὺς δωδεκακισχιλίους ἀπώλοντο τὴν ἡμέραν ταύτην, καὶ οἱ πλείστοι διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἀδελφῶν των, τῶν ὁπαδῶν δηλονότι τοῦ Ὑρκανοῦ.

Ὁ Πομπήσιος μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν εἰσῆλθεν εἰς τὰ Ἱερά των Ἀγίων, ὅπερ ἐποίησε βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἰουδαίους· διότι εἰς ταῦτα οὐδεὶς ἄλλος εἰσῆρχετο εἰμὴ μόνος ὁ Ἀρχιερεὺς καὶ οὗτος ἅπαξ μόνον τοῦ ἔτους· δὲν ἤγγισεν ὅμως οὔτε τὰ ἱερά σκεύη οὐδ' αὐτοὺς τοὺς θησαυροὺς τοῦ Ἱεροῦ συμποσομένους εἰς δισχιλία τάλαντα. Τὴν ἐπιούσαν ἐκαθάρισε τὸ Ἱερὸν, καὶ διέταξε νὰ προσενέγκωσι θυσίας κατὰ τὸ σύνθηδες. Πάντες οἱ λαβόντες τὸ μέρος τοῦ Ἀριστοβούλου καταδικάσθησαν εἰς θάνατον· ἕτεροι ἠχμαλωτίσθησαν, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Ἀδессαλῶμ, θεῖος καὶ πενθερὸς τοῦ Ἀριστοβούλου. Ὁ Ἀριστόβουλος ἐφυλάχθη ἵνα ἀπαχθῇ εἰς Ῥώμην. Ἡ βασιλεία του διήρκεσεν ἕξ ἔτη.

§ 6.

Οἱ ὑπὸ τοὺς Ῥωμαίους Μακκαβαῖοι 63—37 Π. Χ.

Διὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως ἡ Ἰουδαία ἀπώλεσε καὶ αὐτὴς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς, τὸ δὲ βασίλειον τῶν Ἀσσυριανῶν μετεβλήθη εἰς ἐθναρχίαν ὑποτελῇ τοῖς Ῥωμαίοις. Ὁ Πομπήσιος ἀπέδωκεν εἰς τὸν Ὑρκανὸν τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης, καὶ ἀπηγόρευεν αὐτῷ νὰ φέρῃ τὸ διάδημα· οὗτος δὲ δὲν ἦτο τοῦ λοιποῦ, εἰμὴ ἐθνάρχης τῶν Ἰουδαίων, ὑποχρεωθεὶς νὰ πληρώνῃ φόρον, νὰ κατεδαφίσῃ τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλήμ, ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὅλας τὰς πόλεις, αἵτινες ἄλλοτε ἀνήκον εἰς τὸ βασίλειον τῆς Συρίας, καὶ ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν Γάζαν, τὰ Γάδαρα καὶ τὰς ἄλλας πόλεις τὰς ὑπὸ τῶν προκατόχων του κατακτηθείσας. Ὁ Σκαῦρος διωρίσθη Ἐπαρχος τῆς Ἰουδαίας, καὶ ὁ Πομπήσιος ἐπέστρεψεν εἰς Ῥώμην, ἄγων μετ' ἑαυτοῦ τὸν Ἀριστόβουλον, τοὺς δύο υἱοὺς του, Ἀλέξανδρον καὶ Ἀντίγονον, καὶ τὰς δύο θυγατέρας του, ἵνα κασμήσωσι τὸν θρίαμβόν του.

Ὁ Ὑρκανὸς ἐξήσκει ἐπὶ τινὰ καιρὸν εἰρηνικῶς τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τοῦ Ἐθνάρχου· ὁ δὲ Ἀντίπατρος, ὅστις ἐκυβέρνηεν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ, προσεπάθει ν' αὐξήσῃ τὴν ἐπιρροήν του, γινόμενος ὠφέλιμος τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔσχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ παράσχῃ μεγάλην ἐκδούλευσιν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Σκαύρου, ὅστις, ἐκστρατεύσας ἐκ νέου κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραβίας Ἀρέθας (62), μικροῦ ἐδέησε δι' ἑλλειψιν ζωστροφῶν νὰ καταστραφῇ παρὰ τὴν Πέλλαν. Ὁ Ἀντίπατρος ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, καὶ πεμφθεὶς ὡς πρεσβευτὴς πρὸς τὸν Ἀρέθαν, κατέπεισεν αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ, πληρώων τῷ Ῥωμαίῳ στρατηγῷ διακόσις τάλαντα. Ἀνακληθέντος τοῦ Σκαύρου, ὁ Ἀντίπατρος ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν μετὰ τῶν διαδόχων του φιλίαν· ἀλλὰ μετὰ τινὰ ἔτη ἡ ἡσυχία τῆς Ἰουδαίας διαταράχθη δι' ἐμφυλίου πολέμου.

Ἀλέξανδρος, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριστοβούλου, διαφυγὼν καθ' ἓν καιρὸν ἀπήγετο μετὰ τοῦ πατρὸς του εἰς Ῥώμην καθ' ὁδὸν τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων καὶ ἐπανελθὼν τῷ 57 εἰς Παλαιστίνην, κατάρθωσε νὰ συλλέξῃ δεκακισχιλίους πεζοὺς καὶ χιλίους πεντακοσίους ἵππους καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ Ἀλεξάνδρειον καὶ τὴν Μαχαιροῦντα, ἐξ ὧν ἠπειλεῖ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ὑρκανὸς καὶ ὁ Ἀντίπατρος ἐπεκατέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ τότε Ἀνθυπάτου τῆς Συρίας Γαβίνιου· οὗτος δὲ, συμπαραλαβὼν τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ Μάρκον Ἀντωνίου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ στρατοῦ, οὗτινος ἐστρατήγουν ὁ Πειθόλαος καὶ ὁ Μάλχος. Συναφείσης δὲ μάχης παρὰ τὴν Ἱερουσαλήμ, τρισχιλιοὶ ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἔπεσαν νεκροὶ ἐν τῷ πεδίῳ τῆς

μάχης καὶ ἄλλοι τόσοι ἠχμαλωτίσθησαν. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Ἀλέξανδρον νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ Ἀλεξάνδρειον· ἀλλ' ὁ Γαβίνιος, καταλιπὼν ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦτο μέρος τῆς στρατιᾶς του, ὅπως τὸν πολιορκήσῃ, ἐπεσκέψατο τὴν Σαμάρειαν καὶ τὰς λοιπὰς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καταστραφείσας πόλεις καὶ ἐκέλευσε ν' ἀνακτίσωσιν αὐτάς· ἐπανελθὼν δ' ἐπὶ τὸ Ἀλεξάνδρειον, εὔρε τὸν Ἀλέξανδρον ἐτοιμαζόμενον νὰ συνθηκολογήσῃ· ἡ δὲ πρῶν βασιλίσσα καὶ σύζυγος τοῦ Ἀριστοβούλου ἀνέλαβε τὰς διαπραγματεύσεις, καθ' ἃς ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἠλευθερώθῃ, τὸ δ' Ἀλεξάνδρειον καὶ τὰ λοιπὰ φρούρια κατηδαφίσθησαν.

Ὁ Γαβίνιος, μεταβάς μετὰ ταῦτα εἰς Ἱερουσόλυμα καὶ ἐπικυρώσας τὸν Ἵρκανόν ἐν τῇ ἀρχιερωσύνῃ, εἰσήγαγε συγχρόνως σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ διοικήσει τοῦ κράτους, μεταβαλὼν αὐτὴν ἐπὶ τὸ ἀριστοκρατικώτερον· διήρесе τὴν χώραν εἰς πέντε μοίρας, ἐκάστην τῶν ὁποίων ἐκυβέρνηα ἰδιαιτέρον συνέδριον· ἔδραι δὲ τῶν πέντε τούτων συνέδριων, ἅτινα ἦσαν ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων, ὠρίσθησαν ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ Ἱεριχώ, τὰ Γάδαρχα, ἡ Ἀμαθοῦς καὶ ἡ Σέπρωρις. Διὰ τοῦ μέτρου τούτου, ὅπερ ἐπέτυχε παγκοίνου ἐπιδοκιμασίας, ἠθέλησεν ἀναμφιδόλως ὁ Γαβίνιος νὰ περιορίσῃ τὴν φιλοδοξίαν τῶν Μακκαδαίων ἡγεμόνων καὶ νὰ καταπαύσῃ τὰς μεταξὺ τῶν ῥαδιουργίας.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (36) ὁ Ἀριστόβουλος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀντίγονος, φυγόντες ἐκ Ῥώμης καὶ ἐλθόντες εἰς Παλαιστίνην, εὔρον ἐν αὐτῇ πολλοὺς ὁπαδοὺς· ὁ στρατηγὸς Πειθολκας, προδούς τὸν κύριόν του Ἵρκανόν, ἠτύτομόλησε μετὰ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν πρὸς τὸν Ἀριστόβουλον· οὗτος δὲ κατώρθωσε μὲν ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸ Ἀλεξάνδρειον, ἀλλὰ καθ' ὃν καιρὸν προεχώρει πρὸς τὴν Μαχαιροῦντα, ἠττήθη καὶ ὁδὸν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ Γαβινίου καὶ κατέφυγε μετὰ δεκακισχιλίων ἀνδρῶν εἰς ταύτην· πλὴν μετὰ διήμερον πολιορκίαν ἠλώθη καὶ αὕτη. Ὁ Ἀριστόβουλος πληρωθεὶς περιέπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀπεστάλη μετὰ τοῦ υἱοῦ του εἰς Ῥώμην· ἀλλ' ὁ Ἀντίγονος καὶ αἱ δύο ἀδελφαὶ του ἀφένθησαν ἐλεύθεραι τῇ αἰτήσει τοῦ Γαβινίου, ὅστις κατὰ τὰς μετὰ τῆς γυναικὸς τοῦ Ἀριστοβούλου διαπραγματεύσεις ὑπεσχέθη νὰ ἐλευθερώσῃ τὰ τέκνα τῆς. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριστοβούλου Ἀλέξανδρος, μ' ὅλην ταύτην τὴν γενναιοφροσύνην τῶν νικητῶν, διήγειρε νέας ταραχὰς ἐν Παλαιστίνῃ, καὶ συναθροίσας πολυάριθμον στρατὸν ἐμαίνετο (35) πανταχοῦ κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ δὲ Γαβίνιος, ἐπανελθὼν ἐκ τίνος κατὰ τῶν Πάρθων ἐκστρατείας, μετέβη ἀμέσως εἰς Αἴγυπτον, προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου τοῦ Αὐλητοῦ, προσενεγκόντος αὐτῷ δεκακισχιλία τάλαντα, ὅπως ἐπαναγάγῃ αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Αἴγυπτον μετὰ τοῦ νικηφόρου αὐτοῦ στρατοῦ εἰς Παλαιστίνην, καὶ εὐρών τὸν Ἀλέξανδρον πολιορκοῦντα τοὺς εἰς τὰ ὄχυράματα τοῦ Γαριζίν καταφυγόντας Ῥωμαίους, ἀπέσει-

λε κατὰ πρῶτον πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ὅπως πείσῃ αὐτὸν ἵνα παραιτηθῇ τοῦ πολέμου· ἀλλ', ἀποτυγούσης τῆς ἀποστολῆς ταύτης, συνήφθη μάχη παρὰ τὸ Θαδὼρ μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ τοῦ ἐκ τριακοντακισχιλίων ἀνδρῶν συγκειμένου στρατοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠττήθη, καὶ οὕτως ἐπανῆλθεν ἡ ἡσυχία.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (34) ὁ Γαβίνιος, κατηγορηθεὶς ἐπὶ σφετερισμῷ δημοσίων χρημάτων, ἀνεκλήθη εἰς Ῥώμην καὶ ἀντικατέστη ὑπὸ τοῦ Κράσσου εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Συρίας. Ἀλλ' ἡ πλεονεξία τούτου ὑπερέβη τὴν τοῦ προκατόχου του· ἐλθὼν εἰς Ἱερουσόλυμα, ἤρχισε νὰ γυμνῶνῃ τὸ ἱερὸν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ προμηθευθῇ τοὺς ἀναγκαίους ἐναντίον τῶν Πάρθων πόρους. Ὁ θησαυροφυλάξ τοῦ ἱεροῦ Ἐλεάζαρ προσήνεγκεν αὐτῷ δοκὸν ὀλοσφυρήλατον χρυσὴν, πεποιημένην ἐκ τριακοσίων μῶν καὶ κεκρυμμένην ἐντὸς ξυλίνης δοκοῦ κενῆς, ἀφ' ἧς ἤρπαιτο τὸ παραπέτασμα τοῦ ἱεροῦ. Ὁ Ἐλεάζαρ, ὅστις μόνος ἐγίνωσκε τὸν κεκρυμμένον τοῦτον θησαυρόν, ἠλπίζεν ὅτι προσφέρων αὐτὸν ἡδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν πλεονεξίαν τοῦ Ἀνθυπάτου, παρ' οὗ ἔλαβεν ὅρκους ὅτι θὰ φεισθῇ πάντων τῶν λοιπῶν κειμηλίων τοῦ ἱεροῦ· ἀλλ' ὁ Κράσσος, μ' ὅλους τοὺς ὅρκους του, ἔλαβε καὶ τὰ διςχιλία τάλαντα, ἅπερ ὁ Πομπηῖος ἀφῆκεν ἀνέπαφα, καὶ ἄλλα προσέτι ὀκτακισχιλία, εὐρισκόμενα ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ τοῦ ἱεροῦ. Μετ' οὗ πολὺ ὁ Κράσσος διέβη τὸν Εὐφράτην, ἵνα ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν Πάρθων, ἀλλ' ἠττηθεὶς οἰκτρῶς παρὰ τὴν Χαρρὰν τῆς Μεσοποταμίας, ἀπώλεσε τὸ ζῆν (33). Ὁ συνοδεύσας αὐτὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην Κάσιος Λογγῖνος, συναγαγὼν τὰ λείψανα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, κατώρθωσε ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Συρίαν ἀπὸ τῆς ἐισβολῆς τῶν Πάρθων· εἰσβαλὼν δὲ μετὰ ταῦτα εἰς Παλαιστίνην κατετρόπωσε παρὰ τὴν Ταρχαίαν τὸν στρατὸν τοῦ Ἀριστοβούλου, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Πειθολκας, ὃν συλλαβόντες οἱ Ῥωμαῖοι ἐθανάτωσαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη νὰ παραδεχθῇ τοὺς ὑπὸ τοῦ Κασίου ἐπιβληθέντας ὅρους καὶ νὰ διατελῇ ἡσυχος.

Μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν τινῶν (49) ὁ Καῖσαρ, γενόμενος κύριος τῆς Ῥώμης, ἠλευθέρωσε τὸν πρῶν βασιλέα Ἀριστόβουλον καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν μετὰ δύο λεγεόνων εἰς Παλαιστίνην ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀνακτήσῃ τὸ βασίλειόν του καὶ νὰ καταβάλλῃ τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Συρίας ὁπαδοὺς τοῦ Πομπηίου, διοικουμένης τότε ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ του Μετέλλου Σκιπίωνος· ἀλλ' ὁ Ἀριστόβουλος, πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ τι, ἀπέθανε, δηλητηριασθεὶς ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Πομπηίου. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλέξανδρος, ὅστις ἐτόλμησε πολλάκις νὰ περιφρονήσῃ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἐκατηγορήθη ἐπὶ στρατολογίᾳ ὑπὲρ τῆς μερίδος τοῦ Καίσαρος, ἀπεκεφαλίσθη ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ διαταγὴν τοῦ Σκιπίωνος.

Μετά τὴν ἐν Φαράσῳ κρίσιν μάχην (48) καὶ τὸ τραγικὸν τέλος τοῦ Πομπηίου, δολοφονηθέντος διὰ προσίας ἐν Αἰγύπτῳ, ὁ παναῦρος Ἀντίπατρος κατώρθωσε νὰ κερδήσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Καίσαρος, δι' ἧς παρέσχεν αὐτῷ ἐν Αἰγύπτῳ μεγάλας ἐκδουλεύσεις, ἐνώθεις σὺν τρισχιλίοις Ἰουδαίοις μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Περγᾶμου Μιθριδάτου, ὃν ὁ Καίσαρ, ἐν μεγίστῳ κινδύνῳ εὕρισκόμενος, προσεκάλεσεν εἰς βοήθειάν του· προσεμήθευσεν ζωοτροφίας εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν στρατὸν διὰ τῶν ἐν Ἡλιουπόλει Ἰουδαίων καὶ ἔλαβε μέγα μέρος εἰς τὴν νίκην τοῦ Καίσαρος, κατὰ συνέπειαν τῆς ὁποίας ἡ Κλεοπάτρα ἐβασίλευσε μόνῃ ἐν Αἰγύπτῳ. Εὐγνωμονῶν ὁ Καίσαρ ἐπεκύρωσε τῷ μὲν Ὑρκανῷ τὴν ἀρχιερωσύνην καὶ τὴν ἐθνάρχίαν, ἐπιτρέψας αὐτῷ ν' ἀνοικοδομήσῃ τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὸν δὲ Ἀντίπατρον κατέστησεν ἐπίτροπον τῆς Ἰουδαίας, δοὺς αὐτῷ καὶ τὸν τίτλον τοῦ Ῥωμαίου πολίτου. Τὸ ὑπὸ τοῦ Γαβινίου εἰσαχθὲν ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα κατηργήθη, καὶ ἐσυστήθη νέα κυβέρνησις ἐπὶ ἀρχαίων βάσεων. Εἰς μάτην ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριστοβούλου Ἀντίγονος προσεκληθὼν κατὰ τοῦ Ὑρκανοῦ καὶ τοῦ Ἀντιπάτρου, λέγων ὅτι οὗτος ἐσφετερίσθη τὴν ἐξουσίαν καὶ ἀπέκτεινε τὸν τε ἀδελφόν καὶ τὸν πατέρα του· ὁ Ἀντίπατρος παρέστησεν αὐτὸν ὡς νεωτεριστὴν καὶ στασιαστὴν καὶ ἐδείκνυε τὰς πληγὰς, ἧς ἔλαβεν ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος ἐν Αἰγύπτῳ.

Ὁ Καίσαρ, ἀναδείξας διοικητὴν τῆς Συρίας τὸν συγγενὴ του Καίσαρα Σίξτον, ἀνεχώρησεν εἰς τὸν Πόντον. Ὁ Ἀντίπατρος συνώδευσεν αὐτὸν μέχρι τῶν συνόρων καὶ ἐπανελθὼν εἰς Ἱερουσόλυμα ἐπιωφελήθη ἐκ τῆς ἐξουσίας, ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ Καίσαρος, ὅπως κανόνισεν τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου κατὰ τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα. Ὁ ἀδρανὴς Ὑρκανὸς οὐδὲν παρενέβαλε πρόσκομμα κατὰ τῶν φιλοδόξων σκοπῶν τοῦ Ἀντιπάτρου, ὅστις ἦν ὁ πραγματικὸς κύριος ἐν τῷ τόπῳ καὶ ὅστις συνεμερίζετο τὴν ἐξουσίαν μετὰ τῶν υἱῶν του. Τὸν πρωτότοκον υἱόν του Φασαῆλον διώρισεν ὁ Ἀντίπατρος διοικητὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ, τὸν δὲ δευτερότοκον Ἡρώδην κατέστησεν ἐπίτροπον τῆς Γαλιλαίας. Ὁ Ἡρώδης, καὶ περ νέος, ἦν ἐπιχειρηματίας καὶ δραστήριος. Ἐν καιρῷ τῶν παρελθουσῶν ταραχῶν καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων πολλοὶ ἐκ τῶν δυσηρεστημένων ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ σπήλαια τῆς Γαλιλαίας, καὶ, ἐκλέξαντες ἀρχηγόν των ἀνθρώπων τινα Ἐζεκίαν καλούμενον, ἐποίουν ἐπιδρομὰς εἰς τε τὴν Γαλιλαίαν καὶ εἰς διάφορα μέρη τῆς Συρίας. Ὁ Ἡρώδης ἠθέλησε νὰ καθαρίσῃ τὸν τόπον ἀπὸ τῶν ζιζανίων τούτων καὶ, συλλαβὼν τὸν τε Ἐζεκίαν καὶ πολλοὺς ἐκ τῆς συμμορίας αὐτοῦ, ἐθανάτωσεν αὐτοὺς πρὶν ἢ τοὺς δικάσῃ. Αἱ αὐθαίρετοι αὗται πράξεις διήγειραν τὴν φανεράν κατακραυγὴν τῶν Ἱεροσολυμιτῶν, οἵτινες μετ' ἀνησυχίας ἐβλεπον τὴν αὖξουσάν δύναμιν τοῦ Ἀντιπάτρου

καὶ τῶν υἱῶν του καὶ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ὑρκανοῦ. Ὁ Ὑρκανὸς προσεκάλεσε τὸν Ἡρώδην ἵνα ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου· ἀλλ' ὁ Ἡρώδης, περιφρονῶν τοὺς κρίτας του, ἐνεφανίσθη ἐνώπιον αὐτῶν ἐνδεδυμένος πορφύραν καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ πολυαριθμοῦ καὶ ἐνόπλου συνουσίας. Τὰ μέλη τοῦ συνεδρίου φοβηθέντα ἐσιώπησαν· ἀλλ' εἰς ἐξ αὐτῶν, Σαμαίας καλούμενος, λαβὼν τὸν λόγον, ἤλεγξε δι' ἐντόνων λέξεων τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Ἡρώδου καὶ τὴν ἀδυναμίαν τῶν κριτῶν· «μάθετε, εἶπεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐστὶ μέγας, καὶ οὗτος, ὃν νῦν θέλετε ν' ἀπολύσῃτε χάριν τοῦ Ὑρκανοῦ, θὰ τιμωρήσῃ ποτὲ ὑμᾶς καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα». Οἱ λόγοι οὗτοι ἐνεποίησαν βαθυτάτην ἐντύπωσιν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν κριτῶν, ὁ δὲ Ὑρκανὸς, ὅστις προήδρευε τοῦ συνεδρίου, βλέπων ἀφ' ἑνὸς ὅτι ἅπαντα τὰ μέλη αὐτοῦ ἐμελλον νὰ ἐκδώσωσι θανατικὴν ἀπόφασιν κατὰ τοῦ Ἡρώδου, λαβὼν δ' ἀφ' ἑτέρου ἐντολὴν παρὰ τοῦ Σίξτου Καίσαρος ὅπως ἀπολύσῃ τὸν Ἡρώδην, τὴν μὲν συνεδρίαν διέλυσε, ἀναβαλὼν αὐτὴν διὰ τὴν αὔριον, πρὸς δὲ τὸν Ἡρώδην πέμψας κρυφίως, συνεδούλευσεν αὐτῷ νὰ φύγῃ. Ὁ Ἡρώδης, ὑπακούσας εἰς τὴν συμβουλὴν τοῦ Ὑρκανοῦ, ἔφυγεν εἰς Δαμασκὸν παρὰ τῷ Σίξτῳ, ὅστις δωροδοκηθεὶς ἀνηγόρευσεν αὐτὸν στρατηγὸν τῆς Κοίλης Συρίας. Ἐπωφελούμενος δ' ἐκ τοῦ νέου αὐτοῦ ἀξιωματος, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ, προεξάρχων πολυαριθμοῦ στρατοῦ, κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἵνα τιμωρήσῃ τὸ Συνέδριον καὶ ἐκθρονίσῃ τὸν Ὑρκανόν, ὅστις συγκατένευσε νὰ προσκαλέσῃ αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου· ἀλλὰ, καμφθεὶς ὑπὸ τῶν παρακλήσεων τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του, παρητήθη τῆς ἀποφάσεώς του.

Ὁ θάνατος τοῦ Καίσαρος (44) ἐνέβαλε νέας ταραχὰς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Ὁ Κάσιος Λογγίνος, εἰς τῶν δολοφόνων τοῦ δικτάτορος, ἤλθεν εἰς Συρίαν, ἔνθα ὁ ῥωμαϊκὸς στρατὸς ἦν διηρημένος εἰς δύο ἐχθρικά στρατόπεδα ἐνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Σίξτου Καίσαρος, δολοφονηθέντος ὑπὸ τοῦ ἀρχαίου φίλου τοῦ Πομπηίου Κικιλίου Βάσσου. Ὁ Κάσιος κατώρθωσε νὰ συνδιαλλάξῃ τὸν στρατὸν, καὶ γενόμενος ἀρχηγὸς πολυαριθμοῦ στρατοῦ παρεσκευάσθη νὰ διαμρισθῇ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Συρίας πρὸς τὸν ἀνθύπατον τῆς Ἀσίας Δολαβέλλαν. Πανταχοῦ εἰσέπραττε φόρους, καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀπήτησεν ἐπτακῶσις τάλαντα. Ὁ Ἀντίπατρος, ἵνα συλλέξῃ τὸ ποσὸν τοῦτο, ἀνέβηκεν εἰς τοὺς υἱούς του, εἰς τὸν Μάχχον καὶ εἰς τινας ἄλλους νὰ φορολογήσωσι τὰς ὑπ' αὐτῶν κυβερνωμένας χώρας. Καὶ ὁ μὲν Ἡρώδης, ὅστις εἶχε διορισθῇ ἐκ νέου ἐραπηνγὸς τῆς Γαλιλαίας, προσήνεγκεν ἑκατὸν τάλαντα καὶ οὕτως ἐκέρδησε τὴν εὐνοίαν τοῦ Κασίου· ἀλλ' οἱ λοιποὶ μὴ δυνάμενοι νὰ προμηθευθῶσι τὸ ἀπαιτούμενον ποσόν, ἠναγκάσθησαν νὰ παραχωρήσωσιν εἰς τὸν Κάσιον τὰς πόλεις Γόβναν, Ἐμμαούς, Λύδδαν καὶ Θαμνάν, τῶν ὁ-

ποίων τοὺς κατοίκους ἐπώλησεν οὗτος ὡς ἀνδράποδα. Ὁ Μάλχος, μὴ ἀποτίσας τὸ ἐπιβληθὲν αὐτῷ μέρος, μικροῦ ἐδέησε νὰ θανατωθῇ, ἐὰν μὴ ὁ Ὑρκανὸς, ἀποστελλὼν ἐξ ἰδίων διὰ τοῦ Ἀντιπάτρου ἑκατὸν τάλαντα, ἔσωζεν αὐτόν.

Ἀναχωρήσαντος τοῦ Κασσίου, ὁ Μάλχος, φθονῶν τὴν ἰσχύϊν τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀπεφάσισε νὰ ἀποκτείνῃ αὐτόν· ἀλλ' οὗτος, ὑποπτεύσας τοῦτο, μετέβη πέραν τοῦ Ἰορδάνου καὶ συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν πολυάριθμον στρατόν. Ὁ Μάλχος, μὴ δυνάμενος ν' ἀντιπαλαίσῃ κατ' αὐτοῦ, μετεχειρίσθη τὸν δόλον· κατώρθωσε νὰ καταπέσῃ τοὺς υἱοὺς τοῦ Ἀντιπάτρου ὅτι αἱ ὑποψίαι τοῦ πατρὸς τῶν ἦσαν ἀβάσιμοι, καὶ διὰ τῶν διαμαρτυρήσεών του παρεκίνησεν αὐτοὺς ὅπως συνδιαλλάξωσιν αὐτὸν μετὰ τοῦ πατρὸς τῶν. Ὁ Ἀντίπατρος ἔσχε μετὰ ταῦτα τὴν γενναιότητα νὰ μεσολαβήσῃ ὑπὲρ τοῦ ἐχθροῦ του παρὰ τῷ διαδόχῳ τοῦ Σίξτου Καίσαρος Στατίω Μάρκῳ. Ἐν τούτοις τὸ κατὰ τοῦ Ἀντιπάτρου μίσος τοῦ Μάλχου ἠῤῥῆξεν ἔτι μᾶλλον, ὅτε ὁ Κάσσιος, ἀνταμείβων τὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ Ἡρώδου, ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν διοίκησιν ὅλης τῆς Συρίας καὶ ἐσχόπει ν' ἀναγορεύσῃ αὐτὸν βασιλέα τῆς Ἰουδαίας. Μετ' οὐ πολὺ ὁ οἰνοχόος τοῦ Ὑρκανοῦ, ἀγορασθεὶς ὑπὸ τοῦ Μάλχου, ἐπότισε τὸν Ἀντίπατρον τὸ δηλητήριον (43).

Καίτοι ὁ Μάλχος ἐκήρυττεν ἑαυτὸν ἀθῶον ἀπὸ τοῦ ἐγκλήματος τούτου καὶ ἔκλαιεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀλλ' οὐχ ἤττον ὁ Ἡρώδης ἐθεώρει αὐτόν ὡς τὸν δολοφόνον τοῦ πατρὸς του· ἀλλὰ τῇ συμβουλῇ τοῦ Φασαήλου ἀνέβαλε τὴν ἐκδίκησίν του, ὅπως ἐκτελέσῃ αὐτὴν ἀθροῦτως καὶ ἀκινδύνως· καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπαρουσιάσθη εὐκαιρία κατάλληλος. Ὁ Ὑρκανὸς εἶχεν ἀπαφασίσει ἵνα, συμπαραλαβὼν τὸν Μάλχον καὶ τὸν Ἡρώδην, μεταβῇ εἰς Λαοδίκειαν καὶ συγκαρῇ τῷ Κασσίῳ· τὸ ταξίδιον τοῦτο ὁ Ἡρώδης ἔκρινε κατάλληλον πρὸς πραγματοποίησιν τῆς ἐκδικήσεώς του. Μόλις ἐφθασαν εἰς Τύρον, καὶ ὁ Μάλχος ὑποπτεύσας τὸν κίνδυνον, ὃν διέτρεχεν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ κερδήσας ὁπαδοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν. Τὸ τολμηρὸν τοῦτο σχέδιον ἀνεκάλυψεν ὁ Ἡρώδης, καὶ ἡμέραν τινὰ προσκαλέσας εἰς εὐωχίαν τὸν Ὑρκανὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν (ἐν οἷς καὶ τὸν Μάλχον), ὠδήγησεν εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς εὐωχίας τοὺς ὑπὸ τὰς διαταγὰς του στρατιώτας καὶ ἐφόνευσαν τὸν Μάλχον. Ὁ Ὑρκανὸς ἐλειποθύμησεν ἀπέναντι τοῦ θεάματος τούτου· συνελθὼν δ' εἰς ἑαυτὸν καὶ μαθὼν τοὺς σκοποὺς τοῦ Μάλχου καὶ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ Κασσίου εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Ἡρώδου, ἐξέφρασε, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ φαινόμενον, τὴν εὐχαρίστησίν του, ἐπὶ τῷ λόγῳ δῆθεν ὅτι εἶδε τὸ κράτος σεσωσμένον διὰ τῆς νομίμου ταύτης ἐκδικήσεως.

Ὁ Μάλχος εἶχε τῷ ὄντι ὁπαδοὺς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, οἵτινες ἦσαν ἔτριμοι νὰ ἐκδικηθῶσι τὸν θάνατόν του· οὗτοι

ἐφείλκυσαν τὴν εὐνοίαν τοῦ διοικητοῦ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων Φήλικος, καὶ εἰς ἐκ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Μάλχου ἐκυρίευσεν τὴν Μασσάδαν καὶ ἄλλα τινὰ φρούρια ἀνευ τινὸς ἐκ μέρους τοῦ Ὑρκανοῦ ἀντιστάσεως. Ὁ Ἡρώδης ἡσθένει ἐν Δαμασκῷ, ὁ δὲ Κάσσιος εἶχεν ἀνάκληθῇ ὑπὸ τοῦ Βρούτου, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐν Φιλίπποις μάχης (42) ἦν ἐγγύς. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ Ὑρκανὸς ἤλπιζε ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ υἱοῦ τοῦ Ἀντιπάτρου διὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μάλχου· ἀλλ' ὁ Φασαήλος, ἐπιτεθεὶς κατὰ τούτων, κατώρθωσε ν' ἀποδιώξῃ ἐξ Ἱεροσολύμων τὸν Φήλικα· ἐλθὼν δὲ μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ Ἡρώδης, συνελήρωσε τὴν νίκην. Οἱ δύο ἀδελφοί, ὁ Ἡρώδης δηλ. καὶ ὁ Φασαήλος, ἐπέπληξαν τὸν Ὑρκανόν διὰ τὴν ἐχθρικήν διαγωγὴν του· ἀλλὰ μετὰ τινὰ καιρὸν ὁ Ἡρώδης, νομίζων ὅτι ἦν συμφερότερον νὰ ὁμονήσῃ μετὰ τῆς τῶν Ἀσσυριανῶν οἰκογενείας, συνδιηλλάγη μετὰ τοῦ Ὑρκανοῦ, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ αὐτῷ εἰς γυναῖκα τὴν δυστυχῆ θυγατέρα τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαριάμην. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀριστοβούλου Ἀντίγονος, βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ γαμβροῦ του καὶ ἡγεμόνος τῆς (παρὰ τὸν Λίβανον) Χαλκίδος Πτολεμαίου, ἀπεπειράθη ν' ἀνακτῇ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Τύρου Μαρίων, ἐχθρικῶς διακείμενος πρὸς τὸν Ἡρώδην, συνέμαχησε μετὰ τοῦ Ἀντιγόνου, καὶ αὐτὸς ὁ διοικητὴς τῆς Δαμασκοῦ Φάβιος δωροδοκηθεὶς ἐκηρύχθη ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὁ Μαρίων εἰσβάλλων εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκυρίευσεν τρία φρούρια· ἀλλ' ὁ Ἡρώδης ἀντεπεξελθὼν κατ' αὐτοῦ, τὰ μὲν φρούρια ἔλαβεν, αὐτὸν δὲ τῆς γῶρας ἐξέωσε· κατατροπώσας δὲ καὶ τὸν Ἀντίγονον, ἐπανῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔνθα εὗρε μεγαλοπρεπῆ ὑποδοχὴν παρὰ τοῦ Ὑρκανοῦ καὶ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἀνέδθησεν αὐτὸν στεφάνοις.

Ἡ περὶ Φιλίππους μάχη, συγκροτηθεῖσα κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν, ἔδωκε τροπὴν εἰς τὰς τῆς Πρώτης καὶ ὁλοκληροῦ τοῦ κόσμου πράγματα· ἡ ῥωμαϊκὴ δημοκρατία, ὡς γνωστὴν, ἐξέπεσεν, ἡ δὲ τριανδρία ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους· καὶ ὁ μὲν Ὀκταβιανὸς ἐκράτησε τὴν Δύσιν, ὁ δὲ Λέπιδος τὴν Ἀφρικὴν, ὁ δὲ Ἀντώνιος τὴν Ἀσίαν. Ὁ Ἀντώνιος, ἐλθὼν τῷ 41 ἔτει εἰς Βιθυνίαν, ὑπεδέξατο τοὺς πρεσβευτὰς τῶν ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν, συγχρόνως δὲ καὶ πρεσβευτὰς ἐξ Ἰουδαίων, ἐμφανισθέντες ἐνώπιον αὐτοῦ, ἐκατηγόρησαν τὸν Ἡρώδην καὶ τὸν ἀδελφόν του Φασαήλον ὡς σφετερισθέντας τὴν ἐξουσίαν παρὰ τοῦ Ὑρκανοῦ· ἀλλ' ὁ Ἡρώδης, κερδήσας τὴν εὐνοίαν τοῦ Ἀντωνίου διὰ πλουσιωτάτων δώρων, εἶχεν ἤδη προλάβει τοὺς κατηγόρους του. Ἐν Ἐφέσῳ ἐλθὼν πρεσβευτὴς τοῦ Ὑρκανοῦ ἀπῆτει τὴν ἀπόδοσιν τῶν πόλεων καὶ τῶν γαιῶν, ἃς ἔλαβεν ὁ Κάσσιος, καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐξανδραποδισθέντων· ὁ δ' Ἀντώνιος ἐξεπλήρωσε τὴν αἴτησιν τοῦ Ὑρκανοῦ, καὶ γράψας

αὐτῷ ὑπέσχετο τὴν προστασίαν του. Ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν Δάφνῃ ἐλθόντες οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἡρώδου ἀνενέωσαν τὰς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας· ἀλλ' ὁ Ὑρκανὸς, εὐρισκόμενος τότε ἐκεῖ καὶ ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου, ἐξέφρασε πολλοὺς ἐπαίνους ὑπὲρ τοῦ Ἡρώδου καὶ τοῦ Φασαήλου, τοῦθ' ὅπερ παρεκίνησε τὸν Ἀντώνιον ἵνα δεκαπέντε μὲν ἐκ τῶν κατηγορίων φυλακίσῃ, τὸν δὲ Ἡρώδην καὶ τὸν ἀδελφόν του ἀναγορεύσῃ Τετράρχας τῆς Παλαιστίνης. Ὁ Ἡρώδης ἔσχε τὴν γενναιότητα ἵνα μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Ἀντωνίῳ ὑπὲρ τῶν φυλακισθέντων· ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος εἶχεν ἀπόφασιν νὰ τοὺς θανατώσῃ. Ἐν τούτοις οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἡρώδου δὲν ἀπώλεσαν τὸ θάρρος των· πρεσβεῖα, συγκειμένη ἐκ χιλίων ἀνδρῶν, ἐζήτησε νὰ ἐμφανισθῇ πρὸς τὸν Ἀντώνιον, εὐρισκόμενον τότε ἐν Τύρῳ. Εἰς μάτην ὁ Ὑρκανὸς καὶ ὁ Ἡρώδης παρεκάλεσαν αὐτοὺς ἵνα μεταβάλωσι γνώμην· ὁ Ἀντώνιος, ὅστις ἐν τῇ πεισμονῇ καὶ τῷ πλήθει αὐτῶν ἐβλεπεν ἀληθῆς στάσιν, ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν στρατιώτας, οἵτινες, φονεύσαντες πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, διεσκόρπισαν τοὺς ἐπιλοίπους. Ἐν τῇ παραφορᾷ του ταύτῃ προσέταξε νὰ θανατώσωσι καὶ τοὺς φυλακισμένους.

Καθ' ὃν καιρὸν ὁ Ἀντώνιος διήρχετο τὸν χειμῶνα ἐν Αἰγύπτῳ ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς Κλεοπάτρας, οἱ Σύροι, κεκμηκότες ἤδη ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς δυναστείας, προεκάλεσαν τὴν εἰσβολὴν τῶν Πάρθων (40), οἵτινες, στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως Πακόρου, εἰσέβαλον πολυάριθμοι εἰς τὴν Συρίαν, Ὁ Ἀντίγονος ἐδράξατο τῆς εὐνοϊκῆς ταύτης εὐκαιρίας, ὅπως ἀνακτήσῃ τὴν Ἰουδαίαν· ὁ δὲ ἡγεμὼν τῆς παρὰ τὸν Λίβανον Χαλκίδος Λυσανίας κατώρθωσε νὰ κερδήσῃ τὸν ἡγεμόνα τῶν Πάρθων ὑπὲρ τοῦ Ἀντιγόνου, ὑποσχόμενος αὐτῷ χίλια τάλαντα καὶ πεντακοσίας γυναῖκας. Ὁ Πάκορος προεχώρησε κατὰ μῆκος τῶν παραλλίων τῆς Φοινίκης καὶ ἐκυρίευσε τὴν Σιδῶνα καὶ τὴν Πτολεμαῖδα, ἐν ᾧ ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Βαρζαφάρνης προεχώρει εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας. Ὁ Ἀντίγονος, ἡγούμενος στρατοῦ πολυαριθμοῦ καὶ αὐξάνοντος ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ συνενωθείς μετὰ τοῦ ἱππικοῦ, ὅπερ εἶχεν ἤδη ἀποστείλει ὁ Πάκορος, διηλυθύνθη κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ, πρὶν ἢ ὁ Ἡρώδης καὶ ὁ Φασαῆλος προφθάσωσι νὰ προπαρασκευάσωσιν εἰς ἄμυναν, εἰσῆλασεν εἰς αὐτήν. Ἡ μάχῃ συνεκροτήθη ἐν τοῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως, ἐχύθη αἷμα, ἀφθονον καὶ ἡ νίκη ἔμενεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀμφίβροπος. Ὁ Ἀντίγονος ἀπεσύρθη ἐπὶ τοῦ ὄρους Μωρία, ὁ δὲ Ἡρώδης κατέλαβε τὴν Βάριν. Ὁ λαὸς, ὅστις εἶχε συρρέυσει εἰς τὴν πόλιν διὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς, διαιρεθεὶς καὶ οὗτος εἰς δύο μέρη, συνετέλεσεν ἵνα αὐξήσῃ ἡ σφαγὴ, καὶ καθ' ἐκάστην τὸ αἷμα ἔρρεε πόταμῳδόν. Ἐπὶ τέλους ὁ Ἀντίγονος εἰσῆγαγεν εἰς τὴν πόλιν τὸν στρατηγὸν τοῦ

ἱππικοῦ τῶν Πάρθων, Πάκορον καὶ τοῦτον καλούμενον, ἵνα δῇθεν χρησιμεύσῃ ὡς διαιτητῆς μεταξὺ τῶν ἀλληλοκτονούντων· οὗτος δ' εἰσελθὼν μετὰ πεντακοσίων ἱππέων, προσεποιήθη τὸν ἀμερόληπτον καὶ ὑπεχρέωσε τὸν τε Ὑρκανὸν καὶ τὸν Φασαῆλον ἵνα ἀπέλθωσιν εἰς Γαλιλαίαν παρὰ τῷ Βαρζαφάρνῃ καὶ ἐξαίτησονται τὴν διαίτησίν του. Ὁ Ἡρώδης, ὅστις ὑπώπτευεν ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ προδοσίαν, ἀπεποιήθη νὰ συγκατανεύσῃ· πλὴν, μ' ὅλας τὰς συμβουλὰς του, ὁ Ὑρκανὸς καὶ ὁ Φασαῆλος ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ὁ Πάκορος, ἀφ' οὗ ὠδήγησεν αὐτοὺς πρὸς τὸν Βαρζαφάρνην, ἐπέστρεψεν εἰς Ἱερουσόλυμα· ὁ δὲ Βαρζαφάρνης κατ' ἀρχὰς μὲν προσηνέχθη πρὸς αὐτοὺς φιλικῶς, ἀλλ' ἄμα συνεπέρανεν ὅτι ὁ Πάκορος εἶχεν ἤδη καταλάβει τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἥλλαξε διαγωγὴν, καὶ ἐκῆρυξε τὸν τε Ὑρκανὸν καὶ τὸν Φασαῆλον αἰχμαλώτους. Ὁ Ἡρώδης, ἰδὼν ὅτι προεδόθη, ἀνεχώρησε νυκτὸς ἐξ Ἱερουσαλὴμ μετὰ τῆς οἰκογενείας του καὶ, ἀποκρούσας τοὺς καταδιώκοντας αὐτὸν Ἰουδαίους καὶ Πάρθους, κατέφυγεν εἰς τὸ φρούριον Μασσάδαν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ στρατιῶταί του δὲν ἐχώρουν ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ, ἀπέλυσεν αὐτοὺς, κρατήσας μόνον ὀκτακοσίους. Ἀναθέσας δὲ τὴν διοίκησιν τούτων καὶ τὴν φρουρήσιν τῆς οἰκογενείας του εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰώσηπον, μετέβη παρὰ τῷ βασιλεῖ τῆς Πιτριάς Ἀραβίας καὶ διαδόχῳ τοῦ Ἀρέθα Μάλχω· ἀλλὰ, μὴ γινόμενος δεκτὸς, ἀνεχώρησεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ῥώμην. Πρὶν ἢ ὁμοῦς ἀναχωρήσῃ, ἔμαθεν ὅτι οἱ Πάρθοι ἐληλάτησαν τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ περίχωρα αὐτῆς καὶ παρέδωκαν τὸν τε Ὑρκανὸν καὶ τὸν Φασαῆλον εἰς τὸν Ἀντίγονον, ὅστις ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Φασαῆλος ἡτοκτόνησεν ἐν τῇ φυλακῇ, συντρίψας τὴν κεφαλὴν του ἐπὶ τοῦ τοίχου· τοῦ δὲ Ὑρκανοῦ ἐκόπη, κατ' εἰσῆγησιν τοῦ Ἀντιγόνου, ἡ ῥίς καὶ τὰ ὦτα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καταστῇ ἀνίκανος τῆς ἀρχιερωσύνης κατὰ τὸν μωσαϊκὸν νόμον, ὅστις ἀπέκλειε τῆς ἱερωσύνης τοὺς ἀναπήρους.

Ὁ Ἡρώδης, ἀπελθὼν εἰς Ῥώμην, ἐξέθηκε τῷ Ἀντωνίῳ πάντα τὰ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ διατρέξαντα, καὶ συστήθεις ὑπὸ τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὸν Ὀκταβιανόν, ἐπέτυχε πλέον παρ' ὅσον ἠλπίζε. Γινώσκων δ' ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι δὲν συνείθιζον νὰ παραβιάζωσι τὰ δικαιώματα τῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν βασιλικῶν οἰκογενειῶν, προέτεινεν ἵνα ἀναγορευθῇ βασιλεὺς τῆς Ἰουδαίας ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ἀδελφὸς τῆς μνηστῆς του Μαρίας τῆς Ἀριστόβουλος, ἀρκεσθεὶς αὐτὸς νὰ γίνῃ πρωτοπουργὸς τοῦ βασιλείου, ὡς ὁ πατὴρ του Ἀντίπατρος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὑρκανοῦ· ἀλλ' ἡ φίλτα τοῦ Ἀντωνίου καὶ τὰ ὑπέρογκα ποσά, ἅνπερ προσήνεγκεν ὁ Ἡρώδης, παρήγαγον ἀπροσδόκητα ἀγαθὰ. Ὁ Ὀκταβιανὸς καὶ ὁ Ἀντώνιος ἀνηγόρευσαν αὐτὸν διὰ δόγματος τῆς Συγκλήτου βασιλεῖα τῆς Ἰουδαίας καὶ

ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὸ Καπιτώλιον, ἔνθα ἐπέθηκαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπισήμως τὸ βασιλικὸν διάδημα (39). ταυτοχρόνως δὲ ὁ Ἀντίγονος ἐκηρύχθη ἐχθρὸς τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὁ Ἡρώδης, κατορθώσας ταῦτα πάντα ἐν διαστήματι ἑπτὰ ἡμερῶν, ἀνεχώρησεν ἐκ Ῥώμης.

Τὸ ἔαρ τοῦ 39 ἔτους ἔφθασεν ὁ Ἡρώδης εἰς Πτολεμαῖδα. Ὁ στρατηγὸς Βενδίδιος, ὁ πρὸς καθυσχύασιν τῶν ἐν Συρίᾳ ταραχῶν ἀποσταλεὶς ἐκ Ῥώμης, ἠνάγκασε τοὺς Πάρους νὰ διαβῶσι τὸν Εὐφράτην, ὁ δὲ Ἡρώδης τῇ βοήθειᾳ τῶν φίλων του κατώρθωσε νὰ συγκροτήσῃ στρατὸν, ταυτοχρόνως δὲ οἱ στρατηγοὶ Βενδίδιος καὶ Σίλων διετάχθησαν νὰ χορηγήσωσιν αὐτῷ πᾶσαν βοήθειαν, καὶ οὕτως ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Γαλιλαίας, ἔνθα εἶχεν ἀφήσει καλὰς ἀναμνήσεις· μετὰ ταῦτα ἐκυρίευσεν τὴν Ἰόππην ἐξ ἐφόδου καὶ ἐκείθεν μεταβὰς εἰς Μασσάδαν, ἡλευθέρωσε τὴν πολλὰς στερήσεις καὶ ἰδίως ἑλλειψίν ὕδατος ὑποστᾶσαν οἰκογένειάν του. Ἐνωθεὶς δὲ μετὰ τοῦ Σίλωνος, ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἤρχισε νὰ πολιορκῇ αὐτήν· ἀλλ' ἡ ὑπόσῃριξις, ἣν ἐλάμβανε παρὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατῶν, ἦν ἀμφίβολος. Ὁ Σίλων ἐδέχετο ὅτε μὲν τὰ ὄψρα τοῦ Ἀντιγόνου, ὅτε δὲ τοῦ Ἡρώδου, καὶ δὲν ἐβόηθαι οὔτε τὸν ἑνα οὔτε τὸν ἄλλον· οἱ στρατιῶται, προφασιζόμενοι στέρξιν τροφῶν, ἐλεηλάτουν τὴν χώραν καὶ εἰσῆλθον καὶ εἰς τὴν πόλιν Ἱεριχώ. Ὁ Βενδίδιος, δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου, ἀπεσύρθη. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ Ἡρώδης παρητήθη προσωρινῶς τῆς πολιορκίας τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἥς οἱ κάτοικοι εἶχον ἀποφασίσει ν' ἀντιτάξωσι κρατεράν ἀντίστασιν.

Ὁ Ἡρώδης ἐπέστρεψεν εἰς Γαλιλαίαν, ἔνθα, ἂν οὐ ἐκυρίευσεν τὴν Σέπφωριν καὶ ἄλλα τινὰ φρούρια, διῆλθε τὸν χειμῶνα, καταβάλλων τοὺς ληστὰς ἀποθάντας πολυαριθμούς καὶ ἰδίως παρὰ τὰ Ἀρβηλα, ἔνθα ὑπῆρχον πολλὰ σπήλαια. Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ὁ ἀδελφὸς του Ἰώσηπος κατέλαβε τὴν Ἰδουμαίαν. Ὁ Ἡρώδης, ἀναγκάσας τοὺς πλείστους τῶν ληστῶν νὰ φύγωσι πέραν τοῦ Ἰορδάνου, κατέλαβε τὰ σπήλαιά των καὶ ἀνέθηκεν εἰς τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Φερῶραν τὴν οὐχύρωσιν τοῦ Ἀλεξανδρείου.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (38) ὁ Ἡρώδης, ἂν οὐ κατέβαλεν ὅλοσχερῶς τοὺς ληστὰς καὶ κατέστρεψε τὰ καταγῶγιά των, ἀπεφάσισε ν' ἀπέλθῃ παρὰ τῷ Ἀντωνίῳ, ὅστις, ἵνα μὴ ὀρέψῃ ὁ Βενδίδιος ὅλην τὴν δόξαν τῆς κατὰ τῶν Πάρων νίκης, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἐπολιόρκει τότε τὰ Σαμάρια· ἀλλὰ, πρὶν ἢ ἀναχωρήσῃ, ἐπεχείρησε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ· πλὴν ἡ ἐκστρατεία αὕτῃ ἀπέβη ἀνωφελής. Ὁ στρατηγὸς Μαχαιράς, ὃν ὁ Ἀντωνίος εἶχεν ἀποστείλει εἰς βοήθειάν του, προσηνέχθη αὐτῷ ὡς καὶ ὁ Σίλων. Ὁ Ἡρώδης ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἀντωνίου ἀποτελεσματικωτέραν βοήθειαν, καὶ ὁ διοικητὴς

τῆς Συρίας Σώσιος διετάχθη ὑπὸ τῆς τριανδρίας ἵνα ἐκστρατεύσῃ μετὰ τοῦ Ἡρώδου κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἡρώδου ὁ ἀδελφὸς του Ἰώσηπος παρὰ τὴν ῥητὴν διαταγὴν του συνῆψε μάχην παρὰ τὴν Ἱεριχῶ μετὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀντιγόνου, καὶ κατατροπώθεις ὅλοσχερῶς, ἐφονεύθη. Τὴν ἤτταν ταύτην καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του μαθὼν ὁ Ἡρώδης ἐν τῇ παρὰ τὴν Ἀντιόχειαν Δάφνῃ, ἐπετάχυνε τὴν ἐκστρατείαν του καὶ ἔφθασεν εἰς Γαλιλαίαν περὶ τὰ τέλη τοῦ θέρους· προσβληθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν θιασωτῶν τοῦ Ἀντιγόνου, κατώρθωσε ν' ἀποκρούσῃ αὐτοὺς καὶ ἐξεδικήθῃ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του, θανατώσας τὸν στρατηγὸν τοῦ Ἀντιγόνου Πάππον καὶ παραδοὺς εἰς σφαγὴν τοὺς στρατιώτας του. Ἡ δριμύτης τοῦ χειμῶνος δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον, καὶ περιέμενε τὸ ἔαρ ν' ἀναλάβῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Ἀμ' ἀρχαμένου τοῦ ἔαρος (37), ὁ Ἡρώδης ὠδήγησε τοὺς στρατοὺς του κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ· ἐν ᾧ δ' ἤτοιμαζόντο τὰ πρὸς πολιορκίαν, μετέβη εἰς Σαμάρειαν καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Μαριάμμην· ἐπιστρέφων δ' ἐκείθεν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἠνώθη μετὰ τοῦ Σωσίου καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεώνων. Ὁ πολιορκητικὸς στρατὸς συνέκειτο ἐξ ἑνδεκα λεγεόνων καὶ ἐξακισχιλίων ἱππέων· ὁ πολυάριθμος οὗτος στρατὸς, ὅστις ἐξήντησεν ὅλας τὰς προσπάθειάς του, οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ἐπὶ πέντε μῆνας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ. Ὁ Ἀντίγονος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ Ἱερὸν καὶ ἐξηκολούουν ἀνθιστάμενοι, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἱερὸν ἠλώθη ἐξ ἐφόδου. Ἡ σφαγὴ δὲν ἦτο ὀλιγωτέρα τῆς ἐπὶ τῆς πρώτης εἰσβολῆς τῶν Ῥωμαίων. Οἱ στρατοὶ τοῦ Σωσίου, ἐξηγριωμένοι ὑπὸ τῆς πολυχρονίου ἀντιστάσεως τῶν Ἱεροσολυμιτῶν, δὲν ἠδύναντο ν' ἀναχαιτίσωσι τὴν λύσσαν των, μὴ φειδόμενοι μηδὲ γυναικῶν καὶ παιδίων. Εἰς μάτην μετεχειρίσθη ὁ Ἡρώδης καὶ παρακλήσεις καὶ ἀπειλὰς καὶ ὅπλα, ὅπως περὶ ὀρίσῃ τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν· ἐπὶ τέλους ἀπευθυνθεὶς πρὸς τὸν Σώσιον ἡρώτα αὐτὸν, ἂν ἐπρόκειτο νὰ καταλείψωσιν αὐτὸν βασιλέα ἐρημίας. Μόλις δὲ κατώρθωσε νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν τάξιν, ὑποσχεθεὶς εἰς ἕκαστον στρατιώτην ἀμοιβὴν ἐκ τῆς ἰδίας του περιουσίας.

Ὁ δυστυχὴς Ἀντίγονος ἐλθὼν προσέπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ Σωσίου· ἀλλ' οὗτος ἀπωθήσας αὐτὸν ἀπέστειλε σιδηροδέσμιον πρὸς τὸν Ἀντωνίον, ὅστις, τῇ αἰτήσει τοῦ Ἡρώδου παρασῆσαντος αὐτὸν ὡς ὄργανον ὀνηνεκῶν ταραχῶν, διέταξε νὰ θανατωθῇ. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ὁ τελευταῖος ἡγεμὼν τῆς ἐνδόξου οἰκογενείας τῶν Ἀσσυριαίων, ἥτις, κατὰ τὸν Ἰώσηπον, ἐκυβέρνησε τὸν τόπον ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν ἐξ ἔτη· ἡ δ' ἀρχὴ μετέβη εἰς τὸν Ἡρώδην τὸν υἱὸν τοῦ Ἀντιπάτρου.

§ 7.

Ἡρώδης ὁ Μέγας 37. Π. Χ.—2. Μ. Χ.

Ὁ χαρακτήρ καὶ ἡ θέσις τοῦ Ἡρώδου προητοίμαζον μέγαν τύραννον¹⁾ καὶ ὄντως ἀπέβη τοιοῦτος καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Κατὰ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον ὁ Ἡρώδης, ὡς ἐξ ἀλλοφύλων καταγόμενος, δὲν ἠδύνατο νὰ βασιλεύσῃ ἐπὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, οἱ δὲ Φαρισαῖοι δὲν ἐδίστασαν νὰ προτείνωσι κατ' αὐτοῦ τὸ κείμενον τοῦ Δευτερονομίου¹⁾. Ὁ λαὸς ἐμίσει προσέτι τὸν Ἡρώδην, διότι οὗτος, καταγόμενος ἐξ Ἰδουμαίων, ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων τοῖς Ἰουδαίοις, πρὸς καταφρόνησιν τῶν ἐθνικῶν νόμων καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ὑπὸ τοῦ ἔθνους χορηγηθέντων τῇ οἰκογενεῖα τῶν Ἀσαμωναίων. Ὁ Ἡρώδης εἶχεν ἄρα καθ' ἑαυτοῦ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ὑπηκόων του, καὶ μόνον διὰ τῆς προστασίας τῶν Ῥωμαίων, τῶν ἐχθρῶν τούτων τῆς πατρίδος, διὰ τῆς καταφρόνησεως τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ καταδιωγμοῦ τῶν ἐχθρῶν του ἠδύνατο νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἡ βασιλεία του προπαρεσκεύασε τὴν φοβερὰν ἐκείνην πάλιν, ἥτις ἐμελλε ν' ἀπολήξῃ εἰς τὴν ὀλοσχερῇ καταστροφῇ τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους.

Ἡ βασιλεία τοῦ Ἡρώδου ἤρχισε διὰ τῆς σφαγῆς ὅλων τῶν μελῶν τοῦ Συνεδρίου, ἅτινα ἐπὶ τῆς πολιτορχίας τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐνεθάρρουν τὸν λαὸν εἰς ἀντίστασιν. Ὁ Φαρισαῖος Πολίων καὶ ὁ μαθητὴς τούτου Σαμέας ἦσαν τὰ μόνα μέλη, ἅτινα ἐσώθησαν ἀπὸ τῆς μανίας τοῦ τυράννου¹⁾ διότι οὗτοι, ἵνα ἀναστειλῶσι τὴν αἵματοχυσίαν, ἐγνωμοδότησαν τότε ὅτι ἔπρεπε ν' ἀνοίξωσι τὰς πύλας τῆς πόλεως εἰς τὸν Ἡρώδην. Ἐνεκα τοῦ περιστατικοῦ τούτου ὁ Ἡρώδης ἐλησμόνησε τὴν τόλμην, μεθ' ἧς ὁ Σαμέας πρὸ δεκαετίας ὠμίλησε πρὸς αὐτὸν ὡς κριτῆς καὶ ἀπήτησε παρὰ τοῦ Συνεδρίου τὴν εἰς θάνατον καταδίκην του (βρ. σελ. 109), προειπὼν ὅτι τὰ μέλη τοῦ Συνεδρίου καὶ ὁ βασιλεὺς Ὑρκανὸς ἐμελλόν ποτε νὰ λάβωσι τὰ ἐπίχειρα τῆς πρὸς τὸν Ἡρώδην ἀδυναμίας των. Ὁ Ἡρώδης συνεκρότησε τὸ Συνέδριον ἐξ ἀνδρῶν ἀσθενοῦς χαρακτῆρος, καὶ ἐφ' ὧν ἠδύνατο νὰ ἐπιδρᾷ κατ' ἀρέσκειαν. Ἡ γῆρεία τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος ἐχορήγησεν αὐτῷ ἀφορμὴν, ὅπως ἐκμηδενίσῃ τὴν ἀντίπαλον ταύτην τῇ βασιλείᾳ ἐξουσίαν διὰ τῆς ἀναγορεύσεως Ἀρχιερέως ἀσημάντου τινὸς ἀνθρώπου, ὃν ἠδύνατο νὰ μεταχειρίζεται ὡς ὄργανόν του. Ἡ ἀνηλικιότης τοῦ γυναικαδέλφου του Ἀριστοβούλου συνετέλεσεν εἰς τὴν πραγμα-

τοποίησιν τῶν σχεδίων του. Ἀσήμαντός τις Ἱερεὺς, Ἀνανήλ καλούμενος καὶ ἀναβιβάζων τὴν γενεάν του μέχρι τῶν ἀρχαίων ἱερατικῶν οἰκογενειῶν, προσεκλήθη ἐκ Βαβυλῶνος εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀνηγορεύθη Ἀρχιερεὺς.

Ὁ Ὑρκανὸς, καίπερ διὰ τῆς βαρβαρότητος τοῦ Ἀντιγόνου (βρ. σελ. 111) καταστὰς ἀνίκανος τῆς ἀρχιερωσύνης, ἠδύνατο ἐν τούτοις νὰ ᾔηται ἐπικίνδυνος διὰ τὸν Ἡρώδην¹⁾ ἣν ἀνάγκη λοιπὸν ἵνα προληφθῶσιν οἱ ἐντεῦθεν κίνδουνοι, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον ὁ τῶν Πάρθων βασιλεὺς Φρεάτης εἶχεν ἀπελευθερώσει τὸν Ὑρκανὸν καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ἄδειαν ν' ἀποκατασταθῇ ἐν Βαβυλῶνι, ἐνθα ἀπῆλθε τῆς ὑπολήψεως καὶ τοῦ σεβασμοῦ ἀπάντων τῶν ἐν Μεσοποταμίᾳ Ἰουδαίων. Ὁ Ἡρώδης, προσποιούμενος τὸν φίλον, προσεκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἰουδαίαν· ὁ δ' ἀσθενὴς γέρον, μ' ὅλας τὰς ἀποτροπὰς τῶν φίλων του, δὲν ἠδυνήθη νὰ καταπνίξῃ τὸν πόθον τοῦ νὰ ἐπανίδῃ τὴν πατρίδα καὶ τὸ Ἱερὸν, καὶ ἐπανήλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνθα ὁ Ἡρώδης, ἵνα ἀποκρύψῃ τὰς παγίδας του, ὑπεδέξατο αὐτὸν εὐμενέστατα (36).

Ἀλεξάνδρα ἡ θυγάτηρ τοῦ Ὑρκανοῦ καὶ πενθερά τοῦ Ἡρώδου (μήτηρ τῆς Μαρίαςμης) κατενόησε τὰς σκευωρίας τοῦ βασιλέως, καὶ διὰ τοῦτο εἶδε μετὰ βαρυτάτης λύπης τὴν ἐνδοξὸν οἰκογένειαν τῶν Ἀσαμωναίων ἀτιμαζομένην καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ ταύτης κλάδῳ. Παρητήρησεν ὅτι ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Ἀνανήλ εἰς Ἀρχιερεᾶ ἦν ἡ ἀποκλήρυξις τοῦ υἱοῦ τῆς Ἀριστοβούλου, ὅστις ἠδύνατο νὰ διεκδικηθῇ τὰ εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην δικαιώματά του, καὶ μετεχειρίσθῃ τὸ ἐξῆς καὶ μόνον μέσον, ὅπερ ὑπελείπετο πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμάτων του. Ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τὴν Κλεοπάτραν, παρεκάλει αὐτὴν ὅπως μεσιτεύσῃ παρὰ τῷ Ἀντωνίῳ ὑπὲρ τοῦ Ἀριστοβούλου. Κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν ἐλθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ φίλος τοῦ Ἀντωνίου Δῆλιος καὶ ἰδὼν τὴν Μαρίαςμην καὶ τὸν Ἀριστοβούλον διαπρέποντας ἐπὶ ἐξαισίᾳ καλλονῇ, συνέβουλεύσε τὴν Ἀλεξάνδραν ἵνα ἀποστείλῃ τὰς εἰκόνας τῶν τέκνων τῆς πρὸς τὸν Ἀντωνίον, διαβεβαιῶν αὐτὴν ὅτι ἡ θεία αὐτῶν, ὡς ἔλεγεν, ὠραιότης ἐμελλεν ἐξάπαντος νὰ συγκινήσῃ τὸν Ἀντωνίον καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ αὐτῷ ζωηροτάτην συμπάθειαν ὑπὲρ τοῦ Ἀριστοβούλου. Ἡ Ἀλεξάνδρα ἐξέτελεσε τὴν συμβουλὴν τοῦ Δηλίου, χωρὶς νὰ ἐκτιμήσῃ τὸν αἰσχρὸν αὐτοῦ σκοπὸν. Ὁ Ἀντωνίας, ἀφ' οὗ ἔλαβε τὰς εἰκόνας, τὴν μὲν Μαρίαςμην ἠδέσθη ὡς νενυμφευμένην μετὰ τοῦ Ἡρώδου, γράψας δὲ ἐξῆτι τὸν Ἀριστοβούλον. Ὁ Ἡρώδης ἀπήντησεν ὅτι ἡ ἐξ Ἱεροσολύμων ἀναχώρησις τοῦ νέου ἠδύνατο νὰ δώσῃ ἀφορμὰς εἰς σχόλια καὶ νὰ διεγείρῃ τοὺς δυσηρεστημένους εἰς νέας ταραχάς· ἀλλ' ἵνα καταπαύσῃ τὰς βλάβους τῆς Ἀλεξάνδρας καὶ τὰς ἐνθέρμους παρακλήσεις τῆς Μαρίαςμης, ἀπεφάσισε νὰ ἐνδώσῃ, καὶ κηρύξας ὅτι ἀνηγόρευσε τὸν Ἀν-

¹⁾ «Καθιστὼν καταστήσεις ἐπὶ σεαυτὸν ἄρχοντα, ὃν ἂν ἐκλέξῃται Κύριος ὁ Θεὸς αὐτόν». Ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου καταστήσεις ἐπὶ σεαυτὸν ἄρχοντα. Δευτερονόμ. ιζ'. 15.

νανήλ Ἀρχιερέα προσωρινῶς ἕνεκα τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ Ἀριστοβούλου, ἀνεβίβασεν αὐτόν εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης· δυσπιστῶν δὲ πρὸς τὴν Ἀλεξάνδραν, ὑπεχρέωσεν αὐτὴν νὰ διατρίβῃ πάντοτε ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλήμ, διατάξας τοὺς πιστοτέρους δούλους του ὅπως ἐπιτηρώσιν αὐτήν. Ἡ Ἀλεξάνδρα, δυσαρεστηθεῖσα ἐκ τῆς διαγωγῆς ταύτης τοῦ Ἡρώδου καὶ ὑποπτεύουσα τοὺς δολίους αὐτοῦ σκοποὺς, προσεκλαύθη καὶ αὖθις πρὸς τὴν Κλεοπάτραν, καὶ ἔλαβε παρ' αὐτῆς συμβουλὴν ὅπως καταφύγῃ μετὰ τοῦ υἱοῦ της εἰς Αἴγυπτον. Κατασκευάσασα δὲ δύο κραβάτους, εἰσῆλθεν εἰς αὐτοὺς αὐτὴ τε καὶ ὁ υἱὸς της, ὅπως λαθραίως μετακομισθῶσι ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τινα λιμένα καὶ ἐκεῖθεν ἀποπλεύσωσιν εἰς Αἴγυπτον· ἀλλ' ὁ Ἡρώδης, εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ τινος τῶν ὑπηρετῶν τῆς Ἀλεξάνδρας, συνέλαβε τοὺς φυγάδας καὶ μετένεγκεν αὐτοὺς εἰς Ἱεροσόλυμα· προσποιούμενος δὲ ὅτι συνεχώρησεν αὐτοὺς, ἀπεφάσισε ν' ἀπαλλαχθῇ διὰ παντὸς ἀπὸ τοῦ Ἀριστοβούλου. Εἰς τοῦτο προσετέθη καὶ ὁ ἐνθουσιασμός, ὃν ἔδειξεν ὁ λαὸς πρὸς τὸν νέον Ἀρχιερέα, ὅτε κατὰ τὰς ἐορτὰς τοῦ ἑβδομοῦ μηνὸς ἱερουργήσεν ἐν τῷ Ἱερῷ, ὅπερ ἠῤῥῆσεν ἔτι μᾶλλον τὰς ὑποψίας του. Μετὰ τὰς ἐορτὰς ὁ Ἡρώδης παρευρέθη μετὰ τῶν αὐλικῶν του εἰς τι συμπόσιον, ὁπότε ἐν Ἱερικοῦντι ὑπὸ τῆς Ἀλεξάνδρας. Μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ συμπαιζας μετὰ τοῦ νέου Ἀριστοβούλου γυμναστικὰ παίγνια, προσεκάλεσεν αὐτόν τε καὶ τοὺς αὐλικούς του ἵνα ἐλθόντες νυκτὸς κολυμβήσωσιν εἰς τὰς ἐκεῖ μεγάλας δεξαμενάς. Οἱ φίλοι τοῦ Ἡρώδου, ἐκπληροῦντες τὴν διαταγὴν ἣν εἶχον λάβει παρ' αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐδάπτίζον τὸν Ἀριστοβούλον εἰς τὰ ὕδατα χάριν δῆθεν παιδιᾶς, ἐπνίξαν αὐτόν. Ὁ Ἡρώδης προσεποιήθη βαθυτάτην θλίψιν καὶ ἐκήδευσεν τὸν Ἀριστοβούλον μεγαλοπρεπῶς· ἀλλ' ἡ ὑπόκρισις αὕτη οὐδένα ἔπεισε περὶ τῆς ἀθωότητός του, ἡ δὲ δημοσία γνώμη ἀπέδωκεν εἰς αὐτόν τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστοβούλου. Ὁ Ἀνανήλ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἀρχιερατικὴν του θέσιν.

Ἡ Ἀλεξάνδρα, ἀπαρηγόρητος διὰ τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ της, ἀπεφάσισε ν' αὐτοκτονήσῃ· ἀλλ' ἐλπίζουσα ὅτι ἡμέραν τινὰ ἔμελλε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν δολοφόνον τοῦ Ἀριστοβούλου, μετέβαλε γνώμην. Ἐγραψε πρὸς τὴν Κλεοπάτραν καὶ ἐξέθηκεν αὐτῇ τὸ ἐγκλημα τοῦ Ἡρώδου, ἡ δὲ βασίλισσα, ἐπιποθοῦσα νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ Ἀντωνίου μέρος τινὰ τῆς Παλαιστίνης, ἐπέμεινε παρὰ τῷ ἐραστῇ της ὅπως οὗτος ζητήσῃ λόγον παρὰ τοῦ Ἡρώδου περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀριστοβούλου. Ὁ Ἡρώδης προσεκλήθη (34) ν' ἀπολογηθῇ ἐνώπιον τοῦ Ἀντωνίου διατρίβοντας τότε ἐν Λαοδικεῖα· πρὶν δ' ἢ ἀναχωρήσῃ, ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν θεῖον τοῦ Ἰωσήπου καὶ σύζυγον τῆς ἀδελφῆς του Σαλώμης, παραγγέλλας αὐτῷ ἵνα ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν θὰ κατεδίκαζεν αὐτόν ὁ Ἀντώνιος, θανατώσῃ ἀμέσως

τὴν Μαριάμμην, ὅπως μὴ ἐμπέσῃ αὕτη εἰς χεῖρας τοῦ φιληδόνου Ῥωμαίου. Ἀλλ' ὁ Ἰωσήπος, ὅπως δείξῃ αὐτῇ, πόσῃ ἐμπιστοσύνην ἔχει παρὰ τῷ Ἡρώδῃ, τῇ ἐξεμυστηρέυθη τὴν διαταγὴν αὐτοῦ, καὶ ἔκτοτε ἡ Μαριάμμη συνέλαβεν ἀδιάλλακτον μῖσος κατὰ τοῦ συζύγου της. Διαδοθείσης δὲ φήμης ὅτι ὁ Ἡρώδης κατεδικάσθη καὶ ἐθανατώθη, ἡ Ἀλεξάνδρα κατέπεισε τὸν Ἰωσήπον ὅπως ἐμπιστευθῇ τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν φύλαξιν τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεόνων, αἵτινες εὐρίσκοντο τότε ἐν Παλαιστίνῃ, ἐλπίζουσα ὅτι κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἀντωνίου ἡδύνατο μετὰ τῆς θυγατρὸς της Μαριάμμης ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἡρώδης, κατωρθώσας διὰ τῶν χρημάτων καὶ τῆς εὐφραδείας του νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν Ἀντώνιον, ἐπανερχεται σῶος εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἡ ἀδελφὴ του Σαλώμη, ἐχθρευομένη τὴν τε Ἀλεξάνδραν καὶ τὴν Μαριάμμην, προέδωκε τῷ Ἡρώδῃ τὴν συνεννόησιν, ἥτις ὑπῆρχε μετὰ τοῦ συζύγου της Ἰωσήπου καὶ τῶν δύο ἡγεμονίδων, καὶ ἀπεπειράθη νὰ καταστήσῃ ὑποπτον τὴν συζυγικὴν πίστιν τῆς Μαριάμμης. Ὁ Ἡρώδης κατ' ἀρχὰς δὲν ἔδωκεν ἀκρόασιν εἰς τὰς διαβολὰς τῆς Σαλώμης, ἀλλ' ἰδὼν ὅτι ἡ Μαριάμμη ἔμαθε τὴν μυστικὴν διαταγὴν, ἣν ἔδωκε περὶ αὐτῆς τῷ Ἰωσήπῳ, ἐπείσθη εἰς τὴν συκοφαντίαν τῆς ἀδελφῆς του, καὶ τὸν μὲν Ἰωσήπον ἐθανάτωσε, τὴν δ' Ἀλεξάνδραν ἐφυλάκισε. Τὴν Μαριάμμην συνεχώρησε· διότι ὁ πρὸς αὐτὴν ἔρωσ τοῦ ὑπερίσχυσε τῶν κατ' αὐτῆς ὑποψιῶν του.

Ὁ Ἡρώδης ἡδυνήθη ἐπὶ τινα καιρὸν ν' ἀπολαμβάνῃ τοὺς καρποὺς τῶν ἐγκλημάτων του. Ἐντὸς τοῦ κράτους ἐβασίλευσεν εἰρήνῃ, διατηρουμένη ὑπὸ τοῦ τρόμου· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ ἡσυχία του ἐταράχθη διὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς Κλεοπάτρας, ἥτις ἐξήσκει μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Ἀντωνίου. Μὴ ἀρκουμένη αὕτη εἰς τοὺς τόπους, οὓς ἐδωρήσατο αὐτῇ ὁ Ἀντώνιος, ἐζήτην τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Πετραίαν Ἀραβίαν· ὁ δὲ Ἀντώνιος, ὃν συνώδευσεν ἐν Συρίᾳ, ἔσχε τὴν ἀδυναμίαν τοῦ νὰ παραχωρήσῃ αὐτῇ μέρη τινὰ ἐκ τῶν χωρῶν τούτων καὶ ἐκ τῆς Φοινίκης· ἐδωρήσατο αὐτῇ τὴν Ἱερικὴν μετὰ τῶν βαλσαμίωνων της, ὅλα τὰ παράλια τῆς Παλαιστίνης ἀπὸ τοῦ Ἐλευθέρου ποταμοῦ μέχρι τῶν Ῥινοκορούρων, πλὴν τῆς Τύρου καὶ τῆς Σιδῶνος, καὶ μέρη τινὰ τῆς Πετραίας Ἀραβίας. Ὁ Ἡρώδης καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραβίας Μάχχος προσήνεγκον ἕκαστος τῇ Κλεοπάτρᾳ ἀνὰ διακόσια τάλαντα ἐτήσιον φόρον, ὅπως ἐξαγοράσωσι τοὺς ἀφαιρεθέντας τόπους τῶν. Ἡ Κλεοπάτρα ἐπιστρέφουσα εἰς Αἴγυπτον διῆλθε διὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ μ' ὅλον τὸ μῖσος, ὅπερ ἔτρεφε πρὸς τὸν Ἡρώδην, προσεπάθησε νὰ τὸν ἀπατήσῃ διὰ τῶν θελγμάτων της, προσποιουμένη τὴν ἐρωμένην· ἀλλ' ὁ Ἡρώδης κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ τὰς παγίδας της, καὶ ἀφεύκτως θὰ ἐπέβαλλε χεῖρα καὶ ἐπὶ τῆς

ζωῆς της, ἐὰν μὴ ἐφοβείτο τὴν ἐκδίκησιν τοῦ Ἀντωνίου. Κρύψας τὸ πρὸς αὐτὴν μίσος του οὐ μόνον ὑπεδέξατο αὐτὴν μεγαλοπρεπῶς, ἀλλὰ καὶ τὴν συνώδευσε μέχρι τῆς Αἰγύπτου.

Ὁ Ἡρώδης, ἵνα εὐαρεστήσῃ τῷ τε Ἀντωνίῳ καὶ τῇ Κλεοπάτρᾳ, ἀνέλαβε ν' ἀποτίσῃ εἰς λογαριασμὸν τοῦ Μάλχου τὸν ἐπιβληθέντα αὐτῷ φόρον· ἀλλ' ἀποποι-
ηθέντος αὐτοῦ νὰ πληρώσῃ τὸ χρέος του, ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ πόλεμον κατ' αὐτοῦ· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠθέλη-
σε ν' ἀναβάλῃ αὐτὸν, ὅπως συμμετάσχη τῆς πάλης, ἣν ὁ προστάτης του Ἀντώνιος ἐμελλε ν' ἀναλάβῃ κατὰ τοῦ Ὀκταβιανοῦ· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Ἀντώνιος ὑπεχρέωσεν αὐτὸν ἵνα ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραβίας, ὑπο-
σχόμενος αὐτῷ βοήθειαν. Ὁ Ἡρώδης, νικήσας ἐν τῇ πρώτῃ συμπλοκῇ, ὑπέστη μεγάλην ἥτταν ἐν τῇ δευτέρᾳ· καὶ ἐπὶ τέλους ὁ φοβερὸς σεισμὸς, ὃ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ-
τον συμβᾶς καὶ ὑπὲρ τοὺς δεκακισχιλίους ἄνδρας ἐξολο-
θρεύσας, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ προτείνῃ εἰρήνην πρὸς τὸν Μάλχον· ἀλλ' οὗτος, ἀντὶ νὰ ἐνδῶσῃ, ἐθανάτωσε τοὺς πρεσβευτὰς του καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ὁ Ἡρώ-
δης ἀντεπεξῆλθε κατ' αὐτοῦ, τὸν ἐνίκησεν εἰς δύο μάχας, καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην (31).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἀκτίῳ ναυμαχία, ἥτις ἐστέρησε τὸν Ἡρώδην τοῦ ἰσχυροῦ του προστάτου. Ὁ Ὀκταβιανὸς, κατατροπώσας τὸν Ἀντώνιον, ἐγένετο κύριος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ φίλοι τοῦ Ἀν-
τωνίου κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου, καὶ ὁ Ἡρώδης ἤρχι-
σε νὰ φοβῆται οὐ μόνον τοὺς Ῥωμαίους, ἀλλὰ καὶ αὐ-
τοὺς τοὺς ὑπηκόους του· ἀπεφάσισε δὲ νὰ προλάβῃ τὴν ἀπειλοῦσαν αὐτὸν καταιγίδα, προσφέρων τὰς ταπεινάς του ὑποκλίσεις εἰς τὸν Ὀκταβιανὸν καὶ αἵρων ἐκ μέσου τὸν Ὑρκανὸν, ὅστις ἐνέπνεε φόβον εἰς τὸν περίτρομον τύραν-
νον. Ὁ ὀγδοηκοντούτης οὗτος γέρων, ὅστις καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νεότητί του ἀκουσίως ἀνemίχθη εἰς τὰ πολιτικά καὶ οὐτινος τὸ φιλήσυχον κατήντησε μέχρις ἀναισθησίας, ἐ-
γένετο τότε ἀντικείμενον τρόμου εἰς τὸν Ἡρώδην, φο-
βούμενον μήπως ὁ λαὸς συνέλθῃ περὶ τὴν σκιάν ταύτην τοῦ ἐνδόξου γένους τῶν Ἀσαμωναίων· τὸ δ' ἀποτέλεσμα τοῦ τρόμου τούτου ἦν ἡ εἰς θάνατον καταδίκη τοῦ εὐερ-
γέτου του. Ἀσήμενός τις ἐπιστολὴ καὶ τέσσαρες ἵπποι, οὓς ὁ Μάλχος εἶχεν ἀποστείλει εἰς τὸν Ὑρκανόν, ἐχρη-
σίμειυσαν ὡς πρόσφαις ἵνα κατηγορήσῃ τοῦτον ἐπὶ ἐσχά-
τῃ προδοσίᾳ καὶ τὸν παραδώσῃ εἰς τὰς χεῖρας τοῦ δη-
μίου.

Καθ' ὃν καιρὸν μετέβη ὁ Ἡρώδης εἰς συνάντησιν τοῦ Ὀκταβιανοῦ, ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν ἀδελφόν του Φερώρην· τὴν δ' Ἀλεξάνδρην καὶ τὴν Μα-
ριάμμην περικλείσας εἰς τὸ φρούριον Ἀλεξάνδρειον, ἐν-
επιστεύθη εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ ταμίου του Ἰωσήπου καὶ

τοῦ Ἰουραίου Σόεμον, παραγγείλας αὐτοῖς νὰ θανα-
τώσωσιν αὐτὰς ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν κατεδικάζετο εἰς
θάνατον. Ὁ Ἡρώδης ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ Ὀκτα-
βιανοῦ, εὐρισκομένου τότε ἐν Ῥόδῳ, ἄνευ διαδήματος, ὡ-
μολόγησε τὴν πρὸς τὸν Ἀντώνιον ἀφροσύνην του καὶ ὑ-
πεσχέθη ὅτι θὰ ὑπηρετήσῃ καὶ αὐτὸν μετὰ τῆς αὐτῆς
ἀφροσύσεως, ἐὰν ἡδύοκει νὰ δεχθῇ τὰς ἐκδουλεύσεις
του. Ὁ Ὀκταβιανὸς ὑπεδέξατο αὐτὸν εὐμενῶς καὶ ἐπε-
κύρωσε τὴν βασιλείαν του. Ὁ Ἡρώδης, ἐπανελθὼν εἰς
τὴν Ἰουδαίαν, προπαρεσκεύασε μεγαλοπρεπῆ ὑποδοχὴν
διὰ τὸν Ὀκταβιανόν, μέλλοντα νὰ διέλθῃ διὰ τῆς
Πτολεμαίδος, ὅπως μετὰβῇ εἰς Αἴγυπτον· συνώδευσεν
αὐτὸν μέχρι τῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἀνέλαβε νὰ
προμηθεύσῃ πάντα τὰ ἀναγκαζοῦντα εἰς τὸν ῥωμαϊκὸν
στρατὸν· προσενεγκὼν δὲ τῷ Ὀκταβιανῷ καὶ ὀκτακόσια
τάλαντα, ἐστερεύθη ἔτι μᾶλλον ἐν τῇ βασιλείᾳ του.

Πλήρης χαρᾶς ὁ Ἡρώδης διὰ τὴν εὐμενῆ ὑποδοχὴν,
ἥς ἔτυχε παρὰ τῷ Ὀκταβιανῷ, ἐπανῆλθεν εἰς Ἱεροσό-
λυμα· ἀλλ' ἐνταῦθα οὐδεὶς συνεμερίζετο τὴν χαρὰν του,
καὶ ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ του ἐβασίλευε κατήφεια. Ἡ Μα-
ριάμμη ἔμαθε τὴν βάρβαρον διαταγὴν, ἣν ἔδωκεν ὁ Ἡ-
ρώδης εἰς τὸν Ἰωσήπον καὶ Σόεμον περὶ αὐτῆς, καὶ, ἀντὶ
νὰ συγχαίρῃ μετὰ τοῦ συζύγου της, κατήφεια καὶ σιω-
πὴ ἐκάλυπτον τὰ πρόσωπόν της, ὅπερ ἐπηύξησεν ἐκ
νέου τὰς ὑποφίας τοῦ τυράννου. Ἡ μήτηρ καὶ ἡ ἀδελ-
φὴ αὐτοῦ, ἐπωφελοῦμεναι ἐκ τῆς περιστάσεως ταύ-
της, ἐσυκοφάντουσιν τὴν ἐνάρετον Μαριάμμην καὶ προσ-
επάθουν νὰ ἐξοντώσωσιν αὐτήν. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ
ἦλθεν ἡ εἰδήσις τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ Ἀντωνίου καὶ
τῆς Κλεοπάτρας, καὶ ὁ Ἡρώδης ἀνεχώρησεν εἰς Αἴγυ-
πτον. Ὁ Ὀκταβιανὸς ὑπεδέξατο αὐτὸν εὐμενῶς καὶ ἀπέ-
δωκεν αὐτῷ τὰς τῇ Κλεοπάτρᾳ ὑποτελεῖς τῆς Παλαι-
στίνης χώρας.

Ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἱεροσόλυμα, εὗρε τὴν προτέραν διχό-
νοιαν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του· ἔδωκεν ἀκρόασιν εἰς ὅλας τὰς
συκοφαντίας τῆς Σαλώμης καὶ τῆς μητρὸς του, καὶ ἡ
Μαριάμμη, ἥτις δὲν ἔκρυπτε τὸ πρὸς αὐτὰν μίσος της,
καὶ ἥτις ἡμέραν τινὰ ἔσχε τὴν ἀφροσύνην ν' ἀποκαλέσῃ
αὐτὸν δολοφόνον τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ἀδελφοῦ της, ἐδοῆ-
θησε τὰ μάλιστα τοὺς σκοποὺς τῶν ἐχθρῶν της. Ὅσον
ἀπίθανοι καὶ ἂν ἦσαν αἱ κατὰ τῆς Μαριάμμης κατηγο-
ρίαι, ὁ Ἡρώδης ἐπίστευσεν αὐτάς. Μαλὼν δὲ παρὰ τινος
τῶν ὑπηρετῶν τῆς Μαριάμμης, ὅτι αὕτη ἔμαθε παρὰ τοῦ
Σόεμου τὴν αἰμοχαρῆ διαταγὴν, ἣν ἔδωκε περὶ αὐτῆς
κατὰ τὴν εἰς Ῥόδον ἀναχώρησίν του, ὑπέθεσεν ὅτι ὁ Σόε-
μος, ὃν ἐθεώρει ὡς τὸν πιστότερον ὑπηρετὴν του, εἶχεν ἀθε-
μίτους σχέσεις μετὰ τῆς Μαριάμμης. Ἡ Σαλώμη προσέ-
τι διὰ μέσου τοῦ ἀρχαιοσχέου διαβεβαίωσε τὴν ὑποψίην,
ὅτι ἡ Μαριάμμη ἀπεπειράθη νὰ τὸν ἐλητηριάσῃ. Καὶ ὁ

μὲν Σόεμος ἐθανατώθη, ἡ δὲ Μαριάμμη προσεκλήθη· ἡ ἀπολογία ἔνώπιον δικαστηρίου συγκειμένου ἐκ τῶν μάλ-
λον ἀφωσιωμένων αὐλικῶν τοῦ Ἡρώδου. Ὁ Ἡρώδης
οὕτως ἐντόνως κατηγορήσεν ἐν τῷ συνεδρίῳ τούτῳ τὴν
σύζυγόν του, ὥστε οὐδεὶς τῶν κριτῶν ἐτόλμησε νὰ ὁμι-
λήσῃ ὑπὲρ αὐτῆς· καὶ οὕτως ἐκρίθη ἀξία θανάτου. Τινὲς
τῶν φίλων τοῦ Ἡρώδου προέτειναν νὰ περικλεισθῇ αὕτη
ἐντὸς ἐνὸς φρουρίου· ἀλλ' ἡ Σαλώμη ἀντέτεινεν, εἰποῦσα
ὅτι ὥφειλον νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν, μήπως διεγερθῶσι ταρα-
χαὶ ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τοῦ τελευταίου τούτου βλα-
στοῦ τῶν Ἀσαμωναίων. Ὁ Ἡρώδης ὑπέγραψε τὴν κατα-
δίκην τῆς Μαριάμμης, ἥτις μόνῃ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰμοχα-
ροῦς ἐκείνης αὐλῆς διетήρησε τὴν ἀρετὴν καὶ διεκρίνετο
οὐ μόνον ἐπὶ ἐξαισίᾳ καλλονῇ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ εὐφυίᾳ καὶ
ἀνδρίᾳ. Φοβερὸν θέαμα περιέμενεν αὐτὴν ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ
θανάτου. Ἡ μήτηρ αὐτῆς Ἀλεξάνδρα, ἐλπίζουσα νὰ ἐκ-
δικηθῇ ἡμέραν τινὰ τὸν Ἡρώδην, δὲν ἐδίστασε νὰ προσ-
ποιηθῇ τὴν παρωργισμένην, καὶ ὑβρίζουσα τὴν ἐνάρετον
θυγατέρα τῆς μέχρι τῆς λαιμητόμου, ἤλεγχεν αὐτὴν ἐ-
νώπιον τοῦ λαοῦ διὰ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα ἀχαριστίαν
καὶ ἀπιστίαν τῆς, χαρακτηρίζουσα αὐτὴν ὡς κακοῦργον
ἀξιοποινόν. Ἡ Μαριάμμη πρὸς ταῦτα οὐδὲν ἄλλο ἀντέτα-
ξεν εἰμὴ σιωπὴν· ἡρεμος καὶ γενναῖα παρέδωκε τὴν κε-
φαλὴν τῆς εἰς τὸν δῆμιον, καὶ ἀπέθανεν ἀξίως τοῦ ὀνόμα-
τος τῶν προγόνων τῆς.

Μόλις ὁ Ἡρώδης εἶδε πίπτουσαν διὰ τῶν χειρῶν τοῦ
δημίου τὴν ἄλλοτε τοσοῦτον προσφιλῇ αὐτῷ κεφαλὴν,
καὶ ἀμέσως ἠσθάνθη ἐν ἑαυτῷ ἀνανεούμενον τὸν ἀρχαῖον
αὐτοῦ ἔρωτα· φοικώδης ἀπελπισία κατέλαβεν αὐτὸν καὶ
βαθυτάτη μελαγχολία κατέστησαν αὐτὸν ἔτι φοβερώ-
τερον εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ
πανώλης ἐποίησεν ἐκπληκτικὰς προόδους ἐν Ἰουδαίᾳ, ἡ δὲ
μάστιγὴ αὕτη ἐθεωρήθη γενικῶς ὡς θεία τιμωρία διὰ τὸν
ἄδικον θάνατον τῆς ἐναρέτου Μαριάμμης. Ὁ Ἡρώδης,
ὅστις ματαίως ἐζήτει ἀνάπαυσιν τῆς συνειδήσεώς του,
ἐγκατέλειπε τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καὶ μετέβη εἰς
Σαμαρείαν, ἐνθα ἠσθένησε βαρέως. Κατὰ δὲ τὸ διάστημα
τῆς ἀσθενείας του ἡ Ἀλεξάνδρα ἀπεπειράθη νὰ κυριεύσῃ
τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν Ἀντωνίαν· ἀλλ'
ὁ Ἡρώδης, μαθὼν τὴν ἀπόπειραν ταύτην, διέταξε νὰ τὴν
θανατώσωσιν (27)· ὡσαύτως ἐθανατώθησαν διὰ τῶν ῥα-
διοιργῶν τῆς Σαλώμης καὶ ἅπαντες οἱ ἐναπολειφθέντες
συγγενεῖς τῶν Ἀσαμωναίων.

Ἡ Σαλώμη εἶχε συζευχθῇ ἐν δευτέρῳ γάμῳ μετὰ τοῦ
Κοστοβάρου, ὅστις κατήγετο ἐξ ἐπιφανοῦς τῆς Ἰδουμαί-
ας οἰκογενείας καὶ διορίσθη ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου Ἐπαρχος
τῆς πατρίδος του· ἀλλὰ περιελθούσα εἰς διχόνοιαν, ἀπέ-
στειλε αὐτῷ γράμμα ἀποστασίῳ παρὰ τὸν μωσαϊκὸν νό-
μον, ὅστις ἀπῆται ἵνα τὸ γράμμα τοῦτο ἐκδίδηται ἐκ μέ-

ρους τοῦ ἀνδρός. Ἡ Σαλώμη, ἵνα δικαιολογήσῃ πρὸς τὸν
Ἡρώδην τὴν διαγωγὴν τῆς, ἐκατηγόρησε τὸν Κοστοβά-
ρον ὡς συνομόσαντα κατ' αὐτοῦ, καὶ, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὴν
κατηγορίαν τῆς, ἀπεκάλυψε τῷ Ἡρώδῃ ὅτι ὁ Κοστοβά-
ρος, κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἔσωσε τοὺς δύο
υἱοὺς τοῦ Βάβα, ὅστις, κηρυχθεὶς ὑπὲρ τοῦ Ἀντιγόνου,
ἐνεθάρρυνε τὸν λαὸν εἰς ἀντίστασιν κατὰ τοῦ Ἡρώδου.
Οἱ υἱοὶ τοῦ Βάβα εὐρέθησαν τῷ ὄντι ἐν τῷ ὑπὸ τῆς Σα-
λώμης δειχθέντι τόπῳ, ὁ δὲ Ἡρώδης διέταξε νὰ θανα-
τώσωσιν αὐτοὺς τε καὶ τὸν Κοστοβάρον, καθὼς καὶ τινὰς
τῶν φίλων του κατηγορηθέντων ὑπὸ τῆς Σαλώμης ὡς
συνωμοτῶν.

Ὁ Ἡρώδης, ἀπαλλαγθεὶς ἀπὸ πάντων τῶν ἐμποιούν-
των αὐτῷ φόβον καὶ πρὸς οὐδὲν ἄλλο ἀποβλέπων εἰμὴ
εἰς τὴν εὐνοίαν τῶν Ῥωμαίων, δὲν ἐδίστασε νὰ καταπα-
τήσῃ τὰ ἐθνικὰ τῶν Ἰουδαίων ἥθη, συνιστῶν ἐν ταῖς Ἰ-
ουδαϊκαῖς πόλεσι θεάματα τέως ἀνῆκουστα καὶ δυνάμενα
νὰ ἐρεθίσωσι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ λαοῦ· ἀνή-
γειρε θέατρον ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀμφιθέατρον ἐκ-
τὸς αὐτῆς, συνέστησε πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀκταδιανοῦ θηριο-
μαχίας, καθ' ἃς οἱ καταδεδικασμένοι ἐπάλαιον μετὰ λε-
όντων καὶ αἰτίνες ἐπανελαμβάνοντο κατὰ πενταετίαν. Οἱ
νεωτερισμοὶ οὗτοι διήγειραν γενικὴν δυσἀρεσκίαν μετα-
ξὺ τῶν Φαρισαίων, καὶ δέκα ἐκ τῶν μάλλον ζηλωτῶν συν-
ομόσαντες κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέως, συνεφώνησαν
ἵνα μεταβῶσιν εἰς τὸ θέατρον ὠπλισμένοι μὲ ἐγχειρίδια
καὶ δολοφονήσωσιν αὐτὸν κατὰ τὴν εἰς αὐτὸ εἰσοδὸν του.
Μεταξὺ τῶν συνωμοτῶν ἦν καὶ τις τυφλός, ὅστις, καί
περ ἀνίκανος νὰ πράξῃ τι, εἶχε τὴν ἀξίωσιν τοῦ νὰ συμ-
μερισθῇ τὴν μαρτυρικὴν δόξαν τῶν ἄλλων, ἐὰν ἡ συνω-
μοσία των ἀπετύγχανεν. Ἀλλ' εἰς ἐκ τῶν πολυαριθμίων
κατασκοπῶν τοῦ Ἡρώδου ἀνεκάλυψε τὴν συνωμοσίαν·
οἱ συνομόται συνέληφθησαν καὶ, ἀντὶ νὰ κρύψωσι τὸν σκο-
πὸν των, ἐκαυχῶντο παρρησίᾳ ἐπὶ τῷ ὅτι ἠθέλησαν νὰ
ὑπερμαχήσωσι ὑπὲρ τῶν πατρῶων ἐθίμων τῶν ὑπὸ τοῦ
τυράννου παραδιασθέντων. Ἄπαντες παρεδόθησαν εἰς τὰ
σκληρότερα βασανιστήρια· ἀλλ' ὁ λαὸς συλλαβὼν τὸν
προδότην καὶ φονεῦσας αὐτόν, διεμέλισε τὸ σῶμά του καὶ
ἔβριψε τὰ τμήματα εἰς τοὺς κύνας· πλὴν ὁ Ἡρώδης ἀνα-
καλύψας τοὺς πρωταίτιους τῆς πράξεως ταύτης, παρέδω-
κεν αὐτοὺς εἰς τὸν δῆμιον. Ἐκ τοῦ περιστατικοῦ τούτου
κατανοήσας ὁ Ἡρώδης τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ καὶ μὴ ὦν
ἀσφαλὲς μετὰ τῶν ὑπηκόων του, ἠναγκάσθη νὰ περι-
στοιχίζηται ὑπὸ πολυαριθμοῦ φρουρᾶς καὶ νὰ ἀνεγείρῃ ἱ-
σχυρὰ φρούρια, ἅτινα ἐν καιρῷ στάσεων ἠδύναντο νὰ τῷ
χρησιμεύσωσιν ὡς ἄσυλα. Ὡχυρώσε καὶ ἐκαλλώπισε τὴν
πόλιν τῆς Σαμαρείας, τὴν ὑπὸ τοῦ Γαβινίου ἀνοικοδομη-
θεῖσαν, καὶ μετωνόμασεν αὐτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ὀκταδι-
ανοῦ (ὅστις μετὰ τὴν εἰς Αὐτοκράτορα ἀναγόρευσιν ἔφερε

τὸ ἐπώνυμον Αὐγούστου) Σεβάστειαν· ὡχύρωσεν ἑτέρας πόλεις ἐν Γαλιλαίᾳ καὶ ἐν Περσίᾳ, καὶ ἔκτισεν ἐπὶ τῶν παλαιῶν τῆς Παλαιστίνης τὴν πόλιν Καισάρειαν (ἄλλοτε πύργον τοῦ Στράτωνος καὶ βραδύτερον Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης). Εἰς πάσας δὲ ταύτας τὰς πόλεις ἔθηκε μισθοφόρον φρουράν.

Ὁ λιμὸς καὶ ὁ λοιμὸς, οἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (25) ἐλυμαίνοντο τὴν Παλαιστίνην, ἐχρησίμειυσαν μεγάλως, ὅπως ὁ Ἡρώδης ἀνακτῆσθαι ἐπὶ τινὰ καιρὸν τὴν ἀγάπην τῶν πτωχῶν τοῦ λαοῦ τάξεων· συναγαγὼν ἅπαντα τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ τοῦ κειμήλια καὶ πωλήσας αὐτὰ, μετεκόμισεν ἐξ Αἰγύπτου σίτον καὶ διένειμεν αὐτὸν οὐ μόνον εἰς τοὺς ὑπηκόους του, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ὁμόρους λαούς. Τὰ ἐπόμενα ἔτη ἐπεχείρησε νὰ ἀνεγείρῃ ποικίλας καὶ μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομὰς· ἔκτισε παλάτιον ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών· ἀνῆγειρεν ἐν Καισαρείᾳ θέατρον, παλάτιον, μεγαλοπρεπὴ ναὸν καὶ ἕτερα πολυτελῆ οἰκοδομήματα, καὶ κατέστησε τὸν λιμένα αὐτῆς περίβλεπτον ἐν ὅλῃ τῇ Παλαιστίνῃ καὶ τῇ Φοινίκῃ. Ἐγραφε τὸ ὄνομα τοῦ καὶ τὸ τῶν συγγενῶν του εἰς πολλὰ φρούρια καὶ πόλεις· ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα κατετρόπωσε τοὺς Πάρθους καὶ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἀντιγόνου, ἐξήκοντα στάδια νοτιοανατολικῶς τῆς Ἱερουσαλήμ, ἔκτισε τὸ Ἡρώδιον· μετὰ δὲ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς Καισαρείας ἔκτισε τὴν Ἀντιπατρίδα πρὸς διαίωνα τῆς μνήμης τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀντιπάτρου· πρὸς τιμὴν δὲ τῆς μητρὸς του Κύπρου ἐκοδόμησε τὸ ὁμώνυμον παλάτιον ἐπὶ τινος παρὰ τὴν Ἱερικοῦντα λόφου· εἰς ἓκ τῶν πύργων τῆς Ἱερουσαλήμ (ὅρ. σελ. 47) καὶ μικρὰ τις πόλις πρὸς βορρᾶν τῆς Ἱερικοῦντος ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Φασαήλου. Τὸ πάθος τοῦ οἰκοδομεῖν προεχώρησεν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐδαπάνησε ὑπερόγκους ποσότητας πρὸς ἀνέγερσιν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων καὶ ἐν ξέναις χώραις, οἷον ἐν Δαμασκῷ, ἐν Τριπόλει, ἐν Τύρῳ, ἐν Σιδῶνι καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν.

Ἡ περὶ τὰς οἰκοδομὰς ἀκατάσχετος κλίσις καὶ ἡ εὖνοια τοῦ Αὐγούστου ἐξήλειψαν κατὰ μικρὸν τὴν ἀνάμνησιν τῶν οἰκογενειακῶν δυστυχημάτων. Τὴν δυστυχῆ Μαριάμμην ἀντικατέστησεν ἑτέρα σύζυγος καλουμένη καὶ αὕτη Μαριάμμη καὶ θυγάτηρ τοῦ ἱερέως Σίμωνος, ὃν ἀνηγόρευσε Ἀρχιερέα, παραγκωνίσας τὸν διάδοχον τοῦ Ἀνανήλ. Οἱ δύο υἱοὶ τῆς πρώτης Μαριάμμης, Ἀλέξανδρος καὶ Ἀριστόβουλος, ἀπεστάλησαν εἰς Ῥώμην, ἵνα ἀνάτραφῶσιν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ Αὐγούστου (22). Ὁ Αὐτοκράτωρ ὑπεδέξατο αὐτοὺς μετὰ πολλῆς εὐμενείας καὶ ἔδωκε τὴν ἄδειαν εἰς τὸν Ἡρώδην ἵνα ἐκλέξῃ ἓνα ἐκ τῶν δύο ὡς διάδοχον· ταυτοχρόνως δ' ἐξέτεινε τὸ βασίλειον τοῦ Ἡρώδου, παραχωρήσας αὐτῷ τὴν Τραχωνίτιδα, τὴν Αὐρανίτιδα καὶ τὴν Βαταναίαν (ὅρ. σελ. 12), ἃς ἀφείλε

παρὰ τοῦ Τετράρχου Ζηννόδωρου, προστάτου τῶν ἐν Τραχωνίτιδι ληστών. Ὁ Ζηννόδωρος προσεκλήσθη πρὸς τὸν Ἀγρίππαν, ὅστις, διορισθεὶς γενικὸς Ἐπαρχος τῶν ἐν Ἀνατολῇ ἐπαρχιῶν, εἶχεν ἔλθει πρὸ μικροῦ εἰς Μιτυλήνην· ἀλλ' ὁ Ἡρώδης προλαβὼν διέθηκε τὸν Ἀγρίππαν ὑπὲρ αὐτοῦ. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (21) ἦλθεν ὁ Αὐγούστος εἰς Συρίαν· ὁ δὲ Ζηννόδωρος, προεξάρχων πρεσβείας τινὸς ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῶν Γαδάρων, προσῆλθε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὅπως κατηγορήσῃ τὸν Ἡρώδην ἐπ' ἀρπαγῇ καὶ τυραννίᾳ· ἀλλ' οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Γαδάρων, ἰδόντες ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ ὑπεδέχθη τὸν Ἡρώδην μετὰ διαπρεπῶν τιμῶν, ἠτύοκτόνησαν ὑπὸ τῆς λύπης τῶν μετ' οὐ πολὺ καὶ ὁ Ζηννόδωρος ἀπέθανεν αἰφνης ἐν Ἀντιοχείᾳ ὑπ' ἐντερικῆς ἀσθενείας. Ὁ Αὐγούστος παρεχώρησε τῷ Ἡρώδῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ζηννόδωρου, κειμένην μετὰ τῆς Τραχωνίτιδος καὶ τῆς Γαλιλαίας, καὶ εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ ἡ ἐπαρχία τῆς Πανεάδος· ταυτοχρόνως δὲ κατέστησεν αὐτὸν ἓνα τῶν ἐπιτρόπων τῆς Συρίας, ἐντειλόμενος τοῖς συνεπιτρόποις του ἵνα ποιῶσι τὰ πάντα μετὰ τῆς ἐκείνου γνώμης. Ὁ Ἡρώδης, εὐγνωμονῶν πρὸς τὸν Αὐγούστου διὰ τὰς εὐεργεσίας του ταύτας, ἀνῆγειρε πρὸς τιμὴν αὐτοῦ παρὰ τὴν Πανεάδα μεγαλοπρεπὴ ναὸν ἐκ λευκοῦ μαρμαρίου (ὅρ. σελ. 12).

Ἵνα δὲ κατασιγάσῃ τοὺς γογγυσμοὺς τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες ἐγόγγυζον διὰ τε τὸν τυραννικὸν του χαρακτήρα καὶ τὰ πολυάριθμα ὑπὲρ τῶν ἔθνικων ἀνεγερθέντα οἰκοδομήματα, ἐχάρισεν αὐτοῖς τὸ τρίτον τῶν φόρων· ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ ἱκανοποιήσῃ τοὺς δυσηρεστημένους, ἠναγκάσθη καὶ αὖθις νὰ περιστοιχισθῇ ὑπὸ φρουρῶν καὶ κατασχόπων καὶ νὰ θανατώνῃ τοὺς ὑπόπτους. Ἀρνηθέντων δὲ τῶν Ἰουδαίων ἵνα δώσωσιν τὸν ὄρκον τῆς πίστεως, ὃν ἐζήτησε παρ' ὅλων τῶν ὑπηκόων του, μετεχειρίσθη πρὸς τοῦτο βίαν καὶ ἐθανάτωσε πάντας τοὺς ἐπιμένοντας ἐν τῇ ἀρνήσει των, φεισθεὶς μόνον τῶν Φαρισαίων Πολλίωνος καὶ Σαμέα μετὰ τῶν μαθητῶν των, καὶ τῶν Ἑσσηνῶν, οἵτινες οὐδέποτε ὤμνουν καὶ πρὸς οὗς διετήρει μέγαν σεβασμόν· διότι εἰς ἐξ αὐτῶν. Μανὰ-ἡμ καλοῦμενος, προεῖπεν εἰς αὐτὸν, παῖδα ἔτι ὄντα, ὅτι ἐμελλέ ποτε νὰ βασιλεύσῃ.

Ἀλλὰ τὸ ἀποτελεσματικώτερον μέσον πρὸς καθυστάσιν τῶν δυσηρεστημένων ἦν ἀπόφασις τοῦ νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὸ Ἱερὸν· συναισθανθεὶς ὅτι, ἀφ' οὗ ἐδαπάνησε τοσαῦτα πλούτη πρὸς ἀνέγερσιν ναῶν ἐν ξέναις χώραις καὶ χάριν τῶν ἔθνικων, ὥφειλε νὰ ῥίψῃ βλέμμα καὶ ἐπὶ τοῦ ἔθνικου ἐν Ἱεροσολύμοις Προσκυνήματος, ἀπεφάσισε ν' ἀνοικοδομήσῃ αὐτό. Τῷ δεκάτῳ ὀγδόῳ ἔτει τῆς βασιλείας του συνεκάλεσεν ἔθνικὴν συνέλευσιν καὶ ἐξέθηκεν αὐτῇ τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ἱεροῦ, εἰς ὃ οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπιστροφὴν δὲν

ἠδύναντο νὰ δώσωσιν τὴν ἀρμόζουσαν μεγαλοπρέπειαν καὶ λαμπρότητα. Καὶ τῷ ὄντι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπαρξιν πεντακοσίων ἐτῶν καὶ ἀνηγέρθη ὑπὸ πτωγῆς ἀποικίας καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν Περσῶν βασιλέων (ὁρ. § 3.), ἦν πολλὰ ταπεινὸν ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ πολυτελῆ καὶ λαμπρὰ οἰκοδομήματα τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς ἐλληνικῆς τέχνης ἀνεγερθέντα. Ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, δυσπιστοῦντες πρὸς τὸν Ἡρώδη, ἐφοβήθησαν τὸ κατ' ἀρχάς· λαβόντες ὅμως ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν θὰ κατεδαφίσῃ τὸν ἀρχαῖον ναὸν πρὶν ἢ ἐτοιμάσῃ ὅλον τὸ διὰ τὸ νέον οἰκοδόμημα ἀναγκαῖον ὕλικόν, ἐνέδωκαν. Ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ κυρίως Ἱεροῦ διήρκεσε ἑπτὰ μόνον μῆνας· ἀλλ' αἱ ἐργασίαι τῶν προαυλίων καὶ τῶν στοῶν διήρκεσαν ἐπὶ πολλὰ ἔτη.

Ἀποπερατωθέντος τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ Ἱεροῦ, ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ μεγαλοπρεπῶς (15). Ὁ Ἡρώδης, ὅστις τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐώρταζε καὶ τὴν ἐπέτειον ἐορτὴν τῆς εἰς τὸν Ὀρόνον ἀναβάσεώς του, ἔθυσσε τριακοσίους ταύρους· ὁ δὲ λαὸς προσήνεγκεν ἄπειρα θύματα. Ἡ δὲ ὁπότε ἀπελάμβανεν εἰρήνην κατὰ τὸ φαινόμενον· ὁ δὲ Ἡρώδης νομίζων ὅτι κατώρθωσε νὰ συνδιαλλαγῇ μετὰ τοῦ λαοῦ του, ἤλπιζεν εἰς τὸ μέλλον εὐδαίμονα βασιλείαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαίων. Μετέβη εἰς Ῥώμην ἵνα προσενέγκῃ τὰς υποκλίσεις τοῦ τῷ Αὐγούστῳ καὶ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν Ἰουδαίαν τοὺς υἱοὺς του, τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Ἀριστόβουλον, οὓς ὑπεδέξατο ὁ λαὸς μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ, τιμῶν ἐν αὐτοῖς τὴν δυστυχῆ μητέρα των καὶ τὴν εὐγενῆ οἰκογένειαν τῶν Μακκαβαίων. Ὁ Ἡρώδης ἐνύμφευσεν ἀμφοτέρους· καὶ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος ἔλαβεν εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῶν Καππαδόκων Ἀρχελάου Γλαφύραν, ὁ δὲ Ἀριστόβουλος τὴν ἐξαδέλφην του καὶ θυγατέρα τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἡρώδου Σαλώμης. Μετὰ τινὰ χρόνον ἐπανελθόντος τοῦ Ἀγρίππα εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ Ἡρώδης ἀπέλθον ἐπὶ συνάντησιν αὐτοῦ καὶ ἀγαγὼν αὐτὸν εἰς Παλαιστίνην, ἔδειξεν αὐτῷ τὰς πόλεις καὶ τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα, ἅπερ ἀνήγειρεν. Οἱ Ἱεροσολυμίται ὑπεδέξαντο τὸν Ἀγρίππαν μεγαλοπρεπῶς, ὁ δ' ἐπιφανὴς Ῥωμαῖος προσήνεγκεν ἑκατόμβην εἰς τὸ Ἱερόν.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (14) ὁ Ἡρώδης συνήντησε τῷ Ἀγρίππᾳ ἐν Ἰόππῃ, συνεπαγόμενος καὶ ἐπικουρικὸν στρατὸν κατὰ τῶν Κιμμερίων, καθ' ὧν ἐσχόπουν νὰ ἐκστρατεύσωσιν οἱ Ῥωμαῖοι· διερχόμενος δὲ μετὰ ταῦτα μετὰ τοῦ Ἀγρίππα διαφόρους πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐγρησίμειεν αὐτῷ ὡς διερμηνεὺς τῶν δυσχερεσιῶν καὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν λαῶν. Κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν ὁ Ἀγρίππας, τῇ μεσιτείᾳ τοῦ Ἡρώδου, ἐκύρωσε τοῖς ἐν Ἰωνίᾳ Ἰουδαίοις τὰ προνόμια καὶ τὰς ἀσυδοσίας, ἃς ἐχορήγησαν αὐτοῖς τὸ πάλαι οἱ βασιλεῖς τῆς Συρίας. Ἐπι-

στρέψας ὁ Ἡρώδης εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐκαυχῆθη ἐπὶ τοῦτοῖς δημοσίως καὶ, ἵνα κερδήσῃ πλείοτερον τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, ἀφῆκε πρὸ τέταρτον τῶν φόρων.

Ἀλλ' ἡ εὐδαιμονία τοῦ Ἡρώδου ἦν ὀλιγοχρόνιος· αἱ ῥαδιουργίαι τῆς ἀδελφῆς του Σαλώμης καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Φερώρα περιέπλεξαν αὐτὸν εἰς νέα ἐγκλήματα. Ὅσα ἡγάπα ὁ λαὸς τοὺς δύο υἱοὺς τῆς Μαριάμης, τοσούτω μᾶλλον ἠῤῥαζον αἱ ἀνησυχίαι καὶ τὸ μῖσος τῆς Σαλώμης. Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Ἀριστόβουλος ἐκαυχῶντο ἐπὶ τῇ ἐκ μητρὸς καταγωγῇ των ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀσσυμναίων· ἡ ζωρότης καὶ ἡ εἰλικρινεία των παρέσυρον αὐτοὺς πολλὰκις ἵνα ἀναμιμνήσκωνται μετὰ πικρίας τὴν ὀλιβεράν ἀνάμνησιν τῆς μητρὸς των καὶ τὸν ἐπονείδιστον αὐτῆς θάνατον, οἱ δὲ ἐχθροὶ, καταχρώμενοι τὴν εἰλικρινείαν των ταύτην, παρώρων αὐτοὺς εἰς λόγους ἀσυνέτους· πᾶς λόγος αὐτῶν ἐκοινοποιεῖτο μετὰ κακοβούλων σχολίων εἰς τὸν Ἡρώδη, καὶ ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν νὰ πείσωσιν αὐτὸν ὅτι οἱ δύο τοῦ υἱοῦ ἐπεβουλεύοντο τὴν ζωὴν του. Ἡ Σαλώμη καὶ ὁ Φερώρας ἦσαν ἡ ψυχὴ τῶν ῥαδιουργιῶν τούτων, ὁ δὲ Ἡρώδης ἔδωκεν αὐτοῖς βοήθην ἐξωλέστατον, προσκαλέσας εἰς τὴν αὐλήν τὸν ἐκ τῆς γυναικὸς του Δωρίδος υἱόν του, τὸν ὀδλίον Ἀντίπατρον, ὃν ἐγέννησε πρὶν ἢ ἀναγορευθῇ βασιλεὺς. Θέλων δὲ νὰ ταπεινώσῃ τοὺς υἱοὺς τῆς Μαριάμης, ἀντέταξεν ἐναντίον τῶν ἀξιώσεών των τὰ δικαίωματα τοῦ πρωτοτόκου υἱοῦ του· ἀλλὰ τοῦτο ἤρθεῖσε τὸν Ἀλέξανδρον καὶ τὸν Ἀριστόβουλον καὶ ἐξεφράσθησαν μετὰ πλειοτέρας πικρίας ἐναντίον τοῦ πατρὸς των. Ὁ Ἡρώδης ἀπέδιδε ἀλλεπαλλήλους τιμὰς πρὸς τὸν Ἀντίπατρον καὶ μετ' αὐτοῦ πολὺ, ἀνακληθέντος τοῦ Ἀγρίππα εἰς Ῥώμην, παρεκάλεσεν αὐτὸν ἵνα συμπαραλάβῃ τὸν Ἀντίπατρον καὶ συστήσῃ αὐτὸν εἰς τὸν Αὐγούστον (12). Ὁ Ἀντίπατρος, καίπερ ἀπών, ἐξηκολούθει νὰ συμμετέχῃ τῶν ῥαδιουργιῶν καὶ τῶν συκοφαντιῶν τῆς Σαλώμης καὶ δὲν ἔπαυε ἐξεγείρων δι' ἐπιστολῶν τὸν πατέρα του ἐναντίον τῶν υἱῶν τῆς Μαριάμης. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Ἡρώδης, νομίζων τοὺς υἱοὺς του ἐνόχους, συμπαρέλαβεν αὐτοὺς καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Ῥώμην, ὅπως τοὺς κατήγορήσῃ ἐνώπιον τοῦ Αὐγούστου. Ἐπειδὴ δ' οὗτος εὗρισκετο ἐν Ἀκυλῇ, μετέβη ἐκεῖ καὶ ἐξέθηκε μετὰ μεγάλῃς ἀγανακτήσεως τὰς κατὰ τῶν υἱῶν του ἐγκλήσεις· ὁ Ἀλέξανδρος ἔλαβε τὸν λόγον καὶ ἀνεσχεύασεν ἀπάσας τὰς κατ' αὐτοῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του συρραφείας κατηγορίας· ἅπαντες οἱ παρευρεθέντες συνεκινήθησαν βαθείως, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ ἀνεγνώρισεν ὅτι αἱ ὑποψίαι τοῦ Ἡρώδου ἦσαν ἀβάσημοι καὶ ὅτι ἐσπευσμένως ἔδωκεν ἀκρόασιν εἰς τὰς συκοφαντίας. Οἱ δύο βασιλοπαιδεῖς ἠλωώθησαν, καὶ ὁ Αὐγούστος συμβουλεύσας αὐτοὺς νὰ προσφέρωνται μετὰ πλειοτέρας μετριότητος, συνδιήλλαξεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ πατρὸς των. Ὁ Ἀντίπατρος, ὅπως κρύ-

ψή τὸ κατὰ τῶν υἱῶν τῆς Μαριάμης μίσος του, προσεποιήθη ὅτι ἐχάρη· ὁ δὲ Ἡρώδης, προσενεγκὼν τῷ Αὐγούστῳ τριακόσια τάλαντα, ἐπέτυχε τῆς ἀδείας, ὥπως δι-
 ἀθέσῃ τὰ περὶ τοῦ διαδόχου του κατὰ βούλησιν.

Ἐπιστρέψας ὁ Ἡρώδης εἰς Ἱεροσόλυμα διεκήρυξε δη-
 προσίως, ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς ἀνήκει εἰς τὸν Ἀν-
 τίπατρον καὶ μετ' αὐτὸν εἰς τοὺς υἱοὺς τῆς Μαριάμης·
 ἀλλὰ καὶ ἡ διακήρυξις αὕτη δὲν ἐπὶνεγκε τὴν ὁμόνοιαν καὶ
 τὴν κατάπαυσιν τῶν ῥαδιουργιῶν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Ἡ-
 ρώδου. Καίτοι δὲ οἱ υἱοὶ τῆς Μαριάμης προσεφέροντο
 μετὰ πλειοτέρας περισκέψεως, ὁ Ἀντίπατρος εὗρε τρόπον
 ὥπως τοὺς συκοφαντήσῃ ἐκ νέου, καὶ προσποιούμενος ὅτι
 τοὺς ἀγαπᾷ καὶ τοὺς ὑπερασπίζεται, ὠμίλει πάντοτε αὐ-
 τῶς, ὥστε ὑπέθαλπε τὰς κατ' αὐτῶν ὑποψίας τοῦ πατρὸς
 του. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην (10), ἀποπερατωθέντων
 τῶν ἐν Καισαρείᾳ οἰκοδομημάτων, ὁ Ἡρώδης, ὥπως δια-
 σκεδάσῃ τὰς οἰκογενειακάς του θλίψεις, ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια
 τῆς νέας πόλεως δι' ἀθλητικῶν ἀγώνων. Ἀλλ' αἱ οἰκογενει-
 ἀκαὶ διχόνοια καὶ ῥαδιουργίαι ἐπολλαπλασιάζοντο ἀπὸ ἡ-
 μέρας εἰς ἡμέραν· ἡ γυνὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου Γλαφύρα, συν-
 ειθίσασα νὰ θεωρῇται ὡς ἡ μέλλουσα βασίλισσα καὶ βλέ-
 πουσα ἑαυτὴν στερηθεῖσαν τῆς ἐλπίδος ταύτης διὰ τῶν
 ἀξιώσεων τοῦ Ἀντιπάτρου, συνέλαβεν ἀδιάλλακτον μῖσος
 κατὰ τῆς Σαλώμης, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αἰτία τῆς
 κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοβούλου δυσμενείας τοῦ
 Ἡρώδου. Ὁ Φερώρας, ἀποποιηθεὶς νὰ λάβῃ γυναῖκα ἐκ
 τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ προτιμήσας νὰ διατηρῇ
 τὰς πρὸς τινὰ δούλην ἀθεμίτους σχέσεις του, περιτλῆεν
 εἰς διένεξιν μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του· ἡ δὲ Σαλώμη προσε-
 πάθει νὰ διαζεύξῃ τὴν θυγατέρα τῆς Βερενίκης ἀπὸ τοῦ
 Ἀριστοβούλου ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ κατὰ
 τοῦ Ἡρώδου μυστικά του σχέδια. Ὁ δυσηρεστημένος
 Φερώρας καταπίθει τὸν Ἀλέξανδρον ὅτι ὁ πατὴρ του
 ἤρᾳτο τῆς Γλαφύρας· ὁ δὲ Ἡρώδης, μαθὼν τὴν συκοφαν-
 τίαν ταύτην, ὀργίζεται κατὰ τοῦ Φερώρα, καὶ οὗτος κατη-
 γορεῖ τὴν Σαλώμην ὡς διαδοῦσαν τὴν συκοφαντίαν ταύ-
 την. Ἐν ᾧ τὰ μίσση καὶ αἱ ῥαδιουργίαι αὐταὶ ἐπολλαπλα-
 σιάζοντο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἀνανεοῦνται αἱ κατὰ τῶν
 υἱῶν τῆς Μαριάμης συκοφαντίαι καὶ κατηγοροῦνται αὐ-
 τοὶ ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τοῦ πατρὸς των, ἥς, κατὰ τὰς
 μαρτυρίας τῶν συκοφαντῶν, μετεἶχον καὶ τινες τῶν ὑπη-
 ρετῶν τοῦ βασιλέως· οἱ ὑπηρέται παραδίδονται εἰς τὰ βα-
 σανιστήρια καὶ, ἵνα ἀπαλλαγῶσι αὐτῶν, ψευδομαρτυροῦ-
 σιν. Ὁ Ἡρώδης, γενόμενος ἐντεῦθεν ἐτι μελαγχολικὸς καὶ
 φιλόπτοτος, ἐθανάτωσε πολλοὺς ἀθώους, μηδ' αὐτῶν τῶν
 κατηγορῶν ἐξαιρουμένων. Εἰς τοιαύτην θέσιν περιήγαγον
 τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν ἡ ὁμότης τοῦ Ἡρώδου, αἱ
 ῥαδιουργίαι τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τῆς ἀδελφῆς του καὶ ἡ
 ἀπιστία τοῦ Ἀντιπάτρου.

Ὁ ὀλεθρος, εἰς ὃν ἐμελλε ν' ἀπολήξῃ ἡ φρικώδης αὐ-
 τὴ κατάστασις, ἀνεχαιτίσθη ἐπὶ τινι καιρὸν διὰ τῆς φρο-
 νήσεως τοῦ πενθεροῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἀρχελάου, ὃν ἡ
 περὶ τῆς τύχης τῆς θυγατρὸς του καὶ τοῦ γαμβροῦ μέρι-
 μνα ὠδήγησεν εἰς Ἱεροσόλυμα (8). Οὗτος, ὅπως κάμψῃ
 τὴν καρδίαν τοῦ Ἡρώδου, οὐδὲν ἄλλο μέσον εὗρεν, εἰμὴ
 τὴν ἀπάτην· προσεποιήθη βαθυτάτην ἀγανάκτησιν κατὰ
 τῆς διαγωγῆς τοῦ γαμβροῦ του· ἠπειλήσεν αὐτὸν ὅτι θά
 τὸν διαζεύξῃ ἀπὸ τῆς θυγατρὸς του Γλαφύρας καὶ πα-
 ρεκάλεσε τὸν Ἡρώδην ἵνα λάβῃ δραστήρια μέτρα κατὰ
 τοῦ διεφθαρμένου υἱοῦ του· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον προέβη ἡ
 προσποίησις του, ὥστε αὐτὸς ὁ Ἡρώδης ἀνέλαβε νὰ κα-
 ταπαύνη τὴν προσποιητὴν ἀγανάκτησίν του. Κερδήσας
 δ' οὕτως ὁ Ἀρχελάος τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Ἡρώδου, κα-
 τώρθωσε νὰ τὸν συγκινήσῃ μέχρι δακρύων, καὶ ν' ἀπο-
 καλύψῃ κατὰ μικρὸν τὰς ῥαδιουργίας τοῦ Φερώρα· συνδι-
 ἀλλάξας δὲ διὰ τοῦ μέσου τούτου τὸν Ἡρώδην μετὰ τῶν
 υἱῶν του ἐμεσίτευσεν παρ' αὐτῶ καὶ ὑπὲρ τοῦ Φερώρα. Ὁ
 Ἡρώδης ἐξέφρασεν εἰς τὸν Ἀρχελάον τὴν εὐγνωμοσύνην
 του, καὶ προσενεγκὼν αὐτῷ πλοῦσια δῶρα, συνώδευσεν
 αὐτὸν μέχρι Καππαδοκίας· ἐκεῖθεν δὲ μετέβη εἰς Ρώμην,
 ὥπως ἐκθέσῃ τῷ Αὐγούστῳ τὰ διατρέξαντα.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του τὰ στίφη τῶν ληστῶν ἐλυ-
 μαίνοντο τὴν Τραχωνίτιδα, καὶ εὗρισκον ὑποστήριξιν παρὰ
 τῷ Συλλαίῳ, ὑπουργῷ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραβίας Ὀδό-
 δα, ὅστις ἐζήτει εὐκαιρίαν ὥπως ἐκδικηθῇ τὸν Ἡρώδην,
 ἀρνηθέντα ἵνα δώσῃ αὐτῷ εἰς γυναῖκα τὴν ἀδελφὴν του
 Σαλώμην. Ὁ Ἡρώδης, ἐπανελθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνε-
 κάλεσε τὸν Σύλλαιον παρὰ τῷ ἐπάρχῳ τῆς Συρίας Σα-
 τουρνίνῳ· ὁ Σύλλαιος ὑπεσχέθη μὲν νὰ παραδώσῃ ὅλους
 τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν εἰς τὸ κράτος τοῦ Ὀδόδα καταφυ-
 γόντων ληστῶν, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν
 του, ἀνεχώρησεν εἰς Ρώμην. Τοῦτο ἠνάγκασεν τὸν Ἡρώ-
 δην νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφό-
 δου τὸ φρουριὸν Ραεπτάς, ὅπερ ἦν τὸ καταγωγίον τῶν λη-
 στῶν ταυτοχρόνως δὲ τρισχίλιοι Ἰδουμαῖοι ἀπεσάλησαν εἰς
 Τραχωνίτιδα, ὥπως ἐπαναγάγωσι τὴν ἡσυχίαν. Ὁ Σύλλαιος,
 ἐλθὼν εἰς Ρώμην, ἐκατηγόρησε παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι τὸν
 Ἡρώδην ὡς λεηλατήσαντα τὴν χώραν τοῦ Ὀδόδα καὶ θα-
 νατώσαντα δις χιλίους καὶ πεντακοσίους Ἀραβας ἀρχηγούς·
 οἱ δ' Ἀραβες, δραξάμενοι τῆς εὐκαιρίας ταύτης, εἰσῆλθον
 εἰς τὴν Τραχωνίτιδα καὶ κατέσφαξαν τὴν ἐξ Ἰδουμαίων
 φρουράν. Οἱ ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου εἰς Ρώμην ἀποσταλέντες
 πρεσβεῦται δὲν ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος·
 ἀλλ' ἐπὶ τέλους Νικόλαος ὁ Δαμασκηνός, ἐνωθεὶς μετὰ
 τῶν πρεσβευτῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὀδόδα Ἀρέτα, ἀνεκάλυψεν
 εἰς τὸν Αὐγούστου τὰς ῥαδιουργίας τοῦ τὸν κήριόν του δη-
 λητηριάσαντος Συλλαίου καὶ ἐδικαιολόγησε τὸν Ἡρώδην.
 Ὁ Σύλλαιος μετ' οὐ πολὺ κατεδικάσθη εἰς θάνατον.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ ἡ Σαλώμη, ὁ Φερώρας καὶ ὁ Ἀντίπατρος κατώρθωσαν διὰ τῶν συκοφαντιῶν των νὰ ἀφυπνίσωσι τὰς ὑποψίας τοῦ Ἡρώδου κατὰ τῶν υἱῶν τῆς Μαριάμης. Κατὰ δυστυχίαν ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε παραλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του καὶ ἡνίοει δύο σωματοφύλακας, οὓς εἶχεν ἀποπέμψει ὁ Ἡρώδης· οἱ σωματοφύλακες οὗτοι συνελήφθησαν καὶ παραδοθέντες εἰς τὰ βασανιστήρια ὡμολόγησαν ψευδῶς, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχρέωσεν αὐτοὺς ὅπως δολοφονήσωσι τὸν βασιλέα, καθ' ὃν καιρὸν εὕρισκετο ἐν τῇ θήρᾳ, προσθέντες ὅτι ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ χρήματα καὶ ὅτι ὁ ἀρχικυνηγὸς πρεσβήθευσεν αὐτοῖς τῇ διαταγῇ ἐκείνου λόγγας βασιλικὰς καὶ ὅπλα· διὰ τίνος δὲ πλαστογράφου, ἀπομιμηθέντος τὴν γραφὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου, συνετάχθη ἐπιστολὴ, ἐν ἣ οὗτος ἔγραφε πρὸς αὐτοὺς ὅπως ἐπιταχύνωσι τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεώς των. Ὁ Ἡρώδης, πεισθεὶς εἰς ταῦτα πάντα, ἔρριψεν εἰς τὸ δεσμωτήριον τοὺς υἱοὺς του, καὶ γράψας πρὸς τὸν Αὐγούστον ἐζήτηε τὴν γνώμην του. Ὁ Αὐγούστος ἔδωκε μὲν τὴν ἀδειαν αὐτῷ ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς υἱοὺς του, ἀλλὰ προσέθηκεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ βιασθῇ, ἀλλὰ νὰ συγκαλέσῃ δικαστήριον ἐν Βηρυτῷ ἐκ τῶν προκριτωτέρων Ῥωμαίων καὶ τοῦ Ἀρχελαοῦ καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ἡρώδης συνεκάλεσε συνέδριον ἐξ ἑκατὸν πενήκοντα ἀνδρῶν πλὴν τοῦ Ἀρχελαοῦ, εἰς ὃν ἐδυσπίστει, καὶ οἱ δυστυχεῖς υἱοὶ κατεδικάσθησαν ὑπὸ τῆς πλειονοψηφίας εἰς θάνατον ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῶν συκοφαντιῶν. Ὁ Ἡρώδης ἀνεχώρησεν εἰς Τύρον μετὰ τῶν καταδικασθέντων υἱῶν του. Εἰς μάτην ὁ Δαμασκηνὸς Νικόλαος, ὃν εὗρεν ἐκεῖ, προσεπάθησεν νὰ μεταπεισῇ τὸν σκληρὸν πατέρα· ὁ Ἡρώδης ἀπέστειλε τοὺς δύο υἱοὺς του εἰς Σαμάρειαν καὶ διέταξε ν' ἀπαγχονίσωσιν αὐτούς. Τὰ σώματά των μετεκομίσθησαν εἰς τὸ Ἀλεξάνδρειον καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ (6).

Ἀλλὰ τὸ φρικῶδες τοῦτο κακούργημα διέπραξεν ὁ τύραννος ἀνωφελῶς. Μόλις ἀπηλλάγη ἐκ τοῦ φανταστικοῦ κινδύνου, καὶ ἡγέρθη κατ' αὐτοῦ ἐχθρὸς ἐπιφοδώτερος, καθ' ὅσον μάλιστα οὗτος ἔχαιρε ὅλην τὴν ἐμπιστοσύνην αὐτοῦ καὶ εἶχεν ἀνακηρυχθῇ διάδοχος τοῦ θρόνου. Ὁ ἄξιος υἱὸς τοιοῦτου πατρὸς, ὁ Ἀντίπατρος, ἀρχίζει νὰ ἐπιβουλεύηται τὴν ζωὴν τοῦ πατρὸς του, καὶ ὁ Φερώρας λαμβάνει μέρος εἰς τὴν συνωμοσίαν ταύτην· ἡ δὲ Σαλώμη ἀποκαλύπτει εἰς τὸν Ἡρώδην τὰς συνενόσεις, αἵτινες ὑφίσταντο μεταξύ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ τοῦ Φερώρα. Ὁ Ἡρώδης κατ' ἀρχὰς μὲν δὲν ἔδωκεν ἀκρόασιν εἰς τὰς ἀποκαλύψεις αὐτῆς, ἀλλ' αἱ ὑποψίαι του ἐνισχύθησαν, ὅτε ἔμαθεν ὅτι ἡ γυνὴ τοῦ Φερώρα ἔδωκε χρήματα εἰς τοὺς Φαρισαίους, ὅπως πληρώσωσι τὸ διὰ τὴν ἄρνησιν τοῦ πρὸς τὸν Ἡρώδην ὅρκου τῆς πίστεως ἐπιβληθέντος αὐτοῖς πρόστιμον. Φαρισαῖοι τινες εὐγνωμονοῦντες πρὸς αὐτὴν, προεῖπον ὅτι ἡ βασιλεῖα θέλει μεταβῇ εἰς τὸν Φερώραν· ἀλλ'

ὁ Ἡρώδης τοὺς μὲν ἀπερισκέπτους τούτους προφήτας ἐθανάτωσεν αὐθωρεῖ, τὸν δὲ Φερώραν προσέταξε ν' ἀποπεμφθῇ τὴν γυναῖκά του. Ὁ Φερώρας δὲν ὑπήκουσε καὶ, ἐξορισθεὶς ἐξ Ἱεροσολύμων, ἀπεσύρθη εἰς τὴν τετραρχίαν του. Ὁ βασιλεὺς ἀπηγόρευσεν εἰς τὸν Ἀντίπατρον καὶ εἰς τὴν μητέρα του πᾶσαν σχέσιν μετὰ τοῦ Φερώρα· πλὴν ὁ Ἀντίπατρος προσεποιήθη μὲν ὅτι ὑπακούει, ἀλλ' ἐξηκολούθησε διατηρῶν μυστικὰς συνεννοήσεις μετὰ τοῦ θείου του· μισούμενος δ' ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ θεωρῶν ἑαυτὸν ἀσφαλῆ ἐν Ἰουδαίᾳ, κατώρθωσε διὰ τῶν Ῥωμαίων φίλων του νὰ πείσῃ τὸν πατέρα του ὅπως τὸν ἀποστείλῃ εἰς Ῥώμην. Ὁ Ἡρώδης συγκατετέθη καὶ ἐπεφόρτισεν αὐτῷ νὰ μεταφέρῃ τὴν διαθήκην του εἰς τὸν Αὐγούστον, δι' ἧς καθίστα διάδοχόν του τὸν Ἀντίπατρον, ἢ ἐν ἑλλείψει αὐτοῦ τὸν ἐκ τῆς δευτέρας Μαριάμης υἱόν του Ἡρώδην.

Μετ' οὐ πολὺ ὁ Φερώρας πίπτει αἰφνης ἀσθενής· ὁ δὲ Ἡρώδης, λησμονήσας τὴν δυσαρέσκειάν του, ἀπῆλθεν ἵνα ἴδῃ τὸν ἀδελφόν του καὶ παρευρέθη εἰς τὸν θάνατόν του (5). Ἡ σύζυγος τοῦ Φερώρα ἐκατηγορήθη ὅτι ἐδηλητηρίασε τὸν ἄνδρα τῆς· καὶ ἡ κατηγορία αὕτη ἀπεδείχθη μὲν ἀβάσιμος, ἀλλὰ συνετέλεσεν ἵνα ἀνακαλυφθῇ ἡ μεταξὺ τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ τοῦ Φερώρα συνωμοσία. Ἡ χήρα τοῦ τελευταίου τούτου ὡμολόγησεν ὅτι ὁ σύζυγός τῆς ἔλαβε τὸ δηλητήριον παρὰ τοῦ Ἀντιπάτρου ὅπως δηλητηριάσῃ τὸν Ἡρώδην, ἀλλ' ὁ Φερώρας, πρὶν ἢ ἀποθάνῃ, συγκινηθεὶς ὑπὸ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Ἡρώδου, διέταξε νὰ ῥίψωσι τὸ δηλητήριον εἰς τὸ πῦρ, κρατήσας ὀλίγον μόνον δι' ἑαυτόν. Ταυτοχρόνως ἑλθὼν ἐκ Ῥώμης καὶ τις ἀπελεύθερος τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀνεκάλυψεν ὅτι ἀπεστάλη ἵνα φέρῃ εἰς τὸν Φερώραν δηλητήριον δραστηκώτερον. Ἐπὶ τέλους ὁ Ἡρώδης ἀνεγνώρισε τὴν φρικτὴν προδοσίαν τοῦ Ἀντιπάτρου καὶ, διὰ νὰ τὸν συλλάβῃ, ἔγραψε κολακευτικὴν ἐπιστολὴν προσκαλὼν αὐτὸν ἵνα ἐπανεέλθῃ ὅσον τάχος εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἡ δευτέρα Μαριάμη, ὑποπτευθεῖσα ὡς συνένοχος ἐν τῇ συνωμοσίᾳ τοῦ Ἀντιπάτρου, ἀπεπέμφθη· τὸ δὲ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τῆς ἐξηλείφθη ἀπὸ τῆς διαθήκης τοῦ βασιλέως. Ὁ πατὴρ αὐτῆς καὶ Ἀρχιερεὺς Σίμων, ἐκπτωτος γενόμενος, ἀντικατέστη ὑπὸ τοῦ Ματθαθα.

Ὁ Ἀντίπατρος ἐπανῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα (4), καὶ τὴν ἐπισῶσαν τῆς ἀφίξεώς του ἐκατηγορήθη ὡς πατραλοῖας ἐνώπιον τοῦ ἐπάρχου τῆς Συρίας Κουϊντίλιου Βάρβρου, εὐρισκομένου τότε εἰς Ἱεροσόλυμα· ἀποδείξεις δὲν ἔλειπον· καὶ ἐπὶ τέλους, μ' ὅλας τὰς ὑποκριτικὰς του διαμαρτυρήσεις, κατεδικάσθη εἰς θάνατον· ἀλλ' ὁ Ἡρώδης ἀνέβαλε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς καταδίκης ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τοῦ Αὐτοκράτορος.

Μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἡρώδης ἀσθενεῖ βαρέως, καὶ, ἀνανεώ-

σας τὴν διαθήκην του, ἀναγορεύει διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν νόθον υἱὸν τοῦ Ἡρώδην τὸν Ἀντίπαν. Ἡ ἀσθενεία τοῦ τυράννου ἐδεινούτο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, καὶ αἱ ἐλπίδες τῆς ἀναρρώσεώς του ἀπώλοντο. Οἱ Φαρισαῖοι, λαβόντες θάρρος ἐκ τῆς ἀσθενείας του, καὶ παροτρυνόμενοι ὑπὸ τῶν νομοδιδασκάλων Ἰούδα καὶ Μαθθίου, ἀπεπειράθησαν νὰ καταδιβάσωσι τὸν ῥωμαϊκὸν ἀετὸν, ὃν ὁ Ἡρώδης ἔθηκεν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πύλης τοῦ Ἱεροῦ· ἀλλὰ, συλληφθέντες ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, ἀπήχθησαν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ, ἀντὶ νὰ κρύψωσι τὸν σκοπὸν τῶν, ἐκαυχῶντο ἐπὶ τῇ πατριωτικῇ τιῶν ταύτῃ ἀποπείρᾳ. Οἱ κριταὶ τοῦ Ἡρώδου κατεδίκασαν αὐτοὺς εἰς θάνατον. Ὁ Ἀρχιερεὺς Μαθθίας, ἐκληφθεὶς ὡς συνένοχος, ἐξεβλήθη τῆς ἀρχιερωσύνης καὶ ἀντικατέστη ὑπὸ τοῦ γυναικαδέλφου τοῦ Ἰωζάρου.

Τὸ προτελευταῖον ἔτος τῆς τελευτῆς τοῦ Ἡρώδου ἀνέτειλε νέα ἐποχὴ· Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΕΓΓΕΝΝΗΘΗ. Ὁ ἐν κακίαις γηράσας καὶ ὑποπτος γέρον βασιλεὺς ἐνετείλατο τὴν σφαγὴν τῶν ἐν Βηθλεὲμ παίδων· πέντε δ' ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ἐθανάτωσε καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀντίπατρον. Τὸ φρικτὸν τέλος τοῦ Ἡρώδου περιέγραψεν ὁ Ἰώσηπος. Ἐσωτερικὸν πῦρ ἐφλόγιζε κατὰ μικρὸν τὰ ἐντόσθια τοῦ τὴν δὲ μεγάλην αὐτοῦ ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ φάγῃ τι δὲν ἠδύνατο νὰ κορέσῃ ἕνεκα τῶν δεινῶν ἀλγηδόνων, αἱ προὔξουν αὐτῷ αἱ πληγαὶ τῶν ἐντέρων του. Περί τοὺς πόδας αὐτοῦ συνέρρευσεν φλέγμα ὑγρὸν καὶ διαυγές· τὸ στόμα αὐτοῦ ἀπέπνεεν δυσωδίαν ἀφόρητον· σπασμοὶ ἐμφανιζόμενοι εἰς πᾶν μέρος τοῦ σώματος ἐδίδον αὐτῷ δύναμιν παρὰ φύσιν, τὰ δὲ αἰδοῖα αὐτοῦ σαπέντα ἀνέδιδον σκώληκας. Οἱ εὐσεβεῖς ἔλεγον ὅτι ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τὸν βασιλέα διὰ τὰς παρελθούσας κακουργίας του. Μετέβη εἰς τὰ λουτρά τῆς παρὰ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν Καλλιρρόης, ἵνα εὕρῃ ἀνακούφισιν τῶν δεινῶν του, ἀλλὰ μηδὺλως ὠφεληθεὶς μετηνέχθη εἰς Ἱεριχοῦντα. Ὅτε δὲ κατενόησεν ὅτι προσήγγιζε τὸ τέλος του, δὲν ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ τὸν θυμὸν του, ἀναλογιζόμενος ὅτι ἅπαντες θὰ χαρῶσι τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του· ἵνα δ' εὕρεθῶσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην θρηνοῦντες καὶ ὀλοφυρόμενοι, συγκαλέσας ἐν τῷ ἵπποδρομίῳ τοὺς προὔχοντας τῆς Ἱεριχοῦντος, διέταξε τοὺς στρατιώτας του ἵνα περικυκλώσωσιν αὐτοὺς, καὶ παρήγγειλεν εἰς τὴν ἀδελφὴν του Σαλώμην ὅπως, ἅμα ἀποθάνῃ, προστάξῃ τοὺς στρατιώτας ν' ἀκοντίσωσι τοὺς πάντας· ἀλλ' ἡ Σαλώμη δὲν ἐξετέλεσε τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην παραγγελίαν του. Ἐν ᾧ δ' ἤϋξανον οἱ πόνοι καὶ κατετήκετο ὑπὸ τῆς ἀτροφίας, ἐζήτησε μῆλον καὶ μαχαίριον ὅπως, κατὰ τὴν συνήθειάν του, καθάρσῃ αὐτό· ἀλλὰ μόλις ἔλαβε τὸ μαχαίριον, καὶ ἀπεπειράθη ν' αὐτοχειρισθῇ· πλὴν προφθάσας ὁ ἀνεψιὸς του, ἐμπόδισεν αὐτόν. Τέλος ἐξέψυξε (2. Μ. Χ.) μετὰ 37 ἐτῶν βα-

σιλείαν ἐξηκοντούτης τὴν ἡλικίαν. Ἡ κηδεία του ἐγένετο πολυτελεστάτη· τὸ σῶμά του, τεθὲν ἐπὶ χρυσοῦς κλίνης, μετεκομίσθη εἰς τὸ Ἡρώδιον, ἐνθα καὶ ἐτάφη ἐν τῷ τάφῳ, ὃν εἶχεν αὐτόθι ἐτοιμάσει.

Ὁ Ἡρώδης, ἀφ' οὗ ἐθανάτωσε τὸν Ἀντίπατρον, ἀνηγόρευσε τὸν υἱὸν τοῦ Ἀρχέλαον διάδοχον τοῦ θρόνου, δοὺς αὐτῷ τὴν Ἰουδαίαν, τὴν Ἰδουμαίαν καὶ τὴν Σαμαρείαν· ὁ ἕτερος υἱὸς τοῦ Ἡρώδης ὁ Ἀντίπας ἐγένετο Τετράρχης τῆς Γαλιλαίας· καὶ ὁ τρίτος ὁ Φίλιππος Τετράρχης τῆς Βαταναίας, τῆς Γαυλωνίτιδος, τῆς Τραχωνίτιδος καὶ τῆς Πανειάδος. Ἡ Σαλώμη ἔλαβε τὰς πόλεις Ἰάμνειαν, Ἀζωτον, Φασαῆλον καὶ πολλὰ χρήματα.

Ὁ Ἡρώδης ἦν ἄνθρωπος ἀκόλαστος ἅμα καὶ ὠμὸς, ὀξύθυμος ἅμα καὶ ὑπουλός. Καθ' ὅλον τοῦ βίον προσεπάθησε ν' ἀποκτήσῃ ὄνομα μέγα καὶ δὲν ἦτον ἄλλο τι, εἰμὴ μέγας καὶ ἀποτρόπαιος τύραννος. Χάριν ματαίας καὶ ἐξωτερικῆς λαμπρότητος ἐθυσίασε τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του καὶ τὴν προσωπικὴν του ἀνεξαρτησίαν, γενόμενος δοῦλος τῶν Ῥωμαίων. Μὴ δυνάμενος ν' ἀποσείσῃ τὸν ξενικὸν ζυγόν, ἐξεκένωσεν ἑλὴν τοῦ τὴν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἰδίων του ὑπηκόων, περιφρονῶν τὰ ἔθιμα καὶ τοὺς νόμους τῶν, μιμούμενος δουλικῶς τὰ ξένα ἔθιμα καὶ παραβιάζων τοὺς ἀρχαίους θρησκευτικοὺς καὶ κοινωνικοὺς νόμους, οἵτινες μόνον ὥφειλον νὰ βασιλεύωσιν ἐπὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ· κατεπάτει τὰς ἐθνικὰς ἀρχάς, ἐξεμηδένισε τὴν δύναμιν τοῦ Συνεδρίου, καὶ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα ἐξηρτάτο ἐκ τῆς ἰδιοτροπίας του. Γινώσκων ὅτι πᾶσα συνδιαλλαγή μετὰ αὐτοῦ καὶ τῶν ζηλωτῶν τῶν πατρῶων ἦν ἀδύνατος, ἔδωκε πανταχοῦ ἐχθρούς· οἱ χαμερπεῖς ἀφωσιωμένοι του, διεγείροντες τὰς ὑποφίας του καὶ εἰς αὐτὰ τὰ προσφιλέστερά του ἀντικείμενα, ἠνάγκαζον αὐτόν νὰ σχίξῃ τὰ ἴδια του σπλάγχνα, ζητῶν εἰς μάτην τὴν εἰρήνην, ἥτις ἀκαταπαύστως ἔφρευεν ἀπ' αὐτοῦ. Αἱ σπατάλαι του, αἵτινες ἐνίστε ἐλάμβανον ἐπιφάνειαν εὐεργεσίας, εἶχον τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν τῇ ὑπερμέτρῳ αὐτοῦ φιλοδοξίᾳ καταδυνάστευε τὸν λαόν του, ἵνα διαγωνίσῃ τὸ ὄνομά του διὰ μεγαλοπρεπῶν μνημείων, ἅτινα ἀνήγειρε καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ξέναις χώραις· ἡ δὲ πολυδάπανος ἀνοικοδόμησις τοῦ Ἱεροῦ ἦν ἀποτέλεσμα φιλοδοξίων ὑπολογισμῶν καὶ μέσον τοῦ νὰ καλύψῃ ἐπὶ τινὰ καιρὸν τὴν τυραννίαν του καὶ τὰ ἐγκλήματά του. Τὸ ἐπίθετον μὲγας, ὅπερ ἔδωκεν αὐτῷ ἡ ἱστορία, οὐδὲν ἄλλο εἶναι, εἰμὴ πικρὸς μυκτηρισμός. Τὸ μεγαλεῖόν του συνίστατο εἰς τὸ νὰ ᾔῃαι δοῦλος μεγαλοπρεπῆς καὶ φέρων χρυσὰς ἀλύσους, καὶ ἀπέληξεν εἰς τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ λαοῦ του.

§ 8.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρώδου. 2—70 Μ. Χ.

Ὁ Ἡρώδης κατέλιπε διὰ διαθήκης εἰς μὲν τὸν πρῶτον υἱόν του Ἀρχέλαον τὴν βασιλείαν, εἰς δὲ τὸν δεύτερον, Ἡρώδην τὸν Ἀντίπαν, τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὴν Περαιάν, εἰς δὲ τὸν τρίτον, τὸν Φίλιππον, τὴν Γαυλωνίτιν, τὴν Βαταναίαν καὶ τὴν Τραχωνίτιδα· εἰς τὸν Αὐγουστον δὲ καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ χρήματα, σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ καὶ ἐσθλῆτας πολυτελεῖς. Ἐν τούτοις οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς ἐπέμενον ἵνα παυθῇ ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰωζάβη καὶ τιμωρηθῶσι πάντες οἱ τὸν Ἡρώδην προτρέψαντες ὅπως θανατώσῃ τοὺς περὶ τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Μαθίαν. Οἱ πολυάριθμοι Προσκυνηταί, οἱ συρρέουσιντες τότε εἰς Ἱεροσόλυμα ἵνα ἐορτάσωσι τὸ Πάσχα, ἠνώθησαν μετὰ τῶν δυσηρεστημένων καὶ ὑπεδέχθησαν διὰ λιθοβολισμοῦ τοὺς εἰς τὸ Ἱερὸν πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως ἀποσταλέντας στρατιώτας. Ὁ Ἀρχέλαος ἐπέμψεν κατ' αὐτῶν ὅλην τὴν φρουράν τῆς Πρωτεύουσας· συμπλοκῆς δὲ μετὰ τὴν ταύτης καὶ τῶν Ἰουδαίων γενομένης, ἐφρονέθησαν περὶ τοὺς τρισχιλίους στρατιώτας.

Μετὰ τὸ ὀλιβερόν τοῦτο γεγονός ὁ Ἀρχέλαος μετέβη εἰς Ῥώμην συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς Σαλώμης, ἥτις, ἐν ᾧ ὑπεσχέθη αὐτῷ τὴν σύμπραξίν της παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι, ἐνήργει κρυφίως ὑπὲρ τοῦ Ἀντίπα, ὃν ὁ Ἡρώδης εἶχε προγενεστέρως ἀνακηρύξει διάδοχόν του. Ταυτοχρόνως δὲ μετέβη εἰς Ῥώμην καὶ ὁ Ἀντίπας, ὅπως ὑπερασπίσῃ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματά του, ἅτινα ὑπεστήριξαν ἢ, τε Σαλώμη καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Ἐν ᾧ δὲ οἱ δύο ἀδελφοὶ ὑπεστήριζαν τὰ δικαιώματά των παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι, ἡ Ἰουδαία ἀπέβη τὸ θέατρον φρικτῶν συμβεβηκότων. Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Ἀρχελάου εἶχε μεταβῇ εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ῥωμαῖος τῆς Συρίας ἐπίτροπος Σαβίνος, ὅπως ἐν ὀνόματι τοῦ Αὐτοκράτορος ἀναλάβῃ προσωρινῶς τὴν κυβέρνησιν τοῦ τόπου, καὶ κατέλαβε τὰ παλάτια, τὰ φρούρια, καὶ τοὺς θησαυροὺς. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ Σαβίνου ἠρέθισε τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἐπὶ τῇ προφάσει τῆς ἐορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς συνήχθησαν πανταχόθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπως καταπολεμήσωσι τὸν ξένον τύραννον. Συμπλοκῇ αἱματηρᾷ συνάπτεται μετὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἀναβάντες εἰς τὰς στοὰς τοῦ Ἱεροῦ ἔρριπτον ἐκείθεν πλῆθος βελῶν κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι εὐρέθησαν ἐστενοχωρημένοι, ἔθηκαν πῦρ εἰς τὰς στοὰς, καὶ οὕτως ἄλλους μὲν τῶν Ἰουδαίων ἠνάγκασαν νὰ κατακρημισθῶσιν, ἄλλους νὰ αὐτοκτονήσωσι καὶ ἄλλους νὰ πηδήσωσιν ἐν τῷ τῶν ἐχθρῶν τιῶν καὶ νὰ συλληφθῶσι, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ διασκορπισθῶσι· μετὰ δὲ ταῦτα, εἰσελθόντες εἰς τὸ θησαυ-

ροφυλάκιον τοῦ Ἱεροῦ, διήρπασαν ἐξ αὐτοῦ τετρακόσια τάλαντα. Ἡ πυρπόλησις τῶν στοῶν καὶ ἡ διαρπαγὴ τῶν θησαυρῶν τοῦ Ἱεροῦ ἐξῆψαν εἰς ἔπακρον τὴν μανίαν τῶν Ἰουδαίων καὶ ὤρμησαν πρὸς τὸ παλάτιον, ἐν ᾧ εὐρίσκετο ὁ Σαβίνος, ὅστις περιέμενε βοήθειαν παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Οὐάρου. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν Ἱεροσολύμοις, εἰς τὰ ἄλλα μέρη ἐπεκράτει φρικτῶς ἀναρχία. Ὁ Ἰούδας, ὁ υἱὸς τοῦ Ἐζεκίου, ὃν ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ὑρκανοῦ ἐθανάτωσεν ὁ Ἡρώδης, κατέλαβε τὴν Σέπφωριν, καὶ διέδιδε τὸν τρόμον εἰς ὅλην τὴν Γαλιλαίαν· Συμμορία τις ληστῶν, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσα αἰχμάλωτόν τινα τοῦ Ἡρώδου, Σίμωνα καλούμενον, ἐκυρίευσεν τὸ φρούριον τῆς Ἰεριχούνης, ὅπερ ἐλαφυραγωγῆσε καὶ ἐπὶ πέλους ἐνέπρησεν. Παιμὴν τις, Ἀθρογγαῖος καλούμενος, ἐσφετερίσθη τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως καὶ μετὰ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν του, ὧν ἕκαστος ὠδήγει πολυάριθμον στρατόν, ἐπολέμει καὶ τοὺς Ἡρωδιανούς καὶ τοὺς Ῥωμαίους. Ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ δισχίλιοι ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου ἀπολυέντων στρατιωτῶν ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ προσέβαλον τὰ βασιλικά στρατεύματα. Ἐπὶ τέλους εἰσβαλόντες τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ Οὐάρου μετὰ δύο λεγεόνων εἰς Παλαιστίνην, οἱ λησταὶ διεσκορπίσθησαν καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις στασιασταὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἄρῳσι τὴν πολιορκίαν τοῦ παλατίου, ἐν ᾧ ἦν ὁ Σαβίνος. Ὁ Οὐάρος συνέλαβε τοὺς πρώτους τῶν στασιαστῶν καὶ ἐσταύρωσε περὶ τοὺς δισχίλιους, ἀποστείλας καὶ πολλοὺς εἰς Ῥώμην, ἐξ ὧν ὁ Αὐτοκράτωρ ἐθανάτωσεν τοὺς συγγενεῖς τοῦ Ἡρώδου, ἐν ᾧ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐδώρησάτο τὸ ζῆν.

Ὁ Αὐγουστος δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποφανθῇ περὶ τῶν ἀζιύσεων τῶν δύο μνηστήρων, ὅτε πεντήκοντα ἀπεσταλμένοι ἐκ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, ἀναχωρήσαντες ἐξ Ἱεροσολύμων τῇ ἀδείᾳ τοῦ Οὐάρου, ἔφθασαν εἰς Ῥώμην. Ἡ πρεσβεία αὕτη ἐσκόπει νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας, τὴν ἐνώσιν τῆς Ἰουδαίας μετὰ τῆς ἐπαρχίας τῆς Συρίας καὶ τὴν ἀδειαν τοῦ νὰ κυβερνῶνται οἱ Ἰουδαῖοι κατὰ τοὺς ἰδίους τῶν νόμους ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν διοίκησιν Ῥωμαίου κυβερνήτου. Οἱ ἐν Ῥώμῃ κατοιχοῦντες Ἰουδαῖοι, ὀκτακισχίλιοι τὸν ἀριθμόν, ὑπεστήριξαν ἐκθύμως τὰ αἰτήματα τῶν ὁμοφύλων των. Ὁ Αὐτοκράτωρ ὑπεδέξατο ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν φίλων του καὶ τῶν προκρίτων τῆς Ῥώμης τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Ἰουδαίων ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐνθα ἐνεφανίσθη καὶ ὁ Ἀρχέλαος μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Φιλίππου, ἐλθόντας καὶ τούτου μετὰ τῶν ἀπεσταλμένων ὅπως ἐπιτύχῃ τῆς ἐπικυρώσεως τῶν ἐν τῇ διαθήκῃ τοῦ Ἡρώδου δικαιωμάτων του. Οἱ ἀπεσταλμένοι παρέστησαν μετὰ ζωηρότητος τὴν τυραννίαν τοῦ Ἡρώδου καὶ τὴν ὁμότητα τοῦ Ἀρχελάου, ὅστις, ἅμα τῇ εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσει του, προσέταξε νὰ σφάξωσιν ὑπὲρ τοὺς τρισχιλί-

ους πολίτας. Ὁ Αὐτοκράτωρ, ἀφ' οὗ ἤκουσε τοὺς λόγους ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, διέλυσε τὴν συνέλευσιν καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐξέδωκεν ἀπόφασιν ἐπικυροῦσαν τὴν τελευταίαν διαθήκην τοῦ Ἡρώδου. Ὁ Ἀρχέλαος ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἐθνάρχου καὶ τὸ ἡμισυ τοῦ βασιλείου, συγκείμενον ἐκ τῆς Ἰουδαίας, τῆς Ἰδουμαίας καὶ τῆς Σαμαρείας καὶ ἀποφέρειν πρόσδοτον ἐξακόσια περίπου τάλαντα· ταυτοχρόνως δὲ ὁ Αὐγουστος ὑπεσχέθη αὐτῷ καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ἐὰν ἀνεδεικνύετο ἄξιός αὐτοῦ. Ὁ Ἀντίπας ὠνομάσθη Τετράρχης τῆς Γαλιλαίας καὶ τῆς Περαιάς μετὰ πρόσδοτον διακοσίων τάλαντων· ὁ Φίλιππος ἀνῆγορεύθη Τετράρχης τῆς Βατανάτας, τῆς Τραχωνιτιδος, τῆς Αὐρανιτιδος καὶ τῆς Πανεάδος, αἵτινες ἀπέφερον πρόσδοτον ἑκατὸν τάλαντων· ἡ Σαλώμη ἔλαβε τὰς πόλεις, αἷς ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς Ἡρώδης ὥρισεν αὐτῇ, ἔτι δὲ καὶ τὸ ἐν Ἀσκάλωνι παλάτιον· ἡ πρόσδοτος αὐτῆς συνεποσούτο εἰς ἐξήκοντα τάλαντα. Αἱ πόλεις Γέρασα, Γάδαρα καὶ Ἴππος, αἵτε δὴ κατοικοῦμενα ὑπὸ Ἑλλήνων, ἠνώθησαν μετὰ τῆς Συρίας. Δύο ἐκ τῶν θυγατέρων τοῦ Ἡρώδου, ἡ Ῥωξάνη καὶ ἡ Σαλώμη, συνεζεύχθησαν μετὰ τῶν υἱῶν τοῦ Φερώρα, λαβοῦσαι πλουσίαν προίκα. Μετὰ ταῦτα ὁ Αὐγουστος διένειμεν εἰς τὰ τέκνα τοῦ Ἡρώδου τὴν ἐκ χιλιῶν τάλαντων συγκειμένην θωρεάν τοῦ πατρὸς τῶν, κρατήσας δι' ἑαυτὸν κειμήλιά τινα εὐτελεῖς ἀξίας. Ἐπανελθόντες εἰς Παλαιστίνην οἱ υἱοὶ τοῦ Ἡρώδου, κατέλαβον ἕκαστος τὰς αὐτῷ ὀρισθείσας χώρας, καὶ ἐξηκολούθουν τοῦ λοιποῦ κοσμοῦντες τὰς ἐν αὐταῖς πόλεις ἢ κτίζοντες νέας· καὶ ὁ μὲν Ἡρώδης ὁ Ἀντίπας ἐμεγάλυνε τὴν πόλιν Βηθαραμφθάν, μετονομάσας αὐτὴν Ἰουλιὰδα (ὅρ. σελ. 13), ὁ δὲ Φίλιππος ἐκόσμησε τὴν Πανεάδα, μετονομάσας αὐτὴν Καισάρειαν Φιλίππου (σελ. 12), καὶ ὁ Ἀρχέλαος ἔκτισε τὴν μικρὰν πόλιν Ἀρχελαίδα καὶ ἀνῆκοδόμησε τὴν Ἱεριχὸντα. Ὁ ποιμὴν Ἀθρογγαῖος ἡττήθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχελαίου καὶ ἐθανατώθη.

Ἐν τούτοις ὁ Ἀρχέλαος ἐπέσυρε τὸ μῖσος ὄλων τῶν ὑπηκόων του διὰ τε τὴν τυραννίαν του καὶ τὴν περιφρόνησιν τῶν ἐθνικῶν νόμων καὶ ἐθίμων. Ἐνυμφεύθη τὴν Γλαφύραν, χήραν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλεξάνδρου καὶ σύζυγον μετὰ ταῦτα τοῦ βασιλέως τῆς Λιβύης Ἰόδα· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀδελφὸς του εἶχεν ἤδη τέκνα, ὁ γάμος οὗτος ἦν ἀθέμιτος. Ἀπαντες οἱ ὑπήκοοί του Ἰουδαῖοι καὶ Σαμαρεῖται, ἀπαυδῆσαντες ὑπὸ τῆς ἀχαλινώτου αὐτοῦ τυραννίας, ἀπηύθυναν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα. Ὁ Ἀρχέλαος προσεκλήθη εἰς Ῥώμην ἵνα ἀπολογηθῇ· κριθεὶς δὲ ἄνοχος, ἐξεβλήθη τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξωρίσθη εἰς Βιέννην τῆς Γαλλίας.

Ἐπαρχος τῆς Ἰουδαίας ἀπεστάλη ἤδη ἐκ Ῥώμης ὁ Ῥωμαῖος Κωπώνιος¹⁾· τοῦτον διεδέχθη ὁ Μάρκος Ἀμ-

βίδιος, καὶ τοῦτον, ὁ Ἄννιος Ῥούφος. Ἐπ' αὐτοῦ ἀποθνήσκει ὁ Αὐγουστος, καὶ ὁ Τιβέριος ἀνλαμβάνει τὰς ἡνίας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ὁ Ἄννιος Ῥούφος ἀναχωρεῖ ἐκ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀποστέλλεται ὁ Βαλέριος Γράτος· ὁ ἐπαρχος οὗτος ἐπαυσε πολλοὺς Ἀρχιερεῖς, ἀντικαταστήσας αὐτοὺς διὰ νέων, ἐξ ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ γνωστός Καϊάφας. Κυβερνήσας δὲ τὴν Ἰουδαίαν ἔνδεκα ἔτη, ἀνεχώρησεν εἰς Ῥώμην καὶ ἀντικατέστη ὑπὸ τοῦ Ποντίου Πιλάτου.

Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ οἱ δύο τετράρχαι Ἡρώδης ὁ Ἀντίπας καὶ ὁ Φίλιππος ἀπῆλθον βαθυτάτης εἰρήνης καὶ ἐξηκολούθουν μεγάλυνοντες καὶ κοσμοῦντες τὰς ὑπ' αὐτῶν κτισθείσας πόλεις. Ὁ Ἀντίπας, ὅπως κερδήσῃ τὴν εἰνοιαν τοῦ Τιβερίου, φιλοδόμησε παρὰ τὴν λίμνην Πεννησαρὲτ πόλιν, ὀνομάσας αὐτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐτοκράτορος Τιβεριάδα καὶ καταστήσας αὐτὴν πρωτεύουσάν του. Μεταβὰς δ' εἰς Ῥώμην, συνῆψεν ἀθεμίτους σχέσεις μετὰ τῆς γυναικὸς τοῦ ἀδελφοῦ του (Ἡρώδου τοῦ καὶ Φιλίππου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καλουμένου) καὶ θυγατρὸς τοῦ δεσποτοῦς Ἀριστοβούλου Ἡρωδιάδος, καὶ προσέτινεν αὐτῇ, ζῶντος ἔτι τοῦ ἀνδρός τῆς, νὰ τὴν λάβῃ εἰς γυναῖκα. Ἡ Ἡρωδιάς συγκατετέθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν ἰδιωτεύοντα ἀνδρα τῆς καὶ νὰ ὑπανδρευθῇ μετὰ τοῦ ἀνδραδέλφου τῆς· ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἦν νενυμφευμένος μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραβίας Ἀρέθα, διεζεύχθη ἀπ' αὐτῆς, καὶ οὕτως ἐτελέσθη τὸ παράνομον ἐκεῖνο συναικέσιον, ὅπερ ἐγένετο ἀρραμὴ τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου.

Ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι τὸν Βαλέριον Γράτον ἀντικατέστησεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Πόντιος Πιλάτος· ἡ διαγωγὴ τοῦ τελευταίου τούτου ἡγεμόνος παρήγαγε μετ' οὗ πολὺ σπουδαίας ταραχάς· διότι, ἐν ᾧ ἅπαντες οἱ προκατοχοὶ του ἐσεβάσθησαν τὸν Ἰουδαϊκὸν νόμον, μὴ ἀνεχόμενον μηδεμίαν ἀνθρωπίνην εἰκόνα ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Ἀνθύπατου τῆς Συρίας Σουλπίκιον Κυρήνιον ἢ καταγραφὴ τῶν περιουσιῶν τῶν κατοίκων. Τὸ πρωτοφανὲς τοῦτο μέτρον ἐνεποίησε κακὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, νομίζοντας ὅτι τοῦτο ἀπέβλεπε πρὸς βλάβην τοῦ ἔθνους αὐτῶν. Καὶ κατ' ὅσον μὲν ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰωάναρς νὰ καταπραῖνῃ τὸν λαόν· καὶ νὰ μὴ ἀντιστῇ εἰς τὴν καταγραφὴν, ἀλλὰ δύο ἐξημερῆσαι κατὰ φασί, ὁ ἐκ Γαυλονιτιδος Ἰούδας ὁ ἐπικαλούμενος Γαλιλαῖος καὶ ὁ Φαρισαῖος Σαδδὴκ, ἠρέμιζον τὸν λαόν εἰς ἐπανάστασιν, παριστῶντες τὸ μέτρον τῆς καταγραφῆς ὡς προσιώνισμα ἐσχάτης δουλείας, καὶ διδάσκοντες ὅτι ὁ Ἰουδαϊκὸς νόμος ἀπαγορεύει πᾶσαν ὑποταγὴν εἰς ἄνθρωπον καὶ ὅτι ἐπομένως ὀφείλου νὰ προτιμῶσιν τὴν θάνατον παρὰ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς ἀνθρωπίνην ἐξουσίαν· οἱ ὑπαδοὶ αὐτῶν ὠνομάσθησαν Ζηλωταί, οἵτινες βραδύτερον συνετέλεσαν, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, τὰ μέγιστα εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους.

¹⁾ Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἀνέτεθῃ ὑπὸ τοῦ Αὐγουστοῦ εἰς

ποις, οὗτος εἰσαγαγὼν ἐν καιρῷ νυκτός εἰς Ἱεροσόλυμα τὰς ῥωμαϊκὰς σημαίας, φερούσας τὴν εἰκόνα τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀνεπέτασεν αὐτὰς ἐντὸς τῆς πόλεως. Οἱ Ἰουδαῖοι, ἐκλαβόντες τὴν πρᾶξιν ταύτην ὡς βεβήλωσιν, μετέβησαν σωρηδὸν εἰς Καισάρειαν καὶ ἰκέτευον τὸν γενικὸν ἐπαρχὸν τῆς Συρίας ὅπως διατάξῃ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν σημαιῶν· ἀλλ' ὁ Πιλάτος, περικυκλώσας διὰ στρατιωτῶν τοὺς ταραξίαις, προσεκάλεσεν αὐτοὺς ἐπὶ πεινῇ θανάτου νὰ δεγθῶσι τὰς ῥωμαϊκὰς σημαίας· πλὴν οἱ Ἰουδαῖοι, καταπεσόντες ὡς ἐκ συνθήματος ἀθρόοι καὶ τοὺς αὐχένας κλίναντες, ἔλεγον ὅτι εἰσὶν ἔτοιμοι ν' ἀποθάνωσι μᾶλλον παρὰ νὰ ὑποφέρωσι τὴν βεβήλωσιν τῆς ἁγίας Πόλεως. Ὁ Πιλάτος καμφοίς προσέταξε νὰ ἐξαγάγωσι τὰς σημαίας, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔλαβε προσταγὴν παρὰ τοῦ Τιβερίου ἐντελλομένου αὐτῷ ὅπως ἐκκομίσῃ ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ τὰς ῥωμαϊκὰς ἀσπίδας· Ἀλλὰ μόλις ἐκόπασεν ἡ παραχῇ αὕτη, καὶ ἐκρήγνυται ἑτέρα ἔτι σπουδαιοτέρα· ὁ Πιλάτος ἀπεφάσισε νὰ δαπανήσῃ τὰ χρήματα τοῦ Κορβανᾶ (τοῦ ἱεροῦ θησαυροφυλακίου) πρὸς κατασκευὴν ὑδραγωγοῦ, μέλλοντος νὰ φέρῃ ὕδωρ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐξ ἀποστάσεως διακοσίων σταδίων. Τὸ πλῆθος ἀγανακτήσαν συνήλθε περὶ τὸ Πραιτώριον καὶ κατεβόα· ἀλλ' ὁ Πιλάτος, προΐδων τοῦτο, ἐγκατέμιξε μεταξὺ αὐτοῦ στρατιώτας ἐν ὅπλους ἐνδεδυμένους μὲ ἰουδαϊκὰς ἐσθῆτας· δοθέντος δὲ συνθήματος, ἔσυραν οἱ μετημφιεσμένοι οὗτοι στρατιῶται τὰ ξίφη καὶ ἀπέκτειναν οὐκ ὀλίγους ἐκ τῶν Ἰουδαίων, πολλοὶ ἐκ τῶν ὁποίων φεύγοντες κατεπατήθησαν ὑπ' ἀλλήλων. Ἀλλ' ἐπὶ τέλος ἔλαβε τὰ ἐπίχειρα τῶν ἀδίκων καὶ τυραννικῶν πράξεών του· ἀπατεῶν τις διήγειρε τοὺς Σαμαρείτας, προσκαλέσας αὐτοὺς ὅπως ἀκολουθήσωσιν αὐτὸν εἰς τὸ ὄρος Γαρίζιν καὶ ἐξαγάγωσι τὰ ἐν αὐτῷ, ὡς ἔλεγε, κεκρυμμένα ἱερὰ σκεύη τοῦ Μωϋσέως. Πανταχόθεν συνέρρεον πάμπολλοι εἰς τὸ Γαρίζιν· ὁ δὲ Πιλάτος, ἵνα ἐμποδίσῃ αὐτοὺς, κατέλαβε τὰς ὁδοὺς διὰ στρατιωτῶν. Οἱ Σαμαρεῖται ἠθέλησαν νὰ διέλθωσι διὰ τῆς βίας, συμπλοκῆς δὲ γενομένης, ἐφρονέυθησαν πολλοὶ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Σαμαρεῖται προσκεκλεύθησαν παρὰ τῷ γενικῷ τῆς Συρίας ἐπάρχῳ Βιτελίῳ, ὅστις, διορίσας ἐπαρχὸν τῆς Ἰουδαίας τὸν Μάρκελλον, προσέταξε (36) τὸν Πιλάτον ν' ἀπέλθῃ εἰς Ῥώμην ἵνα ἀπολογηθῇ παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι. Ὁ Πιλάτος μετέβη εἰς Ῥώμην μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τιβερίου (37) καὶ ἐξορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Καλιγούλα εἰς Βιέννην τῆς Γαλλίας, ἡτοκτόνησεν.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς γεννηθεὶς, ὡς εἶδομεν, τὸ προτελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου, ἐσταυρώθη ἐπὶ τῆς ἡγεμονείας τοῦ Πιλάτου. Περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ὁ Ἰωσήπος γράφει τὰς ἐξῆς ὀλίγας μὲν, ἀλλ' ἀξιοσημειώτους λέξεις· «Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς, σοφὸς ἀνὴρ, εἶχε ἀνδρα αὐτὸν λέ-

γειν χρή· ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τ' ἀληθῇ δεχομένων. Καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο. Ὁ Χριστὸς οὗτος ἦν. Καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἷγε πρῶτον αὐτὸν ἀγαπήσαντες. Ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων Προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία θαύματα περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων. Εἰς ἔτι νῦν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦδε ὀνομασμένων οὐκ ἐπέλιπε τὸ φύλον¹⁾. Πόσον ὀλίγας γραμμὰς ἀφιέρωσεν ὁ Ἰωσήπος ἵνα περιγράψῃ ἐκείνον, ὅστις ἦν ἡ ζωσα ψυχὴ τῆς πολυτόμου αὐτοῦ ἱστορίας, καὶ ἄνευ τῆς ὁποίας ἡ ἱστορία του θὰ ἦτον ἀκατανόητον αἰνίγμα! Ἡ θεία πρόνοια ὥρισε τὸν Ἰουδαῖον Ἰωσήπον ἀξιόπιστον μάρτυρα, ὅπως διὰ τῆς ἐξιστορήσεως τῶν περιπετειῶν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἐπικυρώσῃ ἀμερολήπτως τὰς περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ προβόήσεις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν· διότι ἀπὸ τοῦδε ὁ λαὸς οὗτος σπεύδει ὡς τυφλὸς καὶ μωρὸς πρὸς τὸν ὀλεθρόν του. Ὁ καιρὸς τῆς χάριτος παρήλθεν· ἤδη ἐκρήγνυται ἡ θεία ἐκδίκησις κατὰ τοῦ μεγίστου τῶν ἐγκλημάτων, ὅπερ διεπράχθη ποτὲ ἐν τῷ κόσμῳ.

Ὁ υἱὸς Ἡρώδου τοῦ Μεγάλου Ἀριστόβουλος κατέλιπε μεταξὺ πολλῶν τέκνων Ἡρώδην τὸν Ἀγρίππαν τὸν Α'. καὶ τὴν Ἡρωδιάδα. Ὁ Ἀγρίππας ἀνετράφη ἐν Ῥώμῃ ἐν τῇ οἰκογενείᾳ τοῦ Τιβερίου οὕτως ἀσώτως, ὥστε πάμπτωχος ἐπανῆλθε πρὸς τὸν Ἀντίπαν καὶ τὴν Ἡρωδιάδα· ἀλλ' ἐμπαϊζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀντίπα διὰ τὴν πτωχείαν του κατέλιπεν αὐτὸν, καὶ λαβὼν χρήματα ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἐνθα ἔζη ὡς φίλος τοῦ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορος Καλιγούλα. Συκοφαντηθεὶς δὲ παρὰ τῷ Τιβερίῳ ὅτι ἡγυχῆθη ἵνα ἡ αὐτοκρατορία μεταβῇ εἰς τὸν Καλιγούλαν, ἐφυλακίσθη· ἀλλ' ἀποθανόντος τοῦ Τιβερίου, ὁ Καλιγούλας, ἀποφυλακίσας αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτῷ τὴν τετραρχίαν τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Λυσανίου. Τὴν τύχην τοῦ ἄλλοτε πτωχοῦ ἀδελφοῦ τῆς Ἀγρίππα φρονήσασα ἡ Ἡρωδιάς, κατέπεισε τὸν ἀνδρα αὐτῆς Ἡρώδην τὸν Ἀντίπαν ἵνα μεταβὰς εἰς Ῥώμην ἐπιτύχῃ καὶ οὗτος παρομοίας τύχης. Ἀλλ' ὁ Ἀγρίππας, γράψας πρὸς τὸν Καλιγούλαν, κατώρθωσεν ἵνα ὅ,τε Ἀντίπας καὶ ἡ Ἡρωδιάς ἐξορισθῶσιν εἰς Λούγδουνον· καὶ τοιοῦτον τέλος ἔλαβεν ὁ τὸν Ἰωάννην ἀποκτείνας Ἡρώδης· τὴν τετραρχίαν του, ἥτις τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὴν Περαιάν, προσέλαβεν Ἡρώδης ὁ Ἀγρίππας.

Μετ' οὐ πολὺ ὁ Αὐτοκράτωρ Καλιγούλας πέμπει διάταγμα εἰς τὸν Ἀνθύπατον τῆς Συρίας Πετρώνιον, ἐντελλόμενος αὐτῷ ἵνα στήσῃ τὸ ἄγαλμά του ἐντὸς τοῦ ἐν Ἱε-

¹⁾ Ἀρχαιολ. κή. 3, 3. Ὁ Ἰωσήπος μνημονεύει τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Ἀρχαιολ. κή. 9, 1.

ροσολύμους 'Ιεροῦ. Οἱ 'Ιουδαῖοι ἀντέστησαν ἐπιμόνως, λέγοντες ὅτι προετίμων νὰ θυσιασθῶσιν ἅπαντες παρά νὰ δεχθῶσι τοῦτο· διὰ δὲ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ 'Αγρίππα ὁ Καλιγούλας ἀπέσυρε τὸ διάταγμά του. Μετὰ τὸ γεγονός τοῦτο ὁ 'Αγρίππας δολοφονεῖται¹⁾. 'Ο 'Αγρίππας ἦν, καθὼς καὶ ὁ πάππος του 'Ηρώδης ὁ Μέγας, φίλος τῶν οἰκοδομῶν· οὗτος ἀνήγειρε τὸ τρίτον τεῖχος τῆς 'Ιερουσαλήμ (βρ. σελ. 40). 'Εν Βηρυτῷ ᾠκοδόμησε θέατρον. Τὸ τρίτον ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ μετέβη εἰς Καισάρειαν καὶ προσέταξε νὰ παρασταθῶσι διάφορα θεάματα εἰς τιμὴν τοῦ Κλαυδίου, εἰς ἃ παρευρέθη αὐτοπροσώπως μεγαλοπρεπῶς ἐστολισμένος. Οἱ κόλακές του ὠνόμασαν αὐτὸν θεόν, ἀλλ' ὁ 'Αγρίππας ἀπέρριψε τὴν δυσσεβῆ ταύτην κολακείαν. "Οτε δὲ μετ' ὀλίγον κατελήφθη ὑπὸ σφοδροτάτου πόνου τῆς κοιλίας, ἀποβλέψας πρὸς τοὺς κόλακας του, εἶπεν· «ἰδοὺ ἐγὼ, τὸν ὅποιον πρὸ ὀλίγου ἐκηρύξατε θεὸν καὶ ἀθάνατον, ὀφείλω ν' ἀποθάνω»· καὶ μετὰ πενταήμερον φρικαλέαν νόσον ἀπέθανεν. Οὗτος εἶναι ὁ 'Ηρώδης ὁ 'Αγρίππας, ὁ τὸν 'Ιάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ 'Ιωάννου ξίφει θανατώσας καὶ τὸν Πέτρον εἰς φυλακὴν ἐμβαλὼν· αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, περὶ οὗ ἀναγινώσκουμεν εἰς τὰς Πράξεις τῶν 'Αποστόλων, ὅτι ἐν τακτῇ ἡμέρᾳ, ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα βασιλικὴν καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐδημηγόρει, ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει, θεοῦ φωνὴ καὶ οὐκ ἀνθρώπων αὐτῇ παραχρῆμα δὲ ἐπάταξεν αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔδωκε τὴν δόξαν τῷ Θεῷ, καὶ γενόμενος σκωληκόβρωτος ἐξέψυξεν²⁾.

'Ο υἱὸς 'Ηρώδου τοῦ 'Αγρίππα, 'Αγρίππας ὁ Β', ἦν δεκαεπταετής, ὅτε ἐτελεύτησεν ὁ Πατὴρ του. "Ενεκα δὲ τῆς νεότητός του δὲν ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν ἐξουσίαν ὁ Αὐτοκράτωρ Κλαύδιος, ἀλλὰ διώρισε ἑπαρχὸν τῆς 'Ιουδαίας τὸν Κούσιον Φάδον. 'Επὶ τούτου ἀνέστη ὁ γόνος Θεοδᾶς, ὅστις, ἀνακηρύξας ἑαυτὸν προφήτην, ἔπεισε τὸν λαὸν νὰ λάβῃ τὰ ὑπάρχοντά του καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ εἰς τὸν 'Ιορδάνην, τὸν ὅποιον ἐμελλε νὰ σχίσῃ διὰ τοῦ προστάγματός του· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ οἱ τοῦ Φάδου στρατιῶται ἐθανάτωσαν αὐτόν. 'Επὶ τούτου προσέτι συνέβη ἐν ὅλῃ τῇ Παλαιστίνῃ λιμὸς μέγας· ἡ δὲ τῶν 'Αδιαβηνῶν³⁾ βασίλισσα 'Ελένη, διαμένουσα τότε ἐν 'Ιεροσολύμοις, ἐδαπάνησε τοὺς θησαυροὺς τῆς ὅπως μετακομίσει ἐξ Αἰγύπτου σῖτον καὶ ἀνακουφίσῃ τὸν λαόν.

Τὸν Φάδον διεδέχθη ὁ ἑπαρχὸς Κούμανος, ἀπὸ τῆς ἡγεμονείας τοῦ ὁποίου ἀρχονται αἱ ταραχαὶ ἐκεῖναι, αἵτι-

νες ἀπέληξαν εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς 'Ιερουσαλήμ. 'Ο Κούμανος κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα εἶχε διορίσει στρατιώτας εἰς τὰς πύλας τοῦ 'Ιεροῦ πρὸς διατήρησιν τῆς εὐταξίας· εἰς τῶν στρατιωτῶν διήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ λαοῦ διὰ τῆς ἀπρεποῦς διαγωγῆς του· ὁ λαὸς ἐζήτησεν ἱκανοποίησιν παρὰ τοῦ 'Επαρχοῦ, ἀλλὰ μὴ ἐπιτυχὼν αὐτῆς ἐλιθοβόλησε τοὺς στρατιώτας. 'Ο Κούμανος συνήθροισεν ὅλον τὸν στρατὸν ἐν τῇ 'Αντωνίᾳ, ὁ δὲ λαὸς τρομάξας ἐτράπη εἰς φυγὴν, καθ' ἣν ὑπὲρ τοὺς εἰκοσακισχιλίους κατεπατήθησαν ὑπ' ἀλλήλων⁴⁾. 'Η ἑορτὴ μετεβλήθη εἰς πένθιμον ἡμέραν, καὶ οὐδεμία ὑπῆρχεν οἰκία, ἐν ᾗ δὲν ἤκούοντο κλαυθμοί.

Μετὰ τὸν Κούμανον ἀπέστειλεν ὁ Κλαύδιος διοικητὴν τῆς 'Ιουδαίας τὸν 'Αντώνιον Φήλικα, ἐκεῖνον δηλ. πρὸς ὃν οἱ 'Ιουδαῖοι ἀπήγαγον τὸν 'Απόστολον Παῦλον ἐν Καισαρείᾳ, καὶ παρὰ τῷ ὁποίῳ ἐκατηγόρησαν αὐτόν. Πρὸς τοῦτον καὶ πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Δρουσίλλην ὠμίλησεν ὁ Παῦλος περὶ ἐγκρατείας καὶ περὶ μελλούσης κρίσεως, καὶ ἐγένοντο ἀμφότεροι ἐντρομοί. Θέλων δὲ ὁ Φήλιξ νὰ κάμῃ χάριν εἰς τοὺς 'Ιουδαίους ἔθηκε τὸν Παῦλον ὑπὸ φύλαξιν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἦλθεν ἕτερος διοικητὴς ὁ Πόρκιος Φῆστος⁵⁾. 'Ο Φῆλιξ ἦν ἀδελφὸς τοῦ Πάλλαντος εὐνοσιμένου τοῦ Αὐτοκράτορος Κλαυδίου, καὶ ἐνυμφεύθη παρανόμως τὴν ἀδελφὴν 'Αγρίππα τοῦ Α'.

Τῷ 54 Μ. Χ. ἀποθνήσκει ὁ Κλαύδιος, καὶ διαδέχεται αὐτὸν ὁ Νέρων. Παρὰ τοῦ Κλαυδίου ἔλαβεν ὁ 'Αγρίππας ὁ Β' τὴν τετραρχίαν τοῦ Φιλίππου, παρὰ δὲ τοῦ Νέρωνος τὴν Τιβεριάδα, τὴν Ταριχαίαν καὶ τὴν 'Ιουλιάδα. Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἡ κατάστασις τῆς 'Ιουδαίας ἡμφρικώδης· ὁ τόπος ἦν πλήρης ληστῶν καὶ ἀγυρτῶν, οἵτινες κατεμάζιον τὸν λαόν. 'Ο Φῆλιξ, ὅς τις πολλάκις προετράπη ὑπὸ τοῦ 'Αρχιερέως 'Ιωνάθαν ἵνα διοικήσῃ καλύτερον, ἤγαγεν εἰς τοιαύτην κατάστασιν τὰ πράγματα, ὥστε λησται πάμπολλοι ἐλθόντες εἰς 'Ιεροσολύμα ὑπὸ τὸ πρόσχημα τοῦ νὰ προσενέγκωσι θυσίαν εἰς τὸ 'Ιερόν καὶ ὑπὸ τὰ ἐνδύματα αὐτῶν φέροντες ἐγχειρίδια, ἐδόλοφόνουν τοὺς ἀνθρώπους⁶⁾. Καὶ οὕτως ἅπας ὁ 'Ιουδαϊκὸς λαὸς ἔζη ἐν μεγίστῳ τρόμῳ.

¹⁾ Ἰωσηπ. πόλ. Ιουδ. β'. 12, 1. πρβλ. Ἀρχαιολ. κ'. 5, 3.

²⁾ Πράξ. κγ'. κδ'. κε'.

³⁾ Τοὺς δολοφόνους τούτους ἀποκαλεῖ ὁ Ἰωσηπὸς Σικαρίους (ἐκ τοῦ λατινικοῦ Sicarius=μαχαιροβγάλτης). Ἄλλον εἶδος, λέγει, ληστῶν ἐν 'Ιεροσολύμοις ὑπεφύετο, οἱ καλούμενοι Σικαρίαι, μεθ' ἡμέραν καὶ ἐν μέσῃ τῇ πόλει φονεύοντες ἀνθρώπους· μάλιστα δὲ ἐν ταῖς ἑορταῖς μιτηγόμενοι τῷ πλῑθει καὶ ταῖς ἐσθῆσιν ὑποκρύπτοντες μικρὰ ξιφίδια, τούτοις ἐνυπνίου τοὺς διαφόρους· ἔπειτα πεσόντων, μέρος ἐγίνοντο τῶν ἐπαγανακτούντων οἱ πεφονευκότες· διὸ καὶ παντάπασις ὑπ' ἀξι-

⁴⁾ Ἰωσηπ. Ἀρχαιολ. ιη'. 8. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἐθανάτωσαν ὑπὸ τῶν Σύρων ἐν Σελευκείᾳ 50,000 'Ιουδαίων. Αὐτόθι. ιθ'. 9.

⁵⁾ Πράξ. ιβ'. 21—23.

⁶⁾ Τὸ κράτος τῶν 'Αδιαβηνῶν ἀνῆκον ἄλλοτε εἰς τὴν Ἀσσυρίαν, ἀποτελεῖ σήμερον μέρος τοῦ Κουρδιστάν.

Γόητες καὶ ἀγύρται προσεῖλκον τὸ πλῆθος εἰς τὴν ἐρημίαν, ὑποσχόμενοι θαύματα καὶ σημεῖα καὶ ἐλευθερίαν. Αἰγύπτιος τις προσεῖλκυσε περὶ τὰς 30,000 Ἰουδαίων, ἀνεβίβασεν αὐτοὺς εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἵνα ἴδωσι, πῶς δι' ἐνὸς προστάγματός του ἔμελλον νὰ πέσωσι τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλὴμ· ἀλλ' οἱ πλείστοι τούτων ἐθανατώθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν, ὁ δὲ Αἰγύπτιος ἐσώθη.

Ἐνώπιον τοῦ Πορκίου Φήστου, τοῦ διαδεξαμένου τὸν Φήλικα, ἐκατηγόρησαν ἐκ νέου οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Ἀπόστολον Παῦλον· ἀλλ' ὁ Παῦλος ἐποίησεν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως Ἀγρίππα τοῦ Β', ἐκκλησιν εἰς τὸν Καίσαρα, μεθ' ὃ καὶ ἀπεστάλη εἰς Ῥώμην. Ἐπὶ τοῦ Φήστου τὰ κακουργήματα τῶν δολοφόνων ἐφθασαν εἰς τὸν ὑψιστον βαθμόν. Νέος τις γόης προσεῖλκυσε πλῆθος ἐκ τοῦ λαοῦ εἰς τινὰ ἐρημίαν, καὶ ὑπέσχετο αὐτῷ ἐλευθερίαν καὶ αἰσιωτέρας ἡμέρας· ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ τούτου ἐθανατώθη ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Φήστου. Τὸν Φήστον διεδέξατο ὁ Ἀλβίνος (65 μ. Χ.), πρὶν ὃ ἡ φήσῃ οὗτος εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ὁ Ἀρχιερεὺς Ἀνανίας παρέδωκεν εἰς λιθοβολισμόν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόν τοῦ Κυρίου¹⁾. Ὁ Ἀλβίνος, καὶ περ κακός, ἐφάνη ὅμως ἀγαθώτερος, συγκρινόμενος πρὸς τὸν διάδοχον αὐτοῦ Γέσσιον Φλώρον, ὅστις παρηγόμει οὐχὶ πλέον κρυφίως, ἀλλὰ φανερά. Μόνον κήρυκας δὲν ἀπέστειλε ἵνα ἀναγγεῖλωσιν εἰς τοὺς ληστάς ὅτι συνεχώρει πᾶσαν ἀρπαγὴν· ἥρκει νὰ φέρωσιν εἰς αὐτὸν μέρος τῶν ἀρπαζομένων· διὰ τοῦτο καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ ὑπομονὴ τῶν Ἰουδαίων ὅδεν ἠδύνατο πλέον νὰ παραταθῇ, ἀλλ' ἐξεβράχη εἰς πόλεμον ἐκ τῆς ἐξῆς ἀφορμῆς.

Ἐπὶ Φήλικος ἡδὴ εἶχεν ἐκραγῇ (66) διένεξις μεταξὺ τῶν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης Σύρων καὶ τῶν Ἰουδαίων περὶ ἰσοπολιτείας. Οἱ Σύροι κατώρθωσαν, διωροδοκήσαντες τὸν διδάσκαλον τοῦ Νέρωνος Βουρρῶν, ν' ἀποκλείωσιν τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ τῆς ἰσοπολιτείας. Ὅτε ἦλθε τὸ περὶ τούτου διάταγμα τοῦ Νέρωνος εἰς Καισαρείαν τῆς Παλαιστίνης, οἱ Σύροι πρὸς ἐμπαιγμὸν τῶν Ἰουδαίων ἐθυσίασαν ἓνα χοῖρον ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς Ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς· ἐντεῦθεν προήλθεν αἱματηρὰ συμπλοκὴ μεταξὺ Σύρων καὶ Ἰουδαίων, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐξεβλήθησαν τῆς πόλεως. Ὁ Γέσσιος ἐκηρύχθη κατὰ τῶν Ἰουδαίων· ζητήσας δὲ μετ' οὐ πολὺ καὶ 17 τάλαντα ἐκ τοῦ ταμείου τοῦ Ἱεροῦ καὶ μὴ δυνήθεις νὰ λάβῃ ταῦτα, ἤλθεν αὐτοπροσώπως εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ παρέδωκε τὴν πόλιν εἰς ἀρπαγὴν, πυρκαϊάν καὶ φόνον, σταυρώσας προσέτι πολλοὺς τῶν ὑπὸ Ῥωμαϊκὴν ὑπηρεσίαν διατελούντων Ἰ-

οπιστίας ἥσαν ἐνέρεται. Πρῶτος μὲν οὖν ὑπ' αὐτῶν Ἰωάννης ὁ Ἀρχιερεὺς ἀποσφάζεται. Πόλεμ. Ἰουδ. 6'. 13, 3.

¹⁾ Ἰώσηφ. Ἀρχαιολ. κ'. 9, 1.

ουδαίων· ἀλλ' ἐπὶ τέλους διὰ τῆς μεσολαβήσεως τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἀγρίππα Βερενίκης κατέλιπε τὴν Ἱερουσαλὴμ. Αἱ πράξεις αὗται ἠρέθισαν τὰ μάλιστα τοὺς Ἰουδαίους²⁾.

Εἰς μάτην ὁ Ἀγρίππας, ἐλθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀπειραθῇ νὰ καταπραύνη τὸν παρωργισμένον λαὸν διὰ τῆς περιγραφῆς τῆς ἀκατανίκητου δυνάμεως τῶν Ῥωμαίων. Θρασὺς τις νεανίας Ἐλεάζαρ καλούμενος, υἱὸς Ἀνανίου τοῦ Ἀρχιερέως, στρατηγῶν τότε, κατέπεισε τοὺς ἰδίους στρατιώτας ἵνα μηδένα ξένον ἀρήσωσι νὰ προσενέγκῃ θυσίαν ἐν τῷ Ἱεροῦ, μηδ' αὐτὸν τὸν Αὐτοκράτορα. Τοῦτο ἐγένετο ἡ ἀρχὴ τοῦ μετὰ τῶν Ῥωμαίων πολέμου. Εἰς μάτην οἱ φρονιμώτεροι τῶν Ἰουδαίων ἐλάλησαν κατὰ τοῦ κινήματος τούτου, καὶ ἐπὶ τέλους, ἰδόντες ἀμετάπειστον τὸν λαόν, ἐζήτησαν βοήθειαν παρὰ τε τοῦ Ἀγρίππα καὶ τοῦ Γεσίου κατὰ τῶν στασιαστῶν, ἣν καὶ ἔλαβον. Ἡ δὲ ἀρχεται ἐπταήμερος ἀγίων ἐντὸς τῆς πόλεως, καὶ τὰ παλάτια τοῦ Ἀγρίππα καὶ τῆς Βερενίκης παραδίδονται εἰς τὰς φλόγας. Οἱ στασιασταὶ μετέδωκαν τὸ πῦρ καὶ εἰς τὰ ἀρχεῖα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀφανίσωσι τὰ συμβόλαια τῶν δανειστῶν, καὶ οὕτω προσεῖλκυσαν πρὸς ἑαυτοὺς τὸ πλῆθος τῶν ὠφεληθέντων· ἐπὶ τέλους δ' ὀρμήσαντες καὶ εἰς τὴν Ἀντωνίαν, τοὺς μὲν ἐν αὐτῇ φρουροὺς κατέσφαξαν, αὐτὴν δ' ἐνέπρησαν. Οἱ ἐν τῇ πόλει Ῥωμαῖοι στρατιῶται, μὴ δυνάμενοι ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τοσοῦτον πλῆθος στασιαστῶν, κατέρυγον εἰς τοὺς πύργους Ἰππικὸν, Φασαήλον καὶ Μαριάμμην, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες νὰ ὑποστῶσι τὴν πολιορκίαν τῶν πύργων, προέτειναν συνθήκας, καθ' ἃς τὰ μὲν ὅπλα τῶν καὶ τὴν λοιπὴν κτῆσιν ἔμελλον νὰ παραδώσωσιν εἰς τοὺς στασιαστάς, αὐτοὶ δὲ ν' ἀναχωρήσωσιν ἀβλαβεῖς. Οἱ στασιασταὶ παρεδέχθησαν τὰς συνθήκας ταύτας μεθ' ὅρκου· ἀλλ', ἅμα παρέδωκαν οἱ Ῥωμαῖοι τὰ ὅπλα τῶν, ὥρμησαν οἱ περὶ τὸν Ἐλεάζαρον κατ' αὐτῶν, καὶ κατέσφαξαν ἅπαντας τοὺς δυστυχεῖς, σῆτινες, μὴ ἔχοντες ὅπλα νὰ ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς, προέτεινον τοὺς ὅρκους καὶ τὰς συνθήκας· καὶ ταῦτα πάντα ἐποίησαν ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτου. Οἱ φρονιμώτεροι καὶ ἀγαθώτεροι τῶν Ἰουδαίων κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου καὶ ἐβλεπον προσεγγίζουσαν τὴν θείαν ἐκδίκησιν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, μάλιστα τὴν αὐτὴν ὥραν, καθ' ἣν ἐπιώρκει οὕτως ἀσεβῶς ὁ Ἰουδαϊκὸς λαὸς ἐν Ἱεροσολύμοις, οἱ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης Ἐθνικοὶ κατέσφαξαν 20,000 Ἰουδαίων.

Ἡδὲ ἐξεβράχη ὁ πόλεμος καθ' ὅλην τὴν χώραν. Ἐκάστη πόλις διηρέθη εἰς δύο ἐχθρικά στρατόπεδα, εἰς τὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ τὸ τῶν Ἐθνικῶν· καὶ τὴν μὲν ἡμέραν ἀλλήλοκτονοῦντο, τὴν δὲ νύκτα διήρχοντο περίτρομοι. Οἱ Σκυθοπολῖται ἐθανάτωσαν διὰ δόλου 13,000 Ἰουδαίων.

²⁾ Ἰώσηφ. πολ. Ἰουδαϊκ. 6'. 16, 4. 6'. 17, 2.

ἐν Ἀσκάλωνι, Πτολεμαῖδι καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσιν ἐσφάζοντο χιλιάδες Ἰουδαίων. 50,000 ἐθανατώθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ 10,000 ἐν Δαμάσκῳ¹⁾.

Ὁ Ἐπαρχὸς τῆς Συρίας Κέστιος, ἐκστρατεύσας κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μετὰ μεγάλης στρατιᾶς κατὰ τῶν Ἰουδαίων, κατέστρεψε τὴν Ζαβουλὼν καὶ τὴν Ἰόππην· ἡ δὲ Σέπφωρις παρεδόθη. Διελθὼν δὲ διὰ τῆς Καισαρείας, Ἀντιπατρίδος, Λύδδης, ἦν καὶ παρέδωκεν εἰς πῦρ, καὶ Βαιθωρῶν, ἔφθασεν εἰς Γαθαὺν, 50 στάδια μακρὰν τῆς Ἱερουσαλὴμ. Παρὰ τὴν Βαιθωρῶν, ἐπιπεσὼν κατόπιν τῶν Ῥωμαίων ὁ Σίμιον ὁ υἱὸς τοῦ Γιώρα, ἐσπάραξε μέρος πολὺ τῆς ὀπισθοφυλακῆς· τὸν δὲ πρεσβευτὴν, ὃν ἀπέστειλεν ὁ Ἀγρίππας, κατέσφαξαν οἱ Ἰουδαῖοι. Τότε ὁ Κέστιος στρατοπεδεύει ἐν τινὶ τόπῳ, 7 στάδια τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπέχοντι καὶ καλουμένῳ Σκοπῷ, καὶ μετὰ τέσσαρας ἡμέρας εἰσελθὼν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ, παραδίδει εἰς πῦρ τὴν Βεζεθὰ καὶ πολιορκεῖ τὴν ἄνω πόλιν καὶ τὴν βασιλικὴν αὐλὴν. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἠδύνετο νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐπειδὴ οἱ εἰρηνόφιλοι τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐθεώρουν αὐτὸν ὡς τὸν σωτῆρά των· ἀλλ' ὁ στρατοπεδάρχης Τυράνσιος Πρίσκος, δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίου στρατηγοῦ Φλώρου, ἐπιθυμοῦντος τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου, ἀπέτρεψε τὸν Κέστιον ἀπὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης· ὥστε οὗτος ἐπέστρεψε κατὰ τῆς Βαιθωρῶν, ἐνθα ἐν τινὶ φάραγγι περικυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ παθὼν ζημίας σημαντικὰς μόλις ἐσώθη. Ἐκ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ στρατοῦ μόλις 5,000 ἐσώθησαν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι κατεδίωκον αὐτὸν μέχρι τῆς Ἀντιπατρίδος, λαβόντες πολλὴν λείαν²⁾.

Τὸ ἐν Βεθωρῶν πάθημα τοῦ Κεστίου ἀπετύφλωσε τοὺς Ἰουδαίους· σύμπασα ἡ χώρα αὐτῶν ἀνέστη, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν διαφόρων ἀρχηγῶν, κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ὁ ἱστορικὸς Ἰώσηπος ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ὡχύρωσε πολλοὺς τόπους καὶ ἐστρατολόγησε περὶ τὰς 100,000 ἀνδρῶν, οὓς ἐγύμνασε κατὰ τὸν Ῥωμαϊκὸν τρόπον. Ἐν Ἱερουσολύμοις ἐπληρώθησαν τὰ τεῖχη, κατεσκευάζον ὅπλα, καὶ οἱ νέοι ἐγυμνάζοντο εἰς πόλεμον· ἀλλ' οἱ φρόνιμοι ἐθλίβοντο διὰ τὴν πρесеγγίζουσαν καταστροφὴν τοῦ ἔθνους των³⁾.

Ὁ Κέστιος διεκρίνωσε τὰ ἐν Ἰουδαίᾳ συμβάντα εἰς τὸν Νέρωνα, ὅστις, ἅμα μαθὼν ταῦτα, ἀνηγόρευσε ἀρχιστράτηγον κατὰ τῶν Ἰουδαίων τὸν Οὐεσπεσιανόν. Ὁ Οὐεσπεσιανὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας· ἡ Πτολεμαῖς καὶ ἡ Σέπφωρις παρεδόθησαν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Τίτος ἔφερεν αὐτῷ ἕξ Αἰγύπτου στρατόν· ὅλος

δὲ ὁ Ῥωμαϊκὸς στρατὸς συνέκειτο ἐξ 60,000 ἀνδρῶν. Μετὰ τοῦ στρατοῦ τούτου εἰσέβαλεν ὁ Οὐεσπεσιανὸς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐκυρίευσεν τὰ Γάδαρα, τὰ Ἰωτάπατα, ἅτινα ὑπερήσπιζεν ὁ Ἰώσηπος. Ἐνταῦθα ἐφονεύθησαν 40,000 Ἰουδαῖοι καὶ 1200 ἠχμαλωτίσθησαν, μετὰ τῶν ὁποίων ἦν καὶ ὁ Ἰώσηπος, ὅστις, ἀπαχθεὶς πρὸς τὸν Οὐεσπεσιανόν καὶ λαβὼν τὴν ἄδειαν ἵνα ὁμιλήσῃ μυστικῶς μετ' αὐτοῦ, εἶπε πρὸς τοὺς ἄλλους· «Στρατηγέ, σὺ μὲν θέλεις νὰ μὲ ἀποστείλῃς πρὸς τὸν Νέρωνα, ἀλλὰ σὺ θὰ ἀναγορευθῇς Αὐτοκράτωρ, σὺ καὶ ὁ υἱός σου αὐτός. Κατὰ ταύτην τὴν συνομίλιαν ἦσαν παρόντες μόνον ὁ Τίτος καὶ ἕτεροι δύο φίλοι τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ. Ὁ Οὐεσπεσιανὸς ἐκράτησε παρ' ἐαυτοῦ τὸν Ἰώσηπον ὡς αἰχμάλωτον, καὶ ὅτε ἀνηγορεύθη Αὐτοκράτωρ, ἐδωρήσατο αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν⁴⁾. Ὁ Ἰώσηπος ἔμεινε τοῦ λοιποῦ παρ' αὐτῷ μάρτυς τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Ὁ Οὐεσπεσιανὸς κατὰ μικρὸν ἐγένετο κύριος ὅλης τῆς Ἰουδαίας. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἰόππης, φοβηθέντες τοὺς Ῥωμαίους, κατέφυγον εἰς τὰ πλοῖά των, ἀλλὰ κλύδων τῆς θαλάσσης κατεπόντισε περὶ τὰς 4,000. Ἡ Τιβερίας παρεδόθη, καὶ πολλοὶ τῶν κατοικῶν αὐτῆς κατέφυγον εἰς τὰ πλοῖα τῆς Τιβεριάδος θαλάσσης, ἅτινα ὁ Οὐεσπεσιανὸς, κατεσκευάσας στόλον, κατεπόντισεν ἅπαντα. Ὁ Ἰώσηπος ἱστορεῖ ὅτι κατὰ τὰς μάχας ταύτας 7,400 ἐφονεύθησαν, 6,000 ἀπέστειλεν ὁ Οὐεσπεσιανὸς εἰς τὸν Νέρωνα, καὶ 30,400 ἐπώλησε. Μετὰ ταῦτα ἐκυρίευσαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸ Θαβώριον ὄρος, τὸ φρούριον τῆς Γαμάλας, τὸ κείμενον παρὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς λίμνης Γεννησαρέτ, καὶ τὰ Γίσχαλα. Ἐκ τῶν Γισχάλων ἐδραπέτευσεν εἰς Ἱερουσολύμα ὁ Ἰωάννης Λευί· Ἰουδαῖοι δὲ λησταί, περιστοιχίσαντες καὶ ἀναγορεύσαντες αὐτὸν ἀρχηγὸν τῶν Ζηλωτῶν (ὅρ. σελ. 122, σημ.), ἐλθόντες καὶ ἐφόνευσαν ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐνέπαιζον πᾶν ἱερὸν καὶ ὅσιον. Κατὰ τούτων ἀνέστη Ἀνανός, ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ πείσας τὸν λαὸν νὰ περιορίσῃ αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ἱεροῦ, ἀπέστειλε τὸν Ἰωάννην ἵνα ἔλθῃ μετ' αὐτῶν εἰς διαπραγματεύσεις· ἀλλ' ὁ Ἰωάννης ἠπάτησεν αὐτοὺς, εἰπὼν ὅτι ὁ Ἀνανός προτίθεται νὰ παραδώσῃ τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Τότε ὁ Ἐλεάζαρ, ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τῶν Ζηλωτῶν, προσεκάλεσεν εἰς βοήθειαν τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες ἐσπευσαν ἀμέσως εἰς Ἱερουσολύμα· ἀλλ' ὁ Ἀνανός δὲν ἐπέτρεψεν αὐτοῖς τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσόδον. Οἱ Ζηλωταὶ ὁμῶς, κατεργασάμενοι κατὰ τινὰ θεαλλώδη νύκτα νὰ συντρίψωσι τοὺς μεγλοὺς τῶν πυλῶν τοῦ ἱεροῦ, ἐξῆλθον ἔξω καὶ κατασφάζαντες τοὺς τε φύλακας καὶ πολλοὺς ἄλλους, ἐπλήρωσαν αἱμάτων τὸ ἱερὸν· ὁ Ἀνανός ἐφονεύθη, καὶ οὕτως ἀπέσθη καὶ

¹⁾ Ἰώσηπ. πολ. ἰουδ. β'. 1'8, 1—8. 20, 2.

²⁾ Αὐτόθ. β'. 19.

³⁾ Αὐτόθ. β'. 20, 4—7. β'. 22, 1.

⁴⁾ Αὐτόθ. δ'. 10, 7.

ἡ τελευταία ἐλπίς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν. Τὸ σῶμα τοῦ Ἀνάνου ἐβρίθθη γυμνὸν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ ἐγένετο βορὰ τῶν κυνῶν. Οἱ ζηλωταὶ καὶ οἱ Ἰδουμαῖοι ἐθανάτωσαν 12, 000, ἐκ τῶν εὐγενεστέρων Ἰουδαίων τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ Γερσαχὺν Σίμων υἱὸς τοῦ Γιώρα, ὁ τὸν Κέστιον παρὰ τὴν Βαιθωρὸν νικήσας, διήρχετο λεηλατῶν μετὰ στίφους ληστῶν τὴν Ἰδουμαίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἰουδαίαν, καὶ κατὰ τὴν ἑκφρασιν τοῦ Ἰωσήπου «κατόπιν τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ κατελείπετο ἐρημία». Ἐλθὼν δ' ἐπὶ τέλους μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ληστῶν καὶ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔνθα ὁ ἐκ Γισχάλων Ἰωάννης ἐξηκολούθει ληστεύων, ἐφόνευσεν καὶ διέπραττεν παντὸς εἶδους ἀκολασίας· εἰς τοιαύτην δὲ κατάστασιν ἔφερε τὴν δυστυχῆ πόλιν, ὥστε οἱ κάτοικοι προσεκάλεσαν τὸν Σίμωνα μετὰ τῶν ληστῶν τοῦ ἵνα σώσῃ αὐτούς¹⁾.

Οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἤδη κυριεύσει ὅλην τὴν Ἰουδαίαν ἐκτὸς τριῶν φρουρίων καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ Οὐεσπεσιανὸς ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ περιμείνῃ, ὅπως ἀφήσῃ τοὺς Ἰουδαίους ν' ἀλλήλοκτονῶνται καὶ οὕτω καταστῶσιν ἀδύνατοι. Ἡ θεία πρόνοια, ἔλεγε, συμμαχεῖ τοῖς Ῥωμαῖοις, παραχωρήσασα ἵνα οἱ Ἰουδαῖοι τραπῶσι κατ' ἀλλήλων· διότι οὕτω θὰ ὁμονοήσωσιν, ἢ κοπιήσαντες ἐν τοῖς ἐμφυλίοις κακοῖς, ἢ μετανοήσαντες. Ἀλλὰ δὲν ἦτο προωρισμένον νὰ κυριεύσῃ οὗτος τὴν Ἱερουσαλήμ· διότι μετ' οὐ πολὺ, ἀναγορεύθεις Ἀυτοκράτωρ Ῥωμαίων, αὐτὸς μὲν μετέβη εἰς Ῥώμην, τὴν δὲ ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ἀνέθεσεν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Τίτον²⁾.

§ 9.

*Ἀλωσις καὶ πολιορκία τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τοῦ
Τίτον. 70 Μ. Χ.*

Ἐν Ἱεροσόλυμοις οἱ Ζηλωταὶ διηρέθησαν εἰς τρεῖς φατρίας, αἵτινες εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ἐλεάζαρ, Ἰωάννην τὸν ἐκ Γισχάλων καὶ τὸν Σίμωνα τὸν υἱὸν τοῦ Γιώρα, καὶ οὕτως ἐξεβράχην στάσις ἐπὶ στάσεως· «καὶ, καθὼς ἱστορεῖ ὁ Ἰώσηπος, καθάπερ λυσσῶντα θηρία, ἐν ἐλλείψει ἄλλης βορρᾶς, ὥρμων ἐπὶ τὰς ἰδίας σάρκας». Ὁ Ἐλεάζαρ, φρονήσας τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ἰωάννου, ἐγένετο κύριος τοῦ Ἱεροῦ καὶ ἀνήρτησε τὰ ὅπλα τοῦ ὑπὲρ τὰς ἱερὰς πύλας κατέναντι τῶν Ἀγίων. Τὰ στίφη τοῦ Ἰωάννου ἴσταντο ἐν ταῖς στοαῖς τοῦ Ἱεροῦ, ὁ δὲ Σίμων κατεῖχε τὴν ἄνω πόλιν καὶ μέρος τῆς κάτω πόλεως. Καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ἐλεάζαρ, οἱ φυλάσσοντες δὴθεν τὰς ἱερὰς ἀπαρχάς, ἐπεξήρχοντο κατὰ τοῦ Ἰωάννου· οἱ δὲ περὶ τὸν Ἰωάννην, διαρπάζοντες καὶ λεηλατοῦντες

τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, ἐπετίθεντο κατὰ τοῦ Σίμωνα· καὶ οὕτως αἱ τρεῖς αὗται φατρίαι διέδιδον πανταχοῦ τῆς πόλεως καταστροφὴν, φονεύοντες τοὺς πολίτας καὶ πυρπολοῦντες τὰς οἰκίας. Πάντα τὰ περὶ τὸ ἱερὸν μέρη παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας, καὶ ὁ πλεῖστος σῖτος, ὅστις ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει, ἐγένετο παρανάλωμα πυρός· ὥστε πρὸς τοῖς ἄλλοις κακοῖς ἤρξατο νὰ μαστίζῃ τὴν πόλιν καὶ ἡ πείνα. Κατάπληξις δεινὴ καὶ τρόμος κατέλαβε τοὺς πάντας· καὶ οὐδὲν ἄλλο ἤκουέ τις ἐν τῇ πόλει, εἰμὴ τὰς κραυγὰς τῶν ἐν τῇ πόλει ἀλλήλοκτονουμένων καὶ τοὺς θρήνους τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παίδων. Οἱ γέροντες καὶ αἱ γυναῖκες ἤρχοντο ὅπως ἔλθωσιν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἐλευθερώσωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν δεινῶν τούτων³⁾.

Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἐκίνησεν ὁ Τίτος κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν λεγεόνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦν καὶ ἡ δωδεκάτη λεγεὼν, ἡ ἐπὶ Κεστίου ἡττηθεῖσα καὶ ἐπομένως ἐκδίκησιν πνέουσα, καὶ ἡ δεκάτη, ἡ ἐπὶ Καίσαρος πολλάκις θριαμβεύσασα. Ἀπὸ τῆς Καισαρείας διηυθύνθη διὰ τῆς Σαμαρείας εἰς τινα λόφον Γαδασαούλην καλούμενον καὶ τριάκοντα στάδια τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπέχοντα, καὶ ἐντεῦθεν περιεσκόπει τὴν Ἱερουσαλήμ. Τότε οἱ Ἰουδαῖοι, ἐξορμήσαντες κατ' αὐτοῦ, κατέρωθωσαν νὰ διακόψωσι τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν στρατευμάτων τοῦ συγκοινωνίαν. Ὁ Τίτος εὐρέθη εἰς δεινὴν θέσιν· ἐν δὲ τῇ ἀπελπισίᾳ του, ἐμβόησας εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν ἵνα τὸν ἀκολουθήσωσι, πηδᾷ εἰς τὸ μέσον τῶν πολεμίων καὶ κατορθώνει διὰ τῆς ἀνδρείας του νὰ διέλθῃ δι' αὐτῶν καὶ νὰ σωθῇ. Ὄντως δάκτυλος τῆς θείας προνοίας ἐβοήθησε τὸν Τίτον κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην! διότι, ἐν ᾧ τοσοῦτοι Ἰουδαῖοι ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ, νέφος δὲ βελῶν ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτοῦ, οὐδὲν ἦφατο τοῦ σώματός του, καίτοι δὲν εἶχεν οὔτε κράνος οὔτε θώρακα⁴⁾.

Τὴν ἐπιούσαν ἐστρατοπέδευσε ὁ Τίτος ἐπὶ τὰς στάδια πρὸς βορρᾶν τῆς Ἱερουσαλήμ παρὰ τὸν λόφον τὸν καλούμενον Σκοπὸν, ἐνθεν κατεφαίνετο ἢ τε πόλις καὶ ἡ λαμπρότης καὶ τὸ μέγεθος τοῦ Ἱεροῦ· ἡ δεκάτη λεγεὼν ἐστρατοπέδευσε ἐπὶ τοῦ Ὄρους τῶν Ἐλαιῶν. Τότε ὁμονοήσαντες οἱ διηρημένοι Ἰουδαῖοι, ἐπέπεσον κατ' αὐτῆς μετὰ τοσαύτης μανίας καὶ τοσαύτην θραῦσιν ἐπήνεγκον, ὥστε, ἐὰν μὴ προφθάσας ὁ Τίτος ἀπέκρουε τοὺς Ἰουδαίους πέραν τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, θὰ κατεστρέφετο ἄρδην.

Ἀλλ' ἡ ὁμόνοια τῶν Ἰουδαίων ἦν ὀλιγοχρόνιος. Ὅτε ὁ Ἐλεάζαρ, κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα, ἤνοιξε τὰς θύρας τοῦ Ἱεροῦ εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐορτάσωσιν, ἀπέστειλεν ὁ Ἰωάννης πολλοὺς ἐκ τῶν περὶ αὐτὸν μὲ κεκρυμμένα ὅπλα, οἵτινες κατέσφαξαν τοὺς περὶ τὸν Ἐλεάζαρ καὶ

¹⁾ Ἰώσηπ. Πόλεμ. Ἰουδ. δ'. 9, 3—12.

²⁾ Αὐτόθ. δ'. 11, 5.

³⁾ Αὐτόθ. ε'. 1, 5.

⁴⁾ Αὐτόθ. ε'. 2, 1, 2.

πλήθος ἐκ τοῦ λαοῦ, καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἰωάννης ἐγένετο κύριος τοῦ Ἱεροῦ. Τοῦ λοιποῦ ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Σίμων ἦσαν οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῶν στασιαστῶν καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τῆς πολιορκίας¹⁾. Ὁ Τίτος εἰσῆκε μέρος τοῦ στρατοῦ του ἐν τῷ βορειοδυτικῷ μέρει τῆς πόλεως, ἀπέναντι τοῦ Ψηφίνου πύργου (ὅρ. σελ. 48), καὶ μέρος παρὰ τὸν Ἰππικόν (ὅρ. σελ. 47). Ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ μὲν Σίμων εἶχεν ὑφ' ἑαυτὸν 10,000 ἄνδρας, μεταξύ τῶν ὁποίων 5,000 Ἰδουμαῖοι, ὁ δὲ Ἰωάννης 8,400, μεταξύ τῶν ὁποίων 2,400 ἦσαν οἱ πρότερον διατελοῦντες ὑπὸ τὸν Ἑλεάζαρον, ὅστις εἶχεν ἤδη ὑποταχθῆ εἰς αὐτούς. Καὶ ὁ μὲν Ἰωάννης ἐφρούρει τὸ Ἱερὸν, τὰ περίξ τοῦ Ἱεροῦ, καὶ τὸν χειμαρρὸν τῶν Κέδρων· ὁ δὲ Σίμων τὴν ἄνω καὶ τὴν κάτω πόλιν καὶ τὴν πηγὴν τοῦ Σιλωάμ²⁾.

Μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας οἱ Ῥωμαῖοι εἰσέρχονται εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ διὰ τινος ῥήγματος, ὅπερ οἱ κριοὶ αὐτῶν ἐποίησαν εἰς τὸ πρῶτον τεῖχος (ὅρ. σελ. 40), οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ δεῦτερον τεῖχος· καὶ μετὰ 5 ἡμέρας οἱ Ῥωμαῖοι κατέρωθον μὲν νὰ εἰσέλθωσι εἰς τοῦτο, ἀλλὰ μετὰ κρατερὰν ἐν ταῖς ὁδοῖς τῆς πόλεως μάχην ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων· πλὴν μετὰ 4 ἡμέρας πάλιν εἰσῆλθον καὶ ἐγένοντο κύριοι τῆς θέσεως³⁾. Ἦδη ὁ Τίτος διεύθυνεν ὅλην τὴν προσβολὴν κατὰ τῆς Ἀντωνίας καὶ τοῦ Ἱεροῦ, ἅτινα ἐφρούρει ὁ Ἰωάννης. Ἵνα δὲ σώσῃ τὴν τε πόλιν καὶ τὸ Ἱερὸν, ἀπέστειλε προηγουμένως τὸν Ἰώσηπον ἵνα ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Ἰώσηπος προέτρεψε τοὺς Ἰουδαίους νὰ παραδοθῶσι, παραστήσας αὐτοῖς ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τῆς προφανοῦς τοῦ Θεοῦ βοηθείας ἐκυρίευσαν τὴν Οἰκουμένην, καὶ ὅτι, ἐὰν μὴ παραδοθῶσι ἐκουσίως, θὰ ἀναγκασθῶσι μετὰ ταῦτα εἰς τοῦτο διὰ τῆς πείνης καὶ τῆς δυνάμειος τοῦ στρατοῦ· ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ἐνέπαιζον τὸν Ἰώσηπον καὶ ἀπὸ τοῦ τεύχους ἐξηκόντιζον κατ' αὐτοῦ βέλη. Εἰς μάτην ἔλεγεν αὐτοῖς ὅτι οἱ πατέρες τῶν ἐνίκων τοὺς ἐχθροὺς οὐχὶ διὰ τῶν ὅπλων, ἀλλὰ διὰ τῆς θείας βοηθείας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὅμως δὲν ἠδύναντο ἤδη νὰ ἐλπίζωσι, διαπράξαντες τὰ φρικαλεώτερα κακουργήματα. Ἡ πείνα ἤρχισεν ἤδη νὰ κορυφῶται, μετ' αὐτῆς δὲ ἠῤῥα καὶ ἡ μανία τῶν Ἰουδαίων. Εἰσέρχοντο οὗτοι δυναστικῶς εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἐβασάνιζον τοὺς ἐν αὐταῖς, ἵνα δείξωσι ποῦ εἶχον κεκρυμμένας τροφάς. Ὅσον δ' ἀφ' ἐνὸς ἠῤῥα-νευ ἡ πείνα, τοσοῦτον ἀφ' ἑτέρου ἡλαττοῦτο ἡ ἀγάπη· πατέρες καὶ μητέρες ἤρπαζον ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν τέκνων τὴν τροφήν, καὶ τὰ τέκνα ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν γονέων

τῶν· οὐδεμία στοργή, οὐδεμία εὐσπλαγχνία. Ἐν τῇ ἀπειπισίᾳ τῶν πολλοὶ ἐτόλμησαν νὰ ἐξέλθωσι τοῦ τεύχους καὶ νὰ ζητήσωσι τροφίμα ἐν τοῖς ἀγροῖς· ἀλλ' οἱ πλείστοι αὐτῶν ἐνέπιπτον εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Τίτου ἐσταυροῦντο πεντακῶσιοι ἐνίοτε διὰ μιᾶς ἐνώπιον τῶν ἐπὶ τοῦ τεύχους ἱσταμένων Ἰουδαίων· ὁ δ' ἀριθμὸς τῶν σταυρωθέντων ἦν τοσοῦτος, ὥστε οὔτε τόπος οὔτε ξύλα εὕρισκοντο πλέον, ὅπως σταυρώσωσι καὶ ἄλλους⁴⁾. Ἀπέναντι τῶν ὑπὸ τοῦ Τίτου σταυρουμένων τούτων Ἰουδαίων ἔκειτο ὁ Γολγοθᾶς⁵⁾.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἤρξαντο ἤδη ν' ἀνεγείρωσι προχώματα καὶ ἰδίως ἐναντίον τῆς Ἀντωνίας· ἀλλὰ μολίς συνετέλεσθησαν, καὶ ἐξελθόντες οἱ Ἰουδαῖοι μετ' ἀπληγισμένης τόλμης κατέστρεψαν αὐτὰ⁶⁾. Τότε ὁ Τίτος μετ' ἐκπληκτικῆς ταχύτητος διέταξε νὰ περιζώσῃ τὴν πόλιν δι' ἑτέρου τεύχους⁷⁾. Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἐφθασεν ἡ πείνα εἰς ὑπέρτατον βαθμόν· δὲν προέφθανον νὰ θάπτωσι τοὺς ἀποθνήσκοντας, καὶ αἱ ὁδοὶ τῆς πόλεως ἐπληρώθησαν πτωμάτων, ἅτινα, ἵνα ἀπαλλαγθῶσι ἀπὸ τῆς φθοροποιῦ δυσωδίας, ἐρρίπτοντο ἐκτὸς τοῦ τεύχους. Ἡ πείνα καὶ αἱ ὁμοπραγίαι τῶν Ἱερουσαλιμιτῶν ἠνάγκασαν πολλοὺς τῶν Ἰουδαίων ν' αὐτομολήσωσι εἰς τοὺς Ῥωμαίους· πολλοὶ ὅμως ἐξ αὐτῶν ἐκ τῆς πολλῆς πείνης ἔτρωγον τοσοῦτον, ὥστε μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων στιγμῶν ἀπέθνησκον· τοὺς δὲ διασωθέντας περιέμενε σκληροτέρα τύχη. Σύροι στρατιῶται παρετήρησαν Ἰουδαῖόν τινα ζητοῦντα ἐν τῇ κόπρῳ τοῦ χρυσῶν, ὃν προηγουμένως, ἵνα φυλάξῃ, κατέπιεν· ἀμέσως διεδόθη ἡ φήμη ἐν ὅλῳ τῷ Ῥωμαϊκῷ στρατῷ ὅτι οἱ αὐτομολοῦντες Ἰουδαῖοι εἶχον χρυσὸν ἐν τῷ στήθει τῶν, καὶ ἐν μίᾳ νυκτὶ οἱ Σύροι καὶ οἱ Ἀραβες στρατιῶται ἐτρύπησαν τοὺς στομάχους 2,000 Ἰουδαίων, ὅπως εὕρωσι χρυσόν. Εἰς μάτην ἀπέτρεψεν ὁ Τίτος τοὺς στρατιώτας του ἀπὸ τῆς στυγερᾶς ταύτης πράξεως, ἀπειλήσας ὅτι θέλει κατακοντίσει πάντα, ὅστις φωραθῇ ἐν τῇ πράξει ταύτῃ· «Θεὸς ἦν, λέγει ὁ Ἰώσηπος, ὁ τοῦ λαοῦ παντὸς κατακρίνας καὶ πᾶσαν αὐτοῖς σωτηρίαν δόν ἐκ ἀπώλειαν ἀποστρέφων»⁸⁾.

Οἱ Ῥωμαῖοι ὕψωσαν νέα προχώματα κατὰ τῆς Ἀντωνίας, καὶ ἡ πρὸς ταῦτα ἀπαιτούμενη ξυλικὴ μετεκομίσθη 90 στάδια μακρόθεν τῆς πόλεως· οὕτω σπάνια ἦσαν τὰ ξύλα ἐν ταῖς περίξ τῆς Ἱερουσαλὴμ. Μετὰ πολλὰς δ' αἱματηρὰς προσβολὰς κατέρωθον νὰ κυριεύσωσι τὸ φρούριον τοῦτο, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ἀπεσύρθησαν εἰς τὸ Ἱερὸν. Οἱ πολιορκηταὶ συνεκέντρωσαν τὰς δυνάμεις τῶν

¹⁾ Πόλεμ. Ἰουδ. ε. 3, 1.

²⁾ Αὐτόθ. ε. 6, 1.

³⁾ Αὐτόθ. ε. 7, 2. 8, 1, 2.

⁴⁾ Αὐτόθ. ε. 10 καὶ 11, 1.

⁵⁾ Αὐτόθ. ε. 11, 4—6.

⁶⁾ Αὐτόθ. ε. 12, 1, 2.

⁷⁾ Αὐτόθ. ε. 13, 4.

κατὰ τοῦ Ἱεροῦ. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀρχίσῃ ἡ γενικὴ προσβολή, ἀπέστειλεν ὁ Τίτος τὸν Ἰώσηπον πρὸς τὸν ἐκ Γισχά-
λων Ἰωάννην, ἵνα εἴπῃ αὐτῷ νὰ παύσῃ πλέον μιαινὼν τὸ
Ἱερὸν καὶ προκαλῶν τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Ἰ-
ωάννης ἀπήντησε μετὰ σαρκασμῶν, ὅτι οὐδέποτε φοβεῖ-
ται ἄλλωσιν, διότι ἡ πόλις ὑπάρχει τοῦ Θεοῦ. Πρὸς ταῦ-
τα ἀνταπεκρίθη ὁ Ἰώσηπος «πῶς δύνασαι νὰ ἐλπίζῃς εἰς
τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ σὺ, ὅστις ἀσεβῶς τὸ Ἱερὸν ἐμι-
νας;»¹⁾

Ὁ Ἰωάννης ἔστησε τὰς πολεμικὰς μηχανὰς ἀνωθεν
τῶν πυλῶν τοῦ Ἱεροῦ, ὥστε τὸ Ἱερὸν ὠμοιάζε με φρού-
ριον περικυκλωμένον με πύργους²⁾. Ὁ Τίτος καὶ πάλιν
δὲν ἀπεφάσισε νὰ διατάξῃ ἐφοδὸν κατὰ τοῦ Ἱεροῦ, καὶ διὰ
τελευταίαν φορὰν ἀπευθυνθεὶς πρὸς τε τὸν Ἰωάννην καὶ
τοὺς περὶ αὐτὸν εἶπεν· «μαρτύρομαι θεοὺς ἐγὼ πατέριους,
καὶ εἴτις ἐφεώρα ποτὲ τὸν δε τὸν τόπον· μαρτύρομαι καὶ
στρατιὰν ἐμὴν καὶ τοὺς παρ' ἐμοὶ Ἰουδαίους καὶ ὑμᾶς
αὐτοὺς, ὡς οὐκ ἐγὼ ταῦθ' ὑμᾶς ἀναγκάζω μιαίνειν, καὶ
ἐὰν ἀλλάξῃτε τῆς παρατάξεως τὸν τόπον, οὐδεὶς τῶν
Ῥωμαίων οὔτε προσελεύσεται τοῖς ἁγίοις οὔτε ἐνυβρίσει·
τηρήσω δὲ τὸν ναὸν καὶ μὴ θέλουσι³⁾. Ὁ Ἰωάννης ἐ-
νόμιζεν ὅτι ταῦτα εἶπεν ὁ Τίτος ἐκ δειλίας καὶ οὐχὶ ὑπὸ
καλοκάγαθίας· καὶ οὕτως ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐπαναλάβῃ
τὴν πολιτορχίαν καὶ παρὰ τὴν θέλησίν του, καὶ νὰ ἐπιτεθῇ
κατὰ τοῦ Ἱεροῦ. Καὶ ἐν πρώτοις ὕψωσαν οἱ Ῥωμαῖοι
προχώματα περὶ τὸ Ἱερὸν, οὕτως ἐπυρπόλησαν πρῶτον
τὰς νοτιοδυτικὰς στοὰς, ἔπειτα τὰς δυτικὰς καὶ τέλος τὰς
βορειοανατολικὰς⁴⁾.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξύ ἡ πείνα ἐφθασεν ἐν Ἱεροσο-
λύμοις εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν καὶ ἀναρίθμητοι Ἰουδαῖοι
ἀπέθνησκον. Οἱ λησταὶ ἐφώρμων ὡς λυσσαλέοι κύνες
εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἔτρωγον καὶ αὐτὰ τὰ ὑποδήματα, τὰς
δερματίνους ζώνας καὶ τὰ τῶν ἀσπίδων δέρματα. Τότε
συνέβη ἡ ἐξῆς ἀνήκουστος καὶ φρικαλέα πρᾶξις· γυνή
τις ἐκ τῶν πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Μαρία καλουμένη, λαμ-
βάνει τὸ ὑπομάζιον αὐτῆς παιδίον καὶ σφάξασα καὶ ἐψή-
σασα αὐτὸ, τὸ μὲν ἥμισυ κατέφαγε, τὸ δὲ ὑπόλοιπον κα-
λύψασα ἐφύλαττεν· ὁσφρανθέντες δὲ οἱ στασιασταὶ τὴν ὁ-
σμὴν, εἰσώρμησαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς γυναικὸς καὶ ἠπεί-
λουν αὐτὴν ὅτι θὰ τὴν σφάξωσι, ἐὰν μὴ ἐδείκνυεν αὐτοῖς
τὸ ἐψήγην κρέας. Τότε ἀνοίξασα τὸ ὑπόλοιπον τοῦ τέ-
κνου της, εἶπε πρὸς αὐτούς· «τοῦτο εἶναι τὸ ἐμὸν τέκνον,

φάγετε διότι καὶ ἐγὼ ἔφαγον ἐξ αὐτοῦ· μὴ γίνεσθε μήτε
μαλακώτεροι γυναικὸς μήτε συμπαθέστεροι μητρὸς· ἐὰν
ὅμως ἦσθε εὐσεβεῖς καὶ ἀποστρέψετε τὴν ἐμὴν θυσίαν,
ἐγὼ μὲν τὸ ἥμισυ ἔφαγον, καὶ τὸ λοιπὸν ἄς μείνῃ εἰς ἐ-
μέ»· ἀλλ' οὗτοι φρικιάσαντες ἐνώπιον τοῦ θεάματος τούτου
ἐξήλθον ἔξω, καὶ ἀμέσως διεδόθη ἡ φρικαλέα αὕτη πρᾶξις
οὐ μόνον εἰς ὅλην τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ῥω-
μαίους. Ὁ Τίτος, ἀκούσας τοῦτο, ἐπεκαλέσθη μάρτυρας
τοὺς Θεοὺς ὅτι αὐτὸς ἀθῶός ἐστι ἀπὸ τῆς τριταύτης κακουρ-
γίας, διότι εἰς μάτην προέτεινε πολλάκις τοῖς Ἰουδαίοις
εἰρήνην⁵⁾. Οἱ Ῥωμαῖοι ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας ἠγωνίζοντο νὰ
κλονήσωσι διὰ τῶν μηχανῶν τῶν τὰ θεμέλια τῆς ἀνατο-
λικῆς τοῦ Ἱεροῦ στοᾶς· καὶ μόλις μετὰ πολλὰς προσπα-
θείας κατέρωθωσαν ν' ἀνοίξωσιν ἐν μέρος κάτωθεν τῆς βο-
ρείου πύλης. Τότε ὥρμησαν διὰ κλιμάκων καὶ ἔθισαν
πῦρ εἰς αὐτάς ἢ πυρκαϊὰ διήρκει ἡμέρας καὶ νυκτός.

Ὁ Τίτος συνεκάλεσε τότε πολεμικὸν συμβούλιον καὶ
συνεσχέθη, ἐὰν πρέπη νὰ σώσωσι τὸ Ἱερὸν. Τινὲς ἀπε-
φάνθησαν οὐχί· διότι εἶπον, ἐν ὅσῳ σώζεται τὸ Ἱερὸν, οἱ
Ἰουδαῖοι οὐδέποτε θὰ εἰρηνεύσωσιν· ἄλλοι δὲ ἐγνώμοδό-
τησαν ὅτι τὸ Ἱερὸν πρέπει νὰ σωθῇ, ἐὰν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπο-
συρῶσιν ἀπ' αὐτοῦ· ἐὰν ὅμως ἐμμένωσιν ἐν τούτῳ ὡς ἐν
φρουρίῳ, νὰ παραδοθῇ εἰς τὸ πῦρ. Ἀλλ' ὁ Τίτος ἀπεκρίθη
ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον ἀποφασίζει νὰ παραδεχθῇ τὴν πυρ-
πόλησιν τοῦ Ἱεροῦ· διότι ἡ πυρπόλησις αὐτοῦ εἶναι βλάβη
καὶ αὐτῶν τῶν Ῥωμαίων, καὶ, ἐὰν σωθῇ, θὰ ᾔηται τὸ κό-
σμημα τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὁ Θεὸς πρὸ πολλοῦ κατεδίκασε
τὸ Ἱερὸν εἰς πῦρ, λέγει ὁ Ἰώσηπος. Γενομένης δὲ νέας
συμπλοκῆς, οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέβησαν μέχρις αὐτοῦ· τότε εἰς
τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν ἀνευ τινὸς παραγγελίας, ἀλ-
λ' ὑπὸ δαιμονίου τινὸς ὁρμῆς κινούμενος, λαμβάνει ἕνα
δαυλὸν καὶ, ἀναβὰς ἐπὶ τῶν ὤμων ἐνὸς συστρατιώτου, ῥί-
πτει αὐτὸν ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ διὰ τῆς χρυσεῆς θυρίδος.
Ὅτε δὲ μετ' οὐ πολὺ ἐξεβράγχθη αἱ φλόγες, οἱ Ἰουδαῖοι
ἐξέβαλον φωνὰς ἀξίας τῆς συμφορᾶς καὶ ἔδραμον ὅλοι
δομοῦ ἵνα σβέσωσιν τὸ πῦρ. Ὁ Τίτος τὴν στιγμὴν ταύ-
την ἐκοιμάτο, ἀλλ' ἅμα ἔμαθε τοῦτο, ἀναπηδήσας
ἔσπευσεν ἀμέσως ἵνα περιορίσῃ τὸ πῦρ· τοῦτον ἠκολού-
θησαν οἱ τε στρατηγοὶ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι λεγεῶνες. Ἀλλ'
εἰς μάτην διέτασσε νὰ σβέσωσι τὸ πῦρ· πλήρεις θυμοῦ
καὶ ἐκδικήσεως ὁρμήσαντες οἱ στρατιῶται, οὔτε ἤκουον
οὔτε ἤθελον ν' ἀκούσωσι τὰς διαταγὰς τοῦ Τίτου. Ὅλοι
οἱ ἐντὸς τοῦ ναοῦ Ἰουδαῖοι κατεσφάγησαν, καὶ τὸ αἷμα
ἔρρεε ποταμηγδὸν ἐκ τῶν κλιμάκων αὐτοῦ. Ὁ Τίτος ἐ-
προχώρησε καὶ ἐντὸς τοῦ εἰς τὰς φλόγας παραδεδωμένου
Ἱεροῦ, καὶ ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι αἱ φλόγες κατέλαβον μόνον τὰ
ἔξωθεν αὐτοῦ μέρη, ἤλπιζε νὰ σώσῃ τοῦλάχιστον τὸ ἐ-

¹⁾ Πόλεμ. Ἰουδ. γ'. 2, 1.

²⁾ «Ὅταν οὖν ἴδῃτε τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥη-
θὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ Προφήτου, ἐστὶς ἐν τόπῳ ἁγίῳ, τότε οἱ
ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φυγέτωσαν ἐπὶ τὰ ὄρη». Ματθ. κδ'. 15.

³⁾ Πόλεμ. Ἰουδ. γ'. 2, 4.

⁴⁾ Αὐτόθ. γ'. 2, 5, 6, 9. 3, 1, 2.

⁵⁾ Αὐτόθ. γ'. 3, 3—5.

σωτερικὸν αὐτοῦ· ἤρξατο νὰ παρακαλῇ τοὺς στρατιώτας του, ὅπως σβέσωσι τὸ πῦρ, καὶ ἐπειδὴ οὐδ' αἱ παρακλήσεις του εἰσηκούοντο, διέταξε τοὺς ἑκατοντάρχας αὐτοῦ νὰ μαστίζωσι πάντα ἀπειθοῦντα. Ἀλλὰ τὰ πάντα εἰς μάτην· ἡ ὀργὴ καὶ τὸ κατὰ τῶν Ἰουδαίων μῖσος ὑπερίσχυον παντὸς μέτρου· εἰς τῶν στρατιωτῶν μάλιστα, ἅμα παρ-ετήρησεν ὅτι ὁ Τίτος δὲν ἐβλεπεν αὐτὸν, ἔφερε καὶ ἐβα-λε πῦρ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων. Αἰφνης ἐφάνησαν καὶ ἐντεῦθεν φλόγες· ὁ δὲ Τίτος ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ ἐκεῖθεν, καὶ αὐτῷ τὸ Ἱερὸν ἐπυρπολήθη ὅλον παρὰ τὴν θέλησιν καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀρχιστρατήγου ¹⁾.

Ἀφ' οὗ δ' ἄπαξ ἐγένετο παρανόλημα τοῦ πυρὸς τὸ ἱερῶ-τατον τῆς Ἱερουσαλὴμ οἰκοδόμημα, ἐξέλιπε τότε καὶ πᾶς οἶκος καὶ πᾶν ἔλεος· παιδία, γυναῖκες, γέροντες, ἱερεῖς ἐθανατώνοντο ἀνηλεῶς. Ὅλος ὁ λόφος, ἐφ' οὗ ὑψοῦτο τὸ Ἱερὸν, ἦν πλήρης νεκρῶν, τὸ δὲ αἷμα ἔρρεε ποταμιοδόν· ὁ ἀλαλαγμὸς τῶν Ῥωμαϊκῶν ταγμάτων, αἱ τῶν ὑπὸ πυρὸς καὶ σιδήρου περικυκλουμένων στασιαστῶν φωναί, αἱ κραυ-γαί, αἱ οἰμωγαί καὶ οἱ θρήνοι τῶν Ἰουδαίων ἠνωμένοι μετὰ τοῦ τρυγμοῦ τῶν φλογῶν ἦσαν ἀπερίγραπτα· ψευδο-προφήτης τις ἐμφανισθεὶς τότε προεφῆτευσεν, ὅτι ὅστις θέλει νὰ σωθῇ, ἄς ἀναβῇ εἰς τὸ Ἱερὸν. Πολλοὶ τῶν Ἰου-δαίων ἀπατηθέντες ἀνέβησαν εἰς αὐτὸ, καὶ ἅπαντες παρε-δόθησαν εἰς τὰς φλόγας ²⁾.

Ἐπὶ τῆς τέφρας τοῦ Ἱεροῦ ἐχαιρέτισαν οἱ Ῥωμαῖοι στρατιῶται τὸν Τίτον ὡς Αὐτοκράτορα. Ἰουδαῖοι ἱερεῖς, οἵτινες ἦσαν κεκρυμμένοι εἰς τι μέρος τοῦ Ἱεροῦ, ἀ-ναγκάζεσθαι ὑπὸ τῆς πείνης, ἐξῆλθον καὶ προσελθόντες πρὸς τὸν Τίτον ἐζήτησαν ἔλεος· ἀλλ' ὁ Τίτος ἀπήντησεν· ἡ χάρις παρήλθε· τὸ Ἱερὸν, χάριν τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ σωθῶσι, δὲν ὑπάρχει πλέον· ἀρμυζει εἰς αὐτοὺς, ὡς εἰς ἱερεῖς, νὰ συναπολεσθῶσι μετὰ τοῦ Ἱεροῦ. Ταῦτα εἰπὼν διεταξε νὰ θανατώσωσιν αὐτοὺς.

Ὁ Σίμων καὶ ὁ Ἰωάννης, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν στασιαστῶν, ἐζήτησαν νὰ ἐλθωσιν εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Τί-του. Οὗτος ὑπεσχέθη νὰ χάρισθαι εἰς αὐτοὺς τε καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτοὺς τὴν ζωὴν, ἐὰν καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ πα-ραδοθῶσιν· οἱ στασιασταὶ ὅμως ἀπήντησαν ὅτι εἶχον ὀρκισθῇ νὰ μὴ παραδοθῶσιν εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ ἐ-ζήτησαν ἵνα τοῖς ἐπιτραπῇ νὰ διέλθωσι διὰ τῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων κατασκευασθέντων τειχῶν καὶ φύγωσι μετὰ

τῶν γυναικῶν καὶ τῶν παιδῶν τῶν εἰς τὴν ἔρημον. Ὁ Τίτος ὀργισθεὶς ἐκήρυξε διὰ κήρυκος ὅτι οὐδενὸς θέλει φεισθῇ, προσέταξεν ὅμως τοὺς στρατιώτας τοῦ ἵνα μόνον λεηλατήσωσι καὶ πυρπολήσωσι τὴν πόλιν. Οἱ στρα-τιῶται ἤρξαντο νὰ πραγματοποιῶσι τὴν προσταγὴν· τὸ πῦρ ἐπέθη εἰς τὸ βουλευτήριον, εἰς τὸ Ἀρχεῖον, εἰς τὴν Ἀκρὰν, εἰς τὸν Ὀφλὰν καὶ εἰς ἕλα τὰ μέχρι τῆς πηγῆς τοῦ Σιλωὰμ μέρη. Οἱ στασιασταὶ κατέφυγον εἰς τὴν ἄνω πόλιν, ἐν ᾗ, ὡς γινώσκουμεν, ἔκειντο οἱ ὀχυρώτατοι πύρ-γοι τοῦ Ἰππικοῦ, τοῦ Φασαήλου καὶ τῆς Μαριάμμης· ταύτην ἤρξατο ἡδὴ νὰ πολιορκῇ ὁ Τίτος. Ἀλλὰ μόλις τὰ χώματα ὑψώθησαν, τὰ δὲ τείχη καὶ τινες τῶν πύρ-γων ὀλίγον ἐδλάθησαν, καὶ αἰφνης κατέλαβε τοὺς στα-σιαστὰς, ὥσαντι κατεδίωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς, τυφλὸς φό-βος καὶ τρόμος· ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν αὐτῶν πύργων, οἵ-τινες ἠδύναντο ν' ἀνθέξωσι κατὰ πάσης μηχανῆς, καὶ οἵτινες μόνον διὰ τῆς πείνης ἠδύναντο νὰ κυριευθῶσι, κατέβησαν, καὶ καταφυγόντες εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰω-σαφὰτ, προσεπάθησαν νὰ διαφύγωσι διὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν τειχῶν· ἀλλὰ μὴ δυνάμενες νὰ κατορθώσωσι τοῦτο, ἐ-κρύβησαν εἰς τὰς ὑπογείους διόδους. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀνευ κόπου κυριεύσαντες τοὺς πύργους, ἔστησαν τὴν σημαίαν των ἐπ' αὐτῶν καὶ ἐδόθησαν εἰς φόνους καὶ λεηλασίας ἐν τῇ ἄνω πόλει. Αἱ σφαγαὶ διήρκουν καθ' ὅλην τὴν ἡ-μέραν, τὴν δὲ νύκτα ἐκαίοντο αἱ οἰκίαι. Πολλὰς οἰκίας εὖ-ρον πλήρεις νεκρῶν.

Ὅτε ὁ Τίτος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἄνω πόλιν καὶ παρετή-ρησε μετὰ θαυμασμοῦ τοὺς ἰσχυροὺς καὶ κολοσιαίους αὐ-τῆς πύργους· «μόνον διὰ τῆς θείας βοηθείας, εἶπεν, ἡγάγο-μεν εἰς πέρας τὴν πολιορκίαν»· ὁ Θεὸς ἀπεδίωξε τοὺς Ἰ-ουδαίους ἀπὸ τῶν ὀχυρωμάτων τούτων· διότι τί ἠδύναν-το ἀνθρώπινοι χεῖρες καὶ μηχαναὶ κατὰ τῶν πύργων τού-των; Οἱ στρατιῶται ἀπέκαμον φονεύοντες, ἀλλ' οὐχ ἦτ-τον ὑπελείπετο πλῆθος ἐτι Ἰουδαίων. Ἐκ τούτων οἱ μὲν ἀ-νήκοντες εἰς τοὺς στασιαστὰς ἐθανατώθησαν ἅπαντες, οἱ δὲ νεώτεροι καὶ εὐειδέστεροι ἐφυλάχθησαν διὰ τὸν θρίαμβον. Οἱ τὰ δέκατον ἔβδωκαν ἔτος ὑπερβάντες ἀπεστάλησαν εἰς τὰ ἐν Αἰγύπτῳ λατομεῖα, πολλοὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας, πολλοὶ ἐκρατήθησαν διὰ τὰς θηριομαχίας· οἱ δὲ μικρότεροι τῶν 17 ἐτῶν ἐπωλήθησαν. Ἐν ᾧ οὕτως ὠρί-ζετο ἡ τύχη τούτων, ἀνέθανον ἐτι 12,000 ὑπὸ τῆς πείνης.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦν, κατὰ τὸν Ἰω-σηπον, 97,000, καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τῆς πολιορ-κίας ἀπωλέσθησαν περὶ τὸ 1,100,000. Κατὰ τὰς πρώ-τας ἡμέρας τῆς πολιορκίας ἔρριψαν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐκ μιᾶς μόνον πύλης περὶ τὰς 115,000 πτωμάτων ³⁾.

³⁾ Διάθλ. ς'. 8, 9. ε. 13, 6. ζ'. 3, 1. Κατὰ τὴν

¹⁾ Πόλεμ. Ἰουδ. ς'. 4, 1—3.

²⁾ Κατὰ τὸν Ἰωσηπον τὸ δεύτερον τοῦτο Ἱερὸν ἐπυρπολήθη κατὰ τὸν αὐτὸν μῆνα καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν καὶ τὸ πρῶτον. Ἀπὸ τῆς ἐπὶ Σολομῶντος οἰκοδομῆς μέχρι τῆς κατα-στροφῆς τοῦ δευτέρου ἀριθμεῖ 1130 ἔτη. Ἀπὸ δὲ τῆς ἀνοι-κοδομῆς τοῦ δευτέρου μέχρι τῆς τελευταίας αὐτοῦ καταστρο-φῆς παρήλθον 639.

Ἡ συσπώρευσις τοσούτου πλήθους προήλθεν ἐνεκα τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, δι' ἣν πανταχόθεν συνέβρευσαν πληθος Ἰουδαίων· ἀλλ' ὁ πληθυσμὸς οὗτος ἐπήνεγκε ταχύτερον τὴν καταστροφὴν τῶν, συντελέσας εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς πείνης. Ὑπὲρ τὰς 2.000 πτωμάτων εὗρον προσέτι εἰς τὰς ὑπογείους διόδους καὶ αὐτὸν τὸν Ἰωάννην, ὅστις ἤδη παρεδόθη τοῖς Ῥωμαίοις· εἰς ταύτας κατέφυγε καὶ ὁ Σίμων· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐτελείωσαν αἱ τροφαὶ του, ἃς παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ, ἀνέβη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Ἱεροῦ, καὶ ἐκεῖ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων, ἐφυλάχθη μετὰ τοῦ Ἰωάννου διὰ τὸν θρίαμβον. Οἱ Ῥωμαῖοι στρατιώται δὲν εἶχον πλέον οὔτε ν' ἀρπάσωσιν οὔτε νὰ φονεύσωσιν· ὁ δὲ Τίτος διέταξεν αὐτοὺς νὰ κατεδαφίσωσιν ὅλην τὴν πόλιν καὶ τὸ Ἱερὸν πλὴν τῶν πυργῶν τοῦ Ἱππικίου, τοῦ Φασαήλου καὶ τῆς Μαριάμνης, ὅτινες ὤφειλον νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεὰς εἰς μαρτύριον τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀνδρείας· τινὰ δὲ τῶν μερῶν τῆς πόλεως τοιαύτην ὑπέστησαν καταστροφὴν, ὥστε οὐδεὶς τῶν νεωστὶ ἐρχομένων ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ ὅτι κατώκησάν ποτε ἐνταῦθα ἄνθρωποι. Ἡ πολιορκία τῆς Ἱερουσαλὴμ ἤρξατο τὸ 70 Μ. Χ. τὴν ἐβδόμην Μαΐου καὶ ἔλαβε πέρας τὴν ἐνδεκάτην Σεπτεμβρίου, διαρκέσασα πέντε περίπου μῆνας.

Ὁ Τίτος ἐπιστρέψας εἰς Ῥώμην εἰσῆλθε μετὰ θρίαμβου εἰς αὐτήν. Τὰ χρυσὰ σκεύη τοῦ Ἱεροῦ, ἡ χρυσὴ λυχνία, ἡ τράπεζα, οἱ κρατῆρες, καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ βιβλία ἀπετέλουν τὰ κυριώτερα ἀντικείμενα τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου. Ἐν τῷ θρίαμβῳ παρήσαν καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Σίμων· ὁ τελευταῖος οὗτος προσηγέχθη θυσία εἰς τοὺς θεοὺς. Τὰ ἱερὰ σκεύη ἐκτεθέντα εἰς τὴν θέαν τοῦ λαοῦ κατετέθησαν ἐπὶ τέλους ἐν τῷ ὑπὸ τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ οἰκοδομηθέντι ναῷ τῆς Εἰρήνης· τὰ δὲ Ἰουδαϊκὰ βιβλία καὶ τὸ πορφυροῦν καταπέτασμα τῆς σκηνῆς ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ Αὐτοκράτορος. Τοιοῦτον οἰκτρὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἁγία Πόλις, ἐν ᾗ ἐξέλαμψε τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας, ὁ τόπος, ὃν ὁ Κύριος ἐξελέξατο εἰς κατοικίαν ἑαυτοῦ, καὶ ὃν καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰθνηκοὶ συγγραφεῖς ἐκάλουν τὴν ἐπισημοτέραν πόλιν τῆς Ἀνατολῆς¹⁾.

Πρὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ προηγήθησαν πολλὰ ἔκτακτα σημεῖα, ὅπερ ἱστορεῖ ὁ Ἰωσήπος²⁾. Ἡ ἀνατολικὴ πύλη τοῦ Ἱεροῦ, καίπερ χαλκῇ καὶ στιβαρωτάτῃ καὶ μόλις κλειομένη διὰ τῆς ὠθήσεως εἰκοσιν ἀνδρῶν, εὗρέθη ποτὲ περὶ τὴν ἑκτὴν ὥραν τῆς νυκτὸς αὐτομάτως

ἠνεωγμένη. Ἡμέραν τινὰ πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ὠφθησαν μετέωρα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄρματα καὶ φάλαγγες ἐνοπλοὶ διατάττουσαι τὰ νέφη καὶ περικυκλοῦσαι πόλεις. Τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς ἐν καιρῷ νυκτὸς οἱ ἱερεῖς εἰσελθόντες κατὰ τὸ σὺνηθεὶς εἰς τὸ Ἱερὸν, κατ' ἀρχὰς μὲν ἤκουσαν κίνησιν τινα καὶ κτύπον, μετὰ δὲ ταῦτα καὶ φωνὴν, ὁμοιάζουσαν με φωνὴν πολλῶν ἀνθρώπων καὶ λέγουσαν «μεταβαίνωμεν ἐντεῦθεν». Ἰησοῦς τις υἱὸς τοῦ Ἀνάνου ἄνθρωπος ἀγροῖκος, τέσσαρα ἔτη πρὸ τοῦ πολέμου καὶ καθ' ὃν καιρὸν εἰρήνευεν ἡ πόλις, ἐλθὼν τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας εἰς τὸ Ἱερὸν, αἰφνης ἤρξατο νὰ βοᾷ «φωνὴ ἀπ' ἀνατολῆς, φωνὴ ἀπὸ δύσεως, φωνὴ ἀπὸ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, φωνὴ ἐπὶ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸν ναόν, φωνὴ ἐπὶ νυμφίους καὶ νύμφας, φωνὴ ἐπὶ τὸν λαόν πάντα» καὶ ταῦτα ἐξηκολούθει κράζων ἡμέρας καὶ νυκτὸς, διερχόμενος δι' ὅλων τῶν ὁδῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ· ἀγανακτήσαντες δὲ τῶν ἐπισήμων τινὲς καὶ συλλαβόντες αὐτὸν, ἤρξαντο νὰ τὸν μαστίζωσιν, ἀλλ' οὗτος χωρὶς νὰ παραχθῇ διόλου ἐξηκολούθει κραυγάζων ἐντονώτερον «αἱ αἱ Ἱεροσόλυμοις»· ἀπήχθη ἐνώπιον τοῦ ἐπάρχου Ἀλβίνου, ὅστις ἠρώτησεν αὐτὸν, τίς καὶ πόθεν εἶναι· ἀλλ' ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ἐξηκολούθει λέγων «αἱ αἱ Ἱεροσόλυμοις»· ὁ δὲ Ἀλβίνος ἀπέλυσεν αὐτὸν ὡς παράφρονά· καὶ μέχρι τοῦ πολέμου οὐδ' ἐφάνη εἰς τινα τῶν πολιτῶν, οὔτε κατηρᾶτο τοὺς τύποντας αὐτὸν, οὔτε ἠλόγει τοὺς ἐλεοῦντας, ἀλλ' ἡ μόνη του ἀπάντησις εἰς ταῦτα πάντα ἦν «αἱ αἱ Ἱεροσόλυμοις» καὶ οὕτω ἐξηκολούθει κράζων ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη καὶ πέντε μῆνας, χωρὶς ν' ἀμβλυνθῇ ἡ φωνὴ του οὔτε ν' ἀποκάμῃ. Ἀμα δὲ ἤρξατο ἡ πολιορκία, πορευθεὶς εἰς τὰ τεῖχη ἤρξατο νὰ κράζῃ γεγωνοτέρᾳ τῇ φωνῇ «αἱ αἱ πόλιν τῇ πόλει καὶ τῷ λαῷ καὶ τῷ ναῷ»· ὅτε δὲ τελευταῖον προσέθηκεν, αἱ αἱ δὲ καὶ ἐμοί, λίθος ἀπὸ τῶν βωμαϊκῶν μηχανῶν ἀποσπασθεὶς καὶ πλήξας αὐτὸν ἀπέκτεινεν³⁾. Πρὸς τοῦτοις τοῖς προσηκουμένοις προστίθουσιν ὁ Ἰωσήπος καὶ τὰ ἑξῆς, ὅπερ ὠθήσεν αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον. Ἐν τῷ Ἱερῷ, λέγει, ὑπῆρχε χρησμός τις ἀμφίβολος, ὅστις ἔλεγεν, ὅτι κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον ἀπὸ τῆς χώρας αὐτῶν τις ἄρξει τῆς Οἰκουμένης· τοῦτον τὸν χρησμόν ἐξέλαβον οἱ Ἰουδαῖοι ὡς εἰς αὐτοὺς ἀναφερόμενον, καὶ πολλοὶ τῶν σοφῶν αὐτῶν ἐπλανήθησαν εἰς τὴν ἐξηγήσιν τούτου. Ἀλλ' ὁ χρησμός ἐκείνος, λέγει, ἀπέβλεπε τὴν κυριαρχίαν τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ, ὅστις ἐν Ἰουδαίᾳ ἀνηγορεύθη Αὐτοκράτωρ⁴⁾.

Πόσον ἀνεξέρευνητα εἰσὶ τὰ κρίματα Κυρίου καὶ ἀνεξίτηλα οἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! Τὸν ἀληθῆ Μεσσίαν, οὗ τινος τὴν ἐπὶ πάσης τῆς Οἰκουμένης κυριαρχίαν οἱ Προφῆται

μαρτυροῦν τῶν ἐντομολησάντων ἐρρήθησαν ἐκτὸς τῆς πόλεως περὶ τὰς 600,000 πτωμάτων. Raumer Palaest.

¹⁾ Plin. Histor. nat. V, 15. Tacitus V, 2.

²⁾ Ἰουδ. πόλ. ζ'. 1—3. Τὰς θεσημίας ταύτας ἀναφέρει καὶ ὁ Τάκιτος. Hist. V, 13.

³⁾ Πόλεμ. Ἰουδ. ζ' 5, 3.

⁴⁾ Αὐτόθ. ζ' 5, 4.

προανήγγειλαν, πρὸς δὲ ὁ Πατὴρ εἶπεν «ἀλλήτῃ παρ' ἐμοῦ καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς», ἐστύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τεσσαράκοντα ἔτη μετὰ τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο ἐξάνιστανται κατὰ τῶν Ῥωμαίων μετὰ τῆς τυφλῆς ἐλπίδος, ὅτι αὐτὸς οὗτος ὁ προῤῥηθεὶς Μεσίας ἐμελλε νὰ δῶγγῃ αὐτοὺς εἰς τὸν θρίαμβον· ἀλλ' αὕτη αὕτη ἡ ἐλπίς κατήνεγκε τὴν θείαν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν κεφαλῶν τῶν.

Τίς δύναται ν' ἀναγνώσῃ τὴν περιγραφὴν τῆς φοβερᾶς ταύτης ἐκδικήσεως, χωρὶς νὰ ἐνθυμηθῇ τὰς περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ προφητείας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν; Ἡμέραν τινὰ καταβαίνων μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, εἶδε τὴν πόλιν, καὶ κλαύσας εἶπεν «εἰ ἔγνων καὶ σὺ, καὶ γε ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου ταύτῃ, τὰ πρὸς εἰρήνην σου· νῦν δὲ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν σου· ὅτι ἤξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σέ, καὶ περιβαλοῦσιν οἱ ἐχθροὶ σου χάρακά σοι, καὶ περικυκλώσουσί σε καὶ συνέξουσὶ σε πανταχόθεν»· ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ κλίτους τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ἐνθα ἴστατο ὁ Κύριος ἡμῶν, διήρχετο τὸ πολιορκητικὸν τεῖχος τοῦ Τίτου καὶ ἐνταῦθα ἐστρατοπέδευσε καὶ δεκάτῃ Λεγεῶν, καὶ κατηδάφισαν τὴν πόλιν, καὶ ἐθανάτωσαν τὰ τέκνα τῆς, καὶ οὐκ ἀφῆκαν λίθον ἐπὶ λίθῳ, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔγνω τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς αὐτῆς¹⁾. «Ὅτε δ' ἐν ἄλλῃ περιστάσει εἰς τῶν μαθητῶν, δεῖξας τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Ἱεροῦ, εἶπε «Διδάσκαλε, ἴδε, ποταποὶ λίθοι καὶ ποταπαὶ οἰκοδομαί· ὁ Ἰησοῦς ἀποκριθεὶς εἶπεν αὐτῷ· «βλέπεις ταύτας τὰς μεγάλας οἰκοδομάς; οὐ μὴ ἀφεθῇ λίθος ἐπὶ λίθῳ, ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ²⁾. «Ὅταν δὲ ἴδῃτε κυκλούμενην ὑπὸ στρατοπέδου τὴν Ἱερουσαλὴμ, τότε γνῶτε ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμωσις αὐτῆς· τότε αἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη καὶ οἱ ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκχωρεῖτωσαν, καὶ αἱ ἐν ταῖς χώραις μὴ εἰσερχέσθωσαν εἰς αὐτήν· ὅτι ἡμέραι ἐκδικήσεως αὐταὶ εἰσι τοῦ πληρωθῆναι πάντα τὰ γεγραμμένα. Οὐαὶ δὲ ταῖς ἐν γαστρὶ ἐχούσαις καὶ ταῖς θηλαζούσαις ἐν ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις· ἐστὶ γὰρ ἀνάγκη μεγάλη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὀργὴ ἐπὶ τῷ λαῷ τούτῳ. Καὶ πεσοῦνται στόματι μαχαίρας, καὶ αἰχμαλωτισθήσονται εἰς πάντα τὰ ἔθνη, καὶ Ἱερουσαλὴμ ἔσται πατουμένη ὑπὸ ἐθνῶν ἄχρι πληρωθῶσι καιροὶ ἐθνῶν»³⁾.

§ 10.

Ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Τίτου ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ μέχρι τῆς εἰς τὰ ἀδελφὰ ἀποδημίας τῆς ἀγίας Ἐλένης.
70—326 Μ. Χ.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὅσῳ φοβερά καὶ ἀν

¹⁾ Λουκ. 19, 37, 41—44.

²⁾ Μάρκ. ιγ'. 1—2.

³⁾ Λουκ. κ'. 20—24.

περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου, δὲν ἠδύνατο ὅμως νὰ ᾔῃ καὶ ὁλοσχερῆς. Μ' ὅλην τὴν τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν μαλίαν, οὐδεμίαν ἀπόδειξιν ἔχομεν, ὅτι σκοπὸς τοῦ Τίτου ἦν ν' ἀποκηρύξῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτὴν εἰς αἰώνιον ἐξόντωσιν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι πολλάκις οἱ Ῥωμαῖοι τὰς ὑπ' αὐτῶν κυριευθείσας πόλεις παρέδωκαν εἰς αἰώνιον ἀνυπαρξίαν, πρὸς συμβολικὴν δὲ παράστασιν τῆς ἀποκηρύξεως ταύτης καὶ ὅπως μὴδέ τις τολμήτῃ ν' ἀνοικοδομήσῃ αὐτὰς ἡροτρίων ἐπὶ τῶν ἐρείπων αὐτῶν· ἀλλ' ἐπὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ δὲν ἐκηρύχθη τοιοῦτον ἀνάθεμα, οὐδ' ἡροτρίασαν αὐτήν. Ὁ Ἰωσήπος, ὅστις λεπτομερῶς περιγράφει πάντα τὰ γεγονότα καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς πολιορκίας, οὐ μόνον οὐδὲν τοιοῦτον λέγει⁴⁾, ἀλλὰ τούναντίον γράφει ῥητῶς, ὅτι ὁ Τίτος ἐκέλευσεν ἵνα ὅλον τὸ δυτικὸν τῆς πόλεως τεῖχος καὶ οἱ τρεῖς πύργοι, ὁ Ἰππικὸς, ὁ τοῦ Φασαχίου καὶ ὁ τῆς Μαριάμνης, μένωσι ὡοὶ⁵⁾· καὶ τὸ μὲν τεῖχος, ὅπως χρῆσιμύσῃ εἰς στρατόπεδον τῇ ὑπολειφθεσομένῃ φρουρᾷ, αἱ δὲ πύργοι, ἵνα ταῖς μετέπειτα σημαίνωσιν οἶας πόλεις καὶ τίνα τρόπον ὀχυρᾶς οὐσης ἐκράτησεν ἡ Ῥωμαίων ἀνδραγαθία. Ἀναχωρήσας προσέτι ἐξ Ἱερουσαλὴμ ὁ Τίτος, κατέλιπεν ὅλην τὴν δεκάτην λεγεῶνα ἀντὶ φρουρᾶς καὶ τινὰς ἴλας ἱππέων καὶ λόχους πεζῶν⁶⁾. Διὰ τὸν στρατὸν βεβαίως τοῦτον καὶ διὰ τὰς ἀποσκευὰς αὐτοῦ θὰ ἐμείναν κατοικίαι, καὶ οὐδένα ἔχομεν λόγον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ εἰς τοὺς μὴ μετασχόντας τοῦ πολέμου, εἴτε Ἰουδαίους εἴτε Χριστιανούς, ἀπηγορεύθη νὰ νὰ κατοικήσωσι μετὰ τῶν ἐρειπίων, ἐν ὅσῳ αἱ ἀνάγκαι αὐτῶν ἀπῆτουν τοῦτο. Ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ δύσχυρισμός τοῦ Εὐσεβίου εἶναι ἀναμφιδόλως ὑπερβολικὸς, ὅταν ἵνα ἐξηγήσῃ προφητείαν τινὰ τοῦ Ζαχαρίου⁷⁾, λέγῃ, ὅτι μόνον

⁴⁾ Ἡ γνώμη, ὅτι ἐπὶ Τίτου οἱ Ῥωμαῖοι παρέδωκαν τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς αἰώνιον ἀνυπαρξίαν, εἶναι μεταγενεστέρη, προελθοῦσα ἐκ παρανοήσεως καὶ συγχύσεως τῶν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀδριανοῦ ἀποδιδόμενων γεγονότων μετὰ τῶν ἐπὶ Τίτου. Πρῶτος ὁ Σκαλίγρος ἐξέφρασεν αὐτήν (animadv. ad Euseb. Hist. eccl. lib. IV. c. 6.), ἣν ἐπανελάβεν ὁ Witsius (Miscell. sacr. II. Exerc. XII. 8) καὶ ἄλλοι. Ὁ Σκαλίγρος μετένεγκε προφανῶς τὴν βραδύτερον ἐπὶ Τίτου Ἀννίου Ραῦφου, κατὰ τινὰς, γενομένην ἀροτρίαν τοῦ ἐδάφους τοῦ Ἱεροῦ καὶ τὴν ἀποκήρυξιν τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Τίτου. Robins. II. S. 196.

⁵⁾ Πάλ. Ιουδ. ζ'. 1, 1.

⁶⁾ Αὐτόθ. ζ'. 1, 2.

⁷⁾ «Καὶ ἐπισυνάξω πάντα τὰ ἔθνη ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ εἰς πόλεμον, καὶ ἀλώσεται ἡ πόλις, καὶ διαρπαγῇσονται αἱ οἰκίαι, καὶ αἱ γυναῖκες μολυνθήσονται, καὶ ἐξελεύσεται τὸ ἕμισυ τῆς πόλεως ἐν αἰχμαλωσίᾳ, αἱ δὲ καταλοιποὶ τοῦ λαοῦ μου οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως. Ζαχ. ιδ'. 2.

τὸ ἡμίσι τῆς πόλεως κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Τίτου¹⁾. Ἡ σημεῖωσις τοῦ Ἰερωνύμου, ὅτι καὶ πεντήκοντα ἔτη μετὰ τὴν καταστροφὴν ἐσώζοντο ἔτι λείψανα τῆς πόλεως, εἶναι ἢ πιθανωτέρα²⁾. διότι αὕτη συμφωνεῖ καὶ πρὸς ἄλλας μεταγενεστέρας εἰδήσεις. Δὲν εἶναι δὲ διόλου ἀπίθανον ὅτι τὰ λείψανα ταῦτα ἀπετέλουν καὶ οἱ ἐν καιρῷ τοῦ πολέμου εἰς Πέλλαν καταφυγόντες Χριστιανοί. Τοῦ λοιποῦ ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα ἡ ἱστορία οὐδεμίαν ποιεῖται μνησθῆναι τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐπὶ Τραϊανοῦ οἱ ἐν Αἰγύπτῳ Ἰουδαῖοι ἐπανέστησαν, ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι καθυπέταξαν αὐτούς. Ὁ Τραϊανὸς ἀπέθανε τῷ 117 Μ. Χ. τοῦτον δὲ διεδέχθη ὁ Ἀδριανὸς, ὅστις τὸν πλείστον τῆς βασιλείας αὐτοῦ χρόνον διήλθε περιηγούμενος τὰς ἐπαρχίας τοῦ ἐκτεταμένου αὐτοῦ κράτους³⁾ εἰς Παλαιστίνην δὲ φαίνεται ὅτι ἦλθε περὶ τὸ 130· μέχρι δὲ τούτου τοῦ καιροῦ, ἐκτὸς ἀσημάντων τινῶν ἐξαιρέσεων, οἱ Ἰουδαῖοι ἐφαίνοντο ἡσυχάζοντες, καὶ τοὶ ἀναμφιβόλως προσεδόκων εὐνοϊκὴν μόνον περίστασιν, ὅπως ἀποτινάξωσι τὸν Ῥωμαϊκὸν ζυγὸν, καὶ ἀνακτήσωσι τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν. Ὁ Ἀδριανὸς, μαθὼν τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν πνευμάτων, ἔλαβε τὰ κατάλληλα μέτρα ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν τε ὑποταγὴν καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἀπεφάσισε νὰ διασκορπίσῃ τὸ λείψανον τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους δι' ἀποικιῶν εἰς διάφορα τοῦ κράτους μέρη καὶ ἰδίως εἰς τὰ βόρεια παράλια τῆς Ἀφρικῆς⁴⁾. Ἕτερον μέτρον σημαντικώτερον ὡς πρὸς τὰς συνεπείας του ἦν ἡ ἐν Ἱερουσαλὺμοις ἐγκατάστασις Ῥωμαϊκῆς φρουρᾶς καὶ ἀποικίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ τεθῇ χαλινὸς εἰς τοὺς σκοποὺς ὅλου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους⁵⁾.

Ἡ μεταβολὴ αὕτη τῆς πόλεως ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες δὲν ὑπέφερον νὰ βλέπωσι ξένους κατοικοῦντας ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πόλει καὶ ξένους θεοὺς λατρευομένους ἐν αὐτῇ, εἰς φανεράν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Ῥωμαίων. Ἡ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ὑποκαυομένη

μῆνις καὶ τὸ μῖσος τῶν Ἰουδαίων ἐξεβράγη, ἅμα ὁ Αὐτοκράτωρ κατέλιπε τὴν Ἀνατολὴν (πρὸ τῷ 132), εἰς φλόγας καταστρεπτικὰς, ἐπεκταθείσας καθ' ὅλην τὴν Ἰουδαϊκὴν χώραν καὶ τὸν Ἰουδαϊκὸν λαόν. Ἀρχηγὸς ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἦν ὁ διάσημος ἄμα καὶ μυστηριώδης Βαρκεχωδᾶς ἢ Βαρκωχβᾶς (υἱὸς ἀστέρος). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ τύχη ὑνόνθησεν αὐτὸν, καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Παλαιστίνης σφιγθὲν συνέβρεον πρὸς αὐτόν. Ἀπεπειράθη δὲ νὰ προσελκύσῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ Χριστιανούς· ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι ἀπεποιήθησαν νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι, προσηνέχθη πρὸς αὐτοὺς μετ' ἀπαραδειγματίστου ὠμότητος⁶⁾. Φαίνεται δ' ὅτι ὁ Βαρκωχβᾶς μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο κύριος τῆς Ἱερουσαλήμ· τούτο δ' ἐξάγεται ἐκ τῆς εἰδήσεως, ἣν ἔχομεν, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολιορκήσαν καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν, καὶ ἐκ τῶν νομισμάτων (τινὰ τῶν ὁποίων περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν), ἅτινα ἐχάραξεν ἐν τῇ ἀγίᾳ Πόλει⁷⁾. Τὴν ἐπανάστασιν ταύτην κατ' ἀρχὰς οἱ Ῥωμαῖοι ἐθεώρησαν μικροῦ λόγου ἀξίαν, καταβρονθήσαντες τὰς προσπάθειάς λαοῦ τεταπεινουμένου. Ἀλλ' ὅτε τὸ πνεῦμα τῆς ἐπαναστάσεως διεδόθη καὶ ἔλαβεν ἐπίτασιν μετὰ τῶν Ἰουδαίων ὅλου τοῦ κράτους καὶ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Δίωνος, σύμπασα ἡ Οἰκουμένη ἐκινήθη, τότε ὁ Ἀδριανὸς ἐξύπνησεν ἀπὸ τῆς ἀπαθείας του. Οἱ ἐπαναστάται Ἰουδαῖοι ἐγένοντο ἤδη κύριοι 40 ὀχυρῶν πόλεων καὶ 985 χωρίων. Ὁ Αὐτοκράτωρ συνήθροισεν πανταχόθεν στρατοὺς καὶ ἀπεφάσισε νὰ καταβάλλῃ παντὶ σθένει τὴν ἐπανάστασιν. Ἐξαπέστειλε τοὺς ἀρίστους αὐτοῦ στρατηγούς κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως χώρας καὶ, προσκαλέσας ἐκ Βρεταννίας τὸν ἑξοχὸν αὐτοῦ στρατηγὸν Ἰούλιον Σεβήρον, κατέστησεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ κατὰ τῶν Ἰουδαίων στρατοῦ. Ἡ πάλιν ὑπῆρξε μακρὰ καὶ αἱματηρὰ· διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν πολυάρθρομοι καὶ ἐπολέμουν ἀνδρείως ἅμα καὶ μετ' ἀπελπισίας. Ἀλλ' ὁ Ἰούλιος κατέβαλε τὰ στίφη των, ἐκυρίευσεν τὰς ἀποσκευὰς των, καὶ ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ τοὺς ἐξαντλήσῃ καὶ ἄρδην νὰ τοὺς καταστρέψῃ⁸⁾.

Εἶναι περιέργον ὅτι τὴν ἐπὶ Ἀδριανοῦ πολιορκίαν ταύτην καὶ ἄλλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ οὐδεὶς τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν περιέγραψεν· ὅ,τι δὲ περὶ τούτου γνωρίζο-

¹⁾ Εὐαγγελ. προπαρ. 5'. 18. «Τότε μὲν οὖν εἰκὸς τὸ ἡμίσι τῆς πόλεως ἀπολωλέναι τῇ πολιορκίᾳ, ὡς φησιν ἡ προφητεία».

²⁾ «Civitatis usque ad Hadrianum principem per quinquaginta annos mansere reliquiae» Hieron. epist. ad Dardanum.

³⁾ Münter Judisch. krieg. S. 35.

⁴⁾ Τὸ μέτρον τοῦτο τοῦ Ἀδριανοῦ ἐγένετο, κατὰ τὸν Δίωνα τὸν Κάσιον (ἐθ'. 12), αἷτιον τῆς μετ' οὐ πολὺ ἐπανάστασεως τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ βλέπωσι κατοικοῦντας ξένους ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν πόλει καὶ νὰ λατρεύωνται ἐν αὐτῇ ξένοι θεοί· ὁ Εὐσέβιος ὅμως γράφει (ἑκκλ. ἱστορ. δ'. 6.) ὅτι ὁ Ἀδριανὸς μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰουδαίων ἀνερκοδόμησε τὴν πόλιν, καὶ ὅτι, ἀφ' οὗ καθυπέταξεν αὐτούς, ἐ-

πέτρεψε τὴν σύστασιν τῆς ἀποικίας. Ἀλλ' ἀμφότεραι αὗται αἱ εἰδήσεις εὐκόλως δύνανται νὰ συμβιβασθῶσι· πιθανόν, ὅτε ἐξεβράγη ἡ ἐπανάστασις, ἡ οἰκοδομὴ τοῦ φρουρίου νὰ ἦτον ἐν τῇ ἀρχῇ της, καὶ, ἀφ' οὗ κατεβλήθησαν οἱ Ἰουδαῖοι, νὰ ἐπαναληφθῇ καὶ ἐτελειώθῃ.

⁵⁾ Ἰουστίν. Μαρτ. Ἀπολ. 1, 31. Εὐσέβιου Χρονικ. ιη'. 57. τοῦ Ἀδριαν. Münter S. 55.

⁶⁾ Münter S. 62, 63.

⁷⁾ Δίων Κάσ. νθ'. 13, 14.

μεν, ὀφείλομεν ἰδίως εἰς τὸν Εὐσέβιον καὶ τὸν Ἰερώνυμον¹⁾. Τὰ συγγράμματα τῶν Ῥαββίνων, αἱ ἀποθήκαι αὐτὰ τῶν ἰουδαϊκῶν παραδόσεων, σιωπῶσι περὶ τῆς ἀλώσεως ταύτης, καίτοι ποιοῦνται μνείαν τῆς τοῦ Ἰερου βεβηλώσεως. Πλὴν αἱ μαρτυρίαι, καὶ περ διεσπαρμέναι, εἰσὶ τοσοῦτον πολυάριθμοι, ὥστε οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἐπιτρέπουσι. Ἡ Ἱερουσαλὴμ ἀναμφιδύως ἐχρησίμευσε τότε ὡς μία τῶν κυριωτέρων πολεμικῶν θέσεων τῶν Ἰουδαίων, ὡς ἐξάγεται τοῦτο ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα πολιτικῆς τῶν Ῥωμαίων, τῶν ὁποίων ἡ προσοχὴ εἰς ταύτην τὴν πόλιν συνεκεντρώθη. Περί τῶν καθέκαστα τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον οὐδεμίαν εἰδήσιν ἔχομεν, γινώσκουμεν δὲ μόνον ὅτι ἡ πόλις αὕτη δὲν ἐγένετο, ὡς ἐπὶ Τίτου, τὸ θέατρον τοῦ τελευταίου καὶ ὀριστικοῦ ἀγῶνος· τούναντίον ὁ ὀριστικὸς οὗτος ἀγὼν συνεκροτήθη κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Βεθλὴρ, ὀχυροῦ ἀλλ' ἀγνώστου ἡμῖν φρουρίου, ὅπερ ἔκειτο οὐ μακρὰν τὴν Ἱερουσαλὴμ²⁾. Ἐνταῦθα ἐλύθη ἡ αἱματηρὰ τραγωδία τῷ δεκάτῳ ὀγδῶν ἔτει τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ, ἥτοι τῷ 135 ἔτει μετὰ Χριστόν³⁾. Χιλιάδες αἰχμαλώτων Ἰουδαίων ἐπωλήθησαν ὡς ἀνδράποδα, κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπὸ τὴν παρὰ τὴν Χεβρώναν Τερέβινθον, ὅπου ὁ προπάτωρ αὐτῶν Ἀβραάμ ἐπηῆε τὴν σκηνὴν του, καὶ ὅπου ἀπὸ πολλοῦ χρόνου συνεκροτεῖτο ἀγορὰ, βραδύτερον δὲ ἐν Γάζῃ, ὅταν οἱ ἐναπολειφθέντες ἀπῆλθον εἰς τὴν Αἴγυπτον διὰ νὰ πωληθῶσι⁴⁾. Διάταγμα δὲ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀπηγόρευε τοῦ λοιποῦ ἐπὶ ποινῇ θανάτου τοῖς Ἰουδαίοις τὸ νὰ πλησιάζωσιν εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, καὶ φύλακες ἐτάχθησαν ἵνα ἐμποδίσωσι πᾶσαν τυχὸν κατὰ τούτου ἀπόπειραν τῶν Ἰουδαίων⁵⁾.

Τινὲς τῶν συγγραφέων, τῶν τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ Ἀδριανοῦ μνημονευόντων, λέγουσιν, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ἄρδην κατέστρεψε τὴν πόλιν καὶ μετέβα-

¹⁾ Εὐαγγ. προπ. ζ'. 18. «μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον κατὰ Ἀδριανὸν Αὐτοκράτορα, κινήσεως αὐθις ἰουδαϊκῆς γενομένης, τὸ λοιπὸν τῆς πόλεως, μέρος ἡμισυ πολιορκηθὲν αὐθις ἐξελκύνεται, ὡς ἐξ ἐκείνου καὶ ἐς δεῦρα πᾶμπαν ἄβατον γενέσθαι τὸν τόπον». Ὁρ. καὶ Hieron. Comm. in Joel. 1, 4.

²⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. δ'. 6.

³⁾ Munter S. 79.

⁴⁾ Hieron. Com. in Zach. XI, 4. — Com. in Jerem. XXXI, 15. Χρονικ. Πασχ. ἔτ. 119. καὶ Σωζόμ. Ἐκκλ. Ἱστορ. β'. 4. Reland. Palest. p. 715.

⁵⁾ Ἰουστ. Μαρτ. Ἀπολ. 1, 47. ὅτι δὲ φυλάσσεται (Ἱερουσαλὴμ) ὑφ' ὁμῶν, ὅπως μὴδεὶς ἐν αὐτῇ γένηται, καὶ θάνατος τοῦ καταλαβόμενου Ἰουδαίου ἐσιόντος ὄρισταί, ἀκριβῶς ἐπίστασθε. — Εὐσεβ. Χρον. «Ἐνθεν εἰργονται πάντῃ τῆς πόλεως ἐπιθαίνειν προτάξει Θεοῦ καὶ Ῥωμαίων κράτει». Πρβλ. καὶ Ἐκκλησ. Ἱστορ. δ'. 6.

λέν αὐτὴν εἰς σωρὸν ἐρείπων⁶⁾. Ἀλλὰ τοῦτο ἀντιφάσκει πρὸς τὸν πασίγνωστον σκοπὸν τοῦ Ἀδριανοῦ, ὅστις ἐσκόπει νὰ ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν· ὁ σκοπὸς δ' οὗτος, καίπερ βραδύτερον ἀποπερατωθεὶς, εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἀρξάμενος νὰ πραγματοποιηθῇ ἐπήνεγκε τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰουδαίων⁷⁾. Προσέτι ὁ Ἀδριανὸς ἀνήγειρεν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τῷ Διὶ⁸⁾, ὅπερ προφανῶς δὲν συμβιβάζεται μετὰ τῆς παντελοῦς τῆς Ἱερουσαλὴμ καταστροφῆς.

Ἡ ἀνοικοδόμησις τῆς πόλεως φαίνεται ἀρξάμενη ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ἂν μὴ καὶ πρὸ τοῦ πολέμου. Ἐν ἔτει 136 ὁ Ἀδριανὸς ἐώρτασε τὴν εἰκοσάτηρῖδα τῆς βασιλείας του· ἐπειδὴ δ' ἐν τοιαύτῃ περιστάσει ἐσυνήθιζον οἱ Αὐτοκράτορες τῆς Ῥώμης νὰ οἰκοδομῶσιν ἢ νὰ ἐγκαινιάζωσι νέας πόλεις, ἢ τοὐλάχιστον εἰς ἀρχαίας πόλεις νὰ δίδωσι νέον ὄνομα, ὁ Ἀδριανὸς ὠνόμασε τὴν ἐπὶ τῶν ἐρείπων τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομηθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ νέαν πόλιν Αἰλίαν Καπιτωλίαν, ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Αἰλίου καὶ πρὸς τιμὴν τοῦ Καπιτωλίου Διός, τοῦ ὁποῦ ἀνήγειρε βωμὸν ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἔκειτο ὁ ἰουδαϊκὸς ναός⁹⁾. Ἡ πόλις κατωκεῖτο βεβαίως ὑπὸ Ῥωμαίων καὶ Ἑθνικῶν· ὁ Ζεὺς ἀνεκηρύχθη πολιούχος αὐτῆς, καὶ ναοὶ καὶ ἀγάλματα αὐτοῦ τε καὶ τῆς Ἀφροδίτης ἀνηγέρθησαν ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν¹⁰⁾.

Ἀπὸ τοῦδε ἡ ἀρχαία Μητρόπολις τῶν Ἰουδαίων, ἐκαλεῖτο Αἰλία, καὶ νομίσματα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς COL. AEL. CAP. (ἥτοι Colonia Aelia Capitolina) ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ μέχρι τοῦ Ὀστίλιανου (250 περίπου ἔτους) σώζονται μέχρι τῆς σήμερον¹¹⁾. Τὸ ὄνομα Ἱερουσαλὴμ δὲν ἦτον πλέον ἐν χρήσει, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐλησμε-

⁶⁾ Hieron. Comm. in Ezech. V. 1. Munter S. 69.

⁷⁾ Δι' εἰδήσεις τῶν ἰουδαίων συγγραφέων (Μαϊμωνίδης ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῶν Ῥαββίνων ὑπὸ Bartoloci III. p. 679) αἱ ὑπὸ τοῦ Ἰερωνύμου ἐπαναλαμβανόμεναι (Comm. in Zach. VIII, 19), ὅτι δηλ. ὁ ἐπαρχὸς Τίτος Ἄννιος Ροῦφος διέταξε νὰ σύρωσι τὸ ἄροτρον ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἔκειτο τὸ Ἱερὸν, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐκλαϊκώσῃ αὐτὸ διὰ παντός, εἰσὶν ἀναπόδεικτοι.

⁸⁾ Δίων Κασ. ξθ'. 12. «Εἰς δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα πόλιν αὐτοῦ ἀντὶ τῆς κατασκευῆς οἰκίσαντες, ἦν καὶ Αἰλίαν Καπιτωλίαν ὠνόμασε, καὶ ἐς τὸν τοῦ ναοῦ τοῦ Θεοῦ τόπον ναὸν τῇ Διὶ ἕτερον ἀνεγείραντος. Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. δ'. 6.

⁹⁾ Hieron. Comm. in Esai XI. 18 ubi quondam erat templum et religio dei, ibi Hadriani statua et jovis idolum collocatum est.

¹⁰⁾ Hieron. ep. XLIX ad Paulin. Σωζόμ. Ἐκκλ. Ἱστορ. β'. 1.

¹¹⁾ Munter ἐνθ. ἀνωτ. 94. Mionnet. Medailles antiq. T. V. p. 518.

νήθη, ὥστε, ὅτε Μάρτυς τις ἐν Καισαρείᾳ ἐπὶ Μαξιμιλιανοῦ εἶπεν ὅτι ἡ πατρίς του ἦν ἡ Ἱερουσαλήμ (ἐννοῶν τὴν οὐράνιον Ἱερουσαλήμ), ὁ Ῥωμαῖος ἐπαρχος Φιρμιλιανὸς ἠρώτησε· τίς ἐστὶν ἡ πόλις αὕτη καὶ ποῦ κεῖται; ¹⁾

Τὸ ἀπὸ Ἀδριανοῦ μέχρι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου χρονικὸν διάστημα ἀποτελεῖ ἐν γὰρ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἱερουσαλήμ. Οἱ Χριστιανοί, ὅτινες καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς Κοινότης ὑπέφερον τὰ πάνδεινα ὑπὸ τοῦ Βαρκωχβὰ καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἀπεχωρίσθησαν βεβαίως ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων· καὶ ἐν τῷ οὗτοι ἀπηγορεύοντο ἐπὶ ποινῇ θανάτου, ὡς εἶδομεν, ἀπὸ τοῦ νὰ προσεγγίσωσιν εἰς Ἱεροσόλυμα, οἱ Χριστιανοὶ ἀναμφιβόλως ἠδύναντο οὐ μόνον νὰ ἐρχονται, ἀλλὰ καὶ νὰ κατοικῶσιν ἀνενόχλητοι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. Κατὰ ταύτην πιθανώτατα τὴν ἐποχὴν καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ὑπὸ Τίτου καταστροφῆς εἰς Πέλλαν καταφυγόντες Χριστιανοί, ἐπανελθόντες εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀπεκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ ὡς Κοινότης· ἵνα [δ'] ἐξαλείψωσιν ἀπ' ἐαυτῶν πᾶν Ἰουδαϊκὸν σημεῖον, ἐξέλεγον ἀπὸ τοῦδε Ἐπισκόπους ἐξ Ἑθνικῶν πιστεύσαντας. Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐξ Ἑθνικῶν Ἐπισκόπου Μάρκου ²⁾ μέχρι τοῦ ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου Μακαρίου ἀνέβησαν τὸν θρόνον τοῦ Ἀδελφοθέου 53 Ἐπίσκοποι, περὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν, εἰμὴ ὅτι ὁ μὲν εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Νάρκισσος, ἐν ἀρχῇ τῆς τρίτης ἐκατονταετηρίδος ἐπισκοπεύσας, ἦν θαυματουργός, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος συνέστησεν ἐν Ἱεροσολύμοις βιβλιοθήκην, ἥτις μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Εὐσεβίου, 100 περίπου ἔτη βραδύτερον, ἐσώζετο ³⁾. Ἀλλ' οὐχ ἦττον καὶ αὐτοὶ οἱ δύο Ἐπίσκοποι καὶ οἱ διάδοχοί των ἦσαν ὑποκαίμενοι εἰς διηνεκεῖς διωγμούς ἐνεκα τῆς πίστεώς των.

Ἡ κατὰ τῶν Ἰουδαίων αὐστηρότης ἐπεκράτει καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα· ἦσαν ἐξωρισμένοι ἀπὸ τῆς γῆς τῶν πατέρων των, καὶ αὐτὸ τὸ δίκαιον τῶν ξένων ἀφῆρθη ἀπ' αὐτῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ⁴⁾. Πρῶτον ἤδη ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐπετρέπη αὐτοῖς νὰ πλησιάζωσιν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπαξ τοῦ ἔτους νὰ κατῶσι τὸ ἔδαφος αὐτῆς, ὅπως κλαύσωσιν ἐπὶ τῶν ερείπων τοῦ Ἱεροῦ των ⁵⁾.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπιρροή τοῦ Χριστιανισμοῦ γύρνε καὶ τὰ ὅρια αὐτοῦ ἐπεξετάθησαν οὐ μόνον καθ' ὅλην τὴν Παλαιστίνην, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας χώρας τοῦ Ῥωμαϊκοῦ

κράτους. Οἱ ἐν ἄλλαις χώραις κατοικοῦντες Χριστιανοὶ ἐπόθουν νὰ ἴδωσι τὴν ἁγίαν Πόλιν καὶ νὰ προσκυνήσωσι τοὺς τόπους, ἐνθα ἐτελέσθη τὸ μυστήριον τῆς Ἀπολυτρώσεως, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ ἤρχοντο εἰς τὴν ἁγίαν Γῆν. Ἀπὸ τοῦ τρίτου ἤδη αἰῶνος ἡ ἱστορία μνημονεύει ἐπιστήμων προσώπων ἀποδημησάντων χάριν προσκυνήσεως εἰς Ἱεροσόλυμα· οἷον τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπισκόπου τῆς Καππαδοκίας καὶ μετέπειτα διαδόχου τοῦ Ναρκίσσου, καὶ μιᾶς γυναικὸς, ἥς μνείαν ποιεῖται ὁ Κυπριανὸς ἐν τινὶ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ⁶⁾. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ τετάρτου αἰῶνος αἱ χάριν προσκυνήσεως ἀποδημίαι ἀπέβησαν καθολικώτεραι· διότι, ὡς ἱστορεῖ ὁ Εὐσεβίος, πανταχόθεν τῆς Οἰκουμένης ἤρχοντο εἰς Ἱεροσόλυμα οἱ Χριστιανοὶ ἵνα καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν περὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ προφητειῶν ἰδίᾳ ὀφθαλμοῖς ἴδωσι, καὶ τὸ ὅρος τῶν Ἑλλήνων, ὅπου ὁ Κύριος ἀνελήφθη, καὶ τὸ ἐν Βηθλεὲμ σπήλαιον τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἱστορήσωσιν ⁷⁾. Ἐν τούτοις διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ὁ Χριστιανισμὸς ἐξέρχεται ὁριαμβεύων ἀπὸ τῶν διωγμῶν, οὗς τέως ὕφιστατο, καὶ ἀπαντα τὰ κωλύματα, ἅτινα ἀπῆλθον οἱ εἰς Ἱεροσόλυμα ἀποδημοῦντες, αἴρονται. Αὐτὴ ἡ μήτηρ τοῦ πρώτου τῶν Χριστιανῶν βασιλέως, καὶ περ ὀγδοηκοντοῦτις τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ μετὰ νεανικῆς ὀντως προθυμίας ἐρχεται τῷ 326 εἰς Παλαιστίνην, ὅπως τῷ τε Θεῷ τὰ ἐπὶ τῷ ὁριαμβῷ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς εὐχαριστήρια ἀποδώσῃ καὶ τοὺς Ἱεροὺς Τόπους προσκυνήσῃ. Συντελέσασα δὲ εἰς τὴν ἀνεύρεσιν αὐτῶν, καὶ πολλοὺς λαμπροὺς καὶ μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς ἀνεγείρας, ἐπανέκαμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνθα ὑπεκκλύσασα τὸν πρὸς τὴν κοιτίδα τοῦ Χριστιανισμοῦ ζῆλον τοῦ υἱοῦ τῆς ἐτελεύτησε τῷ 328 ⁸⁾.

§ 11.

Ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς ἁγίους Τόπους ἀποδημίας τῆς ἁγίας Ἐλένης μέχρι τῆς τῷ Καλλιπῇ Ὁμαρ παραδόσεως τῆς Ἱερουσαλήμ. 326—637. Μ. Χ.

Τὸ ὑψηλὸν παράδειγμα τῆς ἁγίας Ἐλένης, ἡ ἀνεύρεσις τῶν ἁγίων Τόπων καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν ἀνεγερσις λαμπρῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν ἐκκλησιῶν, ταῦτα πάντα συνετέλεσαν ἵνα ἐπισύρωσι καὶ αὐξήσωσι τὴν εἰς τοὺς ἁγίους Τόπους προσοχὴν τῶν Χριστιανῶν καὶ διεγείρωσι τὸν πρὸς αὐτοὺς πόθον. Ἀρθέντων δὲ καὶ πάντων τῶν κινδύνων καὶ τῶν δυσκολιῶν, αἱ εἰς τοὺς ἁγίους Τόπους ἀποδημίαι ἐγένοντο συχνότεραι καὶ πανταχόθεν. Τὰ ἐγ-

¹⁾ Εὐσεβ. περὶ τῶν ἐν Παλαιστ. Μαρτυρ. Κεφ. ιζ.

²⁾ Ὁ Μάρκος, κατὰ τὸν Εὐσεβίον, ἐξελέχθη Ἐπίσκοπος τὸ δέκατον ὀγδοὺν ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ.

³⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. ε', 42, ζ'. 9, 10, 20.

⁴⁾ Tertul. C. Judaeos. 15. Apol. 21.—Εὐσεβ. Εὐαγγ. προπαρ. γ'. 8.

⁵⁾ Ilin. Hierosol.—Hieron. Comm. in Soph. I, 15.

⁶⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. ε'. II. Cyprian. epist. 75.

⁷⁾ Εὐσεβ. Εὐαγγ. προπ. ε'. 46, ζ'. 4.

⁸⁾ Εὐσεβ. ἐν βίῳ Κωνσταντ. 42, 43.

καίνια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, τελεσθέντα τῷ 355 Μ. Χ., ἐωρτάζοντο κατὰ πᾶν ἔτος καὶ διήρκουν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα, διὰ δὲ τὴν ἑορτὴν ταύτην συνέβρεον ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀπειράριθμα πλήθη Χριστιανῶν ¹⁾. Περὶ τὰ μέσα τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ὁ ἅγιος Ἰλαρίων εἰσήγαγεν ἐξ Αἰγύπτου εἰς Παλαιστίνην τὸν κοινοβιακὸν βίον, ὅστις εὗρεν ἐνταῦθα γονιμώτατον ἔδαφος ²⁾.

Οἱ Ἰουδαῖοι ἔλαβον τὴν ἀδειαν, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου νὰ πλησιάζωσιν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ νὰ κατοικῶσιν, ὡς φαίνεται, εἰς αὐτήν. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ υἱοῦ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων τῆς Διοκαισαρείας (Σεπφωρίδος) συνέκειτο ἐξ Ἰουδαίων, οἵτινες οὕτως ἐνισχύθησαν, ὥστε ἀπεπειράθησαν νὰ ἐπαναστατήσωσιν· ἀλλ' ἀμέσως κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις των, καὶ ἡ πόλις αὕτη κατηδαφίσθη τῷ 319 ³⁾. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς, ἀποστατήσας ἀπὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ κρίνας ὀρθὸν διὰ λόγους πολιτικούς νὰ κερδίσῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν Ἰουδαίων, προστηνέχθη εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτοὺς, παρεχώρησεν αὐτοῖς προνομία τινα, καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ἵνα ἐπανακάμψωσιν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἀνοικοδομήσωσι τὸ Ἱερόν των, διατάξας τὸν ἐπαρχὸν αὐτοῦ Ἀλύπιον ὅπως ὑποστηρίξῃ τὸ ἔργον ὅλαις δυνάμεσιν. Ἡ ἀνοικοδόμησις ἤρξατο τῷ 362, ἀλλὰ τρομεροὶ σεισμοὶ καὶ ἐκ τῆς γῆς ἐκτινασσόμεναι πύριναι σφαῖραι, τρίς τὴν ἀρξαμένην οἰκοδομὴν καταστρέψασαι, ἐματαίωσαν τὸ ἔργον ⁴⁾. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουλιανοῦ φαίνεται ὅτι τὰ διατάγματα τὰ ἀπαγορεύσαντα

τοῖς Ἰουδαίοις νὰ κατοικῶσιν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀνανεώθησαν· διότι ὁ Ἱερώνυμος διηγεῖται ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ ἀπαξ μόνον τοῦ ἔτους ἦν αὐτοῖς ἐπιτετραμμένον νὰ παύσῃ τὸ ἔδαφος τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ νὰ κλαίωσιν ἐπὶ τῶν ἐρείπειων τοῦ Ἱεροῦ ⁵⁾.

Περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος (384) ἔλθων κατώκησεν ἐν Παλαιστίνῃ ὁ Μακάριος Ἱερώνυμος καὶ ἔμεινεν ὡς μοναχὸς ἐν τῷ ἐν Βηθλεὲμ μοναστηρίῳ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του (420). Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ὑπῆρχον ἐν Παλαιστίνῃ πολλὰ μοναστήρια καὶ πολλοὶ Ἀναχωρηταί, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἤρχοντο ἔξωθεν ἵνα μονάσωσιν ἐνταῦθα ⁶⁾. τότε καὶ ἡ ἁγία Παῦλα, ἐκ τῆς ἐνδόξου καὶ λαμπρᾶς οἰκογενείας τῶν Κορνηλίων Γράκχων καταγομένη, ἔλθοῦσα εἰς προσκύνῃσιν τῶν ἁγίων Τόπων, ὠκοδόμησεν ἐν Βηθλεὲμ τέσσαρα μοναστήρια, ἐν διὰ Μοναχοὺς καὶ τρία διὰ Μοναζούσας. Ἀλλὰ καὶ τὸ πλῆθος τῶν πανταχόθεν τῆς Οἰκουμένης συρρέόντων Χριστιανῶν, ὅπως ἱστορήσωσι τοὺς ἁγίους Τόπους καὶ τὸ τίμιον ξύλον προσκυνήσωσιν ἦν μέγα ⁷⁾. Ἀπὸ Γαλλίας, Βρετανίας, Περσίας, Ἰνδιῶν, Αἰθιοπίας, Αἰγύπτου, καὶ ἀπ' ὅλης τῆς Ἀνατολῆς ἤρχοντο εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν ἄρχοντες καὶ μεγιστᾶνες, θεωροῦντες ἀπαραίτητον αὐτῶν χριστιανικὸν καθήκον νὰ προσκυνήσωσι τὸν Σωτῆρα ἐν αὐτοῖς τοῖς τόποις, ἐνθα τὸ Εὐαγγέλιον διέχυσεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τὸ φῶς αὐτοῦ εἰς σύμπασαν τὴν ὑφήλιον. Ἀλλ' οἱ Προσκυνηταὶ δὲν περιωρίζοντο μόνον ἐν Παλαιστίνῃ· πολλοὶ ἐξ αὐτῶν μετέβαινον εἰς Αἴγυπτον καὶ εἰς τὴν Ἀραβίαν, ἣν ἐθεώρουν ὡς πατρίδα τοῦ Ἰωβ, ὅπως προσκυνήσωσι τὸν τόπον, ἐνθα ὁ ἄνθρωπος οὗτος τοῦ Θεοῦ ὑπέστη μετὰ τοσαύτης ὑπομονῆς τὰς ἐπελθούσας αὐτῷ συμφορὰς ⁸⁾. Καὶ τῷ ὄντι ὀλίγοι ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ κοσμικῶν εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες κατὰ τὴν Δ' καὶ Ε' ἑκατονταετηρίδα δὲν ἐπεσκέφθησαν τοὺς ἁγίους Τόπους ⁹⁾.

καὶ ὁ Ὁμάρ ἀνῆγειρε τέμενος ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ὡσαύτως ἑδάφους, καὶ ὅμως οὐδόλως ἐξῆλθον φλύγες. Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. III, 20. Σωζομ. ε. 23.

⁵⁾ Comm. in Sophon. 1, 15.

⁶⁾ Hieron. ep. LXXXVI. ad Eustoch. epitaph. Paulae.

⁷⁾ Hieron. ep. XLIX. ad Paulin.

⁸⁾ Χρυσост. ὁμιλ. ε. εἰς τοὺς Ἀνδριάντας.

⁹⁾ Ἐκτὸς τοῦ πρώτου τῶν Χριστιανῶν βασιλέως καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, οἱ ἐπισημότεροι τῶν τοὺς ἁγίους Τόπους κατὰ τὰς ἑκατονταετηρίδας ταύτας ἐπισκεψαμένων εἰσὶν οἱ ἐξῆς· οἱ τὴν ἐν Τύρῳ συγκροτήσαντες Σύνοδον καὶ κελεύσει τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς Ἱεροσόλυμα διὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως μετεβάντες· ὁ μέγας καὶ οὐρανοφάντωρ τῆς Ἐκκλησίας διδασκαλὸς Βασίλειος ὁ Μέγας, ἔλθων εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Εὐδοκίου καὶ βαπτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἱεροσολύμων Μα-

¹⁾ Σωζομ. ἐκκλ. ἱστορ. 6'. 25.

²⁾ Hieron. vita Hilar. Σωζομ. γ'. 14.

³⁾ Αὐτόθ. 6'. 33. ὅρ. καὶ Reland Palest. p. 1000.

⁴⁾ «Τὴν ἀλήθειαν τοῦ συμβάντος τούτου, λέγει εἰς τῶν δοκιμωτάτων Γερμανῶν ἐκκλησιαστικῶν ἱστοριογράφων (Kurtz, Lehrbuch der Kirchen-geschichte), οὐδεὶς δύναται νὰ διαφρονεῖ· διότι οὐ μόνον οἱ σύγχρονοι Χριστιανοὶ συγγραφεῖς μαρτυροῦσι τοῦτο (Σωκρ. ἐκκλ. ἱστορ. γ'. 20. Σωζομ. ε. 20) ἀλλὰ καὶ οἱ ἐθνικοὶ συγγραφεῖς· μεγίστης ἀξιοπιστίας, ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος (254) λέγων qum rei fortiter instaret, metuendi globi flammamm prope fundamenta crebris assultibus erumpentes, fecere locum exustis aliquoties operibus inaccessum; hocque modo elemento destinatus repellente cessavit ineptum. Τενεῖς, ὅπως ἐξηγήσωσι φυσικῶς τὸ συμβάν τοῦτο, ἐπεστηρίχθησαν ἐπὶ τοῦ ἀσφαλτώδους ἑδάφους τοῦ τόπου, φέροντες εἰς μαρτυρίαν καὶ τὸν Ἰωσήπον ἱστοροῦντα, ὅτι πῦρ ἐξεβράγη ἐκ τῆς γῆς, καὶ ὅτε ὁ Ἡρώδης ἠθέλησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸν τοῦ Δαβὶδ τάφον (Ἀρχαιολογ. 15'. 7, 1.)· ἀλλ' ἐκ τούτου τὸ ἐπὶ Ἰουλιανοῦ θαῦμα δὲν καταβαίνει εἰς τὴν τάξιν τυχαίων καὶ ἀσημάντων συμβεβηκότων. Καὶ ὁ Τίτος ὑπέσκηψε τὸν ναόν, καὶ ὁ Ἀδριανὸς ἔκτισεν ἱερὸν τοῦ Διὸς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἑδάφους,

Κατὰ τὰς ἀμέσους μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλήμ. ἑκατονταετηρίδας ἡ ἀρχιεπισκοπικὴ τῆς Παλαιστίνης ἔδρα ἦν ἡ Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης, ὁ δὲ τῶν Ἱεροσολύμων Ἐπίσκοπος ὑπήγετο ὑπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον ταύτης ¹⁾. Ἀλλ' ὅτε κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα οἱ ἄγιοι Τόποι ἀνευρέθησαν καὶ διὰ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων ἐκοσμήθησαν, ἡ δ' ἁγία Πόλις ἤρξατο ν' ἀναλαμβάνη τὴν ἀνήκουσαν αὐτῇ σημασίαν παρὰ τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ, τότε καὶ οἱ Ἐπίσκοποι αὐτῆς, ὡς κάτοχοι τῆς ἀρχικῆς ἔδρας τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἤρξαντο νὰ ἐπεκτείνωσι τὰς ἀξιώσεις των. Ἡ ἐν Νικαίᾳ πρώτη οἰκουμένη Σύνοδος (325) ἀνεγνώρισε μὲν τὴν θέσιν καὶ σημασίαν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' οὐχ ἤττον ἀνεγνώρισε καὶ τὸ μητροπολιτικὸν ἀξίωμα τοῦ Καισαρείας ²⁾. Ὁ Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Κύριλλος περιῆλθεν εἰς ἐπανειλημμένας περὶ πρωτείων διενέξεις μετὰ τοῦ Καισαρείας Ἀκακίου, ὅστις πολλάκις ἐξώρισεν αὐτόν ³⁾. Ὁ διάδοχος τοῦ Κυρίλλου Ἰωάννης περιῆλθεν ὡσαύτως εἰς διενέξεις μετὰ τοῦ Καισαρείας περὶ πρωτείων καὶ ἐποίησεν ἐκκλησίαν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἀντιοχείας, ἐφ' ᾧ καὶ μέμφεται αὐτὸν ὁ Ἰερώνυμος ⁴⁾. Ἀλλ' ἐν ἔτει 420, προχειρισθεὶς Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων ὁ Ἰουβενάλιος, ἐνήργησεν ἵνα ὁ Θρόνος τῶν Ἱεροσολύμων κηρυχθῇ ἀνεξάρτητος οὐ μόνον ἀπὸ τῆς Μητροπόλεως Καισαρείας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀντιοχειακοῦ Θρόνου, εἰς δὲ τὴν τῶς ὑπῆγετο καὶ ἡ Καισάρεια, καὶ τέλος ἀναδιδοσθῇ εἰς τὴν πατριαρχικὴν περιωπὴν ὅπερ ὠρίσθη ἐν τῇ ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμένη Σύνοδῳ (451—453).

Ἐν ταῖς δογματικαῖς συζητήσιν, αἵτινες κατὰ τὰς ἑκατονταετηρίδας ταύτας διετάραχον τὴν Ἀνατολήν, ἡ Παλαιστίνη βεβαίως, ἐν ᾗ διέμενον πλεῖστοι ὅσοι ἱερεῖς καὶ Μοναχοὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἡσυχάζῃ, ἀλλὰ τὸναντὶν ἀπέβη μία τῶν κεντρικωτέρων αὐτῶν ἐστιῶν, ἐνθα πολ-

ξίμου ἐν τῷ Ἰορδάνῃ (Ἀμφιλόχ. βίβ. Μ. Βασιλείου). Γρηγόριος ὁ Θεολόγος. Γρηγόριος ὁ Νύσσης. Ἰλαρίων ὁ Μέγας. ὁ Ἐπιφάνιος. ὁ ἱστορικὸς Εὐάγριος. Θεοδόσιος ὁ Μέγας (Κεδρην. σύνοψ. ἱστορ.). ἡ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ σύζυγος Εὐδοκία. ὁ Θεοδώρητος. Εὐδοκία ἡ ἐγγονὴ τῆς εἰρημένης βασιλίδος. Ὁρ. καὶ τὸν πίνακα τοῦ πολυτόμου συγγραμματος *Acta Sanctorum*. ἐν λέξει peregrinatio. καὶ Σιωνίτην Προσκυνητὴν ὑπὸ Κωνστ. Οἰκονόμου.

¹⁾ Hieron. ep. XXXVIII.

²⁾ «Ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλῇ Ἐπίσκοπον τιμᾶσαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς τῇ Μητροπόλει σωζομένου τοῦ οἴκου ἀξιώματος». Καν. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

³⁾ Θεοδώρητος. ἐκκλ. ἱστορ. β'. 26. Σωζόμεν. δ'. 23.

⁴⁾ Ep. XXXVIII. ad. Pammach.

λάκις αἱ δογματικαὶ ἐριδες ἀπέληγον εἰς αἱματηράς συμπλοκάς. Κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ἡ τῶν Ἀρειανῶν φατρία κατάρθρωσε πολλάκις νὰ ἐξορίσῃ τὸν Ἱεροσολύμων Κύριλλον. Τῷ 415 συνεκροτήθησαν δύο Σύνοδοι ἐν τῇ Ἱεροσολύμοις δηλ. καὶ ἐν Διοσπόλει (Λύδδῃ), αἵτινες κατεδίκασαν τὸν αἵρετικὸν Πελάγιον, ὅστις ἠρνεῖτο τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπαχὴν ἀπάντωμεν ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ καὶ ἐν ταῖς ὁμόροις αὐτῆς χώραις τὰ σπέρματα τῶν θεολογικῶν συζητήσεων, αἵτινες μετὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα ἀνεφύησαν κατὰ τοῦ Ὁριγένους.

Ἡ καταδίκη τοῦ Νεστορίου ἐν τῇ ἐν Χαλκηδόνι Συνόδῳ ὑπῆρξε τὸ σύνθημα τῶν Μονοφυσιτῶν, πρὸς ἐξέγερσιν κατὰ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ὀρθοδόξων. Φανατικός τις μοναχὸς Θεοδόσιος καλούμενος, ὅστις πολλὰς διήγειρε ταραχὰς ἐν αὐτῇ τῇ ἐν Χαλκηδόνι συνόδῳ, ἐπέστρεψεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἱεροσόλυμα εὐνοούμενος δ' ὑπὸ τῆς βασιλείας Εὐδοκίας, συζύγου τοῦ Αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μικροῦ, καὶ διαμαρτυρίας τότε ἐν Ἱεροσολύμοις, τοσαύτην ἐκτῆρατο ἐπιρροὴν εἰς ὅλα τὰ αὐτοῦ μοναστήρια, ὥστε κατάρθρωσε νὰ σχηματίσῃ ἰσχυρὰν μερίδα κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου. Οἱ ἐπαῖδοι τοῦ ἐλάβον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, καὶ ἐκθροῦσαντες τὸν Πατριάρχην Ἰουβενάλιον, ἐξελέξαντο αὐτὸν τὸν Θεοδόσιον Πατριάρχην. Οἱ Ὀρθόδοξοι Ἐπίσκοποι καὶ κληρικοί ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τῶν θέσεων των, καὶ ἀνάξιοι καὶ κακοῦργοι μάλιστα ἄνδρες κατέλαβον τὰς θέσεις των. Μαθὼν ὅμως τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Αὐτοκράτωρ Μαρκιανὸς, διέταξεν ἀμέσως νὰ ἐπανέλθωσι τὰ πράγματα εἰς τὴν ἀρχαίαν κατάστασιν, ὁ δὲ Ἰουβενάλιος νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν θέσιν του· ἀλλὰ τοῦτο κατωρθώθη μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας, ἐπειδὴ, ὡς ἱστορεῖ ὁ Εὐάγριος, ἀμφοτέραι αἱ μερίδες τῶν Μονοφυσιτῶν καὶ τῶν Ὀρθοδόξων ἐξηκολοῦν ἐξασκοῦσαι φρικαλέας ὁμότητες κατ' ἀλλήλων. Ὁ Θεοδόσιος ἀπεσύρθη εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν ἐξεδιώχθη διὰ βασιλικοῦ διατάγματος ⁵⁾.

Αἱ ἐριδες ὅμως αὗται ἐξηκολοῦν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Οἱ μετὰ τὸν Μαρκιανὸν Αὐτοκράτορες δὲν κατάρθωσαν νὰ καταπνίξωσιν αὐτάς. Ἐπὶ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀναστασίου, ὅστις ἀπεστρέφετο τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου, ἡ τῶν Μονοφυσιτῶν μερίς ἀνέλαβε νέας δυνάμεις καὶ ἐπήνεγκε, διευθυνομένη ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων αὐτῶν Φιλοξένου καὶ Σεθέρου, νέας ταραχὰς. Αἱ ταραχαὶ ἤρξαντο τὸ πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἧς ὁ πρὸς Πατριάρχης Φλαβιανὸς ἐπολιόρκηθη (512) ὑπὸ πλείθους Μονοφυσιτῶν Μοναχῶν, οἵτινες εἰσβαλόντες ἐν τῶν πε-

⁵⁾ Ὁρ. βίβ. Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου καὶ Εὐάγριον ἐκκλ. ἱστορ. β'. 5. καὶ LeQmien, Oriens christ. III. 166.

ριχώρων εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ἀπῆλθον ἵνα ὁ Πατριάρχης ἀναθεματίσῃ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐν Χαλκηδόνι Συνόδου· ἀλλ' ὁ λαὸς τῆς πόλεως ἀγανακτήσας ὥρμησε κατὰ τῶν φανατικῶν τούτων Μοναχῶν, καὶ οἱ πλείστοι ἐξ αὐτῶν εὗρον τὸν τάφον τῶν ἐν τοῖς βείοις τοῦ ποταμοῦ Ὀρόντου τὸ ἐπόμενον ὅμως ἔτος ἐξωρίσθη ὁ μακάριος Φλαβιανὸς εἰς Πέτρην τῆς Ἀραβίας, καὶ ἐπέβη τοῦ Θρόνου ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μονοφυσιτῶν Σεβήρος ¹⁾.

Τὸν Θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων ἐκόσμη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Πατριάρχης Ἠλίας, ὅστις ἀπελάμβανε τὸν σεβασμὸν ὅλου τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ Κλήρου. Ἐφάμιλλος τῶν ἀρετῶν τοῦ Πατριάρχου τούτου ἦνθησεν ἐκ τῆς ἐρήμου τότε ὁ μέγας ἀναχωρητὴς καὶ ἰδρυτὴς πολλῶν λαυρῶν, Σάββας ὁ ἡγιασμένος. Τῷ δὲ 512 ἀπεσταλμένοι παρὰ τοῦ Σεβήρου (ἀρχηγοῦ τῶν Ἀκεφάλων Μονοφυσιτῶν) ἐλθόντες πρὸς τὸν Ἠλίαν, ἤξιον ἵνα οὗτος ἀναγνωρίσῃ τὸν Σεβήρον ὡς Πατριάρχην Ἀντιοχείας· ἀλλ' ὁ Ἠλίας κατ' οὐδέναν τρόπον ἠθέλησε νὰ στέρξῃ. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἀνεχώρησαν, καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος, συνοδευόμενοι ὑπὸ πολλῶν κληρικῶν καὶ πολυαριθμῶν στρατιωτῶν ἐπανῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα. Τοῦτο ἐξέκαυσε τὸν ζῆλον τοῦ μακαρίου Σάββα, ὅστις ἀφήσας τὸν ἥρεμον αὐτοῦ βίον καὶ μεταβάς μετ' ἄλλων ἡγουμένων εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐξέβαλε τῆς πόλεως τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Σεβήρου· μετ' οὐ πολὺ δὲ, συναθροίσας τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις Κλήρον, ἀναθεμάτισεν ἐνώπιον τοῦ Γολγοθᾶ τὸν τε Σεβήρον μετὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ καὶ τοὺς ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ἀπεσταλμένους στρατιώτας. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπέστειλε τὸν ἐν Παλαιστίνῃ στρατηγὸν Ὀλύμπιον μετὰ στρατοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα ἵνα ἀναγκάσῃ τὸν Ἠλίαν ν' ἀναθεματίσῃ τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἠλίας ἠρνεῖτο νὰ ὑπακούσῃ, ἐξεθρόνισεν αὐτὸν καὶ τὸν ἐξώρισεν εἰς Αἰλά, ἔνθα μετέστη πρὸς Κύριον τῷ 518, παρόντος καὶ τοῦ ἁγίου Σάββα ²⁾.

Ὁ διάδοχος τοῦ Ἠλία Ἰωάννης ὁ Γ'. οὐ μόνον, παρ' ἐλπίδα τῶν Μονοφυσιτῶν, δὲν ἀναθεμάτισε τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδον, ἀλλὰ καὶ ἀνεδείχθη θερμὸς τῆς Ὀρθοδόξιας ὑπέρμαχος· ἀλλ' οὐχ ἥττον ἐξηκολούθουν αἱ μεταξύ τῶν Μονοφυσιτῶν καὶ τῶν Ὀρθοδόξων ἐριδες. Ἡ κατὰ τὸ 518 εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνάβασις Ἰουστίνου τοῦ Θρακῆς ὑπῆρξεν ὁ θρίαμβος τοῦ τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ τῶν ἐμορφόνων αὐτοῦ. Μόλις δ' ἐφθάσεν εἰς Ἱεροσόλυμα τὸ ὑπὲρ τῶν Ὀρθοδόξων διάταγμα τοῦ Αὐτοκράτορος τούτου, καὶ πλῆθος Μοναχῶν τε καὶ λαϊκῶν συνῆλθεν ἐνταῦθα. Ὁ ἅγιος Σάββας καὶ ἅπας ὁ

Κλῆρος συνελθόντες ἀνέγνωσαν τῇ σ'. Λυγούστου ἐπισήμως τὸ αὐτοκρατορικὸν διάταγμα, ἐπευφημούντες τοὺς λαοῦ.

Ὁ μετὰ τὸν Ἰουστίνον βασιλεύσας τῷ 527 Ἰουστινιανὸς ὁ Μέγας ἦν θερμώτατος ὑπερασπιστὴς τῆς Ὀρθοδόξιας. Ὁ ἅγιος Σάββας μετέβη εἰς τὰς αἰωνίους μνάς τῷ 532· πλὴν μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἀνεφύησαν ἐριδες μεταξύ τῶν μαθητῶν του. Αἱ πρὸ καιροῦ ἀναφανίσαι ὑπὲρ τῆς διδασκαλίας τῶν Ὀριγενιστῶν τάσεις ἤρξαντο νὰ διαδίδωνται ἐκ νέου, καὶ ἰδίως διὰ τοῦ Νόννου ἐν τῇ νέᾳ Λαύρᾳ τῇ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Σάββα ἐν Θεσκῷ ἀνεγερθείσῃ. Αἱ αὐταὶ διδασκαλαὶ ἀναφάνησαν καὶ παρὰ τισὶ τῶν Μοναχῶν τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα· ἀλλὰ τὸ πλείστον μέρος αὐτῶν, ἀντεχόμενον τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, ἀπέβαλε τούτους τεσσαράκοντα τὸν ἀριθμὸν. Οὗτοι ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν ἐν Θεσκῷ Λαύραν, καὶ συνενωθέντες μετὰ τῶν αὐτοῦ Ὀριγενιστῶν, ἀπειράθησαν νὰ καταλάβωσιν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν των καὶ τὰ λοιπὰ μοναστήρια· ἰδίως δ' ἀπηυθύνθησαν εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν. Ἐν ἔτει 538 ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Πέτρος, τῇ προτροπῇ τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρέχοντος Ἐπισκόπου Ρώμης Ἀγαπητοῦ καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Μηνᾶ, συνεκρότησε Σύνοδον, συγκειμένην ἐκ τῶν Ἐπισκόπων τῶν τριῶν Παλαιστινῶν. Ἐν τῇ Συνόδῳ ταύτῃ οὐ μόνον ἐπεκυρώθησαν αἱ κατὰ τῶν Μονοφυσιτῶν ἀποφάσεις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτος συγκροτηθείσης Ε'. Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀλλὰ καὶ αἱ διδασκαλαὶ τῶν Ὀριγενιστῶν ἀναθεματίσθησαν. Τοῦτο δὲ τοσοῦτον κατέβλυψε καὶ παρεπύρανε τοὺς περὶ τὸν Νόννον, ὥστε οὗτοι, διακόψαντες πᾶσαν μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων συγκοινωνίαν, ἀνεχώρησαν ἀπὸ τῆς ἐν Θεσκῷ Λαύρας καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν ἐρήμον. Μετὰ μακρὰς δ' ἡμέρας διαπραγματεύσεις ἐπέστρεψαν μὲν εἰς τὴν Λαύραν, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ τῶν κατὰ τῶν Ἀγιοσαβιτιτῶν μῖσος δὲν εἶχεν ἐξαλειφθῇ, προῆλθον πολλὰ σκάνδαλα, καὶ κατώρθωσαν τέλος ἐπὶ τινι καιρὸν νὰ κατεβουλώσωσι τὴν Λαύραν καὶ ν' ἀναγορεύσωσιν ἡγουμένον Μοναχὸν τινὰ Ὀριγενιστὴν. Ἀλλ' ἡ ἀνωμαλία αὕτη δὲν διήρκεσε πολὺ· διότι μετ' οὐ πολὺ ἀνέλαβε τὴν ἡγουμενίαν ὁ ἅγιος Κόνων, καὶ περὶ τῷ 545, ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Εὐσταχίου, ἀπεδωκόθησαν οἱ Ὀριγενισταὶ ἀπὸ τῆς νέας παρὰ τὴν Θεσκῷ Λαύρας καὶ οὕτως ἐπανῆλθεν ἡ εἰρήνη ³⁾.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἦν οὐ μόνον θερμώτατος τῆς Ὀρθοδόξιας πρόμαχος, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας αὐτοῦ δὲν ἐπαυσεν οἰκοδομῶν μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς καὶ μοναστήρια ἐν διαφόροις μέρεσι τῆς ἐπικρα-

¹⁾ Εὐάγγ. ἐκκλ. ἱστορ. γ'. 32.

²⁾ Κυρίλλ. Σκυθοπολ. ἐν βίῳ τοῦ ἁγ. Σάββα. LeQuien oriens christ. 181.

³⁾ Κυρίλλ. Σκυθοπολ. ἐν βίῳ τοῦ ἁγίου Σάββα.

τείας. Τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ (529), ἐπαναστάντες οἱ Σαμαρεῖται, καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ζήνωνος καὶ τοῦ Ἀναστασίου ¹⁾, ἐθανάτωσαν τοὺς ἐν Νεαπόλει (Συχέμ) Χριστιανοὺς, κατηδάφισαν τοὺς ναοὺς τῶν, κατέστρεψαν ὁλόκληρα παρὰ τὴν Νεάπολιν χωρία, ἐθανάτωσαν τὸν Ἐπίσκοπον Ἀμμωνᾶν καὶ ἀνηγόρευσαν τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Ἰουλιανὸν βασιλέα· ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπέστειλε παραχρῆμα στρατὸν, καὶ ὁ Ἰουλιανὸς κατετρωπώθη ὁλοσχερῶς. Ὁ ἅγιος Σάββας μετέβη τότε εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ παρεχάλεσεν, ἐν ὀνόματι τῶν Χριστιανῶν, τὸν Αὐτοκράτορα ὅπως χάριση αὐτοῖς τοὺς φόρους καὶ λάβῃ μέτρα κατὰ πάσης μελλούσης στάσεως τῶν Σαμαρειτῶν. Ὁ Αὐτοκράτωρ συγκατατεθεὶς εἰς ταῦτα, προσέταξε ν' ἀνοικοδομηθῶσιν οἱ καταστραφέντες ναοί, καὶ ἀφελὼν ἀπὸ τῶν Σαμαρειτῶν τὰς Συναγωγὰς τῶν, ἀπέκλεισεν αὐτοὺς διὰ διατάγματος ἀπὸ πάσης δημοσίου ὑπηρεσίας καὶ ἀπηγόρευσε αὐτοῖς νὰ ἔχωσιν ἰδιοκτησίας. Πολλοὶ ἐκ τῶν Σαμαρειτῶν κατέφυγον τότε εἰς τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν Χοσρόην, καὶ κατέπεισαν αὐτὸν νὰ μὴ συνομολογήσῃ εἰρήνην μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ· τινὲς δ' ἐξ αὐτῶν ἐγένοντο καὶ Χριστιανοί ²⁾. Κατ' αὐτὴν δὲ τὴν ἐποχὴν, ὡς γράφει ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος, ὠκοδόμησεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἕτερον μεγάλον ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν, ὑπερβάλλοντα κατὰ τε τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν καλλονὴν πᾶν ἄλλο αὐτόθι οἰκοδόμημα· ὁ ναὸς οὗτος εἶναι ὁ τῆς Ὑπαπαντῆς, εἴτε τὸ σημερινὸν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Χαράμου-σ'-Σ'ερίφ Τζαμίον Ἐλ-Ἀχσα. Ὁ

¹⁾ Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ζήνωνος (474) αἰφνης οἱ Σαμαρεῖται ἄθροοι ἐπιπεσόντες κατὰ τῶν ἐν Νεαπόλει Χριστιανῶν, καθ' ὃν καιρὸν οὗτοι ἐτέλουν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν εορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς, πολλοὺς μὲν ἐξ αὐτῶν ἐθανάτωσαν τὸν δὲ Ἐπίσκοπον αὐτῶν Τερεΐνθιον καταλαβόντες ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἱστάμενον τραπέζης καὶ ἱερουργοῦντα ἐκάκωσαν, συγκόψαντες τοὺς δακτύλους τῶν χειρῶν του. Ὁ Ἐπίσκοπος μετέβη παραυτίκα εἰς Κωνσταντινούπολιν· δείξας δὲ τῷ βασιλεῖ τὰς χειράς του καὶ παραστήσας αὐτῷ τὰ δεινὰ, ἅπερ ὑπέστησαν οἱ Χριστιανοί, ἐκίνησε τὸν τε οἶκτον καὶ τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ. Ὁ Αὐτοκράτωρ διατάξας ἀμέσως ὅπως τιμωρηθῶσιν αὐστηρῶς οἱ Σαμαρεῖται, ἀπεδιώξεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ὄρους Γαριζὶν καὶ παρέδωκεν αὐτὸ τοῖς Χριστιανοῖς, ἀνιγείρας ἐπ' αὐτοῦ ἐκκλησίαν πρὸς τιμὴν τῆς Θεοτόκου. Ἀλλ' οἱ Σαμαρεῖται μέχρι μὲν τίνος ἔκρυπτον τὴν μὴνίν των, ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου, πλῆθος ἐξ αὐτῶν, παραπεισθέντες ὑπὸ τινος γυναικὸς, ἀνέβησαν δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὸ Γαριζὶν καὶ εἰσελθόντες ἐξαίφνης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀπέκτειναν τοὺς ἐπὶ τοῦ ὄρους φρουροὺς· πλὴν προφθάσαντες οἱ φρουροὶ τῆς πόλεως συνέλαβον τοὺς ἀρχηγούς τῆς στάσεως καὶ ἐτιμώρησαν αὐτοὺς αὐστηρῶς. Προκόπ. περὶ κτισμάτων Ἰουστινιαν. β. 7.

²⁾ Θεοφάν. Χρονογρ. Εὐτυχ. Χρονικ.

αὐτὸς ἱστορικὸς γράφει ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐκτὸς τοῦ ναοῦ τούτου ὠκοδόμησεν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ πολλὰ ἕτερα μοναστήρια καὶ ξενώνας καὶ νοσοκομεῖα ³⁾. Ἐπεμψε δὲ καὶ εἰς τὰς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας τὰ ἱερὰ σκεύη, ἅπερ ὁ Τίτος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ, παραλαβὼν ἐκ τοῦ Ἱεροῦ, μετεκόμισεν εἰς Ῥώμην, ἐκ δὲ τῆς Ῥώμης ἐσκόλευσεν ὁ Βάνδαλος Γιζέριχος (τῷ 455) καὶ τέλος ὁ Βελισσάριος ἀνευρὼν ἐν Καρχηδόνι μετήνεγκεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ⁴⁾. Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐκατονταετηρίδος ταύτης (590—604) λέγεται ὅτι καὶ ὁ Πάπας Γρηγόριος ὁ Μέγας ἀπέστειλεν ἐκ Ῥώμης τὸν Ἀββᾶν Πρόβον εἰς Ἱεροσόλυμα ὅπως ἀνεγείρῃ αὐτόθι νοσοκομεῖον ⁵⁾.

Ἡ ἀνωτέρω δημοσίᾳ ὑπὲρ τῶν τὴν ἁγίαν Γῆν ἐπισκεπτομένων ξένων φροντὶς ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦν πάμμεγας καὶ οὐδόλως, τοῦ καιροῦ προϊόντος, ἡλαττώθη. Προσκυνηταὶ συνέβρεον οὐ μόνον ἐκ τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς Δύσεως. Τὴν δ' εἰς Ἱεροσόλυμα ἀποδημίαν τῶν ἐκ τῆς Δύσεως Προσκυνητῶν διηκολύνεν

³⁾ Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐν Παλαιστίνῃ ἀνεγερθέντα οἰκοδομήματα εἰς: α.) Ἀπασαί αἱ ἐν Γαριζὶν καὶ ἀλλαχοῦ καταστραφεῖσαι ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν ἐκκλησίαι· β.) Νοσοκομεῖον ἐν Ἱερουσαλὴμ οὐ μικροῦ λόγου ἄξιον· γ.) Ξενῶν διὰ τοὺς πανταχόθεν συβρέοντας Προσκυνητάς· δ.) Ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα· ε.) Μοναστήριον τῆς ἁγίας Μαρίας ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν· ς.) Ξενῶν ἐν Ἱεριχοῦντι παρὰ τὴν πηγὴν τοῦ Ἐλισσαίου· ζ.) Ἐτερον μοναστήριον ἐπικαλούμενον τὸ τοῦ Σιλέθως· η.) Μοναστήριον τοῦ Ἀββᾶ Ῥωμανοῦ· θ.) Μοναστήριον τοῦ Ἀββᾶ Ἰωάννου ἐν Βηθλεέμ· ι.) Μοναστήριον τοῦ ἁγίου Θαλελαίου ἐν Ἱερουσαλὴμ· ια.) Μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γρηγορίου αὐτόθι· ιβ.) Μοναστήριον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰορδάνου· ιγ.) Ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἐν Ἱεριχοῦντι· ιδ.) Ξενῶν αὐτόθι· ιε.) Ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Σεργίου ἐν Πτολεμαίδι· ις.) Ἀνεκαίνισε τὰ τείχη τῆς Βηθλεέμ καὶ τῆς Τιβεριάδος· ιζ.) Ἰδίως δ' ἀνοικοδόμησε λαμπρῶς τὴν μέχρι τοῦδε διασωζομένην ἐκκλησίαν τῆς Βηθλεέμ.

⁴⁾ Κατὰ τὸν ἱστορικὸν Προκόπιον (Πολεμ. Βανδαλ. β. 9.), ὅτε ὁ Βελισσάριος μετεκόμισε μετὰ πολλῶν ἄλλων λαφύρων καὶ τὰ ἱερὰ ταῦτα σκεύη εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἰς τῶν Ἰουδαίων, παραστὰς γνωρίμῳ τινὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, εἶπε ἀνομιζω ἀσύμφορον νὰ εἰσκομισθῶσι τὰ πράγματα ταῦτα εἰς τὸ ἐν Βυζαντίῳ πάλαιον· διότι ταῦτα οὐδαμῶς ἀλλαγοῦ εἶναι δυνατόν νὰ τεθῶσιν ἢ ἐν τῷ τόπῳ, ἔνθα κατετίθησαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἰουδαίων Σολομῶντος· ἐξ αἰτίας τούτων ὁ Γιζέριχος ἐκυρίευσεν τὰ πάλαια τῆς Ῥώμης, καὶ ἐξ αἰτίας τούτων ὁ στρατὸς τῶν Ῥωμαίων ἐκυρίευσεν τὰ τῶν Βανδάλων. Ταῦτα ἀκούσας ὁ βασιλεὺς, ἐφοβήθη καὶ ὅσον τάχος ἐξέπεμψε σύμπαντα τὰ σκεύη εἰς τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερὰ τῶν Χριστιανῶν.

⁵⁾ Wilken gesch. der kreuzzüge, I, S. 10.

οὐκ ὀλίγον καὶ ἡ ἐμπορικὴ συγκοινωνία μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς. Κατὰ τὸν ΣΤ' καὶ Ζ' αἰῶνα ἔμποροι ἐκ Μασσαλίας ἀπέστελλον τὰ πλοῖά των εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας, ὅπως ἀγοράσωσιν ἐντεῦθεν γάρτην, ἔλαιον, μέταξαν καὶ ἀρωματικά τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἔμποροι τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς μετέβαινον εἰς τὴν Δύσιν πρὸς ἀνταλλαγὴν ἐμπορευμάτων¹⁾.

Οὕτω λοιπὸν παρήλθον αἱ ἐξ πρώται μετὰ Χριστὸν ἐκατονταετηρίδες κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡ Ἱερουσαλήμ ὑπέκειτο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἑθνικῶν, κατὰ δὲ τὰς τρεῖς τελευταίας οὐ μόνον ἀνέκτησε τὴν προτέραν αὐτῆς λαμπρότητα, ἀλλὰ καὶ καθολικώτερον παρὰ πρότερον ἀπελάμβανε σεβασμὸν, γενομένη ἡ ἀγία πόλις σύμπαντος τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου. Ἀλλ' ἡ λαμπρότης αὕτη διεκόπη ἐπὶ τινα χρόνον.

Οἱ Πέρσαι ἐπὶ Χοσρόου τοῦ Α', ἦτοι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀρξάμενοι νὰ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν χωρῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, προεχώρησαν μέχρι τῶν κεντρικωτέρων τῆς Συρίας μερῶν, μέχρι δηλονότι τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν παραλίων²⁾. Ἐπὶ Χοσρόου δὲ τοῦ Β' ὁ πόλεμος ἀνενώθη· οἱ Πέρσαι εἰσῆλθον εἰς τὴν Συρίαν, ἐκυρίευσαν τῷ 613 τὴν Δαμασκόν, καὶ ἐντεῦθεν διευθύνθησαν ἐν θριάμβῳ κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. Καθ' ὁδὸν προσετέθησαν αὐτοῖς οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Τιβεριάδος, τῆς Ναζαρέτ καὶ τῶν ὁρέων τῆς Γαλιλαίας. Κατὰ δὲ Ἰούνιον τοῦ 614 Μ. Χ. πολιορκοῦσι τὴν ἀγίαν Πόλιν καὶ κυριεύουσιν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου. Μυριάδας ἐκ τῶν κατοίκων τῆς ἐθανάτωσαν, τὰς μεγαλοπρεπεῖς αὐτῆς ἐκκλησίας κατέστρεψαν, καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως παρέδωκαν εἰς πῦρ, τὸν δὲ Πατριάρχην Ζαχαρίαν μετὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ καὶ πολλῶν κατοίκων τῆς Ἱερουσαλήμ εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπήγαγον³⁾.

Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην πολλοὶ Χριστιανοὶ ἐκ Παλαιστίνης καὶ Συρίας, καταφυγόντες εἰς Ἀλεξάνδρειαν, εὗρον ὑποδοχὴν παρὰ τῷ Πατριάρχῃ Ἰωάννῃ τῷ ἐπικαλούμένῳ ἐλεήμονι. Ὁ μεγάλθυμος οὗτος προστάτης τῶν

δυστυχούντων ἀπέστειλε πολλὰς βοηθείας πρὸς τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐναπολειφθέντας πτωχοὺς. Ὅτε δὲ μετ' οὐ πολὺ ὁ ἅγιος Μόδεστος ἀντικατέστησε προσωρινῶς τὸν ἐν αἰχμαλωσίᾳ ἔτι ὄντα Ζαχαρίαν, ὁ ῥηθεὶς Πατριάρχης ἀπέστειλεν αὐτῷ ἐξ Αἰγύπτου ὑπέρογκα ποσὰ καὶ χιλίους ἐργάτας πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις παθόντων ναῶν⁴⁾.

Καίτοι δὲ ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ Συρία διετελεῖ ὑπὸ τὸν Περσικὸν ζυγόν, φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Μόδεστος οὐδὲν κώλυμα ἀπήντησεν εἰς τὰς ἀνοικοδομήσεις ταύτας· διότι μετ' οὐ πολὺ ἔλαβον πέρας. Ὁ Μόδεστος ἀνικοδόμησε τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, τὸν ἐν τῇ ὁρῇ τῶν Ἑλαιῶν καὶ ἄλλας ἐκκλησίας. Μετὰ παρέλευσιν δ' ἑτῶν τινῶν ἡ τύχη ἠνέσησε τέλος πάντων τὰ βυζαντινὰ ὅπλα, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, κατατροπώσας τοὺς Πέρσας, ἠνάγκασε τὸν υἱὸν τοῦ Χοσρόου Σιρόην νὰ συνομολογήσῃ τῷ 628 λίαν ταπεινωτικὴν εἰρήνην. Μετὰ δεκατετραετὴ αἰχμαλωσίαν ἐπανῆλθον εἰς Ἱεροσόλυμα ὅ,τε Πατριάρχης καὶ οἱ λοιποὶ αἰχμάλωτοι. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπανεκάμφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἦλθεν ὁ ἴδιος εἰς Ἱεροσόλυμα, φέρων τὸν σταυρὸν μετ' ἑαυτοῦ, καὶ ἔπηξεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ.

Ἀλλ' ἡ κυριαρχία τῶν Χριστιανῶν ἐν τῇ ἀγίᾳ Πόλει δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Ἡ Ἱερουσαλήμ ἡλευθερώθη μὲν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν υἱῶν τοῦ νέου Ζοροάστρου, ἀλλ' ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ ὑποκύψῃ εἰς ἄλλον ζυγόν. Τὰ ὅπλα τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μωάμεθ ἐποίησαν γιγαντιαίας προόδους· ὁλόκληροὶ ἐπαρχίαι τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ὑπέκυπτον ἀλλεπαλληλοὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν αὐτῶν, καὶ ἤρξαντο ἤδη ν' ἀπειλῶσι καὶ τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην.

§ 12.

Πολιορκία καὶ παράδοσις τῆς Ἱερουσαλήμ τῷ Καλίφῃ
Ὁμάρ υἱῷ Χαττάπ 637. Μ. Χ.

Ἐν ἔτει 636 συγκροτεῖται ἡ κρίσιμος παρὰ τὸν Ἱρόμακα μάχη, καὶ οἱ βυζαντινοὶ, κατατροπωθέντες ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀποδιώκονται διὰ παντός ἀπὸ τῆς Συρίας. Ὑπέρτατος ἡγεμὼν τῶν Μωαμεθανῶν ἦν τότε ὁ μετὰ τὸν Μωάμεθ δεῦτερος διάδοχος Ὁμάρ υἱὸς Χαττάπ. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Μωαμεθανοὶ ἀνεπαύοντο ἐπὶ ἓνα μῆνα ἐν Δαμασκῷ ἐκ τοῦ μόχθου τῶν κατακτήσεων, ὁ στρατηγὸς τοῦ Ὁμάρ Ἀβν-Ὀπέδα ἀποστέλλει πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν, ἐρωτῶν, ἂν ὀφείλῃ ν' ἀναλάβῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ Καλίφης, θεωρῶν τὴν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ὡς ἓνα τῶν κυριωτέρων σκοπῶν τοῦ Μωάμεθ διὰ τοὺς ἐν αὐτῇ τάφους τῶν

¹⁾ LeQuien or. christ. III. 250.

¹⁾ Gregor. Tur. VII. 29. IV 38. Wilken I. S. 10.

²⁾ Προκόπ. περὶ πολέμ. Ἰουστινιαν. β'. 5—14.

³⁾ Τὰ καθέκαστα τῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ἐξιστοροῦνται ἐν τῷ Χρονικῷ Πασχαλίῳ, καὶ ὑπὸ τοῦ τότε ἡγουμένου τοῦ ἀγίου Σάββα Ἀντιόχου (biblioth. vet. Patrum. I. p. 1023. Ἐκ τῶν μεταγενεστέρων συγγραφέων ἐξιστοροῦσι ταῦτα ὁ Θεοφάνης (Χρονογρ.) καὶ ὁ Εὐτύχιος. Ὁ Θεοφάνης ἀναριθμᾷ τὸν ἀριθμὸν τῶν θανατωθέντων εἰς 90, 000· ὁ δὲ Εὐτύχιος ἀποδίδει τὴν σφαγὴν ταύτην εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι καὶ οἱ Σαρκηννοὶ καὶ οἱ Ἀραβες ἔλαβον μέρος· διότι, κατὰ τὸν Ἀντίοχον, ἐπιδραμόντες οὗτοι εἰς τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα, ἐθανάτωσαν 40 Μοναχοὺς. LeQuien. Or. christ. III. p. 252.

Προφητῶν, διέταξε τὸν στρατηγὸν τοῦ Ἰνα ὁδηγήσῃ τοὺς στρατοὺς τοῦ πρὸς πολιορκίαν αὐτῆς.

Ἀμα λαβὼν τὰς διατάγας ταύτας ὁ Ἀπου-Ὁπέδα, ἐπεμψεν ἐκ Δαμασκού τὸν Γεζήδ-ἀπου-Σοφίαν μετὰ πεντακισχιλίων ἀνδρῶν, ὅπως ἐπιχειρήσῃ τὴν πολιορκίαν ἐπὶ πέντε δὲ κατὰ συνέχειαν ἡμέρας ἐξαπέστειλεν αὐτῷ μεγάλας ἐπικουρίας. Ὁ λαὸς τῆς Ἱερουσαλήμ, ἔμαθε μὲν τὴν προσέλευσιν τῶν φοβερῶν τούτων πορθητῶν, οὐτε ἔξοδον ὁμῶς ἐποίησε κατ' αὐτῶν, οὐτε ἐζήτησε νὰ συνθηκολογήσῃ, ἀλλὰ στήσας ἐπὶ τῶν τειγῶν τῆς πόλεως τὰς πολεμικὰς μηχανάς, παρεσκευάσθη πρὸς κρατερὰν ἀμυναν. Ὁ Γεζήδ προσήγγισεν εἰς τὴν πόλιν καὶ προσεκάλεσε τοὺς ἐν αὐτῇ διὰ τοῦ ἡχοῦ τῆς σάλπιγγος ὅπως ἐκλῆξωσι ἐν ἑκ τῶν δύο, ἢ νὰ γίνωσιν ὑποτελεῖς, ἢ ν' ἀσπασθῶσι τὸν μωαμεθανισμόν, ἀλλ' ἀρμότερα ἀπερρίφθησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων μετ' ἀγανακτήσεως. Οἱ Μωαμεθανοὶ οὐκ ἐφόρμων ἀμέσως κατὰ τῆς πόλεως, ἀν' ὃ Γεζήδ εἶχε τὴν πρὸς τοῦτο διαταγὴν διὸ ἐστρατοπέδευσεν ἕως οὗ λάβῃ παρὰ τοῦ Ἀπου-Ὁπέδα ὁδηγίαν ἵνα προσβάλῃ τὴν πόλιν, προπαρασκευάζων ἐν τῷ μεταξύ τὰ πρὸς ἔροδον ἀναγκαῖα.

Ἡρώϊαν τινὰ τὰ μωαμεθανικὰ στρατεύματα διατάχθησαν πρὸς μάχην· οἱ ἀρχηγοὶ, προεξάρχοντες τῶν ταγμάτων αὐτῶν, ἐπανέλαβον τὴν ἐωθινήν προσευχὴν ἅπαντες δὲ ὡς ἐξ συνθήματος ἀπήγγειλαν μεγαλοφώνως τὸν ἐξῆς στίχον τοῦ Κορανίου «Ἐσελθε σὺ, ὦ λαέ, εἰς τὴν ἰερὰν γῆν, ἣν ὁ Θεὸς προώρισέ σοι»¹⁾.

Ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἐφόρμων οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπανεληλυμμένως κατὰ τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀνευ ἀποτελέσματος· τὴν ἑνδεκάτην ἡμέραν ὁ Ἀπου-Ὁπέδα ἤγαγεν ἅπαντα τὸν στρατόν, καὶ ἀμέσως ἐπεμψε γραπτὴν πρόσκλησιν ἀπειθυνομένην πρὸς τοὺς κατοίκους καὶ τὰς ἀρχάς τῆς πόλεως, προσκαλὼν αὐτοὺς ὅπως πιστεύσωσιν εἰς τὸ ἐνικαίον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν θείαν ἀποστολὴν τοῦ Μωάμεθ, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἐσχάτην κρίσιν· ἄλλως, ν' ἀναγνώρισωσι τὴν δεσποτείαν τοῦ Καλίφου καὶ γίνωσιν αὐτῷ φόρον ὑποτελεῖς. «διότι ἐν ἐναντίᾳ περπατῶσαι, ἔλεγεν ἡ πρόσκλησις, θὰ ἐπαγάγω ἐφ' ὑμᾶς ἀνθρώπους, οἵτινες ἀγαπῶσι τὸν θάνατον πολλῶ· πλείον ἢ ὅσον ὑμεῖς ἀγαπᾶτε τὸν οἶνον καὶ τὸ χοιρινὸν κρέας· οὐδὲ θὰ σᾶς ἀφήσω, Θεὸς θέλοντος, ἀν' μὴ πρῶτον καταστρέψω τοὺς μαχητάς σας καὶ ἀνικαλώσω τοὺς υἱοὺς σας.

Σωφρόνιος δὲ τότε Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ πόλις Ἱερουσαλήμ ἐστὶ πόλις ἁγία καὶ γῆ ἱερὰ, καὶ ὅτι ὁ εἰσπερχόμενος εἰς αὐτὴν ἐπὶ σκοπῷ ἐχθρῶς ἀμαρτάνει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Πεισθὼς δ' οὐ μικρὸν

ὁ Πατριάρχης εἰς τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους τῆς πόλεως, ἀτὶνὰ εἶχον ὀχυρωθῇ, καὶ ἐπὶ τῆς φρουρᾶς, ἣτις ἐνισχύθη διὰ τῶν ἐκ τῆς παρὰ τὸν Ἱερομακα μάχης καὶ ἐξ ἄλλων διαφορῶν τῆς Συρίας μερῶν καταφυγόντων στρατιωτῶν, προεκάλει τοὺς Μωαμεθανούς· ἢ θέσις προσέτι τῆς ὑπὸ βαθέων φαραγγῶν περιστοιχισμένης πόλεως ἦν κραταιά· ἐπὶ πᾶσι δ' ἐνυπῆρχεν εἰς τοὺς κατοίκους εὐσεβὲς ζῶπυρον πρὸς θάρσος καὶ καρτερίαν, καθ' ὅσον προέκειτο νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ.

Τέσσαρες χειμερινοὶ μῆνες παρήλθον, καθ' οὓς συνέβαινον καθ' ἑκάστην φονικαὶ ἀψιμαχίαι· οἱ πολιορκεῦντες ἀπεκρούοντο ὑπὸ τῶν ἐκ τῆς πόλεως ἐξορμώντων ἀσπασμάτων, ἠνώχλουντο διὰ τῶν ἐπὶ τῶν τειγῶν μηχανῶν καὶ ἐμαστιζόντο ὑπὸ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν ἐπιρρειῶν, καὶ ὁμῶς ἐξηκολούθουν τὴν πολιορκίαν μετ' ἀμειώτου καρτερίας.

Ἐπὶ τέλους, ἐλθὼν ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος εἰς λόγους ἀπὸ τῶν τειγῶν πρὸς τὸν Ἀπου-Ὁπέδα εἶπεν αὐτῷ· ἀγνοεῖς ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶναι ἱερὰ καὶ ὅτι ὁ μεταχειριζόμενος κατ' αὐτῆς βίαν ἐπισύρει κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ τοῦς κεραυνοὺς τοῦ οὐρανοῦ; «Γινώσκωμεν, ἀπεκρίθη ὁ Ἀπου-Ὁπέδα, ὅτι αὕτη εἶναι ὁ τόπος, ἐνθα ὁ αἰὼς τῶν Προφητῶν, ὅπου τὰ σῶματα αὐτῶν μένουσιν ἐνταφιασμένα· γινώσκωμεν ὅτι αὕτη εἶναι ὁ τόπος, ἐνθεν ὁ προφήτης ἡμῶν Μωάμεθ ἐτέλεσε τὴν νυκτερινὴν αὐτοῦ ἀνάστασιν εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ γινώσκωμεν ὅτι ἡμεῖς ἐσμὲν ἀξιώτεροι ὑμῶν ἵνα κατέχωμεν αὐτήν· οὐτε θέλωμεν ἄρῃ τὴν πολιορκίαν, ἕως οὗ ὁ Θεὸς παραδώσῃ εἰς χεῖρας ἡμῶν τὴν πόλιν ταύτην, ὡς παρέδωκεν ἡμῖν καὶ πολλὰς ἄλλας χώρας».

Βλέπων δὲ Πατριάρχης ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐπιτυχίας ἀπώλετο, καὶ ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος οὐδεμίαν βοήθειαν ἀπέστελλεν, συγκατετέθη νὰ παραδῶσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄρει τοῦ νὰ ἐλθῇ αὐτοπροσώπως ὁ Καλίφης, ὅπως λάβῃ κατοχὴν αὐτῆς καὶ προσυπογράψῃ τὴν συνθήκην τῆς παραδόσεως.

Ἀκούσας ὁ Καλίφης τὴν ἀσυνήθη ταύτην πρότασιν συνδiesκέφθη μετὰ τῶν φίλων αὐτοῦ· καὶ ὁ μὲν Ὁθμάν, ὅστις περιεφρόνει τὸν λαὸν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπεφάνθη ἵνα ἀπορρίψωσιν οἱ προταθέντες ὅροι· ἀλλ' ὁ Ἀλῆς παρέστησε, πόσον ἁγίος καὶ ἐπιφανὴς εἶναι ὁ τόπος εἰς τὰ ὅμματα τῶν Χριστιανῶν, καὶ πόσον ἐπομένως ἡδύνατο νὰ παροτρύνῃ αὐτοὺς εἰς σπουδαίας ὀχυρώσεις καὶ εἰς τὴν μέχρις ἐσχάτων ἀμυναν, ἐὰν ἐβλεπον ἑαυτοὺς προσηλαχιζομένους· παρεκτός τούτων, προσέθηκεν ὅτι ἡ ἐμφάνισις τοῦ Καλίφου θὰ ἐχαροποιεῖ καὶ θὰ ἐνεθάρρυνε τὰ στρατεύματα διὰ τὴν πολυχρόνιον ἀπουσίαν των καὶ μετὰ τὰς κακουχίας χειμερινῆς ἐκστρατείας.

Οἱ λόγοι τοῦ Ἀλῆ ἐπείσαν τὸν Ὁθμάν ἵνα ἀπέλθῃ αὐτοπροσώπως καὶ παραλάβῃ τὴν Ἱερουσαλήμ, εἰ καὶ

¹⁾ Κεφάλ. ε'.

τινες Ἀραβες συγγραφείς ισχυρίζονται ὅτι πρὸς τοῦτο συνετέλεσε χωρίως παράδοσίς τις, σωζομένη ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐκ παλαιῶν χρόνων, καὶ λέγουσα ὅτι εἰς ἄνθρωπος ἔνεκα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τῆς θρησκείας τοῦ καὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ ἐμελλε νὰ κατακτήσῃ τὴν ἁγίαν Πόλιν. Ἀλλ' αἰσθήποτε καὶ ἂν ἦσαν τὰ αἰτία, ὁ Καλίφης ἀπεφάσισε νὰ παρευρεθῇ αὐτοπροσώπως εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ. Διορίσας λοιπὸν ἐπίτροπόν του ἐν Μεδίῃ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του τὸν Ἀλῆν, εἴτα προσευχθεὶς ἐν τῷ τζαμίῳ καὶ ἐπισκευθεὶς τὸν τάφον τοῦ προφῆτου ἐξεκίνησεν εἰς τὸν πρὸς ὄν ὄρον.

Ἡ ὁδοιπορία τοῦ φοβεροῦ τούτου δεσπότη, ὅστις ἤδη ἐκράτει ἐν ταῖς παλάμαις του τὸ μέλλον αὐτοκρατοριῶν, καὶ εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὴν λεηλασίαν τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ μωαμεθανισμοῦ καὶ ἀποκαλύπτει μέχρι τινὸς τὸ μυστήριον τῶν ἐπιτοχιῶν του. Ὡδενεν ἐπὶ καμῆλου, ἀνωθεν τῆς ὁποίας ἐξεστίνετο διασκέειν καὶ ἡ μὲν μία πῆρα τοῦ διασκέειν περιεῖχε φοινίκας καὶ ἐξηραμένους καρπούς, ἡ δ' ἑτέρα προμήθειαν καλουμένην σαούκ καὶ συγκεκμημένην ἐκ κριθῆς, ὀροῖον ἢ σίτου πεφυγμένου. Ἐμπροσθεν αὐτοῦ ἐκρέματο θύλαξ ἐμπεριέχων ὕδωρ καὶ ὅπισθεν ξύλινον δοχεῖον (πλῶσκα). Οἱ συνοδοιποροὶ του, ἀνευ διακρίσεως βαθμοῦ, συνέτρωγον μετ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἰδίου πινακίου διὰ τῶν δακτύλων των. Ἐκοιμᾶτο τὴν νύκτα ἐπὶ στρώματος ὑπὸ δένδρον ἢ ὑπὸ τὴν ἐξ ἐρίου εὐτελῆ σκηνὴν Βεδουίνου τινὸς· αὐδῶν δ' ἀνελάμβανε τὴν ὁδοιπορίαν του πρὶν ἢ προσευχθῇ τὴν ἑωθινὴν προσευχήν. Ἐν ᾧ διήρχετο τὴν Ἀραβίαν κατὰ τὸν ἀφελῆ τοῦτον τρόπον, εἰσήκουε τὰ παράπονα τοῦ λαοῦ, διώρθωνε τὰ πταίσματα καὶ ἀπένεμε δικαιοσύνην μετ' ὕγιους κρίσεως καὶ αὐστηρᾶς χειρὸς.

Εἰς ἀπόστασιν ὁδοῦ μιᾶς ἡμέρας ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὁ Ἀπου-Ὀπέδα ἐξῆλθεν ἵνα τὸν προὔπαντήσῃ καὶ τὸν συνοδεύσῃ εἰς τὸ στρατόπεδον· ἐλθὼν δ' εἰς τοῦτο ὁ Καλίφης παρετήρησεν ἀριθμὸν τινα Ἀράβων, οἵτινες, ἀποβαλόντες τ' ἀφελῆ ἐνδύματα τῆς χώρας των, ἐνεδύθησαν τὰ μεταξωτὰ λάφυρα τῆς Συρίας. Εἰδὼς τὸν ἐκ τῆς πολυτελείας καὶ τῆς ἐκδηλύνσεως κίνδυνον, προσέταξε νὰ συρῶσιν οἱ παραβάται πρηνεῖς ἐπὶ τῆς κόνεως, τὰ δὲ μεταξωτὰ των ἐνδύματα νὰ κατασχιολῶσιν ἀποσπώμενα ἐκ τῶν ὤμων αὐτῶν.

Ἀφίχθεις ὁ Ὀμάρ ἐνώπιον τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀνέκραξεν ὑψηλῇ τῇ φωνῇ «ὁ Θεὸς ἐστὶ μεγαλῆτερος (ἀλλὰ ἂν Ἀχπαρ)! ὁ Θεὸς χαίρειαι τοῖς ἡμῖν εὐχολὸν νίκην»· ἔπειτα διατάξας νὰ στήσῃ τὴν σκηνὴν του, κατέβη ἀπὸ τῆς καμῆλου καὶ ἐκάθισεν ἐντὸς τῆς σκηνῆς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Οἱ Χριστιανοὶ συνεσωρεύθησαν ὅπως ἴδωσιν τὸν νέον καὶ ἀκαταμάχητον ἐκείνον λαόν, ὅστις ἐλυμαίνετο

καὶ καθυπέτασσε τὴν γῆν. Φοβούμενοι οἱ Μωαμεθανοὶ ἀπόπειραν δολοφονίας κατὰ τοῦ Καλίφου, δὲν ἄφινον τοὺς Χριστιανούς νὰ προσεγγίσωσι, ἀλλ' ὁ Ὀμάρ διεσκέδασε τοὺς φόβους των· «μόνον, εἶπεν, εἰς ὃ, τι ἐθέσπισεν ὁ Θεὸς πέπρωται νὰ ὑποκύψωμεν» ἄς ἔχωσιν οἱ πιστοὶ πεποιοῦσιν εἰς αὐτόν».

Ἀμα τῇ ἀφίξει τοῦ Καλίφου συνωμολογήθη ἡ περὶ παραδόσεως συνθήκη. Ὅτε οἱ ἐξ Ἱεροσολύμων ἀπεσταλμένοι, λαβόντες ἀδειαν συνεντεύξεως, ἦλθον πρὸς τὸν Καλίφην, ἐξεπλάγησαν, εὐρόντες τὸν τρομερὸν τοῦτον δυναστὴν ἄνδρα ἀφελῶς ἐνδεδυμένον καὶ καθήμενον ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὑπὸ σκηνὴν ἐξ ἐρίου.

Τὰ ἄρθρα τῆς παραδόσεως συνετάχθησαν καὶ ἐγράφησαν ὑπὸ τοῦ Ὀμάρ, καὶ ἐχρησίμευσαν ἀκολουθῶς ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλας κατακτήσεις ἀναλαβόντας Μωαμεθανούς ἀρχηγούς. Κατὰ τὰ ἄρθρα ταῦτα οἱ Χριστιανοὶ ὤφειλον νὰ μὴ κτίζωσι νέους ναοὺς ἐν ταῖς ὑποδουλωθεῖσαι χώραις. Αἱ θύραι τῶν ναῶν ὤφειλον ν' ἀνοίγανται πρὸς τοὺς ὁδοιπόρους, νὰ μένῃ δ' ἐλευθέρᾳ ἡ εἰς αὐτοὺς εἰσοδος καὶ ἐξοδος τῶν Μωαμεθανῶν ἡμέρας καὶ νυκτός. Νὰ μὴ στήνῃσι σταυροὺς ἀνωθεν τῶν ναῶν, οὔτε νὰ τοὺς αἵρωσι δημοσίᾳ εἰς τὰς ὁδοὺς. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἠναγκάζοντο νὰ διδάσκωσι τὸ Κοράνιον εἰς τὰ τέκνα των, ἀλλ' ὤφειλον νὰ μὴ λαλῶσι παρρησίᾳ περὶ τῆς θρησκείας αὐτῶν, νὰ μὴ ἀποπειρῶνται προσηλυτισμὸν καὶ νὰ μὴ κωλύωσι τοὺς ἐκ τῶν οἰκογενειῶν των θέλοντας ν' ἀσπασθῶσι τὸν ἰσλαμισμόν. Δὲν ἐπεβάλλετο μὲν εἰς αὐτοὺς νὰ φέρωσι πᾶ τῶν Μωαμεθανῶν ἐνδύματα οὔτε νὰ διαιρῶσι τὴν κόμην ὡς οἱ Μωαμεθανοὶ, ὤφειλον ὅμως νὰ διακρίνωνται διὰ ζωνῶν. Ἐπετρέπετο αὐτοῖς νὰ μὴ ποιῶσι χρῆσιν τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης εἰς τὰ ἐπὶ τῶν σφραγίδων αὐτῶν ἐνύματα, οὔτε νὰ χαιρετίζωσι κατὰ τὰ μωαμεθανικὰ ἔθιμα, οὔτε νὰ ὀνομάζωνται διὰ μωαμεθανικῶν ἐπιθέτων. Ὁφείλον νὰ ἐγείρωνται ἅμα τῇ εἰσόδῳ Μωαμεθανοῦ τινος, καὶ νὰ μένωσιν ὀρθοὶ ἕως οὗ αὐτὸς καθίσῃ· νὰ ξενίζωσι δ' ἕκαστον Μωαμεθανὸν ὁδοιπόρον ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας δωρεάν. Ἀπηγορεύετο αὐτοῖς νὰ πωλῶσιν εἶνον, νὰ φέρωσιν ὅπλα καὶ νὰ μεταχειρίζωνται ἐπιβλήματα ἐν τῇ ἱερασίᾳ. Δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσιν ὑπηρέτας ἐξ ἐκείνων, οἵτινες διετέλεσαν ποτε εἰς μωαμεθανικὴν ὑπηρεσίαν.

Τοιοῦτοι ὑπῆρξαν οἱ ταπεινωτικοὶ ὅροι, οὓς ὁ ὁδηγὸς σφιγρῶν περιπλανιόμενος Ἀράβων ἐπέβαλεν ἐπὶ τῆς ὑπερηφάνου πόλεως Ἱερουσαλὴμ, ἥτις ἦν ἄλλοτε ἡ δόξα καὶ ὁ πῶμος τῆς Ἀνατολῆς· ἦσαν ὅροι γενικῶς ἐπιβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατὰ τὸ φανατικὸν ἐμπορητικὸν αὐτῶν στάδιον.

Ἀφ' οὗ οἱ Χριστιανοὶ συγκτετέθησαν νὰ παραδοθῶσιν ἐπὶ ταιούτοις ὅροις, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Καλίφης ἰδιόχειρον ἐγγράφον (Ἀχδναμί), καθ' ἣν ἐφρουρεῖτο ἡ ζωὴ καὶ ἡ

ιδιοκτησία των, ἡσφαλίζετο ἡ χρῆσις τῶν ναῶν των καὶ ἡ ἐξάσκησις τῆς θρησκείας των, καὶ ἔχουσιν οὕτως ¹⁾).

ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΥ ΕΛΕΟΥΝΤΟΣ
ΚΑΙ ΕΛΕΗΜΟΝΟΣ.

«Χάρις τῷ Θεῷ τῷ ποιήσαντι ἡμᾶς ἐνδόξους διὰ τοῦ Ἰσλὰμ (εὐσεβείας), καὶ τιμήσαντι διὰ τῆς πίστεως, καὶ ἐλεήσαντι διὰ τοῦ προφήτου αὐτοῦ Μωάμεθ, (ἐφ' ᾧ εὐ-
ξαίτο ὁ Θεός, καὶ εἰρήνη εἴη ἐπ' αὐτῷ), καὶ ὁδηγήσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πλάνης, καὶ συναγαγόντι ἡμᾶς δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς διασποράς, καὶ ἐνώσαντι τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ δόντι νίκας ἡμῖν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ στερεώσαντι ἡ-
μᾶς κατὰ τῶν πόλεων, καὶ καταστήσαντι ἡμᾶς ἀδελφούς συνηγαπημένους. Εὐχαριστήσατε οὖν τῷ Θεῷ οἱ λάτρες τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ χάριτι. Τὸ παρὸν εἶναι γράμ-
μα ἐμοῦ τοῦ Ὁμάρ υἱοῦ Χαττάπ καὶ ἐδόθη τῷ σεβασμῷ καὶ ἐντίμῳ Πατριάρχῃ τοῦ βασιλικοῦ ἔθνους Σωφρονίῳ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἑλαιῶν, τῷ ἱερῷ τόπῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὡς συνθήκη καὶ ὑπόσχεσις, ἀποβλέπουσα τοὺς ὑπηκόους ἱερεῖς καὶ καλογήρους καὶ καλογραῖας, ἐνθα ἤθελον εἶναι, καὶ ὅπου ἤθελον εὐρίσκεσθαι, ἵνα ἔχωσιν ἀσφάλειαν (ὅταν ὁ ὑποτελής φυλάττῃ τὰ τῆς ὑποτελείας καθήκοντα, πρέπει νὰ ἔχῃ ἀσφάλειαν καὶ προστασίαν παρὰ τε ἡμῶν

τῶν πιστῶν, καὶ παρὰ τῶν μεθ' ἡμᾶς ἡγεμονευόντων), καὶ ἵνα ἀρθῶσιν ἀπ' αὐτῶν τὰ αἰτία τῶν ἐνοχλήσεων των κατὰ τὴν ἣν ἐδείξαν ὑποταγὴν καὶ εὐπειθειαν· καὶ ἵνα ἔχωσιν ἀσφάλειαν αὐτοὶ τε καὶ αἱ ἐκκλησίαι των καὶ τὰ μοναστήριά των, καὶ πάντα τὰ ὑπὸ τὴν κυριότητά των λοιπὰ προσκυνήματα τὰ ἐντὸς (τῆς Ἱερουσαλὴμ) καὶ ἐκτὸς ὄντα, τὰ ὅποια εἶναι ὁ Καμαμές (ἧτοι ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως· οὕτως οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπονυμάζουσιν αὐτόν, παραφθείραντες τὴν ἀραβικὴν λέξιν κηάμε δη-
λοῦσαν τὴν ἀνάστασιν), καὶ ἡ ἐν Βηθλεὲμ μεγάλη ἐκ-
κλησία τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ, (ἐφ' ᾧ εἴη εἰρήνη) καὶ τὸ σπήλαιον τὸ ἔχον τρεῖς θύρας, μεσημβρινήν, ἀρκτι-
κήν καὶ δυτικὴν· καὶ ἵνα ἔχωσιν ἀσφάλειαν τὰ εὐρι-
σκόμενα ἐκεῖ χριστιανικὰ ἔθνη, ἧτοι οἱ Ἰβήρες καὶ οἱ Ἀβυσσηνοὶ καὶ οἱ χάριν προσκυνήσεως ἐρχόμενοι Φράγχοι, Κόπται, Συρίανοι, Ἀρμένιοι, Νεστοριανοὶ, Ἰακωβίται καὶ Μαρωνῖται, οἱ ὑπαγόμενοι εἰς τὸν ῥηθέντα Πατριάρχην, καὶ αὐτὸς νὰ ᾔῃαι πρωτεύων ἐπ' αὐτῶν· διότι (τὸ βασιλι-
κὸν ἔθνος) ἔλαβε χάριν παρὰ τοῦ τιμίου καὶ ἀγαπητοῦ Προφήτου τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀπεσταλμένου, καὶ ἐτιμή-
θησαν τῇ σφραγίδι τῆς τιμίας αὐτοῦ χειρὸς, καὶ ἐπρό-
σταξε νὰ ἔχωσιν εὐνοίαν καὶ ἀσφάλειαν· οὕτω καὶ οἱ πιστοὶ εὐεργετοῦμεν αὐτοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ εὐεργετή-

للزيارة من لافرنج والقط والسريان والارمن والنساطرة واليعاقبة
والموارنة تابعين للبطرك المذكور ويكون متقدمين عليهم لانهم أعطوا
من حضرة النبي الكريم والحبيب المرسل من الله وشرفوا بختم
يك الكريم وامر بالنظر اليهم والامان عليهم كذلك نحن المؤمنين
نحسن اليهم اكراماً لمن احسن اليهم ويكونوا معافاً من الجزية
والغفر والمواجب ومسلمين من كافة البلايا في البر والبحور وفي
دخولهم للقمامة وبقية زياراتهم لا يؤخذ منهم شيء - واما الذين
يقبلون الى الزيارة الى القمامة يؤذي النصراني الى البطرك درهم
وثلث من الفضة وكل مومن ومومنة يحفظ ما امرنا به سلطاناً ام
حاكماً ام والي يجري حكمه في الارض غنمي ام فقير من المسلمين
المؤمنين والمومنات وقد أعطي لهم مرسومنا هذا بحضور جم الصحابة
الكرام عبد الله وعثمان ابن عفان وسعد ابن زيد وصبد الرحمن ابن
عوف وبقية الاخوة الصحابة الكرام فليعتمد على ما شرحنا في كتابنا
هذا ويعمل به وابقاء في يدهم وصلى الله تعالى على سيدنا محمد
 وآله واصحابه والحمد لله رب العالمين حسبتنا الله ونعم الوكيل
 في العشرين من شهر ربيع الاول سنة خمس وعشر للهجرة النبوية
 وكل من قرى مرسومنا هذا من المؤمنين وخالفه من الان والى يوم
 الدين فليكن لعهد الله ناكثاً ولرسوله الحبيب باغضاً

¹⁾ Τὸ πρωτότυπον τοῦ ἀξιωματικῶς τοῦτου ἐγγράφου, γεγραμμένον διὰ κουφικῶν χαρακτήρων ἐπὶ περγαμνῆς, φυ-
λάττεται ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ ἡμετέρου Μοναστηρίου, ἔχει
δὲ οὕτω.

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي اعزنا بالاسلام واكرمنا بالايمان ورحنا بنبيه محمد
صلى الله عليه وسلم وهداانا من الضلالة وجعنا به بعد الشتات
والى قلوبنا ونصرنا على الاعداء- ومكن لنا من البلاد وجعلنا اخوانا
متحابين واجدوا الله عباد الله على هذه النعمة هذا كتاب عمر بن
الخطاب لعهد وميثاق أعطي الى البطرك المبحل المكرم وهو
صوفرونيوس بطرك الملة الملكية في طور الزيتون بمقام القدس
الشريف في الاشتمال على الرعايا والقسوس والرهبان والراهبات
حيث كانوا واين وجدوا وان يكون عليهم الامان وان الذقي اذا
حفظ احكام الذمة وجب له الامان والصون منا نحن المؤمنين
والى من يتولى بعدنا وليقطع عنهم اسباب جوانحهم كحسب ما
قد جرى منهم من الطاعة والخضوع وليكن الامان عليهم وعلى
كنائسهم ودياراتهم وكافة زياراتهم التي بيدهم داخلاً وخارجاً
وهي القمامة وبيت لحم مولد عيسى عليه السلام كنيسة الكبراء
والمغارة ذي الثلثة ابواب قبلي وشمالى وغربي وبقية اجناس
النصارى الموجودين هناك وهم الكرج والحش والذين ياتون

παντος αὐτοῦ. Καὶ ἔσονται ἐλεύθεροι ἀπὸ τὸ χαράττι, τὸ καράρι καὶ ἀπὸ τοὺς φόρους, καὶ ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ ὅλης τῆς ἐπηρείας ἐν τῇ τῇ ξηρᾷ καὶ ταῖς θαλάσσαις. Εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὸν Καμαμέ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῶν προσκυνήματα νὰ μὴ πληρώνουν οὐδέν· ὅσοι δὲ ἐκ τῶν Χριστιανῶν προσέρχονται εἰς τὸν Καμαμέ χάριν προσκυνήσεως νὰ διδῇ ἕκαστος αὐτῶν εἰς τὸν Πατριάρχην ἐν δράμι ἀσημίου καὶ ἐν τρίτον τοῦ δραμίου. Πᾶς λοιπὸν πιστὸς καὶ πᾶσα πιστὴ θέλει φυλάττει ὅσα ἐπροστάξαμεν, ἢ βασιλεὺς ἤθελεν εἶναι, ἢ κριτὴς, ἢ ἡγεμὼν ἐξουσίαν ἔχων ἐπὶ τῆς γῆς, πλούσιος ἢ πένης ἀπὸ τοὺς μωαμεθανοὺς πιστοὺς καὶ πιστάς. Καὶ ἐδόθη αὐτοῖς ὁ παρὼν ὁρισμὸς ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς τιμίας Συνοδίας (τοῦ Μωάμεθ), τοῦ Ἀβδουλλᾶ, τοῦ Ὁσμάν υἱοῦ Ἀφφᾶν, τοῦ Σάεδ υἱοῦ Ζεῖδ, τοῦ Ἀβδουρράχμαν υἱοῦ Ἰουφ καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν τῆς τιμίας Συνοδίας. Στηριχθήτω οὖν ἕκαστος εἰς τὰ ἐκτεθειμένα ἐν τῷ παρόντι ἡμετέρῳ γράμματι, καὶ ἐνεργεῖτω κατὰ τοῦτο, ἀφίνων αὐτὸ πάλιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν. Εὐχαιτο δὲ ὁ Θεὸς (καὶ δόξῃ εἰρήνην) τῷ δεσπότῃ ἡμῶν Μωάμεθ, καὶ ταῖς συγγενέσι καὶ τῇ τιμίᾳ συνοδίᾳ αὐτοῦ, καὶ δόξα τῷ Θεῷ τῷ κυρίῳ τῶν κόσμων. Ἰκανὸς ἐστὶν ἡμῖν ὁ Θεὸς καὶ κάλλιστος ἐπίτροπος. Ἐγράφη τῇ κ'. τοῦ μηνὸς Ῥεπιουλλεββέλ. τῷ 16. τῆς προφητικῆς φυγῆς. Ὅστις ἐκ τῶν πιστῶν ἀναγνώσῃ τὸν παρόντα ἡμέτερον ὁρισμὸν καὶ παραβῇ αὐτόν, θὰ ἦναι ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τῆς ἡμέρας τῆς κρίσεως παραβάτης τῆς διαθήκης τοῦ Θεοῦ καὶ μισητὴς τοῦ ἡγαπημένου αὐτοῦ Ἀποστόλου».

Ὁ Ὁμάρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἄλλοτε κλεινὴν πόλιν τοῦ Σολομῶντος πεζὸς, ἐνδεομένους τὰ ἀφελῆ ἀραβικὰ ἐνδύματα, κρατῶν τὴν βακτηρίαν ἀνὰ χεῖρας καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Σωφρονίου, μετ' οὗ συνδιελέγετο οἰκίως, ἐρωτῶν αὐτὸν περὶ τῶν ἀρχαιοτήτων καὶ τῶν ἱερῶν οἰκοδομημάτων τῆς πόλεως. Ὁ σεπτὸς Πατριάρχης ἐφιλοφρονήσατο τὸν πορθητὴν κατὰ τὸ φαινόμενον· «μεγάλως» ἀλλ' ἐὰν πιστεύσωμεν εἰς τοὺς λόγους Χριστιανοῦ τινος ἱστορικοῦ (τοῦ Εὐτυχίου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας), ἀπεστρέφετο ἐνδομύχως τὸν ἐρρυπωμένον Ἀραβὰ, ἰδίως δ' ἀπηρέσκετο εἰς τὴν ἐκ χορδῆς ἐριούχου ἐσθῆτά του, ἥτις ἦν ἀνεξέλεγκτος μετὰ προβάτειον δέρμα. Ἡ ἀπαρέσκεια τοῦ Πατριάρχου ἦν σχεδὸν ἀκατάβλητος, ὅτε, εἰσελθὼν μετὰ τοῦ Καλίου εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, εἶδεν αὐτὸν ἐν τῷ ῥυπαρῷ ἱματισμῷ του καθεζόμενον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἱεροῦ οἰκοδομήματος· «οὗτος εἶναι τῇ ἀληθείᾳ, ἀνεφώνησεν, τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, τὸ ῥηθὲν διὰ Δανιὴλ τοῦ Προφήτου, ἐστὼς ἐν τόπῳ ἁγίῳ». Προστίθεται δὲ ὅτι, ὅπως ὁ Ὁμάρ πρᾶξῃ τοὺς διὰ τὴν ῥυπαρότητά του ἀποτροπιασμοὺς τοῦ Πατριάρχου, συγκατετέθη νὰ ἐνδύθῃ τὰ κα-

θαρά ἐνδύματα, ἅπερ προσήνεγκεν αὐτῷ, ἕως οὗ πλυθῶσι τὰ ἴδια αὐτοῦ.

Ὁ Ὁμάρ, ὅτε εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, εἶχεν ἡλικίαν ὑπερβαίνουσαν τὰ πενήκοντα ἔτη· ἦν ὑψηλοῦ ἀναστήματος καὶ μελάγχρους, σεμνοπρεπὲς καὶ φαλακρὸς. Ἦν τόσο ὑψηλὸς, ὥστε, καθὰ λέγει εἰς τῶν βιογράφων του, καὶ καθήμενος ὑπερεῖχε τῶν ἱσταμένων· ἦν ἐκτάκτως ῥωμαλέος καὶ μετεχειρίζετο τὴν ἀριστεράν του χεῖρα μετὰ τῆς αὐτῆς δεξιότητος, μετ' ἧς καὶ τὴν δεξιάν. Ἄν καὶ κατ' ἀρχὰς ἦν θανάσιμος ἐχθρὸς τοῦ ἰσλαμισμοῦ, ὥστε νὰ ἐπιβουλεύηται καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Μωάμεθ, ἀλλ' ὅμως, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἠσπάσθη τὸν μωαμεθανισμόν, κατέστη εἰς τῶν εἰλικρινεστέρων καὶ θαρραλεωτέρων αὐτοῦ προμάχων, ἐνεργήσας δραστηρίως ἐν ταῖς σπουδαιοτέrais καὶ κρίσιμωτέrais περιστάσεσι τοῦ σταδίου τοῦ Μωάμεθ. Ὁ ζῆλος του ἦν πρόθυμος καὶ σχεδὸν ἄγριος ἐν τῇ ἐνεργείᾳ του· διέδωκε καὶ ἐνίσχυσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἰσλαμισμοῦ ὡς στρατιώτης· ὅτε δὲ ζήτημά τι παρίστατο αἰνιγματικῶδες εἰς τὸ λογικόν του, ἦν ἔτοιμος νὰ τὸ λύσῃ διὰ τῆς σπάθης καὶ ν' ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐπιμένουτος εἰς ψευδεῖς ἀπολογίας καὶ ἀπιστίας.

Κατὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων ἡ χρηστότης αὐτοῦ καὶ ἡ δικαιοσύνη ἦσαν παροιμιώδεις. Ἐν τῇ ἰδιωτικῇ αὐτοῦ βίῳ διεκρίνετο ἐπὶ ἐγκρατεία καὶ λιτότητι καὶ ἐπ' ὀλιγωρίᾳ τοῦ ψευδοῦς μεγαλείου τοῦ κόσμου. Ὑδωρ ἦν τὸ μόνον ποτὸν αὐτοῦ, τροφή δὲ ὀλίγοι φαίνικες, ἡ τεμάχια κριθίνου ἄρτου καὶ ἄλλας· ἀλλ' ἐν καιρῷ μετανόας καὶ αὐτὸ τὸ ἄλλας ἐθεώρει ὡς πολυτέλειαν. Ἡ αὐστηρά αὐτοῦ εὐλάβεια καὶ αὐταπάρνησις καὶ τὸ ἀριλὲς καὶ σχεδὸν πτωχὸν τοῦ ἐξωτερικοῦ του ἐφείλκυον τὸν σεβασμὸν τῶν ἀνθρώπων. Εἶχεν εὐστοχὰ ἀποφθέγματα, ἐφ' ὧν ἐδάσκει τὴν διαγωγὴν του· ἐν ἐξ αὐτῶν ἦν καὶ τὸ ἐξῆς· «τέσσαρά τινα φεύγουσιν ἀμεταστρεπτί· ὁ λαληθεὶς λόγος, τὸ ἐκτοξευθὲν βέλος, ὁ παρελθὼν βίος, καὶ ἡ ὀλιγορρηθὶσα εὐκαιρία».

Διαρκούσης τῆς βασιλείας του ἀναρίθμητα τζαμιά ἀνηγέρθησαν πρὸς διδασκίαν καὶ λατρείαν τῶν πιστῶν, καὶ φυλακαὶ πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐγκληματιῶν. Καθιέρωσε τὴν χρῆσιν μάστιγος ἐκ πλεκτῶν λωρίων πρὸς τιμωρίαν τῶν ἐλαφροτέρων πταισμάτων, ἐν αἷς συγκατελέγετο τὸ διασύρειν καὶ τὸ σκάνδαλον, καὶ τοσαύτην χρῆσιν αὐτῆς ἐποίησεν, ὥστε κατέστη κοινὴ παροιμία «τοῦ Ὁμάρ ἡ πλεκτὴ μάστιγ' εἶναι φοβερωτέρα καὶ αὐτῆς τῆς σπάθης του».

Παράδειγμα τῆς αὐστηρᾶς εἰλικρινείας τοῦ Ὁμάρ ἀναφέρεται τὸ ἐξῆς. Ἐν ᾧ εὕρισκετο μετὰ τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ἐλθούσης μιᾶς τῶν ὁρισμένων ὡρῶν τῆς μωαμεθανικῆς προσευχῆς,

ἤρρωτρε ποῦ ἡδύνετο νὰ προσευχηθῇ· «ὅπου εὐρίσκεσαι τὴν στιγμὴν ταύτην» ἀπεκρίθη ὁ Πατριάρχης· ἀλλ' ὁ Ὁμάρ ἀπεποιήθη νὰ προσευχηθῇ ἐκεῖ καὶ ἐξῆλθεν. Ὁ Πατριάρχης τὸν ὠδήγησεν εἰς τὸν παρακείμενον ναὸν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τῷ ἤπλωσε τάπητα, ὅπως προσευχηθῇ ἐπ' αὐτοῦ· ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεποιήθη. Ἐξερχόμενος δ' ἐκεῖθεν ἐγονάτισε καὶ προσηυχήθη ἐπὶ τῶν βαθμίδων κλίμακός τινος καταγούσης εἰς μίαν τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ. Τούτου δὲ γενομένου ἐστράφη πρὸς τὸν Πατριάρχην καὶ ἔδωκεν αὐτῷ γενναϊόφρονα λόγον περὶ τῆς διαγωγῆς του. «Ἐὰν προσηυχόμεν, εἶπεν, εἰς ἕνα ἐκ τῶν ναῶν τούτων, οἱ Μωαμεθανοὶ θὰ ἐλάβανον κατοχὴν αὐτοῦ καὶ θὰ τὸν μετέτρεπον εἰς τζαμίον».

Τοσοῦτο δὲ πιστὸς ἐδείχθη περὶ τὴν τήρησιν τῶν ὡς πρὸς τοὺς ναοὺς συμβάσεών του, ὥστε ἔδωκε τῷ Πατριάρχῃ ἔγγραφον ἀπαγορεύον τοῖς μωαμεθανοῖς τὸ νὰ προσεύχωνται πολλοὶ ἐπὶ τῶν βαθμίδων, ἐφ' ὧν εἶχε προσευχηθῇ, ἀλλὰ μόνον ἀνὰ ἕνα. Ἡ εὐλάβεια ὅμως τῶν πιστῶν ὑπερεπήδησε τὸν πρὸς τὰς διαταγὰς του σεβασμὸν καὶ τὸ ἥμισυ τῶν βαθμίδων καὶ τοῦ νάρθηκος συμπεριελήφθη, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἐντὸς τζαμίου ἀνεγερθέντος ἐπὶ τῆς θέσεως, ἐφ' ἧς αὐτὸς προσηυχήθη.

Ὁ Καλὶφης ἔπειτα ἐζήτησε τὸν τόπον, ἐνθα ἄλλοτε ἔκειτο ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος· καὶ ἀφ' οὗ μετὰ πολλὰς δυσκολίας εὗρεν αὐτόν, ἐθεμελίωσε τζαμίον (τὸ σημερινὸν Ἑσ-Σάχρα), ὑπερ, ὡς ἐν οἰκίῳ τόπῳ ὀψόμεθα, προϊόντος τοῦ χρόνου, εὐρυθὲν καὶ πλουτισθὲν ὑπὸ τῶν διαδόχων του, κατέστη ἐν τῶν κομφοτέρων κτιρίων τῆς ἰσλαμικῆς θρησκείας καὶ φέρει τὰ δευτερεῖα μετὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς τζαμίον τῆς Κορδόβας.

Ἡ παράδοσις τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐγένετο τῷ δεκάτῳ ἐβδόμῳ ἔτει τῆς Ἑγίρας, ἥτοι τῷ ἑξακκοσιοστῷ τριακοστῷ ἐβδόμῳ ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ ¹⁾.

§ 13.

Ἀπὸ τῆς παραδόσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ τῷ Καλὶφῃ Ὁμάρ μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. 637—1099.

Ὁ Ὁμάρ, ἀναχωρήσας ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ, κατέλιπεν ἐνταῦθα ἱκανοὺς στρατιώτας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀμρου καὶ τοῦ Γιεζήδ, τὸ δὲ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ μέρους, διοικούμενον ὑπὸ τοῦ Ἀπου Ὁπέδα καὶ τοῦ Χάλεδ, ἐπορεύθη πρὸς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὸ Χαλέπιον, καὶ ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν Συρίαν. Ἡ κατάκτησις τῆς Παλαι-

στίνης ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν συνεπληρώθη διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Καισαρείας, ἣν Κωνσταντῖνος ὁ πρωτότοκος τοῦ Ἡρακλείου υἱὸς ὑπερήσπισε μὲν ἐπὶ τινὰ καιρὸν, ἀλλὰ, μαθὼν ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ εἶχεν ἐγκαταλείψει τὴν Συρίαν, ἀπεφάσισε νὰ παραδώσῃ αὐτὴν εἰς τὰ στρατεύματα τοῦ Ὁμάρ, αὐτὸς φυγὼν διὰ νυκτός. Οἱ Ἀραβες ἐξέτειναν τὰς κατακτήσεις των μέχρι τῶν βορείων τῆς Ἀφρικῆς μερῶν καὶ μέχρι τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἠπέλουν νὰ εἰσδύσωσι καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Καθέδρα τοῦ ἀραβικοῦ τούτου βασιλεῖος ἦν ἡ Δαμασκός.

Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Παλαιστίνης μέχρι τοῦ Καλὶφου Ἀβδου-λ-Μάλεκ (718) ἀπῆλθον μεγίστης ἡσυχίας καὶ ὅλων τῶν προνομίων τῶν διὰ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ Ὁμάρ αὐτοῖς παραχωρηθέντων. Τούτου ἕνεκα καὶ ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀριθμὸς τῶν ἐξῶθεν ἐρχομένων Προσκυνητῶν ἦν μέγιστος. Ὁ περὶ τὸ 677 τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπισκεψάμενος Ἀρκοῦλφος διηγεῖται ὅτι κατ' ἔτος τὴν ἰε. Σεπτεμβρίου συνεκροτεῖτο ἐνταῦθα ἐμπορικὴ πανήγυρις, εἰς ἣν συνέρχονταν πανταχόθεν τῆς Οἰκουμένης ἄπειρα πληθὺν ²⁾· ὁ αὐτὸς προστίθῃσιν ὅτι ἡ πληθὺς τῶν καμήλων, ἵππων καὶ βοῶν ἐπλήρου τὴν πόλιν ἀναθαρσιῶν· ἀλλὰ βρογχὴ οὐρανόθεν θαυμασίως πεμπομένη ἐκαθάριζεν αὐτήν.

Περὶ τὰ μέσα τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος μετὰ μακρὰς καὶ αἱματηρὰς μάχας τὸ σκῆπτρον τῶν Καλιφῶν μετέβη ἀπὸ τῆς δυναστείας τῶν Ὁμεϊάδων εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Ἀββασιδῶν. Κατὰ τὸ 750 περίπου ἔτος, ὁ Καλὶφης Ἐλ Μανσούρ ἔκτισε τὸ Βαγδάτιον καὶ μετέθηκε τὴν ἐδρὰν τοῦ Καλιφάτου ἀπὸ τῆς Δαμασκοῦ εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Τίγρεως Μητροπόλιν. Κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην συχνοὶ καὶ ἀλλεπάλληλοι σεισμοὶ ἐμάστιζον τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, ὅποτε κατέπεσον πολλοὶ ναοὶ καὶ πολλὰ μοναστήρια ³⁾· ἡ δὲ θέσις τῶν Χριστιανῶν φαίνεται ὅτι δὲν ἦτο τοσοῦτον εὐάρεστος καὶ ἀσφαλής. Πατριάρχαι καὶ Ἐπίσκοποι ἐξεθρονίζοντο καὶ ἐξωρίζοντο κατὰ τὰς ἰδιοτροπίας τῶν Ἀράβων αὐτῶν κυριαρχῶν. Καταχρήσεις καὶ βιαιοπραγαί παντὸς εἶδους ἦσαν αἱ φυσικαὶ συνέπειαι τῆς καταστάσεως τῆς τότε κοινωνίας ⁴⁾. Ἐν ἔτει 757 οἱ Καλιφαὶ ὕψωσαν τοὺς φόρους, ἐσύλησαν τὰς ἐκκλησίας καὶ ἰνάγκησαν τοὺς Ἰουδαίους ν' ἀγοράσωσι τὰ συληθέντα ⁵⁾. Καίτοι δ' οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, οἱ Προσκυνηταὶ σπανίως ἠνωχλοῦντο ὑπὸ τῶν Ἀράβων ⁶⁾.

²⁾ Adamn. 1, 1.

³⁾ Θεοφάν. Χρονογρ.

⁴⁾ Ἑλμακὶν Histor. Sarac, 1, 17. p. 82. LeQuien or. christian. III. p. 297, 394.

⁵⁾ Θεοφάν. Χρονογρ.

⁶⁾ Περὶ τὸ 786 παρεγένετο εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ γνωστὸς:

¹⁾ Εὐτυχ. II. annal. Θεοφάν. Χρονογρ. Ἀβουλφεδᾶ, Syria, p. 87.

Περὶ τὰ τέλη τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος ἡ Παλαιστίνη ἐγένετο τὸ θέατρον αἱματηρῶν πολέμων μεταξὺ τῶν διαφόρων ἀραβικῶν φυλῶν. Ἐν ἔτει 796 ἐληλάτησαν οἱ Ἀραβες τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἐν αὐτῇ Μοναχῶν ἐθανάτωσαν. Κατὰ ταύτην τὴν περίστασιν κατεστράφησαν αἱ πόλεις Γάζα, Ἀσκάλων καὶ Σαριφαία, ἡ δ' Ἐλευθερούπολις ἠρημώθη.

Περὶ τὰς ἀρχάς τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῶν Καλιφῶν ὁ μεγάλην παρὰ τοῖς Ἀραβσι φήμην κτησάμενος Ἀρουν ἐρ-Ρασίδ, τὸ ἰδανικὸν τοῦτο ἀραβικῆς δικαιοσύνης, μεγαθυρίας καὶ μεγαλοπρεπειας, ὅστις τὸ κράτος τῶν Καλιφῶν διὰ τε τῶν ὅπλων καὶ τῆς ἐπιστήμης εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν ἀνεβίβασε· κατὰ τὴν αὐτὴν δ' ἐποχὴν ἐβασίλευεν ἐν τῇ Δύσει ἕτερος μονάρχης ἐπίσης μέγας καὶ μεγαλεπήβολος, ὁ Κάρολος ὁ Μέγας, ὅστις ἐδείκνυε μεγάλην συμπάθειαν πρὸς τὰ δυστυχήματα τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ Χριστιανῶν. Ὁ Ἀρουν-ἐρ-Ρασίδ, ὢν περιπεπλεγμένος εἰς πολέμους κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐφοδεῖτο τὴν ἀνάμιξιν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς· ἵνα ἐξ ἄρῃ ἐκ μέσου πᾶσαν πρόφασιν ἀναμίξεως αὐτῆς εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς, προσεπάθησεν ὅλαις δυνάμεσι νὰ κερδήσῃ τὴν φιλίαν τοῦ μεγάλου τῆς Εὐρώπης Μονάρχου, καὶ πρὸς τοῦτο, μεταξὺ ἄλλων δώρων ἀπέστειλεν αὐτῷ, ἐὰν πρέπη νὰ πιστεύσωμεν τὸν βιογράφον του Ἐγινάρδον, τὰς κλεῖς τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Γάφου.

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρουν ἐρ-Ρασίδ ἡ Παλαιστίνη ἀπῆλauen ἄκρας ἡσυχίας· καὶ εὐημερίας· ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἤρξατο νὰ ἐκλείπῃ ἡ δόξα τῆς δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν. Ἡ μεγαλοδωρία τοῦ Ἐλ Μαμούν, δευτέρου διαδόχου τοῦ Ἀρουν, βασιλεύσαντος 30 ἔτη (813—843) καὶ ἡ προστασία, ἣν ἀπένεμεν εἰς τὰς ἐπιστήμας, διετήρησαν ἐπὶ τινα καιρὸν τὴν λαμπρότητα τῆς δυναστείας ταύτης. Ὁ Ἐλ Μαμούν ἠνύκει τοὺς Χριστιανούς, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὑπάλληλοι του ¹⁾· ἀλλ' οἱ διάδοχοί του ἐσπεροῦντο δραστηριότητος. Ἀπασαί αἱ ἐπαρχίαι περιῆλθον εἰς διενέξεις καὶ αἱματηράς συμπλοκάς, οἱ δὲ Χριστιανοὶ ὑπῆκοαί των

ὑφίσταντο ὅλην τὴν μανίαν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν διαφόρων μωαμεθανικῶν φατριῶν. Ἐσωτερικαὶ διχόνοιαὶ διήρσαν τὸ κράτος, καὶ ἡ ἁγία Γῆ ἀπέβη καὶ αὐτὴ τὸ θέατρον μαχῶν καὶ αἱματοχυσίων.

Ἐν ἔτει 842 ἐπὶ τοῦ Καλίφου Ἐλ Μοτασέμ ταραξίας τις Ταμμήμ, Ἀπου-Χάρπ· ἐπικαλούμενος, συνήγαγε περὶ ἑαυτὸν περὶ τὰς 30,000 ἀνθρώπων καὶ ἤρξατο νὰ λεηλατῇ τὰς πόλεις ἐπὶ τῇ προφάσει ὅτι ἐπραττε τοῦτο χάριν τῆς καταπατουμένης θρησκείας. Εἰσῆλθεν εἰς Ἱερουσόλυμα καὶ ἠπέλκει νὰ πυρπολήσῃ τοὺς ναοὺς· ἀλλ' ὁ τότε Πατριάρχης δι' ὑπερόγκιων χρημάτων ἐκώλυσε αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σκοπομένου· οἱ ταραξίαι οὗτοι κατετροπώθησαν ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Καλίφου, ἅτινα ἐθανάτωσαν περὶ τὰς 8,000 ἀνθρώπων καὶ ἠχμαλώτισαν περὶ τοὺς 1000· ὁ Ἀπου-Χάρπ· ἐπληρώθη καὶ ἀπῆλθον αἰχμάλωτος εἰς τὸν Καλίφην. Μετὰ τινα ἔτη ἡ Ἱερουσαλὴ μῆρξατο νὰ λαμβάνῃ μεγάλην σημασίαν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Μωαμεθανοῖς· διότι, ἀφ' οὗ οἱ Καρμάται διέκοψαν τὴν μετὰ τῆς Μέκκας συγκοινωνίαν, ὁ ἐν Ἱερουσόλυμοις ναὸς τοῦ Ὁμάρ ἀντικατέστησεν ἐπὶ τινα καιρὸν τὸν Καππὰ καὶ ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὅλην αἱ καραβάναι τῶν Μωαμεθανῶν Προσκυνητῶν διηυθύνοντο εἰς Ἱερουσόλυμα. Τῷ δὲ 936 Τουρκμάνος τις υἱὸς τοῦ Ταγὰτζ, ἐπονομαζόμενος Ἱησ'ίδ· ἐγένετο κύριος τῆς Παλαιστίνης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· καὶ οὕτω αἱ ἐπαρχίαι ἀπισπῶντο ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τῶν Καλιφῶν. Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν, καὶ καταλαβὼν τὴν Ἀντιόχειαν προεχώρησε μέγα Γάζης. Ὁ τότε Πατριάρχης τῶν Ἱερουσαλὴμ κατηγορηθεὶς ὅτι ἦν συνεννοημένος μετὰ τῶν βυζαντινῶν, καταδικάζεται εἰς τὸν διὰ πυρὸς θάνατον, καὶ πολλοὶ Ἐκκλησίαι τῆς Ἱερουσαλὴμ παραδίδονται εἰς τὸ πῦρ. Ὁ Διάδοχος τοῦ Φωκᾶ Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν Ἀράβων πόλεμον, καὶ διελθὼν τὸν Λίβανον ἐκυρίευσε τὴν Δαμασκὸν καὶ πολλὰς πόλεις τῆς Ἰουδαίας. Οἱ Ἀρμένιοι δι' ἐχυρίζονται ὅτι ἐκυρίευσε καὶ αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ἀναπόδεικτον. Ὁ Τζιμισκῆς διέβη τὸν Εὐφράτην καὶ ἠπέλκει καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν τοῦ Καλιφάτου, ἀλλ' ἔλλειψις ζωοτροφῶν ἠνάγκασε τὸν βυζαντινὸν στρατὸν ν' ἀναχωρήσῃ. Ὁ Τζιμισκῆς εἶχε κατὰ νοῦν ν' ἀνακτήσῃ τὰς ἐπαρχίας τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, πλὴν ἐπελθὼν ὁ θάνατος τῷ 933 ἔθηκε τέρμα εἰς τοὺς σκοποὺς του.

Ἐν ἔτει 969 ὁ ἐκ τοῦ γένους τῶν Φατιμιδῶν κατὰ γόμονος Μοαζου-δ-Δίν, οὗτινος οἱ πρόγονοι ἀπὸ ἐξηκονταετίας ἤδη ἐκυριάρχουν ὡς Καλίφαι τῆς Κυρήνης καὶ μεγίστου μέρους τῆς Ἀφρικῆς, ἐξέτερε τὰς κατακτήσεις του μέχρις Αἰγύπτου, Συρίας καὶ Παλαιστίνης, καὶ με-

Βιλλιβάλδος μετὰ τινῶν συνοδοιπόρων· ὅτε δὲ καθ' ὅδον διήρχοντο διὰ τῆς Ἑμέσης, οἱ κάτοικοι, ἀσυνέθιστοι ὄντες νὰ βλέπωσι ξένους Εὐρωπαίους, τοσοῦτον παρεξενεύθησαν, ὥς τοὺς ὑπώπευσαν ὡς κατασκόπους, καὶ τοὺς ἀπῆγαγον ἐνώπιον ἐνὸς πλουτοῦ Σέχου, ὅπως ἀνακρίνῃ αὐτούς. Ὁ Σέχης ἀπευθύνas πρὸς αὐτοὺς ἐρωτήσεις τινάς, εἶπεν, εἶδον πολλοὺς ἐκ τῆς χώρας τῶν ἀνθρώπων ταύτων, ἔρχονται ἐνταῦθα οὐχὶ ἐπὶ κακῷ σκοπῷ, ἀλλ' ἵνα ἐκπληρώσωσι τὸν νόμον των. Μ' ὅλα ταῦτα ἐνέβαλεν αὐτοὺς εἰς φυλακὴν, καὶ μόλις διὰ τῆς μεσιτείας Ἰσπανοῦ τινος ἐμπόρου κατώρθωσαν νὰ ἐλευθερωθῶσι. St. Willibaldi Hodoepor.

¹⁾ Εὐτύχ. Annal. II. p. 431.

τέθηκε τὴν ἑδραν τοῦ κράτους τοῦ εἰς τὴν νέαν πόλιν Μούσρου-λ-Κάχιρα, τὸ μετὰ ταῦτα Κάϊρον. Ἡ Ἱερουσαλήμ περιῆλθεν ἤδη εἰς τὴν ἐξουσίαν νέων κυρίων, αἵτινες οὐδόλως ὁμοιάζον πρὸς τοὺς προγενεστέρους.

Ὁ τρίτος ἐκ τῶν Φατιμιδῶν Καλίφης ἐν Αἰγύπτῳ ἦν ὁ Χάκεμ πι-ἄμρ-ιλλάχ, ὅστις ἐνδεκαετὴς ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τῷ 996· τὸ τέρας τοῦτο τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς ὀρησκομανίας ἀνεκκήρυξεν ἑαυτὸν προφήτην, καὶ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του δὲν ἔπαυσε τυραννῶν καὶ κακοποιῶν τοὺς ὑπηκόους του ¹⁾· οἱ Ἀραβες συγγραφεῖς χαρακτηρίζουσιν αὐτὸν ὡς σύμπλεγμα ἀθείας καὶ παραφροσύνης ²⁾. Περὶ τὸ 1010, λαθὼν ὑποψίας τινας περὶ τῶν Χριστιανῶν, ἐκίνησε διωγμὸν σκληρότατον κατ' αὐτῶν, ὅστις ἐξετάθη καθ' ὅλην τὴν Αἰγύπτον καὶ Παλαιστίνην. Χωρὶς νὰ σεβασθῇ οὐδὲ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ παρὰ τῶν προκατόχων χορηγηθέντα τοῖς Χριστιανοῖς προνόμια, ἐπέβαλεν αὐτοῖς τε καὶ τοῖς Προσκυνηταῖς ὑπερβολικοὺς φόρους καὶ δασμοὺς καὶ ἐμπόδιεν αὐτοὺς νὰ ἱερουργῶσιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις των· ἀλλὰ τοῦτο ἦν μικροῦ λόγου ἄξιον, συγκρινόμενον πρὸς τὰ μετὰ ταῦτα. Εἰσέρχοντο οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς τὰς οἰκίας τῶν Χριστιανῶν, ἔσυρον τοὺς κατοίκους τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἄνευ τινος ἐξετάσεως κατεδίκαζον αὐτοὺς εἰς τὸν διὰ σταυροῦ ἢ πασσάλου θάνατον. Γυναῖκες καὶ παῖδιά ἀπεσπῶντο ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τῶν γονέων των καὶ διὰ μαστιγώσεων ἢ ὑποσχέσεων ἠναγκάζοντο ἢ νὰ ἐξομώσωσι ἢ νὰ ὑποστῶσι τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον. Οὐδεὶς εἶχεν ἐξησφαλισμένην τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν τοῦ· ἡ τελευταία μάλιστα συχνότατα ἢ ἠρπάζετο ἢ ἐδωμεύετο. Πρὸς ἐπισφράγισιν δὲ τοῦ κατὰ τῶν Χριστιανῶν μίσους διέταξεν ὁ Καλίφης νὰ καταστρέψωσι τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως· καὶ τὴν διαταγὴν ταύτην ἐξεπλήρωσε πιστῶς ὁ τῆς Ῥέμλης διοικητής, καταστρέψας, κατὰ τὸν Γουλιέλμον Τύρου, μέχρις ἐδάφους τὸ οἰκοδόμημα, καὶ προσπαθήσας ν' ἀφαιρέσῃ πᾶν ἕνθος τοῦ Ἁγίου Τάφου ³⁾.

Αἱ περὶ τῶν στυγερίων τούτων βιαιοπραγιῶν φήμη ἐφθασε διὰ τῶν Προσκυνητῶν μέχρις Εὐρώπης, καὶ διήγειρε γενικὴν ἀγανάκτησιν καὶ θλίψιν. Ἄλλ' οἱ Εὐρωπαῖοι, ἀντὶ νὰ συνασπισθῶσι κατὰ τοῦ πρωτοεργοῦ τῶν

ὑποκρίσεων τούτων, ἔδωκαν ἀκρόασιν εἰς τὴν διαδοθεῖσαν φήμην, ὅτι οἱ ὑποκινήσαντες τοὺς καταδιωγμούς τούτους ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς δὴθεν εἰδοποιήσαντες τὸν Καλίφην περὶ τινος μυστικῶς διοργανιζομένης κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκστρατείας καὶ παροτρύναντες οὕτως αὐτὸν ἵνα καταδιώξῃ τοὺς Χριστιανούς. Τοῦτου ἕνεκα οἱ Ἰουδαῖοι ἐν ὅλῃ τῇ Γαλλίᾳ ὑπέστησαν φοβεροὺς διωγμούς. Ὁ Καλίφης ὅμως ἀμέσως ἤρξατο, ὡς συμβαίνει εἰς ἀστάτους χαρακτῆρας, νὰ μετανοῇ διὰ τὰς βιαιοπραγίας του, καὶ ἐπέτρεψεν οὐ μόνον τὴν εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν ἐπιστροφὴν τῶν διὰ τῆς βίας ἐξομωσάντων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ἐκκλησιῶν ⁴⁾. φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ πραγματοποιήσις τοῦ τελευταίου τούτου προσέκοψεν εἰς τὴν ἀπαιτούμενην ὑπέρογκον δαπάνην· διότι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Τάφου ἀνικοδομήθη ἐπὶ τοῦ Καλίφου Ἐλ Μοτασέμ πιλλάχ ἐγγόνου τοῦ Χάκεμ ⁵⁾, κατ' ἐπίμονον μεσολάβησιν καὶ διὰ συνδρομῆς τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Καλίφης ἐλ Μοτασέμ ἀπήτησε παρὰ τοῦ τότε αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου ἵνα ἐλευθερώσῃ 5,000 Μωαμεθανῶν αἰχμαλώτων, ἐπὶ τῇ συνθήκῃ τοῦ νὰ ἐργασθῶσιν εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ ναοῦ. Ὁ Αὐτοκράτωρ συνήρυσεν εἰς τοῦτο καὶ ἀπέστειλεν αὐτοὺς, πέμψας προσέτι καὶ χρήματα εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν, ἥτις ἐλαβε πέρας τῷ 1048.

Ἡ συρροὴ τῶν ἐξ Εὐρώπης Προσκυνητῶν κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἦν μεγάλη. Ἰδέαι τινὲς σφαλεραί ἐπικρατήσασαι τότε καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, ὅτι δηλ. περὶ τὸ 1,000 ἔτος Μ. Χ. ἐμελλε νὰ συμβῇ ἡ δευτέρα παρουσία καὶ ὅτι τότε ἐμελλε νὰ ἔλθῃ ὁ Ἀντίχριστος, ὥθλησαν ἄπειρα πλῆθη Εὐρωπαίων ἐκ πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας εἰς Ἱερουσόλυμα· πολλοὶ δ' εὐγενεῖς καὶ ἡγεμόνες μετ' ἐνόπλου συνοδίας, λαμβάνοντες τὴν τῶν Προσκυνητῶν βακτηρίαν, ἔτρεχον εἰς Ἱερουσόλυμα καὶ γυναῖκες, καταφρονούσαι τοὺς καθ' ὁδὸν κινδύνους, ἤρχοντο μετὰ τῆς εὐχῆς ἐν ἀποθάνωσιν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γῇ ⁶⁾. Ταῦτα ὅμως πάντα συνετέ-

¹⁾ Ἐλ-μακίν III, 6. 20.

²⁾ Ὁ Γουλιέλμος Τύρου (I, 6.) γράφει ὅτι ὁ ναὸς ἀνικοδομήθη ἐπὶ τοῦ Καλίφου Ἐδ-Ἀχέρ, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Χάκεμ· ἀλλὰ τοῦτο δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν χρονολογίαν, καθ' ἣν, ὡς γράφει ὁ αὐτός, ὁ ναὸς ἀνικοδομήθη μετὰ 37 ἔτη, ἐν ᾧ ὁ Ἀχέρ ἀπέθανε τῷ 1038.

³⁾ Εἰς τὰς ἐπισημοτέρας συνοδίας τῶν ἐξ Εὐρώπης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐλθόντων Προσκυνητῶν ἀνήκεν ἡ τοῦ Δουκὸς τῆς Νορμανδίας Ῥοβέρτου τοῦ πατρὸς Γουλιέλμου τοῦ κατακτητοῦ. Ἀφ' οὗ ὁ Ῥοβέρτος ἐξασφάλισε τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου εἰς τὸν νόθον αὐτοῦ υἱὸν καὶ κατέστησε κληδεμόνα καὶ προστάτην αὐτοῦ τὸν βασιλεῖα τῆς Γαλλίας, ἐκίνησε διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ μεγάλης συνοδίας, συγκεκριμένης ἐξ ἱπποτῶν, βαρὼνων καὶ ὑπηρετῶν· αὐτὸς περιεπάτει γυμνὸς καὶ ἐφερεν, ὡς οἱ λοιποὶ τῆς Εὐρώπης Προσκυνηταί, πῆραν καὶ βακτη-

¹⁾ Ὁ Καλίφης Ἐλ-Χάκιμ εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὀρησκείας τῶν Δρούσων. Οὗτος ἔκτισε τζαμίον εἰς Κάϊρον, ὅπερ ἔτι σώζεται.

²⁾ Ἐλ Μακίν. Histor. Sarac. III, 6. p. 260.

³⁾ Will. Tyr. I, 4, 5. Ἐλμακίν III, 5, 6. Ἡ μήτηρ τοῦ Χάκεμ ἦν Χριστιανή, ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτῆς Ὁρέστης ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην Πατριάρχης Ἱερουσολύμων. Κατὰ τὸν Γουλιέλμον ὁ Καλίφης οὗτος παρεξέτρεπε εἰς τὰς βιαιοπραγίας ταύτας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀρῇ πᾶσαν ὑποψίαν περὶ τῆς χριστιανικῆς αὐτοῦ καταγωγῆς.

λεσαν τὰ μέγιστα ἵνα εξαγκώσωσι τοὺς Μωαμεθανούς, καὶ εἰς ταῦτα δυνάμεθα εὐλόγως ν' ἀποδώσωμεν καὶ τοὺς καταδιωγμούς τοῦ Χάκεμ. Ἀλλ' αἱ βιαιοπραγαί αὐταὶ τῶν Μωαμεθανῶν συνέτειναν πρὸ πάντων εἰς τὴν ἐκρηξίν τῆς μεταξὺ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ καὶ τῶν Εὐρωπαίων πάλης ἐκείνης, ἥτις ἐπὶ δύο περίπου ἑκατὸνταετηρίδας ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἄλλον κόσμον ἀναριθμήτους ψυχάς· ἡ

ρίαν. Ὅσakis προέκειτο νὰ διέλθῃ διὰ τῶν πόλεων, προαπέστελλε τὴν συνοδίαν του, αὐτὸς δὲ ἠκολούθει κατόπιν ταπεινοφρονῶν καὶ ἀνεγόμενος μετὰ μεγίστης ὑπομονῆς τὰς ὕβρεις τοῦ ὄχλου. Διήλθε διὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐνθα ἐφείλυσσε τὸν σεβασμὸν τοῦ τε Αὐτοκράτορος καὶ τῶν Ἑλλήνων εὐγενῶν διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν πραύτητά του. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπέστειλεν αὐτῷ δῶρα καὶ διέταξε τοὺς ὑπηκόους του νὰ μὴ λάβωσι χρήματα δι' ὅλα τὰ πράγματα, τὰ ὅποια ἔλαβον οἱ περὶ τὸν Δοῦκα, ἀλλ' οὗτος τὰ μὲν δῶρα ἀπεποιήθη, τὴν δὲ συνοδίαν του παρήγγειλε νὰ πληρώσῃ τὰ πάντα. Ὁ Αὐτοκράτωρ προσέταξεν ὅπως μηδεὶς δώσῃ αὐτῷ ξύλα, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ ν' ἀναγκάσῃ αὐτὸν νὰ λάβῃ αὐτὰ δωρεάν ἐκ τῶν βασιλικῶν ἀποθηκῶν, ἀλλ' ὁ Ροβέρτος ἠγόρασε μεγάλην ποσότητα καρυδίων καὶ μετεχειρίζετο τὰ κελύφη των ἀντὶ ξύλων. Ἐν ᾧ διήρχετο διὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἠσθένησε καὶ ἀναγκάσθη νὰ βαδίξῃ ἐπὶ φορείου, τὸ ὅποιον ἔφερον Σαρακενοί· τότε ἀπήντησαν αὐτὸν Νορμανδοί τινες, ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ ἴδια, καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν ἐὰν ἔχῃ παραγγείλῃ τινὰ διὰ τὴν πατρίδα· ὁ Ροβέρτος ἀπήντησεν αὐτοῖς· εἴπατε εἰς τοὺς συγγενεῖς μου ὅτι μοὶ ἀπηντήσατε καθ' ὃν καιρὸν μετεκοιμίζομαι ὑπὸ τῶν διαβόλων εἰς τὸν Παράδεισον. Πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ εὗρεν ὁ Ροβέρτος πλῆθος Προσκυνητῶν, οἵτινες μὴ δυνάμενοι διὰ τὴν πτωχείαν νὰ πληρώσωσιν τὰ διὰ τὴν εἰσόδον χρήματα, περιέμενον μεγάλῳδωρὸν τινα πλούσιον, ὅστις ἔμελλε ν' ἀνοίξῃ αὐτοῖς τὴν ἁγίαν Πόλιν. Ὁ Ροβέρτος ἐπλήρωσε δι' ἕνα ἕκαστον ἐν φλωρίον. Οἱ Μουσουλμάνοι ἐθαύμασαν τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν μεγαλοδωρίαν του, καὶ ὁ Ἐμίρης διέταξεν ἵνα ἐπιστραφῶσιν αὐτῷ τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἔδωκε διὰ τοὺς Προσκυνητάς· ἀλλ' ὁ Ροβέρτος, ἅμα ἔλαβεν αὐτὰ, τὰ διένειμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔδωκε πολὺ τιμὰ δῶρα εἰς τοὺς Μουσουλμάνους. Ὁ Ροβέρτος ἀπέθανεν ἐν Νικαίᾳ καθ' ὃν καιρὸν ἐπέστρεφον εἰς τὴν πατρίδα του.

Ἀλλ' ἡ ἐπισημοτέρα συνοδία εἶναι ἐκείνη, ἥτις συνέκειτο ἐκ πολλῶν Γερμανῶν Ἐπισκόπων, οἷον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Μογουντίας Σιγιφρείδου, τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Βαμβέργης Γουνθήρου, τοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Ρεγενσβούργου Ὁθωνος, καὶ τοῦ Ἐπισκόπου τῆς Οὐτρέχτης Γουλιέλμου. Τοὺς Ἐπισκόπους τούτους συνώδευον περὶ τοὺς ἑπτακισχιλίους Προσκυνητάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦν καὶ ὁ μυστικός γραμματεὺς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμου τοῦ κατακτητοῦ Ἰγκούλφος, ὅστις μετὰ καὶ ἄλλων Νορμανδῶν, ἀκούσας τὰς μεγάλας προπαρασκευάς, προσεκολλήθη εἰς τὴν συνοδίαν. Οἱ Ἐπίσκοποι περιηγούντο μετὰ μεγάλης πολυτελείας, φέροντες μεθ' ἑαυτῶν σκευὴ ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ καὶ πολὺ τιμὰ ὑφάσματα, δι' ὧν ἐσπένδιζον τὰς ἑδρας των, ὅπου καὶ ἂν ἐκάθηντο. Ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Βαμβέργης Γουν-

ἔγγυτέρω ὅμως αἰτία τῆς πάλης ταύτης ἦν ἡ ἐξῆς πολιτικὴ μεταβολή.

Ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τῶν Φατιμιδῶν Καλιφῶν τῆς Αἰγύπτου (ἐν ἔτει 969) οἱ Ἀββασίδαι ἐβασίλευον, ἂν μὴ πράγματι, τουλάχιστον κατ' ὄνομα ἐν Βαγδάτῳ, αὐτοὶ μὲν ἀπολαύοντες σκιὰν μόνον δυνάμεως καὶ δόξης, οἱ δὲ στρατηγοὶ των, φέροντες τὸν τίτλον Ἐμίρ

ἦσαν· τοσοῦτον διέπρεπε διὰ τὴν ὠραιότητα καὶ τὴν εὐφυΐαν του, ὥστε, ὅπου ἐκάθηντο, συνέβριε τὸ πλῆθος ἵνα ἴδῃ αὐτόν· καὶ πολλάκις οἱ περὶ αὐτόν, ἵνα ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ τὴν ἐνόχλησιν τοῦ πλῆθους, ἐβίαζον αὐτόν νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὸ πλῆθος. Οἱ Ἐπίσκοποι οὗτοι ἀνεχώρησαν ἐκ τῶν πατρίδων των τῷ 1064, διήλθον διὰ τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐφθασαν σῶσι εἰς τὴν Συρίαν. Ἀλλ' ἡ φήμη τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυτελείας, μεθ' ὧν ἐταξείδευον, προηγήθη αὐτῶν καὶ ἠρέθισε τὴν πλεονεξίαν τῶν ληστικῶν σιτιφῶν, ἅτινα τότε ἐμάστιζον τὴν Παλαιστίνην. Τὴν προτεραίαν τοῦ Πάσχα ληστικὴ συμμορία ἐξ Ἀράβων ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτῶν παρὰ τὴν Ρέμλην, καὶ ἀφ' οὗ ἐθανάτωσε πολλοὺς ἐκ τῆς συνοδίας των, ἐβίασεν αὐτοὺς νὰ καταφύγωσιν εἰς τινα πλησιέστερον κόμην, ἐνθα ὑπῆρχε πεπαλαιωμένον τι φρούριον· εἰς τοῦτο εἰσελθόντες ἵνα ὑπερασπίσωσιν ἑαυτοὺς, περιεκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων· ἀλλὰ μετὰ παρελεύσιν τριῶν ἡμερῶν, ἐξαντληθέντες ὑπὸ τῆς πείνης, προέτειναν νὰ συνθηκολογήσωσιν. Ὁ ἀρχηγὸς τῶν ληστῶν εἰσῆλθε μετὰ δεκαπέντε ἄλλων εἰς τὸ φρούριον, πλὴν ἀπέβριψε πᾶσαν πρότασιν ἀφορώσαν τὴν ἐξαγοράν τῆς ἐλευθερίας των καὶ ἀπῆλθε ἀπόλυτον ὑποταγὴν· λύσας δὲ τὸ σαρικὸν του καὶ σχηματίσας ἐξ αὐτοῦ θηλείαν, ἔρριψεν αὐτὴν εἰς τὸν λαμὴν τοῦ Γουνθήρου, προσθεὶς ὅτι οὗτος εἶναι κτήμας του καὶ ἐπεθύμει νὰ πῇ τὸ αἷμα του καὶ νὰ τὸν δέσῃ εἰς τὴν θύραν ὡς κύνα· ἀλλ' ὁ Γουνθήρος δι' ἐνὸς βραδίου ἐρρίψεν αὐτὸν κατὰ γῆς. Τότε οἱ περὶ τὸν Γουνθήρον συνέλαβον τὸν Σέχην καὶ τὴν συνοδίαν του καὶ τοὺς ἔδησαν· μετὰ δὲ τοῦτο λαβόντες ὁρμῆς οἱ λοιποὶ Προσκυνηταὶ ἀνενέωσαν τὸν ἀγῶνα μετὰ πλείονος τόλμης. Οἱ συλληφθέντες ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ τοίχου, ὅπου ἡ πάλῃ ἦν σφοδρότερον καὶ τὰ βέλη ἐπιπτον χαλαζήδων, εἰς ἕκαστον δ' ἐξ αὐτῶν ἵστατο εἰς Προσκυνητὴς μέγυνήν σπάθην καὶ ἠπειλεῖ ὅτι θὰ τοὺς σφάξῃ, ἐὰν οἱ Ἀράβες δὲν παρητῶντο τῆς πολιορκίας. Ὁ υἱὸς τοῦ Σέχην, ἵνα σώσῃ τὴν ζωὴν τοῦ πατρός του, διέταξε τοὺς περὶ αὐτόν ν' ἀπομακρυνθῶσιν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ἦλθεν ὁ διοικητὴς τῆς Ρέμλης μετὰ στρατοῦ, ὅπως ἐλευθερώσῃ τοὺς πολιορκουμένους Προσκυνητάς· οἱ δὲ Ἀράβες ἅμα τῇ ἐμφανίσει αὐτοῦ ἐτρέπτησαν εἰς φυγὴν. Οἱ συλληφθέντες παρεδόθησαν εἰς τὸν διοικητὴν, ὅστις μετὰ μεγίστης χαρᾶς ἀνέβριε μεταξὺ αὐτῶν λησταρχόν τινα, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἐνοχλοῦντα τὸν Καλίφην τῆς Αἰγύπτου καὶ πολλάκις κατατροπώσαντα τὸν κατ' αὐτοῦ ἀποσταλέντα στρατόν. Ὁ διοικητὴς ἔδωκεν αὐτοῖς φραγμούς ὅπως τοὺς συνοδεύωσι μέχρι τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἐκ τῶν ἑπτακισχιλίων τούτων Προσκυνητῶν δις χίλιοι μόνον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των, ὁ δὲ Γουνθήρος ἀπέθανε καθ' ὅδον.

-ουλ-Ουμάρα ¹⁾ εἶχον ἀπερίοριστον δύναμιν ἐπὶ τε τῶν Καλιφῶν καὶ ἐν ὅλῳ τῷ κράτει, ἕως οὗ ὁ Τουρκμάνος στρατηγὸς Τογρούλ, ὁ ἕκ τῆς φυλῆς τῶν Σελδουσούκων καταγόμενος, ἔλθων μετὰ μεγάλου στρατοῦ εἰς Βαγδάτιον, ἐξέτεινε τὰς κατακτήσεις του μέχρι τοῦ Εὐφράτου. Ὁ κατακτητὴς οὗτος ἐδίωξε τοὺς τὸν ἀνωτέρω τίτλον φέροντας στρατηγοὺς καὶ ἔλαβε τὴν θέσιν των, ἀφαιρέσας οὕτως ἀπὸ τῶν Καλιφῶν καὶ τὴν τελευταίαν σκιάν τῆς δυνάμεως καὶ κατεξουσίασας ὡς Σουλτάνος τῆς ὅλης χώρας αὐτῶν. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Τογρούλ Ἀλπ-Ἀσλάν εἰσῆλθεν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν μέχρις Ἰκονίου, ἠγχαλώτισε τῷ 1071 τὸν βυζαντινὸν Αὐτοκράτορα Διογένην τὸν Ῥωμανόν, καὶ, καταστρέψων καὶ λεηλατῶν, ἔφθασε μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὸν Ἀλπ-Ἀσλάν ἀποθανόντα τὸ ἐπόμενον ἔτος διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μάλεκ Σάχ, ὅστις, κατὰ τὸ παρὰ ταῖς Τουρκμάναις ἐπικρατοῦν βάρβαρον τιμαριωτικὸν σύστημα, παρεχώρησεν εἰς τὸν θεῖόν του Σουλεϊμάν τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὰς πρὸς θυσμὰς τοῦ Εὐφράτου παρακειμένας χώρας, ὅς ὥφειλε νὰ κατακτήσῃ καὶ νὰ λάβῃ ὡς τιμᾶριον παρὰ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Βαγδατίου. Ὁ Σουλεϊμάν κατῴρωσε τοῦτο, καὶ ἐν ἔτει 1073 ἐθεμελίωσε τὸ βασίλειον καὶ τὴν δυναστείαν τῶν Σελδουσούκων· τὸ κράτος του ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μέχρι τῶν παραλίων τοῦ Βοσπόρου, ἔχον πρωτεύουσαν κατ' ἀρχὰς μὲν τὴν Νίκαιαν, βραδύτερον δὲ τὸ Ἰκόνιον.

Ἐν ᾧ ὁ Σουλεϊμάν ἐθεμελίωσεν τοιοῦτοτρόπως τὴν δυναστείαν του ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ, ὁ Μάλεκ Σάχ ἀπέστειλε τὸν Χαβαρέσμιον στρατηγόν του Ἀτσήζ, ὅπως προσβάλλῃ τὰς ἐν Συρίᾳ κατακτήσεις τῶν Αἰγυπτίων Καλιφῶν. Ὁ Ἀτσήζ μετὰ μακρὰν πολιορκίαν ἐκυρίευσεν τῷ 1075 τὴν Δαμασκόν, ἧς οἱ κάτοικοι παρεδόθησαν, ἀναγκασθέντες ὑπὸ τῆς πείνης. Τὰ ἐπόμενα δύο ἔτη ὑπέταξε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Συρίας, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Αἰγύπτου καὶ προεχώρησε μέχρι τοῦ Καίρου. Καὶ ὁ μὲν Καλιφὸς τῆς Αἰγύπτου, καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου, ἔφυγεν ἐν καιρῷ νυκτός, ὁ δὲ λαὸς συνασπισθεὶς προσέβαλε τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐδίωξεν αὐτὸν εἰς Συρίαν. Ὁ Ἀτσήζ ἐπέστρεψεν εἰς Δαμασκόν· κατὰ δὲ τὴν ἐπιστροφὴν του, διελθὼν διὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐλεηλάτησεν αὐτήν. Ταῦτα συνέβησαν τῷ 1077. Κατὰ συνέπειαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἡττῆς του ὁ Μάλεκ Σάχ ἔδωκεν ὡς τιμᾶριον τὰς ἐν Συρίᾳ ἐπαρχίας εἰς τὸν ἀδελφόν του Τουτούς, ὅστις ἐν ἔτει 1078 ἐπολιόρχησε τὸ Χαλέπιον, ἐκυρίευσεν διὰ προδοσίας τὴν Δαμασκόν, καὶ ἐκτείνας τὴν κυριαρχίαν του ἀπ' Ἀντιοχείας μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Αἰγύπτου, συνέστησε τὸ Σελδουσούκικόν βασίλειον

τῆς Συρίας εἴτε τοῦ Χαλεπίου, ὅπερ ἐκυβέρνησεν ὑπὸ τῇ κατ' ὄνομα ὑπερτάτῃ κυριαρχίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ Σουλτάνου τοῦ Βαγδατίου.

Οἱ Τουρκμάνοι οὗτοι ἡγεμόνες, κατὰ τὸ ἐν αὐτοῖς ἐπικρατοῦν σύστημα, διεμοίρασαν εἰς τοὺς ἀξιωματικούς των τὴν κληρονομικὴν κυριαρχίαν χωρῶν τινῶν ἢ πόλεων, ὡς ἀμοιβὴν τῶν ἐκδουλεύσεών των· καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἱερουσαλὴμ περιήλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Τουτούς· Ὁρτόκ. Ὁ Ὁρτόκ ἐκυριάρχει τῆς πόλεως ὑπὸ τὸν τίτλον Ἐμίρης τῆς Ἱερουσαλὴμ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ συμβάντος τῷ 1091, ὅτε ἡ πόλις περιήλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν Ἰλχαζὶ καὶ Σούχμαν ²⁾.

Ἡ ἀδιάκοπος προσέγγις τῶν ἀγρίων ὀρδῶν τῶν Τουρκμάνων εἰς τὰ παράλια τοῦ Βοσπόρου ἐνέβαλλε φόβον οὐ μόνον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὁ τότε Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἀπέστειλεν ἐγκύκλιον πρὸς ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Δύσεως, ἐξαιτούμενος βοήθειαν κατὰ τῆς φοβερᾶς ἐισβολῆς τῶν Τουρκμάνων. Γρηγόριος ὁ Ζ', ὁ καὶ Ἰλδεβράνδος λεγόμενος, ἀνέλαβεν ἐπὶ τινὰ καιρὸν ἵνα συνδράμῃ τοὺς ἐν Ἀνατολῇ Χριστιανοὺς, καὶ δι' ἐπιστολῶν προέτρεπεν ἐν ἔτει 1074 τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως ἵνα δράξωσι τὰ ὅπλα ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀνατολῇ Χριστιανῶν, προσθεὶς ὅτι καὶ αὐτὸς θὰ λάβῃ μέρος αὐτοπροσώπως εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο ἔργον· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ προσοχή του ἐστράφη ἀπὸ τῶν κινδύνων τῆς Ἀνατολῆς εἰς τὰς μετὰ τῶν μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης διενέξεις του. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ, Βίκτωρ ὁ Γ' ἐνεπνέετο ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων· ἐπειδὴ ὅμως οἱ Μωαμεθανοὶ τῆς Ἀφρικῆς ἐλεηλάτουν συχνάκις τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας, ἐκίνησε κατὰ πρῶτον τὴν ἐκδίκησιν τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως κατ' αὐτῶν. Ἐν ἔτει 1086 διέταξε νὰ κηρύξωσιν ἐν Ἰταλίᾳ σταυροφορίαν κατὰ τῶν Ἀφρικανῶν Μωαμεθανῶν ἐπὶ ἀμοιβῇ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ μετ' οὐ πολὺ συνεκροτήθη ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ἀγίου Πέτρου χριστιανικὸς στρατὸς, ὅστις ἀποβὰς εἰς τὴν Ἀφρικὴν, ἐλεηλάτησε τὰς κυριωτέρας αὐτῆς πόλεις καὶ 100,000 κατοίκους κατέσφαξεν ³⁾. τοῦτο ὑπῆρξε τὸ προανάκρουσμα τῶν εἰς τὴν ἁγίαν Γῆν σταυροφοριῶν.

Ἡ ἐν Παλαιστίνῃ κυριαρχία τῶν Τουρκμάνων κατέστησε τὴν κατάστασιν τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Προσκυνητῶν οἰκτροτάτην. Τὰ ἄγρια ταῦτα στίφη οὐδένα ἄλλον νόμον εἶχον, εἰμὴ τὸν τοῦ ἔξους· δὲν ἀνεγνώριζον οὔτε συνθήκας οὔτε προνόμια. Εἰς ἑπακρον δ' ὄντες φανατικοί,

¹⁾ Τὸν ὑπέρτατον τοῦτον τοῦ κράτους τίτλον ἔφερεν ἐπὶ μίαν ἐκατονταστήριδα ἢ γενεὰ τῶν Βουίδων.

²⁾ Ἀβουλφεδὰ annal. III. p. 260, 280.

³⁾ Chronie. Casinum, παρὰ τῷ Murator. Scriptor. rer. ital. T, IV. p. 480.

μετρήχοντο πᾶν εἶδος ἐξευτελισμοῦ καὶ ὠμότητος κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἐν Ἱεροσολύμοις ἰδίως ἐπὶ τῆς δυναστείας τοῦ Ὀρθόκ καὶ τῶν υἱῶν του οἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν καταδιωγμοὶ καὶ προπηλακισμοὶ ἔφθασαν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω. Συχνότατα πλήθη ἀποτροπαίων καὶ αἰμοβόρων βάρβάρων εἰσήρχοντο ἐν καιρῷ τῶν ἱεροτελεστιῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας, ἐτρόμαζον διὰ τῶν ἀγρίων κραυγῶν των τοὺς προσευχομένους, ἀνέβαινον ἐπὶ τῶν ἱερῶν θυσιαστηρίων καὶ, ῥίπτοντες κατὰ γῆς τὰ ἅγια ποτήρια καὶ τὰ ἱερὰ δισκάρια, κατεπάτουν τὰ ἐν αὐτοῖς ἐμπεριεχόμενα μυστήρια, συνέτριβον τὰ μάρμαρα τῶν ἱερῶν ναῶν, καὶ ἐλάμβανον αὐτὰ ὕβριζον καὶ ἔτυπτον τοὺς ἱερεῖς· πολλάκις δὲ, πιάνοντες ἀπὸ τῆς γενειάδος καὶ τῶν τρυχῶν τῆς κεφαλῆς τὸν Πατριάρχην καὶ καταβιβάζοντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἔσυρον αὐτὸν εἰς τὰς φυλακάς, ὅπως ἐλθόντες οἱ Χριστιανοὶ ἐξαγάγωσιν αὐτὸν δι' ἀδράς πληρωμῆς¹⁾.

Ἡδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ τοιαύτη κατάστασις τῶν πραγμάτων ἤρκει νὰ περιορίσῃ τοὺς Προσκυνητὰς, καὶ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως οὐδόλως θὰ ἐτόλμων νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὰς ἀνηκούστους ταύτας κακοπραγίας· ἀλλ' ἡ συνήθεια τῶν εἰς τοὺς ἁγίους Τόπους ἀποδημιῶν εἶχεν ἤδη σχηματίσει βαθεῖας ῥίζας. Πολυάριθμοι Προσκυνηταὶ συνέρρεον εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, καὶ ἐπειδὴ οἱ Τουρκοῦμοι ἤρξαντο νὰ ζητῶσιν ὑπέρογκα ποσά, ὅπως ἐπιτρέψωσι τὴν εἰσοδὸν εἰς τε τὴν ἁγίαν Πόλιν καὶ τὸν ἅγιον Τάφον, διὰ τοῦτο χιλιάδες Προσκυνητῶν, δαπανησάντων ἢ ἀπολεσάντων καθ' ὁδὸν τὸ ἀργυρίον των, ἤναγκάζοντο νὰ μένωσιν ἔξω τῶν πυλῶν, καὶ οὕτως ἀπέθνησκον πολλοὶ ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς ταλαιπωρίας. Καὶ ζῶντες καὶ νεκροὶ ἀπέβαινον οἱ Προσκυνηταὶ βάρος ἀφόρητον εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως· ἐὰν δὲ εἰσήρχοντο εἰς τὴν πόλιν, οἱ κάτοικοι ἐφοβοῦντο πάντοτε μήπως ἐκ τινος ἀπερিসκεψίας των ἐξαγριώσωσι τοὺς τυράννους των. Ἡ ἔνδεια καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦν τόσον μέγας, ὥστε τὰ μοναστήρια καὶ τὰ νοσοκομεῖα μικρὸν μόνον μέρος αὐτῶν ἐχώρουν, οἱ δὲ λοιποὶ ἔμενον εἰς βάρος τῶν κατοίκων. Ἐνίοτε ἐκ μιᾶς χιλιάδος Προσκυνητῶν, οὐδὲ εἰς εἶχε τὰ πρὸς ζωτροφίαν του μέσα²⁾.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν τοιούτων συμφορῶν καὶ ταλαιπωριῶν ἦλθεν ὡς Προσκυνητὴς εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ κατὰ τὰ ἔτη 1093 καὶ 1094 καὶ ὁ πασίγνωστος ἐρημίτης καὶ Προσκυνητὴς Πέτρος ὁ ἐξ Ἀρμενίου ὁ, κατὰ τὴν Ἄνναν τὴν Κομνηνὴν, Κουκουπέτρος ἐπονομαζόμενος. Οὗτος, ἰδὼν τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας καταπιέσεις καὶ τοὺς καταδιωγμοὺς τῶν Χριστιανῶν, οὕτως ἡγανάκτησεν, ὥ-

στε ἀπεφάσισε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐκδίκησιν τῶν τῆς Εὐρώπης Χριστιανικῶν λαῶν· ἐξέφρασεν εἰς τὸν Πατριάρχην τὴν ἐκπληξίν του, πῶς ὑπέφερον οἱ Χριστιανοὶ τὰς αὐτὰς καταπιέσεις· ἀλλὰ τίς εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διαβρῇ τὰς ἀλύσεις τούτων; Ὁ Κουκουπέτρος ἔσπευσεν εἰς Ῥώμην, καὶ λαβὼν τὴν τε εὐλογίαν καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ Πάπα Ὀυρβανοῦ τοῦ Β', διήρχετο τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, περιγράφων τὰς δυστυχίας καὶ ταλαιπωρίας τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Χριστιανῶν καὶ προτρέπων τοὺς πάντας ἵνα ἐλευθερώσωσι τὴν ἁγίαν Πόλιν καὶ τιμωρήσωσι τοὺς τυράννους. Αἱ προσπάθειαι αὐτοῦ ἐπεστέφθησαν μετ' ἀπιστεύτου ἐπιτυχίας³⁾, διότι, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, τὰ σπέρματα τῆς τοιαύτης ἐκδικήσεως πρὸ πολλοῦ εἶχον σπαρῇ. Ἐν δὲ τῇ Συνόδῳ τῇ συγκροτηθείσῃ ἐν Κλερμοντίῳ τῷ 1095 ὁ Κουκουπέτρος παρέστη πλησίον τοῦ Πάπα· οἱ λόγοι ἀμφοτέρων καὶ αἱ περιγραφαὶ τῆς καταπίεσεως τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Χριστιανῶν, οὕτως ἠλέκτρισαν τοὺς παρόντας, ὥστε ἀμέσως ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἀπεφάσισαν τὸν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν πόλεμον, ἀναβοήσαντες μιᾶ φωνῇ «ὁ Θεὸς τὸ θέλει». Ὁ Καρδινάλιος Γρηγόριος ἀπήγγειλε γεγονυῖα τῇ φωνῇ τύπον τινὰ γενικῆς ἐξομολογήσεως· ὅλοι οἱ παρόντες ἐκλιναν τὸ γόνυ, καὶ ὁ Πάπας ἔδωκεν αὐτοῖς τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν των. Πάντες οἱ ἀποφασίσαντες νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὸν πόλεμον, ἢ, καθὼς ἔλεγον, νὰ πορευθῶσι τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ, προσήλωσαν ἐπὶ τοῦ ἐπανωφορίου των σταυρὸν ἐξ ἐρυθροῦ ὑφάσματος, ἐξ οὗ ἔλαβον καὶ τὸ ὄνομα Σταυροφόροι. Ὁ Πάπας Οὐρβανός, μὴ δυνάμενος ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν Ἀντίπαπαν Γιβέρτον διενέξεώς του νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Εὐρώπην, διώρισεν ἀποσταλικὸν ἀντιπρόσωπον ἐν τῷ σταυροφορικῷ στρατῷ τὸν Ἐπίσκοπον τοῦ Ἀνηκίου (Puy) Ἀδῆμαρον. Ὁ στρατὸς ἀνεχώρησεν ἐξ Εὐρώπης τὴν 13 Αὐγούστου 1096.

Ἡ συρροή τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες ἤθελον νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον, ἦν μεγάλη· ἀλλ' οὐδεὶς ἐκ τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης κατετάχθη εἰς τοὺς Σταυροφόρους. Τὴν ἀρχηγίαν τῆς πρώτης σταυροφορίας ἀνέλαβεν ὁ Γοδοφρείδος δὲ Βουίλλων, δούξ τῆς κάτω Λωρραίνης· ὁ στρατὸς του συνέχευτο ἐξ 80,000 πεζῶν καὶ 10,000 ἵππῶν. Τὸν Γοδοφρείδον παρηκολούθησαν οἱ δύο ἀδελφοὶ του, Εὐστάθιος καὶ Βαλδουῖνος. Οἱ ἐπισήμοτεροι ἐκ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν ἦσαν ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Φιλίππου τοῦ Α' κόμης Βερομανδύων (Vermandois) Οὐγὼν, ὁ δούξ τῆς Νορμανδίας καὶ πρωτότοκος υἱὸς Γουλιέλμου τοῦ κατακτητοῦ Ῥοβέρτος,

¹⁾ Will. Tyr. 1, 10 καὶ 1, 8.

²⁾ Will Tyr. 1, 10.

³⁾ Ὁ σεβασμὸς, ὃν ἀπέδιδεν ὁ λαὸς τῷ Κουκουπέτρῳ ἦν αὐτῷ μέγας, ὥστε καὶ αὐτὰς τὰς τρίγας τοῦ ἡμιόνου του μετεχειρίζοντο ὡς φυλακτῆρια. Guiberts Abbat. 11, 8.

ὁ ἡγεμὼν τοῦ Τάγκαντος Βοεμουῆδος καὶ ὁ τούτου ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸς καὶ μαρκίων τοῦ Βρεντησίου, ὁ περίφημος Ταγκρέδος, καὶ ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας Ροβέρτος. Ὁ κόμης τῆς Γαλιτίας Ραϊμουῆδος, ὅστις εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ τὸν ἐπίσκοπον Ἀδήμαρον, ὠδήγει ἐτέρας 100,000 στρατοῦ.

Ἄμα ἤλθεν ἡ ἀνοιξίς, οὐδὲν ἠδύνατο ν' ἀναγκάσῃ τὴν ἀνυπομονήσαν τοῦ Κουκουπέτρου· οὗτος ἐτίθη ἐπὶ κεφαλῆς 90,000 Σταυροφόρων, ὁ δὲ στρατὸς του συνέκειτο ἐκ δύο σωμάτων, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν, ἀποτελοῦν τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, ἐπορεύετο ὑπὸ τὰς διαταγὰς Γωθιέρου τοῦ Μηδενέχοντος, τὸ δὲ ἄλλο ἐκυβερνᾶτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κουκουπέτρου. Μετὰ τινα χρόνον τρία ἕτερα στίφη ἐκ 12,000 ἀνδρῶν συγκαίμενα ἀνεχώρησαν ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν τῆς Γερμανίας διοικούμενα ὑπὸ δύο ἱερέων τοῦ Γοττεσχαλκίου καὶ τοῦ Φολκμάρου καὶ τοῦ κόμητος Ἑμίκωνος. Πάντα ταῦτα τὰ στίφη, ἀπαρτιζόμενα ἐκ τοῦ συρφετοῦ τῆς Γερμανίας, ὠμοῖαν πρὸς ληστρικὰς συμμορίας μᾶλλον ἢ πρὸς στρατόν. Τὰ φρικτὰ κακουργήματα, τὰ ὅποια διέπραττον διερχόμενοι τὰς διαφόρους χώρας, εἰςί πασίγνωστα· ἀλλὰ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ληστρικῶν τούτων συμμοριῶν ἔπесον ὑπὸ τὰ ἔμφη τῶν Οὐγγρων καὶ τῶν Βουλγάρων· ἐκ δὲ τῶν ἐναπολειφθέντων οἱ μὲν ἐπέστρεψαν εἰς τὰς πατρίδας των, οἱ δὲ κατέφυγον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ βυζαντίου Ἀλέξιος, ἵνα ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῶν ἐλετήρων τούτων, παρεχώρησεν αὐτοῖς πλοῖα, ἅτινα τοὺς μετεβίβασαν εἰς τὴν Βιθυνίαν. Περί τὰς 300,000 Σταυροφόρων ἀπέθανον καθ' ὁδὸν πρὶν ἢ ἰδῶσι τὴν ἁγίαν Γῆν. Ἐπὶ τέλους ἐκίνησεν ὁ Γεδοφρείδος μετὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ τῶν Σταυροφόρων. Ὁ στρατὸς οὗτος διήλθε διὰ Κωνσταντινουπόλεως καὶ μετὰ πολλὰς δυσκολίας καὶ μάχας ἔφθασε (τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1097) εἰς Ἀντιόχειαν, ἣν μετὰ ἐννεάμηνον πολιορκίαν ἐκυρίευσεν (τὴν 3 Ἰουλίου 1098) διὰ προδοσίας. Ἀλλὰ μόλις ἐγένοντο κύριοι τῆς πόλεως καὶ ἀπειράριθμος στρατὸς Τουρκμάνων ἐφάνη πρὸ τῶν τειχῶν αὐτῆς. Οἱ Σταυροφόροι ἀντεπείχθησαν κατ' αὐτῶν καὶ, συγκροτήσαντες τὴν περίφημον μάχην, τὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν σταυροφοριῶν μάχην τῆς Ἀντιοχείας καλουμένην, κατετρόπωσαν αὐτοὺς κατὰ κράτος. Τὸ γεγονός τοῦτο ἠγνώριζεν εἰς τοὺς Σταυροφόρους ὅλην τὴν Συρίαν, καὶ οὐδὲν πλέον ἐκώλυεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ κινήσωσι κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ· τὴν ἐβδόμην Ἰουνίου 1099 ἔφθασαν κατέναντι τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἄμα εἶδον τὴν πολυύμνητον ταύτην πόλιν, ἅπαντες, ἀναβοήσαντες τὸ σταυροφορικὸν σύνθημα ὁ Θεὸς τὸ θέλει, ἐγονυπέτησαν καὶ μετὰ δακρύων χαρᾶς ἠσπάσθησαν τὸ ἑδαφὸς τῆς.

7) Ἀνωτέρω (σελ. 150) εἶδομεν ὅτι μετὰ τὸν θάνατον

§ 14.

Πολιορκία καὶ ἄλλωσις τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων 1099. Μ. Χ.

Ἄμα ἐπλησίασαν οἱ Σταυροφόροι εἰς Ἱερουσόλυμα, ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως Ἰφτικαρου-δ-Αῶλε ἐπλήρωσε ἡ ἐδηλητηρίασε τὰς ἐκτὸς τῆς πόλεως στέρνas. Αἱ ζωοτροφίαι καὶ πάντα τὰ εἰς διαρκὴ πολιορκίαν ἀπαιτούμενα μετεκομίσθησαν ἔξωθεν εἰς τὴν πόλιν. Ἐργάται πολλοὶ ἐνησχολοῦντο ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἵνα σκάπτωσι τάφρους καὶ ἐπισκευάζωσι τοὺς πύργους καὶ τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἡ φρουρὰ τῆς πόλεως συνέκειτο ἐκ πεντηκοντακισχιλίων ἀνδρῶν, εἰσοὺς προστετέθησαν καὶ εἰκοσακισχιλίοι ἐκ τῶν κατοίκων τῆς. Οἱ Ἰμαμίδες διήρχοντο τὰς ὁδοὺς προσκαλοῦντες τὸν λαὸν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Οἱ σκοποὶ ἐφύλαττον ἐπὶ τῶν πύργων καὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ ἐπὶ τοῦ ὅρους τῶν Ἐλαιῶν.

Τὴν προηγουμένην τῆς ἀφίξεως τῶν Σταυροφόρων νύκτα πολλοὶ Αἰγύπτιοι στρατιῶται ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτῶν. Ὁ Βαλδουῖνος μετὰ τῶν ἱππέων του ἀντεπείχθη κατ' αὐτῶν, καὶ ἔμελλε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸ πλῆθος των, ἐὰν μὴ ὁ Ταγκρέδος ἔτρεχεν ἐκ Βηθλεὲμ εἰς βοήθειάν του. Καταδιώξας δ' αὐτοὺς μέχρι τῶν πυλῶν τῆς ἁγίας Πόλεως, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν καὶ ἐκεῖθεν ἐπεσκόπησε τὴν πόλιν· ἀλλὰ πέντε Μωαμεθανοὶ, ἐξελθόντες ἐκ τῆς πόλεως, ἤλθον ἵνα ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτοῦ. Ὁ Ταγκρέδος δὲν ἀπέφυγε τὴν σύγκρουσιν, καὶ τρεῖς μὲν ἐκ τῶν ἐπιτεθέντων ἔρριψε νεκροὺς, οἱ δὲ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ὁ Ταγκρέδος μετὰ ταῦτα ἦλθε καὶ ἠνώθη μὲ τὰ ἐπίλοιπα στρατεύματα, ἅτινα, ὡς ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ των, ἐβάδιζον ἀτάκτως πρὸς τὴν ἁγίαν Πόλιν ψάλλοντα· ἄρον τοὺς ὀφθαλμούς σου Ἱερουσαλήμ, καὶ ἶδε τὸν λυτρωτὴν τὸν μέλλοντα νὰ συντρίψῃ τὰ δεσμά σου".

Τὴν ἐπιούσαν τῆς ἀφίξεώς των ἤρχισαν οἱ Σταυροφόροι νὰ ἐτοιμάζωσι τὰ τῆς πολιορκίας. Πρὸς τὸ βόρειον

τοῦ ὄρους οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἐλ-Χαζὶ καὶ Σούμαν ἐξουσίαζον, ὑπὸ τὸν τίτλον Ἑμίραι, τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ φατιμίδης Καλίφης τῆς Αἰγύπτου Ἐλ-Μουσταλὺ, ὠφελούμενος ἐκ τῶν διενέξεων τῶν Σελδσούκων ἡγεμόνων, ἐξαπέστειλε μετὰ στρατοῦ τὸν Βεζύρην αὐτοῦ Ἀφδάλ εἰς Παλαιστίνην, ὡς τὰ στρατὸν τὸν Βεζύρην αὐτοῦ Ἀφδάλ εἰς Παλαιστίνην, ὡς τὰ βιάσῃ αὐτὴν ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν τῶν Καλιφῶν. Ὁ Ἀφδάλ μετὰ τεσσαρακονθήμερον πολιορκίαν ἐκυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ, οἱ δὲ υἱοὶ τοῦ Ὁρτόκ, καταφυγόντες εἰς Ἐδεσαν, συνέστησαν τὸ βασίλειον τῶν Ὁρτοκιδῶν. Ἑμίρης τῆς Ἱερουσαλήμ διωρίσθη ὁ Ἰφτικαρου-δ-Αῶλε, ὅστις ἐκυβέρνα αὐτὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Καλίφου τῆς Αἰγύπτου ἑνδεκα μῆνας, ὥς οὐ τὴν 7. Ἰουνίου τοῦ 1099 ὁ σταυροφορικὸς στρατὸς ἐνεφανίσθη πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ.

τῆς πόλεως μέρος ἐκεῖ, ὅπου τὴν σήμερον εἶναι ὁ ἔλαιών, ἔστησαν τὰς σκηνάς των, ὁ Γοδοφρείδος δὲ Βουιλλών, ὁ κόμης τῆς Νορμανδίας Ῥοβέρτος καὶ ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας Ῥοβέρτος. Τὸ στρατόπεδόν των ἐξετείνετο μεταξὺ τοῦ σπηλαίου τοῦ Βαρούχ καὶ τῶν μνημάτων τῶν βασιλέων· ἀπέναντί των εἶχον τὴν πύλιν τῆς Δαμασκού καὶ τὴν πύλιν τοῦ Ἡρώδου (Πάπου-ζ-Ζαχαρί). Ὁ Ταγκρέδος ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Γοδοφρείδου καὶ τῶν δύο Ῥοβέρτων, ἀπέναντι τῶν βορειοδυτικῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Τὸ στρατόπεδον τοῦ κόμητος τῆς Τολώσης Ραϋμούνδου ἐτοποθετήθη ἀπέναντι τῆς πύλης τοῦ Αβιδὸς ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων, ὅπου κεῖται ἡ σημερινὴ Νικηφορία· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ θέσις αὕτη δὲν ἦτον πρόσφορος, μετεκόμισε μέρος τοῦ στρατοπέδου του πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς πόλεως ἐπὶ τῆς ἁγίας Σιών. Τὰ ἀνατολικά τῆς Ἱερουσαλήμ μέρη ἦσαν ἐλεύθερα· μόνον ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἔθηκαν προσκόπους.

Περίξ τῆς Ἱερουσαλήμ, εἰς ἕκαστον βῆμα, ἀπὴντων οἱ Σταυροφόροι ἱστορικόν τι μέρος, καὶ οὐδεμία κοιλάς, οὐδεὶς βράχος ὑπῆρχεν, ὅστις δὲν εἶχεν ὄνομα ἐν τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ· πᾶν δὲ τοιοῦτον διήγειρε καὶ ὑπέκαie τὸν ἐνθουσιασμόν των. Δὲν ἠδύναντο ν' ἀποσπᾶσιν τοὺς ὀφθαλμούς των ἀπὸ τῆς ἁγίας Πόλεως, καὶ ἐστέναζον διὰ τὴν ταπεινώσιν τῆς· ἡ τοσοῦτον περιύμνητος Ἱερουσαλήμ εἶχε τοσοῦτον ταπεινωθῇ, ὥστε, κατὰ τὴν ἐκφράσιν τοῦ Ἰωσήπου, ἔπρεπε τις ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ νὰ ζητῇ ποῦ ἦν ἡ Ἱερουσαλήμ. Αἱ τετράγωνοι καὶ ἄνευ παραθύρων οἰκίαι ἐφαίνοντο εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τῶν Σταυροφόρων ὡς ὑπερμεγέθεις σωροὶ λίθων συμπεφορημένων μεταξὺ τῶν βράχων. Ἐντὸς αὐτῆς τῇ δὲ κάκεισε παρετηροῦντο κυπάρισσοι τινες καὶ φοῖνικες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξεῖχον ἐν μὲν τῇ Χριστιανικῇ συνοικίᾳ τὰ κωδινοστάσια, ἐν δὲ τῇ μωαμεθανικῇ οἱ μιναρέδες. Ἐν ταῖς περὶ τὴν πόλιν κοιλάσι καὶ εἰς παρακείμενα μέρη, ἅτινα αἱ ἀρχαῖαι παραδόσεις παρίστων ὡς κατὰφυτα καὶ κατὰσκια, ἠΰξανον ποῦ καὶ ποῦ ἐλαῖαι καὶ τινες ἀκανθώδεις θάμνοι. Τὸ θέαμα τῆς ἀγόνου ταύτης ἐξοχῆς, τῶν ὑπερόγκων βράχων, τοῦ πετρώδους καὶ ἐρυθρωποῦ ἐδάφους, τῆς ὑπὸ τοῦ ἡλίου κατακαιομένης φύσεως, παρίστα πανταχοῦ εἰς τοὺς Σταυροφόρους πενθίμους εἰκόνας καὶ ἀνεμίνυε εἰς τὰ θρησκευτικὰ των αἰσθήματα μελαγχολίαν. Ἐνόμιζον ὅτι ἤκουον τὰς φωνὰς τῶν Προφητῶν, τῶν τὴν δουλείαν καὶ τὰ δυστυχήματα τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ προαναγγειλάντων, καὶ ἐν τῇ ὑπερβολῇ τῆς εὐσεβείας των ἐνόμιζον ὅτι ἦσαν κεκλημένοι νὰ ἐπαναγάγωσιν αὐτὴν εἰς τὴν προτέραν τῆς δόξαν καὶ λαμπρότητα.

Ἐκεῖνο δ', ὅπερ ἐξέκαυσε πλείοτερον τὸν ζῆλον τῶν Σταυροφόρων ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, ἦν ἡ ἀφίξις πολλῶν Χριστιανῶν κατοίκων, οἵτινες, ἀπο-

λέσαντες τὰ κτήματά των καὶ ἐκβληθέντες τῶν οἰκιῶν των, ἦλθον ζητοῦντες βοήθειαν καὶ ἀσπλιν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐκ τῆς Δύσεως ἐλθόντων ἀδελφῶν των. Οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι ἐδιηγούντο τοὺς καταδιωγμούς, οὓς ὑφίσταντο οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν Χριστόν. Αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα των καὶ οἱ γέροντες ἐκρατοῦντο ὡς ὄμηροι· οἱ δὲ δυνάμενοι νὰ ὀπλοφορῶσιν ὑπεβάλλοντο εἰς ἔργα ἀνώτερα τῶν δυνάμεων των. Ὁ Ἡγούμενος τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις λατινικοῦ ξενώνου ἐβρίθθη εἰς τὰ δεσμά μετὰ πολλῶν ἄλλων Χριστιανῶν. Ἐσύλησαν τοὺς θησαυροὺς τῶν ἐκκλησιῶν διὰ νὰ μισθοδοτήσωσι τοὺς στρατιώτας. Ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Συμεὼν εἶχε μεταβῇ εἰς Κύπρον, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν πιστῶν καὶ σώσῃ τὸ ποίμνιόν του, τὸ ὅποῖον ἠπείλουν οἱ Μωαμεθανοὶ νὰ ἐξολοθρεύσωσιν, ἐὰν δὲν ἐπλήρωνε τὸν ὑπέρογκον φόρον, τὸν ὅποιον ἐζήτουν. Καθεκάστην σχεδὸν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἱερουσαλήμ ὑφίσταντο νέας δοκιμασίας, καὶ πολλάκις οἱ Μωαμεθανοὶ συνέλαβον τὴν ἰδέαν νὰ παραδώσωσιν εἰς τὰς φλόγας καὶ νὰ καταστρέψωσι τὸν ἅγιον Ἱάρον.

Οἱ Χριστιανοὶ, διεγούμενοι εἰς τοὺς Σταυροφόρους τὰ δεινὰ των, προέτρεπον αὐτοὺς ταυτοχρόνως νὰ σπεύσωσιν εἰς τὴν προσβολὴν τῆς Ἱερουσαλήμ. Κατὰ τὰς πρώτας τῆς πολιορκίας ἡμέρας Ἀσκητῆς τις, ἀσκητεύων ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ἐλθὼν συνήνωσε τὰς εὐχὰς του μετὰ τὰς τῶν ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκβληθέντων Χριστιανῶν καὶ ὥρκισε τοὺς Σταυροφόρους ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποῦ ἐλεγεν ὅτι εἶναι ὁ διερμηνεὺς, νὰ ποιήσωσι γενικὴν κατὰ τῆς πόλεως ἐφοδόν. Οὗτοι, καίπερ μὴ ἔχοντες οὔτε κλίμακας οὔτε πολιορκητικὰς μηχανάς, ἔδωκαν ἀκρόασιν εἰς τὰς συμβουλὰς τοῦ Ἀσκητοῦ, καὶ ἐνόμισαν ὅτι ἡ τόλμη καὶ τὰ ἔργα των ἤρκουν ν' ἀνατρέψωσι τὰ ὀχυρώματα τοῦ ἔχθρου. Οἱ ἀρχηγοὶ ἐνέδωκαν ἄνευ τινὸς δυσκολίας εἰς τὴν ἀνυπομονησίαν τοῦ στρατοῦ· ἡ θέα προσέτι τῆς Ἱερουσαλήμ ἐνέβαλλεν αὐτοῖς ἀκατάσχετον προθυμίαν, καὶ αὐτοὶ οἱ ἦττον εὐπιστοὶ δὲν ἀμφέβαλλον ὅτι ὁ Θεὸς θὰ βοηθήσῃ τὴν ἀνδρίαν των διὰ θαυμάτων.

Δοθέντος τοῦ πρώτου συνθήματος, ὁ στρατὸς προεχώρησεν ἐν τάξει πρὸς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως. Οἱ μὲν ἀποτελοῦντες πετυκνωμένας φάλαγγας ἐκάλυπτον τὰς κεφαλὰς των μετὰ τὰς ἀσπίδας των, αἵτινες ἐσχημάτιζον ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν των ἀδιαπέραστον ὄλον, καὶ προσεπάθουν νὰ κλονήσωσι τὰ τεῖχη διὰ δοράτων καὶ σφυρῶν· ἄλλοι δὲ, ἱστάμενοι ὀλίγον μακρόθεν, ἐβρίπτον σφενδόνας καὶ τόξα. Ἐλαῖον βραστόν, καὶ πίσσα καὶ λίθοι ὑπερμεγέθεις ἐπιπτον γαλαζήδον κατὰ τῶν πρώτων τάξεων τῶν Χριστιανῶν, ἀλλ' οὐδὲν ἠδύνατο νὰ καταβάλλῃ τὴν τόλμην των. Τὸ προτεῖχισμα εἶχεν ἤδη κλονισθῇ, ἀλλὰ τὸ ἐσωτερικὸν τεῖχος ἀντέτασεν αὐτοῖς ἐμπόδια ἀνυπέρ-

βλήτα. Μία μόνη κλίμαξ εὐρίσκετο, δι' ἧς ἠδύναντο ν' ἀναβῶσιν εἰς τὰ τείχη· πολλοὶ γενναῖοι ἐφίλονεῖκον μετὰ τῶν, τίς νὰ λάβῃ τὴν τιμὴν ν' ἀναβῇ ἐπ' αὐτῆς. Ὁ Ταγμάρχης ῥίπτεται ἀμέσως ἐπὶ τῆς κλίμακος ταύτης, ἵνα ἀναβῇ πρῶτος ἐπὶ τοῦ τείχους, ἀλλ' εὐγενεῖς καὶ στρατιῶται ἀντέστησαν κατὰ τοῦ σκοποῦ του, καὶ, ἐπειδὴ δὲν ἐπέβητο, ἠναγκάσθησαν νὰ τὸν ἀποσύρῳσι διὰ τῆς βίας καὶ νὰ λάβωσι τὸ ξιφὸς του. Τοῦτον ἀντικαθιστῶσιν ἑτεροὶ καὶ ἀναβάντες εἰς τὰς ἐπάλξεις ἀγωνίζονται σῶμα πρὸς σῶμα κατὰ τῶν Αἰγυπτίων, εἰς οὓς ἡ ἐκπληκτικὴ αὐτῇ τόλμῃ ἦν ἀκατανόητος. Ἐὰν οἱ Σταυροφόροι εἶχον τὰς ἀπαιτούμενας πολιορκητικὰς μηχανάς, θὰ εἰσῆρχοντο ἀναμφιβόλως τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς Ἱερουσόλυμα. Τὰ θαύματα, ἅπερ ὑπεσχέθη ὁ Ἀσκητὴς δὲν ἐξετελέσθησαν· οἱ ἀναβάντες, περικυκλωθέντες ὑπὸ πολυαριθμίων Μωαμεθανῶν, ἐθανατώθησαν ἅπαντες.

Οἱ Χριστιανοὶ ὑπέστρεψαν εἰς τὸ στρατόπεδόν των, μεμψιμοιροῦντες διὰ τὴν ἀφροσύνην καὶ τὴν εὐπιστίαν των. Ἡ πρώτη των αὐτῇ παραφορὰ ἐδίδαξεν αὐτοὺς, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ περιμένωσι τὰ πάντα διὰ θαυμάτων, καὶ ὅτι πρὸ πάντων ὤφειλον νὰ κατασκευάσωσι πολεμικὰς μηχανάς· ἀλλ' ἦτο δύσκολον νὰ εὕρωσι ξύλα εἰς τόπον ξηρὸν καὶ πετρώδη. Πολλοὶ ἀπεστάλησαν ἵνα εὕρωσι τοιαῦτα, καὶ κατὰ τύχην εὗρον ἐντὸς ἐνὸς σπηλαίου στύλους, τοὺς ὁποίους ἀμέσως μετεκόμισαν εἰς τὸ στρατόπεδον. Κατηδάψαν τὰς ἐκτὸς τῆς πόλεως οἰκίας καὶ τὰς ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας δὲν ἐπυρπόλησαν οἱ Μωαμεθανοὶ, καὶ πᾶν ξύλον διαφυγὸν τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ μετεκομίσθη εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς κατασκευὴν μηχανῶν.

Ἐν τούτοις τὰ ἔργα τῆς πολιορκίας δὲν ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν Σταυροφόρων, οὐδ' ἠδύναντο νὰ προλάβωσι τὰς ἐπαπειλούσας αὐτοὺς συμφοράς. Οἱ μεγαλῆτεροι τοῦ καλοκαιρίου καύσωνες εἶχον ἀρχῆσει, ἅμα ἔφθασαν οἱ Σταυροφόροι εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὅλοι αἱ παρακείμεναι στέρναι ἦσαν ἢ πεπληρωμέναι ὑπὸ χυμμάτων ἢ ὀηλητηριασμέναι. Ἡ πηγὴ τοῦ Σιλωὰμ, ἥτις ἔρρεεν ἐκ διαλειμμάτων, δὲν ἤρκει εἰς τὸ πλῆθος τοῦτο. Ὑπ' οὐρανὸν φλογερὸν καὶ ἐν τῷ μέσῳ λυπρὰς γῆς ὁ χριστιανικὸς στρατὸς εὐρέθη ἐκτελειμένος εἰς ὅλα τὰ δεινὰ τῆς δίψης.

Ἀπὸ τοῦδε οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ στρατιῶται οὐδὲν ἄλλο διανοοῦντο, εἰμὴ πῶς νὰ προμηθευθῶσι τὸ ἀναγκαῖον ὕδωρ. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, καὶ τοὶ ἐκινδύνουν νὰ περιπέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν Μουτουλμάνων, περιεπλανῶντο ἡμέραν καὶ νύκτα εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰς κοιλάδας· ὅτε δ' ἀνεκάλυπτον πηγὴν τινα ἢ στέρναν, ἔτρεχον σῶρηδόν, καὶ πολλάκις ἤρχοντο εἰς χεῖρας δι' ὀλίγας σταγόνας ὁλοῦ ὕδατος. Ἐνίοτε οἱ ἐντόπιοι ἔφερον στάμνους πλήρεις ὕδατος, ἀντληθέντος ἐξ ἀρχαίας τινὸς στέρναις ἢ ἐκ τινος

ἐλκώδους πηγῆς· τὸ διψῶν πλῆθος συνωθεῖτο περὶ αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ οἱ πτωχότεροι ἐδίδον δύο νομίσματα, ἵνα ἀγοράσωσιν ὕδωρ ἀκάθαρτον, πλήρες σκυλῶνων καὶ βδέλλων, αἵτινες ἐπέφερον θανατηφόρους ἀσθενείας. Ἐὰν ἐδίδοτο τὸ ὕδωρ τοῦτο εἰς τοὺς ἵππους, ὡσφραίνοντο αὐτὸ κατὰ πρῶτον καὶ ἐξεδήλουν τὴν ἀποστρεφὴν των διὰ σφοδροῦ χρεμετισμοῦ. Τὰ κτήνη ἀπέθνησκον ὑπὸ τῆς δίψης, τὰ δὲ πτώματά των, σηπόμενα ἀμέσως, ἐπλήρουν τὸν ἀέρα θανατηφόρων μiasμάτων.

Πᾶσα ἡμέρα ἐπηύξανε τὰ δεινὰ τῶν Σταυροφόρων· κατὰ πᾶσαν ἐφεξῆς ἡμέραν ὁ καύσων τοῦ ἡλίου ἐγίνετο ὑπερβαλικώτερος, ἡ δὲ νυκτερινὴ δρόσος ἐξέλιπεν. Οἱ ῥωμαλεώτεροι τῶν μαχητῶν ἔκειντο ἀκίνητοι ὑπὸ τὰς σκιησίων, ἀναμένοντες τὰ θαύματα, δι' ὧν ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας ἐν τῇ Ἐρήμῳ. Ἄπαντες κατηρῶντο τὸν ἀξενον ἐκείνον οὐρανόν, οὐτινὸς ἡ πρώτη θεὰ ἐνέπλησε τοὺς πάντας χαρὰς, καὶ ὅστις, ἀπ' ἀρχῆς τῆς πολιορκίας, ἐφαίνετο καταχέων ἐπ' αὐτοὺς ὅλας τὰς φλόγας τοῦ Ἀδού· οἱ εὐσεβέστεροι μάλιστα ἐξεπλήττοντο πῶς ἐνόπιον τῆς ἁγίας Πόλεως, τῆς πόλεως τῆς σωτηρίας, ἥτο δυνατόν νὰ ὑποφέρωσι τοιαῦτα δεινὰ· ἀλλὰ δι-ατηροῦντες τὸν πρῶτον ἐνθουσιασμόν, καὶ μὴ ζητοῦντες ἄλλο εἰμὴ τὸν θάνατον, ὠρμῶν πολλάκις πρὸς τὰ τείχη τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ καὶ προσεύκουν τοὺς λίθους τῆς κρᾶζοντες μετὰ στεναγμῶν. Ἱερουσαλήμ, δέχθητι τὴν τελευταίαν ἡμῶν πνοήν· ὡς πέσωσιν ἐφ' ἡμῶν τὰ τείχη σου καὶ ὡς καλύψῃ τὰ ὀστέα ἡμῶν ἡ περικυκλούσα σε ἱερὰ κόνις.

Ἡ δίψα ἦν τοσοῦτο μεγάλη, ὥστε μὴδὲς ἠσθάνοντο τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφίμων. Πᾶν εἶδος ταιλαιωρῶν περιεκύκλωσε τοὺς Σταυροφόρους. Ἐὰν τότε οἱ πολιορκούμενοι ἐπετίθεντο κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ στρατοῦ, ὁ θρίαμβός των θὰ ἦτο ἀναμφίβολος· ἀλλὰ τὸ ἡρωικὸν θάρρος τῶν Σταυροφόρων ἐν τῷ μέσῳ παρούτων δεινῶν καὶ κινδύνων ἐνέπνεε σεβασμὸν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐχθρούς, οἵτινες ἔτρεμον βλέποντες αὐτοὺς καὶ θεώρουν αὐτοὺς ἀνικήτους.

Ἐν ᾧ οἱ Χριστιανοὶ κατετρύχοντο ὑπὸ τῶν δεινῶν τούτων καὶ ἀπηλπίζοντο διὰ τὴν ἔλλειψιν πολιορκητικῶν μηχανῶν, ἔφθασεν εἰς αὐτοὺς ἀνέλπιστος βοήθεια. Ἐμαθον ὅτι στόλος Γενουησίων ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰσπίην, φέρων προμηθείας καὶ ζωοτροφίας παντὸς εἶδους. Ἡ εἰδησις αὕτη ἐχαροποίησεν ὅπως ὀλίποτε τὸ πλῆθος. Τριακόσιοι ἄνδρες, προεξάρχοντος τοῦ Ραῦμουάνδου, ἀπῆλθον εἰς συνάντησιν τῶν Γενουησίων, οὓς ἐθεώρουν ὡς θεοεμπτους. Οἱ τριακόσιοι οὗτοι, πολεμήσαντες παρὰ τὴν Λύδαν καὶ διασκορπίσαντες τοὺς Μωαμεθανούς, εἰσῆλθον εἰς Ἰσπίην, ἣν οἱ κάτοικοι τῆς εἶχον ἐγκαταλείψει. Ὁ Χριστιανικὸς στόλος ἐπυρπολήθη ὑπὸ τῶν Μουτουλμάνων.

ἀλλ' οἱ Γενουήνσιοι ἔσχον τὸν καιρὸν ν' ἀποθιβάσωσι τὰς προμηθείας καὶ πλῆθος ἐργαλείων, χρησιμευόντων εἰς κατασκευὴν πολεμικῶν μηχανῶν· καὶ οὕτως ἐκίνησαν νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ προσεβλήθησαν μὲν πολλάκις καθ' ὁδὸν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐφθασαν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν καὶ πολλοὺς μηχανικοὺς καὶ λεπτούργους, ὧν ἡ παρουσία ἐνεψύχωσε τὴν ἀμιλλαν καὶ τὸ θάρρος τῶν πολιορκητῶν.

Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχον τὰ ἀναγκαῖα πρὸς κατασκευὴν μηχανῶν ξύλα, ἐντόπισέ τις, κατὰ τὸν Γουλιέλμον τὸν Τύρου, ἡ κατ' ἄλλους αὐτὸς ὁ Ταγκρέδος ὠδήγησε τοὺς Σταυροφόρους πρὸς τὴν Σαμάρειαν καὶ τὴν Γαθαίων. Ἐκεῖ ἀνεκάλυψαν τὸ δάσος, περὶ οὗ ὁμιλεῖ ὁ Τάσπος ἐν τῇ ἀπὸ λειψυθερωμένη Ἱερουσαλήμ. Οἱ στρατιῶται εἰσῆλθον ἀφόβως καὶ ἀκωλύτως εἰς αὐτό· ἔκοψαν ξύλα καὶ μετεβόρυσαν αὐτὰ δι' ἀμαξίων συρομένων ὑπὸ καμήλων εἰς Ἱεροσόλυμα· οἱ δὲ ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἤρχισαν νὰ κατασκευάζωσι μηχανάς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἀρχηγοὶ ἔστεροντο χρημάτων, πάντες συνέδραμον, συνεισενεγκόντες καὶ αὐτὰ τὰ λάφυρα, ἅπερ ἐν ἄλλαις μάχαις ἔλαβον παρὰ τῶν ἐχθρῶν. Οὐδεὶς ἔμενεν ἀεργός, καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰππῶται καὶ οἱ Βαρῶνοι ἐργάζοντο· καὶ οἱ μὲν κατεσκευάζον κριοὺς, καταπέλτας, καὶ ἄλλας μηχανάς, ἄλλοι δὲ, μετακομίζοντες ξύλα, ἐκίησαν συγχρόνως καὶ ὕδωρ, εἰς τὴν Βηρώθ, εἰς τὴν πηγὴν τῶν Ἀποστόλων, εἰς τὴν Ὀρεινὴν, εἰς τὴν πηγὴν τῆς Μάλας, εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Φιλίππου· ἄλλοι προπαρεσκευάζον δέρματα, ἵνα θέσωσιν αὐτὰ ἐπὶ τῶν μηχανῶν καὶ προσφυλάττωσιν αὐτάς ἀπὸ τοῦ πυρός, καὶ ἄλλοι συνέλεγον κλάδους ἐξ ἐλαίων καὶ σύκιων καὶ θάμνων πρὸς κατασκευὴν ταρσῶν.

Καίτοι οἱ Σταυροφόροι ὑπέφεραν ἐκ τῆς δίψης καὶ τοῦ καύσωνος τοῦ ἡλίου, ἡ ἐλπὶς ὅμως, ὅτι μετ' οὐ πολὺ θὰ λάβωσι πέρας τὰ δεινὰ των, ἐνίσχυεν αὐτούς. Ἡ προπαρασκευὴ τῆς ἐφόδου προὐχώρει μετ' ἐκτάκτου δραστηριότητος. Καθ' ἑκάστην ὑψοῦντο φοβεραὶ μηχαναὶ καὶ ἠπειλοῦν τὰ θυρώματα τῶν Μωαμεθανῶν. Μεταξὺ τῶν μηχανῶν διεκρίνοντο τρεῖς κολοσσικαὶ πύργοι νέας κατασκευῆς, ἕκαστος τῶν ὁποίων εἶχε τρία πατώματα, ἐξ ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἦν προωρισμένον διὰ τοὺς μηχανικοὺς, τὸ δὲ δευτέρον καὶ τὸ τρίτον διὰ τοὺς πολεμιστάς. Τὰ τρία ταῦτα κινητὰ φρούρια ἦσαν ὑψηλότερα τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐπὶ τοῦ ὑψηλότερου πατιώματος ὑπῆρχεν εἶδος κινητῆς γεφύρας, ἣν ἔστηνον ἐπὶ τοῦ τείχους καὶ δι' ἧς οἱ πολιορκηταὶ μετέβαινον εἰς τὰς ἐπάλξεις.

Ἀλλὰ τὰ κραταῖα ταῦτα μέσα τῆς προσβολῆς δὲν ἦσαν τὰ μόνα, ἅτινα ἐμελλον νὰ βοηθήσωσι τὰς προσπαθείας τῶν Σταυροφόρων· ὁ ὀρησκειτικὸς ἐνθουσιασμός, ἐξ οὗ ἐπήγγασαν τοσαῦτα τεράστια, ἐμελλε νὰ ἐπαυξήσῃ τὸν ζήλόν των καὶ νὰ προετοιμάσῃ αὐτοῖς νέαν νίκην. Ὁ

Κλήρος προέτρεπεν αὐτοὺς εἰς τὴν μετάνοιαν καὶ τὴν ὁμολοίαν διότι ἡ τάλαιπωρία, ἥτις σχεδὸν πάντοτε γεννᾷ τὰ παράπονα καὶ τὸν γογγυσμὸν, παρῴξυναν τὰς καρδίας των καὶ ἐνέσπειραν διχονοίας μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν. Ὁ Ἀσκητὴς τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἦλθε νὰ προσθέσῃ τὰς νοουθεσίας του εἰς τὰς τοῦ Κλήρου, καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς ἀρχηγούς καὶ τοὺς στρατιώτας ἔλεγεν· «ἦλθετε ἐκ τῆς Δύσεως ἵνα προσκυνήσῃτε τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπὶ τοῦ τάφου του, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καὶ ἀγιάσατε ἑαυτοὺς διὰ τῆς μετανοίας καὶ τῶν καλῶν ἔργων. Ἐὰν ὑπακούσητε εἰς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, θέλετε γίνεαι κύριοι τῆς ἁγίας Πόλεως· ἐὰν ὁμως ἀπειθήσῃτε, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ θὰ ἐπιπέσῃ ἐφ' ὑμᾶς». Ὁ Ἀσκητὴς συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ ποιήσωσι λιτανεῖαν περὶ τῆς πόλεως καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶσι τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ.

Οἱ Σταυροφόροι ὑπήκουσαν εἰς τὰς συμβουλὰς αὐτοῦ, καὶ πάντες ἐσπούδαζον νὰ ἐκπληρώσωσιν αὐτάς. Μετὰ τριήμερον νηστείας ἐξῆλθον ἐνοπλοὶ τοῦ στρατοπέδου των καὶ περιῆλθον γυμνόποδες καὶ ἀσκεπεῖς τὰ τεῖχη τῆς ἁγίας Πόλεως. Προσπορεύοντο τοῦτων οἱ ἱερεῖς των, λευχειμονοῦντες, φέροντες εἰκόνας καὶ ψάλλοντες ψαλμοὺς καὶ ὕμνους· αἱ σημαῖαι ἦσαν ἀναπεπταμέναι, καὶ ὁ ἦχος τῶν τυμπάνων καὶ τῶν σαλπύγγων ἀντήχει πανταχοῦ. Ἀναχωρήσαντες ἀπὸ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Γοδοφρείδου, ἀπὸ τὸ ἀρκτικὸν ὀριζήντι μέρος τῆς πόλεως, κατέβησαν εἰς τὴν καὶλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ, διήλθον διὰ τοῦ τάφου τῆς Θεοτόκου ἐν Γεθσημανῇ, καὶ ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν. Ὅτε ἐβήσαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους, εἶδον ἐνώπιόν των μεγαλοπρεπέστατον θέαμα· πρὸς ἀνατολὰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν, ἐμφανιζομένην ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Ἱερουσᾶς ὡς ἀκτινοβολῶν καθρέπτης, καὶ τὴν Ἰορδάνην ὡς ταινίαν ἀργυρόχρουν· τὰ ὄρη τῆς Ἀραβίας ἐξετείνοντο εἰς τὸν ὀρίζοντα ὡς τεῖχη κυανόχροα· πρὸς δυσμὰς τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ τοὺς ὠχρούς λόφους τῆς Ἰουδαίας. Συναχθέντες ἐπὶ τοῦ τόπου, ἔθεν ἀνελήφθη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἠκροάσθησαν τῶν τελευταίων νοουθεσιῶν τοῦ Κλήρου. Ὁ Ταγκρέδος καὶ ὁ Ραῦμουνδος, οἵτινες πρὸ πολλοῦ εἶχον περιέλθει εἰς ἐρίδας, ἐνηγκλήσθησαν ἐνώπιον πάντων ἀλλήλους, καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα των. Οἱ πλουσιώτεροι ὑπεσχέθησαν νὰ βοηθήσωσι τοὺς πτωχοὺς. Ἀπαντες ἐλησμονήσαν τὰς παλαιὰς των διενέξεις, καὶ ὠρκίσθησαν ὅτι θὰ ἐμμείνωσι πιστοὶ εἰς τὰς εὐαγγελικὰς ἐντολὰς τῆς ἀγάπης.

Ἐν αὐτῇ οἱ Σταυροφόροι ἐποιοῦν ταῦτα, οἱ ἐν Ἱερουσαλήμ Μουσουλμάνοι, συνελθόντες ἐπὶ τῶν τειχῶν, ὤψωσαν σταυροὺς καὶ ἐβεβήλουν αὐτοὺς διὰ τῶν λοιδοριῶν των· ὕβριζον διὰ τῶν σχημάτων καὶ τῶν κραυγῶν των τὴν τελευτήν των Χριστιανῶν. «Ἀκούετε, εἶπε τότε ὁ Κουκου-

πέτρος, ἀκούετε τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς βλασφημίας τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ· ὀρκίσθητε ὅτι θὰ ὑπερασπισθῆτε τὸν καταδιωκόμενον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ σταυρούμενον τὸ δεύτερον ὑπὸ τῶν ἀπίστων· τὸν βλέπετε ἐκπνέοντα καὶ αὖθις ἐπὶ τοῦ σταυροῦ διὰ τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν». Ἐν ᾧ ἔλεγε ταῦτα ὁ Ἑρμῆτης, διακόπτεται ὑπὸ στεναγμῶν καὶ φωνῶν ἀγανακτήσεως· ἅπας ὁ στρατὸς ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ὑβριστῶν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, «ναί, σᾶς ὁμνῶ εἰς τὴν εὐσέβειάν σας, ἐξηκολούθησεν, σᾶς ὁμνῶ εἰς τὰ ὅπλα σας, ἡ βασιλεία τῶν ἀσεβῶν προσεγγίζει εἰς τὸ τέλος τῆς. Ἀρκεῖ νὰ ἐμφανισθῇ ὁ στρατὸς τοῦ Κυρίου, καὶ ὅλος οὗτος ὁ συρφετὸς τῶν Μουσουλμάνων θὰ διαλυθῇ ὥσει σκιά. Ἐν ᾧ σήμερον εἶναι ὑβρισταὶ καὶ ὑπερήφανοι, αὐριοὶ θὰ γίνωσι περίτρομοι, καὶ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου μέλλετε ν' ἀναβῆτε ἐξ ἐφόδου, θὰ τοὺς ἰδῆτε ὡς τοὺς φύλακας τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος, ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ὁποίων ἔπεσον τὰ ὅπλα καὶ οἵτινες ἀπενεκρώθησαν ἀπὸ τοῦ φόβου, ὅτε ὁ σεισμὸς ἀνήγγειλεν αὐτοῖς τὴν παρουσίαν Θεοῦ ἀναστάντος. Ἐτι ὀλίγαι στιγμαὶ, καὶ τὰ τείχη ταῦτα, τὰ πρὸ πολλοῦ ὄντα ἡ σκέπη τοῦ ἀπίστου λαοῦ, θὰ μεταβληθῶσιν εἰς κατοικίαν τῶν Χριστιανῶν. Τὰ τζαμιά ταῦτα, ἅτινα ἀνηγέρθησαν ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν ἐρείπων, θὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ναοὺς τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ Ἱερουσαλὴμ δὲν θὰ ἀκούῃ, εἰμὴ τοὺς ὕμνους τοῦ Κυρίου».

Οἱ τελευταῖοι οὗτοι λόγοι τοῦ Κουκουπέτρου διήγειραν ζωηρότατον ἐνθουσιασμόν. Οἱ Σταυροφόροι προέτρεπον ἀλλήλους ἵνα ὑποφέρωσιν ὁμοῦ τὰ δεινὰ, διὰ τὰ ὁποῖα ἐμελλον ν' ἀνταμειφθῶσιν ἐνδοξῶς. Κατέβησαν ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν καὶ, διελθόντες διὰ τοῦ χειμάρρου τῶν Κεδρῶν, ἔφθασαν παρὰ τὴν πηγὴν τοῦ Σιλῶμ· μετὰ δὲ ταῦτα ἀνέβησαν εἰς τὴν ἁγίαν Σιών. Κατὰ τὴν περιοδείαν ταύτην πολλοὶ, πληγωθέντες ὑπὸ βελῶν ἐκτοξευθέντων ἐκ τοῦ τείχους, ἐξέπνευσαν, εὐλογοῦντες τὸν Θεὸν καὶ παρακαλοῦντες τοὺς ἀδελφούς των νὰ τοὺς ἐκδικηθῶσι. Περὶ τὸ ἑσπέρας ὁ στρατὸς ἔφθασεν εἰς τὰς θέσεις του, καὶ τὴν νύκτα διήλθεν ἐν προσευχαῖς. Ἀρχηγοὶ καὶ στρατιῶται ἐξωμολογήθησαν τὰς ἁμαρτίας των καὶ ἐκοινώνησαν.

Ἐν ᾧ ὁ χριστιανικὸς στρατὸς ἡτοιμάζετο τοιοῦτοτρόπως εἰς μάχην, ἐβασίλευε βαθυτάτη σιωπὴ περὶ τὰ τείχη τῆς Ἱερουσαλὴμ· μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἠκούοντο φωναί, αἵτινες ἀπὸ τῶν μιναρέδων τῆς πόλεως προσεχάλουν εἰς προσευχὴν τοὺς Μουσουλμάνους. Οὗτοι ἔτρεχον εἰς τὰ τεμένη των, ἐπικαλούμενοι τὴν προστασίαν τοῦ Προφήτου των, καὶ ὠρκίζοντο ἐπὶ τοῦ μυστηριώδους λίθου τοῦ Ἰακώβ ὅτι θὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἣν ἐχάλουν κατοικίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι εἶχον τὸν αὐτὸν ζῆλον ἵνα πολεμήσωσι καὶ χύσωσι τὸ αἷμά των, οἱ μὲν ἵνα ὑπερασπισθῶσι τὴν Ἱε-

ρουσαλὴμ, οἱ δὲ ἵνα κυριεύσωσιν αὐτήν. Τὸ μεταξύ αὐτῶν μίσος ἦν οὕτως ἀσπονδόν, ὥστε καὶ ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας οὐδεὶς κήρυξ Μωαμεθανὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Χριστιανῶν· οἱ δὲ Χριστιανοὶ οὐδὲ κατεδέχθησαν νὰ προσκαλέσωσι τὴν φρουρὰν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἵνα παραδοθῇ. Μεταξὺ τοιούτων ἐχθρῶν ἡ συμπλοκὴ ἐμελλε νὰ ᾖ φοβερά καὶ ἡ νίκη ἀδυσώπητος.

Ἐν συμβουλίῳ, συγκροτηθέντι ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Σταυροφόρων, ἀπεφασίσθη νὰ ἐπωφεληθῶσιν ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τῶν στρατιωτῶν καὶ νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν ἐφοδόν. Ὁ Γοδοφρείδος μετήνεγκε τὸ στρατόπεδόν του πρὸς τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς πόλεως. Τὸ ἔδαφος τοῦ νέου τούτου στρατοπέδου ἦν καταλλήλοτερον διὰ τὴν ἐφοδόν· διότι καὶ τὸ τεῖχος ἐνταῦθα ἦν χαμηλότερον καὶ τὸ ἔδαφος ἀρμοδιώτερον διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν μηχανῶν. Οἱ σύγχρονοι συγγραφεῖς θαυμάζουσι τὴν ταχύτητα, μετ' ἧς μετεκομίσθη τὸ στρατόπεδον. Οἱ κριοὶ καὶ οἱ κινητοὶ πύργαι ἀποσυνετέθησαν εἰς τμήματα καὶ μετεκομίσθησαν εἰς τὸ νέον πεδῖον. Ἡ τεραστία αὕτη ἐργασία, ἣτις ἐμελλε ν' ἀποφασίσῃ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς πολιορκίας καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐτελέσθη ἐν μιᾷ μόνῃ νυκτὶ τοῦ Ἰουλίου, τουτέστιν ἐν διαστήματι πέντε ἢ ἑξ ὥρων.

Ὁ Ταγκρέδος ἔστησε τὰς μηχανάς του καὶ τὸν πύργον πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς πόλεως ἐν μακρὰν τῆς πύλης τοῦ Δαβὶδ. Ὁ Δουξ τῆς Νορμανδίας καὶ ὁ Κόμης τῆς Φλάνδρας ἦσαν πλησίον τοῦ στρατοπέδου τοῦ Γοδοφρείδου μεταξὺ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τῆς πόλεως καὶ τοῦ σπηλαίου τοῦ Βαρούχ. Ὁ Κόμης τῆς ἁγίας Γίλλης (Saint Gilles), ἀναλαβὼν τὴν τῶν μεσημβρινῶν τειχῶν προσβολὴν, ἀπεχωρίζετο ἀπὸ τοῦ τείχους διὰ τινος χάνδακος, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ γεμίσῃ. Διὰ τινος κήρυκος διελάλησεν ὅτι θὰ δώσῃ ἀνὰ ἕν δηνάριον εἰς πάντα, ὅστις θὰ ἔρριπτεν εἰς τὸν χάνδακα τοῦτον τρεῖς λίθους. Αὐθωρεὶ ἔδραμε τὸ πλῆθος καὶ ἐπλήρωσε τὸν χάνδακα. Χάλαζα βελῶν πεσοῦσα ἀνωθεν τῶν τειχῶν δὲν κατώρθωσε ν' ἀναγκαιώσῃ τὴν προθυμίαν καὶ τὸν ζῆλον τῶν ἐργατῶν. Τέλος, μετὰ παρέλευσιν τριῶν ἡμερῶν, τὰ πάντα ἦσαν ἐτοιμα καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ἔδωκαν τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου.

Τὴν ἰδ'. τοῦ Ἰουλίου 1099, ἅμα ἐξημέρωσεν, αἱ σάλπιγγες ἤχησαν ἐν τῷ χριστιανικῷ στρατοπέδῳ· ἅπαντες ἔλαβον τὰ ὅπλα καὶ ὅλοι αἱ μηχαναὶ ἐκινήθησαν διὰ μιᾶς· αἱ μηχαναὶ ἐξεσφενδόνθησαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ χάλαζαν πετρῶν, καὶ οἱ κριοὶ προσήγγιζον εἰς τὰ τείχη· οἱ τοξόται ἀπηύθυναν τὰ βέλη των κατὰ τῶν ἐπὶ τοῦ τείχους Μωαμεθανῶν· μαχηταὶ ἀτρόμητοι σκεπασμένοι μὲ τὰς ἀσπίδας των ἔθετον τὰς κλίμακας ἐκεῖ, ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ μικρὰν ἀντίστασιν,

Πρὸς μεσημβρίαν, πρὸς ἀνατολὰς καὶ πρὸς ἄρκτον τῆς πόλεως οἱ κινητοὶ πύργοι προεχώρουν πρὸς τὸ τεῖχος ἐν τῷ μέσῳ τῶν κρότων καὶ τῶν κραυγῶν τῶν μηχανικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν. Ὁ Γοδοφρείδος ἐφαίνετο εἰς τὸ ἀνώτατον πάτωμα τοῦ πύργου του, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Εὐσταθίου καὶ τοῦ Βαλδουίνου, καὶ ἐνέπνεε θάρρος εἰς τοὺς περὶ αὐτόν. Ὁ Ραϋμούνδος, ὁ Ταγκρέδος, ὁ Δουξ τῆς Νορμανδίας καὶ ὁ Κόμης τῆς Φλάνδρας ἐμάχοντο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ πάντες ἔτρεχον ἀφόδως εἰς τὸν κίνδυνον.

Ἀπερίγραπτος ἦν ἡ πρώτη ὁρμή, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀπῆντων ἀντίστασιν πεισματώδη. Τὰ βέλη, αἱ πετροβολοὶ, τὸ βραστὸν ἔλαιον, τὸ ὑγρὸν πῦρ καὶ δεκατέσσαρες μηχαναὶ, ἃς ἀντέταξαν οἱ πολιορκούμενοι, ἀπέκρουσαν πανταχοῦ τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὰς προσπάθειάς τῶν ἐφορμώντων. Οἱ Μωαμεθανοὶ, ἐξελθόντες διὰ τινος ῥήγματος τοῦ τεύχους, ἐπεχείρησαν νὰ πυρπολήσωσι τὰς μηχανὰς τῶν πολιορκητῶν καὶ ἐνέβαλον σὺγχυσιν ἐν τῷ Χριστιανικῷ στρατῷ· περὶ δὲ τὸ ἐσπέρας οἱ πύργοι τοῦ Γοδοφρείδου καὶ τοῦ Ταγκρέδου δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ κινηθῶσιν· ὁ τοῦ Ραϋμούνδου κατεστράφη. Ἡ μάχη διήρκεσε δώδεκα ὥρας ἀνευ τινὸς ἀποτελέσματος, καὶ ἡ νύξ ἐπελθοῦσα διεχώρισε τοὺς μαχομένους. Οἱ Χριστιανοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδόν των, πνέοντες μένεα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ λυπούμενοι διὰ τὴν ἀποτυχίαν των· οἱ ἀρχηγοὶ καὶ οἱ δύο Ῥοβέρτοι ἦσαν ἀπαρηγόρητοι, διότι ὁ Θεὸς δὲν τοὺς ἔκρινεν ἐτι ἀξίους ἵνα εἰσελθῶσιν εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν καὶ προσκυνήσωσι τὸν τάφον τοῦ υἱοῦ του.

Τὴν νύκτα διῆλθον ἀμφοτέρω τὰ μέρη μετὰ μεγάλης ἀνησυχίας· ἐκάτερον ἐθρῆνει τὰς ζημίας του καὶ ἔτρεμεν ἀπέναντι νέων. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐφοβοῦντο αἰφνιδιαίαν ἐπίθεσιν, οἱ δὲ Σταυροφόροι ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Μωαμεθανοὶ πυρπολήσωσι τὰς μηχανὰς, τὰς ὁποίας ἀφῆκαν παρὰ τὸ τεῖχος. Οἱ πολιορκούμενοι ἐνησχολοῦντο ἀδιακόπως ἵνα ἐπισκευάσωσι τὰ ῥήγματα τοῦ τεύχους, οἱ δὲ πολιορκηταὶ ἵνα παρασκευάσωσι τὰς μηχανὰς των εἰς νέαν ἐφοδόν. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐπανεληφθῆσαν αἱ αὐταὶ μάχαι καὶ οἱ αὐτοὶ κίνδυνοι. Οἱ ἀρχηγοὶ προσεπάθουν διὰ τῶν λόγων των νὰ ἐμψυχώσωσι τὸ θάρρος τῶν Σταυροφόρων, ὁ δὲ Κλήρος περιήρχετο τὰς σκηνὰς τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀνήγγελλεν αὐτοῖς τὴν θεῖαν βοήθειαν. Ὁ Χριστιανικὸς στρατὸς, ἀναλαβὼν νέαν ἐλπίδα περὶ τῆς νίκης, ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ προεχώρησεν ἐν σιωπῇ εἰς τὸ μέρος τῆς προσβολῆς· οἱ ἱερεῖς περιήρχοντο λιτανεύοντες τὴν ἁγίαν Πόλιν.

Ἡ πρώτη συμπλοκὴ ἦν φοβερά. Οἱ Χριστιανοὶ μένεα πνέοντες διὰ τὴν ἀντίστασιν, ἦν ἀπῆντησαν τὰς προηγούμενας ἡμέρας, ἐμάχοντο μανιωδῶς. Οἱ πολιορκού-

μενοι, μαθόντες τὴν ἀφίξιν νέου Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ ἐλθόντος πρὸς βοήθειάν των, ἀνέλαβον νέας ἐλπίδας καὶ ἔστησαν μηχανὰς φοβεράς ἐπὶ τῶν τειχῶν. Πανταχόθεν ἤκούετο ὁ συριγμὸς τῶν ῥιπτομένων ἀκοντίων· οἱ λίθοι καὶ αἱ δοκοὶ, ῥιπτόμεναι ὑπὸ τε τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τῶν Χριστιανῶν, συνεκρούοντο εἰς τὸν αἶρα μετ' ἐκπληκτικοῦ κρότου καὶ ἐπιπτον ἐπὶ τῶν ἐφορμώντων. Ἐκ τῶν πύργων των οἱ Μωαμεθανοὶ δὲν ἔπαυον ἐξακοντίζοντες πυρσοὺς καιομένους καὶ ἐκκενοῦντες ἀγγεῖα πλήρη πυρός. Οἱ ἐξύλινοι πύργοι τῶν Χριστιανῶν προσήγγιζον εἰς τὰ τεῖχη ἐν μέσῳ πυρκαϊᾶς πανταχόθεν ἐκρηγνυμένης. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν των ἰδίως ἐπὶ τοῦ πύργου τοῦ Γοδοφρείδου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔλαμπε χρυσοῦς σταυρὸς, ἐξάπτων τὴν μανίαν των καὶ προκαλὼν τὰς βλασφημίας των. Ὁ Δουξ τῆς Λωρραίνης, ὅστις εἶδε πλησίον του πεσόντας νεκροὺς πολλοὺς ἐκ τῶν στρατιωτῶν του, ἐμάχετο ἐν τῷ μέσῳ νεκρῶν καὶ πληγωμένων καὶ δὲν ἔπαυε προτρέπων τοὺς στρατιώτας ἵνα αὐξήσωσι τὸ θάρρος καὶ τὸν ζήλόν των. Ὁ Κόμης τῆς Τολώσης, ὅστις προσέβαλλε τὴν πόλιν πρὸς μεσημβρίαν, ἀντέταξεν ὅλας τὰς μηχανὰς του κατὰ τῶν ἐχθρικῶν μηχανῶν, μαχομένος κατ' αὐτοῦ τοῦ Ἐμίρη, ἐνθαρρύνοντος τοὺς ἰδίους διὰ τῶν λόγων του, καὶ περικυκλούμενος ὑπὸ λογάδων Αἰγυπτίων στρατιωτῶν. Πρὸς ἄρκτον ὁ Ταγκρέδος καὶ οἱ δύο Ῥοβέρτοι, προεξάρχοντες τῶν στρατῶν των, ἴσταντο ἀτρόμητοι ἐπὶ τῶν κινητῶν πύργων των, καὶ περιέμενον ἀνυπομόνως τὴν στιγμήν, καθ' ἣν ἐμελλον νὰ ποιήσωσι χρῆσιν τοῦ ξίφους των. Οἱ κριοὶ εἶχον κλονίσει εἰς διάφορα μέρη τὰ τεῖχη, ὑπισθεν τῶν ὑπαιῶν οἱ πολιορκούμενοι συνεπυκνοῦντο καὶ ἐσχημάτιζον τρόπον τινὰ τὸ τελευταῖον προπύργιον ἐναντίον τῶν Σταυροφόρων.

Ἐν καιρῷ τῆς μάχης ἐφάνησαν ἐπὶ τῶν τειχῶν δύο μάγισσαι ἐξορκίζουσαι, κατὰ τὴν διήγησιν τῶν τότε ἱστορικῶν, τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς καταχθονίους δυνάμεις· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀποφύγῃσι τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἐπεκαλοῦντο κατὰ τῶν Χριστιανῶν, πεσοῦσαι ὑπὸ χάλαζαν βελῶν καὶ λίθων. Δύο ἀπεσταλμένοι Αἰγύπτιοι, ἐλθόντες ἐξ Ἀσκάλωνος ἵνα προτρέψωσι τοὺς πολιορκουμένους εἰς ἀντίστασιν, συνελήφθησαν καθ' ὃν καιρὸν προσεπάθουν νὰ εἰσελθῶσιν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ὁ μὲν εἰς ἐξ αὐτῶν διετρυπήθη ὑπὸ τῶν βελῶν, ὁ δ' ἕτερος, ἀφ' οὗ ἐξεμυστηρεύθη τὸν σκοπὸν τῆς ἀποστολῆς του, ἐτινάχθη διὰ τινος μηχανῆς εἰς τὰ τεῖχη, ὅπου ἐμάχοντο οἱ Μουσουλμάνοι.

Ἐν τούτοις ἡ μάχη ἐξηκολούθει μέχρι μεσημβρίας, καὶ οἱ Σταυροφόροι οὐδεμίαν εἶχον ἐλπίδα νὰ εἰσελθῶσιν εἰς τὴν πόλιν. Ἀπασαὶ αἱ μηχαναὶ των ἐπυρπολήθησαν· ἑσπεροῦντο ὕδατος καὶ ἰδίως ὄξους, ὅπερ μόνον ἠδύναντο νὰ σβέσῃ τὸ ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων ἐκσφενδονιζόμενον

πύρ. Εἰς μάτην οἱ γενναϊότεροι ἐξετέθησαν εἰς τὸν κίνδυνον, προσπαθοῦντες νὰ προλάβωσι τὴν καταστροφὴν τῶν ξυλίνων πύργων των καὶ τῶν κριῶν· ἐπιπτον ὑπὸ τὰ ἐρείπια τούτων, καὶ αἱ φλόγες κατεβίβρωσκον καὶ αὐτὰς τὰς ἀσπίδας των. Πολλοὶ μαχῆται, οἱ μᾶλλον ἀτρόμητοι, εὔρον τὸν θάνατον εἰς τὰς βάσεις τῶν τειχῶν· πολυάριθμοι δ' ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἀνέβησαν ἐπὶ τῶν κινητῶν πύργων, κατέστησαν ἀχρηστοὶ ἄλλοι, καταβληθέντες ὑπὸ τοῦ βάρους τῶν ὅπλων καὶ τοῦ καύσωνος καὶ τοῦ ἱδρώτος, ἀπώλεσαν τὸ θάρρος των. Οἱ πολιορκούμενοι, παρατηρήσαντες ταῦτα, ἐξέβαλον φωνὰς χαρᾶς καὶ βλασφημοῦντες ἤλεγγον τοὺς Χριστιανοὺς ὡς λατρεύοντας Θεόν, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Οἱ Σταυροφόροι ἐθρήνουν τὴν τύχην των καὶ, νομίζοντες ἑαυτοὺς ἐγκαταλελειμμένους ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἴσταντο ἀκίνητοι ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ μάχη ἔμελλε νὰ μεταβάλλῃ φάσιν. Αἰφνὴς οἱ Σταυροφόροι βλέπουσιν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλκίων ἕνα ἱππέα σείοντα τὴν ἀσπίδα του καὶ ποιοῦντα εἰς αὐτοὺς σημεῖον ἵνα εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Γοδοφρείδος καὶ ὁ Ραῦμουῆδος, οἵτινες πρῶτοι καὶ ταυτοχρόνως παρετήρησαν τοῦτον, ἀνεβόησαν ὅτι ὁ ἅγιος Γεώργιος ἔρχεται εἰς βοήθειάν των. Ἡ σύγχυσις τῆς μάχης δὲν ἐπιδέχεται οὔτε σκέψιν οὔτε ἐξέτασιν, καὶ ἡ θέα τοῦ ἱππέως ἐμβάλλει εἰς τοὺς πολιορκητὰς νέον θάρρος, οἵτινες αὐθωρεὶ ἀνανεοῦσι τὴν μάχην. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες, τὰ παιδία, οἱ ἀσθενεῖς τρέχουσι πρὸς τοὺς πολεμοῦντας, φέρουσιν αὐτοῖς ὕδωρ, τροφὰς, ὅπλα, καὶ βοηθοῦσι τοὺς στρατιώτας ὅπως ὠθήσωσι τοὺς κινητοὺς πύργους πρὸς τὰ τείχη. Ὁ πύργος τοῦ Γοδοφρείδου προχωρεῖ ἐν μέτῳ χαλᾶζης λίθων, βελῶν καὶ ὕγρου πυρός, καὶ ῥίπτει τὴν κινητὴν του γέφυραν ἐπὶ τοῦ τείχους. Πυρφόρα ἀκόντια ἐξακοντίζονται ταυτοχρόνως κατὰ τῶν μηχανῶν τῶν πολιορκουμένων, κατὰ τῶν μεστῶν ἀγύρου σάκκων, κατὰ τῶν ξηρῶν γρότων καὶ κατὰ τῶν ἐκ μαλλίου δεσμίδων, ἅτινα προήσπιζον τὰ τείχη τῆς πόλεως. Ὁ ἄνεμος ἀνάπτει πυρκαϊὰν καὶ ὠθεῖ τὴν φλόγα πρὸς τοὺς Μωαμεθανούς, οἵτινες, περικυκλωθέντες ὑπὸ φλογῶν καὶ καπνοῦ, ὀπισθοδρομοῦσιν ἀπέναντι τῶν λογχῶν καὶ τῶν ξιφῶν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Γοδοφρείδος μετὰ πολλῶν ἄλλων Κομήτων ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τοὺς καταδιώκει, καὶ ἀκολουθῶν τὰ ἔγχη των ῥίπτεται ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ· ἅπαντες οἱ μαχόμενοι ἐπὶ τοῦ πύργου ἀκολουθοῦσι τὸν ἀτρόμητον ἀρχηγόν των, εἰσέρχονται μετ' αὐτοῦ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ κατασφάζουσι πάντα προστυχόντα.

Ταυτοχρόνως διαδίδεται ἐν τῷ στρατῷ ἡ εἰδήσις ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἀδῆμαρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀπόθανόντες ἐν τῇ πολιορκίᾳ ἀνέστησαν καὶ, προπορευόμενοι πρὸ τῶν ἐρ-

ομῶντων, ἔστησαν τὰς σημαίας τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῶν πύργων τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ὁ Ταγκρέδος καὶ οἱ δύο Ῥοδέρτοι, λαβόντες θάρρος ἐκ τῆς εἰδήσεως ταύτης, ἐπιτείνουσι τὰς προσπάθειάς των καὶ τέλος πηδῶσιν ἐπὶ τῶν τειχῶν, συνοδευόμενοι ὑπὸ πολλῶν εὐγενῶν. Πλήθος στρατιωτῶν ἀκολουθεῖ αὐτοὺς, καὶ οἱ μὲν εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν διὰ τινος ῥήγματος, οἱ δὲ ἀναβαίνουν διὰ κλιμάκων καὶ ἄλλοι πηδῶσιν ἀπὸ τῶν ξυλίνων πύργων. Οἱ Μουσουλμάνοι τρέπονται εἰς φυγὴν, καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀντηχεῖ τὸ σύνθημα τῶν Σταυροφόρων «ὁ Θεὸς τὸ θέλει». Οἱ σύντροφοι τοῦ Γοδοφρείδου καὶ ὁ Ταγκρέδος λαμβάνουσι πελέκεις καὶ ἔρχονται ν' ἀνοίξωσι τὴν πύλην τῆς Δαμασκού· ἡ πόλις ἀνοίγεται εἰς ὅλους τοὺς Σταυροφόρους, οἵτινες συνωθούμενοι ἐν τῇ εἰσόδῳ ἐφιλοτιμοῦντο, τίς πρῶτος νὰ θανατώσῃ Μουσουλμάνον.

Μόνος ὁ Ραῦμουῆδος εὕρισκεν ἐτι ἀντίστασιν πρὸς τὸ μεσημβρινόν τῆς πόλεως μέρος. Μαθὼν τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσόδον τῶν Χριστιανῶν ἐκ τῶν φωνῶν τῶν Μουσουλμάνων καὶ τοῦ θορύβου τῶν ὅπλων, ζωογονεῖ τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν του. Οὗτοι, σπεύδοντες νὰ συναντηθῶσι μετὰ τῶν συντρόφων των, κατέλιπον τὸν πύργον καὶ τὰς μηχανὰς των καὶ ἤρχισαν ν' ἀναβαίνωσιν εἰς τὸ τείχος διὰ κλιμάκων. Ἡ ὁρμή των ἦν ἀπερίγραπτος, οἱ δὲ Μουσουλμάνοι διασκορπισθέντες καταφεύγουσι μετὰ τοῦ Ἑμίρου εἰς τὸν πύργον τοῦ Δαβίδ. Μετ' οὐ πολὺ, συναντηθέντες ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὅλοι οἱ Σταυροφόροι, ἐναγκαλιζόμενοι ἀλλήλους· δάκρυα χαρᾶς κατέβρεχον τοὺς ὀφθαλμούς των, καὶ οὐδὲν ἄλλο διανοοῦντο, εἰμὴ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς νίκης των.

Ἐν τούτοις οἱ ἀνδρειότεροι τῶν Αἰγυπτίων ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ των ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως Σταυροφόρων, οἵτινες, προχωροῦντες ἐν ἀταξίᾳ καὶ δοθέντες εἰς τὴν διαρπαγὴν, ἤρχισαν νὰ ὀπισθοδρομοῦσιν ἀπέναντι τοῦ νικηθέντος ἐχθροῦ· τότε Ἰππότης τις, τελεῖς ἐπὶ κεφαλῇ τῶν συντρόφων του καὶ ἐνθαβρύνας αὐτοὺς, διέδωκεν ἐκ νέου τὸν τρόμον εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἐκτοτε πλέον οἱ Σταυροφόροι οὐδένα εἶχον ἐν τῇ πόλει ἐχθρὸν, καὶ οὐδ' ἔμελλον νὰ πολεμήσωσιν.

Ἡ ἱστορία ἐσημείωσε τὴν ἡμέραν, καὶ ἦν οἱ Σταυροφόροι εἰσῆλθον εἰς Ἱερουσαλὴμ· αὕτη ἦν Παρασκευὴ, καὶ ἦν ἡμέραν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐξέπνευσεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἡ ἡμέρα αὕτη ὠφείλε νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὰς καρδίας αὐτῶν ἐπιεικῆ αἰσθημάτων· ἀλλ' οὗτοι, ἡρεθισμένοι ἐκ τῶν ἀπειλῶν καὶ τῶν βλασφημιῶν τῶν Μουσουλμάνων, ἐξηγγραμμένοι ἐκ τῶν δεινῶν, ἅτινα ὑπέστησαν ἐν καιρῷ τῆς πολιορκίας, καὶ ἐκ τῆς ἀντιστάσεως, ἣν ἀπέντησαν καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐνέπλησαν αἵματος καὶ πένθους τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἣν ἦλθον νὰ ἐλευθερώσωσιν καὶ ἣν ἐθεώρουν ὡς δευτέραν των

πατρίδα. Μετ' οὐ πολὺ ἤρχισε σφαγὴ γενική· ὅσοι διέφυγον τὴν μάχαιραν τῶν στρατιωτῶν τοῦ Γοδοφρείδου καὶ τοῦ Ταγκρέδου, περιέπιπτον εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἄλλων. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐσφάζοντο εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰς οἰκίας, ἡ δὲ Ἱερουσαλήμ δὲν εἶχε πλέον ἄσυλον διὰ τοὺς ἡττημένους. Τινὲς διέφυγον τὸν θάνατον, πηδῆσαντες ἀπὸ τὰ τείχη· ἄλλοι κατέφυγον εἰς τὰ παλάτια, εἰς τοὺς πύργους καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ τζαμιά, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ δὲν ἠδύναντο νὰ σωθῶσιν ἀπὸ τῆς μαχαίρας τῶν Χριστιανῶν.

Οἱ Σταυροφόροι, καταλαβόντες καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ὁμαρ, ἐνθα οἱ Μουσουλμάνοι ἀντέστησαν ἐπὶ τινα καιρὸν, ἀνένεωσαν τὰς φρικαλέας σκηνὰς τῆς ἐπὶ Τίτου ἀλώσεως. Πεζοὶ καὶ ἵππεῖς εἰσῆρχοντο ἀναμεμιγμένοι μετὰ τῶν ἡττημένων, ἐν δὲ τῷ μέσῳ τοῦ φρικαλεωτέρου τῶν θορύβων δὲν ἤκουε τις ἄλλο, εἰμὴ στεναγμούς καὶ φωνὰς ἀποθηνησκόντων· οἱ νικηταί, πατοῦντες ἐπὶ σωρῶν πτωμάτων, ἔτρεχον ἵνα προσφάσωσι τοὺς φεύγοντας. Αὐτόπτης τις ἱστορικός (Raymond d' Agiles) διηγεῖται, ὅτι ἐν τῷ ναῷ καὶ ὑπὸ τὰς στοὰς τὸ αἷμα ἔφθανε μέχρι τῶν γονάτων καὶ μέχρι τοῦ γαλινοῦ τῶν ἵππων.

Ἡ φαντασία ἀπετροπιάζεται τὰς θλιβεράς ταύτας σκηνὰς καὶ μόλις δύναται, ἐν τῷ μέσῳ τῆς σφαγῆς, νὰ ἐνδιατρίψῃ μικρὸν εἰς τὸ συγκινητικὸν θέαμα τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, ὃν τὰ δεσμὰ ἤλθον νὰ συντρίψωσιν οἱ Σταυροφόροι. Μόλις ἐκυριεύθη ἡ πόλις, καὶ ἅπαντες ἔδραμον εἰς ὑπάντησιν τῶν νικητῶν καὶ διένειμαν τὰς τροφάς, τὰς ὁποίας κατώρθωσαν νὰ κρύψωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Μωαμεθανῶν. Ἄπαντες ἐδοξολογοῦν τὸν Θεὸν τὸν δόντα νίκην εἰς τὰ ὅπλα τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Κουκουπέτρος, ὅστις πρὸ πενταετίας ἔδωκεν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἐξοπλίσῃ ὅλην τὴν Δύσιν ἵνα ἐλευθερώσῃ τοὺς Χριστιανούς τῆς Ἱερουσαλήμ, μετεῖχε τότε ὅλης τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς χαρᾶς. Οἱ Χριστιανοὶ τῆς ἀγίας Πόλεως ἐφαίνοντο ὅτι μεταξὺ τούτων πολεμιστῶν οὐδένα ἄλλον ἐπιθυμοῦν νὰ ἴδωσιν, εἰμὴ τὸν μεγάλθυμον Ἐρημίτην, ὅστις εἶδεν ὅλα τὰ δεινὰ τῶν καὶ ἐξεπλήρωσεν ὅλας τὰς ὑποσχέσεις του. Πολυπληθεῖς συνωθοῦντο πρὸς αὐτόν, ἀπηύθυναν αὐτῷ ὕμνους καὶ ἐχάλουν αὐτὸν σωτήρᾳ των. Ἐδιηγούντο αὐτῷ τὰ ὅσα ὑπέφερον κατὰ τὴν ἀπουσίαν του, καὶ μόλις ἠδύναντο νὰ πιστεῦσωσι τὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των συμβαίνοντα· ἐν δὲ τῷ ἐνθουσιασμῷ των ἐθαύμαζον τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, ὅστις δι' ἐνὸς μόνου ἀνθρώπου διήγειρε τοσαῦτα ἔθνη καὶ ἐξέτελεσε τοσαῦτα θαυμάσια.

Ἡ θέα ἀναμφιδόλως τῶν Χριστιανῶν τούτων ἔφερεν εἰς τὸν νῦν τῶν Σταυροφόρων ὅτι ἤλθον ἵνα προσκυνήσωσι τὸν ἅγιον Τάφον. Ὁ εὐσεβὴς Γοδοφρεῖδος, ὅστις μετὰ τὴν νίκην ἀπέσχε τῆς σφαγῆς, ἀφῆκε τοὺς συντρό-

φους του, καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τριῶν ὑπηρετῶν, μετῴβη ἄσπλος καὶ γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως. Μετ' οὐ πολὺ ἡ εὐσεβὴς αὕτη πράξις διεδόθη εἰς τὸν Χριστιανικὸν στρατὸν, καὶ ἀμέσως πᾶσα ἐκδίκησις καὶ πᾶσα ὀργὴ ἐκόπασεν· οἱ Σταυροφόροι, ἀπειδυμένοι τὰ καθημαγμένα ἱμάτιά των, καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ κλήρου, μετέβησαν γυμνόποδες καὶ ἀσκαπεῖς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

Ὅτε ὁ Χριστιανικὸς στρατὸς περιεκύκλωσεν οὕτω τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος, ἤρχιζεν ἡ νύξ· βαθεῖα σιγὴ ἐκασίλευεν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ εἰς τὰ τείχη, καὶ δὲν ἤκούετο ἄλλο τι, εἰμὴ ἄσματτα μετανοίας καὶ οἱ ἐξῆς λόγοι τοῦ Προφήτου Ἠσαίου· «πανηγυρῆσατε πάντες οἱ ἀγαπῶντες Σιών». Οἱ Σταυροφόροι ἐδείξαν τότε τοιαύτην εὐσέβειαν, ὥστε, κατὰ τὴν παρατήρησιν νεωτέρου τινὸς ἱστορικοῦ¹⁾, ἐνόμιζέ τις ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, αἵτινες πρὸ ὀλίγου ἐκυρίευσαν πόλιν ἐξ ἐφόδου καὶ ἐσφάζαν τοσοῦτους ἀνθρώπους, ἤρχοντο ἐκ τινος ἀσκητηρίου. Τοιαύτας ἀνεξηγήτους ἀντιθέσεις ἀπαντῶμεν πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν σταυροφοριῶν. Συγγραφεῖς τινες ἐνόμισαν ὅτι ἐκ τούτων ἠδύναντο νὰ εὗρωσιν ἀφορμὴν ὅπως κατηγορήσωσι τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν· ἕτεροι οὐχ ἦπτον τυφλοὶ καὶ ἐμπροθεῖς ἠθέλησαν νὰ δικαιολογήσωσι τὰς ἀξιοθρηνήτους κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ φανατισμοῦ· ἀλλ' ὁ ἀμερόληπτος ἱστορικός ἀρκεῖται νὰ τὰς διηγήσῃ, καὶ ἀναστενάξῃ σιωπηλῶς διὰ τὰς ἀδυναμίας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Αἱ σφαγαὶ περιστάλησαν, ἀλλὰ μόνον προσωρινῶς· διότι ἡ πολιτικὴ ἀρχηγὴν τινῶν ἐνέβαλεν αὐτοῖς τὴν ἰδέαν, ὅτι ἦν ἀναγκαῖον νὰ ἐμπνεύσωσι μέγαν τρόμον εἰς τοὺς Μουσουλμάνους. Ἐσκέφθησαν ἴσως πρὸς τοὺς ἄλλους, ὅτι, ἐὰν περιωρίζοντο ν' ἀποπέμψωσι τοὺς πολεμιστὰς Μουσουλμάνους, θὰ ἠναγκάζοντο νὰ τοὺς πολεμήσωσι καὶ αὐτοὶ, καὶ ὅτι, περιστοιχισμένοι ὄντες ὑπὲρ ἑκαθρῶν, δὲν ἠδύναντο ἐν τόπῳ ἀποκέντρω νὰ φυλάξωσι τοὺς αἰχμαλώτους, ὃν ὁ ἀριθμὸς ὑπερέβαινε τὸν ἀριθμὸν τῶν στρατιωτῶν των. Ἐμαθὸν προσέτι τὴν προσέγγισιν Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ, καὶ ὁ φόβος νέων κινδύνων ἐκλείψε τὴν καρδίαν των εἰς τὴν φιλανθρωπίαν. Συμβουλίου συγκροτηθέντος, κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον ὅλοι οἱ ἐν τῇ πόλει μέινοντες Μωαμεθανοί.

Ὁ φανατισμὸς συνέδραμε μεγάλως εἰς τὴν βάρβαρον ταύτην πολιτικὴν. Ὅλοι οἱ Μωαμεθανοί, οὓς ἔσωσεν ἡ φιλανθρωπία τινῶν ἢ ὁ προσοχισμὸς τοῦ σφάζειν, ὅλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι διέφυγον τὸν θάνατον ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει πλουσίῳ ἀμοιβῶν, ἐθανατώθησαν. Ἐβίαζον αὐτοὺς νὰ κρημνίζωνται ἀπὸ τῶν πύργων καὶ ἀπὸ τῶν οἰκιῶν· παρέδιδον αὐτοὺς εἰς τὰς φλόγας, ἐξέβαλλον αὐτοὺς ἀπὸ τὰ βάθρα τῶν ὑπογείων· ἔσυρον αὐτοὺς εἰς τὰς ὁδοὺς, καὶ ἐνα-

¹⁾ P. Maimburg, Histoire des Croisades.

ταῦθα τοὺς ἐσφαζόν ἐπὶ στιβάδων νεκρῶν. Οὐτε τὰ δάκρυα τῶν γυναικῶν, οὔτε οἱ κλαυθμοὶ τῶν παιδίων, οὔτε ἡ θεὰ τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου ὁ Σωτὴρ ἡμῶν συνεχώρησε τοὺς σταυρωτάς του, οὐδὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ τὴν καρδίαν τῶν νικητῶν. Ἡ σφαγὴ ἦν τοσοῦτον μεγάλη, ὥστε τὰ πτώματα ἦσαν συσσωρευμένα σὺ μόνον εἰς τὰ παλάτια, εἰς τοὺς ναοὺς, εἰς τὰς ὁδοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον ἀγνώστους καὶ ἀποκέντρους τόπους. Τοιαύτη δ' ἦν ἡ μανία τῆς ἐκδικήσεως καὶ τοῦ φανατισμοῦ, ὥστε αἱ σκηναὶ αὗται οὐδεμίαν προὔξενουν ἐντύπωσιν. Οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ ἐκθέτουσιν αὐτάς, χωρὶς νὰ προσπαθῶσι νὰ τὰς δικαιολογήσωσι, καὶ οὐδεμίαν ἔκφρασιν φρίκης ἢ συμπαθείας ἐξέρχεται ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτῶν.

Ὅσοι δ' ἐκ τῶν Σταυροφόρων ἦσαν φιλόανθρωποι, δὲν ἠδύνατο νὰ στήσωσι τὴν παραφορὰν στρατοῦ, ὅστις, παρ' ὁρμώμενος ὑπὸ πολεμικοῦ πάθους, ἐνόμιζεν ὅτι ἐκδικεῖ τὴν ὑβρισθεῖσαν θρησκείαν. Τριακόσιοι Μουσουλμάνοι, καταφυγόντες εἰς τὰ δώματα τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁμάρ, ἐσφαγίσθησαν τὴν ἐπιούσαν τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, μὴ ὅλας τὰς παρακλήσεις τοῦ Ταγκρέδου, ὅστις ἀπέστειλεν αὐτοῖς τὴν σημαίαν του ἵνα τοὺς σώσῃ, καὶ ἡγανάκτει διότι οἱ σύντροφοί του τοσοῦτον ὀλίγον ἐσέβοντο τοὺς νόμους τῆς τιμῆς καὶ τοῦ ἱποτισμοῦ. Οἱ εἰς τὸν πύργον τοῦ Δαβὶδ καταφυγόντες Μωαμεθανοὶ ἦσαν οἱ μόνοι, οἵτινες διέφυγον τὴν σφαγὴν. Ὁ Ραῦμουῦνδος ἀπεδέξατο τὴν μετ' αὐτῶν συνθηκολόγησιν, καὶ ἔσχε τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν δόξαν τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ αὐτήν· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνθρωπικὴ αὕτη πρᾶξις ἐφάνη τοσοῦτον παράδοξος εἰς τοὺς πλείστους τῶν Σταυροφόρων, ὥστε κατηγόρησαν αὐτὸν ὅτι ἔλαβε χρήματα.

Ἡ σφαγὴ διήρκεσεν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα. Ὅσοι ἐκ τῶν Μουσουλμάνων ἠδυνήθησαν, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, νὰ διαφύγῃσι τὸν καταδιωγμὸν τῶν Χριστιανῶν, ἐφυλάχθησαν διὰ νὰ ὑπηρετῶσι τὸν στρατόν. Οἱ Ἀραβες ἱστορικοὶ, καθὼς καὶ οἱ Φράγκοι, ἀναβιδάζουσι τὸν ἀριθμὸν τῶν φονευθέντων Μωαμεθανῶν εἰς πλείονας τῶν ἐβδομήκοντα χιλιάδων. Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἦσαν εὐτυχέστεροι τῶν Μωαμεθανῶν· οἱ Σταυροφόροι, βαλόντες πῦρ εἰς τὴν Συναγωγὴν των, ἔνθα κατέφυγον, κατέκαυσαν αὐτούς.

Ἐν τούτοις τὰ ἐπὶ τῶν δημοσίων τόπων συσσωρευμένα πτώματα καὶ τὸ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ τζαμιά ἐκχυθὲν αἷμα ἠδύνατο νὰ περπατῶσι θανατηφόρους ἀσθενείας· διὰ τοῦτο οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σταυροφόρων ἔδωκαν διαταγὴν ἵνα καθαρισθῇ ἡ πόλις. Αἰχμάλωτοι Μωαμεθανοὶ, οἵτινες ἐσώθησαν ἀπὸ τῆς μαχαίρας τοῦ νικητοῦ, μόνον ἵνα ὑποκύψωσιν εἰς φρικτῶδη δουλείαν, ὑπεχρεώθησαν νὰ θάψωσι τὰ σεσηπότα σώματα τῶν φίλων των καὶ τῶν ἀδελφῶν των· κλαίοντες οἱ δυστυχεῖς ἐξέβαλον αὐτοὺς ἔξω τῆς Ἱερουσαλήμ. Οἱ στρατιῶται τοῦ Ραῦμουῦνδου ἐδοθήθησαν

μὲν αὐτοὺς εἰς τὸ θλιθερὸν τοῦτο ἔργον, ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ἐπειδὴ, εἰσελθόντες τελευταῖοι εἰς τὴν πόλιν, ἔλαβον ὀλίγα λάφυρα, ἐζήτουν καὶ μεταξὺ τῶν νεκρῶν λείαν.

Μετ' οὐ πολὺ ἡ Ἱερουσαλήμ παρίστα νέον θέαμα. Ἐν διαστήματι ἡμερῶν τινῶν μετέβαλε κατοίκους, νόμους καὶ θρησκείαν. Πρὸ τῆς τελευταίας ἐφόδου συνεφωνήθη κατὰ τὸ ἔθιμον τῶν Σταυροφόρων, ὅτι πᾶς στρατιώτης ἐμελλε νὰ ᾖ κύριος καὶ ἰδιοκτήτης τῆς οἰκίας ἢ τοῦ οἰκοδομήματος, εἰς ὃ θὰ εἰσῆρχετο πρῶτος. Σταυρὸς, ἢ ἀσπίς, ἢ πᾶν ἄλλο σημεῖον, τεθὲν ἐπὶ τινος θύρας, ἦν δι' ἕκαστον νικητὴν τὸ σημεῖον τῆς ἰδιοκτησίας. Τὰ δίκαιον τοῦτο τῆς ἰδιοκτησίας ἐσέβοντο καὶ οἱ ἀπληστότεροι τῶν στρατιωτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀμέσως ἐβλεπέ τις βασιλεύσασαν τὴν τάξιν ἐν πόλει κυριευθεῖσῃ ἐξ ἐφόδου. Μέρος τῶν θησαυρῶν τῶν ἀρπαγέντων ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἐδαπανήθη εἰς ἀνακούφισιν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ εἰς διακόσμησιν τῶν ἐκκλησιῶν. Αἱ λυχναί, τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ μανουάλια, καὶ τὰ πλούσια κοσμήματα, ἅτινα εὑρέθησαν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὁμάρ, ἦν τὸ μερίδιον τοῦ Ταγκρέδου. Σύγχρονός τις χρονογράφος διηγεῖται, ὅτι τὰ πολύτιμα ταῦτα λάφυρα ἐπλήρωσαν ἐξ ἀμάξας καὶ ὅτι ἐν διαστήματι δύο ἡμερῶν ἐζήγαγον αὐτὰ ἐκ τοῦ ναοῦ. Ὁ Ταγκρέδος ἔλαβε τὰ ἄπειρα ταῦτα πλοῦτη μετὰ τοῦ Γοδοφρείδου.

Ἄλλ' οἱ Σταυροφόροι μετ' οὐ πολὺ ἀφῆκαν τοὺς θησαυροὺς τούτους καὶ ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς κατάκτησιν πολυτιμοτέραν αὐτῶν· αὕτη ἦν τὸ τίμιον βύλον, τὸ κυριευθὲν ὑπὸ τοῦ Χοσρόου καὶ ἐπιστραφέν ὑπὸ τοῦ Ἡρακλείου, ὅπερ οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἱερουσαλήμ εἶχον κρύψει ἀπὸ τῶν βλεμμάτων τῶν Μωαμεθανῶν ἐν καιρῷ τῆς πολιορκίας. Ἡ θεὰ τοῦ πολυτίμου τούτου θησαυροῦ διήγειρε τὴν μεγαλητέραν εὐφροσύνην μετὰ τῶν Σταυροφόρων. Τόσον ἐχάρησαν οὗτοι, λέγει τις Χρονογράφος, ὥστε ἐνόμιζον ὅτι ἔβλεπον ἐπ' αὐτοῦ κρεμάμενον αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Περιέφερον αὐτὸ ἐν θριάμβῳ εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ μετὰ ταῦτα ἔθηκαν αὐτὸ καὶ αὖθις εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

Μετὰ δέκα ἡμέρας ἐνησχολήθησαν οἱ Σταυροφόροι ἵνα ἀνεγείρῃσι τὸν θρόνον τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Σολομῶντος, καὶ ἀναβιδάσωσιν ἐπ' αὐτοῦ ἡγεμόνα δυνάμενον νὰ διατηρήσῃ κατὰκτησιν, ἣν οἱ Χριστιανοὶ ἐποίησαν μετὰ τοσοῦτων θυσιῶν. Συνεκροτήθη συμβούλιον ἡγεμόνων, καὶ εἰς τῶν ἀρχηγῶν, ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας, ἀνέστη ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν καὶ εἶπεν· «Ἀδελφοὶ καὶ σύντροφοι, συνηθροίσθημεν ἵνα σκεφθῶμεν περὶ πράγματος σπουδαιοτάτου. Οὐδέποτε ἔσχμεν τοσαύτην ἀνάγκην φρονήσεως καὶ θείας ἐμπνεύσεως. Εἰς τὰς συνήθεις περιστάσεις ἐπιθυμοῦσι πάντοτε οἱ ἄνθρωποι ν' ἀναθέσωσι τὴν ἐξουσίαν

εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἰκνωτέρου· πολλῶ μᾶλλον εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν τὸν ἀξιωτέρον ἵνα κυβερνήσῃ βασιλείον, τὸ ὁποῖον κατὰ μέγα μέρος εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν βαρβάρων. Ἡδὴ ἐμάθομεν ὅτι οἱ Αἰγύπτιοι ἀπειλοῦσι τὴν πόλιν ταύτην, δι' ἣν πρόκειται νὰ ἐκλέξωμεν ἡγεμόνα. Οἱ πλείστοι τῶν Χριστιανῶν πολεμιστῶν ἐπιποθοῦσι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰς πατρίδας των καὶ ν' ἀφήσωσιν εἰς ἄλλους τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ὑπερασπίσωσι τὰς κατακτήσεις των. Ὁ νέος λαὸς, ὅστις μέλλει νὰ κατοικήσῃ τὴν χώραν ταύτην, δὲν ἔχει πλησίον του λαοὺς χριστιανικοὺς, δυναμένους νὰ βοηθήσωσι καὶ παρηγορήσωσιν αὐτὸν ἐν ἀνάγκῃ. Οἱ ἐχθροὶ του εἰσὶ πλησίον του, οἱ δὲ σύμμαχοί του πέραν τῆς θαλάσσης. Ὁ βασιλεὺς, ἐν μέλλομεν νὰ δώσωμεν αὐτῷ, ἔσται τὸ μόνον στήριγμα ἐν τῷ μέσῳ τῶν περικυκλούντων αὐτὸν κινδύνων. Πρέπει λοιπὸν ὁ μέλλων ν' ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ τόπου τούτου νὰ ἔχῃ ὅλα τ' ἀναγκαῖα προσόντα, ὥπως διατηρηθῇ ἐνταῦθα ἐν δόξῳ, πρέπει νὰ συνενώνῃ ἐν ἑαυτῷ πρὸς τῇ φυσικῇ εἰς τοὺς Φράγκους ἀνδρείᾳ τὴν μετριοφροσύνην, τὴν πίστιν καὶ τὴν φιланθρωπίαν· διότι ἡ ἱστορία διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι μάταιος εἶναι ὁ διὰ τῶν ὅπλων θρίαμβος, ἐὰν οἱ καρποὶ τῆς νίκης δὲν ἐμπιστευθῶσιν εἰς τὴν φρόνησιν καὶ εἰς τὴν ἀρετήν.

Μὴ λησμονήσωμεν, ἀδελφοὶ καὶ σύντροφοι, ὅτι πρόκειται σήμερον νὰ ἐκλέξωμεν τὸσον βασιλέα ὅσον καὶ πιστὸν φύλακα τοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ μέλλων ἡμῶν ἀρχηγὸς ὀφείλει νὰ ᾔῃαι ὁ πατὴρ πάντων ἐκείνων, οἵτινες μέλλουσι ν' ἀρνηθῶσι τὴν πατρίδα των καὶ τὰς οἰκογενεῖάς των, ὥπως ὑπηρετήσωσι τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ καὶ προστατεύσωσι τοὺς ἁγίους τόπους. Ὀφείλει νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς ἀρετῆς ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐνθα ὁ Θεὸς ἔδωκε τὸ παράδειγμά της· ὀφείλει νὰ ἐπιστρέφῃ τοὺς ἀπίστους εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, νὰ τοὺς συνηθίσῃ εἰς τὰ ἔθνη ἡμῶν καὶ νὰ τοῖς ἐπιβάλλῃ τοὺς νόμους ἡμῶν. Ἐὰν ἐκλέξετε ἀνάξιόν τινα, θὰ καταστρέψῃτε ὑμεῖς αὐτοὶ τὸ ἔργον ὑμῶν καὶ θὰ συντελέσῃτε εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ. Δὲν εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναμνήσω ὑμῖν τοὺς κόπους, δι' ὧν ἐγένεσθε κύριοι τῆς γῆς ταύτης· δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβω ἐνταῦθα τὰς διακαεστέρας εὐχὰς τῶν ἐν τῇ Δύσει ἀδελφῶν ὑμῶν. Ὅποια θλίψις θὰ κατελάβανεν αὐτοὺς, ὅποια ἡμᾶς, ἐὰν, ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν Εὐρώπην, ἠκούομεν ὅτι τὸ δημόσιον καλὸν προεδόθη καὶ παρημελήθη, ἡ θρησκεία ἐξωτρώθη εἰς τοὺς τόπους, ἐνθα ἡμεῖς ἐπληρωθώσαμεν τὰ θυσιαστήριά της. Πολλοὶ τότε θ' ἀποδώσωσιν εἰς τὴν τύχην μᾶλλον παρὰ εἰς τὴν ἀρετὴν τὰ μεγάλα ἔργα, ἅπερ κατωρθώσατε, ἐν ᾧ τὰ δυστυχήματα, τὰ ὅποια θὰ ἔδο-

κίμαζε τὸ βασιλεῖον τοῦτο, θὰ ἐξελαμβάνοντο ὡς ὁ καρπὸς τῆς ἀφροσύνης ἡμῶν.

Ἀλλ' ἐν τούτοις μὴ νομίζετε, ἀδελφοὶ καὶ σύντροφοι, ὅτι ὀμιλῶ τοιούτῳ τρόπῳ, διότι ἔχω κατὰ νοῦν νὰ γίνω βασιλεὺς καὶ ζητῶ τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν χάριν ὑμῶν· ὅχι δὲν εἶμαι τόσον οἰηματίας, ὥστε νὰ ζητῶ τοιαύτην τιμὴν· φέρω ὑμῖν μάρτυρας Θεὸν τε καὶ ἀνθρώπους, ὅτι, καθ' ἐὰν θελήσῃτε νὰ μοὶ δώσῃτε τὸ στέμμα, δὲν θὰ τὸ ἀποδεχθῶ· διότι ἔχω ἀπόφασιν νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸ κράτος μου. Ὅ,τι εἶπον ὑμῖν, ἀποβλέπει τὴν δόξαν καὶ τὴν ὠφέλειαν ἀπάντων. Παρακαλῶ λοιπὸν ὑμᾶς, ἵνα ἀκούσαντες τὰς συμβουλὰς μου, καθὼς ἐγὼ δίδω αὐτάς, δηλ. μετ' ἀγάπης, εὐλικρινείας καὶ νομιμότητος, ἐκλέξετε βασιλέα ἐκεῖνον, ὅστις διὰ τῆς ἀρετῆς του θὰ ᾔῃαι ὁ ἰκνωτέρος πρὸς συντήρησιν καὶ ἐπέκτασιν τοῦ βασιλείου, μεθ' οὗ συνδέονται ἡ τιμὴ τῶν ὅπλων ὑμῶν καὶ τὸ δικαίον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Μόλις ἐτελείωσε τὸν λόγον τοῦ ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας, καὶ πάντες ἐπήνεσαν τὴν φρόνησιν καὶ τ' ἀγαθὰ του αἰσθήματα. Οἱ πλείστοι διανοοῦντο ἵνα προσενέγκωσιν αὐτῷ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου ἀπεποιεῖτο· διότι ἐκεῖνος, ὅστις ἐν παρομοίᾳ περιστάσει ἀποποιεῖται τὸ διάδημα, εἶναι πάντοτε ὁ ἀξιώτερος. Ἀλλ' ὁ Ροβέρτος ἐξέφρασε τὴν γνώμην του μετ' εὐλικρινείας· περιεμένε ποτε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Εὐρώπην, καὶ ἤρκειτο μὲ τὸν τίτλον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὸν ὁποῖον ἐκτήσατο διὰ τῶν κατορθωμάτων του.

Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν τῶν ἀξίων νὰ βασιλεύσωσιν ἐν Ἱερουσαλήμ οἱ κυριώτεροι ἦσαν ὁ Γοδοφρείδος, ὁ Δουξ τῆς Νορμανδίας, ὁ Ραϋμούνδος καὶ ὁ Ταγκρέδος. Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐζήτει μόνον πολεμικὴν δόξαν καὶ ἐθεώρει τὸν τίτλον ἱππότης πολὺ ἀνώτερον τοῦ τίτλου τοῦ βασιλέως. Ὁ Ροβέρτος ὡσαύτως ἦν πολεμικὸς μᾶλλον ἢ φιλοδόξος. Ἀποποιηθεὶς τὸ βασιλεῖον τῆς Ἀγγλίας, δὲν εἶχε ὁρεξιν νὰ ζητῇ τὸ βασιλεῖον τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ κόμης τῆς Τολώσης ὤμοσε νὰ μὴν ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἐφοβοῦντο τὴν φιλοδοξίαν του καὶ τὴν ἀγερωχίαν του, καὶ οὐδέποτε καθ' ὅλην τὴν ἐκστρατείαν ἀπῆλause τῆς ἀγάπης ὅλων, οὐδ' αὐτῶν τῶν ὑπηρετῶν του ἐξαιρουμένων.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ λατινικὸς Κλῆρος ἠγανάκτει, διότι, πρὶν ἢ προχειρῇσιν πνευματικὸν ἀρχηγὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ Πόλει, κατέγιναν εἰς ἐκλογὴν βασιλέως. Ἀλλ' οἱ πλείστοι τῶν κληρικῶν, ἐξαχρειωθέντες, κατὰ τὸν Γουλιέλμον τὸν Τύρου, ὑπὸ τῆς ταλαιπωρίας καὶ παραδοθέντες εἰς τὴν ἀσωτείαν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐκστρατείας, μικρὸν σεβασμὸν ἐνέπνεον εἰς τοὺς Σταυροφόρους. Οἱ στρατιωτικοὶ οὐδεμίαν ἀκρόασιν ἔδωκαν εἰς τὰς ἀξιώσεις των. Ἐπὶ τέλους ἀπεφασίσθη ἵνα ἐκλεχθῇ ὁ βασιλεὺς ὑπὸ δε-

καμελοῦς συμβουλίου, συγκειμένου ἐκ τῶν λογάδων τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ στρατοῦ. Διετάχθησαν νηστεῖαι καὶ ἐλεημοσύναι, ὥπως ὁ Θεὸς φωτίσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκλογὴν, τὰ δὲ μέλη τοῦ συμβουλίου ὠρκίσθησαν ἐνώπιον ὄλου τοῦ στρατοῦ ὅτι δὲν θὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν οὔτε συμφέροντα, οὔτε συμπαθείας, καὶ ὅτι θὰ προσενέγκωσι τὸ στέμμα εἰς τὴν φρόνησιν καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν. Οἱ ἐκλέκτορες οὗτοι ἐφρόντισαν νὰ μάθωσι τὰς γνώμας τοῦ στρατοῦ περὶ τῶν ἀρχηγῶν των. Ὁ Γουλιέλμος ὁ Τύρου διηγείται ὅτι ἡρώτων καὶ αὐτοὺς τοὺς οἰκείους καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἀπάντων, ὅσοι εἶχον ἀξιώσεις εἰς τὸ βασιλικὸν στέμμα, καὶ ὅτι ὠρκίσαν αὐτοὺς νὰ εἰπωσιν ὅτι ἐγίνωσκον περὶ τῶν ἡθῶν, τοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν μυστικωτέρων κλίσεων τῶν κυρίων των. Οἱ ὑπηρεταὶ τοῦ Γοδοφρείδου ἔδωκαν τὰς λαμπροτέρας μαρτυρίας περὶ τῶν ἀρετῶν του, καὶ ἐν τῇ ἀφελείᾳ των οὐδὲν ἄλλο ἐλάττωμα εὑρίσκον ἐν αὐτῷ, εἰμὴ ὅτι ἐβλεπε μετὰ περιεργείας τὰς εἰκόνας τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ὅτι ἱστατο πολὺν καιρὸν ἐνώπιον αὐτῶν μετὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας· ὅτι πολλάκις θεωρῶν αὐτὰς ἄφινε νὰ παρέλθῃ ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ, καὶ τὰ φαγητὰ ἐψυχραίνοντο καὶ ἔχανον τὴν γεῦσιν των.

Οἱ ἐκλέκτορες, λαβόντες ἀπάσας τὰς ἀναγκαίας πληροφόρας καὶ ὠρίμως σκεφθέντες, ἀνηγόρευσαν βασιλεῖαν τὸν Γοδοφρεῖδον. Ἡ ἀναγόρευσις αὕτη προὔξενε τὴν ζωηροτέραν χαρὰν ἐν τῷ χριστιανικῷ στρατῷ, ὅστις ἐδόξαζε τὸν Θεὸν τὸν δόντα αὐτοῖς ἀρχηγὸν καὶ κύριον ἐκεῖνον, ὅστις τσάκις ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὰς νίκας. Περιβληθεὶς τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν ὁ Γοδοφρεῖδος, ἦν ὁ παρακαταθηκάριος τῶν πολυτιμοτέρων συμφερόντων τῶν Σταυροφόρων. Ἐκαστος διὰ τῆς ἐκλογῆς ταύτης ἐνεπιστεύθη αὐτῷ τὴν ἰδίαν του δόξαν, ἀναθεὶς αὐτῷ τὴν φροντίδα τοῦ νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῶν νέων κατακτήσεων τῶν Χριστιανῶν. Ὡδήγησαν αὐτὸν θριαμβευτικῶς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, καὶ ἐκεῖ ὠρκίσθη ὅτι θέλει σεβασθῇ τοὺς νόμους τῆς τιμῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης. Ὁ Γοδοφρεῖδος δὲν ἠθέλησε νὰ φέρῃ τὸ διάδημα καὶ τὰ βασιλικά παράσημα, λέγων ὅτι δὲν ἐδέχετό ποτε νὰ φέρῃ χρυσοῦν στέμμα ἐν πόλει, ἐν ᾗ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ἐστεφανώθη μὲ ἀκάνθινον στέφανον, καὶ ἠρκέσθη νὰ φέρῃ τὸν μετριόφρονα τίτλον τοῦ προστάτου καὶ τοῦ Βασιλέως τοῦ ἁγίου Τάφου.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ κοσμικοὶ ἄρχοντες ἐνεπιστεύοντο εἰς τὸν Γοδοφρεῖδον τὴν κυβέρνησιν τοῦ κατακτηθέντος τόπου, ὁ λατινικὸς Κλῆρος ἐνησχολεῖτο εἰς τὸ νὰ ἐγκαινιάζῃ ἐκκλησίαν, καὶ νὰ διορίσῃ Ἐπισκόπους εἰς τὰς κατακτηθείσας πόλεις. Ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ ἀφιλοκέρδεια ὥφειλον νὰ βασιλεύωσιν ἐν τοῖς λεγομένοις λειτουργοῖς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ, καθὼς διηγεῖται ὁ Γουλιέλμος ὁ Τύρου,

ἡ βραδιουργία ἐσφετέρισθη τὰς ψήφους, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θρησκείας, ὅπερ ἐξελέξατο τὸν βασιλεῖα τῆς Ἱερουσαλήμ, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκλέξῃ καὶ ἀγαθοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἐκκλησίας, ἀξιοσυστάτους διὰ τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀρετὴν. Ὁ ἐλληνικὸς Κλῆρος, ὁ διὰ τοσοῦτων θυσιῶν τὰ ἱερὰ προσκυνήματα διατηρήσας, παρηγκωνίσθη καὶ τ' ἀναμφισβήτητα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ τόπου δικαιοῦματα ἐθυσιάσθησαν εἰς τὴν φιλοδοξίαν τοῦ λατινικοῦ Κλήρου. Ὁ ἐφημέριος τοῦ Δουκὸς τῆς Νορμανδίας εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ καταλάβῃ τὸν Θρόνον τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων, ὅστις εἶχε μεταβῇ εἰς Κύπρον, ἵνα συνάξῃ ἐλὲν πρὸς συντήρησιν τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων καὶ προφύλαξιν τοῦ καταδιωκομένου ποιμανίου του ἀπὸ τῆς παντελοῦς καταστροφῆς. Ὁ Ἀρνόλδος, (οὕτως ὠνομάζετο ὁ ἐφημέριος οὗτος), οὗτινος ἡ ἡθικὴ ἦν ἐπιλήψιμος, ἡ δὲ διαγωγή του ἐπέσυρε τὴν ἐπίκρισιν καὶ τῶν ἀμεροληπτοτέρων κληρικῶν, ἐξελέχθη Πατριάρχης τῆς τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίας.

Μόλις ἀνέβη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον, καὶ ἀμέσως ἀπήτησε παρὰ τοῦ Ταγκρέδου τοὺς θησαυροὺς, οὓς ἔλαβε παρὰ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁμάρ· ἀπήτησε αὐτοὺς ὡς κτήματα ἀνήκοντα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἱερουσαλήμ, ἧς αὐτὸς προϊστάτο. Ὁ Ταγκρέδος ἀπέκρουσε τὴν ἀπαίτησιν ταύτην μετὰ δυσχερεσκείας, ὁ δὲ Ἀρνόλδος ἐποίησεν ἐκκλησίαν εἰς ὅλους τοὺς ἡγεμόνας. Ἐν τινι συνόδῳ αὐτῶν παρέστησεν αὐτοῖς ἐπιτηδεῖας ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἦν ἔργον των καὶ ὅτι ὁ Ταγκρέδος διὰ τῆς ἀποποιήσεώς του περιεφρόνει τὴν θέλησιν των. «Ἡ ἀπώλεια, εἶπεν, εἶναι ἐμὴ, ἀλλὰ τίνος εἶναι ἡ καταισχύνῃ; πῶς οὗτος, ὅστις δὲν σέβεται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θέλει σεβασθῇ τὸ ὑμέτερον; Διατί αὐτὸς, ὅστις συλεῖ τὰ θυσιαστήρια, ν' ἀφήσῃ εἰς ὑμᾶς τὸν ἐπενδύτην;» Ὁ Ἀρνόλδος ἐπεσφράγισε τὸν λόγον του, ἀναμνήσας τὰς εἰς τοὺς Σταυροφόρους ἐκδουλεύσεις του. Μετὰ ταῦτα λαβὼν τὸν λόγον ὁ Ταγκρέδος εἶπε· «Κύριοι, γινώσκετε ὅτι τὸ ξίφος μου καὶ ἡ λόγχη μου καὶ ἡ τέχνη τοῦ διαλέγεσθαι ἐτίμησαν τὸν βίον μου. Διὰ τοῦτο ποτὲ δὲν ἠ' ἀναλάβω ν' ἀνασκευάσω ἐνώπιον ὑμῶν ἀντίπαλον, οὗτινος ἅπαντα ἡ κακία κεῖται ἐν τῇ γλώσσῃ, καθὼς τὸ δηλητήριον εὑρίσκεται ἐν τῇ οὐρᾷ τοῦ σκορπίου. Μὲ κατηγοροῦσιν ὅτι ἐγύμνωσα τὸ Ἱερὸν καὶ ὅτι ἐξύπνησα τὸ χρυσίον, τὸ ὅποιον ἐκοιμάτο ἐν τοῖς ναοῖς· ἀλλ' ἐκράτησα ταῦτα δι' ἐμαυτόν; ἐδώρησάμην ταῦτα εἰς τὰς ἀνεψιάς μου; δὲν ἔλαβον ταῦτα, ἵνα τὰ μεταχειρισθῶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ; Δὲν γινώσκετε προσέτι, ὅτι πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπεφασίσθη ἵνα ἕκαστος ἐξ ἡμῶν οἰκειοποιηθῇ τὰ κτήματα καὶ τοὺς θησαυροὺς, οὓς πρῶτος θὰ ἐλάβανεν; αἱ ἀποφάσεις μεταβάλλονται καθ' ἑκάστην; δὲν ἐπολέμησα κατὰ πρόσωπον ἐκείνους, τοὺς ὁποίους δὲν τολμῶσι νὰ ἴδωσιν ἐκ τῶν

ὁπισθίων· δὲν εἰσῆλθον πρῶτος εἰς τοὺς τόπους ἐκείνους, εἰς οὓς οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ· Εἶδεν τις τότε τὸν Ἀρνόλδον νὰ διαμφισβητῇ μετ' ἐμοῦ τὴν δόξαν τοῦ κινδύνου· Διὰ τί ἔρχεται σήμερον καὶ ζητεῖ παρ' ἐμοῦ τὸ βραβεῖον τῆς μάχης;

Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ σταυροφορικοῦ στρατοῦ, προσκληθέντες ἵνα κρίνωσι περὶ τῆς διενέξεως ταύτης, δὲν ᾔθελσαν οὔτε τὸν Ἀρνόλδον νὰ καταδικάσωσι οὔτε τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Ταγκρέδου νὰ προσβάλωσι. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν ἵνα ληφθῶσιν, ὡς δέκατον διὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Τάφου 700 ἀργυραὶ μάρκαι ἐκ τῶν θησαυρῶν τῶν λαφυραγωγηθέντων ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁμάρ· ὁ δὲ Ταγκρέδος ὑπήκουσε μετὰ σεβασμοῦ εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην.

§ 15.

Οἱ Σταυροφόροι κυρίαρχοι τῆς Ἱερουσαλήμ.

1099—1187.

Τὸ βασίλειον τοῦ Γοδοφρείδου συνέκειτο μόνον ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ εἰκοσι περίπου μικρῶν φρουρίων. Ὁ τότε Καλίφης τῆς Αἰγύπτου ἐξαπέστειλε κατὰ τοῦ Γοδοφρείδου τὸν Βεζύρην αὐτοῦ Ἀφδάλ μετὰ ἰσχυροῦ στρατοῦ, ἀλλ' οἱ Σταυροφόροι ἤρραντο κατ' αὐτῶν λαμπρὰν νίκην ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀσκάλωνος. Ὁ Βαλδουῖνος, ὁ πρίγκηψ τῆς Ἑδέσσης καὶ ὁ πρίγκηψ τῆς Ἀντιοχείας Βοεμοῦνδος ἦλθον εἰς Ἱερουσόλυμα, ὁ δὲ Γοδοφρείδος ἐργάσθη μετ' αὐτῶν ὅπως συντάξῃ τὰς βάσεις μιᾶς νομοθεσίας διὰ τὸ νέον βασίλειον. Ἡ νομοθεσία αὕτη, συμπληρωθεῖσα ὑπὸ τῶν διαδόχων τοῦ Γοδοφρείδου καὶ γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀσσίαι τῆς Ἱερουσαλήμ (assises de Jerusalem), εἰσῆγαγεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα τῆς Εὐρώπης. Ὁ Γοδοφρείδος, βασιλεύσας μόλις ἐν ἔτος, ἀπέθανε τῷ 1100, καταλιπὼν τὸν μὴ εἰσέτι στερεωθέντα θρόνον εἰς τὸν ἀδελφόν του καὶ πρίγκηπα τῆς Ἑδέσσης Βαλδουῖνον.

Ὁ Βαλδουῖνος καθυπέταξε τὴν Ἀπολλωνίαν (Ἀρσούφ), τὴν Καισάρειαν, τὴν Πτολεμαῖδα καὶ τινὰς ἄλλας παραλίους πόλεις, καὶ ἐξεστράτευσεν καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἱερουσαλήμ ἦν κενὴ κατοίκων, τῶν μὲν φυγόντων, τῶν δὲ φονευθέντων, προσεκάλεσεν εἰς αὐτὴν τοὺς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου Χριστιανούς· ἐπεχείρησε διαφόρους ἐκστρατείας, προχωρήσας μέχρι καὶ Πηλουσίου, καθ' ὅς πάντοτε ἡ τύχη τῶν ὅπλων ἡνέχθη αὐτόν· πλὴν ἐν μέσῳ τῶν θριάμβων του ἀπέθανε τῷ 1118, καταλιπὼν διάδοχον τὸν ἐξάδελφόν του Βαλδουῖνον τὸν Β'.

Βαλδουῖνος ὁ Β' ἦν ἀτυχής· τῷ 1122 ἐκστράτευσεν εἰς τὴν Ἑδεσσαν, ὅπως ἐλευθερώσῃ τὸν ἐξάδελφόν του Γαλεράνον, αἰχμαλωτισθέντα ὑπὸ τοῦ Ἐμίρου

τῶν Τουρχανῶν Βαλάκ, περιέπεσε καὶ αὐτὸς εἰς τὰ δίκτυα αὐτοῦ καὶ ἀπῆχθη αἰχμαλώτος εἰς Χαρβάν τῆς Μεισοποταμίας· μόλις δὲ μετὰ δύο ἔτη, ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς συγχύσεως τῶν Μωαμεθανῶν τῆς ἐπελθούσης ἕνεκα τῆς ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἀλώσεως τῆς Τύρου, κατώρθωσε δι' ὑπερόγκων λύτρων καὶ ὁμήρων νὰ ἐλευθερωθῇ· τοὺς δ' ὁμήρους ἐξηγόρασε διὰ τῆς λείας, ἣν παρέσχεν αὐτῷ νίκη τις, ἣν ἐκέρδησε βραδύτερον παρὰ τὴν Δαμασκόν. Ὁ Βαλδουῖνος ἀπέθανε τῷ 1131 μετὰ τινὰ ἀτυχῇ κατὰ τῆς Δαμασκοῦ ἐκστρατείας. Ἐπ' αὐτοῦ τὰ τάγματα τῶν Ἰωαννιτῶν καὶ τῶν Ναϊτῶν ἐπεκυρώθησαν ὑπὸ τοῦ Πάπα Ὀνωρίου τοῦ Β', διότι ἤρουντο νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐν Ἱερουσολύμοις Λατίνου Πατριάρχου.

Ὁ Βαλδουῖνος ὁ Β' δὲν εἶχεν ἄρρενα τέκνα· διὸ καὶ διεδέχθη αὐτὸν ὁ τὴν πρωτότοκον αὐτοῦ θυγατέρα Μελισένδην νυμφευθεὶς κόμης τῆς Ἀνδεγαυίας Φούλκων. Τὸ μόνον αξιοσημείωτον αὐτοῦ κατόρθωμα ἦν ἡ ἀλυσίς τῆς Πανεάδος. Ὁ Φούλκων ἦν λίαν προβεβηκώς τὴν ἡλικίαν, καὶ τούτου ἕνεκα δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποβάλῃ τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα τῶν Σταυροφόρων. Περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τούτου ἡ σταυροφορικὴ κυριαρχία ἤρξατο νὰ κλίνη πρὸς τὴν παρακμὴν τῆς. Ὁ Φούλκων ἀπέθανεν ἐν Πτολεμαῖδι τῷ 1142, πεσὼν ἀπὸ τοῦ ἵππου, καὶ ἐγκατέλιπε δύο νέους υἱούς, τὸν Βαλδουῖνον καὶ τὸν Ἀμωρὺ, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ὡς Βαλδουῖνος Γ'.

Βαλδουῖνος ὁ Γ' ἦν μόλις δεκατετραετής, διὸ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Μελισένδη ἐκυβέρνησεν αὐτόν. Γενόμενος δ' ἐνήλιξ, ἠθέλησε νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τινος προδοσίας καὶ κατέκτησε τὴν Βόστραν. Ὁ τότε Ἐμίρης τῆς πόλεως ταύτης, ὁ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Δαμασκοῦ διοικῶν, κατέπεισεν αὐτὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ κατ' αὐτῆς, ὑποσχεθεὶς ὅτι θέλει παραδώσει αὐτῷ ταύτην. Ἀλλ' ἡ ἐκστρατεία ἀπέτυχε· ὁ στρατὸς τοῦ Βαλδουῖνου, ἀφ' οὗ ὑπέστη πᾶν εἶδος ταλαιπωριῶν, ἐπανήλθεν εἰς Ἱερουσόλυμα ἀποτεθαβρήμενος. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ Οὐμαδ-εδ-Δὴν Ζεγγί, ἰδρυτῆς τῆς δυναστείας τῶν Ἀταπέκ τοῦ Ἰράκ, κυριεύσας τὴν Ἑδεσσαν κατέσφαξε τοὺς ἐν αὐτῇ Χριστιανούς (1144). Τὸ γεγονός τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν δευτέραν σταυροφορίαν, ἣν ἐκήρυξεν ὁ Ἀββᾶς Βερνάρδος καὶ ἥτις ἀπεφασίσθη ἐν μεγάλῃ ἐθνικῇ συνελεύσει τῶν Γάλλων καὶ τῶν Γερμανῶν τῷ 1146. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος ὁ Ζ' ἔλαβε τὸν σταυρόν παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ Βερνάρδου· τοῦτ' αὐτὸ ἐπραξε καὶ ὁ τῆς Γερμανίας Αὐτοκράτωρ Κορράδος μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του Φρειδερίκου, τοῦ μετὰ ταῦτα ἐπικληθέντος Βαρβαρόζα. Ἐκαστος τῶν μοναρχῶν τούτων συμπάρελαβε μετ' ἑαυτοῦ μέγαν στρατόν· ἀλλ' ὁ στρατὸς οὗτος, παθῶν

πάνθεννα καθ' ὁδὸν ἀπὸ τῆς δυσπιστίας τῶν Βυζαντινῶν, παροργισθέντων ἐκ τῆς ἀγερωχίας τοῦ Κορράδου καὶ τοῦ Φρειδερίκου, καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐφάσσε τέλος ἡκρωτηριασμένος εἰς Παλαιστίνην περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1148. Κατὰ τινὰ συνέλευσιν συγκροτηθεῖσαν ὑπὸ τὴν προεδρείαν Βαλδουίνου τοῦ Γ'. ἐν Πτολεμαίδι ἀπεφασίσθη ἵνα ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Δαμασκοῦ, ἥτις ἐνεκα τῆς διχονοίας τῶν δεσποτῶν αὐτῆς ἐφάνετο εὐπόροτος· ἀλλὰ διχόνοια καὶ προδοσία ἐματαιώσε τὸ ἔργον· διότι τινὲς τῶν ἐν τῷ χριστιανικῷ στρατῷ εὐρισκομένων Βαρώνων ἐζήτησαν ἐκ τῶν προτέρων ἀπὸ τῶν μοναρχῶν τὴν κυβέρνησιν τῆς πόλεως καὶ ἄλλοι ἄλλας θέσεις ἐν τῇ κυριευθησομένῃ γῶρᾳ· ἀλλ' ἰδόντες ὅτι αἱ ἀξιώσεις τῶν δὲν εἰσηκούσθησαν, ἔλαβον δῶρα παρὰ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἀνεχώρησαν¹⁾. Καὶ ἤρξατο μὲν ἡ πολιορκία τῆς Δαμασκοῦ, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, μαθόντες οἱ μαχηταὶ ὅτι οἱ Ἐμίραι τοῦ Χαλεπίου καὶ τοῦ Μουσουλ ἤρχοντο κατ' αὐτῶν μὲ πολυάριθμον στρατὸν, παρητήθησαν τῆς πολιορκίας καὶ ἀνεχώρησαν. Ὁ Λουδοβίκος καὶ ὁ Κορράδος ἀπεσύρθησαν ἐντρομαί εἰς Ἱερουσαλήμ· ὁ δ' αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, μαθὼν τὴν προδοσίαν, ἀνεχώρησε μετ' ἀγανακτήσεως εἰς τὰ ἴδια. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διέτριψεν ἐπὶ ἐν ἔτος ἐν Παλαιστίνῃ ὡς ἀπλοῦς Προσκυνητής. Ἡ ἔκβασις τῆς δευτέρας ταύτης σταυροφορίας ἐδίδαξε τοὺς Μωαμεθανούς, ὅτι δὲν πρέπει πλέον νὰ φοβῶνται τοὺς Φράγκους.

Ἐκτοτε τὸ κράτος τοῦ Νούρ-ἐδ-Δίν, υἱοῦ τοῦ Ζεγγί, ἐξετείνετο ἐν Μεσοποταμίᾳ καὶ ἐν Συρίᾳ. Ὁ Βαλδουῖνος ὁ Γ', ὅστις ἀνέλαβε νὰ περιορίσῃ τὰς προόδους αὐτοῦ, ἐπεχείρησε ν' αὐξήσῃ τὸ βασίλειόν του διὰ τῆς Ἀσκάλωνος, ἣν μετὰ πεισματώδη πολιορκίαν ἐκυρίευσεν τῷ 1153. Μετὰ τινὰ καιρὸν ὁ Νουρεδδὴν ἐγένετο κύριος τῆς Δαμασκοῦ (1154), ἡ δὲ κατακτήσις αὕτη κατέστησε τὴν δύναμιν του φοβερωτέραν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐνίκησε παρὰ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν τὸν Βαλδουῖνον, ὅστις, ἐγκαταλειφθεὶς σχεδὸν μόνος ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, κατέφυγε διὰ μέσου πολλῶν κινδύνων εἰς τὸ φρούριον τοῦ Σαφάδ. Ἐν ἔτει 1155 ὁ Βαλδουῖνος ἐνυμφεύθη τὴν ἀνεψίαν τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ τοῦ Κομνηνοῦ, ὁ δὲ γάμος οὗτος ἐβεβλῆσε τὰ μάλιστα τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις βασιλείου τῶν Φράγκων. Τὸ ἐπίλοιπον τῆς βασιλείας τοῦ Βαλδουίνου τοῦ Γ'. οὐδὲν ἀξιοσημειώτον ἐμπεριέχει. Αἱ ἐσωτερικαὶ διχόνοιαι μεταξὺ τοῦ λατινικοῦ Κλήρου καὶ τῶν Ἰωαννιτῶν²⁾, ἀρνησμένων ν' ἀ-

ποτίσωσι τὸ δέκατον, ἀπέληξαν εἰς τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Κλήρος ἀνεθεμάτισε τοὺς Ἰωαννίτας, οἱ δὲ Ἰωαννῖται διέπραξαν τὰ αἰσχίστα κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Λατινοπατριάρχου Φουλχερίου ἔθηκε τέρμα εἰς τε τὴν διχόνοιαν καὶ τὰ σκάνδαλα. Ὁ Βαλδουῖνος ὁ Γ'. ἀπέθανεν τῷ 1162 ἄκληρος· διάδοχος δ' αὐτοῦ, μετὰ πολλὰς ἀντιπράξεις, ἐγένετο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀμωρὺ, εὐτινος ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ φιλαργυρία ἦν ἀπεριόριστος.

Ὁ Ἀμωρὺ, ἅμα ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ βασιλείου, ἐξεστράτευσε κατὰ τοῦ Καλίου τῆς Αἰγύπτου, ἀρνηθέντος νὰ πληρώσῃ φόρον τινά, ὃν ὑπεσχέθη εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἡ Αἴγυπτος τότε ἦν τὸ θέατρον ἐμφυλίου πολέμου, ἐκτραχέντος ἐκ τῆς φιλοδοξίας δύο ἀντιζήλων Βεζυρῶν. Ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν, καλούμενος Σαβέρ, ἐπεκατέστη τὴν συνδρομὴν τοῦ Νουρεδδὴν οὗτος δ' ἀποστείλας εἰς Αἴγυπτον τὸν στρατηγὸν αὐτοῦ Σιρκὺ ἐξεπλήρωσε μὲν τὴν παράκλησιν τοῦ Σαβέρ, ἀλλὰ, μὴ λαβὼν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑποσχθέντα, ἐξεστράτευσε κατὰ τῆς Αἰγύπτου, ἣν πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμει νὰ προσθήσῃ εἰς τὰς κατακτήσεις του. Ὁ τότε Αἰγύπτιος Καλὶφης Ἀδδὰδ· λι-Δὶν Ἀλλάχ ἐζήτησε τὴν συμμαχίαν τοῦ Ἀμωρὺ κατὰ τοῦ Νουρεδδὴν διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων. Ὁ Ἀμωρὺ συγκατατεθεὶς ἐξεστράτευσε κατ' αὐτοῦ καὶ κατετρόπωσε πολλάκις τὰ στρατεύματα τοῦ Νουρεδδὴν, ἀποκτῆσας ἐντεῦθεν πολλὰ πλοῦτη· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ σκοπὸν προέθετο νὰ κατακτήσῃ τὴν Αἴγυπτον· τούτου δ' ἐνεκα, καταπατήσας τὰς ὑφισταμένας συνθήκας, διηυθύνθη εἰς Κάϊρον. Νέαι χρηματικαὶ ὑποσχέσεις ὑπεχρέωσαν τὸν Ἀμωρὺ νὰ περιτείλῃ τὰς ἐχθροπραξίας, ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ἤλπιζε νὰ φέρῃ εἰς Ἱεροσόλυμα τοὺς θησαυροὺς τῆς Αἰγύπτου, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἀπέναντι τοῦ ὑπὸ τοῦ Νουρεδδὴν ἀποσταλέντος ἰσχυροῦ στρατοῦ, ὃν ὁ Καλὶφης τῆς Αἰγύπτου προσεκάλεσεν εἰς βοήθειάν του, καὶ ὅστις ὑπερευχαριστηθεὶς διὰ τὴν ἀφορμὴν ταύτην τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Αἴγυπτον παρέβη τὰς μεταξὺ τοῦ Καλίου καὶ τῶν Φράγκων γενομένας διατραγματεύσεις. Ὁ Σιρκὺ, γενόμενος ἐκ νέου κύριος τῆς Αἰγύπτου, ἀνεκηρύχθη Βεζύρης τοῦ Καλίου Ἀδδὰδ, ὅστις οὐδεμίαν ἐξήσκει πραγματικὴν ἐξουσίαν. Μετὰ τινὰ καιρὸν ἀποθανόντος τοῦ Σιρκὺ, ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Σιλάχου-δ-Δὶν Γιουσούφ υἱὸς τοῦ Ἀλοῦπ· ἀντικατέστησεν αὐτὸν, γενόμενος Βεζύρης τῆς Αἰγύπτου. Οὗτος εἶναι ὁ περίφημος ἥρως, ὁ

κατήντησεν νὰ ὑψώσῃ τείχος ἀπέναντι τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ πολλάκις διὰ τοῦ κράτους τῶν ὅπλων τῶν ἐπιγόνων τὴν φωνὴν τοῦ κλήρου, καθ' ὃν καιρὸν ἐτέλει τὰς ἱεροπραξίας του· ἡμέραν δὲ τινὰ κατεδίωξαν αὐτὸν μὲ βέλη μέχρις αὐτοῦ τοῦ ναοῦ. Ὁ κλήρος, ἀντὶ πάσης ἐκδικήσεως, συνήθροισαν εἰς δέσμην τὰ βέλη καὶ ἔθηκαν αὐτὰ ἐπὶ τοῦ ἁγίου Γολγοθα, ὅπως ἕκαστος ἴδῃ τὴν ἀνοσιουργίαν των.

¹⁾ Ὁ Ἀβουλφαράτζ προστίθηναι ὅτι καὶ ὁ Βαλδουῖνος ἐδοξολογήθη ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν.

²⁾ Ἡ δὲ μεταξὺ τοῦ Κλήρου καὶ τῶν Ἰωαννιτῶν διένεξις προέβη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ μὲν ἐξηκόντιζε κατ' αὐτῶν τὸ ἀνάθεμα, ἐκεῖνοι δὲ μετῆρχοντο βιαιοπραγίας. Οἱ Ἰωαννῖται

γνωστός ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαλαδίνος, ὅστις μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ τελευταίου Φατιμίδου Καλίου Ἀδδὰδ λι-Διν Ἀλλάχ (1147), ἔδρυσεν ἐν Αἰγύπτῳ ἰδίαν δυναστείαν, ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ πατρὸς του Αἰούπ, δυναστείαν τῶν Αἰουπιδῶν, κληθεῖσαν. Ὁ Ἀμωρὺ εἶδε τὴν τε ἀρχὴν καὶ τὴν αὐξήσιν τοῦ Σαλαδίνου, καὶ εἰς μάτην ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως, ὅπως ἀναχαιτίσῃ τὰς προόδους ἐχθροῦ τοσοῦτον φοβεροῦ· ἀλλὰ καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ θανάτου (1173) κατέλιπε τὴν βασιλείαν εἰς τὸν φιλάσθενον καὶ μόλις τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του θάσσαντα Βαλδουῖνον τὸν Δ'.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀνηλικιότητος Βαλδουῖνου τοῦ Δ'· ὁ κόμης τῆς Τριπόλεως Ραῦμοῦνδος ἐκυβέρνησε τὸ βασίλειον. Ἐν ἔτει 1178, καθ' ὃν καιρὸν αἱ δυνάμεις τῶν Φράγκων συνεκεντροῦντο εἰς Ἀντιόχειαν, ὁ Σαλαδίνος, προεξάρχων μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ, ἐβάδιζε κατὰ τῆς Παλαιστίνης. Ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ προσέβαλεν αὐτὸν παρὰ τὴν Ἀσκάλωνα καὶ τὸν ἠνάγκασε ν' ἀποσυρθῇ, ἀλλ' ὁ Σαλαδίνος ἐξεδικήθη μετ' οὐ πολὺ τὴν ἡττάν του· διότι μετὰ ἐν ἔτος, εἰσβαλὼν καὶ αὖθις εἰς Παλαιστίνην, προσέβαλε τοὺς Φράγκους παρὰ τὰς ἔχθρας τοῦ Ἰορδάνου ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ καλουμένου γέφυρα τοῦ Ἰακώβ, καὶ ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον, ὅπερ οἱ Σταυροφόροι ἀνήγειραν πρὸς φρούρησιν τῆς Γαλιλαίας καὶ τῶν ὄχθων τοῦ Ἰορδάνου. Οἱ Φράγκοι μόλις κατέρωθον ἕνεκα τοῦ ἐπελθόντος λιμοῦ ν' ἀπαλλαγῶσιν ἀπὸ πλειοτέρων καταστροφῶν, συνομολογήσαντες μετὰ τοῦ Σαλαδίνου διετῇ ἀναχωρήν· ἀλλὰ μόλις παρήλθε τὸ πρῶτον ἔτος, καὶ ἡ ἀναχωρῇ διεκόπη. Ὁ Σαλαδίνος, λεηλατήσας τὴν Γαλιλαίαν, διέβη τὸν Ἰορδάνην καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἔνθεν παραλαβὼν νέας δυνάμεις, ἐσκόπει νὰ ἐφορμήσῃ κατὰ τῶν Φράγκων. Ὁ Βαλδουῖνος, ὅστις, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου καταληφθεὶς ὑπὸ λέπρας, εἶχεν ἀπολέσει τοὺς ὀφθαλμούς του, ἐνεπιστεύθη τὴν διοίκησιν τοῦ τε βασιλείου καὶ τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Γουίδωνα τὸν Λουσινανικόν, ἐλθόντα πρὸ μικροῦ εἰς τὴν ἁγίαν Γῆν καὶ νυμφευθέντα τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως Σιδύλλαν. Ὁ Γουίδων ἐφάνη ἀνάξιος τῆς ὑψηλῆς ταύτης θέσεως. Ὁ Σαλαδίνος, εἰσβαλὼν ἐκ νέου εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Φράγκων κατεχομένας χώρας, ἠρμήμωσε τοὺς ἀγρούς, ἠγματολόγησε τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας καὶ ἐπυρπόλει τὰς κώμας καὶ τὰς πόλεις, καθ' ὃν καιρὸν ὁ Γουίδων, καίτοι ἐστρατοπεδευμένος κατέναντι τοῦ ἐχθροῦ μετὰ 20,000 πολεμιστῶν, δὲν ἐτόλμα νὰ προκαλέσῃ αὐτὸν εἰς μάχην. Πανταχόθεν ἠκούσθησαν κατακραυγαὶ κατὰ τοῦ Γουίδωνος· ὁ δὲ Βαλδουῖνος, συμμερισθεὶς τὴν γενικὴν ἀγανάκτησιν, ἀνεκάλεσεν αὐτὸν καὶ ἐνεπιστεύθη τὴν κυβέρνησιν τοῦ βασιλείου εἰς τὸν κόμητα τῆς Τριπόλεως· συγχρόνως δὲ ἔστειλεν εἰς βασι-

λέα τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Βαλδουῖνου τὸν Ε'. πενταετῇ τὴν ἡλικίαν, γεννηθέντα ἐκ τοῦ πρώτου γάμου τῆς Σιδύλλας μετὰ τοῦ Γουλιέλμου τοῦ ἐπικαλουμένου Μακρογίβου (longue-épee). Ὁ Βαλδουῖνος ὁ Δ', ὅστις ἠτύχησε νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τοῦ Σαλαδίνου νέαν ἀναχωρήν, ἀπονήσκει αἰφνης τῷ 1186· ὁ δὲ κόμης τῆς Τριπόλεως ἠθέλησε νὰ κρατήσῃ τὴν ἀντιβασιλείαν, ἀλλ' ἡ Σιδύλλα ἐζήτην νὰ δώσῃ τὸ σκήπτρον εἰς τὸν σύζυγόν της· ἡ δὲ διένεξις αὕτη ἤρξατο, ζῶντος ἔτι τοῦ Βαλδουῖνου τοῦ Δ'. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ αἰφνίδιος αὐτοῦ θάνατος ἀπεδόθη εἰς δηλητηριασμόν, γενόμενον κατὰ τινὰς μὲν ὑπὸ τοῦ Ραῦμόνδου, κατ' ἄλλους δὲ ὑπὸ τῆς μητρὸς του. Μ' ὅλας δὲ τὰς ζωηρὰς ἐνστάσεις τοῦ κόμητος τῆς Τριπόλεως καὶ τῶν Βαρώνων, οἵτινες ἤθελον ν' ἀναγορεύσωσι βασιλεὺς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Ἀμωρὺ, ἐπέτυχον αἱ βραδυσυργίαι τῆς Σιδύλλας, δυνάμει τῶν ὁποίων ἀνηγερέυθη βασιλεὺς ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἁγίου Τάφου Γουίδων ὁ Λουσινανικός.

Ἡ ἀνικανότης καὶ ἡ μαλθακότης τοῦ νέου βασιλέως, αἱ διχόνοιαί καὶ ἡ διαφθορά τῶν ἡθῶν, ἡτις ἐπεκράτει ἐν τῇ ἁγίᾳ Πόλει, καὶ ἦν προῆγε τὸ παράδειγμα τοῦ λατινικοῦ Κλήρου, ἐπετάχυνον τὴν καταστροφὴν τοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλὴμ¹⁾. «Ὁ ἀρχαῖος ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἔγραφε σύγχρονός τις ἱστορικός, ἤγε πανταχοῦ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης καὶ ἐβασίλευεν ἰδίως ἐν Ἱερουσαλὺμοις. Τὰ ἄλλα ἔθνη, ἅτινα ἔλαβον τὸ φῶς τῆς θρησκείας ἐκ τοῦ τόπου τούτου, ἐλάμβανον τότε τὸ παράδειγμα πάσης κακίας· τούτου ἕνεκα ἐπέτρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἵνα ὁ Σαλαδίνος ἀποβῇ ἡ μάστιγὲς τῆς ἀργῆς του»²⁾.

Ἡ μετὰ τοῦ Σαλαδίνου συνομολογηθεῖσα ἀναχωρῇ διεκόπη αἰφνης ὑπὸ τοῦ Ρενάλδου, ὅστις ἐλήστευσε παρὰ τὸ Κοράκιον πλουσίαν συνοδίαν Μωαμεθανῶν. Ὁ Σαλαδίνος, φρυάξας κατὰ τῆς ἀπιστίας ταύτης, ἐληλάτησε τὰ περίξ τοῦ Κορακίου, ἐν ᾧ συγχρόνως ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀφδάλ, διαβάς τὸν Ἰορδάνην, εἰσέβαλε κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1187 εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Τὴν α'. Μαΐου Φράγκοι τινὲς προσέβαλον παρὰ τὴν Ναζαρέτ 1,000 Μωαμεθανούς· ἀλλ' οἱ Μωαμεθανοὶ ὑπερίσχυσαν, καὶ μόνον ὁ

¹⁾ Ὁ τότε Λατινοπατριάρχης Ἡράκλειος κατέρωθισε ν' ἀναβῇ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἀφ' οὗ ἐφαρμάκωσε τὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῆς Τύρου Γρηγόριον. Ἀναβὰς δὲ εἰς τὸν θρόνον, ἔζη οὕτω φανερῶς μὲ πύλλακην, ὥστε ἐνησμενίζετο ἀκούων αὐτὴν ὀνομαζομένην Πατριάρχισσαν. Εἰς σύνοδον Ἱερωμένων εὐρισκόμενος, ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν ὅτι ἡ πύλλακίς του ἐγεννήσεν αὐτῷ θυγατέρα· «Δέσποτα Πατριάρχα, εἶπεν εἰς ἐπὶ σκοπὸν πάντων ὁ μνηστὴς, ἐτοίμασόν μοι πλουσίαν ἀμοιβὴν διὰ τὸ χαρμώσωτον μῆνυμα· ἡ συμβία σου ἐγέννησεν εὐτυχῶς ὡραίαν θυγατέρα». Ὁρ. Κοραῖ Ἀτακτα, τόμ. 3, σ. 391.

²⁾ Ὁρ. Michaud Hist. des Croisades. T. II, p. 2.

ἀρχηγὸς τῶν Ναϊτῶν καὶ δύο ἐκ τῶν ἱππέων αὐτοῦ κατάρθωσαν νὰ σωθῶσι. Μετὰ δύο μῆνας ἤλθεν ὁ Σαλαδίνος ἵνα κυριεύσῃ τὴν Τιβεριάδα, ἔνθα συνεκρότησεν ἐκ τῶν περιχώρων τῆς πόλεως ταύτης στρατὸν ἐξ 80,000 ἀνδρῶν· τότε καὶ ὁ Γουίδων κατὰ προτροπὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ναϊτῶν ἐπορεύθη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μετὰ 50,000 ἀνδρῶν. Εἰς μάτην ἀντέστη κατὰ τοῦ σχεδίου τούτου ὁ κόμης τῆς Τριπόλεως, ὅστις, παραστήσας τοὺς κινδύνους ἄφρονος ἐπιθέσεως, ἐγνωμάτευεν ὅτι ἔπρεπε νὰ θυσιάσῃ τὴν Τιβεριάδα, ὁ δὲ στρατὸς νὰ περιμεῖνῃ τὸν ἐχθρὸν παρὰ τὴν Σέπφωριν, ἔνθα ὑπῆρχον καὶ ὕδωρ καὶ ζωοτροφίαι. Ὁ βασιλεὺς ἔδωκε διαταγὴν ἵνα πορευθῶσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τὴν πρωίαν τῆς γ'. Ἰουλίου ὁ σταυροφορικὸς στρατὸς, ἀναχωρήσας ἀπὸ τῆς Σεπφωρίδος, διευθύνθη πρὸς τὴν Τιβεριάδα· φθάσας δὲ παρὰ τὸν λόφον Χαττίν, ἀπήντησε τοὺς Μωαμεθανούς, προσπαθοῦντας νὰ ἐμποδίσωσι τὴν μετὰ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος συγκοινωνίαν, καὶ οὕτω προξενήσωσι μεγάλην δίψαν εἰς τὸν σταυροφορικὸν στρατὸν. Ὁ Γουίδων, μὴ τολμήσας νὰ προχωρήσῃ περαιτέρω, ἔδωκε διαταγὴν νὰ στήσωσι τὰς σκηνὰς ἐνταῦθα. Οἱ Φράγκοι διήλθον νύκτα φρικωδεστάτην, βασανιζόμενοι ὑπὸ τῆς δίψης, προσβαλλόμενοι ὑπὸ νέφους βελῶν, καὶ πνιγόμενοι ὑπὸ τοῦ καπνοῦ, ὅστις ἐξήρχετο ἐκ τῶν πέριξ θάμνων, εἰς οὓς οἱ Μωαμεθανοὶ ἔβαλον ἐπιτήδες πῦρ. Τὴν πρωίαν τῆς ἐπιούσης ὁ Σαλαδίνος ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς Τιβεριάδος θαλάσσης μετ' ὅλου τοῦ στρατοῦ καὶ ἐπορεύθη κατὰ τῶν Φράγκων, αἵτινες ἅμα τῇ ἀφίξει τοῦ Μωαμεθανικοῦ στρατοῦ κατελήφθησαν ὑπὸ φόβου καὶ ἀταξίας. Ὁ κόμης τῆς Τριπόλεως, ὅστις ἐκυβέρνηε τὴν ἐμπροσφυλακὴν, βλέπων ὅτι ὅλος ὁ σταυροφορικὸς στρατὸς εὕρισκετο ἐν μεγίστῃ ἀταξίᾳ, διέσχισε τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν καὶ ἀπεσύρθη ἀπὸ τῆς μάχης. Ὁ Ἐπίσκοπος τῆς Πτολεμαίδος, ὅστις ἔφερε τὸν σταυρὸν, πληγωθεὶς θανάσιμως ἔδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον τῆς Λυδδῆς· ἀλλὰ καὶ οὗτος μετ' οὐ πολὺ περιέπεσε μετὰ τοῦ σταυροῦ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν. Ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ναϊτῶν ἠχμαλωτίσθησαν· ἐκ τῶν Ναϊτῶν καὶ τῶν Ἰωαννιτῶν οἱ μὲν ἔπεσον ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης, οἱ δὲ αἰχμαλωτισθέντες ἐθανατώθησαν κατὰ διαταγὴν τοῦ Σαλαδίνου, ὅστις ἔλεγε ὅτι ἐσκόπει ν' ἀπαλλάξῃ τὴν γῆν ἐκ τῶν δύο τούτων ἀκαθάρτων γενεῶν. Ὁ Ρενάλδος, ὁ τὴν συνοδίαν τῶν Μωαμεθανῶν ληστεύσας, ἀπεκεφαλίσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σαλαδίνου ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῆς Ἱερουσαλὴμ· ὁ δὲ ἀρχηγὸς τῶν Ναϊτῶν εὗρε χάριν παρὰ τῷ Σαλαδίνῳ.

Μετὰ τὴν ἐν Χαττίν ἦτταν τῶν Φράγκων μέγα μέρος τῆς Παλαιστίνης ὑπέπεσεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Μωαμεθανῶν. Ἡ Ἀσκάλων μετὰ ἡρώϊκὴν ἀντίστασιν πα-

ρεδόθη εἰς τὸν νικητὴν κατὰ προτροπὴν τοῦ Γουίδωνος, ὃν ἀπῆγε μετ' ἑαυτοῦ ὡς αἰχμάλωτον ὁ Σαλαδίνος. Ἐκ δὲ τῶν παραλίων πόλεων μόνον ἡ Τρίπολις καὶ ἡ Τύρος ἔμειναν εἰς χεῖρας τῶν Φράγκων· τὴν τελευταίαν ἐπολιόρησεν ὁ Σαλαδίνος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν κυριεύσῃ, ἐπορεύθη τέλος εἰς Ἱερουσόλυμα, ἔνθα κατέφυγον τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Γουίδωνος, τὰ τέκνα τῶν φονευθέντων μαχητῶν, καὶ πλῆθος πολὺ ἐκ τῶν λεηλατηθέντων μερῶν. Λέγεται δὲ ὅτι 100,000 ψυχῶν περιεκλείσθησαν ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀλλὰ μεταξὺ τούτων πολλὰ ὀλίγοι ἦσαν οἱ δυνάμενοι νὰ φέρωσιν ὄπλα· ἡ πληθὺς αὕτη τῶν συρρέουσάντων ἐπηύξανε τὴν σύγχυσιν καὶ καθίστα δύσκολον πᾶσαν ἀντίστασιν. Ὁ Σαλαδίνος προσεκάλεσε τοὺς ἐντὸς τῆς πόλεως νὰ παραδοθῶσι, ὑποσχόμενος αὐτοῖς χρηματικὰς βοηθείας καὶ γαίας γονίμους τῆς Συρίας, ἀλλ' αἱ προσφοραὶ αὗται ἀπερρίφθησαν μετὰ περιφρονήσεως. Τότε ὁ Σαλαδίνος ὤμοσεν ὅτι θ' ἀνατρέψῃ τοὺς πύργους τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ θὰ ἐκδικήσῃ διὰ τοῦ αἵματος τῶν Χριστιανῶν τὸ μωαμεθανικὸν αἷμα, τὸ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Γοδόφρεδου ἐκχυθέν. Οἱ πολιορκούμενοι ἐξελέξαντο ἀρχηγόν των τὸν Ἰδελίνον, ἀρχαῖον μαχητὴν ἀγωνισθέντα ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Χαττίν. Ὁ Σαλαδίνος, στρατοπεδεύσας ἡμέρας τινὰς πρὸς δυσμὰς τῆς Ἱερουσαλὴμ, διέϋθνε τὰς προσβολὰς αὐτῆς εἰς τὸ βόρειον αὐτῆς μέρος, ὡς ἐπραξαν πάντες οἱ πρὸ αὐτοῦ τὴν Ἱερουσαλὴμ πολιορκήσαντες, καὶ προσέταξε νὰ ὑποσκάπτωσι τὰ ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Δαμασκοῦ μέχρι τῆς πύλης τῆς Γεθσημανῆς τείχη. Οἱ γενναϊότεροι τῶν Σταυροφόρων ἐξῆλθον ἵνα καταστρέψωσι τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς καὶ ἐμποδίσωσι τὴν ἐργασίαν τῶν πολιορκητῶν· ἔδειξαν μεγάλην ἀνδρείαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀναχατίσωσι τὴν πρόδον τῆς πολιόρκειας. Ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, ἐπέσρεψαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἡ ἐπιστροφὴ των αὕτη ἐνέπνευσεν ἀποθάρρυνσιν καὶ τρόμον. Οἱ πύργοι καὶ τὰ τείχη ἦσαν ἑτοιμα νὰ καταρρεύσωσιν εἰς τὸ πρῶτον σύνθημα μιᾶς ἐφόδου· ἀπελπισία κατέλαβε τοὺς κατοίκους, καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο κατέφευγον, εἰμὴ εἰς τὰ δάκρυα καὶ εἰς τὰς προσευχάς. Οἱ στρατιῶται, ἀντὶ νὰ ἀρμῆσωσι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, προσέτρεχαν εἰς τὰς ἐκκλησίας· ὁ δὲ Κλήρος ἐπάειε λιτανείας ἐν ταῖς ἐδοῖς· οἱ μὲν ἐτυπτον τὰ στήθη των με λῖθους, ἄλλοι ἐξέσχίζον τὸ σῶμά των με κλίκια· οὐδὲν ἄλλο ἠκούετο ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ εἰμὴ στεναγμοί· «ἀλλ' ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, λέγει εἰς τῶν Χρονογράφων, δὲν τοὺς ἤκουε· διότι ἡ ἄσωτία καὶ ἡ ἀκαθαρσία, αἵτινες ἦσαν ἐν τῇ πόλει, δὲν ἄφινον οὔτε προσευχὰς οὔτε δεήσεις ν' ἀναβῶσιν εἰς τὸν οὐρανόν». Ἡ ἀπόγνωσις των παράρμα αὐτοὺς νὰ συλλαμβάνωσι καθ' ἐκάστην στιγμὴν διάφορα σχέδια ἀντίθετα· ὅτε μὲν ἀπεφάσιζον νὰ ἐξ-

ἔλθωσι τῆς πόλεως καὶ ν' ἀποθάνωσι πολεμοῦντες ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ ἐχθροῦ, ὅτε δὲ ἀνέθετον ὅλην τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Σαλαδίνου.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως καὶ τῆς στενοχωρίας ταύτης οἱ ἐντόπιοι Χριστιανοὶ Γραικοὶ τε καὶ Ἰακωβίται ἐμειψιμοῖρον κατὰ τῶν Σταυροφόρων, κατηγοροῦντες αὐτοὺς ὡς πρωταίτιους τῶν δυστυχημάτων των. Ἀνεκάλυφθη συνωμοσία τούτων, σκοποῦσα τὴν παράδοσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς τοὺς Μωαμεθανούς, καὶ ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἐπαυξήσασα τὴν ἀπόγνωσιν τῶν Φράγκων παρώτρυνε τοὺς ἐγκριτωτέρους αὐτῶν ἵνα συνθηκολογήσωσι μετὰ τοῦ Σαλαδίνου. Ἀποστείλαντες δὲ κήρυκας προέτειναν αὐτῷ νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν ἐπὶ ταῖς συνθήκαις, τὰς ὁποίας αὐτὸς προέτεινε πρὸ τῆς πολιορκίας· ἀλλ' ὁ Σαλαδίνος δὲν ἐλησμόνησε τὸν ὅρκον του, καὶ ἀπέπεμψε τοὺς κήρυκας. Οὗτοι ἐπανῆλθον πολλάκις καὶ ἐπανελάβον τὰς παρακλήσεις των, ἀλλ' εὗρον τὸν Σαλαδίνον ἀδυσώπητον. Ἡμέραν τινὰ, ἐν ᾗ οἱ Σταυροφόροὶ ἐκέτευον αὐτὸν θερμῶς ἵνα παραδεχθῇ τὴν συνθηκολογίαν, στραφεὶς οὗτος πρὸς τὴν πόλιν καὶ δεικνύων τὰς ἐπὶ τῶν τειχῶν κυματίζουσας σημαίας του, εἶπε «πῶς θέλετε νὰ συνθηκολογήσω μεθ' ὑμῶν διὰ μίαν πόλιν κυριευμένην»; Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ἔλεγε ταῦτα, οἱ Μωαμεθανοὶ εἶχον ἀποκρουσθῇ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Τότε εἰς ἐκ τῶν κήρυκων, λαβὼν θάρρος, ἀπήντησεν εἰς τὸν Σαλαδίνον· «βλέπεις ὅτι ἡ Ἱερουσαλὴμ δὲν στερεῖται προμάχων; ἐὰν δὲν μᾶς ἐλεήσης, ἡμεῖς ὁ ἀπελπισθῶμεν καὶ ἡ ἀπελπισία ἡμῶν θὰ σὲ ἐκπλήξῃ. Οἱ ναοὶ καὶ τὰ παλάτια, τὰ ὁποῖα θέλεις νὰ κυριεύσῃς, ὁ ἀντραπῶσιν' ὅλα τὰ πλούτη μας, τὰ ὁποῖα ἐρεθίζουν τὴν πλεονεξίαν τῶν Σαρακηνῶν, θὰ παραδοθῶσιν εἰς τὰς φλόγας· θὰ καταστρέψωμεν τὸ τέμενος τοῦ Ὁμάρ· τὸν μυστηριώδη λίθον τοῦ Ἰακώβ, τὸν ὑποῖον προσκυνεῖτε, θὰ κατασυντρίψωμεν καὶ θὰ τὸν μεταβάλωμεν εἰς κόνιν. Ἡ Ἱερουσαλὴμ ἐμπεριέχει πεντακισχιλίους Μουσουλμάνους, ὅλους τούτους θὰ τοὺς κατασφάζωμεν· θὰ θανατώσωμεν διὰ τῶν ἰδίων ἡμῶν χειρῶν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν, ἀπαλλάττοντες αὐτὰς οὕτως ἀπὸ τῆς κατασχύνῃς τοῦ νὰ γίνωσι δοῦλοι ὑμῶν. Ὅταν δὲ ἡ πόλις γίνῃ σωρὸς ἐρείπων καὶ μεταβληθῇ εἰς εὐρὺν τάφον, τότε θὰ ἐξέλθωμεν, παρακολουθούμενοι ὑπὸ τῶν παρωρισμένων σκιῶν τῶν φίλων καὶ τῶν συγγενῶν ἡμῶν· θὰ ἐξέλθωμεν, κρατοῦντες εἰς χεῖρας σίδηρον καὶ πῦρ. Οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν θὰ ἴδῃ τὸν Παράδεισον, ἐὰν μὴ ἀποστείλῃ εἰς τὸν Ἄδην δέκα Μουσουλμάνους. Τοιοῦτοτρόπως θὰ πέσωμεν ἐνδόξως, καὶ ὁ ἀποθάνωμεν ἐπικαλούμενοι ἐφ' ὑμᾶς τὴν κατάραν τοῦ Θεοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ».

Αἱ ἀπειλαὶ αὗται ἐξέπληξαν τὸν Σαλαδίνον, καὶ προσέκαλεσε τοὺς κήρυκας νὰ ἐπανεέλθωσι τὴν ἐπιούσαν. Συν-

εβουλεύθη τοὺς νομόμαθεις, καὶ οὗτοι ἀπεφάνθησαν ὅτι ἡδύνατο νὰ παραδεχθῇ τὴν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων προτεινομένην συνθηκολογίαν χωρὶς νὰ παραδίασῃ τὸν ὅρκον του. Οἱ ὅροι ὑπεγράφησαν τὴν ἐπιούσαν ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ Σαλαδίνου. Ὁ νικητὴς ἐδώρησεν τοῖς Σταυροφόροις τὴν ζωὴν καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ ἐξαγοράσωσι τὴν ἐλευθερίαν των, πληρώνοντες δέκα φλωρία διὰ τοὺς ἄνδρας, πέντε διὰ τὰς γυναῖκας, καὶ δύο διὰ τὰ παῖδια. Ὅλοι οἱ ἐν καιρῷ τῆς συνθηκολογίας ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ εὐρεθέντες πολεμισταὶ ἔλαβον τὴν ἄδειαν ν' ἀναχωρήσωσιν ἐν διαστήματι τεσσαράκοντα ἡμερῶν εἰς Τύρον ἢ εἰς Τρίπολιν.

Τοὺς ὅρους τούτους ἐδέχθησαν ἄσμενοι οἱ Σταυροφόροι· ἀλλὰ πρεσβεγγίζουσης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ἐμελλον νὰ ἐξέλθωσι τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἡ ὀλίγη των ἦν ἀπαραμύθητος. Κατέβρεχον μὲ τὰ δάκρυά των τὸν ἅγιον Τάφον· ἐβάλλον βαθυτάτους στεναγμούς, περιερχόμενοι τὸν Τολγοῦαν καὶ τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας δὲν ἐμελλον πλέον νὰ ἐπαινῶσιν· μετὰ δακρύων ἐνηγκαλίζοντο ἀλλήλους διὰ τὸν ἐπιδύονον αὐτοὺς ἀποχωρισμόν. Ἐκείνοι δὲ, οἵτινες δὲν ἡδύναντο νὰ ἐξαγοράσωσι τὴν ἐλευθερίαν των καὶ ἐμελλον νὰ γίνωσι δοῦλοι τῶν Μουσουλμάνων, εὕρισκοντο εἰς ἀπελπίαν. Ἀλλ' ἐν ταῖς σκληραῖς ἐκείναις στιγμαῖς τοιαύτη ἦν ἡ πρὸς τὴν περιφρονηθεῖσαν θρησκείαν ἀφοσίωσις των, ὥστε αἱ ὕβρεις αἱ γινόμεναι πρὸς τὰ ἱερὰ ἀντικείμενα τῆς λατρείας των ἔθλιβον αὐτοὺς πλείστορον ἢ τὰ δυστυχήματά των. Οἱ Μουσουλμάνοι, καταβιάσαντες σταυρόν τινα ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ναϊτῶν, ἔσυρον αὐτὸν εἰς τὰς ὁδοὺς· οἱ δὲ Σταυροφόροι οὕτως ἡγανάκησαν, ὥστε, καίτοι παρέδωκαν τὰ ὅπλα, μικροῦ ἐδέχετο νὰ ἐπαναστατήσωσι κατὰ τοῦ νικητοῦ.

Ἐπὶ τέλους ἔφθασεν ἡ ὀλιβερά ἡμέρα, καθ' ἣν ἐμελλον οἱ Φράγκοι ν' ἀποχωρισθῶσι τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ὅλοι αἱ πύλαι ἐκλείσθησαν καὶ μόνῃ ἡ πύλη τοῦ Δαβὶδ ἀφέθη ἀνοικτή. Ὁ Σαλαδίνος καθήμενος ἐπὶ θρόνου, ἔδλεπε διερρηγμένους τοὺς ἀναχωροῦντας. Ὁ Λατινοπατριάρχης συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Κλήρου τοῦ διῆλθε πρῶτος φέρων ἱερὰ σκεύη καὶ τοὺς θησαυροὺς του· κατόπιν τούτου ἤρχετο ἡ βασίλισσα τῆς Ἱερουσαλὴμ, παρακολουθουμένη ὑπὸ τῶν Βαρώνων καὶ τῶν Ἱπποτῶν. Ὁ Σαλαδίνος συγκινηθεὶς ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὴν παραμυθητικούς τινας λόγους. Ἡ βασίλισσα παρηκολουθεῖτο καὶ ὑπὸ πολυαριθμῶν γυναικῶν, αἵτινες ἔφερον τὰ κλαυθμηρίζοντα τέκνα των εἰς τὰς ἀγκάλας. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν, πλησιάζουσαι εἰς τὸν θρόνον τοῦ Σαλαδίνου, ἀπηύθυνον αὐτῷ τοὺς ἐξῆς λόγους· «βλέπεις πρὸ τῶν ποδῶν σου τὰς συζύγους, τὰς μητέρας, τὰς θυγατέρας τῶν μαχητῶν, τοὺς ὁποίους κρατεῖς αἰχμαλώτους; ἀφίνομεν διὰ παντὸς τὴν πατρίδα

μαίν, τὴν ὁποίαν οὗτοι ὑπερήσπισαν ἐνδόξως· οὗτοι ἐδοή-
θουν ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ ὑποφέρωμεν τὴν ζωὴν· ἐὰν στερη-
θῶμεν αὐτῶν, ἀπωλέσαμεν καὶ τὴν τελευταίαν ἐλπίδα ἡ-
μῶν· ἐὰν εὐδοκήσῃς νὰ χάρισῃς αὐτοὺς ἡμῖν, θ' ἀνα-
κουφίσωσι τὰς δυστυχίας τῆς ἐξορίας ἡμῶν, καὶ δὲν θὰ
μένωμεν ἐπὶ τῆς γῆς ἄνευ ὑποστηρίγματος». Ὁ Σαλα-
δῖνος, συγκινηθεὶς ὑπὸ τῶν λόγων των, ὑπεσχέθη ν' ἀνα-
κουφίσῃ τὰ δυστυχήματα τούτων δυστυχῶν οἰκογενει-
ῶν. Πολλοὶ, ἐγκαταλιπόντες τὰ πολυτιμότερά των πράγ-
ματα, ἔφερον ἐπὶ τῶν ὤμων των τοὺς γέροντας γονεῖς
των καὶ τοὺς ἀσθενεῖς φίλους των. Συγκινηθεὶς ὑπὸ τοῦ
θεάματος τούτου, ὁ Σαλαδῖνος ἀντήμειψε δι' ἐλεημοσύνης
τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν φιλοστοργίαν τῶν ἐχθρῶν του· οἰ-
κτεῖρων ὅλους τοὺς δυστυχεῖς, ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἰωαν-
νίτας νὰ μείνωσιν ἐν τῇ πόλει, ἵνα περιθάψωσι τοὺς ἀ-
σθενεῖς.

Ὅτε οἱ Μουσουλμάνοι ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τῆς
Ἱερουσαλὴμ, οἱ κάτοικοι αὐτῆς ὑπερέβαινον τὰς ἑκατὸν
χιλιάδας, ὧν οἱ πλείστοι ἐξηγόρασαν τὴν ἐλευθερίαν
των. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σαλαδῖνου Μάλεχου-λ-Ἀδελ
ἐξηγόρασεν δισχιλίους αἰχμαλώτους· ὁ Σαλαδῖνος ἠχο-
λούθησε τὸ παράδειγμα του, ἀπελευθερώσας πλείστους
ὅσους πτωχοὺς καὶ ὀρφανὰ. Ἡ διαγωγὴ αὐτῆ των Μωα-
μεθανῶν κατακτητῶν κατασχύνει τὰ μάλιστα τοὺς Φράγ-
κους κατακτητὰς διὰ τὴν βαρβαρότητα, ἣν ἐδειξαν, ὅτε
ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλὴμ· οἱ δὲ λόγοι συγγραφέων
τινῶν κατ' οὐδένα τρόπον δύνανται νὰ δικαιολογήσωσι
τοὺς Σταυροφόρους, οἵτινες ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ἐξηκολού-
θουν σφάλλοντες ἄνδρας ἀόπλους, γυναῖκας καὶ παιδιὰ. Καί
τοι ἐκ τῶν Φράγκων πολλοὶ ἐδραπέτευσαν, ἔμειναν ὅμως
ἐν Ἱεροσολύμοις αἰχμαλῶτοι περὶ τὰς δεκαπέντε χιλιά-
δας, ἐξ ὧν αἱ πέντε ἦσαν πτωχὰ καὶ ὀρφανὰ παιδιὰ.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Φράγκων ὁ Σαλαδῖνος εἰσ-
ῆλθεν εἰς τὴν πόλιν μετὰ θριάμβου· προηγούντο αἱ νι-
κηφόροι σημαῖαι του· ταύταις εἶποντο οἱ Ἰμάμαι, οἱ Οὐ-
λεμάδες καὶ οἱ πρεσβευταὶ διαφόρων Μουσουλμάνων ἡ-
γεμόνων. Τινὲς τῶν ἐκκλησιῶν μετεβλήθησαν εἰς τζα-
μιά¹⁾. Ὁ Σαλαδῖνος διέταξε νὰ πλύνωσι τὰ τεῖχη καὶ
τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁμάρ μὲ ῥοδόσταμον, ὅπερ με-
τεκόμισεν ἐκ Δαμασκού, καὶ ἔστησεν ἐνταῦθα τὸν ἀμβω-
ν, ὃν κατεσκεύασεν ὁ Νουρεδδῖν· τὴν δὲ πρώτην με-
τὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Σαλαδῖνου Παρασκεινῇ, παρόντων ὅ-
λων τῶν Μουσουλμάνων, ἀναβάς ὁ πρῶτος τῶν Ἰμαμί-
δων ἐκήρυξε «δόξα τῷ Θεῷ τῷ δοξάσαντι τὸν ἰσλαμισμὸν

¹⁾ Δὲν παραδεχόμεθα τὴν γνώμην τοῦ Michaud, ὅτι ἀπα-
σαι αἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίαι, πλὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀνα-
στάσεως, μετεβλήθησαν εἰς τζαμιά, καθ' ὅσον εἶναι τοῖς πᾶσι
γνωστὸν ὅτι μόνον αἱ ἀποκλειστικῶς ἀνήκουσαι εἰς τοὺς Φράγ-
κους ἐπέστησαν τὴν μεταβολὴν ταύτην.

καὶ συντρίψαντι τοὺς ἀπίστους. Ὑμνήσατε μετ' ἐμοῦ τὸν
Κύριον, τὸν ἀποδώσαντα ἡμῖν τὴν Ἱερουσαλὴμ, τὸν οἶ-
κον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κατοικίαν τῶν ἁγίων Προφητῶν.
Ἐκ τῆς ἱερᾶς ταύτης πόλεως ἀναχωρήσας ὡδοιπόρησεν
²⁾ ὁ δοῦλος αὐτοῦ ἐν καιρῷ νυκτός· ἐνταῦθα ὁ Θεός, ἵνα
διευκολύνῃ τὸν Ἰησοῦν πρὸς κατάκτησιν τῆς Ἱερουσα-
λὴμ, ἔστησεν ἄλλοτε τὸν δρόμον τοῦ ἡλίου· ἐν ταύτῃ
τῇ πόλει θὰ συνέλθωσι τὴν ἐσχάτην ἡμέραν οἱ λαοὶ τῆς
γῆς» ³⁾. Ἐξυμνήσας δὲ τὰ ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλὴμ θαυ-
μάσια τοῦ Θεοῦ, ἀπηλυθύνθη πρὸς τοὺς στρατιώτας τοῦ
Σαλαδῖνου καὶ εἶπεν· «Οἱ στρατιῶται τοῦ Ἀπου-Μάχερ
καὶ τοῦ Ὁμάρ ἡτοίμασαν τὴν θέσιν ὑμῶν ἐν τῷ Παραδείσῳ
καὶ περιμένουσι ὑμᾶς μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Ἰσλαμι-
σμοῦ. Οἱ ἄγγελοι ἰδόντες τὸν θρίαμβόν σας χαίρουσιν ἐν
δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ· ἡ καρδία τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Θεοῦ
ἐσκήρτησεν ὑπὸ χαρᾶς. Ὑμνήσατε μετ' ἐμοῦ τὸν Κύριον·
ἀλλὰ μὴ κυριεύσῃ ὑμᾶς ἡ ὑπερηφάνεια, καὶ μὴ νομίσητε
ὅτι τὰ χαλύβδινα ξίφη καὶ οἱ ταχεῖς ὡς ὁ ἄνεμος ἵπποι ὑμῶν
ἐθρίαμβευσαν κατὰ τῶν ἀπίστων. Δὲν ὑπάρχει ἄλλος θεὸς
πλὴν τοῦ Θεοῦ. Μόνος ὁ Θεὸς εἶναι παντοδύναμος· μόνος
ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἡμῖν τὴν νίκην, καὶ ἐντέλλεται ὑμῖν ὅπως
μὴ στήτε ἐν τῷ ἐνδόξῳ σταδίῳ, ὅπου αὐτὸς χειραγωγεῖ
ὑμᾶς· πόλεμος ἱερός! πόλεμος ἱερός. Ἰδοὺ ἡ καθαρωτέρα
λατρεῖα ὑμῶν καὶ τὸ εὐγενέστερον τῶν ἔργων ὑμῶν. Συντρί-
ψατε πάντα κάλαμον τῆς ἀπιστίας· ἐνεργήσατε ἵνα παν-
ταχοῦ θριαμβεύσῃ ὁ Ἰσλαμισμός. Ἀπαλλάξατε τὴν γῆν
ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, κατὰ τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς εἶναι παρωργι-
σμένος». Ἀπευθυνθεὶς δ' ἐπὶ τέλους ὁ Ἰμάμης πρὸς τὸν
Σαλαδῖνον ἀνεβόησε· «Ὑψιστε Θεέ, φρούρησον τὰς ἡμέρας
τοῦ πιστοῦ σου θεράποντος, ὅστις εἶναι ἡ κοπερὰ ῥομ-
φαία σου, ὁ λαμπρὸς ἀστὴρ, ὁ πρόμαχος τῆς θρησκείας
σου καὶ ἐλευθερωτῆς τῆς ἱερᾶς σου κατοικίας. Ἐξαπό-
στεilon τοὺς Ἀγγέλους σου, ἵνα περιφρουρήσωσι τὸ κρά-
τος σου, καὶ δὸς αὐτῷ μακρότητα ἡμερῶν πρὸς δόξαν τοῦ
δνόματός σου».

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ τέλος τοῦ ὑπὸ τοῦ Γοδοφρείδου
συστηθέντος βασιλείου τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ διαρκέσαν-
τος 89 ἔτη. Ἐκτοτε δὲ, μ' ὅλας τὰς ἀλλεπαλλήλους
σταυροφορίας, τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλὴμ οὐδὲν ἄλλο
ἦν, εἰμὴ κενὸς καὶ μάταιος τίτλος.

§ 16.

*Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Σαλαδῖνου
μέχρι τῆς παρατελοῦς ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης ἀποδιώ-
ξεως τῶν Σταυροφόρων.*

Ἡ ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἄλωσις τῆς Ἱερουσαλὴμ

²⁾ Ἐννοεῖ τὴν νυκτερινὴν ὡδοιπορίαν τοῦ Μωάμεθ.

³⁾ Bibliothéque des Coisades t. IV.

κατεπτόησε τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ κατελύπησεν αὐτοὺς καιρίως. Ὁ Πάπας Οὐρβανὸς ὁ Γ', ἀπέθανεν ὑπὸ τῆς θλίψεώς του· τῇ προτροπῇ δὲ τοῦ εἰς Εὐρώπην μεταβάντος Γουλιέλμου Ἐπισκόπου Τύρου Ἐρρίκος ὁ Β' βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας καὶ ὁ Φίλιππος Αὐγουστος βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ἀφέντες κατὰ μέρος τὴν μεταξύ των ἔχθραν, ἀπεφάσισαν νὰ συστήσωσι καὶ τρίτην σταυροφορίαν. Ἐπειδὴ δ' ἐστεροῦντο τῶν πρὸς τὴν ἐκστρατείαν ἀπαιτουμένων χρημάτων, ἀπεφασίσθη ἵνα πάντες οἱ μὴ λαμβάνοντες μέρος εἰς τὴν σταυροφορίαν πληρώνωσι τὸ δέκατον τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων των, ὅπερ ὀνομάσθη δέκατον τοῦ Σαλαδίνου· μὴ ἐξαρκέσαντος δὲ καὶ τοῦ μέτρου τούτου, ὁ Φίλιππος ἠνάγκασε τοὺς Ἰουδαίους νὰ πληρώσωσι ἀδρά ποσὰ διὰ τὴν ἐκστρατείαν· πλὴν μετ' οὐ πολὺ διακοπείσης τῆς εἰρήνης μεταξύ τῶν βασιλείων Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, τὰ συναχθέντα χρήματα ἐδαπανήθησαν εἰς τοὺς κατ' ἀλλήλων πολέμους. Ὁ Ἐρρίκος ἀπέθανεν· ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ῥιχάρδος ὁ ἐπικαλούμενος Λεοντόκαρδος, θέλων νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεὸν διὰ τὰς κατάρας, ἃς κατέλειπεν αὐτῷ ἀποθνήσκων ὁ πατήρ του, ἀπεφάσισε νὰ προστεθῇ εἰς τοὺς Σταυροφόρους, καὶ ἔκκαμεν ἀρχὴν διὰ σφοδροῦ κατὰ τῶν Ἰουδαίων καταδωγμοῦ, θανατώσας καὶ πωλήσας πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἐν Λονδίῳ καὶ ἐν Ὀρκῇ. Καὶ ὁ Φρειδερίκος ὁ ἐπικληθεὶς Βαρβαρόζας, ἐπιθυμῶν νὰ λάβῃ τὴν ἄρεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του παρὰ τοῦ Πάπα, προσετέθη εἰς τὴν σταυροφορίαν ταύτην. Ὁ μέγας οὗτος αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας πρῶτος τῶν ἄλλων μετὰ στρατοῦ ἐκ 30,000 ἀνδρῶν συγκειμένου ἀνεχώρησε τῷ 1189 διὰ τὴν Παλαιστίνην· ἀλλὰ μετὰ πολλὰ κατορθώματα πνίγεται ἐν τῷ ποταμῷ τῆς Κιλικίας Καλυκάδῳ (τανῦν Σαλέφ). Πολλοὶ ἐκ τῶν στρατιωτῶν του ἐπανῆλθον εἰς τὰ ἴδια, ἄλλοι διεσκορπίσθησαν εἰς διάφορα τῆς Συρίας μέρη, οἱ δὲ λοιποὶ, συμποσούμενοι μόνον εἰς 5,000, ἐπορεύθησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δευτεροτόκου καὶ ὁμωνύμου υἱοῦ του εἰς Πτολεμαῖδα καὶ ἠνώθησαν μετὰ τοῦ στρατοῦ, ὅστις, δικαιούμενος ὑπὸ τοῦ Γουίδωνος, ἐπολιόρκει τὴν πόλιν ταύτην.

Τὴν δὲ 13 Ἀπριλίου τοῦ 1191 ἐφθάσε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Αὐγουστος εἰς Πτολεμαῖδα. Ὁ Ῥιχάρδος ἐφθάσε βραδύτερον· διότι, διασκεδασθέντος καθ' ὁδὸν μεταξύ Κύπρου καὶ Κρήτης τοῦ στόλου αὐτοῦ ὑπὸ τρικυμίας καὶ τοῦ βυζαντινοῦ τῆς Κύπρου ἄρχοντος κακῶς πρὸς τοὺς ναυαγοὺς προσενεχθέντος, ἀπεβιβάσθη εἰς Κύπρον καὶ κυριεύσας αὐτὴν μετέβη εἰς Παλαιστίνην· ἐλθὼν δ' εἰς Πτολεμαῖδα, εὔρε τοὺς Σταυροφόρους καταγινομένους εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως ταύτης, καὶ συνετέλεσε τὰ μάλιστα εἰς τὴν ἄλωσιν αὐτῆς. Ἡ πόλις παρεδόθη τῷ 1191 τοῖς Σταυροφόροις ἐπὶ τοῖς ὅροις ἵνα οἱ μὲν Μωα-

μεθανοὶ ἀποτίσωσιν 20,000 φλωρίων, οἱ δὲ Σταυροφόροι ἀφήσωσι τὴν αὐτόθι Μωαμεθανικὴν φρουράν ν' ἀναχωρήσῃ ἐλευθέρως. Ἦδὴ ὁ Ῥιχάρδος ἤρξατο νὰ πολιτεύηται ὡς ἀπόλυτος τοῦ στρατοῦ ἄρχων καὶ νὰ δεικνύῃ πλεϊότεραν φιλίαν πρὸς τοὺς Μωαμεθανοὺς ἢ πρὸς τοὺς Χριστιανούς, περιυβρίσας τοὺς Γερμανοὺς καὶ τὸν δοῦκα τῆς Αὐστρίας Λεοπόλδον τὸν ΣΤ'. Ὁ Φίλιππος βλέπων τὸν Ῥιχάρδον ὁσημέραι ἐνισχυόμενον καὶ φημιζόμενον, ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ Ῥιχάρδος, καίπερ φιλικῶς διακείμενος πρὸς τὸν εἰς πολλὰ ὅμοιον αὐτῷ Σαλαδίνον, ἐσφάζεν ὅμως ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους Μωαμεθανοὺς, συμποσούμενους εἰς 20,000, ἅμα εἶδεν ὅτι δὲν ἐξεπλήρωσεν οὗτος τοὺς ὅρους τῆς παραδόσεως τῆς Πτολεμαίδος. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν· οἱ Σταυροφόροι ἤρξαντο νὰ διευθύνωνται πρὸς τὴν Ἰόππην, καὶ μετὰ λαμπρὰν νίκην, ἣν ἐκέρδησαν κατὰ τοῦ Σαλαδίνου παρὰ τὴν Ἀπολλωνίαν (Ἀρσούφ), ἐκυρίευσαν τὴν Ἰόππην, ἥς τὰ τεῖχη καὶ τοὺς πύργους εὗρον καταστραμμένους. Τὸ πρῶτον αὐτῶν ἔργον ἦν ν' ἀνεγείρωσι ταῦτα καὶ οὕτω νὰ κινήσωσι διὰ τὴν ἁγίαν Πόλιν· ἀλλ' ὁ Ῥιχάρδος, ἐπιθυμῶν ἀφ' ἐνὸς νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Εὐρώπην καὶ βλέπων ἀφ' ἑτέρου τὴν μεταξύ τῶν Ἀγγλων καὶ τῶν Γάλλων διχόνοιαν, ἔκρινε καλὸν νὰ δώσῃ τέρμα εἰρηνικὸν εἰς τὸν πόλεμον διὰ διαπραγματεύσεων, εἰς ὃ καὶ ὁ Σαλαδίνος ἐδείκνυε μεγάλην διάθεσιν¹⁾. ἀλλ' ἀποτυχόντος τοῦ βουλευματος τούτου, ὁ Ῥιχάρδος ἀπεφάνθη ὀριστικῶς, ὅτι μὲ τὰς δυνάμεις, ἃς εἶχεν ὑφ' ἑαυτὸν, δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ νὰ διακινδυνεύσῃ οὕτω τὴν τιμὴν του. Τὸ ζήτημα ἐτέθη ὑπὸ τὴν σύσκεψιν συμβουλίου, ὅπερ ἀνεπίστως ἀπεφάνθη ὑπὲρ τῆς γνώμης τοῦ Ῥιχάρδου. Ὁ Ῥιχάρδος συνωμολόγησε τριετὴ ἀναχωρῆσιν μετὰ τοῦ Σαλαδίνου ἐπὶ τοῖς ὅροις τοῦ νὰ κατέχωσιν οἱ Σταυροφόροι ὅλην τὴν ἀπὸ Ἰόππης μέχρι Τύρου παραλίαν, νὰ κατεδαφισθῇ ἡ ἀκρόπολις τῆς Ἀσκάλωνος καὶ νὰ εἰσέρχωνται οἱ Φράγκοι Προσκυνηταὶ ἐλευθέρως εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ· δοὺς δὲ τὸ φανταστὸν τῆς Ἱερουσαλὴμ βασίλειον εἰς τὸν Ἡρρίκον, κόμητα τῆς Καμπανίας καὶ τρίτον σύζυγον τῆς Ἰσαβέλλας θυγατρὸς τοῦ Ἀμωρῦ καὶ ἀδελφῆς τῆς Σιβύλλης, ἀνεχώρησε τῷ 1192 εἰς τὴν Εὐρώπην. Τοιοῦτον πέ-

¹⁾ Τότε ἐπῆλθε εἰς τὸν Ῥιχάρδον ἡ παράδοξος ἰδέα νὰ συζεύξῃ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Σαλαδίνου Μάλεκου-λ-Ἄδελ ματὰ τῆς ἀδελφῆς του καὶ χήρας τοῦ Γουλιέλμου τῆς Σικελίας Ἰωάννας ἐπὶ τῷ ὄρῳ τοῦ νὰ κυβερνῶσιν ἀμφότεροι οἱ σύζυγοι τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ νὰ βασιλεύωσιν ἐπὶ τε τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Μωαμεθανῶν. Ὁ Σαλαδίνος ἐφάνη διατεθειμένος νὰ παραδεχθῇ τὴν πρότασιν ταύτην, ἀλλ' αὕτη ἀπεδοκιμάσθη ὁμοθυμῶς ὑπὸ τε τῶν Φράγκων Ἐπισκόπων καὶ τῶν Οὐλεμάδων.

μας έλαβεν ή τρίτη σταυροφορία, ής τὸ μόνον ἀποτελεσμα ἦν ή άλωση τῆς Πτολεμαίδος καί ή καταστροφή τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἀσκάλωνος. Μετά ἐν ἔτος (κατά μῆνα Μάρτιον τοῦ 1193) ἀπέθανεν ἐν Δαμασκῷ ὁ Σαλαδῖνος· ή βαλεῖα θλίψις, ἣν ἡσθάνθησαν οἱ λαοί του, ὑπῆρξε τὸ λαμπρότερον ἐγκώμιον τῶν ἀρετῶν του. Διηγούνται ὅτι πρὸ τοῦ θανάτου του διέταξε νὰ διανείμωσιν ἐλεημοσύνας καί εἰς Μωαμεθανούς καί εἰς Χριστιανούς καί νὰ περιαγάγωσιν τὸ σάβανόν του εἰς ὅλας τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως, τοῦ Ἰμάμη κηρύττοντος «ἰδοὺ τί λαμβάνει μεθ' ἐαυτοῦ ὁ Σαλαδῖνος ὁ νικητὴς τῆς Ἀνατολῆς»¹⁾.

Γνωστοποιηθέντος ἐν Εὐρώπῃ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς τρίτης σταυροφορίας, προεκλήθη τετάρτη σταυροφορία ὑπὸ τοῦ Πάπα Κελεστίνου τοῦ Β'. καί τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Ἐρρίκου τοῦ Δ'. Οἱ Σταυροφόροι ἤδη διηρέθησαν εἰς δύο στρατούς· καί ὁ μὲν ἐτέθη ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν δουκῶν τῆς Σαξωνίας καί τῆς Βραβάντης, ὁ δὲ ἕτερος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς Μουγουντίας καί τοῦ κόμητος τῆς Λιμβούργης Βαλεράνου. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σαλαδίνου Ἀδελ, ἅμα ἔμαθεν ὅτι οἱ Σταυροφόροι ἔρχονται εἰς Πτολεμαῖδα, μετέβη εἰς Ἰόππην καί, κυριεύσας αὐτήν, ἐθανάτωσε περὶ τὰς 20,000 Χριστιανῶν· ὀχυρώσας δὲ τὰ τεῖχη αὐτῆς, ἐπορεύθη κατὰ τῶν Σταυροφόρων. Οἱ δύο στρατοὶ συνεπλάκησαν μεταξύ Τύρου καί Σιδῶνος, καί ή νίκη ἔκλινε πρὸς τοὺς Σταυροφόρους· εἰς τοὺς Μωαμεθανούς ὑπελείφθη ἐν τῇ παραλίᾳ φρούριόν τι μίαν λεύγαν ἀπέχον τῆς Τύρου. Οἱ Σταυροφόροι, ἐνισχυθέντες μάλιστα δι' ἑτέρου στρατοῦ νεωστὶ ἀποσταλέντος παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐπισκόπου Κορράδου, ἀπεφάσισαν νὰ κυριεύσωσι καί τὸ φρούριον τοῦτο πρὶν ἢ κινήσωσι κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ· ἀλλ' ή ἀνδρεία καί ή ἀπελπισία τῶν Μωαμεθανῶν ἀφ' ἑνὸς, καί ή διχόνοια τῶν Σταυροφόρων ἀφ' ἑτέρου ἔμα τείωσαν τὸ σκοπούμενον. Ὁ Κορράδος καί οἱ λοιποὶ ἀρχηγοί, ἅμα ἔμαθον μάλιστα ὅτι προσεγγίζει ὁ

Ἀδελ πνέων ἐκδίκησιν διὰ τὴν ἐν Τύρῳ ἡττάν του, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· τοὺτους ἠκολούθησαν καί οἱ λοιποί. Οἱ Γερμανοὶ ἀπεσύρθησαν εἰς Ἰόππην, ἐνθα συμπλακέντες μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀδελ, ἤρασαν μὲν λαμπρὰν νίκην (1198), ἀπώλεσαν ὅμως τοὺς καλλιτέρους τῶν μαχητῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τοὺς δούκας τῆς Σαξωνίας καί τῆς Αὐστρίας· γενόμενοι δὲ κύριοι τῆς Ἰόππης, ἠρκέσθησαν ἕνεκα τοῦ πρὸ ὀλίγου συμβάντος θανάτου τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν ν' ἀφήσωσι ἐν αὐτῇ φρουράν καί ν' ἀπέλθωσι εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλὰ, καθ' ὃν καιρὸν ή ρηθεῖσα φρουρά τῆς Ἰόππης ἐδαπανᾶτο εἰς εὐωχίας καί κρασιὰς, εἰσρμήσαντες οἱ Μωαμεθανοὶ κατέσφαξαν αὐτήν. Τοιοῦτον τέλος ἔλαβε καί ή τετάρτη σταυροφορία. Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν Ἐρρίκος ὁ Καμπανικός, κρημνισθεὶς ἀπὸ τοῦ παραθύρου τοῦ παλατίου του, ἐξέψυξεν, ή δὲ χήρα αὐτοῦ Ἰσαβέλλα ἔλαβεν εἰς σύζυγον Ἀμωρὺ τὸν Β', ὅστις πρὸ ὀλίγου εἶχε διαδεχθῇ τὸν Γουίδωνα ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Κύπρου. Η Ἰσαβέλλα μετέδωκεν εἰς τὸν νέον τῆς σύζυγον τὸν κανὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Ἰννοκέντιος ὁ Γ', ἅμα ἀναβὰς εἰς τὸν παπικὸν θρόνον, προεκάλεσε τῇ προτροπῇ τοῦ Φούλκωνος καί πέμπτην σταυροφορίαν· ἀλλ' αὕτη, παρεκτραπέισα τοῦ ἀρχικοῦ σκοποῦ τῆς, προώριστο νὰ καταστήσῃ τὰς σταυροφορίας μίαν τῶν εἰδεχσεστέρων κηλίδων τῆς ἱστορίας· ἀντὶ νὰ μεταβῇ εἰς Παλαιστίνην, ἐτράπη κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καί ἐκυρίευσεν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τῆς σταυροφορίας ταύτης ἐπάξιον παράρτημα εἶναι καί ή λεγομένη σταυροφορία τῶν 50,000 παιδῶν, ἣτις προκληθεῖσα ὑπὸ Ἀμωρὺ τοῦ Β'. συνέκειτο ἐκ πόρνων καί πορνῶν. Ἀλλ' ἅπαντες οἱ ταύτην συγκροτοῦντες ἀπώλεσθησαν καθ' ὁδόν, οἱ μὲν θανατωθέντες, οἱ δὲ ἐμπεσόντες εἰς χεῖρας τῶν Μωαμεθανῶν (1212—13). Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν σεισμὸς μέγας ἀνέτρεψε τὰς πλείστας πόλεις τῆς Παλαιστίνης καί τῆς Συρίας· ή Ἱερουσαλὴμ ὅμως οὐδεμίαν ὑπέστη βλάβην. Η γενικὴ αὕτη συμφορὰ ἠνάγκασεν τὸν Ἀδελ νὰ παρατείνῃ τὴν συνομολογηθεῖσαν τριετὴ ἀναχωρήν.

Μετὰ ἐν ἔτος, δι' ἐνεργείας Ἰννοκεντίου τοῦ Γ'. καί Ὀνωρίου τοῦ Γ', κηρύττεται καί ἕκτη κατὰ τῆς Ἀνατολῆς Σταυροφορία. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Αὐγούστος παρεχώρησε διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην τὸ τεσσαρακοστὸν τῶν εἰσοδημάτων του· τὸ παράδειγμα του ἠκολούθησαν καί πολλοὶ ἄλλοι ἡγεμόνες. Ἐν τῇ σταυροφορίᾳ ταύτῃ ἔλαβον μέρος πρὸ πάντων οἱ Οὐγγροὶ καί οἱ κάτοικοι τῆς μεσημβρινῆς Γερμανίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Ἀνδρέας ὁ Β'. ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ· ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος ὁ Β'. δὲν ἀπεφάσισε ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τῆς Εὐρώπης διὰ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ ἀνωμαλίας. Οἱ σταυροφορικοὶ στρατοὶ, ὁδηγού-

¹⁾ Ὁ Σαλαδῖνος δὲν εἶχε κανονίσει τὰ περὶ τῶν διαδόχων του. Οἱ τρεῖς μεγαλύτεροι ἐκ τῶν δεκαεῶν υἱῶν του διεικοιράσθησαν τὸ κράτος του· καί ὁ μὲν Ἀφδάλ Νουρουδδῖν ἔλαβε τὴν Δαμασκὸν, τὴν Ἱερουσαλὴμ καί τὴν Κοίλην Συρίαν, ὁ δὲ Ἀζήζ Ὀθμὰν τὴν Αἴγυπτον, καί ὁ Ἀχέρ Γάζ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Χαλεπίου. Ἀλλὰ, τῶν δύο πρώτων μετ' οὐ πολὺ περιελθόντων εἰς ἔριδας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σαλαδίνου Ἀδελ-Σεφ-ουδδῖν ἐκηρύχθη κατ' ἀρχὰς ὑπὲρ τοῦ Ἀφδάλ· μετὰ ταῦτα ὅμως, ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Ἀζήζ, ἐπολιορκήσαν ἀμφότεροι τὸν Ἀφδάλ ἐντὸς τῆς πρωτεύουσας τοῦ Δαμασκοῦ καί τὸν ἠνάγκασαν νὰ συνθηκολογήσῃ (1196). Ὁ Ἀζήζ ἀνεγνωρίσθη κυρίαρχος τῆς Δαμασκοῦ, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τὸ βασίλειον τοῦ Ἀζήζ ὑπέκυψεν ὑπὸ τὸν Ἀδελ, ὅστις βραδύτερον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀζήζ (1198) ἐκυρίευσεν καί τὴν Αἴγυπτον (1199) παρὰ τοῦ Ἀφδάλ.

μενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἱερουσαλήμ, τῆς Κύπρου καὶ τῆς Οὐγγαρίας, ἔφθασαν εἰς Πτολεμαῖδα τὸ φθινόπωρον τοῦ 1217 καὶ ἐστρατοπέδευσαν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Κισίων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ὁ Ἀδελφ., ἀποσυρθεὶς ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, εἶχεν ἀναθέσει τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τοὺς δύο μεγαλητέρους υἱούς του, εἰς τὸν Κιάμελ, ὅστις ἐβασίλευεν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ εἰς τὸν Μουάτζζαμ, ὅστις ἐβασίλευεν ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ. Οἱ στρατοὶ αὐτῶν οὐδόλως ἐφάνησαν· οἱ δὲ Σταυροφόροι ἡρήμουν καὶ ἐλεηλάτουν τὸν τόπον καὶ πολλοὺς Μωαμεθανοὺς ἡχμαλώτισαν· ἵνα δὲ μὴ κἀνωνται ἄργοι, ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλλωσι τὸ Θαβώριον ὄρος, ἔνθα εἶχον ὀχυρωθῇ οἱ Μωαμεθανοί. Κατάρθωσαν ν' ἀναβῶσι μέχρι τῆς κορυφῆς, ἀλλ' ἅμα ἔφθασαν παρὰ τὰς πύλας τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους φρουρίου, πανικὸς φόβος κατέλαβεν αὐτοὺς καὶ ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι· ὕπερ ἀπέδωκαν οἱ μὲν εἰς προδοσίαν, οἱ δὲ εἰς τὴν ἐν τῷ σταυροφορικῷ στρατῷ ἐπικρατοῦσαν διχόνοιαν. Ὁ στρατὸς διηρέθη μετὰ ταῦτα εἰς τέσσαρα διάφορα σώματα, ἅτινα μετέβησαν εἰς διάφορα μέρη, ἵνα παραχειμάσωσιν· ἀλλὰ πολλοὶ μὲν ἐκ τοῦ στρατοῦ τούτου, ἐν οἷς καὶ ὁ τῶν Οὐγγρων βασιλεὺς Ἀνδρέας, ἀπελπισθέντες περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐκστρατείας ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια, ἄλλοι δὲ ἐφθάρησαν ὑπὸ τῆς ἀκελασίας ἐν Πτολεμαίδι, καὶ οἱ λοιποὶ κατὰ προτροπὴν τοῦ παπικοῦ ἐξάρχου Πελαγίου ἐξεστράτευσαν κατὰ Μάϊον κατὰ τῆς Αἰγύπτου. Ἐνταῦθα ἤρχισαν τὸν πόλεμον διὰ τῆς πολιορκίας τῆς Δαμιάττης· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν τοὺς ἡνέσησεν ἡ τύχη τοσοῦτον, ὥστε ὁ τῆς Αἰγύπτου Σουλτάνος Κιάμελ (νῦν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του) προέτεινε συνθήκην εἰρήνης ἐπὶ τοῖς ἐξῆς ὅροις· νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Σταυροφόρους τὸ πάλαι βασιλεῖον τῆς Ἱερουσαλήμ, νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς ν' ἀνεγείρῃσι τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους Χριστιανοὺς, ἐὰν διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν. Ἀλλ' ἡ συμφερωτάτη αὕτη συνθήκη ἀπερρίφθη διὰ τὴν παράνομον ἐπιμονὴν τοῦ Πελαγίου. Οἱ Σταυροφόροι ἐγένοντο μὲν κύριοι τῆς Δαμιάττης¹⁾ κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1219, ἀλλὰ θελήσαντες νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Αἰγύπτου, ἀπήντησαν τοιαύτην ἀντίστασιν, ὥστε κατὰ Αὐγούστον τοῦ 1221 ἠναγκάσθησαν νὰ συνομολογήσωσι μετὰ τῶν Μωαμεθανῶν συνθήκην, δυνάμει τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦντο ν' ἀφῇσιν τὴν Αἰγύπτον καὶ αὐτὴν τὴν Δαμιάττην. Ταιεῦταν τέλος ἔλαβε καὶ ἡ ἕκτη σταυροφορία.

Ἡ ἀποτυχία αὕτη τῆς ἕκτης σταυροφορίας ἀπεδόθη εἰς τὴν ἀπουσίαν τοῦ Αυτοκράτορος τῆς Γερμανίας Φρει-

δερίκου. Ὁ Πάπας Ὀνώριος, ἵνα διεγείρῃ τὸ διάφορον αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἁγίων Τόπων, συνήργησεν ἵνα νομφευθῇ τὴν θυγατέρα τοῦ προκατόχου τοῦ Ἀμωρῦ Βριεννίου· Ἰωλάνθην. Ὁ Φρειδερίκος ἡτοιμάσθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Παλαιστίνην, ἀλλὰ τὰ σπέρματα τῆς διχονοίας καὶ τῶν στάσεων, ἅτινα περιέκλειεν ἡ Ἰταλία, ἐκώλυσαν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σκοπομένου. Ὁ Ὀνώριος ἀποθνήσκει τῷ 1227 καὶ διαδέχεται αὐτὸν Γρηγόριος ὁ Θ'. Ὁ Φρειδερίκος ἐπαναλαμβάνει τὴν εἰς Παλαιστίνην ἐκστρατείαν, ἀλλὰ τρικυμία διασκορπίσασα τὸν στόλον του καὶ ἀσθένεια ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψῃ. Ὁ Πάπας, ἐκλαδὼν τὴν ἐπιστροφὴν ὡς παρακοὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μὴ δούς ἀκρόασιν εἰς τὰς δικαιολογίας του, ἀφώρισεν αὐτόν.

Ἐν ᾧ δὲ συνέβαινον ταῦτα ἐν Εὐρώπῃ, ὁ τῆς Δαμασκοῦ Σουλτάνος Μουάτζζαμ, φοβούμενος τὴν αὐξησιν τοῦ ἀδελφοῦ του Κιάμελ, προσεκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὸν ἰσχυρὸν Σουλτάνον τῶν Χοβαρεσμιῶν Τζελαλудδίν. Τότε ὁ Κιάμελ, ζητήσας τὴν συμμαχίαν τοῦ Φρειδερίκου, ὑπέσθη νὰ τῷ παραδώσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Φρειδερίκος, ἅμα λαδὼν τὴν πρόσκλησιν ταύτην, ἀναχωρεῖ διὰ τὴν ἁγίαν Γῆν, καὶ κατ' Αὐγούστον τοῦ 1228 ἀποβιβάζεται εἰς Πτολεμαῖδα. Οἱ ἐκεῖ Χριστιανοὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὑπεδέχθησαν αὐτόν ὡς σωτῆρα, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον, ῥαδιουργηθέντες ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ Πάπα, ἠλλαξάν διαγωγὴν. Ὁ Φρειδερίκος, ἀπαστείλας πρεσβευτὰς πρὸς τὸν Κιάμελ, ὑπεμίμησεν αὐτῷ τὰς ὑποσχέσεις του· ὁ Κιάμελ, καίπερ ἀπαλλαγὴς τοῦ ἀπὸ τῶν Χοβαρεσμιῶν κινδύνου, ἐθεώρησε, διὰ τὸν ἐν τῷ μεταξύ ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του, πρόνιμον νὰ μὴν ἀποσύρῃ τὴν ὑπόσχεσιν του, καὶ ἐπὶ τούτῳ συνωμολόγησε τῇ κ'. Φεβρουαρίου τοῦ 1229 μετὰ τοῦ Φρειδερίκου δεκαετὴ ἀναχωρῆν. καὶ ἦν ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ Βηθλεὲμ, ἡ Ναζαρέτ καὶ ὅλα τὰ παρὰ τὴν Ἰόππην καὶ τὴν Πτολεμαῖδα παραχειμένα χωρία ἐδόθησαν εἰς τοὺς Σταυροφόρους, ἐπὶ τῷ ὄρω ὅμως ἵνα αὐτοὶ μὲν μὴ ζητήσωσι πλεοντέραν χωρῶν ἐπέκτασιν μηδὲ ν' ἀνεγείρῃσι τὰ τεῖχος τῆς Ἱερουσαλήμ, οἱ δὲ Μωαμεθανοὶ νὰ ἔχωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τὸν ναὸν τοῦ Ὁμάρ. Τὴν ἀναχωρῆν ταύτην ἐθεώρησαν Χριστιανοὶ τε καὶ Μωαμεθανοὶ ὡς ἀσεβῆ καὶ ἱερόσυλον· καὶ οἱ μὲν Μωαμεθανοὶ ἐθρήνουν τὴν στέρησιν τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁ δὲ λατινικὸς Κλῆρος ἀφώριζε τὴν ἁγίαν Πόλιν. Ὁ Φρειδερίκος, μηδὲν προσέχων εἰς τὴν κατακραυγὴν καὶ τὴν ἀντίπραξιν ταύτην, ἐπορεύθη ἐν ἔαρι τοῦ 1221 εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐπέθηκεν ἰδίαις χερσὶ τὰ στέμματα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ἀνευ τινας τελετῆς, τιμωρήσας αὐστηρῶς τοὺς ἀντιπολιτευομένους καὶ διορίσας κληρικοὺς ἐκ τῆς ἰδίας μερίδος· ἀλλ' οἱ Λατῖνοι οὗτοι κληρικοὶ, οἵτινες, ἐπωφεληθέντες ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ἐπανῆλθον εἰς Ἱερουσαλήμ, καταλαβόν-

¹⁾ Ἐν τῇ πολιορκίᾳ ταύτῃ τῆς Δαμιάττης ἀπώλοντο περὶ τὰς 63,000 κατοίκων.

τες ὑπὸ τὴν κυριότητά των, τὰ ἐν αὐτῇ Προσκυνήματα ἐξήσκησαν ἄλογον μῖσος κατὰ τῶν Ὀρθοδόξων.

«Ὁ ἐπίσρακτος Λατινοπατριάρχης, μὴ ἀνεχόμενος τοὺς εἰς τὰς ἀρετὰς τοῦ τότε Πατριάρχου τῶν Ὀρθοδόξων Λεοντίου ἀποδιδωμένους ἐπαίνους, ἀπέστειλεν ἐν καιρῷ νυκτός ἐνόπλους ἄνδρας, ὅπως ἀποκτείνωσιν αὐτόν· ἀλλ' ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ, ἀορασίᾳ πατάξαντος τοὺς ἀποσταλέντας τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ. Τούτου δὲ διαδοθέντος ἀνὰ τὴν Συρίαν καὶ Κιλικίαν, ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου, φοβούμενος μή τι πάθῃ ὁ ἅγιος, ἀπέστειλε γράμματα προσκαλῶν αὐτόν εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς Δαμασκού ἄρχων, καίπερ Ἀγαρηνός, παρ' ἐαυτῷ προσεκάλει αὐτόν μετὰ πολλῆς τῆς εὐνοίας, ὑπισχνόμενος ὅτι θέλει χορηγήσει αὐτῷ πρὸς οἴκησιν μὲν τὴν ἐκεῖ ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεομήτορος τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησίαν, πρὸς διατροφήν δὲ σιτηρέσιον ἀνὰ ἓν χρυσοῦν καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Πρὸς τοῦτον τοίνυν ἀντεπιστείλας ὁ Πατριάρχης χάριν μὲν αὐτῷ ἐπὶ τῇ καλῇ προαιρέσει οὐ μικρὰν ὠμολόγει ἐκδηλῶν ὅτι δὲν δύναται ν' ἀπέλθῃ πρὸς αὐτόν, οἷα δὲ προσκεκλημένος παρὰ τοῦ βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος· ἐξητήτετο ὅμως παρ' αὐτοῦ ἀντὶ πάσης δωρεᾶς τε καὶ χάριτος ἵνα πέμψῃ πρὸς αὐτόν γράμμα ἐξασφαλιστικὸν ἀπὸ τῶν ἐν θαλάσῃ πειρατῶν αὐτοῦ· τοῦθ' ὅπερ ὁ Ἀμιράς ἀμέσως ἐξετέλεσεν, διατάξας ἵνα αὐτός τε καὶ ἅπαντες οἱ μετ' αὐτοῦ Ῥωμαῖοι διάγωσιν ἀνενόχλητοι ὅλως καὶ ἀπαθεῖς, προσεπιχαρίζόμενος ἔτι αὐτῷ καὶ Λατίνους ἐξήκοντα, ὅσοι τυχὸν ἤθελον νὰ συναποπλεύσωσι μετ' αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἀλλ' οἱ καλοὶ Λατῖνοι οὐ μόνον δὲν ἐπηρεάσθησαν εἰς τοὺς κατὰ τοῦ Πατριάρχου διωγμούς, ἀλλὰ πολλάκις δὲν ἀφῆκν αὐτόν θερμῶς δεηθέντα τε καὶ ἐξικετεύσαντα οὐθ' ἅπαξ νὰ ἱεροπραξῇ ἐν τῷ πανσέπτῳ καὶ ζωοδόχῳ Τάφῳ τοῦ Κυρίου, ἐπιτρέψαντες μόνον αὐτῷ τὴν ἀπλὴν τοῦ παναγίου τόπου προσκύνησιν μετὰ τῶν λοιπῶν καὶ Ὀρθοδοξούντων πιστῶν. Διὰ ταῦτα ἄρα ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης συμφερότερον ἔκρινε ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς ἁγίας Πόλεως»¹⁾.

Οἱ Σταυροφόροι τῆς Παλαιστίνης οὐδόλως ἐκέρδησαν ἐκ τῆς συνθήκης τῆς κ'. Φεβρουαρίου. Ἡ Ἱερουσαλήμ ἔμεινεν ἀνυπεράσπιστος καὶ ἀδιακόπως ὑπέκειτο εἰς τὰς εἰσβολὰς τῶν περὶ κατοικούντων Μωαμεθανῶν. Πολλάκις οἱ Χριστιανικοὶ φρουροὶ, προσβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, κατέφευγον εἰς τὸν πύργον τοῦ Δαβὶδ, τὸν μόνον ἐξ ὅλων τῶν λοιπῶν πύργων ἐναπολειφθέντα. Ὁ Φρειδερίκος διέτρεψεν ὀλίγας μόνον ἡμέρας ἐν Ἱερουσαλήμ· ἐπανελθὼν δ' εἰς Πτολεμαῖδα καὶ ἰδὼν ἑαυτὸν περιτοιχούμενον ὑπ' ἐχθρῶν καὶ συνωμοστῶν, ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ κράτος του.

¹⁾ Ἐκ χειρογράφ. κωδίκιου.

Ἐν ἔτει 1232 ὁ Πάπας Γρηγόριος συνεχάλεσε σύνθετον ἐν Σπολέττῳ, ἐν ᾧ παρευρέθη καὶ ὁ ἥδη μετὰ τῆς παπικῆς αὐλῆς συμφιλιωθείς Φρειδερίκος. Ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ἀπεφασίσθη ἵνα ἀποστείλωσιν εἰς Παλαιστίνην νέον σταυροφορικὸν στρατόν· ἀλλὰ τὰ κηρύγματα τῶν Δομινικανῶν καὶ τῶν Φραγκισκάνων ὑπὲρ τῆς σταυροφορίας ταύτης εἰς μάτην ἀντήχουν, καὶ μόλις μετὰ ἑπτὰ ἔτη (1239) ὁ κόμης τῆς Καμπανίας καὶ βασιλεὺς τῆς Ναβάρρας Θιβάλδος κατώρρωσε νὰ συναπαγάγῃ μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Παλαιστίνην εὐαρίθμους τινὰς Βαρώνους καὶ Ἱππότεας. Οἱ Χριστιανοὶ ἐνθαβρυνθέντες ἐκ τούτου παρέβησαν τὰς συνθήκας καὶ ἤρχισαν νὰ ὀχυρώνωσι τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν τοῦ Κορακίου, εἰσελθὼν εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, κατέστρεψε τὰ τε νέα ὀχυρώματα καὶ τὸν πύργον τοῦ Δαβὶδ, καὶ ἐξέβαλε τῆς πόλεως τοὺς Σταυροφόρους. Οἱ στρατιῶται τοῦ βασιλέως τῆς Ναβάρρας κατετροπώθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν παρὰ τὴν Γάζαν. Οὕτως ἐξέπνευσε, καὶ ἡ διὰ τοῦ Φρειδερίκου κατορθωθείσα ἐφήμερος αὕτη τῶν Σταυροφόρων εἰς Ἱερουσόλυμα ἐπάνοδος, διαρκέσασα μόλις δέκα ἔτη. Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Χριστιανικοῦ στρατοῦ, ἀποδιδόντες ὁ εἰς τῷ ἄλλῳ τὴν ἡτταν τοῦ στρατοῦ, ἐσυνθηκολόγησαν ἕκαστος κατ' ἰδίαν μετὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Οἱ Ναῖται καὶ τινες ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ συνωμολόγησαν ἀναχωρῆν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Δαμασκού· οἱ δὲ Ἰωαννῖται, ὁ βασιλεὺς τῆς Ναβάρρας καὶ οἱ δοῦκες τῆς Βρετανίας καὶ τῆς Βουργωνίας, συνθηκολογήσαντες μετὰ τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου, ὑπεχρεώθησαν νὰ συμμαχήσωσι μετ' αὐτοῦ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Συρίας ἐπὶ τῷ ὄρῳ τοῦ νὰ ἐπαναλάβωσι τοὺς ἁγίους Τόπους²⁾.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 1240 Ῥιχάρδος ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου τοῦ Γ', ἐλθὼν εἰς Παλαιστίνην μετ' Ἀγγλῶν στρατιωτῶν, εἶδε μὲ μεγάλην του ἐκπληξιν ὅτι οἱ Γάλλοι κατέλιπον τοὺς ἁγίους Τόπους, καὶ ὅτι τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ περιωρίζετο μόνον εἰς τινὰς παραλίους πόλεις. Ὁ Ῥιχάρδος ἦν ἀνεψιὸς Ῥιχάρδου τοῦ Λεοντοκάρδου, οὗτινος καὶ τὸ ὄνομα μόνον προὔξεναι τρόμον εἰς τοὺς Μωαμεθανούς· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ναῖται καὶ οἱ Ἰωαννῖται δὲν ἤθελον νὰ διακοφῶσι τὰς μετὰ τοῦ Σουλτάνου τῆς Δαμασκού συνθήκας καὶ νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὰς πολεμικὰς του ἐπιχειρήσεις, περιωρίσθησαν ν' ἀνανεώσωσι τὰς μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου Σάλεχ συνθήκας, ὅστις συγκατετέθη νὰ ἐγκαταλίπῃ εἰς

²⁾ Μεταξὺ τῶν Μωαμεθανῶν ἐβασίλευε τότε ἡ αὐτὴ διχνοῖα, οἷα καὶ μεταξὺ τῶν Σταυροφόρων. Ἀποθανόντος τῷ 1238 τοῦ Κιζιμέλ, ἀνεφύησαν μεταξὺ τῶν κληρονόμων του αἰματηραὶ διχνοῖαι· τὸν θρόνον αὐτοῦ κατέλαβεν ὁ υἱὸς του Σάλεχ.

τοὺς Φράγκους τὴν Ἱερουσαλήμ, τὴν Ναζαρέτ, τὴν Βη-
θλεὲμ καὶ τὸ ὄρος Θαβὼρ, καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐνταφί-
ασιν τῶν παρὰ τὴν Γάζαν πεσόντων Σταυροφόρων. Καὶ
οὕτως οἱ Σταυροφόροι, ἀπολαύοντες ἐπὶ τινα καιρὸν εἰρή-
νης, ἐπεχείρησαν ν' ἀνανεώσωσι τὰ τεῖχη τῆς Ἱερουσα-
λήμ, καὶ ἠλπίζον αἰσιώτερον μέλλον, καθ' ὅσον μάλιστα
οἱ ἡγεμόνες τῆς Δαμασκοῦ, τοῦ Κορακίου καὶ τῆς Ἐμέ-
σης, συμμαχήσαντες μετ' αὐτῶν, ὑπέσχοντο νὰ παραχω-
ρήσωσιν αὐτοῖς τὴν Γαλιλαίαν καὶ νὰ καταστήσωσιν αὐ-
τοὺς μετόχους τῆς κατακτήσεως τῆς Αἰγύπτου.

Ἀλλὰ δὲν παρήλθεν ἔτος, καὶ ἐχθρὸς φοβερὸς ἔρχεται
νὰ διαταράξῃ τὴν ἡσυχίαν των. Οἱ Χοβαρέσμιοι, ἐκβλη-
θέντες ἐκ τῆς χώρας των διὰ τῆς ὑπὸ τὸν Ἰζιγγιζχάν
εἰσβολῆς τῶν Τατάρων, διεκλαδίσθησαν καθ' ὅλην τὴν
μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ὁ τῆς Αἰγύπτου Σουλ-
τάνος, ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς συμμά-
χους των καὶ ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ πάσης εἰσβολῆς, προσε-
κάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὰ βάρβαρα ταῦτα στίφη τῶν
Χοβαρεσμιῶν καὶ τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ κατακτήσωσι τὴν
Παλαιστίνην ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τοῦ νὰ παραχωρήσῃ αὐτὴν
εἰς αὐτοὺς. Εἰκοσακισχίλιοι Χοβαρέσμιοι ἵππεις ἤρχισαν
ἀμέσως νὰ λεηλατῶσι τὰ παράλια τῆς Τριπόλεως καὶ
τῆς Γαλιλαίας, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐνεφανίσθησαν ἐνώπιον
τῶν πυλῶν τῆς Ἱερουσαλήμ (1244). Ἡ εὐάριθμος φρου-
ρὰ τῆς ἁγίας Πόλεως, μὴ δυναμένη νὰ ὑποστῇ τὴν προσ-
βολὴν τῶν στιφῶν τούτων, ἀνεχώρησε παρακολουθουμένη
καὶ ὑφ' ὅλων τῶν κατοίκων. Οἱ Χοβαρέσμιοι εἰσῆλθον εἰς
τὴν Ἱερουσαλήμ, χωρὶς ν' ἀπαντήσωσιν οὐδεμίαν ἀντίστα-
σιν· θεωρήσαντες δὲ μικρὸν πρᾶγμα τὸ νὰ φονεύσωσι
τοὺς ὀλίγους κατοίκους, οἵτινες μὴ δυνάμενοι ν' ἀναχω-
ρήσωσιν ἔμειναν ἐν τῇ πόλει, μετεχειρίσθησαν στρατήγη-
μα ἀντάξιον τῆς αἰμοδορίας των· διεκήρυξαν ὅτι θέλου-
σιν ἀφήσει ἀβλαβεῖς ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως, ἐὰν
ἐπανεέλθωσιν· ἀλλ' ἅμα οὗτοι ἐπανῆλθον ἐπιτεθέντες κατ'
αὐτῶν, ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δ' ἠχμαλώτισαν·
ἔσκαψαν τοὺς τάφους καὶ ἐκβαλόντες τὰ ὀστέα, παρέδω-
καν αὐτὰ εἰς τὸ πῦρ. Οἱ Ναῖται καὶ οἱ Ἰωαννῖται, ἀφή-
σαντες ἐπὶ τέλους τὰς διχονοίας, συνήθροισαν πάντας
τοὺς δυναμένους νὰ ὀπλοφορῶσι Χριστιανούς καὶ, προσ-
καλέσαντες εἰς βοήθειάν των τοὺς Μωαμεθανούς συμ-
μάχους των, ἀνέλαβον νὰ σώσωσι τὴν Παλαιστίνην ἀπὸ
τῶν φοβερῶν τούτων ἐχθρῶν. Εἰς μάτην οἱ Μωαμεθα-
νοὶ σύμμαχοι προσεπάθησαν νὰ μετριάσωσι τὸ παράβο-
λον θάρρος τῶν Φράγκων, παριστῶντες αὐτοῖς πόση θὰ
ἦτον ἡ ἀφροσύνη των. ἐὰν ἀνέθετον τὴν σωτηρίαν των
εἰς τὴν τύχην μιᾶς μόνης μάχης, καὶ συμβουλευόντες
αὐτοὺς ν' ἀρκεσθῶσι κατὰ τὸ παρὸν μὲ τὴν κατοχὴν ὁ-
χυρῶν θέσεων· ὁ πολεμικὸς ζήλος τοῦ Λατινοπατριάρ-
χου ὑπερίσχυσε τῆς φρονήσεως· οἱ συμμαχικοὶ στρα-

τοὶ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Μωαμεθανῶν κινήσαντες ἀ-
πῆντησαν τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Γάζης, αἵτι-
νες ἔτι μίαν φορὰν ἐπέπρωτο νὰ ποτισθῶσι μὲ χειμάρ-
ρους αἵματος ἀνωφελῶς ἐκχυθέντος. Μάχη φονικωτάτη,
διαιρέσασα δύο ἡμέρας, ἀπέληξεν εἰς ἥτταν ὁλοσχερῇ
τῶν Φράγκων, καὶ ὑπὲρ τὰς 30,000 μαχητῶν Φράγ-
κων τε καὶ Μωαμεθανῶν ἔπεσον εἰς τὸ πεδῖον τῆς μά-
χης ἢ ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ναϊτῶν καὶ
τῶν Ἰωαννιτῶν ἐφονεύθησαν, τὰ δὲ λείψανα τοῦ στρατοῦ
μετὰ τοῦ Λατινοπατριάρχου, τοῦ αἰτίου τῆς κατατρο-
φῆς ταύτης, κατέφυγον εἰς Πτόλεμαῖδα, τὸ μόνον ἐναπο-
λειφθὲν αὐτοῖς ἄστυον. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ τῆς
Αἰγύπτου Σουλτάνος κατέλαβε τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ πά-
σας τὰς ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῆς Δαμασκοῦ τοῖς Φράγκοις
παραχωρηθείσας πόλεις. Οἱ Χοβαρέσμιοι ἔμειναν ἐπὶ τινα
ἔτι χρόνον ἐν Παλαιστίνῃ, λεηλατοῦντες τὰς χώρας αὐ-
τῆς· ἀλλ' ἐν ἔτει 1246 κυριεύσαντες τὴν Δαμασκόν, ἀ-
πῆτουν ἀποκλειστικῶς παρὰ τοῦ Σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου
τὰς τῆς Παλαιστίνης χώρας, ὥς ὑπεσχέθη αὐτοῖς. Τότε
οὗτος συμμαχήσας μετὰ πολλῶν τῆς Συρίας ἡγεμόνων,
καὶ κατατροπώσας αὐτοὺς εἰς δύο μάχας, τοὺς ἠνάγκασεν
(1247) νὰ ἐξέλθωσι τῆς Παλαιστίνης· καὶ οὕτως ἡ Πα-
λαιστίνη ἔμεινεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Αἰγυπτίων Σουλ-
τάνων.

Ἡ παρὰ τὴν Γάζαν ἥττα τῶν Σταυροφόρων ἤχησε
θλιβερώτατα ἐν Εὐρώπῃ καὶ προεκάλεσε νέαν σταυροφε-
ρίαν. Ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος ἀπεφάσισε
νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς ταύτης· ἀλλ' ἐνεκα τῆς μεταξὺ αὐ-
τοῦ καὶ τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Δ' ὑφισταμένης δια-
φορᾶς οὐ μόνον ἐκηρύχθη ἀνάξιος νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν
ιερόν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ ἀφωρίσθη. Εἰς μάτην ἐμεσίτευσεν
ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος, ὁ ἐπικαλούμενος Εὐ-
σεβής· ὁ Πάπας ἔμεινεν ἀκαμπτος. Ὁ Λουδοβίκος μόνος
ἀνέλαβε τὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Παλαιστίνης πόλε-
μον, παρορμηθεὶς εἰς τοῦτο ἐκ τε τῆς εὐλαβείας του καὶ
ἰδίως τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ. Καθ' ἣν στιγμὴν ἠκούσθη
ἐν Εὐρώπῃ ἡ παρὰ τὴν Γάζαν ἥττα, ὁ Λουδοβίκος ἠσθέ-
νει ἐπικίνδυνον ἀσθένειαν· ἀμέσως δ' ἔταξεν ἵνα, ἅμα λαθῇ,
λάβῃ τὸν σταυρὸν καὶ μεταβῇ εἰς Παλαιστίνην. Οὕ-
τε αἱ παρακλήσεις τῆς μητρὸς του, οὔτε αἱ ἀποτροπαὶ
τῶν πιστοτέρων του ὑπουργῶν, ἠδυνήθησαν νὰ κλονήσωσι
τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ. Ὁ Λουδοβίκος συνοδευόμενος ὑπὸ
τῶν τριῶν ἀδελφῶν του, Ῥοβέρτου τοῦ κόμητος τῆς
Ἀρτησίας, Ἀλφόνσου τοῦ κόμητος τῆς Πικταυίας καὶ
Καρόλου τοῦ κόμητος τῆς Ἀνδεγαυίας καὶ ὑπὸ τῆς
βασιλείσης Μαργαρίτας, διεπεραιώθη κατ' Αὐγουστον
τοῦ 1248 εἰς Κύπρον. Οἱ Γάλλοι διαχειμάσαντες ἐν-
ταῦθα, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' ἀρχὰς οὐχὶ κατὰ
τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Μωαμεθανῶν, ἀλλὰ κατὰ τῆς Αἰ-

γύπτου. Ἀποδιδοθέντες δ' ἐνταῦθα κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1249, ἐκυρίευσαν ἄνευ τινὸς δυσκολίας τὴν Δαμιιάττην· ἀλλ' ἐπιχειρήσαντες νὰ προχωρήσωσιν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἔπαθον, καίπερ συμποσούμενοι εἰς 60,000, τὰ πάνδεινα καὶ ἔφθασαν εἰς ἐσχάτην ἀμηχανίαν. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου Ῥοβέρτος ἐθανατώθη· ἅπαντες σχεδὸν οἱ Γάλλοι, ἐν οἷς καὶ ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος μετὰ τῶν λοιπῶν δύο ἀδελφῶν του, συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι· ἡ τύχη των ὑπῆρξε φοβερά· πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ ἄλλοι ἐτυραννήθησαν ἀπανθρωπότερα ὑπὸ τῶν Μамελοῦκων. Μετὰ πολλὰς δὲ διαπραγματεύσεις κατεπεῖσθη τέλος πάντων ὁ τὸν ἐν τῷ μεταξύ ἀποβιώσαντα πατέρα του Σάλεχ διαδεχθεὶς Σουλτάνος Τουρανσάχ ν' ἀπελευθερώσῃ τὸν Λουδοβίκον καὶ τοὺς λοιποὺς αἰχμάλωτους καὶ συνωμολόγησε δεκάσεις ἀναχωγὰς, καθ' ἃς αὐτὸς μὲν ἔλαβε τὴν Δαμιιάττην, οἱ δὲ Φράγκοι διετήρησαν τὰς ἐν Παλαιστίνῃ πόλεις των, ἐπὶ τῇ ὑποχρεώσει νὰ πληρώσωσιν ὑπέρδικα λύτρα διὰ τοὺς αἰχμάλωτους. Ὁ Λουδοβίκος ἀπέπλευσεν εἰς Πτολεμαῖδα καὶ, ἐπειδὴ, δολοφονηθέντος ὑπὸ τῶν Μамελοῦκων τοῦ Τουρανσάχ, δὲν ἐτηρήθησαν ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἅπαντες οἱ ὅροι τῆς ἀναχωγῆς, ἀπεφάσισεν ἀντὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ μείνῃ ἐν Παλαιστίνῃ καὶ νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ, καὶ τοι ἔμεινεν ἐνταῦθα τρία ἔτη, οὐδὲν ἡδυνήθη νὰ κατερθῇ διὰ τὸ ὀλιγάριθμον τοῦ στρατοῦ. Ὅτι δὲ μόνον ἄξιον λόγου ἔπραξεν, ἦν ἡ ἀνάρθρωσις τῶν τειχῶν των ὑπὸ τῶν Φράγκων κατεχομένων πόλεων. Ἡ εἰδησις τοῦ θανάτου τῆς μητρὸς αὐτοῦ Βλάχκης, ἣν εἶχεν ἀφήσει ἐν καιρῷ τῆς ἀπουσίας του ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς, ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀναχωρήσῃ τῇ 24 Ἀπριλίου 1254.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Λουδοβίκου ἤρχισαν πάλιν αἱ μεταξὺ τῶν Ναϊτῶν καὶ τῶν Ἰωαννιτῶν διενέξεις· αἱ μὲν κατεδίωκον τοὺς δὲ μετ' ἀνηκούστου λύσσης, καὶ τὸ αἶμα ἔτρεχε ποταμιοδόν. Ἐν Αἰγύπτῳ δὲ μετὰ τινα ἔτη ἐξεβράγχη φοβερά θύελλα. Δολοφονηθέντος τοῦ Τουράν Σάχ, τοῦ τελευταίου γόνου τῆς δυναστείας τῶν Εἰουβιδῶν ὁ Τουρκιμάνος Ἀζίζουδδὴν Αἰβέκ ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ κράτους, καὶ ἐκυβέρνησεν κατ' ἀρχὰς μὲν ἐν ὀνόματι τῆς Σουλτάνης Σατζρ-ουδδούρ, μετὰ ταῦτα δὲ ὡς πρῶτος Σουλτάνος τῆς δυναστείας τῶν Βαχριτῶν Μамελοῦκων· ἀλλὰ πῶ 1257 ἡ Σουλτάνα ἐπνίξε τὸν Ἀζίζουδδὴν Αἰβέκ καθ' ὃν καιρὸν ἐλούετο, καὶ ὁ Ἐμίρης Κουτούζ, Μамελοῦχος καὶ οὗτος, ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους καὶ τὸν πῖτον τοῦ Σουλτάνου· τὸν Κουτούζ ὅμως ἐδολοφόνησεν ὁ Βιβάρς Βονδοκάρ, ὁ καὶ τὸν Τουράν Σάχ δολοφονήσας, καὶ ἀνεκνήρυξθη ὑπὸ τῶν Μамελοῦκων Σουλτάνος. Τὸ πρῶτον τοῦ Βιβάρς ἔργον ἦν ἡ ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης παντελὴς ἀποδίωξις τῶν Φράγκων, οἵτινες ἤρχισαν νὰ ἐνισχυώμενται, ἐπωφελούμενοι ἐκ τῆς συναμολογηθείσης

δεκαετοῦς ἀναχωγῆς καὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Τατάρων εἰς Συρίαν¹⁾. Ὅθεν εἰσβαλὼν καὶ τῷ 1264 εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ κατεδαφίσας τὰς ἐν Ναζαρέτ καὶ ἐν τῷ Θαβωρίῳ ὄρει Ἐκκλησίας, ὥρμησε κατὰ τῆς Πτολεμαίδος, ἣν ἤρξατο νὰ πολιορκῇ· καίτοι δὲ ἡ πολιορκία τῆς πόλεως ταύτης ἔβαινε κατ' εὐχὴν, ὁ Βιβάρς ἠρκέσθη νὰ λεηλατῇ τὰ περὶ τὴν πόλιν χωρία, καὶ ἐντεῦθεν ἀπῆλθεν ἵνα κυριεύσῃ τὴν Καισάρειαν (1265) καὶ τὴν Ἀπολλωνίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1266) ἐκυρίευσεν τὸ Σαφάδ, τὴν Ἰόππην, τὴν Ῥέμλην, καὶ μετὰ δύο ἔτη (1268) τὴν Ἀντιόχειαν, ὥστε αἱ ἐν Παλαιστίνῃ κτήσεις τῶν Φράγκων περιορίσθησαν εἰς μόνην τὴν Πτολεμαίδα, τὴν Τρίπολιν καὶ τινα ἄλλα μικρὰ χωρία.

Ἡ εἰδησις τῶν θριάμβων τοῦ Βιβάρς παρώτρυνε τὸν Λουδοβίκον ἵνα παρασκευάσῃ ἐν Εὐρώπῃ νέαν σταυροφορίαν· ταύτην δὲ τὴν φορὰν καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκος ὁ Γ'. ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἐδουάρδον (τὸν μετέπειτα βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἐδουάρδον τὸν Α'.) νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην. Ὁ Λουδοβίκος, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν τριῶν υἱῶν του, ἐκίνησε τῷ 1270 μετὰ στρατοῦ ἐξ 60,000 ἀνδρῶν διὰ τὴν Παλαιστίνην· ὁ πανούργος ὅμως αὐτοῦ ἀδελφὸς Κάρολος ὁ Ἀνδεγαυκὸς, ὥστις πρὸ μικροῦ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ἐν Νεαπόλει, θελήσας νὰ ἐπωφεληθῇ ἐκ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, κατέπεισε τὸν ἀδελφόν του νὰ μεταβῇ οὐχὶ εἰς Παλαιστίνην, ἀλλ' εἰς Τύνιδα, ὅπου μετ' ὀλίγας ἐβδομάδας ὅτε Λουδοβίκος καὶ ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἐγένοντο θύματα τοῦ Ἀφρικανικοῦ κλίματος.

Ὁ Ἐδουάρδος ἔφθασεν εἰς Παλαιστίνην τῷ 1271· πάντες δὲ οἱ περὶ αὐτὸν συσσωματωθέντες Σταυροφόροι συνεποσοῦντο μόλις εἰς 12,000 ἀνδρῶν. Ἀλλ' αἱ πλείους τῶν Φράγκων ἡγεμόνων τῆς Συρίας εἶχον ἤδη συναμολογήσει συνθήκας μετὰ τῶν Σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου καὶ δὲν ἦσαν διατεθειμένοι νὰ περιπλεχθῶσιν εἰς πόλεμον, ἐξ οὗ οὐδὲν καλὸν ὑπισυχόντο αἱ μικραὶ περὶ τὸν Ἐδουάρδον δυνάμεις. Πλὴν οἱ Ναῖται καὶ οἱ Ἰωαννῖται συνεκεντρώθησαν περὶ τὸν Ἀγγλον πρίγκηπα, ὁ δ' οὕτω συγκροτηθεὶς μικρὸς στρατὸς μετὰ τινα εἰς τὴν Φοινίκην ἐκδρομὴν ἐξεστράτευσεν κατὰ τῆς Ναζαρέτ, ἐλεηλάτησεν αὐτὴν καὶ κατέσφαξε πάντας τοὺς ἐν αὐτῇ Μωαμεθανούς. Μετὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἀξίαν μᾶλλον ληστῶν ἢ ἐνὸς πρίγκηπος, ὁ Ἐδουάρδος ἐπέστρεψεν εἰς Πτολεμαίδα. Ἡμέραν τινα, καθ' ἣν ἐκοιμάτο μόνος ἐν τῷ οἰκήματί του, ἀγνωστὸς τις εἰσελθὼν ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀπεσταλμένου καὶ ὁρμήσας τὸν ἐπλήγωσε δι' ἐγχειρίδιον· ἀλλ' ὁ Ἐδουάρδος, καίπερ πληγωμένος, ἀναστὰς ἐβόρυψε κάτω τὸν δολοφόνον καὶ τὸν ἐθανάτωσε. Αἱ πληγαὶ

¹⁾ Τοὺς Τατάρους τούτους, εἰσβαλόντας ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Χολαγού εἰς Συρίαν, ἐξεδίωξεν ὁ Κουτούζ.

τοῦ Ἐδουάρδου δὲν ἦσαν θανάσιμοι καὶ διὰ τοῦτο ἰάθησαν ταχέως διὰ τῆς περιθάλψεως τῆς συζύγου τοῦ Ἐλεωνόρας, ἣτις, φοβουμένη μήπως τὸ ἐγγχειρίδιον ἦν δηλητηριασμένον, ἐμύζησεν αὐτάς. Μετὰ τὸ συμβάν τοῦτο ὁ Ἐδουάρδος παρεδέχθη τὴν ὑπὸ τοῦ Βιβάρς προταθεῖσαν ἀνακωχὴν, δυνάμει τῆς ὁποίας οἱ Φράγκοι διετήρησαν τὴν Πτολεμαῖδα, τὴν Τρίπολιν καὶ τινὰ ἄλλα χωρία· καὶ οὕτως ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Εὐρώπην χωρὶς νὰ κατορθώσῃ τι.

Ὁ Βιβάρς ἀπέθανεν ἐν Συρίᾳ τῇ 1272· αἱ δ' ἔνεκα τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀναφυεῖσαι ταραχαὶ καὶ αἱ εἰσβολαὶ τῶν Τατάρων ἐνεθάρρουν τοὺς Φράγκους ὅπως λάβωσι τὰ ὅπλα. Ὁ Καλαοὺν, ὅστις ἐσφετερίσθη τὸν Θρόνον τῆς Αἰγύπτου, παραγκωνίσας τοὺς υἱοὺς τοῦ Βιβάρς, ἐνίκησε τοὺς Τατάρους· οἱ δὲ Φράγκοι, περιορισθέντες εἰς μόνας τὰς ἰδίας τῶν δυνάμεις, ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσιν εἰρήνην, ἣτις καὶ συνωμολογήθη τῇ 1283· ἀλλ' οἱ Φράγκοι, ἀντὶ νὰ μετριοφρονῶσι, παρεξέτρεποντο εἰς πλεῖστας ὅσας καταχρήσεις. Τότε ὁ Καλαοὺν, ἐκστρατεύσας κατὰ τοῦ φρουρίου Μάρκαπ, τοῦ μεταξὺ τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Λαοδικείας κειμένου καὶ ἀνήκοντος εἰς τοὺς Ἰωαννίτας, κυριεύει αὐτό· μετὰ δὲ τέσσαρα ἔτη (1289) κυριεύει καὶ τὴν Τρίπολιν. Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον ἤρχισε ν' ἀπειλῇ καὶ τὴν Πτολεμαῖδα· ἀλλ' εἴτε φοβούμενος τὴν ἀπελπισίαν τῶν Φράγκων, εἴτε μὴ νομίζων τὸν καιρὸν εὐνοϊκόν, παρεδέξατο τὴν παρ' αὐτῶν προταθεῖσαν διετὴ ἀνακωχὴν. Πλὴν μετὰ τινὰ καιρὸν ἡ δολοφονία Μωαμεθανῶν τινων δολοφονηθέντων ὑπὸ τινος Φράγκου, οὗτινος τὴν γυναῖκα ἀπεπλάνησεν εἰς Μωαμεθανός, ἐδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Καλαοὺν ἵνα ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Πτολεμαίδος· ἀλλὰ καθ' ὃν καιρὸν ἡτοιμάζετο νὰ κινήσῃ κατ' αὐτῆς, καταλαμβάνει αὐτὸν ὁ θάνατος. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀσ'ραρ ἀνέλαβε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ σχέδιον τοῦ πατρὸς του.

Ἡ πολιορκία τῆς Πτολεμαίδος ἤρχισε κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1291. Ὁ Σουλτάνος προσέβαλε τὴν πόλιν μετὰ σημαντικῶν δυνάμεων· ὁ στρατὸς του συνέκειτο ἐξ 60,000 ἱππέων καὶ ἐξ 140,000 πεζῶν, ὑπὲρ τὰς 300 δὲ πολιορκητικὰς μηχανὰς ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Οἱ Φράγκοι τῆς Πτολεμαίδος κατ' ἀρχὰς μὲν ἠλπίζον ὅτι θὰ λάβωσιν ἔξωθεν βοήθειαν, ἀλλὰ ματαιωθείσης τῆς ἐλπίδος τῶν ταύτης, ἤρχισαν ν' ἀπελπίζονται. Αἱ τάξεις τῶν πολεμιστῶν τῶν ἡραιούντο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ, τὸ δὲ πλεῖστον τῶν κατοίκων λαμβάνοντες τὰ πλοῦτη τῶν ἐφευγον. Τὴν δ' Μαΐου ὁ Σουλτάνος ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου, καὶ ἡ μάχη διήρκεσε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, ἕως οὗ ἐπελθοῦσα ἡ νύξ ἠνάγκασε τοὺς Μωαμεθανοὺς ν' ἀποσυρθῶσιν· ἀλλὰ κατὰ τὴν νύκτα ταύτην ἔφυγεν ὁ βασιλεὺς

τῆς Κύπρου μεθ' ὅλων τῶν ἱππέων του καὶ τρισχιλίων πολεμιστῶν. Τὴν ἐπιούσαν οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπανέλαβον τὴν ἐφοδὸν, καὶ διὰ τινος ῥήγματος τοῦ τείχους εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἀπαντήσαντες ἀντίστασιν ἀπεγνωσμένην ἀπεσύρθησαν περὶ τὸ ἑσπέρας διὰ τοῦ αὐτοῦ ῥήγματος, δι' οὗ εἰσῆλθον. Τέλος τὴν 17 Μαΐου ὁ Σουλτάνος ἔδωκε τὸ σύνθημα καὶ τρίτης ἐφόδου, καὶ ἡ ἀντίστασις ὑπῆρξεν ἐτι ζωηροτέρα· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπέκυψαν οἱ Φράγκοι εἰς τὴν δυνάμει τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ ὅλη ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας καὶ εἰς τὴν σφαγὴν· ὅσοι ἠδυνήθησαν νὰ σωθῶσιν ἀπὸ τῆς σφαγῆς κατέφυγον εἰς τὸν λιμένα. Ὁ Λατινοπατριάρχης, συρθεὶς ἀκουσίως καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ ἐπιβιβασθῇ, ἐδέχετο εἰς τὸ πλοῖόν του πάντας τοὺς προσερχομένους· ἀλλὰ τὸ πλοῖον κατεποντίσθη καὶ ἅπαντες, ποιμὴν τε καὶ ποίμνιον, ἐπνίγησαν. Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τῆς Πτολεμαίδος καὶ αἱ λοιπαὶ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Φράγκων εἰσέτι εὐρισκόμεναι πόλεις ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς, οἱ δὲ Μωαμεθανοὶ κατέστρεψαν διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας πᾶν ὅ,τι ἀνεμίμνησκε τοὺς Σταυροφόρους· καὶ οὕτως ἐξωντώθη πᾶν ἔχνος σταυροφορικῆς κυριαρχίας ἐν Παλαιστίνῃ. Ἡμεῖς δ' ἀντὶ πάσης ἡμετέρας περὶ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ σταυροφοριῶν κρίσεως ἀρκούμεθα νὰ ἐπισφραγίσωμεν τὸ ζοφερόν τοῦτο καὶ ὀλέθριον εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἐπεισόδιον τῆς παγκοσμίου ἱστορίας διὰ τῶν ἐξῆς λόγων τοῦ σοφωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Δουθίου· «Ὁ Ἐρημίτης, λέγει, Πέτρος ὁ παρακινήσας τὸν Οὐρβανὸν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν, ἵνα ποιήσῃ ἐλευθερίαν τῆς ἁγίας Γῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἥς Πατριάρχης ἦν τότε ὁ μακαρίτης Συμεὼν, ἄρα εἶδε ὅσα εἰς ἐκεῖνο τὸ ποίμνιον κακὰ οἱ Λατῖνοι ἐποίησαν· πρῶτον γὰρ τὸν Λατινοεπίσκοπον αὐτῶν Ἀρνούλφον ἰονόμασαν Πατριάρχην ἀπὸ τοῦ ἀνόμου ἀξιώματος τοῦ Ῥώμης, καταφρονούντες τῶν μεγάλων καὶ ἱσοτήμων τοῖς Πάπαις Πατριαρχῶν, καὶ βάλλοντες εἰς τὸν γνήσιον ποιμένα λύκον καὶ ἐπιβάτην· δεῦτερον, ἐγγὺς τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Τάφου, ὅπου περ ἦσαν εἰς τὸ ἀνατολικόν καὶ νότιον μέρος προαύλια καὶ στοαὶ (ὡς γὰρ γράφει ὁ Εὐσέβιος βιβλίῳ τρίτῳ εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου, αἱ αὐλαὶ καὶ τὰ προαύλια τοῦ σεβασμιωτάτου τούτου ναοῦ ἔφθανον ἕως τοῦ φόρου, ἐν ᾧ ἦσαν αἱ ἐξώτεραι πύλαι τῶν προαυλίων) ἐκτίσαν παλάτια καὶ ἐργαστήρια χωρὶς εὐλαθείας τινός· τρίτον, ἡ Ἐκκλησία διδάσκει, ἐν οἰκότητι ἐκκλησίας εἰσὶν ἅγια λείψανα, μὴδὲνα ἐκεῖ νεκρὸν θάπτεσθαι, αὐτοὶ δὲ οἱ αὐτοχειροτόνητοι βασιλεῖς Λατῖνοι εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου τὸ μέγα μαρτύριον καὶ ὁ θεοδέγμων Τάφος, τὸ ἀσύγκριτον θαῦμα, ἐκεῖ ἐτάφησαν, ἔνδον εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Τάφου, ἐγγὺς τῆς προσκυνητῆς Ἀποκαθηλώσεως τοῦ Σωτῆρος, καὶ ὑποκάτω τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ· τέταρτον, συνέχισαν

τὸ τακτικὸν τοῦ Θρόνου τοῦ ἀποστολικοῦ, καὶ ἐποίησαν τὴν Τύρον Μητρόπολιν, ὡς ἦν καὶ πρότερον, δόντες αὐτῇ καὶ Ἐπισκοπὰς. Ἀκην, Βηρυτὸν, Σιδῶνα καὶ Πανειάδα· δευτέραν Μητρόπολιν ἐποίησαν τὴν Καισάρειαν, δόντες αὐτῇ Ἐπισκοπὴν τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Σεβάστειαν· τρίτην τὴν Ναζαρέτ, δόντες Ἐπισκοπὴν τὴν Τιβεριάδα· τετάρτην τὴν Πέτραν, ἔχουσιν Ἐπισκοπὴν τὸ ὄρος Σινᾶ, τῷ δὲ ψευδοπατριάρχῃ Ἱεροσολύμων ἔδωκαν Ἐπισκοπὰς, Βηθλεὲμ, Χεβρών καὶ Λύδδην. Ἰστέον ὅτι Ἀσκάλων, Ἰόππη, Ἀκκαρὸν, Καισάρεια, Πτολεμαῖς, Τύρος, Ναζαρέτ, Τιβεριάς καὶ ἄλλαι χώραι καὶ πόλεις τῆς ἀγίας Γῆς καὶ αὐτῇ ἡ Ἀντιόχεια, καίτοι γε ἦσαν καὶ κατοικισμένοι Σαρακηνοὶ πρότερον, ἀλλ' οἱ πλείους ἦσαν Ὀρθόδοξοι, καὶ τὰ χωρία ὀρθόδοξα, καὶ εἰ οἱ Ῥωμαῖοι ἐμάχοντο πολλὰ· καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἦσαν ὅμως αἱ ἄλλαι χώραι ἀνύποπτοι, καὶ εἶχον εἰρήνην· ἀπ' οὗ δὲ ἔλαβον οἱ Λατῖνοι τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ διέμεναν ἐκεῖ περίπου τὰ ἑκατὸν ἔτη, πολεμοῦντες πάντοτε μετὰ τῶν Ἀράβων Αἰγύπτου, Δαμασκού, Βαβυλῶνος καὶ τῆς ἐρήμου. συνέβη γενέσθαι τὴν ἐσχάτην φθορὰν καὶ κατασκαφὴν εἰς ὅλας τὰς τοιαύτας πόλεις καὶ χώρας, καὶ προσέτι ἀφανισμὸν εἰς τὰ Μοναστήρια πᾶ ἔξω καὶ ἔσω, καὶ εἰς τὸ τοῦ Θεωριίου ὄρους καὶ εἰς τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος καὶ τῆς Βηθλεὲμ. τὸ δυτικὸν μέρος, ἅπερ εἰσὶν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, καὶ σβεσθῆναι τὴν τιμὴν τῆς εὐσεβείας τόσον, ὥστε πάνυ ὀλίγους ὑπολειφθῆναι Χριστιανούς καὶ εὐαριθμήτους. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὁ Νὰς τοῦ ἀγίου Γάβριελ ἔπαθε κακῶς, ἐπεὶ ὁ Σαλαδῖνος ἐξέβαλε τὰ παράθυρα, καὶ ἔκλεισε τοὺς τόπους αὐτῶν μετὰ ξηρολίθων, ἐξέβαλε τὴν ὀρθομαρμάρωσιν, ἐκρήμνισε τὰ περίξ, ἔλαβε τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἐποίησεν αὐτὸ τζαμὴ καὶ διδασκαλεῖον, καὶ αὐτὴν τὴν Ἱερουσαλὴμ κατηγόρῃσε, καὶ, εἰ ἔλιπεν ἡ μεγάλη ἐπιμέλεια Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, τοῦ προφθάσαντος αὐτὸν μετὰ πρέσβων καὶ δώρων, οὐκ εἶπεν ἂν μήτε σημεῖον εἰς τὰ Προσκυνήματα, καὶ εἰς ὅσα ἔμειναν Μοναστήρια καὶ Ἐκκλησίαι ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας. Ἀλλὰ καὶ μετέπειτα μετὰ τὸν Σαλαδῖνον πολλάκις ἐπολέμησαν Λατῖνοὶ καὶ Ἀράβες ἕως τῶν Ὀθωμανῶν περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, μέχρις οὗ ἠφανίσθησαν οἱ Χριστιανοὶ Φοινίκης, Συρίας, Ἀραβίας, Παλαιστίνης καὶ αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου· καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων αὐτὸς ὁ πόλεμος ἦν ἡ ἀρχή, ὅστις καὶ ἱερὸς ἐλέγετο, καθ' ὃν τρόπον ἱερὰ νόσος λέγεται ἡ λέπρα. Ἀλλὰ καὶ ὅσα διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν ἔπαθε Κύπρος, Πελοπόννησος, Ἑλλάς, αἱ Νῆσοι, ἰδίᾳ βιβλίῳ χρήζουσι τοῦ συγγραφῆναι. Οὕτω λοιπὸν τοῦ Οὐρβανοῦ καὶ Πασχάλη τῶν Παπῶν ἡ φροντίς διὰ τοὺς ἀγίους τόπους ἠρήμωσε τὸ ὑπόλοιπον τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας¹⁾.

¹⁾ Δοσιθ. Δωδεκάβιβλ. σελ. 787.

§ 17.

Ἀπὸ τῆς παντελοῦς ἀποδιώξεως τῶν Σταυροφόρων ἐκ τῆς Παλαιστίνης μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Σουλτὰν Σελήμ ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ 1291—1517 M. X.

Οἱ ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Βαχαριτῶν Μαμλούκων Σουλτάνοι ἐξουσίαζον τοῦ λοιποῦ εἰρηνικῶς τὴν Παλαιστίνην. Ἐκ τῶν Φράγκων οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ διαμεῖνῃ ἀκινδύνως ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀλλ' οἱ τῆς Ἀνατολῆς Χριστιανοὶ ἐτέλουν ἀκωλύτως καὶ ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας τῶν ἰδίων δ' οἱ Ὀρθόδοξοι, ὡς ἀποτελοῦντες τὸ κυριώτερον ἐν Παλαιστίνῃ χριστιανικὸν στοιχεῖον καὶ θεωρούμενοι δυνάμει σεβαστῶν τῇ ἐπιτιμῇ κυβερνήσει ἐγγράφων ὡς αἱ ἰδιοκτῆται τῶν Ἱερῶν Προσκυνημάτων, κατεῖχον αὐτὰ ἅπαντα ὑπὸ τὴν κυριότητά των, τελοῦντες μόνον φόρους τινάς, καὶ τοὶ ἐνίοτε ὑπερόγκους, διὰ τὴν ἀπλησίαν τῶν κρατούντων. Εἰς τὴν ἀνετον δὲ ταύτην ἀπόλαυσιν τῶν Ἱερῶν Προσκυνημάτων καὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἐξάσκησιν τῆς λατρείας των συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ ἡ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ πρεσβεία ἡ τῷ 1348 τῷ ἐκ Βαχριτῶν Σουλτάνῳ τῆς Αἰγύπτου Νάσρ-ουδδίν Χασάν ἀποσταλῆσα, δι' ἧς ὁ Αὐτοκράτωρ συνίστα τὸν παρὰ τῶν ἐξουσιαστῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ κατατρεχθέντα Πατριάρχην Λάζαρον καὶ ἐμεσίτευεν ἵνα οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Χριστιανοὶ, τὰ μοναστήρια, αἱ ἐκκλησίαι των καὶ οἱ Προσκυνηταὶ διατελῶσιν οὐ μόνον ἀνεπηρέαστοι, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐρίσκωσι διαφέντευσιν ἀπὸ τὸν Ἀμην τὸν εὐρισκόμενον αὐτόθι, ἵνα ὁ Πατριάρχης Ἱεροσολύμων μηδὲν ὑφίσταται διωγμὸν ἢ ἄλλην τινὰ προσβολὴν, καὶ ἵνα οἱ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως εἰσερχόμενοι μὴ περιφρονῶνται οὐδὲ ἐνοχλῶνται ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων· ἅπερ καὶ ἄλλα παρόμοια αἰτήματα ἐξεπληρώθησαν (Ὁρ. Καντακουζ. βιβλ. Δ'. καὶ Δοσιθ. Δωδεκαβιβλίου σελ. 864). Κατὰ ταύτην δὲ τὴν περίστασιν ὁ Πάπας Κλήμης ὁ ΣΤ'. διεμήνυσεν εἰς τὸν Καντακουζηνὸν ἵνα μεσολαβήσῃ, ὥστε ὁ Πατριάρχης Λάζαρος λάβῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Φραγκισκάνου τινός, οὗς ἐσκόπει μὲν ν' ἀποστείλῃ εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀνεχαιτίζετο ὅμως ὑποπτευόμενος τὸ πρὸς τοὺς Λατίνους μοναχοὺς ἀρχαῖον μῖσος καὶ τὴν ἀπέχθειαν τῶν Μαμελούκων. Τότε ὁ Πατριάρχης ἐμεσίτευσεν παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, καὶ λαβὼν ὀρισμὸν περὶ τούτου πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ, ὑπεδέξατο τοὺς ἀποσταλέντας Φραγκισκάνους, ἐγγυηθεὶς ὑπὲρ αὐτῶν ὡς ἀνυπόπτων. Παρακαλεσάντων δ' αὐτῶν τὸν Πατριάρχην ἵνα δώσῃ αὐτοῖς εἰς κατοικίαν ἓνα τῶν τοσούτων μοναστηρίων τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ εὐρισκόμενων, ἐδόθη αὐτοῖς ἡ ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν τῇ ἀγίᾳ Σιών ἐκκλη-

σια, ἐπειδὴ ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλήμ ἦν ἀδύνατον νὰ δε-
χθῶσιν αὐτοὺς οἱ Μουσουλμάνοι.

Τῷ 1382 ὁ Σουλτάν Μάλεκ Σάλεχ Χατζὶ ἐξεθρονί-
σθη ἐκ τοῦ αἰγυπτιακοῦ Θρόνου καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ
τοῦ Ἀπου-Σαῖδ-Π'αρκούκ ἀρχηγῷ τῆς δυναστείας τῶν
Κιρκασίων Μαμελούκων ¹⁾. Ὁ Παρκούκ εἰσήγαγε ἀξιο-
λόγους μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ διοικήσει· ὁ δὲ νέος διοικη-
τῆς, ὃν τῷ 1394 ἀπέστειλεν εἰς Ἱεροσόλυμα, κατήγγησε
πολλοὺς παρανόμους φόρους εἰσαχθέντας ὑπὸ τῶν προκα-
τόχων αὐτοῦ.

Περὶ τὰ τέλη τοῦ 14^{ου} αἰῶνος, σουλτανεύοντος τοῦ Φα-
ράτζ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Παρκούκ, εἶδεν ἡ Παλαιστίνη
διερχόμενον παρ' ἐαυτῇ μεγάλην καὶ φοβερὰν λαίλαπα,
πτοήσασαν καὶ Χριστιανούς καὶ Μωαμεθανούς. Τιμούρ, ὁ
καὶ Ταμερλάνος καλούμενος εἰσελάσας εἰς τὴν Συρίαν,
(1400) διῆλθε δι' αὐτῆς ἐρημῶν καὶ καταστρέφων αὐ-
τήν· ἀλλ' εὐτυχῶς ἀναγκασθεὶς νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ
τοῦ Βαγιαζήτου, κατέλιπε ταχέως τὴν Συρίαν· καὶ οὕτω
καὶ ἡ Παλαιστίνη ἀπηλλάχθη ἀπὸ νέας καταστροφῆς.

Κατὰ τὸ πεντηκονταετὲς διάστημα τῆς τῶν πρώτων
Κιρκασίων Μαμελούκων κυριαρχίας οἱ Ὀρθόδοξοι τῇ συν-
εργείᾳ τῶν ὁμοδόξων αὐτοῖς Ἰβήρων βασιλέων καὶ ὁμο-
φύλων τοῖς κρατοῦσι πολλὰ μέρη τῶν Ἱερῶν προσκυνη-
μάτων καὶ ἐξαιρέτως ἐν τῷ ναῖ τῆς Ἀναστάσεως ἐπε-
σκεύασαν. Ἀλλὰ τῷ 1432 ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μά-
λεκ Δάχερ Τζακμάκ ἡγέρθη φοβερός διωγμὸς κατὰ τῶν
Χριστιανῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ κατὰ δια-
ταγὴν τοῦ Σουλτάνου πολλὰς ἐκκλησίας κατέστρεψαν.

Οἱ Κιρκάσιοι Μαμελούκοι ἐδασίλευσαν ἐν Παλαιστίνῃ
μέχρι τοῦ 1517, καὶ οἱ πλείστοι τούτων ἐκυβέρνησαν πα-
τρικῶς τὸν τόπον καὶ προσηνέχθησαν εὐμενῶς πρὸς τοὺς
Χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ῥηθὲν ἔτος ἐπὶ
τοῦ Κανσοῦ Γαβρί, προτελευταίου Σουλτάνου τῆς Αἰγύ-
πτου, ὁ τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνος Σελήμ ὁ Β', γενό-
μενος κύριος τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης, ἔδωκε
τέρμα εἰς τὴν ἐν ταῖς χώραις ταύταις κυριαρχίαν τῶν
Αἰγυπτίων Σουλτάνων. Ὁ Σελήμ εἰσῆλθε ὀριαμβευτικῶς
εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, καὶ ἅπαντες οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ἐξ-
ελθόντες εἰς συνάντησίν του, ὑπεδέξαντο αὐτὸν ἐνθουσιω-
δῶς. Ὁ τότε Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δωρόθεος,
ἐμφανισθεὶς ἐνώπιον τοῦ νέου κατκτητοῦ τῆς ἁγίας Πό-
λεως, εὗρε παρ' αὐτῷ εὐμενεστῆτην ὑποδοχὴν καὶ ἔλαβε
παρ' αὐτοῦ ὀρισμὸν ἱερὸν ἐπικυροῦντα τὰ παρὰ τοῦ Ὁ-
μάρ υἱοῦ Χαττάπ χορηγηθέντα τοῖς Γραικοῖς προνόμια
καὶ ἔχοντα οὕτως·

¹⁾ Ἰννομάσθη οὕτως ἡ δυναστεία αὕτη, διότι κατήγετο ἐκ
τῶν δούλων Κιρκασίων, οὓς εἶχον οἱ Σουλτάνοι τῆς Αἰγύ-
πτου.

«Κατὰ τὸν ἱερὸν μου ὀρισμὸν ἐνεργείσθω· ὅστις δ' ἀν-
ἄλλως πράξῃ, ὑποπεσάτω τῇ τοῦ Θεοῦ δικαίᾳ σπάθῃ.

«Τῇ βογηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ καὶ τοῦ ἡγαπημένου
αὐτοῦ ἀποστόλου, ἐλθὼν εἰς Ἱερουσαλήμ τὸν οἶκον τοῦ
Θεοῦ μου, κατὰ τὴν κέ. τοῦ μηνὸς Σεφέρ, ἐκυρίευσεν αὐ-
τήν· ὁ οὖν Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων Ἀττάλλας λεγό-
μενος, ἐλθὼν μετὰ τῶν λοιπῶν Καλογήρων καὶ ὑποτελῶν,
ἐξητήσατο ἵνα τὰς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλήμ κει-
μένας ἐκκλησίας καὶ Μοναστήρια καὶ Προσκυνήματα
ἔχωσι καὶ πάλιν, καθὼς καὶ ἀπ' ἀρχῆς, ὑπὸ τὴν κυριότη-
τα καὶ χρῆσιν των, κατὰ τὸν Ἱερὸν Ἀκτιναμὲν τοῦ Ὁ-
μάρ καὶ κατὰ τοὺς Ὀρισμοὺς τῶν προπαρελθόντων Βα-
σιλέων. Ἐπρόσταξα γοῦν καὶ ἐγὼ μὲ τὸν παρόντα μου
ἱερὸν Ὀρισμὸν ἵνα ἐξουσιάζῃ τὸ ἀντικρὺ τῆς Πύλης
τοῦ Καμαμέ κατὰ μεσημβρίαν [κείμενον μουγτεσέλ (τὴν
ἁγίαν Ἀποκαθίστασιν) μὲ τὰ ἀρχαῖα δύο μηχανάκια καὶ
τὰς κανδήλας, τὰ ἄνω καὶ κάτω τῶν τεσσάρων καμαρῶν
τῶν κειμένων ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου Γολγοθᾶ, τοῦ
τῇ Πατριαρχείᾳ ὑποκειμένου, τὰ ἄνω καὶ κάτω τῶν ἐ-
πτὰ καμαρῶν τῶν κειμένων ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ λεγομένου
τῆς Δεσποίνης Μαρίας, τὸ μέσον τῆς μεγάλης ἐκκλη-
σίας (τὸ σήμερον Καθολικὸν), τὸν Τάφον καὶ τὸν κοιμῆν μὲ
ὅλα τὰ Προσκυνήματα, τὰς ἐκτὸς τοῦ Καμαμέ ἐν τῇ αὐ-
λῇ κειμένας τρεῖς ἐκκλησίας, τὴν ἀντικρὺ τούτων Ἐκ-
κλησίαν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τὴν ἐν ταῖς Πατριαρχείαις
ἐκκλησίαν τῆς Ἑλένης λεγομένην, καὶ τὴν ἁγίαν Θέ-
κλαν, τὴν Σεϊδανάγιαν, τὸ Μοναστήριον τοῦ ἁγίου Εὐθυ-
μίου, τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης, τοῦ ἁγίου Μιχαήλ τοῦ Ἀρ-
χαγγέλου, τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ
Θεολόγου μετὰ τοῦ κήπου, τοῦ ἁγίου Βασιλείου, τοῦ ἁ-
γίου Νικολάου, τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τῆς Δεσποίνης Μα-
ρίας, ἑτέρον Μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, καὶ ἑτέραν
ἐκκλησίαν τοῦ αὐτοῦ, τὸν ἅγιον Ἰάκωβον τὸν τοῦ Ζε-
βεδαίου τῶν Γκιουρτζίδων, τὸ Μοναστήριον τοῦ ἁγίου
Γεωργίου, τὸ ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλήμ μνημεῖον τῆς Δε-
σποίνης Μαρίας, τὴν ἁγίαν Σιών, τὴν φυλακὴν τοῦ Ἰη-
σοῦ, τὸ ὀσπήτιον τοῦ Ἀννα, τὰ εἰς τὸν Κάμπαν μνημεῖα,
τὸ Μοναστήριον τοῦ Σταυροῦ τῶν Γκιουρτζίδων, τὸ τοῦ
ἁγίου Συμεὼν (τὸ σήμερον Καταμόνας), τὸ τοῦ ἁγίου Ἡ-
λίου μὲ τοὺς ἐλαιῶνας καὶ ἀμπελῶνας, τὸ τοῦ ἁγίου Σάβ-
βα, τὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὸ ἐν τῇ κώμῃ Παῖτουζάλλα
κείμενον, τὸ ἐν Βηθλεὲμ Σπήλαιον τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰ-
ησοῦ, καὶ τὰ κλειδιά τῶν δύο θυρῶν τῶν πρὸς ἄρκτον καὶ
μεσημβρίαν, καὶ τὰ περίε δύο κομμάτια τῶν κήπων, καὶ τὸν
ἐλαιῶνα καὶ τὰ μνημεῖά των, καὶ τὰ εἰς τὰ λοιπὰ χωρία
ὄντα Μοναστήρια καὶ ἐκκλησίας των, καὶ τοὺς τῷ Πατρι-
άρχῃ ὑποκειμένους Γκιουρτζήδες, Χαμπεσίους, καὶ Σέρ-
βους, καὶ ὅλα τὰ ἀφιερώματά των, καὶ τοὺς Μητροπολίτας
καὶ Καλογήρους, καὶ ἵνα παραλαμβάνῃ τὰ κατάλοιπα τῶν

ἀποθανόντων Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων καὶ Καλογήρων· καὶ ἵνα εἰς τὴν πόρταν τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ εἰς τὸ Ἰερμζέμ σουγιοῦ λεγόμενον νερόν, καὶ εἰς τὸ Ἀράπ καφρὶ, καὶ εἰς τὰς σκάλας μὴ πληρόνῃ κουμέρκια, καὶ μπάτζι, μήτε ὅταν κάμνωσι κέσφια· καὶ ἵνα ὥσιν ἐλεύθεροι διόλου ἀπὸ ὅλα τὰ βίαια δοσίματα· καὶ ἵνα μὴ ἐνοχλῶνται ἀπὸ καὶν ἄλλο ἔθνος κατὰ τὸν παρόντα μου Ἱερὸν Ὀρισμὸν, ἀλλ' ἀπὸ πασῶν τῶν φυλῶν ὁ Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων νὰ πρωτεύῃ. Κατὰ τὸν ἀκτιναμέν λοιπὸν τοῦ Ὁμερ Χαττάπ, καὶ κατὰ τοὺς ὁρισμοὺς τῶν παρελθόντων Βασιλέων, οὕτω δέδωκα καὶ γὰρ καὶ μετὰ τὸν παρόντα μου Ἱερὸν Ὀρισμὸν ἐπρόσταξα ἵνα γίνηται ἡ ἐνέργεια ὃν τρόπον εἴρηται. Ἐάν δὲ μετὰ τὴν σήμερον ἡ εἰ βασιλεύσοντες, ἡ οἱ ὑπέρτιμοι Βεζυράδες, ἡ Οὐλεμάδες, ἡ Σουλεχάδες, ἡ Καδῆδες, ἡ Βοεμβάδες, ἡ Πείτουλμάδες καὶ Κασέμίδες, ἡ Σουπασάδες, ἡ Ζαίμιδες καὶ τιμάρ σαχαπίδες, ἡ Μουτεφερρίκάδες καὶ Τζαουσάδες, ἡ Σιπαχῆδες καὶ Γενίτζαροι, ἡ οἱ λοιποὶ ἀπλῶς ὑπηρεταὶ καὶ δοῦλοι τῆς Αὐλῆς μου θελήσωσι νὰ ἀνατρέψωσι τὸν παρόντα μου ὁρισμὸν, οἱ τοιοῦτοι, ὅποιοι καὶ ἂν ὦσιν, ἔστωσαν ὑπεύθυνοι εἰς τὴν ὀργὴν καὶ εἰς τὰ κολαστήρια τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ. Ἐῶντες δὲ εἰς χεῖράς των τὸν Ἱερὸν μου Ὀρισμὸν νὰ δεξιῶσιν εὐπαίθειαν».

§ 18.

*Ἀπὸ τῆς αλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Σουλτάν
Σελήμ μέχρι τῆς σήμερον 1517—1871 Μ. Χ.*

Κυριεύσας ὁ Σουλτάν Σελήμ τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην διήρτηεν αὐτὰς εἰς πέντε πασαλίκια, ἐξ ὧν τὸ τῆς Παλαιστίνης εἶχεν ἔδραν ὅτε μὲν τὴν Ἱερουσαλὴμ, ὅτε δὲ τὴν Γάζαν. Οἱ Πασάδες ἦσαν, καθὼς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, περιβεβλημένοι ἀπόλυτον ἐξουσίαν. Εἷς δὲ τῶν μεγάλων δυνάμιν καὶ ἐπιβρόχην καὶ πολλὰς ὠμότητας καὶ αὐθαιρεσίας ἐξασκησάντων ἦν ὁ περιβόητος Τζεζάρ Πασάς. Καταβαλὼν οὗτος τὸν τε Σέχην πολλὰς ἀνησυχίας τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ παρασχόντα Δάχερ καὶ τοὺς Δρούσους καὶ τοὺς Μουτουαλίδας, καὶ ἐκτείνας τὴν ἐξουσίαν του καθ' ὅλην τὴν παραλίαν τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Γαλιλαίας, κατετυράννει φρικωδῶς ἐπὶ ὅλην εἰκοσαετίαν ἅπαντας τοὺς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του λαοίς. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βονοπάρτου γαλλικὸς στρατὸς ἐκ 13,000 ἀνδρῶν συγκείμενος καὶ στρατηγούμενος ὑπὸ τοῦ Κλέβερ Ρεγνιέρου, Λαννέου καὶ Μουράτ εἰσέβαλε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1799 εἰς Παλαιστίνην· γενόμενος δὲ κύριος τῆς Γάζης καὶ τῆς Ὑπόπτης ἐστράτευσε κατὰ τῆς Πτολεμαίδος. Ὁ Τζεζάρ ἐλπίζων εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ τότε ὑπὸ τὸν ναύαρχον Σίδνεϋ Σμιθ νὰ παράλῃ τῆς Παλαιστίνης παραπλέοντος

ἀγγλικῶν στόλου, ἐκλείσθη ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ εἶχεν ἀποφασιν ν' ἀντισταθῇ. Αἱ προπαρασκευαὶ τῶν Γάλλων εἶχον ἤδη προχωρήσει καὶ τὴν αἰ. Ἀπριλίου ἐμελλε νὰ δοθῇ τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου, ὅτε ἐφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι προσήγγιζε μέγας Τουρκικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Πασᾶ τῆς Δαμασκού. Ὁ Βονοπάρτης ἀπέστειλε τότε μίαν μοῖραν τοῦ στρατοῦ του ὑπὸ τὸν Κλέβερ πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ, τὴν δὲ ἡ. τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ὁ στρατηγὸς Ἰουνῶ μετὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τοῦ Κλέβερ συνήτησε τὴν τουρκικὴν ἐμπροσθοφυλακὴν ἐπὶ τῆς εἰς Ναζαρέτ ἀγοῦσης ὁδοῦ. Ὁ Ἰουνῶ, ὅστις εἶχε μετ' ἑαυτοῦ μόνον 500 στρατιώτας, εἰδείξεν ἀπαραδειγμάτιστον ἀνδρίαν, ἀλλ' ἀναγκασθεὶς νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς πῆν πληθὺν τῶν ἐναντίων ἤλθε καὶ συνηνώθη μετὰ τῆς μοίρας τοῦ Κλέβερ. Ἐν ᾧ δὲ αὕτη προχωρεῖ πρὸς τὰ ἐμπρός, ἤλθε καὶ ὁ Βονοπάρτης μετὰ τῆς μοίρας τοῦ Βόν. Τὴν 1στ'. Ἀπριλίου ὁ Κλέβερ διελάσας μετὰ 3,000 μόνον στρατιωτῶν εἰς τὴν κοιλάδα Ἰσραὲλ, οὐ μακρὰν τῆς κόμης Ἐλφούλια, εὔρε τὸν τουρκικὸν στρατὸν ἑτοιμον ὅλον εἰς μάχην· ὑπὲρ τὰς ἐξ ὥρας ἀντέστη πρὸς 13,000 πεζοὺς καὶ 12,000 ἵππεῖς· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, καταβάνας ἐκ τῶν ὁρέων τῆς Ναζαρέτ τοῦ Βονοπάρτου μετὰ τῆς εἰς δύο τετραγῶνα διαιρεθείσης μοίρας τοῦ Βόν, εὔρεθῃ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς μετὰ τὸν δύο πυρῶν, τοῦ τῆς μοίρας τοῦ Κλέβερ καὶ τοῦ τῆς τοῦ Βόν. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπράπη εἰς φυγὴν, ἐγκαταλιπὼν πλείστας ὅσας ἀποσκευὰς εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ· καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἦν ἑτοιμος νὰ διαβῇ τὸν Ἰορδάνην, προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Μουράτ καὶ ἔπαθε μεγάλην καταστροφὴν.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην τῶν Γάλλων, τὴν συνήθως νίκην τοῦ Θαβώρ καλουμένην, ὁ Βονοπάρτης ἐπ' ἐνέκαμψεν εἰς τὴν Πτολεμαίδα, ἐνθα αἱ πολιορκητικαὶ ἐργασίαι ἐξηκολούθουν μετὰ δραστηριότητος. Τὴν 7. Μαΐου στρατὸς Τουρκικὸς ἐκ 12,000 ἀνδρῶν συγκείμενος, ἤλθεν εἰς βοήθειαν τῆς Πτολεμαίδος· ἀλλ' ὁ Βονοπάρτης ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα τῆς ἐφόδου πρὶν ἢ οὗτος ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν ξηρὰν, καὶ τὴν νύκτα πλείονες τῶν 200 Γάλλων εἰσῆλθον διὰ τινος ρήγματος τοῦ τείχους εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς, ἐξελθὼν ἐκ τῆς πόλεως, διέκοψε πᾶσαν μετὰ τῶν εἰς τὴν πόλιν εἰσελθόντων Γάλλων συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐπιλοῖπου στρατοῦ· ταυταχρόνως δ' ὁ ἐπικουρικὸς στρατὸς ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν ξηρὰν ἠτοιμάσθη εἰς μάχην· μέρος τῶν εἰς τὴν πόλιν εἰσελθόντων Γάλλων κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ, οἱ δὲ λοιποὶ, περικλεισθέντες ἐντὸς ἐνὸς τζαμίου, ἐμελλον νὰ θανατωθῶσιν· ἀλλὰ διὰ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ Σίδνεϋ Σμιθ, ναυμάσσαντος τὴν ἀνδρίαν αὐτῶν, ἐσώθησαν. Ὁ Βονοπάρτης ἀπεπειράθη τὴν 10 Μαΐου νὰ διατάξῃ καὶ δευτέραν ἐφοδὸν, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπέτυχεν· ἰδὼν δ' ὅτι ἦν ἀδύνατον

νά γίνῃ κύριος τῆς πόλεως καὶ μαθὼν ὅτι τουργικὸς στρατὸς εἶχε φθάσει εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου καὶ, τὸ χερίστον πάντων, βλέπων τὸν στρατὸν τοῦ μαστιζόμενον ὑπὸ τῆς πανώλους, ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τῆς πολιορκίας τῆς Πτολεμαίδος· πρὶν δ' ἢ ἀναχωρήσωσιν οἱ Γάλλοι, ἐξεκένωσαν ὅλα τὰ τηλεβόλα τῶν κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἐπήνεγκον οὐκ ὀλίγας ζημίας. Ὁ Βονοπάρτης φθασας εἰς Ἰόππην, διέταξε νὰ κρημνίσωσι τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως ταύτης.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Γάλλων ὁ Τζεζάρ Πασᾶς, ὅστις κατὰ τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας τῆς Πτολεμαίδος ἀνέπτυξε παραδειγματικὴν δραστηριότητα, ἐπανελάβε τὴν προτέραν ἐπὶ τοῦ τόπου δύναμιν. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ 1799 συνέβη μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ τότε εἰς Συρίαν ἐλθόντος μεγάλου Βεζύρου διένεξις, καταντήσασα εἰς αἱματηρὰς συμπλοκάς μεταξύ τῶν στρατῶν ἀμφοτέρων. Ἀναχωρήσαντος δ' ἐκεῖθεν τοῦ Βεζύρου εἰς Αἴγυπτον, ὁ Τζεζάρ ἐλθὼν ἐπολιόρκησε τὴν Ἰόππην, ἐν ᾗ εὗρε τὸν τοῦ Βεζύρου φίλον Ἀπου Μάρακ, ὅστις ἀντίστη μὲν ἐπὶ ἐννέα μῆνας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἐδραπέτευσε διὰ θαλάσσης.

Ἀποθανόντος τοῦ Τζεζάρ τῷ 1804, ὁ Ἰσμαήλ Πασᾶς ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Παλαιστίνης καὶ μετ' οὗ πολὺ ἀντικατέστη ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμάν Πασᾶ. Ὁ Ἀπου Μάρακ, ὅστις ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ διωρίσθη Διοικητὴς τῆς Τζεζδδας, ἦλθε καὶ κατέλαβε τὴν Ἰόππην· ἡ Ἰόππη πολιορκεῖται καὶ αὖθις ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμάν· ἀλλ' ὁ Ἀπου Μάρακ μετὰ ἀσθενῆ ἀντίστασιν ἔφυγε διὰ νυκτός.

Τὰ τελευταῖα ταῦτα γεγονότα καὶ ἰδίως ἡ τοῦ Ναπολέοντος ἐκστρατεία ἐπηρέασαν οὐκ ὀλίγον τοὺς ἐν Παλαιστίνῃ Χριστιανοὺς. Οἱ φανατικώτεροι τῶν Μωαμεθανῶν Ἀράβων, ἐπιδραμόντες εἰς τὰς διαφόρους πόλεις, ἐσκόπουσαν νὰ θανατώσωσιν ἢ αἰχμαλωτίσωσι τοὺς ἐν αὐταῖς Χριστιανοὺς, καὶ οἱ μὲν ἄνδρες, μαθόντες τοῦτο, ἔφυγον, πλὴν πολλὰι γυναῖκες καὶ παῖδια αἰχμαλωτίσθησαν· ἀλλὰ διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἡμετέρου μοναστηρίου ἡλευθερώθησαν δι' ἄδρων χρηματικῶν ποσῶν.

Ἀλλὰ μόλις ἐκόπασεν ὁ σάλος οὗτος καὶ γεγονὸς πρωτοφανὲς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν ἁγίων τόπων ἐξέπληξε σύμπαντα τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Τῷ 1808 ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως γίνεταί παρανόλημα πυρὸς ἐκραγέντος ἐκ τῶν ἐντὸς αὐτοῦ κελλίων. Αἱ λεπτομέρειαι τῆς πυρκαϊᾶς καὶ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ ἐξιστορηθῆσονται ἐν οἰκίῳ τόπῳ.

Τ' ἀνωτέρω πολιτικὰ γεγονότα δὲν εἶχον εἰσέτι λησμονηθῇ, καὶ ἑτέρα καταιγὶς ἐπιπίπτει ἐπὶ τῆς Παλαιστίνης. Ἐν ἔτει 1830 Αἰγύπτιοι Φελλάχοι, ἀποδυσπειτοῦντες πρὸς τὴν ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, κατέφυγον πρὸς τὸν διοικητὴν τῆς Πτολεμαίδος Ἀβδου-

λά Πασᾶν καὶ εὗρον παρ' αὐτῷ ἄσυλον. Ὁ τῆς Αἰγύπτου Ἀντιβασιλεὺς Μεχμέτ Ἀλῆς, διαμαρτυρηθεὶς, ἀπήτησεν οὐ μόνον τὴν παράδοσιν πῶν Φελλάχων, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπέρογκον χρηματικὸν ποσόν, ὅπερ ἄλλοτε ἐπλήρωσαν ἵνα ἐξιλεώσῃ τὴν κατὰ τοῦ Ἀβδουλλά Πασᾶ παρεργισθεῖσαν Πύλην. Ἡ διαμαρτύρησις αὕτη ἐπεστράφη ὀπίσω, ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ συμφέροντά του διὰ τῶν ὅπλων εὐρὺν ἰσχυρὰν ὑποστήριξιν τῶν σχεδίων του παρὰ τῷ Σέχχ τοῦ Λιδάνου Ἐμίρ Πεσίρ· Συγχρόνως ἐζήτησεν ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς παρὰ τῆς Πύλης τὴν ἄδειαν ἵνα ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀβδουλλά Πασᾶ καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ ἐκστρατεύσῃ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Καπιτάν πασᾶ κατὰ τῆς Συρίας, ἀλλ' ἐνεκα τῆς ἐνσκηφάσης Χολέρας ἀνεβλήθη ἡ ἐκστρατεία· ἀλλ' ἐπὶ τέλους τῷ 1831 στρατὸς, συγκεῖμενος ἐκ 30,000 ἀνδρῶν καὶ διοικούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ, ἀνεχώρησεν ἐξ Αἰγύπτου, καὶ μετ' οὗ πολὺ στόλος συγκεῖμενος ἐξ 22 πλοίων διευθύνθη κατὰ τῆς Συρίας. Ὁ Ἰβραήμ πασᾶς ἐγένετο ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως κύριος τῆς Γάζης, τῆς Ἰόππης καὶ τοῦ Καίφα, καὶ τὴν 27 Νοεμβρίου ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τῆς Πτολεμαίδος. Ὁ Ἀβδουλλάς, καίπερ ἔχων φρουρὰν μόνον ἐκ 2,000 ἀνδρῶν, ἀντίστη γενναίως. Τότε ὁ Σουλτάνος ἠθέλησε νὰ μεσολαβήσῃ μεταξύ τῶν δύο Πασάδων, καὶ διέταξε τὸν Μεχμέτ Ἀλῆ ν' ἀναστείλῃ τὰς ἐγκυρπράξιας· ἀλλὰ τοῦ Ἀντιβασιλέως μηδεμίαν ἀκρόασιν δόντος εἰς τὴν διαταγὴν ταύτην, ὁ Σουλτάνος ἐκήρυξε διὰ φερμανίου αὐτὸν προδότη καὶ στασιαστὴν. Ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς ἀφῆσας εἰς τὴν Πτολεμαίδα 5,000 ἀνδρῶν ἵνα ἐξακολουθήσωσι τὴν πολιορκίαν, ἐπορεύθη μὲ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ του πρὸς τὰ ἐμπροσθεν· κατατροπώσας δὲ παρὰ τὴν Τρίπολιν τὸν ἐκ 15,000 ἀνδρῶν συγκεῖμενον στρατὸν τῆς Πύλης, ἐπανῆλθεν εἰς Πτολεμαίδα, ἣν καὶ ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὴν 27 τοῦ Μαΐου. Μετὰ τῆς Πτολεμαίδος περιήλθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ καὶ ὅλη ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη.

Ἡ Ἱερουσαλὴμ καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς Παλαιστίνης πόλεις ἐκυριεύθησαν ἄνευ τινὸς ἀντιστάσεως· τῇ δὲ 12 Ἀπριλίου 1834 ἐλθὼν ἐνταῦθα καὶ ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς, κατέλυσε ἐν τῇ ἐπὶ τῆς ἁγίας Σιών ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἀνεγερθέντι πανδοχείῳ προσκαλέσας δὲ τοὺς προεστώτας τῆς Ἰουδαίας καὶ τῆς Σαμαρείας καὶ τῶν ὁμόρων χωρίων, ἀπήτησε παρ' αὐτῶν τρισχιλίους ἀνδρας εἰς στρατολογίαν· ἀλλ' ἅμα διεδόθη ἡ εἰδήσις αὕτη παρὰ τοῖς Φελλάχοις, οἱ μὲν ἤρχισαν νὰ φεύγωσιν, ἄλλοι δὲ νὰ μελετώσιν ἀποστασίαν κατὰ τῆς Αἰγυπτιακῆς κυριαρχίας. Ὁ Ἰβραήμ, πληροφορηθεὶς ταῦτα καὶ ὑποκρινθεὶς ὅτι ἐφοβεῖτο τὴν ἐνσκηφασάν τότε πανώλη, κατέβη εἰς Ἰόππην, κατὰ τῶν χιλίους μόνον στρατιώτας εἰς φρουρὰν τῆς

Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἀκροπόλεως· ἀλλ' οἱ Φελλάχοι, μαθόντες τὴν ἀναχώρησιν αὐτοῦ, ἐπιπίπτουσι τῇ 9 Μαΐου κατὰ τῆς ἀγίας Πόλεως καὶ πολιορκοῦσιν αὐτήν· μετὰ τούτων ἦσαν συνεννοημένοι κρυφίως καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Μωαμεθανοί. Μετὰ τινος δ' ἡμέρας οἱ πολιορκοῦντες, ἀνκαλύψαντες ἀρχαίαν τινὰ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς πόλεως διαύρυγα, εἰσδύουσι δι' αὐτῆς πολλοὶ καὶ, ἐνωθέντες μετὰ τῶν ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλήμ συντρόφων των, ἤρχισαν νὰ ἐφορμῶσι κατὰ τῶν οἰκιῶν τῶν ἀξιωματικῶν, τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ διαρπάζωσι τὰ ἐν αὐταῖς. Ἐν ᾧ οὗτοι διέπραττον ταῦτα, ἐπιπίπτει κατ' αὐτῶν ὁ τῆς ἀκροπόλεως στρατὸς καὶ, φρονέσας τοὺς πλείους, ἠνάγκασε τοὺς πάντας νὰ φύγωσιν ἄπρακτοι εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν τινες, διαρρήξαντες τὴν τῆς Δαμασκοῦ πύλην, καὶ οἱ Φελλάχοι εἰσελάσαντες ἅπαντες, οἱ μὲν ἐπολιόρκουν τὴν ἐν τῇ ἀκροπόλει κεκλεισμένην φρουράν, οἱ δὲ λοιποὶ διήρπαζον καὶ ἐληλάτουν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἅπασαν τὴν πόλιν· φόβος κατέλαβε τοὺς πάντας καὶ πολλοὶ τῶν Χριστιανῶν καταφυγόντες ἐκλείσθησαν εἰς τὰ μοναστήρια. Πλὴν τῆς ἀνωμαλίας ταύτης κατεμάστιζε τὴν πόλιν καὶ ἡ πανώλης· εἰς ταῦτα δὲ προσετέθη καὶ σεισμὸς σφοδρὸς καὶ φοβερός (τῇ 13 Μαΐου).

Ὁ Ἰβραήμ, μαθὼν ἐν Ἰόππῃ τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις συμβάντα ταῦτα καὶ συναγαγὼν ἱκανὸν στρατὸν, ἀναβαίνει τῇ 22 Μαΐου μετὰ πολλῶν μόχθων καὶ ζημιῶν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀπολέσας πλείονας τῶν 1500 στρατιωτῶν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων. Ἀμα τῇ ἀφίξει τοῦ Ἰβραήμ, οἱ Ἱεροσολυμίται στασιαστικῶς, καταληφθέντες ὑπὸ πανικοῦ φόβου, κατέφυγον εἰς τὰ παρακείμενα χωρία, οἱ δὲ Φελλάχοι, ἀψηφοντες τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ἐπέμενον ἐν τῇ ἀποστασίᾳ καὶ ἐζήτουν εὐκαιρίαν ὅπως ἀντεπεξέλθωσι κατ' αὐτοῦ. Ὁ Ἰβραήμ ἠθέλησε νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν τάξιν διὰ στρατηγήματος, καὶ τὴν ἐπιούσαν τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ ἐκήρυξε πανταχοῦ ἀμνηστειάν, τοὺς μὲν φυγάδας εἰς τὰ ἴδια προσκαλέσας, τοὺς δὲ Φελλάχους εἰς εὐπειθεϊαν καὶ εἰρήνην προτρέψας· πλὴν οὗτοι κωφεύσαντες ἐπέμενον ἐν τῇ ἀποστασίᾳ, καὶ ἐν μὲν τῷ χωρίῳ Μαχμᾶς, μετὰ Βηθλεὲμ καὶ Πετζάλας, ἡττῶνται καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ, ἐπιπεσόντες αἰφνιδίως ἀπὸ τῶν περὶ ὁρέων κατὰ τῶν ἀμερίμων παρὰ τὰς δεξαμενὰς τοῦ Σολομῶντος ἀναπαυομένων στρατιωτῶν, κατήνεγκον κατ' αὐτῶν μέγα τραῦμα, θανατώσαντες ὑπὲρ τοὺς ὀκτακοσίους καὶ οὐκ ὀλίγους αὐτομόλους εἰς αἷμαλλωσίαν ἀπαγαγόντες. Τὸ δυστύχημα τοῦτο διεδόθη ἐν ἀκαρεῖ εἰς ἅπασαν τὴν Παλαιστίνην, καὶ οἱ Φελλάχοι θρασυθέντες πολιορκοῦσι καὶ αὖθις τὴν Ἱερουσαλήμ· ταυτοχρόνως δὲ ἐληλάτησαν τὴν Ῥέμλην καὶ τὴν Λύδδαν, ἐπολιόρκησαν τὴν Πτολεμαῖδα καὶ, κυριεύσαντες

τὴν Τιβεριάδα καὶ τὸ Σαφάδ, διήρπασαν τὰς οἰκίας τῶν ἐν αὐτοῖς Ἰουδαίων· οἱ δὲ πέραν τοῦ Ἰορδάνου κάτοικοι τοῦ Κορακίου, ὁμήσαντες κατὰ τοῦ αὐτόθι φρουρίου, κατέσφαξαν ἅπασαν τὴν φρουράν. Ὁ Ἰβραήμ, ἰδὼν τὸν ἐπαπειλοῦντα κίνδυνον καὶ θέλων νὰ κερδήσῃ καιρὸν μέχρι οὗ λάβῃ βοήθειαν παρὰ τοῦ πατρὸς του, προέτεινε συνθήκας εἰρήνης πρὸς τοὺς ἀποστάτας.

Ἀλλ' ἐν τούτοις τῇ 10'. Ἰουνίου στόλος αἰγυπτιακὸς μετὰ μεγάλης δυνάμεως διοικουμένης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ προσορμίζεται εἰς Ἰόππην. Ὁ Ἰβραήμ, ἐνισχυθεὶς διὰ τῶν δυνάμεων τούτων, διαλύει ἀμέσως τὴν μόλις συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην, καὶ ἀναλαμβάνει νὰ καταβάλῃ ἐντελῶς τοὺς ἀποστάτας. Καὶ πρῶτον καθυποτάσσει τοὺς ἐν Σαμαρείᾳ καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ παραδώσωσι τὰ ὅπλα· ἐκεῖθεν δὲ μεταβάς εἰς Χεβρώνα καὶ ταύτην κυριεύσας, κατασφάζει ἅπαντας τοὺς ἀπὸ δωδεκαετοῦς καὶ ἀνωτέρω κατοίκους αὐτῆς, φεισθεὶς μόνον τῶν ἐν τῷ αὐτόθι τεμένει καταφυγόντων. Τιμωρήσας δ' οὕτω τοὺς πρωταιτίους τοῦ παρὰ τὰς δεξαμενὰς τοῦ Σολομῶντος δυστυχήματος Χεβρωνίτας, ἀφικνεῖται μετὰ πολλὰς συγκρούσεις καὶ ζημίας εἰς τὸ Κοράκιον, ὅπερ μετὰ δεκαοκταήμερον δεινὴν πολιορκίαν καὶ μεγίστην τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ φθοράν ἐκυρίευσεν ἐπὶ τέλους. Ἄπαντες οἱ κάτοικοι αὐτοῦ πλὴν τῶν Χριστιανῶν, διαμεινάντων μέχρι τέλους πιστῶν τῇ Αἰγυπτιακῇ κυβερνήσει, καὶ ἀποσταλέντων ὑπὸ τοῦ Ἰβραήμ εἰς Φιλαδέλφειαν (Σάλα) κατασφάζονται, τὸ δὲ ἰσχυρὸν αὐτοῦ φρούριον ἀνατρέπεται ἐκ θεμελίων. Μετὰ ταῦτα δὲ, διελθὼν νικηφόρος τὴν Φιλαδέλφειαν καὶ συναγαγὼν τὰ τῶν Ἀράβων ὅπλα, ἐπανέρχεται τὸ τρίτον εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔνθα ἐκ τῶν συλληφθέντων ἀρχηγῶν τῶν ἀποστατῶν τοὺς μὲν ἀπηγχόλνισε, τοὺς δὲ ἀπεκεφάλισεν. Οὕτω δὲ ἐπαναγαγὼν πανταχοῦ τὴν εἰρήνην καὶ τοὺς Φελλάχους ἐξασθενίσας ἐντελῶς διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν ὅπλων, ἐπανέκαμψεν εἰς Δαμασκὸν τῇ 18 Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἧς μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο κύριος.

Ἀλλ' ἡ αἰγυπτιακὴ κυριαρχία ἐπέπρωτο νὰ διαρκέσῃ ὀλίγον μόνον καιρὸν ἐν Παλαιστίνῃ. Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Νετζίπ (Νισούβης), καὶ τοῦ Ἰκονίου τὰ περὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους μεριμνῶντα ἀνακτοβούλια ἤρξαντο ν' ἀνησυχῶσι, καὶ τὴν 16. Ἰουλίου 1840 ὑπεγράφη ἐν Λονδίνῳ συνθήκη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, Πρωσίας, Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς ὑψηλῆς Πύλης ἀφ' ἑτέρου, δυνάμει τῆς ὁποίας ἐχορηγεῖτο τῷ Μεχμέτ Ἀλῆ ἡ κληρονομικὴ διοίκησις τῆς Αἰγύπτου, ἢ διὰ βίου κυριαρχία πάσης τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ἰορδάνου Παλαιστίνης καὶ ὁ τίτλος τοῦ Πασᾶ τῆς Πτολεμαίδος μετὰ κατοχῆς τοῦ φρουρίου, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅμως τοῦ νὰ παραδεχθῇ τὴν συνθήκην ταύτην ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν παραλαβὴν αὐτῆς καὶ νὰ

ἐκκενώσῃ πάντα τὰ μὴ ἐν τῇ συνθήκῃ ἀναφερόμενα ὑπ' αὐτοῦ φρούρια τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἀλλ' ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, εἴτε ἐνθαῦρον οὖν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, εἴτε πεποιθὼς εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, ἤρνηθη νὰ παραδεχθῇ τὴν ἀνωτέρω συνθήκην. Ἡ ἄρνησις αὕτη ἠνάγκασε τὰς συνυπογραψάσας δυνάμεις νὰ ἐπέμβωσιν ἐνόπλιως. Αἱ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας, βοηθούμεναι καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων, προσέβαλον τὰ κυριώτερα παράλια τῆς Συρίας. Ἡ Βηρυτὸς βομβαρδισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ ναυάρχου Ναπιέρ, ὑπέκυψεν εἰς τὴν δυνάμει τῶν συμμάχων μ' ὅλην τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τοῦ διοικητοῦ αὐτῆς Σουλεϊμάν Πασᾶ. Ἡ Σιδὼν, στερουμένη πυροβολικοῦ, παρεδόθη τῇ κα. Σεπτεμβρίῳ ἢ δ' ἐκρηξίς πυριταποθήκης τινός, συνεπαγαγούσα τὸν θάνατον πολλῶν Αἰγυπτίων, ἐπετάχυνε μετὰ τρίωρον μόνον βομβαρδισμόν καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Πτολεμαίδος. Τὴν Πτολεμαίδα κατέσχον οἱ Ἀγγλοὶ, καὶ ἐκτοτε ἔλαβε τέλος ἡ ἐν Συρίᾳ καὶ Παλαιστίνῃ αἰγυπτιακὴ κυριαρχία. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς συνέθετο μετὰ τοῦ Ναπιέρ σύμβασιν, δι' ἧς ὑπεχρεώτο νὰ διατάξῃ τὸν υἱόν του ἵνα ἐκκενώσῃ τὴν Συρίαν καὶ Παλαιστίνην· καὶ οὕτως ἐπανήλθον αἱ χῶραι αὗται ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς ὑψηλῆς Πύλης.

Ἡ κυβερνήσις τοῦ Ἰβραήμ ὑπῆρξεν ἐν Παλαιστίνῃ λίαν ἐνεργητικὴ καὶ πολλῶν ἀγαθῶν πρόξενος· ἀπὸ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ δυνάμεθα δικαίως νὰ χρονολογήσωμεν τὸν περιορισμὸν τῶν τέως ἀχαλινώτων καὶ ἀνυποτάκτων Φελλάχων καὶ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ ἐπικρατοῦσαν ἀσφάλειαν. Ὁ μεγαλεπήβολος οὗτος ἀνὴρ, κατανοήσας ὅτι ἄνευ τῆς ἐξασθενήσεως τῶν Φελλάχων ὁ τόπος οὐδέποτε ἠδύνατο ν' ἀσφαλισθῇ, καὶ οὔτε ἐμπόριον οὔτε γεωργία ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσωσιν, ἀφ' οὗ, ὡς εἶδομεν, κατέβαλεν αὐτοὺς, κατέφυγεν εἰς τὸ τελευταῖον ἀλλ' ἀποτελεσματικώτατον μέσον τοῦ νὰ συναθροίσῃ τὰ ὅπλα παρ' ὅλων τῶν Φελλάχων· ἐκτοτε δ' ὁ τόπος ἔλαβεν ἐπιστητὴν μεταβολὴν, καὶ ἐν ᾧ πρότερον ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Παλαιστίνης μόνον ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν εἶχον ἀσφάλειαν, ἐκτὸς δὲ τῶν πόλεων ὅλη ἡ χώρα ἦν στρατόπεδον ληστῶν, ἀπὸ τοῦ Ἰβραήμ ἤρχισεν αὕτη νὰ ἐξημεροῦται καὶ ἡ συγκοινωνία ν' ἀποβαίνει ἀσφαλές. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ ἐτι καὶ σήμερον ἀκούοντες οἱ Φελλάχοι τρέμουσιν. Ἐκτὸς δὲ τῆς γενικῆς ταύτης μεταβολῆς, ἡ κυβερνήσις τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ ἐπῆνεγκε οὐκ ὀλίγας βελτιώσεις. Ἐπ' αὐτοῦ κατηργήθησαν τόσοι παράνομοι φόροι ἐκ διαφόρων περιστατικῶν ἐκπαλαί ἐπινοηθέντες, καὶ ἰδίως τὰ παρὰ τῶν Προσκυνητῶν εἴτε ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ εἴτε κατὰ τὴν εἰσόδον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως λαμβανόμενα ἀηδὴ δασύματα. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ ἀντηχῇ

παρὰ τοῖς φιλησυχίοις τῆς Παλαιστίνης κατοικοῖς μετ' εὐφημιῶν καὶ εὐλογιῶν.

Μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰβραήμ Εὐρωπαῖοι ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐκτὸς τῶν Φραγκισκάνων ἦν σπάνιον φαινόμενον¹⁾· ἐτι δὲ σπανιωτέρα ἦν ἡ ἐνταῦθα διαμονὴ τῶν ἀλλὰ συνεπεία τῆς μετὰ τῆς Πύλης συμμαχίας τῆς Ἀγγλίας οἱ Ἀγγλοὶ πρῶτοι ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ οἰκοδομήσωσιν ἐκκλησίαν ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ συστήσωσι καὶ προξενεῖον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν εὖρον ἀντίστασιν παρὰ τῶν ἐντοπίων Μωαμεθανῶν, διακοφάντων διὰ κατακραυγῶν καὶ διαμαρτυρήσεων τὸ ἔργον· ἀλλ' ἐντονος προσταγῇ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐπίτηδες ἀπεσταλμένος τῆς ὑψηλῆς Πύλης περιώρισεν αὐτοὺς, καὶ οὕτως ἐτελειώθη ἡ ἐκκλησία τῶν τῷ 1848. Ἐκτοτε καὶ ἰδίως μετὰ τὸν κριμαϊκὸν πόλεμον καὶ πολλὰ ἄλλα εὐρωπαϊκὰ ἔθνη ἀνῆλθον ἐντός τε καὶ ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ διάφορα οἰκοδομήματα, προωρισμένα εἰς ὑποδοχὴν τῶν τὴν ἀγίαν Πόλιν κατὰ

¹⁾ Ἀνωτέρω (σελ. 176) εἶδομεν ὅτι τῷ 1348 ὁ Πατριάρχης Λάζαρος εἶχε παραχωρήσει τοῖς ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν αὐτοῦ εἰς Ἱερουσόλυμα ἔλθοις Φραγκισκάνοις τὴν ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκκλησίαν τῆς ἀγίας Σιών. Οἱ Φραγκισκάνοι διέμενον ἐνταῦθα μέχρι τοῦ 1527, χωρὶς νὰ ἔχωσι τὴν ἄδειαν νὰ διαμένωσιν ἐντὸς τῆς πόλεως· ἀλλὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐκβάλλονται ἐντεῖθεν παρὰ τῶν Μωαμεθανῶν διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. Ἑβραῖοι τις, γνωστὸς παρὰ τῷ τότε τῆς Ἱερουσαλὴμ τοπάρχῃ καὶ μέγα παρ' αὐτῷ ἰσχυρῶν, ἐπεθύμει νὰ προσκυνήσῃ τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἀγίας Σιών προφητικὰ μνημεῖα· ἀλλ' ἀποκωλυθεὶς ὑπὸ τῶν Φραγκισκάνων, μᾶλλον δὲ καὶ ἀτίμως ἀποβλήθεῖς, προσέρχεται πρὸς τὸν τοπάρχην καὶ, πολλὰ ὥς αὐτὸν παροξύνων τε καὶ διερεβίζων, κατέπεισεν αὐτὸν ν' ἀποβάλλῃ ἐκεῖθεν τοὺς Φράγκους· ἀγνοομένου παραυτίκα μεταβάλλεται ἡ ἐκκλησία ἐκεῖνη εἰς Μωαμεθανικὴν τέμενος. Οἱ Φραγκισκάνοι προσεκλήθησαν πρὸς τὸν τότε βασιλεῖα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον τὸν Α., ὅστις γράψας τῷ 1528 πρὸς τὸν Σουλτάν Σουλεϊμάν τὸν Α. ἐζήτην τὴν εἰς τοὺς Φραγκισκάνους ἀπόδοσιν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀγίας Σιών· ἀλλ' ὁ Σουλτάνος ἀπάντησεν αὐτῷ ἀρνητικῶς, εἰπὼν ὅτι ἀντιβαίνει εἰς τοὺς μωαμεθανικοὺς νόμους. Μετὰ τινα δ' ἔτη οἱ Φραγκισκάνοι προέτειναν ν' ἀγοράσωσι ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐνοικιάσωσι τὸ ἔνδον τῆς Ἱερουσαλὴμ μοναστήριον τῶν Ἰσῆρων Δερ-Ἀμούδ (τὸ σήμερον λατινικὸν μοναστήριον)· ἀλλὰ τοῦτο μαθόντες οἱ Μουσουλμάνοι συνήλθον τῷ 1536 ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ κριτήριον, ὃ τε φύλαξ τῆς Ἱερουσαλὴμ Ἀχμέτ Πασᾶς, ὁ Μουφτῆς, ὁ Νακίπης, οἱ Μουτεσερίδες, οἱ ἐξηγηταί, οἱ ἱμάμιδες μετὰ τῶν Χατίπιδων, οἱ Σέχιδες, οἱ Σπαχίδες καὶ ἅπαντες οἱ ἐν Ἱερουσαλὴμ εὐρισκόμενοι Μουσουλμάνοι, καὶ συνέταξαν Μασπατᾶν, ἐν ᾧ ἐλεγον ὅτι οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Σιών κατοικοῦντες Φραγκοκαλόγηροι θέλουσιν νὰ εἰσέλθωσιν ἐνδον τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ νὰ κατοικήσωσιν, ἀλλ' ἡμεῖς παντελῶς δὲν δεχόμεθα τοὺς ὡς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους καὶ τρεῖς χειρωσάμενους τὴν Ἱερουσαλὴμ, ὡς ἀκούομεν παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἡμῶν,

καίρου ἐπισκεπτομένων ὁμοεθνῶν των. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἤρχισαν νὰ ὑψώνωσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ σημαίας πάντα τὰ διὰ Προξένων ἀντιπροσωπεύμενα κράτη, ἐν ᾧ πρότερον ἦν αὐστηρῶς τοῦτο ἀπηγορευμένον καὶ πᾶσα

καὶ διὰ τοῦτο μηδέποτε λαθόντας ἰδιοκτησίαν ἐνδον τῆς Ἱερουσαλὴμ, μετὰ συνθηκῶν ὅμως καὶ συμφωνιῶν δυνάμεθα τέλος νὰ θεωρῶμεν αὐτούς. Ὄθεν μετακαλεσάμενοι τὸν προσετώτα των φραγκοκαλογήρων καὶ τοὺς ἄλλους φραγκοκαλογήρους καὶ τὰ διερχομένους αὐτῶν προέτειναν πρὸς αὐτούς τὰς ἐξῆς συμφωνίας: Α'. ἵνα δίδωσι κατ' ἔτος φιλοδωρήματα εἰς τὸν κατὰ καιρὸν Κριτὴν, εἰς τὸν Διοικητὴν καὶ ἐξουσιαστὴν καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς παρόντας προκρίτους. Β'. νὰ λαμβάνωσι καθ' ἑκάστην ἐορτὴν ἓνα ἐκ τῶν Σπαγίδων καὶ ἓνα ἐκ τῶν Γενιτζάρων πρὸς φύλαξιν αὐτῶν εἰς τὴν θύραν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, πρὸς ἀποφυγὴν ἐρίδων μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν Ἰσθίων καὶ Γραικῶν Καλογήρων. Γ'. ἐὰν ἐξ αὐτῶν ἀποθάνῃ τις, νὰ μὴ βαστάζωσιν αὐτὸν ἐπ' ὤμων ἐνώπιον τῶν Μουσουλμάνων, ἀλλὰ περιτυλίξαντες τὸν νεκρὸν εἰς τάπητα, νὰ ἐκφέρωσι καὶ ἐνταφιάσωσιν αὐτόν. Δ'. νὰ μὴ ὑψώσωσι ποτε οἰκοδομὴν βλέπουσαν εἰς Μουσουλμανικὸν οἶκον, μηδὲ ν' ἀγοράσωσι ποτε ἰδιοκτησίαν, καὶ ἐὰν ἀγοράσωσι, νὰ γίνῃ ἰδιοκτησία τοῦ τζαμίου τοῦ Ὑμάρ. Ε'. νὰ μὴ ἀφίνωσι τοὺς Καλογήρους των νὰ περιέρχωνται εἰς τὰς ἀγρούς, διότι οἱ Μουσουλμάνοι δὲν ἠδύνοντο νὰ ὑποφέρωσι τοῦτο. ΣΤ'. παρόντων τῶν Μουσουλμάνων, νὰ μὴ προσεύχωνται μεγαλοφώνως. Ζ'. κατὰ τριετίαν νὰ γίνηται ἐπιθεώρησις τοῦ μοναστηρίου, ἐν ᾧ ἐμελλον νὰ κατοικήσωσι, παρὰ τε τοῦ Κριτοῦ καὶ τοῦ Ἀρχιερέως τῆς πόλεως, ἵνα μὴ τυχὸν προσέσωσιν εἰς οἰκοδομὰς. Η'. νὰ παρέχωσι καθάρσια καὶ ἀλειψὰς εἰς τοὺς Μουσουλμάνους δωρεάν. Θ'. ὅταν ἔρχονται ὁμοεθνεῖς των Προσκυνηταὶ ἢ φορτία αὐτῶν, νὰ μένωσιν ἔξω τῆς πόλεως ἄχρις οὗ ἐπιθεωρηθῶσι παρὰ τοῦ Κριτοῦ καὶ τοῦ ἐξουσιαστοῦ, μήπως εἴναι κεκρυμμένα εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς αὐτὰ πολυμεφύδια. Ι'. νὰ μὴ ἐνοχλῶσι παντελῶς τοὺς Γραικοὺς καὶ τοὺς Ἰσθίους, διότι αὐτοὶ εἶναι ἀρχαῖοι κατὰ τὴν Διαθήκην τοῦ Καλὶφου Ὑμάρ καὶ τῶν μετ' αὐτὸν διαδόχων. ΑΦ' οὗ δ' ἐγένοντο ἅπανσαι αὐταὶ αἱ συμφωνίαι, ἦλθε καὶ ὁ εἰς Τρίπολιν τῆς Συρίας ἀποδημήσας Τακίμου-δ'-δ' ἰν Ἀπ' ουπ' αὐρ' μαθὼν δὲ τὴν ἐν Κριτηρίῳ συνέλευσιν, ἦλθε καὶ αὐτὸς καὶ εἶπεν, ὅστις τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ Μουσουλμάνων ὑποπείσῃ εἰς πειρατὰς, ὑπόσχεσθε νὰ ἐπιστρέψῃτε αὐτὸν ἀπὸ τῆς φραγκίας; Ὑποσχθέντων δὲ τῶν φραγκισκάνων ἅπαντα τ' ἄνωτέρω, εἶπον ἔτι πρὸς αὐτούς ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν νὰ μὴ ὑπερβαίνει τοὺς 24· οἱ δὲ Προσκυνηταὶ αὐτῶν νὰ μὴ μένωσιν ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ πλείοντον τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεως μηνός. Ὁ Μασπατὰς αὐτὸς ἀπεστάλη εἰς Κωνσταντινουπόλιν, καὶ ἡ ὑψηλὴ Πύλη ἐξέδωκε κυρωτικὸν ὅρισμὸν τῷ 960 τοῦ Χιζρέ, ἀποστείλασα αὐτὸν διὰ τοῦ Καπουτζήπασι Μαχμὺτ Ἀγᾶ· οἱ δὲ φραγκισκάνοι εἰσῆλθον τῷ 964 τοῦ Χιζρέ εἰς τὰ μοναστήρια τῶν Ἰσθίων, ὑποχρεωθέντες δυνάμει Χατζετίου νὰ πληρώσωσι εἰς τὸν ἡγουμένον Ἰωακείμ διακόσια φλωρία ἑτησίαν ἐνοίκιον. (Ἐκ χειρογράφων κωδίκων καὶ ἐκ τῶν παρ' ἡμῶν σωζομένων δικαστικῶν ἐγγράφων).

ἀπόπειρα ἐναυάγει οἰκτρῶς εἰς τὴν θρησκομανίαν τῶν ἐντοπίων Μωαμεθανῶν¹⁾. Ἐν ἔτει ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Πρωσία συμφωνήσασαι ἀπέστειλαν εἰς Ἱεροσόλυμα Ἐπίσκοπον δικμαρτυρόμενον. Πρῶτος δὲ ἐπίσκοπος Ἀγγλὸς ἦν ὁ Σεβάσμιος Ἀλέξανδρος ἐφωδιασμένος καὶ μετὰ συστατηρίου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κανταβρυγίας πρὸς τὸν Πατριάρχην τῶν Ἱεροσολύμων. Ἀνθαμιλλωμένη δὲ καὶ ἡ παπικὴ ἐκκλησία πρὸς τὴν ἀγγλικὴν ἀπέστειλε καὶ αὐτὴ τῷ 1848 Λατινοπατριάρχην, τὸν Ἰησοῦίτην Ἰωσήφ Βαλέργαν.

Ἀλλὰ μόλις ἐξαετία παρήλθε, καὶ οἱ ἅγιοι Τόποι ἐπέπρωτο ν' ἀποδῶσιν, ὥς καὶ πρὸ ὀκτῶ αἰώνων, τὸ ἐλάχιστον πολιτικῆς καταγίδος, συνταραχάσης ἐπὶ τριετίαν σύμπασαν τὴν ὑφήλιον. Γνωσταὶ εἰσι τοῖς πᾶσιν ἡ ἀποστολὴ τοῦ πρίγκιπος Μεντζικῶφ, ἡ αὐτόγραφος ἐπιστολὴ τοῦ Αὐτοκράτορος Νικολάου καὶ ὁ κριμαϊκὸς πόλεμος.

Τῷ 1860, ὅτε ἐγένετο ἡ στυγερὰ τῆς Δαμασκοῦ σφαγὴ, οἱ φανατικώτεροι τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Μωαμεθανῶν Φελλάχων τε καὶ πολιτῶν, συνεννοηθέντες προηγουμένως, ἀπεφάσισαν νὰ σφάξωσι τοὺς Χριστιανούς καὶ ληστεύσωσι τὰς ἐκκλησίας των. Ἡ συνεννόησις αὐτῇται αὐτὴν διάδοσιν ἔσχε καὶ οὕτως ἦν βεβαία ἡ πραγματοποίησις τῆς, ὥστε πρὸ ἡμερῶν ἤρχισαν ἅπαντες οἱ Μωαμεθανοὶ νὰ λέγωσι φανερά τοῖς Χριστιανοῖς, ἔτι δύο ἢ τρεῖς ἡμέραι, καὶ οὐδὲ ψυχὴ Χριστιανοῦ θὰ μείνῃ. Παρασκευὴ τις τοῦ Ἰουλίου μηνός ἐμελλε νὰ ᾔῃαι ἡ ἡμέρα τῆς σφαγῆς, ὥς σύνθημα δ' ὠρίσθη ἡ περὶ μεσημβρίαν ἀπὸ τῶν μιναιρέων διαλάλησις τῶν Ἰμαμίδων. Ἄπαντας τοὺς Χριστιανούς κατέλαβε πανικὸς φόβος· ἀλλὰ χάρις εἰς τὸν νοήμονα καὶ συνετὸν Διοικητὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ Σουρεϊά Πασᾶν τὸ κακὸν προσέληφθη. Ὁ μυριάων ἐπαίνων ἄξιος οὗτος Διοικητὴς, ἅμα ὁσφρανθεὶς τὰ διατρέχοντα, ἀνεκάλυψε τὰ πάντα μετ' ἀπαρადειγματίστου δραστηριότητος, ἐφυλάκισε τοὺς πρωτοεργούς καὶ προσέλαβε τὸ κακὸν, ἐμποδίσας τοὺς Ἰμαμίδες νὰ κράξωσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην· καὶ οὕτως οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐσώθησαν. Ἄπανσαι αἱ κοινότητες προσέδραμον μετὰ ταῦτα πρὸς τὸν ἄξιοντοῦτον Διοικητὴν καὶ ἐπένειμαν αὐτῷ τὰς ἐγκαρδίους των εὐχαριστίας. Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως ἐπανελήφθησαν καὶ αὖθις οἱ αὐτοὶ ψυθιρισμοὶ καὶ ἐπιδείξεις ἐκ μέρους τῶν Μωαμεθανῶν, ἀλλ'

¹⁾ Οἷον τῷ 1842, ὅτε κατὰ πρῶτον ὁ Πρόξενος τῆς Γαλλίας ὑψώσε τὴν γαλλικὴν σημαίαν, ὀρμήσαντες οἱ ἐντόπιοι Μωαμεθανοὶ αὐτὴν μὲν ἐξέσχισαν, τὸν δὲ ἱστὸν συνέτριψαν, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἡ Ἱερουσαλὴμ εἶναι ἱερὰ πόλις· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ κριμαϊκοῦ πολέμου, ὡς εἶπομεν, κυματοῦσιν ὅλαι σχεδὸν αἱ σημαίαι· καὶ πρῶτον ὑψώθη ἡ ἀγγλική, μετὰ ταῦτα ἡ Γαλλική, εἶτα ἡ ἰσπανικὴ, ἡ αὐστριακὴ, ἡ πρωσσικὴ, ἡ ἀμερικανική, ἡ ρωσικὴ καὶ τελευταῖον τῷ 1862 ἡ ἐλληνική.

εὐτυχῶς τὸ κακὸν εἰς ταῦτα μόνον περιορίσθη.

Κατὰ τοὺς τελευταίους δὲ τούτους χρόνους, καὶ μάλιστα μετὰ τὰς τελευταίον γενομένας ἀγασκαφάς καὶ ἐρεῖνας, μεθ' ἃς τὸ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἁγίων Τόπων ζήτημα ἐλύθη ὑπὲρ τῆς παραδόσεως, ἡ Ἱερουσαλὴμ ἤρχισε νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου· καὶ οὐ μόνον πολυπληθεῖς ἰδιῶται ἐκ τῶν περάτων τῆς Οἰκουμένης, ἀλλὰ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν καὶ Πρίγκηπες καὶ

Αὐτοκράτορες ἐπισκέπτονται αὐτήν. Μετὰ τὸν μέγαν Δούκα τῆς Ῥωσσίας Κωνσταντῖνον οἱ ἐπισημότεροι τῶν τὴν ἁγίαν Πόλιν ἐσχάτως ἐπισκεψαμένων εἰσὶν ὁ νυν βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Ἀλφονσὸς, ὁ Αὐτοκρατορικός Πρίγκηψ καὶ Διάδοχος τῆς γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Φραγκίσκος ὁ Β'.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

§ 1.

Ο πάνσεπτος καὶ περιβλεπτός οὗτος ναός, ὁ διὰ τε τὴν σημασίαν, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἱστορικότητα αὐτοῦ ἀποτελῶν τὸν πρῶτον καὶ τελευταῖον σκοπὸν τῆς εἰς Ἱεροσόλυμα ἀποδημίας ἀπάντων τῶν Χριστιανῶν, ἔλαβε κατὰ διαφόρους ἐποχὰς διάφορα ὀνόματα· καὶ ἄλλοτε μὲν ἐκαλεῖτο Μαρτύριον, Ἀνάστασις, Ναὸς τοῦ ἁγίου Τάφου, ἢ ναὸς τοῦ Κυριακοῦ Τάφου, τὴν σήμερον δὲ παρ' ἡμῶν μὲν ἐπεκράτησε τὸ ὄνομα ναὸς τῆς Ἀναστάσεως, παρὰ δὲ τοῖς Εὐρωπαίοις ναὸς τοῦ ἁγίου Τάφου· ἡ δ' ἐντόπιος γλῶσσα καλεῖ αὐτὸν Κηνήσις-ἰλίκηάμε ἢ Ἰλίκηάμε (ναὸς τῆς ἀναστάσεως, ἀνάστασις). Ὡς οἰκοδόμημα δὲ θεωρούμενος δύναται κατὰ τε τὸ μέγεθος, τὸ ὕψος, τὰς διαστάσεις καὶ τὸν ἐσωτερικὸν αὐτοῦ καλλωπισμὸν νὰ παραβληθῇ πρὸς τοὺς μεγάλους ναοὺς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Πλὴν τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ δὲν περιορίζεται εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτοῦ ἀξίαν. Εἶναι ὁ μέγιστος τῶν ναῶν τῆς ὑψηλίου, διότι ἔσχε καὶ ἔξει ἡλικίαν, ὅαν οὐδεὶς ἄλλος ναός· εἶναι ὁ ἐνδοξότερος τῶν ναῶν τῆς ἀνθρωπότητος, διότι ἐν αὐτῷ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ἐσταυρώθη, ἐτάφη καὶ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν· εἶναι ὁ ἀριζηλότερος ναὸς τῶν Χριστιανῶν, διότι ἀπ' ἀρχῆς ἐφειλκυσε τὴν προσοχὴν καὶ τὸν σεβασμὸν οὐ μόνον ὅλων τῶν φυλῶν καὶ τῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν ἀρχόντων καὶ μεγιστάνων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου· εἶναι ὁ ἱστορικώτερος ναὸς τῆς Γῆς, διότι ἐπὶ δεκαπέντε αἰῶνας διῆλθε διὰ τσοῦτων περιπετειῶν καὶ ἐγένετο ἀφορμὴ παγκοσμίων γεγονότων·

εἶναι ὁ γλυκύτερος καὶ ἀγαπητότερος ναὸς τῆς Οἰκουμένης, διότι ἐν αὐτῷ χιλιάδες χιλιάδων καὶ μυριάδες μυριάδων καρδιῶν εὖρον παραμυθίαν καὶ ἀνακούφισιν· εἶναι ὁ καθολικώτερος τῆς χριστιανικῆς λατρείας ναός, διότι ἐν αὐτῷ οὐχὶ μία φυλὴ, εἰς λαὸς, μία χριστιανικὴ κοινότης λατρεῖαν τῷ Θεῷ προσφέρει, ἀλλὰ πολλὰ φυλαὶ καὶ λαοὶ καὶ γλῶσσαι καὶ ἄπανται αἱ Χριστιανικαὶ κοινότητες, ἐκάστη κατὰ τὴν ἰδίαν δόξαν καὶ τὸ ἰδίωμα· εἶναι τέλος τι ὑψηλὸν καὶ ἀπερίγραπτον, διότι ἄπανται αἱ ἐξ αὐτοῦ ἐντυπώσεις εἰσὶν ὑψηλαὶ καὶ πολυσήμαντοι· ἰδίως δὲ δι' ἡμᾶς εἶναι σκῆνωμα καὶ μνημεῖον προσφιλέστατον καὶ περισπούδαστον· διότι, ἐκτὸς τῆς κοινῆς θρησκευτικῆς ἱκανοποιήσεως, ἥς μετὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀπολαύομεν ἐν αὐτῷ, ἀναμνησθεὶς ἡμῖν τὸ σεβαστὸν μεγαλεῖον τοῦ ἀρχαίου ἡμῶν ἐκκλησιαστικοῦ βίου, καὶ διότι ἐν αὐτῷ βλέπομεν τὰς εὐσεβεῖς προσπάθειάς τῶν παρελθουσῶν ἡμῶν γενεῶν καὶ ἀναπολούμεν τὰ πικρὰ μὲν, ἀλλὰ καὶ ἐνδοξα δεινὰ, ἅπερ ἐν καιροῖς κρίσεως ὑπέστημεν.

Τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἔκτασιν καὶ τὰς διαιρέσεις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ κατέναντι παρακειμένῳ ἰχνογραφῆματι. Καὶ τοι δὲ ἡ ἔκτασις αὐτοῦ δὲν εἶναι λίαν μεγάλη, οὐχ ἥττον ὅμως ἔνεκα τῶν διαφορῶν αὐτοῦ κατωγείων καὶ ἀνωγείων μερισμάτων δύναται νὰ συμπεριλάβῃ περὶ τὰς δεκαχισχιλίας ψυχάς. Τεσσαράκοντα δὲ καὶ πέντε κληρικοὶ, ἀνήκοντες εἰς τὰ διάφορα ἐν αὐτῷ ἔθνη, εἰσὶν ἐπιτετραμμένοι τὴν φρουρῇ καὶ διακόσμῳ αὐτοῦ.

§ 2.

Ἡ πύλη τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἡ κοινῶς λεγομένη ἁγία Πόρτα.

Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως εἰσέρχονται τὴν σήμερον διὰ μιᾶς μόνης πύλης, ἣν συνήθως ὀνομάζουσιν ἁγίαν Πόρταν. Ἡ πύλη αὕτη, ἔχουσα ὕψος ὑπὲρ τὰ 5 μέτρα καὶ πλάτος 3 $\frac{1}{2}$ περίπου, εἶναι κατεσκευασμένη ἐκ ξύλων φηγοῦ καὶ κυπαρίσσου (*). Ἐσωθεν καλύπτεται διὰ πλακῶν σιδηρῶν καὶ ἔξωθεν διὰ ξύλων καρφίνων εὐαρμόστως σιδηρογυμνῶν. Τὰ δύο ῥόπτρα αὐτῆς εἰσὶ σιδηρὰ καὶ ἀρχαῖα, φέροντα ἕκαστον ἀνὰ μίαν ἐπιγραφὴν ἀραβικὴν καὶ τὸ μὲν δεξιὸν ῥόπτρον ἔχει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν «ἀπόλαυε τὸν πόθον σου Προσκυνητά» εἰσελθε εἰς τὴν χάραν τοῦ Κυρίου εἰς τὸν πολύφωτον οὐρανόν . . . μήτηρ ἐκκλησιῶν» τὸ δὲ ἀριστερὸν φέρει τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν «εἰσελθετε ὡς ξένοι εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου, εἰς τὸν τάφον τῆς ζωῆς, ὅπου σκηνοῖ ἡ χάρις καὶ ἐπιπολάζει τὸ εὐλογημένον φῶς». Παρὰ τὴν ἁγίαν Πόρταν πρὸς ἀνατολὰς ὑπάρχει καὶ ἑτέρα πύλη πεφραγμένη. Ἀμφότεραι δὲ αἱ πύλαι, ἥτε ἀνοικτὴ καὶ ἡ πεφραγμένη, ἔχουσιν ἐξ ἀμφοτέρων ὧν μερῶν κίονας ἑνδεκα ἐκ μαρμάρου λευκοῦ καὶ πρασίνου καὶ μὲ κιονόκρανα κορινθιακοῦ βυθμοῦ ἐντέχνως γεγλυμμένα. Εἰς τὰς πύλας πρὸς τὰ ἀριστερά (τοῦ εἰσερχομένου) τῆς ἀνοικτῆς πύλης κίονων εἶναι ἐσχιρμένοις πρὸς τὰ κάτω μέρη παράδοσις ἐξ ἧς φέρεται εἰς τὰ στόματα τοῦ ὄχλου Ἀρμενίων τε καὶ Ὀρθόδοξων (παρ' ἑκατέρω ὁμῶς καὶ ἰδίαν ἔχουσιν), ὅτι αὕτη

*) Ὅτε ἐνεπεφράθη ὁ ναὸς καὶ ἐφάνη ἡ αὐτοῦ ἑκταῖς καὶ τὸ μεγαλεῖον, παρετήρησάν τινες τὰς πύλας αὐτοῦ διὰ δέκα ἔξ μετρητῶν καὶ ἑξ μικρῶν. Αἱ μεγάλαι ἦσαν δύο, αἱ ἀπὸ μεσομέδριας αἱ καὶ νῦν ὁρώμεναι· μία ἀπ' ἀνατολῶν ἐγγὺς τοῦ παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου Λεγγίνου· δύο ἀπ' ἀρκτου, ὧν ἡ μὲν μία ὑπάρχει εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς μυστηρώσεως, ἡ δὲ ἄλλη ἐστὶν ἡ ἀγούσα εἰς τὴν κιστέρναν τοῦ ναοῦ καὶ μία ἀπὸ δυσμῶν ἐκεῖ, ἵσταν εἰσὶν αἱ ἀποθήκαι τοῦ σίτου τῆς Κυβερνήσεως. Αἱ δὲ ἑξ μικρότεραι πύλαι ἦσαν αἱ ἐξῆς: α'. μία πρὸς Ἀνατολὰς, ἀπ' ἀγούσας εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, κείμενον ὅπισθεν τοῦ μοναστηρίου τοῦ Ἀβραάμ β'. ἡ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ, ὅπου τὰ νῦν ἡ τράπεζα τῶν Ὀρθόδοξων Πατέρων γ'. ἡ εἰς τὸ ἀρμενικὸν ἡγουμενεῖον δ'. ἡ εἰς τὴν ἀγίαδα ὅπου καταλύουσιν οἱ Ὀρθόδοξοι Προσκυνητὰ ε'. καὶ ζ'. ἐπάνω τῶν κατηχουμένων τῶν Λατίνων, ὅθεν εἰσέρχοντο αἱ γυναῖκες. Τὰς δέκα ταύτας πύλας, ἐμφράξας ὁ Σαλαδῖνος, ἀρῆκε μόνον τὴν σημερινὴν ἁγίαν Πόρταν, προσθεὶς ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν αὐτῆς ἐξέδρας (πεζούλια), ἐφ' ὧν καθήμενοι οἱ πυλῶροι ἐλάμβανον τὸ λεγόμενον κηφάρι». Ν.—Ἡ μία τῶν ἐξεδρῶν τούτου ἤρθη τὸ περὶ τὸν ἔτος ἐν καιρῷ τοῦ ἀνακαινισμοῦ τοῦ τρούλλου.

ἐσχίσθη ἵνα ἐξέλθῃ ἐκεῖθεν τὸ ἅγιον Φῶς. Καὶ ὁ μὲν ὄχλος τῶν Ὀρθόδοξων λέγει ὅτι ἐξῆλθεν ἵνα μεταδοθῇ τοῖς Ὀρθόδοξοις, ὅτε ἐν ἔτει 1549, ἐκβληθέντες οὗτοι ἀπὸ τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων δωροδοκησάντων ἐπὶ τούτῳ τοὺς κρατοῦντας, προσεδόκων ἐν τῇ αὐλῇ τὴν διανομήν τοῦ ἁγίου Φωτὸς κτλ. οἱ δὲ Ἀρμένιοι λέγουσιν ὅτι πτωχοὶ Προσκυνηταὶ μὴ ἔχοντες νὰ πληρώσωσι τὸ συνήθες δόσιμον ἔμειναν ἔξω τοῦ ναοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἅγιον φῶς ἐπεφάνη καὶ εἰς αὐτούς. Ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου τῆς ἁγίας Πόρτας εἰσὶ γεγλυμμένοι ἐντέχνως ἡ ἔγερσις τοῦ Λαζάρου, ἡ Βασιφόρος, ὁ ἱερός Νικτήρ καὶ ὁ μυστικός Δεῖπνος. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνωφλίου τῆς πεφραγμένης πύλης εἰσὶ γεγλυμμένα ἐμβλήματα τινὰ κομψοτάτης κατασκευῆς κατωθεν δὲ τούτου ἦν ἄλλοτε κατεσκευασμένη διὰ μουσείου χρυσοῦ ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, τῆς ἀναφερομένης ἐν τῷ βίῳ Μαρίας τῆς αἰγυπτίας· τῆς εἰκόνης ταύτης ἐσώζοντο σημεῖα μέχρι τοῦ 1801· ἀλλ' ἔκτοτε κατ' ἔτος ἀποσπῶντες οἱ Προσκυνηταὶ ἐξ αὐτῆς χάριν εὐλαβείας ψήφια ἐξήλειψαν αὐτήν· τὴν σήμερον δὲ μένει ὁ τόπος κενός· σώζονται δ' ἐτι ὀλίγα ψήφια, ἅπερ ἡ εὐλάβεια τῶν Προσκυνητῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκρίνωσιν.

Ἡ ἁγία Πόρτα εἶναι κεκλεισμένη, ἥς τὰς κλεῖς κατέχουσι θυρωροὶ Μωαμεθανοὶ ἢ μάλλον οἰκογενεῖα τις μωαμεθανικὴ, λαβοῦσα τὸ προνόμιον τοῦτο παρὰ τῶν κατὰ τὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ὅσῳκις δ' ἔθνος τι ἐκ τῶν ἐν τῷ Ναῷ μετοχὴν ἔχόντων θέλει ἢ διὰ τὰς τελετὰς τοῦ ἡ δι' ἄλλων λόγους ἢ ἀνοῖξαι αὐτήν, μηχανεῖ τῷ ποτοῖς θυρωροῖς καὶ ἀμέσως οὗτοι ἔρχονται καὶ ἀνοίξαντες αὐτὴν φυλάττουσιν ἐκεῖ μέχρι τέλους τῶν τελετῶν· μετὰ δὲ ταῦτα κλείσαντες αὐτὴν ἀναχωροῦσιν. Καὶ εἰς μὲν τὰς μεγάλας τῶν ἔθνων τελετὰς καὶ κατὰ τὴν εἰσοδὸν ἐπισήμων ξένων ἀνοίγονται καὶ αἱ δύο πτυχαί, ὅποτε τὸ ἀνοῖγμα λέγεται μέγα, κατὰ δὲ τὰς λοιπὰς περιστάσεις ἀνοίγεται μόνον ἡ μία πτυχή, ὅποτε τὸ ἀνοῖγμα λέγεται μικρόν. Οἱ θυρωροὶ οὐδενὶ ἄλλῳ ὑπακούουσιν εἰμὴ τοῖς ἀρχηγοῖς τῶν βεβλημένων ἔθνων.

§ 3.

Ἡ ἁγία Ἀποκαθήλωσις.

Τὸ πρῶτον Προσκύνημα, ὅπερ εἰσερχόμενοι εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἀπαντῶμεν, εἶναι ἡ ἁγία Ἀποκαθήλωσις. Τὸ ἱερόν τοῦτο Προσκύνημα κείμενον ἀπέναντι τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ παριστᾷ σήμερον τραπέζιον τι ἐξέχον τοῦ ἐδάφους 30 ἑκατοστάμετρα καὶ ἔχον μῆκος μὲν 2 $\frac{1}{100}$ πλάτος δὲ 1 $\frac{30}{100}$ μέτρο. Τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καλύπτει μάρμαρον πορφυρολέυκον· αἱ δὲ τέσσαρες πλευραὶ τοῦ ὅλου εἰσὶ κομψῶς κατεσκευασμέναι· ἐκ τοῦ αὐτοῦ μαρμάρου καὶ περὶ αὐτὰς εἶναι γεγλυμμένα ἑλληνιστὶ

τὸ «Ὁ ΕΥΣΧΗΜΩΝ ΙΩΣΗΦ ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΥΛΟΥ ΚΑΘΕΛΩΝ ΤΟ ΑΧΡΑΝΤΟΝ ΣΟΥ ΣΩΜΑ, ΣΙΝΔΟΝΙ ΚΑΘΑΡΑ ΕΙΛΗΣΑΣ ΚΑΙ ΑΡΩΜΑΣΙΝ, ΕΝ ΜΗΝΜΑΤΙ ΚΑΙΝῶ ΚΗΔΕΥΣΑΣ ΑΠΕΘΕΤΟ». Παρὰ τὰς πλευράς τοῦ πλάτους τοῦ ἁγίου τούτου τόπου ἴστανται ἐκτέρωθεν δώδεκα μανουάλια, ἐξ ὧν τὰ μὲν ἐξ κολοσσιαίου μεγέθους, τὰ δ' ἕτερα ἐξ μικρότερα· ἐκ τῶν μανουαλίων τούτων τέσσαρα μὲν (δύο μικρὰ καὶ δύο μεγάλα) ἀνήκουσιν ἡμῖν, τέσσαρα (ὡσαύτως) τοῖς Λατίνοις καὶ τέσσαρα (ὡσαύτως) τοῖς Ἀρμενίοις. Ἐκαστον τῶν ἐξ μεγάλων μανουαλίων βαστάζει λαμπάδας ζυγίζουσας περὶ τὰς 50 ὀκάδας, αἵτινες, καθὼς καὶ αἱ τῶν μικρῶν μανουαλίων, ἀνάπτονται ἐν καιρῷ τῶν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ τελετῶν τῶν Ὁρθόδοξων, Λατίνων καὶ Ἀρμενίων. Ἀπηώρηνται δ' ἄνωθεν τῆς Ἀποκαθηλώσεως καὶ ὁκτὼ ἀκοίμητοι κανδήλαι, ἐξ ὧν τέσσαρες τῶν Ὁρθόδοξων, μία τῶν Λατίνων, δύο τῶν Ἀρμενίων καὶ μία τῶν Κοπτῶν. Ἡ ἁγία Ἀποκαθήλωσις εἶναι ὁ τόπος, ἐνθα ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας Ἰωσήφ καὶ ὁ Νικόδημος μετὰ τοῦ ἡγαπημένου μαθητοῦ καὶ τῆς περιαλγούσης Θεοτόκου καὶ ἄλλων γυναικῶν, καταβιβάσαντες ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐκήδευσαν αὐτὸ, εἰλήσαντες σινδόνι καθαρᾷ καὶ ἀρώμασι κατὰ τὸ ἔθος τῶν Ἰουδαίων· τούτων δὲ γενομένων, ἀπήγαγον καὶ ἔθαψαν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ μνημείῳ¹⁾. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀξιόπιστων μαρτύρων ὑποκάτωθεν τοῦ πορφυρολεύκου μαρμαροῦ κεῖται βράχος, ἐξ οὗ μέρος εἶχε μετακομισθῆ εἰς Ἐφεσον καὶ ἐντεῦθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπερ ὁ Αὐτοκράτωρ Μανουήλ παραλαβὼν ἀπὸ τοῦ λιμένος, ἐνθα ἡγκυροβόλησε τὸ μετακομίσαν αὐτὸ πλοῖον, ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ καὶ ἔθηκεν ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ, εἶτα δὲ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Παντοκράτορος ἐγγὺς τοῦ μνηματός του²⁾. Ὁ βράχος τῆς Ἀποκαθηλώσεως, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν ἱερῶν Προσκυνημάτων, ἐκαλύφθη ἀνέκαθεν ὑπὸ μαρμαροῦ τὸ μὲν πρὸς κόσμησιν ἰδίως δὲ ἵνα μὴ οἱ εὐλαβεῖς κόπτωσι τεμάχια ἐξ αὐτοῦ· τὸ δὲ σημερινὸν μάρμαρον χρονολογεῖται ἀπὸ

¹⁾ αὐφίας δὲ γενομένης, ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ Ἀριμαθαίας τὸν ὄνομα Ἰωσήφ, (ὢν μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ, κεκρυμμένος διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων)· τότε οὗτος προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ ᾗτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· ὁ δὲ Πιλάτος ἐκέλευσεν ἀποδοθῆναι τὸ σῶμα. Ἦλθεν οὖν καὶ ἦρε τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἦλθε δὲ καὶ Νικόδημος (ὁ ἔλθων πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς τὸ πρῶτον), φέρων μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόνης ὡσεὶ λίτρας ἑκατόν. Ἐλάβον οὖν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἔδωκαν αὐτὸ ὀθωνίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. Ἰω. ιθ'. 38—40. πρὸβλ. Ματθ. κζ'. 60. Μαρκ. ιε'. 46. Λουκ. κγ'. 53.

²⁾ Νικήτ. Χωνειάτ. βιβλ. ζ'. βρ. καὶ Δοσιθ. Δωδεκάβιβλ. σελ. 790.

τοῦ 1810· διότι τὸ παλαιὸν συνετρίβη ἐν καιρῷ τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ Ναοῦ, πεσούσης ἐπ' αὐτοῦ μιᾶς κολώνας ἐκ τῶν παραθύρων τῶν ἄνωθεν. Ὁ τόπος τῆς Ἀποκαθηλώσεως κατὰ τὰ εἰς χεῖρας ἡμῶν χάτι σερίφια θεωρεῖται ἐξειδικασμένος ἡμῖν.

§ 4.

Ὁ ζωοδόχος Τάφος τοῦ Κυρίου ἡμῶν ὁ καὶ συνήθως ἅγιον Κουβούκλιον³⁾ καλούμετος.

Ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς ἁγίας Ἀποκαθηλώσεως ὁδεύοντες πρὸς δυσμὰς βήματά τινα ἔχομεν ἐκ δεξιῶν μὲν τὸ κελλίον τοῦ Γέροντος Σκευοφύλακος τοῦ παναγίου Τάφου, πρὸς ἀριστεράν δὲ κελλίον τι τῶν Κοπτῶν· μικρὸν δὲ περαιτέρω βλέπομεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μάρμαρόν τι στρογγύλον καὶ συντετριμμένον καὶ περιοριζόμενον κυκλυτερώς διὰ σιδηρῶν κιγκλίδων· εἰς ταῦτον τὸν τόπον, κατεχόμενον σήμερον ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων, πιστεύεται κοινῶς ὅτι εἰστήκεσαν πάντες οἱ γνωστοὶ τοῦ Κυρίου μακρόθεν καὶ γυναῖκες αἱ συνακολουθήσασαι αὐτῷ καὶ ἔβλεπον τὴν σταύρωσιν⁴⁾. Ἐκ τοῦ τόπου τούτου προχωροῦντες βήματά τινα πρὸς ἄρκτον καὶ διερχόμενοι διὰ μέσου παμμεγέθων πινσῶν, αἴφνης εὐρισκόμεθα ἐντὸς εὐρυτάτου χώρου ἀμφιθεατρικοῦ τοῦ σχήμα, εἰς ἄπειρον ὕψος ἡρμένου, καὶ ὑπὸ παραστάδων ἀνωγείων τε καὶ κατωγείων περικυκλουμένου καὶ φέροντος ἐπὶ κεφαλῇς ὡς βασιλικὸν διάδημα τὸν πολυθρόνητον καὶ ἱστορικὸν τέχνη τε καὶ λαμπρότητι σήμερον διαπρέποντα μέγαν τρούλλον⁵⁾, ὑπὸ 18 κολοσσιαίων πινσῶν βασταζόμενον. Ἡ ἐντύπωσις τοῦ ἱστορικωτάτου τούτου περιδόλου, συνοδευμένη ὑπὸ ποικιλοφθόγων καὶ πολυειδῶν ἀκουσμάτων τε καὶ θεαμάτων, εἶναι τῷ ὄντι ἀπερίγραπτος καὶ συγκινητικωτάτη. Ὡς πόσον ὕψηλὴ καὶ ἀνεξάλειπτος καὶ οὐδενὸς κόρου ἐπιδεκτικὴ προσπίπτει ἡ ποικιλία αὕτη καὶ φαινόμενη

³⁾ Ἡ λέξις Κουβούκλιον εἶναι παραφθορὰ τῆς λατινικῆς κουβικουλουμ cubiculum, ἥτις σημαίνει κοιτῶνα, θάλαμον, καὶ ἐν τῇ αὐλικῇ τῶν βυζαντινῶν γλώσσῃ τὸ βασιλικὸν θησαυροφυλάκιον· διὸ καὶ πάνυ προσηκόντως, καθ' ὅλας τὰς ἀνωτέρω ἐκδοχὰς τῆς λέξεως, καὶ ὁ ἅγιος Τάφος ὠνομάσθη Κουβούκλιον.

⁴⁾ «Εἰστήκεσαν δὲ πάντες οἱ γνωστοὶ αὐτοῦ μακρόθεν, καὶ γυναῖκες αἱ συνακολουθήσασαι αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ὁρῶσαι ταῦτα». Λουκ. κγ'. 49.

⁵⁾ Τὸ ὕψος τοῦ τρούλλου τούτου (ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ ναοῦ μέχρι τῆς κορυφῆς, τοῦ πρὸς διακρίσιν τοῦ τρούλλου τοῦ Καθολικοῦ μεγάλου τρούλλου καλουμένου, σύγκειται ἐκ 30 μέτρων (38 περίπου πηγῶν ἀρχιτεκτονικῶν), ἡ δὲ περιφέρεια αὐτοῦ ἐξ 66 καὶ ἡ διάμετρος ἐξ 22. Περὶ τοῦ μεγάλου τούτου τρούλλου πλατύτερον διαληφόμεθα ἐν τῷ ἀμείσῳ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

σύγχυσις ὡς ἐκ τῆς ἀλλογλώσσου καὶ παρωπύου βοῆς τῶν ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ προσευχομένων ἐθνῶν, λαῶν καὶ φυλῶν. Ἐνθεν μὲν ὁ Ὁρθόδοξος, ὡς ἐφ' ὑψηλῆς περικνηστῆς ἱστάμενος, ᾄδει τὸ ἀρελὲς καὶ ἀπείριστον ἄσμα, ὃ τῶν τῶν Ἀποστόλων παρέλαθεν· ἐνθεν δὲ ὁ Ἀρμένιος διὰ στενωπέου καὶ γιγαντιαίου λάρυγγος τὴν ἰδιόρρυθμον αὐτοῦ ὑμνωδίαν ἐξεραύγεται· ἐκεῖ ὁ Κόπτης κρατεῖ χαλκὸν καὶ κύμβαλον· ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰακωβίτης δι' ἐρρυθμῶν ὑμνωδιῶν, τὸν πολυκέλευτον Ἑρραῖμ, τὸν Σύρον ἀνακηρυκτικῶν, ἀρχαῖα καὶ μονοτόνους μελωδίας ἀναμέλπει· ὁ δὲ Λατῖνος, οἰκνῶν διὰ βροντοφώνου σάλπιγγος τὸ ποικιλόμορφον τῶν ἄλλων διεσθύνων, πληττεῖ τὸ ἀρμονικὸν καὶ βροντοφώνον ὄργανον. Πᾶσα δὲ ἡ τοιαύτη ποικιλία καὶ διακρίσις συνέρχονται εἰς μίαν συμφωνίαν, εἰς τὴν ἁπολογίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὕτω παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται¹⁾. Κέντρον δὲ καὶ κρητὶς τοῦ μοναδικωτάτου τούτου δράματος εἶναι τὸ ἐν μέσῳ κείμενον θεῖοτατον ἐκεῖνο μνημεῖον, ὅπερ ὁ κορυφαῖος τῶν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀσματογράφων Παρθένος σου ὡραιοτέρων καὶ παστάδων πάσης βασιλικῆς λαμπρότερον ἀνύμνησεν.

Τὸ θεῖοτατον τοῦτο μνημεῖον ὑψοῦται ἐν μορφῇ ἀρχαίου ἑβραϊκοῦ τάφου, ὃν ἐπαθὲν τε καὶ ἐξωθεν κομφῶς κεκοσμημένον, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν σημασίαν πᾶσαν ἔννοιαν ὑπερβαίνει· καλεῖται δὲ συνήθως ἅγιον Κουβούκλιον²⁾ τοῦ παναγίου Τάφου. Ἐν τούτῳ συγκεντροῦται ἅπαντα ἡ ἀνωτέρω περιγραφείσα ἐν τῇ ἐνότητι ποικιλία, καὶ ἐν τούτῳ ἀπεικονίζονται καὶ ἀπολήγουσι σύμπαντες οἱ θρησκευτικοὶ πόθοι τῶν Προσκυνητῶν καὶ ἡ εὐλαβὴς περιέργεια παντὸς Χριστιανοῦ. Ἐντὸς τῆς βασιλικῆς ὄντως ταύτης παστάδος ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων ὁ εὐλογημένος βλασὸς τοῦ Ἰακώβ, καὶ ἐντεῦθεν βασιλικῶς βρυχήσας ἐξύπνησε νεκροὺς τοὺς ἀπ' αἰῶνος. Ἐνταῦθα συνεκεντρώθη ποτὲ σύμπασα ἡ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων προαιωνίας τοῦ Θεοῦ συγκατάθεσις, καὶ ἐνταῦθα ἐσαβδάτισε τριήμερον ὁ Μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἵνα δωρήσῃται τοῖς ἀνθρώ-

ποις ζωὴν τὴν αἰώνιον. Ἐντεῦθεν ἐξήστραψε τῷ κόσμῳ ἡ ζωὴ, ἡ χαρὰ, τὸ φῶς καὶ ἡ ἀθανασία· ἐνταῦθα ὁ Χριστὸς ἀνέστη!

Τὸ ἅγιον Κουβούκλιον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, εἰς τὸν προθάλαμον, ὃν καλοῦμεν ἅγιον Λίθον, καὶ εἰς τὸ ἐνδοτέρον, ὅπερ ἐστὶ τὸ θεῖον ἄντρον, ἐνθα ὁ Τάφος τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ θέλομεν περιγράψαι Α'. τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου, Β'. τὸν ἅγιον Λίθον, καὶ Γ'. τὸ θεῖον μνημεῖον.

Α'.

Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου.

Ἀντὶ πάσης γενικῆς τοῦ ἐξωτερικοῦ σχήματος τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου περιγραφῆς εἰς τὸ κατέναντι τῆς παρούσης σελίδος ἀπεικόνισμα παραπέμποντες, μεταβαίνομεν εἰς τὰ καθέκαστα αὐτοῦ. Καὶ ἐν πρώτοις ἱστάμενοι ἀπέναντι τοῦ προσώπου αὐτοῦ, βλέπομεν ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν ἐξ κολοσσαῖα μανουάλια ἀνήκοντα εἰς τοὺς Ὁρθόδοξους, Λατίνους καὶ Ἀρμένιους, καὶ συνοδευόμενα ἑκαστὸν ὑφ' ἐνὸς μικροτέρου. Τὰ τῶν Ὁρθόδοξων μανουάλια εἰσὶ μαρμάρινα φέροντα ἐπιγραφὴν ΚΤΗΜΑ ΚΑΙ ΑΦΙΕΡΩΜΑ Τῷ ΧΡΙΣΤῷ ΤΩΝ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ. Ἐξ ἀριστερῶν δὲ καὶ ἐκ δεξιῶν τῆς θύρας τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου ὑπάρχουσι καθίσματα ἐκ πορφυρολεῦκου λίθου. Τὸ ἑξῆς, ἐφ' οὗ πατοῦμεν εἶναι ἐστρωμένον ποικίλως καὶ τεχνηέντως μὲ λευκά, πορφυρὰ καὶ μαῦρα μάρμαρα.

Τὸ πρόσωπον τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου εἶναι μεγαλοπρεπὲς καὶ κομφὲν· ἡ δὲ μεγαλοπρέπεια καὶ κομφύτης αὐτοῦ ἐστὶ μᾶλλον ἀναδεικνύεται, ὅτε, κατὰ τὰς ἐορτάς τῶν διαφόρων ἐθνῶν, ἑκατοντάδες χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν λυχνιῶν καὶ ἄλλα πολυτίμα κειμήλια κατακοσμοῦσιν αὐτό. Διαιρεῖται δὲ τὸ πρόσωπον τοῦτο ἀρχιτεκτονικῶς εἰς τρία διαμερίσματα, εἰς τὸ μεσαῖον, καὶ εἰς τὰ ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ δύο πλάγια. Καὶ ἐν μὲν τῷ μεσαίῳ, τῷ καὶ πλατυτέρῳ, διαμερίσματι κατὰ τὴν βάσιν εἶναι ἡ θύρα, δι' ἧς εἰσερχόμεθα ἐντὸς τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου· ἀνωθεν δὲ τῆς θύρας ταύτης ἔκτισται λευκὸν μάρμαρον ἔχον ὕψος ἐνὸς περίπου μέτρου καὶ πλάτους $\frac{80}{100}$. ἐφ' οὗ λελάξευται πᾶν εὐφυῶς καὶ ἐν ῥυθμῷ βυζαντινῷ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου. Τὴν βάσιν τῆς εἰκόνης ταύτης ἀποτελεῖ κομφὴ μαρμαρίνη διπλοῖς, ἐφ' ἧς εἰσὶ γεγλυμμένα μεγάλοις γράμμασι «ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΧΡΙΣΤΟΥ ΘΕΑΣΑΜΕΝΟΙ, ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΩΜΕΝ ΑΓΙΟΝ, ΚΥΡΙΟΝ, ΙΗΣΟΥΝ, ΤΟΝ ΜΟΝΟΝ ΑΝΑΜΑΡΤΗΤΟΝ» τὸ δ' ἀνωθεν αὐτῆς περιστέφει ἐπίσης διπλοῖς μαρμαρίνῃ φέρουσα μεγάλοις γράμμασι γεγλυμμένα «Τῷ ΖΩΟΔΟΧῶ ΣΟΥ ΤΑΦῶ ΠΑΡΕΣΤΩΤΕΣ Οἱ ΑΝΑΞΙΟΙ, ΔΟΞΟΛΟΓΙΑΝ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝ Τῇ ΑΦΑΤῶ ΣΟΥ ΕΓ-

¹⁾ Φίλιπ. α. 18.

²⁾ Τὸ σημερινὸν ἱερὸν Κουβούκλιον, πολλὰ παθὼν κατὰ τὸν ἐμπρησμόν τοῦ 1808, ἀνωκοδομήσαμεν τῷ 1810. Εἶναι δὲ ψεῦδος καὶ στυγερά σποφαντία ὅτι ἀνωκοδομήσαμεν αὐτὸ ἐπὶ τῷ σικοπῷ τοῦ νῦν ἐξαλείψωμεν τὰς ἐν αὐτῷ πρότερον ὑπαρχούσας λατινικὰς ἐπιγραφὰς καὶ ν' ἀντικαταστήσωμεν αὐτὰς δι' ἑλληνικῶν. Πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ 1808 οὐδεμία λατινικὴ ἐπιγραφὴ ὑπῆρχεν οὔτε ἐντὸς οὔτε ἐκτὸς τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου· μάρτυρες δὲ τούτου οὐ μόνον οἱ μέχρι τοῦδε ζῶντες αὐτόπται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Φραγκισκάνος Quaresmīns (1616), ὅστις, ἐν ᾧ ἐδημοσίευσε πᾶσας τὰς ἐν ταῖς ἱεροῖς Προσκυνημασι λατινικὰς ἐπιγραφὰς, οὐδεμίαν τοῦ Κουβουκλίου εὑρεν.

ΘΑΓΙΟΣ ΤΑΦΟΣ

القبر المقدس

СВ. ГРОБЪ ГОСПОДЕМЪ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

ΣΗΛΑΓΧΝΙΑ, ΧΡΙΣΤΕ Ο ΘΕΟΣ ΗΜΩΝ». Ἀνωθεν τῆς μαρμαρίνης ταύτης διπλοῖδος ὑπερανέχουσιν ἀρχιτεκτονικαί τινες ἐξοχαί μετ' ἀναγλύφων οὐκ εὐκαταφρονήτων καὶ ὑπεράνω τούτων ἐπὶ τῆς ὀρθομαρμαρώσεως εἰσὶ γεγλυμμένα τὰ ἐξῆς « ἄ ν ω κ ο δ ο μ ῆ θ ῆ τ ὸ θ ε ῖ ο ν Κ ο υ β ο ὑ κ λ ι ο ν τ ο ῦ Π α ν α γ ί ο υ Τ ᾶ φ ο υ δ λ ο ν ἐ κ θ ε μ ε λ ί ο υ δ ι' ἐ λ έ ο υ ς τ ὶ ν Ὁ ρ θ ο δ ὶ ξ ὶ ν Ὶ ρ ω μ α ῖ ὶ ν ἐ π ῖ τ ῆ ς π α τ ρ ι α ρ χ ε ῖ α ς Κ υ ρ ί ο υ Π ο λ υ κ ᾶ ρ π ο υ ἐ ν ἔ τ ε ι α ω ῖ . κ α τ ᾶ μ ῆ ν α Μ ᾶ ρ τ ι ο ν ¹⁾ ». Ἀνωθεν τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, μετὰ τινα χαρίεντα ἀνάγλυφα, ἔπεται ἡ κορυφή τοῦ μεσαίου διαμερίσματος ἀπολήγουσα εἰς λιθίνας κιγκλίδας, αἵτινες ἐξακολουθοῦσι περιστρεφούσαι ὅλον τὸ ἀνώτατον τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου μέρος. Τὸ δεξιὸν πλάγιον διαμέρισμα τοῦ προσώπου τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου, λίαν εὐρύθμως πρὸς τὸ μεσαῖον καὶ κύριον ἀνταποκρινόμενον, ὀρίζεται πρὸς μὲν τὰ κάτω ἐξ ἑκατέρων τῶν πλαγίων μερῶν ὑπὸ κιόνων μονολίθων ὀφιοειδῶς τετορευμένων ²⁾ πρὸς δὲ τὰ ἄνω καὶ παρὰ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἀναγινώσκειται γεγλυμμένον « ΙΝΑ ΠΑΝΤΕΣ ΟΙ ΠΙΣΤΟΙ ΤΟ ΖΩΟΔΟΧΟΝ ΜΝΗΜΑ ΣΕ ΠΡΟΣΚΥΝΩΜΕΝ· ΤΕΘΑΠΤΑΙ ΓΑΡ ΕΝ ΣΟΙ ΚΑΙ ΕΓΗΓΕΡΤΑΙ ΧΡΙΣΤΟΣ ΟΝΤΩΣ Ο ΘΕΟΣ ΗΜΩΝ· ΚΑΤΩΘΕΝ ΔΕ Τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀναγινώσκονται ὀνόματά τινα τῶν λιθοξόνων. Τὸ ἀριστερὸν πλάγιον διαμέρισμα εἶναι ἀπαράλλακτον ὡς καὶ τὸ δεξιόν· ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, ἐφ' ἧς καὶ ἐν τῷ κατέναντι αὐτοῦ ἐξέλιφ' διαμερίσματι εἶναι γεγλυμμένον τὸ τροπάριον ΟΙ ΤΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ ΤΗΝ ΕΓΕΡΣΙΝ ΑΘΕΤΗΣΑΝΤΕΣ, ΠΡΟΣ ΤΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΙΣΕΛΘΟΝΤΕΣ ΜΝΗΜΑ ΔΙΔΑΧΘΗΤΕ, ΟΤΙ ΝΕΝΕΚΡΩΤΑΙ ΚΑΙ ΕΓΗΓΕΡΤΑΙ ΠΑΛΙΝ Η ΣΑΡΞ ΤΟΥ ΖΩΟΔΟΤΟΥ, ΕΙΣ ΠΙΣΤΩΣΙΝ ΕΣΧΑΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ, ΗΝ ΕΛΠΙΖΟΜΕΝ. Τὸ πρόσωπον τοῦ Α. Κουβουκλίου ἔχει πλάτος $5 \frac{1}{2}$ μέτρων. Ὅλοι αἱ λοιπαὶ ἐξωτερικαὶ πλευραὶ τοῦ

¹⁾ Ἐνώπιον τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἀπὴρώρηται εἰκὼν τις μεγάλη ἐπὶ πανίῳ ἐξωγραφισμένη καὶ ἔχουσα ἐνώπιόν της ἀπληρημένην ἀργυρὰν λυχνίαν. Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶναι τῶν Λατίνων· ἔχουσι δὲ καὶ οἱ Ἀρμένιοι εἰκόνα ἐπὶ πανίῳ ἐξωγραφισμένην, ἣτις καίτοι ἀμέσως ἄνωθεν τῆς θύρας τοῦ Κουβουκλίου.

²⁾ « Αἱ ἐλικοειδεῖς αὗται καλῶναι ἐκ πέτρας πορφυρολευκῆς λαξευθεῖσαι μονολίθου καὶ ἐστειλωμέναι εὐφυῶς ἵσταντο ἐπὶ κέντρον σιδηροῦ καὶ κῆν τῷ δακτύλῳ ἐστρεφεῖ μίαν ἐξ αὐτῶν, ἐστρέφετο ἐλικοειδῶς εἰς σχῆμα ἥδιστον· οὕτως ἔμειναν διαρκέσαις ἔτη δύο μόνον· διότι οἱ Προσκυνηταὶ καὶ ἐξόχως τὰ παῖδιά ἐκάστου ἔθνους ἐχρήσαντο ταύτῃ ὡς παιδιὰν καὶ οὐ διέλιπον περιστρεφόντες ταύτας· ὅθεν προερχομένου θορύβου ἐκ τούτου, ἔχυσαν ὑποκάτω μολυβδον καὶ δὴ ἔκτατε ἔμειναν ἀκίνητοι. » Ν.

Α. Κουβουκλίου καλύπτονται δι' ὀρθομαρμαρώσεως ἐξ ἐρυθρολεῦκου λίθου. Εἰς τὰς πλαγίας αὐτοῦ πλευρὰς ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν βλέπομεν δύο ὁπὰς ὡσειδεῖς συγκοινωνούσας μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ· ἐκ τῶν ὁπῶν τούτων μεταδίδεται παρὰ τοῦ Πατριάρχου κατὰ τὴν τελετὴν τοῦ μεγάλου Σαββάτου τὸ ἅγιον Φῶς. Κάτωθεν τῆς στεφάνης τοῦ Α. Κουβουκλίου περιζώνουσι τὸ ὅλον οἰκοδόμημα πᾶν καταλλήλως τὸ τροπάριον « ΑΙΝΕΣΑΤΩΣΑΝ ΕΘΝΗ ΚΑΙ ΛΑΟΙ ΧΡΙΣΤΟΝ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΗΜΩΝ, ΤΟΝ ΕΚΟΥΣΙΩΣ ΔΙ' ΗΜΑΣ ΣΤΑΥΡΟΝ ΥΠΟΜΕΙΝΑΝΤΑ, ΚΑΙ ΕΝ Τῷ ΑΔΗ ΤΡΙΗΜΕΡΕΥΣΑΝΤΑ, ΚΑΙ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΑΤΩΣΑΝ ΑΥΤΟΥ ΤΗΝ ΕΚ ΝΕΚΡΩΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ, ΔΙ' ΗΣ ΠΕΦΩΤΙΣΤΑΙ ΠΑΝΤΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΤΑ ΠΕΡΑΤΑ » Ἐν τῷ μέσῳ τῆς στέγης αὐτοῦ ὑφύεται τρουλίσκος εἰς κωνοειδῆ κορυφὴν ἀπολήγων μολυβδοσκεπέπκτος, καὶ ἔχων ὕψος 5 μέτρ. καὶ διάμετρον $2 \frac{10}{100}$. Εἰς τὴν ἀντίθετον τοῦ προσώπου πλευρὰν, ἦτοι εἰς τὰ ὀπίσθια τοῦ Α. Κουβουκλίου, εἶναι προσκεκολλημένον ἐν παρεκκλήσιον, ὁ περ, βραδύτερον προστεθὲν, ἀποτελεῖ τὴν σήμερον τὸ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως παρεκκλήσιον τῶν Κοπτῶν. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ ἦν ξύλινον· ἐπὶ δὲ τῆς ἀνοικοδομῆς κατεσκευάσαμεν αὐτό, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ πρότερον ξύλινα τοῦ Ναοῦ μέρη λίθινον. Τὸ ὕψος τοῦ Α. Κουβουκλίου σύγκειται ἐξ $6 \frac{1}{2}$ μέτρ., ἡ δὲ διάμετρος αὐτοῦ ἐξ 8. Ἐν καιρῷ δὲ τῶν ἑορτῶν φωτίζεται καὶ λαμπρύνεται ὑπὸ 300 περίπου φώτων, ἐκπεμπόμενων ὑπὸ τῶν λαμπάδων καὶ λυχνιῶν τῶν διαφόρων ἐν τῷ Ναῷ ἔθνων.

Β'.

Ὁ Ἅγιος Λίθος ³⁾.

Τὸ μέρος τοῦτο ἀποτελεῖ οἷόν τινα προθάλαμον τοῦ θείου ἄντρου τοῦ παναγίου Τάφου, τετράγωνον ἰσοπλευρον τὸ σχῆμα καὶ ἔχοντα μῆκος $3 \frac{23}{100}$. Εἰσερχόμεθα δ' εἰς τοῦτο διὰ τῆς θύρας τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου, ἧς αἱ πτυχαὶ εἰσὶ ξύλιναι· ἔχουσαι ἀργυρὰ ῥόπτρα· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ δεξιοῦ ῥόπτρου εἰσὶν ἐγκεκολλημένα γράμματα ἐλ-

³⁾ « Καὶ λαβὼν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ὁ Ἰωσήφ, ἔθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ, καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν· ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου ἐσταυρώθη, κήπος. Ἦν δ' ἐκεῖ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία, καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου. Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἣτις ἐστὶ μετὰ τὴν Παρασκευὴν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλάτον, λέγοντες· Κύριε ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν· μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι. Κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς κλέψωσιν αὐτὸν καὶ εἴπωσι τῷ λαῷ ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χειρὶν τῆς πρώτης. Ἐφη δὲ αὐτοῖς ὁ Πιλάτος, ἔχετε κουστωδία· ὑπάγετε, ἀσφα-

Ληνικαῖς «Κύριε ἄνοιξον ἡμῖν τὴν θύραν τοῦ ἐλέους σου» ἐπὶ δὲ τοῦ ἀριστεροῦ «καὶ ἐπὶ βλεψὸν ἐξ ἁγίου κατοικητηρίου σου». Πρὸ τῆς εἰσόδου, ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τοῦ κειμένου πρὸ τοῦ κατωφλίου, γέγραπται ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΟΣ ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΚΑΛΦΑ ΔΩΓ'. Εἰσερχόμενοι δ' ἐντὸς βλέπομεν ἐνώπιον ἡμῶν εἰδὸς τι ὑψηλοῦ λιθίνου κρατῆρος, ἐν ᾧ ἐναπόκειται τμήμα τοῦ λίθου τοῦ ἀποκυλισθέντος ἐκ τοῦ μνήματος, ὅπερ εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς προσκύνησιν· περίξ δὲ τοῦ κρατῆρος τούτου εἶναι γεγλυμμένον γράμμασι κεφαλαίοις τὸ ρητὸν τοῦ Εὐαγγελίου «ΑΓΓΕΛΟΣ ΚΥΡΙΟΥ ΚΑΤΑΒΑΣ ΕΞ ΟΥΡΑΝΟΥ ΑΠΕΚΥΛΙΣΕ ΤΟΝ ΛΙΘΟΝ ΕΚ ΤΗΣ ΘΥΡΑΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΕΙΟΥ». Ἐπάνω αὐτοῦ ἀπηρώρηται ἐνδελεχῶς καίόμεναι 13 λυχνίαι, ἐξ ὧν πέντε ἀνήκουσιν ἡμῖν, πέντε τοῖς Λατίνοις, τέσσαρες τοῖς Ἀρμενίοις καὶ μία τοῖς Κόπταις. Ὁ προθάλαμος οὗτος περιβάλλεται ἐσωθεν ὅλος δι' ὀρθομαρμαρώσεως ἐκ λευκοτάτων καὶ στιλπνοτάτων μαρμάρων καὶ διὰ λεπτῶν μαρμαρίνων κιόνων 12 τὸν ἀριθμὸν ῥυθμοῦ κορινθιακοῦ. Πρὸς δεξιὰν καὶ πρὸς ἀριστεράν βλέπομεν τὰς ἀνωτέρω ῥηθείσας ὡσείδεις ὁπὰς. Ἀνωθεν τῆς θύρας, δι' ἧς εἰσῆλθομεν, ἐσωθεν, εἰσὶ γεγλυμμένοι δύο Ἀγγελοὶ κρατοῦντες στέμμα καὶ ἀνωθεν τούτων ἱστορεῖται ἐπὶ τοῦ μαρμάρου ἡ εἰς Ἰδοῦ ἀπόδοσις· ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τῶν μερῶν ταύτης, ὅπισθεν τῶν πτυχῶν τῆς θύρας, ὑπάρχουσι κλίμακες λίθιναι διερχόμεναι διὰ τοῦ τοίχου καὶ ἀγούσαι εἰς τὴν σέλην τοῦ Α. Κουβουκλίου. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἐστρωμένον μὲ ποικίλα καὶ πολύτιμα μάρμαρα· τὸ ἄνω μέρος σεῖάζεται διὰ ὁλοῦ, ἔχοντος ἐν τῷ μέσῳ ὁπὴν πρὸς ἐξέλευσιν τοῦ καπνοῦ τῶν καίσιμων λυχνιῶν. Ὅλος ὁ προθάλαμος οὗτος τοῦ ἁγίου λίθου ἐκτὸς τοῦ δυτικοῦ αὐτοῦ μέρους, εἶναι κτιστός ¹⁾.

Λίσασθε, ὡς οἴδατε. Οἱ δὲ πορευθέντες ἡσφαλίσαντο τὸν τάφον, σφραγίσαντες τὸν λίθον, μετὰ τῆς κουστωδίας. Ματθ. κζ'. ἰω. ιθ'. Καὶ διαγενομένου τοῦ Σαββάτου, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Σαλώμῃ ἠγόρασαν ἀρώματα, ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσι τὸν Ἰησοῦν. Καὶ λίαν πρῶτ' τῆς μιᾶς σαββάτων ἔρχονται ἐπὶ τὸ μνημεῖον, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου· καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς· τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; Καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν ὅτι ἀποκεκλύσται ὁ λίθος· ἦν γὰρ μέγας σφῶδρα. Καὶ εἰσελθοῦσαι εἰς τὸ μνημεῖον, εἶδον νεανίσκον καθήμενον ἐν δεξιούτῃ, περιβεβλημένον στολὴν λευκὴν καὶ ἐξεθαμβήθησαν. Ὁ δὲ λέγει αὐταῖς· μὴ ἐκθαμβείσθε· Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρινὸν τὸν ἐσταυρωμένον; ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν ὧδε· ἴδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν». Μαρκ. ις'.

¹⁾ Ὁ προθάλαμος οὗτος τὸ πάλαι δὲν ὑπᾶρχε καὶ φαίνεται ὅτι προσετέθη κατὰ τὸν Θ'. ἢ Ι. αἰῶνα. Πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μεγάλου περιβάλλου ὑψοῦτο μόνον τὸ θεῖον ἄντρον τοῦ παναγίου Τάφου, κεκοσμημένον διὰ μαρ-

Γ'.

Τὸ θεῖον μνημεῖον.

Τὸ θεῖοτατον τοῦτο μνημεῖον εἶναι, πλὴν τῆς ὀροφῆς αὐτοῦ ἀνοιχθείσης πρὸς ἐξέλευσιν τῶν καπνῶν τῶν λυχνιῶν, μονόλιθος θαλαμίσκος ἐπὶ βράχου λελαξευμένος σχήματος τετραγώνου, ἀλλ' ἐσωθεν τε καὶ ἐξωθεν μαρμαροῖς περιβεβλημένον. Εἰσερχόμεθα δ' εἰς αὐτὸ διὰ τινος πυλίδος ἀπέναντι τοῦ ἁγίου λίθου κειμένης ²⁾, τῆς καὶ θύρας τοῦ μνημείου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ καλουμένης καὶ ἐχούσης ὕψος 1 $\frac{33}{100}$ πλάτος δὲ $\frac{105}{100}$ μέτρ. Πρὶν ἢ εἰσελθωμεν εἰς τὰ ἐντὸς, βλέπομεν ἀμέσως ἀνωθεν τῆς πυλίδος αὐτοῦ γεγλυμμένην βυζαντινῶ ῥυθμῷ ἐπὶ μαρμάρου τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν ἐν μέσῳ δύο κλάδων δένδρου. καὶ μικρὸν ταύτης κατωτέρω εἰς μὲν τὰ ἀριστερὰ τὰς Μυροφόρους μύρα φερούσας, εἰς δὲ τὰ δεξιὰ Ἀγγελοῦ

μάρων μόνον ἐξωθεν, ἐνῶ τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ ἦν ἄνευ ὀρθομαρμαρώσεως, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν μαρτυριῶν τῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας Προσκυνητῶν, ὁ δὲ ἅγιος λίθος ἔκειτο πρὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἱεροσολύμων Κύριλλος, λέγων «καὶ ὁ ἐπιτεθεὶς τῇ θύρᾳ λίθος ὁ μέχρι σήμερον παρὰ τῷ μνημείῳ κείμενος» (Κατὰ. 13. 39. 10, 19. 14, 22). Ἦν δὲ βεβαίως τὸ κατ' ἀρχὰς μέγιστος, ἀλλ', τοῦ καιροῦ προϋόντος, ἐδεκατίζετο ὑπὸ τῆς εὐλαθείας τῶν Προσκυνητῶν. Περὶ τὸν Θ'. αἰῶνα βλέπομεν αὐτὸν διχῇ διηρημένον· καὶ τὸ ἐν μὲν αὐτοῦ μέρος ἔκειτο πλησίον τοῦ Τάφου καὶ ἐχρησίμευεν ὡς ἁγία τράπεζα (ὡς τοῦτο γίνεται ὑφ' ἡμῶν καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐν καιρῷ τῶν ἐπισήμων τελετῶν), τὸ δ' ἕτερον ἐναπετέθη τῇ γυναικονίτιδι τοῦ ναοῦ (Φωτ. Ἀμφιλ. Ζητ. ρζ'). ἵνα δὲ μὴ τοῦ καιροῦ προϊόντος ἐκλείψῃ παντελῶς ὑπὸ τῆς εὐλαθείας τῶν Προσκυνητῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ περικλείωσιν αὐτὸν ἐντὸς τεσσάρων κιονίσκων καλυπτόντων τὰ τέσσαρα μέρη αὐτοῦ καὶ μόνον τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν εἰς προσκύνησιν ἐλευθέραν ἀφινόντων. Κατὰ τὴν τοῦ 1810 ἀνοικοδόμησιν τοῦ Ναοῦ, ἐν ᾧ ἐλάττωον αὐτὸν ὅπως τὸν περικλείωσιν εἰς τὸν ἀνωτέρω ῥηθέντα μαρμαρίνον κρατῆρα, διεφύλαχεν εἰς δύο τμήματα· ἐκ τούτων τὸ μὲν μεγαλύτερον, ἔχον μῆκος καὶ πλάτος καὶ βάλος $\frac{90}{100}$ μέτρ. ἐναπετέθη ἐν τῷ εἰρημένῳ κρατῆρι, περιασφαλισθὲν πανταχόθεν, πλὴν τῆς ἄνω ἐπιφανείας· τὸ δὲ λοιπὸν μετεκομίσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Θεέκης, ὅπου καὶ φυλάττεται μέχρι τῆς σήμερον.

²⁾ «Τὸ ὕψος τῆς πύλης ταύτης (ὡς αὐτοῦσι εἶδαμεν τοσάκις πρὸ τῆς οἰκοδομῆς) ἦν πῆχυς εἰς καὶ δάκτυλοι ἑνδεκα, τὰ δὲ πλάτος σπιθαμὰς τρεῖς καὶ δάκτυλοι δύο. Ἐπειδὴ δὲ ἐδυσκολεύοντο οἱ εἰσερχόμενοι προσκυνῆσαι καὶ βραδύτης πολλῇ τοῦτου ἕνεκα συνέβαινε, σκέψεως γενομένης παρὰ τῶν τότε ἐν ἱερουσαλὴμ Ἀρχιερέων, ἐγένετο ἀπόφασις ὅπως ὑψωθῇ καὶ ἐυρυνηθῇ ὀλίγον· καὶ ἐγένετο. Καὶ δὴ τανῦν ἔχει ὕψος μὲν πῆχυν ἑκα καὶ δακτύλους δεκατρεῖς, πλάτος δὲ σπιθαμὰς τρεῖς καὶ δακτύλους τρεῖς μόνον· διότι ἐτέθησαν ἐκατέρωθεν μαρμαρα, ἄντος τοῦ μέρους τοῦτου μονολίθου πέτρας (καλῶς τουρκιστί)». Ν.

ἐν λευκοῖς καὶ γράμματα λέγοντα «ΜΥΡΟΦΟΡΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ, ΤΙ ΖΗΤΕΙΤΕ ΤΟΝ ΖΩΝΤΑ ΕΝ ΝΕΚΡΟΙΣ; ΑΝΕΣΤΗ Ο ΚΥΡΙΟΣ». Ἀνωτέρω δὲ τούτων εἰσὶ γεγλυμμένοι ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν δύο Ἀγγελοὶ κρατοῦντες σάλπιγγας καὶ ἐπὶ ἀνωτέρω ἐπὶ διπλοῖδος γράμματα λέγοντα «ΔΕΥΤΕ ΙΔΕΤΕ ΤΟΝ ΤΟΠΟΝ, ΟΠΟΥ ΕΚΕΙΤΟ Ο ΚΥΡΙΟΣ». Ἀνωθεν δὲ τούτων ὑπάρχει ὠοειδὴς ὁπὴ πρὸς τὰ ἔνδον τοῦ μνημείου βλέπουσα καὶ συντελοῦσα πρὸς ἐξέλευσιν τοῦ ἐκ τῶν ἐνδελεχῶς καιομένων λυχνίων καὶ λαμπάδων ἀναδιδόμενου καπνοῦ. Εἰσελθόντες δ' ἐντὸς τοῦ θειοτάτου μνημείου, εὐρισκόμεθα ἐντὸς μικροῦ τετραγώνου θαλαμίσκου, ἔχοντος μῆκος μὲν $2 \frac{2}{10}$ μέτρ. καὶ πλάτος δὲ $1 \frac{5}{10}$, καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν ἔχον τὸν πανάγιον καὶ ζωοδόχον Τάφον τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὃν καλύπτουσι ἄνωθεν καὶ ἔμπροσθεν δύο λευκὰ μάρμαρα· ἐκ τῶν μαρμάρων τούτων τὸ μὲν τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ ἔχει μῆκος μὲν 2 μέτρων πλάτος δὲ $2 \frac{2}{10}$, τὸ δὲ τῆς πλευρᾶς, ὅπερ ἀποτελεῖ καὶ τὸ ὕψος τοῦ τάφου, μῆκος μὲν $\frac{8}{10}$ ¹⁾, πλάτος δὲ, $\frac{2}{10}$. Ἀνωθεν δὲ τοῦ τάφου ἐπὶ τοῦ βρεφίου μονολίθου τοίχου κεῖται προσκεκολλημένον μέγα καὶ διάλευκον μάρμαρον, ἐφ' οὗ εἶναι γεγλυμμένον βυζαντινῷ ῥυθμῷ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐκ τοῦ τάφου ἀνιστάμενον· καὶ ἐξ ἀμφοτέρων μὲν τῶν μερῶν τῆς εἰκόνης ταύτης παρίστανται δύο λευχειμονοῦντες Ἀγγελοὶ εὐλαβῶς κύπτοντες ²⁾, ἄνωθεν δὲ ἕτεροι δύο Ἀγγελοὶ κρατοῦντες

¹⁾ ἔχει δὲ τοῦτο τὸ μάρμαρον πλάτος πέντε σπιθαμὰς, ἀλλ' ἐκαλύφθη ὑπὸ τοῦ τεθέντος πλακοστρώματος τοῦ ἐδάφους, ὅπερ πατέρις ἰστάμενος· διότι τῷ αὐτῷ, ποιοῦντες αὐτόθι νέον πλακοστρώμα, τὸ παλαιὸν κατελίπομεν ὡς ἦν, ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐθέσαμεν τὰ νῦν ὀρόμενα πολύτιμα μάρμαρα, καὶ ἐκ τούτου ὑψώθη τὸ ἔδαφος τοῦτο σπιθαμὴν μίαν· τούτου δὲ ὑψωθέντος, τὸ ἔμπροσθεν καλύπτων τὴν θεῖον Τάφον μάρμαρον οὐ φαίνεται ὁλόκληρον. Τὰ δύο δὲ μάρμαρα ταῦτα, ἅπερ, ὡς ὕψος, σκεπάζουσι τὸν πανάγιον Τάφον, ἔμπροσθεν καὶ ἄνωθεν εἰσὶν οὕτως ἀσφαλῶς συνηρμοσμένα καὶ ἠνωμένα ἀλλήλοις διὰ σιδήρου καὶ μολύβδου, ὥστε οὐδέποτε ἐκδηληθῶσιν ἐκείθεν, ἐὰν μὴ συντριβῶσιν εἰς λεπτά. Καὶ ἡμεῖς εὐλαβηθέντες τὴν ἀρχαιότητα, οὐκ ἐτολμήσαμεν χεῖρα βαλεῖν ἐπ' αὐτά, οὐδὲ ἠδυνήθημεν ἐκ τίνος μέρους ἀνοῖξαι καὶ ἰδεῖν τί τὸ ὑποκάτω τῶν μαρμάρων τούτων, καὶ πόσον τὸ μῆκος, πλάτος καὶ βάθος τοῦ δεσποτικοῦ τούτου Τάφου· ἐν μόνον ἰδομεν ἀναξίους ὀφθαλμοῖς τότε (αὐθ'), ὅτε ἐτίθετο αὐτόθι ἡ ὀρωμένη ὀρθομαρμαρώσις, ὅτι κύκλῳ τοῦ παναγίου τούτου Τάφου ἐστὶ πέτρα αὐτοφυὴς ῥιζιμαία (βράχος ἢ τουρκιστὶ καγιάς), οὗ τὸ μὲν ὕψος καὶ πλάτος ἔχει ὡς ἐξῆς· τοῦ μὲν πρὸς βορρᾶν μέρους, ἀπὸ τοῦ ὅπερ πατοῦμεν ἐδάφους ὡς ἄνω, ὕψος ὀργυίας δύο, καὶ πλάτος σχεδὸν ἴδιον· τοῦ δὲ κατὰ νότον, ὕψος μὲν ὀργυίας δύο, πλάτος δὲ δύο καὶ ἡμίσεια· πλάτος δὲ θατέρου μολίς μία ὀργυία». Ν.

²⁾ Οἱ δύο οὗτοι Ἀγγελοὶ καλύπτονται ὑπὸ τῶν αὐτόθι τεθειμένων εἰκόνων τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἀρμενίων.

στέμμα καὶ παρ' αὐτοῖς ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν εἰσὶ γεγλυμμένα «ΤΙ ΖΗΤΕΙΤΕ; ΙΗΣΟΥΝ ΤΟΝ ΝΑΖΑΡΗΝΟΝ ΖΗΤΕΙΤΕ ΤΟΝ ΕΣΤΑΥΡΩΜΕΝΟΝ; ΗΓΕΡΘΗ, ΟΥΚ ΕΣΤΙΝ ΩΔΕ. ΙΔΕ Ο ΤΟΠΟΣ, ΟΠΟΥ ΕΘΗΚΑΝ ΑΥΤΟΝ. Ἐπὶ τοῦ κρασπέδου τοῦ μαρμαρίου τῆς Ἀναστάσεως καὶ μικρὸν ἄνωθεν τοῦ Τάφου γέγλυπται· ΤΗΝ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΣΟΥ, ΧΡΙΣΤΕ ΣΩΤΗΡ, ΑΓΓΕΛΟΙ ΥΜΝΟΥΣΙΝ ΕΝ ΟΥΡΑΝΟΙΣ, ΚΑΙ ΗΜΑΣ ΤΟΥΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΞΙΩΣΟΝ ΕΝ ΚΑΘΑΡΑ ΚΑΡΔΙΑ ΣΕ ΔΟΞΑΖΕΙΝ. Γύρωθεν δὲ τοῦ ὄλου ἀντρου, ὀλίγον κατωτέρω τῆς σφαίρης αὐτοῦ, ἀναγινώσκεται πᾶν προσφυῶς γεγλυμμένον τὸ τροπάριον τοῦ Δαμασκηνοῦ· ΩΣ ΖΩΗΦΟΡΟΣ, ΩΣ ΠΑΡΑΔΕΙΣΟΥ ΩΡΑΙΟΤΕΡΟΣ, ΟΝΤΩΣ ΚΑΙ ΠΑΣΤΑΔΟΣ ΠΑΣΗΣ ΒΑΣΙΛΙΚΗΣ ΑΝΑΔΕΔΕΙΚΤΑΙ ΛΑΜΠΡΟΤΕΡΟΣ ΧΡΙΣΤΕ Ο ΤΑΦΟΣ ΣΟΥ, Η ΠΗΓΗ ΤΗΣ ΗΜΩΝ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ· ἄνωθεν δὲ τῆς πυλίδος γέγραπται ΛΩΙ· ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΚΥΡΙΕ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΣΟΥ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΟΥ ΚΑΛΦΑ Χ. ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΜΙΤΤΑΝΗΝΑΙΟΥ 1840.

Ὅλον τὸ ἔνδον τοῦ μνημείου, μέχρις οὗ διήκει ὁ βράχος, καλύπτεται δι' ὀρθομαρμαρώσεως. Ἐκεῖ δ', ὅπου λήγει ὁ βράχος, ἀρχεται ἡ τεχνητὴ ὁροφὴ τοῦ θεῖου ἀντρου· ἔχει δ' αὕτη οὕτως. Ἐπὶ τῆς στεφάνης τοῦ τετραγώνου θαλαμίσκου ἵστανται ὀκτὼ κίονες πορφυρόλευκοι, ἐφ' ὧν στηρίζονται ὀκτὼ ἀψίδες καὶ ἐπ' αὐτῶν τὸ στέγασμα ἐν εἰδεί τρουλλίσκου ἔχον περιφέρειαν ἐξ περιπού μέτρων ³⁾, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ὁπὴ· ἀπὸθεν δὲ τῶν κίωνων καὶ ἐν τῇ βάθει τῶν ἀψίδων ἰστέρηνται αἱ Μυραφύροι, οἱ Ἀρχάγγελοι Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ καὶ ἡ Θεοτόκος.

Τὸ θεῖον μνημεῖον φωτίζουσιν ἀδιαλείπτως 43 λυχνίαι, ἐξ ὧν 13 ἀνήκουσι τοῖς Ὀρθοδόξοις, 13 τοῖς Λατίνοις, 13 τοῖς Ἀρμενίοις καὶ 4 τοῖς Κόπταις· καίονται δ' ἐπ' αὐτοῦ ἐνδελεχῶς καὶ λαμπάδες ἀκοίμητοι, κεκλεισμένης μὲν τῆς ἀγίας Πόρτας τρεῖς, ἀνὰ μία δὲ ἑκάστου ἔθνους, ἀνεαργμένης δ' οὕσης, ἀνὰ δύο. Δύο δὲ μοναχοὶ Γραικοὶ (κανδηλάπται τοῦ ἁγίου Τάφου λεγόμενοι) εἰσὶ διωρισμένοι σουλτανικῇ διαταγῇ ὅπως ἐναλλάξ φυλάττωσι μὴ οἱ ἐκ τῶν Χριστιανῶν εἰσερχόμενοι εὐλαβεῖς κόπτωσι τεμάχια ἢ ἐκ τοῦ ἁγίου λίθου ἢ ἐκ τῶν μαρμάρων τοῦ ἁγίου Τάφου ⁴⁾. Τὸ ἅγιον Κουβούκλιον ὑπὸ ἰδιο-

³⁾ Ὁ τρουλλίσκος οὗτος, ὅστις εἶναι κεχωρισμένος ἐντὸς τοῦ πάχους τοῦ στεγάσματος, εἶναι ἔξωθεν ἀόρατος· ἀλλ' ἄνωθεν αὐτοῦ ἐδράζεται ἔξωθεν ἐπὶ κίωνων ἕτερος τρουλλίσκος, ὅστις εἶναι ὁ ἐν τῷ προηγουμένῳ παραγράφῳ (Α.) μνημονευθεῖς· οὗτος εἶναι μεγαλύτερος, ἢ δὲ κωνοειδῶς ὑψομένη κορυφὴ αὐτοῦ κατεσκευάσθη κατὰ μίμησιν τοῦ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ ἱωσαφάτ ἀρχαίου ἐβραϊκοῦ τάφου τοῦ σήμερον καλουμένου τάφου τοῦ Ἀβεσσαλώμ.

⁴⁾ «Σημείωσον τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ παναγίου Τάφου καὶ τοῦ ἱεροῦ Κουβούκλιου σημαντικὰ ὄντα· Α.) τὸ μάρμαρον τὸ κα-

κτητικήν ἔποψιν θεωρούμενον ἀνήκει ἡμῖν, κατὰ τὰ εἰς χεῖρας ἡμῶν Χάτι Σερβία.

§ Β.

Τὸ Καθολικόν.

Κατέναντι καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου κεῖται ἡ ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἐκκλησίαι τῶν Ὁρθοδόξων, ὑφ' ἡμῶν μὲν Καθολικόν ¹⁾ ὑπὸ δὲ τῶν Ἀρράδων Νοῦ-σουλ-τ'ίνια (μέτρη τοῦ κόσμου) καλουμένη. Τὸ

λίπτον ἐκείνου τὸν πανάγιον Τάφον ἐστὶν ἐσχισμένον ἐν τῷ μέσῳ διὰ πρίονας εἰς βάθος ἐνὸς δακτύλου, ὁμοίως καὶ εἰς τὰς ἄκρας κατὰ τὰ τέσσαρα μέρη τὸ ἀνατολικὸν δὲλ., δυτικὸν, νότιον καὶ βορειον· τὴν δὲ αἰτίαν τούτου τοῦ διὰ πρίονος σχίσματος οὐδεὶς οἶδε. Τινὲς εἶπον ἐκ τῶν πλῆλιν, οὗς ἐφθάσαμεν, Ἀγιοταριτῶν, ὅτι ἐπειδὴ ὁ Σαλαδίνος ἀφῆκεσε τινὰ μάχημα ἐκ τοῦ ναοῦ διὰ τὸ τζαμίον Χαρέμ Σερν, οἱ τότε μοναχοὶ Ἀγιοταριτῶν, φεβηθέντες μήποτε ἀφαιρέσῃ καὶ τοῦτο, κατέστησαν αὐτὸ ὡς ἄρται· ἄλλοι δὲ εἶπον ὅτι ἐπὶ τῷ τοῦ τοῦ μαρμαροῦ εἶχον πλῆλιν χρυσῇ καθελωμένῃ διὰ ἡλίων σιδηρῶν καὶ μελιδόων· πολιορκούντος δὲ τὴν Ἱερουσαλὴμ τοῦ Σαλαδίνου, οἱ ἐν τῷ ναῷ μοναχοὶ, φεβηθέντες τὴν ἄλωση, ἥτις καὶ ἐγένετο, ἔκριναν ἵνα λείψῃ ἐκεῖθεν ἡ χρυσὴ πλῆλιν· μὴ δυνάμεντες δὲ ἐκβαλεῖν αὐτήν, ἔκοψαν οὕτω πως διὰ πρίονας. Καὶ αἱ δύο αὗται παραδόσεις τῶν ἀρχαίων φαίνονται πιθαναί. Ὅτι δὲ ἦν πλῆλιν χρυσῇ ἐπὶ τοῦ παναγίου Τάφου, μαρτυρεῖ ἰωάννης ὁ Φωκᾶς γράφων οὕτως· «Τὸ δὲ εἰς τὰς γωνίας χρηματίζον σπήλαιον τοῦ δεσποτικοῦ σώματος ἐστὶ διπλοῦν, καὶ ἐν μὲν τῷ ἐνὶ ἐπίκειται ὁ ἀπακυλισθεὶς λίθος λευκὸς μαρμαροῖς περιφορούμενος, ἐν δὲ τῷ ἐτέρῳ μέρει τῷ περὶ τὸ ἀρκυῶν ὁ λίθος λευκός· τὸ τοῦτο ἰσοπέδου πάτου, ὑπερανέχων ὡς πῆλιν ἓνα, ἐν ᾧ νεκρὸς καὶ γυμνὸς ὁ τῆς ζωῆς ἐνετέθη δοτῆρ, ὅς ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ ἐνδεδυμένος ὁράται ἐκ πόθου καὶ πίστεως τοῦ ἐμοῦ δεσπότη καὶ βασιλέως Μανουὴλ τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ Κομνηνοῦ». Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ εἰκάζεται ὅτι καὶ τὰ δύο μάρμαρα, τὰ ἔμπροσθεν δὲλ. καὶ τὸ ἐπάνω ἐσκεπάζοντο διὰ χρυσοῦ. Ἡ δὲ χρυσὴ πλῆλιν ἐκείνη τί γέγονεν ἢ ποῦ φυλάττεται, οὐκ οἶδαμεν· Β'). τὸ ἔξω πρόσωπον ὅλου τοῦ ἱεροῦ Κουβουκλίου (ἐκτὸς τοῦ ἀνατολικοῦ) ἔμεινεν ὅλον ἀστίλβωτον δολιότητι τῶν ἐναντίων, ἐλθόντος ὁρισμοῦ σουλτανικοῦ ὅπως παύσῃ τὸ ἔργον τῆς ἐπισκευῆς τῷ αὐτῷ ὡς καὶ ἐγένετο· Γ'), τὸ ἄντρον τὸ περιέχον τὸν πανάγιον Τάφον πρὸ τῆς εἰς τὰ αὐτ'. ἀνοικοδομῆς ἦν χθαμαλὸν ἀπαράλλάτως ὡς ὁ θεῖος τάφος τῆς Δεσποίνης ἡμῶν ἐν τῇ Γεθσημανῇ. Ἐν δὲ τῷ ῥηθέντι χρόνῳ ὠρύξαμεν τὴν ὁροφὴν ἐκείνην καὶ κατεστήσαμεν αὐτὸ ὡς ὁράται ὑψηλόν· πρότερον γὰρ διὰ τὴν χθαμαλότητά οἱ εἰσερχόμενοι σχεδὸν ἐλειποῦντο ἐκ τῆς θερμότητος, προξενουμένης ἐκ τῶν καιομένων κανδηλῶν καὶ κηρίων». Ν.

¹⁾ Οὕτως ἐκαλεῖτο ἀπ' ἀρχῆς ὁ μεσαῖος χορὸς οἰουδῆποτε ναοῦ.

Καθολικὸν κεῖται ἐν τῷ μεσαίῳ χορῷ τοῦ ὅλου ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ὡς ἐκκλησίαι ἐν μέσῳ ἐκκλησιῶν, καὶ κατέχει ἀναμφιδόλως τὸν μεσαῖον χώρον τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀνεγερθείσης Βασιλικῆς· ὡς ἔχει δὲ ταυτὶ εἶναι οἰκοδομήμα ἀρχαίας καὶ νεωτέρας ἐποχῆς. Καὶ οἱ μὲν ὅλοιοι αὐτοῦ, αἱ ἀψίδες καὶ ὁ τροῦλλος εἰσὶν ἀρχαῖαι· τὸ δὲ μεσαῖον εἰκονοστάσιον, αἱ πλάγιναι αὐτοῦ πλευραὶ καὶ ὁ μύζης τοῦ ἁγίου βήματος ὠκοδομήθησαν τῷ 1810. Ὡς ἐκκλησίαι δὲ θεωρουμένη, εἶναι μιὰ τῶν λαμπροτέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων ὁρθοδόξων ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς. ἐκπροσωποῦσα ἐπαξίως ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἰδιάζουσαν θέσιν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας. Εἰκόνες, εἰκονοστάσια, ἀψίδες, ὅλοιοι, τροῦλλος, ἀρχιτεκτονικαὶ διαστάσεις, τὰ πάντα ἐν αὐτῷ εἰσὶ μεγαλοπρεπῆ καὶ λαμπρά. Ἐν τῇ περιγραφῇ ἡμῶν θέλομεν διαιρέσει τὸ Καθολικὸν Α'. εἰς τὸν χορὸν αὐτοῦ καὶ Β'. εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα.

Α'.

Ὁ χορὸς τοῦ Καθολικοῦ.

Εἰς τὸν χορὸν τοῦ Καθολικοῦ εἰσερχόμεθα συνήθως διὰ τῆς κατέναντι τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου πύλης, διερχόμενοι πρῶτον μὲν ὑπὸ τινι παμμεγέθῃ καὶ ὑψηλοτάτῃ ἀψίδι, βασιλικὴν καμάραν κοινῶς λεγομένην ²⁾ καὶ ἔπειτα ὑπὸ τρεῖς μικρότερας καὶ χαμηλοτέρας ἀψίδας (ἃς ἡ συνήθεια τρικάμαρον καλεῖ), ἃς ἐπιστέφει ζώνη λιθίνη φέρουσα ἐγκεχαραγμένον μεγάλαις γράμμασι πάνυ προσφυῶς τὸ ἐξῆς τροπάριον ΧΑΙΡΕ ΚΑΙ ΕΥΦΡΑΙΝΟΥ· Η ΝΥΜΦΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, ΚΑΤΟΠΡΙΖΟΜΕΝΗ ΤΗΛΑΥΤΩΣ ΤΟΥ ΣΟΥ ΝΥΜΦΙΟΥ ΤΗΝ ΩΡΑΙΟΤΗΤΑ, ΣΥΝ Τῷ ΛΑῶ ΣΟΥ ΚΡΑΖΟΥΣΑ, ΣΕ ΖΩΟΔΟΤΑ ΜΕΓΑΛΥΝΟΜΕΝ. Ἡ πύλη τοῦ Καθολικοῦ ἔχει δύο πτυχὰς σιδηρὰς κιγκλιδοειδῶς κατεσκευασμένας· οἱ δὲ ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν αὐτῆς τοῖχοι, οἱ τὴν δυτικὴν πλευρὰν αὐτοῦ αποτελοῦντες, εἰσὶ χαμηλοὶ, ἀπολήγοντες εἰς θεωρεῖα περιστοιχούμενα ὑπὸ κιγκλίδων, ἐνθα ἐν καιρῷ τῶν ἐπισήμων τελετῶν ἴστανται γυναῖκες. Ἀμα εἰσέλθωμεν ἐντὸς τοῦ χοροῦ, ἀμέσως συναρπάζει ἡμᾶς ὁ ἐν αὐτῷ ἄφρονος πλοῦτος καὶ τὰ ἱερὰ κειμήλια, τὰ καλλιτεχνικῶς τε ἅμα καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑψούμενα εἰκονοστάσια, τὸ ὕψος καὶ αἱ ἀγανεῖς διαστάσεις τοῦ οἰκοδομήματος. Καὶ ἐκ δεξιῶν μὲν καὶ ἐξ ἀριστερῶν βλέπομεν

²⁾ Ἐν τῷ μέσῳ τῆς βασιλικῆς καμάρας ὁράται ἀρχαιοτάτη εἰκὼν τοῦ Παντοκράτορος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς Ο ΑΝΑΡΧΟΣ ΠΑΤΗΡ. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς τῶν πινάκων, ἐφ' ᾧ ἔδραζετο ἡ καμάρα, ἐκατέρωθεν ἀναγινώσκονται δεξιόθεν μὲν ΡΩΜΕ. ΟΡΘ. ἀριστερόθεν δὲ ΚΡΗΤΟΡ. ΑΓΙΟΥ ΤΑΦ. αὐτῶν.

στασιδία, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὑψοῦνται κορυφαῖς τετορνευμένα καὶ κεχρυσωμένα εἰκονοστάσια μετὰ 14 μεγάλων εἰκόνων, ἀριστουργημάτων τῆς ῥωσικῆς ζωγραφικῆς, καὶ παριστανουσὶν τὰ πάθη τοῦ Κυρίου. Περαιτέρω δὲ τῶν στασιδίων καὶ τῶν εἰκονοστασίων τούτων εἰσὶ δύο θρόνοι, εἰς ὁλ. ἐκ δεξιῶν καὶ εἰς ἐξ ἀριστερῶν· καὶ εἰς μὲν τὸν δεξιὸν ἵσταται ὁ Πατριάρχης, ὁσάκις καταβαίνει εἰς τὸν Ναὸν εἰς δὲ τὸν ἀριστερὸν ὁ ἐν ἀπουσίᾳ αὐτοῦ τῶν τελετουργιῶν προεξάρχων Ἀρχιερεὺς. Περαιτέρω τῶν θρόνων τούτων κάτωθεν μὲν εἰσὶν οἱ χοροὶ τῶν ψαλτῶν, ἄνωθεν δὲ ἐξέχουσιν ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν δύο ἀμβωνες· ἀμέσως δὲ περαιτέρω ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν εἰσὶν αἱ δύο πλάγιοι πύλαι τοῦ Καθολικοῦ. Ἐντεῦθεν ἀρχεται νὰ ὑψοῦται τὸ μεσαῖον καὶ μέγα εἰκονοστάσιον τοῦ ναοῦ λίθινον ὅλον, εἰς 19 μέτρων ὕψος ἀνῆκον καὶ εἰς τὸν δρακόντειον λεγόμενον σταυρὸν συγκορυφούμενον. Καὶ παρὰ μὲν τὴν βᾶσιν αὐτοῦ εἰσὶν αἱ πύλαι τοῦ ἁγίου Βήματος μετὰ τῶν δεσποτικῶν εἰκόνων, ἀπέναντι τῶν ὁποίων ὑψοῦνται τέσσαρα παμμεγέθη μαρμαρίνα μανουάλια· ἐπάνωθεν δὲ τῶν δεσποτικῶν εἰκόνων τούτων ἐξέχει καθ' ὅλον τὸ πλάτος τοῦ Καθολικοῦ ἐξώστης, ἐπὶ ὁκτὼ μονολίθων κίονων ἐδραζόμενος καὶ πάντα χρόνον δι' εἰκόνων καὶ κορυφῶν ποικιλιμάτων κοσμούμενος.

Ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τούτου ἐδράζονται ἐπτὰ κεχρυσωμένοι λίθινοι ἀψίδες, ὑποκάτωθεν τῶν ὁποίων ἵστανται ἀνὰ δύο εἰκόνες τῶν Ἀποστόλων εἰς ἀνδρομήκας μέγεθος· ἐν τῷ μέσῳ δὲ ὑπάρχει πρὸς τὰ ἔξω ἐξέχων ἀμβων σιδηροῦς ἐκ κεχρυσωμένων κιγκλίδων· ἐκ τοῦ ἀμβωνος τούτου ἀναγινώσκονται τὰ εἰς διαφόρους ὑπὸ τῶν Ὁρθόδοξων λαλουμένας γλώσσας εὐαγγέλια καὶ ἀντηχεῖ κατὰ τὰς τέσσαρας κοστάς ἰδίως εἰς τὰς ἀχανεὶς τοῦ Καθολικοῦ διαστάσεις, στεντορεῶς καὶ εὐγλώττως τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα. Ἀνωθεν τῶν ῥηθειῶν ἐπτὰ ἀψίδων διήκει ἀπὸ τῆς μιᾶς μέχρι τῆς ἄλλης ἄκρας τοῦ εἰκονοστασίου πλατεῖα τις ζώνη λιθίνη φέρουσα μεγάλους γράμμασι τὸ τροπάριον ΧΑΙΡΕ ΣΙΩΝ ΑΓΙΑ ΜΗΤΗΡ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΘΕΟΥ ΚΑΤΟΙΚΗΤΗΡΙΟΝ· ΣΥ ΓΑΡ ΕΔΕΞΟ ΠΡΩΤΗ ΑΦΕΣΙΝ ΑΜΑΡΤΙΩΝ ΔΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ· ὑπεράνω δὲ ταύτης ὑψοῦνται ἑτεραι 15 λίθινοι μικρότεραι ἀψίδες, ἐν ἐκάστῃ τῶν ὁποίων ἵσταται εἰς Προφήτης. Ἀνωθεν τῶν ἀψίδων τούτων ἀρχεται ἐν τρίγωνον ἐκ λίθου κολοσσαῖον, ἐπὶ τοῦ οὐλοῦ ἱστόρηται ὁ Κύριος σὺν τοῖς Ἀποστόλοις ἐν ἀμπέλω χρυσῇ. Ἐπάνωθεν δὲ τῆς ἀμπέλου ταύτης ἵστανται τρεῖς πλάκες μεγάλαι, καὶ ἐν μὲν τῇ μεσαίᾳ ἱστόρηται τὸ ἅγιον μανδύλιον, εἰς δὲ τὰς ἄλλας δύο οἱ Ἀρχάγγελοι Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ. Μετὰ τὰς εἰκόνας ταύτας ἐξέχει ἡ στεφάνη τοῦ εἰκονοστασίου καὶ ἐπ' αὐτῆς ἵσταται ὁ μέγας σταυρὸς, ἔχων ἐκ δεξιῶν τὴν Θεοτόκον καὶ ἐξ ἀριστερῶν τὸν ἐπι-

στήθιον Μαθητὴν. Ὁ σταυρὸς οὗτος εἶναι παμμεγέθης, ἐξ οὗ καὶ ὠνομάσθη δρακόντειος· ἀλλ' ἐνεκα τοῦ ὕψους φαίνεται κάτωθεν μικρὸς. Ὅπισθεν τοῦ κολοσσαίου τούτου εἰκονοστασίου εἰσὶ λίθινοι στοαί, ἐν αἷς ἵστανται ἐν καιρῷ τῶν μεγάλων τελετῶν ὑπὲρ τὰς 200 γυναῖκας. Αἱ κορυφαὶ τῶν πλαγίων εἰκονοστασίων ¹⁾ ἐπιστέφονται ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν διὰ κεχρυσωμένων κιγκλίδων, ἐνθα ἵστανται ὑπὲρ τὰς 200 γυναῖκας.

Τὴν κορυφὴν τοῦ Καθολικοῦ ἀποτελεῖ λίθινος καὶ μέγας τροῦλλος βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τροῦλλος τοῦ Καθολικοῦ ἢ μικρὸς τροῦλλος λεγόμενος, πρὸς διάκρισιν τοῦ παρ' αὐτῷ ἐτέρου τροῦλλου τοῦ τὸ ἱερὸν Κουδούκλιον ἐπιστεγάζοντος. Τὸ κύμβαλον τοῦ μικροῦ τούτου τροῦλλου σύγκειται ἐκ 16 ἀψίδων, ἐξ ὧν αἱ μὲν ὁκτὼ εἰσὶ παράθυρα, ἐν δὲ τῷ βάθει τῶν τοιπῶν ὁκτὼ ἱστόρηται ὁ Χριστὸς ἐπὶ θρόνου, ἡ Θεοτόκος, οἱ πρόκριτοι τῶν Ἀποστόλων Πέτρος καὶ Παῦλος καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων. Γύρωθεν τοῦ τροῦλλου ἔσῳθεν ὑπάρχει ἐξώστης ἐκ σιδηρῶν κιγκλίδων, χωρῶν περὶ τὰς 100 γυναῖκας καὶ κοσμούμενος ἐν καιρῷ ἑορτῶν ὑπὸ 300 λυχνίων. Ἐκ τοῦ κεντρικοῦ λίθου τοῦ τροῦλλου κρέματα ἀλυσσὸς φέρουσα τὸν μεσαῖον καὶ μέγαν πολυέλιον τοῦ Καθολικοῦ ζυγίζοντα ὑπὲρ τὰς 300 ὀκάδας. Τὸ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τοῦ Καθολικοῦ μέχρι τοῦ ἀνωτάτου λίθου τοῦ τροῦλλου ὕψος σύγκειται ἐξ 29 μέτρων, ἡ δὲ περιφέρεια αὐτοῦ ἐκ 35.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χοροῦ τοῦ Καθολικοῦ ὑψοῦται ὑπὲρ τὸ ἕδαφος λίθινός τις κρατὴρ φέρων ἐντὸς γεγλυμμένην σφαίραν. Ἐνταῦθα ἄλλοτε ἐπιστεύετο ²⁾ ὅτι ἦν ὁ ὁμα-

¹⁾ Τὸ ὅπισθεν τῶν εἰκονοστασίων τούτων εἶναι τοῖχοι παχύτατοι, ἀνεγερθέντες μετὰ τῶν πινσῶν τοῦ θόλου ἐπὶ τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ 1810. Τοιοῦτοι τοῖχοι ὑπῆρχον μὲν καὶ πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ, ἀλλ' εἶχον ὕψος μόνον δύο ὀργυῶν· ἀλλ' ὑψώθησαν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ὑπὸ τοῦ πυρὸς παθόντων πινσῶν.

²⁾ Ὁ περὶ τὰ 697 τὴν ἀγίαν Γῆν ἐπισκεψάμενος Ἀρκαῦλος γράφει ὅτι «εὔρεν ἐν Ἱεροσολύμοις πρὸς ἐνδειξιν τοῦ ὁμφαλοῦ τῆς γῆς μίαν ὑψηλὴν στήλην, ἥτις ὑψοῦτο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως ἐκεῖ, ὅπου ἀνέστη ὁ νεκρὸς δι' ἐπιψύσεως τοῦ σταυροῦ. Ἡ στήλη αὕτη κατὰ τὴν μεγαλητέραν θερμὴν ἡμέραν, καίτοι ἐκτεθειμένη εἰς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, δὲν ἐσημαίνε σκιά, παρελθούσης ὁμῶς τῆς ἡμέρας ταύτης, ἤξανε ἡ σκιά τοῦτο δ' ἐχρησίμευσεν εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ Ἱερουσαλὴμ ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ τῆς γῆς». Μετὰ 193 ἔτη ὁ Βερνάδος ἔγραψεν, ὅτι ἀπὸ τῶν τεσσάρων ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως ἐκκλησιῶν ἐξετείνοντο ἄλλαι, καὶ ἐκεῖ, ὅπου αὐταὶ διεσταυροῦντο, ἐλέγετο ὅτι ἦν ὁ ὁμφαλὸς τῆς γῆς. Ὁ δὲ κατὰ τὸ 1102 τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπισκεψάμενος Σιμβούλφος, εὔρεν ἐντὸς τοῦ σημερινοῦ Καθολικοῦ καὶ ἐν τῷ τύπῳ τοῦ σημερινοῦ ὁμφαλοῦ τῆς γῆς «ἕνα τόπον, ὅστις ἐκαλεῖτο πυξίς (compas), καὶ ἐν-

λος τῆς γῆς. Ὁ ὅλος χορὸς τοῦ Καθολικοῦ βρίθκει ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν εἰκόνων καὶ ἄλλων κειμηλίων· ἐν καιρῷ δὲ τῶν ἐορτῶν φωτίζουσιν αὐτὸν ὑπὲρ τὰ 1000 φῶτα. Τὸ μῆκος τοῦ Καθολικοῦ, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ μήκους τοῦ Α'. Βήματος σύγκειται ἐκ $31 \frac{1}{2}$ μέτρων, τὸ δὲ πλάτος ἐκ $14 \frac{1}{2}$.

Β'.

Τὸ ἅγιον Βῆμα τοῦ Καθολικοῦ.

Τὸ ἅγιον Βῆμα ἐξέχει τοῦ ἐδάφους τοῦ Καθολικοῦ κατὰ ἐν περίπου μέτρον καὶ ἀναβαίνομεν εἰς αὐτὸ διὰ τεσσάρων βαθμίδων. Ἐκθαμβος τῷ ὄντι μένει ὁ θεατὴς διὰ τε τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ, εὐρίσκων αὐτὸ κατὰ πάντα ἀνάλογον πρὸς τὸ ὅλον. Ἐχει δὲ σχῆμα ἡμικυκλίου, ἔχοντος διάμετρον $12 \frac{1}{2}$ μέτρων. Πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ τὸ ἡμικύκλιον περιεστοιχίζετο ὑπὸ περιστυλίου φέροντος τὸν μύακα, ἀλλὰ μετὰ τὸν ἐμπρησμόν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος ἀναγκαῖον ἐκρίθη ἵνα οἱ κίονες τοῦ περιστυλίου, οἵτινες συνετρίβησαν ὑπὸ τοῦ πυρός, μεταβληθῶσι εἰς 4 στερεοὺς πινσούς κομψῶς καὶ κανονικῶς διατεθειμένους, καὶ δυναμένους ἀκλονήτως νὰ φέρωσι τὸν κολοσσιαῖον καὶ κομψὸν τοῦ ἁγίου Βήματος μύακα, ὃν ὁ αἰοδῖμος ἀρχιτέκτων Κομνηνός, καὶ τοι ἐσπευσμένως, κατώρθωσε νὰ φέρῃ εἰς αἴσιον καὶ λαμπρὸν πέρας¹⁾, κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ 1810. Τὸ ἡμικύκλιον τοῦ ἱεροῦ Βήματος πρὸς τὰς βάσεις ὀρίζεται περίξ ἐκ βαθμίδων ἀμφιθεατρικῶς ἐκτεταμένων, ἐφ' ὧν ἴστανται κατὰ τὰς ἐορτάς οἱ πανταχόθεν τῆς Οἰκουμένης Κληρικοί· ἄνωθεν τῶν βαθμίδων, περὶ τὸ μέσον τοῦ ἡμικυκλίου, ὑπερέχει τὸ πατριαρχικὸν Σύμβολον, ἐνθα, κατὰ τὰς μεγάλας λειτουργίας ἐπαναπαύε-

θα ὁ Κύριος ἡμῶν τὸν ὀμφαλὸν τῆς γῆς ἰδιοχείρως ἐδειξε καὶ ἐμέτρησε κατὰ τὸν ψαλμωδόν.

¹⁾ Τινὲς τῶν Εὐρωπαίων περιηγητῶν, μηδὲ κἂν φαντασθέντες τὰ περιστατικά, ὅφ' ὧν περιστοιχέτο ἡ ἀνοικοδόμησις τοῦ Ναοῦ, καὶ τὸ χεῖριστον, μηδὲν εἰδότες τὴν πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ κατάστασιν αὐτοῦ, ὕβρισαν πικρῶς τὸν αἰοδῖμον τοῦτον ἄνδρα ὡς διαφθείραντα δὴθεν τὸ ἀρχικὸν τοῦ ναοῦ σχέδιον. Ἀλλ' οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν οὐδὲν κυρίως εἶπον, γενόμενοι ὄργανα καταχθονίων σχεδίων, οἱ δὲ ἀντέγραψαν ἀπλῶς τοὺς πρώτους· ἀλλ' οὐδὲν μέλει περὶ τῶν ξενικῶν καὶ οἰκτρῶν τούτων κατακραυγῶν τῇ μακαρίᾳ ψυχῇ τοῦ αἰοδῖμου Κομνηνοῦ· ἀρκεῖ ὅτι τὰ μνημόσυνον αὐτοῦ ἔσται αἰώνιον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ὅτι ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπ' εὐλογίας ἐξαγγέλλει τὸ ὄνομα του. Αἱ κρίσεις τῶν ἐθνῶν οὐδέποτε ἐπηρεάζονται καὶ διευθύνονται ὑπὸ ξένων Θεραπειῶν διὰ καὶ τὸ ἔθνος ἡμῶν ἐπέτρεψεν αὐτῷ δικαίως ν' ἀναγράψῃ τὸ ὄνομα του ἐπὶ τῆς ὀρθομαρμαρώσεως τοῦ θειοτάτου Μνημείου καὶ ἀλλαχοῦ (ὅρ. ἄνωτέρω § 4).

ταὶ ὁ Πατριάρχης καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς εἰς διαφόρους γλώσσας ἀναγνώσεως τοῦ Ἀποστόλου. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἁγίου Βήματος ὑψοῦται ἡ ἁγία τραπέζα ἀνάλογος κατὰ τὸ μέγεθος πρὸς τὸ ὅλον²⁾ καὶ ὑπὸ πολυτιμοτάτων ἀμφίων καθωραϊσμένη· σεγάζεται δ' ἄνωθεν δι' οὐρανοῦ ὑπὸ τεσσάρων μονολίθων κίωνων βασταζομένου καὶ ἐνδοθεν καὶ ἐξωθεν ὑπὸ ζωγραφιδῶν κεκοσμημένου· καὶ ἐσωθεν μὲν ἱστορεῖται ὁ μυστικὸς Δείπνος, ἡ περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας συνδιάλεξις τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τῶν Ἰουδαίων, ὁ ἐκατόνταρχος κεντῶν λόγῃ τὸν Ἰησοῦν, ἡ ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆς προσευχὴ αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀναλόγων τοῦ Εὐαγγελίου βήτων, ἐξωθεν δὲ καὶ γύροθεν οἱ ἐδομηκόντα Ἀπόστολοι, ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ τὸν Κύριον ἡμῶν. Πρὸς ἀριστερὰν τῆς ἁγίας τραπέζης κεῖται ἡ ἁγία Πρόθεσις μετὰ τοῦ αὐτοῦ καλλωπισμοῦ, εἰς δὲ τὸ ἀντίθετον μέρος τὸ Διακονικὸν πᾶν φιλοκάλως ἐπίσης καθωραϊσμένον, ἐνθα συνήθως ἐνδύονται τὰς ἀρχιερατικὰς τῶν στολῶν οἱ ἱεουργοῦντες Ἀρχιερεῖς καὶ ἐνθεν τῷ ἁγίῳ καὶ μεγάλῳ Σαββάτῳ διανέμει ὁ Σκευοφύλαξ τοῖς ἐντὸς τοῦ Καθολικοῦ Ὀρθόδοξοις τὸ ἅγιον Φῶς. Ἐμπροσθεν τῆς ἁγίας τραπέζης καὶ ὀπισθεν τοῦ μεγάλου εἰκονοστασίου τοῦ Καθολικοῦ κεῖνται καθίσματα διὰ τοὺς Ἀρχιερεῖς, καὶ ὀπισθεν τούτων ἐρμάρια, ἐν οἷς φυλάττονται πολλὰ κειμήλια τοῦ Ναοῦ, πράχειρα ἅγια, λείψανα, καὶ ὁ εἰς προσκύνησιν καθ' ἐκάστην ἐξαγόμενος καὶ μέγα τμήμα τιμίου ξύλου ἐμπεριέχων σταυρός. Ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ ἀριστερῶν τοῦ ἡμικυκλίου τοῦ ἁγίου Βήματος ὑπάρχουσι κλίμακες, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ φέρει εἰς τὸν ἅγιον Γολγοθᾶν, ἡ δὲ πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἰς τὸ μικρὸν σκευοφυλάκιον καὶ εἰς τὰς ὀπισθεν τοῦ μεγάλου εἰκονοστασίου στοάς. Περὶ τὰς κεφαλὰς τῶν τοῦ ἡμικυκλίου πινσῶν ἐκτείνεται γύροθεν ἐξώστης ἐκ σιδηρῶν κιγκλίδων· ἐντεῦθεν δ' ἄρχεται κυρτούμενος ὁ γιγάντειος μύαξ, ὅστις κλίνων πρὸς δυσμὰς καὶ κατὰ μικρὸν ἐν σχήματι ἀπαραλλάκτῳ ἀγχιβάδος στενούμενος, στεγάζει μεγαλοπρεπῶς ἅμα καὶ ἐπιχαρίτως τὸ ἅγιον Βῆμα. Ἐχει δὲ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ οὕτως. Ὑπεράνω τῶν περὶ τὸ ἅγιον Βῆμα πινσῶν ὑψοῦνται 9 ἀψίδες ἐν εἴδει περιστόου· ἐκ δὲ τῶν ἀψίδων τούτων αἱ μὲν 5 ἀποτελοῦσι παράθυρα, εἰς δὲ τὸ βάθος τῶν λοιπῶν τεσσάρων ἱστορεῖνται εἰς ἀνδρόμικης μέγεθος ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Σωτῆρος, ἡ Βάπτισις, ἡ Μεταμόρφωσις καὶ ἡ Ἀνάληψις. Ἄνωθεν τῶν ἀψίδων τούτων γύροθεν ὑπάρχει ἀρχιτεκτονικὴ ἐξοχή, καὶ ἐντεῦθεν ἄρχονται ὑψοῦμενοι ἀνάλογοι πρὸς τὸ ὅλον μυαλίσκοι, οἵτινες κατὰ μικρὸν στενούμενοι, συγκεντροῦνται εἰς τὸ ἀνώτατον κέντρον τοῦ ὅλου μύακος, ὅπερ ἐστὶ μονόλιθος

²⁾ Τὸ μῆκος τῆς ἁγίας τραπέζης σύγκειται ἐκ $2 \frac{40}{100}$ τὸ δὲ πλάτος ἐκ $1 \frac{30}{100}$ μέτρ.

πορφυρούς κολοσσικούς λίθος καὶ γεγλυμμένος ἐν εἵδει ἀκτινοβολούντος ἡλίου. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ συμπλέγματος τῶν μυαλίσκων εἰσὶ τρία παράθυρα ὡσειδῆ.

§ 6.

Ὁ Γολγοθᾶς ¹⁾.

Παρά τὴν μεσημβρινοανατολικὴν τοῦ Καθολικοῦ πλευρᾶν ὑφύεται ὁ πανταχοῦ τῆς Οἰκουμένης περίπυστος Γολγοθᾶς, ὅστις ἀναντιρρήτως ἄλλοτε περιελαμβάνετο ἐντὸς τῆς Βασιλικῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀποτελῶν τὰς μεσημβρινοανατολικὰς ἀνωγείους τε καὶ κατωγείους τοῦ Ναοῦ παραστάδας, περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Εὐσέβιος. Ὁ Γολγοθᾶς εἶναι τὴν σήμερον ὑψηλὸν παραλλήλεπιδον ἔχον τοῦ ἐδάφους τοῦ Ναοῦ 4 $\frac{1}{2}$ μέτρ. ἀναβαίνομεν δ' εἰς αὐτὸν διὰ τεσσάρων κλιμάκων, ἐξ ὧν ἡ μὲν μία κεῖται ἀμέσως πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ἀγίας Πόρτας, ἡ δὲ δευτέρα ἀπέναντι τῆς μεσημβρινοανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Καθολικοῦ· αἱ δ' ἄλλαι δύο εἰσὶν ἐνδοθεν τοῦ Καθολικοῦ (§ 5. Α. Β.). Ἡ κυριώτερα κλίμαξ, δι' ἧς συνήθως ἀναβαίνομεν εἶναι ἡ ἀπέναντι τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Καθολικοῦ, συγχειμένη ἐκ 17 βαθμίδων ἐκ πορφυροῦ λίθου. Αἱ ἐντυ-

πώσεις, ἃς ἡ ἀνάβασις αὕτη ἐμπνέει παντὶ Χριστιανῷ, εἰσὶ τῷ ὄντι ἀπερίγραπτοι. Ἀναβαίνομεν ἐπὶ τοῦ λοφίσκου ἐκείνου, ἐφ' οὗ ἐτελέσθη ποτὲ τὸ ὑπέρτατον τῶν μυστηρίων· πατοῦμεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ἐνθα ἐσφραγίσθη ἡ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων νέα διαθήκη, δυνάμει τῆς ὁποίας ἀνέλαθεν ὁ Χριστιανισμὸς τὴν κατὰκτησιν τοῦ κόσμου· ἰστάμεθα τέλος ἐκεῖ, ὅπου ἔστησαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου καὶ τὸ ζωήρρυντον αἷμα τὸ τὸν κόσμον ἐξαγοράσαν ἔρρευσεν.

Τὸ παραλλήλεπιδον τοῦ Γολγοθᾶ, οὗτινος τὸ μὲν μήκος σύγκειται ἐκ 12 $\frac{3}{10}$, τὸ δὲ πλάτος ἐκ 12 $\frac{1}{2}$ μέτρ. εἶναι πρὸς δυσμὰς ὑποκάτωθεν κενὸν ²⁾, ἐν ᾧ πρὸς ἀνατολὰς ἐδράζεται ἐπὶ βράχου· στεγάζεται δ' ὑπὸ θόλου καὶ διαιρεῖται διὰ δύο πινσῶν εἰς δύο μέρη. εἰς βόρειον καὶ νότιον, ἢ, κατὰ τὴν συνήθη ἔκφρασιν, εἰς τετρακάμαρον θολωτὸν, καὶ τὸ μὲν βόρειον ἀνήκει ἀποκλειστικῶς ἡμῖν, τὸ δὲ νότιον τοῖς Λατίνοις. Τὸ βόρειον μέρος ἀνω καὶ κάτω καὶ περίεξ εἶναι πεποικιλμένον καὶ καθωραϊσμένον μετὰ πολυτελῶν καὶ βαρυτίμων λυχνιδῶν, εἰκόνων καὶ ἄλλων κειμηλίων· πρὸς τὴν ἀνατολικὴν τοῦ μέρους τούτου πλευρᾶν εἶναι ἡ ἐν τῷ βράχῳ ὀπή, ἐν ᾗ ἐν καιρῷ τῆς σταυρώσεως ἐπῆξαν τὸν σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος, περικυκλούμενη ὑπ' ἀργυρᾶς πλακῶς· ἀνωθεν τῆς ὀπῆς ταύτης ὑφύεται ἀγία Τράπεζα μονόλιθος καὶ ἐστηριγμένη ἐπὶ ὀκτὼ κιονίσκων, ὥστε οἱ προσκυνοῦντες, κύπτοντες ὑπὸ ταύτην, προσέρχονται πρὸς τὴν ὀπήν· περίεξ τῆς ἀγίας Τραπεζῆς εἶναι γεγλυμμένον τὸ τροπάριον «Θεορρόντω αἵματι, κενωθέντι, Δέσποτα Χριστέ, ἐκ σῆς ἀχράντου πλευρᾶς καὶ ζωοποιῶ ὁυσία μὲν πέπαυται εἰδωλική, πᾶσα δὲ

¹⁾ «Τότε οὖν παρέδωκε τὸν Ἰησοῦν ὁ Πιλάτος τοῖς Ἰουδαίοις ἵνα σταυρωθῇ· παρέλαβον δ' αὐτὸν καὶ ἀπήγαγον ἐπὶ τὸν τόπον τὸν λεγόμενον Γολγοθᾶν, ὅ ἐστι μεθερμηνεύμενον κρανίου τάπας· ἐκεῖ ἐσταύρωσαν αὐτὸν καὶ τοὺς δύο κακούργους, ὃν μὲν ἐκ δεξιῶν, ὃν δὲ ἐξ ἀριστερῶν. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἔλεγε· Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἶδας τί ποιούσι. Καὶ εἰστίκει ὁ λαὸς θεωρῶν. Ἐξεμυκτῆρίζον δὲ καὶ οἱ ἄρχοντες σὺν αὐτοῖς, λέγοντες· ἄλλους ἔσωσε, σῶσάτω ἑαυτὸν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, ὁ τοῦ Θεοῦ ἐκλεκτός. Ἐνέπαιζον δὲ αὐτῷ καὶ οἱ στρατιῶται, προσερχόμενοι καὶ ὄξος προσφέροντες αὐτῷ, καὶ λέγοντες, εἰ σὺ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων, σῶσον σεαυτὸν· καὶ ἐπέθηκαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ γεγραμμένην γράμμασιν ἐλληνικοῖς, ῥωμαϊκοῖς καὶ ἐβραϊκοῖς· Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Καὶ οἱ μὲν παραπαρενόμενοι ἐθλασφῆμουν αὐτὸν, κινούντες τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ λέγοντες· οὐαὶ ὁ καταλύων τὸν ναὸν καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις οἰκοδομῶν, σῶσον σεαυτὸν καὶ κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. Ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Ἱερεῖς, ἐμπαίζοντες πρὸς ἀλλήλους μετὰ τῶν γραμματέων ἔλεγον· ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. Ὁ Χριστὸς ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ καταβήτω νῦν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν. Εἰς δὲ τῶν κρεμασθέντων κακούργων ἐθλασφῆμει αὐτὸν λέγων· εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς, σῶσον σεαυτὸν καὶ ἡμᾶς. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ ἕτερος, ἐπετίμα αὐτῷ, λέγων· οὐδὲ φοβῆ σὺ τὸν Θεόν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ; Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως· ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ οὐδὲν ἄξιον ἐπράξε. Καὶ ἔλεγε τῷ Ἰησοῦ, μνήσθητί μου Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἀμὴν, λέγω σοι, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παρα-

δείσῳ. Ἦν δὲ ὥσεὶ ὥρα ἕκτη, καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τὴν γῆν, ἕως ὥρας ἑνάτης. Καὶ ἐσκατίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ μέσον. Καὶ τῇ ὥρᾳ τῇ ἑνάτῃ ἐδόξασεν ὁ Ἰησοῦς φωνῇ μεγάλῃ λέγων· Ἐλωί, Ἐλωί, λαμβὰ σαβαθθανί, ὅ ἐστι μεθερμηνεύμενον, ὁ Θεὸς μου, ὁ Θεὸς μου, εἰς τί με ἐγκατέλιπες. Καὶ τινες τῶν παρεστηκότων ἀκούσαντες ἔλεγον· ἰδοὺ Ἠλίαν φωνεῖ, ἄφετε ἴδωμεν, εἰ ἔρχεται Ἠλίας καθελεῖν αὐτόν. Εἰστήχρισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ. Ἰησοῦς οὖν ἰδὼν τὴν μητέρα καὶ τὸν μαθητὴν παρεστῶτα, ὃν ἠγάπα, λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ· γύναι, ἰδοὺ ὁ υἱός σου· εἰτα λέγει τῷ μαθητῇ· ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου. Καὶ ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας ἔλαβεν αὐτὴν ὁ μαθητὴς εἰς τὰ ἴδια. Μετὰ τοῦτο εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς ὅτι πάντα ἤδη τετέλεσται, ἵνα τελειωθῇ ἡ γραφή, λέγει· διψῶ. Σκευὸς οὖν ἔκειτο ὄξους μεστόν· οἱ δὲ πλήσαντες σπάγγον ὄξους καὶ ὑσώπῳ περιθέντες, προσήνεγκαν αὐτοῦ τῷ στόματι. Ὅτε οὖν ἔλαβε τὸ ὄξος ὁ Ἰησοῦς, εἶπε, Τετέλεσται· καὶ κλίνας τὴν κεφαλὴν παρέδωκε τὸ πνεῦμα. Ματθ. κζ'. Μάρκ. ιε'. Λουκ. χγ'. Ἰω. ιθ'.

²⁾ Ὅρα τὸν ἀμέσως ἐπόμενον παράγραφον.

ἡ γῆ τοῦ τῆς αἰνέσεως τὴν θυσίαν ἀναφέροντες, ἥτις, καθὼς καὶ ὅλα τὰ περίε, περικαλύπτεται ὑπὸ μαρμάρου¹⁾. Κατένκντι πρὸς ἀνατολὰς τῆς ὁπῆς ἵσταται σταυρὸς φέρων εἰς μέγεθος ἀνδρόμηνες τὸν ἐσταυρωμένον, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθὼς καὶ εἰς ὅλας τὰς τῶν Ὁρθοδόξων ἐκκλησίας ἵσταται ὁ σταυρὸς πρὸ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς. Παρὰ τὸν σταυρὸν τοῦτον ἵστανται εἰς μέγεθος ὡσαύτως ἀνδρόμηνες ἀπ' ἐνὸς μὲν ἡ Θεοτόκος, ἀπ' ἐτέρου ὁ ἐπιστήθιος μαθητής· ὁπισθεν τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν εἰκόνων τούτων προσήλωται ἐπὶ τοῦ τοίχου λαμπρὸν καὶ βαρύτιμον εἰκονοστάσιον, ἐν ᾧ εἰσι τετοποιημέναι μία εἰκὼν μεγάλη, παριστώσα τὸν Κύριον ἐλκόμενον εἰς τὸ πάθος, καὶ ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν ἑτεροὶ εἰκόνες παριστώσαι τὰ πάθη τοῦ Κυρίου. Μικρὸν πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς δεξιάν τῆς ἁγίας Τραπεζῆς ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ μαρμάρου κατεσκευασμένον ῥῆγμα ἀντιστοιχοῦν πρὸς ἕτερον κάτωθι ἐπὶ τοῦ βράχου ῥῆγμα, ὅπερ διήκει μέχρι τῆς βάσεως τοῦ λόφου· τὸ ῥῆγμα τοῦτο πιστεύεται εἶναι τὸ ἐν κειρὶ τῆς σταυρώσεως ἐκ τοῦ σεισμοῦ προελθὼν σχίσμα τῶν πετρῶν²⁾. Ταῦτα δὲ πάντα, τὸ ῥῆγμα δηλονότι, ἡ ὁπῆ, ὁ σταυρὸς καὶ αἱ παρκαείμεναι εἰκόνες

¹⁾ «Εἰσὶ δὲ σκεπασμένα ὑπὸ μαρμάρου καὶ οὐ φαίνονται τάντων, ἡμεῖς δὲ θεῖα χάριτι ἡξιώθημεν οἱ ἀνάξιοι ἰδεῖν αὐτοὺς ὀφθαλμοῖς ὅλον τὸ νῦν ὑπὸ πλῃκῶν καλυπτόμενον ἐπίπεδον τῆς κορυφῆς τοῦ φρικτοῦ Γολγοθᾶ γυμνὸν βράχον, ὡς ἦν ἐν τῷ καιρῷ τῆς τοῦ Κυρίου σταυρώσεως· εἶδομεν καὶ τὴν ὁπῆν, ἐν ᾧ ὁ σταυρὸς ἐπάγει καὶ τὰ σχίσματα· εἶδομεν δὲ ταῦτα τῷ αὐτῷ, ὅτε τὰ ἐπ' αὐτοῦ μάρμαρα ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου ἄγιστα κατατάντα, ἐξεβάλομεν καὶ ἐβάλομεν τὰ, ὅπερ ὄρας· εἶδομεν λέγω τὰ ῥηθέντα τότε ἡμεῖς τε καὶ ἄλλοι τόσοι, οὐ μόνον Ὁρθόδοξοι, ἀλλὰ καὶ Λατῖνοι καὶ Ἀρμένιοι καὶ ἄλλοι ἐντόπιοι καὶ ξένοι· εἶδομεν καὶ δάκρυα ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν πάντων τῶν ὁρώντων ἔρρευσαν. Ἔστι δὲ τὸ εἶδος τῆς τοῦ θεοῦ Γολγοθᾶ ἁγιοτάτης πέτρας λευκόχρυσόν τι ὡς καὶ τῆς τοῦ ζωοδόχου Τάφου, τῆς ἀραβιστὶ λεγομένης Μελεκι δηλ. βασιλικῆς. . . . Τὸν θεῖον λόφον τοῦ Γολγοθᾶ ἀπέκοψε κύκλῳ ἡ ἁγία βλένη, ὅπως ἐξομαλίσῃ τὸν τόπον καὶ ἐκτείνῃ τὸν νῶον· τῆς κορυφῆς δὲ τοῦ λόφου τούτου τὸ ἐπίπεδον ἔχει περιφέρειαν ὀργυίας ἑνδεκα, ὕψος δὲ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους· ἕως ἄνω πῆχ. τεκτονικοῦς 5. μετρούμενον δὲ ἀκριβῶς περὶ τὰ κύκλῳ, ἡ μὲν περιφέρεια αὐτοῦ ἐστὶ πῆχεις τεκτον. 30· τὸ δὲ ὕψος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τῆς ἀποκαθηλώσεως· ἕως ἄνω 7 $\frac{1}{2}$ ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ἐστὶ ῥιζιμαία πέτρα, καθ' ἣν ἦν λόφος πετρώδης». Ν.

²⁾ Ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν κρᾶζας φωνῇ μεγάλῃ, ἀφῆκε τὸ πνεῦμα. Καὶ ἰδοὺ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω· καὶ ἡ γῆ ἐσεισθη, καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν, καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεῳχθησαν, καὶ πολλὰ σώματα τῶν κοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη, καὶ ἐξεληθόντες ἐκ τῶν μνημείων, μετὰ τὴν ἔγερσιν αὐτῶν, εἰσῆλθον εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ ἐνεφάνισθησαν πολλοίς. Ματθ. κζ'. 80—83.

κεῖνται ἐπὶ τινος ἐξέδρας κατεχούσης ὅλην τὴν ἀνατολικὴν πλευράν τοῦ βορείου μέρους τοῦ Γολγοθᾶ³⁾ καὶ ἐξεχούσης ἀπὸ τοῦ ἐδάφους 50 ἑκατοστόμετρα. Ἀνωθεν τῆς ἁγίας Τραπεζῆς ἀνάπτουσιν ἐνδελεχῶς 15 λυχναί. Πρὸς ἀριστερὰν τῆς ἁγίας Τραπεζῆς κεῖται ἡ ἁγία Πρόθεσις, ἐδραζομένη ἐπὶ μαρμαρίνων κιόνων καὶ φέρουσα ἐν τοῖς περίε τὸ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ΕΙΡΓΑΣΩ ΕΝ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΠΗΣ ΧΡΙΣΤΕ Ο ΘΕΟΣ· ΕΠΙ ΣΤΑΥΡΟΥ ΤΑΣ ΑΧΡΑΝΤΟΥΣ ΣΟΥ ΧΕΙΡΑΣ ΕΞΕΤΕΙΝΑΣ κτλ. Παρὰ τὴν ἁγίαν Πρόθεσιν ὑπάρχει πύλη ἄγουσα εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα τοῦ Καθολικοῦ (§ 5 Β'.) καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς πύλης ταύτης ἁμῶν, καὶ παρ' αὐτὸν ἑτέρα μεγάλη πύλη, φέρουσα εἰς τὰ κατηγούμενα καὶ εἰς τὸ Σκευοφυλάκιον. Ἡ ὅλη ὁροφὴ τοῦ βορείου μέρους τοῦ Γολγοθᾶ εἶναι ἐξωγραφισμένη καὶ ἱστορηγμένη ἐν αὐτῇ τὰ πάθη τοῦ Κυρίου ἀπαράλλακτως, ὡς ἦσαν ἐξωγραφισμένα πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ 1808· τὸ ἐδαφος εἶναι κομψῶς ἐστρωμένον διὰ λευκῶν, μαύρων καὶ ἐρυθρῶν μαρμάρων.

Τὸ νότιον μέρος τοῦ Γολγοθᾶ ἀνήκει, ὡς εἵπομεν, τοῖς Λατῖνοις καὶ ἐν αὐτῷ πιστεύεται εἶναι ἐγένετο ἡ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσήλωσις τοῦ σώματος τοῦ Σωτῆρος· πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ ὑφούνται δύο ἀλτάρια καὶ ἐπὶ τῆς ὁροφῆς αὐτοῦ ὑπάρχει εἰκὼν τῆς Ἀναλήψεως ἐκ μωσαϊκοῦ, ἡ μόνη ἐκ τῶν πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ εἰκόνων περισωθεῖσα. Ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ μέρους τούτου ὑπάρχει παράθυρον βλέπον εἰς τι λατινικὸν παρεκκλήσιον τῆς Μαρίας Δολορόζας λεγόμενον. Τὸ παράθυρον τοῦτο εἶναι ἡ ἄλλοτε ἐξωτερικὴ τοῦ Γολγοθᾶ πύλη⁴⁾, δι' ἧς λέγεται εἶναι εἰσῆλθεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, ὅτε ἔφερε

³⁾ «Τὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ ὁρίμενα πεζούλια κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος κατεσκευάσθησαν ἐπίτηδες κατὰ τὴν ἀνοικοδομήν, ἀνωμάλου ὄντος τοῦ ἐδάφους, ἐτέθησαν δὲ ὑποκάτω αὐτῶν τὰ ἐκκοπέντα τμήματα. Ἐκὸπῃ δὲ καὶ μέρος βράχου ἐμπροσθεν τῆς ὁπῆς ὅπως προσκυνῶσιν εὐκόλως τὸ πλῆθος· πρότερον γὰρ οἱ θέλοντες προσκυνῆσαι ἐπιπτον πρηνεῖς ἔρποντες ἐπὶ τῇ κοιλίᾳ ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, καὶ ἐγένετο οὐ μόνον ἀργοπορία, ἀλλὰ καὶ ἀηδία». Ν.

⁴⁾ «Ἀπ' αὐτῆς τῆς πύλης εἰσερχομένου τοῦ Αὐτοκράτορος Ἡρακλείου ἔπεσε τὸ στέμμα ἀπὸ τῆς κεφαλῆς· τρομάξαντος δὲ καὶ νομίσαντος τοῦτο σημεῖον κακόν, καὶ ἐπομένως τὴν ὄψιν ἀλλοιωθέντος, εἶπεν αὐτῷ ὁ Πατριάρχης· μὴ φοβοῦ, ὦ βασιλεῦ, μηδὲ θορυβοῦ διὰ τὸ συμβῆναι τοῦτο, οὐ γὰρ κακὸν τι σημεῖον τοῦτο, οὐδὲ θεομηνία, ἀλλ' ἀγάπης θείας πρὸς σε δεῖγμα καὶ ἐπισκέψεως· ὁ γὰρ βασιλεὺς τῶν βασιλευνόντων Χριστός, ὁ στέφανον ἐξ ἀκανθῶν στεφθεὶς τὴν κεφαλὴν, οὐδέποτε σε στεφανόρον εἰσελθεῖν καὶ παραστῆναι ἐμπροσθεν αὐτοῦ ταύτῃ τῇ ὥρᾳ. Κατανοήσας οὖν τοὺς λόγους τοῦ Πατριάρχου ὁ Αὐτοκράτωρ, οὐκ ἠθέλησεν εἶτι βαλεῖν εἰς τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν τὴν διάδημα, οὐ μόνον ἐν τῷ Γολγοθᾷ καὶ ἐν ὅλῳ τῷ ναῷ τῆς ἀναστάσεως, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ. ἐπ' ὅσας ἡμέρας διέτριψεν· ὅπερ πιθανὸν καὶ οὐ πόρρω τῆς ἀληθείας·

τὸν σταυρὸν εἰς Ἱερουσόλυμα, ἀφ' οὗ ἠλευθέρωσεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν Περσῶν.

§ 7.

Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀδάμ.

Ἀμέσως ὑποκάτωθεν τοῦ βορείου τμήματος τοῦ Γολγοθᾶ κεῖται παρεκκλήσιον σκοτεινότατον, λεγόμενον παρ-

πρὸ γὰρ τοῦ συμβάντος ἐμπρησμοῦ εἶδομεν πολλάκις αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς εἰς τὰ δεξιὰ μέρη ἔσθωθεν τῆς πύλης ταύτης τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλείου ἱστορισμένην διὰ μωσαίου· ἦν δὲ ἀνδρομήκης καὶ εἶχεν οὕτω ἦν ὁ βασιλεὺς ὁρθὸς ἰστάμενος· ἀσκεπής καὶ βλέπων πρὸς τὸν πανσέβαστον τόπον τῆς σταυρώσεως ἐν φόβῳ καὶ εὐλαβείᾳ· ἐκράτει δὲ τῇ μὲν δεξιᾷ τὸ βασιλικὸν στέμμα, δηλ. τὴν κορώναν, τὴν δὲ ἀριστερὰν εἶχε συνεσταλμένην εἰς τὸ ἑαυτοῦ στήθος. Ἐκ τῆς εἰκόνης δὲ ἐκείνης μανθάνομεν ὅτι ὁ βασιλεὺς αὗτος Ἡράκλειος, ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, ἦν τοῦλάχιστον τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν· ἦν γὰρ ἔχων διόλου μελάνιν τὸν πρόσωπον. Ν. — Ὁ αὐτὸς περὶ τῶν ἐν τῷ Γολγοθᾷ διὰ μωσαίου εἰκόνων γράφει. «Πολλάκις πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ ἰδίους ὀφθαλμοῖς παρατηρήσαμεν εἰκόνας ἐκ μωσαίου, αἵτινες ἰστόρητον εἰς ὅλην τὴν ὁροφὴν, ἦσαν δὲ αὗται ὁ μυστικὸς δεῖπνος, τὰ πάθη τοῦ Κυρίου καὶ ἄλλα τοιαῦτα· εἰς τὸν νότιον τοῖχον ἰστόρητο ἡ ἐν Τιβερίადι Θανάσις εἰς τοὺς ἑπτὰ μαθητὰς ἐμφάνεια τοῦ Κυρίου μετὰ τὴν ἑγερσιν». — Σημειώτεον ὅτι οἱ θόλοι τοῦ Γολγοθᾶ ἦσαν ἐκπαλαι κεκοσμημένοι δι' εἰκόνων καὶ ἐπιγραφῶν ἐκ μωσαίου. Ἐν τινι χειρογράφῳ εὐρεθέντι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Τυβήτης ὑπὸ τοῦ Μεγάλυχθονος καὶ ἐκδοθέντος ἐν Ἱγκολστάδῃ τῷ 1553 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν inscriptiones sacrosanctae vetustatis, Petro Arpiano et B. Amantio auctoribus, εὐρέθησαν πλείεσται ὅσαι ἐπιγραφαὶ ἐλληνικαὶ τε καὶ λατινικαὶ, αἱ παραλαβὼν ἐντεῦθεν δημοσίευσεν τῷ 1616 καὶ ὁ Quaresmius. Οἱ ἐκδύται τοῦ χειρογράφου τούτου ἐξέδωκαν καὶ ἐτέρας πολλὰς τούτων ἀρχαιοτέρων ἐπιγραφῶν, ὧν τὴν ἀντιγραφὴν καὶ τὴν εἰς Εὐρώπην μετακομιδὴν ἀποδίδουσιν εἰς τὸν κατὰ τὸ 870 τοὺς ἀγίους τόπους ἐπισκεψάμενον Βιλλιβάλδον, καὶ αἱ παρέλειψεν ὁ Quaresmius. Ἐν πρώτοις ἰστόρητο ἡ εἰκὼν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΙΣ. ΧΣ. καὶ παρ' αὐτῇ τὸ ΩΡΑΙΟΝ ΕἰΣ ΟΡΑΣΙΝ ΟΦΘΕΝ ΤΟ ΕΥΛΟΝ, καὶ δεξιὰ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΜΡ. ΘΥ. Κάτωθεν τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ, τὸ ΖΩΟΙ ΜΕ ΧΡΙΣΤΟΣ ΣΑΡΚΙΚΩΣ ΘΑΝΩΝ ΕΥΛΩ· καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ, ΓΕΥΣΕΙ ΜΕ ΝΕΚΡΟΙ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΚΑΤ' ΕΙΚΟΝΑ ΩΡΑΙΟΝ Τῷ ΚΑΛΛΕΙ ΘΕΙΑΣ ΔΕ ΟΥΣΙΑΣ . . . Κάτωθεν τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου ΤΗΝ ΔΕ ΘΗΚΕΝ ΡΩΜΑΪΚΟΣ ΓΗΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ ΩΡΑΙΟΤΗΣΙΝ ΑΡΕΤΩΝ ΕΣΤΕΜΜΕΝΟΣ. Ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι μνημονεύονται καὶ ἄλλαι εἰκόνες καὶ ἐπιγραφαί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ ἐξῆς περίεργος ἐπιγραφὴ

Δ

Η

Η

Υ

Ρ

Ι

ἐκκλήσιον τοῦ Ἀδάμ¹⁾. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ παρεκκλησίου τούτου ὑφούται ἀγία Τράπεζα καὶ ἐπὶ τοῦ μύακος ταύτης μικρὸν τι πρὸς μεσημβρίαν ὑπάρχει ὀπισθεν κιγκλιδωτῆς πτυχῆς κοίλωμα τι ἐπὶ βράχου διεβρηγμένον, οὗτινος τὸ ῥήγμα συγκοινωνεῖ μετὰ τοῦ ἐπάνω παρὰ τὴν ὀπὴν τοῦ σταυροῦ (ὄρ. § 6.) ῥήγματος. Ἐν τῷ κοίλωματι τούτῳ, ὅπερ ἔχει ὕψος ἐνὸς περίπου μέτρου, πλάτος δὲ καὶ βάθος $\frac{9}{10}$, λέγεται ὅτι ἔκειτο τὸ πάλαι τὸ κρανίον τοῦ Ἀδάμ, ἐξ οὗ καὶ ὁ Γολγοθᾶς ἔλαβε τὸ ὄνομα (Γολγοθᾶς ἐβραϊστὶ σημαίνει κρανίου τόπος). Ἡ στέγη καὶ οἱ περίεξ τῆς ἀγίας Τράπεζης τοῖχοι εἰσὶν ἐξωγραφημένοι²⁾. Παρὰ τὴν νότιον πλευρὰν τοῦ παρεκκλησίου τούτου ἔκειτο ἄλλοτε τάφος τις λεγόμενος τοῦ Μελχισεδέκ, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐμπρησμόν τοῦ Ναοῦ καταστραφεὶς ἤρθη μετὰ ταῦτα ἐκείθεν ὡς ἀμάρτυρος καὶ μηδεμίαν ἀποχρῶσαν ὑπὲρ τῆς γνησιότητος αὐτοῦ ἀπόδειξιν ἔχων. Παρὰ τὴν θύραν τοῦ παρεκκλησίου τούτου πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς ἔκειτο οἱ τάφοι τοῦ Βαλδουίνου καὶ τοῦ Γοδοφρείδου, ὧν τὰ ὀστέα ἐξαγαγόντες οἱ κατὰ τὸ 1244 τὴν Ἱερουσαλήμ ἐκπορθήσαντες Χοβαρέσμιοι, κατέκαυσαν καὶ τὴν κόνιν αὐτῶν ἐσκόρπισαν. Οἱ τάφοι οὗτοι, σαθρωθέντες ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας ἐξηλείφθησαν ἐν καιρῷ τοῦ ἐμπρησμοῦ.

Η

Ο

Σ

κειμένη ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν μιᾶς εἰκόνης περιστάσης ἐν πρόσωπον, ἐστεμμένην ἔχον κεφαλὴν καὶ φέρον σκήπτρον εἰς χεῖρα. Ἡ τελευταία αὕτη εἰκὼν παῖδει ἡμᾶς ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ εἰσι προγενέστεραι καὶ τῆς ἐπὶ Χοσρόου καταστροφῆς· διότι μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, οὐδεὶς βασιλεὺς οὐδ' ἐφόρησεν οὐδ' ἐξωγραφῆθη μετὰ στέμματος ἐν τῷ Γολγοθᾷ. Ἄλλως τε καὶ μετὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἦν ἐξωγραφημένος ὁ Ἡράκλειος οὐχὶ φέρον, ἀλλὰ κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, τὸ στέμμα.

¹⁾ Τὸ παρεκκλήσιον ταῦτο, οὐκ αἰδ' ὅπως, ἐλέγετο ἄλλοτε καὶ παρεκκλήσιον τοῦ τιμίου Προδρόμου· τὸ πάλαι ὅμως ἐκαλεῖτο κρανίου τόπος, ἁγίον Κρανίον, καὶ παρεκκλήσιον τοῦ Μελχισεδέκ.

²⁾ «Σημειῶσαι καὶ περὶ τοῦ τόπου τούτου ὅτι ἐφθάσαμεν πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ καὶ εἶδομεν πολλάκις τὸν μύακα τοῦ παρεκκλησίου τούτου ὅτι ἦν ἱστορισμένος διὰ μωσαίου καὶ ἔχων εἰκόνας ἑκατέρωθεν καὶ ἐν μέσῳ· καὶ ἐξ εὐωνύμων μὲν εἶχε τὴν παράστασιν τῶν Προπατέρων Ἀδάμ καὶ Εὐὰς καὶ τὴν ἐκβολὴν αὐτῶν καὶ ἐξορίαν ἐκ τοῦ παράδεισου· ἐκ δεξιῶν δὲ ἡ εἰς Ἀδὰμ καθόδος τοῦ Κυρίου καὶ ἡ, κατὰ τὸν Εὐαγγελιστὴν, τῶν σωματίων πολλῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἑγερσις, ἐν αἷς ἦν καὶ τῶν Προπατέρων Ἀδάμ καὶ Εὐὰς. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν εἰκόνων ταύτων κατ' ἀνατολὰς, ὅπου τὸ ῥῆθὲν κοίλωμα, ἦν ἡ εἰκὼν τῆς σταυρώσεως, ἥς ὑποκάτω τὸ κρανίον τοῦ Ἀδάμ. Αὗται δὲ αἱ εἰκόνες, διαφθαρείσαι ὑπὸ τοῦ πυρὸς, ἐξωγραφῆθησαν καὶ αὖθις μετὰ τὴν ἐπισκευὴν εἰς τὸν ἰδίον τόπον διὰ χειρὸς σματῶν ἀπαρράλλατος ὡς ἦσαν διὰ μωσαίου». Ν.

Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀδάμ μνημονεύεται ὑφ' ὅλων τῶν ἀρχαίων περιηγητῶν τῆς ἁγίας Πόλεως, τινὲς ἐκ τῶν ὁποίων λέγουσιν ὅτι εἶδον καὶ τὸ αἶμα τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τοῦ βράχου· ἡ δὲ γνώμη, ὅτι ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ κρανίον τοῦ Ἀδάμ, ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας τῶν παραδόσεων καὶ μνημονεύεται ὑπὸ πολλῶν ἐπισήμων Πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, οἷον τοῦ Τερτυλλιανοῦ, τοῦ Ὀριγένης, τοῦ Κυπριανοῦ, τοῦ Ἀθανασίου, τοῦ Ἀμβροσίου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, τοῦ Ἐπιφανίου, τοῦ Ἱερωνύμου, τοῦ Χρυσόστομου, τοῦ Ἀύγουστίνου καὶ τοῦ Θεοφυλάκτου. Κατὰ τι ἀρχαῖον συριακὸν χειρόγραφον τὸ κρανίον καὶ τὰ ὀστά τοῦ Ἀδάμ ἐτέθησαν ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Νῶε· ἐπὶ δὲ τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ αἶμα ἔρρευσεν ἐπὶ τοῦ κρανίου τοῦ προπάτορος καὶ ἀπέπλυνεν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ ῥύπου τῆς ἁμαρτίας· ἐντεῦθεν ἴσως καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη συνήθεια τοῦ ζωγραφίζειν ὑποκάτωθεν τοῦ σταυροῦ τὸ κρανίον τοῦ Ἀδάμ. ¹⁾ Παραλλήλως καὶ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Παρεκκλησίου τοῦ Ἀδάμ ὑπάρχει κελλίον, εἰς ὃ εἰσερχόμεθα διὰ τοῦ Παρεκκλησίου τούτου. Ἐν τῷ κελλίῳ τούτῳ ὁ τοῦ ἁγίου Τάφου Σκευοφύλαξ ὑποδέχεται τοὺς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐπισκεπτομένους ξένους· καὶ ἐνταῦθα γράφουσιν οἱ Προσκυνηταὶ τὰ ὀνόματά των.

Βορειοανατολικῶς τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Ἀδάμ ἄρχεται ἡμικυκλιώδης τις καὶ σκοτεινὸς διάδρομος, διήκων μεταξὺ τοῦ μύακος τοῦ ἁγίου Βήματος τοῦ Καθολικοῦ καὶ τοῦ ἀνατολικοῦ μύακος τοῦ Ναοῦ, ὅστις σύγκειται ἐκ τριῶν μικροτέρων μυάκων. Διερχόμενοι τὸν διάδρομον τοῦτον ἀπὸ μεσημβρίας πρὸς ἄρκτον καὶ καταντώντες μέχρι τοῦ ὑπὸ τὸν μέγαν τροῦλλον τοῦ ἁγίου Τάφου περιβόλου (βρ. § 4.) ἐπισκεπτόμεθα τοὺς ἱεροὺς τόπους, οὓς ἀμέσως θέλομεν περιγράψει.

§ 8.

Παρεκκλήσιον τοῦ ἀκανθίου Στεφάνου.

Τὸ πρῶτον προσκύνημα, ὅπερ, ἐξερχόμενοι ἀπὸ τοῦ Παρεκκλησίου τοῦ Ἀδάμ, ἀπαντῶμεν ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ῥηθέντι διαδρόμῳ, εἶναι τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἀκανθίου Στεφάνου ²⁾. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο κεῖται ὑπὸ τὸν ἑνα ἐκ

¹⁾ Κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Μωαμεθανῶν ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε τῷ Ἀδάμ, ὅτι, ἂν ἀποβάνῃ ἐν γῇ Ἰδὲμ, θά ταφῇ ἐν ἱεροσολύμοις Κέμαλ Ἐδδὶν 16, 282. Κατ' ἄλλην δὲ παράδοσιν μωαμεθανικὴν τὸ μὲν κρανίον τοῦ Ἀδάμ ἐτέθη ὑπὸ τὸν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ὁμάρ βράχον Ἐσ-Σάχρα, οἱ δὲ πόδες ἐν τῷ ἐν Χεβρώνι μωαμεθανικῷ τεμένει.

²⁾ Πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἀπαντῶμεν πρὸς δεξιὰν ἡμῶν ἡμικυκλιώδη λιθίνην κλίμακα πέντε βαθμίδων καὶ ἐπάνω ταύτης πύλιν σιδηρᾶν, δι' ἧς εἰσερχό-

τῶν ἀνωτέρῳ ῥηθέντων τριῶν μυάκων, τουτέστι τὸν πρὸς μεσημβρίαν. Ἐνταῦθα ὑψοῦται ἐν τῷ μέσῳ ἁγία τράπεζα καὶ ὑποκάτωθεν αὐτῆς ἴσταται τμήμα κίονος ἐκ λίθου γρανίτου, ἔχοντος ὕψος μὲν 55, διάμετρον δὲ 45 ἑκατοστομέτρων. Ὁ κίων οὗτος εἶναι κεκλεισμένος ἀσφαλῶς διὰ σιδηρᾶς πύλης, ἐχούσης ὁπὰς καὶ ἀνοιγομένης, ὅταν ἔρχονται νέει Προσκυνηταὶ· σέβονται δὲ καὶ προσκυνοῦσι τοῦτον πάντα τὰ ἐν τῷ Ναῷ εὐρισκόμενα ἔθνη, καὶ παρὰ πάντων πιστεύεται ὅτι εἶναι ὁ λίθος ἐκεῖνος, ἐφ' οὗ, ἐντὸς τῆς πύλης τοῦ πραιτωρίου, ἐκάθισαν τὸν Κύριον οἱ στρατιῶται ὅπως ἐμπαλῶσιν αὐτὸν, καὶ ἦν, κατὰ τοὺς θεοὺς Εὐαγγελιστὰς, πρῶτον ἐξέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια, ἅπερ ἐφόρει, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν χλαμύδα κοκκίνην, εἴτα πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν αὐτὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, δόντες εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ χεῖρα ἐν τμήμα καλάμου δῆθεν ἀντὶ σκήπτρου· καὶ οἱ μὲν ἐράπιζον αὐτὸν, οἱ δὲ ἐκολάζιζον, καὶ ἄλλοι γονυπετοῦντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔλεγον· χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ³⁾. Ὁ λίθος οὗτος ἔκειτο ἄλλοτε εἰς τὸ Πραιτώριον, ὅπου ἦν ἐκτισμένον καὶ ναεῖδιον εἰς τιμὴν τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατοχὴν τοῦ Πραιτωρίου, λαβόντες αὐτὸν οἱ τότε Χριστιανοί, μετεκόμισαν ἐνταῦθα. Ἐπάνω τῆς ἁγίας τραπέζης, ἐπὶ τοῦ κοιλώματος τοῦ μύακος, ἱστόρηται εἰκὼν μεγάλη, παριστώσα τ' ἀνωτέρω πάθῃ τοῦ Κυρίου· εἰς τὰ δεξιὰ ταύτης ἴσταται ἐτέρα εἰκὼν ἀνδρομήκης παριστώσα τὸν Πιλάτον δεικνύοντα τὸν Κύριον τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ τοῦ ἀκανθίου στεφάνου καὶ

μενοὶ βλέπομεν πρὸς τὰ δεξιὰ θυρίδα καιμένην ὅπισθεν καὶ εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος τοῦ τόπου τοῦ Κρανίου. Ἐν τῷ βῆθει τῆς θυρίδος ταύτης κεῖται μάρμαρον προσηρημασμένον ἐπὶ τοῦ βράχου, ὅστις ἐστὶν ὁ τοῦ Γολγοθᾶ, καὶ σκοποῦν ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἀποκοπὴν τμημάτων ὑπὸ τῶν εὐλαβῶν. Τὸ ἐδάφος ἐφ' οὗ πατοῦμεν εἶναι ὅλον ἐκ βράχου συνεχόμενον μετὰ τοῦ λόφου τοῦ Γολγοθᾶ. Ἐπὶ τοῦ βραχέως τούτου ἐδάφους ἐδράζεται τοῖχος παχύτατος καὶ ἀρχαιοτάτος, ἀναμφιδόλως τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου· παρὰ τὸν τοῖχον τοῦτον ἄρχεται κλίμαξ, δι' ἧς ἀναβαίνομεν εἰς τὸ ἐστιατόριον τῶν ἐν τῷ ναῷ ἐνδιαιωμένων κληρικῶν ἡμῶν.

³⁾ «Τότε οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος, παραλαβόντες τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ Πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ' αὐτὸν ὅλην τὴν σπείραν. Καὶ ἐκδύσαντες αὐτὸν περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην· καὶ πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ κάλαμον ἐπὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ· καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐνέπαιζον αὐτῷ, λέγοντες· χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Καὶ ἐμπτύσαντες αὐτὸν ἔλαβον τὸν κάλαμον καὶ ἔτυπον εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Καὶ ὅτε ἐπέπαιζαν αὐτῷ, ἐξέδυσαν αὐτὸν τὴν χλαμύδα, καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ ἀπήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ σταυρῶσαι». Ματθ. κζ'. 27—31.

λέγοντα· ἴδε ὁ ἄνθρωπος· εἰς δὲ τὰ ἀριστερὰ ἄλλη εἰκὼν ἰσομεγέθης, παριστῶσα τὸν Κύριον φοροῦντα τὴν ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου δοθείσαν λαμπρὰν ἐσθῆτα. Δεξιὰ τῆς ἀγίας Τραπεζῆς ἐπὶ τοῦ μύακος ὑπάρχει μικρὸν ἐρμάριον περιέχον στέφανον πεπλεγμένον ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ σκληροτέρου τῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἀκανθῶν, ἐξ ὧν εἰκάζεται ὅτι οἱ στρατιῶται ἐπλεξαν τὸν διὰ τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀκάνθινον στέφανον. Τὸ Παρεκκλήσιον τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου ἀνήκει ἡμῖν.

§ 9.

Τὸ παρεκκλήσιον καὶ τὸ σπήλαιον τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ.

Μικρὸν πρὸς ἄρκτον τοῦ παρεκκλησίου τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου ἀπαντῶμεν πύλην εὐρείαν, ἀνωθεν τῆς ὁποίας φαίνεται μέγα παράθυρον πεφραγμένον διὰ λίθων. Εἰσελθόντες διὰ τῆς πύλης ταύτης καὶ καταβάντες διὰ κλίμακος 29 βαθμίδων, εὐρισκόμεθα ἐντὸς πενιχροῦ καὶ ἀτημελήτου τετραγώνου ναύσκου, ἔχοντος τροῦλλον βασταζόμενον ὑπὸ τεσσάρων κίωνων καὶ περιέχοντα ἐξ παράθυρα. Οἱ τὸν τροῦλλον βασταζόντες κίονες ἔχουσιν ὕψος τριῶν περίπου μέτρων, καὶ οἱ μὲν δύο ἐξ αὐτῶν οἱ πρὸς ἀνατολὰς εἰσὶν ἐκ λίθου λευκοῦ, οἱ δ' ἑτεροὶ δύο ἐκ γρανίτου καὶ ὁμοιάζουσι μᾶλλον τμήματα κίωνων· αἱ βάσεις καὶ αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν εἰσὶν ἀνόμοιοι. Ὁ ναύσκος οὗτος τανῦν μὲν λέγεται παρεκκλήσιον τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἄλλοτε δὲ ναὸς τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἢ τῆς ἀγίας Ἑλένης. Καὶ ἄλλοτε μὲν ἀνῆκε τοῖς Ἀβυσσηνοῖς, ἀλλὰ σήμερον ἐξιδιάσθη τοῖς Ἀρμενίοις, εἰς οὓς οἱ Ἀβυσσηνοὶ ἔνεκα τῆς πτωχείας τῶν παρεχώρησαν αὐτὸν ἐπὶ τισὶν ὠφελίμοις δι' αὐτοὺς ὁροις. Πρὸς ἀνατολὰς κεῖται τὸ θυσιαστήριον, ἐν ᾧ λειτουργοῦσιν ἅπαρ τῆς ἐβδομάδος οἱ Ἀρμένιοι, καὶ πρὸς βορρᾶν μὲν τοῦτο ὑπάρχει μικρὸν θυσιαστήριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, πρὸς νότον δὲ παράθυρον βλέπον πρὸς τὸ σπήλαιον τῆς εὐρέσεως τοῦ Σταυροῦ, ὅπερ λέγεται ὅτι ἦν κάθισμα τῆς ἀγίας Ἑλένης, ἐξ οὗ ἔρριπτε χρήματα εἰς τοὺς τὸν Σταυρὸν ἀναζητοῦντας. Τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦ παρεκκλησίου τούτου μέρος εἶναι χωρισμένον εἰς ἄνω καὶ κάτω, καὶ τὸ μὲν ἄνω ξύλινον ὃν χρησιμεύει εἰς κατοικίαν τῶν ἐν τῷ ναῷ αὐλιζομένων Ἀρμενίων κληρικῶν, τὸ δὲ κάτω εἰς ἀποθήκην ἐλαίου, κηρῶν καὶ ἄλλων χρειῶν αὐτοῖς. Ὅπισθεν τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ ναοῦ τούτου ὑπάρχει ἀρχαιοτάτη στέρνα ἀποδιδόμενη δικαίως εἰς τὴν ἀγίαν Ἑλένην, ὃ δὲ ἦχος τῶν ἀντλημάτων διαδιδόμενος ἀκούεται ἐν τινὶ ἐπὶ τοῦ τοίχου κειμένη ὁπῇ ἐν εἶδει ὑποκάψου βόμβου, ὃν ἡ ἀπλοικὴ τοῦ ὄχλου φαντασία πιστεύει ὅτι εἶναι αἱ φωναὶ τῶν ἐν Ἀδὴ κολαζομένων ψυχῶν. Τὸ παρεκκλήσιον τῆς εὐρέσε-

ως πρὸς μεσημβρίαν εἶχεν ἄλλοτε πρόναον, οὗτινος τὰ ἱχνη σώζονται ὑποκάτωθεν τοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἀβραάμ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων.

Ἐκ τοῦ ναοῦ τούτου κατὰ τὸ νοτιοανατολικὸν αὐτοῦ μέρος καταβαίνομεν διὰ κλίμακος 13 ἐπὶ βράχου λελαξευμένων βαθμίδων εἰς τὸ σπήλαιον ὀνομαζόμενον σπήλαιον τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ, καὶ ὅπερ πιστεύεται ὅτι ἦν ἡ στέρνα, ἐν ᾗ ἔρριψαν τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου, τοὺς ἥλους καὶ τοὺς σταυροὺς τῶν δύο ληστῶν, καὶ ὅθεν ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἡ ἀγία Ἑλένη. Τὸ σπήλαιον τοῦτο διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, καὶ τοῦ μὲν μεσημβρινοῦ ἡ ὀροφὴ εἶναι χαμηλοτέρα, ὅπου καὶ πιστεύεται ὅτι εὐρέθη ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου καὶ οἱ τῶν δύο ληστῶν· τοῦ δὲ ἀρκτικοῦ εἶναι ὑψηλοτέρα, καὶ ἐνταῦθα λέγεται ὅτι εὐρέθησαν οἱ ἥλοι. Τὸ πρῶτον μέρος ἔχει ὕψος 3 μέτρων, πλάτος 4 $\frac{1}{2}$ καὶ μῆκος 6· τὸ δεύτερον ἔχει ὕψος 9 μέτρ. μῆκος 6 $\frac{1}{2}$ καὶ πλάτος 3. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χαμηλοτέρου σπηλαίου κεῖνται μάρμαρα πορφυρόλευκα, ἐφ' ὧν γέγλυπται σταυρὸς καὶ γράμματα ἑλληνικὰ λέγοντα ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΝΙΚΑ ΛΩΙ'. Ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ σπηλαίῳ κεῖται πρὸς ἀνατολὰς ἀλτάριον πολυτελέστατον ἐκ πολυτίμων μαρμάρων, καὶ ἐπάνω αὐτοῦ ἵσταται ὀρειχάλκινον ἄγαλμα τῆς ἀγίας Ἑλένης κρατοῦσης τὸν Σταυρὸν· ἐμπροσθεν αὐτοῦ κρέμονται λυχνίαι 16. Ἐκ τῶν δύο τούτων σπηλαίων τὸ μὲν ὑψηλότερον ἀνήκει τοῖς Λατίνοις, τὸ δὲ χαμηλότερον διαφιλονεικεῖται μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Λατίνων¹⁾. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ ἦτοι τὴν ἰδ', Σεπτεμβρίου καταβαίνοντες ἐνταῦθα ἐπιτελοῦμεν τὴν ὑψώσιν τοῦ Σταυροῦ.

§ 10.

Τὸ Παρεκκλήσιον «Διμερίσαντο»²⁾.

Ἀναβάντες ἀπὸ τοῦ παρεκκλησίου τῆς εὐρέσεως καὶ διευθυνόμενοι πρὸς βορρᾶν ἀπαντῶμεν τὸν μεσαῖον ἐκ τῶν τριῶν μυάκων, ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἶναι τὸ παρεκκλήσιον τὸ λεγόμενον διμερίσαντο τὰ ἱμάτια. Ὁ μύαξ οὗτος ἔχει ἀνωθεν τρία παράθυρα πεφραγμένα ἐκ λίθων. Πάντα δὲ τὰ ἐν τῷ Ναῷ ἔθνη πιστεύουσιν ὅτι ἐν-

¹⁾ «Ἐνταῦθα εἶχομεν ἀπὸ τῶν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἀκοιμῆτους καὶ δύο ὥραϊα μανουάλια μαρμάρινα, ἀλλ' οἱ Λατῖνοι δυνάμει τῆς ἐξουσίας ἐξέβαλον ἡμᾶς». Ν.

²⁾ «Οἱ οὖν στρατιῶται, ὅτε ἐσταύρωσαν τὸν Ἰησοῦν, ἔλαβον τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἐποίησαν τέσσαρα μέρη, ἐκάστην στρατιῶτῃ μέρος, καὶ τὸν χιτῶνα· ἦν δὲ ὁ χιτῶν ἄρραφος, ἐκ τῶν ἀνωθεν ὑφαντὸς δι' ὅλου. Εἶπον οὖν πρὸς ἀλλήλους, μὴ σχίσωμεν αὐτὸν, ἀλλὰ λάχωμεν περὶ αὐτοῦ, τίνας ἴσται· ἵνα ἡ Γραφὴ πληρωθῇ ἡ λέγουσα· διμερίσαντο τὰ ἱμάτια μου ἑαυτοῖς καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλήρον· οἱ μὲν οὖν στρατιῶται ἐποίησαν ταῦτα. Ἰω. 19'. 23—25.

ταῦθα οἱ τὸν Κύριον σταυρώσαντες στρατιῶται διμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν αὐτοῦ ἔβαλον κλήρον. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἀνήκει τοῖς Ἀρμενίοις· πρὸς ἀνατολὰς ἔχει θυσιαστήριον, ἐν ᾧ λειτουργοῦσιν οὗτοι, καὶ εἰς τὰ περίεξ ἀπηώρηνται εἰκόνες παριστώσαι τὸν διαμερισμὸν τῶν ἱματίων. Παρὰ τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ὁρῶμεν μίαν πύλην πεφραγμένην διὰ λίθων· ὑπὸ δὲ τῇν ἀψίδα ταύτης ὑπάρχει μικρὸν οἶκημα ἀνῆκον ἡμῖν.

§ 11.

Τὸ Παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Λογγίνου τοῦ ἑκατοντάρχου.

Ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω παρεκκλησίου προχωροῦντες πρὸς βορρᾶν ἀπαντῶμεν καὶ τὸν τρίτον μύχκα, ὅφ' ὃν εἶναι τὸ Παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Λογγίνου. Καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει ἁγία τράπεζα, ἐπὶ δὲ τοῦ τοίχου μεγάλη εἰκὼν παρισῶσα τὸν ἅγιον Λογγίνον μετὰ χειρὸς ὑψωμένης καὶ δεικνυούσης τὸν ἐσταυρωμένον Ἰησοῦν καὶ λέγοντα «ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος». Παρὰ τὴν εἰκόνα ταύτην ἵσταται καὶ ἑτέρα εἰκὼν, ἐν ᾗ ἱστόρηται ἡ τυφλὴ χήρα ζητοῦσα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀγίου. Ἐνώπιον τῆς τελευταίας ταύτης εἰκόνος ἀπτοῦσι τρεῖς λυχνίαι. Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ἁγίας τραπέζης ἐπὶ τοῦ τοίχου φυλάττεται ἐντὸς ἐρμαρίου ἐν μέρος τῶν τμημάτων, ὅπερ κατὰ τὴν ἀνοικοδομήν τοῦ 1810 ἀπέκοψαν ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ Γολγοθᾶ. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἐτιμήθη εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Λογγίνου τοῦ ἑκατοντάρχου διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. «Διορισθεὶς οὗτος μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἑκατὸν στρατιωτῶν, ὅπως παρασταθῇ εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου, μετὰ τὸ σταυρωθῆναι αὐτὸν, παρὼν ὢν καὶ φυλάττων, εἶδε τὰ γενόμενα φοβερά σημεῖα, τὸν ἥλιον σκοτισθέντα, τὸν σεισμόν, τὰς πέτρας σχιζομένας κτλ. ἐγνώρισεν ὡς ἀγαθοπροαίρετος ὅτι ταῦτα ἐγένοντο θεόθεν διὰ τὸν ἀδίκως σταυρωθέντα· ὅθεν δὴ καὶ πρὸς τοὺς σὺν αὐτῷ στρατιώτας στραφεὶς εἶπε τὸ «ἀληθῶς Θεοῦ υἱὸς ἦν οὗτος». Τὴν πρώτην ὁμολογίαν ταύτην ἐστερέωσεν ἔτι μᾶλλον καὶ ἐπανέλαβεν ἔμπροσθεν τῶν Ἀρχιερέων, Γραμματέων καὶ πρεσβυτέρων τῶν Ἰουδαίων τῇ Κυριακῇ πρωτῇ, ὅτε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν φυλάττων τὸν τάφον εἶδεν ἄλλον σεισμόν μέγαν καὶ τὸν ἀστραπηφόρον Ἀγγελὸν ἀποκυλίσαντα τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας τοῦ μνημείου· ἄφεις γὰρ τότε τὸν τάφον ἀπῆλθε πρὸς τοὺς Ἀρχιερεῖς διηγούμενος αὐτοῖς τὰ ὁραθέντα. Ἐκεῖνοι δὲ οἱ κάκιστοι ἀργύρια ἱκανὰ ἔδωκαν αὐτῷ τε καὶ τοῖς σὺν αὐτῷ στρατιώταις, ὅπως εἴπωσιν ὅτι οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες ἔκλεψαν αὐτὸν, ἡμῶν κοιμωμένων· ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι ἔλαβον τὰ ἀργύρια καὶ ἐψευδολόγησαν, αὐτὸς δὲ σὺν ἄλλοις δύο οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐκήρυττον τὴν ἀνάστασιν. Ἐκ τούτου ἤρξαντο ἐπιβουλαὶ κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων· ταύτας ἰδὼν ὁ Λογγίνος

φεύγει εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Καππαδοκίαν· ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι πείθουσι τὸν Πιλάτον ἵνα ἀποστείλῃ δῆμιον καὶ φέρῃ τὴν κεφαλὴν του. Ἡ πάντιμος κεφαλὴ τοῦ Ἀγίου μετηνέχθη εἰς Ἱεροσόλυμα, διὰ τὴν λάβην πληροφορίαν ὁ Πιλάτος καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ἀληθῶς ἀπεκεφαλίσθη ὁ ὑπ' αὐτῶν μισούμενος Λογγίνος, καὶ ἐρρίφθη ἔμπροσθεν τῆς πόλεως Ἱερουσαλήμ· μέσα εἰς μίαν κοπρίαν. Μετὰ τινα δὲ καιρὸν φαίνεται ὁ Ἅγιος κατ' ὄναρ εἰς μίαν τυφλὴν χήραν καὶ λέγει αὐτῇ· Ὑπαγε εἰς τὸν δεινὰ τόπον καὶ εὐρήσεις τὴν κεφαλὴν μου τεθαμμένην· ταύτην ἔγγισον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀναβλέψεις· ὅπερ καὶ ἐγένετο¹⁾. Καὶ ἔκτοτε ὁ τόπος οὗτος ἀπελάμβανε τὸν σεβασμὸν τῶν Χριστιανῶν. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Λογγίνου ἀνήκει ἡμῖν.

§ 12.

Παρεκκλήσιον τῶν Κλαπῶν.

Ἀπὸ τοῦ Παρεκκλησίου τοῦ ἁγίου Λογγίνου προχωροῦντες πρὸς δυσμὰς καὶ διερχόμενοι ὑποκάτωθεν τοῦ μικροῦ Σκευοφυλακίου²⁾ τοῦ παναγίου Τάφου, εὐρισκόμεθα εἰς τὸν ἀρκτικὸν γῶρον τῆς Βασιλικῆς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Μικρὸν δὲ κλίνοντες πρὸς ἄρκτον, βλέπομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν μίαν μικρὰν ἁγίαν τράπεζαν, ὑποκάτωθεν τῆς ὁποίας κεῖται ἀρχαιοτάτη πλάξ, ἐν ᾗ ὑπάρχουσι δύο ὀπαί, ἐνθα κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν ἔθηκαν τοὺς ἀχράντους πόδας τοῦ Κυρίου. Ἐντεῦθεν φέρει ἡ τε πλάξ καὶ τὸ παρεκκλήσιον τὸ ὄνομα Κ λ α π α ι. Ἡ πλάξ αὕτη ἦν ἐν τῷ Συνεδρίῳ, ἐνθα ἐν καιρῷ τῶν Χριστιανῶν ἦν ναΐδιον· μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ οἱ τότε Χριστιανοὶ μετεκόμισαν αὐτὴν ἐνταῦθα. Ἡ πλάξ αὕτη ἔχει περίφραγμα σιδηροῦν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀπηώρηνται λυχνία καὶ ἐπὶ τοῦ τοίχου εἰκὼν παρισῶσα τὸν Κύριον ἡμῶν καθήμενον ἐπὶ πέτρας καὶ ἔχοντα τοὺς πόδας αὐτοῦ ἐνδον τῶν δύο ὀπῶν δεδεμένους δι' ἀλύσεων. Τὸ παρεκκλήσιον τῶν Κλαπῶν ἀνήκει ἡμῖν.

§ 13.

Φελακή τοῦ Χριστοῦ καὶ λειποθυμία τῆς Θεοτόκου.

Πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ ὀπισθεν τοῦ παρεκκλησίου τῶν Κλαπῶν ὑπάρχει ἕτερον σκοτεινὸν παρεκκλήσιον μικρὸν μὲν, ἀλλὰ τρίχωρον καὶ ὑπὸ χαμηλῆς ὁροφῆς στεγασμένον.

¹⁾ Συναξαρις. ις'. Ὀκτωβρίου.

²⁾ Εἰς τὸ Σκευοφυλάκιον τοῦτο ἀναβαίνομεν, ὡς εἴρηται (σελ. 192), ἐκ τοῦ ἁγίου Βήματος τοῦ Καθολικοῦ. Λέγεται δὲ μικρὸν, διότι τὸ κυρίως καὶ μέγα Σκευοφυλάκιον κεῖται ἄλλω γού, ἐν ᾧ φυλάττονται τὰ πολυτιμότερα τῶν κειμηλίων.

μενον, καὶ καλούμενον φυλακὴ τοῦ Χριστοῦ· ἐν αὐτῇ ὑπάρχει ἁγία τράπεζα καὶ εἰκόνες παριστώσαι τὴν Θεοτόκον κλαίουσαν καὶ λειποθυμοῦσαν, τὰς δὲ σὺν αὐτῇ γυναῖκας παραμυθουμένας αὐτήν. Τὸ ἀρχαιότατον καὶ σεβάσιμον τοῦτο παρεκκλήσιον ἦν ἄλλοτε ὡς καὶ νῦν ἐν μέρει σπήλαιον, ὠνομάσθη δὲ φυλακὴ τοῦ Χριστοῦ, διότι κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν, ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι ἔφερον τὸν Κύριον εἰς τὸ σταυρῶσαι, μέχρις οὗ ἐτοιμάσασσι τὸν σταυρὸν, εἰσῆγαγον ἐνταῦθα τὸν τε Ἰησοῦν καὶ τοὺς δύο ληστές, φοβούμενοι μήπως οἱ κλαυθμοὶ καὶ οἱ δλοφυρμοὶ τῆς τε Θεοτόκου καὶ τοῦ πλήθους τοῦ λαοῦ καὶ τῶν γυναικῶν διεγείρωσι τοὺς μαθητάς αὐτοῦ εἰς στάσιν ¹⁾. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἀνήκει ἡμῖν.

§ 14.

Τὸ παρεκκλήσιον τῶν Λατίνων καὶ ὁ ἐν αὐτῷ κίον τῆς φραγκοελλώσεως.

Ἐξερχόμενοι ἀπὸ τῶν ῥηθέντων παρεκκλησίων καὶ προχωροῦντες πρὸς δυσμὰς βήματα περίπου 38, φθάνομεν εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῶν Λατίνων, εἰς ὃ ἀναβαίνομεν διὰ κλίμακος 4 βαθμίδων. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Φραγκισκάνων ἵστατο ἡ Παναγία καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐν τῷ τάφῳ διαμονῆς τοῦ Κυρίου, ὅστις ἅμα ἀναστὰς ἐφάνη αὐτῇ τὸ πρῶτον. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ παρεκκλήσιον καλεῖται «παρεκκλήσιον τῆς ἐμφανείας».

¹⁾ «Ἡμεῖς δὲ οἱ Ὁρθόδοξοι ἔχομεν καὶ ἑτέραν παράδοσιν· ἔστι δὲ ἡ ἐξῆς. Συναχθέντος ἐνταῦθα τοῦ ἐπακολουθήσαντος πλήθους ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, ἡ Κυρία Θεοτόκος, ἀπηλυδμήνη οὖσα ἐκ τῆς πολλῆς θλίψεως διὰ τὴν εἰς θάνατον ἀπαγωγὴν τοῦ μονογενοῦς αὐτῆς υἱοῦ, οὐκ ἠδύνατο σχίσαι τὸ πλῆθος πρὸς τὸ πλησιάζει αὐτῇ ἀπαγομένῳ ἐν βίᾳ εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Ἐν ᾧ δὲ ἠγωνίζετο μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν γυναικῶν ὅπως πλησιάζῃ, ἰδοὺ αἴφνης βλέπει τὸν σταυρὸν ὑψωθέντα σὺν τῷ σταυρωθέντι υἱῷ αὐτῆς, καὶ τότε δὴ ἐπληρώθη εἰς αὐτὴν ἡ τοῦ δικαίου Συμεὼν πρόβρῃσις· εἰπόντος αὐτῇ «καὶ σοὺ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται βρομφαία». Ἐπεπε γὰρ ἐνταῦθα ὡς νεκρὰ λειποθυμήσασα. Καὶ περὶ μὲν τῶν τοιούτων παραδόσεων ἕκαστος ὡς θέλει φρονεῖτω· σὺ δὲ προσκυνῶν καὶ ἐνταῦθα λέγε καθ' ἑαυτὸν, εἰ θέλεις, τὸ παρὸν τροπάριον. «Παρθένε πανάμωμε, μήτηρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ· βρομφαία διήλθες σου τὴν παναγίαν ψυχὴν, ἥρπικα σταυρῶμενον ἐβόλεψας ἐκουσίως τὸν υἱὸν καὶ Θεὸν σου, ὃν περ ἐβλογημένη δυσώποῦσα μὴ πάσῃ, συγχώρησιν πταισμάτων ἡμῖν δωρήσασθαι». Ν. — Σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ περὶ τὸ 1113 τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπισκεψάμενος Ἰωσῆς Δανιὴλ εὗρε τὸν τύπον τῆς λειποθυμίας τῆς Θεοτόκου ἄλλαχού. Ὁ τὸν Δανιὴλ μετὰ σχολίων ἐκδοὺς Α. Νόρφω ὑποτίθησιν ὅτι ὁ τύπος αὗτος ἦν τὸ σημερινὸν μοναστήριον τῆς Μεγάλης Παναγίας. Ὅρα ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.

Λέγουσι προσέτι ὅτι ἐνταῦθα ὁ Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Μακάριος καὶ ἡ ἁγία Ἑλένη ἐπὶ παρουσίᾳ πολλοῦ πλήθους ἀνέστησαν τὸν νεκρὸν διὰ τῆς προσφύσεως τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἔχει πρὸς ἀνατολὰς τρία ἀλτάρια· καὶ τὸ μὲν πρὸς ἀριστερὰν καλεῖται ἀλτάριον τῶν τιμίων ξύλων, διότι ἐν αὐτῷ ἐφυλάττετο ἄλλοτε τίμιον ξύλον, ὅπερ κατὰ τὸ λέγειν τῶν Φραγκισκάνων σφετερισθέντες κατὰ τὸ 1557 οἱ Ἀρμένιοι ἀπέστειλαν εἰς Ἀρμενίαν· ἐν δὲ τῷ πρὸς δεξιὰν ἀλταρίῳ φυλάττεται ἐν τμήμα τοῦ κίονος, ἐν ᾧ δῆσαντες οἱ στρατιῶται τὸν Κύριον ἐφραγγέλλωσαν. Ὁ κίων οὗτος ἦν ἄλλοτε ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ σημερινὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ Σιών Ἀρμενικὸν μοναστήριον, ἀλλὰ μετέπειτα περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Φραγκισκάνων. Τῷ 1555 ὁ Φραγκισκάνος Βονιφάτιος ὁ ἐκ Βαγούσης ἀπέστειλεν ἐν τμήμα τοῦτου εἰς τὸν Πάπαν Παῦλον τὸν Δ', ἕτερον εἰς τὸν Φίλιππον τὸν Β', βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, καὶ ἕτερον εἰς τὴν δημοκρατίαν τῆς Βενετίας, ἐνθα φυλάττεται ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Α. Μάρκου· τὸ δὲ μεγαλύτερον ἔθηκεν ἐν τῷ εἰρημένῳ ἀλταρίῳ. Τὸ τμήμα τοῦ κίονος ἔχει ὕψος ὑπὲρ τὸ ἐν μέτρον καὶ κεῖται ἐντὸς σιδηροῦ περιφράγματος ἔχοντος ἐν τῷ μέσῳ ὀπήν· οἱ δὲ θέλοντες νὰ προσκυνήσωσιν αὐτὸ ἐκπληροῦσι τὸν πόθον των οὕτως· ὑπάρχει ἐκεῖ μία ῥάβδος ξυλίνη, ἔχουσα περὶ τὴν ἄκρην σφαῖραν ὀρειχαλκίνην· ταύτην τὴν ῥάβδον εἰσάγοντες διὰ τῆς ὀπῆς τοῦ περιφράγματος καὶ ἐγγίζοντες εἰς τὸν κίονα ἐξάγουσι καὶ προσκυνοῦσιν. Ἀπαξ δὲ μόνον τοῦ ἔτους, τὴν κατὰ Λατίνους δηλ. μεγάλην Τετάρτην ἀνοίγουσι τὸ περίφραγμα καὶ ἀφίνουσι τὸν κίονα ἐλεύθερον εἰς τὴν προσκύνῃσιν τοῦ λαοῦ. Ἐντὸς τοῦ παρεκκλησίου τοῦτου ὑπάρχει πρὸς τὴν ἀρκτικήν αὐτοῦ πλευρὰν πύλη, δι' ἧς ἀναβαίνουν οἱ Φραγκισκάνοι εἰς τὰ ἐν τῷ Ναῷ ἐξιδιασμένα αὐτοῖς οἰκήματα.

Ἐξωθεν τοῦ παρεκκλησίου τῶν Λατίνων πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ εἶναι τὸ σκευοφυλάκιον αὐτῶν, ἐνθα δεικνύουσι τοὺς πτερνιστήρας καὶ τὸ ξίφος τοῦ Γοδοφρείδου, πρὸς δὲ τὰ ἀριστερὰ τὰ μουσικὰ ὄργανα αὐτῶν.

§ 15.

Ὁ τόπος, ἐνθα κατὰ τὴν τῶν Λατίνων παράδοσιν ἐφάνη ὁ Κύριος τῇ Μαγδαληνῇ Μαρίᾳ, ὁ καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀμὴ μου ἀποὺν λεγόμενος.

Κατέναντι τοῦ ἀνωτέρω παρεκκλησίου πρὸς μεσημβρίαν κεῖται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐν μάρμαρον μέγα καὶ στρογγύλον. Εἰς τοῦτον τὸν τόπον λέγεται, κατὰ τὴν τῶν Λατίνων παράδοσιν, ὅτι ὁ Κύριος ἐφάνη μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῇ Μαγδαληνῇ Μαρίᾳ, ἣτις ἐξέλαθεν αὐτὸν κατ' ἀρχὰς ὡς κηπουρὸν, ἀλλ' ὅτε, γνωρίσασα αὐτὸν, ἤβηθη νὰ καταφιλήσῃ τοὺς ἀχράντους αὐτοῦ πόδας, ἡμεῖς

σε παρ' αὐτοῦ τὸ «μή μου ἄπτου»· ἐντεῦθεν καὶ ὁ τόπος ἔλαβε τὸ ὄνομα ¹⁾. Ἐπάνω τοῦ τόπου τούτου κρέμονται δύο λυχνίαι, ἐξ ὧν ἡ μὲν μία ἀνήκει τοῖς Λατίνοις, ἡ δ' ἑτέρα τοῖς Ἀρμενίοις. Ἐγγιστα τοῦ τόπου τούτου πρὸς ἀνατολὰς ὑψοῦται ἀλτάριον εἰς τιμὴν τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας, ἐπάνωθεν τοῦ ὁποίου ἵσταται εἰκὼν παριστώσα τὸν Κύριον λέγοντα τῇ Μαγδαληνῇ «μή μου ἄπτου»· ὅπισθεν τοῦ ἀλταρίου τούτου ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν ἔχομεν ἡμεῖς εἰκόνας ²⁾.

§ 16.

Καὶ αὐθις ὑπὸ τὸν μέγαν τροῦλλον τοῦ ἁγίου Τάφου.

Ἀπὸ τοῦ «μή μου ἄπτου» προχωροῦντες ὀλίγα βήματα πρὸς μεσημβρίαν εἰσερχόμεθα καὶ αὐθις εἰς τὸν μέγαν περιβόλον τὸν ὑπὸ τοῦ μεγάλου τροῦλλου στεγαζόμενον καὶ ἔχοντα ἐν τῷ μέσῳ τὸ ἅγιον Κουβούκλιον. Ὁ περιβόλος οὗτος ἐκαλεῖτο ἄλλοτε ἐκκλησία τῆς Ἀναστάσεως ἢ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Τάφου· περικυκλοῦται δὲ ὡς εἶδομεν (§ 4.) ὑπὸ 18 κολοσσιαίων πινσῶν. Ὅπισθεν τῶν πινσῶν τούτων διέκει παραλλήλως καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν ἐπίπεδον ἀνίσου πλάτους ὀριζόμενον ὑπὸ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου τοῦ Ναοῦ. Ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τούτου ὑψοῦνται καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν διώροφοι καὶ τριώροφοι σταῖς μέχρι τῶν κορυφῶν τῶν πινσῶν, ἀνέχουσιν εἰς τὰς διαφόρους ἐν τῷ Ναῷ καινότητας, καὶ χρησιμεύουσαι ὡς οἰκήματα ἢ θεωρεῖα κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτάς, καὶ κα-

¹⁾ Ὁ τόπος οὗτος κατὰ τὸν 16. αἰῶνα ἐδεικνύετο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἁγίου Τάφου, ἐκεῖ ὅπου ἦν ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς ἐντὸς δηλονότι τοῦ Καθολικοῦ, in eodem loco (τῷ ὀμφαλῷ δηλονότι τῆς γῆς) post resurrectionem suam asserunt christum apparuisse Mariae Magdalene. Johann. Virzburg. 517. Quidam in illo loco (ἐν τῷ ὀμφαλῷ τῆς γῆς) dominum Jesum Christum dicunt apparuisse primo Mariae Magdalene. Saewulf 29. Ὁ δὲ Νεόφυτος λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς γῆς λέγει, «ἡ ἀρχαία ὁμῶς παράδοσις οὐ λέγει τοῦτο (ὅτι ἦν ἐνταῦθα ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς), ἀλλὰ φρονεῖ ὅτι ἐνταῦθα ἐστὶν ὁ τόπος, περὶ οὗ ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος (κεφ. κζ'. 61.) λέγων «ἦν δὲ ἐκεῖ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ ἡ ἄλλη Μαρία καθήμεναι ἀπέναντι τοῦ τάφου»· ἡμεῖς δὲ ἐβάλομεν τὴν ὁρωμένην στρογγύλην πέτραν εἰς σημεῖον τῆς ἀγιότητος μόνον τοῦ τόπου καὶ οὐχὶ τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς γῆς».

²⁾ Τὸ ἀπὸ τοῦ ἀλταρίου τούτου μέχρι τοῦ παρεκκλησίου τῆς φυλακῆς τοῦ Χριστοῦ διάστημα εἶναι τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν ἁγίων Τόπων πολυθρόνητον ἑπτακάμαρον· διότι στεγάζεται ὑπὸ ἑπτὰ καμαρῶν· καὶ τὰ μὲν κάτω αὐτοῦ μέρη μετὰ τῶν καμαρῶν ἀνήκουσιν ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦτο ἔχομεν ἐνταῦθα εἰκόνας καὶ λυχνίας· τὸ δὲ ἄνωθεν τῶν καμαρῶν ἀνήκει τοῖς Λατίνοις.

λούμεναι παρ' ἡμῶν κατηχούμενα ³⁾. ἄνωθεν τοῦ τελευταίου πατώματος τῶν κατηχουμένων ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν πινσῶν ἐδράζεται ὁ μέγας τροῦλλος. Τὸ κύμβαλον τοῦ τροῦλλου, καὶ τοι νεόδομητον, εἶναι ὅμως πάντῃ φαλακρόν· πλὴν ὁ τροῦλλος κατ' ἐκπληκτικὴν ἀντίθεσιν εἶναι κεκοσμημένος διὰ περικαλλεστάτων καὶ κομψοτάτων ἀραβουργημάτων. Ἐν τῷ κυμβάλῳ αὐτοῦ ἦσαν ἄλλοτε ἔσωθεν εἰκόνες βυζαντινῆς ζωγραφικῆς μεθ' ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸν τελευταῖον ἀνακαινισμόν αὐτοῦ ἐξηλείφθησαν. Περὶ τὸν τροῦλλον εἰσὶν 20 ἀψίδες, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὑπάρχει διάδρομος· ἐν δ' ἐκάστη ἀψίδι ἀπηρώρηται ἀνὰ 5 λυχνίαι.

Ἡ περιφέρεια τοῦ ὑποκάτωθεν τοῦ τροῦλλου τούτου περιβόλου, καὶ περιστρογγύλη, λαμβάνει σχῆμα σταυροειδές, λήγουσα ἐν ἐκάστη τῶν τριῶν αὐτῆς πλευρῶν, οἷον τῆς ἀρκτικῆς, δυτικῆς καὶ μεσημβρινῆς, εἰς μύακας, ἀντιστοιχοῦντας πρὸς τὰς ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀναφερομένας ἐξέδρας. Τὰ ἐν τῇ περιφερείᾳ ταύτῃ ἀξιοσημεῖωτα εἰσι μέρη εἰς· Α'. ὁ ἀρκτικὸς μύαξ καὶ ἡ ἀρχαία κολυμβήθρα τοῦ Ναοῦ· Β'. ὁ ἀνατολικὸς μύαξ καὶ οἱ τάφοι Ἰωσήφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας· Γ'. τὸ παρεκκλήσιον τῶν Ἀρμενίων.

Α'.

Ὁ ἀρκτικὸς μύαξ καὶ ἡ ἀρχαία κολυμβήθρα τοῦ Ναοῦ.

Ὁ μύαξ οὗτος δὲν φαίνεται ὁλόκληρος, διότι εἶναι διηρημένος καθέτως εἰς δύο μέρη, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἀριστερὸν ἐξουσιάζομεν ἡμεῖς, τὸ δὲ δεξιὸν οἱ Λατίνοι. Ἐν αὐτῷ ὑπάρχει πύλη, δι' ἧς ἄλλοτε ἀνέβαινον εἰς τὰ κατηχούμενα καὶ ἐξήρχοντο ἐκ τῆς δυτικῆς τοῦ Ναοῦ πύλης, τὴν σήμερον δὲ ἀπερχόμεθα εἰς τὴν στέρναν τοῦ Ναοῦ ⁴⁾.

³⁾ «Τὸ πάλαι ταῦτα ἦσαν διώροφα, ἀλλὰ τὰ ἔθνη μερισθέντα ταῦτα κατεσκεύασαν ἐν αὐτοῖς τριώροφα καὶ τετραώροφα διὰ ξύλων, ἅπερ ἐμπρησθέντα ἐγένοντο πρόξενά τῆς φθορᾶς τοῦ ναοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλικὸς τῆς Πύλης ὁρισμὸς προσέταττεν ὅπως καὶ αὐθις κατασκευασθῶσι καὶ μερισθῶσιν οἱ τόποι ἐκάστου ἔθνους, ὡς ἦσαν καὶ πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ, ἠναγκάσθημεν ἡμεῖς ὡς μόνον τούτων ἀναρθῶται, ὅπως μερίσαντες κατασκευάσωμεν ταῦτα καθὼς καὶ τὰ παρεκκλήσια καὶ ἀλτάρια ἰδίᾳ δαπάνῃ, ὅπερ καὶ ἐγένετο οὐχὶ ὁμῶς διὰ ξύλων, ὅπερ ἦν καὶ αὐθις ἐπικίνδυνον, ἀλλὰ διὰ λίθων σιδήρου καὶ μολύβδου, καὶ περ ἐναντιουμένων τῶν ἐθνῶν καὶ προβαλλομένων τὴν στενότητα· ἄλλο γὰρ ἢ λεπτότης τῆς σάνιδος καὶ ἄλλο ἢ παχύτης τοῦ τοίχου· ἀλλὰ μὴν οὐδὲν ἴσχυσαν τὰ ἔθνη, καὶ ἐγένοντο τὰ πάντα ὡς ὁρῶνται οἰκοδομητὰ διὰ λίθων». Ν.

⁴⁾ Ἡ στέρνα αὕτη εἶναι μία ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων, λελαξευμένη ἐντὸς βράχου· τὸ βάθος αὐτῆς εἶναι 6 μέτρ. τὸ μήκος 5 $\frac{1}{2}$ καὶ τὸ πλάτος 5. Ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς αὐτῆς ἀναγινώσκεται ἀρχαιοτάτῃ ἐλληνικῇ γράμμασι φωνῇ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων.

Εγγύς τῆς πόλης ταύτης πρὸς τὰ δεξιὰ ὑπάρχει ἀρχαία στήλη μονόλιθος κολυμβήθρα ἐκ πορφυρολεύκου λίθου, ἥς τὸ μὲν ἐμβαδὸν ἔχει σχῆμα σταυροῦ καὶ βάθος ὑπὲρ τὸ ἐν μέτρον, τὸ δ' ἔξωθεν εἶναι τετράγωνον, ἐκάστη τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου ἔχει πλάτος $1\frac{1}{2}$ μέτρ. Τὴν σήμερον εἶναι ἡμίθραυστος καὶ ἀχρηστός.

B'.

Ὁ δυτικός μύλος καὶ οἱ τάφοι τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας Ἰωσήφ.

Ὁ μύλος οὗτος κεῖται κατέναντι τοῦ παρεκκλησίου τῶν Κοπτῶν (ᾠρ. § 4. Α'), ὑπ' αὐτὸν δὲ ὑπάρχει παρεκκλησίον σκοτεινὸν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑψοῦται θυσιαστήριον. Πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος αὐτοῦ εἶναι σπήλαιον μικρὸν καὶ χαμηλόν, εἰς θ' εἰσερχόμεθα διὰ μικρᾶς καὶ στενῆς πύλης· ἐντὸς δὲ τοῦ σπηλαίου τούτου βλέπομεν κατέναντι ἡμῶν δύο τάφους λελαξευμένους ἐπὶ τοῦ βράχου. Κατὰ τὴν παράδοσιν Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, ὁ τὸν Κύριον κηδεύσας, κατεσκεύασε τοὺς τάφους τούτους, ὅπως ἐν αὐτοῖς ἐνταφιασθῶσιν αὐτός τε καὶ ἅπαντα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του. Ἐμπροσθεν τῶν τάφων τούτων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὁρῶμεν ἐτέρους δύο λαξευτοὺς τάφους. Τὸ σπήλαιον τοῦτο, ἐνθα οἱ τάφοι, τὸ ἔξωθεν παρεκκλησίον καὶ τὰ ἄνωθεν αὐτοῦ οἰκήματα ἀνῆκον ἄλλοτε τοῖς Σύροις, οἵτινες ὁμῶς πιωχεύσαντες παρεχώρησαν αὐτὰ τοῖς Ἀρμενίοις ἐπὶ τῇ συνθήκῃ τοῦ νὰ λειτουργῶσι ἐνταῦθα μόνον καθ' ἐκάστην Κυριακὴν καὶ νὰ ἔχωσι τὸ ὅλον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς μεγάλης ἐβδομάδος.

Γ'.

Τὸ παρεκκλησίον τῶν Ἀρμενίων.

Εγγύς τοῦ προσκυνηματος τῶν Ἀρμενίων (§ 4. σελ. 185) ὑπάρχει κλίμαξ, τῆς ὁποίας ἀναβάντες 23 βαθμίδας ἔχομεν ἐκ δεξιῶν ἡμῶν τὸ ἀρχονταρίκιον τῶν Ἀρμενίων, ἐν ᾧ καταλύουσιν οἱ νέοι Ἀρμένιοι Προσκυνηταί· ἀναβάντες δ' ἐπὶ 15 βαθμίδας εἰσερχόμεθα εἰς τὸ παρεκκλησίον τῶν Ἀρμενίων, ὅπερ κεῖται ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου πικτώματος τῶν πρὸς νότον κατηγουμένων (ᾠρ. § 16) ¹⁾ καὶ καλεῖται Σουρπ-Ἀρτὶν (ἁγία Ἀνάστασις). Περαιτέρω δὲ τούτου, ἐπάνωθεν τῆς ἁγίας Πόρτας, ὑπάρ-

¹⁾ Τὸ ὑψηλότερον τοῦτο πάτωμα τῶν κατηγουμένων διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν ἀνήκει τοῖς Λατίνοις, τὸ δ' ἕτερον τοῖς Ἀρμενίοις. Τὸ μέρος δὲ τῶν τελευταίων τούτων ἐχωρίζετο πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν Λατίνων διὰ ξύλων καὶ σανίδων, ἀλλ' ἐν τῇ ἀνοικοδομήσει τοῦ Νικοῦ ἐχωρίσθη διὰ τοῖχου λιθίνου.

χει ἕτερον παρεκκλησίον καλούμενον Ἀσφατζατζὶν (τῆς Θεοτόκου), ὅπου λειτουργοῦσι πολλάκις τοῦ ἐνιαυτοῦ καὶ ἰδίως κατὰ τὸ μετὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως ὀκταήμερον. Τὰ παρεκκλησία ταῦτά εἰσι κεκοσμημένα διὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ λυχνίων· ὀπισθεν τοῦ παρεκκλησίου τῆς Ἀσφατζατζὶν ὑπάρχει ἡ τράπεζα, ἐν ᾗ ἐσθλεύουσιν οἱ ἐν τῷ Ναῷ ἐγκλειστοὶ αὐτῶν κληρικοί. Ὑποκάτωθεν τῶν κατηγουμένων, ὅπου τὸ παρεκκλησίον τοῦ Σουρπ-Ἀρτὶν, μεταξὺ τῶν νοτιοανατολικῶν πινῶν ἔχουσι, καὶ ἕτερον θυσιαστήριον ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου.

Πρὶν ἢ δώσωμεν πέρας εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, δὲν κρίνομεν περιττὸν νὰ ἀριθμήσωμεν τὰ μέρη, ἐν οἷς λειτουργοῦσι τὰ ἐν αὐτῷ ἔθνη, τοὺς ἐν αὐτῷ ἐγκλειστοὺς κληρικοὺς τῶν ἐθνῶν τούτων, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ ἀναπτομένας λυχνίας καὶ λαμπάδας.

§ 17.

Αριθμῆσιν τῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως μερῶν, ἐν οἷς λειτουργοῦσι τὰ ἐν αὐτῷ διάφορα ἔθνη.

Ἡμεῖς λειτουργοῦμεν

Α'. Ἐπὶ τοῦ παναγίου Μνημείου (§ 4. Γ').

Β'. Ἐπὶ τοῦ ἁγίου Λίθου (§ 4. Β').

Γ'. Ἐν τῷ Καθολικῷ (§ 5.)

Δ'. Ἐπὶ τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ (§ 6.)

Ε'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Ἀδάμ (§ 7.)

ΣΤ'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ ἀκανθίνου Στεφάνου (§ 8.)

Ζ'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Α. Λογγίνου (§ 11.)

Η'. Ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ Χριστοῦ (§ 12.)

Θ'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν Κλαπῶν (§ 13.)

Οἱ Λατίνοι

Α'. Ἐν τῷ παναγίῳ Μνημείῳ

Β'. Ἐμπροσθεν τῆς θύρας τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου τετράκις τοῦ ἔτους, οἷον τὴν κατ' αὐτοὺς μεγάλην Πέμπτην, τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, καὶ τὴν ἑορτὴν τοῦ Corpus domini.

Γ'. Ἐπὶ τῶν δύο ἀλταρίων τοῦ παρεκκλησίου τῶν (§ 14.)

Δ'. Ἐν τῷ ἐπὶ τοῦ Α. Γολγοθᾶ ἐξιδιασμένῳ αὐτοῖς μέρει.

Ε'. Ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ (§ 9.)

ΣΤ'. Ἐν τῷ «μή μου ἄπτου». (§ 15.)

Οἱ Ἀρμένιοι

Α'. Ἐπὶ τοῦ παναγίου Μνημείου

Β'. Ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν παρεκκλησίῳ τοῦ Σουρπ-Ἀρτὶν

Γ'. Ἐν τῷ παρακειμένῳ τούτῳ παρεκκλησίῳ τῆς Ἀσφατζατζὶν.

Δ'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν Σύρων, ὅπου οἱ τάφοι Ἰωσήφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας

Ε'. Ἐν τῷ «διεμερίσαντο» (§ 10.)

ΣΤ'. Ἐν τῷ ναῷ τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ.

Ζ'. Ἐν τῷ μεταξύ τῶν πινσῶν θυσιαστηρίῳ τῷ ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. (§ 16. Γ').

Οἱ Κόπται. Ἐν τῷ ὀπισθεν τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου παρεκκλησίῳ αὐτῶν.—Οἱ Σύροι. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας Ἰωσήφ.

§ 18.

Οἱ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως ἐγκλειστοὶ κληρικοὶ τῶν διαφόρων ἐθνῶν.

Ὁρθόδοξοι. Ὁ Σκευοφύλαξ καὶ ὁ Παρσκευοφύλαξ, τρεῖς Ἐφημέριοι, δύο Ἱεροδιάκονοι, τρεῖς Κανδηλάπται, τρεῖς Παρακνδηλάπται, εἰς Οἰκονόμος, εἰς Τραπεζάρης, εἰς Κελλάρης, εἰς Θυρωρός, καὶ ἄλλοι ὅτι ὑπηρετῶνται, τὸ ὅλον 22.

Λατῖνοι. εἰς Ἡγούμενος, οἱ Ἐφημέριοι, ὁ Σκευοφύλαξ, ὁ Κανδηλάπτης, ὁ Ὀργανιστής, ὁ Τραπεζάρης, τὸ ὅλον ἕως 11.

Ἀρμενιοὶ. ὁ Ἡγούμενος, δύο Ἐφημέριοι, εἰς Διάκονος, δύο Κανδηλάπται, εἰς Τραπεζάρης καὶ τινες ὑπηρετῶνται, τὸ ὅλον ἕως 10.

Κόπται, τανῦν εἰς μόνον Διάκονος ὁ αὐτὸς καὶ Κανδηλάπτης.

Ὡστε ἅπαντες οἱ ἐν τῷ Ναῷ ἐγκλειστοὶ εἰσὶν περίπου 44.

§ 19.

Λυχνίαι καὶ λαμπάδες ἀναπτόμεναι ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως.

Λυχνίαι ἀκοίμητοι.

Α'. Ἐπὶ τοῦ θείου Μνημείου	43
Β'. Ἐπὶ τοῦ ἁγίου Λίθου	15
Γ'. Ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου	3
Δ'. Κατὰ τὰ πλάγια τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου (4 ἡμέτεροι καὶ 2 τῶν Ἀρμενίων)	6
Ε'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν Κοπτῶν	1
ΣΤ'. Ὑπὸ τὴν βασιλικὴν καμάραν	7
Ζ'. Ἐν τῷ Καθολικῷ	7

Η'. Ἐν τῷ Γολγοθᾷ ἡμέτεροι	15
τῶν δὲ Λατίνων	10
Θ'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Ἀδάμ	2
Ι'. Ἐν τῇ Α. Ἀποκαθήλωσει	8
ΙΑ'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ καὶ τῷ προσκυνήματι τῶν Ἀρμενίων	8
ΙΒ'. Ἐν τοῖς τάφοις Ἰωσήφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας	2
ΙΓ'. Εἰς τὸ μὴ μου ἄπτου τῶν Λατίνων τῶν Ἀρμενίων	1
ΙΔ'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῶν Λατίνων	5
ΙΕ'. Ἐν τῇ φυλακῇ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν ταῖς Κλάπαις	4
ΙΣΤ'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τοῦ Α. Λογγίνου	1
ΙΖ'. Ἐν τῷ «Διεμερίσαντο»	1
ΙΗ'. Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τῆς εὐρέσεως	3
ΙΘ'. Ἐν τῷ σπηλαίῳ τῆς εὐρέσεως	4
Κ'. Ἐν τῷ ἀκνθίνῳ Στεφάνῳ	1

Τὸ ὅλον 145

Εἰς ταύτας προστίθενται

Κατὰ τὰς καθημερινὰς μὲν	20
» τὰς ἐορτὰς δὲ ὑπὲρ τὰς	60
» δὲ τὰς μεγάλας ἐορτὰς τὰς λεγόμενας παρρησίας	
Ἐν μὲν τῷ Καθολικῷ, τῷ τρούλλῳ αὐτοῦ, τῷ Γολγοθᾷ καὶ τοῖς λοιποῖς ἡμέτεροις παρεκκλησίαις	1000
Ἐν δὲ τῷ ἱερῷ Κουβουκλίῳ, τῷ μεγάλῳ τρούλλῳ καὶ τῷ ὑπ' αὐτὸν περιβόλῳ	60
ἡμέτερά τε καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν	1100

Τὸ ὅλον 2170

Λαμπάδες ἀκοίμητοι

Α'. Ἐπὶ τοῦ θείου μνημείου (ἡμετ. Λατ. Ἀρμ.)	3
Β'. Ἐπὶ τοῦ Α. Γολγοθᾷ ἡμέτεροι	1
Εἰς ταύτας προστίθενται ἐν καιρῷ ἐορτῶν	
Ἡμέτεροι	300
Τῶν Λατίνων	170
Τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Κοπτῶν	200

675

Ὡστε τὸ ὅλον τῶν ἐν τῷ Ναῷ ἐν καιρῷ μεγάλων ἐορτῶν ἀναπτομένων φώτων ἀναβαίνει εἰς τρεῖς περίπου χιλιάδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

§ 4.

Ἀπὸ τοῦ τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου οἰκοδομήσεως τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως 33—335.

Οτι τὸ ἀπὸ τοῦ σήμερον λεγομένου Χάνου-ζ-ζέτ μέχρι τοῦ σημερινοῦ δυτικοῦ τείχους τῆς Ἱερουσαλὴμ μέρος, καὶ τὸ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ Δαβὶδ (ὅρ. Κεφ. Γ'. § 4) μέχρι τοῦ σημερινοῦ ἀρκτικοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ τείχους, ἢτοι ἡ λεγομένη σήμερον χριστιανικὴ συνοικία (Χάρατουν-Νασάρα) ἔκειτο ἐν καιρῷ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκτὸς τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλὴμ, τοῦτο εἶναι ἀναντιρρήτον, ἐπιβεβαιωθὲν προσέτι, μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ περὶ τῶν ἁγίων Τόπων σκεπτικισμοῦ νεωτέρων τινῶν, καὶ δι' ἐμβριθεστάτων καὶ εἰδικῶν ἐρευνῶν καὶ γενικῶς παρὰ πάντων ὁμολογηθέν. Ὅλον τὸ πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀρχαίου τῆς Ἱερουσαλὴμ δυτικοῦ τείχους, τοῦ καὶ δευτέρου τείχους ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου καλουμένου, ἀπετέλει ἐν κλίτῳ βαθμηδὸν πρὸς δυσμὰς ὑφούμενον. Τὸ ἐδάφος τοῦ κλίτους τούτου, ὡς καὶ πάντα τὰ περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἦν πετρώδες, καὶ διεκόπτετο τῇ δε κακείσῃ ὑπὸ κοιλωμάτων, σπηλαίων καὶ τάφων. Μικρὸν πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀρχαίου δυτικοῦ τείχους ὑπῆρχε μικρά τις κοιλὰς, ἥς τὸ τελευταῖον βάθος κατέβαινε μέχρι τοῦ ἐδάφους, ὅπου κεῖται σήμερον ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ μικρὰ αὕτη κοιλὰς περιωρίζετο πανταχόθεν ὑπὸ ἀποτόμων βράχων ἐχόντων 4 ἢ 5 μέτρων ὕψος. Εἰς τὰ ἀνατολικά τῆς κοιλιάδος ταύτης μέρη οἱ βράχοι ἀπετέλουν εἶδος ἀκρωτηρίου ἢ ἀγκῶνος· ὁ δ' ἀγκῶν οὗτος ἦν ὁ Γολγοθᾶς, ὅστις διὰ τε τὸ ὕψος καὶ τὸ ἀπομονωμένον αὐτοῦ ἦν ἀρμόδιος εἰς ἐκτέλεσιν θανατικῶν ποινῶν. Ὑποκάτωθεν καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀγκῶνος τούτου ὑπῆρχε μικρὸν τι κοίλωμα, ὅπερ, ὡς ἐλέγετο, ἐμπεριείχε τὸ πάλαι τὸ κρανίον τοῦ Ἀδὰμ (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 7). Εἰς τὸ δυτικὸν βραχῶδες ὄριον τῆς ῥηθείσης κοιλιάδος ἦσαν λελαξευμένοι δύο τάφοι, ἐξ ὧν ὁ μὲν εἰς μέγας ὦν συνέκειτο, ὡς καὶ πάντες οἱ ἀρχαῖοι τάφοι τῶν Ἑβραίων, ἐξ ἐνὸς τετραγώνου προθαλάμου καὶ ἐκ τινων θέσεων λελαξευμένων ἐπὶ τοῦ βράχου πρὸς κατάθεσιν τῶν νεκρῶν· τὸν τάφον τοῦτον ἡ παράδοσις ἀπέδωκεν εἰς τὴν οἰκογενεῖαν Ἰωσήφ τοῦ ἀπὸ Ἀριμαθαίας· ὁ δ' ἕτερος τάφος ἦν ἀτελής καὶ συνέκειτο ἐξ ἐνὸς θαλάμου ἔχοντος πρὸς μεσημβρίαν μίαν μόνην νεκρικὴν θέσιν· τοῦτον ἤρξατο νὰ κατασκευάζῃ ὁ Ἰωσήφ δι' ἑαυτὸν, ἐπειδὴ αἱ θέσεις τοῦ

οἰκογενειακοῦ τοῦ τάφου ἐπληρώθησαν. Ὁ ἀτελής ἡ κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Εὐαγγελίου τὸ καινὸν τοῦτο μνημεῖον προωρίσθη νὰ ὑποδεχθῇ τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου.

Βορειοανατολικῶς τῆς ἄνω ῥηθείσης μικρᾶς κοιλιάδος ὑπῆρχε σπήλαιον, ἐν ᾧ κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ στρατιῶται περιώρισαν τὸν Κύριον μέχρι οὗ ἐτοιμάσωσι τὸν σταυρὸν (ὅρ. Κεφ. Ε'. § Β'). Ἐκεῖ δὲ που πλησίον παρὰ τὸν Γολγοθᾶν ἔκειτο μία ἀχρηστος στέρνα, ὡς καὶ σήμερον πολλάι τοιαῦται ὑπάρχουσιν ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ εἰς ταύτην οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα μὴ μάνωσι τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, ἔρριψαν κατεσπυσμένως τὸν σταυρὸν καὶ πάντα τὰ ὄργανα τῆς σταυρώσεως. Τοιοῦτος ἦν ὁ τόπος τοῦ πάθους καὶ τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Εὐαγγελίου, ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ σημερινοῦ ἐδάφους, καὶ ἐκ τῶν μέχρι τῆς σήμερον σωζομένων ἀρχαίων ἐβραϊκῶν τάφων, καὶ τοιοῦτος βεβαιότατα ἔμεινεν ἐν διαστήματι δύο περίπου αἰώνων, μέχρι δηλ. τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ.

Ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας μαυθάνομεν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ πάθους καὶ ἰδίως μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανούς Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν πιστευσάντων ἦν μέγας. Οἱ Ἀπόστολοι συνήρχοντο εἰς τὸ ὑπερῶν καὶ προσεκαρτέρουν ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου¹⁾. Ἐξ ἄρα ἐν Ἱεροσολύμοις κοινότης πιστεύουσα εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἐκκλησιαστικῶς ὁπωσδήποτε συγκροτημένη, κοινότης, ἥς τὰ πλείστα μέλη ἐγένοντο ἀναμφιβόλως αὐτόπται τῶν παθῶν καὶ τῶν τόπων, ἐν ᾧ ἔπαθε καὶ ἐτάφη ὁ Κύριος ἡμῶν· οὐδεὶς δ' εὖ φρονῶν δύναται ν' ἀμφιβάλῃ, ὅτι ἡ κοινότης αὕτη, ἡ τὸν τόπον τῆς γεννήσεως καὶ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Ἰησοῦ τιμῶσα καὶ γεραίρουσα²⁾, δὲν μετέβαινε τὴν ἡμέραν μάλιστα τῆς Κυριακῆς, ἣν ὠνόμαζεν οὕτω πρὸς τιμὴν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου³⁾, ἵνα προσκυνήσῃ τοὺς τόπους, ἐνθα ἔπαθε καὶ ἐτάφη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσέτι ἱστορίας μαυθάνομεν, ὅτι τῆς νέας ταύτης χριστιανικῆς Ἐκκλησίας προΐστατο ὡς ἐπίσκοπος Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος. Ὅτε δὲ μετὰ παρέλευσιν 37 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σω-

¹⁾ Πράξ. α. 11—14.

²⁾ Ἀποκ. α. 10.

³⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. γ'. 11. πρὸλ. καὶ 7.

τῆρος ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν χριστοκτόνον γενεάν ἡ θεία ἐκδί-
κησις, ἀπεσύρθησαν μὲν κατὰ τινὰ θεῖον χρησμὸν οἱ πρῶ-
τοι Χριστιανοὶ εἰς τὴν Πέλλαν πόλιν τῆς Περσίας μετὰ
τοῦ Ἐπισκόπου αὐτῶν Συμεὼν διαδόχου τοῦ Ἀδελφοθέου¹⁾,
ἀλλὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν ἀ-
ναχώρησιν τῶν ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων ἐπανῆλθον πάλιν
εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, καὶ μικρόν τι προάστειον ἐ-
σχηματίσθη ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών²⁾. Ὁ τὴν ὕλην τῆς ἱ-
στορίας αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τῷ 170 ὑπὸ τοῦ
Ἐπισκόπου Ἀλεξάνδρου συστηθείσης βιβλιοθήκης ἀντήλ-
σας Εὐσέβιος³⁾ ἱστορεῖ, ὅτι ἀπὸ τοῦ 117 μέχρι τοῦ 137,
ἤτοι ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Ἐπισκόπου Συμεὼν μέχρι τοῦ
Αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ, σειρά ἀδιάκοπος Ἐπισκόπων ἐξ Ἰ-
ουδαίων καταγομένων ἐποίμανε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἱε-
ρουσαλὴμ, οὓς καὶ ἀπαριθμεῖ ὀνομαστί. Τῷ 137 ὁ Ἀδρια-
νὸς ἀνακτᾷ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἡ δὲ σειρά τῶν Ἐπισκόπων
ἐξακολουθεῖ μὲν ἀδιάκοπος καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, ἀλλ' οὗτοι
ἦσαν οὐχὶ πλέον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐξ Ἑλλήνων⁴⁾· καὶ
τοῦτο ἐνεκα τοῦ αὐστηροῦ διατάγματος τοῦ Ἀδριανοῦ,
ὅ· οὐ ἀπηγορεύετο τοῖς Ἰουδαίοις ἡ προσπέλασις εἰς τὴν
ἁγίαν Πόλιν (ὅρ. σελ. 136). Ἀπὸ τοῦ τελευταίου ἐξ Ἰ-
ουδαίων Ἐπισκόπου μέχρι τοῦ 193 ἀπαριθμεῖ ὀνομαστί ὁ
Εὐσέβιος ἔτι 14 Ἐπισκόπους, ὧν ὁ τελευταῖος Νάρ-
κισσος παρῆν ἐν τῇ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης συγ-
κροτηθείσῃ συνόδῳ⁵⁾. Ὅτι δὲ μετὰ τὴν ἀπὸ Ἀδριανοῦ
ἀνάκτησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐτέλουν ὅπωςδὴποτε ἀνέτως
τὰς ἱεροτελεστίας των οἱ Χριστιανοί, ἐξάγεται ἐκ τῆς ἱ-
στορίας, ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι ἐπὶ τοῦ εἰρημένου Ἐπισκό-
που τούτου κατὰ τὴν μεγάλην διανυκτέρευσιν τοῦ Πάσχα
ἀπέλιπε τὸ ἔλαιον τοῖς διακόνοις καὶ τὸ πᾶν πλῆθος ἀθυμία
κατέλαβεν⁶⁾. Μετὰ τὰς μαρτυρίας ταύτας τῆς ἱστορίας, ἐξ
ὧν μανθάνομεν ὅτι ἀπὸ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ ὑπῆρχεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀδιάκοπος σειρά Ἐπισκό-
πων καὶ ἐπομένως καὶ ποιμνιον, τίς φρόνιμος δύναται νὰ
δισχυρισθῇ ὅτι ἡ μνήμη τῶν ἁγίων Τόπων μέχρι τοῦ
Ἀδριανοῦ ἐξέλιπεν ἀπὸ τῆς κοινότητος ταύτης καὶ ὅτι
οὐδεὶς μετέβαινεν εἰς προσκύνησιν τῶν ἁγίων Τόπων;
Ὁ ταῦτα δισχυριζόμενος ἀγνοεῖ πάντως τί ἐστὶ ὁρη-
σκευτικὸν αἶσθημα, καὶ ἀρνεῖται εἰς ὁλόκληρον κοινότητα
ἐκκλησιαστικῶς κατηρτισμένην, ὃ τι δὲν δύναται ν' ἀρ-
νηθῇ εἰς ἓν ἄτομον.

¹⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. γ'. β. Ἐπιφ. περὶ Μετρ. καὶ σταθμ. § 16.

²⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. ιε'. ε'. 11, 20.

³⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. γ'. 41, 32, 33, καὶ δ'. β. Ἐπιφ. περὶ Μετρ. ιδ'. κατὰ αἵρεσ. ζε'. Εὐσεβ. Εὐαγγελ. προπ. γ'. β.

⁴⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. γ'. β.

⁵⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. ε'. 12.

⁶⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. ιε'. ε'. 9.

Ὁ Ἀδριανὸς ἀνακτῆσας τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐξ Ἑ-
θνικῶν αὐτὴν συνοικίσας, ἐπὶ μὲν τοῦ κατηρειπωμένου
ναοῦ τῶν Ἰουδαίων ἀνήγειρε ναὸν καὶ ἄγαλμα⁷⁾, ἐπὶ δὲ
τοῦ Θεοδέγματος Τάφου, ἵνα ἐμποδίσῃ τοὺς Χριστιανούς
τοὺς πάντως καὶ ἐπ' αὐτοῦ μεταβαίνοντας εἰς προσκύνη-
σιν τῶν τόπων τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου⁸⁾, καὶ ἵνα ἐπο-
μένως ἐξαλείψῃ πᾶν μνημεῖον ἀρχαιότερου βίου, γῆν πολ-
λὴν συμφορήσας ἔστησε ναὸν καὶ ἄγαλμα Ἀφροδίτης⁹⁾.
Καὶ οὕτως ἡ κοσμικὴ μηχανὴ τῆς εἰδωλολατρείας ὑπὴρ-
τει καὶ ἄκουσα τῇ μωρίᾳ τοῦ Σταυροῦ, διατηρήσασα
οὕτω μετὰ τῶν ἄλλων ἁγίων Τόπων μάλιστα τὸ θεῖον
Μνήμα τῆς Ἀναστάσεως, καὶ προσυλάσασα ἀπὸ πάσης
μηνίας τῶν Ἑθνικῶν, μέχρι τῆς θεοῦ ὠρισμένης ἀνα-
δείξεως αὐτοῦ πρὸς φρίκωσιν τῶν ἀπίστων.

Τῷ 325 συγκροτεῖται ἡ ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμένη Σύ-
νοδος· ὁ τότε Ἐπίσκοπος τῶν Ἱεροσολύμων Μακάριος,
παρευρεθείς εἰς τὴν Σύνοδον ταύτην, συνδιελέχθη ἀναμ-
φιβόλως μετὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ περὶ τῶν
ἁγίων Τόπων. Μόλις δ' ἐπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ
ἀμέσως μανθάνει ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ πρώτου τῶν Χριστι-
ανῶν βασιλέως ἡ μακαρία Ἑλένη ἔρχεται εἰς Ἱεροσό-
λυμα· ὁ Ἐπίσκοπος ἐξέρχεται εἰς ὑπάντησιν αὐτῆς καὶ
ὑποδέχεται τὴν εὐσεβεσπάτην βασιλίδαν εἰς τὰς πύλας
τῆς πόλεως. Τὸ πρῶτον ἔργον τῆς μακαρίας Ἑλένης ἦν
ἡ ἀνέυρεσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ· αἱ προσπάθειαι τῆς ἐ-
πέτυχον, καὶ ὁ τίμιος Σταυρὸς μετὰ τῶν λοιπῶν ἑργάνων
τῆς σταυρώσεως εὐρέθησαν ἐν τινι σπηλαίῳ, ἐν ᾧ ἦν ἐρ-
ριμμένος μετὰ τῶν δύο ἄλλων σταυρῶν τῶν συσταυρω-
θέντων ληστῶν. Οἱ τρεῖς οὗτοι σταυροὶ ἐμελλον βεβαίως
νὰ διεγείρωσι τὴν ἀπορίαν, τίς ἄρα ἐξ αὐτῶν ἦν ὁ σταυ-
ρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν; ἀλλ' ἡ τῆς χήρας ἀνάστασις δι-
έλυσε καὶ τὴν ἀπορίαν ταύτην. Ἡ μακαρία Ἑλένη, ἱ-
στορήσασα ἅπαντας τοὺς ἁγίους Τόπους καὶ πολλοὺς με-
γαλοπρεπεῖς ναοὺς ἀνεγείρας, ἐπανέκαμψεν εἰς Κων-
σταντινούπολιν¹⁰⁾, ἐνθα διηγηθεῖσα τῷ υἱῷ αὐτῆς τὰ κα-

⁷⁾ Δίων Κασσ. ξβ'. 15.

⁸⁾ Μάρτυρ τούτου ὁ μοναχὸς Ἀλέξανδρος λέγων· «μαθόντες δὲ ἐκ παραδόσεως οἱ πιστοὶ τὸν τόπον τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ κε-
χωσμένον ἔτι καὶ ἀφανῆ τυγχάνοντα (ἐν τοῖς ἐρείπιοις βεβαί-
ως τῆς ὑπὸ Τίτου ἀλώσεως τῆς πόλεως), ἐρχόμενοι καθ' ἡμέ-
ραν σεβασμῶς προσεκύουν· ὅπερ θεωροῦντες οἱ εἰδωλολάτραι,
τοῦ Διαιβόλου ὑποβάλλοντες αὐτοῖς, ἐκκοδόμησαν ἐκεῖσε ναὸν τῷ
ἄγαλματι τῆς ἀκαθάρτου δαίμονος Ἀφροδίτης». Πατρολογία
Migne t. 87.

⁹⁾ Εὐσεβ. βίβλ. Κωνσταντ. γ'. 26. πβλ. Σωκράτ. Ἀ. ιζ'.
Σωζόμ. β'. ι. Θεοδώρητ. Ἐκκλ. ἱστ. α'. 15. Κατὰ δὲ τὸν
Ἰερώνυμον ἐπὶ μὲν τοῦ θεοῦ μνημῆτος ἔστησεν ἄγαλμα τοῦ
Διὸς, ἐπὶ δὲ τοῦ Γολγοθᾶ τῆς Ἀφροδίτης (epist. ad Paulu.
§ 8).

¹⁰⁾ Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. γ'. 25.

τὰ τοὺς ἁγίους Τόπους ἐξέκαυσε τὸν ζῆλον αὐτοῦ πρὸς μεγαλοπρεπεστέραν αὐτῶν διακόσμησιν (ὁρ. σελ. 136). Ἀλλὰ ταῦτα ἐξιστορησάτω ἡμῖν ὁ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας πατὴρ Εὐσέβιος, παραφρασμένα πρὸς σαφεστέραν κατὰληψιν τῶν ἀναγνωστῶν εἰς ἀπλουστέραν γλῶσσαν ὑπὸ τοῦ αἰδιόμου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου¹⁾.

«Μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Α'. Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ὁ Μέγας καὶ πρῶτος τῶν Χριστιανῶν βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, βουλὴν ἐβουλεύσατο ἵνα τὸν μακαριστότατον τόπον τῆς ἁγίας Ἀναστάσεως τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις, ὄντα τότε ἀφανῆ καὶ ἄδοξον, καταστήσῃ ἐνδοξον καὶ σεβασμιώτατον. Ὅθεν προσέταξεν ἵνα οἰκοδομηθῇ ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸς εὐκτήριος. Ἡ βουλὴ δ' αὕτη ἐπῆλθε βεβαίως τῷ βασιλεῖ οὐκ ἄνευ θείας βουλῆς τε καὶ προτροπῆς, ἀλλὰ διότι αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ τῆς ἀναστάσεως αὐτουργὸς παρεκίνησεν αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο.

Διότι ἄνδρες ποτὲ δυσσεβεῖς, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, σύμπαν τὸ τῶν δαιμόνων γένος διὰ τῶν δυσσεβῶν τούτων ἐπροσπάθησε παντοιοτρόπως καὶ ποικιλοτρόπως ἵνα κρύψῃ ἐν σκότει καὶ φέρῃ εἰς λήθην παντελεῖ ἐκεῖνα τὸ θεσπέσιον καὶ ἅγιον Μνῆμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ ὅποιον ὁ οὐρανὸς καταβάς Ἄγγελος, διὰ νὰ γίνῃ μνηστὴς τῆς Ἀναστάσεως, ἐξαστράπτων μὲ φῶς θεῖον ἀπεκύλισε τὸν ἐπικείμενον αὐτῷ λίθον χάριν τῶν γυναικῶν, αἵτινες ὥσπερ ἀπολειθωμένον ἔχουσαι τὸν νοῦν, ἀνθρωπικῶς ἴσα μὲ ὄλους τοὺς θανάτους ἐνόμιζον ὅτι εἶναι καὶ ὁ ζῶν Θεὸς ὁ Χριστὸς· ἀλλ' εὐηγγελίσατο αὐταῖς τοῦ ἐν ἐκείνῳ τῷ ἁγίῳ Μνήματι ταφέντος Χριστοῦ τὴν ἐξανάστασιν καὶ ζωὴν, καὶ ἠλευθέρωσεν αὐτάς ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς ἀπιστίας, λίθου δίκην ἐπικειμένης εἰς τὸν νοῦν τῶν γυναικῶν, καὶ ὑποπτον ποιούσης, διὰ τὴν ἐκούσιον ταφὴν, τοῦ ζητουμένου παρ' αὐτῶν Χριστοῦ τὴν ζωὴν».

«Αὐτὸ λοιπὸν τοῦ Μνήματος τὸ σωτήριον σπήλαιον δυσσεβεῖς τινες, ὡς προείρηται, διενόηθησαν νὰ κρύψουν ἀπὸ τὴν τῶν ἀνθρώπων ὄψιν, διὰ νὰ ἐξαλείψωσι τὴν ἐνθύμησιν αὐτοῦ, νομίζοντες ἀνοήτως ὅτι οὕτως ἤθελον δυνηθῆ τάχα νὰ κρύψουν καὶ τῆς Ἀναστάσεως τὴν ἀλήθειαν. Καὶ λοιπὸν διὰ πόνου πολλοῦ καὶ καμάτου χῶμα περισσὸν ἐξωθέν ποθεν φέροντες, ἐπέχεον ἐπάνω εἰς τὸ ἅγιον Μνῆμα, σκεπάζοντες αὐτὸ καὶ τὸν περίξ ἅπαντα τόπον. Ἐπειτα τὸν γενόμενον ἐκ τῆς ἐπιγύσεως τοῦ χοῦ οὐχὸν καταστρώσαντες μὲ λίθους καταστρωτοὺς, κατέκρυψαν οὕτως ὑποκάτω τοῦ μηχανικοῦ τούτου λόφου ἐκεῖνο τὸ τῆς ἀναστάσεως σπήλαιον· καὶ ὡς ἔλαβε τέλος τῶν κα-

κούργων ἡ μηχανὴ καὶ βαδισουργία, κτίζουσιν ἐπάνω τῆς γῆς ἐκείνης τῆς τεχνητῆς καὶ λίθῳ καταστρωμένης ἐν νεκροταφείον ψυχῶν ἀνθρώπων, δηλαδὴ διὰ καθίδρυσιν καὶ τιμὴν εἰδώλων τῆς Ἀφροδίτης, καὶ χαρίζομενοι τῇ ἀσελγεστάτῃ ταύτῃ θεᾷ ἐπικυκλόμησαν τόπον σκοτεινὸν καὶ ἀπόκρυφον καὶ ἐποιοῦν θυσίας μουσαρὰς, βαντίζοντες καὶ ἐναγίζοντες ἐπάνω εἰς μεμιασμένους βωμοὺς κατὰ τὴν μιανὰν τῶν συνήθειαν, ἐπειδὴ καὶ μὲ μόνον τοιοῦτον φιλοδαίμονα θυσίας τρόπον καὶ ὅχι ἄλλως πως ἐνόμισαν νὰ στερεώσουν πάντοτε τὸ θεομισὲς ἔργον καὶ τὴν πανουργίαν τους, δηλαδὴ διὰ μέσου τοιούτων ἀκαθάρτων θυσιῶν καὶ εἰδωλικῶν ἐναγισμάτων νὰ κρύψωσι καὶ νὰ φέρωσιν εἰς λήθην παντελεῖ τὸ σωτήριον τῆς Ἀναστάσεως σπήλαιον. Καὶ τοῦτο ἦν ἡ σπουδὴ καὶ ἡ ἐπιθυμία των, ἐπειδὴ καὶ δὲν ἐδύναντο οἱ τρισάθλιοι νὰ ἐννοήσουν ὅτι δὲν ἦτον δυνατόν ἐκεῖνος, ὅπου τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην ἔλαβε, ν' ἀφήσῃ ἀφανὲς τὸ ἔργον αὐτοῦ, οὐδὲ ἦτον δυνατόν γενόμενος ὑπὲρ γῆν καὶ λάμπων ὡς ἥλιος καὶ ἀποτελῶντας τὸν δρόμον του εἰς τὸν οὐρανόν, ἀφ' οὗ δηλ. ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, νὰ μὴ γνωρισθῇ εἰς τὴν σύμπασαν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἐπειδὴ καὶ ἡ σωτήριος δύναμις, λάμψασα καὶ φωτίσασα τὰς ψυχὰς μάλλον τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὰ σώματα, ἐπλήρωσε τὸν σύμπαντα κόσμον τῶν λαμπροτήτων καὶ αὐγῶν τοῦ οἰκείου φωτός».

«Μ' ὅλον τοῦτο ἐκείνων τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀθέων τὰ κατὰ τῆς ἀληθείας σκευωρηθέντα πανουργήματα διήρκεσαν εἰς χρόνους μακροὺς, καὶ οὐδεὶς μήτε ἀπὸ τοὺς πώποτε χρηματίσαντας ἡγουμένους ἐθνῶν, μήτε στρατηγός, μήτε ἄλλος ἐξουσιαστής ἢ δυνάστης, μήτε ἀπ' αὐτοὺς τοὺς μεταξὺ βασιλεῖς εὐρέθη εἰς κατάλυσιν καὶ ἀνατροπὴν τοῦ πανουργήματος τῶν ἀσεβῶν ἐπιτήδειος, πλὴν μόνος ὁ τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ φίλος, ὁ καὶ πλήρης ἁγίου Πνεύματος, ὁ θεοσεβὴς Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς. Οὗτος τὸν τόπον, ὃν προεδήλωσαμεν, τῆς ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος, ὄντα κατακεχυμένον μὲ ὕλας βδελυρὰς καὶ ἀκαθάρτους, διὰ τὰς ἐπιβουλὰς τῶν ἀθέων ἐχθρῶν, καὶ σχεδὸν ἀλησμονημένον καὶ ἀγνωστὸν, οὗ παρέβλεψεν, οὐδὲ ὑπέφερε νὰ μένῃ ἐπικρατεστέρα ἡ κακία ἐκείνων ὅπου τὰ ἔκρυψαν· ἀλλ' ἐπικαλεσάμενος βοήθην καὶ συνεργὸν εἰς ἐκεῖνο ὅπου ἔμελλε νὰ ἐνεργήσῃ τὸν ἑαυτοῦ Θεόν, προσέταξε νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ τὰς ἀκαθάρτους ὕλας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἦτον καταχλωσμένος, ὡς προείρηται, ὁ τόπος ὁ ἅγιος, δίκαιον νομίζοντας μάλιστα, ὅτι ἡ γῆ, ὅπου ἐμολύνθη μὲ τὰς εἰδωλικὰς καὶ ἀθεμίτους θυσίας τῶν ἀθέων ἐθνῶν, πάλιν αὕτη διὰ μεσολαβήσεως καὶ ἐπιμελείας του νὰ μεθέρῃ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν νὰ ἐπαναλάβῃ τοῦ Θεοῦ τὴν προτέραν μεγαλουργίαν καὶ ἀγιοτήτα. Ὅθεν παρευθὺς ἐνεργουμένου τοῦ βασιλικοῦ πρεσ-

¹⁾ Χρυσάνθ. Ἱεροσολύμ. ἱστορία καὶ περιγραφή τῆς ἁγίας Γῆς Κεφ. III.

τάγματος, ἐπιπτον ἀπ' ὑψηλοῦ εἰς τὴν γῆν κάτω καὶ συντρίβοντο ριπτόμενα τοῦ ψεύδους τὰ μηχανήματα, συνεπιπτον δὲ καὶ ἠφάνιζοντο μετὰ τῶν εἰδώλων καὶ οἱ τιμώμενοι δαίμονες, καὶ τὰ οἰκοδομήματα τῆς πλάνης κατεδαφίζοντο μετὰ τὰ ξόανα καὶ τοὺς δαίμονας.

Ὅμως ἡ μεγάλη προθυμία δὲν ἐστάθη ἕως εἰς τὴν καθαίρεσιν μόνην καὶ συντριβὴν τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἐπρόσταξεν ἵνα τὴν καταρρίφθῃσαν ἐκείνην ὕλην τὴν ἀπὸ τῶν πετρῶν καὶ ξύλων ἐκφέροντες καὶ ἐκβάλλοντές την, νὰ τὴν ρίψουν μακρὰν ἀπὸ τὸν ἅγιον τόπον· καὶ ἐτελειώθη τὸ ἔργον κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν εὐσέβειαν αὐτοῦ δὲν ἐφαίνετο καὶ ἡ μέχρι τοῦδε ἐκκάθαρσις ἀρκετή. Διὰ τοῦτο πάλιν μετ' ἐπιπνοίας θεϊκῆς βουλευόμενος προτάζει, ὅτι ὅλον ἐκείνου τοῦ τόπου τὸ κατ' ἐπίπεδον πρόσωπον νὰ σκαφῇ εἰς πολὺ βάθος τῆς γῆς, καὶ τὸ ἀναγόμενον ἐκείθεν χῶμα, ὡσάν ὅπου ὑπῆρχε μεμολυσμένον μετὰ αἵματα εἰδωλικῶν θυσιῶν, νὰ ριφθῇ ἔξω πρὸς εἰς τόπον μακρότατον.

Ἐτελειώθη δὲ καὶ τοῦτο παρευθὺς χωρὶς ἄργητα· καὶ ἐπειδὴ τὸ βάθος τῆς σκαπτομένης γῆς ἀλλάξε τὸ χῶμα καὶ ἐφάνη ἔχον στοιχεῖον αὐτ' ἄλλου ἄλλο, τὸ κατὰ φύσιν τῇ γῇ καὶ ἀμόλυντον, τότε λοιπὸν ἀνελπίζτως ἀνεφάνη καὶ τὸ πανάγιον μαρτύριον τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐκεῖνος ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων Γάβρος, ὅθεν ἀνέστη τριήμερος ὁ Χριστός, ἐπανελάμβανε τὴν ἐξ ἀρχῆς εἰκόνα τῆς δόξης τῆς Ἀναστάσεως, καὶ ἐρχόμενος εἰς τὸ φῶς ὕστερον ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον κατάκρυψιν ὑποκάτω τῆς γῆς, καὶ φαινόμενος καὶ εἰς τοὺς τότε συνδεδραμηκότας εὐσεβεῖς θεατάς, ἔδειχνεν ἐμφανέστατα καὶ καθαρά εἰς αὐτοὺς τῶν τελεσθέντων εἰς αὐτὸν μεγαλοπρεπῶν θαυμάτων τὴν ἱστορίαν, μαρτυρῶν καὶ βεβαιῶνων μετὰ ἔργα καὶ θαύματα μεγαλοφρονότερα καὶ ἀξιοπιστότερα φωνῆς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τὴν παντοδύναμον ἐξουσίαν.

Ἀρ' οὐ δ' ἐτελειώθησαν ταῦτα, παρευθὺς ὁ βασιλεὺς διὰ θεοπισμάτων βασιλικῶν καὶ μετὰ νόμων εὐσεβῶν διατάξεις καὶ μετὰ χρημάτων πλουσίας διανομὰς προτάζει νὰ κτισθῇ περιγύρου εἰς τὸ ἅγιον τῆς Ἀναστάσεως σπήλαιον οἶκος εὐκτήριος θεοπρεπῆς, εὐπρεπισμένος μετὰ βασιλικὴν φιλοτιμίαν πολυτελεῶς καὶ πλουσίως, ὡσάν νὰ εἶχε ἀπὸ χρόνων μακρῶν προμεμελετημένον τῆς οἰκοδομῆς τὸν σκοπὸν, καὶ ὡσάν ὑπὸ θείας καὶ ὑπερεχούσης προθυμίας νὰ προεβῇ ὅπερ ἐμέλλεν ἔσεσθαι. Καὶ λοιπὸν πρὸς μὲν τοὺς ἡγουμένους καὶ ἄρχοντας τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνῶν ἔγραψε, παραγγέλλων αὐτοῖς διὰ τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομῆς, ὅπως μετὰ πλουσιοπαρόχους χορηγίας χρημάτων ἐκτελέσωσιν αὐτὸ κατὰ τὸ μέγεθος καὶ κάλλος ὑπερφύεις καὶ ἀξιοθαύμαστον, πρὸς δὲ τὸν κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἱεραρχεῦντα ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐπίσκοπον ἔπεμψεν ἐπιστολήν, διὰ μέσου τῆς ὁποίας μετὰ καθαρὰς καὶ

γνωριμωτάτας φωνὰς ἐδήλοποιεῖ τὸν σωτήριον λόγον τῆς ἀληθινῆς ὁμολογίας καὶ πίστεως, γράφων κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.

«Νικητῆς Κωνσταντίνος, μεγίστος, σεβαστός, Μακαρίω. Τόση μεγάλη εἶναι ἡ χάρις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπου δὲν φαίνεται νὰ ᾔηται ἀξία τοῦ παρόντος θαύματος μηδεμίαν δύναμις λόγων. Ἐπειδὴ καὶ τὸ σημεῖον ἐκεῖνο τοῦ ἀγιωτάτου δεσποτικοῦ πάθους, ὅπου πρὸ πολλοῦ ἐκρύπτετο ὑποκάτω τῆς γῆς καὶ δὲν ἐγνωρίζετο εἰς τόσας ἐτῶν περιόδους, ἕως οὗ ἐμέλλε ν' ἀναλάμψῃ εἰς τοὺς ἰδικούς του θεράποντας, ὅπου ἡλευθερώθησαν μετὰ τὴν ἀναίρεσιν καὶ φθορὰν τοῦ κρινού ἐχθροῦ πάντων, ἀληθῶς ὑπερβαίνει πάντα νοῦν ἀνθρώπινον καὶ μεγάλην ἐκπλήξιν καὶ θάμβος προξενεῖ εἰς τόσον, ὅπου, καὶ ἐάν ὅλοι τῆς οἰκουμένης οἱ σοφοὶ εἰς ἐν συνελθόντες θελήσωσι νὰ τὸ ἐπαινέσωσιν καὶ κατ' ἀξίαν νὰ τὸ παραστήσωσιν, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον δύνανται νὰ εἰποῦσι. Τόσον πολλὰ ὑπερβαίνει πᾶσαν ἀνθρωπίνην κατάληψιν τὸ θαῦμα τοῦτο, ὅσον τὰ οὐράνια ὑπερβαίνει τὰ ἀνθρώπινα. Καὶ διὰ τοῦτο λοιπὸν αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἔχω πάντοτε καὶ πρῶτον καὶ μόνον, ὅτι καθὼς ἡ ἀληθὴς πίστις δεικνύει ἐκυτὴν καθεκάστην μετὰ καινότερα θαύματα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ αἱ ψυχαὶ πάντων ἡμῶν νὰ σπουδάζωσι προθυμότερον εἰς τὸν ἅγιον νόμον μετὰ πᾶσαν σωφροσύνην καὶ ὁμογνώμονα προθυμίαν. Ὅθεν καὶ θέλω νὰ ᾔηται ὅλοι εἰς τοῦτο καταπεισμένοι, τὸ ὅποιον ὑπολαμβάνω νὰ ᾔηται καὶ εἰς ὅλους φανερόν, ὅτι περισσότερον ἀπὸ ὅλα φροντίζω ὅπως, καθὼς θεῖα νεύσει τὸν ἱερὸν ἐκείνον τόπον τὸν ἐλάφρωσα ἀπὸ ἑνὸς βόρος, ὅπερ ἐγένετο ἀπὸ τὰς αἰσχροτάτας προσθήκας τῶν εἰδώλων, οὕτω νὰ τὸν κοσμήσωμεν μετὰ κάλλος οἰκοδομημάτων, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ τόπος ἐξ ἀρχῆς ἦτον ἅγιος μετὰ κρίσιν Θεοῦ καὶ ἀγιώτερος ἐφανερώθη, ἀπ' οὗ εὐγαλεν φῶς εἰς τὴν πίστιν τοῦ σωτηρίου πάθους».

«Πρέπει λοιπὸν ἡ ἀγχίνοιά σου τοιοῦτοτρόπως νὰ διατάξῃ καὶ νὰ λάβῃς πρόνοιαν ὅλων τῶν ἀναγκαίων, ὥστε ὅχι μόνον, ὡσάν βασιλικὴ οἰκοδομή, νὰ ᾔηται καλλιτέρα ἀπὸ τὰς πανταχοῦ οὖσας οἰκοδομὰς, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ νὰ γίνουσι τοιαῦτα, ὥστε ὅλα τὰ ἐξάρετα ἐκάστης πόλεως νὰ νικῶνται ἀπὸ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο. Καὶ ὅσον μὲν διὰ τὴν οἰκοδομὴν τῶν τοίχων γίνωσκε ὅτι ἀνεθέσκαμεν τὴν φροντίδα τούτων εἰς τὸν φίλον μας Δρακίλιανόν· διότι ἡ ἐμὴ εὐσέβεια τὸν ἐπρόσταξε νὰ φροντίσῃ νὰ στείλῃ παρευθὺς καὶ τεχνίτας καὶ ἐργάτας καὶ ὅσα ἄλλα ἡ θεὸς μάθει παρὰ τῆς σῆς ἀγχίνοιας ὄντα ἀναγκαῖα εἰς τὴν οἰκοδομὴν. Περὶ δὲ τῶν κιόνων εἴτε μαρμάρων, ἐκεῖνα ὅπου νομίσῃς πῶς εἶναι τιμιώτερα εἰς καλλωπισμὸν καὶ στολισμὸν καὶ χρησιμώτερα καὶ στερεώτερα, σκέψεως γενομένης, σπούδασον νὰ γράψῃς πρὸς ἡμᾶς,

ἵσταντο νὰ γνωρίσωμεν, πόσα καὶ ποῖα χρειάζονται, τὰ ὁποῖα καὶ νὰ μετακομισθῶσι πανταχόθεν».

«Ἢ δὲ καμάρᾳ τῆς βασιλικῆς πότερον σοῦ ἀρέσει νὰ γίνῃ μὲ δοκάρια καὶ σανίδια ἢ μὲ ἄλλην τινὰ κατασκευὴν; ἀγαπῶ ἀπὸ λόγου σου νὰ τὸ μάθω· διότι ἂν μέλλῃ νὰ γίνῃ μὲ σανίδια, δύναται μετὰ ταῦτα νὰ καλλωπισθῇ μὲ μάλαμα. Ὡστε ἡ ὁσιότης σου νὰ φανερώσῃς εἰς τοὺς εἰρημένους ἄρχοντας τὸ ὀφλιγορώτερον, πόσοι ἐργάται καὶ πεινῶνται καὶ ἐξοδα χρειάζονται, καὶ ν' ἀναφέρῃς παρευθὺς εἰς ἐμὲ, ὅχι μόνον διὰ τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς κίονας, ἀλλὰ διὰ τὰ σανιδώματα ἂν τοὺς φανῇ τοῦτο κατάλληλον· ὁ Θεὸς νὰ σὲ διαφυλάξῃ ἀγαπητὲ ἀδελφέ».

«Αὐτὰ μὲν ἔγραφον ὁ βασιλεὺς· εὐθὺς δὲ μὲ τὸν λόγον ἐγίνοντο καὶ τὰ ἔργα. Καὶ λοιπὸν ἐκεῖ, ὅπου ἔγινε τὸ σωτήριον μαρτύριον καὶ τὰ δεσποτικὰ πάθη, κατεσκευάζετο ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, κειμένη ἀντιπρόσωπος μὲ τὴν πάλαι βοιωμένην, ἢ ὅποια ὕστερον ἀπὸ τὴν κυριοκτόνον μικροφονίαν ἐρημωθεῖσα παντελῶς ἔλαβε τιμωρίαν ὀυσεβῶν οἰκητόρων. Ἀντικρὺ λοιπὸν εἰς αὐτὴν ὁ βασιλεὺς ἀνοικοδόμει μὲ ἐξοδα πλούσια καὶ δαψιλῇ τὴν κατὰ τοῦ θανάτου σωτήριον νίκην, ὡς ἂν ὁποῦ αὐτὴ ἦτον, ὅπου μὲ προφητικὰ θεσπίσματα ἐκηρύχθη καινὴ καὶ νέα Ἱερουσαλήμ, καὶ τὴν ἀνυμνοῦσι διεξοδικοὶ λόγοι δι' ἐνθέου πνεύματος θεσπίζοντες. Καὶ λοιπὸν πρῶτον ἀπὸ ὅλα, ὡς ἂν μία κεφαλὴ ἐκαλλωπιζέτο τὸ ἱερὸν σπήλαιον, τὸ θεσπέσιον ἐκεῖνο μνημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἕνα καιρὸν Ἀγγελος ἐξαστράπτων φῶς εὐηγγελίζετο εἰς ὅλους τὴν ἀναγέννησιν, ὅπου ἐφαίνετο διὰ τοῦ Σωτῆρος. Αὐτὸ λοιπὸν πρῶτον, ὡς ἂν κεφαλὴ τοῦ ὅλου, ἡ φιλοτιμία τοῦ βασιλέως ἐστόλιζε μὲ ἐξαιρέτους κίονας καὶ πολλὴν καλλωπισμὸν· περιεκύκλου δ' ἐξῆς τὸ μνημα γῶρος παμμεγέθους καὶ εἰς καθαρὸν αἶθριον ἀνυψούμενος. Ὁ γῶρος οὗτος ἦν ἐστρωμένος μὲ λαμπροὺς λίθους καὶ περιωρίζετο ὑπὸ μακρῶν περιδρόμων στοῶν ἐκ τριπλεύρου ἦτοι ὑπὸ τριπλῶν κυκλικῶν στοῶν περίξ τοῦ ἱεροῦ Μνήματος κυκλικῶς ἐκτεινομένων. Ἀντικρὺ δὲ εἰς τὸ ἀνατολικὸν πλευρὸν τοῦ σπηλαίου εἶναι ἐνωμένος ὁ βασιλικὸς ναὸς ἦτοι ἡ Βασιλική, ἔργον ἐξαίσιον, ἡρμένος εἰς ὕψος ἀπειρον καὶ ἔχων μῆκος καὶ πλάτος μέγα. Καὶ ἔσωθεν μὲν ἦτον ἐστρωμένος μὲ ποικίλα μάρμαρα· ἔξωθεν δὲ οἱ τοῖχοι ἦσαν κατασκευασμένοι μὲ πελεκητὰς πέτρας, αἵτινες ἦσαν πόσον καλῶς συνηρμοσμένοι, ὥστε ἐφαίνοντο ὡς μάρμαρα· πρὸς τὰ ἄνω δὲ μέρη, εἰς αὐτὰς τὰς ὀροφάς, τὰ μὲν ἔξω δώματα ἦσαν κεκαλυμμένα μὲ μολυβδίνους πλάκας, αἵτινες προφυλάττουσι τὸν ναὸν ἀπὸ τοὺς χειμερινοὺς ὀμβροὺς· τὰ δὲ ἔσωθεν τῆς στέγης ἦσαν κατηρτισμένα μὲ γλυφὰς καὶ σκαψίματα σανιδωμάτων· ἡ στέγη δ' αὕτη ἐξετείνετο ὥς τι μέγα πέλαγος μὲ συνεχεῖς καὶ ἀλλεπαλλήλους ἀρχιτεκτονικὰς συμπλοκάς καὶ

ἐκαλύπτετο ὁλόκληρος μὲ χρυσὸν διαυγῇ· ὥστε ὅλος ὁ ναὸς ἐξήστραπτεν ὡς διὰ μαρμαρυγῶν τοῦ ἡλίου.

«Εἰς ἐκάτερα δὲ τὰ πλευρὰ τοῦ ναοῦ ἦσαν δίδουμι παραστάδες διώροφοι, αἱ ὁποῖαι συνεξετείνοντο μὲ τὸ μῆκος τοῦ ναοῦ καὶ εἶχον καὶ αὐταὶ τὰς στέγας πεποικιλμένας μὲ χρυσόν· καὶ τὰ μὲν πρὸς τὸν οἶκον, τὸν μεσαῖον δηλονότι γῶρον τοῦ ναοῦ, πρόσωπα τῶν παραστάδων τούτων ἐστηρίζοντο ἐπάνω εἰς κίονας παμμεγέθεις· τὰ δὲ ὀπίσθια τούτων ἐστηρίζοντο ἐπὶ πινῶν, αἵτινες ἦσαν κεκοσμημένοι μὲ πολλὸν κόσμον. Πύλαι δὲ τρεῖς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ναοῦ κείμεναι, ἐδέχοντο τὰ πλήθη τῶν εἰσερχομένων. Ἀντικρὺ (δ' ἔλυν) τούτων ἔκειτο τὸ κεφάλαιον τοῦ ὅλου ἡμισφαίριου, ἐκτεταμένον εἰς τὴν ἄκραν τῆς Βασιλικῆς, ὅπερ ἐστεφάνουν δυωκαίδεκα κίονες, ἰσάριθμοι μὲ τοὺς Ἀπυστάλους τοῦ Σωτῆρος, ἔχοντες εἰς τὰς κορυφὰς μεγάλους κρατῆρας κατασκευασμένους μὲ ἄργυρον, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ὁ βασιλεὺς δέδωκε κάλλι στον ἀφιέρωμα εἰς τὸν ἑαυτοῦ Θεόν».

«Ἐντεῦθεν ἀφ' οὗ προχωρήσῃ τις εἰς τὰς πρὸ τοῦ ναοῦ κειμένας εἰσόδους, ἦτον αἶθριον ἦτοι ἀνοικτὸς καὶ ἀσκέπαστος τόπος· ἦσαν δ' ἐνταῦθα ἐκτὸς τῆς μεσαίας εἰσόδου καὶ παρ' ἐκάτερα τὰ μέρη ἕτεραι δύο, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὴ πρώτη καὶ ἐπὶ ταύτῃ στοαὶ καὶ ὕστερον ἀπ' ὅλα ταῦτα αἱ αὐλαιοὶ πύλαι. Μετὰ τὰς πόλεις ταύτας, εἰς αὐτὸ τὸ μέσον τῆς πλατείας ἀγορᾶς, ὕψουντο τὰ προπύλαια τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος μὲ φιλοκαλίαν κατασκευασμένα, ἅτινα παρείχον καταπληκτικὴν τὴν τῶν ἐνδὸν ἐρωμένων θέαν εἰς τοὺς ἔξω περιπατοῦντας».

«Αὐτὸν λοιπὸν τὸν ναὸν ὁ βασιλεὺς ἀνήγειρεν εἰς ἐνέργειαν μαρτύριον τῆς τοῦ Κυρίου ἀναστάσεως, καταπαύσας ὅλον μὲ πλουσίαν καὶ βασιλικὴν κατασκευήν. Ἐκδοσμεῖ δ' αὐτὸν μὲ ἀνεκδιήγητα κάλλη πλείστων ὅσων ἀφιερωμάτων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ λίθων πολυτελῶν εἰς διαφόρους ὕλας, ὧν τὴν κατὰ μέρος ἐπισκευὴν φιλοτέχνως ἐργασμένην κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ποικιλίαν δὲν ἔχομεν νῦν καιρὸν νὰ ἐκθέσωμεν διὰ λόγου». Καὶ ταῦτα μὲν ἱστορεῖ ὁ Εὐσεβίος περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀνακαλύψεως τοῦ θείου μνήματος καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ οἰκοδομῆς τοῦ Ναοῦ¹⁾.

Τὴν ἐν μέρει ἀσαφῇ καὶ ἐλλιπῇ ταύτῃ τοῦ Εὐσεβίου περιγραφὴν τοῦ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀνεγερθέντος

¹⁾ Εὐσεβ. ἐν βίῳ Κωνσταντ.—Εἶναι παρατηρήσιμος ἄξιον ὅτι ὁ Εὐσεβίος ἐνταῦθα οὐδεμίαν ποιεῖται μνησίαν τῆς μακαρίας Ἑλένης, ἐν ᾗ ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης (ἀ. 17.) καὶ ὁ Θεοδώρητος (ἐκκλ. ἱστορ. ἀ. 18) λέγουσιν ὅτι ὀικοδομήθη παρουσία τῆς ἁγίας Ἑλένης· ὁ Θεοδώρητος μάλιστα προστίθει ὅτι αὐτὴ ἔλαβε τὰ βασιλικά προστάγματα τοῦ υἱοῦ αὐτῆς καὶ ἐκάμειν αὐτὰ εἰς Παλαιστίνην πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἱεροσολυμίαν Μακάριον.

Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἃς προσπαθήσωμεν νὰ διασαφήσωμεν, ἀναπληρώσωμεν καὶ ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ τῶν μέχρι σήμερον σωζομένων οἰκοδομημάτων καὶ ἐρείπιων, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς κρίσεις καὶ τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν ἐπιστημόνων ἀνδρῶν, πρὸς τὰς ἡμετέρας παρατηρήσεις καὶ ἐρεῦνας ὅσα συνάδουσι. Ἀλλὰ πρὶν ἢ ἀρξώμεθα τῆς διασαφήσεως ταύτης, ἃς ἐξετάσωμεν ἐὰν ὁ βραχὺς λόγος τοῦ Γολγοθᾶ ἐμπεριλαμβάνετο ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς μεγάλης Βασιλικῆς. Ὁ τόπος τῆς σταυρώσεως ἦν βεβαίως τόσον σεβαστὸς, ὅσον καὶ ὁ τάφος τοῦ Κυρίου. Εἶναι ἄρα προφανὲς ὅτι καὶ οὗτος ἔλαβε καλλωπισμὸν τινα ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀγιότητά του· πλὴν ἐκεῖνο, ὅπερ πρόκειται ἰδίως νὰ μάθωμεν εἶναι ἐὰν ἀπετέλει ἰδιαίτερον οἰκοδόμημα ἢ ἐὰν ἐμπεριλαμβάνετο ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ εἴτε τῇ Βασιλικῇ. Ὁ Εὐσέβιος οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ Γολγοθᾶ· ἀλλὰ περὶ τούτου εὐρίσκωμεν ὀριστικὰς πληροφορίες παρὰ τῷ ἁγίῳ Κυρίλλῳ Ἐπισκόπῳ Ἱεροσολύμων. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἱερός οὗτος Πατὴρ ἐκήρυξε τοὺς κατηχητικούς αὐτοῦ λόγους ἐν τῇ Βασιλικῇ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, μικρὸν μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἐν τοῖς λόγοις τούτοις ἀναφέρει ἀδιαφόρως τὸν Γολγοθᾶ καὶ τὸν τόπον τῆς Ἀναστάσεως, δεικνύων ἀλληλοδιαδόχως τὸν βράχον τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τὸ ἅγιον Μνήμα, καὶ λαμβάνων εἰς μαρτυρίαν τῶν λόγων του, καὶ περ κηρύττων ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ναῷ, ὅτε μὲν τὸ σχίσμα τοῦ Γολγοθᾶ, ὅτε δὲ καὶ τὴν θύραν τοῦ μνημείου, ἅτινα βεβαίως ἠδύνατο νὰ βλέπωσιν οἱ ἀκροαταὶ καθ' ἑν καὶ τὸν ἡκρόωτο τῶν λόγων του. Ἡ ἀκούσιος αὕτη σύγχυσις, αἱ ἐπικλήσεις αὗται, ἃς ἠδύνατο νὰ παραγάγῃ μόνῃ ἢ παρουσίᾳ τῶν ἀντικειμένων, ἅτινα ἔφερον εἰς μαρτυρίαν, εἶναι ἀπόδειξις ὅτι καὶ ὁ Γολγοθᾶς καθὼς καὶ ὁ Τάφος ἔκειτο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἀκροατῶν του καὶ ἐμπεριλαμβάνετο ἐν τῇ Βασιλικῇ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἐν τῇ ιδ'. Κατηγήσει αὐτοῦ ἐρμηνεύων ἐδάφιόν τι τοῦ Προφήτου Σοφονίου ¹⁾ λέγει «βλέπεις ὅτι καὶ τὸν τόπον τῆς Ἀναστάσεως προείδεν ὁ Προφῆτης Μαρτύριον ἐπικληθησόμενον; τίνοι γὰρ λόγῳ μὴ κατὰ τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας ὁ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς Ἀναστάσεως οὗτος τόπος ἐκκλησία καλεῖται, ἀλλὰ Μαρτύριον;» Οἱ λόγοι οὗτοι ἀποδεικνύουσιν ἐναργέστατα ὅτι τὸ ἅγιον Μνήμα καὶ ὁ Γολγοθᾶς ἐμπεριλαμβάνοντο ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ, τῷ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου κληθέντι «Μαρτύριον».

Ὁ ἐκ Βουρδигаλῆς περιηγητὴς ὁ περὶ τὸ 333 ἢ 334 τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπισκεψάμενος, περὶ τὰ τέλη περίπου τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου οἰκοδομήσεως τοῦ ναοῦ

¹⁾ «ὑπόμεινόν με εἰς ἡμέρας ἀναστάσεώς μου εἰς μαρτύριον» γ'. 8.

τῆς Ἀναστάσεως, ἐκφράζεται ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ αὐτοῦ αὐτῷ «πρὸς τὰ δεξιὰ εἶναι ὁ λοφίσκος Γολγοθᾶς, ὅπου ὁ Κύριος ἡμῶν ἐσταυρώθη· ἀπ' αὐτοῦ ὡσεὶ λίθου βολὴν εἶναι τὸ σπῆλαιον, ἐνθα ἐτέθη τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνέστη. Ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου ὠκοδομήθη πρὸ ὀλίγου, τῇ διαταγῇ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, Βασιλική, τουτέστι ἐκκλησία θαυμασίας ὠραιότητος, ἔχουσα ἐπὶ τῶν πλευρῶν ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν δεξαμενὰς καὶ ὀπισθεν (πρὸς δυσμὰς δηλονότι) βαπτιστήριον». Ἡ περιγραφή αὕτη δεικνύει ὅτι ὁ Γολγοθᾶς καὶ ὁ ἅγιος Τάφος δὲν ἦσαν μακρὰν ἀλλήλων καὶ ὅτι ἐμπεριλαμβάνοντο ἐντὸς τοῦ Ναοῦ εἴτε τῆς Βασιλικῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

Ἄλλος περιηγητὴς, Ἀντωνίνος ὁ ἐκ Πλακεντίας, ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ Ε'. αἰῶνος τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπισκεψάμενος γράφει· «ὁ Γολγοθᾶς ἀπέχει τοῦ ἁγίου Τάφου 80 ἰχνάρια· ἀναβαίνουσιν εἰς αὐτὸν διὰ μιᾶς κλίμακος». Ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ μέχρι τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως τοῦ σταυροῦ εἰσὶ 50 ἰχνάρια, τῆς Βασιλικῆς συνημμένης τῷ Μνήματι καὶ τῷ Γολγοθᾶ. Καὶ ταῦτα δεικνύουσιν ὅτι ὁ Γολγοθᾶς ἐμπεριλαμβάνετο ἐντὸς τῆς Βασιλικῆς.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ Εὐσεβίου. Αἱ πρῶται ἐργασίαι τῶν ἀρχιτεκτόνων περιστράφησαν περὶ τὸ ἅγιον Μνήμα· καὶ ἐν πρώτοις ἐπροσπάθησαν ν' ἀποχωρήσωσι αὐτὸ ἀπὸ τῶν περὶ τὸν βράχον, ὥστε νὰ μένῃ ἀπομονωμένον ἐν τῷ μέσῳ ἐνὸς ἐδάφους ἐπιπεδωθέντος· «δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστον, λέγει ὁ Εὐσέβιος ἐν τῇ Θεοφανείᾳ του, τὸ νὰ βλέπωμεν τὸν βράχον τοῦτον μόνον ἐν τῷ μέσῳ ἐδάφους ἐπιπεδωθέντος, καὶ ἔχοντά σπῆλαιον ἐντὸς;» Αἱ ἐξωτερικαὶ πλευραὶ τοῦ οὕτως ἀπομονωθέντος Μνήματος ἐκοσμήθησαν διὰ κιόνων καὶ μαρμάρων πολυτίμων, ὥστε ἐφαίνετο τὸ ὅλον ὡς τι μικρὸν ναΐδιον. «Τὸ Μνήμα ὁμοιάζει, λέγει ὁ ἐκ Πλακεντίας Ἀντωνίνος ὡς τι ναΐδιον, ἢ σκέπη αὐτοῦ εἶναι ἀργυρᾶ». Ὅ,τι δ' ἐγένετο ἐν τῷ Τάφῳ, τὸ αὐτὸ βεβαίως ἐγένετο καὶ ἐν τῷ Γολγοθᾶ. Καὶ τῷ ὄντι ὁ Γολγοθᾶς, ὡς ἔχει καὶ τὴν σήμερον, σύγκειται ἐκ τινος κανονικοῦ βραχέδους ὑψώματος, οὗτινος αἱ τρεῖς πλευραὶ, ἡ βόρειος νότιος καὶ δυτικὴ, εἰσὶν ἐπιπεδωμέναι, μόνον δὲ ἡ ἀνατολικὴ αὐτοῦ πλευρὰ συνέχεται μετὰ τῆς ρίζης τοῦ βράχου· ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τοῦ βράχου ἐπιπεδώθη ὡσαύτως καὶ ἀπετέλεσε μικρὸν ἐπίπεδον ὑπερκείμενον τοῦ ἐδάφους τοῦ ὅλου Ναοῦ κατὰ $4 \frac{1}{2}$ μέτρα. Οὕτω δὲ μεταμορφωθείς ὁ Γολγοθᾶς ἠδύνατο νὰ συμπεριληφθῇ ἐν τῷ ἀρχιτεκτονικῷ σχεδίῳ τοῦ ὅλου Ναοῦ.

Μετὰ τὰς προπαρασκευὰς ταύτας ἤρξατο ἡ οἰκοδόμησις τοῦ Ναοῦ. Ἡ περιγραφή, ἣν κατέλιπεν ἡμῖν ὁ Εὐσέβιος δὲν εἶναι τόσον σαφής· ἡ ἐκφράσις αὐτοῦ «διέδωκε

δ' ἐξῆς ἐπὶ παμμεγέθη χώρον εἰς καθαρὸν αἶθριον ἀναπεπταμένον· ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς διαφοροὺς ἐξηγήσεις· καὶ τινες μάλιστα, νομίσαντες ὅτι ἐνταῦθα γίνεται λόγος περὶ ἐκτάσεως καὶ οὐχὶ περὶ ὕψους, ὑπέθεσαν ὅτι ἀπὸ τῶν μισθίων ἢ ἀψίδων (τοῦ ἀρκτικού καὶ τοῦ μεσημβρινοῦ) τοῦ ἡμισφαιρίου ἤρχιζε μία αὐλὴ τετράγωνος, περιστοιχιζομένη κατὰ τὰς τέσσαρας πλευράς ὑπὸ περιστυλίου καὶ ἰσομήκης τῇ Βασιλικῇ, καὶ ὅτι μετὰ τὴν αὐλὴν ταύτην πρὸς ἀνατολὰς ἐξετείνετο ἡ Βασιλική· ἀλλ' ἡ ἐξηγήσις αὕτη τῆς περιγραφῆς τοῦ Εὐσεβίου δὲν εἶναι ὀρθή καὶ διὰ λόγους ἀρχιτεκτονικοὺς καὶ ἰδίως διὰ τοὺς ἐξῆς· α'. δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ Βασιλική, ἥτις ἦν προσωρισμένη εἰς ὑποδοχὴν τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν καὶ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἱεροτελεστιῶν, ἦν ἀπομεμακρυσμένη ἀπὸ τοῦ ἁγίου Μνήματος, ὅπερ ἦν τὸ κύριον ἀντικείμενον ὅλης ταύτης τῆς οἰκοδομῆς· μία τοιαύτη διάταξις τοῦ ὅλου Ναοῦ ὅ' ἀντέβαινε εἰς τὸν σκοπὸν, ὃν προέβλεπον οἱ κτίτορες αὐτοῦ· β'. ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Βασιλικῆς ἔκειτο, ὡς θέλομεν ἰδεῖ κατωτέρω, ἐκεῖ ὅπου τελευτᾷ καὶ ὁ σημερινὸς Ναός· ἀλλ' ἐὰν ὑποθέσωμεν μετὰ τῆς Βασιλικῆς καὶ τοῦ ἱεροῦ Μνήματος αὐλὴν ἰσομήκη τῇ Βασιλικῇ, τότε τὸ διὰ τὴν Βασιλικὴν διάστημα θὰ ἦτο τὸσον μικρόν, ὥστε ἦν ἀδύνατον νὰ οἰκοδομηθῇ ἐπ' αὐτοῦ ναὸς ὑπερβαίνων, κατὰ τὸν Εὐσεβίον, τῷ κάλλει πάντας τοὺς συγχρόνους ναοὺς.

Ὁ ἰσχυρότερον καὶ συμφωνότερον πρὸς τὸ κείμενον τοῦ Εὐσεβίου εἶναι τὸ νὰ θεωρήσωμεν τὸν περίεξ τοῦ θεῖου Μνήμειου περιβόλον καὶ τὸ ἡμισφαίριον τῆς Βασιλικῆς ὡς ἓν καὶ τὸ αὐτό. Ἡ ἔκφρασις τοῦ Εὐσεβίου «διέβαινε δ' ἐξῆς ἐπὶ παμμεγέθη χώρον εἰς καθαρὸν αἶθριον ἀναπεπταμένον» ἐσκόπει νὰ ἐκδηλώσῃ ὅτι τὸ θεῖον Μνῆμα ἔκειτο ἐν μέσῳ χώρου ὑψηλοῦ καὶ αἰθρίου, ἄνευ δηλονότι στέγης· καὶ ἵσως ἡ ἔλλειψις αὕτη τῆς στέγης διὰ τὸ ἐκτακτὸν αὐτῆς παρεκίνησε τὸν ἱστορικόν, ὅπως ποιήσῃ ἰδιαιτέραν ταύτης μνείαν· ἡ δ' ἔλλειψις αὕτη φαίνεται ὑπαγορευθεῖσα ὑπὸ σκοπῶν εἰδικῶν, καὶ διτηρηθεῖσα ὡς τις ἀναγκαία παράδοσις καθ' ὅλας τὰς μετὰ ταύτας ἀνοικοδομήσεις τοῦ Ναοῦ· διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου μέχρι τῆς σήμερον, μ' ὅλας τὰς διαφορὰς καταστροφὰς καὶ ἀνοικοδομήσεις, οἱ τὸ Μνῆμα στεγάζοντες τροῦλλοι ἦσαν ἐν τῷ κέντρῳ ἀνοικτοί, ὥσανεὶ ἐν τῷ πνεύματι τῶν τε κτιτόρων καὶ τῶν ἀνακαινιστῶν ἐδασίλευεν ἡ ἰδέα, ὅτι μόνος ὁ οὐρανὸς ἦν ἄξιος νὰ στεγάζῃ τὸν Τάφον τοῦ Σωτῆρος. Ὁ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου ἀρὰ ἀναφερόμενος «παμμεγέθης χώρος, ὁ εἰς καθαρὸν αἶθριον ἀναπεπταμένος» εἶναι ὁ αὐτὸς καὶ τὸ ἡμισφαίριον τοῦ αὐτοῦ ἱστορικοῦ, δηλ. τὰ τρία πρὸς δυσμὰς τέταρτα τοῦ σήμερον ὑπὸ τὸν μέγαν τροῦλλον ἀνωτέρω (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 4 § 16) περιγραφέντος περιβόλου.

Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἡμισφαιρίου ἤρχιζε ἡ κυρίως Βασιλική. Ἡ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου περιγραφὴ αὐτῆς δὲν εἶναι τὸσον σαφής, ἀλλ' ἐὰν συγκρίνωμεν αὐτὴν πρὸς τὰς Βασιλικὰς τῆς Ῥώμης καὶ ἰδίως τῆς Βηθλεὲμ, ἀνακαλύπτωμεν εὐκόλως ὅτι αὕτη συνέκειτο ἐξ ἐνὸς μεσαίου χώρου καὶ τεσσάρων πλαγίων· ὁ μεσαῖος χώρος εἶχεν ἐξ ἐκτέρων τῶν μερῶν κίονας μονολίθους· ὡσαύτως καὶ οἱ ἄλλοι χώροι ὠρίζοντο ὑπὸ κίωνων· τοὺς κίονας τούτους συνῆπτον ἀψίδες, καὶ ἐπὶ τούτων ἡδράζοντο κατηχούμενα· βλέποντα πρὸς τὸν μεσαῖον χώρον· ἐντεῦθεν καὶ ἡ φράσις τοῦ Εὐσεβίου «ἀνώγειοι καὶ κατώγειοι παρασπάδες». Ταῦτα δ' ἦσαν οὕτω διατεθειμένα, ὥστε τὰ ὀπισθεν ἦσαν ὑψηλότερα τῶν ἐμπροσθεν· ὀπισθεν δὲ τούτων ὑψύτο ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν τὸ τεῖχος τοῦ Ναοῦ μετὰ παραθύρων· καὶ ἐπὶ τούτου ἐστηρίζετο ἡ στέγη, ἥτις ἦν κεκοσμημένη, ὡς εἶδομεν.

Μεταξὺ τῆς Βασιλικῆς ταύτης καὶ τῆς ἀγορᾶς ὁ Εὐσεβίος διακρίνει δύο διαφορὰς μέρη, τὴν πρώτην δηλ. αὐλὴν καὶ τὰ προπύλαια. Ἡ πρώτη αὐλὴ ἦν τετράγωνος καὶ περιστοιχιζέτο ὑπὸ περιστυλίου· τὰ δὲ προπύλαια συνέκειντο ἐκ σειρᾶς κίωνων κειμένων κατέναντι τῆς μεγάλης πύλης· ἀμφότερα δὲ ταῦτα, ἥτε πρώτη αὐλὴ καὶ τὰ προπύλαια, περιελάμβανον τὸ ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ μύακος τοῦ σημερινοῦ ναοῦ μέχρι τοῦ Χανουτζέτ διάστημα.

Ἡ περιγραφὴ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Ναοῦ εἶναι ὡσαύτως ἀσαφής καὶ ἄνευ λεπτομερείας· ὅ,τι δ' ἄνευ τινὸς ἀμφιβολίας δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ, εἶναι ὅτι ἡ Βασιλικὴ συνέκειτο ἐκ πέντε χώρων. Τὸ σχῆμα τοῦτα διατηρήθη καὶ μέχρι τῆς σήμερον. Αἱ σειραὶ τῶν κίωνων τῶν ἀποτελούντων τοὺς ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν τέσσαρας χώρους ἔκειντο βεβαίως ἐν τῇ αὐτῇ γραμμῇ, ἐν ᾗ καὶ τὸ περιστύλιον τῆς αὐλῆς, ὥστε ὁ βράχος τοῦ Γολγοθᾶ ἐμπεριελαμβάνετο μετὰ τῶν τελευταίων πρὸς ἀνατολὰς κίωνων, κατέχων αὐτῷ τὸ τελευταῖον πρὸς ἀνατολὰς μέρος τῶν μεσημβρινῶν χώρων. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ βράχου τούτου καὶ αἱ ἀξιώσεις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς συμμετρίας ἔδωκαν βεβαίως ἀφορμὴν εἰς τὴν μετὰ τῶν κίωνων κατασκευὴν ἀνωγείων (κατηχουμένων).

Οἱ «δωδεκα κίονες οἱ κρατῆρσι μεγέστοις ἐξ ἀργύρου πεποιημένοις τὰς κορυφὰς κοσμούμενοι» ἐμπεριελαμβάνοντο εἰς τοὺς τὸ σημερινὸν κενόκλιον περιστοιχιζοντας πινσούς· διότι εἶναι πασίγνωστον ὅτι αἱ βάσεις τῶν δωδεκα ἐκ τῶν δεκαοκτὼ τούτων πινσῶν εἰσὶν ἐκ τοῦ βράχου τοῦ ἐδάφους κατασκευασμένοι.

Μεταξὺ δὲ τῆς Βασιλικῆς καὶ τοῦ ἡμισφαιρίου ὑπῆρχεν ἐν παραλληλόγραμμον ἔχον ἑκτασιν, ὅσην καὶ τὸ σήμερον διάστημα μετὰ τοῦ ἁγίου Λέβου καὶ τῆς Βασιλικῆς καμάρας. Ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ παραλληλόγραμμου τούτου ἦσαν αἱ πύλαι, δι' ὧν εἰσέρχοντο εἰς

τὴν Βασιλικήν· ἡ μεσαία πύλη ἔκειτο ὑποκάτωθεν τῆς σήμερον λεγομένης βασιλικῆς καμάρας, ἐν τῇ αὐτῇ περι-
που θέσει, ἐν ᾗ κεῖται σήμερον ἡ κυρία τοῦ Καθολικοῦ
πύλη· κατέναντι δὲ τούτων ἦσαν αἱ ἀνατολικαὶ αὐλαιοὶ
πύλαι τῆς Βασιλικῆς. Τὸ ἅγιον Μνῆμα εἶχε σχῆμα πε-
τάλου, ἦν δὲ ὁλονότι πρὸς μὲν τὰ ὀπισθεν, ἤτοι πρὸς δυ-
σμὰς, στρογγύλον, πρὸς δὲ τὰ ἔμπροσθεν, ἤτοι, πρὸς ἀ-
νατολὰς, εἶχε μύακα, ὅστις ἐχρησίμευεν ἀντὶ ἁγίου Βή-
ματος· πρὸ δὲ τῆς πύλης αὐτοῦ ἔκειτο ὁ ἅγιος Λίθος
χρησιμεύων ὡς ἁγία τράπεζα· ὁ μύαξ αὗτος, τοῦ και-
ροῦ προϊόντος, μετεποιήθη εἰς τὸν προθάλαμον τοῦ ἁ-
γίου Μνῆματος (ὁρ. Κεφ. Ε'. § 4. Β')., ἐνθα σήμερον
ἐπὶ τοῦ ἁγίου Λίθου ἐπιτελοῦμεν τὴν θείαν λειτουργίαν
(ὁρ. Κεφ. Ε'. § 4. Β').).

Εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ἐν ὅλῃ τῇ περιγραφῇ
τοῦ Εὐσεβίου οὐδεμία γίνεται μνεία τοῦ τόπου τῆς εὐρέ-
σεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Φαίνεται ὅτι τὴν προσοχὴν
τοῦ Εὐσεβίου οὕτως ἀπερρόφησαν οἱ καλλωπισμοὶ τοῦ
θείου Μνῆματος «τοῦ κεφαλαίου τούτου τοῦ παντός ἔρ-
γου» τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὥστε ἐλησμόνησε νὰ
κἀμῃ λόγον περὶ τοῦ σπηλαίου. Ἐλθα ἡ ἁγία Ἐλένη καὶ
ὁ Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Μκαῖριος εὗρον τὸν Σταυρόν.
Ἀλλὰ καθὼς ἦτον ἀδύνατον οἱ εὐσεβεῖς κτίτορες τοῦ
ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως νὰ παραβλέψωσι τὸν Γολγοθᾶν,
καὶ καθὼς, καὶ ἐὰν δὲν εὐρίσκωμεν αὐτὸν ἐν ταῖς Κατη-
χήσεσι τοῦ ἱεροῦ Κυρίλλου (ὁρ. σελ. 208) καὶ ἐν τῷ
ἔδοιπορικῷ τῆς Βουρδιγάλης, ἐκ τῶν προτέρων ἐδικαιού-
μεθα νὰ ὤμην βέβαιοι ὅτι καὶ αὗτος ἐκοσμήθη ὑπὸ τοῦ
Μ. Κωνσταντίνου, τὴν αὐτὴν κρίσιν ἠδυνάμεθα νὰ ἐκφέ-
ρωμεν καὶ περὶ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως. Δὲν δυνάμεθα
νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ τόπος αὗτος παρωράθη· διότι ἡ ἀ-
νακάλυψις τοῦ ὁργάνου τούτου τῆς ἡμετέρας σωτηρίας
ἦν συνωδευμένη μετὰ τοιούτων περιστάτικων, ὥστε δυ-
σκόλως δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ τόπος αὗτος δὲν
συμπεριελήρθη ἐν οἰκοδομῇ ἀνεγερθέντι δι' ἐπιμε-
λείας καὶ ἐπιστάσις ἐκείνων, οἵτινες ἐγένοντο αὐτόπται
καὶ μέτοχοι τῶν ἐκτάκτων τούτων γεγονότων. Ὅ,τι δυ-
νάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, εἶναι ὅτι αὗτοι ἐσεβάσθησαν τὴν
φυσικὴν μορφήν τοῦ τόπου τούτου καὶ περιωρίσθησαν πι-
θανῶς νὰ κατασκευάσων ἐν τῷ Αἰθρίῳ κλίμακα, δι' ἧς
κατέβαινον εἰς τὸ σπήλαιον. Ἀντωνῖνος ὁ ἐκ Πλακεντίας
βεβαίῳ τὸν λόγον ἡμῶν, λέγων ὅτι ἐν τῷ Αἰθρίῳ τῆς Βα-
σιλικῆς εἶναι ὁ θαλαμίσκος, ἐν ᾧ ἦν κεκρυμμένον τὸ ξύ-
λον τοῦ Σταυροῦ¹⁾.

Μετὰ τὰς μερικὰς ταύτας σχέσεις, ἃς προσπαθήσωμεν
νὰ συλλάβωμεν διὰ τῆς φαντασίας τὸ ὅλον τοῦ ὑπὸ τοῦ

Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπὶ τοῦ ἁγίου Μνῆματος οἰκοδο-
μηθέντος ναοῦ, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ σημερινοῦ ναοῦ τῆς
Ἀναστάσεως καὶ ὑπὸ τῶν σωζομένων λειψάνων τοῦ ἀρ-
χαίου. Τὸ ὅλον οἰκοδόμημα συνέκειτο ἀ. ἐκ τοῦ πρὸς
δυσμὰς ἡμισφαιρίου, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ἦν τὸ ἅγιον
Μνῆμα περιστοιχιζόμενον ὑπὸ δώδεκα κίωνων· β'. ἐκ
τῆς πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ κειμένης Βασιλικῆς, ἥτις ἦν
πεντάχωρος καὶ περιελάμβανε τὸν Γολγοθᾶν· γ'. ἐκ
τῆς αὐλῆς, καὶ δ'. ἐκ τῶν προπυλαίων. Αἱ κυριώτεραι
τοῦ Ναοῦ πύλαι ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς· ὁ εἰς αὐτὸν εἰσ-
ερχόμενος ἀπῆντα ἐν πρώτοις τὰ προπύλαια, ἅτινα, ὡς
ἐκ τῶν σήμερον σωζομένων λειψάνων ἐξάγεται, ἔκειντο
παρὰ τὸ σημερινὸν Χανουζῆτ. Εἰς τὰ μεγαλοπρεπῆ ταῦ-
τα προπύλαια ἀνέβαινον ἀναντιρρήτως διὰ τινων βαθμί-
δων, ὅπου ὑπῆρχον τρεῖς ἀναμφιδόλως πύλαι· διὰ τῶν
πυλῶν τούτων εἰσῆρχοντο εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ναοῦ, ἥτις
κατεῖχε ὅλην τὴν αὐλὴν τοῦ σημερινοῦ μοναστηρίου
τῶν Χαμπεσιῶν. Κίονες καὶ στοαὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν
μερῶν ἐκτείνοντο, καὶ ἀνταποκρινόμεναι πρὸς τὰς τρεῖς
ἀνατολικὰς τῆς Βασιλικῆς πύλας ἐκόσμουσαν τὴν αὐλὴν
ταύτην καὶ συνήρπαζον τὸν εἰσερχόμενον ὡς ἐκ τῆς με-
γαλοπρεπείας καὶ λαμπρότητός των. Τὸ ἔδαφος ἦν ἐστρω-
μένον διὰ λευκοτάτων μαρμάρων· εἰς δὲ τὰ δεξιὰ τῆς αὐλῆς
ταύτης (πιθανώτατα ἐκεῖ ὁποῦ ὑπάρχει σήμερον ἐν τῷ μο-
ναστηρίῳ τῶν Χαμπεσιῶν μία ἐλαία), μετὰ τῶν στοῶν
τοῦ περιυλίου ἦν κλίμαξ, δι' ἧς κατέβαινον εἰς τὸ σπήλαιον
τῆς εὐρέσεως τοῦ Σταυροῦ. Μετὰ τὴν αὐλὴν ταύτην ἤρχον-
το αἱ τρεῖς ἀνατολικαὶ τῆς Βασιλικῆς πύλαι. Ἐνταῦθα
δὲ εἰσερχόμενός τις ἐβλεπε τῷ ὄντι ὑπερφυῆς τι χρῆμα
καλλονῆς τεχνητῆς ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Ἡ στέγη ἦν
διὰ φατωμάτων ἀπηρτισμένη, ἅτινα ὡς τι μέγα πέ-
λαγος καθ' ὅλης τῆς Βασιλικῆς διὰ τῶν πρὸς ἀλλήλας
συμπλοκῶν εὐρυνόμενον, ἐποίησαν τὸν Ναὸν νὰ ἐξαστρά-
πῃ ὡς διὰ μαρμαρυγῶν φωτός. Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν με-
ρῶν ἐξετείνοντο αἱ ἀνώγειοι καὶ κατώγειοι παραστάδες,
τῶν ὁποίων οἱ ὀροφοὶ ἦσαν διὰ χρυσοῦ πεποικιλμένοι. Εἰς
τὸ δυτικὸν ἄκρον καὶ καταντικρὺ τῆς Βασιλικῆς ἦν τὸ
κεφάλαιον τοῦ παντός τὸ ἡμισφαίριον· μέγας δὲ ὁλονότι
ἡμισφαιρικὸς περίβολος ἐκ δώδεκα κολοσσικῶν κίωνων
συγκείμενος. εἰς ἄπειρον ὕψος ἡρμένος καὶ ἔχων ἐν τῷ
μέσῳ τὸ ἅγιον Μνῆμα, ὅπερ ὡς πρωτότυπον ὄλων τῶν
ἐπὶ γῆς θυσιαστηρίων ἐχρησίμευεν ἀντὶ ἁγίας Τραπέζης.

Ἡ ἰδιόζουσα αὕτη μορφή τοῦ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κων-
σταντίνου ἀνεγερθέντος ναοῦ, καὶ τὸ ἰδιόρρυθμον αὐτῆς
ἀπέναντι τῶν ἀξιώσεων τῆς χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονι-
κῆς, προῆλθε τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ ἐδάφους,
ἐν ᾧ ἔκειτο τὸ τε ἅγιον Μνῆμα καὶ ὁ Γολγοθᾶς. Παρὰ
τὴν γενικῶς παραδεδεγμένην συνήθειαν τοῦ νὰ διευθύ-
νῳνται οἱ ναοὶ ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, αἱ μὲν πύ-

¹⁾ In atrio ipsius basilicae est cubiculum, ubi lignum
crucis reconditum est.

λαι δηλ. αὐτῶν νὰ κῆνται πρὸς δυσμὰς, τὸ δὲ θυσιαστήριον πρὸς ἀνατολάς, ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως διηυθύνετο τοῦναντίον ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς. Τὸ ἅγιον Μνῆμα, ὡς τὸ ἱερώτερον καὶ κυριώτερον τοῦ Ναοῦ μέρος ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ θυσιαστηρίου· ἐὰν ὁμοίως ἔπρεπε νὰ κατέχη τὴν ἀνατολικὴν τοῦ ναοῦ ἄκρην, ἦν ἀνάγκη νὰ ἐπεκταθῇ τὸ οἰκοδόμημα πρὸς δυσμὰς τοῦ ἁγίου Μνήματος· ὅπερ διὰ τε τὸ ὕψος καὶ τὴν ποιότητα τοῦ πρὸς δυσμὰς ἐδάφους ἦν σχεδὸν ἀδύνατον. Οἱ ἀρχιτέκτονες λοιπὸν οὐδὲν ἄλλο ἠδύναντο νὰ πράξωσιν, εἰμὴ νὰ δώσωσι τὴν ἀνωτέρω περιγραφεῖσαν μορφήν, καθ' ἣν ὁ Ναὸς διηυθύνετο ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς. Ἐκ τῆς μορφῆς δὲ ταύτης τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἐγεννήθη καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι κατὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ἐκ δυσμῶν. ἔχτοι ἐκ τοῦ θείου Μνημείου, ἀνατέλλει ὁ ἥλιος. Ἐντεῦθεν ἴσως ἔλαβεν ἀρχὴν καὶ ἡ τελετὴ, καθ' ἣν τὸ ἐσπέρας τοῦ Μ. Σαββάτου διανέμεται τὸ ἅγιον Φῶς.

Ἡ οἰκοδομὴ αὕτη τοῦ Ναοῦ ἀρχαμένη τῷ 325 ἔλαβε πέρας τῷ 335. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἦτοι τῷ 336, κελεύσει τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἅπαντες οἱ τὴν ἐν Τύρῳ συγκροτηθεῖσαν σύνοδον ἀποτελέσαντες Ἐπίσκοποι, μετέβησαν εἰς Ἱεροσόλυμα ἵνα ἐγκαινιάσωσιν αὐτόν. Τὴν λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν τῶν ἐγκαινίων περιγράφει ὁ Εὐσέβιος. «Ἄραντες, λέγει, οἱ πάντες ἀπὸ Τύρου διήλθον εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐπληροῦτο δὲ τότε ὁ πᾶς τόπος ὑπὸ μεγίστης τοῦ Θεοῦ χορείας, ὑπὸ τῶν ἐξ ἀπάσης τῆς ἐπαρχίας περιφανῶν Ἐπισκόπων. Καὶ οἱ μὲν Μακεδόνες παρέπεμπον τὸν Μητροπολίτην αὐτῶν οἱ Πανόνιοι καὶ οἱ Μυσοὶ τὰ παρ' αὐτοῖς ἀνθοῦντα κάλλιπ' τῆς τοῦ Θεοῦ νεολαίας. Παρῆσαν δὲ καὶ ἐκ Περσίας, καὶ ἐκ Βιθυνίας, καὶ ἐκ Θράκης Ἐπίσκοποι· οὐκ ἀπελιμπνάνοντο οὔτε οἱ προὔχοντες τῶν Κιλικίων καὶ οἱ πεπαιδευμένοι ἐκ τῶν Καππαδοκῶν, καὶ πᾶσα ἡ Συρία καὶ Μεσοποταμία, Φοινίκη τε καὶ Ἀραβία σὺν αὐτῇ τῇ Παλαιστίνῃ. Αἰγυπτὸς τε καὶ Λιβύη, αἱ τε τὴν Θηβαίων κατοικοῦντες χώραν, ἅπαντες ὁμοῦ ἐπλήρουν τὴν μεγάλην τοῦ Θεοῦ χορείαν, οἷς ἐπηκολούθει ἀναρίθμητος ἐξ ἀπάσων τῶν ἐπαρχιῶν λαός. Παρῆν δὲ τούτοις ἅπασαι βασιλικὴ τις ὑπηρεσία, καὶ ἄνδρες δόκιμοι ἐξ αὐτῶν τῶν βασιλικῶν παλατιῶν ἦλθον ἵνα φαιδρύνωσι τὴν ἐορτὴν διὰ βασιλικῶν χορηγιῶν. Οἱ δὲ λειτουργοὶ τοῦ Θεοῦ δι' εὐχῶν καὶ λόγων κατεκόσμου τὴν ἐορτήν, ἄλλοι μὲν ἐξ αὐτῶν ἀνυμνοῦντες τὴν δεξιῶσιν τοῦ βασιλέως καὶ τὰς μεγαλουργίας περὶ τὸ θεῖον Μνῆμα, ἄλλοι δὲ διὰ πανηγυρικῶν λόγων εὐφραίνοντες τὰς ἀκοὰς τῶν πιστῶν· οἱ δὲ μὴ δυνάμενοι διὰ τούτων χωρεῖν δι' ἀναιμάκτων καὶ μυστικῶν ἱεουργιῶν ἐξιλίσκοντο τὸν Θεόν, εὐχὰς ἱκετηρίους προσαναφέροντες τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τοῦ αἵτιος τούτων ἀπάν-

τιῶν καὶ ὑπὲρ τῶν θεοφιλῶν αὐτοῦ παίδων. Οὕτω τοῖνυν ἡ τῶν ἐγκαινίων ἐορτὴ ἐτελεῖτο μετὰ τῆς τριακονταετηρίδος τοῦ βασιλέως»¹⁾.

§ 2.

Καταστροφή τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἀνοικοδόμησις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου Μοδέστου 614—626.

Τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τρεῖς μόνον αἰῶνας προῦρισται νὰ διατηρηθῇ ἐν ἔλῃ αὐτοῦ τῇ ἀκεραιότητι καὶ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ. Τῷ 614 ὁ στρατηγὸς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Χοσρόου τοῦ Β'. Ρασιμὺς εἰσβάλλει εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ κατερημύσας πολλὰς αὐτῆς πόλεις φθάνει καὶ εἰς Ἱεροσόλυμα. Τὰ τεῖχη τῆς πόλεως εἶχον μὲν ὀχυρωθῇ ὑπὸ τῆς βασιλίσσης Εὐδοκίας, ἀλλ', ἐπειδὴ ἡ φρουρὰ αὐτῆς ἦν ὀλιγάριθμος, αἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν αὐτὴν μετὰ πολιορκίαν ὀλιγοχρόνιον.

Ἡ εἴσοδος τῶν βαρβάρων καὶ φανατικῶν τούτων κατακτητῶν ἦν φρικώδης· ἡ πόλις ὁλόκληρος παρεδόθη εἰς λεηλασίαν. Οἱ Μοναχοί, αἱ παρθένοι, οἱ κάτοικοι, καταδιωκόμενοι πανταχόθεν, κατασφάζονται ἐντὸς τῶν κελλίων τῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Τὰ τριακόσια μοναστήρια, ἅτινα ἐγχεσίμευον καὶ ὡς ξενῶνες καὶ ὡς ἱερὰ καταγύγια καὶ ἅτινα ἔκειντο ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ, παραδίδονται εἰς τὸ πῦρ. Ἡ Ἐκκλησία τῆς ἁγίας Σιών, ἥτις ἦν ἡ ἄρχαιότερα τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησιῶν, ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου, ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀνεγερθεὶς καὶ ἡ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν ἐκκλησία κατεδαφίζονται. Ὁ δὲ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως, ὅστις ἦν τὸ πρῶτιστον ἀντικείμενον τοῦ μίσους καὶ τοῦ φανατισμοῦ τῶν τε Περσῶν καὶ τῶν μετ' αὐτῶν συμμαχησάντων Ἰουδαίων, παραδίδεται ὁλόκληρος εἰς τὸ φοβερὸν πῦρ. Αἱ φλόγες καταδιβρώσκουσι τὰ περιστύλια, τὰς στοὰς, τοὺς πέντε μεγαλοπρεπεῖς χώρους, τοὺς διὰ μουσείου κεκοσμημένους τοίχους καὶ τὰ κεχρυσωμένα φατώματα· καὶ μετὰ πινυῶρας δὲν ἐβλεπέ τις ἄλλο τι, εἰμὴ τὰ καπνίζοντα λείψανα τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης Βασιλικῆς, ἥτις ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἦν ἡ δόξα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸ καταφύγιον τῶν δυστυχῶν. Οἱ Πέρσαι ἐσύλησαν τὸ σκευοφυλάκιον, ἔνθα ἀπὸ τριακοσίων ἡδὴ ἐτῶν συνηθροίζοντο αἱ προσφοραὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου· ἔρπασαν τ' ἀφιερώματα τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τῆς ἁγίας Ἑλένης καὶ τῆς βασιλίσσης Εὐδοκίας· τὸν ἀδαμάντινον σταυρὸν, ὃν Θεοδόσιος ὁ μικρὸς ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, τὸν τιμίαις λίθοις καὶ μαργαρίταις κεκοσμημένον σταυρὸν, ὃν ἀφιέρωσεν ἡ βασίλισσα Θεοδώρα· τὸ ἐκ λίθου ὀνυχίτου ποτήριον, δι' οὗ ἐπίστεύ-

¹⁾ Εὐσεβ., βίος Κωνσταντ. β'. 43, 47.

ετο ὅτι ὁ Σωτήρ ἡμῶν ἔπιεν ἐν καιρῷ τοῦ μυστικοῦ Δείπνου· τὸ λιθοκόλλητον διάδημα, ὅπερ εἶχεν ἀφιερῶσαι ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας Ἐλισβάν· τὰ χρυσᾶ σκεύη τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, ὅπερ ὁ Ἰουστινιανὸς ἔπεμψεν εἰς Ἱεροσόλυμα (Κεφ. Δ'. § 11. σελ. 140). Συνέτριψαν τοὺς κίονας τοῦ Ναοῦ, ἵνα λάβωσι τὰ ἀργυρᾶ κιονόκρανά των· ἀπέσπασαν τὴν ἀργυρᾶν σκέπην τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου, ἐξεκόλυσαν τὰ χρυσᾶ κοσμήματα τὰ κοσμοῦντα τὰς πλευρὰς αὐτοῦ. Ὁ τίμιος Σταυρὸς, ὅστις ἐφυλάττετο ἐν χρυσῇ θήκῃ ἐσφραγισμένῃ τῇ σφραγίδι τοῦ Πατριάρχου, ἀπετέλεσε πρὸς ὄνειδος καὶ ὀλίψιν τῶν Χριστιανῶν τὸ κυριώτερον λάφυρον. Ὁ Πατριάρχης Ζαχαρίας καὶ οἱ προὔχοντες τῆς πόλεως ἀπήχθησαν αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Περσίαν, οἱ δὲ λοιποὶ αἰχμάλωτοι ἐπωλήθησαν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἵτινες ἔσφαζαν περὶ τὰς 90,000.

Ἡ καταστροφή αὕτη διήγειρε τὴν φρίκην ἀπάσης τῆς Ἀνατολῆς· ὁ δὲ λαὸς τῆς Ἱερουσαλήμ ἐβυθίσθη εἰς ἀχαρὴν ὀλίψιν καὶ στενοχωρίαν. Τότε ὁ Ἡγούμενος τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Θεοδοσίου Μόδεστος ἀναλαμβάνει νὰ ἐπιφέρει ὅπως οὖν θεραπείαν τινὰ εἰς τὰ ἀνήκεστα δεινὰ τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἐπανάγει τοὺς φυγάδας, κηδεύει τὰ θύματα τῆς Περσικῆς βαρβαρότητος, ἐπαναφέρει τοὺς Μοναχοὺς εἰς τὰ μοναστήρια, ἐξαιτεῖται τὸ ἔλεος τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, τρέφει τὸν πεινῶντα λαόν, καὶ ἐνώπιον τοῦ θριαμβεύοντος μίσους τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν θριαμβίων τῶν Περσῶν ἀναλαμβάνει ν' ἀνοικοδομήσῃ τὰς πυρποληθείσας καὶ καταστραφείσας ἐκκλησίας. Ὁ εὐγλωττος μοναχὸς Ἀντίοχος ἐξέρχεται ἐκ τοῦ ἡσυχαστηρίου του καὶ ἔρχεται εἰς βοήθειαν τοῦ ἀτρομήτου Ἡγουμένου Μόδεστου, παρηγορεῖ τὸν λαόν, καὶ διὰ τῶν προτροπῶν του προσπαθεῖ νὰ ἐμπνεύσῃ αὐτῷ θάρρος καὶ ἐλπίδα. Αἱ προσπάθειαι αὗται δὲν ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι, καὶ αἱ προσφοραὶ ἤρχισαν ν' ἀποστέλλωνται πανταχόθεν. Μ' ἔλθον δὲ τὴν φρίκην, ἣν ἐνέπνευσαν οἱ Πέρσαι, ἅπανα ἡ Ἀνατολὴ συντρέχει εἰς τὸ ἔργον, καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων προσφέρει ὑπέρογκα χρηματικὰ ποσά, χιλίους ἐργάτας, χίλια κεντηνάρια σιδήρου, χίλια μέτρα σίτου, χιλίους σάκκους ὁσπρίων, χίλια βαρέλια παστῶν ὀψαρίων καὶ χίλια φορτηγὰ ζῶα· καὶ ἐπὶ τέλους, χάρις εἰς τὴν ἀξιοθαύμαστον καρτερίαν καὶ δραστηριότητα τοῦ Μόδεστου, ἡ Ἱερουσαλήμ ἀπαλλάττεται ἀπὸ τῶν ἐρειπίων, αἱ ἤττον κατεστραμμέναι ἐκκλησίαι ἐπισκευάζονται, καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀναλήψεως, ἀνοικοδομηθεῖσα ἐκ βάλθρων, ἀνυψοῦται ὡς τις πύργος ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν.

Ἰδίως δ' ἐπέστησε τὴν προσοχὴν του ὁ Μόδεστος εἰς τὸν ναόν τῆς Ἀναστάσεως· καὶ τοι δὲ δὲν ἠδύνετο νὰ διαθέσῃ τόσα ποσά, ὅσα ἄλλοτε ἡ μεγαλοδωρία τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἤρχισεν ὁμοίως τὴν ἀνοικοδόμησιν

αὐτοῦ καὶ ἔφερεν αὐτὴν εἰς αἰσίον πέρας τῷ 626. Μόλις ἐτελείωσεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ Πέρσης τις στρατιώτης ἐγκαταλιπὼν τὸ πάτριον ἔδαφος, εἰσέρχεται εἰς τὸν Ναόν καὶ ζητεῖ τὸ βάπτισμα. Τοῦτον βαπτίζει ἰδίαις χερσὶν ὁ Μόδεστος καὶ τὸν συγκαταλέγει εἰς τὴν τάξιν τῶν Μοναχῶν τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἀναστασίου· ὁ νεόφυτος ὠνομάσθη Ἀναστάσιος, καὶ οὗτος εἶναι ὁ πασίγνωστος Μάρτυς Ἀναστάσιος ὁ Πέρσης.

Ἡ τάξις καὶ ἡ ἡσυχία ἐπανῆλθεν ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ ὁ αἰχμάλωτος Πατριάρχης Ζαχαρίας ἀπέστειλε πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἐξελέγγων αὐτοὺς ὅτι ἐπελάθοντο τῶν αἰχμαλώτων ἀδελφῶν των. Ἀλλ' ὁ μεγαλεπήβολος αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, κατατροπώσας ἐν ἐπανειλημμέναις μάχαις τοὺς Πέρσας, ἀναγκάζει ἐπὶ τέλους αὐτοὺς νὰ ἐλευθερώσωσι τὸν Πατριάρχην Ζαχαρίαν μετὰ τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν αἰχμαλώτων· παραλαβὼν δὲ τὸν τίμιον Σταυρόν, ἐπανακάμπτει θριαμβευτικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν· τὸ δὲ ἔαρ τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἔρχεται μετὰ τοῦ τιμίου Σταυροῦ εἰς Ἱεροσόλυμα. Ὁ Πατριάρχης Ζαχαρίας, ὁ ἡγούμενος Μόδεστος καὶ πᾶς ὁ λαὸς καὶ ὁ Κλήρος ἐξέρχονται εἰς ὑπάντησίν του μετὰ θυμιαμάτων καὶ λαμπάδων. Ὁ Ἡράκλειος, παρακολουθούμενος ὑπὸ πολυτελοῦς βασιλικῆς συνοδείας, ἄμα φθάσας εἰς τὴν χρυσοῦν πύλιν (ὅρ. Κεφ. Γ'. § 3.), καταθέτει τὸ βασιλικὸν διάδημα καὶ τὴν πορφύραν¹⁾ καὶ διευθύνεται πρὸς τὸν νεόδομητον ναόν τῆς Ἀναστάσεως, φέρων ἐπ' ὤμων τὸν Σταυρόν· ἐκεῖ παραδίδει αὐτὸν εἰς χεῖρας τοῦ Πατριάρχου Ζαχαρίου, ὅστις ἀναγνωρίζει τὴν σφραγίδα του καὶ ἀναβάς ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος δεικνύει τῷ λαῷ τὸ ὑψηλὸν τροπαιον. Ἀπερίγραπτος χαρὰ κατέλαβε τὴν Ἱερουσαλήμ, ἡ δ' ἐπιστροφή τοῦ Σταυροῦ ὠρίσθη νὰ πανηγυρίζηται κατ' ἔτος τὴν ἰδ'. Σεπτεμβρίου.

Ὁ Αὐτοκράτωρ περιελθὼν μετὰ ταῦτα τὴν πόλιν, εἶδεν ἰδίως ὀφθαλμοῖς τὰς Περσικὰς καταστροφάς· οἱ Μοναχοὶ ἐδειξαν αὐτῷ τὰ διάφορα ἐρείπια τῶν μοναστηρίων· παρέστησαν αὐτῷ τὰ κακουργήματα τῶν Ἰουδαίων, οἵτινες συνέπραττον εἰς τὰ σχέδια τῶν Περσῶν. Ὁ Ἡράκλειος ἀγανακτήσας κατ' αὐτῶν, ἀνενέωσε τὸ ἀρχαῖον διάταγμα τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ ἐξώρισεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ, διατάξας ἵνα μηδεὶς ἐξ αὐτῶν πλησιάσῃ τὴν Ἱερουσαλήμ ὀλιγώτερον τῶν πέντε μιλίων²⁾· ἀπῆλλαξε τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπὸ παντὸς φόρου καὶ ἐδώρησάτο τῷ Πατριάρχῃ μεγάλα ποσὰ πρὸς ἀνέγερσιν τῶν παθουσῶν ἐκκλησιῶν.

Κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν ταύτην τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστά-

¹⁾ Πρὸς. καὶ τὴν πάντῃ ἀντίθετον παράδοσιν σελ. 19 4. σημ. 4.

²⁾ Θεοφάν. Χρονογραφ.

σεως οἱ ἀρχιτέκτονες, στερούμενοι ἀφθόνων πόρων καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀκολουθήσωσι τὸν ἀρχαῖον ρυθμὸν τοῦ οἰκοδομήματος, ἐπηρεάσθησαν οὐκ ὀλίγον ἐκ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ρυθμοῦ, ὅστις ἀπὸ τοῦδε ἤρξατο νὰ ἐπικρατῇ ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ τῷ ὄντι τὸν ῥωμαϊκὸν ρυθμὸν τῆς Βασιλικῆς ἀντικατέστησεν ὁ βυζαντινὸς ρυθμὸς. Καὶ ἐν μὲν τῇ Δύσει διτηρήθη ὁ ἀρχαῖος ρυθμὸς, ἐξ οὗ βραδύτερον ἀναπτύχθεις, καὶ ἕτερα στοιχεῖα ἐξ Ἀνατολῆς προσλαβόντος, προῆλθεν ὁ γοτθικὸς ρυθμὸς· ἀλλ' ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ Βασιλικὴ ἐτροποποιήθη οὐσιωδῶς διὰ τῆς χρήσεως τῶν τρούλλων. Ἡ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀποκλειστικὴ σχεδὸν χρῆσις τοῦ εἶδους τούτου τῷ στεγασματος, ἐνουμένη κατ' ἀνάγκην μετὰ νέων συνδυασμῶν στρογγύλων γραμμῶν, πολυγώνων ἢ τετραγώνων, καὶ μετὰ πολλῶν κοσμημάτων, ἀπετέλεσαν τὸν ἰδιάζοντα ἐκείνῳ ρυθμὸν, ὅστις εἶναι γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα βυζαντινός. Τοιοῦτον ρυθμὸν ἐδικαιοῦμεθα νὰ περιμένωμεν ἐν ταῖς νέαις τῆς Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομαῖς καὶ τοιοῦτον τῷ ὄντι εὐρίσκομεν ἐν ταῖς μέχρι τοῦδε περιωθεῖσαις περιγραφαῖς τῶν περιηγητῶν τοῦ Ζ'. αἰῶνος. Ἡ σπουδαίον τέρα τῶν περιγραφῶν τούτων εἶναι ἡ τοῦ Ἀρκούλου, ὅστις ἐπεσκέψατο τοὺς ἁγίους Τόπους περὶ τὰ 680.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Τάφου, λέγει οὗτος, εἶναι μέγα οἰκοδόμημα στρογγύλον πανταχόθεν, καὶ σύγκειται ἐκ τριῶν περιβόλων, διαχωριζομένων ἀπ' ἀλλήλων διὰ διαστήματος ἔχοντος πλάτος ἰκανόν. Τρία θυσιαστήρια τεχνήντως κατασκευασμένα κεῖνται ἐν τῷ μεσσίῳ τοίχῳ. Ἐκ τούτων τὸ μὲν ἐν κεῖται πρὸς μεσημβρίαν, τὸ ἕτερον πρὸς δυσμὰς, καὶ τὸ τρίτον πρὸς ἀρκτον. Δώδεκα μονόλιθοι καὶ κολοσσιαῖοι κίονες βαστάζουσι τὴν σκέπην τῆς ἐκκλησίας ταύτης. Αὕτη ἔχει ἀνὰ τέσσαρας πύλας ἢ εἰσόδους ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν, δι' ὧν εἰσέρχεται τις διὰ τῶν τριῶν τοίχων καὶ τῶν τούτους διαχωρίζοντων διαστημάτων. Ἐκ τούτων αἱ μὲν τέσσαρες κεῖνται νοτιοανατολικῶς, αἱ δὲ ἄλλαι τέσσαρες βορειοανατολικῶς.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐσωτερικοῦ περιβόλου κεῖται στρογγύλον Κουβουκλίον, λελαξευμένον ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ πέτρᾳ, ἐνθα δύνανται νὰ προσευχηθῶσιν ἱστάμενοι ἐννέα ἄνθρωποι. Ἡ στέγη αὐτοῦ εἶναι κατὰ ἓνα καὶ ἡμισὺν πύδα ὑψηλοτέρα τοῦ ἀναστήματος ἑνὸς ἀνθρώπου. Τοῦ Κουβουκλίου τούτου ἡ εἰσόδος βλέπει πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ὅλον καλύπτεται ἔξωθεν ὑπὸ ἐκλεκτοῦ μαρμάρου. Ἡ κορυφή αὐτοῦ ἔξωθεν εἶναι κεχυσμένη καὶ βαστάζει σταυρὸν χρυσοῦν οὐ μικρόν· ἐνδότερον δ' αὐτοῦ, ἐν τῷ ἀρκτικῷ μέρει, κεῖται ὁ Τάφος λελαξευμένος ἐν τῇ αὐτῇ πέτρᾳ· ἀλλὰ τοῦ Κουβουκλίου τούτου τὸ ἔδαφος εἶναι χαμηλότερον τοῦ Τάφου· διότι τὸ πρὸς τὸ κράσπεδον τῆς πλευρᾶς τοῦ Τάφου μέρος ὑψοῦται τρεῖς σπιθαμὰς, ὑπερ τὸ ἔδαφος. Ὁ κυρίως λεγόμενος Τάφος εἶναι λελαξευμένος πρὸς

τὸ ἀρκτικὸν μέρος τοῦ Κουβουκλίου· ἦν δὲ οὗτος μία κοίτη ἔχουσα ἐπτὰ ποδῶν μήκος, εἰς ἣν ἠδύνατο νὰ χωρῇ· σὴν εἰς ἄνθρωπος πλαγιασμένος ἐπὶ τῆς ῥάχεις, καὶ ἐκεῖτε ὑπὸ ἓνα χαμηλὸν μυακίσκον λελαξευμένον ἐπὶ τῆς πέτρας· ὁμοιάζε δὲ πρὸς σαρκοφάγον ἀνοικτὸν κατὰ τὴν μίαν πλευράν ἢ πρὸς τι μικρὸν ἄντρον ἀνοικτὸν πρὸς μεσημβρίαν. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Μνημείου δὲν εἶναι κεκοσμημένον (ἦτοι κεκαλυμμένον μαρμάρῳ) καὶ φαίνονται ἐτι τὰ ἔχνη τῆς σμίλης, δι' ἧς ἐλαξεύθη τὸ Μνήμα. Τὸ χρῶμα τοῦ λίθου εἶναι μικτόν, ἐρυθρὸν δηλ. καὶ λευκόν. Ἐπὶ τοῦ Τάφου ἄπτουσιν ἡμέρας καὶ νυκτὸς δώδεκα λαμπάδες ἐν ὀνόματι τῶν δώδεκα Ἀποστόλων. Παρὰ τὴν θύραν τοῦ Μνημείου κεῖται ὁ ἀποκυλισθεὶς Λίθος· ἀλλ' ὁ Λίθος οὗτος εἶναι διηρημένος εἰς δύο τμήματα· καὶ τὸ μὲν μικρότερον αὐτοῦ μέρος, ἐξομαλισθὲν καὶ τετράγωνον σχῆμα λαβὲν, ἐτέθη πρὸ τῆς θύρας τοῦ Μνημείου, καὶ χρησιμεύει ὡς θυσιαστήριον· τὸ τμήμα τοῦτο εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὄλων· τὸ δὲ μεγαλύτερον ἐτέθη εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς ἐκκλησίας καὶ χρησιμεύει ὡς θυσιαστήριον. Τὸ τμήμα τοῦτο καλύπτεται ὑπὸ καλυμμάτων.

Ἡ ἀνωτέρω πολλάκις μνημονευθεῖσα στρογγύλη ἐκκλησία καλεῖται Ἀνάστασις· διότι ἐνταῦθα ἐγένετο ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἡμῶν· δεξιὰ ταύτης συνάπτεται ἐκκλησία τετράγωνος ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου.

Ἑτέρα μεγίστη ἐκκλησία τετράγωνος κεῖται πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅστις ἐβραϊστὶ καλεῖται Κρανίον.

Πρὸς τὰ ἄνω τῆς ἐκκλησίας ταύτης κρέματα διὰ σχοινίου μέγας γάλκινος τροχός, κεκοσμημένος διὰ λαμπάδων (πολυέλαιος)· κάτωθεν δὲ τοῦ τροχοῦ τούτου ὕψοῦται μέγας ἀργυρὸς σταυρὸς ἐμπεπηγμένος ἐπὶ τῆς ὀπῆς, ἐνθα ἐνεπάγη ὁ ξύλινος σταυρὸς, ἐφ' οὗ ἔπαθεν ὁ Σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Πρὸς ἀνατολὰς συνάπτεται μετὰ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἡ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀνεγερθεῖσα Βασιλική, ἣτις καὶ Μαρτύριον καλεῖται, ἐπ' αὐτοῦ ἐκεῖνου τοῦ τόπου, ὅπου ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν ἄλλων δύο σταυρῶν τῶν ληστῶν ἦν κεκρυμμένος καὶ μετὰ 233 ἔτη εὗρέθη.

Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐκκλησιῶν κεῖται ὁ περίφημος ἐκεῖνος τόπος, ἐν ᾧ ὁ Πατριάρχης Ἀβραάμ ἐκτίσας θυσιαστήριον, ἐφ' οὗ θεῖς τὰ ξύλα, ἔσσυε τὸ ξίφος ἕνα θυσίασιν τὸν Ἰσαάκ. Ἐνταῦθα ὑπάρχει σήμερον τράπεζα ξύλινη καὶ μικρά, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐναποτίθενται αἱ διὰ τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύναι.

Μεταξὺ τῆς Ἀναστάσεως, τουτέστι τῆς ἀνωτέρω ρηθείσεως ἐκκλησίας καὶ τῆς Βασιλικῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἐκτείνεται μία μικρὰ πλατεῖα μέχρι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Γολγοθᾶ· ἐν ταύτῃ τῇ πλατεῖᾳ ἡμέρας καὶ νυκτὸς καὶ ὄνται λαμπάδες.

«Μεταῦθ δὲ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τοῦ Μαρτυρίου ὑπάρχει ἐξέδρα τις, ἐν ἣ εὐρίσκεται τὸ ποτήριον, ὅπερ ἰδίᾳ χειρὶ εὐλογήσας ὁ Κύριος τὴν προτεραίαν τοῦ πάθους ἔδωκε τοῖς Ἀποστόλοις αὐτοῦ· τὸ ἀργυροῦν τοῦτο ποτήριον ἔχει χωρητικότητα ἐνὸς ἐκτέως (τὸ ἔκτον τοῦ μεδίου) γαλλικοῦ».

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης βλέπομεν ὅτι οἱ ἐπὶ Μοδέστου ἀρχιτέκτονες, μὴ δυνάμενοι, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως βεβαίως ἀφθόνων πόρων, ν' ἀνεγείρωσι τὴν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου Βασιλικήν, διήρσαν αὐτὴν ἀνεγείραντες ἰδιαιτέρας ἐκκλησίας ἐν ἐκάστῳ τῶν κυριωτέρων Προσκυνημάτων. Τέσσαρες ἐκκλησίαι διάφοροι ἀντικατέστησαν τὴν μίαν καὶ μόνην Βασιλικήν τοῦ Δ'. αἰῶνος· αὗται δὲ ἦσαν Α'. ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀναστάσεως ἢ ἡ Ἀνάστασις ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου· Β'. ἡ ἐκκλησία τοῦ Γολγοθᾶ, οἰκοδομηθεῖσα ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς στυρώσεως· Γ'. ἡ ἐκκλησία τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἥτις εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος ἐκαλεῖτο καὶ Μαρτύριον ἢ Βασιλικὴ τοῦ Κωνσταντίνου· Δ'. ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου, ἥτις ὡς φαίνεται ἐστέγαζε τὴν ἁγίαν Ἀπικαθήλωσιν.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀναστάσεως ἢ Ἀνάστασις. Ἡ ἐκκλησίαν ταύτην περιγράφει, ὡς εἶδομεν, ὁ Ἀρκεῖλος μετὰ μεγάλης λεπτομερείας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἔκκλησι τὴν περιγραφὴν τοῦ περιηγητοῦ τούτου συνώδευσεν τὸ ἰχνογράφημα τῶν περιγραφομένων. Κατὰ τὸ ἰχνογράφημα τοῦτο τρεῖς κύκλοι συγκεντρικοὶ δεικνύουσι τοὺς τρεῖς τοίχους, ἢ μᾶλλον τοὺς τρεῖς περιβόλους τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀναστάσεως· τέσσαρες δὲ γραμμαὶ ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν τῶν τριῶν περιβόλων δεικνύουσι τὰς ὀκτὼ πύλας αὐτῆς. Τρεῖς τετράγωνοι ἐξοχαὶ ἐφαπτόμεναι τοῦ μεσαίου περιβόλου ἀντεστέχουν πρὸς τοὺς τέσσαρας μύακας, ὅρ' οὗς ὑφύοντο θυσιαστήρια.

Ἡ περιγραφή τοῦ μεσαίου περιβόλου καὶ τῶν τριῶν θυσιαστηρίων εἶναι αξιοσημείωτος. Ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ ἀναγνωρίζομεν τὸν σημερινὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον τοῦ περὶ τὸ Κουδούκλιον περιβόλου (Κεφ. Ε'. § 16.) μετὰ τῶν τριῶν μύακων του. Ἡ ἀσυνήθιστος αὕτη μορφή τοῦ περιβόλου τούτου ἐπέσυρεν ἀναμφιβόλως πλείοντον τὴν προσοχὴν τοῦ Ἀρκούλου καὶ διὰ τοῦτο περιέγραψεν αὐτὸν μετὰ ἀκριβοῦς λεπτομερείας. Τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ ἰχνογραφήματος αὐτοῦ εἰσὶν ἀσαφῆ καὶ ἐνίσταται ἐσφαλμένα. Εἶναι ὅμως ἀναμφιβόλως ὅτι ὁ ἐνδοτερος περιβόλος ἀντεστέχει πρὸς τοὺς δώδεκα κίονας, ἐρ' ὧν ἡδράζετο ὅτε προῦλλος καὶ τὸ κύμβαλον αὐτοῦ· ὁ δ' ἐξώτερος περιβόλος ἦν πιθανῶς ἡμικυκλικὸν περιστύλιον, ἀπολλῆγον ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν εἰς τοὺς παρακειμένους τοίχους.

Ἦν σχηματίζομεν ἰδέαν τινὰ τοῦ διὰ τοῦ ἰχνογρα-

φήματος τοῦ Ἀρκούλου παριστανομένου οἰκοδομήματος, ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τό τε ἔδαφος τοῦ Ναοῦ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Μοδέστου ἀνεγερθὲν οἰκοδόμημα. Κατὰ τὴν περιγραφὴν καὶ τὸ ἰχνογράφημα τοῦ Ἀρκούλου ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως εἶναι οἰκοδόμημα στρογγύλον, ἢ δ' ἀσυνήθους αὕτη μορφή δὲν ὑπηγορεύθη βεβαίως οὔτε ὑπ' ἀρχιτεκτονικῶν κανόνων οὔτε ἐκ πνεύματος νεωτερισμοῦ· διότι ἄλλως θὰ ὑπῆρχον καὶ ἕτεροι ναοὶ ἔχοντες τὴν αὐτὴν μορφήν· ἡ μορφή ἄρα αὕτη προέκυψεν ἐκ τῆς μορφῆς τοῦ προηγουμένου οἰκοδομήματος. Ἐὰν ἤδη λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν Βασιλικὴν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἐν οἷα μορφῇ παρεδέχθημεν αὐτὴν, εὐρίσκομεν ἐν τῷ ἡμισφαίριῳ καὶ τῷ διασταυρώματι αὐτῆς τὰ σπέρματα τῆς μορφῆς ταύτης, ἀρκεῖ μόνον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ λείψανα τοῦ μέρους τούτου τῆς Βασιλικῆς, ἥτοι τοῦ ἡμισφαίριου, ἐχρησίμευσαν ὡς βάσεις τῶν μεταγενεστέρων οἰκοδομῶν. Ἰδοὺ δὲ τί συνέβη. Ἐξ ὅλου τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τὸ ὀλιγώτερον παθὸν μέρος ἦν τὸ ἡμισφαίριον· διότι ἡ ἐν αὐτῷ ἑλλειψίς ὁροφῆς (ὁρ. σελ. 209) περὶώρισε τὰ φοβερά ἀποτελέσματα τοῦ πυρός, ἐν ᾧ τοῦναντίον τὸ ἐπίλοιπον μέρος μετὰ τῆς ξυλίνης στέγης τῆς Βασιλικῆς ὑπέστη ὅλην τὴν ἐπήρειαν τοῦ πυρός, συντελέσαν καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν κίωνων καὶ τῶν τοίχων. Οἱ ἀρχιτέκτονες ἀρατοῦ Ζ'. αἰῶνος, σερούμενοι τῶν ἀναγκαίων πόρων, ὅπως οἰκοδομήσωσι τὸν ἀρχαῖον ναὸν, ἔλαβον ὡς σημεῖον ἀναχωρήσεως τῶν ἐργασίων τῶν τὰ λείψανα τοῦ ἡμισφαίριου, καὶ οὕτως προσεπάθησαν νὰ κατασκευάσωσιν οἰκοδόμημα τέλειον καὶ δώσωσιν αὐτῷ ῥυθμὸν ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν καλαίσθησιν τῆς ἐποχῆς. Ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως κατασκευάσθη στρογγύλος, ἐν τῷ μέσῳ δ' αὐτοῦ ὑψούτο ὁ ἅγιος Τάφος. Ἡ μορφή τοῦ τελευταίου ἦν σχεδὸν εἰς καὶ ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου· στρογγύλος δὴλονότι θαλαμίσκος λελαξευμένος ἐπὶ τοῦ βράχου, καὶ ἐξώθεν μὲν ὠρθομαρμαρωμένος, ἐνδοθεν δὲ ἐμπεριέχων τὸν Τάφον τοῦ Σωτῆρος. Ὁ θαλαμίσκος οὗτος ὑπέστη ἀνεπαίσθητον βλάβην κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν καὶ διειρήρησε σχεδὸν τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ μορφήν· οὐδὲν κόσμημα ἐκάλυπτεν ἐσωτερικῶς τὰς πλευράς τοῦ θαλαμίσκου, καὶ ἕκαστος ἡδύνατο ἰδίᾳ ὀφθαλμοῖς νὰ ἴδῃ τὸν βράχον. Ὁ Ἀρκούλος ἄρα ἡδύνατο νὰ περιεργασθῇ ἀνέτως τοῦτον, καὶ οἱ λόγοι του ἀποδεικνύουσιν σαφέστατα ὅτι τὸ Μνημεῖον, ὅπερ οὗτος εἶδεν, ἦν τάφος ἀρχαῖος, ὅμοιος μὲ τοὺς ἀρχαίους ἐβραϊκοὺς τάφους, οὗς ἀπαντῶμεν πολλαχοῦ τῆς Παλαιστίνης.

Ἐξωτερικῶς τὸ ἱερὸν Μνημεῖον ἐκόσμου πολυτελέστατα μάρμαρα καὶ πολύτιμα κίονα ἐκάλυπτον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ βράχου· ἡ ὁροφή αὐτοῦ ἐκαλύπτετο ὑπὸ χρυσαίου καὶ μέγας χρυσοῦς σταυρὸς ὑψούτο ἐπ' αὐτῆς. «Τὰ

κίονια τοῦ Μνημείου, λέγει ὁ Βερνάρδος (870), εἰσὶν ἐν-
νέα τὸν ἀριθμὸν· τέσσαρα ἐκ τούτων συνενούμενα διὰ τοί-
χων περικυκλοῦσι τὸν λίθον, ὅστις ἔκειτο πρὸ τῆς θύρας
τοῦ Μνημείου καὶ ἀπεκυλίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου». Ἐκ
τῶν λόγων τούτων τοῦ Βερνάρδου ἐξάγομεν ὅτι ἐπὶ τῆς
ἐποχῆς αὐτοῦ τὸ θεῖον Μνημεῖον εἶχε μορφήν πολυγώνου
ἐπταπλευροῦ, οὗτινος ἐκάστη γωνία εἶχεν ἓνα κίονα· ἔ-
τεροι δὲ δύο κίονες, ὑψούμενοι ἀπέναντι τῆς πυλίδος αὐ-
τοῦ καὶ ἐνούμενοι διὰ τοίχων μετὰ τῆς πλευρᾶς, ἐν ἧ
ἔκειτο ἡ θύρα τοῦ Μνημείου, ἀπετέλουν εἶδος προθαλά-
μου, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ὁ ἀποκυλισθεὶς λίθος.

Ἐκκλησία τοῦ Γολγοθᾶ. Ὁ βραχὺδης λοφί-
σκος τοῦ Γολγοθᾶ, ἐπιπεδωθείς ἐπὶ Κωνσταντίνου κατὰ
τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευρᾶς, ἔλαβε μορφήν κύβου ἔχοντος
ὕψος $4\frac{1}{2}$ μέτρ. μία δὲ μόνη αὐτοῦ πλευρὰ συνείχετο
μετὰ τῆς ῥίζης τοῦ βράχου. Κοσμηθεὶς δὲ πανταχόθεν,
ἐμπεριελήθη ἐν τῇ Βασιλικῇ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ἀλ-
λὰ κατὰ τὴν ἐπὶ Μοδέστου ἀνοικοδόμησιν ἀπετέλεσεν ἰ-
διαίτεράν ἐκκλησίαν, ἣν ὁ Ἀρκούλφος ὀνομάζει μεγίστην,
καὶ εἰς τὴν ὁποίαν πιθανώτατα ἀνέβαινον διὰ δύο κλιμά-
κων, κειμένων πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ τὰ ἀριστερὰ τοῦ παρ-
εκκλησίου τοῦ Ἀδάμ.

Ἐκκλησία τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου
Σταυροῦ. «Παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Γολγοθᾶ, λέγει ὁ
Ἀρκούλφος, πρὸς ἀνατολὰς, κεῖται ἡ Βασιλικὴ ἡ ἀνεγερ-
θεῖσα ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου· αὕτη καλεῖται Μαρ-
τύριον· ἐκτίσθη δὲ, καθὼς λέγουσι, ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα
ὁ σταυρὸς τοῦ Κυρίου μετὰ τῶν δύο ἄλλων σταυρῶν
τῶν ληστῶν ἦν κεκρυμμένος, καὶ εὐρέθη μετὰ 233 ἔτη».
Εἶναι περιττὸν νὰ ὑποδείξωμεν ἐνταῦθα τὸ λάθος τοῦ Ἀρ-
κούλφου, ὅστις ἀποδίδει τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, ἣν εἶχε
πρὸ ὀφθαλμῶν, εἰς τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον· διότι τὸ
Μαρτύριον, ὡς εἶδομεν, δὲν ᾠκοδομήθη ἐπὶ τοῦ τόπου
τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ· ἐπὶ δὲ τῆς ἐποχῆς
τοῦ Ἀρκούλφου ἦν κατεστραμμένον ὑπὸ τῶν Περσῶν.
Γινώσκουμεν προσέτι ὅτι καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα ὠνόμα-
ζον Βασιλικὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τὴν ἐκκλησί-
αν ἐκείνην, ἣτις κατὰ τὴν ἐπὶ Μοδέστου ἀνοικοδόμησιν
ἀνηγέρθη παρὰ τὴν ἀρχαίαν στέρναν, ἐνθα εὐρέθη ὁ τίμιος
Σταυρὸς. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ὑπάρχει ἔτι καὶ σήμερον
(δρ. Κερ. Ε'. § 9)· οἱ θόλοι αὐτῆς πιθανὸν νὰ ᾖναι με-
ταγενέστεροι, ἀλλὰ τὰ κατώτερα μέρη ἀνάγονται μέχοι
τοῦ Ζ'. αἰῶνος. Τὸ σχέδιον τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὁμοι-
άζει πρὸς τὰ σχέδια πολλῶν βυζαντινῶν ἐκκλησιῶν ἀ-
παντωμένων ἐν τε τῇ Ἑλλάδι καὶ τῇ Συρίᾳ. Τὸ ἔδα-
φος αὐτῆς εἶναι χαμηλότερον τοῦ ἔδαφους τοῦ ναοῦ τῆς
Ἀναστάσεως κατὰ 5 μέτρα. Πιθανὸν οἱ ἀρχιτέκτονες
νὰ ἐχαμήλωσαν αὐτὸ ἐπίτηδες, ὅπως προσεγγίσῃ ἡ ἐκ-
κλησία πρὸς τὴν ἀρχαίαν στέρναν, ἐν ἧ ἐρρίφη ὁ σταυ-

ρὸς, καὶ τῆς ὁποίας τὸ ἔδαφος εἶναι κατὰ 3 μέτρα χαμη-
λότερον, ἢ νὰ ὑπῆρχε τὸ πάλαι δεξαμένη τις, κατασκευ-
ασθεῖσα ἐν τῷ Αἰθρίῳ τῆς Βασιλικῆς τοῦ Μεγάλου
Κωνσταντίνου ἢ ἄλλη τις οἰκοδομή, ἣτις ἐχρησίμευεν
ἵνα συγκοινωνῇ τὸ Αἰθρίον μετὰ τῆς στέρνας. Ἐξῶθεν
τοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας ταύτης εὐρίσκοντο ἐπὶ τοῦ
Βιλιβάλλου (760) τρεῖς ξύλινοι σταυροὶ εἰς ἀνάμνησιν
τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτῆρος· ἐν δὲ τῷ προαυλίῳ αὐτῆς,
ὑπὸ τινα μικρὰν ἀψίδα, ἕτερος ξύλινος σταυρὸς, ἐν τῷ
μέσῳ τοῦ ὁποίου ἐμπεριείχετο λόγχη, ἣν ἡ παράδοσις
παρεδέχετο ὡς τὴν λόγχην, δι' ἧς ἐλογχεύθη ἡ πλευρὰ
τοῦ Σωτῆρος.

Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου· ἡ θέσις τῆς ἐκκλη-
σίας ταύτης δὲν προσδιορίζεται ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν περι-
ηγητῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ Ἀρκούλφος λέγει ἀπλῶς,
ὅτι αὕτη ἦν τετράγωνος καὶ ἔκειτο πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς
στρογγύλης ἐκκλησίας· ὁ δὲ Βερνάρδος περιορίζεται νὰ
εἴπῃ ὅτι ἔκειτο πρὸς μεσημβρίαν· ὁ δὲ Βιλιβάλλος λέ-
γει ὅτι ἔληγεν εἰς τὴν ἐνδοτέραν αὐλήν.

Αὗται ἦσαν αἱ τέσσαρες ἐκκλησίαι, αἵτινες ἀντικατέ-
στησαν τὸ ἐν καὶ μόνον οἰκοδόμημα τοῦ μεγάλου Κων-
σταντίνου. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τοῦ συμπλέγματος τῶν ἐκ-
κλησιῶν τούτων ἔκειτο αὐλὴ, ὀριζομένη πρὸς δυσμὰς
μὲν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀναστάσεως, πρὸς ἀνατολὰς
δὲ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τῆς εὐρέσεως τοῦ Σταυροῦ, πρὸς με-
σημβρίαν ὑπὸ τοῦ Γολγοθᾶ, καὶ πρὸς ἀρκτον ὑπὸ τοίχου.
Τὸ ἔδαφος τῆς αὐλῆς ταύτης ἦν ἐστρωμένον μὲ πολὺτι-
μα μάρμαρα, οἱ δὲ τοῖχοι ἦσαν κεχρυσωμένοι, καὶ λε-
χναὶ ἐκαίοντο ἡμέραν καὶ νύκτα.

§ 3.

Ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου Μοδέστου ἀνοικοδόμησεως
τοῦ Ναοῦ μέχρι τῆς ἐπὶ τοῦ Καλιφου Χακίμ π' ἡ
ἀρρηλικὴ καὶ καταστροφὴ αὐτοῦ. 626—1010.

Ὁ ὑπὸ τοῦ Μοδέστου ἀνοικοδομηθεὶς Ναός, ἂν αὐχὶ
κατὰ τὰ ἄλλα, τοῦλάχιστον καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ κυκλικὸν
σχῆμα τοῦ περὶ τὸ ἅγιον Μνῆμα περιβάλλου, διτήρησεν τὴν
ἀρχαίαν μορφήν. Ἡ πρώτη αὐλὴ καὶ τὰ προπύλαια τοῦ
ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀνεγερθέντος οἰκοδομή-
ματος ἐξέλιπον καὶ προσετέθη, ὡς εἶδομεν, ἡ ἐκκλησία
τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Ἐξ ὅσων δὲ σκοπᾶ-
δην ἀναγινώσκουμεν ἐν τοῖς συγχρόνοις ὁδοιπορικοῖς, φαί-
νεται ὅτι καὶ οὗτος ὁ ὑπὸ τοῦ Μοδέστου ἀνοικοδομηθεὶς
Ναός ἦν λαμπρῶς καὶ πολυτελῶς ᾠκοδομημένος, καὶ τοι-
πολὺ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ μεγαλοπρεπείας ἀπολειπόμενος.

Ἀλλὰ μόλις παρήλθον ἑνδεκα ἔτη, καὶ ἡ Ἱερουσαλὴμ
μεταπίπτει ἀπὸ τῆς τῶν βυζαντινῶν κυριαρχίας εἰς τὴν
τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐν ἔτει 637 ὁ Καλὶφης Ὀμάρ υἱὸς

Κατὰ γίνεται κύριος τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἡ τύχη τῶν ἁγίων Τόπων ὑποκύπτει τοῦ λοιποῦ εἰς τὰς ἰδιοτροπίας τῶν νέων κατακτητῶν. Τὴν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου παράδοσιν τῆς Ἱερουσαλήμ τῷ Καλίφῃ τούτῳ καὶ τὰ κατὰ τὴν εἰσοδὸν αὐτοῦ εἰς τε τὴν ἁγίαν Πόλιν καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐξισορήσαμεν ἐν τοῖς ἐμπροσθεν (ὁρ. Κεφ. Δ'. § 12.). Δυνάμει δὲ τῆς ἰδιογράφου ἐγγύης, ἣν ἔδωκεν ὁ Ὁμάρ τῷ Πατριάρχῃ Σωφρονίῳ (σελ. 144.) ἀπήλαυεν ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως, ὡς καὶ πάντες οἱ ἅγιοι Τόποι, πλήρη ἀσφάλειαν, ἥτις ἐπὶ τῶν πρώτων μάλιστα Καλιφῶν ἐπὶ τοσοῦτον προέβη, ὥστε ἐν Βυζαντίῳ εἶχε διαδοθῆ ὅτι ὁ Καλίφης Ἀρῶν ἐρ-Ρασ-ἰδ ἀπέστειλε τῷ μεγάλῳ Καρόλῳ τὰς κλεῖς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως¹⁾.

Τῷ 808, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἐορτὴν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, συνήλθον ὅτε λαὸς καὶ ὁ Κλήρος ἐν τῇ αὐτῇ τῇ μετὰ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τοῦ ἁγίου Τάφου, καὶ ἠρώτησαν τοὺς ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν Προσκυνητὰς Φράγκους Μοναχοὺς περὶ τῆς πίστεώς των· μετὰ ταῦτο ἀνέβη μετ' αὐτῶν ὁ Ἀρχιδιάκονος ἐπὶ τοῦ ἁμβωνος καὶ ἀνέγνω πρὸς τὸν λαὸν ἐκ μέρους αὐτῶν τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως²⁾.

Τῷ 813—814 ἐπὶ τοῦ Καλίφου Ἐλ-Μαμουν, ὁ ὑπεράνω τοῦ Μνήματος τροῦλλος, ὢν ἐτοιμόρροπος, ἐχρηζεν ἐπισκευῆς· κατ' αὐτὸν δὲ τὸν καιρὸν συνέβη λι-

¹⁾ «Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀρῶν, λέγει ὁ βιογράφος τοῦ Μεγάλου Καρόλου Ἐγναρδος, τοιαύτη ἀγάπη μετὰ τοῦ ἐκείνου καὶ τοῦ Μ. Καρόλου ὑπῆρχεν, ὥστε ἡμιλλῶντο ἀμφοτέρω τῶν νὰ ὑπερβῇ τὸν ἄλλον ἐπὶ ταῖς ἐνδείξεσι τῆς φιλίας. Ἐλθόντων δὲ πρὸς τὸν Ἀρῶν τῶν προσκευτῶν, οὓς ἀπέστειλεν ὁ Κάρολος μετὰ δώρων εἰς τὸν ἱερώτατον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Τάφον καὶ τὸν τόπον τῆς Ἀναστάσεως, καὶ διακοινωνούντων αὐτῷ τὴν θέλησιν αὐτοῦ, οὗτος οὐ μόνον ὑπεσχέθη νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα ἐζήτησαν, ἀλλὰ καὶ συγκατένευσεν ἵνα ὁ ἱερός καὶ σωτήριος ἐκεῖνος τόπος προσταθῇ εἰς τὴν ἐξουσίαν του». Ἐκαστος βλέπει ὅτι ἐνταῦθα οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ κλειδῶν. Κατὰ τὸν Βαρώνιον (Annal. anno 799) καὶ τὸν Γρέτσερον (Gretser de cruce Christi. 3, 2, 21.) τὰς κλεῖς τοῦ ἁγίου Τάφου ἀπέστειλεν εἰς τὸν Κάρολον τὸν μέγαν ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων.

²⁾ Ἡ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐξιστοροῦσα ἐπιστολὴ ἔχει οὕτω·

«Τῷ ἁγιωτάτῳ καὶ σεβασμιωτάτῳ κυρίῳ καὶ ἐν Χριστῷ πατρὶ Λέοντι τῷ ὑπερτάτῳ Ποντίφικι καὶ καθολικῷ Πάπᾳ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τῆς πόλεως Ρώμης οἱ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν κατοικοῦντες Φράγκοι Μοναχοί. Ἰωάννης τις ἐκ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Σάββα, ὃν ὁ δοῦλος ὑμῶν Θεόδουλος ὁ Ἰγούμενος γινώσκει, ἠγέρθη καθ' ἡμῶν λέγων, ὅτι οἱ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν Φράγκοι εἶναι αἰρετικοί· καὶ εἶπεν ἡμῖν, ὅτι πάντες οἱ Φράγκοι ἐστὲ αἰρετικοί, καὶ ἀπεδοκίμαζε τὴν πίστιν ἡμῶν, λέγων, ὅτι μεγαλητέρα αἵρεσις δὲν ὑπάρχει. Καὶ

μὲς μέγας ἐν Παλαιστίνῃ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις, ὁπότε πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων καὶ μάλιστα οἱ Μωαμεθανοὶ ἐφυγον. Τότε ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Πατριάρχης Θωμᾶς ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας ὅπως ἐπισκευάσῃ αὐτὸν μετενεγκὼν ἐκ Κύπρου τὴν ἀναγκαίουσαν ξυλικήν· πλοῦσις δέ τις ἐξ Αἰγύπτου Βοκάμ καλούμενος ἀπέστειλεν πρὸς τὸν Θωμᾶν πλοῦσιπαρόχως ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην δαπάνην. Κατέβριψε λοιπὸν ὁ Πατριάρχης τὸν παλαιὸν ἐτοιμόρροπον τροῦλλον καὶ ἀνήγειρε νέον· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τούτου, ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἐνθα κεῖται σήμερον ὁ στρογγύλος φειγί-

ἡμεῖς εἵπομεν αὐτῷ, ἀδελφε σὺ πάτερ· διότι ἐὰν λέγητε ἡμᾶς αἰρετικούς, λέγετε τὸ αὐτὸ περὶ τῆς ἁγίας ἀποστολικῆς Ἑδρας. Οὕτω δ' ἐτάραξεν ἡμᾶς, ὥστε τὴν ἡμέραν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ἐν τῇ ἁγίᾳ Βηθλεὲμ ἐν τῇ ἁγίᾳ Φάτνῃ, ὅπου ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατεδέχθη νὰ γεννηθῇ διὰ τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν, ἀπέστειλε λαϊκούς, ἵνα ἐκβάλωσιν ἡμᾶς ἐξω τῶν πυλῶν, οἵτινες ἔλεγον ἡμῖν ὅτι ἐστὲ αἰρετικοί καὶ ὅτι τὰ βιβλία, τὰ ὅποια ἔχετε, εἰσὶν αἰρετικά. Ἀλλὰ διὰ τῶν εὐχῶν ὑμῶν ἐνίσχυσεν ἡμᾶς ὁ Κύριος· διότι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μᾶς ἐκβάλωσιν. Ὅλοι εἵπομεν· ἐνταῦθα ἀπονήσκαμεν καὶ ἐξω τῶν πυλῶν δὲν ἐξεργήμεθα. Ὑψώσαμεν τὴν φωνὴν ἡμῶν οἱ δοῦλοί σου καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἁγίᾳ Πόλει ἱερεῖς, λέγοντες, ἴδετε ἀδελφοί καὶ πατέρες τὸν ἀνθρώπων ἐκεῖνον, ὅστις τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα λέγει καθ' ἡμῶν καὶ κατὰ τῆς ἁγίας ῥωμανικῆς πίστεως, ὅλα μέχρι τοῦδε δὲν ἠκούσαμεν περὶ τοῦ Γένους ἡμῶν. Μετὰ ταῦτα τὴν Κυριακὴν συνήχθησαν οἱ ἱερεῖς μετὰ τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ Τάφου τοῦ Κυρίου ἡμῶν, μετὰ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Γολγοθᾶ τόπου, καὶ ἠρώτησαν ἡμᾶς αὐτοὶ οἱ ἱερεῖς περὶ τῆς πίστεως ἡμῶν, καὶ πῶς πιστεύομεν τὸ σύμβολον, ἡμεῖς δὲ ἀποκριθέντες ὅτι οὕτω πιστεύομεν, ὅπως καὶ ἡ ἁγία Ἐκκλησία τῆς Ρώμης, προσεθήκαμεν ὅτι, καὶ λέγομεν ἐν τῇ γλώσσῃ ἡμῶν ὅτι ὑμεῖς δὲν λέγετε ἐν τῇ ἐλληνικῇ· καὶ εἰς τὸ Δόξα πατρὶ δὲν λέγετε ὡς ἡν' ἐν ἀρῇ· καὶ εἰς τὸ Δόξα ἐν ὑψίστοις δὲν λέγετε σὺ μόνος ὑψίστος, καὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν λέγετε κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ εἰς τὸ σύμβολον λεγόμεν τι πλεότερον παρὰ ὑμεῖς δηλ. τὸ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον. Τότε λέγει ὁ Ἰωάννης, ὁ ἐχθρὸς οὗτος τῆς ψυχῆς του, δι' αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον ἐστὲ αἰρετικοί. Ἡμεῖς παρεκαλέσαμεν τοὺς Ἱεροσολυμίτας, λέγοντες· μὴ ἀκούετε τὸν ἀνθρώπον τοῦτον, μήτε λέγετε ἡμᾶς αἰρετικούς· διότι ἐὰν λέγητε ἡμᾶς αἰρετικούς, καὶ τὸν Θρόνον τοῦ ἁγίου Πέτρου λέγετε αἰρετικόν· καὶ ἐὰν εἴπητε τοῦτό, ἀμαρτάνετε. Καὶ οἱ ἱερεῖς ἔγραψαν ἡμῖν ὁμολογίαν πίστεως, λέγοντες· πιστεύετε, καθὼς πιστεύει ἡ ἁγία Ἀνάστασις (τουτέστιν ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων); καὶ ἡμεῖς εἵπομεν πιστεύομεν καθὼς πιστεύει ἡ ἁγία ἀποστολικὴ Ἑδρὰ τῆς Ρώμης. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀρχιδιάκονος ἀνέβη μετ' ἡμῶν ἐν τῷ ἁμβωνί τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ ἀνέγνω τὴν ὁμολογίαν ἐκείνην τῷ λαῷ, καὶ ἡμεῖς οἱ δοῦλοί σου ἀναθεματίσαμεν πᾶσαν αἵρεσιν καὶ πάντα ὀνομάζοντα τὴν ἁγίαν ἀποστολικὴν Ἑδρὰν τῆς Ρώμης αἰρετικὴν». Ὁρα προλεγομένων συγγαμ. Ἰωάννου τοῦ Δυμασκηνοῦ ἔκδοσιν Migne.

της, ἀνήγειρεν ἕτερον τρούλλισκον ὕψος ἔχοντα ἀναστήματος ἑνὸς ἀνθρώπου, καὶ τοῦτο ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσόδον τῆς βροχῆς ἐντὸς τοῦ μνημείου. Ἡ προσθήκη αὕτη ἔδωκεν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς ἀφορμὴν παραπόνων διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἐπισκευῆς, ὅτε ἐπέστρεφεν ἐξ Αἰγύπτου εἰς Βαγδάτιον ὁ Ὁδεηδουλλάχ, ἐκίνησαν ἀγωγὴν κατὰ τοῦ Πατριάρχου λέγοντες, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ὠκοδόμησαν πλείωτερα μέρη, παρ' ὅσα ἐπετρέπησαν εἰς αὐτοὺς, καὶ ὅτι τὸ ὕψος τοῦ τρούλλου τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ὑπερέβαινε τὸ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁμάρ. Ὁ Ὁδεηδουλλάχ, προσκαλέσας τὸν τε Πατριάρχην καὶ πολλοὺς ἄλλους προκρίτους Χριστιανούς, ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς φυλακὴν. Μωαμεθανός τις, προσελθὼν ἐν καιρῷ νυκτὸς πρὸς τὸν ἐν τῇ φυλακῇ ὄντα Πατριάρχην, εἶπεν αὐτῷ· μάλιστα νὰ σοι δώσω ὁδηγίαν, τίνι τρόπῳ σὺ τε καὶ οἱ περὶ σέ, ὡς καὶ ἡ στέγη τοῦ Ναοῦ, δύνανται μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ νὰ σωθῶσι· πλὴν ὑποσχέθητί μοι ὅτι εἰς τὰ τέκνα μου καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους μου, ἕως οὗ νὰ ἐξαλειφθῇ ἡ γενεά μου, θέλεις δίδει κατ' ἔτος χίλια φλωρία. Ὁ Πατριάρχης Θωμᾶς ὑπεσχέθη αὐτῷ ὅ,τι ἂν ἐζήτησε· τότε λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Μωαμεθανός· ὅταν θὰ σὲ προσκαλέσουν, καὶ θὰ φέρουν μάρτυρας κατὰ σοῦ, εἰπὲ πρὸς τὸν ἡγεμόνα· εἶναι ἀληθές, ὡ ἡγεμὼν, ὅτι ἐπεσκεύασα ἐν μέρος τοῦ τρούλλου, τὸ ὅποιον ἔχρηζεν ἐπισκευῆς· οὐδὲν ὅμως προσέθηκα περιπλέον· οἱ δὲ μαρτυροῦντες ὅτι ἡ στέγη ἦν πρότερον χαμηλοτέρα ἢς ἐρωτηθῶσι πόσον μέγεθος καὶ ὕψος εἶχε πρότερον ὁ τρούλλος καὶ πόσον νῦν, ἵνα καταλάβῃς, ὡ ἡγεμὼν, ἐκ τῆς μαρτυρίας αὐτῶν τὴν διαφορὰν. Καὶ δὴ τὴν ἐπαύριον, προσκληθεὶς ὁ Πατριάρχης παρὰ τῷ Ὁδεηδουλλάχ ἵνα ἀπολογηθῇ, εἶπεν ὅσα συνεβούλευσεν αὐτῷ ὁ Μωαμεθανός· οἱ δὲ κατήγοροι αὐτοῦ, μὴ γινώσκοντες τί ν' ἀποκριθῶσι, καὶ ζητήσαντες καιρὸν νὰ σκεφθῶσι, ἀνεχώρησαν κατησχυμένοι· καὶ οὕτως ἡ μὲν δίκη ἐλαβε πέρας, ὁ δὲ Πατριάρχης ἐπέστρεφεν εἰς τὰ ἴδια χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος. Ὁ Πατριάρχης ἐμέτρησεν ἀμέσως εἰς τὸν καλὸν Μωαμεθανὸν τὰ χίλια φλωρία, καὶ ἐξηκολούθει εἰς τὸ ἐξῆς χορηγῶν ἐτησίως τὸ ποσὸν τοῦτο εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ¹⁾. Ἡ μικρὰ αὕτη ἐπισκευή, ἣτις ἐγένετο μετὰ τοῦ 813 καὶ τοῦ 820, περιωρίσθη εἰς μόνον τὸν τρούλλον. Συντομωτάτην περιγραφὴν τοῦ Ναοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἔχομεν τὴν τοῦ Βερνάρδου, ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι ὁ Ναὸς ἦν ὁ αὐτός, οἶος καὶ ἐπὶ Ἀρκούλου. Ὁ Βερνάρδος γράφει ὅτι ὑπῆρχον τέσσαρες ἐκκλησίαι, καίτοι κατὰ τὴν περιγραφὴν μιᾶς ἐκαστῆς λησμονῶν τὴν τρίτην ἀναφέρει μόνον τρεῖς· «ἡ μία

τῶν ἐκκλησιῶν, λέγει, ἔκειτο πρὸς δυσμὰς, εἶχεν ἐννέα κίονας καὶ ἐμπεριελάμβανεν ἐν τῷ μέσῳ τὸ ἱερὸν μνημεῖον· ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς, ἐξ ὧν ἡ μὲν μία ἐκαλεῖτο Γολγοθᾶς, ἡ δὲ ἄλλη Βασιλικὴ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου. Μεταξὺ τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν ὑπῆρχε τόπος τις ἀνοικτός, παράδεισος καλούμενος, οὗτινος οἱ τοῖχοι ἡστραπτον ἐκ τοῦ χρυσοῦ, τὸ δὲ ἔδαφος ἦν ἐστρωμένον μὲ πολύτιμα μάρμαρα.

Ἐν ἔτει 934, ἐπὶ τοῦ Καλίου Ἐρ Ραδὶ πιλλάχ, καὶ ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Νικολάου, τῇ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα, ἐφορμήσαντες οἱ Σαρακηνοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἀναστάσεως, κατέκαυσαν πρῶτον τὰ μεσημβρινὰ αὐτοῦ μέρη, ἔπειτα ἔρριψαν πῦρ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Γολγοθᾶν καὶ τὸ πανάγιον Μνῆμα. Ἀλλ' ἡ καταστροφὴ ἦν μερικὴ· ὁ δὲ Καλὶφης, μαθὼν τὰ γεγνημένα διὰ παραστάσεων τῶν Χριστιανῶν, ὠργίσθη κατὰ τῶν κακούργησάντων Σαρακηνῶν, καὶ ἀμέσως διέταξε τὸν ἀνακαινισμὸν τῶν καταστραφέντων, ὃν μετ' οὗ πολὺ οἱ εὐτελεῖς ἀπεπεράτωσαν²⁾.

Τῷ 969, ἐξαγριωθέντες οἱ Μωαμεθανοὶ ἐκ τῆς κατὰ τῶν Καλιφῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Παλαιστίνης ἐκστρατείας τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρου τοῦ Φωκά (ὅρ. σελ. 147) ἐπέπεσον κατὰ τοῦ θείου Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, καὶ τὸν μὲν ἐπὶ τοῦ ζωοδόχου Τάφου τρούλλον κατέκαυσαν, τὰ δὲ ἐν τῷ Ναῷ εὐρεθέντα κειμήλια ἤρπασαν, καὶ τὸν Πατριάρχην τῶν Ἱεροσολύμων Ἰωάννην τὸν Δ'· κατηγορήσαντες ἐπὶ συνεννοήσει μετὰ τῶν βυζαντινῶν παρέδωκαν εἰς τὰς φλόγας. Τὴν αὐτὴν τύχην ὑπέστησαν καὶ πολλοὶ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησιαῖ³⁾.

§ 4. X

Καταστροφὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ὑπὸ τοῦ Καλίου Χάκεμ π'ι Ἀμριλλάχ καὶ ἀνοικοδόμησις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροποῦλου, Μιχαήλ τοῦ Παφλαγῶτος, καὶ ἰδίως Κωνσταντίνου τοῦ Μορομάχου

1010—1048.

Τῷ 995 ἀναβαίνει εἰς τὸν τῆς Αἰγύπτου Θρόνον ὁ Χάκεμ π'ι Ἀμριλλάχ, τρίτος ἐκ τῶν Φατιμιδῶν Καλὶφης καὶ ἐκ μητρὸς Χριστιανῆς καταγόμενος. Ὁ παράβολος οὗτος ἀνὴρ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς δεσποτείας του ἐφιλοτιμήθη νὰ ἐξασκήσῃ πᾶν εἶδος τυραννίας καὶ φανατισμοῦ. Ἀμφίβολος ὢν πάντοτε εἰς τοὺς σκοπούς του, ἐταλαντεύετο μετὰ ὧν τῶν θρησκειῶν, καὶ ὅτε μὲν ἐπροστάτευεν, ὅτε δὲ κατεδίωκε τὸν Χριστιανισμὸν, μὴ

¹⁾ Εὐτυχ. ἀραβ. χρονογρ. 2,423.—LeQuien or. christ. III, 363.

²⁾ Εὐτυχ. ἀραβ. χρονογρ. 2,528.

³⁾ Guill Tyr. I, 4. Alberic παρὰ τῷ LeQuien III, 406.

σεβόμενος μήτε τὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων τοῦ μήτε τοὺς νόμους, οὓς αὐτὸς ἐξέδωκε. Ὅτι ἀπεφάσιζε τὸ ἐσπέρας, μετέβαλλε τὴν ἐπισύσαν, καὶ οὕτω πανταχοῦ διέσπειρε σύγχυσιν καὶ ἀταξίαν. Ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἰσχύος τοῦ κατήντησε νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἦτον θεός, ἡ δὲ φρίκη, ἣν ἐνέπνεεν, ἠνάγκασε πολλοὺς νὰ τὸν λατρεύσιν· ἀνήγειραν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ θυσιαστήρια, καὶ δεκαεῖς χιλιάδες ἐκ τῶν ὑπηκόων τοῦ προσεκύνουν αὐτὸν ὡς βασιλέα τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ζώντων.

Ὁ Χάκεμ περιεφρόνει μὲν τὸν Μωάμεθ, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ καταδιώξῃ τοὺς Μωαμεθανούς, πολυπληθεῖς ὄντας ἐν τῷ κράτει του· ἐστρεψε λοιπὸν τὴν λύσσαν τοῦ κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Τὸ αἷμα τῶν Χριστιανῶν ἐβρέυσεν ἄφθονον ἐν ὅλῃ τῇ Αἰγύπτῳ καὶ τῇ Παλαιστίνῃ· ἡ δὲ σταθερότης αὐτῶν, ἀντὶ νὰ μετριάσῃ, τοὺνναντίον ἤρξαντο τὸ μῖσος τῶν κατακτητῶν των. Οἱ λόγγοι, οἵτινες ἐν τῇ δικαίᾳ αὐτῶν ὀργῇ διέφευγον ἐκ τοῦ στόματός των, καὶ αὐταὶ αἱ δεήσεις, ἃς ἀπηθύονον πρὸς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν ὑπὲρ τῆς καταπαύσεως τῶν δεινῶν των, ἐλογίζοντο ὡς στάσις καὶ διὰ τοῦτο ἐπολλαπλασιάζοντο οἱ διωγμοὶ των. Ὁ Χάκεμ ἠνάγκασε τοὺς Χριστιανούς νὰ φέρωσι σταυρὸν ξύλινον ζυγίζοντα ὑπὲρ τὴν μίαν ὀκτῶν, ὃ δὲ παραβαίνων τὴν διαταγὴν ταύτην ἐτιμωρεῖτο δι' ἐξορίας ἢ διὰ θανάτου.

Ἐἶναι ἀδύνατον, γράφει ὁ Ἐπίσκοπος Τύρου Γαυλιέλμος, νὰ ἐκθέσῃ τις ὅλα τὰ εἶδη τῶν καταδιωγμῶν, οὓς ὑπέστησαν τότε οἱ πιστοί. Εἰς τῶν λυσσωδεστέρων ἐχθρῶν τῶν Χριστιανῶν, ἵνα ἐρεθίσῃ πλειότερον τὸ μῖσος τῶν καταδιωκτῶν των, ἐβρέψεν ἐν καιρῷ νυκτὸς πτώμα κυνὸς εἰς ἓν ἐκ τῶν μεγαλητέρων τζαμιῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ. Οἱ πρῶτοι ἐλθόντες κατὰ τὴν πρωϊνὴν προσευχὴν ἔφριξαν ἰδόντες τὴν βεβήλωσιν ταύτην, καὶ ἀμέσως ἀπειλητικαὶ κραυγαὶ ἀντήχησαν εἰς ὅλην τὴν πόλιν. Ὁ ὄχλος συνῆλθε πέριξ τοῦ τζαμιῦ καὶ κατακραυγάζων κατὰ τῶν Χριστιανῶν ὡς πρωταιτίων τῆς βεβήλώσεως ταύτης, ὥμοσεν ὅτι θέλει ἀποπλύνει δι' αἵματος τὴν πρὸς τὸν Μωάμεθ ταύτην ὕβριν. Ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ ἐμελλον ἤδη νὰ γίνωσι θύματα τῆς τῶν Μωαμεθανῶν ἐκδικήσεως· ἀλλ' ἐν ᾧ προπαρεσκευάζοντο εἰς τὸν θάνατον, νεανίας τις, οὗτινος τὸ ὄνομα δὲν διέσωσεν ἡμῖν ἡ ἱστορία, ἐμφανίζεται πρὸς αὐτοὺς καὶ λέγει· τὸ μεγαλύτερον δυστύχημα, ὑπερμέλλει νὰ συμβῇ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην εἶναι ὅτι ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως θὰ παραδοθῇ εἰς καταστροφὴν. Τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος διδάσκει ἡμᾶς ὅτι ὁ εἰς ὀφείλει νὰ θυσιασθῇ ὑπὲρ τῆς τῶν ὅλων σωτηρίας. Ὑποσχέθητέ μοι ὅτι κατ' ἔτος θὰ μνημονεύητε μετ' εὐλογιῶν τὸ ὄνομά μου, ὅτι θὰ τιμᾶτε πάντοτε τὴν οἰκογένειάν μου, καὶ ἐγὼ διὰ τῆς θείας βοηθείας θ' ἀναγκαιώσω τὸν θάνατον, ὅστις ἐπαπειλεῖ ὅλον τὸ χριστιανικὸν τῆς

πόλεως πλήρωμα. Οἱ Χριστιανοὶ ἀπεδέξαντο τὴν θυσίαν τοῦ γενναίου τούτου μάρτυρος τῆς ἀνθρωπότητος· καὶ ὑπεσχέθησαν μεθ' ὅρκου ὅτι θὰ μνημονεύωσι κατ' ἔτος τὸ ὄνομά του. Διὰ νὰ τιμῇσιν δὲ τὴν γενεάν του, ἀπεφάσισαν τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἵνα εἰς τὰς ἐτησίους λιτανείας τοῦ Πάσχα ἕκαστος τῶν συγγενῶν τοῦ φέρῃ μεταξὺ τῶν βαλοφόρων ἐν δένδρον ἐλαίας. Τούτων γενομένων, ὁ νεανίας μετέβη πρὸς τοὺς κριτὰς καὶ ὡμολόγησεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἐβρέψε τὸν νεκρὸν κύνα εἰς τὸ τζαμίον. Ἀμέσως παραδίδεται εἰς χεῖρας τοῦ δημίου, καὶ οἱ Χριστιανοὶ σώζονται ἀπὸ τῆς γενικῆς σφαγῆς.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ὁ κατὰ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας διωγμὸς δὲν ἐκόπασεν· ἀπασαὶ αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ ἀπηγορεύθησαν, καὶ αἱ πλείεσται τῶν ἐκκλησιῶν μετεβλήθησαν εἰς σταύλους. Ἀλλ' ἡ κυριωτέρα προσοχὴ τοῦ Χάκεμ ἐστράφη εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ὅστις ἀπὸ τοσούτων ἤδη αἰώνων ἐφείλκυσε τὸν σεβασμὸν ὅλου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, καὶ χάριν τοῦ ὁποίου μυριάδες Χριστιανῶν συνέβρεον κατ' ἔτος πανταχόθεν εἰς Ἱερουσόλυμα. Τὸ τέρας τοῦτο πάσης κακίας, μαθὼν ἀφ' ἑνὸς πᾶς περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ διαδοθείσας ἐν Εὐρώπῃ φήμας καὶ τὴν συγκρότησιν σταυροφοριῶν, θέλον δ' ἀφ' ἑτέρου ν' ἀρῇ πᾶσαν ὑποψίαν περὶ τῆς Χριστιανικῆς καταγωγῆς του καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν ἐπενεργείας τῆς μητρὸς του, ἀπεφάσισε νὰ ἐξοντώσῃ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς τὸ θεῖον ἐκεῖνο Μνημεῖον, ὑπὲρ πρὸ δέκα ἡδὴ αἰώνων ἀπετέλει τὸ κλέος καὶ τὴν παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς σημασίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ¹⁾. Καὶ δὴ

¹⁾ Τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν καταφορὰν τοῦ Χάκεμ αἰτιολογοῦσιν οἱ ἱστορικοὶ διαφοροτρόπως. Κατὰ τι χειρόγραφον ἐπιγραφόμενον *Αντιρωτομαχικά*, ὁ Χάκεμ διέταξε τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναοῦ, παρακινήθεῖς ἐκ τῆς ἐξῆς αἰτίας· «πορευόμενος ὁ Καλὶφης διὰ πόλεμον εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐκεῖ αἰχμαλωτίσας τὸν υἱὸν ἐνὸς αὐθέντου Χριστιανοῦ, τὸν ἔστειλε πρὸς τὸ παρὸν τῷ τότε Πατριάρχῃ πρὸς φύλαξιν, καὶ οὗτος τὸν ἐφυγάδευσε διὰ τὸ ὁμογενὲς καὶ ὁμόθρησκον. Ἐν ᾧ ὑπέστρεφεν ὁ Χάκεμ, ἀπαντᾷ τὸν νέον καὶ πάλιν ὑποπίπτει εἰς χεῖρας του· διὸ καὶ ἐλθὼν εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ ψεύστην ἀπαθεῖξας τὸν Πατριάρχην, κατομνύοντα ὅτι ὁ νέος ἀπέθανε, καθὼς καὶ ὅλοι του αἱ συλλειτουργοὶ καὶ καλόγηροι, ἀποθηριωθεῖς εἰς θυμὸν, τὸν μὲν Πατριάρχην ἀπεκεφάλισεν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀσπλάχνως ἐθύλισεν, καὶ τὰς γλώσσας των ἐκοψεν, καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐπυρπόλησεν, καὶ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σκευὴ διεκώμισεν καὶ διήρπασεν. Δὲν εὐσπλαγγνίσθη μήτε τὸν Ἀλεξανδρείας Διονύσιον θεῖον τοῦ ὄντα ἀπὸ μητρὸς, καὶ καθ' ὁδὸν πορευόμενος εἰς Αἴγυπτον, ὅσας ἀπῆντα ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, τὰ ἠφάνιζε, καὶ τοὺς καλογάρους ἐγλωσσόθρεν» (βλ. Ἱερουσαλὴμ. Γρηγορ. Παλαμᾶ σελ. 106'). Κατὰ δὲ τὸν Γλάβερν. «Οἱ ἐν Ὀρλεάνῃ τῆς Γαλλίας Ἰουδαῖοι δωροδοκήσαντες μοναστηριακόν τινα ὑπηρέτην ἀπέστειλαν αὐτὸν μετ' ἐπιστολῆς γράζου-

τῷ 1010 ἐκδίδοι διάταγμα, δι' οὗ ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καταδικάζεται εἰς παντελὴ καταστροφὴν. Ἀγρία καὶ φανατικὰ στίφη εἰσβάλλουσιν εἰς αὐτὸν καὶ ἤρξαντο νὰ κρημνίσωσι καὶ νὰ συντρίβωσι πᾶν ὅ,τι προσπάθειαι τοσούτων αἰώνων παρήγαγον· αἱ τέσσαρες ἐκκλησίαι αἱ ἀποτελοῦσαι τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως μεταβάλλονται εἰς ἐρείπια· τὰ πολύτιμα μάρμαρα, ἅτινα ἐκόσμουσαν αὐτάς, κατασυντρίβονται· τὰ χρυσὰ καὶ ἀργυρὰ κειμήλια διαρπαζονται καὶ οἱ ἐν αὐτῷ ἱερεῖς κατασφάζονται· τὸ θείωτατον Μνῆμα ἀπογυμνοῦται ἀφ' ὧν τῶν κοσμημάτων του, καὶ ἐν τῇ μανίᾳ τῶν οἱ Σαρακηνοὶ προσπαθοῦσι νὰ διαπραξῶσι κακούργημα, ὅπερ οὐδ' αὐτοὶ οἱ Πέρσαι ἐπὶ Χοσρῶου διέπραξαν. Σκοποῦντες νὰ μὴν ἐγκαταλείψωσιν οὐδὲ ἕχνης αὐτοῦ, συνεισέφευσαν ἐπ' αὐτοῦ ἀπειράριθμα ξύλα καὶ ἐδάσαν πῦρ εἰς αὐτὰ, ὅπως μεταβληθῇ εἰς ἄσβεστον· ἀλλὰ, κατὰ τινος μὲν, διὰ τῆς μεσιτείας τῆς μητρὸς τοῦ Καλίου ἐσβέσθη τὸ πῦρ, κατ' ἄλλους δὲ, ὁ βράχος τοῦ Θεοῦ ἄντρου, ἀντιστάς εἰς τὸ φοβερόν, πῦρ, ἔμεινεν ὡς ἦν καὶ πρότερον. Συλλαβόντες δὲ τὸν Πατριάρχην ἐξώρυσαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ καὶ ἀπέστειλαν αὐτὸν αἰχμαλώτῳ εἰς Κάϊρον. Εἰς δὲ τῶν Σαρακηνῶν πρὸς ἐμπαιγμὸν τῶν Χριστιανῶν καὶ πρὸς ἀντεκδικησιν, λαβὼν τὸ πτώμα κυνός, ἔρριπεν αὐτὸ ἐντὸς τοῦ κατερειπωθέντος Ναοῦ· ποινὴ δὲ θανάτου ὠρίσθη κατὰ τοῦ τολμήσαντος νὰ ἐκβάλῃ αὐτό. Διευθυντὴς δὲ τῆς καταστρεπτικῆς ταύτης σκηνῆς διωρίσθη ὁ τῆς Ἰεμέλης Διοικητής¹⁾.

Ἡ δευτέρα αὕτη καταστροφή τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστά-

μένης ἐθαῖστί πρὸς τὸν Καλὶφον λέγοντες ὅτι, ἐὰν μὴ καταστρέψῃ ὅσον τάχιστα τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Τάφου, οἱ Χριστιανοὶ θὰ κυριεύσωσι τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ θὰ ἐκβάλωσιν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς. Ὁ Καλὶφς ἀκούσας ταῦτα ἐξεμάνη κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἀμέσως διέταξε νὰ καταδαφισθῶσιν αἱ Ἐκκλησίαι τῶν (Quaresm. II, p. 366.). Ὁ δὲ ἱστορικὸς Ἀβουλφαράτζ ἐκτίθησι τὴν αἰτίαν οὕτως· «ὁ αἴτιος, λέγει, τοῦ καταδιωγμοῦ, ὃν ἐκίνησεν ὁ Χάκεμ, ἦν ἐχθρότης τῶν Χριστιανῶν, ὥστε ἐδιταγῆθη αὐτῷ ὅτι, ὅτε οἱ Χριστιανοὶ συνήρχοντο ἐν τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις Ναῷ ἵνα ἐορτάσωσι τὸ Πάσχα, οἱ Κανδηλάπται τῆς Ἐκκλησίας μεταχειριζόμενοι τέχνασμά τι ἤλειπον βαλασμελαίῳ τὴν σιδηρὰν ἄλυσον, ἐφ' ἧς ἐκρέματο ἡ ἐπὶ τοῦ Τάφου τοῦ Χριστοῦ λυχνία. Ὁ Ἀραβὶς ἐπιστάτης, σφραγίζων τὴν θύραν τοῦ Τάφου, ἴδετε πῦρ ἐκ τῆς στέγης εἰς τὴν ἄκραν τῆς σιδηρᾶς ἄλυσου· τὸ πῦρ κατέβαινεν ἀμέσως μέχρι τῆς θύραλίδος καὶ ἤναπτεν αὐτήν. Τότε οἱ πάντες ἐκραζον κλαίοντες «Κόρις ἐλέησον», ὥσαντι ἐβλεπον τὸ πῦρ καταβαίνον ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τοῦ Τάφου καὶ οὕτως ἐμίσχοντο ἐν τῇ πίστει. (Ἀβουλφαράτζ Χρονικ. Συριακ. σελ. 215 καὶ 216 τῆς λατινικ. μεταφράσεως.)

¹⁾ Ὁρ. Κεδρην. Or. Christian. III. 460.

σεως προῦξένησεν ἀλγεινοτάτην ἐντύπωσιν παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, καὶ ἅπαντες ἐχυσαν πικρότατα δάκρυα ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τούτῳ. Κατὰ τὸν Ἀραβικὸν ἱστορικὸν Ἐλμακίν²⁾ καὶ αὐτὸς ὁ Χάκεμ μετεμελήθη καὶ ἐπέτρεψε τοῖς Χριστιανοῖς ὅπως ἀνοικοδομήσωσι τὰς ἐκκλησίας τῶν. Τὴν μετὰμειλιαν ταύτην τινὲς μὲν ἀποδίδουσιν εἰς τὴν ἐπενέργειαν τῆς μητρὸς του, τινὲς δὲ εἰς τὸν ἄστατον χαρακτῆρά του, ὅπερ καὶ πιθανώτερον. Ἐν τούτοις ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως διέτελει κατηρειπωμένος, τὸ μὲν διὰ τὴν πρὸς ἀνοικοδομήσιν αὐτοῦ ἀπαιτουμένην ὑπέρογκον δαπάνην, τὸ δὲ διότι οἱ Χριστιανοὶ ἐφάβουντο τὸ παλίμβουλόν τοῦ Χάκεμ, μικρὰ δὲ μόνον ἐπανορθώσεις ἐγένοντο.

Ἀλλὰ τῷ 1028, ἀποθανόντος τοῦ Χάκεμ, διαδέχεται αὐτὸν εἰς τὸν τῆς Καλιζείας Θρόνον ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀχγερ. Ὁ τότε Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ῥωμανὸς ὁ Ἀργυρόπουλος, πέμψας πρὸς αὐτὸν πρεσβευτάς, ἐμεσίτευσεν ὑπὲρ τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐπιτυχῶν τοῦ ποθουμένου ἀπέστειλε χρήματα καὶ κτίστας, ὅπως ἀνοικοδομήσωσιν αὐτὸν περικαλλῶς καὶ βασιλικῶς· ἀλλὰ καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ θανάτου, δὲν ἤξιώθη νὰ ἴδῃ ἀποπερατωμένον τὸ ἔργον. Οἱ μετ' αὐτὸν αὐτοκράτορες, Μιχαὴλ ὁ Παφλαγίων καὶ ἰδίως Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν ἀνοικοδομήσιν. Ὁ τὸν Ἀχγερ διαδεξάμενος Καλέρης Μουστάνζαρ, ἀποστείλας πρὸς Κωνσταντῖνον τὸν Μονομάχον πρεσβευτάς, ἐξητήσατο παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπελευθέρωσιν πεντακισχιλίων αἰχμαλώτων Μωαμεθανῶν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ ἐργασθῶσιν εἰς τὴν ἀνοικοδομήσιν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ Αὐτοκράτωρ συγκατετέθη εἰς τοῦτο, καὶ οἱ πεντακισχιλιοὶ Μωαμεθανοὶ φθάσαντες εἰς Ἱεροσόλυμα ἤρξαντο τῆς ἐργασίας³⁾· ταυτοχρόνως δ' ἀπέστειλεν ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ὑπέρογκα χρηματικά ποσά· καὶ οὕτω μετ' οὐ πολὺ ἔλαβε πέρας καὶ ἡ δευτέρα αὕτη ἀνοικοδομήσις, ἥτις ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ 1024 καὶ διακοπεῖσα ἐν τῷ μεταξύ ἀπεπερατώθη τῷ 1048.

Τὸν δεύτερον ἤδη ἀνοικοδομηθέντα ναὸν περιέγραφαν λεπτομερῶς δύο περιηγηταί, ὁ τῷ 1102 τὴν ἁγίαν Γῆν ἐπισκεψάμενος Ἀγγλὸς Μοναχὸς Σαβοῦλφος καὶ ὁ ἐνδεκα ἔτη μετ' αὐτὸν εἰς τὰ αὐτόθι ἐλθὼν Ὁύσσης Ἡγούμενος Δανιὴλ. Ἀμφοτέρως τὰς περιγραφὰς ταύτας ὡς πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον ἐχούσας μεταφέρωμεν ἐνταῦθα.

²⁾ Ὁρ. σελ. 148. στήρ. 4.

³⁾ Munk, Palestine, p. 617. ὁρ. καὶ ἐμπροσθεν σελ. 148, ἐνθα κατὰ λάθος ἀντὶ Μουστάνζαρ ἔγραψεν Μουσταίμ.

§ Β.

Περιγραφή τοῦ δευτέρου ἤδη ἀνοικοδομηθέντος ναοῦ
τῆς Ἀναστάσεως ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου Μοραχού
Σαϊβούλφου ἐν ἔτει 1102.

« Ἡ εἰσοδος τῆς Ἱερουσαλὴμ κεῖται πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τὸν πύργον τοῦ βασιλέως Δαβὶδ διὰ τῆς πύλης τῆς λεγομένης τοῦ Δαβὶδ. Ἐντεῦθεν μεταβαίνει τις εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Τάφου, ἢ εἰς τὸ Μαρτύριον, οὐχὶ διότι αἱ ὁδοὶ ἀγούσιν εἰς ταύτην, ἀλλὰ διότι εἶναι ἡ περιφανέστερα ὄλων τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐκκλησίας ταύτης εἶναι ὁ ἅγιος Τάφος, περικυκλωμένος καὶ κεκαλυμμένος ὑπὸ τοίχου ἰσχυροτάτου, ὥπως μὴ ἡ βροχὴ εἰσέρχεται εἰς τὸ θεῖον Μνημεῖον, ἐπειδὴ ἡ ἐκκλησία ἀνωθεν εἶναι ἀνοικτή ».

« Ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Τάφου βλέπει τις πολλοὺς ἁγίους τόπους, τούτεστι τὴν Φυλακὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατὰ τὴν τῶν Ἀσσυρίων (ἐντοπίων) παράδοσιν ὁ Κύριος ἡμῶν ἐφυλακίσθη μετὰ τὴν προδοσίαν· μικρὸν περαιτέρω εἶναι ὁ τόπος, ὁποῦ εὗρέθη ὁ τίμιος Σταυρὸς, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι σταυροί, καὶ ὅπου βραδύτερον ἐκκοδομήθη, πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης Ἑλένης, μεγάλη ἐκκλησία, ἥτις ἀπὸ πολλοῦ κατεστράφη ὑπὸ τῶν Ἑθνικῶν. Ὀλίγον τι κατωτέρω καὶ οὐ μακρὰν τῆς φυλακῆς βλέπομεν ἓνα κίονα ἐκ μαρμάρου, ἐν ᾧ ὁ Κύριος ἡμῶν ἦν δεδεμένος ἐν τῷ Πραιτωρίῳ, καθ' ὃν καιρὸν ἐφραγγέλουσιν αὐτὸν σκληρῶς. Ἐγγὺς τοῦ τόπου τούτου εἶναι τὸ μέρος, ὅπου οἱ στρατιῶται ἐγύμνωσαν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἱματίων του, ἐνέδυσαν αὐτὸν πορφύραν, ἐστεφάνωσαν αὐτὸν δι' ἀκανθίνου στεφάνου καὶ διμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βάλλοντες κληῖρον ».

« Μετὰ ταῦτα ἀναβαίνει τις εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κρανίου, ὅπου ὁ Πατριάρχης Ἀβραάμ, ἀνεγείρας θυσιαστήριον, ἐθυσίασε κατὰ θεῖαν προσταγὴν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, καὶ ὅπου βραδύτερον ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐτινος ἦν ἡ εἰκὼν, προσήνεχθη θυσία εἰς τὸν Πατέρα αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας. Αὐτὸς ὁ βράχος μαρτυρεῖ περὶ τοῦ πάθους, σχισθεὶς παρὰ τὴν ὁπὴν, ἐνθα ἐνεπάγη ὁ σταυρός· εἶδοι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ, χωρὶς νὰ σχισθῇ, τὸν θάνατον τοῦ δημιουργοῦ του, ὡς γέγραπται « καὶ αἱ πέτραι ἐσχίσθησαν ». Ὑποκάτωθεν τούτου εἶναι ὁ τόπος ὁ καλούμενος Γολγοθᾶς, ἐνθα λέγεται ὅτι ὁ Ἀδὰμ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν διὰ τοῦ ἐκ τῶν πληγῶν τοῦ Σωτῆρος ρέυσαντος αἵματος, ὡς γέγραπται « καὶ σώματα τῶν κεκοιμημένων Ἀγίων ἠγέρθη ». Ἀλλ' ἀναγινώσκομεν παρὰ τῷ ἁγίῳ Λαύρουστίνῳ ὅτι ὁ Ἀδὰμ ἐνεταφιάσθη ἐν Χερβῶνι, ὅπου βραδύτερον ἐνεταφιάσθησαν οἱ τρεῖς Πατριάρχαι μετὰ τῶν γυναικῶν των, οἷον ὁ Ἀβραάμ μετὰ τῆς Σάρρας, ὁ Ἰσαὰκ μετὰ τῆς Ρεβέκκας, ὁ Ἰακώβ μετὰ τῆς Λείας, καὶ ὁ

ποῦ κεῖνται τὰ ὁσὰ τοῦ Ἰωσήφ μετενεχθέντα ἐξ Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. Ἐγγὺς τοῦ Γολγοθᾶ εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Μαρίας, ὅπου τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἀποκαθελώθεν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἐκηδεύθη. Κατὰ τὴν ἄκρην τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Τάφου, ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τοίχῳ, οὐ μακρὰν τοῦ Γολγοθᾶ εἶναι ὁ τόπος ὁ καλούμενος πυξίς, ὅπου ὁ Κύριος ἰδιοχείρως ἔδειξε τὸν ὁμφαλὸν τοῦ κόσμου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ψαλμῶδου « ὁ δὲ Θεὸς βασιλεὺς πρὸ αἰώνων εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς »· ἀλλ' ἕτεροι λέγουσιν, ὅτι ἐνταῦθα ἐφάνη ὁ Κύριος κατὰ πρῶτον τῇ Μαγδαληνῇ Μαρίᾳ, ὅτε αὕτη ὀρηνοῦσα ἐζήτηε αὐτὸν καὶ ἐξέλαβεν αὐτὸν ὡς κηπουρὸν, καθὼς ἱστορεῖ τὸ Εὐαγγέλιον ».

« Τὰ ἁγιώτατα ταῦτα παρεκκλησία κεῖνται ἐν τῷ αὐθρίῳ τοῦ ἁγίου Τάφου πρὸς ἀνατολάς. Ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν εἰς τὰς πλευράς τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχουσι δύο ὡραιόταται ἐκκλησίαι, ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ὡς οὗτοι οἱ δύο μάρτυρες τοῦ πάθους ἴσταντο παρὰ τὸν σταυρὸν. Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ παρεκκλησίου τῆς Παναγίας ὑπάρχει ἔξωθεν μία εἰκὼν τῆς Θεοτόκου· αὕτη διὰ θαύματος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὠμίλησε πρὸς τὴν Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν καὶ ἐπαρηγόρησεν αὐτήν, ὅτε αὕτη μετὰ συντετριμμένης καρδίας ἐπεκαλεῖτο τὴν βοήθειαν τῆς Παρθένου, τῆς ὁποίας ἡ εἰκὼν ἔκειτο ἐνώπιόν της, ὡς ἐκτίθεται τοῦτο ἐν τῷ βίῳ της. Πρὸς τὸ ἕτερον μέρος τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου εἶναι ἐκκλησία ὡραιότατή τῆς ἁγίας Τριάδος, ἐν ἣ κεῖται τὸ βαπτιστήριον. Παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, τοῦ πρώτου Ἱεράρχου τῶν Ἱεροσολύμων. Ἡ διάταξις τῶν πυλῶν τῶν ἐκκλησιῶν τούτων εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἰστάμενός τις ἐν τῇ τελευταίᾳ βλέπει διὰ μιᾶς καὶ τὰς πέντε ».

« Πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Τάφου εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς καλουμένης Λατίνας, διότι ἐν αὐτῇ οἱ μοναχοὶ ἐκτελοῦσι τὴν λειτουργίαν λατινιστί. Οἱ Ἀσσύριοι (=οἱ ἐντόπιοι) λέγουσιν ὅτι ἐν καιρῷ τῆς σταυρώσεως ἡ Θεοτόκος ἴστατο ἐκεῖ, ὅπου κεῖται τὸ θυσιαστήριον τῆς ἐκκλησίας ταύτης. Παρὰ τὴν ἐκκλησίαν ταύτην ὑπάρχει ἑτέρα ἐκκλησία τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς καλουμένης μικρᾶς, ὅπου κατοικοῦσι μοναχοί. Παρὰ ταύτην εἶναι ἐν νοσοκομείῳ ἀνῆκον εἰς ἐν μέγα μοναστήριον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ ».

Ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Σαϊβούλφου βλέπομεν ὅτι κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἀνοικοδόμησιν ὁ Ναὸς ὑπέστη ἀλλοιώσεις τινάς. Καὶ ἐν πρώτοις μανθάνομεν ὅτι εἰς τὰς πλευράς αὐτοῦ ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν προσεκολλήθησαν ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην προσε-

κολλήθησαν ἑτεραί δύο ἐκκλησίαι ἡ τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. Ἐκ τούτων ἀναμφιδότως ἡ μὲν πρώτη, δηλ. ἡ τῆς Θεοτόκου, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ σημερινὸν ἐν τῷ Ναῷ παρεκκλήσιον τῶν Λατίνων (βρ. Κεφ. Ε'). ἡ δευτέρα, ἡ τοῦ Ἰωάννου δηλ. τοῦ Θεολόγου, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων¹⁾ ἡ τρίτη, ἡ τῆς ἁγίας Τριάδος, πρὸς τὴν τῶν Μυροφόρων, καὶ ἡ τετάρτη εἶναι ὁ ἅγιος Ἰάκωβος. Ἡ ἐκκλησία τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ μνημονεύεται ὡς πρὸ πολλοῦ κατεστραμμένη.

Πρῶτος ἐκ τῶν ἀρχαίων περιγηγητῶν ὁ Ζαιδούλφος ἀναφέρει τὴν φυλακὴν τοῦ Χριστοῦ (Κεφ. Ε'. § 13), τὸν κίονα τοῦ ἀκανθίνου Στεφάνου (βρ. Κεφ. Ε'. § 8), «τὸ διεμερίσαντο» (βρ. Κεφ. Ε'. § 10). Παρὰ τὰ παρεκκλήσια ταῦτα ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τῆς αὐλῆς ἐκκιντο, κατὰ τι ἀρχαίον τοῦ Ναοῦ σχέδιον²⁾, αἱ ἀνατολικαὶ πύλαι. Αἱ μερικαὶ Ἐκκλησίαι συνηνοῦντο διὰ τοίχου, ἐνδοθεν τοῦ ὁποῦ ὑπῆρχον στοαί. Μέρος τῶν στοῶν τούτων διασώζεται μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὸ λεγόμενον Ἐπτακάμαρον (βρ. σελ. 200 σημ. 2). Πρὸς μεσημβρίαν ὑπῆρχον αἱ δύο μεγάλαι πύλαι αἱ μέχρι τῆς σήμερον σωζόμεναι, (βρ. Κεφ. Ε'. § 2.) ἐνώπιον δὲ τούτων ἐξηπλοῦτο αὐτὴ ἐκτεινομένη πρὸ τῶν τριῶν ἐκκλησιῶν, οἷον Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, καὶ ἀπολήγουσα εἰς περιστύλιον. Ἐξ ἐκ τῶν βάσεων τῶν κίωνων τοῦ περιστυλίου σώζονται μέχρι τῆς σήμερον.

§ 6.

Περιγραφή τοῦ Ῥώσσου Ἡγουμένου Δανιήλ
τῷ 1113.

Μετὰ τὴν ἐν μέρει ἀσαφῇ καὶ, ὡς νομίζομεν, συγκεχυμένην περιγραφὴν τοῦ Ζαιδούλφου ἴδωμεν καὶ τὴν σαφεστάτην, ἀκριβεστάτην καὶ πληρεστάτην περιγραφὴν τοῦ Ῥώσσου Ἡγουμένου Δανιήλ, τοῦ ἑνδεκα ἔτη μετὰ τὸν Ζαιδούλφον τὴν ἁγίαν Πόλιν ἐπισκεψαμένου.

«Εἰσερχόμενός τις, λέγει οὗτος, εἰς τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ, βλέπει ὁδὸν διήκουσαν διὰ τῆς πόλεως. Ὁδὸς τις πρὸς δεξιὰν φέρει εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων πρὸς ἀριστεράν δὲ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, ὅπου εὐρίσκεται ὁ Τάφος τὸν Κυρίου».

«Ἴδού τίνι τρόπῳ ἐστὶν ἠκοδομημένος ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως. Οὗτος ἔχει σχῆμα στρογγύλον. Ἐνταῦθα

διακρίνονται δώδεκα μονόλιθοι στηλαὶ καὶ ἑξ τετράγωνοι, ἔχει δὲ ὀάπεδον ἐξ ἀρίστου μαρμάρου καὶ ἑξ θύρας. Τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ Ναοῦ ἐστὶ κεκοσμημένον ὑπὸ δέκα καὶ ἑξ στηλῶν, ὅπου ὑπὸ τὴν στέγην φαίνονται εἰκόνες ἐκ μωσαϊκοῦ, παριστῶσαι ὁρθοὺς τοὺς Προφῆτας ὡσεὶ ζῶντας. Ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ὑπάρχει ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ἐκ μωσαϊκοῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου ὑπάρχει γεγραμμένη ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος, καὶ εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον ὑπάρχει εἰκὼν ἐκ μωσαϊκοῦ παριστῶσα τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος. Τὰ δύο μέρη τοῦ θυσιαστηρίου κατέχονται ὑπὸ τῆς εἰκόνος τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἐπίσης ἐκ μωσαϊκοῦ. Ὁ θόλος τῆς ἐκκλησίας οὐκ ἐστὶν ἐντελὴς μέχρι τέλους ἐκ πέτρας, ἀλλὰ συνίσταται ἐκ δοκῶν καὶ κατειργασμένων ξύλων. Ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς οὐδὲν ὑπάρχει ἐσκεπασμένος».

«ὑπὸ τοῦτον τὸν ἀνοικτὸν θόλον εὐρίσκεται ὁ Τάφος τοῦ Κυρίου ἡμῶν ὡς ἐφεξῆς. Μικρὸν σπηλαίον ἐστὶ λελαξευμένον εἰς πέτραν. Ἡ εἰσόδος αὐτοῦ ἐστὶ μικρά, ὥστε γονυπετῶν τις δύναται εἰσελθεῖν. Ἐσωτερικῶς δὲ τὸ σπηλαίον, ὑπάρχον στρογγύλον, τεσσάρων πήχεων τὸ πλάτος καὶ τεσσάρων τὸ μῆκος, ἔχει ὕψος ἀνθρώπου μικροῦ ἔχοντος τὸ ἀνάστημα. Εἰσερχόμενός τις εἰς τὸ σπηλαίον διὰ ταύτης τῆς στενῆς εἰσόδου, πρὸς δεξιὰν μὲν ὁρᾷ θέσιν τινα ὁμοίαν πρὸς βαθμίδα εἰς τὴν πέτραν τοῦ σπηλαίου τούτου λεξαξευμένην, ἐν ᾗ ἐτέθη τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἱερὰ αὕτη θέσις τὴν σήμερον ἐστὶν ἐσκεπασμένη μαρμάρῳ καὶ ἐκ πλαγίων φαίνονται μόνον τρία στρογγύλα θυρίδια, δι' ὧν δυνατόν ἐστι κατοπτεῦσθαι τὴν ἱερὰν πέτραν καὶ φιλεῖσθαι αὐτήν, καὶ τοῦτο πράττουσιν ὅλοι οἱ Χριστιανοί».

«Πέντε μεγάλαι κανδήλαι κρέμονται ἐπὶ τοῦ Τάφου τοῦ Χριστοῦ, καὶ καίουσι δι' ἐλαίου ἡμέραν καὶ νύκτα. Ἡ θέσις αὕτη, ἐφ' ἧς ἐτέθη τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, ἔχει τεσσάρων πήχεων τὸ μῆκος καὶ δύο τὸ πλάτος, τὸ δὲ ὕψος μιᾶς καὶ ἡμισείας».

«Ἐνώπιον τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου εἰς ἀπόστημα τριῶν ποδῶν κεῖται ἡ πέτρα, ἐφ' ἧς ἐπεκάθησαν ὁ Ἀγγελος, ὅστις ὤφθη εἰς τὰς ἁγίας Μυροφόρους γυναῖκας καὶ ἀνήγγειλεν εἰς αὐτάς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ σπηλαίον ἐστὶν ἐσκεπασμένον δι' ἐρυθροῦ μαρμάρου, ὡς ἄμβων, καὶ περικυκλοῦται ὑπὸ δώδεκα μαρμαρίνων στηλῶν. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ σπηλαίου ὑπέρκειται πυργίδιον τεχνηέντως ἐξεργασμένον, ὑποβασταζόμενον ὑπὸ μικρῶν στηλῶν καὶ ἐσκεπασμένον ὑπὸ τρούλλου στρογγύλου λεπιδωτῶς ἀργυροῦ καὶ κεχρυσωμένου, φέροντος ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀργυροῦν τὸ ὁμοίωμα τοῦ Χριστοῦ, ἔχον μέγεθος μῆζον τοῦ φυσικοῦ ἀνθρωπίνου μεγέθους. Τοῦτο ἐστὶ δῶρον καὶ ἔργον τῶν Φράγκων. Τὸ πυργίδιον τοῦτο ἔχει τρεῖς θύρας, εὐφυῶς ἐν κυκλίῳ ἐξεργασμένας, καὶ

¹⁾ Πρὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1545, ὅποτε κατέπεσεν ἡ στέγη τοῦ κωδωνοστασίου, ὁ νῦν ναὸς τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων ἐτιμᾶτο ἐπὶ ὀνόματι Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

²⁾ Vague. Les eglises de Terre sainte p. 172.

δύναται τις μάλιστα ἵνα εἰσδύσῃ διὰ τούτων τῶν θυρῶν εἰς τὸν ἅγιον Τάφον, ὅστις ἐσχηματίσθη δι' ἐνὸς σπηλαίου, ὡς ἤδη εἶπον, βεβαιωθείς ὑπ' ἀνθρώπων ἀπὸ πολλοῦ ἐνταῦθα εὐρισκομένων καὶ ἀκριβῶς τοὺς ἁγίους Τόπους γνωρίζοντων".

"Ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως κέκμηται, ὡς ἤδη εἶπομεν, σχῆμα κυκλικόν, ὡραῖον τὴν ὄψιν, ἔχον τριάκοντα Σαγῆνων ¹⁾ μήκος καὶ τριάκοντα πλάτος. Ἐνταῦθα εἰς τὴν ὑπερτάτην ὀροφὴν εὐρίσκονται εὐρύχωρα οἰκήματα, ὅπου κατοικεῖ ὁ Πατριάρχης".

"Ἀπὸ δὲ τῆς θύρας τοῦ Τάφου τοῦ Κυρίου μέχρι τοῦ τοίχου τοῦ μετὰ τὸ μέγα θυσιαστήριον ἀριθμοῦνται δώδεκα Σαγῆναι. Ὅπισθεν τοῦ θυσιαστηρίου, μετὰ τὸν τοίχον, δεικνύται ὁ ὀμφαλὸς τῆς γῆς, κεκαλυμμένος δι' οἰκοδομῆς μετὰ τρούλλου, οὗτινος ἡ σκέπη ὑπάρχει κεκοσμημένη διὰ τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ ἐκ μωσαϊκοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ἰδοὺ τῇ σπιθαμῇ μετρώ τὸν οὐρανόν, τῇ δὲ παλάμῃ τὴν γῆν".

"Ἐκ τοῦ ὀμφαλοῦ τῆς γῆς μέχρι τοῦ τόπου τῆς σταυρώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ μέχρι τοῦ Κρανίου ἀριθμοῦνται δώδεκα Σαγῆναι. Ὁ τόπος οὗτος κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀναστάσεως καὶ βραδύεται ἐπὶ τινος βράχου στρογγύλου βουνοειδῶς ὑψομένου καὶ χρησιμεύοντος ἄλλοτε διὰ τοὺς φύλακας. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ φαίνεται ἀνοιγμά τι στρογγύλον, ἐσκαμμένον, ἔχον βάθος ἐνὸς πήχεως, καὶ ἐνὸς περίπου ποδὸς τὴν διάμετρον. Ἐνταῦθα ἐστὶν ὁ τόπος, ὅπου ὑψώθη ὁ σταυρὸς τοῦ Ἰησοῦ. Ὑπὸ τοῦτον τὸν βράχον κεῖται ἡ κεφαλὴ τοῦ πρώτου ἀνθρώπου, τοῦ Ἀδάμ".

"Ἐπὶ τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ, ὅτε αὐτὸς παρέδωκε τὸ πνεῦμα ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸ δὲ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη, καὶ αἱ πέτραι ἠνεώχθησαν, αὐτὸς οὗτος ὁ βράχος ἠνεώχθη ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀδάμ καὶ τὸ αἷμα καὶ ὕδωρ, τὰ ἐκχυθέντα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ, ἔρρευσαν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀδάμ διὰ τῆς σχιδῆς καὶ ἔπλυναν τὰς ἁμαρτίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ σχιδὴ αὕτη τοῦ βράχου σώζεται μέχρι τῆς σήμερον. Ὁ ἱερός οὗτος βράχος περικυκλοῦται διὰ τινος τοίχου ἐκ πέτρας, ὁὗτος δὲ θαυμασίως κεκοσμημένος δι' εἰκόνων ἐκ μωσαϊκοῦ καλύπτει τὸν τόπον τῆς Σταυρώσεως. Ἐπὶ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τοίχου λίαν ἐντέχνως περὶσταται ὁ Ἰησοῦς ἐσταυρωμένος, ἔχων μέγεθος μείζον τοῦ φυσικοῦ. Ἐπὶ δὲ τοῦ πρὸς νότον περὶσταται ἡ Ἀποκαθλήσις ἐπίσης τεχνικῶς ἐξεργασμένη. Ὁ ναῖσκος οὗτος ἔχει δύο θύρας,

¹⁾ Ἡ Σαγήνη κατὰ τὸν ἐκδότῃν τοῦ Δανιὴλ Α. Νόροβ σύγκειται ἐξ ἐπτὰ ποδῶν, ἀλλ' ἡμεῖς παραβαλόντες τὸ ἀνωτέρω μήκος καὶ πλάτος πρὸς τὸ σημεινόν (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 4, σημ. 3) εὐρομεν αὐτὴν ἀντιστοιχοῦσαν ἐνταῦθα πρὸς 75 περίπου ἑκατοστόμετρα.

ὅπου ἀναβαίνομεν δι' ἐπτὰ βαθμίδων, τὸ δὲ ἔδαφος αὐτοῦ ὑπάρχει κεκοσμημένον διὰ λαμπροῦ μαρμάρου. Ὑπὸ τὸν τόπον τῆς Σταυρώσεως, εἰς τὸ κατώτατον μέρος, ὅπου ἔκειτο ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀδάμ, ὠκοδόμησαν ναῖσκον ἔχοντα ἔδαφος ἐσκαπασμένον ἐκ λαμπροτάτου μαρμάρου. Τὸ μέρος τοῦτο ὀνομάζεται Κρανίον, τὸ δὲ ἄνω αὐτοῦ Γολγοθᾶς. Ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς Σταυρώσεως μέχρι τῆς Ἀποκαθλήσεως ἀριθμοῦνται πέντε Σαγῆναι. Ἐνταῦθα πρὸς ἀνατολὰς δεικνύται ὁ τόπος, ὅπου διεμερίσαντο οἱ στρατιῶται τὰ ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἐκ πλαγίων εἰς ἄλλο μέρος ὁ τόπος, ἐνθα ἔσπεψαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀκανθίνῳ στεφάνῳ καὶ ἐνέδυσαν αὐτὸν τὴν κοκκίνην χλαμύδα. Ἐνταῦθα πλησίον εὐρίσκεται τὸ θυσιαστήριον τοῦ Ἀβραάμ, ἐφ' οὗ ἀντὶ τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἐθυσίασεν εἰς τὸν Θεὸν τὸν κριόν. Ὁ τόπος, ὅπου μετηνέχθη ὁ Ἰσαάκ, ἐστὶν αὐτὸς ἐκεῖνος, εἰς ὃν προσηνέχθη ὁ Χριστὸς εἰς ὀλοκαύτωμα δι' ἡμᾶς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἐσταυρώθη διὰ τοὺς ἁσεβεῖς. Εἰς ἀπόστασιν περίπου σαγῆνης εὐρίσκεται ὁ τόπος, ἐν ᾧ ὁ Χριστὸς ἐδέχθη τὸ ῥάπισμα. Ἐφεξῆς ὑπάρχει τὸ δεσμοκτήριον, ὅπου ἐκλείσθη ὁ Ἰησοῦς, ἐν ᾧ προπαρεσκευάζον τὸν σταυρόν, ἐφ' οὗ προσηλώθη. Ὅλοι οὗτοι οἱ τόποι εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην. Ἀπὸ τῆς φυλακῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς νότον ἀριθμοῦνται 21 σαγῆναι μέχρι τοῦ τόπου, ὅπου ἡ ἁγία Ἑλένη εὑρε τὸν ἀληθινὸν σταυρόν τοῦ Σωτῆρος, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὸν σπόγγον, τὸν κάλαμον καὶ τὸν στέφανον. Ὁ τόπος τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Τάφος καὶ ἅπαντες οἱ ἅγιοι οὗτοι Τόποι εὐρίσκονται ἐπὶ τινος κατωφεροῦς, ὑπερκειμένου ὑψώματος, εὐρισκομένου πρὸς δυσμὰς τοῦ Τάφου καὶ τοῦ τόπου τῆς Σταυρώσεως".

"Ἐπὶ τούτου τοῦ ὑψώματος δεικνύται τὸ μέρος, ὅπου ἡ ἀγιωτάτη Παρθένος μετὰ σπουδῆς ἀπήντησε τὸν Χριστόν, ὅτε εἰς ἄκρον τεθλιμμένη ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐφεξῆς λόγους. «Ποῦ παρεύη τέκνον; τίνος χάριν τὸν τραχὺν δρόμον τελεῖς; μὴ ἕτερος γάμος πάλιν ἐστὶν ἐν Κανᾷ; κακεῖ νῦν σπεύδεις. . . Δός μοι λόγον, Δόγε, μὴ σιγῶν παρέλθης με ὁ ἀγνὴν τηρήσας με. Σὺ γὰρ ὑπάρχεις ὁ υἱὸς καὶ Θεὸς μου» (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 13 τὴν σημείωσιν). Καταντήσασα εἰς τοῦτον τὸν τόπον ἡ Παρθένος ἠδύνατο ἵνα βλέπῃ ἐκ τοῦ ὑψώματος ταύτου τὴν Σταύρωσιν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς".

"Ὑπὸ τρόμου δὲ καταληφθεῖσα ἔπασε καταγῆς καὶ ἡ λύπη αὐτῆς ἐξεφάνθη δι' ὀδυγμῶν. Τότε ἐπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ Συμεὼν εἰπόντος περὶ αὐτῆς. «Ἰδοὺ κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῇ Ἰσραὴλ, καὶ σὺ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία», δηλονότι, ὅτε εἶδε τὸν υἱὸν αὐτῆς σταυρούμενον. Ἐνταῦθα ἦλθον πολλοὶ φίλοι τοῦ Ἰησοῦ, θεωροῦντες μακρόθεν, ἐν οἷς ἦσαν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώ-

Θεοῦ καὶ Σαλώμῃ καὶ οἱ ἐκ τῆς Γαλιλαίας, οἵτινες ἦλθον μετὰ Ἰωάννου καὶ τῆς μητρὸς τοῦ Ἰησοῦ. Ἀπαντῶντες οὗτοι ἐθεώρουν μακρόθεν, ὡς εἶπεν ἄνωθεν ὁ Προφῆτης Δαβίδ, «Οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν καὶ ἔστησαν καὶ οἱ ἐγγιστά μου ἀπὸ μακρόθεν ἔστησαν».

«Ὁ τόπος οὗτος εὐρισκόμενος εἰς διάστασιν 150 Σαγηνῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ τόπου τῆς Σταυρώσεως, ὀνομάζεται Σπουδία, ὅπερ ἐστὶ τὰ γύρω τῆς Παναγίας Παρθένου. Ἐνταῦθα τὴν σήμερον εὐρίσκεται μοναστήριον καθιερωμένον εἰς τὴν ἀγιοτάτην Παρθένον, ἔχον ἐκκλησίαν σὺν τρούλλῳ, ἀρκούντως ὑψηλὴν καὶ ὠραίαν τὴν ὄψιν».

Ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ πύργου τοῦ Δαβὶδ καὶ τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἀριθμοῦνται 200 Σαγῆναι. . . . Πρὸς ἀνατολὰς τούτου τοῦ πύργου, εἰς ἀπόστασιν 20 σαγηνῶν ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς Σταυρώσεως, δείκνυται ὁ τόπος ὅπου ἡ ἁγία Ἑλένη εὗρε τὸν ἀληθῆ σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ, οἰκοδομήσασα ἐνταῦθα ἐκκλησίαν μεγίστην ἔχουσαν θόλον εἰς μνήμην τῆς ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ. Τὴν σήμερον ἡ ἐκκλησία αὕτη ἐστὶ λίαν μικρά, ἀλλὰ φαίνεται θύρα μεγάλη, δι' ἧς ποτε Μαρία ἡ Αἰγυπτία ἐβούλετο εἰσελθεῖν ἵνα προσκυνήσῃ τὸν ἀληθῆ σταυρὸν τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ἐκωλύθη τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου Πνεύματος· προσενηκούσα δὲ τὴν ἐαυτῆς μετάνοιαν ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τῆς Θεοτόκου εἰς τὸ τοῦ ναοῦ προαύλιον πλησίον τῆς μεγάλης ταύτης θύρας εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ προσκυνήσασα ἐξῆλθεν ἐκ τῆς αὐτῆς θύρας καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Ἰορδάνου. Παρὰ ταύτῃ τῇ θύρᾳ φαίνεται τὸ μέρος, ὅπου ἡ ἁγία Ἑλένη ἀνεγνώρισε τὸν ἀληθῆ σταυρὸν, οὗτινος ἡ ἐπαρὴ ἀνέστησε παρθένον νεκράν¹⁾.

§ 7.

Ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μορομάρου ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ναοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἐπισκευῆς αὐτοῦ 1048—1161.

Μετὰ τεσσαράκοντα καὶ ἑννέα ἔτη ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ οἱ Σταυροφόροι ἐμφανίζονται ἐνώπιον τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ πολιορκοῦσιν αὐτήν. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας οἱ Μωαμεθανοὶ, συνελθόντες ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ναοῦ τοῦ Ὁμάρ, ἀποφασίζουσι νὰ καταστρέψωσι τὸν ναὸν οὕτως, ὥστε μὴδὲ ἕχνος αὐτοῦ νὰ μείνῃ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους, νομίζοντες ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης καταστροφῆς αὐτοῦ οἱ Χριστιανοὶ δὲν θὰ εὕρισκον ἀφορμὴν ἵνα ἐνοχλῶσιν αὐτούς· ἀλλὰ μετεπεσθῆσαν ὑπὸ ἄλλων εἰπόντων αὐτοῖς ὅτι αὐτῷ πράττοντες θὰ ἡρέθιζον

¹⁾ Ἐκ τῆς ἐκ τοῦ ῥωσικοῦ μεταφράσεως τοῦ Ὀδοιπορικοῦ τοῦ Δανιὴλ ὑπὸ Ἐπιφανίου Ματθεοῦ σελ. 17—25.

πλείστον τοὺς Χριστιανούς, καὶ ὅτι, καὶ ἂν καὶ μέχρι οὐρανοῦ ἐτίνασσαν τὴν κόμην καὶ τὰ εἰρεπία τοῦ ναοῦ, οἱ Χριστιανοὶ οὐδέποτε θὰ ἔπαυον ἐρχόμενοι εἰς προσκυνῆσιν τοῦ ἁγίου Τάφου· διότι οὗτοι δὲν ἤρχοντο χάριν τοῦ οἰκοδομήματος, καθ' ὅτι οἰκοδομήματα τοιαῦτα εἶχον καὶ εἰς τὰς πατρίδας των, ἀλλ' ἤρχοντο ἵνα προσκυνήσωσι τὸν τόπον, ὅπου ἐτάφη καὶ ἐσταυρώθη ὁ Χριστός.

Τὴν 15^{ην} Ἰουλίου τοῦ 1099 οἱ Σταυροφόροι κυριεύουσιν ἐξ ἐφόδου τὴν Ἱερουσαλὴμ (ὅρ. Κεφ. Δ', § 14). Μετὰ μακροῦ δ' ἐκδήλουν καὶ σοβαρὰν σφαγὴν ἦλθον ἵνα προσκυνήσωσι τὸν Τάφον τοῦ Σωτήρος. Πρῶτος ὁ Γοδοφρείδος, ἄφεις τοὺς συντρόφους του καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τριῶν ὑπηρετῶν, μετέβη ἀσπλος καὶ θυμὸς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως. Δάκρυα χαρᾶς ἔβρευσαν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, ὅτε εἶδε τὸ θεϊκότατον Μνημεῖον, καὶ γονυπετήσας ἐνώπιον αὐτοῦ ἠὲ χαρίστησε τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ νίκῃ, ἣν ἤρατο οἱ Σταυροφόροι κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Τὸ παράδογμα τοῦ εὐσεβοῦς ἀρχηγοῦ των ἠκολούθησαν καὶ οἱ λοιποὶ στρατιῶται. Ἀπεκδυθέντες τὰ καθημαγμένα ἱμάτιά των, καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Κλήρου μετέβησαν θυμνόποδες καὶ ἀσκεπεῖς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ ἥλιος εἶχε ἤδη δύσει, καὶ βαθεῖα σιγὴ ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν πόλιν. Στρατηγοὶ καὶ στρατιῶται περιέκυκλωσαν τὸν Τάφον τοῦ Σωτήρος, ἐγονυπέτησαν πρὸ αὐτοῦ καὶ, μετὰ δακρύων χαρᾶς βρέχοντες τὸ σεπτὸν ἔδαφος, ἔψαλλον καὶ ἀνέπεμπον εὐχαριστίας, διὸ ἡξιώθησαν νὰ κατασπασθῶσιν αὐτόν.

Οἱ Σταυροφόροι διετέλεσαν, ὡς εἶδομεν (ὅρ. Κεφ. Δ', § 15), κυρίαρχοι τῆς Ἱερουσαλὴμ 88 ἔτη. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ ἐπεχείρησαν ἐπισκευὰς τινὰς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως, περιορισθεῖσας εἰς τὸ νὰ συνενώσωσιν εἰς ἓν ὅλον ἀρμονικὸν πάντα τὰ προϋπάρχοντα αὐτοῦ μέρη, καὶ ἀποπερατωθείσας τῷ 1161, ἢ κατ' ἄλλους τῷ 1149 ἐπὶ τοῦ Σταυροφόρου Πατριάρχου Ἀλμερίκου. Ἐν τῇ ἐπισκευῇ ταύτῃ οἱ Σταυροφόροι ἐσεβάσθησαν ὀρθοσκευτικῶς τὸ οἰκοδόμημα τῶν βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, μὴδὲν ἐξ αὐτοῦ μεταβαλόντες· ἡ δὲ ἐπισκευὴ συνίστατο εἰς τὴν κατασκευὴν καμαρῶν τινῶν, ὅπως εἰς αὐτῶν στεγασθῶσι τὰ ἀσκεπῆ τοῦ ὅλου περιβάλλοντος μέρη, καὶ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἐν αὐτῷ μωσαϊκοῦ. Ἐξ ὧν δ' ἐκ τῆς περιγραφῆς Ἰωάννου τοῦ Φωκᾶ (ὅρ. Παραρτήμ. Α' σελ. 6, § 10¹⁾) μαθηθάνομεν, ἐξάγεται μετὰ πιθανότητος, ὅτι ἐν τῇ ἐπισκευῇ ταύτῃ ἔλαβε μέρος καὶ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνός.

§ 8.

Περιγραφή τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην Ναοῦ ἐκ τοῦ ὀδοιπορικοῦ τοῦ ἐπιγραφομένου la cité de Jerusalem, καὶ συγγραφέως τῷ 1187.

Πρὸς τὰ δεξιὰ (πρὸς ἀρκτον) τοῦ νοσοκομείου (τῶν Ἱ-

(αφηνιτών) είναι ἡ μεγάλη πύλη τοῦ ἁγίου Τάφου. Πρὸ τῆς πύλης ταύτης τοῦ ἁγίου Τάφου ὑπάρχει ὡραιότατη αὐλὴ ἐστρωμένη μὲ μάρμαρα. Πρὸς ἀριστερὰν τῆς πύλης ταύτης εἶναι Ἐκκλησίᾳ, ἣν καλοῦσιν ἅγιον Ἰάκωβον. Πρὸς δεξιὰν καὶ πλησίον τῆς πύλης ταύτης ὑπάρχει κλίμαξ, δι' ἧς ἀναβαίνουν εἰς τὸ ὄρος τοῦ Κρανίου. Ἐκεῖ ἐπάνω, ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ, ὑπάρχει ὡραιότατον παρεκκλήσιον, τὸ ὁποῖον ἔχει μίαν ἄλλην πύλην, δι' ἧς καταβαίνοντες εἰσέρχονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Τάφου· ἄνωθεν τοῦ ὄρους τοῦ Κρανίου εἶναι ὁ Γολγοθᾶς. Πρὸς τὰ δεξιὰ εἶναι τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ ἁγίου Τάφου, καὶ ἐκεῖ ὑπάρχει ἐκκλησίᾳ καλουμένη ἁγία Τριάς· ἡ ἐκκλησίᾳ αὕτη εἶναι μεγίστη, διότι ἐνταῦθα στεφανώνουσι ὅλας τὰς γυναῖκας τῆς πόλεως, καὶ ἐνταῦθα εἶναι τὰ βαπτιστήρια, ὅπου βαπτίζουν τὰ παιδία τῆς πόλεως. Ἡ ἐκκλησίᾳ αὕτη εἶναι ἐγγὺς τοῦ ἁγίου Τάφου, καὶ ἔχει πύλην, δι' ἧς εἰσέρχονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Τάφου. Κατέναντι τῆς πύλης ταύτης εἶναι τὸ ἅγιον Μνήμα. Εἰς τοῦτο τὸ μέρος, ὅπου κεῖται τὸ ἅγιον Μνήμα, ἡ ἐκκλησίᾳ εἶναι στρογγύλη, καὶ ἀνοικτὴ ἄνωθεν, ἄνευ μηδεμιᾶς σκέπης. Ἐντὸς τοῦ Μνήματος εἶναι ἡ πέτρα τοῦ Τάφου, καὶ τὸ Μνήμα ὅλον εἶναι ἐσκαπασμένον μὲ στέγην. Εἰς τὴν ἄκρην (δυτικὴν) τοῦ Μνήματος, ἔξωθεν, ὑπάρχει θυσιαστήριον τὸ ὁποῖον καλεῖται κορυφὴν. Ἐνταῦθα ἐκτελοῦσι καθ' ἑκάστην πρωΐαν τὴν λειτουργίαν. Πέριξ τοῦ Μνήματος εἶναι ὡραιότατη αὐλὴ καὶ ὅλη ἐστρωμένη, ἐφ' ἧς πορεύονται, ὅταν ποίωσι λιτανεῖαν περὶ τὸ Μνήμα. Ἐντεῦθεν, πρὸς ἀνατολάς, εἶναι ὁ χορὸς *) τῆς ἐκκλησίας, ὅπου οἱ κληρικοὶ ἀνεγίνωσκον τὸ μέρος τοῦτο εἶναι μακρὺ. Μεταξὺ τοῦ χοροῦ ὅπου ψάλλουν οἱ ἐφημέριοι καὶ τοῦ Μνήματος εἶναι θυσιαστήριον, ὅπου ψάλλουν οἱ Γραικοί. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων, ἦτοι τοῦ Μνήματος καὶ τοῦ χοροῦ, ὑπάρχει εἴσοδος . . . (ἴσως ὁ πρὸ τοῦ Κουβουκλίου προθάλαμος, δι' οὗ μεταβαίνουν ἀπὸ τὸ ἐν εἰς τὸ ἄλλο. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χοροῦ ὑπάρχει εἰς μαρμάρινος ἄμβων, τὸν ὁποῖον καλοῦσι πυξίδα. Ἐνταῦθα ἀναγινώσκουσι τὸν Ἀπόστολον. Πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου τοῦ χοροῦ εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Κρανίου ὥστε, ὅταν τελῇται ἡ λειτουργία τῆς ἀναστάσεως, οἱ Διάκονοι κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Εὐαγγελίου στρέφονται πρὸς τὸ ὄρος τοῦ Κρανίου, καθ' ὃν καιρὸν ἀναγινώσκουσι τὸ «ἐσταυρώθη» μετὰ ταῦτα στρέφονται πρὸς τὸ Μνήμα, ὅταν ἀναγινώσκωσι τὸ «ἀνέστη οὐκ ἔστιν ὧδε» καὶ δεικνύουσι διὰ τοῦ δακτύλου λέγοντες, «ἶδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτόν»· μετὰ δὲ ταῦτα στρέφονται πρὸς τὸ βιβλίον καὶ ἀναγινώσκουσι τὸ Εὐαγγέλιον. Εἰς τὴν ἄκρην (τὴν ἀνατολικήν) τοῦ χοροῦ ὑπάρχει πύλη, δι' ἧς οἱ ἐν τῷ

*) Ὁ χορὸς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ Καθολικόν.

Ναὺ κληρικοὶ εἰσέρχονται εἰς τὰ οἰκήματά των· καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ, μετὰ τῆς πύλης ταύτης καὶ τοῦ ὄρους τοῦ Κρανίου, ὑπάρχει βαθύτατον σπήλαιον, ὅπου καταβαίνουν διὰ κλίμακος. Ἐνταῦθα εἶναι μία ἐκκλησίᾳ καλουμένη τῆς ἁγίας Ἑλένης. Ἐνταῦθα ἡ ἁγία Ἑλένη εὔρε τὸν σταυρὸν, τοὺς ἥλους, τὴν σφύραν καὶ τὸν στέφανον. Εἰς τὸ σπήλαιον τοῦτο ἐν καιρῷ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔρριψαν τὸν σταυρὸν, καὶ τοὺς σταυροὺς τῶν ληστῶν. Ἐξερχόμενοι οἱ ἱερεῖς ἀπὸ τὸν χορὸν ἔχουσι πρὸς τὰ ἀριστερά τὰ ὑπνωτήριά των, πρὸς δὲ τὰ δεξιὰ τὸ ἐστιατώριον, ὅπερ συνέχεται μετὰ τοῦ Γολγοθᾶ. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων εἶναι τὸ μοναστήριόν των καὶ ἡ αὐλὴ του. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς αὐλῆς των ὑπάρχει μεγάλη ὀπή, δι' ἧς βλέπουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Ἑλένης, ἡ ὁποία εἶναι ὑποκάτωθεν· διότι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ ὀπή αὕτη, διόλου δὲν ἠδύναντο νὰ βλέπωσιν».

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης καὶ ἄλλων δὲ περιγραφῶν τῆς αὐτῆς ἐποχῆς ἐξάγεται ὅτι πρὸ τοῦ θείου Μνημείου ὑπῆρχε τετράγωνος προθάλαμος μετὰ δύο θυρῶν ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν. Διὰ τῆς μιᾶς τῶν θυρῶν τούτων εἰσῆρχοντο εἰς τὸν ἅγιον Τάφον καὶ διὰ τῆς ἄλλης ἐξήρχοντο· ἐν δὲ τῷ προθλάμῳ τούτῳ ἴσταντο οἱ φύλακες τοῦ ἁγίου Τάφου. Ὑπῆρχε δὲ καὶ τρίτη θύρα πρὸς ἀνατολάς. Ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ ἁγίου Τάφου ὑπῆρχε τρουλλίσκος ἀργυροῦς καὶ βασταζόμενος ὑπὸ δώδεκα κιόνων, ὧν αἱ κεφαλαὶ ἦσαν ἐρυθραὶ καὶ κεχρυσωμέναι· μωσαϊκὸν δὲ χρυσοῦν, παριστῶν διάφορα ἀντικείμενα, ἐκόσμηε τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τρουλλίσκου. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Τάφου ἐκοσμεῖτο ἐπίσης διὰ μωσαϊκοῦ, παριστῶντος τὴν ταφήν τοῦ Κυρίου, τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὴν Ἀνάληψιν.

Τὸ ἅγιον ἄρα Κουβούκλιον ἔμεινε τοιοῦτον, ὡς περιγράφει αὐτὸ ὁ Δανιήλ. Οἱ Σταυροφόροι προσέθηκαν μόνον τὸ μωσαϊκόν.

Ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ περιγραφή τῶν κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἐκ μωσαϊκοῦ εἰκόνων. Ἐν τῷ κυμβάλῳ τοῦ μεγάλου τρουλλοῦ ἦσαν εἰκόνες ἀνδρομήκεις, παριστῶσαι τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Προφῆτας. Ἐπὶ τινος μῦθου κειμένου πρὸς ἄρκτον, ἐν τῷ μέσῳ τῶν Προφητῶν, ἦν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐνδεδυμένος τὴν βασιλικὴν πορφύραν καὶ κρατῶν διὰ μὲν τῆς μιᾶς χειρὸς τὸν σταυρὸν, διὰ δὲ τῆς ἄλλης τὸ σκῆπτρον· ἐξ ἑκατέρων δὲ τῶν μερῶν ἦν ἡ ἐπιγραφή Α. ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. CONSTANTINUS IMPERATOR. Κατέναντι τῆς εἰκόνος ταύτης, ἐν μύακι κειμένῳ εἰς τὸ ἀντιθετὸν μέρος, μετὰ τῶν Ἀποστόλων, ἦν ἡ ἁγία Ἑλένη καὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν αὐτῆς αἱ ἐπιγραφαὶ SCA HELENA. Η ΑΓΙΑ ΕΛΕΝΗ. Οἱ Ἀπόστολοι ἐκράτουν εἰλητάρια, ἐν οἷς ἦσαν γεγραμμένοι λατινιστὶ ῥήσεις Προφητῶν περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὑπὸ τὴν βασιλικὴν καμάραν εἰκονίζοντο

ὁ Εὐαγγελισμὸς καὶ ἡ Ἀνάληψις· μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς **ΑΝΔΡΑΙΣ ΓΑΛΗΛΑΙΟΙ ΤΙ ΕΣΤΗΚΑΤΑΙ ΒΛΕΠΟΝΤΑΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟΝ.** Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς βασιλικῆς καμάραις παρίστατο παρμεγέθης ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ· ὁ Χριστὸς ἐξερχόμενος ἐκ τοῦ τάφου καὶ ἀνυψούμενος πρὸς τὰ ἄνω περιεκυκλούτο ὑπ' Ἀγγέλων ψαλλόντων τὸν τρισάγιον ὕμνον· περὶ αὐτὸν συνωθοῦντο οἱ Ἀπόστολοι· ἄνωθεν δὲ τῆς κεφαλῆς τοῦ Σωτῆρος ἀνεγίνωσκετο ἡ ἐπιγραφή **Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ.** Οἱ Ἀπόστολοι ἐκράτουν εἰλητάρια μετὰ λατινικῶν ἐδαφίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν, καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Δανιὴλ (ὅρ. § 6) ἐξάγεται, ὅτι ἐν τούτῳ τῷ μέρει οἱ Σταυροφόροι οὐδεμίαν ἄλλην τροποποίησιν ἐποίησαν, εἰμὴ τὴν προσθήκην μόνον τῶν λατινικῶν ἐπιγραφῶν ἐν τοῖς εἰλητάρσις τῶν Ἀποστόλων· διότι ἅπασαι αἱ εἰκόνες εἰσὶν αἱ αὐταὶ σχεδὸν, οἷας τὰς περιγράφει ὁ Δανιὴλ. Ἐν καιρῷ τοῦ Κουαρτερίου, οὐδαμοῦ τοῦ Καθολικοῦ ἐσώζετο ἀκεραία εἰκὼν. Τὸ μωσαϊκὸν τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ ἀνενεώθη ὁλόκληρον ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Ἐπὶ τῶν τοίχων καὶ τῶν θόλων αὐτοῦ ἦσαν ἱστορημένα ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ μετὰ λατινικῶν ἐπιγραφῶν, ὁ μυστικὸς Δεῖπνος, ἡ Σταύρωσις, ἡ Ἀποκαθήλωσις, ἡ Ταφή, ἡ Ἀνάληψις, ἡ ἁγία Ἑλένη, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 6).

«Ἐγγὺς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἔκτισαν οἱ Σταυροφόροι παλάτια καὶ ἐργαστήρια γωαῖς εὐλαθείας τινός, ὥστε, ὅτι ἐσωτερικῶς ἐπραξαν πρὸς καλλωπισμὸν αὐτοῦ, τοῦτο κατέστρεψαν ἐξωτερικῶς, δυσμορφήσαντες τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ καὶ γενόμενοι ἡ ἀρχὴ τοῦ νὰ καταπνιγῇ μετὰ ταῦτα τὸ ὅλον οἰκοδόμημα ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων προσθηκῶν. Ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων παρὰ τὸ ἔθιμον τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καθ' ὃ ἐν οἱσδήποτε ἐκκλησίᾳ εἰσὶν ἅγια λείψανα μηδένα ἐκεῖ νεκρὸν θάπτεσθαι, εὐάπτοντο οἱ αὐτοχειροτόνητοι βασιλεῖς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως, ἐκεῖ ὅπου τὸ μέγα μωρτύριον καὶ ὁ θεοδέγμων Τάφος¹⁾».

§ 9.

Ἀπὸ τῆς ὕψος τῶν Σταυροφόρων ἐπισκευῆς τοῦ Ναοῦ μετὰ τῆς ἐπὶ Χρυσάθου Πατριαρχικοῦ Ἱεροσολιμῶν δευτέρας αὐτοῦ ἐπισκευῆς 1161—1720.

Ἀλλ' οἱ Σταυροφόροι δὲν ἦτο προωρισμένον νὰ ζήσωσιν ἐπὶ πολλὸν καιρὸν ἐν Παλαιστίνῃ. Εἴκοσι καὶ ἕξ ἔτη μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν γενομένην τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἐπισκευήν, ὁ γενναῖος στρατηγὸς Σαλαδῖνος, κατατρόπως τὸν σταυροφορικὸν στρατὸν παρὰ τὴν Τιβεριάδα, γίνεται μετ' οὐ πολλὸν κύριος τῆς Ἱερουσαλὴμ. Καὶ ὁ

μὲν λατινικὸς Κληρὸς, παραλαβὼν ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως πάντα τὰ πολύτιμα αὐτοῦ σκεύη καὶ κειμήλια ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ· ὁ δὲ Σαλαδῖνος ἐνεκα τοῦ κατὰ τῶν Φράγκων μίσους, ἐπαβαλὼν χεῖρα ἐπὶ τὸν Ναὸν, ἐξεκόλαψε τὴν ὀρθομαρμαρῶσιν αὐτοῦ καὶ τὰς πύλας καὶ ἀφῆκε μίαν μόνην πύλην πρὸς μεσημβρίαν· τα ἐπὶ τοῦ τρούλλου τοῦ Καθολικοῦ παράθυρα ἐκλείσεν ἅπαντα· τὸν ἐπ' αὐτοῦ σταυρὸν κατεδίδασεν, ὃν παραλαβόντες οἱ Μωαμεθανοὶ ἔσυρον πρὸς χλευασμὸν εἰς τὰς ἀγυῖας τῆς πόλεως, καὶ τὸ Πατριαρχεῖον εἰς τζαμίον μετέβαλεν. Αἱ καταστροφαὶ δ' αὐτῆς θὰ προεχώρουν καὶ περαιτέρω, ἐὰν μὴ μετὰ τρία ἔτη ἦτοι τῷ 1190· ὁ μετ' αὐτοῦ συμμικχῆσας Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰσαάκιος ὁ Ἀγγελος ἐξημενίζε τὸν κατακτητὴν διὰ πρεσβειῶν καὶ δώρων²⁾. Τότε ὁ Σαλαδῖνος παρέδωκεν, ἢ κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Μωαμεθανοῦ δικαίου, ἐχαρίσατο τοῖς νομίμοις αὐτοῦ ἰδιοκτηταῖς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ἐπιστήμας δ' αὐτοῦ εἶξεν ἐν τοῖς ἀρχαίοις τοῦ ἡμετέρου μοναστηρίου σωζομένου ὀριζοῦ, ὃν, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἐκ τοπικῶν Μωαμεθανῶν, ἐχάραξε καὶ ἐπὶ πλακὸς ταβίσσης τότε παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ναοῦ· ἔχει δὲ ὁ ὀρισμὸς οὕτω, «Ἐγὼ ὁ Σιλάχ ἐδ-διν Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου καὶ τῶν Σαντζακίων αὐτῆς τῆς Παλαιστίνης, τῶν Ἱεροσολιμῶν καὶ τοῦ Ναπλοῦς καὶ τῆς Δαμασκού καὶ τῶν παρεπομένων· ὃ ἡ Σαντζακίων προστασία νὰ αἱ Καλόγηροι τοῦ βασιλικοῦ ἔθνους τῶν Ῥωμαίων καὶ οἱ Ἱερεῖς αὐτῶν καὶ αἱ Καλογραφαί, ὁμοίως καὶ οἱ εἰς προσκύνησιν τοῦ ναοῦ τοῦ Καμαμέ (ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως) ἐρχόμενοι Ἱκιουρτζήδες καὶ Κόπται καὶ Χαμπεσίσι μὴ πληρώνωσιν οὔτε χαράτζι, οὔτε Καράρι, οὔτε ἄλλο τι δόσιμον, ἀλλὰ νὰ ᾔναι ἀσίδοτοι. Ἐτι προστασία ὅτι ὁ Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων, ὅπου ἔχει ἐδῶ ἡ Ἱερουσαλὴμ, νὰ ὀρίξῃ ὅλα τὰ γένη τῶν Ναζωραίων, ὅσοι δηλ. ἐργονται ἐδῶ, Ἀρμένιοι Κόπται, Συρίανοι, Ναστούριδες (Νεστοριανοὶ) καὶ Φράγκοι καὶ ὅσα ἄλλα γένη εἶναι Ναζωραῖοι. Τὸν Καμαμέν αὐτὸς νὰ τὸν ὀρίξῃ· καὶ εἰς τὸν λεγόμενον Τάφον τοῦ Ἰησοῦ αὐτὸς νὰ ἐμβάινῃ καὶ νὰ λαμβάνῃ τὸ φῶς ἀπὸ ἐκεῖ καὶ νὰ τὸ διδῇ εἰς ὅλους τοὺς Ναζωραίους. Καὶ ὁ Καμαμές νὰ ᾔναι εἰς τὸ ἐξῆς ἀπείρακτος, καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους νὰ μὴ τολμήσῃ νὰ τὸν κάμῃ τζαμί, καὶ οἱ Ναζωραῖοι νὰ ἐμβαίνωσιν ἀκωλύτως εἰς αὐτόν. Οὕτω προστασία, καὶ κανεὶς ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους νὰ μὴ τολμήσῃ νὰ παραβῇ τὴν προσταγὴν μου».

Ἐκτοτε μέχρι τοῦ 1229 οἱ Ὀρθόδοξοι, καὶ περ πολυλῶως ἐνεκα τοῦ πρὸς τοὺς Χριστιανούς ὑπὸ τῶν σταυροφορικῶν ὑπεκκατομένου μίσους τῶν Μωαμεθανῶν ἐπηρεαζόμενοι, διετέλουν κύριοι οὐ μόνον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀνα

¹⁾ Δοσιθ. Δωδεκαβίβλ. 847.

²⁾ Ὁρ. Δοσιθίου Δωδεκαβίβλ. σελ. 788.

στάσεως, ἀλλὰ καὶ ὧν τῶν λοιπῶν ἱερῶν προσκυνημάτων, καθιστῶντες μειλιχίους τοὺς δεσπόζοντας ὅτε μὲν διὰ δώρων, ὅτε δὲ διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τοῦ δικαίου, οὕτως βαθεῖαν συνάσθησιν ἔχει ἡ Ἀραβικὴ φυλὴ.

Ἀλλὰ τῷ 1229 ἐκστρατεύσαντος κατὰ πρόσκλησιν μιᾶς τῶν Μωαμεθανικῶν δυναστειῶν (ὅρ. σελ. 171.) εἰς Παλαιστίνην τοῦ Αὐτοκράτορος τῶν Γερμανῶν Φρειδερίκου, ἐπανερχονται οἱ τε Σταυροφόροι καὶ ὁ λατινικὸς Κλῆρος εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ γίνονται καὶ αὖθις κύριοι τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Πατριάρχης τότε τῶν Ἱεροσολύμων ἦν Λεόντιος ὁ ἐκ Μακεδονίας. Ὁ λατινικὸς Κλῆρος ἀπέκλεισε τότε τὸν ὀρθόδοξον Κλῆρον ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, μὴ ἐπιτρέψας τῷ Πατριάρχῃ αὐτοῦ οὐδὲ καὶ νὰ ἱεουργήσῃ ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου· καὶ δὲν ἤρκεσθαι εἰς τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἀπηνῶς κατεδίωξεν αὐτὸν (ὅρ. σελ. 172). Ἀλλ' ἡ μογηρὰ αὕτη τοῦ λατινικοῦ Κλήρου κυριαρχία εὐτυχῶς δὲν διήρκασεν ἐπὶ πολὺ· διότι ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶδμεν (ὅρ. σελ. 173), τῷ 1244 οἱ Χοβαρέσμιοι τῇ προσκλήσει τοῦ τότε ἐν Αἰγύπτῳ σουλτανεύοντος Σάλεχ Ἐγίουπ γενόμενοι κύριοι τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀπέδιωξαν τοὺς Σταυροφόρους διὰ παντός ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης. Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως ἔπαθε πολλὰ ὑπὸ τῶν βαρβάρων τούτων, οἵτινες ἤρπασαν καὶ συνέτριψαν πολλὰ τῶν κοσμημάτων αὐτοῦ, ὅποτε κατεστράφη καὶ τὸ μωσαϊκὸν τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ. Ἀλλὰ παρελθούσης καὶ τῆς καταιγίδος ταύτης, ἐπανερχονται οἱ Ὀρθόδοξοι καὶ αὖτις δυνάμει τῶν ὁρισμῶν τοῦ Ὁμᾶρ καὶ τοῦ Σαλαδίνου καὶ τῆς ἐπιβροχῆς τῶν ἐν τῇ ἀνατολῇ Ὀρθόδοξων εἰς τὴν κυριότητα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως· καὶ ἔκτοτε κατεῖχον οὗτοι καὶ τὰς κλείδας αὐτοῦ.

Τῷ δὲ 1390 διὰ τῆς μεσιτείας καὶ τῶν πρεσβειῶν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ ἐπισκευάσωσι τὰ ὑπὸ τῶν Χοβαρεσμιῶν παθόντα αὐτοῦ μέρη. «Ἀπὸ τοῦδε, καὶ ἀπὸ τῶν προηγουμένων Σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου ἐχάρισθη εἰς τοὺς Κόπτας ὁ ναὸς τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 9), ὅπως ψάλλωσιν ἐν αὐτῷ τὰς ἀκολουθίας τῶν καὶ ποιῶσι λειτουργίας αὐτοὶ τε καὶ οἱ Χαμπαῖσιοι· ἐχαρίσθη προσέτι εἰς κατοικίαν τοῖς μὲν Κόπταις μέρος πρὸς τὰ βορειοανατολικά τοῦ ἱερέως τοῦ Ναοῦ, τοῖς δὲ Χαμπαῖσις τὰ δώματα τοῦ ναοῦ τῆς εὐρέσεως, ὅπου οὗτοι κατεσκευάσαν καὶ πενιχρὰ τινὰ οἰκήματα. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τελευταῖοι οὗτοι δὲν ἐσυμφωνοῦν τοῖς Κόπταις κατὰ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθνη, παρεκάλεσαν μετὰ ταῦτα τοὺς Σουλτάνους καὶ ἔδωκαν αὐτοῖς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ διαμερισμοῦ τῶν ἱματίων τοῦ Χριστοῦ (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 10.), ἵνα ψάλλωσιν ἐν αὐτῷ. Μετὰ κατὸν δὲ οἱ Κόπται, βλέποντες τοὺς Ῥωμαῖους ἱεουργοῦντας ἐπὶ τοῦ πανα-

γίου Τάφου, παρεκάλεσαν τοὺς Σουλτάνους τῆς Αἰγύπτου ἵνα δώσωσι καὶ αὐτοῖς ἐξουσίαν λειτουργεῖν ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ εἰσηκούσθησαν. Ἠξιώθησαν ὅμως λαβεῖν μέρος ὅπισθεν τοῦ ἁγίου Κουβούκλιου· ἔλαβον προσέτι καὶ δύο καμάρας ὑπὸ τὰ κατηγούμενα τοῦ μεγάλου τρούλλου διὰ ἴδια οἰκήματα· βραδύτερον δὲ προυχώρησαν καὶ οἱ Μωαμεθανῶν λαβεῖν τὸ παρεκκλήσιον τῆς Μαστιγώσεως (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 14) καὶ τὸ «μήμου ἄπτου» (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 15)· τελευταῖον καὶ οἱ Ἀρμένιοι διὰ τῶν ἐν Κιλικίᾳ ἀρχόντων αὐτῶν κατώρθωσαν ὥστε λαβεῖν μέρος ἐπάνω τῶν πρὸς μεσημβρίαν τῆς μεγάλης τρούλλης Κατηγουμένων (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 16. Γ'.) καὶ ἀναγινώσκειν αὐτοὶ τὰς ἐαυτῶν ἀκολουθίας· ἔλαβον δὲ καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἴστατο ἡ Θεοτόκος μετὰ τοῦ ἡγαπημένου μαθητοῦ καὶ τῶν ἄλλων γυναικῶν, κλαίονσαι ἐν τῷ καιρῷ τῆς σαυρώσεως τοῦ Κυρίου. Τούτων πάντων κτησαμένων τόπους, οἱ κατὰ καιροὺς Πατριάρχαι εἶχον τὰς κλείς αὐτοῦ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἤνοιγον καὶ ἔκλειον ἕως τοῦ καιροῦ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε οἱ Πατριάρχαι, μὴ ἔχοντες τινα ἐξῆς βοήθειαν καὶ πόρον κυβερνήσεως οὔτε ἐκ βασιλέων καὶ ἀρχόντων οὔτε ἐκ Προσκυνητῶν, κατήντησαν εἰς ἄκραν πτωχείαν καὶ ἐνδειαν. Ὅθεν τὰ ῥηθέντα ἔθνη, βλέποντα τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῶν Πατριαρχῶν, ἔλαβον θάρρος καὶ φυσιωθέντα ἐζήτουν καὶ αὐτὰ ἔχειν κλείς καὶ ἀνοίγειν καὶ κλείειν ὅπου ἂν βούλοιντο· ἐντεῦθεν ἀνεφύοντο κατὰ καιροὺς φιλονεικίαι καὶ κρίσεις καὶ λογομαχίαι ἕως τοῦ 1517 ἔτους, ὅτε ὁ Σελῆμ ὑποτάξας τὴν Αἰγύπτου ἦλθε καὶ εἰς Παλαιστίνην, ὃν ὑπεδέχθη ἀσμένως καὶ εἰρηνικῶς ἡ Ἱερουσαλήμ¹⁾».

Οὕτως ἔχοντα εὑρε τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως ὁ Σουλτάν Σελῆμ, ὅτε ἐγένετο κύριος τῆς Ἱερουσαλὴμ. «Ὁ τότε Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δωρόθεος προελθὼν ὑπήντησεν αὐτῷ μετὰ τῶν προσηκουσῶν τιμῶν· ἀν' οὗτου φιλοτιμούμενος καὶ ὁ νέος τῆς Ἱερουσαλὴμ κυριάρχης συνδιέλεχθη μετὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ ἤξιωσεν αὐτὸν οὐ τῆς τυχούσης τιμῆς, ἐπιδούς τὸν ἐν σελ. 177 διαληφθέντα ὁρισμόν· δυνάμει δὲ τοῦ ὁρισμοῦ τούτου ὁ Ναὸς καὶ αἱ κλείς αὐτοῦ ἔμειναν, ὡς καὶ πρότερον, εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Γραικῶν».

Ἀλλὰ μετὰ τρία ἔτη ἀνεφύη πάλιν μετὰ τῶν ἐθνῶν τὸ περὶ τῶν κλειδῶν ζήτημα. Ὁ Σελῆμ δὲν ἔζη πλέον· ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σουλεϊμάν, βουλῇ χρησάμενος τῶν μεγιστάνων, ἀπεφάσισεν ὅπως αἱ κλείς δοθῶσιν εἰς χεῖρας Μωαμεθανῶν, καὶ μήτε Ῥωμαῖοι μήτε ἄλλο ἔθνος ἔχειν τὴν ἐξου-

¹⁾ Ἐκ χειρογράφου, ἀντλήσαντος τὰ ἱστορούμενα ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν σωζομένων ὁρισμῶν τῶν κατὰ καιροὺς κυβερνήσεων, ἐκ τῶν μετὰ τῶν ἐθνῶν καὶ ἡμῶν ἀνταλλαθέντων ἐγγράφων καὶ ἐκ τῆς Δωδεκαβίβλου τοῦ Δοσιθέου.

σίαν τοῦ ἀντί-ειν καὶ κλείειν χωρὶς τῶν κλειδούχων Μουσουλμάνων, ὃ δὴ καὶ ἐγένετο καὶ ἀκολουθεῖ μέχρι τῆς σήμερον. Διορισθέντων δὲ τῶν Μουσουλμάνων κλειδούχων τοῦ Ναοῦ, διορίσθησαν καὶ θυρωροί, ἵνα δηλ. οἱ μὲν ἔχωσι καὶ φυλάττωσι τὰς κλεῖς, οἱ δὲ ἀνοίγωσι, καὶ ἀμφοτέρω τὰ μέρη (κλειδοῦχοι καὶ θυρωροί) ὑπάρχωσι καὶ φύλακες τοῦ Ναοῦ· διορίσθη δ' ἔπειτα καὶ μοιτεβελλῆς δηλ. ἑφορος ἄλλος ἵνα λαμβάνῃ φόρον ἐκ τῶν εἰσερχομένων Προσκυνητῶν τῶν χριστιανικῶν φυλῶν καὶ δαπανᾷ πρὸς διατροφήν τῶν πτωχῶν Μουσουλμάνων τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν τῷ Τεκῇ δηλ. πτωχοτροφείῳ, ὅπερ ἀνήγειρεν ἡ παλλακὶς τοῦ Σουλτάνου».

«Ὁ Πατριάρχης, ἀπελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔδωκεν ἀναφορὰν τῷ ῥηθέντι Σουλτάν Σουλεϊμάν τῷ Κανουνῇ, διαμαρτυρούμενος περὶ τούτου, καὶ ἐνεφάνισε τὸν τοῦ Ὁμάρ Χαττάπ Ἀκτιναμέν, τὸν ὀρισμὸν τοῦ Σαλαδίνου καὶ ἄλλων, καὶ πρὸ πάντων τὸν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Σελήμ· ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσε περὶ τῶν κλειδῶν, ἔλαθε δὲ μόνον Χάτσερίφ, διαλαμβάνων ἅ. εἰς τὴν συνήθη τελετὴν καὶ λιτανεῖαν τοῦ ἁγίου φωτὸς τὸν Ῥωμαίων Πατριάρχην πρωτεύειν β'. αὐτὸν ἔχειν ἄδειαν ἐπισκευάζειν τὸν Ναὸν καὶ τρίτον νὰ σημαίνῃ σήμαντρα· ἐπεκύρωσε δὲ καὶ τὸ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ Χάτι σερίφ καὶ δοὺς τῷ Πατριάρχῃ Λωροθέφ (τῷ καὶ Ἀτάλλα ὀνομαζομένῳ) ἀπέλυσεν».

Ἐξουσιασάντων τῶν τῶν Ὁσμανλήδων τὴν Αἴγυπτον καὶ Παλαιστίνην, οἱ Εὐρωπαῖοι ποιούμενοι τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν εἶχον εἰρήνην καὶ ἀγάπην μετὰ τῶν Σουλτάνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τῷ 1537 ¹⁾ ἔλαβον τὴν ἄδειαν καὶ πεντέξη Μοναχοὶ Φραγκισκάνοι, καὶ ἐλθόντες ἐκ τῆς ἁγίας Σιών (ὅρ. σελ. 176 καὶ 181) ἐκλείσθησαν ἐνδον· ἐλειτούργουν δὲ εἰς τοὺς τόπους τῶν Μαρωνιτῶν δηλ. εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς δυτικῆς Ἑκκλησίας καὶ πτωχευσάντων ἄκρως (ἦσαν γὰρ πάνυ ὀλίγοι), οἱ Φραγκισκάνοι ἐπιτηδεύουσιν τοὺς μὲν ἱερεῖς αὐτῶν μετέβαλον κατ' ὀλίγον εἰς Φραγκισκάνους, τοὺς δὲ λαϊκοὺς εἰς Λατίνους Ἀραβας· καὶ αὕτως ἔμειναν κτηματῖαι τῶν ῥηθέντων τόπων τῶν Μαρωνιτῶν· τὰς δὲ μετὰ ταῦτα διενέξεις καὶ λογομαχίας αὐτῶν παραιτοῦμαι λέγειν βιβλίου ὀγκώδους δεόμενα».

«Κλεισθέντος οὖν τοῦ Ναοῦ, ἐπάναγκες ἐγένετο ὥπως διαμένωσιν ἐν αὐτῷ κεκλεισμένοι Πατέρες Μοναχοὶ ἡμετέροί, τόσον διὰ τὰς συνήεις ἑκπαλαὶ τῷ Χριστῷ προσάγομένης δεήσεις, ἀκολουθίας καὶ τελετὰς, ὅσον καὶ πρὸς ἐπισκεψιν αὐτοῦ τοῦ Ναοῦ, ἵνα ἀπτωσι τὰ ἐνδελεχῶς και-

όμενα κανδήλια καὶ κηρία κτλ. Τούτου γενομένου, ἐκλείσθησαν ἐνδον οἱ ἀφεικτικῶς ἀναγκαιοῦντες, δηλ. τρεῖς Ἱερομόναχοι, δύο Ἱεροδιάκονοι, δύο Κανδήλάπται καὶ δύο νεώκοροι καὶ ὁ Σκευοφύλαξ. Τὸ αὐτὸ ἠναγκάσθησαν ποιῆσαι καὶ οἱ Ἀρμένιοι καὶ Κόπται καὶ Σύριοι καὶ Μαρωνῖται, ὥστε ἐξ ὅλων τῶν ἐθνῶν ἦσαν ἐνδον κεκλεισμένοι ὑπὲρ τὰ τριάκοντα άτομα. ἅπερ εἶχον ἀνάγκην καὶ κλίνης καὶ οἰκήματος κτλ. Ὅθεν ἕκαστον ἔθνος κατεσκεύασε διὰ ξύλων καὶ σανίδων ταῦτα ἐν τῷ ἰδιόχοντι ἐαυτῶν τόπῳ ²⁾.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἰδίως τὸ ἱερόν τοῦ Παναγίου Τάφου Κουβούκλιον, πολλαχῶς ἠκρωτηριασμένον διαμεῖναν ὑπὸ τῶν κατὰ καιροὺς ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν, ἔχρηζεν ἐπισκευῆς· ὅθεν τῷ 1545 ὁ Πατριάρχης Γερμανὸς ἀνεκάλισεν αὐτὸ ἀρχιτεκτονικῇ ἀρίστῃ, μαρμάρους αὐτὸ ἐπικοσμήσας λευκοῖς, καὶ τὸν ἐπ' αὐτοῦ μικρὸν τροῦλλον ἀνοικοδομήσας καὶ μολύβδῳ περικαλύψας ἀνωθεν, τὸ ὅλον οὕτω δαιδάλεον ἀνέδειξεν οἰκοδόμημα, ὥστε ἐθαυμάζετο μέχρι τῆς τῷ 1808 ἐπισυνδύσεως πυρκαϊᾶς ³⁾. ὁ δὲ διάδοχος τοῦ Γερμανοῦ Σωφρόνιος δ' Δ'. ἐπεχείρησε νὰ κατασκευάσῃ τὸ τοῦ Καθολικοῦ εἰκονοστάσιον καὶ τὸν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπεζῆς τροῦλλον· ἀλλ' ἐπελθόντος αὐτῷ τοῦ θανάτου, ἀπέπεράτωσεν αὐτὰ ὁ ἀσίδιμος Θεοφάνης τῷ 1608.

²⁾ Ἐκ χειρογράφων Κωδίκων.

³⁾ Ὁρ. Δοσιθ. Δωδεκαβίβλ. σελ. 1166. — Μετὰ μεγίστης ἡμῶν ἀπορίας ἀναγινώσκοντες ἐν τοῖς τῶν Φραγκισκάνων συγγραμμασὶ καὶ τῶν ἀντιγραφίων τούτων ἐτι κατὰ τὴν 1553 τὸ ἱερόν Κουβούκλιον τοῦ Παναγίου Τάφου ἐπισκευάσθη διὰ τοῦ Φραγκισκανοῦ τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν ὑπὸ τῶν Φραγκισκάνων. Ὁ Quaresmius δημοσιεύει καὶ τὴν ἐπιστολὴν, ἣν ὁ Γουαρεϊάνος τῆς ἁγίας Γῆς Βονιφάτιος ὁ ἐκ Ραγούσης ἀπέσταλκε εἰς Βυζάντιον, ἐξ ἧς μεταφέρομεν ἐνταῦθα τὸ ἐξῆς ἀπόσπασμα. «Ἐπειδὴ, λέγει, ἐφαίνεται ἀναγκαῖον νὰ καταδαφίσωμεν τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο (τὸ ἅγιον Κουβούκλιον), ὥπως καταστήσωμεν στερεὸν τὸ νέον οἰκοδόμημα, ἀφῆρισαμεν τὴν ὁδομαρμάρωσιν. Τὸ ἅγιον Μνημαῖον ἐπαρουσιάσθη ἀνοικτὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν τοιοῦτον, ὡς ἐλαβόθη ἐπὶ τοῦ βράχου. Ἐβλέποντο ἐν τούτῳ ἄνωγραφημένοι δύο ἄγγελοι, ἐξ ὧν ὁ μὲν εἰς ἑφεσὶν εἰλητάριον μετὰ τῶν ἐξῆς λέγειν «ἡγέρθη, οὐκ ἔστιν ὥδε», ὁ δὲ ἄλλος, δεικνύων διὰ τοῦ δακτύλου τοῦ τὸν ἅγιον Τάφον, εἶπε τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν αὐτὸς ὁ τόπος, ὅπου ἔθηκεν αὐτάν». Αἱ δύο αὗται εἰκόνες, ἅμα προσέβαλεν αὐτὰς ὁ ἄγ. μετεβλήθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος εἰς κόνιν. Ἀναγκασθέντες ν' ἄρῳμεν ἐν τῶν ἐξ ἀλαβάστρου μαρμάρων, τὰ ὅποια ἡ ἁγία Ἑλένη εἶθκεν ἵνα καλύψῃ τὸ ἅγιον Μνημαῖον, ὥπως δύνανται ἐνταῦθα νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, εἰδομένη ἀνοικτὴν τὸν ἀπώρρητον τοῦτον τόπον, ἐνθα ὁ Κύριος ἡμῶν ἀνεπαύθη τριήμερον. Ἐφάνη πᾶσιν ἡμῖν ἐτι ἰδόμενοι τοὺς οὐρανοὺς ἀνεργημένους ἐνώπιον ἡμῶν. Ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δι-

¹⁾ Μετὰ τὴν σύμβασιν βεβαίως τὴν γενομένην, 1536 μετὰ τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν τοῦ Κανουνῇ καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς Γαλλίας Φραγκισκανοῦ τοῦ Δ'.

§ 40.

Επισκευή τοῦ Ναοῦ ἐπὶ Χρυσάνθου Πατριάρχου
Ἱεροσολύμων τῷ 1720.

Ἐν τούτοις σαθρωθέντων πολλῶν μερῶν τοῦ Ναοῦ καὶ τῶν τοίχων αὐτοῦ ἀπειλούντων πτώσιν καὶ μάλιστα τοῦ μεγάλου τρούλλου, ὁ ἀδίδιμος Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεος ἐκίνησε πάντα κάλων πρὸς τὴν τούτων ἐπανόρθωσιν καὶ ἐπισκευὴν καὶ ἡτοίμασεν ἅπασαν τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην ἀναγκαίαν ὕλην. Ἀλλ' οἱ Λατῖνοι, θέλοντες ἵνα αὐτοὶ μόνοι ἀνακαινίσωσι τὸν Ναόν, ἐματαίουν τὸν σκοπὸν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τῷ 1718 ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Χρυσάνθου, μετὰ πολλὰς συσκέψεις καὶ συνδιαλέξεις μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ τῶν Λατίνων, ἀπεφασίσθη ἵνα ἕκαστον τῶν ἐν τῷ Ναῷ ἔθνων ἀνακαινίσῃ ἰδίᾳ δαπάνῃ τὰ ἐπισκευῆς δεόμενα ἐξιδιασμένα αὐτῷ μέρει, πλὴν τοῦ ἱεροῦ Κουβουκλίου, ὅπερ ἐμέλλε ν' ἀφελῇ, ὡς εἶχε καὶ πρότερον. Τὰ καθέκαστα τῆς ἐπισκευῆς ταύτης ἐξιστορησάτω ἡμῖν αὐτὸς ὁ Πατριάρχης, ἐφ' οὗ καὶ ἐγένετο αὕτη.

«Διατρίβοντες, λέγει, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν ἔτει σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἐπτακοσιοστῷ δεκάτῳ ὀγδόῳ, πολλάκις μᾶς ἐμήνυσεν ὁ τότε εὐρισκόμενος ἐκεῖ ἐξοχώτατος πρέσβυς τοῦ βασιλείως τῶν Γάλλων Λουδοβίκου δεκάτου πέμπτου Κύριος Μαρκῆς δε Μπονάκ νὰ συνέλθωμεν οὐαὺ καὶ νὰ συντύχωμεν ἀμέσως περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, στοχαζόμενος συνετῶς· διότι, καθὼς εἶχε τὸ ἔργον αὐτὸ μεγάλας δυσκολίας πανταχόθεν (ἐπειδὴ προσεγγὼς κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐμέλλε νὰ ἔλθῃ καὶ μέγας πρέσβυς τοῦ Γερμανικοῦ Καίσαρος νὰ γένῃ καὶ παρ' αὐτοῦ ζήτησις ἐκ μέρους αὐτοῦ τοῦ Καίσαρος διὰ τὴν αὐτοῦ οἰκοδομήν, τὸ

εὐρίνοντο εἰσέτι καθ' ὅλα τὰ περίξ αὐτοῦ ἔγνη αἵματος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅπερ ἦν μεμιγμένον μετὰ τῶν μύρων, δι' ὧν ἐκχέονταν αὐτόν. Ἐν αὐτῷ τῷ μέσῳ τοῦ ἱεροῦ τούτου τόπου εὗραμεν ἐν ἔϊλον περιειλημένον διὰ πολυτίμου οὐθάνης, ἥτις ἄμα ἐξετέθη εἰς τὸν ἀέρα ἠφανίσθη, καὶ δὲν ἐμείνεν εἰς χεῖρας ἡμῶν, εἰμὴ σύρματά τινα χρυσὰ χερσαίμυσαντα κατὰ τὴν ὕφανσιν αὐτοῦ. Τὸ ἔϊλον τὸ περιειλημένον ἐν τῇ οὐθάνῃ ταύτῃ εἶχεν ἄλλοτε ἐπιγραφὰς, ἀλλὰ τὴν σήμερον οὕτως ἐφθάρησαν αὐταὶ ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας, ὥστε οὐδεμίαν φράσιν ἐλόκληρον ἠδυνήθημεν ν' ἀναγνώσωμεν. Ἐπὶ κεφαλῇς ὅμως περγαμηνῆς τινος ἠδυνήθημεν καθαρῶς νὰ διακρίνωμεν κεφαλαίους λατινικοὺς γράμμασι τὰς δύο ταύτας λέξεις, **HELENA MAG.** ἐξ ᾧ συμπεραίνουμεν, μ' ὅλον ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσωμεν, ὅτι τῇ ἔϊλον τοῦτο ἦν μέρος τοῦ ἀληθινοῦ Σταυροῦ τοῦ ὑπὸ τῆς ἀγίας Ἑλένης εὐρεθέντος. Καὶ ταῦτα μὲν οἱ Φραγκισκάνοι ἡμεῖς ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ συμβεβῶσωμεν ταῦτα πρὸς ὅσα ἐκ βεβαίων πηγῶν ἐγράψαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 181, σμ. 1.

ὁποῖον κοινῶς ἦτον ἀπαρέσκον καὶ ἡμῖν καὶ τοῖς Γάλλοις) ἐχρειάζετο καὶ ἄμεσος συνομιλία μεταξὺ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ, καὶ ὄχι διὰ μεσαζόντων καὶ ἐρμηνέων. Ἡμεῖς δὲ, στοχαζόμενοι πολλὰ, ἀπεποιούμεθα κατὰ πρώτην σκέψιν τοιοῦτον ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐκολούθησεν εἰς πολλοὺς μῆνας. Πλὴν ὅταν ἐφθασεν ἡ προθεσμία τῆς θείας θελήσεως καὶ ἀρεσκείας ν' ἀνακαινισθῇ ὁ θεῖος οὗτος Ναός, συλλογιζόμενοι πολλὰ, καὶ ἰδίως καὶ μετὰ ἄλλων θεοσεβῶν ἀξιωματικῶν προσώπων ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ πολιτικῶν, Πνεύματι ἁγίῳ κινούμενοι, ἐκρίθη ἀναγκαῖον καὶ ὠφέλιμον νὰ γίνῃ ἡ τοιαύτη ἄμεσος συνέλευσις καὶ συνομιλία· ὅθεν καὶ ἐγένετο τὸ πρῶτον ἐν ἔτει αἰνῇ, μηνὶ Ἰανουαρίῳ. Τελεσθείσης δὲ τῆς πρώτης ἐντεύξεως μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς καὶ δεξιώσεως ἑκατέρων τῶν μερῶν, ἐγένετο ἀκολούθως καὶ ἡ περὶ τῆς οἰκοδομῆς σκέψις. Πολλῶν δὲ λόγων κινήθέντων, καὶ δυσκολιῶν εὐλογοφανῶν προβληθεισῶν καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν, αἱ ὁποῖαι ἅπασαι ἀπέδλεπον τὸ περισσότερον εἰς διχόνοιαν, τέλος ἐφάνη (Θεοῦ τοῦ ἁγίου καὶ μόνου θελήσαντος) τρόπος ἐνώσεως, θεμελιωμένος ἐπάνω εἰς τοιαύτην συμφωνίαν, ὅτι ὁ θεῖος καὶ προσκυνητὸς εὐκτήριος οἶκος τοῦ ἁγίου Τάφου, ἥτοι τὸ ἅγιον Κουβούκλιον νὰ μείνῃ ὡς εἶναι καὶ εὐρίσκεται πάντῃ καὶ πάντως ἀμετακίνητος, χωρὶς νὰ γίνῃ εἰς αὐτὸν διόλου τις ἀνακαινισμὸς, ἢ καὶ νὰ ἐγγίξῃ ψιλὴ ἀφῇ χειρὸς ἀποδύλουσα εἰς τινα διόρθωσιν, λόγῳ τάχα ἢ ἀνακαινισμοῦ ἢ καλλωπισμοῦ, καὶ τούτου τεθέντος βεβαίου καὶ ἀμετακινήτου, νὰ γίνῃ στοχασμὸς καὶ μελέτη εἰς τὰ λοιπὰ. Τοῦτο, ἂν καλὰ πολλὰ δύσκολον ἐφάνη τῇ αὐτοῦ ἐξοχότητι, ἀλλὰ καὶ πολλὰ περισσότερον τῷ προκουρατόρῳ τῶν Φρατόρων τοῦ ἁγίου Τάφου, παρόντι καὶ αὐτῷ τότε ἐκείσε, πλὴν τέλος πάντων ἀγωνισθέντων ἡμῶν λαμπρῶς καὶ σταθερῶς μετὰ γνώμην ἰσχυράν, ὅτι, ἂν τοῦτο δὲν βεβαιωθῇ, ἄλλη συνομιλία δὲν κάμνει χρεῖα νὰ γίνῃ, βλέποντας ὁ πρέσβυς τὸ ἀμετάθετον τῆς γνώμης ἡμῶν, μετὰ τοὺς πολλοὺς λόγους ἐστέργη καὶ ἐβεβαίωθη· ὅθεν καὶ ἐδόθησαν ἐγγράφα· καὶ βεβαιωτικὰ εἰς τοῦτο καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν, παρ' ἡμῶν μὲν πρὸς αὐτόν, παρ' αὐτοῦ δὲ πρὸς ἡμᾶς. Ἐπειτα καθ' ἑξῆς ἐκολούθησαν ἐν διαστήματι ἱκανῶν ἡμερῶν αἱ λοιπαὶ συνομιλίαι καὶ ἀμέσως καὶ ἐμμέσως, καὶ γενομένης ἐπιωφελοῦς καὶ τιμίας συμφωνίας ἀναμεταξὺ ἡμῶν περὶ τῆς λοιπῆς οἰκοδομῆς καὶ ἀνακαινισμοῦ εἰς τὴν ὑψηλοτάτην Πόρταν, εὐρέθη εὐλογον νὰ δοθῇ παρ' ἡμῶν ἰδίως ἐκτετήριος ἀναφορά, δι' ἧς νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀδειαν ν' ἀνακαινίσωμεν τοὺς ἀνήκοντας ἡμῖν τόπους ἐν τῷ θείῳ ναῷ χωρὶς τινος βλάβης τῶν Φράγκων καὶ τῶν ἄλλων φυλῶν, καὶ νὰ δοθῇ καὶ ἄλλη ἀναφορά κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ τύπον ἐκ μέρους τοῦ πρέσβους ἵνα δοθῇ ἀδεια εἰς τοὺς Φράγκους ν' ἀνακαινίσωσι τοὺς ἀνακαινισμοῦ

χρηζοντας προσήκοντας αὐτοῖς τόπους ἐν τῷ ἁγίῳ Ναῷ μετὰ τὴν θέλησιν τῶν Ῥωμαίων καὶ χωρὶς τινος βλάβης ἢ αὐτῶν ἢ τῶν ἄλλων φυλῶν. Δοθεῖσιν οὖν τῶν ποιούτων ἀναφορῶν τῇ ὑψηλοτάτῃ Πόρτᾳ, θείῳ βουλήματι ἐδόθη ἡ ἄδεια. Πλὴν ὁ τοιοῦτος ἀνακαινισμὸς ἐμελλε νὰ περιορίζηται μόνον εἰς τοὺς ἡμετέρους τόπους καὶ εἰς τοὺς τόπους τῶν Φράγκων καὶ ὄχι καὶ εἰς τοὺς τόπους τῶν ἄλλων φυλῶν. Ἔδρακνε δὲ τοῦτο ἡμᾶς· διότι ἐμελλον νὰ μείνωσι τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ Ναοῦ τῶν ἄλλων φυλῶν ἀδιόρθωτα καὶ ἀκαλλώπιστα, καὶ θὰ ἦτον ὁ ἀνακαινισμὸς τοῦ Ναοῦ ἀτελής, τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν τὸ ἠθέλαμεν· ὅθεν εὐρισκόμεθα μὲν εἰς λύπην καὶ ἀθυρίαν περὶ τούτου, ἐπειδὴ καὶ ἠθέλαμεν νὰ ἰδοῦμεν ἐν τῇ ζωῇ ἡμῶν τὴν παντελῆ διόρθωσιν τοῦ Ναοῦ εἰς δόξαν τοῦ ἐν αὐτῷ ταφέντος, πλὴν δὲν εὐρίσκομεν πρόπον εὐλογοφανοῦς αἰτίας νὰ γίνῃ παρ' ἡμῶν καὶ ἡ τοιαύτη ζήτησις. Ἀλλ' ὁ εὐρίσκων πόρον ἐν τοῖς ἀπόροις τί οἰκονομεῖ; Ἐπρόβαλον οἱ πολυχρόνιοι Αὐθένται καὶ Διοικηταὶ τῆς Ὑψηλῆς Πόρτας, ὅτι εἰς τὴν ἀνοικοδομὴν ταύτην ζητοῦσι παρ' ἡμῶν νὰ φυλαχθῶσι δύο τινα· πρῶτον, τὸ τίμιον τῆς ὑψηλοτάτης αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος, καὶ δεῦτερον νὰ μὴν ἀδικηθῶσι αἱ ἔχουσαι τόπον λοιπαὶ φυλαὶ τῶν Χριστιανῶν ἔνδον τοῦ θείου Ναοῦ μετὰ τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης οἰκοδομῆς. Ὅθεν μετὰ σκέψεως ἱκανῆς, σκιρτῶντες τῷ πνεύματι, ἀπεκρίθημεν τοῦτο· ταῦτα καὶ τὰ δύο φυλάττονται ἀκριβῶς, ἂν ἡ κραταιὰ βασιλεῖα ὄρῃ ν' ἀνακαινισθῶν ἀπλῶς ὅλοι οἱ ἀνακαινισμοῦ δεόμενοι τόποι ἔνδον τοῦ ναοῦ καὶ νὰ δοθῇ ἄδεια, ἡ καθε φυλὴ νὰ διορθώῃ τοὺς ἰδίους αὐτῆς τόπους. Συννέυσαντος δὲ τοῦ ἁγίου Θεοῦ, ἐκρίθη ἀρεστὴ ἡ γνώμη αὕτη, καὶ εὐθὺς ἀνεφέρθη ἡ ὑπόθεσις τῷ κραταιοτάτῳ Ἀνακτι, ὅστις ὥρισε καὶ ἐδόθη ἡ τοιαύτη ἄδεια μετὰ ὑψηλότατα αὐτοῦ Χάτι σερίφια· ἰδίως δὲ ἐδόθη ἡμῖν καὶ βασιλικὸς ὀρισμὸς, διορίζων ἡμᾶς ἐφόρους καὶ ἐπιστάτας τῆς οἰκοδομῆς¹⁾. Ἡ ἐπισκευὴ αὕτη ἤρξατο τῷ 1719 καὶ ἔλαβεν αἶσιον πέρας τὸ ἐπόμενον ἔτος, ἐπιστατούντος τοῦ αὐταδέλφου καὶ ἐπιτρόπου τοῦ Πατριάρχου, τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Νεοφύτου.

§ 11.

Τὸ 1808.

Ἀνωτέρω εἶδομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν τοῦ πρώτου, διορισθέντων Μουσουλμάνων θυρωρῶν, ἐκλείσθη ὁ Ναός καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ διαμένωσιν ἐντὸς αὐτοῦ ἔγκλειστοι Κληρικοὶ ὅλων τῶν φυλῶν, οἵτινες καὶ κλινῶν καὶ οἰκημάτων εἶχον ἀνάγκην· ὅθεν ἕκαστον

ἔθνος κατεσκεύασε διὰ ξύλων καὶ σανίδων τοιαῦτα ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῶν τόπῳ. Κατὰ τὴν ἐπὶ Χρυσάνθου τῷ 1720 ἐπισκευὴν ἐπεσκευάσθησαν μὲν ταῦτα πάντα, ἀλλ' ἐκ σανίδων ὡς καὶ πρότερον, καὶ οὕτω πολλὰ μέρη τοῦ Ναοῦ ἐνεπλήσθησαν ὕλης εὐπρήστου. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἕκαστον ἔθνος εἶχεν ἐντὸς τοῦ Ναοῦ καὶ τὸ ἀναγκαιῶν αὐτῷ ἔλαιον καὶ τὸ κηρίον. Ἐνεκα ὁμῶς τοῦ διαπληκτισμοῦ τῶν ἔθνων καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα αὐτῶν ἀμίλλης Ναός ὁ ὅλος ἐξηκολούθει παντοδαπῶς καὶ ποικιλοτρόπως κοσμούμενος διὰ πολυτίμων ἀμφίων καὶ σκευῶν. Ἀλλὰ τῇ λ'. Σεπτεμβρίου τοῦ 1808 ἔπαθε τὴν μεγίστην φθοράν, ἐμπρησθεὶς καὶ εἰς μέρη κατακρημνισθεὶς. Ὁ γὰρ ἀρμενοκανδηλάπτης μεθυσθεὶς, ἐκόλλησεν ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ κηροῦς ἀνημμένους ἐπὶ τοῦ κεχρυσωμένου τέμπλου τοῦ ἑαυτῶν παρικκλησίου, τοῦ ὄντος ἐπὶ τῶν Κατηχουμένων, νομίζων ὅτι ἐκόλλησε τούτους ἐπὶ τοῦ ὀρειχαλκίνου κηροπηγίου. Τοῦτο ποιήσας, αὐτὸς μὲν ἀπελθὼν ἐκοιμήθη, τὸ δὲ τέμπλον, ἀναφθὲν σὺν τῷ ἁλταρίῳ αὐτῶν, ἀνέδωκε φλόγαν φοβεράν, ἣν πρῶτοι ἰδόντες οἱ Φραγκισκάνοι ὡς πλησιέστεροι ἐξύπνησαν τοὺς ἡμετέρους. Τρέχουσιν οὗτοι μετὰ τῶν Φραγκισκάνων, ἐξυπνῶσι καὶ οἱ Ἀρμένιοι καὶ ὁμοθυμαδὸν ἀντιλαλοῦσιν ἐκ τῶν κινστερνῶν βόατα· φέρουσι καὶ ῥίπτουσιν ἐπὶ τῆς φλογός, ἀλλ' αὕτη ἐτι μᾶλλον αὐξάνει. Αἶφνης ἀνάπτει καὶ ὁ γυναικωνίτης τῶν Ἀρμενίων καὶ περικυκλοῦνται Ῥωμαῖοι, Λατῖνοι, καὶ Ἀρμένιοι ἐκ τοῦ πυρός. Καὶ αὐτοὶ μὲν καταβάντες ἐκ τῶν κατηχουμένων τρέχουσιν ὅπως λυτρώσασιν τοῦ πυρός· ἀλλὰ πλησιέστερα μέρη· ἡ δὲ φλόξ ὑψουμένη ἐκ τοῦ γυναικωνίτου ἀναβαίνει αἰφνης εἰς τὸν μέγαν τροῦλλον, καὶ ἀνάφντος καὶ τούτου, φαίνεται ἡ ὥς ὡς ἡμέρα καὶ τότε τρέχουσι πρὸς τὸν Ναόν τὰ χριστιανικὰ ἔθνη Ὁρθόδοξων καὶ ἑτεροδόξων· ἀλλ' ἀδύνατος ἡ προσπάθεια καθίστατο καὶ βοήθεια· τέλος πίπτει ὁ ῥῥῥεος μέγας καὶ μολυσθόσκέπαστος τροῦλλος, καὶ ἐν ἀκαρεὶ ἀνάπτωνται τὰ κύκλιον ὑπὸ τὰ κατηχούμενα κελία τῶν Ῥωμαίων, Λατίνων, Ἀρμενίων, Κοπτῶν, καὶ Σύρων, καὶ ταυτοχρόνως τὰ τρία τέμπλα τοῦ Καθολικοῦ καὶ ἐξ αὐτῶν τὸ ἅγιον Βῆμα. Ἀνάπτονται αἱ μυριάδες τῶν λαμπάδων τῶν ἔθνων καὶ τὰ ἔλαια, καὶ γίνεται ὁ Ναός ὅλος φαυλονία καμίνος· καίονται ὅπου ἦσαν κολῶναι πορφύραι ἢ μαρμάρια καὶ διαβράχυνται πίπτουσι, καὶ ἐπ' αὐτῶν ταυτοχρόνως αἱ ἐπ' αὐτὰς οἰκοδομαὶ· καὶ φαίνεται σχεδὸν ὅλος πυρίκαυστος ἔσθαι. Τότε δὲ ὁ ἐκ Τάφρου ἀναστὰς ἀπέδειξε θαῦμα ἐξ αἰσίων· ὁ γὰρ πανάγιος Τάφος, εὐρεθεὶς ἐν μέσῳ τοσούτου πυρός, ὑπ' αὐτοῦ καὶ λίθοι ἐκάρησαν, οὐδὲν ἐβλάβη· ἀλλ' οὐδὲ αἱ ἀπρωρημέται ἐπ' αὐτὸν κανδεῖλαι τῶν ἔθνων ἐσβέσθησαν ἐκ τοῦ ὑπερβολικοῦ καπνοῦ· θαυμασιῶς δὲ καὶ ἡ πύλη τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ Κουβουκλίου, ὑψίστη οὖσα, εὐρέθη ἀφλεκτος, ἥτις ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀνοικοδομῆς ἀ-

¹⁾ Χρυσάνθου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἱστορία καὶ Περιγραφή τῆς ἁγίας Γῆς. Κεφ. ΙΗ.

φαιρθείσα ἐκείθεν παρ' ἡμῶν, φυλάττεται ἔκτοτε ἐν τῷ Συνοδικῷ. Κατεκρήσαν μὲν οὖν κατὰ τὴν πυρκαϊάν ταύτην πρῶτον τὰ τῶν Ἀρμενίων οἰκήματα· ἔπειτα ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ μετὰ τὰ περὶ αὐτὸν ἡμέτερα οἰκήματα. Ὑψώθη ἡ φλόξ καὶ περιέλαβε τὸν μέγαν ξύλινον μολυβδοσκεπαστον κουμπέν, καὶ τὴν μὲν ἐν τῷ Ναῷ καὶ ἐν τῷ κουμπὲ πᾶσαν ξυλίνην ὕλην κατέκαυσε, τὸν δὲ μόλυδον τοῦ μεγάλου κουμπὲ ἀνέλυσε. Τὸ Καθολικὸν ἔθλον, τὸ εὐρυχωρότατον ἱερὸν Βῆμα, τὸ περικαλλέστατον τέμπλον, τὰ ἐν τῷ ἱερῷ Βήματι δύο ξύλινα σκευοφυλάκια, τὸ ἱερὸν σεδεφένιον καὶ τεχνικώτατον πατριαρχικὸν θρόνον, τὰ δύο μεγάλα ἐριμάριχ μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς διαφόρων ἁγίων λειψάνων ἐνέπρησε πάντα καὶ κατέκαυσε. Τὰς ὑποκειμένας ὑπὸ τὴν ἀχυβάδα τοῦ ἱεροῦ μεγάλας καὶ ἀξιολόγους μαρμαρένιαις κολώναις κατατεφρώσασα, τὴν ἀχυβάδα ὅλην κατεκρήμινε· τὰς δὲ εἰκόνας καὶ τὰ ἱερὰ ἄμφια, τοὺς πολυελαίους καὶ τὰ κανδήλια, τὰ μανουάλια καὶ πολυκάνδηλα καὶ τὰ λοιπὰ διάφορα ἱερὰ καὶ ἀργυρόχρυσα σκεύη ὡς κηρὸν κατηνάλωσε καὶ διέλυσε. Διεφυλάχθησαν δὲ ἀσινῇ ἐκ τοῦ πυρὸς θείῳ ἔλεει καὶ τὰ ἐξῆς· α'. τὸ μέγα καὶ ἱερὸν σκευοφυλάκιον, ὅπου εἶναι τὰ πλείονα ἱερὰ σκεύη καὶ κειμήλια μετὰ τῶν τιμίων ξύλων καὶ ἱερῶν λειψάνων· β'. τὸ ὀπισθεν μέρος τοῦ θείου Γολγοθᾶ, ὅπου ἦσαν ἐκ ξύλων μαγειρεῖον τῶν Πατέρων, τραπεζαρεῖον καὶ κελλὶς· γ'. ὁ ναὸς τοῦ τιμίου σταυροῦ, ὅπου τὸ σπήλαιον τῆς εὐρέσεως αὐτοῦ, καὶ δ'. τὰ παρεκκλήσιον τῶν Λατίνων, ὅπου ἡ κολώνη τῆς μαστιγώσεως, ὅπου οἱ Φραγκισκάνοι μετὰ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν Φράγκων μεγάλως ἀγωνιστάμενοι ἐλύτρωσαν τοῦ ἐμπρησμοῦ· ἐφυλάχθη δὲ ἀβλαβὲς καὶ τὸ μέρος, ὅπου αἱ λεγόμεναι κοινῶς Κλάπαι, μὴ οὐσης ἐκεῖ εὐπρήστου ὕλης*.

«Τὸ ὕψιστον τοῦτο γεγονός ἀνήγγειλαν εἰς τὸν τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρέχοντα καὶ νεωστὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Ἀδελφοθέου ἀναβάντα αἰδιδίμου Πολύκαρπον δύο ἀπεσταλμένοι Ἀγιοταμίται Πατέρες· Ἀμέσως ὁ Πατριάρχης ἐδήλωσε τὰ πάντα τοῖς προκρίτοις τοῦ ἔθνους καὶ τῷ Παναγιωτάτῳ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ Κ. Καλλινίκῳ τῷ ἀπὸ Μουδνίων. Τῇ ἐπομένῃ Κυριακῇ, ἀναγνωσθέντων ἐν πληρεστάτῃ Συνόδῳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τὰ ἐξ Ἱεροσολύμων ἀποσταλέντα γράμματα, ἅπαντες ἀνεφώνησαν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ ἀνάλαβε Μακαριώτατε τὸν ἁγῶνα τῆς ἀνοικοδομήσεως, καὶ ὅλοι μας συντρέχουμεν, ὅλοι μας βοηθοῦμεν· δὲν ἀνεχόμεθα παντελῶς τῇ στέρξει ἐκείνου τοῦ θείου ναοῦ· δὲν παραχωροῦμεν διόλου τὴν δόξαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν εἰς ἄλλα ἔθνη· μὴ δειλιάσης, μὴ δυνατὸς ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, εἰς ὃν ἐλπίζομεν· βάλε ἀρχὴν καλὴν ἀμέσως χωρὶς ἀναβολῆς καιροῦ καὶ συγκίνησον τὰ πρὸς ἀνοικοδομήν· καὶ διὰ ἑξοδα, ἰδοὺ ἐκ πρώτης ἡμεῖς

καταβάλλομεν· καὶ ἀμέσως ἤρξαντο ἕκαστος νὰ καταβάλλῃ τὸ ἴδιον λεπτόν· διώρισαν δὲ νὰ ἐκδοθῶσιν εἰς ὅλους τοὺς Ἀρχιερεῖς τοῦ θρόνου ἐγκύκλιοι καὶ συνοδικαὶ ἐπιστολαὶ πρὸς κοινὴν συνδρομὴν καὶ βοήθειαν τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ περιωνύμου ἐκείνου Ναοῦ. Ταυτοχρόνως συνετάχθη ἀναφορά ἐκ μέρους ὅλου τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν Σουλτάν Μαχμούτ, δι' ἧς ἐζητεῖτο ἡ ἄδεια τῆς ἀνοικοδομῆς. Ἀνευχεθείσης δὲ ταύτης τῷ βασιλεῖ, ἐπέτρεψεν οὗτος διὰ βασιλικῷ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἀναφορὰν αὐτογράφου ν' ἀνοικοδομηθῇ ὁ πυρποληθεὶς ναὸς τῆς Ἀναστάσεως ὡς καὶ πρότερον. Ἐγράφη οὖν καὶ ἐξεδόθη βασιλικὸς ὀρισμός. Τοῦτον παραλαβὼν ὁ αἰδίδιμος Πολύκαρπος ἀπέστειλε τῇ 31 μηνὸς Μαρτίου 1809 εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ τοῦ Ἐλμάς Πασᾶ Ζαδὲ Ἀποδουρβᾶχην βέη, ἀνδρὸς ἐπὶ τιμιότητι, πραότητι καὶ φιλησυχίᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ἐπὶ ἀδωροδοσίᾳ διακεκριμένου. Διαλογιζομένου δὲ τοῦ Πατριάρχου περὶ τοῦ εἰς τοῦτο τὸ μέγα ἔργον ἐπιστατήσαντος Ἀρχιτέκτονος (ἔδει γὰρ εἶναι τοῦτον γενναῖον καὶ προθυμότατον), ἰδοὺ καὶ ὁ βασιλικὸς Ἀρχιτέκτων Κομνηνὸς ὁ Μιτηλωναῖος ἐκ Θεοῦ ἐμπνευσθεὶς, αὐτόκλητος ἐλθὼν πρὸς τὴν Μακαριότητά του, λέγει, Μακαριώτατε Δεσπότη μου, εἰμαι ἐτοιμότατος καὶ θέλω ν' ἀπέλθω εἰς Ἱερουσαλὴμ νὰ δουλεύσω τὸν Κύριόν μου Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ μετὰ ἄκραν μου προθυμίαν καὶ χαρὰν νὰ κοπιᾶσω καὶ νὰ βῶ τὰς χεῖράς μου μετὰ τὰ ἅγια ἐκεῖνα χώματα· Δός μοι λοιπὸν τὴν μακαρίαν σου εὐχὴν καὶ εὐλόγησόν με πατρικῶς. Ἰδὼν δὲ ὁ Μακαριώτατος τὸν πολὺν πόθον καὶ τὴν μεγάλην προθυμίαν τοῦ ἐπισήμου Ἀρχιτέκτονος, ἐδάκρυεν ἐν ἀγαλλιάσει καρδίας καὶ ἐδόξαζε τὸν Σωτῆρα Κύριον, τὸν ἐμπνέοντα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πιστῶν τοιοῦτον πόθον ἀρετῆς, καὶ μακαρίσας τὸν Ἀρχιτέκτονα εὐλόγησε καὶ ἐπευχήθη αὐτῷ κατευοδίων. Ὁ Κομνηνὸς, παραλαβὼν μετ' αὐτοῦ μακτόρους καὶ τέκτονας καὶ τὴν προετοιμασθεῖσαν ἀναγκαίαν ὕλην, ἀνεχώρησεν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως τῇ γ'. Μαΐου *).

§. 12.

Ἀνακρινόμενος τοῦ Ναοῦ τῷ 1809—1810.

Ὁ τοῦ ἀνακρινισμοῦ σουλτανικὸς ὀρισμὸς ἔφθασεν εἰς Ἱεροσόλυμα περὶ τὰ μέσα Ἰουνίου τοῦ 1809· μετ' οὐ πολὺ δ' ἀφίκετο καὶ ὁ Ἀρχιτέκτων Κομνηνὸς μετὰ τοῦ ἀπαιτουμένου ὕλικου. Μ' ὅλας δὲ τὰς ἐνστάσεις καὶ τὰς μηχανορραφίας τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὁ σουλτανικὸς ὀρισμὸς ἀναγινώσκεται ἐν τῷ κριτηρίῳ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐπὶ παρούσῃ ὕλῃ τῶν ἐθνῶν, καὶ τῇ ιθ'. τοῦ Ἰουλίου γίνεταί ἀρχὴ τῆς ἐργασίας. «Καὶ δὴ πρῶτον ἀνεστηλώθη ἡ θύπητος

*) Ἐκ χειρογράφων κωδίκων.

ἀγία Πόρτα τοῦ Ναοῦ. Ἄλλ' ὥς εἶδον οἱ Ἀρμένιοι ὅτι τὰ σκοπούμενά τῶν ἐματαιώθησαν, ὑποκινήσαντες τοὺς ταραξίας ἐκ τῶν ἐντοπίων Μωαμεθανῶν, διήγειραν αὐτοὺς καθ' ἡμῶν, ὅτινες ἐπιδραμόντες ἐνοπλοὶ εἰς τὸν Ναὸν, ὥρμησαν κατὰ τῶν μαϊστόρων καὶ ἤρξαντο νὰ τοὺς κτυπῶσι μετὰ τῶν τουφέκων. Διασκορπισθέντων δὲ πάντων, ἄλλοι ἐκρήμνιζον τὰς ἀναβαθμίδας καὶ σκαλωσίας, τὰς ἐμπροσθεν τῆς θύρας τοῦ Ναοῦ στημένας ἔσωθεν, ἄλλοι ἐκυνηγούσαν τοὺς μαϊστόρους καὶ λοιποὺς Πατέρας. ἄλλοι ἐζήτουν τὸν Κάλφον καὶ τοὺς Μουπασιρίδες, ἄλλοι ἐτρεχον καὶ περιεφέροντο μέσα εἰς τὸν Ναὸν ὡς μαινόμενοι μετὰ ἀτάκτους φωνὰς καὶ ἀλλοχοτοῦς κραυγὰς καὶ ἀγρίους ἀλαλαγμούς ¹⁾». Ἡ ἀνοικοδόμησις διεκόπη ἐπὶ ἐξήκοντα

¹⁾ Ἐκ τῶν ἀνωτέρω χειρογράφων.

²⁾ Ἰδοὺ ἡ μετάφρασις τοῦ ὁρίσμου.

«Ὁ παρὼν Ἡμέτερος Ἱερεὺς Ὁρίσμος δὲ τὴν ἔνοιαν τοῦ Ἰλαμίου διαλαβάνων τοῦ περιέχοντος τὸν μετὰ τὴν κρήνην καὶ διὰδικασίαν ἐν ἀμοιβαίᾳ ἐκατέρων τῶν μερῶν εὐχαριστήσας γεγόμενα συμβιβασμῶν, ἐπὶ τρεῖσιν, καὶ μηδεὶς ἀντιδιδόντω, ἀπαρעχειρήτος τε τοῦ λοιποῦ καὶ ἀπαράδατος διατηρήσων».

Φθάσαντος τοῦ παρόντος ὑψηλοῦ βασιλικῶ μου σημείου, γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν, ὅτι εἰς τὴν ὑψηλὴν ὑπατικὴν μου Πόρταν, συγκροτηθείσης ἱερᾶς συνελεύσεως ἐκ τῶν δι' αὐτὴν τοῦ Σεῖχουλίσλαμ διορισθέντων σοφωτέρων πάντων τῶν ἀκριβῶν σοφῶν, τοῦ πρώην μὲν ἀνατόλ-Καζασκέρη, ἡδὴ δὲ βαθμὸν βούμμελῆς ἔχοντος Μουχαμέδ Ἑμίνῃ υἱοῦ τοῦ προπρώην Ἰπάτου Ἑμίν πασᾶ καὶ τοῦ πρώην μὲν σταμπόλ-Καδισῆ, νῦν δὲ βαθμὸν ἀνατόλ-Καζασκερλικίου ἔχοντος Μουχαμέδ Ταχίση (ὧν ὁ ὑψιστος Θεὸς διατηρεῖ τὴν σοφίαν), παρόντων σὺν αὐτοῖς καὶ συνδιορισθέντων τῶν ἐνδοξοτάτων Μουδερρίσιδων, τῶν ὑπογραμμῶν τῶν ἀληθῶν σοφῶν, τοῦ ἡδὴ Φετῆ Ἑμίνῃ Μουχαμέτ Ρασσίδῃ, καὶ τοῦ ἡδὴ κασάμη ἀσκερῆ Σεγιδ Σουλεϊμάνῃ (ὧν αὐξηθεὶς ἡ μάθησις), καὶ τῶν μεγιστάνων τοῦ ὑψηλοῦ μου Δεβλετίου, τῶν καυχημάτων τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ ἐντιμοτάτων, τοῦ ἡδὴ Ρεῖσουλιζιουττᾶν τοῦ βεκιᾶπι χουμαγιουνίου μου Σεγιδ Μουχαμέδ Ἑμίν Βαχίδη, καὶ τοῦ πρώην Δεφδεράρη τοῦ βεκιᾶπι χουμαγιουνίου μου Γευσούφ Ἀγιάχη, καὶ τοῦ ἡδὴ ἐπιστάτου τοῦ πλουσίου Τερσανῆ Ἀχμέτ Ἀζίζῃ, (ὧν διατηρηθεὶς ἡ δόξα). Οἱ ἐπὶ τῇ ἀγωγῇ τῆς κατωτέρου φηθησομένης ὑποθέσεως ἐκ μέρους τοῦ Ἀρμενικοῦ ἔθνους κατ' ἐκλογὴν διορισθέντες ἐπίτροποι, ὅτε Πογώσης υἱὸς τοῦ Κεγκόρ, ὁ καὶ ἐπίτροπος τοῦ ἐν Ἱερουσαλὴμ Πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων, ὁ Κεχαγιᾶς τῶν σαββάριδων Καραπέτης υἱὸς τοῦ Κασπάρ, ὁ σαββάρ Ὁθανῆς υἱὸς τοῦ Οὐζούν Ἀρετοῦν, ὁ σαββάρ Κιλτζόγλου Ἀντώνης υἱὸς τοῦ Μικαὶλ, ὁ σαββάρ Κεγκόρης υἱὸς τοῦ Κεβέρη, ὁ γραμματικὸς τοῦ Τηγκῆρ Ὁγλού Μηνάσης υἱὸς τοῦ Πογᾶς, ὁ Παρουτζῆ Ἀρακέλλης υἱὸς τοῦ Νικογῶς. Συμπαρόντων ἐν ταῖς ἀλλεπαλλήλαις ταύταις συνελεύσεσι, ταῖς ἐπὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως γενομέναις, καὶ τῶν ἐκ μέρους

καὶ μίαν ἡμέραν, ἡ δὲ ὑπόθεσις ἀνῆλθον καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ὑψηλὴν Πύλιν. Πέντε συμβούλια, συγκείμενα ἐκ τῶν ἐπισμοτέρων ὑπαλλήλων τοῦ κράτους, συνεκροτήθησαν ἐν ταῦθα· ἐξητάσθησαν τὰ εἰς χεῖρας τῶν ἐνδιαφερομένων εὐρισκόμενα ἱστορητικὰ ἔγγραφα, καὶ μετὰ ἐπανειλημμένας αἰτιολογίας καὶ συζητήσεις τὰ συμβούλια ἦλθον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι μόνον οἱ Γραικοὶ δύνανται νὰ ἀντιποιηθῶσι τὸ τῆς ἐπισκευῆς δικαίωμα. Σουλτανικὸς ὁρίσμος διαλαβάνων τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διασκέψεων ἐκδοθεὶς ἐπεδόθη ἡμῖν ²⁾· παρόμοιος ἐπεδόθη καὶ τοῖς Ἀρμε-

τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἔθνους κατ' ἐκλογὴν διορισθέντων ἐπιτρόπων, τοῦ τε Θεσσαλονίκης Μητροπολίτου Γερασίου υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου, τοῦ Μητροπολίτου Ἰκονίου Κυρίλλου υἱοῦ τοῦ Βασιλείου, τοῦ Κεχαγιᾶ τοῦ Ἱεροσολύμων Πατριάρχου Μητροφάνους υἱοῦ τοῦ Νικολά, τοῦ χαζνεδάρη τοῦ αὐτοῦ Πατριάρχου Προκοπίου υἱοῦ τοῦ Ἀθασίου, τοῦ Χέννα υἱοῦ τοῦ Φάχρι, καὶ τοῦ Νικολάκη Καστ. ην. υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου· διεξοδικῶς ἐκθέσαντες τὴν ὑπόθεσιν τοῖς Ῥωμαῖοις διενεργήσαντες, ἔδωκαν ἀναφορὰν εἰς τὸ πρὸς τὴν ἐλλήν ἱσα λαμπρὸν βασιλικὸν μου βεκιᾶπιον, ὅτι ἐν ᾧ τὸ πάλαι οἱ Ἀρμένιοι ἔχον κοινὸς μὲν καὶ ἐξ Ἰσοῦ μετὰ τῶν Ῥωμαίων τὸν ἐν μέσῳ τῆς μεγάλῃς ἐκκλησίας Καραμέ λεγομένης Τάφον τοῦ Ἰησοῦ, κατὰ τὴν δόξαν τῶν, καὶ τὴν Ἀποκαθλίωσιν, καὶ τὸν Γολγοθᾶν, καὶ τὸ ἐν Βηθλεὲμ Σπήλαιον, ἐν ᾧ ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς, καὶ τὸν Τάφον τῆς Δεσποίνης Μαρίας, καθὼς διαλαβάνουσι καὶ τὰ ἀνα χεῖρας αὐτῶν Σένη τια, ἰδίως δὲ ἐκυρίεον μόνον οἱ Ἀρμένιοι τὸ ἀνω καὶ κάτω τοῦ Καποῦ Ἰτζε ισῆ μὲν λεγόμενον τόπου, ἐντὸς δὲ τῆς Ῥηθείσης ἐκκλησίας πρὸς ἀριστερὰν κειμένου, καὶ τὰς ἐπὶ τὰς καμῖρας τὰς αὐτὰς ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ Σίττι Μερίμ ὀνομαζομένου καὶ τῇ αὐτῇ ἐκκλησίᾳ προσκεκλημένου, καὶ τὰ δύο παραθύρα τὰ εἰς τὸν δρόμον ἀφαιρῶντα· καὶ τὸν ἀντικρὺ τοῦ Τάφου κείμενον τῶν τῆς λειτουργίας, ἔτι καὶ τὸ ἀντικρὺ τοῦ Τάφου μουσλοῦκι τοῦ νεροῦ, καὶ τὸν ὀπισθεν τοῦ Τάφου τόπον καὶ αὐτὸν Σίττι Μερίμ λεγόμενον· καὶ τὸν ἐπὶ καμῖρας πρὸς ἀριστερὰν τῆς πύλης κείμενον ἕνα ὁδὸν καὶ τὴν μικρὰν ἐκκλησίαν τὴν ἐνδὸν τῆς Ῥηθείσης ἐκκλησίας Τζέρτζης ὀνομαζομένην, καὶ ἄλλον ἐτι τόπον τοῦ Διαμερισμοῦ τῶν ἱματιῶν τοῦ Ἰησοῦ, κατὰ τὴν δόξαν τῶν, λεγόμενον, καὶ τὸν μικρὸν ὁδὸν τὸν ὀπισθεν τοῦ Τάφου, καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τὴν ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ῥηθείσης ἐκκλησίας ἀπέναντι τῆς θύρας τοῦ Ναοῦ κειμένην ἔσωθεν, καὶ τὸ Μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τὸ κατὰ τὴν Σιών κείμενον, ἐν ᾧ κατοικεῖ ὁ Πατριάρχης τῶν Ἀρμενίων, ἔτι καὶ τὸ πλησίον αὐτοῦ Μοναστήριον τῆς Ἑλκίης ἐπιλεγόμενον καὶ τὸ Φυλακὴ τοῦ Χριστοῦ καλούμενον Μοναστήριον, καὶ τὴν ἐν Βηθλεὲμ ἐκκλησίαν, ἔξωδοχῆς τινὰ τῶν Ἀρμενίων περιέχουσαν, καὶ τὸ ὑποκάτωθεν αὐτῆς σιδηρόπορτον Χάνι, καὶ τὸν εἰς τὸ Σπήλαιον τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ πρὸς ἀριστερὰν τόπον τῆς λειτουργίας, καὶ τὸ κλειδί τῆς πρὸς ἄρκτον κειμένης πύλης τῆς ἐκ τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Ῥηθέντος Σπηλαίου θυρῶν, οἱ Ῥωμαῖοι τὰ φήρπασαν βιαίως ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν καὶ ὅτι, ἐν ᾧ καὶ τῇ

νόις, καὶ ἡ ἀνοικοδομητικὴ ἀρχεται ἐκ νέου· ἀλλὰ καὶ αὐθις σκευωρεῖται καὶ ἀντιπράξει. «Οἱ ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν ταρχάζι τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑποκινηθέντες ὑπὸ τῶν ἐναντίων ὤρμησαν εἰς τὸν Ναὸν κατὰ τῶν τεχνιτῶν, καὶ ἕνα μὲν λιθοδόον Γαβριήλ τοῦνομα Καισαρέα ἀπέκτειναν, ἄλλους

κλειδί αὐτό, καὶ ὁ προσκεκολλημένος τῷ Τάφῳ τῆς Σίττι Μερνὲμ τόπος· τῆς λειτουργίας ἦσαν ἴδια καθ' αὐτὰ τῶν Ἀρμενίων, καὶ ἐν ᾧ ὁμοίως οἱ Χαμπέσιοι, Κόπται καὶ Σύροι ἦσαν ὑποκείμενοι καὶ Γαμακία καθ' αὐτὸ τῶν Ἀρμενίων, οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπάντων αὐτῶν, κατώρθωσαν ὅχι μόνον νὰ ἐξαλείψωσιν, ἀποξέσαντες τὰ καὶδία τῶν ὧν ἔχουσιν ἀποδεικτικῶν περὶ τούτων ὑψηλῶν ὁρισμῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ λάβωσι καὶ ἄλλους ὁρισμούς· ἐναντίους μὲ τούτους ἀνὰ χεῖράς των· καὶ ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον κατεξουσίασαν τοὺς τῆς τοῦ, τοὺς ὑποίους εἶχον οἱ Ἀρμένιοι, τοὺς μὲν κοινῶς μετὰ τῶν Ῥωμαίων, τοὺς δὲ ἰδίως· μόνοι αὐτοὶ, θέλοντες ν' ἀποστρέψωσι δ' ὅλην τὴν Ἀρμενίαν ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ· καὶ ὅτι, πυροποληθέντες ἤδη τοῦ Ναοῦ, ἐν ᾧ εἶχον μέγα εἰς αὐτὸν τόπος· τοὺς μὲν κοινῶς μετὰ τῶν Ῥωμαίων, τοὺς δὲ ἰδίως αὐτοὺς· ἐξὼ Ἀρμένους, καὶ ἐν ᾧ ἔδει ἐπομένως ἀνοικοδομηθέντος ἤδη τοῦ Ναοῦ νὰ κἀνωσιν τὴν ἀνοικοδομήσιν τῶν μὲν κοινῶν τοῖς Ἀρμενίοις καὶ Ῥωμαῖοις· τόπων κοινῶς τὰ δύο ἔθνη, τῶν δὲ ἰδίων τοῖς Ἀρμενίοις· οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ῥωμαῖοι, μὴ ἀλλήως παραστήσαντες τὴν ὑπὸ ἑστέον, κατώρθωσαν πάλιν νὰ λάβωσιν ὁρισμὸν· διὰ νὰ τοὺς ἀνοικοδομήσωσι μόνοι αὐτοὶ· καὶ ἐπομένως παρεκώλουν οἱ ῥηθέντες ἐπίτροποι τῶν Ἀρμενίων, ἵνα τῶν μὲν εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων ὁρισμῶν αἱ καταγραφαὶ καὶ τὰ καὶδία ἀπαλειφθῶσιν, ἄλλοι δὲ ἐκ νέου ὁρισμοὶ ὑψηλοὶ ἐκδοθῶσιν ἐπιτακτικῶς. ἵνα τοὺς κοινούς Ῥωμαίους καὶ Ἀρμενίους τόπους ἀνοικοδομήσωσι κοινῶς καὶ τὰ δύο ἔθνη, τοὺς δὲ ἐξιδιασμένους τοῖς Ἀρμενίοις μόνοι οἱ Ἀρμένιοι. Ταῦτα πάντα ἀνέφερον ἐνάγοντες οἱ Ἀρμένιοι. Ἐρωτηθέντες δὲ καὶ οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐναγομένων Ῥωμαίων, τί πρὸς ταῦτα ἀπολογουνται; ἀπερίβησαν οὕτως· ὅτι τῷ 923 Ὀθωμανικῷ ἔτει, ὅτε δηλαδὴ ὁ αἰεδῖμος Σουλτὴν Σελῆμης Α', ὁ τῆς Ἱερουσαλὴμ αἰεδῖμος (ὅν κατοικήσας ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ τῷ Παράδεισῳ) ἐλυρίευσεν ἐκείνους τοὺς ἁγίους Τόπους, προσελθόντος τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Δωραθέου εἰς προσκύνησίν του, καὶ παρακαλέσαντος αὐτὸν νὰ ἐλεῇ τὸ γένος τῶν Ῥωμαίων, καὶ νὰ χάρις εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχωσιν πάλιν τοὺς οὗς ἐκπαῖται εἶχον τόπους καὶ μέρη, ἡ βασιλεία του κινηθεῖσα εἰς ἔλεον, καὶ οἰκτεῖρμας τοὺς Ῥωμαίους, ἔχρισεν εἰς αὐτοὺς ὅλους τοὺς ἄνω ῥηθέντας τόπους καὶ τὰ Γαμακία των, τοὺς ὑποίους οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ἀπὸ τὴν καιρὸν τοῦ αἰεδῖμου δευτέρου Χαλιφῆ Ὀμερ υἱοῦ Χαττάπ, μέχρι τῶν εὐτυχῶν ἡμερῶν τῆς βασιλείας του, τοὺς ὑποίους· ἤδη ζητοῦσιν οἱ Ἀρμένιοι· καὶ ἐπὶ ἐπὶ τὸν τοὺς Ῥωμαίους καὶ μὲ ἐκδοσὶν ὑψηλοῦ ὁρισμοῦ περὶ τούτου, κεκοσμημένου μὲ βασιλικὸν τοῦ ἱερὸν αὐτόγραφον. Ἐκτοσε δὲ οἱ διαδόχοι τοῦ αἰεδῖμου ἐκείνου Βασιλέως ἀείμνηστοι βασιλεῖς ἀλλήλοδιαδόγως μέχρι τῆς σήμερον δὲν ἔπαυσαν, ἐπικυροῦντες τὸν ὑψηλὸν ὁρισμὸν τοῦ αἰεδῖμου ἐκείνου Βασιλέως, νὰ ἐκδίδωσιν ὑψηλοὺς νέους ὁρισμούς, κεκοσμημένους μὲ ἱερὰ των αὐτόγραφα· καὶ ὅτι οἱ μὲν Ἀρμένιοι ἀπ' ἀρχῆς δὲν

δὲ ἐπλήρωσαν. Περιάγοντες δὲ ἐν τῷ Ναῷ ἐνοπλοὶ καὶ ὡς λύκοι ἄγριοι καὶ μαινόμενοι, ἄλλοι μὲν τὰ μάρμαρα καὶ τοὺς κίονας κατέθλων, ἄλλοι δὲ τὴν τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου ὀρθομαρμάρωσιν κατέσπων, καὶ ἄλλοι τὰ ἐν τῷ Ναῷ κελλία τῶν Πατέρων ἀνοίγοντες διήρπαζον ὡς κλέ-

εῖχον κάμμιαν μετοχὴν εἰς αὐτοὺς τοὺς τόπους, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι μόνοι ἔχουσιν αὐτοὺς κατ' ἔλεος τῆς ὑψηλῆς ὀθωμανικῆς βασιλείας, καθὼς καὶ ἔκπαλαι, δεδωρημένους αὐτοῖς διὰ τασούτων ὑψηλῶν ὁρισμῶν. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ οἱ Ἀρμένιοι εἶναι καὶ αὐτοὶ Χριστιανοί, καθὼς ἀπ' ἀρχῆς δὲν ἐμποδίζοντο, οὕτω καὶ τοῦ λοιποῦ συγγωροῦνται εἰς προσκύνησιν τῶν ἱερῶν τόπων, καὶ θέλουσιν ἀπολαμβάνει παρὰ τῶν Ῥωμαίων παντοίαν περιποίησιν. Ἐπὶ τούτοις φέροντες ἔδειξαν καὶ τὸν ὑψηλὸν ὁρισμὸν τοῦ αἰεδῖμου ἐκείνου Βασιλέως, κεκοσμημένον μὲ βασιλικὸν τοῦ αὐτόγραφου, συμφωνον εὐρεθέντα μὲ τὸ καὶδὶ του, τὸ εἰς τὸ Διδᾶν καλεμὶ σωζόμενον· ὁ ὁποῖος καὶ ἀνεγνώσθη ἐπὶ παρουσίᾳ πάντων ἐκεῖ καὶ εὐρέθη ὅτι ἐξηγεῖ τῷ ὄντι καὶ περιέχει λεπτομερῶς, ὅτι οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἔχωσιν ἀντικρὺ τῆς θύρας τοῦ ναοῦ πρὸς μεσημβρίαν εἰς τὴν Ἀποκαθήλωσιν δύο μανουάλια καὶ κανδήλας, τὸ ἄνω καὶ κάτω τῶν τεσσάρων καμαρῶν τῶν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ τοῦ ἐν τῷ εἰρημένῳ τόπῳ κειμένου, καὶ τῇ Πατριαρχείᾳ ὑποκειμένου· τὸ ἄνω καὶ κάτω τῶν ἐπτά καμαρῶν τῶν ἄνωθεν τῆς Δεσποίνης Μαρίας κειμένων· τὸ μέσον τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ τὸν Τάφον ὁμοῦ μὲ ὅλα τὰ Προσκυνήματα· τὰς ἐκτὸς τοῦ Ναοῦ ἐν τῇ αἰλῇ τρεῖς ἐκκλησίας, τὴν ἀντικρὺ αὐτοῦ ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, τὴν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐκκλησίαν τῆς Ἑλένης· τὴν ἁγίαν Θέκλαν· τὸ μοναστήριον τῆς Δεσποίνης Μαρίας· τὸ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου· τὸ τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης· τὸ τοῦ ἁγίου Μιχαήλ· τὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου· τὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου μετὰ τοῦ κήπου· τὸ τοῦ ἁγίου Βασιλείου· τὸ τοῦ ἁγίου Νικολάου· τὸ τοῦ ἁγίου Δημητρίου· τὸ τῆς Δεσποίνης Μαρίας· ἔτι τὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου· καὶ ἔτι ἐτέραν ἐκκλησίαν τοῦ αὐτοῦ· τὸ τοῦ ἁγίου Ιακώβου τῶν Ἰσέρων· τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Γεωργίου· τὸν ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ κείμενον Τάφον τῆς Δεσποίνης Μαρίας· τὴν ἁγίαν Σιών· τὴν φυλακὴν τοῦ Ἰησοῦ· τὸν οἶκον τοῦ Ἄννα· τὰ εἰς τὸν κάμπον μνημεῖά των· τὸ Μοναστήριον τοῦ Σταυροῦ τῶν Ἰσέρων· τὸ τοῦ ἁγίου Συμεὼν· τὸ τοῦ ἁγίου Ἡλιοῦ μετὰ τῶν ἐλαιῶνων καὶ ἀμπελῶνων· τὸ τοῦ ἁγίου Σάββα· τὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν τῷ χωρίῳ Παΐτουζάλα· τὸ ἐν Βηθλέεμ Σπηλαίον τῆς Γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ· τὰ δύο κλειδιά τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πρὸς ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν δύο θυρῶν· τοὺς πέριξ δύο κήπους· τοὺς ἐλαιῶνας καὶ τὰ μνημεῖά των· τὰς εἰς τὰ λοιπὰ χωρία κειμένας ἐκκλησίας καὶ Μοναστήρια· τοὺς τῇ Πατριαρχείᾳ ὑποκειμένους Γκιουρτζίδες, Χαμπέσιους, Σέρβους καὶ τὰ ὑποστατικά των καὶ ἀφιερώματα· τοὺς Μητροπολίτας καὶ καλογήρους των. Προσέτι νὰ παραλαμβάνωσι τὰ κατάλοιπα τῶν ἀποθνησκόντων Μητροπολιτῶν Ἐπισκόπων καὶ Καλογήρων. Μῆτε νὰ πληρώνωσι κουμέρι καὶ πάτζι· καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ πληρώνωσιν εἰς τὴν πόρταν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς τὸ Ζεμζέμ σουρρεῦ (Ιορδάνην), καὶ εἰς τὸ ἀρὰπ καφαρῆ καὶ εἰς τὰς σκάλας, καὶ ὅταν κάμνωσι κέσφια, νὰ ἦναι ἐλεύθεροι· ὁμοίως καὶ ἀπὸ κάθε

πται. Ἠπειλήσαν τὴν ζωὴν τοῦ ἀρχιτέκτονος, τοῦ Δραγουμάνου τοῦ ἡμετέρου μοναστηρίου καὶ τὴν τοῦ Μουπάσιρη Ἀβδουρράχην βέη. Ἀλλ' ἐπεμβάσης ἐπὶ τέλους τῆς ἐξουσίας δραστηρίως καὶ περὶ τοὺς 30 ἐκ τῶν ταραξιών ἀπαγχονισάσης, ἡσύχασαν καὶ οἱ λοιποὶ φόβῳ

εἶδους δόσιμον· καὶ ὁ Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων νὰ προτιμᾶται ἀπὸ τὰ λοιπὰ Γένη, χωρὶς νὰ τὸν ἐπηρεάζῃ κανὲν ἄλλο ἔθνος. Ταῦτα πάντα περιείχοντο εἰς τὸν ἀγνωστὴντα Ὀρισμὸν τοῦ ἀειμνήστου Σουλτάν Σελήμ. Μετὰ τοῦτον ἔδειξαν καὶ τὸν ἱερὸν Ὀρισμὸν τοῦ λαμπροῦ καὶ ἐνδόξου υἱοῦ ἐκείνου ἀειμνήστου Σουλτάν Σουλεϊμάνη, ὅστις, ἀναβὰς εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν Θρόνον τῷ 927 ἔτει, ἐπεκύρωσε τὸν τοῦ φιλοστοργωτάτου πατρὸς αὐτοῦ Ὀρισμὸν, ἀνακαίνισας αὐτὸν μὲ ὑψηλὸν τοῦ ἄλλου Ὀρισμὸν, διὰ βασιλικοῦ τοῦ αὐτογράφου ἐπικεκοσμημένον, ὅστις εὐρέθῃ σύμφωνος μὲ τὸ εἰς τὸ Διδάνι Χουμαγιούν καλεμὶ σωζόμενον κατὰ τοῦ, προσδιορίζων καὶ σαφηνίζων ῥητῶς, ὅτι ὅταν ἐπιφαίνεται τὸ παρ' αὐτοῖς Φῶς, καὶ ὅταν κάμνωσι τὰς λιτανείας των, νὰ προηγῇται ὁ Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἀπὸ τοὺς Γκιουρτζίδες, Χαμπεσίους καὶ Κόπτας, καὶ ἀπὸ τὰ λοιπὰ ἔθνη· καὶ πρῶτον αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτὸν νὰ ἐμβαίνωσι καὶ νὰ προσκυνῶσι, καὶ ὕστερον νὰ εἰσέρχωνται τὰ ἄλλα γένη, καὶ ὅτι αἱ ἐπισκευαὶ τῆς ἐκκλησίας νὰ γίνωνται παρ' αὐτῶν κατὰ τὴν παλαιὰν αὐτῶν θέσιν· καὶ ὅτι νὰ ἦναι ἐλεύθεροι καὶ ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ ὅλα τὰ δασύματα· καὶ ὅτι τοῦ λοιποῦ κανὲν ἔθνος νὰ μὴ τοὺς ἐνοχλῇ μήτε νὰ τοῖς ἐπιμίγνυται· καὶ ὅτι εἰς ὅλα νὰ προτιμᾶται ὁ Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων. Πρὸς τοῦτοις ἔδειξαν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ ἄλλους Ὀρισμοὺς τῶν ὑψηλῶν διαδόχων τῶν ἀειμνήστων βασιλέων, τοὺς μὲν ἀνακαινιστικοὺς τῶν ῥηθέντων, τοὺς δὲ περιεκτικὸς μὲν τῶν ἐννοιῶν τούτων, ἐκδοθέντας δὲ κατὰ καιροὺς, ὅταν συνέβαινον καὶ ἀνεφύοντο μεταξὺ τῶν γενῶν τούτων διαφοραί. Ἐδειξαν πρὸς τοῦτοις καὶ τὸν ἱερὸν μου ὑψηλὸν Ὀρισμὸν, τὸν ἐν ἀρχῇ τῆς εὐτυχοῦς βασιλείας μου ἐκδοθέντα, περιέχοντα πάντα τὰ νοήματα τῶν Ὀρισμῶν τῶν προκατόχων μου βασιλέων, καὶ ἐπικυρωτικὸν ὄντα τῶν λαμπρῶν ἐννοιῶν τούτων· οὐ μόνον δὲ τοῦτον, ἀλλὰ καὶ τὸν μετὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ ναοῦ κατὰ ζήτησιν τῶν Ῥωμαίων περὶ τῆς ἐπισκευῆς καὶ ἀνοικοδομήσεως τούτου ἐκδοθέντα ἀπὸ τὸ Διδάνι Χουμαγιούνι μου ἱερὸν ὑψηλὸν μου Ὀρισμὸν τῷ 1224 ἔτει κατ' ἀρχὰς τοῦ Σεφῆρ, σύμφωνον ὄντα μὲ τὰ σουρούτια καὶ τὰς ἐννοίας τῶν προλαβόντων ὑψηλῶν Ὀρισμῶν καὶ μὲ τὸν ἱερὸν Φετῶν, καὶ προστάττοντα, ἵνα γένῃ ἡ ἐπισκευὴ τῶν ἐπισκευῆς δεομένων τόπων ἀπὸ μέρους τῶν Ῥωμαίων, κατὰ τὸ παλαιὸν σχῆμα, καὶ κατὰ τὴν ἀρχαίαν θέσιν, καθόσον ἐπιτρέπει ὁ ἱερὸς νόμος. Τούτους πάντας τοὺς Ὀρισμοὺς δεικνύοντες, καὶ ταῦτα λέγοντες, διελεύκαναν καὶ διεσάφισαν τὰ ζητήματά των. Ἐν ᾧ δὲ οἱ Ἀρμένιοι προτείνοντες κατὰ τινὰ Ὀρισμῶν, καὶ ἴσα ἴσων χροτζίων τινῶν, ἤθελον νὰ ἀντιλέγωσι καὶ νὰ ἐναντιωθῶνται πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι, καθὼς ἀνωτέρω εἰρήται, ἔπεινον, ὅτι δὲν ἔπαυσαν ποτὲ περιποιούμενοι αὐτοὺς,

συσχεθέντες· καὶ οὕτως ἀταράχως ἐνηργεῖτο τὸ ἔργον τῆς ἀνοικοδομήσεως ἄχρις οὗ ὅλος ὁ πανσέβαστος ἐτελειώθη Ναός.

Ἡ πολυώδυνος αὕτη καὶ πρωτοφανὴς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀντιστάσεως ἀνοικοδομήσεως ἔλαβε πέρας

καὶ τὰ λοιπὰ χάριν προσκυνήσεως προσερχόμενα ἔθνη, συνεβίβασθησαν τέλος πάντων πρὸς ἀλλήλους οἱ Ῥωμαῖοι καὶ Ἀρμένιοι μὲ τὰς ἐξῆς συνθήκας.

Καὶ πρῶτον μὲν οἱ Ἀρμένιοι ἔλαβον τοιαύτην ἀπόκρισιν, ὅτι ἐπειδὴ εἰς τὸν ἱερὸν Ὀρισμὸν τοῦ ἀειμνήστου Σουλτάν Σουλεϊμάν ῥητῶς περιέχεται, ὅτι ἡ ἐπισκευὴ τῶν ἐπιμαχομένων τούτων τόπων, ἐν καιρῷ χρείας ἐπισκευῆς, νὰ γίνεσθαι ἀπὸ μέρους τῶν Ῥωμαίων· καὶ ἐπειδὴ ὁ ἤδη μετὰ τὴν πυρκαϊάν ἐκδοθεὶς ὑψηλὸς μου Ὀρισμὸς εἶναι σύμφωνος μὲ τὸν εἰρημένον Ὀρισμὸν καὶ μὲ τὸν ἱερὸν Φετῶν, διὰ τοῦτο ἔπεται ἀναγκαιῶς οἱ Ῥωμαῖοι νὰ κάμωσι τὴν ἐπισκευήν.

Δεύτερον δὲ ἐπειδὴ οἱ Ῥωμαῖοι ὠμολόγησαν, ὅτι δὲν θέλει γίνῃ ἀπὸ μέρους των πρὸς τοὺς Ἀρμένιους καμμία ἐνόχλησις καὶ ἐπηρεαία διὰ τὸ ἀνωτέρω εἰρημένον καὶ ἐν τῷ ὑψηλῷ Ὀρισμῷ σημειωμένον μεγάλον Μοναστήριον τοῦ ἁγίου Ἰσακίου τὸ κατὰ τὴν Σιών κείμενον καὶ παρὰ τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων κατοικοῦμενον· ἔτι καὶ διὰ τὰ Μοναστήρια τῆς Ἐλαίας τὸ πλησίον αὐτοῦ κείμενον· ἔτι καὶ διὰ τὸν τόπον φυλάκῃ τοῦ Ἰησοῦ λεγόμενον· ἔτι καὶ διὰ τὴν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Καμαμὲ ναοῦ κειμένην ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τὴν ὑποκαταθέν τοῦ μοναστηρίου τῶν Ῥωμαίων Ἀβραάμ λεγομένου αὐσαν· ἔτι καὶ διὰ τὸ ἐν Βηθλέμ Μοναστήριον, Ξενοδοχεῖον τῶν Ἀρμενίων λεγόμενον· ἔτι καὶ διὰ τοὺς ὀντάδες τοὺς ἔνδον τοῦ Ναοῦ πρὸς ἀριστερὰν κειμένους μεταξὺ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ Κόπτικῶν ὀντάδων ἄνωθεν καὶ κάτωσε, ὧν τὰ δώματα εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ῥωμαίων· ἔτι καὶ διὰ τὸν τόπον τῆς λειτουργίας, ὁ ὁποῖος εἶναι εἰς τὸ ῥηθὲν μέρος τῶν ὀντάδων· ἔτι καὶ διὰ τὸν ἐν ᾧ ἐλειποθύμησεν ἡ Μαριὰμ τύπον τὸν ἐμπροσθεν τῆς σκάλας τῶν εἰρημένων ὀντάδων κείμενον· ἔτι καὶ διὰ τὸν τόπον τῆς λειτουργίας, ὅς παρὰ μὲν τοῖς Ἀρμενίοις Κιρκὸρ κιλήσσεσῃ, παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις τοῦ Γρηγορίου ἐκκλησία ἔπανά· μαζεταί, καὶ ἐν τῷ Ναῷ δεξιόθεν πρὸς τὸ μέρος τῆς εἰρέσεως τοῦ Σταυροῦ κεῖται. Προσέτι ὠμολόγησαν, ὅτι τὰ δύο μανουαλῖα, ὅπου εἶχον οἱ Ἀρμένιοι εἰς τὴν ἐν τῷ Ναῷ ἀποκαθίλωσιν, νὰ μένωσι πάλιν ὡς καὶ πρότερον· καὶ ὅτι τὸ ἐκ κανδύλιον τῶν Ἀρμενίων τὸ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀποκαθίλωσεως νὰ ἄπτωσι πάλιν, ὡς καὶ πρότερον αὐτὸ μόνον· τῶν γὰρ Ἀρμενίων δύο κανδύλια ἔχειν ἐκεῖ ἐκπαλαί διίσχυριζομένων, οἱ Ῥωμαῖοι ἐν μόνον ἔχειν ὠμολόγησαν, καὶ τὸ ἄλλα διόλου ἡγήσαντο· καὶ ὅτι τὴν εἰκόνα, ἣν εἶχον πρὸ καιροῦ εἰς τὸ παδαρικὸν τῆς καμάρης τῆς προσκεκολλημένης τῇ μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ τῶν Ῥωμαίων τῇ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ναοῦ κειμένη, νὰ προσκυνῶσιν ὡς τρόπον καὶ ἀρχῇθεν προσκύνουν, εἴτε δηλαδὴ ἕνας μόνος, εἴτε καὶ πολλοὶ ὅμοι· καὶ ὅτι νὰ ἴστανται μὲν ἐκεῖ ὅσπιν ὥραν θέλωσιν, ἐπὶ συμφωνίᾳ δὲ ταιαυτῇ, τοῦ νὰ μὴ ἐμποδίζωσι τοὺς Ῥωμαίους ὅταν ἐκεῖθεν διαβαίνωσι· καὶ ὅτι

κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον, τοῦ 1810, διακρέσασα ὑπὲρ τοὺς 13 μῆνας· τῇ δὲ γ'. τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐτελέσθησαν καὶ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ. Κατὰ τὸν ἀνακαινισμόν τούτον ἀπαντα τὰ ὑπὸ τοῦ πυρὸς παθόντα μέρη ἀνωκοδομήθησαν διὰ λίθων καὶ τὰ ἀνήκοντα τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι παρεχωρήθησαν αὐτοῖς ἀνωκοδομημένα. Καίτοι δ' ὁ ναὸς διὰ τοῦ ἀνακαινισμοῦ τούτου κατέστη ἀσυγκρίτῳ λόγῳ λαμπρότερος τοῦ πρὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ, μ' ὅλα ταῦτα μετὰ βαθείας ἡμῶν θλίψεως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἔνεκα τῶν στυγερῶν ἀντιπράξεων δὲν ἐτελέσθη ὥπως ἤθελε καὶ εὐηρεστεῖτο τὸ ἔθνος ἡμῶν. Τὰ ἐρυθρὰ μάρμαρα τοῦ Ἱεροῦ Κουβουκλίου ἐμελλον νὰ στίλβωσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο δὲν ἡδυνήθημεν νὰ φέρωμεν εἰς πέρας, κωλυθέντες ὑπὸ τῶν ἐνεργειῶν τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως.

νὰ ἄπτωσιν οἱ Ἀρμένιοι μίαν κανδήλαν ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Κουβουκλίου, καὶ ἐντὸς τούτου τὰς ὁσας ἐκπαλαί εἶχον κανδήλας· καὶ ὅτι νὰ προσκυνῶσι κατὰ τὸ πάλαι τὸν κατὰ τὴν δόξαν τῶν Τάφον τοῦ Ἰησοῦ, νὰ προτιμᾶται ὅμως καὶ νὰ πρωτεύῃ ὁ Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων· καὶ ὅτι ἐπειδὴ ἐκπαλαί εἰθίσται νὰ προσκυνῶσιν οἱ Ἀρμένιοι εἰς τὸν Τάφον τῆς Δεσποίνης Μαρίας δις τῆς ἐβδομάδος, καὶ νὰ λειτουργῶσιν εἰς τὸν πλησίον αὐτοῦ τόπον, καὶ τοῦ λοιποῦ πάλιν καθὼς καὶ πάλαι νὰ προσκυνῶσι καὶ νὰ κάμνωσι λειτουργίαν· καὶ ὅτι νὰ ἄπτωσιν ἐντὸς ἐπὶ τοῦ Τάφου τῆς Κυρίας, ἑξ' κανδήλια, καὶ τρία ἑκτὸς κατὰ τὸ ἐκπαλαί· καὶ ὅτι εἰς τὸν Γολγοθᾶν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους συνήθεις τόπους νὰ κάμνωσι τὰς λιτανείας τῶν καὶ εἰς τὸ ἔξῃς, καθὼς καὶ πάλαι· καὶ ὅτι νὰ προσκυνῶσι καὶ νὰ λειτουργῶσιν ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ, ἐν ᾧ Διμερίσαντο τὰ ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ, λεγομένου· καὶ ὅτι τῶν θυρῶν τοῦ σπηλαίου τῆς Γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ ἀνεωγμένων οὐσῶν, νὰ προσκυνῶσιν ἀπολύτως ἐν τῷ Σπηλαίῳ· καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἦτον συνήθεια νὰ λειτουργῶσιν οἱ Ἀρμένιοι δις τοῦ ἑξαυτοῦ εἰς τὸ πρὸς ἄρκτον καίμενον μέρος τῆς ἐν Βηθλεὲμ ἐκκλησίας τῶν Γενεθλίων τοῦ Ἰησοῦ μὲ γράμμα ἀδείας τοῦ Πατριάρχου τῶν Ῥωμαίων, νὰ δίδῃ πάλιν ὁ Πατριάρχης ἐν καιρῷ καθὼς καὶ πάλαι τὸ γράμμα τῆς ἀδείας· καὶ ὅτι νὰ ἔχωσι πάλιν καθὼς καὶ πρότερον ἐν κλειδί τοῦ Τάφου τῆς Κυρίας· καὶ ὅτι νὰ μὴ ἐμποδίζονται μὲ κένενα τρόπον ἀπὸ τοῦ νὰ προσκυνῶσιν εἰς τὰ προσκυνήματα κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν, καθὰ ἀνωτέρω ἐκτεταμένως εἴρηται, ἐπὶ συμφωνίᾳ μὲν τοῦ νὰ πρωτεύῃ ὁ Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων.

Ταῦτα πάντα ὑπετέθησαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ οὕτως οἱ ἐπίτροποι ἐκατέρων τῶν μερῶν εὐχαριστηθέντες, καὶ ἀποδεξάμενοι, καὶ διαπιστωθέντες πρὸς ἀλλήλους, διέλυσαν πᾶσαν τὴν μεταξὺ τῶν ἐριδὰς καὶ διένεξιν, καὶ ἐζήτησαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη νὰ τοῖς δωρηθῇ ἀνὰ εἰς ὑψηλὸς ὅρισμός, διὰ νὰ ἔχῃ αὐτὴ ἡ διαίτησις τὸ κύρος πάντοτε ἀπαρεγγεῖρητον καὶ ἀμετάβλητον. Τὰ ὅποια αὐτὰ ὅλα οἱ ῥηθέντες δύο μουσελλᾶδες ἦ, τε Ἐμὶν Πασσᾶ Ζαδὲς Μεχμέτ Ἐμίνης, καὶ ὁ Μεχμέτ Ταχίρης ἀνέφερον διὰ κοινοῦ ἱλαμίου τῶν καὶ ἀναφορᾶς τοῦ ὁποῦ ἱλαμίου ἐμφανισθέντος τῷ βασιλεῖ μου κράτει, καὶ παρὰ τῆς

Ἀπὸ τοῦ ἀνακαινισμοῦ ¹⁾ τοῦ 1810 μέχρι τῆς σήμερον.

Ἀπὸ τοῦ ἀνακαινισμοῦ τούτου ἡ ἱστορία τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἐπὶ εἰκοσαετίαν περίπου περιστρέφεται εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἐθνῶν ἰδιοκτητικὰς ἐριδας. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τοὺς λόγους, οὓς ἐν τοῖς προλεγομένοις προεδηλώσαμεν, ἡ τούτων ἐξιστόρησις δὲν ἀνήκει εἰς τὸ παρὸν πόνημα, περιοριζόμεθα εἰς τὰς κατὰ καιρὸν γενομένας ἐν τῷ οἰκοδομῆματι ἐπισκευὰς ἢ μεταβολὰς.

Τῷ 1834 σεισμοῦ γενομένου, διεβράχθη ὁ τοῦ Καθολι-

στεφφόρου μου κεφαλῆς θεωρηθέντος, ἐγράφη ἐπ' αὐτῷ ἱερὸν βασιλικὸν μου αὐτόγραφον, ἐπιτάττον, ἵνα κατὰ τὴν διαλήψιν τοῦ ἱλαμίου γραφῶσιν οἱ ζητούμενοι ὅρισμοι, καὶ δοθῶσιν ἀνὰ εἰς ἐκάστῳ γένει· ἐφ' ᾧ ἐκδοθεῖς ἀπὸ τοῦ βασιλικῶ μου Ῥεκιαπίου ὁ παρὼν ὑψηλὸς ἱερὸς μου ὅρισμός, ἐδόθη τῷ γένει τῶν Ῥωμαίων. Ὅθεν ὑμεῖς, ὅ, τε Μουλάς, ὁ Μουφτῆς, οἱ Οὐλαμᾶδες, ὁ Μουτεσελλήμης, καὶ οἱ λοιποὶ οἱ διαληφθέντες, θέλετε ἐπιμελεῖσθε εἰς τὸ νὰ φυλάττεται τοῦ λοιποῦ ἀμετάβλητος αὕτη ἡ διαίτησις καὶ τὸ Νιζάμι, τὸ ὁποῖον ἐγένετο μετὰ τὴν ἐνταῦθα κρισιολογίαν καὶ διαδικασίαν ἐκατέρων τῶν μερῶν, ὑποσχθέντων, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον οὐδέποτε θέλουν κινήθῃ ἀπ' ἐναντίας τῶν διαταγέντων καὶ ἀποφασισθέντων· καὶ θέλετε προσέχει, ἵνα μὴ παρενοχλήται τὸ ἐν μέρος ὑπὸ τοῦ θατέρου ἐναντίως τῇ τάξει καὶ ταῖς συμφωνίαις, ὑπερπεριμελούμενοι εἰς τὸ νὰ ἐνεργῇται ἡ ὑψηλὴ ἱερά μου προσταγὴ καὶ βασιλικὴ λαμπρὰ ἀπόφασις, καὶ ἀποφρεύοντες εἰς ἄκρον τὴν ἐκείνης παρήβασιν, καὶ προσέχοντες ὡς ἐνεστὶν ἀπὸ τοῦ νὰ παραχωρῇτε καὶ νὰ ἐνδίδητε ν' ἀκολουθῇ τι ἐναντίον.

Ἐπὶ τοῦτο γὰρ ἐξεδόθη ὁ παρὼν μου ὑψηλὸς ἱερὸς ὅρισμός, δι' οὗ προστάττω, ἵνα φθάσαντος αὐτόσε ποιήσῃτε ἐνεργηθῆναι κατὰ τὴν ἐνοίαν αὐτοῦ, τὴν ὑποταγὴν ἀπαιτοῦντος ἄφευκτον, καὶ τὴν εὐπειθειαν κατὰ χρέος· οὕτω γινώσκετε, τῷ ἱερῷ σημείῳ πείθεσθε. Ἐγράφη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Σααπᾶν μηνὸς τοῦ 1224 ἔτους. Ἐν Κωνσταντινουπόλει.

¹⁾ «Ἔστωσαν δὲ πρὸς εἰδησίᾳ σου τὰ ἔξῃς ἐν συντόμῳ ἅ· ὅτι ἡ ἀνωκοδομὴ ὅλου τοῦ Ναοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἱερῶν προσκυνημάτων ἐγένετο παρ' ἡμῶν μόνον θ'. οἱ τόποι ὅλοι τῶν ἐθνῶν οἱ πρὶν διὰ ξύλων καὶ σανίδων χωριζόμενοι, τὰ παρεκκλησία αὐτῶν καὶ ἀλτάρια οἰκοδομηθέντα ἐχωρίσθησαν καὶ αὖθις διὰ τοίχων λιθίνων καὶ ἀπεδόθησαν πάλιν αὐτοῖς γ'. τὸ ἱερὸν Κουβούκλιον, ὅπερ περιέχει τὸ δεσποτικὸν Μνήμα, διεφθαρμένον ὅν ἐσωθεν καὶ ἐξωθεν ὑπὸ τοῦ πανδαμάτορος χρόνου κρημνίσαντες ἰδίαις χερσὶν εὗρομεν τὸν βράχον ἢ σπήλαιον, δηλ. τὸ ἱερὸν ἄντρον, ἐν ᾧ ἐστὶ λελαξευμένος ὁ πανάγιος Τάφος, σκεπάσαντες καὶ πάλιν τὸν βράχον διὰ τοίχου λεπτοῦ καὶ μαρμάρων, ὡς καὶ πρότερον ἦν, ἀνηγείραμεν ἐκ βάθρων τὸ ἐρῶμενον Κουβούκλιον ὠραιότερον τοῦ πρώτου καὶ ὑψηλότερον δ'. τὰ δύο μεγάλα μάρμαρα τὰ παλαιὰ τὰ καλύπτοντα τὸν πανάγιον Τάφον, τὸν ἐμπροσθεν δηλ. καὶ τὸ ἐπάνωθεν, οὐκ ἠλλάξαμεν, ἀλλ' ἀφήκαμεν ὡς ἦσαν ε. τὸν μίαν μολυβδο-

κοῦ τροῦλλος· ζητήσαντες δὲ τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ τότε ἐν Παλαιστίνῃ κυριαρχούντος Ἰβραήμ Πασᾶ, οὐ μόνον ἐπεσκευάσαμεν τὰ παθόντα αὐτοῦ μέρη, ἀλλὰ καὶ τὰ παράθυρα αὐτοῦ, ἅπερ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σαλαδίνου διὰ λίθων ἐφράγησαν, ἠνοίξαμεν ¹⁾).

Τὸ αὐτὸ ἔτος κατήγγησεν ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς δι' ἰδίου διατάγματος τὸν τέως ἐπιβαλλόμενον ἅπασιν τοῖς εἰς τὸν Ναὸν εἰσερχομένοις Χριστιανοῖς αἰσχρὸν καὶ ἀτιμωτικὸν φόρον· ἐφ' ᾧ οἱ Χριστιανοὶ τῷ Σωτῆρι δόξαν ἀνέπεμψαν, τὴν δὲ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τοῦτον εὐγνωμοσύνην βαθύτατα ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἐνεχάραξαν ²⁾).

Ἄλλ' ἤδη τοῦ καιροῦ προϊόντος, καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς σεισμους τοῦ 1834 καὶ 1836, ὁ ναὸς, καὶ ἰδίως τὸ

κεφάλαιον τροῦλλον κωνοειδῆ ὄντα πρότερον, ἡμισφαιροειδῆ κατεστῆσamen ὡς ὁρᾶται· σ'. τὸ ἱερὸν Καθολικὸν κατεστήσαμεν τοιοῦτον, ὥστε ἵστασθαι ἐν αὐτῷ ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας ψυχᾶς· ζ'. ὑψώσαμεν τοῦτο ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους τοῦ Ναοῦ πῆχυν ἓνα καὶ τὸ αὐτοῦ ἅγιον Βῆμα ἄλλο ἓνα πῆχυν· ἡ. εἰς ἑκαστὸν τῶν ὀκτὼ παραθύρων τοῦ τροῦλλου τοῦ Καθολικοῦ τῶν ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου πεφραγμένων ἠνοίξαμεν ἀνὰ μίαν ὁπὴν πρὸς ἐξάμισιν τῶν νεωστὶ τεθέντων 300 ἄλλων κανδηλῶν καὶ κηρίων· θ'. ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ Γολγοθᾶ ἔλαβε προσθήκην κατὰ τὴν μῆκος καὶ πλάτος· ι. τελειωθείσης τῆς ἀνοικοδομῆς ἐγένοντο καὶ τρίτα ἐγκαίνια τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ τῶν πρώτων δηλ. τῇ ιγ'. Σεπτεμβρίου· ια'. τῷ αὐτῷ, ἔπει δι' ὀρισμοῦ τῆς Πύλης ἐκώλυσαν ἡμᾶς οἱ Λατῖνοι τοῦ ἱεροῦργεῖν ἐν τῷ ἱερῷ Κουβουκλίῳ, τὰς δὲ μαρμαρίνους ἡμῶν εἰκόνας καὶ τὰς ἑλληνικὰς ἐπιγραφὰς ἐσκέπασαν ἵνα μὴ φαίνωνται διὰ χρυσοῦφάντων πέπλων, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ λαβόντες ὀρισμὸν αὐτόγραφον τοῦ Σουλτάν Μαχμουτ ἠρξάμεθα καὶ πάλιν ἱεροῦργεῖν, ὅποτε ἐξεσκεπασθῇσαν αἱ ἐν τῷ Κουβουκλίῳ εἰκόνες ἡμῶν καὶ τὰ γράμματα. Τῷ δὲ αὐτῷ οἱ Ἀρμένιοι ἵσχυσαν λαβεῖν ὀρισμὸν παρὰ τοῦ Σουλτάν Μαχμουτ ἵνα ποιῶσι καὶ αὐτοὶ λειτουργίας ἐπὶ τοῦ παναγίου Τάφου (πρὸ γὰρ τούτου οὐκ εἶχον ἄδειαν) καὶ ἔχωσιν ἐξίσου τὰ δίκαια τῶν Ῥωμαίων καὶ Λατίνων, δηλ. σαρκοῦν, στολίζειν, ἔχειν εἰκόνας καὶ ἐξῆς· Ν.

1) Εἰς τὴν ἐκδοσιν τῆς περὶ τῆς ἐπισκευῆς ταύτης ἄδειαν συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον καὶ τὸ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν τῷ ναφ τῆς Ἀναστάσεως τραχιὸν συμβάν. Τῇ ἡμέρᾳ τοῦ μεγάλου Σαββάτου, ὅποτε διὰ τὴν τῶν Προσκυνητῶν πάσης φυλῆς καὶ γένους· μεγάλην συρροήν, ἀπέθανον ἐκ μὲν τῶν Ὀρθόδοξων 43, ἐκ δὲ τῶν Ἀρμενίων 111, οἱ μὲν ὑπ' ἀσφυξίας, οἱ δὲ καταπατηθέντες ὑπὸ τοῦ συνωθυμένου πλήθους. Ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς ἦν παρὼν ἀπόπτης τοῦ θεάματος τούτου καὶ μολὶς κατάρθωσεν ἡμίθανος σχεδὸν νὰ ἐξέλθῃ τοῦ Ναοῦ.

2) Ἡ ἀρχὴ τοῦ φόρου τούτου, δὲ καὶ καφάρι ἐκαλεῖτο, εἶναι ἤδη ἡμῖν γνωστὴ ἐκ τῶν προειρημένων (ὁρ. σελ. 227). «ἀλλὰ τοῦ καιροῦ προϊόντος ἤρξαντο οἱ Προσκυνηταί, τὸσον Ὀρθόδοξοι, ὅσον καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη, ἔρχεσθαι εἰς πλῆθος, ὥστε τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ καὶ τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ, ὅτε ἀνάγκη εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναὸν καὶ Ὀρθόδοξους καὶ μὴ πάντας, ἵνα μή τις αὐτῶν διαφύγῃ καὶ οὐ πληρώσῃ εἰσελθὼν τὸ καφάρι, ἐ-

ἱερὸν Κουβουκλίον καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ μέγας τροῦλλος, παθόντα ἔχρηζον ἐπισκευῆς. Ἐζητήθη ἡ ἄδεια παρὰ τῆς ὑψηλῆς Πύλης περὶ ταύτης, καὶ ὁ αἰοίδιμος ἀναξ Σουλτάν Ἀβδούλ Μετζήτ ἐξέδωκε τῷ 1842 ὀρισμὸν ἐπιτρέποντα ἡμῖν τὸν ἀνακαινισμόν τοῦ τροῦλλου, ἀλλὰ τῇ ἀντιπράξει τῆς Γαλλίας ὁ ὀρισμὸς οὗτος ἔμενεν ἀπραγματοποίητος. Τοῦ καιροῦ δὲ προϊόντος καὶ τοῦ τροῦλλου ἀπειλούντος πτώσιν, ἡ Πύλη ἀπεφάσισε νὰ ἀνακαινίσῃ αὐτὸν ἰδίᾳ δαπάνῃ, καὶ προέτεινε τὴν ἀπόφασίν της ταύτην εἰς τε τοὺς Γραικοὺς καὶ εἰς τοὺς Λατίνους· ἀλλ' ἡ Γαλλία ἐθιώρησε τὴν συνετὴν καὶ συμβιβαστικὴν ταύτην πρότασιν ὡς βεβήλωσιν τῶν ἱερῶν τόπων· οὕτω δ' ἐπέπρωτο νὰ προηγηθῇ τοῦ ἀνακαινισμοῦ τούτου θυσία ἀνήκουστος καὶ γεγονότα τὴν τε Εὐρώπην καὶ τὴν Ἀσίαν διαταράξαντα. Γνωστός ἐστὶ τοῖς πᾶσιν ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος. Μετὰ τὸ τέλος τοῦτο, συνεληθῆσαι Ῥωσσία, Γαλλία καὶ Τουρκία ὑπέγραψαν πρωτόκολλον, καθ' ὃ αἱ τρεῖς αὗται δυνάμεις ἀνελάμβανον ἀπὸ κοινοῦ τὸν ἀνακαινισμόν τοῦ τροῦλλου τοῦ Παναγίου Τάφου, διατηρουμένου ὁμοῦς τοῦ statu quo καὶ μηδεμιᾶς προσθέσεως ἢ ἀφαιρέσεως δικαιοῦματος προερχομένης ἐκ τοῦ ἀνακαινισμοῦ τούτου. Ἡ ἐργασία ἐμέλλε ν' ἀρχίσῃ ἀμέσως μετὰ τὴν ὑπογραφήν τοῦ πρωτοκόλλου, καὶ διωρίσθησαν δύο ἀρχιτέκτονες, εἰς ἕκ μέρους τῆς Ῥωσσίας καὶ εἰς ἕκ μέρους τῆς Γαλλίας. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ κύμβαλον τοῦ τροῦλλου δὲν ἦτο στερεόν, ὁ δ' ἀνακαινισμὸς αὐτοῦ δὲν ἐμπεριελαμβάνετο ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ, μικροῦ ἐδέησε νὰ ματαιωθῇ τὸ ἔργον· διότι αἱ μὲν Γραικοὶ ἐμμένοντες εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ πρωτοκόλλου, καθ' ἣν οὐδεμία προσθήκη ἢ ἀφαίρεσις δικαιοῦματος τοῦ

πενόησαν βούλλας καὶ τεσκερίδες καὶ ἐδίδον ἐνὶ ἐκάστῳ πρότερον, καὶ τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ καὶ τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ ἐλάμβανον αὐτούς. Μὴ δυνάμενοι δὲ ἀντέχειν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν εἰσερχομένων Προσκυνητῶν, ἐπενόησαν καὶ ἐποίουν φραγμὸν ἐκ ξύλων καὶ πόρταν σμικροτάτην καὶ γθαμακλήν, ὥστε τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὸν ναὸν μὴ δύνασθαι εἰσελθεῖν, εἰμὴ ἓνα ἓνα. Καὶ εἰς τοὺς παρελθόντας καιροὺς ἡμῶν, ἐπειδὴ ἦν πληρὴς οὐσίας Μουτεσελλίης τῶν Βακουφίων ὁ κατὰ κειρὸν Πασᾶς τῆς Πτολεμαίδος, ἐστέλλεν ἐπίτροπον αὐτοῦ τὸν Αὐτοσελλίμην τῆς Λύδης εἰς Ἱερουσαλὴμ τῇ μεγάλῃ ἑβδομαδίᾳ, ὅς μετὰ τοῦ Μουτεσελλίμην τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ἐντοπίου Μουτεσελλίη καὶ τῶν λοιπῶν Ἀγιάσιων ἤρχοντο τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ πρῶτῃ μετὰ πολλῶν στρατιωτῶν εἰς τὴν ἁγίαν Πόρταν, ὅπου ἐτίθετο ἑξωθεν σκηνή, ὑφ' ἣν καθήμενοι ἐλάμβανον τοὺς τεσκερίδες παρὰ τῶν εἰσερχομένων Προσκυνητῶν· ἦσαν δὲ τὰ λεγόμενα καφάρια ἀφ' ἑνὸς ἐκάστου γρόσια 25. Ἐγένετο δὲ ἐκεῖ τῇ τε μεγάλῃ Παρασκευῇ καὶ τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ οὐκ ὀλίγη ἀταξία καὶ ἀνυπόφορος καταφρόνησις εἰς ὅλα τὰ χριστιανικὰ ἔθνη· ἦν γὰρ ἀνάγκη ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας διαπεράσαι διὰ μέσου τοσούτων στρατιωτῶν καὶ οὕτως εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναὸν· τὰ γοῦν ἐκ τούτων ἀκλόουθα πασιδῆλα· Ν.

ἀνακαινισμοῦ ὥφειλε νὰ προέλθῃ, ἐνέδιδον μὲν εἰς τὸν ἀνακαινισμόν τοῦ κυμβάλου, ἀπῆλθον ὅμως ἵνα μετὰ τὸ τέλος αὐτοῦ ἀνανεωθῶσιν αἱ ἐν αὐτῷ ἐξωγραφημέναι ἐλληνικαὶ εἰκόνες μετὰ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων· ἀλλ' οἱ Φραγκισκάνοι καὶ ἡ Γαλλία κατ' οὐδένα τρόπον συγκατετίθεντο· δυοῖν λοιπὸν θάτερον, ἢ ἔπρεπε νὰ ἐνδώσωσιν οἱ Γραικοὶ εἰς τὰς ἐναντίον τοῦ πρωτοκόλλου ἀξιώσεις Γαλλίας καὶ Φραγκισκάνων, ἢ νὰ ματαιωθῇ ὁ ἀνακαινισμός. Ἀλλ', ἵνα μὴ καὶ αὐθις πρὸς αἶσχος τῆς Χριστιανωσύνης καὶ μετὰ τοσαύτας θυσίας ναυαγήσῃ τὸ ἔργον τοῦ ἀνακαινισμοῦ, ἐνέδωκαν οἱ Γραικοὶ εἰς τὴν ἀξίωσιν Φραγκισκάνων καὶ Γαλλίας. Καὶ οὕτως ἡ ἐργασία ἀρξάμενη τῇ 5'. Ἰανουαρίου 1867 ἔλαβε πέρας μετὰ δύο ἀκριβῶς ἔτη. Ὁ νέος τρουῖλλος εἶναι τῷ ὄντι ἔργον περιπερικαλλέστατον καὶ τῆς νεωτέρας ἀρχιτεκτονικῆς ἀριστοῦργημα. Ἐκτοτε μέχρι τῆς σήμερον οὐδεμία παραλλαγή ἐγένετο ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀναστάσεως.

Ἀνακεφαλαιῶντες ἐν συνόψει τὴν ἱστορίαν ταύτην λέγομεν, ὅτι ὁ πάνσεπτος καὶ περίδλεπτος ναὸς τῆς Ἀναστάσεως ὠκοδομήθη τὸ πρῶτον τῷ 335 ἐπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν τόπων, ἐνθαῖσταυρώθη καὶ ἐτάφη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου κάλλει τε καὶ πλούτῳ καὶ μεγαλοπρεπείᾳ ὑπερβαίνων ἅπαντας τοὺς συγχρόνους αὐτῷ χριστιανικοὺς ναοὺς· ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν τοῦτο τῆς χριστιανικῆς τέχνης μνημεῖον μετὰ 279 ἐτῶν ζῶν ἀρδὴν καταστρέφεται ὑπὸ τῶν Περσῶν τῷ 614. Ὁ τότε Ἡγούμενος τῆς Λαύρας Θεοδοσίου τοῦ κοινοβιάρχου καὶ μετὰ ταῦτα Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Μόδεστος, ὑποσηριζόμενος ὑπὸ τῶν προσφορῶν ἁπάντων τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἰδίως τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας τοῦ ἐπικληθέντος Ἐλεήμονος, ἀναλαμβάνει τὴν ἀνοικοδόμησιν αὐτοῦ καὶ φέρει αὐτὴν εἰς πέρας τῷ 626. Κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν ταύτην τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τοῦ Ναοῦ ἡλλοιώθη καὶ ἀντὶ μιᾶς καὶ μόνης ἐκκλησίας ἀνηγέρθησαν τέσσαρες. Ἀλλὰ μετὰ 384 ἔτη καὶ ὁ ὑπὸ Μοδέσου ἀνοικοδομηθεὶς οὗτος ναὸς ὑποκύπτει καὶ αὐθις τῷ 1010 εἰς ὀλοσχερῇ καταστροφῇ, ἐπὶ τοῦ Καλίου Χάκεμ πι Ἀμριλλαχ· ἐνεκα δὲ τῶν τότε ἐπικρατούντων κατὰ τῶν

Χριστιανῶν διωγμῶν καὶ τῆς ἐλλείψεως πόρων ὁ ναὸς ἔμεινεν ἐπὶ τινα ἔτη κατεστραμμένος, μικρὰς μόνον ἐπιδιορθώσεις λαβὼν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους διὰ τῶν μεσολαβήσεων καὶ τῶν χρηματικῶν εισφορῶν τῶν βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων καὶ ἰδίως Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου ἀνοικοδομεῖται καὶ πάλιν τῷ 1048. Μετὰ 51 ἔτη κυριεύουσιν οἱ Σταυροφόροι τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ περὶ τὰ μέσα τῆς κυριαρχίας των ἀναλαμβάνουσι τὴν εἰς ἐν ὅλον συναρμολόγησιν τῶν μερικῶν ἐκκλησιῶν ἐξ ὧν συνέκειτο ὁ Ναὸς, ἣν καὶ φέρουσιν εἰς πέρας τῷ 1161. Ἐξωσθέντων δὲ τῶν Σταυροφόρων ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ, οἱ κατ' αὐτῶν ἐξηγριωμένοι Μωαμεθανοὶ καὶ ἰδίως οἱ Χοβαρέσμοι ἐπῆνεγκαν οὐκ ὀλίγας καταστροφάς, ἀλλ' οὐχὶ ὀλοσχερεῖς, οἱ δὲ Αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου οἷον Ἰσαάκιος Ἀγγελος καὶ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνὸς τῷ 1390 διὰ τῶν μεσολαβήσεων των ἐνήργησαν ὅπως ἐπισκευασθῶσι τὰ παθόντα μέρη. Μέχρι δὲ τοῦ 1720 ἐγένοντο ἐν τῷ Ναῷ καὶ ἕτεραι μερικαὶ ἐπισκευαὶ ὑπὸ τῶν Πατριαρχῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ἀποκατεστάθησαν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ ἄλλα ἔθνη. Τῷ 1720 ἕκαστον τῶν ἐν αὐτῇ ἐθνῶν ἐπεσκεύασε τὰ ἰδιάζοντα αὐτῷ μέρη. Τῷ 1808 πυρκαϊὰ ἐκραγεῖσα ἐνδόθεν τοῦ Ναοῦ ἐπῆνεγκεν ἂν μὴ ὀλοσχερῇ ἀλλὰ σημαντικωτάτας καταστροφάς. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἔκαστον τῶν ἐν αὐτῷ κυριωτέρων ἐθνῶν καὶ ἰδίως οἱ Ἀρμένιοι ἀντεποιοῦντο ἐπιμόνως τὸ δικαίωμα τῆς ἀνοικοδομήσεως, ἡ ὑψηλὴ Πύλη λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν τὰ εἰς χεῖρας ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν ἰδιοκτητικὰ ἐγγράφα καὶ ἐξετάσασα αὐτὰ, ἀπεφάνθη ὅτι μόνοι οἱ Γραικοὶ δικαιῶνται δυνάμει τῶν εἰς χεῖρας αὐτῶν ἐγγράφων ν' ἀντιποιηθῶσι τὸ δικαίωμα τοῦτο. Σουλτανικὸς ὀρισμὸς τὴν ὑψηλὴν ταύτην ἀπόφασιν διαλαμβάνων ἐπεδόθη ἡμῖν τε καὶ τοῖς Ἀρμενίοις καὶ ὁ ἀνακαινισμὸς οὗτος ἀρξάμενος τῇ 10'. Ἰουνίου 1809 ἔλαβε πέρας κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον τοῦ 1810. Μετὰ τὸν ἀνακαινισμόν τοῦτον ἡ μόνη ἐν τῷ Ναῷ ἐπελθοῦσα ἔκτοτε μεταβολὴ ὑπῆρξεν ὁ ἀνακαινισμὸς τοῦ μεγάλου τρουῖλλου τῇ δαπάνῃ τῶν τριῶν δυνάμεων, Τουρκίας, Ρωσίας καὶ Γαλλίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΦΩΣ.

§ 4.

Περιγραφή της τελετῆς τοῦ ἁγίου Φωτός.

Η διὰ τὸ σημανόμενόν της ὑψηλῇ, διὰ τὴν ἀρχαιότητά της σεβαστῇ, διὰ τὴν καθ' ὅλας τὰς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐτήσιον ἐπανάληψίν της οὕτω καθολικῇ, ἥ εἰς μὲν τοὺς φιλεόρτους καὶ διὰ πολλῶν περιπετειῶν διελθόντας λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς περιπόθητος καὶ παραμυθητικῇ, εἰς δὲ τοὺς ξένους ἐπιληψιμοθήρας καὶ τοὺς τοῦτοις ὁμόφρονας ἡμετέρους πολλῶν σχολίων καὶ γελοίων καὶ ἀλλοκοτῶν ἐρμηνειῶν ἀφορμὴν δοῦσα τελετὴ τοῦ ἁγίου φωτός τελεῖται οὕτω πως.

Ἀπὸ τῆς πρωίας τοῦ ἁγίου καὶ μεγάλου Σαββάτου ἅπαντες οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐνδημοῦντες Προσκυνηταὶ ὅλων τῶν χριστιανικῶν φυλῶν, πλὴν τῶν Λατίνων, καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἐντοπίων Ὀρθόδοξων συρρέουσιν εἰς τὸν πάνσεπτον Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως καὶ τοποθετοῦνται ἑκαστος ὅπου ἂν νομίσῃ κατάλληλον. Προϊούσης δὲ τῆς ὥρας, τὰ πλήθη αὐξάνουσι καὶ συμπυκνῶνται ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἡ δι' αὐτῶν διάδασις ἀποβαίνει οὐ μόνον δύσκολος, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνος. Ἄπαντα τὰ μέρη τοῦ εὐρυχωροτάτου τούτου Ναοῦ ἀνώγειά τε καὶ κατώγεια πληροῦνται εὐλαβῶν ἢ περιέργων θεατῶν, καὶ οὐδεμία τῶν ἐν αὐτῷ πολυαριθμῶν λυχνιδῶν φέρει φῶς. Στρατός πολυαριθμός, ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως ἀποστελλόμενος καὶ ὑπὸ τὴν διάθεσιν τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφορῶν χριστιανικῶν φυλῶν τεταγμένος, ἵσταται κατὰ διστοιχίαν περὶ τοῦ ἱεροῦ Κουβουκλίου καὶ εἰς τὰ κεντρικώτερα τοῦ Ναοῦ μέρη, σχηματίζων οὕτω διόδους, δι' ὧν διέρχονται τὰ πλήθη. Ἡ παρουσία τῶν στρατιωτῶν τούτων σκοπεῖ τὴν τήρησιν τῆς εὐταξίας, ἥτις, ἄνευ εἰδικῆς τῆς ἐξουσίας ἐπιτηρήσεως, εἶναι ἀδύνατον νὰ φυλαχθῇ μετὰ τὸν τοσοῦτον φυλῶν καὶ λαῶν. Ἄλλοτε κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ ἐντόπιοι Ὀρθόδοξοι, περιτρέχοντες περὶ τὸ ἅγιον Κουβούκλιον καὶ σκιρτῶντες καὶ ἀγαλλόμενοι ὅτε μὲν ἀνεβῶν τὸ «Κύριε ἔλεῃσον», ὅτε δὲ ἐπολυχρόνιζον τὸ ἡμέτερον μοναστήριον, καὶ ἄλλοτε γεγωνυῖα τῇ φωνῇ ἀπήγγελλον στίχους τινάς ¹⁾ ἀραβιστί, τὴν χαρὰν αὐτῶν ἐκ-

φράζοντας· πλὴν ἀπὸ τινῶν ἐτῶν τὸ ἔθιμον τοῦτο, ὡς θαυρύβου καὶ ταραχῶν πρόξενον, κατηργήθη τῇ προτροπῇ τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν, καὶ μόνον περὶ τὴν ὥραν τῆς τελετῆς ἐπιτρέπεται.

Περὶ ὥραν ἐβδόμην ὁ Πατριάρχης ἢ, ἐν ἀπουσίᾳ αὐτοῦ, ἕτερός τις τῶν Ἀρχιερέων τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων ²⁾ καταβαίνει ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου μεθ' ὅλου τοῦ Κλήρου εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως καὶ τοποθετοῦνται ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι. Κατόπιν τοῦ ἡμετέρου Κλήρου εἰσέρχονται εἰς τὸν Ναὸν ὁ ἀρμενικὸς Κλήρος καὶ πάντες οἱ κληρικοὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν. Μετὰ τινὰ δὲ λεπτὰ οἱ Ἐπίτροποι τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Κοπτῶν, εἰσερχόμενοι εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα, ἀσπάζονται τὴν δεξιὰν τοῦ Πατριάρχου ἢ τοῦ τελέσαντος τὴν τελετὴν Ἀρχιερέως, λαμβάνοντες, ὡς λέγομεν, καιρὸν ἵνα μετὰσχῶσι τῆς τελετῆς. Ἡ ἐθιμοτυπία αὕτη βασίζεται ἐπὶ ῥητῶν διατάξεων τῶν παρ' ἡμῖν Σουλτανικῶν ὁρισμῶν, διαδηλοῦσα τὴν ἰδιοκτητικὴν κυριαρχίαν τοῦ ἔθνους ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Ναοῦ τοῦ ἁγίου Τάφου.

Πρὸ μιᾶς περίπου ὥρας αἱ θύραι τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου κλειόμεναι σφραγίζονται διὰ τῆς ἰδιαίτης σφραγίδος τῶν θυρῶν τοῦ ἁγίου Τάφου· αὕτω δὲ τιθεμένου φραγμοῦ αὐθεντικοῦ εἰς τὰ ἀκατασχέτως εἰσερχόμενα πλήθη, προλαμβάνεται πᾶν ἀπεικταῖον δυνάμενον νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς συμπυκνώσεως αὐτῶν εἰς τοὺς στενοτάτους αὐτοῦ χώρους. Ἐπιστάσης τῆς ὁρισμένης ὥρας, ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ λιτανεύσοντες ἱερεῖς, ἐνδουθέντες τὰς ἱερατικὰς τῶν στολὰς, ἐξέρχονται τοῦ ἁγίου Βήματος, προπορευομένων σημαίων καὶ ἐπευφημοῦντος τοῦ πλήθους· αἴφνης δὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ γενικοῦ θαυρύβου καὶ τῆς παμμυγοῦς βοῆς ἀκούεται ἡ γλυκεία καὶ πολυπόθητος μελωδία τῶν ἡμετέρων ψαλτῶν ψαλλόντων τὸ γνωστὸν τροπάριον· «τὴν ἀνάστασιν σου Χριστέ Σωτήρ, Ἀγγελοι ὕμνουσιν ἐν οὐρανοῖς κτλ.». Ὡ πόσον βαθεῖα καὶ ζωηρὰ ἐμφανίζεται κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἡ συγκίνησις τοῦ ἀπειραριθμοῦ πλήθους! Ἐπὶ τῶν προσώπων ἀπάντων τῶν

καὶ ἀνηλεῶς προπηλακίζόμενοι Χριστιανοὶ τῆς Παλαιστίνης μόνην παραμυθίαν καὶ διάχυσιν εὐρισκον ἐν ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς καὶ ἐν τοῖς ναοῖς αὐτῶν.

²⁾ Τὴν τελετὴν τοῦ ἁγίου φωτός τελεῖ συνήθως ὁ Μητροπολίτης Πέτρας.

¹⁾ Τὸ ἔθιμον τοῦτο χρονολογεῖται βεβαίως ἀπὸ τῶν θλιβερῶν ἐκείνων ἐποχῶν, καθ' ὅς οἱ ἀδικόπως καταδικώμενοι

παρισταμένων ζωγραφίζεται ἐν ἀκαρεῖ ἀνέκφραστος θυμηδία, καὶ δάκρυα χαρᾶς καταδρέχουσι τὰς παρειάς των, ἀναλογιζομένων ὅτι ὄντως εἰσὶ θεαταὶ σεβασμίας καὶ ἱερᾶς τελετῆς, ἣν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐπόθουν νὰ ἴδωσιν. Ἡ θέα τῆς μυστηριώδους ταύτης ἀλλοιώσεως τοσούτων καρδιῶν εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ συγκινήσῃ καὶ τὸν ψυχρότερον τῶν θεατῶν.

Ὁ Κλῆρος περιέρχεται μετὰ ψαλμωδιῶν τρεῖς τὸ ἅγιον Κουβούκλιον· μετὰ δὲ τὴν λιτανεῖαν ἡ θύρα τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου ἀποσφραγίζεται, καὶ ὁ μὲν Πατριάρχης· εἰσερχόμενος ἐντὸς αὐτοῦ, ἀνακινῶσκει εὐχὴν, δεόμενός ἐνα τὸ ἐνδοθεν τοῦ ἁγίου Τάφου διανεμηθῆσόμενον φῶς εἴη τοῖς μετ' εὐλαθείας λαμβάνουσι χάριτος παρεκτικόν, ὃ δὲ Κλῆρος ἐπιστρέφει εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα. «Ἦδη βαθεῖα σιγὴ διαδέχεται τοὺς πρὸ μικροῦ τὰς ἀχανεῖς τοῦ Ναοῦ διαστάσεις δονοῦντας ἀλλαγμούς· ἀγωνία ἄρρητος καταλαμβάνει ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τοὺς ὄχλους, καὶ διὰ μιᾶς ἀπονεκροῦται ὁ βαθυκύμων καὶ πολυπάταγος ἐκείνος χεῖμαρρος. Μόλις λεπτά τινα παρέρχονται, καὶ αἰφνης βοὴ συμμιγῆς, ἰαχὴ οὐρανομήκης καὶ θεσπεσία, ἰαχὴ συνταράττουσα δεινῶς τὰ νεῦρα καὶ ἱκανὴ τῷ ὄντι νὰ σχίσῃ τὸ καταπέτασμα τοῦ Ναοῦ ἀπὸ ἀνωθεν ἕως κάτω σείει τοὺς ὑψηλοὺς θόλους τοῦ Ναοῦ». Τὸ ἅγιον Φῶς μεταδίδεται παρὰ τοῦ Πατριάρχου ἐν πυρσίοις ἀργυροῖς ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ὀπῶν τοῦ Ἱεροῦ Κουβουκλίου (βρ. Κεφ. Ε'. § 4. Α'.) καὶ ἐκ μὲν τῆς δεξιᾶς ὀπῆς παραλαμβάνει αὐτὸ προνομιούχος τις οἰκογένεια τῶν ἐντοπίων Ὁρθόδοξων καὶ μεταφέρει αὐτὸ εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα, ἐνθα διανέμεται εἰς τὰ πλήθη ὑπὸ τοῦ Σκευοφύλακος τοῦ παναγίου Τάφου, ἐκ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ὀπῆς, παραλαμβάνοντες τοῦτο οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Κόπται καὶ οἱ Συριάνοι (Ἰακωβίται) μετακομίζουσιν εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ παρεκκλησίαι των καὶ διανέμουσιν αὐτὸ εἰς τοὺς λαοὺς των. Οἱ ἴηροι τῶν κωδῶνων, τῶν βαρυγούπων σημάτων καὶ τῶν γυναικείων ἀλαλαγμῶν χαιρετῶσιν αὐτὸ, καὶ ἐν ἀκαρεῖ διαδίδεται εἰς ἅπαντα τοῦ Ναοῦ τὰ μέρη, εἰς τ' ἄνω, εἰς τὰ κάτω καὶ εἰς τὰς ἀπωτάτας αὐτοῦ γωνίας· ὃ δὲ πρὸ τινων στιγμῶν οὐδὲ ἐν φῶς ἔχων Ναὸς μεταβάλλεται εἰς θάλασσαν φωτός, φωτιζόμενος διὰ μιᾶς ἀπὸ 30,000 περίπου φώτων.

Μετὰ παρέλευσιν λεπτῶν τινων ὁ Πατριάρχης ἐξέρχεται ἐκ τοῦ ἁγίου Κουβουκλίου, κρατῶν ἀνημμένας δεσμίδας κηρίων καὶ μεταβαίνει εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα. Τὴν τελετὴν ἐπισφραγίζει ἡ ἐναρξὶς τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, ὃ δὲ λαὸς αὐθωρεὶ διασκορπίζεται εἰς τὰ ἴδια μὲ ἀνημμένα κηρία εἰς χεῖρας. Ὁρθόδοξοι δὲ Φελλάχοι ἐκ τῶν παρακειμένων χωρίων, παραλαμβάνοντες ἐν φανοῖς τὸ ἅγιον Φῶς, μετακομίζουσιν αὐτὸ δρομαίως εἰς τὰ χωρία των, ὅπου οἱ κάτοικοι ὑπαντῶσιν αὐ-

τοὺς μετ' εὐφημιῶν, χειροκροτήσεων καὶ ἀλαλαγμῶν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἅπαντα τὰ τέως ἐσθεσμένα φῶτα τῶν ἐν τε Ἱεροσολύμοις καὶ τοῖς περιχώροις ἐκκλησιῶν ἀνάπτονται. Δὲν δικαιούμεθα ν' ἀποφανθῶμεν ὅτι ἡ τελετὴ αὕτη ἐνέπνευσεν εἰς τὸν κορυφαῖον τῶν ἁγματογράφων τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τὸ πᾶν προσφυῶς κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα φαλλόμενον τροπάριον «Νῦν πάντα πεπλήρωται φῶτος, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια·»

§ 2.

Ἱστορία τοῦ ἁγίου Φωτός.

Ἡ πρώτη ἀφορμὴ τῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου Φωτός, ἀνμὴ ὑποθέσωμεν αὐτὴν ὑπερφυσικὴν, ἣν βεβαιότατα ἡ συμβολικὴ ἀνάμνησις, τῆς τε ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ τῶν παρακολουθησάντων αὐτὴν περιστάτικων. Ἡ ἰδέα ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν διὰ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐπεκύρωσε τὴν οὐράνιον αὐτοῦ διδασκαλίαν τὴν φωτίζουσαν πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ὃ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς Ἄγγελος, οὐτινος ἡ ἰδέα ἦν ὡς ἀστραπὴ (Ματθ. κη. 2—3 Λουκ. κδ'. 4.), ταῦτα ἐνέπνευσαν βεβαίως εἰς τὴν τελετουργίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας τὸ ἔθιμον τοῦ λαμπαδωφορεῖν κατὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Πάσχα. Ἡ ἀνὰ πάσας τὰς ἡμετέρας ἐκκλησίας διαδεδομένη τελετὴ τῆς κατὰ τὴν νύκτα τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα διανομῆς τοῦ φωτός ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ προέσταμένου, φαλλομένου τοῦ «Δεῦτε λάβετε φῶς ἐκ τοῦ ἀνεσπέρου φωτός, καὶ ἀσπάσασθε Χριστὸν τὸν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν» εἶναι ἀναντιρρήτως ἀρχαιοτάτη. Τελετὴ δὲ τοιαύτη ὤφειλε φυσικῶς τῷ λόγῳ νὰ τελεῖται ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἀνέτρεχε καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς, καὶ ἰδίως ἀφ' οὗτο ὁ ἅγιος Τάφος κατεκοσμήθη διὰ βασιλικῶν οἰκοδομῶν.

Παραθέτομεν ἐνταῦθα τὰς κυριωτέρας τῶν κατὰ διφόρους ἐποχὰς γενομένων καὶ μέχρι τῆς σήμερον περιωθεισῶν ἀρχαίων περιγραφῶν τῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου Φωτός, ἐν αἷς μανθάνομεν πλείστας ὅσας λεπτομερείας.

Πρῶτος ὁ κατὰ τὸ 870 τὴν ἁγίαν Γῆν ἐπισκεψάμενος Μοναχὸς Βερνάρδος ποιεῖται μνείαν τῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου Φωτός, ἀλλ' ἡ περιγραφὴ αὕτη εἶναι συντομωτάτη καὶ ἀνακριβής.

Χειρόγραφόν τι ἀρχαῖον τυπικόν·¹⁾ τῶν ἐν τῷ Ναῷ

¹⁾ Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, ὃν πρότερον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ ἐσχάτως μετενεχθὲν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἡμετέρου μοναστηρίου, δίδωσιν ἡμῖν ἀξιολόγους εἰδήσεις περὶ τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν

«ἡς Ἀναστάσεως ἱερῶν ἀκολουθιῶν περιγράφει ταύτην οὕτω «Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ ὥρᾳ τῆς ἀγίας ταύτης ἡμέρας (τοῦ Μ. Σαββάτου) ἔρχονται αἱ Μυροφόροι καὶ ἄρξουν πλύνειν τὰς κανδήλας καὶ ἀρτίσουν αὐτάς καὶ θήσουν αὐτάς ἐσῶθεν τοῦ παναγίου καὶ ζωοποιῦ Τάφου, παρόντος τοῦ Πατριάρχου καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου καὶ τοῦ Λευτεραρίου καὶ Παραμοναρίου, καὶ τρεῖς διάκονοι καὶ ψάλλεται. Καὶ ἐν τῇ πολεμῇ (=ἐκτελεῖν) τὸ ἔργον αἱ Μυροφόροι ψάλλουσι τὸν κανόνα καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ὡρῶν συντόμως, καὶ ὅταν πληρώσουν (τελειώσωσι) πλύνειν τὰς κανδήλας καὶ ἀρτίσουν αὐτάς, ἄρχεται δόξα ἡχος πλ.γ. τοῦ Β'. «τὴν σήμερον μυστικῶς». Καὶ τότε κλειδώνει ὁ Πατριάρχης τὸν ἅγιον Τάφον καὶ λαμβάνει τὰ κλειδιά μετ' αὐτοῦ· καὶ τότε σβύσσουν τὰς κανδήλας τοῦ ναοῦ ὅλας καὶ ἀναβαίνει ὁ Πατριάρχης εἰς τὰ κατηχούμενα ἵνα ψάλλῃ τὰς ὥρας αὐτοῦ, καὶ ὅταν γίνῃ ὥρα Θ'. σημαίνει, καὶ καταβαίνει ἵνα ἐπιτελῇ τὴν ἀκολουθίαν.

Ὡρα Θ'. καταβαίνει ὁ Πατριάρχης σὺν τῷ Κλήρῳ ἀλλαγμένοι ἄσπρα εἰς τὴν ἁγίαν Ἀνάστασιν, ἀνευ φωταψίας καὶ θυμιατῶν, καὶ τότε ἄρξονται τὸν ἐσπερινὸν ὀπίσθεν τοῦ ἁγίου Τάφου ἐν γαληνότητι. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῶν προφητειῶν εὐθὺς εἰσέλθει ὁ Πατριάρχης εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα καὶ ῥογεύει τὸ θυμίαμα (=θυμιά) τῶν Μητροπολιτῶν καὶ τῶν Ἐπισκόπων καὶ Πρεσβυτέρων, καὶ ἄρξονται θυμιάζειν αὐτὸς καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς, καὶ ἱερεῖς

ἐκείνην καταστάσεως τοῦ τότε ἐν Ἱεροσολύμοις ἐλληνικοῦ Κλήρου καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἐν γένει βίου. Τὸ χειρόγραφον τοῦτο εἶναι μεμβράϊνον, καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ αὐτοῦ λείπει, ἐν δὲ τῇ τέλει αὐτοῦ γέγραπται· «ἐκτίσθη (=συνετάχθη) ἡ δέλτος αὕτη κατὰ πρόσταξιν τοῦ εὐλαβοῦς Γεωργίου ἄρχων καὶ κριτῆς τῆς ἀγίας πόλεως καὶ χερτοφύλακος σκελλίου τε καὶ μεγάλου Σκευοφύλακος τῆς ἀγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσεως, καὶ ἐδόθη παρ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσεως ὑπὲρ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν αὐτοῦ. Ἐγρίφη δὲ καὶ ἡρμόσθη διὰ χειρὸς Βασιλείου τοῦ ἀγιοπολίτου, γραφεὺς τε καὶ ἐλαχίστου ἀναγνώστης τῆς ἀγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσεως ἐν τῇ ἀγίᾳ πόλει Ἱερουσαλὴμ. Ἐλήφθη δὲ τέλος ἡ αὕτη δέλτος ἡμέρα β'. ὥρα γ'. τῆς ἡμέρας εἰς τὰς κγ'. τοῦ Φεβρουαρίου μηνὸς ἔτους κόσμου ἑξακισχιλιοστῆς ἑξακοσίῃ τριάκοντα (ἦτοι ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1122) ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Β'. τοῦ Κομνηνοῦ». Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἐν αὐτῇ εὐχῶν ἀναγινώσκειται «καὶ τὸν ἀγιώτατον καὶ θεοφύλακτον ἡμέτερον Πατριάρχην Νικόλαον· ὁ Νικόλαος οὗτος ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ τοῦ 932—947. Ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων ὑπῆρξαν δύο Λατινοπατρίρχαι Νικόλαος, ὃν ὁ μὲν ἐπατριάρχευσεν ἀπὸ τοῦ 1140—1141, ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ 1160—1167, ὥστε ἡ ἐποχὴ τοῦ χειρογράφου δύναται ν' ἀναχθῇ, ἐν μὴ καὶ περαιτέρω, ἀναμφιβόλως ὅμως μέχρι τοῦ 932.

μετ' αὐτοῦ θυμιάσουν τὸν Ναὸν ἐξῶθεν τοῦ ἁγίου Τάφου καὶ κυκλώνουν αὐτὸν τρεῖς φορές, καὶ αὐτὸς κεκλεισμένος. Εὐθὺς ἐξέλθουσιν καὶ ἀναβαίνουν εἰς τὸν ἅγιον Γολγοθᾶν, ὁμοίως καὶ τὸν κῆπον καὶ τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον καὶ τὴν ἁγίαν φυλακὴν, ἕως οὗ ἔλθωσιν εἰς τὴν πύλιν τῆς ἀγίας Ἀναστάσεως'), ὃς καλεῖται ἡ πύλη τῶν Μυροφόρων. Τότε παραλαμβάνουσιν οἱ ὑποδιάκονοι τοὺς θυμιατοὺς ἐκ τῶν Ἀρχιερέων καὶ ἱερέων καὶ εἰσελεύσονται ὅλοι εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα καὶ ἄρξεται ὁ Πατριάρχης τὸ «Κύριε ἐλέησον» καὶ τότε κράζουν ὁ λαὸς ὅλοι τὸ «Κύριε ἐλέησον» ἐκτενῶς καὶ ἀκαταπαύστως, καὶ τότε ἐξέλθει ὁ Πατριάρχης ἐκ τοῦ Βήματος, αὐτὸς καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ ὁ Πρωτονοτάριος κρατοῦσι τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐνθεν καὶ ἐνθεν, καὶ προπορεύεται ἔμπροσθεν αὐτῶν ὁ Σκελλάριος καὶ ἀκολουθοῦσιν αὐτῷ ὀπίσω ὁ Παραμονάριος καὶ ὁ Καστρίνσιος, καὶ τότε πίπτει ὁ Πατριάρχης ἔμπροσθεν τοῦ ἁγίου Βήματος ἐπὶ πρόσωπον εἰς τὸ ἔδαφος καὶ δεηθῇ μετὰ δακρύων ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων καὶ ἐκτείνει τὰς χεῖρας αὐτοῦ πρὸς τὸ ὕψος· ποιεῖται οὕτω τρεῖς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὁμοίως· καὶ ὁ λαὸς τὸ Κύριε ἐλέησον με φωνᾷς ἀδιαλείπτως· καὶ τότε ἐν τῷ εἰσελθεῖν ὁ Πατριάρχης εἰς τὸν ἅγιον Τάφον καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ πίπτει ἐπὶ πρόσωπον τρεῖς καὶ δεηθῇ καὶ παρακαλεῖ περὶ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ τότε ἄψι ἐκ τοῦ ἁγίου φωτός καὶ δίδει εἰς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῷ λαῷ καὶ μετὰ τοῦτο εὐχαίνει ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ψάλλοντες στιχηρὰ ἡχος α'. «Φωτίζου φωτίζου ἡ νέα Ἱερουσαλὴμ». Εὐθὺς λιτῇ εἰς τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον καὶ μετὰ τὸ «νῦν ἀπολύεις» δίδει εὐχὴν ὁ Πατριάρχης καὶ ἀνέρχεται ἐν τῷ βαπτιστηρίῳ ἵνα βαπτίσῃ, καὶ πάλιν ἐπιστρέφει εἰς τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον καὶ ἄρξεται ἡ λειτουργία· καὶ μετὰ τὴν λειτουργίαν ἀπομένουν αἱ Μυροφόροι εἰς τὸν πανάγιον καὶ ζωοποιὸν Τάφον καὶ θυμιάζουν καὶ μυρίζουν αὐτόν· καὶ ὅτε ἐξελθόντες ἐκεῖθεν καὶ πᾶς ὁ λαὸς ἐκ τοῦ Ναοῦ, κλειδώνουν τὸν Ναὸν, καὶ οὐκ ἀπομένει ἐκεῖ οὐδὲ εἰς, καὶ μένει ὁ Ναὸς οὕτως κλειδαμένος ἕως οὗ καταβαίνει ὁ Πατριάρχης σὺν τῷ Κλήρῳ ὁρθοῦ βαθείως».

Λεπτομερεστέρα καὶ πλήρης ἐνδιαφέροντος εἶναι ἡ περιγραφή τῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου Φωτός ὑπὸ τοῦ Ρώσου Ἡγουμένου Δανιὴλ, τοῦ ἐπὶ τῆς σταυροφοροκρατίας τὴν ἁγίαν Γῆν ἐπισκεψαμένου. «Ἴδου λοιπὸν, λέγει, ὃ,τι κηρύσσει ὁ Θεὸς ἵνα ἴδω ἐγὼ ὁ ἀνάξιος αὐτοῦ δούλος καὶ μοναχὸς Δανιὴλ. Εἶδον ἐν ἀληθείᾳ ἐμοῖς ἁμαρτωλοῖς ὀφθαλμοῖς τίνι τρόπῳ τὸ ἅγιον Φῶς καταβαίνει ἐπὶ τοῦ Τάφου τοῦ Κυρίου. Πολλοὶ οὐχὶ ἀκριβῶς διηγοῦνται τὴν

1) Ὡρα ἀνωτέρω τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην περιγραφὴν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως.

κἀνοδὸν τοῦ ἁγίου Φωτός. Τινες λέγουσιν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαίνει ἐν εἶδει περισσεύας ἐπὶ τὸν ἅγιον Τάφον. Ἄλλοι, ὅτι ἀστραπή ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀνάπτει τὰς κανδήλας, αἵτινες κρέμονται ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου. Τοῦτο ἐστὶ ψεῦδος· οὐδὲν τοιοῦτο φαίνεται. Ἡ θεία χάρις καταβαίνει ἀοράτως ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αἱ κανδήλαι ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου ἀνάπτονται. Ἐκτίθημι τὴν ἀλήθειαν ὡς εἶδον. Τὴν ἁγίαν Παρασκευὴν ἐκμάσσοι τὸν ἅγιον Τάφον καὶ πλύνουσι τὰς ἐνταῦθα εὐρισκομένας κανδήλας, πληροῦσι δ' ἔπειτα αὐτὰς ἐλαίου καθαροῦ χωρὶς ὕδατος, καὶ εἰσαγαγόντες τὴν θρυαλλίδα ἐγκαταλείπουσιν αὐτὰς οὕτω προπαρασκευασμένας καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ὥραν τῆς νυκτός σφραγίζουσι τὸν ἅγιον Τάφον. Τότε σθενύουσιν ὅλας τὰς κανδήλας καὶ τὰ κηρία, οὐ μόνον εἰς τὸν Ναόν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἱερουσαλήμ.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τὴν μεγάλην Παρασκευὴν, κατὰ τὴν πρώτην ὥραν τῆς ἡμέρας, ἐγὼ ὁ ἐλάχιστος παρουσιασθεὶς ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος Βαλδουίνου, προσεκύνησα αὐτὸν βαθείως. Ὁ ἡγεμὼν μετὰ πολλῆς τῆς χάριτος με ἐπλησίασε πρὸς ἑαυτὸν καὶ μοι εἶπε· «Τί ἐπιθυμοῦμεν Ῥώσσε;» Ἡ δὲ ὁ ἡγεμὼν ὦν ἀγαθὸς καὶ οὐδόλως ὑπερήφανος με ἐγνώριζε καλῶς καὶ με ἠγάπα. Τότε λοιπὸν ἀπήντησα αὐτῷ «κράτιστε ἡγεμὼν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀφοσιώσεως, ἣν ἔχων ἐγὼ διατελῶ τοῖς Ῥώσσοις ἡγεμόσι, σὲ παρακαλῶ νὰ εἰσακούσης εἰς ταύτην μου τὴν παρακλήσιν. Ἐπιθυμῶ νὰ θέσω ἰδίᾳ χειρὶ τὴν ἐμὴν κανδήλαν ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ μέρους ἀπάσης τῆς Ῥωσικῆς γῆς, ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἡγεμόνων καὶ Χριστιανῶν τῆς Ῥωσσίας». Ἐπὶ τούτῳ μου τῷ λόγῳ ὁ ἡγεμὼν μετὰ ἰδιαιζούσης καλοκάγαθίας μοι συνεχώρησε τοῦτο καὶ μοι ἔδωκε τὸν κάλλιστον αὐτοῦ ἀκόλουθον, ἵνα με ὁδηγήσῃ εἰς τὸν Οἰκονόμον τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ πρὸς τὸν κλειδοφύλακα τοῦ ἁγίου Τάφου. Ὁ Οἰκονόμος τότε καὶ ὁ κλειδοφύλαξ με διέταξαν ἵνα φέρω τὴν κανδήλαν μου μετ' ἐλαίου, ἐγὼ δὲ εὐχαριστήσας αὐτοὺς, πλήρης χαρᾶς ἔδραμον εἰς τὴν ἀγοράν· ἀγοράσας δὲ μεγίστην κανδήλαν χρυσταλλίνην καὶ πληρώσας αὐτὴν ἐλαίου καθαροῦ χωρὶς ὕδατος, ἐπανῆλθον φέρων αὐτὴν περὶ τὴν ἑσπέραν εἰς τὸν ἅγιον Τάφον. Εὗρον μόνον τὸν κλειδοφύλακα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναΐσκου τοῦ ἁγίου Τάφου (τοῦ ἱεροῦ Κουβουκλίου). Οὗτος ἐν τῇ ἐμῇ αἰτήσῃ εὐθὺς ἠνέφξε τὰς θύρας καὶ παρακαλέσας με ἵνα ἀφήκω τὰ σανδάλιά μου, με εἰσῆγαγε γυμνόπουν εἰς τὸν ἅγιον Τάφον ἐν χειρὶ κατέχοντα τὴν κανδήλαν. Μοι εἶπεν ἵνα θέσω αὐτὴν ἰδίαις χερσίν ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου. ἔθηκα αὐτὴν εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔκειντο οἱ ἱεροὶ πόδες τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Ἡ κανδήλα τῶν Ἑλλήνων ἦν τοποθετημένη πρὸς τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς, ἡ δὲ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ τῶν

λοιπῶν μονῶν εὐρίσκοντο εἰς τὸ μέρος τοῦ στήθους. Ἐκεῖνος ἐστὶ, ἵνα θέτωσιν ἐνταῦθα κανδήλαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἰδίᾳ μίαν ἄλλην διὰ τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σάββα. Αἱ τρεῖς αὗται κανδήλαι, αἵτινες εὐρίσκοντο παραλλήλως ἠνάφθησαν διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' αἱ κανδήλαι τῶν Φράγκων, αἵτινες ἐκρέμαντο, οὐκ ἠνάφθησαν. Θεὶς τὴν ἡμετέραν ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου, προσεκύνησα εἰς τὴν γῆν ἐνώπιον τοῦ ἁγιαστηρίου τούτου, ἐφίλησα καὶ ἔδρεξα διὰ τῶν ἐμῶν δακρύων τὸν ἱερὸν τόπον, ἐν ᾧ ἔκειτο τὸ ἀγιώτατον σῶμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἔξελθὼν δ' ἔπειτα μετὰ χαρᾶς ἀφάτου ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ ἁγίου Τάφου, ὑπεχώρησα εἰς τὸ δωμάτιόν μου.

Τὴν πρωΐαν τοῦ μεγάλου Σαββάτου, κατὰ τὴν ἑκτην ὥραν τῆς ἡμέρας, ὁ λαὸς σωρηδὸν συνηροίσθη ἐνώπιον τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας, οἱ περιηγηταὶ καὶ οἱ προσκυνηταὶ οἱ ἐλθόντες ἐκ τῆς Βαβυλώνας, τῆς Αἰγύπτου, καὶ Ἀντιοχείας καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν συνηροίσθησαν διὰ ταύτην τὴν ἡμέραν. Πλήθος ἄπειρον ἐπλήρου τὴν πλατεῖαν τὴν περὶ τὸν Ναόν καὶ τὸν Γολγοθᾶν· τοσοῦτον δὲ συνωθεῖτο, ὥστε ἔδλεπέ τις ἀνθρώπους πνιγέντας ὑπὸ τῆς πίεσεως τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἐκράτουν ἐν χειρὶ κηρία ἐσβεσμένα καὶ προσέμενον τὴν στιγμὴν τῆς ἀνοίξεως τῶν θυρῶν τῆς ἐκκλησίας. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας εὐρίσκοντο μόνον οἱ ἱερεῖς, προσμένοντες τὴν ἔλευσιν τοῦ ἡγεμόνος Βαλδουίνου καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Ἀμα δὲ οὗτος ἐφάνη, αἱ θύραι τῆς ἐκκλησίας ἠνεώχθησαν καὶ ὁ λαὸς ὥρμησε τότε σωρηδὸν, πληρῶν ἅπασαν τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὰ παρακείμενα μέρη, τὸν Γολγοθᾶν καὶ τὸν τόπον τῆς σταυρώσεως καὶ μάλιστα τὸ μέρος, ἐν ᾧ εὐρίσκετο ὁ σταυρὸς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Οἱ δὲ μὴ δυνηθέντες νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἴσταντο ἔξω. Ἀπᾶς οὗτος ὁ λαὸς προέφερε μόνον τὰς λέξεις «Κύριε ἐλέησον». Αὗται αἱ ζῶνται καὶ ἀδιάκοποι ἀναφωνήσεις προήγαγον θόρυβον δονοῦντα τὰ πέριξ· ἔδλεπέ τις τότε χειμάρρους δακρύων καταρρέοντα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν πιστῶν, καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ ἀπεσκληρυμένοι οὐκ ἠδύναντο ἀντιστῆναι τῇ συγκινήσει, μετανοοῦντες καὶ λέγοντες καθ' ἑαυτοὺς «μήπως αἱ ἁμαρτίαι μου κωλύσωσι τὴν ἀνοδὸν τοῦ ἁγίου Πνεύματος;» Οὕτως ἴσταντο οἱ πιστοὶ! Αἱ μὲν καρδίαι αὐτῶν ἦσαν κατανενυγμέναι, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ πλήρεις δακρύων. Ἐβλεπέ τις καὶ τὸν ἡγεμόνα Βαλδουίνον αἰσθανόμενον συγκίνησιν βαθυτάτην καὶ ἐκχέοντα δάκρυα, οἱ δὲ περὶ αὐτὸν περιεκύκλουν τὸ ἀρχικὸν θυσιαστήριον τὸ εὐρισκόμενον καταντικρὺ τοῦ ἁγίου Τάφου (ὑπὸ τὴν βασιλικὴν σῆρον λεγομένην καμάραν).

Κατὰ τὴν ἐβδόμην ὥραν τῆς ἡμέρας τοῦ μεγάλου Σαββάτου ὁ ἡγεμὼν Βαλδουίνος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ὠδεύον

γυμνόποδες ἐκ τῆς οἰκίας εἰς τὸν ἅγιον Τάφον. Προσεκάλεσε δὲ ἐκ τοῦ μετοχίου τοῦ ἁγίου Σάββα τὸν Ἡγούμενον καὶ τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ τοὺς μοναχοὺς, οἵτινες ὡσαύτως διευθύνθησαν εἰς τὸν Τάφον τοῦ Κυρίου, μετ' αὐτῶν δὲ ἡμῖν καὶ ὁ ἐλάχιστος ἐγώ. Ἀπαντες παρέστημεν ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος καὶ ἐχαίρετήσαμεν αὐτόν, αὐτὸς δὲ ἀντεχαιρέτησε τὸν Ἡγούμενον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀδελφούς καὶ ὑπεχρέωσε τὸν Ἡγούμενον τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ ἐμὲ τὸν ἐλάχιστον ἵνα πλησιάσωμεν καὶ σιωπῶμεν περὶ αὐτόν, ὅπερ καὶ ἐπράξαμεν. Ὑπεχρέωσε πρὸς τούτοις τοὺς λοιποὺς Ἡγουμένους καὶ τοὺς ἄλλους Μοναχοὺς, ἵνα προηγῶνται αὐτοῦ, ἐν ᾧ οἱ περὶ αὐτόν ἐπὶ κολλούθουν τὴν πομπεὶαν τῆς τελετῆς. Ἐφθάσαμεν τέλος εἰς τὴν δυτικὴν θύραν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ἀλλὰ τὸ συμπεπονημένον πλῆθος ἐκώλυεν ἡμᾶς εἰσελθεῖν.

Τότε λοιπὸν ὁ ἡγεμὼν Βαλδουῖνος διέταξε τὸ στράτευμα αὐτοῦ ἵνα διασχεδᾷσιν τὸ πλῆθος, καὶ ἤνοιξαν ἡμῖν ὁδὸν διὰ τοῦ πλῆθους μέχρι τοῦ ἁγίου Τάφου αὐτοῦ, καὶ οὕτω δυνηθέντες ἵνα ὁδεύσωμεν, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν θύραν τοῦ ἁγίου Τάφου. Ὁ ἡγεμὼν εἰσῆλθε μεθ' ἡμᾶς καὶ κατέσχε πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος, παρὰ τὸν τοίχον τὸν χωρίζοντα τὸ ἀρχικὸν θυσιαστήριον, πρὸ τῆς ἀνατολικῆς θύρας, ὑψηλὴν τινα θέσιν προωρισμένην διὰ τὸν ἡγεμόνα. Διέταξε δὲ τὸν Ἡγούμενον τοῦ ἁγίου Σάββα ἵνα στή μετὰ τῶν Μοναχῶν αὐτοῦ καὶ τῶν Ὀρθόδοξων ἱερέων ἐπάνω τοῦ ἁγίου Τάφου, ἐμὲ δὲ διέταξεν ἵνα στή ὑψηλότερον ἐπάνω (ἰσ. ἀπέναντι) τῶν θυρῶν τοῦ ἁγίου Τάφου πρὸ τοῦ ἀρχικοῦ θυσιαστηρίου, ὥστε ἡ ὄρασίς μου ἠδύνατο νὰ διευθύνηται ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ ἁγίου Τάφου, οὗτινος καὶ αἱ τρεῖς θύραι ἦσαν ἐσφραγισμέναι διὰ τῆς βασιλικῆς σφραγίδος. Οἱ Λατίνοι ἱερεῖς εὕρισκοντο εἰς τὸ ἀρχικὸν θυσιαστήριον. Κατὰ τὴν ὁδό-
την ὥραν τῆς ἡμέρας οἱ Ὀρθόδοξοι ἱερεῖς, οἵτινες εὕρισκοντο ἐπάνω, δηλονότι ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου, ἤρξαντο τὰς ἀκολουθίας τοῦ ἑσπερινοῦ· μέγας ἀριθμὸς Ἐκκλησιαστικῶν, Μοναχῶν καὶ Ἀναχωρητῶν εὕρισκοντο μετ' αὐτῶν. Οἱ Λατίνοι ἐπίσης ἐφαλλον τὴν ἀκολουθίαν κατὰ τὸ ἑαυτῶν τυπικόν. Καίτοι ἤκουον τοῦ συνδυασμοῦ τούτους τῶν ᾠσμάτων, εἶχον ὅμως πάντοτε τὰ ὄμματα μου προσηλωμένα εἰς τὰς θύρας τοῦ ἁγίου Τάφου. Ὅτε δὲ ἤρξατο ἡ ἀνάγνωσις τῶν Παραμιῶν τοῦ ἁγίου Σάββα, ὁ Ἐπίσκοπος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Διακόνου, ἀφῆκε τὸ ἀρχικὸν θυσιαστήριον καὶ πλησιάσας εἰς τὰς θύρας τοῦ ἁγίου Τάφου, παρετήρησε διὰ τῶν κλειδῶν τῶν θυρῶν καὶ μὴ ἰδὼν φῶς εἰς τὸν ἅγιον Τάφον, ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ἀναγκασκομένης δὲ

τῆς 5'. Παροιμίας, ὁ αὐτὸς Ἐπίσκοπος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Διακόνου, ἔρχεται ἐκ νέου ἵνα ἴδῃ διὰ τῆς θύρας τοῦ ἁγίου Τάφου, εἰ οὐκ ὑπάρχει ἐνταῦθα φῶς. Ἄπας ὁ λαὸς χέων δάκρυα ἤρξατο ἀναφωνεῖν «Κύριε ἐλέησον». Τελευταίως δὲ τῆς ἐνάτης ὥρας, ὁ χορὸς ἤρξατο ψάλλειν τὸ ᾠσμα τῆς διαδόσεως τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης «Ἀσωμεν τῷ Κυρίῳ» κτλ. Κατὰ ταύτην τὴν ὥραν φαίνεται μικρὰ νεφέλη ἐρχομένη ἐξ ἀνατολῶν καὶ ἰσταμένη ἀνωθεν τοῦ ὑπερκειμένου τῆς ἐκκλησίας τρούλλου, ἥ δὲ βροχὴ ἐπεσεν ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου, καὶ τότε ἐφάνη εὐθὺς τὸ φῶς ἐπὶ τοῦ ἁγίου Τάφου, καὶ λάμψις καταπληκτικὴ καὶ λαμπρὰ ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ. Τότε ὁ Ἐπίσκοπος, συνοδευόμενος ὑπὸ τεσσάρων Διακόνων, ἔρχεται ἵνα ἀνοίξῃ τὰς θύρας τοῦ ἁγίου Τάφου, καὶ λαβὼν τὰ κηρία, ἅτινα ἐκράτει ὁ ἡγεμὼν Βαλδουῖνος, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἅγιον Τάφον, καὶ ἀνάψας κατὰ πρῶτον τὰ κηρία τοῦ ἡγεμόνος ἐπανῆλθε, δούς τὰ ἀνημμένα κηρία τῷ ἡγεμόνι Βαλδουίνῳ, ἐλθόντι εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν ἐν πλήρει χαρᾷ καὶ κρατοῦντι τὰ κηρία ἀνὰ χειρας.

Ἡμεῖς ἠνάψαμεν τὰ κηρία ἐκ τῶν τοῦ ἡγεμόνος, καὶ ἐφεξῆς ἐδώκαμεν τὸ φῶς εἰς τοὺς παρισταμένους καὶ εἰς τὸν λαόν. Τὸ ἅγιον φῶς μοι ἐφάνη διαφέρειν τοῦ συνήθους φωτός· ἡ λάμψις αὐτοῦ εἶχε τι ἰδιάζον, ἡ δὲ φλόξ ἦν ἐρυθρά. Ἄπας ὁ ὄχλος κρατῶν τὰ κηρία ἀνὰ χειρας, κατανευγμένος ὑπὸ μεγάλης χαρᾶς ἐν τῇ ὄψει τοῦ ἁγίου φωτός οὐκ ἐπαύσατο ἐπὶ ἀναλαμβάνων «Κύριε ἐλέησον». Ἐφεξῆς δὲ ἤρξαντο ἐξερχόμενοι τῆς ἐκκλησίας κατανευγμένοι ὑπὸ χαρᾶς καὶ κρατοῦντες ἀνημμένα κηρία, προσπαθοῦντες ἕκαστος ἵνα προφυλάξῃ τὸ φῶς κατὰ τοῦ φυσήματος τοῦ ἀέρος καὶ τῆς βροχῆς, καὶ ἐπανεκάμψαν οἱκοι. Ἐφεξῆς ἦναψαν διὰ τοῦ ἁγίου φωτός ὅλας τὰς κανδήλας τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὰ κηρία καὶ ἐτέλεισαν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ἑσπέρας εἰς ταύτας τὰς ἐκκλησίας. Εἰς δὲ τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Τάφου ἔμειναν μόνοι οἱ ἱερεῖς, ἵνα πελέσωσι τὴν ἑσπερινὴν ἀκολουθίαν, ὃ δὲ λαὸς ἀνεχώρησεν. Ἡμεῖς δὲ ἐπιστρέψαμεν εἰς τὸ ἡμέτερον μοναστήριον μετὰ τοῦ Ἡγουμένου καὶ τῶν ἀδελφῶν, φέροντες τὰ κηρία ἀνημμένα, ὅτε ἐτελειώσαμεν τὴν ἀκολουθίαν. Ἀναγνόντες δὲ τὰς ἐσπερινὰς εὐχὰς, ἕκαστος ἀπεχωρίσθη εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ δωμάτιον, δοξάζων τὸν Θεὸν πὺν καταξιώσαντα ἡμᾶς ἰδεῖν τὴν χάριν αὐτοῦ¹⁾.

¹⁾ Ἐκ τῆς ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ μεταφράσεως τοῦ ἰδοιπορικοῦ τοῦ Δανιὴλ ὑπὸ Ἐπιφανίου Ματτέου σελ. 124—133.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΤΑ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΛΕΙΟΣΗΜΕΙΩΤΑ ΜΕΡΗ.

§ 1.

Ἡ ἁγία Αὐλή.

Η αὐλή αὕτη κεῖται εἰς τὸ μεσημβρινὸν τοῦ Ναοῦ μέρος καὶ δι' αὐτῆς διέρχεται πᾶς, ὅστις μέλλει νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως· εἶναι δὲ τετράγωνος καὶ ἐστρωμένη μετὰ πλάκας τὸ πλεῖστον τεθραυσμένας. Ἀλλοτε ἐξετείνετο αὕτη πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῶν προπυλαίων τοῦ Ναοῦ, ὡς φαίνεται τοῦτο ἐκ τῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ἀβραάμ ὑπογείων, ὧν τὸ ἔδαφος εἶναι ἐστρωμένον μετὰ ἀπαραλλάκτους πλάκας. Εἰς τὴν μεσημβρινὴν αὐτῆς πλευρὰν σώζονται αἱ βάσεις ἀρχαίων στηλῶν. Ἡ ἁγία αὐλή χρησιμεύει σήμερον ὡς ἀγορὰ τῶν προϊόντων τῆς ἁγίας Γῆς, ἅτινα συνήθως λαμβάνουσιν οἱ Προσκυνηταί, οἶον κομβολογίων, σταυρῶν, βραχιολίων καὶ παρομοίων πραγμάτων. Ἐν καιρῷ τῶν Προσκυνητῶν εἶναι πάντοτε πλήρης ἀνθρώπων ἐκ διαφόρων φυλῶν καὶ ἐθνῶν.

Τῆς αὐλῆς ταύτης ὁδὸς γίνεται μνεῖα πρὸ τοῦ 1187· φαίνεται ὅμως ὅτι αὕτη, ἂν μὴ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, τοῦλάχιστον ἀπὸ τῆς ἐπὶ Μοδέστου ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ναοῦ ἔλαβεν ἀρχήν· διότι, ὡς γνωστὸν, ἡ πύλη τῆς ἐκκλησίας τοῦ Γολγοθᾶ ἔκειτο πρὸς τὸ μέρος τοῦτο. Ἐπὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἀνοικοδομήσεων ἐκαλλωπίσθη πλείοτερον. Τινὲς τῶν Δυτικῶν συγγραφέων, μικρὸν μετὰ τὰς σταυροφορίας ἀκμασάντων, λέγουσιν ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῆς αὐλῆς ἔκειτο λίθος τις μετὰ πολλοὺς σταυροὺς, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ εἶχε πέσει ὁ Χριστὸς, ὅτε ἔφερε τὸν σταυρόν. Ἐν τινὶ δ' ἱερογραφίᾳ τῆς αἰ'. ἐκατονταετηρίδος¹⁾ σημειοῦνται οἱ τόποι, ἐνθα Μοναχὴ τις ἐξ Ἰσπανίας τῷ 1575 καὶ εἰς Φραγκισκάνος ἐξ Ἀνδαλουσίας τῷ 1597 παρεδόθη ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν εἰς τὸ πῦρ. Τὴν σήμερον δὲ δεικνύεται ὁ τόπος, ἐνθα πρὸ διακοσίων περὶ τοῦ ἐτὸς Μωαμεθανός τις Ἐμίρης τοῦνομα, χριστιανίσας, παρεδόθη τότε ὑπὸ τῶν φανητιῶντων Μωαμεθανῶν εἰς τὰς φλόγας. Ἡ ἁγία Αὐλή εἶναι ὅλη ὑπαχάτωθεν διάκενος.

¹⁾ Τοῦ Bernardino amico.

§ 2.

Τὸ κωδωνοστάσιον.

Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ἁγίας Πόρτας ὑψοῦται τὸ κωδωνοστάσιον τοῦ Ναοῦ, οἰκοδόμημα ἀρχαῖον καὶ στερέμνιον, ὅπερ ἄλλοτε ἦν ὑψηλότερον, καὶ ἐστεγάζετο ὑπὸ τρούλλου ὑψηλοτέρου καὶ αὐτοῦ τοῦ τρούλλου τοῦ Ναοῦ. Ἦν δὲ πενταώροφον· ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σεισμοῦ τοῦ 1545 κατέπεσον αἱ δύο αὐτοῦ ὀροφαὶ μετὰ τοῦ τρούλλου²⁾. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ τρίτη ἠπείλει πτῶσιν, ὁ αἰόλιμος Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Χρυσάνθος, ἔκρινεν ἀναγκαῖον ὅπως καταβιδάσῃ καὶ τὴν τρίτην, ὅπερ καὶ ἐγένετο κατὰ τὴν ἐπ' αὐτοῦ γενομένην ἐπισκευήν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως τῷ 1620 (ὅρ. σελ. 221. σημ. 1. καὶ σελ. 228).

Ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ ὄντων καὶ καταβιδασθέντων κινόνων τινὰς μὲν ὁ τότε ἀρχιτέκτων ἐποπότησεν εἰς τὸ ἐναποληφθὲν μέρος αὐτοῦ, τέσσαρας δὲ μετεχειρίσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου. Μέχρι δὲ τοῦ κριμαϊκοῦ πολέμου τὸ κωδωνοστάσιον τοῦτο οὐδένα ἔφερε κώδωνα· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνηρτήθησαν ἐπ' αὐτοῦ κολοσσιαῖοι καὶ βαρύδοσποι κώδωνες.

§ 3.

Ἡ ἐκκλησία τῶν τεσσαράκοντα Μαρτύρων, τῶν Μυροφόρων καὶ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου.

Ἐν τῇ βάσει τοῦ κωδωνοστασίου, ἐν τῷ πρώτῳ δηλονότι αὐτοῦ πατάματι, ὑπάρχει ἐκκλησία τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων (πρβλ. καὶ σελ. 221. σημ. 1). Ἐνταῦθα ἐναποτίθενται τὰ ὁσὰ τῶν ἀπὸ τοῦ αἰοδίου Γερμανοῦ Πατριαρχῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Προσκεικολλημένη τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, πρὸς μεσημβρίαν αὐτῆς, ὑπάρχει ἑτέρα ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῶν Μυροφόρων· ἐνταῦθα θέτει ἡ τῶν ἐντοπίων Ὀρθοδόξων παράδοσις τὸν τόπον, ἐνθα ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀπαντήσασα τὸν Κύριον, ἐξέλαβεν αὐτὸν ὡς κηπουρόν (πρβλ. Κεφ. Β'. § 15³⁾).

²⁾ Δοσιθέου Δωδεκαβίβλ. 804 καὶ 1166.³⁾ Ὁρ. καὶ Προσκυνητᾶριον Χρυσάνθου.

Τῆς ἐκκλησίας ταύτης τὸν θόλον ἐκρήμνισε, καταπε-
σὼν ἐπ' αὐτοῦ, ὁ τροῦλλος τοῦ κωδωνοστασίου τῷ 1545,
καὶ ἔκτοτε μένει ἄστεγος ἡ ἐκκλησία, τῶν κρατούντων
μὴ ἐπιστρέψαντων ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις τὴν ἀνοικοδό-
μησιν αὐτοῦ. Ὁ τόπος ἐνθα ἐφάνη ὁ Κύριος ταῖς Μυρο-
φόροις, κοσμεῖται ὑπὸ κουβουκλίου μαρμαρίνου λίαν κομ-
ψοῦ, ὃν ἐπισκέπτονται οἱ κατὰ πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς
Ἀνιστάσεως καταβαίνοντες Προσκυνηταί.

Παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῶν Μυροφόρων, πρὸς μεσημ-
βρίαν, ὑπάρχει τρίτη ἐκκλησία τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ
ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύ-
τῃ ἐκκλησιάζονται οἱ ἐντόπιοι Ὀρθόδοξοι, ψάλλοντες τὰς
ιεράς ἀκολουθίας ἑλληνιστὶ καὶ ἀραβιστὶ. Ἐνταῦθα ὑ-
πάρχει θρόνος πατριαρχικὸς ἀρχαῖος, εἰς ὃν μόνον οἱ Πα-
τριάρχαι τῶν Ἱεροσολύμων ἵστανται.

§ 4.

Τὸ Μετόχιον τῆς Γεθσημανῆς.

Τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς ἀρχαῆς Αὐλῆς κατέχει
τὸ Μετόχιον τῆς Γεθσημανῆς, οἰκοδομημα νέον καὶ ἀρ-
κούντως κομψόν, ἀνεγερθὲν ἐπὶ ἀρχαίων ἐρείπιων. Ἐν-
ταῦθα ἐδρεύει ὁ κατὰ καιρὸν Ἡγούμενος τῆς Γεθσημα-
νῆς μεθ' ὅλης τῆς συνόδου αὐτοῦ. Πρὸς μεσημβρίαν
καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Μετοχίου τούτου ἐκτείνεται τὸ
οἰκόπεδον, ἐφ' οὗ τὸ πάλαι μὲν ἔκειτο τὸ νοσοκομεῖον
τῆς βασιλίδος-Μυδοκίας, βραδύτερον δὲ ὁ Ξενὼν τῶν Ἱε-
ωαννιτῶν¹⁾.

¹⁾ Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 11. αἰῶνος, ἡ βασις Εὐδοκία ὡκο-
δόμησεν, ἐνταῦθα κατὰ τὴν παρ' ἡμῶν σωζομένην παράδοσιν,
νοσοκομεῖον μεγαλοπρεπές πρὸς περίθαλψιν τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις
ἀσθενούντων Προσκυνητῶν. Τὸ νοσοκομεῖον τοῦτο διήρκασε μέ-
χρι τῆς ὀγδόης ἐκατονταετηρίδος, ὅτε ἐπὶ τοῦ Καλίου, Ἐλ-
Μανσούρ οἱ Μωαμεθανοὶ ἐξαγριωθέντες κατὰ τῶν Χριστιανῶν,
κατεδάφισαν καὶ αὐτὸ μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐν Ἱεροσολύμοις
χριστιανικῶν οἰκοδομημάτων. Ἀναβάντος δὲ μετ' οὗ πολὺ εἰς
τὸν θρόνον τῶν Καλιφῶν τοῦ Ἀρόν Ἑρ-Ρασήδ, ὁ Λατοκράτωρ
τῆς Δάσεως Κάρολος, ὁ Μέγας, ἔλαβεν τὴν ἄδειαν ν' ἀνεγείρῃ
ἐπὶ τῶν ἐρείπειῳ τοῦ νοσοκομείου τῆς βασιλίδος Εὐδοκίας
νοσοκομεῖον καὶ, Ξενῶνα πρὸς περίθαλψιν καὶ ὑποδοχὴν τῶν
Εὐρωπαίων Προσκυνητῶν, ὃν καὶ ἐπροίκισε μὲ κλίνας, βιβλιο-
θήκην καὶ μετ' ἡμέτερας κείμενα ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ.
Ὁ πρῶτος συγγραφεὺς, ὁ τοῦ Ξενῶνος τούτου μνημονεύων, εἶναι
ὁ κατὰ τὸν 16. αἰῶνα τοῦς ἁγίους Τόπους ἐπισκεψάμενος
Μοναχὸς Βερνάρδος, φησάντων λέγει οὗτος, εἰς Ἱεροσόλυμα,
κατελύσαμεν ἐν τῷ Ξενῶνι τοῦ ἐνδοξαίου τοῦ Λατοκράτορος Κα-
ρόλου, ἐν τῷ ὑποδέχονταί πάντας τοὺς Προσκυνητάς, οἵτινες
ὁμιλοῦσι τὴν λατίνικὴν γλῶσσαν. Ἐγγὺς τοῦ Ξενῶνος τούτου
ὑπάρχει ἐκκλησία ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου πεπλουτισμένη
φροντίδι τοῦ εἰρημένου Λατοκράτορος μὲ βιβλιοθήκην καὶ με-

Πρὸς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ Μετοχίου τῆς Γεθση-
μανῆς κεῖται τὸ τζαμίον τοῦ Ὁμάρ Χαττάπ, ἐφ' οὗ ὑ-
ψοῦται μιναρὲς τετράγωνος. Εἰς τοὺς κατ' ἄρκτον πρό-
ποδας τοῦ Μιναρὲ τούτου, ὑψηλὰ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τῆς
γῆς ὡσεὶ 7 ἢ 8 πῆχεις, ἐστὶν ἐκτισμένη καὶ ἐξέχουσα
τοῦ τοίχου πλάξ ἀρχαία καὶ διάγλυφος εἰς τὰ ἄκρα, ἐν ᾗ

ἀγροὺς καὶ μὲ ἀμπέλους ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ. ἔχει δὲ
καὶ δώδεκα κελλία. Ἀπέναντι τοῦ Ξενῶνος εἶναι ἡ ἀγορά.
Ἡ ἐπιστάσια τοῦ Ξενῶνος, τούτου ἦν ἀνατεθειμένη εἰς τινὰς
Μοναχοὺς ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Βενεδικτίνων, οὓς ὁ Λατο-
κράτωρ εἶχεν ἀποστελεῖν ἐπὶ τούτῳ εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ οἵτι-
νες τὸ κατ' ἀρχὰς κατέκουν ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἑλαιῶν. Οὗτοι
εἰσὶν οἱ ἐπὶ ἡλῶδες φράγχοι, πρὸς οὓς περιῆλθεν εἰς ῥῆξιν ὁ ἐν
Ἱεροσολύμοις ἑλληνικὸς Κλῆρος, ὅτε ἤκουσε ψαλλόμενον ὑπὸ
αὐτῶν τὸ Πιστεύομεν μετὰ τῆς προσθήκης «καὶ τοῦ υἱοῦ». (Ὁρ.
σελ. 246. σημ. 2.).

Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Καρόλου ἀνοικοδομη-
θεὶς Ξενὼν ὑπέστη τὴν αὐτὴν τύχην, ἣν καὶ τὸ νοσοκομεῖον
τῆς βασιλίδος Εὐδοκίας, κατεδαφισθεὶς περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ
11. αἰῶνος ἐπὶ τῶν καταδιωγμῶν τοῦ διαβήτου Ἐλ-Χάκεμ.
Ὅτε ὅμως οἱ Χριστιανοὶ, τῇ μεσιτείᾳ τῶν Βυζαντινῶν αὐτο-
κράτορων, ἔλαβον τὴν ἄδειαν ν' ἀνοικοδομήσωσι τὰς κατὰ τοὺς
ῥηθέντας διωγμοὺς κατεδαφισθείσας ἐκκλησίας, ἐμποροῦντες
ἐξ Ἀμάλφης τῆς Ἰταλίας κατάρθωσαν νὰ λάβωσι τὴν ἄδειαν
ἵνα ἀνεγείρωσι Ξενῶνα καὶ νοσοκομεῖον ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ,
πρὸς περίθαλψιν καὶ ὑποδοχὴν τῶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐρχομέ-
νων συμπατριωτῶν τῶν συνήγαγον διὰ συνεισφορῶν τὰ πρὸς
τοῦτο ἀπαιτούμενα χρήματα καὶ ἐκαδόμησαν ἀπέναντι τῆς
ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Τάφου, ὡσεὶ λίθου βολῆν πρὸς μεσημ-
βρίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ, μονα-
στήριον ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου. Ἐπειδὴ δὲ, λέγουσι τὰ
χρονικά τῆς ἐποχῆς, ὁ ἐντόπιος Κλῆρος ἐτέλει τὰς ἱεροτελε-
στίας ἑλληνιστὶ, οἱ δὲ Ἰταλοὶ δὲν κατενόουν τὰ ἀνεγινωσκό-
μενα, μετεπέμψαντο οἱ κτίτορες κληρικοὺς ἐξ Ἰταλίας ἵνα ἐκ-
τελῶσιν ἐνταῦθα τὰς ἱεροτελεστίας τῶν Ἰταλιστῶν. Ἐντεῦθεν τὸ
μοναστήριον τοῦτο, τὸ ὑπὸ τῶν Ἀμαλφινῶν ἐμπόρων ἀνεγερθὲν,
ὠνομάσθη ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Λατίνης (Santa Maria
Latina). Ὁ χρόνος τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ μοναστηρίου τούτου ἀ-
κριβῶς δὲν δύναται νὰ προσδιορισθῇ· πλὴν εἶναι βέβαιον ὅτι
αὕτη ἐγένετο μετὰ τοῦ 1014 καὶ τοῦ 1023.

Μετὰ τινὰ χρόνον οἱ Λατίνοι Μοναχοὶ εὗρον ἀνάγκηστον νὰ
ὑποδέχωνται ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν καὶ γυναῖκες καὶ διὰ
τοῦτο ἐκαδόμησαν ἀπέναντι τούτου ἑτέρου μοναστηρίου ἐπὶ ὀ-
νόματι τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας, προορισθὲν ἵνα ὑποδέχεται
τὰς ἐξ Εὐρώπης εἰς προσκύνησιν τοῦ ἁγίου Τάφου ἐρχομένας
γυναῖκας. Τὸ νέον τοῦτο μοναστήριον, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ
τοῦ ἀρχαιότερου, ἐκάλεσαν μικρὴν Παναγίαν, ὡς ἐδὲ βρα-
δύτερον, ἐπὶ τὸ λαμπρότερον ἀνοικοδομηθὲν, ἐκλήθη ἀπὸ μι-
κρᾶς Μεγάλῃ Παναγίᾳ, αἰνέται ὁ Θεὸς καὶ τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸ
νέον μοναστήριον εἶχον τὸ ἐπίθετον, καὶ τὸ ἀρχαῖον καὶ τὸ
ἐπὶ τῇ δεξιᾷ τοῦ καροῦ πρὸς ἄρκτον ἀρξάντες τῶν ἐξ Εὐρώπης.

κατὰ τοὺς τοῦ Μωάμεθ ὁπαδοὺς προσήζατο ὁ ῥηθεὶς Ὁμάρ. Ἐνταῦθα ἦν ἐκπαλαί καὶ ἐν Μωαμεθανικὸν σχολεῖον, ὅπερ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπεσκυιάσθη δαπάνῃ τῆς κυβερνήσεως καὶ μετερρύθμισθη κατὰ τοὺς περὶ τῆς δημοσίου παιδείας τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἐσχάτως ἐκδοθέντας κανονισμοὺς.

Προσκυνητῶν ἐπολλυπλασιζέτο, τὰ δ' ἀνωτέρω δύο μοναστήρια δὲν ἐζήκουν πρὸς ὑποδοχὴν αὐτῶν, ὠκοδόμησαν ἐγγὺς τοῦ γυναικείου μοναστηρίου τῆς μεγάλης Παναγίας καὶ ἔπερον μοναστήριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, ὅπερ ἐξηρτάτο καὶ συνετηρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτέρων μοναστηρίων. Οὕτως εἶχον τὰ μοναστήρια ταῦτα μέχρι τοῦ 1099.

Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ ἡγουμένος τοῦ τελευταίου μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος Γεράρδος μετὰ καὶ τινῶν ἄλλων Μοναχῶν ἐποίησαν εὐχὴν ἵνα ἀναλάβωσι τὴν περιθαλψὴν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν, τὴν φιλοξενίαν τῶν Προσκυνητῶν καὶ τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν ἐν τῇ ἁγίᾳ Γῇ ἀποθνήσκόντων ξένων. Τὸ παράδειγμα τούτων ἠκολούθησαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι, καὶ οὕτως ἔλαβον ἀρχὴν τὸ περίφημον τάγμα τῶν Ἰωαννιτῶν, οὗς μετὰ ταῦτα ἀπαντῶμεν καλουμένους καὶ ἱππότες τῆς Ῥόδου ἢ τῆς Μάλτας. Συγχρόνως δὲ καὶ ἡ ἡγουμένησα τοῦ γυναικείου μοναστηρίου, ἡ τοῦ τῆς Μεγάλης Παναγίας, ἐκμηρίθη τὸ παράδειγμα τοῦ Γεράρδου, καὶ ἀπετέλεσε τὸ γυναικεῖον παράρτημα τοῦ τάγματος τῶν Ἰωαννιτῶν. Ἦδη οἱ Ἰωαννῖται ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν πάτριος, τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, ἔλαβον νέον, τὸν ἁγίον Ἰωάννην δηλ. τὸν Βαπτιστὴν, καὶ ἔφερον ἐπὶ τοῦ στήθους λευκὸν σταυρὸν, ἐρραμμένον ἐπὶ τοῦ ἐνδύματός των. Καὶ ἐν ὅσῃ μὲν ἦσαν πτωχοί, διετέλει ὁ ἡγουμένος των ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἡγουμένου τῆς Παναγίας τῆς Λατίνας· ἀφ' οὗ ὅμως διὰ τε τῆς ἐπιρροῆς των καὶ τῆς εὐνοίας τῶν ἡγουμένων ἀπέβησαν πλούσιοι καὶ ἰσχυροὶ, ἀπέσεισαν τὴν ἐπ' αὐτοὺς ἐξουσίαν τοῦ προϊσταμένου των καὶ ἀπεχωρίσθησαν ἀπ' αὐτοῦ ὀλοτελῶς τῷ 1113. Μετ' οὗ πολὺ δὲ, διὰ παπικῆς βούλλης, ἐκπύχθησαν ἀνεξάρτητοι καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ τότε ἐν Ἱερουσαλὴμοις Λατινοπατριάρχου, καὶ οὕτως ἀπετέλεσαν σῶμα ἀνεξάρτητον θρησκευτικῶς τε καὶ πολιτικῶς ἰσχυρὸν. Ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ἰσχύς αὐτῶν ἐγένετο ἀφορμὴ πολλῶν ἐν Ἱερουσαλὴμοις ταραχῶν καὶ σκανδάλων, ὧν πλήρης ἡ ἱστορία τῶν Σταυροφόρων.

Τὸ μοναστήριον τῶν Ἰωαννιτῶν, ὅπερ ἦν καὶ ξενὸν καὶ στρατῶν καὶ νοσοκομεῖον, κατεῖχε τὸ οἰκόπεδον, ὅπερ πρὸς βορρᾶν μὲν ὠρίζετο ὑπὸ τῆς ἁγίας Αὐλῆς, πρὸς δυσμὰς δὲ ὑπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ Πατριάρχου, καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τινος στενῆς ὁδοῦ, ἥτις ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῶν βυρσοδεψίων διήρχετο πρὸς μεσημβρίαν μετὰ τοῦ ξενώος καὶ τοῦ μοναστηρίου τῆς Μεγάλης Παναγίας καὶ ἔληγεν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Πατριάρχου· ἡμέρα δὲ τῇ ἡμέρᾳ καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ 1130—1140 ἐξεταίνετο καὶ ἐλαμπρύνετο διὰ προσθήκης νέων οἰκοδομῶν. Ὁ Ἐπίσκοπος Τύρου Γουλιέλμος, ἐκτιθεὶς μετ' ἀναγκαστικῶς τὴν αὐξήσειν ταύτην τοῦ ξενώος τῶν Ἰωαννιτῶν, λέγει ὅτι ὠκοδό-

Τὸ μοναστήριον τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ, καὶ αἱ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἐκκλησίαι τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Ἀβυσησίων, καὶ τὸ προκείμενον ἐκκλησίδιον τῆς οἰκίας Μαρίας.

Εἴτε μεταφορικῶς εἴτε κατὰ γράμμα ἐπιστεύετο, ὅτι ἐπὶ τοῦ ὅρους Γολγοθᾶ ἢ ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ κρανίου παρῆσθη τὸ δράμα τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁδοποιικῶν

μητὰν ἀπέναντι τῶν πυλῶν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Τάφου οἰκοδομήματα ὑπερβάντα κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν λαμπρότητα καὶ αὐτὸν τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως· καὶ ὅτι οἱ κἀδῶνες αὐτῶν ἦσαν οὕτω πολλοὶ καὶ βαρύνδουποι, ὥστε ἐπληγον τὴν φωνὴν τοῦ Λατινοπατριάρχου ὅτε ἐκκήρυττεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ· βραδύτερον δὲ προσετέθησαν καὶ ἑτεραί νέαι οἰκοδομαὶ πρὸς τὰ μεσημβρινὰ καὶ μεσημεριοναυτολικά αὐτοῦ μέρη, καὶ τὸ μοναστήριον τῆς Μεγάλης Παναγίας ἠνώθη μετ' αὐτοῦ διὰ καραφῶν καὶ μετωνομάσθη ἔκτοτε νοσοκομεῖον τῶν Ἰωαννιτῶν· ἦν δ' οὕτω μέγα, ὥστε κατὰ τὰς περιγραφὰς τῶν τότε χρονικῶν ἠδύνατο νὰ νοσηλευθῶσιν ἐν αὐτῷ περὶ τοὺς διασχίλους.

Μετὰ τὴν ἐπὶ Σαλαδίνου ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ μὲν Ἰωαννῖται μετέβησαν εἰς Πτολεμαῖδα, ἔνθα ἐπὶ ἓνα αἰῶνα ἐξηκολούθησαν πολεμοῦντες μετὰ τῶν Ναϊτῶν καὶ τῶν Τευτόνων κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ὁ δὲ ξενὸν, πλὴν τοῦ νοσοκομεῖου αὐτῶν, κατηδαφίσθη. Ἐν ἔτει δὲ 1216 εἰς τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Σαλαδίνου Σαπουδ-Δὶν ἠνέγειρεν ἐκ τῶν εἰρεπικῶν αὐτοῦ τὸ λεγόμενον· τζεκμὶν τοῦ Ὁμάρ Χαττάπ. Οἱ μεταγενέστεροι Μωαμεθανοὶ κατέστησαν τὰ εἰρεπικὰ τοῦ νοσοκομεῖου τῶν Ἰωαννιτῶν φρενοκομεῖον· ἐντεῦθεν κατὰ τὰ μέρας ταῦτα ἔλαβε τὸ ὄνομα Μουριστάν. Περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς 12'· ἑκατονταετηρίδος, κατὰ τινὰ πολιτομίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Φελλάχων, οἱ βυρσοδεψαὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ, μὴ δυνάμενοι νὰ καταβάνωσιν εἰς τὴν καλυμμένην τοῦ Σιλωᾶ, ἔνθα ἐκπαλαί ἐργάζοντο, ἦλθον εἰς τὰ εἰρεπικὰ ταῦτα καὶ συνέστησαν ἐν αὐτοῖς τὰ βυρσοδεψεία των, λαμβάνοντες τὸ ἀναγκαῖον ὕδωρ ἐκ τῆς στέρας τῆς οὗτης ἐν τῇ ἁγίᾳ Αὐλῇ, καὶ αὕτω κατερρύψαν τὸν τόπον δι' ἀκαθαρσιῶν καὶ δυσωδιῶν. Οἱ ἡμέτεροι Πατριάρχαι πολλάκις ἐνήργησαν ἵνα ἀρθῇ τὸ μίσημα τοῦτο ἀπὸ τῆς ἁγίας Αὐλῆς, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσαν, μέχρις οὗ τῷ 1858 μετὰ προηγουμένας διαμκρυρήσεις τῆς τε Γαλλίας καὶ Ρωσσίας καὶ μετὰ πείσμα ἀντίστασιν τῶν Μωαμεθανῶν ἰδιοκτητῶν, ζητούντων ὑπέρογκον ἀποζημίωσιν, κατωρθώθη ταῦτα. Τὸ δὲ Κοινὸν τοῦ Παναγίου Τάφου, ἀναλαβὼν ν' ἀποτίσῃ τὴν ἀπαιτουμένην ἀποζημίωσιν, ἠγόρασε τὰ ἐργαστήρια ταῦτα καὶ ἐκαθάρισε τὸν τόπον ἀπὸ τῶν ἀκαθαρσιῶν· ἠγόρασε δὲ πρὸς ταῦτα, δι' ὑπερόγκων ὡσπεύως ποσῶν, καὶ τὸ ὅπισθεν τούτων καὶ τοῦ Μετοχίου τῆς Γεθσημανῆς ἐκτεταμένον οἰκόπεδον, συγκείμενον ἐκ 16,000 τετραγωνικῶν μέτρων. Ἐμείναν δ' ὡς εἶχον πρότερον τὰ εἰρεπικὰ τοῦ νοσοκομεῖου, ἃ

μυθάνομεν ὅτι μεταξύ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ ἔκειτο ὁ τόπος, ἐνθα ὁ Πατριάρχης Ἀβραάμ ἔκτισε θυσιαστήριον καὶ ἐνθα ἦν ξυλίνη τράπεζα, ὅπου ἐναπετίθεντο καὶ διὰ τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνη (ὅρ. σελ. 218), καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων ἐστὶ χρόνων τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπεκράτει ἡ ἰδέα ὅτι ἐπὶ τοῦ ὄρους Γολγοθᾶ συνέβησαν τὰ περὶ τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ ἱστορούμενα. Ἐντεῦθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὸ μονῆριον τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ, ὅπερ βεβαίως ἀνοικοδομήθη ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, καὶ ἀνεκαινίσθη ἐν ἔτει 1700. Τὸ μονῆριον τοῦτο ἔχει ἐκκλησίαν τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἕτερον ναΐδιον εἰς ἀνάμνησιν τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ¹⁾.

τινα ὡς βακούριον δὲν ἐκωλοῦντο, ἀλλ' ἐπὶ τῆς εἰς Ἱερουσάλημα ἀφίξεως τοῦ ἐπιδόξου Διαδόχου τῆς γερμανικῆς αυτοκρατορίας ἐδωρήθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου. Ἐν ταῖς ἐσχάταις δὲ γενομέναις ἀνασκαφαῖς εὐρέθησαν κρείττα διαφόρων εποχῶν, πολὺ ἀρχαιότερων τῶν σταυροφοριῶν.

¹⁾ Λεπτομερὴ περιγραφὴν τοῦ ναΐδιου τούτου συνέταξεν ὁ ἐν τῷ μονῆριῳ τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη διελλών Νεόφυτος ἔχουσαν οὕτω «πρὸς δυσμὰς τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κεῖται φυτὸν ἐλαίας ἀρχαῖον, ὅπερ μετὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου κρημνισμὸν φυνὲν αὐτομάτως, ἠδύνη διὰ τῆς πολυχρονιότητος καὶ εἰκάζεται ὅτι ἔχει ἡλικίαν 600 ἐτῶν καὶ ὑπὲρ. Χάρης τοῖς εὐλαβεστάτοις Προσκυνηταῖς ἡμετέροις τε καὶ Ἀρμενίων καὶ ἄλλων κατ' ὅσας ταῦτα κεραυνοῦντων χάριν εὐλαθείας, ἴσως μετὰ ὀλίγου χρόνου καὶ αὐτὸν τὸν κορμὸν ἐξαλείψουσιν· τοῦτο δὲ ποιούσι, νομίζοντες, ὅτι ἡ ἐλαία αὕτη εἴηαι τὸ φυτὸν τοῦ Σαβᾶ, ἐν ᾧ ὁ θεὸς Ἀβραάμ εἶδε τὸν κρῖν κατέχομενον ὑπὸ τῶν κεράτων αὐτοῦ, διότι ἐγγὺς τῆς ἐλαίας ταύτης, μόλις 12 βήματα, ἐστὶ μικρὸν ναΐδιον ἢ παρεκκλήσιον εἰς τιμὴν τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ, καὶ καθοόμενον κοινῶς ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ, ὅπερ ἔχει μῆκος μὲν πηχ. 7, πλάτος δὲ 6, καὶ ὕψος 10, καὶ ἔχει κομψότητα ἱκανήν· ἐστὶ γὰρ ὅλον περικεκοσμημένον διὰ ζωγραφικῶν καὶ ἱστοριῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Καὶ ἡ μὲν ὀροφὴ ἐστὶν οὐρανὸς δι' ἀστέρων διαχρυσῶν πεποικιλμένων, τὸ δὲ ἔδαφος ἐν μέρει διὰ ποικιλοχρῶν μαρμαρίνων πλάκων· οἱ τοῖχοι ὡς πηχ. 4., καλύπτονται ὑπὸ ὑδαμένων πλίνθων τῶν κοινῶς ἑζίνων. Ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος, ὃς περιέχει καὶ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν καὶ τὴν ἱερὰν Πρόθεσιν, ἔχει ἱστορούμενους τὸν Κύριον, τὴν Θεοτόκον καὶ τοὺς ἁγίους πάντας. Ἡ ἁγία Τράπεζα περιέχει τὸν δαίτην τὸν μυστικόν, καὶ ἡ ἱερὰ Πρόθεσις τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου. Ἐπάνω δὲ αὐτῶν εἶναι οἱ 16'. Ἀπόστολοι, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν ὁ Κύριος μετὰ τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ θείου Προδρόμου· ὑπεράνω δὲ αὐτῶν ἡ πόλις Ἱερουσαλὴμ μετὰ τοῦ τοίχους αὐτῆς καὶ τῶν πυλῶν, καὶ ἐκπροσθεν αὐτῆς ὁ κῆπος μετὰ τοῦ Κυριακοῦ Τάφου καὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ὅπου ἱσταται σταυρὸς πεντάπηχος καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἡ εἰκὼν τοῦ ἐσταυρωμένου, ἐξέχουσα ἐκ ξύλων ἀσήπτων, καὶ κατέναντι ταύτων, εἰς τὸν πρὸς δυσμὰς τοῖχον, ἱσθόρηται ἡ τῶν τριῶν

Ἐνταῦθα διαμένει ὁ κατὰ καιρὸν Σκευοφύλαξ τοῦ Παναγίου Τάφου, ὁσάκις εὐρίσκεται ἐκτὸς τοῦ Ναοῦ, καὶ ἐνταῦθα προπαρασκευάζονται αἱ τροφαὶ τῶν ἐν τῷ ναῷ ἐγκλειστων Πατέρων. Καθ' ὅλα δὲ τὸ μονῆριον τοῦ Ἀβραάμ χρησιμεύει ὡς μετέχριον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως. Ἀξιοσημειώτᾳ εἰσι τὰ ἐν τούτῳ κατὰ τὸ 1842, ἐνεργεῖα τοῦ πολλὰκις ἐν τῷ πονήματι τούτῳ μνημονευμένου Νεοφύτου, ἀνακαλυφθέντα ὑπόγεια τὰ πολλὰς ἱσημασίας εἰς τοὺς ἐνασχολουμένους εἰς τὴν χριστιανικὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀρχαιολογίαν²⁾.

Ἀγγέλων ἐμφάνις εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ ἡ φιλοξενία ἐν τῇ δρυὶ τῇ Μαμβρῇ, καὶ πρὸς τούτοις, ὑπὸ ταῦτα, ἡ διὰ πυρὸς καταστροφή τῶν Σοδόμων Γομόρρων καὶ τῶν ἄλλων τριῶν πόλεων, ἡ Νεκρὰ Θάλασσα, ὁ Ἰορδάνης καὶ ἄλλα, τοσούτον ἐναργῶς, ὥστε νομίζεις ὅτι ὑπάρχεις ἐν τῷ τότε καιρῷ καὶ βλέπεις ἐν φρίκῃ τὴν θεηλατὸν ὀργήν. Ἀπέναντι δὲ τῆς πόλεως, ἐπὶ τοῦ ἀρκτέου τοίχου ἱσθόρηται αὐτὴ ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ· αὐτῇ ἱσθόρηται ὅλον τὸ κβ' κεφάλαιον τῆς Γενέσεως καὶ παρίστανται διὰ τῶν χρωμάτων τὰ τότε πραχθέντα. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναΐδιου τούτου εἰς τὸ ἔδαφος ἐστὶ τετράγωνον κοίτημα ποικιλομόρφους ἱστῶμενον ψηφίσιν· εἰς δὲ τὸ μέσον αὐτοῦ στρογγύλον λευκὸν μάρμαρον ἀργυρῷ στέφανῳ καλυπτόμενον καὶ λευκοτάτῳ. Ἐποικίσθησαν δὲ ταῦτα οὕτω πως, ἵνα παραστήσωσι τὴν θυσίαν τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ. Ἀλλ' ἐρεῖς· πόθεν δὴλον ὅτι ἐνταῦθα ἐγένετο ἡ τοιαύτη θυσία; Ἐγὼ σοὶ λέγω ὅτι οὐδαμῶθεν· ἔκουσιν δὲ πῶς. Πρὸς ἄλλας ἀρχαίας καὶ ἀληθεῖς παραδόσεις τῶν Πατέρων ἔχομεν ἀλληλοδιαδύως ἐξ αὐτῶν καὶ ταύτην τὴν παράδοσιν, ὅτι ὁ τόπος, ἐν ᾗ εἶδεν ὁ θεὸς τῷ Πατριάρχῃ Ἀβραάμ, ὅπως ἐν αὐτῷ ἐκτελέσῃ τοιαύτη θυσία, ἐστὶν αὐτὸς ὁ τόπος τοῦ Κρανίου δηλ. ὁ θεὸς Γολγοθᾶς, καὶ οὐχὶ ὁ λόφος Μωρία, ὡς φρονέουσιν οἱ Ἑβραῖοι, καὶ ὅν καὶ ὁ Ἰωσήπος ὁ Φλάβιος. Ἐδεῖ γὰρ τὴν τυπικὴν θυσίαν γενέσθαι ἐν τῷ τόπῳ, ὅπου καὶ ἡ ἀληθινὴ θυσία τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου ἐγένετο, σφραγισθείσης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀντὶ τῆς θεότητος ἀπαθὺς οὐσίας· ὡς γὰρ ὁ κρῖς ἐφάγη καὶ ἐθυσιάσθη ἀντὶ τοῦ Ἰσαὰκ, οὕτως ἡ σὰρξ τοῦ Θεανθρώπου ἐθυσιάσθη, ἡ δὲ θεότης ἀπαθὺς διέμεινε. Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ ἐν τῷ Γολγοθᾶ ἐτελέσθη, εἶδε καὶ ταύτης τὴν παράστασιν ἐκεῖ ὁρᾶσθαι μετὰ τῆς σταυρώσεως τοῦ Κυρίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τόπος οὐκ ἔχοντι τὸ τοιοῦτον, ἐπινόησαν οἱ ἀρχαῖοι ἐκείνοι καὶ παρέστησαν τοῦτο τυπικῶς ἐνταῦθα δηλ. εἰς τὸ παρεκλήσιον ταῦτο, ὅπερ κεῖται ἐπάνω τοῦ πανσεβαστοῦ Γολγοθᾶ.

²⁾ Περιγραφὰς ταῦτα ὁ ταῦτα ἀνακαλύψας Νεόφυτος· «Εἰς τὸ νότιον, λέγει, μέρος τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἐστὶ σκάλα βαθμίδων 24, ὅπου καταβάς εὐρίσκεις πύλιν μεγάλην, ἥς ὕψος σπιθαμὰς 16, εὐρὸς δὲ 14. Εἴτα δι' αὐτῆς καταβάς ἄλλας βαθμίδας 18 ὅρας· ὡς περὶ τινὰ ὑπόγειον ναὸν μῆκος μὲν ἔχουσα πῆγες τικτονικάς 33, πλάτος δὲ 16 καὶ ὕψος 20. ἔχει ὡς βάσεις καὶ ἄλλαν πύλιν ἐξ εὐωνύμων σου μικροτέραν.

Παρά τὸ μονῳόριον τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ πρὸς τὰ ἀριστερὰ εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῶν Ἀρμενίων· εἶναι δὲ αὕτη ἐστρωμένη μαρμάρους, τὸ δὲ θυσιαστήριον αὐγείται ἐπίσης ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, ἐν ᾧ εἰσὶ λελαξευμένοι πάνυ εὐφυῶς εἰκόνες τινές. Τὴν ἐκκλησίαν ταύτην οἱ Ἀρμένιοι καλοῦσι Μάρ Χάννα· ὑπάρχει δὲ ἐνταῦθα καὶ τμήμα κίονος, ὅπερ λέγουσιν ὅτι εἶναι μέρος τοῦ κίονος τῆς μαστιγώσεως.

Παρά τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Μάρ Χάννα εἶναι ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ τῶν Ἀβυσσηνῶν, ἥτις διαφιλονεικεῖται μετὰ αὐτῶν καὶ τῶν Κοπτῶν καὶ διὰ τοῦτο ὅτε μὲν λειτουργοῦσιν ἐνταῦθα οὗτοι, ὅτε δὲ οἱ Κόπται, ὅπερ διδὲι πολλάκις ἀφορμὰς εἰς διενέξεις. Ἡ

εἶχε καὶ παράθυρα πρὸς νότον μεγάλα πέντε. Ἀπέναντι τούτων πρὸς ἄρκτον λίθοις πεφραγμέναις ἔχει ἄλλας δύο πύλας μεγάλας, ἡ μὲν ἀναβαίνουσα εἰς τὸ μέρος τοῦ ἁγίου Γολγοθᾶ, ὅπου τανῦν ἡ τράπεζα (τῶν ἐν τῷ ναῷ Πατέρων), ἡ δὲ ἀπέρχουσα εἰς τὸν ναὸν τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ. Αἱ πύλαι αὗται οὕσαι πεφραγμέναι ἀνεκαλύφθησαν τὸ 1843, ὅτε διὰ πολλῶν κόπων καὶ δαπανῶν ἐξεβάλομεν τὰ χρώματα, ἅπερ μέχρις ὁροφῆς ἦσαν ἐνταῦθα, ῥιφθέντα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων τῷ 1609, ὅτε ἐκαθάρισαν τὰ εἰρήπια τοῦ Πατριαρχείου, καὶ τὸ 1718 ὅτε ἀνεκαινίσθη ὁ μέγας Κουμπές, καὶ ὅλος ὁ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως ἐγρίσθη δι' ἀσθεστοπληοῦ, ἐκδηληθέντος τοῦ παλαιοῦ καὶ ὅτε ἡ ἔμπροσθέν τῆς ἁγίας πόρτας μεγάλη κιστέρνα ἐμπλεῖς οὕσαι χωμάτων πρὸ πολλῶν χρόνων ἐκαθαρίσθη παρ' ἡμῶν τῷ 1763. Τοῦτο δὲ ὅλον προύξηνεν ἡ ἀπληστία τῶν Ἱεροσολυμιτῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἡ τότε πτωχεία τῶν Ἀγιοταφίτων. Περὶ τῶν ὑπογείων τούτων σημείωσαι τὰ ἑξῆς· α'. Ὅτι τὸ κάτω ὑπόγειον ἐκτείνεται εἰς μῆκος ἕως τῆς κιστέρνας, ὅπου τὸ ἱερὸν σπήλαιον τῆς εὐρέσεως τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἀλλ' ἡ ὁροφή ἐστὶ κρημνισμένη ἐκεῖσε καὶ ὅλον τὸ μέρος ἐκεῖνο κατέστη λόφος μέγας χωμάτων, ὡς εἶρηται β'. Τὸ ἄνω ὑπόγειον, ὅπερ ἔχο-

ἐκκλησία αὕτη ἔχει εἴσοδον καὶ ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου τῶν Ἀβυσσηνῶν.

Παρά τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀβυσσηνῶν ὑπάρχει προσκεκολλημένον πρὸς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ναίδιον μικρότατον, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὁσίας Μαρίας. Παρὰ τὸ ναίδιον τοῦτο ἐπὶ τῆς πεφραγμένης πύλης τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 2.) ἦν ἄλλοτε κατεσκευασμένη διὰ μωσαϊκοῦ χρυσοῦ ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου τῆς ἀναφερομένης ἐν τῷ βίῳ τῆς Ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας.

Ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ ναίδιου τούτου τῆς Ὁσίας Μαρίας ὑπάρχει μικρὸν παρεκκλήσιον τῶν Λατίνων, ὅπερ οὗτοι μὲν καλοῦσι Μαρία Δολορέζα, διότι, ὡς λέγουσιν, ἐνταῦθα ἤλγησε τὰ σπλάγχνα ἡ Θεοτόκος, ἰδοῦσα τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· ἡμεῖς δὲ Ὀρθόγουν τῆς ἁγίας Ἐλένης, διότι ἐν αὐτῷ, λέγουσιν, ἔστη ἡ ἁγία Ἐλένη μετὰ τοῦ Ἐπισκόπου τῶν Ἱεροσολύμων Μακαρίου καὶ ἔδειξε τὸν τίμιον σταυρὸν εἰς τὸν λαόν. Ἐντὸς τοῦ παρεκκλησίου τούτου φαίνεται ἡ εἰς τὸν Γολγοθᾶν ἄγουσα ἀρχαία πύλη.

μὲν οἰνοδοχεῖον, ἐκτείνεται σχεδὸν εἰς 150 πλάγεις, ἀλλ' εἰς ἐπὶ μένει μέρος αὐτοῦ ἐμπλεῖς χωμάτων· εἰς ταῦτα τὰ ἄνω μέρος εἰργάζοντο, ὡς λέγεται, οἱ ἱερεῖς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ αὐτὸς ὁ Πατριάρχης, ὑφαίνοντες πανία, ὅτε μετὰ τὴν ἀλυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐδεμίαν βοήθειαν καὶ ἐλεημοσύνην λαμβάνοντες ὑπέπεσον εἰς μεγάλην καὶ ἄκραν πτωχείαν (Δοσιθ. Δωδεκαβίβλ. σελ. 1166) γ'. Παρατηρῶν τὰς πρὸς μεσημβρίαν δύο πύλας τοῦ κάτω ὑπογείου γνωρίζεις ἐκ τούτων τὴν ὁπως κραταίαν καὶ βασιλικὴν οἰκοδομήν καὶ δ'. Ἰδε τὸ πλακοστρωμα τοῦ ἄνω ὑπογείου καὶ γινώθι ἡλικίας ὑπερμεγέθους ἔχει πλάκας, καὶ πληροφορήθητι ὅτι ἡ περιουχὴ αὕτη ἦν μέρος τῶν προαυλίων τοῦ ναοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΤΑ ΕΝ Τῇ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚῇ ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΑ.

§ 1.

Τὸ μέγα Μοναστήριον τῶν Ὀρθοδόξων.

ΕΝ τῷ μέσῳ τῆς χριστιανικῆς συνοικίας καὶ πρὸς δυτικὰς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ὑπάρχει τὸ περίπου

στον ἐν πάσῃ τῇ Παλαιστίνῃ μοναστήριον τῶν Ὀρθοδόξων Ντέρ-ἱρ-Ρούμ (μοναστήριον τῶν Εβραίων) ἢ Ντέρ-ἱκπίρ (μέγα μοναστήριον) ὑπὸ τῶν ἐνταπίων καλούμενον. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἁγίας Πόρτας καὶ περιβάλλον τὰ δυτικὰ καὶ μεσημβρινὰ μέρη τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἐφ' ἱκανὸν πρὸς δυσμὰς ἐκτείνοντε

νον εἶναι εὐρυχωρότατον· καὶ ὡς οἰκοδόμημα μὲν θεωρούμενον οὐδὲν ἀξιοσημείωτον παρουσιάζει, ὡς ἔδρα ὅμως καὶ κοιτὶς πάντων τῶν ἀοιδίμων ἐκείνων Ἀγιοταφитῶν, οἵτινες δι' ἀπαρμιλλοῦ δραστηριότητος, εὐφύας, δοκιμασιῶν καὶ θυσιῶν διετήρησαν τὴν προσήκουσαν τῷ τε ἔθνει ἡμῶν καὶ τῇ Ὁρθοδόξῃ ἐκκλησίᾳ ἐν Παλαιστίνῃ θέσιν εἶναι ἱστορικώτατον καὶ ἀνεκτιμήτου σημασίας. Ἐνταῦθα ἐβίωσαν οἱ χρυσοὶς γράμματα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων ἀναγραφέντες οὗτοι ἄνδρες, καὶ ἐντεῦθεν ἀντεπάλαιον ἐπὶ τοσοῦτους αἰῶνας κατὰ τῶν καταδρομῶν καὶ τῶν ἀπειλῶν τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ραδιουργιῶν τῶν ἄλλων ἔθνων, πίνοντες πολλάκις πικρότατα ποτήρια, ἐν καιροῖς δὲ δεινοῖς καὶ ἐνδείας δι' ἀτρύτων προσπαθειῶν ἐνεργήσαντες ὅπως τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτοῖς παρακαταθήκην σώσῃ καὶ ἀκεράϊαν τηρήσωσιν.

Τὸ ἡμέτερον μοναστήριον εἶναι ἡ κοιτὶς καὶ τὸ τελευταῖον ἄσυλον ἀπάντων τῶν Ἀγιοταφитῶν, τῶν τε ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀλλαγῇ ἐνδιατωμένων¹⁾. Ἡ ἐν αὐτῷ ἐκκλησία τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τῶν ἁγίων μεγάλων Θεοστέπων καὶ Ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. Καίτοι δ' αὕτη εἶναι μικρὰ καὶ ἄρρυθμος, ἀλλ' οὐχ ἥττον ὑπάρχει σέβαστῇ διὰ τὴν ἀρχαιότητά της. Ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου καὶ τι παρεκκλήσιον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος καὶ ἱσαποστόλου Θέκλης, ἐνθα συνήθως τελοῦνται αἱ κηδεῖαι τῶν ἀποθησκόντων Ἀγιοταφитῶν.

Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ ἤδρευον μέχρι τοῦ 1851 καὶ οἱ κατὰ καιροὺς Πατριάρχαι τῶν Ἱεροσολύμων, ὁσάκις παρέμενον ἐν Ἱεροσολύμοις· διότι πρὸς τοὺς ἄλλοις ὀνόμασι ἐκλεῖτε τοῦτο καὶ Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ τῷ 1845 ἀνηγέρθη κατέναντι αὐτοῦ λαμπρὸν καὶ τῇ ἐποχῇ ἀνάλογον οἰκοδόμημα, προορισθὲν εἰς κατοικίαν τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων. Τὸ νέον τοῦτο Πατριαρχεῖον συγκοινωνοῖ μετὰ τοῦ μοναστηρίου διὰ καμάρας.

Εἶναι ἀναμφίβολον, ὅτι κατὰ τὰς ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου γενομένας ἐν Ἱεροσολύμοις οἰκοδομὰς ἀνηγέρθη καὶ ἀρμόζουσα τῷ Ἐπισκόπῳ τῶν Ἱεροσολύμων κατοικία· πλὴν φαίνεται, ὅτι τοῦ καιροῦ προϊόντος, διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἐξωθεν ἐρχομένων ἀνωτέρων κληρικῶν, οὗς βεβαίως, κατὰ τὰ ἐπιτόπια ἔθιμα, ἐξένιζε παρ' ἐαυ-

τῷ ὁ Πατριάρχης, ἡ παλαιὰ αὕτη κατοικία ἀπέβη ἀνεπαρκής. Τούτου ἕνεκα ἡ βασίλισσα Εὐδοκία, ἡ πολλὰς οἰκοδομὰς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀνεγείρασα, ὡκοδόμησεν ἐκ βάθρων καὶ λαμπρότατον Πατριαρχεῖον, ὅπερ καὶ ἐπρόκεισε δι' ἐτήσιου εἰσοδήματος χιλίων νομισμάτων²⁾. Ἀλλὰ, ποῦ τῆς πόλεως ἔκειτο τὸ Πατριαρχεῖον τοῦτο, οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων σημειοῖ.

Εἶναι ὁμῶς πασίγνωστον, ὅτι ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων ὁ Λατινοπατριάρχης κατῴκει ἐκεῖ, ὅπου εἶναι τὴν σήμερον τὸ τζαμίον Χάνκε· μετὰ τῶν παρακειμένων αὐτῷ οἰκιῶν παράδοσις δὲ τις τῶν ἐντοπίων Μωαμεθανῶν λέγει, ὅτι ἐν ταῖς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ τζαμίου Χάνκε οἰκίαις ὁ Πατριάρχης Σωφρόνιος ὑπεδέξατο τὸν Ὁμάρ Χαττάπ καὶ ἐνταῦθα ἐξένισεν αὐτόν. Ἐκ τούτων ἐξάγεται, ὅτι τὸ παλαιὸν πατριαρχεῖον τῶν Ἱεροσολύμων ἦν τὸ ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων παλάτιον τοῦ Λατινοπατριάρχου· διότι ἄλλως οἱ Σταυροφόροι, οἱ τὸν νόμιμον Πατριάρχην τῶν Ἱεροσολύμων παραγκωνίσαντες καὶ διὰ νέου Λατινοπατριάρχου αὐτὸν ἀντικαταστήσαντες, ὅα ἦσαν ἀσυνεπεῖς, ἐὰν μὴ κατελάμβανον καὶ τὸ Πατριαρχεῖον τῶν Ἱεροσολύμων. Ἐπειδὴ δὲ παρὰ τῶν χρονογράφων τῶν Σταυροφοριῶν μαθάνομεν ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον συνεκοινῶνει, πρὸς μεσημβρίαν μετὰ τοῦ ξενῶνος τῶν Ἰωαννιτῶν³⁾, ἐπεταὶ ὅτι ἐμπέριλάμβανε τοῦτο πάντα τὰ ἀπὸ τοῦ Χάνκε μέχρι τοῦ πέρα τῆς Χαμμαμουλπάτρας (πατριαρχικοῦ λουτροῦ) παρακειμένου μέρους τοῦ καλουμένου Σατιρβάν οἰκοδομήματα, ἅτινα βεβαίως συνήφθησαν τῷ Πατριαρχεῖῳ πρὸ τῆς ἐποχῆς μὲν τῶν Σταυροφόρων, ἀλλὰ μετὰ τὴν ὑπὸ τῆς βασιλείας Εὐδοκίας οἰκοδομὴν τοῦ Πατριαρχείου, ὅτε δηλονότι ὡκοδομήθησαν τὸ κωδωνοστάσιον, καὶ αἱ τρεῖς προῤῥηθεῖσαι ἐκκλησίαι τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύριον, τῶν Μυροφόρων καὶ τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου. (Ὁρ. Κεφ. Η'. § 3).

Μετὰ τὴν ἀποδιώξιν τῶν Σταυροφόρων ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ τὰ μὲν ἀρκτικὰ τοῦ Πατριαρχείου μέρη ἐδωρήσατο ὁ Σαλαδῖνος τοῖς λεγομένοις Ἀαλεμί (σαφαῖς) Μωαμεθανοῖς, ἵνα οὗτοι κατοικοῦντες ἐν τούτοις συγγράψωσιν ἱστορίαν, ἐρμηνεύωσι τὸ Κοράνιον καὶ προσεύχωνται, ἅτινα μετέβαλον εἰς τζαμίον, δνομάσαντες αὐτὸ Χάνκε⁴⁾. Οἱ δὲ Γραικοὶ Πατριάρχαι κατῴκουν ἐν τινὶ οἰκίᾳ

²⁾ Νικηφόρ. Καλλιστ. Ἐκκλ. Ἱστορ. κδ'. 280.

³⁾ La citéz de Jerusalem.

⁴⁾ «Ὅπισθεν (πρὸς μεσημβρίαν) τοῦ τζαμίου τούτου ἐστὶν οἶκος ἐπιμήκης, ἀρχόμενος ἐντεῦθεν καὶ ἐκτεινόμενος ἕως τοῦ τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, ὅπου εἰσελθὼν ἐγὼ τῷ 1806 εἶδον ἀράπεζαν χριστὴν ἀπαράλλακτον ὡς ἔχουσι τὰ μοναστήρια εἰς ἐσθίαν τῶν Πατέρων καὶ ἀδελφῶν· ἀλλ' εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους κατίστρεψαν ταύτην οἱ κάτοικοι, λαβάντες τοὺς λίθους δι' ἄλλας οἰκοδομὰς». Ν.

¹⁾ Ἡ Ἀγιοταφитικὴ ἀδελφότης, ἥτις καὶ Κοινὸν τοῦ παναγίου Τάφου καλεῖται, σύγκειται ἐξ Ἀρχιερέων, Ἀρχιμανδριτῶν, Ἡγουμένων, Πρωτοσυγγέλλων καὶ τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων κληρικῶν ὑπαλλήλων, τῶν τὰς ὑποθέσεις τῶν ἱερῶν Προσκυνημάτων διαχειριζομένων· ἀπαξάπαντες δὲ, εἴτε ἐνδημοῦντες εἴτε ἀποδημοῦντες, συμποσοῦνται περὶ τοὺς 100.

χειμένη, παρὰ τὸ σημερινὸν τζαμίον τοῦ Ὁμάρ Χαττάπ-
καὶ καλουμένη, Ὡκέλλα. Ἀλλὰ βραδύτερον, ἐπὶ τοῦ Πα-
τριάρχου Θεοφάνους, ἀφῆρέθη ἡ οἰκία αὕτη ὑπὸ τῶν Μω-
αμεθανῶν, καὶ οἱ Πατριάρχαι ἠναγκάσθησαν νὰ κατοική-
σωσιν εἰς τὰ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ναοῦ, τῆς Ἀναστάσε-
ως ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου, πατριαρχείου, παρὰ τὴν ἐκκλη-
σίαν τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, ἀγοράσαντες αὐτὰ δι' ἀδράς
δαπάνης, ἐφ' ᾧν ἀποδόμησαν κατὰ μικρὸν δι' ἑαυτοὺς τε
καὶ τοὺς λοιποὺς Ἀγιοταφίτας Πατέρας οἰκήματα, καὶ
τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, βραδύτερον δὲ
προσέθηκαν εἰς ταῦτα καὶ τὰ πρὸς δυσμὰς τούτων οἰκή-
ματα, ὅπου σήμερον ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Θεκλῆς, καὶ συν-
ήνωσαν αὐτὰ μετὰ τῶν ἀρχαιοτέρων διὰ καμάρας. Οὕτω
δὲ κατὰ μικρὸν ἐκτεινομένων πρὸς δυσμὰς τῶν κατοικιῶν
τῶν Ἀγιοταφιτῶν Πατέρων, ἀπετελέσθη τὸ σημερινὸν
μοναστήριον τῶν Ὁρθοδόξων.

§ 2.

Τὰ λοιπὰ ἐν τῇ χριστιανικῇ συνοικίᾳ τῆς Ἱερουσαλὴμ
ἡμέτερα μοναστήρια.

Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρου μεγάλου καὶ κεντρικοῦ μοναστη-
ρίου κέκτῃνται οἱ Ὁρθόδοξοι ἐν τῇ χριστιανικῇ συνοικίᾳ
καὶ ἕτερα μοναστήρια, ἐξ ὧν ἄλλα μὲν χρησιμεύουσιν
εἰς ξενώνας, προωρισμένα εἰς ὑποδοχὴν τῶν Προσκυνητῶν,
ἄλλα δὲ κατοικοῦσι καλογραῖται. Καὶ ἐκ μὲν τῶν πρώτων
εἰσὶ 1) τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐνθα
ὑπάρχει καὶ τὸ τυπογραφεῖον τοῦ Παναγίου Τάφου¹⁾.

¹⁾ Τὸ τυπογραφεῖον ταῦτο συνίστη τῷ 1857 ὑπὸ τοῦ εὐ-
κλεῶς πατριαρχεύοντος Κυρίλλου τοῦ Β', τὰ δ' ἀπὸ τῆς συ-
στάσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς σήμερον ἐκ τῶν πιστηρίων αὐτοῦ
ἐξεληθόντα συγγράμματα εἰσὶ ἐλληνικά, μὲν

1. Γραμματικὴ Κούμα 1853.

2. Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ΡΗ' ψαλμοὺς τοῦ προφητᾶνακτος Δα-
βὶδ, συντεθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων
Ἀνθίμου, ἧς προτέταται βιογραφία τοῦ Συγγραφέως καὶ εἰσα-
γωγὴ εἰς τὴν βίβλον τῶν ψαλμῶν, ἀμφότερα συγγραφέντα
ὑπὸ Διονυσίου Κλεόπα 1854.

3. Κανόνες συντάξεως (ὑπὸ Διονυσίου Κλεόπα) 1855.

4. Ἑρμηνεία εἰς τὴν ἱερὰν Ἀποκάλυψιν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου
καὶ πανευφήμου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ
Θεολόγου, συντεθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου Πατριάρχου Ἱεροσολύ-
μων Ἀνθίμου, νῦν πρῶτον τύποις ἐκδίδεται 1856.

5. Γρηγορίου Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης τοῦ Παλαμᾶ ὁ-
μιλίαι τεσσαράκοντα καὶ μία, ὧν προηγούνται δύο ἐγκωμια-
στικοὶ λόγοι Φιλοθέου καὶ Νεῖλου Πατριαρχῶν Κωνσταντινου-
πόλεως, νῦν τὸ πρῶτον τύποις ἐκδιδόμενα μετὰ προλεγόμε-
νων 1857.

6. Ἐγχειρίδιον τοῦ Ὁρθόδοξου Χριστιανοῦ, συγγραφέν ὑπὸ
τοῦ ἀοιδίου Ἀλεξάνδρου Στουρᾶ, καὶ νῦν τὸ δεύτερον τύποις

2) τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δ' η' μ' η'-
τρίου. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἡ παράδοσις θεωρεῖ λεί-
ψανον τοῦ ξενοδοχείου, ὅπερ ἀνήγειρεν ὁ Ἰουστινιανός.

ἐκδοθὲν εἰς κοινὴν τῶν Ὁρθοδόξων ἀφελειαν, 1857.

7. Ἀδολεσχία Φιλόθεος, ἥτοι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἱερᾶς
μωσαϊκῆς πεντατεύου βίβλου, ἐπιπτώσεις ψυχοφειλῆς τε καὶ
σωτηριώδεις ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου Ἀρχιεπισκόπου Εὐγενίου τοῦ
Βουλγάρεως, ἐκδοθεῖσα μὲν τὸ πρῶτον φιλοτίμῳ δαπάνῃ τῆς
ἀειμνήστου ἀδελφότητος τῶν Ζωσιμάδων, νῦν δὲ τὸ δεύτερον
μετατυπωθεῖσα Τόμοι 2. 1858.

8. Σύνοψις τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως. 1858.

9. Σύνοψις τῆς ἱερᾶς Ἱστορίας. 1858.

10. Λόγοι Ν. Θεοτόκου εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην Τεσσα-
ρακοστὴν μετὰ καί τινων πανηγυρικῶν, ἐπιφωνηματικῶν καὶ
ἐπιταφίων, ἐκδοθέντες τὸ πρῶτον ἐν Λευσίᾳ τῆς Σαξονίας ἐν
ἔτει σωτηρίῳ 1736, καὶ μετατυπωθέντες τὸ δεύτερον 1859.

11. Σχωνίτης ὕμνωδός. 1859.

12. Τοῦ σοφωτάτου καὶ φητορικωτάτου Θεοφάνους τοῦ ἐ-
πίκλην Κερκαμέως Ἀρχιεπισκόπου Ταυρομένου τῆς Σικελίας ὁ-
μιλίαι εἰς Εὐαγγέλια κυριακὰ καὶ ἑορτὰς τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ.
Ἐκδοθεῖσαι μὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ Φραγκίσκου Σκόρσου τοῦ Σικε-
λοῦ ἐν Παρίσις ἐν ἔτει αχξδ'· νῦν δὲ τὸ δεύτερον μετατυ-
πωθεῖσα μετὰ προλεγομένων καὶ ἐνός ἐν τέλει προστεθέντος
ἀνεκδότου μέχρι τοῦ νῦν λόγου Ἰωάννου τοῦ Φαυρνᾶ περὶ τῆς
μεταστάσεως τοῦ πανσέπτου σώματος τῆς Θεοτόκου. 1860.

13. Ἀλφαριθμητικὴ μικρὴν. 1861.

14. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοφίλου. 1861.

15. Ἐπιτάφιος τῆς Θεοτόκου. 1862.

16. Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ἀναβαθμούς τῆς Ὀκτωήχου παρὰ
Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξαυθοπούλου, ἥδη πρῶτον ἐκδοθεῖ-
σα. 1862.

17. Χρυσάνθου τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱερο-
σολύμων ἱστορία καὶ περιγραφή τῆς ἁγίας Γῆς καὶ τῆς ἁγίας
πόλεως Ἱερουσαλὴμ, νῦν τὸ δεύτερον ἐκδοθεῖσα μετὰ προλε-
γομένων. 1862.

18. Ἱεροσολυμικά, ἥτοι ἐπίτομος ἱστορία τῆς ἁγίας πό-
λεως Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως αὐτῆς ἕως τῶν νεωτά-
των χρόνων ὑπὸ Γρηγορίου Παλαμᾶ. 1862.

19. Χρηστοθήκη. 1864.

20. Ἀναγνασματάριον. 1864.

21. Τὸ Θεῶν εἶναι περιγραφή τοπογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ
τοῦ Θεωρίου ὄρους ὑπὸ Βενιαμὶν Ἰωαννίδου. 1867.

22. Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου
Ἱεροσολύμων τὰ σωζόμενα, πρὸς ἀρχαῖα χειρόγραφα καὶ τὰς δο-
κιμωτέρας τῶν ἐκδόσεων ἀντιπαραβέβληντα σημειώσαι τε κρι-
τικαῖς καὶ ἐρμηνευτικαῖς πλουτισθέντα ὑπὸ τοῦ Πανσιολογι-
ωτάτου Διδασκάλου Διονυσίου Κλεόπα ἐκδοθέντα ὑπὸ Φωτίου
Ἀλεξανδρίδου Ἀρχιδιακόνου τοῦ ἀποσταλικοῦ καὶ πατριαρχι-
κοῦ ὁρόνου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ Σχολάρχου τῆς Θεολογικῆς
τῶν Ἱεροσολύμων Σχολῆς. 1867. Τόμ. 2.

23. Τοῦ Προσκυνηταρίου τῆς ἁγίας Γῆς τῷ 995 Β' (ἡ α'.

κατὰ παράκλησιν τοῦ ἁγίου Σάββα ¹⁾. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἐνισχύουσιν. ἀφ' ἑνὸς μὲν αἱ ἀρχαῖαι ὑπόγειοι αὐτοῦ οἰκοδομαί, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ τοῦ Ῥώσου Δανιὴλ ὁδοιπορικὸν καὶ τοῦ Φωκᾶ, ἐνθα ἀναγινώσκουμεν ὅτι ἐνταῦθα ἦν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16^{ου} αἰῶνος μετόχιον τοῦ ἁγίου Σάββα.

γία Βηθλεὲμ καὶ τὰ περίχωρα αὐτῆς ὑπὸ Βενιαμὴν Ἰωαννίδου). 1868.

24. Ῥητορεία τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων ὑπὸ Βενιαμὴν Ἰωαννίδου. 1869.

25. Ἐνέστου Λουθάριου Διδάκτορος καὶ Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας, λόγοι ἀπολογητικοὶ ὑπὲρ τῶν θεμελιωδῶν ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ, μεταφρασθέντος ἐκ τῆς γερμανικῆς ὑπὸ Ἰωάννου Ν. Μυριανθέως. 1869.

26. Αὐχινικόν. 1869.

Ἀραβικὰ δὲ

1. Ἀγιασματάριον.
2. Ἀλφαβητάριον (μετάφρασις).
3. Ἀναγνωσματάριον.
4. Ἀπόστολος.
5. Ἀριθμητική.
6. Βίοι Ἰωάννου τοῦ Καλυβίτου καὶ Ξενοφ. (μετάφρασις Θ. Σαρρόφ).
7. Διπλοῦν Παράλληλον (μετάφρασις).
8. Ἐγχειρίδιον τοῦ Ὁρθόδοξου ἱερέως (μετάφρασις).
9. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (μετάφρασις).
10. Ἐπιτάφιος.
11. Εὐαγγέλιον.
12. Ἠθικὴ Κούμα (μετάφρασις).
13. Ἱερὸς Νυμφαγωγὸς (μετάφρασις).
14. Ἱερὰ Ἱστορία μεγάλη
15. » » μικρά
16. Κατήχησις μεγάλη
17. » » μικρά
18. Λειτουργία.
19. Αὐχινικόν.
20. Μετάληψις.
21. Ἐγχειρίδιον περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα Ναθαναὴλ Χύχα. (μετάφρασις).
22. Ὁδηγὸς τῶν Παίδων (μετάφρασις).
23. Ὀκτώηχος.
24. Παρακλητική.
25. Πεντηκοστάριον.
26. Περί ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος.
27. Περί Συνοικισίων (μετάφρασις).
28. Σαφεῖς ἀποδείξεις.
29. Τριώδιον.
30. Ψαλτήριον.
31. » Ἀ Κήθισμα
32. Ὁριολόγιον.

¹⁾ Κύριλλ. Σκυθοπολ. ἐν βίῳ τοῦ ἁγίου Σάββα.

βα, ἐνθα καὶ κατέλυσεν ὁ ῥηθεὶς Δανιὴλ ²⁾. 3) τὸ μοναστήριον τῶν ἁγίων Θεοδώρων, ἐνθα καταλύουσιν ὅσαι ἐκ τῶν Ῥωσίδων ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐνδιαμείνωσιν ἐν τῇ τῆς Ἱερουσαλὴμ. 4) Τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ καὶ Νοσοκομείον λεγόμενον, διότι ἄλλοτε ἐχρησίμευεν εἰς νοσοκομεῖον καὶ γεροντοκομεῖον. 5) τὸ μοναστήριον τῶν Ἀρχαγγέλων. 6) τὸ μοναστήριον τοῦ τιμίου Προδρόμου, ἐν τῷ ναῷ τοῦ ὁποῦ φυλάττεται μέρος τῆς τιμίας κάρας τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου· ὑποκάτωθεν δὲ τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ὑπόγειος ἐκκλησία ἀρχαιοτάτη. 7) Τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους. 8) τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. 9) τὸ μοναστήριον τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης. Ἐκ τῶν δευτέρων ἦτοι τῶν μοναστηρίων τῶν Καλογραιῶν εἰσὶν 10) τὸ μοναστήριον τῆς Μεγάλῃς Παναγίας, ἐν ᾧ καὶ ὁ τάφος τῆς ὁσίας Μελάνης τῆς Ῥωμαίας καὶ ἐνθα μονάζουσι περὶ τὰς 30^{αι} καλογραῖαι· 11) τὸ μοναστήριον τῆς Σεϊδανάγας ³⁾, ἐνθα μονάζουσι περὶ τὰς 25^{αι} καλογραῖαι· 12) τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου, ἐνθα μονάζουσι περὶ τὰς 8 καλογραῖαι. Ἐν τῷ ναῷ τοῦ μοναστηρίου

²⁾ Ὁρ. Ὁδοιπορ. Δανιὴλ σελ. 26. καὶ τὴν τοῦ ἐκδότου σημειώσιν.

³⁾ «Τὸ τῆς ἁγίας Ἄνης μοναστήριον οἱ ἐντόπιοι Χριστιανοὶ μετέβαλον εἰς ἄλλην κλῆσιν, Σεϊδανάγια καλέσαντες ἐκ τινος μονῆς γυναικῶν κειμένης εἰς τὰ μέρη τῆς Δαμασκοῦ, καὶ αὐτῆς οὕτω Σεϊδανάγια καλουμένης (δηλ. τῆς ἁγίας Δεσποίνης)· ἡ δὲ αἰτία τῆς τοιαύτης κλήσεως, ἔχει πατροπαραδότως μεταξὺ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν Ὁρθόδοξων οὕτως. Εἰς τὸ ἐγγὺς τῆς Δαμασκοῦ ῥῆθον γυναικείον μοναστήριον Σεϊδανάγια ἦν μικρὰ εἰκὼν τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου θαυματουργός. Αὕτη ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐκ μὲν τοῦ μοναστηρίου ἐκείνου ἀφανὴς ἐγένετο, εὗρέθη δὲ ἐν τῷ ἐν Ἱερουσαλὴμ μονηδρίῳ τούτῳ τῆς ἁγίας Ἄνης, ἐκπαλαι ὄντι οἰκητηρίῳ μοναζουσῶν Ὁρθόδοξων· εὗρέθη δὲ ἰσταμένη εἰς τὰ βόρεια τῆς Μονῆς ταύτης, ὅπου τανῦν. Κατὰ δὲ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἐλθόντες διὰ προσκύνησιν τῶν ἁγίων Τόπων Δαμασκηνοὶ Ὁρθόδοξοι, καὶ περιεργόμενοι τὰ ἱερὰ καταγώγια, εἶδον καὶ ἐγνώρισαν τὴν εἰκόνα· ὅθεν καὶ ἠβέλησαν λαβεῖν αὐτήν, ἀλλ' αἱ τότε μονάζουσαι ἀντέστησαν· τέλος οἱ Δαμασκηνοὶ ἀνέφερον τοῦτο, τῷ Ἱεροσολύμων Πατριάρχῃ, ὅτι ἡ εἰκὼν πάντως ἐκλάπη ὑπὸ τινος Ἱεροσολύμου καὶ ἠνέχθη ἐνταῦθα· ὁ δὲ Πατριάρχης προσέταξεν εὐθέως ἐπιστραφῆναι τὴν εἰκόνα, ὅπου ἦν καὶ πρότερον, δηλ. εἰς τὸ ἐν τῇ Δαμασκῷ μοναστήριον τῶν Μοναζουσῶν. Παρέλαβον οὖν οἱ Δαμασκηνοὶ τὴν εἰκόνα καὶ ἀπῆρχοντο εἰς τὴν Δαμασκόν· καθ' ὁδὸν ὅμως ἡ εἰκὼν ἀφαντος ἐγένετο ἀπ' αὐτῶν καὶ εὗρέθη ἐν τῇ ἐν Ἱερουσαλὴμ Μονῇ ταύτῃ, ὅπου καὶ προλαβόντος ἱστατο· τοῦτο δὲ συνέβη, ὡς ἡ κοινὴ παράδοσις λέγει, διότι ὅθεν ἐμείνει καὶ μένει ἡ εἰκὼν αὕτη εἰς ὃν ὁράται τόπον. Καὶ ἐκ τούτου τοῦ συμβάντος ἐκλήθη καὶ τὸ μονηδρίον τοῦτο ἀραβιστὶ Σεϊδανάγια». Ν.

τούτου εὑρίσκεται ἀρχαία εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, μετενεχθεῖσα ἐκ τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ Λαύρας τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου. Παράδοσις τις λέγει ὅτι τοῦτο ἦν τὸ πάλαι μετόχιον τῆς ῥηθείσης Λαύρας· κατὰ δὲ τὸν Δοσίθεον ἐνταῦθα κατέλυον αἱ ἐκ τῆς Λαζίας ἐρχόμεναι ἡγεμονίδες ¹⁾· καὶ 13) τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Βασιλίου, ἔνθα μονάζουσι 5 ἢ 6 καλογραῖαι. Τούτοις ἐὰν προστεθῶσι καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ, τὸ μετόχιον τῆς Γεθσημανῆς καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὸ ἐν τῇ Ἰουδαϊκῇ συνοικίᾳ (περὶ οὗ ἐν οἰκείῳ τόπῳ), συμποσύνται ἅπαντα τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις μοναστήρια τῶν Ὀρθοδόξων εἰς 16. Ἐν ἐκάστῳ τῶν ἀνωτέρω πρώτων μοναστηρίων διορίζεται Ἡγούμενος, ὅστις ἀλλάσσει μετὰ τριετίας· ἐν δὲ τοῖς μοναστηρίοις τῶν καλογραῶν διορίζονται Ἡγουμένισσαι ἱσθῆιοι.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μοναστηρίων κέκτηται τὸ Κοινὸν τοῦ Παναγίου Τάφου ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ πλείστα ὅσα οἰκόπεδα καὶ οἰκίας, ἐν αἷς οἰκοῦσι δωρεὰν οἱ ἐνδεεῖς ἐκ τῶν ἐντοπίων Ὀρθοδόξων.

§ 3.

Τὸ μοναστήριον τῶν Λατίνων.

Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἐτιμᾶτο ἄλλοτε ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ἰβήρας. Ὅτε δὲ οἱ Φραγκισκάνοι ἐξεβλήθησαν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἐκ τῆς ἁγίας Σιών, ἔνθα κατέκουν, μὴ συγχωρούμενοι διὰ τὰς ἀναμνήσεις τῶν σταυροφορικῶν πολέμων νὰ κατοικήσωσιν ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐνοικήσαν τὸ μοναστήριον τοῦτο παρὰ τῶν Ἰβήρων· ἐνοικήσας δ' εὐκαιρίας ἐπιτυγχόντες, ἐσφειτερίσθησαν αὐτὸ καὶ μεγεθύναντες εἰς μῆκος καὶ πλάτος μετωνόμασαν Σάν Σαλβατόρε. Ἐν τούτῳ ἐδρεύει ἡ λεγομένη Κουστωδία τῆς ἁγίας Γῆς προεδρευομένη ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου αὐτῆς, φέροντος τὸν τίτλον φύλακος τῆς ἁγίας Σιών καὶ τῆς ἁγίας Γῆς. Ὁ Ἡγούμενος οὗτος, ὅστις καὶ Πρεσβυτεριάρχος προαγορεύεται, διευθύνει μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν συμβουλίου καὶ ὅλας τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ κινήσεις τοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκάνων. Εἰς τὰ μέλη τῆς Κουστωδίας τῆς ἁγίας Γῆς εἶναι ἀνατεθειμένη ἡ φύλαξις καὶ τήρησις τῶν εἰς χεῖρας τῶν Φραγκισκάνων εὑρισκομένων ἁγίων Τόπων ἐν Παλαιστίνῃ. Εἰς τὸ μοναστήριον τῶν Λατίνων ἀνήκει καὶ ἡ παρὰ τὸ μοναστήριον τῶν ἁγίων Ωεοδώρων κειμένη νέα οἰκία (Casa nova) καλουμένη, ἐν ᾗ καταλύουσι καὶ τρέφονται ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα δωρεὰν πᾶς, ὅστις ἐκ τῶν Εὐρωπαίων περιηγητῶν καταλύσῃ ἐν αὐτῇ.

¹⁾ Δοσίθ. Δωδεκαβίβλ. σελ. 1166.

§ 4.

Μοναστήρια τῶν Κοπτῶν καὶ τῶν Ἀβυσσητῶν.

Οἱ Κόπται ἔχουσιν ἐν Ἱεροσολύμοις δύο μοναστήρια· ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν κεῖται συνημμένον τῷ μοναστηρίῳ τοῦ ἁγίου Δημητρίου πρὸς ἀνατολὰς, ἐξαρτώμενον ἀπὸ τοῦ ἐν Καίρῳ Πατριάρχου αὐτῶν καὶ διοικούμενον ὑπὸ κληρικοῦ Κόπτου φέροντος τὸν τίτλον Κοῦμμος (ἦτοι οἰκονόμος), τὸ δ' ἕτερον κεῖται παρὰ τὰ μεσημέρινα προαύλια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως, ὅπερ ἐσχατῶς ἀνωκοδομήθη διὰ πολλῶν δαπανῶν. Παρὰ τὸ μοναστήριον τοῦτο εἶναι καὶ μία ἀρχαιοτάτη στέρνα, καλυμένη στέρνα τῆς ἁγίας Ἐλένης καὶ ἀνήκουσα τοῖς Κόπταις. Οἱ δὲ Ἀβυσσηνοὶ ἔχουσιν τὸ μοναστήριον τῶν ὑπεράνωθεν τοῦ παρεκκλησίου τῆς εὐρέσεως τοῦ Σταυροῦ (ὅρ. Κεφ. Ε'. § 9)· ἐν τούτῳ ἐνδιαίτωνται περὶ τοὺς 50 μοναχοὺς καὶ μοναζούσας, ζῶντες μετὰ μεγίστης σκληραγωγίας. Τὸ μοναστήριον τῶν ἔχει δύο ἐκκλησίας, τὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου καὶ τὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ (ὅρ. Κεφ. Η'. § 5). Αἱ ἀκολουθίαι τῶν Ἀβυσσηνῶν κατὰ τὰς μεγάλας μάλιστα ἐορτὰς διαρκοῦσιν ὑπὲρ τὰς 7 ὥρας.

§ 5.

Ἡμέτερα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα.

Τοιαῦτά εἰσι α) ἡ ἑλληνικὴ τῶν Ἱεροσολύμων Σχολή, κειμένη ἀπέναντι τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ διηρημένη εἰς δύο τμήματα. Ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι διδάσκονται οἱ τῶν Ὀρθοδόξων παῖδες, ἐντόπιοί τε καὶ μὴ, τὸ τεχνολογικὸν καὶ τὸ συντακτικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν τῆς ἀραβικῆς καὶ τῆς ἑλληνικῆς· οἱ διδάσκαλοι τῆς τμήματος τούτου ὑπάγονται ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τοῦ διδασκάλου τοῦ πρώτου τμήματος. Ἄπασα δ' ἡ ἐν τῇ σχολῇ ταύτῃ διδασκαλία ρυθμίζεται καὶ ἐπιτηρεῖται ὑπὸ τοῦ Σχολάρχου τῆς Θεολογικῆς τῶν Ἱεροσολύμων Σχολῆς· β'). Τὸ σχολεῖον τῶν κορασιῶν κείμενον ἐν τῇ αὐτῇ συνοικίᾳ καὶ ἀνιδρυθὲν τῷ 1868. Ἐν τούτῳ διδάσκονται τὰ κοράσια ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ χειροτεχνήματα. Περὶ τῆς Θεολογικῆς τῶν Ἱεροσολύμων Σχολῆς διαληφθέντα ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

§ 6.

Τὸ ἡμέτερον Νοσοκομεῖον.

Ἡ ἀνάγκη Νοσοκομεῖου πρὸς ὑποδοχὴν τῶν νοσηλείας δεομένων μελῶν τῆς Ἀγιοταφικῆς ἀδελφότητος, τῶν ἐντοπίων Ὀρθοδόξων καὶ τῶν ἀπὸ περάτων τῆς Οἰκουμένης ἐρχομένων Προσκυνητῶν καὶ ἀπὸ πολλοῦ μὲν ἐγένε-

τὸ ἐπαυθῆναι ἰδίως ὅμως ἐν τοῖς τελευταίοις τούτοις χρόνοις, ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔθνη ἀνήγειραν, ἕκαστον κατ' ἴδιον σκοπὸν, νοσοκομεῖα. Τούτου ἕνεκα πρὸ δέκα ἡδὴ ἐτῶν καταβλήθησαν τὰ θεμέλια στερεομένου καὶ εὐρυχωροτάτου οἰκοδομήματος ἐπὶ ἐρυτάτου οἰκοπέδου· ἀλλ' ἕνεκα τῆς τότε ἐπελθούσης ἱερουσαλῆς τῶν ἐν ταῖς παραδυναβίοις ἡγεμονίαις μοναστηριακῶν κτημάτων ἢ οἰκοδόμησις διεκόπη μέχρι τοῦ 1870. Τὴν ἔλλειψιν ταύτην δεινῶς φέρον τὸ Κοινὸν τῶν Ἀγιοταφитῶν καὶ θεωροῦν αὐτὴν πάντῃ ἀπάρδουσιν τῇ ἐκπρεπεῖ θέσει, ἣν κατέχει ἐν Ἱεροσολύμοις ἡ ὀρθοδόξος Ἐκκλησία, ἀπεφάσισε δι' ἀόκνων προσπαθειῶν καὶ ἀξιεπαίνου φιλοτιμίας, ν' ἀναπληρώσῃ ἐκ τῶν ἐνόντων καὶ φέρῃ εἰς πέρας τὸ ἀπὸ πολλοῦ διακοπὴν ἔργον. Καὶ δὴ ἀδρᾶ συνεισφορᾶ καὶ ἄλλων μὲν φιλελεημόνων, ἰδίᾳ δὲ τῶν Ἀγιοταφитῶν Πατέρων, ἤρξατο ἡ ἐξακολούθησις τῆς οἰκοδομήσεως, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἔλαβεν αἴσιον πέρας· τῇ δὲ

κγ'. Μαρτίου τοῦ 1871 ἐτελέσθησαν λαμπρῶς τὰ ἐγκαίνια τοῦ φιλάνθρωπου τούτου καθιδρύματος, ὁπότε ἀνεγνώσθη ἐπισήμως καὶ τὸ τὴν διαιώνισιν αὐτοῦ καθιεροῦν πατριαρχικὸν καὶ συνοδικὸν Σιγίλλιον.

Τὸ ἡμέτερον Νοσοκομεῖον, φέρον τὸ ὄνομα Νοσοκομεῖον τοῦ Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Ταφου διαπρέπει μεταξύ ὅλων τῶν ἄλλων ὁμοειδῶν αὐτῶ ἐν Ἱεροσολύμοις καθιδρυμάτων στερεότης, φιλοκαλία, καθαριότης καὶ ἰατρικὴ περίθαλψις ἀμιλλῶνται πρὸς ἀλλήλας. Τέσσαρες εὐρυχωροτάται αἰθουσαι, τεσσαράκοντα κλινῶν περιεκτικαὶ εἰσὶ προωρισμέναι πρὸς νοσήλευσιν τῶν ἀσθενῶν. Ἡ θέσις τοῦ νοσοκομεῖου εἶναι μία τῶν εὐκραιστέρων τῆς Ἱερουσαλῆμ καὶ πανταχόθεν σχεδὸν περικυκλοῦνται ὑπὸ κήπων. Πολιοῦχος δ' αὐτοῦ Ἅγιος καθιερώθη ὁ ἀγιώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἱεροσολύμων Κύριλλος, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἀνηγέρθη ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ μικρὸν μὲν, ἀλλὰ περικαλλὲς ναίδιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ I'.

ΟΙ ΕΝ Τῇ ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΚῇ ΣΥΝΟΙΚΙΑ ἹΣΤΟΡΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΞΙΟΣΗΜΕΙΩΤΟΙ ΤΟΠΟΙ.

§ 1.

*Πύλη τῆς καταδίκης. Στήλη τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως,
Οἶκος τῆς παρθένου Βερενίκης. Τόπος, ἐνθα ἐπέσεν
ὁ Χριστὸς, φέρων τὸν σταυρὸν.*

Βορειοανατολικῶς τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Χαλλάμπους κεῖται ἀρχαιοτάτη καμάρα, ἣτις φαίνεται ὅτι εἶναι λείψανον πύλης ἀνηκούσης εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς Ἱερουσαλῆμ. τεῖχος καὶ ἐξ ἧς, κατὰ τινας, ἐξήρχοντο τὸ πάλαι οἱ κατάδικοι¹⁾. Ἡ πύλη αὕτη, καλεῖται πύλη τῆς κατ' ἀδίκης καὶ λέγουσιν ὅτι ἐξ αὐτῆς ἐξῆλθεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐρχόμενος ἀπὸ τοῦ Πραιτωρίου εἰς τὸν Γολγοθᾶν. Πρὸς ἄρκτον τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους τῆς καμάρας ταύτης, ἐνδοθεν πενιχρᾶς τινος ἐργαστηρίου ὑπάρ-

χει στήλη τις, ἣν καλοῦσι στήλην τῆς δικαστικῆς ἀποφάσεως, ἐφ' ἧς, κατὰ τινὰ παράδοσιν οὐχί βεβαίως τοσοῦτον ἀξιόπιστον, λέγεται ὅτι ἐτοιμαζόμενος τὴν καταδίκην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ στήλη αὕτη διέρχεται διὰ τοῦ θόλου τοῦ ἐργαστηρίου, ἐν ᾧ εὐρίσκεται, καὶ μόνον μέρος αὐτῆς φαίνεται. Προχωροῦντες δὲ πρὸς ἀνατολὰς τῆς πύλης τῆς καταδίκης, βλέπομεν ἐτέραν μικροτέραν μὲν ἀλλ' ἀρχαίαν καμάραν καὶ ὑποκάτωθεν αὐτῆς, πρὸς τὰ δεξιὰ, ἀρχαῖον οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι ἦν ὁ οἶκος Ἑβραίας τινὸς παρθένου Βερενίκης καλουμένης, ἣτις ἰδοῦσα τὸν Κύριον διερχόμενον ὑπὸ τὸν οἶκον αὐτῆς καὶ φέροντα ἐπ' ὤμων τὸν σταυρὸν καὶ ὅλον περιβρεχόμενον αἵματι ἐκ τῶν μαστιγώσεων καὶ τῶν πληγῶν, ἠυσπλαγχνίσθη αὐτὸν καὶ καταδάσασα ἀπεσπόγγισε τοὺς ἰδρώτας αὐτοῦ διὰ μανδήλιου, ἐν ᾧ θαυμάσιως ἐτυπώθη ἡ θεανδρική τοῦ Σωτῆρος μορφή. Ἐντεῦθεν προχωροῦντες μικρὸν περαιτέρω βλέπομεν ἐκ δεξιῶν ἡμῶν ἐπὶ τοῦ τοίχου λίθον τινα ἔχοντα σημεῖον σταυροῦ.

¹⁾ Ἡ πύλη αὕτη εἶναι καλωσρένη ὑπὲρ τὰ τέσσαρα μέτρα ἄντος, τῆς γῆς.

Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι ἔπεσε τὸ δεύτερον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἐν ᾧ ἐβάσταζεν ἐπὶ τῶν ὤμων τὸν βαρὺν σταυρόν, καὶ αὐτοῦ ἠγγάρευσαν Σίμωνα τὸν Κηρυναῖον ἵνα ἄρῃ τὸν σταυρόν. Προχωροῦντες περαιτέρω, εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἀπολήγουσαν εἰς τὴν πύλιν τῆς Δαμασκοῦ· καὶ πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ βλέπομεν μακρόθεν οἰκίαν τινα, ἣν ὁ κοινὸς λαὸς θεωρεῖ ὡς τὴν οἰκίαν τοῦ κακοῦ πλουσίου, περὶ οὗ παραβολικῶς ὁμιλεῖ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις· πρὸς δὲ τὰ ἀριστερὰ ἀρχαῖόν τινα ναὸν μεταβλήθεντα ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν εἰς τζαμίον. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι ἦν τὸ πάλαι τὸ βουλευτήριον τῶν Ἰουδαίων, ἐνθα συναχθέντες οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ ἔκριναν τὸν Ἰησοῦν ἄξιον θανάτου καὶ δήσαντες αὐτὸν ἀπήγαγον εἰς τὸ Πραιτώριον καὶ παρέδωκαν Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι. Προχωροῦντες δὲ πρὸς ἄρκτον βλέπομεν εἰς τὰ δεξιὰ πορφυρόλευκόν τινα κίονα πεσμένον. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι ἔπεσε τὸ πρῶτον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μετὰ τοῦ σταυροῦ· ὅπισθεν τοῦ κίονος ὑπάρχει λουτρόν καλούμενον Χαμμάμου-σ-Σουλτάν ἐν ᾧ εἰκάζεται ὅτι ἦν ἡ ἐνδοτέρα κολυμβήθρα τοῦ Ἐξεκίου.

§ 2.

Ἡ καμὰρα τοῦ Πιλάτου. Τὸ Πραιτώριον.

Ὁ Γαββαθὰς.

Ἀπὸ τοῦ Χαμμάμου-σ-Σουλτάν στρεφόμενοι πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἀναβάντες εἰς τὴν πρὸς τὰ δεξιὰ κειμένην ὁδὸν ἔχομεν ἐξ ἀριστερῶν τὸν αὐστριακὸν ξενῶνα οἰκοδομηθέντα τῷ 1858· καὶ μετὰ τινα βήματα βλέπομεν ὑψηλὴν τινα καὶ πλατεῖαν καμάραν, ἣν ἡμεῖς μὲν ὀνομάζομεν καμάραν τοῦ Πιλάτου, οἱ δὲ Εὐρωπαῖοι «ἰδε ὁ ἄνθρωπος» (ecce homo)· ὀνομάζεται δὲ οὕτω διότι λέγεται ὅτι, ὅτε οἱ Ἰουδαῖοι παρέδωκαν τὸν Κύριον ἡμῶν τῷ Πιλάτῳ, αὐτοὶ μὲν οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ Πραιτώριον, ἵνα μὴ μανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα, ὁ δὲ Πιλάτος, ἀναβὰς ἐπὶ τῆς καμάρης ταύτης, ἐλάλησε πρὸς τὸ συναχθὲν πλῆθος. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἔκραζον σταυρωθήτω, ὁ δὲ Πιλάτος οὐκ ἠθέλησε ποιῆσαι τοῦτο, διότι ἐγίνωσκεν ὅτι διὰ φθόνον παρέδωκαν τὸν Ἰησοῦν, ἔκρινε καλὸν νὰ τὸν παιδεύσῃ καὶ νὰ τὸν ἀπολύσῃ. Ὅθεν μαστιγῶσας αὐτὸν παρέδωκε τοῖς στρατιώταις πρὸς τὸ ἐμπαῖξαι αὐτόν· τοῦτο δὲ ποιήσαντες οἱ στρατιῶται, ἔδειξαν αὐτόν τῷ Πιλάτῳ ἐστεφανωμένον ἀκανθίνῳ στεφάνῳ καὶ φορῶντα χλαμύδα. Τότε ὁ Πιλάτος ἀνεδίδασεν αὐτόν εἰς τὴν καμάραν ταύτην καὶ δεξίας αὐτόν τοῖς Ἰουδαίοις εἶπεν «ἰδε ὁ ἄνθρωπος»· ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι οὐ μόνον οὐδόλως ἐκάμψθησαν ἐκ τοῦ θαύματος τούτου, ἀλλὰ καὶ περισσῶς ἔκραζον λέγοντες σταυρωθήτω· ἔθεν ὁ Πιλάτος

καταβάς ἐξῆλθεν ἔξω τοῦ Πραιτωρίου, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ βήματος εἰς τὸ λιθόστρωτον. Τὰ δύο σκέλη (ποδαρικά) τῆς καμάρης ταύτης εἶναι ἀρχαιότατα, ὧν ἡ ἀρχαιότης ἀναβαίνει, ἂν μὴ περαιτέρω, τουλάχιστον μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ.

Παρὰ τὴν καμάραν τοῦ Πιλάτου κεῖται πρὸς τὰ δεξιὰ οἰκοδομήματι τι ἀνεγερθὲν μετὰ τὸν κριμαϊκὸν πόλεμον ὑπὸ Γάλλων καὶ ἀνῆκον εἰς τὰς λεγομένας ἀδελφὰς τῆς Σιών. Ἐν τούτῳ ὑπάρχει ὑπόγειόν τι διευθυνόμενον ἀπὸ μεσημβρίας εἰς ἄρκτον, καὶ ἔχον πλάτος μὲν 6, μήκος δὲ 41, μέτρων. Εἰς τὴν μεσημβρινὴν ἄκρην τοῦ θυτικοῦ τοίχου τοῦ ὑπογείου τούτου ὑπάρχει μικρὰ πύλη πεφραγμένη· οὐ μακρὰν δὲ ταύτης ὑπάρχουσι καὶ ἕτερα ὑπόγεια καταντώντα μέχρι τῆς περιοχῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος. Τινὲς νομίζουσιν ὅτι τὰ ὑπόγεια ταῦτα ἦσαν στέρναι τῆς Ἀντωνίας, οἰκοδομηθεῖσαι ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ μεγάλου, ἄλλοι δὲ υποθέτουσιν ὅτι εἶναι ἡ σκοτεινὴ πάροδος τοῦ Ἰωσήπου ἢ καὶ Στράτωνος πύργος καλουμένη, ἐνθα ὁ Ἀριστόβουλος, ὁ διὰ τῆς πείνης θανατώσας τὴν μητέρα του, ἐφόνευσεν τὸν ἀδελφόν του (βρ. σελ. 103)· καὶ ἄλλοι τέλος ἠθέλησαν νὰ ταυτίσωσι τὸ ὑπόγειον τοῦτο πρὸς τὴν ὑπόγειον δίοδον, ἣν κατεσκεύασεν ὁ Ἡρώδης κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πύλιν τῆς Ἀντωνίας, ὅπως δύναται νὰ σώζηται ἐν ἀνάγκῃ¹⁾.

¹⁾ Ἀπὸ τοῦ οἰκοδομήματος τῶν ἀδελφῶν τῆς Σιών στρεφόμενοι εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν κειμένην καὶ καθ' ὅλον τὸν ἀνατολικὸν αὐτοῦ τοῖχον ἐκτεταμένην ὁδὸν, ἔχομεν πρὸς τὰ δεξιὰ, ἐκεῖ ὅπου τελευτᾷ ἡ ὁδὸς αὕτη, ἐρείπια τινα ντὲρ Φαγχούρα (μονὴ τοῦ κεραμῆος ἢ κεραμεῖον) ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καλούμενα. Ἐνταῦθα εἰκάζουσιν τινες ὅτι ἦσαν τὰ παλάτια Ἡρώδου τοῦ Ἀντίπα, τοῦ καὶ Τετράρχου τῆς Γαλιλαίας, πρὸς ὃν ἀπέστειλεν ὁ Πιλάτος τὸν Ἰησοῦν ἵνα τὸν κρίνῃ, ὡς ἀνήκοντα εἰς τὴν τετραρχίαν αὐτοῦ. Ὁ Ἡρώδης, ὡς γνωστὸν, ἐχάρη, διότι ἐξ ἱκανοῦ καιροῦ ἀκούων πολλὰ περὶ αὐτοῦ ἐπεθύμει νὰ τὸν ἴδῃ, καὶ ἠλπίζε νὰ ἴδῃ τι σημεῖον γινόμενον παρ' αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐδὲν ἀπεκρίνατο εἰς ὅσα τὸν ἠρώτα, οἱ δὲ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς ἐντόνως ἐκατηγόρουν αὐτοῦ ἐξουθενήσας αὐτὸν σὺν ταῖς στρατεύμασι αὐτοῦ καὶ ἐμπαίξας καὶ περιβαλὼν αὐτὸν ἐσθῆτα λαμπράν, ἀνέπεμψεν αὐτόν τῳ Πιλάτῳ (Λουκ. κγ'. θ'. Ματθ. ιδ'). Ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἐνεπαίχθη καὶ ἐγλευσθῆναι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἀνήγειραν οἱ ἀρχαῖοι Χριστιανοὶ ἐκκλησίαν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἡδὴ σωζομένων ἐρείπίων, ἐν οἷς παρατηρεῖται ὑπερμυγέθης τις πύλη, ἥς ἡ ἀρχαιότης ἀναβαίνει μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡρώδου, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶναι λελαξευμένα ἴχνη τῶν ποδῶν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Μετὰ τὴν ὑπὸ Σαλαδίνου αἰώσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἡ ἐκκλησία μεταβλήθη εἰς τζαμίον, ἀλλὰ τοῦ κατεστρωμένου προϊόντος, κατεστρώθη καὶ τοῦτο πρὸ τινων δὲ χρόνων ἐλθόντες ἐνταῦθα οἱ κεραμεῖς τῆς Ἱερουσαλὴμ κατασκευάζουσι πύλιναν ἀγγεῖαν, ἐξ οὗ καὶ ὁ τόπος ἔλαβε τὸ ὄνομα.

Μετά 50 βήματα πρὸς ἀνατολὰς τῆς καμάρας τοῦ Πιλάτου κεῖται πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ σημερινὸς στρατὼν. Τὸν στρατὼνα τοῦτον θεωροῦσιν κείμενον παρὰ τὸν πύργον Ἀντωνίαν (βρ. σελ. 18) καὶ ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸ ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ Πραιτώριον, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ἀπήγαγον τὸν Ἰησοῦν, ὅτε οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τοῦ λαοῦ παρέδωκαν αὐτὸν Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι, ὅστις, παρὰ τοὺς αὐτὸν τοῖς στρατιώταις ἵνα ἐμπαίξωσιν αὐτόν, ἐξήγαγεν ἐστεφανωμένου ἀκανθίνῳ στεφάνῳ καὶ ἐνδευμένον γλαμύδα εἰς τὴν ἀνωτέρω ῥηθεῖσαν καμάραν καὶ εἶπεν «ἶδε ὁ ἄνθρωπος». Τὸ Πραιτώριον τοῦτο, καὶ περ κατεδαφισθὲν βεβαίως ἐπὶ Τίτου, οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐγίνωσκον καὶ ἔκτισαν ἐν αὐτῷ ἐκκλησίαν τῆς ἀγίας Σοφίας μνημονευομένην ὑπὸ τοῦ ἐκ Πλακεντίας Ἀντωνίνου. Ἐπὶ τῆς μωαμεθανοκρατίας μετεβλήθη εἰς διοικητήριον, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς αὐτῆς αὐτοῦ ἐσώζοντο λείψανά τινα τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰσραήμ Πασχ μετεβλήθη εἰς στρατὼνα, εἰς τὴν οἰκοδομήσιν τοῦ ὁποῦ ἐχρησίμευσαν οἱ ἀρχαῖοι λίθοι τοῦ Πραιτωρίου· τὸν τόπον ὅμως, ἐν ᾧ ἐστεφανώθη ὁ Κύριος ἀκανθίνῳ στεφάνῳ, κατέλιπεν ὁ τότε ἐπιστάτης τῆς οἰκοδομῆς ἄθικτον.

ὑπὲρ τὰ πενήκοντα βήματα πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Πραιτωρίου ἢ τοῦ νῦν στρατῶνος ἔχομεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ μικρὰν θύραν, δι' ἧς εἰσερχόμεθα κατὰ τινα μὲν παράδοσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς μαστιγώσεως, κατ' ἄλλην δὲ εἰς τὸν Γαββαθᾶ¹⁾. Ἐνταῦθα ἔλθων ἐκάθισεν ὁ Πιλάτος ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀφ' οὗ εἶδε τὸν Ἰησοῦν τοῖς Ἰουδαίοις ἀκανθίνῳ στεφάνῳ ἐστεφανωμένον, καὶ συνδιελέγετο μετὰ τῶν Ἀρχιερέων καὶ Πρεσβυτέρων, οἵτινες δὲν εἰσῆλθον εἰς τὸ Πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ Πάσχα· καὶ ἐνταῦθα καθημένου αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ βήματος, ἀπέστειλεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ λέγουσα, «μηδὲν

σοὶ καὶ τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ· πολλὰ γὰρ ἔπαθον σήμερον κατ' ὄναρ δι' αὐτόν»²⁾. ἀλλ' ἰδὼν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐπέμενον ζητοῦντες ἵνα σταυρωθῇ ὁ Ἰησοῦς καὶ ὅτι πᾶσα ὑπεράσπισις αὐτοῦ οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον ὀδυρβος γίνεται, λαβὼν ὕδωρ ἀπενίψατο τὰς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου, λέγων «ἁθῶς εἰμὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου «ὤμεις ὄψεσθε», ὅποτε πᾶς ὁ λαὸς ἀπεκρίθη, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· καὶ τότε οὖν παρέδωκε τὸν Ἰησοῦν αὐτοῖς ἵνα σταυρωθῇ. Ἀπέναντι τοῦ Γαββαθᾶ ἢ κατὰ τοὺς Λατίνους τῆς ἐκκλησίας τῆς μαστιγώσεως, ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ νῦν στρατῶνος, ὁρᾶται πύλη ἀρχαία πεφραγμένη μετὰ ἡμικυκλικῶδους κλίμακος· τὴν κλίμακα ταύτην καλοῦσιν οἱ Εὐρωπαῖοι Σάλα Σάντα, ἐξ ἧς λέγουσιν ὅτι κατέβη ὁ Ἰησοῦς, ἐξελθὼν τοῦ Πραιτωρίου. Ἐνταῦθα λήγει ἡ πολυθύλλητος καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφόρων ὑπὸ τὸ ὄνομα Βία δολορόζα (via dolorosa) γνωστὴ ὁδός³⁾.

²⁾ Ματθ. κζ', 19.

³⁾ » Ἀπὸ τοῦ Γαββαθᾶ προχωροῦντες ὑπὲρ τὰ 50 βήματα πρὸς ἀνατολὰς ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὁδὸν τινα Σίκετ τέρ Ἀδ'ας (ὁδὸς τοῦ μοναστηρίου τῆς φακῆς) καλουμένην. Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης ὑπῆρχεν ἄλλοτε τζαρίον, ὑπερδιαχωρίσαντες οἱ Μωαμεθανοὶ εἰς ἀνώγειον καὶ κατώγειον, εἰσῆγαγον πτωχικὰς οἰκογενεῖας ἐκ τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ· ἀλλ' ἐπειδὴ πάντας τοὺς κατοικοῦντας εἰς ταῦτα κατελέμβανε πρῶτως ὁ θάνατος ἀπὸ τινων ἐτῶν, οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ κατοικήτῃ ἐνταῦθα. Κατὰ τινα δὲ παράδοσιν ἐνταῦθα ἐγένετο ἡ συνδιάλεξις μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Νικουήμου περὶ τῆς ἀνωθεν ἀναγεννήσεως. Τὰ σωζόμενα εἰρήπια μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ πάλαι ἦν ἐνταῦθα ναὸς καὶ μοναστήριον· οἱ δὲ ἐντόπιοι πρὸ πολλοῦ καλοῦσιν αὐτὸν τέρ Ἀδ'ας (μοναστήριον τῆς φακῆς) καὶ λέγεται ὅτι ἐκλήθη οὕτω, διότι σκαμπομένου ποτὲ ἐνταῦθα τοίχου τινὸς, ἐρέυσεν ἐξ αὐτοῦ πλῆθος φακῆς παλαιᾶς μὲν, ἀλλ' ἀδιαφύρου. Ἐνταῦθεν καὶ ἡ παρακειμένη ὁδὸς ἐκλήθη ὁδὸς φακῆς». Ν.

Ἐνταῦθεν προχωροῦντες πρὸς βορρᾶν καὶ φθάνοντες εἰς τὴν συνοικίαν τὴν καλουμένην Χάρατ-πάπ'-Χόττα, ἀπαντῶμεν τὰ εἰρήπια ἐτέρη· ἀρχαίας καὶ μεγάλης ἐκκλησίας, ἣν μὲν ἐντόπιοι καλοῦσι Μαϊμουνίε, παράδοσις δὲ τις θέλει αὐτὴν ἐκκλησίαν τῆς Μαγδαληνῆς Μαρίας ἀνεγερθεῖσαν ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἦν ἡ οἰκία Σίμωνος τοῦ λεπροῦ, ὅπου ἡ Μαγδαληνὴ ἐλθοῦσα ἤλειψε τὸν Κύριον μύρω, καὶ ταῖς θριξίν αὐτῆς ἐξέμαξε τοὺς πόδας αὐτοῦ. Ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων ἀνῆκεν αὕτη εἰς τοὺς Ἰακωβίτας, μετὰ ταῦτα μετεβλήθη εἰς σχολεῖον καὶ ἐπροκίσθη ὑπὸ τοῦ θησαυροφύλακος τοῦ Σαλαδίνου Ἀβνὸν Σαῖδ Μαϊμουν, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα.

¹⁾ ὁ Γαββαθᾶς, ἢ ἡ κατὰ Λατίνους σημερινὴ ἐκκλησία τῆς μαστιγώσεως, καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Χάψ-ἡλ-Μασῆχ (φυλακὴ τοῦ Χριστοῦ), καὶ ἐν αὐτῇ ἦν ἐκπαλαι οἰκοδομημένη ἐκκλησία. Μετὰ τὴν ἀποδοξίαν τῶν Σταυροφόρων ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ κατεῖχον μὲν αὐτὴν οἱ Ὀρθόδοξοι, ἐπειδὴ ὅμως ἔκειτο ἐν τῇ κέντρῳ τῆς Μωαμεθανικῆς συνοικίας καὶ ἀπέναντι τοῦ Σαραγίου, ἠνωχλοῦντο πολλάκις ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ τούτου ἕνεκα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσιν· καὶ οὕτω ἔμεινεν ἐγκαταλειμμένη μέχρι τοῦ 1798, ὅποτε, ἐξαγριωθέντες οἱ Μωαμεθανοὶ διὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Ναπολέοντος, μετέβαλον εἰς ἵπποστάσιον, καὶ εἶχεν οὕτω μέχρι τοῦ 1835, ὅτε κατ' αἰτήσιν τῆς Γαλλίας ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τοῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ Φραγκισκάνοις, οἵτινες μετέβαλον αὐτὴν εἰς μικρὸν μὲν, ἀλλὰ περικαλλῆ ναόν· τὴν πρὸς τοῦτο δαπάνην κατέβαλεν ὁ τῆς Βασιλείας Δουξ Μαξιμιλιανός». Ν.

§ 3.

Ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Ἀννης.

ὑπὲρ τὰ 90 βήματα πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Γαββαθᾶ ἀπαντῶμεν καμάραν τινὰ, καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ παρατηροῦμεν τὰ λείψανα μιᾶς ἀρχαίας οἰκοδομῆς ἐκ λίθων κρυσπεδωτῶν. Τὴν οἰκοδομήν ταύτην οἱ μὲν θέλουσιν ὅτι ἦν εἰς τῶν τεσσάρων πύργων τῆς Ἀντωνίας, ἄλλοι δὲ ὅτι εἶναι λείψανον τοῦ τάφου Ἀλεξάνδρου τοῦ Ἰανναίου. Προχωροῦντες ἐντεῦθεν πρὸς ἀνατολὰς 150 περίπου βήματα, ἔχομεν εἰς τὰ ἀριστερὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Ἀννης. Ἡ ἐκκλησία αὕτη οἰκοδομήθη τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς θέσεως, ὅπου ὑπετίθετο ὅτι ἦσαν οἱ οἶκοι τῶν Θεοπατόρων Ἰωακείμ καὶ Ἀννης, μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφόρων δις κατεστράφη καὶ δις ἀνωκοδομήθη. Οἱ Σταυροφόροι εὗρον παρὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ γυναικεῖον μοναστήριον, ὃ δὲ ἐπίσκοπος Τύρου Γουλιέλμος γράφει ὅτι ἐν αὐτῷ κατόικουν τέσσαρες μόνον καλογραῖαι καὶ ἦν πᾶν πτωχόν, ἀλλὰ συμβεβηκὸς ἀπροσδόκητον συνετέλεσεν εἰς τὴν αὐξήσιν του. Ἀρδὰ ἡ σύζυγος Βαλδουίνου τοῦ Α', ἀποπεμφθεῖσα ὑπὸ τοῦ συζύγου τῆς, κατέφυγεν τῷ 1104 εἰς τὸ μοναστήριον τοῦτο, καὶ ἔκτοτε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν αὐτῷ καλογραιῶν ἠύξησεν. Μετ' οὗ πολὺ καὶ ἡ θυγάτηρ Βαλδουίνου τοῦ Β'. Ἰουδήθ' ἔλαβε τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ κατόικησεν ἐνταῦθα μέχρι τῆς ἀνιδρύσεως τοῦ ἐν Βηθανίᾳ μοναστηρίου, ὅπερ ἀνήγειρε δι' αὐτὴν ἡ ἀδελφὴ τῆς καὶ βασίλισσα τῆς Ἱερουσαλὴμ Μελισένδρ. Ταῦτα πάντα συνέδραμον εἰς τὴν, κόσμησιν καὶ αὐξήσιν τοῦ μοναστηρίου· αἱ καλογραῖαι τοῦ μοναστηρίου τῆς ἁγίας Ἀννης ἠκολούθουν τοὺς κανόνας τῶν Βενεδικτίνων καὶ ἐνεδύοντο μαῦρα ἐνδύματα.

Ὅτε ὁ Σαλαδῖνος ἐκυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλὴμ, τὴν μὲν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Ἀννης μετέβαλεν εἰς τζαμίον, τὸ δὲ μοναστήριον εἰς σχολεῖον, ὅπερ ἐπροέκτισε μὲ πολλὰ εἰσοδήματα καὶ ὠνόμασε Σαλαχίε. Ἐπιγραφῆτις Ἀραβικῇ, χαραχθεῖσα ἐπὶ τοῦ τυμπάνου τῆς μεγάλης πύλης καὶ σωζομένη μέχρι τῆς σήμερον, ἐκτίθησι τὴν μεταβολὴν ταύτην οὕτως· «ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλεήμονος καὶ οἰκτιρμονος. Πᾶν ἀγαθὸν προέρχεται ἐκ Θεοῦ. Τὸ εὐλογημένον τοῦτο σχολεῖον ἀνιδρύθη ὑπὸ τοῦ νικητοῦ κυρίου ἡμῶν Σιλάγου-δ-Δίν, τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰσλάμ καὶ τῶν Μουσουλμάνων Ἀπουλ Μουζαφφάρ Ἰούσεφ, υἱοῦ τοῦ Ἀγιούπ, υἱοῦ τοῦ Σ'αδῆ, ὅστις ἐνεψύχωσε τὸ κράτος τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν. Ὁ Θεὸς εὐλογῆσαι τὰς νίκας του καὶ πληρῶσαι αὐτὸν ἀγαθῶν καὶ ἐν τῷ νῦν καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. Τὸ κατάστημα ἀνιδρύθη διὰ τοὺς διδασκάλους τοῦ δόγματος τοῦ Ἰμάμ ἀπὸ Ἀβδάλα Μουχαμέτ, υἱοῦ τοῦ Ἐδρίς ελ-Χαφεί ἐν ἔτει πεντηχοστῷ ἀγδοηχοστῷ ὀγδόῳ» (1192).

Οὕτω δὲ μεταβλήθεις ὁ ναὸς εἰς Μεδρεσέν¹⁾ κατέστη ἄχρηστος τοῖς Χριστιανοῖς. Μετὰ δὲ τὸν κριμαϊκὸν πόλεμον ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῇ Γαλλίᾳ, καὶ ἔλαβεν αὐτὸν ὑπὸ τὴν κατοχὴν του τὸ γαλλικὸν Προξενεῖον· ἀρχιτέκτων δ' ἐπίτηδες ἀποσταλὲς ἐκ Γαλλίας ἀνέλαβε τὴν ἀνωικοδόμησιν αὐτοῦ ἀπαρallάκτως κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον. Τὸ ἔργον προχωρεῖ λίαν βραδέως, καὶ διὰ τοῦτο μόλις μετὰ τὸσαῦτα ἔτη προσεγγίζει εἰς τὸ τέρμα.

¹⁾ «Ἄλλ' ἐξ ἀμνημονεύτων χρόνων, κατὰ τὴν μαρτυρίαν πολλῶν Ἱεροσολυμιτῶν Μωαμεθανῶν, ἤρξαντο οἱ τε μαθηταὶ καὶ οἱ διδασκαλοὶ βαρέως ἀσθενεῖν καὶ ἀποθνήσκουσιν· τοῦτο, προῖόντος τοῦ χρόνου, παρατηρήσαντες οἱ Μωαμεθανοὶ ὅτι συμβαίνει συνεχῶς, κατέλιπον τὸ τοιοῦτον σχολεῖον καὶ ἔμεινεν ὁ ναὸς ὡς τζαμίον διὰ τὴν ἐγγὺς συνοικίαν· ἀλλ' ἡ αὕτη θραύσις ἤρξατο εἰς τὴν ἐκαὶ συνοικίαν, καὶ κατ' ὀλίγον ἀποθνήσκοντες ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες μετὰ τῶν τέκνων παρητήσαντο τοιαύτην θανατηφόρον συνοικίαν ἔχουσαν ὑπὲρ τοὺς 120 οἴκους· πρότερον, ὡς παρὰ τῶν ἰδίων Μωαμεθανῶν ὁμολογεῖται καὶ κηρύττεται μέχρι τοῦδε».

«Καταλειφθὲν δὲ τό τε μοναστήριον καὶ ὁ ναὸς ἄνευ οἰκητόρων καὶ μηδεμιᾶς ἐπιμελείας ἀξιούμενα ἡρημώθησαν πλείστα δὲ κελλία κατέπεσον, τὰ δὲ σῶα μέιναντα κατεστάθησαν κρυπτήρες τῶν φελλαχῶν ληστῶν. Ὁ ναὸς ἐστερήθη κατ' ὀλίγον τὸ πλாகόστρωμα τοῦ ἐδάφους, κλεπτόντων τῶν θελόντων τὰς μαρμαρίνας ἢ καὶ ἄλλου εἶδους πλάκας· τῷ δὲ 1834 Μαΐου 13, συμβάντος τρομεροῦ σεισμοῦ, διεβράχθη εἰς τινὰ μὲν μέρη, ἀλλ' ἀκινδύνως· τὸ καμπαναρεῖον ὅμως κατέστη ἐτοιμόρροπον, καὶ τοσοῦτον, ὥστε ἐπιδιόρθωσις καὶ ὑποστήριξις ἦν ἄχρηστος».

«Τῷ δὲ 1835 ὁ Ἰβραήμ Πασᾶς, θέλων ὅπως τὸ Πραιτώριον καταστήσῃ στρατῶνα καὶ χερίων λίθων ἐτοιμῶν λαξευτῶν, ἐμνήσθη περὶ τοῦ πρὶν μονηδρίου τοῦτου, ὡς εἶχε καταστάσεως καὶ ἐξώχως περὶ τοῦ καμπαναρείου· ὅθεν προσέταξε τὴν αὐτοῦ κατεδάφισιν, ἐκτὸς τοῦ ναοῦ. Τοῦτου γενομένου, μετακομίσθησαν οἱ μὲν λίθοι εἰς τὸ Πραιτώριον, ὃ δὲ τόπος ἔμεινε σωρὸς χωμάτων κύκλῳ τοῦ ναοῦ. Ἀπόντος δὲ τοῦ Ἰβραήμ πασᾶ εἰς τὰ μέρη τῆς Καππαδοκίας, ὁ ἔφορος καὶ ἐπιστάτης, ὃν κατέλιπεν, ἐπεχείρησε καὶ τὴν κατεδάφισιν τοῦ ναοῦ· ὅθεν ἤρξατο ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν τῆς μεγάλης δυτικῆς πύλης τοίγου, ἐν ᾧ ἦν καὶ τι μέγα κυκλοτερές παράθυρον, ἀφείκε τοὺς λίθους μεγίστους ὄντας καὶ διαγλύφους, καὶ μετεκόμισεν εἰς τὸ Πραιτώριον. Ἐν ᾧ δὲ ἐκρημνίζετο ἐν μεγίστῃ δυσκολίᾳ ὁ ῥηθεὶς τοίχος, ἰδοὺ εἰς ἀξιοματικὸς [Γάλλος παρυσιαζέται τῷ ἐπιστάτῃ καὶ λέγει αὐτῷ· πῶς ἐτόλμησας βαλεῖν χεῖρα καὶ κρημνίζειν τοιοῦτον ἀρχαιότατον ναόν, προσκύνημα ὄλων τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν ὑπάρχοντα; ἀπεχε τοῦ ἐγγειρήματος τοῦτου· διότι οὐ μόνον σὺ, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ὁ Σατράπης σου ὑποπεσεῖσθε εἰς τὴν ἀγανάκτησιν τῶν χριστιανικῶν κρατῶν. Ταῦτα εἰπόντος τοῦ Γάλλου, συνείς τοῦ λόγου ὁ ἐπιστάτης, προσέταξεν εὐθέως καὶ κατέβησαν οἱ κρημνίζοντες. Οὕτω τοίνυν διασωθέντος τοῦ ναοῦ ἐκ τοῦ κα-

§ 4.

Ἡ Προβατική Κολυμβήθρα.

Κατέναντι τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ τῆς ἁγίας Ἀννης καὶ παρὰ τὸ βόρειον τεῖχος τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος κεῖται ἡ Προβατική κολυμβήθρα. Ἡ κολυμβήθρα αὕτη εἶναι ξηρὰ καὶ πλήρης χωμάτων, ἔχουσα μῆκος μὲν 100 καὶ πλάτος 40 μέτρων. Ἐν τῇ Προβατικῇ κολυμβήθρᾳ, ὡς γνωστὸν, ἐθεράπευσεν ὁ Ἰησοῦς τὸν παραλυτικόν· σημειωτέον ὅμως ὅτι περὶ τῆς θέσεως τῆς Προβατικῆς Κολυμβήθρας διχογνωμοῦσιν οἱ τοπογράφοι τῆς Ἱερουσαλῆμ.

Ἐγγὺς τῆς κολυμβήθρας ταύτης εἶναι ἡ πύλη τοῦ τεύχους ἢ καλουμένη πύλη τῆς Γεθσημανῆς (π' απ' σ' - τι Μάριαμ), τὴν ὁποίαν ἐπὶ μὲν τῶν Ἑβραίων ἐκάλουν προβατικὴν πύλην, βραδύτερον δὲ πύλην τοῦ ἁγίου Στεφάνου.

§ 5.

Τὰ Καζάρια τῆς ἁγίας Ἑλένης.

Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς πύλης τῆς καταδίκης (ὄρ. § 1. τοῦ Κεφ. τούτου) περὶ τὰ μέσα περίπου τοῦ Χανου-ζ-ζέτ ὑπάρχει σκοτεινὴ τις καὶ κατηφορικὴ ὁδὸς Ἀκαβατου-Τεκιε καλουμένη. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ ταύτης ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ δεξιὰ οἰκοδόμημά τι ἀρχαῖον, ὑφ' ἡμῶν μὲν Καζάρια τῆς Ἀγίας Ἑλένης ὀνομαζόμε-

τεδαφισμοῦ, βουλῇ πάντως τῆς Θεοτόκου, συνέβη γενέσθαι τῷ 1841 Τιγιάρ τινα πασὰν τῆς Ἱερουσαλῆμ, ὃς ἡδουλήθη ὅπως ἐπισκευάσας τὸν ναὸν τοῦτον ἀναδείξῃ τέλειον τζαμί, τὴν δὲ κύκλῳ περιοχὴν, καθαρίσας τῶν ἐρειπίων, καταστήσῃ ἐπίπεδόν τινα τόπον, ὅπως κατὰ τὸν χειμῶνα γυμνάζωνται ἐν αὐτῷ οἱ τακτικοὶ στρατιῶται· καὶ πρῶτον μὲν ἀγγαρεύσας τοὺς τακτικούς, ἐβίαζε καθ' ἑκάστην ἡμέραν αἰρεῖν ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ναοῦ τὰ χρώματα καὶ ῥίπτειν αὐτὰ εἰς τὴν προβατικὴν κολυμβήθραν, ὅπως πληρώσας ἐξαμαλίσῃ καὶ κείνην· εἰτα δὲ ἤρξατο τῆς ἐξωθεν ἐπισκευῆς τοῦ ναοῦ, οἰκοδομῶν ταυτοχρόνως μύακα ἔσωθεν (μιχράπ) πρὸς μεσημβρίαν μέγαν, ὡς εἴθισται εἰς τὰ τζαμιά, ἔπειτα δὲ ἤρξατο κτιῖναι καὶ μιναρὲν προσκεκολλημένον, τῷ νοτίῳ τοίχῳ. Μόλις ὑψωθέντος τοῦ μιναρὲ ἐκ τοῦ ἐδάφους πεντέξ πήχ., καὶ ἰδοὺ αὐτὸς μὲν κατεπαύθη καὶ ἐξώσθη τῆς ἡγεμονίας, ὁ δὲ μιναρὲς ἔμεινεν ἡμιτελής. Ἐνδὸν τοῦ ἁγίου Βήματος εἶδομεν πολλάκις ὑπὸ τὰ χρώματα εἰκόνας ἁγίων, ζωγραφίαν Ὁρθόδοξων Γραικῶν. Εἰς δὲ τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ ναοῦ ἔστι μικρὸν σπήλαιον ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦτον κείμενον, καὶ ἐνταῦθα, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐγεννήθη ἡ Κυρία Θεοτόκος. Εἰς τοῦτο ἀπ' αὐτοῦ ἐναυτοῦ ἐλάβανον τὸ ἐνδόσιμον οἱ Ὁρθόδοξοι καὶ ἐποιοῦν ἀρτοπλάσιαν εἰς τὸν ἐσπερινὸν τῆς γεννήσεως τῆς Θεοτόκου τῇ 4. Σεπτεμβρίου· οἱ δὲ Φραγκισκάνοι ἐν τῇ κατ' αὐτοὺς 4. Σε-

νον, ὑπὸ δὲ τῶν ἐντοπίων Τεχιατουλ-Χασσεῖλ (πτωχο-τροφεῖον). Ἐντὸς τούτου ὑπάρχουσι τρεῖς παμμεγέθεις λέβητες, χρησιμεύοντες εἰς μαγείρευσιν τοῦ εἰς τοὺς πτωχοὺς διαμοιραζομένου φαγητοῦ. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο κατὰ τοὺς μὲν εἶναι τὸ ξενοδοχεῖον τὸ ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ οἰκοδομηθέν· κατ' ἄλλους δὲ τὰ παλάτια τῆς Ἑλένης τῆς βασιλίσσης τῶν Ἀδιαβηνῶν, καὶ κατ' ἄλλην ἔκδοσιν, ἐνταῦθα ἦν τὸ μαγειρεῖον καὶ ὁ φούρνος ἐνθα ἠτομαζέτο ἡ διὰ τοὺς οἰκοδόμους τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως τροφή κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου οἰκοδομὴν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅπερ μετὰ θετικότητος γινώσκωμεν, εἶναι ὅτι ἐπὶ τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν (1557) τῇ μεσιτείᾳ τῆς παλλανκίδος αὐτοῦ τὸ ἀρχαῖον τοῦτο οἰκοδόμημα μετεβλήθη εἰς πτωχοτροφεῖον τῶν ξένων Μωαμεθανῶν, καὶ πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ ὠρίσθησαν ὁ ὑπὸ τῶν Προσκυνητῶν παρὰ τὴν ἁγίαν Πόρταν λαμβανόμενος δασμὸς ¹⁾.

Πλησίον τοῦ πτωχοτροφείου τούτου βλέπομεν ἑτέρας οἰκοδομὰς τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφόρων, ἃς ἄλλοτε ὁ κοινὸς λαὸς ἐκάλει ὁσπήτια τῆς ἁγίας Ἑλένης, τὴν σήμερον δ' ἐπισκευασθέντα μετεβλήθησαν εἰς διοικητήριον τῆς Ἱερουσαλῆμ.

Προχωροῦντες περαιτέρω καταβαίνομεν εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν πύλην τῆς Δαμασκοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ εἶδομεν τὸν κίονα, παρὰ τὸν ὁποῖον ἔπεσε τὸ πρῶτον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μετὰ τοῦ σταυροῦ· διευθυνόμενοι δὲ πρὸς μεσημβρίαν, μετὰ 80 περίπου βήματα, ἀπαντῶμεν οἰκίσκον τινα κεκοσμημένον ἐξωτερικῶς δι' ἀναγλύφων καὶ καλούμενον σχολεῖον τοῦ Σαλαδίνου καὶ χρησιμεῖον ἔτι καὶ σήμερον εἰς σχολεῖον τῶν Μωαμεθανῶν. Μετὰ 30 περίπου βήματα βλέπομεν μίαν κρήνην καὶ κατέναντι ταύτης πρὸς μεσημβρίαν κεῖται ὁ Μεχκεμές, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει ἀναπαυητικὴ τις ξηρὰ βρύσις ²⁾.

Πτεμβρίου ἐτέλουν μυστικὴν λειτουργίαν. Ἀλλὰ τῷ 1856 ἐξητήθη ὁ ναὸς οὗτος ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος τοῦ γ'. καὶ ἐδωρήθη αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου διὰ Χάτι περιφίλου· πλὴν ἅμα παρουσιασθέν τὸ φερμάνιον τοῦτο ὑπὸ τοῦ Γάλλου προξένου εἰς τὸ ἐν Ἱερουσαλὺμοις συμβούλιον ἐκίνησε τὴν ἀγανάκτησιν ὅλων τῶν ἐντοπίων Μωαμεθανῶν. Ἡ φρόνησις ὅμως τοῦ δικαιοῦ ἀκανόμησεν οὕτω τὴν ὑπόθεσιν· ἡ μὲν περιοχὴ τοῦ προαυλίου τοῦ ναοῦ ἐχωρίσθη ἀπὸ τοῦ ναοῦ διὰ ἐκρηλίσθαι τοίχου, ἡ δὲ ναὸς ἔμεινεν ἄθικτος· ὁ δὲ Γάλλος πρόξενος λαβὼν τὰς κλεῖς τῆς τε περιοχῆς τοῦ προαυλίου καὶ τοῦ ναοῦ, ἐνεχείρισεν αὐτὰς γείτονι τινι Μωαμεθανῷ, ὅπως ἀνοίγῃ καὶ κλείῃ καθημέραν ἀφείκτως, ὅπως εἰσέρχονται οἱ θέλοντες προσκυνεῖν ἐκ παντὸς χριστιανικοῦ γένους».

«Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου ἔλαβε τοῦτον φανερώς ὑπὸ τὴν κατοχὴν τοῦ τῷ γαλλικῷ Προξενεῖον».

¹⁾ Δοσιθ. Δωδεκαβίβλ. σ. 1165.

²⁾ Ἐντὸς τοῦ Μεχκεμέ ἐκείτου ὁ Σαρκοφάγος ὁ ἐκ τῶν μνη-

Παρά τὸν Μεγχεμέν βλέπομεν μίαν τῶν ὡραιότερων πυλῶν τῆς περιοχῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος Π' απ' πουλ-σέλισιλε καλουμένην. Ἐντεῦθεν στρεφόμενοι πρὸς δυσμάς, μετὰ 250 περίπου βήματα, βλέπομεν δύο οἰκίας, μίαν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ μίαν πρὸς τὰ ἀριστερά, ὧν ἡ ὡραία κατασκευὴ ἐφελκύει τὴν προσοχὴν· καὶ ἡ μὲν πρώτη λέγεται ὅτι ἦν ἄλλοτε σχολεῖον, τὴν σήμερον δὲ χρησιμεύει εἰς κατοικίαν ἐπισήμου τινὸς Μωαμεθανοῦ· ἡ δὲ δευτέρα λέγεται ὅτι ἄλλοτε ἦν Παρθεναγωγεῖον, καλεῖται δὲ σήμερον ἑλ-άτζεμίε (περσίς), ἔκ τινος περσίδος γυναικὸς τοῦ Σαλαδίνου ταφείσης ἐνταῦθα.

Παρά τὰς οἰκίας ταύτας, πρὸς τὰ ἀριστερά, ὑπάρχει ὁδὸς μικρά, δι' ἧς διευθυνόμενοι πρὸς τὰ ἀριστερά φθάνομεν μετὰ τινα λεπτά εἰς τὸ ἀρχαῖον τοῦ ναοῦ τείχος, ἐνώπιον τοῦ ὁποῦ ἐρχόμενοι οἱ Ἰουδαῖοι (ἰδίως τὰ ἐσπέρας ἐκάστης Παρασκευῆς θρηνοῦσιν ¹⁾). Ὁ τόπος οὗτος εἶναι ἀξιοσημείωτος οὐ μόνον διὰ τὸ θέαμα τῶν θρη-

μάτων τῶν βασιλέων ληφθεὶς καὶ μετακομισθεὶς ἐσχάτως εἰς τὸ ἐν Παρισίοις μνημεῖον τοῦ Λούβρου.

¹⁾ Ἴδε οἱ θρῆνοι τῶν Ἰουδαίων.

Ῥαββ. Διὰ τὰ παλάτια, τὰ ὁποῖα ἡρμώθησαν.

Λαός. Καθήμεθα κατὰ μόνας καὶ κλαίμεν.

Ῥαβ. Διὰ τὸ ἱερὸν τὸ ὁποῖον κατεστράφη.

Λαός. Καθήμεθα κατὰ μόνας κ. τ. λ.

Ῥαβ. Διὰ τὰ τείχη τὰ ὁποῖα κατέπεσον.

Λαός. Καθήμεθα κατὰ μόνας κτλ.

Ῥαβ. Διὰ τὸ μεγαλεῖον ἡμῶν, τὸ ὁποῖον παρῆλθεν.

Λαός. Καθήμεθα κατὰ μόνας κτλ.

Ῥαβ. Διὰ τοὺς μεγάλους ἡμῶν ἄνδρας, οἵτινες ἀπώλοντο.

Λαός. Καθήμεθα κατὰ μόνας κτλ.

Ῥαβ. Διὰ τοὺς πολυτίμους λίθους, οἵτινες ἐπυρπαλήθησαν.

Λαός. Καθήμεθα κατὰ μόνας κτλ.

νοῦντων Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ κολοσσιαῖα τείχη, ἐνώπιον τῶν ὁποίων θρηνοῦσιν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὰ ὁποῖα ἀναντιρρήτως ἀναβαίνουν εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Ἑβραίων. Ἐπιστρέφοντες ἐντεῦθεν πλήρεις ἀναξαιλείπων ἐντυπώσεων καὶ ἐμβριθῶν σκέψεων περὶ τῆς ἀσπασίας τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου, καὶ διευθυνόμενοι πρὸς μεσημβρίαν, βλέπομεν ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τείχους τὰς βάσεις μιᾶς γέφυρας, ἥτις ἄλλατε, ὑψουμένη ὑπὲρ τὴν φάραγγα τῶν Τυροποιῶν, συνῆπτε τὸ ὄρος Μωρία μετὰ τῆς Σιών. Ἡ γέφυρα αὕτη καλεῖται ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων γέφυρα τοῦ Ῥοδινσῶνος, ὡς ὤφθην ὑπὸ τούτου τὸ πρῶτον παρατηρηθεῖσα καίπερ πολὺ πρὸ τοῦ Ῥοδινσῶνος οὕσα γνωστή. Τὴν γέφυραν ταύτην ἐκρήμυνεν ὁ Ἀρχιερεὺς Ἀριστόβουλος τῷ 64 μ. Χ., ἵνα ἐμποδίσῃ τὸν Πομπήϊον ἀπὸ τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἱερὸν, ἔφθανε δὲ μέχρι τῶν Παλατίων τῶν Ἀσαμωναίων, ὅπου ἦν ὁ Ἐυστὸς, ὅθεν ὁ Ἡρώδης ὁ Ἀγρίππας ἐδημηγόρει πρὸς τὰ πλήθη.

Ῥαβ. Διὰ τοὺς ἱερεῖς μας, οἵτινες παρεξέτράπησαν.

Λαός. Καθήμεθα κατὰ μόνας κτλ.

Ῥαβ. Διὰ τοὺς βασιλεῖς μας, οἵτινες τοὺς περιεφρόνησαν.

Λαός. Καθήμεθα κατὰ μόνας κτλ.

Ῥαβ. Δεδέμεθά σου, ἐλέησον τὴν Σιών.

Λαός. Συνάγαγε ταῖς υἱοὺς Ἱερουσαλήμ.

Ῥαβ. Σπεύσον, σπεύσον ὥστερ τῆς Σιών.

Λαός. Λάλησον ὑπὲρ τῆς Ἱερουσαλήμ.

Ῥαβ. Περιβληθεὶς ἡ Σιών ὡραιότητι καὶ μεγαλοπρεπείᾳ.

Λαός. Ἐπιβλέψον εὐμενῶς πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ῥαβ. Ἐπανελθέτω ἡ βασιλεία ἐν Σιών.

Λαός. Παραμύθησον τοὺς κλαίοντας διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ῥαβ. Εἰσέλθοι ἡ εἰρήνη καὶ ἡ εὐδαιμονία ἐν τῇ Σιών.

Λαός. Ἰψωθείη ἡ ῥάβδος καὶ ἡ δύναμις ἐν Ἱερουσαλήμ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙ ΠΟΤΕ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΣΟΛΟΜΩΝΤΟΣ Η ΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟΝ ΧΑΡΑΜΟΥ-Σ Σ' ΕΡΙΦ.

§ 11.

Περιγραφή.

Η παρὰ πᾶσι τοῖς ὁπαδοῖς τῶν κυριωτέρων παρ' ἡμῖν θρησκευτῶν πολυσέβαστος καὶ ἱστορικὴ αὕτη περιοχὴ μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἱερῶν τόπων καὶ οἰκοδομημάτων κεῖται πρὸς τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τῆς πόλεως ἐπὶ τοῦ περιπόστου ὁρους Μωρία, ἔχουσα ἑκτασιν 150,000 τε-

τραγωνικῶν μέτρων. Ἐν τῇ περιοχῇ ταύτῃ ὑψοῦτο ἄλλοτε τὸ ἐκπρεπέστερον ἐγκαλλώπισμα τῆς Ἰουδαϊκῆς μητροπόλεως καὶ τὸ κέντρον τῆς λατρείας τοῦ Ἰουδαίου λαοῦ, ὁ ναὸς δηλαδὴ τοῦ Σολομῶντος. Τὴν περιοχὴν ταύτην πολλάκις ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ οἱ Ἀπόστολοι διὰ τῆς παρουσίας αὐτῶν καθηγίασαν, καὶ ἐνταῦθα οἱ διάδοχοι τοῦ Μωάμεθ τὸν ἱερώτατον, μετὰ τῶν ἐν Μέκκᾳ Κααδᾶν τοῦ κόσμου τόπον εὑρον. Αὐτὸς μάλιστα ὁ Μωάμεθ λέγεται εἰπῶν, ὅτι ὁ πρῶτος τῶν ἀγίων τόπων εἶναι ἡ Ἱερου-

σαλήν. καὶ ὁ πρῶτος τῶν βράχων εἶναι ὁ βράχος Ἑσ-Σά-
χρα. Ἡ περιοχὴ αὕτη μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ οἰκοδομημάτων,
κατεχομένη τὴν σήμερον ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῶν Μωα-
μεθανῶν, καλεῖται Χάραμου-σ-Σερίφ (ἤτοι Ἱερὸς οἶκος ἢ
αὐτὸν Ἱερὸν. حرم الشريف)

Τὴν γενικὴν ἰχνογραφίαν τῆς περιοχῆς ταύτης βλέ-
πει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ κατέναντι κειμένῳ ἰχνογραφη-
ματι· ἡμεῖς δὲ ἐν τῇ περιγραφῇ αὐτῆς θέλομεν ἐπιστήσει
τὴν προσοχὴν ἡμῶν Α'. Εἰς τὸ ἐν αὐτῇ τέμενος τοῦ Ὁ-
μάρ, τὸ καὶ Κούπ-πατου-σ-Σάχρα (τροῦλλος τοῦ βράχου)
καλούμενον, ὅπερ βεβαίως ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ σολομων-
τείου Ἱεροῦ ἀνηγέρθη, καὶ εἰς τὰ παρ' αὐτὸ ἀξιοσημεῖωτα
μέρη Β'. εἰς τὸ ἐν αὐτῇ μωαμεθανικὸν τέμενος ἑλ-
ἄχσα (ὁ ἱερώτατος), ὅπερ ἐστὶν ὁ ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ
ἀνεγερθεὶς ναὸς τῆς Θεοτόκου, μετὰ δὲ ταῦτα εἰς τῶν
μεταβληθεὶς Γ', εἰς τὰς ἐν αὐτῷ ὑπογείους οἰκοδο-
μὰς καὶ τὰς πύλας αὐτοῦ.

Τὸ τέμενος τοῦ Ὁμάρ (Κούπ-πατου-σ-Σάχρα).

Τὸ Χάραμου-σ-Σερίφ ἔχει τὴν σήμερον δώδεκα πύ-
λας, αἱ δὲ Χριστιανοὶ εἰσερχόμενοι συνήθως διὰ τῆς παρὰ
τὸ ἀρχαῖον διοικητήριον κειμένης πύλης Πάπ-ου-λ-Χα-
ουάνιμ. Τὸ ἐδάφος αὐτοῦ σύγκειται ἐν πολλοῖς ἐκ βρά-
χου, εἰς πολλὰ μέρη δι' ἀνθρωπίνης χειρὸς ἐξωμαλισμέ-
νου, τὸ δὲ πλεῖστον τῆς βορείου αὐτοῦ πλευρᾶς τείχος ἐδρά-
ζεται ἐπὶ βράχων. Εἰσερχόμενοι εἰς τὴν περιοχὴν αὐτοῦ
καὶ διευθυνόμενοι πρὸς ἀνατολὰς, ἀπαντῶμεν ἐν πρώτοις
πρὸς τὰ δεξιὰ, στρογγύλῳ τι οἰκοδόμημα ἐστεγασμένον μὲ
τρούλλισκον. Ἐνταῦθα δεικνύεται τμήμα τοῦ βράχου, ἐπὶ
τοῦ ὁποῖου, κατὰ τὸ λέγειν τῶν Μωαμεθανῶν, κοιμηθεὶς ὁ
Ἰακώβ, εἶδε τὴν μυστηριώδη κλίμακα προχωροῦντες
πρὸς τὰ πρόσω, βλέπομεν ὡραῖαν τινὰ ἀλλὰ ξηρὰν κρή-
νην. Ἐντεῦθεν διευθυνόμενοι πρὸς μεσημβρίαν φθάναμεν
εἰς τινὰ πλατεῖαν κλίμακα ἐξ βαθμίδων ἐπιστεφομένην
ὑπὸ ἀφίδων. Τὸ μέρος, ὅπερ διήλθομεν μέχρι τοῦδε, ἀνέκει
τὸ πάλαι εἰς τὴν ἐξωτερὰν αὐλὴν τοῦ Ἱεροῦ ἢ τὴν αὐ-
λὴν τῶν Ἑθνικῶν. Διὰ τῆς ῥηθείσης κλίμακος ἀναβαί-
νομεν εἰς τι μέγα καὶ ὡραῖον παραλληλεπίπεδον ἔχον ἐκ-
τάσιν 20,000 περίπου τετραγωνικῶν μέτρων καὶ ὑπερ-
κείμενον τοῦ ἐδάφους τῆς αὐλῆς 5 μέτρα. Τὸ παραλλη-
λεπίπεδον τοῦτο ἦν ἄλλοτε ἢ ἐσωτέρα αὐλὴ τοῦ Ἱεροῦ
εἴτε τὸ ἅγιον Κοσμικόν, ὅπερ περιεκυκλοῦτο ὑπὸ ὑψηλοῦ
δρυφάκτου. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ παραλληλεπίπεδου τούτου
βλέπομεν ὑψούμενον τὸ καὶ τέχνη καὶ οἰκοδομῇ διαπρέ-
πον τέμενος τοῦ Ὁμάρ, ὅπερ θεωρεῖται ὅτι κατέχει τὴν
ἀρχαίαν θέσιν τοῦ Ἱεροῦ. Πρὶν δ' ἢ εἰσελθωμεν εἰς αὐτό,
ἀπαντῶμεν πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ δεκάγωνόν τι αἰκοδό-

μημα, οὗτινος τὴν στέγην βαστάζουσι 17 κίονες εἰς δύο
κύλους διατεταγμένοι. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο καλεῖται
ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν Κούπ-πατου-σ-Σίσιλε, ἤτοι τροῦλ-
λος τῆς ἀλύσου, καὶ Μάχκιαματ-Δ'αούδ, ἤτοι κριτήριον τοῦ
Δαβίδ, διότι, ὡς διισχυρίζονται, ἐνταῦθα καθήμενός ποτε
ὁ Δαβίδ ἔκρινε τὸν λαόν· ὁ δὲ Θεὸς βοηθῶν αὐτὸν εἰς
πᾶς δικαστικὰς τοῦ ἐργασίας ἐκρέμασεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ
ἀλύσον, τὴν ὅποیان ὤφειλόν νὰ κρατῶσιν οἱ μάρτυρες
καθ' ὃν καιρὸν ὠρχίζοντο· ἐὰν δ' οὔτοι ἐψευδομαρτύρουν·
εἰς τῶν κρίκων τῆς ἀλύσου ἀπεσπάτο, καὶ τὸ ψεῦδος
ἀπεκαλύπτετο. Τινὲς ὑποθέτουσιν ὅτι τὸ δικαστήριον τοῦ-
το τοῦ Δαβίδ κεῖται ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ὑφούτο ἄλλοτε
τὸ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων.

Τὸ τέμενος τοῦ Ὁμάρ ἔχει σχῆμα ὀκτάγωνον καὶ
ἐκάστη αὐτοῦ πλευρὰ καλύπτεται ὑπὸ μαρμάρου καὶ ὑε-
λωμένων πλίνθων (τζίγι). ἑπτὰ μεγάλα παράθυρα ἔ-
χοντα χρωματισμένην ὕελον φωτίζουν αὐτόν· τροῦλ-
λος μέγας εἰς παμμεγέθη ἡμισέληνον ἀπολήγων στεγά-
ζει αὐτόν. Ἡ στέφανος τοῦ κυρτάλου κοσμεῖται ὑπὸ ῥη-
τῶν τοῦ Κορανίου μεγίστοις γράμμασι γεγραμμένων, καὶ
ἡ μὲν διάμετρος τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι 53 μέτρα, ἡ δὲ
τοῦ τροῦλλου 18. Τὸ ὅλον ἐν γένει οἰκοδόμημα προξενεῖ
ἀρίστην καὶ ὑψηλὴν ἐντύπωσιν. Τὸ τέμενος ἔχει ἐν ἐκάστῳ
τῶν τεσσάρων σημείων τοῦ ὀρίζοντος ἀνά μίαν πύλην, φέ-
ρουσαν ἰδιαίτερον ὄνομα· καὶ ἡ μὲν πρὸς ἀρκτον καλεῖται
πύλη τοῦ παραδείσου (π'άπ'ου-λ-Τζίννε), ἡ δὲ πρὸς με-
σημβρίαν πύλη μεσημβρινῇ (π'άπ'ου-λ-Κήπ'λε), ἡ δὲ δυ-
τικὴ πύλη δυτικῇ (π'άπ'ου-λ-Γάρπ'), ἡ δὲ ἀνατολικὴ
πύλη τοῦ Δαβίδ ἢ πύλη τῆς ἀλύσου (π'άπ'ου-λ-Δ'αούδ,
π'άπ'ου-λ-Σίσιλε)· διὰ τῆς τελευταίας ταύτης πύλης
εἰσερχόμεθα συνήθως εἰς τὸ τέμενος. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ
τεμένους εἶναι σχοτεινόν· δύο ὀκτάγωνοι καὶ ὁμάκεν-
τροι περίβολοι περικυκλοῦσι τὸ κεντρικὸν αὐτοῦ μέρος.
Ὁ πρῶτος περίβολος ἀποτελεῖ τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ τεί-
χος, ἐν ᾧ ὁ δεύτερος σύγκειται ἐκ πέσσων καὶ 16 μονο-
λίθων κίωνων ἐκ πολυτέμου μαρμάρου. Πάντα τὰ ἄνω
τοῦ τεμένους μέρη εἰσὶ κεκοσμημένα διὰ μωσαϊκοῦ καὶ
χρυσῶν γραμμάτων ἐκ στίχων τοῦ Κορανίου. Τὸ κέν-
τρον τοῦ τεμένους περιστοιχίζουσι 4 πέσσοι καὶ 12 μο-
νόλιθοι μαρμαρίνοι κίονες, ὧν τὰ μεταξὺ διαστήματα
κατέχουσι σιδηραὶ κιγκλίδες. Μετὰ τὰς κιγκλίδας ταύ-
τας ὑπάρχει περίφραγμα ὕψινον τεχνηέντως τετορνευμέ-
νον καὶ περιλαμβάνον τὸν περίφημον βράχον Ἑσ-Σά-
χρα, οὗτινος ἡ ἐπιφάνεια εἶναι γυμνὴ καὶ ἀνώμαλος,
καὶ μόνον πρὸς τὸ ἀρκτικὸν καὶ δυτικὸν μέρος ἐξωμαλι-
σμένη· ἔχει δ' ἐπ' αὐτοῦ στρογγύλην ὀπὴν καὶ παριστᾷ
ἀνέλπιστον ἀντίθεσιν πρὸς τὸν λοιπὸν πλούσιον κόσμον
τοῦ τεμένους. Ὑπὲράνω τοῦ βράχου τούτου, εἰς ὕψος ἀ-
ναστήματος ἀνθρώπου, αἰωρεῖται ἐν εἰδεί σπηλῆς σκέπη

ἐρυθρά ἐκ μετάξης, ὑπενθυμίζουσα εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς τὴν σκηνὴν τὴν δοθείσαν παρὰ Θεοῦ εἰς τὸν Ἀδὰμ, ὅτε οὗτος ἐν ἑκατονταετείᾳ διαστήματι ζήτων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ Εὐάν, εὗρε τέλος πάντων αὐτὴν ἐπὶ τινος ὄρους κειμένου παρὰ τὴν Μέκκαν.

Ὁ βράχος οὗτος, εἰς ὃν μέγαν σεβασμὸν ἀποδίδουσι Μωαμεθανοὶ τε καὶ Ἰουδαῖοι, πιστεύεται ὅτι εἶναι ἡ ἄλως τοῦ Ὀρνᾶ, ἣν ἠγόρασεν ὁ Δαβὶδ παρὰ τῶν Ἰεβουσσαίων, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας κατέβη πῦρ ἐξ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγε τὰ προσενεχθέντα τῷ Θεῷ ὀλοκαυτώματα· τοῦτον δὲ τὸν βράχον ἐστέγαξε βραδύτερον ὁ ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος ἀνεγερθεὶς περίπυστος ναός. Παρὰ τὴν δυτικὴν ἄκραν αὐτοῦ βλέπομεν ἵχνος χειρὸς, ὅπερ ἀποδίδεται εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Γαβριὴλ, καὶ ἰδοὺ πῶς διηγοῦνται τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ὁ Μωάμεθ, ἀναβάς ποτε ἐπὶ τοῦ λευκοῦ ἵππου τοῦ καλουμένου Ἐλ-Π'οράκ, ὃν ἐδωρήσατο αὐτῷ ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ, ἀνεχώρησεν εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ σπουδαίας ὑποθέσεις· ὁ βράχος τότε ἠγέρθη ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ ἤθελε νὰ συνοδεύσῃ τὸν Προφήτην· ἀλλ' ὁ Θεὸς μὴ θέλων νὰ στερήσῃ τὸν κόσμον τοιοῦτου εὐλογημένου βράχου, ἀπέστειλε τὸν Ἀρχάγγελον Γαβριὴλ καὶ ἐμπόδισεν αὐτὸν μὲ τὴν μίαν τοῦ χεῖρα· τότε ἐσχηματίσθη ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἵχνος τῆς χειρὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου.

Κατέναντι τῆς νοτιοδυτικῆς τοῦ βράχου γωνίας δεικνύεται ἐντὸς θήκης ξυλίνης λαμπρὸς τις λίθος χρώματος βαθέος κυανοῦ· ὅπισθεν δὲ τούτου κρέμαται ἐπὶ τοῦ πεσσοῦ μία ἀσπίς, ἣν οἱ Μωαμεθανοὶ λέγουσιν ὅτι ἀνῆκεν ἄλλοτε εἰς τὸν Χάμιζαν, θεῖον καὶ πιστὸν σύντροφον τοῦ Μωάμεθ. Ἡ ἀσπίς αὕτη κοσμεῖται δι' εἰκόνων, ἀλλ' ὅτι δύναται τις καθαρῶς νὰ διακρίνῃ ἐπ' αὐτοῦ εἶναι εἰς ταύς.

Εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τοῦ βράχου ὑπάρχει σιδηροῦν τι περίφραγμα ἐν εἶδει κλωβίου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ὀπή· διὰ ταύτης τῆς ὀπῆς εἰσάγοντες οἱ Μωαμεθανοὶ τὴν χεῖρά των ψηλαφῶσι τὸ ἵχνος τοῦ ποδὸς τοῦ Μωάμεθ, ὅπερ εἶναι ἐντετυπωμένον ἐπὶ τινος μαρμάρου κειμένου ὅπισθεν τοῦ περιφράγματος.

Πρὸς μεσημβρίαν βλέπομεν τὴν σημαίαν τοῦ Μωάμεθ περιτετυλιγμένην περὶ τὴν λόγχην αὐτοῦ καὶ τὴν σημαίαν τοῦ Ὀμάρ ἀναπεπταμένην. Εἰς τὸ αὐτὸ μέρος δεικνύεται καὶ τὸ ἐφίπκιον τοῦ ἵππου Ἐλ-Π'οράκ, ὅπερ ἀληθῶς εἰπεῖν εἶναι μαρμάρινον ἀπόσπασμα μυάκισκου τινός.

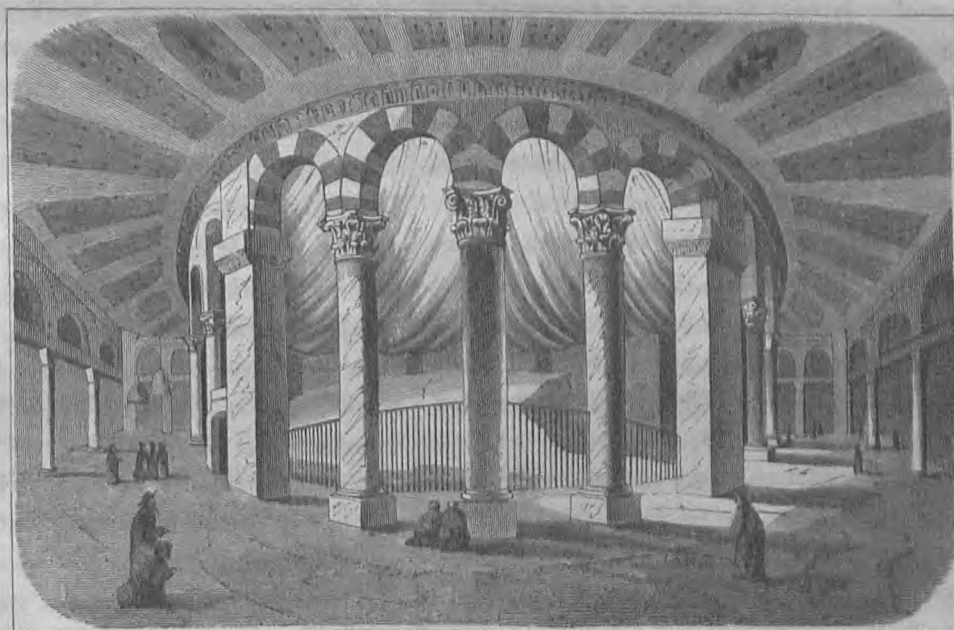
Κατέναντι τῆς ἀρκτικῆς πύλης (π'ἀπ'-ουλ-τζίνε) καὶ ἐν τῷ πρώτῳ περιβόλῳ τοῦ τεμένους ὑπάρχει μία πλάξ ἐξ ἰσπιδός· ἐπὶ ταύτης τῆς ὥραίας πλάκας πιστεύουσιν οἱ Μωαμεθανοὶ ὅτι αὐτὸς ὁ Μωάμεθ ἐνέπηξε 19 χρυσᾶ καρφία δεικνύοντα τὴν διάρκειαν τοῦ κόσμου. Περὶ

τὰ τέλη ἑκάστου αἰῶνος ἐν ἑκ τῶν καρφίων τούτων ἀποσπώμενον γίνεταί ἀφαντὸν καὶ μεταβαίνει εἰς τὸν οὐρανόν, ἵνα στερεώσῃ τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ. Ὡραίαν τινὰ ἡμέραν τὸ πονηρὸν πνεῦμα, ὡς λέγουσιν, εἰσῆλθε διὰ τῆς π'ἀπ'ουλ-τζίνε εἰς τὸ τέμενος καὶ ἤρχισε ν' ἀποσπᾷ καὶ νὰ κλέπτῃ τὰ καρφία ταῦτα ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἰδῇ ἀμέσως τὸ τέλος τοῦ κόσμου· ἀλλ' ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ συλλαβὼν ἐπ' αὐτοφόρῳ τὸ πονηρὸν τοῦτο πνεῦμα, ἐμκαστίγωνσεν αὐτὸ καὶ τὸ ἐδίωξεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τούτου τόπου. Τρία καὶ ἡμισυ καρφία ἐναπολείπονται σήμερον, ὅπερ σημαίνει, κατὰ τὴν ἀνωτέρω παράδοσιν, ὅτι τρεῖς καὶ ἡμισυ αἰῶνες ἐναπολείπονται εἰσέτι μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου.

Εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῶν ξυλίνων κυρτῶν ὑπάρχει κλίμαξ 15 βαθμίδων φέρουσα εἰς τι ὑπόγειον, στεγαζόμενον ὑπὸ τοῦ βράχου Ἐσ-Σάχρα, ὅστις, κατὰ τοὺς Μωαμεθανοὺς, αἰωρεῖται εἰς τὸν αέρα καὶ οὐδὲν ἄλλο ὑποστήριγμα ἔχει, εἰμὴ ἓνα ἄόρατον φοίνικα βασταζόμενον ὑπὸ τῶν δύο μητέρων τῶν δύο μεγάλων Προφητῶν τοῦ Μωάμεθ καὶ τοῦ Ἰσα (Ἰησοῦ). Τὸ μέρος τοῦ βράχου τὸ ἐκτεινόμενον μέχρι τῆς εἰς τὸ σπήλαιον ἀγούσης εἰσόδου καλεῖται γλῶσσα, διότι, ὡς λέγουσιν, ἠυδόκησέ ποτε νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰς προσαγορεύσεις τοῦ Ὀμάρ, καθ' ἣν στιγμὴν οὗτος ἀνεκάλυψε τὸ προσκεφάλαιον τοῦ Ἰακώβ· ὁ Ὀμάρ εἶπεν εἰς τὸν βράχον Ἐσ-Σελάμ-ἀλέκ καὶ ὁ βράχος ἀπήντησεν ἀλέκι-σ-Σελάμ. Τὸ ὑπόγειον τοῦτο ἐπισκέφθησαν, ὡς λέγεται, κατὰ καιροὺς διάφορα ἐπίσημα πρόσωπα καὶ οἱ Μουσουλμάνοι ἐστημεῖωσαν τὰ μέρη, ἐνθα ἔστησαν. Παρὰ τὴν εἰσόδον αὐτοῦ πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ τῆς κλίμακος δεικνύεται ὁ τόπος, ἐνθα προσηύξατο ὁ Σολομών, πρὸς δὲ τὰ ἀριστερὰ ὁ τόπος, ἐνθα προσηύξατο ὁ Δαβὶδ· καὶ αὐτὸς ὁ Ἀβραὰμ εἰσῆλθεν ἐνταῦθα· ὁ δὲ τόπος, ἐνθα ἔστη, δεικνύεται ἐν τινι μυακίσκῳ κειμένῳ πρὸς τὰ ἀριστερὰ. Ὁ Προφήτης Ἡλίας προσηύξατο εἰς τὴν βόρειον τοῦ ὑπογείου γωνίαν, ὁ δὲ Μωάμεθ παρὰ τὴν νοτιοανατολικὴν πλευρὰν, ὅπου ἐπὶ τῆς ὁροφῆς δεικνύεται κοίλωμά τι στρογγύλον, ὅπερ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐξῆς περιστατικοῦ. Ἡμέραν τινὰ, καθ' ἣν ὁ ἵππος Ἐλ-Π'οράκ μετεκόμισε τὸν Μωάμεθ ἐκ τῆς Μέκκας εἰς τὸν τόπον τούτον, ὁ Μωάμεθ ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ τῆς προσευχῆς του ἐκτύπησε τὴν κεφαλὴν του εἰς τὸν βράχον τοῦτον· ἀλλ' ὁ βράχος ἐγένετο μαλακός, ὡς τὸ κηρίον, καὶ μετὰ σεβασμοῦ ἔλαβε τὸ ἐκτύπωμα τοῦ καλύμματός τῆς κεφαλῆς του. Ἰστάμενοι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὑπογείου καὶ πληττόντες τοὺς πόδας ἡμῶν ἐπὶ τὸ ἔδαφος ἀκούομεν ὑπόκωφόν τινα βόμβον· καθὰ δὲ λέγουσιν οἱ Μωαμεθανοί, καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα ἀπὸ τῆς Κυριακῆς μέχρι τῆς Δευτέρας καὶ ἀπὸ τῆς Πέμπτης μέχρι τῆς Παρασκευῆς αἱ ψυχαὶ τῶν Μουσουλμάνων συνέρχονται ἐν-

Τὸ Τέμενος τοῦ Οὐμάρ ἔξωθεν.

Τὸ ἐσωτερικόν τοῦ Τεμένους τοῦ Οὐμάρ.

ταῦθα, ἵνα λατρεύωσι τὸν Θεόν. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ τόπος καλεῖται π'ίρου-λ-άρουαχ, (ἡτοι φρέαρ τῶν ψυχῶν).

Ὁ βράχος Ἐσ-Σάχρα ἀντιστοιχεῖ πιθανώτατα πρὸς τὸ πάλαι θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Ἐκ τῶν ραββινικῶν βιβλίων μαθητόμεν ὅτι εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ὀλοκαυτωμάτων ὑπῆρχον δύο ὀπαί, αἵτινες ἀπέληγον εἰς τινὰ ὑπόνομον καλούμενον Ἀμάχ, ὅστις, διερχόμενος τὸ ὄρος Μωρία, κατέβαινε μέχρι τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων· ὁ δὲ ὑπόνομος ἐκεῖνος ἐχρησίμευεν εἰς τὸ νὰ ὑποδέχεται τὸ ἐκ τῶν θυμάτων ἐκχεόμενον αἷμα¹⁾. Αἱ ὀπαὶ τῶν ραββινικῶν βιβλίων πιθανὸν νὰ ἀντιστοιχῶσι πρὸς τὴν ἐν τῷ βράχῳ ἀνωθεν ὑπάρχουσαν ὀπήν, διὰ τῆς ὁποίας ἔβρεε τὸ αἷμα εἰς τὸ ὑπόγειον²⁾. τὸ δὲ φρέαρ τῶν ψυχῶν εἶναι βεβαίως ὁ ὑπόνομος, ὅστις μετ'ωχέτευε τὸ αἷμα εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ.

Εἰς τὴν μεσημβρινὴν πύλιν τοῦ τεμένους δεικνύουσιν ἐν Κοράνιον, τὸ ὁποῖον λέγουσιν ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὸν Καλίφην Ὁμάρ.

Ἐξερχόμενοι ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης καὶ διευθυνόμενοι πρὸς μεσημβρίαν ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ δεξιὰ δύο προσευχητήρια (Κήπ'λε), ἐπιστεγαζόμενα ὑπὸ τρουλλίσκων στηριζομένων ἐπὶ μαρμαρίνων κιόνων. Τὸ μικρότερον τῶν προσευχητηρίων τούτων ὀνομάζεται προσευχητήριον τῆς θυγατρὸς τοῦ Μωάμεθ Φάτμε, τὸ δὲ μεγαλύτερον κούπ'π'ατου-λ-Μαράτζ, τούτεστι τρουλλὸς τῆς ἀναλήψεως τοῦ Μωάμεθ. Παρὰ τὴν μεσημβρινὴν πύλιν τοῦ τεμένους ἐξωθεν παρατηροῦμεν ἐπὶ τοῦ τοίχου, εἰς ὕψος δύο μέτρων, μίαν πλάκα μαρμαρίνην, τῆς ὁποίας αἱ φλέβες παριστῶσι δύο πτηνὰ³⁾.

Κατέναντι τῆς μεσημβρινῆς τοῦ τεμένους πύλης βλέπομεν περιστύλιον, εἰς τὰς τέσσαρας ἀψίδας τοῦ ὁποίου

¹⁾ Ὁρ. Reland. antiquit. sac. Hebr. p. 1. C. IX, II. — p. III, C. 4, 24 καὶ 27.

²⁾ Εἰς τῶν παραδοξολόγων Ἀγγλων συγγραφέων ὁ Φεργύσον ἀπεφάνθη ἀκρίτως ὅτι τὸ ὑπόγειον τοῦτο εἶναι ὁ ἀγιος Τάφος.

³⁾ Κατὰ τοὺς Μουσουλμάνους ταῦτά εἰσι δύο κίσσαι, αἵτινες ἀπελιθώθησαν διὰ τὴν ὑπερφάνειάν των, καὶ ἰδοὺ πῶς· «Ἀφ' οὗ ἔκτισεν ὁ Σολομὼν τὸν ναὸν του, ἠθέλησεν ἵνα πάντα τὰ ἐμψυχα ὄντα ἔλθωσιν ἐνταῦθα καὶ προσενέγκωσι φόρον τινα εἰς δαῖμα ὑπακοῆς· διέταξε λοιπὸν ὅλα τὰ ζῶα νὰ παρουσιασθῶσιν ἐνώπιόν του καὶ νὰ προσενέγκωσιν αὐτῷ τὰς ὑποκλίσεις των. Ὁ λέων προσήνεγκε τὴν χαίτην του· ὁ ἐλέφας τοὺς πολυτίμους ὀδόντας του· ἡ στρουθοκάμηλος τὰ ὠραιότερα πτερὰ τῆς οὐρᾶς τῆς· ὁ μονόκερως τὸ μόνον ὄπλον του· αἱ μέλισσαι μίαν μελίτταν· οἱ δὲ μύμηκες ἕνα μὴρὸν ἀκριδῶν. Μόνον δὲ τὸ γένος τῶν πτηνῶν κατ' εἰσήγησιν τῆς κίσσης δὲν χητέλητε νὰ ὑπακούσῃ· διὰ τί, ἔλεγεν ἡ κυχὴ αὕτη σύμβουλος,

κρέμαται ζυγαριὰ, ἔνθα λέγουσιν ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μελλούσης κρίσεως θὰ ζυγισθῶσιν αἱ ἀγοθεργίαι καὶ αἱ ἁμαρτίαι ἐκάστης ψυχῆς. Ἐντεῦθεν θ' ἀναχωρήσωσιν αἱ ψυχαὶ, ἵνα δοκιμασθῶσι εἰς τὴν γέφυραν τῆς τριχὸς, περὶ ἧς κατωτέρω. Πρὸς δυσμὰς τοῦ περιστυλίου τῆς ζυγαριᾶς βλέπομεν ὠραῖον μαρμαρίνου ἀμβωνα, καλούμενον Π'ορχάνου-δ-διν-Κάδ'η, ἀνωθεν τοῦ ὁποίου κη-

διατὶ νὰ ἐξευτελισθῶμεν καὶ νὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὴν δεσποτικὴν διαταγὴν ἐνὸς ἀνθρώπου; Μὴ ὅλην τὴν σοφίαν του ἔμπορεῖ οὗτος νὰ μᾶς καταδιώξῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ τὴν φιλευθερίαν μας; Ἄς μὲνωμεν ἐκεῖ, ὅπου εἴμεθα, καὶ ἄς τῷ δείξωμεν ὅτι ὅλη ἡ φύσις δὲν εἶναι δούλη του, καὶ ὅτι εὐρίσκονται ὄντα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔμπορεῖ νὰ διατάξῃ. Ἡ στασιαστικὴ αὐτῇ πρότασις τῆς κίσσης ἐγένετο παραδεκτὴ. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς, ὅστις, ὡς γνωστὸν, ὠμίλει ὅλας τὰς γλώσσας καὶ αὐτὴν τὴν τῶν πτηνῶν, ἐπληροφρήθη τοῦτο καὶ διέταξε δευτέραν συνάθροισιν τῶν πτηνῶν· ἀπεφάσισε δὲ νὰ κρυφθῇ εἰς τινὰ ἐγγύς του κείμενον τόπον καὶ ν' ἀκούσῃ ἰδίῳις ὡς τὴν αὐθάδειαν τῆς κίσσης. Μετὰ τινὰς ἡμέρας οἱ ἀντιπρόσωποι ὅλων τῶν πτηνῶν συνήλθον περὶ τὸν βράχον Ἐσ-Σάχρα, διὰ νὰ συσχεθῶσι περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἠδύναντο νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὸν Σολομῶνα χωρὶς ὁμῶς νὰ ἐξευτελισθῶσι οὔτε νὰ θυσιάσωσι τὴν ἐλευθερίαν των· ἀλλὰ τῶρα ἀντὶ μιᾶς, δύο κίσσαι παρίστησαν μὲ γλώσσαν ἡκονημένην. Ὁ Προφήτης ἴστατο εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἤκουε τὰ πάντα χωρὶς νὰ τὸν βλέπωσιν. Ἡ πρώτη κίσσα ἔλαβε τὸν λόγον καὶ εἶπε· πρὸς τί νὰ λαμβάνωμεν τὸν κόπον καὶ νὰ ἐρχώμεθα νὰ χαιρετῶμεν πέτρας συσσωρευθείσας ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων; αἱ πλεῖστοι ἐξ ἡμῶν ἱσμέν πολὺ καλῆτεροι ἀρχιτέκτονες παρ' αὐτοὺς· ἔμποροῦμεν νὰ ὑπακούωμεν εἰς τὸν Θεόν καὶ νὰ λατρεύωμεν αὐτὸν ἐλευθέρως εἰς τὴν δάσῃ μας, εἰς τὰς ἐσχάτας μας, χωρὶς ν' ἀνησυχώμεν. Τότε ἡ δευτέρα κίσσα ἤνοιξε τὸ στόμα της καὶ ὑπὸ πνεύματος ἀντιλογίας ἐμπνεομένη προσέθηκε· οὐδὲν οὐδὲν δύναται νὰ μᾶς ἀναγκάσῃ εἰς τὴν ταπεινώσιν· ὁ ναὸς οὗτος εἶναι μηδὲν ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν μας· δὲν σημαίνει τίποτε καὶ αὐτὸς καὶ ἡ κατασκευὴ του! ἔμποροῦμεν νὰ τὸν μολύνωμεν, ἐὰν θέλωμεν! Ὁ Σολομὼν ἔμπορεῖ νὰ διατάξῃ εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' ἡμεῖς ἔχομεν τοὺς ἀέρας ἐλευθέρους καὶ ἡ δύναμις του δὲν ἔμπορεῖ νὰ μὲς φθίσῃ».

«Τότε ὁ Σολομὼν ἀγανακτήσας, ἐσηκώθη καὶ ἐφώνησε μὲ βροντώδη φωνήν. Πτηνὰ ἀνόητα! ἡ χεὶρ, ἡ ὁποία ἔχει βοηθῆν τὸν Θεόν, ἔμπορεῖ νὰ φυλάκισῃ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀέρας, καὶ διὰ νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω καὶ τιμωρήσω τὴν αὐθάδειαν σας, θέλω νὰ μείνητε μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας δούλοι τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, τὸ ὁποῖον διὰ τὴν αὐθάδειάν σας καταφρονεῖτε. Ἀμα εἶπε τοῦτο ὁ Σολομὼν, αἱ δύο κίσσαι ἔμειναν ἀκίνητοι, καὶ ἐκόλλησαν εἰς τὸ μάρμαρον. Καὶ αὐταὶ εἰσι τὰ δύο πτηνὰ, τὰ ὁποῖα βλέπομεν ἐπὶ τοῦ μαρμαρίου».

«Ὁ Σολομὼν διέταξε νὰ θέσωσιν ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ ναοῦ χρυσοὺς βολόνας διὰ νὰ μὴν ἔμπορῶσι τὰ πτηνὰ νὰ μολύνωσι τὸν ναὸν μήτε νὰ ἀναπαύωνται ἐπ' αὐτοῦ».

ζύττουσι καὶ ἐκάστην Παρασκευὴν τοῦ μηνὸς Ῥαμαδάν.

Περὶ τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ χαρακτήρος τοῦ τεμένους τοῦ Ὁμάρ δυνάμεθα καὶ ἡμεῖς μετὰ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδόνων ν' ἀποφανθῶμεν, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἐν γένει φέρει ρυθμὸν βυζαντινόν, τὸ δὲ πολύγωνον σχῆμα αὐτοῦ δὲν εἶναι πρωτοφανές. Ἐκκλησίαι τοιοῦτου σχήματος ἀπικνύονται πολλαὶ τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς (ἐν Ἱεροσολύμοις ἰδίως ἡ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν) μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἐν ταύταις ὑπῆρχε πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἀφίς διὰ τὸ ἅγιον Βῆμα, ἐν ᾧ ἐν τῷ τεμένει ἐσ-Σάχρα λείπει αὕτη. Τὸ τέμενος ἄρα τοῦτο ὠκοδομήθη μὲν ὑπὸ τῶν Μουσουλμάνων, ἀλλ' οἱ ἀρχιτέκτονες ἦσαν Ἕλληνες.

Ἐξερχόμενοι τοῦ τεμένους τοῦ Ὁμάρ καὶ διευθυνόμενοι πρὸς μεσημβρίαν διερχόμεθα ὑπὸ τὰς τετραπλᾶς ἀψίδας τῆς ζυγαριᾶς καὶ καταβαίνομεν κλίμακα 21 βαθμίδων· μικρὸν περαιτέρω ἀπαντῶμεν ὑπὸ τὴν σκιὰν ἀρχαίων κυπαρίσσων ὥραιαν καὶ στρογγύλην δεξαμενὴν, ἐν τῇ μέσῃ τῆς ὁποίας ὁρᾶται μεγάλη καὶ στρογγύλη λίθινος λεκάνη ἐδραζομένη ἐπὶ στυλοβάτου· τὸ ὕδωρ τῆς δεξαμενῆς ταύτης ἔρχεται ἐκ τῶν δεξαμενῶν τοῦ Σολομῶντος. Ἐντεῦθεν προχωροῦντες τριάκοντα περίπου μέτρα πρὸς μεσημβρίαν, εὐρισκόμεθα ἀπέναντι τοῦ τεμένους Ἐλ-Ἀχσα.

Β'.

Τὸ τέμενος Ἐλ-Ἀχσα.

Τὸ τέμενος Ἐλ-Ἀχσα (ἀπώτατος ἀγιώτατος) κεῖται ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ μέρους τῆς περιοχῆς τοῦ Χαρχμουσ-Σερῖφ καὶ σύγκειται ἐκ τοῦ καὶ ἑαυτὸ τεμένους καὶ ἐξ ἄλλων οἰκοδομημάτων προσκεκολλημένων αὐτῷ. Τὸ τέμενος διευθύνεται ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν. Εἶναι δὲ αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου, ὃν ἔκτισεν ὁ Ἰουστινιανός, καὶ ὅστις βραδύτερον ἐκλήθη ναὸς τῆς Ἰπαπαντῆς, ἐπὶ τέλους δὲ μετεποιήθη εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος.

Πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ τεμένους τούτου ὑπάρχει νάρθηξ στεγαζόμενος ὑπὸ ἐπτὰ στοῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μεσαία εἶναι ὑψηλότερα καὶ εὐρύτερα τῶν ἄλλων· ὁ νάρθηξ αὐτός φαίνεται νεώτερος παρὰ τὸ λοιπὸν οἰκοδόμημα, καὶ φέρει σημεῖα ἀρχιτεκτονικῆς τοῦ 16^{ου}· 17^{ου}· καὶ πρὸ πάντων τοῦ 18^{ου} αἰῶνος. Τὸ κυρίως τέμενος σύγκειται ἐκ δύο ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διακεκριμένων μερῶν. Τὸ μεσημβρινὸν αὐτοῦ μέρος εἶναι τὸ ἀρχαιότερον καὶ σύγκειται ἐκ τριῶν παραλλήλων χώρων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μεσαῖος ὁ καὶ πλατύτερος ἐδράζεται ἐπὶ ἀρχαίων καὶ πολυτίμων κιόνων. Οἱ τρεῖς οὗτοι χώροι, οἱ τὸ ἀρχαιότερον τοῦ τεμένους μέρος ἀποτελοῦντες, στεγάζονται ὑπὸ ξυλίνης στέγης, ἐν τῇ κέντρῳ τῆς ὁποίας ὑψοῦται τροῦλλος, ἐδραζόμενος ἐπὶ τεσσάρων ἀψίδων βυ-

ζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ὅλος κεκοσμημένος διὰ πολυτίμου μωσαϊκοῦ. Παρὰ τὸν ἀρκτικὸν δὲ χώρον ἀρχεῖται τὸ μεταγενέστερον οἰκοδόμημα, ὑπερ σύγκειται ἐκ τριῶν ἑτέρων εὐρύτερων χώρων συνηρησμένων εἰς τὸ ἀρχαῖον οἰκοδόμημα καὶ διευθυνομένων πρὸς ἄρκτον. Ἐκ τῆς προσθήκης ταύτης προῆλθεν ἐν ἀπέραντον οἰκοδόμημα, ἔχον σχεδὸν τόσον μῆκος ὅσον καὶ πλάτος. Ἔτερα δὲ οἰκοδομήματα προστεθέντα βραδύτερον παρεμόρφωσαν τὸ ἀρχικὸν σχῆμα τοῦ οἰκοδομήματος, καὶ ἀπέκρυψαν τὸν κύριον αὐτοῦ σκοπὸν καὶ ὅμως, μ' ὅλην τὴν παραμόρφωσιν αὐτοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀναγνωρίζῃ τις ἐν αὐτῷ βυζαντινὸν οἰκοδόμημα. Λέγεται δ' ὅτι ὁ Σουλτάν Σουλεϊμάν, βλέπων ὅτι ὁ ναὸς διηθύνετο ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς κατὰ τὸ ἔθος τῶν Χριστιανῶν, ἔδωκεν αὐτῷ διευθύνειν ἀπ' ἄρκτου πρὸς μεσημβρίαν κατὰ τὸ ἔθος τῶν Μωαμεθανῶν· καὶ τοῦτο ἐποίησε, καθελὼν τὸ ἅγιον Βῆμα καὶ μεταβαλὼν τὴν ἀψίδα τοῦ μεσημβρινοῦ πέρατος τοῦ σταυροῦ εἰς προσευχητήριον μύακα (Μιχράπ) καὶ ἐπεκτείνας τὸν ναὸν πρὸς ἄρκτον. Τὰ πλεῖστα τῶν ἐντὸς αὐτοῦ μαρμάρων ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Βηθλεὲμ, ὅθεν ἐξεκολλάθησαν καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐνταῦθα.

Εἰς τὸ ἀπέραντον τοῦτο οἰκοδόμημα εἰσερχόμενοι βλέπομεν ἐν πρώτοις ἐν τῷ μεσαίῳ χώρῳ μικρὸν κηκλίδωμα περικυκλῶν τετράγωνόν τινα πέτραν. Ἡ πέτρα αὕτη κατὰ τοὺς Μουσουλμάνους καλύπτει τὸν τάφον τῶν υἱῶν τοῦ Ἀαρών, ὅσον τοῦ Ἀμιναδάβ, τοῦ Ἀβδίου, τοῦ Ἐλεάζαρ καὶ τοῦ Ἰθάμαρ¹⁾, καίτοι οὗτοι ἀπέθανον πρὶν ἢ ἔδωσι τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς πέτρας ταύτης δεικνύεται ἐν φρέαρ, καλούμενον φρέαρ τοῦ φύλλου (ἀραβ. π'ιρου-λ-ουάρακα) διὰ τὴν ἐξῆς αἰτίαν. Ἀνθρωπὸς τις εἰσελθὼν εἰς τὸν Παράδεισον διὰ τοῦ φρέατος τούτου ἐπανήλθε διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, φέρων εἰς τὸ οὖς αὐτοῦ ἐν πράσινον φύλλον· καὶ ἔκτοτε τὸ φρέαρ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο.

Παρὰ τὸν μύακα τῆς προσευχῆς (Μιχράπ) ὑπάρχει ὠραῖος καὶ τεχνηέντως τετορνευμένος μωαμεθανικὸς ἄμβων, δῶρον τοῦ Σουλτάν Νουρεδδίν, τοῦ σουλτανεύσαντος τῷ 1145. Πρὸς δυσμὰς μετὰ τοῦ ἄμβωνος τούτου καὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τείχους τοῦ τεμένους ἀπαντῶμεν δύο εὐκτηρίους μύακας, ἐξ ὧν ὁ μὲν εἰς εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὸν Μωῦσῃν, ὁ δὲ ἕτερος εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Ἐν τῇ τελευταίῳ τούτῳ μύακι δεικνύεται ἐν ἔχνης ποδὸς, ὅπερ λέγεται ὅτι εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Ὑποκάτωθεν τῆς δυτικῆς ἀψίδος, ἐφ' ἧς ἐδράζεται ὁ τροῦλλος, ὑπάρχουσι δύο κίονες καλούμενοι κίονες τῆς δοκιμασίας· οἱ κίονες οὗτοι κεῖνται πλησίον ἀλλήλων καὶ διὰ τοῦτο οἱ παχύσωμοι δυσκόλως δύνανται νὰ διέλθωσι δι' αὐτῶν. Οἱ

¹⁾ Λεβίται. 1.

Μουσουλμάνοι θεωροῦσι μακάριον τὸν δυνάμενον νὰ διέλθῃ δι' αὐτῶν, διότι πιστεύουσιν ὅτι αὐτὸς μετὰ θάνατον θὰ ἀπέλθῃ ἀμέσως εἰς τὸν Παράδεισον. Εἰς τὴν ἄκραν τοῦ δυτικοῦ βραχίονος τοῦ τεμένους ἀπαντῶμεν μεγάλην αἰθουσαν διηρημένην εἰς δύο μέρη· ἡ αἰθουσα αὐτὴ πιθανὸν νὰ ἦτον ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων ἢ ὁπλοθήκη τῶν Ναϊτῶν.

Ἐπιστρέφοντες ἐντεῦθεν καὶ διευθυνόμενοι πρὸς ἀνατολὰς βλέπομεν ἐν τῇ μεσημβρινοανατολικῇ γωνίᾳ τοῦ τεμένους τὸν τόπον, ἐνθα προσηυχθῇ ὁ Ὁμάρ. Ἐνταῦθα ὑπάρχει εὐκτήριος μύαξ, ἔχων ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν κίονας, ὧν τὰ κιονόκρανά εἰσιν ἐσραμμένα πρὸς τὰ κάτω. Ἐντεῦθεν στρεφόμενοι πρὸς ἀνατολὰς ἀπαντῶμεν δεξιὰ εὐκτήριον μύακα με ὠραίους κίονας· ἐνταῦθα, λέγουσιν, ἦλθον νὰ προσευχηθῶσιν ὁ Ζαχαρίας καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης. Ὑποκάτωθεν τοῦ τεμένους Ἐλ-Ἀκσα σταλάζουσι ἀπὸ τινος βράχου ρανίδες τινὲς ὕδατος, ὅπερ ἐν διαστήματι ἐνὸς ἡμερανυκτίου συμποσοῦται εἰς 80 περίπου ὀκάδας καὶ ἐκλαμβάνεται ὡς ἡγιασμένον· οἱ Μωαμεθανοὶ νίπτονται δι' αὐτοῦ πρὸς ἀπαλλαγὴν νόσων, καλοῦντες αὐτὸ Ζέμζεμ.

Ἐξελθόντες τοῦ τεμένους ἐλ-Ἀκσα ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πύλης καὶ προχωρήσαντες περὶ τὰ 100 βήματα, καταβαίνομεν διὰ 32 βαθμίδων εἰς τινὰ ὑπόγειον θάλαμον· ὁ θάλαμος οὗτος κεῖται εἰς τὴν μεσημβρινοανατολικὴν γωνίαν τῆς περιοχῆς τοῦ Χάραμου-σ' Σερῖφ καὶ δεικνύεται ἐν αὐτῇ λιθινὴ κολυμβήθρα· ἐν καιρῷ δὲ τῶν Σταυροφόρων ἐκαλεῖτο ναὸς τῆς κούνης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπιστεύετο ὅτι ἐνταῦθα κατῴκει ὁ πρεσβύτερος Συμεὼν καὶ ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ Παναγία προσήνεγκε τὸν υἱὸν αὐτῆς εἰς τὸ Ἱερὸν, παρέμεινεν ἐνταῦθα ἡμέρας τινὰς παρὰ τῷ Ἀγίῳ τούτῳ. Τὴν σήμερον καλοῦσιν αὐτὸ οἱ Μωαμεθανοὶ Μαδ' σιμεδ' να-Ἰσα (κούνη τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ).

Πεντήκοντα περίπου μέτρα πρὸς ἄρκτον τῆς κούνης τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως ὑπάρχει κλίμαξ φέρουσα εἰς τὴν γέφυραν Σιράτ, εἰς τὴν γέφυραν δηλ. τῆς τριχός (ἔρ. σελ. 259)· ἐνταῦθα βλέπομεν εὐκτήριον μύακα καὶ ἕνα κίονα πεπιωκότα, οὗτινος ἡ μία ἄκρα εἶναι κεχασμένη εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως. Ἀπὸ τοῦ κίονος τούτου ἀρχίζει ἡ γέφυρα Σιράτ καὶ λήγει εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους τῶν Ἐλκιῶν. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη εἶναι, λέγουσιν, λεπτοτάτη καὶ βλέπουσι αὐτὴν μόνον οἱ ἐκλεκτοί. Ἀφ' οὗ αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου ζυγισθῶσιν ἐν τῇ ζυγαρίᾳ, περὶ ἧς ἐρρήθη ἀνωτέρω (σελ. 259) αἱ ψυχαὶ θὰ διαδῶσι διὰ τῆς γεφύρας ταύτης· καὶ αἱ μὲν τῶν δικαίων δὲν ἔχουσι νὰ φοβηθῶσι, διότι οἱ Ἀγγελοὶ θὰ ὑποστηρίξωσιν αὐτάς· αἱ δὲ τῶν ἀμαρτωλῶν θὰ χάσωσι τὴν ἰσορροπίαν καὶ θὰ κατακρημνισθῶσιν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ, ὅπου θὰ τὰς καταβροχθίσῃ ὁ Ἄδης.

Προχωροῦντες ἐντεῦθεν ὀλίγον περαιτέρω φθάνομεν εἰς τὴν χρυστὴν Πύλην (π' ἀπ' οὗ-δ' Ἀ' ἀχρίε). Ἡ πύλη αὕτη εἶναι διπλὴ καὶ πεφραγμένη· καὶ ἡ μὲν μία ἐκ τῶν πυλῶν καλεῖται π' ἀπ' οὗ-τ' Τόπ'ε, ἥτοι πύλη τῆς μετανοίας, ἡ δὲ ἑτέρα π' ἀπ' οὗ-ρ-Ράχμε, ἥτοι πύλη τοῦ ἔλεους. Διὰ τῆς χρυστῆς πύλης εἰσῆλθεν ὁ Ἰησοῦς καθήμενος ἐπὶ πώλου ὄνου· δι' αὐτῆς εἰσῆλθε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος, ὅτε ἔφερε τὸν σταυρὸν εἰς Ἱεροσόλυμα (ἔρ. σελ. 212)· διὰ ταύτης τῆς πύλης εἰσῆρχετο ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλκιῶν τὸ πάλαι καὶ ὁ Πατριάρχης μετὰ τοῦ Κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ τὴν Κυριακὴν τῶν Βαθῶν καὶ διένεμεν ἐντὸς τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τὰ βαθία. Ἡ χρυστὴ Πύλη τὴν σήμερον ἔχει μορφὴν πύργου· ἀξιοσημείωτος δ' εἶναι ὁ ἀρχιτεκτονικὸς αὐτοῦ ρυθμὸς καὶ οἱ ἐν αὐτῇ δύο παμμεγέθεις μονόλιθοι κίονες. Διὰ τινος κλίμακος ἀναβαίνοντες εἰς τὸ δῶμα τοῦ πύργου βλέπομεν ὅλον τὸ χαράμου-σ' Σερῖφ.

Μικρὸν τι πρὸς βορρᾶν τῆς χρυστῆς πύλης ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ δεξιὰ μικρὸν οἰκοδόμημα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου δεικνύεται ὁ θρόνος τοῦ Σολομῶντος, ἐνθα κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Μωαμεθανῶν καθήμενος ὁ Σολομὼν ἔκρινε τὸν λαόν.

Ἐνταῦθα εἶναι ὁ οἰκὸς τοῦ οἰκοδομητοῦ τῆς πόλεως, ὁ ὁποῖος καλεῖται ὁ οἰκοδομὴς καὶ αἱ πύλαι.

Ὑπόγειοι οἰκοδομαί. Πεντήκοντα περίπου βήματα πρὸς ἄρκτον τῆς κούνης τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπέναντι τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ παραλληλεπίπεδου, ἐφ' οὗ κεῖται τὸ τέμενος τοῦ Ὁμάρ, ὑπάρχει κλίμαξ, δι' ἧς καταβαίνουσιν εἰς τι μέγα ὑπόγειον. Τὸ ὑπόγειον τοῦτο σύγκειται ἐξ ἀπεράτων καὶ χολοσσιαίων οἰκοδομῶν, αἵτινες καταλαμβάνουσιν ὅλον σχεδὸν τὸ μεσημβρινὸν ἔδαφος τοῦ Χάραμου-σ' Σερῖφ καὶ συνίστανται τὰ πλείστον ἐκ σειρῶν μεγάλων χαμαρῶν, ἐπιστηριζομένων ἐπὶ 96 πεισῶν, ὧν οἱ χολοσσιαῖοι λίθοι εἰσὶ συνηρμοσμένοι μετ' ἀξιοθαυμάστου τέχνης. Τὸ χολοσσιαῖον τῶν λίθων καὶ τὴν θαυμασίαν αὐτῶν συναρμογὴν βλέποντες οἱ Μωαμεθανοὶ, πρὸς δὲ καὶ τὴν ἑνεκα τῆς πυκνότητος τῆς ἀτμοσφαιρας ἀπόσφαισιν τῶν εἰς αὐτὰ ἐνίοτε καταβιβαζομένων φῶτων, λέγουσιν ὅτι αἱ ὑπόγειοι αὗται οἰκοδομαὶ ἐκδομήθησαν ὑπὸ τῶν δαιμονίων, ἅτινα εἶχε τὴν ἐξουσίαν ὁ Σολομὼν νὰ ἐπιτάτῃ¹⁾· μετὰ δὲ τὸ πέρας τῆς οἰκοδομῆς, φοβού-

¹⁾ Εἶναι αξιοσημείωτον ὅτι ἡ γνώμη τοῦ ὅτι ὁ Σολομὼν μετεχειρίσθη εἰς τὴν οἰκοδομὴν δαιμόνια διὰ τῆς μαγικῆς τέχνης εἶναι ἀρχαία, πηγάζουσα ἰσως ἐκ τοῦ χωρίου τῆς Ἀγίας Γραφῆς, καὶ ὁ αἶσχος ἐν τῇ οἰκοδομῇ αὐτῶν λίθων ἀργαῖς (δηλ. παμμεγέθεις καὶ δυσκινήτους) ἐκδομήθη καὶ σφόδρα καὶ πέλεκυς καὶ πᾶν σκεῦος σιδήρεον οὐκ ἠκούσθη ἐν τῇ οἰκῇ ἐν τῇ οἰκοδομῇ αὐτῇ. (Γ', Βασιλ. ε' 7). Τὸ χωρίον

μενος μὴ ἀνεγείρωσι καὶ ἕτερον παρόμοιον οἰκοδόμημα, ἐφυλάκισεν τὰ πονηρὰ ταῦτα πνεύματα. Ἐντεῦθεν καὶ ὀνομάζουσι ταύτας Χάψου-λ-Τζιν, ἥτοι φυλακὴν τῶν δαιμονίων ¹⁾).

Αἱ ὑπόγειοι αὗται οἰκοδομαὶ εἰσὶ κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν σοφῶν ἀρχαῖαι, καὶ τινες μὲν ἐξ αὐτῶν ἀνάγονται εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τινὲς δὲ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἡρώδου, καὶ ἄλλαι εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ τοῦ Σολομώντος. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι ὁ Ἡρώδης ὠκοδόμησεν ὑπόγειον τινα δίοδον ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ μέχρι τοῦ φρουρίου τῆς Ἀντωνίας. Πρὸς τοῦτο πιθανώτατα νὰ ἐχρησιμοποίησεν τὰς ἀρχαίας ταύτας ὑπογείους οἰκοδομάς. Ὁ δὲ Ἰώσηπος διηγῆται, ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς ὑπὸ Τίτου πολιρχίας τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ Σίμων συνοδευόμενος ὑπὸ πλήθους φίλων καὶ λιθοξῶν καὶ προμηθευεῖς ἐργαλεῖα καὶ ζωοτροφίας ἀπεσύρθη εἰς τινα ὑπόνομον, ἐλπίζων ὅτι ἡδύνατο δι' αὐτοῦ νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως· ἀλλ' ἡ ἐλπίς αὐτοῦ ἐματαιώθη· διότι αἱ μὲν ζωοτροφίαι ἐτελείωσεν, αὐτὸς δὲ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξέλθῃ· ἀφ' οὗ δὲ ὁ Τίτος κατέλιπε τὴν πόλιν, ἐνεδύθη ὁ Σίμων λευκὰ ἐνδύματα καὶ ἐξῆλθεν οὕτως ἐνδεδυσμένος ἀπὸ τοῦ ὑπονόμου ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ διαρύγῃ τὴν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ Ἱεροῦ φυλάττουσαν φρουράν· ἀλλὰ συνελήφθη καὶ ἐφυλάχθη ἵνα συνοδεύσῃ τὴν εἰς Ῥώμην θριαμβευτικὴν εἰσόδον τοῦ Τίτου ²⁾. Ἡ διήγησις αὕτη τοῦ Ἰωσήπου ὑποδεικνύει ὅτι ὑποκάτωθεν τοῦ Ἱεροῦ ὑπῆρχον ὑπόνομοι, ἀντιστοιχοῦντες πρὸς τὰς ὑπογείους κοιλανθέντα ὅρη τοῦ Τακίτου ³⁾. Ἀξιοσημείωτον εἶναι προσέτι καὶ τὸ παρὰ τὸ τέμενος Ἑλ-Ἀκσα ὑπόγειον.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ὑπογείων ὑπάρχουσι καὶ πλείους ὅσαι δεξαμεναὶ καὶ στέρναι, ἐξ ὧν αἱ μὲν ὑπὸ καὶ περὶ τὸ τέμενος τοῦ Ὁμάρ κείμεναι καλοῦνται π'ιάρου-σ-Σάχρα, αἱ δὲ περὶ τὸ τέμενος ἐλ-Ἀκσα καλοῦνται π'ιάρ-λ-Ἀκσα ⁴⁾.

τοῦτο ἀναγινώσκοντες οἱ ἀρχαῖοι Ἑβραῖοι ὑπέλαβον ὅτι ἡ οἰκοδομὴ τοῦ Ἱεροῦ δὲν ἦτον ἔργον χειρῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλ' ἔργον πνευμάτων (περὶ τῆς σημασίας τοῦ χωρίου τούτου ὅρα κατωτέρω). Ὁ δὲ Ἰώσηπος γράφει ἀπαρέσχα δὲ αὐτῶ (τῷ Σολομῶντι) μαθεῖν ὅ ὁ Θεὸς καὶ τὴν κατὰ τῶν δαιμόνων τέχνην εἰς ὠφέλειαν αἱ θεραπεῖαι τοῖς ἀνθρώποις. Ἐπαρδᾷς τε συνταξάμενος, αἱς περηγορεῖται τὰ νοσήματα, καὶ τρόπους ἐξορκώσεων κατέλιπον, αἱς ἐνδύμενα τὰ δαιμόνια ὡς μικρὰ ἐπανελθεῖν ἐκδιώκουσιν» (Ἀρχαιολ. ἡ. 2, 5). Τίς ἐξ ἡμῶν ἀγνοεῖ τὸ ὄνομα τῆς Σολομωνικῆς;

¹⁾ Περὶ τῶν ὑπογείων τούτων λέγει καὶ τὸ ὀδοιπορικὸν τῆς πορφυροῦς-εὐρύτης, ubi Salomon daemones torquebat, ἐξ οὗ ἐξάγεται ὅτι ὁ μῦθος αὗτος εἶναι ἀρχαῖος.

²⁾ Ἰωσήφ. Ἰουδ. πολ. ζ'. 2. (Ὁρ. Κεφ. Δ'. § 14).

³⁾ Hist. V. 12.

⁴⁾ Ὁ συγγραφεὺς τῆς ἱστορίας τῆς μεταφράσεως τῆς Πα-

Καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν τοῦ Χάραμου-σ-Σεριφ εἰσὶν ὑπὲρ τὰ 300 οἰκήματα, ἐν οἷς κατοικοῦσι ὑπὲρ τοὺς 200 ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ δουλευόντων καὶ τρεφομένων, οἷον Ἰμάμιδων, Χοτζάδων, Σοφτάδων, Δερβισῶν, καὶ τῶν λεγομένων Σέχιδων, ὧν οἱ πλείστοι εἰσὶ τυφλοὶ, ὅπως φάλλοντες καὶ προσευχόμενοι εἰς τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν μὴ βλέπωσι τὰ συσσωρευόμενα ἐν τούτοις γύναια. Ἐκτὸς δὲ τούτων ὑπάρχουσι καὶ οἰκοδομήματά τινα, ἐν οἷς κατοικοῦσιν αἱ κατ' ἔτος χάριν προσκυνήσεως ἐρχόμενοι Μουσουλμάνοι Ἀραβες ἐκ τῶν πλησιουσίων τόπων, οἷον Χεβρώνος, Γάζης, Ἰόππης, Ῥέμλης, Λύδδης, Σαμαρείας κτλ. Ὑποκάτωθεν τοῦ νῦν στρατῶνος (Ὁρ. Κεφ. I'. § 2.), ὅστις συνέχεται μετὰ τῆς περιοχῆς τοῦ Χάραμου-σ-Σεριφ, ὑπάρχουσιν ὑπὲρ τὰς τριάκοντα στοάς, ἐν αἷς καταλύουσι πολλοὶ Προσκυνῆται Μουσουλμάνοι.

Πύλαι. Τὸ Χάραμου-σ-Σεριφ ἔχει πύλας 14, ἐξ ὧν αἱ μὲν τρεῖς εἰσὶ κλεισταί, αἱ δὲ ἑνδεκα ἀνοικταί· καὶ αἱ μὲν ἀνοικταὶ κεῖνται εἰς τὴν δυτικὴν καὶ βόρειον αὐτοῦ πλευράν, αἱ δὲ κλεισταὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν καὶ νότιον. Εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν (ἀρχόμεθα ἀπὸ μεσημβρίας καὶ χωροῦμεν πρὸς ἄρκτον) εἰσὶ α'. ἡ π' ἀπ' οὐ-λ-Μαγάρπ-ε, ἥτοι πύλη τῶν Ἀφρικανῶν, καλουμένη οὕτω διὰ τὴν παρακειμένην συνοικίαν τῶν Ἀφρικανῶν· πρὸς μεσημβρίαν τῆς πύλης ταύτης εἶναι τὸ μέρος, ἐνθα καθ' ἑκάστην Παρασκευὴν συνερχόμενοι οἱ ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαῖοι κλαίουσιν, (Ὁρ. σελ. 250) β'. ἡ π' ἀπ' οὐ-λ-Σιλσίε, πύλη τῆς ἀλύσου· γ'. π' ἀπ' οὐ-σ-Σελάμ, πύλη τῆς εἰρήνης· α δύο αὗται πύλαι παράκεινται πλησίον ἀλλήλων καὶ διαπρέπουσι μεταξύ ὧν τῶν ἄλλων πυλῶν· δ'. π' ἀπ' οὐ-λ-Μάθαρα, πύλη σκανδάλου ἢ σκανδάλων· ε'. π' ἀπ' οὐ-λ-Καττανήν, πύλη τῶν βαμβακοπωλῶν διὰ τὴν αὐτῇ παρακειμένην ἀρχαίαν ἀγοράν τῶν βαμβακίων· ἡ πύλη αὕτη καλεῖται καὶ π' ἀπ' Χαμμάμι-σ-σίφα, διὰ τὸ παρακείμενον ὁμώνυμον λουτρόν· ζ'. π' ἀπ' οὐ-λ-Χαδ-

λαιᾶς Διαθήκης ὑπὸ τῶν ἑβδομήκοντα Ἀριστέας (285 Π. Κ.), περιγράφων τὸν ἐν Ἱερουσολύμοις ναὸν, μεταξύ πολλῶν ἄλλων λέγει ὅτι ὑπὸ τὸ ἱερόν ἐστι συναθροισίς ὕδατος ἀνεκλιπτος, ὥσπερ πηρὴ πολὺρρutos ἔσωθεν ἐπέρρει φυσικῶς· προσέτι λέγει ὅτι ὑπὸ τὴν γῆν περὶ τὰ θεμέλια τοῦ ναοῦ εὐρίσκονται θαυμασταὶ καὶ ἀπερίγραπτοι δεξαμεναί, αἵτινες συγκινοῦνται μὲν πρὸς ἀλλήλας δι' ὄγκτων, καλύπτονται ὁμοῦ ὑπὸ σιρόν χωμάτων· καὶ ἔχουσι μὲν πολλὰ στόμια, ἀλλὰ ταῦτά εἰσιν ἀόρατα καὶ μόνον εἰς ἐκείνους γνωστὰ, εἰς οὓς εἶναι ἐμπεισιτευμένη ἡ φύλαξις τοῦ Ἱεροῦ.

³⁾ Ἀπὸ τοῦ λουτροῦ τούτου σημειωτέα τὰ ἐξῆς· ὅτι παρὰ τὴν ἀνωτέρω ρηθείσαν πύλην ὑπάρχει ἄντρον, ἐνθα σταλάζουσι βράνιδες ὕδατος, αἵτινες συναγόμεναι εἰς τὸ ἐπίτηδες ὑποκάτω κατασκευασθὲν κοίλωμα, ἀποτελοῦσιν ἱκανὴν ποσότητα. Εἰς

δ' ἰδ'· πύλη σιδηρᾶν ζ'. π'άπ'ου-ν-Ναζήρ, πύλη τοῦ ἐπιθεωρητοῦ· ἡ. π'άπ'ου-σ-Σαράγια· θ'. π'άπ'ου-λ-Χα-
 ουάνιμε. Αἱ πρὸς βορρᾶν εἰσὶ (ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνα-
 τολάς) α'. ἡ π'άπ'ου-λ-Ἄτμε, σκοτεινὴ πύλη, καλου-
 μένη οὕτω διότι ἡ πρὸς αὐτὴν ἄγρουσα ὁδὸς καλύπτε-
 ται ὑπὸ καμκρῶν· β'. π'άπ'ου-λ-Χίττα, καὶ γ'. π'άπ'ου-
 -σῆπι-άτ. Ἐκ τῶν κλειστῶν πρὸς ἀνατολάς μὲν εἶναι
 ἡ χρυσὴ Πύλη (ὅρ. σελ. 261), πρὸς νότον δὲ α'. ἡ δι-
 πλὴ πύλη καὶ β'. ἡ τριπλὴ πύλη. Αἱ δύο αὗται πύλαι
 φαίνονται ἔξωθεν τοῦ μεσημβρινοῦ τείχους τῆς περιο-
 χῆς· διὰ δὲ τῆς τελευταίας λέγεται ὅτι εἰσῆλθεν ἡ Θε-
 οτόκος, ὅτε ἐλθοῦσα ἐκ Βηθλεὲμ ἔφερε τὸν υἱὸν αὐτῆς
 εἰς τὸ Ἱερὸν. Ὑπεράνω τῆς πύλης ταύτης ὁρᾶται γε-
 γλυμμένη ἐπὶ πέτρας ἡ ἐπιγραφή TITO AEL. HADRI-
 ANO. ANTONINO. AVG. PIO. P. P. PONTIF. AVCUR.
 D. D. ἐξ ἧς συνεπέραναν τινες ὅτι ἡ πύλη αὕτη ἀνήκει
 εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀδριανοῦ· ἀλλ' ὀρθότερα φαίνεται
 ἡμῖν ἡ γνώμη, ὅτι ὁ τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην φέρων λίθος
 ἀπετέλει τὴν βᾶσιν τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἱεροῦ ἀνεγερθέντος ἀν-
 δριάντος τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ μετηνέχθη ἐνταῦθα κατὰ τὰς
 μεταγενεστέρους ἀνοικοδομήσεις.

§ 2.

Ἱστορία τῆς περιοχῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος.

Α'.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σολομῶντος μέχρι τῆς ἀλώσεως
 τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου.

Πρὸ τοῦ Μωϋσέως ὁ τόπος, ἐνθα ἔμελλε νὰ λατρευ-
 ται ὁ Θεός, ἐξελέγετο ὑπὸ τῶν ἐθναρχῶν ἢ τῶν ἀρχηγῶν
 τῶν ἐβραϊκῶν φυλῶν· πλὴν εἰμὴ τις εἰδικὴ ἀποκάλυψις
 προσδιώριζε τοῦτον, ὥς ὅτε ὁ Ἰακώβ, ἰδὼν ἐν Λουζὰ τὸ
 δρᾶμα τῆς μυστηριώδους κλίμακος, ἀνήγειρεν αὐτοῦ στή-
 λην καὶ ἐκάλεσε τὸν τόπον οἶκον Θεοῦ. Ἀλλ' ἂν οὐ οἱ
 Ἑβραῖοι ἤρχισαν νὰ συγκροτῶνται εἰς λαὸν μέγαν, ἐν-
 τελεῖτο αὐτοῖς ὁ Θεός διὰ τοῦ Μωϋσέως ἵνα κατασκευ-
 ᾶσιν κοινὸν τόπον λατρείας. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κατ' ἀρχὰς

τοιοῦτον τόπον εὐρεθὲν ἀνεπίστως τὸ ὕδωρ τοῦτο κξιώθη ὑπο-
 λήψεως καὶ εὐλαθείας παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς καὶ ἐπιστεῦθη ὡς
 ἱαματικόν· ὅθεν ἔκτισαν αὐτόθι λουτρόν, ὅπως λούωνται ἐν αὐ-
 τῷ οἱ ἀσθενεῖς· τοῦ καιροῦ δὲ προϊόντος κατέστη κοινὸν καὶ
 εἰς τοὺς εὐρώστους καὶ εἰς τοὺς ἀρρώστους. Οἱ Μωαμεθανοὶ
 φρονοῦσιν ὅτι ὁ δίκαιος Ἰωβ, λελεπρωμένος ὢν, προσετάγη ὑπὸ
 τοῦ Θεοῦ νὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα καὶ νὰ λουσθῇ· οὐπὲρ γενομένου,
 ἐκαθαρίσθη. Εἰς τὸ ἔδαφος τοῦ σπηλαίου ὁρῶνται λεπτά τινα
 ἀπολιθώματα ὁμοιάζοντα μὲ σκώληκας· οἱ δὲ σκώληκες οὗτοι
 λέγουσιν ὅτι ἔπeson ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ Ἰωβ· τὸ ὕδωρ εἶναι
 γλυφώτερον τοῦ τῆς πηγῆς τοῦ Σιλωάμ, καὶ διὰ τοῦτο φέρου-
 σιν ἔξωθεν ὕδωρ καὶ μὴ γίνουσιν αὐτὸ μὲ τὸ ὕδωρ τοῦ λουτροῦ».

N.

δὲν εἶχον οἱ Ἑβραῖοι μονίμους κατοικίας, κατεσκευάσαν
 κινητὸν ναόν, οὗτινος τὴν μορφήν ὑπέδειξεν αὐτὸς ὁ Θεός,
 καὶ ὅς τις ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καλεῖται ἰδίως σκηνὴ ἢ σκη-
 νὴ τοῦ μαρτυρίου. Τὴν κατασκευὴν τῆς σκηνῆς τοῦ
 μαρτυρίου περιγράφει ἡ τε Ἀγία Γραφή¹⁾ καὶ ὁ Ἰωσήπος²⁾,
 ἐξ ὧν μακρόν ἐστιν ἐξῆς. Τὸ ὅλον τῆς σκηνῆς εἶχε
 μήκος μὲν 30 πηχ., πλάτος δὲ 10· καὶ συνίστατο ἐκ
 σανίδων ἀπὸ ξύλων ἀκακίας ἐπικεχρυσωμένων καὶ διὰ
 χρυσῶν δακτυλίων συγκρατούμενων. Τὸ ἄνω μέρος αὐ-
 τῆς ἐκάλυπτε στέγη τετραπλὴ ἐκ ταπήτων· καὶ ἡ μὲν
 πρώτη συνέκειτο ἐκ βύσσου καὶ μετὰ εἰκόνων τῶν Χε-
 ρουβὶμ διαπεποικιλμένη, ἡ δὲ δευτέρα ἐξ αἰγίων δερμάτων,
 ἡ δὲ τρίτη ἐκ δερμάτων ὑακινθίνων, ἡ δὲ τέταρτη ἦν ἡ
 πολυτελεστάτη καὶ μεγαλοπρεπεστάτη. Πρὸ τῆς εἰσόδου
 ἐκρέματο λινὸν καταπέτασμα ποικιλόχρουν. Ἡ σκηνὴ
 διηρεῖτο διὰ καταπέτασματος εἰς δύο μέρη, εἰς τὸ Ἀδύτον
 καὶ εἰς τὸ Ἱερὸν· ἀμφοτέρω δὲ ταῦτα περιεστοιχιζέ-
 ναι αὐλὴ· ὥστε ἡ ὅλη σκηνὴ συνέκειτο ἐκ τριῶν μερῶν, ἐκ
 τοῦ Ἀδύτου, ὅπερ ἐκαλεῖτο καὶ Ἀγία Ἀγίων, ἐκ τοῦ
 Ἱεροῦ, καὶ ἐκ τῆς αὐλῆς, ἥτις ἐκαλεῖτο καὶ ἅγιον Κο-
 σμικόν· καὶ εἰς μὲν τὸ Ἀδύτον ὑπῆρχεν ἡ Κιβωτὸς τῆς
 Διαθήκης κατεσκευασμένη ἐκ ξύλου καὶ ἔχουσα μήκος
 μὲν 2½ πηχ., πλάτος δὲ 1½ πηχ., ἣν δὲ περικυρσωμέ-
 νη πανταχόθεν. Ἐπὶ τῆς σκέπης αὐτῆς ἴσταντο δύο Χε-
 ρουβὶμ, ἔχοντα ἀναπεπταμένας τὰς πτερύγας· ἐν ἐκάσῃ δὲ
 τῶν τεσσάρων αὐτῆς γωνιῶν ὑπῆρχον κρίκοι χρυσοί, διὰ
 τῶν ὁποίων ἐπερῶντο δύο μεγάλα κεκρυσμένα ξύλα ἵνα
 φέρωσιν αὐτὴν ἐπὶ τῶν ὤμων των τέσσαρες ἄνθρωποι, ὅτε
 ἔμελλε νὰ μετακομισθῇ. Ἐντὸς τῆς Κιβωτοῦ ἱφολάτ-
 τοντο αἱ πλάνες τοῦ νόμου, ἡ στάμνος τοῦ μάννα καὶ ἡ
 ῥάβδος τοῦ Ἀαρὼν ἢ βλαστήσασα. Τὸ Ἱερὸν περιείχε
 πρὸς μὲν τὸ ἀρκτικὸν μέρος τράπεζαν κατεσκευασμένην
 ἐκ ξύλων, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦσαν τεθειμένοι δώδεκα ἄρτοι
 ἄζυμοι, οἱ ἄρτοι τῆς Προθέσεως· τοὺς ἄρτους τούτους ἀν-
 τικαθίστων διὰ προσφάτων κατὰ πᾶν Σάββατον, τοὺς δὲ
 παλαιούς λαμβάνοντες οἱ Ἱερεῖς ἔτρωγον. Πρὸς τὸ μεσημ-
 βρινὸν μέρος ἦν ἡ ἐπτάφωτος λυχνία ἐκ καθαροῦ χρυσοῦ
 κατεσκευασμένη, ἐπὶ τῶν ἐπτά ἄκραιν τῆς ὁποίας ἕκαστον
 δι' ὅλης τῆς νυκτὸς ἐπτά λυχνίαι. Μεταξὺ δὲ τῆς τραπέ-
 ζης τῶν ἄρτων τῆς Προθέσεως καὶ τῆς ἐπταφώτου λυχνίας,
 πρὸς τὸ καταπέτασμα τοῦ ἀδύτου, ἔκειτο τὸ θυσιαστή-
 ριον τοῦ θυμιάματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθυμιά ὁ Ἱερεὺς καθ'
 ἐκάστην ἡμέραν, τὸ μὲν πρῶτον ὅτε ἐκαθάριζον τὰς λυ-
 χνίας, τὸ δὲ ἐσπέρας ὅτε ἀνῆπτον αὐτάς· ἀπαξ δὲ τοῦ ἔ-
 τους τὴν ἡμέραν τοῦ ἐξιλασμοῦ ἔρχεν ὁ Ἀρχιερεὺς τὰ
 κέρατα αὐτοῦ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ καθαρισμοῦ. Ἡ αὐ-

¹⁾ Ἐξεκ. κέ—κξ'.

²⁾ Ἀρχαίολ. γ'. 6.

λὴν περιείχε τὰ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων, ὅπου ἐθυσίαζον τὰ εἰς θυσίαν προσφερόμενα ζῶα καὶ ἐνθα ἔκαιεν ἀσβεστόν πυρ. Μεταξὺ δὲ τοῦ θυσιαστηρίου τούτου καὶ τῆς σκηνῆς ὑπῆρχε λουτήρ, ἐν ᾧ ἐπλυνον τὰ θύματα. Τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἐχρησίμευσε μετὰ ταῦτα ὡς βάσις τοῦ ὑπὸ τοῦ Σολομώντος ἀνεγερθέντος ναοῦ.

Δαβὶδ ὁ Προφήτης καὶ βασιλεὺς, κυριεύσας παρὰ τῶν Ἰεβουσαίων τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ καταστήσας αὐτὴν καθέδραν τοῦ βασιλείου, μετεκόμισεν ἐνταῦθα καὶ τὴν Κιβωτὸν, εὐρισκομένην τότε ἐν Καριαθιαρείμ. Μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς ἠθέλησε νὰ οἰκοδομήσῃ ναὸν τῷ Κυρίῳ ὅπως ἐναποθέσῃ ἐν αὐτῷ τὴν Κιβωτὸν· ἀλλὰ ἐβρέθη αὐτῷ διὰ Νάθαν τοῦ Προφήτου «Οὐ σὺ οἰκοδομήσεις οἶκον τοῦ κατοικῆσαι με... Ὁ υἱός σου, ὃς ἔσται ἐκ τῆς κοιλίας σου, αὗτος οἰκοδομήσει μοι οἶκον ἐν τῷ ὀνόματί μου»¹⁾. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μοιχείαν καὶ τὸν φόνον, ὃν ἐποίησε, καὶ τὴν ἀπαρίθμησην τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἐπισύρας ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν θείαν ὀργὴν, ἀνέβη καὶ ἔστησε θυσιαστήριον ἐν τῇ ἄλωι Ὠρνᾶ τοῦ Ἱεβουσαίου, ἥτις ἦν ἐπὶ τοῦ ὄρους Μωρία καὶ ἐδεήθη τοῦ Κυρίου. Ὁ Κύριος ἐπήκουσε τῆς δεήσεως αὐτοῦ, καὶ ἦλθε πῦρ ἐξ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγε τὰ ὀλοκαυτώματα. Ἐντεῦθεν εὐλαβηθεῖς τὸν τόπον τοῦτον ὁ Δαβὶδ ἤρχισεν ἀνευ ἀναβολῆς νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν πρὸς οἰκοδομὴν ναοῦ ἀναγκαίαν ὕλην, ἥτις ἦν ἀφθονωτάτη καὶ ποικίλη· ἐκάλεσε δὲ πρὸ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ τὸν Σολομῶντα τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ εἶπεν αὐτῷ· καὶ νῦν υἱέ μου ἔσαι μετὰ σοῦ Κύριος, καὶ εὐδώσει, καὶ οἰκοδομήσεις οἶκον Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, ὡς ἐλάλησε περὶ σοῦ, καὶ ἰδοὺ κατατὴν πτωχείαν μου ἡτοίμασα χρυσοῦ ταλάντων ἑκατὸν χιλιάδας, καὶ ἀργυρίου ταλάντων χιλίας χιλιάδας, καὶ μετὰ σοῦ πρόσθετος εἰς πλῆθος ποιοῦντων ἔργα· ἀνάστηθι καὶ ποίει, καὶ Κύριος μετὰ σοῦ. Καὶ ἔδωκε Δαβὶδ τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὸ παράδειγμα (ἥτοι τὸ σχέδιον)²⁾. Καὶ ἐν ὧσιν μὲν ἔζη ὁ Δαβὶδ διώρισε 90,000 ἀνθρώπων ἵνα ἐργάζωνται πρὸς ἐτοιμασίαν τῆς ἀπαιτουμένης ὕλης· ἀποθανόντος δ' αὐτοῦ, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Σολομὼν ἀνέλαβε νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὸ κολοσσιαῖον τοῦτο ἔργον. Αἱ πέτραι καὶ ἡ ἄλλη ξυλικὴ ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ Λιβάνου, ἅτινα ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς τῆς Τύρου. Διὰ τὰ μέταλλα κατεσκευάσθη ἰδιαιτέρον χυτήριον παρὰ τὸν Ἰορδάνην. Οἱ λίθοι καὶ τὰ ξύλα οὕτως ἔχον προπαρασκευασθῇ εἰς τε τὰ λατομεῖα καὶ εἰς τὰ θάλασσαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ὥστε «οὔτε σφύρα οὔτε πέλεκυς καὶ πᾶν σκεῦος σιδηροῦν οὐκ ἤκούσθη ἐν τῷ οἰκοδομῆσθαι τὸν ναόν»³⁾. Ἡ διαίρεσις τῆς ἐργασίας ἦν ἀξιοση-

μειώτης. Τριάκοντα χιλιάδες ἀνδρῶν ὠρίσθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν Λιβάνον, ἵνα κόψωσι ξύλα· ἀλλ' οὕτως διηρέθησαν εἰς τρεῖς μοῖρας, ἐκάστη τῶν ὁποίων συνέκειτο ἐκ δέκα χιλιάδων ἀνδρῶν· καθ' ἑκάστον δὲ μῆνα μετέβαινε μία μοῖρα εἰς τὸν Λιβάνον, αἱ δὲ λοιπαὶ δύο ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγρούς· τὸν ἐπόμενον μῆνα ἤρχετο ἡ ἐτέρα, ἡ δὲ προηγουμένη ἀνεχώρει διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἐργάζοντο ὀγδοήκοντα χιλιάδες λατόμων καὶ ἐβδομήκοντα χιλιάδες ἀχθοφόρων, οἵτινες ἦσαν ἐκ τῶν λειψάνων τῶν ἀρχαίων Χαναανίων. Ἐπιστάται δ' ἐπὶ τούτων διωρίσθησαν τρεῖς χιλιάδες καὶ τριακόσιοι. Διὰ τὰ χάλκινα ἔργα προσεκάλεσεν ὁ Σολομὼν ἐκ Τύρου τὸν περίφημον χαλκέα Χιράμ. Ἡ οἰκοδομὴ τῶν θεμελίων καὶ ἡ ἐξομάλισις τοῦ ὄρους Μωρία ἤρχισαν τὸ τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Σολομῶντος, καὶ μετὰ ἑπτὰ καὶ ἡμισυ ἔτη ἐλαβε πέραν τὸ ὅλον οἰκοδομημα. Καὶ ἐχρησίμευσε μὲν ἡ σκηνὴ ὡς βάσις τοῦ σχεδίου τοῦ οἰκοδομήματος, ἀλλ' ὁ Σολομὼν προσέθηκε καὶ τινα, ἅπερ αὐτὴ δὲν εἶχε· οὕτω π. γ. πρὸ τῆς πύλης, δι' ἧς εἰσέρχοντο εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων, ἔστησε δύο στύλους, ὀνομάσας τὸν μὲν ἕνα Ἰαχοὺμ τὸν δὲ ἄλλον Βολώζ. Παρὰ τὸ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων, ὅπερ ἐλαβεν ἤδη κολοσσιαῖον μέγεθος πρὸς τῷ λουτρῷ, ἐν ᾧ ἐπλυνον τὰ θύματα κατεσκευάσθη ἡ χαλκίνη θάλασσα, δεξάμενη δηλονότι χαλκίνη. Ἀντὶ τῆς ἐπαφώτου λυχνίας τῆς σκηνῆς ἐτέθησαν ἐτι δέκα λυχνίαι· ἐτι δὲ καὶ δύο ὑπερμεγέθη Χερουβίμ, ἅτινα διὰ τῶν πτερυγῶν τῶν ἐκάλυπτον τὴν τε Κιβωτὸν καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀρχαῖα δύο μικρὰ Χερουβίμ.

Ὁ ναὸς διηυθύνετο ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν κλίτος τοῦ ὄρους Μωρία, ὅπερ ἀποτόμως ἐκκλινε πρὸς τὸν χειμάρρον τῶν Κέδρων, ἀνηγέρθη τεῖχος 400 πηχ. ὕψους, τὸ δὲ μεταξὺ τοῦ τεύχους τούτου καὶ τοῦ ὄρους Μωρία κενὸν ἐπληρώθη μὲ χῶμα· τὴν δὲ κορυφὴν τοῦ ὄρους πετρώδη οὖσαν ἐξωμάλισε⁴⁾ καὶ οὕτω τὸ μικρὸν ὀροπέδιον ἐπλατύνθη μεγάλως. Ὑπεράνω τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων ὕψυτο ἡ γιγάντειος καὶ μεγαλοπρεπὴς στοὰ τοῦ Σολομῶντος, ἥτις ἀπετέλει τὸ μέτωπον τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος. Ὅπισθεν τῆς στοᾶς ταύτης ἤρχιζεν ἡ ἐξωτερικὴ ἢ μεγάλη αὐλὴ τοῦ ναοῦ, ἥτις ἦν πανταχόθεν περιτετειχισμένη μὲ τεῖχος, τὸ ὁποῖον εἶχε πύλας χαλκᾶς καὶ περιζωννύετο ὅλον ἔσωθεν ὑπὸ στοῶν. Εἰς ταύτην τὴν ἐξωτέραν αὐλὴν εἰσέρχοντο ἀκωλύτως καὶ Ἰουδαῖοι καὶ ἀναθάριοι καὶ ἀλλόφυλοι· ἐνταῦθα ἦσαν τὰ κελλία τῶν ἱερῶν ἐνθα ἐφυλάττοντο αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη, καὶ διάφορα ἄλλα οἰκήματα, ὅπου συνέρχοντο οἱ θυσίας προσφέροντες. Ἐν τῇ μέσῃ τῇ

¹⁾ Β'. Βασιλ. ζ'. ι. Α. Παραλειπ. ιζ'. καὶ κζ'.

²⁾ Α. Παραλειπ. κη'. καὶ κθ'.

³⁾ Γ'. Βασιλ. ς'. ζ'. η'.

⁴⁾ Ἰωσήφ. Αρχαιολ. η'.

κύλης ταύτης, ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἐδάφους ἢ ἐτέρα αὐλή, κύλη ἐσωτέρα ἢ αὐλή τῶν ἱερέων καλουμένη. Εἰς ταύτην α.) ὑπῆρχε τὸ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων ἔχον 20 πηχ. μήκος καὶ πλάτος καὶ 10 ὕψος β.) ἡ χαλκίνη θάλασσα, ἥτις ἦν ἐξάγωνος καὶ εἶχε 3 πηχ. ὕψος καὶ 10 πηχ. διάμετρον, ἣν δὲ τεχνηέντως κατεργασμένη καὶ ἐδαστάζετο ὑπὸ δώδεκα χαλκίνων μόσχων· εἰς τὴν θάλασσαν ταύτην ἐνίπτοντο οἱ ἱερεῖς γ.) δώδεκα γάλκιναι λουτήρες, ἐξ δεξιᾶ καὶ ἐξ ἀριστερᾶ, ἐνθα ἐπλύνοντο τὰ ὄργανα· ἔφερον δὲ οὗτοι διάφορα κοσμήματα, ὅσον λέοντας, βοῦς, χερουδίμ κτλ. καὶ ἐστηρίζοντο ἐπὶ τετραπρόχων βάθρων. Ἐν τῇ αὐλῇ ταύτῃ εἰσῆρχοντο μόνον οἱ καθαροὶ κατὰ τὸν νόμον Ἰουδαῖοι καὶ προσηγύχοντο δ.) Μετὰ τὴν ἐσωτέραν αὐλὴν ἤρχετο τρίτη περιοχή, ἥτις ἐκαλεῖτο Ἱερὸν ἢ Ἀγία· ἐνταῦθα εἰσῆρχοντο μόνον οἱ ἱερεῖς καὶ ἐνταῦθα ἦν τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, ἡ ἐπτάφωτος λυχνία καὶ ἡ Πρόθεσις τῶν ἄρτων· πρὸς δυσμὰς τῆς περιοχῆς ταύτης ὑψοῦντο οἱ δύο ἀνωτέρω ῥηθέντες μυστηριώδεις στῦλοι Ἰαχούμ καὶ Βολώζ, καὶ ὀπισθεν αὐτῶν τεῖχος ἐκ ξύλων κέδρου καὶ ἐλαίας μετὰ μιᾶς θύρας, ἣν ἐκάλυπτε πολυτιμον παραπέτασμα ἐκ πορφύρας, ὑακίνθου, βύσσου καὶ καθαροῦ χρυσοῦ. Ὄπισθεν δὲ τοῦ παραπετάσματος ἦσαν τὰ Ἀγία τῶν Ἀγίων. Ἐνταῦθα ἔκειτο ἡ Κιβωτός τῆς Διαθήκης περικεκαλυμμένη πάντοθεν χρυσαίᾳ καὶ περιέχουσα, ὡς εἴπομεν, τὴν χρυσὴν στάμνον τοῦ μάννα, τὰς πλάκας τῆς Διαθήκης, τὴν ῥάβδον τοῦ Ἀαρὼν τὴν βλαστήσαν, τὸν νόμον καὶ, κατὰ τινὰς Ῥαββίνους, τὴν θαυματουργὸν ῥάβδον τοῦ Μωϋσέως. Εἰς τὰ Ἀγία τῶν Ἀγίων εἰσῆρχετο ἀπαξ μόνον τοῦ ἔτους ὁ Ἀρχιερεὺς, ἀγνίζόμενος πρὸ τριῶν ἡμερῶν. Ταῦτα ἦσαν τὰ κυριώτερα τοῦ Σολομοντείου ναοῦ μέρη.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ Ἱερὸν κείμενον ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου ὄροπέδιου τοῦ ὄρους Μωρία, ἐξείχε μεταξὺ τῶν στεῶν καὶ τῶν προαυλίων, ἀπετέλει μακρόθεν καὶ ἰδίως ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἀπαράμιλλον κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν θέαμα. Τὰ τεῖχη τῶν προαυλίων αὐτοῦ ἦσαν κατεσκευασμένα μὲ κολοσσαιοὺς τετραγώνους λίθους, τὰ δὲ ἐσωτερικὰ μέρη, ὅσον τὰ Ἀγία τῶν Ἀγίων, μὲ μικροτέρους καὶ μὲ ξύλα ἐκ κέδρου κεχρυσωμένα. Τὸ ὅλον σῶμα τοῦ Ἱεροῦ εἶχε μήκος 60 πηχ. πλάτος 20 καὶ 30 ὕψος. Τὰ κοσμήματα τῶν ἐπιστυλίων καὶ τῶν κιονοκράνων περιγράφονται ὡς παριστῶντα διάφορα κοσμήματα, ἄνθη καὶ καρπούς. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος ἐκαλύπτετο διὰ κεχρυσωμένων μεταλλίνων πλακῶν, αἱ δὲ στέγαι καὶ οἱ τοῖχοι ἤσπραπτον ἐκ τοῦ χρυσοῦ, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ μάρμαρα καὶ τὰ ξύλα ἦσαν τεχνικώ-

τατα γεγλυμμένα, διὰ τοῦτο τὸ ἐπὶ τοῦ ὄρους Μωρία Ἱερὸν ὑπερέβαινε πᾶν ἄλλο οἰκοδόμημα τῆς ἀρχαιότητος κατὰ τε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν, συγκαταριθμούμενον δικαίως μετὰ τῶν ἑπτὰ θαυμάτων τοῦ κόσμου.

Ἀποπερατωθείσης τῆς οἰκοδομῆς, ἐτέλεσεν ὁ Σολομὼν τὰ ἐγκαίνια. Δόξα Κυρίου καὶ χάρις ἐπλήρωσε τὸν ναὸν β). «Καὶ ἐγένετο, λέγει ἡ Γραφή, ὡς ἐξῆλθον οἱ ἱερεῖς ἐκ τοῦ Ἀγίου, καὶ ἡ νεφέλη ἐπέπλησε τὸν οἶκον, καὶ οὐκ ἠδύναντο οἱ ἱερεῖς λειτουργεῖν ἀπὸ προσώπου τῆς νεφέλης, ὅτι ἐπλήσε δόξα Κυρίου τὸν οἶκον, καὶ πῦρ κατέβη ἐξ οὐρανοῦ καὶ κατέφαγε τὰ ὀλοκαυτώματα καὶ τὰς θυσίας· αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος, ὁφθεὶς τῷ Σολομῶντι ἐν ὁράματι, εἶπεν, ἡγάγα καὶ τὸν οἶκον, ὃν ὀικοδόμησας τοῦ θεῖσθαι τὸ ὄνομά μου ἐκεῖ εἰς τὸν αἰῶνα γ). Συμπεραίνει τις ἐντεῦθεν ὅποια ἦν ἡ λαμπρότης, ἡ καλλονὴ καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τοῦ ναοῦ· ἔθυσσε δὲ ὁ Σολομὼν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν 20, 000 βοῶν καὶ 12,000 προβάτων.

Ἀλλὰ μετὰ παρέλευσιν 400 ἐτῶν τὸ ἐγκαλλώπισμα τοῦτο τῆς Ἰουδαϊκῆς Μητροπόλεως ἐπέπρωτο νὰ ὑποστῇ ὀλοσχερῇ καταστροφῇ. Καὶ ἐσύλησε μὲν τὸν ναὸν τοῦτον, ἀμέσως μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ Σολομῶντος, ὁ μετὰ βαρείας δυνάμεως κατὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκστρατεύσας βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Σουσακεῖμ, λαβὼν τοὺς θησαυροὺς αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ οἰκοδομήματος δὲν ἐπέβαλε χεῖρα δ). Τὴν ὀλοσχερῇ καταστροφῇ ἐπήνεγκεν ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὅστις κυριεύσας τῷ 587 π. χ. τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸν βασιλέα τοῦ Ἰούδα Σεδεκίαν αἰχμαλωτίσας, τοὺς μὲν θησαυροὺς αὐτοῦ ἅπαντας ἐσύλησε, τὸν δὲ ναὸν ἐνέπρησε καὶ σὺν αὐτῷ καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν Ἱερουσαλὴμ, κρημνίσας καὶ τὰ τεῖχη αὐτῆς ε). Ἐμείνει δὲ ὁ ναὸς ἐν τοιαύτῃ καταστάσει χρόνους ἑβδομήκοντα ζ), μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ὁποίων ὁ Ζοροβάβελ, ἐπιτυχὼν ἐγγράφου ἀδείας παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου, καὶ ἐλθὼν μετὰ πεντακισχιλίων Ἰουδαίων εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἀνέλαβε ν' ἀναοικοδομήσῃ τοῦτον δι' ἐράνου καὶ διὰ συνεργείας Φοινίκων τεχνιτῶν η). Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἀναοικοδόμησιν ταύτην παρενεβλήθησαν ὑπὸ τῶν πέριξ ἐθνῶν καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν, ἀποκλεισθέντων ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὴν μετοχῆς πολλὰ ἐμπόδια, καὶ κατὰ τὸ διάταγμα τοῦ Ψευδοσμέρδους διεκόπη ἡ ἐργασία, διὰ τοῦτο μόλις μετὰ τεσσαράκοντα καὶ ἑξ χρόνους ἠδυνήθησαν νὰ φέρωσιν

β) Γ'. Βασιλ. ια'. Β'. Παραλειπ. ε', 14.

γ) Γ'. Βασιλ. θ'. 3.

δ) Γ'. Βασιλ. ιδ'. Β'. Παραλειπ. ιε'.

ε) Α'. Βασιλ. κε'. Β'. Παραλειπ. λς'.

ς) Β'. Ἑσθρ. α'. 6. Ιωσ. Ἀρχαιολ. ια'. 1.

ζ) Ιω. 6'. 20.

η) Ιωσήφ. Ιουδ. πολ. ε'. 5. Ἀρχαιολ. ιε'. 11.

αὐτὴν εἰς πέρας ἐπὶ Δαρείου τοῦ Ὑστάτου. (Ὁρ. Κεφ. Δ' § 3.).

Κατὰ τὴν ἀνοικοδομήσιν ταύτην ἡ μὲν ἔκτασις τῆς τοῦ Ἱεροῦ περιοχῆς ἠὲ ἐξήθη, ἡ ἀρχαία ὅμως πολυτέλεια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια αὐτοῦ δὲν ἐπανήλθον. Τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων ἦσαν κενά, ἐπειδὴ ἡ Κιβωτὸς ἐνεπρήσθη μετὰ τοῦ Ἱεροῦ· ἀντ' αὐτῆς δ' ὑπῆρχε λίθος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ Ἀρχιερεὺς ἔθετε τὸ θυμιατήριον. Εἰς τὰ Ἅγια ἐτέθη πάλιν ἡ Προθέσις τῶν ἁρτῶν, ἡ ἐπτάφωτος λυχνία καὶ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος. Ἐν τῇ ἐσωτέρᾳ αὐλῇ ἐστήθη τὸ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Καὶ ἐν ὧσιν μὲν οἱ Ἰουδαῖοι διετέλουν ὑπὸ τὴν περσικὴν ἐξουσίαν, ἐξηκολούθει κατὰ μικρὸν καλλωπιζόμενον τὸ Ἱερόν· ἀφ' οὗ ὅμως ὑπέκυψαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, τοῦ ἀναλαβόντος νὰ ἐξελληνίσῃ τοὺς Ἰουδαίους καὶ ὀρθοσκευτικῶς, δεινὴ καὶ σκληρὰ τύχη κατέλαβε καὶ τὸ Ἱερόν· καθ' ὅτι ὑπὸ τοῦ βασιλέως τούτου οὐ μόνον ἐσυλήθη, καὶ οἱ ὀρθασυροὶ αὐτοῦ, οἵτινες κατὰ μικρὸν εἶχον αὐξηθῆ ἐκ προαιρετικῶν συνεισφορῶν καὶ ἐθνικῶν μάλιστα ἡγεμόνων, ἠρπάγησαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιβληθείσης τῶν εἰδώλων λατρείας ἐβεβηλώθη καὶ ποικιλοτρόπως ἐραινόθη. Μετὰ τὴν ἐξωσιν τῶν Σύρων Ἰούδας ὁ Μακκαδαῖος ἐπεσκεύασε τὸ οἰκοδόμημα καὶ, ἀνακαίνισας ὅλα σχεδὸν τὰ ἐν αὐτῇ κοσμήματα, ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ. Τὰ τελευταῖα ταῦτα ἐγκαίνια ἐώρταζε κατ' ἔτος ὁ Ἰουδαῖος λαὸς πανηγυρικώτατα κατὰ μῆνα Δεκέμβριον (Ὁρ. Κεφ. Δ' § 5.). Μετ' οὗ πολὺ δ' ὁ Πομπηῖος, ἐλθὼν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ γενόμενος ὡς εἶδομεν κύριος τῆς πόλεως, ἐκυρίευσε καὶ τὸ Ἱερόν κατ' αὐτὴν τὴν ἐορτὴν τοῦ ἐξίλασμοῦ.

Βασιλεύσας ὅμως ὁ Ἡρώδης ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, ἀνέλαβε τὸ 20 ἔτ. Π. Χ. νὰ ἐπισκευάσῃ ἐπὶ τὸ πολυτελέστερον τὸ Ἱερόν καὶ νὰ ἐπακτείνῃ τὴν περιοχὴν αὐτοῦ κατὰ τὸ μεσημβρινὸν μέρος. Καὶ ἡ μὲν ἀνοικοδομήσις τοῦ Ἱεροῦ συνετελέσθη μετὰ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος, ἡ δ' ἐπέκτασις τῆς αὐλῆς καὶ ἡ ἐπὶ τούτῳ κατασκευὴ τῶν ὑπονόμων διήρκεσαν ὀκτὼ ἔτη. Κατὰ τὴν ἐπισκευὴν ταύτην οἱ τὸ πάλαι ἐν χρήσει συμβολικοὶ ἀριθμοί, τὰ χρώματα καὶ τὰ παρόμοια ὀλιγορήθησαν, ὁ δὲ ἀρχαῖος ἀρχιτεκτονικὸς ρυθμὸς ἀνεμίχθη μετὰ τοῦ τότε ἐπικρατοῦντος ῥωμαϊκοῦ ρυθμοῦ. Τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων ἦσαν, ὡς καὶ πρότερον, κενά, ἀλλ' ἡ κόσμησις τῶν Ἀγίων ἦν πολυτελεστάτη. Ἰδιαίτερα δὲ φροντίς ἐλήφθη περὶ τὴν ἐπισκευὴν τῶν στοῶν τῆς ἐξωτερικῆς αὐλῆς. Γιγάντεια τείχη καὶ κολοσσιαῖα περιστύλια περιεζώννουν τὰς αὐλάς τοῦ Ἱεροῦ. Αἱ τριπλαῖ πρὸς μεσημβρίαν στοαὶ ἡδράζοντο ἐπὶ τῶν νεωστὶ κατασκευασθέντων στερεομύων ὑπονόμων. Τέσσαρες πύλαι, πρὸς δυσμὰς κείμεναι, ἐξῆγον πρὸς τὴν πόλιν τὰ πλήθη, ἡ δ' ὅλη περιοχὴ τοῦ Ἱεροῦ εἶχε τεσσάρων στα-

δίων περιφέρειαν. Μέρη δὲ τοῦ ὑπὸ Ἡρώδου ἀνοικοδομηθέντος τούτου Ἱεροῦ ἦσαν, ὡς καὶ τὰ τοῦ ἀρχαίου, Α' ἡ ἐξωτερικὴ αὐλὴ, ἥτις καὶ πρῶτον Ἱερόν ἐκαλεῖτο· Β' ἡ ἐσωτερικὴ αὐλὴ, ἥτις καὶ ἅγιον Κοσμικὸν καὶ δευτέρον Ἱερόν ἐκαλεῖτο· Γ' τὸ Ἱερόν ἢ τὰ Ἅγια, καὶ Δ' τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων. Τὴν ἐξωτερικὴν αὐλὴν περιεστοιχίζον κατὰ μὲν τὰς τρεῖς πλευράς διπλαῖ στοαί, κατὰ δὲ τὴν τέταρτην ἦτοι τὴν μεσημβρινὴν τριπλαῖ· αἱ πρὸς ἀνατολὰς στοαὶ ἐκαλύοντο στοὰ τοῦ Σολομώντος¹⁾. Ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς αὐλῆς δεκατέσσαρες βαθμίδες πλατεῖαι καὶ, κατὰ τινάς, πρὸς ἀνατολὰς κείμεναι, ἔφερον εἰς τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὅλης περιοχῆς ἐξέχον παραλληλεπίπεδον· ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς τῆς κλίμακος ταύτης ὑψοῦτο πύλη, ἥτις διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν πολυτελείαν τῆς ἐκαλεῖτο ὠραία πύλη. Διὰ τῆς πύλης ταύτης εἰσῆρχοντο εἰς τὴν ἐσωτέραν αὐλὴν ἡ τὸ ἅγιον Κοσμικὸν, ὅπερ περιεστοιχίζετο ἐκ τῶν τεσσάρων μερῶν πρῶτον μὲν διὰ λιθίνων κιγκλίδων πάνυ χαριέντως διειργασμένων, εἶτα δὲ ὑπὸ τείχους ὑψηλοῦ. Ἐνταῦθα ὑπῆρχον ἐπιγραφαὶ γεγραμμέναι ἐλληνικοῖς καὶ ῥωμαϊκοῖς γράμμασι καὶ ἀπαγορεύουσαι ἐπὶ ποινῇ θανάτου τὴν τῶν ἀλλογενῶν εἰσόδον. Τὸ ἅγιον Κοσμικὸν ἦν διηρημένον εἰς δύο μέρη· καὶ τὸ μὲν ἀνατολικὸν μέρος ἦν προσωρισμένον διὰ τὰς γυναῖκας, τὸ δὲ δυτικὸν διὰ τοὺς ἀνδρας· εἶχε δὲ ἐπτά πύλας. Ἐνταῦθα ἔκειτο τὸ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων καὶ ὁ λουτήρ. Πρὸς δυσμὰς τοῦ ἁγίου Κοσμικοῦ, ἐπὶ ἐξέχοντος παραλληλεπίπεδου, ἦν τὸ Ἱερόν· εἰς τοῦτο ἀνάβαντον διὰ δώδεκα βαθμίδων, διὰ πύλης δ' ἐχούσης ὑπεράνω αὐτῆς χρυσὴν ἄμπελον εἰσῆρχοντο εἰς τὰ Ἅγια. Ἐνταῦθα ἦσαν ἡ τράπεζα τῶν ἁρτῶν τῆς Προθέσεως, τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος καὶ ἡ ἐπτάφωτος λυχνία. Ἐπὶ τῆς ἐπὶ Ἡρώδου ἀνοικοδομήσεως τὸ Ἱερόν κυρίως ἐκαλλωπίσθη, προσοθῆναι δὲ καὶ οἰκοδομαὶ ἐγένοντο μόνον ἐν ταῖς αὐλαῖς αὐτοῦ.

Ἐν τούτῳ τῷ Ἱερῷ ἐγένοντο πολλὰ γεγονότα, ἀπερ ἀναγινώσκωμεν ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ. Ἐν τῇ ἐξωτερικῇ αὐλῇ αὐτοῦ, εἰς τὰς πέριξ στοὰς, ἐκάθηντο οἱ πωλοῦντες τρυγόνας καὶ περιστερὰς καὶ οἱ κερματισταί, ὡς εἰσελθὼν ὁ Κύριος ἐξέβαλε διὰ φραγγελίου²⁾. Ἐν τῇ αὐτῇ αὐλῇ ἐθεράπευσε καὶ τοὺς προσελθόντας τυφλοὺς καὶ

¹⁾ Ἦν δὲ ἡ στοὰ τοῦ μὲν ἐξωθεν Ἱεροῦ, κειμένη δ' ἐν φάραγγι βαθεῖα, τετρακοσίων πηγῶν τοῦ τοίχους ἔχουσα, ἐκ λίθων δὲ τετραγώνων κατασκευαστο καὶ λευκῶν πάνυ. Τὸ μὲν μῆκος ἐκάστου λίθου πᾶχεις εἴκοσι, τὸ δ' ὕψος ἑξ. Ἐργὸν Σολομῶνος τοῦ βασιλέως πρώτου δεικνύμεν τὸ σύμπταν Ἱερόν. Ἀρχαιολ. κ'. θ'. 7.—Μέρος τοῦ ἐκ τῶν κολοσσιαίων πύθων λίθων συγκειμένου τείχους· σώζεται μέχρι τῆς σήμερον.

²⁾ Λουκ. ιθ'. 45 Ματθ. κα. 12.

χωλούς¹⁾. Ἐνταῦθα καθημένον αὐτοῦ καὶ διδάσκοντος, ἤγαγον οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι γυναῖκα ἐν μοιχαλῇ κατελιγμένην καὶ ἐζήτησαν ἵνα λιθοβολήσωσι αὐτήν· αὐτὸς δὲ ἀπήντησεν ὁ ἀναμάρτητος βαλέτω λίθον²⁾. Ἐνταῦθα εἰπόντος τοῦ Κυρίου, Πάτερ δόξασόν σου τὸ ὄνομα κτλ. ἤλθε φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ· καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω· τὴν φωνὴν δὲ ταύτην ἀκοῦσαν τὸ συνθηροισμένον πλῆθος ἔλεγε βροτὴν γεγονέναι³⁾. Παρὰ τὴν πόλιν, οἱ ᾗς εἰσῆρχοντο εἰς τὸ ἅγιον Κοσμικόν, ἦν ὁ Κορβανᾶς ἡ τὸ γαζοφυλάκιον· κατέναντι δὲ τούτου καθίσας ὁ Κύριος ἐθεώρει, πῶς ὁ ὄχλος ἔβαλε χαλκὸν εἰς τὸ γαζοφυλάκιον, ὅτε εἶδε καὶ τὴν δύο λεπτὰ βαλοῦσαν χήραν⁴⁾. Παρὰ τὸ γαζοφυλάκιον τοῦτο καθήμενος ὁ Κύριος ἤκουσε παρὰ τῶν Ἰουδαίων· οὐ καλῶς λέγομεν ἡμεῖς ὅτι Σαμαρείτης εἶ· καὶ δαιμόνιον ἔχεις· καὶ ἦσαν λίθους ἵνα λιθοβολήσωσιν αὐτόν⁵⁾. Εἰς τὴν στοάν δὲ τοῦ Σολομῶντος ὄντος τοῦ Πέτρου, συνέδραμε πᾶς ὁ λαός, οὗς διδάσκων ἐπέστρεψεν εἰς Χριστόν ὡσεὶ χιλιάδας πέντε· καὶ ἐν ταύτῃ ἦσαν πάντες οἱ Ἀπόστολοι ὁμοθυμαδὸν διδάσκοντες τὸν λαόν⁶⁾. Εἰς τὸ ἱερὸν ἀφιερῶθη ἡ ἀειπαρθένος Μαρία ὑπὸ τῶν γονέων αὐτῆς Ἰωακεῖμ καὶ τῆς Ἀννης, καὶ ἐνταῦθα διέτριψε χρόνους δώδεκα τρεφομένη ὑπὸ θεοῦ Ἀγγέλου. Εἰς τὸ ἱερὸν εἶδεν ὁ Ζαχαρίας τὸν Ἀγγέλον εὐαγγελιζόμενον αὐτῷ τὴν γέννησιν τοῦ Προδρόμου⁷⁾. Εἰς τὸ ἱερὸν ὑπεδέξατο τὸν Σωτῆρα ἡμῶν εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ ὁ δίκαιος Συμεὼν⁸⁾. Εἰς τὸ πτερύγιον τοῦ ἱεροῦ παραλαβὼν τὸν Ἰησοῦν ὁ Διάβολος, εἶπεν αὐτῷ· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτὸν κάτω· ἀλλ' ἤκουσεν, οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τὸν Θεόν σου. Διὰ τῆς ἀνατολικῆς πύλης τοῦ ναοῦ διήλθεν ὁ Ἰησοῦς καθήμενος ἐπὶ πύλου ὄνου, ὅτε ἀναστήσας τὸν Λάζαρον ἐν Βηθάνιᾳ ἐπανήρχετο εἰς Ἱεροσόλυμα, οἱ δὲ παῖδες τῶν Ἑβραίων, προὔπαντῆσαντες αὐτόν μετὰ βαλῶν καὶ κλάδων, ἀνευφήμουν αὐτόν λέγοντες, ὡσανά τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Ἐντεῦθεν, τέλος πάντων, ἐκπορευόμενος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἡμέραν τινὰ τῆς ἐπὶ γῆς αὐτοῦ παρουσίας, ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν· καθημένου δ' ἐνταῦθα, προσῆλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἐπεδείκνυν τὰς οἰκοδομὰς τοῦ ἱεροῦ, ὃ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ ἀφεθῇ οὐδὲ λίθος, ὃς οὐ μὴ καταλυ-

θῇσεται· καὶ ἡ προφητεία αὕτη ἔλαβεν ἀκριβοστάτην καὶ φρικώδη ἐκβασιν ἐπὶ τοῦ Ἰησοῦ (ὅρ. Κεφ. δ', § 9).

B'.

Ἀπὸ τῆς ἐπὶ Τίτου καταστροφῆς μέχρι τῆς σημερινῆς.

Μετὰ τὴν ἐπὶ Τίτου καταστροφὴν, ἐν διαστήματι ἡμισείας περίπου ἑκατονταετηρίδος, οὐδεμία μνεία γίνεται τοῦ καταστραφέντος ἱεροῦ τῶν Ἑβραίων. Ὁ Ἀδριανὸς, γενόμενος κύριος τῷ 136 τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀνήγειρεν ἐπὶ τῆς τοποθεσίας αὐτοῦ ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Διὸς καὶ ἐθῆκεν ἐν αὐτῷ δύο ἀγάλματα, ἐξ ὧν τὸ ἐν παρίστα τὸν Αὐτοκράτορα ἔρικπον. Τὸ ὁδοιπορικὸν τῆς Βουρδигάλης, τὸ συγγραφέν τῷ 333, ἀναφέρει τὰ δύο ταῦτα ἀγάλματα. Ἐπίσης καὶ ὁ Ἱερώνυμος γράφει, ὅτι τὸ ἐν τῶν ἀγαλμάτων ἐσώζετο καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς του. Λείψανα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδριανοῦ, σωζόμενα ἐν τῷ σημερινῷ Χάραμου-σ-Σ'ε-ρίφ, δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἡ χρυσὴ πύλη (ὅρ. σελ. 261), τινὲς δ' ὑποθέτουσι καὶ τὴν ἐν τῷ μεσημβρινῷ τῆς περιοχῆς τελεῖται ὑπὸ τὸ τέμενος ἑλ-Ἀχσα διπλὴν πύλην (ὅρ. σελ. 262), ἐπιστηριζόμενοι εἰς τὴν ὑπεράνωθεν αὐτῆς ἐπιγραφὴν, πλὴν ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶναι, ὡς εἶδομεν, ἐσφαλμένη. Ὁ Ἀδριανὸς ἐκτίσας παρὰ τὸν ναὸν, ἐπὶ τοῦ τέ-που, ἐνθα ὑψοῦτο ἡ Ἀντωνία, καὶ τὸ δωδεκάπυλον, ὅπερ ἦν κολοσσία αἰθριαμβευτικὴ καμάρα, ἥτις, κατὰ τινας, εἶναι ἡ λεγομένη καμάρα τοῦ Πιλάτου⁹⁾. Περὶ τὸ 302 ὁ Ἰουλιανὸς, ἵνα διαφεύσῃ τὴν προφητείαν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἐπεχείρησε (ὅρ. σελ. 137) ν' ἀνοικοδομήσῃ τὸ ἱερὸν τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ φλόγες καὶ πῦρ, ὡς εἶδομεν, ἐξεληθόντα ἐκ τῶν θεμελίων ἐκώλυσαν τὴν ἀνοικοδόμησιν.

Κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τῆς ΣΤ', ἑκατονταετηρίδος ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς βουλὴν ἐβουλεύσατο ν' ἀνεγείρῃ ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν εἰς τιμὴν τῆς Θεοτόκου, ὥς-τις νὰ ὑπερβαίνει κατὰ τε τὴν καλλογὴν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν ὅλους τοὺς ἄλλους ναοὺς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ τόπος, ἐνθα ἀνήγειρε τὸν ναὸν τοῦτον ὁ Ἰουστινιανός, ρητῶς δὲν ὀνομάζεται, ἀλλ' ἐκ τῆς περιγραφῆς τῆς οἰκοδομῆς αὐτοῦ, ἣν κατέλιπεν ἡμῖν ὁ περὶ κτισμάτων Ἰουστινιανοῦ συγγραφεὺς Προκόπιος, ἐξάγεται ἀντιτρίβῳ ὅτι ὁ τόπος, ἐφ' οὗ ὀικοδομήθη ὁ ναός, ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν τοποθεσίαν, ἐφ' ἧς κεῖται τὸ σημερινόν τέμενος ἑλ-Ἀχσα¹⁰⁾. Καὶ εἰάν ὁ τοῦ Ἀραβικοῦ

¹⁾ Ματθ. κ', 14.

²⁾ Ἰω. γ', 2—14.

³⁾ Ἰω. γ', 29.

⁴⁾ Ματθ. γ', 43.

⁵⁾ Ἰω. γ', 48—59.

⁶⁾ Πραξ. γ', δ'.

⁷⁾ Λουκ. α'.

⁸⁾ Λουκ. β'.

⁹⁾ «Καθελὼν τὸν ναὸν τῶν Ἰουδαίων τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκτίσας τὰ δύο θαλάμους, καὶ τὸ θέατρον, καὶ τὸ τετρακάμαρον, καὶ τὸ τετράνυμφον, καὶ τὸ δωδεκάπυλον τὸ πρὶν ὀνομαζόμενον ἀναβαθμοί, καὶ τὴν κόδραν, καὶ ἐμύρισε τὴν πόλιν εἰς ἑπτὰ ἀμφύδια» Χρονικ. Πασχάλ.

¹⁰⁾ Τὴν περιγραφὴν τοῦ Προκοπίου πρὸς τὴν ἀντιτρίβον ἐκ τῆς

χρονογράφου συγγραφεὺς Εὐτύχιος ἱστορεῖ ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἡλίου, ἐννοεῖ βεβαίως ὅτι κατὰ παρακίνησιν τοῦ Πατριάρχου τούτου ᾠκοδομήθη.

Μετὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα, ἤτοι τῷ 636, οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Μωάμεθ γίνονται κύριοι τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁ δὲ Καλίφης Ὁμάρ ἀναλαμβάνει ἵνα ἐν τῷ τόπῳ τοῦ ἀρχαίου τῶν Ἰουδαίων Ἱεροῦ ἀνεγείρῃ μωαμεθανικὸν τέμενος. Κατὰ τὸν ἀραβικὸν χρονογράφον «ὁ Ὁμάρ ἀπήτησε παρὰ τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου ὅπως τὸν ὁδηγήσῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Δαβὶδ· ἀλλ' ὁ Πατριάρχης, ἀγνοῶν ποῖον οἰκοδόμημα ἐκαλεῖτο οὕτως, ὁδηγήσεν αὐτὸν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀνα-

μύσεωσιν εἰς τὴν οἰκοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεέμ, ἀλλ' ἐν λάθῳ ἐν τῷ ὅσῳ τὸ τε ἔδαφος, ἐφ' οὗ κεῖται τὸ σημερινὸν τέμενος Ἐλ-Ἀκσα, καὶ αὐτὸ τὸ οἰκοδόμημα, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν ἐν αὐτῷ, καὶ μ' ὅλας τὰς μεταβολάς, ὡς ὑπέστη, τὸν ὑπὸ τοῦ Προκοπίου περιγραφόμενον ναὸν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸν εἰς τιμὴν τῆς Θεοτόκου ἀνεγερθέντα. Τὸ ὕψος τοῦ ἑδάφους αὐτοῦ, τὰ ὑπ' αὐτὸν ὑπόγεια, ἅπερ βεβαίως, ἀρχαῖα ὄντα, ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἰουστινιανὸς εἰς τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ, ἡ διπλὴ πύλη ἡ πρὸς μεσημβρίαν κειμένη, καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν διασωθέντων ἀρχαίων μερῶν εἰσὶ τεκμήρια τῆς πτυχότητος τοῦ τεμένους Ἐλ-Ἀκσα μετὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Προκοπίου περιγραφόμενου ναοῦ τῆς Θεοτόκου.

Ἐκ τῆς μετὰ προσοχῆς ἀναγνώσεως τῆς περιγραφῆς τοῦ Προκοπίου μανθάνομεν προσέτι, ὅτι ὁ πρὸς τὰς ἐκκλησιαστικὰς οἰκοδομὰς ἀκόρεστος Αὐτοκράτωρ, διὰ τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ ναοῦ τούτου ἐσκόπει νὰ μιμηθῇ καὶ νὰ ὑπερβῇ τὸν Σολομῶντα ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἐν πρώτοις βλέπομεν, ὅτι ἠθέλησε νὰ οἰκοδομήσῃ τὸν ναὸν ἐπὶ βραχέως καὶ ἀποτόμου λόφου· τὴν δ' ἔλλειψιν τοῦ ἑδάφους ἀνεπλήρωσε δι' ὑπογείων οἰκοδομῶν, ἀπαρallάκτως ὡς ἔπραξε τὸ αὐτὸ καὶ ὁ Σολομῶν. Κεδροὶ ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ Λιβάνου καὶ ἀνεκαλύφθη διὰ θαύματος λατομεῖον ἐγγὺς τῆς πόλεως, ὅπως κόπτονται καὶ ἐτοιμαζόνται ἐν αὐτῷ αἱ πέτραι, καθὼς, κατὰ τινὰ παράδοσιν, ἐπὶ Σολομῶντος αἱ πέτραι εὗρέθησαν ἐτοιμαὶ ἐγγὺς τῆς πόλεως. Τέλος ἀνηγέρθησαν πρὸ τοῦ ναοῦ δύο πηχυαίαι στῆλαι κατὰ μίμησιν τῶν στύλων Ἰαχούμ καὶ Βολώζ. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἠδύνατο νὰ εὕρῃ τόπον ἀλλαχοῦ τῆς πόλεως διὰ τὸν ναὸν τοῦτον, ἀλλ' ἐπεθύμει ν' ἀνεγείρῃ αὐτὸν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος. Δὲν ἀνήγειρε δὲ αὐτὸν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου, ἐνθα ὕψυτο τὸ πάλαι ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος, διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουλιανοῦ οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἐτόλμων νὰ βάλωσιν ἐκεῖ χεῖρα, τὰ δ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀνεγερθέντα οἰκοδομήματα πρὸ πολλοῦ εἶχον μεταβληθῇ εἰς ἐρείπια. Ὅ,τι δὲ ἰδίως παρεκίνησε τὸν Ἰουστινιανὸν ἵνα οἰκοδομήσῃ τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἀνήγειρεν αὐτὸν, ἦν ἡ ἀρχαία παράδοσις, ὅτι, ὅτε ἡ Θεοτόκος ἦλθεν ἐκ τῆς Βηθλεέμ, ἵνα κατὰ τὴν νομικὴν διατύπωσιν προσενέγκῃ τὸ παιδίον Ἰησοῦν εἰς τὸ ἱερόν, διήλθε διὰ τῆς μεσημβρινῆς πύλης» (ἔρ. σελ. 261).

στάσεως, καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν ἀγίαν Σιών· ἀλλ' ὁ Ὁμάρ δὲν ἠθέλησε νὰ εἰσέλθῃ ἐνταῦθα. Ἐπὶ τέλους ἦλθεν εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν τὴν κειμένην παρὰ τὴν πύλην τῆς πόλεως τὴν καλουμένην πύλην τοῦ Μωάμεθ· τὸ ὕδωρ ἔρρεεν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ τὰ ἐρείπια ἔφραττον τὴν πύλην· ἡ μικρὰ συναδία διήλθεν ἔρπουσα· ἐξελοῦσα δ' ἐντεῦθεν, εὗρε τόπον κενόν καὶ τὸν βράχον Σάχρα, ἐν οἷ Χριστιανοὶ ἐκάλυψαν διὰ βορβόρου πρὸς καταφρόνησιν τῶν Ἰουδαίων. Ὁ Ὁμάρ τότε ἀνέκραξεν, ἰδοὺ ὁ ναὸς τοῦ Δαβὶδ, καὶ προσέταξε νὰ καθαρίσωσι τὸν βράχον, διδοὺς ὁ ἴδιος τὸ παράδειγμα· διότι θεὸς ἐντὸς τοῦ μανδύου τοῦ χῶμα, ἔρριψεν αὐτὸ μακράν. Μετὰ ταῦτα μετέβη ὁ Ὁμάρ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου διὰ νὰ προσευχηθῇ, καὶ ἀπήτησεν ἵνα αὐτὴ καθιερωθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰς τελετὰς τοῦ Ἰσλάμ. Καθαρισθέντος δὲ τοῦ τόπου, ἐνθα ἦν ὁ βράχος Σάχρα, ἀνήγειρεν ἐπ' αὐτοῦ ὁ Ὁμάρ τζαμίον».

Τὸ τζαμίον τοῦτο ἀνικοδομήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ Ζ'. αἰῶνος λαμπρότερον καὶ πολυτελέστερον ὑπὸ τοῦ Καλίφου Ἀβδουλμέλεχ, δαπανηθέντων πρὸς τοῦτο ἑπταετῶν φόρων τῆς Αἰγύπτου, καὶ, κατὰ τοὺς Ἀραβίους ἱστορικοὺς, τὸ σημερινὸν τέμενος Κούπ'π'ατου-σ-Σάχρα εἶναι αὐτὸ ἐκεῖνο, ὅπερ ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Καλίφου. Ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Καλίφου ἐπεσκευάσθη καὶ ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου, μετονομασθεὶς Ἐλ-Ἀκσα. Μετὰ 40 δ' ἔτη, ἐπὶ τοῦ δευτέρου Ἀβδασίδου Καλίφου Ἀπου-Ἀσφαρ-Ἐλ-Μανσούρ, παθὼν ὑπὸ σεισμοῦ ἐπεσκευάσθη πολυτελῶς ἐπὶ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Ἐλ-Μαχαρδί (775). Βραδύτερον ἑτέρος σεισμὸς ἐπήνεγκε μεγάλην βλάβην εἰς τὸ οἰκοδόμημα, ὅποτε ἐπισκευάσκατες αὐτὸ οἱ Μωαμεθανοὶ ἡλάττωσαν τὸ μῆκος αὐτοῦ καὶ ἐξέτειναν τὸ πλάτος.

Τοιαῦτα εὗρον τὰ ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ πάλαι ναοῦ τοῦ Σολομῶντος οἰκοδομήματα οἱ Σταυροφόροι. Μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ ἅπειρον πλῆθος Μωαμεθανῶν κατέφυγεν ἐνταῦθα, ἀλλ' ἅπαντες, ὡς εἶδομεν (ἔρ. Κεφ. Δ'. § 14.), διήλθον ἐν στόματι ῥομφαίας. Μετὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως τὸ μὲν τέμενος Ἐλ-Ἀκσα μετεβλήθη εἰς παλάτιον, λαβὼν τὸ ὄνομα παλάτιον τοῦ Σολομῶντος, τὰ δὲ παρ' αὐτῷ ὑπόγεια μετεποιήθησαν εἰς σταύλους.

Τὸ τέμενος Ἐσ-Σάχρα μετεποιήθη εἰς ἐκκλησίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα ναὸς τοῦ Κυρίου (templum Domini)· τοσαύτη δ' εὗρέθη ἐν αὐτῷ πολυτέλεια καὶ πλοῦτος, ὥστε ἅπαντες ἐξελάμβανον αὐτὸν ὡς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος. Οἱ πρῶτοι ἱστορικοὶ τῶν σταυροφοριῶν ἐγίνωσκον μὲν τὴν προφητείαν τοῦ Σωτῆρος, ἀλλ' ἀμφέβαλλον περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπερ ἔβλεπον. Ἐπὶ τέλους ὁμως ἀνεγνώρισαν ὅτι ᾠκοδομήθη ὑπὸ Μωαβυλμάνων. «Ὁ ναὸς οὗτος, λέγει ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τῆς

Cité de Jerusalem είναι ἡ τέταρτος μετὰ τὸν Σολομῶνα· οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ἀνωκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἁγίας Ἑλένης, ἄλλοι ἀποδίδουσι τὴν ἀνωκοδόμησίν του εἰς τὸν Αὐτοκράτορα Ἰουστινιανόν, ἄλλοι εἰς τὸν Ἡράκλειον καὶ ἄλλοι εἰς τινὰ Ἑμίρην τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Μέμφιδος, ὅστις ἀνήγειρεν αὐτὸν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀλλὰχ· Ἀκπαρ, τούτεστι τοῦ ὑπερτάτου Θεοῦ· καὶ αὕτη ἡ γνώμη ἐπικυροῦται ὑπὸ μιᾶς σαρακηνικῆς ἐπιγραφῆς¹⁾. Τὰς ἐπὶ τοῦ τυμπάνου τοῦ τρούλλου ἐπιγραφὰς δὲν ἐξήλειψαν οἱ Σταυροφόροι, διότι Γουλιέλμος ὁ Τύρου ἀνέγνω τὸ ὄνομα «Ὁμάρ υἱὸς Χαττάπ» τὴν μορφήν τοῦ τεμένους δὲν μετέβαλον, ἀλλὰ περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ ἀνεγείρῃσιν ἀλτάριον ἐπάνω τοῦ περιωνύμου βράχου καὶ νὰ κοσμήσωσι τοὺς τοίχους τοῦ μὲ χριστιανικὰς ἐπιγραφὰς καὶ μὲ εἰκόνας παριστώσας τὰ διάφορα γεγονότα τῆς ἁγίας Γραφῆς, τὰ πρὸς τὸν τόπον τοῦτον σχετιζόμενα¹⁾.

Ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΒ'. αἰῶνος τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπισκεψάμενος Ἰωάννης ὁ ἐκ Βιρτζβούργης περιέγραψε τὰς εἰκόνας ταύτας· ἡ δὲ περιγραφή αὐτοῦ εἶναι ἀναγνώσεως ἀξία καθ' ὅσον γνωστοποιεῖ ἡμῖν πληρέστατα τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐσωτερικὴν διάταξιν τοῦ οἰκοδομήματος, καὶ καθ' ὅσον ἐκ ταύτης μανθάνομεν ὅτι τὸ τέμενος τοῦ Ὁμάρ ἔκτοτε οὐδεμίαν ὑπέστη μεταβολήν. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ποιήσας λόγον περὶ τῶν κατὰ καιροὺς γενομένων οἰκοδομῶν τοῦ ναοῦ τούτου, προστίθῃσιν· «ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ τοῦ Κυρίου τὴν ια'. τοῦ Δεκεμβρίου προσήνεχθη τριετής ἡ παρθένος Μαρία· τὸ γεγονός τοῦτο ἀνακαλεῖ ἐπιγραφὴ λέγουσα· «ὑπὸ ἐπτὰ παρθένων προπεμπομένη τριετής προσήνεχθη τῷ Θεῷ ἡ Παρθένος».

«Ἡ παρθένος βεβαίως ἐλάμβανε θείας καὶ ἀγγελικὰς παραμυθίας· τοῦτο δὲ ἐδείκνυνεν ὁ ἐξῆς στίχος ἀναγινωσκόμενος αὐτόθι· «τρέφεται ἡ παρθένος δι' Ἀγγέλου».

«Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ναοῦ τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας· εἰς ἀνάμνησιν δὲ τῆς πράξεως ταύτης,

¹⁾ Ἐν ἔτει 1118 ἱππῶται τινὲς Γάλλοι, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇς δύο γενναίους ἀνδρας καὶ ἀποφασίσαντες νὰ ζήσωσιν ἐν πτωχείᾳ καὶ ἐγκρατεῖ καὶ ν' ἀφιερῶσιν τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τῶν Προσκυνητῶν, ἦλθον πρὸς τὸν Βαλδουῖνον καὶ ἐζήτησαν τὴν ἐπὶ τούτῳ ἄδειαν. Ὁ Βαλδουῖνος ὑπεδέξατο αὐτοὺς εὐμένως καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ κατοικήσωσιν ἐν τῷ παλατίῳ του, ὁ δὲ Κλήρος παρεχώρησε καὶ τόπον ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ναοῦ. Ἐν διαστήματι ἐννέα ἐτῶν ἐξηκολούθουν οὗτοι ζῶντες ἐν πτωχείᾳ καὶ ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης τῶν ἄλλων, φυλάττοντες τὴν ἀσφάλειαν τῶν ὁδῶν καὶ προστατεύοντες κατὰ τῶν ληστῶν τοὺς γέροντας καὶ τὰς γυναῖκας τοὺς εἰς προσκύνῃσιν τῶν ἁγίων Τόπων ἐρχομένους. Οἱ ἱππῶται οὗτοι, ὡς ἐκ τοῦ τόπου ἐν ᾧ κατήκουν, ἔλαβον τὸ ὄνομα Ναῖται (templarii).

δεικνύεται εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ ναοῦ μέρη λίθος, ἐν ᾗ ἤγγισαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου. Ὁ λίθος οὗτος περικυκλοῦται ὑπὸ πολυαριθμῶν λυχνίων, καὶ εἶναι κομψῶς ὠραῖσμένος. Ἐν τούτῳ ἱστάμενος ὁ Κύριος ἀντίστη εἰς τῆς δυνάμεως τῆς θεότητος κατὰ τοῦ πλήθους καὶ ἐξέβαλεν αὐτὸ ἐκ τοῦ ναοῦ. Ἐγγὺς τοῦ λίθου τούτου κεῖται καὶ ἕτερος λίθος, ἐφ' οὗ ἔθηκεν ἡ Θεοτόκος τὸν Κύριον, ὅτε προσήνεγκεν αὐτὸν εἰς τὸν ναόν. Τὸ γεγονός τοῦτο παριστᾷ ἀνάλογος ζωγραφία μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «ἐνταῦθα προσήνεχθη ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευνόντων ἐκ παρθένου γεννηθεὶς· διὸ καὶ δικαίως ἐκλήθη ὁ πάππος οὗτος ἅγιος». Μικρὸν περαιτέρω ἀναγινώσκεται «ἐνταῦθα εἶδεν ὁ Ἰακώβ τὴν κλίμακα καὶ ὠκοδόμησε θυσιαστήριον». Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν γνώμην, καθ' ἣν οὗτος ὁ λίθος ἐχρησίμευσεν ὡς προσκεφάλαιον, ὅτε ὁ Ἰακώβ εἶδε τὴν κλίμακα, ἥς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ἐφ' ἧς ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον οἱ Ἀγγελοι τοῦ Θεοῦ, καίτοι σέβομαι τὸν ναόν τοῦτον, λέγω ἔμως ὅτι εἶναι ψευδής· καὶ μ' ἔλα ταῦτα ἐπέγραψαν τὸν ἐξῆς στίχον· «ἡ γῆ αὕτη ἔστω σὴ καὶ τοῦ μέλλοντος βλαστοῦ σου».

«Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἔσωσεν ὁ Κύριος τὴν μοιχαλίδά, εἰπὼν εἰς τοὺς κατηγοροῦντας αὐτὴν «ὁ ἀναμάρτητος βαλέτω λίθον». Τὸ γεγονός τοῦτο τοποθετοῦσι εἰς τινὰ μικρὸν κρύπτην, ἥς ἡ εἴσοδος κεῖται εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ ναοῦ, ἡ δὲ κρύπτη αὕτη καλεῖται ἐξομολόγησις²⁾. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι εἰσῆλθεν ὁ Ζαχαρίας, ὅτε ὁ Ἀγγελος ἀνήγγειλεν αὐτῷ τὴν σύλληψιν τοῦ Ἰωάννου. Τὸ γεγονός τοῦτο παρίσταται διὰ ζωγραφιῶν καὶ ἐπιγραφῶν. Μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, (ὑπερ ἣν ἄλλοτε εἰς τὸ ὑπαιθρον), εἰς ἀπόστασιν 20 βημάτων ἀπὸ τοῦ ναοῦ, ἐφονεύθη ὁ Ζαχαρίας ὁ υἱὸς τοῦ Βαραχίου. Ἐπὶ τοῦτου τοῦ θυσιαστηρίου ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οἱ Ἰουδαῖοι προσέφερον τὰς τρυγόνας καὶ τὰς περιστεράς. Βραδύτερον ὅμως οἱ Σαρακηνοὶ μετέβαλον τὸ θυσιαστήριον εἰς ὠρολόγιον (ἰσ. Κήπλε), ὑπερ σῶζεται μέχρι τῆς σήμερον· τοῦτο εἶναι ἐστραμμένον πρὸς μεσημβρίαν καὶ πολλοὶ τῶν Σαρακηνῶν ἔρχονται ἐτι καὶ σήμερον ἵνα προσευχηθῶσι, στρεφόμενοι κατὰ τὴν συνήθειάν των πρὸς μεσημβρίαν».

«Ὁ ναὸς τοῦ Κυρίου, περιβεβλημένος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς διὰ λαμπροτάτου μαρμάρου, ἔχει σχῆμα στρογγύλον ἢ μᾶλλον κυκλικὸν ὀκταγώνου, τούτεστιν ἔχει ὀκτὼ γωνίας καθ' ἑλὴν τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ περιόχην. Αἱ πλευραὶ αὐτοῦ εἰσὶ μέχρι τοῦ ἡμίσεως τοῦ ὅψους των κεκοσμημέναι μὲ ὠραῖον μωσαϊκόν· τὸ δ' ἐξ-

²⁾ «Ἐνταῦθα, λέγει ὁ Σαυφουλδός, εἶναι ὁ τόπος, ἐν ᾧ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου ἐξομολογήθησαν ἀλλήλοις».

λοιπον αὐτῶν μέρος καλύπτεται ὑπὸ μαρμάρου. Ἡ περι-
οχή αὐτοῦ ἔχει τέσσαρας πύλας».

«Πλησίον τῆς ἀνατολικῆς πύλης ὑπάρχει παρεκκλησίον ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἅγιον Ἰάκωβον. Καὶ τῷ ὄντι παρὰ ταύτην τὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἐκρήμνισαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ τῆς στέγης τὸν πρῶτον ἱεράρχην τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἐθανάτωσαν αὐτὸν διὰ τῆς κάμακος ἐνὸς γναφῆως· τούτου ἕνεκα ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ παρεκκλησίου τούτου ἐπέγραψαν τοὺς ἐξῆς στίχους· «Ἰάκωβος ὁ τοῦ Ἀλφαίου, ὁ τὸ πρόσωπον ὅμοιος τῷ Χριστῷ, ἐτελεύτησεν ὑπὲρ Χριστοῦ, κηρυγισθεὶς ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ναοῦ. Οὕτω τὸν δίκαιον Ἰάκωβον τὸν κηρύξαντα δημοσίᾳ τὸν Χριστὸν, ὁ κακὸς λαὸς ἐκάκωσε καὶ ἐθανάτωσε διὰ τῆς κάμακος τοῦ γναφῆως».

«Πρὸς βορρᾶν εἰσὶ τὰ κελλία τῶν ἱερέων. Ἀνωθεν τῆς ἀρχτικῆς πύλης ὑπάρχει ἐπιγραφὴ ἀραβικοῖς γράμμασιν· ἐγγὺς δὲ ταύτης εἶναι ὁ τόπος τοῦ πωτήριου ὕδατος, περὶ οὗ ὁ Προφήτης εἶπεν «εἶδον ὕδωρ ἐξελθόν κ. τ. λ. Ἀνωθεν τῆς δυτικῆς πύλης ὁράται ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «ὁ ἐμὸς οὗτος οἶκος, οἶκος προσευ-
χῆς καλεῖται». Ἡ τετάρτη πύλη κεῖται πρὸς μεσημ-
βρίαν ἀπέναντι τοῦ παλατίου τοῦ Σολομώντος».

«Ἡ δυτικὴ πύλη ἀντικρύζει πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Τάδμου. Ἀπέναντι τῆς πύλης ταύτης εὐρίσκεται ἡ μεγαλοπρεπὴς ὡραία πύλη, δι' ἧς διήρχετο ὁ Πέτρος μετὰ τοῦ Ἰωάννου, ὅτε εἶπεν εἰς τὸν γωλὸν τὸν ζητοῦν-
τα ἐλεημοσύνην «ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐκ ἔστι μοι κτλ. Ἡ δυτικὴ καθὼς καὶ ἡ ἀρχτικὴ πύλη ἔχουσιν ἐκάστη ἐξ ῥόπτρα συνηνωμένα· ἡ μεσημβρινὴ ἔχει τέσσαρα, καὶ ἡ ἀνατολικὴ ἓν μόνον. Ταῦτά εἰσι τὰ κυριώτερα μέρη τοῦ ναοῦ».

«Τὰ ἐπάνω μέρη, ὥστε κοσμοῦνται διὰ μωσαϊκοῦ, δια-
τρυπῶνται διὰ παραθύρων. Ἐν ἐκάστη τῶν ὀκτῶ πλευρῶν τοῦ ναοῦ ὑπάρχουσι πέντε παράθυρα, ἐκτὸς τῶν πλευρῶν, ἐν αἷς εἰσὶν αἱ πύλαι καὶ αἵτινες ἔχουσι μόνον τέσσαρα παράθυρα. Ὅλα τὰ παράθυρά εἰσι 32 τὸν ἀριθμὸν».

«Μεταξὺ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου καὶ τῆς ἐσωτερικῆς σειρᾶς τῶν κιόνων, οἵτινες εἰσιν ἐκ μαρμάρου καὶ 12 τὸν ἀριθμὸν, καὶ οἵτινες διαχωρίζονται διὰ τεσσάρων πεσσῶν καὶ βαστάζουσι τὸν ἐσωτερικὸν τοίχον, ὅστις δὲν εἶναι τόσον πλατὺς ὅσον ὁ ἐξωτερικὸς, καὶ ἔχει 12 παράθυρα, μεταξὺ, λέγω, τῶν κιόνων τούτων καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου ὑπάρχει καὶ ἑτέρα σειρά 16 κιόνων καὶ ὀκτὼ πεσ-
σῶν. Ἡ σειρά αὕτη τῶν κιόνων καὶ τῶν πεσσῶν βαστάζει μίαν ὀροφὴν, ἥτις ἐνώνει τὸν ἐξωτερικὸν τοίχον μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ. Ἡ ὀροφὴ εἶναι κεκοσμημένη διὰ φατω-
μάτων».

«Ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων τοίχων ὑψοῦται εἰς τὰ ὑψηλὰ σφαιρικὸς τροῦλλος, ἐξωγραφισμένος ἔσωθεν καὶ

κεκαλυμμένος ἔσωθεν μὲ πλάκας μολυβδίνους καὶ ἐπι-
στεφόμενος ὑπὸ σταυροῦ. Ὁ σταυρὸς οὗτος εἶναι ἀντι-
κείμενον λύπης διὰ τοὺς Σαρακηνοὺς, οἵτινες ἀντὶ πολ-
λοῦ χρυσοῦ, ἠθέλησαν νὰ τὸν καταβιάσωσι. Καὶ τῷ ὄν-
τι, μ' ὅλον ὅτι δὲν πιστεύουσιν εἰς τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, σέβονται ὅμως τὸν ναὸν τοῦτον καὶ οὐδέποτε ἐκφράζουσιν ὕβριν τινὰ κατ' αὐτοῦ· ἐξ ἐναντίας μάλιστα ἐρχονται ἐν τούτῳ νὰ λατρεύσωσι τὸν δημιουργὸν τῶν καὶ ἐν τοσού-
τῳ ἡμεῖς ὀφείλομεν νὰ τοὺς θεωρῶμεν ὡς εἰδωλολάτρας. Ὁ ἅγιος Αὐγουστῖνος εἶπε «πᾶσα λατρεῖα ἐκτὸς τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι εἰδωλολατρεῖα». Περὶ τοῦ ναοῦ, ἔ-
σωθεν, ἐπὶ τῆς στεφάνης τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους, κεῖται πρὸς δυσμὰς μὲν ἡ ἐξῆς ἐπιγραφὴ «αἰώνιος εἰρήνη παρὰ τοῦ αἰωνίου Πατρὸς εἴη τῷ οἴκῳ τούτῳ· εὐλογημένη ἡ δόξα τοῦ Κυρίου ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου τόπου». Πρὸς μεσημ-
βρίαν «καλῶς τεθεμελιώται ὁ οἶκος τοῦ Κυρίου ἐπὶ τῆς στεφάνης πέτρας· μακάριοι οἱ κατοικοῦντες ἐν τῷ οἴκῳ σου, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων αἰνέσουσί σε». Πρὸς ἀνα-
βολὰς «ἀληθῶς ὁ Κύριος ἐστὶν ἐν τῷ οἴκῳ τούτῳ καὶ ἐγὼ ἠγνῶσκον τοῦτο· ἐν τῷ οἴκῳ σου Κύριε πάντες λαλοῦσι δό-
ξαν». Πρὸς μεσημβρίαν «ὁ ναὸς τοῦ Κυρίου ἅγιός ἐστιν. Θεοῦ λατρεῖα ἐστὶν, Θεοῦ οἰκοδομὴ ἐστὶν»¹⁾. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ναοῦ, πρὸς μὲν τὰ ἄνω μέρη ὑπάρχει ἐ-
πιγραφὴ μὲ μεγάλα γράμματα περιζωννύουσα τὸ ὅλον οἰκοδόμημα, πρὸς δὲ τὰ κάτω ἑτέρα ἐπιγραφὴ μὲ χρυσὰ γράμματα».

«Ὁ ναὸς οὗτος, οὗτινος περιεγράψαμεν τὸ σχέδιον καὶ τὴν κόσμησιν, κεῖται ἐν τῷ μέσῳ εὐρείας αὐλῆς τετρα-
γώνου καὶ πλικοστρωμένης. Εἰς ταύτην τὴν αὐλὴν ἀ-
ναβαίνουνσιν ἐκ τριῶν μερῶν διὰ κλιμάκων ἐκ πολλῶν βαθμίδων συγκειμένων· διότι αὕτη ἐξέχει τοῦ ὅλου ἐδά-
φους. Οἱ εἰς τὴν αὐλὴν ταύτην ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευ-
ρᾶς εἰσερχόμενοι διέρχονται διὰ περιστολίου ἐκ πέντε ἀψί-
δων καὶ τεσσάρων κιόνων συγκειμένου. Ἀντικρὺ τῆς εἰσό-
δου ταύτης εἶναι ἡ χρυσεὴ πύλη, διὰ τῆς ὁποίας εἰσῆλθεν ὁ Κύριος ἡμῶν πέντε ἡμέρας πρὸ τοῦ πάθους του, ἐπιβεβη-
κὼς ἐπὶ πώλου ὄνου καὶ ἀνυμνοῦμενος ὑπὸ τῶν παίδων τῶν Ἰβραίων, αἵτινα ἔφερον κλάδους φοινίκων καὶ ἔψαλ-
λον ὡσανὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ. Θεία δ' εὐδοκία ἡ πύλη αὕτη ἔμεινεν ἀνέπαφος, καὶ ταὶ ἡ Ἱερουσαλήμ πολλάκις ἐκυ-
ριεύθη καὶ κατεστράφη. Ἐνεκα δὲ τοῦ σεβασμοῦ τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὴν θείαν καὶ μυστικὴν εἰσοδὸν τοῦ Κυ-
ρίου ἡ πύλη αὕτη ἔσωθεν μὲν εἶναι κεκλεισμένη, ἔσωθεν δὲ πεφραγμένη διὰ λίθων, καὶ ἀνοίγεται μόνον τὴν Κυρι-
ακὴν τῶν Βαΐων, ἵνα διέλθωσι δι' αὐτῆς οἱ λιτανεύοντες κληρικοί, τὸ πλῆθος τῶν Προσκυνητῶν καὶ αἱ κάτοικοι

¹⁾ Τινὲς τῶν στίχων τούτων ὡς ἐκ τῆς μορφῆς καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν φαίνονται ὅτι ἔσαν ἀραβικοί;

τῆς πόλεως. Ὁ Πατριάρχης ἐκφωνεῖ λόγον παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν, καὶ ἀφ' οὗ τελειώσῃ ἡ τελετὴ, κλείουσι τὴν πύλιν ὡς καὶ πρότερον διὰ τὴν ἀνελξίαν τὴν ἐορτὴν τῆς ὑψώσεως τοῦ σταυροῦ. Παρὰ τὴν πύλιν ταύτην, ἔξωθεν τοῦ τείχους, ὑπάρχει νεκροταφεῖον¹⁾.

Ἀπὸ μεσημβρίας ἀναβαίνουν εἰς τὸν ναὸν διερχόμενοι διὰ τριῶν ἀψίδων στηριζομένων ἐπὶ τεσσάρων μαρμαρίνων κιόνων. Ἐν τῇ δυτικῇ πύλῃ ὑπάρχουσι τέσσαρες ἀψίδες στηριζόμεναι ἐπὶ πέντε κιόνων. Πρὸς ἄρκτον ὑπάρχουσι τὰ κελιά τῶν κληρικῶν.

Τὴν περιγραφὴν ταύτην Ἰωάννου τοῦ ἐκ Βιριζδούργης συγκρίνοντες πρὸς τὸ σημερινὸν Χάραμου-σ'-Σερῖφ, παρατηροῦμεν ὅτι ἔκτοτε μικραὶ μεταβολαὶ ἐγένοντο ἐνταῦθα. Μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκδίωξιν τῶν Σταυροφόρων ἡ πρώτη φροντίς τοῦ Σαλαδίνου ἦν τὸ νὰ ἀφιερῶσιν τὴν περιοχὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος εἰς τὴν μωαμεθανικὴν λατρείαν. Οἱ Μωαμεθανοὶ ἐξήλειψαν πᾶν ἔχνος

χριστιανικῆς κατοχῆς καὶ ἀντὶ τοῦ σταυροῦ ἔστησαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ τρούλλου τὴν ἡμισέληνον. Ἀπὸ τοῦ βράχου Ἑσ-Σάχρα ἀφείλον τὰ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων τεθέντα μάρμαρα καὶ ἐπλυναν ὅλον τὸν ναὸν μὲ βροδοτάμα. Ἡ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην εἴσοδος ἀπηγορεύθη πᾶσιν ἀνεξαιρέτως τοῖς Χριστιανοῖς ἐπὶ ποινῇ θανάτου. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐγένοντο καὶ τινες ἐπισκευαί, ἀλλ' ἡ κυριωτέρα ἦν ἡ ἐπὶ Σουλτάν Σουλεϊμάν τοῦ Κανουνῆ, ὁπότε καὶ πολλὰ μάρμαρα ἐκκολαφθέντα ἐκ τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ μετηνέχθησαν καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐνταῦθα. Τὴν ἐπισκευὴν ταύτην ἐξυμνοῦσιν αἱ ἐπὶ τῆς στεφάνης τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τοῦ τεμένους τοῦ Ὁμάρ ἀραβικαὶ ἐπιγραφαί. Μετὰ τὸν κριμαϊκὸν δὲ ἰδίως πόλεμον ἔλαβον τὴν ἀδειαν καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἐν τακταῖς ἡμέραις καὶ ὥραις νὰ ἐπισκέπτωνται τὸ Χάραμου-σ'-Σερῖφ, καὶ ἔκτετε εἰσέρχονται εἰς τοῦτο ἀκινδύνως ἐπὶ εὐτελεστάτῳ πακισίφ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ IV.

ΣΥΝΟΙΚΙΑΙ ΑΡΜΕΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΟΥΔΑΪΚΗ.

§ 1.

Τὸ μοναστήριον τῶν Ἀρμενίων.

Τὸ μεγαλύτερον καὶ κεντρικώτερον οἰκοδόμημα ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν Ἀρμενίων εἶναι τὸ ἀρμενικὸν μοναστήριον, κείμενον πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὴν πύλιν τῆς ἀγίας Σιών. Πρὶν δ' ἢ ἔλθωμεν εἰς αὐτό, ἀπαντῶμεν καθ' ὁδὸν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν, ἀνεγερθεῖσαν τῷ 1848 ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα, ὡς πολλοὶ θέλουσιν, ἔκειντο τὰ καλὰ τὰ τοῦ Ἡρώδου τοῦ μεγάλου¹⁾· ἐντεῦθεν μετὰ τινα λεπτὰ φθάνομεν εἰς τὸ

¹⁾ Ὅπισθεν τῆς ἐκκλησίας ταύτης, πρὸς ἀνατολὰς, κεύνται τὰ εῖρεπια ἀρχαίου μοναστηρίου, ὅπερ ἄλλοτε ἀνῆκε τοῖς Ἰακωβίταις, καὶ ὅπερ πιστεύουσιν οὗτοι ὅτι ἀνηγέρθη ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἦν ἡ οἰκία τοῦ ἀποστόλου Θωμᾶ. Ὁ ναὸς τοῦ μοναστηρίου τούτου πρὸ πολλοῦ εἶχε μεταβληθῇ εἰς τζαμίον· καίτοι δὲ οἱ Μωαμεθανοὶ ἐπώλησαν τοῖς Ἀγγλοῖς τὴν περιοχὴν τοῦ μοναστηρίου, τὸ τζαμίον ὅμως μετὰ τινων τάφων πρὸς μεσημβρίαν τούτου καίμενον ἔμεινεν ὡς καὶ πρότερον. Ἡ περιοχὴ τοῦ μοναστηρίου τούτου μετὰ τοῦ ναοῦ καλεῖται Ἰακουπ²⁾.

μοναστήριον τῶν Ἀρμενίων, οἰκοδόμημα μέγα καὶ εὐρυχωρότατον, κείμενον ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών καὶ ἐπὶ τῆς εὐκραστεράς θέσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἐνταῦθα ἐδρεῖται ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀρμενικὸς Κλῆρος καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ὑποδέχεται ἅπαντας τοὺς ὁμοεθνεῖς αὐτῷ Προσκυνητάς. Τὸ μοναστήριον τοῦτο σύγκειται ἐξ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων οἰκοδομῶν· καὶ ἐν μὲν ταῖς ἀρχαίαις οἰκοδομαῖς ἐδρεῖται ὁ Κλῆρος, ἐν δὲ ταῖς νεωτέραις οἱ Προσκυνηταί, ὧν τὰ καταλύματα διαιροῦνται εἰς συνοικίας φερούσας τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἢ τῆς πόλεως, δαπάνη τῶν ὁποίων ὑποδομήθησαν. Τὰ μᾶλλον ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ αξιοθέατά εἰσιν ἡ Σχολή, συστηθεῖσα ὑπὸ τοῦ νῦν Πατριάρχου τῶν Ἀρμενίων καὶ ἐκπαιδεύουσα περὶ τοὺς 40 ὑπατρόφους, τὸ Πατριαρχεῖον, νεώτατον καὶ λαμπρὸν οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ κατοικεῖ ὁ Πατριάρχης αὐτῶν, καὶ ἡ ἐκκλησία τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ζεβεδαίου. Ἡ τελευταία εἶναι αξιοσημείωτος διὰ τὸ ἐν αὐτῇ προσκύνῃται τὸ μέγεθος καὶ τὸν ἐν αὐτῇ πλοῦτον. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ κεῖται τὸ παρεκκλήσιον, ὅπου ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἀπεκεφαλίσθη ὁ θεὸς Ἰακώβος ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Ἀγρίππα. Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο εἶναι ἐστρωμένον μὲ μάρμαρα ἐκλεκτὰ καὶ ἐξόχως ὁ τόπος τῆς ἀποτομῆς, ὅπου ὑπάρχει καὶ

Θυσιαστήριον, ἄνωθεν τοῦ ὁποῦ ἀνάπτουσι κανδήλαι ἀκοίμητοι πέντε. Ἐγγὺς τοῦ τόπου τούτου, πρὸς δυσμὰς, δεικνύεται ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων ὁ τάφος τοῦ Μακαρίου Ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων. Περαιτέρω τοῦ παρεκκλησίου τούτου, πρὸς ἀνατολὰς, κεῖται ἕτερον παρεκκλήσιον εἰς ὄνομα τοῦ ἁγίου Στεφάνου. Ἀντικρὺ δὲ τούτου, εἰς τὴν δεξιὴν πλευρὰν τῆς ἐκκλησίας, εἰσὶν ἕτερα δύο παρεκκλήσια, τὸ μὲν ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου, τὸ δὲ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τῆς μεγάλης Ἀρμενίας. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ πρώτου παρεκκλησίου κεῖνται καὶ τινες λίθοι, ὁ μὲν ἐκ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ, ὁ δὲ ἐκ τοῦ Ἰορδάνου, ὁ δὲ ἐκ τοῦ Θαβωρίου ὄρους, οἵτινες, καθ' ἃ λέγουσι, πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐναπετέθησαν ἐνταῦθα. Ἡ ἐκκλησία ἐν γένει εἶναι τρίχωρος, μεγάλη, τρουλλωτή, καὶ ὁμοιάζει κατὰ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ρυθμὸν πρὸς τὴν ἐν τῇ μονῇ τοῦ τιμίου Σταυροῦ, τῇ καὶ Θεολογικῇ Σχολῇ τῶν Ἱεροσολύμων. Ἀπάντες δ' οἱ τοῖχοι αὐτῆς εἰσι κεκαλυμμένοι διὰ τζινίου.

Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῶν Ἀρμενίων ὑπάρχει καὶ τυπογραφεῖον, κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ νῦν Πατριάρχου αὐτῶν, συστηθὲν καὶ ἄριστα συγκεκροτημένον.

§ 2.

Τὸ μοναστήριον τῆς Ἑλαίας.

Ὅπισθεν τοῦ κεντρικοῦ μοναστηρίου τῶν Ἀρμενίων, πρὸς ἀνατολὰς, κεῖται μικρὸν μονήδιον ἀνήκον τοῖς Ἀρμενίοις καὶ καλούμενον ἔκπαλαι Δ' ἐρ Ζεῖτοῦν (μοναστήριον τῆς Ἑλαίας). Τὸ μονήδιον τοῦτο λέγεται ὅτι ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἦν ὁ οἶκος τοῦ Ἀρχιερέως Ἄννα, ὅπου ἀπὸ τοῦ κήπου Γεθσημανῆ ἔφερον οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Κύριον ἡμῶν, ὃν ἐρωτήσας ὁ Ἀρχιερεὺς οὗτος περὶ τῶν μαθητῶν καὶ τῆς διδασκῆς αὐτοῦ, ἀπέστειλεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Καϊάφα. Ἐνταῦθα πιστεύεται ὅτι ἐγένετο ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα ἄρνησις τοῦ Πέτρου· ἀλλ' ἐκ τῆς διηγήσεως τῶν Εὐαγγελιστῶν φαίνεται ὅτι ἡ ἄρνησις ἐγένετο ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Καϊάφα¹⁾. Παρὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς

¹⁾ Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει· (ἰή. 13. 24—28) «Καὶ ἀπέγαγον αὐτὸν πρὸς Ἄναν πρῶτον· ἦν γὰρ πενθερὸς τοῦ Καϊάφα, ὃς ἦν Ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου· καὶ ἀπέστειλεν αὐτὸν ὁ Ἄννας δεδεμένον πρὸς Καϊάφαν τὸν Ἀρχιερέα· ἦν δὲ Σίμων Πέτρος ἐστὼς καὶ θερμαινόμενος· εἶπον οὖν αὐτῷ, μὴ καὶ σὺ ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἶ; ἠρνήσατο ἐκεῖνος, καὶ εἶπεν οὐκ εἰμι. Λέγει εἰς ἐκ τῶν δούλων τοῦ Ἀρχιερέως συγγενὲς ὢν οὐ ἀπέκοψε Πέτρος τὸ ὠτίον, οὐκ ἐγὼ σε εἶδον ἐν τῷ κήπῳ μετ' αὐτοῦ; πάλιν οὖν ἠρνήσατο ὁ Πέτρος, καὶ εὐθέως ἀλέκτωρ ἐφώνησεν. Ὁ Ἄννας δὲν ἦτον Ἀρχιερεὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ· φαίνεται λοιπὸν ὅτι ἤγαγον τὸν Ἰησοῦν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ,

ἐκκλησίας τοῦ μονηδρίου τούτου ὑπάρχει δένδρον ἐλαίας ἀρχαῖοτάτον, ἐφ' ἧς λέγεται ὅτι ἔδησαν τὸν Κύριον ἕως οὗ σκεφθῇ ὁ Ἄννας περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐκ τῆς ἐλαίας ταύτης ἔλαβε καὶ τὸ μονήδιον τὸ ὄνομά του. Ἡ ἐκκλησία τοῦ μονηδρίου εἶναι μικρά, τὸ δὲ θυσιαστήριον αὐτῆς λέγεται ὅτι κεῖται ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα καθήμενος ὁ Ἄννας ἠρώτα τὸν Ἰησοῦν. Εἰς τὴν ἀρκτικήν αὐτῆς πλευρὰν ὑπάρχει παρεκκλήσιον, ὅπερ καλεῖται φυλακὴ τοῦ Χριστοῦ. Πλησίον τῆς ἐκκλησίας δεικνύεται εἰς λίθος μετὰ τινος ὁπῆς ἐχούσης σχῆμα ἀνθρωπίνου στόματος, ὅπερ θεωρεῖται ὡς πραγματικὴ ἀπόδειξις τῶν λόγων τοῦ Σωτῆρος· «ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσι, οἱ λίθοι κεκράξονται».

§ 3.

Τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς Ἑβραϊκῆς λεγόμενον.

Ἐγγὺς τοῦ Δ' ἐρ-Ζεῖτοῦν καὶ βορειοανατολικῶς αὐτοῦ ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ συνοικίᾳ ὑπάρχει μοναστήριον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του καλούμενον τῆς Ἑβραϊκῆς. Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἀνήκει ἡμῖν καὶ ἐν τούτῳ ἐρχόμενοι οἱ Προσκυνηταὶ ἀπὸ τῆς Γεθσημανῆς καὶ τῆς πηγῆς τοῦ Σιλωὰμ ἀναπαύονται, τυγχάνοντες εὐμενοῦς ὑποδοχῆς καὶ περιθάλψεως παρὰ τοῦ κατὰ καιρὸν Ἡγουμένου. Τὸ μοναστήριον τοῦτο φαίνεται ἀρχαῖον καὶ μέγα, κρημνισθὲν δὲ ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἔμεινεν ἐπὶ τινα καιρὸν διὰ τὸ ἀπόκεντρον τῆς θέσεως ἔρημον· ἀλλὰ μετέπειτα οἱ Πατριάρχαι τῶν Ἱεροσολύμων ἀνήγειραν μέρος αὐτοῦ καὶ τὴν ἐν αὐτῷ ἐκκλησίαν. Ἐσχάτως δὲ ἐγένοντο ἐν αὐτῷ πολυδάπαναι ἐπισκευαί²⁾.

§ 4.

Τὸ μοναστήριον τῶν Συριάνων εἴτε τῶν Ἰακωβιτῶν.

Ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου προβαίνοντες πρὸς ἀνατολὰς, εὐρισκόμεθα ἐντὸς τῆς Ἰουδαϊκῆς συνοικίας, περὶ τὰ βόρεια τῆς ὁποίας μέρη, πρὸς τὴν ἀγορὰν, κεῖται ἡ μικρὰ συνοικία τῶν Συριάνων εἴτε Ἰακωβιτῶν (Χάρατου-σ-Συριάνι), ἐνθα ὑπάρχει τὸ μοναστήριον.

ἵνα κρατήσωσιν αὐτὸν ἐνταῦθα, ἕως οὗ τὴν ἐπιούσαν συγκροτηθῇ τὸ συνέδριον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Καϊάφα. Ὁ οἶκος τοῦ Ἄννα ἐδεικνύετο ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπὸ τοῦ 333 μ. Χ. καὶ μνηεῖα αὐτοῦ γίνεται ἐν τῷ ὁδοπορικῷ τῆς Βουρδигаλνῆς.

²⁾ Μὰ τὴν ἀλήθειαν ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ γίνῃ ἐνταῦθα μνηεῖα τοῦ πτωχοῦ Ἡγουμένου Ἀβερκίου, εἰς τὸν ζῆλον τοῦ ὁποῦ ὀφείλονται ἀπασαί αὐταὶ αἱ ἐπισκευαί. — Σημ. τοῦ διορθωτοῦ.

ριον αὐτῶν. Πύλη σιδηρᾶ φέρουσα ἐπὶ τοῦ ἀνωφλίου δι' ἀραβικῶν ἀριθμῶν τὸ ἔτος 1877 (ΙΛΝΥ) ἄγει ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου τῶν Συριάνων ἢ Ἰακωβιτῶν, ὅπερ λέγεται ὅτι ὠκοδομήθη ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἦν ἡ οἰκία τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου. Ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ δεικνύεται λιθίνη κολυμβήθρα, ἐν ᾗ πιστεύουσιν οἱ Συριανοὶ ὅτι ἐβαπτίσθησαν οἱ Ἀπόστολοι. Ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου τούτου διευθυνόμενοι κατ' ἀνατολὰς παρὰ τὴν ἀγορὰν τῶν

βαφείων (σαύκου-σ-Σαπ'π'ἀγὴν), ὑποκάτωθεν μιᾶς καμάρας, ὅπου κεῖται ἐν τμῇμα μεγάλου κίονος ἐκ γρανίτου, ἀπαντῶμεν τὴν ἄλλοτε πύλην Γεννάθ, ἐγγύθεν τῆς ὁποίας ἤρχιζε τὸ δεύτερον τεῖχος τῆς ἀρχαίας Ἱερουσαλήμ. Ἡ πύλη Γεννάθ εἰκάζεται ὅτι ἦν ἡ αὐτὴ τῇ σιδηρᾷ πύλῃ, δι' ἧς αὐτομάτως ἀνοίγεισης διήλθεν ὁ Ἀπόστολος Πέτρος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Η ΑΓΙΑ ΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΡΗ.

§ 1.

Ἡ ἁγία Σιών.

Σιὼν ἐκαλεῖτο ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑβραίων τὸ περίπυστον ἐκεῖνο ὄρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατὰ πρῶτον ἔκτισεν ὁ Προφητὰνᾶξ Δαβὶδ τὴν Πρωτεύουσαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου· ἀγία δὲ Σιών ἐκαλεῖτο κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνας ἡ ἐκκλησία ἐν γένει τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ἰδίως ἡ ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ ὁροπεδίου τοῦ ὄρους Σιών πρώτη τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησία. Κατὰ τὸν μεσαιῶνα ὠνομάζετο οὕτως ἡ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ μέρους ἐκκλησία καὶ τὸ μοναστήριον. Τὴν σήμερον δὲ λέγοντες Σιών ἐννοοῦμεν ὅλον τὸ ἐκτὸς τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ τεῖχους ὁροπέδιον τοῦ ὄρους Σιών, ἐν ᾧ κεῖται ὁ οἶκος τοῦ Καϊάφα, τὰ νεκροταφεῖα τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις χριστιανικῶν κοινοτήτων, καὶ ἡ πάλαι ποτὲ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Σιών.

§ 2.

Ὁ οἶκος τοῦ Καϊάφα ἢ τὸ μοναστήριον τοῦ ἀλέκτορος.

Ἐξήκοντα περίπου βήματα πρὸς μεσημβρίαν τῆς πύλης τῆς Σιών εἶναι ὁ τόπος, ἐνθα, κατὰ τὴν κοινὴν παράδοσιν, οἱ Ἰουδαῖοι ὀρμήσαντες κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων φερομένου φερέτρου τῆς Παναγίας ἠθέλησαν ν' ἀνατρέψωσιν αὐτό, ὅποτε καὶ κοπεῖσαι αἱ χεῖρες τοῦ τολμηροῦ ἐξ αὐτῶν ἐκρεμάσθησαν ἐπὶ τοῦ φερέτρου· ὁ τόπος οὗτος δεικνύεται τὴν σήμερον ἐκεῖ, ὅπου σώζεται ἐν κιονόκρανον ¹⁾. Ἐντεῦθεν στρεφόμενοι εἰς τινὰ στενὴν

ὁδὸν κειμένην πρὸς δυσμὰς, ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ μικρὰν σιδηρὰν πύλην ἀγούσαν εἰς τι μονύδριον ἄρμενικόν. Τὸ μονύδριον τοῦτο ἀνηγέρθη, κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν, ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα ἦν τὸ πάλαι ὁ οἶκος τοῦ Ἀρχιερέως Καϊάφα, ὅπου ἀπήγαγον δεδεμένον τὸν Σωτῆρα ἡμῶν ἀπὸ τῆς οἰκίας τοῦ Ἄννα, καὶ ὅπου ἦσαν συνηγμένοι οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι, ζητοῦντες ψευδομαρτυρίαν, ἵνα θανατώσωσιν αὐτόν. Κριθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐνοχος θανάτου, παρεδόθη τοῖς ὑπηρέταις, οἵτινες ἐνέπαιζον καὶ ἐκολάφιζον αὐτὸν δι' ὅλης τῆς νυκτὸς μέχρι τῆς πρωίας, ὅποτε ἀπήγαγον αὐτόν εἰς τὸ συνέδριον ²⁾. Ὁ τόπος, ἐνθα διήλθε τὴν νύκτα ταύτην ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, δεικνύεται ἐν τινὶ παρεκκλησίᾳ κειμένῳ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ναοῦ τοῦ μονυδρίου. Ὑποκάτωθεν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ναοῦ τούτου κεῖται τμῆμα ὀγκῶδες βράχου, δι' ὃν πολλὰ λέγονται. Τινὲς λέγουσιν ὅτι οὗτος εἶναι ὁ λίθος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔστατο ὁ Κύριος κρινόμενος ὑπὸ τοῦ Καϊάφα· ἄλλοι δὲ ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἐφύλαττον δεδεμένον τὸν Κύριον δι' ὅλης τῆς νυκτὸς. Ἔως οὗ τὴν πρωίαν ἀπήγαγον αὐτόν εἰς τὸ συνέδριον· ἄλλοι δὲ ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἐκάθισεν ὁ Πέτρος καὶ ἐκλαυσε πικρῶς διὰ τὴν ἄρνησιν ³⁾· καὶ

τι τοῦ Πρωτομάρτυρος Σταφάνου, ἀνεγερθεὶς ἐπὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων Ἰωάννου (389—410), ἐν ᾧ ἦν κατατεθειμένον τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Πρωτομάρτυρος, μετακομισθὲν ἐκ τῆς Καφάρ Γαμάλας· ἐφυλάττετο δ' ἐνταῦθα μέχρι τῆς ὑπὸ τῆς βασιλείδος Εὐδοκίας ἀνεγέρσεως μεγαλοπρεποῦς ναοῦ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ.

²⁾ Ματθ. κγ'.

³⁾ Ἐπὶ τὸ ἀνατολικὸν κλίτος τοῦ ὄρους Σιών δεικνύεται σπήλαιόν τι, ἐν ᾧ λέγεται ὅτι ἐλθὼν ὁ Πέτρος ἐκλαυσε πικρῶς.

¹⁾ Ἐνταῦθα ἦν τὸ πάλαι ὠκοδομημένον ναΐδιον ἐπ' ὀνόμα-

ἄλλοι τέλος ὅτι εἶναι ὁ λίθος, ὃν ἀπεκύλισεν ὁ Ἄγγελος ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου. Ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ πιστεύεται ὅτι ἐγένετο καὶ ἡ ἄρνησις τοῦ Πέτρου, μεθ' ἣν ἐφώνησεν ὁ ἀλέκτωρ ¹⁾. Ἐντεῦθεν ἔλαβε καὶ τὸ ὄνομα Δὲ ρ - ἐδ' δ' ἡ κ, ἥτοι μοναστήριον τοῦ ἀλέκτορος. Ἐνταῦθα θάπτονται καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχεύοντες Ἀρμένιοι.

§ 3.

II ἐκκλησία τῆς ἁγίας Σιών.

Ἐξελθόντες τοῦ μονυδρίου τοῦ ἀλέκτορος καὶ ἀναβάντες τὴν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐπταβάθμιον κλίμακα, εὐρισκόμεθα ἐπὶ τῶν νεκροταφείων τῶν διαφόρων ἐν Ἱεροσολύμοις χριστιανικῶν κοινοτήτων. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον, ὅπερ ἄπαντῶμεν, εἶναι τὸ τῶν Ἀρμενίων, τὸ δὲ πρὸς οὐσμὰς τούτου, τὸ τῶν Λατίνων καὶ πρὸς μεσημβρίαν τὸ ἡμέτερον. Ἐντεῦθεν βλέπομεν ἐπὶ τοῦ νοτιοανατολικοῦ ἄκρου τοῦ ὄρου πεδίου τῆς Σιών ἐν σύμπλεγμα οἰκοδομημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαπρέπει τὸ ὑπὸ μολυβδοσκεπούς τρούλλου ἐπιστεγάζομενον. Ἐνταῦθα ἔκειτό ποτε ἡ γεγραμμένη καὶ περιώνυμος τῆς ἁγίας Σιών ἐκκλησία, καὶ ἐνταῦθα εἰσιν οἱ τάφοι τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Σολομῶντος καὶ τῶν λοιπῶν βασιλέων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ²⁾. Ἐνταῦθα

¹⁾ Οἱ ἐντόπιοι Χριστιανοὶ καλοῦσι τὸ μονύδριον τοῦτο *Χάτσουλ-Μασήλ*, ἥτοι φυλακὴν τοῦ Χριστοῦ.

²⁾ Ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μανθάνομεν ὅτι ὁ Δαβὶδ καὶ ὁ Σολομὼν καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν βασιλέων τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἐτάφησαν μετὰ τῶν πατέρων αὐτῶν ἐν τῇ πόλει Δαβὶδ (Γ'. Βασιλ. 6'. 40. ιζ'. 43. ιδ'. 31. ιε'. 8, 24. κβ'. 51. 0'. 28. ιβ'. 21. ιδ'. 20. ιε'. 38). Ἄρα ἐντὸς τῆς ἀρχαιοτάτης πόλεως, ἐπὶ τῆς Σιών, ἡ τῆς ἡνιω πόλεως τοῦ Ἰωσήπου ὑπῆρχον τάφοι προωρισμένοι διὰ τὰς βασιλικὰς οἰκογενεῖας τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, οἵτινες ἄλλοτε μὲν ἐκαλοῦντο τάφοι τῶν βασιλέων (Β'. Παραλειπ. κα'. 20. κδ'. 25. κς'. 23), ἄλλοτε δὲ τάφοι τῶν βασιλέων τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἄλλοτε τάφοι τῶν υἱῶν Δαβὶδ (αὐτόθ. κβ'. 28. ιβ'. 33), καὶ ἄλλοτε τάφος τοῦ Δαβὶδ (αὐτόθ. ις'. 14. Δ'. Βασιλ. 0'. 28). Ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Χαλδαίων οἱ τάφοι οὗτοι ἔμειναν ἀνέπαφοι, καίτοι, κατὰ τὸν Ἰωσήπον, ὁ Σολομὼν ἐναπέκρυψεν ἐν τούτοις ἄφροναν καὶ πολὺν πλοῦτον, ὃν ἐσώλησεν ὁ Ἰρκανὸς ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος Σίμωνος τοῦ Μακκαβαίου, ὅτε ἐξηγόρασε παρὰ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Εὐσεβοῦς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ὁ Ἰρκανὸς ἐξήγαγε τρισχίλια τάλαντα (ὅπερ τὰ 16,000,000 φράγκων) ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Δαβὶδ, ἐξ ὧν τὰ μὲν 300 ἔδωκε τῷ Ἀντιόχῳ, διὰ δὲ τῶν ἐπιλοίπων ἐμίσθωσε ξένους στρατιώτας (Ἰωσήπ. Ἀρχαιολ. ζ'. 15, 13. κγ'. 8, 4. Πολ. Ἰουδ. α'. 2, 5). Μετὰ τὸν Ἰρκανὸν Ἡρώδης ὁ μέγας, λαβὼν ἀνάγκην χρημάτων, εἰσῆλθεν ἐν κακῷ νυκτὸς εἰς τοὺς τάφους, καὶ χρήματα μὲν δὲν εὗρεν,

ἦν τὸ ἐστρωμένον ἀνώγειον, ἐν ᾧ ἐγένετο ὁ μυστικὸς δεῖπνος· ἐνταῦθα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐνίψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν καὶ προεῖπεν αὐτοῖς τὰ μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν· ἐντεῦθεν ἐξῆλθε μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, καὶ ἐνταῦθα ἦσαν συνήγμένοι οἱ μαθηταὶ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων. Ἐνταῦθα ἐγένετο

ὡς ὁ Ἰρκανὸς, ἀλλὰ μόνον κόσμον χρυσοῦ καὶ κειμηλίων πολλόν, ὃν ἀφείλεν ὅλον. Μὴ ἀρκεσθεὶς δ' εἰς ταῦτα, ἠθέλησε νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα παρ' αὐτὰς τὰς θήκας τοῦ Σολομῶντος· ἀλλὰ φλόξ ἐξεληθούσα, δύο μὲν τῶν στρατιωτῶν αὐτοῦ ἐθανάτωσεν, αὐτὸν δ' ἠνάγκασε νὰ ἐξέλθῃ· διὸ καὶ πρὸς ἐξιλασμὸν μνημεῖον λευκῆς πέτρας πολυτελὲς κατασκευάσας, ἐπέθηκεν εἰς τὸ στόμιον τῶν τάφων. Ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰωσήπου μανθάνομεν ὅτι οὔτε ὁ Ἰρκανὸς οὔτε ὁ Ἡρώδης κατώρθωσαν νὰ εἰσέλθωσι μέχρι τῶν σαρκοφάγων τῶν βασιλέων, διότι μηχανισμός τις ἰδιαίτερος οὐδενὶ ἐπέτρεπε τὴν περαιτέρω πρόοδον. Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἐξάγεται ὅτι ὁ τάφος τοῦ Δαβὶδ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦν πασίγνωστος (Πράξ. 5'. 29), ὁ δὲ Δίων ὁ Κάσσιος ἱστορεῖ ὅτι, πρὶν ἢ οἱ Ἰουδαῖοι πολιορκήσωσι κατὰ τοῦ Ἀδριανοῦ, ὁ τάφος τοῦ Σολομῶντος, ὅστις ἀπῆλθε παρ' αὐτοῖς βαθυτάτου σεβασμοῦ, κατέπεσεν, ὅπερ ἐξεληφθῇ ὡς κακὸς οἰωνὸς (Ῥωμαϊκ. ἱστορ. 50'. 14). Πλὴν ἡ κατάπτωσης αὕτη περιωρίζετο εἰς τι μέρος τοῦ ὄλου, διότι ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῆς Παύλας πρὸς τὴν Μαρκέλλαν (388 Μ. Χ.) μνημονεύεται καὶ ὁ τάφος οὗτος· ἐν δὲ τῷ Χρονικῷ Πασχάλῳ προσδιορίζεται καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἦσαν οἱ τάφοι τῶν βασιλέων. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα ὁδοπορικοῖς οὐδεμίαν γίνεται μνεία τῶν τάφων τούτων μέχρι τῆς 14'. ἑκατονταετηρίδος, ἀλλὰ τὴν σιωπὴν ταύτην ἀποδοτέον εἰς τοὺς λοιποὺς ἐν τῇ ἁγίᾳ Σιῶν ἀξιοσημειώτους τόπους, οἵτινες ἐφείλκυν πλείτερον τὴν προσοχὴν τῶν Χριστιανῶν. Ἀλλ' οὐχ ἦττον ὁ Ῥαββίνος Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης κατὰ τὸν 16'. αἰῶνα ἐν τινὶ παραδόξῳ διηγήματι μνημονεύει τῶν τάφων τούτων. Κατὰ τὸν Βενιαμὴν, «πρὸ δεκάπέντε ἐτῶν εἶχε καταπέσει εἰς ἐκ τῶν τοίχων τῆς ἁγίας Σιών. Ὁ Πατριάρχης προστάξεν τινὶ τῶν ἱερέων ἵνα ἀνοικοδομήσῃ τοῦτον, εἰπὼν αὐτῷ· λάβε λίθους ἐκ τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀνοικοδόμησον τὴν ἐκκλησίαν. Ὁ ἱερεὺς ὑπήκουσε καὶ ἐμίσθωσεν 20 ἐργάτας διὰ νὰ μεταφέρωσι λίθους ἐκ τῶν θεμελίων τοῦ ἀρχαίου τείχους τῆς Σιών. Μεταξὺ τῶν ἐργατῶν τούτων ὑπῆρχον καὶ δύο στενοὶ φίλοι. Ἡμέραν τινὰ συνέφαγον οὗτοι ὁμοῦ, καὶ μετὰ τὸ γεῦμα ἐπέστρεψαν ἀρχὰ εἰς τὸ ἔργον των. Ὁ ἀρχιτέκτων ἠρώτησεν αὐτοὺς, διατί ἐβράδυναν τόσον· οἱ δὲ ἀπάντησαν ὅτι, ὅταν οἱ συνεργάται αὐτῶν ὑπῆλθωσι τὴν ἐπαύριον νὰ γευματίσωσιν, οὗτοι θὰ μείνωσιν ἐργαζόμενοι διὰ ν' ἀναπληρώσωσι τὸν ἀπολεσθέντα χρόνον· καὶ οὕτως ἐποίησαν. Τῇ ἐπαύριον, ἐν ᾧ ἐξέβαλλον λίθους, εὗρον ἕνα λίθον εἰς τὸ στόμιον ἐνὸς σπηλαίου. Τότε ὁ εἰς ἐξ' αὐτῶν εἶπε πρὸς τὸν ἕτερον· ἄς εἰσέλθωμεν καὶ ἄς ἴδωμεν μήπως ἐντὸς τοῦ σπηλαίου τούτου ὑπάρχῃ θησαυρὸς κεκρυμμένος. Εἰς-

ἡ φιλάφρονης τοῦ Θωμᾶ, ἐνταῦθα ἐξελέξαντο οἱ ἑνδεκα Μαθηταὶ τὸν Μαθθίαν ἀντὶ τοῦ προδότου Ἰούδα, καὶ ἐνταῦθα τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς κατήλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐν εἰδὲι πυρίνων γλωσσῶν. Ἐνταῦθα ἦν τὸ περίπυστον ὑπερῶν, ἐν ᾧ συνήρχοντο οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, καὶ ἐνταῦθα συνεκροτήθη ἡ πρώτη ἐν Ἱεροσολύμοις σύνοδος ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων. Ἐνταῦθα συνέστη τὸ πρῶτον ἡ πρώτη τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησία. Ἀλλ' ἡ περίπυστος καὶ γεραρά καὶ ἀρχαιοτάτη αὕτη ἐκκλησία, ὑποστᾶσα πολλὰς περιπετειάς, κατήντησεν ἐπὶ τέλους εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος, καλούμενον τὴν σήμερον Νάπι-Δαούδ· (ὁ Προφήτης Δαβὶδ).

Εἰς τὸ τέμενος τοῦτο εἰσερχόμεθα διὰ δύο πυλῶν, ὧν ἡ μὲν μία πρὸς μέσημβρίαν, ἡ δὲ πρὸς δυσμὰς. Διὰ τῆς τελευταίας ταύτης εἰσερχόμενοι, καὶ διερχόμενοι διὰ τινος σταύλου, ἀναβαίνομεν εἰς τὸ προαύλιον, δι' οὗ ἐμβαίνομεν εἰς τὸ μέρος, ἔνθα ἦν ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία.

Ἡ παράδοσις ἡ τοποθετοῦσα τὸ μέρος, ἔνθα ἐγένετο ὁ μυστικὸς Δεῖπνος, ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς ἐκκλησίας τῆς Σιών, εἶναι μία τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ αὐθεντικωτέρων, καὶ στηρίζεται ἐπὶ μαρτυριῶν ἀναντιρρήτων. Ἐτι ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἡ ἐν τῇ ἀγίᾳ Σιών ἐκκλησία θεωρεῖται ὡς μία τῶν ἀρχαιοτέρων ἐκκλησιῶν, ὁ δὲ ἱερός Ἐπιφάνιος ἀποφαίνεται ὅτι ἦν προγενεστέρα καὶ αὐτοῦ τοῦ

ἡλθον εἰς τὸ σπήλαιον, καὶ προχωρήσαντες εἰς τὰ ἐνδότερα, εὗρον λαμπρὸν θάλαμον, στηριζόμενον ἐπὶ μαρμαρίνων κιόνων, οὐτινας οἱ τοῖχοι ἦσαν ἐστρωμένοι μετ' χρυσοῦ καὶ ἀργύριου. Πρὸ τοῦ θαλάμου τούτου ἵστατο τράπεζα καὶ χρυσοῦν σκήπτρον μετὰ χρυσοῦ στεφάνου· αὕτη ἦν ὁ τάφος τοῦ βασιλέως Δαβὶδ. Εἰς τὰ ἀριστερὰ ἔκειτο ἕτερος τάφος ὁ τοῦ Σολομῶντος, καὶ οὕτω καθέξῃς ἠκολούθουν οἱ τάφοι τῶν λοιπῶν βασιλέων τοῦ Ἰουδα. Ἐνταῦθα ὑπῆρχον κεκλεισμένα κιβώτια, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον οὐδεὶς ἐγίνωσκεν. Ὅτε δὲ ᾔθελσαν οἱ δύο ἐργάται νὰ εἰσέλθωσιν ἐντὸς τοῦ θαλάμου, ἰδοὺ σφοδράτος ἄνεμος ἐνδοθεν ἐκπνεύσας, ἔρριψεν αὐτοὺς κατὰ γῆς καὶ οὕτως ἔμειναν ὡς νεκροὶ μέχρι τῆς ἐσπέρας· ἤκουον δὲ ὡσαύτως ἀνθρώπου φωνὴν λέγουσαν· ἐγέρθητε καὶ ἐξέλθετε. Ἐξῆλθον ἔξω τεταραγμένοι καὶ, ἀπελθόντες πρὸς τὸν Πατριάρχην, ἐδιηγήθησαν αὐτῷ τὰ πάντα. Ὁ Πατριάρχης ἀπέστειλεν ἀμέσως ἐπιστολὴν πρὸς τινὰ ῥαββὶ Λεραῆμ καὶ προσκαλίσας αὐτὸν ἐδιηγήθη πάντα ὅσα ἤκουσεν ἐκ τοῦ στόματος τῶν δύο ἐργατῶν. Μετὰ μίαν ἡμέραν προσέκαλεσεν αὐτούς, ἀλλ' οὗτοι ἦσαν κλινῆρεις καὶ ἀπεκρίθησαν ἑντρομαί, ὅτι οὐδέποτε ἐπανέρχονται εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς θέλει ἵνα μείνῃ ἄγνωστος εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Πατριάρχης προσέταξεν ἵνα κλείσωσιν αὐτὸν, καὶ αὐτῷ μένει κεκρυμμένος μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας».

Ἀδριανῷ. Ὁ Πατὴρ οὗτος ἐν τῷ περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν συγγράμματι αὐτοῦ ¹⁾ λέγει, ὅτι, «ὅτε ὁ Ἀδριανὸς εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, εὗρεν ἅπασαν τὴν πόλιν καταστραμμένην, ἐκτὸς εὐαρθμῶν τινῶν οἰκίων καὶ τῆς μιᾶς ἐκκλησίας, εἰς τὸ ὑπερῶν τῆς πόλεως ἀνέβησαν οἱ Μαθηταὶ ὑποστρέψαντες ἀπὸ τοῦ ἔρους τοῦ ἐλαιῶνος μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος». Ἐκ τῶν ἐκφράσεων τούτων τοῦ ἱεροῦ Ἐπιφανίου, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς λέξεως ὑπερῶν, ἦν ἀπαντῶμεν ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων ²⁾, ἐξάγεται ὅτι τὸ οἰκοδόμημα ἦν διηρημένον εἰς δύο πατώματα. Ἡ μικρὰ αὕτη ἐκκλησία ἀνικοδομήθη ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον, ἐκ δὲ τῶν Κατηγήσεων τοῦ ἱεροῦ Κυρίλλου ³⁾ μαθητόμεν ὅτι ἡ οὕτω ἀνικοδομηθεῖσα ἐκκλησία ἦν διηρημένη, ὡς καὶ ἡ προγενεστέρα, εἰς δύο πατώματα καὶ εἶχεν ἀναμειβόλως σχῆμα Βασιλικῆς. Εἰς τῶν κιόνων, ἐφ' ὧν αὕτη ἐστηρίζετο, ἦν ὁ κιών, ἐφ' οὗ δῆσαντες ἐμαστίγωσαν τὸν Σωτῆρα ἡμῶν ⁴⁾. Ἀντωνῖνος δ' ὁ ἐκ Πλακεντίας (τῷ 600 Μ. Χ.), μνημονεύων τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀγίας Σιών, λέγει, «ὅτι ἐν ταύτῃ ἐσώζετο τὸ ποτήριον, ὅπερ μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος μετεχειρίζοντο οἱ Ἀπόστολοι, ἐκτελοῦντες τὴν ἀνάμικτον ἱερουργίαν. Ὁ δὲ Ἀρκεῦλος (670 Μ. Χ.), περιγράφων τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, λέγει, «ὅτι αὕτη ἦν μεγάλη καὶ εἶχε σχῆμα τετραγώνου Βασιλικῆς. Ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν αὐτῆς ἔκειτο ὁ κιών, ἐφ' οὗ δῆσαντες ἐμαστίγωσαν τὸν Κύριον ἡμῶν. Ἐγγὺς τῆς βορειοδυτικῆς αὐτῆς γωνίας ἦν ὁ τόπος, ἔνθα ἐγένετο ὁ μυστικὸς Δεῖπνος· κατὰ δὲ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν ἦν τὸ ὑπερῶν, ἐν ᾧ, συνηγμένων ὄντων τῶν Μαθητῶν, κατέβη ἐπ' αὐτοὺς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον». Ὁ δὲ Μοναχὸς Βερνάρδος γράφει «ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ ἐκρέματο καὶ ὁ ἀκάνθινος στέφανος, δι' οὗ ἐστεφανώσαν ἐν καιρῷ τοῦ πάθους τὸν Κύριον ἡμῶν».

Παρά τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἀγίας Σιών ἀνηγέρθη ἐκπάλαι καὶ μέγα μοναστήριον, ἐν ᾧ κατώκουν Μοναχοὶ φέροντες τὸ ὄνομα Σιωνίται. Ἐπειδὴ δ' ἐγγὺς τῆς ἐκκλησίας πρὸς ἀνατολὰς ἔκειντο καὶ οἱ τάφοι τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Σολομῶντος, συνήνωσαν τοὺτους μετ' αὐτῆς.

Ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ μοναστήριον τῆς ἀγίας Σιών ἔπαθον βεβαίως καταστροφάς τινας μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατάκτησιν τῆς Παλαιστίνης, ἀλλ' ὡς φαίνεται μικράς, αἰτίνας ἐπὶ νωρθώθησαν ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων. Ὁ Δανιὴλ περιγράφει τὴν ἐκκλησίαν μετὰ πολλῆς λε-

¹⁾ Κεφ. ιδ'.

²⁾ Πράξ. α'. 13.

³⁾ ἱς'. 4.

⁴⁾ Hieron. ep. CVIII, καὶ ἄλλοι ποτ. Βουδαπέστης.

πομερείας. «Ἐπὶ τοῦ ὄρους Σιών, λέγει, ἔκειτο ὁ οἶκος Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ὃν ἀντικατέστησεν ἐκκλησία ἐχούσα θόλον, κείται δὲ εἰς ἀπόστασιν λίθου βολῆς ἀπὸ τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Ὅπισθεν τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου τῆς ἐκκλησίας εὐρίσκεται ἡ αἴθουσα, ἐν ἣ ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐνίψε τοὺς πόδας τῶν Μαθητῶν καὶ ἐνταῦθα πλησίον ἀναβαίνων διὰ τινος κλίμακος ἀφικνεῖται τις εἰς ὠραῖον ναὸν ἐκ στηλῶν κεκοσμημένον, οὗτινος ἡ μὲν στέγη ἐστὶ πλήρης ἐπιγραφῶν ἐκ μωσαϊκοῦ, τὸ δὲ ἔδαφος κεκαλυμμένον μαρμάρῳ. Τὸ θυσιαστήριον ἐστὶν ἐστραμμένον πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐνταῦθα ἦν ἡ κατοικία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. Ἐνταῦθα ἔλαβε χώραν ὁ μυστικὸς Δεῖπνος τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τῶν Μαθητῶν αὐτοῦ, ὅποτε ὁ ἅγιος Ἰωάννης, ἐπιπεσὼν ἐπὶ τὸ σῆμα τοῦ θείου Διδασκάλου, εἶπε· «Κύριε, τίς ἐστὶν ὁ παρὰδιδούς σε;» Ἐνταῦθα τὸ ἅγιον Πνεῦμα κατέβη ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὴν κατωτέραν ὁροφὴν ἐπὶ τοῦ ἔδαφους πρὸς μεσημβρίαν, εὐρίσκεται ἄλλη τις αἴθουσα, ἐν ᾗ ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν Ἀνάστασιν ἐφάνη ἐν τῷ μέσῳ τῶν Μαθητῶν, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, καὶ εἶπεν αὐτοῖς «εἰρήνῃ ἡμῖν», καὶ ἐν ᾗ μετ' ἡμέρας ὁκτὼ κατέστησε τὸν Θωμᾶν πιστόν. Δεικνύεται δὲ ἐνταῦθα καὶ ἱερὰ τις πέτρα, μετενεχθεῖσα ἐκ τοῦ ὄρους Σινᾶ. Ἐτέρωθεν τῆς

ἐκκλησίας πρὸς δυσμὰς εὐρίσκεται ἄλλη τις αἴθουσα κειμένη ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, ἐν ᾗ ἐτέλεσε τὸν βίον ἡ ἀγιωτάτη Παρθένος¹⁾).

Κατὰ τὰς περιγραφὰς τῶν μεταγεγεστέρων τοῦ Δανιὴλ περιγηγῶν ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Σιών ἦν παρμεγέθης καὶ διηρεῖτο εἰς ἀνώγειον καὶ κατώγειον. Ἡ ἀνώγειος ἐκκλησία ἦν κυλινδρωτὴ καὶ τρίχωρος. Ἐν τῷ ἀρκτικῷ χώρῳ ὑπῆρχε θυσιαστήριον ὑπεράνωθεν τοῦ τόπου, ἐν ᾗ ἡ Θεοτόκος παρέδωκε τὸ πνεῦμα τῷ υἱῷ αὐτῆς καὶ Θεῷ. Τὸ θυσιαστήριον τοῦτο ἐστεγάζετο ὑπὸ κουβουκλίου καὶ περιεθριγκοῦτο ὑπὸ σιδηρῶν κιγκλίδων. Τῷ ἐν τῷ μεσημβρινῷ χώρῳ θυσιαστήριον ἔκειτο ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐφάνη ὁ Σωτὴρ τοῖς Ἀποστόλοις καὶ ἐκαλεῖτο Γαλιλαία τοῦ ὄρους Σιών (ἐξ ἐσφαλμένης βεβαίως ἐρμηνείας τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ· «μετὰ τὸ ἐγερθῆναι με πρῶτον ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν»). Ἐν τῇ κατωγείῳ ἐκκλησίᾳ ἐδεικνύετο καὶ ὁ τόπος τοῦ νιπτῆρος· αὕτη δὲ συνεκοινωνεῖ μετὰ τῆς ἄνω διὰ κλίμακος. Κατὰ τὸ ἀρκτικὸν ἡ εὐώνυμον τῆς ἐκκλησίας μέρος ἦν ἡ οἰκία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, ἐν ἣ ἡ Θεοτόκος διέμενε μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

¹⁾ Ὁδοιπορ. Δανιήλ. σελ. 66.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

ΤΑ ΕΝ ΤΗ ΚΟΙΛΑΔΙ ΤΟΥ ΙΩΣΑΦΑΤ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΡΗ.

§ 1.

Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἰωσαφάτ.

Η κοιλὰς αὕτη κείται μετὰ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν. Ἀρχομένη δὲ ἀπὸ τῶν βορειοδυτικῶν πλευρῶν τοῦ λόφου Βεζεθὰ, παρὰ τὰ λεγόμενα μνήματα τῶν Κριτῶν, καὶ διερχομένη παρὰ τὴν πύλιν τοῦ Σιλωάμ, τὸ φρέαρ τοῦ Ἰωάβ καὶ τὴν Λαύραν τοῦ ἀγίου Σάββα, λήγει εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν· ὡς ἐκ τῶν διαφορῶν δ' αὐτῆς θέσεων ἔχει τὴν σήμερον διάφορα ὀνόματα. Καὶ παρὰ μὲν τὸν τάφον τῆς Θεοτόκου καλεῖται Οὐάδ-ἑλ-τζόζ, παρὰ δὲ τὴν πηγὴν Σιλωάμ. Οὐάδ-ἑλ-Σιλουάν, καὶ περαιτέρω Οὐάδ-ἑλ-Ἐννάρ. Τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα εἶναι *Χείμαρρος ἡ φάραγξ*

τῶν Κέδρων, κοιλὰς Ἰωσαφάτ¹⁾. βραδύτερον δ' ἔλαβε καὶ ἄλλα ὀνόματα, οἷον κοιλὰς κλαυθμῶνος, κοιλὰς τῆς Γεθσημανῆς²⁾.

¹⁾ Συνήθως *Χείμαρρος τῶν Κέδρων* καλεῖται ἡ τελευταία κάθesis τοῦ μετὰ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν μέρους τῆς κοιλᾶδος. Τινὲς νομίζουσιν ὅτι ἐκλήθη οὕτως ἐκ τῶν ἄλλοτε ἐνταῦθα κέδρων, παράγοντες τὸ κέδρων τοῦ Εὐαγγελίου ἢ τὸ κεδρὼν τοῦ Ἰωσήπου παρὰ τὸ κέδρας· ἀλλ' ἡ λέξις κέδρων ἢ κεδρὼν εἶναι ἑβραϊκῆ, σημαίνουσα μαῦρον ἢ σκοτεινόν. Πιθανώτατα δ' ἐκλήθη οὕτω τὸ μέρος τοῦτο, διότι ἦν κατάφυτον καὶ κατὰσκιον ἐξ ἑλαιῶν, ὧν τὸ φύλλωμα ἔχει συνήθως χρῶμα σκοτεινόν.

²⁾ Τὴν κοιλᾶδα τοῦ Ἰωσαφάτ ἐκλαμβάνουσι τινες ἀντὶ τῆς κοιλᾶδος Σαβῆ ἢ τοῦ πιδίου τοῦ βασιλέως, ἐνθα ὁ βασιλεὺς τῶν Σοδόμων συνήντησε τῷ Ἀβραάμ ἐπιστρέφοντι ἀπὸ

Διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰωσαφάτ διήλθεν ὁ Δαβὶδ δακρύων καὶ ἀσκεπῆς καὶ ἀνυπόδητος, ὅτε ἔφευγεν ἀπὸ προσώπου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἀβεσσαλώμ¹⁾. διὰ τῆς κοιλάδος ταύτης πολλάκις διέβη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, εἴτε μεταβαίνων εἴτε ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν καὶ τῆς Βηθανίας. Γνώμη τις ἐπικρατεῖ μεταξὺ Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν, ὅτι ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ θέλει γίνεαι ἡ μέλλουσα κρίσις, ἡ δὲ γνώμη αὕτη ἐπήγαγεν ἐκ τῶν λόγων τοῦ Προφήτου Ἰωὴλ «ἰδοὺ ἐγὼ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ὅταν ἐπιστρέψω τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰούδα καὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ συνάξω πάντα τὰ ἔθνη καὶ κατὰξω αὐτὰ εἰς τὴν κοιλάδα Ἰωσαφάτ, καὶ διακριθήσονται πρὸς αὐτοὺς ἐκεῖ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μου καὶ τῆς κληρονομίας μου Ἰσραὴλ, οἱ διεσπάρησαν ἐν ταῖς ἔθνεσι²⁾. Κατὰ τοὺς Μωαμεθανοὺς ὑπεράνωθεν τῆς κοιλάδος ταύτης θὰ διέρχεται ἡ περὶ ἧς ἐγένετο ἀνωτέρω (Κεφαλαιῶν ΙΑ'. § 1. Β'.) λόγος τριχίνῃ γέφυρα. Κατὰ τὸν ἐννατον αἰῶνα ὁ Μοναχὸς Βερνάρδος ἔγραψεν ὅτι «ἐνταῦθα ἦν ναὸς τις ἐπὶ ὀνόματι τοῦ ἁγίου Λέοντος, ἐπὶ τοῦ τόπου, ἐνθα μέλλει νὰ γίνῃ ἡ μέλλουσα κρίσις». Ὅτε δὲ βραδύτερον προετίθεντο ἡ ἔνστασις καὶ πῶς δύναται νὰ χωρήσῃ ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ ὅλος ὁ κόσμος; ἐγεννήθη καὶ ἡ ἀπάντησις, ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὰ ὄρη τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ Ἐλαιῶνος θ' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἡ κοιλάς θὰ πλατυνθῇ³⁾.

τῆς κοπῆς τοῦ Χοδολογόμορ καὶ τῶν βασιλέων τῶν μετ' αὐτοῦ, ὁπότε καὶ ὁ Μελχισεδὲκ βασιλεὺς Σαλὴμ προσήνεγκεν αὐτῷ ἄρτον καὶ οἶνον. Ἡ γνώμη αὕτη, οἰουσθήποτε λόγους καὶ ἂν ἔχῃ ὑπὲρ αὐτῆς, εἶναι δυσπαράδεκτος, καθ' ὅσον ἀλλάχθεν καὶ οὐχὶ διὰ τῆς κοιλάδος ταύτης διέρχεται ἡ ὁδὸς ἡ ἀγούσα εἰς Χεβρών, ὅπου ἐπέστρεψεν ὁ Ἀβραάμ.

¹⁾ Β'. Βασιλ. ιε.

²⁾ Ἰωὴλ γ'. 1—2.

³⁾ Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Μωρία πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸν τάφον τῆς Θεοτόκου, δεκνύεται τὴν σήμερον ὁ τόπος, ἐνθα ἐλιθοβόλησαν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Πρωτομάρτυρα Στέφανον. Ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ βασιλεὺς Εὐδοκία ἐπὶ τοῦ τόπου τοῦ λιθοβολισμοῦ ἀνήγειρε κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα (μεταξὺ τοῦ 450—461) μεγαλοπρεπῆ ναὸν, ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱστορικοῦ Εὐαγρίου (ἀ. 22.) καὶ τοῦ Ἀντωνίου τοῦ ἐκ Πλακεντίας ἔκειτο εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς σταδίου πρὸς βορρᾶν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἢ κατὰ τὸν Δανιὴλ, πρὸς ἀριστερὰν τῆς ὁδοῦ τῆς Ἰόππης (ὁ Δανιὴλ ἦλθεν ἐξ Ἰόππης εἰς Ἱερουσαλὴμ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, δι' ἧς ἔρχονται καὶ σήμερον). Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ ἡ Εὐδοκία ἐναπέθηκε τὰ λείψανα τοῦ Πρωτομάρτυρος ἀνοικοδομήσασα ἐκ τῆς ἁγίας Σιών, ὅπου εἶχον μετενεχθῆ ἐκ τῆς Καφάρ Γαζάλας. Ὁ ναὸς οὗτος ἔπαθε πολλάκις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἐπισκευάσθη ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, καὶ ἐπὶ τέλους τῷ 1187 κατεδαφίσθη ὑπ' αὐτῶν ἵνα μὴ χρησιμεύσῃ ὡς τόπος ὄχυρός εἰς τοὺς στρατοὺς τοῦ Σαλαδίνου.

§ 2.

Ὁ τάφος τῆς Θεοτόκου ἐν Γεθσημανῇ⁴⁾.

Τὸ παρά πάντων τῶν Χριστιανῶν καὶ αὐτῶν ἐπὶ τῶν Μωαμεθανῶν μεγίστης τιμῆς καὶ βαθυτάτου σεβασμοῦ ἀπολαῦον γεγαρὸν τοῦτο Προσκύνημα κεῖται ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χαλαρῶδους χάσματος τοῦ μεταξὺ τοῦ ὄρους Μωρία καὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν.

Τὸ Προσκύνημα τοῦτο ἡμεῖς μὲν ὀνομάζομεν ἀπλῶς Γεθσημανήν, οἱ δὲ ἐντόπιοι Σίττι-Μάριαν. Ὡς ἐκ τῆς συσσωρεύσεως δὲ τῶν ἐκ τῶν παρακειμένων ὑψωμάτων καταρρέοντων χωμάτων ὁ στεγάζων αὐτὰ ναὸς εἶναι τὴν σήμερον κεχωσμένος μέχρι τῆς ὁροφῆς ἐντὸς τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων. Τὸ μόνον ἐξωθεν ὁρατὸν αὐτοῦ μέρος εἶναι παραλληλεπίπεδόν τι μετὰ τινων ἀρχιτεκτονικῶν κοσμημάτων, ὑπερ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόναος. Δι' αὐτοῦ εἰσερχόμενοι εἰς τὸν ναόν, καταβαίνομεν διὰ πλατυτάτης κλίμακος 48 βαθμίδων. Ἡ μορφή τοῦ ναοῦ εἶναι ἰδιόρρυθμος, ὑπαγορευθεῖσα βεβαίως ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἰσλάμου, ἐφ' οὗ ἀνηγέρθη. Γενικῶς δὲ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, εἰς τὴν κλίμακα τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ ἄνω μέρος τοῦ ναοῦ, καὶ εἰς τὸν κυρίως ναόν, ἔχοντα σχῆμα σταυροῦ ἑλληνικοῦ, οὗτινος τὰ δυτικὰ καὶ ἀνατολικά ἄκρα λήγουσιν εἰς μύακας, περὶ τὰ μέσα δὲ σχεδὸν αὐτοῦ, πρὸς ἀνατολὰς, κεῖται ὁ πάφος τῆς Θεοτόκου. Καταβαίνοντες τὴν ῥηθείσαν πλατυτάτην κλίμακα, παρατηροῦμεν ἐκ δεξιῶν ἡμῶν, κατὰ τὴν ἐβδόμην βαθμίδα πύλην πεφραγμένην καὶ ἀπέναντι αὐτῆς παράθυρον ἐπίσης πεφραγμένον. Προχωροῦντες ἐντεῦθεν εἰς τὴν εἰκοστὴν πρώτην βαθμίδα ἔχομεν ἐκ δεξιῶν μικρὸν καὶ κομψὸν παρεκκλήσιον, ἐν ᾧ ὑπάρχουσι δύο θυσιαστήρια κείμενα, καθὰ λέγει ἡ παράδοσις, ἐπὶ τῶν τάφων τῶν θεοπατόρων Ἰωακείμ καὶ Ἀννης· καὶ τὸ μὲν πρὸς βορρᾶν θυσιαστήριον καλύπτει τὸν τάφον τοῦ Ἰωακείμ, τὸ δὲ πρὸς ἀνατολὰς τὸν τάφον τῆς ἁγίας Ἀννης. Ἀντικρὺ τοῦ παρεκκλησίου τῶν Θεοπατόρων, ἐν τῷ πρὸς ἀριστερὰν τοῦ καταβαίνοντος τοίχῳ τοῦ ναοῦ, ὑπάρχει ἕτερον παρεκκλήσιον, οὗτινος τὸ θυσιαστήριον καλύπτει, κατὰ τὴν παράδοσιν, τὸν τάφον Ἰωσήφ τοῦ μνήστορος. Ἀπὸ τοῦ παρεκκλησίου τούτου καταβάντες τὰς λοιπὰς 20 βαθμίδας, ἔχομεν ἐκ δεξιῶν ἡμῶν ἁγίαν τράπεζαν, ἣτις καλεῖται παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Νικολάου, πρὸς δὲ τὰ ἀριστερὰ κρύπτῃ ἱκανῶς εὐρείαν, ἣτις ἄλλοτε, ὡς φαίνεται, ἐχρησίμευεν εἰς σκευοφυλάκιον τοῦ ναοῦ. Ἐντεῦθεν στρεφόμενοι πρὸς ἀνατολὰς, βλέπομεν κατέναντι ἡμῶν, ἐν τῷ μέσῳ περὶ-

⁴⁾ Γεθσημανή σημαίνει κυρίως ἐλαιотреῖβιον.

που τοῦ ναοῦ, κουβούκλιον ἐκ μονολίθου βράχου, ἀποχωρισθὲν ἀπὸ τῶν περὶ βράχων καὶ ἀπομονωθὲν, καθὼς καὶ ὁ τάφος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Δύο δὲ εἰσοδοί, μία πρὸς δυσμᾶς, καὶ ἑτέρα πρὸς βορρᾶν, ἄγουσιν εἰς τὰ ἐντὸς αὐτοῦ. Τὸ κουβούκλιον τοῦτο καλύπτεται ἤδη ἔσωθεν τε καὶ ἔξωθεν, κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος, ὑπὸ μαρμάρου καὶ κοσμεῖται διὰ πολυτίμων κειμηλίων. Ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τούτου κουβούκλιου ἐτάφη τὸ πνέον σῶμα τῆς τιμιωτέρας τῶν Χερουβιμ καὶ ἐνδοξοτέρας ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεϊμ, καὶ ἐντεῦθεν μετέστη πρὸς τὴν ζωὴν ἢ μήτηρ τῆς ζωῆς. Ὁ τάφος κεῖται πρὸς ἀνατολὰς καὶ καλύπτεται ὑπὸ μαρμάρου· εἰκοσιτέσσαρες δὲ λυχνίαι ἀργυραὶ καὶ τινες λαμπάδες φωτίζουν αὐτὸν ἡμέρας καὶ νυκτός· ἐν κειρῷ δὲ τῶν ἱερουργιῶν χρησιμεύει καὶ ὡς ἁγία τράπεζα. Ἀνωθεν στεγάζεται ὑπὸ θόλου, ἔχοντος ἐν τῷ μέσῳ ὀπήν πρὸς ἐξάτμισιν τῶν ἐκ τῶν φωτῶν ἀναδιδομένων καπνῶν, καὶ ἐπιστεφομένου ὑπὸ τρουλλίσκου διὰ λυχνίων καὶ ἄλλων κειμηλίων κεκοσμημένου.

Κατέναντι τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ τάφου ὑπάρχει παρεκκλήσιον λαξευτὸν, ἐν ᾧ ὑψοῦται θυσιαστήριον, ἐφ' οὗ λειτουργοῦσιν οἱ Συριάνοι· ὅπισθεν δὲ τοῦ τάφου ἐκτείνεται ὁ ναὸς πρὸς ἀνατολὰς, λήγων εἰς μύακα τὸ πλεῖστον λελαξευμένον ἐπὶ τοῦ βράχου καὶ στεγαζόμενος ὑπ' ἀρχαιοτάτου θόλου. Ὅλον τοῦτο τὸ ὀπίσθιον τοῦ τάφου μέρος καλεῖται Καθολικόν. Ὑπὸ τὸν δυτικὸν μύακα ὑψοῦται θυσιαστήριον, ἐφ' οὗ λειτουργοῦσιν οἱ Κόπται, καὶ ὅπισθεν αὐτοῦ πρὸς ἀνατολὰς στέρνα μικρὰ ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένη καὶ δεχομένη τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν θυμάτων τοῦ ναοῦ. Τὸ βόρειον τοῦ ναοῦ κέρας λήγει εἰς ἀνώγειον κρύπτην, εἰς ἣν ἀναβαίνομεν διὰ 18 βαθμίδων· ἐκ παραδόσεως δὲ λέγεται ὅτι ἡ κρύπτη αὕτη ἦν ὁ θόλος βορείου εἰσόδου καὶ κλίμακος, δι' ἣς κατέβαινον εἰς τὸν ναόν· ὥστε, ἐὰν ἀληθεύῃ ἡ παράδοσις αὕτη, τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερὸν κέρας τῆς σταυραειδοῦς ἐκκλησίας ἀπέληγον εἰς κλίμακας, αἵτινες ἦγον εἰς τὸν ἐν τῷ πυλῶνι τοῦ χειμάρρου τῶν Κεδρων ἀνεγερθέντα ναόν. Πρὸς δεξιὴν τῆς κλίμακος τῆς ἀγούσης σημερον εἰς τὴν ῥηθείσαν κρύπτην ὑπάρχει ἁγία τράπεζα, ἣτις καλεῖται παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Στεφάνου¹⁾.

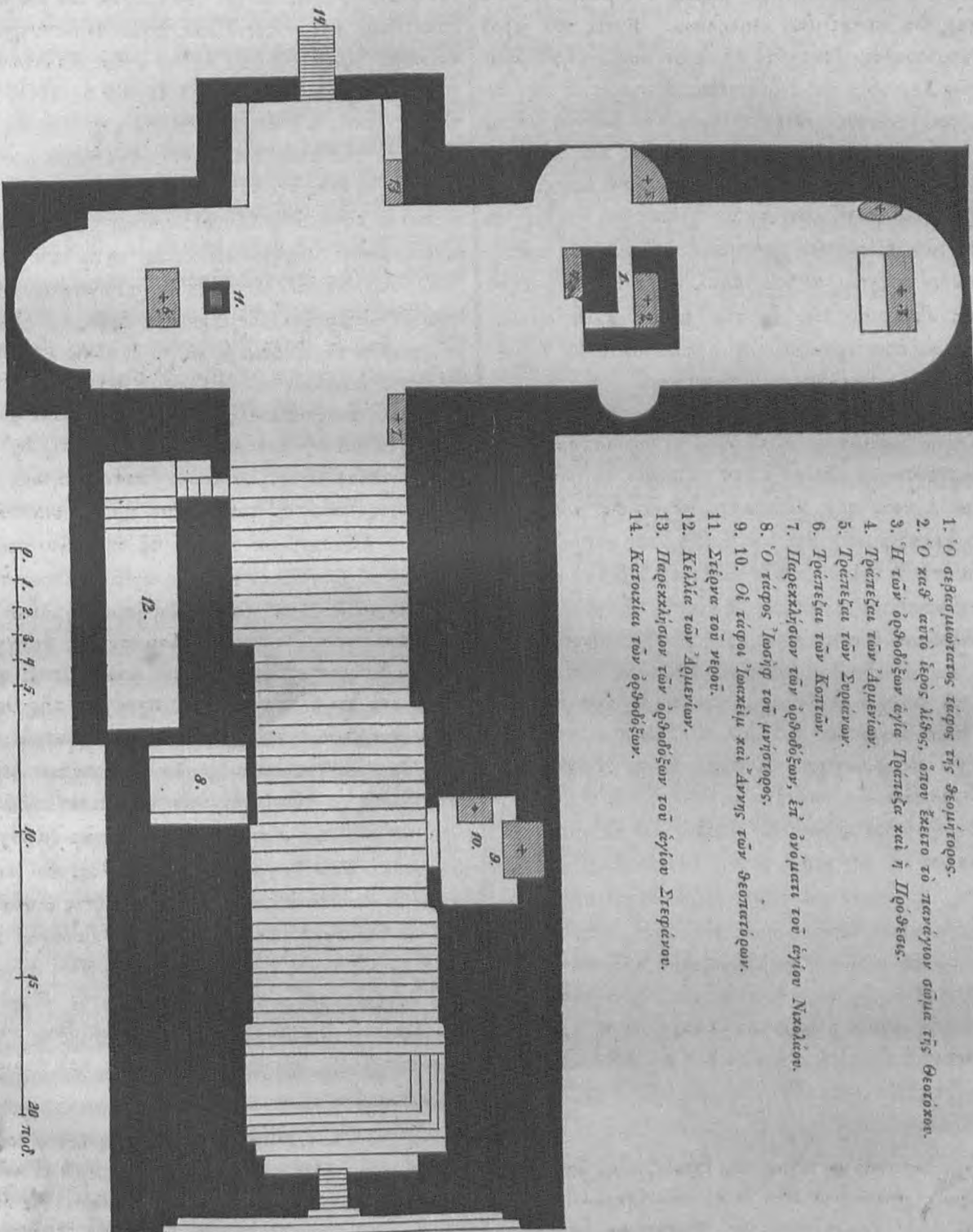
¹⁾ Ἐν τῷ πανσεβαστῷ τούτῳ ναῷ ἔχουσι μέρος ἅπαντα τὰ ἐν ἱεροσολύμοις χριστιανικὰ ἔθνη ἐκτὸς τῶν Λατίνων. Καὶ τὸ μὲν Καθολικόν, τὸ παρεκκλήσιον τῶν Θεοπατέρων, τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Νικολάου, τὸ τοῦ ἁγίου Στεφάνου, ἢ πρὸς τὸ βόρειον τοῦ ναοῦ κέρας κρύπτη ἀνήκουσιν ἀποκλειστικῶς ἡμῖν, ὁ δὲ λοιπὸς ναὸς καὶ τὸ προσκύνημα, ἐκτὸς τῶν ἐξιδιασμίνων τοῖς Συριάνοις καὶ Κόπταις μερῶν, ἀνήκει εἰς ἡμᾶς ἡμῖν τε καὶ τοῖς Ἀρμενίοις, οἵτινες ἔχουσι ἀποκλειστι-

Ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν Γεθσημανῇ προξενεῖ εἰς πάντα εἰσερχόμενον ἀνεξάλειπτον ἐντύπωσιν οὐ μόνον διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ἱερώτατον Προσκύνημα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γερὰν καὶ σεβασμίαν αὐτοῦ ἀρχαιότητα. Εἶναι ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων τῆς Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομημάτων, ἀναβαίνον ἀναντιβρήτως μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ ἐν τῶν ἱερωτάτων Προσκυνημάτων τῶν ἀνέκαθεν τὴν εὐλάβειαν καὶ τὸ σέβας ἀιάντων τῶν Χριστιανῶν ἐφελευσάντων. Ἡ ἀρχαιότης αὐτοῦ μαρτυρεῖται οὐ μόνον, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, ἐκ τῆς ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς μορφῆς καὶ τῶν συστατικῶν αὐτοῦ. Οἱ ἀναντιβρήτα ἔγνη τῆς ἀρχαιότητος αὐτοῦ φέροντες θόλοι καὶ οἱ τοῖχοι σύγκεινται ἐκ τετραγώνων μεγάλων καὶ ξεστῶν λίθων καλῶς συνηρμοσμένων, ἢ, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἱερωνύμου καὶ ἄλλων ἀρχαίων περιγρητῶν, διὰ θαυμαστῶν λίθων κατεσκευασμένοι. Τὸ βάθος τοῦ ὄλου ναοῦ, τὸ κολοσσιᾶνον τῆς οἰκοδομῆς καὶ τὸ ἐν αὐτῷ ἐπικρατοῦν σκότος διεγείρουσιν εἰς τὸν ἐκπληκτον θεατὴν μυστηριώδες τι αἶσθημα, ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν σημασίαν, τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν ἱστορικότητα τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ πατεῖ. Ὁ ἱερώτατος οὗτος ναὸς εἶδεν ἀναντιβρήτως, ὡς καὶ ὁ πάνσεπτος ναὸς τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἀναστάσεως, ἅπαντα τ' ἀπειράριθμα πλήθη τὰ ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων εἰς τοὺς ἁγίους τόπους συρρέουσιν. Ἐν αὐτῷ ὁ κορυφαῖος τῶν ἁσματογράφων τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀπήγγειλε τοὺς εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου μελιρρύτους αὐτοῦ λόγους, καὶ πρὸς τὸν ἐν αὐτῷ πανάγιον τῆς Θεομήτορος τάφον ἀπηύθυνε τοὺς ἐξῆς βαθύτατον σεβασμὸν καὶ εὐλάβειαν ἀποπνέοντας λόγους. «Σὺ δὲ ὦ τάφων ἱερῶν ἱερώτατε (μετὰ γε τὸν ζωαρχικὸν τοῦ Δεσπότης Τάφον, ὃς πηγὴ ὑπῆρξε τῆς ἀναστάσεως)· ὡς γὰρ ἐμφύχῳ σοὶ δι-αλέξομαι. Ποῦ ὁ χρυσὸς ὁ ἀκίδδηλος, ὃν Ἀποστόλων χεῖρες ἐν σοὶ ἐθησαύρισαν; ποῦ πλοῦτος ὁ ἀδαπάνητος; ποῦ τὸ θεοδόχον κειμήλιον; ποῦ ἡ ἐμψυχος τράπεζα; ποῦ ὁ καινὸς τόμος, ἐν ᾧ ἀφράστως ὁ Θεὸς Λόγος χειρὸς ἄνευ ἐγγέγραπται; ποῦ ἡ τῆς χάριτος ἄβυσσος; ποῦ τῶν ἰαμάτων τὸ πέλαγος; ποῦ ἡ ζωοτόκος πηγὴ; ποῦ τὸ πολυπόθητον σῶμα τῆς Θεοτόκου καὶ πολυέραστον:

καὶ τὸ παρεκκλήσιον, ἐνθα ὁ τάφος Ἰωσήφ τοῦ μνήστου. Ὑπὲρ τὰς 440 λυχνίας, ἀνηκούσας ἡμῖν τε καὶ τοῖς Ἀρμενίοις, φωτίζουν κατὰ τὰς ἑορτὰς τὸν ναόν, τὴν δὲ δεκάτην πέμπτην Αὐγούστου, ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τελεῖται ἐνταῦθα λαμπροτάτη πανήγυρις, εἰς ἣν συρρέουσιν λαὸς πολυάριθμος ἐκ τε τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν περιχώρων, μηδ' αὐτῶν τῶν Μωσιμεθίων ἐξαιρουμένων. Ἰδιαιτέρως δ' ἐπιτάφιος ἀκολουθία φάλλεται ὑπὸ τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ὀρθοδόξου Κλήρου κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς.

Ὁ Ἱερώνυμος Ναὸς τῆς ἁγίας Γεωργίου.

1. Ὁ αὐτοκρατορικὸς τῆς θείας Θεοτόκου.
2. Ὁ καὶ αὐτὸς ἱερός λίθος, οὗ ἐκεῖτο τὸ πανάγιον σῶμα τῆς Θεοτόκου.
3. Ἡ τῶν ὁρθοδόξων ἁγία Τρεπίζα καὶ ἡ Πρόθεσις.
4. Τρεπίζα τῶν Ἀρμενίων.
5. Τρεπίζα τῶν Συριανῶν.
6. Τρεπίζα τῶν Κοπτῶν.
7. Παρεκκλήσιον τῶν ὁρθοδόξων, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου.
8. Ὁ τῆς ἁγίας Τρεπίζας τοῦ μνήστορος.
9. 10. Οἱ τῆς ἁγίας Τρεπίζας καὶ ἁγίας τῶν θεοπατόρων.
11. Στέγη τοῦ νεοῦ.
12. Κελλία τῶν Ἀρμενίων.
13. Παρεκκλήσιον τῶν ὁρθοδόξων τοῦ ἁγίου Στεφάνου.
14. Κατοικία τῶν ὁρθοδόξων.

Τί ζητεῖτε ἐνταῦθα τὴν πρὸς τὰ οὐράνια μετεωρισθεῖσαν σκηνώματα; τί με τῆς φρουρᾶς εὐθύνας εἰσπράττεις; εὐ μοι δύναμις τοῖς θεοῖς ἀντιτείνειν κελεύσασαι· νῦν ἐμὲ περιέπουσιν Ἄγγελοι· νῦν ἐμοὶ θεία χάρις αὐλίζεται· ἐγὼ νοσοῦσιν ἰατρῆον ἀλεξίπονον πέφυκα· ἐγὼ πηγὴ ἰαμάτων ἀένναος, ἐγὼ δαιμόνων ἀλεξητήριον· ἐγὼ πόλις φυγάδευτηρίου τοῖς προσφεύγουσι πέφυκα».

§ 3.

Ἱστορία τοῦ ἐν Γεθσημανῇ ναοῦ τῆς Θεοτόκου.

«Τίνι τρόπῳ, λέγει ὁ Ἀρκούλφος, καὶ ἐν τίνι χρόνῳ καὶ ὑπὸ τίνων προσώπων τὸ ἱερόν σῶμα τῆς Θεοτόκου ἤρθη καὶ τοῦ τὴν ἀνάστασιν προσδοκᾷ, οὐδεὶς οὐδὲν βέβαιον δύναται νὰ εἴπῃ· ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἡγνώνει, ὡς φαίνεται, τὴν περὶ τῆς κοιμήσεως καὶ μεταστάσεως τῆς Θεοτόκου ἀρχαιοτάτην παράδοσιν, ἣν διέσωσεν ἡμῖν ἐκ τῆς εὐθυμιακῆς ἱστορίας Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῷ δευτέρῳ αὐτοῦ λόγῳ εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. Τὸ πανάγιον τῆς Θεοτόκου σκῆνος ἐτάφη ἐν τῷ χωρίῳ Γεθσημανῇ, ἐν τάφῳ λαξευτῷ ἐν τῷ χειμάρρῳ τῶν Κέδρων, ὅθεν μετὰ τριήμερον διαμονὴν μετέστη ἀφθαρσία τιμηθὲν πρὸ τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως.

Ὅτε, ἐπὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, οἱ ἅγιοι Τόποι ἀνευρέθησαν καὶ ναοὶς κατεκοσμήθησαν, ἔλαβε καὶ ὁ τάφος τῆς Θεοτόκου τὴν αὐτὴν κόσμησιν. Ὁ τάφος ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τῶν περιστοιχούντων αὐτὸν βράχων καὶ ἀπεμονώθη, καθὼς καὶ ὁ Τάφος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, περὶ αὐτὸν δ' ἀνηγέρθη ναὸς μεγαλοπρεπῆς καὶ περικαλλέστατος, οὗτινος τὴν οἰκοδόμησιν ἀποδίδει Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος εἰς τὴν μακαρίαν Ἑλένην¹⁾. Ὅτι δὲ ἡ ἀνέγερσις ναοῦ ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς Θεομήτορος ἀνάγεται μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἀποδεικνύουσι τοῦτο ἀπ' ἐνὸς μὲν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἱερωνύμου περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ναοῦ τούτου κατὰ τὴν ἐποχὴν του²⁾, ἀπ' ἑτέρου δὲ ἡ εὐθυμιακὴ ἱστορία, ἐξ ἧς μαυθάνομεν, ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας Πουλχερίας, ἧτοι τῷ 418—456, ἦν αὐτόθι ἐξαίρετος τῆς Παναγίας Θεοτόκου ναὸς³⁾. Τὸν ναὸν τοῦτον ἀναφέ-

ρει ὁ περὶ τὰ 600 Μ. Χ. τοὺς ἁγίους Τόπους ἐπισκεψάμενος Ἀντωνῖνος ὁ ἐκ Πλακεντίας, λέγων ὅτι «ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου Γεθσημανῇ εἶναι ὁ ναὸς τῆς Παναγίας, ἐξ οὗ λέγεται ὅτι μετέστη εἰς οὐρανοῦς». Κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν ἐπὶ Χοσρόου (614) ὁ ναὸς οὗτος φαίνεται ὅτι ἔμεινεν ἀβλαβής, καὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσε βεβαίως καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ. Εἰκάζομεν δ' ὅτι ἔμεινεν ἀβλαβής, διότι εἰς τὰς μετὰ τὴν εἰσβολὴν ταύτην γενομένας ἀνοικοδομήσεις τῶν καταστραφέντων ἱερῶν καταγωγίαν οὐδεὶς γίνεται λόγος περὶ ἀνοικοδομήσεως τοῦ ἐν Γεθσημανῇ ναοῦ τῆς Θεοτόκου. Ἐν τῷ ἀραβικῷ Χρονογράφῳ γίνεται μνεία περὶ καταστροφῆς ἐνὸς ναοῦ τῆς ἁγίας Ἀννης, ὅστις βεβαίως δὲν δύναται νὰ ταυτισθῇ μετὰ τοῦ ἐν Γεθσημανῇ. Ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Ὀμάρ (637) ὑπῆρχεν ἐνταῦθα ναὸς⁴⁾.

Ἐκτενεστέραν περιγραφὴν τοῦ ναοῦ τούτου κατέλειπεν ἡμῖν ὁ κατὰ τὸ 670 τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐπισκεψάμενος Ἀρκούλφος. «Ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου, λέγει, σύγκειται ἐκ δύο ναῶν ἐξ ὑπογείου καὶ ἐξ ἀνωγείου, ὁ κάτω ὑπόγειος ναὸς εἶναι στρογγύλος, ἡ δὲ στέγη αὐτοῦ θαυμασίως ὠκοδομεῖται διὰ λίθων. Πρὸς ἀνατολὰς ὑψοῦται θυσιαστήριον, δεξιὰ τοῦ ὀπίου κεῖται ἐπὶ βράχου λελαξευμένος ὁ τάφος, ἐν ᾧ ἀνεπαύθη ἡ Θεοτόκος. Οἱ εἰσερχόμενοι εἰς τὸν στρογγύλον καὶ ὑπόγειον τοῦτον ναὸν βλέπουσι λίθον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τοίχου ἐκτισμένον, ἐπὶ τοῦ ὀπίου ὁ Κύριος ἐν τῷ κήπῳ τῆς Γεθσημανῆς τῇ νυκτὶ, ἐν ᾗ περιδίδετο ὑπὸ τοῦ Ἰούδα εἰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων, προσήγατο γονυκλιτῶς πρὸ τῆς ὥρας τῆς παραδόσεως. Ἐπὶ τούτου τοῦ λίθου ὁράνται ἐντετυπωμένα βαθέως ὡς ἐπὶ κηρίου τὰ ἵχνη τῶν δύο γονάτων αὐτοῦ. Ἐν τῷ ἀνωγείῳ δὲ στρογγύλῳ ναῷ τῆς Θεοτόκου δεικνύονται τέσσαρα θυσιαστήρια».

Ἡ περιγραφή αὕτη τοῦ Ἀρκούλφου, ἐφαρμοζομένη εἰς τὸ σημερινὸν οἰκοδόμημα, φαίνεται συγκεχυμένη. Ὁ ναὸς οὐ μόνον δὲν εἶναι στρογγύλος, ἀλλ' οὐδὲ ἡδύνατο νὰ ἔχῃ τοιοῦτον σχῆμα, διότι τὸ πλεῖστον τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους αὐτοῦ προήλθεν ἐκ τῆς λαξεύσεως τοῦ βράχου, καὶ περιστοιχίζεται ὑπὸ βράχου· ὥστε, εἰάν ποτε ἦν στρογγύλος, ποῦ εὐρέθησαν μετὰ ταῦτα οἱ βράχοι; Ὁ Κουαρέσμιος ἐξηγεῖ τὸ στρογγύλον τοῦ Ἀρκούλφου οὕτω πως· «ὁ Ἀρκούλφος, λέγει, καλεῖ τὸν ναὸν στρογγύλον, ἐν ᾧ δὲν εἶναι τοιοῦτος, οὐχὶ δι' ἄλλο τι, εἰμὴ διότι ἐμπερικλείει ἐν ἑαυτῷ τὸν τάφον τῆς Θεοτόκου, ὡς ὁ κύκλος τὸ κέντρον»⁵⁾. Ἀλλ' ἡμεῖς νομίζομεν ὅτι ὁ ἀπὸ μνή-

¹⁾ Νικηφόρ. Καλλίστ. Ἐκκλ. Ἱστορ. II. 30.

²⁾ Hieron. ep. XXX. tom. 3. Τὰ κατὰ τῆς γνησιότητος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης προτεινόμενα θεωροῦμεν ἀνίσχυρα, καθ' ὅσον καὶ ὁ συγγραφεὺς τῶν Gesta francorum μνημονεύει ταύτης, λέγων in quo loco mirificum opus a primis christianae religionis temporibus structum, sicut beatus Hieronymus scriptis suis testatur, strusturas alias excedebat magnitudine, opere et compositione.

³⁾ Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀραβικοῦ Χρονογράφου λέγει ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ὠκοδομήθη ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἀλλὰ ποῦ βασιλεύει ἀγνοοῦμεν.

⁴⁾ Ὁ Ἀραβ. ἱστορικὸς Μετζρου-δδίν γράφει ὅτι, ὅτε ὁ Ὀμάρ κατέλαβεν Ἱερουσαλὴμ, ἐλθὼν παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μαρίας τὴν ἐν τῷ χειμάρρῳ, προσηγάθη δις.

⁵⁾ Quaresm. 2, 240.

μης καὶ μετὰ πολλὰ παθήματα τὴν περιήγησίν του εἰς τὸν Ἀδαμνάνον ὑπαγορεύσας Ἀρκοῦλφος συνέχευε τὸ σχῆμα τοῦ ἐν Γεθσημανῇ ναοῦ τῆς Θεοτόκου μετὰ τοῦ σχήματος τοῦ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν ναοῦ τῆς Ἀναλήψεως, ἢ, ὅπερ καὶ πιθανώτερον, διὰ τῆς λέξεως στρογγύλος (rotundus) ἤθελε νὰ ἐκφράσῃ ὅτι ἐκφράζει ἡ λέξις κυλινδρικός. "Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸν ἄνω ναὸν, οὗτος ἔκειτο ἄνωθεν τοῦ ὑπογείου ναοῦ καὶ, καθὼς μανθάνομεν παρὰ τοῦ Δανιήλ, «ὁ τάφος τῆς Θεοτόκου ἔκειτο ὑποκάτωθεν τοῦ μεγάλου (ἀνατολικοῦ) θυσιαστηρίου τοῦ ἄνω ναοῦ»¹⁾.

Ὁ ἄνωθεν τοῦ τάφου θόλος τοῦ ναοῦ ἦν ἀνοικτός, καθὼς καὶ ὁ τροῦλλος τοῦ ἁγίου Τάφου, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Μοναχὸς Βερνάρδος, λέγων, «ὅτι ὁ τάφος, καὶ περ μὴ ἔχων ἄνωθεν στέγην, οὐδόλως ἐβρέχετο». Τὸ σχέδιον τοῦ τοῦ θόλου ὑπεργορεύθη βεβαίως ἐκ τε τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ εἰσαγάγῃσι φῶς εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐκ τῆς ἰδέας, ἐξ ἧς ὠρμήθησαν ν' ἀφήσωσιν ἀνοικτὸν ἐν τῷ μέσῳ καὶ τὸν τροῦλλον τοῦ ἁγίου Τάφου.

Ὁ Ναὸς διεσώθη ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀκεραιότητι μέχρι τοῦ ΙΑ'. αἰῶνος, καὶ ἠθέλησε μὲν ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Καλὶς Ἀβδοῦλ Μάλεκ, ὅτε ἐκτίζε τὸν ναὸν τοῦ Κααβᾶ, νὰ λάβῃ τοὺς ἐν αὐτῷ μαρμαρίνους κίονας καὶ νὰ τοὺς μετακομίσῃ εἰς Μέκκαν, ἀλλ' ἐκωλύθη εἰς τοῦτο ὑπὸ τινων Χριστιανῶν, οἵτινες εἶχον ἐπιβρόχην παρ' αὐτῷ καὶ ὑπεσχέθησαν νὰ τῷ προμηθεύσωσι τὰ ἀπαιτούμενα μάρμαρα²⁾.

Ἐπὶ τοῦ καταδιωγμοῦ τοῦ Χάκεμ καὶ ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν Γεθσημανῇ δὲν ἔμεινε ἀνεπηρέαστος· διότι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μνημονεύεται ὡς κατεστραμμένος. Ἀξιοπρόσβλητος εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ ναοῦ τούτου, ἣν εὕρισκον παρὰ τῷ Δανιήλ. «Ἡ Γεθσημανῇ, λέγει ὁ περιηγητὴς οὗτος, ἐστὶ περίβολος, ἐνθα εὕρεται ὁ τάφος τῆς ἁγιοτάτης Παρθένου, πλησίον τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐπὶ τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων, ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος. Εἰς ἀπόστασιν 50 σαγηνῶν ἀπὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως μετὰ τῆς θερινῆς καὶ τῆς χειμερινῆς ἀνατολῆς εὕρεται ὁ τόπος, ἐνθα ὁ Ἰουδαῖος Ὀθωνίας ἐπειράθη ν' ἀναρπάσῃ ἐκ τοῦ νεκρικοῦ κραββάτου τὸ σῶμα τῆς ἁγιοτάτης Παρθένου, ὅπερ ἔφερον οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι ἵνα κηδεύσωσιν ἐν τῇ Γεθσημανῇ· ἀλλ' Ἀγγελος Κυρίου

ἀφείλε τοὺς δύο αὐτοῦ βραχίονας διὰ μαρμαίροντος ξίφους³⁾. Ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου ἦν ὠκοδομημένον μοναστήριον γυναικῶν καταστραφέν τὴν σήμερον ὑπὸ τῶν ἀπίστων. Ἐντεῦθεν μέχρι τοῦ τάφου τῆς Παρθένου ἀριθμοῦνται 100 σαγῆναι. Ὁ τάφος τῆς Παρθένου εὕρεται ἐν τινι στενῇ κοιλάδι, ὅστις ἐστὶ μέγα σπήλαιον λελαξευμένον ἐν πέτρᾳ. Ἡ εἴσοδος τοῦ τάφου, ὅστις ὑπάρχει εἰς τὸ βάθος τοῦ σπηλαίου, εἶναι τοσοῦτον στενὴ, ὥστε ἀδύνατον νὰ εἰσέλθωσιν ἐνταῦθα δύο ἄνθρωποι εἰσάπαξ. Ἀντικρὺ τῆς εἰσόδου φαίνεται θέσις τις ὁμοιάζουσα πρὸς βαθμίδα λελαξευμένη εἰς τὴν αὐτὴν πέτραν τοῦ σπηλαίου· καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς θέσεως ἐτέθη τὸ σῶμα τῆς Παρθένου, ὁπόθεν ἀδιάφορον ἀνηρπάγη εἰς τὸν Παράδεισον. Τὸ σπήλαιον τοῦτο σωζόμενον μέχρι τῆς σήμερον ἔχει ὕψος ἀνθρώπου καὶ μῆκος 4 πήχεων· σχηματίζει δὲ μικρὸν τι στρογγύλον οἰκοδόμημα κεκαλυμμένον ὑπὸ πολυτίμου μαρμάρου. Ἐκκλησίαι τις καθιερωμένη εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου ἐκάλυπτε τέως ἐξωτερικῶς τὸ ὕψος τοῦ σπηλαίου τοῦ τάφου τῆς Παρθένου· ἀλλ' ἡ ἐκκλησίαι αὕτη τὴν σήμερον ἐξηφανίσθη· ὁ δὲ τάφος τῆς Παρθένου εὕρετο τότε ὑποκάτω τοῦ μεγάλου θυσιαστηρίου τῆς προῤῥηθείσης ἐκκλησίας»⁴⁾.

Τῷ 1161 ἡ τοῦ Βαλδουίνου τοῦ Β'. θυγάτηρ Μελισσενδῆ, ἐπίσκευσάσα τὰ ὑπὸ τῶν ἐπιδρομῶν παθόντα μέρη τοῦ ναοῦ, ἐκόσμησε τοὺς τοίχους αὐτοῦ διὰ ζωγραφικῶν, ἐφ' ᾧ καὶ μετὰ θάνατον ἐτάφη ἐντὸς αὐτοῦ ἐν τινι κρύπτῃ κειμένῃ ἐν τῷ πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς κλίμακος τοίχῳ καὶ πεφραγμένῃ διὰ κιγκλίδων⁵⁾.

Ἐκτοτε δὲ τὸ οἰκοδόμημα, χάρις εἰς τὸ ἀφανὲς αὐτοῦ καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν Μωαμεθανῶν πρὸς τὴν Θεοτόκον, διῆλθε διὰ τοσούτων αἰώνων ἀκέραιον, μηδεμίαν ὑποστάν ἀλλοίωσιν. Τὸν ναὸν τοῦτον βλέπομεν τὴν σήμερον ἀπαράλλακτον, οἷον περιέγραψεν ὁ κατὰ τὸ 1187 τοὺς ἁγίους Τόπους ἐπισκεψάμενος Φωκάς.

Παρὰ τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου ἐν Γεθσημανῇ ἀνηγέρθη ἐκπαλαὶ καὶ μοναστήριον, ἐνθα, καθὰ λέγει ὁ Δανιήλ, ἐμόναζον καλογραῖαι. Τὸ μοναστήριον τοῦτο καταστραφέν ἀνωκοδομήθη ἐπὶ τῆς σταυροφοροκρατίας καὶ ἐπροικίσθη

³⁾ Τὴν παράδοσιν ταύτην ἀναφέρει Νικηφόρος ὁ Κἀλλιστος στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου καὶ Μελίτωνος τοῦ Σάρδεων (Ἐκκλ. Ἱστορ. 6'. 22).

⁴⁾ Ὁδοιπορ. Δανιήλ σελ. 36. Ἡ καταστροφή ὡμῶς αὕτη, ἣν περιγράφει ὁ περιηγητὴς οὗτος, δὲν δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς λανθάνουσα, διότι οὔτε τὸ σωζόμενον οἰκοδόμημα ἐπιτρέπει νὰ παραδεχθῶμεν τοιαύτην, καὶ ὁ συγγραφεὺς τῶν gesta dei per francos, ὁ δεκαετίαν περίπου πρὸ τοῦ Δανιήλ συγγραψάς, μείων ποιεῖται τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου, ἐν ᾧ ἐτιμᾶται ὁ τάφος αὐτῆς.

⁵⁾ Guil. Tyr. 18, 32.

¹⁾ Τοῦ ἀνωγείου τούτου ναοῦ οὐδὲν ἔχνος τὴν σήμερον σώζεται· οὐδεὶς δ' ἄλλος ἐκτὸς τοῦ Ἀρκοῦλφου μνημονεύει αὐτοῦ. Ἐκ τῶν νεωτέρων περιηγητῶν τινὲς μὲν θέλουσιν, ὅτι ὁ Ἀρκοῦλφος λέγων ἄνω ναὸν ἐννοεῖ τὴν κλίμακα, ἄλλοι δὲ ὑποθέτουσιν ὅτι ἄνω ἐκκλησίαι ἦν τὸ σημερινὸν τετράγωνον προκύλιον τοῦ ναοῦ.

²⁾ Θεοφαν. Χρονογρ.

μὲ πολλὰ κτήματα ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ· καθὰ δὲ μανθάνομεν ἐκ τῶν σωζομένων περιγραφῶν, ἔκειτο πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ναοῦ καὶ πιθανώτατα πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν βίμως τῆς Ἱερουσαλήμ, ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατηδαφίσθη τοῦτο, οἱ δὲ λίθοι αὐτοῦ ἐλήφθησαν πρὸς ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ. Τὴν σήμερον οὐδὲ ἕχνος αὐτοῦ σώζεται.

§ 4.

Τὸ σπήλαιον τῆς ἀγωνίας.

Δεξιὰ τῆς πύλης τῆς ἀγοῦσης εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου ὑπάρχει στενὴ τις καὶ ἀδιέξοδος ὁδὸς λήγουσα εἰς πύλην τινὰ σιδηρᾶν· διὰ τῆς πύλης ταύτης εἰσερχόμεθα εἰς τὸ, κατὰ τὴν τῶν Λατίνων παράδοσιν, σπήλαιον τῆς ἀγωνίας, ἔνθα τῇ προτεραίᾳ τῆς παραδόσεως ὁ Σωτὴρ ἡμῶν προσηύξατο, ὁπότε ὁ ἰδρώς αὐτοῦ ἐγένετο ὡς θρόμβοι αἵματος. Εἰς τὸ σπήλαιον τοῦτο καταβαίνουν διὰ κλίμακος 6 βαθμίδων· εἶναι ὅλον λελατομημένον ἐπὶ βράχου, καὶ φωτίζεται ἄνωθεν διὰ τινος κατασκευαστῆς ὁπῆς. Τὸ σχῆμα αὐτοῦ εἶναι πεντάγωνον, τὸ δὲ ὕψος 10—12 ποδῶν. Ἡ στέγη τοῦ στηρίζεται ἐπὶ στηλῶν λελατομημένων ἐκ τοῦ βράχου, τινὲς ἐκ τῶν ὁποίων εἰσὶ καὶ κτισταί. Ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ἐκ βράχου στήλης εἶναι γεγλυμμένος σταυρὸς ἀρχαιότατος. Ὁ τόπος, ἔνθα λέγεται ὅτι προσηύξατο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, κεῖται ἐν τῷ πρὸς ἀνατολὰς ἀλταρίῳ, ὑποκάτωθεν τοῦ ὁποίου ἐπὶ μαρμάρου γέγραπται λατινιστὶ «ὁ δὲ ἰδρῶς αὐτοῦ ἐγένετο ὡς θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντος ἐπὶ τὴν γῆν».

§ 5.

Ὁ καθ' ἡμᾶς τόπος τῆς προδοσίας.

Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν ἀγοῦσης ὁδοῦ, παρὰ τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου, ὑπάρχει κήπος κατὰφυγτος ὑπ' ἀρχαιοτάτων ἐλαιῶν σκιαζόμενος. Ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἡμετέραν παράδοσιν, ἐλθὼν ὁ Ἰούδας παρέδωκε τὸν Κύριον, καὶ διὰ τοῦτο καλεῖται ὑφ' ἡμῶν τόπος τῆς προδοσίας· κατὰ δὲ τὴν τῶν Λατίνων, ὁ κήπος οὗτος εἶναι μέρος τοῦ ἐν Γεθσημανῇ κήπου, ἔνθα πολλάκις διημέρευσεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Αἱ ἐν αὐτῷ ἐλαῖαι εἰσὶ μὲν ἀρχαιοτάται, ἀλλὰ μένει ἀναπόδεικτον, ἂν ἡ ἀρχαιότης αὐτῶν ἀναβαίνει μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

§ 6.

Ὁ τόπος, ἔνθα, καθ' ἡμᾶς, ἐκοιμήθησαν οἱ Ἀπόστολοι.

Ἐξερχόμενοι τοῦ ἀνωτέρω κήπου ἢ τοῦ, καθ' ἡμᾶς,

τόπου τῆς προδοσίας, ἔχομεν κατέναντι ἡμῶν βράχους, ἐφ' ὧν εἰσιν ἐντετυπωμένα ἵχνη ὡσεὶ κοιμωμένων ἀνθρώπων σωμάτων. Ἐνταῦθα, κατὰ τὰς ἡμετέρας παραδόσεις, ἀφῆκεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἐν καιρῷ τῆς τελευταίας προσευχῆς, τοὺς τρεῖς Ἀποστόλους, οἷον τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην, εἰπὼν αὐτοῖς, «μείνατε ὧδε καὶ γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ»· καὶ προελθὼν μικρὸν ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον ἑαυτοῦ προσευχόμενος· ἐπιστρέψας δὲ εὗρεν αὐτοὺς καθεύδοντας καὶ εἶπε τῷ Πέτρῳ· «οὕτως οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν· τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής»¹⁾.

§ 7.

Ὁ τόπος, ἔνθα, καθ' ἡμᾶς, πρὸ τοῦ πάθους προσηύξατο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν.

Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ τόπου, ἔνθα ἐκοιμήθησαν οἱ Ἀπόστολοι, ὑπάρχει βραχεῖα καὶ ἀδιέξοδος ὁδὸς, εἰς τὴν ἄκραν τῆς ὑποίας ἀπαντῶμεν τμήμα κίονος, ἔχοντος ἐν τῷ μέσῳ γεγλυμμένον ἀρχαῖον ἐλληνικὸν σταυρόν. Ὁ τόπος οὗτος καλεῖται τόπος τῆς προσευχῆς, ἢ προσευχὴ τοῦ Κυρίου, ἐνίοτε δὲ, πλὴν ἐσφαλμένως, καὶ Πάτερ ἡμῶν. Ἐνταῦθα, κατὰ τὴν ἡμετέραν παράδοσιν, ὁ Κύριος ἡμῶν πρὸ τῆς ὥρας τῆς προδοσίας προσευχόμενος παρεκάλει, ὡς ἄνθρωπος, τὸν Πατέρα αὐτοῦ, ὁπότε καὶ ὁ ἰδρώς αὐτοῦ ἐγένετο ὡς θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντος ἐπὶ τὴν γῆν· κατὰ δὲ τὴν τῶν Λατίνων παράδοσιν, ἐνταῦθα ὁ Ἰούδας ἔδωκε τῷ Ἰησοῦ τὸ φίλημα τῆς προδοσίας.

§ 8.

Ἱστορία τῶν ἀνωτέρω τόπων.

Αἱ περὶ τῶν ἀνωτέρω τόπων (§ 4. § 5. § 6. § 7.) παραδόσεις εἰσὶν ἀρχαιοτάται. Ὁ συγγραφεὺς τοῦ ὁδοπορικοῦ τῆς Βουρδιγάλης (τῷ 334) γράφει ὅτι «ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ ὑπῆρχε βράχος τις, ὅπου Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης παρέδωκε τὸν Χριστόν. Ὁ βράχος οὗτος ἔκειτο πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ὅπου ἦσαν καὶ ἄμπελοι». Ἐν δὲ τῷ Ὀνομαστικῷ τοῦ Ἱερωνύμου καὶ τοῦ Εὐσεβίου ἀναγινώσκομεν ὅτι «ἐν Γεθσημανῇ, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ὑπῆρχε τόπος, ἔνθα ὁ Κύριος πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ προσηύξατο καὶ ὑπεράνω τοῦ ὁποίου ὠκοδομήθη ἐκκλησία». Περὶ τὸν ἕκτον αἰῶνα Ἀντωνῖνος ὁ ἐκ Πλακεντίας γράφει ὅτι «ἐν Γεθσημανῇ ἐδείκνυντο τρεῖς

¹⁾ Ματθ. κατ', 38. Μαρκ. ιδ', 34, 35. Λουκ. κζ', 40.

θέσεις, ἐν αἷς ὁ Κύριος ἡμῶν κατεκλίθη, καὶ ὅτι οἱ Προσκυνῆται κατεκλίνοντο ἐπ' αὐτῶν χάριν εὐλαθείας». Κατὰ τὸν ἑβδόμον αἰῶνα ὁ Ἀρκοῦλφος διηγείται ὅτι «ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ, παρὰ τὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ὑπῆρχεν ἐγγὺς τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου σπήλαιον, ἐν ᾧ ὑπῆρχον δύο φρέατα, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν προϋχώρει ὑπὸ τὸ ὄρος εἰς μέγα βάθος, τὸ δ' ἕτερον ἐξετείνετο ὑπὸ τὸ ἔδαφος τοῦ σπηλαίου εἰς πλάτος μέγα. Ἐν τῷ σπηλαίῳ ἦσαν τέσσαρες λίθινοι τράπεζαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία κειμένη παρὰ τὴν εἰσοδον, εἰς τὰ ἐντὸς, ἐκαλεῖτο τράπεζα τοῦ Ἰησοῦ· παρὰ δὲ τὴν τράπεζαν ταύτην ἔκειτο θράνιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐλέγετο ὅτι ἐκάθητο ὁ Ἰησοῦς, ὡς ἀκίς ἦσθι μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, αἵτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν ἄλλων τριῶν τραπεζῶν. Τὸ σπήλαιον ἐκλείετο διὰ τινος ξυλίνης θύρας». Ὁ Μοναχὸς Βερνάρδος, κατὰ τὸν ἑννατον αἰῶνα, λέγει ὅτι «ἐν Γεθσημανῇ, ἐν τῷ τόπῳ τῆς προδοσίας ὑπῆρχεν ἐκκλησία μετὰ τεσσαρίων στρογγυλῶν τραπεζῶν, ἐφ' ὧν ἐδείκνυντο ὁ Κύριος». Ὁ δὲ Βιλιδολδος γράφει ὅτι «ὑπῆρχεν ἐκκλησία ἐκεῖ, ὅπου ὁ Ἰησοῦς πρὸ τοῦ σταυροῦ προσηύχαστο, καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς, γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθῃτε εἰς πειρασμόν». Ἐξ ὅλων τούτων τῶν ἀπὸ τοῦ τετάρτου μέχρι τοῦ ἑννάτου αἰῶνος εἰδησέων ἐξάγεται, ὅτι ἐν Γεθσημανῇ ἔκπαλαι ὑπῆρχον δύο ἀξιοσημεῖωτοι ἱεροὶ τόποι, ὁ τῆς προδοσίας, καὶ ὁ τῆς προσευχῆς, χωρὶς ὁμῶς νὰ προσδιορίζηται ῥητῶς ἡ θέσις αὐτῶν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφόρων οἱ τόποι οὗτοι ἀρχονται νὰ προσδιορίζωνται ῥητότερον. Κατὰ τοὺς τῆς ἐποχῆς ταύτης συγγραφεῖς «οἱ Σταυροφόροι εὗρον ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ δύο τόπους διακεκριμένους ἀπ' ἀλλήλων, τὸν τόπον δηλ. ἐνθα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν πρὸ τοῦ πάθους προσηύχαστο, καὶ τὸν τόπον, ἐνθα παρέδωκεν αὐτὸν ὁ Ἰούδας. Ὁ τόπος τῆς προδοσίας ἔκειτο ἐγγὺς καὶ δεξιὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν· ὁ δὲ τῆς προσευχῆς ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ τόπου τῆς προδοσίας ὡσεὶ λίθου βολῆν, καὶ ἔκειτο πέραν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν. Ὁ τόπος τῆς προδοσίας ἦν σπήλαιον καὶ ἐκαλεῖτο Γεθσημανῇ. Ἐνταῦθα ἐπὶ τινος λίθου ἐδεικνύοντο πέντε ὀπαί, καὶ ἐλέγετο ὅτι αὗται ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῶν δακτύλων τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὅτε μετὰ τὴν προδοσίαν, βιαίως συρόμενος, ἠθέλησε νὰ κρατηθῇ ἐπὶ τῆς πέτρας. Ἐδεικνύοντο ἐνταῦθα προσέτι καὶ τὰ ἴχνη τῶν δακτύλων τοῦ Ἰούδα. Ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς προσευχῆς ὑψοῦτο ναΐδιον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Σωτῆρος. Ἐνταῦθα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν προσηύχαστο, παρκαλῶν τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα ἵνα ἀρῇ ἀπ' αὐτοῦ τὸ πικρὸν τοῦ θανάτου ποτήριον, ὅποτε ὁ ἰδρώς αὐτοῦ ἐπιπτεν ὡς θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντός ἐπὶ

τὴν γῆν. Ἐπὶ τοῦ ἔδαφους τοῦ ναΐδου τούτου ἔκειχον τρεῖς βράχοι, ἐπὶ τῶν ὁποίων προσευξάμενος ὁ Ἰησοῦς ἐγονυπέτησεν τρεῖς. Οἱ βράχοι οὗτοι ἀπῆλαιον μεγίστου σεβασμοῦ παρὰ τοῖς πιστοῖς»¹⁾.

Ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ τοῦ Δανιήλ, ἀναγινώσκουμεν, ὅτι «εἰς ἀπόστασιν δέκα σαγηνῶν ἀπὸ τοῦ τάφου τῆς Παρθένου εὐρίσκεται τὸ σπήλαιον, ὅπου ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς προσεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἰούδα εἰς τοὺς Ἰουδαίους διὰ τριάκοντα ἀργύρια. Τὸ σπήλαιον τοῦτο εὐρίσκεται πέραν τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν. Ἐρεξῆς εἰς ἀπόστασιν λίθου βολῆς, ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ αὐτοῦ ὄρους, εὐρίσκεται ὁ τόπος, ἐνθα ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς προσευξάμενος εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα, κατὰ τὴν νύκτα, ἐν ᾗ παρεδόθη ἵνα σταυρωθῇ, εἶπε, «Πάτερ μου, εἰ δυνατόν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο». Ἰωάννης δ' ὁ Φωκᾶς γράφει ὅτι «ἄνωθεν (τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου) ἕτερος ναὸς ἐστὶ σπήλαιον, ἐν ᾧ ἡ Δεσποτικὴ προσευχὴ γέγονε καὶ οἱ Ἀποστολοὶ τῷ ὕπνῳ βαρυνθέντες ἐκάθευδον. Περὶ δὲ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ὡσεὶ λίθου βολῆς ἀποθεν, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ὁ τρίτος ὑπάρχει ναὸς, ἐν ᾧ μετὰ τὸ τοὺς Ἀποστόλους ἐνεδίδαι τὸν Κύριον τῆς ῥαθυμίας τούτων ἕνεκα, ἀπελθὼν πάλιν προσηύχαστο, ὅτε καὶ οἱ ἰδρωῖτες αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος κατέρβρεον. Ἐν αὐτῷ τῷ κήπῳ καὶ ἡ προδοσία γέγονε καὶ ὁ Ἰούδας δολίως τὸν Δεσπότην ἡσπάσατο καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων ὁμιλος κατέσχευεν αὐτόν».

Ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν δύο τελευταίων περιηγητῶν βλέπομεν, ὅτι καὶ ἐν καιρῷ τῶν Σταυροφόρων, ὅποτε ῥητότερον προσδιορίζονται οἱ τόποι τῆς τε προδοσίας καὶ τῆς προσευχῆς, ὑπῆρχε διαφωνία ὡς πρὸς τὰ ἐν τοῖς τόποις τούτοις συμβεβηκότα, καθὼς καὶ τὴν σήμερον μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Λατίνων. Ὁ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς σταυροφοροκρατίας (1113) περιελθὼν τοὺς ἀγίους Τόπους Δανιήλ, καθὼς καὶ ὁ περὶ τὰ μέσα αὐτῆς, ἤτοι τῷ 1130. Ἰωάννης ὁ ἐκ Βιρζβούργης, λέγουσιν ὅτι τὰ παρὰ τὴν πύλιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου σπήλαιον (τὸ σημερινὸν σπήλαιον τῆς ἀγωνίας) ἦν ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἐγένετο ἡ προδοσία, ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς τόπος τῆς προσευχῆς, ἡ πὸ (ἐσφαλμένως) Πάτερ ἡμῶν, ἐστὶ ἡν ὁ τόπος, ἐνθα προσηύχαστο ὁ Κύριος πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα, ὅποτε καὶ ὁ ἰδρώς αὐτοῦ ἔρρεεν ὡς θρόμβοι αἵματος. Ὁ δὲ μετὰ 70 περίπου ἔτη τοὺς ἀγίους Τόπους περιηγηθεὶς Φωκᾶς τὸ μὲν σημερινὸν σπήλαιον τῆς ἀγωνίας ὀνομάζει τόπον τῆς προσευχῆς, τὸ δὲ, καθ' ἡμᾶς, Πάτερ ἡμῶν, τόπον ἐπίσης τῆς προσευχῆς καὶ τῆς προδοσίας. Τὴν σήμερον ἡμεῖς μὲν λέγομεν ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν προσυχήθη πρὸ τοῦ

¹⁾ Ioh. Wirzburg.

πάρους του ἐκεῖ, ὅπου καὶ ἡ τοῦ Δανιὴλ παράδοσις παρέ-
δέχεται αὐτὸν προσευξάμενον, οἱ δὲ Λατῖνοι ἐν τῷ σημε-
ρινῷ σπηλαίῳ τῆς ἀγωνίας, ἐκεῖ, ὅπου καὶ ὁ Φωκᾶς. Ἡ
ἡμετέρα παράδοσις συμφωνεῖ πρὸς τὴν τοῦ Δανιὴλ ὡς
πρὸς τὸν τόπον τῆς προσευχῆς, ἡ δὲ τῶν Λατίνων πρὸς
τὴν τοῦ Φωκᾶ.

§ 9.

Οἱ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ ἀρχαῖοι τάφοι.

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΒΕΣΣΑΛΩΜ. Τὸ μνημεῖον τοῦτο
πρὸς μὲν τὰ κάτω μέρη εἶναι τετράγωνον καὶ κοσμεῖται
ἐν ἐκάστη τῶν πλευρῶν αὐτοῦ διὰ τεσσάρων κίωνων ἐκ
τοῦ αὐτοῦ λίθου ἐσχηματισμένων, τὸ δὲ ἄνω μέρος αὐτοῦ
εἶναι κτιστὸν ἐκ κολοσσαίων λίθων ¹⁾. Τὸ ὕψος τοῦ μνη-
μείου τούτου σύγκειται ἐκ 12 περίπου μέτρων· ἔσθθεν
εἶναι διάκενον καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ὑπάρχει τάφος καὶ
αὐτὸς λαξευτὸς ἐν τῷ αὐτῷ λίθῳ. Εἶναι δὲ πλήρες λί-
θων, τοὺς ὁποίους ῥήπτουσιν ἰδίως οἱ Ἰουδαῖοι διαβαίνον-
τες ἐνώπιον αὐτοῦ. Τὸ μνημεῖον τοῦτο καλεῖται κοινῶς
τάφος τοῦ Ἀβεσσαλώμ, καὶ τινες μὲν ἀποφαί-
νονται ὅτι εἶναι τάφος ἀνεγέρθεις εἰς τιμὴν τοῦ Ἀβεσσα-
λώμ, ἄλλοι δὲ λέγουσιν ὅτι τοῦτο εἶναι ἡ στήλη, ἣν
αὗτος ζῶν ἔτι ἀνεστήλωσεν, ἵνα ἀθανάτισῃ τὸ ὄνομά
του ²⁾, ἐπιστηριζόμενοι ἰδίως εἰς τοὺς τοῦ Ἰωσήπου λό-
γους, ὅτι «ὁ Ἀβεσσαλώμ ἔστησεν ἐν τῇ κοιλάδι τῇ βασι-
λικῇ στήλην λίθου μαρμαρίνου, δύο σταδίους ἀπέχουσαν
τῶν Ἱεροσολύμων, ἣν προσηγόρευσεν ἰδίαν χειρᾶ, λέγων
ὡς, καὶ τῶν τέκνων αὐτῷ διαφθαρέντων, ἐν τῇ στήλῃ
μενεῖ τὸ ὄνομα» ³⁾. ἀλλὰ τὸ μνημεῖον τοῦτο δὲν εἶναι
οὔτε στήλη οὔτε μαρμάρινον.

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΙΩΣΑΦΑΤ. Πρὸς μεσημβρίαν τοῦ
ἀνωτέρου μνημείου κεῖται ἕτερος τάφος καλούμενος τὰ
φορ τοῦ Ἰωσαφάτ βασιλέως Ἰουδα, ἐξ οὗ καὶ ἡ
κοιλὰς ἔλαβε τὸ ὄνομα. Ἀλλ' ἡ ἀγία Γραφή λέγει, ὅτι
αὗτος ἐτάφη «παρὰ τοῖς πατράσιν αὐτοῦ ἐν πόλει Δαβὶδ»,
ἥτοι ἐν τῷ ὄρει Σιών ⁴⁾. Ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ τάφου τού-
του παρατηροῦνται ἔχνη ζωγραφικῶν καὶ φαίνεται ὅτι βρα-
δυτέρον ἐχρησίμευε καὶ ὡς παρεκκλήσιον.

¹⁾ Ἐπὶ τοῦ Φωκᾶ ἐκαλεῖτο τὸ μνημεῖον τοῦτο Κούκουμος
(ἐκ τοῦ λατινικοῦ cucuma), ὅπερ σημαίνει λείητα· καὶ τοῦ-
το ἵσως διότι τὸ σχῆμα τοῦ μνημείου τούτου ὁμοιάζει μὲν
λείητα.

²⁾ Β'. Βασιλ. ιη'. 18.

³⁾ Ἀρχαιολ. ζ'. 9.

⁴⁾ Γ'. Βασιλ. ζ'. 9. Παρὰ τὸν τάφον τοῦ Ἀβεσσαλώμ,
πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς οδοῦ, ὑπάρχει γέφυρα λιθίνη, ὑπὸ τὴν ὁ-
ποίαν ὄρῳνται ἐπὶ βράχου ἔχνη ποδᾶς. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι
ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐκάθητο ὁ ἐκ γενετῆς τυφλὸς προσηλτῶν, δι-

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ. Ἐξήκοντα βή-
ματα πρὸς μεσημβρίαν τοῦ τάφου τοῦ Ἰωσαφάτ ἀπαντῶ-
μεν τρίτον μνημεῖον ἐπίσης λαξευτὸν, ἡ μᾶλλον σπήλαιον.
οὔτινος τὸ μὲν μέτωπον εἶναι ἀνοικτὸν, ἡ δὲ ὁροσὴ στη-
ρίζεται ἐπὶ δύο κίωνων ἐκ τῆς αὐτῆς πέτρας λελαξευμέ-
νων. Τὸ μνημεῖον τοῦτο λέγεται ὅτι εἶναι ὁ τάφος τοῦ
ἁγίου Ἰακώβου, οἱ δὲ Ἀραβες καλοῦσιν αὐτὸ Δι-
βὰν Φαρ' οὖν (αἰθουσα τοῦ Φαραώ). Ἐκ τινος δ' ἐπὶ
αὐτοῦ ἐβραϊκῆς ἐπιγραφῆς ἐξάγουσιν τινες ὅτι ἦν τὸ πάλαι
ὁ τάφος τοῦ Χηζὶν ἀπογόνου τοῦ Ἀαρών ⁵⁾. Παράδοσις
δὲ τις λέγει, ὅτι μετὰ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα οἱ μὲν
Ἀπόστολοι ἐκρύβησαν εἰς τι παρακείμενον σπήλαιον, ὃ
δὲ Ἰάκωβος ὁ Ζεβεδαίου καταφυγὼν ἐνταῦθα διέτριψε
μέχρι τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἀνωθεν τοῦ
μνημείου τούτου ἦν τὸ πάλαι καὶδιον, δι' οὗ κατέβαινον
εἰς τὸ μνημεῖον διὰ κλίμακος λελαξευμένης ἐπὶ τοῦ βρά-
χου. Ἡ κλίμαξ αὕτη σώζεται μέχρι τῆς σήμερον· μι-
κρά δὲ τις ὁπῇ, κειμένη πρὸς μεσημβρίαν τοῦ μνημείου
καὶ παρὰ τὴν ἀρτικὴν πλευρὰν τοῦ ῥηθησομένου τάφου
τοῦ Ζαχαρίου, χρησιμεύει ὡς εἴσοδος εἰς αὐτό.

ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΖΑΧΑΡΙΟΥ. Παρὰ τὸν τάφον τοῦ ἁγίου
Ἰακώβου, πρὸς μεσημβρίαν, ὑπάρχει τέταρτον μνημεῖον
μανόλιθον, τετράγωνον πρὸς τὰ κάτω καὶ εἰς πυραμίδα
ἀπολήγον. Τὸ μνημεῖον τοῦτο καλοῦσιν οἱ μὲν Ἀραβες
μνημεῖον τῆς γυναίκας τοῦ Φαραώ, οἱ δὲ
Χριστιανοὶ τάφον τοῦ Ζαχαρίου υἱοῦ Βαρα-
χίου. Περαιτέρω τούτου ὑπάρχουσιν ἕτεροι τάφοι, οἵτι-
νες ἐκαλοῦντο κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα σπήλαιον τῶν
Παρθένων ⁶⁾.

ἐν τῷ ὄρει Σιών, καὶ πτύσαι χαμαὶ, καὶ ποιῆσαι πύλῃν, καὶ
χρίσας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ἀπέστειλεν εἰς τὴν κολυμβήθραν
τοῦ Σιλωάμ.

⁵⁾ Α'. Παραλειπ. κδ'. 18.

⁶⁾ Περὶ τῶν ἀνωτέρων μνημείων, παραδεχόμεθα καὶ ἡμεῖς
τὴν γνώμην τοῦ Ροδινσῶνος ὅτι τὸ ἐν τοῖς μνημείοις τού-
τοις ἀπαντῶμενον μίγμα τῆς τῶν ἑλληνικῆς καὶ τῆς αἰγυ-
πτιακῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἀποδεικνύει ὅτι τὰ μνημεῖα ταῦτα ἀ-
νήκουσιν εἰς μεταγενεστέρην ἐποχὴν καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἐπο-
χὴν, καθ' ἣν ἐσχηματίσθη ὁ Ἑλληνοαιγυπτιακὸς ἐκείνος ρυθ-
μὸς, ὅστις ἐπεκράτησεν ἐπὶ πολλὴν χρόνον ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς
ἐπαρχίαις τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἡ εἶδος τοῦ ρυθμοῦ τούτου
ἦν ἡ ἐν Οὐάδην-Μουσσά-πόλιν Πέτρα, ἔνθα μέχρι τῆς σήμερον
σώζονται μνημεῖα, ἐν οἷς ἐμφανίζεται καθ' ὅλην τὴν ἐντέλειαν
ὁ ἰδιόρρυθμος αὗτος ρυθμὸς, καὶ ὧν ἀτελεῖς ἀπομιμήσεις εἶναι
τὰ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰωσαφάτ μνημεῖα. Τὰ ἀρχιτεκτονικὰ
ἐν Πέτρᾳ μνημεῖα θεωροῦσιν οἱ πλείστοι ὡς μὴ πολὺ ἁρ-
χαιότερα τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς· οὐδένα λοιπὸν λόγον ἔχα-
μεν ἵνα ἐκλάβωμεν τὰ μνημεῖα ταῦτα ἀρχαιότερα παρὰ τὰ
τῆς Πέτρας. Καὶ ἐὰν ὑπῆρχον ταῦτα πρὸ τῆς ἐπὶ Τίτου κα-

§ 10.

Ἡ πηγὴ καὶ ἡ κολυμήθρα τοῦ Σιλωάμ.

Ἀπὸ τοῦ τελευταίου τῶν ἀνωτέρω τάφων προχωροῦν-
τες πρὸς μεσημβρίαν, μετὰ 400 περίπου βήματα, ἔχο-
μεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὴν κώμην Σιλωάμ, κειμένην
παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς μεσημβρινῆς κόρυφης τοῦ ὄρους
τῶν Ἑλκιῶν ¹⁾. Ἐντεῦθεν 150 περίπου βήματα πρὸς
μεσημβρίαν προχωροῦντες, ἔχομεν πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν
πηγὴν τοῦ Σιλωάμ. Ἡ πηγὴ αὕτη κεῖται εἰς
τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Μωρία καὶ εἰδικώτερον τοῦ Ὀ-
φελῆ Ὁφλά· προσερχόμεθα δ' εἰς αὐτὴν διὰ δύο κλίμα-
κων· καὶ διὰ μὲν τῆς πρώτης κλίμακος ἐκ 18 βαθμίδων
συγκειμένης καὶ εὐρυτέρας παρὰ τὴν δευτέραν καταβαί-
νομεν εἰς τι μικρὸν προαύλιον, ὅπερ διακόπτει τὴν συνέ-
χειαν τῶν βαθμίδων. Ἐντεῦθεν διὰ τῆς ἐτέρας κλίμακος,
ἐκ 15 βαθμίδων συγκειμένης καὶ ἀνωθεν διὰ καμάρας
στεγαζομένης, φθάνομεν εἰς τὴν πηγὴν ²⁾. Τὸ ὕδωρ αὐ-
τῆς, καὶ περ γλυφὸν ³⁾, νομίζεται καὶ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων
Ἀράβων ὑγιεινὸν καὶ ἰαματικόν. Ἡ πηγὴ, ἀναβλύζουσα ὑπὸ
τὴν τελευταίαν βαθμίδα τῆς κλίμακος, μετοχετεύεται δι'
ἀρχαιοτάτου ⁴⁾ ὀχετοῦ 829 μέτρων μήκους καὶ ἐπὶ τοῦ

τακτοφῆς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀνακτέον τὴν ἀρχὴν αὐτῶν εἰς τὴν
ἐποχὴν Ἡρώδου τοῦ μεγάλου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, οἵτινες
ἀπαντες κατήγοντο ἐκ τῆς Ἰδαυμαίας, ὅπου καὶ ἡ Πέτρα, καὶ
εὐρίσκοντο ἐν στενωπότητι σχέσει μετὰ τῆς πόλεως ταύτης». *Robinson, Palest. 11, 174*).

¹⁾ Ἡ κορυφὴ αὕτη Π'άτνουλχάουα (κοιλία τοῦ ἀνέμου)
ὑπὸ τῶν Ἀράβων καλουμένη, ἐκλαμβάνεται ὡς ἀντιστοιχοῦσα
πρὸς τὴν ὄρεσιν Μοσθὰθ (Δ'. Βασιλ. κγ'. 13), ἐφ' οὗ ὁ Σολο-
μὼν ὠκοδόμησε θυσιαστήριον τῷ Σαμὼς εἰδὼς Μωάβ καὶ τῇ
Ἀσάρτη βδελύγματι Σιδωνίων, καὶ ὅπερ οἱ Χριστιανοὶ κα-
λοῦσι διὰ τοῦτο ὄρος σκανδάλου, ὄρος προσελθίσματος,
ὄρος διαθοράς.

²⁾ Τὸ ὄνομα Σιλωάμ εὐρίσκεται πρῶτον παρὰ τῷ Ἡσαΐα
(κθ'. 6.), εἴτα παρὰ τῷ Νεεμῖα (γ'. 15.) καὶ τέλος ἐν τῷ
Εὐαγγελίῳ· ποῦ δὲ ἔκειτο ἡ πηγὴ τοῦ Σιλωάμ ἢ ἡ κολυ-
μήθρα, οὐδαμῶς τῆς Ἀγίας Γραφῆς λέγεται. Ἀλλὰ τὴν σωπὴν
ταύτης ἀναπληροῖ ὁ Ἰώσηπος, ὅστις ῥητῶς λέγει ὅτι ἡ φάραγξ
τῶν Τυροποιῶν ἐξεταίνετο μέχρι τοῦ Σιλωάμ· ῥητότερον δὲ
περιγράφει τὴν τοποθεσίαν τῆς πηγῆς ὁ Ἱερώνυμος λέγων.
«Σιλωάμ, πηγὴ κειμένη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σιών,
ἧς τὰ ὕδατα οὐ πάντοτε ῥέουσιν, ἀλλ' ἐν ὥρισμέναις ὥραις καὶ
ἡμέραις, ἔξερχόμενα μετὰ μεγάλου φλοίσβου ἐκ σπηλαίων καὶ
ὁπῶν ἐν σκληροτάταις πέτραις». (*Comm. in Esai VIII. 6*).

³⁾ Ὁ Ἰώσηπος λέγει (ἐσφαλμένως βεβαίως) ὅτι ἡ πηγὴ εἶ-
ναι γλυκεῖα. Ἰουδ. πόλ. εἰ. 4, 2.

⁴⁾ Ὡς κατεσκευάσθη ὁ ὀχετὸς οὗτος εἶναι ἀπροσδιόριστον·
τινὲς ὑποθέτουσιν ὅτι κατεσκευάσθη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πρά-

βράχου λελαξευμένου εἰς τὴν κολυμήθραν τοῦ Σιλωάμ·
ὁ ὀχετὸς δ' οὗτος εἶναι τόσον εὐρύχωρος, ὥστε δύναται
τις νὰ τὸν διέλθῃ ἀνευ τινὸς δυσκολίας ἀπὸ τῆς μιᾶς ἄ-
κρας μέχρι τῆς ἄλλης. Ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πηγὴ, ἐξ ἧς
ἀναβλύζει τὸ ὕδωρ, καλεῖται ὕφ' ἡμῶν μὲν πηγὴ τοῦ
Σιλωάμ, ὑπὸ δὲ τῶν Ἀράβων «Ἄϊν-ο ὕμμουδ' ὁ ἄ-
ρατζ» (πηγὴ τῆς κλίμακος), καὶ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων
πηγὴ τῆς Θεοτόκου ⁵⁾.

Ἀναβάντες ἀπὸ τῆς πηγῆς Σιλωάμ καὶ προχωροῦντες
πρὸς μεσημβρίαν, ἀπαντῶμεν ἐν πρώτοις πρὸς μὲν τὰ
δεξιὰ τὸν λόφον Ὁφελῆ Ὁφλάν, πρὸς δὲ τὰ ἀριστε-
ρὰ τοὺς ἐπὶ Ἰουδαίων βασιλικοὺς κήπους, ἢ βα-
σιλικοὺς παρὰ δεῖσους. Ἐντεῦθεν προχωροῦντες
500 περίπου βήματα πρὸς μεσημβρίαν, βλέπομεν δεξα-
μενὴν τινα περικυκλωμένην ὑπὸ ἐρειπίων· ἐνταῦθα κα-
ταλῆγον τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς Σιλωάμ, διαδίδονται εἰς τοὺς
παρακειμένους κήπους, καὶ ἐντεῦθεν τὸ πάλαι διακλαδι-
ζόμενον κατήρδευε τοὺς βασιλικούς κήπους. Ἐπτά ἢ
ὀκτὼ βήματα ἐντεῦθεν πρὸς μεσημβρίαν κεῖται ἐτέρα με-
γάλη δεξαμενὴ πλήρης χωμάτων καὶ χρησιμεύουσα εἰς
κήπον λαχανικῶν· αὕτη λέγεται ὅτι ἦν τὸ ἰχθυοστροφεῖον
τοῦ Σολομῶντος. Πρὸς δυσμὰς τῆς δεξαμενῆς ταύτης,
120 περίπου βήματα, κεῖται ἡ κολυμήθρα τοῦ Σιλωάμ,
ὑπὸ τὸ ἀριστερόν κλίτος τοῦ Ὁφλά καὶ εἰς τὴν ἄκραν τῆς

φθόου Ἡσαΐου, ἐπειρεσόμενοι εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἱεροῦ Ἐπιφα-
νίου, ὅστις λέγει «ὅτι ἡ πηγὴ τοῦ Σιλωάμ ἀνέβλυσε τὸ πρῶ-
τον καὶ ὃν καιρὸν ἐπρίετο ὁ Ἡσαΐας, ὅποτε Ἀγγέλως ἐξ οὐρα-
νοῦ καταβὰς ἠκέσατο τὸ δῖψος τοῦ Προφήτου, ἀφ' οὗτο, ἀθρό-
ον ἀναβλύσαντος (τοῦ ὕδατος), ἡ κατὰ καιροῦς ὑπὸ Ἀγγέλου
κινουμένη πηγὴ Σιλωάμ ἀνίσχυσεν». Ἀλλ' ὁ Ἡσαΐας πενήτηκον-
τα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἐν ἡμέραις Ἀχαζ τοῦ πατρὸς
Ἐζεκίου, ἐλάλησε περὶ τοῦ ὕδατος· τοῦτου εἰπὼν «διὰ τὸ μὴ
βούλεσθαι τὸν λαὸν τούτον τὸ ὕδωρ Σιλωάμ τὸ πορευόμενον
ἡσυχῆ» (κθ'. 6.). Ἡ ὀρθότερα γνώμη φαίνεται ἡμῖν ἡ ἀνάγκη
τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀχετοῦ τούτου εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Σο-
λομῶντος, ὅστις μετὰ τῶν ἄλλων δεξαμενῶν καὶ ὀχετῶν κα-
τεσκεύασε καὶ τὸν ὀχετὸν καὶ τὴν κολυμήθραν τοῦ Σιλωάμ,
ἵνα ποτίζωνται οἱ παρακειμένοι αὐτοῦ κήποι.

⁵⁾ Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὄνομα ἐπεκράτησε παρὰ τοῖς Εὐρω-
παίοις ἐκ τινος παραδόσεως χρονολογούμενης ἀπὸ τῆς δεκάτης
τετάρτης ἐκατονταετηρίδος. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην, ὅτε
ἡ Παρθένος ἦλθεν εἰς τὸ Ἱερὸν, ἵνα, κατὰ τὴν νομικὴν διατύ-
πωσιν, προσενέγκῃ τὸν υἱὸν αὐτῆς τῷ Κυρίῳ, διέτριψεν ἐπὶ
τινας ἡμέρας παρὰ τῷ Πρεσβυτέρῳ Συμεὼν, ὅστις ὡς ἱερεὺς κα-
τέκει εἰς τὰ παρὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τοῦ Ἱεροῦ κείμε-
να ἱερατικὰ οἰκίσματα· κατὰ δὲ τὸ διάστημα τοῦτο ἐρχομένη
εἰς τὴν πηγὴν τοῦ Σιλωάμ ἐπλυνε τὰ ἱμάτια τοῦ Ἰησοῦ. Ἐπὶ
τῆς πηγῆς ταύτης, κατὰ τὸν Νικηφόρον τὸν Κάλлистον, ἡ μα-
καρία Ἑλένη ὠκισμένη ἦν.

φάραγγος τῶν Τυροποιῶν. Εἰς τὴν κολυμβήθραν ταύτην ἀπέστειλεν ὁ Κύριος ἡμῶν τὸν ἐκ γενετῆς τυφλὸν, εἰπὼν αὐτῷ, «ὕπαγε νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθρην τοῦ Σιλωάμ», ἐνθα ἀπελθὼν οὗτος ἐνίψατο καὶ ἤλθε βλέπων. Ἡ κολυμβήθρα αὕτη ἔχει μῆκος 15 μέτρων καὶ 4 πλάτος· ἐρείπια δὲ καὶ τμήματα κιόνων, κείμενα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, δεικνύουσιν ὅτι ἄλλοτε ἦν ἐνταῦθα αἰκοδόμημα, ὅπερ βεβαιούται ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁδοπορικῶν, λεγόντων «ὅτι ἐνταῦθα ἦν ἐκκλησία» καὶ ὅτι ἡ κολυμβήθρα, κειμένη ἐκτὸς ταύτης καὶ περιφραττομένη ὑπὸ κιγκλίδων, διηρεῖτο εἰς δύο μέρη, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐν ἦν προσδιωρισμένον διὰ τοὺς ἄνδρας, τὸ δὲ διὰ τὰς γυναῖκας, αἵτινες εἰσερχόμεναι ἐλούοντο χάριν εὐλαβείας». Ἰωάννης δ' ὁ Θεωκᾶς ἀναφέρει τὰς καμάρας καὶ τοὺς κίονας, ὑφ' ὧν καθωραΐζετο ἡ κολυμβήθρα.

Τὰ ἔγνη τοῦ πύργου τοῦ Σιλωάμ, ὅστις, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καταπεσὼν ἀπέκτεινε δέκα καὶ ὀκτὼ ἄνδρας¹⁾, δὲν σώζονται τὴν σήμερον· ἀλλὰ πιθανὸν ὅτι ἦτον οὗτος εἰς ἐκ τῶν εἰς τὰ μέρη ταῦτα πύργων τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ.

Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς Σιλωάμ δὲν ῥέει συνεχῶς οὐδ' ἔχει πάντοτε τὴν αὐτὴν ποσότητα. Ἀπαξ καὶ δις ἡ καὶ τρίς τοῦ ἡμερονυκτίου διακόπτεται ὀλοτελῶς ὁ ῥοὺς αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἄρχεται νὰ ῥέῃ τὸ ὕδωρ ὡς καὶ πρότερον ἢ καὶ πλειότερον, ἢ δ' αὖξῃς αὕτη δὲν διαρκεῖ πλειότερον τῆς μιᾶς ὥρας. Τὸ περιεργὸν τοῦτο φαινόμενον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς ἐξηγήσεις καὶ γνώμας, σχετιζόμενας βεβαίως καὶ μετὰ τῆς ἀρχῆς τῆς πηγῆς. Οἱ νόμοι τῆς παλιρροίας, πλημμυρίδος δηλ. καὶ ἀμπώτιδος, ἢ οἱ νόμοι τῶν διαλειπουσῶν πηγῶν δὲν δύνανται νὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐνταῦθα· διότι οὔτε ὁ χρόνος τῆς αὐξήσεως καὶ ἐλαττώσεως τοῦ ὕδατος εἶναι τακτικὸς εἴτε περιοδικός, οὔτε ἡ ποσότης αὐτοῦ ἡ αὐτὴ²⁾.

¹⁾ Λουκ. ιγ'. 4.

²⁾ Ἐκ τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων γνωμῶν παρατίθενται ἐνταῦθα τὰς κυριώτερας. Κατὰ τὰ συναξάρια καὶ τινες παραδόσεις, «ὅτε ἐπὶ Ὑέξκιου τοῦ βασιλέως Ἰούδα ὁ Σενναχηρείμ ἐπολιοῖκε τὴν Ἱερουσαλὴμ, προσηύξατο ὁ Προφήτης Ἡσαΐας, καὶ ὅτε ἤρχοντο οἱ ἐχθροὶ νὰ λάβωσιν ὕδωρ, αἰφνης διεκόπητο τοῦτο καὶ δὲν ἀνέβλυξεν» ὅτε δὲ ἀνεχώρουν, ἀνέβλυξε πάλιν· ἵνα δὲ διαμεῖνῃ τὸ θαῦμα ἀείμνηστον, κηδύκησεν ἡ θεὰ πρόνοια ὅπως δις καὶ τρίς ἐνίοτε τοῦ ἡμερονυκτίου διακόπτεται τὸ ὕδωρ καὶ συνέχῃ τὸν ῥοὺν αὐτοῦ ὀλοτελῶς καὶ πάλιν ἄρχεται νὰ ῥέῃ ὡς καὶ πρότερον. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ὕδωρ τοῦτο ἀπῆλθε μεγάλου σεβασμοῦ καὶ τιμῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ὡς δῶρον ἀπεσταλμένον παρὰ Θεοῦ· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ἀπέστειλε τὸν τυφλὸν ἵνα νιφθῇ καὶ φωτισθῇ, καὶ νομίσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ἡ ὁμμάτωσις αὐτοῦ προῆλθεν ἐκ τῆς θεϊότητος τοῦ ὕδατος καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ». Ὁ κοινὸς ὄχλος τῶν ἐντο-

§ 11.

Ὁ τόπος, ἐνθα ἐπριόνισαν τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν, καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ.

Διακόσια πεντήκοντα περίπου βήματα πρὸς μεσημέριαν τῆς κολυμβήθρας τοῦ Σιλωάμ ὑπάρχει στρογγύλον καὶ ὑπ' ἀρχαίων λίθων περιστοιχισμένον ὕψωμα, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑφούται ἀρχαία συκάμινος. Καὶ περὶ μὲν τῆς συκαμίνου λέγεται ὅτι ἐνταῦθα δεθεῖς ὁ Προφήτης Ἡσαΐας ἐπριονίσθη κατὰ προσταγὴν τοῦ Μανασσῆ βασιλέως Ἰούδα, τὸ δὲ ὕψωμα θεωρεῖται ὅτι εἶναι ὁ τάφος αὐτοῦ. Περὶ τοῦ πριονισμοῦ καὶ τῆς ταφῆς τοῦ Προφήτου Ἡσαΐου, ἡ μὲν ἀγία Γραφή σιωπᾷ, μόνον δ' ὁ Ἱερώνυμος καὶ ὁ Ἐπιφάνιος, οὓς ἠκολούθησαν καὶ τινες ἄλλοι, λέγουσιν ὅτι ὁ μὲν Προφήτης ἐπριονίσθη, τὸ δὲ λείψανον αὐτοῦ ἐτάφη ὑπὸ τὴν δρυὶν Ῥωγήλ παρὰ τὴν πηγὴν, ὅπισθεν τῶν βασιλικῶν ὀγκῶν, διότι κατήγετο ἐκ βασιλικῆς γενεᾶς. Ἀλλ' ἐκ τῶν τελευταίων τούτων λόγων ἐξάγεται, ὅτι ἀλλαχού καὶ οὐχὶ ἐνταῦθα ἐτάφη.

πίον πρέσβευει ὅτι ἐν τῇ πηγῇ εὐρίσκεται μέγα τις δράκων, καὶ, ὅταν μὲν ᾖναι ἐξυπνος, κωλύει τὸν ῥοὺν τοῦ ὕδατος, ὅταν δὲ κοιμᾶται, ῥέει τοῦτο. Ἕτεροι ἐνόμισαν ὅτι ἡ αὖξῃς καὶ ἡ ἐλάττωσις τοῦ ὕδατος προέρχεται ἐκ τῆς χρήσεως ἢ μὴ τῶν ὑδάτων τῶν παρακειμένων τῇ Ἱερουσαλὴμ πηγῶν, καὶ ἄλλοι, τέλος, ὅτι εἶναι ἔργον τέχνης. Ὁ δὲ Τόβερους κρίνει νὰ παραδεχθῇ ὅτι «τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι μᾶλλον ἔργον τῆς φύσεως ἢ τῆς τέχνης, καὶ ὅτι ἐξέρχεται κάλλιστα, ἐκ ἀπυρόσσωμεν τοῦτο εἰς ἡφαιστείας δονήσεις καὶ παλμούς· καθ' ὅσον μάλιστα ἐγγὺς τοῦ τύπου τούτου, δηλ. εἰς τὰ Σόδομα καὶ Γόμορρα, αἱ ἡφαιστεῖαι ἐνέργειαι ἐπῆνεγκον τὴν γνωστὴν καταστροφὴν. Εἰ δὲ καὶ τοῦ καιροῦ προῦντος ἀποδειχθῇ συνάφειά τις τῆς πηγῆς Σιλωάμ μετὰ τινος ἄλλης πηγῆς, καί-τότε ἡ ἡφαιστεῖος ἐνέργεια θὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν». Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν ἔρχην τῆς πηγῆς τοῦ Σιλωάμ, ἡ μὲν ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων παραδόσεις τῶν ἐντοπίων ἔλεγεν ὅτι τὸ ὕδωρ ἔρχεται ἐκ τῆς Σηλῆμ, ἄλλοι δ' ἔλεγον ὅτι ἐπῆγαγεν ἐκ τοῦ ὄρους Σιών. Πλειότεραν ὑποδοχὴν εὗρεν ἡ κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα διαδοθεῖσα καὶ ἐσχάτως ἀνανεωθείσα ὑπόθεσις, ὅτι ἡ πηγὴ τοῦ Σιλωάμ συνέχεται μετὰ τῶν ἐν τῇ περὶοχῇ τοῦ παλαιοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος κρηνῶν καὶ δεξαμενῶν, ἔστι καὶ ἂν αὗται ἐλάμβανον τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς ἐν Ἠθᾶμ πηγῆς (τῶν δεξαμενῶν τοῦ Σολομῶντος). Ὡσαύτως καὶ ἡ ὑπόθεσις, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς τοῦ Σιλωάμ ἔρχεται ἐκ τῆς ἀρχαίας πηγῆς Γειὼν (ἀγνώστου ἤδη καὶ πεφραγμένης), εἶναι νέα. Ἡ ὁμοιότης τῆς γεύσεως τοῦ ὕδατος τοῦ Σιλωάμ μετὰ τῆς τοῦ ὕδατος τοῦ παρὰ τὸ Χαμμάμους-σίφα, καθὼς καὶ ἡ παρὰ τοῖς ἐντοπίοις Μωαμεθανοῖς διαδεδομένη παράδοσις, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς Σιλωάμ συνέχεται μετὰ τῶν ἐν τῇ περὶοχῇ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος ὑδάτων, ὑποστηρίζει ὅπως οὗτος τὴν ἀρχαίαν παρομοσίαν παράδοσιν τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος.

§ 12.

Τὸ φρέαρ τοῦ Ἰωβ (π. 19 Αἰγυπτ.).

Απὸ τοῦ τάφου τοῦ Προφήτου Ἰσαίου ὁδεύοντες 600 περίπου βήματα πρῶτον πρὸς μεσημβρίαν καὶ εἶτα πρὸς ἀνατολὰς, φθάνομεν εἰς τὸ ἱστορικὸν καὶ περισπούδαστον ἐν Ἱερουσαλὺμ τοῦτο φρέαρ, τὸ ἄπασαν τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐν καιρῷ ἀνυδρίας ποτίζον. Τὸ φρέαρ τοῦτο κεῖται εἰς τὴν μεσημβρινὴν γωνίαν τοῦ τριγώνου τοῦ σχηματιζομένου ἐκ τῆς ἐνώσεως τῶν κοιλάδων τοῦ Ἰωσαφάτ καὶ τῶν υἱῶν Ἐννὸμ, ἔχει δὲ βάθος 29 περίπου μέτρων· καὶ τὸ μὲν ἄνω ἥμισυ εἶναι χτιστὸν διὰ λίθων ἑστῶν καὶ μεγάλων, τὸ δὲ κάτω εἶναι λαξευτὸν ἐπὶ τῆς ἀποτόμου πέτρας. Παρὰ τὸν πυθμένα, πρὸς βορρᾶν, ὑπάρχει σχίσμα ἔχον ὕψος δύο περίπου μέτρων καὶ πλάτος ἡμίσεως μέτρου· ἐνταῦθεν εἰσέρχεται τὸ ὕδωρ εἰς τὸ φρέαρ. Οἱ Σιλωαμίται, οἵτινες πολλάκις καταβαίνουσιν εἰς τὸ φρέαρ τοῦτο, φησὶν ὅτι τὸ σχίσμα τοῦτο καταλήγει εἰς τινα ὑπόγειον λίμνην κειμένην δύο ὥρας μακρὰν. Ὅταν συμβῶσιν ἐν Ἱερουσαλὴμ πολλάι βροχαί, τὸ ὕδωρ ὑψοῦται καὶ ἐκρέει εἰς τὴν κοιλάδα, ὅπερ ἐνίοτε εἶναι τόσον ἄφθονον, ὥστε δύναται νὰ κινήσῃ δύο μύλους. Ἡ πλημμύρα αὕτη διαρκεῖ πολλά, ἡμέρας καὶ ἐκλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ἱερουσαλιμιτῶν ὡς προμήνυμα εὐφορίας, ὅπερ οὐδέποτε λανθάνεται. Τὸ ὕδωρ τοῦ φρέατος εἶναι γλυκὺ καὶ διαφέρει τοῦ ὕδατος τῆς πηγῆς Σιλωάμ.

Τὸ φρέαρ τοῦτο οἱ μὲν ἐντόπιοι καλοῦσι φρέαρ τοῦ Ἰωβ, οὗ ἀκολουθοῦμεν καὶ ἡμεῖς, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι φρέαρ τοῦ Ἰωάβ, καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι φρέαρ τοῦ Νεεμίου. Καὶ οἱ μὲν τελευταῖοι ὀνομάζουσιν αὐτὸ οὕτως, ὑποθέτοντες ὅτι τοῦτο εἶναι τὸ κοιλωμα τὸ τάξιν φρέατος ἀνύδρου ἔχον, ἐν ᾧ οἱ Ἰσραηλῖται ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Βαβυλωνος, κατ' ἐντολὴν τοῦ Προφήτου Ἱερεμίου, ἐκρυψαν τὸ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος ἱερὸν πῦρ, καὶ ἐνθα, ὅτε μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλωνος ἐπιστροφὴν αὐτῶν (ἦτοι 70 ἔτη μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν) ὁ Νεμίας ἀπέστειλε τοὺς παῖδας τῶν κρυφάντων αὐτὸ ἱερέων νὰ ἀνεύρῳσιν αὐτὸ, εὗρον ὕδωρ ἀντὶ πυρός *). Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καλοῦσιν αὐτὸ φρέαρ τοῦ Ἰωάβ, λέγοντες ὅτι τοῦτο ὥρυξεν ὁ τοῦ Δαβὶδ στρατηγὸς Ἰωάβ, ἄνευ τινὸς ὅμως ἀποδείξεως. Ἀλλ' ὁρθότερον φαίνεται τὸ ὄνομα, ὅπερ ἀποδίδεται αὐτῷ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων **), διότι οὕτω ἀνα-

βαίνει ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ εἰς ἐποχὰς προγενεστέρας τοῦ τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Νεεμίου.

Τῷ ὄντι πάντες οἱ Γεωγράφοι τῆς Παλαιστίνης ἀποδέχονται ὅτι τὸ σημερινὸν π. 19 Ἀγ. 1 οὐ π. εἶναι ἡ ἐκ τῷ βιβλίῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῶν ὁρίων τῶν φυλῶν τοῦ Ἰούδα καὶ τοῦ Βενιαμὴν, μνημονευομένη πηγὴ Ῥωγήλ *). Τὰ ὅρια ταῦτα ἤρχοντο ἀπὸ τῆς βορειοδυτικῆς ἅκρας τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ ἐξετείνοντο πρὸς δυσμὰς διὰ μέσου τῶν ὀρέων εἰς τὴν πηγὴν ἡλίου (τὴν σήμερον βρῦσιν τῶν Ἀποστόλων). Ἐνταῦθεν διήκοντα διὰ τῆς πηγῆς Ῥωγήλ καὶ τῆς φάραγγος Ἐννὸμ, μεσημβρινῶς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἀνέβαινον εἰς τὰ ἀπέναντι τῆς φάραγγος ταύτης ὄρη, κατὰ τὴν βορείον ἅκραν τῆς κοιλάδος Ραφαῖμ. Ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ τις ἐν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Ἰουδαίας, καὶ θέλει ἰδεῖ ὅτι ἡ πηγὴ Ῥωγήλ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ σημερινὸν φρέαρ τοῦ Ἰωβ. Ἐτερον προσέτι περιστατικὸν συντείνει τὰ μάλιστα, ἵνα ταυτισθῇ ἡ πηγὴ Ῥωγήλ μετὰ τοῦ σημερινοῦ φρέατος τοῦ Ἰωβ. Ὅτε ὁ Ἀδωνίας ὁ τοῦ Δαβὶδ τέταρτος υἱὸς ἐνήργει ἵνα ἐκλεχθῇ βασιλεὺς, συνεκάλεσε τοὺς φίλους τοῦ καὶ ἐποίησεν αὐτοῖς συμπόσιον «ἐπὶ τῆς πέτρας Ζωελῶ παρὰ τὴν πηγὴν Ῥωγήλ», ἢ, ὡς λέγει ὁ Ἰωσήπος, «παρὰ τὴν πηγὴν τὴν ἐν τῷ βασιλικῷ παραδείσῳ» *).

Εἶναι ὁμως ἀξιοπαρατήρητον ὅτι οἱ ἀρχαιότεροι τῶν Σταυροφόρων ἱστορικοὶ οὐδεμίαν μνησάν ποιοῦνται τοῦ φρέατος τούτου. Φαίνεται ἄρα ὅτι εἶχον φράξει τοῦτο οἱ Μωαμεθανοί, καὶ διὰ τοῦτο κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς σταυροφοροκρατίας ἔμεινεν ἄγνωστον. Ἀλλὰ τῷ 1185, ἦτοι δύο ἔτη πρὸ τῆς ἐκπνεύσεως αὐτῆς, ἐπισυμβάσης ἀνυδρίας μεγάλης, ἡμεδαπὸς τις καλούμενος Γερμανός, ὁστις ἄλλοτε εἶχε μεγάλας στέρνas καὶ διένεμεν ὕδωρ δωρεὰν εἰς τοὺς πτωχοὺς, μὴ δυνάμενος νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν ἀγαθοεργὸν σκοπὸν τοῦ, ἐνεθυμήθη ὅτι ἤκουσε παρὰ τινος γέροντος, ὅτι οὐ μακρὰν τῆς πηγῆς Σιλωάμ εὕρισκετο ὑπόγειον φρέαρ κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωβ· ἐζήτησε τὸ φρέαρ τοῦτο, καὶ εὗρών αὐτὸ ἐκαθάρισε καὶ τὸ ἐπεσκεύασεν· ἅμα ὁμως οἱ Φράγχοι ἔμαθον ὅτι ὁ Σαλαδῖνος ἤρχετο ἵνα πολιορκήσῃ τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐφράξαν αὐτὸ πάλιν *). Ἀλλ' ἐφεξῆς ἐν καιρῷ ἀνυδρίας ἀνευρόντες οἱ Μωαμεθανοὶ ἐκαθάρισαν αὐτὸ καὶ ἐπεσκεύασαν, καὶ ἔκτοτε καθ' ὅλον τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον ἀντλοῦντες ἐ-

*) Β'. Μακκαβ. α. 1.

*) Ὁ Μετζρουδδὶν μνημονεύει τοῦ ὀνόματος τούτου, ὡς πρὸ πολλοῦ ἐν χρῇσιν ὄντος· ἡ δ' ἀραβικὴ μετάφρασις τοῦ βιβλίου Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐν τοῖς πολυγλώττοις ταῖς ἐν Λονδίῳ καὶ ἐν Παρίσις ἐκδοθεῖσι μεταφράζει τὴν πηγὴν Ῥωγήλ, πηγὴν τοῦ Ἰωβ.

*) Ἰησ. κβ. 16, 17.

*) Γ'. Βασίλ. α. 9. Ἰωσήπ. Ἀρχαιολ. ζ'. 14, 4. Περβ. Β'. Βασίλ. ιζ'. 7. Εἶδομεν προσέτι ἀνωτέρω ὅτι ἡ ἀραβικὴ μετάφρασις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μεταφράζει τὴν πηγὴν Ῥωγήλ πηγὴν τοῦ Ἰωβ.

*) Continuat. Guil. Tyr. ἐν τῇ συλλογῇ τοῦ Martini καὶ Durand. tom. V. p. 588.

αὐτοῦ οἱ Σιλωαμίται ὕδωρ μεταφέρουσι καὶ πωλοῦσιν αὐτὸ εἰς τοὺς Ἱεροσολυμίτας. Θυδέποτε δ' ἐκλείπει τὸ ὕδωρ αὐτοῦ, ἐκτός ἐάν συμβῇ ἀνομβρία ἐπὶ δύο κατὰ συνέχειαν ἔτη.

§ 43.

Τὸ Ταφεθ, ὅθεν τὸ πάλαι ἦν τὸ εἶδωλον τοῦ Μολόχ.

Ἀπὸ τοῦ φρέατος τοῦ Ἰώβ ἐπιστρέφοντες εἰς τὴν ὁδὸν, ἀφ' ἧς ἤλθομεν, καὶ προχωροῦντες πρὸς δυσμὰς, ἐμβαίνομεν εἰς τινα βαθεῖαν φάραγγα, ἣτις ἀρχομένη ἀπὸ δυσμῶν τῆς Ἱερουσαλήμ ἐκτείνεται μέχρις αὐτοῦ, ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰωσαφάτ¹⁾ ἡ φάραγξ αὕτη εἶναι ἡ φάραγξ τῶν υἱῶν Ἐννὸμ. Ἐν ταύτῃ, καὶ ἰδίως εἰς τὸ μέρος τῆς ἐνώσεως αὐτῆς μετὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰωσαφάτ, ὁ Σολομὼν περὶ τὸ γῆρας αὐτοῦ ἔδωκε τὴν ἀδειαν εἰς τὰς ξένας αὐτοῦ παλλακίδας ἵνα στήσωσι τὸ εἶδωλον τοῦ Μολόχ¹⁾, εἰς δὲ προσέφερον οἱ

¹⁾ Κατὰ τοὺς Ραββίνους τὸ εἶδωλον τοῦ Μολόχ ἦν χαλκοὺς ἀνδριάς, κεφαλὴν ἔχον βοῦς καὶ χεῖρας τεταμμένας οὕτως, ὥσπερ ἐμελλε νὰ λάβῃ τὴν ἐσῶθεν ἦν κενόν· τιθεμένου δ' ὑποκάτωθεν πυρὸς, ἐπυροῦτο καὶ ἐσπινθηροβόλει· τότε οἱ ἱερεῖς λαμβάνοντες τὸ προσφερόμενον ἐναπετίθουν αὐτὸ εἰς τὰς χεῖρας

Ἰουδαῖοι διάφορα ζῶα καὶ αὐτὰ τὰ τέκνα τῶν εἰς θυσίαν ὀλοκαυτοῦντες αὐτά· ἵνα δὲ μὴ ἀκούωσιν οἱ γονεῖς τὰς κραυγὰς καὶ τοὺς κλαυθμούς τῶν θυσιαζομένων παιδίων, ἐπενόησαν οἱ ἱερεῖς τοῦ Μολόχ βραγχώδεις τινὰς μεγάλας σάλπιγγας καὶ μάλιστα τύμπανα, ἅτινα θύρουσιν καθ' ὃν καιρὸν τὰ θύματα ταῦτα ἐψήνοντο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀποτροπαίου καὶ βδελυροῦ τούτου ἀγάλματος· ἐντεῦθεν καὶ ὁ τόπος ἐκλήθη Ταφεθ, ὅπερ σημαίνει τύμπανα. Εἰς τὸ στυγερόν τοῦτο ἄγαλμα προσήνεγκον οἱ βασιλεῖς Ἀχαὺ καὶ Μανασσῆς τοὺς υἱοὺς αὐτῶν²⁾. Τὸ εἶδωλον τοῦ Μολόχ κατέστρεψεν ὁ Ἰωσίας.

του, ὅπερ κυλιόμενον ἐπιπτεν εἰς τὸ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ πυρίνον χάσμα, ἢ κατ' ἄλλους κατὰ μικρὸν ἐψήνετο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ εἰδώλου (Διδώρ. Σικελιωτ. κ'. 14. Εὐσέβ. Εὐαγγελ. προπαρασ. δ'. 16.). Τὸ εἶδωλεῖον τοῦ Μολόχ συνέκειτο ἐξ ἐπτὰ θαλάμων. Ὁ προσφέρων περιστερὰν ἢ ἄλλο τι πτηνὸν εἰσέφερετο εἰς τὸν πρῶτον θάλαμον· ὁ προσφέρων πρόβατον εἰς τὸν δεύτερον· ὁ προσφέρων κριὸν εἰς τὸν τρίτον· εἰς τὸν τέταρτον ὁ προσφέρων μύσχον· εἰς τὸν πέμπτον ὁ προσφέρων ταύρον· εἰς τὸν ἕκτον ὁ προσφέρων βοῦν· εἰς δὲ τὸν ἑβδόμον καὶ ἐνδότερον κατηξιοῦτο νὰ εἰσελθῇ, ὅστις προσέφερε τὸ τέκνον τοῦ.

²⁾ Δ'. Βασιλ. ις'. 3. Β'. Παραλειπ. κή. 2. Ἰερεμ. ζ'. 29. λβ'. 35.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

ΤΟ ΟΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΑ ΑΥΤΩ
ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΡΗ.

§ 1.

Τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν καὶ τὸ ἐν αὐτῷ Προσκύνημα.

Τὸ ἀγιώτατον καὶ περιώνυμον ἐν τε τῇ Παλαιᾷ καὶ ἰδίως τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ τοῦτο ὄρος κεῖται κατέναντι καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἱερουσαλήμ, διαχωριζόμενον ἀπ' αὐτῆς διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰωσαφάτ. Τὸ ὕψος αὐτοῦ ὑπεράνω μὲν τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης ἀναβαίνει εἰς 3,500 πόδας, ὑπεράνω δὲ τοῦ χειμάρρου τῶν Κέδρων εἰς 600 πόδας· καὶ ἀπὸ μὲν τῆς Ἱερουσαλήμ δὲν φαίνεται τόσον ὑψηλόν, ἀπὸ τῶν ὀπισθεν ὁμῶς αὐτοῦ κειμένων φαράγγων καὶ κοιλάδων ὑψηλότατον καὶ ἀπότομον. Τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν εἶναι τρικόρυφον, αἱ δὲ ἀπὸ τῆς μεσαίας καὶ ὑψηλοτέρας αὐτοῦ κορυφῆς ἀπόψεις εἰσὶν εὐρύ-

ταται καὶ θελκτικώταται. Ὁλόκληρος ἡ Ἱερουσαλήμ μετὰ τῶν λόφων καὶ τῶν ποικίλων αὐτῆς οἰκοδομημάτων, ὅσων οἰκιῶν, ναῶν, μοναστηρίων, πύργων καὶ τειχεμάτων, ἡ κοιλὰς Ραφαῖμ, τὸ μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἡλίου, τὰ ὄρη τῆς Βηθλεέμ καὶ τῆς Θεκωῆ, τὸ Ἡρώδιον, ἡ ἁγία Σιών, ἡ φάραγξ Ἐννὸμ, ἡ κοιλὰς Ἰωσαφάτ μετὰ τοῦ χωρίου Σιλωάμ, οἱ παρὰ τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα λόφοι καὶ φαράγγες, αἱ πεδιάδες τῆς Ἱεριχοῦς, ὁ Ἰορδάνης, τὰ ὄρη Μωάβ, ταῦτα πάντα ὡς ἐν εὐρυτάτῳ καὶ ποικιλιωτάτῳ πανοράματι παρίστανται διὰ μιᾶς ἐνόπτιον τοῦ θεατοῦ.

Ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου μέρους τῆς μεσαίας κορυφῆς τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν κεῖται ἡ πάλαι μὲν ποτε περικαλλῆς καὶ μεγαλοπρεπής, τανῦν δὲ κατηρειπωμένη ἐκκλητοῖς τῆς Ἀναλήψεως, συγχειμένη τὴν σήμερον ἐκ τινος δευ-

γώνου καὶ μεγάλου περιβάλλου, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει ναΐδιον. Ὁ μέγας ὀκτάγωνος περιβάλλος ἔχει δι-
άμετρον 3½ μέτρων, αἱ δὲ πλευραὶ αὐτοῦ δὲν εἶναι κα-
νονικαί, διότι τὸ μήκος τινῶν ἐξ αὐτῶν διαφέρει τῶν ἄλ-
λων κατὰ ἓν περίπου μέτρον. Τὴν αὐτὴν ἀνωμαλίαν ἀ-
παντῶμεν καὶ εἰς τοὺς ἐν ἐκάστη γωνίᾳ σωζομένους πε-
σσοὺς, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς εἶναι μεγαλῆτεροι τῶν ἄλλων.
Ὁ μέγας οὗτος περιβάλλος εἶναι ἄστεγος. Τὸ ἐν τῷ μέσῳ
ναΐδιον εἶναι ἐπίσης ὀκτάγωνον, ἐν ἐκάστη τῶν γωνιῶν
τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι μαρμαρίνοι κίονες· μικρὸς δὲ τροῦλ-
λος στεγάζει αὐτό. Ἡ εἰς αὐτὸ εἴσοδος κεῖται πρὸς δυ-
σμάς, δι' ἧς εἰσερχόμενοι βλέπομεν πρὸς τὰ δεξιὰ ἡμῶν
ἐπὶ βράχου τὸ ἵχνος τοῦ δεξιοῦ ποδὸς τοῦ Σωτῆρος ἡ-
μῶν, ὑπερ ἅπαντα ἡ χριστιανικὴ ἀρχαιότης ἐθεώρει ὡς
ἀχειροποίητον ¹⁾. Ἐνταῦθα ἐπάτησαν οἱ ἄχραντοι πόδες
τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τῆς ἐπὶ
γῆς αὐτοῦ παρουσίας, καὶ ἐντεῦθεν ὁ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν
πληρώσας οἰκονομίαν καὶ τὰ ἐπὶ γῆς ἐνώσας τοῖς οὐρα-
νίοις ἀνελήφθη ἐν δόξῃ εἰς οὐρανούς, εὐλογῶν τοὺς μα-
θητάς αὐτοῦ καὶ ὑποσχόμενος αὐτοῖς ὅτι ἔσται μετ' αὐ-
τῶν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. Ὁ τόπος οὗτος ἀ-
πολαύει παγκοίνου σεβασμοῦ παρά τε τοῖς Χριστιανοῖς
καὶ αὐτοῖς τοῖς Μωαμεθανοῖς. Ἡ φύλαξις δ' αὐτοῦ εἶναι
ἐπιτετραμμένη εἰς τινὰ Μωαμεθανόν, ὅστις ἔχων τὰς
κλεῖδας ἀνοίγει τὴν θύραν εἰς πάντας τοὺς θέλοντας νὰ
εἰσελθῶσι. Τὸ Προσκύνημα ἀνήκει εἰς πάντα ἐν γένει τὰ
ἐν Ἱεροσολύμοις χριστιανικὰ ἔθνη, ἅτινα ἐν ὠρισμέναις
τοῦ ἔτους ἡμέραις, ἕκαστον ἐν ἐξιδιασμένῳ τόπῳ, ἐκτε-
λεῖσι τὴν λειτουργίαν των.

§ 2.

Ἱστορία τοῦ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἑλαιῶν Προσκυήματος.

Ἐκπληρώσας τὴν ὑπὲρ ἡμῶν σωτηρίαν ὁ Κύριος ἡ-
μῶν, παρέλαβε τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἐπὶ γῆς αὐ-
τοῦ παρουσίας τοὺς μαθητάς αὐτοῦ καὶ ἐξήγαγεν αὐτοὺς
ἐξω ἕως εἰς Βηθανίαν· καὶ ἐπάρας τὰς χεῖρας αὐτοῦ, εὐ-
λόγησεν αὐτούς. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτούς δι-
έστη ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ αὐτοὶ
προσκυνήσαντες αὐτὸν ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ μετὰ
χαρᾶς μεγάλης, καὶ ἦσαν διὰ παντός ἐν τῷ ἱερῷ αἰνούν-
τες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν ²⁾.

¹⁾ Τὸ ἕτερον τῶν ἱχνῶν, ἥτοι τὸ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός, εὐ-
ρίσκεται ἐν τῷ ναῷ τῆς ἀγίας Θεοῦ, μετακομισθὲν τῷ
χαλῳ. ἐκ τοῦ τεμένου τοῦ Ὁμοῦ.

²⁾ Λουκ. κδ'. 50—53. «Ἀρχαιοτάτη ἐστὶ, λέγει ὁ κρι-
τικὸς ἡμῶν Διδάσκαλος Διονύσιος ὁ Κλεόπας, ἡ σταθερὰ καὶ
ὁμόρφος τῆς Ἐκκλησίας παράδοσις, ὅτι τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν,
ἢ μάλλον ἐκ τῶν τριῶν αὐτοῦ κορυφῶν ἢ μεσαία, ἐστὶν ἀ-

Ὁ τόπος, ἐν ᾧ τελευταίαν φορὰν εἶδον οἱ Ἀπόστολοι
τὸν Θεὸν αὐτῶν διδάσκαλον καὶ ἐξ οὗ ἔλαβον τὴν τελευ-
ταίαν αὐτοῦ εὐλογίαν, ὥφειλεν ἀναντιβῆτως νὰ μείνῃ ἀ-
νεξάλειπτος εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν. Τὸν τόπον τοῦτον
ἐπεσκέπτοντο βεβαίως πολλάκις καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις
πιστοὶ καὶ ἐζήτουν τὴν πρώτην εὐνοϊκὴν περίστασιν ὅπως
ἀνεγείρουν ἐπ' αὐτοῦ ναόν.

κριβῶς ὁ τόπος, ἐφ' οὗ ἐγένετο ἡ τοῦ Σωτῆρος Ἀνάληψις.
Τὴν ἀρχαιότητι σεβασμίαν καὶ πλήθει μαρτυριῶν περιφανέ-
στατην ταύτην παράδοσιν ἄγαν θαυματούτως ψευδῆ διεκήρυξεν
ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς τοῖς χρόνοις ὁ Ἀμερικανὸς Θεολόγος Ρο-
βινσόν. «Ἡ παράδοσις αὕτη, λέγει, ψευδὴς ἐξελέγχεται ἐκ
τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ὅστις λέγει μόνον ὅτι ἐξήγαγεν αὐ-
τοὺς (ὁ Σωτὴρ) ἐξω ἕως εἰς Βηθανίαν, καὶ ἐπάρας τὰς
χεῖρας αὐτοῦ ἠδύνησεν αὐτούς, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ εὐλο-
γεῖν αὐτοὺς διέστη ἀπ' αὐτῶν καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὸν οὐ-
ρανόν». Ἀλλ' ἐπελάθετο ὁ Δόκτωρ, ὅτι ὁ αὐτὸς Λουκᾶς ἐν
ταῖς Πράξεσι λέγει, «τότε ὑπέστρεψαν (οἱ Ἀπόστολοι) ἀπὸ ὁ-
ρους τοῦ καλουμένου Ἑλαιῶνος, ὃ ἐστὶν ἐγγὺς Ἱερουσαλὴμ,
Σαββάτου ἔχον ὁδὸν (κ. 12). Ἡ ὁδὸς τοῦ Σαββάτου ἦν ἕως
ἐξ σταδίων, καὶ τοσοῦτον ἀπέχει τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ ὄ-
ρος τῶν Ἑλαιῶν, ἐν ᾧ ἡ Βηθανία κεῖται μακρὰν 15 στάδια
(ἰω. ιβ'. 18.). Εἶτα δὲ καὶ ἡ ἀδιάλειπτος καὶ ἡ συνεχὴς πάν-
των τῶν αἰῶνων παράδοσις, περιφανῶς ἱστορικῶν μαρτυριῶν
κατεστημένη, τοσοῦτον ἐστὶν ἰσχυρὰ καὶ ἀδιάσειστος, ὥστε
πάντα γελοῖος φαίνεται ὁ Ἀμερικανὸς Δόκτωρ, νομίζων ὅτι
δύναται καταρρίψαι δι' ἐνὸς δοκτωρικοῦ φυσήματος τὸν μέγαν
τοῦτον καὶ ὑψηλὸν καὶ ἀπερίτρεπτον τῆς παραδόσεως πύργον.
Ἄι βηταὶ παράδοσις καὶ μαρτυρίαι ἄρχονται ἀπὸ τοῦ Δ'. αἰ-
ῶνος καὶ κατέρχονται συνεχῆ καὶ μὴ διακοπτομένη σειρά μέ-
χρι τῶν ἡμετέρων χρόνων. Πρῶτος ὁ Εὐσέβιος ἱστορεῖ ὅτι αἱ
ἀγία Ἑλένη εἰς μνήμην τῆς εἰς οὐρανούς πορείας τοῦ Θεοανθρώ-
που Σωτῆρος ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω κορυφῆς τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαι-
ῶν νεκρὸν ἀνήγειρεν ἱερὸν ἐπηρμέναις οἰκοδομαῖς αὐτὸν ἀνυψώ-
σασα» (ὁρ. Κυρίλλ. Κατήχησ. τόμ. α'. σελ. 147, ἐκδοσ.
Ἱεροσολύμων). Τὴν αὐτὴν παράδοσιν προασιζῶν καὶ ὁ σεβᾶ-
σμιος καὶ σοφὸς καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐν Ἱεροσολύμοις ἐνδιατρί-
ψας Ἀγγλὸς ἱερεὺς Γεώργιος Βίλλιαμς, προτείνει πρὸς τοὺς μὴ
παραδεχομένους, ὅτι ἐν τῇ μεσαίᾳ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν κο-
ρυφῇ ἀνελήφθη εἰς οὐρανούς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, τοὺς ἐξῆς ἀναντιβ-
ήτους λόγους· α'. ὅτι Βηθανία, κατὰ τὸν Λιχτώτιον καὶ
ἄλλους, ἠδύνατο μάλιστα νὰ ὀνομάζεται οὐ μόνον ἡ κώμη,
ἀλλὰ καὶ ἱκανὸν παρακείμενον μέρος ἐκτεινόμενον πρὸς τὸ ὄ-
ρος τῶν Ἑλαιῶν· β'. τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον ἦν ἀναντιβ-
ήτως γνωστὸν κατὰ τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα. Ὁ Εὐ-
σέβιος, ὁ ἱερώνυμος καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς παρεδέχοντο ὁμοθυ-
μως τὴν παράδοσιν, ὅτι ἡ Ἀνάληψις ἐγένετο ἐπὶ τῆς μεσαίας
κορυφῆς τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν· εἰς, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ὁ
τόπος τῆς Ἀναλήψεως ἦν ἀναμφισβήτως ἐν Βηθανίᾳ, ἠδύνατο
αὐτοὶ νὰ παραδεχθῶσι τὴν παράδοσιν ταύτην· Williams,
Holy City. II. 440.

Μετά τὸν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου θρίαμβον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐλθοῦσα ἡ μακαρία Ἑλένη εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀνήγειρεν ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἐκκλησίαν, ἣν ἐκάλουν Βασιλικὴν τῆς Ἀναλήψεως· ἀλλ' ἡ ἐκκλησία αὕτη καταστραφεῖσα ἐπὶ Χοσρόου ὑπὸ τῶν Περσῶν, ἀνωκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Μοδέστου ¹⁾. Τῆς ἀνοικοδομηθείσης ταύτης ἐκκλησίας λεπτομερῆ καὶ ἐκτενὴ περιγραφὴν κατέλειπεν ἡμῖν τῷ 670 ὁ Ἀρκεῦλος. Κατὰ τὴν περιγραφὴν ταύτην ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν οὐδεμία ὑψηλότερα ἄλλη θέσις ὑπῆρχε παρ' ἐκείνην, ἐξ ἧς ὁ Κύριος ἡμῶν ἀνελήφθη εἰς οὐρανοὺς. Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης ἦν μεγάλη καὶ στρογγύλη ἐκκλησία, περικυκλούμενη πανταχόθεν ὑπὸ τριπλῶν περιστῶν· ἡ ἐν τῷ μέσῳ τούτων στρογγύλη ἐκκλησία ἦν ἄνευ στέγης καὶ θόλου καὶ ὑπαίθρος· πρὸς ἀνατολὰς αὐτῆς ἵστατο ἁγία τράπεζα, ἣν ἐστέγαζε μικρὰ στέγη. Πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος ἦσαν ὀκτὼ παράθυρα, ἔσθθεν τῶν ὁποίων ἐκρέμαντο διὰ σχοινίου ὀκτὼ μεγάλαι λυχνίαι ἰσομεγεθεῖς. Τὸ ἐκ τῶν λυχνιῶν τούτων διὰ τῶν παραθύρων διαδιδόμενον φῶς ἦν οὕτω λαμπρὸν, ὥστε ἐφώτιζε οὐ μόνον τὰ ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἰωσαφάτ μέρη, ἀλλὰ καὶ τὸ πλεῖστον τῆς πόλεως. Τὸ φῶς τοῦτο πῶν ὀκτὼ μεγάλων λυχνιῶν τὸ ἐκ τοῦ τόπου τῆς Ἀναλήψεως ἐκπεμπόμενον ἤναπτεν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν μετὰ χαρᾶς ὁρώντων αὐτὸ πιστῶν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, καὶ διήγειρε θαυμασμόν. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς στρογγύλης ἐκκλησίας εἵχεν εἰς χάλκινος κυλινδροειδὲς περίβολος, ἔχων ὕψος ἐνός ἀναστήματος ἀνθρώπου. Ὁ περίβολος οὗτος εἶχεν ἄνωθεν ὀπὴν καὶ πρὸς δυσμὰς μικρὸν παράθυρον· καὶ διὰ μὲν τῆς ἄνωθεν ὀπῆς ἐβλεπον οἱ ἄνθρωποι τὰ ἔχνη τῶν ποδῶν τοῦ Κυρίου, ἅτινα ἦσαν ἐντετυπωμένα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἄνωθεν τῶν ὁποίων ἤναπτεν ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὑπερμεγέθης λυχνία· διὰ δὲ τοῦ μικροῦ παραθύρου εἰσῆγον τὰς χεῖρας καὶ ἐλάμβανον χάριν εὐλαβείας χάριμα. Ὁ τόπος, ἔνθα ἦσαν τὰ ἔχνη τῶν ποδῶν τοῦ Κυρίου, ἦν ἄνευ μαρμαροστρώσεως· διότι, καθὰ ἦν παραδεδομένον, οὐδὲν ἔργον ἀνθρωπίνης χειρὸς ἐδέχετο, ἀλλ' ἀπώθει αὐτό. Ὁ ναὸς ἦν ἄνωθεν ἐπίτηδες ἀνοικτός, ἵνα τὰ βλέμματα τῶν προσερχομένων ἀνυψῶνται ἀπὸ τῶν ἐνώπιον αὐτῶν ἐντετυπωμένων ἔχνων τοῦ Κυρίου εἰς τὸν οὐρανόν. Κατὰ τὴν νύκτα τῆς ἐορτῆς τῆς Ἀναλήψεως ἤναπτον οὐ μόνον τὰς ὀκτὼ μεγάλας λυχνίας, ἀλλὰ καὶ ἄλ-

¹⁾ Ἐπὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου κατῴκει ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἑλαιῶν μετ' ἄλλων ἀδελφῶν ὁ μακάριος Ἰννοκέντιος, ὅστις ἀνεγείρας ἐνταῦθα ἐκκλησίαν ἐπροέκτισεν αὐτὴν διὰ τῶν λειψάνων Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν καὶ ἑτεραί ἐκκλησίαι καὶ μοναστήρια. Ὁρ. Λουσαίμ. ργ'. ρδ'.

λας ἀναριθμήτους, ὥστε διὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ θαυμαστοῦ αὐτῶν φωτός, τοῦ διὰ τῶν ὑελίνων παραθύρων, ἐκπεμπομένου, οὐ μόνον ἐφειγγεν ὅλον τὸ ὄρος, ἀλλὰ καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἔκαιε, καὶ ὅλον τὸ ἀνατολικὸν τῆς Ἱερουσαλὴμ μέρος ἐφωτίζετο.

Ἐκ τῆς περιγραφῆς ταύτης τοῦ Ἀρκεῦλου καὶ ἐκ τοῦ ταύτη ἐπισυνημμένου σχεδίου ἐξάγεται ὅτι τὸ οἰκοδόμημα συνέκειτο ἐκ τριῶν ὁμακέντρων περιστῶν. Τὸ πρῶτον τούτων ἀπετελεῖ τὸ ἐξωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας περιστύλιον, μετ' αὐτὸ ἤρχετο τὸ δεύτερον, καὶ μετὰ τοῦτο τὸ τρίτον, ὅπερ ἐβάσταζε κυλινδρικὸν κύμβαλον ἐπιστρεφόμενον ὑπὸ θόλου κωνοειδοῦς καὶ περὶ τὴν κορυφὴν τετραμένου, ὥστε ὁμοιάζεν ἐν μέρει πρὸς τὸ τέμενος τοῦ Ὁμαρ. Ὁ θόλος ἄνωθεν ἦν ἀνοικτός.

Ὁ Βιλιβάλδος εὗρεν ἐν ἔτει 728 τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν τοιαύτην, οἷαν καὶ ὁ Ἀρκεῦλος. Ἡ ἐκκλησία, λέγει, τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ἦν ἄνευ στέγης. Ἐν τῷ μέσῳ ταύτης, ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅθεν ὁ Κύριος ἀνελήφθη εἰς οὐρανοὺς, ὑψοῦτο λαμπρὸν, τετράγωνον καὶ ἐξ ὀρειχάλκου περίφραγμα, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποῦ ὑπῆρχε τετράγωνός τις θήκη πρὸς ὑποδοχὴν μιᾶς πανταχόθεν κεκλεισμένης ὑελίνης λυχνίας, ὅπως ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ ἐν αἰθρίᾳ καὶ ἐν καιρῷ βροχῆς, ἀνάπτῃ. Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἵσταντο δύο κίονες, ὁ εἰς πρὸς τὸν μεσημβρινόν καὶ ὁ ἄλλος πρὸς τὸν ἀρκτικὸν τοίχον, πρὸς ἀνάμνησιν τῶν δύο ἀνδρῶν, οἵτινες εἶπον πρὸς τοὺς Ἀποστόλους, ἄνδρες Γαλιλαῖοι τί ἐστήκατε ἀτενίζοντες εἰς τὸν οὐρανόν; Οἱ κίονες οὗτοι συνετέλουν εἰς μετάνοιαν· διότι ὅστις κατάρθωνε νὰ διέλθῃ διὰ μέσου αὐτῶν καὶ τοῦ τοίχου ἐξελαχιδάνατο συγκεχωρημένος.

Κατὰ τὸν ἐπὶ τοῦ Καλίου Χάκεμ καταδιωγμὸν ἡ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἑλαιῶν ἐκκλησία κατεστράφη, ἡ δὲ κατάστασις τῶν Χριστιανῶν δὲν ἀπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ ἐπαναγάγωσιν αὐτὴν εἰς τὴν προτέραν αὐτῆς λαμπρότητα, διὸ καὶ περιωρίσθησαν νὰ οἰκοδομήσωσιν ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς Ἀναλήψεως μικρὸν καὶ στρογγύλον ναίδιον ἢ, ὡς δομάζει αὐτὸ ὁ Χαϊβούλφος (τῷ 1103), πυργίδιον, ὅπερ ἐπὶ τῆς σταυροφοροκρατίας ἔλαβε μικράν τινα ἐπισκευήν. Ὁ Δανιὴλ περιγράφων τὸν τόπον τῆς Ἀναλήψεως λέγει «ὅτι ἦν περικυκλωμένος ὑπὸ ἀψίδων, αἵτινες ἐσχημάτιζον περίβολον, οὗτινος τὸ ἐμβαδὸν ἦν κεκαλυμμένον μαρμάρῳ. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ περιβάλλου τούτου ὑψοῦτο ναῖσκος στρογγύλος, οὗτινος ὁ θόλος ἦν ἀνοικτός· ἐν δὲ τῷ μέσῳ τοῦ ναῖσκου τούτου, ὑπὸ θόλον ἀνοικτόν, ἔκειτο ἡ πέτρα, ἐν ἣ ἐπάτησεν ὁ Ἰησοῦς. Τὸ θυσιαστήριον ὑψοῦτο ὑπεράνω τῆς πέτρας ταύτης, ἧς μικρόν τι μέρος ἦν ἐκτεθειμένον εἰς προσκύνησιν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ ναῖσκος εἶχε δύο θύρας καὶ ἡδύνατό τις ν' ἀναβῇ μέχρι τοῦ ἀνωτάτου μέ-

ρους δι' 22 βαθμίδων». Ὁ περὶ τὰ τέλη τῶν σταυροφοριῶν ἐλθὼν Ἰωάννης ὁ Φωκᾶς οὐδὲν περὶ τοῦ ναοῦ τούτου λέγει. Ἀπὸ Σαλαδίνου δὲ καὶ ἐφεξῆς ἔπαθε πολλὰς βλάβας, καὶ μέχρι τῆς σήμερον οὐδεμίαν βελτίωσιν ἔλαβεν.

§ 3.

Ἡ κώμη Βηθανία.

Ἡ διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ δικαίου Λαζάρου εἰς ἅπαντας τοὺς Χριστιανούς γνωστὴ κώμη Βηθανία κεῖται πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ἀπέχουσα ἀπ' αὐτοῦ 3]4 περίπου τῆς ὥρας· κατοικεῖται δ' ὑπὸ Μωαμεθανῶν Φελλάχων καὶ καλεῖται ὑπ' αὐτῶν Ἀζαρίε. Ἐν ταύτῃ κεῖται ὁ τάφος τοῦ Λαζάρου, ἐξ οὗ τετραήμερον ἀνέστησεν αὐτὸν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Εἰς τὸν τάφον τοῦτον καταβαίνομεν διὰ κλίμακος 27 βαθμίδων. Ἐνταῦθα ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰώνων ἀνήγειραν οἱ Χριστιανοὶ ἐκκλησίαν· ἀλλ' ὁποῖαν μορφήν εἶχε, δὲν δύναμεθα ὀριστικόν τι ν' ἀποφανθῶμεν ὡς ἐκ τῶν ἐπισεσωρευμένων ἐρείπιων. Ὀγδοήκοντα μέτρα πρὸς ἀνατολὰς τοῦ τάφου σώζονται λεῖψανά τινα τῆς ἀρχαίας ταύτης ἐκκλησίας, ἐνθα μέρος τοῦ ἐδάφους εἶναι ἐστρωμένον με ψηφιδωτὸν χονδρόν. Ὁ τάφος εἶναι ὑπόγειος καὶ σκοτεινὸς καὶ διὰ τοῦτο οἱ εἰς αὐτὸν καταβαίνοντες ἐφωδιάζονται μὲ φῶτα, ἅτινα χορηγεῖ αὐτοῖς ὁ τὴν φύλαξιν αὐτοῦ ἐπιτετραμμένος.

Μεσημβριοανατολικῶς τοῦ τάφου ἀπαντῶμεν ἐρείπια, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ὑψοῦται τετράγωνος πύργος, οὗτινος αἱ βάσεις εἶναι ἀρχαιοτάται, ἀναβαίνουσαι μέχρι τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑβραίων. Τὰ ἐρείπια ταῦτα ἀνήκουσιν ἀναμφιβόλως εἰς τὸν παρὰ τὸν τάφον τοῦ Λαζάρου μοναστήριον, ὅπερ κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα εἶδεν Ἀντωνῖνος ὁ ἐκ Πλακεντίας, καὶ ὅπερ, καταστραφέν ὑπὸ τῶν Σαρακεννῶν, ἀνωκοδομήθη ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ὑπὸ τῆς βασιλείας Μελισσενδῆς¹⁾.

Τεσσαράκοντα περίπου μέτρα πρὸς μεσημβρίαν τοῦ

¹⁾ Κατὰ τὸν Γουλιέλμον τὸν Τύρου ἡ βασίλισσα Μελισσενδῆ εἶχεν ἀδελφὴν τινα Ἰουδέταν ἢ Ἰουδήθ καλουμένην, μονάζουσαν ἐν τῷ ἐν Ἱεροσολύμοις μοναστηρίῳ τῆς ἀγίας Ἀννης. Θέλουσα δὲ νὰ δώσῃ αὐτῇ θέσιν ἀνάλογον τῆς καταγωγῆς της, ἀπεφάσισε νὰ οἰκοδομήσῃ μοναστήριον γυναικῶν καὶ ν' ἀναθέσῃ τὴν ἡγουμένην τούτου εἰς τὴν ἀδελφὴν της· ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀντήλλαξε τὰς ἐν Θεωκῇ γαίας ἀντὶ τῶν ἐν Βηθανίᾳ, αἵτινες ἀνῆκον ταῖς κληρικαῖς τοῦ ἀγίου Τάφου. Ἡ πρώτη φροντίς τῆς βασιλείας ἦν ν' ἀνεγείρῃ ἐνταῦθα πύργον τετράγωνον, ὅστις ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὡς καταφύγιον ἐν καιρῷ ἐπιδρομῆς (Hist. Jorus. L. XV. XXVI.).

τάφου τοῦ Λαζάρου ὑπάρχουσιν ἑτέρα ἐρείπια, ἐνθα λέγεται ὅτι ἦν ὁ οἶκος τῆς Μάρθας καὶ τῆς Μαρίας, ἐφ' ὧν τὸ πάλαι ὑπῆρχε ναός.

Πρὸς τὰ νοτιοανατολικά δὲ μέρη (200 περίπου μέτρα) τῆς Βηθανίας, παρὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν εἰς τὸν Ἰορδάνην, ὑπάρχει βράχος ἔχων σχῆμα βράχως ὄνου. Ἐπὶ τούτου τοῦ βράχου λέγεται ὅτι ἐκάθησεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν πρὶν ἢ εἰσελθῇ εἰς τὴν κώμην, καὶ ἐνταῦθα ἀπαντήσασα αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου Μάρθα ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ λέγουσα «εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός»²⁾. Τὸν βράχον τοῦτον οἱ Ἀραβες καλοῦσι Χμὰρ-Ἀζαρ (ὄνος τοῦ Λαζάρου).

§ 4.

Τὸ ὄρος Γαλιλαία.

Ἡ ἀρκτική κορυφὴ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν καλεῖται, ὑφ' ἡμῶν μὲν ὄρος Γαλιλαία ἡ μικρὰ Γαλιλαία, ὑπὸ δὲ τῶν Λατίνων ἄνδρες Γαλιλαῖοι (Viri Galilaei)³⁾. Τρεῖς διάφοροι παραδόσεις προσπαθοῦσι νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην. Καὶ κατὰ μὲν τὴν πρώτην, ἐνταῦθα μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος παρέστησαν εἰς τοὺς Ἀποστόλους οἱ δύο ἄνδρες ἐν λευκῇ ἐσθῇτι καὶ εἶπον αὐτοῖς, «Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν; Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανὸν οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν». Κατὰ δὲ τὴν δευτέραν, ἐνταῦθα ἦν ξενὼν, ἐνθα κατέλυον οἱ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἐρχόμενοι Γαλιλαῖοι, καὶ διὰ τοῦτο οἱ Ἀπόστολοι, ὡς καταγόμενοι ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἐνταῦθα πολλάκις συνήρχοντο. Κατὰ δὲ τὴν τρίτην, ἐνταῦθα ἦν τὸ ὄρος, ὃ ἐτάξατο τοῖς Ἀποστόλοις ὁ Ἰησοῦς καὶ εἰς ὃ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπορεύθησαν οἱ ἑνδεκα μαθηταί. Ἐκ τῶν σωζομένων λευφάνων ἐξάγεται ὅτι ἦν ἐνταῦθα ἄλλοτε ἐκκλησία.

§ 5.

Ὁ τάφος τῆς ὑσίας Πελαγίας.

Κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τῶν παρακειμένων τῷ Προσκυνήματι τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν οἰκοδομημάτων ὑπάρχει ἀρχαία τις κρύπτη, εἰς ἣν καταβαίνουσι διὰ κλίμακος 15 βαθμίδων. Παρὰ τὸν μεσημβρινὸν ταύτης τοῖχον κεῖται ἀρχαῖος καὶ μέγας σαρκοφάγος· εἰς δὲ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον ὑπάρχει εἰσόδος εἰς ἐτέραν μικροτάτην

²⁾ Ἰω. α. 32.

³⁾ Οἱ Ἀραβες καλοῦσι τὸ μέρος τοῦτο Κάρμου-σ-Σαϊὰθ ἢ Κάρμ-απουλ-Χάρα.

κρύπτην. Ἐνταῦθα ἠσκήτευσεν ἡ ὁσία Πελαγία ¹⁾ καὶ ἐτάφη. Ἡ κρύπτη αὕτη ἀνῆκε βεβαίως εἰς τὸ πάλαι ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἑλαιῶν μοναστήριον. Ἐπὶ τῶν τοίχων αὐτῆς σώζονται ἔχνη ἀρχαίας ζωγραφίας. Οἱ Ἰουδαῖοι λέγουσιν ὅτι ὁ ἐνταῦθα τάφος εἶναι τῆς παρ' αὐτοῖς Προφήτιδος Χούλδας, οἱ δὲ Μωαμεθανοὶ σέβονται τὸν τάφον τοῦτον.

§ 6.

Τὸ πάτερ Νόστερ καὶ τὸ Κρέδω.

Ἐξομύχοντα πέντε μέτρα νοτιοδυτικῶς τοῦ Προσκυνήματος τῆς Ἀναλήψεως δεικνύεται ὑπὸ τῶν Λατίνων τόπος, ἐνθα κατ' αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ἐδίδαξε τὸ Πάτερ ἡμῶν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, καὶ διὰ τοῦτο καλεῖται ὑπ' αὐτῶν Πάτερ Νόστερ ²⁾.

Τριάκοντα περίπου μέτρα βορειοδυτικῶς τοῦ Πάτερ Νόστερ δεικνύεται τόπος τις ἐν εἴδει δεξαμενῆς, ἀνακαλυφθεὶς ἐσχάτως, ἐνθα, κατὰ τὴν παρὰ Λατίνοις παράδοσιν, οἱ Ἀπόστολοι συνελθόντες μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς Ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν συνέταξαν τὸ «Πιστεύω». Ἐνταῦθα ἄλλοτε ὑπῆρχεν ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Μάρκου ³⁾.

¹⁾ Περὶ τοῦ τάφου τούτου τῆς ὁσίας Πελαγίας ὁ μὲν Περδικκας γράφει· «ἐγγίστα τούτου (τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναλήψεως) καὶ σορὸς ὁσίας Πελαγίας, πρὸς πάντα προσερχόμενον θαῦμα ποιούσα μέγα. Καὶ γὰρ περὶ τὸ πλάγιον τοῦ τείχους ἰσταμένη, διὰ μαρμάρων ὡς (τὰ) πολλὰ τῆς γῆς ἀνεστηκυῖα, ὀλίγον τὸ διάχωρον ἀπὸ τοῦ τείχους ἔχει· ἔθος γοῦν ἐστὶν ἐν αὐτῷ τοὺς διελθεῖν ὁρμῶντας, πρῶτον ποιεῖσθαι καθαρὰν πάντων ἐξαγορίαν· εἰ δέ γε παρυποκρυβὴν τῶν ἐπταισμένων δράσει, συνέχουσι τὰ μάρμαρα τῷ τοίχῳ γειννῶντα, ἐστ' ἂν ἐξομολόγησιν ποιήσῃ· ὅθεν ἐξομολόγησις ἁγία ὠνομάσθη». Τὰ αὐτὰ περίπου γράφει καὶ ὁ Ἀνώνυμος.

²⁾ Τὸν τόπον τοῦτον ἀγοράσασα ἀπὸ τινος καιροῦ ἡ Γαλλίς πριγκηπέσσα de la Tur d' Auverne ἀνήγειρεν ἐπ' αὐτοῦ στολὴν, ἐπὶ τῶν τείχων τῆς ὁποίας ἐχάραξεν ἐπὶ λίθων τὸ Πάτερ ἡμῶν εἰς τριάκοντα καὶ δύο γλώσσας.

³⁾ Ἐκατὸν πεντήκοντα μέτρα πρὸς δυσμὰς τοῦ Κρέδω,

§ 7.

Τὰ λεγόμενα μνήματα τῶν Προφητῶν.

Ἐκατὸν ἐξήκοντα μέτρα νοτιοδυτικῶς τοῦ Κρέδω ὑπάρχει ὑπόγειον καὶ ἐκτεταμένον σπήλαιον ἐν μέρει μὲν κτιστὸν, τὸ πλεῖστον ὅμως λαξευτὸν καὶ 36 νεκρικὰς θέσεις ἐμπεριέχον. Τὸ ὑπόγειον τοῦτο καλεῖται κοινῶς μνήματα τῶν Προφητῶν (ἀραβ. κουπ-σούρου λούμπια), καὶ τοι ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶναι γνωστοὶ οἱ τόποι, ἐν οἷς ἐτάφησαν οἱ Προφῆται. Τὸ ὄνομα τοῦτο θέλοντές τινες νὰ δικαιολογήσωσιν ἀποφαίνονται, ὅτι ἐνταῦθα ἦσαν τὰ πρὸς τιμὴν τῶν Προφητῶν, οὗς ἀπέκτειναν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀνεγερθέντα μνήματα, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· «οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν Προφητῶν, οἱ δὲ Πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς» ⁴⁾.

πρὸς τὴν μεσαίαν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν ἐκ τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν, δεικνύεται ὡσαύτως ὑπὸ τῶν Λατίνων ὁ τόπος, ἐνθα ὁ Ἰησοῦς ἐκλαυσε διὰ τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου ἐν καιρῷ τῶν Σταυροφόρων ἦν ἐκκλησία καλουμένη ὁ Κύριος ἐκλαυσε (dominus flevit), τὴν σήμερον δὲ εἶναι μεταβεβλημένη εἰς τζαμίον.

⁴⁾ Λουκ. ια'. 47. Ἡ εἰς τὰ μνήματα ταῦτα εἰσοδος εἶναι ὑπόγειος καὶ ἄγει ἐν πρώτοις εἰς τινα ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένον θάλαμον, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσι τρεῖς δίοδοι ἄγουσαι εἰς τὰ ἐνδότερα. Ἡ μεσαία δίοδος εἶναι ἡ μακροτέρα, ἥτις ἄγει εἰς τινα θάλαμον μὲ δύο τάφους. Ἐντεῦθεν προχωρῶν τις πρὸς βορρᾶν ἀπάντᾳ περὶ τοὺς 16 τάφους, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἔχει ἐπὶ κεφαλῆς μύακα προωρισμένον βεβαίως διὰ τὰς λυχνίας. Προχωρῶν δὲ περαιτέρω ἐπὶ 40 βήματα βλέπει πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐτέρου· δύο θαλαμίσκους· ἐντεῦθεν ἡ δίοδος ἀποβαίνει ἀνηφορικὴ καὶ τέλος φράττεται ἐν μέρει διὰ χωμάτων. Οἱ Εὐρωπαῖοι καλοῦσι τοὺς τάφους τούτους Labύρινθον, ἕτεροι δ' ἐκλαμβάνουσιν αὐτοὺς ἀντιστοιχοῦντας πρὸς τὴν πέτραν περιστερεῶδες τοῦ Ἰωσήφου (Πολ. Ἰουδ. ε'. 42, 2.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'.

Η ΚΟΙΛΑΣ Η ΦΑΡΑΞ ΕΝΝΟΜ¹⁾.

§ 1.

Τὰ σπήλαια τῆς φάραγγος Ἐννόμ.

Απὸ τοῦ Ταρέθ, διὰ τινος στενῆς ὁδοῦ κειμένης εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν γωνίαν τοῦ τριγώνου τοῦ σχηματιζομένου ἐκ τῆς ἐνώσεως τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰωσαφάτ καὶ τῆς φάραγγος Ἐννόμ, μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἀπέναντι δεξιάν (ὄχθην) τῆς φάραγγος ταύτης. Ἐνταῦθα ἀπαντῶμεν πολλὰ σπήλαια λαξευτά, ἅτινα ἐπὶ μὲν τῆς ἐποχῆς τῶν Ἑβραίων ἦσαν ἀναμφιβόλως τάφοι, ἐπὶ δὲ τῶν Χριστιανῶν μετεβλήθησαν εἰς ἀσκητήρια. Τὰ περίεργα ταῦτα τεχνητὰ σπήλαια, ἅτινα ἐσωτερικῶς διαμερίζονται εἰς πολλοὺς θαλάμους μετὰ ταρκοφάγων διαφόρων εἰδῶν, ἐφείλκυσαν ἀπὸ πολλοῦ τὴν προσοχὴν τῶν περιηγητῶν· αἱ δὲ ἐπ' αὐτῶν λελαξευμέναι ἐλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ ἀντεγράφησαν καὶ ἐδημοσιεύθησαν πολλάκις πανομοιότυποι. Ἐν τισι τούτων σώζονται καὶ ζωγραφίαι βυζαντινοῦ ρυθ-

¹⁾ Ἡ φάραξ Ἐννόμ ἢ μᾶλλον φάραξ τῶν νιῶν Ἐννόμ (ἰσ. ιε. 8. ἱερ. ιβ'. 2, 6.) ἀρχεται ἀπὸ τῆς μικρᾶς λεκάνης, ἐνθα κεῖται ἡ δεξαμενὴ τοῦ Μαμίλλα, ἀρίζουσα δὲ τοὺς μεσημβρινοὺς καὶ δυτικούς πρόποδας τοῦ ὄρους Σιών ἐνοῦται ἐπὶ τέλους μετὰ τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ. Ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτῆς, παρὰ τοὺς δυτικούς πρόποδας τοῦ ὄρους Σιών, ὑπάρχει παμμεγέθης καὶ ἀρχαιοτάτη δεξαμενὴ Πίρικετου-σ-Σουλτάν ὑπὸ τῶν Ἀράβων καλουμένη. Ἡ φάραξ αὕτη δύναται προσηκύντως νὰ ὀνομασθῇ καὶ φάραξ Γειών, καίτοι τὸ ὄνομα Γειών ἀποδίδεται ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ εἰς τινὰ πηγὴν, ἥτις πιθανὸν νὰ ἔκειτο παρὰ τὴν δεξαμενὴν τοῦ Μαμίλλα, ἐξ οὗ καὶ ἡ παράδοσις καλεῖ τὰ βορειοανατολικῶς τῆς δεξαμενῆς ταύτης κείμενα ὑψώματα ὄρει Γειών. Συνήθως τὸ ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς τοῦ Μαμίλλα μέχρι τῆς Πίρικετου-σ-Σουλτάν μέρος τῆς φάραγγος καλεῖται φάραξ Γειών, τὸ δὲ ἐντεῦθεν μέχρι τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰωσαφάτ φάραξ Ἐννόμ (ἀραβ. Οὐάδη-Ἑρράπ-απ'ι). Ἡ γλῶσσα τῶν Ἑβραίων ὑπαινισσομένη τὸ φρικαλέον πῦρ τοῦ εἰδώλου Μολόχ, ὅπερ κατὰ τὸ μέρος, ὡς εἶδομεν, τῆς ἐνώσεως τῆς φάραγγος ταύτης μετὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰωσαφάτ κατεβρόχιζε τὰ τέκνα αὐτῶν, μετεχειρίζετο τὴν λέξιν Γέινα (ἐκ τοῦ γκὲ-Ἐννόμ-φάραξ Ἐννόμ) πρὸς ἐκφράσιν τοῦ ἐν Ἄδῃ πυρός. Παρὰ ταῖς Ἀράβιν (ὅρα Ἑδρиси) ἡ φάραξ Ἐννόμ ἐκαλεῖτο ἄλλοτε καὶ Οὐάδη-τζαχέννεμ τουτέστι κοιλάς τῆς Γεέννης.

μοῦ, ἀναγόμεναι ἴσως μέχρι τῆς τετάρτης μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος, καὶ ἄλλα ἐξ αὐτῶν εἰσι πλήρη ὀστίων. Ἡ εἰσοδὸς τινῶν ἐξ αὐτῶν εἶναι τοσοῦτον χαμηλὴ καὶ ἐνίοτε κεχωσμένη, ὥστε ἔρπων μόνον δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτά. Εἰς τινὰ ἐξ αὐτῶν ἀνωθεν τῆς εἰσοδοῦ εἶναι λελαξευμένη ἡ ἐπιγραφή ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΙΩΝ· ἐξ οὗ ἐλλόγως εἰκάζεται ὅτι τὸ πάλαι ταῦτα ὑπήγοντο ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐν τῷ ὄρει τῆς Σιών ἀρχαίου μοναστηρίου. Τὴν σήμερον πολλὰ ἐξ αὐτῶν εἰσι μεταβεβλημένα εἰς μάνδρας.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω σπηλαίων τὰ ἐν ταῖς παραδόσεσι τοῦ λαοῦ εὐυπόληπτά εἰσι· α.) τὸ σπήλαιον ἐν ᾧ, ὡς λέγουσι, καθήσας ὁ Ἱερεμίας ἔγραψε τοὺς θρήνους αὐτοῦ· β.) τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος μετὰ τὴν τριττὴν ἄρνησιν, καταβάς ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ Καϊάφα, ἐκρύβη, ὅπου καὶ ὁ Κύριος ἐφάνη αὐτῷ μετὰ τὴν ἀνάστασιν· γ.) τὸ σπήλαιον τοῦ ἁγίου Ὀνουφρίου, ἐνθα κατ' ἔτος τὴν ιβ'. Ἰουνίου ἐρχόμενοι οἱ Ὀρθόδοξοι πανηγυρίζουσι. Τὸ σπήλαιον τοῦτο κεῖται 350 περίπου βήματα νοτιοδυτικῶς τῆς στενῆς ὁδοῦ, δι' ἧς μεταβαίνουσιν εἰς τὴν δεξιάν ὄχθην τῆς φάραγγος. Ἐντὸς αὐτοῦ, εἰς διάφορα μέρη, σώζονται λείψανα ἀρχαίων ζωγραφιῶν· ἐπὶ δὲ τῆς ὁροφῆς αὐτοῦ παρατηροῦνται πέντε ἀνδρομήκεις εἰκόνες, ὧν αἱ κεφαλαὶ διευθύνονται πρὸς ἀνατολὰς.

§ 2.

Ὁ ἀγρὸς τοῦ αἵματος, ἢ ἀγρὸς τοῦ κεραμέως.

Τὰ ἀπὸ τοῦ σπηλαίου τοῦ ἁγίου Ὀνουφρίου ἐφ' ἑκτονὸν διάστημα πρὸς δυσμὰς προχωροῦντα μέρη καὶ σπήλαια κατέχουσι τὸν τόπον, ὅστις ἐπὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκαλεῖτο ἀγρὸς τοῦ κεραμέως, ὃν διὰ τῶν 30 ἀργυρίων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰούδα ἐπιστραφέντων ἡγόρασαν οἱ Ἀρχιερεῖς διὰ νὰ θάπτωνται οἱ ξένοι, καὶ ὅστις ἐκλήθη μετὰ ταῦτα χωρίον ἢ ἀγρὸς αἵματος, ἐβραϊστὶ δὲ Ἀκελδαμά. Ὁ τόπος οὗτος καλεῖται παρ' ἡμῶν τὰ φη τοῖς ξένοις, διότι ἐνταῦθα μέχρι τῆς ις'. ἑκατονταετηρίδος ἐθάπτοντο οἱ Μοναχοὶ καὶ αἱ Μοναχαὶ καὶ οἱ Προσκυνηταί. Ἀλλ' ἔκτοτε, ἐπειδὴ οἱ Σιλωαμίται ἐρχόμενοι νυκτὸς ἐγύμνουσαν τοὺς νεκροὺς καὶ ἐξερχόμενοι ἐκ τῶν σπηλαίων ἀφίνον τὰς θύρας ἀνοικτάς, ἐκτιθέντες οὐ-

τω τὰ λείψανα εἰς βορρὰν κυνῶν καὶ θηρίων, μετετέθη τὸ νεκροταφεῖον τῶν ξένων εἰς τὴν ἀγίαν Σιών.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀγροῦ τοῦ κεραμέως ἢ τῆς ταφῆς τοῖς ξένοις ὑπάρχει οἰκοδόμημα ἀρχαῖον ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ κεχωσμένον τὸ πλεῖστον ἐν τῇ γῇ, φαίνεται δὲ, ὅτι τὸ πάλαι ἦν στέρνα, ὅπερ δικαιούμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ὁροφῆς αὐτοῦ σωζομένων ἐπτά στομίων. Οἱ Λατῖνοι λέγουσιν ὅτι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο

ἀνήγειρεν ἡ ἀγία Ἑλένη, ἀφ' οὗ μετεκόμισε τὸ χῶμα αὐτοῦ εἰς Ῥώμην ¹⁾.

¹⁾ Κατὰ τὸν Ἀδριανῶμιον καὶ τὸν Κουαρέσιμιον ἡ ἀγία Ἑλένη μετεκόμισεν εἰς Ῥώμην 270 πλοῦτα χώματος καὶ κατέθετο αὐτὸ ἐν τῷ ἐκείσε παρὰ τὸ Βατικανὸν κειμένῳ Κάμπῳ Σάντῳ. Τὸ μετακομισθὲν δὲ τοῦτο χῶμα εἶχε τὴν χάριν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ διαλύειν τὰ σώματα τῶν τεθνεώτων ξένων ἐν διαστήματι 24 ὥρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

ΤΑ ΠΡΟΣ ΒΟΡΡΑΝ ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΑΞΙΟΣΗΜΕΙΩΤΑ ΜΕΡΗ.

§ 1.

Τὸ λεγόμενον σπηλαῖον τοῦ Βαρούχ.

Τὸ σπηλαῖον τοῦτο κεῖται 300 περίπου βήματα βορειοανατολικῶς τῆς πύλης τῆς Δαμασκοῦ καὶ ὑφ' ἡμῶν μὲν καλεῖται σπήλαιον τοῦ Βαρούχ, ὑπὸ δὲ τῶν Εὐρωπαίων σπήλαιον τοῦ Ἱερεμίου, καὶ ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν Μαγάρ τ ο υ - ζ - Ζαχαρί (σπήλαιον τοῦ Ζαχαρίου). Καὶ καθ' ἡμᾶς μὲν ἐν τούτῳ τῷ σπηλαίῳ ἐκοιμήθη ὁ Βαρούχ ἐβδομήκοντα χρόνους, ὅπως μὴ ἴδῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ, κατὰ δὲ τοὺς Εὐρωπαίους ἐνταῦθα ὁ Ἱερεμίας συνέταξε τοὺς θρήνους αὐτοῦ. Τὸ σπήλαιον τοῦτο εἶναι ἀξιοσημείωτον διὰ τε τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐρυχωρίαν του. Καὶ πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ τῆς εἰσόδου ὑπάρχει κήπος καὶ μία μεγάλη καὶ ἀρχαία στέρνα, ἣν οἱ Εὐρωπαῖοι καλοῦσι φυλακὴν τοῦ Ἱερεμίου· πρὸς δὲ τὰ ἀριστερά, ἐπὶ τινος καλιώματος, εἰς τὰ ὑψηλά, ὁ τόπος, ἐνθα ἐκοιμήθη δὴθεν ὁ Προφήτης Ἱερεμίας. Αἱ περὶ αὐτοῦ ὁμως παραδόσεις ἡμῶν τε καὶ τῶν ξένων εἰσι νεώταται καὶ ἀβάσιμοι· διότι οὔτε ὁ Βαρούχ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Χαλδαίων αἰχμαλωσίαν τῶν Ἰουδαίων ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ Προφήτου Ἱερεμίου ¹⁾, οὔτε ὁ

ἐν τῷ λή. κεφαλαίῳ τοῦ Ἱερεμίου μνημονευόμενος λάκκος δύναται νὰ τοποθετηθῇ ἐνταῦθα ²⁾. Πιθανωτέρα φαίνεται ἡ γνώμη, ὅτι ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ἐτάφη ὁ Βαρούχ υἱὸς Ζαβού, ὁ ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ Νεεμίου (γ'. 20) μνημονευόμενος· ἡ δὲ γνώμη αὕτη δικαιολογεῖ ὁπωσοῦν τὸ σημερινὸν ὄνομα τοῦ σπηλαίου.

§ 2.

Τὰ λεγόμενα μνήματα τῶν Κριτῶν ἢ τῶν βασιλέων.

Τὰ ἀξιοθέατα ταῦτα μνήματα κεῖνται πρὸς βορρὰν τῆς πύλης τῆς Δαμασκοῦ καὶ πρὸς δεξιὰν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης εἰς Νεάπολιν· εἶναι τάφοι ἑβραϊκοί, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ ἐπιμονῆς λελαξευμένοι, καὶ πιθανὸν νὰ ἀνῆκον εἰς μεγάλας ἑβραϊκὰς οἰκογενείας. Τὸ ὄνομα μνήματα τῶν Κριτῶν ἢ τῶν βασιλέων ἀποδίδεται

μίας ἡλεγχεν, ὁ δὲ Βαρούχ, κυριευθεὶς καὶ τῆς Αἰγύπτου ὑπὸ τῶν Χαλδαίων, ἀπῆλθεν, μετὰ τῶν λοιπῶν Ἰουδαίων τῶν καταφυγόντων εἰς Αἴγυπτον, αἰχμάλωτος εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ἐνθα ἔγραψε καὶ τὴν βίβλον αὐτοῦ. Καὶ ἡ ὑπόθεσις δ', ὅτι ἐν τῷ λεγόμενῳ σπηλαίῳ τοῦ Βαρούχ ἐκοιμήθη ὁ Ἀβιμέλεχ, ἵνα μὴ ἴδῃ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀντηλλάχθη διὰ τοῦ Βαρούχ εἶναι ἀβάσιμος καὶ ἐξ ἀποκρύφων βιβλίων ἠντλημένη.

²⁾ Παρὰ τῷ Προφῆτῃ Ἱερεμίᾳ (λή. 6.) ἀναγινώσκωμεν ὅτι ἔρριψαν αὐτὸν «εἰς λάκκον Μελχίου υἱοῦ τοῦ βασιλέως»· ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου μαρτυροῦμεν ὅτι ὁ λάκκος οὗτος ἔκειτο «ἐν τῇ αὐλῇ τῆς φυλακῆς», ἥτις δὲν ἦτον ἐντὸς τῆς πόλεως.

¹⁾ Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Χαλδαίων αἰχμαλωσίαν τῶν Ἰουδαίων ἐλευθερωθεὶς ὁ Ἱερεμίας, ἠλευθέρωσε τῇ ἐαυτοῦ μεσιτεία καὶ τὸν Βαρούχ καὶ ἀπῆλθον μετὰ καὶ ἄλλων ὁμοεθνῶν εἰς Μασσηφὰ καὶ ἐντεῦθεν εἰς Αἴγυπτον. Καὶ ὁ μὲν Ἱερεμίας ἐλιθοβολήθη ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ὡς πὰς παρανο-

τούτοις ἐσφαλμένως· διότι ἐκ τῶν 15 Κριτῶν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ οἱ πλείστοι ἐτάφησαν εἰς τόπους μακρὰν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπέχοντας, οἱ δὲ βασιλεῖς σχεδὸν πάντες ἐτάφησαν ἐντὸς τῆς πόλεως.

§ 3.

Τὰ Ῥωσσικὰ οἰκοδομήματα.

Τὰ μεγαλοπρεπῆ ταῦτα οἰκοδομήματα κεῖνται ἐγγὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς εἰς Ἰόππην ἀγούσης ὁδοῦ· σύγκειται δ' ἐξ εὐρυτάτης περιοχῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὑφίστανται στερέμνια καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα προωρισμένα εἰς κατοικίαν τοῦ Ῥώσσου

Προξένου, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ῥωσσικῆς ἐκκλησιαστικῆς πρεσβείας, καὶ τῶν κατ' ἔτος συρρέοντων Ῥώττων Προσκυνητῶν. Ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ ὠκοδομήθη καὶ ναὸς περικαλλῆς, τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος, καὶ νοσκομεῖον ἄριστα συγκεκροτημένον. Κῆποι δ' εὐανθεῖς καὶ φιλοκάλως κατηρτισμένοι κοσμοῦσι τὴν περιοχὴν ταύτην.

Τὰ Ῥωσσικὰ οἰκοδομήματα ἀνηγέρθησαν μετὰ τὴν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀφίξιν τοῦ μεγάλου Δουκὸς Κωνσταντίνου, ἀφ' οὗτου δηλ. ὁ ἀριθμὸς τῶν κατ' ἔτος συρρέοντων Προσκυνητῶν ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν, τὰ δ' ἡμέτερα ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ μοναστήρια δὲν ἐχώρουν αὐτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Η ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ Η ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΑΥΤΗΣ.

§ 4.

Ἡ Μονὴ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (Δ' ἔρον-λ-Μουσάλλαπε).

Η ἀρχαία καὶ περίβλεπτος αὕτη Μονὴ κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τερπνῆς καὶ ἐξ ἐλαιῶν καταφύτου κοιλάδος (ἀραβ. Οὐάδη-ἐλ-Μουσάλλαπε) ἡμίσειαν ὥραν πρὸς δυσμὰς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπεχούσης. Ἡ εἰς αὐτὴν ἀγούσα ὁδὸς εἶναι πλήρης ἱστορικῶν ἀναμνήσεων. Ἡ φάραγξ Γειῶν, ἐνθα ὁ Ἱερεὺς Σαδὼκ καὶ ὁ Προφῆτης Νάθαν ἐχρίσαν τὸν Σολομῶντα εἰς βασιλείαν¹⁾, ἡ ἄνω κολυμβήθρα (σήμερον Πίρκετ-Μαμίλλα), παρὰ τὴν ὁποίαν ὁ Προφῆτης Ἡσαΐας προανήγγειλε τὴν ἐκ Παρθένου γέννησιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν²⁾, καὶ ὁ τόπος ἐνθα ἐστρατοπέδευεν ὁ Σενναχηρίμ μετὰ 180,000 Ἀσυρίων, οὗς ἐν μιᾷ

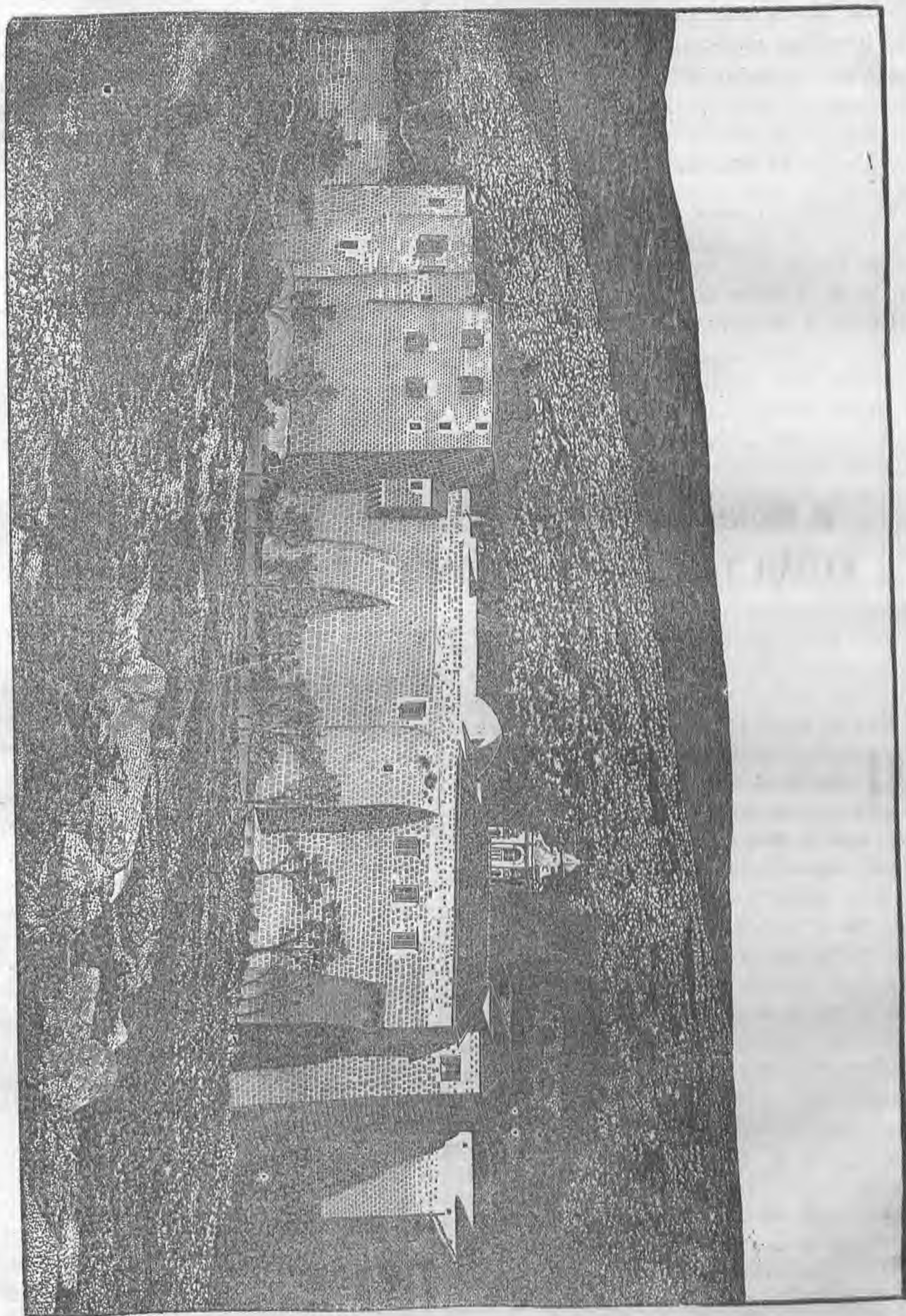
νυκτὶ ἐπάταξεν Ἄγγελος Κυρίου, ἅπαντες οὗτοι οἱ ἱστορικοὶ τόποι ἐμφανίζονται ἀλληλοδιαδόχως ἐνώπιον τοῦ ὀδοιπόρου. Ἡ κοιλάς, ἐν ᾗ κεῖται ἡ Σχολή, λαμβάνει ἐκεῖ, ἐνθα ὑφίσταται τὸ οἰκοδόμημα, τοιαύτην μορφήν, ὥστε πανταχόθεν, ἐκτὸς τοῦ ἀρκτικοῦ μέρους, περιορίζεται ὑπὸ ὕψωμάτων. Ἡ τοιαύτη δὲ μορφή αὐτῆς ἐνέβαλεν εἰς τινὰς περιηγητὰς τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐκλάβωσι τὸν τόπον τοῦτον ἀντὶ τοῦ κεκλεισμένου κήπου τοῦ Σολομῶντος. Τὸ οἰκοδόμημα ἐν γένει εἶναι ἐν ἐκ τῶν στερεωτέρων καὶ κανονικωτέρων ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ κειμένων μοναστηρίων· ἡ δὲ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος κειμένη, δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰς ὡραιότερας κατὰ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ρυθμὸν ἐν Παλαιστίνῃ ἐκκλησίας. Τὸ ἔδαφος αὐτῆς εἶναι ἐστρωμένον μὲ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον πρὸ τοῦ ἁγίου Βήματος εἶναι λεπτόν καὶ ἐντέχνως συνηρμολογημένον, παριστάνον

¹⁾ Γ'. Βασιλ. α. 32—34.

²⁾ Ἡσ. ζ'. 3—4. Ὅτι ἡ σημερινὴ Πίρκετ-Μαμίλλα (δεξαμενὴ τοῦ Μαμίλλα) ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἄνω κολυμβήθραν τῆς ἁγίας Γραφῆς, οὐδεὶς ἐκ τῶν δοκίμων γεωγράφων τῆς Παλαιστίνης ἀμφιβάλλει. Τὸ σημερινὸν ὄνομα τῆς δεξαμενῆς ταύτης, ὅπερ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 16'. αἰῶνος, ἔχει τὴν ἀρχὴν του βεβαίως ἐκ τινος παρκειμένης ἐκκλησίας, ἥς τὰ εἰρηικά σώζονται μέχρι τῆς σήμερον πρὸς δυσμὰς τῆς δεξαμε-

νῆς, μοναστήριον τοῦ ἁγίου Βαβύλα παρ' ἡμῶν καλούμενα. Κατὰ τὸν μοναχὸν Βερνάρδον ἡ Ἁγία Μαμίλλα μετὰ τὴν ἐπὶ Χοσρόου γενομένην σφαγὴν, συναγαγοῦσα πολλὰ σώματα Χριστιανῶν, ἔθαψεν αὐτὰ ἐνταῦθα. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὸ ὄνομα Μαμίλλα φρονοῦμεν, ὅτι τοῦτο εἶναι παραμόρφωσις τοῦ ὀνόματος Βαβύλας· διότι ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ τοιαύτη ἁγία εἶναι ἄγνωστος.

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

διάφορα πτηνὰ καὶ ἄλλα ὠραῖα σχήματα. Παρὰ τὴν πύλην τῆς ἐκκλησίας ἔσθωεν παρατηροῦνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μέλαιναι κηλίδες, προελθοῦσαι ἐκ τοῦ αἵματος τῶν Πατέρων, οὓς οἱ Ἀρχαῖες εἰσορμήσαντες ποτε ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου, κατέσφραξαν. Ὅλοι δὲ οἱ τοῖχοι τῆς ἐκκλησίας εἰσὶ πεποικιλμένοι μὲ ζωγραφίας, παριστώσας πολλὰ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, εἰκόνας Ἀγγέλων, Προφητῶν, Χριστιανῶν βασιλέων, ἐτι δὲ καὶ σοφῶν τοῦ ἀρχαίου ἐθνικοῦ κόσμου, μεταξὺ τῶν ὁποίων διαπρέπει ἡ προτομή τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων Πλάτωνος· ἀλλ' ἐνεκα τῆς πολυκαιρίας αἱ ζωγραφίαι αὗται ἤρξαντο νὰ ἐκλείπωσιν. Αἱ ἐπὶ τῶν εἰκόνων ἐπιγραφαὶ ἄλλαι μὲν εἰσιν ἐλληνικαί, ἄλλαι δὲ ἰβηρικαί. Ὅπισθεν τῆς πύλης τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ τοίχου, ἔσθωεν, κεῖνται δύο πολύστιχοι ἐπιγραφαί, ὧν ἡ μὲν ἐλληνικὴ ἔχει οὕτω· ἱστορήθη καὶ ἀνεκαινίσθη ὁ θεῖος οὗτος ναὸς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ δι' ἐξόδων καὶ βοηθείας τοῦ ἐκ λαμπροτάτου αὐθεντοῦς Λέοντος Ἀντιανοῦ (Τατιανοῦ), καὶ διὰ συνδρομῆς καὶ κόπου τοῦ Πανοσιωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις καὶ Ἀρχιμανδρίτου Κυρίου Νικηφόρου· διὰ χειρὸς καὶ ἐπιστήμης τῶν εὐτελεστάτων ἐν Ἱερομονάχοις Μωϋσῆ, Γρηγορίου, Νεοφύτου, καὶ Γερασίου καὶ Μηνᾶ Ἱεροδιακόνου ἐν ἔτει αχμδ'. Ἰανουαρίου ια' ἡ δὲ ἰβηρικὴ τὰ αὐτὰ τῇ ἐλληνικῇ διαλαμβάνει. Ἐντὸς τοῦ ἁγίου Βήματος, ὑποκάτωθεν τῆς ἁγίας Τραπεζῆς, ὑπάρχει μία ὀπή, συγκοινωνοῦσα πρὸς τινὰ ὑπόγειον κρύπτην, εἰς ἣν εἰσέρχονται διὰ τινος πρὸς ἄρκτον τοῦ ἁγίου Βήματος θύρας. Ἐνταῦθα λέγεται, ὅτι ἦν πεφυτευμένος τὸ τρισύνθετον ξύλον, ἐφ' οὗ ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἡμῶν. Ἡ παράδοσις αὕτη ἔχει τὰς πηγὰς τῆς ἐκ τινος ἀρχαίου ἱστορικοῦ εἰς συριακὴν γλῶσσαν, ἐνθα ἐξιστοροῦνται τὰ περὶ τῆς αἰμομιξίας τοῦ Λῶτ μετὰ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, τὰ περὶ τῆς ἐξαγορεύσεως αὐτοῦ εἰς τὸν θεῖον αὐτοῦ καὶ Πατριάρχην Ἀβραάμ, καὶ τὰ περὶ τῶν τριῶν δαυλῶν τῶν φυτευθέντων ὑπὸ τοῦ Λῶτ καὶ βλαστησάντων, οἵτινες συνέκειντο ἐκ πεύκης, κέδρου καὶ κυπαρίσσου. Ἡ ἱστορία αὕτη¹⁾, καὶ περ ἀπό-

κρυφός, φαίνεται ὅμως εὐροῦσα ἡχῶ παρὰ τοῖς Πατράσι τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τοῦτο βλέπομεν Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν καὶ ἄλλους ἁματογράφους πολλάκις ἐπαναλαμβάνοντας εἰς τὰ σταυρώσιμα τροπάρια τὸ «πεύκη καὶ κέδρον καὶ κυπαρίσσω», καὶ «τὸ τρισύνθετον ξύλον τοῦ σοῦ ἀχράντου σταυροῦ». Ἐπὶ ταύτης τῆς παράδοσεως, ὡς θέλομεν ἰδεῖ, βασίζεται ἡ οἰκοδομὴ τοῦ μοναστηρίου.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἀναβαίνει μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Κατὰ τὰ Ἰβηρικά Χρονικά, ἡ αἰχμάλωτος Νίνα ἀπέστειλε πρὸς τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον τὸν πρίγκηπα τῆς Ἰβηρίας Μιριάμ, ὅστις ἐχριστιάνισεν· οὗτος δὲ, λίαν προβητικῶς τὴν ἡλικίαν, ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εὐρὼν τὸν τόπον, ὅθεν ἐκόπη τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ, ὅπου δηλ. ἐφύτευεν ὁ Λῶτ τοὺς τρεῖς δαυλοὺς, καὶ ἐξ ὧν ἀνεφύη δένδρον τρισύνθετον ἐκ κυπαρίσσου, πεύκης καὶ κέδρου, ἐζήτησεν αὐτὸν παρὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἵνα οἰκοδομήσῃ ἐπ' αὐτοῦ ἐκκλησίαν. Ἄν δὲ ὁ Μιριάμ ὠκοδόμησεν ἐπ' αὐτοῦ ἀμέσως ἐκκλησίαν ἢ οὐ, ἀγνοοῦμεν· εἶναι ὅμως ἐξ αὐτῶν τῶν χρονικῶν γνωστὸν, ὅτι κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῆς Γεωργίας Τατιανὸς ὠκοδόμησεν ἐνταῦθα ἐκκλησίαν καὶ μοναστήριον. Κατὰ τινὰ δὲ παράδοσιν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Περσίας νικητὴς μετὰ τοῦ ὑπὸ Χοσροῦ συληθέντος σταυροῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, πρὶν ἢ εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν, ἐνταῦθα πρῶτον ἐστάθμευσε²⁾. Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς

ἐδού· ἐκ κυπαρίσσου καὶ εἶπε, φυτεύουσιν τὰς ῥάβδους ταύτας, καὶ πότιζε αὐτὰς μὲ ὕδωρ τοῦ Ἰορδάνου, τὸ ὅποιον ὀφείλεις καθ' ἑκάστην νὰ φέρης ἐκεῖθεν· καὶ ἐὰν μὲν ῥιζοβολήσωσι, τοῦτο εἶναι σημεῖον, ὅτι ἔλαβες τὴν συγχώρησιν· ἐὰν δὲ μὴ, εἶναι σημεῖον, ὅτι εἶσαι καλασμένος. Ὁ Λῶτ ἐξετέλεσε τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου λεχθέντα, καὶ εἶδεν ὅτι αἱ φυτευθεῖσαι ῥάβδοι ἤρχισαν νὰ φυλλοφορῶσι. Πλήρης χαρᾶς διὰ τοῦτο, ἔδραμεν εἰς τὸν Ἰορδάνην νὰ φέρῃ ὕδωρ καὶ ποτίσῃ αὐτά· ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπέστρεφε φορτωμένος μὲ τὸ ὕδωρ τοῦτο, ὑπήντησεν αὐτῷ ὁ διάβολος ὑπὸ μορφὴν πτωχοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐζήτησε νὰ πίνη. Ὁ Λῶτ ἔδωκεν αὐτῷ νὰ πίνη· ἀλλὰ μόλις ἀπεμακρύνθη ὀλίγον, καὶ ἐφάνη ἕτερος, ὁ ὁποῖος ἐζήτησε τὸ αὐτό· καὶ μετ' ὀλίγον ἕτερος, ὥς οὐ ἐξεκινώθη ὁ ἀσκὸς αὐτοῦ. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Λῶτ ἤρχισε ν' ἀπελπίζηται, διότι ἐμελλον νὰ ξηρανθῶσιν αἱ τρεῖς ῥάβδοι, Ἄγγελος Κυρίου ἐφάνη αὐτῷ ἐκ δευτέρου καὶ εἶπεν. Ἡ ἀγαθοεργία σου εὖρε χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶσαι συγχωρημένος, αἱ δὲ τρεῖς ῥάβδοι θὰ αὐξάνουσιν εἰς τὸ ἐξῆς χωρὶς νὰ ποτίζωνται. Αἱ ῥάβδοι κῦψαν, καὶ μία ἐξ αὐτῶν ἐχρησμένον πρὸς κταστικὴν τοῦ σταυροῦ.

²⁾ Ὁ δὲ Δοσίθεος γράφει ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς μεταξὺ πολλῶν ἄλλων ἐκτίσας καὶ ναὸν διὰ τοὺς Ἰβηραί, καὶ ὅτι ὡς αὐτὸς ἐστὶ «τὸ Τιμίου Σταυροῦ μοναστήριον». Δωδεκάβιβλ. σελ. 415.

¹⁾ Ἰδοὺ τὰ καθέκαστα τῆς ἱστορίας ταύτης. Ὁ Λῶτ, μετὰ τὴν κατὰστροφὴν τῶν Σοδόμων κατέφυγεν εἰς τὴν σπηλαίον παρὰ τὴν Χεβρώναν, ἐνθα μεθυσθεὶς, ὥς γνωστὸν, (Γενίσι. ιθ'. 34) ἐκοιμήθη μετὰ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ. Καταβασανίζόμενος δὲ ὑπὸ τῶν τύψεων τοῦ συνειδύτος ἀφῆκε τὸ ἀποτρόπαιον ἐκεῖνο σπηλαίον καὶ ἐλθὼν κατέκρησεν εἰς τὴν σημερινὴν Οὐάδην-ἐλ-Μουσσάλλαπε καὶ ἐδέετο καθ' ἑκάστην τοῦ Θεοῦ ἵνα τὸν συγχωρήσῃ διὰ τὴν ἀμαρτίαν, τὴν ὁποίαν ἔπραξε. Ἡμέραν τινὰ Ἄγγελος Κυρίου ἐφανισθεὶς εἰς αὐτόν, τῷ ἐνεχείρισεν τρεῖς ῥά-

τῶν Σταυροφόρων, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Φωκάς, τὸ μοναστήριον ὠνομάζετο Μονὴ τῶν Ἰεθέρων· ἕτεροι δὲ σύγχρονοι συγγραφεῖς ἐκθειάζουσι τὴν περὶ τὸ μοναστήριον καρποφορίαν καὶ ἰδίως τῶν ἀμπελώνων αὐτοῦ, ἐξ ὧν ὁ τότε Σταυροφόρος τῆς Ἱερουσαλὴμ βασιλεὺς Βαλδουῖνος ὁ Δ'. ἐδωρεῖτο κατ' ἔτος τῷ Σκευοφύλακι τοῦ ἁγίου Τάφου δύο καντάρια σταφυλῆς. Ἡ ἄλλοτε ἐνταῦθα ὑπαρξίς τῶν ἀμπελώνων βεβαιοῦται ἔτι καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν ἐν τῇ μοναστηριακῇ περιοχῇ καὶ ἰδίως ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοδυτικοῦ λόφου ἀπαντωμένων ληνῶν (πατητηρίων). Μετὰ τὸ 1177 ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰβηρίας Βαχτάγγ Γκοργκασλάν, συμμαχήσας μετὰ τῶν Σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου κατὰ τῶν Σταυροφόρων, ἔλαβε μετὰ καὶ ἄλλων ἐν Ἱεροσολύμοις μοναστηρίων καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, πρὸς φύλαξιν τῶν ὁποίων μετώκισεν ἀπὸ τῆς Ἰβηρίας πολλοὺς Ἰεθρας καὶ διώρισεν αὐτοὺς εἰς διάφορα χωρία. Διηγεῖται ὁ Ἀραψ ἱστορικός Μέντζερ-ουδ-δίν, ὅτι τὸ 1305, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Νάσερ Μουχάμμεδ υἱοῦ Καλαῦν, ἔλαβον οἱ Μωαμεθανοὶ τὸ μοναστήριον καὶ μετέβαλον αὐτὸ εἰς τζαμίον, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰβηρίας καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀποστείλαντες πρεσβείαν, ἐζήτησαν τὸ μοναστήριον, ὁπότε καὶ ἐπεστράφη πάλιν εἰς τοὺς Ἰεθρας· ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Ἰβηρίας Παγκράτιος Κουράτ Παλάτ ἐπεσκεύασεν αὐτὸ, ἐπιστατοῦντος Ἰεθρός τινος μοναχοῦ Προχώρου, μονάζοντος ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα. Ὡσαύτως τῷ 1527, ἐπὶ Σουλτάν Σουλεϊμάν, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰβηρίας Δαβὶδ καὶ Λέων, συμμαχήσαντες μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῶν Αἰγυπτίων Σουλτάνων, ἔλαβον τὴν ἄδειαν ν' ἀνακαινίσωσι πολλὰ ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ μέρη καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ. Ἐν ἔτει δὲ 1644, ἐπὶ τῆς βασιλείας Λέοντος Τατιανοῦ, ἐγένετο ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ ἐπιγραφῇ ἐπισκευὴ τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ μετὰ πέντε ἔτη οἱ ἐν αὐτῷ κατοικοῦντες Ἰεθρες μοναχοὶ, περιπεσόντες ἕνεκα τῶν ὑπερόγκων τελῶν, ἅτινα ἐπλήρωνον εἰς τοὺς Ἀραβας, εἰς βαρύτατα χρέη, καὶ μὴ δυνηθέντες νὰ ἐξορλήσωσιν αὐτά, διότι ἀπωλέσθη καὶ ὁδὸν ἡ εἰς αὐτοὺς ἐξ Ἰβηρίας ἀποσταλθεῖσα βοήθεια¹⁾, στενοχωρούμενοι δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τῶν δανειστῶν, ἀρξάμενοι εἰς καθεὶς ἀνεχώρησαν κρυφίως εἰς τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, καὶ ἐγκατέλιπον τὸ μοναστήριον. Τότε οἱ δανεισταὶ λαβόντες ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν τῷ μοναστήριον κατεῖχον αὐτὸ μέχρι τοῦ 1682. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ οἱ Φράγκοι, θεωροῦντες κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν ταύτην, ἐνήργουν ἵνα λάβωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν τῷ μοναστήριον, ὑποσχεθέντες ἵνα ἀποτίσω-

σιν ἅπαντα τὰ χρέη αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ αἰδὶμος Πατριάρχης Δοσίθεος ἐμφανισθεὶς εἰς τὴν ὑψηλὴν Πύλιν, ἀπέδειξε διὰ τῶν Σουλτανικῶν ὁρισμῶν, ὅτι τὸ μοναστήριον τοῦτο ἀνῆκε τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θέλει ἀποτίσει τὰ χρέη αὐτοῦ. Καίπερ δὲ μὴ εὐπορῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ κατεπεῖγον ἐξελθὼν εἰς περιοδείαν, καὶ συνάξας μετὰ πολλοῦ κόπου γρήματα, ἀπέτισε τοῖς δανεισταῖς τὰ χρέη τοῦ μοναστηρίου μετὰ τῶν τόκων καὶ οὕτω διέσωσεν αὐτὸ ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀλλοδόξων· παραλαβὼν δὲ τὰς κλεῖδας αὐτοῦ καὶ καταστήσας ἐν αὐτῷ Ἡγουμένον, ἤρξατο νὰ ἐπισκευάζῃ αὐτό· διότι τὸ οἰκοδόμημα εἶχε πάθει τοσοῦτον, ὥστε οἱ Ἀραβες, εἰσερχόμενοι ἐξωθεν μετ' εὐκολίας ἐκλεπτον πᾶν ὅ,τι εὕρισκον, Ἐκτοτε δὲ μέχρι τοῦ 1855 διετέλει τὸ μοναστήριον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ Ἡγουμένον. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἔπαθε πολλάκις ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἵτινες πρὸ τοῦ Ἰβραήμ Πασᾶ, εἰς διηνεκεῖς πρὸς ἀλλήλους ἐρίδας διακείμενοι, εἶχον τὸ μοναστήριον τοῦτο ὡς ὀρμητήριόν των, καὶ ἐντεῦθεν ἀντεπεζήρχοντο κατὰ τῶν ἀντιπάλων των.

Ἀλλὰ τῷ 1855 ἡ εὐαγής καὶ γεραρὰ αὕτη τοῦ Τιμίου Σταυροῦ Μονή, ἡ τοὺς πρώτους τοῦ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς ἅπαντα τὸν κόσμον διαδοθέντος σταυροῦ θριάμβους ἀναμνησκουσα, τὸν Κωνσταντῖνον δηλ. τὸν Μέγαν καὶ τὸν Ἡράκλειον, προώρισται νὰ λάβῃ νέαν σημασίαν καὶ νέον ὄνομα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Ἀγίων Τόπων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ ἁγιοταφητικὸς Κλῆρος συνωδᾷ τῇ ἐκπολιτιστικῇ αὐτοῦ ἀποστολῇ, βουλὴν ἐβουλεύσατο ἀρίστην καὶ ὑψηλὴν, ἵνα ἐν Σιών, ἐξ ἧς ἐξελήλυθε νόμος καὶ λόγος, ἀνεγείρῃ φάρον τηλαυγῇ ἑλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς σοφίας, οὐ μόνον τὴν θρησκευτικὴν φιλοτιμίαν παντὸς Ὀρθοδόξου καὶ ἁμοεθνοῦς ἱκανοποιούντα, ἀλλὰ καὶ διαπρέποντα ὡς ἐνδοξον καὶ ἀντάξιον τῆς εὐκλείας καὶ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ ὑπεροχῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τρόπαιον ἀπέναντι τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων προσηλυτιστικῶν προσπαθειῶν. Καὶ δὴ βουλὴν προστίθεται ἵνα, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ἐν Χάλκῃ περικλειοῦς Θεολογικῆς Σχολῆς, συστήσῃ ἐν τῷ Ἱεροσολυμιτικῷ Θρόνῳ Σχολὴν Θεολογικὴν. Πρὸς τοῦτον δὲ τὸν ὑψηλὸν καὶ ὄντως μυρίων ἐπαίνων ἄξιον σκοπὸν ἐξελέξατο ὡς πᾶν κατάλληλον τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος Μονὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ὡς ἔξω τῆς πόλεως κειμένην καὶ θορύβου μὲν ἀπηλλαγμένην, διὰ δὲ τὸ εὐκράες καὶ χαρίεν τῆς θέσεως τερπνὴν ταῖς Μούσαις τὴν ἐνδοκίτησιν ἀπαγγελλομένην. Ἐπισκευασάμενος δὲ αὐτὴν καὶ δι' ἀδρόατης δαπάνης, προσθήκη αἰθουσῶν, συνυπνωτηρίων καὶ ἄλλων οἰκημάτων περικαλλύνας, προώρισε καὶ ὠνόμασεν αὐτὴν τῷ 1855, ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΝ ΣΧΟΛΗΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ²⁾.

¹⁾ Πλατύτερον περὶ τούτου ἴδε Δοσίθεον περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις Πατριαρχευσάντων σελ. 1228.

²⁾ ἵνα οἱ ἀναγνώσται λάβωσιν ὅπως οὖν εὐκρινὴ ἰδέαν τοῦ

§ 2.

Η Όρεινή. ("ΑΪν Κυάρεμ).

Μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν πρὸς δυσμὰς τῆς Θεολογικῆς τῶν Ἱεροσολύμων Σχολῆς, ἐν τινι καταφύτῳ καὶ καταβρύτῳ κοιλάδι, κεῖται τὸ χωρίον, τὸ ὅποιον ὑπὸ μὲν τῶν Ἀράβων ὀνομάζεται "ΑΪν Κυάρεμ, ὑπὸ δὲ τῶν Φράγκων "Αγιος Ἰωάννης, ὑφ' ἡμῶν δὲ Όρεινή. Τὸ χωρίον τοῦτο κατοικεῖται ὑπὸ Μωαμεθανῶν καὶ Χριστιανῶν τοῦ Λατινικοῦ δόγματος. Ἐχουσι δ' ἐν αὐτῷ οἱ Φραγκισκάνοι μοναστήριον μὲ ἐκκλησίαν κοιμωτάτην, ἀνοικοδομηθεῖσαν τὸ 1621. Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Κυάρεμ, τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πιθανῶς πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (15, 59) μνημονευομένην πόλιν Κ α ρ έ μ, προστεθῇ δὲ μόνον εἰς τοῦτο ἡ

τε διοργανισμοῦ τῆς Σχολῆς ταύτης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ διδασκομένων μαθημάτων, ὑποσυνάπτωμεν ἐνταῦθα ἄρθρα τινὰ ἐκ τοῦ Κανονισμοῦ αὐτῆς, τοῦ δημοσιευθέντος τῇ 1866, καὶ τὸ γενικὸν πρόγραμμα τῶν ἐν αὐτῇ διδασκομένων μαθημάτων.

ΑΡΘΡΑ ΑΦΟΡΩΝΤΑ ΤΗΝ ΣΧΟΛΗΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ.

1) Προνοία καὶ ἀποφάσει τοῦ Μακρυτάτου Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Κυρίου Κυρίλλου τοῦ Β'. καὶ ὁμοψύχῳ ζήλῳ τῆς ἱερᾶς τῶν Ἀγιοταφῶν Ἀδελφότητος συνέστηκεν ἀπὸ τοῦ 1855 ἔτους ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τῇ παρὰ τὴν ἀγίαν πόλιν Ἱερουσαλὴμ, κειμένη, ἱερὸν φροντιστήριον σκοπὸν προτιθέμενον τὴν προσήκουσαν τοῖς ὑπὸ τε τὸν Ἀγιοτάτον Ἀποστολικὸν καὶ Πατριαρχικὸν Θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τὰς ἄλλας Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας λειτουργοῖς τοῦ ὕψιστου παιδεύειν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν, καὶ φέρον ὄνομα ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΘΡΟΝΟΥ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ.

2) Ἡ Σχολὴ συντηρεῖται δαπάνῃ τοῦ Ἀγιοτάτου Ἀποστολικοῦ Θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων, ἥτοι τοῦ Κοινοῦ τοῦ Ποναγίου Τάφου, καὶ χορηγεῖ δωρεὰν τοῖς ἐν αὐτῇ μαθητευομένοις οἰκῶσιν, τροφὴν, ἐνδύματα, βιβλία καὶ διδασκαλίαν.

3) Ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν δὲν ὑπερβαίνει τοὺς ἐβδομηκοντα· παραδεκτοὶ δὲ ὡς μαθηταὶ εἰσι· α') νέοι ἐκ τῶν τῷ Ἀγιοτάτῳ Θρόνῳ τῶν Ἱεροσολύμων ὑποκειμένων πόλεων καὶ κομποπόλεων καὶ χωρίων· β') οἱ ὑποτακτικοὶ τῶν Ἀγιοταφῶν Πατέρων· γ') οἱ ἐκ παντὸς ἄλλου τόπου, ἐνθα ὑπάρχουσιν Ὀρθόδοξοι κοινότητες, πεμπόμενοι μετὰ προηγουμένην συνενόησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τοῦ τόπου ἀρχῆς μετὰ τοῦ Μ. Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων.

Οἱ μαθηταὶ, ἵνα ὅσι παραδεκτοὶ ἐν τῇ Σχολῇ, ἀφείλουσιν α') νὰ ᾖναι τέκνα τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας· β') νὰ ἔχωσι μὴ τυχαίαν ἀξιοπιστον χρηστῶν ἡθῶν καὶ ἀνεπιλήπτου βίου παρὰ τῶν ἀποστελλόντων αὐτούς· γ') νὰ μὴ ᾖναι μῆτε νεώτεροι τῶν 16 ἐτῶν, μῆτε πρεσβύτεροι τῶν 20, πλὴν εἰ μὴ που τις ἱερωμένος τύχη· δ') νὰ ᾖναι ὑγιεῖς τὸ σῶμα καὶ νὰ μὴ ὑπό-

λέξις "ΑΪν, ἥτις σημαίνει πηγὴν, ὡς ἐκ τῆς ἐν τῷ ποθμένι τῆς κοιλάδος ἀναβλυζούσης πηγῆς· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν σημασίαν τοῦ τε τόπου, ἐφ' οὗ ἔκτισται τὸ Λατινικὸν μοναστήριον, τῶν τε πρὸς νότον τῆς κοιλάδος κειμένων ἐρειπίων, καὶ τῆς ἐν τῇ κοιλάδι πηγῆς, ἡ παράδοσις καὶ ἐνταῦθα χρονολογούμενη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Σταυροφόρων ἐμφανίζεται ποικιλόμορφος. Ἐνταῦθα, κατὰ τοὺς Φραγκισκάνους, ἔκειτο ὁ οἶκος, κατ' ἄλλους δὲ τὸ ἀγροκήπιον, τοῦ Ζαχαρίου· ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἀναστᾷσα Μαριάμ ἐπορεύθη ἐνταῦθα (εἰς τὴν Όρεινὴν εἰς πόλιν Ἰούδα,) καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου, καὶ ἡσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ· ἐνταῦθα ἐγεννήθη ὁ Πρόδρομος· ἐνταῦθα ἐσχίσθη ἡ πέτρα καὶ ἐφύλαξε τὴν Ἐλισάβετ μετὰ τὸν Πρόδρομον εἰς τὸν καιρὸν τῆς βρεφοκτονίας τοῦ Ἡρώδου· ἐνταῦθα, ἐν τῇ πηγῇ "ΑΪν Κυάρεμ, ἡ Πα-

κνται εἰς χρονικὴν τινα νόσον· ε) εἰάν μὲν ᾖναι ὑποτακτικοὶ τῶν Πατέρων, νὰ γινώσκωσι τὰ προκαταρκτικὰ μαθήματα, τὰ ὅποια διδάσκονται ἐν τῇ ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἑλληνικῇ σχολῇ, οἷον κατήχησιν, πρακτικὴν ἀριθμητικὴν, πολιτικὴν γεωγραφίαν, τὸ συντακτικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ καλὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀραβικῆς· οἱ δὲ Παλαιστινοὶ, τὸ τεχνολογικὸν τῆς ἀραβικῆς καὶ καλὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· οἱ δὲ ἐξ ἄλλων τόπων ἐρχόμενοι, ὅσα ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς σχολείοις διδάσκονται μαθήματα· ς') νὰ παρέχωσιν ἕνα ἀξιοχρεῶν ἐγγυητὴν πρὸς βεβαίωσιν ὅτι θὰ ἐκπληρώσωσιν ἀκριβῶς πάσας τὰς ὑπὸ τῆς Σχολῆς ἐπιβαλλομένας αὐτοῖς ὑποχρεώσεις.

4) Πάντες οἱ ἐν τῇ Σχολῇ μαθητευόμενοι ἀφείλουσιν νὰ καταλέγωνται εἰς τὸν ἱερὸν Κλῆρον, εἴτε ὡς ἐγγαμοὶ ἱερεῖς εἴτε ὡς ἀγαμοὶ καὶ τῶν μὲν Παλαιστινῶν ἡ χειροτονία, ἐπειδὴ μέλλουσιν νὰ γίνωσιν ἐγγαμοὶ ἱερεῖς, ἀναβάλλεται ὀριστικῶς μέχρι τῆς τελευταίας αὐτῶν ἀποκαταστάσεως· τοῖς δὲ λοιποῖς ἀφίεται ἐλευθέρᾳ ἡ ἐκλογὴ τοῦ χειροτονηθῆναι ἐντὸς τῆς Σχολῆς, εἴτε ἄλλαχού, ὅπου ἂν θέλωσιν. Μόνοι οἱ ἱερωμένοι εὐρεθέντες ἐν καιρῷ τῆς ἀποπερατώσεως τῆς ὅλης τῶν μαθημάτων σειρᾶς καὶ εὐδοκίμως τὰς διδασκαλικὰς ἐξετάσεις ὑποστάντες λαμβάνουσιν, ἀπερχόμενοι ἐκ τῆς Σχολῆς, τὸ θεολογικὸν δίπλωμα· τοὺς δὲ ὑποστάντας μὲν τὰς διδασκαλικὰς ἐξετάσεις, μὴ εὐρεθέντας δὲ ἱερωμένους, ἀπολύει ἡ Σχολὴ ἀνεπτυγμένους ἐνδεικτικῶς τῆς σπουδῆς αὐτῶν ἐγγράφου, ἀποστέλλει ὅμως αὐτοῖς τὸ θεολογικὸν δίπλωμα, ὅταν ἐπιστήμως πληροφωρηθῇ τὴν χειροτονίαν αὐτῶν.

Ἡ σπουδὴ τῶν ἐν τῇ Σχολῇ διδασκομένων μαθημάτων διανύεται ἐν ἑξ ἑτεσι, συνδυαζομένη κατὰ τὸ ἐφεξῆς γενικὸν πρόγραμμα.

Μαθήματα τοῦ Α'. ἔτους.

1) Ἱερὰ Ἱστορία· 2) Ἑλληνικὴ γλῶσσα (συγγρ. Μέγας Βασίλειος, Λυσίας, Πλούταρχος, Λυκούργου κατὰ Λεωκράτους, Θεοφράστου χαρακτήρες) μετὰ συντακτικὸν καὶ θεματογραφίαν· 3) Ἀραβικὴ γλῶσσα (Τεχνολογικόν)· 4) Λατινικὴ γλῶσσα (Τε-

ναχία, ὅτε ἐπεσκέφθη τὴν Ἐλισάβετ, συναντιλαμβανομένη αὐτῇ, ἔπλυνε τὰ ἱμάτια τῆς οἰκίας τοῦ Ζαχαρίου, καὶ ἐντεῦθεν ἔπιεν ὕδωρ. Ἐνταῦθα (παρὰ τὴν πηγὴν Ἀὶν Χαπῆς) Ἰωάννης ὁ Προδρόμος διέτριψε τρεφόμενος μὲ ἀκρίδας καὶ μέλι ἀγρίον, καὶ ἄλλα παρόμοια. Ἀλλὰ, μὲ ὅλας τὰς λεπτομερείας τῶν ἀπὸ τῶν Σταυροφόρων χρονολογούμενων τούτων παραδόσεων, καὶ μὲ ὅλα τὰ ἐρείπια, ἅτινα θεωροῦνται ὡς ἐρείπια τῆς οἰκίας τοῦ Ζαχαρίου, οἱ ἐπιστημότεροι τῶν ἱερῶν γεωγράφων, οἵοι ὁ Ρε-

χνολογικόν· 5) Ἀριθμητικὴ· 6) Γαλλικὴ γλῶσσα (Τεχνολογικόν)· 7) Ἑλληνικὴ ἱστορία.

Τοῦ Β'. ἔτους.

1) Ἑλληνικὴ γλῶσσα (συγγρ. Γρηγόριος Θεολόγος, Δισχίνης, Δημοσθένης, Πλάτων) μετὰ συντακτικῆς ἀναλύσεως ἀκριβοτέρως καὶ θεματογραφίας· 2) Ἀραβικὴ γλῶσσα (Συντακτικόν)· 3) Λατινικὴ γλῶσσα (Συντακτικόν) μετὰ θεματογραφίας· 4) Ἀλγεβρα· 5) Γενικὴ ἱστορία (ἀρχαία)· 6) Γαλλικὴ γλῶσσα (Συντακτικόν)· 7) Μαθηματικὴ καὶ Φυσικὴ Γεωγραφία.

Τοῦ Γ'. ἔτους.

1) Ἑλληνικὴ γλῶσσα (συγγρ. Ἡρόδοτος καὶ Θουκυδίδης) μετὰ παραφράσεως καὶ ἀναγνώσεως ἐξ ἄλλων συγγραφέων· 2) Ἀραβικὴ γλῶσσα (Συντακτικόν)· 3) Λατινικὴ γλῶσσα μετὰ παραφράσεως καὶ θεματογραφίας· 4) Γενικὴ ἱστορία (μέση)· 5) Γεωμετρία· 6) Συνθέσεις ἀπλαῖ.

Τοῦ Δ'. ἔτους.

1) Ἑλληνικὴ γλῶσσα (ποιηταὶ τοῦ 4' ἔτους, ἐπικοί καὶ βουκολικοί) μετὰ συντόμου θεωρίας περὶ μέτρων· 2) Ἀραβικὴ γλῶσσα (ποιηταὶ)· 3) Λατινικὴ γλῶσσα (ποιηταὶ) μετ' ἀναγνώσεως περὶ γεωγραφίας· 4) ἀνθρωπολογία καὶ ψυχολογία· 5) γενικὴ ἱστορία (νέα)· 6) Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία· 7) Συνθέσεις (ρητορικὰ προγυμνάσματα).

Τοῦ Ε'. ἔτους.

1) Ἑλληνικὴ γλῶσσα (ποιηταὶ τοῦ 5' ἔτους, δραματικοὶ καὶ λυρικοὶ) μετὰ ἐμμέτρων γυμνασμάτων· 2) Δογματικὴ Θεολογία· 3) Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία (συνέχεια)· 4) Λογικὴ· 5) ἱστορία τῆς φιλοσοφίας· 6) Ἐκκλησιαστικὴ ῥητορικὴ· 7) Ἑρμηνευτικὴ μετὰ ἐφαρμογῆς.

Τοῦ ΣΤ'. ἔτους.

1) Εἰσαγωγή εἰς τὰς Γραφάς· 2) Ἐγκυκλοπαιδεία τῆς Θεολογίας· 3) Πῆλκὴ Θεολογία· 4) Ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον· 5) Ποιμαντορικὴ καὶ κατηχήτικὴ· 6) Ὀμιλιτικὰ γυμνάσματα· 7) Θέσεις Θεολογικαί.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ διδάσκεται καθ' ἡμέρας καὶ ὥρας διοριζομένης ἐκαστοτὲ ἐν τῷ ἐνιαυσίῳ προγράμματι.

λάνδος, ὁ Ρόζενμύλλερ, ὁ Ράουμερ, τοποθετοῦσι τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ (Λουκ. 1, 39) πόλιν Ἰούδα εἰς τὴν μεταξὺ τῆς Χεβρώνος καὶ τοῦ Καρμήλου τῆς Ἰουδαίας κειμένην Ἰαττὴ (σήμερον Ἰάττα ¹⁾), διότι οὐδαμῶς ἀλλοχού, λέγουσιν, ἡδυνάτο τις εὐθετώτερον νὰ ζητήσῃ τὸν οἶκον τοῦ Ζαχαρίου, τοῦ πατρὸς τοῦ Προδρόμου, εἰμὴ ἐν ἱερατικῇ πόλει, εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ ἡ Ἰάττα ¹⁾.

§ 3.

Τὰ ὕδατα τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου (Ἐλ-Χανίε).

Ἀπὸ τῆς κόμης Ἀὶν Κιζρεμ ὑπάρχει ὁδὸς, δι' ἧς μεταβαίνομεν εἰς μίαν κοιλάδα (Ἀρ. Οὐάδη-ἐλ-Χανίε) κειμένην πρὸς μεσημβρίαν τῆς ἀνωτέρω κόμης καὶ ἀπέχουσαν ταύτης μίαν περίπου ὥραν. Ἐνταῦθα πρὸς δεξιὰν ῥέει πηγὴ θαψιλῆς καὶ διαυγεςτάτης (Ἐλ-Χανίε ἀραβιστὶ καλουμένη), ἐνθα παρέστη μία τῶν ὠραιότερων σκηνῶν τῆς καρποφορίας τοῦ Ἀποστολικοῦ κηρύγματος ²⁾. Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἀναγινώσκομεν ὅτι ὁ Ἀγγελος Κυρίου ἐλάλησε πρὸς Φίλιππον λέγων, ἀνάστηθι καὶ πορεύου κατὰ μεσημβρίαν, ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Γάζαν. Καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη, καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ Αἰθίοψ Εὐνοῦχος δυνάστης Κανδάκης τῆς βασιλείας Αἰθιοπῶν, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς Γάζης αὐτῆς, ὃς ἐληλύθει προσκυνήσων εἰς Ἱεροσόλυμα· ἦν δὲ ὑποστρέφων καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ ἅρματος αὐτοῦ,

¹⁾ Ἰησ. ιε. 55. Ὄνομα. ἐν λέξ. Ἰάττα.

²⁾ Σημειωτέον δὲ ὅτι περὶ τῶν ὑδάτων τοῦ Φιλίππου δύο παραδόσεις ὑπάρχουσιν· ἡ μὲν ἀρχαιότερα, καὶ ὑπὸ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Ἱερωνύμου, ἐστὶ δὲ καὶ τοῦ ὁδοπορικῶν τῆς Βουρ-διγάλης ἀναφερομένη, εὗρεσκε ταῦτα ἐν τῇ μεταξὺ τῆς Βηθλαὴμ καὶ τῆς Χεβρώνος ὁδῷ παρὰ τὴν Βεθσωρὼν (Π'ετ. Σούρ), ἐνθα ἀπαντῶνται σήμερον πολλὰ ἐρείπια καὶ μία πηγὴ διαυγεςτάτης καὶ θαψιλῆς, ὀνομαζομένη Χαλχούλ· ἡ δὲ νεωτέρα, εἰς τὴν πηγὴν Ἐλ-Χανίε. Ἀλλ' ἡ νεωτέρα παράδοσις συμφωνεῖ ἀκριβοτέρον πρὸς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἥτις λέγει ὅτι ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος συνήντησε τὸν Εὐνοῦχον εἰς τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Γάζαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι σήμερον καὶ διὰ τῆς Χεβρώνος μεταβαίνουσιν εἰς Γάζαν, ἀλλ' ἡ διὰ τῆς Χεβρώνος αὕτη ὁδὸς δὲν ἡδυνάτο νὰ ᾔναι ἡ κυρία ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Γάζαν ὁδὸς· διότι διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης πρέπει νὰ διανύσῃ τις διάστημα πολὺ περισσότερον παρ' ὅ,τι ἀπαιτεῖται· ἡ συντομωτέρα δὲ καὶ εὐθεσιώτερά ἐστὶ ἡ διὰ τῆς Βάδης-ἐλ-Βάρδ', ἐν ἣ ἀπαντῶμεν ἐστὶ καὶ σήμερον πάντα τὰ χαρακτηριστικὰ ἀρχαίας μεγάλης ὁδοῦ. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἀρχεῖται ἀπὸ τῆς πόλεως τοῦ Δαβὶδ, διέρχεται διὰ τῆς κοιλάδος, ἐν ἣ καίτοι ἡ ἡμετέρα Θεολογικὴ Σχολή, καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς Ἐλευθερουπόλεως (Π'ετ-τζ'ι-π'ρ'ην), ὁπόθεν μεταβαίνουσι συνήθως εἰς Γάζαν.

καὶ ἀνεγίνωσκε τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν. Εἶπε δὲ τὸ Πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ, πρόσελθε καὶ κολληθήτι τῷ ἄρματι τούτῳ. Προσδραμὼν δὲ ὁ Φίλιππος ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώσκοντος τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν, καὶ εἶπεν, Ἀρά γε γινώσκεις, ὃ ἀναγινώσκεις; ὁ δὲ εἶπε· πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μὴ τις ὁδηγήσῃ με; παρεκάλεσέ τε τὸν Φίλιππον ἀναβάντα καθίσαι σὺν αὐτῷ. Ἡ δὲ περιοχὴ τῆς Γραφῆς, ἣν ἀνεγίνωσκεν, ἦν αὕτη· «ὥς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος ἄφρονος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; ὅτι αἶρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ». Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Εὐνοῦχος τῷ Φιλίππῳ εἶπε. Δέομαί σου περὶ τίνος ὁ Προφήτης λέγει τοῦτο; περὶ ἑαυτοῦ ἢ περὶ ἑτέρου τινός; Ἀνοίξας δὲ ὁ Φίλιππος τὸ στόμα καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς Γραφῆς ταύτης εὐηγγελίσατο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν. Ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδὸν, ἤλθον ἐπὶ τὴν ὕδωρ καὶ φησιν ὁ Εὐνοῦχος· ἰδοὺ ὕδωρ, τί κωλύει με βαπτισθῆναι; Εἶπε δὲ ὁ Φίλιππος· εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἔξεστιν. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε· πιστεύω τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ ἐκέλευσε στήναι τὸ ἄρμα, καὶ κατέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὅτε Φίλιππος καὶ ὁ Εὐνοῦχος, καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν. Ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, πνεῦμα Κυρίου ἤρπασε τὸν Φίλιππον καὶ οὐκ εἶδεν αὐτόν οὐκέτι ὁ Εὐνοῦχος· ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων¹⁾.

¹⁾ Πράξ. γ'. 26—39. Ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέλει τοῦ 400 μ. Χ. ἐβασίλευον ἐν τῇ βορείῳ Αἰθιοπία βασιλεύσσαι φέρουσαι τὸ ὄνομα Κανδάκη· κατὰ δὲ τὴν τῶν Αἰθιοπῶν παράδοσιν, ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου βαπτισθεὶς Εὐνοῦχος ἐκαλεῖτο Ἰουδῆχ καὶ ἐκήρυξε πρῶτος τὸ Εὐαγγέλιον ἐν Αἰθιοπία.

Ἡ θέσις τῆς πηγῆς εἶναι ὡραιότατη· τὸ ὕδωρ διέρχεται διὰ τινος τοίχου, ὅστις κατὰ τὸ μέρος, ἔνθα ἐξέρχεται τοῦτο, ἔχει μικρὰν ἀψίδα, ἔχουσιν ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν κίονα κορινθιακῆς κατασκευῆς· ἐπὶ τῆς ἀψίδος δὲ ταύτης ἔστατο ἄλλοτε γεγλυμμένη ἡ εἰκὼν τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου. Πάντα τὰ περιεχόμενα μέρη ὡς ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου εἰσὶ κατάφυτα καὶ καρποφορώτατα· ἀπέναντι δὲ τῆς πηγῆς εἶναι μία καρυδιὰ ἀρχαιοτάτη, φαινόμενον σπάνιον ἐν τοῖς μέρεσι τούτοις, ὑποκάτωθεν τῆς ὁποίας οἱ μὲν περιηγηταὶ εὐρίσκουσι σκιὰν περιπόθητον, οἱ δὲ τῶν πέριξ χωρίων, καὶ ἰδίως τοῦ χωρίου Βέλετζε, κάτοικοι ὑπὸ τοῦτο τὸ δένδρον διέρχονται ὅλας τὰς στιγμὰς τῆς αὐτῶν ῥαστώνης.

§ 4.

Ἡ πηγὴ Ἰαλῶ.

Παρὰ τὴν ἀνωτέρω κοιλάδα, ἡμίσειαν περίπου ὥραν πρὸς μεσημβρίαν, ἀπαντῶμεν καὶ ἑτέραν πηγὴν, ἥς τὸ ὕδωρ μαρτυρεῖται ὡς τὸ ἐλαφρότερον πάντων τῶν ἐν τοῖς πέριξ τῆς Ἱερουσαλὴμ πηγαίων ὑδάτων. Τὸ ὕδωρ ῥέει ἐν τινι δεξαμενῇ καὶ ἐκεῖθεν καταρδεύει τὸν παρακείμενον εὐθαλὴ κήπον τοῦ ἡμετέρου μοναστηρίου. Παρὰ τὴν πηγὴν ἀπαντῶμεν τῇ δεκάκεισε λείψανα ἐρειπίων, ἀνήκοντα πιθανῶς ἄλλοτε εἰς τι οἰκοδόμημα. Ἀντωνῖνος ὁ ἐκ Πλακεντίας ἀναφέρει ὅτι μετὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Βηθλεέμ, μίαν ὥραν πρὸς βορρᾶν τῆς Βηθλεέμ, ἀνέβλυζε περὶ τὸ 600 μ. Χ. πηγὴ, εἰς ἣν ἐλέγετο ὅτι ἐλοῦσα ἡ Θεοτόκος, κατὰ τὴν εἰς Αἴγυπτον φυγὴν αὐτῆς, ἔπιεν ὕδωρ καὶ παρεκάλεσε τὸν Θεὸν ὅπως μηδέποτε τοῦ λοιποῦ ἐκλίπῃ τὸ ὕδωρ αὐτῆς. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἠθέλησαν τινες τῶν μεταγενεστέρων νὰ ἐφαρμόσωσιν εἰς τὴν σημερινὴν πηγὴν Ἰαλῶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Η ΑΓΙΑ ΒΗΘΛΕΕΜ.

§ 1.

Ὁδὸς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Βηθλεέμ.

Εξερχόμενοι τῆς πύλης τοῦ Δαβὶδ, καὶ στρεφόμενοι πρὸς τὴν ἐξ ἀριστερῶν ἡμῶν ὁδὸν, καταβαίνομεν ἐν πρώτοις εἰς τὴν φάραγγα Γειῶν· μεταβάντες δ' εἰς τὴν ἀπέναντι αὐτῆς ὄχθην καὶ στραφέντες πρὸς νότον, ἀφ' οὗ

προχωρήσωμεν ὀλίγον, ἔχομεν πρὸς μὲν τὰ ἀριστερὰ μεγάλην καὶ ἀρχαίαν δεξαμενὴν Πίρκετου-σ-Σουλτάν ἀραιστὶ καλουμένην καὶ πιθανώτατα ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν κολυμβήθραν τῆς ἀγίας Γραφῆς¹⁾.

¹⁾ Τὴν δεξαμενὴν ταύτην ὀνομάζουσιν ἄλλοι κολυμβήθραν Βηρσαβεέ· ἀλλ' ἡμεῖς παρεδεξάμεθα μᾶλλον τὴν γνώμην

πρὸς τὰ δεξιὰ βλέπομεν, μεταξύ πολλῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων, τὸ Ἰουδαϊκὸν πτωχοκομεῖον, διακρινόμενον ἀπὸ τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων διὰ τὴν ιδιότροπον αὐτοῦ ἀρχιτεκτονικὴν. Ἐντεῦθεν ἡ ὁδὸς ἄρχεται ν' ἀποβαίνει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνηφορικὴ. Ἀναβαίνοντες δὲ ταύτην ἔχομεν ἀπέναντι ἡμῶν καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὸ λεγόμενον ὄρος τῆς κακῆς βουλῆς, ἡ ὁρὸς τοῦ ἀνόμου συνεδρίου¹⁾· ὀνομάζεται δὲ οὕτω, διότι ἐνταῦθα λέγεται ὅτι ἐγίνε τὸ συμβούλιον διὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀφ' οὗ δὲ τέλος ἀναβῶμεν ὅλον τὸ ἀνηφορικὸν μέρος, εὐρισκόμεθα εἰς τινα ἐκτεταμένην καὶ εὐφροεντάτην πεδιάδα, ἣτις πολλάκις μνημονεύεται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ὡς κοιλὰς Ῥαφαὶμ, ἡ ὡς κοιλὰς τῶν Γιγάντων, ἡ ὡς κοιλὰς τῶν Τιτάνων (Γεν. 15, 8. Α'. Παρ. λειπ. 11. 15, 14, 19.). Ἡ πεδιάς αὕτη, ὡς κειμένη ἄλλοτε μεταξύ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς χώρας τῶν Φιλισταίων, ὑπῆρξε συγχρόνως τὸ θέατρον πολλῶν πολεμικῶν συγκρούσεων μεταξύ αὐτῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων. Οἱ Φιλισταῖοι ἤλθον πολλάκις καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τῆς πεδιάδος ταύτης· ἐνταῦθα ὁ Δαβὶδ ἔλαβε τὰ εἶδωλα αὐτῶν καὶ κατετρόπω-

τοῦ Ῥοθινεῶνος, καθ' ἣν αὕτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀρχαίαν κολυμβήθραν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἡ ταυτότης τῆς σημερινῆς Πύργου-σ-Σουλᾶν μετὰ τῆς ἀρχαίας (ἐν τῷ Ἑβραϊκωτέρῳ) κολυμβήθρας τῆς Ἀγίας Γραφῆς (ἡσ. 22, 9) ἐπιστηρίζεται ἐπὶ τῆς θέσεως αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ἀνωτέρω κειμένην ἐτέραν δεξαμενὴν (Πύργου-Μαμίλλα), τὴν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ἄνω κολυμβήθραν καλουμένην (Β'. Παρ. λειπ. 32, 30.), καὶ ἐπὶ τοῦ ἰσχυροῦ λόγου, ὅτι εἰς ταύτην μόνον ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ἀναφερομένων δεξαμενῶν δύναται ὀρθότατα νὰ ἀποδοθῇ τὸ ὄνομα τοῦτο. Ἡ δεξαμενὴ αὕτη ἐπληροῦτό ποτε πιθωνώτατα ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἅτινα εἰσέρεον ἐκ τῶν περὶ ὄρεων, καὶ ὑπὸ τῶν περισευόντων ὑδάτων τῆς δεξαμενῆς Ἑλ-Μαμίλλα.

¹⁾ Τὸ ὄρος τοῦτο καλεῖται ἀραβιστὶ Δερ-ἀπού-Τόρ, (μοναστήριον τοῦ βουκόλου) ἡ Δερ-Καδδὲς Μόδεστου (μοναστήριον τοῦ ἁγίου Μοδέστου). Παράδοσις δὲ τις ἀρχαία λέγει ὅτι ἐνταῦθα ἦν μοναστήριον μικρὸν, ἐν ᾧ τὸ καλοκαίριον διέτριβον αἱ Πατριάρχαι τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ δὲ τὸν Πατριάρχην Ζαχαρίαν τὸν ἐπὶ Χοσρόου αἰχμαλωτισθέντα ὑπὸ τῶν Περσῶν διαδεξάμενος Μόδεστος, οἰκήσας καὶ ἀποδιώσας ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦτο, ἐτάφη ἐντὸς αὐτοῦ. Κατὰ τὸ συναξάριον (ισ. Ιανουαρίου) ὁ ἅγιος Μόδεστος ἀνέστησε τὰ ζῶα τῶν Ἱεροσολυμιτῶν, ἅτινα πίνοντα ὕδωρ ἐκ τινος φαρμακερᾶς πηγῆς ἐξέπνευσαν. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ὄνομα Δερ-ἀπού-Τόρ. Τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Μοδέστου εἶναι τὴν σήμερον κατηρειπωμένον· μικρὸν δὲ μόνον πζαμίον ὑφίσταται ἐπὶ τῶν ἐρείπων καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ τάφος τιμώμενος ὑπὸ τῶν Ἀράβων· καὶ καθ' ἡμᾶς μὲν ὁ τάφος οὗτος εἶναι ὁ τοῦ ἁγίου Μοδέστου κατὰ δὲ τοὺς Ἀράβας ὁ τάφος τοῦ Σιέχ-ἀπού-Τόρ.

σεν αὐτοὺς. Ἡ κοιλὰς Ῥαφαὶμ ὀνομάζεται σήμερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων Ἑλ-Π-ά-κα. Πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτῆς, ἐφ' ἑνὸς τῶν ταύτην ὀριζόντων λόφων, ὁρᾶται μακρόθεν τὸ καὶ πάλαι καὶ σήμερον Καταμὸνας ὀνομαζόμενον, ἐνθα ἡ παράδοσις βλέπει τὸν τόπον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκειτο ὁ οἶκος τοῦ δικαίου Συμεὼν τοῦ Πρεσβύτου, τοῦ βασιτάσαντος εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν. Ὁ τόπος οὗτος, ὁ ἄλλοτε πλήρης ἐρειπίων, κοσμεῖται σήμερον μὲ οἰκοδόμημα καὶ κῆπον. Ἀπὸ τοῦδε ἄρχεται νὰ ὑψώνηται κατὰ μικρὸν τὸ ἔδαφος, καὶ μετ' οὐ πολὺ εὐρισκόμεθα εἰς τοὺς πρόποδας ἐνὸς λόφου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προχωροῦντες βήματά τινα βλέπομεν ἀπέναντι ἡμῶν, πρὸς τὰ δεξιὰ, ἐν κατὰφυτον καὶ τερπνότητον ἀγροκηπίον, ἐλαιόδενδρα καὶ ἄλλα κάρπιμα δένδρα ἐμπεριλαμβάνον καὶ καλούμενον πύργος τοῦ Βενιαμίν. Μετὰ τινα δὲ λεπτὰ ἐντεῦθεν ἡ ὁδὸς ἄρχεται νὰ ὀρίζηται ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπὸ τοίχων, καὶ ἐκ δεξιῶν μὲν ἔχομεν τὸν εἰρημένον πύργον τοῦ Βενιαμίν, ἐξ ἀριστερῶν δὲ τὸν ἐλαιῶνα τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ· μετ' ὀλίγον δὲ ἀπαντῶμεν, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁδοῦ, μίαν στέρναν, ἐνθα τὴν σήμερον οἱ ποιμένες ποτίζουν τὰ πρόβατά των. Ἡ στέρνα αὕτη λέγεται στέρνα τῶν Μάγων (π' ἱρ-καδδὲς ἀραβ.), διότι ἐνταῦθα, ὡς λέγουσιν, οἱ Μάγοι, ὅτε ἤρχοντο ἐξ ἀνατολῶν, ἐπανεῖδον τὸν ἀστέρα καὶ ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην. Μετὰ τὴν στέρναν ταύτην, προσβαίνοντες πρὸς τὰ ἐμπρός, μετὰ τινα λεπτὰ εὐρισκόμεθα ἀπέναντι τοῦ μοναστηρίου τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, εἰς ὃ εἰσερχόμενοι ἀναπαυόμεθα μικρὸν. Τὸ μοναστήριον τοῦτο εἶναι ἐν τῶν ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ διὰ τε τὴν τοποθεσίαν καὶ τὴν οἰκοδομὴν ὡραιότερων, ἔχον ἐκκλησίαν εὐρυχωροτάτην καὶ διὰ τρούλλου ἐπιστεγαζομένην· ἀντικρὺ δὲ τῆς πύλης αὐτοῦ εἶναι μία ἐλαία, καὶ ὑποκάτω αὐτῆς εἰς μίαν πέτραν φαίνεται τυπωμένον τὸ σχῆμα τοῦ σώματος τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ· λέγεται δὲ ὅτι εἶναι ὁ τόπος, ὅπου ἐκοιμᾶτο ὁ Προφήτης, ὁπότε ἐλθὼν Ἀγγέλως Κυρίου ἠγείρεν αὐτὸν καὶ εἶπεν· «ἀνάστα, ράγε καὶ πῖε, ὅτι μακρὰ ἡ ὁδὸς ἀπὸ σοῦ»²⁾.

²⁾ Τὸ μοναστήριον τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ εἶναι ἀρχαιότατον· καὶ ἂν δὲν ἀνάγηται ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ μέχρι τῆς Ἀγίας Ἑλένης (Νικηφορ. Καλλ. Ἐκκλ. Ἱστορ. 8, 30), ἔχομεν ὅμως λόγον· ἰσχυρὸς, ἵνα ἀναγάγωμεν αὐτὴν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἠλία (518 μ. Χ.), καθ' ἣν ὠκοδομήθησαν καὶ αἱ Λαύραι τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ τοῦ Ἀββᾶ Χαρίτωνος. Ὅτι δὲ ἰδρυτὴς αὐτοῦ οὐδαμῶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ Μητροπολίτης Βηθλεὲμ Ἠλίας, τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τε τῆς ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μητροπολίτου τούτου ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας σωζομένης ἐπιγραφῆς, ἣτις φέρει χρονολογίαν 1345, καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας, ἐξ ἧς μανθάνομεν, ὅτι τὸ μοναστήριον τοῦτο, παθὼν μεγάλως ὑπὸ σεισμοῦ, ἀνωκοδομήθη τῷ 1160

Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου τοῦ Προφήτου Ἡλίου καὶ ἐξακολουθοῦντες τὴν ὁδὸν τῆς Βηθλεὲμ καταβαίνομεν εἰς μίαν κοιλάδα, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρίσκεται ὁ λεγόμενος ἀγρὸς τῶν ἐρεθίνων, Τζούρνούλ-Χούμμος ὑπὸ τῶν Ἀράβων καλούμενος. Περὶ τοῦ ἀγροῦ τούτου λέγεται ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν (κατ' ἄλλην δὲ ἔκδοσιν ἡ Παναγία), διερχόμενός ποτε ἐντεῦθεν, εἶδεν ἀνθρωπὸν τινα σπείροντα ἐρεθίνους· ἠρώτησεν αὐτὸν, τί σπείρει, καὶ οὗτος ἀπεκρίθη εἰρωνικῶς καὶ ἀποτόμως, πέτρας· ὁ σπείρεις τοῦτο καὶ θερίσεις, ἀπήντησεν ὁ Ἰησοῦς. Ἐπιστάντος δὲ τοῦ καιροῦ τοῦ θερισμοῦ, ἦλθεν ὁ ἀνθρωπος διὰ νὰ θερίσῃ τὸν ἀγρὸν του, ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο εὔρεν, εἰμὴ πέτρας. Εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἀπαντῶνται τὴν σήμερον λιθάρια, ἔχοντα σχῆμα ἐρεθίνων. Μετὰ τὸν ἀγρὸν τοῦτον τῶν ἐρεθίνων, ἄρχεται νὰ ἐμφανίζηται εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν, ἐπὶ τῆς κλιτύος τῶν ἀπέναντι πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ ὁδοιπόρου κειμένων ὁρέων, κωμόπολις τις μὲ οἰκοδομήματα ἐλκύνοντα τὴν προσοχὴν, καὶ μὲ πυκνότατον καὶ λίαν ἐκτεταμένον ἐλαιῶνα. Ἡ κωμὴ αὕτη ὀνομάζεται σήμερον Πετζάλα, ἀντιστοιχοῦσα πιθανώτατα τῇ παρὰ τῷ Ἰησοῦ τῷ Ναυῇ (18, 51) μνημονευομένῃ Γηλὼμ, καὶ κατοικεῖται ὑπὸ Ὀρθοδόξων. Τὰ ἐν αὐτῇ διαπρέποντα οἰκοδομήματά εἰσιν ἡ Ἐκκλησία τῶν

ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν σημασίαν τοῦ ἐκτυπώματος, ὑπὲρ ἀπαντᾶται ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τοῦ μοναστηρίου πέτρας, οὐδένα λόγον ἔχομεν διὰ νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι ἐνταῦθα ἐλθὼν ὁ Προφήτης Ἠλίας ἐκοιμήθη καὶ ἄγγελος Κυρίου ἤγειρεν αὐτὸν καὶ εἶπεν, ἀνάστα, φάγε καὶ πίε, ὅτι μακρὰ ἡ ὁδὸς ἀπὸ σοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι τὸ μοναστήριον τοῦτο ἀπὸ τῆς 16'. ἑκατονταετηρίδος τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ἀλλ' ἡ ἀνωτέρω παράδοσις ἀναφαίνεται κατὰ πρῶτον περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16. αἰῶνος, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐμυθεύετο προσέτι ὅτι ὁ Ἰωσήφ ὁ μνήστωρ ἀγαθὸν ἐνταῦθα τὴν Παρθένον ἠβουλήθη λάθρα ἀπολῦσαι αὐτήν, ἀλλ' ἄγγελος Κυρίου ἐμφανισθεὶς αὐτῷ κατ' ὄναρ εἶπεν· Ἰωσήφ υἱὸς Δαβὶδ, μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαρίαν· τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου (Ἄνωμ. παρ' Ἀλλατίῳ 14). Τὸ ὄνομα τοῦ Προφήτου Ἡλίου, προετιμῆθη, ὡς φαίνεται, τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὁσίου Ἡλίου, τοῦ κτίτορος τῆς μονῆς, ὅπως διασωθῇ τὸ μοναστήριον ἀπὸ πάσης ἐπιδρομῆς τῶν Ἀράβων, παρὰ τοῖς ὁποίοις πάντοτε τὸ προφητικὸν ὄνομα εἶναι σεβαστόν. Εἰς ταύτην τὴν αἰτίαν ἀποδοτέον προσέτι καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἐκτυπώματος τοῦ Προφήτου Ἡλίου ἐπὶ τῆς πέτρας. Μετὰ τὴν ἐπὶ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἐπισκευὴν τὸ μοναστήριον τοῦτο ὑπέκυψε πολλάκις εἰς τὰς ἐπηρεάς καὶ τὰς καταδρομὰς τῶν περιστάσεων καὶ τῶν χρόνων· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1860 ἐπανήλθεν εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ κατάστασιν καὶ πολλάκις ἐπεσκευάσθη καὶ ἐκοσμήθη ἔτι μᾶλλον διὰ προσθήκης οἰκημάτων, καὶ διὰ τῆς οἰκοδομῆς πάντων τῶν πτώσιν ἀπειλούντων μερῶν αὐτοῦ.

Ὀρθοδόξων, ἡ ἐπὶ τοῦ εὐκλεῶς ἤδη πατριαρχεύοντος ἐκ βάρων μεγαλοπρεπῶς ἀνεγερθεῖσα, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Λατίνου Πατριάρχου ἀνιδρυθεῖσα Σχολή, ἐνθαῖνεοι ἐκ τῶν Λατίνων τῆς Παλαιστίνης διδάσκονται τὴν Λατινικὴν Θεολογίαν. Ἀλλ' ἕως οὗ ῥίψωμεν ἐν βλέμμα γενικὸν εἰς τὴν κωμόπολιν ταύτην, εὐρισκόμεθα μετὰ τινα λεπτὰ ἀπέναντι ἐνὸς πενιχροτάτου μνημείου, τὸ ὁποῖον κεῖται πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ ἡμῶν, καὶ ἔχει σχῆμα μονοστέγου οἰκίας μὲ μικρὸν τρούλλον. Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι ὁ τάφος τῆς Ραχὴλ, τῆς δευτέρας γυναικὸς τοῦ Ἰακώβ. Ἡ Ἁγία Γραφή λέγει· «ἀπέθανε δὲ Ραχὴλ καὶ ἐτάφη ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ Ἱπποδρόμου Εὐφραθᾶ, αὕτη ἐστὶ Βηθλεὲμ, καὶ ἐστήσεν Ἰακώβ στήλην ἐπὶ τοῦ μνημείου αὐτῆς ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης» (Γενέσ. 35, 19). Μετὰ 700 ἔτη ὁ Σαμουὴλ, ὅτε ἔχρισε τὸν Σαοὺλ εἰς βασιλεῖα τοῦ Ἰσραὴλ, ἀναφέρει τὸν τάφον τοῦτον, λέγων πρὸς τὸν Σαοὺλ· «καὶ τοῦτο σοὶ σημεῖον, ὅτι ἔχρισέ σε Κύριος ἐπὶ κληρονομίαν αὐτοῦ εἰς ἄρχοντα· ὡς ἂν ἀπέλθῃς σήμερον ἀπ' ἐμοῦ, καὶ εὐρήσεις δύο ἄνδρας πρὸς τοῖς τάφοις Ραχὴλ ἐν τῷ ὄρει Βενιαμὴν ἀλλομένους μεγάλα, καὶ ἐροῦσί σοι, εὐρηγται αἱ ὄνοι, ἃς ἐπορεύθητε ζητεῖν». (Α'. Βασιλ. 10, 2). Ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Ἱερώνυμος, ὕψουτο κατὰ τὸν ἑβδαμον αἰῶνα μία πυραμὶς· κατὰ δὲ τὸν δωδέκατον ἐν μνημείον ἐκ δώδεκα λίθων, κατὰ τὴν ἀριθμὸν τῶν 12 φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ. Τὸ σημερινὸν οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰουδαϊκὴν κοινότητα, δὲν παριστάνει τι ἐφελκὺς τὴν προσοχὴν. Εἰς σαρκοφάγος, ἔχων 12 σπιθαμῶν μῆκος καὶ 4 πλάτος, λέγεται ὅτι ἐμπεριέχει τὰ ὀστά τῆς Ραχὴλ.

Ἐντεῦθεν ἔτι μία καὶ μίαν, μετὰ δὲ ταῦτα λόφος, καὶ ἰδοὺ τέλος ἡ περίπυστος καὶ πολυπόθητος Βηθλεὲμ, ὁ περιβλεπτός οἶκος τοῦ Εὐφραθᾶ, ἡ πόλις ἡ ἁγία, τῶν Προφητῶν ἡ δόξα, ἐν ᾗ τὸ πρῶτον ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐν σαρκὶ ἐπεφάνη, γεννηθεὶς ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας.

§ 2.

Ἡ πόλις Βηθλεὲμ¹⁾.

Ἡ πόλις Βηθλεὲμ, ἥτις κεῖται πρὸς νότον τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἀπέχει ἀπ' αὐτῆς δύο ὥρας, ὀνομάζεται ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ μὲ πολλὰ καὶ διάφορα ὀνόματα, οἷον Βηθλεὲμ, Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, Εὐφραθᾶ, οἶκος τοῦ Εὐφραθᾶ, πόλις Δαβὶδ, κώμη Βηθλεὲμ. Καὶ Βηθλεὲμ μὲν τῆς Ἰουδαίας ὀνομάζεται, διότι κατὰ τὸν Ἱερώνυμον ἐν Παλαιστίνῃ ὑπῆρχον δύο πόλεις φέρουσαι τὸ ὄνομα τοῦτο, ἐξ ὧν ἡ μὲν ἔκειτο ἐν

¹⁾ Ἡ λέξις Βηθλεὲμ ἐν μὲν τῇ ἑβραϊκῇ γλώσσῃ σημαίνει οἶκον ἄρτου, ἐν δὲ τῇ ἀραβικῇ (Βατ-Λάχεμ) οἶκον κρέατος.

τῇ Γαλιλαίᾳ καὶ ἀνῆκεν εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ζαβουλὼν, ἥ δὲ ἄλλη ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἐν τῇ φυλῇ τοῦ Ἰούδα· καὶ αὕτη εἶναι ἡ ἡμετέρα Βηθλεὲμ· ὀνομάζεται δὲ Εὐφραθὰ ἡ οἰκὸς τοῦ Εὐφραθᾶ, πιθανώτατα διὰ τὸ καρποφόρον τοῦ τόπου, ἐνθα κεῖται ἡ πόλις αὕτη· διότι Εὐφραθὰ ἐβραϊστὶ σημαίνει ἀφρονίαν· πόλις δὲ Δαβὶδ ¹⁾, διότι ἦτο πατὴρ τοῦ μεγάλου τούτου Προφήτου καὶ Βασιλέως· καὶ τέλος, κώμη Βηθλεὲμ, διότι ἡ περιοχὴ αὐτῆς, ἐν συγκρίσει ὡς πρὸς τὰς ἄλλας ἐν Παλαιστίνῃ πόλεις, ἦν μικρά. Ἡ πόλις Βηθλεὲμ, ὡς πατὴρ καὶ γενέτειρα γῇ θεωρουμένη, εἶναι ἀναμφιδόλως μία τῶν ἐνδοξοτέρων πόλεων τῆς ὑφ' ἡμῶν· καὶ ἂν μόνον ὁ Δαβὶδ κατήγετο ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, ἤρκει τὸ ὄνομα τοῦτο νὰ δοξάσῃ αὐτήν, διότι μεγαλῆτερον βασιλεῖα καὶ θεοπνευστότερον ψαλμωδὸν καὶ Προφήτην οὐδένα ἄλλον εἶδεν ὁ Ἰσραήλ· ἀλλ' ἐκτὸς τῆς δόξης ταύτης ἡ Βηθλεὲμ προώρισται νὰ λάβῃ καὶ ἑτέραν ἀσυγκρίτως τῇ λόγῳ ἀνωτέραν καὶ παγκοσμιωτέραν δόξαν· διὸ καὶ πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἐλέγχθη περὶ αὐτῆς «καὶ σὺ Βηθλεὲμ γῇ Ἰούδα οὐδαμῶς ἐλαχίστη ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγεύμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ» ²⁾. Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐν Βηθλεὲμ ἐπεσκέψατο ἡμᾶς ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἡ ἀνατολὴ τῶν ἀνατολῶν, τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἐφ' ᾧ ἐγκαυχᾶται σήμερον σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος. Ἡ πρώτη καὶ ἀρχαιοτάτη μνεῖα τῆς Βηθλεὲμ ἀπαντᾷται ἐν τῇ Γένεσει (35, 19, 18, 7.), ἐνθα λέγεται ὅτι, ὅτε ὁ Ἰακώβ μετέβαινεν ἐκ Μεσοποταμίας εἰς τὴν Χεβρωνά, καθ' ἑδὼν ἔτεκεν ἡ Ραχὴλ τὸν Βενιαμίν· ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἐδυστόκησεν, ἀπέθανε, καὶ ἔθαψεν αὐτήν ὁ Ἰακώβ ἐν τῇ ἐδῶ τοῦ Ἰεζεκὶ ἐλμοῦ Εὐφραθᾶ, ἥ τις ἦν ἡ Βηθλεὲμ. Ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ ἀνεχώρησεν ὁ Ἐλιμέλεχ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Νοεμὶν εἰς τὴν γῆν τῶν Μωαβιτῶν, ὅτε ἐγένετο λιμὸς μέγας ἐν τῇ γῇ. Ὁ εἰς τῶν υἱῶν αὐτῶν ἔλαβεν εἰς γυναῖκα τὴν Μωαβίτην Ρούθ· ὅτε δὲ οἱ δύο υἱοὶ τῆς Νοεμὶν ἀπέθανον, ἀνεχώρησεν αὕτη μετὰ τῆς νύμφης αὐτῆς Ρούθ ἀπὸ τῆς γῆς τῶν Μωαβιτῶν, καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Βηθλεὲμ, καθ' ὃν καιρὸν ἐθέρizon τοὺς ἀγρούς. Ἡ ἐπιστροφή τῆς Νοεμὶν ἐγένετο πασίγνωστος ἐν Βηθλεὲμ. Ἡ Ρούθ ἐπορεύθη εἰς τοὺς ἀγρούς, ἵνα κατὰ τὴν συνήθειαν τοῦ τόπου συλλέξῃ στάχυν κατόπισθεν τῶν θεριζόντων· καὶ περιέπεσεν εἰς τοὺς ἀγρούς

¹⁾ Λουκ. 2, 4. Πόλις Δαβὶδ ὀνομάζεται προσέτι ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ, ὡς γέγραπται ἐν τῇ Β'. τῶν Βασιλειῶν (5, 7). «Καὶ προκατελάβετο Δαβὶδ τὴν περιοχὴν Σιών· αὕτη ἡ πόλις τοῦ Δαβὶδ· καὶ ἐκάλεσε Δαβὶδ ἐν τῇ περιοχῇ καὶ ἐκλήθη αὕτη ἡ πόλις Δαβὶδ».

²⁾ Μιχ. 5, 1. Ματθ. 2, 6.

τοῦ Βοδζ, ὅστις κατέταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν κορασίων του· καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐλικμαῖτο ἡ ἄλως τῶν κριθῶν, ἡ Ρούθ κατὰ προτροπὴν τῆς Νοεμὶν, ἀφ' οὗ ἐλούσθη καὶ ἠλείφθη καὶ ἐνεδύθη τὸν καλλίτερον ἱματισμὸν τῆς, ἦλθε καὶ ἐκοιμήθη ἐν καιρῷ νυκτός παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Βοδζ, ὅστις τὴν πρωΐαν, χωρὶς νὰ γνωρίσωσιν ἀλλήλους, ἔδωκεν αὐτῇ ἕξ μέτρα κριθῶν, τὰ ὅποια ἐπέθηκεν ἐντὸς τοῦ ἐπενδύτου τῆς· μετὰ δὲ ταῦτα ἀναβάς ἐπὶ τὴν πύλιν τῆς Βηθλεὲμ συνεβιβάσθη ἐνώπιον τῶν πρεσβυτέρων τῆς πόλεως μετὰ τοῦ κληρονόμου τοῦ Ἐλιμέλεχ, οὕτως νύμφη ἦν ἡ Ρούθ, καὶ ἔλαβεν εἰς γυναῖκα τὴν Ρούθ, ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Ὁβήδ, ὅστις ἐγέννησε τὸν Ἰεσσαὶ τὸν πατέρα τοῦ Δαβὶδ (Ρούθ 1, 2, 3, 4.). Ὁ Σαμουὴλ ἦλθεν εἰς Βηθλεὲμ πρὸς τὸν Ἰεσσαὶ διὰ νὰ ἐκλέξῃ ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ βασιλεῖα τοῦ Ἰσραήλ· ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ εὐρισκομένων υἱῶν τοῦ Ἰεσσαὶ ἤρρεσεν αὐτῷ, ἀποστείλας ἔφερε τὸν μικρὸν αὐτοῦ υἱὸν τὸν Δαβὶδ, ὅστις ἐφύλαττε τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς του, καὶ ἔχρισεν αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀδελφῶν του. Ἐκ Βηθλεὲμ κατήγοντο οἱ στρατηγοὶ τοῦ Δαβὶδ, ὁ Ἰωάβ, ὁ Ἀβιςαὶ καὶ ὁ Ἀσαήλ. Ὁ Ροβοὰμ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Σολομῶντος ὠχύρωσε τὴν Βηθλεὲμ καὶ ἔδωκεν αὐτῇ ἀρχοντας καὶ παραθέσεις βρωμάτων, ἐλαιον καὶ οἶνον.

Περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχον εἰσέτι Ἰουδαῖοι ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ὁ Εὐάρεστος Πάπας Ρώμης, ὅστις κατήγετο ἐκ Βηθλεὲμ, ἦν υἱὸς Ἰουδαίου· ἀλλ' ὁ Ἀδριανὸς ἀπηγόρευσε δι' αὐστηροῦ διατάγματος νὰ κατοικῶσιν ἐνταῦθα Ἰσραηλῖται. Κατὰ δὲ τὸν τέταρτον αἰῶνα ἀναφέρεται πολλάκις ἡ Βηθλεὲμ ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ταύτης, οἵτινες γράφουσιν ὅτι ἐνταῦθα ἦν ἐκκλησία καὶ μοναστήριον, καὶ ὅτι πολλοὶ Προσκυνηταὶ ἤρχοντο διὰ νὰ προσκυνήσωσι τὸν τόπον, ἐνθα ἐγεννήθη ὁ Χριστός. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἀνενέωσε τὸ τεῖχος τῆς Βηθλεὲμ ³⁾. μετὰ δὲ τὴν ἐβδόμην καὶ ὀγδόην μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδα ἀναφέρεται ἡ Βηθλεὲμ ὡςτις λαμπρὰ πόλις ἔχουσα προάστειον, ἀλλὰ κατὰ τὸ 1099 οἱ Σαρακηνοὶ κατέστρεψαν αὐτὴν ἐκτὸς τῆς ἐν αὐτῇ ἐκκλησίας. Ἡ σημερινὴ Βηθλεὲμ, ἡ κατὰ πάντα, καὶ μέχρις αὐτοῦ ἐνόματος, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν ἀρχαίαν Βηθλεὲμ, εἶναι μία τῶν εὐπορωτέρων καὶ βιομηχανίων πόλεων ἡ κωμοπόλεων (ἐὰν ἡ διάκρισις μεταξὺ πόλεως καὶ κωμοπόλεως συνίσταται εἰς τὰ τεῖχη) τῆς Παλαιστίνης. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς, οἵτινες ἐκτὸς ὀλίγων Μωαμεθανῶν εἰσὶ Χριστιανοί, συμποσοῦνται περὶ τὰς 6,000, ἐξ ὧν οἱ ἡμίσεις σχεδὸν Ὀρθόδοξοι, οἱ δὲ λοιποὶ Λατῖνοι, Ἀρμένιοι, Κόπται καὶ Μωαμεθανοί. Ἐνασχολοῦνται δὲ εἰς τὴν γε-

³⁾ Προκόπ. περὶ τῶν κτισμ. τοῦ Ἰουστ. ἐ. 41.

οργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, καὶ ἰδίως εἰς τὴν κατασκευὴν κομπολογίων, σταυρῶν καὶ ἄλλων ἀντικειμένων, τὰ ὅποια πωλοῦσιν εἰς τοὺς Προσκυνητάς. Φυσικὰ προϊόντα τῆς Βηθλεέμ εἰσιν ἔλαιον, σῦκα καὶ οἶνος.

§ 3.

Τὸ Προσκύνημα τῆς Βηθλεέμ.

Εἰσερχόμενοι εἰς τὸ προσκύνημα τῆς Βηθλεέμ εὐρισκόμεθα ἐντὸς ἀρχαίου οἰκοδομήματος, ὅσον συνέλαβεν ἡ ἀρχαία Χριστιανικὴ τέχνη, καὶ ὅπερ ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελειοποιήσασα κατέστησε πρότυπον τῆς Χριστιανικῆς ἀρχιτεκτονικῆς ὅλων τῶν μετὰ ταῦτα αἰώνων. Ἐνταῦθα θαυμάζομεν διὰ μιᾶς τὴν σεβαστὴν ἀρχαιότητα τοῦ οἰκοδομήματος, τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ βασιλικὸν αὐτοῦ, τὴν ὥραιαν καὶ ἀρμονικὴν αὐτοῦ ἀρχιτεκτονικὴν διάταξιν καὶ τὴν ἀπαράμιλλον συμμετρίαν τῶν μερῶν αὐτοῦ. Ἐάν δ' εἰς ταῦτα προστεθῶσι καὶ αἱ ὑψηλαὶ καὶ γλυκεῖαι τῆς τε θρησκευτικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀρχαιότητος ἀναμνήσεις· ἐάν δηλονότι ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἱστάμεθα ἐπὶ τόπου, ἐνθα τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα κατὰ πρῶτον ἐπεφάνη καὶ ἐκλαυθμύρισεν ἐπὶ τῆς γῆς· ἐπὶ τόπου, τὸν ὅποιον ἐκόσμησαν καὶ ἐλάμπρυναν οἱ εὐσεβεστάτοι καὶ μεγαλῆτεροι αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου καὶ διέσωσαν αἱ εὐσεβεῖς καὶ ὑπὸ ὑψηλῆς φιλοτιμίας ὑπαγορευθεῖσαι προσπάθειαι τῶν προγόνων ἡμῶν καὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας· ἐπὶ τόπου, τέλος, ὅθεν ἀπ' αἰώνων ἀπειράριθμα πλήθη τῆς Χριστιανικῆς ἀνθρωπότητος διελθόντα εὗρον τὴν μοναδικωτέραν, ἀλλὰ καὶ γλυκυτέραν ὅλων τῶν θρησκευτικῶν παραμυθιῶν, τὴν ἀνακούφισιν δηλονότι τῆς συνειδήσεώς των ἀπέναντι φιλοστόργου μητρὸς γαλουχούσης τὸν βασιλέα τῶν βασιλευδόντων, τὸν ποιητὴν καὶ πλάστην τῶν καρδιῶν, ὃ τότε ἡ συγκίνησις ἡμῶν εἶναι ἀπερίγραπτος, τότε ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἱστάμεθα, εἶναι οὐράνιος μᾶλλον ἢ ἐπίγειος.

Τὸ προσκύνημα τῆς Βηθλεέμ διαιρεῖται εἰς δύο κεφαλαιώδη μέρη· καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἶναι ἡ ἀνωθεν τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως ἐκκλησία, τὸ δὲ δεύτερον εἶναι ὁ τόπος τῆς γεννήσεως. Τὸ πρῶτον ὀνομάζομεν Ἐκκλησίαν τῆς Βηθλεέμ, τὸ δεύτερον ἅγιον Σπήλαιον, καὶ τὰ δύο δὲ ὁμοῦ, καίτοι μὴ κυριολεκτικῶς, Προσκύνημα τῆς Βηθλεέμ.

Α'.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βηθλεέμ.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Βηθλεέμ καίται εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τῆς σημερινῆς Βηθλεέμ, καὶ ἐκτὸς τῆς περιοχῆς τῆς ἀρχαίας πόλεως· θεωρουμένη δὲ ὡς πρὸς τὴν ἀρχι-

τεκτονικὴν αὐτῆς ἀνήκει ἐν μέρει εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι ὠκοδομήθησαν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, καὶ τὰς ὁποίας ὀνομάζον βασιλικάς. Τὸ σχῆμα αὐτῆς εἶναι σχῆμα σταυροῦ, τοῦ ὁποίου τὰ πρὸς τὰ ἄνω τρία πέρατα τελευτῶσιν εἰς μύακας. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Βηθλεέμ ἔχει μὲν τὴν σήμερον πολλὰς εἰσόδους, ἀλλ' ἡ κυριωτέρα αὐτῆς εἰσόδος εἶναι ἡ πρὸς δυσμᾶς. Ἐνταῦθα ἀπαντῶμεν κατὰ πρῶτον λιθόστρωτον πλατεῖαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας κεῖνται τῇ δεξιᾷ μικρὰ λείψανα ἀρχαίων ἐρειπίων ἀνήκοντα ἀναντιβρόχτως εἰς τὸν ἀρχαῖον νάρθηκα, ὅστις εἶχε τόσον πλάτος ὅσον καὶ ἡ ἐκκλησία, καὶ στέρνας, αἱ ὁποῖαι σώζονται μέχρι τῆς σήμερον. Ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰσέρχοντο εἰς τὸν προναόν διὰ τριῶν πυλῶν, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν δύο πλάγιοι δὲν ὑπάρχουσι σήμερον, σώζεται δὲ μόνῃ ἡ μεσαία, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἐσμικρύνθη ἐκ προθέσεως διὰ τὸν φόβον τῶν Ἀράβων. Ἀνωθεν τῆς πύλης ταύτης ὑπῆρχον δύο παράθυρα, ἀτινα διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἰσὶ περραγμένα. Ὁ σημερινὸς προναὸς εἶναι σκοτεινὸς καὶ ἄνευ κοσμημάτων· εἰσερχόμενοι δ' εἰς αὐτὸν βλέπομεν ἐκ δεξιῶν μὲν μικρὰν θύραν φέρουσαν εἰς τὸ Ἀρμενικὸν μοναστήριον, ἐξ ἀριστερῶν δὲ ἐτέραν θύραν ἀγούσαν εἰς τινὰ σκοτεινὸν θαλαμίσκον, ὅστις ἐχρησίμευσέ ποτε εἰς σχολεῖον τῶν Ὀρθοδόξων. Ἀμέσως δ' ἀπέναντι ἡμῶν ἀπαντῶμεν πύλην μεγαλῆτεραν τῆς τοῦ προναοῦ· διὰ ταύτης δὲ διελθόντες εὐρισκόμεθα ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεέμ, οἰκοδομήματος εὐρυχωροτάτου καὶ συμμετρικωτάτου, ἀλλὰ καὶ μεγαλείου σεβασμοῦ ἄξιον ἐμφαίνοντος. Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν βλέπομεν κολοσσιαίας μονολίθους κολῶνας ῥυθμοῦ Κορινθιακοῦ 46 τὸν ἀριθμὸν, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς εἰς 4 σειράς. Τὸ ἔδαφος, τὸ ὅποιον ἐκάλυπτον ἄλλοτε τὰ λαμπρότερα καὶ πολυτιμότερα μάρμαρα, εἶναι σήμερον ἐστρωμένον διὰ συνήθων πλακῶν, ἡ δὲ στέγη σύγκειται ἐκ μεγίστων ξυλίνων δοκῶν, τεχνηέντως συνηρμολογημένων, καὶ καλύπτεται ἔξωθεν μὲ μόνυδρον. Πρὸς τὰ δεξιὰ μετὰ τῶν σειρῶν τῶν κολωνῶν ὑψοῦνται εἰς σχῆμα διτάγωνον ἀρχαιοτάτον βαπτιστήριον, τὸ ὅποιον εἶναι κατασκευασμένον ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου, ἐξ οὗ καὶ αἱ κολῶναι, καὶ τὸ ὅποιον ἐσωτερικῶς ἔχει σχῆμα τετραγύλλου τριφυλλίου· φέρει δὲ ἐπὶ τῆς ἔξωθεν ἐπιφανείας αὐτοῦ γεγλυμμένον σταυρὸν μετὰ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς ΥΠΕΡ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΦΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΜΑΡΤΙΩΝ ΤΩΝ ΔΟΥΛΩΝ, ΩΝ Ο ΚΥΡΙΟΣ ΓΙΝΩΣΚΕΙ ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ. Πρὸς δεξιὰν τοῦ βαπτιστηρίου τούτου ὑπάρχει θύρα, δι' ἧς εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ἡμέτερον μοναστήριον. Ἀνωθεν δὲ τῶν πρώτων σειρῶν τῶν κολωνῶν ἦσαν ἄλλοτε οἱ εὐρύχωροι καὶ ἐκτεταμένοι τοῖχοι κατακεκαλυμμένοι δι' εἰκόνων ἐκ πολυτίμου μωσαϊκοῦ, αἱ ὁποῖαι παρίστανον ἀντικείμενα τῆς

ιεράς ιστορίας με πολυστίχους ἐπιγραφάς ¹⁾ ἐκδηλούσας τὸ παριστανόμενον. Ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τούτων τῆς βυζαντινῆς τέχνης λείψανα μένον τινὰ περιεσώθησαν μέχρι τῆς σήμερον· οἷον ἐπὶ μὲν τοῦ τοίχου τοῦ ἄνωθεν τοῦ νοτίου ἐπιστυλίου σώζονται ἐν πρώτοις ἑπτὰ προτομαὶ ἁγίων, ἀνηκόντων εἰς τοὺς τελευταίους προγόνους Ἰωσήφ τοῦ μνήστορος, καθ' ἣν τάξιν ἀπαντῶμεν αὐτοὺς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ, οἷον τὸν Ἀζὺρ, τὸν Σαδὼκ, τὸν Ἀχεὶμ, τὸν Ἐλιοῦδ, τὸν Ἐλεάζαρ, τὸν Ματθίαν καὶ τὸν Ἰακώβ. Ἐκτούτων οἱ μὲν κρατοῦσιν εἰς χεῖρας εἰλητάριον, οἱ δὲ εὐλογοῦσιν ἡ κόμη των εἶναι μικρά, ἡ δὲ ἐνδυμασία των σύγκειται ἐκ χιτῶνος πρασίνου καὶ ἐπειδύτου ἐρυθροῦ. Ἄνωθεν δὲ τῶν ἁγίων τούτων βλέπομεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἀραβουργήματα (arabesques) πάνυ ὡραῖα συγκείμενα ἐκ φύλλων, καρπῶν καὶ διαφόρων σκευῶν· δεξιὰ δὲ τούτων δύο καμάρας ἐπερειδομένας ἐπὶ τριῶν κίωνων, ὑποκάτωθεν τῶν ὁποίων κεῖνται δύο τράπεζαι κεκαλυμμέναι μὲ χρυσοῦφанта καλύμματα, πεποικιλμένα μὲ πολυτίμους λίθους, καὶ φέρουσαι ἐπάνωθεν αὐτῶν τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον· καὶ παρὰ μὲν τὴν πρώτην τράπεζαν κρέματα πρὸς τὰ ἀριστερὰ θυμιατήριον, ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τῶν μερῶν τῆς δευτέρας τραπέζης ἴστανται κηροπήγια· ἄνωθεν δ' ἀμφοτέρων τῶν τραπέζων ἐπιγραφὴ ἐκτιθεῖσα ἐν συνόψει τὸν ὅρον τῆς Α'. ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκουμένης Συνόδου. Ἐν τοῖς τυμπάνοις δὲ τῶν καμαρῶν παρίστανται δύο κύκλοι ἐπὶ ἐδάφους κυανοῦ, ἐμπερικλείοντες ἀκτινοβολοῦντα σταυρόν. Τὰ ἐπὶ τοῦ βορείου δὲ τοίχου σωζόμενά εἰσι πλείοντα καὶ μεγαλύτερου λόγου ἄξια. Ἐκτὸς τῶν ἀραβουργημάτων, αἵτινα ἐνταῦθα εἰσι πλείοντα καὶ ποικιλώτερα, βλέπομεν ἐνταῦθα ἀντὶ ἀπλῶν καμαρῶν, ὡς ἀπέναντι, παριστανόμενας δύο ἀρχαίας ἐκκλησίας ὁλοκλήρους, τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας καὶ τὴν τῆς Σαρδικῆς· καὶ ἡ μὲν ἐκκλησία τῆς Ἀντιοχείας σύγκειται ἐκ τριῶν καμαρῶν, τὰς ὁποίας ὑποβαστάζουσι τέσσαρες κίονες· καὶ ἄνωθεν μὲν τῆς μεσαίας καὶ μεγαλητέρας καμάρας ὑψοῦται μέγας τρούλλος ἡμισφαιροειδῆς, ἐπὶ δὲ τῶν πλαγίων καὶ μικροτέρων καμαρῶν πυργίσκος, ἄνωθεν τῶν ὁποίων ἴστανται ὀρθοὶ ἐπιστεφόμενοι ὑπὸ τρουλλίσκων, ἐχόντων τὸ σχῆμα τῶν τρουλλῶν, τοὺς ὁποίους ἀπαντῶμεν εἰς τὰς Ῥωσικὰς ἐκκλησίας· ὑποκάτωθεν τῆς μεσαίας καμάρας κεῖται τράπεζα μετὰ Εὐαγγελίου κτλ., ὡς ἄνωτέρω, καὶ ἄνωθεν ἐπιγραφὴ, ἐκδηλοῦσα ἐν συντόμῳ τὸν ὅρον τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου. Ἡ δὲ ἐκκλησία τῆς Σαρδικῆς παριστᾷ σχεδὸν τὰ αὐτὰ, οἷα καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀντι-

οχείας, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι ἄνωθεν τῶν πλαγίων καμαρῶν, ἀντὶ τρουλλίσκων ἐπικεῖνται στοαί, παριστάνουσαι, ὡς φαίνεται, τὸ σκευοφυλάκιον τῆς ἐκκλησίας· διότι ἐνταῦθα παρατηροῦνται κηροπήγια καὶ ἄλλα σκεύη. Ἐκτὸς δὲ τούτων σώζονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τοίχου καὶ ἄλλα λείψανα εἰκόνων ἐπίσης ἐκ μωσαϊκοῦ, παριστάνοντα τὴν ἐν Γάγγρα καὶ τὴν ἐν Ἀγκύρᾳ σύνοδον· ἀλλὰ ταῦτα τοσοῦτον ἐφθάρησαν, ὥστε μόνον διὰ τῆς βοήθειας τῶν ἀρχαίων περιγραφῶν διαγιγνώσκονται. Τὰ λείψανα ταῦτα τῶν εἰκόνων, ὡς παριστάνοντα ἐκκλησίας βυζαντινὰς, εἰσι πολυτίμα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἄνωθεν δὲ τῶν ἡδὴ περιγραφεισῶν εἰκόνων, μετὰ τῶν παραθύρων, σώζονται ἔτι τρεῖς Ἀγγελοι ἐπίσης ἐκ μωσαϊκοῦ ²⁾.

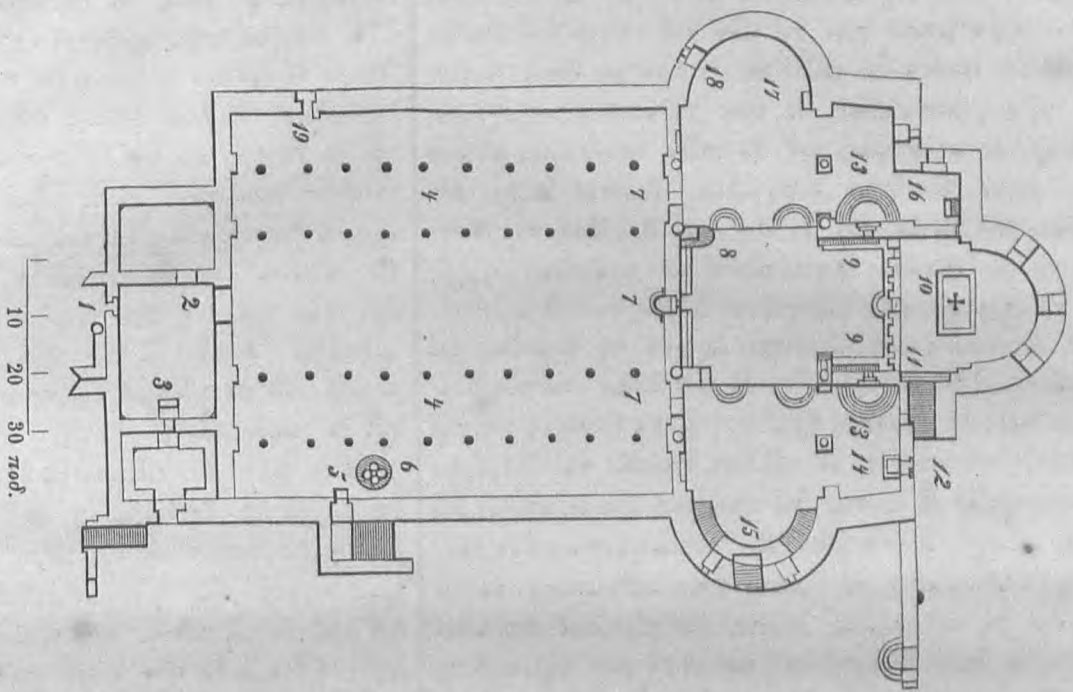
Ἀλλ' εἰσέτι δὲν εἶδομεν τὸ ὅλον τῆς ἐκκλησίας· καθ' ὅτι τοῖχος τις, ἐκτεινόμενος ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, διαιρεῖ τὴν ἐκκλησίαν εἰς δύο μέρη. Ὁ τοῖχος οὗτος ἔχει τρεῖς θύρας, μίαν πρὸς μεσημβρίαν, μίαν πρὸς ἄρκτον, καὶ μίαν ἐν τῷ μέσῳ, αἵτινές εἰσι κεκλεισμέναι. Εἰσερχόμενοι διὰ μιᾶς τῶν θυρῶν τούτων εὐρισκόμεθα ἐντὸς τοῦ λεγομένου Καθολικοῦ. Ἐνταῦθα βλέπομεν τὸ ἐπίλοιπον, ἀλλὰ καὶ τὸ κυριώτερον τῆς ἐκκλησίας μέρος, τὸ ἀποτελοῦν τὰ τρία πέρατα τῆς σταυροειδοῦς ἐκκλησίας μετὰ τῶν ἀψίδων αὐτῶν. Τὸ μεσαῖον κλίτος ἐνταῦθα εἶναι ὑψηλότερον τοῦ ἐδάφους τῆς ὅλης ἐκκλησίας· ἀπασα ἡ ὀροφὴ ἐδράζεται καὶ ἐνταῦθα ἐπὶ μονολίθων κίωνων, ἐκ τῶν ὁποίων τέσσαρες εἶναι μεγαλύτεροι ὅλων τῶν λοιπῶν, ἔχοντες ἰδιαιτέραν κατασκευὴν. Τὸ ἔδαφος εἶναι ἐστρωμένον διὰ μαρμάρου λευκοῦ· τὸ τέμπλον εἶναι μετὰ μεγάλης κομψότητος κατεσκευασμένον. Τὸ δ' ἅγιον Βῆμα, κείμενον ὑπὸ τὸν μεσαῖον καὶ μέγαν μύκα, παριστᾷ τι μεγαλοπρεπὲς καὶ ὄντως βασιλικόν· ἐνδοθεν δ' αὐτοῦ ὑπάρχει κλίμαξ, δι' ἧς ἀναβαίνοντες καὶ διερχόμενοι διὰ τίνος παρεκκλησίου ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Γεωργίου τιμωμένου ³⁾, φθάνομεν εἰς τὸν λεγόμενον πύργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οἰκοδόμημα στερεώτατον καὶ ὑψηλόν, ἐνθα εἶναι ἡ κατοικία τοῦ Μητροπολίτου. Εἰς τὰ πλάγια μέρη, ἥτοι εἰς τὰ κλίτη τοῦ Καθολικοῦ, ὑπάρχουσι δύο θύραι· καὶ ἡ μὲν πρὸς τὸ νότιον μέρος εἶναι μεγαλητέρα, ἔχουσα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἡμικυκλιώδεις κλίμακας· διὰ ταύτης τῆς θύρας εἰσερχόμεθα εἰς τὸ ἡμέτερον μοναστήριον· ἡ δὲ πρὸς τὸ βόρειον μέρος εἶναι μικροτέρα· διὰ ταύτης εἰσερχονται οἱ Φράγκοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν των.

²⁾ Περὶ τῶν εἰκόνων τούτων πλατύτερον διελάβομεν ἐν τῷ ἄνωτέρῳ μνημονευθέντι συγγράμματι ἡμῶν σελ. 23.

³⁾ Τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο ἐχρησίμευσεν, κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἰς σκευοφυλάκιον· ἔχει δὲ ἐντὸς αὐτοῦ καὶ μίαν στέραν μὲ ὕδωρ γλυκύτατον, ὀνομαζόμενον στέραν τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

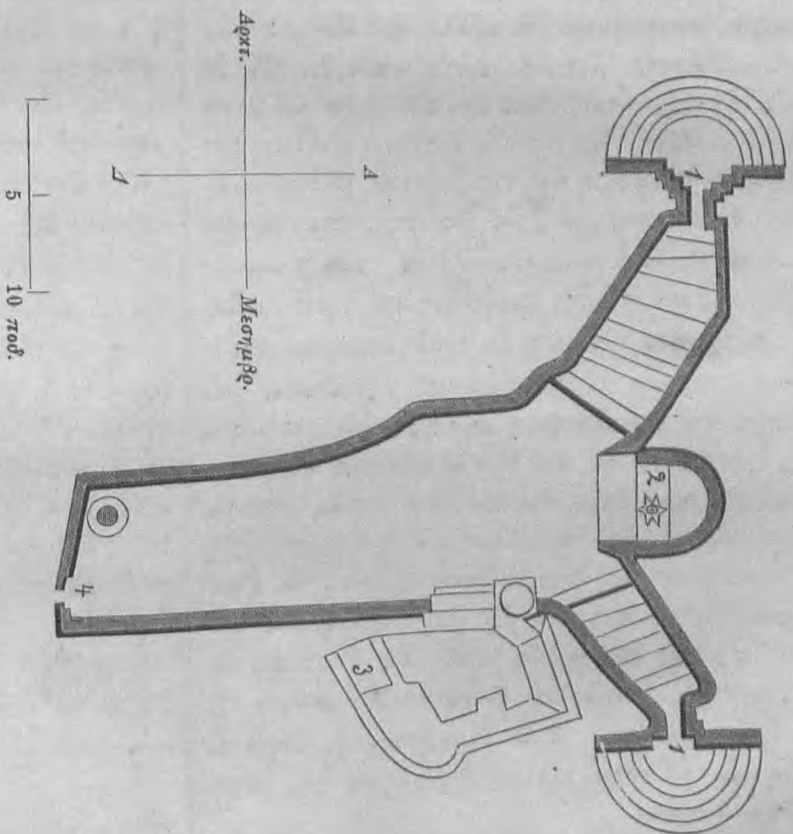
¹⁾ Τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ πονήματι «Ἡ ἁγία Βηθλεὲμ καὶ τὰ περίχωρα αὐτῆς» ἐκδοθέντι τῷ 1867.

Ἱερογραφία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βηθλέμ.

1. ἡ ἔξω θύρα τῆς ἐκκλησίας.	6. τὸ βαπτιστήριον.
2. δευτέρα θύρα.	7. θύρα εἰς τὸ Καθολικόν.
3. θύρα τῶν Ἀρμενίων.	8. ὁ αὐβων. — 9. ὁ χορὸς.
4. αἱ στήλαι.	10. τὸ αὐτὸν θῆμα.
5. θύρα εἰς τὸ ἐλλληνικὸν μοναστήριον.	11. κλίμαξ εἰς τὸ παρεκκλ. τοῦ Ἁγίου

Ἱερογραφία τοῦ Ἁγίου Σπηλαίου.

1. θύρα τοῦ Ἁγίου Σπηλαίου.
2. ὁ τόπος, ἐνθα ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν, ἀνῶθεν τοῦ ὁποίου εἶνα ἡ Ἁγία
3. τράπεζα τῶν Ὁρθοδόξων.
4. ἡ αὐτὴ φάτνη.

15. θύρα εἰς τὸ ἐλλληνικὸν μοναστήριον.	16. τράπεζα τῶν Κοπτῶν.
17. τράπεζα τῶν Ἀρμενίων.	18. θύρα τῶν φράγκων.
19. θύρα τῶν φράγκων.	

Οἱ εὐρύτατοι τοῖχοι τῶν ἀψίδων τοῦ Καθολικοῦ ἦσαν ἄλλοτε κεκοσμημένοι με εἰκόνας ἐκ πολυτίμου μωσαϊκοῦ, ὡς καὶ οἱ ἄνωθεν τῶν ἐπιστυλίων τοῖχοι, περὶ ὧν ἤδη εἶπομεν· ἀλλ' ἐξ ὧν τούτων τῶν εἰκόνων καὶ ἐνταῦθα σώζονται μόνον λείψανά τινα, κείμενα ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν δύο πτερύγων τῆς ἐκκλησίας καὶ παριστάνοντα τὴν βαΐοφόρον εἰσοδὸν τοῦ Χριστοῦ, τὴν ψηλάφησιν τοῦ Θωμᾶ καὶ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος. Ἐν τῇ πρώτῃ εἰκόνι βλέπομεν τὸν Χριστὸν καθήμενον ἐπὶ πώλου ὄνου καὶ εὐλογοῦντα με τὴν δεξιὰν χεῖρα, ἐν ᾧ με τὴν ἀριστεράν κρατεῖ τὸν χαλινόν· πλησίον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ βαδίζει εἰς Ἀπόστολος (ὅπισθεν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ μέρος τοῦ μωσαϊκοῦ, ὅπερ δὲν διεσώθη, ἦσαν ἀναμφιβόλως καὶ ἄλλοι Ἀπόστολοι)· πρὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἵσταται ἐν δένδρῳ, ἐπὶ τοῦ ὁποῦ ἀναβαίνει παιδίον, διὰ νὰ κόψῃ κλάδους· ἐπὶ τοῦ ἐδάφους δὲ ἕτερα παιδία στρωννύοντα τὰ ἱμάτια αὐτῶν· ὀλίγον περαιτέρω τὸ πλῆθος περιμένει τὸν Ἰησοῦν Χριστόν· ἄνδρες καὶ γυναῖκες συνωθοῦνται, κρατοῦντες βαφα εἰς τὰς χεῖρας καὶ φέροντες τὰ παιδία αὐτῶν· μία τῶν γυναικῶν φέρει τὸ τέκνον τῆς ἐπὶ τῶν ὤμων ἀπαραλλάκτως, ὡς σήμερον αἱ ἐντόπιοι γυναῖκες φέρουσι τὰ παιδία των· ἐν τῷ βάθει δὲ τῆς εἰκόνος εἰκονίζεται ὄρος, ἐφ' οὗ ὑψοῦται δένδρον· καὶ τέλος ἡ πόλις Ἱερουσαλὴμ με τὰ τείχη καὶ τὰς οἰκίας αὐτῆς.

Ἡ δευτέρα εἰκὼν παριστάνει τὸν Ἰησοῦν ἱστάμενον ἐν τῷ μέσῳ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, ὅστις διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς αἶρει τὸν χιτῶνα καὶ ἀποκαλύπτει τὸν ἐν τῇ πλευρᾷ αὐτοῦ τόπον τῆς λόγχης, διὰ δὲ τῆς ἄλλης λαμβάνει τὸν Θωμᾶν ἀπὸ τοῦ βραχίονος καὶ ὁδηγεῖ αὐτὸν ἵνα βάλλῃ τὸν δάκτυλόν του εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων· ὁ ἀπιστῶν Θωμᾶς κλίνει τὸ πρόσωπον μετὰ φόβου, οἱ δὲ ἄλλοι δέκα Ἀπόστολοι θεωροῦσι τὰ γινόμενα μετὰ θαυμασμοῦ· ἐν τῷ βάθει τῆς εἰκόνος ὁράται θύρα κεκλεισμένη, ἔχουσα ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν μεταστύλιον, ὑποβαστάζον καμάρας, ὧν ἡ μεσαία εἶναι γωνιώδης. Ἐν δὲ τῇ τρίτῃ εἰκόνι, τῇ παριστανούσῃ τὴν Ἀνάληψιν, παρατηροῦνται οἱ δώδεκα Ἀπόστολοι, διηρημένοι εἰς δύο συμπλέγματα, ἀναβλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τούτων ἡ Θεοτόκος με χεῖρας ὑψωμένας, καὶ ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν αὐτῆς δύο Ἀγγελοι ἀπευθυνόμενοι πρὸς τοὺς Ἀποστόλους. Ἔτερον δὲ λείψανον τοῦ μωσαϊκοῦ εἶναι ἐν μέρος μιᾶς εἰκόνος παριστανούσης τὴν Μεταμόρφωσιν, ἐνθα σώζεται μόνον ἡ εἰκὼν τοῦ Προφήτου Ἠλίου. Ἐν τῷ χορῷ τῆς Ἐκκλησίας οὐδεμία εἰκὼν διεσώθη· ἄνωθεν μόνον τοῦ δεξιοῦ χοροῦ τῶν ψαλτῶν, ἐπὶ τῆς νοτίου πλευρᾶς τῆς ἀψίδος, σώζεται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή, † ΕΤΕΛΕΙΩΘΗ ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΕΡΓΟΝ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΕΦΡΑΙΜ ΜΟΝΑΧ. ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΥ ΜΟΥΣΙΑΤΟΡΟΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΑΝΟΥΗΛ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΟΡ-

ΦΥΡΟΓΕΝΝΗΤΟΥ ΤΟΥ ΚΟΜΝΗΝΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΑΣ ΗΜΕΡΑΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΡΗΓΟΣ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΚΥΡΙΟΥ ΑΜΜΟΡΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΒΗΘΛΕΕΜ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΡΟΥ ΡΑΟΥΛ ΕΤ(ΕΙ) Α. (Κ) (ΣΤ) ΧΟΖ. ΙΝΔΙΚΤΙΟΝ Β'. Θεωροῦντες δὲ ἐν γένει τὸ ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ, εὐρίσκομεν ὅτι οἱ οἰκοδομήσαντες αὐτὴν οὐ μόνον ἦσαν πεπροικισμένοι με ὑπερτάτην καλαισθησίαν, ἀλλὰ καὶ ἐγίνωσκον κατὰ βάθος ὅλας τὰς συνθήκας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Τοὺς πρὸ τοῦ θριάμβου τοῦ Χριστιανισμοῦ στενοὺς καὶ σκοτεινοὺς εὐκτηρίους οἴκους ἔπρεπε νὰ διαδεχθῶσι μεγαλοπρεπεῖς, εὐρεῖαι, φωτειναί, καὶ εἰς τὰ συνωθούμενα πλῆθη ἀνοικταί ἐκκλησίαι· τὸ ἀρχιτεκτονικὸν δὲ σχέδιον τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ ἐξεπλήρου ὅλας ταύτας τὰς συνθήκας· ἱκανοποιεῖ τὴν εὐαισθησίαν καὶ εὐηρέσκει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς διὰ τῆς διατάξεως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν γραμμῶν· ἀνταπεκρίνεται εἰς τὰς μυστικὰς τάσεις τῆς χριστιανικῆς φαντασίας διὰ τοῦ ἐν ταύτῃ ἐπικρατοῦντος σχήματος τοῦ σταυροῦ, καὶ ἡρμολογεῖ κατὰ πάντα διὰ τὴν εὐρύτητα τῶν διαστάσεων τῆς καὶ τὴν ἀκίωλον καὶ ἐλευθέραν κυκλοφορίαν τοῦ πλῆθους εἰς τὴν θριαμβεύουσαν λατρείαν, εἰς τὴν ὁρασιν τῶν θεατῶν, καὶ εἰς τὴν ἀκοήν τῶν ἀκροατῶν¹⁾. Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὸ ἅγιον σπήλαιον.

¹⁾ Περὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ σημερινοῦ τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ οἰκοδομήματος ἐπικρατοῦσι παρὰ τοῖς ἀρχαιολόγοις διάφοροι γνῶμαι. Οἱ μὲν εὐρίσκουσιν αὐτὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, οἱ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ ἄλλοι, τὴν μέσῃν ὁδὸν βαδίζοντες, θεωροῦσι τοῦτο ἔργον ἀμφοτέρων τῶν ἐποχῶν. Οἱ πρῶτοι προβάλλουσιν ὑπὲρ τῆς γνώμης αὐτῶν τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ρυθμὸν τοῦ οἰκοδομήματος καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀραβικοῦ Χρονογράφου, ὅστις συνεγράφη περὶ τὰ 937 ὑπὸ τοῦ Εὐτυχίου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. Οἱ τὴν σημερινὴν ἐκκλησίαν τῆς Βηθλεὲμ ἔργον καθαρὸν τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου θεωροῦντες προτείνουσιν, ὅτι ἐν τῷ οἰκοδομήματι τούτῳ ἀπαντῶμεν τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰς κλασικὰς παραδόσεις, (οἶον τὸ σκαροειδὲς σχῆμα) κίονας λατομηθέντας ἐπίτηδες διὰ τὸ οἰκοδομημα, κιονόκρανα καὶ ἐπιστύλια, συλληφθέντα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἱδίωμα, ἐν ᾧ τὸ ἱδίωμα τῆς ἐπὶ Ἰουστινιανῷ ἀρχιτεκτονικῆς εἶναι ὁ τροῦλλος, ἡ παραμέλησις τῶν ἀρχαίων κανόνων, ἡ χρῆσις κίωνων διαφόρου ρυθμοῦ καὶ τὰ παρόμοια· τούτοις δὲ προσθέτουσι καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσεβίου, λέγοντος ὅτι ἡ μὲν ἀγία Ἐλένη ἀποδόμησεν Ἐκκλησίαν ἐπὶ τοῦ σπηλαίου τῆς γεννήσεως, ὁ δὲ υἱὸς αὐτῆς Κωνσταντῖνος, τὴν τῆς μητρὸς φιλοκαλίαν ἐπαυξήσας, διὰ βασιλικῶν ἀναθημάτων ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου αὐτὴν ἐλάμπρυνεν (βίος Κωνσ. 3, 41). Οἱ δὲ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Βηθλεὲμ ὡς ἔργον τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἢ ὡς ἔργον τῆς τε ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀποδεχόμενοι, προβάλλουσι τὴν δια-

B'.

Τὸ Ἅγιον Σπήλαιον.

Μέλλομεν νὰ εἰσελθωμεν εἰς τὸν σεβαστότερον τῆς ὑψηλοῦ τόπον· καταβαίνομεν εἰς ἱερὸν καὶ μυστηριώδες ἄντρον, ἐνθα παρίσταται πρὸ τῶν πεπερασμένων ἡμῶν οφθαλμῶν σύμπαν τὸ δυσθεώρητον βάθος τοῦ πλούτου καὶ τῆς σοφίας τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας· ἐξάμεθα, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐν τῷ περιφανεί τῆς Βηθλεὲμ Σπηλαίῳ. Ὁ δὲ ὁρακὶ τὴν πᾶσαν ἔχων κτίσιν ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ ἐγεννήθη ἐκ τῆς Παρθένου· ὁ τῇ οὐσίᾳ ἀναφῆς ἐνταῦθα καθάπερ βροτὸς ῥάκει ἐσπαργανώθη· ὁ στερεώσας τοὺς οὐρανοὺς πάλαι κατ' ἀρχὰς ἐνταῦθα ἐν φάτνῃ ἀνεκλήθη· ἡ ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα αἰῶνας ἐν τῷ σκότει τῆς θρησκευτικῆς ἀγνοίας περιπλανωμένη ἀνθρωπότης ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον εἶδεν ἀνατέλλον τὸ αἰῶδιον καὶ ἀνέσπερον ἐκείνο φῶς, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον· ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς Ἀγγελος, ὁ θαυμαστός σύμβουλος, ὁ πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἐντεῦθεν κατὰ πρῶτον εὐηγγελίστατο τῷ κόσμῳ τὴν ἐπὶ γῆς εἰρήνην καὶ τὴν ἐν ἀνθρώποις τοῦ Προαιωνίου εὐδοκίαν· ἡ δὲ κτίσις, τέλος, ἐν τῷ σπηλαίῳ τούτῳ εἶδε τελεσθὲν τὸ παρὰδοξότερον καὶ μοναδικώτερον τῶν μυστηρίων· Θεὸς δὲ ἦν τὸ τεχθὲν, ἡ δὲ μήτηρ Παρθένος! τί μεῖζον ἄλλο καινὸν εἶδεν ἡ κτίσις; Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου θάμβους, ὅπερ ἐπέχυσεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ Χριστιανικὴ ἡμῶν ἀγωγή καὶ πίστις, μικρὸν ἀνα-

ταῖς τοῦ χοροῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν τριῶν αὐτοῦ ἀψίδων, ἧτις δὲν ἀπαντᾶται εἰς τὰς ῥωμαϊκὰς βασιλικὰς, καὶ ἧτις εἶναι μεταγενεστέρα τοῦ τετάρτου αἰῶνος· τούτοις δὲ προσθέτουσι καὶ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀραβικοῦ Χρονογράφου, ὅστις λέγει ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς, εὐρὼν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Βηθλεὲμ λίαν μικρὰν, διέταξε τοὺς ἀρχοντας αὐτοῦ ὅπως καταρτίψωσιν αὐτὴν καὶ ἀνοικοδομήσωσιν ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας· νέαν ἐκκλησίαν ὠραιότεραν καὶ μεγαλητέραν· αἱ διαταγαὶ αὐτοῦ ἐξετελέσθησαν· ἀφ' οὗ δ' ἔλαβε πέρας τὸ ἔργον, ὁ ἀρχιτέκτων ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, ὅστις ἠρώτησεν αὐτὸν περὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς διατάξεως καὶ περὶ ἄλλων λεπτομερειῶν τοῦ νέου οἰκοδομήματος· εὗρε τὴν ἐκκλησίαν μὴ ἀνταποκρινομένην εἰς τὰ σχέδιά του, καὶ διέταξε ν' ἀποκεφαλίσωσι τὸν ἀρχιτέκτονα» (Χρονικ. Τόμ. Ε'. 161). Καὶ ὅτι μὲν οἱ λόγοι καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ εἶναι ἐπίσης ἰσχυροὶ, οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ· ἀλλὰ καὶ ὅτι οἱ ὑπὸ τῶν τὴν ἐκκλησίαν ἔργον τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου θεωρούντων προτεινόμενοι λόγοι οὐδόλως εἰσὶ πειστικοί, οὐδεὶς τὴν κοινὴν νοῦν ἔχων δύναται ἐπὶ στιγμὴν ν' ἀμφιβάλῃ. Ὁ Νουῦς πρὸς μὲν τοὺς ἀρχιτεκτονικοὺς λόγους τῶν ταύτην παραδεχομένων ὡς ἔργον τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀπαντᾷ, ὅτι, ἐπειδὴ σχῆμά τι ἀρ-

λαβόντες, ὡς ἱκανοποιήσωμεν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἡμῶν περιέργειαν.

Τὸ Ἅγιον Σπήλαιον κεῖται ἀμέσως κάτωθεν τοῦ Καθολικοῦ, ὥστε δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν Ἰωάννου τοῦ Φωκᾶ, «ὅτι τὸ Καθολικὸν κεῖται ἐπὶ τοῖς νότοις τοῦ σπηλαίου». Καταβαίνομεν δ' εἰς αὐτὸ διὰ δύο κλιμάκων, κειμένων ἐνθεν καὶ ἐνθεν καὶ κάτωθεν τοῦ χοροῦ, ἡ μᾶλλον εἰς τὴν βόρειον καὶ νότιον πτέρυγα τῆς ἐκκλησίας. Αἱ κλίμακες αὗται, αἵτινες δὲν ἔχουσι βαθμίδας ἰσαριθμούς (ἡ μὲν νότιος ἔχει 13, ἡ δὲ βόρειος 15) διακόπτονται σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ διὰ θυρῶν ἐξ ὀρειγάλου, καὶ εἶναι τὴν σήμερον πάντοτε ἀνοικταί. Ἄλλοτε, ὅτε δὲν ὑπῆρχεν ὁ τὴν ἐκκλησίαν εἰς δύο μέρη χωρίζων τοῖχος, ὑπῆρχον πρὸ τῶν θυρῶν τούτων τοῦ ἁγίου Σπηλαίου ἡμικυκλιώδεις τοῖχοι· ὑπάρχει δὲ καὶ τρίτη εἰσόδος ὑπόγειος μὲ κεκλεισμένην θύραν, δι' ἧς εἰσέρχονται οἱ Λατίνοι ἀπὸ τὰ παρεκκλησιά των. Τὸ Ἅγιον Σπήλαιον διευθυνομένον, καθὼς καὶ ἡ ἄνωθεν αὐτοῦ ἐκκλησία, κατὰ μῆκος ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, παρεκκλίνει ὀλίγον, κατὰ μὲν τὸ ἀνατολικὸν μέρος πρὸς μεσημβρίαν, κατὰ δὲ τὸ δυτικὸν πρὸς ἄρκτον, εἶναι δὲ ἐν γένει σκοτεινόν, φωτιζόμενον ὑπὸ πολλῶν κανδηλῶν, κρεμασμένων ἐκ τῆς στέγης, ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς Γεννήσεως καὶ ἐπὶ τῆς ἀγίας Φάτνης. Τὸ σχῆμα αὐτοῦ ὁ ἦτο σχῆμα παραλληλογράμμου, ἐὰν προβολή τις τετράγωνος πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος αὐτοῦ δὲν εἶδεν εἰς αὐτὸ σχῆμα ἀκανόνιστου τριγώνου. Τὸ ἔδαφος τοῦ ἁγίου Σπηλαίου εἶναι ἐστρωμένον μὲ μεγάλα καὶ λευκά μάρμαρα, ἔχοντα ἐπ' αὐτῶν μελανὰς καὶ ἐρυθρωπάς φλέβας, ἐξ ὧν τινα εἶναι συντετριμμένα· οἱ τοῖχοι εἶναι ὠρομαρμαρωμένοι μὲ μάρμαρα στιλπνά καὶ πεποικιλμένα μὲ φλέβας. Μεθ' ὧν

χιτεκτονικὸν δὲν ἀπαντᾶται ἐν τοῖς σωζομένοις σπανίως μνημείοις τῆς ἀρχαιότητος, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ἐξ ἀνάγκης ὅτι δὲν δύναται νὰ εὐρεθῇ μίαν ἡμέραν διὰ νέων ἀνακαλύψεων· τὴν δὲ μαρτυρίαν τοῦ Ἀραβικοῦ Χρονογράφου χαρακτηρίζει ὡς πάντη μυθώδη καὶ ἐμπνευσθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀναμνήσεων Μουσουλμανικοῦ Σαραγίου. Τὸ καθ' ἡμᾶς κλίνομεν εἰς τὴν γνώμην τῶν τὴν μέσσην ὁδὸν βαδίζόντων καὶ παραδεχόμεθα ὅτι ἡ σημερινὴ ἐκκλησία τῆς Βηθλεὲμ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀνηγέρθη ὑπὸ τῆς ἀγίας Ἐλένης, ἀλλ' ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀνοικοδομήθη ὑπὸ σεβασμοῦ δὲ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα ἡ νέα ἐκκλησία ἐτήρησεν ἐν μέρει τὸ τῆς ἀρχαίας σχῆμα, ὅθεν προέκυψεν ἡ σημερινὴ μορφή. Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην νὰ καταψεύσωμεν εἰς ὑποθέσεις, ἐν ᾧ ἔχομεν αὐτὰ τὰ πράγματα ἐνώπιον ἡμῶν· οὐδ' ἂν ἐν τινὸς ἰσχυροῦ λόγου νὰ κηρύττωμεν αὐτόχρημα μὴδὲν μαρτυρίαν συγγραφέως, ὅστις ἐκ τῆς θέσεως καὶ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ εὐρίσκειτο, ἡ δύνατο κάλλιον παρὰ πάντα ἄλλον νὰ γινώσκῃ τὰ περὶ τούτου.

δὲ τὰς μεταβολάς, τὰς ἐποίας ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰῶνων ἢ εὐλάβεια τῶν Προσκυνητῶν, ἢ ἀρχιτεκτονικὴ συμμετρία καὶ ἡ φιλοτιμία τῶν κατὰ καιροὺς κοσμησάντων αὐτὸ ἐπήνεγκον ἐπ' αὐτὸ τὸ ὄλον αὐτοῦ, ἔτι καὶ σήμερον, κατὰ τὴν ἀξιόπιστον μαρτυρίαν τῶν εἰς ἐπίσκευάς τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ παρευρεθέντων, σύγκειται ἐκ βράχου· ὥστε, ἐὰν ἀφαιρεθῶσιν ἀπ' αὐτοῦ ἡ, τε ὀρθομαρμάρωσις καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήματα, τὸ ἐναπολειπόμενον εἶναι φυσικὸν σπήλαιον.

Τὰ τοῦ ἁγίου Σπηλαίου κεντρικώτερα μέρη εἶναι ὁ τόπος, ἐνθα ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἡ ἁγία Φάτνη. Ὁ τόπος, ἐνθα ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, κεῖται εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ ἁγίου Σπηλαίου, μεταξύ τῶν δύο κλιμάκων, δι' ὧν καταβαίνομεν εἰς τὸ ἅγιον Σπήλαιον· ἐνταῦθα ὑπάρχει ἡμικυκλιῶδες ἐν τῷ τοίχῳ κοίλωμα, ἡ μᾶλλον μικρὰ ἀψίς, ἐπὶ τῆς βάσεως τῆς ὁποίας κεῖται ἐπίσης ἡμικυκλιῶδες μάρμαρον, ἔχον ἐν τῷ μέσῳ ἐν κοίλωμα περιεστεμμένον μὲ ἀργυροῦν ἀστέρα, ἐφ' οὗ γέγραπται Λατινισί, Ἐνταῦθα ἐκ τῆς Παρθένου Μαρίας ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός· ἀνωθεν δὲ τοῦ τόπου τούτου εἶναι ἡ ἁγία Τράπεζα, ἐνθα λειτουργοῦσιν οἱ Ὀρθόδοξοι. Ὅτε ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ὠκοδομήθη ἡ ἐκκλησία τῆς Βηθλεὲμ, ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἑλένη ἐφιλοτιμήθη ἵνα τὸν τόπον τοῦτον, ἐνθα ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός, κοσμήσῃ καὶ λαμπρύνῃ διὰ τῶν πολυτιμοτέρων ἐκ χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων κειμηλίων. Κατὰ δὲ τὴν ἐπὶ Μαυρουήλ τοῦ Κομνηνοῦ γενομένην ἐπίσκευσιν τῆς ἐκκλησίας ὁ τόπος οὗτος ἦν ὅλος κεκοσμημένος, ὡς καὶ ἡ λοιπὴ ἐκκλησία, μὲ λαμπρὸν μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον παρίστανε τὸ γεγονός τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ σήμερον κατακοσμεῖται ὡσαύτως μὲ πολυτίμα καὶ χρυσὰ κοσμήματα καὶ μὲ εἰκόνας καὶ κανδήλας, ἅτινα ἡ εὐσεβὴς φιλοτιμία τῶν Ὀρθοδόξων ἀπὸ τῶν ἰδιωτῶν μέχρι τῶν Ὀρθοδόξων ἡγεμόνων ἐξακολουθεῖ ἐπιδαφιλεύουσα. Μίαν ὀργυιὰν μεσημβρινοδυτικῶς τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως ὑπάρχει τετράγωνός τις χώρος, τρεῖς βαθμίδας χαμαλώτερος τοῦ ἐδάφους τοῦ ἁγίου Σπηλαίου· τὸ μέρος τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐξιδιασμένον τοῖς Λατίνοις, ὀνομάζεται ὑπ' αὐτῶν παρεκκλήσιον ἡ σπήλαιον τῆς ἁγίας Φάτνης. Ἀπέναντι ταύτης πρὸς ἀνατολὰς ὑπάρχει ἄλτάριον, ὀνομαζόμενον ὑπὸ τῶν Λατίνων ἀλτάριον τῶν τριῶν Μάγων· διότι, ὡς λέγουσιν, ἐνταῦθα προσήνεγκον οἱ Μάγοι τὰ δῶρα. Ἡ τρίτη ὑπόγειος θύρα τοῦ σπηλαίου ἀγεί εἰς τινα ὑπόγειαν παρεκκλήσιον τοῦ Λατινικοῦ μοναστηρίου, ἐνθα μεταξύ ἄλλων¹⁾

εἶναι καὶ ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Ἰερωνύμου, τῆς δόλας Παύλας καὶ τῆς θυγατρὸς αὐτῆς Εὐστοχίου.

Τὸ σπήλαιον τῆς γεννήσεως εἶναι τόπος σεβαστὸς οὐ μόνον δι' ὅλην τὴν χριστιανωσύνην, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Μωαμεθανοῖς. Ἐν τῇ παραδόσει τῆς νυκτερινῆς εἰς τὸν οὐρανὸν ὁδοιπορίας τοῦ Μωάμεθ λέγεται, ὅτι ὁ Ἄγγελος Γαβριὴλ εἶπεν εἰς τὸν Μωάμεθ, κατέβηθι εἰς τὴν γῆν καὶ προσευχήθητι· ἀφ' οὗ δὲ ὁ Μωάμεθ προσευχήθη, εἶπεν εἰς αὐτὸν ὁ Ἄγγελος· ἤξέυρεις ποῦ προσευχήθης; προσευχήθης ἐν τῇ Βηθλεὲμ. Ὅτε δ' Ὁμάρ Χατάπ ἐκυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ, ἦλθε καὶ εἰς Βηθλεὲμ· εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν προσευχήθη ἐνώπιον τῆς καμάρας, ἐνθα ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς Χριστός· μετὰ δὲ ταῦτα ἐξέδωκε διαταγὴν, ἵνα οἱ Μωαμεθανοὶ προσεύχωνται ἐνταῦθα οὐχὶ πολλοὶ ὁμοῦ, ἀλλὰ ἀνὰ εἰς, διὰ νὰ μὴ ἐμποδίζωσι τοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τῶν τελετῶν των.

§ 4.

Ἱστορία τοῦ προσκυνήματος τῆς Βηθλεὲμ.

«Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, λέγει ὁ Εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς, ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο, ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. Καὶ ἐπορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Ἀνέβη, δὲ καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως Ναζαρέτ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαβὶδ, ἥτις καλεῖται Βηθλεὲμ (διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβὶδ), ἀπογράψασθαι σὺν Μαρίας τῇ μεμνηστευμένη αὐτῷ γυναικί, οὓση ἐγκύφ. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύματι. Καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες καὶ φυλάσσοντες φυλακὰς τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποιμνὴν αὐτῶν. Καὶ ἰδοὺ Ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη αὐτοῖς, καὶ ὅσα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς· καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἄγγελος, μὴ φοβεῖσθε· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη σήμερον Σωτὴρ, ὅς ἐστι Χριστὸς Κύριος, ἐν πόλει Δαβὶδ. Καὶ τοῦτο ὑμῖν τὸ σημεῖον· εὗρετε βρέφος ἐσπαργανωμένον κείμενον ἐν τῇ φάτνῃ. Καὶ ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ Ἀγγέλῳ πλῆθος στρατιᾶς οὐρανίου, αἰνούντων τὸν Θεὸν καὶ λεγόντων, Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία²⁾. Ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς ταύτης περιγραφῆς ἐκτάγεται ὅτι

¹⁾ Ταῦτά εἰσιν ὁ τόπος, ἐνθα, ὡς λέγουσιν, εἶδεν ὁ Ἰωσήφ κατ' ὄναρ τὸν Ἄγγελον, καὶ ὁ τόπος, ἐνθα ἔβριψαν τὰ λείψανα τῶν βοσφῶν κατὰ τὴν ἐπὶ Ἡρώδου βοσκοτονίαν.

²⁾ Λουκ. 2', 1—14.

ἐπὶ Καίσαρος Αὐγούστου, ἐπὶ τῆς ἐν Συρίᾳ ἡγεμονίας τοῦ Κυρηναίου, ἐξεδόθη διάταγμα, ὅπως ἡ γῆ καταγραφῇ πάντων τῶν κατοίκων τῶν ὑπὸ τὴν Ῥωμαϊκὴν κυριαρχίαν χωρῶν· καὶ ὅτι πάντες ἐπορεύοντο, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν διὰ τὴν καταγραφῆσιν· τότε καὶ ὁ Ἰωσήφ, ὅστις ἦτον ἐξ οἴκου καὶ πατρίδος Δαβὶδ, ἀνέβη μετὰ τῆς μεμνηστευμένης αὐτοῦ Μαριάμ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ τῆς πόλεως Ναζαρέτ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαβὶδ, ἣτις καλεῖται Βηθλεὲμ. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ εἶχε συρρέουσαι πληθὺς πολλὴ, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ οἰκήματα κατελήφθησαν, ἀλλ' ἡ Μαριάμ ἦν ἔγκυος καὶ ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν· ἐν ταύτῃ λοιπὸν τῇ ἀπορίᾳ, ἐν ταύτῃ τῇ στενοχωρίᾳ, ἡ φάτις ἦτοί οἱ σταυλὸς (ὁ ὅποιος θὰ ἦτον ἐξάπαντος σπήλαιον, ἐὰν ἐκεῖ που πλησίον ὑπῆρχε τοιοῦτον, ὡς ἐπικυροῦσι τοῦτο τὰ σημεῖνά τοῦ τόπου ἑθιμῶν) τοῦ καταλύματος (ξενοδοχείου ἢ μᾶλλον χανίου), εἰς τὸ ὅποιον κατέφυγον ζητοῦντες τόπον, χρησιμεύει ὡς ἄστυλον ἵνα δεχθῇ τὸν οὐρανοῦ καὶ γῆς Κύριον. Τίττει λοιπὸν ἡ Μαριάμ τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον καὶ ἀνακαλίνει αὐτὸν ἐνταῦθα.

Περὶ τὸ 130 ἔτος μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς, βλέπων ὅτι οἱ Χριστιανοὶ ἐπορεύοντο εἰς προσκύνησιν τοῦ τόπου τῆς Γεννήσεως καὶ θέλων νὰ παραδώσῃ αὐτὸν εἰς λήθην, διέταξεν ἵνα καθιερώσωσιν αὐτὸν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Ἀδωνίου· ἀλλ' ἡ γυνὴ οὐ δέχεται, ὅτι, θέλων οὕτω νὰ παραδώσῃ εἰς λήθην τὸ σωτήριον τοῦτο ἄντρον, ἐξυπηρέτει τὸν χριστιανισμόν· διότι, ἐν ἧ ἡμέρᾳ ἐμελλε νὰ πληρωθῇ ἡ βουλὴ τοῦ Κυρίου, τὰ ἐναγῆ ταῦτα μυστήρια θὰ ἐχρησίμευσον ὡς κήρυκες διαπρύσιοι τῆς γεννησιότητος τοῦ ἱεροῦ τούτου τόπου. Ἡ προσπάθεια αὕτη τοῦ μισοχρίστου αὐτοκράτορος ἐναντιώθη πολλὰ πρωίμως· διότι, καὶ πρὶν ἢ ὁ χριστιανισμὸς ἀπαλλαγῇ τῶν διωγμῶν, οἱ Χριστιανοὶ συνέβρουν πανταχόθεν καὶ προσεκύουν τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ ἡμῶν. Ὁ δὲ Ἀριγένης, ὁ περὶ τὸ 213 μετὰ Χριστὸν ἐλθὼν εἰς Παλαιστίνην, ἔγραψεν, «ἐν Βηθλεὲμ ἐδείκνυντο τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι ὁ τόπος ἦν περιφανής, καὶ ὅτι ἡ περὶ τοῦ τόπου τούτου φήμη διεδόθη καὶ μεταξὺ τῶν λαῶν τῶν μὴ πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν».

Περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος παραγίνεται εἰς Ἱερουσόλυμα ἡ μακαρία Ἑλένη, ἣτις πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκκλησιαστικοῖς οἰκοδομήμασιν ἀνεγείρει καὶ ἐπὶ τοῦ ἱερωτάτου τῆς γεννήσεως σπηλαίου ἐκκλησίαν ὅσον τὸ δυνατὸν περικαλλῇ, κατακοσμήσασα αὐτὴν διὰ κειμηλίων πολυτίμων.

Ταύτην δὲ ὁ υἱὸς αὐτῆς, «ἐπαυξήσας τῆς μητρὸς τὴν φιλοκαλίαν, ἐτίμησε διὰ βασιλικῶν ἀναθημάτων ἐξ ἀργύρου καὶ χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων». Τὴν ἐκκλησίαν

ταύτην δὲ περιγράφει μὲν ὁ τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρων ἐκκλησιαστικὸς ἱστοριογράφος Εὐσέβιος, ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὠκοδομήθη, πρὶν ἢ δηλονότι πέμψῃ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος διάταγας εἰς πάσας τὰς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀρχὰς ἵνα λάβωσι πᾶσαν δυνατὴν φροντίδα πρὸς πραγματοποίησιν τῆς βουλῆς αὐτοῦ, δικαίως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἦν πολὺ κατωτέρα κατὰ τε τὴν πολυτέλειαν καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀναστάσεως.

Τῷ 333 μ. Χρ. ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἐδοιορικοῦ τῆς Βουρδигаλῆς, γράφων περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ, ἔλεγεν ἀπλῶς «δύο μίλια πέραν τοῦ τάφου τῆς Ῥαχὴλ εἶναι ἡ Βηθλεὲμ, ἐνθα ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ἐνταῦθα ὠκοδομήθη ἐκκλησία κατὰ διαταγὴν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου».

Τὸ οἰκοδόμημα ὅμως τῆς ἀγίας Ἑλένης διήρκεσε δύο αἰῶνας. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς, μὴ εὐρὼν αὐτὸ ἀρκετὰ ὥραϊον, διέταξε νὰ κρημνίσωσιν αὐτὸ καὶ ν' ἀνοικοδομήσωσιν ἐπὶ τοῦ ἰδίου τόπου ἐκκλησίαν, ἣτις νὰ ὑπερβαίνει κατὰ τὴν ὠραιότητα ὅλας τὰς ἄλλας ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας· ἡ ἐκκλησία ἀνοικοδομήθη, ἀλλ' ὑπὸ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα διετηρήθη ἐν μέρει τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς σχῆμα· ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχιτέκτων δὲν ἐξεπλήρωσε κατὰ γράμμα τὴν αὐτοκρατορικὴν διαταγὴν, διέταξεν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἀπεκεφάλισαν αὐτόν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Προκόπιος ὁ Καισαρεύς, ἐν τῷ περὶ τῶν κτισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ συγγράμματι αὐτοῦ, οὐδὲν ἀναφέρει περὶ ἀνοικοδομήσεως τῆς ἐν Βηθλεὲμ ἐκκλησίας, ἡ ἀρχαιότης ὅμως τοῦ Ἀραβικοῦ Χρονογράφου, μαρτυροῦντος περὶ τῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἀνοικοδομήσεως αὐτῆς, καὶ ἰδίως τὰ περὶ ἀποκεφαλισμοῦ τοῦ ἀπεσταλμένου ὑπ' αὐτοῦ ἀναφερόμενα, αἰρούσι πᾶσαν ἀμφιβολίαν· ὁ ἀποκεφαλισμὸς μάλιστα τοῦ ἀπεσταλμένου εἶναι ἀρκούντως ἰσχυρὸς λόγος, ἵνα πεισθῶμεν ὅτι ἡ σιωπὴ τοῦ Προκοπίου προῆλθεν ὡς ἐκ τῆς δυσαρεσκείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὅστις ἀναντιρρήτως εἶχε τὴν φιλοτιμίαν ἵνα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερόμενα ἐκκλησιαστικὰ οἰκοδομήματα διαπρέπωσι κατὰ τε τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν καλλονὴν ὅλων τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων. Οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ προτείνῃ, ὅτι ὁ ἀποκεφαλισμὸς τοῦ ἀπεσταλμένου δυνατόν νὰ εἶχε σχέσιν πρὸς τὴν οἰκοδομὴν τῆς ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀνοικοδομηθείσης ἐκκλησίας τῆς Θεοτόκου (βρ. κεφάλ. ΙΔ'). διότι, κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ Προκοπίου, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην οὐδὲν ἄλλο οἰκοδόμημα ἠδύνατο νὰ παραβληθῇ κατὰ τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν καλλονὴν. Μετὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ οὐδὲν ἀπαντῶμεν περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ παρὰ τε τοῖς συγχρόνοις καὶ τοῖς μεταγενεστέροις συγγραφεῦσιν, ὅπως

ἐντεῦθεν μάθωμεν, τίνι τρόπῳ αὕτη διέφυγε τὴν κατὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Περσῶν ἐπὶ Χοσρόου ἐρήμωσιν. Πιθανὸν ἡ ἐκκλησία αὕτη νὰ ἐλεηλατήθῃ ὑπὸ τῶν σιτιῶν τοῦ Χοσρόου, τὰ ἐν αὐτῇ πολυτίμα πράγματα νὰ ἡρπάγησαν, ἵσως δὲ καὶ ἡ στέγη αὐτῆς ν' ἀφῆρέθῃ, ἀλλὰ οἱ τοῖχοι αὐτῆς διὰ τὴν στερεότητά των ἔμειναν βεβαίως ἀκέραιοι, ὥστε εὐκόλως μετὰ ταῦτα ἠδύναντο οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἐπισκευάσωσιν αὐτήν. Εὐκόλως δὲ πᾶς τις συμπεραίνει, ὅτι ἐκκλησία τις δύναται νὰ ὑποστῇ πολλὰς βλάβας, χωρὶς ὅμως νὰ καταστραφῇ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε μετὰ ταῦτα ἐπιδεξία χεὶρ νὰ μὴ δύναται νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὴν εἰς τὴν προτέραν τῆς κατάστασιν. Μ' ὅλην ὅμως τὴν ἐλλειψιν λεπτομερῶν εἰδήσεων κατὰ τὴν ἐπὶ καὶ μετὰ τὸν Χοσρόην ἐποχὴν, ἡ ἐκκλησία αὕτη θαυμάζεται κατὰ τὸν ζ', καὶ ἡ. αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Ἀρκούλου καὶ τοῦ Βιλλιβάλδου. Ὁ δὲ Βερνάρδος περὶ τὴν Θ', ἐκατονταετηρίδα γράφει «ὅτι ἐν Βηθλεὲμ ἦν μεγίστη ἐκκλησία, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας εἶναι ἐν σπήλαιον ὑπόγειον, οὐτινὸς ἡ εἵσοδος κεῖται πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἡ ἐξοδος πρὸς ἀνατολὰς (ἵσως πρὸς ἄρκτον)· ἐντὸς δὲ τοῦ σπηλαίου πρὸς δυσμὰς δεικνύεται ἡ ἀγία Φάτνη».

Ὅτε δὲ, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι τῆς ἀγίας Γῆς κατηρσάσθησαν ὑπὸ τοῦ διαβολῆ-
του ἐκείνου Χάκεμ-βι-Ἀμρ-ιλλάχ, μόνῃ ἡ ἐκκλησία τῆς Βηθλεὲμ ἐσώθη ἀπὸ τῆς γενικῆς ταύτης καταστροφῆς. Γάλλος τις χρονογράφος, ὁ Ἀδέμαρος, γράφει ὅτι, «ὅτε οἱ Σαρακηνοὶ ἀπεπειράθησαν νὰ καταστρέψωσι καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, αἰφνης ἐξ-
ῆλθε φῶς ἀστραπηδόν, ὅπερ ὡς ἀστραπὴ ἐπιπεσὼν ἐπ' αὐτῶν ἐθανάτωσεν αὐτοὺς, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐκκλησία ἔμεινεν ἀβλαβής». Εἴτε φῶς οὐρανόν, εἴτε ἡ λάμψις τοῦ ἀργυρίου τῶν Χριστιανῶν ἦν τὸ ἐκθαμβῆσαν αὐτοὺς, τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ ἐκκλησία διεσώθη.

Ὅτε δὲ τῷ 1099 οἱ Σταυροφόροι ἦλθον εἰς Ἱεροσόλυμα, εὔρον τὴν ἐκκλησίαν σῶαν καὶ ἀβλαβή. Αἰγχεῖται ὁ Τύρου ἐπίσκοπος Γουλιέλμος ὅτι, καθ' ὃν καιρὸν τὰ στρατεύματα τῶν Σταυροφόρων ἦσαν ἐστρατοπεδευμένα ἐν Νεαπόλει, πολλοὶ τῶν κατοίκων τῆς Βηθλεὲμ, ἀποσταλέντες παρὰ τῶν συμπολιτῶν αὐτῶν, ἦλθον ἐν καιρῷ νυκτὸς πρὸς τὸν Γοδοφρείδον καὶ παρεκάλεσαν αὐτὸν ὥπως ἀποστείλῃ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐν ἀπόσπασμα στρατιωτῶν, λέγοντες ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἐπολυπλασιάζοντο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ, ἐρχόμενοι πρὸς βοήθειαν τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐνέβαλλεν εἰς αὐτοὺς φόβον μήπως βλάβωσι καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν τισάνεις ἔσωσαν καὶ ἐξηγόρασεν διὰ σημαντικῶν χρηματικῶν ποσῶν. Ὁ Γοδοφρείδος ἀπεδέξατο εὐμενῶς τὴν αἴτησιν των καὶ ἀπέστειλε τὸν Ταγκρέδον διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Βηθλεὲμ. Οὗτος, δηγγούμενος ὑπὸ τῶν ἀπεσταλμένων, ἀνεχώρησε

μετὰ 100 ἱππέων, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἡ σημαία αὐτοῦ ἐκυμάτιζε ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ψαλμῶν τοῦ Κλήρου καὶ τῶν ἐπευφημιῶν τοῦ λαοῦ.

Δύο ἔτη βραδύτερον, ἦτοι τῷ 1104, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ὁ Βαλδουῖνος ἐστέρθη ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ· ὁ δὲ μετὰ δύο ἔτη τὴν Ἀγίαν Γῆν ἐπισκεψάμενος Σαϊβούλφος, γράφων περὶ αὐτῆς λέγει· «ἐν Βηθλεὲμ, τὰ πάντα εἶχον ἐρημωθῇ, ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας, ἥτις εἶναι μεγαλοπρεπὲς καὶ ὡραῖον οἰκοδόμημα· ἐν τῷ μέσῳ σχεδὸν τῆς ἐκκλησίας ταύτης, κάτωθεν τοῦ χοροῦ, εἶναι τὸ Σπήλαιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁράται ὁ τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· πρὸς δεξιὰν δὲ ὀλίγον χροαμαλώτερον κεῖται ἡ ἀγία Φάτνη».

Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης τὸ οἰκοδόμημα ἄρχεται νὰ φθείρηται, καὶ ἰδίως ἡ στέγη αὐτοῦ, ὥστε μετὰ 68 ἔτη, ἦτοι τῷ 1169, ἐδέχθη νὰ ἐπισκευασθῇ ἡ ἐκκλησία. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς ὁ Πορφυρογέννητος ἀνέλαβε μὲ βασιλικὴν ὀντως φιλοτιμίαν καὶ μεγαλοδωρίαν, ν' ἀνακαινίσῃ τὴν ἐκκλησίαν, κατακοσμήσας αὐτὴν ὅλην μὲ πολυτίμον μωσαϊκόν, ὡς γράφει Ἰωάννης ὁ Φωκᾶς ἐν τῷ περὶ τῶν Ἀγίων Τόπων συγγράμματι αὐτοῦ, λέγων· «ἀλλὰ καὶ τοῦτον τὸν περικαλλέστατον καὶ πάμμεγαν ναὸν ἡ τοῦ κοσμοσώστου μου βασιλέως ἀνήγειρε φιλότιμος χεὶρ καὶ ψῆφισι κεχυρσωμένοις ὅλον τὸν ναὸν κατεκόσμησε, ἐφ' ὧν ὁ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ παρένθετος Λατίνων ποιμήν, τὸν αὐτοκράτορα πάχα τῆς μεγαλοφυχίας ἀμειβόμενος, ἐν διαφόροις τόποις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ, τοῦ ἀγίου ὑπερβεν σπηλαίου, τὴν ὡραῖαν ἐκείνην μορφὴν ἀνεστήλωσε». Τὴν οὕτως ἀνακαινισθεῖσαν ἐκκλησίαν τῆς Βηθλεὲμ περιγράφουσι τὰ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τοῦ 1249 ὁδοιπορικὰ ὡς ἐξῆς· «ὅτι ἦν μεγάλη, ὅτι εἶχε σχῆμα σταυροειδὲς, ὅτι ἦν ἐστεγασμένη μὲ ξύλα ἐκ κυπαρίσσου, καὶ ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην ἐκκλησίαν εἶχε παρ-
μοῖαν ἐν τῷ κόσμῳ ὡς πρὸς τὴν ὡραιότητα· ποικιλόχροα μάρμαρα ἐκάλυπτον τὸ ἔδαφος αὐτῆς· τοὺς τοίχους αὐτῆς κατεκόσμου ἐπίσης εἰς ἀρκετὸν ὕψος στιλπνότατα καὶ ὑπερμεγέθη μάρμαρα· ἀνωθεν τῶν κιόνων μέχρι τῆς ξυλίνης στέγης οἱ τοῖχοι ἦσαν κεκοσμημένοι μὲ ὡραιό-
τάτας καὶ χρυσαυγεῖς ἐκ μωσαϊκοῦ εἰκόνας, αἵτινες παρίστανον τὴν ἱερὰν ἱστορίαν ἀπ' ἀρχῆς κόσμου μέχρι τῆς δευτέρας παρουσίας, καὶ ἰδίως τὴν γενεαλογίαν τοῦ Ἰη-
σοῦ Χριστοῦ, ὅπερ καθίστα τὴν ἐκκλησίαν πλουσιωτέραν πάσης ἄλλης ἐκκλησίας καὶ ὡς βασιλικὸν παλάτιον· κο-
λῶναι ἐκ πορφυροῦ μαρμάρου, ἐκπληκτικὰ διὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος, ἐσχημάτιζον τέσσαρας σειράς· ὁ χορὸς ἐστολλίζετο ἐπίσης μὲ ὡραιότατον μωσαϊκόν καὶ εἶχεν ἐξ κολώνας μαρμαρίνας ἐξωθεν· ἡ δὲ στέγη τῆς

ἐκκλησίας ἐκαλύπτετο μὲ μολυβδον». Αἱ περιγραφαὶ αὐ-
ται ἐκτὸς τῶν ἐκ μωσαϊκοῦ εἰκόνων καὶ τῶν μαρμάρων,
ἀτινα σήμερον δὲν ὑπάρχουσι, συμφωνοῦσι κατὰ πάντα
μὲ τὴν σημερινὴν τῆς ἐκκλησίας μορφήν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ
1244 ἡ ἐκκλησία ἀρχεται καὶ αὖθις νὰ ὑποκύπτῃ εἰς τὴν
τοῦ πανδαμάτορος χρόνου καὶ τῶν περιστάσεων ἐπήρειαν,
καὶ ἐν τῷ μεταξύ ἐκλείπουσι πολλὰ μάρμαρα. Εἰς τὰ
τῆς ἐποχῆς ταύτης εὐρωπαϊκὰ ὁδοιπορικὰ ἀπαντῶνται πε-
ρὶ τῶν περιπετειῶν τῆς ἐκκλησίας τὰ ἐξῆς διατάγματα·
«ὅτι δηλ. Σουλτάνος τις τῆς Αἰγύπτου εἶχεν ἀποφασίσει
ν' ἀφαιρέσῃ κίονας τινὰς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, διὰ νὰ με-
ταχειρισθῇ αὐτάς εἰς τινὰ ἐν Καίρῳ οἰκοδομήν· ἀλλ' αἰ-
φνης, ἐν ᾧ οἱ ἐργάται προσεπάθουν νὰ πραγματοποιήσω-
σι τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σουλτάνου, ἐνεφανίσθη μία ἐχιδνα,
ἣτις κατεπτόησεν αὐτούς· τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἠνάγκα-
σε τὸν Σουλτάνον ν' ἀλλάξῃ γνώμην. Ἄλλαι δὲ προσθέ-
τουσιν ὅτι, ὅταν ᾔθελῃσαν ν' ἀφαιρέσωσι καὶ μάρμαρα,
τότε ἕνας τερατώδης ὄφης ἐδάγκασεν ἕνα μάρμαρον καὶ
οὕτω τὸ μάρμαρον διεσχίσθη εἰς πολλὰ κομμάτια· ἡ ἐν-
έργεια δὲ αὕτη τοῦ δήγματος τοῦ ὄφεως μετεβιβάσθη καὶ
εἰς τεσσαράκοντα ἄλλα μάρμαρα· τότε δὲ ὁ ὄφης ἐγένετο
ἄφαντος, ἀφ' οὗ ἤλλαξε γνώμην ὁ Σουλτάνος, τὰ ἔχνη ὁ-
μῶς αὐτοῦ ἔμειναν ἐπὶ τῶν μαρμάρων». Ἐν ἄλλοις δὲ
ὁδοιπορικοῖς ἀναγινώσκουμεν ὅτι «μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μω-
αμεθανῶν ἔξωσιν τῶν Σταυροφόρων ἀπὸ τῆς Παλαιστί-
νης, ὁ τῆς Αἰγύπτου Σουλτάνος ἤρξατο νὰ καταστρέφῃ
ἐν μέρει τὴν ἐκκλησίαν τῆς Βηθλεὲμ καὶ ἰδίως τὰ θυσι-
αστήρια καὶ τὰς εἰκόνας· ὅτε ὁμῶς εἶδε τὰ λαμπρὰ μάρ-
μαρα, μὲ τὰ ὁποῖα ἦτον ἐστρωμένα τό τε ἑδάφος καὶ
οἱ τοῖχοι τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῶν ὁποίων ἡ τεχνικὴ συν-
αρμογὴ παρίστανε τὸ ἑδάφος ὡς θάλασσαν κυματίζουσαν,
διέταξε νὰ λάβωσι ταῦτα, καὶ ἰδίως τὰ πλησίον τῶν θυ-
ρῶν τοῦ Ἁγίου Σπηλαίου εὐρισκόμενα· ἀλλ' αἰφνης τε-
ράστιός τις ὄφης μὲ γλῶσσαν πυρίνην ἐκπηδήσας ἀπὸ τοῦ
ἀδλαθοῦς καὶ σώου τοίχου, εἰς τὸν ὁποῖον οὐδὲ βελόνη
ἠδύνατο νὰ εἰσχωρήσῃ, πρῶτον μὲν ἐδάγκασε τὰς πλάκας
καὶ τὰς διέσχισε, μετὰ δὲ ταῦτα, μεταβάς εἰς τὴν ἄλ-
λην ἄκρην τοῦ μέρους, ὅπου λέγεται ὅτι οἱ Μάγοι προσ-
έφερον τὰ δῶρα, ἐγένετο ἄφαντος ἐντὸς τῶν μαρμάρων, ὅ-
που οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ζώδιον ἠδύνατο νὰ ἐμφωλεύσῃ.
Τὰ μάρμαρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων διήλθεν ὁ ὄφης, ἔφερον κη-
λίδας τοιαύτας, ὡσανεὶ ἔβαλον εἰς αὐτὰ πεφυρακτωμένον
σίδηρον, ἡ ὡσανεὶ ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτῶν ἀναμμένα ξύλα.
Ἐν ἄλλοις δὲ ὁδοιπορικοῖς λέγεται ὅτι «μετὰ παρέλευσιν
καιροῦ τινος ἦλθον οἱ Σαρακηνοὶ διὰ νὰ ἀφαιρέσωσι τοὺς
πελυτίμους κίονας· ἀλλ' ἅμα ἔβαλον ἐπ' αὐτῶν τὰς χεῖ-
ρας, αἰφνης ἐνεφανίσθη ἐνώπιον αὐτῶν ἐν φορικαλέον μαῦ-
ρον πρόσωπον· οὕτω δ' ἐντρομοὶ γενόμενοι ἀπὸ τῆς φοβε-
ρᾶς ταύτης μορφῆς, ἀνεχώρησαν ἄπρακτοι. Μετὰ τινὰ

καιρὸν ἄλλος πάλιν Σουλτάνος ἀπεφάσισε ν' ἀφαιρέσῃ τὰ
μάρμαρα τοῦ Ἁγίου Σπηλαίου, ἀλλ' ἅμα ἤρχισαν νὰ με-
τακινῶσι τὰ μάρμαρα, ἐτρίβοντο ταῦτα ὡς σεσαπημένον
ξύλον». Ὅσον ἀφορᾷ τὰς μερικότητας τῶν διηγημάτων
τούτων ἀφίνομεν τὴν εὐθύνην εἰς τοὺς γράφοντας, εἶναι
ὁμῶς βέβαιον ἱστορικῶς ὅτι κατὰ καιροὺς ἀφηρέθησαν
μάρμαρα ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Βηθλεὲμ¹⁾, καὶ
ὅτι μέχρι τῆς σήμερον, καὶ ἰδίως ἐν τῷ Ἁγίῳ Σπηλαίῳ,
ἀπαντῶνται μεγάλα καὶ ὠραῖα μάρμαρα συνετριμμένα
εἰς πολλὰ τμήματα· πρᾶγμα ἀνεξήγητον ἄλλως, ἂν μὴ
γεγονός τι ἔκτακτον, ἂν οὐχὶ ὑπερφυσικόν, παρήγαγε τὴν
κατάστασιν ταύτην τῶν μαρμάρων. Πιθανώτατα οἱ κατὰ
καιροὺς ἐπιτετραμμένοι τὴν φύλαξιν τοῦ ἱεροῦ προσκυνή-
ματος συνέτριψαν ἐν καιροῖς δεινοῖς ἐκ προθέσεως τὰ
μάρμαρα ταῦτα, ὅπως προφυλάξωσι τὸ ὅλον ἀπὸ χειρο-
τέρας καταστροφῆς· καὶ ἴσως, ἕνεκα τῆς ἐξαγριώσεως
τῶν Ἀράβων κατακτητῶν κατὰ τῆς σταυροφορικῆς κυρι-
αρχίας, ὅα ὑπέκυπτον εἰς ἐλοσχερῇ καταστροφήν, ἐὰν οἱ
αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐμεσολάβουν
παρὰ τοῖς κρατοῦσι διὰ πρεσβευτῶν, καὶ δὲν ὑπεστήριζον
χρηματικῶς τὸν ἐν τοῖς Ἁγίοις Τόποις ὁμόφυλόν των
Κλήρον. Οὕτω π. χ. περὶ τὸ 1348 ὁ αὐτοκράτωρ Καν-
τακουζηνός, ἀποστείλας τὸν τε Πατριάρχην τῶν Ἱεροσό-
λύμων Λάζαρον καὶ πρεσβευτὴν μετὰ γραμμάτων πρὸς
τὸν τότε ἐκ τῶν Βαχαριτῶν Μαμλούκων σουλτανεύοντα
ἐν Αἰγύπτῳ Νασρεδδὴν Χασάν, ἐμεσίτευεν ὑπὲρ τοῦ ναοῦ
τῆς Ἀναστάσεως, τῶν λοιπῶν προσκυνημάτων καὶ τοῦ
ἐπ' αὐτῶν τεταγμένου Κλήρου. Ἀλλὰ τοῦ καιροῦ προϊ-
όντος ἡ στέγη τῆς ἐκκλησίας ἐσαθροῦτο, καὶ τούτου ἕνε-
κα ἐδέησε νὰ γίνωσιν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπισκευαὶ
τινες. Καὶ ἐν ἔτει μὲν 1438, φθορείσης τῆς μολυβδόσκε-
πάστου ξυλίνης τοῦ ναοῦ ὁροφῆς, ἀνεκκίνησεν αὐτὴν ἡ
μεγαλοδωρία τοῦ βασιλέως τῶν Τραπεζουντίων Ἀλεξίου
τοῦ Κομνηνοῦ· κατὰ δὲ τὸ 1561 ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱ-
εροσολύμων Σωφρόνιος· ἔκτισεν ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ
τῆς Βηθλεὲμ «τὰς τέσσαρας καμάρας τὰς ἐν τοῖς δυσ-
μέρεσι τοῦ Ἁγίου Σπηλαίου, αἵτινες ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς
δύσεως οὐ γινώσκονται, ὁρῶνται ὁμῶς ἀπὸ τοῦ ἀνατολι-
κοῦ μέρους καὶ διαγινώσκονται καθαρῶς, ἐπειδὴ αὐταὶ εἰ-
σιν αἱ θύραι αἱ κατὰ τὸ πλευρὸν χωρίζουσαι τὰ βήματα
τῆς μεγάλης τοῦ ἔξωθεν καὶ θυτικοῦ αὐτῆς μέρους». Ἀλ-
λὰ καὶ αὖθις ἤρξατο νὰ σήπηται ἡ στέγη καὶ νὰ διαφθε-
ρῶνται κατ' ὀλίγον τὰ ξύλα, ὁ δὲ πλείων μολυβδός ἐπε-
σεν, ὥστε ἡ ἐκκλησία εἶχεν ἀνάγκην ῥιζικωτέρας ἐπι-
σκευῆς καὶ ἀνακαινίσεως. Καὶ ᾔθελσε μὲν ὁ Πατριάρ-
χης Παΐσιος ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν σαθρωθεῖσαν τοῦ ναοῦ

¹⁾ Οἷον ἐπὶ Σουλτὰν Σουλεϊμὰν τοῦ μεγάλου, ὅτε ἐπισκευ-
άζετο ὁ ναὸς τοῦ Ὁμᾶρ ἐν Ἱερουσαλὴμ.

στέγην, ἀλλ' ἐνεκα ἀχρηματίας δὲν ἴσχυεν· ἕως οὗ τέλος ὁ Ἱεροσολύμων Νεκτάριος, καταπείσας τὸν αἰδιδίμον Μανολάκην τὸν Καστοριανόν, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν δαπάνην τῆς ἐπισκευῆς, ἤρξατο νὰ ἐνεργῇ καὶ τὴν ἐκδοσὶν ἀδείας παρὰ τῆς κυβερνήσεως· ἀλλ' ἡ εὐδόωσις καὶ ἀποπεράτωσις τοῦ πολυδαπάνου τούτου ἔργου ἀπέκειτο εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Νεκταρίου, τὸν μεγαλειπρόβουλον Δοσίθεον. Ἀλλ' ὡς ἀκούσωμεν αὐτὸν διηγούμενον μεθ' ὅλης τῆς ιδιαιτέρας αὐτῷ ἀφελείας καὶ εὐκρινείας τὰ τῆς μεγάλης ταύτης ἐπισκευῆς. Εἰπὼν προηγουμένως ὅτι ὁ μνημονευθεὶς Μανολάκης ὁ Καστοριανὸς ἡτοίμασεν ὕλην τῆς οἰκοδομῆς, ξύλα τεσσαράκοντα μὲν δεκαπενταπηχυαῖα, καὶ διακόσια καὶ πενήκοντα ἑπταπηχυαῖα, καὶ ἄλλας σανίδας καὶ λοιπὰ, ἐξακολουθεῖ· «τὴν μὲν οὖν ἐλαφρὰν ὕλην τῆς οἰκοδομήσεως, ἀνέβησαν ἀπὸ Ἰόππης εἰς Ἱερουσαλὴμ αἱ κάμηλοι· περὶ δὲ τῶν μεγάλων ξύλων, μὴ ἔχοντων ἡμῶν τί ποιῆσαι, ἔτυχεν ἐκεῖ πτωχὸς τις Καππαδόκης γηραιὸς, τοῦνομα Νικόλαος, καὶ κατασκευάζει ἀμάξας διτρόχους, καὶ ἀγοράζομεν καὶ ἡμεῖς τεσσαράκοντα βόας, καὶ ὑποζευγνύντες ταῖς ἀμάξαις, φέρομεν εἰς Ρέμπλι τὰ ξύλα, ἐμὲ προηγουμένου ἐνεκεν πολλῶν αἰτιῶν. Ἐκείθεν δὲ περὶ τῶν ἀμαξῶν ὁδὸν εὗρομεν τὴν ὅσον πρὸς τὰς ἄλλας καλλίονα, τὴν ἀπὸ τοῦ Βαντισαλάμ, ἥτοι χειμάρρου τοῦ Σαλάμ, τοῦ βορείου ὄντος τῆς Ἐμμαοῦς, φέρουσαν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἀλλὰ, δυσβάτου ὄντος τοῦ τόπου, οὐκ ἦν δυνατόν κἀκεῖθεν διδοεῦσαι τὰς ἀμάξας· ὅθεν δύναμιν ἀναλωμάτων μὴ ἔχοντες τοσαύτην, ὥστε τὴν ὁδὸν διομαλίσαι, ἐπετρέψαμεν ἐξελθεῖν τοὺς πτωχοὺς ὁμαλίσαι τὴν ὁδὸν, καὶ ἐξῆλθον οἱ πτωχοὶ Ὀρθόδοξοι ἀπὸ Ρέμπλι, Λυδδοῆς, Παμάλας καὶ οἱ πλείονες ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἦλθον μετὰ τῶν ἐργαλείων αὐτῶν καὶ ἐδόουλευσαν ἡμῖν ἀμισθί, καὶ ἐξ ἰδίων τρεφόμενοι ἐφ' ἱκανὰς ἡμέρας, καὶ ἔκοψαν τοὺς βουνούς καὶ ἐγέμισαν τὰ ὀρύγματα, καὶ ἐποίησαν τὴν τρίβον εὐθεῖαν, καὶ ἀνεβιβάσαμεν τὰ ξύλα ἀπὸ Αὐγούστου ἕως Δεκεμβρίου εἰς Ἱεροσόλυμα, κἀκεῖθεν ὁμαλίσαντες τὴν τρίβον, ἀπεκομίσαμεν αὐτὰ εἰς τὴν Βηθλεὲμ, ἥτις καὶ ὠκοδομήθη ὡς τὴν σήμερον ὁρᾶται καὶ οὐ μόνον ἡ στέγη αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ οἱ τοῖχοι ἀνεκαίνισθησαν, καὶ αἱ θυρίδες αὐτῆς, κεκλεισμένα οὖσαι μετὰ ξηρολίθων, ἠνεφύθησαν καὶ κατεσκευάσθησαν μετὰ σιδήρων καὶ ὑαλίων, καὶ τὰ ἐκατέρωθεν τοῦ ἁγίου Σπηλαίου δύο βήματα ἐστρώθησαν μετὰ ἐντοπίων μαρμάρων, καὶ οἱ τοῖχοι ἠλείφθησαν ἀσβεστῷ καὶ ὀπτηλίθοις τετριμμένοις· τοῦ δὲ μολύβδου δι' ἀναχωνεύσεως ἀνακαινισθέντος, καὶ πλείστην ὕφεισιν παθόντος, ἠγοράσαμεν πολὺν εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ἐλλείποντος».

Ἡ μεγάλη αὕτη ἐπὶ Δοσιθέου ἐπισκευὴ τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ ἤρξατο κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1672 καὶ ἔλαβε πέρας τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ὅποτε ἐγένοντο

καὶ τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς, τὰ ὁποῖα συνώδευσε καὶ ἡ εὐακροτηθεῖσα ἐν Βηθλεὲμ σύνοδος κατὰ πῶν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐκδοθέντων τε καὶ διαδοθέντων κεφαλαίων, ἅτινα οἱ Ἱησουῖται συνέταξαν καὶ διέδωκαν, ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τῆς συμπαθείας τοῦ Πατριάρχου τούτου πρὸς τοὺς ὄντως ἀξιοσεβάστους καὶ ὑπὸ Χριστιανικῆς ἀνεξιθρησκείας ἐμπνεομένους Διαμαρτυρομένους Θεολόγους τε καὶ κληρικούς.

Ἡ ἐπισκευὴ τοῦ 1672 ἐπῆρκεσε μέχρι τοῦ 1842. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἐγένοντο ἐπισκευαὶ τινες, ἀλλ' αὐταὶ περιωρίζοντο μόνον εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ μολύβδου τῆς στέγης καὶ εἰς τινὰς ἄλλας μικρὰς ἐπισκευάς· οἷα ἦσαν ἡ κατὰ τὸ 1689 γινομένη δι' ὀρισμοῦ τοῦ Σουλτάν Σουλεϊμάν τοῦ 6'. καὶ ἡ κατὰ τὸ 1773 ἐπὶ τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων Ἀβραμίου, ὅστις ἀνεκαίνισε τὸν ἔξω τῆς δυτικῆς πύλης τῆς ἐκκλησίας διαβράγυντα καὶ πτωσιν ἀπειλοῦντα τοῖχον.

Ἀλλὰ τῷ 1842, σαθρωθείσης καὶ αὐτῆς τῆς στέγης καὶ πολλῶν ἄλλων μερῶν καὶ καταπεσόντος τοῦ μολύβδου, ἀνελάβομεν καὶ αὐτῆς, ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ἀθανασίου τοῦ Γ', ν' ἀνακαινίσωμεν τὴν ἐκκλησίαν. Πάντα τὰ σαθρὰ τῆς στέγης μέρη ἀνωκοδομήθησαν, ὁ δὲ μολύβδος ὅλος τῆς στέγης ἀνεγνώθη· τὸ ἔδαφος τοῦ μὲν Καθολικοῦ ἐστρώθη διὰ μαρμάρων, τὸ δὲ τῶν κολωνῶν διὰ πλακῶν ἐντοπίων· διότι τὰ παλαιὰ μάρμαρα, συντετριμμένα ὄντα καὶ ὡς ἐκ τῆς πολυκαιρίας διασκορπισθέντα, καθίσταν αὐτὰ ἀνώμαλον καὶ δύσμορφον· ὅλοι οἱ ἔσθθεν τοῦ ναοῦ τοῖχοι, ἀπὸ τῶν ὁποίων τῇ ἐπηρείᾳ τοῦ πανδαιμόνιου χρόνου τὸ πλεῖστον μωσαϊκὸν διαλυθὲν κατέπεσεν, ἐκαλύφθη διὰ μαρμαρίτιδος. Ἐκτοτε δὲ μέχρι τῆς σήμερον ἡ ἐκκλησία διαμένει ἡ αὐτή, οἷα προῆλθεν ἐκ τῆς ἐπισκευῆς ταύτης, μηδεμιᾶς ἐν τῷ μεταξύ ἐπισκευῆς λαβούσης χώραν.

§ 5.

Τὸ σπήλαιον τῆς Παναγίας ἢ τοῦ γάλακτος.

(la grotte della Madonna, crypta lactica).

Τὸ σπήλαιον τοῦτο κεῖται βήματά τινα πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ἡμετέρου μοναστηρίου καὶ 200 βήματα μακρὰν τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ. Ἡ εἴσοδος αὐτοῦ εἶναι ἀπὸ τὸ ἀρκτικὸν μέρος, καὶ καταβαίνουσα εἰς αὐτὸ διὰ 13 βαθμίδων· εἶναι δὲ ἐντὸς βράχου λελαξευμένον καὶ οὐχὶ τόσον μέγα. Τὸ σπήλαιον τοῦτο ἰδιοποιούνται σήμερον οἱ Φραγκισκάνοι· ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν σημασίαν τούτου, ἡ παράδοσις ἐμφανίζεται ἐνταῦθα μὲν πολλὰς καὶ ποικίλας ἐκδόσεις. Καὶ οἱ μὲν λέγουσιν ὅτι ἡ Παναγία, ὅρ' οὗ ἐγέννησε τὸν υἱὸν αὐτῆς, ἦλθε καὶ ἐνεπαύθη ἐνταῦθα· εἰ δὲ ὅτι ἦλθεν ἐνταῦθα καὶ εὐλόγησε τὸν υἱὸν αὐτῆς, καὶ

ἄλλοι ὅτι ὁ Ἰωσήφ καὶ ἡ Μαρία κατέφυγον ἐνταῦθα, ὅτε διὰ τὸν φόβον τοῦ Ἡρώδου ἔφευγον εἰς Αἴγυπτον, καὶ διέμειναν μίαν νύκτα, ἢ τοῦλάχιστον τόσον καιρὸν, ὅσος ἐχρειάζετο διὰ τὴν ἀγοράσιν ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τῆς πόλεως τροφίμου· ἀλλ' ἐν τῇ ἡ Παναγία ἐθίλαξε τὸν υἱὸν αὐτῆς, ἐστάλαξε μία σταγὼν γάλακτος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ Σπηλαίου, καὶ ἐντεῦθεν τό τε ἔδαφος καὶ ἡ στέγη τοῦ Σπηλαίου ἔλαβον χρῶμα γάλακτος, ἡ δὲ ἐκ τούτων ἀποξεομένη σκόνη ἔλαβεν ἱαματικὴν δύναμιν διὰ τὰς μητέρας, αἱ ὁποῖαι ἔπασχον στέρνησιν γάλακτος καὶ δι' ἄλλας ἀσθενείας. Συνήθως ἐλάμβανον ὀλίγην σκόνην καὶ ἀναμιγνύοντες αὐτὴν μὲ ὕδωρ ἢ μὲ οἶνον ἢ μὲ γάλα ἐπίνον αὐ-

τήν. Ἀλλὰ συνθετώτεροι εἶναι οἱ βῶλοι, τοὺς ὁποίους πωλοῦσι μέχρι τῆς σήμερον· οὗτοι εἶναι στρογγύλα πλακούντια ἐκ ζύμης, ἣτις ἐμπεριέχει σκόνην ἀπὸ τοῦ Σπηλαίου τοῦ γάλακτος, καὶ φέρονται ἢ τὸν ἰσπανικὸν σταυρὸν ἢ τὸ στοιχείον Μ. (Μαρία), καὶ διὰ τοῦτο ἐσφραγισμένη γῆ ὀνομαζόμενα (*terra sigillata*). "Ὅταν δὲ θέλωσι νὰ τὰ μεταχειρισθῶσι, θέτουσιν αὐτὰ εἰς ποτήριον πλήρες ὕδατος καὶ τὰ ἀφίνουσιν ἐν αὐτῷ λεπτά τινα" ἀφ' οὗ δὲ τὸ ὕδωρ γίνῃ λευκὸν, ἐκβάλλουσι τὸν βῶλον καὶ ξηραίνουσιν αὐτὸν, διὰ νὰ τὸν μεταχειρισθῶσιν εἰς ἄλλην περίστασιν, τὸ δὲ λευκανθὲν ὕδωρ πίνουσι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΒΗΘΛΕΕΜ.

§ 1.

Αἱ στέρναι ἢ τὰ φρέατα τοῦ Δαβὶδ.

Αἱ στέρναι αὗται κεῖνται 55 βήματα πρὸς βορρᾶν ἢ πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ, ὅταν ἔρχηται τις ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ, καὶ 4—5 πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως Βηθλεέμ. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι κυρίως τρεῖς στέρναι, αἵτινες, καθὼς κεῖνται, ἀποτελοῦσι ἐν τρίγωνον, μία δηλ. πρὸς νότον, ἣτις εἶναι καὶ πλησιεστέρα εἰς τὴν ὁδὸν, μία πρὸς δυσμὰς, καὶ μία πρὸς ἀνατολὰς. Αἱ στέρναι αὗται εἶναι λελαξευμέναι ἐπὶ βράχων, ἄνωθεν δὲ στεγάζονται διὰ χαμάρας. Ἡ πρὸς νότον κειμένη, τὴν ὁποίαν καὶ συχνότερον ἐπεσκέπτοντο οἱ προσκυνηταί, ἔχει βάθος 6 περίπου μέτρων καὶ τρία στόμια, ἐξ ὧν τὰ μὲν δύο ἀνοικτὰ, τὸ δὲ τρίτον πεφραγμένον· εἶναι δὲ ἀρκετὰ μεγάλη. Τέσσαρα καὶ εἴκοσι βήματα ἀπὸ τῆς στέρνας ταύτης, πρὸς ἄρκτον, κεῖται ἡ ἄλλη στέρνα, ἡ πρὸς ἀνατολὰς, μὲ τέσσαρα στόμια καὶ μὲ βάθος 21 ποδῶν. Ἡ τρίτη στέρνα, ἡ πρὸς δυσμὰς, ἔχει δύο στόμια. Αἱ τρεῖς αὗται στέρναι φαίνεται ὅτι συνέχονται κάτωθεν· ὠνομάσθησαν δὲ φρέατα ἢ στέρναι τοῦ Δαβὶδ, διότι ἐντεῦθεν λέγεται ὅτι οἱ τρεῖς δυνατοὶ, διελθόντες διὰ τῶν Φιλισταιῶν, ἔφερον ὕδωρ εἰς τὸν Δαβὶδ, ὅτε οὗτος ἐπεθύμησε νὰ πίνῃ ἐκ τοῦ

λάκκου τοῦ ἐν Βηθλεέμ.¹). Περὶ τὰ 1200 ἐδεικνύοντο ἤδη αἱ στέρναι αὗται μὲ τὸ ὄνομα φρέατα τοῦ Δαβὶδ, καὶ πολλοὶ ἐπεθύμουν νὰ πίνωσιν ἐξ αὐτῶν ὕδωρ²). Ἐφεξῆς δὲ μανθάνομεν ἐκ τῶν ὁδοιπορικῶν ὅτι τὸ ὕδωρ τῶν φρεάτων τούτων ἦν ἄφθονον καὶ ἐχρησίμευεν εἰς πολλὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τῆς Βηθλεέμ, ἀλλὰ δυσάρεστόν τι γεγονός ἀπέτρεψε τοὺς Βηθλεεμίτας ἀπὸ τοῦ νὰ λαμβάνωσιν ἐντεῦθεν ὕδωρ. Γυνὴ τις Σαρακηνὴ, καλ' ὄν καιρὸν ἦν πληρὴ ὕδωρ, ἔπεσεν ἐντὸς αὐτῶν καὶ ἐπνίγη· ἔκτοτε δὲ ὁ λαὸς τῆς Βηθλεέμ ἔλαβεν ἀποστροφὴν πρὸς τὸ ὕδωρ αὐτῶν. Τὴν σήμερον αἱ στέρναι αὗται ἔχουσι πολλὰ ὀλίγον ὕδωρ χρησιμεῦον εἰς τὸ νὰ ποτίζωσι τὰ κτήνη.

¹) «Καὶ Δαβὶδ τότε ἐν τῇ περιοχῇ, καὶ τὸ ὑπόστημα τῶν ἀλλοφύλων τότε ἐν Βηθλεέμ· καὶ ἐπεθύμησε Δαβὶδ καὶ εἶπε, τίς ποτιεῖ με ὕδωρ ἐκ τοῦ λάκκου τοῦ ἐν Βηθλεέμ τοῦ ἐν τῇ πύλῃ; τὸ δὲ σύστημα τῶν ἀλλοφύλων τότε ἐν Βηθλεέμ. Καὶ διέβησαν οἱ τρεῖς δυνατοὶ ἐν τῇ παρεμβολῇ τῶν ἀλλοφύλων καὶ ὑδρεύσαντο ὕδωρ ἐκ τοῦ λάκκου τοῦ ἐν Βηθλεέμ τοῦ ἐν τῇ πύλῃ. Καὶ ἔλαβον καὶ παρεγένοντο πρὸς Δαβὶδ, καὶ οὐκ ἠθέλησε πιεῖν αὐτὸ, καὶ ἔσπεισεν αὐτὸ τῷ Κυρίῳ, καὶ εἶπε· Ὡς μοι Κύριε τοῦ ποιῆσαι τοῦτο, εἰ αἷμα τῶν ἀνδρῶν τῶν πορευθέντων ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν πίομαι· καὶ οὐκ ἠθέλησε πίνειν αὐτό». Β'. Βασιλ. 23, 14—17, παρβλ. Α'. Παρειπ. 12, 17—19.

²) Φωκ. 22.

§ 2.

Οἱ Ποιμένες (Ερ-Ραουόντ).

Πρὸς ἀνατολὰς καὶ κάτωθεν τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ ἀρχεται τερπνοτάτη καὶ ἐξ ἐλαιοδένδρων, συκῶν καὶ ἀμπέλων, καὶ ἰδίως ἐν καιρῷ ἔαρος ἐκ σπορίμων κατάφυτος κοιλάς, ὑπὸ μὲν τῶν Ἀράβων Σάχλ-Π-ἔ-τ-Σαχούρ, ὑφ' ἡμῶν δὲ κοιλάς τῶν ποιμένων ἢ Ποιμένες ὀνομαζομένη, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας, πρὸς δεξιὰν τῆς ὁδοῦ, ἐπὶ τῆς πλευρᾶς ἐνὸς λόφου, κεῖται τὸ χωρίον τῶν ποιμένων Π-ἔ-τ-Σαχούρ-ἔ-ν-Νάσαρρα καλούμενον. Τὸ χωρίον τοῦτο κατοικεῖται μόνον ὑπ' Ὀρθόδοξων 500 τὸν ἀριθμὸν. Δέκα δὲ λεπτά βορειοανατολικῶς τοῦ χωρίου τούτου, ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης τερπνοτάτης κοιλάδος τῶν Ποιμένων, εἶναι ὁ τόπος, ἐνθα οἱ ποιμένες κατὰ τὴν νύκτα τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀγρυπνοῦντες ἐφύλαττον τὰ ποίμνιά των καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτοὺς, καὶ ἐφοβήθησαν φόβον μέγαν, καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἀγγελος, μὴ φοβέσθε· ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον Σωτὴρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς Κύριος. Ἡ παράδοσις, ἣ ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ τὸ γεγονός τοῦτο τοποθετούσα, εἶναι ἀρχαιοτάτη, ἐπικυρουμένη κατ' αὐτὸν τὸν Δ'. αἰῶνα ὑπὸ Ἰερωνύμου, ὅστις λέγει· «οὐ μακρὰν τῆς Βηθλεὲμ κατέβη ἡ Παῦλα εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἀδερ, ἐνθα ὁ Ἰακώβ ἐποίμανε τὰ ποίμνιά του, καὶ ἐνθα οἱ ποιμένες ἀγρυπνοῦντες ἐν καιρῷ νυκτὸς ἠξιώθησαν ν' ἀκούσωσι τὸ «δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνην ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίαν», καὶ ὁ τόπος οὗτος ἀπέχει τῆς Βηθλεὲμ χίλια βήματα (20 περίπου λεπτά). Ὁ τόπος οὗτος εἶναι τὴν σήμερον περικυκλωμένος ὑπὸ τείχους ἰσχυροῦ μὲν, ἀλλ' ἀρχαίου καὶ κατηρειπωμένου ἤδη. Ἐν τῇ βορείῳ ἄκρᾳ τοῦ περιβόλου τούτου ὑπάρχουσιν ἐρείπια, ἐκ μεγάλων λίθων συγκείμενα, καὶ μαρτυροῦσιν ὅτι ἄλλοτε ἐνταῦθα ὑφ' οὗτο μεγάλη ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἡ ἀγία Γράψα σώζεται μέχρι τῆς σήμερον. Ἐνταῦθα διὰ τινος κλίμακος καταβαίνομεν εἰς τινὰ ὑπόγειον μικρὰν ἐκκλησίαν, ἔχουσαν 30 ποδῶν ὕψος καὶ 20 πλάτος, καὶ ἐστρωμένην διὰ πλακῶν· μέρος δὲ τοῦ ἐδάφους αὐτῆς εἶναι ἐστρωμένον μὲ χονδρὸν ψηφιδωτόν. Ἡ ἐκκλησία αὕτη ὀνομάζετο ἄλλοτε μὲν σπήλαιον τῶν Ποιμένων, σήμερον δὲ ἐκκλησία τῶν Ποιμένων, καὶ ἐνταῦθα ἐκκλησιάζονται οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Π-ἔ-τ-Σαχούρ· δύο ἱερεῖς ἐντόπιοι ἐφημερεύουσιν ἐν αὐτῇ. Ἡ ἐκκλησία τῶν ποιμένων χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἀγίας Ἐλένης¹⁾· ἀλλὰ ῥητότερον ἀναφέρεται περὶ τὸ 670 ὑπὸ τοῦ Ἀρκούλου, ὅστις γράφει ὅτι, «εἴκοσι λεπτά πρὸς ἀ-

νατολὰς τῆς Βηθλεὲμ, ἐν τῷ τόπῳ, ἐνθα οὐράνιος δόξα περιέλαμψε τοὺς ποιμένας, παρὰ τὸν πύργον τοῦ Ἀδερ, ὑπῆρχεν ἐκκλησία, ἣτις ἐμπεριεῖχε τρεῖς τάφους τῶν τριῶν Ποιμένων²⁾». Ἡ εἰσὸς αὕτη τοῦ Ἀρκούλου οὐ μόνον γνωστοποιεῖ ἡμῖν τὴν ὑπαρξίν τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀλλὰ προσδιορίζει καὶ τὴν θέσιν ταυτοτρόπως, ὥστε ἡ ταυτότης τῆς σημερινῆς ἐκκλησίας τῶν Ποιμένων πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ περιγραφομένην καθίσταται προφανής. Περὶ δὲ τὴν ἐνδεκάτην ἐκατόνταετηρίδα ἀναφέρεται ὅτι ὁ τόπος τῶν Ποιμένων ἔκειτο οὐ μακρὰν καὶ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Βηθλεὲμ, καὶ ὅτι μετὰ αὐτῆς καὶ τοῦ μοναστηρίου Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου ἦν ἐν μοναστήριον καὶ μία ἐκκλησία, τιμωμένη ἐπ' ὀνόματι τῶν Ἀγγέλων, καὶ ὀνομαζομένη δόξα ἐν Ὑψίστοις³⁾. Ἐκ τῶν σημερινῶν ἐρείπων φαίνεται ὅτι ἡ μὲν ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω συγγραφέων ὀνομαζομένη ἐκκλησία ἔκειτο ἐκεῖ, ὅπου κεῖται σήμερον ἡ ἐκκλησία τῶν Ποιμένων, τὸ δὲ μοναστήριον, (ὅπερ ἦν μοναστήριον καλογραιῶν) ἔκειτο ἐκεῖ, ὅπου σήμερον, ὀλίγον μακρὰν τῆς ἐκκλησίας ταύτης, ἀπαντῶνται πάμπολλα ἐρείπια.

§ 3.

Ὁ ἐν Ἠθάμ κεκλεισμένος κήπος τοῦ Σολομώντος (Ἀρτάς).

Πρὸς νότον τῆς Βηθλεὲμ καταβαίνομεν εἰς τινὰ εὐρείαν καὶ βαθεῖαν κοιλάδα, Βάδ-ἡ-Ἰλ-Γαάμιρα καλουμένην καὶ κατάφυτον ἐξ ἐλαιῶν, συκῶν καὶ ἀμπέλων· μετὰ 15 δὲ λεπτά ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ ἓνα ὑδραγωγόν. Ἀκολουθοῦντες τὸν ὑδραγωγὸν τοῦτον, καὶ προχωροῦντες νοτιοδυτικῶς, βλέπομεν μετ' οὐ πολὺ πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἡμῶν ἀμέσως κάτωθεν τοῦ ὑδραγωγοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ βαθυτάτην, στενὴν, κατάρρυτον καὶ κατάφυτον κοιλάδα, τῆς ὁποίας ἡ θάλασσα ἀνωθεν παριστᾷ τι τερπνὸν μὲν ἀλλὰ καὶ μυστηριώδες ῥωμαντικόν· τὸ μέρος τοῦτο καλεῖται σήμερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων Ἀρτάς· ἡ δὲ ἐπιτόπιος παράδοσις περιέκλεισεν ἐνταῦθα τὸν ἐν τῷ Ἰσραὴλ τῶν Ἀσμάτων μεταφορικῶς μνημονευόμενον κεκλεισμένον κήπον. Ὁ Ἰωσήπος ἐν τῷ ἡ. βιβλίῳ τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἀρχαιολογίας λέγει· «ὅτι δύο σχοίνους μακρὰν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπάρχει ἐν χωρίῳ, τὸ ὁποῖον καλεῖται μὲν Ἠθάμ, εἶναι δὲ τερπνότατον ὁμοῦ καὶ πλούσιον διὰ τοὺς ἐν αὐτῷ παραδείσους καὶ τῶν νεμάτων τὰς εὐπορίας· εἰς τοῦτο δὲ τὸ μέρος ἐρχόμενος ὁ Σολομὼν διεσκέδαζεν». Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Ἰωσήπου, ἣ ἐν τῇ II. τῶν Παραλειπομένων (11, 16.) σύγχρονος μνηστῆς τῆς Βηθλε-

¹⁾ Νικηφόρ. Καλλίς. Ἐκκλ. ἱστορ. 8, 30.

²⁾ Arculf. 2, 6.

³⁾ Ἐπιφάν. Ἀγιοπολ. 52, Φωκ. 22.

ἐμ, τῆς Ἡθὰμ καὶ τῆς Θεκωῆ, ἡ ἐν τῷ Ταλμουθ καὶ παρ' ἄλλοις ἀρχαίοις Ἰουδαίοις συγγραφῆσι μνεῖα τῆς Ἡθὰμ, ἣτις ἀναφέρεται συχνότατα μετὰ τῶν δεξαμενῶν τοῦ Σολομῶντος, καὶ πρὸ πάντων τὸ μέχρι τῆς σήμερον διασωθὲν ὄνομα Αἰθὰμ τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τινα παρὰ τὴν κοιλάδα ταύτην πηγὴν, ἣ ἐν Ἐτ' ἀν' καλουμένην, εἰσὶν ἀρκοῦνται ἀποδείξεις, ὅτι ἐπὶ τῶν ἐρείπιων, ἐπὶ τῶν ὁποίων κεῖται σήμερον τὸ χωρίον Ἀρτάς, εἶναι ἡ ἀρχαία Ἡθὰμ. Ἡ δὲ παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο ὥραία καὶ θαυμάσια πηγὴ, ἡ τοὺς κήπους τῆς κοιλάδος Ἡθὰμ ἀρδεύουσα καὶ τούτους εὐθαλεῖς καὶ καρποφόρους καθιστῶσα, καὶ τὰ ἐν ὥρᾳ ἕκτος λιγυρὰ τῆς ἀηδόνος καὶ τῶν λοιπῶν πτηνῶν κελαδῆματα φέρουσιν εὐκόλως εἰς τὸν νοῦν τοῦ περιηγητοῦ τὸ τε Ἄσμα τῶν Ἀσμάτων καὶ τὰ ἐν αὐτῷ (4, 12.) γεγραμμένα· «Κῆπος κεκλεισμένος ἀδελφῇ μου νύμφη· κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη· ἀποστολαί σου ῥοῶν μετὰ καρποῦ ἀκροδρύων, κύπροι μετὰ νάρδων».

§ 4.

Αἱ δεξαμεναὶ τοῦ Σολομῶντος (Ἐλ-Πούρακ).

Αἱ ὑπερμεγέθεις αὗται δεξαμεναί, αἵτινες εἰς μεγάλην ἀρχαιότητα ἀναβαίνουν καὶ εἶναι ἐκτισμέναι μετέωρους λίθους, κεῖνται ἡ μία πλησίον τῆς ἄλλης κατὰ σειράν, οὐχὶ ὅμως καὶ κατ' εὐθείαν γραμμὴν· ἡ δὲ θέσις αὐτῶν εἶναι τοιαύτη, ὥστε ἡ πρώτη (ἀρχόμεθα ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς) εἶναι χθαμαλωτέρα τῆς δευτέρας, καὶ ἡ δευτέρα τῆς τρίτης. Πρὸς ἄρκτον τῶν δεξαμενῶν τούτων ὑπάρχει ἐν φρούριον, φρούριον τῶν δεξαμενῶν (Κάλακ-ἔλ-πούρακ) σήμερον καλούμενον, καὶ ἀνῆκον εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ ὅπερ φαίνεται κτισθὲν πρὸς κατοικίαν τῶν φυλάκων τοῦ ὕδραγωγοῦ, ὡς γίνεται τοῦτο ἐπὶ καὶ σήμερον. Τὸ ὕδωρ τῶν δεξαμενῶν ἔρχεται ἐκ τινος πηγῆς, 200 βήματα πρὸς δυσμὰς τοῦ φρουρίου κειμένης, εἰς ἣν καταβαίνουν διὰ κλίμακος. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσι δύο αἵθουσαι, αἵτινες στεγάζονται διὰ καμάρας ἀρχαίας κατασκευῆς, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ἀρχαιότης φθάνει μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Σολομῶντος. Τὸ ὕδωρ, ἀναβρίσκον ἐκ τεσσάρων πηγῶν, συναθροίζεται εἰς δύο μικράς δεξαμενάς, καὶ ἐντεῦθεν διὰ μεγάλου ὑπογείου ὁχετοῦ μεταβιβάζεται εἰς τὰς μεγάλας δεξαμενάς. Ὅτι αἱ δεξαμεναὶ αὗται εἶναι ἀρχαιόταται καὶ δύνανται ἀναντιρρήτως ν' ἀναχθῶσι μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Σολομῶντος, τοῦτο ἐξάγεται ἐκ τε τῆς κατασκευῆς καὶ ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτῶν· κατασκευάσθησαν δὲ ἵνα προμηθεύωσιν ὕδωρ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ οὐδεμία μνεῖα γίνεται τῶν δεξαμενῶν τούτων· μεταγενέστεροι ὅμως Ἰουδαῖοι συγγραφῆς, περιγράφοντες τὸ μέσον, δι' οὗ ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἐπρομηθεύετο ὕδωρ, λέγουσιν ὅτι τὸ ὕ-

δωρ ἔρχετο ἐκ τῆς παρὰ τὴν Ἡθὰμ πηγῆς. Οἱ λόγοι οὗτοι τῶν Ἰουδαίων συγγραφέων συμφωνοῦσι πρὸς τὰ τοῦ Ἰωσήπου, ὅστις γράφει ὅτι οὐ μακρὰν τῆς Ἱερουσαλήμ ἔκειτο ἡ Ἡθὰμ, τὴν ὁποῖαν ὁ Σολομῶν ἐκόσμησε με κήπους καὶ με ὕδραγωγούς.

§ 5.

Τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου.

Εἵκοσι περίπου λεπτά βορειοδυτικῶς τῶν δεξαμενῶν τοῦ Σολομῶντος εἶναι τὸ χωρίον Ἐλ-Χάδρ, ὀνομαζόμενον οὕτω διὰ τὸ ἐν αὐτῷ κείμενον μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου, τὸν ὁποῖον οἱ τε ἐγγήριοι καὶ πάντες οἱ λοιποὶ Μωαμεθανοὶ καλοῦσι συνήθως μετὰ τὸ ὄνομα τοῦτο. Τὸ χωρίον τοῦτο κατοικεῖται ἀποκλειστικῶς ὑπὸ Μωαμεθανῶν Ἀράβων, τὸ δὲ μοναστήριον κεῖται πρὸς τὸ μεσημβρινὸν αὐτοῦ μέρος· πάντα δὲ τὰ πέριξ αὐτοῦ εἰσι κατάφυτα μετὰ ἀμπελῶνας, ἀνήκοντας εἰς τὸ ἡμέτερον μοναστήριον, καὶ ὧν τὴν ἐπιστάσιν ἔχει ὁ κατὰ καιρὸν Ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Γεωργίου. Ἡ ἀρχαιότερα εἰδήσις, ἣν ἔχομεν περὶ τοῦ μοναστηρίου τούτου, φθάνει μόνον μέχρι τοῦ 1400 (Ἀνώνυμ. παρ' Ἀλλατίφ)· ἀλλὰ κατὰ τὸ 1483 ὑπέκυψε καὶ τοῦτο, ὡς καὶ πολλὰ ἄλλα ἐν τῇ ἐρήμῳ τῶν Ἱεροσολύμων μοναστήρια, εἰς τὴν γενικὴν καταστροφὴν. Πάνδημον δὲ σέβας ἀποδίδεται αὐτῷ οὐ μόνον παρὰ πάντων τῶν εἰς τὰ πέριξ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν μακρὰν κατοικούντων Μωαμεθανῶν, καὶ διότι τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἶναι σεβαστὸν παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς, καὶ διότι «ἐν αὐτῷ εὐρίσκεται μέρος τῆς τιμίας ἀλύσεως τοῦ ἁγίου, ἡ ὁποία θαυματουργεῖ μὲν καὶ εἰς πᾶσαν ἀσθένειαν, ἰδίως δὲ εἰς τοὺς δαιμονισμένους καὶ φρενῆρεις προσερχομένους μετ' εὐλαθείας»¹⁾. Πολλὰς τοῦ ἔτους ἐρχόμενοι οἱ Μωαμεθανοὶ ἐνταῦθα προσφέρουσι θυσίας ἐκ προβάτων, αἰγῶν κ. τ. λ.

Πρὸς βορρᾶν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, 20 περίπου λεπτά τῆς ὥρας, ὑπάρχει φάραγξ βαθυτάτη Βάδ' η Π' α τ τ ῆ ρ καλουμένη, ἣτις ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος, συμμαρτυροῦσης καὶ τῆς παραδόσεως, εἰκάζεται ὅτι ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ΦΑΡΑΓΓΑ ΒΟΤΡΙΥΟΣ τῆς Γραφῆς, ἔνθεν οἱ ὑπὸ τοῦ Μωυσέως ἀποσταλέντες δώδεκα κατάσκοποι ἐκοψαν τὸν ὑπερμεγέθη βότρυν τῆς σταφυλῆς, ὃν ἄραυτες δι' ἀμφορέως ἔφερον εἰς τὴν παρεμβολὴν τοῦ Ἰσμαήλ εἰς μαρτυρίαν περὶ τῆς καρποφορίας τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας. Πρὸς τὰ δεξιὰ δὲ τῆς φάραγγος ταύτης, ἐφ' ὑψηλοῦ τόπου, ῥέει ὕδωρ ὀλίγον μὲν, ἀλλὰ γλυκὺ καὶ διαυγέστατον· τὸ ὕδωρ τοῦτο ἡμεῖς μὲν καλοῦμεν τοῦ ΑΓΙΟΥ ΚΥΠΡΙ-ΑΝΟΥ, οἱ δὲ Ἀράβες Χάδ Κουπριάν (δεξαμενὴ Κυπριανῶ), ἵσως διότι ἄλλοτε ἦν ἐνταῦθα μοναστήριον τοῦ ἱερομάρτυρος Κυπριανῶ.

¹⁾ Προσκυνητὰρ. Χρυσάνθ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ'.

Ο ΙΟΡΔΑΝΗΣ ΠΟΤΑΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΕΡΗ.

§ 1.

Ὁδὸς εἰς τὸν Ἰορδάνην.

Η συνήθης ὁδὸς, δι' ἧς μεταβαίνομεν εἰς τὸν Ἰορδάνην, ἀρχεται ἀπὸ τῆς πύλης τῆς Γεθσημανῆς. Ἐντεῦθεν διευθυγόμενοι νοτιανατολικῶς φθάνομεν μετὰ μίαν περίπου ὥραν εἰς τὴν Βηθανίαν, τὴν πατρίδα τοῦ δικαίου Λαζάρου. Ἀπὸ τῆς κόμης ταύτης, ἀφ' οὗ μετὰ τινα λεπτά ἀφήσωμεν πρὸς τὰ δεξιὰ τὸν λίθον, ἐνθα, κατὰ τὴν παράδοσιν, καθήμενον τὸν Κύριον ἡμῶν ὑπήντησαν αἱ ἀδελφαὶ τοῦ Λαζάρου, καταβαίνομεν ¹⁾ εἰς τινα φάραγγα (ἀραβ. Οὐάδ-η-Χόδ'), ἐν τῷ πυθμένι τῆς ὁποίας ὑπάρχει βρύσις, ὑπὸ μὲν τῶν Μωαμεθανῶν πύρου-λ-Χόδ καλουμένη, ὑπὸ δὲ τῶν Χριστιανῶν βρύσις τῶν Ἀποστόλων. Ἡ βρύσις αὕτη πιθανὸν ν' ἀντιστοιχῇ πρὸς τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ²⁾ μνημονευομένην πηγὴν τοῦ Ἠλίου. Μετὰ 40 λεπτά ἀφίνομεν πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν εἰς τὸ μωαμεθανικὸν προσκύνημα Νά-π-ι Μοῦσα ³⁾, καὶ μετὰ δίωρον ἐντεῦθεν πορεῖαν φθάνομεν εἰς τι μέγα καὶ κατηρειπωμένον οἰκοδόμημα Χάνου λ-Χουδ' ροῦρ καλούμενον. Τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο

¹⁾ Ἡ ἄλλοτε δύσβατος καὶ ἐν πολλοῖς διὰ τὸ ἀπότομον καὶ τὸ ὀλισθηρὸν τοῖς ἐφίπποις ἐπικίνδυνος ὁδὸς τοῦ Ἰορδάνου διωρθώθη ἐσχάτως φιλοτίμῳ δαπάνῃ προσκυνητῆρας τινὸς καὶ ἐπιστάται τοῦ ἡμετέρου Μοναστηρίου.

²⁾ Ἰη. 18.

³⁾ Τὸ προσκύνημα τοῦτο ἦν ἄλλοτε ἡ Λαύρα τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου· ἐσφαλμένως δὲ οἱ Μωαμεθανοὶ ἐκλαμβάνουσιν αὐτὸ ἀντὶ τοῦ τάφου τοῦ Μωϋσέως· διότι εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ Μωϋσῆς ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Ναβαῦ καὶ οὐδεὶς εἶδε τὴν ταφὴν αὐτοῦ (Δευτερον. 34). Τὴν σήμερον εἶναι τοῦτο οἰκοδόμημα ἐξ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων οἰκοδομῶν· τάφος τις δεικνυόμενος ἐντὸς αὐτοῦ προσκυνεῖται ὡς τάφος τοῦ Μωϋσέως. Τινὲς θέλουσιν ὅτι ἐν τῇ Λαύρᾳ ταύτῃ ἡσκήτευεν ἄλλοτε Ἀββᾶς τις Χριστιανὸς καλούμενος Μωϋσῆς, οὗτινος τὸν τάφον ἐτίμων οἱ πάλαι Χριστιανοί. Εἰς τὸ Νάπι Μοῦσα καθ' ἑκάστον ἔτος τῇ 5'. ἐβδομαδί τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς συρρέουσιν ἐκ πάσης τῆς Παλαιστίνης Μωαμεθανοὶ εἰς προσκύνησιν· ἡ συβρόχ' δ' αὕτη ἀκολουθεῖ τὸ ἡμέτερον Πάσχα.

φαίνεται ὅτι ἔκπαλαι ἐχρησίμευεν εἰς κατάλυμα τῶν ξένων καὶ μέχρι τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος ἦν ἐν χρήσει ⁴⁾. Τὸ μέρος τοῦτο τῆς ὁδοῦ εἶναι τὸ καταλληλότερον εἰς φωλεὰν ληστῶν, ὁ δὲ ὁδοιπόρος διερχόμενος διὰ τοῦ τόπου τούτου ἀναμνησκέται τῆς περὶ τοῦ εἰς τοὺς ληστὰς περιπεσόντος εὐαγγελικῆς παραβολῆς ⁵⁾. Ἐντεῦθεν μετὰ 2 ὥρῶν περίπου πορεῖαν, ἐκεῖ, ὅπου λαμβάνουσι πέρας τὰ ὅρη τῆς Ἰουδαίας, ἀνοίγεται ἐνώπιον ἡμῶν πόρρωθεν ἡ ἀπέραντος πεδιάς τῆς Ἰεριχοῦντος ⁶⁾.

⁴⁾ Βορειοανατολικῶς τοῦ χαλίου Χουδρὸρ, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, ὑπάρχει φρούριον τὸ πλεῖστον κατηρειπωμένον καὶ περικυκλούμενον ὑπὸ τάφου. Τῇ φρούριον τοῦτο ἐχρησίμευεν ἀναμφιδόλως εἰς φύλαξιν τῆς ὁδοῦ.

⁵⁾ Λουκ. 11. Καθ' ὃν καιρὸν ὁ Θεάνθρωπος ἔλεγεν τὴν παραβολὴν ταύτην εἶχεν ἀναντιρρήτως ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ τὸ ἐπικινδυνώτερον τῆς μετὰ τὴν Ἰερουσαλὴμ καὶ Ἰεριχοῦντος ὁδοῦ μέρος.

⁶⁾ Περὶ τὰ τέλη τῆς διώρου ταύτης πορείας ἀνοίγεται πρὸς τὰ ἀριστερὰ βαθυτάτη καὶ ἀπότομος φάραγξ, ἐν τῷ πυθμένι τῆς ὁποίας ῥέει ῥυαξ, οὗτινος τὸ κελάρυσμα ἤχει λίαν εὐαρέστως εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ὁδοιπόρου. Ὁ ῥυαξ οὗτος (ἀραβ. Νά-χρ-Κέλ-), ἐνούμενος μετ' ἄλλου ῥυακος ἐκπηγάζοντος παρὰ τοὺς βορειοδυτικὰς πρόποδας τοῦ Σαρανταρίου ὄρους καὶ διερχόμενος διὰ τοῦ πεδίου τῆς Ἰεριχοῦντος, ἐκβάλλει παρὰ τὸ μοναστήριον τοῦ Προδρόμου εἰς τὸν Ἰορδάνην. Εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τῆς βηθείσης βαθυτάτης φάραγξος ὑπάρχουσι σπηλαία, ἐν οἷς τὸ πάλαι κατέκονον ἀναχωρηταί, ὁ ἐπισημότερος τῶν ὁποίων ἦν Ἰωάννης ὁ ἐπικαλούμενος Χοζεβίτης (ἴσως ἐκ τῆς Κασβᾶ τῆς ἐν τῇ Γενέσει (λθ'. 5) ἀπαντωμένης, ἐνθα ἔτεκεν ἡ γυνὴ τοῦ Ἰούδα τὸν Λινθὴν καὶ ἦν τοποθετοῦσιν ἐνταῦθα), ὅστις ἐνταῦθα ὠκοδόμησε μοναστήριον, μέχρι τῆς σήμερον τοῦ Χοζεβᾶ καλούμενον. Τὸ μοναστήριον τοῦτο, κατὰ τὸν Φωκά, «ἦν πρᾶγμα τῇ μὲν ἀφηγήσει μὴ πιστευόμενον, τῇ θεωρίᾳ δὲ θαυμάσιον· διότι τὰ τῶν Μοναχῶν κελία ἦσαν ὅσαι σπηλαίων, καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς καὶ τὸ κοιμητήριον ἐν τῷ βήγματι τῆς πέτρας, καὶ τοσοῦτον κατεκαίοντο ὑπὸ τῆς φλογώσεως τοῦ Ἠλίου, ὥστε ἐβλεπέ τις πυρὸς γλώσσας ἐν εἰδει πυραμίδων ἀπὸ τῶν πετρῶν ἀναπεμπομένας· τὸ δὲ παρὰ τῶν Μοναχῶν πινόμενον ὕδωρ ἦν ὅμοιον ὕδατι ἐστώσεως λίμνης ἐν καιρῷ τοῦ θέρους». Ἡ περιγραφή αὕτη τοῦ Φωκά ἀνταποκρίνεται πληρέστατα πρὸς τὴν σημερινὴν τοποθεσίαν καὶ

Ἡ ἱστορικὴ καὶ θελκτικωτάτη αὕτη θάσις, ἥς καὶ ἡ θέα μόνον ἀναφυχοῖ τὸν κεκοπιανότα καὶ ὑπὸ τοῦ καύσωνος τῆς ἡμέρας βασανισθέντα ὁδοιπόρον, πολλίζεται καὶ ζωοποιεῖται συνήθως κατὰ τὰς τελευταίας τῆς μεγάλης Ἑσπαρακοστῆς ἐδομομάδας ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν συρρέοντων Προσκυνητῶν, τῶν αὐτόθι πεπηγμένων σκηνῶν καὶ ὑπὸ ἀπεριγράπτου κινήσεως καὶ ποικιλίας. Βλέπων τις μακρόθεν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν ὀρέων τὰς ἐν αὐτῇ ὑψοιμένας σκηνας, ὁρμεμφύτως ἐφαρμόζει ἐπὶ τοῦ ἐνταῦθα ἐσκηνωμένου νέου Ἰσραὴλ τοὺς λόγους τοῦ Βαλαάμ· «ὡς καλοὶ οἱ οἴκοί σου Ἰακώβ, αἱ σκηναὶ σου Ἰσραὴλ, ὡς νάπαι σκιάζουσιν καὶ ὡσεὶ παράδεισος ἐπὶ ποταμῷ, καὶ ὡσεὶ σκηναί, ἃς ἐπῆξε Κύριος, καὶ ὡσεὶ κέδροι παρ' ὕδατα. Οἱ εὐλογούντες εὐλόγηται καὶ οἱ καταρῶμενοί σε κεκατήρηνται». Ἀπὸ τῆς περιωπῆς, ἀφ' ἧς κατὰ πρῶτον παρίσταται ἐνώπιον ἡμῶν ἡ πεδιάς τῆς Ἰεριχοῦντος, μέχρι τοῦ κέντρου τοῦ περιγραφέντος θεάματος δαπανῶμεν μίαν περίπου ὥραν· ἐντεῦθεν δὲ μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν φθάνομεν τέλος εἰς τὰς καταφύτους καὶ κατασκήτους ὄχλους τοῦ Ἰορδάνου.

§ 2.

Περιγραφή τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ.

Τὸ ὄνομα Ἰορδάνης εἶναι ἐβραϊκὸν παραγόμενον ἐκ τοῦ ἰάρδεν¹⁾, ὅπερ σημαίνει καταβαίνω, καταπίπτω, καὶ τοῦτο βεβαίως διότι τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ τούτου εἶναι ὀρμητικώτατον. Οἱ Ἀραβες καλοῦσιν αὐτὸν Ἑσ-Σερία ἢ Σερίατου-ελ-Κιπ'ήρ· ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα Ἑλ Οὐρδ'ον (= Ἰορδάνης) δὲν εἶναι ἄγνωστον παρ' αὐτοῖς, καλουμένου οὕτω συνήθως τοῦ παρὰ τὰς πηγὰς μέρους αὐτοῦ.

Τρία ποτάμια συνενούμενα ἀποτελοῦσι τὸν ἱστορικώτατον τοῦτον ποταμὸν, οἷον τὸ ποτάμιον τῆς Πανεάδος²⁾, ὅπερ ἐκπηγάζον ἐκ τινος σπηλαίου, κειμένου παρὰ τὴν πόλιν Πανεάδα, ἐκβάλλει εἰς τὴν λίμνην Μετὰ λείψανα τοῦ μοναστηρίου. Εἰς τὸν μύακα τοῦ ἁγίου Βήματος καὶ ἀλλαχοῦ τῆς ἐκκλησίας σώζονται ἐτι καὶ σήμερον ζωγραφίαι.

¹⁾ Ἐσφαλμένως ὑπέλαβόν τινες ὅτι τὸ ὄνομα Ἰορδάνης παρέρχεται ἐκ τοῦ Ἰόρ καὶ Δάν· διότι τὸ ὄνομα τοῦτο ἀπαντῶμεν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ πρὶν ἢ ὑπάρξῃ ἡ πόλις Ἀν (Γενέσ. ιγ'. 10—11. λβ'. 10 ν'. 10—14).

²⁾ Τὸ ποτάμιον τοῦτο συγκοινωνεῖ ὑπαγείως μετὰ τῆς βορειοανατολικῶς αὐτοῦ κειμένης λίμνης Φιάλης· διότι κατὰ τὸν ἰώσηπον ἄγρυα, ῥιφθέντα εἰς τὴν λίμνην ταύτην ὑπὸ Φιλίππου τοῦ Τετράρχου, ἀνεφάνησαν ἐν τῷ ποταμῷ τῆς Πανεάδος. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν πηγὴν τοῦ ποταμοῦ τούτου τὴν λίμνην Φιάλην.

ρὸμ³⁾ ἢ Σαμαχωνίτιδα (ἀραβ. Ἑλ-χούλε· β'). τὸ ποτάμιον Δ' ἄν, ὅπερ, ἐκπηγάζον 3 $\frac{1}{2}$ ὥρας πρὸς δυσμὰς τῆς Πανεάδος παρὰ τὸν λόφον Ἑλ-Καδὴ, ἐνοῦται μετὰ τοῦ ποταμοῦ τῆς Πανεάδος⁴⁾ καὶ γ'.) ποτάμιον τῆς Χασβεΐας, ὅπερ ἐκπηγάζον παρὰ τὴν ὁμώνυμον πόλιν καὶ πολλοὺς ῥύακας ἐκ τοῦ ὅρους Ἑρμών εἰσδεχόμενον, ἐκβάλλει ὡσαύτως εἰς τὴν Σαμαχωνίτιδα λίμνην. Τὰ τρία ταῦτα ποτάμια, ἐξερχόμενα ἐκ τῆς λίμνης ταύτης καὶ διερχόμενα ἡδὴ ὡς εἰς ποταμὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰορδάνης περὶ τὰ 120 στάδια, σχηματίζουσι τὴν λίμνην Γεννησαρέτ ἢ Τιβεριάδα θάλασσαν. Ἐντεῦθεν ἐξερχόμενος ὁ Ἰορδάνης καὶ περὶ τὰ δεκατρία γεωγραφικὰ μίλια πρὸς νότον διατρέχων, καὶ πολλοὺς ῥύακας, μετὰξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ ποτάμια Ἰερόμακα (Σερίατου-ελ-Μανδούρ, Ἰαρκούκ) καὶ Ἰαβόκ (Ζούρικα, Ἰαβόκ) εἰσδεχόμενος, καὶ οὕτω θαψιλέστερος ἀποβαίνων, εἰσβάλλει τέλος εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν. Ἡ κοιλάς δὲ, ἣν διατρέχει ὁ Ἰορδάνης ἀπὸ τῆς Τιβεριάδος λίμνης μέχρι τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, καλεῖται κοιλάς τοῦ Ἰορδάνου, ὑπὸ δὲ τῶν Ἀράβων Γὼρ, ὅπερ σημαίνει κοιλάδα ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπὸ ὑψηλῶν ὀρέων ὀριζομένην.

Ὁ τόπος, ἐνθα καταβαίνοντες οἱ Προσκυνηταὶ βαπτίζονται, ἀπέχει μίαν ὥραν καὶ τινα λεπτά ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν.

Τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ εἶναι θολόν, ἀλλὰ γλυκὺ καὶ ὑγιεινότατον. Τὸ ρεῖθρον αὐτοῦ εἶναι ὀρμητικόν, καὶ τοῦτο προέρχεται ἐκ τῆς μεγίστης τοῦ ποταμοῦ καθέσεως, ἥτις ἀπὸ τῶν πηγῶν αὐτοῦ μέχρι τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης σύγκειται ἐκ 2,016 ποδῶν. Παρὰ τισι τῶν γεωγράφων τῆς Παλαιστίνης ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι τὸ πάλαι ὁ Ἰορδάνης, πλημμυρῶν ἐν ὀρισμέναις τοῦ ἔτους ὥραις, κατὰ μῆνα δηλ. Ἀπρίλιον καὶ Μάιον, κατήρδευεν ὡς ὁ Νεῖλος τὰς παρακειμένας πεδιάδας· ἐπειδὴ δὲ τὴν σήμερον τοιαῦται πλημμύραι δὲν συμβαίνουσι, λέγουσιν ὅτι τοῦτο προέρχεται ἢ διότι τὸ κύτος τοῦ ποταμοῦ ἐβαλύνθη, ἢ διότι αἱ ἐν Παλαιστίνῃ βροχαὶ ἡλαττώθησαν, ἢ τέλος διότι οἱ ἐν αὐτῷ εἰσερχόμενοι ῥύακες ἔλαβον ἄλλην διεύθυνσιν. Ἀλλὰ, καίτοι αἱ ἐν Παλαιστίνῃ βροχαὶ ἡλαττώθησαν ὡς ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν δασῶν, οὐχ ἥττον ἢ περὶ τῆς πάλαι πλημμύρας τοῦ Ἰορδάνου γνώμη εἶναι ὑπερβολικὴ. Αἱ μόναι εἰδήσεις, ἃς ἔχομεν περὶ τῆς πάλαι πλημμύρας τοῦ Ἰορδάνου, εὐρίσκονται ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἱστορίᾳ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἐν ἣ βλέπομεν ὅτι κατὰ τὴν διάβασιν αὐτῶν ὁ Ἰορδάνης ἐπληροῦτο καθ' ὅλην τὴν κρηπίδα αὐτοῦ ὡς ἡμέραις θερισμοῦ. Πλὴν οἱ λόγοι οὐ-

³⁾ Παρὰ τῷ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (ιβ'. 7.) καλεῖται ἡ λίμνη αὕτη ὕδωρ Μαράν.

⁴⁾ Τὸ ποτάμιον τοῦτο καλεῖ ὁ ἰώσηπος μικρὸν Ἰορδάνην.

τοι τῆς Γραφῆς σημαίνουσιν ὅτι τὸ κύτος τοῦ ποταμοῦ ἦν πλήρες, οὐχὶ δὲ καὶ ὅτι ἐπλημμύρησεν ὡς ὁ Νεῖλος ¹⁾).

§ 3.

*Τὸ μοναστήριον τοῦ τιμίου Προδρόμου
(Κάσρου-λ-Γλαχούδ).*

Εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τῶν ὄχθων τοῦ Ἰορδάνου, πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ, σώζονται τὰ ἐρείπια ἀρχαιοτάτου μοναστηρίου, καθιερωμένου εἰς τὸν Βαπτιστὴν Ἰωάννην, καλούμενα τὴν σήμερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων Κάσρου-ἐλ-Γλαχούδ (πύργος τῶν Ἰουδαίων). Τὸ μοναστήριον τοῦτο ἦν ὠκοδομημένον πρὸ τοῦ μεγάλου Ἰουστινιανοῦ καὶ ἴσως ἐπὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ²⁾. διότι ὁ περὶ κτισμάτων Ἰουστινιανοῦ συγγραφέας Προκόπιος λέγει, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς, οἰκοδομήσας τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰορδάνου, κατεσκεύασε καὶ ἐν τῷ ἤδη ὑπάρχοντι μοναστηρίῳ τοῦ Προδρόμου κρήνην. Πάντες δ' οἱ μετὰ τὸν Προκόπιον περιηγηταὶ περιγράφουσι τοῦτο ὡς μέγα καὶ ἰσχυρόν. Κατὰ δὲ τὸν δωδέκατον αἰῶνα Ἰωάννης ὁ Φωκῆς γράφει, ὅτι καταστραφὲν τοῦτο ὑπὸ σεισμοῦ ἀνωκοδομήθη ὑπὸ Μανουὴλ τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ κατοικεῖτο ὑπὸ Μοναχῶν μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς δεκάτης πέμπτης ἐκατονταετηρίδος. Ἄλλ' ἔκτοτε, ἕνεκα τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων ἀποσυρθέντων τῶν Μοναχῶν, κατέστη φωλεὰ ληστῶν, ὥστε βραδύτερον ἢ κυβέρνησις ἠναγκάσθη νὰ καταστρέψῃ αὐτὸ διὰ πυρίτιδος. Ἐν τινι ἐναπολειφθέντι μέρει τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ σώζεται ἐπὶ τοῦ τοίχου ἀρχαία εἰκὼν μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Ἰδε ὁ ἀμὼς τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐρήκαμεν δεῦτε τὸν ποθοῦμενον».

¹⁾ Ἰησ. γ'. 13. καὶ ἐν τῇ Α. Παρ. λειπ. ιβ'. 15. ἀναγινώσκωμεν «Οὗτοι οἱ διαβάντες τὸν Ἰορδάνην ἐν τῷ μηνὶ τῷ πρώτῳ, καὶ οὗτος πεπληρωκὼς ἐπὶ πᾶσαν κρητὶδα αὐτοῦ». Ἡ περὶ τῆς πλημμύρας τοῦ Ἰορδάνου γνώμη προέβλεπεν ἐκ τῆς μεταφράσεως τῆς Βουλγάτας, ἐνθα τὰ ἀνωτέρω χωρία μεταφράσθησαν «ὁ Ἰορδάνης ὑπερέβη πᾶσας τὰς ὄχθας αὐτοῦ».

²⁾ Κατ' ἀρχαιοτάτην παράδοσιν, ὑπαγορεύσασαν βεβαίως καὶ τὴν οἰκοδόμησιν τοῦ μοναστηρίου τούτου, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐβαπτίσθη εἰς τὸ παρακείμενον τῷ μοναστηρίῳ μέρος τοῦ Ἰορδάνου διὸ καὶ ἐκπαλαί ἐπ' αὐτῆς τῆς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἦν ὠκοδομημένον ναῖδιον ἐπ' αὐτοῦ τοῦ τόπου, ὅπου ὁ Ἰωάννης ἐβάπτισε τὸν Χριστὸν, καὶ ἐνθα κατ' ἔτος, κατὰ τὴν ἐορτὴν τῶν Θεοφανείων, ἐτελεῖτο ὁ μέγας ἁγιασμὸς, καὶ πολλοὶ τῶν Προσκυνητῶν ἀπερχόμενοι κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐλουόντες ἐν τῷ Ἰορδάνῃ (Ὁρ. Ὁδοιπορ. Δανιὴλ σελ. 49). Τὴν σήμερον οἱ Προσκυνηταὶ λούονται μίαν περίπου ὥραν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ρηθέντος τόπου· διότι ἐνταῦθα ὁ ποταμὸς ἔχει κύλπους ἀβαθεῖς καὶ τὸ ρεῖθρον αὐτοῦ εἶναι ἡπιώτερον.

§ 4.

*Τὸ μοναστήριον τοῦ Καλαμῶνος ἢ τῆς Καλαμονῆς,
τὸ κοινότερον σήμερον μοναστήριον τοῦ Αββᾶ
Γερασίμου λεγόμενον (Κάσρ-Χάτζλα).*

Ἡμῖσιαν ὥραν νοτιοδυτικῶς τοῦ τόπου, ἐνθα λούονται οἱ Προσκυνηταί, ἀπαντῶμεν πυκνὸν ἄλσος ἐκ θάμνων τὸ πλεῖστον καὶ τινῶν μεγάλων δένδρων συγκεῖμενον. Ἐντὸς τοῦ ἄλσους τούτου, περὶ τὰ δυτικὰ αὐτοῦ ἄκρα, ὑπάρχει ὠραία καὶ διαυγὴς πηγὴ, καταρδεύουσα τὸ ἄλσος καὶ εἰς τερπνὸν ἐνδιαίτημα αὐτὸ μεταβάλλουσα. Ἡ πηγὴ αὕτη καλεῖται ὑπὸ τῶν Ἀράβων Ἀἰν Χάτζλα, καὶ ἀναγνισθῆναι ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν Βαῖθαγλαάμ ³⁾. Ἐντεῦθεν δὲ, εἰς ἀπόστασιν 20 περίπου λεπτῶν νοτιοδυτικῶς, ὑπάρχει ἀρχαῖον μοναστήριον τὴν σήμερον ἐν μέρει κατηρειπωμένον. Τὰ τεῖχη τοῦ μοναστηρίου περὶ τὰς βάσεις μάλιστα καὶ πολλὰ οἰκήματα αὐτοῦ σώζονται ἀκέραια. Ἐπίσης σώζονται ὁ μύαξ καὶ οἱ τοῖχοι τῆς ἐν αὐτῷ ἐκκλησίας, καὶ εἰς μὲν τὸ ἀνώτατον μέρος τοῦ μύακος ἱστορεῖται ὁ Εὐαγγελισμὸς, κατωτέρω δὲ ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου καὶ ἕτεραι εἰκόνες μεθ' ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ τοίχου. Πλησίον δὲ τῆς ἀρχικῆς ταύτης ἐκκλησίας μεσημβρινῶς ὑπάρχει θαλαμίσκος ἡμικυκλικῶς, ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ οὗτου σώζονται ἐπίσης ζωγραφίαι μεθ' ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν. Θύραν τινα σιδηρὰν καὶ στερεωτάτην τοῦ μοναστηρίου τούτου, εὐρεθεῖσαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων καὶ μετενεχθεῖσαν τῷ 1687 εἰς Ἱεροσόλυμα, ἡγόρασε τὸ ἡμέτερον Μοναστήριον καὶ ἐτοποθέτησεν αὐτὴν ἐν τῇ ἐνδοτέρᾳ (δευτέρᾳ) πύλῃ τῆς ἡμετέρας Θεολογικῆς Σχολῆς. Ἐπὶ ταύτης ἀναγινώσκονται κεχαραγμένα ἐπὶ τοῦ σιδήρου ὀνόματα Μοναχῶν. Εὐρέθη δὲ τότε καὶ ἡ πολιούχος τοῦ μοναστηρίου εἰκὼν τῆς Θεοτόκου, ἥτις μετακομισθεῖσα ἐναπετέθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ⁴⁾.

³⁾ Ἰησ. ιβ'. 6. ιη'. 19. Ἡ Βαῖθαγλαάμ ἀναφέρεται ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ὡς ἐν τῶν σημείων τῶν ἀποτελούντων τὰ ὄρια τῶν φυλῶν Βενιαμὴν καὶ Ἰούδα. Οὐδεμίᾳ δ' ἀμφιβολίᾳ ὅτι ὡς τοιοῦτον σημεῖον ἐξελέχθη πηγὴ, καθὼς καὶ ἡ πηγὴ ἡλίου καὶ ἡ πηγὴ Νεφοῦ, αἵτινες μνημονεύονται ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῶν αὐτῶν ὁρίων. Ὁ Ἰερώνυμος τοποθετεῖ τὴν Βαῖθαγλαάμ δύο μίλια πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἰορδάνου παρὰ τὴν εἰς τὴν Ἱερουζὰ ἀγούσαν ὁδόν.

⁴⁾ Περὶ τῆς εἰκόνος ταύτης ὁ μὲν Δανιὴλ (σελ. 54) λέγει, ὅτι «ἐπ' αὐτὴν κατέρχεται τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον»· ὁ δὲ Φωκῆς γράφει· «λέγεται δ' ἐκ παλαιῶν παραδόσεων ὡς ἱστορεῖται αὕτη χεὶρ τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ ἁγίου Λουκᾶ καὶ πιστεῦσθαι τὴν φήμην πείθουσι τὰ τε συχνὰ θαύματα καὶ ἡ φρικωδεστάτη ἐκ τῆς εἰκόνος ἐξαρχομένη εὐωδία». Ἐπὶ τῆς εἰκόνος ταύτης τῆς εἰς προσκύνησιν πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς ἐν

Τὸ μοναστήριον τοῦτο, ὡς καὶ τὸ τοῦ Προδρόμου, κα-
τωκεῖτο μέχρι τέλους τῆς δεκάτης πέμπτης ἑκατονταε-
τηρίδος ὑπὸ Μοναχῶν· ἀλλ' οὗτοι, μὴ δυνάμενοι ἐπὶ τέ-
λους νὰ ἀνθῆξωσιν εἰς τὰς ἐπανειλημμένας τῶν Ἀράβων
ἐπιδρομὰς, ἀνεχώρησαν, ἐγκαταλιπόντες αὐτὸ ἔρημον.
Οἱ Ἀράβες καλοῦσιν αὐτὸ Κάσρ-Χάτζλα, τουτέστι
πύργον τῆς (παρακειμένης) πηγῆς Χάτζλα. Ἐάν τις
ἐρωτήσῃ, ποῖον ἐκ τῶν πολλῶν τὸ πάλαι ἐν τῇ ἐρήμῳ
τοῦ Ἰορδάνου ἀναφερομένων μοναστηρίων εἶναι τὸ παρὸν,
δυνάμεθα μετὰ θετικότητος ν' ἀπαντήσωμεν ὅτι εἶναι τὸ
τῆς Καλαμωνῆς ¹⁾ ἢ ἴσως ὀρθότερον τοῦ Καλα-
μῶνος. Τούς δὲ συγχέοντας τοῦτο μετὰ τοῦ μοναστη-
ρίου τοῦ Ἀββᾶ Γερασίμου ²⁾ παραπέμπομεν εἰς τὸν Φω-
κῶν λέγοντα «ὅτι τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀββᾶ Γερασίμου
ἦν κατὰ τὴν ἐποχὴν του, ἣτοι τῷ 1187, ἐκ βάθρων κα-
τεστραμμένον, ἐν ᾧ ἡ τῆς μονῆς τοῦ Καλαμῶνος περι-
γραφή αὐτοῦ ἀνταποκρίνεται πληρέστατα καὶ ἀκριβέστα-
τα πρὸς τὰ σήμερον σωζόμενα εἰρήπια».

§ 5.

Τὰ Γάλγαλα.

Εἰς τὰ Γάλγαλα ἐσκήνωσε κατὰ πρῶτον ὁ Ἰσραηλι-
τικὸς λαὸς, ἅμα διαβὰς τὸν Ἰορδάνην. Ἐνταῦθα ὁ Ἰη-
σοῦς τοῦ Ναυῆ ἔστησε θυσιαστήριον ἐκ τῶν δώδεκα λί-
θων, οὓς ἔλαβεν ἐκ τοῦ Ἰορδάνου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς διὰ
τοῦ ποταμοῦ τούτου θαυμαστῆς διαβάσεως τοῦ Ἰσραηλι-
τικοῦ λαοῦ, καὶ ἐνταῦθα ἐώρτασεν οὗτος τὸ πρῶτον ἐν τῇ
γῇ Χαναάν Πάσχα ³⁾. Ἐν Γαλγάλοις διέμενεν ἡ κιβω-

τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐκτεθειμένης ἀναγινώ-
σκονται ἐξ ἀμφοτέρων μὲν τῶν μερῶν τῆς κεφαλῆς ΜΡ. ΘΥ.
πλησίον δὲ τοῦ ἀριστεροῦ ὧμου ἡ ΜΥΡΕΛΛΙΩΤΙΣΑ, καὶ παρὰ
τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδίου Ἰησοῦ ΙC. ΧC.

¹⁾ Ὄνομασθὲν βεβαίως οὕτως ἐκ τινος ἐσφαλμένης παραδό-
σεως, ὅτι ἐνταῦθα ἡ Θεοτόκος, καθ' ὃν καιρὸν ἐφύγεν εἰς Αἴ-
γυπτον, διῆλθε μίαν νύκτα καὶ εὐαρεστηθεῖσα ἐκάλεσε τὸν τό-
πον καλὴν μοιήν (Δανιὴλ 54). Ὁρθότερον ὅμως θεωροῦμεν τὸ
παρὰ τῷ Φωκᾷ ἀπαντῶμενον ὄνομα τοῦ Καλαμῶνος διὰ τοὺς
παρακειμένους καλαμῶνας.

²⁾ Τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀββᾶ Γερασίμου ἔκειτο μετὰ τοῦ
μοναστηρίου τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Καλαμῶνος, ἐξ δὲ στά-
δα μετὰ τὰ τελευταῖον ἦν τὸ τοῦ Χρυσοστόμου.

³⁾ Τούς δώδεκα λίθους εἶδεν ἡ ἁγία Παῦλα περὶ τὸν τέταρ-
τον αἰῶνα (Hieron. ep. LXXXVI.), ὁ δὲ Ἀρκούλφος εἶδεν
αὐτούς ἐν τινὲς ἐκκλησίᾳ ὠκοδομημένη ἐπὶ τοῦ τόπου. τούτου
καὶ καθιερωμένη εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαὴλ· ὁ δὲ Δανιὴλ
γράφει «πλησίον τῆς Ἱεριχῆς, εἰς ἀπόστασιν ἐνὸς βερστίου
(πρὸς τὴν θεινὴν ἀνατολήν) εὐρίσκεται ὁ τόπος, ὅπου ὁ Ἀρ-
χάγγελος Μιχαὴλ ἐφάνη εἰς τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ, παρούσης

τῆς Διαθήκης μέχρις οὗ μετηνέχθη εἰς Σηλώμ· ἐν-
ταῦθα ἀπήχθη αἰχμάλωτος ἐνώπιον τοῦ Σαμουὴλ ὁ βα-
σιλεὺς τῶν Ἀμαληκитῶν Ἀγάγ.

Ἀλλὰ ποῦ ἔκειντο τὰ Γάλγαλα; Τινὲς μὲν τοποθε-
τοῦσιν αὐτὰ παρὰ τινὰ λοφίσκον κείμενον δέκα περίπου
λεπτὰ πρὸς ἄρκτον τοῦ Νάχρ-Κέλτ, κατὰ τὸ μέρος, καθ'
ὃ διαβαίνομεν τὸ ποτάμιον τοῦτο ἐπιστρέφοντες ἐκ τοῦ
Ἰορδάνου· ἕτεροι δὲ εἰκάζουσιν ὅτι ἔκειντο μετὰ τῆς
μονῆς τοῦ Καλαμῶνος καὶ τῆς Ἱεριχοῦντος, ἐκεῖ ὅπου
ἀπαντῶμεν τὴν σήμερον εἰρήπια ⁴⁾.

§ 6.

Τὸ πεδίον τῆς Ἱεριχοῦντος.

Ἡ ἀπέραντος αὕτη πεδιάς ἔνεκα τῆς συνδρομῆς τῆς
τε θερμότητος καὶ τῶν ὑδάτων εἶναι μία τῶν γονιμο-
τέρων πεδιάδων τῆς Ἰουδαίας. Ὁ Ἰώσηπος ὀνομάζει
αὐτὴν πύστατον καὶ θεῖον τῆς Ἰουδαίας χωρίον καὶ λέγει
ὅτι ἦν πλήρης φοινίκων, οἵτινες ἐξετείνοντο καὶ κατὰ μῆ-
κος τῶν παρακειμένων ὄχθων τοῦ Ἰορδάνου. Τὸ μέλι, τὸ
ὀσβάλαμον, ἡ κύπρος (ἀραβιστὶ χήννα—ὁ Κηνᾶς), ἡ
μυροβάλλανος καὶ ὅλοι ἐν γένει οἱ καρποὶ τῆς γῆς ἦσαν
ἐνταῦθα ἀφθονώτατοι ⁵⁾. Ἡ συκομωρέα ἡδονίμει καὶ
ἐνταῦθα, ὡς μανθάνομεν τοῦτο ἐκ τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Ἀλλ' ἐξ ὅλων τούτων τῶν προϊόντων, τίνα παρήγεν
ἡ γονιμωτάτη πεδιάς τῆς Ἱεριχοῦντος, ὀλίγα μόνον βλέπο-
μεν σήμερον. Τὰ ἐκ φοινίκων δάση ἐξέλιπον, ὡσαύτως
καὶ ἡ συκομωρέα. Τὸ ὀσβάλαμον, ἀπ' οὗτο, κατὰ τὰ
ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μυθεύμενα, μετεφυτεύθη ὑπὸ τῆς Κλε-

τῆς Ἰσραηλιτικῆς παρεμβολῆς, ὅτε οὗτος βλέπων ἐνώπιον αὐ-
τοῦ ἄνθρωπον ὀπλισμένον, ἔχοντα εἶδος βλοσυρὸν, ἀνέκραξεν,
ἡμέτερος εἶ ἢ τῶν ὑπεναντίων; ὁ Ἀρχάγγελος ἀπεκρίθη· ἐγὼ
ἀρχιστράτηγος δυνάμει Κυρίου νυνὶ παραγέγονα· καὶ ὁ Ἰη-
σοῦς ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον εἰς τὴν γῆν. Μοναστήριον καθιερω-
μένον εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Μιχαὴλ ἔστιν ἰδρυμένον εἰς τοῦτον
τὸν τόπον, οὗ ἡ ἐκκλησία ἐστὶν εὐρύχωρος καὶ ὑψηλὴ ἔχουσα
θόλους. Εἰς ταύτην τὴν ἐκκλησίαν κεῖνται οἱ δώδεκα λίθοι,
οὓς ἐκ τῆς κοιτίδος τοῦ Ἰορδάνου μετήνεγκον, ὅτε τὰ ὕδατα
τοῦ ποταμοῦ ἀπεσύρθησαν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ
ὅτε οἱ ἱερεῖς οἱ φέροντες τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης Κυρίου
ἔλαβον τούτους τοὺς λίθους, κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα
φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, εἰς μνημόσυνον τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν
(ὁδοιπορ. σελ. 57).

⁴⁾ Τινὲς ὑποθέτουσιν ὅτι τὰ εἰρήπια ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς
ἐν τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰορδάνου ἀρχαίων μοναστηρίων, καὶ
ἄλλοι ὅτι ἐνταῦθα ὑψοῦτο τὸ φρούριον, ὅπερ οἰκοδομήσας ὁ Ἡ-
ρώδης, ὠνόμασε, πρὸς τιμὴν τῆς μητρὸς του, Κέπρον (Ἰωσήφ.
Ἀρχαιολ. ις'. 5, 2. Πολ. Ἰουδ. α. 21, 4. 9. 6'. 18, 6).

⁵⁾ Ἰωσήφ. πολ. Ἰουδ. δ'. 8, 3.

επάτρως εἰς τὴν Ἡλιούπολιν τῆς Αἰγύπτου, ἔπαυσε παραγόμενον ἐνταῦθα. Μόνον ἡ μυροδάλανος φαίνεται διασωθεῖσα· διότι κατὰ τὴν γνώμην πολλῶν βοτανικῶν ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ σήμερον καλούμενον Ζουκκὸν, οὗτινος τὸ ἔλαιον εἶναι χρήσιμον εἰς τὰς πληγὰς καὶ εἰς κρυώματα ἀλειφόμενον. Τὸ Ζουκκὸν εἶναι καρπὸς ὁμοιοῦ μικροῖς καρύσιν, τὰ δὲ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη τοῦ δένδρου, ἐξ οὗ ἐκφύεται, ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη τῆς καππάρως.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἀγρίων δένδρων, ἅτινα καὶ σήμερον αὐξάνουσιν ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἱεριχοῦντος, τὸ πολυπληθέστερον εἶναι τὸ δένδρον τὸ παράγον τὸ παρὰ τοῖς Ἀραβικοῦ καλούμενον Δόμ, ὅπερ εἶναι καρπὸς ζακχαρώδης καὶ μετ' ἀπληστίας ὑπ' αὐτῶν ἐσθιόμενος. Τὸ ῥόδον τῆς Ἱεριχοῦντος, περὶ οὗ ἄλλοτε ἐλέγετο ὅτι καὶ ξηρὸν ὃν ἀνενεῦτο ἅμα ἐτίθετο εἰς τὸ ὕδωρ, καίτοι δι᾽ ὀσμῆς αὐτοῦ τινες ὅτι εὗρον αὐτὸ, δὲν ὑπάρχει πλέον. Ἐπίσης καὶ ὁ ζακχαροκάλαμος, ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν πολλῶν συγγραφέων ἄλλοτε παρήγετο ἐνταῦθα ἐν ἀφθονίᾳ, ἐξέλιπεν.

§ 7.

Ἡ πόλις Ἱεριχώ.

Ἡ Ἱεριχώ ἦν τὸ πάλαι μία τῶν ὀχυρωτέρων πόλεων τῶν Χαναναίων· ἀλλὰ τὰ τεῖχη αὐτῆς δὲν ἠδυνήθησαν γὰ ἀντιστῶσιν ἐπὶ πολὺ κατὰ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν, οἵτινες διεπέρασαν ἐν στόματι ῥομφαίας ἅπαντας τοὺς κατοίκους αὐτῆς πλην τῆς πόρνης Ραάβ, ἥτις ἔσωσε τοὺς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἀποσταλέντας κατασκόπους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱεριχοῦντος ἀπηγγέλλθη αὐστηροτάτη ἀπαγόρευσις κατὰ παντὸς, ὅστις ἤθελεν ἐπιχειρήσει ν' ἀνοικοδομήσῃ αὐτήν ¹⁾. Ἀχιλὴς δὲ ὁ ἐκ Βαιθήλ, παραβὰς τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην, ἀπώλεσε τὸν πρωτότοκον καὶ τὸν τελευταῖον αὐτοῦ υἱόν ²⁾. Μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Βαβυλώνης οἱ κάτοικοι τῆς Ἱεριχοῦντος ἐπανῆλθον, καὶ βραδύτερον ὠχυρώθη ὑπὸ τοῦ Σύρου Βακχιδίου. Ὁ Πομπήιος, ἐρχόμενος ἀπὸ Συρθοπέλεως εἰς Ἱερουσόλυμα, διῆλθε διὰ τῆς Ἱεριχοῦντος καὶ κατέστρεψε τὰ περ' αὐτὴν εὖς φρούρια, ἅτινα κατὰ τὸν Στράβωνα ἐκαλοῦντο Θράξ καὶ Ταῦρος. Ἡρώδης ὁ μέγας ἐκόσμησε καὶ ὠχύρωσεν αὐτήν, οἰκοδομήσας τὰ φρούριον Κύπρον, παλάτια καὶ ἵπποδρόμιον. Ὁ τύραννος οὗτος ἐνταῦθα διῆλθε τὰς τελευταίας τῆς ζωῆς του ἡμέρας.

Ἐν τῇ πόλει Ἱεριχοῦντι διῆλθεν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μίαν ἐσπέραν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀρχιτελώνου Ζακχαίου καὶ ἐν-

ταῦθα ἐθεράπευσε τὸν τυφλόν ³⁾. Βραδύτερον ἡ πόλις αὕτη μνημονεύεται ὡς πρωτεύουσα μιᾶς τῶν τοπαρχιῶν τῆς Παλαιστίνης· ὁ δὲ Ἱερώνυμος γράφει, ὅτι κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὁ Τίτος κατέστρεψεν αὐτήν διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν κατοίκων τῆς. Ἀπὸ τοῦ 325 μνημονεύονται τρεῖς ἐπίσκοποι Ἱεριχοῦντος, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος παρέρρεθον ἐν τῇ ἐν Ἱερουσολύμοις τῷ 536 συγκροτηθείσῃ συνόδῳ. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἀνῆγειρεν ἐνταῦθα βραδύτερον ξενοδοχεῖον πρὸς ὑποδοχὴν βεβαίως τῶν εἰς τὸν Ἰορδάνην ἀπερχομένων Προσκυνητῶν, καὶ μίαν ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου.

Περὶ τὰ τέλη τῆς ἐβδόμης ἑκατονταετηρίδος ὁ Ἀρκοῦλφος γράφει, ὅτι «ἐν Ἱεριχοῦντι ἄπασαι αἱ οἰκαί καὶ αὐτὴ ἡ τῆς Ραάβ ἦσαν κατεστραμμέναι, καὶ ὅτι μετὰ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἰορδάνου ὑπῆρχον δάση φοινίκων»· ὁ δὲ Βιλλιβάλδος ἀναφέρει μόνον τὴν πηγὴν τοῦ Ἑλισαίου καὶ βραδύτερον, τῷ 870, ὁ Μοναχὸς Βερνάρδος λέγει, ὅτι «ἐνταῦθα ὑπῆρχον πολλὰ μοναστήρια», ἐννοῶν βεβαίως τὰ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ἰορδάνου.

Ἡ Ἱεριχώ καλεῖται τὴν σήμερον ὑπὸ τῶν Ἀράβων *Ῥίχα*· μικρὸν δὲ χωρίον ἐκ 200 περίπου κατοίκων συγκείμενον ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀρχαίαν ὀχυρὰν πόλιν, καὶ τοι εἰσέτι μένει ἀπροσδιόριστον ποῦ ἔκειτο αὕτη. Τὸ μόνον ἐνταῦθα οἰκοδόμημα, ὅπερ ἐπισύρει τὴν προσοχὴν, εἶναι ὁ πύργος τῆς Ἱεριχοῦντος (Πουρτζ-ἑρρίχα), χρησιμεύον εἰς κατοικίαν τοῦ Σέχη. Τινὲς λέγουσιν ὅτι ἐνταῦθα ἦν ἡ κατοικία τοῦ ἀρχιτελώνου Ζακχαίου, καίτοι τὸ οἰκοδόμημα δὲν δεικνύει τοσαύτην ἀρχαιότητα.

§ 8.

Τὰ ὕδατα τοῦ Προφήτου Ἑλισαίου.

Βορειοδυτικῶς τοῦ χωρίου *Ῥίχα*, εἰς ἀπόστασιν 35 λεπτῶν, ἀναβλύζει δαψιλῆς καὶ διαυγεστάτη πηγὴ, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς μὲν καλοῦμεν Ὑδάτα τοῦ Ἑλισαίου, οἱ δὲ Ἀραβες *Ἀϊν-ἔσσουλτάν*. Εἶναι γνωστὸν ταῖς πᾶσιν ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας ὅτι, ὅτε ἀπῆλθεν ὁ Προφήτης Ἑλισαῖος εἰς τὴν Ἱεριχώ, «προσελθόντες οἱ ἄνδρες τῆς πόλεως πρὸς αὐτὸν εἶπον, ἰδοὺ ἡ κατοικησις τῆς πόλεως ἀγαθὴ, καὶ τὰ ὕδατα πονηρὰ, καὶ ἡ γῆ ἀτεκνουμένη. Καὶ εἶπεν Ἑλισαῖος, λάβετε μοι ὑδρίσκην καὶ κληνὴν, καὶ θέτε ἐκεῖ ἅλα· καὶ ἔλαβον καὶ ἤνεγκαν πρὸς αὐτόν. Καὶ ἐξῆλθεν

³⁾ Λουκ. ιη'. 35. ιθ'. 1—7. Ματθ. κ'. 29. Μάρκ. ι'. 46. Ἡ συνομωφία, ἐφ' ἣς ἀνέβη ὁ Ζακχαῖος, ἵνα ἴδῃ τὸν Σωτῆρα ἡμῶν, ἐσώζετο μέχρι τῆς ἐποχῆς Λυτανίου τοῦ ἐκ Πλακεντίας κατὰ τὸν ἑκτὸν αἰῶνα. Αὕτη περιετοιχίζετο ὑπὸ ναΐδιου, ἡ στέγη τοῦ οἴκου ἦν ἀνοικτὴ, δι' ἣς ἐξήρχετο ἡ κορυφή τοῦ δένδρου. Τὸ ναΐδιον τοῦτο ἔκειτο παρὰ τὴν Ἱεριχώ ἐπὶ τῆς εἰς Ἱερουσόλυμα ἀγούσης ὁδοῦ.

¹⁾ Ἰησ. ε'. 26.

²⁾ Γ'. Βασιλ. ιε'. 34.

Ἐλισαίῃ εἰς τὴν διέξοδον τῶν ὑδάτων, καὶ ἔρριψεν ἐκεῖ ἄλλα, καὶ εἶπε· τάδε λέγει Κύριος· ἴαμαι τὰ ὕδατα ταῦτα, καὶ οὐκ ἔσται ἐν ἐκεῖθεν θάνατος καὶ ἀτεκνουμένη. Καὶ ἰάθησαν τὰ ὕδατα ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης κατὰ τὸ ῥῆμα Ἐλισαίῃ, ὃ ἐλάλησε¹⁾. Τὰ ὕδατα λοιπὸν, ἅπερ τοιοῦτοτρόπως ἰάθησαν, εἰσὶν ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος πηγῇ. Ἄνωθεν τῆς πηγῆς ταύτης, κατὰ τὸ ὁδοιπορικὸν τῆς Βουρδινγάλης, ἔκειτο ἡ οἰκία τῆς πόρνης Ραάβ. Παρὰ τὴν πηγὴν ταύτην, βορειοδυτικῶς, ἀπαντῶμεν τὴν σήμερον ἐρείπια τινα, ἅπερ οἱ Ἀραβες καλοῦσι *Ἡ ρ π ε τ - ἔ τ - τ α ν α χ ῆ ν* (ἐρείπια τῶν μύλων), καὶ φαίνεται ὅτι ἄλλοτε ἐνταῦθα ἐπιέζοντο ζακχαροκάλαμοι πρὸς κατασκευὴν ζακχαρείως.

§ 9.

Τὸ Σαραντάριον ὄρος.

Τὸ ὄρος τοῦτο κεῖται παρὰ τὴν πηγὴν τοῦ Ἐλισαίου· ὠνομάσθη δ' οὕτω, διότι, κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν, ἐνταῦθα ὁ Κύριος ἡμῶν ἐνήστευσε τεσσαράκοντα ἡμέρας, μεθ' ἧς ἐπειράσθη ὑπὸ τοῦ Διαβόλου. Τὸ ὄρος τοῦτο εἶναι πληθεύει σπηλαίων, ἐν οἷς ἡσκήτευσον ἄλλοτε πολυάριθμοι ἀ-

ναχωρηταί· ἐκ τῶν σπηλαίων δὲ τούτων τινὰ μὲν εἰσι φυσικά, ἄλλα δὲ κατασκευαστά. Ἐν ἐκ τούτων κείμενον παρὰ τὴν δυτικὴν τοῦ ὄρους γωνίαν, καὶ οὐτινος ἡ εἴσοδος διαφέρει τῆς τῶν ἄλλων, λέγεται κοινῶς ὅτι ἦν ἐκεῖνο, ἐν ᾧ διέτριψεν ὁ Κύριος. Τὸ σπήλαιον τοῦτο ἔκπαλαι μετεβλήθη εἰς ναίδιον καὶ μέχρι τῆς σήμερον σώζονται ἐν αὐτῷ ἀρχαῖαι ζωγραφίαι. Ἡ εἰς αὐτὸ ἀνοδος εἶναι δυσκολωτάτη καὶ ἐπικίνδυνος· διότι τὸ μὲν ἔδαφος τῆς εἰς αὐτὸ ἀγοῦσης ὁδοῦ σύγκειται ἐξ ὀλισθηρᾶς πέτρας, αὐτὴ δὲ ἡ ὁδὸς κεῖται ἐπὶ τοῦ χείλους βαθυτάτου κρημνοῦ. Οἱ βουλόμενοι νὰ εἰσέλθωσιν εἰς αὐτὸ θέλουσι πράξει καλῶς, ἐὰν ἐκβάλωσι τὰ σανδάλιά των, ἵνα μὴ ὀλισθήσωσιν· ἀλλ' ἡμεῖς συμβουλεύομεν πάντας ἀνεξαίρετως ἵνα ἀπέχωσιν ἀπὸ τοιαύτης ἐπικινδύνου ἀποπείρας. Εἰς τοὺς ἀρκτικούς πρόποδας τοῦ ὄρους ἀπαντῶμεν τὰ ἐρείπια μικροῦ φρουρίου, ὅπερ ὠκοδομήθη ὑπὸ τοῦ Ητολεμαίου, τοῦ γαμβροῦ Σίμωνος τοῦ Μακκαβαίου, καὶ ὅπερ ἔκαλεῖτο Δώκ²⁾. τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο διεσώθη καὶ μέχρι τῆς σήμερον, ἀποδιδόμενον εἰς τὴν παρακειμένην δαψιλεστάτην πηγὴν, καλουμένην ὑπὸ τῶν Ἀράβων *Ἀ ἱ ν - ἔ δ - δ ο ὕ κ*.

¹⁾ Δ'. Βασιλ. β'. 19—22.

²⁾ Δ. Μακκαβ. ις'. 14—15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'.

Ἡ ΝΕΚΡΑ ΘΑΛΑΣΣΑ (ΠΑΧΡ-ΛΟΥΤ).

§ 1.

Θέσις, ὄρια, ἔκτασις, καὶ ιδιότητες τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης.

Καὶ ἐπάρας Ἀὐτὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐπεῖδε πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, ὅτι πᾶσα ἦν ποτιζομένη πρὸ τοῦ καταστρέφαι τὸν Θεὸν Σόδομα καὶ Γόμορρα, ὡς ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ἡ γῆ Αἰγύπτου, ἕως ἐλθεῖν εἰς Ζόγορα. Εἶπε δὲ Κύριος, κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πεπλήθυνται πρὸς με καὶ αἱ ἁμαρτίαι αὐτῶν μεγάλαι σφόδρα· καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα θεῖον καὶ πῦρ παρὰ Κυρίου ἐξ οὐρανοῦ, καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις ταύτας καὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον καὶ πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν ταῖς πόλεσι καὶ τὰ ἀνατέλλοντα ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἐπέβλεψεν ἡ γυνὴ τοῦ Ἀὐτ

εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἐγένετο στήλη ἄλός. Ὁρῶντες δὲ Ἀβραάμ, τὸ πρῶτ' εἰς τὸν τόπον, οὐ εἰστήκει ἐναντίον Κυρίου, καὶ ἐπέβλεψεν ἐπὶ πρόσωπον Σοδόμων καὶ Γομόρρας καὶ ἐπὶ πρόσωπον γῆς περιχώρου, καὶ εἶδε καὶ ἰδοὺ ἀνέβαινε φλόξ ἐκ τῆς γῆς ὥσει ἀτμὶς καπνοῦ. (Γενέσ. 13, 8). Ἡ διὰ πυρὸς ἐξ οὐρανοῦ καταστροφή τῆς χώρας ἐκείνης, ἥτις ἦν ποτε ὡς ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκειντο αἱ πολυάνθρωποι καὶ ἀκμαῖζουσαι πόλεις τῶν Σοδόμων καὶ Γομόρρας, παρήγαγε τὴν τε μεταγενεστέραν μορφήν καὶ τὰς παραδόξους ιδιότητας τῆς μοναδικῆς ἐκείνης ἐν τῇ ὑψηλῇ λίμνῃ, ἥτις ὀνομάζεται ΝΕΚΡΑ ΘΑΛΑΣΣΑ.

Ἡ Νεκρὰ Θάλασσα, ἡ καὶ Θάλασσα Ἀραβία, Θάλασσα ἄλυκή, λίμνη Ἀσφαλτίτις¹⁾ καλουμένη, κεῖται ἐπὶ

¹⁾ Γενέσ. 14, 3. Δευτερον. 3, 17, 4, 49. Ἰωσήφ. Ἰουδ. πολ. γ'. 10, 7.

τῆς μεσημβρινῆς ἄκρας τῆς μεγάλης ἐκείνης κοιλάδος, ἥτις, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Γιβεριάδος Θαλάσσης καὶ λήγουσα εἰς τὴν κοιλάδα Ἀραβία, ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Ἀράβων Γῶρ. Ὁρίζεται δὲ πρὸς ἀνατολὰς μὲν ὑπὸ τῶν ὀρέων Μωάβ καὶ τῆς γῆς τῶν Ἀμμονιτῶν, πρὸς νότον δὲ ὑπὸ τῆς κοιλάδος τῆς ἀλυκῆς καὶ τῶν ὀρέων τῆς Ἰδουμαίας, πρὸς δὲ δυσμὰς ὑπὸ τῆς ἐρήμου τῆς Ἰουδαίας, καὶ πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῶν πεδιάδων τῆς Ἰερικῶ καὶ τοῦ Ἰορδάνου, ὅστις εἰσβάλλει εἰς αὐτήν. Τὸ σχῆμα αὐτῆς εἶναι ἐπίμηκες, διευθυνομένον ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον· ἐν δὲ τῇ μεσημβρινῇ αὐτῆς ἄκρᾳ σχηματίζεται μία Χερσόνησος, ἥτις διαιρεῖ αὐτήν εἰς δύο κόλπους. Τὸ μῆκος αὐτῆς εἶναι 11 γεωγραφικῶν μιλίων, τὸ δὲ πλάτος 3.

Τὸ ὕδωρ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης ἔχει χρῶμα πρασινωπὸν, καὶ δὲν εἶναι πάντῃ διαφανές. Εἶναι καθ' ὑπερβολὴν ἀλμυρὸν, καὶ ἀφίνει εἰς τὸ στόμα πικρὰν καὶ ἀηδὴ γεῦσιν. Τὸ εἰδικὸν αὐτοῦ βάρος εἶναι ἡμεγαλτέρον παρὰ τὸ βάρος οἰουδήποτε ἄλλου ὕδατος. Αἱ δύο αὗται ιδιότητες τοῦ ὕδατος τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, ἡ ὑπερβολικὴ δηλ. ἀλμυρότης καὶ ἡ βαρύτης, προέρχονται ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ διαλύσεως διαφόρων ἀλάτων καὶ ἰδίως τῆς μαγνησίας γῆς καὶ τῆς σόδας. Εἰς διάφορα ὅμως τῆς θαλάσσης μέρη, καὶ κατὰ τὰς διαφόρους τοῦ ἔτους ὥρας, αἱ ιδιότητες αὗται δὲν εἶναι αἱ αὗται· τὰ ὕδατα π. χ. τὰ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰορδάνου δὲν ἔχουσι τοσαύτην βαρύτητα καὶ ἀλμυρότητα, ὅσον τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης· ἐν καιρῷ δὲ βροχῶν, ὅποτε ἐκ τῶν πέριξ χωρῶν εἰσρέουσιν εἰς αὐτήν τοσοῦτοι ρύακες, τὰ ὕδατα αὐτῆς εἰσι ὀλιγώτερον ἀλμυρὰ καὶ βαρέα παρὰ τὸ φθινόπωρον. Ἡ ὑπερβολικὴ ποσότης τοῦ ἁλατος, ἣν ἐμπεριέχει τὸ ὕδωρ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, ἐξηγεῖται, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κολεσσιαίους ὄγκους τοῦ ἁλατος καθ' ὅλα τὰ μεσημβρινὰ παράλια τῆς θαλάσσης. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές ὅτι κατὰ τὸ παρὸν τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης δὲν φθάνουσι μέχρι τῶν κατὰ τὰ μεσημβρινὰ παράλια ὑψομένων ἀλυκῶν ὀρέων, ἀλλὰ τὰ ἐν καιρῷ χειμῶνος ἐκ τῶν μερῶν τούτων εἰσρέοντα ὕδατα, καθὼς καὶ οἱ ἀλμυροὶ ρύακες, ὅτινες καὶ κατ' αὐτὸν ἔτι τὸν μῆνα Ἰούνιον εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν θάλασσαν, συμπαρασύρουσι βεβαίως τοσαύτην ποσότητα ἁλατος, ὥστε αὕτη ἐξαρκεῖ νὰ παραγάγῃ τὰς φυσικὰς ταύτας ιδιότητας τοῦ ὕδατος αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἅλας τῶν κατὰ τὰ μεσημβρινὰ παράλια ὑψομένων ἀλυκῶν ὀρέων δὲν περιέχει βρόμιον, δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι τὰ ὕδατα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ ἀλλαχοῦ, ἰδίως δὲ ἐν τῷ πυθμένι αὐτῆς, ἔρχονται εἰς συνάφειαν μὲ ἄλλας ὀρυκτὰς οὐσίας.

Ἐνεκα τῆς μεγάλης εἰδικῆς βαρύτητος τοῦ ὕδατος τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης τὰ ἐπ' αὐτοῦ ἀντικείμενα δὲν βυθίζονται μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς βυθίζονται

εἰς ἄλλα γνωστὰ ἡμῖν ὕδατα. Ἀνθρώποι μὴ γινώσκοντες νὰ κολυμβήσωσι, κατορθώνουσι τοῦτο ἐνταῦθα εὐκόλως, ἢ τοῦλάχιστον δύνανται νὰ μείνωσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος ἀνευ τινὸς κόπου. Τινὲς τῶν περιηγητῶν γράφουσιν ὅτι, ὅταν τις ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ ὕδατος τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, φέρει ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος του ἐν λεπτὸν ἀλατῶδες λένος, ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀληθές· μόνον μικρὸν τινὰ κνησμὸν αἰσθάνεται ὁ εἰς ταύτην εἰσερχόμενος καὶ νομίζει ὅτι ἤλειψεν τὸ σῶμά του μὲ ἐλακώδη οὐσίαν. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ἐγίνωσκον καλῶς τὴν ιδιότητα τοῦ ὕδατος τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, τοῦ νὰ κρατῇ δηλ. τοσοῦτον εὐκόλως εἰς τὴν ἐπιφανείαν αὐτοῦ τὰ εἰς αὐτὸ ριπτόμενα ἀντικείμενα. Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Β'. βιβλίῳ τῶν μετεωρολογικῶν αὐτοῦ, λόγον ποιούμενος περὶ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, λέγει ὅτι, ἐὰν ἄνθρωποι ἢ ζῶα ριφθῶσι δεδεμένοι ἐντὸς αὐτῆς, οὐ μόνον δὲν βυθίζονται, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλέουσιν ἐπὶ τοῦ ὕδατος. Ὁ δὲ Ἰώσηπος διηγείται ἐπὶ ὁ Οὐσεπσιανός, δῆσας τὰς χεῖρας καταδίκων τινῶν, ἔρριπεν αὐτοὺς ἐντὸς τῆς θαλάσσης· αὗτοι ὁμῶς δὲν ἐβυθίσθησαν, ἀλλ' ἐπέπλεον ἐπὶ τῶν ὑδάτων ¹⁾.

Ἡ μεγάλη αὕτη εἰδικὴ βαρύτης τῶν ὑδάτων τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης γίνεται προσέτι ἐπαισθητὴ ἐκ τε τῆς συνήθους ἀκινήσεως τῶν ὑδάτων καὶ ἐκ τῆς βαρύτητος καὶ τῆς δυνάμεως τῶν κυμάτων αὐτῆς ἐν καιρῷ τρικυμίας. Οἱ συνήθεις ἄνεμοι μόλις προξενοῦσι κινήσιν τινὰ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς, ἐν ᾧ οἱ σφοδροὶ ἄνεμοι ἐγείρουσι βαρέα καὶ ἄγρια κύματα. Ὅτε αἱ λέμβοι τῶν Ἀμερικανῶν τῶν κατὰ τὸ 1847 περιπλευσάντων τὴν θάλασσαν ταύτην ἐσῆλθον ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν, ἔπνεε ὁροσερὸς ζέφυρος, ὅστις μετ' οὐ πολὺ μετεβλήθη εἰς σφοδρότατον ἄνεμον· ἐντεῦθεν ἐπῆλθε τρικυμία, καθ' ἣν τὰ βαρέα κύματα ἐπληττον τὴν λέμβον ὥς «βαρέα Τιτάνων σφυρία»· ἀλλὰ μόλις ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος καὶ ἀμέσως ἡ θάλασσα ἐγαληνίσεν.

Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων καὶ τὰς παρατηρήσεις τῶν νεωτέρων ἐντὸς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης οὐ μόνον δὲν ὑπάρχει ζωντανὸν πρᾶγμα, ἀλλ' οὐδὲ ἔχνος ζωικῆς ἢ φυτικῆς ζωῆς. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ἐν ταῖς παραλίαις αὐτῆς, καὶ ἰδίως κατὰ τὰ βόρεια παράλια, ἀπῆντησάν τινες ὄστρακα ἢ ὄστρακοδερμα, εὐρέθησαν δὲ καὶ εὐρίσκονται ἐνταῦθα ἐνίοτε ὀψάρια τινὰ νεκρά, ἀλλὰ ταῦτα ἔρχονται ἢ ἐκ τοῦ Ἰορδάνου ἢ ἐκ τῶν πανταχόθεν εἰς αὐτήν εἰσερόντων ρυάκων. Πολλάκις παρατηρήθη ὅτι ὀψάρια, ἐλθόντα ἐκ τοῦ Ἰορδάνου, ἔμειναν ἀμέσως νεκρά καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐξήχθησαν ὑπὸ τῆς θαλάσσης εἰς τὴν παραλίαν.

Ἡ ἐξάτμισις τῶν ὑδάτων τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, ἥτις

¹⁾ Ἰουδ. πολ. 8'. 8, 4.

πολλούς κατὰ συνέχειαν μῆνας εἶναι ἐκτεθειμένη ὑπὸ ἀνέφερον οὐρανὸν εἰς τὰς καυστικὰς τοῦ ἡλίου ἀκτίνας, εἶναι βέβαια μερίστη· ἐνίοτε μάλιστα δύναται τις νὰ ἴδῃ διὰ γυμνῶν ὀφθαλμῶν τὸν ἐξ αὐτῆς ἀναβαίνοντα ἀτμόν. Ἀπὸ τῆς πηγῆς Ἐγγαδὶ (Ἰν Τζιδ·η) πολλάκις δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ, κατὰ τὴν ἀνατολὴν μάλιστα τοῦ ἡλίου, τίνι τρόπῳ οἱ πεπυκνωμένοι ἀτμοὶ ἀνυψούμενοι πληροῦσιν ὅλον τὸ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς κενόν, καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς τις λεπτὴ νεφέλη, διαδίδονται εἰς τὰς κορυφὰς τῶν πέριξ ὄρεων.

Ἐνταῦθα ἀπαντῶμεν τῷ ὄντι ἐπαισθητὸν δείγμα τῆς ἰσορροπίας, ἣν ὁ δημιουργὸς ἔθετο μεταξὺ τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως. Τὰ ὕδατα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, μ' ὅλην τὴν ἄρθρον εἰσροὴν τῶν ὑδάτων τοῦ τε Ἰορδάνου καὶ τῶν παρακειμένων χειμάρρων, δὲν λαμβάνουσι σημαντικὴν αὔξησιν· ἀλλ' οὔτε πάλιν διὰ τῆς υπερβαλλούσης ἐξατμίσεως ἐλαττοῦνται ἐπαισθητῶς.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς υπερβολικῆς ταύτης ἐξατμίσεως καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ἀλατιώδους κατακαθίσματος, τὸ ὁποῖον ἡ θάλασσα ἀφίνει εἰς τινὰ μέρη τῶν παραλίων της· ὅπερ συμβαίνει, ὅταν ἐν καιρῷ βροχῶν ἡ θάλασσα πλημμυροῦσα εἰσέρχεται εἰς τινὰς λάγκους ἢ χλομαλά μέρη τὰ ὕδατα ταῦτα, ὅταν ἡ θάλασσα ἀποσυρθῇ, ἀμέσως ἐξατμίζονται, καὶ ἀφίνουσιν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἓνα ἄρκετὰ παχὺν ἀλατιώδη φλοιόν. Τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς ἄλλα μὲν αὐτῆς παράλια, ἰδίως ὅμως εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Π'ίρκετ-ἐλ-Χαλήλ, καὶ τὸ ὁποῖον ἀπέχει μίαν ὥραν πρὸς δυσμὰς τῆς πηγῆς Ἐγγαδὶ. Ἐνταῦθα ἀπαντῶνται προσέτι ἐνίοτε τῇ δε κἀκεῖσε καὶ τμήματα ἀσφάλτου καὶ θείου· πολλάκις δὲ τοῦ ἔτους ἐκ τῆς ἀναθυμιάσεως δυσώδους τινὸς ἄλμης πάντα τὰ περίχωρα πληροῦνται ὁσμῆς θειώδους.

§ 2.

II ἐν τῇ Νεκρᾷ Θαλάσσῃ ἀσφαλτος.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, καθὼς καὶ σήμερον, ἀναδίδονται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης βῶλοι ἀσφάλτου (κατρανίου φυσικοῦ). Ὁ γεωγράφος Στράβων, περιγράφων τὴν λίμνην ταύτην, λέγει, ὅτι «αὕτη εἶναι πλουσία ἀπὸ ἀσφάλτου, ἥτις ἀναδίδεται ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς κατὰ περιόδους ἀτάκτους, καὶ ἥτις, συσσωρευομένη ἐκ διαφόρων μερῶν, ἀποτελεῖ βῶλους τοσοῦτον ἐγκνώδεις, ὥστε νομίζει τις ὅτι ἐπιπλέουσιν ἐπ' αὐτῆς μεγάλαι νῆσοι»¹⁾. Ὁ δὲ ἱστορικὸς Διόδωρος, γράφων τὰ πρῶτα, προστίθισιν ὅτι ἡ ἀνάδοσις τῆς ἀσφάλτου συμβαίνει κατ' ἔτος, καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς σχηματιζόμενοι βῶλοι ἐ-

χουσιν ἑκτασιν 2—3 πλέθρων· ἡ δὲ ἀνάδοσις αὕτη προσσημαίνεται πάντοτε διὰ τινων ἐκτάκτων σημείων· διότι, λέγει, πρὸ 20 ἡμερῶν διεδίδετο πολλὰ στάδια μακρὰν ὁσμὴν δυσάρεστος ἀσφάλτου· πάντα δὲ τὰ μέταλλα, τὰ πέριξ τῆς θαλάσσης εὐρισκόμενα, καὶ αὐτὸς ὁ χρυσοῦς καὶ ὁ ἄργυρος, ἀπέβαλλον τὸ χρώμα τιον²⁾, ἐπαναλάμβανον δ' αὐτὸ ἄμα ἀναφαίνεται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς ἡ ἀσφαλτος. Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς ἀσφάλτου ἤρχοντο οἱ παροικοῦντες βάρβαροι μὲ σχεδίας (σάλια) ἐκ καλάμων κατεσκευασμένας. Ἐντὸς τῶν σχεδιῶν τούτων εἰσῆρχοντο τρεῖς ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ μὲν δύο ἐκωπῆ-λάτουν, ὁ δὲ τρίτος ἔφερεν ὅπλα, ἵνα ἐν ἀνάγκῃ προσβά-λη τοὺς ἐκ τοῦ πέραν τῆς θαλάσσης ἐρχομένους εἰς τὸν αὐτὸν βῶλον τῆς ἀσφάλτου, εἰς ὃν καὶ οὗτοι διηυθύνοντο· διότι, λέγει, οἱ κάτοικοι ἐκατέρων τῶν παραλίων ἐχθρικῶς διέκειντο πρὸς ἀλλήλους (ἀπαρἀλλάκτως καθὼς καὶ σήμερον)· ὅτε δὲ ἐπλησίαζον εἰς τὸν βῶλον τῆς ἀσφάλτου, ἐκοπτον ἐξ αὐτοῦ τμήματα μὲ πελέκεις· γεμίσαντες δὲ δι' αὐτῶν τὴν σχεδίαν τιον, ἐπέστρεφον ὀπίσω· εἰδὲ τις, προστίθισιν, ἐκ τῶν ἀνθρώπων, τῶν ἐν τῇ σχεδίᾳ εὐρισκομένων, ἐπιπτεν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὴ γινώσκων νὰ κολυμβᾷ, δὲν ἐβυθίζετο· διότι· τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης ταύτης εἶναι τοιαύτης φύσεως, ὥστε καὶ αὐτὰ τὰ μέταλλα δὲν βυθίζονται τοσοῦτον εὐκόλως. Τὴν ἀσφαλτον ταύτην λαμβάνοντες οἱ βάρβαροι ἔφερον εἰς Αἴγυπτον καὶ τὴν ἐπώλουν πρὸς ταριχείαν τῶν νεκρῶν· διότι, ἐάν εἰς τὰ λοιπὰ ἀρώματα δὲν ἀνεμιγνύετο καὶ ἀσφαλτος, τὰ ταριχευόμενα σώματα δὲν ἠδύναντο νὰ διατηρηθῶσι πολλοὺς χρόνους³⁾. Ὁ Γεωγράφος Στράβων, ἐξηγῶν τὸ πῶς παράγεται ἡ ἀσφαλτος, λέγει, ὅτι «ἡ ἀσφαλτος δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ῥητίνη, ἐν τῷ πυθμένι τῆς θαλάσσης εὐρισκόμενη, ἥτις ἀποβαίνουσα ῥευστὴ διὰ τῆς θερμότητος τοῦ ὑπὸ τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης καλοντος πυρός, ἀναδίδεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς. Ἐνταῦθα, ἐρχομένη εἰς συγκοινωνίαν μετὰ τοῦ ψυχροῦ ὕδατος, πήγνυται καὶ τοιοῦτοτρόπως γίνεταί τοσοῦτον σκληρὰ, ὥστε μόνον μὲ πελέκεις δύνανται νὰ κερματίσωσιν αὐτήν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὕδωρ εἶναι βαρὺ, διὰ τοῦτο οἱ βῶλοι τῆς ἀσφάλτου, καὶ τοὶ εἶναι παμμεγέθεις, ἐπιπλέουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης». Πρὸς ἀπόδειξιν δὲ τῆς γνώμης του, ὅτι δηλαδή ὑπὸ τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης καίει πάντοτε πῦρ, ἀναφέρει τοὺς ἐν Μασάδᾳ (παραλίῳ πόλει τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης) σκληροὺς καὶ τι-

¹⁾ Ἡ διαβρωτικὴ αὕτη ιδιότης τῆς ἀσφαλτίνης τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης παρετηρήθη πολλάκις ἐπὶ τῶν μεταλλίνων λέμβων, δι' ὧν οἱ νεώτεροι περιηγεταὶ περιέπλευσαν αὐτήν. ἰδ. κατωτέρω.

²⁾ 6'. 48, 10'. 99. ἴδε καὶ ἰώσηπ. ἰουδ. πολ. β'. 8, 7.

¹⁾ Βιβλ. ας'.

πανώδεις βράχους, τὰς χαράδρας τῆς γῆς, τοὺς κατὰ τὴν παραλίαν ἀπαντωμένους βράχους, ἐξ ὧν ἀποστᾶζει πίσσα, καὶ τέλος τὰς αὐτόθι θερμὰς πηγὰς, ἐξ ὧν ἐξέρχεται ὁ σμῆ θείου ¹⁾.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους, καὶ τοὶ σπανίως, ἀναφαίνονται ὅμως ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης βῶλοι ἀσφάλτου. Οἱ ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ σκηνοῦντες Ἀραβες λέγουσιν, ὅτι ἡ ἀσφαλτος ἀναδίδεται μόνον μετὰ προηγουμένου σεισμοῦ· ταύτην δὲ τὴν γνώμην τῶν Ἀράβων ἐπικυροῦσι τὰ μετὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1834 καὶ τοῦ 1837 παραδείγματα. Μετὰ τὸν πρῶτον σεισμὸν ἀνεφάνισαν εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ παράλια τῆς Θαλάσσης πολυάριθμοι βῶλοι ἀσφάλτου· οἱ δὲ Ταμαρίται συνέλεξαν περισσότερα τῶν 40 κανταρίων καὶ ἐπώλησαν αὐτὴν ἐν διαφόροις τῆς Παλαιστίνης πόλεσιν, Ὡσαύτως καὶ μετὰ τὸν μέγαν σεισμὸν τοῦ 1837, ὅποτε κατεστράφη ἡ παρὰ τὴν Τιβεριάδα Θάλασσαν πόλις Σαφὲδ, ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης πρὸς τὰ μεσημβρινοδυτικὰ αὐτῆς μέρη, εἰς ὅγκος ὑπερμεγέθους ἀσφάλτου· οἱ περιοικοῦντες τὸ μέρος τοῦτο Τζεχαλίε καὶ Ταμαρίται, ὡς καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἰάττης, πλέοντες μὲ πελέκεις εἰς χεῖρας, ἔκοπτον αὐτὴν καὶ ἐφόρτωνον τὰς καμήλους αὐτῶν· κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐκέρδησαν ἕως 60,000 γροσίων.

Οἱ ἀρχαῖοι φαίνεται ὅτι ἐποίησαν ὀρθὴν παρατήρησιν, ἀποφανθέντες ὅτι οἱ ἐπιπλέοντες οὗτοι βῶλοι τῆς ἀσφάλτου ἀναδίδονται ἐκ τοῦ πυθμένου τῆς θαλάσσης. Παρὰ τοῖς ἐν τοῖς δυτικοῖς παραλίοις σκηνοῦσιν Ἀραβὶν ἐπικρτεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἡ ἀσφαλτος ἀπορρέει ἀπὸ τῶν ἀποτόμων βράχων τῆς ἀνατολικῆς παραλίας· ἀλλὰ τὰ παράλια τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης περιεπλεύσθησαν ἀπαντα, οὐδὲν ὅμως τοιοῦτον ἀπῆντησαν οἱ περιπλεύσαντες· ὥστε εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἀσφαλτος ἀναδίδεται ἀπὸ τοῦ πυθμένου τῆς θαλάσσης. Ἡ δὲ θέσις, ἐνθα κατὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1834 καὶ τοῦ 1837 ἀνεφάνη ἡ ἀσφαλτος, ἐπικυρῶνει τὴν γνώμην, ὅτι αὕτη ἀποκόπτεται ἀπὸ τοῦ πυθμένου τοῦ μεσημβρινοῦ τῆς θαλάσσης μέρους, ἐνθα δηλονότι ἄλλοτε ἦν ἡ κοιλὰς Σιδδὶμ καὶ τὰ φρέατα τῆς ἀσφάλτου. Ἡ ἀσφαλτος ἄρα ἀπορρέει ἐκ τῶν φρεάτων κατὰ

τὸ μέρος τοῦτο· ἐπειδὴ δὲ ἔρχεται εἰς συγχωνυνίαν μετὰ τοῦ ὕδατος, πήγνυται· πᾶς δὲ σφοδρὸς τῆς γῆς κλονισμὸς ἀποκόπτει τεμάχια ἐξ αὐτῆς, ἅτινα ἀναδίδονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

§ 3.

Περιγραφή τῶν παραλίων τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης.

Τὰ ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν τοῦ Γῶρ παραλλήλως ἐκτεινόμενα ὄρη, μετὰ τῶν ὁποίων ἐν τῇ βαθυτάτῃ αὐτοῦ καθέσει κεῖται ἡ Νεκρὰ Θάλασσα, ἀρχονται ἐνταῦθα νὰ ἐμφανίζωνται γυμνὰ καὶ ἔρημα καὶ μὲ σοβαρὰν καὶ ἀγρίαν μεγαλοπρέπειαν. Παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων τούτων ἐκτείνονται τὰ ἀκίνητα καὶ πάσης ζωοποιοῦ ἰδιότητος ἐστερημένα ὕδατα τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης· ἀποτόμοι δὲ καὶ ἄγριοι βράχοι καὶ σκόπελοι, ἔχοντες ὕψος 1200—1300 ποδῶν, περιζωννύουσι τοὺς αἰγιαλοὺς αὐτῆς. Ὁ κορμὸς τῶν ὀρέων σύγκειται ἐξ ὠχροῦ καὶ ἐνίοτε φαιοῦ ἀσβεστολίθου· ἐπὶ δὲ τῆς δυτικῆς παραλίας τὰ ὄρη σύγκεινται ἐκ τιτάνου καὶ κιμωλίας γῆς. Ἐνταῦθα ἀπαντῶνται μέρη γῆς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑψοῦνται λόφοι ἔχοντες σχῆμα κώνων ἢ σκηνῶν ἢ ἄλλων φανταστικῶν σχημάτων, τὸ δὲ ὅλον φαίνεται ὥσπερ διηλθὼν ἐντεῦθεν σφοδροὶ χειμάρροι, οἵτινες, συμπαρασύραντες πᾶσαν τὴν μετὰ τὴν γῆν, κατέλιπον μόνον σκελετοὺς ὠχρῶν, ὅπερ προξενεῖ ἐντύπωσιν φρικαλέας καὶ ἀλλοκάτου ἐρήμου. Τοιαῦτα μέρη ἀπαντῶμεν ἰδίως εἰς τὴν μεσημβρινὴν τῆς θαλάσσης ἄκραν ὀπισθεν τῶν ἀλυκῶν ὀρέων (Τζέπ-ἐλ-Οὐσδ-ούν), καθὼς καὶ εἰς τὰ πρὸς βορρᾶν τοῦ ἀποτόμου ἀκρωτηρίου Ράσ-ἐλ-Φέσ·χα παράλια. Κατὰ μῆκος τῶν ἀνατολικῶν παραλίων, ὡς π. χ. εἰς τὰ στόμια τῶν χειμάρρων Ἐλ-Μοτζίπ καὶ Ζάρια Μαῖν, ἀπαντῶνται καὶ πολλοὶ ἀμμόλιθοι, εἰς δὲ τὰ βορειοανατολικά παράλια σωρεῖται ἐκ βασάλτου καὶ λάδας. Ἡ μετὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ποδῶν τῶν σκοπέλων χώρα εἶναι βατὴ καὶ ὀμαλὴ· μόνον πρὸς βορρᾶν τῆς πηγῆς Ἐγγαδὶ οἱ σκόπελοι, ἐκτεινόμενοι μέχρι τῆς θαλάσσης, εἰσέρχονται εἰς αὐτήν. Ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει μέρος βατόν εἰς τὴν παραλίαν· τοῦτ' αὐτὸ ἀπαντᾶται καὶ εἰς τὰ ἀκρωτήριον Ράσ-ἐλ-Φέσ·χα. Ἐκτὸς τούτων τῶν δύο μερῶν εἰς ὅλα τὰ ἄλλα παράλια ὑπάρχει πάντοτε ἐν μέρος γῆς βατόν. Ἡ μεσημβρινὴ παραλία εἶναι μία ἐκτεταμένη πεδιάς, ἢ μᾶλλον μία ἀλατώδης βάλτος, ἥτις ἐκτείνεται μέχρι τῶν ὀρέων Ἀκραβίν. Εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς ἀπαντῶνται πολλάκις μικρὰ τεμάχια πίσσης καὶ θείου· παρὰ δὲ τὴν πηγὴν Φέσ·χα εὐρίσκονται μεγαλύτερα τεμάχια θείου, τὰ ὁποῖα λαμβάνοντες οἱ Ἀραβες κατασκευάζουσι τὴν πυρίτιδά των. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις αὕτη κεῖται ἀπέναντι τῶν θερμῶν ὑδάτων τῆς Καλλιζόδης (Ἄιν-ἐλ-

¹⁾ Ἐνθ. ἀνωτ. Ἐντεῦθεν λαμβάνων ὁ Στράβων ἀφορμὴν προστίθηναι ὅτι ἡ ἀρχαία παράδοσις, καθ' ἣν 13 πόλεις ἐνταῦθα κατεστράφησαν, εἶναι ἀξιόπιστος. Ἀλλὰ σημειωτέον ὅτι ἐν μὲν τῷ ΙΘ'. Κεφαλαίῳ τῆς Γενέσεως ὀνομαζονται μόνον δύο πόλεις, τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα· ἐν δὲ τῷ ΚΘ'. Κεφ. τοῦ Δευτερονομίου προστίθενται καὶ ἑτεραί δύο, ἡ Ἀδαμὰ καὶ ἡ Σεβωήμ· ἐν δὲ τῷ Ι'. Κεφ. τῆς Σοφίας Σολομῶντος γίνεταί μὲν λόγος περὶ πέντε πόλεων, ἀλλ' ἀνωνύμως· ἐντεῦθεν ἴσως καὶ ὁ Ἰώσηπος ὀνομαζέει αὐτὰς μὲν ἐν ὀνόματι Πεντάπολιν.

Ζάρκα Μαῖν), ἐνθεν ἐξάγονται πολλὰ τμήματα οἰοῦ, δυνάμεθα νὰ υποθέσωμεν ὅτι τὰ μεγάλα ταῦτα τεμάχια ὠθοῦνται ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἐκ τῆς ἀπέναντι παραλίας. Εἰς τὰ νοτιοανατολικά αὐτῆς παράλια ἀπαντῶνται γρανίτης, ἱάσπις, καὶ ἄλλοι λίθοι διαφόρων χρωμάτων. Ἐπὶ δὲ τῶν λόφων τῶν βορειοανατολικῶν αὐτῆς παραλίῶν εὐρίσκεται ἡ γνωστὴ μαύρη λίθος, ἡ λίθος τοῦ Μωϋσέως, κατὰ τὴν ἐκφρασιν τῶν Ἀράβων, ἥτις τιθεμένη εἰς τὸ πῦρ καίεται καὶ ἐκβάλλει ὁσμὴν πύσσης, καὶ τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται εἰς κατασκευὴν διαφόρων ἀγγείων καὶ εἰς πλακοστρώσεις.

§ 4.

Τὰ ἐντὸς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης ἐρείπια καὶ τὰ διαβατὰ αὐτῆς μέρη.

Ὁ ἀρχαιότερος τῶν συγγραφέων, ὅστις γράφει περὶ ἐρειπίων ἐν τῇ Νεκρᾷ Θαλάσσῃ, εἶναι ὁ Στράβων· οὗτος λέγει ὅτι «κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐφαίνοντο εἰσέτι ἐντὸς τῆς Θαλάσσης τὰ ἐρείπια τῶν Σοδόμων, τὰ ὅποια εἶχον περιμέτρειαν 60 σταδίων». Ἐπίσης καὶ ὁ Ἰώσηπος γράφει περὶ ἐρειπίων ἐντὸς τῆς Θαλάσσης, τὰ ὅποια ἐφαίνοντο μακρόθεν ὡς σκιαί. Ἐκ τῶν νεωτέρων δὲ οὐδεὶς οὔτε εἶδε οὔτε ἀναφέρει τι περὶ τοιούτων ἐρειπίων. Μόνον κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν μέρος τῆς Θαλάσσης ἐνθυμοῦνται οἱ πρεσβύτεροι μεταξὺ τῶν σημερινῶν Ταμαριτῶν καὶ τῶν Ῥασ' αἶδε ὅτι ὑπῆρχεν ἐν μέρος ἀβαθὲς καὶ διαβατὸν, δι' οὗ μετέβαινον εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος· ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ, λέγουσι, τὸ μέρος τοῦτο ἐγίνα βαθυτέρον. Ἀγγλοὶ δὲ περιηγηταί, ἐλθόντες ἐνταῦθα τὸ 1817, διηγοῦνται ὅτι εἶδον συνοδίαν Ἀράβων διαβαίνουσαν διὰ τῆς Θαλάσσης εἰς τὸ ἀπέναντι μέρος· ἐπειδὴ δὲ οὗτοι εἶχον μετ' ἐαυτῶν καὶ ὄναρια, ἐσυμπέρανον ὅτι τὸ μέρος τοῦτο ἦν πολλὰ ἀβαθές.

§ 5.

Τὰ μῆλα τῶν Σοδόμων.

Παρὰ τὴν πηγὴν Ἐγγαδὶ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μεσημερινοῦτικά παράλια τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης ἀπαντῶνται δένδρα τινά, τὰ ὅποια διὰ τὰς παρὰδόξους ιδιότητας τῶν καρπῶν τῶν εἶναι ἀξιοπερίεργα. Τὰ δένδρα ταῦτα καὶ οἱ καρποὶ αὐτῶν ὀνομάζονται παρὰ τῶν Ἀράβων Ἐλ-᾽Οσ'ερ· ὁ φλοιὸς αὐτῶν ὁμοιάζει μὲν πελλόν, τὰ δὲ φύλλα τῶν εἶναι ὡσεὶ δὴ. Οἱ καρποὶ αὐτῶν ἐξωτερικῶς ἔχουσι μεγάλην ὁμοιότητά μὲν πορτογάλλῃ ἢ μὲν μῆλῃ, καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάσθησαν μῆλα τῶν Σοδόμων· κρέμονται δὲ ἐκ τοῦ δένδρου κατὰ δεσμίδας ἀνὰ τρία ἢ τέσσαρα, καὶ ὅταν ᾖ ἤδη ὥριμα, ἔχουσι χροῖμα ὡραῖον εἰς τὴν ὄρασιν,

καὶ κινουσι τὴν ὄρεξιν τοῦ θεατοῦ ἵνα γευθῇ ἐξ αὐτῶν· ἀλλὰ μόλις ἐγγίσῃ αὐτὰ, συντριβόνται μὲν πάταγον, καὶ μόνον ὁ φλοιὸς μένει τινος ἵνας, ἐνίοτε δὲ καὶ στάκτην, μένει εἰς τὰς χεῖρας. Ἐκ τῆς παταγώδους ταύτης συντριβῆς φαίνεται ὅτι οἱ περίεργοι οὗτοι καρποὶ εἰσι πλήρεις ἀέρος. Κατὰ τοὺς νεωτέρους περιηγητάς τοιαῦτα παράδοξα δένδρα ἀπαντῶνται καὶ ἐν τῇ ἀνω Αἰγύπτῳ, ἐν Νουβίᾳ καὶ ἐν τῇ εὐδαίμονι Ἀραβίᾳ, ἐν δὲ τῇ Παλαιστίνῃ παρὰ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν. Οἱ βοτανικοὶ ὀνομάζουσι ταῦτα Ἀσκληπιάδα γιγάντειον (*asclepias gigantea*)¹⁾. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ μῆλα τῶν Σοδόμων εἰσι διάφορα παρὰ τοὺς καρποὺς τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀράβων Λεμόνι Λούτ (λεμόνια τοῦ Λώτ) καλουμένους, οἵτινες ἐκφύονται μὲν καὶ παρὰ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν, ἀλλὰ κυρίως ὁ τόπος αὐτῶν εἶναι ἡ Ἱεριχώ. Περὶ τῶν τελευταίων τούτων καρπῶν λέγουσιν οὗτοι, ὅτι ἄλλοτε μὲν ἦσαν ὡραῖοι εἰς τὴν ὄρασιν καὶ γλυκεῖς εἰς τὴν γεῦσιν, ἀλλὰ διὰ τὰς ἀμαρτίας τοῦ Λώτ κατηράσθη αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ διὰ τοῦτο ἐγένοντο πικρά. Τοὺς καρποὺς ἴσως τούτους ὑπαινιττομένη καὶ ἡ Ἀγία Γραφή λέγει· «Ἐκ γὰρ ἀμπέλου Σοδόμων ἡ ἀμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας· σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας»²⁾.

§ 6.

Περίπλοι τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης.

Ἡ ἐπίσκεψις τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης καὶ πάλαι καὶ ἰδίως τὴν σήμερον εἶναι μία τῶν εὐκολωτέρων ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ ἐκδρομῶν, καὶ ὅσον αὕτη ἀπέχει τῆς Ἱερουσαλὴμ 8 $\frac{1}{2}$ ὥρας μόνον, καὶ κατ' ὅσον, κατὰ τὴν μεγάλην Τεσσαρακοστὴν, ὅποτε οἱ προσκυνηταὶ μεταβαίνουσιν εἰς τὸν Ἰορδάνην, δίδεται ἡ καλλίστη τῶν εὐκαιριῶν πρὸς πάντα ἐπιθυμοῦντα νὰ ἴδῃ καὶ ἐκ τοῦ πλησίον τὴν περίεργον ταύτην τῆς Παλαιστίνης λίμνην. Ἀλλ' ὅσον ἀπορᾷ τὰ καθέκαστα τῆς λίμνης ταύτης, διὰ τὴν ἑλλειψὶν λέμβων, διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα ἀφόρητον καύσωνα, καὶ διὰ τὴν ἀγριότητα τῶν περιόικων Ἀράβων, μέχρι τινὸς διεδίδοντο ἀόριστοι καὶ πολλὰκις ἀντιφατικὰ περιγραφαί· καὶ εἴ ποτε ἐκ τῶν περιόικων Ἀράβων ἢ τῶν Ἀγιοσεβιτικῶν Πατέρων ἐλαμβάνοντο κατὰ καιροὺς εἰδήσεις τινές, αὗται ἐστερεῶντο τῆς ἀκριβοείας ἐκείνης, ἥτις

¹⁾ Ἐκ τῶν ἀρχαίων μόνον ὁ Ἰώσηπος ἀναφέρει τὰ μῆλα τῶν Σοδόμων· «ἔστι δὲ, λέγει, καὶ ἐν τοῖς καρποῖς (ἔστιν) σποδιὰν ἀναγεννωμένην, ὃν χροῖον μὲν ἔχουσι τοῖς ἐδωδύμοις ὁμοίαν, ὁρεψχόμενον δὲ χερσὶν εἰς καπνὸν ἀναλύνοντες καὶ τέφραν». Ἰουδ. πολ. δ'. 8, 4.

²⁾ Δευτερον. 32, 32.

ιδιάζει εις μόνας τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρευνάς. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ 1835 ἐγένοντο πολλὰ ἀπόπειραι Εὐρωπαϊκῶν, ἵνα μὲ λέμβους περιπλεύσωσι τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν. Τινὲς τῶν ἀναλαβόντων τοὺς περίπλους τῆς λίμνης ταύτης ἦσαν οὐ μόνον ἐπιστημονικῶς πρὸς τοῦτο κατηρτισμένοι, ἀλλὰ καὶ ἀπεσταλμένοι παρὰ τῶν κυβερνήσεων των· διὸ καὶ εἶχον ὅλας τὰς εὐκολίας καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἀσφάλειαν.

Πρῶτος περίπλους τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης. Ἄν κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐταξείδευον μὲ πλοῖα εἰς τε τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς λίμνας τῆς Παλαιστίνης, τοῦτο εἶναι ἀγνώστον· μόνον περὶ τῆς Τιβεριάδος Θάλασσης λέγεται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὅτι εἶχε πλοῖα. Ὁ Στράβων καὶ ὁ Διόδωρος γράφουσι μὲν, ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν οἱ περίοικοι τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης ἐπλεον ἐπ' αὐτῆς διὰ τὰ συλλέξωσι τὴν ἀσφάλτον, ἀλλ', ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, οὗτοι δὲν εἶχον κυρίως πλοῖα, ἀλλὰ κατεσκευάζον τότε σχεδίας μὲ καλάμους. Βραδύτερον δὲ, ἐν καιρῷ τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ καὶ τοῦ Τίτου, ἐγένοντο, ὡς διηγεῖται ὁ Ἰώσηπος, ναυμαχίαι ἐπὶ τῆς Τιβεριάδος Θάλασσης μεταξὺ τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἰουδαίων. Ἡ θάλασσα μάλιστα τῆς Τιβεριάδος, κατὰ τὴν ἐκπολιόρρησιν τῆς ὁμωνύμου πόλεως, ἐγένετο ἐρυθρὰ ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης φόνευθέντων· ὅσοι δὲ ἐκ τῶν Ἰουδαίων κατάρρωσαν νὰ φύγωσι, κατεδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων μέχρι τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης, ἐνθα εὗρον τὸν θάνατον· τὸ δὲ στόμιον τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης, δι' οὗ εἰσβάλλει εἰς αὐτὴν ὁ Ἰορδάνης, ἐγένετο τοσοῦτον μὲ πτώματα νεκρῶν, ὥστε τὰ Ῥωμαϊκὰ πλοῖα δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσωσι. Τῷ 1150 ὁ Ἀραβὶς ἱστορικὸς Ἐδρυσὴ ἀναφέρει ὅτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐβλεπεν ἐπὶ τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης μικρὰ πλοία, μεταφέροντα ἀπὸ τῆς Δώρας εἰς Ἱερικὴν τρόφιμα· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἐδρυσῆ οὐδὲν πλέον ἀκούομεν περὶ πλοίων ἐν ταῖς λίμναις τῆς Παλαιστίνης. Ὁ πρῶτος, ὅστις κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἀπέπειράθη νὰ πλεύσῃ μὲ πλοῖον ἐπὶ τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης, ἦν ὁ Ἰρλανδὸς Κόστιγαν (Costigan). Ἐπιβὰς οὗτος τῷ 1835 ἐπὶ τινος λέμβου, τὴν ὁποίαν μετέφερεν ἀπὸ τῆς μεσογείου εἰς τὴν Τιβεριάδα Θάλασσαν, καὶ διαπλεύσας τὸν Ἰορδάνην, ἐφθάσεν εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν· μόνον δὲ σύντροφον εἶχε τὸν ὑπηρέτην του. Ἐν τῇ Νεκρᾷ Θάλασσῃ περιέπλευσε παράλιαν τινα, ἐμέτρησεν εἰς τινα μόνον μέρη τὸ βάθος αὐτῆς, καὶ κατάρρωσε νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς μεσημβρινῆς αὐτῆς ἁκρας· ἀλλ' αἱ ζωοτροφίαι, τὰς ὁποίας εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, ἐξήρκεσαν μόνον πέντε ἡμέρας. Ἐνεκα δὲ τοῦ καύσωνος, προσέτι καὶ τοῦ κόπου τοῦ ἐκ τῆς κωπηλασίας, οὕτως ἐξητλήθησαν αὐτὸς τε καὶ ὁ ὑπηρέτης του, ὥστε, ἐὰν δὲν ἔπνεεν ἄνεμος οὐριος, διὰ τὸ ἀνοίξωσι πανίαν, δὲν θὰ ἠδύ-

ναντο νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ ἀρκτικὸν μέρος. Ὁ Κόστιγαν τοσοῦτον κατεβλήθη, ὥστε μόλις ἐξελθὼν εἰς τὸ παραθαλάσσιον ἐπεσεν ἀκίνητος. Ὁ ὑπηρέτης του ἔδραμεν εἰς Ἱερικὴν διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τῶν αὐτόθι. Ἀράβων, οἵτινες ἐλθόντες μετέφερον τὸν κύριόν του εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνθα μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανεν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ περιγραφαὶ, τὰς ὁποίας κατέλιπεν εἰς τοὺς φίλους του, ἦσαν σύντομοι καὶ δυσανάγνωστοι, ἐν δὲ τῇ κλίνῃ τοῦ θανάτου δὲν ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ συμπληρώσῃ αὐτάς, διὰ τοῦτο ἡ τολμηρὰ αὐτοῦ ἐπιχείρησις ἀπέβη ἄκαρπος. Ὁ ἐπιζήσας ὑπηρέτης αὐτοῦ, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων διηγεῖτο καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι μίαν φορὰν εἰς τι μέρος τῆς θαλάσσης, ὅπου ἀνεδίδοντο πομφόλυγες, δὲν ἠδύναντο νὰ εὗρωσι τὸν πυθμένα αὐτῆς.

Δεύτερος περίπλους τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης. Ὁ δεύτερος περίπλους ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἀγγλων Μοῦρ (Moore) καὶ Βήκ (Beek) κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1837. Οἱ Ἀγγλοὶ οὗτοι μετέφερον ἐξ Ἱερικῆς μίαν λέμβον, τὴν ὁποίαν μετεκόμισαν διὰ τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν Ἱερικὴν. Ἐντεύθεν δὲ προμηθευθέντες τὰς ἀπαιτουμένας ζωοτροφίας, μετέβησαν εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν, ἐντὸς τῶν ὁδῶν τῆς ὁποίας ἐρρίψαν τὴν λέμβον· ἀλλὰ μόλις περιέπλευσαν μέρη τινα, καὶ οἱ συνοδεύοντες αὐτοὺς Ἀραβες ἠρνήθησαν ν' ἀκολουθήσωσιν αὐτοὺς περαιτέρω. Τότε ἠναγκάσθη ὁ Μοῦρ νὰ μεταβῇ εἰς Αἴγυπτον, διὰ νὰ λάβῃ παρὰ τοῦ Ἀντιβασιλέως φερμάνιον πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐρευνῶν του· ἀλλ' οὐδὲν πλέον ἠκούσθη περὶ αὐτοῦ· ὁ δὲ συνοδοιπόρος αὐτοῦ Βήκ, ἀσθενήσας, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τρίτος περίπλους. Οὗτος ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἀγγλων ἀξιωματικῶν τῆς εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας περιπλεύσεως ναυτικῆς μοίρας Σκότ (Scott) καὶ Σάιμονδς (Symonds) ἐπὶ τῷ σκαπῷ τοῦ νὰ προσδιορισθῇ τὸ τε βάθος τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης καὶ ἡ κάθεσις αὐτῆς κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς Μεσογείου θαλάσσης. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ περίπλου τούτου ἦν τὸ ἐξῆς· ἡ ἐπιφάνεια τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης κεῖται κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τῆς Μεσογείου θαλάσσης 1231 παρισ. ποδ. τὸ δὲ μέγιστον αὐτῆς βάθος εἶναι 1970 ποδ., ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ὁ πυθμὴν τῆς Νεκρᾶς Θάλασσης εἶναι γλοβαλιώτερος τῆς ἐπιφανείας τῆς Μεσογείου θαλάσσης κατὰ 3201 πόδας.

Τέταρτος περίπλους. Τὴν τρίτην Σεπτεμβρίου τοῦ 1847 ὁ Ἀγγλὸς ὑπολοχαγὸς Μολινώ (Molineux) εἰσῆλθε περὶ τὸ ἐσπέρας εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν μετ' ἑαυτοῦ λέμβον, ἐλθοῦσαν ἀπὸ τῆς Τιβεριάδος θαλάσσης. Μόλις δ' ἤρξατο νὰ προχωρῇ πρὸς τὰ μεσημβρινὰ αὐτῆς μέρη, καὶ ὁ ἄνεμος ἐγένετο σφοδρότερος. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξημέρωσεν, εἶδεν ὅτι εὐρίσκατο ἕ μίλια πρὸς βορρᾶν τῆς κατὰ τὸ μεσημβρινὸν μέρος κειμένης Χερσονήσου· περὶ δὲ

τὴν 7 ὥραν ἐκόπασε μὲν ὁ ἄνεμος, ἀλλ' ἡ ἀτμοσφαῖρα ἦν πυκνὴ, ὁ δὲ καύσων φοβερός. Τὰ ὄρη τῆς ἀνατολικῆς παραλίας ἐφαίνοντο ὑψηλότερα, διεκόπτοντο ὅμως ἐν τῷ μεταξύ διὰ πολλῶν κοιλάδων, καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐταπεινούντο κλιμακωδῶς πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης. Ἐπιθεωρήσας οὕτως ὁ Μολινὸς ἀπὸ τῆς θαλάσσης τὰ τε δυτικὰ καὶ τὰ ἀνατολικὰ αὐτῆς παράλια, διευθύνθη εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, ὅπου ἐνόμιζεν ὅτι τὸ βάθος αὐτῆς ἦν μεγαλύτερον. Τότε ἔρριψε τὴν βολίδα (σκανδάλι) καὶ ἤρξατο νὰ μετρῇ τὸ βάθος τῆς θαλάσσης. Πλεῖν οὐ πολὺ ἠγέρθη ἄνεμος πνέων κατ' εὐθείαν ἀπὸ μεσημβρίας, ὅστις ἐμπόδισεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὴν Χερσονήσον, ἣτις ἐφαίνετο ὅτι κατελάμβανε τὰ δύο τρίτα τοῦ πλάτους τῆς θαλάσσης· τὸ ὕδωρ ἦν τεθλασμένον, καὶ ἐξήρχετο ἐξ αὐτοῦ ὁσμὴ δυσάρεστος. Ἀφ' οὗ δὲ ἐκόπασεν ὁ ἄνεμος, οἱ ναῦται ἤρξαντο, καὶ τοὶ καταβεβλημένοι, νὰ κωπηλατῶσιν, ὅπως φθάσωσιν εἰς τὴν παραλίαν· ἡ λέμβος ὅμως ἐγέμιζε μὲ ὕδωρ· οἱ δὲ θαλασσοπόροι εὐχαριστοῦντο μόνον νὰ κρατῶσιν αὐτὴν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Τέλος, μετὰ δύο ἡμερῶν διάπλου, κατώρθωσαν νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν παραλίαν, δοξάζοντες τὸν Θεόν, ὅστις ἐλυτρώσατο αὐτούς. Τὸ ἐσωτερικὸν μέρος τῆς λέμβου ἐκαλύφθη ὅλον μὲ μυζώδη τι νὰ ὦσιν, πάντα τὰ ἐν αὐτῇ μέταλλα ἡμαυρώθησαν, ἡ δὲ ἐπιδερμὶς τῶν ναυτῶν ἐκαλύφθη μὲ ἐν ἀλατῶδες λέπος. Τὰ βλέφαρα, ἡ ρίς καὶ τὸ στόμα αὐτῶν ἦσαν ἐπίσης κεκαλυμμένα μὲ ἀλατῶδη λέπη, ἡ ὀρεξίς τινος ἐκόπη, ἡ δὲ ὄψις ἤϋξανε. Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς θαλάσσης, ἀπ' ἀρχῆς πρὸς μεσημβρίαν, παρατήρουν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς μίαν ἀφρώδη ζώνην. Πρὸς τὸ βόρειον μέρος ἡ θάλασσα ἀπέβαινε ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀβαθεστέρα, ὁ δὲ πυθμὴν αὐτῆς πρὸς τὸ μέρος, ὅπου εἰσβάλλει ὁ Ἰορδάνης, ἰλυώδης. Μετὰ τὸν ἐπικίνδυνον τοῦτον περίπλου ὁ Μολινὸς ἀνεχώρησεν εἰς Βηρυτὸν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἔνθα μετ' οὐ πολὺ εὗρεν αὐτὸν ὁ θάνατος, ὅπερ ἐπροξένησε μεγάλην λύπην εἰς τε τοὺς φίλους καὶ τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον· διότι δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐπεξεργασθῇ τὰ ἐξαγόμενα τῶν παρατηρήσεών του.

Ἡ ἐμπτος περίπλους. Τῷ 1847 ὁ Ἀμερικανὸς ὑπολοχαγὸς Λέντζ (Lynch), κατ' ἐντολὴν τῆς κυβερνήσεως τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, ἀνέλαβε νὰ διαπλεύσῃ τὸν Ἰορδάνην καὶ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν. Ὁ Λέντζ μετὰ τῆς συνοδίας αὐτοῦ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τῆς Νέας Ὑόρκης τὴν 26 Νοεμβρίου καὶ ἐφθασεν εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας τὴν 1 Ἀπριλίου 1848. Ἐντεῦθεν μετακομίσας διὰ τῆς Ἱπτολεμαίδος εἰς τὴν Τιβεριάδα Θάλασσαν δύο λέμβους, τὴν μίαν σιδηρᾶν καὶ τὴν ἄλλην χαλκίνην, ἤρξατο νὰ διαπλῇ τὸν Ἰορδάνην καὶ μετὰ 8 ἡμέρας ἐφθασεν εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν. Τὸ δεύτερον μέρος τῆς

Ἀμερικανικῆς ταύτης συνοδίας, λέγει ὁ τὰς ἐκθέσεις τοῦ Λέντζ συνοψίσας Ρίττερ, ἦν ὁ περίπλους τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης. Ἐνταῦθα ἐπαρουσιάσθησαν νέοι κόποι καὶ νέαι δυσκολίαι· ἀνυπόφορος ὁσμὴ τοῦ αἵματος συνώδευε καὶ τὰς δύο λέμβους, καθ' ὃν καιρὸν εἰσήρχοντο ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν· ὁ δροσερὸς βορειοδυτικὸς ἄνεμος μετετρέπη μετὰ τινος στιγμῆς εἰς ἀγρίαν καὶ ἀφιλόξενον θύελλαν, ἣτις διέλυσε τὰ κύματα εἰς ἀλατούχον ἀφρόν, ὅστις, βρέχων τὰ ἐνδύματα τῶν πλεόντων, ἐκάλυπτεν αὐτὰ μὲ παχέα ἀλατῶδη λέπη καὶ ἐπροξένει εἰς τὴν ἐπιδερμίδα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν καῦσιν καὶ κνηθμούς· τὰ φοβερά κύματα, ἅτινα ὡς βαρέα Τιτάνων σφυρία ἐπληττον ἀλλεπαλλήλως τὰς παλλούσας πλευράς τῶν λέμβων, ἠπειλοῦν νὰ τὰς κατασυντρίψωσιν ἢ διὰ τῆς βαρύτητός των νὰ τὰς καταποντίσωσιν· ἐφαίνετο εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τῶν πλοίων ὅτι εἰσῆλθον εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν διὰ τινος ἀπηγορευμένης εἰσόδου, τῆς ὁποίας οἱ ἄγριοι φύλακες ἐφορμῶντες πρὸς αὐτοὺς ἐν μορφῇ τρικυμίας ἔλεγον· ἐντεῦθεν οὐδεμία ὑπάρχει εἰσόδος εἰς τὸν αἰώνιον τῶν νεκρῶν τάφον. Ἀλλ' ὁ κίνδυνος παρήλθεν, ὁ σάλος κατηνύσθη, αἱ δὲ λέμβοι προσήγγισαν ἀπέναντι τῶν ἐκβολῶν τοῦ χειμάρρου τῶν κέδρων, ὑπὸ τοὺς βράχους τοῦ Ρῶς-ἐλ-Φέσ'χα, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐφθασαν καὶ οἱ ἐκ Χερβῶνος περιμενόμενοι. Τὴν τρικυμίαν διεδέχθη γαλήνιος καὶ εὐσέληνος νύξ, τὴν σιωπὴν τῆς ἐποίας διέκοψεν ὁ διὰ τοῦ χειμάρρου τῶν κέδρων διερχόμενος γλυκὺς ἤχος τῶν κωδῶνων τῆς Λαύρας τοῦ Ἀγίου Σάββα. Ἡ ἐντύπωσις αὕτη ἦν ἀπερίγραπτος, καθ' ὅσον ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ ἐρημίᾳ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης ἐβλεπον ἑαυτοὺς συγκοινωνοῦντας μετὰ τῶν ζώντων διὰ τῆς χριστιανικῆς προσευχῆς.

Εἴκοσιν ἡμέρας ἐδαπάνησαν διὰ νὰ περιπλεύσωσι τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν καὶ τὴν παραλίαν αὐτῆς. Τὰς σκηνὰς αὐτῶν ἔστηνον εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου ἡ ἐνσκήνωσις ἦν ὑποφερτὴ, ἢ ὅπου εὗρισκετο πηγὴ ὕδατος· παρὰ τὴν γλυκεῖαν καὶ δαψιλῇ πηγὴν τῆς Ἐγγαδὶ ἐπήχθη φυσικώτατα ἡ κεντρικώτερα τῶν σκηνῶν, ἔνθα διηυθύνοντο αἱ ἀπὸ τῆς Χερβῶνος ἢ τῆς Ἱερουσαλήμ προερχόμεναι ζωοτροφαί, καὶ ὅθεν ἀπέπλεον κατὰ διαφόρους διευθύνσεις πρὸς καταμέτρησιν τοῦ βάθους τῆς θαλάσσης. Ἡ βολὴ ἐβρίθθη εἰς 155 διάφορα μέρη· μόνον τὰς δυσώδεις καὶ θειούχους πηγὰς δὲν ἐπλησίασαν· διότι τὸ ἐντεῦθεν ἐξατμιζόμενον ἀέριον ἐξήσκει, κατὰ τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον καῦσωνα τοῦ ἡλίου, βλαβερωτάτην καὶ ναρκωτικωτάτην ἐπιρροὴν ἐπὶ τε τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος τῶν θαλασσοπόρων· ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προσετίθετο καὶ ὁ θερμώτατος μεσημβρινὸς ἄνεμος (Σιρόκος), συνοδευόμενος ὑπὸ πνεύματος θερμοῦ, ὡς ἡ ἀτμὶς τῆς καμίνου, καὶ ὑπὸ ἀδιαλείπτων ἀστραπῶν καὶ, ἐν αἰθρίᾳ οὐρανῷ, βροντῶν.

ἔπερ οὐχὶ σπανίως συνέβαινε, τότε παρελύοντο ὅλαι αἱ δυνάμεις τῶν θαλασσοπόρων· ὁ δὲ πλοίαρχος, ὅστις μόνος κατώρθωνε νὰ μὴ κλείῃ τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ νὰ πηδάλιουχῇ ὅπως μὴ, ἐν μέσῳ τῶν ὠχρῶν καὶ εἰς βαρὺν ὕπνον καὶ εἰς θανάτου σιωπὴν βεθυλισμένων συνεταίρων του, διευθυνθῇ εἰς τὸν ὀλεθρον, δὲν ἠδύνατο ν' ἀποδιώξῃ ἀπὸ τῆς φαντασίας του τὴν φορικαλέαν ἰδέαν τοῦ Χάρωνος κατὰ τὸν εἰς τὸν Ἄδην πλοῦν».

«Μ' ὅλα ταῦτα, μετὰ πολλὰς μεταβολὰς καταστάσεων, κατώρθωσαν νὰ φέρωσιν εἰς πέρας τὴν ἐπιχείρησιν, ἣν ἀνέλαβον. Ἡ λεκάνη τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης εὐρέθη ὅτι εἶναι διηρημένη εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν βόρειον μέρος ($\frac{2}{3}$) ἔχει βάθος 1000—1300, ἐν ἐνὶ δὲ νότιον μέρει 1970 ποδῶν, ἐν ᾧ τὸ νότιον ($\frac{1}{3}$) ἔχει 48—6 ἢ καὶ μόνον 1 $\frac{1}{2}$ ποδ.».

«Ἀφ' οὗ οἱ θαλασσοπόροι ἐξετέλεσαν τὴν ἀποστολὴν των, ἡτοιμάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσι· κατὰ τὴν τελευταίαν δὲ στιγμὴν τῆς ἀναχωρήσεώς των κατασκευάσαντες μίαν σχεδίαν, ἥτις ἔφερεν ἐφ' ὕψηλῳ ἴσθῳ τὴν σημαίαν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ἐστήσαν αὐτὴν ἐν τῷ μέσῳ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης ἀπέναντι τῆς πηγῆς Ἑγγαδὶ· ὅπως δὲ μείνῃ αὕτη ἀπρόσβλητος ὑπὸ τῶν Ἀράβων, ἐστήριξαν αὐτὴν δι' ἀγκύρας».

§ 7.

• *Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ Ἁγία Γραφή περὶ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης.*

«Ἄλλοτε μετὰ τῶν Γεωλόγων ἐπεκράτει ἡ γνώμη, ὅτι ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Σοδόμων, διερχόμενος διὰ τῆς κοιλάδος Ἀραβᾶ, εἰσέβαλλεν εἰς τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ διὰ τῶν περιηγητῶν Σέετζεν καὶ Βουρκχάρδ παρετηρήθη ὅτι ἡ ἐπιφάνεια τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης εἶναι πολὺ βαθύτερα τῆς ἐπιφανείας τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης, ὅτι ὅλαι αἱ κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδος Ἀραβᾶ παρακείμεναι κοιλάδες διευθύνονται καὶ κλίνουν πρὸς βορρᾶν, καὶ ὅτι ὅλοι οἱ χεῖμαρροι τῆς ὑπερκειμένης δυτικῆς ἐρήμου, ἀπὸ νότου ἀρχόμενοι, εἰσρέουσιν εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν, οἱ ἐπισημότεροι τῶν Γεωλόγων ἔκλιναν νὰ παραδεχθῶσιν ὅτι, καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Σοδόμων, ἡ ἐξωτερικὴ ἐν γένει μορφή τοῦ Γῶρ κατὰ τὰ μέρη ταῦτα ἦν ἡ αὕτη, οἷα εἶναι καὶ σήμερον, ὅτι παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἰορδάνου, ἐπὶ τῆς ἐνταῦθα βαθυτάτης καθέσεως τοῦ Γῶρ, ὑπῆρχε μία λίμνη, σχηματιζομένη ὑπὸ τε τοῦ ποταμοῦ τούτου καὶ τῶν παρακειμένων χειμάρρων, καὶ ὅτι, τέλος, καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς τῶν Σοδόμων, ἡ μετὰ ταῦτα ἐπικληθεῖσα Νεκρὰ Θάλασσα ὑπῆρχεν. Ἀλλ' ἀφ' ἐτέρου ἐξ αὐτῆς τῆς θέσεως τῶν παρακειμένων μερῶν, ἐκ

τῆς ἐκπληκτικῆς ἀνισότητος τοῦ βάθους τοῦ πυθμένος αὐτῆς, καὶ ἐκ τῆς κατὰ τὰ μεσημβρινὰ αὐτῆς μέρη κειμένης Χερσονήσου, ἐξάγεται ὅτι ἡ λίμνη ἐκείνη, ἣν ἐσχημάτιζεν ὁ, τε Ἰορδάνης καὶ οἱ παρακείμενοι ῥύακες, ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτῆς καταστάσει δὲν εἶχε τὸσαύτην ἔκτασιν, ὅσην ἔλαβε μετὰ ταῦτα, καὶ ὅτι ἡ ἐπέκτασις τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης πρὸς τὰ μεσημβρινὰ μέρη δὲν εἶναι ἀρχικὴ, ἀλλὰ μεταγενεστέρα, προσελθοῦσα ἐκ τινος ἐκτάκτου γεγονότος. Τὸ ἔκτακτον δὲ τοῦτο γεγονός ἐπρεπε νὰ ᾖναι τοιαύτης φύσεως, ὥστε τὰ μεσημβρινὰ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης μέρη νὰ καταστήσῃ χαμηλότερα, καὶ οὕτω ἡ χαμῆλωσις αὕτη νὰ δώσῃ εἰς τὴν λίμνην ἔκτασιν πρὸς μεσημβρίαν· ἡ χαμῆλωσις δ' αὕτη τῶν μεσημβρινῶν μερῶν ἐπρεπε νὰ ᾖναι ἀποτέλεσμα πλουτωνείου ἐνεργείας. Ἐπειδὴ δὲ παρετηρήθη ὅτι ἡ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐν τῇ θαλάσσῃ ταύτῃ ἀναφαινομένη ἀσφαλτος ἀναδίδεται εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη, τὸ εἶδος τῆς πλουτωνείου ἐνεργείας, τῆς τὴν ἀνωτέρω μεταβολὴν ἐπενεγκούσης, δὲν ἠδύνατο νὰ ᾖναι ἄλλο, εἰμὴ ἡ διάλυσις τῆς ἀσφαλτώδους ὕλης, τῆς εἰς στρώματα μεγάλα, προϊόντων τῶν αἰώνων, σχηματισθείσης· τὴν διάλυσιν δὲ ταύτην ἐπὶνεγκεν ἡ ἡφαιστειον πῦρ, ἢ, ἐὰν ἡ ἀσφαλτος συνεκινῶνται μετὰ τῆς ἀτμοσφαίρας, οὐράνιον πῦρ. Ἐκ τούτων ἀπάντων ἐξάγεται ὅτι ἡ γεωλογία, βασιζομένη ἐπὶ τῶν ἐν τῇ Νεκρᾷ Θαλάσσῃ γενομένων παρατηρήσεων, συμπεραίνει ὅτι ἡ σημερινὴ μορφή τῆς λίμνης ταύτης δὲν εἶναι ἀρχικὴ, ἀλλὰ μεταγενεστέρα, ὅτι ἔκτακτός τις μεταβολὴ ἐπέξετεινε τὰ μεσημβρινὰ αὐτῆς παράλια, καὶ ὅτι ἡ μεταβολὴ αὕτη προῆλθε διὰ πυρός, εἴτε ἡφαιστείου εἴτε οὐράνιου¹⁾.

Ἀς ἀνελθῶμεν ἤδη καὶ τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Ἐκ ταύτης πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ Ἀὐτὸς ἐξελέξατο ἑαυτῷ τὴν καρποφόρον ἐκείνην χώραν, ἥτις, πρὸ τοῦ καταστρέφαι τὸν Κύριον τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα, ἦν ὡς ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ· ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἐξετείνετο «ἕως ἐλθεῖν εἰς Ζόγορα» καὶ ὅτι οὗτος κατέφυγεν εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην πόλιν, ἥτις, ὡς γνωστὸν, κείται παρὰ τὸν χειμάρρον ἐκεῖνον, ὅστις καλεῖται σήμερον Βάδης Κέρακ, καὶ ὅστις εἰσβάλλει εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης· ὅτι παρὰ τὴν καρποφόρον ἐκείνην χώραν, ἐν ᾗ ἔκειντο τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα, ἦσαν καὶ γρήατα ἀσφάλτου, καὶ ὅτι, ὅτε ἀνεβόησε φωνὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πρὸς τὸν ὕψιστον, ἔβρεξε Κύριος πῦρ παρὰ Κυρίου ἐξ οὐρανοῦ καὶ κατέστρεψε τὰς πόλεις ταύτας, τὴν δὲ φλόγα, ἥτις ἀνέβαινεν ὡς ἀτμὶς καπνοῦ, ἐθεάσατο μακρόθεν ὁ Ἀβραάμ²⁾. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν ἐπιστήμην ἐπικυροῦσαν τὴν ἀλήθειαν τῆς Ἀγίας

¹⁾ Καὶ ποῖον ἄλλο «πῦρ παρὰ Κυρίου», ἀνάλογον δηλ. τῆς θείας μεγαλειότητος, ἠδύνατο νὰ ὑπάρξῃ παρὰ τοὺς κεραυνούς;

²⁾ Γεν. 14, 3, 10.

Γραφῆς, ἥτις λέγει ὅτι ἡ καταστροφή τῶν Σοδόμων προ-
ῆλθε διὰ πυρός.

§ 8.

Τόποι ἱστορικοὶ παρὰ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν.

Ἐγγαδί. Πηγὴ καὶ πόλις, κείμεναι εἰς τὰ δυτικὰ
παράλια τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, καὶ ἀμφότεραι ἀναφερό-
μεναι πολλάκις ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ. Ἐν καιρῷ τοῦ Ἰε-
ρωνύμου ἡ πόλις Ἐγγαδί ἦν μεγάλη καὶ εἰς τὰ περί-
αυτῆς κατῴκουν πολλοὶ Ἑσσηῖται, μετέπειτα δὲ καὶ πολ-
λοὶ ἀναχωρηταί. Ἡ πηγὴ Ἐγγαδί (Ἄιν Τζιδ'ι) ἀπέχει
400 βήματα μακρὰν τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, καὶ εἶναι
τὴν σήμερον ὁ μόνος ἐν τοῖς παραλίοις αὐτῆς τόπος, ἐν-
θα ὁ ὁδοιπόρος εὐρίσκει σκιὰν καὶ ἀνάπαυαν· τὸ ὕδωρ
αὐτῆς εἶναι ἄφθονον καὶ καθαρὸν, ὀλίγον ὁμῶς γλυκὺν
καὶ οὐχὶ τοσοῦτον ψυχρὸν.

Μασάδα. Ἄλλοτε φρούριον ὀχυρὸν παρὰ τὴν δυ-
τικὴν παραλίαν τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, οἰκοδομηθὲν ὑπὸ
τοῦ Μιχκαβαίου Ἰωνάθαν καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τὸ ὀχυρώ-
τερον ἐπισκευασθὲν ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου. Τὸ φρούριον Μασά-
δα διετέλεσε, καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ Τίτου ἄλωσιν τῆς Ἰε-
ρουσαλὴμ, φρουρούμενον ἐπὶ τινα καιρὸν ὑπὸ τῶν Ἰου-
δαίων, ἕως οὗ πάντες οἱ ἐν αὐτῷ, 960 τὸν ἀριθμὸν,
πλήν δύο γυναικῶν καὶ 3 παιδίων, ἐξωλοθρεύθησαν. Ἡ
Μασάδα ἔκειτο εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον σήμερον οἱ
Ἀραβες ὀνομάζουσι Σέππε.

Ζόγορα καὶ Σηγώρ. Πόλις ἐν τῇ μεσημβρινα-
νατικῇ παραλίᾳ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, ἐνθα, μετὰ τὴν
καταστροφὴν τῶν Σοδόμων, κατέφυγεν ὁ Λώτ. Ἐν και-
ρῷ τοῦ Εὐσεβίου καὶ τοῦ Ἰερωνύμου ἠκμαζεν ἡ πόλις
αὕτη. οἱ δὲ ἐπίσκοποι αὐτῆς παρευρέθησαν εἰς τὴν ἐν

Χαλκηδόνι καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκουμενικὴν
Σύνοδον. Τὸ ὄνομα Ζόγορα (Ζόγορ ܙܓܘܪ) διεσώθη ἔτι καὶ
σήμερον παρὰ τοῖς Ἀραβῖν, ἀποδιδόμενον εἰς τὰ ἐρείπια
τὰ κείμενα παρὰ τὸν εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν λήγοντα
χεῖμαρρον Βάδη-ἐλ-Κάρακ.

Κάρακ. Πόλις κειμένη ἐπὶ τῶν πρὸς ἀνατολὰς τῆς
Νεκρᾶς Θαλάσσης ὑψομένων ὄρεων Μωάβ, καὶ ἄλλοτε
πρωτεύουσα τῶν Μωαβιτῶν. Τὴν πόλιν ταύτην ἡ Ἀγία
Γραφή ὀνομάζει καὶ ἀπλῶς Μωάβ καὶ Χάρακα, ἐξ οὗ καὶ
τὸ μεταγενέστερον αὐτῆς ὄνομα Κέρακ. Ἐνταῦθα, μετὰ
τὴν ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἐκλείψιν τῆς πόλεως Πέτρας, με-
τετέθη ἡ μητροπολιτικὴ ἐδρα τοῦ Μητροπολίτου Πέτρας.
Ἐν καιρῷ τῶν Σταυροφορῶν ὠκοδομήθη ἐνταῦθα ἰσχυρὸν
φρούριον, τὸ ὁποῖον ἐπολιόρκησεν ὁ Σαλαδῖνος, καὶ τὸ ὁ-
ποῖον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους κατηδάφισεν ὁ
Ἰβραήμ. Πασᾶς, ὅτε οἱ ἐπαναστατήσαντες Χεβριωνῖται
καταφυγόντες ἐνταῦθα εὗρον ἄσυλον. Ἡ πόλις Κάρακ
εἶναι τὴν σήμερον μία τῶν κεντρικῶν πέραν τοῦ Ἰορδάνου
πόλεων, ἧς οἱ κάτοικοι συμποσοῦνται εἰς 700 οἰκο-
γενείας, ἐξ ὧν 450 Μωαμεθανοὶ καὶ 250 Ὀρθόδοξοι.
Ἡ Κάρακ καὶ ἡ Σάλτη εἰσὶν αἱ μόναι ἐκ τῶν πέραν τοῦ
Ἰορδάνου πόλεων, ἐνθα εὐρίσκονται Χριστιανί· ἔχει δὲ
δύο ἐκκλησίας.

Μαχαίροῦς. Φρούριον ἄλλοτε ἰσχυρότατον, παν-
ταχόθεν ὑπὸ καϊλᾶδων περικυκλούμενον. Ἡ Μαχαίροῦς
κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ Ἰουδαίου βασιλείου
ἀνῆκεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν Ἡρώδου τοῦ Ἀντίπα, τοῦ
τετράρχου τῆς Γαλιλαίας καὶ τῆς Περαιάς, Ἐνταῦθα ὀρ-
χισαμένη ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἡτήσατο ἐπὶ πίναι-
κι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, ὅπερ ὁ Ἡρώ-
δης διὰ τοὺς ὄρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους ἐξετέλεσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Η ΛΑΥΡΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΑΒΒΑ.

§ 1.

Περιγραφή τῆς Λαύρας.

Τρεῖς ὥρας βορειοανατολικῶς τῆς Βηθλεὲμ, καὶ
τρεῖς καὶ ἡμίσειαν πρὸς δυσμὰς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης,
καὶ τρεῖς νοτιοανατολικῶς τῆς Ἱερουσαλὴμ, ἐπὶ τῆς δυ-
τικῆς ὁχθῆς τοῦ πυρίνου ποταμοῦ, ὑπ' οὐρανὸν χαλκοῦν

καὶ ἐπὶ γῆς δυσβάτου καὶ ἐρήμου, ἐν μέσῳ ὀρίζοντος παν-
ταχόθεν ἡχοὺς ἀντεκπέμποντος, ὑψοῦται ὡς γίγας οὐρα-
νομήκης καὶ δεκατεσσάρων αἰώνων ἀήττητος τῆς ἐν Πα-
λαιστίνῃ Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ μάρτυς ἡ γε-
ραρὰ καὶ εὐαγὴς Λαύρα τοῦ Ἀγίου Σάββα. Ἰσ-
φος οὐρανόληκτον καὶ βάθος δυσθεώρητον· μεγαλεῖον ἄ-
μα καὶ ἀγριότης φύσεως καὶ ἐξαίσιμα ἔργα ἀνθρωπίνης
χειρός· Θεὸς ἐκδικήσεων καὶ Θεὸς οἰκτιρμῶν καὶ ἐλέους.

οσμὴ ἀσφάλτου καὶ θείου, φοθεράς διεγείρουσα ἀναμνήσεις, καὶ εὐωδία θυμιάματος, ἱλασμόν πανταχοῦ εὐαγγελιζομένη· φωνὴ Σοδόμων καὶ Γομόρρας πρὸς τὸν Σαβαὼθ ἄλλοτε βοῶσα, καὶ φωναὶ ἐναρμόνιοι καὶ λιγύθογγοι, δεήσεις τε καὶ ἐκετηρίας ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων εἰς οὐρανὸν νῦν ἀναπέμπουσαι· βρονταὶ ἐν αἰθρίᾳ, τὴν πάλαι ποτε ἐνσκήψασαν ὀργὴν ἀναμιμνήσκουσαι, καὶ κώδωνες βαρύγδουποι, μυστηριωδῶς τὴν μυστηριώδη σιγὴν διακόπτοντες· πρότυπον ἀσκητικῆς τελειότητος καὶ πρότυπον χριστιανικῆς σοφίας, ὁ Σάββας ὁ ἡγιασμένος καὶ Δαμασκηνός· ἡ τῶν Θεολόγων καὶ τῶν ἱερῶν ἀσματεγραμμένων ἀκρότης· ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ζῶν θίασος διαπρυσίων τῆς ὑπερτάτης τῶν ἰδεῶν κηρύκων καὶ ἰθύντων πενιχρὸς μὲν καὶ λιτὸς εἰς τὴν ὄρασιν, ἀλλὰ πλήρωμα ἠθικῆς δυνάμεως καὶ ἠθικοῦ μεγαλείου ἐν ἑαυτῷ φέρων, ἰδοὺ αἱ ὑψηλαὶ καὶ ἐφ' ὅρου ζωῆς ἀνεξάλειπτοι ἐντυπώσεις, ἃς ἡ ἱερὰ αὕτη Λαύρα δωροφορεῖ παντὶ τῷ ταύτην ἐπισκεπτομένῳ¹⁾. Ἰδωμεν τὰ καθήκαστα αὐτῆς.

Ἡ συνηθεστερά εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου Σάββα ὁδὸς εἶναι ἡ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ διὰ τοῦ Χειμάρρου τῶν κέδρων ἢ τῆς κοιλάδος Ἰωσαφάτ, ἥτις, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ πάλαι χωρίου Γεθσημανῆ, λήγει εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν. Ἡ κοιλάς αὕτη, μετὰ τρίωρον πρὸς τὰ νοτιοανατολικά τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀπόστασιν, ἀποβάλλει φάραγξ βαθυτάτη, ὀριζομένη ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν ὑπὸ ὑψηλοτάτων καὶ ἀποκρήμνων πλευρῶν, καὶ ὀνομάζεται εἰς τοῦτο

τὸ μέρος ὑπὸ μὲν τῶν Ἀράβων πυρίνη φάραγξ ἢ πυρίνος χειμάρρος (Βάδη-ἐν-Νάρ), ὑπ' ἡμῶν δὲ πυρίνος ποταμός, βεβαίως διὰ τὸν ἐν αὐτῇ ἐπικρατοῦντα καύσωνα.

Πρὶν ἢ φθάσωμεν εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Ἁγίου Σάββα, πρὸ ἐνὸς περίπου τετάρτου τῆς ὥρας, βλέπομεν ἐκατέρωθεν τοῦ χειμάρρου σπήλαια καὶ ὅπας, ἐτι δὲ καὶ τινὰ κρημνισμένα κελλία, ἐν αἷς ἄλλοτε κατόκου ἀσκηταί. Πλησιάζοντες δ' εἰς αὐτὴν ὁρῶμεν κατὰ πρῶτον τὸν τροῦλλον τῆς ἐκκλησίας, τὸ μέγα ὠρολόγιον καὶ τινὰ οἰκήματα· ἐτι δ' ἐγγύτερον φθάσαντες βλέπομεν ὑψοῦμενον ἐνώπιον ἡμῶν τὸν λεγόμενον πύργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ μετ' οὐ πολὺ τὰ τεῖχη τῆς Λαύρας, ὅχυρά ὡς τὰ τῶν φρουρίων μὲ δύο πύλας σιδηρᾶς. Εἰσελθόντες διὰ τῆς μιᾶς τῶν σιδηρῶν τούτων πυλῶν, καὶ διελθόντες δι' ἄλλων δύο πυλῶν ἐπίσης σιδηρῶν, εὐρισκόμεθα εἰς τὸν νάρθηκα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τῆς Λαύρας. Ἡ ἐκκλησία αὕτη, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ Ἅγιος Σάββας καθιέρωσεν εἰς τὴν τιμὴν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου κατὰ τὴν ὀπτασίαν, τὴν ὁποίαν ἐν τῷ τόπῳ εἶδεν, εἶναι περικαλλεστάτη κατὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ τὸν ἐν αὐτῇ κόσμον καὶ ἔχει μέγαν τροῦλλον. Ἐν ταύτῃ εὐρίσκεται μία εἰκὼν τοῦ Ἁγίου ἀρχαιοτάτη καὶ αἱ κᾶραι τῶν ἁγίων Ξενοφῶντος καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἰωάννου καὶ Ἀρχαδίου. Ἀντικρὺ τῆς ἐκκλησίας, πρὸς δυσμὰς, εἶναι ὁ τάφος τοῦ ἁγίου, ἐστεγασμένος ἀνωθεν μὲ τρουλλίσκον καὶ περιεκαλυμμένος μὲ μάρμαρα λευκά τε καὶ πορφυρά²⁾. Ἀπέναντι δὲ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου, πρὸς ἄρκτον, εἶναι καὶ τὸ μέγα σπήλαιον, ὅπερ εἰς ἐκκλησίαν μετέβαλεν ὁ ἅγιος, καθιερώσας αὐτὴν εἰς τὸν ἅγιον Νικόλαον. Εἶναι δὲ τὸ σπήλαιον τοῦτο τριπλοῦν· καὶ τὸ μὲν εἶναι τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Νικολάου, τὸ δὲ παρεκκλήσιον εἰς τιμὴν τῶν ἐν τῇ μονῇ ταύτῃ ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἀναιρεθέντων Ἀββάδων, τὸ δὲ τρίτον περιέχει τὰ λείψανα αὐτῶν. Ἐπάνω δὲ τῶν τριῶν τούτων σπηλαίων εἶναι καὶ ἕτερον, ἐν ᾧ ἐναποτίθενται τὰ παλαιὰ καὶ ἄχρηστα ἱερὰ ἄμικτα καὶ σκεύη, ἅτινα ἐκ τῶν διαφόρων ἐν Παλαιστίνῃ ἐκκλησιῶν ἀποστέλλονται. Πρὸς τὴν νότιον τῆς Λαύρας ἄκραν, ἐπὶ ὑψηλῶν καὶ ἀποκρήμνων βράχων, ὑπάρχει καὶ ἕτερον σπήλαιον, ἐνθα ὁ ἅγιος Σάββας μετῆλθεν ἐπὶ 50 ἔτη τὸν ἀσκητικὸν βίον, διακονούμενος, ὡς γράφει ὁ βιογράφος αὐτοῦ Κύριλλος ὁ Σινυτολίτης, ὑπὸ λείαντος. Πρὸς δὲ τὴν βόρειον αὐτῆς ἄκραν ὑψοῦται ἀρχαιοτάτος φοινῖς, φυτευθεῖς, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου, καὶ οὗτινος ὁ καρπὸς ἔχει θαυματουργικὴν ιδιότητα. Παρὰ τὸν φοινῖκα δὲ τοῦτον εἶναι καὶ πιεστήριον, ἐνθα ἐκτυ-

¹⁾ Ἀπὸ τῶν τῶν μεταξὺ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ Ἰορδάνου (γρ. Νεκρᾶς Θαλάσσης) μοναστηρίων, λέγει τις ἄγαν ἐπιληψιμοθήρας ἐν ἄλλοις Διαμαρτυρούμενος Συγγραφεὺς, τὸ μόνον μέχρις ἡμῶν διασωθὲν εἶναι τὸ τοῦ Ἁγίου Σάββα. Τὸ μοναστήριον τοῦτο εἶναι οὐ μόνον σταθμὸς περιπόνητος τοῦ χριστιανικοῦ ὁδοιπορίου, ἀλλὰ καὶ περιζήτητος σημεῖον τῶν φίλων τῆς ἱστορίας. Ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν τῷ μέσῳ ἁγίων Ἀράβων, οἱ μοναχοὶ διετήρησαν τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον καὶ διέσωσαν ὁλοκαυρῶς τινὰς τῆς φιλολογίας. Ἄς θεωρῇται ὁ μοναχὸς ὡς ἀποπλάνησις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· ἀλλ' ἐνταῦθα, ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐνθα ὁ τοῦ λείοντος βρυχηθὺς διακόπτει τὴν ἐπικρατοῦσαν σιγὴν, οὗτος ἔχει τι γλυκὺ καὶ περισπούδαστον, ὡς ὁ ἦχος τοῦ κώδωνος ἐντὸς τοῦ ἄλλως ἀφώνου μοναστηρίου. Μὴ χαλεπαίνοντες σήμερον κατὰ τῶν ἐχόντων κλίσιν εἰς ἀσκητικὰς γυμνάσεις, εἰς προσευχὰς καὶ εἰς συγγραφὰς θερησκευτικῶν βιβλίων, δὲν πρέπει οὐδὲ τὸν ἀμαθῆ μοναχὸν νὰ φρονῶμεν διὰ τὴν ἀπὸ τῶν πτηνῶν προξενουμένην αὐτῷ τέρψιν, ἅτινα ἐλκυόμενα δι' ὀλίγων σταφίδων κάθηνται ἐπὶ τῶν ὤμων του, καὶ ἀπὸ τῶν χειρῶν αὐτοῦ λαμβάνουσι τὸ τῆς ἀγάπης δῶρον, κηρύττοντα οὕτως, ὅτι, ὅπου ὁ ἄνθρωπος προσεγγίζει τῷ Θεῷ, ἐκεῖ καὶ τὸ μὲν περὶ πεπρωτισμένον ἐλεύθερον ζῶον δύναται νὰ προσεγγίσῃ μετ' ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν ἄνθρωπον». Tobler, Topogr. Jerus. 2. 854.

²⁾ Τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Σάββα λαβόντες οἱ Φράγχοι μετέφεραν εἰς Βενετίαν, ἐνθα δεικνύεται σήμερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Μάρκου.

*Αξιοσημείωτοι παρά τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου
Σάββα τόποι.*

ποῦνται ἀντίτυπα χαλκογραφημάτων. Πρὸς τὰ δυτικὰ δὲ μέρη τῆς Λαύρας, ἀνωθεν τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Νικολάου, εἶναι τὸ παρεκκλήσιον τοῦ μεγάλου τῆς ἐκκλησίας φωστῆρος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅπερ ἦν ἄλλοτε τὸ κελλίον του, ἐνθα ἐμελούργησε τὰ ἀπαράμιλλα αὐτοῦ ἔσχατα, καὶ ὑποκάτωθεν τοῦ κελλίου τούτου ὁ τάφος αὐτοῦ¹⁾. Ἀνωθεν τοῦ παρεκκλησίου τούτου ἦν ἄλλοτε πύργος ὑψηλός, ὀνομαζόμενος πύργος Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ὅστις ὅμως κατέπεσεν ὑπὸ σεισμοῦ τῷ 1834. Ἀπὸ τοῦ κελλίου δὲ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἀναβάντες πολυαριθμούς βαθμίδας κλιμάκων, φθάνομεν εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οἰκοδόμημα ὑψηλὸν καὶ στερεώτατον, κείμενον εἰς τὸν ὑψηλότερον τῆς Λαύρας τόπον, καὶ οὐτινος ἡ κορυφή φαίνεται κάτωθεν ὡς εἰς οὐρανὸν διήκουσα. Ἡ πύλη, δι' ἧς εἰσερχόμεθα εἰς τὰ ἔνδον τοῦ πύργου, εἶναι σιδηρᾶ. Ἐν τούτῳ διαμένει πάντοτε εἰς τῶν Ἀγιοσαβιτιῶν Πατέρων, προσέχων διὰ τοὺς κλέπτας καὶ δίδων εἰδήσιν εἰς τοὺς κάτω διὰ κωδωνίων, ὅταν ἔρχονται ἔξωθεν ξένοι. Ἐνταῦθα δὲ εἶναι καὶ μικρὰ βιβλιοθήκη, ἔχουσα τὴν σήμερον ἀρχαῖα βιβλία μικρᾶς σημασίας²⁾. Καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν τοῦ μοναστηρίου ἀπαντῶνται τῇ δε κακῇσε μικρὰ μὲν καὶ ἀσήμαντα κηπάρια, ἀλλ' ἐνταῦθα λίαν εὐαρέστου ἐντυπώσεως πρόξενον. Περιέργον δέ τι φαινόμενον ἐφελκύει πάντοτε ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα τὴν προσοχὴν τῶν ξένων· οἱ περὶ αὐτὴν περιπτάμενοι κόσσυφοι (κοινῶς κοτζίφια) εἰσὶ τοσοῦτον ἐξημερωμένοι, ὥστε ἅμα τῇ προσκλήσει τῶν Πατέρων προσερχόμενοι ἴστανται εἴτε ἐπὶ τῆς παλάμης εἴτε ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτῶν καὶ λαμβάνουσι παρ' αὐτῶν τροφὴν, ἣτις συνίσταται συνήθως ἐκ σταφίδων. Οἱ ἐν τῇ Λαύρᾳ τοῦ ἁγίου Σάββα μονάζοντες Πατέρες συμποσοῦνται τὴν σήμερον περὶ τοὺς 42, μετὰ τῶν ὁποίων διαπρέπει ὁ καὶ πράξει καὶ θεωρίᾳ καὶ ἀπλότῃ λόγων καὶ τρόπων τῶν ἀρχαίων Πατέρων ἐφάμιλλος, ὁ τῆς Λαύρας ἰθύντωρ καὶ ἡνευματικὸς Ἀρχιμανδρίτης Ἰωάσαφ, Κρῆς τὴν πατρίδα,

¹⁾ Ἐν τῷ παρεκκλησίῳ τούτῳ ἐσώζετο κατὰ τὴν διαθεβαίωσιν τῶν πρεσβυτέρων Πατέρων μέχρι τινὸς καὶ ἐν Θεοτοκίῳ γεγραμμένον τῇ ἰδίᾳ χειρὶ τοῦ ἁγίου τούτου, ἀλλὰ τὴν σήμερον δὲν ὑπάρχει· τίς οἶδε ποῖος τῶν εὐσυνειδήτων περιηγητῶν ὑπέξευλεν αὐτό.

²⁾ Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ ταύτῃ ἦν ἄλλοτε ἱκανὸς ἀριθμὸς ἀρχαίων καὶ πολυτίμων χειρογράφων, τὰ ὅποια κατὰ διαταγὴν τοῦ νῦν πατριαρχεύοντος μετηνέχθησαν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς ἡμετέρας Θεολογικῆς Σχολῆς πρὸς πλείονα ἀσφάλειαν καὶ χρησιμοποίησιν.

Κάτωθεν τῆς Λαύρας, εἰς τὸν πυθμένα τῆς φάραγγος, εἶναι τὸ Ἁγίασμα τοῦ ἁγίου, τὸ ὕδωρ δηλονότι, ὅπερ, κατὰ τὸν βιογράφον αὐτοῦ, ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πέτρας διὰ προσευχῆς τοῦ ἁγίου. Τὸ ὕδωρ τοῦτο σταλάζει ἐκ τῶν ὑποκάτωθεν τοῦ ἁγίου Βήματος ἀποτόμων βράχων ἀνὰ πέντε ρανίδας ἀκαταπαύστως, ὅπερ, συναγόμενον εἰς 24 ὥρας εἰς τὸν ὑποκείμενον λάκκον, συμποσοῦται εἰς δώδεκα στάμνους ἤτοι 150 ὀκάδας. Οἱ τῆς Λαύρας Πατέρες, ἐλπίζοντες ἄλλοτε ὅτι, ἐὰν ἔσκαπτον ἐνδότερον τοῦ τόπου, ἐφ' οὗ σταλάζει τὸ ὕδωρ, θὰ ἐξήρχετο περισσότερον ὕδωρ, ἔσκαψαν λατομήσαντες τὴν πέτραν, ἣτις εἶναι εὐθρυπτος, ἀλλ' εἰς μάτην· διότι ἡ ποσότης τοῦ ὕδατος ἐμεινεν ἡ αὐτή, μηδὲν αὐξήσασα. Εἰς τὸ ἁγίασμα τοῦτο καταβαίνουσιν ἐκ τῆς Λαύρας διὰ κλιμάκων· τὸ δ' ἀπ' αὐτοῦ μέχρι τοῦ πύργου τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὕψος σύγκειται ἐκ 385 βαθμίδων. Πέραν δὲ τοῦ χειμάρρου, εἰς τὰ ὑψηλὰ, εἶναι τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ κατοικῶν ὁ ἅγιος εἶδε τὸν ὄναγρον σκάπτοντα ἐν τῷ ἁγιάσματι. Ἐπὶ δὲ τῆς νοτίου ὄχθης τοῦ αὐτοῦ χειμάρρου, μέχρι δύο τόξων βολῆς, ἐπὶ κρημνῶν δυσβάτων, εἰσὶ τὰ κελλία τῶν ἁγίων Ξενοφῶντος καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ Ἰωάννου καὶ Ἀρκαδίου. Εἰς δὲ τὴν πρὸς βορρᾶν τῆς Λαύρας ὄχθην τοῦ χειμάρρου εἶναι καὶ τὸ κελλίον τῆς Μητρὸς τοῦ ἁγίου, τὴν ὁποίαν, θελήσασαν νὰ συγκοιμήσῃ μετ' αὐτοῦ, καὶ περ γράϊαν, δὲν ἀφῆκε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ μοναστήριον, φυλάττων τὸν δν αὐτὸς ἐθέσπισεν ἀπαράβατον νόμον, νὰ μὴν εἰσερχονται ἐν τῇ Μονῇ ταύτῃ γυναῖκες· ὁ νόμος οὗτος φυλάττεται ἀκριβῶς μέχρι τῆς σήμερον. Ἐτι δὲ περαιτέρω, ἐκεῖ ὅπου λαμβάνει ἀρχὴν ὁ πύρινος ποταμὸς, εἶναι ὁ τόπος, εἰς ὃν ἄλλοτε ἔρχόμενοι λαῖκοι ἐκ τῶν πέριξ ἐπώλουν εἰς τοὺς ἐν τοῖς σπηλαίοις κατοικοῦντας μοναχοὺς τροφάς, ἐνδύματα καὶ παρόμοια, ἅτινα ἀντήλλασσον μὲ ἐργόχειρα, ἐξ οὗ καὶ ὁ τόπος οὗτος ὠνομάσθη Καλογηροπάζαρον. Ἐκ τοῦ τόπου τούτου ἄρχεται ὁδὸς τις, ἐκτεινομένη πρὸς ἀνατολὰς καὶ λήγουσα εἰς τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν. Ἐκ δεξιῶν δὲ τῆς ὁδοῦ ταύτης, ἐπὶ τινος ὑψηλοῦ λόφου, ἀπαντῶνται ἐρείπια μοναστηρίου, ὅπερ λέγεται ὅτι ἦν Μοναστήριον τοῦ Ἀββᾶ Πασσαρίωνος, ὁ δὲ λόφος καλεῖται βουνὸς τῆς Παναγίας· διότι ἐνταῦθα ὁ ἅγιος Σάββας, ὡς ἀναγινώσκομεν ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ, κατὰ πρῶτον κατήκτισε καὶ εἶδε τὴν Θεοτόκον δεκνύουσαν αὐτῷ μακρόθεν τὸν χειμάρρον καὶ τὸ σπήλαιον, ἐνθα μετὰ ταῦτα ὠκοδόμησε τὴν Λαύραν. Ἐκ τοῦ βουνοῦ τούτου φαίνεται ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς, ἡ Νε-

κρά Θάλασσα καὶ ἄλλα πολλὰ περὶ αὐτὴν μέρη. Μίαν δὲ περίπου ὥραν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ βουνοῦ τῆς Παναγίας, ἐφ' ὑψηλοῦ λόφου, ἀπαντῶνται ἕτερα ἑρείπια καὶ λείψανα ἀρχαίων οἰκοδομημάτων. Ἐκ τοῦ βίου δὲ τοῦ Ἁγίου Σάββα μαθητὸν ὅτι ὁ λόφος οὗτος ἐκαλεῖτο Βουνὸς Καστελλίου· διότι ἐπ' αὐτοῦ ἦν φρούριον, ἐν ᾧ ἐστάθμευον στρατιῶται πρὸς φύλαξιν τοῦ τόπου ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀράβων. Ἐνταῦθα δὲ ὁ ἅγιος, καθαρῶν τὰ ἑρείπια, εὗρεν «οἶκον μέγαν καὶ λίθοις καλλίστοις ἐκτισμένον», ὃν καὶ κατέστησεν ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ ταῦτα καὶ μοναστήριον. Ἐνταῦθα μετὰ τῶν ἑρείπιων σώζονται παρμεγέθεις στέρναι, ἐν δὲ τοῖς ἐν αὐτῷ κοιμητηρίοις πολλὰ λείψανα τῶν ἐνταῦθα ἀσκητουσάντων ἁγίων, ἅτινα, ὡς ἄδεται, δὲν ἐπιδέχονται μετακόμισιν.

§ 3.

Ἱστορία τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα

Ἡ Λαύρα αὕτη ἐθεμελιώθη τὸ πρῶτον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου πενήκωσ καὶ εὐτελῶς τῷ 502 καὶ συνέκειτο ἐκ τινων κελλίων, ἐν οἷς κατῴκει αὐτὸς τε καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκ μιᾶς ἐκκλησίας, ἣτις ἔκειτο ἐντὸς ἐνὸς μεγάλου σπηλαίου, ὅπου τὴν σήμερον εἶναι τὸ παρεκκλήσιον τοῦ ἁγίου Νικολάου. Ἀλλὰ μετὰ 27 ἔτη ἡ ὑπὸ ἰδιωτικῶν μέσων ἀνεγερθεῖσα αὕτη Λαύρα ἀνικοδομήθη ἐπὶ τὸ ὀχυρώτερον καὶ βασιλικιώτερον ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, εἰς ὃν ἐνέπνευσε μέγα σέβας ὁ ἅγιος, ὅτε κατὰ τὸ 529 μεταβὰς κατ' ἐντολὴν τοῦ Πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Πέτρου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐμεσίτευσεν παρὰ τῷ Αὐτοκράτορι ὑπὲρ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ Χριστιανῶν.

Ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα, ἐν τῇ ἀκμῇ αὐτῆς, ἐμπεριεῖχε πλείονας τῶν 5,000 μοναχῶν, ἐκτὸς τῶν ἐν τοῖς πέριξ σπηλαίοις ἀσκητουόντων. Ἐν ἔτει δὲ 614, μικρὸν πρὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Χασρού εἰς τὴν Συρίαν, ἐπιδραμόντες οἱ Σαρακηνοὶ κατέσφαξαν πολλοὺς τῶν ἐν αὐτῇ ἀσκητουόντων Πατέρων. Τῷ δὲ 728, ὅτε ἡ Παλαιστίνη ἡρημοῦτο ὑπὸ τῶν πρὸς ἀλλήλας ἐχθρικῶς διακειμένων Ἀραβικῶν φυλῶν, ὑπέστη πολλὰς τούτων ἐπιδρομὰς καὶ πολλοὶ τῶν ἐν αὐτῇ Πατέρων ἐσφάγησαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρὸν-Ἐρ-Ρασίδ, τὸ πρῶτον ἀντικείμενον τῆς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐκδικήσεως τῶν διαφορῶν ἐν Παλαιστίνῃ ἀναφύεισιν δυναστεῶν ἐγένετο ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα, ὁπότε οἱ Ἀραβες εἰσπορεύσαντες κατέσφαξαν ἅπαντας τοὺς ἐν αὐτῇ μοναχοὺς. Κατὰ τὸ 1185 ἀπαντῶμεν περιγραφὴν τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα ὑπὸ τοῦ ἑλλήνος περιηγητοῦ Ἰωάννου Φωκῆ, συμφωνοῦσαν κατὰ πάντα πρὸς τὰ σήμερον ἐν αὐ-

τῇ ὁρώμενα. Ἡ ἐκκλησία αὐτῆς, λέγει ὁ περιηγητὴς οὗτος, εἶναι ἐπιμήκης, φωτεινὴ καὶ ὡραιότατη, τὸ ἔδαφος αὐτῆς ἐστρωμένον μὲ μάρμαρα· ἀπέναντι τῆς ἐκκλησίας, πρὸς δυσμὰς, ὑπάρχει ἐν κυκλοτερὲς προαύλιον, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποῦ καίται ὁ τάφος τοῦ ἁγίου, κεκαλυμμένος μὲ λευκότετα μάρμαρα. Ἐντὸς τῆς Μονῆς, προστίθῃσι, κατῴκουν 40 μοναχοί, ἐξ ὧν 6 Ἱερεῖς, μετὰ τῶν ὁποῶν διέπρεπεν Ἰωάννης ὁ Στυλῆτης. Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ οἱ κατὰ τῆς σταυροφορικῆς κυριαρχίας ἤξηγριωμένοι Ἀραβες, ἐπιδραμόντες κατὰ τῆς Λαύρας καὶ πολλοὺς τῶν μοναχῶν κατασφάζαντες, κατηδάφισαν μὲν πολλὰ αὐτῆς μέρη, τὴν ἐκκλησίαν ὅμως καὶ τὸν τάφον τοῦ ἁγίου Σάββα ἀφῆκαν ἀβλαβῆ. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης μέχρι τοῦ 1566, οὐδὲν θετικὸν περὶ τῆς Λαύρας γινώσκουμεν· φαίνεται ὅμως ὅτι ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐπανήλθον πάλιν Πατέρες ἐν αὐτῇ· διότι συγγραφεὺς τις Εὐρωπαῖος¹⁾, συγγράψας περὶ τὸ 1566, διηγεῖται ὅτι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα ἐν Σαντζάκιον Μωαμεθανῶν, εἰς προὔπαντησιν τοῦ ὁποῦ ἐξῆλθον οἱ ἐν αὐτῇ Πατέρες, φέροντες ἕκαστος δῶρον εἰς τὸν ἀρχηγόν αὐτοῦ ἀνὰ ἓνα ἀλέκτορα· ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς οὗτος, ἰδὼν αὐτοὺς ὁμοῦ εἶπε «δὲν ὑποφέρω νὰ βλέπω τοσοῦτους μοναχοὺς»· τοῦτο δὲ εἰπὼν διέταξε καὶ ἐσφαξαν ἐξ αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς 20. Πρὸ τοῦ 1604 μαθητὸν ὅτι ἐπὶ πολὺν καιρὸν κατῴκει ἐντὸς τῆς Λαύρας ἡ παρὰ τὴν Λαύραν Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβίου σκηνοῦσα νομαδικὴ φυλὴ τῶν Ἐπεδήδων, οἵτινες εἶχον ταύτην ὡς ἀποθήκην τῶν σιτηρῶν των· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1604 ἐπανήλθον ἐν αὐτῇ Πατέρες· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτοι συνέβαινον ἐκ Σέρβων, οἵτινες ἐποίησαν ἐν αὐτῇ μικρὰς τινὰς ἐπισκευὰς, ἀνεγείραντες καὶ τὸν ἀπέναντι τῆς Λαύρας ὑψοῦμενον πύργον· ἀλλ' ὑποπεσόντες εἰς βαρύντατα χρέη, καὶ μὴ δυνηθέντες νὰ ἀποτίσωσιν αὐτὰ, ἠναγκάσθησαν ἀπαξάπαντες ν' ἀναχωρήσωσιν. Τότε ἐκινήθησαν οἱ Ἀρμένιοι νὰ λάβωσιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των τὴν εὐαγῆ ταύτην Λαύραν, ὑποσχεθέντες νὰ πληρώσωσιν εἰς τοὺς δανειστάς πάντα τὰ χρέη αὐτῆς· οἱ δὲ Φράγκοι, νὰ μὴ καὶ οὗτοι μείνωσιν ἐστερημένοι τῆς λείας, προέτειναν εἰς τοὺς δανειστάς ὅπως λάβωσι τὴν ἐντὸς τῆς Ἱερουσαλὴμ μονὴν τῶν Ἀρχαγγέλων, ἣτις ἦν μετόχιον τοῦ Ἁγίου Σάββα. Ἀλλ' ὁ αἰδιδίμος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Θεοφάνης, καίπερ ἐν μεγίστῃ ἀγρηματίᾳ εὐρισκόμενος, βαρέως ὁμως δεινοπαθὼν ἐπὶ τῇ ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Ὀρθοδόξων ἀπαλλοτριώσει ἐνὸς τῶν γεραρωτέρων ἐν Παλαιστίνῃ καταγωγίων, κατῴρθωσε διὰ τοῦ σπαραξικαρδίου ἐκείνου κινήματος, καθ' ὃ ἐμφανισθεὶς αἰφνης παρὰ τῷ εὐσεβε-

¹⁾ Radziwil.

στάτω τῆς Μολδαβίας ἡγεμόνι Βασιλείῳ καὶ ἐγγχειρίσας αὐτῷ σφραγίδιον εἶπε « πνίξον με τέκνον μου, ἵνα μὴ με πνίξωσιν οἱ δανεισταί μου » ¹⁾, κατώρθωσε, διὰ τοῦ μέ- σου τούτου, ἵνα πορισθῇ παρ' αὐτοῦ τὰ ἀναγκαιοῦντα χρήματα· καὶ οὕτως ἡ Λαύρα τοῦ ἀγίου Σάββα ἐσώθη ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν ἀλλοδόξων. Ἀλλ' ἕνεκα τῆς πολι- αρχίας καὶ τῶν συγγενῶν ἐπιδρομῶν τοσοῦτον αὐτῇ ἐπαθεν, ὥστε τὸ μόνον ἐν αὐτῇ ἀκέραιον διαμεῖναν ἦν ἡ ἐκκλη- ρία, πάντα δὲ τὰ κελλία καὶ οἱ τοῖχοι σαθρωθέντα ἠπεί- λουν πτώσιν· οἱ δὲ Ἀράβες εὐκόλως εἰσερχόμενοι κατώ- κουν ἐνταῦθα μετὰ τῶν κτηνῶν αὐτῶν. Καὶ ἀνέλαθε μὲν ἐν ἔτει 1667 ὁ Πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων Νεκτάριος νὰ ἐπισκευάσῃ αὐτὴν, ἀνεγείρας τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος, τὸ ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι τῆς κάτω αὐτῆς πύλης, ἐπὶ δὲ καὶ ξενῶνα πρὸς ὑποδοχὴν τῶν προσκυνη- τῶν, ἀλλ' εὐρυτέραν καὶ ριζικωτέραν ἐπισκευὴν ἐπιχει- ρήσας ἔφερεν εἰς πέρας ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Πατριάρχης Δοσίθεος, κατορθώσας ἐν ἔτει 1686 διὰ πολλῶν τρό- πων καὶ μόθων νὰ λάβῃ τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν τῆς ἐ-

¹⁾ Δοσίθ. σελ. 4190.

ξουσίας. Καὶ δὴ, καθ' ἃ διηγεῖται αὐτός· Α'. ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς ἐκκλησίας μέχρι τοῦ ἀσκηταρίου τοῦ ἀγίου Σάββα ἐγένετο ὁ μέγας τοῖχος· Β'. τὸ ἀσκητήριον τοῦ ἀγίου Σάββα, τὸ κουβούκλιον καὶ ἡ περὶ τὸν ναὸν αὐλὴ ἐστρώθη μετὰ πλακῶν, ἐν ᾗ ἐκοιμῶντο τὸ πρῶτον τὰ ὀνόματα τῶν Ἀράβων· Γ'. ὠκοδομήθη τοῖχος ἀπὸ τῆς ἑξω θύρας ἕως τῆς ῥαχίας καὶ τοῦ ἑξω πύργου καινός· Δ'. ἐσώθεν τῆς θύρας κλίμαξ πετρίνη καὶ οἰκία καινὴ διὰ τοὺς ξένους ἐκτισταί· Ε'. ἀνεκαίνισθη ὁ πύργος τοῦ Δαμασκη- νοῦ· ΣΤ'. ὁ μέγας τοῖχος, ἀπὸ τοῦ ἐπάνω πύργου ἕως τοῦ παρεκκλησίου τοῦ Χρυσοστόμου, ὑψώθη τρεῖς πῆχεις· Ζ'. ἡ ἐκκλησία ἡ μεγάλη διὰ τὸ εἶναι τὴν ὀροφὴν αὐτῆς σεσαθρωμένην, καὶ ἐν καιρῷ βροχῶν διεφθείροντο αἱ ἱσο- ρίαι, ἐσκεπάζθη καὶ ἀνεκαίνισθη καὶ ἠλείφθη· Η'. ὅλαι αἱ δεξαμεναὶ ἀνεκαίνισθησαν». Ἀλλὰ καὶ ὁ διάδοχος αὐ- τοῦ Χρύσανθος ἐπεσκεύασεν ἕτερα μέρη, προσθεῖς εἰς τὰ πλάγια τῆς ἐκκλησίας ἀντηρίδας (πυδαρικά). Ἐκτοτε δὲ μέχρι τῆς σήμερον ἡ Λαύρα τοῦ ἀγίου Σάββα ἐξακολου- θεῖ κοσμουμένη καὶ λαμπρυνομένη φιλοτίμῳ δαπάνῃ πολ- λῶν Ἀγιοταφίτων Πατέρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ'.

Η ΧΕΒΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ.

§ 1.

Η Χεβρών.

Η Χεβρών εἶναι ἡ ἀρχαιότερα τῶν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ μνημονευομένων πόλεων, κτισθεῖσα 7 ἔτη πρὸ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ πόλεως Τάνεως καὶ μνημονευομένη ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ πρὸ τῆς Δαμασκού ¹⁾. Ἐκκλείτο δὲ πρὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν πόλις Ἀργὸβ καὶ ἦν μητρόπολις τῶν Ἐννακείμ. Ἡ ἀρχαία πόλις ἔκειτο ἐπὶ κοιλάδος, αἱ δὲ δύο μέχρι τῆς σήμερον σωζόμεναι δεξαμεναί, ἡ ἀρχαι- ότης τῆς μιᾶς τῶν ὁποίων ἀναβαίνει τοῦλάχιστον μέχρι τοῦ Δαβὶδ, καὶ παρὰ τὴν ὁποίαν ὁ Δαβὶδ συνέλαβε τοὺς φονεῖς τοῦ Ἰεθωσθέ ²⁾, χρησιμεύουσιν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ταυτότητος τῆς σημερινῆς Χεβρώνης πρὸς τὴν ἀρχαίαν. Ἐν Χεβρῶνι ἔζησαν ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰσαὰκ καὶ ὁ Ἰακώβ καὶ συνανεστράφησαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐνταῦθα ἐτάφη- σαν. Ἐκ τῆς Χεβρώνης μετέβησαν ὁ Ἰακώβ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ εἰς Αἰγύπτον, διὰ νὰ ἰδῶσι τὸν Ἰωσήφ καὶ συζή-

σωσι μετ' αὐτοῦ. Μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐπιστροφὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἡ πόλις Χεβρών ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, καὶ ἐδόθη εἰς τὸν Χάλεβ, ὅστις ἀπεδίωξεν ἐ- κείθεν τοὺς Ἐννακείμ· βραδύτερον δὲ ἐξελέχθη ὡς μία τῶν ἐξ ἐλευθέρων πόλεων καὶ παρεχωρήθη εἰς τοὺς Λευ- ῖτας ³⁾. Ἡ Χεβρών μετὰ ταῦτα ἐχρησίμευσεν ὡς πρω- τεύουσα τοῦ Δαβὶδ, ἐν ᾗ ἐβασίλευεν ἐπὶ τοῦ Ἰούδα ἐν διαστήματι 7 $\frac{1}{2}$ ἐτῶν, καὶ ἔνθα ἐχρίσθη βασιλεὺς παντός τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐν Χεβρῶνι ὕψωσε κατὰ πρῶτον ὁ Ἀβες- σαλώμ τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας κατὰ τοῦ πατρὸς τοῦ Δαβὶδ· βραδύτερον δὲ ὠχύρωσεν αὐτὴν ὁ Βοβοάμ, καὶ ἐνταῦθα πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων κατέφυγον μετὰ τὴν ἐπι- στροφὴν αὐτῶν ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας τῆς Βαβυλώνης ⁴⁾. Ἐκ τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν Μακκαθαίων μαρθάνομεν, ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς Ἰουδαϊκῆς βασιλείας ὑπέκυψεν αὐ- τῇ εἰς τοὺς Ἑδωμίτας ἢ Ἰδουμαίους, οἵτινες εἶχον κα- ταλάβει τὰ μεσημβρινὰ τῆς Ἰουδαίας μέρη, ἀλλ' ὁ ἥρω- ῖκός βραχίων Ἰούδα τοῦ Μακκαθαίου ἀπέσπασεν αὐτὴν

³⁾ Ἰησ. 10, 36, 37, 14, 6—15. Κριτ. 1, 20.

⁴⁾ Δ'. Βασιλ. 15, 9, 10. Β'. Παράλειπ. 11, 10. Να- εμβρ. 11, 25.

¹⁾ Γενέσ. 13, 18, 15, 2. Ἀριθ. 13, 22.

²⁾ Β'. Βασιλ. 4, 12.

ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν. Βραδύτερον δὲ, ὅτε ἐκυρίευσαν αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι, ἐξεπολιόρκηθη ὑπὸ τοῦ Σίμωνος τοῦ υἱοῦ τοῦ Γιώρα, πλὴν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπανέλαβον αὐτὴν πάλιν. Τὸ τελευταῖον τοῦτο γεγονός ἐξιστορῶν ὁ Ἰωσήπος λαμβάνει ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἵνα περιγράψῃ τοὺς τάφους τῶν Πατριαρχῶν, ὡς ἐσώζοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ. Ἐφεξῆς δὲ, ὅτε Εὐσέβιος καὶ ὁ Ἱερώνυμος, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ συγγραφεῖς, οἵτινες ἀναφέρουσι τὴν Χεβρώνα, ὁμιλοῦσι περὶ τῶν τάφων τούτων ὡς περὶ τάφων σωζομένων κατὰ τὴν ἐποχὴν των. Τοῦ καιροῦ δὲ προϊόντος ὁ περιέβολος, ἐν ᾧ ἐμπεριείχοντο οἱ τάφοι τοῦ Ἀβραάμ, ὠνομάσθη φρούριον τοῦ Ἀβραάμ· βραδύτερον δὲ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο καὶ ὅλη ἡ πόλις, ὥστε ἐν καιρῷ τῶν Σταυροφορῶν φρούριον τοῦ Ἀβραάμ καὶ Χεβρὼν ἦσαν ταυτόσημα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀβραάμ ὀνομάζεται ὑπὸ [τῶν Μωαμεθανῶν] Ἐλ-Χαλῆλ (= φίλος τοῦ Θεοῦ) διὰ τοῦτο παρὰ τοῖς Ἀραβῖν ὀνομάζεται σήμερον ἡ Χεβρὼν Ἐλ-Χαλῆλ.

Οἱ κάτοικοι τῆς σημερινῆς Χεβρὼνός εἰσιν ἐν γένει Μωαμεθανοὶ, καὶ ἐκ τῶν φανατικωτέρων τῆς Παλαιστίνης καὶ πολλάκις κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἐπαναστάντων κατοικοῦσι δ' ἐνταῦθα καὶ τινες Ἰουδαῖοι, περιωρισμένοι εἰς ἰδιαίτεραν συνοικίαν, καὶ ἔχοντες μίαν συναγωγὴν καὶ μίαν παναθλίαν σχολήν. Τὸ κυριώτερον δ', ὅπερ ἐν Χεβρὼνι ἐπισύρει τὴν προσοχὴν, εἶναι τὸ Μωαμεθανικὸν τέμενος, ἐνθα κεῖνται οἱ τάφοι τῶν Πατριαρχῶν Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ ὅπερ ἄλλοτε ἦν ἐκκλησία Χριστιανικὴ, οἰκοδομηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ἀνοικοδομηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐπὶ τέλους δὲ μεταβληθεῖσα εἰς Μωαμεθανικὸν τέμενος. Ἡ εἰς αὐτὸ εἴσοδος εἶναι αὐστηρῶς ἀπηγορευμένη εἰς πάντα Χριστιανόν.

§ 2.

Τὸ ἐν Χεβρὼνι Μωαμεθανικὸν τέμενος.

Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ τεμένους τούτου παριστᾷ μέγα, ὑψηλὸν καὶ παραλληλόγραμμον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον δὲν διευθύνεται, ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς, ἀλλὰ κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδος, ἀπὸ τοῦ βορειοδυτικοῦ δηλονότι μέρους πρὸς τὸ νοτιοανατολικόν. Τὸ μῆκος αὐτοῦ σύγκειται ἐκ 200 περίπου ποδῶν, τὸ δὲ πλάτος ἐξ 115, καὶ τὸ ὕψος ἐκ 50—60. Οἱ τοῖχοι αὐτοῦ σύγκεινται ἐκ μεγάλων καὶ, κατὰ τὴν βᾶσιν μάλιστα, κολοσσαίων λίθων, ὁμοιοζόντων ἐν πολλοῖς πρὸς τοὺς λίθους τοῦ ἀρχαίου ἐν Ἱερουσαλὴμ περὶ τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος τείχους. Ἐν ἐκάστη δὲ τῶν τεσσάρων γωνιῶν τοῦ οἰκοδομήματος ὑψοῦται εἰς μινάρες, καθ' ὅλον δὲ τὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον οὐδαμοῦ ἀπαντῶνται πα-

ράθυρα. Εἰς τὸ τέμενος εἰσέρχονται ἀπὸ τὸ βορειοδυτικὸν μέρος διὰ τινος μεγάλης θύρας· καὶ κατὰ πρῶτον μὲν παρουσιάζεται μία μεγάλη αὐλὴ, ἐν τῇ μέσῃ τῆς ὁποίας κεῖται τὸ κυρίως τέμενος, καὶ ὅπερ ἄλλοτε ἦν ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία. Ἐντὸς τούτου ἀνήγειραν οἱ Μωαμεθανοὶ μνημεῖα εἰς τοὺς Πατριαρχάς, ἐν ᾧ αἱ τάφοι τούτων εὐρίσκονται κυρίως ὑποκάτωθεν αὐτοῦ ἐντὸς ἐνὸς σπηλαίου, ὅπερ ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ ὀνομάζεται «σπήλαιον διπλοῦν», καὶ ἐνθα οἱ Μωαμεθανοὶ ὑπὸ σεβασμοῦ δὲν τολμῶσι νὰ πατήσωσιν. Ἡ μεταβολὴ τοῦ οἰκοδομήματος εἰς Μωαμεθανικὸν τέμενος ἐγένετο ἀνευ μεγάλης τροποποιήσεως τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ μορφῆς. Τὸ δὲ ἐξωτερικὸν τεῖχος τοῦ τεμένους ἀνάγεται εἰς ἀρχαιοτέρας ἐποχάς καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Ἑβραίων, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ὅτι τὰ μὲν ὑπὸ τοῦ Ἰωσήπου ἀναφερόμενα μνημεῖα μετεσκευάσθησαν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, οἱ ἐξωτερικοὶ ὅμως τοῖχοι ἔμειναν ὡς εἶχον καὶ πρότερον.

Ἡ δὲ ρῶς Μαμβρῆ. Ἡμίσειαν ὥραν πρὸς δυσμὰς τῆς Χεβρὼνός κεῖται ἡ κοιλάς Μαμβρῆ. Ἐνταῦθα ὑψοῦται μεγάλη καὶ ἀρχαιοτάτη δρῦς, ἥτις ἔσται ἀφ' ἐνὸς ἐκπλήττει τὸν θεατὴν διὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὸ ὕψος τῆς, τόσον ἀφ' ἑτέρου διεγείρει ἐν αὐτῇ ὑψηλὰς καὶ σεβασμίας ἀναμνήσεις. Ἡ δρῦς αὕτη λέγεται ὅτι εἶναι ἡ ἐν τῇ κοιλάδι Μαμβρῆ δρῦς, ἐνθα ἔπηξεν ὁ Ἀβραάμ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, συνέφαγε μετὰ τῶν τριῶν Ἀγγέλων καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑπόσχεσιν, ὅτι οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ πληθυνθήσονται ὡς τὰ ἀστὲρ τοῦ οὐρανοῦ. Ἐν καιρῷ τοῦ Ἀδριανοῦ ὑποκάτωθεν τῆς δρυὸς ταύτης οἱ Ἰουδαῖοι ἐπωλοῦντο αἰχμάλωτοι· ὁ δὲ Μέγας Κωνσταντῖνος ὠκοδόμησεν ἐνταῦθα ἐκκλησίαν, ὡς μαρτυροῦσι τοῦτο καὶ τὰ μέχρι τῆς σήμερον ἐνταῦθα σωζόμενα εἰρηπία.

§ 3.

Ἱστορικὸ τόπος παρὰ τὴν Χεβρώνα.

Μίαν καὶ ἡμίσειαν περίπου ὥραν βορειοδυτικῶς τῆς Χεβρὼνός, ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου ὄροπέδιου τῶν ὀρέων τῆς Ἰουδαίας, κεῖται ἡ κώμη ἡ σήμερον ὀνομαζομένη Π' Ἰνι Ναῖμ, μὲ ἐν Μωαμεθανικὸν τέμενος, ἐνθα, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Μωαμεθανῶν, κεῖται ὁ τάφος τοῦ Λώτ. Τὸ τέμενος τοῦτο φαίνεται, ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς του, ὅτι ἄλλοτε ἦν φρούριον. Ἐν τῇ κώμῃ Π' Ἰνι Ναῖμ ἀπαντῶνται πολλὰ λείψανα ἀρχαίων οἰκιῶν καὶ πολλὰ ἀρχαῖα στέγαι, τῶν ὁποίων τὰ στόμια εἶναι πεφραγμένα μὲ μεγάλους λίθους, τοὺς ὁποίους μόλις δύο ἄνδρες δύνανται νὰ κυλίσωσιν, ὅπερ ἀναμιμνήσκει ἀμέσως εἰς τὸν περιηγητὴν τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἀβραάμ¹⁾.

¹⁾ «Καὶ ἐξάρas Ἰακώβ τὸν πάδας ἐπορεύθη εἰς γῆν ἀνα-

Ἡ τοποθεσία τῆς σημερινῆς Π'ίνι Ναΐμ ὑποστηρίζει τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰερωνύμου ὀνομαζομένη Καφάρ Βαρούκα (= πόλις τῆς εὐλογίας), ἐνθα ὁ Ἀβραάμ συνώδευσε τοὺς τρεῖς Ἀγγέλους, καὶ ἐνθεν βραδύτερον ἐβλεπε τὸν καπνὸν τὸν ἐξερχόμενον ἐκ τῶν καταστρεφόμενων πόλεων τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ὑποστηρίζει ἐτι μᾶλλον καὶ ἡ σημερινὴ ὑπαρξίς τοῦ τζαμίου τοῦ Λώτ. Σημειώ- τέον ὅμως ὅτι ἡ θέσις αὕτη εἶναι διάφορος τῆς κοιλάδος τῆς εὐλογίας¹⁾, τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ Θεωρῶ κειμένης, ἐνθα ὁ Ἰωσαφάτ κατετρόπως τοὺς Ἀμμωνίτας καὶ τοὺς Μωαβίτας. Μίαν δὲ ὥραν πρὸς νότον τῆς Π'ίνι Ναΐμ. κεῖν- ται τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως Ὁζήφ ἢ Ζίφ καὶ τὸ ὄρος Ζίφ (Ζέλλ-Ζίφ). Ἡ πόλις Ζίφ ἀριθμεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ (13, 55) μεταξὺ τῶν ὀρεινῶν πό- λεων, αἵτινες ἀνῆκον εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα. Ἐν Ζίφ διεδραματίσθη μία τῶν ὡραιότερων σκηνῶν τῆς ιστορίας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὅτε ὁ Σαούλ, εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ Ζιφαίων προδοτῶν, ἐξεστράτευσεν ἐνταῦθα μετ' ἑκατομμυρίων ἀνδρῶν διὰ νὰ συλλάβῃ τὸν Δαβὶδ, τότε οὗτος, συμπαρα- λαβὼν τὸν Ἀβессα, ἐπορεύθη ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὴν περριβολὴν τοῦ Σαούλ καὶ κατώρθωσε νὰ εἰσχωρήσῃ μέχρι τῆς κλίνης αὐτοῦ, ἐφ' ἧς οὗτος ἐκοιμᾶτο βαθὺν ὕπνον. Ὁ Ἀβессα ἔλαβε τὸ δόρυ τοῦ Σαούλ, τὸ ὅποιον ἦν πεπηγμένον ἐπὶ τῆς γῆς πρὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἦν ἔτοιμος νὰ πατάξῃ αὐτὸν διὰ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ δόρατος· ἀλλ' ὁ μεγαλόφυχος στρατιωτικὸς Δαβὶδ ἐμπόδισεν αὐ- τὸν εἰπὼν· «μὴ ταπεινώσῃς οὕτω τὸν ἄνδρα, καὶ μὴ ἐπι- βάλλῃς χεῖρα ἐπὶ χριστὸν Κυρίου»· ἠρκέσθη δὲ νὰ λά- βῃ τὸ δόρυ τοῦ Σαούλ καὶ τὸν φακὸν τοῦ ὕδατος, ὅστις εὕρισκετο παρὰ τὴν κλίνην αὐτοῦ. Ἐξελθόντες δὲ τῆς παρεμβολῆς, ἐκάλεσεν ὁ Δαβὶδ μεγαλοφώνως τὸν Ἀρχι- στράτηγον τοῦ Σαούλ Ἀβεννῆρ, καὶ ὀνειδίσας αὐτὸν, ὡς μὴ φρουροῦντα πιστῶς τὸν κύριόν του, ἔδειξεν αὐτῷ τὸ τε δόρυ καὶ τὸν φακὸν τοῦ ὕδατος, τὰ ὅποια πρὸ ολίγου εἶχε λάβει ἀπὸ τῆς κλίνης τοῦ κυρίου του. Ὁ Σαούλ ἤ- κρουσε τὴν ὀμίλιαν τοῦ Δαβὶδ, καὶ ζήτησας παρ' αὐτοῦ συγγνώμην, ὑπεσχέθη ὅτι οὐδέποτε εἰς τὸ ἐξῆς θέλει κα-

ταῶν πρὸς Λάβαν, τὸν υἱὸν Βαθουῆλ τοῦ Σύρου, ἀδελφὸν δὲ Ρεβέκκας, μητρὸς Ἰακώβ καὶ Ἠσαῦ, καὶ ὄρᾳ, καὶ ἰδοὺ φρέαρ ἐν τῷ πεδίῳ· ἦσαν δ' ἐκεῖ τρία ποίμνια προβάτων ἀναπαυό- μενα ἐπ' αὐτοῦ· ἐκ γὰρ τοῦ φρέατος ἐκείνου ἐπότιζον τὰ ποί- μνια· λίθος δ' ἦν μέγας ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ φρέατος, καὶ συν- ῆγοντο ἐκεῖ πάντα τὰ ποίμνια, καὶ ἀπεκύλιον τὸν λίθον ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ φρέατος, καὶ ἐπότιζον τὰ πρόβατα, καὶ ἀπο- καθίσταν τὸν λίθον ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ φρέατος εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. (Γενέσ. 29. 1—4).

¹⁾ Ἰωσήφ. Ἀρχαιολ. 4, 1, 3.

ταδιώξῃ αὐτόν. Τότε ἀποκριθεὶς ὁ Δαβὶδ εἶπεν· «ἰδοὺ τὸ δόρυ σου, διελθέτω ἐν τῶν παιδαρίων καὶ λαβέτω αὐτό· καὶ Κύριος ἐπιστρέψῃ ἐκάστῳ κατὰ τὰς δικαιοσύνας αὐ- τοῦ καὶ τὴν πίστιν αὐτοῦ. Ὡς παρέδωκέ σε Κύριος εἰς χεῖράς μου καὶ οὐκ ἠθέλησα ἐπενεγεῖν χεῖρά μου ἐπὶ χριστὸν Κυρίου, οὕτω μεγαλυνθεῖ ἡ ψυχὴ μου ἐνώπιον Κυρίου καὶ σκεπάσαι με, καὶ ἐξελεῖται με ἐκ πάσης θλί- ψεως²⁾. Τὰ ἐρείπια τοῦ Ζίφ, τὰ ὅποια κεῖνται 10 περί- που λεπτὰ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ὄρους Ζίφ, συνίστανται σήμερον ἐκ τινων λειψάνων τειχῶν ἐκτισμένων μετ' ὀλοο- σιαίους λίθους, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἐν τε- τράγωνον οἰκοδόμημα, ἐτι δὲ καὶ πολλὰ στέρναι· μεταξὺ δὲ τῶν ἐρειπίων ἀπαντᾶται μία κατηφορικὴ δίοδος, λελα- ξευμένη ἐπὶ βράχου, καὶ φέρουσα ἐν ὑπόγειον σπήλαιον, τὸ ὅποιον ἴσως ἐχρησίμευεν εἰς νεκροταφεῖον, ἢ, τὸ πιθανώ- τερον, εἰς ἀποθήκην σιτηρῶν. Ἐν καιρῷ τοῦ Ἰερωνύ- μου ἡ πόλις Ζίφ ἐσώζετο, ἀλλ' ἐκτοτε οὐδεμία γίνεται ταύτης μνεία.

Πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ζίφ, δύο περίπου ὥρας, κεῖνται τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως Χέρμελ ἢ Καρμήλου τῆς Ἰουδαίας (Κάρμελ)· ἐνταῦθα ἐν πρώτοις ἀπαντῶμεν τὰ λείψανα μιᾶς ἐκκλησίας καὶ ἐνὸς τείχους, τὸ ὅποιον ἐκ- τείνεται κατὰ μῆκος τῶν δύο πλευρῶν μιᾶς κοιλάδος, τῆς ὁποίας ἡ περισχὴ ἀποτελεῖ εἶδος ἀμφιθεάτρου· τὸ ἔδαφος τοῦ ἀμφιθεάτρου τούτου κατακαλύπτεται ὑπὸ γλόης, ἐν δὲ τῷ μέσῳ ὑπάρχει μία δεξαμενὴ, ἔχουσα 117 ποδ. μῆκος καὶ 74 πλάτος. Ἀλλὰ τὰ κυριώτερα ἐρείπια τῆς Χέρμελ κεῖνται πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ ἀμφιθεάτρου. Ἐνταῦθα ὑψοῦται ἐν μέγα καὶ ἐκτεταμένον φρούριον, καὶ πρὸς μὲν τὰ βόρεια αὐτοῦ μέρη κεῖνται τὰ ἐρείπια ἐνὸς κυκλοτεροῦς πύργου, πρὸς δὲ τὰ ἀνατολικά τὰ ἐρείπια μιᾶς ἐκκλησίας. Καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν Ζίφ, παρατη- ρεῖται μία δίοδος φέρουσα εἰς τι σπήλαιον, ὅπερ ἐχρησί- μευεν εἰς τὸν αὐτὸν σκοπὸν, εἰς δὲ καὶ τὸ ἐν Ζίφ σπή- λαιον, καὶ ἄλλα πάμπολλα ἐρείπια οἰκιῶν· ἀλλ' οὐχ ἤ- τον καὶ εἰς τ' ἀνατολικά τῆς κοιλάδος μέρη ὑπάρχουσιν αξιοσημεῖωτα ἐρείπια. Ἐνταῦθα βλέπομεν τὰ λείψανα ἐνὸς μεγάλου πύργου, ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς ἐνὸς λοφίσκου τὰ ἐρείπια μιᾶς μεγάλης ἐκκλησίας. Περὶ τὴν πόλιν Κάρ- μηλον, καὶ ἰδίως πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ αὐτῆς μέρη, κεῖν- ται διάφοροι ἄλλοι ἱστορικοὶ τόποι, τῶν ὁποίων τ' ἀρχαῖα ὀνόματα, καὶ μετὰ παρέλευσιν τρισχιλίων ἐτῶν, διεσώ- θησαν μέχρι τῆς σήμερον, ὡς ἀναφέρονται ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ· οὗτοι δὲ εἰσιν ἡ Ἐσθεμῶν (Ἐσ- Σεμού), ἡ Ἰεθέρ (Ἀττήρ), ἡ Ἀννῶν (Ἀννά), ἡ Σοκχώ (Ἐσ·Σ'ουάηκα)³⁾.

²⁾ Ἀ. Βασιλ. 26.

³⁾ Ἰησ. 15, 50, 55, 48, 35.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ'.

ΑΠΟ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΕΙΣ ΣΑΜΑΡΕΙΑΝ.

§ 1.

Ὁ Σκοπὸς (Ἑβραϊστὶ Σαφά).

Ὅτω καλεῖ ὁ Ἰωσήπος τὸν πρὸς ἄρκτον τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ 20 περίπου λεπτὰ ἀπὸ τῶν λεγομένων μνημάτων τῶν Κριτῶν ἀπέχον ὄρος, ἐξ οὗ φαίνεται ὅλη ἡ Ἱερουσαλὴμ. Ἡ ἱστορικός της τοῦ ὄρους τούτου συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς Ἰαδδοὺς, ἐνδεδουμένος τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ἱερέων καὶ τῶν προκρίτων καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ, προῦπήγησε τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρον, ὅστις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τύρου καὶ τῆς Γάζης ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἵνα κυριεύσῃ αὐτὴν καὶ τὸν λαὸν αὐτῆς ἐπὶ τῇ ἀπειθείᾳ αὐτοῦ τιμωρήσῃ.

§ 2.

Γαβαὰ (Τέλλ-Σόμα).

Πρὸς δεξιὰν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης εἰς Νεάπολιν καὶ 20 περίπου λεπτὰ πρὸς ἄρκτον τοῦ Σκοποῦ, ὑφύεται λόφος τις καλούμενος Τέλλ-Σόμα· ὁ λόφος οὗτος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν Γαβαὰ τῆς φυλῆς τοῦ Βενιαμὴν, ἐνθα διεπράχθη τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο κατὰ τοῦ Λευίτου κακούργημα, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῷ ΙΘ'. Κεφαλαίῳ τῶν Κριτῶν, καὶ ὅπερ ἐπήνεγκε τὴν καταστροφὴν τῆς τε πόλεως καὶ τῆς Βενιαμινίδος φυλῆς. Ἡ Γαβαὰ καλεῖται παρὰ τῷ Ἰωσήπῳ Γαβαθσαούλη, διότι ἦν πατρίς τοῦ Σαούλ¹⁾. Ὁ πρὸς ἄρκτον παρακείμενος τῷ Τέλλ-Σόμα λόφος καλεῖται Τέλλ-Φούλιε. Τινὲς ὑποθέτουσιν, ὅτι ἐνταῦθα ἦν ἡ Γαβαὰ.

§ 3.

Γαβαὼν (Ἑλ-Τζήπ).

Ἀπὸ τοῦ ῥηθέντος Τέλλ-ἐλφοῦλιε μικρὸν παρεκκλίνοντες τῆς ὁδοῦ καὶ προχωροῦντες 20 περίπου λεπτὰ πρὸς δυσμὰς, ἀπαντῶμεν ἕτερον λόφον ὑφούμενον ἐν σχήματι χελώνης ἐπὶ εὐρείᾳ πεδιάδος καὶ ἔχοντα ἐπὶ μὲν τῆς φάχεως αὐτοῦ χωρικὰς οἰκίας καὶ τινα ἐρείπια, παρὰ δὲ

τοὺς πρόποδας ἀρχαίαν δεξαμενὴν καὶ πηγὴν ὁ λόφος οὗτος καλεῖται Ἑλ-τζήπ· καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν περίφημον ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ Γαβαὼν. Οἱ Γαβαωνῖται, ὅπως μὴ ὑποστῶσι τὴν τύχην τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Γαί, ἃς κυριεύσας κατέστρεψεν ὁ Ἰησοὺς τοῦ Ναυῆ, ἐνδυσθέντες παλαιὰ ἱμάτια καὶ ὑποδήματα ἦλθον καὶ ἐπάτησαν αὐτόν· πιστεύσας δ' ὁ Ἰησοὺς τοῦ Ναυῆ, ὅτι ἦλθον τῷ ὄντι μακρόθεν καὶ ὅτι ἡ πατρίς αὐτῶν ἦν ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῶν μερῶν, ἅπερ ἐσκόπει νὰ κατακτήσῃ, διέθετο διαθήκην μετ' αὐτῶν καὶ ὑπεσχέθη μεθ' ἑκὺν νὰ τοὺς ἀφήσῃ ἀδελφεῖς· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ἀνακαλυφθείσης τῆς ἀπάτης, κατεδικάσθησαν οἱ Γαβαωνῖται νὰ φέρωσι ξύλα καὶ ὕδωρ εἰς τὴν συναγωγὴν. Ἐν Γαβαὼν, βλέπων ὁ Ἰησοὺς τοῦ Ναυῆ ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκλινε πρὸς ἐσπέραν, καθ' ἣν ὥραν ἐμελλε νὰ κατατροπώσῃ τὸν Ἀδωνιβεζὲκ βασιλεῖα τῆς Ἱερουσαλὴμ μετὰ τῶν τεσσάρων συμμάχων τοῦ Βασιλέων, διέταξε τὸν ἥλιον νὰ σταθῇ, εἰπὼν· «στήτω ὁ ἥλιος κατὰ Γαβαὼν καὶ ἡ σελήνη κατὰ φάραγγα Αἰλὼν»· καὶ ἔστη ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη ἕως ἡμῶντος ὁ Θεὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν²⁾. Ἐν Γαβαὼν τὰ στρατεύματα τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ Ἰεβοσθεῦ υἱοῦ τοῦ Σαούλ ἐστρατοπέδευσαν, ὥστε μία μόνον κρήνη διεχώριζεν αὐτοὺς. Πρὶν δ' ἡ συμπλακῇ εἰς μάχην, δώδεκα νεανῖαι ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν συνεπλάκησαν μετὰ τοσαύτης μανίας, ὥστε ἅπαντες ἀπώλοντο ὑπ' ἀλλήλων· καὶ ἔκτοτε ὁ τόπος ἐκεῖνος ἐκλήθη μερὶς τῶν ἐπιβούλων³⁾. Ἐνταῦθα ἀπέκτεινεν ὁ Ἰωάβ διὰ προδοσίας τὸν Ἀρισσαί, διότι ὁ Δαβὶδ εἶχε προορίσει αὐτὸν εἰς ἀρχιστράτηγον. Ἐν Γαβαὼν ὁ Σολομὼν προσήνεγκεν εἰς ὀλοκαύτωμα χίλια θύματα καὶ ἐξητήσατο παρὰ Κυρίου σοφίαν⁴⁾.

§ 4.

Βηρὼθ (Ἑλ-π'ίρε).

Ἐπανελθόντες ἐκ τῆς Γαβαὼν εἰς τὴν εἰς Νεάπολιν ἀγούσαν ὁδόν, ἀφ' οὗ ἴδωμεν μακρόθεν τὰ χωρία Ἑρ-ῤάμ καὶ ῤαμὰλλαν, ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν ὁρίων κατοικοῦσιν ὑπὲρ τοὺς δισχιλίους Ὀρθοδόξους, φθάνομεν μετὰ μικρὰ

²⁾ Ἰησ. Ι.

³⁾ Β'. Βασιλ. 6'.

⁴⁾ Γ. Βασιλ. γ'. 3.

¹⁾ Α'. Βασιλ. ι. 26, ιβ. 4, ιε. 34.

καὶ ἡμίσειαν ὥραν εἰς τὸ πενιχρὸν χωρίον Π' ῑ ρ ε, ὅπερ εἶναι ἡ ἀρχαία Β η ρ ὠ θ τῆς Βενιαμίτιδος φυλῆς ¹⁾ καὶ μία ἐκ τῶν τεσσάρων πόλεων, αἵτινες ἠπάτησαν τὸν Ἰησοῦν τοῦ Ναυῆ. Οὐ μακρὰν ἀναμφιδόλως τοῦ Π' ῑ ρ ε ἡ Δεββώρα καθημένη ὑπὸ τινος φοίνικα ἔκρινε τὸν λαόν· εἶπεν, καὶ ὁ ἀναγινώσκων ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, ἡ Προφῆτις αὕτη ἐξετέλει τὸ ἔργον τοῦτο μετὰ τῆς Ραμὰ καὶ τῆς Βαιθὴλ ²⁾. Ἡ Βηρώθ εἶναι ἡ πατρὶς τῶν δύο συμμοριαρχῶν Βαναὰ καὶ Φηγάδ, οἵτινες ἐν ᾧ ὑπηρέτουν τῷ Ἰεβοσθὲ, μαθόντες ὅμως τὸν θάνατον τοῦ συμμάχου τοῦ Ἀβενὴρ, ἀπέκοψαν τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἐκοιμᾶτο, καὶ μετήνεγκον αὐτὴν πρὸς τὸν Δαβὶδ ἐν Χεβρώνι ³⁾.

Ἐν Βηρώθ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ μνηστὴρ Ἰωσήφ ἐπιστρέφοντες ἐξ Ἱερουσαλὴμ παρετήρησαν ὅτι τὸ θεῖον αὐτῶν τέκνον ἔλειπε ⁴⁾. Βραδύτερον δὲ οἱ Χριστιανοὶ ἀνήγειραν ἐνταῦθα ἐκκλησίαν, ἥτις ἔκειτο παρὰ τὴν πηγὴν τῆς Βηρώθ καὶ ἦς τὰ λείψανα σώζονται μέχρι τῆς σήμερον. Ἡ Βηρώθ κατοικεῖται τὴν σήμερον ὑπὸ 800 περίπου Μωαμεθανῶν καὶ τινῶν Ὀρθοδόξων.

§ 5.

Βαιθὴλ (Π'εἰρ).

Ἀπὸ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐν Βηρώθ ἐκκλησίας διευθυνόμενοι πρὸς ἄρκτον, ἀπαντῶμεν μετὰ 5 λεπτά τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς Βαιθὴλ· μετὰ 4 δὲ λεπτά ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ δεξιὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ χωρίον Τζίφνα, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀρχαία Γόφνα καὶ ὅπερ κατοικεῖται ὑπὸ Μωαμεθανῶν καὶ Ὀρθοδόξων· ἐντεῦθεν δὲ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν φθάνομεν εἰς τὴν Βαιθὴλ.

Ἡ Βαιθὴλ εἶναι ἀναμφιδόλως μία τῶν ἀρχαιοτάτων πόλεων τῆς Παλαιστίνης. Ἐντεῦθεν ὁ Ἀβραάμ ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἀδὰμ, ἐνεκα τῶν διενέξεων τῶν ποιμένων των ⁵⁾. Ὁ Ἰακώβ, φεύγων τὴν ἐκδίκησιν τοῦ ἀδελφοῦ του Ἠσαῦ, ἐκοιμήθη ἐν Βαιθὴλ καὶ εἶδε τὸ θειον τῆς μυστηριώδους κλίμακος ⁶⁾. Ἡ προφῆτις τῆς Ρεβέκκας Δεββώρα ἀπέθανε παρὰ τὴν Βαιθὴλ καὶ ἐτάφη ὑπὸ τινος βάλανου, ἣν ἐκάλεσεν ὁ Ἰακώβ βάλανον πένθους ⁷⁾. Ἐν Βαιθὴλ ὁ Ἰακώβ, ἐπιστρέψας ἐκ τῆς Μεσοποταμίας, ἀνήγειρε θυσιαστήριον ⁸⁾.

¹⁾ Β'. Βασιλ. δ'. 2.

²⁾ Κριτ. δ'. 4.

³⁾ Β'. Βασιλ. δ'.

⁴⁾ Λουκ. β'. 40—52.

⁵⁾ Γενέσ. ιγ'. 8.

⁶⁾ Αὐτόθ. ιγ'. 13—19.

⁷⁾ Γενέσ. λέ. 8.

⁸⁾ Αὐτόθ. λέ. 44.

Εἰς Βαιθὴλ ἤρχετο κατ' ἔτος ὁ Σαμουὴλ καὶ ἔκρινε τὸν λαόν ⁹⁾. Μετὰ τὴν διαίρεσιν τῶν φυλῶν ὁ Ἱεροβοὰμ ἔστησεν ἐν Βαιθὴλ χρυσοῦν μόσχον καὶ προσέφερεν αὐτῷ θυσίας ¹⁰⁾. ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, ἐν ᾗ ἐτέλει τὴν θυσίαν, ἦλθε πρὸς αὐτὸν εἰς ἐκ τῶν Προφητῶν καὶ ἀνήγειλεν αὐτῷ ὅτι θὰ καταστραφῇ τό, τε θυσιαστήριον καὶ οἱ ἱερεῖς του. Ὁ Ἱεροβοὰμ ἔτεινε τὴν χεῖρα ἵνα συλλάβῃ τὸν Προφήτην, ἀλλ' ἀμέσως ἡ μὲν χεὶρ του ἐξηράνθη, τὸ δὲ θυσιαστήριον κατέρρευσε. Ὁ Προφήτης Ἀμώς προσεφῆτευσεν κατὰ τῆς Βαιθὴλ λέγων· «μὴ ἐκζητεῖτε Βαιθὴλ καὶ εἰς Γάλγαλα μὴ εἰσπορεύεσθε καὶ ἐπὶ τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου μὴ διαβαίνετε, ὅτι Γάλγαλα αἰχμαλωτευομένη αἰχμαλωτευθήσεται, καὶ Βαιθὴλ ἔσται οὐχ ὡς ὑπάρχουσα ¹¹⁾.

Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἡ Βαιθὴλ ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Οὐεσπεσιανοῦ, ὅστις ἔθηκεν ἐν αὐτῇ φρουράν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ἱερωνύμου ἦν μικρὸν πολίχνιον· τὴν σήμερον δὲ ἀπαντῶμεν ἐν αὐτῇ τὰ ἐρείπια μικρᾶς τινος ἐκκλησίας, ἥτις ἄλλοτε ἦν καθιερωμένη εἰς τὸν Ἰωσήφ τὸν μνηστορά· ἔτι δὲ καὶ τινὰς κίονας τῇ δε καθεῖσε διεσπαρμένους καὶ μίαν δεξαμενὴν. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς εἰσιν ἅπαντες Μωαμεθανοί.

§ 6.

Τὰ μετὰ τὴν Βαιθὴλ καὶ Σηλόμ.

Προχωρήσαντες εἴκοσι λεπτά πρὸς ἄρκτον τῆς Βαιθὴλ, ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς λόφου τινὸς χωρίου Π' ῑ ρ ζ ε τ κατοικοῦμενον ὑπὸ Μωαμεθανῶν καὶ Ὀρθοδόξων, καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὸ χωρίον Τάϊπε κείμενον ἐπὶ τινος ὠραίου λόφου καὶ κατοικοῦμενον ἐπίσης ὑπὸ Μωαμεθανῶν καὶ Ὀρθοδόξων. Τινὲς υποθέτουσιν ὅτι τὸ χωρίον Τάϊπε εἶναι ἡ πόλις Ἐφραῖμ τοῦ Εὐαγγελίου, ἣν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μετὰ τὴν ἔγερσιν τοῦ Λαζάρου. Ἐντεῦθεν μετὰ 20 λεπτά φθάνομεν εἰς τι χωρίον κείμενον ἐπὶ λόφου καὶ καλούμενον Ἀἰν-Γιαπ' ρ ο ὑ δ'. Ἀπὸ τοῦ χωρίου τούτου, ἐν διαστήματι 17 λεπτῶν, ἀπαντῶμεν πρὸς δεξιὰν καὶ πρὸς ἀριστεράν τὰς τε κοιλάδας καὶ τὰ ὄρη κατάφυτα ἐκ συκῶν, καὶ ἐπὶ τέλους παρατηροῦμεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὸ χωρίον Γιαπ' ρ ο ὑ δ' ἐπὶ τινος λόφου καὶ περιστοιχούμενον ὑπὸ βαιθιῶν καὶ ὠραίων κοιλάδων καταφύτων ἐκ συκῶν. Ἀπὸ τοῦ Γιαπ' ρ ο ὑ δ' προχωροῦντες ἡμίσειαν περίπου ὥραν πρὸς ἄρκτον, φθάνομεν εἰς τι σταυροδρόμιον χειμάρρων καὶ ὁδῶν. Ἀκολουθοῦντες δὲ τὴν βορείαν ὁδὸν καὶ

⁹⁾ Α'. Βασιλ. ζ'. 16.

¹⁰⁾ Δ'. Βασιλ. κγ'.

¹¹⁾ Ἀμώς. Ε'.

βαδίζοντες ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁδοῦ τοῦ χειμάρρου τοῦ καλουμένου Οὐάδῃ χαραμίε (κοιλὰς ληστῶν), φθάνομεν μετὰ ἐν τέταρτον τῆς ὥρας εἰς τινα πηγὴν καλουμένην Ἀὶν χαραμίε (πηγὴ ληστῶν). Ἐνταῦθα βλέπομεν τάφους τινὰς λελαξευμένους ἐντὸς βράχου καὶ ἐρείπια ἀρχαίου τινὸς οἰκοδομήματος, ὅπερ πιθανῶς ἄλλοτε ἦν πύργος χρησιμεύων πρὸς φύλαξιν τῆς ὁδοῦ. Ἐξ-ακολουθοῦντες ἐπὶ 15 λεπτά τὴν στενὴν ταύτην ὁδὸν, φθάνομεν εἰς τὸ τέλος αὐτῆς καὶ ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ὑψηλὸν τινα λόφον καλούμενον Ἐττέλλ, ἐνθα ὑψοῦται εἰς τάφος Μωαμεθανοῦ ἀγίου. Ἐντεῦθεν μετὰ 30 λεπτά εισερχόμεθα εἰς ὠραίαν τινα κοιλάδα ἀγούσαν εἰς τὸ χωρίον Σιντζίλ, μεθ' ὃ μετὰ τινα λεπτά παρατηροῦμεν τὸ χωρίον Τουρμουὺς ἁγία. Ἐνταῦθα ἀφίνοντες τὴν τακτικὴν ὁδὸν, καὶ παρεκκλίνοντες πρὸς ἀνατολὰς, φθάνομεν μετὰ 40 λεπτά εἰς τὴν Σηλῶμ.

§ 7.

Σηλῶμ.

Ἡ Σηλῶμ εἶναι μία τῶν σημαντικωτέρων πόλεων τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας. Τὸ ὄνομα Σηλῶμ σημαίνει εἰρήνην ἢ ἀνάπαυσιν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας, κατέθηκε τὴν κιβωτὸν τῆς Διαθήκης, διαμείνας ἐνταῦθα 328 ἔτη. "Οτε αἱ ἑνδεκα φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ ἠθέλησαν νὰ τιμωρήσωσι τοὺς Βενιαμίτας διὰ τὸ ἐγκαλήμα, ὅπερ διέπραξαν εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ Ἐφραϊμίτου Λευίτου, ἀπεφάσισαν μεθ' ὅρκου ἵνα μηδεμίαν αὐτῶν κόρην δώσωσιν εἰς γάμον εἰς τοὺς νεανίας τῆς φυλῆς ταύτης· ἀλλ' ἰδόντες μετ' οὐ πολὺ ὅτι ἐμελλε νὰ ἐξοντωθῇ ἡ φυλὴ τοῦ Βενιαμίν, ἐτροποποίησαν τὸν ὅρκον τῶν διὰ τοῦ ἐξῆς τεχνάσματος· εἶπον τοῖς Βενιαμίταις· "Ἰδοὺ ὁ ἔορτῇ Κυρίου ἐν Σηλῶμ ἀφ' ἡμερῶν εἰς ἡμέρας, ἡ ἐστὶν ἀπὸ βορρᾶ τῆς Βαιθήλ κατ' ἀνατολὰς ἡλίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀναβαίνουσας ἀπὸ Βαιθήλ εἰς Συχέμ καὶ ἀπὸ νότου τῆς Λεβωνᾶ. Πορεύεσθε καὶ ἐνεδρεύσατε ἐν τοῖς ἀμπελῶσι, καὶ ὀψεσθε, καὶ ἰδοὺ, ἐὰν ἐξέλθωσιν αἱ θυγατέρες τῶν οἰκούντων Σηλῶμ χορεύειν ἐν τοῖς χοροῖς, καὶ ἐξελεύσεσθε ἐκ τῶν ἀμπελώνων καὶ ἀρπάσετε αὐτοῖς ἀνὴρ γυναῖκα ἀπὸ τῶν θυγατέρων Σηλῶμ καὶ πορεύεσθε εἰς γῆν Βενιαμίν¹⁾.

Ἐν Σηλῶμ Ἄννα ἡ στείρα, ἡ γυνὴ τοῦ Ἐλκανά, ἐρχομένη ἐδέετο τοῦ Κυρίου, ὅπως δωρήσῃ αὐτῇ υἱόν, ὑποσχομένη ἵνα προσενέγκῃ αὐτὸν τῷ Κυρίῳ. Ὁ Κύριος ἐπήκουσε τῆς δεήσεως αὐτῆς, καὶ ἐγέννησε τὸν Προφῆ-

τὴν Σαμουὴλ, ὃν ἔδωκε τῷ Ἀρχιερεῖ Ἡλεί²⁾. Ἐν Σηλῶμ ὁ Κύριος ἀνήγγειλε τῷ Σαμουὴλ τὰ δυστυχήματα, ἅτινα ἐμελλόν νὰ ἐπιπέσωσιν ἐπὶ τοῦ οἴκου τοῦ Ἡλεί³⁾. "Οτε δὲ οἱ Ἰσραηλῖται προσβληθέντες ὑπὸ τῶν Φιλισταίων ἠττήθησαν ὑπ' αὐτῶν, ἀνθρωπὸς τις, ἰδὼν τὴν ἥτταν ταύτην τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἦλθεν εἰς Σηλῶμ, ἔχων τὰ ἱμάτια ἐσχισμένα καὶ σποδὸν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἀνήγγειλε τῷ Ἡλεί τὸν θάνατον τῶν υἱῶν του, Ὁρνεί καὶ Φινεές, καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς κιβωτοῦ τῆς Διαθήκης. Ὁ Ἡλεί, ἅμα μαθὼν τὰς εἰδήσεις ταύτας, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ θρόνου καὶ συνετρίβη ἡ κεφαλὴ του. Ἡ Σηλῶμ ἦν κατεστραμμένη ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Προφήτου Ἰερεμίου. Ὁ Ἰερώνυμος εὑρεν αὐτὴν ὡσαύτως κατεστραμμένην. Ἐπὶ δὲ τῶν Σταυροφόρων μνημονεύεται ὡς χωρίου χορηγηθέν ὑπὸ Βαλδουίνου τοῦ 4. τῷ Μητροπολίτῃ τῆς Βηθλέεμ. Τὴν σήμερον ἡ Σηλῶμ σύγκειται ἐξ ἐρείπιων.

§ 8.

Τὰ μετὰ τῆς Σηλῶμ καὶ τοῦ φρεατοῦ τῆς Σαμαρείτιδος.

Ἀπὸ τῆς Σηλῶμ ὑπάρχει ἰδιαιτέρα ὁδὸς ἀγούσα εἰς τὴν μεγάλην τῆς Νεαπόλεως ὁδόν. Μετὰ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἐν μέγα οἰκοδόμημα καίμενον παρὰ τὴν ὁδὸν τῆς Νεαπόλεως καὶ καλούμενον Χάνου-λ-Λιουπ' π' ἄν, ὅπερ ἄλλοτε, φαίνεται, ἐχρησίμευεν ὡς χάνιον· ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χανίου τούτου ἀναδρύει ὠραία καὶ δαψιλὴς πηγὴ. Ἐντεῦθεν μετὰ 15 λεπτά ἀπαντῶμεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ χωρίον Λιουπ' π' ἄν, καίμενον εἰς τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς ὁμωνύμου κοιλάδος. Τὸ χωρίον τοῦτο μνημονεύεται ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καὶ εἶναι ἡ Λέβνα, ἣν ἐκυρίευσεν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ καὶ διεπέρασε τοὺς κατοίκους αὐτῆς ἐν στόματι ῥομφαίας⁴⁾. Διελθόντες τὴν ὠραιότατην κοιλάδα Λιουπ' π' ἄν, φθάνομεν μετὰ 50 λεπτά εἰς τι ἐρείπιον ἀρχαίου οἰκοδομήματος καλούμενον Χανουσσαοῦε, καὶ μετὰ τινα λεπτά ἐκεῖθεν ἀναπαυόμεθα ὑπὸ τὴν σκιὰν ἀρχαιοτάτης ὁροῦς. Μετὰ μικρὰν ὑπὸ τὴν ῥηθεῖσαν δρὺν ἀναπαύσαν ἐπαναλαμβάνομεν τὴν ὁδὸν ἡμῶν, καὶ διερχόμενοι δι' ἀτραπῶν καὶ κοιλάδων, φθάνομεν μετὰ 3 1/2 ὥρας εἰς τὴν κοιλάδα τὴν διαχωρίζουσαν τὸ ὄρος Φεβάλ ἀπὸ τοῦ ὄρους Γαρίζιν. Ἐνταῦθα ἀφίνομεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὴν ὁδὸν τὴν ἀγούσαν εἰς τὴν Νεάπολιν (τὴν ἀρχαίαν Συχέμ) καὶ διευθυνόμεθα πρὸς τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ.

²⁾ Ἀ. Βασιλ. α.³⁾ Ἀ. Βασιλ. γ'. 12.⁴⁾ Ἰησ. ἱ. 30.¹⁾ Κριτ. κα.

§ 9.

Φρέαρ τοῦ Ἰακώβ ἢ τῆς Σαμαρείτιδος.

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο φρέαρ κεῖται πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς κοιλάδος, τῆς διαχωρίζουσας τὰ ὄρη Γεβάλ καὶ Γαριζίν, ἐν τῷ μέσῳ ἐρειπίων περικυκλωμένων ὑπὸ τοῦχου. Τὸ φρέαρ ἔχει βάθος 21 μέτρων· ἐνίοτε ἔχει ὕδωρ καὶ ἐνίοτε εἶναι ξηρόν· πέριξ αὐτοῦ ἀπαντῶμεν κολοσσιαίους λίθους ἐξ ἀρχαίου οἰκοδομήματος, ἐν οἷς καὶ τινες κίονας ἐκ γρανίτου. Τὸ στόμιον αὐτοῦ κεῖται ἐν τῷ μέσῳ θαλαμίσκου, ἐντὸς τῆς γῆς τὴν σήμερον κεχωσμένου (ἀπασα ἡ περιοχὴ αὕτη μετὰ τοῦ φρέατος εἶναι ἰδιοκτησία ἡμῶν). Ἐν τῇ πεδιάδι, ἐνθα κεῖται τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ, ὁ Ἀβραάμ, ἐλθὼν ἐκ Χαρράν τῆς Μεσοποταμίας μετὰ τῆς γυναικὸς του Σάρρας καὶ τοῦ ἀδελφίδου του Λὼτ, ἐπηξέ τὰς σκηνάς του καὶ ἀνήγειρε θυσιαστήριον τῷ Κυρίῳ, ὅστις ἐμφανισθεὶς αὐτῷ ὑπέσχεθη, ὅτι θέλει δώσει τὴν γῆν ταύτην εἰς τοὺς ἀπογόνους του ¹⁾. Ὁ Ἰακώβ, ἐλθὼν ἐκ Μεσοποταμίας, ἐπηξέ τὰς σκηνάς του εἰς τὴν πεδιάδα ταύτην, ἣν ἡγόρασεν ἀντὶ ἐκατὸν προβάτων παρὰ τῶν υἱῶν Ἑμῶρ πατρὸς τοῦ Συχέμ, καὶ ἐν ᾗ ὤρυξε τὸ φρέαρ τοῦτο ²⁾. Ἐν ταύτῃ τῇ κοιλάδι ἐλθὼν ὁ Ἰωσήφ ἐκ Μαμβρῆ πρὸς ζήτησιν τῶν ἀδελφῶν του εὗρεν αὐτοὺς ἐν Δωθαῖμ, ὅπου ἐπώλησαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἰσμηλίτας ἐμπόρους ³⁾. Αὕτη ἡ κοιλάς εἶναι τὸ χωρίον, ὅπερ ἀποθνήσκων ὁ Ἰακώβ ἔδωκε κληρονομίαν τῷ υἱῷ αὐτοῦ ⁴⁾, καὶ ἐνθα οἱ Ἰσραηλῖται, ἐξεληθόντες ἐκ τῆς Αἰγύπτου, μετεκόμισαν τὰ ὀστά τοῦ Ἰωσήφ ⁵⁾. Ἐν δὲ τῷ ἐν τῇ κοιλάδι ταύτῃ κειμένῳ φρέατι ἡ Σαμαρεῖτις ὑπῆντησε τὸν Κύριον ⁶⁾. Ἐπάνωθεν τοῦ φρέατος, ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου ἀνηγέρθη λαμπρὰ ἐκκλησία, ἣν μνημονεύουσι πολλοὶ τῶν ἀρχαίων περιηγητῶν ⁷⁾, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα κατεστράφη ⁸⁾.

¹⁾ Γενέσ. ιβ'. 6.²⁾ Αὐτόθ. λγ'. 19.³⁾ Αὐτόθ. λζ'.⁴⁾ Αὐτόθ. μβ'.⁵⁾ Αὐτόθ. ν'. 24. Ἰησ. κδ'. 32. Ὁ τάφος τοῦ Ἰωσήφ δεικνύεται ἐτι καὶ σήμερον ἀπέχων 10 περίπου λεπτὰ ἀπὸ τοῦ φρέατος τῆς Σαμαρείτιδος, καὶ ἀνήκει τῇ ἐν Νεαπόλει κοινότητι τῶν Σαμαρειτῶν.⁶⁾ Τὸ Εὐαγγέλιον.⁷⁾ Hieron. ep. LXXXVI. τὸ ὁδοπορικὸν τῆς Βουρδιγάλης, ὁ Βιλλιβιάδος καὶ ὁ Δανιήλ.⁸⁾ Ἡ γνησιότης τοῦ φρέατος τούτου, ὡς φρέατος τοῦ Ἰακώβ ἢ ὡς φρέατος τῆς Σαμαρείτιδος, ἐδράζεται ἐπὶ ἀναντιρρήτων ἀποδείξεων· ἀλλ' οὐχ ἥττον δὲν ἐλείψαν καὶ ἐνστάσεις κατ' αὐτῆς. Τινὲς ἠθέλησαν νὰ εἰπωσιν ὅτι τὸ φρέαρ τῆς Σαμα-

§ 10.

Τὸ ὄρος Γαριζίν.

Πρὸς δυσμὰς τοῦ φρέατος τοῦ Ἰακώβ κεῖται τὸ περίφημον ὄρος Γαριζίν, ὑψούμενον 2,600 πόδ. ὑπὲρ τὴν ἐπιράνειαν τῆς θαλάσσης. Ἡ εἰς τὸ ὄρος τοῦτο ἀνάβασις εἶναι λίαν ἀνάντης, ἀλλ' ἡ ἀπὸ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ ἐποφίς εἶναι περιεκτικωτάτη καὶ τερπνοτάτη· ὅλον δὲ τὸ ὄροπέδιον εἶναι πλήρες κολοσσιαίων ἐρειπίων. Ἐπὶ τοῦ ὄρους Γαριζίν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ ἀνεβίβασε τὰς φυλάς τοῦ Συμεὼν, τοῦ Λευὶ, τοῦ Ἰούδα, τοῦ Ἰσάχαρ, τοῦ Ἰωσήφ καὶ τοῦ Βενιαμίν, ἵνα ἀπαγγείλωσι τὰς ὑπὲρ τῶν τηρητῶν τοῦ νόμου εὐλογίας, ἐν ᾧ εἰς τὸ κατέναντι ὑψούμενον ὄρος Γεβάλ ἀνεβίβασε τὰς λοιπὰς ἐξ φυλάς, οἷον τοῦ Ρουβὴν, τοῦ Γὰδ, τοῦ Ἀσὴρ, τοῦ Ζαβουλὼν, τοῦ Δάν καὶ τοῦ Νεφθαλεὶμ, ἵνα ἀπαγγείλωσι τὰς κατὰ τῶν παραβᾶτων κατάρτας ⁹⁾. Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐγίνοντο ταῦτα ἡ κιβωτὸς τῆς Διαθήκης, περιστοιχιζομένη ὑπὸ τῶν Ἰερέων, τῶν Λευιτῶν καὶ τῶν Κριτῶν καὶ τῶν πρεσβυτέρων τοῦ λαοῦ, ἔκειτο ἐν τῇ κοιλάδι τῇ διαχωρίζουσῃ τὰ δύο ὄρη ¹⁰⁾.

Ἐπὶ τοῦ ὄρους Γαριζίν ὁ Ἰωάθαμ εἶπε τὸν πασίγνωστον αὐτοῦ ἀπόλογον, ὅτε ὁ λαὸς τῆς Συχέμ ἀνηγόρευσε κριτὴν τοῦ Ἰσραὴλ τὸν Ἀβιμέλεχ ¹¹⁾. Ὁ διοικητὴς τῆς Συχέμ Σαναβαλάτ ἀνήγειρεν ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου τὸν ναὸν ἐκεῖνον, ὅστις ἐγένετο ἡ ἀφορμὴ τοῦ σχίσματος μεταξὺ τῶν Σαμαρειτῶν καὶ τῶν Ἰουδαίων. Περὶ δὲ τὰ 170 π. χ. ὁ ἐν Γαριζίν ναὸς ἀφιερώθη εἰς τὸν Δία, καὶ μετὰ 200 ἔτη ἀπὸ τῆς ἀνεγέρσεως αὐτοῦ κατηράφισθη ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Ὑρκανοῦ.

Ὅτε οἱ Σαμαρεῖται ἔμαθον τὴν ὑπὸ τοῦ Τραϊανοῦ ἀρεΐτιδος ἦν βύαξ, διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὀνομάζει αὐτὸ πηλὴν (δ'. 5). Ἀλλ' ὅτι ὁ Ἰωάννης δὲν ἐννοεῖ βύακα, δηλοῦσι τοῦτο αἱ λέξεις αὐτοῦ· «καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ» (δ'. 12). Ἕτεροι ἐνίστανται λέγοντες, πῶς ἡ Σαμαρεῖτις ἦλθεν ἐκ τῆς πόλεως Συχέμ (τῆς σημερινῆς Νεαπόλεως), ἵνα ἀντλήσῃ ὕδωρ ἐκ τοῦ φρέατος τούτου, ἐν ᾧ μετὰ τούτου καὶ τῆς πόλεως ὑπάρχουσι καθ' ὁδὸν δύο πηγαί· Ἀλλ' ἡ ἐνστασις αὕτη διαλύεται, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι, καθὼς βραδύτερον καὶ οἱ Μωαμεθανοὶ, ἔτρεπον βαθύτατον σεβασμὸν πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰακώβ. Πιθανὸν ἡ Σαμαρεῖτις νὰ ὑπῆγεν, ἂν μὴ δι' ἄλλην αἰτίαν, τοῦλάχιστον ἐκ σεβασμοῦ εἰς τὸ φρέαρ τοῦτο, ἵνα ἀντλήσῃ ὕδωρ· αἱ καθ' ὁδὸν προσέτι πηγαὶ ἠδύναντο νὰ μὴ ᾖναι καὶ δημόσιαι, ἀλλὰ νὰ ἀνήκον εἰς ἰδιωτικούς κήπους, ἐν ᾧ τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ ἦν ἀφεικτικὸς δημόσιον, καὶ ἕκαστος ἠδύνετο ν' ἀντλήσῃ ἐξ αὐτοῦ.

⁹⁾ Δευτερον. κ'.¹⁰⁾ Ἰησ. γ'. 33.¹¹⁾ Κριτ. θ'.

λωση τῆς Ἰόππης καὶ τῆς Γαλιλαίας, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὄρος Γαριζὶν καὶ ἡτοιμάσθησαν εἰς ἀμυναν· ἀλλ' ὁ Οὐεσπεσιανὸς ἀποστείλας ἀπόσπασμα στρατιωτῶν περιέκυκλωσε τὸ ὄρος. Μετὰ τινὰς δ' ἡμέρας τινὲς τῶν Σαμαρειτῶν, στερούμενοι ὕδατος, παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Τότε ὁ στρατηγὸς Κέστιος, κανανοήσας τὴν στενοχωρίαν, ἐν ᾗ εὐρίσκοντο οἱ Σαμαρεῖται, ἐφώρμησεν ἐπὶ τὸ ὄρος καὶ ἀπέκτεινε πάντας τοὺς ἐπ' αὐτοῦ, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέβαινεν εἰς 10,600.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ζήνωνος οἱ κάτοικοι τῆς Συχέμ, ἐξεγερθέντες κατὰ τῶν Χριστιανῶν καθ' ὃν καιρὸν ἐώρταζον τὴν ἐορτὴν τῆς Πεντηκοστῆς, ἀπέκοψαν τοὺς δακτύλους τοῦ Ἐπισκόπου Τερεβίνθου. Ὁ Τερεβίνθος προσέδραμε πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα καὶ ἐξητήσατο τὴν συνδρομὴν του· ὁ δὲ Ζήνων πρὸς τιμωρίαν ἀπεδίωξε τοὺς Σαμαρείτας ἀπὸ τοῦ ὄρους Γαριζὶν καὶ ἔδωκεν αὐτὸ εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἀνεγείρας ἐπ' αὐτοῦ ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου, δέκα δὲ στρατιώτας ὥρισε πρὸς φύλαξιν αὐτῆς.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀναστασίου τινὲς τῶν Σαμαρειτῶν ἐπεχείρησαν νὰ ἐφορμήσωσιν ἐπὶ τὸ Γαριζὶν, ἀλλ' ἀπαντήσαντες καθ' ὁδὸν τοὺς φρουροὺς ἤλλαξαν ὁδὸν, καὶ οὕτως ἐπιπεσόντες αἰφνης κατὰ τῶν φρουρῶν ἀπέκτειναν αὐτούς. Τοῦτο ἠνάγκασε μετὰ ταῦτα τὸν Μέγαν Ἰουστινιανὸν νὰ ἀνεγείρῃ πέραξ τῆς ἐκκλησίας τεῖχος ὀχυρώτατον. Μέρος τοῦ τεῖχους τούτου σώζεται μέχρι τῆς σήμερον, καθὼς καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἣτις ὡς ἐκ τῶν σωζομένων ἐρειπίων φαίνεται ὅτι ἦν ὀκτάγωνος.

Πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ ἀρχαίου περιτειχίσματος τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει εἰς τάφος Μωαμεθανοῦ ἀγίου, καλουμένου Σέχου-ρ-ράναμ. Παρὰ τὸ βόρειον τεῖχος σώζεται ἀρχαία καὶ ἐπωσοῦν μεγάλη δεξαμενὴ. Βορειοδυτικῶς τῶν ἐρειπίων, ἐπὶ τῆς ἀκρας τοῦ ὄρους, σώζονται ἐρείπια, εἰς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῶν ὑποίων ἐρχόμενοι κατ' ἔτος οἱ Σαμαρεῖται θυσιάζουσι τὸν πασχάλιον ἄμνον.

§ 11.

Νεάπολις εἴτε ἡ ἀρχαία Συχέμ (Ναπλούς).

Ἡ πόλις αὕτη κεῖται ἐν τῇ τερπινοτάτῃ καὶ γονιμωτάτῃ κοιλάδι, ἣτις διαχωρίζει τὰ δύο ὄρη Γεβὰλ καὶ Γαριζὶν· καταρδεύεται δὲ ὑπὸ πολλῶν καὶ διαυγεστάτων πηγῶν, ὧν ἡ πρωτίστη ἐκβλύζουσα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Γαριζὶν καλεῖται Ῥάσου-λ-Ἀῖν (κεφαλὴ τῆς πηγῆς). Ἡ πόλις εἶναι ἐπιμήκης, αἱ δὲ ὁδοὶ σκοτειναὶ καὶ στεναί. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς συμποσοῦνται εἰς 16,000 περίπου, ἐξ ὧν περὶ τοὺς 700 Ὀρθόδοξοι, οἱ δὲ λοιποὶ, ἐκτὸς ἀνέπαισθόντων ἐξαιρέσεων, Μωαμεθανοὶ καὶ Σαμαρεῖται. Ἡ

ὀρθόδοξος κοινότης ἔχει ἐκκλησίαν τιμωμένην ἐπ' ὀνόματι τῆς Σαμαρείτιδος.

Ἡ Νεάπολις εἶναι ἡ ἀρχαία Συχέμ. Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰακώβ, ἀποκτείναντες τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ἐλεηλάτησαν τὴν πόλιν καὶ ἠχμαλώτισαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, νὰ ἐκδικήσωσι τὸν Συχέμ υἱὸν τοῦ Ἐμμώρ, ὅστις ἠτίμασε τὴν ἀδελφὴν των Δείναν¹⁾. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας ἡ Συχέμ ἐδόθη εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ἐφραΐμ, ὡς πόλις φυγαδευτηρίου καὶ ὡς πόλις Λευϊτικῇ²⁾. Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ πρὸ τοῦ θανάτου του συνήθροισεν ἐν Συχέμ τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ προέτρεψεν αὐτὸν εἰς τὴν τήρησιν τοῦ νόμου³⁾.

Ὁ υἱὸς τοῦ Σολομῶντος Ῥοβοάμ ἀνηγορεύθη ἐν Συχέμ Βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἐνταῦθα οἱ Ἰσραηλῖται ἐξήτησαν παρ' αὐτοῦ ὑπόσχεσιν, ὅτι θέλει κυβερνήσῃ αὐτοὺς καλλίτερον παρὰ τὸν πατέρα του· ἀλλὰ μὴ λαβόντες παρ' αὐτοῦ εὐάρεστον ἀπάντησιν, ἐπανέστησαν κατ' αὐτοῦ, καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα τῶν δέκα φυλῶν τὸν ἀρχαῖον θεράποντα τοῦ Σολομῶντος Ἱεροβοάμ. Ὁ Ἱεροβοάμ ὀχυρώσας καὶ κοσμήσας τὴν Συχέμ, κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσάν τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ.

Ἡ Συχέμ ἐδιδάχθη τὸ Εὐαγγέλιον παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Αὐτοκράτωρ Οὐεσπεσιανὸς συστήσας ἐν αὐτῇ Ῥωμαϊκὴν ἀποικίαν, ὠνόμασεν αὐτὴν Φλαβίαν Νεάπολιν. Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς κατήγετο ἐκ τῆς Συχέμ, καὶ ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰώνων ἡ Συχέμ ὑπῆρξεν ἐπισκοπικὴ ἔδρα. Ἐν τῇ ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδῳ, τῇ συγκροτηθείσῃ τῷ 314, παρῆν ὁ Γερμανὸς ἐπίσκοπος Νεαπόλεως.

Τὰ ἐν Νεαπόλει περιεργότερά εἰσιν ὁ λεγόμενος Σαμαρειτικὸς κώδῃξ τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἡ Σαμαρειτικὴ κοινότης. Ὁ κώδῃξ ἐμπεριλαμβάνει μόνον τὴν Πεντάτευχον καὶ εἶναι γεγραμμένος διὰ μεγάλων χαρακτήρων ἐπὶ μεμβράνης ἐχούσης σχῆμα εἰληταρίου· οἱ Σαμαρεῖται φυλάττουσιν αὐτὸν ἐντὸς τῆς συναγωγῆς των, δεικνύουσιν αὐτὸν εἰς τοὺς περιηγητὰς καὶ λέγουσιν ὅτι ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἀβισσά, υἱοῦ τοῦ Φινεές, υἱοῦ τοῦ Ἐλεάζαρ, υἱοῦ τοῦ Ἀαρών. Περὶ τῶν ἀρχαίων Σαμαρειτῶν διελθόμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἱερουσαλῆμ. Οἱ σημερινοὶ Σαμαρεῖται εἰσι λείψανα τῶν ἀρχαίων καὶ σύγκεινται ἐξ ἐβδομήκοντα περίπου οἰκογενειῶν· τρέφουσιν ἄσπονδον μῖσος κατὰ τῶν Ἰουδαίων καὶ προτιμῶσι νὰ συγκαίνωσι μᾶλλον μετὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἢ μετὰ τῶν Ἰουδαίων. Ἡ συναγωγὴ των εἶναι ἐντὸς τῆς Νεαπόλεως, ἀλλ' ὁ τόπος τῶν τελετῶν καὶ τῆς λατρείας των εἶναι τὰ

¹⁾ Γενέσ. λδ'. 27.

²⁾ Αὐτόθ. λέ. 4.

³⁾ Ἰησ. κ'. 17.

ἄρος Γαριζίν, ἐνθα συγκεντρώσι τὰ κυριώτερα γεγονότα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἄμα ἀποθάνῃ τις ἐξ αὐτῶν, ἀμέσως τὸν ἐγκαταλιμπάνουσιν οἱ συγγενεῖς του καὶ φεύγουσιν ἀπὸ τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ κεῖται ὁ νεκρός. Μωαμεθανοὶ δ' ἐρχόμενοι παραλαμβάνουσι καὶ θάπτουσιν αὐτόν.

§ 12.

Σεβάστεια εἶτε ἡ ἀρχαία Σαμάρεια.

Ἡ Σεβάστεια ἀπέχει τῆς Νεαπόλεως 2 ὥρας, καὶ κεῖται ἐπὶ τινος λόφου τερπνοτάτου καὶ ποικιλοτάτην ἀποψιν παρέχοντος· εἶναι δὲ τὴν σήμερον χωρίον πενιχρότατον κατοικούμενον ὑπὸ Μωαμεθανῶν καὶ εὐαριθμοτάτων ὀρθοδόξων. Τὰ ἐν αὐτῇ ἀξιοπεριέργα εἰσι τὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου καὶ ἡ πληθὺς τῶν κιόνων, οἵτινες εἰσι διεσπαρμένοι καθ' ὅλον τὸ ὀροπέδιον τοῦ λόφου.

Τὰ ἐρείπια τῆς ἐκκλησίας τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου δείκνυσιν ἔτι καὶ σήμερον, οἷον μεγαλοπρεπὲς καὶ πλούσιον οἰκοδόμημα ἐστέγαζε τὸν τάφον τοῦ ἐν γεννητοῖς γυναικὸς μείζονος Προφήτου· σώζονται δὲ μέχρι τῆς σήμερον εἰς πλάγιος χώρος τῆς ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἀψίδος του, μέρος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς της καὶ οἱ περίξ τοῦχοι αὐτῆς μέχρις ὕψους τινός. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς ἐκκλησίας λευκὸς τις τρουλλίσκος στεγάζει τὸν τάφον τοῦ Προφήτου, οὗτος, ὡς γνωστὸν, ἀπέτεμε τὴν κεφαλὴν Ἡρώδης ὁ Ἀντίπας, ὁ Τετράρχης τῆς Γαλιλαίας, ἐν τῷ ἐν Μαχεροῦντι παλατίᾳ αὐτοῦ. Περὶ τοῦ τάφου τοῦ Βαπτιστοῦ οὐδὲν θετικὸν μαρθάνομεν ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας. Τὸ Εὐαγγέλιον λέγει ἀπλῶς, ὅτι προσελθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἦσαν τὸ σῶμα καὶ ἔθαψαν αὐτό. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας μαρθάνομεν, ὅτι ἐπὶ Ἰουλιανοῦ τοῦ παραβάτου οἱ ἔθνη, οἵτινες κατέκον ἐν Σεβάστειᾳ, κινούμενοι ὑπὸ τοῦ μίσους, ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος ἐτρέφε πρὸς τοὺς Χριστιανούς, ἤνοιξαν τὸν τάφον τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ ἐρρίψαν ἐκτὸς τὰ ὅσῃ αὐτοῦ, μετὰ δὲ ταῦτα συλλέξαντες καὶ ἀναμιζάντες αὐτὰ μετὰ ὁσίων κτηνῶν ἔκασαν καὶ διεσκόρπισαν τὴν κόνιν των. Ἀλλ' ἐν τούτοις Μοναχοί τινες ἐξ Ἱερουσαλήμ, ἀναμιχθέντες μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των μεταξύ τῶν ἐθνικῶν, κατέρησαν καὶ λάβωσι τινὰ ἐξ αὐτῶν, καὶ μετακομίσαντες εἰς Ἱεροσόλυμα παρέδωκαν εἰς τὸν Ἡγούμενον των Φίλιππον, ὅστις ἀπέστειλεν αὐτὰ εἰς τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον¹⁾. Παρὰ τὸν τάφον τοῦ Προδρόμου ἐπιστεύετο ὅτι ἦσαν καὶ οἱ τάφοι τοῦ Προφήτου Ἀδδίου καὶ τοῦ Προφήτου Ἐλισαίου,

ὧν τὰ ὅσῃ ἐπίσης κατέκασαν οἱ ἔθνη ἐπὶ τοῦ Ἰουλιανοῦ.

Τὸν τάφον τοῦ Προδρόμου, καθὼς καὶ τῶν δύο ἄλλων Προφητῶν, σέβονται μεγάλως καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοί, διὸ καὶ μετεποίησαν αὐτὸν εἰς τζαμίον. Ἀλλοτε ἐκώλυον τὴν εἰσόδον εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ τὴν σήμερον ἀφίνουν αὐτοὺς νὰ εἰσέλθωσιν ἐλευθέρως.

Ὁ τάφος εἶναι ὑπόγειος, καὶ καταβαίνομεν εἰς αὐτὸν διὰ κλίμακος 21 βαθμίδων. Ἐνταῦθα ἀπαντῶμεν θάλαμον τινα σκοτεινόν. Εἰς τὸν κατέναντι ἡμῶν τοῖχον βλέπομεν τρεῖς ὁπᾶς στρογγύλας συγκοινωνούσας μετὰ τῶν τάφων τῶν τριῶν Προφητῶν, οἵτινες κεῖνται ὀπισθεν τοῦ τοίχου, καὶ οὗς δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν εἰσάγοντες διὰ τῶν ὀπῶν λαμπάδα ἀνημμένην.

Οἱ τάφοι οὗτοι ἔχουσιν ἐσωτερικῶς τὴν μορφήν τῶν ἐβραϊκῶν τάφων, ἀλλ', ἀντὶ νὰ ἦναι κατὰ τὸ σύνθηρες ἐπὶ βράχου λελατομημένοι, εἰσι τοῦναντίον χριστοί. Καὶ οἱ τρεῖς τάφοι ἔχουσιν ἐσωτερικῶς τὴν αὐτὴν μορφήν καὶ τὸ αὐτὸ μέγεθος. Κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἐντοπίων Μωαμεθανῶν ὁ μεσαῖος τάφος εἶναι ὁ τοῦ Προφήτου Ἀδδίου, ὁ πρὸς ἀριστερὰν (τοῦ θεατοῦ) τοῦ Προφήτου Ἐλισαίου, καὶ ὁ πρὸς δεξιάν ὁ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου. Πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς εἰς τὸ ὑπόγειον εἰσόδου, ἔσθωθεν, εὐρίσκεται πύλη μονόλιθος ἐκ βασάλτου. Ἀνωθεν τοῦ ὑπογείου ὑπάρχει μικρὸς τις θάλαμος, εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ὁποίου ἔσθωθεν ὑπάρχουσι μάρμαρα φέροντα σταυρόν.

Ὁ λόφος, ἐφ' οὗ κεῖται ἡ Σεβάστεια, εἶναι πλήρης κιόνων ἐκ γρανίτου διαφόρου μεγέθους. Τέσσαρα περίπου λεπτὰ πρὸς δυσμὰς τῆς ἐκκλησίας βλέπομεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ σειρὰν κολοσσιαίων κιόνων, αἵτινες πιθανώτατα ἀνήκον εἰς τὸν νῦν, ὃν ἔκτισεν Ἡρώδης ὁ μέγας καὶ ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Αὐγούστον. Ἐκτὸς δὲ τῶν κιόνων πανταχοῦ ἀπαντῶμεν μεγάλους λίθους τετραγώνους, καὶ ἄλλα λείψανα ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, ἀναμιμνήσκοντα τὸ ἄλλοτε μεγαλεῖον τῆς πόλεως. Ἀπὸ τῆς ἀνωτέρω ῥηθείσης σειρᾶς τῶν κιόνων προχωροῦντες βορειοδυτικῶς φθάνομεν μετὰ 10 περίπου λεπτὰ εἰς τὴν ἄκρην τοῦ ὀροπεδίου. Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν τὰ λείψανα δύο πύργων, οἵτινες ἄλλοτε ὕψουντο ἐξ ἑκατέρων τῶν μερῶν τῆς πύλης τῆς πόλεως. Ἐσθωθεν τῆς πύλης ταύτης ἐξετείνετο στοὰ, ἥς 84 κίονες σώζονται μέχρι τῆς σήμερον.

Ἡ ἀρχὴ τῆς Σεβαστείας ἀναβαίνει εἰς ἀρχαιοτάτους χρόνους. Ἀμβρί, ὁ τέταρτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, τὸ ἔκτον ἔτος τῆς βασιλείας του ἡγήρασε παρὰ τοῦ Χαναναίου βασιλέως Σεμὴρ τὸ ὄρος Σεμε(η)ρῶν ἀντὶ δύο ταλάντων ἀργυρίου, καὶ ἔκτισεν ἐπ' αὐτοῦ πόλιν, ἣν ἐκάλεσε Σαμάρειαν²⁾. Ἡ πόλις αὕτη ἐγένετο μετὰ ταῦ-

¹⁾ Rufin. LXI. C. 28. Θεοδώρητ. Ἐκκλ. ἱστορ. γ'. 3. Φιλοστόργ. ζ'. 4.

²⁾ Γ'. Βασιλ. ιζ'. 24.

τα πρωτεύουσα τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ βασιλείου, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα καὶ ὅλον τὸ βασίλειον. Ἀποθανόντος τοῦ Ἀμφοῖ, διεδέχθη αὐτὸν ὁ υἱὸς τοῦ Ἀχαάβ. Οὗτος ἐνυμφεύθη παρὰ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Σιδῶνος Ἰεζάβελ καὶ ἔκτισεν ἐν Σαμαρείᾳ ναὸν τῷ Βάαλ. Τότε ἐλθὼν ὁ Προφήτης Ἡλίας ἀνήγγειλεν αὐτῷ, ὅτι ἐν διαστήματι πολλῶν ἐτῶν δὲν θὰ βρέξῃ ¹⁾.

Ὁ Σαλμανασάρ, κυριεύσας τὸ Ἰσραηλιτικὸν βασίλειον, κατέστρεψε καὶ τὴν πρωτεύουσάν του Σαμαρείαν· ἀλλ' εἰ τοὺς ἀρχαίους κατοίκους ἐν Σαμαρείᾳ ἀντικαταστήσαντες ἀνήγειραν τὴν πόλιν. Βραδύτερον δὲ, ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας, ἐπαναστάντες οὗτοι κατὰ τοῦ Ἀνδρομάχου, ἔκκυσαν αὐτὸν ζῶντα. Τότε ὁ Ἀλέξανδρος ἐπιστρέφει ἐξ Αἰγύπτου, καὶ κυριεύσας τὴν πόλιν, κατέφικεν ἐν αὐτῇ Μακεδόνας. Μετὰ 107 ἔτη ἡ πόλις κυριεύεται ὑπὸ τῶν υἱῶν τοῦ Ὑρκανοῦ, Ἀριστοβοῦλου καὶ Ἀντιγόνου, καὶ κατεδαφίζεται. Μετὰ τινα δὲ καιρὸν ὁ Ἀνθύπα-

¹⁾ Γ'. Βασιλ. ιζ'.

τος τῆς Συρίας Γαβίνος ἀνοικοδομήσας αὐτὴν ὠνόμασε Γαβινιανήν. Ἄλλ' εἰς τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς λαμπρότητα ἐπανάφερεν αὐτὴν Ἡρώδης ὁ μέγας, κοσμήσας αὐτὴν μὲ πολλὰ οἰκοδομήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων διέπρεπεν ὁ πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου ἀνεγερθεὶς ναὸς καὶ τὸ θέατρον· περιτείχισεν αὐτὴν μὲ ὀχυρὰ τείχη, μετέφικεν ἐν αὐτῇ περὶ τοὺς 60,000 κατοίκους, καὶ ὠνόμασεν αὐτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Αὐγούστου ΣΕΒΑΣΤΕΙΑΝ.

Ἐν τῇ νεοδημῇ ταύτῃ πόλει ἐνυμφεύθη Ἡρώδης ὁ μέγας τὴν Μαριάμμην, καὶ ἐνταῦθα βραδύτερον ἐστραγγάλισε τοὺς δύο ἐξ αὐτῆς υἱούς του, ὧν τοὺς νεκροὺς μετακομίσας ἐθαψεν ἐν τῷ Ἀλεξανδρείῳ.

Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐτέλεσε πολλὰ θαύματα, ἅτινα εἶδε καὶ Σίμων ὁ μάγος ²⁾. Ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ Χριστιανισμοῦ αἰώνων ἡ Σεβάστεια ὑπῆρξεν ἑδρα ἐπισκόπου. Ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς Μάριος παρῆν εἰς τὴν ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος εἰς τὴν ἐν Ἐφέσῳ.

²⁾ Πράξ. ιι'. δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣΤ'.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΑΜΑΡΕΙΑΣ ΕΙΣ ΝΑΖΑΡΕΤ.

§ 1.

Ἡ κοιλάς Ἰεζράελ (Μέρτζ-Ἰπ-ν-Ἀμερ).

Η μεγάλη αὕτη καὶ καρποφόρος καὶ ἱστορικὴ κοιλάς ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τῆς πόλεως Ἰεζράελ τῆς παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων Γελβουὲ κειμένης· καλεῖται δὲ καὶ κοιλάς Ἐσδρηλὼμ ἢ Ἐσδρηλὼν ¹⁾, παρὰ δὲ τῷ Ἰωσήφῳ μέγα πεδῖον ²⁾. Ἐχει σχῆμα ῥιγώνου καὶ εἶναι μᾶλλον πεδιάς. Καὶ βορειοδυτικῶς ἰὲν ἀπολήγει εἰς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, πρὸς ἀνατολὰς δ' ἔχει δύο προβολάς, ὧν ἡ μὲν μία ἐκτείνεται μετὰ τοῦ Θαβὼρ καὶ τοῦ μικροῦ Ἑρμὼν, ἡ δὲ ἄλλη μετὰ τοῦ τελευταίου τούτου ὄρους καὶ τῶν ὀρέων Γελβουέ. Τὸ μῆκος τῆς κοιλάδος ταύτης σύγκειται ἐκ δύο ἐκα περίπου λευγῶν, τὸ δὲ πλάτος ἐκ πέντε. Διαβρέ-

χουσιν αὐτὴν διάφοροι ῥύακες. Ἡ κοιλάς Ἰεζράελ εἶναι μία τῶν ἱστορικωτέρων κοιλάδων τῆς Παλαιστίνης· διότι ἐν αὐτῇ καταβάντες ἀπὸ τοῦ ὄρους Θαβὼρ ὁ Βαράκ καὶ ἡ Δεβθώρα μετὰ τῆς στρατιᾶς αὐτῶν, ἐπάταξαν ἐν στόματι ῥομφαίας σύμπασαν τὴν παρεμβολὴν τοῦ Σισάρα ³⁾. Ἐν ταύτῃ ὁ Ζεβεὶ καὶ ὁ Σαλμανά ἀπέκτειναν τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Γεδεὼν, καὶ ἐν ταύτῃ ὁ Γεδεὼν κατετρόπωσε τοὺς Μαδιανίτας καὶ τοὺς Ἀμαλικίτας ⁴⁾. Ἐνταῦθα ὁ Ἀχαάβ κατετρόπωσε τὸν βασιλέα τῆς Συρίας Ἀδερ ⁵⁾. Ἐνταῦθα ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Νεχαὺ ἀπέκτεινε τὸν βασιλέα τοῦ Ἰούδα Ἰωσίαν· ἐνταῦθα παρενέβαλεν ἡ στρατιὰ τοῦ Ναβουχοδονόσορος καὶ ἡ Ἰουδαθ ἐλυτρώσατο τοὺς Ἰσραηλίτας ἀπὸ τοῦ ὀλέθρου, θανατώσασα τὸν στρατηγὸν Ὀλοφέρνην· ἐνταῦθα ἐπ' ἐσχάτων συνεκροτήθη ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ναπολέοντος τοῦ Α' μάχη τοῦ Θαβὼρ καλουμένη, ἐν ἣ ὁ στρατηγὸς Κλέβερ μετὰ

³⁾ Κριτ. δ'. 6.

⁴⁾ Γ'. Βασιλ. κγ'. 29,

⁵⁾ Λουκ. ιζ'.

¹⁾ Ἰουδθ. α'. 8 δ'. 9.

²⁾ Πολ. Ἰουδ. 18. Ἀρχαιογλ. κ'. 6.

2,000 Γάλλων ἔτρεψεν εἰς φυγὴν 25,000 Ἀράβων. Ἡ κοιλὰς Ἰεζράελ ἀπέχει ἀπὸ τῆς Σεβαστείας 5 ὥρας καὶ καλεῖται ὑπὸ τῶν Ἀράβων Μέρτζ-ἱπν-Ἀμερ¹⁾· εἰσερχόμεθα δ' εἰς αὐτήν, ἀφ' οὗ διέλωμεν τὸ χωρίον Τζινίν, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν ἀρχαίαν Γινεάν, καὶ ἐνθα λέγεται ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐθεράπευσε τοὺς δέκα λεπρούς²⁾).

§ 2.

Ἡ πόλις Ἰεζράελ (Zar'in).

Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τοῦ Τζινίν, μετὰ πορείαν 17 λεπτῶν ἀπαντῶμεν ἐν πρώτοις κατέναντι ἡμῶν τὰ ὄρη Γελβουέ, καλούμενα ὑπὸ τῶν Ἀράβων Τζάπ'αλ-Φο-κ-οὐ καὶ γνωστὰ ἐν τῇ ἱερᾷ ἱστορίᾳ, διότι ἐπ' αὐτῶν ἐφρονέυθησαν ὁ Σαούλ καὶ ὁ Ἰωνάθαν. Ἐντεῦθεν μετὰ δύο ὥρας φθάνομεν εἰς τὸ χωρίον Ζαρ'ίν, κείμενον πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ ἐπὶ τινος λόφου, ὅστις εἶναι μία ἐκ τῶν προβολῶν τῶν ὀρέων Γελβουέ. Τὸ χωρίον Ζαρ'ίν εἶναι ἡ ἀρχαία πόλις Ἰεζράελ, ἐξ ἧς ἔλαβε τὸ ὄνομα ὅλη ἡ κοιλὰς. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ Ἀχαάβ εἶχε παλάτιον, καὶ παρὰ ταύτην ὁ Ναβουθαί εἶχε τὴν ἄμπελόν του, ἣν ἡ Ἰεζάβελ ἐσφραγίσθη, ἀφ' οὗ ἐλιθοβόλησεν αὐτόν. Ἐκ τοῦ παραθύρου τοῦ ἐν Ἰεζράελ παλατίου κρημνισθεῖσα ἡ πονηρὰ αὕτη βασίλισσα ἐξέπνευσεν, οἱ δὲ κύνες κατεβρόχθισαν τὸ σῶμα αὐτῆς, κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Προφήτου Ἠλίου³⁾. Τὸ χωρίον Ζαρ'ίν εἶναι τὴν σήμερον πενιχρότατον καὶ κατοικεῖται ὑπὸ Μωαμεθανῶν· τῇ δὲ κακείσῃ ἀπαντῶμεν ἐρείπια τινα, ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἀναμφιβόλως τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀχαάβ.

§ 3.

Ἡ πηγὴ Ἀραδ (Atr Tza'loud).

Ἡ ἱστορικὴ αὕτη πηγὴ κεῖται ἡμίσειαν περίπου ὥραν πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως Ἰεζράελ, καὶ ἀναβλύζει παρὰ τοὺς πρόποδας τῶν ὀρέων Γελβουέ. Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς ταύτης εἶναι θαυμάσιον καὶ διαυγέστατον καὶ ἐν ὥρᾳ μά-λιστα θέρους τοῖς προσιούσι παραμυθητικώτατον, ἐκβάλλει δὲ εἰς τὸν Ἰορδάνην. Εἰς τὰ ὕδατα τῆς πηγῆς ταύτης ἔφερον ὁ Γεδεὼν τὸν λαὸν κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος· «Κατένεγκον αὐτοὺς πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ ἐκκαθα-ρῶ σοι αὐτούς· καὶ ἔσται, ὃν ἐὰν εἴπω πρὸς σέ, οὗτος πο-ρεύσεται σὺν σοί· καὶ πᾶς, ὃν ἐὰν εἴπω πρὸς σέ, οὗτος οὐ πορεύσεται μετὰ σοῦ», Ὅταν δὲ ὁ λαὸς ἦλθεν εἰς τὸ ὕ-

¹⁾ Τὸ χωρίον Τζινίν χρησιμεύει καὶ ὡς νυκτερινὸς σταθμός, ἐνθα διανυκτερεύουσιν οἱ εἰς Ναζαρέτ ἀπερχόμενοι.

²⁾ Ἁ. Βασιλ. θ'. Ὁρ. καὶ σελ. 59.

δωρ, εἶπε Κύριος τῷ Γεδεὼν· «πᾶς, ὃς ἂν λάβῃ τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ὡς ἂν λάβῃ ὁ κύων, στήσεις αὐτὸν κατὰ μόνας· καὶ πᾶς, ὃς ἐὰν κλίνη τὰ γόνατα αὐτοῦ πιεῖν, στήσεις αὐτὸν κατὰ μόνας». Τριακόσιοι μόνον ἔπιον ὕδωρ διὰ τῆς γλώσσης. Τότε ὁ Κύριος εἶπε τῷ Γεδεὼν· «ἐν τοῖς τριακοσίοις τούτοις σώσω ὑμᾶς, καὶ δώσω τὴν Μαδιάμ ἐν χειρὶ σου». Ὁ Γεδεὼν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς σάλπιγγας καὶ ὑδρίας ἐμπερικλειούσας λαμπάδας ἀνημμένας· περικυκλώσαντες δ' οὗτοι ἐκ τριῶν μερῶν τοὺς Μαδιανίτας, καὶ συντρίψαντες τὰς ὑδρίας, καὶ σαλπίσαντες, ἐνέβαλον τοιαύτην σύγχυσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε ἅπαντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν³⁾.

§ 4.

Σουάμ ἢ Σώμπα (Σούλαμ).

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχει μίαν περίπου ὥραν ἀπὸ τοῦ Ζαρ'ίν καὶ χρησιμεύει συνήθως ὡς μεσημβρινὸς σταθμός εἰς τοὺς εἰς Ναζαρέτ μεταβαίνοντας. Κῆπός τις ἐκ λεμονεῶν καὶ πηγὴ ὕδατος παρέχουσιν εὐχάριστον ἀνάπαυ-λαν εἰς τοὺς κεκοπιακότας ὁδοιπόρους· οἱ κάτοικοι αὐτοῦ εἰσὶ Μωαμεθανοί· κεῖται δὲ εἰς τοὺς μεσημβρινούς πρό-ποδας τοῦ μικροῦ Ἑρμών. Τὸ σημερινὸν χωρίον Σούλαμ εἶναι τὰ ἀρχαία Σώμπα, ἐνθα ὁ Προφήτης Ἐλισσαῖος ἀνέστησε τὸν υἱὸν τῆς ξενισάσης αὐτὸν χήρας⁴⁾.

§ 5.

Αφούλε, Ἐλ Φούλε, Ναῖμ καὶ Ἐνδῶρ.

Ἀναχωροῦντες ἀπὸ τῶν Σωμάνων φθάνομεν μετὰ τι-να λεπτά εἰς τοὺς ἀρκτικούς πρόποδας τοῦ μικροῦ Ἑρ-μῶν (τζάπαλουδ-Αουχ), καὶ ἐντεῦθεν, μετὰ 17 λεπτῶν πορείαν ἐπὶ τῆς κοιλᾶδος Ἰεζράελ, παρατηροῦμεν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὸ χωρίον Ἀφούλε, καὶ ἔτι περαιτέ-ρω τὸ κατηρειπωμένον φρούριον Ἐλ-Φούλε, ὅπερ κα-τηδαφίσθη ἐν ἔτει 1187 ὑπὸ τοῦ Σαλαδίνου.

Τὸ φρούριον τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀρχαίαν Κυ-αμ-ῶνα· ἐνταῦθα δὲ συνεκροτήθη ἡ ἐν τῇ ἱστορίᾳ Να-πολέοντος τοῦ Α'. μάχη τοῦ Θαδῶρ καλουμένη. Ἀπὸ τοῦδε εὕρισκόμεθα ἀπέναντι τῶν ὀρέων τῆς Ναζαρέτ. Πρὸς τὰ δεξιὰ, εἰς ἀπόστασιν ἡμισείας ὥρας, κεῖται τὸ χωρίον Ναῖμ, ἐνθα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀνέστησε τὸν υἱὸν τῆς χήρας. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ σώζονται τὰ ἐρείπια μι-κρᾶς καὶ παλαιᾶς ἐκκλησίας. Μίαν ὥραν πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ναῖμ ὑπάρχει τὸ χωρίον Ἐνδῶρ, ἐνθα ὁ Σαούλ με-

³⁾ Κριτ. ζ'.

⁴⁾ Ἀ'. Βασιλ. δ'. 36.

πέδη, ἵνα ἐρωτήσῃ τὴν ἐγγαστρίμυθον ¹⁾. Ἀπέναντι τῶν χωρίων τούτων ὑψοῦται τὸ Θαβώριον ὄρος.

§ 6.

Ἡ πόλις Ναζαρέτ.

Ἡ περίπυστος αὕτη πόλις, ἐν ἣ τὸ πρῶτον ἐγένετο ἡ τοῦ ἀπ' αἰῶνος μυστηρίου φανέρωσις, κεῖται ἐφ' ἐνὸς τῶν ὁροπεδίων τῶν ὁμωνύμων ὁρέων, ἅτινα ὑψοῦνται πρὸς ἄρκτον τῆς κοιλάδος Ἰεζράελ. Τὸ ὁροπέδιον, ἐφ' οὗ κεῖται ἡ πόλις Ναζαρέτ, περικυκλοῦται πανταχόθεν ὑπὸ λόφων διαφόρου ὕψους. Ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ οὐδεμία ταύτης γίνεται μνεία, πρῶτον δ' ἀπαντῶμεν αὐτὴν ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ. Τὸ κλίμα αὐτῆς εἶναι εὐκραέστατον, ἡ δ' ἐντύπωσις, ἣν προξενεῖ τοῖς Προσκυνηταῖς τε καὶ Περιηγηταῖς, παιδοποιήσις καὶ ἀνεξάλειπτος. Οἱ κάτοικοι τῆς Ναζαρέτ συμποσοῦνται ὑπὲρ τοὺς ἑξακισχιλίους, ἐξ ὧν τὸν μεγαλειότερον ἀριθμὸν ἀποτελοῦσιν οἱ Ὀρθόδοξοι καὶ οἱ Μωαμεθανοί.

Τὰ κυριώτερα τῶν ἐν Ναζαρέτ ἱστορικῶν μερῶν εἰσιν Α'. ἡ ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ· Β'. τὸ μοναστήριον τῶν Λατίνων καὶ Γ'. ἡ ἡμετέρα Μητρόπολις.

Α'.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, κειμένη εἰς τὸ βορειοανατολικὸν τῆς πόλεως μέρος, ὑψοῦται ἐκεῖ, ἔνθα ἀναβλύζει ἡ πηγὴ τῆς Ναζαρέτ. Τὸ οἰκοδόμημα εἶναι μὲν νεωτέρας ἐποχῆς, ἀλλ' ἀνηγέρθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαιοτάτης ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν ἡμετέραν παράδοσιν ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ εὐηγγελίσατο τῇ Παρθένῳ τὸ ἀπ' αἰῶνος μυστήριον παρὰ τὴν πηγὴν τῆς πόλεως Ναζαρέτ, καθ' ἣν στιγμὴν αὕτη ἦντλει ὕδωρ. Ἐπὶ δὲ τῆς δεδοξαμένης ταύτης πηγῆς, ἐν ἣ ἡ προεκλεχθεῖσα ἐκ πασῶν τῶν γενεῶν ἤκουσε τὸ «χαῖρε κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ», οἱ τῶν πρώτων αἰώνων Χριστιανοὶ ἀνήγειραν ἐκκλησίαν, ἣς τινος μνημονεύουσιν οἱ συγγραφεῖς τοῦ Ζ' καὶ Η' αἰῶνος. Ὡς δὲ πολλὰ τῆς Παλαιστίνης ἐκκλησίαι, οὕτω καὶ ἡ ἐν Ναζαρέτ ὑπέκυψεν εἰς τὰς κατὰ καιροὺς καταστροφάς· ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ταύτης ἐρειπίων ἀνηγέρθη βραδύτερον ἡ σημερινὴ ἐκκλησία, ἥτις εἶναι τρέχωρος. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, κειμένη ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐν ἐλευθέρῳ ὀρίζοντι καὶ ὑπ' οὐρανὸν φαιδρὸν, ἀναμιμνήσκει κατὰ πρώτην ὄψιν ἅπασιν τοῖς Χριστιανοῖς τὸ χαρμόσυτον ἐκεῖνο μήνυμα, ὅπερ πρὸ δεκαεννέα αἰώνων τὴν κτίσιν ἐφαιδρυνε. Παρὰ τὴν ἀρχι-

κὴν αὐτῆς πλευρὰν καταβαίνομεν εἰς τὸ σεβάσιμον καὶ περικαλλὲς παρεκκλησίον, ἐν ᾧ κεῖται τὸ ἱερόν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ προσκύνημα· ὑποκάτωθεν δὲ τῆς ἀγίας Τραπεζῆς τοῦ παρεκκλησίου τούτου ὑπάρχει ὁπῇ ὁμοιάζουσα πρὸς στόμιον φρέατος, καὶ εἰς τὸν πυθμένα τῆς ὁποίας ἀναβλύζει τὸ ὕδωρ τῆς περιπύστου πηγῆς. Ἐνταῦθα, κατὰ τὴν ἡμετέραν παράδοσιν, «τῷ ἔκτῳ μηνὶ ἀπεστάλη ὁ Ἀγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς Παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρὶ, ᾧ ὄνομα Ἰωσήφ ἐξ οἴκου Δαβὶδ, καὶ τὸ ὄνομα τῆς Παρθένου Μαριάμ. Καὶ εἰσελθὼν ὁ Ἀγγελος πρὸς αὐτὴν εἶπε· χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ Κύριος μετὰ σοῦ· εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξίν. Ἡ δὲ ἰδοῦσα διεταράχθη ἐπὶ τῷ λόγῳ αὐτοῦ καὶ διελογίζετο, ποταπὸς εἴη ὁ ἀσπασμὸς οὗτος. Καὶ εἶπεν ὁ Ἀγγελος αὐτῇ· μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Οὗτος ἔσται μέγας καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Εἶπε δὲ Μαριάμ πρὸς τὸν Ἀγγέλον· πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἀγγελος εἶπεν αὐτῇ· Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ. Καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ ἡ συγγενὴς σου καὶ αὕτη συνειληφούσα υἱὸν ἐν γήρα αὐτῆς, καὶ οὗτος μὴν ἔκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρα· ὅτι οὐκ ἀδυνατήσῃ παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα. Εἶπε δὲ Μαριάμ· ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου· καὶ ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς ὁ Ἀγγελος» ²⁾).

Τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς εἶναι γλυκὺ καὶ διαυγέστατον, πιστευόμενον παρὰ πάντων τῶν Χριστιανῶν ὡς ἱαματικόν· πολλοὶ δὲ τῶν Προσκυνητῶν λαμβάνοντες μετακομίζουσιν αὐτὸ εἰς τὰς πατρίδας των ³⁾. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἦν μέχρι τινὸς ἡ μόνη ἐν Ναζαρέτ ἐκκλησία, ἔνθα ἐκκλησιάζοντο οἱ Ὀρθόδοξοι.

²⁾ Λουκ. α'. 26—38.

³⁾ Περὶ τῆς πηγῆς ταύτης γράφει καὶ ὁ περὶ τὰ 1113 τιν ἁγίαν Γῆν ἐπισκεψάμενος Ρώσσος Ἡγούμενος Δανιὴλ· «ἐξελθόντες τῆς πόλεως εἰς τινα διάστασιν πρὸς τὴν θερινὴν ἀνατολὴν εὗρομεν φρέαρ βαθύτατον, οὗτινος τὸ ὕδωρ ἐστὶ ψυχρότατον καὶ ἔνθα καταβαίνομεν διὰ πολλῶν βαθμίδων. Τοῦτο δὲ τὸ φρέαρ ἐπικαλύπτει ἐκκλησία, καθιερωμένη εἰς τὸν Ἀρχάγγελον Γαβριὴλ, ἀπέχουσα τῆς μικρᾶς πόλεως Ναζαρέτ ἡμισυ μόνον βέρστιον. Παρὰ τοῦτο τὸ φρέαρ ἡ ἀγιοτάτη Παρθένος ἔλαβε τὸν πρῶτον ἀσπασμὸν τοῦ Ἀγγέλου Γαβριὴλ, ὅτε αὕτη ἦλθεν ἵνα ἀντλήσῃ ἐκ τοῦ φρέατος ὕδωρ. Τότε, ὅτε ἡ Παρθένος ἐπλήρου τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ὕδατος, ὁ Ἀρχάγγελος Γαβριὴλ ἀοράτως λέγει αὐτῇ «χαῖρε κεχαριτωμένη ὁ Κύριος

¹⁾ Λ. Βασιλ. κή. 8.

Β'.

Τὸ Μοναστήριον τῶν Λατίνων.

Τὸ μοναστήριον τῶν Λατίνων ἀνηγέρθη ἐπὶ τοῦ τόπου, ἔνθα ἔκειτο ὁ οἶκος Ἰωσήφ τοῦ μνήστορος· ἡ δ' ἐν αὐτῷ ἐκκλησία λέγεται ὅτι ἦν αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ οἶκος, ἐν-
θα κατῴκει ὁ Ἰωσήφ μετὰ τῆς Παρθένου· ἀλλὰ τῇ 10
Δεκεμβρίου 1294, ὁ οἶκος οὗτος ἀπέπτη, ὡς τοῖς πᾶσι
γνωστὸν, ἐκείθεν καὶ μετεκομίσθη δι' Ἀγγέλων εἰς τὴν
Ἰταλικὴν πόλιν Λορέττον!!!, ἐνθα σώζεται μέχρι τῆς
σήμερον ἀπολαύων τοῦ σεβασμοῦ τῶν εὐπίστων ¹⁾).

μετὰ σοῦ». Ἡ δὲ Μαρία προσβλέψασα καὶ μὴ ἰδοῦσα τινὰ,
ἀλλ' ἀκούσασα μόνον τὴν φωνὴν, ἔλαβε τὴν ὑδρίαν καὶ ἐπέ-
στρεψεν ἐκπεπληγμένη εἰς τὴν οἰκίαν αὐτῆς λέγουσα· τί ση-
μαίνει αὕτη ἡ φωνή, ἣν ἀκήκοα μηδὲνα ἰδοῦσα; Ἐπανελθοῦ-
σα εἰς τὴν Ναζαρέτ κατέθηκε τὴν ὑδρίαν αὐτῆς, καὶ ἤρξατο
ἐργάζεσθαι, ὅτε ὁ Ἄγγελος Κυρίου ἐλθὼν προσφήτησεν αὐτῇ
τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

¹⁾ Βορειοανατολικῶς τοῦ μοναστηρίου τῶν Λατίνων, εἰς
ἀπόστασιν 280 μέτρων, κεῖται νεόδμητόν τι παρεκκλήσιον
οἰκοδομηθὲν, κατὰ τοὺς Φραγκισκάνους, ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου
ἦν τὸ ἐργαστήριον τοῦ Ἰωσήφ. Βορειοδυτικῶς δὲ τοῦ αὐτοῦ
μοναστηρίου, εἰς ἀπόστασιν 180 μέτρων, ἀπαντῶμεν τὴν ἐκ-
κλησίαν τῶν σχισματικῶν Γραικῶν, ἣτις λέγουσιν ὅτι ἀνηγέρ-
θη ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἦν ἡ συναγωγὴ τῆς Ναζαρέτ. Τρία δὲ

Γ'.

Ἡ ἡμετέρα Μητρόπολις.

Ἡ Μητρόπολις τῆς Ναζαρέτ, πᾶν φιλοκάλως ἀνε-
γερθεῖσα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους, κεῖται ἐπὶ μιᾶς
τῶν εὐκρασετέρων τῆς Ναζαρέτ τοποθεσιῶν, καὶ προώ-
ρισται εἰς κατοικίαν τοῦ κατὰ καιρὸν Μητροπολίτου καὶ
εἰς ὑποδοχὴν τῶν τε Προσκυνητῶν καὶ ἄλλων ἐπισήμων
ξένων. Ἐκτὸς δ' αὐτῆς ὠκοδομήθη ἐπὶ ἐρειπίων ἀρχαι-
στάτων περικαλλῆς ἐκκλησία, ἀναμνησκουσα τὴν ἐν
τῇ συναγωγῇ τῶν Ναζαρητῶν εἰσοδὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῇ
διδασχὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν μεθ' ἣν οἱ ἀκάιστοι καὶ δι-
εστραμμένοι οὗτοι ὁμοπάτριόι του ἐκβαλόντες αὐτὸν τῆς
συναγωγῆς ἤγαγον ἕως τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ ὠ-
κοδόμητο ἡ πόλις, εἰς τὸ κατακρημνίσαι αὐτόν ²⁾).

χιλιόμετρα πρὸς μεσημβρίαν τῆς πόλεως, μετὰ δύσβατον καὶ
ἀνάντη ὁδὸν, δεικνύεται ὁ κρημνὸς, ἐξ οὗ οἱ Ναζαρηνοὶ ἐκ-
βαλόντες τὸν Σωτῆρα ἡμῶν τῆς συναγωγῆς ἐσκόπουν ἵνα κρη-
μίσωσιν αὐτόν. Μεσημβρινοδυτικῶς τῆς ἐκκλησίας τῶν σχι-
σματικῶν Γραικῶν, εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεως χιλιομέτρου, οἱ
Φραγκισκάνοι ὠκοδόμησαν ἐν παρεκκλήσιον, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου
ὑψοῦται ἐν εἵδει τραπέζης παμμεγέθους λίθος· τὸν λίθον τοῦ-
τον καλοῦσι τράπεζαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ πιστεύουσιν ὅτι ἐπ'
αὐτοῦ ἔτρωγεν ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν μαθητῶν του.

²⁾ Λουκ. δ'. 44—31.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

ΑΠΟ ΝΑΖΑΡΕΤ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΙΒΕΡΙΑΔΑ.

§ 1'.

Ἡ Κανᾶ.

Τὸ χωρίον τοῦτο ὑφ' ἡμῶν μὲν καλεῖται Κανᾶ
τῆς Γαλιλαίας, ὑπὸ δὲ τῶν Ἀράβων Κεφρ-Κάν-
να· ἀπέχει δὲ ἀπὸ τῆς Ναζαρέτ ὑπὲρ τὴν μίαν ὥραν,
καὶ κατοικεῖται ὑπ' Ὀρθοδόξων καὶ Μωαμεθανῶν. Ἀξι-
οσημεῖωτος δ' ἐν αὐτῷ εἶναι ἡ ἐκκλησία τῶν Ὀρθοδόξων,
ἣτις πιστεύεται ὅτι κεῖται ἐπὶ τοῦ τόπου, ὅπου ἦν ἡ οἰ-
κία, ἐν ἣ ἐξετέλεσε τὸ πρῶτον θαῦμα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν,
μεταβαλὼν τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον. Δύο ἀρχαιότατοι λίθινοι
πίθοι, ὧν ὁ εἰς χρησιμεύει σήμερον εἰς κολυμβήθραν,

κεῖμενοι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἐφελκύουσι τὴν προσοχὴν
τῶν Προσκυνητῶν. Ἡ ἀρχαιότης τῶν πύθων τούτων ἀ-
νάγεται μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ, ὡς λέ-
γουσιν, εἰσὶν ἐξ ἐκείνων, οἵτινες ἐμπεριείχον τὸ εἰς οἶνον
μεταβληθὲν ὕδωρ. Τὰ παρακείμενα τῇ σημερινῇ ἐκκλη-
σίᾳ ἐρείπια δεικνύουσιν, ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ Χριστι-
ανισμοῦ αἰώνων ἀνηγέρθη ἐνταῦθα μεγαλοπρεπὴς ναός.

§ 2.

Τὸ ὄρος τῶν Μακαρισμῶν.

Ἀπὸ τοῦ χωρίου Κεφρ-Κάννα, προχωροῦντες ὑπὲρ τὰς
2 ὥρας βορειοανατολικῶς, ἀπαντῶμεν λόφον τινὰ καλού-

μένον ὡς ἐκ τῆς μορφῆς του ὑπὸ τῶν Ἀράβων Κουρού-νου-σλ-χαττίν (κέρατα τοῦ Χαττίν). Ὁ λόφος οὗτος πι-στεύεται ὅτι εἶναι τὸ ὄρος, εἰς ὃ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἰδὼν τοὺς ὄγλους, ἀνέβη, καὶ καθίσας ἐδίδασκε τοὺς μακαρι-σμούς¹⁾. Παρὰ τὸν λόφον τοῦτον ὑπέστησαν οἱ Σταυ-ροφόροι τὴν κρίσιμον ἐκείνην ἦταν, ἥτις ἐπῆνεγκε τὴν ἀποδιώξιν αὐτῶν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ.

§ 3.

Οἱ πέντε ἄρτοι.

Οὐ πολὺ μακρὰν τοῦ ὄρους τῶν Μακαρισμῶν καὶ 20 περὶπου λεπτὰ ἐντεῦθεν τῆς Τιβεριάδος, ἐκεῖ ὅπου ἄρχε-ται νὰ κλίνη τὸ ἔδαφος πρὸς τὴν λίμνην ταύτην, ἀπαν-τῶμεν τῇ δε καθεῖσε ἐσχορπισμένους λίθους μεγάλους ἐκ βασάλτου. Ἐνταῦθα λέγεται ὅτι εἶναι ὁ τόπος, ἐνθα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν κηλόγησε τοὺς πέντε ἄρτους, καὶ ἐξ αὐ-τῶν ἐχόρτασαν πεντακισχίλιοι.

§ 4.

Ἡ θάλασσα τῆς Τιβεριάδος (Πάχρ-Ταπ'αριε).

Ἐν τῇ Νέα Διαθήκῃ ἡ λίμνη αὕτη ὀνομάζεται ἅπαξ μόνον λίμνη Γεννησαρέτ²⁾, συχνότερον δὲ καλεῖ-ται θάλασσα τῆς Γαλιλαίας ἢ τῆς Τιβεριάδος³⁾, λαβού-σα τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκ τῆς ἐπισημοτέρας τῶν παραλίων αὐτῆς πόλεων. Τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα εἶναι Χενε-ρέθ⁴⁾.

Ἐν ᾧ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ μνημονεύεται σπανίως ἡ λίμνη αὕτη, τὸν ἀντικείμενον συχνωτάτη αὐτῆς μνεία γί-νεται ἐν τῇ Νέᾳ. Ἡ ἱστορικωτάτη αὕτη λίμνη ἐσχετί-σθη στενωτάτα μετὰ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ Σω-τῆρος ἡμῶν· ἐπὶ τῶν παραλίων αὐτῆς πολλάκις περι-πάτησε καὶ ἐπὶ τῶν ὑδάτων αὐτῆς ἐπλευσεν. Εἰς τὰς παραλίους πόλεις αὐτῆς, ἥτοι τὴν Καπερναοὺμ, τὴν Βηθσαιδὰ καὶ τὴν Χοραζὶν διῆλθεν εὐεργετῶν καὶ δι-δάσκων. Καί τοι δὲ ἡ περὶ αὐτὴν φύσις δὲν εἶναι το-σοῦτον ὡραία, αἱ ἱστορικαὶ ὁμῶς καὶ ἱεραὶ ἀναμνήσεις αἱ μετ' αὐτῆς συνδεόμεναι τοιαύτην ἐντύπωσιν ἐμποιού-σιν εἰς τὸν Χριστιανὸν περιηγητὴν, οἷαν οὐδ' ἡ τερπνο-τέρα τοῦ κόσμου τοποθεσία.

Οἱ Εὐαγγελισταὶ ἱστοροῦσι τέσσαρας περιστάσεις, καθ' ἃς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐπλευσεν ἐντὸς πλοίου ἐπ' αὐτῆς· πρῶτον ὅτε ἰάτρευσε τοὺς δύο

δαιμονιζομένους ἐν τῇ πόλει τῶν Γαδαρηνῶν, ὅποτε καὶ διέταξε τὸν ἄνεμον ἵνα κοπάσῃ⁵⁾· δεύτερον, ὅτε ἐχόρ-τασε διὰ πέντε ἄρτων τοὺς πεντακισχιλίους, ὅποτε ἡ-κολούθησε τοὺς μαθητάς του ἐπὶ τοῦ πλοίου⁶⁾· τρίτον ὅτε χορτάσας ἐν Δεκαπόλει τοὺς τετρακισχιλίους, ἐπα-νῆλθεν εἰς Μάγδαλα⁷⁾· καὶ τέταρτον, ὅτε μεταβάς πρὸς τὰ βορειοανατολικά αὐτῆς παράλια, διῆλθε διὰ τῆς Βηθ-σαιδὰ καὶ μετέβη εἰς τὴν Καισάρειαν τὴν Φιλίππου⁸⁾.

Ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων, ὅτε ὁ Οὐεσπεσιανὸς ἐκυρίευσεν τὴν Ταριχαίαν, πολλοὶ τῶν κατοίκων τῶν παραλίων κατέφυ-γον εἰς τὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ τῆς Τιβεριάδος πλοῖα· ἀλλ' ὁ Οὐεσπεσιανὸς κατεσκεύασεν ἑτέρα πλοῖα καὶ, καταναυμα-χήσας αὐτοὺς, ἐπνίξεν ἅπαντας ἐν τοῖς ὕδασιν αὐτῆς.

Ἡ θάλασσα τῆς Τιβεριάδος βρῆται ὁψαρίων. Τέσσαρες ἐκ τῶν Ἀποστόλων ὁ Ἀνδρέας, ὁ Πέτρος, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰωάννης, ἦσαν ἀλιεῖς. Μία ἐκ τῶν παραλίων αὐ-τῆς πόλεων ὀνομάσθη ἰχθυόπολις, διότι Βηθσαιδὰ σημαί-νει πόλιν ἰχθύων.

Ἡ θάλασσα τῆς Τιβεριάδος σχηματίζεται ἐκ τῶν ὑδά-των τοῦ Ἰορδάνου. Τὸ σχῆμα αὐτῆς εἶναι ὠσείδες, ἀλλ' ἀκανόνιστον. Τὸ μῆκος αὐτῆς σύγκειται ἐκ τριῶν ἀγγλι-κῶν μιλίων καὶ τὸ πλάτος ἐξ ἑνὸς καὶ ἡμίσεως. Ἡ ἐπιφά-νεια αὐτῆς εἶναι χαμηλοτέρα τῆς Μεσογείου θαλάσσης· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ μέχρι τοῦδε καταμετρήσεις ἐγένοντο διὰ βαρομέτρου, διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀριθμοὶ εἰσι διάφοροι. Κατὰ τὰς καταμετρήσεις ἐπτὰ διαφόρων ἐπιστημόνων ἡ χα-μύλωσις αὐτῆς σύγκειται ἐξ 660 ποδῶν, τὸ δὲ βάθος αὐτῆς σύγκειται ἐξ 165. Ἐν καιρῷ τῶν βροχῶν τὸ ὕ-δωρ ὑψοῦται 3 ἕως 4 ποδῶν.

Τὸ ὕδωρ τῆς Τιβεριάδος θαλάσσης εἶναι διαυγές, γλυ-κὸ καὶ ἐξ αὐτοῦ πίνουσιν ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῶν παρα-λίων. Εἰς αὐτὴν εἰσβάλλουσι πλείστοι ὅσοι ῥύακες με-ταλλικῶν ὑδάτων, καὶ διὰ τοῦτο καθιστῶσιν αὐτὸ ὑγιει-νόν. Πλοιάρια ἐν αὐτῇ ὑπάρχουσιν ὀλίγιστα, χρήσιμα μόνον πρὸς ἀλιεῖαν· εἰς αὐτὴν εἰσερχόμενοι ἐνίοτε οἱ περι-ηγητὰι περιπλέουσιν αὐτήν.

Τινὰ τῶν παραλίων τῆς θαλάσσης εἰσὶ φαλακρά, τινὰ ὁμῶς κατὰφυτα. Ἡ θέα τῆς θαλάσσης εἶναι τερπνοτάτη, πανταχόθεν περικυκλουμένης ὑπὸ ὑψωμάτων· ἀλλὰ τὰ βαθύ-μηδον ὑψούμενα ταῦτα ὑψώματα, εὐδεμίαν ἐπιδέχονται σύγκρισιν πρὸς τὰ ἀποτόμως καὶ μεγαλοπρεπῶς ὑψού-μενα παράλια τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης.

⁵⁾ Ματθ. ἡ, 23. πρὸς. θ'. 1. Μάρκ. δ', 36. πρὸς. ε. 21. Λουκ. ἡ, 22. πρὸς. 40.

⁶⁾ Ματθ. ιδ'. 3. πρὸς. κβ'. 25. Μάρκ. ε'. 32. πρὸς. μέ. 48. Λουκ. θ'. 10. ἰω. ε'. 1. πρὸς. ιζ'. 19.

⁷⁾ Ματθ. ιε'. 29. πρὸς. 39. Μάρκ. ζ'. 31. πρὸς. η'. 10.

⁸⁾ Μάρκ. ι'. 13. πρὸς. κβ'. 27.

¹⁾ Ματθ. ε'.

²⁾ Λουκ. ε'. 1.

³⁾ Λουκ. ε'. 1. ἰω. ε'. 1. Ματθ. δ'. 18. Μάρκ. α'. 16. καὶ ἰω. ε'. 1.

⁴⁾ Ἀριθ. λδ'. 11.

Ἡ θέσις τῆς θαλάσσης ταύτης, ἣτις περικυκλοῦται πανταχόθεν ὑπὸ ὕψωματων, ἐκτίθῃσιν αὐτὴν φυσικῶς εἰς τρικυμίας, καὶ τοιαῦται μνημονεύονται ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· ἀλλ' ἐντεῦθεν δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αὕτη εἶναι πάντοτε τεταραγμένη. Ἐκάστην πρωΐαν εἶναι γαληνηαία· ὁ δὲ ἄνεμος ἐγείρεται μετὰ μεσημβρίαν, καὶ τὸ ἐσπέρας ἐπανερχεται ἡ γαλήνη.

Ὅτι ἡ λεκάνη τῆς Τιβεριάδος θαλάσσης προέκυψεν ἐξ ἡφαιστείου ἐνεργείας, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία· ἀποδείξιν τούτου ἔχομεν τὰς θερμὰς παρὰ τὰ παράλια αὐτῆς πηγὰς, τοὺς συχνοὺς καὶ σφοδροὺς σεισμοὺς, καὶ τοὺς μαύρους ἐκ βασάλτου λίθους, οὓς ἀπαντῶμεν καθ' ὅλα τὰ παράλια αὐτῆς. Καί τοι ἐπικρατεῖ ὁ τιτανώδης λίθος, οὗ ἤττον δὲν ἀπολείπει καὶ ὁ βασαλτώδης καθ' ὅλον τὸ μέγρι τῆς Σαμαρωνίτιδος λίμνης διάστημα.

§ 5.

Ἡ πόλις Τιβεριάς (Tiberiade).

Ἡ σημερινὴ Τιβεριάς κεῖται ἐπὶ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς ἄκρας τῆς Τιβεριάδος θαλάσσης καὶ ἔχει μορφήν παραλληλογράμμου, ἔχοντος μῆκος ἐνὸς χιλιομέτρου. Τὸ τεῖχος αὐτῆς εἶναι ἐκτισμένον ἐκ βασάλτου λίθου, καὶ κατὰ τὸ ἀνατολικὸν μέρος βρέχεται ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Στρογγύλοι πύργοι ὑψοῦνται τῇ δε καθεῖσε καθ' ὅλην τὴν περιφέρειαν αὐτοῦ· ἡ δ' ἀκρόπολις, κειμένη ἐπὶ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας τῆς πόλεως εἶναι κατηρειπωμένη. Ἡ πόλις Τιβεριάς ἔχει μὲν μίαν μόνην πύλην, ἀλλ' ἐνεκα τῶν μεγάλων τοῦ τεύχους ῥηγμαμάτων, ἅτινα ἐσχηματίσθησαν ἐκ τῶν σεισμῶν, πανταχόθεν ὑπάρχουσι πολλάι εἰσοδοί. Μακρόθεν βλέπει τις τῇ δε καθεῖσε ὕψοι μὲνους ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα φοίνικας καὶ σχηματίζει καλὴν ἰδέαν περὶ τῆς πόλεως· ἀλλ' εἰσερχόμενος ἐντὸς, εὐρίσκει αὐτὴν μίαν τῶν ῥυπαρωτέρων πόλεων τῆς Οἰκουμένης. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς συμποσοῦνται εἰς 3,500, ἐξ ὧν 2,500 Ἰουδαῖοι, 740 Μωαμεθανοί, 250 σχισματικοὶ Γραικοὶ καὶ εἰς μόνον Ὁρθόδοξος. Ἡ μόνη ἐν αὐτῇ ἡμετέρα ἰδιοκτησία εἶναι ἀρχαῖόν τι οἰκοδόμημα κείμενον ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ καὶ ἔχον μεγάλην χωρητικότητα. Οἱ Φραγκισκάνοι κέκτηνται μίαν ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ οἰκοδομηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ταγκρέδου ἐπὶ τοῦ τόπου, ὡς λέγουσιν, ἐνθα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπε τῷ Πέτρῳ «ποιμαίνει τὰ ἀρνία μου».

Τὴν πόλιν Τιβεριάδα ἀπαντῶμεν κατὰ πρῶτον ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ¹⁾ καὶ παρὰ τῷ Ἰωσήφῳ²⁾. Ὁ Ἰώσηπος λέγει, ὅτι ἡ πόλις αὕτη ὠκοδομήθη ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Ἀν-

τίπα ἐπὶ λίμνῃ τῆς Γεννησαρέτ καὶ παρὰ τὴν Ἑμμαύς, ἐνθα ὑπῆρχον θερμὰ λουτρά, καὶ ὅτι ὁ Ἡρώδης ἐκάλεσεν αὐτὴν οὕτω πρὸς τιμὴν τοῦ φίλου καὶ προστάτου αὐτοῦ Τιβερίου. Ὁ Ἰώσηπος οὐδεμίαν δίδει νύξιν, ἂν αὕτη ἐκτίσθῃ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ἀρχαίας πόλεως, ἀλλ' οἱ Ραβῖνοι δισχυρίζονται ὅτι αὕτη κατέλαβε τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας πόλεως Ρακκάθ· ὁ δὲ Ἰερώνυμος ἀποφαίνεται ὅτι αὕτη ἄλλοτε ἐκαλεῖτο Χενερέθ. Ἀλλ' ἀμφότεραι αὗται αἱ γνώμαι εἰσιν ὑποθέσεις· τὸ περιστατικὸν ὅμως, ὅπερ ἐξιστορεῖ ὁ Ἰώσηπος, ὅτι ἐνταῦθα ἦσαν πολλοὶ τάφοι, οὓς ἀνείλεν ὁ Ἡρώδης ἵνα κτίσῃ τὴν πόλιν³⁾, ἀποδεικνύει τρανῶς ὅτι προτοῦ δὲν ὑπῆρχεν ἐνταῦθα πόλις.

Ὁ Ἡρώδης, ἵνα κατοικηθῇ ἡ πόλις, μετένεγκε πολλοὺς σύγκλυδας ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ βασιλείου του καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς πολλὰ προνόμια. Ἐκτίσε παλάτιον, ὅπερ βραδύτερον κατὰ τινα στάσιν κατηδαρσίσθη· τοιαύτην δὲ εὐνοίαν ἔδειξε πρὸς αὐτὴν, ὥστε ἡ Τιβεριάς ἐγένετο ἡ πρωτεύουσα τῆς Γαλιλαίας καὶ πιθανώτατα ἡ ἑδρα τοῦ βασιλείου⁴⁾. Ἐπὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου ἡ Τιβεριάς ἔλαβεν ἐνεργητικὸν μέρος κατὰ τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἰδίως ὅτε ὁ Ἰώσηπος ἀνέλαβε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐν Γαλιλαίᾳ. Ὁ Ἰώσηπος ὠχύρωσεν αὐτὴν καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀρχιστρατηγίας του ἐπεσκέφθη αὐτὴν πολὺ λάκις⁵⁾. Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ὑπῆρχεν ἐν Τιβεριάδι μέγας εὐκτήριος οἶκος⁶⁾. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις αὕτη, καθὼς καὶ ἡ Ταριχαία, ἀνῆκε τότε εἰς Ἡρώδην τὸν Ἀγρίππαν, ὁ Οὐεσπεσιανὸς ἐπεχείρησε νὰ καθυποτάξῃ αὐτήν· ἀλλ' ἐν ᾧ προσήγγιζεν εἰς τὴν πόλιν, ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ οἱ πρόκριτοι ἐκ τῶν κατοίκων καὶ παρέδωκαν αὐτήν. Οἱ Ῥωμαῖοι κατέλαβον τὴν Τιβεριάδα καὶ βραδύτερον ὠχύρωσαν θέσιν τινα οὐ μακρὰν τῶν θερμῶν λουτρῶν, ἣτις κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ταριχαίας ἐχρησίμευσεν ὡς στρατοπεδαρχεῖον.

Ἡ ἐκουσία παράδοσις τῆς Τιβεριάδος εἰς τὸν Οὐεσπεσιανὸν συνετέλεσε πιθανῶς τὰ μάλιστα, ἵνα οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐτι βραδύτερον οὐ μόνον διαμένωσιν ἀνενόχλητοι, ἀλλὰ καὶ πολλῶν προνομίων ἀπολαύσωσι. Καὶ τῷ ὄντι αἱ φοβεραὶ καταστροφαὶ καὶ οἱ καταδιωγμοὶ ἐπὶ τε τοῦ Τίτου καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ δὲν ἐνέσκηψαν μετὰ τσαύτης σφοδρότητος καὶ κατὰ τῶν ἐν Γαλιλαίᾳ Ἰουδαίων. Ἐνταῦθα κατώκουν πλῆθος ἐξ αὐτῶν καὶ ὁ ἱερὸς Ἐπιφάνιος, ὅς-

¹⁾ Ἀρχαιολ. γλ. 2, 3.

²⁾ Ἰωσ. βίος ιβ'. 13, 9, 12.

³⁾ Ἰωσ. βίος 8, 12, 47, 32, 53, 63. Πολ. Ἰουδ. β'. 20, 6.

⁴⁾ Ἰωσήφ. βίος 54.

¹⁾ Ἰω. γ'. 21, 23. καὶ 1.

²⁾ Ἀρχαιολ. γλ. 2, 3. Ἰουδ. πολ. β'. 9, 1.

τὸν οὐρανόν. Ὁ Μελχισεδέκ ἠυλόγησε τὸν Ἀβραάμ, οὗτος δὲ ἔκοψε τὰς τρίχας καὶ τοὺς ὄνυχας τοῦ Μελχισεδέκ ὄντος δασέως. Οὗτος πρῶτος ἐξετέλεσε τὴν θείαν ἱερωργίαν μετὰ ἄρτου καὶ οἴνου χωρὶς ἀζύμων, καὶ διὰ τοῦτο ὁ Προφήτης λέγει, σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Τὸ σπήλαιον τοῦτο ἀπέχει τοῦ τόπου τῆς Μεταμορφώσεως ὡσεὶ τόξου βολήν. Ἀναπαυθέντες ἐνταῦθα ἐπεσκεύημεν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου, καὶ προσεκυνήσαμεν μετὰ ζεύσεως ἀγάπης καὶ δακρύων συγκινήσεως τὸν ἱερὸν τοῦτον τόπον. Λαβόντες δὲ τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἡγουμένου τοῦ μοναστηρίου καὶ τῶν ἀδελφῶν, ἐπεστρέψαμεν πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ σπήλαιον, ὅπερ εὑρίσκεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Ναζαρέτ πρὸς δυσμὰς, καὶ κατέβημεν εἰς τὴν πεδιάδα διευθυνόμενοι εἰς Ναζαρέτ¹⁾.

Ὁ περὶ τὰ τέλη τῆς σταυροφοροκρατίας τὴν ἀγίαν γῆν ἐπισκεψάμενος περιηγητὴς Φωκᾶς ἀναφέρει ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβώρ δύο μοναστήρια, ἐν Ἑλληνικόν καὶ ἐν Λατινικόν. «Εἰσὶ δὲ, λέγει, κατὰ τὴν κορυφὴν αὐτοῦ μοναὶ δύο, ὑφ' αἷς ἐν ἀλλογλώσσῳ ὕμνῳ Χριστιανοὶ ὁμότροποι τὸ θεῖον ἐξευμενίζουσι· καὶ καθ' ἣν μὲν ἡ σωτήριος γέγονε μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ Λατίνων Μοναχῶν ὑπάρχει πληθὺς, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ οἱ καθ' ἡμᾶς Ναζηραῖτοι τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον χώρον ἀγιαζόμενοι ἀγιαζουσιν. Ἡ δὲ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ Μεταμόρφωσις ἐν τῇ κορυφῇ γέγονε τοῦ βουνοῦ, καθ' ἣν καὶ τῶν Λατίνων ἐστὶ μονή, ἥς ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ θυσιαστηρίῳ ἐστὶν ὁ τόπος, ἐφ' ᾧ ὁ Κύριος μετεμορφώθη ἀναμέσον Ἡλιοῦ καὶ Μωϋσέως καὶ τριῶν αὐτοῦ προκρίτων μαθητῶν, Πέτρου τε καὶ Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου. Ὑπάρχει δ' ὁ χώρος ἐκεῖνος ὑπὸ χαλκείων κιγκλίδων περιθριγγούμενος· ἐφ' ὃν δὲ τόπον ἕστησαν οἱ τοῦ Κυρίου πόδες, ὁρᾶται ὁμφάλιον πάνυ

λευκόν, ἐν ᾧ μέσον ἐκτύπωσις θείου σταυροῦ, ἐξ ἧς ἀρήτος εὐωδία ἐκπνέουσα τῶν προσιόντων κατευφραίνει τὴν ὁσφρησιν».

Ἐν ἔτει 1187, μικρὸν πρὸ τῆς ἐν Χαττὶν μάχης ἀπαντα τὰ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Θαβώρου ὄρους οἰκοδομήματα ἐλεηλατήθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τοῦ Σαλαδίνου²⁾. Μετὰ 25 δ' ἔτη, ἦτοι τῷ 1212, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σαλαδίνου Μαλικου-λ-Ἀδελ ἀνήγειρεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ μέγα καὶ ἰσχυρὸν φρούριον, ὅπερ ἐμελλε νὰ χρησιμεύσῃ κατὰ τὸν ἐκ Πτολεμαίδος σταυροφορικῶν ἐπιδρομῶν· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ αὐτὸς διέταξε τὴν κατεδάφισιν αὐτοῦ. Ἄν δὲ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους μοναστήρια κατηδαφίσθησαν, παρ' οὐδενὸς πληροφορούμεθα· εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι μετὰ 70 ἔτη οἱ περιηγηταὶ οὐδὲν ἄλλο ἔβλεπον ἐπὶ τοῦ Θαβώρου ὄρους, εἰμὴ μόνον ἐρείπια. Καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει διετελεῖ τὸ Θαβώριν ὄρος μέχρι τῶν μέσων τῆς παρούσης ἐκατονταετηρίδος. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1845 ἤρξατο νὰ ἐπανέρχεται εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ καλλονήν· καὶ ἡ μὲν ἀρχὴ τῆς ἀναγεννήσεως αὐτοῦ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Ἀγιοσαβίτου Ἱερομονάχου Εἰρηνάρχου· ἀλλ' ἡ ἰδιωτικὴ καὶ πενιχρὰ αὕτη προσπάθεια ἐμελλεν ἀναμφιβόλως νὰ προσκόψῃ εἰς πολλὰ κωλύματα, ἐὰν μὴ μετ' ἀόκνου ζήλου ἐπελαμβάνετο τοῦ ἔργου τὸ κοινὸν τοῦ Παναγίου Τάφου. Ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ἀρχαίου οἰκοδομήματος ἀνηγέρθη ναὸς περικαλλέστατος, οὗτινος τὰ ἐγκαίνια ἐπετελέσθησαν τῇ 5'. Αὐγούστου τοῦ 1862· περὶ δὲ τὸν ναὸν προσετέθησαν κελλία διὰ τε τοὺς Προσκυνητὰς καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ Πατέρας· καὶ ἔκτοτε μέχρι τῆς σήμερον ἔξακολουθεῖ καθωραϊζόμενον τὸ Θαβώρ δι' οἰκοδομημάτων, κήπων καὶ ἀμπελώνων.

²⁾ Wilken, gesch. d. Krenzz. III. 2. S. 276.

¹⁾ Ὁδοιπ. σελ. 114—117.

ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΗΣ.

ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΥ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΗΣ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α'.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΦΩΚΑ Έκφρασις ἐν συνόψει τῶν ἀπ' Ἀντιοχείας μέχρις Ἱεροσολύμων κάστρων καὶ χωρῶν Συρίας, Φοινίκης καὶ τῶν κατὰ Παλαιστίνην Ἁγίων Τόπων.

ΙΩΑΝΝΗΣ ὁ Φωκᾶς, Κρής τὴν πατρίδα, υἱὸς Ματθαίου μοναχοῦ ἐνασκήσαντος ἐν Πάτρῳ τῇ νήσῳ, καὶ ἱερεὺς τὸ ἀξίωμα, περιῆλθε τοὺς ἁγίους Τόπους τῷ 1185. Τὸ πολῦτιμον αὐτοῦ ὁδοιπορικόν, εὑρεθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀλλατίου ἐν Χίῳ, ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1653 ἐν τοῖς Συμμίχτοις αὐτοῦ· βραδύτερον δὲ μετετυπώθη καὶ ἐν τῷ κγ' τόμῳ τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων τῶν ἐν ἔτει 1733 ἐν Βενετίᾳ ἐκδοθέντων. Ἵνα ἐκτιμῇσωμεν τὴν ἀξίαν τοῦ Φωκᾶ ἀρκεῖ νὰ ἀναγνώσωμεν τὸν Ἀλλάτιον. «Ἐν ᾧ, λέγει, ἀνεδίδων τὰ ἐν Χίῳ χειρόγραφα, περιῆλθεν εἰς χεῖράς μου· Ἰωάννου τοῦ Φωκᾶ ἔκφρασις ἐν συνόψει τῶν ἀπ' Ἀντιοχείας μέχρις Ἱεροσολύμων κάστρων καὶ χωρῶν Συρίας, Φοινίκης καὶ τῶν κατὰ Παλαιστίνην ἁγίων Τόπων, χειρόγραφον μὲ μικροὺς χαρακτῆρας ἐπὶ χάρτου βομβυκίνου καὶ οὐ πάνυ κομψῶς γεγραμμένου. Τὸ καινοφανὲς τοῦ τε συγγράμματος καὶ τοῦ συγγραφέως ἐφέλκυσε τὴν προσοχὴν μου καὶ ἀνέγνω αὐτό. Ὁ συγγραφεὺς μοι ἐφάνη γλαφυρὸς καὶ ἀκριβής, συγκρινόμενος ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν του, διὸ καὶ προεθέμην νὰ λάβω ἀντίγραφον αὐτοῦ· καταληφθεὶς ὁμῶς ὑπ' ἄλλων ἐνασχολήσεων παρημέλησα τὴν πρόθεσίν μου. Μετὰ παρέλευσιν πολλῶν ἐτῶν, ἀναπολῶν κατὰ νοῦν ἐν Ῥώμῃ τοὺς χειρογράφους κώδικας, οὓς αὐτὸς εἶδον, καὶ λόγου συμπεσόντος περὶ τῶν ἁγίων Τόπων, ἀνεμνήσθην τοῦ Φωκᾶ. Ἀπλετος πόθος κατέλαβέ με ἵνα πάσῃ δυνάμει πορισθῶ αὐτόν· ἔγραψα, ἐπανεγράψα πρὸς τοὺς φίλους καὶ πρὸς αὐτὸν προσέτι τὸν δανείσαντά μοι τοῦτον, παρακαλῶν, ἀναπαρακαλῶν, ἱκετεύων, ὑποσχόμενος· ἀλλὰ περὶ πάντων μὲν τῶν ἄλλων ἐλάμβανον ταχέϊαν ἀπάντησιν, περὶ τοῦ Φωκᾶ ὁμῶς ἐλάλουν εἰς ὧτα μὴ ἀκουάντων· ὁ

δὲν καὶ παρητήθην τοῦ ποθομένου. Μετὰ παρέλευσιν ἑπτὰς παρ' ἐλπίδα ἐκομισάμην γράμματα διὰ φίλου ἐλθόντος τότε ἐκ Χίου· ἀνοίγων ταῦτα καὶ ἐμφανίζεται, ὡς ἐξ οὐρανοῦ, ἐνώπιόν μου ὁ Φωκᾶς, οὐχὶ ἀντιγεγραμμένος, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀντίγραφον, ὅπερ εἶδον ἐν Χίῳ, ἀποσπασθὲν ἀπὸ τοῦ τόμου, ἐν ᾧ ἦν προσηρτημένον. Ἡ χαρὰ, ἥτις μὲ κατέλαβεν, ἦν ἀπερίγραπτος· καὶ θησαυρὸν ἐὰν εὐρίσκον, δὲν θὰ εὐφρανόμην τοσοῦτον».

Ὁ Φωκᾶς εἶναι οὐ μόνον ὁ ἀκριβέστερος καὶ γλαφυρότερος, ἀλλὰ καὶ ὁ εὐαισθητότερος καὶ κριτικώτερος πάντων τῶν εὐαρίθμων Ἑλλήνων περιηγητῶν, τῶν τὰς περιηγήσεις αὐτῶν δημοσιεύσαντων. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Φωκᾶ ἔχει προσέτι μεγίστην ἀξίαν, διότι συνεγράφη διὰ ἑτὴ πρὸ τῆς πτώσεως τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις σταυροφορικοῦ βασιλείου, καὶ διότι ἐμπεριέχει ἀξιολόγους καὶ ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τῶν σταυροφορικῶν διηγήσεων περὶ τῶν ἁγίων Τόπων εἰδήσεις. Εἰς τὸν Φωκᾶν ἀφίεται ἡ περὶ τοῦ ἀνακαινισμού (τῷ 1169) τῆς ἐκκλησίας τῆς Βηθλεὲμ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, καθὼς καὶ τῆς διακοσμήσεως τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος εἰδήσεις, ἣν ὁ Ἰησοῦιτισμὸς ἐξέκπαντος θὰ παρέδιδεν εἰς λήθην ἢ θὰ διέψευδεν, ἐὰν, πρὸς μεγάλην αὐτοῦ ὀλίπιν, μὴ ἐπεκύρου αὐτὴν ἡ περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ ἐγένετο λόγος καὶ μέχρι τῆς σήμερον σωζομένη ἐπιγραφή.

§ α'. Τί δὲ; οἱ τῶν ἱερῶν κατατροφῆσαντες θεαμάτων ἡμεῖς καὶ τόπους ἰδόντες, ἐφ' οἷς Θεὸς πάλαι μὲν ἐ χρημάτισε, λαὸν φυγάδα διὰ Μωϋσέως ἐξ Αἰγύπτου ἐν τέρασι καὶ σημείοις μεταγαγὼν χειρὶ κραταιᾷ, πατάξας ἔθνη καὶ δυνάστας αὐτῶν, τὸν Σηὼν βασιλεῖα τῶν Ἀμορραίων καὶ τὸν Ἰθρ βασιλεῖα τῆς Βασάν καὶ πάσας τὰς βασιλείας Χαναάν, καὶ ἐν βραχίονι ὑψηλῷ ἐγκαθιδρύσας ἐκεῖ λαὸν ἑπληλὺν καὶ τοσοῦτον αὐξήσας, ἔσον αἱ

§ 4. Μετ' αὐτὴν ἐστὶ τὸ λεγόμενον Ζεβεδαῖ, καὶ οὕτως ἡ Βηρυτός, πόλις μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, λειμῶνων περιστοιχουμένη πλήθει, καὶ κάλλει λιμένος λαμπρομένη· οὐ γὰρ φυσικὸς ἐστὶν ὁ λιμὴν, ἀλλὰ, τεχνικῶς γεγόμενος, μηχανοειδῶς ἐγκολπύεται τῇ πόλει, καὶ περὶ τὰ τοῦ μηχανοειδῶς σχήματα (γρ. σχήματος) κέρατα δύο μεγάλοι πύργοι ἐφίδρυνται, ὧν ἐκ τοῦ θατέρου πρὸς τὸν ἕτερον ἄλυσις ἐκταθεῖσα τὰς ναῦς ἐσωθεν τοῦ λιμένος ἐναποκλείει. Αὕτη μεθοριάζει Συρίαν τε καὶ Φοινίκην.

§ στ'. Ἐντεῦθεν ἡ Σιδὼν καὶ ὁ ἐν αὐτῇ λιμὴν ἀδόμενος Δίδυμος, οὗ τῆς θέσεως τὴν διαγραφὴν ὁ τὴν Λευκίππιν συγγραφεὺς ἀρίστως ἐξέφρασεν. Ἰδοὺς γὰρ ἂν ἐπιδημήσας τῇ τόπῳ τὸν τε λιμένα καὶ τὸ προκίλιον κατὰ τὴν τῆς γραφῆς διαζωγράφωσιν τῇ ἀληθείᾳ φαινόμενα. Τῆς δὲ πόλεως ἐξωθεν ὡσεὶ τριῶν τόξων βολῆς ἄποθεν ἐπὶ καὶ σταθ' περιοροῦμενος ἐπιμύκει, καὶ περὶ τὸ μυάκιον τοῦ ναοῦ τετράγωνος ἐπίκειται λίθος, εἰς ὃν, ὡς τῶν πολλῶν ἔχει λόγος, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου Χριστὸς ἐστὼς τοὺς ὄχλους ἐδίδασκεν.

§ ζ'. Μετὰ τὴν Σιδῶνα τὸ Σαραφθὰ κάστρον περὶ τὸ κλύσμα τῆς θαλάσσης τεθεμελιώται καὶ ναὸς τοῦ προφήτου Ἰλίου ἐπὶ τῇ οἰκίᾳ τῆς ξενιστάσης αὐτὸν γήρας μέσον τοῦ πολισματος ἔδρυνται.

§ η'. Ἐκεῖθεν ἡ Τύρος· ἐστὶ πόλις σχεδὸν πασῶν τῶν τῆς Φοινίκης ἐξοχωτέρα ἐν καλλονῇ· καὶ γὰρ αὕτη τῷ σχήματι τῆς Τριπόλεως ἐν ὁμοίᾳ χερσοννησίῳ τεθεμελιώται, ἀλλὰ ταύτη (ἰσ. αὕτη) μεγέθει πολλῶ πλεον ἐκείνης εὐρύνεται καὶ καλλονῇ κτισμάτων καὶ ὠραιότητι. Τὸ δὲ ταύτης προκίλιον παρεμφερές ἐστι τῷ λιμένι τῆς Βηρυτοῦ, καὶ ἐκεῖνο πολλῶ πλεον ἐκείνης εὐρύνεται μεγέθει καὶ κάλλει καὶ τῷ τῶν πύργων ὕψει ὑπέρκειται· τῆς δὲ πόλεως ἐξωθεν ὡσεὶ δύο τόξων βολῆς ἄποθεν λίθος ἐστὶ πάμμεγας, ἐν ᾧ προσαναπαυσάμενος ὁ Χριστὸς Πέτρον καὶ Ἰωάννην τοὺς ἱερεῖς Ἀποστόλους, ὡς ὁ λόγος ἔχει, πρὸς τὴν πόλιν ἐξέπεμψε χάριν ἄρτων εὐρέσεως· οἱ δ' ἀπαλθόντες καὶ ἀγαγόντες αὐτοὺς, ἅμα τῷ Σωτῆρι εἰς τὴν πρόσεργον ὡσεὶ μίλιον ἐν κρήνῃ ἀπῆλθον, ἐν ᾗ ὁ Σωτὴρ καθίσκει, καὶ σὺν τοῖς Ἀποστόλοις ἐσθιασθεῖς (ἰσ. ἐστιαθεῖς) καὶ πιὼν ἐκ τοῦ ὕδατος κὺλόγησε τὴν πηγὴν, καὶ ἐστὶν ἐπ' ἀληθείᾳ ἕως τοῦ νῦν ἡ τοιαύτη πηγὴ δυσέκφραστον ὁρωμένη θέαμα· μέσον γὰρ ἀναδιδομένη τῶν ἐκεῖ λειμῶνων, θαυμαστόν τι χρῆμα καὶ τερψιθυμον τοῖς ὁδίταις ἐνδείκνυται· λέγεται δὲ εἶναι ταύτην καὶ ἄβαθον (ἰσ. ἄβαθῇ). Τὸ δὲ περὶ ταύτην κτίσμα καὶ σχῆμα ἐστὶ τοιοῦτον. Πύργῳ περιθρυγγώσαντες ὀκταγώνῳ οἱ πρῶτως φιλοπονησάμενοι τὴν πηγὴν, εἰς οὐ μέτριον ὕψος τὴν πύργον ἀνήγαγον, καὶ τὰ τοῦτου φιαλώσαντες ἄκρα ἀνὰ τὰς γωνίας· ἐπὶ τὰ κάτιστα τούτων τοῦ λειμῶνος μύκη ἐπὶ καμαρῶν ὕψη (ς) ἀμάρας ὑποκολλάναντες, κρουνηδὸν ἐκχεῖσθαι τὸ ἀναβλίσκον ὕδωρ εἰργάσαντο, ὅπερ κελαρυσμοῖς ἐπληροῦν τοὺς περὶ τὴν κρήνην λειμῶνας συχνοῖς ἐπάρδει τοῖς νάμασι· καὶ ἐστὶν ὡς ἐξ ἀπόπτου τοῦ πύργου τις ἐφιστάμενος (ἰσ. τινὰ ἐφιστάμενον ὀρῶν) τὸ συνηρεφές τῶν φυτῶν, πετάλων σκευομένων, καὶ ἐν σταθῇ μεσημβρίᾳ καταψευκαζόμενον τὸ τοῦ λειμῶνος ὅλον στεφάνωμα.

§ θ'. Ἐκεῖθεν ἐστὶν ἡ Πτολεμαῖς, ἥτοι τὸ Ἄκκι· ἡ δὲ πόλις αὕτη ἐστὶ μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος πασῶν τῶν ἄλλων

ὑπερκειμένη, ἡ πάσας τὰς ἀγωγίμους ὑποδέχεται ναῦς, ἐν ᾗ πᾶς ὁ διὰ Χριστὸν ξενιτεύων λαὸς διὰ τε γῆς καὶ θαλάττης ἐπιφοιτᾷ· κἀντεῦθεν τοῦ ἀέρος φειρομένου ὑπὸ τῆς τῶν ἐπηλύδων πολυπληθοῦς παρουσίας, ἀλλεπάλληλοι νόσοι συμβαίνουσι, καὶ τούτοις ἐπάγονται θάνατοι, ἐξ ὧν δυσωδίαι, κἀντεῦθεν ὁ ἀὴρ ἐπιφέρειται (ἰσ. ἐπιφθίρεται), καὶ ἐστὶ τὸ κακὸν ἄμυχον· ταύτης τῆς πόλεως δεξιὰ μὲν ἐστὶν ἡ (ς) Κάρμηλος καὶ ἡ παράλιος πασῶν (ἰσ. πάσης) τῆς Παλαιστίνης, τὰ δὲ εὐώνυμα ταύτης τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὴν Σαμαρείαν ἔχουσι.

§ ι. Πρῶτως οὖν κατὰ (ἰσ. μετὰ) τὴν Πτολεμαῖδα ἐστὶν ἡ Σεμφωρί, πόλις τῆς Γαλιλαίας πάντῃ ἄοικος σχεδὸν μηδὲ λείψανον τῆς πρώην αὐτῆς εὐδαιμονίας ἐμφαίνουσα· μετὰ δὲ ταύτην ἐστὶν ἡ Κανὰ, καστέλιον πάντῃ μικρὸν τὸ τέως νῦν ὁρώμενον, ἐνθα τὸ ὕδωρ ὁ Σωτὴρ εἰς οἶνον μεταποίησε· καὶ οὕτω μέσον διαφόρων βουνῶν ἐπὶ τῷ βάλθι τῆς ἐξ αὐτῶν φάραγγος ἡ Ναζαρέτ πόλις τεθεμελιώται, ἐφ' ἣ τὸ μέγα μυστήριον διὰ τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ τῇ παρθένῳ Θεοτόκῳ εὐαγγελίσθη διὰ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος τοῦ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν σκευαθέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Ἐν γοῦν τῷ εἰσιέναι τὴν πρώτην πύλιν τῆς τοιαύτης κομποπόλεως· ὑπάρχει ναὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ, καὶ περὶ τὰ εὐώνυμα μέρη τοῦ ἐν τῷ ναῷ θυσιαστηρίου ἄρται μικρὸν σπηλαῖον, ἐν ᾧ παγὴ ἀναβλυστάνει διεσπασθεὶς ῥεῖθρον ἐκπιύουσα, ἐν ᾗ ἡ πανάχραντος Θεοτόκος, ἡπηνίκα ὑπὸ τῶν ἱερῶν (ἰσ. ἱερῶν) παραδοθεῖσα τῷ δικαίῳ Ἰωσήφ ἦν παρ' αὐτοῦ φυλαττομένη, καθ' ἑκάστην ἀπερχομένη τὸ ὕδωρ ἀπῆντλει· ἐν δὲ τῷ ἑκτῷ μηνὶ τῆς τοῦ Προδρόμου συλλήψεως μέλλουσα τὸ ὕδωρ συνήθως ἀρύσασθαι, τὸν πρῶτον ἀσπασμὸν ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ ἐδέξατο, καὶ διαταραχθεῖσα σύντρομος εἰς (τὴν) οἰκίαν τοῦ Ἰωσήφ ἀπῆλθεν, ἐν ᾗ τὸ «χαῖρε κεχαριτωμένη» παρὰ τοῦ Ἀγγέλου ἐπήκουσε, καὶ τὰ αἰδοῦ ἡ δούλη Κυρίου γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου» πρὸς αὐτὸν ἀντήρσας, κἀντεῦθεν τὸν τοῦ Θεοῦ Ἀδὸν ἐν τῇ παναμύρῳ ταύτῃ· ἐδέξατο νηδύν. Αὕτη ἡ τοῦ Ἰωσήφ οἰκία μετὰ ταῦτα εἰς ναὸν μετασκευάσθη περικαλλῇ, ὅπερ τὸ (ἰσ. κατὰ τὸ) εὐώνυμον μέρος ἐγγύς· πού περὶ τὸ θυσιαστήριον ὑπάρχει σπηλαῖον, οὐ κατὰ τὸ βάλθι· τῆς γῆς ἡνεωγμένον, ἀλλ' ἐπιπολαίως φαινόμενον, οὐ τὸ στόμιον λευκοῖς μαρμαροῖς περικαλλύνεται, καὶ τούτου ὑπὲρ διὰ τῆς τοῦ ζωγράφου χειρὸς ὑπόπτερος Ἀγγέλος κατελθὼν παρὰ τὴν ἀνευ συνοίκου μητέρᾳ μήπω γενομένην εὐαγγελίᾳ ἀσπάζεται, σεμνῇ σεμνῶς ταλασιουργοῦσιν περιτυχὼν· καὶ σχηματίζεται μὲν αἰὰ τις πρὸς ταύτην διαλεγόμενος, ἐκπλαγίστης δὲ πρὸς τὴν ἀνέλπιστον θέαν ἀθρόως τε τῷ θαυμάῳ μεταστραφείς, μικροῦ τῆς χειρὸς ἐξέπεσεν ἡ πορφύρα· ἢ καὶ τοῦ θαλάμου ἐξίῶσα σὺν φόβῳ γυναικὶ συγχενεῖ καὶ φίλῃ προσυπκντᾷ καὶ ἀσπασμοῖς δεξιῶται ταύτην φιλοῖς. Εἰσελθὼν οὖν (διὰ) τοῦ στόματος ἐσθῶν τοῦ σπηλαίου κατέρχεται βαθμίδας ὀλίγας καὶ οὕτως ὁρᾷ τὴν πόλιν ταύτην ἐκείνην οἰκίαν τοῦ Ἰωσήφ, ἐφ' ἣ μετὰ τὸ ὑποστραφῆναι ἀπὸ τῆς πηγῆς τῇ Παρθένῳ ὁ Ἀρχαγγέλος, καθὼς ἔφην, ταύτην εὐαγγελίστατο. Ἔστιν οὖν κατὰ τὸν τύπον ἐκεῖνον, καθ' ὃν ὁ εὐαγγελισμὸς γέγονε, Σταυρὸς ἐκ λίθου μέλανος ἐγκεκαλαμμένος ἐπὶ λευκῷ μαρμαρῷ καὶ ὑπέρθεν τούτου θυσιαστηρίου, καὶ ἐν τοῖς δεξιῇς μέρεσι τοῦ αὐτοῦ θυσιαστηρίου μικρὸς οἰκίσκος ἐμφαίνεται, ἐν ᾧ ἡ ἀειπάρενος Θεοτόκος ἐθαλαμύετο. Ἐν δὲ τῷ ἀριστερῷ μέρει τοῦ εὐαγγελισμοῦ ἕτερος θεωρεῖται οἰκίσκος ἄ-

τάκου ὑπὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων μετενεχθὲν ἐκ τῆς Σιδῶν ἐτέ-
θε. Ὁ δὲ ἄνωθεν Ἰερός ναὸς ἐστὶ σπήλαιον, ἐν ᾧ ἡ Δεσποτικὴ
προσευχὴ γένηται καὶ οἱ Ἀπόστολοι τῷ ὑπνω βαρυνθέντες ἐκά-
θηνον. Περὶ δὲ τῆς πρόποδος τοῦ ὄρους τῶν Ἑλαιῶν ὡσεὶ λί-
θου βολῆς ἀποθὲν κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον ὁ τρίτος ὑπάρχει ναὸς,
ἐν ᾧ μετὰ (τὸ) τοῖς Ἀποστόλοις ἐνειδίσει τὸν Κύριον τῆς βαθυ-
μίας τούτων ἐνεκα ἀπελθὼν πάλιν προσκύζατο, ὅτε καὶ ἰδρώ-
σαι αὐτοῦ ὡς τὸ θρόμβος κίματα κατέρρεον. Ἐν αὐτῷ τῷ κήρῳ
καὶ ἡ προδοτικὴ γένηται, καὶ ὁ Ἰούδας δολίως τὸν Δεσπότην ἡσπά-
σατο, καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων ὁμίλος κατέσχεν αὐτόν. Ἀντικρὺ δὲ τοῦ
κήρου περὶ τὸ ἄνωθεν μέρος τὸ πρὸς τὴν Σιδῶν ἐστὶ ναὸς καὶ
σπήλαιον αὐτοῦ κἀποθὲν, ἐν ᾧ μετὰ τὴν ἄρνησιν ὁ Πέτρος
εἰσέλθων καὶ καθίσας ἐκλάουσε πικρῶς, εἰς ὃν καὶ πενθὼν ἰσχύ-
ρηται ὁ Ἀπόστολος. Ὑπερβὲν δὲ τῆς Γεθσημανῆς καὶ τοῦ ναοῦ
τῆς προσευχῆς ὁράται τὸ ὄρος τῶν Ἑλαιῶν διακυρῶμενον, καθὼς
ἔστιν, ἀπὸ τῆς ἀγίας πόλεως ὑπὸ τῆς τοῦ Ἰωσαφάτ κοιλιάδος
καὶ τοῦ χειμάρρου τῆς τοῦ κλαυθμοῦ κοιλιάδος. Ἔστιν οὖν ὁ τό-
πος σμικρὸν τι τῆς πόλεως ὑπερανεστειλὼς βουνός· διὸ καὶ οὐ
πάνυ μέγας ἀπὸ τοῦ τῆς πόλεως φαίνεται μέρος, ἀπὸ δὲ τοῦ
πρὸς Ἰερδάνην μέρος αὐτοῦ καὶ τὴν Βαθνιάν καὶ πάνυ ἐ-
στὶν ὑψηλότερος· ὑψαυλίζεται γὰρ τὸ τούτου κατάχυμα μέ-
γας καὶ τῆς ἐρήμου. Ὑπάρχει οὖν ἐν τῇ τοῦ ὄρους κορυφῇ ὁ
τόπος, εἰς ὃν προσομιλήσας πολλὰκις μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῖς
μαθηταῖς ὁ Σωτὴρ ἕσπερον καὶ τὸ τῆς Ἀναλήψεως οὐρανὸς ἐστά-
ται μυστήριον ἀπειργάσατο. Προσέγγυς δὲ αὐτοῦ κἀποθὲν ἐστὶ
σπήλαιον, ἐν ᾧ τοὺς ἀσκητὰς ἄλλους· ἡ ἀγία διήκουσε Πελα-
γία, ἐφ' ᾗ καὶ τὸ ἅγιον αὐτῆς σῶμα ἐν λάρνακι λιθίνῳ κατέ-
κειται. Καὶ τούτου πλησίον ἄλλος ὑπάρχει ναὸς, ἐνθα ὁ Κύ-
ριος τοῖς μαθηταῖς τὴν τοῦ Πατρὸς ἡμῶν προσευχὴν παραδίδω-
κει. Ἐν δὲ τῷ εὐνομιωτέρῳ μέρει τῆς πόλεως ἐστὶ μοναστή-
ριον Ῥωμαϊκόν, ἐπικτισθὲν, ὡς ὁ λόγος ἔχει, ἐν τοῖς θεμελίοις τῆς
πλαιῆς μονῆς τῆς παρὰ τῆς αὐτοῦ Μελαίνης ἀνεγερθείσης.
Ἀντικρὺ δὲ τοῦ τούτου ὄρους τῆς πόλεως ὤπισθεν, καθὼς ἀπὸ
Σαμαρείας ἔχει, ἐστὶ μοναστήριον, ἐν ᾧ, μετὰ τὸ λιθοσθῆναι τὸν
ἄγιον πρωτομάρτυρα Στέφανον καὶ τεθῆναι ἐνθα προέφημεν ὑπὸ
τοῦ Γαμαλιήλ, μετετέθη τὸ ἱερόν ἐκεῖνον καὶ ἄγιον σῶμα. Ὁ δὲ
χειμάρρος ἀπὸ τῆς Γεθσημανῆς ἐχόμενος διέρχεται μέχρι τῆς
Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ τῆς τοῦ Ἰουδᾶ ἐρήμου, ἥτις περὶ
τὴν Νεκρὴν ἐστὶ θάλασσαν τῶν Σοδόμων.

§ ια'. Εὐθὺς οὖν ἀπὸ τῆς Γεθσημανῆς ὡσεὶ τόξου βολῆς
ἀποθὲν ἵσταται ὁ λεγόμενος Κούκουμος, κτίσμα ἐπὶ πέτρᾳ μὲν
σχήματι κτισθὲν τετραγώνῳ, ἐν ὕψει, ὡς οἶμαι, δοράτων δύο ὑ-
περανιστάμενον καὶ εἰς σχῆμα πυραμίδος ἐκ τῶν κάτω μέχρι
καὶ ἄνωθεν ὀξυνόμενον, ἐν ᾧ καὶ μοναχὸς Ἰβηρ ἐκυτὸν ἐγκλεί-
σας τῆς οἰκείας σωτηρίας ἐπιμελεῖται. Μετὰ ταῦτα ἐστὶ μέγας
ἄρθος, εἰς ὃν τεχνητὰ διάφορα γαγόναι σπήλαια, ἃ τῶν παρ-
θένων προσαγορεύονται· εἰς ἃ κατοικοῦσι οἱ λίγοι μὲν Ὁρθόδοξοι,
πλείονες δὲ Ἀρμένιοι καὶ Ἰακωβίται μοναχοί. Εἴτα τὸ χάσμα
ἐκεῖνον εὐρύνεται, καὶ ὃν τόπον ἡ Κοιλὰς τοῦ Κλαυθμοῦ ἐστὶ,
καὶ πέραθεν ταύτης ὁ ἀγρὸς τοῦ Κεραμείως, ὁ εἰς ταφὴν τῶν
ξένων ἐξωνηθεὶς διὰ τοῦ Κυριακοῦ τιμήματος. Μετὰ ταῦτα ἡ
τοῦ Σιλωὰμ Κολυμβήθρα τοῖς ἐξ αὐτῆς νάμασι τὸν κατὰξερρον
ἐκείνον κατάρθει γῶρον, κἀντεῦθεν καὶ λειμῶνες μέτριοι περὶ

τὸ πλείονος τῆς κοιλιάδος ὄρωνται κατὰδενδροί· ἡ μὲν τοῖ πη-
γῇ ὑπὸ καμαρῶν καὶ κινῶν συγγῶν περιθρυγγοῦται καὶ ὠραύ-
ζεται· καὶ οὕτως ἀπέρχεται ἡ κοιλὰς αὕτη μέχρι τῆς Λαύρας
τοῦ ἁγίου Σάββα, ὡς ἔφημεν, ἐπὶ μίλια ια'. Ἐκεῖ οὖν εὐρύνεται
ἡ κοιλὰς ἐν χάσματι μεγάλῳ καὶ αὐχμηρῷ, ἐνθα καὶ ἡ Λαύρα
καὶ ὁ ναὸς καὶ ὁ τάφος τοῦ ἁγίου ὁράται. Πρὸ δὲ τῆς Λαύρας
εἰς τὰς ἀμφοτέρας τοῦ χαλαδρώματος ἔχθας εἰσὶ σπήλαια καὶ
πυργώματα μικρὰ, εἰς ἃ κατοικοῦντες οἱ τὸν κόσμον καὶ τὴν
αὐτοῦ τρυφὴν βδελυζόμενοι διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν τὴν
ἀνυπόιστον ἐκείνην τοῦ καύματος ὑπομένουσι φλόγῳσιν, φλογὶ κα-
τασθεννύοντες φλόγα διὰ τῆς σθεννυμένης τὴν ἄσβεστον. Ἐν δὲ
τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐστὶν ὁ ναὸς καὶ ὁ τοῦ Θεοφάνου ἁγίου πατρὸς
Σάββα τάφος, τριγῇ διαιρεθεῖσα ἡ φάραγξ· ἐπὶ μεγάλῳ βαθύνε-
ται χάσματι. Τούτου τὰ ἄκρα πυργώσας ἁ ἄγιοι ἐν πύργοις
μεγάλῳι μέσον τὸν ναὸν ἐπῆλθατο, καὶ τὰ καινότερα ἐκεῖνα ἀ-
σκητήρια κύκλωθεν εἰργάσατο, καθὼς ἡ τοῦ θαυμαστοῦ αὐτοῦ
βίου διαλαμβάνει γραφῇ. Ἔστιν οὖν ὁ ναὸς πάσης ἀνάπλευς
τερπνότητος, πάμμεγας, ἐπιμήκης, πλήρης φωτός· τὸ δὲ δάπεδον
τούτου μαρμάρου ἐγκαλλυνόμενον εὐτελεῖ μὲν καὶ ἐκ τῆς ἐρή-
μου, ἀλλ' ὅμως ποικίλως ἐξεργασμένοις. Ἐμπροσθεν δὲ τοῦ
ναοῦ περιαυλίων ὑπάρχει λιθόστρωτον, καὶ μέσον αὐτοῦ ὁ τάφος
τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν Σάββα ὡσεὶ σπιθαμιαῖον μέτρον ὑ-
περανέχων τῆς γῆς, λευκοτάτῃ σκεπτόμενος μαρμαρίνῳ πλάκῃ·
πρόσεγγυς δὲ τούτου καὶ γύρωθεν ἐτι τε καὶ ὑπὸ τὴν γῆν τῶν
ἐν ἐρήμῳ λαμπρῶν ἁγίων πατέρων ὄρωνται τὰ μνήματα,
μεθ' ὧν καὶ τῶν ἁγίων Κοσμά καὶ Ἰωάννου ὄρωνται τὰ μνήμα-
τα, τῶν πάλαι ποιητῶν. Ἐγγύς που ταύς τεσσαράκοντα Θεοφάνους
ἀνδρας (εἰδομένους) τῶν ἄλλων ἐκλελεγμένους, ἐξ δὲ ἐξ αὐτῶν ἀμέσως
ὁμιλοῦντας Θεῷ, ὧν αἱ κλήσεις· Στέφανος, Θεόδωρος καὶ Παῦ-
λος, ὁ δὲ τέταρτος ὠρμηται ἐκ τῆς μεγάλης Πόλεως, καὶ ὁ
πέμπτος Ἰβηρ ἦν, ὁ δὲ ἕκτος ὁ πᾶσιν ἐν τῷ διαορῇ περιδότης
ὁ Στυλῆτης Ἰωάννης.

§ ιβ'. Ὑποστρεφόμενος οὖν πρὸς τὴν ἀγίαν πόλιν, οὐ διὰ
τῆς κοιλιάδος, ἀλλὰ διὰ τοῦ ταύτης ζυγοῦ, εὐρήσεις πρὸ ἐξ
μιλίων αὐτῆς τὴν μονὴν τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδοσίου τοῦ
Κοινοβιάρχου. Ἡ γοῦν τοιαύτη μονὴ ὑπὸ διαφόρων περιτειγί-
ζεται πύργων· πρὸ δὲ ταύτης ὡσεὶ τόξου βολῆς πόρρωθεν ἐστὶ
καμάρα, ἐν ᾗ, ὡς ὁ βίος τοῦ ἁγίου δηλαῖ, ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ
ἐσβεσμένα ἀνέφθησαν κάρβωνα. Μέσον δὲ τῆς μονῆς ἵσταται ὁ
ναὸς ἐν ὕψει κυκλοειδῇ ἔχων τὴν ὀροφὴν, καὶ ὑποκάτωθεν αὐ-
τοῦ σπήλαιον, ἐν ᾧ ὁ τάφος τοῦ ἁγίου ἐστὶ, καὶ πλησίον αὐ-
τοῦ καμάραι διάφοροι, ἐν αἷς ἁγίων μεγάλων ἐγκείται λεί-
ψανα· τὰς δὲ βαθμίδας τοῦ σπηλαίου κατερχόμενος εὐρήσεις
πλαγίαν ὁπὴν ἐτέρου σπηλαίου, εἰς ἣν εἰσελθὼν ὁ μαθητὴς
τοῦ ἁγίου Βασίλειος, τὸ μνῆμα αὐτοῦ ἀνεκαίνισα(ς), τοῦ ἁγίου κε-
λεύσαντος, καθὼς τὸ Πατερικὸν παριστᾷ, καὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα
ἡμέρας ἐν τῷ καιρῷ τῆς συναξέως ὠρᾶτα συμψάλλον τῷ ἁγίῳ
καὶ τοῖς ἀδελφοῖς.

§ ιγ'. Ἀντικρὺ δὲ τῆς τοιαύτης μονῆς δεξιώτερον περὶ τὸ βάθος
τῆς ἐρήμου τοῦ Ἰερδάνου ὑπάρχει ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου τοῦ
μεγάλου, καὶ αὕτη περιτειγισμένη ὑπὸ τε πύργων καὶ μεγάλων
ἐπῆλξεων· μέσον δὲ ταύτης ἵσταται ὁ ναὸς, κυλινδρωτὴν καὶ οὗτος
ἔχων τὴν ὀροφὴν ὑποκάτωθεν δὲ τούτου ἐστὶ σπήλαιον καὶ μέσον

αὐτοῦ τάφος τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου παρεμφερῆς τῷ μνήματι τοῦ θεοφύρου Σάββα, διὰ λευκοῦ μαρμάρου καὶ οὗτος σκαπόμενος, ἐν ᾧ καὶ συνάπτεσθαι τῷ ἁγίῳ καὶ τὰ τῶν ἁγίων Πατέρων λείψανα Πατριάρχου καὶ Δομετιανού.

§ ιθ'. Καὶ μετὰ τὴν μονὴν ταύτην ἐστὶ διάστημα ὡπεὶ μιλίων ιβ'. καὶ οὕτως εὐρίσκεται φάραγξ μεγάλη καὶ μέσον ταύτης διέρχεται χεῖμαρρος, ἥς περὶ τὸ ἀντικρὺ μέρος ἐστὶν ἡ μονὴ τοῦ Χοζιβᾶ, πρᾶγμα τῇ μὲν ἀφηγήσει μὴ πιστευόμενον, τῇ θεωρίᾳ δὲ θαυμαζόμενον· καὶ γὰρ σπηλαίων ὅπαί εἰσι τὰ τῶν μοναχῶν κελλία, καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς καὶ τὸ κοιμητήριον ἐν τῷ ῥήγματι τῆς πέτρας τεθεμελιώνται, ἐς τοσαύτον ὑπὸ τῆς τοῦ ἡλίου φλογώσεως κατακαίόμενα, ὡς πυρὸς γλωττίσματα εὐορᾶσθαι ἀπὸ τῶν πατρῶν ἐν εἰδει πυραμίδων ἀναπεμπόμενα· τὸ δὲ γε παρὰ τῶν μοναχῶν πινόμενον ὕδωρ τοιοῦτόν ἐστιν, οἷον ἀπὸ λίμνης ἐστῶσης, ὅπου ἡλιος ἐν μεσαιάτῳ θέρει ταῖς λίμναις ἐπιφατᾷ καὶ βολαῖς ἐμπύροις ὑποθερμαίνει ταύτην τῷ βράσματι. Ἐν ταύτῃ τῇ μονῇ διαφόρους μὲν εἶδομεν ἡγιασμένους ἄνδρας, ἕνα δὲ τούτων σημειοφόρον ἄνθρωπον καὶ ἀμέσως προσομιλοῦντα Θεῷ, Λουκάς ἐστιν ἡ κληῖς τῷ γέροντι· ἐν ἡ μονῇ ἐπικινδύνως ἀνῆλθομεν καὶ κατήλθομεν διὰ τε τὸ κρημνώδες τοῦ τόπου καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ ἡλίου φωγάν.

§ κ'. Μετὰ ταῦτα ὑπάρχει στενοεπιμήκης καὶ τραχυτάτη ὁδὸς πρὸς τὸ κατόπιν ἀπιοῦσα τῆς ἐρήμου, μέχρις ἧς ἐν τῷ μεταξὺ ῥαχίᾳ καθορῶνται δύο, ὧν μέσον ἡ ὁδὸς ἀπιοῦσα μέχρι τῆς ἱερικῆς καταντᾷ· ἐπὶ δὲ ταύτῃ οὐδὲ λίθος θεμελίου εὐρίσκεται, ἀλλ' ὅμως ἡ πᾶσα ταύτης διαγραφὴ ἀμυδρῶς πως ἐμφαίνεται. Νῦν οὖν ἐπεὶ περὶ ἐστὶν ἡ πᾶσα περίχωρος κάθυρος, εἰς κήπευσιν χρηματίζουσα (ἴσ. χρηματίζει) τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἰδρυμένων μονῶν· διατηρηθεῖσα γὰρ ἡ γῆ καὶ διαμερισθεῖσα ταῖς ἀγίαις ἐκείναις μοναῖς, κατεδενδρώθη ἡ πᾶσα καὶ ὑπάρμπελος γέγονε διὰ καὶ πύργους ἐπὶ τὰ τῶν μοναχῶν λάχνη οἱ μοναχοὶ πῆξαντες, πολυφύως τοὺς καρποὺς ἐκείνων πορίζονται. ἔχει γοῦν σχήματος ἡ πᾶσα ἔρημος καὶ ὁ Ἰορδάνης, ὅμα τῇ Νεκρᾷ τῶν Σοδόμων θαλάσῃ, κατὰ τὸν ἡμέτερον στοχασμὸν, τῆς τοῦ θεᾶματος θέσεως (ἰ) Ἀχρίδος, ἐν τούτῳ τὴν ἐναλλαγὴν μόνην φαινομένην (ἰ), ἐν τῷ ἀπὸ μὲν τῆς λίμνης Ἀχρίδος ἐξέρχασθαι ὕδωρ εἰς διαφόρους τῆς γῆς περιλιμναζόμενον φάραγγας, ὅς στρεύγας οἱ τῆς ἐκείσε γῆς οὐκ ἄλλοι οὐνομάζουσιν, ἐνταῦθα καὶ (γρ. δὲ) ὁ Ἰορδάνης ἐπιχωρίζει τὴν λίμνην· ἐστὶ δὲ καὶ τὸ τῆς ἐρήμου πλάτος εἰς ἀπειροπλάσιον εὐρυνόμενον τῆς Ἀχριδικῆς πεδιάδος.

§ κβ'. Δεξιᾷ μὲν οὖν ὡς περὶ ἔφην ῥαχίου διπλοῦ ἐστὶ τὸ τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης πλάγιον, καὶ ταύτης πέραθεν ἡ Σηγήρ· ἐνθα δὲ (ἴσ. δὴ) μετὰ τὴν ἐρημον ταύτην ἡ μεγάλη ἔρημος τοῦ Ρουβᾶ μετὰ τὴν διόδον τῶν δύο μονῶν, τοῦ ἁγίου Εὐθυμίου δηλονότι καὶ τῆς Λαύρας, ὁρᾶται. Ἐξ εὐνόμου δὲ τῶν ῥαχίων καὶ τῆς ὁδοῦ ὁ βουνὸς ὁρᾶται, εἰς ὃν μετὰ τὴν τεσσαρακονθήμερον τοῦ Σωτήρος νηστείας τοὺς δύο πειρασμούς· ὁ πειράζων τοῦτον προσέφερε, καὶ νικηθεὶς ἀπῆλθεν αἰσχυνόμενος· καὶ τοῦ τοιοῦτου βουνοῦ ἀντικρὺ, ὡς μοι δοκεῖ, ἐγγὺς μιλίων ἑξ ὑπάρχει βουνός, καὶ ἐν τῷ βουνῷ ναὸς, ἐφ' ᾧ τῷ τοῦ Χυθὶ Ἰησοῦ ὁ ἀρχιστράτηγος προσομιλήσῃ Νιχαήλ.

§ κβ'. Περὶ δὲ τὸν Ἰορδάνην πεπηγάσι μοναὶ τρεῖς, ὁ Πρόδρομος δηλονότι καὶ ὁ Κρυστότομος (καὶ ἡ τοῦ Καλαμῶνος).

καὶ ἡ μὲν τοῦ Προδρόμου μονὴ, ἐκ βάρων ὑπὸ σεισμοῦ ἀναστραφείσα, νῦν ὑπὸ τῆς πλουτοδότηδος δεξιᾷ· τοῦ θεοστεφούς ἡμῶν Αὐτοκράτορος τοῦ Παφουργεννήτου καὶ Κομνηνοῦ Μανουῆλ ἐκ κινήσεως ἀνωκοδομήθη, τοῦ ταύτης καθηγητοῦ τῇ ἀνεγέρσει τοῦτου παρήκσιχσαντος. Ταύτης ἀποθεν ὡσεὶ τῶν δύο βολῆς ὁ ἐν ποταμοῖς ἀγιώτατος ἐπιβρεῖ Ἰορδάνης, ἐφ' ᾧ τὸ μέγα μυστήριον τῆς ἐμῆς ἀναπλάσεως ὁ Ἰησοῦς μου πτωχεύσας τῷ βαπτίσματι ἀπειργάσατο, καὶ περὶ τὸ χεῖλος ὡσεὶ λίθου βολῆς ἀποθεν ἐστὶ τετράπλευρον θολωτόν, ἐν ᾧ πρὸ τῆς εἰς τὰ ὀπίσω ἀποστροφῆς ἐπιβρέων ὁ Ἰορδάνης γυμνὰν εἰδέατο τὸν ἐν νεφέλαις τὴν οὐρανὸν περιβάλλοντα, καὶ Προδρόμου χεῖρ δεξιὰ κλονομένη τῆς κορυφῆς ἐκείνου προσήψατο, καὶ τὸ Πνεῦμα περιστερᾷ· ἐν εἰδει τῷ συγγενεῖ Λόγῳ ἐπεχώρισε (ἴσ. ἐπεχώρησε), καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς φωνὴ τὴν υἱότητα ἐπεμαρτύρει τῷ Αὐρωτῇ.

§ κγ'. Μέσον δὲ τῆς τοῦ Προδρόμου Μονῆς καὶ τοῦ Ἰορδάνου ἐστὶ τὸ πᾶν μικρότατον τοῦ Ἰερμονιέμ· ὅς, ἐν ᾧ τὸν Σωτήρα ἱστάμενον ὁ Ἰωάννης· δακτυλοδεικτῶν ἐπεφώνει ταῖς ὀχλοῖς τοῦτον εἶναι τὸν αἵοντα τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τῶν μονῶν τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Καλαμῶνος ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰορδάνου ῥοῆς ὑπάρχει κεχαλασμένη ἐκ βάρων ἡ τοῦ ἁγίου Γερασίμου μονὴ, ἐφ' ἣ οὐδὲν ὅλως ὁρᾶται ἡ μικρὰ τινα τοῦ ναοῦ λείψανα καὶ σπήλαια δύο καὶ ἐγκλειστήριος στῆλος, ἐν ᾧ μέγα· γέρον Ἰθρ ἐγκλείσται χαρίεις πᾶν καὶ θαυμαστός· ὃ ἐντυγχόντες μεγάλως ἐν τῇ αὐτοῦ ἐντεύξεως ὠφελέθημεν· καὶ γὰρ θεῖα τις ἐπιπολεῖ χάρις τῷ γέροντι. Ἀλλ' ἀναγκαῖον ὤκνημεν τὸ πρὸ τινων ἡμερῶν γεγονὸς τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἡμετέρας ἀφίξεως· ἐν χαριεντισμοῦ λόγῳ θαῦμα τοῖς περὶ τὰ θεῖα λίγως ἐντυφώσιν ἐξηγήσασθαι. Ἐν τοῖς τοῦ Ἰορδάνου ἑλικουδεῖσι καὶ ἀγκυλοστράφοις ῥοαῖς, ὡς τὸ εἶπε, τῆς ἐχόμενα τοῦ ποταμοῦ γῆς μέρη τινὰ περιγράφονται, ἐν αἷς μέγα τι καλὰ μὲν χρῆμα ἐκφύεσθαι πέφυκεν. Ἐν τούτοις λεόντων φύλα εἰδῶσι κατοικεῖν· τούτων δύο τῷ γέροντος ἐγκλειστηρίῳ τῆς ἐβδομάδος (ἰ) εἰσπαγγίνοντο καὶ τῷ στύλῳ τὰς κεφαλὰς προτερίζοντες τῇ ὀρθολομῶν ἐπινύσει τροφὴν ἦτον, ἧς ἐπιτυγχάνοντες εὐμαρῶς πρὸς τὰς συνῆεις δύναις τοῦ ποταμοῦ ἀπίασι (ἴσ. ἀπῆσαν) χαίροντες· ἡ δὲ ἦν ὅσπρια βραχύντα ἐν ὕδατι καὶ οὐλύτῃ· ἴσως ἡ κριθίνου κλάσματος ἄρτος (ἴσ. κλάσμα τι ἄρτου). Τούτων πατὴρ παραγενομένων καὶ τὴν συνῆθη ἀπαιτούντων διὰ τῆς ἐπινύσεως τῶν οὐμάτων τροφὴν, ὁ γέρον μὴ εὐπορῶν ὅτω θεραπεύσαι τρόπῳ τὴν τῶν θαρίων ἔφενε (ἔτυχε γὰρ ἐπὶ ἡμερῶν διάστημα εἴκοσι μὴ τι τῶν ἐδωδίων τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον εὐπορεῖν ἄνδρα), φησὶ πρὸς αὐτούς· ἐπεὶ περ, ὃ θηρία, μήτε τὸ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἄσθενες διὰ τινος τῶν ἐδωδίων παρακαλέσαι ἔχομεν ἐπὶ ἡμέρας· τίκοσι ἦδη, μὴδ' ὅμιν ἐπαρῆσαι τὰ δέοντα κατὰ τὸ σύνθεος τοῦ Θεοῦ λόγους, οἷς ἐμνησθέντες οὐδὲ καταρτίζειν ἡμᾶς, τοῦτο εὐνομήσαντος, δέον ἐστὶ περὶ ἡμᾶς πρὸς τὰς τοῦ Ἰορδάνου ῥοὰς καὶ μικρὸν τι ξυλάριον πρὸς ἡμᾶς ἀγαγεῖν, ἀφ' οὗ σταυρίζα κατασκευάσαντες ἡμῶν τοῖς ἐπιτυχταῖς (ἰ) χάριν εὐλογίας ταῦτα παραῖσμεν (ἴσ. παρεῖσμεν)· ἀφ' οὗ ἀντιδεξιωθέντες κατὰ τὴν ἐκείνου προαίρεσιν μικρὰ τινα κερματὰ τὰ πρὸς τροφὴν ἡμῶν τε καὶ ὁρῶν ἐξ αὐτῶν εὐπορήσομεν. Ἦπι, καὶ οἱ ἔπρεσ· καὶ οὐκ ἔστιν ἐν λογικῷ κινήματι καὶ βυδίσματι πρὸς τὰς τοῦ Ἰορδάνου χωροῦσι ῥοαῖς, καὶ μετὰ μικρὸν, ἐν τῷ θαλάμῳ, ὅπου

χρῆμα φέρουσι δύο ζυλάρια, καὶ τῇ βάζει τοῦ στόλου θέντες αὐτὰ πρὸς τὰ Ἰορδάνου ἔλη προθύμως ἐχώρησαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἄλλοι, ἡμεῖς δὲ τῆς τῶν τόπων ἱστορίας ἐχόμεθα.

§ κδ'. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Καλαμῶνος μονὴ καὶ αὕτη ὑπὸ πύργων καὶ καρτίνων ἀπὸ τετραγώνου λαξευτοῦ λίθου ἀνωκοδόμηται, καὶ ἀναὸς μέσον αὐτῆς ἐγγύ(ω)ρητος τρουλλωτὸς ἱδρυται, ἐν κυλινδρωτοῖς βάλοις ἐπικαθήμενος. Τοῦτου συνεζευκται ἐν τῷ δεξιῷ μέρει ναὸς ἕτερος θαλωτὸς πᾶν σμικρότατος, ἐν τοῖς χρόνοις, ὡς λέγεται, τῶν Ἀποστόλων ἀνεγερθεὶς, οὗ ἐν τῷ μύθῳ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου ἱστούρηται ἐν ἀγκάλαις φερούσης τὸν Σωτῆρα Χριστόν, τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα καὶ τὸ μήκος ἐμφαίνουσα τῇ ἐν τῇ βασιλευσῇ Ὁδηγητρίᾳ ὑπεραγίας εἰκόνας. Λέγεται δὲ ἐκ παλαιῶν παραδόσεων ὡς ἱστούρηται αὕτη χειρὶ τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ τοῦ ἁγίου Λουκᾶ, καὶ πιστεύεσθαι τὴν φῆμιν πεῖθουσι τὰ τε συχνὰ θαύματα καὶ ἡ φοικωδεστάτη ἐκ τῆς εἰκόνης ἐξερχομένη εὐωδία. Καὶ μετ' αὐτὴν ὡσεὶ σταδίων ἑ. ἱδρυται ἡ τοῦ Χρυσοστόμου μονή, ἥς ἀποθεν ὡσεὶ τόξου βαλῆς ἐγκλειστήριος ἵσταται στόλος, εἰς ὃν ὁ μέγας ἐρησύχαζεν ἀνὴρ, Ἰθνηώτης τὸ γένος, τὸν τρόπον ἀπλοῦς, τὸν λόγον αἰδέσματος, πάλαι ἐπὶ χρόνους συχνούς ἐν τῇ περὶ τὴν θαλάσσαν τῆς Ἀτταλίδας πεπηγότι λίθῳ τοῦς ἀσκητικούς διανύσας πόνους, ὅτε καὶ ἡμεῖς τῷ ἀνδρὶ ἐνετύχαμεν, τῷ αὐδιδμῷ Βασιλεῖ καὶ πορφυρογενήτῳ τῷ Κομνηνῷ συστρατεύμενοι.

§ κε'. Πέραν δὲ τοῦ Ἰορδάνου ἀντικρὺ τῆς Βαπτίσσεως εἰσὶ ἔρημοι, διάφοροι καὶ μέσον τούτου (ἰσ. τούτων) ὡσεὶ σταδίου ἐνὸς ἀποθεν ἐστὶ τὸ τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου σπηλαίον, μικρὸν πᾶν καὶ μὴ δύναμενον δεῖξασθαι ὄρθιον ἀνδρα εὐμήκη· καὶ τούτου κατίσον περὶ τὰ βάθος τῆς ἐρήμου ἕτερον ἐστὶ σπηλαίον, ἐν ᾧ ὁ προφῆτης Ἠλίας διακινώμενος ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ ἠρπάγη ἄρματα. Ταύτων δὲ (τῶν) σπηλαίων ἐκείθεν περὶ τὴν τοῦ Ἰορδάνου φορὰν λέγεται εἶναι τὴν ἐρημον, ἐφ' ἥς ὁ θαυμαστὸς Ζωσιμάς τὴν ἱσχυρὴν Αἰγυπτίαν ἰδεῖν ἤξιωθη. Τῶν δὲ βουνῶν ἐκείθεν ἡ ἀπέχουσα ἐν τῷ Σινᾷ καὶ τῷ Παρθῷ καὶ τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσῃ πεφυκεν ἐρημος. Ἐνταῦθα μοι ὁ περὶ τῆς ἐρήμου λόγος τὸ τέρας δεῖξάσθω.

§ κατ'. Διζιώτερον δὲ τοῦ μέρους τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ ὑπὸ (ἰσ. ἀπὸ) τοῦ μέρους τοῦ πύργου τοῦ προφήτου Δαβὶδ ἐστὶ ζυγὸς ὄλος ὑπάμπελος, καὶ τούτου περὶ τὰ χθαμαλώτερα μέρη τῶν Ἰθνηῶν μονὴ πέφυκεν, ἥς τῆς περιγραφῆς ἐντὸς τοῦ τιμίου Σταυροῦ τμηθῆναι λέγεται ζύλον. Ἐντεῦθεν ἡ τῆς ὀρεινῆς λαμβάνεται περίχωρος, εὐλόγως οὕτω κληθεῖσα· ἐπὶ μήκη (ι) γὰρ πολλῶν σταδίων ἐστὶ τὸ πάντων βουνῶν ὀρεινότερον. Ἀπὸ γοῦν τῆς ἁγίας πόλεως ὡσεὶ στάδια ιδ'. ἐστὶν ἡ οἰκία Ζαχαρίου τοῦ προφήτου, ἐν ᾗ μετὰ τὸν χαιρετισμὸν ἀναστᾶσα ἡ πανάχραντος Θεοτόκος ἐπορεύθη μετὰ σπουδῆς καὶ ἡσπάσατο τὴν Ἐλισάβετ, καὶ τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιᾷσει ἐν τῇ κοιλίᾳ ταύτης ἐσαίρησε, τοῖς σικιτήμασιν ὡσεὶ τὸν δεσπότην δεξιούμενον, καὶ ἡ Παρθένος τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην προφητικὴν ὡδὴν ἀπεφθέγγετο. Ἔστι γοῦν ἐν τῷ τόπῳ καστέλλιον, καὶ ναὸς ὑπερβεν σπηλαίου ἐφιδρυται, καὶ ἐν τοῖς τοῦ σπηλαίου μυχοῖς ἡ γέννησις τοῦ Προδρόμου γέγονε· καὶ τούτου πρόσεγγυς ὡσεὶ δύο τόξων βαλῆς περὶ (τὸ) τοῦ ὄρους ὑψιτέρον (ι) ὑπάρχει ἡ σχισθεῖσα πέτρα καὶ ἀποδεξαμένη φερόυσαν τὴν μητέρα τοῦ Βαπτιστοῦ, βρέφος

ἡγκαλισμένην αὐτὸν, ἐπὶ τῇ βρεφοκτονίᾳ τοῦ Ἡρώδου.

§ κζ'. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἱερουσαλὴμ μέσον τῶν δύο ὁδῶν, τῆς τε πρὸς τὴν ὀρεινὴν ἀπαγωγῆς καὶ τῆς πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Κοινοβιάρχου καὶ τῆς Λαύρας, ἐστὶ ῥαχίον καὶ ὁδὸς ἐν αὐτῷ μέγρι τῆς Βηθλεὲμ, ἀπὸ τῆς ἁγίας Σιών ἀπάγουσα. Ἡ δὲ Βηθλεὲμ πόλις ἀπέχει τῆς ἁγίας πόλεως ὡσεὶ μίλια ἑξ. ἥς μέσον δὲ (καὶ) τῆς ἁγίας πόλεως ὑπάρχει μονὴ τοῦ προφήτου Ἠλίου ὑπὸ τῶν παλαιωτάτων μὲν ἀνεγερθεῖσα ἀνδρῶν θεοφιλῶν, ἐκ δὲ τοῦ σεισμοῦ ριζύθεν καταπεσοῦσα· ἀλλὰ καὶ ταύτην ὁ κοσμικὸς εὐεργέτης, ὁ ἐμὸς δεσπότης καὶ Βασιλεὺς, ἐκ βάθρων ἀνήγειρε διὰ τοῦ ταύτην ἐπιστατούντος Σύρου ἀνδρός. Καὶ οὕτω μέσον τῆς μονῆς καὶ τῆς Βηθλεὲμ τριγωνίζει τὸν χώρον ὁ τῆς Ῥαχὴλ τάφος, ὑπὸ τετρακκαμάρου θαλωτοῦ σκεπόμενος κτίσματος. Περὶ δὲ τὸ εὐνομιώτερον μέρος τῆς ἁγίας Βηθλεὲμ, μέσον αὐτῆς καὶ τῆς τοῦ Κοινοβιάρχου μονῆς, ὁράται ἀγρὸς καὶ ἐν τῷ ἀγρῷ σπήλαιον, ἐν ᾧ οἱ μακάριοι ἀγραυλοῦντες Ποιμένες τῶν ἀγγελικῶν ἤκουσαν ὕμνων, τὸ Δόξα ἐν ὑψίστοις, ἐπιφωνούντων, Θεῶ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ ἐν τῷ κόσμῳ σωτηρία ἐκ τῆς (ἐκ) Παρθένου καὶ Θεοτόκου τοῦ Θεοῦ μου ἀποκυήσεως. Ἡ δὲ ἁγία Βηθλεὲμ τελεμελίωται ἐπὶ λιθοστρώτου ῥαχίου, ἐν ᾗ καὶ τὸ ἱερὸν σπήλαιον καὶ ἡ φάτνη καὶ τὸ φρέαρ, ἐξ οὗ Δαβὶδ πιεῖν ἐπεθύμησε, καὶ ναὸς ἐπὶ τοῖς τοῦ σπηλαίου νότοις ἐπικαθήμενος βλέπεται ἐπιμήκης καὶ πάμμεγας, σταυροειδῶς ἐξ ἀσήπτων ἑλίων σκεπόμενος· ἡ δὲ περὶ τὸ θυσιαστήριον ὁραφὴ ἐστὶ διὰ θύλου ἀνεγερμένη λιθίνου. Ἀλλὰ καὶ τούτον τὸν περικαλλέστατον ναὸν καὶ πάμμεγαν ἡ τοῦ κοσμοσώστου μου Βασιλεὺς ἀνήγειρε φιλότιμος χεὶρ καὶ ψήφισι κεχυρωμένοις ὅλον τὸν ναὸν κατεκόσμησεν, ἐφ' ὃν ὁ τῶν ἐν τῇ γῇ παρένθετος Λατίνων ποιμὴν, τὸν αὐτοκράτορα τάχα τῆς μεγαλοφυχίας ἀμειβόμενος, ἐν διαφόροις τόποις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ τοῦ ἁγίου ὑπερβεν σπηλαίου τὴν ὠραίαν ἐκείνου μορφὴν ἀνεστήλωσε. Τὸ δὲ τοῦ σπηλαίου σχῆμα, τῆς φάτνης καὶ τοῦ φρέατος ὑπάρχει τοιοῦτον. Περὶ τὸ εὐνόμιον μέρος τοῦ βήματος ἐστὶ τοῦ ἁγίου σπηλαίου στόμιον, οὗ πρόσεγγυς ἐκείνο τὸ φρέαρ ἐστίν, ἐξ οὗ αἰσθητῶς καὶ νοητῶς ὁ πρόπᾳτωρ Δαβὶδ πιεῖν ἐπεθύμησε· τοῦ (ἰσ. τούτου τοῦ) ὕδατος οἱ παρὰ δυναστεύοντες ἐκείνῳ ἄνδρες δύο, τὰς τῶν ἀλλοφύλων διατεμόντες παρεμβολὰς καὶ διὰ τοῦ καδίου ἀρυσάμενοι, φλεγόμενῳ τῷ δίψῃ ἐκείνῳ προσέφερον, ὃς ἐν τῷ σπείσαι αὐτὸ τῷ Θεῷ τὸ μέγρι τοῦ νῦν διαβόητον ἔργον πεποικίως ἀνακηρύττεται. Ἐκ δὲ τῆς τοῦ σπηλαίου εἰσόδου μέγρι τοῦ πυθμένος αὐτοῦ ἐστὶν ἡ κάθοδος διὰ βαθμίδων ἐξ καὶ δέκα, καὶ περὶ τὸ ἀρκτῶν μέρος ὑπάρχει τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο κατάλυμα, ἐν ᾧ ἡ Παρθένος τὸν Σωτῆρα Χριστόν ἀπεκύησε, καὶ ἡ κτίσις πᾶσα κατεῖδε θεόν ἐν σαρκί, καὶ κόσμος ὅλος ἀνεκκινίσθη, καὶ ὁ θνητὸς ἐγὼ πλουτίζομαι τὴν θεότητα τοῦ Θεοῦ καὶ κτίστου μου, τὴν ἐμὴν πτωχείαν πτωχεύσαντος. Εἴτα μιᾶς κάτωθεν βαθμίδος ἡ τῶν ἀλόγων ὁράται φάτνη ἰσομήκει τετραγωνιζομένη τῷ σχήματι, ἣν λευκοῖς οἱ πάλαι ἀνθρώποι μαρμαροῖς περικαλύψαντες μέσον αὐτῆς ἐκκοπήν ὁμοφλοσιδῇ πεποιήκασι, καθ' ἣν μέρος αὐτῆς ἀναφαίνεται, φάτνης ἐκείνης τῆς τὸν ἀχώρητον χωρησάσης, τῆς οὐρανοῦ πλατυτέρας, τῆς γῆς καὶ θαλάσσης καὶ ὑποχθονίων εὐρυχωρότερας ἐπὶ πολὺ· ὃν γὰρ ἐκεῖνοι χωρῆσαι οὐκ ἴσχυσαν, αὕτη βρεφωθέντα εὐρυχώρως ἐχώρησεν. Ἀνάλλομαι τῇ γραφῇ καὶ ὅλοις τοῖς νοῖς ἐν-

τὸς γίνονται. τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου σπηλαίου, καὶ κατὰ τὸ κάλυμμα (τὸ κατὰλυμα) τοῦ δεσποτικοῦ βλέπω τόκου, καὶ τὴν ἐν τῇ φάτνῃ τοῦ βρεφωθέντος ἀνέλκισιν, καὶ φράττω τὴν περὶ ἐμὲ τοῦ Σωτῆρος ἀγάπην καὶ τὴν ἄκραν ταύτης. (ἰσ. τοῦτου) πτωχεῖαν, δι' ἧς ἐμὲ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἤξιωσεν. ἀλλὰ καὶ παλᾶτιον τὸ σπήλαιον ἐννοῶ καὶ ὡς ἐν θρόνῳ τοῖς παρθενικοῖς κίλτοις τὸν βασιλέα καθήμενον καὶ χοροὺς Ἀγγέλων περικυκλοῦντας βλέπω τὸ σπήλαιον, καὶ τὰ δῶρα τοὺς Μάγους δωροφοροῦντας τῷ βασιλεῖ, καὶ πάσης θυμηδίας ἐμπέπλαμαι, καὶ οἷας ἤξιωμα χάριτος κατανοῶν γέγηθα. Ἐγραψεν ὁ τεχνίτης τῇ ζωγράφῳ χειρὶ ἐν αὐτῷ τῷ σπηλαίῳ τὰ ἐν αὐτῷ τελεσθέντα μυστήρια. Γέγραπτο γὰρ περὶ τὴν ἀψίδα, ἐν ᾗ τὸ μέγα τοῦ κόσμου μυστήριον, κήρη πρὸς εὐνὴν ἀναπίπτουσα, τὴν μὲν λαϊκὴν ὑποθεῖσα τῷ τῆς ἐτέρας ἀγκῶνι, τῇ δεξιᾷ δὲ τὴν πορείαν ἐπικλίνουσα καὶ πρὸς τὸ βρέφος ὁρῶσα καὶ τὴν ἐντὸς εὐφροσύνην ἐν τῷ τοῦ σχήματος μειδιάματι, καὶ τῇ τῶν παρεῶν εὐχροίᾳ ἐμφαίνουσα· οὐ γὰρ ἀλλοιοῦται τὸ πρόσωπον ὡς ὠχρῶσά τις ἄρτι τεκοῦσα καὶ πρῶτον τεκοῦσα· τὴν γὰρ τῆς φύσεως κρεῖττον ἀξιοθεῖσαν τεκεῖν ἔδει καὶ τῶν κατὰ φύσιν ὁδῶν ἀπηλλάχθαι; Ὄνος ἐντεῦθεν καὶ βοῆς, καὶ φάτνη, καὶ βρέφος, καὶ ποιμένων ἐσμός, ὧν βοή τις ἐξ οὐρανοῦ διαθρυλλοῦσα τὰ ὄτα τῶν θρεμμάτων ἀπεθουκόλησε, καὶ τὰς οἷς ἀμῆλει καταλιπόντες περὶ τὴν πόαν καὶ τὴν πηγὴν νεμομένας, καὶ τῷ κυνὶ τῆς ἀγέλης τὴν φυλακὴν ἐπιτρέψαντες, τοὺς αὐχένιας αἰρουνεῖν εἰς αἰθέρα, ἀκοὴν ἰθύνοντες πρὸς τὴν τοῦ κύτου φορὰν, ἄλλος ἄλλως ἐστηκότες, ὡς ἂν ἕκαστος ἀτονώτερον(;) ὥσπερ καὶ ῥῶον ἐστάναι, καὶ τοῖς μὲν αἰ καλαῦρυπες ἀχρεῖαι φαίνονται, τοῖς δὲ τὸ ὄμμα ἡρτηται πρὸς οὐρανὸν, τὰς (γρ. καὶ) τὴν δεξιὰν ἀνασπῶντες πρὸς τὴν βολὴν (γρ. βοήν) τεταραγμένως τὴν ἀκοὴν ἀποτεινόντων· οὐ μὴν ἐδέησε δευτέρως αἰ τοῖς ἀκοῆς, ὀφθαλμοὶ γὰρ ὧτων πιστότεροι, Ἀγγελος γὰρ συναντήσας αὐτοῖς τὴν τοῦ βρέφους ἀνάκλινσιν ἐπὶ τὴν φάτνην αὐτοῖς ὑποφαίνει· καὶ τὰ θρέμματα μὲν οὐδαμῶς ἐπιστρεφόμενα πρὸς τὴν θέαν ἐξ εὐθελείας ἐφοίτουν (ἰσ. ἐμφύτου), τὰ μὲν νένευκε πρὸς τὴν πόαν, τὰ δὲ πρὸς τὴν εἰρημένην ἀποτρέχει πηγὴν· ἡ δὲ κύων, θυμοειδὲς γὰρ πρὸς ἄλλοτρίους τὸ ζῶον, διασκοπεῖν φαίνεται τὸ τῆς ὀψεως ἄθηες· αἱ δὲ Μάγοι τὸν ἵππον (γρ. τῶν ἵππων) ἀποθροῶντες καὶ τὰ δῶρα λαβόμενοι ἐν χερσίν, τὸ γόνυ τε κλίναντες, ἐν τρόμῳ ταῦτα τῇ Παρθένῳ προσφέρουσι.

§ κθ'. Τῆς ἁγίας Βηθλεὲμ ἐξωθεν ὡσεὶ μίλια δύο ἐντὸς τῆς τοῦ Κοινοβιάρχου μονῆς ἐστὶ τὸ σπήλαιον, ἐν ᾗ χρηματισθέντες οἱ Μάγοι μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδην δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Καὶ τῆς Λαύρας ἐκείθεν ὡσεὶ μίλια ιβ'. τῆς τοῦ Ρουθὰ ἐρήμου πλησίον ἐστὶν ἡ μονὴ τοῦ ἁγίου Χαρίτωνος· καὶ ταύτης ἐκείθεν ἐν πολλῷ διαστήματι τὸ ἐν Χερσῶν διπλοῦν μνημα τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἡ δρὺς ἡ Μαμβή, ἐν ᾗ τὴν παναγίαν Τριάδα ὁ πατριάρχης ἐξένισεν Ἀβραάμ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἰσθόρηται ἀπὸ τῆς Πτολεμαίδος διὰ τῆς Γαλιλαίας μέχρι τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ, τοῦ Ἰορδάνου καὶ τῆς ἁγίας Ἐρήμου· τὰ δὲ τῆς παραλίας ἔχουσιν οὕτως.

§ κθ'. Ἀπὸ τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ ὡσεὶ μίλια στ'. ἐστ' ἡ Ἀρμαθέμ πόλις, ἐν ᾗ Σαμουὴλ ὁ μέγας ἐκεῖνος προφήτης γεγέννηται. Καὶ μετ' ἐκεῖνον (γρ. ἐκείνην), ὡσεὶ μεθ' ἑτέρων μιλίων ἐπτὰ ἢ καὶ πλείον διαστήμα ἐστὶν ἡ Ἐμμαὺς, πόλις με-

γάλη, κοιλάδας μέσον κειμένη ἐν ὑπερανεστηκῶτι βραχίῳ. Οὕτως ὡσεὶ μίλια εἴκοσι καὶ τέσσαρα ἡ τοῦ Παμπλῆα χώρα ὀρήπλωται, καὶ ναὸς πάμμεγας ἐν ταύτῃ ὁρᾶται τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου, ἐν οἷς καὶ γεγέννηται τόποις καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας ἡθλήσε μεγίστους ἀγῶνας, ἐνθα καὶ ὁ ἱερὸς τάφος ὑπάρχει αὐτοῦ. Ὁ δὲ ναὸς ἐστὶ δρομικὸς καὶ ἐν τῷ τοῦ βήματος μύθῳ ὑπὸ τὴν τῆς ἁγίας τραπέζης χθόνα τὸ τοῦ τάφου ὁρᾶται, στομιδίον, λευκῷ μαρμάρῳ περιφραττόμενον. Ἀλλ' ἀναγκάζον εἰπεῖν ὅσα παρὰ τῶν τοῦ ναοῦ κληρικῶν ἀκηκόσαμεν πρὸ τινων ἐνιαυτῶν ἐπὶ τῷ τοῦ ἁγίου τάφῳ γινόμενα. Ἐφησαν γὰρ ὅτι ὁ νῦν παρεμβόλιμος Λατίνων ἐπίσκοπος τὸ τοῦ τάφου ἐπειράθη ὑπανοῖξαι στόμιον, καὶ, τῆς πλακῆς ἀρθείσης τῆς τοῦτο περιφραττούσης, εὐρέθη σπήλαιον μέγα, οὐ περὶ τὸ ἐνδότερον μέρος ὁ τοῦ ἁγίου εὐρηται τάφος· καὶ δῆτα ἐγγειρισάμενος καὶ αὐτὸν μὲν (ς) ὑπανοῖξαι, πῶρ ἐξελλόμενον ὥραθη τοῦ τάφου, καὶ τὸν μὲν ἕνα τούτων ἡμίφλεκτον γενέσθαι παποῖκε, τὸν δ' ἕτερον θανάτου εὐθὺ παρανάλωμα.

§ λ'. Μετὰ δὲ τὴν χώραν ταύτην ἐστὶν ἡ Φιλίππου Καισάρεια, πόλις μεγάλη (καὶ) πολύκνηρος, ἥτις περὶ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἱδρύται, ἐν ᾗ καὶ λιμὴν ὑπάρχει πάνυ θαυμαστός, τέχνη γεγονὼς ἀνθρωπίνη, θαψιλεῖα χρημάτων ἡ τοῦ Ἡρώδου ἐπαρκέσασα χεῖρ, τῇ τούτου κατασκευῇ. Ἐν ταύτῃ Χριστὸς τοὺς Ἀποστόλους ἠρώτα, τίνα μὲν λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; καὶ ὁ Πέτρος, σὺ εἶ ὁ Χριστὸς· ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο, τὸ τῆς ἀγάπης ἐντεῦθεν διάπυρον ἐνδεικνύμενος.

§ λβ'. Μετὰ ταῦτα ἐστὶ τὸ Καρμήλιον ὄρος, περὶ οὗ πολὺς λόγος παρὰ τὴ τῇ Παλαιᾷ Γραφῇ καὶ τῇ Καινῇ ὑπηγόρευται· ἐστὶ δὲ τὸ ὄρος ζυγὴς, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θαλαττίου κίλπου τοῦ περὶ τὴν Πτολεμαίδα καὶ τοῦ Καῖφα κοιτανομένου ἀρχόμενος καὶ μέχρι τῶν τῆς Γαλιλαίας διήκει (ἰσ. διήκων) ὁρίων· περὶ δὲ τὸ ἀκροτελευτικὸν τὸ πρὸς τὴν θαλάσσαν τοῦ ζυγοῦ ἐστὶ τὸ τοῦ προφήτου Ἠλίου σπήλαιον, ἐν ᾗ τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν ὁ θαυμαστός ἐκεῖνος διατελέσας ἀνὴρ μακάριος· γέγονεν. Ἦν μὲν ἐν τῷ τοιοῦτῳ χώρῳ πάλαι μεγάλη μονή, ὡς τὰ νῦν φαινόμενα τῶν κτισμάτων διδάσκουσι λείψανα, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ χρόνου τοῦ τὰ πάντα γηράσκοντος καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν ἀλλεπαλλήλου ἐπιδρομῆς ἡφάνισται τέλειον. Πρὸ δὲ τινων χρόνων ἀνὴρ μοναχὸς, ἱερεὺς τὴν ἀξίαν, πολὺς τὴν τρέχα. Καλαυρηθῶθεν (ἰσ. Καλαβριθῶθεν) ὁρμώμενος, ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ προφήτου τῷ τόπῳ ἐπιδημήσας, ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις ἢ ὡς ἐν τοῖς τῆς μονῆς καταλύμασι θριγγίαν πῆξας μικρὸν καὶ πύργον οἰκοδομήσας, καὶ καὶν ἀναγείρας μικρὸν, καὶ ἀδελφοὺς ὡσεὶ δέκα συνάξας, νῦν τὸν ἅγιον ἐκεῖνον χώρον οἰκεῖ.

§ λβ'. Ἐνταῦθα πεπαύσθαι τὸ τῆς ἐκφράσεως σύγγραμμα, ἐνθα μοι καὶ ὁ τῶν ἱερῶν τίπων διάκλος τετεμαρτίσται. Εἰ μὲν τοι δοῖται τοῖς ἐντυχάνουσι ταυτὶ τὸ πύνημα χρήσιμον, αὐτό μοι τὸ πονηθὲν ἀντάμειψις καὶ ἄθλον ἐμμεσθαι λογισθήσεται· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, πρὸς ἐμὲ τὸν τεκόντα τὸ γεννηθὲν ἐπανα-στραφῆτω καὶ τοῖς αὐτοῦ ψελλισμοῖς ὑπομνηζέτω (ἰσ. ὑπομνησκέτω) τῶν θείων τόπων ἐκείνων, ἵν' ἐν φαντασίᾳ διὰ τῆς ἀναμνήσεως ἐκείνων γινώμεται ἡδέως ἐπαισθητῶμεθα.

ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΥ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΗΣ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β'.

ΙΕΡΑΙΚΟΥ ΠΡΩΤΟΝΟΤΑΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΦΕΣΟΥ "Εκφρασις περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις

Κυριακῶν θεμάτων ¹⁾).

- Ε**πεὶπερ πολυέραστον οἶδα τυγχάνειν πᾶσι
Τὴν τῆς Σιών διήγησιν τοῖς μὴ θεασαμένοις,
Ὡς αὐτοψὶ τεθέακα, οὕτως αὐτὸς ἐκφράσω.
Ἡ πόλις τὴν διάθεσιν περιέβλεπτος τυγχάνει
3. ὥς ἐξ ἐφ᾽ ἑκαστῶν δύο κοιλάδων μέσον
ὑπερκειμένη καθκρῶν πάντων καὶ βαθυτάτων.
Μέρος τὸ βορειότερον λεῖον εὐκάρπου γαίας
Καὶ ἐμφανεία καὶ τερπνὴ κοσμούμενον τῇ θέᾳ
Διὰ ἀμπέλων ἱκανῶν καὶ κήπων καὶ χωρίων.
10. Τὸ δὲ γε νότιον εὐθὲς κατώτερον τὴν θέσιν,
Εὐαερίαν ἔχον τε καὶ πᾶσαν εὐκαρπίαν,
Ἐν τετραγώνῳ σχήματι τὸ φρούριον αὐχοῦσα
Κεχαλασμένον πάντοθεν, ἀφύλακτον πρὸ χρόνων,
Οὐπερ ἐν μέρει πεφοιτηκὼς, ἐν μέρει τῷ ἀρκτώφῳ,
15. Εὐρήσαις δόμους ὑψηλοῦς βασιλικὴν ἐστίν,
Καὶ θεῖον οἶκον πάντερπνον Ἰωακείμ καὶ Ἄννης
Ἐφ' οὐπερ ἐστὶν ἡ σορὸς ἄμφω θεοπατόρων,
Καὶ δένδρον εὐσκιόφυλλον ἐστὼς ἐν τῷ προνάφῳ,
Ὅπερ εἰς τὸ γεννέβλιον τῆς παναχράντου κόρης
20. Ἀναφυὲν πορίζεται καρπὸν ταῖς στερινεύουσαις,
Ποιούσαις τὴν μετάληψιν ἐκ τοῦ καρποῦ τοῦ δένδρου.
Πρὸς τούτοις ἐστὶν ἐν στοαῖς πέντε καὶ κολυμβήθρα
Προβατικὴ τὸ πρότερον ἱασις παραλύτου
ὑπόγειος, ἐν κλίμακι πάντων κατερχομένων
25. Ἀπολουθῆναι τρομερῶς εἰς ἀμετροβυθούσας·
ὑπέρθε ταύτης δὲ ναὸς ἐστὶν ὠραῖσμένος
Τοῦ πᾶσι τοῖς προβαίνουσιν ἱασιν χορηγοῦντος.
Εἴτα Πιλάτου οἰκησις, Ἄννα καὶ Καϊάφα,
Τὸ βδελυκτὸν Πραιτώριον καὶ τόπος καταδίκης,
30. Ὅπου τοῦ Πέτρου ἄρνησις καὶ φυλακὴ Κυρίου,
Ἐξ ἧς σταυρὸν ἐπώμισαν τὸν ἡτίστην καὶ δεσπότην,

¹⁾ Ὁ Συγγραφεὺς οὗτος, ὡς τινες εἰκάζουσι, ὅτι περιῆλθεν
τοῖς ἁγίοις Τόποις περὶ τὰ 1250.

- Μετὰ μικρὸν βαστάσαντος Σίμωνος Κυρηναίου.
Εἰς Γολγοθᾶν δὲ μεταβάς καὶ τόπον τοῦ Κρανίου,
Ὅπου σταυρῷ προσήλωσε τὸ γένος τῶν Ἑβραίων
35. Τὸν ἀκατάκριτον κριτὴν μετὰ ληστῶν κακούργων.
Ἔστι καὶ μέχρι τοῦδε νῦν τῷ μακαριωτάτῳ λίθῳ,
Ἐφ' οὐπερ ἔπηξαν σταυρὸν, ὅπῃ τετορημένη
Καὶ φλέβες ἐρυθάζουσαι, προδήλως παριστῶσαι
Τοῦ παναχράντου αἵματος δεσποτικοῦ τὴν χύσιν.
40. Πρὸς δὲ καὶ ὁ κυριακὸς Τάφος ὁ θεοδόχος
Διὰ μαρμάρων λαμπρυνθεὶς κίωνων στιλπνοτάτων,
Καὶ πρὸ τῆς θύρας κυλισθεὶς ὁ παρ' Ἀγγέλου λίθος,
Ἐξ ὧν πηγάζει θαύματα πᾶσι πιστοῖς ἀφθόνως,
Καὶ τὸ δὴ μείζον προφανῶς πιστοῖς τε καὶ ἀπίστοις·
45. Ἡ κατὰ τὴν παγκόσμιον ἀνάστασιν Κυρίου
Φωτοχυσία πρόδηλος φωτὸς τοῦ παναγίου,
Μεταδιδούσα τοῖς πιστοῖς ἁγιασμὸν καὶ φῶτα.
Ἔστι καὶ τόπος (ἰσ. ἱερὸς) κλιμακωτὸς εἰς βάθος,
Ἐν ᾧπερ κέκρυπτο σταυρὸς ζωοποιὸς Κυρίου·
50. Καὶ τόπος βόμβον ἐξηχῶν, ὡς λόγος, γῆς τὸ μέσον,
Ἄλλοι δὲ φάσκουσιν αὐτὸν κολάσεως τὸν χώρον
Καὶ τὸ τῆς γῆς μεσαίτατον τοῦ βήματος ἐν μέσῳ.
Συνέχονται δ' ἀμφοτέρω μόνῳ ναῷ καλλίστῳ·
Μέρος τὸ περιέχον δὲ τὸν ζωοδόχον Τάφον
55. Ἰσόπλατον, ἰσόμηκες, ἐν σχήματι στρογγύλῳ,
Οὐκ ἐν στοαῖς τὴν ὀροφὴν ἔχοντι κεκλεισμένην,
Ἀλλ' ἴσην καὶ τὴν ἄνωθεν τοῦ κτίσματος στεφάνην,
Ἐκεῖθεν δ' ἀνιστάμενα ξύλα μετὰ μολύβδου
Συνεχομένων ἄνωθεν σφαιροειδῶς τῶν ἄκρων,
60. Δι' οὐρανοῦ τὸν οὐρανοῦ κτίστην ἐστεγασμένον
Καὶ μηδαμῶς μηδέποτε βροχῆς εἰσερχομένης,
Εἰ τοῦ ναοῦ τὰ γύρωθεν πάντα κατακλεισθῶσιν.
Ἐν τῷ προνάφῳ δὲ σηκὸς Ἀδελφοθέου πέλει,
Τοῦτου δὲ πρόσθεν πέλουσι τῆς Μάρθας καὶ Μαρίας
65. Δι' κατοικίαι σέκρετον τῶν ἀσεβῶν γεγῶσαι·

- Καὶ παλαιὰ κατοικήσεις πατριαρχῶν τῶν θείων,
Εἰς οἶκον, εἰς συναγωγὴν τελοῦσα τοῖς ἀπίστοις.
Ἐν τῷ θατέρῳ μέρει δὲ ναὸς τῆς παναρχάντου
Ὄθεν ἐστῶσα τέτρωτο τὰ σπλάγχνα, θρηνωδοῦσα
70. Τὸν ποιητὴν τε καὶ υἱὸν σταυρούμενον ὀρώσα.
Ἐν μέρει δὲ τῆς δύσεως ... (καὶ) πλησίον τοῦ τείχους
Οἱκοὶ πεφύκασιν ἀκιδὴν λείψανα τοῖς προτέροις,
Παρ' ἀσεβῶν νεμόμενα πρὸς τοῖς λοιποῖς καὶ ταῦτα.
Πρὸς δὲ γε τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἁστέος τὸ μέρος,
75. Πύλιν ἀρχαίαν θαυμαστὴν ἔκτοτε κεκλεισμένην
Εἰς τόπον ἀδιόδευτον οὖσαν τῆς παναρχάντου,
Ἦν περ ἀνοῖξαι πρότερον τινῶν τετολμηκότων,
Τὴν πόλιν πᾶσαν σείεσθαι λέγεται καὶ κλονεῖσθαι
Καὶ τὸν λαὸν τῆς πόλεως ἀθρόως ἀποθνήσκειν,
80. Ὄθεν θεόθεν ἔπαυσαν οἱ ἄφρονες τῆς τολμῆς.
Μικρὸν δὲ ταύτης γεγονὼς ἐνδότερον τοῦ τείχους,
Οἴκους κατὶδης ἀσεβῶν τῶν καταποντισθέντων,
Ἰσοεδεχ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν εἰδωλολατρούντων,
Τοῦ ἐξ ὁσφύος πρὸς Θεὸν Μελησιδεὲς δεήσει.
85. Εἴτα καὶ τόπον πεδινὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος,
Μηδ' ἐπὶ λίθον μέιναντος, ὡς ἐκελεύθη, λίθου.
Ἐφ' ὧπερ ἦν τὰ ἅγια ὄντως τὰ τῶν ἁγίων,
Ναὸς περικαλλέστατος, ὡς οὐρανοῦ λαμπρότης,
Ἐντὸς ὠραϊζόμενος, ἐκτὸς λελαμπρυσμένος
90. Ἐν ἀναγκαίοις κτίσμασι, ψηφίσι καὶ μαρμαροῖς,
Τὰ νῦν δὲ τῶν Σαρακηνῶν συναγωγὴ τυγχάνων,
Ὅπου τὰ πρὶν διαγωγὴ ποδῶν τῶν παναρχάντων,
Ἄρτι ποδῶν τῶν βδελυρῶν, ποδῶν μεμιασμένων.
Πλὴν καὶ πρὸς τούτων ἔπαυστον εὐπρέπειαν εὐρίσκων,
95. Εἰς κάλλος ἄγειν θαυμαστὸν πᾶσαν σπουδὴν ἐχόντων,
Ὡς ἅπαν τὸ περίαυλον στρωννύειν ἐν μαρμαροῖς
Δι' ὑπουργῶν καὶ λαξευτῶν πολλῶν ἐπιστημόνων,
Ἐχόντων εἰς ἀπόταγμα καθ' ἕκαστον τὸν μῆνα
Ἐκατοστυίαις τέσσαρας ἀργύρου νομισμάτων,
100. Τῶν δὲ θαυμάτων φαίνεσθαι καὶ τοῦτο τῆς Πανάχου.
Ὅπισθεν τοῦ δε τοῦ ναοῦ καὶ ἱερὸν τυγχάνει
Ἐφ' ᾧ παραγενόμενος βροτοπρεπῶς Δεσπότης
Καθήμενος ἐδίδασκε τοὺς ἐρχομένους ὄχλους.
Ἐφ' οἷς καὶ φρέαρ ὕδατος τοῦ ἐλεγμοῦ πεφύκει·
105. Κάτωθεν τούτων πάλλαμπρος ναὸς τοῦ θεοδόχου
Πάντοθεν λαμπρυνόμενος καὶ μολιβδίνης στέγης,
Καὶ οὗτος κατεχόμενος παρ' ἀσεβῶν, ὡς πάντα.
Καὶ ταῦτα μὲν τὰ θαυμαστὰ τῆς πόλεως τὰ ἔνδον.
Ἐπεὶ δὲ καὶ τὰ ἔξωθεν ἀνάγκη διηγεῖσθαι,
110. Ἐκ τῆς ἐφ᾽ ἑνὰς ποιήσασθαι προσῆκον.
Ὅρος μικρὸν ἀνεστηκὸς ἐστὶ τοῦ ἑλαιῶνος
Ἐγκάρσιον οὐκ ἄρθιον κείμενον πρὸς τὴν ἑω,
Ὀλίγον τὴν διάμετρον, γεῶδες καὶ πετρῶδες,
Τὸ μῆκος οὐ μακρότερον, ἀλλὰ μιλίων δύο,
115. Εὐθύγραμμον τὴν κορυφὴν ἔχον ἀλλ' οὐκ ὀξείαν·
Οὐπερ ἐν μέρει πρὸς βορρᾶν ἐστὶν ἡ Γαλιλαία,
Ἐν ᾗ δραμόντες ἐβλεψαν οἱ μαθηταὶ τὸν κτίστην·
Ὁ δὲ ναὸς καταβλήθεις ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων,

- Τὰ δένδρα δὲ καὶ κλήματα ὡς θαυμαστὸν καρπεύει·
120. Πρὸς δὲ γε τὸ μεσαίτατον μέρος τοῦ ὄρους τούτου
Ὁ ἑλαιῶν κατάκαρπος ὑπὲρ τὴν φύσιν ὄντως.
Καὶ λίθος, ὧπερ καθεσθῆις ἐδίδασκε τοὺς μύστας,
Καὶ τούτου θάτερος ἐγγὺς, ἀφ' οὐπερ ἀνελήφθη·
Ἐνθα ναὸς ἀφίδρυται κρατούμενος ὑπ' ἔθνους,
125. Διὰ λαμπρῶν ὠραϊσθῆις κτισμάτων καὶ κίωνων,
Καὶ πρὸς αὐτὸν συναγωγὴ τυγχάνων φεῦ τοῦ πάθους!
Τὸ δὲ ἀπ' ἐκείνου ὑπαίθρος καὶ ἄβροχος τηρεῖται.
Ἐγγίστα τούτου καὶ σορὸς ὁσίας Πελαγίας,
Πρὸς πάντα προσερχόμενον θάῤυμα ποιοῦσα μέγα·
130. Καὶ γὰρ περὶ τὸ πλάγιον τοῦ τείχους ἵσταμένη,
Διὰ μαρμάρων ὡς πολλὰ τῆς γῆς ἀνεστηκυῖα,
Ὀλίγον τὸ διάχωρον ὑπὸ (γρ. ἀπὸ) τοῦ τείχους ἔχει
Ἔθος γοῦν ἐστὶν ἐν αὐτῷ τοὺς διελθεῖν ὀρμῶντας
Πρῶτον ποιεῖσθαι καθαρὰν πάντων ἐξαγοράν
135. Εἰδὲ γε παρυποκρυβὴν τῶν ἐπταισμένων δράσει,
Συνέχουσι τὰ μάρμαρα τῷ τοίχῳ (ἵσ. τείχει) γειτνιῶντα
Ἔς τ' ἂν ἐξομολόγησιν εἰλικρινῆ ποιήσῃ,
Ὄθεν ἐξομολόγησις ἁγία ἀναμείσθη·
Τούτου μικρὸν δὲ παρεκτὸς καὶ Βεθφαγῆς ὁ τόπος,
140. Ἀφ' οὐπερ ὁ ἱστάμενος, ὡς ἐξ ἀπύπτου τόπου,
Τὴν Βηθανίαν καθαρᾷ πατρίδα τοῦ Λαζάρου,
Καὶ τὴν καταποντίσασαν θάλασσαν γῆν Σοδόμων,
Ἰδὼρ πικρὸν καὶ ἄκαρπον καὶ πίσσαν ἐπαφρίζον·
Ἄνωθεν δὲ κατέρχεται ὁ θεῖος Ἰορδάνης.
145. Τούτου τοῦ ὄρους ἀντικρὺ πρὸς νότιον τὸ μέρος
Καὶ ἡ τὴν ὄνον ἄξασα καὶ πόλιν σμικρὰ κώμη·
Βραχὺ δὲ ταύτης ἔξωθεν ἡ Λαύρα τοῦ Σάββα.
Περὶ δὲ τὴν ὑπὸ ῥεῖαν Γεθσημανὴ χωρίον
Ἐφ' ὧπερ ἐστὶ καὶ ναὸς καὶ σπήλαιον καὶ τάφος
150. Τῆς μεταστάσης ἀληθῶς Παρθένου Θεοτόκου
Σὺν ἄλλοις κατεχόμενος παρ' ἀσεβῶν, ὃ δίκη·
Λυχνοκαΐδα πάντοτε καὶ φωταΐαν ἔχων,
Καίπασαν ἄλλην παρ' αὐτοῦ (ἵσ. αὐτῶν) εὐπρέπειαν εὐρίσκων,
Καὶ ἑλαιὸν ἐτήσιον ὑπὲρ λυχνοκαΐας,
155. Σουλτανικὸν ἀπόταγμα λίτρας διακοσίας,
Καὶ τούτῳ θαυματοποιεῖν δόξαν τῇ Παντανάσῃ.
Τούτου δ' ἐγγὺς καὶ σπήλαιον εἰς θ' κατοικεῖν δίδας
Τοὺς μαθητὰς ὑπνώττοντας καιρῷ τῆς προδοσίας
Ὁ Παντεπόπτης τῶν αὐτοῦ δακτύλων τύπος· λείπει
160. Τῷ λίθῳ προσεγγίσαντος, ὡς πᾶσι καθαρῶνται
Ἀφ' οὗ καὶ παρεδίδωτο ζητοῦσι τοῖς ἀνόμοις·
Καὶ τόπος τῆς προσευχῆς τούτου τῆς παναγίας
Πέραθεν τούτων ἀντικρὺ τῆς Γαλιλαίας ἐστὶ,
Καὶ τόπος ἐνθα Στέφανος ὁ πρῶτος τῶν Μαρτύρων
165. Μικρὸν ἐκτὸς τῆς πόλεως λιθόλευστος γεγόνει,
Καὶ τόπος ὁ δεξιόμενος τὸν ἀδελφὸν Κυρίου.
Μετὰ δὲ ταῦτα πάρεστι κοιλάς ἡ τοῦ κλαυθμῶνος,
Ἡ διαιρούσα τὴν Σιδὸν ἀπὸ τοῦ ἑλαιῶνος,
Ἐν ᾗ δραμεῖν τὸν πύρινον τὸν ποταμὸν ὡς λόγος·
170. Ναὶ δέκα φροντιστήρια παρθένων ἱσαριθμῶν.
Κάτωθεν δὲ καὶ Σιλωὰμ τυγχάνει κολυμβήθρα,

- Ἐν ᾗ τυφλὸς νιψάμενος ἀνέβλεψεν αὐτίκα·
 Τὸ ὕδωρ ἐξινοῦμένον ἐξ ὑπαγίου πέτρας·
 Τετορημένης εἰς ἐνὸς διχάστημα μελίου,
175. Καὶ καταρδεύων τὸν ἐγγὺς τόπον καὶ καλλωπίζων
 Ἐν διαφόροις δένδροσιν εὐκάρποις καὶ λαχάνοις·
 Ἄνωθεν δὲ γε μεταβάς πρὸς Νότιον τὸ μέρος
 Τοῦ κεραμέως τὸν ἀγρὸν ἰδοὺς τὸν ὠνηθέντα
 Ἐκ τοῦ τιμίου αἵματος ὡς πρὸς ταφὴν τοῖς ξένοις·
180. Τοῦ ἐν ἀγίοις θαυμαστοῦ σπήλαιον Ὀνουφρίου.
 Πρὸς τούτου δὲ τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καθορᾶται
 Ἡ θαυμασία καὶ λαμπρὰ λαύρα Θεοδοσίου·
 Πλησίον δὲ τοῦ ἁσπεῖος εὐκλήριον τοῦ Πέτρου,
 Ὑπόβαθρον καὶ σπήλαιον ἔχον διὰ βαθμίδων,
185. Ὅπερ ἐμβάς ἐθρήνησε πικρῶς ἐν μεταμέλῳ
 Ὅτε παθὼν ἀνθρώπινον ἠρνήσατο τὸ τρίτον.
 Τούτου δὲ ὑπεράνωθεν Ἐκκλησιῶν ἡ μήτηρ,
 Ὁ παλαιὸς καὶ θαυμαστός ναὸς Σιών ἀγίας,
 Λεῖψανα φέρων ἀκραιφνή τοῦ κάλλους καὶ μεγέθους,
190. Ἄπερ ἀρχῆθεν ἔφερε πρὸ τοῦ καταβληθῆναι·
 Ἐν τούτῳ δὲ τετέλεστο νῶς τῷ θαυμασίῳ
 Ἡ τῶν ποδῶν ἀπόνησις τῶν θείων Ἀποστόλων,
 Καὶ ὁ πρὸς τούτους καινισμὸς ἐπιφοιτήσῃ θείᾳ
 Τοῦ Παναγίου Πνεύματος διὰ γλωσσῶν πυρίνων.
195. Ἐν τούτῳ καὶ κελλίδριον τῆς παναμόμου κόρης,
 Ἀφ' οὗπερ Ἄγγελος αὐτὴν εἰς οὐρανὸν ἐκάλει,
 Καὶ τῶν παρθένων συνδραμὼν ὄμιλος τῶν ἀγίων
 Ἐθρήνησαν, ἐκόψαντο ταύτην τὴν ἐκδημίαν·
 Καὶ τόπος μέσον τοῦ ναοῦ, εἰς ὃνπερ ἐπὶ κλίνης
200. Ἀνακλιθείσης ἔφθασε χορὸς τῶν Ἀποστόλων,
 Ἀπὸ περάτων ἀρπαγείς διὰ νεφῶν ἀθρόως·
 Ὅθεν σὺν ὕμνοις ἄραντες σῶμα τῆς Παναγίας
 Κομήσαντες ἐκῆδυσαν Γεθσημανὴ τῷ τόπῳ.
 Τὸ δ' ὑποκάτω σπήλαιον ναοῦ τοῦ Σιωνίτου
205. Ἔστιν ἐν ᾧ, τῶν μαθητῶν τῷ φόβῳ τῶν Ἑβραίων
 Συγκεκλεισμένων, ἔστηκεν ὁ Ἰησοῦς ἐν μέσῳ,
 Καὶ τὴν εἰρήνην ἔδωκε Θωμᾷ πληροφορήσας.
 Πρὸς δὲ καὶ προφητάνакτος σορὸς τοῦ ψαλμογράφου
 Καὶ Σολομῶντος τοῦ σεφοῦ προφήτου βασιλέως.
210. Πέραθεν δὲ τυγχάνουσι τῆς πρὸς δυσμὰς πλατείας
 Λελεπρωμένων ἀσθενῶν ἀρχαῖαι κατοικίαι,
 Καὶ μετὰ ταύτας μάρτυρος ναὸς τοῦ Προκοπίου,
 Καὶ γονικῶθεν οἴκησιν ἐκεῖσε κεκτημένου.
 Καὶ μετὰ τοῦτον ἀμπελῶν τοῦ Ναβουθὲ καρπεύων.
215. Εἴτα καὶ τόπος ὁμαλὸς εὐρύχωρον πεδίον,

- Ἐν ᾧ καταβαλεῖν φασὶ τὸν Γολιάθ χορὰν ἄρχην.
 Τῆς λεωφόρου μέσον δὲ πρὸς Βηθλεὲμ ἀγούσης
 Δεξαμένη καθέστηκεν ἡγιασμένος τόπος,
 Ἐν ᾧ καθίσας Ἀβραὰμ, καταλιπὼν τοὺς δούλους,
220. Τὸν ποθεινὸν ἀνέδραμεν υἱὸν τοῦ θυσιάσαι.
 Μετὰ μικρὸν δὲ Ἡλιοῦ προφήτου θεοῦ δόμος.
 Εἴτα παραγενόμενοι πρὸς Βηθλεὲμ τὴν πόλιν
 Καὶ τὸν ναὸν πατήσαντες τὸν θεῖον τῆς Παρθένου,
 Εἰς οὐρανὸν ἐδόξαμεν ἀντικρυς ἀνιέναι·
225. Εἶδομεν γὰρ τὸ σπήλαιον τὸν οὐρανὸν τὸν ἄλλον,
 Ἐν ᾧπερ ἡ πανάμωμος καταφυγοῦσα κόρη,
 Ἀνερμηνεύτως τέτοκε τὸν Κύριον τῆς δόξης,
 Ἐτερον θρόνον εἶδομεν τὴν φάτνην τὴν ἀγίαν,
 Τὰ θαύματα πηγάζοντα πᾶσι πιστοῖς ἀφθόνως.
230. Ἐξ ὧν εἰ λίθον λάβῃ τις, ἡ κόνιν τὴν τυχοῦσαν,
 Ἀπαλλαγὴν εὐρήσεται πάντων τῶν ἐναντίων·
 Σὺν ταῦτοις δὲ κατείδομεν ἀνδρुकτον τὸ φρέαρ,
 Ἀναδοθὲν αὐτόματον, ἡνίκα ζῶν τὸ ὕδωρ
 Ἐξεκινώθη μυστικῶς πηγῆς ἀδιανοήτου,
235. Ἀφ' οὗπερ ἐπεθύμησε πιεῖν ὁ ψαλμογράφος·
 Ἐν ᾧ τῶν Μάγων ὁδηγὸς ἀστὴρ ὁ παρὰ φύσιν
 Ἐν τῷ καιρῷ καὶ μάλιστα τῶν γεννηθῶν λάμπει·
 Εἶδομεν τόπον ἅγιον καὶ λίθον αἰμοδόχον,
 Ἐν οἷς Ἡρώδου τύραννοι κατατομούντες βρέφη,
240. Ἐν τοῖς σπηλαίοις μέρεσι παρέρύπτοντες ὡς ἄγνη.
 Ἀλλ' ἐν ἐτέρῳ σκοτεινῷ σπηλαίῳ κόρη μόνη
 Τὸν Κύριον βαστάζουσα καὶ περὶ τοῦ κορυφῶντος,
 Καὶ τοῦ τιμίου γάλακτος σταλάζαντος, ὡς λόγος,
 Κατάλευκος ὡσεὶ τυρὸς ὁ τύπος ἐγγεγόνει,
245. Ἐξ οὗ γυναῖκες γάλακτος πάμπαν ἐστερημέναι
 Χορὸς μεταλαμβάνουσαι βλύζουσιν ὑπὲρ φύσιν.
 Λέγω δὲ πάντα τὸν ναὸν καὶ τόπον τὸν ἐκεῖσε,
 Εἰ μὴ τὸ ἔθνος ἦν οἰκοῦν ἐμὰς δ' ἁμαρτίας,
 Ἐξαίσις τὰ θαύματα ποταμηδὸν ἐκχεῖν·
250. Φαίνεται γὰρ καὶ ἄψυχος φύσις ὑποταγῆς,
 ὡς δουλικῶς τὰς κορυφὰς ἔχειν ὑποκλινούσας,
 Τὰς ἐν τῷ τόπῳ Βηθλεὲμ ἐλαίας ἐξ ἐκείνου,
 Στέργειν δὲ καὶ νεόφυτα τὸ πρὸς τὸν κτίσιν σέβας.
 Ἀλλ' ἐν δρυὶ γενόμενοι τῇ τῆς φιλοξενίας,
255. Καὶ φρεατίῳ ὕδατος ψυχροῦ τε καὶ ποτίμου
 Πίνοντας τοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ τοῦ δικαίου,
 Καὶ τὰς αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ σορὸς καὶ κατοικίας
 Ἰδόντας, καὶ προαπαντὴν Τριάδος τῆς ἀγίας
 Δευτέραν τὴν ἀναψυχὴν εὖρωμεν τῶν λεχθέντων.

ΤΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΥ

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΗΣ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ'.

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ του Ἀγιοπολλίου του πνευματικοῦ ἡμῶν πατρὸς διήγησις, εἰς τόπον

περιηγητοῦ, περὶ τῆς Συρίας, καὶ τῆς ἁγίας Πόλεως, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἁγίων Τόπων (*).

Πρῶτον μὲν περάσας εἰς Κύπρον, ζήτησι τὴν Τύρον. Ἀπὸ δὲ τῆς Τύρου περιπατεῖς ἡμέρας ὀκτὼ πρὸς νότον, καὶ ἐστὶν ἡ ἁγία Πόλις. Μέσον δὲ τῆς ἁγίας Πόλεως ἐστὶν ὁ ἅγιος Τάφος τοῦ Κυρίου, καὶ πλησίον τοῦ Τάφου ἐστὶν ὁ τόπος τοῦ Κρανίου, ἐνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, ἔχων τὸ ὕψος βαθμοῦς, ἥτοι σκαλίᾳ λς'. Ὑποκάτω δὲ τῆς σταυρώσεως ἐστὶν ἐκκλησία τοῦ Ἀδάμ, καὶ Ἀδάμ ὁ τάφος, καὶ μέσον αὐτῶν ἐστὶν ὁ κήπος τοῦ Ἰωσήφ· καὶ πρὸς βορρᾶν τοῦ κήπου ἐστὶν ἡ φυλακὴ, ὅπου ἦν ὁ Χριστὸς ὑποκεκλεισμένος, καὶ Βαραβᾶς, καὶ μέσον τῆς φυλακῆς καὶ τῆς σταυρώσεως ἐστὶν ἡ πύλη τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου, ἐν ᾗ εὐρέθησαν οἱ τρεῖς Σταυροί· καὶ ἐπάνω τῆς πύλης ἐστὶ τὸ ἱερόν, ἐνθα κεῖται τὸ ποτήριον, ὅπου ἔπιεν ὁ Χριστὸς τὸ ὄξος καὶ τὴν χολήν· ἐστὶ δὲ ὡς χαλκῖνον πρᾶσινον ἐνδεδυμένον ἀσίμιν· εἰς δὲ τὸν αὐτὸν τόπον κεῖται τὸ λεκάδιον, ὅπου ἔνιψεν ὁ Χριστὸς τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· ἐστὶ δὲ μαρμαρίνον, ἐνθα κεῖται ἡ λάγχη καὶ ὁ σπόγγος καὶ ὁ στέφανος ὁ ἐξ ἀκαθῶν, καὶ ἡ σινδόνη ἡ καθαρὰ εἰς τύπον τῆς σινδόνης, ἣν εἶδε Πέτρος ὁ Ἀπόστολος ἐν τῷ οὐρανῷ, ἔχουσα πᾶν ζῶον ἱστορισμένον, εἰς τὸ ἐν μέρος τὰ δαπανώμενα, καὶ εἰς τὸ ἐν μέρος τὰ μὴ δαπανώμενα, πᾶν κοινόν ἢ ἀκάθαρτον, ἣν λέγουσι δεχθῆναι παρὰ Γαβριὴλ τοῦ ἀρχαγγέλου. Πλησίον δὲ αὐτῆς ἐστὶ τὸ Πατριαρχεῖον. Κάτωθεν τοῦ Πατριαρχείου ἐστὶν ἐκκλησία ἀνεθρονιάστος, ἡ μέλλουσα ἐνθρονιάζεσθαι ὑπὸ συνόδου εἰς τὸν διωγμὸν τῶν Σαρακηνῶν· καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ἐστὶν ἡ εἰκὼν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἡ κωλύουσα τὴν ὁσίαν Μαρίαν τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναὸν τῇ τῆς ὑψώσεως ἡμέρᾳ· ἐνθα καὶ τὴν ἐγγύην δέδωκε. Καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος ἐστὶ τοῦ Ἰωσήφ ὁ οἶκος· κάτωθεν δὲ τοῦ οἴκου ἐστὶ τετρακιδόνιν, ἐν ᾗ ὑπήντησεν ἡ ἁγία Ἑλένη τὸ ἐξόδιον τῆς κόρης, καὶ θῆσασα τοὺς τρεῖς Σταυροὺς ἐλάλησεν ἡ κόρη εἰς τὸν δεσποτικὸν Σταυρόν. Καὶ πρὸς ἀνατολὴν αὐτῶν ἐστὶν ἡ Προβατικὴ καλυμμένηθρα, ἔχουσα πέντε βήματα, αἱ λεγόμεναι στοαί· καὶ πλησίον αὐτῆς ἐστὶ τὰ Ἅγια τῶν Ἀγίων, ἐνθα τοῦ Ζαχαρίου τὸ αἷμα πέπηγται, καὶ ὁ λίθος ὁ κρεμάμενος, καὶ ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος ἰδιότειχα. Καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πόρταν τῆς ἁγίας Πόλεως, ἐστὶν ὁ πύργος ὁ Λαβιτικὸς, εἰς ᾧ ἐκάθισεν ἐπὶ σποδοῦ καὶ ἔγραψε τὸ Ψαλτήριον. Δεξιὸν δὲ τοῦ πύργου ἐστὶ τὸ λιθόστρωτον, ἐκκλησία μι-

κρά, ἐνθα παρέδωκεν ὁ Ἰούδας τὸν Κύριον· δεξιὸν δὲ τοῦ λιθωστρώτου ἐστὶν ἡ ἁγία Σιών, ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ· καὶ εἰς τὴν μεγάλην πύλην ἀριστερόν ἐστιν ὁ τόπος, ἐν ᾗ ἔλουσαν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον μετὰ (τὴν) ἐξόδον αὐτῆς· καὶ εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τῆς αὐτῆς πύλης ἐστὶ ἡ ἀναπνοὴ τῆς Γεέννης τοῦ πυρός· καὶ πλησίον αὐτῆς ἵσταται ὁ λίθος, ἐν ᾗ ἐφραγγέλωσαν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν· καὶ εἰς τὰ ἁγία θύρια τοῦ θυσιαστηρίου εἰσὶ τὰ ἔχνη τοῦ Χριστοῦ, ἐνθα ἵστατο κρινόμενος ὑπὸ Πιλάτου· εἰς τὸ δεξιὸν δὲ μέρος τοῦ θυσιαστηρίου, τὸ ὑπερφῶν ὅπου ἐδαίπνησεν ὁ Χριστὸς μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ· καὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἐστὶ ἐνίστορος ὁ Φαρισαῖος αὐχλὼν, καὶ ὁ Τελώνης ταπεινῶν ἑαυτὸν· καὶ εἰς τὴν κόγχην τῆς ἁγίας Σιών ἡ γωνία τοῦ πραιτωρίου ἐστὶ τετρακιδόνιν μικρὸν, ἐνθα ἡ ἀνθρακία, ἐν ᾗ τόπῳ ἤρωτήθη ὁ ἅγιος Πέτρος παρὰ τῆς παιδίσκης, καὶ ἠρνήσατο ἐκ τρίτου τὸν Χριστὸν, καὶ εὐθὺς ἀλέκτωρ ἐφώνησε· καὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἐστὶ ὁ οἶκος τοῦ τε Πιλάτου, καὶ τοῦ Ἄννα, καὶ τοῦ Καϊάφα, καὶ τοῦ Καίσαρος. Ἐξώθεν δὲ τῆς πόλεως δεξιὸν, πλησίον τοῦ τείχους ἐστὶν ἡ ἐκκλησία, ἐνθα ἐξελθὼν ὁ Πέτρος ἔκλαυσε πικρῶς· καὶ δεξιὸν τῆς ἐκκλησίας ὡς ἀπὸ σαγιτοθύλων τριῶν ἐστὶν τοῦ Σιλωὰμ ἡ Κολυμβήθρα, ἐνθα νιψάμενος ὁ τυφλὸς ἀνέβλεψε· καὶ δεξιὸν αὐτῆς ἐστὶ ὁ ἀγρὸς τοῦ Κεραμέως, ἐν ᾗ ἐδόθησαν τὰ ἀργύρια ἡ τιμὴ τοῦ Χριστοῦ, καὶ θέπτονται οἱ νεκροὶ ἕως τὴν σήμερον, καὶ δεξιὸν αὐτοῦ εἰσὶ οἱ μοίραχες εἰς οὓς ὁ Ἰούδας ἀπῆλθε. Καὶ νοτινὸν μέρος τῆς ἁγίας Πόλεως ὡς ἀπὸ μιλίων δύο παράστρατα ἐστὶ τῆς Ραχλὴ ὁ τάφος· καὶ πάλιν ὡς ἀπὸ μιλίων ἑξ ἐστὶν ἡ ἁγία Βηθλεὲμ, ἐνθα ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς, ἐκκλησία μεγάλη σφόδρα, ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος· καὶ ὑποκάτω τῆς τραπέζης ἐστὶ τὸ σπήλαιον τὸ διπλοῦν, καὶ εἰς μὲν τὸ ἀνατολικὸν μέρος ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς, εἰς δὲ τὸ δυτικὸν ἐστὶν ἡ ἁγία φάτνη, τὰ δύο σπήλαια ὁμοῦ· εἰσὶ δὲ περιχρυσωμένα καὶ εἰκονισμένα καθὼς ἐ-

*) Ὁ Συγγραφεὺς οὗτος, κατὰ τὴν γνώμην τῶν Κρητικῶν, συνέγραψε τὴν περιγραφὴν τοῦ ταύτην τῷ 1170. Καίτοι δὲ, κατὰ τὴν ἰδίαν του μαρτυρίαν, οἰκεῖος ὀφθαλμοῖς εἶδε καὶ περιέπλευσε τοὺς ἁγίους Τόπους, εἶναι ὁμοῦς πρωτότυπος διὰ τὴν σύγχυσιν τῶν ἰδεῶν του.

γένοντο· καὶ πρὸς τὸ βόρειον μέρος τοῦ σπηλαίου ἐστὶ τὸ φρέαρ τὸ ἀνώρυκτον, καὶ εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ φρέατος ἐστὶν ὁ ἀστὴρ ὁ συνοδοιπορῶν τῶν Μάγων· καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας εἰσὶ τὰ γονικά τοῦ Δαβὶδ. Καὶ πρὸς ἀνατολὴν τῆς Βηθλεὲμ ἐστὶ τὸ μοναστήριον τὸ λεγόμενον Ποίμνιον, ἐνθα ἐφάνη ὁ Ἄγγελος τοῖς ποιμέσι, καὶ εἶπεν αὐτοῖς, παύσαθε ἀγρυπνοῦντες, κράζετε ἀνυμνοῦντες. Καὶ πρὸς νότον τῆς Βηθλεὲμ εἰσὶ τὰ δύο μοναστήρια τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ τοῦ ἁγίου Χαρίτωνος, καὶ νοτιώτερον τῶν αὐτῶν μοναστηρίων, ὡς ἀπὸ μιλίων δύο, κατοικοῦσιν ἑτέροι δύο πατέρες Διονύσιος καὶ Θεοδόσιος. Καὶ πρὸς δύσιν τῆς ἁγίας Πύλεως πλησίον εἰσὶ σπήλαια δύο, ἔχοντα λείψανα τῶν ἁγίων Νηπίων, τῶν ἀναίρεθέντων ὑπὸ Ἡρώδου· καὶ ἐστὶ πρὸς δύσιν αὐτῶν ὡς ἀπὸ μιλίων ἑξ. Καὶ ἐστὶ τὸ Καρμηλίον ὅρος τὰ γονικά τοῦ Προδρόμου, καὶ πρὸς δύσιν τοῦ Καρμηλίου ὄρους ὡς ἀπὸ μιλίων ἡ. ἐστὶν ἡ Ἑμμανουὺς ἐνθα ὁδοιπόρησεν ὁ Κλεόπας μετὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἤδει ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστὶ. Καὶ πάλιν ὡς ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ τόπου, ὡς ἄχρι μιλίων ὀκτώ, ἐστὶ τὸ Ῥάμβλε, καὶ πλησίον τοῦ Ῥάμβλε ἐστὶ χωρίον ἡ Διάπολις, ἐστὶν ὁ ἅγιος Γεώργιος, ἐνθα κατάκειται τὸ λείψανον τοῦ Μεγαλομάρτυρος ἁγίου Γεωργίου, ἐκκλησία μεγάλη πάνυ· καὶ εἰς τὰ τραπέζαια αὐτῆς κεῖται ὁ τροχός· εἰς δὲ τὰ δεξιὰ μέρη τοῦ ναοῦ ἵσταται κίον, εἰς θν ἐδέθη ὁ τροχός, καὶ εἰς τὴν μνήμην τοῦ αὐτοῦ τρεῖς ὥρας βρῦει τὸ αἷμα· εἰς τὸν αὐτὸν κίονα ἐστὶ μάρμαρον τετυπωμένον ποιοῦν σημεῖα· ἐὰν ἐξαγορεύσῃς δύνασαι διελθεῖν ἀκωλύτως καὶ εὐκόλως, εἰ δὲ οὐκ ἐξαγορεύσῃς, διελθεῖν οὐ δύνασαι. Καὶ πρὸς δύσιν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ὡς ἀπὸ μιλίων τεσσάρων, ἐστὶ τὸ ὕδωρ τῆς ἐλεγχσεως, καὶ οἱ ἀτόκιοι λίθοι, οἷς λέγουσιν οἱ Προφῆται, ὅτε ἡμεῖς σιωπήσομεν, οἱ λίθοι οὗτοι κράζονται. Καὶ δυτικὸν αὐτῶν ὡς μερούσιον διάστημα ἐστὶ τὸ κάστρον ἡ Ἀσκαλὼν, ἐνθα κεῖνται οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι Κοσμάς καὶ Δαμιανός· ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου ἠπῆντησε, Ἰωσήφ τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ προσεκύνησεν ἐπὶ τὸ ἄκρον τὴν ῥάβδον αὐτοῦ, καὶ ἐποίησε τὸν ἀσπασμόν· καὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἐγεύσατο ἡ ὑπεραγία Θεοτόκος μετὰ τοῦ Ἰωσήφ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς εἰς τὸ κάστρον τὸ ἐπιλεγόμενον Φαρμά, ἡ ἀρχὴ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ πρὸς δύσιν ὡς ἄχρι ἡμερῶν δύο ἐστὶ τὸ Ταμιάθιν ἡ ἐξορία τοῦ Χριστοῦ, κάστρον μέγα. Καὶ πρὸς δύσιν αὐτοῦ ἡμερῶν τεσσάρων ἐστὶν ἡ πόλις Ἀλεξανδρεία, ἐνθα κατάκειται ὁ ἅγιος Μάρκος ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστής, καὶ Ἀθανάσιος ὁ μέγας, καὶ Τράϊλος ὁσιος, καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ ἐλεήμων, καὶ ὁ ἅγιος Πέτρος τὸ τέλος τῶν μαρτύρων, καὶ Ἀπολινάριος ὁ ὀρθόδοξος, καὶ ὁ ὁσιος Βιτάλιος, καὶ αἱ πέντε Παρθένοι, αἵτινες γεγονάσιν εἰς τύπον τῶν πέντε παρθένων τῶν φρονίμων. Καὶ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀλεξανδρείας ἵσταται πύργος ὁ λεγόμενος Φάρας, τὸ πρῶτον θαῦμα· ἐστὶ δὲ κεικτὴν ἀπὸ ὕψους καὶ μολίβδου, ἔχων τὸ ὕψος τριακοσίας ἑξ ὀργυάς. Καὶ πρὸς δύσιν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὡς ἀπὸ μιλίων ἑννέα, κεῖται ὁ ἅγιος Μηνᾶς, καὶ μεθ' ἑτέρα ἄλλα ἑννέα μέλια κεῖται ἡ ἁγία Θεοδώρα ἡ μετονομασθεῖσα Θεοδώρος, ἥτις καὶ κατηγορηθεῖσα. Καὶ πρὸς νότον τῆς Ἀλεξανδρείας ἡμερῶν ἑξ κεῖται ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ μέγας, ὁ πλησιάζας τὸν παράδεισον· ἔχει δὲ ἡ αὐτοῦ μονὴ Ἀδάδας χιλίους καὶ χίλια κελιά,

ἐστὶ δὲ ἰδιόκαστρον. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Μακαρίου ὡς ἀπὸ ἡμερῶν τεσσάρων, εἰσὶν αἱ ἀποθήκαι τοῦ Ἰωσήφ αἱ τριάκοντα ἑξ, καὶ ἐκ τῶν ἐκεῖσε περνᾷς τὸν ποταμὸν τὸν Φισὼν εἰς γέφυραν βασταζομένην ὑπὸ ὀδοήκοντα καράβων, καὶ ἐκεῖθεν εἰσέρχεται τὴν μεγάλην Βαβυλῶνα εἰς τὸ βασιλεῖον τοῦ Φαραώ. Καὶ πρὸς ἀνατολὴν τῆς Βαβυλῶνος, ὡς ἀπὸ μιλίων ἑξ, κεῖται ὁ ἅγιος μέγας Ἀρσένιος, καὶ ἀπὸ ἀνατολικώτερον αὐτοῦ ἡμερῶν τεσσάρων κεῖται ὁ ἅγιος Ἀντώνιος. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ὡς ἀπὸ ἡμερῶν δύο ἐστὶν ἡ Ἐρυθρὰ Θάλασσα, καὶ ὁ λίθος, ἐνθα ἔστη ὁ Μωϋσῆς καὶ σφραγίζων τὴν θάλασσαν, ὡς σχισθεῖσα εἰς τμήματα δώδεκα κατὰ φυλὴν, καὶ περάσας μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· ἦν δὲ τὸ πέραμα μίλια δέκα ὀκτώ· ἐγγὺς δὲ τῆς αὐτῆς πέτρας, ἐνθα ὁ Μωϋσῆς ἔστη, ρεῖ τὸ πατρελαῖον. Ἐξεληθὼν δὲ ἐκεῖσε κατήντησαν εἰς Ῥαϊθὸν, ἐνθα ἀνῆρέθησαν οἱ ἐπιτακῆσιοι Πατέρες ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ τόπῳ ἐστὶ καὶ ἡ ἀκρότομος πέτρα, ἣν ἐπάταξεν ὁ Μωϋσῆς, καὶ ἐρύθησαν ὕδατα. Καὶ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τόπου ὡς ἀπὸ ἡμερῶν πέντε ἐστὶ τὸ Σινᾶ ὄρος, ὅπου ἐλάλησεν ὁ Θεὸς τῷ Μωϋσῇ καὶ εἶδε τὰ ὀπίσθια αὐτοῦ, καὶ πλησίον αὐτοῦ ἐστὶ τὸ μοναστήριον ὁ ἅγιος Βάτος, καὶ ὁ λίθος, ἐνθα ἔστη Μωϋσῆς, θεωρῶν τὴν βάτον καιομένην καὶ μὴ καταφλεγόμενην. Καὶ πλησίον τοῦ μοναστηρίου ἐστὶν ἡ κάμινος, ἐνθα ἐχώνευσαν τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον, καὶ ἐξῆλθε τὸ βοόκρανον, εἰς δὲ ἐπίστευσαν ὡς Θεῷ· καὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον εἰσὶν οἱ τάφοι τῶν Ἑβραίων τῶν ἐξακοσίων ὀδοήκοντα χιλιάδων. Καὶ πλησίον τοῦ μοναστηρίου παραλαμβάνει ἡ σκάλα τοῦ Σινᾶ ὄρους ἔχουσα βαθμίδια ἑπτὰ· καὶ ἐστὶ τὸ σπήλαιον, ἐν ᾧ ἐνήστευσεν Ἠλίας ὁ Προφήτης ἡμέρας τεσσαράκοντα, ὅτε ἐφυγεν ἐκ προσώπου τῆς ἱεζάβελ. Καὶ εἰς τὸ αὐτὸ μοναστήριον κεῖται ὁ ἐν ἁγίοις Πατὴρ ἡμῶν καὶ διδάσκαλος ὁ Κλίμαξ· καὶ πλησίον τοῦ μοναστηρίου ἐστὶ τὸ θαῦμα, ὅπερ ἐγένετο τῇ τοῦ Θεοῦ κελεύσει ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ· εἰσελθόντες δὲ ἐτέρου βωμοῦ πρὸς τὸ Σινᾶ ὄρος ὡς ἀπὸ μιλίων δύο, ἐκάλυψε Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν καὶ τὴν κίβωτον, ἐν ᾧ ὠδήγησε τοὺς Ἑβραίους. Ἀπὸ δὲ τοῦ Σινᾶ ὄρους ὁδεύεις ἡμέρας ὀκτώ καὶ εἰσέρχεται εἰς Θηβαΐδα, ἐνθα ὁ Ἀββᾶς Ποιμὴν καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ πολλοὶ ἑτέροι τῶν μακαρίων καὶ ἁγίων Πατέρων. Ἀπὸ δὲ Θηβαΐδος ὁδεύεις ἡμέρας ἡ. καὶ πάλιν ὑποστρέφεις εἰς τὴν ἁγίαν Πόλιν, καὶ πρὸς ἀνατολὴν τῆς ἁγίας Πύλεως ἔξω τῆς πύλης ἵσταται τετρακίονιν, ἐν ᾧ ἱεφώνιος δραζάμενος τὴν κλίνην τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ ἀπιστήσας ὅτι ἐστὶν ἡ τοῦ Κυρίου μήτηρ, ἐξεκόπησαν αἱ χεῖρες αὐτοῦ καὶ πλησίον αὐτοῦ καὶ πιστεύσαντος αὐτοῦ, πάλιν ἰάθησαν αἱ χεῖρες αὐτοῦ. Καὶ πλησίον αὐτοῦ πρὸς ἀνατολὴν ἐστὶν ἡ ἁγία Γεθσιμανὴ ὁ τάφος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου· ἐστὶ δὲ ἐκκλησία πάνυ ὠραία, καὶ πλησίον αὐτῆς ἐστὶ τὸ ἅγιον σπήλαιον, ἐνθα κατέφυγεν ὁ Κύριος μετὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ εἰς τὸ σπήλαιον ἐστὶν ὁ θρόνος τοῦ υἱοῦ καὶ Θεοῦ καὶ τῶν δώδεκα Ἀποστόλων αὐτοῦ, ἐνθα μέλλει καθέζεσθαι κρίνων τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραὴλ. Εἰς κεφαλὴν δὲ τοῦ δεσποτικοῦ θρόνου ἐστὶ θυρὶς μικρά, ἀραγὴς εἰς τὸ βάθος, καὶ ἐξέρχεται ἐξ αὐτῆς ῥυσμός, ἥτοι βοασμός πολὺς· καὶ μ(θ)έλλουσι λέγειν, ὅτι αἱ ψυχαὶ εἰσὶ, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν τόπον εἰσὶν ἑκατὸν ἔγκλεισται, ὡς ἐπὶ τῶν μυροφόρων, καὶ ποιμαίνει αὐτάς Σπηλιτὴς

ἕτερος διὰ θυρίδος· καὶ πλησίον αὐτῶν δεξιὸν ἐστὶ τὸ μάγ-
κανον, ὁ λίθος, ἐνθα κατεκόπη ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὁ ἀδελφάβιος,
εἰς δὲ ταῦτα πάντα εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος. Ἐν τῷ
αὐτῷ τόπῳ ἐστὶ καὶ ὁ χεῖμαρρος τῶν Κέδρων, καὶ ἡ Κοιλὰς
τοῦ Ἰωσαφάτ, καὶ ὁ κῆπος ἐνθα παρεδίδοτο ὁ Χριστὸς. Ἔστι
δὲ καὶ τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν, ἐνθα ἀνελήφθη· ἴστανται δὲ κίον-
ες κυκλοειδῶς, καὶ μέσον τράπεζα, ἐξωθεν δὲ τῶν κίωνων ὡς
ἀπὸ διαστήματος ὀλίγου ἐστὶ κόγχη καὶ ἴσταται τράπεζα, ἐν-
θα λειτουργεῖ ὁ Πατριάρχης εἰς τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τῆς Ἀ-
ναλήψεως. Ἐκεῖθεν οὖν πάλιν ὡς ἀπὸ μιλίου ἐστὶν ὁ τόπος, ἐν
ᾧ ἐκάθισεν ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ πώλου· εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἐ-
στὶν ἑλαία, ἐξ ἧς κατ' ἐνιαυτὸν κόπτουσι κλάδον ἕνα, διδόντες
ὑπὲρ αὐτοῦ τὸ τίμημα, καὶ μετὰ λιτῆς εἰσέρχονται εἰς τὴν
πόλιν Ἱερουσαλὴμ τῇ ἡμέρᾳ τῆς Βαϊοφόρου. Ἀπὸ δὲ τῆς ἐλαίας
διερχόμενοι μίλιον ἐν κατώφορον εὐρίσκεις τὴν Βηθανίαν, τὸν
τάφον τοῦ Λαζάρου. Ἀπὸ δὲ τοῦ καταβασιδίου τῆς ἁγίας Πό-
λεως ἕως τοῦ ποταμοῦ Ἰορδάνου, ἐν ᾧ ἐβάπτισεν ὁ Κύριος ἡ-
μῶν, εἰς μίλια κδ'. ὑπάρχει δὲ ὅλον κατώφορον, ἐν ᾧ ἐστὶ
καὶ πηγὴ τῆς Μερᾶς. Πέραν δὲ τοῦ Ἰορδάνου, ὡς ἀπὸ μιλίων
τριῶν, ἐστὶ σπηλαῖον, εἰς ὃ ὤκει ὁ Πρόδρομος· ἐστὶ δὲ ἡ καίτη
αὐτοῦ, εἰς ἣν ἀνεπαύετο, πεζούλιον αὐτοφύες ἐκ τῆς αὐτῆς
πέτρας, ἥτοι σπηλαίου, καὶ καμάρια μικρά· ἐστὶ δὲ βρύσις ὕ-
δατος ἐσωθεν τοῦ σπηλαίου, καὶ ἐνδον τῆς καμάρης ἐστὶ πηγὴ,
εἰς ἣν ἐβάπτιζεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος. Ἐκεῖθεν δὲ ὑ-
πάρχει, εἰς τὸ χωρίον Καπερναούμ, ἐν ᾧ ὤκει ὁ Χριστὸς καὶ
Θεὸς ἡμῶν· ἐστὶ δὲ ὁ οἶκος τοῦ Θεολόγου, ἐνθα ἐγένετο καὶ
τοῦ ἑκατοντάρχου τὸ θαῦμα· ἐκεῖ ἐχάλασαν καὶ τὸν παραλυ-
τικὸν μετὰ τοῦ κραββάτου ἀπὸ τῆς στέγης. Καὶ πάλιν ὡς ἀπὸ
μιλίου ἐνὸς ἴσταται πέτρα ἔχουσα τύπον Σταυροῦ, ἐνθα ὁθε-
ράπευσε τὴν Αἰμόρρουν. Καὶ πάλιν ὡς ἀπὸ μιλίου ἐνὸς εὐρί-
σκεις καστέλλιον, ἐν ᾧ ἐστὶν ἐκκλησία μεγάλη τὸ λεγόμενον
Ἐπτάπηγον, ἐν ᾧ ἐποίησε τὸ θαῦμα τῶν πέντε ἄρτων καὶ δύο
ἰχθύων. Καὶ πάλιν ὡς ἀπὸ μιλίων δύο ἐστὶν ἐκκλησία, ἐν ᾧ
ἐστὶν ὁ οἶκος τῆς Μαγδαληνῆς εἰς τὸν τόπον τὸν καλούμενον
Μαγδαλᾶ, ἐνθα ὁθεράπευσεν αὐτὴν ὁ Κύριος. Ἀπὸ δὲ τῶν ἐκεῖσε
εἰσέρχῃ εἰς πόλιν τῆς Τιβεριάδος· διέρχῃ δὲ μέσον τοῦ κάστρου
καὶ περιπατεῖς μίλια δεκαεῖς καὶ εὐρίσκεις βρύσιν ὕδατος ἐν
ᾗ κατελήφθησαν οἱ ἐννέα μαθηταί· ἐκεῖ ἐστὶ καὶ ὁ τόπος, ἐν
ᾧ κηλύπησεν ὁ Μελχισεδὲκ τὸν Ἀβραάμ, καὶ ἀνέρχῃ μίλια δύο
καὶ εὐρίσκεις τὴν Ναζαρέτ, καὶ ὡσεὶ τόσου βολῆς ἐστὶν ἡ σικκῆ,
ἣν ἑκατηράσατο ὁ Χριστὸς, ἐνθα ὁ Ναθαναὴλ τὸν Φίλιππον
ἐφώνησε τὸ, ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; Ἀνατολι-
κώτερον δὲ αὐτοῦ ἐστὶ σκαλία βτμ'. ἀνέρχῃ καὶ εἰς τὸ διδα-
σκαλεῖον, ἐν ᾧ ἐδίδασκεν ὁ Χριστὸς τοὺς Ἀποστόλους, λέγων,
ἐγὼ ὑπάγω ἀναληφθῆναι, ἀπέλθετε καὶ ἡμεῖς καὶ διδάξατε ἅ-
περ ἐδίδαξα ὑμᾶς. Πλησίον δὲ τοῦ διδασκαλείου πρὸς βορρᾶν
ἐστὶν, ἐκκλησία, μέσον δὲ τῆς ἐκκλησίας ἴσταται λίθος, εἰς ὃν
ἐστὶ ὁ Χριστὸς καὶ ἀνελήφθη· λέγεται δὲ ὁ ἅγιος λίθος. Εἰς
κεφαλὴν δὲ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν πρὸς βορρᾶν, ἀπὸ διαστή-
ματος μιλίων δεκαεῖς, κεῖται ὁ ἅγιος Σαμουὴλ ὁ μέγας, καὶ
πρὸς ἀνατολὴν τοῦ ὄρους ὡς ἀπὸ μιλίου ἐνὸς ἐστὶν ἡ Βηθα-
νία, ἐνθα ἀνέστησε τὸν Λαζάρου ὁ Χριστὸς. Ἀνατολικώτερον
δὲ τῆς Βηθανίας κεῖται ὁ ἅγιος Εὐθύμιος ὁ μέγας, καὶ πρὸς

ἀνατολὴν ὡς ἀπὸ μιλίων δώδεκα ἐστὶν ἐκκλησία, ἐν ᾧ κα-
θίσας ὁ Ἀδὰμ ἔκλαυεν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου· πλησίον
δὲ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἐστὶν ὁ οἶκος τοῦ Ἰωακείμ μονα-
στήριον. Πρὸς ἀνατολὴν δὲ τοῦ μοναστηρίου ὡς ἀπὸ μιλίων
τεσσάρων ἐστὶν ἡ Ἱεριχώ, καὶ πρὸς βορρᾶν τῆς Ἱεριχῶ ὡς ἀπὸ
μιλίων ἑξ' ἐστὶν ἡ Ἐδεσσα, ἐνθα κεῖται Κύρος καὶ Ἰωάννης.
Πρὸς δὲ τῆς ἀνατολῆς τῆς Ἱεριχῶ ὡς ἀπὸ μιλίων τριῶν κεῖ-
ται ὁ ἅγιος Γεράσιμος εἰς Καστέλλιον, καὶ ἀπὸ μιλίων δύο
ἐστὶ τὸ μοναστήριον τοῦ ὁσίου Ζωσιμά τοῦ μεγάλου, ἐνθα
κεῖται καὶ πλησίον αὐτοῦ ὁ ἅγιος Ἀνθίμος. Καὶ πρὸς ἀνατο-
λὴν τῆς Ἱεριχῶ ὡς ἀπὸ μιλίων ὀκτώ ἐστὶν ὁ Ἰορδάνης, ἐστὶ
δὲ ἐκεῖ κάστρον μικρὸν, ἔχον ἐκκλησίαν μεγάλην, τὴν ἁγίαν
Τριάδα, καὶ εἰς τὸν αἰγιαλὸν τοῦ ποταμοῦ ἐστὶν ἐκκλησία τοῦ
Προδρόμου, καὶ εἰς τὴν κόγχην τῆς ἐκκλησίας ἴσταται ὁ λί-
θος, ἐν ᾧ ἐστὶ ὁ Πρόδρομος, ἐνθα ἐβάπτισε τὸν Χριστὸν, καὶ
πέραν τοῦ Ἰορδάνου ὡς ἀπὸ μιλίου ἐνὸς ἐστὶ τὸ σπηλαῖον τοῦ
Προδρόμου· καὶ πρὸς νότον τοῦ σπηλαίου ὡς ἀπὸ μιλίων δύο
ἴσταται ἡ γυνὴ τοῦ Λώτ, στήλη ἄλως βλέπουσα ὀπισθεν. Καὶ
πρὸς ἀνατολὴν αὐτῆς ἐστὶν ὁπὴ ἐκβάλλουσα καπνὸν, καὶ ἐξ-
έρχεται φωνὴ ἐκ τῆς ὀπῆς, λέγουσα, οὐαὶ τὰ Σάδομα, καὶ φέ-
ρεται ὁ λόγος ὅτι ἡ ἀναπνοὴ τοῦ Ἄδου ἐστὶν, ἐνθα εἰς δεδε-
μένοι. Ἀπὸ δὲ τῆς βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ δι' ἡμερῶν τεσσα-
ρῶν ἀπέρχεται εἰς τὴν πόλιν Τιβεριάδος, εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς
λίμνης, ὅθεν ἐξέρχεται Ἰορδάνης, ἐνθα καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἡλείου-
σαν. Ἀπὸ δὲ τῆς Τιβεριάδος ἕως τοῦ ὄρους Θαβὼρ ἐστὶ διάστη-
μα ἡμέρας μιᾶς· ἐστὶ δὲ τὸ ἀνάβα τοῦ ὄρους σκαλία τετρακι-
σχίλια τοιαύτῃ τεσσαράκοντα, ἐστὶ δὲ λαύρα, ἀβάδες δώδεκα.
Καὶ ἀπὸ τοῦ Θαβὼρ ἐστὶν ὁδὸς ἡμέρας μιᾶς ἕως τῆς πόλεως τῆς
μεγάλης τῆς ἐν Κανά τῆς Γαλιλαίας, ἐν ᾗ γέγονεν ὁ γάμος, ἐν-
θα ἐποίησεν ὁ Χριστὸς τὸ ὕδωρ οἶνον, ἐστὶ δὲ μοναστήριον, ἐν
ᾧ τὸ θαῦμα ἐγένετο. Καὶ πρὸς δύσιν τῆς Γαλιλαίας μέχρις ὥρας
ἑκτῆς ἀπέρχῃ εἰς τὸ λιβάδιον, ἐνθα ἀνεκλίθη ὁ λαὸς, καὶ δέδω-
κεν ὁ Χριστὸς τοὺς πέντε ἄρτους· ἐστὶ δὲ τὸ λιβάδιον ἀναμί-
σον τῆς λίμνης Γεννησαρέτ καὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριά-
δος. Καὶ πρὸς δύσιν τοῦ αὐτοῦ λιβαδίου ἐστὶ μοναστήριον,
ἐν ᾧ τόπῳ ἐλάλησεν ὁ Χριστὸς τῇ Σαμαρείτιδι. Καὶ εἰς τὴν
αὐτὴν θάλασσαν εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἐστὶν ἐκκλησία, ἐνθα ἴστα-
ται ὁ Χριστὸς, ἐν ᾧ καὶ ἡ ἀνθρακία καὶ τὸ ὀψάριον· εἰς δὲ
τὴν αὐτὸν τόπον πεζεύσας ὁ Πέτρος ἐν θαλάσσῃ, ἦλθε πρὸς τὸν
Χριστὸν, καὶ πρὸς δύσιν αὐτοῦ ὡς ἡμέρας μιᾶς ὁδὸς ἐστὶν ἡ
Ναζαρέτ. Ἀπὸ δὲ Κανά τῆς Γαλιλαίας κατέρχῃ εἰς τὴν ἁγίαν
πόλιν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ εἰσερχόμενος εἰς πλοῖον τῇ τοῦ Θεοῦ
βοηθείᾳ ἐξέρχῃ εἰς Ῥωμανίαν μετὰ πίστεως καὶ προθυμίας
πολλῆς. Οἱ δὲ ἐντυγχάνοντες τῇ δὲ μοῦ τῇ γραφῇ τοῦ ἐλαχί-
στου Ἐπιφανίου μοναχοῦ, εὐχεσθε ὑπὲρ ἐμοῦ διὰ τὸν Κύριον·
τὴν γὰρ πᾶσαν ἀλήθειαν ἔγραψα, καθὼς περιπόλευσα, καὶ
εἶδον οἰκείους ὀφθαλμοῖς· ὁ δὲ ἄλλως διηγούμενος ἑαυτὸν φρε-
ναπατᾷ μὴ συνιῶν τὴν ἀλήθειαν. Χάρις δὲ τῷ Θεῷ τῷ ἐνδυ-
ναμίσαντι τοὺς αὐτοῦ δούλους πρὸς τὴν τοιαύτην ὁδὸν καὶ
θεωρίαν, ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα σὺν τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ, καὶ
ζωοποιῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, τιμῇ καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ
αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Γολγοθᾶς, ὅπου ἐσταύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστόν· καὶ εἶναι ὁ τόπος σχηματισμένος καὶ πεποιτισμένος ὡραιότατος, ὅπου ἔστησαν τὸν σταυρὸν καὶ ἀναπέμπει εὐωδίαν μεγάλην καὶ πάντερπνην· αὐτοῦ εἶναι καὶ τὸ σχῆμα τῆς πέτρας, ὅπου ἔδραμε τὸ τίμιον καὶ ἅγιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπῆγε κάτω καὶ ἐδάπτισε τὴν κόραν τοῦ Ἀδάμ· αὐτοῦ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἷμα ἐγένετο· καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐρράγη· καὶ εἶπεν ὁ ληστής, «ἐν τῇ βασιλείᾳ σου μνησθήτε μου Κύριε». Καὶ ὁ Γολγοθᾶς εἶναι κτισμένος σταυροθύλιον ἱστορισμένον μετὰ μορίου χρυσοῦ καὶ ἄλλου ὡραίου, οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, καὶ οἱ Προφῆται· αὐτοῦ ἀπάνω εἰς τὸν ἅγιον Γολγοθᾶν ἄπτουν κανδήλια δέκα· ἀκοίμητα καὶ αὐτοῦ λειτουργοῦσιν οἱ ἱερεῖς.

§ 9. Καὶ ἀπὸ τὸν ἅγιον Γολγοθᾶν καταβαίνει σκαλὼνια ζ'. κάτωθεν αὐτοῦ εἶναι ἡ λαζάρωσις τοῦ Χριστοῦ, ἦσαν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς γῆς, ὅταν τὸν ἐκατέβασεν ἀπὸ τὸν σταυρὸν ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Νικόδημος, καὶ ἐκέντησαν αὐτὸν, καὶ ἐνείλισαν σινδόνι καθαρᾷ· καὶ εἶναι ὁ τόπος σχηματισμένος ἐν σχήματι μνήματος· κρέμονται καὶ αὐτοῦ ἄνωθεν κανδήλια ὀκτὼ ἀκοίμητα· καὶ εἶναι ἄντικρυς κατὰ πρόσωπον τῆς ἀγίας Πόρτας, ὅπου ἀνοίγει τὴν σήμερον καὶ ἐμπένει ὁ λαὸς καὶ προσκυνεῖ· αὐτοῦ εἶναι κολόνες ὀκτὼ μαρμαρίνες, σταυροθύλιον ἐγχερμένον.

§ 10. Καὶ ἀριστερὰ τοῦ βήματος εἶναι ἡ φυλακὴ, ὅπου ἔβαλαν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστόν· αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ τρανὴ κλῆπα, ὅπου ἔβαλαν εἰς τοὺς ἀγκύλους πόδας τοῦ Χριστοῦ ἄπτουν καὶ αὐτοῦ κανδήλια τέσσαρα ἀκοίμητα. Καὶ παρέξω εἶναι ἡ κολόνα, ὅπου ἔδεσαν τὸν Χριστόν, καὶ ἐτυπτον αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι· ἄπτουν καὶ αὐτοῦ κανδήλια τρία ἀκοίμητα· ἔχει καὶ αὐτοῦ γύρωθεν κολόνας δέκα μαρμαρίνας· καὶ ἀπάνω εἰς ταῖς κολόνας σταυροθύλια ἐγχερμένα δέκα. Καὶ ὁπίσω τοῦ βήματος εἶναι ἕτερον βῆμα μικρόν· αὐτοῦ διμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Προφήτου λέγοντος· «καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κληρὸν»· ἄπτουν καὶ αὐτοῦ κανδήλια δ'. ἀκοίμητα. Ἀπ' αὐτοῦ καταβαίνει σκαλὼνια λ'. αὐτοῦ κάτω εἶναι ἐκκλησίαι μετὰ τούτῳ ὡραιωτάτη, καὶ στέκει ἀπάνω εἰς τέσσαρας κολόνας μαρμαρίνας· καὶ ἀναβλύζει ὕδωρ ἐξ αὐτῆς ἀενάως· αὐτοῦ εἰς τὸν τεῖχον ἔχει μία θυρίδα μαρμαρίνη, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀκούεται ὕλησις μεγάλη καὶ βρυγμός, ὥσπερ ἀγρία θάλασσα, ἢ ὥσπερ βοὴ μελισσίου πολλοῦ· καὶ λέγουσι τινὲς πῶς εἶναι ἡ κύλασις· αὐτοῦ πλησίον εἶναι καὶ ὁ θρόνος τοῦ ἀγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου· ἔχει καὶ αὐτοῦ τὸ βῆμα τὴν τράπεζαν μαρμαρίνην ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς ἀγίας Ἑλένης ὡραιωτάτην. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ κάτω κατεβαίνει σκαλὼνια δέκα· αὐτοῦ εἶναι ὁ τόπος, ὅπου εὗρέθη ὁ τίμιος καὶ ζωοποιὸς Σταυρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῆς ἀγίας καὶ μακαρίας Ἑλένης τῆς βασιλίσσης, τῆς μητρὸς τοῦ μεγάλου βασιλέως Κωνσταντίνου· ὅνπερ τὸν εἶχαν οἱ Ἑβραῖοι χρωσμένον· ἄπτουσι καὶ αὐτοῦ κανδήλια ε'. ἀκοίμητα· αὐτοῦ εἶναι καὶ τὸ γῶμα, ὅπου λέγουσιν τινες γάλα τῆς Παναγίας Θεοτόκου.

§ 11. Ὁ δὲ ναὸς ἀπὸς τοῦ ἀγίου καὶ ζωοδόχου Τάφου ἔχει πύλας τρεῖς· ἡ μία εἶναι δυσικᾶ, καὶ εἶναι σφαιλισμένη· εἰς

αὐτὴν (τὴν) Πύλιν ἦλθεν ἡ ὁσία Μαρία ἡ Αἰγυπτία διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἅγιον ναὸν τοῦ ζωοδόχου Τάφου νὰ προσκυνήσῃ, καὶ ἐκώλυεν αὐτὴν Ἄγγελος Κυρίου· καὶ ἄνωθεν τῆς αὐτῆς πύλης ἦτον ἡ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου ἱστορισμένη· καὶ ἤκουσεν ἀπ' αὐτῆς φωνὴν ἀοράτως λέγουσαν· «Ἦν τὸν Ἰορδάνην περᾶς, πολλὴν εὐρὴς ἀνάπαισιν»· ἔχει δὲ καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἑτέρας δύο πύλας· καὶ ἡ μία εἶναι κτισμένη· ἡ δὲ ἑτέρα ἐστὶν ἡ ἀγία Πόρτα, ὅπου ἀνοίγει τὴν σήμερον ὁ Πανάγιος ναὸς καὶ ζωοδόχος τοῦ Κυρίου, καὶ εἰσέρχεται ὁ λαὸς καὶ προσκυνεῖ· ἔχει δὲ καὶ ἡ ἀγία Πόρτα κολόνας ἑνδεκα· καὶ εἶναι αἱ τρεῖς πορφυρεῖς· καὶ αἱ ἑτεροι ὀκτὼ ἄσπραι, καὶ αὐταῖς μαρμαρίναις ὡραιόταταις· εἶναι δὲ καὶ ἀνώγειον τῆς ἀγίας Πόρτας, ἔχει Δεσποτικαῖς ἐορταῖς· ἔξι γλυπταῖς. Καὶ εἰς τὴν δεξιὰν μεριὰν τῆς κλεισμένης πύλης ἀναβαίνει σκαλὼνια δέκα, καὶ εἶναι Κουδούκλιον πέτρινον ἐνδοθεν ἱστορισμένον μετὰ μορίου χρυσοῦ καὶ ἄλλου ὡραίου· αὐτοῦ ἐκέντηον ἡ βασιλίσσα ἡ ἀγία Ἑλένη καὶ ἔκρινε τοὺς Ἑβραίους.

§ 12. Εἰς δὲ τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς ἀγίας Πόρτας ἔως πέντε ἰχνάρια εἶναι τὸ Καμπαναρίον τοῦ ἀγίου Τάφου· καὶ αὐτοῦ πλησίον εἶναι ἑτεροι δύο Ἐκκλησίαι, μία τοῦ ἀγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, καὶ εἰς τὸ μέσον τῶν δύο ἐκκλησιῶν εἶναι ἡ ἑτέρα ἐκκλησία τῶν ἀγίων Μυροφόρων Γυναικῶν, ἥπερ λέγεται ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ Ἀνάστασις· αὐτοῦ εἶδεν ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ τὸν Χριστὸν ἀναστάντα ἐκ Τάφου, καὶ ὡς κηπουρὸν αὐτὸν ἐπηρώτα, «Κύριε ποῦ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ τέθεικας» καὶ τὰ ἐξῆς· αὐτοῦ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ ἀγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου καὶ πρώτου Ἱεράρχου τῶν Ἱεροσολύμων εἶναι ἡ τιμία κῆρα αὐτοῦ, θαμμένη μέσα εἰς τὸ ἅγιον βῆμα τῆς ἐκκλησίας.

§ 13. Ἄνωθεν δὲ τῶν αὐτῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὰ Πατριαρχικὰ κτίρια, κολλημένα εἰς τὰ τεῖχη τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ ἔχει μαζὶ παραθύρι τὸ κολλὶ τοῦ Πατριάρχου, καὶ ὅταν δὲν καταβαίνει ὁ Πατριάρχης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εὐλογεῖ τὸν λαὸν ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ παραθύριον· καὶ τὸ ἕτερον ὁσπῆτι, ὅπου κάμνει τὴν Σύνοδον ὁ Πατριάρχης, εἶναι κολλημένον εἰς τὰ τεῖχη τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀγίας Ἀναστάσεως. ἔχει καὶ αὐτοῦ ἓνα παραθύριον μέγαλον καὶ βλέπει πρὸς τὴν ἀγίαν Ἀνάστασιν· εἰς αὐτὸ δὲ τὸ σπῆτι τὸ Συνοδικὸν, ψάλλει τὰς ἀκολουθίας ὁ Πατριάρχης μετὰ τοὺς Καλογήρους· τὸ δ' ἕτερον σπῆτι, ὅπου εἶναι κολλημένον μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἀγίων τεσσαράκοντα Μαρτύρων, εἶναι ἡ Τράπεζα· καὶ ὅταν καταβαίνει ὁ Πατριάρχης νὰ πηγῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἔχει καὶ πύλιν πλησίον αὐτοῦ τῆς πόρτας, ὅπου ἐμπέουν εἰς τὸ Συνοδικὸν σπῆτι, καὶ καταβαίνει σκαλὼνια τριάκοντα δύο· καὶ αἱ τρεῖς αὐταὶ ἐκκλησίαι ῥίαν πύλιν ἔχουσι, κατ' ἐμπροσθεν τῆς ἀγίας Πόρτας.

§ 14. Παράνω δὲ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον, ὡσεὶ λίθου βολὴν εἶναι ἡ ὁδηγήτρια, μνησθήριον τῶν καλογησάδων· ἀπ' αὐτοῦ ἔστεκεν ἡ Θεοτόκος καὶ ἔβλεπε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν μοναγενῆ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἦνα εἰς τὸν σταυρὸν καὶ ἐθρίνει πικρῶς, καὶ ἔλεγεν· υἱέ μου καὶ Θεέ μου, σῶμα τί σοι ἀνταπέδωκε Ἀἴμος ὁ ἀχάριστος τὸ γένος τῶν Ἑβραίων, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον Τάφον στάδιον ἓν.

§ 15. Ἀνατολικά δὲ τοῦ ἀγίου Τάφου μισθὸν μίλιον, εἶναι

τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἐκεῖ ὅπου ἐτρέφετον ἡ Θεοτόκος ἐκ χειρὸς τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ· αὐτοῦ ἐσφάγη καὶ ὁ Προφήτης Ζαχαρίας, ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Βασιλέως. Εἰς αὐτὸν τὸν ναὸν ἐδέξατο καὶ ὁ πρεσβύτερος Συμεὼν τὸν Χριστὸν ἐν ἀγκάλαις καὶ εἶπε· «Νῦν ἀπολύεις τὸν δούλόν σου Δέσποτα ἐν εἰρήνῃ» καὶ τὰ ἐξῆς· αὐτοῦ εἶναι καὶ ὁ ναὸς ὠραιότατος μολυβοσκέπαστος, ὅλος ἐσώθεν καὶ ἐξώθεν ἱστορισμένος μετὰ μυσίου καὶ ἔχει καὶ αὐλὴν μεγάλην. Εἰς τὴν αὐλὴν αὐτὴν εἶναι ἡ πύλη ἡ τετράπορος, ὅπου ἐπέρασεν ὁ Χριστὸς μετὰ βατῶν καὶ κλάδων· καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὥρας, ἐσφάλησεν ἡ πύλη αὕτη· καθὼς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Προφήτης Ἰεζεκιήλ καὶ λέγει· «ἡ πύλη αὕτη κεκλεισμένη ἔσται, καὶ οὐδεὶς οὐ μὴ διέλθῃ δι' αὐτῆς, ἕως οὗ ἔλθῃ ὁ Κύριος μετὰ δόξης»· καὶ στέκει ἕως τὴν σήμερον κεκλεισμένη· αὐτῇ ὀλίγον πλησίον πρὸς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων πρὸς τὸ ἄρκτον, ἔστι τὸ ἱερὸν ὅπου ἐδίδασκεν ὁ Χριστὸς τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον τοὺς ἀπειθεῖς Ἰουδαίους καὶ Φαρισαίους καὶ Γραμματεῖς. Ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον Τάφον στάδια τρία.

§ 16. Πρὸς δὲ τὸ βόρειον μέρος ἀριστερὰ τοῦ ἱεροῦ, εἶναι ὁ οἶκος τοῦ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἄννης τῶν ἁγίων, καὶ τὸ λουτρὸν τῆς Θεοτόκου· αὐτοῦ σιμὰ εἶναι καὶ ὁ βόρβορος ὅπου ἔβαλαν οἱ Ἑβραῖοι τὸν Προφήτην Ἰερεμίαν· αὐτοῦ εἰς τὸν οἶκον Ἰωακείμ καὶ Ἄννης, εἶναι ἡ Προβατικὴ κολυμβήθρα, ἡ λεγομένη κατὰ Ἰουδαίους Βηθεσδά· καὶ καταβαίνει μύλια εἴκοσι· καὶ παραπάνω ὀλίγον, εἶναι τοῦ Πιλάτου τὰ σπήτια καὶ αὐλὴ. Αὐτοῦ πλησίον εἰς τὴν πλατείαν εἶναι μικρὰ καμάρια ὑψηλὰ παλαιά· καὶ λέγουσι τινὲς πῶς εἶναι ἀπὸ τὸν καιρὸν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔχει ἄνωθεν τῆς καμάρας ἐτέραν καμάραν μικρὴν ὥσπερ ἓνα κελλίον· καὶ ἔχει μίαν κολόνα μικρὴν· καὶ λέγουσι πῶς ὅταν ἐκέλευσεν ὁ Πιλάτος καὶ ἔδεσαν τὸν Χριστὸν εἰς αὐτὴν τὴν κολόναν καὶ ἐμυστίωσαν αὐτὸν, καὶ μετὰ ταῦτα ἐσταυρώθη· αὐτοῦ πλησίον εἶναι καὶ τοῦ Καῖζα τὸ Πραιτώριον.

§ 17. Εὐρίσκονται δὲ χάριτι Χριστοῦ μου ἐν τῇ ἁγίᾳ Πόλει Ἱερουσαλὴμ Μοναστήρια τὴν σήμερον ὅπου λειτουργοῦν οἱ Ὁρθόδοξοι, πρῶτον ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος· δεύτερον ὁ μέγας Δημήτριος· τρίτον ὁ ἅγιος Μεγαλομάρτυς Γεώργιος ὑπὲρ κάθονται αἱ Καλογριαῖς· τέταρτον, ὁ Μέγας Βασίλειος· πέμπτον ὁ μέγας Μιχαὴλ ὁ Ἀρχαγγέλος· ἕκτον, ἡ Ὁδηγήτρια· ἑβδομον, ἡ ἁγία μεγαλομάρτυς Αἰκατερίνη· ὀγδοον, Σανταναγία, ἡ γυνὴ τοῦ Θεοτόκου· ἑννέα, ὁ ἅγιος Εὐθύμιος· δέκα, ἡ ἁγία Θέκλα· ἑνδεκα ὁ ἅγιος Θεόδωρος· δωδέκα, ὁ ἅγιος Νικόλαος· τρισκαίδεκα, ἡ ἁγία Ἄννα ἡ μήτηρ τῆς Θεοτόκου· τεσσαρακαίδεκα, ὁ ἅγιος Ἰάκωβος· πεντεκαίδεκα, ὁ ναὸς τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἀναστάσεως, ἡ γυνὴ τῶν ἁγίων Μυροφόρων γυναικῶν· ἑξικαίδεκα, οἱ ἅγιοι τεσσαράκοντα Μάρτυρες· καὶ ὁ περίφημος ναὸς τοῦ ἁγίου καὶ Ζωοδόχου Τάφου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ταῦτα τὰ μοναστήρια εἶναι ὅπου στέκονται ἕως τὴν σήμερον τῶν Ὁρθόδοξων Χριστιανῶν ἐνδοθεν τῆς ἁγίας Πόλεως Ἱερουσαλὴμ. Δι' οὗ εἰς τὴν παλαιὴν τὸν καιρὸν ἦγον τῶν Ῥωμαίων, ἦσαν Μοναστήρια τέξε.

§ 18. Ἀπέχουν καὶ τὰ σπήτια τοῦ βασιλέως Δαβὶδ ἀπὸ τὸν ἅγιον Τάφον στάδια τέσσαρα, καὶ πρὸς τὸ νότιον μέρος

εἶναι τὸ ὄρος Σιών· καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον Τάφον μίλιον ἓν· αὐτοῦ ἦτον καὶ τὸ κελλίον τῆς Θεοτόκου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Ζεβαιδέου τοῦ πατρὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου· αὐτοῦ ἐσυνάχθησαν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ὑπὸ νεφελῶν ἐλθόντες· καὶ ἤγαγον τὸ πανάγιον καὶ πανάχραντον αὐτῆς σῶμα εἰς Γεθσημανὴ τὸ χωρίον καὶ ἐκέντησαν αὐτὸ· αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Σιών, ἐγένετο καὶ ὁ Δεῖπνος ὁ μυστικός, καὶ ὁ Νιπτῆρας ὅπου ἐνίψεν ὁ Χριστὸς τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Πάμπτῃ· αὐτοῦ ἐκατέθη καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους· αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν Σιών, ἔχει τρεῖς κολύμπαι, καὶ ἐξέρχεται ἐξ αὐταῖς πάντεσπιν ἑνωδία· αὐτοῦ ἔστι καὶ ὁ τάφος τοῦ Προφήτου καὶ Βασιλέως Δαβὶδ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σολομῶντος καὶ τοῦ ἁγίου Πρωτομάρτυρος καὶ Ἀρχιδιακόνου Στεφάνου.

§ 18. Κάτωθεν δὲ τοῦ ὄρους τῆς ἁγίας Σιών, εἶναι ὁ ἀγρός τοῦ Κεραμέως, ἡ ταφὴ τοῖς ξένοις· ἐκεῖ ἐδόθησαν τὰ τριακόντα ἀργύρια, καὶ ἠγόρασαν αὐτὴν, καὶ θάπτονται οἱ Μοναχοὶ καὶ Μοναχαῖς, ἡ γυνὴ οἱ ξένοι ἕως τὴν σήμερον. Διὰ τοῦτο ὀνομάζεται ταφὴ τοῖς ξένοις· καὶ ὅποιος θάπτῃ ἐκεῖ εἰς τὸ κοιμητήριον ἐκεῖνο, εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, διότι εἰς τιμὴν τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἠγοράσθη· ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον Τάφον, μίλιον ἓν, καὶ στάδια τρία. Καὶ κάτωθεν αὐτῇ ὀλίγον πλησίον αὐτοῦ εἶναι τὸ φρέαρ τοῦ δικαίου Ἰακώβ· ἔστι δὲ σημεῖον εἰς τὸ φρέαρ ἐκεῖνο, ὅταν γὰρ ἔστιν ὁ χρόνος καλὸς, ἄνεμος καὶ σιτοφόρος καὶ εἰς πᾶν ἀγαθὸν πληρέστατος, τὸ αὐτὸ φρέαρ γεμίζει ἕως ἄνω τὸ ὕδωρ, ὥστε καὶ εὐγένει καὶ τρέχει πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμόντος καὶ ὀδεύει· ἐάν δ' εὐρεθῇ ὁ χρόνος ἡστοχημένος, καὶ τὸ ἄνωθεν φρέαρ ξηραίνεται· τοῦτο δὲ τὸ σημεῖον ἔστιν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλὴμ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν. ἔστι δὲ ἡ κολυμβήθρα τοῦ Σιλωάμ, καὶ κατεβαίνει βαθμίδι 30. εὐρίσκεις κάτωθεν τὸ ὕδωρ αὐτοῦ ὥστε νὰ ἀλέσῃ μύλος· καὶ τῇ Κυριακῇ τοῦ Τυφλοῦ πηγαίνει ὁ Πατριάρχης μετὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ μετὰ τὸν λαὸν καὶ κάμνει λιτὴν· καὶ ψάλλουν τὰ ἱδιόμῃλα τοῦ τυφλοῦ· καὶ οὕτως λούονται ἐξ ἐκείνου τοῦ ὕδατος· καὶ ἔχουν οἱ Ὁρθόδοξοι Χριστιανοὶ ὡς ἀγίασμα· καὶ εἰς μεγάλην εὐλάβειαν καὶ πίστιν. Διότι ὁ Χριστὸς εἶπε τῷ τυφλῷ· «Ὑπάγε νίψαι εἰς τοῦ Σιλωάμ» καθὼς τὸ λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· καὶ ἐνγισίνει ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ τρεῖς φορὰς τὴν ἡμέραν, καὶ αὐτὸ ἐστὶ πρόσταξις Κυρίου. Ἀπέχει δὲ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Τάφου, μίλιον ἓν καὶ στάδια δύο· καὶ παραπάνω εἶναι ὁ οἶκος τοῦ Φαραῖου καὶ τὸ μνημεῖον αὐτοῦ, καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Ἰακώβ· ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον Τάφον μίλιον ἓν.

§ 19. Τὸ δὲ ὄρος τῶς ἑλαιῶν, εἶναι κατ' ἀνατολὰς ἐξώθεν τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ, σαβεάτου ἔχον ὁδόν· καὶ εἰς τὴν ποδεὴν τοῦ ὄρους τῶν ἑλαιῶν εἶναι τὸ σπήλαιον, ὅπου ἐπρόδοσεν ὁ Ἰουδᾶς τὸν Χριστὸν τοῖς ἀνόμοις, καὶ ἔλαβον αὐτόν· ἡ δὲ Γεθσημανὴ ἀπέχει ἀπὸ τὸ σπήλαιον ἕως πενήκοντα ἰχνάρια. Ἄνωθεν δὲ τοῦ σπηλαίου δεξιὰ τῆς Γεθσημανῆς ὡσεὶ λίθου βολὴν, εἶναι ἡ πέτρα ἀποῦ ἐπροσεύχεται ὁ Χριστὸς, καὶ εἶπε τὸ Πάτερ ἡμῶν ὃ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ τὸ εἶ δυνατόν τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπὸ λελθεῖν ἀπ' ἐμοῦ.

αὐτοῦ σιμὰ εἶναι καὶ ἡ ἀγία Γεθσημανὴ τὰ χωρίον· καὶ ἀνέθεν ὀλίγον πλησίον αὐτῆς ἐστὶν ἕτερος λίθος, ἤγουν βράχος ὅπου ἐκάθισεν ὁ Χριστὸς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας αὐτοῦ, καὶ εἶπεν «Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς Προφῆτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους· ἀμὴν, ἀμὴν, λέγω ὑμῖν, ἰδοὺ ἀρίσται ὁ οἶκος ὑμῶν ἐρημος, καὶ οὐ μὴ μείνῃ λίθος ἐπὶ λίθου».

§ 20. Τῆς δὲ ἀγίας Γεθσημανῆς ὁ ναὸς ἐστὶ μετὰ δόμα-
τος, καὶ ἡ πύλη ὠραιότατη· καὶ ἔχει εἰς τὴν πύλιν κατὰ
πρόσωπον αὐτῆς κολόναις ὡστὶς ὠραιόταταις· ὁ δὲ ναὸς εἶναι
καταβαθμῶς, καὶ κατεβαίνει πικλῶνια μὴ· καὶ ἀπὸ μέσα εἰς
τὸν ναὸν ἐμπροσθεν τοῦ βήματος εἶναι κουβούκλιον πέτρινον
ὠραιότατον· καὶ ἐσῶθεν τοῦ Κουβουκλίου ἐστὶν ὁ Τάφος τῆς
ὑπεραγίας Θεοτόκου μαρμάρινος, λευκὸς ὡς χιών· ἄπτουν δὲ
ἀπάνω αὐτοῦ κανδήλια κ'. ἀκοίμητα· καὶ πλησίον αὐτοῦ ἀ-
ριστερὰ ἔχει στάχτην βαντισμένην εἰς σὲ δύο τύπους, καὶ λέ-
γουσι τινὲς πῶς ἐξ αὐτοῦ μέλη νὰ ἐξεχύσῃ ὁ πυρρὸς ποτα-
μὸς τῆς κολάσεως, καὶ οὐαὶ τοῖς ἀμαρτάνοντες, καὶ τοὺς ἀ-
νόμοις· ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον Τάφον μίλιον ἓν καὶ στάδια δύο·
ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσόλυμα.

§ 21. Αὐτοῦ κατέμπροσθεν τῆς Γεθσημανῆς εἶναι δύο ὁδοί·
ἡ μὲν μία ἀναβαίνει εἰς Ἱερουσαλὴμ· ἡ δὲ ἑτέρα, εἰς τὸ ὄρος
τῶν Ἐλαιῶν· αὐτοῦ ἀπάνω εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ἁγίου ὄρους
τῶν Ἐλαιῶν, εἶναι ναὸς ὠραιότατος, στρογγυλοειδὲς ἔχων
κολόνες α'. καὶ εἰς τὴν μέσσην τοῦ ναοῦ, ἔχει κουβούκλι πέ-
τρινον ὠραιότατον· καὶ ἀπέξω τὸ γύρον τοῦ κουβουκλίου, ἔχει
κολόναις ἰδ'. λευκαῖς μαρμάριναις ὡς χιών ὠραιόταταις. Εἶναι
δὲ ὁ ναὸς στρωμένος μετὰ μαρμάρων, ἤγουν τὸ ἔδαφος· καὶ
μέσα τοῦ κουβουκλίου εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἐπάτησε ὁ Δεσπό-
της Χριστὸς, ὅταν ἀνελήφθῃ εἰς τοὺς οὐρανούς· ἀπὸ τότε ἔ-
μεινεν ἡ ὀμπλὴ, ἤγουν τὸ ἱχνάριον τοῦ τιμίου ποδὸς αὐτοῦ
τετυπωμένον εἰς τὴν πέτραν, καὶ ἀναπέμπει εὐωδίαν μεγάλην
καὶ θαυμαστήν· αὐτοῦ ἄπτουν κανδήλια τρία ἀκοίμητα. Αὐ-
τοῦ ἐξ ἀριστερὰ εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ ναοῦ ὡσεὶ λίθου βολὴν,
ἐστὶ τὸ σπήλαιον ὅπου ἐσπούδαζεν ἡ Ὁσία Πελαγία καὶ ἀγω-
νίζετο διὰ τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν· καὶ κατεβαίνει βαθ-
μῖδια εἰκοσι, καὶ εὐρίσκεις τὴν λάρνακα τῆς ὁσίας Πελαγίας·
αὐτοῦ ἔρχονται πολλοὶ καὶ ἐξομολογοῦνται τὰς ἀμαρτίας αὐ-
τῶν· καὶ εἰτις ἔρχεται νὰ ἐξομολογηθῇ, εἰσέρχεται καὶ ἀπερ-
νῇ ἀπὸ τὸ μνήμα τῆς ἀγίας, καὶ εἶναι ἓνα μάρμαρον εἰς τὸν
τοίχον· καὶ πλησίον αὐτοῦ ἐστὶ καὶ ἡ λάρναξ τῆς Ὁσίας· καὶ
ἀπερνοῦσιν ἀναμέσαν τῶν δύο λίθων· καὶ σφίγγουν οἱ λίθοι
τοὺς προσκυνοῦντας καὶ ἐξομολογουμένους ἐξ αὐτοῦ· καὶ δὲν
ἤμπορεῖ ν' ἀπεράσῃ, ὅσον νὰ ἐξομολογηθῇ τὰ ἀμαρτήματα
αὐτοῦ· καὶ εὐθὺς ἀπερνᾷ· ἄπτουσι καὶ αὐτοῦ κανδήλια τρία
ἀκοίμητα· ἀπάνω δὲ τοῦ μνήματος, εἶναι ἱχνάριον τετυπω-
μένον, καὶ ἐξέρχεται ἀπ' αὐτοῦ εὐωδία μεγάλη· καὶ λέγουσι
τινὲς πῶς ἐπάτησεν Ἄγγελος Κυρίου. Αὐτοῦ ἀριστερὰ τοῦ ὄρους
τῶν Ἐλαιῶν, εἶναι ὁ ἐν Κανᾷ γάμος τῆς Γαλιλαίας, ἐκεῖ ὅπου
ἐποίησεν ὁ Χριστὸς τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον.

§ 22. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ κάτω τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν κατὰ
ἀνατολάς, εἶναι ἡ Βηθανία, ἐκεῖ ὅπου ἀνέστησεν ὁ Χριστὸς
τὴν Λαζάρου τεταρταῖον· αὐτοῦ εὐρίσκεται καὶ ὁ τάφος τοῦ

ἁγίου καὶ δικαίου Λαζάρου ἕως τὴν σήμερον, κτισμένος ἀπά-
νω ὡς τράπεζα· καὶ τῷ Σαββάτῳ τοῦ ἁγίου καὶ δικαίου Λα-
ζάρου πηγαίνει ὁ Πατριάρχης μετὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ μετὰ τὸν λαόν,
καὶ λειτουργοῦν· καὶ ἦτον πρῶτα ναὸς ὠραιότατος ὑπὸ εὐσε-
βῶν Βασιλέων ἐγνηγεμένους, νῦν δὲ κρατεῖ μόνον ἓνα μέρος
ὅπου εἶναι ὁ τάφος τοῦ ἁγίου· αὐτοῦ μέσα εἶναι τὰ μνημεῖα
τῆς Μάρθας καὶ τῆς Μαρίας τῶν ἀδελφῶν τοῦ Λαζάρου· καὶ
κάτωθεν αὐτοῖς κατὰ ἀνατολάς εἶναι ὁ λίθος ὅπου ἐκάθισεν ὁ
Χριστὸς ἐκ τῆς ὁδοιπορίας αὐτοῦ, καὶ ὑπὸντησαν αὐτῷ Μάρθα
καὶ Μαρία καὶ εἶπον· Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανεν ὁ
ἀδελφὸς ἡμῶν· εἰς αὐτὸν τὸν τόπον ἤφεραν οἱ Ἀπόστολοι τὸν
πῶλον καὶ ἐκάθισεν ὁ Χριστὸς, ὅταν ὑπὸντησαν αὐτὸν τὰ νή-
πια μετὰ βαλίων καὶ κλάδων, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ
Προφήτου λέγοντος· ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κα-
ταρτήσω αἶνον· ἀπ' αὐτοῦ εὐλόγησε τὴν ἀγίαν Σιών καὶ εἶπε·
χαῖρε σφόδρα ἰδοὺ γὰρ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι πρᾶς καὶ
σώζων. Ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἅγιον Τάφον ἡ Βηθανία στάδια ἰε'.

§ 23. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ κάτω ὀλίγον εἶναι ἡ ὁδὸς ὅπου ἀπ-
έρχεται εἰς τὴν Ἱερουσόλῃ· εἶναι ὁ τόπος ὅρος ὑψηλόν, ὅπου ἐνή-
στευσεν ὁ Χριστὸς ἡμέρας μ'. καὶ ὕστερον ἐπείνασε· καὶ ἤλ-
θεν ὁ Διάβολος καὶ ἐπείραζεν αὐτὸν καὶ εἶπεν· εἰ υἱὸς εἶ τοῦ
Θεοῦ, εἰπὲ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτι γένωνται· καὶ εἶπεν ὁ Χρι-
στὸς, ὕπαγε ὀπίσω μου Σατανᾶ· γέγραπται γὰρ Κύριον τὸν
Θεόν σου προσκυνήσεις καὶ τὰ ἐξ ἡς. Εἰς δὲ τὴν Ἱερουσόλῃ εἶναι
ὁ τόπος τοῦ Ζακχαίου, ἐκεῖ ὅπου ἀνέβη εἰς τὴν συκομοραίαν,
ἵνα ἴδῃ τὸν Χριστόν· αὐτοῦ εἶναι καὶ τὰ ὕδατα, ἀπερ εἰς
γλυκύτητα ὁ Ἰλισσαῖος μετέβαλεν· αὐτοῦ ἀπέκτεινε καὶ ὁ
Καὶν Ἄβελ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ· αὐτοῦ εἶδεν ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ
τὸν Ἀρχιστράτηγον Κυρίου, καὶ εἶπεν αὐτῷ· λύσαι τὸ ὑπόδη-
μα ἐκ τῶν ποδῶν σου, ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ σὺ ἐστήκας, ἅγιος
ἐστὶ· καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἀγίαν πύλιν Ἱερουσαλὴμ μίλια κε'.
Ἀπ' αὐτοῦ καὶ κάτω κατὰ ἀνατολάς εἶναι ὁ Ἰορδάνης ποτα-
μὸς· αὐτοῦ πλησίον εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ τιμίου Προδρό-
μου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου· αὐτοῦ ἦτον ὁ Ἀββᾶς Ζωσιμᾶς,
ὅπου ἔφερε τὴν Ὁσίαν Μαρτίαν τὴν Αἰγυπτίαν εἰς τὴν ἔρημον·
Πέραν δὲ τοῦ Ἰορδάνου, εἶναι καὶ Ὁρμοναίμ, ἀπὸ ὄρους μι-
κροῦ, ἐξ οὗ ἀνελήφθῃ ὁ Προφήτης Ἠλίας ὡς εἰς τὴν οὐρανόν.
Αὐτοῦ εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν εἶναι τὸ Καθολικὸν ἤγουν ὁ
τόπος, ὅπου ἐβαπτίσθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὑπὸ
τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ· αὐτοῦ πλησίον τοῦ Καθολι-
κοῦ εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ Προδρόμου· ἀπέχει ἀπὸ τὸν Ἰορ-
δάνην μίλιον ἓν· αὐτοῦ εἰς τὸ Καθολικὸν εἶναι ἓνα δένδρον
ὡσὰν ἀγριολεῖμα, μετὰ σταυρὸν τετυπωμένον· εἶναι δὲ καὶ ὁ
ποταμὸς ὅλος δασὶς ἀπὸ τὰ δένδρα γεμάτος· αὐτοῦ ἔρχονται
οἱ Ὀρθόδοξοι Χριστιανοὶ καὶ προσκυνοῦσι καὶ λαύονται εἰς τὸν
Ἰορδάνην ποταμὸν εἰς τύπον ἁλμῶς τοῦ βαπτίσματος· καὶ
ἔχουν αὐτοῦ εἰς τὸ Καθολικὸν διὰ σημεῖον τὸ δένδρον αὐτὸ,
πρὸς τὸν τόπον αὐτόν, ὅτι πεδινὸς ἐστίν, ἤγουν τὸ λέγουσι εἰς
τὸ καθολικὸν ἐκεῖ ὅπου ἐβαπτίσθη ὁ Χριστὸς· αὐτοῦ εἰς τὸ
ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ, εἶδεν ὁ τίμιος Προδρόμος τὴν ἀγίαν Τρι-
ᾶδα· αὐτοῦ πλησίον εἶναι καὶ τὸ σπήλαιον ὅπου ἡσύχαζε Πέ-
ραν τοῦ Ἰορδάνου εἰσὶν ὅρη ὑψηλὰ, ἀπέναντι αὐτοῦ ἦλθεν ὁ
Προφήτης Μαυσῆς καὶ ἐπροσκύνησε τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἔπ

δειξεν αὐτῷ ὁ Θεὸς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὅλην, καὶ αὐτοῦ ἐκοιμήθη καὶ ἐτάφη ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου προστάζει Θεοῦ· ἀπ' αὐτοῦ καὶ μέσα εἰς τὴν ἔρημον εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἐκῆδυσεν ὁ Ἀββᾶς Ζωσιμᾶς τὸ λείψανον τῆς Ὁσίας Μαρίας· ἀπέχει καὶ ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς ἀπὸ τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλὴμ μίλια 30.

§ 24. Καὶ ἀριστερὰ τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ πλησίον αὐτοῦ εἶναι ἡ Νεκρὰ Θάλασσα, ὁ τόπος τοῦ Λῶτ, ὁ λεγόμενος Σόδομα καὶ Γόμορα· καὶ οὐαὶ τοῖς σοδομίταις καὶ τοῖς ἀμαρτάνοντας. Λέγεται δὲ νεκρὰ, διὰ τὸ μὴ ἔχειν τι ὄν (γρ. πτηνὸν ἢ νηκτόν) ἐν αὐτῇ. Τὸ δὲ μῆκος καὶ πλάτος τοῦ ὕδατος τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης μόνον ἡμῶν εἶναι τὸ γυρσίον ἓνα καλὸν ἄλογον τρεῖς ἡμέρας· βρωμῶδες γάρ ἐστι τὸ ὕδωρ αὐτῆς σφόδρα· καὶ ἀπ' αὐτοῦ φανερώμενος ὁ Θεὸς τὴν κόλασιν καὶ τὴν μοχθηρίαν τῶν σοδομιτῶν, ἵνα βλέποντες καὶ ἀκούοντες ἡμεῖς σωφρονήσωμεν· καὶ ἐβγένει πᾶσα χρόνον ἕως ἓνα καρὰ μίλιον πέντε.

§ 25. Πλησίον δὲ τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ εἶναι καὶ τὸ μοναστήριον τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γερασίμου, ὃν ὑπὸ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν καλὴν ἀρετὴν αὐτοῦ τὸν ἐδοῦλεν ὁ θῆρ ὁ λεγόμενος Λέων μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης. Παρέκει δὲ ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου ἕως μίλιον ἓν καὶ στάδια 6 εἶναι ἡ πηγὴ ὅπου εὐχαλιν ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀββᾶ Γερασίμου διὰ τὴν καλὴν ἀρετὴν αὐτοῦ καὶ διὰ προσευχῆς, καὶ εὐρίσκεται ἕως τὴν σήμερον. Ἀπέχει δὲ τὸ μοναστήριον τοῦ Ἀββᾶ Γερασίμου ἀπὸ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν μίλια 6.

§ 26. Καὶ ἀπὸ τὸν Ἰορδάνην ἕως τῆς Τιβεριαίδος Θαλάσσης εἶναι τριῶν ἡμερῶν διάστημα· αὐτοῦ εὗρεν ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ ἀλείψαν· αὐτοῦ ἦτο καὶ τὸ ὄψαριον ἐπιεικόμενον καὶ ὁ ἄρτος· καὶ παραπάνω εἶναι ἡ λίμνη ἡ Γεννησαρέτ· ἐξ αὐτῆς δὲ ἔρχεται τὸ ἥμισυ εἰς τὸν Ἰορδάνην, καὶ τὸ ἄλλο ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν ἀπὸ μακρὰ. Καὶ παραπάνω δὲ τῆς Γεννησαρέτ, εἰς ἔρημον τόπον, εἶναι ἡ πόλις Ναζαρέτ· αὐτοῦ εὐηγγελίσθη ἡ Θεοτόκος ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ. Ἀπέχει καὶ ἡ Ναζαρέτ ἀπὸ τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλὴμ τριῶν ἡμισυ ἡμερῶν διάστημα· ὁμοίως καὶ ἡ Γεννησαρέτ ἡ λίμνη. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ κάτω πρὸς τὴν ἁγίαν πόλιν εἶναι τὸ Θαδωρίον ὄρος τῆς ἁγίας Μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἶναι τριῶν ἡμερῶν διάστημα ἕως τὴν Ἱερουσαλὴμ, καὶ κεῖται κατ' ἀνατολὰς τῆς ἁγίας πόλεως· καὶ αὐτὸς ὁ τόπος λέγεται Γαλιλαία, ἐν ᾧ καὶ Γαλιλαῖος ὁ Χριστὸς ἐκλήθη, καὶ εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς ἁγίας Πόλεως. Ἦστί δὲ ἡ ἁγία Μεταμόρφωσις ἀναμέσον Ἀμασσοῦ καὶ Ἱερουσαλὴμ.

§ 27. Κατὰ μεσημβρίαν δὲ, δεξιὰ τῆς ἁγίας Πόλεως, εἶναι καὶ ἡ ἁγία Πόλις Βηθλεὲμ, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· ἀπέχει δὲ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλια ἕξ· μέσα δὲ τῆς ὁδοῦ εἶναι τὸ Μοναστήριον τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Προφήτου Ἠλίου, ναὸς ὡραιότατος. Αὐτοῦ ἐσφαξέ τοὺς ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης· εἰς αὐτὸν τὸν τόπον ἐτρέφετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος· καὶ παρέκει εἶναι ὁ Καίμαρρος· αὐτοῦ ἦλθεν ὁ Ἰωσήφ μετὰ τὴν Θεοτόκον, λῆθρα ἀπολύσαι αὐτήν, καὶ εὐθέως ἦλθεν Ἀγγέλους Κυρίου καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἰωσήφ υἱὸς Δαβὶδ, μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου. Ἀναμέσον

δὲ τῆς ὁδοῦ τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ τῆς Βηθλεὲμ, πλησίον τοῦ ἁγίου Προφήτου Ἠλίου, εἶναι τὸ μνημεῖον τῆς βασιλικῆς κουβούκλιν πέτρινον· δεξιὰ αὐτοῦ εἶναι τὸ χωρίον ὁ Πιττῆ-λάς, ἦγουν ὁ οἶκος τοῦ Εὐφραθᾶ, ἐξ οὗ οἱ Προφῆται· καὶ παραπάνω αὐτόθεν εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ μεγάλου Γεωργίου, ἦγουν ὁ τόπος ὅπου τὸν εἶχεν ὁ Διοκλήτιανος· ὁ Βασιλεὺς εἰς τὸν τροχόν· αὐτοῦ εἶναι καὶ ἡ τιμὴ αὐτοῦ αἰσός, ὅπου τὸν λαίμην αὐτοῦ ἔδεσαν διὰ τὸν Χριστόν, καὶ πολλὰ θαύματα ἕως τὴν σήμερον χάριτι (τοῦ) Χριστοῦ μου καὶ πολλὰ ἰάσεις ἐπιτελεῖ· δαίμονας ἐκδιώκει, καὶ παντοδαπὰ νοσήματα θεραπεύει ἀνθρώπων πιστῶν καὶ ἀπίστων, ὥστε καὶ κτήνη θεραπεύει· ὁ δὲ ναὸς ἐστὶ στρογγυλοειδής καὶ τὴν τοῦρην ὠραιότατος, καὶ ἔχει κολόνας 4, ἔχει δὲ καὶ τὰ κελία αὐτοῦ ἄνω τῆς ἐκκλησίας εἰς ἀνάγνωσιν.

§ 28. Ὁ δὲ ναὸς τῆς ἁγιοτάτης πόλεως Βηθλεὲμ εἶναι ὑψηλότατος μετὰ ξυλίνης σκευῆς κυπαρισίνης κατασκευασμένος, ὡραιότατος, ἔξωθεν μολυβδόσκεπαστος· εἶναι καὶ τὸ ἔδαφος μετὰ τῆς ψήφας ἐστρωμένον· καὶ τοῦ καθολικοῦ τὸ ἔδαφος μετὰ μαρμάρων ἐστρωμένον πᾶν ὡραίων. ἔχει δὲ ὁ ναὸς μέσα εἰς τοὺς δύο χοροὺς 50 κολόνας μαρμαρίνας ὡραιόταται· καὶ ἔχει ἔξωθεν ἓν μέρος κολόνας 25, καὶ τὸ ἕτερον ἄλλαις τέσσασι· καὶ ἐπάνω εἰς ταῖς κολόνας εἶναι τοῖχος κτισμένος ὅλος ἱστορισμένος μετὰ μοσίου χρυσοῦ καὶ ἄλλου ὡραίου, ὅλοι οἱ Προφῆται, καὶ ἐπὶ τὰ ἄγρια σύνοδοι. Εἶναι καὶ εἰς τὸ βῆμα τοῦ ναοῦ ἱστορισμένη ἡ ἁγία Γέννησις τοῦ Χριστοῦ μετὰ μοσίου χρυσοῦ καὶ ἄλλου ὡραίου, καὶ ἄλλα· ὅθεν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, καὶ οἱ μεγαλομάρτυρες, καὶ οἱ Προφῆται, καὶ αὐτοὶ μετὰ μοσίου. Ἀριστερὰ δὲ τοῦ βήματος κατεβαίνει σκαλόνια 14, καὶ εὐρίσκει τὸ ἅγιον σπήλαιον, ἐκεῖ ὅπου ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· καὶ κεῖται ἡ ἁγία αὐτοῦ γέννησις ἀνατολικά· ἡ δὲ ἁγία αὐτοῦ φάτις δυτικὰ κεῖται, καὶ ἔχει δύο πόρτας προέξοντας γλυπτὰς ὡραιόταται· ἡ μία κεῖται δεξιὰ τοῦ σπηλαίου, καὶ ἡ ἄλλη ἀριστερὰ· ἔχει καὶ πᾶσα πόρτα κολόνας 4, λεπταί, μικραῖς, λευκαῖς ὡς γιῶν ὡραιόταται· εἶναι καὶ μία καμάρη εἰς πᾶσα πόρτα· εἶναι δὲ καὶ τὸ γύρον μαρμαροκλιμακῶν τὸ σπήλαιον ἔξωθεν· καὶ ἐπάνω τοῦ ἁγίου σπηλαίου ἐστὶν ὁ ναὸς τοῦ καθολικοῦ ὅπου ψάλλουσιν οἱ ὀρθόδοξοι Χριστιανοί· ἄπταν δὲ αὐτοῦ εἰς τὸ καθολικὸν κανδήλια δέκα ἀκροῦνται· ἄπταν καὶ εἰς τὴν ἁγίαν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ κανδήλια 6 ἀκροῦνται. Μέσα δὲ τοῦ σπηλαίου εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἔχυσαν τὸ πλῆμα τῶν ἁγίων σπαργάνων τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἔξωθεν ἀπ' αὐτοῦ πάντερπνη εὐωδία· ἔξωθεν δὲ τοῦ σπηλαίου, πρὸς τὸ βόρειον μέρος σιμὰ εἰς τὴν ἀριστερὰν πόρταν, εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ Δαβὶδ, οὗ πιεῖν ἐπιθύμησε. Μέσα δὲ εἰς τὸ ἅγιον σπήλαιον, εἰς ἕτερον τόπον, εἶναι τὰ λείψανα τῶν ἁγίων νηπίων τῶν ὑπὸ τοῦ Ἡρώδου ἀναιρεθέντων, χιλιῶν 14, τῶν ἀριθμὸν· εἶναι δὲ καὶ ὁ τόπος λακκοειδής, καὶ ἔρχεται ἀπ' αὐτοῦ εὐωδία μεγάλη, ἦγουν εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐτίθησαν τὰ ἅγια λείψανα τῶν ἁγίων νηπίων· ἀπέχει καὶ ὁ τόπος ἀπὸ τοῦ ἁγίου σπηλαίου μίλιον ἓν, καὶ εἶναι κατ' ἀνατολὰς, κάτωθεν τῆς Βηθλεὲμ. Ὅπισθεν δὲ τοῦ βήματος δεξιὰ, καὶ ὀπίσω τοῦ σπηλαίου ἔξωθεν τῆς δεξιᾶς πόρτας τοῦ ναοῦ, εἶναι

ἡ πόσις ὅπου ἐπεριετμήθη ὁ Χριστὸς ὁπταήμερος· κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον· καὶ ἀπ' αὐτοῦ, δεξιὰ τοῦ βήματος, μέσον αὐτοῦ ἀναβαίνει σκαλόνια 12. ἀπ' αὐτοῦ ἐπάνω εἶναι ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου μεγαλημάρτυρος Γεωργίου, ὡραιότατος, ὅλος ἀγιόγραφος μετὰ λαζουρίου καθαροῦ ἱστορισμένος.

§ 29. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ κάτω, κατὰ ἀνατολὰς τῆς ἁγίας Βηθλεὲμ πρὸς τὴν ἔρημον, εἶναι τὰ μοναστήριον τοῦ ἁγίου μεγάλου Θεοδοσίου τοῦ Κοινοβιάρχου· ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλια 8. καὶ ἀπὸ τὴν Βηθλεὲμ ὁμοίως· καὶ παρακάτω κατὰ ἀνατολὰς ἕως 4 μίλια εἶναι ἡ Λαύρα τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφάνους πατρὸς ἡμῶν Σάββα τοῦ ἡγιασμένου, ὅπου ἐμαρτύρησαν ὅσοι καὶ ἀσκηταὶ ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου τοῦ Μυστηρίου, τὸν αἰῶνα 14. χιλιάδες· καὶ εἶναι ὁ ναὸς αὐτοῦ ὡραιότατος· καὶ εἶναι ἀπὸ τὴν καιρὸν τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἕως τὴν σήμερον αὐτοῦ ἔγραψε Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς τὴν ὁκτώηχον, καὶ ἄλλα πολλὰ, καὶ τὸ ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς. Καὶ ἀνατολικά τοῦ μοναστηρίου, ὁπίσω τοῦ βήματος ἀναμέσον τοῦ ποταμοῦ ἦγουν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος, ἐστὶ σπηλαῖον καὶ μέσον αὐτοῦ εἶναι τὸ ἀγίασμα, ὅπου εὐχαλὶε διὰ προσευχῆς ὁ ἅγιος καὶ ἀναβλύζει ἕως τὴν σήμερον. Καὶ εἰς τὸν νότον τοῦ μοναστηρίου εἶναι ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Σάββα με κοινοῦλιν πέτρινον ὡραιότατον· καὶ ὁρᾶται καὶ προσκυνεῖται ἕως τὴν σήμερον· αὐτοῦ εἶδεν ὁ ἅγιος Σάββας τὸν στόλον τοῦ πυρὸς ἕως τοῦ Οὐρανοῦ φθάνοντα· καὶ μεθυθεὶς ὑπὸ Θεοῦ ἔκτισε τὸ μοναστήριον ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Θεοτόκου, ἦγουν ὁ Εὐαγγελισμὸς αὐτῆς. Αὐτοῦ πλησίον τοῦ τάφου εἶναι καὶ ὁ ναὸς τοῦ μεγάλου Νικολάου· καὶ εἶναι ὁ ναὸς ὡς ἐν σπηλαίῳ, γλυπτὸς ἐσῶθεν ἱστορισμένος μετὰ λαζουρίου καθαροῦ· καὶ ἐστὶν ὅλος ὁ ναὸς μία πέτρα, οἷον βράχος βουνί, ὡραιότατος μετὰ ψήφας πετρίων ἐστρωμένον. Πλουτεῖ δὲ χάριτι Χριστοῦ καὶ τὴν σήμερον μοναχοὺς δι' εὐχῶν τοῦ ἁγίου Σάββα. Ἀπέχει δὲ ἡ ἁγία αὕτη Λαύρα ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ 12 μίλια· αὐτοῦ σιμὰ εἶναι καὶ τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Εὐδοκίας τὸ μοναστήριον· καὶ πρὸς τὸ βόρειον μέρος ἕως μίλια 6 εἶναι τὸ μοναστήριον τοῦ μεγάλου Εὐθυμίου, ὅπου ἦτον περιφρημὸν τι ποτὲ εἰς τὸν καιρὸν του· πρὸς δὲ τὸ νότιον μέρος τῆς προειρημένης Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα ἄνωθεν εἶναι τοῦ ἁγίου Χαρίτωνος ἡ μονή· ἔχει δὲ καὶ πηγὴν ἀγιάσματος, ἣν ἐδωρήσατο ὁ Θεὸς διὰ προσευχῆς αὐτοῦ· καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλια ὀκτώ.

§ 30. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἄνωθεν, κατὰ μεσημβρίαν τῆς ἁγίας πόλεως, ἐστὶ τοῦ Πατριάρχου Ἀβραάμ ὁ τόπος, ἡ Δρυς ἡ Μαμβρῆ, ἦγουν ὁ οἶκος αὐτοῦ· αὐτοῦ εἶναι καὶ θαμμένος εἰς τὸ σπηλαῖον τοῦ διπλοῦν, ὅπερ ἔκτισεν αὐτός· αὐτοῦ εἶναι θαμμένη καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ Σάρρα, καὶ ὁ Ἰσαάκ, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ ὁ Ἰακώβ, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ· καθορῶνται καὶ προσκυνῶνται ἕως τὴν σήμερον ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων πιστῶν καὶ ἀπίστων· αὐτοῦ εἶδεν ὁ Ἀβραάμ τὴν ἁγίαν Τριῖδα· αὐτοῦ ἐποίησε καὶ τὴν φιλοξενίαν· ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ μίλια 30. Ὁ δὲ τόπος ὅπου ἐποίησεν ὁ Ἀβραάμ τὴν θυσίαν τοῦ Ἰσαάκ εἶναι ἐν τῷ τόπῳ Γολγοθᾶ, ἐν ᾧ τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν διὰ τὴν τοῦ κόσμου σωτηρίαν· τὸ δὲ φυτὸν σαθέκ ἐστὶν ἐκεῖ ὅπου ἦρεν ὁ Ἀβραάμ τὸν κριὸν δεδεμένον,

καὶ εἶναι τὴν σήμερον εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐλαία πλησίον τοῦ Γολγοθᾶ καὶ Σταυροῦ, καὶ καθορᾶται ὑπὸ πάντων.

§ 31. Κατὰ δὲ ἀναμέσον μεσημβρίας καὶ ἀνατολῆς τῆς ἁγίας πόλεως, ἕως ἐν καὶ ἡμισυ μίλιον πλησίον τοῦ Σιλωάμ, εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἔβαλαν οἱ Ἑβραῖοι τὸν Προφήτην Ἠσαΐαν καὶ ἔπρισαν αὐτὸν ἐν ξυλίνῳ πρίονι. Ἐξῶθεν δὲ τῆς ἁγίας πόλεως, ἐγγὺς τῆς πύλης τῆς πρὸς Δαμασκὸν, εἶναι ὁ ἀγρός τοῦ Ἀγρίππα, ὅπου ἔστειλεν ὁ Προφήτης Ἰερεμίας τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Ἀβιμέλεχ διὰ νὰ κύψῃ σῶμα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, καὶ ἐκοιμήθη χρόνους ἐβδομήκοντα· καὶ ὁ Βαροὺχ ἐκάθισε εἰς τὸ μνημεῖον ἐξω τῆς πόλεως· καὶ τοῦτο ἦτο τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ μὴν ἴδωσιν τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ὅταν δὲ αἰχμαλώτισε ὁ Ναβουχοδονόσορ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐπῆρεν αἰχμαλώτην τὸν Ἰερεμίαν καὶ τοὺς Ἑβραίους, καὶ ἔκαμαν ἐκεῖ καιρὸν πολὺν, καὶ ὅταν ἐλύτρωσεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀβιμέλεχ ἐξυπνος γενόμενος ἦλθεν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἦρε τὴν πόλιν ἠρημωμένην καὶ ἔγινεν ἐξεστηκώς. Γυρίζει τὸ περιτείχισμα τῆς Ἱερουσαλὴμ μίλια 6.

§ 32. Δυτικὰ δὲ τῆς ἁγίας πόλεως εἶναι ὁ Σταυρὸς, μοναστήριον μέγα καὶ πᾶν ὡραιότατον, καὶ τὸ κρατοῦν Ἰθῆροι· καὶ ἔχει κελλία ἕως τῆς μέσον δὲ εἰς τὸ βῆμα τοῦ ναοῦ, ὑποκάτω τῆς ἁγίας Τραπεζῆς· εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἐφύτευσεν ὁ Ἀὐτὸς τοὺς τρεῖς δαυλοὺς, καὶ ἐβλάστησαν καὶ ἐγέναντο εἰς δένδρον μέγα· καὶ μετὰ καιρὸν πολὺν ὕστερον προνοίᾳ Θεοῦ ἐκοψαν αὐτὸ καὶ ἐποίησαν σταυρὸν, καὶ ἀπάνω αὐτοῦ ἐσταύρωσαν τὸν Κύριον τῆς δόξης· καὶ φαίνεται ὁ τόπος τοῦ δένδρου ἕως τὴν σήμερον· καὶ εἶναι τρύπα ὅπῃ ἐσχηματισμένη ὑποκάτω τῆς ἁγίας Τραπεζῆς, καὶ ἐξέρχεται ἀπ' αὐτοῦ μεγάλη εὐωδία καὶ πάντερον ἕως τὴν σήμερον εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον· καὶ ἀπ' αὐτοῦ σιμὰ εὐχαίνει γῶμα, καὶ ποιεῖ μεγάλην ἰατρείαν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, ὥστε καὶ δαίμονας ἀπελάνει· καὶ ἄπτουν εἰς τὸν τίμιον Σταυρὸν ἄνωθεν αὐτοῦ κανδήλια 3. ἀκοιμήτα· καὶ ἀπέχει ἀπὸ τὴν ἁγίαν πόλιν μίλια 2.

§ 33. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ κάτω δυτικὰ εἶναι ἡ Ὀρεινὴ, ὅπου ἐγεννήθη ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος· καὶ κεῖται δυτικὰ τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ μίλια 8. Αὐτοῦ εἶναι καὶ ὁ ναὸς τοῦ τιμίου ἐνδόξου Προφήτου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ἦγουν τὸ γενέσιον αὐτοῦ· καὶ εἶναι ὁ ναὸς αὐτοῦ ὡραιότατος· ὁ δὲ ναὸς οὗτος ἦτον ποτὲ καιρὸν τοῦ Προφήτου Ζαχαρίου οἶκος, καὶ μετετέθη εἰς ναὸν εὐσεβῶν Βασιλέων· καὶ εἶναι ὁ ναὸς αὐτοῦ στρογγυλοειδὴς μετὰ τὴν τούρλαν· καὶ μέσον τοῦ βήματος κατὰ δεξιὰ ἔχει τὸν τόπον καὶ κατεβαίνει σκαλόνια 20· αὐτοῦ κάτω εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἐγεννήθη ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος. Κατὰ νότον δὲ τοῦ ναοῦ, ὡσεὶ λίθου βολή, εἶναι τὸ ὕδωρ τῆς ἐλέγχσεως· καὶ παρέκει δυτικὰ εἶναι ἡ πέτρα, ἦγουν τὸ ὄρος ὅπου ἐσχίσθη καὶ ἐκρύβη ὁ τίμιος Πρόδρομος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἐλισάβετ, καὶ ἐφυλάχθησαν διὰ τὸν φόβον τοῦ Ἡρώδου· ὁ δὲ πατὴρ αὐτοῦ Ζαχαρίας ἐσφάγη μέσα εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ ὑπὸ Ἡρώδου τοῦ Βασιλέως. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ ἐξερχόμενος εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν Ἱερουσαλὴμ εἶναι ναὸς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, καὶ ἐστὶν ἀναμέσον τῆς οδοῦ αὐτοῦ ἡσπάσαντο ἀλλήλαις αἱ μητέρας.

§ 34. Τὸ δὲ Γάζη ἀπέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἡμέρας δύο·

αὐτοῦ ἐστὶ καὶ ὁ οἶκος τοῦ ἀνδρειοτάτου Σαμφών· καὶ ἀπ' αὐ-
τοῦ, παρ' ὀλίγον ἕως τριάντα μίλια δυτικά, εἶναι ἡ Λύδδα·
αὐτοῦ ἐμαρτύρησεν ὁ μέγας Γεώργιος· καὶ ἔστιν ἐκεῖ ναὸς αὐ-
τοῦ πάνσεπτος καὶ περιδότης πάνυ ὡραιότατος· αὐτοῦ εἰς
τὸν ναὸν πλησίον τοῦ ἁγίου βήματος εἶναι ἡ τιμία αὐτοῦ κά-
ρα, δι' οὗ πανηγυρίζομεν τὴν ἡμέραν αὐτοῦ μηνὶ Νοεμβρίῳ
τρίτῃ, ἔγουν τὰ ἐγκαίνια, καὶ ὁράται καὶ προσκυνεῖται ὑπὸ πάν-
των ἀνθρώπων πιστῶν καὶ ἀπίστων. Καὶ εἰς ἑξὶ μίλια κατὰ
δυσμάς τῆς ἀγίας πόλεως καὶ τῆς Λύδδης εἶναι τὸ Ἰάφφα,

ἣγουν ἡ Ἰόππη λεγομένη εἰς τὴν θεῖαν Γραφήν· αὐτοῦ εἶναι
αἰγιαλὸς, καὶ αὐτοῦ ἤρεν ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ καὶ
ἀλίευαν, ὁ Πέτρος καὶ οἱ λοιποὶ, καὶ εἶπεν αὐτῶν, δεῦτε ὀπί-
σω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων· ἀπέχει ἀπὸ τῆς
Ἱερουσαλὴμ μίλια 30. Ἀξιώσαι δὲ ἡμᾶς ὁ Θεὸς τοὺς ἀκού-
οντας τὴν ἐξήγησιν ταύτην τῆς ἀγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ, καὶ
πάντας τοὺς περὶ αὐτὴν ἁγίους τόπους, εἰς τὴν βασιλείαν αὐ-
τοῦ, πρεσβεταίς τῆς παναχράντου αὐτοῦ μητρὸς καὶ πάντων τῶν
ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος αὐτῷ εὐαρεστησάντων. Ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ ΤΩΝ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΗΣ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΣ.

	σελ.		σελ.
§ 1. Γεωγραφική θέσις, όνόματα και όρια της Παλαιστίνης	1.	§ 9. Ή άμπελος	7.
§ 2. Έδαφος της Παλαιστίνης	2.	§ 10. Δένδρα κάρπιμα και δάση.	»
§ 3. Όρη της Παλαιστίνης	»	§ 11. Ίχθύες, έρπετά και έντομα	8.
§ 4. Κλίμα της Παλαιστίνης	3.	§ 12. Πετηνά.	9.
§ 5. Έκτακτα φαινόμενα	4.	§ 23. Μαστοφόρα ζώα, κατοικίδια και άγρια.	»
§ 6. Εύφορία της Παλαιστίνης	»	§ 14. Διαίσεις της Παλαιστίνης	10.
§ 7. Δημητριακοί καρποί	6.	Α'. Γαλιλαία.	»
§ 8. Θάμνοι άγριοι ή εύώδεις, άνθη και βαλσαμοφόρα δένδρα	»	Β'. Σαμάρεια.	11.
		Γ'. Ίουδαία	»
		Δ'. Περαιά	12.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΙΟΥΠΗ, ΑΥΔΑ, ΡΕΜΛΗ, ΟΔΟΣ ΑΠΟ ΙΟΥΠΗΣ ΕΙΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ.

	σελ.		σελ.
§ 1. Ίούπη	14.	Β'. Από Ρέμλης μέχρι του Π'άπ'ου-λ-Ουάδ'η.	28.
§ 2. Αύδα	18.	Γ'. Από του Π'άπ'ου-λ-Ουάδ'η μέχρι της Ιερουσαλήμ	30.
§ 3. Ρέμλη	23.		
§ 4. Όδός από Ίούπης εις Ίεροσόλυμα	26.		
Α'. Από Ίούπης εις Ρέμλην	»		

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΑΓΙΑ ΠΟΛΙΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ.

	σελ.		σελ.
§ 1. Όνόματα της άγίας Πόλεως:	33.	Α'. Σιών	»
Α'. Σαλήμ	»	Β'. Άκρα.	»
Β'. Ίεβοϋς	34.	Γ'. Μωρία	39.
Γ'. Ίερουσαλήμ.	»	Δ'. Βεζεθα	40.
Δ'. Κάδυτις.	35.	§ 6. Τείχη της άρχαίας Ίερουσαλήμ	40—44.
Ε'. Αίλια	»	§ 7. Τείχη της Ίερουσαλήμ κατά τον Μεσαιώνα και έφεξης μέχρι του Σουλτάν Σουλεϊμάν	44—45.
§ 2. Γεωγραφική θέσις της Ίερουσαλήμ.	36.	§ 8. Πύλαι της άρχαίας Ίερουσαλήμ	45.
§ 3. Τείχη, πόλαι και κάτοικοι της σημερινής Ίερουσαλήμ	37.	Α'. Πύλαι άρκτικάι	»
§ 4. Όδοι και συνοικίαι της σημερινής Ίερουσαλήμ	»	Β'. Πύλαι δυτικάι	46.
§ 5. Οί τέσσαρες λόφοι της Ίερουσαλήμ.	38.	Γ'. Πύλαι μεσημβρινάι	»

	σελ.		σελ.
Δ'. Πύλαι ἀνατολικαί	»	ρουσαλήμ	47.
§ 9. Περὶ τῶν Πυλῶν τῆς Ἱερουσαλήμ κατὰ τὸν Μεσαιῶνα	»	Α'. Ὁ Ἰππικὸς	»
Α'. Πύλαι ἀρχαῖαι	»	Β'. Οἱ πύργοι τοῦ Φισαήλου καὶ τῆς Μαριάμης	»
Β'. Πύλαι δυτικαί	»	Γ'. Ὁ Ψήφιος πύργος	48.
Γ'. Πύλαι μεσημβριναί	»	Δ'. Ἀρτωρία	»
Δ'. Πύλαι ἀνατολικαί	»	§ 41. Ὁρλᾶς ἢ Ὀπλᾶ	»
§ 10. Οἱ ἐπισημότεροι πύργοι τῆς ἀρχαίας Ἱε-			

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Δ'.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΣΗΜΕΡΟΝ.

	σελ.		σελ.
§ 1. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς τελευτῆς τοῦ Σολομῶντος 975 Π. Χ. 49—52.		ερουσαλήμ. 326—637. Μ. Χ.	136—141.
§ 2. Ἀπὸ τῆς τελευτῆς τοῦ Σολομῶντος μέχρι τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ. 975—688 Π. Χ. 52—75.		§ 12. Πολιορκία καὶ παράδοσις τῆς Ἱερουσαλήμ τῷ Καλίγῃ Ὀμάρ νῖφ Χαττάπ. 637. Μ. Χ.	144—146.
§ 3. Ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ μέχρι τοῦ Μεγαλίου Ἀλεξάνδρου. 688—332. Π. Χ. 75—85.		§ 13. Ἀπὸ τῆς παραδόσεως τῆς Ἱερουσαλήμ τῷ Καλίγῃ Ὀμάρ μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ἀπὸ τῶν Σταυροφόρων. 637—1099. Μ. Χ.	146—152.
§ 4. Ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τῶν Μακκαβαίων 332—167 Π. Χ.	85—91.	§ 14. Πολιορκία καὶ ἀλῶσις τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τῶν Σταυροφόρων 1099 Μ. Χ. 152—163.	
§ 5. Οἱ Μακκαβαῖοι 167—63 Π. Χ.	107.	§ 15. Οἱ Σταυροφόροι κυρίαρχοι τῆς Ἱερουσαλήμ 1099—1187. Μ. Χ.	163—168.
§ 6. Οἱ ἐπὶ τοὺς Ῥωμαίους Μακκαβαῖοι 63—37. Π. Χ.	107—112.	§ 16. Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τοῦ Σαλαδίνου μέχρι τῆς παρτε- λοῦς ἀπὸ τῆς Παλαιστίνης ἀποδιώξεως τῶν Σταυροφόρων 1187—1291 μ. χ. 168—176.	
§ 7. Ἡρώδης ὁ μέγας. 87—2. Π. Χ. 113—121.		§ 17. Ἀπὸ τῆς παρτελοῦς ἀποδιώξεως τῶν Σταυροφόρων ἐκ τῆς Παλαιστίνης με- χρι τῆς ἐπὶ τοῦ Σουλτὰν Σελήμ ἀλώ- σεως τῆς Ἱερουσαλήμ 1291—1317. Μ. Χ.	176—178.
§ 8. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρώδου 2—70. Μ. Χ.	122—128.	§ 18. Ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τοῦ Σουλτὰν Σελήμ μέχρι τῆς σημερον 1317—187. μ. χ.	178—183.
§ 9. Ἀλῶσις καὶ πολιορκία τῆς Ἱερουσαλήμ ἐπὶ τοῦ Τίτου. 70. Μ. Χ. 128—133.			
§ 10. Ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ Τίτου ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ μέχρι τῆς εἰς τὰ αὐτοὺς ἀποδημίας τῆς ἀγίας Ἐλένης 70—326. 133—136.			
§ 11. Ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς ἀγίους τόπους ἀποδημίας τῆς ἀγίας Ἐλένης μέχρι τῆς τῷ Καλίγῃ Ὀμάρ παραδόσεως τῆς Ἱ-			

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ε'.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΩΣ.

	σελ.		σελ.
§ 1.		Α'. Τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ ἁγίου Κουβουκλίον	186.
§ 2. Ἡ πόλις τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ἢ κοινῶς λεγομένη ἀγία Πόρτις	184.	Β'. Ὁ ἅγιος Αἶθος	187.
§ 3. Ἡ ἀγία Ἀποκαθήλωσις	»	Γ'. Τὸ θεῖον μνημεῖον	188.
§ 4. Ὁ ζωοδόχος τάφος τοῦ Κυρίου ἡμῶν ὁ καὶ σπλήθως ἅγιον Κουβουκλίον καλεῖ- μενος	185.	§ 5. Τὸ Καθολικόν	190.
		Α'. Ὁ χορὸς τοῦ Καθολικοῦ	»
		Β'. Τὸ ἅγιον βῆμα τοῦ Καθολικοῦ	192.
		§ 6. Ὁ Γολγοθᾶς	193.

σελ.	σελ.		
§ 7. Τὸ Παρεκκλήσιον τοῦ Ἀδάμ	195.	ἅπτον» λεγόμενος	199.
§ 8. Παρεκκλήσιον τοῦ ἀκανθίνου Στεφάνου	196.	16. Καὶ αὐθις ὑπὸ τὸν μέγαν Τροῖλλον	
§ 9. Τὸ παρεκκλήσιον καὶ τὸ σπήλαιον τῆς		τοῦ ἁγίου Τάφου	200.
εὐρέσεως τοῦ τιμίου Σταυροῦ	197.	Α'. Ὁ ἀρκτικός μῦθος καὶ ἡ ἀρχαία κο-	
§ 10. Τὸ Παρεκκλήσιον «Διμερλουαντον»	»	λυμνήθρα τοῦ Ναοῦ.	»
§ 11. Τὸ Παρεκκλήσιον τοῦ Α. Δογγίνου		Β'. Ὁ δυτικός μῦθος καὶ οἱ τάφοι τοῦ	
τοῦ ἐκατοντάρχου	198.	ἀπὸ Ἀρμαθαλας Ἰωσήφ.	201.
§ 12. Παρεκκλήσιον τῶν Κλαπῶν.	»	Γ'. Τὸ Παρεκκλήσιον τῶν Ἀρμενίων	»
§ 13. Φυλακὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ λειποθυμία		§ 17. Ἀπαρίθμησις τῶν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀ-	
τῆς Θεοτόκου	»	ναστάσεως μερῶν, ἐν οἷς ἐπευργήθη	
§ 14. Τὸ παρεκκλήσιον τῶν Λατίνων καὶ ὁ		τὰ ἐν αὐτῷ διάφορα ἔθνη	»
ἐν αὐτῷ κλῶν τῆς φραγγελλώσεως,	199.	§ 18. Οἱ ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως ἐγκλει-	
§ 15. Ὁ τόπος, ἐνθα κατὰ τὴν τῶν Λατίνων		στοὶ κληρικοὶ τῶν διαφόρων ἐθνῶν	202.
παράδοσιν ἐφάρη ὁ Κύριος τῇ Μαγδα-		§ 19. Λυχνίαι καὶ λαμπάδες ἀναπτόμεναι ἐν	
ληνῇ Μαρίᾳ, ὁ καὶ ὑπ' αὐτῶν «μή μου		τῷ ναῷ τῆς Ἀναστάσεως	»

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΣΤ'.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ.

σελ.

σελ.

§ 1. Ἀπὸ τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως. 33—335. Μ. Χ. 202—211.

§ 2. Καταστροφὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἀνοικοδομήσις αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου Μοδέστου. 614—626. Μ. Χ. 211—215.

§ 3. Ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἡγουμένου Μοδέστου ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ναοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Καλίου Χάκεμ-π'ι-Ἀμριλλὰχ καταστροφῆς αὐτοῦ. 626—1010. 245—247.

§ 4. Καταστροφὴ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ὑπὸ τοῦ Καλίου Χάκεμ-π'ι-Ἀμριλλὰχ καὶ ἀνοικοδομήσις αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ῥωμανοῦ τοῦ Ἀργυροπούλου, Μεγαλ. τοῦ Πατριάρχου, καὶ ἰδίως Κωνσταντίνου τοῦ Μορομάχου 1010—1048. 217—219.

§ 5. Περιγραφή τοῦ δεύτερον ἤδη ἀνοικοδομηθέντος ναοῦ τῆς Ἀναστάσεως ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ Μοναχοῦ Σαϊνβόλφου ἐν ἔτει

1102. 220—221.

§ 6. Περιγραφή τοῦ Ῥώσου Ἡγουμένου Δανιὴλ τῷ 1113. 221—223.

§ 7. Ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μορομάχου ἀνοικοδομήσεως τοῦ Ναοῦ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἐπισκευῆς αὐτοῦ 1048—1161. 223.

§ 8. Περιγραφή τοῦ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην Ναοῦ ἐκ τοῦ ὁδοιπορικοῦ τοῦ ἐπιγραφομένου la cité de Jerusalem, καὶ συγγραφέντος τῷ 1187. 223—225.

§ 9. Ἀπὸ τῆς ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἐπισκευῆς τοῦ Ναοῦ μέχρι τῆς ἐπὶ Χρυσάνθου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων δευτέρας αὐτοῦ ἐπισκευῆς 1161—1720. 225—227.

§ 10. Ἐπισκευὴ τοῦ Ναοῦ ἐπὶ Χρυσάνθου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων τῷ 1720. 228.

§ 11. Τὰ 1808. 229.

§ 12. Ἀνακαινισμός τοῦ Ναοῦ τῷ 1809—1810. 230—234.

§ 13. Ἀπὸ τοῦ ἀνακαινισμοῦ τοῦ 1810 μέχρι τῆς σήμερον 234.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ζ'.

ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΦΩΣ.

	σελ.		σελ.
§ 1. Περιγραφή τῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου φωτός	337.	§ 2. Ἱστορία τοῦ ἁγίου φωτός	238—241.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Η.

ΤΑ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΛΕΙΟΣΗΜΕΙΩΤΑ ΜΕΡΗ.

	σελ.		σελ.
§ 1. Ἡ ἀγία αὐλή	242.	§ 5. Τὸ μοναστήριον τοῦ Πατριάρχου Ἀβρα-	
§ 2. Τὸ κωδωνοστάσιον	»	ἀμ, καὶ αἱ ὑποκάτωθεν αὐτοῦ [ἐκκλησίαι	
§ 3. Ἡ ἐκκλησία τῶν Τεσσαράκοντα Μαρ-		τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Ἀβυσσηνῶν, καὶ	
τύρων, τῶν Μυροφόρων καὶ τοῦ ἀγίου Ἰ-		τὸ παρακείμενον ἐκκλησίδιον τῆς Ὁσίας	
ακώβου	»	Μαρίας.	244.
§ 4. Τὸ Μετόχιον τῆς Γεθσημανῆς	243.		

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Θ'.

ΤΑ ΕΝ Τῇ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚῇ ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ.

	σελ.		σελ.
§ 1. Τὸ μέγα Μοναστήριον τῶν Ὁρθοδόξων	246.	§ 4. Μοναστήρια τῶν Κοπτῶν καὶ τῶν Ἀβυσ-	
§ 2. Τὰ λοιπὰ ἐν τῇ Χριστιανικῇ συνοικίᾳ τῆς		σηνῶν.	250.
Ἱερουσαλὴμ ἡμέτερα μοναστήρια	248.	§ 5. Ἡμέτερα ἐκπαιδευτικὰ καταστήματα	»
§ 3. Τὸ μοναστήριον τῶν Λατίνων	250.	§ 6. Τὸ Ἡμέτερον Νοσοκομεῖον	»

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι.

ΟΙ ΕΝ Τῇ ΜΩΑΜΕΘΑΝΙΚῇ ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΚΑΙ ΛΕΙΟΣΗΜΕΙΩΤΟΙ ΤΟΠΟΙ.

	σελ.		σελ.
§ 1. Πύλη τῆς καταδίκης. Στήλη τῆς δικαστικῆς		᾽Ο Γαβθαῦς.	252.
ἀποφάσεως. Οἶκος τῆς παρθένου Βερενίκης.		§ 3. Ὁ ραδὸς τῆς ἀγίας Ἀρρῆς	254.
Τόπος, ἐνθα ἔπεσεν ὁ Χριστὸς φέρων τὸν		§ 4. Ἡ Προβατικὴ Κολυμβήθρα	255.
σταυρόν	251.	§ 5. Τὰ Καζάρια τῆς ἀγίας Ἑλένης.	»
§ 2. Ἡ καμάρα τοῦ Πιλάτου. Τὸ Πραιτώριον.			

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΙΑ.

Ἡ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙ ΠΟΤΕ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΣΟΛΟΜΩΝΤΟΣ, ἢ ΤΟ ΣΗΜΕΡΙΝΟΝ ΧΑΡΑΜΟΥ-Σ'-Σ'ΕΡΙΦ.

	σελ.		σελ.
§ 1. Περιγραφή	256.	λομῶντος.	
Α'. Τὸ τέμενος τοῦ Ὁμάρ (Κούπ-πατον		Α'. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σολομῶντος μέχρι	
σ-Σάγρα).	257.	τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου	263.
Β'. Τὸ τέμενος Ἑλ-Ἀκσα.	260.	Β'. Ἀπὸ τῆς ἐπὶ Τίτου [καταστροφῆς μέχρι	
Γ'. Αἱ ὑπόγειοι οἰκοδομαὶ καὶ αἱ πύλαι	261.	τῆς σήμερον	267.
§ 2. Ἱστορία τῆς περιοχῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Σο-			

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΙΒ'.

ΣΥΝΟΙΚΙΑ ΑΡΜΕΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΟΥΔΑΪΚΗ.

	σελ.		σελ.
§ 1. Τὸ μοναστήριον τῶν Ἀρμενίων	271.	§ 2. Τὸ μοναστήριον τῆς ἐλάτας	272.

§ 3. Τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς «Εβραϊκῆς» λεγόμενον.	σε.λ. 272.	§ 4. Τὸ μοναστήριον τῶν Συριάνων εἴτε τῶν Ἰ- ακωβιτῶν	σε.λ. 273.
--	------------	--	------------

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΙΓ'.

Η ΑΓΙΑ ΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΡΗ.

§ 1. Ἡ ἁγία Σιών.	273.	κτορος.	»
§ 2. Ὁ οἶκος τοῦ Καϊάφα ἢ τὸ μοναστήριον τοῦ ἀλέ- ξ.	274.	§ 3. Ἡ ἐκκλησία τῆς ἁγίας Σιών	274.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΙΔ'.

ΤΑ ΕΝ ΤΗ ΚΟΙΛΑΔΙ ΤΟΥ ἸΩΣΑΦΑΤ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΡΗ.

§ 1. Ἡ κοιλὰς τοῦ Ἰωσαφάτ	276.	§ 8. Ἱστορία τῶν ἀνωτέρω τόπων.	»
§ 2. Ὁ τάφος τῆς Θεοτόκου ἐν Γεθσημανῇ.	277.	§ 9. Οἱ ἐν τῇ κοιλᾷ τοῦ Ἰωσαφάτ ἀρχαῖοι τάφοι.	283.
§ 3. Ἱστορία τοῦ ἐν Γεθσημανῇ τοῦ τῆς Θεοτόκου.	279.	§ 10. Ἡ πηγή καὶ ἡ κολυμήθρα τοῦ Σιλωάμ.	284.
§ 4. Τὸ σπήλαιον τῆς ἀγωνίας	281.	§ 11. Ὁ τόπος, ἐνθα ἐπιόρισαν τὸν Προφήτην Ἡσαΐ- αν καὶ ὁ τάφος αὐτοῦ.	285.
§ 5. Ὁ καθ' ἡμᾶς τόπος τῆς προδοσίας.	»	§ 12. Τὸ γράειν τοῦ Ἰώβ (π' ἰρ' Ἀγιοῦπ').	286.
§ 6. Ὁ τόπος, ἐνθα, καθ' ἡμᾶς, ἐκοιμήθησαν οἱ Ἀ- πόστολοι.	»	§ 13. Τὸ Ταφὲθ, ἐνθα τὸ πάλαι ἦν τὸ εἶδωλον τοῦ Μολάχ	287.
§ 7. Ὁ τόπος, ἐνθα, καθ' ἡμᾶς, πρὸ τοῦ πάθους προσ- ηύξατο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν.	»		

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΙΕ'.

ΤΟ ὍΡΟΣ ΤΩΝ ΕΛΑΙΩΝ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΡΗ.

§ 1. Τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν καὶ τὸ ἐν αὐτῷ προσκυ- νημα.	»	§ 4. Τὸ ὄρος Γαλιλαία	»
§ 2. Ἱστορία τοῦ ἐν τῷ ὄρει τῶν Ἐλαιῶν προσκυνη- ματος.	288.	§ 5. Ὁ τάφος τῆς ὁσίας Πελαγίας.	»
§ 3. Ἡ κόμη Βηθανία	290.	§ 6. Τὸ πάτερ ρόστερ καὶ τὸ Κρέδω.	291.
		§ 7. Τὰ λεγόμενα μνήματα τῶν Προφητῶν.	»

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΙΣΤ'.

Η ΚΟΙΛΑΣ Η ΦΑΡΑΓΞ ΕΝΝΟΜ.

§ 1. Τὰ σπήλαια τῆς φάραγγος Ἐννόμ.	292.	§ 2. Ὁ ἀγρὸς τοῦ αἵματος ἢ ἀγρὸς τοῦ κεραμέως.	»
---	------	--	---

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΙΖ'.

ΤΑ ΠΡΟΣ ΒΟΡΡΑΝ ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΑΞΙΟΣΗΜΕΙΩΤΑ ΜΕΡΗ.

§ 1. Τὸ λεγόμενον σπήλαιον τοῦ Βαρούχ	293.	λέων	»
§ 2. Τὰ λεγόμενα μνήματα τῶν Κριτῶν καὶ τῶν Βασι- λέων	294.	§ 3. Τὰ ρώσσικὰ οἰκοδομήματα.	294.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Η.

Η ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ Η ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ
ΚΑΙ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΑΥΤΗΣ.

§ 1. Ἡ μνήμη τοῦ τιμίου Σταυροῦ (δ'έρου-λ-Μουσά-λ-λαπε).	294.	§ 3. Τὰ ὕδατα τοῦ Ἀποστόλου Φιλίππου (Ἐλ-Χαρτε).	298.
§ 2. Ἡ Ὀρεινὴ (Ἄιν Κζάρεμ)	297.	§ 4. Ἡ πηγὴ Ἄιν Ἰάλω.	299.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Ι Θ'.

Η ΑΓΙΑ ΒΗΘΛΕΕΜ.

§ 1. Ὅδὸς ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Βηθλεέμ.	»	Β'. Τὸ ἄγιον Σπήλαιον.	306.
§ 2. Ἡ πόλις Βηθλεέμ.	301.	§ 4. Ἱστορία τοῦ προσκυρήματος τῆς Βηθλεέμ.	307.
§ 3. Τὸ προσκύρημα τῆς Βηθλεέμ.	303.	§ 5. Τὸ σπήλαιον τοῦ γάλακτος.	311.
Α'. Ἡ ἐκκλησία τῆς Βηθλεέμ	»		

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν Κ'.

ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΒΗΘΛΕΕΜ.

§ 1. Αἱ στέραι ἢ τὰ γρόατα τοῦ Δαβίδ.	312.	§ 4. Αἱ δεξαμεναὶ τοῦ Σολομῶντος (Ἐλ-Πούρα).	314.
§ 2. Οἱ ποιμένες (Ἐρράαονάτ).	313.	§ 5. Τὸ Μοραστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου.	»
§ 3. Ὁ ἐν Ἠθάρ κεκλεισμένος κήπος τοῦ Σολομῶντος.	»		

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΑ'.

Ο ΙΟΥΔΑΙΝΟΣ ΠΟΤΑΜΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΜΕΡΗ.

§ 1. Ὅδὸς εἰς τὸν Ἰορδάνην.	315.	ρασίμων λεγόμενον (Κάσρ-Χάιζλα)	»
§ 2. Περιγραφή τοῦ Ἰορδάνου ποταμοῦ.	316.	§ 5. Τὰ Γάλαλα.	318.
§ 3. Τὸ μοραστήριον τοῦ τιμίου Προδρόμου (Κάσρ-λ-Γιαφούδ)	317.	§ 6. Τὸ πεδίον τῆς Ἰεριχοῦδος.	»
§ 4. Τὸ μοραστήριον τοῦ Καλαμῶδος ἢ τῆς Καλαμοῦδος	»	§ 7. Ἡ πόλις Ἰεριχώ.	319.
τὸ χαλνότερον σήμερον μοραστήριον τοῦ Ἀββα Γε-	»	§ 8. Τὰ ὕδατα τοῦ Προφήτου Ἐλισαίου.	320.
		§ 9. Τὸ Σαραντάριον ὕψος.	»

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΒ'.

Η ΝΕΚΡΑ ΘΑΛΑΣΣΑ.

§ 1. Θέσις, ὄρια, ἐκτασις καὶ ιδιότητες τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης.	»	§ 5. Τὰ μῦθα τῶν Σοδὸμων.	»
§ 2. Ἡ ἐν τῇ Νεκρᾷ Θαλάσσει ἄσφαλτος.	322.	§ 6. Περίπλοι τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης.	»
§ 3. Περιγραφή τῶν παραλίω τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης.	»	§ 7. Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ Ἀγία Γραφή περὶ τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης.	327.
§ 4. Τὰ ἐντὸς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης ἐρεῖκια καὶ τὰ διαβατὰ αὐτῆς μέρη.	324.	§ 8. Τίποτι ἱστορικὰ περὶ τὴν Νεκρὰν Θάλασσαν.	328.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΓ'.

Η ΛΑΥΡΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΣΑΒΒΑ.

§ 1. Περιγραφή τῆς Λαύρας. »	§ 3. Ἱστορία τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Σάββα. 331.
§ 2. Ἀξιοσημείωτοι παρὰ τὴν Λαύραν τοῦ ἁγίου Σάββα. »	

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΔ'.

Η ΧΕΒΡΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΑΚΕΙΜΕΝΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ.

§ 1. Ἡ Χεβρών. 332.	§ 3. Ἱστορικοὶ παρὰ τὴν Χεβρώνα τόποι. »
§ 2. Τὸ ἐν Χεβρώνι μωαμεθανικὸν τέμενος. 333.	

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΕ'.

ΑΠΟ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΕΙΣ ΣΑΜΑΡΕΙΑΝ.

§ 1. Ὁ Σκοπός. (Ἑβραϊστὶ Σαφά). 335.	§ 8. Τὰ μεταξὺ τῆς Σηλὼμ καὶ τοῦ γροῖατος τῆς Σαμαρείτιδος. »
§ 2. Γαθαζ. (Τελ.λ. Σόμα). »	§ 9. Φρέαρ τοῦ Ἰακώβ ἢ τῆς Σαμαρείτιδος. 338.
§ 3. Γαθαὼν. (Ἑλ. Τζήπ). »	§ 10. Τὸ ὄρος Γαριζίν. »
§ 4. Βηρώθ. (Ἑλ. π. ἱρε). »	§ 11. Νεάπολις εἴτε ἡ ἀρχαία Σουχίμ (Ναπλούς). 339.
§ 5. Βαιθήλ. (Βετίν). 336.	§ 12. Σεβάστεια εἴτε ἡ ἀρχαία Σαμάρεια. 340.
§ 6. Τὰ μεταξὺ Βαιθήλ καὶ Σηλὼμ. »	
§ 7. Σηλὼμ. 337.	

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΣΤ'.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΑΜΑΡΕΙΑΣ ΕΙΣ ΝΑΖΑΡΕΤ.

§ 1. Ἡ πόλις Ἰεζράελ (Μερετζ-ἔντ-Ἀμερ). 341.	§ 6. Ἡ πόλις Ναζαρέτ. 343.
§ 2. Ἡ πόλις Ἰεζράελ (Ζαρ'ίν). 342.	Α'. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Εὐαγγελισμοῦ. »
§ 3. Ἡ πηγὴ Ἀραδ (Ἰν Τζαλούδ). »	Β'. Τὸ Μοναστήριον τῶν Λατίνων. »
§ 4. Σουράμ ἢ Σώμανα (Σούλαμ). »	Γ'. Ἡ ἡμετέρα Μητρόπολις. »
§ 5. Λφούλε, Ἑλ Φούλε, Ναΐμ καὶ Ἑνδάρ. »	

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΖ'.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΝΑΖΑΡΕΤ ΕΙΣ ΤΗΝ ΤΙΒΕΡΙΑΔΑ.

§ 1. Ἡ Καπᾶ. »	§ 4. Ἡ θάλασσα τῆς Τιβεριάδος (Πάλλρ-Ταπαρίε). »
§ 2. Τὸ ὄρος τῶν Μακαρισμῶν. »	§ 5. Ἡ πόλις Τιβεριάς (Ταπαρίε). 346.
§ 3. Οἱ πύργε ἄρτοι. 345.	§ 6. Τὰ παρὰ τὴν Τιβεριάδα θερμὰ ἕλαια. 347.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ν ΚΗ'.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΠΕΡΝΑΟΥΜ ΤΗΝ ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΑΝ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΟ ΟΡΟΣ ΘΑΒΕΡ.

§ 1. Τὰ Μάγδαλα (Μάτζδαλ). 348.	§ 3. Καπερναούμ. »
§ 2. Βηθσαιδά. »	§ 4. Τὸ ὄρος Θαβέρ. 349.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.

Ἰωάννου τοῦ Φωκά ἔκφρασις ἐν συνόψει τῶν ἀπ' Ἀντιοχείας μέχρις Ἱεροσολύμων κάστρον καὶ χωρῶν
Συρίας, Φοινίκης καὶ τῶν κατὰ Παλαιστίνην ἀγίων τόπων. σελ. 6.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.

Περδίκου Πρωτοποταρίου τῆς Ἐφέσου ἔκφρασις περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις κυριακῶν θεσμῶν. σελ. 6.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ.

Ἐπιφάνιον Μοναχοῦ τοῦ ἀγιοπολίτου τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν πατρὸς διήγησις, εἰς τόπον περιηγητοῦ,
περὶ τῆς Συρίας καὶ τῆς ἀγίας πόλεως καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἀγίων τόπων σελ. 17.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ.

(BENIAMIN ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ) Προσκυνητῆριον σὺν Θεῷ ἀγίῳ καὶ ἐξήγησις περὶ τοῦ ἀγίου
τόπου τῆς ἀγιοτάτης πόλεως Ἱερουσαλήμ. σελ. 18.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	Στήλη.	Σειρά.	ἀντί	γράφει	Σελ.	Στήλη.	Σειρά.	ἀντί	γράφει
B'.	30	ὅπερ κα	ὅπερ καὶ		37	B'.	34	βορειανανατολικῆς	βορειοδυτικῆς
B'.	11	ἐπὶ τῆς πείνης	ὕπὸ τῆς πείνης		39	A'.	37	ἀλλὰ τὴν κάτω γίνεται	ἀλλὰ τὴν κάτω γίνεται
A'.	2	μετὰ τὸν Ἀπουμάρακ	μετὰ τὸν Ἀπουμάρακ		"	"	38	λέγοντας	λέγοντος
"	"	ἡγεμόνευσεν	ἡγεμόνευσεν		"	B'.	9	μετὰ τὰ τοῦ λόφου	μετὰ τοῦ λόφου
"	24	χώρου	χώρου		40	B'.	18	Ἐδσηνῶν	Ἐσσηνῶν
"	45	Palaest	Palaest.		44	"	46	Item.	Item.
B'.	5	αὐτῆς	αὐτῆς		48	"	2	50 ὄργυιων	50 πήχεων
"	47	Le Quien	Le Quien		"	"	3	ὁ δὲ τέταρτος 50.	ὁ δὲ τέταρτος 70.
1 B'.	44	ἀλλὰ ποτε	ἀλλὰ πότε		51	"	41	(carpz.	(Carpz.
"	47	Will Tyr	Will. Tyr.		58	A'.	3	καὶ	δὲ
20 A'.	22	οἱ Μωαμεθανοί.	οἱ Μωαμεθανοί.		"	"	42	τοὺς ἀνηλεῶς	αὐτοὺς ἀνηλεῶς
"	26	Will. Tyr.	Will. Tyr.		"	"	13	εἶπεν ἡκούσατε κτλ.	εἶπεν ἡκούσατε κτλ.
"	23	προπονήσεται	προσπονήσεται.		60	A'.	14	Ἀχαζίας	Ὀχοζίας
"	33	Histor. crit.	(Histor. crit.		62	"	37	κα ἐπὶ ῥέ σε	καὶ ἐπὶ ῥέ σε
"	"	779.	779.		63	"	47	τοῦ Ἰεχωῶθ,	τοῦ Ἰεχωῶθ.
"	24	Inde	Inde,		"	B'.	6	ἐνδεκα	ἐνδεκα
"	26	Sepulcrum	Sepulcrum		"	"	45	λέγει	λέγει
"	31	crucisignati	crucisignati		77	B'.	30	Νεφθαλ	Νεφθαλεῖμ
"	33	Indetventum	Inde adventum		85	B'.	21	πολέμιοι	πόλεμοι
"	37	quieverat.	quieverat.		95	"	48	Ἀργαῖοι.	Ἀργαῖοι.
"	46	Will Tyr.	Will. Tyr.		113	A'.	46	αὐτόν.	αὐτόν.
21	32	καθ' ὁδόν	καθ' ὁδόν.		"	"	47	ἄρχοντα.	ἄρχοντα.
"	43	Ὀδοιπορικόν	Δαναὶλ Ὀδοιπορικόν		116	"	33	μάστιγι	μάστιγι
"	44	Pslaest.	Palaest.		128	"	29	ἄλωσις καὶ πολιτεία	πολιτεία καὶ ἄλωσις
"	48	Wilken VII.	Wilken VII.		129	"	38	φρικαλεώτερα	φρικαλεώτερα
22	32	(Palaes.	(Palaest.		130	B'.	16	εἰς αὐτὰς	εἰς αὐτὰς
"	33	Ramulae	Ramulae		132	A'.	45	Raumer	Raumer
"	"	nomen	nomen		"	B'.	37	κατὰ τὸν καιρὸν	κατὰ τὸν καιρὸν
"	"	fnit	fnit		"	"	38	Οἰκουμένης.	Οἰκουμένης.
"	34	Cantacazeno	Cantacuzene		133	A'.	43	αὐτόθι	αὐτόθι
"	35	vox netior	vox notior		134	B'.	48	καταφρονήσαντες	καταφρονήσαντες
"	36	substituta	substituta		"	"	30	αὐτόν	αὐτόν
"	"	pufio	pufio		135	A'.	41	Munter	Munter
"	37	Ῥωμαίων fuisse aut	Ῥωμαίων scriptum		"	"	45	ὅτι δὲ κτλ.	ὅτι δὲ κτλ.
"	"	Ῥαμε:	fuisse aut		"	"	48	ἐπίστασθε.	ἐπίστασθε.
"	38	λέων	Ῥαμελαίων		"	B'.	40	οἰκίσαντες	οἰκίσαντες
"	"	Set	Sed		"	"	42	τῇ Δ'.	τῇ Δ'
"	40	λόγος	λόγος.		"	"	43	Esai XI. 48 ubi κτλ.	Esai. II. 8. «Ubi κτλ.
"	21	συγγραφεῖς.	συγγραφεῖς.		136	A'.	16	ἀπεκατεστήθησαν	ἀποκατεστήθησαν
"	42	Bonifac.	Bonifat.		137	A'.	36	20)	20).
"	43	Cotov.	Cotov.		"	"	37	λέγων quum	λέγων. «quum
23	A' 10	διότι	ὅτι		"	"	39	assultibus	assultibus
"	B' 45	Rosenmu Her	Rosenmüller		"	"	41	ineptum	ineptum.
24	A' 15	tempelberu	Tempelherrn		"	B'.	49	προσκυνήσωσιν	προσκυνήσωσιν.
25	B' 28	κα μαζώνει	καὶ μαζώνει		138	A'.	42	Μοναχοί	Μοναχοί.
28	A' 5	Σαφράνδ.	Σαφράνδ.		"	B'.	42	Συνόδῳ	Συνόδῳ
30	B' 42	αὐτοῦ	αὐτῆς		139	"	1	ἀνέγνωσαν	ἀνέγνωσαν
32	" 32	δυτικῶς δὲ, μακρόθεν,	δυτικῶς δὲ, μακρό-		142	A'.	43	τοὺς υἱοὺς σας.	τοὺς υἱοὺς σας.
"	"	δὲ τὸ	θεν, τὸ		146	B'.	46	Sarac.	Sarac.
35	A' 13	παρέχει	παράγει		148	B'.	45	Ἐλ Μοσασέμ	Ἐλ Μουστάνζαρ
"	" 17	παρέχει	παράγει		"	"	48	Ἐλ Μοσασέμ	Ἐλ Μουσανζαρπιλλέχ
36	B' 4	ὑπολαμβάνετο	ὑπελαμβάνετο		150	"	47	Chrenic.	Chronic.
"	" 2	χθαμαλίζεται	χθαμαλίζεται.		151	"	23	τὸ γόνυ»	τὸ γόνυ.
"	" 9	Exercit	Exercit.		152	A'.	48	7)	4)
37	A' 1	διδαχῶσι	διδαχῶσιν»		"	B'.	5	Ἰφικάρου-δ-Δώλε	Ἰφικάρου-δ-Δώλε ¹⁾
"	B'.	25,000	35,000		154	A'.	26	πόλεως	πόλεως
"	"	βορειανανατολικῆς	βορειοδυτικῆς		163	A'.	29	Jerusalem)	Jérusalem)

Σελίς.	Στήλῃ.	Σειρά.	ἀντὶ	γράφῃ	Σελίς.	Στήλῃ.	Σειρά.	ἀντὶ	γράφῃ
465	B.	49	des Croissades	des Croisades	"	"	34	ΝΑΟΤ	ΝΑΟΥ
468	B.	38	89	88	"	"	43	μετὰ τῶν ἐν Μένκκ	μετὰ τὸν ἐν Μένκ
"	"	47	Bibliothèque	Bibliothèque	"	"		Κααβάν	Κααβάν
178	A.	35	τὸν τε Σέχην πολλὰς ἀνησυχίας τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ παρασχόντα Δάχερ λαοῖς	τὸν τε πολλὰς ἀνησυχίας τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ παρασχόντα Σέχην Δάχερ λαοῖς.	259	A.	33	p. 1. C. IX, II.—p. III, C. 1, 24 καὶ 27	Pars I. C. IX. § καὶ Pars III. C. I. XXIV καὶ XXVII.
"	"	40	ὕπηρεσαν.	ὕπηρεσαν,	261	A.	42	λεπτοτάτη καὶ βλέπουσι αὐτήν	λεπτοτάτη, βλέπουσι αὐτήν
179	A.	48	συνέταξαν.	συνέταξαν	262	A.	27	πρὸς τὰς	πρὸς τὰς
181	B.	45	αὐτούς.	αὐτούς.	"	B.	28	αὐτοῦ	αὐτοῦ
482	A.	7	ἐν ἔτει ἡ Ἀγγλία κτλ.	ἐν ἔτει 1841 ἡ Ἀγγλία κτλ.	263	A.	45	AVGVR.	AVGVR.
"	B.	2	συντηγμένων	συντηγμένων	"	"	26	ὕπο τοῦ	ὕπο τοῦ
184	A.	10	ἡρῶν	ἡρῶν	"	B.	47	ἐξέκ.	ἐξέκ.
"	"	47	3 23 100.	3 23 100 μέτρων.	264	A.	1	ἡ αὐλὴν	ἡ αὐλὴν
187	B.	33	2 20 209	2 20 100.	"	B.	14	ἡ ἐξομαλυνσις	ἡ ἐξομαλυνσις
189	A.	12	μῆκος μὲν 2 μέτρων πλάτος δὲ 2 20 100.	μῆκος μὲν δύο μέτρων, πλάτος δὲ 1 20 100.	266	"	46	Ἀρχαιολ.	Ἀρχαιολ.
"	"	17	τοῖς	τοῖς	276	A.	34	τὴν πύλῃν	τὴν πύλῃν
"	B.	30	Ναόν	Ναόν	277	"	42	ἱεροσολήμ	ἱεροσολήμ
194	A.	8	Ἀγ. Βήματος	Ἀγ. Βήματος	"	"	46	ἀνοικοδομήσασα	ἀνοικοδομήσασα
192	A.	5	ὁ εἰς προσκύνῃσιν	ὁ εἰς προσκύνῃσιν	280	B.	46	Francos	Francos
"	B.	25	ἐν ἱεροσολύμοις	ἐν ἱεροσολύμοις.	284	A.	26	11	11
196	A.	41	ἐπέπαιξαν	ἐπέπαιξαν	"	"	44	Esai	Esai
"	B.	48	ἀλτάρειο	ἀλτάρειο	289	A.	20	ἐντὸς	ἐντὸς
200	A.	8	ὁ ἀνατολικὸς	ὁ δυτικὸς	"	B.	11	ἐπιστρεφόμενον	ἐπιστρεφόμενον
"	B.	20	λαμπάδα	λαμπάδας	290	"	10	λέγουσα	λέγουσα
201	B.	15	ὕπερ τὰς	ὕπερ τὰς	291	A.	33	de la Tur	de Latour
202	B.	21	ἡμέτερά τε	ἡμέτερά τε	292	"	2	ΦΑΡΑΞ	ΦΑΡΑΞ
"	"	28	Ἀπὸ τοῦ τῆς	Ἀπὸ τῆς	"	"	27	Σουλάν	Σουλτάν
203	A.	5	παντελῶς	παντελῶς,	"	B.	21	Ὁρθόδοξοι	Ὁρθόδοξοι
207	A.	48	κυκλικῶν	κυκλικῶν	293	"	39	ἐντὸς	ἐντὸς
"	"	35	σελ. 19 4	σελ. 194	295	"	34	ἐορδάνην	ἐορδάνην
212	B.	46	εἰς τὴν	εἰς τὴν	296	"	13	εὐρισκόν	εὐρισκόν
216	A.	5	Guil Tyr.	Guil. Tyr.	302	"	39	αὐτοῦ ὀνόματος	αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος
217	B.	47	τὸν Γλάδερων.	τὸν Γλάδερων.	303	"	33	ἐπὶ τῆς	ἐπὶ τῆς
218	B.	48	ἐν τῇ πίστει.	ἐν τῇ πίστει.	310	B.	36	δοσι μέρει	δοσι μέρει
219	A.	47	Or. Christian.	Or. christian.	311	A.	45	ἀνέβησαν	ἀνέβησαν
"	B.	44	Palestine	Palestine	315	B.	46	τάφου	τάφου
220	A.	12	ὅπως	ὅπως	320	A.	11	ταναχίν	ταναχίν
222	B.	39	σημειώσις	σημειώσιν	323	B.	27	(Ἰζέπ-ελ Οὐσδ-οὐν)	(Ἰζέπ-ελ-Οὐσδ-οὐν)
223	B.	40	σοδεραῖ	σοδεράν	324	"	42	(ἰσπίν)	(ἰσπίν)
229	B.	8	Ναός ὁ ὅλος	ὅλος ὁ Ναός	"	"	44	ἀναλύνοντες	ἀναλύνοντας
234	B.	39	αὐτῶν	αὐτῶν	331	"	18	1566	1586
237	B.	37	ἐν οὐρανοῖς κτλ.	ἐν οὐρανοῖς κτλ.	"	"	48	Radziwil	Radziwil
239	A.	2	οὕτω	οὕτω	332	"	44	Nzembr	Nzem.
"	"	24	(=θυμῆ)	(=διανέμει τὸ θυμίαμα)	334	A.	14	(Ζέλλ-Ζιφ)	(Ζέλλ-Ζιφ)
242	A.	23	ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κων-σταντίνου	τοῦ Μεγάλου Κων-σταντίνου	335	"	48	Γαβαά	Γαβαά
"	B.	16	1620	1720	"	"	29	Τελελ-Φούλτε.	Τελελ-Φούλτε
245	B.	49	ἔχονσα	ἔχοντα	338	B.	30	Τραβάνου	Οὐσπεσι
246	B.	35	ΜΟΝΑΣΤΗΡΑ	ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ	341	"	34	Ἰωσὶαν	Ἰωσὶαν
247	B.	42	La citéz	La cité	"	"	37	Ὀλοφέν	Ὀλοφέν
248	B.	19	Ταυρομένου	Ταυρομενίου	"	"	41	Γ', Βασίλ. κγ', 29	Κριτ. γ', 29
"	"	30	Ξανθοπούλου	Ξανθοπούλου	"	"			Γ', Βασίλ. 26—
"	"	44	Τὸ θαδῶρ εἶναι	Τὸ θαδῶρ, ἦτοι	"	"	42	Λουκ. ιζ'.	Δ', Βασίλ. 29—
249	A.	14	1869	1869	"	"			Ἰουδῆθ β'.
"	"	37	τοῦ Πάπα Ναθαναήλ κτλ.	τοῦ Πάπα ὑπὸ Ναθαναήλ κτλ.	342	A.	42	1) Τὸ χωρίον Τζινίν	1) Λουκ. 11 καὶ 22.
250	A.	35	προσαγορεύεται	προσαγορεύεται	"	B.	28	(Τζάπαλ-Λουκ)	—Τὸ γόν Τζινίν
"	"	43	καταλύουσι καὶ τρέφονται	καταλύει καὶ τρέφεται	345	A.	2	Κουρουνου-αλ-Χαττίν	(Τζάπαλ-Δούχ)
254	A.	2	ὅτι	ὅτι	346	B.	23	Γαλιζ	Κουρουν-λ-Χαττίν
252	B.	37	ἐκατηγόρου αὐτοῦ	ἐκατηγόρου αὐτοῦ,	347	A.	49	præfat. al. libr. paralip.	Γαλιζ
256	"	27	ἐπιβλέψον	ἐπιβλέψον	348	A.	8	Hia A.	præf. abr Paralip.
					349	"	12	προφητῶν	Historatur.
					350	"	47	epitaph. ad. Paulam	προφητῶν
					351	B.	10	κατὰ τὸν	epitaph ad Paulam
					"	"	32	Gesch d. Krenzz.	κατὰ
									Gesch. Krenzz.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

$$\begin{array}{r} 35 \\ 3 \\ 3 \\ 3 \\ 8 \\ \hline 56 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 350 \quad 40 \\ 13 \\ \hline 120 \\ 40 \\ \hline 520 \end{array}$$

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας